NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
1 C
34

M

K.9

13.1.C.34

Digitized by Google

Digitized by Google

13 – 19. e. 43.

Digitized by Google

Digitized by Google

31·6·11·

Digitized by Google

IVSTI HENNINGII BOEHMERI, IC.
POTENT. REGIS BORVSS. CONS. INT. REGIM. DVCAT. MAGD. CANCELLARII
ACADEM. FRIDERIC. DIRECTORIS EIVSDEMQVE PROFESS. IVRIS PRIMARII

IVS ECCLESIASTICVM PROTESTANTIVM

VSVM HODIERNVM

IVRIS CANONICI

SECVNDVM SERIEM LIBRI III. TIT. XXX. ſqq.
ET LIB. IV. TIT. I. ſeqq. DECRETALIVM
QVIBVS POTISSIMVM IVRA DECIMARVM MONASTICA
PATRONATVS VISITATIONVM LITVRGIARVM ET SPON-
SALIVM TRADVNTVR OSTENDENS
ET
IPSIS RERVM ARGVMENTIS
ILLVSTRANS
ADIECTO DVPLICI INDICE.

TOMVS III.

EDITIO QVARTA CORRECTIOR.

CVM PRIVIL. SACR. CAESAR. MAIEST. POTENTISS. REG. POLON.
AC BORVSS. NEC NON ELECTOR. SAXONIAE ET BRANDENB.

HALAE MAGDEBVRGICAE,
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI, MDCCXLVII.

Digitized by Google

B. 1. C. 34

Digitized by Google

13-1-C.34

II

PRAEFATIO.

In publicum nunc prodit continuatio *iuris eccleſiaſtici proteſtantium*, ſeu tomus III. vſus hodierni iuris canonici, ſecundum ſeriem Decretalium in foris Euangelicorum. Tomo ſecundo ſubſtiti in tit. XXIX. libri III, quo iura *parochialia* tradita ſunt. Præſens continuatio ergo a tit. XXX. lib. III. initium cepit, & titulos eiusdem libri, qui ſupererant, tradit, ſimulque ad libri IV. aliquot titulos progreſſum facit, vt, quæ ex libris IV. & V. decretalium ſuperſunt, volente Deo, tomo IV. & vltimo coniunctim exhiberi queant. Quinque potiſſimum capita hoc tomo III. excutiuntur, atque vberiori explicatione illuſtrantur. Primum tangit *iura monaſtica*, pluribus inuoluta ſcopulis, quorum peculiares rationes ex intimis antiquitatis tenebris e-

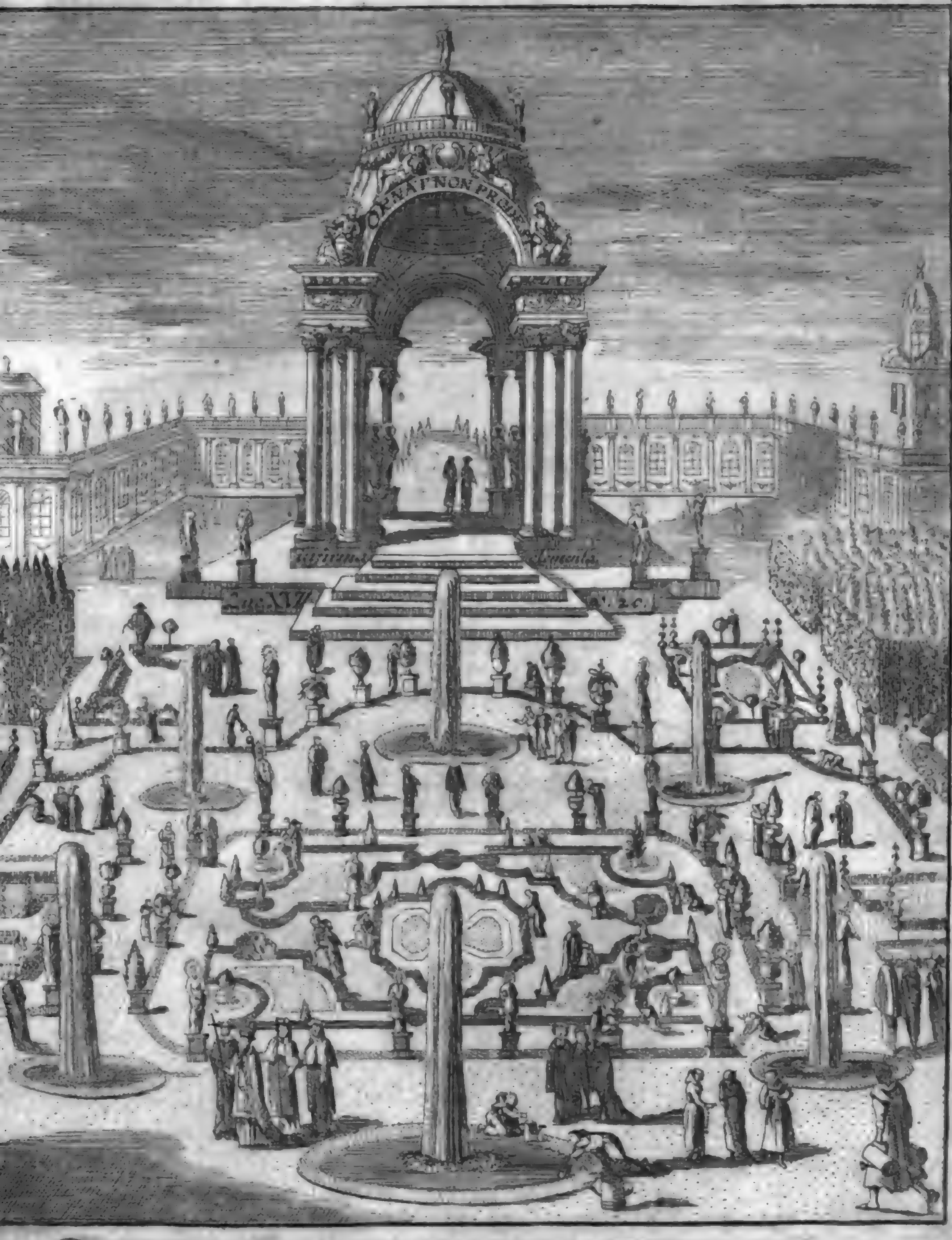
volui, atque pro ratione inſtituti paulo plenius explicui, quod animaduerterim, ipſos eccleſiæ Romanæ doctores, qui ad decretales commentati ſunt, parum lucis huic doctrinæ attuliſſe. Sigillatim originem, progreſſum, & ſtatum monachorum tradidi, vnde potiora eorum iura promanant. Delineaui præterea *ius publicum monaſticum*, quod in ſingulari regimine & ſtructura vniuerſæ reipublicæ monaſticæ conſiſtit, & tam ampliſſimo apparatu eſt refertum, vt nouum papatum in papatu eccleſiæ Romanæ facere videatur, ſeſeque ad ipſa imperii Romano - Germanici iura publica extendat, atque non leues acceſſiones ad ea faciat, vt *tit. XXXV.* inprimis euictum eſt. Monaſteriorum & reliquarum domuum religioſarum infinita quoque ſunt iura, per inſtrumentum pacis inprimis limitata, correcta atque ad Germaniæ peculiarem vſum compoſita, quatenus proteſtantes inter catholicosque concurſus quidam circa ea deprehenditur, vt, eorum ſententiam eruere, meo inſtituto conueniens fuerit. Alterum caput *iura patronatus* tangit, paulo exactius repræſentata, quam communiter fieri ſolet, quibus tertium caput, *viſitationes eccleſiaſticas* earumque acceſſoria concernens, adiungitur, & variis obſeruationibus iuridicis hiſtoricisque exornatur. Quartum caput in *iuribus liturgicis* explicandis occupatum eſt, quam ob rem diſſertationem præliminarem de *iure liturgiarum eccleſiaſtico* in genere huic tomo præmiſi, vt inoffenſo pede & faciliori conatu ad ſpecialia liturgiarum themata progredi poſſem. Hisce inſeruiunt *templa* & *altaria*, de quorum

rum *conſecratione*, *ædificatione* & *refectione* ſecundum titulos occurrentes ediſſerendum fuit. Plura ea occaſione præiudicia, etiam noſtratibus familiaria, detexi, pluresque *ſuperſtitionum* fontes aperui, qui inprimis circa hæc doctrinæ capita ſcatere ſolent. Quam crudum conceptum adhuc quidam inter proteſtantes de *ſanctitate templorum* habeant, quid de *conſecratione*, de *dominia templorum* aliisque his connexis ſentiant, plenius oſtendi, & paulo diſtinctius examinaui, vt ſcopulos, quos multi haud euitarunt, manifeſtarem & quid detrimenti res noſtræ eccleſiaſticæ ex his reliquiis papatus caperent, docerem. Ipſa *liturgia* in celebratione euchariſtiæ & cultu miſſatico vulgo quidem conſtituitur, ſed etiam ſolennia *baptiſmi* & *confirmationis* ad illam referenda ſunt, quæ magna cum cura, quoad *iuris* effectus inprimis, excutienda fuere, vt conſtaret, quantam mutationem iurium errores, in his doctrinis occurrentes, & a Theologis noſtris vberrime notati, induxerint; ſunt enim iura accommodata ad ipſa *doctrinæ publicæ* capita, quibus repurgatis, iura quoque reformari debent. Tandem ad *librum IV*, quo *matrimonialia* traduntur, progreſſum feci, & quia hæc in præſenti tomo III. abſoluere haud licuit, tantum ea, quæ *ſponſalium* conceptum & iura reſpiciunt, ſub examen reuocaui. Quid in hac materia, infinitis erroribus obnoxia, & a proteſtantibus admodum deprauata, præſtiterim, alii iudicent. Nemini ſententiam meam obtrudo: id duntaxat contendo, vt animo ab omni præconcepta opinione vacuo eam examinent, &, perſpecta

tota eius cauſa, iudicium ferant. Quæ ſuperſunt huius doctrinæ capita, ad vltimum reſeruaui tomum, cum *criminalibus* eruenda, ſi Deus vitam viresque conceſſerit. Conceperam quidem ſpem certam & indubiam, fore, vt nundinis Lipſienſibus, poſt feſtum Michaelis celebrari ſolitis, hunc tomum publicæ luci exponerem; enimuero ſpem fefellerunt præſentis mei muneris publici, in explicando magiſtratu Academico conſtituti, rationes, quæ a priuatis meditationibus mentem ad ſollicitudinem publicam auocarunt, effeceruntque, vt vel inuitus editionem huius tomi paululum differre debuerim. Parum præiudicii in mora pauxilli temporis. Sat cito, ſi ſat bene. Dab. e muſ. d. 1. Dec. M DCC XXII.

IV.

Digitized by Google

ORNAT NON

SERENISSIMO PRINCIPI AC *DOMINO*

DN. FRIDERICO LVDOVICO

PRINCIPI WALLIAE

REGNORVM

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE

NEC NON

ELECTORATVS BRVNSVICO-LVNE-BVRGENSIS HEREDI

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

)(

SERENISSIME PRINCEPS
DOMINE CLEMENTISSIME

Viginti iam abierunt anni, quo tomus primus iuris eccleſiaſtici proteſtantium a me concinnatus in publicum prodiit, ac auguſtiſſimo nomini *AVI* TVI, potentiſſimi quondam Regis magnæ Britanniæ, *MAGNI GEORGII*, a me, ciue Hannouerano, ſubiectiſſima conſecratus eſt mente. Poſt quatuor annos alter a me huius operis tomus editus eſt, quem eadem ſubiectionis lege non alii quam auguſtiſſimo *PATRI TVO*, magnæ Britanniæ ſceptra hodie prudentia pariter ac clementia inuſitata tenenti, inſcribendum dedicandumque eſſe iudicaui. Devotioni ciuis ſubiectiſſimi, cui Hannouera natale dedit ſolum, non defuit ſucceſſus, ſed indul-

dulgentia incredibilis Tantorum principum immerenti calcar addidit, vt a tramite, quem ingreſſus eram, haud deſiſterem, ſed opus, quod inſtitueram, exædificandum continuarem. Hac ſub fiducia pariter ac præſidio principali natus eſt tomus tertius, qui orbi literario ſeſe ſiſtere conſtituit, ſimulque ſub alis tutiſſimis auguſtiſſimæ domus, quibus priores duo tomi ſeſe abdiderunt, acquieſcere deſiderat exoptatque. Quem vero tutorem præſidemque ſibi magis peteret poſtularetque, quam Temetipſum, *PRINCEPS CLEMENTISSIME*, qui non tantum magnæ Britanniæ ſed generis etiam humani delicium optimo nominaris iure: qui ipſo vultu gratioſiſſimo oſtendis, Te ad ſumma quæuis in Europa natum, atque ad immenſum Britonum aliorumque populorum deſiderium atque ſolatium e cœlo demiſſum: qui in florentiſſima ætate tam excelſa magni animi vereque regii edis documenta, quibus potentiſſimi quondam *AVI* res geſtas, immortalitati iam dudum dicatas, exæquare, virtutemque *PATRIS TVI* auguſtiſſimi excelſiſſimam imitatione admiranda aſſe-

qui, omni animi feruore laboras atque contendis. Hoc animi *TVI* præſtantisſimi robur ſolidum me quoque illexit, inuitauitque, vt hunc tomum tertium Tuæ clementiæ præſidio humillime ſubiicerem, contenderemque ſubditisſima voluntate, vt in Hannouerano ſolo nati & innutriti ſubditi conatum indulgentisſimo approbares nutu, ſimulque concederes permitteresque, vt ſub auſpiciis alisque Auguſti *NOMINIS TVI* in orbem literarium prodire poſſet. Ea autem deuotionis ſubiectisſimæ lege id audeo idque ſuſcipio, vt, quod & hactenus feci, etiam in poſterum pro ſalute tanti principis, & vniuerſæ regii gentis incolumitate vota nuncupare atque preces ad cœlum fundere non deſiſtam

TIBI

SERENISSIME PRINCEPS

Dabam Halæ ipſis Kal. Oct.
M DCC XXXV.

ſubiectiſſimus

IVSTVS HENNINGIVS BÖHMER.

DISSERTATIO PRAELIMINARIS
DE
IVRE LITVRGIARVM ECCLE-SIASTICO.

§. I.

Dari iura liturgica oſtenditur.

CVltum diuinum in *ſpiritu & veritate* peragendum eſſe, Seruator, veritatis ſolidisſimæ doctor, & docuit, & ſuo demonſtrauit exemplo. In *ſpiritu* colitur numen diuinum, ſi internæ mentis operationes & voluntatis inclinationes ad DEVM diriguntur, isque ex toto corde ita diligitur, vt in eo vnice quiescamus, viuamus & moriamur. In *veritate* vero cultus demonſtratur, dum *ipſo opere* ad eius voluntatem noſtras componimus actiones, opera charitatis erga proximum exercemus, & *fide viuida* in Chriſtum muniti id vnice agimus, operamur, curamus, quod nobis per ſanctisſimam DEI doctrinam iniunctum eſt. Hic cultus DEO acceptisſimus eſt. Enim vero ſicuti homines facile ad ea, quæ *ſenſus* feriunt *externos*, prolabuntur, atque in illis acquieſcunt; ita non mirandum eſt, cultum diuinum tandem, ingenio hominum ad externam pompam procliui, peculiarem formam induiſſe, vt etiam infinitas leges de illo conſcribi neceſſum fuerit. Ipſum ius canonicum his non tantum

cœpit, κατ' ἐξοχὴν ipſa Miſſa *liturgia* dicta fuit, præſertim apud Græcos. IO. BAPTISTA CASALIVS *de ritibus vet. Chriſt. c. 9. p.* 79. ISAAC. CASAVB. *cit. l. circa f. Cardin.* BONA *de liturg. reb.* DAVID. CLARKSON. *diſcours ſur les liturgies.* Dn. PFAFF. *diſſ. de liturg. c.* I. §. I. Secundum hæc prælibata *liturgia* denotat *complexum omnium precum ſtatarum atque rituum in cultu externo peragendo, & inprimis in celebratione euchariſtiæ receptorum & in libris liturgicis præſcriptorum.* Conf. IO. FRIDERICI *in tr. de liturg. vet. & nou. c.* I.

§. III. *Sine externis ceremoniis impoſſibile eſſe, ſeruare religionem,* non inepte iudicauit AVGVSTINVS *lib.* 9. *contra Fauſtum,* ſi modo voce *religionis* cultum quendam *externum* intelligas: hic *ordinem* quendam requirit, qui *ritus quosdam,* ſeu *modum* colendi Deum producit. Omnem penitus antiquitatem perluſtrantes, animaduertimus, apud gentes fere quascunque *ritus peculiares* in colendo numine obſeruatos fuiſſe. Neque ipſi *filii Dei,* vti in ſacris vocantur poſteri SETHIS, ritus externos reſpuerunt, id quod *ſacrificia* eorum ſatis indicant, quamuis, quod facile coniici poterit, in hiſce ritibus non ſubſtiterint, ſed eos tanquam externum ſignum *internæ venerationis* & *cultus erga Deum* adhibuerint. Impii, licet cultum verum Dei *internum* mox abieciſſent, *externum* tamen retinere, & variis ritibus exornare maluere, partim quod talis cultus moribus eorum deperditis admodum conformis eſſet, nec *interna* indigeret *animi puritate;* partim etiam quod ſatis congruus videretur, ad populum rebellem & indomitum retinendum in officio, quippe, qui inprimis tangitur *externis,* in ſenſus incurrentibus, quo ipſo *vmbram religionis,* non *rem,* retinuerunt. Cum itaque *ritus ſacri* religioni & *prodeſſe* & *obeſſe* poſſint, & hinc varie de illis diſputari ſoleat, non incongruum erit, *indolem* eorum paululum ſpecialius perſcrutari.

An ritus ſint neceſſarii ad religionem?

§. IV. Quemadmodum DEVS eſt *Spiritus,* ita quoque homo facile intelligit, non *humano modo* primario, ſed inprimis *interna animi & Spiritus veneratione* eum eſſe colendum. Colit DEVM homo, non quaſi DEI honori & felicitati per externam exhibitionem honoris aliquid accedat, ſed quia intelligit, per *internum cultum* ſe omne bonum verum ab eo impetrare poſſe, qui vnice bonus eſt, ſuamque inde dependere felicitatem. Ex hoc principio præterea colligit, cultum diuinum magis debere eſſe *internum* quam *externum,* imo omnem *externum* fieri debere propter *internum: externum* eſſe inanem, ſi deſit *internus* animi cultus. Totam rem egregie illuſtrat ARNOBIVS *lib.* I. *aduerſ. gent.* vbi ita: *Huic (Chriſto) omnes ex more proſternimur, hunc collatis precibus adoramus,*

Cultus DEI verus quis?

ab hoc iuſta & honeſta & auditu eius condigna depoſcimus. Non quod ipſe deſideret, ſupplices nos eſſe, aut amet ſubſterni, & tot millium venerationes videre; vtilitas hæc noſtra eſt, & commodi noſtri rationem ſpectans. Nam quia proni ad culpas & ad libidinis varios appetitus vitio ſumus infirmitatis ingenitæ, patitur, ſe ſemper noſtris cogitationibus concipi, & dum illum oramus, & mereri contendimus eius munera, accipiamus innocentiæ voluntatem, & ab omni nos labe delictorum omnium amputatione purgemus. Proinde *per ſe* & *abſolute* ad hominis felicitatem neceſſarius eſt cultus internus; idem de *cultu externo* aſſeri nequit, qui non *propter ſe*, ſed *propter aliud* eſt, ſcilicet propter *cultum internum.* Superuacaneum eſt, id latius ex ſacris demonſtrare, cum & prudentiores ex ethnicis id non negauerint.

Illuſtratio ex gentilium teſtimoniis.

Notanter PLATO *in Alcibiade* 2. ait: *Etenim graue eſſet, ſi DEVS ad dona & ſacrificia reſpiceret potius, quam ad animum, vtrum ſanctus & iuſtus* (ὅσιος κ̀ δίκαιος) *ſit: ad quem equidem arbitror DEVM magis attendere, quam ad multi ſumtus pompas, quæ nihil prohibent eum, qui multa in DEVM hominesque peccauerit, ſiue priuatus ſit, ſiue magiſtratus gerat, ſingulis annis perficere.* Præclarius ab ethnico homine nihil dici potuit, ſatis oſtendente, omnem cultum *externum* eſſe inanem, ſi *internus* deficiat. Quid notius eſt illo vulgato CATONIS:

Si DEVS eſt animus nobis, vt carmina dicunt,
Hic tibi præcipue ſit PURA MENTE colendus,

Audiamus etiam PERSIVM *ſat. II. v.* 7. ita canentem:

Quin damus id ſuperis, de magna quod dare lance
Non poſſit magni Meſſalæ lippa propago,
Compoſitum ius, faſque animo ſanctosque receſſus
Mentis & in cœlum generoſo pectus honeſto.

Neque alienus ab hac ſententia quoque fuit PLINIVS *in panegyrico Traiano dicto c.* 4. *n.* 6. aiens: *Animaduerto etiam, DEOS ipſos non tam accuratis adorandum precibus* (certis forſan formulis conceptis, quas *carmina* vocabant,) *quam ſanctitate & innocentia lætari, gratioremque exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtamque mentem, quam qui meditatum carmen intulerit.* Adeo veritas huius ſententiæ *ratione* ipſa *naturali* conſtat, vt nec ethnici eam diſſimulare potuerint, quamuis verum cultum internum, veram ſanctitatem & innocentiam ignorauerint. Confirmat idem CICERO *lib.* 2. *de nat. Deor.* de cultu diuino ita diſſerens: *Cultus Deorum eſt optimus, itemque caſtiſſimus atque ſanctiſſimus, pleniſſimus pietatis, vt eos ſemper pura, integra, incorrupta, & mente & voce veneremur. Non enim Philoſophi ſolum, verum etiam maiores noſtri ſuperſtitionem a religione*

ſe-

Digitized by Google

ſeparauerunt. Sed deſino plura alia loca congerere, ne lumen ſoli additurus videar.

§. V. Quamuis itaque vera colendi DEVM ratio in *interna animi ad DEVM directa deuotione* conſiſtat, facile tamen hæc ipſa in externos actus, geſtus & motus erumpit, quemadmodum cordis intima deſideria externis actionibus edere ſolent homines. Quod mente deſiderium ad DEVM concepit homo, id ipſum precibus externis ſignificat, & illam ipſam venerationem, quam in pectore erga ſummum DEVM gerit, externis quoque edere documentis & ſignis, venerationem & amorem erga DEVM ſignificantibus, conuenientiſſimum iudicat. Inde fideles ſacrificandi ritum deduxiſſe, credendum eſt, quam externam colendi DEVM rationem adeo non improbauit DEVS, vt potius, ſinceram animi deuotionem exinde diiudicando, cultum illum approbaſſe, ſeu gratioſe accepiſſe, quatenus ex *puriſſima* in eum *fide* fiebat, legatur *Gen. IV*, 4. Sicuti enim pater benigniſſimus liberorum ſuorum varias actiones, quibus filialem amorem demonſtrare patri ſatagunt, quamuis ſæpe nullius pretii, aut ineptas, læta mente & benigna fronte accipit, quia ex his ipſis de voluntate in ſe certus redditur; ita cœleſtis pater non improbauit externas actiones hominum, quibus *cultum internum* externe quoque declarare voluere, quin potius, quatenus *ex fide* promanarunt, benigniſſime accepit. Atque exinde orta eſt inter pios & fideles prima ratio *externe* DEVM colendi.

Cultus internus in externum prorumpit.

§. VI. Vtut itaque conſtet, in *externis* illis *ritibus* & actionibus *per ſe & primario* verum DEI cultum haud conſiſtere, id quod & pii, ſeu *filii DEI*, vt in ſacris appellantur, ſatis agnouerunt; mox tamen impii, ſeu *filii hominis*, vti vocantur, omnia peruerſa ratione in ſacris agere cœperunt. Poſtquam enim *verum* ſenſum *pietatis* abieciſſent, & ſic a *cultu interno* deſciuiſſent, & tamen aliquam cultus diuini ſpeciem retinere mallent, prolapſi ſunt vnice ad *externas ceremonias* & actiones, quibus videbant, pios cultum internum erga DEVM exhibere, obſeruante STVCKIO *in deſcript. ſacr. & ſacrific. gent. p.* 10. Id ipſum vel exemplo CAINI *Gen. IV*, 5. apparet, qui eundem cum fratre cultum externum DEO exhibebat, ſed diuerſa plane deuotione, id quod euentus docuit, vt ſic optimo iure huc applicare poſſis vulgatum illud: *duo cum faciunt idem, non eſt idem.* Inſtitutus erat ſine dubio CAIN cum fratre ab ADAMO in omni pietate, & ſic quoque *cultus externi* rationem non ignorabat. *Obduratio cordis* vero obſtabat, quo minus ſacrificium DEO purum offerre poſſet, de cuius occaſione varia tradunt eruditi. Vid. BAYLE

Cultus externus ab impiis aſſumtus & pro vero cultu habitus.

in diction. ſub articulo Abel lit. F. Hoc modo induratus & ſanguine fratris maculatus nouam viuendi rationem, concupiſcentiis carnis congruam, elegit, remque publicam quandam adornauit, in qua, vt facile coniicere licet, non tantum *ritum ſacrificandi* retinuit, ſed forſan etiam pluribus nouis ceremoniis auxit. Ita enim ſunt comparati homines, qui verum pietatis ſenſum exuerunt, vt, quamuis DEVM corde negent, *externe* tamen profiteantur ceremoniis, aliisque actionibus, ſenſum numinis diuini præ ſe ferentibus, qualis tamen *cultus* reuera eſt *mortuus.* Accedebat CAINI ſumma ambitio, qua ductus omnia ad pompam adornaſſe, & externo ſplendore inſtituiſſe probabile eſt, vt inde prima *idololatriæ & ſuperſtitionis* incunabula ſint deducenda. Hæc poſt diluuium eadem ratione per poſteros NOAE, ſi Sethitas excipias, longe lateque ſunt deducta, vt tota gentilium religio infinitis *ceremoniis & ritibus* ſuperbire inceperit, ac *religio* ipſa in *ceremoniis DEORVM,* ad punctum obſeruandis, conſiſtere credita fuerit, teſte CICERONE *de inuent.* Talis cultus paganiſmo valde accommodus eſt, vtpote cui homines, a natura ad ſuperſtitionem procliues, nullo ſe accommodant negotio, cum plerique magis *ſenſu* quam *iudicio* abundent, & ſic admodum illis capiantur, quæ ſenſus externos afficiunt, ſplendoremque externum præ ſe ferunt. Hinc tot elegantiſſima templa, tot infinitis modis variantes ceremoniæ, ritus, carmina, cetera, producta, in quibus *religio, cultus, pietas, ſanctitas & veneratio* quæſita eſt, vt plenius docet IO. GVILIELM. STVCKIVS *in deſcript. ſacror. & ſacrif. gentil. p.* 1. *ſeq.* Ceterum hæc ipſa latius exequi ab inſtituto meo alienum eſt, cum ſufficiat, fontem aperuiſſe. Conf. SLEIDANVM *de orig. error.* THOMAM GOODWINVM *de ciuil. & eccleſ. ritib. Hebræorum lib.* 4. GERHARD. IOANNEM VOSSIVM *de theol. gentilium ſiue de orig. & progreſſu idololatriæ*, ANTON VAN DALE *de orig. & progreſſ. idololatr.* DN. BVDDEVM *de atheiſmo & ſuperſtitione.*

In ſuperſtitionem a gentilibus cultus Dei conuerſus eſt.

§. VII. Latitauit præterea ſub hoc cultu externo pompoſo hæc inprimis *ſuperſtitio*, quod crederent, hunc ipſum DEO *per ſe* ſatis gratum eſſe, &, ceremoniis illis rite peractis, DEVM per ſubtiles formulas placari poſſe, qua de cauſa tam anxii & timidi circa illum fuerunt, vt *ad amuſſim & punctum* omnia peragi deberent. Potiſſimum cultum *Romanorum gentilium* indigito, apud quos omnia concepta erant verbis ſolennibus, formulisque præſcriptis conſtabant, a BRISSONIO *de formul.* relatis. Inprimis precationes ſuas ſolennes ſtatasque habuere, quod ex ISIDORO LIL. GEORG. GYRALDVS *tom. I. ſynt.* 17. *p.* 473 illuſtrat,

&,

&, *cum enim*, ait, *primum homines exuta feritate rationem vitæ habere cœpiſſent, ſeque ac DEOS ſuos noſſe, cultum modicum ac ſermonem neceſſarium commenti vtriusque magnificentiam ad religionem DEORVM ſuorum excogitauerunt. Igitur vt templa illa domibus pulchriora & ſimulacra corporibus ampliora faciebant, ita eloquio etiam quaſi auguſtiore honorandos DEOS putauere, laudesque eorum & verbis illuſtrioribus & iucundioribus numeris extulerunt.* Has precationes ſolennes *carmina* appellabant, vel PLINIO teſte *in paneg. c.* 63. & 92. vbi precationem comitiorum ſolennem *carmen* vocat, quia moris apud Romanos fuit, vt formulæ conceptæ nomine *carminum* venirent. Vid. CICERO *pro Muræn. c.* II. *ſq.* Quid euidentius hoc LIVII *lib.* 39. *c.* 15. teſtimonio? *Ad hæc officia, dimiſſis magiſtratibus, conſules in roſtra aſcenderunt, & concione advocata, cum* SOLENNE CARMEN PRECATIONIS, *quod præfari, antequam populum alloquantur, magiſtratus ſolent, peregiſſet, conſul ita cœpit; nulli vnquam concioni, Quirites, tam non ſolum apta, ſed etiam neceſſaria hac* SOLENNIS DEORVM COMPRECATIO *fuit, quæ vos admoneret, hos eſſe Deos, quos colere, venerari precarique maiores veſtri inſtituiſſent.* Quemadmodum vero cura ſacrorum & ſolennia publica, circa hæc obſeruanda, demandata erat *ſacerdotibus*, adeo, vt etiam iuxta *l.* I. *§.* I. *D. de l. & l. iuris publici* partem conſtitueret; ita hæ precationes ſolennes a ſacerdotibus tum conceptæ, tum ſancte cuſtoditæ fuere, ceu etiam aliæ formulæ ciuiles ab iis olim petebantur. *l.* I. §. 6. *D. de orig. iur.* Teſtis eſt GELLIVS *lib. XIII. N. A. c.* 21. &, *comprecationes*, ait, *DEORVM immortalium, quæ ritu Romano Diis fiunt, ſunt in libris ſacerdotum populi Rom. & in pleriſque antiquis orationibus.* Habes hic *ritualia* Romanorum, in quibus *liturgia cultus idololatrici* determinata erat.

§. VIII. Vti vero in *formulis forenſibus* ſollicita adhibenda erat præcautio, ne litigantes vel in *ſyllaba* errarent; ita formulæ ſolennes in precationibus publicis ad vnguem obſeruandæ, &, retentis ſuperſtitioſe *verbis conceptis*, recitandæ erant. Ne autem vel *in ſyllaba* errarent, aut præpoſtere quid recitarent, receptum erat, vt *de ſcripto* aliquis præiret, alius vero cuſtos daretur, qui attenderet. PLINIVS *lib. XXVIII. c.* 2. DECIVS teſte LIVIO *lib. VIII, c.* 8 in maxima trepidatione, cum de victoria deſperare cepiſſet, VALERIVM conſ. magna inclamauit voce: *Deorum ope, Valeri, opus eſt. Agedum pontifex publicus populi Rom. prai verba, quibus me pro legionibus deuoueam.* Hunc morem etiam confirmat SVETON. *in Claudio c.* 22. *Obſeruaui ſedulo, vt quoties terra in vrbe mouiſſet, ferias aduocata concione Prætor indiceret, vtque ob dira aut in vrbe*

Hæ ad amuſſim obſeruandæ erant.

aut

aut in Capitolio viſa obſecratio haberetur, eamque ipſe iure Max. Pont. commonito pro roſtris populo Rom. præiret. Interim ſummus, quamuis inanis, iis iniiciebatur terror, qui vel in ſyllaba errauerant, quod CICERO *de inuent.* agnouit, aiens: *in ſuperſtitione ineſt timor inanis Deorum, cum ſcilicet timemus, vbi nullus debet eſſe timor.* Agnouere nonnulli vanitatem horum rituum; ſed vel perpauci erant, vel cogitationes ſuas ſupprimere debuere, ne *athei* viderentur. Hæc res effecit, vt plebs miſera magis magisque a veri numinis agnitione abduceretur, & nudis illis ritibus ſacris acquieſceret, ſatis ſuo ſe officio feciſſe exiſtimans, ſi modo *patrios ritus* exacte cuſtodiret. Vnico id declarare teſtimonio placet ex PLATONE, *in Alcibiade* 2. paulo poſt initium hæc narrante: *Cum inter Athenienſes & Lacedæmonios diſſidia & bella eſſent, contigit ſemper noſtræ ciuitati, vt terra marique inferior eſſet, quoties pugna fieret, nam nunquam potuit victoriam reportare. Itaque indignantes Athenienſes & anxii, ecquam rationem præſentium malorum depellendorum inuenirent? re deliberata rati operæ pretium ad Ammonem mittere, ipſum conſulturos, ac præter hæc quæſitum etiam, quamobrem Dii Lacedæmoniis potius victoriam largirentur, quam ſibi, qui omnium Græcorum (vt aiebant) plurimas & pulcherrimas hoſtias offerimus, & ita donariis ipſorum fora exornamus, vt nulli alii. Pompas inſuper ſumtuoſiſſimas & auguſtiſſimas quotannis celebramus, & impendimus plus pecuniæ quam ceteri omnes Græci.* Arbitrati itaque ſunt Athenienſes, quibus tamen vulgo *ſapientiæ* ſingularis gloriam adſignant, pompis eiusmodi & ritibus externis DEVM placari poſſe, adeoque eiusmodi ceremonias illi *per ſe* gratas eſſe, atque hac opinione ſemel imbuti magis magisque aliquid iis addiderunt, vt de *gratia Dei* poſſent eſſe certiores & ſecuriores. Sed in eo quidem inſipientes fuere, exiſtimantes Lacedæmonios in his omnibus peccaſſe, & ſic auxilio diuino ſe indignos feciſſe. Aiunt: *Lacedæmoniis autem nihil horum curæ eſt, ſed tam negligentes ſunt circa cultum diuinum, vt aliquando inutilia offerant, & in reliquis non paulo parcius Deos honorant quam nos, cum tamen a noſtra ciuitate diuitiis non ſuperentur. Poſtquam hæc dixiſſet legatus, interrogat, quid facere oporteat ad inueniendam præſentium malorum depulſionem, cui vates nihil aliud reſpondit, quam vt ad ſe accerſitum renunciare Athenienſibus hoc iuberet: ita Ammon dicit: Lacedæmoniorum εὐφημίαν ſibi iucundiorem eſſe, quam omnia Græcorum ſacrificia.* Videtur PLATO voce εὐφημίας precationem Lacedæmoniorum intellexiſſe, quæ forſan *ſimplicior* fuit, *pompoſo* illo *cultu* Athenienſium.

§. IX.

§. IX. Ita per ſingularem Dei prouidentiam contigit, vt populi, qui & *moratiores & ſapientiores* videri vellent, ceteras omnes gentes *idololatria & ſuperſtitione* ſuperauerint, & tot vaniſſimis ritibus ſacris operam dederint, vt cultus quidem *elegantior* quoad externum ſplendorem appareret, re ipſa tamen *vaniſſimus* eſſet. Hoc vel ex ratione naturali facile coniici poteſt, ſi modo mores *populorum moratiorum*, quos etiam *ſapientes* dixerunt, paulo penitius perpendamus. Vt plurimum habiti ſunt pro *moratioribus*, qui, relicta ſimpliciori vita, *elegantiæ externæ* quoad totam vitæ rationem ſe dederunt, &, cum talis viuendi vſus egregie *ambitionem* alat, omnia eo contulerunt, vt *laudis & gloriæ* prærogatiuam, imo *ſapientiæ* opinionem apud alias gentes ſibi conciliarent. Quocirca præcipue *decorum externum* in vita ciuili excoluerunt, rempublicam ſplendidius adminiſtrarunt, & inſuper, vt ad hanc *pompam* & *mores decoros* ciuium animi a natura efferati efformarentur, *ſapientiæ* ſtudium (quod tamen magis *ſtultitiam* eorum auxit) addiderunt, vt *gentes*, *moratiores* dictæ, ſingularem præ ceteris *ſapientiæ* laudem meruiſſe viderentur. Hi itaque, qui ſplendore externo & pompa elegante in vita ciuili omnia agebant, in ſacris peragendis aliter incedere haud potuerunt. Inde vero factum, vt gens, ad *decorum & ritus* compoſita, ſacra legitime fieri non poſſe, crederet, niſi etiam in his omnia ad *pompam* & *numerum* adornarentur, & ceremoniis infinitis adimplerentur. Ne tamen tales ritus vanitate mera laborare viderentur, myſtæ gentilium ſub iisdem varia *myſteria*, & ingentem *vim diuinam* latitare, credulo populo perſuadere conati ſunt, quo ipſo ad maiorem gentilium religio deducta eſt ſuperſtitionem. CICERO in *Verrem* aperte id docet teſtaturque, horum *ſacra maximis & occultiſſimis ceremoniis contineri.* Gens Aegyptiaca inter alias ſuo id probauit exemplo. Quis ignorat, quod ſingularem antiquitus *ſapientiæ laudem* affectauerit, adeo vt PHILO *libr. de circumciſion. p.* 810. non dubitauerit, illam *hominum tam frequentia quam ſapientia præcellentem* vocare. De *ſcientiis* eorum ediſſerit plenius IO. BAPTIST. CASALIVS *de vet. Aegypt. ritib. c.* II. quæ apud exteros ita celebratæ erant, vt Græci aliique populi ab iis *ſapientiam* petere, & ad Aegyptum ſe conferre huius rei cauſa, non dubitauerint, teſte HERODOTO *lib.* 2. *c.* 48. Interim hæc ipſa gens tota immerſa fuit *inanibus ceremoniis & idololatriæ*, vt Aegyptum fontem omnis *ſuperſtitionis*, quam longe lateque per totum mundum diſperſit, dicere poſſis. Ab hac gente ſuperſtitioſa ſuos petiuerunt ritus ſacros Græci, ceu conſtat ex HERODOTO *loc. all.* & primi quidem Athenienſes; ab his alii: & tamen hi ipſi etiam a *ſapientiæ* ſtudio vulgo commendati fue-

Populi, pro ſapientioribus habiti, ſuperſtitioſi fuerunt.

Digitized by Google

fuerunt. Legi hac de re meretur IOANN: POTTERVS *in archæologia Græca ſiue de vet. Græcor. præcipue vero Athenienſium ritibus ciuilibus, religioſis &c.* Romani, in multis imitati Græcos, ab his præter leges *ſapientiam* quoque petiuerunt; nec dubitandum eſt, quin multos etiam ritus in ſacris ab iis acceperint. Ex his ſatis conſtat, gentes, *ſapientiæ* laude & fama conſpicuas, quas & *moratiores* dixere, fuiſſe *ſuperſtitioſiſſimas*, imo ritus pleroſque inanes ab his profluxiſſe. Cauſam huius rei eleganter ex *Paulo* explicuit AVGVSTINVS *de vnico Baptiſmo contra Petilianum cap.* 4. inquiens: *De ipſis gentibus, idolorumque cultoribus, multa vtique a nobis diuerſitate diſtantibus, nihil aliud nobis demonſtrat apoſtolus, niſi, vt iis quoque, quod prauum eſt, corrigamus, vt, quod forte rectum eſt, approbemus; nam vtique idololatras redarguebat, vbi ait: qui cognoſcentes Deum non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum; dicentes enim, ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & ſerpentium: talia quippe nouimus fuiſſe ſimulacra Aegyptiorum, vbi inſtituta eſſe idololatria perhibetur, talem ſcilicet fingentes Deum, qualis non eſt Deus, & non ſicut eum cognouerunt, tradentes hominibus.* Non errarunt itaque, qui aſſeruerunt, *moratiores* gentes ſtolidiores *barbaris* fuiſſe; namque ſimplicior viuendi vſus intercedebat, ne tam execranda ſuperſtitio in cultu ſacro apud eas locum inueniret, quod vel Germani antiqui ſuo monſtratum dedere exemplo.

Legum ceremonialium in populo iudaico origo & ratio.

§. X. Ex his propius deducimur ad originem & rationem *legum ceremonialium* in populo iudaico. Conſtat ex ſacris, populum Iſraëliticum per quadringentos annos in Aegypto commoratum fuiſſe, &, quamvis veri Dei cultu imbutus eſſet, pedetentim tamen, mores & regulas patrum inſuper habentem, ad mores Aegyptiorum ſeſe compoſuiſſe, quo ipſo factum, vt tum ad *idololatriam* tum ad *ſuperſtitionem* procliuior redderetur. Quamuis vero tandem Deus potentiſſima manu eum in terram promiſſam eduxerit, mores tamen ab Aegyptiis aſſumtos ægre depoſuit, quin externis ritibus immerſo haud aliter conſuli poſſe Deo viſum fuit, quam vt aliquid genio obdurati populi indulgeret, eique *ceremoniales leges*, quas anhelabat, in hunc finem præſcriberet, atque paulatim ad verum Dei cultum per illas reduceret, a cultu vero idololatrico auocaret. Scite GROTIVS *lib. 5. de veritat. religionis: Certe apparet*, ait, *Hebræos multorum rituum fuiſſe appetentes, ita vt ſatis cauſæ fuerit, cur Deus*

pluri-

plurimos iniungeret, vel ad hoc, ne ad falſorum deorum cultum, memoria incolatus Aegyptiaci, redirent. Prolixius id ipſum perſequi neceſſum haud eſt, poſtquam ſatis erudite integro tractatu *de legibus Hebræorum ritualibus* IOANNES SPENCERVS ad oculum id ipſum præſtitit, cuius veſtigia in plerisque legit IOANNES CLERICVS *in comment. ad Pentateuch.*

§. XI. Patet vero ex hoc ſapientiſſimi Dei inſtituto, quam benigne per quandam συγκατάβασιν cum hominibus egerit, & quanta clementia gentem ſuam vbique direxerit. Primo illud certum eſt, Deum piis nullos ritus certa lege præſcripſiſſe; eosdem tamen, quatenus ex fide proficiſcebantur, toleraſſe. Præterea etiam illud expeditum eſt, ritus ſacros per ſe haud eſſe ſuperſtitioſos aut idololatricos, ſi ex *mente ſuperſtitioſa* & ad *idololatriam* vergente non profluunt. Nunquam poſtea Deus tot ceremonias populo præſcripſiſſet, ſi aliquid vitii in iis latere cognouiſſet: quin potius ipſe omnia in ſanctiſſimo hoc cultu ita adornauit, vt per hanc *externam pædagogiam* agreſtes & obduratæ mentes populi iudaici ad internum cultum reducerentur, & verum Deum colerent agnoſcerentque, id quod a cenſoribus rituum non ſatis perpenditur. Neque tamen propterea dicendum eſt, Deum talem cultum ritualem absque vrgente neceſſitate in populo ſuo introduxiſſe, atque eiusmodi *cultum ritualem* indiſtincte ab omnibus hominibus deſideraſſe; ſatis vtique conſtat, magis Deum ob σκληροκαρδίαν populi ſui ad has leges ferendas inductum fuiſſe, adeoque talem cultum ritualem magis *noluiſſe* quam *voluiſſe.* Tulit infirmitatem & imbecillitatem populi ſui, & multa *tolerauit*, quæ in perfectioribus haud ferenda erant. Malebat potius ipſi ritus præſcribere, ne ſibi ipſe ritus inanes eligeret, & ad veteres errores Aegyptiorum rediret, præuidens, populum ab eiusmodi ritibus abduci non poſſe. Id quod rurſus a panegyriſtis rituum ſacrorum non ſatis perpenditur, qui ex legibus Moſaicis hisce *abſolutam* DEI *approbationem* rituum deducere conantur.

Conſectaria quædam ex Legibus ceremonialibus Iudæorum.

§. XII. Quæ cum ita ſint, apertum eſt, leges haſce rituales & totam liturgiam iudaicam perpetuo durare haud potuiſſe, cum benigniſſime Deus ad *perfectiorem cultum* homines reducere voluerit, & ſaluatorem noſtrum, qui eſſet *finis legum Moſaicarum*, (*Rom. X*, 4.) miſerit, vt a iugo horum rituum liberarentur Iudæi, atque hi cum ceteris gentibus in fide ſaluatoris viuifica & in ſpiritu Deum adorarent. Hoc modo ſubducebant rationes eccleſiarum primitiuarum Chriſtiani, docentes, ſe per Chriſtum eſſe liberatos a *iugo ceremoniarum.* Huic quidem

Chriſtus legum ceremonialium finis.

nonnulli ſe opponebant, exiſtimantes, *circumciſionem* cum vniuerſo *cultu Leuitico* adhuc eſſe neceſſariam, *Act. XV.* quibus tamen maſcule reſtiterunt apoſtoli, oſtendentes, Chriſtum non ſolum Iudæorum, ſed omnium etiam gentilium ſaluandorum gratia veniſſe, nullo ergo modo hos grauandos eſſe duriſſimo legum ceremonialium iugo; quo ipſo tandem vnanimiter concluſum fuit, exceptis paucis, nullum grauamen his, qui Chriſto nomen dederant, imponendum eſſe. *Act. XV,* 28. *ſeq.* Hoc vt eis magis magisque inculcaretur, PAVLVS in ſuis epiſtolis id ſedulo vrſit, vt præcaueret, ne rurſus in eiusmodi *ſeruilem cultum* fideles, per Chriſtum liberati, reciderent, ſed in *ſpiritu* & *veritate*, non in *typis* & *ſignis*, patrem adorarent.

Cultus Chriſtianorum primitiuæ eccleſiæ ſimpliciſſimus.

§. XIII. Hanc ob rationem cultus externus in primitiua eccleſia fuit *ſimpliciſſimus*, deſtitutus multiplici rituum & ceremoniarum pompa, in quam poſtea, corruptis Chriſtianorum moribus, prolabi cœpit. Negari nequit, *ordinem* quendam, cum *externa honeſtate* coniunctum, juxta monitum PAVLI, in ſacris Chriſtianis obſeruatum fuiſſe; verum non alium, quam quem collegia eiusmodi requirunt, ne propter incompoſitam multitudinem, ordine poſthabito, cultus ſacer variis impedimentis inuolueretur. Huc reſpexit CHRYSOSTOMVS HOMIL. 37. *ad Corinth. I.* aiens: *Nihil æque ædificat, vt ordo rectus, vt pax, vt caritas, ſicut etiam contraria diruunt. Non ſolum autem in ſpiritualibus, ſed in omni re ſimiliter id videris. Nam ſiue in choro, ſiue in nauigio, ſiue in curru, ſiue in caſtris ordinem confundas, maioribus ſuo loco emotis, minora in eorum ordinem poſueris, omnia corrumpis, & ſic quæ ſunt ſupra, ſunt infra.* Conf. B. DN. Abbat. BREITHAVP. *diſſert. de ordine in eccleſia ſeruando*, qui hoc thema eleganter expoſuit. Quamuis itaque a iugo rituum iudaicorum CHRISTVS liberauerat homines, non tamen voluit diſſoluere ordinem in eccleſia, ſine quo congregatio nulla ſubſiſtere poteſt, cum *ἀταξία* ſit prima diſſolutionis cauſa illius vinculi, quo ſuo modo omnes congregationes continentur. Interim ſicuti huiusmodi ordo arbitrarius eſt, ita quoque Chriſtiani ordinem vel ex *libero arbitrio* talem elegerunt, quem fini congregationum conformem iudicarunt: vel ex *commendatione apoſtolica* aſſumſere: vid. 1 *Cor. XI*, 4. *ſeqq. XIV*, 6. *ſeq.* vel denique ex *ſynagoga iudaica* retinuere, vt plenius docet CAMPEGIVS VITRINGA *in tract. doctiſſimo de ſynagog. vet.* & SPANHEIMIVS *tom. II. oper. p.* 906.

Ordo in omni collegio neceſ-

§. XIV. Quemadmodum vero omnis *ordo* in ſocietate quacunque duplex eſt, vel *ſimplex* & *neceſſarius*, qui neceſſario ad conſervan-

vandam integritatem corporis illius requiritur, & ſolennia nulla, adeoque nec varias ceremonias requirit, ſed prout *natura negotii* eum poſtulat: vel *ſolennior* aut *accidentalis*, qui ex *accidente* varia ornamenta ab externis *ritibus* & *ceremoniis* minus neceſſariis, ſed tantum ad externam quandam pompam & decoram rerum faciem conducentibus, aſſumſit, & propterea *ſolennis* dici poteſt: ita Chriſtiani naſcentis eccleſiæ ſub puriori ſtatu in *ſimplici* magis ſubſiſtebant; nec *ſolenniorem* introducebant. Animaduertebant, hunc magis conuenire negotiis *ſecularibus*, in quibus omnia ad *pompam* & *ſplendorem*, ambitione humana inſtigante, compoſita ſunt, quemadmodum ſolennia cuiuscunque reipublicæ, in actibus ciuilibus obſeruari ſolita, id ſatis demonſtrant; illum autem, *ſimplicem* ſcilicet, magis accommodatum eſſe ad cultum internum, memores dicti ſacri: *regnum Chriſti non conſiſtere in magna pompa, ſed in veritate & ſpiritu*, *Rom. I, 9. Phil. III*, 3. *Luc. XVII*, 20. adeoque culturam pietatis & amorem, ex *pura conſcientia* promanantem, optimum DEI cultum eſſe: CLEMENS ALEXANDRIN. *lib.* 7. *Strom p.* 700. Congregationes eorum certo loco non erant adſtrictæ, vt *in diſſert. iur. eccl. antiq. ad Plinium II. diſſert.* 2. fuſius oſtendi, quæ potiſſimum hunc in finem inſtituebantur, vt preces indefeſſas coniunctis & vnitis mentibus ad Deum mitterent, & lectis prophetarum & apoſtolorum ſcriptis ſe ipſos ad imitationem adhortarentur, ac denique euchariſtiam communiter facerent. Compoſitæ erant coitiones eorum ad faciem *ſynagogarum*, & ſecundum earum inſtituta *quodammodo* ordinatæ, non tamen ſplendidæ, aut ceremoniis ambitioſis refertæ. Vid. TERTVLLIAN. *apol. c.* 39. IVSTIN. Martyr. *apol.* 2. *in f.* DVPINVS *tom.* I. *biblioth. nou. auct. eccleſ. in f.* vbi compendium diſciplinæ eccleſiaſticæ ſiſtit. Baptiſmus absque vlla ſolenni pompa peragebatur, cuius rationem eleganter in *ſimplicitate cultus ſacri* TERTVLLIANVS *lib. de Baptiſmo c.* 2. quærit, aiens: *Nihil adeo eſt, quod tam obduret mentes hominum, quam ſimplicitas diuinorum operum, quæ in actu videtur, & magnificentia, quæ in effectu repromittitur, vt hic quoque, quoniam tanta ſimplicitate ſine pompa, ſine apparatu nouo aliquo, denique ſine ſumtu homo in aqua demiſſus & inter pauca verba tinctus, non multo vel nihilo mundior reſurgit, eo incredibilis exiſtimetur conſecutio æternitatis. Mentior, ſi non e contrario idolorum ſolennia vel arcana de ſuggeſtu & apparatu, deque ſumtu fidem & auctoritatem ſibi exſtruunt.* Hæc ſimplicitas calumniarum cauſam ethnicis præbebat, qui ſolennibus ceremoniis adſueti, verum autem ſenſum cultus diuini non habentes, Chriſtianos contemtores diuini Numinis atheosque eſſe credebant, ceu plenius demon-

ſarius eſt vel ſimplex vel ſolennior.

Chriſtiani primæui magis ſimplicem retinuere.

ſtrauit KORTHOLT *in pagan. obtrectat.* Magis enim erant ſolliciti de *cultu* vero *interno* & de conſeruanda *vnione* in *ſpiritu* per vinculum pacis, ad quem finem conſequendum pompa nulla aut ſolennibus ceremoniis opus erat, ſed ſimplicior ſufficiebat cultus. TOB. PFANNERVS *lib. de Catechum. proœm. n.* 4. HERMANN. WITSIVS *præf. ad Guil. Cauei Chriſt. prim. p.* 28. AVCTOR *anonym. dans l' hiſtoire des ceremonies & des ſuperſtitions, qui ſe ſont introduites dans l' egliſe.* Hic ordo *ſimpliciſſimus pleniorem determinationem* haud requirebat: recipiebatur, prout conſultum eccleſiæ videbatur: de *iure condendi ritus* aut ordinem *præſcribendi* non diſputabatur; multo minus propter diuerſitatem ordinis eccleſiarum per diuerſa loca ſparſarum vnio in *ſpiritu* & *fide* ſoluebatur, quin potius recte iudicabatur, cultum non æſtimandum eſſe ex externis ritibus. Equidem quidam ex Romanæ eccleſiæ doctoribus varias liturgias circumferunt, quæ PETRO, IACOBO, MATTHAEO, MARCO aliisque adſcribuntur; ſed illæ aperte ſpuriæ ſunt, ſerius & illo demum tempore natæ, quo omnia infinitis ceremoniis fuerunt oppleta, vti eruditiores tam inter pontificios quam proteſtantes obſeruant. Conf. DN. BVDDEVS *diſſ. contra Grabium*, qua oſtendit, *Clementem Romanum & Irenæum non fauere pontificiæ miſſæ*, §. II. IO. DALAEVS *de cultib. latin. lib. VI.* FABRICIVS *in apocryph. primit. eccleſ.* SPANHEIMIVS *tom. II. oper. p.* 931. §. 4. EVSEBIVS RENAVDOT. *in collect. liturg oriental. tom. I. diſſ.* I. *c.* 4. & 5. DN. PFAFF. vir pereruditus *diſſ. de liturg. c.* I. §. I.

Ritus ſacri quinam primis Chriſtianis.

§. XV. Quæ cum ita ſint, aſſenſum haud meretur RENAVDOTIVS *cit. l. c.* I. ſtrenue defendens, liturgiam quandam apud Chriſtianos primos certam ſuam & conſtantem formam habuiſſe, quamuis ſcripto haud eſſet conſignata, ſed primis ſeculis ſacri ritus *ſola traditione* viguerint. Hæc vnicum ſolet eſſe præſidium eorum, qui legitimis documentis ſunt deſtituti, modo quandam ſuæ ſententiæ auctoritatem concilient, quam teſtimoniis indubiis exornare non poſſunt. Fateor, Chriſtianos *ordinem* quendam in ſacris obſeruaſſe; liturgiam autem, conceptis verbis conſtantem, adſtrictamque certis formulis, eos ignoraſſe, perſuaſiſſimum habeo. Κοινὰς Chriſtianorum εὐχὰς quidem refert IVSTINVS Martyr *apol.* 2. *inf.* ſed *ſtatas* fuiſſe non addit. Refert, qua ratione baptizatus receptus fuerit poſt lauationem eo in loco, *vbi congregati ſunt ad* COMMVNES PRECES & *ſupplicationes, tum pro ſe ipſis, tum pro illuminato, & aliis vbique gentium omnibus animo intento peragendas: vt digni idoneique ſimus, qui veritate cognita per opera etiam ipſa boni atque officioſi rerum adminiſtratores & datorum nobis mandatorum cuſtodes inueniamur,*

atque

atque vt ſalute ſaluemur ſempiterna. En contenta *precum communium,* de quibus magis ſolliciti erant Chriſtiani primæui, quam de *verbis conceptis.* Sed reliquum ſacrorum *ordinem* admodum ſimplicem audiamus: *A precibus finitis, mutuis nos inuicem oſculis ſalutamus. Deinde ei, qui fratribus præeſt, offertur panis & poculum aquæ & vini, quibus ille acceptis laudem & gloriam rerum vniuerſarum patri, per nomen filii & Spiritus S. offert, & eucharistiam ſiue gratiarum actionem pro eo, quod nos donis hiſce ſuis dignatus ſit, prolixe exſequitur. Atque vbi ille preces & gratiarum actionem abſoluit, populus, qui adeſt, omnis fauſta approbatione acclamat, dicens: Amen. Amen autem voce Hebræa fiat ſignificat. Præſidens vero poſtquam gratiarum actionem perfecit, & populus vniuerſus apprecatione læta eam comprobauit, qui apud nos vocantur Diaconi atque miniſtri, diſtribuunt vnicuique præſentium, vt participet eum, in quo gratiæ acta ſunt, panem, vinum & aquam & ad abſentes perferunt.* Hæc *liturgia* admodum *ſimplex* erat, nulli incluſa rituali, aut lege quadam eccleſiaſtica determinata, adeo vt nec *ſtatas precationes* ſolenneſque formulas (ſi exceperis acclamationem populi per AMEN, ex ſynagoga iudaica tractam) hic deprehendere liceat. Similis fere *ordo ſimplex* obſeruabatur die ſolis, ceu mox IDEM addit: *Solis, qui dicitur, die, omnium, qui vel in oppidis vel ruri degunt, in eundem locum conuentus fit, & commentaria apoſtolorum aut ſcripta prophetarum, prout tempus fert, leguntur. Deinde, lectore quieſcente, præſidens orationem, qua populum inſtruit, & ad imitationem tam pulchrarum rerum cohortatur, habet. Sub hæc conſurgimus communiter omnes, & precationes profundimus & ſicut retulimus, precibus peractis panis offertur & vinum & aqua &c.* Precationes Chriſtianorum non fuiſſe ſtatas, quas hodierna liturgia deſiderat, teſtatur euidentius ATHENAGORAS *in legat. pro Chriſtian. p. m.* 12. &, *neque orationes*, ait, *compoſitas recitant, aut enumerant verba, ſed actiones honeſtas & virtutum exempla de ſe præbent.* Quin & TERTVLLIANVS, qui *lib. de orat. c.* 9. orationem dominicam *ordinariam & legitimam* duntaxat vocat, de precibus Chriſtianorum ceteris hæc refert *in apol. c.* 30. *Chriſtiani manibus expanſis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubeſcimus, denique* SINE MONITORE, *quia* DE PECTORE, *oramus pro omnibus imperatoribus.* Præterea IDEM *in Apol. c.* 29. ordinem ſacrorum ita deſcribit, vt nihil ſimplicius, ſimul tamen nihil ſolidius excogitari queat. *Coimus ad Deum,* ait, *quaſi manu facta precationibus ambiamus. Hæc vis Deo grata eſt. Oramus etiam pro imperatoribus, pro miniſtris eorum, ac poteſtatibus, pro ſtatu ſeculi, pro rerum quiete, pro mora finis. Coimus ad literarum diuinarum commemo-*

memorationem, ſi quid præſentium temporum qualitas aut præmonere cogit, aut recognoſcere. Certe fidem ſanctis vocibus paſcimus, ſpem erigimus, fiduciam figimus, diſciplinam præceptorum nihilominus inculcationibus denſamus. Addit vlterius *modum agaparum*, cui eo tempore S. *euchariſtia* vt plurimum adhuc annexa eſt, eumque ORDINEM DISCIPLINAE DE RELIGIONIS OFFICIO eleganter appellat, quem PAVLVS I *Cor. XI,* 17. *ſeqq.* inprimis commendauerat. Poſtulabat id ratio decori & modeſtiæ, vt *ordo conueniens* in ſacris peragendis obſeruaretur, vt vero idem per *compoſitas preces*, ab apoſtolis præſcriptas, inſtrueretur, nec neceſſe, nec adeo vtile erat. Lubens id fatetur LVD. ELIAS DVPIN. *in biblioth. eccleſ. auctor. tom.* I. *lat. p.* 349. aiens: *Diſciplina erat ſimpliciſſima, nulloque alio ſplendore collucebat, quam morum & vitæ Chriſtianorum ſanctitate.* Speciatim vero de *euchariſtia p.* 351. hæc addit: *Celebrandi ratio olim erat ſimpliciſſima ac ſine multis ceremoniis.* Et quia ordo arbitrarius eſt, non vbique idem obſeruabatur, talis tamen in genere recipiebatur, quem natura negotii commendabat, ad quem omnium intentio directa erat. Sicuti ergo vnicum neceſſarium primario quærebant, de ipſo ordine nullas eſſe mouendas lites prudentiores recte iudicabant, quod adhuc ſuo tempore docuit AVGVSTINVS *ep.* 86. *in his rebus, de quibus nihil certi ſtatuit diuina ſcriptura, mos populi DEI vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt, de quibus ſi diſputare voluerimus, & ex aliorum conſuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio.*

Quibus ex cauſis varii introducti?

§. XVI. In hac ſimplicitate haud diu ſubſtiterunt primitiuæ eccleſiæ membra: mox ad varios ritus & ceremonias introducendas animum applicuerunt. Huius rei cauſas decem adfert FRIDERICVS SPANHEIMIVS *tom. II. oper. p.* 874. *in diatr. de rit. impoſ. manuum* §. 2. quas haud repetam, primarias vero duntaxat tangam. Eas omnino *duas* fuiſſe arbitror.

Cauſa prima.

Prima petenda ex eo, quod viderent, *gentiles* & *Iudæos* vel ideo religionem Chriſtianam contemtui & odio habere, quod agreſtis, abſque pompa & ſolennitate, videretur, cui toti immerſi & dediti erant. Ad promouendam itaque religionem Chriſtianam conducibile crediderunt, genio horum ſe accommodare, & ritus tum ex *iudaica* tum ex *gentili religione* aſſumere, vt eo magis Iudæos ethnicosque allicerent inducerentque, quo in ſuas ſecederent partes. Apoſtoli, *ſpiritu* & *fide* præditi, longe alia via incedebant; enimuero iam deferbuerat in plurimis virtus illa diuina apoſtolica: ergo alia via incedendum eſſe crediderunt, qua de re conſulendi DN. BVDDEVS in duplici *diſſ. de ritibus eccleſ. latin. iudaicis*, quæ *parergis hiſtorico-theologicis* inſerta eſt, & MVSSARDVS in

in der gründlichen Vorſtellung der vorzeiten aus dem Heydenthum in die Kirche eingeführten Gebräuche und Ceremonien, IOANNES VALCKENIRIVS *in Roma paganizante*, FRANCISCVS CROIVS *in papatu Ethnico*, IOANNES A CHOCKIER *in myſter. iniquit.* POLYDOR. VERGIL. *de inuent. rerum lib.* 5. ISAACVS CASAVBONVS *exercit.* 16. *ad annal. eccl. Baron.* §. 43. vbi inter alia ita loquitur: *Multa nomina ſuperſtitionis antiquæ, multi ritus & ceremoniæ in eccleſia retentæ, ſed pia adhibita interpretatione omnia in melius verſa: planeque, vt alibi ait Beda, pertinaci paganiſmo mutatione ſubuentum eſt, cum rei in totum ſublatio potius irritaſſet. An hoc conſilium pro tempore vtile in damnum veritatis poſtea verterit, non hic diſputo; fuerunt ſane iam inde a principio eccleſiæ viri magni, qui ritus paganicos in eccleſiam inuehi quererentur, & inuectos eo ipſo nomine reſpuerent.* Magis ingenue rem refert IOSEPHVS VICECOMES *de antiq. baptiſm. ritibus lib.* 2. *c.* 22. aiens: *Libet hoc loco veterum patrum admirari prudentiam, qui principio naſcentis religionis, cum gentiles patrios ritus retinendi nimio plus amantes eſſent, vt facilius eos ab inanibus vmbris & rancida ſuperſtitione ad nouam legem veritatis & gratiæ transferrent, præter mores alios, hunc etiam candidos calceos baptizatis dandi retinuerunt.* Ad hoc inſtitutum palliandum, patres, ritibus dediti ſſimi, exemplum Dei, Iſraëlitico populo tot ritus indulgentis, allegarunt vrſeruntque. His inprimis annumerandus GREGORIVS *M. lib.* 9. *epiſt.* 71. hoc modo rationes ſubducens: *Arte quadam tractandi ſunt & paulatim ad meliora ducendi. Nam duris mentibus ſimul omnia abſcindere, impoſſibile eſſe non dubium eſt, & ei, qui locum ſummum adſcendere nititur, neceſſe eſt, vt gradibus, non autem ſaltibus eleuetur. Sic Iſraëlitico populo in Aegypto Dominus ſe quidem manifeſtauit, ſed ſacrificiorum vſus, quos diabolo ſolebant exhibere, in cultu proprio reſeruauit, & eis in ſacrificio ſuo immolare præcepit: quatenus cor mutantes aliud de ſacrificio amitterent, aliud retinerent.* Patet ex huiusmodi inſtitutis, quantopere iam receſſerit ſtatus ſequior eccleſiarum a prima *puritate & ſimplicitate*, vbi plus *fidei & virtutis diuinæ*, minus vero *ſplendoris externi* deprehendebatur, nihilominus tamen ingentia cepit incrementa, & plus profecit in fide. Vbi fides viuida in controuerſias conuerſa, & virtus diuina exaruit conſenuitque, ſub hoc quidem nouo inſtituto, per externam ceremoniarum pompam, & elegantes liturgias admodum commendato, multi Chriſto nomen dederunt, ſed absque cordis mutatione & viuida in Chriſtum fide, vt *numero* magis quam *virtute* creuiſſe eccleſia videretur.

§. XVII. Altera cauſa petenda *ex ſtatu corrupto eccleſiæ*, prout plenius illuſtrat FRIDER. SPANHEIMIVS *tom. II. oper. p.* 907. §. 5. Naturale

Altera cauſa tot rituum introductorum.

tale omnino eſt, vt, ceu ab initio dictum, depoſito *interno* cultu, mox homines ad *externam* rerum ſacrarum pompam alliciantur, & ſub prætextu *pietatis* & *religionis* eidem ſe accommodent. Sunt homines a natura ad *ſuperſtitionem* procliues, imo quo magis natura corrupta abhorret a *vero* cultu diuino, eo facilius externis rerum ſacrarum ſchematibus capi poteſt. Sicut præterea eccleſiæ a rebus publicis ſecuritatem externam accipiunt, ita facile fieri poteſt, vt a corrupto ſtatu rerum publicarum multa in eccleſias trahantur, quæ a vero ſcopo deſciuerunt. Luxuria ſupra modum orbem Romanum iam dudum infecerat: omnia per ambitionem, ſuperbiam, pompam externam & infinita ſolennia ſub imperatoribus ab AVGVSTI temporibus agebantur: iam dudum Romani in catalogo *moratiorum gentium* primum locum occupauerant, adeo, vt omnes in admirationem ſui raperent. Adhuc ſub temporibus CONSTANTINI M. idem ſtatus imperii Romani durauit, quo tempore eccleſiæ chriſtianæ in ſecuritate conſtituebantur ſingulari. Interim a virtute primæua deſciuerant, mundusque, vt loquitur ZIEGLERVS in *præf. ad tr. de epiſc.* i. e. omnis pompa mundana, & ſolennes ritus varii occuparunt eccleſiam. Placet ſtatum huius temporis circumſcribere verbis VLRICI HVBERI *in hiſtor. ciuil. lib.* 4. *ſect.* 1. *c.* 8. ita differentis: *Hinc cum vera deuotio, quæ eſt animi actus ſibi renunciantis, ſeque Deo tradentis in Chriſto, atque interior Dei cultus in ſpiritu & veritate vulgo obſoleſceret, data eſt opera, vt ritibus & ceremoniis, magna ex parte e iudaiſmo & paganiſmo petitis, plebs in attentione ſuperſtitioſa, quam deuotionem vocarunt, detineretur, quo etiam pertinuit crucis veneratio.* IDEM poſt pauca pergit: *paulatim & aliarum reliquiarum oſculatio, peregrinationes ad ſepulchrum Domini aliaque loca, imaginum in templis collocatio, & id genus alia corporei cultus ſpecimina recepta, quæ deinde in infeſtam abierunt idololatriam.* Hoc ipſo tandem factum, vt totus cultus in meras ceremonias abierit.

Diuerſitas rituum exinde orta.

§. XVIII. Quandoquidem vero ſingulis ciuitatibus *epiſcopi* præpoſiti, neque hierarchiæ ea forma iam erat data, quam poſt aliquot ſecula accepit; (quamuis Romano, Conſtantinopolitano, Alexandrino & Antiocheno epiſcopis ampliſſima iam eſſet auctoritas,) ita vniuerſale caput defuit, quod *pro imperio* omnibus eccleſiis particularibus liturgiam vniformem præſcriberet, quin potius quoad *ritus* & *ceremonias* inter eccleſias particulares inſignis fuit diuerſitas. Fuere tamen quidam ritus *vniuerſales*, vel ab apoſtolis commendati, vel ex moribus & inſtitutis Synagogæ iudaicæ retenti, veluti *manuum impoſitio*, ritus *precandi* verſus orientem, aliique, de quibus agunt SPANHEIMIVS *cit. l.* & VITRINGA *de Synag. vet.* vel deni-

Ritus vniuerſales vnde orti.

denique conciliis vniuerſalibus definiti. Ait AVGVSTINVS *epiſt.* 118. *Illa autem, quæ non ſcripta, ſed tradita cuſtodimus, quæ quidem toto terrarum orbe obſeruantur, dantur intelligi vel ab ipſis apoſtolis vel plenariis conciliis, quorum eſt in eccleſia ſaluberrima auctoritas, commendata atque ſtatuta retineri.* Omittit vero primarium fundamentum, ex *moribus Synagogæ iudaicæ* tractum, quod primo loco ponendum erat, vt infra §. 30. declaratur. Ritus eiusmodi recenſet IOACHIMVS HILDEBRAND. *diſſ. de ritib. ſacris* §. 17. quamuis de plerisque exemplis dubitandum ſit. Copulam ſacerdotalem a SOTERO papa *anno* 175. vel ab EVARISTO 154. fuiſſe introductam, aperte falſum, & ab ipſo HILDEBRANDO *in diſſ. de nupt. vet. Chriſtian.* reiectum. Conf. DAVID BLONDELL. *in Pſeudo-Iſidoro p.* 157. Similiter morem rogandi in baptiſmo paruulorum patrinos ſeu ſponſores huc refert, HYGINO anno 154. eundem tribuens, quem tamen circa TERTVLLIANI tempora demum in vſum receptum eſſe, oſtendit GERHARD VAN MASTRICHT. *in ſched. de ſuſceptor. p.* 24. vt forſan a paucis eccleſiis magnæ auctoritatis primum receptus, deinde ab aliis in imitationem tractus ſit, de quo infra *tit. de baptiſm.* dicam. Sic factum, vt plures ritus *vniuerſales* eſſe cœperint, vel ad minimum, vt in *plerisque eccleſiis* obtinuerint, cum a potiori facta fuerit denominatio. Quamuis itaque eiusmodi ritus ab initio *arbitrarii* fuerint, ex *libertate* recepti, poſtea tamen in *neceſſitatem legis* tranſierunt, ex quo demum *iura liturgica* orta. Illuſtrat hoc ipſum HIERONYMVS *tom. II. adu. Lucif. p.* 139. *edit. Baſil. de anno* 1553. vbi de obligatione eiusmodi rituum hæc refert: *Nam & multa alia, quæ per traditionem in eccleſiis obſeruantur, auctoritatem* SCRIPTAE LEGIS *vſurpauerunt, veluti in lauacro ter caput mergitare. Deinde egreſſos lactis & mellis prægustare concordiam ad infantiæ ſignificationem.* Idem inculcat AVGVSTINVS *epiſt.* 86. dicens: *in his rebus, de quibus nihil certi ſtatuit diuina ſcriptura, mos populi* DEI *vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt.* Sed quomodo eiusmodi mores tandem in *legem* abire potuerint, paulo poſt ex profeſſo enucleandum erit.

Ritus particulares.

§. XIX. Præterea ſuus cuiusque reipublicæ *mos*, *conſuetudo* ac *decorum* ſecundum *diuerſos* hominum *mores* variat: non ergo mirandum, plures in ſingulis eccleſiis, ceu *particularibus ſocietatibus*, receptos eſſe ritus *particulares* variantes. Recte SOCRATES *lib.* 5. *hiſt. eccl. c.* 22. *Nulla religio eosdem ritus cuſtodit, etiamſi eandem de illis doctrinam amplectatur. Etenim qui eiusdem ſunt fidei, de ritibus inter ſe diſſentiunt.* Variis differentiis illud declarat, ſubiiciens: *Et quoniam hac*

de re nemo ſcriptum aliquod mandatum oſtendere poteſt, *liquet*, *quod & illam apoſtoli cuiuscunque ſententiæ ac voluntati liberam reliquerint*, *ne metu quisquam vel ex neceſſitate*, *quod bonum eſt*, *operetur. Talis eſt per eccleſias ieiuniorum diſſonantia: circa Synaxin alia conſimilis eſt varietas.* Rationem huius *diſcrepantiæ* ſatis probabiliter in eos coniicit, qui eccleſiis præfuerunt, qui, prout mores eorum ferebant, hique ad pompam externam vel ſimplicitatem inclinabant, nouos ritus vel *parcius* vel *remiſſius* in ſuis eccleſiis introduxerunt. Pergit: *Huiusmodi diſcrepantiæ auctores eos eſſe puto, qui ſingulis temporibus eccleſiis præfuerunt: qui vero talia receperunt, veluti legem quandam acceſſoriis hiſce ritibus adſcripſerunt.* Reſpexit etiam huc AVGVSTINVS *in epiſt.* 118. relatus in *cap.* 11. *D.* 12. quæ inprimis de *differentia rituum* plena eſt. *Sunt alia vero*, ait, *quæ per loca terrarum regionesque variantur*, *ſicuti eſt*, *quod alii ſabbatho ieiunant; alii quotidie communicant corpori & ſanguini dominico; alii certis diebus accipiunt: alibi dies nullus intermittitur*, *quo non offeratur: alibi tantum ſabbatho & die dominico: alibi tantum dominico. Et ſi quid aliud huiusmodi animaduerti poteſt, totum hoc genus rerum liberas habet obſeruationes.* Idem INNOCENTIVS teſtatur *in c.* 14. *X. de offic. iudicis ordin.* aſſerens, populos ſæpe in vna eademque diœceſi habere *ſub vna fide varios ritus & mores.* Sæpius etiam epiſcopi *ritus antiquos* & *morem* eccleſiarum hactenus inueteratum reprobarunt, & pro ſuis *affectibus* ac *temperamentis* alios ſubſtituerunt, vt alias rationes non tangam.

Cauendum circa ritus, ne potior pars cultus diuini in eis quæratur.

§. XX. Potuiſſent tolerari ritus & ceremoniæ eccleſiaſticæ, ſi modo a ſequentibus incommodis eccleſiam ſaluam & incolumem ſeruaſſent præſules, quod factum non eſſe, hiſtoriæ docent. Primum eſſe debebat, *ne potior cultus diuini ratio in ceremoniis & ritibus collocaretur*, *ſed*, *mediante hac liturgia*, *deuotio interna excitaretur*, *& ſpiritus a terra ad Deum eleuaretur*, *non vero ſuperſtitio aleretur.* Debuiſſent eſſe *adminiculum deuotionis*, non *impedimentum;* nuda quædam accidentalis *pædagogia*, quæ abeſſe poterat, non *eſſentialis pars* cultus diuini. Hæc erat ratio rituum primæ eccleſiæ: huc vnice tendebant, vt ad *ſolidam pietatem* homines deducerent, ceu optime oſtendit FRIDERICVS SPANHEIMIVS *tom. II. oper. p.* 1488. *de Chriſtian. degenere.* Sed, decreſcente vera colendi Deum ratione, contra hoc præceptum admodum peccatum fuit. Eſt hominum natura ita comparata, vt, vbi receſſit a vero *cultu interno*, mox in *ſuperſtitionem* recidat, & facile *externis ritibus*, qui *ſenſus* feriunt, capiatur. Non quidem omnis *cultus voluntarius externus* & *ſuperſtitio* in eadem claſſe collocari debent, in quo non pauci peccant, vt notat.

Superſtitio in ritibus vnde oriatur?

10.

IO. SPENCER. *de leg. ritual. Hebr. lib.* 3. *diſſ.* 2. *c.* 4. neque ritus *per ſe* ſunt ſuperſtitioſi, ſed potius *indifferentes*, atque ab aliis licite, ab aliis illicite adhiberi poſſunt; interim negari nequit, ex *multitudine rituum* ſacrorum facile cultum fieri poſſe *ſuperſtitioſum*. Sunt ritus tantum honoris interni ſigna externa: ſunt reuerentiæ Deo debitæ teſtimonia, & deuotionis excitamenta; ſigna autem ſunt arbitraria, nec per ſe vitium habent: id potius accipiunt ex *malitia* cordis humani, prauaque intentione eorum, qui ſignis hiſce *arbitrariis* abutuntur, & ſingularem *virtutem*, *diuinam qualitatem*, *myſticamque efficaciam* his affingunt. In *corde* hominum ſubſidet *ſuperſtitio*: ibi quærenda, ibi quoque expungenda eſt, neque illam in totum ſuppreſſeris, ſi vel maxime ritus minueris, cum radix *ſuperſtitionis* eo ipſo ex cordibus hominum haud euellatur, ſed per ſolidum pietatis exercitium, *mutata mente*, expellatur.

§. XXI. Conſiſtit videlicet *ſuperſtitio* in eo, quod quis illotis manibus ſacra peragat, in *externo cultu* omnem deuotionem quærat, in hoc vnice, & quidem accuratiſſima & iudaica obſeruatione acquieſcat, verum cultum internum citra *mutationem mentis* omittat, Chriſtiani officium ſe adimpleuiſſe exiſtimans, ſi ritus externos *ad punctum* obſeruet, &, ne quid in eis negligatur, ſollicite curet, atque adeo, quod re vera exinde ſequitur, *virtutem* quandam *diuinam* illis ipſis adſcribat. Quodſi crederet, ceremonias *per ſe* eſſe mortuas, & *ex ſe* nihil *virtutis* habere, ſentiret quoque, ſe actum fruſtraneum peragere, in ſolo *cultu externo* acquieſcendo, & internum negligendo: ſe ὕστερον πρότερον committere, & virtutem, quæ *interno* debebatur, *externo* temere & ſuperſtitioſe adſcribere. Patet veritas huius doctrinæ inductione plerarumque religionum. De *gentilium* religione res caret dubio, prout ab initio demonſtraui. *Iudaeorum* cultus a Deo ipſo ardornatus erat, in quo ſollicite omnia ad punctum a iudæis obſeruabantur, ne temere contra *legem ceremonialem* peccarent. Sed tamen hæc omnia in *ſuperſtitionem* tandem abierunt, licet ſapienter ab ipſo Deo eſſent inſtituta, de quo Deus paſſim apud Prophetas conqueritur. vid. ESAI. *I*, 11. *ſq.* AMOS. *V*, 21. IEREM. *VI*, 20. OSEAS *VI*, 6. Bene SAMVEL: *Num quid vult Dominus holocauſta & victimas, & non potius, vt obediatur voci Domini? Melior eſt obedientia, quam victimæ, & auſcultare magis quam afferre adipem arietum.* 1 *Sam. XI*, 22. Et quid de *cultu Chriſtianorum* dicam? Nonne etiam partes neceſſariæ Chriſtianiſmi ſæpe in abuſum & *ſuperſtitionem* trahuntur? Si conciones, baptiſmum, S. cœnam, preces &c. hodiernis temporibus examinaueris, ſuperſtitioſe a plurimis illa, & tamen omnino neceſſaria, pertractari, apparebit.

Aut in ſuperſtitionem degenerent.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Quid ergo mirandum, ſi ritus his neceſſariis ſuperadditi, & ab eccleſia *libere*, ſed non ſemper *prudenter* aſſumti, in *ſuperſtitionem* conuerſi fuerint, id quod euitari non potuit, poſtquam numerus eorum in immenſum auctus eſt. Neruoſe & ex rei veritate id declarat ERASMVS Roterodam. *in colloquio*, quod *conuiuium religioſum* inſcribit, vbi ita: *Si vulgus Chriſtianorum ſpectes, nonne prora & puppis vitæ illius in ceremoniis eſt? In baptiſmo quanta religione repræſentantur priſci ritus eccleſiæ? Commoratur infans extra fores templi, peragitur exorciſmus, peragitur catechiſmus, ſuſcipiuntur vota, abiuratur ſatanas cum pompis & voluptatibus ſuis; tandem vngitur, conſignatur, ſalitur, tingitur: datur negotium ſuſceptoribus, vt puerum curent inſtituendum. Illi dato nummo redimunt libertatem. Et iam puer Chriſtianus dicitur, & eſt aliquo modo. Mox rurſus vngitur, tandem diſcit confiteri, ſumit euchariſtiam, conſueſcit quieſcere diebus feſtis, audire ſacrum, ieiunare nonnunquam, abſtinere a carnibus. Et hæc ſi ſeruat, habetur abſolute Chriſtianus. Ducit vxorem, accedit aliud ſacramentum: initiatur ſacris, rurſus vngitur & conſecratur, mutatur veſtis, dicuntur preces. Atque hæc quidem omnia, quod fiunt, probo. Sed quod hæc fiunt magis ex conſuetudine quam ex animo, non probo: quod nihil aliud adhibetur ad Chriſtianiſmum, vehementer improbo. Siquidem magna pars hominum dum his fidit, nihilo ſecius interim per fas nefasque congerit opes, ſeruit iræ, ſeruit libidini, ſeruit ambitioni: ſic tandem venitur ad mortem. Hic rurſus ceremoniæ paratæ. Adhibetur confeſſio ſemel atque iterum, additur vnctio, datur euchariſtia: adſunt cerei ſacri, adeſt crux, adeſt aqua ſacra, adhibentur indulgentiæ; expromitur aut illic etiam emitur morienti diploma Pontificis; ordinantur parentalia magnifice celebranda, fit rurſus ſtipulatio ſolennis; adeſt, qui clamet ad aurem morientis; imo nonnunquam occidit ante tempus, ſi contingat, vt ſæpe fit, vocalior aut bene potus &c.* En compendium *ſuperſtitionum*, in ceremoniis occurrentium! Atque hæc ipſa tamen non ritibus, ſed prauæ hominum applicationi attribuenda, quamuis ipſa *multitudo*, *ſignificatus*, & *vſus peruerſus* illam magnopere promoueant. Hinc meo iudicio peccant, qui arbitrantur, ideo ritus eccleſiarum noſtrarum eſſe reprobandos, quoniam ex *ſuperſtitione pontificia* originem trahunt. Reſpiciendum omnino erat, an *eodem modo*, *eadem ſignificatione*, & *in eundem finem* apud nos retenti fuerint. Ritus campanarum, luminum, veſtimentorum clericalium &c. apud nos retineri potuit absque *ſuperſtitione*, ſi modo ſuperſtitio *ex corde* fuerit depulſa, quo non facto, ſiue hos retinuerimus, ſiue alios illorum loco aſſumſerimus, perinde eſt. Vid. SPANHEIMIVS *tom. II. oper.*

P. I.

P. 1. §. 9. p. 910. Concludo hanc meditationem verbis AVGVSTINI *epiſt.* 119. *ad Ianuar. circ. f.* aientis: *Hoc nimis doleo, quia multa, quæ in diuinis libris ſaluberrima præcepta ſunt, minus curantur, & tam multis præſumtionibus ſic plena ſunt omnia, vt grauius corripiatur, qui per octauas ſuas terram nudo pede tetigerit, quam qui mentem violentia ſepelierit. Ipſam proinde religionem, quam pauciſſimis & manifeſtiſſimis celebrationum ſacramentis miſericordia Dei eſſe liberam voluit, ſeruilibus oneribus premunt, vt tolerabilior ſit conditio Iudæorum, qui, etiamſi tempus libertatis non agnouerint, legalibus tamen ſarcinis, non humanis præſumtionibus ſubiiciuntur.* c. 12. D. 12.

§. XXII. Alterum eſſe debebat, vt ritus & ceremoniæ ſingularum eccleſiarum in ſua *libertate & ἀδιαφορίᾳ relinquerentur, neque propter diuerſitatem rituum diſſidia, ſchiſmata, vel turbæ publicæ commouerentur.* Imitantur ritus *decorum humanæ vitæ*, id quod quidem humanas actiones concomitari ſolet, ſed in ſe eſt *indifferens*, nec vno modo ſe habet, quin potius variat pro genio populi & loci. Pariter quoque ritus eccleſiaſtici *arbitrarii* ſunt, ex beneplacito corporis eccleſiaſtici dependentes, vel vt SPANHEIMIVS *tom. II. oper. p.* 906. §. 2. ait, ſunt *publici & chriſtiani cultus quædam appendices, quæ ſeu decentiæ ſeu reuerentiæ cauſa ac deuotioni in agendis ſacris excitandæ, ſeu ex cauſis aliis varie inde ab apoſtolica ætate & poſt eam in Chriſtianorum eccleſiis vel inſtitutæ ſunt vel obſeruatæ.* Proinde ſicuti in *decoro externo* gens genti propterea vitio vertere non poteſt, quod ſe haud accommodet ad decorum & mores a ſe receptos, quippe in quo natura actionum humanarum eſſentialis non conſiſtit; ita quoque tot *diuerſitas rituum* in eccleſiis non potuit nec debuit tollere vnitatem in *fide & ſpiritu*, quo colligatæ eſſe debent. Prudenter de his ritibus iudicat AVGVSTINVS *epiſt.* 118. cenſetque, *totum hoc genus rerum liberas habere obſeruationes. Neque diſciplina*, pergit, *vlla eſt in his melior graui prudentique chriſtiano, quam vt eo modo agat, quo agere viderit eccleſiam, ad quamcunque forte deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter eſt habendum, & pro eorum, inter quos viuitur, ſocietate ſeruandum eſt.* Id deinceps exemplo matris ſuæ ob diuerſitatem hanc valde perturbatæ illuſtrat. Vid. *c.* 11. *D.* 12. Quemadmodum enim in cetero actionum humanarum decoro dici ſolet, *ſi fueris Romæ, Romano viuito more;* ita quoque in eiusmodi rebus indifferentibus idem merito obſeruandum eſſe prudenter iudicat AVGVSTINVS, quod poſtulat charitas Chriſtiana & naturæ humanæ ratio. *Neque enim*, vt veteres recte monuerunt, *diſſonantia rituum tollit*

Ritus debent eſſe liberi & indifferentes.

tollit conſonantiam fidei. Quod arbitrarium eſt, id quoque variare neceſſe eſt, quia ipſi homines conſilio, inſtituto, & moribus inter ſe differunt, modo de cetero inter ſe in *vnitate fidei & ſpiritus* cohæreant. Bene GREGORIVS *lib.* I. *epiſt* 4. *in vna fide nihil officit eccleſiæ conſuetudo diuerſa.* Similiter AVGVSTINVS *epiſt.* 86. *Sit ergo vna fides vniuerſæ, quæ vbique dilatatur, eccleſiæ tanquam intus in membris, etiamſi ipſa fidei vnitas quibusdam diuerſis obſeruationibus celebratur, quibus nullo modo, quod in fide verum eſt, impeditur.* Præ ceteris hoc thema egregie explicat SPANHEIMIVS *tom. II. oper. p.* 906. vbi ediſſerit *de ritibus quibusdam, præcipue ſacramentalibus in eccleſia vetere ac precatoriis*, & diuerſitatem rituum ex variis fontibus eleganter eruit, *naturamque* eorum plenius explicat, præcipue vero ex aliquot poſtulatis docet, quam inanes ſint lites de *ritibus* inter eos, qui ſunt in *vnitate fidei* coniuncti.

Rixæ propter ceremonias ortæ.

§. XXIII. Aſt poſtquam potiſſima ratio cultus diuini in hiſce ritibus poni cœpit, vnitate in ſpiritu diſſoluta, ſponte ſua diſſidia & *ſchiſmata* ex illa diuerſitate orta ſunt, aliis ſuos ritus alterius eccleſiæ ritibus præponere, eaque ceteris obtrudere; aliis in *conſonantia* rituum *vniverſali* pacem ſalutemque eccleſiæ quærere conantibus, quo ipſo tamen magis magisque pax eccleſiæ conculcata eſt. Vere de eiusmodi litibus iudicat BAXTER *du gouvernement p.* 47. & ita differit: *il n'ya rien, qui diviſe plus les Chretiens au monde, que de les forcer a ſe ſoumettre à une uniformitê de ceremonie & de diſcipline.* Prudens certe conſilium hic quoque ſuggerit AVGVSTINVS *epiſt.* 118. dicens: *Rectius inter eos fortaſſe quisquam dirimit litem, qui monet, vt præcipue in Chriſti pace permaneant. Faciat autem vnusquisque, quod ſecundum fidem ſuam pie credit eſſe faciendum.* Nam & eius tempore lites exortæ de *præſtantia rituum* erant, de quo itidem ibidem conqueritur. *Senſi ſæpe dolens*, ait, *& gemens, multas infirmorum perturbationes fieri, per quorundam fratrum contentioſam obſtinationem, & ſuperſtitioſam timiditatem, qui in rebus huiusmodi, quæ neque ſcripturæ ſanctæ auctoritate, neque vniuerſalis eccleſiæ traditione, neque vitæ corrigendæ vtilitate ad certum poſſunt terminum peruenire, tantum quia ſubeſt qualiscunque ratiocinatio cogitantis, aut quia in ſua patria ſic ipſe conſueuit, aut quia ibi vidit, vbi peregrinationem ſuam, quo remotiorem a ſuis, eo doctiorem factam putat, tam litigioſas excitant quæſtiones, vt, niſi quod ipſi faciunt, nihil rectum exiſtiment.* Merito eiusmodi contentiones ad *timiditatem ſuperſtitioſam* refert, cum plures ita ſint comparati, vt circa *arbitraria*, quæ, quia talia ſunt, *indifferenter* quoque habenda, rixas & lites moueant, quaſi in illis ſuperſtitio

tio rimenda ſit, quæ nunquam latet in *ritibus*, ſed in *mente* eius, qui ritus tales peragit, vt aliquoties eſt monitum. SPANHEIMIVS *cit. l. p.* I. §. 9. *p.* 910. Præterea etiam *ambitio* plures adduxit ad eiusmodi certamina, qui ſuos mores tantum decoros, reliquorum vituperandos eſſe cenſuerunt; & tamen hi ipſi, iudice AVGVSTINO *cit. l.* violant quietem & pacem communem *de ſuperflua quæſtione rixando.*

§. XXIV. Neque vero demum temporibus CONSTANTINI M. ſed iam *ſeculo ſecundo* circa finem veſtigia ſchismatum ob ritus & ceremonias inueniuntur, ex quibus ſtatus Chriſtianiſmi collapſi iam quodammodo ſeſe prodit. Extantiſſimum exemplum præbet contentio anno 195. orta circa *feſtum Paſchatos*, vtrum decima quarta luna iudaico ritu eſſet celebrandum? an vero *dominica* ſequente? Illam præferebant Aſiæ minoris eccleſiæ omnes; hanc Romanæ aliæque occidentis. Illæ obſeruatione perpetua fulciebantur; hæ *traditione* innitebantur, quam *apoſtolicam* dicebant. *Quod quidem diſcrimen omnino ſine crimine erat, quandoquidem non de fide*, vt recte iudicat PHILIPPVS MORNAEVS *in hiſtor. papat. p.* 8. atque adeo non neceſſe fuerat, tot deſuper lites & ſchismata mouere. Verum iam tum ſe mouit dominatus ſacer præſulis Romani. *Victor* enim, *qui tunc Romæ eccleſiæ præerat, totius Aſiæ eccleſias tanquam* ἑτεροδόξους *ſimul omnes per literas criminatus eſt & traduxit, omnesque fratres eam incolentes regionem prorſus a communione excludendos eſſe edixit.* EVSEB. *lib. V. hiſtor. eccl. c.* 24. Imprudens omnino & impium factum! ἑτεροδοξίαν in diuerſitate circa *tempus*, quod *arbitrarium* eſſe debebat, quærere. Hac de cauſa IRENAEVS, etiamſi a VICTORIS partibus ſtaret, id ægre tulit, vti patet ex eius epiſtola apud EVSEBIVM *cit. l. c.* 26. Idem exemplum repetit SOCRATES *lib. V. hiſt. eccl. c.* 22. eaque occaſione de *ſchiſmatibus* ob has liturgiarum diuerſitates coortis agere inſtituit, & præterea variarum diuerſitatum exempla adducit. Tandem ita concludit: *Redeamus iam ad propoſitum, cuiusque paulo ante mentionem fecimus, quomodo videlicet eccleſia diuerſa in prima diuiſione non manſerit, & quomodo diuiſi ab eccleſia a ſe inuicem rurſus diſſilierint, exiliumque ac vitium cauſarum prætextu alii ab aliis ſeparati ſint, & hac in re non vnam tantum diuiſionem habeant.* Quod ſi itaque iam illo tempore læſa fuit integritas cultus diuini, meliora certe non ſperanda ſunt de temporibus ſequentibus, maxime ſub regimine CONSTANTINI M. vbi omnia rixis & litibus iam repleta erant. Conf. EVSEB. *lib. VIII. hiſtor. eccl. c.* 1. *ſeq.*

Iam ſeculo II. natæ.

Tranſitus ad initia iuris liturgici.

§. XXV. Hoc itaque tempore factum, vt eccleſiæ, quæ magis cultum *elegantem*, *formularium*, & *externa pompa* præfulgentem, quam in *ſimplicitate* fidei conſtantem, habere malebant, varias *leges ceremoniales* acceperint, vel moribus, hactenus ex libertate chriſtiana obſeruatis, vim *perpetuæ legis* attribuerint, vnde demum *iuris liturgici initia* repetenda. Vbi vnice *internæ mentis mutationi* ſtudebant, interno cultu Deum intime venerantes, *ordo* quidem, quamuis *ſimpliciſſimus*, obſeruabatur; ex mera tamen *libertate* aſſumtus, neque adeo cogitabatur de *certis* & *perpetuis* legibus eccleſiaſticis, *ſtatis* certisque *formulis* introducendis, neque, ad leges prouocare, neceſſum erat, vbi deerant diſſidia de *ceremoniis & ritibus*, tanquam rebus, Chriſtianiſmum proxime non attingentibus; aſt poſt apoſtolorum diſceſſum paulatim ſeſe exſeruit ambitio, & *myſterium iniquitatis* hinc inde ſeſe manifeſtauit. Ab hoc tempore non tantum de *articulis fidei*, qui *deciſionem ſuam* ex ſacra ſcriptura habent, diſputari cœpit, ſed præterea etiam de *adiaphoris* & *arbitrariis*; in qua lite, cuius deciſio ex ſacris hauriri haud potuit, ad aliud fundamentum confugere neceſſum fuit, ſcil. ad *ius quoddam*, vel ex *obſeruantia perpetua*, vel ex *traditione* deductum.

Ex diſputationibus de ceremoniis orti.

§. XXVI. Exſeruit ſe hæc diſputandi methodus in antea tacta controuerſia inter Epiſcopos *orientis* & *occidentis* de *Paſchate*, in qua hi, & inprimis VICTOR, præſul eccleſiæ Romanæ, nitebantur *traditione quadam apoſtolica*; illi vero contra pro ſe adducebant *perpetuam obſeruantiam*, quam apoſtolo IOANNI ferebant acceptam. Vid. EVSEB. *lib. V. hiſt. eccl. c.* 22. 23. 24. Nullum aliud fundamentum deciſionis agnoſcebant, quam ius quoddam ex *obſeruantia & traditione* deductum, & quamuis omnes ſimul ad *apoſtolorum conſtitutiones* prouocarent, in eo tamen a vero aberrabant, quod crederent, apoſtolos certas *leges* voluiſſe eccleſiis præſcribere, quod tamen minime factum fuiſſe conſtat. Ipſe SOCRATES *lib. V. hiſtor. eccleſ. c.* 22. id non diſſimulat, inquiens: *Quartadecimani obſeruantiam quartæ decimæ a Ioanne apoſtolo traditam ipſis eſſe dicunt; Romani vero & occidentales ſuarum eccleſiarum conſuetudinem ab apoſtolis Petro & Paulo datam eſſe aſſerunt; verum neutra pars demonſtrationem aliquam hac de re ſcripto traditam proponere poteſt.* Inde VICTORIS temeritatem in excludendis a communione Aſiæ minoris epiſcopis plerique reprobarunt, aſſerentes, apud EVSEBIVM *cit. loc. Victorem non debuiſſe, propter obſeruationem traditionis ex antiqua conſuetudine, eccleſias DEI amputare, h. e.* conſuetudinem eccleſiarum occidentalium non præbuiſſe VICTORI ius, vnitatem cum aliis eccleſiis,

quæ

quæ diuerſo more vtebantur, diſſoluendi. Præterea illud quoque liquidum eſt, ſingulas eccleſias iam ſtrenue, vt fieri ſolet, conſuetudini ſuæ & obſeruantiæ inhæſiſſe, atque ſub prætextu iuris, ex *obſeruantia* quæſiti, noluiſſe a iure ſuo recedere, quod quidem regulis iuris haud aduerſatur; annon vero hoc modo vinculum *amoris* & *pacis*, tantopere chriſtianis commendatum, & omni iuri præferendum, læſum ſit, non adeo ambiguam habet diſceptationem.

Iuris liturgici initia ex conſuetudine eccleſiarum dependent.

§. XXVII. Vt vero adhuc eo clarius fiat, quam temerarius & ab omni ratione alienus VICTORIS conatus fuerit, vlterius demonſtrandum eſt, ius liturgicum *vt plurimum* ex *conſuetudine* ſingularum eccleſiarum proueniſſe, non vero certis legibus ab initio fuiſſe determinatum. Apoſtoli erigebant in plurimis locis eccleſias; ſed, vt videtur, *generaliter* tantum presbyteros admonebant de *ordine* conueniente ſeruando: de cetero arbitrium ipſis presbyteris eccleſiisque circa illum reliquiſſe videntur. Imo ſi quædam ab apoſtolis intuitu *ordinis* præſcribebantur, quod a PAVLO hinc inde in epiſtolis factum (vid. integram *epiſt. priorem ad Corinth.* inprimis vero 1 *Cor. XI*, 34. vbi promittit: *ſe reliqua, cum veniſſet, diſpoſiturum eſſe;*) non tamen hæc per modum *legis* & *neceſſitatis* eccleſiis *vniuerſaliter* obtruſa, ſed magis per modum *conſilii* propoſita ſunt. 1 *Cor. XI*, 16. Hæc etiam ſæpe talia fuerunt, quæ ſaltim propter *præſentem* illius temporis *neceſſitatem* ſuadenda erant, non vero vt *perpetuam* & *conſtantem obſeruationem* haberent. Vt admotis luminibus cultum ſuum peragerent, tempus noctis vel loci obſcuritas in *Roma ſubterranea* effecit; quod autem ſucceſſores id ipſum extra *caſum neceſſitatis* in imitationem traxerint, vix excuſari poteſt. Plura etiam retinuere eccleſiæ ex *more iudaico* & *decoro* illius temporis. Manuum impoſitio apud Iudæos vſitatiſſima fuit, ab apoſtolis ex more illius temporis adſumta. Vid. OVTRAMVS *de Sacrif. lib. I. c.* 15. IO. CLERICVS *ad c.* 29. *Exod. v.* 11. SPANHEIMIVS *tom. II. oper. p.* 877. *ſqq.* IO. SPENCER. *de ritual. leg. Hebr. lib.* 3. *diſſ. I. c.* 2. vbi plura alia quoque recenſet. Oſculum pacis, orientalibus vſitatiſſimum, retinuerunt etiam chriſtiani ex more illius ſeculi, cuius PAVLVS paſſim mentionem iniicit. *Rom. XVI*, 16. 1 *Cor. XVI*, 20. 2 *Cor. XIII*, 12. De hoc ritu IVSTINVS Martyr. *apol.* 2. ita: Ἀλλήλους φιλήματι ἀσπαζόμεθα παυσάμενοι τῶν εὐχῶν. Conf. AVGVSTIN. *Serm.* 83. *ad diuerſ.* IO. BAPTIST. CASALIVS *de vet. ſacr. Chriſt. rit. p.* 3. *c.* 59. Ab hoc ritu tamen abſtinebant tempore ieiunii. GABRIEL ALBASPINAEVS *de veter. eccl. ritibus lib.* 1. *obſ.* 17. Plures alia occaſione ſenſim introducti ſunt. In his tamen apoſtoli per modum *legis* nihil

definiuerunt: vſi ſunt ea libertatate, in quam per Saluatorem erant conſtituti, quam etiam alii ſecuti ſunt.

Quæ paulatim legis autoritatem aſſumſit.

§. XXVIII. Verum tractu temporis hæc omnia, ex *libertate* recepta, in *legis* neceſſitatem abierunt, plerorumque animis hac externa rerum facie captis. Præclare SOCRATES *lib. V. hiſtor. eccl. c.* 22. *Nunquam igitur apoſtolus, nec ipſa euangelia* IVGVM SERVITVTIS (ritus & liturgias intelligit) *illis imponunt, qui ad prædicationem accedunt, ſed paſchatis feſtum & alios dies feſtos ipſi homines ſuis quisque locis propter remiſſionem laborum & memoriam ſalutiferæ paſſionis, ſicuti voluerunt, ex conſuetudine quadam celebrarunt. Neque Seruator hoc aut apoſtoli nobis lege aliqua obſeruandum eſſe mandarunt, neque pœnam nobis aut ſupplicium euangelia vel apoſtoli, ſicut Iudæis lex Moſis, comminatur, ſed hiſtorico tantum modo ad reprehenſionem Iudæorum, quod homicidium diebus feſtis exercuerint, & quod Chriſtus tempore azymorum paſſus ſit, conſcriptum eſt in Euangeliis. Erat igitur ſcopus apoſtolis non de feſtis diebus ſancire, ſed rectam vitam ac pietatem inducere. Mihi autem videtur, quod, quemadmodum alia multa ſingulis locis in conſuetudinem abierunt, ad eum modum & paſchatis feſtum, propterea quod nemo apoſtolorum, ſicut dixi, quicquam de illo ſanciuit. Quod vero ex conſuetudine magis quam ex lege alia inde ab antiquo apud ſingulos obſeruari cœperit, res ipſa declarat.*

Ex moribus eccleſiaſticis tandem ius liturgicum ortum.

§. XXIX. Quod ergo *iugum ſeruitutis* nec CHRISTVS, nec apoſtoli eccleſiis impoſuerant, hoc poſtea ſibi ipſi impoſuere, maxime cum de *ritibus* & *formulis* diſceptari cœpit. In his litibus, vt hiſtoria de *Paſchate* adducta docet, apoſtolos vt *legislatores*, vt *papas*, vt *principes* adduxere, quo cauſæ ſuæ patronos conciliarent. Hac methodo ſemel recepta, ceteræ quoque eccleſiæ ſuis *moribus* tanquam *legibus eccleſiaſticis* inſtiterunt, & pro iis tanquam pro aris & focis, ſeu parte cultus neceſſaria, pugnarunt. Diſerte AVGVSTINVS *epiſt.* 86. *In his rebus, de quibus nihil certi ſtatuit diuina ſcriptura, mos populi Dei vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt, de quibus ſi diſputare voluerimus, & ex aliorum conſuetudine alios improbare, orietur indeterminata luctatio.* Diſſuadet quidem lites de his liturgiis, ſimul tamen inculcat, pro *lege* tenenda eſſe *inſtituta maiorum*, qui forſan ea intentione nihil ſtatuerunt, vt pro *lege perpetua* in eccleſia valerent. Quis dubitat, adfuiſſe, qui pedetentim *preces certas* aliasque *formulas liturgicas* publicauerint, & in vſus eorum, qui hoc ſubſidio indigebant, præſcripſerint? Quis vero crederet, id ea intentione factum fuiſſe, vt ad illas præciſe adſtringerentur,

tur, qui pro *libertate* illis vſi fuerint? Vid. DAVID CLARKSON *dans ſon diſcours ſur les liturgies* §. 4. *ſeqq.* Hæ tamen tandem per modum *legis* adeo receptæ ſunt, vt ab eis recedere haud fuerit integrum, id quod eorum peruicacia factum, qui lites de iis mouerunt. Audiamus NICEPHORVM, *lib. XII. hiſt. eccl. c.* 43. de his controuerſiis ita iudicantem: *Tales diſſenſiones in eccleſia inualiſſe opinor reuerentia eorum, qui eis ab initio præfuerunt, & qui illis deinde ſucceſſerunt. Nam ii leges quasdam ab illis acceptas per manus poſteris tradiderunt, non ſatis pium neque ferendum eſſe arbitrati, ſi traditiones, in quibus educati eſſent, non honorifice colerent, ſed contemtim reiicerent.* Ita omnino eſt: mores eorum, quos veneramur, quos honoramus, nobis ad imitationem proponimus, recipimus, iisque mordicus inhæremus: inde fit, vt ægre ab iis nos diuelli patiamur, quippe quos optimos & ſaluberrimos iudicamus, propter affectum, quo in eos ſumus, qui talia definierunt, quamuis diuerſa prorſus intentione.

§. XXX. *Scriptas leges* de rebus liturgicis in hiſtoria primitiuæ eccleſiæ non adeo inuenio, & ſi vel maxime quædam in medium afferri poſſent, vel per modum *conſilii*, vel *pacti*, vel *priuati vſus* gratia conſtitutæ eſſent. Quæ vulgo de *canonibus apoſtolicis*, de *conſtitutionibus apoſtolicis*, aliisque, in quibus multa, ad res liturgicas ſpectantia, deprehenduntur, afferuntur, falſæ antiquitatis notam præ ſe ferunt, nec ad tempora *purioris eccleſiæ* referri poſſunt, vti ſolide euicit IOANNES DALLAEVS *in de Pſeudepigraphis apoſtolicis libris tribus.* Conf. GABRIEL ALBASPINAEVS *de veter. eccl. ritib. lib.* I. *obſ.* 13. *n.* 3. GERHARD VON MASTRICHT *in hiſtor. iuris eccleſiaſt.* §. 105. *ſeq.* multo minus Pſeudo-DIONYSIVS Areopagita, quem diſcipulum PAVLI crediderunt, *in libris de eccl. hierarch.* recipiendus eſt, vt itidem eruditi obſeruant. Vid. IOANNES DALLAEVS *de ſcriptis, quæ Dionyſii Areopag. nomine circumf.* oſtendens, adhuc exeunte ſeculo quarto hoc opus fuiſſe incognitum. Sane Pſeudo-DIONYSIVS ille tam ampliſſimam rituum ſacrorum pompam & templorum elegantiam cum *formulis liturgicis* refert, vt elegantiſſimum cultum quoad externum ſplendorem ſub apoſtolis fuiſſe credères; quæ tamen omnia rectius ad initia ſeculi quinti reiicienda videntur, cui talis pompa in *ceremoniis* & *formulis liturgicis* magis conueniens eſt. Cum itaque *leges*, ſeu *ordinationes vniuerſales ſcriptas*, haud inuenirent poſteri, & tamen *vniuerſales* quosdam *ritus* in eccleſiis deprehenderent, huc prolapſi ſunt, vt crederent, ab *apoſtolicis ordinationibus* talia promanaſſe, quod AVGVSTINVS paſſim inculcat. Ait *lib. IV. de Baptiſmo*

Nondum ſcriptæ leges de rebus liturgicis inualuerant.

 c. 24.

c. 24. quod vniuerſa tenet eccleſia, nec a conciliis inſtitutum, non niſi auctoritate apoſtolica traditum rectiſſime creditur. Id vero minus probabile eſſe, facile liquet. Eccleſiæ primæ collectæ ſunt a Iudæis: ab horum Synagogis multi ritus in eccleſiam tranſierunt, qui vt plurimum *vniuerſales* fuere. Multi ritus poſt apoſtolorum tempora demum introducti ſunt & recepti *vniuerſaliter*, ſiue ex *imitatione*, ſiue ex *auctoritate* ſuadentis, quæ tamen ad apoſtolica haud pertinent tempora. Interim res Chriſtianorum optimo ſteterunt loco, quamdiu *moribus non ſcriptis* regebantur: introductis variis *ſcriptis legibus*, hierarchia magis magisque ſeſe prodere cœpit.

Defuere olim libri liturgici, in quibus certæ preces præſcriptæ.

§. XXXI. Multo minus aſſeri poterit, *libros liturgicos*, in quibus ſtatæ præſcriptæ preces in baptiſmo, euchariſtia, ſepultura, aliisque piis actibus adhibendæ, continentur, adfuiſſe, ex quibus *liturgia eccleſiaſtica* hodie in plurimis eccleſiis potiſſimum æſtimari ſolet, quod indicant libri liturgici, ritualia, formulæ & agenda, prout vocari ſolent. Elegantiſſime de hoc themate agunt FRIDERICVS SPANHEIMIVS & DAVID CLARKSON *dans le diſcours ſur les liturgies.* Ille *ſuccincte*, hic *plenius* libertatem primæuam *contra liturgicos libros* vindicat. Ille *tom. II. oper. p.* 930. has adfert obſeruationes. Præmittit *P. I.* §. *IV.* liturgias apoſtolorum ementitas, poſtea vbi præſcriptæ & introductæ ſunt, a *fundatoribus eccleſiarum* appellatas, obſcurum autem eſſe, vbi primum & per quos cœperint. Frequentiſſimæ & ardentiſſimæ in *euchariſtia* preces cum cantilenis & aliis piis meditationibus a prima naſcente eccleſia adhibitæ ſunt, non tamen ex præſcripto certarum formularum recitandæ, quem cultum *liturgiam* κατ᾽ ἐξοχὴν dixere. Addit (II) preces olim a Chriſtianis fuſas fuiſſe *extemporaneas*, dono precum vbique ſe diffundente, vel, vti dicit TERTVLLIANVS, *ſine monitore, de pectore*, quod inprimis ATHENAGORAS *de legat. pro Chriſtian.* docet: (III) Vnitatem fidei quidem obſeruatam; ſed ſacra ex libro quodam *liturgico*, ab apoſtolis tradito, haud fuiſſe peracta; interim (IV) admittit, & §. *VII.* declarat, fuiſſe mox poſt apoſtolorum diſceſſum *quendam publicarum precum ordinem*, varium tamen, introductum, quem ſequerentur, qui *rem ſacram* facerent, qui poſtmodum *præſcriptas formulas* generauit, cauendæ confuſionis gratia ſanciendas. Hæ ſenſim auctæ, mutatæ, emendatæ, vnde tandem *libri liturgici* confecti. Hoc facto nihil amplius arbitrarium fuit, omnia ex *præſcripto* peragenda, totusque cultus ſacer in formulas certas ſtatasque cum variis ritibus & pompa coniectus eſt. Docent id *libri* antiqui *liturgici*, ordo Romanus, antiquæ precum formulæ, tam in eccleſia *latina* quam *græca* vſitatæ. De eccleſiæ græcæ libris plenius egere GVILIELMVS

Laudatur & refertur Spanheimius.

CAVE

CAVE & LEO ALLATIVS, inprimis vero RENAVDOT *in collect. liturgiarum orientalium* & theologus Tubingenſis celeberrimus DN. PFAFFIVS *de liturg. c.* I. §. 4. *ſqq. Libros latinorum eccleſiaſticos* recenſuit magna induſtria NICOLAVS PETRVS SIBBERN, quibus addendi ſunt prælaudatus DN. PFAFF. *cit. l. c.* 2. & EDMVNDVS MARTENE in tr. *de antiq. eccleſ. ritibus*, item *de antiq. eccleſ. diſcipl. in celebrandis diuin. officiis*. Ipſa ſolennia varia & infinita ſunt, inprimis eccleſiæ Romanæ, quæ illuſtrant DVRANDVS *in ration. diu. offic.* ANDREAS du SAVSSAY *in panoplia ſacerdotali*; ANDREAS PISCAR CASTALDVS *in praxi ceremoniarum ſeu ſacrorum Romanæ eccleſiæ rituum*, CLAVDIVS DE VERT. *dans l'explication ſimple litterale & hiſtorique des ceremonies de l'egliſe pour l'inſtruction des nouveaux conuertes.* PETRVS LE BRVN *dans l'explication litterale hiſtorique & dogmatique des prieres & des ceremonies de la meſſe*. Cardinalis BONA *de rebus liturg.* IOANN. STEPHANVS DVRANDVS *de ritib. eccl. cathol.* aliique. Apud hos vulgo vocari ſolent *agenda*, die Kirchen-agende, quæ appellatio forſan inde inualuit, quod *officium ſacrum*, & *miniſterium* antiquitus vocarentur; *officium* autem illud ipſum, quod *agendum* eſt, denotat. Vid. DN. SCHMIDT *diſſ. de agendis*.

§. XXXII. Pauca etiam ex CLARKSONIO annotanda ſunt, de quo CLERICVS *dans la biblioth. vniu. & hiſt. tom. XVI. p.* 138. obſeruat, quod ſit ex numero eorum, qui *non-conformiſtæ* in Anglia vocantur, *qui ne veulent employer aucune liturgie fixe arretée dans le ſervice public*, vt verbis eius vtar. Inde non mirandum eſt, quod, *liturgias ſtatas* ab vſu veteris eccleſiæ prorſus abhorrere, acriter contenderit. Admittit *p.* 4. aliquem vſum *orationis dominicæ* in S. cœna; non tamen ex præſcripto Saluatoris, vti *p.* 5. *ſqq.* ex patrum doctrina obſeruat. Admittit *p.* 6. ex vſu quarundam eccleſiarum *ordinem quendam catechumenorum atque fidelium*, cuius mentionem facit *c.* 27. *concil. Laodic.* Sed ſtatas certasque formulas iam vſitatas fuiſſe, ægre concedit, quod ordo tantum *ipſas res*, in precibus exprimendas, contineat. Quin tamen hic *ordo*, quem eccleſiæ vt plurimum obſeruabant, ortum dederit certis ſtatisque precibus, dubitandum vix eſt, maxime tempore CONSTANTINI, quo *res liturgicæ* magis magisque determinatæ ſunt. Pluribus argumentis in ſequentibus ſententiam ſuam exornat; ſuppoſititias liturgias *p.* 176. reiicit, & ad obiectiones reſpondet *p.* 164. *ſqq.* — De tractatu Clarkſonii.

§. XXXIII. Sed reuertor in viam, oſtenſurus, qua ratione pedetentim ritus & ceremoniæ *lege* quadam *eccleſiaſtica* præſcriptæ & im- — Sunt præterea res liturgicæ

determinatæ in patrum conciliis,

imperata ſint. Videlicet vbi per concilia *negotia eccleſiaſtica* determinari cœperunt, ſenſim quoque, animis epiſcoporum ad ceremonias propendentibus, varia circa liturgiam ſpectantia ſub colore *diſciplinæ eccleſiaſticæ* determinata ſunt, præſertim cum ſingulæ prouinciæ adhuc ius conciliorum prouincialium exercerent. In *concilio Eliberino*, quod in principio ſeculi quarti ante *Nicænum* habitum eſt, multa, ad *liturgiam* ſpectantia, determinata ſunt; quædam etiam prohibita, veluti in *c.* 36. *ne picturæ in eccleſiis fierent*, addita ratione, *ne, quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur;* in *c.* 43. de *celebratione Pentecoſtes* agitur, & quod mirandum, his, qui non *eodem modo* celebrauerint dies pentecoſtes, ibi præſtitutos, noua hæreſeos nota adſpergitur, quod indicium præbet, ſub *grauiſſima obligatione*, ſcil. *nota criminis hæreſeos*, iam tum res liturgicas hinc inde adornatas fuiſſe. De his feſtorum dierum ſolennitatibus, a *paſchate* ad *pentecoſten* celebrari ſolitis, conſulendus eſt GABRIEL ALBASPINAEVS *de rit. eccl. vet. lib. I. obſ.* 15. In concilio Nicæno nonnulla etiam ſunt conſtituta. Sic in *c. vlt.* prohibitum, ne die dominico & in diebus pentecoſtes genua flecterentur, ſed vt omnes *ſtantes* ad Deum orationes perſoluerent, addita ratione, *vt omnia ſimiliter in omni paræcia ſeruentur.* Addit AELFRICVS in *canon.* 2. apud HARDVINVM *tom. VI. P.* I. *p.* 980. in hac ſynodo inſtitutam fuiſſe *ſanctæ eccleſiæ liturgiam*, id quod tamen a vero alienum eſt. In reliquis conciliis paſſim infinita alia addita & determinata ſunt, quæ ex actis conciliorum PHILIPPI LABBEI & HARDVINI facili opera colligi poſſunt.

vt Eliberino.

Nicæno.

Pontificis conſenſus non neceſſarius olim fuit in determinatione liturgiarum.

§. XXXIV. Sic itaque ius liturgicum ex *moribus* & *ſcriptis ordinationibus conciliaribus* conſtabat, neque, ſi factum VICTORIS, ab omnibus tamen reprobatum, exceperis, pontificis Romani in præſcribendis *rebus liturgicis* auctoritas aut concurſus deſiderabatur. Illud non nego, liturgias, in *eccleſiis principalioribus* obſeruari ſolitas, & ſic etiam in *Romana*, cuius auctoritas magna erat, ſæpe alibi quoque receptas fuiſſe; id enim naturale eſt, vt homines illum quoad mores etiam ſequantur, cuius *auctoritatem* venerantur; ſed vtrum præciſe *Romanæ eccleſiæ mores* & *inſtituta* in *rebus liturgicis* aliis eccleſiis quoque normam præſcribere debuerint, id quidem eſt, quod a paucioribus agnitum fuiſſe videtur. Aliquos quidem iam ſeculo II. *auctoritatem Romanæ eccleſiæ* nimis extuliſſe, certum eſt, inprimis IRENAEVM *lib. III. c.* 3. *Ad hanc eccleſiam* (intelligit Romanam) *propter principalitatem neceſſe eſſe omnem conuenire eccleſiam, h. e. eos, qui ſunt vndique fideles, in qua ſemper*

per ab his, qui ſunt vndique, conſeruata eſt ea, quæ ab apoſtolis eſt traditio. Quin etiam CYPRIANVS *lib. IV. epiſt.* 8. Romanam ab omnibus aliis *pro matrice & radice catholicæ eccleſiæ* agnoſcendam eſſe, aſſerit, quod & plures alii agnouerunt. vid. BLONDELLVM *de la primauté de l'egliſe.* Hoc principio forſan motus VICTOR Romanus, Aſiæ minoris epiſcopos diſſentientes circa diem paſchatos ab eccleſiaſtica communione dictatorio more excluſit, ſeque iudicem tot eccleſiarum diſſentientium temeritate improbanda conſtituit. Interim hæc ſingularis veneratio erga *eccleſiam Romanam* reliquis eccleſiis haud ademit libertatem, res liturgicas aliter adornandi, id quod *varietas rituum* & *liturgiarum*, atque iudicium patrum de *libertate eccleſiarum* circa *res liturgicas*, ſupra adducta, ſatis oſtendunt.

§. XXXV. Tandem vero, quæ hactenus latuerat eccleſiæ Romanæ imperioſa cupiditas, ſeculis ſequentibus magis magisque prorupit, & ſicuti in *rebus fidei*, ita quoque circa *res liturgicas*, leges reliquis eccleſiis præſcribere magis magisque anniſa fuit. Circa initium ſeculi quinti floruit INNOCENTIVS I. præſul eccleſiæ Romanæ, *cui ad ambitionem currenti nullum frænum*, vt loquar cum PHILIPPO MORNAEO *in myſt. iniquit. ſeu hiſtor. papat. p.* 51. Hic ſine ratione grauiter tulit, maximam eſſe eccleſiarum diuerſitatem in *rebus liturgicis*, vicemque eccleſiæ Romanæ, quod reliquæ *occidentales* ſe ad eius inſtituta componere nollent, doluit, atque adeo, normam illas ab hac in *rebus liturgicis* petere debere, ſatis audacter ſtatuit. Ita enim *in epiſt.* I. *ad Decentium epiſcopum Eugubinum* apud IVSTELLVM & VOELLIVM *tom. I. biblioth. iur. canon. veter. p.* 194. & HARDVINVM *tom. I concil. p.* 995. *Si inſtituta eccleſiaſtica, vt ſunt ab apoſtolis tradita, integra vellent ſeruare Domini ſacerdotes, nulla diverſitas, nulla varietas in ipſis ordinibus & conſecrationibus haberetur, ſed dum vnusquisque non quod traditum eſt, ſed quod ſibi viſum fuerit, hoc æſtimat eſſe tenendum, inde diuerſa in diuerſis locis vel eccleſiis aut teneri aut celebrari videntur, ac fit ſcandalum populis, qui, dum neſciunt traditiones antiquas humana præſumtione corruptas, putant, ſibi aut eccleſias non conuenire, aut ab apoſtolis, vel ab apoſtolicis viris contrarietatem inductam. Quis enim neſciat aut non aduertat, id quod a principe apoſtolorum Petro Romanæ eccleſiæ traditum eſt, ac nunc vsque cuſtoditur, ab omnibus debere ſeruari, nec ſuperinduci aut introduci aliquid, quod auctoritatem non habeat, aut aliunde accipere videatur exemplum. Præſertim cum ſit manifeſtum, in omnem Italiam, Gallias, Africam atque Siciliam inſulasque interiacentes nullum inſtituiſſe eccleſias, niſi eas, quas venerabilis apoſtolus Petrus, aut eius ſucceſſores conſtituerunt ſacerdotes. Aut legant,*

Id tamen iam ſeculo V. intendit eccleſia Romana.

ſi in iis prouinciis alius apoſtolorum inuenitur aut legitur docuiſſe. Quod ſi non legunt, quia nusquam inueniunt, oportet eos hoc ſequi, quod eccleſia Romana cuſtodit, a qua eas principium accepiſſe non eſt dubium, ne, dum peregrinis aſſertionibus ſtudent, caput inſtitutionum videantur omittere. Sæpe dilectionem tuam ad vrbem veniſſe, ac nobiscum in eccleſia conueniſſe, & quem morem vel in conſecrandis myſteriis, vel in cæteris agendis arcanis teneat, cognouiſſe, dubium non eſt: quod ſufficere ad informationem eccleſiæ tuæ vel reformationem, ſi prædeceſſores tui minus aliquid aut aliter tenuerunt, ſatis certum haberem, niſi de aliquibus conſulendos nos eſſe duxiſſes. Quibus idcirco reſpondemus, non quod te aliqua ignorare credamus, ſed vt maiori auctoritate vel eos inſtituas, vel ſi qui a Romanæ eccleſiæ inſtitutionibus errarent, vt commoneas, aut indicare non differas, vt ſcire valeamus, qui ſint, qui aut nouitates inducant, aut alterius eccleſiæ, quam Romanæ, exiſtimant, conſuetudinem eſſe ſeruandam. Partem huius epiſtolæ etiam repetit GRATIANVS *in c. II. D. II.* Ex his verbis rurſus liquet, INNOCENTIVM exiſtimaſſe, apoſtolos in hac eccleſia, tanquam *principali*, multos ritus adornaſſe, (cum tamen *ſimpliciſſimus* ab initio *cultus* obtinuerit) & quidem per modum *legis*, (cum tamen legislatores apoſtoli haud fuerint, quin potius *iugum ſeruitutis* reprobarint) & denique, cum deficiant ſufficientia teſtimonia, credendum eſſe & ſtandum *traditionibus*, quibus tamen nihil incertius eſſe poterit.

Paulatim tamen liturgia Romana in aliis eccleſiis recepta.

§. XXXVI. Ceterum poſtquam veneratio erga ſedem Romanam plerorumque occupauerat animos, vt hanc, tanquam *primariam*, imo ſedem *patriarchalem primam* plerique intuerentur, facile coniicere licet, paulatim inductas fuiſſe ceteras eccleſias, vt ritus & ceremonias, in Romana vſitatas, aſſumerent. Plures ea de cauſa ſe ad morem huius eccleſiæ conformarunt; quædam vero ritus ex *conſuetudine* vſitatos retinere maluerunt. Prouocauit huc ANTONIVS VALTELINA in concilio Tridentino, vbi confeſſus eſt, *ex hiſtoriis clarum eſſe, ſingulas eccleſias antiquitus habuiſſe peculiarem ſuum de miſſa ritualem, conſuetudine magis de die in diem, quam iudicio aut conſtitutione introductum: minores autem eccleſias ſeſe ad metropolitanas aut vicinas maiores conformaſſe, eccleſiæ Romanæ ritum in multis prouinciis, vt Romano Pontifici gratificarentur, receptum, permultas tamen ſupereſſe eccleſias, quarum ritus ab Romano longiſſime diſcedant.* Pergit deinde & concludit, *patres ſi his anguſtiis ſe conſtringerent, vt eccleſiæ Romanæ ritus tantum velint approbare, reprehenſione vix carituros, quaſi damnata præiudicio autoritate, & aliarum eccleſiarum ritibus, ac magis ſiniſtris hominum interpretationibus ſeſe expoſituros;*

ſatius

ſatius multo eſſe ad ea, quæ miſſæ eſſentiam reſpiciunt, animum intendere, horum mentione omiſſa. Vid. PETRVS SVAVIS *in hiſtor. concil. Trid. lib. 6. p. 498. ſeq.*

§. XXXVII. Quamuis vero pontifex conformitatem rituum in omnibus eccleſiis introducere, eosque ad *morem* ſuæ eccleſiæ componere ſtuduerit, id tamen impetrare vbique non potuit. Ipſa noſtra Germania, alias pontifici olim ſuperſtitioſiſſime addicta, adhuc *ſeculo vndecimo* ſe in libertate hac conſeruauit. Cum enim Imperator cum pontifice Romano LEONE IX. anno 1052. in diœceſi Moguntina, Wormatiæ ſcilicet, natalem Domini celebraret, & pontifex in celebratione miſſæ animaduerteret, diuerſum a Romana eccleſia morem in illa obſeruari, reſtitit quidem, nihil tamen efficere potuit. CONRADVS, abbas Vrspergenſis, *ad cit. annum* 1052. totam rei ſeriem ita enarrat: *Apoſtolico, & imperatore Natalem Dominicum diuino & regio cultu Wormatiæ agentibus, Miſſarum celebratione in ſancta die peracta, vt oportuit, ab apoſtolico: in ſequenti die Luitpoldum Moguntinæ ſedis Archiepiſcopum, vtpote in ſua diœceſi præcipuum, huic ſubrogauit officio. Qui peracta proceſſione, & vbi ad hoc ventum eſt dicta oratione, poſtquam ſe in ſede ſua locauit, quidam ex Diaconis ſuis Hunnibertus nomine (ſicut multi ob illius feſti venerationem ſolent) lectionem decantauit. Quod quidam ex Romanis papæ aſſiſtentibus vituperantes, & contra papam, quia Romano more non ageretur, obiurgantes perſuaderunt, vt ad eundem Diaconum mitteret, & decantationem interdiceret. Quod cum ille iuuenum more contemneret, iterum mittendo papa interdixit. Qui mox eadem vocis ſonoritate, qua prius, cantauit legendo decenter. Qua finita, Papa illum ad ſe vocauit, & quaſi pro inobedientiæ contumacia degradauit. Archiepiſcopus vero miſit ad illum, vt ſuum redderet miniſtrum. Quod vbi papa abnuit, Pontifex, vt erat antiquæ diſciplinæ, licet ægre, patienter tamen interim tacendo ſubſtinuit. Perlecto autem Euangelio & decantato offertorio, vbi ſancti ſacrificii tempus aduenit, Pontifex, Moguntinus ſcilicet Archiepiſcopus, in ſede ſua reſedit, vere conteſtans, nec ſe, nec alium quempiam completurum illud officium, niſi reciperet proceſſionis ſuæ miniſtrum. Quod vbi apoſtolicus intellexit, Pontifici ceſſit, reindutumque miniſtrum continuo remiſit. Quo recepto, debito ſe præſul iniunxit officio. Qua in re & Pontificis auctoritas & apoſtolici conſideranda eſt humilitas, dum & ille officii ſui dignitatem defendere contendebat, & iſte, licet maioris dignitatis, Metropolitano tandem in ſua diœceſi cedendum perpendebat.* Seriem huius facinoris etiam ex abbate Vrspergenſi repetunt MARCVS ANTON. de DOMINIS

Alibi antiqua libertas conſeruata contradicente licet pontifice.

 de

de republ. eccleſ. lib. 4. *c.* 8. §. 61. & SCHILTER. *de libert. eccleſ. German. lib. III. c.* 11. §. 29.

Gregorius M. liturgias admodum auxit

§. XXXVIII. Præterea pontifices admodum ſolliciti fuerunt in *ritibus* & *liturgiis* augendis, emendandis & exornandis, quo maiorem ſibi ſuæque eccleſiæ conciliarent auctoritatem & elegantiam. Seculo VI. circa finem, ſub GREGORIO M. pontifice, *cultus liturgicus* ita inſtructus & infinitis ceremoniis exornatus fuit, vt vix eidem aliquid addi poſſe crederetur. Et quid aliud expectandum erat de epiſcopo, egregie humilitatem quidem ſimulante, ambitionem tamen in plurimis rebus prodente, *imperiumque vniuerſale* affectante, non quidem *vi*, vti GREGORIVS VII. aliique, ſed *clam* & *precario*. Hic ſtudium *religionis* promouendæ eximium præ ſe ferebat, idque ſe non rectius publice oſtendere poſſe putabat, quam ſi ad genium ſeculi corrupti ſe accommodaret, & *cultum externum*, cui, tanquam idolo, illo tempore iam dum adhærebatur, mirifice exornaret, certis formulis includeret, variisque ritibus inſtrueret. Propter hunc zelum, quem vulgo *diuinum* eſſe credidere, MAGNI nomen tandem meruit, variisque præterea encomiis ab imperitis rerum æſtimatoribus mactus eſt. Huic enim ex ſententia plerorumque debetur *canon miſſaticus* decantatus, qui, ad exemplum *Carminum*, apud Romanos vſitatorum, ſollicite admodum a presbyteris recitari debet, ne vel in ſyllaba erretur; neque tamen ipſe GREGORIVS M. diſſimulare potuit, ſe ab apoſtolico more non parum receſſiſſe, vt conſtat ex *lib. VII. epiſt.* 64. Teſtis eſt ALDHELMVS Anglus *de laudibus virgin. c.* 23. vir ex iudicio BEDAE *l.* 5. *c. c.* 19. *vndequaque doctiſſimus, ſermone nitidus & ſcripturarum tam liberalium quam eccleſiaſticarum eruditione mirandus.* Antiquiorem quidem *canonem* ipſo GREGORIO eſſe contendit Cardin. BONA *de reb. liturg. lib.* 2. *c.* 11. §. 2. eumque tantum *codicem Gelaſianum* reformaſſe, cenſet DIACONVS *lib. II. vit. eius c.* 17. vterque tamen tantum euincit, ante GREGORIVM certas ſolennesque preces, in miſſa recitari ſolitas, iam fuiſſe in vſu; quod certum eſt; ſed *perpetuum* & *conſtantem* canonem, qualis a GREGORIO concinnatus & præſcriptus videtur, iam obtinuiſſe, neutiquam oſtendit, quin potius BONA fatetur, neminem quidpiam poſt GREGORIVM M. addidiſſe aut immutaſſe. Inſtituit præterea pompoſam

& ſolennes litanias.

& ſeptiformem illam, vti vocatur, *litaniam*, ſeu *proceſſionem*, cuius ſeptem ordines recenſet IO. BAPTISTA CASAL. *de veter. ſacr. Chriſt. ritib p.* 3. *c.* 40. Conf. BASNAGE *tom. III. annal. ad ann.* 590. §. 7. Sed non diffitetur POLYDOR. VERGIL. *lib.* 6. *de inuent. rer. a.* 11. ab ethnicis hunc ritum ad Chriſtianos promanaſſe, quorum pompoſas proceſſiones

ibi-

ibidem explicat, & deinde ſuum addit iudicium hoc modo: *Hunc & nos ritum pariter ſeruamus; ſed haud ſcio, an tam recte quam belle illud fiat: vereor, inquam vereor, ne iis in rebus diis potius gentium, quam Chriſto gratum faciamus.* Subiungit poſtea dictum Chriſti: *Tu autem cum oraueris, introito in cubiculum tuum & clauſo oſtio ora.* Eadem occaſione, qua ſolennes eiusmodi *litanias* inſtituit, *indulgentias* quoque populo propoſuit, vt diebus ſtatis, ad deprecandum malum, eo frequentior concurſus eſſet. *Sacra* hæc appellauit *ſtationes*, *quod certis quibusdam diebus &* STATVTIS *celebrarentur, nec mutarentur, ſed* STABILIA *& firma ſtarent*, vt ait POLYDORVS VERGILIVS *lib. VIII. de inuent. rer. c.* 1. vbi addit, duraſſe inde perpetuo illud inſtitutum, ita vt hodie Romæ nihil ſanctius habeatur. Deriuationem tamen hanc minime probandam eſſe, euincunt ea, quæ ad *tit. de ieiun.* circa *ſtationes* obſeruaui. De *antiphonis Gregorianis* legi poteſt ISIDOR. *de eccl. offic. lib. I. c.* 8. Adſcribunt enim ei eccleſiaſtici cantus in meliorem formam inſtaurationem, quem in finem inſtituiſſe legitur ſcholam Cantorum, quibus cum nonnullis prædiis duo habitacula exſtruxit, teſte IOANNE DIACONO *in eius vita lib. II. c.* 6. vt magis decore & ſonore caneretur, quem cantandi modum poſtea religioſe vbique imitati ſunt. NATALIS ALEXANDER *in hiſt. eccleſ. ad Sec. VI. c.* 2. *art.* 13. §. 16. Sed deſino cetera eius inſtituta narrare, quæ ex *hiſtoria eccleſiaſtica* ſatis ſuperque nota ſunt. Illud vnicum addo, eum ritus gentilium etiam in nonnullis retinuiſſe, & in vſum cultus ſacri transmutaſſe. Conſtat, illum ſedulam nauaſſe operam in gente Anglorum conuertenda, quam cum idololatriæ nimis deditam animaduertiſſet, auctor ſuaſorque fuit, vt ritus gentiles paululum immutarentur, vel etiam aliter ad cultum ſacrum applicarentur, ſub alia tamen interpretatione. Ita enim *lib. IX. epiſt.* 71. ſcribit: *Idolorum fana in Anglorum gente deſtrui minime debent, ſed ipſa, quæ in eis ſunt, idola deſtruantur; nam ſi fana eadem bene conſtructa ſunt, a cultu dæmonum in obſequium veri Dei commutari debent, vt, dum gens ipſa eadem fana ſua non videt deſtrui, de corde errorem deponat, & Deum verum agnoſcens & adorans, ad loca, quæ conſueuit, familiarius concurrat. Et quia boues in ſacrificio & feſto dæmonum multos occidere ſolent, debet his, etiam hac de re, aliqua ſolennitas immutari: vt die dedicationis vel natalitio ſanctorum omnium tabernacula ſibi circa eccleſias, quæ ex fanis commutatæ ſunt, de ramis arborum faciant, & religioſis conuiuiis ſolennitatem celebrent &c.* An vero talis modus conuertendi gentiles doctrinæ Chriſti & praxi apoſtolorum conueniat, iudicent alii. Hoc certum eſt, apoſtolos

los plane aliam methodum & quidem efficaciorem adhibuiſſe. Sed ſatis de GREGORIO M.

Argumenta iuris liturgici poſt Gregorium.

§. XXXIX. Ab hiſce itaque temporibus quotidie creuit liturgia ſub papatu, tantaque cepit incrementa, vt vel ipſo fatente ERASMO *lib.* 22. *epiſt.* 36. *tota religio Chriſtiana fuerit ad ceremonias redacta, & vigor euangelicus per eas propemodum antiquatus.* Non deſtiterunt pontifices ſucceſſores, hinc inde aliquid addere, & ſub lege neceſſitatis talia populo præſcribere ac publicare, vnde *ius liturgicum* inſignia cepit incrementa, id quod canones, decreto inſerti, euidenter edocent, cum magnam partem eius ex hiſce rebus liturgicis conſtare, in aprico ſit. Cum itaque hi ritus in magnam excreuiſſent multitudinem, non defuerunt, qui ſollicite illos colligerent, & varia doctrina excolerent. Nam (I) *libri liturgici* paſſim compoſiti leguntur, quos ad inſtar alicuius normæ presbyteri adhiberent, ne in *officio ſacro* peragendo a præſcripta via aberrarent. In *concil. Toletano IV. c.* 25. relato a GRATIANO *in c.* 2. *D.* 38. iam ſit mentio eiusmodi *libri liturgici*, qui ordinatis dari conſueuit. *Quando Presbyteri inparochiis ordinantur, libellum officialem* (ſecundum quem officium ſacrum peragi debebat) *a ſuo ſacerdote accipiant, vt ad eccleſias, ſibi deputatas, inſtructi accedant, ne per ignorantiam etiam in ipſis diuinis ſacramentis Chriſtum offendant, ita vt quando vel ad litanias vel ad concilium venerint, rationem epiſcopo ſuo reddant, qualiter ſuſceptum officium celebrent vel baptizent.* Neque enim vniuerſa res liturgica & quæuis carmina *ad literam* obſeruari poterant a presbyteris absque eiusmodi libris, ex quo factum, vt, ſtudio S. ſcripturæ neglecto, clerus Romanus ad *canonum & liturgiarum* addiſcendarum notitiam fere vnice fuerit deductus, quod conſtat *ex c.* 4. *D.* 38. Audiamus AVGVSTINVM *in c.* 5. *D.* 38. multa deſiderantem in ſacerdote, vt digne poſſit præeſſe ſuo officio: *Quæ ipſis ſacerdotibus neceſſaria ſunt ad diſcendum, i. e. liber ſacramentorum lectionarius, antiphonarius, baptiſterium, computus, canon pœnitentialis, pſalterium, homiliæ per circulum anni dominicis diebus & ſingulis feſtiuitatibus aptæ. Ex quibus omnibus ſi vnum defuerit, ſacerdotis nomen vix in eo conſtabit &c.*

Inde libri liturgici confecti

et res liturgicæ collectæ.

(II) Alii quoque priuata opera *res liturgicas* collegerunt ad ſubleuandam memoriam eorum, qui negotiis ſacris præerant. Inter hos recenſendi ſunt ISIDORVS Hiſpalenſis *de diuin. offic.* MICROLOGVS, WALAFRIDVS STRABO, AMALARIVS, FORTVNATVS, RVPERTVS TVITENSIS, &c. quorum rituales libri congeſti ſunt *in bibliothec. max. Patr. tom.* 6. Sed pleniſſimum catalogum horum dedit SIBBERN *de libris latinarum eccleſ.* & DN. PFAFF. *liturg.* quos ſupra iam laudaui. Hodie inpri-

inprimis inter Pontificios celebrantur GVILIELMVS DVRANDVS *in rationali diuinorum officiorum*, IOANN. STEPHAN. DVRANTVS *de ritib. eccl. Cathol.* & IOANNES BONA *de reb. liturgicis*, qui diuerſo conſilio de rebus liturgicis ſcripſiſſe videntur; DVRANDVS quidem, vt *myſticas rationes* rituum & ſic *vim* earum *ſpiritualem* explicaret; BONA vero & DVRANTVS, vt antiquitatem rituum eruerent, & ita *ille* quidem ex *rationibus myſticis*; *hi* ex *antiquitatis laude* ritus eccleſiaſticos Romanæ eccleſiæ commendarent. Quid in his deſiderari debeat, in promtu eſt. In DVRANDO requiro, quod tantum explicauerit, quomodo ritus myſtice poſſint eſſe ſignum *rei ſpiritualis*, id quod facile conſtituere potuit, quia res ſpirituales per varias imagines rerum corporalium adumbrari poſſunt. Id vero non oſtendit, huiusmodi ritus etiam ab initio ſub hac *ſignificatione myſtica* fuiſſe introductos & eccleſiæ obtruſos. Multi certe nullam habent rationem idoneam, vel ſaltim *myſticam* aut ſpiritualem repræſentationem, ipſo fatente AVGVSTINO *epiſt.* 119. *c.* 19. *ad Ianuarium*: *Omnia itaque talia, quæ neque ſanctarum ſcripturarum autoritatibus continentur, nec in conciliis Epiſcoporum ſtatuta inueniuntur, nec conſuetudine vniuerſæ eccleſiæ roborata ſunt, diuerſorum locorum diuerſis moribus innumerabiliter variantur, ita vt vix aut omnino nunquam inueniri poſſint cauſæ, quas in iis inſtituendis homines ſecuti ſunt, vbi facultas tribuitur, ſine vlla dubitatione reſecanda exiſtimo.* Multi quoque ritus ſuas rationes habent, non tamen *myſticas*, ſed ſæpe *naturales*, *politicasque*, vt vel *hiſtoria pallii* docet, vel ſolum *decorum & externum ſplendorem* pompamque in eccleſia reſpicientes, atque adeo DVRANDVS non *veritatem rei*, ſed *figmentum pium* aliquod tradidit. Rectiori via inceſſit BONA & DVRANTVS, antiquitatis ſtudioſiſſimi, in eo tamen non ſatis prouidi, quod *antiquitatem ſpuriam* ex vitio ſectæ ſæpe defendant, & plerisque antiquiorem originem, quam reuera habent, tribuant.

§. XL. Nolim tamen DVRANDO affingere, quod *ſignificatus myſticos* rituum ex ſuo proprio hauſerit ingenio; iam ab antiquiſſimis obtinuit temporibus, vt poſt tantum rituum apparatum, quibus eccleſia magis opprimebatur, quam regebatur, clerici ad exemplum GREGORII M. ſe exercerent, in excogitandis nouis ſignificationibus rituum, ne inanes & tantum ad ſplendorem & pompam excogitati viderentur, ſed pro ſubſtrata materia *ſpiritualia* repræſentarent, *vimque diuinam* haberent. Certum ſane eſt, ritus plerosque in primitiua eccleſia fuiſſe admiſſos, vel vt *ordo* & *τάξις* eo melius coleretur, quod PAVLVS monet, vel vt illis ipſis aliquid

De myſtica rituum ſignificatione

quid

quid ſignificarent, vel vt *donum* aliquod *extraordinarium* aliis communicarent. Sic oſculum pacis ſinceram animorum vnionem ſignificauit, quod patet ex verbis AVGVSTINI *ſerm.* 83. *ad diuerſ. poſt ipſam* (orationem dominicam) *dicitur: pax vobiscum, & oſculantur ſe Chriſtiani in oſculo ſancto, quod eſt ſignum pacis, ſi quod oſtendunt labia, fiat in conſcientia, i. e. quomodo labia tua ad labia fratris tui accedunt, ſic cor tuum a corde eius non recedat.* Impoſitio vero manuum coniuncta erat cum ſingulari dono extraordinario, vti ex actis apoſtolorum paſſim apparet.

et incommodis inde natis.

§. XLI. Sequioribus temporibus, vbi ritibus abundare eccleſia cœpit, & tamen homines ab *interna ſanctitate* receſſerunt, ritibus hiſce, *ſpiritualia* ſignificantibus & adumbrantibus, plura incommoda acceſſerunt, videlicet (1) quod homines ſibi facile perſuaderent, illud, quod ſignificavit aliquid *ſpirituale*, eſſe ipſam rei veritatem, ex quo *opus operatum* ortum, vt vmbram pro ipſa re acceperint ad exemplum iudæorum. (2) Quod ita auerterentur magis magisque a vero *cultu interno;* ita enim comparati ſunt homines, vt, quo magis externis rerum figuris paſcuntur, eo citius in illis ſubſiſtant, & per talia exercitia *corporalia* a *ſpiritualibus* magis abducantur; tantum abeſt, vt per illos ritus ſignificatiuos ſemper excitentur ad veram & ſuperſtitione omni carentem deuotionem. Acceſſit (3) ruditas ſeculorum & craſſiſſima plerumque ignorantia, ob quam ne quidem ſignificationes ſub ritibus adumbratas intelligere ſatis potuere, quæ nec debite populo manifeſtatæ ſunt, nec commode manifeſtari potuere, ob tam incredibilem rituum multitudinem; quin (4) populo hoc iugum imponebatur ſub lege *neceſſitatis*, quaſi ad ſalutem præciſe eſſent neceſſaria, ita vt ad vnguem eſſent obſeruanda & peragenda. Denique (5) mox receſſum videtur a mera ſignificatione rituum ab initio impoſita, & loco eius ipſa *vis ſpiritualis*, olim tantum per ritus ſignificata, illis tributa, quo ipſo non potuit non ad omnem ſuperſtitionem latiſſimus aperiri campus, ceu a theologis noſtris ſatis demonſtratur.

Ex decreto concilii Tridentini miſſalium correctio decreta.

§. XLII. Quemadmodum vero, prout hactenus obſeruaui, eccleſia Romana nihil prius habuit, quam vt *miſſalia* aliaque *ritualia* inſtrueret, ita patres Tridentini cenſuerunt, his vltimam addendam eſſe manum, & auctoritate ſedis Romanæ *vniuerſalem* attribuendam efficaciam. Hunc in finem PIVS V. *eruditis delectis viris onus hoc demandauit, vt diligenter collatis omnibus cum vetuſtis Vaticanæ bibliothecæ aliisque vndique conquiſitis, emendatis atque incorruptis codicibus, nec non veterum conſultis, ac probatorum auctorum ſcriptis, qui de ſacro eorundem rituum*

tuum inſtituto monumenta nobis reliquerunt, ad priſtinum miſſale ipſam ſanctorum patrum normam ac ritum reſtituerent, vt Bullæ PII V. verba ſeſe habent. Inde tandem *miſſale Romanum ex decreto* concilii Tridentini reſtitutum iuſſu PII V. prodiit, CLEMENTIS VIII. & VRBANI VIII. auctoritate recognitum, Romæ, Antwerpiæ, Patauii alibique editum, omnibusque pro *norma perpetua* in cantandis miſſis propoſitum. Admodum accurate verba in hoc miſſali ſunt compoſita ſignoque numerata, ne vel in ſyllabis eorumque accentu imperiti linguæ latinæ errare poſſent. Acceſſit præterea tum *Pontificale Romanum* CLEMENTIS VIII. tum EIVSDEM *Ceremoniale Epiſcoporum*, quod denuo INNOCENTII X. auctoritate recognitum Romæ & Antwerpiæ editum eſt. In hoc poſteriori ritus, ceremoniæ & ſolennia ab epiſcopis obſeruari ſolita accurate deſcripta, & figuris æneis expreſſa ſunt, ex quibus ſingularis eccleſiæ Romanæ pompa, non ſine inſigni labore obſeruanda, conſpicua eſt, vt merito anceps hæream, vtrum in veteri teſtamento tam immenſus ſacrorum rituum apparatus deprehendi poſſit, a cuius iugo tamen per Chriſtum liberati ſunt fideles.

An per reformationem remedium his incommodis quæſitum?

§. XLIII. Reſtat, vt ad eccleſias *proteſtantium* tranſitum faciam, examinemque, an & quatenus ab hoc ceremoniarum iugo liberatæ fuerint. Equidem hodierna plerarumque eccleſiarum A. C. addictarum praxis ſatis aperte prodit, multum ex ſuperſtitione antiqua adhuc fuiſſe retentum. LVTHERVS & PHILIPPVS MELANCHTHON in plerisque ad reformationem recte adornandam manus admouerunt; ſed diuerſo maxime ſtudio. Ille *feruidus* erat in notandis & eiiciendis abuſibus: hic *timidius* paulo egit, licet næuos non diſſimularet, adeo vt etiam Landgrafio Haſſiæ PHILIPPO anno 1525. auctor eſſet, ne ritus & ceremonias eiiceret.

Fata reformationis in rebus liturgicis.

§. XLIV. Quamuis itaque omnium videbatur vna mens in *doctrina Euangelica*, quam deinde anno 1530. Auguſtæ Vindelicorum Cæſari in comitiis exhibuerunt; circa *liturgica* tamen diuerſa theologorum ſtudia diuerſique affectus ſemper fuerunt, aliis remiſſius agentibus, aliis ſæpe, omiſſis regulis prudentiæ Chriſtianæ, rem nimis feruide tractantibus. Hinc natæ ſunt tot criminationes eorum, qui a partibus *Cæſaris* & *pontificis* ſtabant, allegantium, eos, qui LVTHERI partes ſequebantur, omnia in *liturgicis* turbare, ritus laudabiles abolere, & inſolitos introducere. Diuerſa hæc ſtudia recenſet CAROLVS V. *in R. I. Auguſtano de anno* 1530. in quo confeſſio exhibita erat, vbi inter alia hæc reprehendit §. 4. Etliche haben das Amt der Heil. Meß gar abgethan, und geprediget, daß die Meß die höchſte Gotteslåſterung ſey. Porro §. 15. Etliche haben

ben die Meſſe nicht gar abgethan, aber darinn eine ſondere Aenderung wider die langen Gebräuche, Ordnungen und Satzungen gemeiner Chriſtlichen Kirchen von neuem ihres Gefallens aufgeſetzet. Desgleichen die gewöhnlichen Geſänge von der Mutter GOttes, ſo von den lieben heiligen Vätern zu der Ehre GOttes und Andacht der Menſchen gemacht, und in der gemeinen Chriſtlichen Kirchen gemeiniglich und gleichformig geordnet, geſetzt und gehalten worden ſeyn, als ärgerlich und unchriſtlich abgethan, und doch an derſelben ſtatt andere Geſänge ihres Gefallens gemacht, & §. ſq. 16. ritus circa baptiſma mutatos eſſe refert: Dabey haben etliche die löbliche Chriſtliche Ordnung und Gebet, welche bey der Tauf gehalten ſeyn, abgethan und andere gemacht, & §. 17. Etliche gebrauchen gar kein Gebet, Ceremonien, laſſen auch ihre Kinder nicht durch die Prieſter, ſondern auch durch einen jeglichen Läyen, Manns-oder Weibs-Perſon, auſſerhalb der Noth taufen, darzu in einem ſchlechten Brunnen-Waſſer. §. 18. Etliche haben die Kinder nicht firmen, noch den ſterbenden Menſchen das Sacrament der Oelung reichen laſſen. Pergit §. 19. ad effractores imaginum: Etliche haben die Bildniß unſers Seligmachers Chriſti, deßgleichen ſeiner hochgelobten Mutter Maria und der lieben Heiligen, ſo eine lange Zeit her dem Chriſtlichen Volck zu Erinnerung und Gedächtniß Chriſtlich gehalten worden ſind, zerſchlagen, verbrennt und unmenſchlich gewütet. Hæc aliaque plura teſtimonia paſſim obuia oſtendunt, *theologicam prudentiam* & *prouidentiam Chriſtianam* non raro fuiſſe neglectam, quo ipſo tamen non poterant non exacerbari animi eorum, qui a contrariis ſtabant partibus; quid? quod hoc ipſo varia impedimenta reformationi iniecta atque ad diſſidia, turbas, tumultus, & tandem bella anſa fuerit data. Principum Euangelicorum ſine dubio fuiſſent partes, theologorum ſuorum intempeſtiuum & immaturum zelum reſtringere, temperare, coërcere, ſi modo id ipſum illis eo tempore ſemper integrum fuiſſet. Sed pergit CAROLVS in §. 24. Etliche haben bey den Stiftern, Pfarren und andern Pfründten die löblichen Chriſtlichen Ceremonien und Gebräuche, die bis anhero insgemeiner Kirchen zu Erinnerung und Anreitzung des gemeinen Volcks zur Andacht, und des Lebens, Leidens, Sterbens und Werck Chriſti unſers Seligmachers geübet worden, abgeſchaft, oder in Abnehmen kommen laſſen, und andere unchriſtliche Ordnung ihres eigenen Willens, Gewalts und Gefallens aufgeſetzt, ex quo deinde §. 36. concludit: aus ſolchen allen

allen nichts Gutes, ſondern mehr folget, daß die andern gemeiner Kirche herbrachte Ubung verachtet, alle Ober- und Ehrbarkeit in ihren Predigten geſchändet, gelaſtert, die frommen einfältigen Leut und Layen gegen einander verhetzet, auch ſonſten allerhand Leichtfertigkeit davon entſtanden, die Verführige und hievor verworfen und verdammte Lehre überhand genommen, viel verführiſche Irrſal unter dem gemeinen Volck erwachſen, alle wahrhaftige Andacht verloſchen, und zuletzt dahin gereicht, daß alle Chriſtliche Ehr, Zucht, Tugend, Gebot, Gottesfurcht, Ehrbarkeit und guter Chriſtlicher Wandel und Leben, auch die wahre Liebe des Nechſten in Abfall kommen. Et tandem ſubiungit, *ritus* omnes & *liturgica* antiqua eſſe reſeruanda, non corrigenda, nec abolenda: in quo pontifex Cæſari non adeo contradicebat, quamuis hoc quandam *cognitionem de ſacris* in ſe contineret, quia non tempeſtiuum pontifici videbatur, de hac cognitione Cæſari quæſtionem mouere.

§. XLV. Sed, hac prohibitione non obſtante, per Germaniam reformatio in *liturgicis* & aliis continuabatur, vt plurimum tamen hoc negotium per *theologos* magis, quam *auctoritate publica* peragebatur, niſi quod principes conniuerent, omnia ſuis theologis indulgerent, factaque eorum approbarent, quamuis de his nequidem ſemper conſulerentur. Concertationes hæ admodum res imperii turbabant, & quamuis *pax* quædam *religionis* anno 1532. conſtitueretur, tamdiu duratura, donec lites in concilio quodam determinarentur; non tamen, cum Proteſtantes Cæſari & Catholicis adhuc diffiderent, inteſtina ſemina odii depoſita fuere, ſed cogitari cœpit de fœdere contra vim imminentem. Confirmabatur quidem hæc pax in comitiis ſubſequentibus; cum vero illa intuta pleriſque appareret, in *conuentu Smalcaldico* fœdus inter ſe Euangelici pangere cœperunt, ex quo tandem res in apertam flammam & *bellum Smalcaldicum* funeſtum erupit. In hoc ipſo conuentu Smalcaldico anno 1540. agitabatur etiam de *liturgicis*, tandemque concludebatur, non quidem ab articulis in Auguſtana confeſſione & Apologia propugnatis recedi poſſe, interim *de adiaphoris non odioſe eſſe pugnandum.* PHILIPPVS MELANCHTHON ad CAMERARIVM hoc retulit, & quamuis non omnino conſilium hocce approbaret; exiſtimauit tamen, multa in *ritibus eccleſiaſticis* toleranda eſſe pia patientia, donec occaſio tempeſtiuæ mutationis oblata fuerit, ſeriem rei enarrante SCHILTERO *de libert. eccleſ. German. lib.* 7. *c.* 8. §. 10. *ſeq.* Potuiſſent hæc quidem ex regulis *prudentiæ theologicæ* pro ſtatu illius

Res liturgicæ magis per theologos reformatæ.

Turbæ ob has emendationes.

illius æui tolerari, ſi modo poſtea, occaſione tempeſtiua ita ſe ferente, neceſſariam in liturgicis emendationem inſtituiſſent, quod ea, qua par fuit, ratione factum non fuiſſe, experientia docuit. Diſſenſiones internæ, quæ mox in ipſis eccleſiis proteſtantium propullularunt, & ſtatus deprauatus illarum eccleſiarum grauiſſima impedimenta poſuerunt, vt reformatio earum in plurimis neglecta fuerit. Primario fere pugnabatur pro *doctrinæ puritate:* reformatio *morum*, illo tempore inprimis neceſſaria, ſusque deque vtplurimum habebatur, & ita, interno cultu deficiente, idem fere defectus in *cultu externo* & *liturgicis* in eccleſiis proteſtantium remanebat, qui antea ſub *papatu* regnauerat. Sed & fata Carlſtadiana non minimum imieciſſe videntur impedimentum, ne LVTHERVS opus, optime inchoatum, exædificare & perficere poſſet, adeo vt plerique inficias non eant, LVTHERVM in hac controuerſia cum CARLSTADIO aliquid humani paſſum fuiſſe. Plures CARLSTADIVS eiecerat ritus ſuperſtitioſos, imo & ipſam Miſſam, cultumque imaginum aboleuerat, abſente LVTHERO, qui, licet in re ipſa aliquid vitii non latere opinabatur, in *modo eiiciendi* tamen peccatum fuiſſe credebat, quod diſſimulari non poterat, quamuis mitiori ſpiritu cum CARLSTADIO agendum, & quod præcipitanter egerat, leniori via emendandum fuiſſet. Poſtquam itaque LVTHERVS contra CARLSTADIVM irritatus & incitatus eſſet, multa ex intempeſtiuo calore incorrecta remanſerunt, præſertim cum LVTHERI auſpiciis omnia fere agerentur, & plerique eius conſilia approbarent. Hæ infauſtæ inimicitiæ liteſque non parum turbauerunt opus reformationis quoad *liturgica*, quin nonnulla, ſalutariter & prudenter reiecta, reducta ſunt, forſan in odium CARLSTADII, vt docet GODOFRED. ARNOLD. *in hiſtor. eccl. p. 2. lib. 16. c. 19.*

De bello adiaphoriſtico inter theologos proteſtantes.

§. XLVI. Exacto *bello Smalcaldico*, nouum coortum eſt bellum theologicum, *adiaphoriſticum* appellatum, occaſione *formulæ interimiſticæ*, per IVLIVM PFLVGIVM, MICHAELEM SIDONIVM & IOANNEM AGRICOLAM anno 1548. iuſſu CAROLI V. compoſitæ, quam eo ipſo anno in comitiis ſtatibus imperii, ſub titulo *declarationis religionis*, propoſuit. Hoc medio Cæſar *internam* vnionem ratione *religionis* inter ſtatus reducere tentauit, eam ſcilicet formulam de *doctrina & ceremoniis* ſtatibus offerendo, quam diſſentientes *interim* & *prouiſionaliter* agnoſcerent, donec œcumenico concilio lites deciſæ fuiſſent. Concertabatur vehementer de *formulæ* illius *interimiſticæ* receptione inter theologos. Plerique illam repudiabant. PHILIPPVS MELANCHTHON ad eius receptionem

nem procliuior fuiſſe videtur, quod apparet ex concluſo conuentus Iuterboccenſis, quem eo nomine anno 1548. Elector Saxoniæ & Brandenburgicus, adhibitis PHILIPPO, CAMERARIO & AGRICOLA, inſtituerant. Ipſos articulos pacti huius exhibet HORTLEDER *lib.* 3. *de bell. Germ. c.* 86. Pactum vero hoc ſperato caruit effectu, adeo vt nequidem *formula interimiſtica* in Saxonia, quoad *adiaphora* ſeu *ritus*, reciperetur, quale temperamentum PHILIPPVS inprimis vrſerat teſte EODEM *lib.* 4. *c.* 169. 265. Cum itaque theologi iam antea in plurimis rebus a ſe alienati eſſent, maioribus animi contentionibus de *adiaphoris* ſeu *liturgicis* concertatum eſt, maxime, quod theologi Miſnici receptionem prædictæ formulæ ſuaderent, cenſentes de *adiaphoris* in illis vnice diſponi, inter quos principes erant PFEFFINGERVS, MAIOR, EBERVS & MENIVS. Contra hos claſſicum cecinerunt reliqui Saxoniæ & Thuringiæ in ſacris proceres, WIGARDVS, FLACIVS, AMSDORFFIVS, eosdem *interimiſticos*, *pſeudo-Euſebios* &c. vocantes. Vtrinque tantis animorum concertationibus actum eſt, vt propter talia interna diſſidia, primario res *liturgicas* concernentia, plurima intacta relicta ſint, atque inde forſan profluxerit, quod *ceremoniæ & ritus* hodie in eccleſiis proteſtantium alicubi quidem in magna abundantia, alicubi vero rarius appareant. Acceſſit tandem odium contra reformatos, in liturgicis longe plura purgantes, effecitque, vt multa obſtinatione illa, quæ a LVTHERO aliisque piis theologis eſſent reprobata, defenderentur, id quod poſteri & extra odium illud theologicum conſtituti merito dolent. Neque tantum in Germania noſtra de *liturgicis ritibus* concertatum eſt; in Anglia quoque, quibusdam inſtituta inueterata defendentibus, quibusdam omnia ad primæuum & puriſſimum eccleſiæ primitiuæ ſtatum reuocanda eſſe contendentibus, qui inde *Puritani* dicti, idem *bellum theologicum* excitatum eſt, quod quantos motus concitauerit, ſatis conſtat. Hiſtoriam rituum eccleſiæ Anglicanæ adornauit IOANNES DVRELLVS, presbyter eiusdem eccleſiæ, ex quo libello diſſenſiones cleri Anglicani ſufficienter colligi poſſunt.

Leges ſcriptæ de rebus liturgicis proteſtantium.

§. XLVII. Poſtquam itaque in eccleſiis proteſtantium res liturgicæ ita adornari cœperunt, vt quædam ceremoniæ ex papatu abolerentur, quædam vero retinerentur, & a theologis defenderentur, neque tamen omnium eccleſiarum praxis vbique eadem eſſet, cœperunt ſingulæ eccleſiæ liturgias ſuas in certum ordinem reuocare & colligere, ex quo ortæ ſunt *ordinationes eccleſiaſticæ*, quas *agenda* vocant, ſingulis fere prouinciis propriæ, publicaque auctoritate approbatæ, vt *legis* haberent vigorem.

Neque tamen omnia in ſingulis *particularibus* eccleſiis ita in vnam conſonantiam reduci potuerunt, vt nulla relinqueretur in quibusdam diuerſitas, quin potius in plerisque agendis particulares cuiusque eccleſiæ conſuetudines & obſeruantiæ eccleſiaſticæ ſtabilitæ ſunt, licet non præciſe determinatæ; vnde factum, vt noſtræ eccleſiæ quoque in rebus liturgicis partim *iure ſcripto*, partim *iure non ſcripto* vtantur, atque hodie omnium controuerſiarum deciſio inde petenda. De his *agendis* & *ordinationibus eccleſiaſticis* plura adducta ſunt tit. *de conſtitut.*, vbi etiam catalogum earum ex *bibliotheca* BOECKELMANNIANA dedi, quem plenius exhibet DN. SCHMIDT, theologus Helmſtadienſis, diſſ. *de agendis*. Inſtructiſſimus hic apparatus BOECKELMANNIANVS eſt, quem anno 1726. magna cura denuo edidit recenſuitque cum breui commentario HERMANNVS CASPARVS KOENIG ſub tit. *Bibliotheca agendorum*, beſtehend aus einem vollſtändigen catalogo der Kirchen-Ordnungen agenden. Hiſtoriam *ordinat. eccleſiaſticarum* contextuit DN. CYPRIANI in dem Bericht von Kirchen-Ordnungen, & quædam etiam ſuccincte tradidit DN. PFAFFIVS *de liturg. c. III.*

Cur primo loco agendum de obſeruantia eccleſiaſtica.

§. XLVIII. Hæc fuerunt fata *liturgiarum* rituumque eccleſiaſticorum, quorum iura nunc exponere, eaque, habito reſpectu ad eccleſias proteſtantium, enucleare conſtitui. Trahenda ea ſunt partim ex *iure ſcripto*, partim vero ex iure *non ſcripto*, magis tamen ex *hoc*, quam *illo*. Cum enim ritus & ceremoniæ in negotiis hominum, quoad potiſſimam partem, ex *moribus hominum* & *decoro* deſcendant, neque ſemper legibus ſcriptis circumſcribantur, facile iudicari poteſt, eccleſias quoque ritus & ceremonias plures obſeruare magis *ex antiqua obſeruantia*, quam *certo iure ſcripto*. Sunt præterea eiusmodi *mores* priores ipſis *legibus ſcriptis*, id quod ſicuti in rebus publicis perſpicuum eſt, vti egregie demonſtrauit B. DN. THOMAS. *de morum cum iure ſcripto contentione §. 14. ſeq.* ita quoque iam ſupra oſtenſum, in primitiua eccleſia magis ritus ex *iure non ſcripto* dependiſſe, quam ex *ſcripto*. Ex illis orta eſt *obſeruantia eccleſiaſtica*, quæ, cum *legibus ſcriptis* antiquior ſit, primo loco quoque, qualem efficaciam in liturgicis rebus habeat, ſub incudem reuocari debet.

Qualis vis communiter obſeruantiæ eccleſiaſticæ adſcribatur.

§. XLIX. Quod ſi per omnia ſecula iuerimus, animaduertimus, quoties de *ritibus* & *ceremoniis* controuerſiæ ortæ, vt plurimum prouocatum fuiſſe ad *antiquam obſeruantiam*, eamque ita religioſe fuiſſe retentam, vt ne latum quidem vnguem ab ea recederent, ex illa communi perſuaſione, quod *mores antiqui* & *obſeruantia inueterata* vim legis haberent.

AVGV-

AVGVSTINVS paſſim ad hoc principium prouocat. In *epiſt.* 86. ita rationes ſubducit: *In his rebus, de quibus nihil certi ſtatuit diuina ſcriptura, mos populi Dei vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt.* In *epiſt.* 118. generaliter aſſerit: *Nullam diſciplinam in his meliorem eſſe graui prudentique Chriſtiano, quam vt eo modo agat, quo agere videat eccleſiam, ad quamcunque forte deueniat.* Idem HIERONYMVS *epiſt.* 28. *ad Lucinium* confirmat, aiens: *Illud te breuitur admonendum puto, traditiones eccleſiaſticas, praeſertim quae fidei non officiunt, ita obſeruandas, vt a maioribus traditae ſunt, nec aliorum conſuetudinem contrario more ſubuerti.* Huc pertinet locus, ſupra §. *XVIII.* adductus, quod auctoritatem *ſcriptae legis* tales obſeruantiae eccleſiaſticae habere debeant. Prouocauerunt olim epiſcopi ad hoc fundamentum in controuerſia de tempore paſchatos, vti §. *XXIV.* obſeruaui. Et cur ad illud non prouocaſſent, cum etiam ICti momenta cauſarum eccleſiaſticarum ex *moribus eccleſiaſticis* petere & deſumere ſoleant? Equidem de *indole, requiſitisque obſeruantiae* vlterius haud ero ſollicitus, poſtquam *tit. de conſuetud.* hoc thema ex profeſſo examinaui atque explicaui. Id vnicum tantum addo, vim eius in *rebus liturgicis* potiſſimum conſpici, vtpote quae in iis determinandis, ſicuti in *decoro ciuili*, admodum accommoda ſemper viſa fuit, & ad quam veteres vt plurimum prouocarunt; quid? quod *libri liturgici* poſtmodum ex *moribus antiquis* deſumti adque conſcripti fuerint.

§. L. Primario ergo de *efficacia* morum antiquorum in rebus liturgicis ritibusque eccleſiaſticis videndum, vbi principalis quaeſtio occurrit: an obſeruantia eccleſiaſtica habeat *vim legis obligantis*, vt non tantum *licite* agere dicatur, qui ſecundum obſeruantiam eccleſiaſticam agit, ſed etiam ex *neceſſitate legis* obligetur, vt ad ritus inueteratos ſe accommodet? Primum quaeſtionis membrum eſt in confeſſo, & ἀπορίαν nullam habet; neque enim vni poteſt denegari in collegio, quod omnes licite agunt. Vnde Aſiae minoris epiſcopi licite ſubſiſtebant in tempore antea obſeruato paſchatos; VICTOR vero, epiſcopus Romanus, imprudenter *iure* quodam *perfecto* vrgebat, vt ſe accommodarent ad mores eccleſiarum *occidentalium*, cum obſeruantia vnius eccleſiae particularis, licet vel maxime *legis* virtutem habeat, non poſſit legem praeſcribere alteri eccleſiae particulari, diuerſa obſeruantia gaudenti. Alterum vero quaeſtionis caput potiſſimum controuerſum eſt: *an poſſit obligationem in membris eccleſiae inducere, vt ſecundum illam in rebus liturgicis ſinguli agere debeant?*

De efficacia morum in rebus liturgicis.

An obligent?

§. LI. Dubia non adeo leuia contrarium ſuadere videntur. Nam ſi obſeruantia rituum ad *conſuetudinem* refertur, vti vulgo fit, non apparet,

Dubia.

quo-

quomodo in collegio æquali leges obligantes obtinere poſſint, cum etiam ipſa conſuetudo ſuam vim & robur ex *tacito ſummi imperantis conſenſu* accipere dicatur, & ſic membra collegii ſe lege quadam *priuata* obſtringere non poſſe videantur. Et ſi vel maxime collegio competeret ius condendi leges, adhuc tamen dubium eſt, an illi, qui primitus hoc vel illo modo in ritibus eccleſiaſticis egerint, hac intentione egerint, vt ſucceſſoribus *voluerint* vel *potuerint* normam præſcribere? Præſumtio potius eſt, eos ex *libera voluntate* egiſſe, & ſi vel maxime illa intentione egerint, adhuc tamen ſupereſt dubium, an *potuerint* normam aliis præſcribere, legis habentem vigorem? Quod ſi enim vel maxime præpoſitus quidam ordinem quendam in precibus obſeruauerit, aliaque liturgica inſtituerit, non tamen illud ſucceſſores obligare potuit, vt ſecundum illud præſcriptum viuerent. Si forſan in hos ritus conſenſerint membra eccleſiæ, ſi *mutuo pacto* ad eos obſeruandos ſe adſtrinxerint, non ex *obſeruantia*, ſed *pacto* obligatio eſt deducenda. Denique ſi vel maxime ita ſe non obſtrinxerint, ſed ſucceſſores forte vnius vel alterius actiones imitati fuerint, non tamen ex *imitatione* obligantur, vt in poſterum quoque ſimiliter agant, multo minus *maioris partis imitatio* ceteros obſtringere poteſt, qui hactenus eam non ſunt ſecuti, nec inducti, vt ſe quoque ad imitationem ceterorum conformarent, cum *imitatio* in rebus, ad *decorum* ſpectantibus, videatur omnino libera eſſe. Licet in collegio per vota maiora ceteri obligentur, nihilominus tamen præſupponi debent talia negotia, ad quæ accedunt collegæ cum intentione, ſe inuicem obligandi &c.

Quomodo obligentur membra collegii?

§. LII. Hæc ſi vera ſunt, ſicuti robore ſuo non deſtituuntur, ſane multa doctorum aſſerta, imo magna pars *iuris liturgici* corruit, quia pleraque liturgica ex *obſeruantia* dependent. Vt itaque nos ex his retibus extricemus, ante omnia videndum eſt, qua ratione membra collegii conſtringi poſſint, & qualis demum virtus obligandi in *obſeruantia eccleſiaſtica* latitet? Collegium, quale etiam eſt *eccleſia*, conſtat ex *ſocietate æquali*, nec quicquam ordinare poteſt, niſi *communi conſenſu* & quidem *maioris partis*, quo ipſo medium obligandi deducendum eſt ex *pacto*. Quamuis enim pauciores in eo diſſentiant, hoc tamen vel ideo non attendendum, quia alioquin non eſſet ratio expediendorum negotiorum in ſocietate. Conſenſus autem ſiue *expreſſe* ſiue *tacite* declaretur, perinde eſt; nam & *factis* ipſis ſuam quisque animi ſententiam prodere poteſt. Præterea etiam illud nihil refert, vtrum omnes concurrant ad actum expediendum, an vero primario membro collegii *communi conſenſu* inſtitutionem ordinis propter eius *auctoritatem* & *probabilem ſapientiam* demandent, quia hac ratione iam *antecedenter*

ad

id illud ſe ſponte obligarunt, quod ab eo, cui cauſa eſt commiſſa, expediri debet. Deinde ſicuti collegia in republica ſunt, ita etiam certum eſt, poſſe quoque ex *iuſta cauſa*, ſi *neceſſitas ciuilis* id poſtulat, imperantem præſcribere leges collegio, quo facto obligatio ex *imperio imperantis* deducenda. Breuiter: membra collegii ad aliquid faciendum adſtringi poſſunt, vel ex præcedente *pacto*, vel ex *lege*, collegio a principe præſcripta.

§. LIII. Quod ſi a *theſi* ad *hypotheſin* tranſeamus, in *obſeruantia* quoque *rituali* medium obligandi deducendum vel ex *pacto* quodam, vel ex *voluntate* & *diſpoſitione* eius, qui forſan antiquitus eccleſiæ præfuit, & cuius auctoritatem in omnibus ſecuti eſſe videntur, qui ei interfuere. De hoc vt conſtet, præſupponendum, OBSERVANTIAM LITVRGICAM eſſe *actus plures, circa ritus & ſolennia occupatos, & vniformiter a membris eccleſiæ ex probabili opinione neceſſitatis ſuſceptos, quatenus vt membra eccleſiæ conſiderantur.* Debent actus eſſe *vniformes*, non *interrupti*, ein beſtändiges Herkommen, ſeu, vt *conſtanter* in eccleſia ritus obſeruati fuerint. Quod ſi actus contrarii allegari poſſint, palam eſt, *indifferenter* hactenus ritus peractos fuiſſe. Deinde, quod ex hoc ipſo fluit, actus debent eſſe ſuſcepti ex *probabili opinione neceſſitatis*, ſeu, quod ita agentes communiter exiſtimauerint, ſe hoc vel illo modo agere debere, qualis intentio potiſſimum colligitur ex *actibus omnium vniformibus.* Neque enim omnes *vniformiter* in collegio quodam agerent, niſi crederent probabiliter, ſe ad hoc ipſum teneri. Siquidem actus *voluntarii* ſeu ex *libera* cuiuscunque *voluntate* geſti, quamdiu tales ſunt, obſeruantiam obligantem introducere non poſſunt, quia eo ipſo, quo quis *libere* egit, noluit ſe vel alios obligare in poſterum, quo inprimis pertinet, ſi proteſtatio ſeu declaratio, qua mente hoc factum ſit, acceſſerit. In pagis plura præſtantur parochis, ex *mera liberalitate;* ſolent tamen admodum cauti eſſe ruſtici, ne *vniformiter* idem præſtent, quo minus præſtatio hæc in *neceſſitatem* tranſire poſſit.

Obſeruantiæ ineſt vis obligandi ex pacto tacito.

Obſeruantia quid?

§. LIV. Oritur hæc *probabilis opinio* neceſſitatis (1) ex antiqua *traditione;* (2) ex *præcedente* quodam *pacto tacito.* Optime ſane BASILIVS in *c.* 5. *D.* 11. vtrumque fundamentum illuſtrat, exemplisque variis rituum eccleſiaſticorum exornat, docens, potiſſimum tres ſpecies in liturgiis diſtinguendas eſſe: (1) conſtitutiones *ſcriptas*, (2) *traditas*, (3) *conſuetudine* roboratas. De *traditionibus* earumque efficacia *tit. de conſuetud.* iam egi plenius, ad quem prouoco, cui addendum cenſeo, quod, licet traditio quandoque ex *errore* naſcatur, nihilominus tamen operari poſſit *opi-*

Vnde naſcatur probabilis opinio neceſſitatis in conſuetudine?

nionem neceſſitatis, vt controuerſia de *Paſchate* euidentiſſime docet. Hæc ipſa *opinio communis* rurſus operatur, vt omnes conſentiant in eosdem ritus, illosque ſeruandos eſſe velint, adeoque ſi vel maxime antiquum inſtitutum, de quo traditio eſt, deficit, non tamen deficiat obligatio ex *conſenſu*, ex *pacto*, vt, qui ſe huic ſocietati agglutinauerit, mores eius aſſumere, & ad *liturgiam* ſe accommodare debeat.

Quomodo ex pacto tacito obſeruantiæ vis deducatur?

§. LV. Deinde ſi abſtrahimus ab omni *traditione*, vis tamen *obſeruantiæ* in *rebus liturgicis* ex *pacto tacito* recte deducitur. Membra collegii cuiuscunque ſe obligant *mutuo conſenſu*, h. e. maioris partis; conſenſus autem declaratur *verbis* vel *factis*, & inde quoque pactum eſt vel *expreſſum*, vel *tacitum*. Poſſe in collegiis quoque *facta* idem operari, quod *conſenſus expreſſus*, docet IVLIANVS in *l.* 32. *de LL* aiens: *Quid intereſt, ſuffragio populus voluntatem declaret, an rebus ipſis & factis? Quare rectiſſime illud receptum eſt, vt leges non ſolum ſuffragio legislatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium per deſuetudinem abrogentur.* Clarius HERMOGENIANVS *in l.* 15. *de LL.* ait: *Ea, quæ longa conſuetudine comprobata ſunt, ac per plurimos annos obſeruata, veluti tacita ciuium conuentio, non minus quam ea, quæ ſcripta ſunt iura, ſeruantur.* Romana legislatio in Republica *libera* vt plurimum per *conuentionem* fiebat: hoc intuitu in *l.* 1. *de LL.* dicitur *communis reipublicæ ſponſio*; imo ICtus aſſerit, conſuetudinem conſtare *pacto tacito*, ſicuti leges *pacto expreſſo*. In *cœtu eccleſiaſtico* idem obtinere poſſe, extra controuerſiam eſt, cum quodlibet collegium res collegii per *pactum* poſſit determinare & adornare, & ſic *pactum tacitum* idem operabitur, quod expreſſum. Id ipſum potiſſimum obtinuit in eccleſiis primitiuis, quæ *collegia* quædam *priuata* erant, a republica prorſus derelicta, atque ſibi ſoli relicta; hac de cauſa quoque quæuis per *pacta* vel *expreſſa* vel *tacita* determinare debuerunt, quamdiu in hoc ſtatu ſubſtiterunt, id quod minus recte obſeruant, qui ſtatum illius temporis ponderant. Vnde autem conſenſus communis in his rebus elici poſſit, plenius demonſtraui *tit. de conſuet.* §. 14. *ſqq.*

Ex his pactis liberis varietas liturgiarum naſcitur.

§. LVI. Quia itaque illa, quæ *mutuo* & *libero conſenſu* conſtituuntur recipiunturque, admodum variant, & in ſingulorum collegiorum arbitrio poſita ſunt, non mirandum, ſi in rebus liturgicis tanta deprehendatur diuerſitas, quæ non aliunde, quam *ex diuerſis animi motibus* peti poteſt. Proinde qui ex patribus mitiores fuerunt, haud æquum iudicarunt, mores aliarum eccleſiarum diuerſos reprobare, eosque ad conſonantiam vniuerſalem reducere, ceu ſupra iam aliquoties obſeruatum eſt.

Audi-

Audiamus PETRVM, abbatem Cluniacenſem, qui *lib.* I. *ep.* 2. ita diſſerit: *Sunt innumerabiles & diuerſiſſimæ diuerſiſſimarum eccleſiarum, ad vnam Catholicam pertinentium, conſuetudines, vt pene tanta ſit varietas vſuum, quanta multiplicitas eccleſiarum. Sed non damnat aliquem diuerſa inſtitutio, quæ & veræ fidei inſeruit, & caritatis compaginem non diſſoluit. Vbi vero aut fides læditur, aut caritatis vnitas periclitatur, ſi occulte ſit, damnabile eſt; ſi publice, damnabile ſimul & hæreticum.* Huc etiam collineat FVLBERTVS, Carnutenſis epiſcopus, *in ep.* 2. *ad Einardum: Sed nec parua nec rara ſunt, quæ ab aliis neceſſario ſeruanda, aliis non adeo curanda affirmantur. Nec tamen nos offendit obſeruantiæ diuerſitas, vbi fidei non ſcinditur vnitas. Porro in multis Græcia ab Hiſpania, ab illis Romana & Gallicana diſcrepat eccleſia; ſed neque in hoc ſcandalizamur, ſi audimus diuerſam obſeruationem, ſed non diuerſam fidem in Chriſti ſemper eccleſiis extitiſſe. Stet enim regina eccleſia a dextris regis ſui, in veſtitu deaurato, circumdata varietate.* Oſtendunt hæc duo teſtimonia, quæ ſeculis *vndecimo* & *duodecimo* ſcripta ſunt, nequidem eo tempore diuerſitatem rituum tolli potuiſſe, propter mores cuiusque populi proprios, quibus tenaciter ordinarie addicti ſumus, quamuis Pontifex alias id ſine dubio feciſſet, vti aliquoties tentauit, ſi modo potuiſſet. Vid. ſupra §. *XXXV. ſqq.*

§. LVII. Similiter etiam *orientales* eccleſiæ idem nonnunquam tentaſſe leguntur, præſertim cum a ritibus *occidentalium* eccleſiarum longe diſceſſiſſent, & reliquas eccleſias in ſuos mores trahere conarentur, vti factum *ſeculo vndecimo* a Conſtantinopolitano epiſcopo MICHAELE. Hunc auſum LEO IX. papa Romanus in *epiſt. ad eund. c.* 5. grauiter ex principiis adductis reprehendit, quia Romanam eccleſiam ob ritum *azymi* panis in Miſſa adhibiti damnauerat, & latinæ eccleſiæ conſortes cogere voluerat ad græca inſtituta amplectenda. *Vt enim fertur*, ſcribit, *omnes latinorum baſilicas plane clauſiſtis, monachis monaſteria & abbatibus tuliſtis, donec veſtris viuerent inſtitutis. Ecce in hac parte Romana eccleſia quanto diſcretior, moderatior & clementior vobis eſt. Siquidem cum intra & extra Romam plurima græcorum reperiantur monaſteria ſiue eccleſiæ, nullum eorum adhuc perturbatur vel prohibetur a paterna traditione ſiue ſua conſuetudine, quin potius ſuadetur & admonetur eam obſeruare. Nec enim animoſitatem impiæ hæreſeos habet, quæ ſemper diuiſione gaudet, dicens per parricidam meretricem: Nec mihi nec tibi ſit, ſed incidatur. Sed pietate veræ matris ſic Salomonem deprecatur: Obſecro, domine, date huic infantem viuum, & nolite interficere eum. Scit namque, quia nihil*

Non recte ab orientalibus reprobata.

obſunt ſaluti credentium diuerſæ pro loco & tempore conſuetudines, quando fides per dilectionem operatur bona, quæ poteſt, vni Deo commendans omnes, Conf. *c.* 3. *D.* 12.

Ius liturgicum ſcriptum collegio adornari poteſt.

§. LVIII. Propero ad *ius liturgicum ſcriptum*, ſeu quod expreſſa conſtitutum voluntate & determinatum eſt, cuius prima initia iam quodammodo ſupra §. XXX. euolui. Quamuis itaque *ius adordinandi liturgias* ſingulis cœtibus proprium ſit, & ſic quæuis membra, vt *collegiorum* ratio poſtulat, ad hunc actum concurrere debeant; nihil tamen prohibet, quo minus *communi conſenſu* illud vni, qui cœtum illum dirigit, & auctoritate ſingulari inter omnes pollet, deferri poſſit. Equidem ſi tempora antiquisſima eccleſiarum examino, deprehendo, presbyteros vtplurimum & epiſcopos in ſingulis cœtibus, ad ordinem in eccleſia ſeruandum, ritus aliasque formulas liturgicas inſtituiſſe, non quidem *ſuo iure*, & per modum *imperii*, ſed nomine *eccleſiæ*, quia ab eccleſiis talis poteſtas illis concredita erat vel *expreſſe* vel *tacite*. Apoſtoli primi erant, qui hincinde erigebant eccleſias, eisdemque presbyteros dabant, & ſic admodum probabile eſt, eos quoque, ceu primos fundatores, ordinem decentem vel præſcripſiſſe vel commendaſſe, quamuis non ea intentione, vt ius perpetuum adornandi diſciplinam eccleſiaſticam in *clerum* transferrent, ſed vt in illis temporum difficultatibus, quæ ab omni *imperio eccleſiaſtico* longe aliena erant, neceſſitatibus cuiusque eccleſiæ ſuccurrerent, oſtenderentque, quomodo in congregationibus ſuis ſe gerere deberent. Inde paſſim apoſtolus PAVLVS in ſuis epiſtolis, ad eccleſias ſcriptis, hunc vel illum ordinem illis commendat. Hunc eccleſiæ eo lubentius accipiebant, quo magis conuictæ erant de apoſtolorum integritate, ſapientia & ſanctitate. Imo cum adhuc erudiendæ erant, nequidem eo tempore de *quæſtionibus iuris* cogitabatur, nec dubium mouebatur, an apoſtolis vel presbyteris hoc ius competeret? ſed vnanimi ſpiritu inter ſe coniuncti erant. Apoſtolorum exemplum poſtea ſecuti videntur presbyteri, eccleſiisque praepoſiti, quatenus neceſſarium viſum fuerat, in externo cultu aliquid noui conſtituere, atque adeo ſicuti ſingulis ſua relinquebatur libertas, ita quoque *conſilio presbyterii* ordo externus per ſingulos cœtus variare cœpit. Accedebant *monita apoſtolorum*, quibus ſerio iubebantur obedire præpoſitis presbyteris, quorum auctoritas quoque eo maior apud ſingulos erat, quo incorruptior ſanctitas vitæ in iis elucebat. Hoc intuitu perpetua traditio fuit, ritus hos vel illos ab *apoſtolis* vel eminentioribus epiſcopis eſſe inſtitutos, quæ, licet ſæpe fallax fuerit, illud tamen oſtendit, in confeſſo apud omnes fuiſſe, in plu-

plurimis ordinem in quauis eccleſia magis ab *epiſcopis & presbyteris* fuiſſe inſtitutum, quam ab ipſa eccleſia per modum *expreſſi pacti* introductum. Non quidem excludo *conſenſum eccleſiæ* ſubſequentem, ſed quia tamen presbyteri *externam directionem* habuiſſe videntur, non dubium eſt, quin hi quoque potiores partes habuerint, & membra eccleſiæ ſponte in talia inſtituta conſenſerint, vtut in cauſis *maioribus* & *arduis* absque conſenſu cœtus eccleſiaſtici expreſſo nihil ageretur.

§. LIX. Vt vero de hoc eo clarius conſtet, antiquiſſima veteris eccleſiæ monumenta euoluenda ſunt. (I) Conſtat ex hiſtoria ſacra, etiam in negotiis *maioris momenti*, ordinem eccleſiaſticum reſpicientibus, apoſtolos in conſilium adhibuiſſe ipſam multitudinem, vt inſtitutio ſeptemuirorum euincit *Act. VI*, 2. Refertur enim, quod apoſtoli conuocauerint *multitudinem* diſcipulorum, & auctores iis fuerint, vt conſtituerent, qui *miniſterium externum* in alendis pauperibus præberent: quod hoc conſilium ab omnibus approbatum, elegerintque ſeptem viros *communi conſilio*. Hunc morem etiam adhuc ipſum CYPRIANVM ſanctum obſeruaſſe, oſtendi *diſſert.* 3. *eccleſ. ad Plin. II. & Tertull.* (II) Quemadmodum omne collegium, licet ſit *ſocietas æqualis*, directionem quandam requirit externam, vt omnia *ordine & decenter* fiant, ita quoque *eccleſiæ* primitiuæ ſeu *cœtus fidelium* habuerunt ſuos προϊσαμένους, qui etiam *ſeniores* ſeu *presbyteri* vocabantur, dirigentes negotia eccleſiæ, & quæ ad *ordinem* ac *decorum* faciebant. Hæc *præfectura* in eccleſiis eo magis neceſſaria erat, tum quod ad imaginem ſynagogarum, his præfectis inſtructarum, eſſent compoſitæ; tum etiam quod eſſent publice reprobatæ, a republica derelictæ, omni auxilio & publico præſidio deſtitutæ, & quaſi in *ſtatu naturali* conſtitutæ. Quod ergo præſidium aliunde petere non potuere, a ſemetipſis, fiducia in Deum collocata, petiere, & priuatis conſiliis genus quoddam *præfecturæ* admiſere, *cuius conſilio* eccleſiæ regerentur, id quod fuit collegium *presbyterorum*, teſte HIERONYMO in *c.* 5. *D.* 95. cuius aſſerta eleganter defendit BLONDELLVS *in apolog. pro ſentent. Hieron. de epiſc. & presbyt.* Non omnes eo tempore docebant: *præfecturam* tamen gerebant, ab eccleſia dependentem, de quo plenius egi *diſſ. VII. & VIII. ad Plin. II. & Tertull. nouiſſ. edit.*

Totus cœtus olim in negotiis eccleſiaſticis adhibitus.

§. LX. Quemadmodum ergo regimini eccleſiaſtico *presbyteri* ſeu *ſeniores ex plebe*, eccleſiam repraeſentantes, præfuerunt, & per hos *directio*

Quod vlterius declaratur.

directio externa exercita fuit, ita illorum quoque diſpoſitioni & poteſtati ſubiici potuerunt *rerum liturgicarum adminiſtratio* & *cura ordinis in eccleſia ſeruandi;* ipſa autem *diſciplina eccleſiaſtica* cum debito ordine vel a tota eccleſia, vel ſaltim a quibusdam nomine totius eccleſiæ, fuit conſtituta; quicquid enim hi, qui cœtum repræſentant, faciunt, pro eo habendum, ac ſi ab vniuerſo cœtu factum fuerit. Neque itaque aſſeri poterit, in omnibus ac in vniuerſum plebem fuiſſe excluſam, cuius contrarium oſtendit DAVID BLONDELLVS *de iur. plebis in reg. eccl.* quin potius hoc videtur temperamentum adhibitum, vt negotia *maioris momenti* & *magni præiudicii* ab vniuerſa eccleſia, non a ſolis presbyteris, eam repræſentantibus, peracta; cetera, quæ magis ad regimen & ordinem ſeruandum facerent, potiſſimum presbyteris, ſeu ſenioribus plebis, Denen Aelteſten der Gemeinde, commiſſa fuerint, quemadmodum in nonnullis eccleſiis proteſtantium certa eiusmodi collegia eccleſiaſtica deprehenduntur, totam eccleſiam repræſentantia, vti Halæ aliisque locis. Sic negotium magni momenti erat excluſio a cœtu fidelium, ſeu *excommunicatio*, quæ in toto conuentu Chriſtianorum, præſidentibus ſenioribus, fiebat. Verum etiam in his poſtmodum ius plebi competens ſenſim & paulatim extingui cœpit, & clerus ſibi ſoli poſtea quæuis iura, & quidem *proprio iure & independenter*, tum ratione ipſius cœtus, tum principum Chriſtianorum vindicauit, ſeque in omnibus *eccleſiam repræſentatiuam*, nouo plane ſignificatu, eſſe conſtituit, ita vt eccleſiæ ſeu cœtui vniuerſo non eſſet rationibus reddendis obnoxia, in quo iura primæua prorſus immutata ſunt. Multo magis ergo ius adornandi liturgias ſolennes ad ſe traxit, quippe quod, tanquam partem propriam *cultus diuini*, cui præerat, facilius ſibi aſſerere poterat.

Conſectaria ex hactenus dictis.

§. LXI. Inde concludo (I) ordini clericali, qua tali, *proprio iure & independenter* olim non competiiſſe poteſtatem determinandi liturgias: fuiſſe hoc negotium eccleſiæ, ſæpe a paucis *nomine omnium* exercitum, & quidem propter *ſtatum* illum *ſingularem*, in quem omnes eccleſiæ diriſſimis ſub perſecutionibus erant coniectæ. (II) Dominatu ſacro in eccleſiam introducto, demum clerum ſibi ſoli, *priuatiue*, & *proprio iure*, excluſis membris eccleſiæ, ius liturgicum adſcripſiſſe, in primis vero epiſcopos, de quibus poſt. (III) Quamuis epiſcopi Romani ex inani faſtu aliquoties tentauerint, eccleſias alias ad ſuos ritus adſtringere, nihilominus tamen plerasque eccleſias in hac libertate ſubſtitiſſe, quia in ſingulis eccleſiis epiſcopi adhuc ſua *libertate* gaudebant, totque

totque papæ erant, quot epiſcopi, ex quo tanta varietas orta liturgiarum. Imo (IV) ſicut quælibet eccleſia ſuas liturgias conſeruauit, & nouas recepit, ita quoque probabile eſſe, inconſultis aliis eccleſiis, nonnunquam particulares a certis ritibus receſſiſſe, aliosque introduxiſſe, niſi conciliis vniuerſalibus conſenſu omnium epiſcoporum peculiariter quid eſſet conſtitutum, licet pontifices Romani hoc quandoque ægre tuliſſe videantur, vti apparet ex epiſtola INNOCENTII I. *§. XXXV.* recitata.

§. LXII. Atque hoc iure quidem vtebantur eccleſiæ ſub *ethnicis imperatoribus*, in ſtatu ſuo *priuato*, quibus nullæ partes in directorio eccleſiarum externo aſſeri poterant, quas potius funditus exterminare intendebant. Sub CONSTANTINO M. res eccleſiarum admodum mutatæ ſunt, adeoque ante omnia inquirendum, *an etiam circa ius liturgicum inſtituendum quædam mutatio facta fuerit?* Plebis libertatem hoc tempore inprimis deliquium paſſam fuiſſe, conſtat, non quod in totum *ius plebis* fuerit extinctum; (nam ſeniores plebis, totam eccleſiam repræſentantes, adhuc recenſentur:) ſed quod in plerisque negotiis eccleſiaſticis haud fuerint in conſilium adhibiti. *Epiſcoporum* enim poteſtas eo tempore nimis creuerat, &, quod ab aliis iam oſtenſum eſt, ad tantam *ἀκμὴν* peruenerat, vt ab horum directionibus fere omnia dependerent. Equidem presbyteri quandoque ſe adhuc acriter epiſcoporum auſibus opponebant; quam parum autem profecerint, vel AERIVS presbyter, Euſtatio epiſcopo ſe hoc nomine opponens, ſuo exemplo docuit. Variis enim in locis epiſcopi iam *dominatum* & *tyrannidem* quandam exercere incipiebant, presbyteros fere a potiſſimis negotiis eccleſiaſticis excludentes, id quod cum EVSTATIVS epiſcopus, quod presbyter AERIVS tantum eſſet, quoque tentaret, reſtitit eidem, aſſerens, epiſcopos haud maiorem habere poteſtatem, quam presbyteros, qua de cauſa cum ſuis aſſeclis tanquam *hæreticus* habitus, & omnes, qui a partibus eius ſtabant, eiecti. Vid. HILDEBRAND. *de hæreſi Aëriana.* Ex quo inducor, vt credam, hoc tempore inprimis epiſcopos potiorem ad ſe traxiſſe poteſtatem in rebus eccleſiaſticis, & ſic quoque *ius adornandi liturgias* potiſſimum exercuiſſe.

De iure liturgico ſub imperatoribus Chriſtianis, inprimis ſub Conſtantino.

§. LXIII. Equidem, mutato ita ſtatu eccleſiarum, CONSTANTINVS ius circa ſacra penitus negligere non debuiſſet; ſed multæ rationes obſtabant, quo minus ſuo iure vti poſſet. Nam (1) hiſtoriæ docent, epiſcopos ex ſtatu eccleſiæ, per tria ſecula prorſus oppreſſæ, directioni & determinationi negotiorum eccleſiaſticorum adeo iam aſſuetos fuiſſe, vt hanc ſibi

Conſtantinus ſegnior fuit in iure ſacro exercendo.

ſibi poteſtatem eripi haud paterentur, ſed id potius agerent, vt imperatores a doctrina & ore eorum dependere cogerentur. Nouimus quidem, CONSTANTINVM concilia conuocaſſe, eisque præſediſſe; circumſtantiæ tamen oſtendunt, epiſcopos CONSTANTINI miniſterio tantum vſos fuiſſe, vt eo magis imperium ſub hoc *brachio ſeculari* exercere poſſent. Quicquid ergo fecit CONSTANTINVS, in eo reuera fuit miniſter & executor voluntatis epiſcoporum, etſi vel maxime CONSTANTINVS & reliqui imperatores ius aliquod exercerent, quod tamen vel ideo facilius epiſcopi CONSTANTINO, ſalua eorum poteſtate, indulgere poterant, quoniam alia ratione tot epiſcopos cogere, & aduerſarios ſuos opprimere haud poterant: aſt circa ſingulas eccleſias parum iuris CONSTANTINO inde conceſſum eſt. Audiamus philoſophiam HOSII, epiſcopi Cordubenſis, qui a latere CONSTANTINI ſemper fuit. Ita ille ad Cæſarem: *Tibi DEVS imperium commiſit, nobis, quæ ſunt eccleſiæ, concredidit. Et quemadmodum, qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi diuinæ; ita & tu caue, ne, quæ ſunt eccleſiæ, ad te trahens, magni criminis obnoxius fias. Date, ſcriptum eſt, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ DEI, DEO. Neque igitur fas eſt nobis, in terris imperium tenere, neque tu thymiamatum & ſacrorum poteſtatem habes, imperator.* Vid. ATHANASIVS *in epiſt. ad vit. ſolit. agent.* Accedit (II) quod plures aſſerant, CONSTANTINVM M. ad vltimum vitæ terminum baptiſma diſtuliſſe. SCVLTETVS *in medull. patrum part. 3. p. 226.* Iam vero ante baptiſma, quod ianua ad chriſtianiſmum dicitur, nemo pro vero chriſtiano habitus olim fuit, & ſic inter *catechumenos* perpetuum locum obtinuit CONSTANTINVS M. quo ipſo valde probabile redditur, epiſcopos nunquam CONSTANTINO induituros fuiſſe, vt ipſe, tanquam *catechumenus*, in rebus ſacris quid *ſuo iure* conſtituere potuerit inuitis epiſcopis, a quorum nutu dependebat. (III) Epiſcopos admodum indulgenter habuit, honorauit, multisque bonis auxit. EVSEB. *in vita Conſt. M. lib. 2. c. 35.* Quid? quod omnem poteſtatem in ſacris iis ſponte conceſſiſſe videatur, cum epiſcopis nonnullis, conuiuio exceptis, dixerit: *Vos intra eccleſiam, ego extra eccleſiam a DEO epiſcopus conſtitutus ſum.* EVSEB. *lib. 4. c. 24.* Hoc ipſo, meo iudicio, ex quadam adulatione indigitaſſe videtur, ſe quidem a DEO eſſe inſpectorem in republica conſtitutum ad dirigenda negotia reipublicæ; epiſcopos autem *inſpectores eccleſiarum* ad dirigenda *ſacra* & negotia eccleſiæ. Hoc Patres ſedulo imperatoribus inculcarunt, & inprimis AMBROSIVS Imperatori oppoſuit *epiſt. 33. Noli te grauare, Imperator, vt putes, te*

in

in ea, quæ DIVINA *ſunt, imperiale aliquod ius habere, noli te extollere, ſed ſi vis diutius imperare, eſto DEI ſubditus. Scriptum eſt: quæ Dei Deo; quæ Cæſaris Cæſari. Ad imperatorem palatia pertinent, ad ſacerdotem eccleſiæ: publicorum tibi mœniorum ius eſt, non* SACRORVM. (IV) Huic alii addunt, illum ius in clerum ſibi ipſi abiudicaſſe, ad quod quoque prouocat GREGORIVS M. contra MAVRITIVM, qui huius auſibus in omnibus deferre nolebat. Ita enim in *c.* 41. *C.* 11. *q.* 1. ait: *Cum piæ memoriæ Conſtantino principi ſcripto oblatæ accuſationes contra epiſcopos fuiſſent, libellos quidem accuſationis accepit, & eosdem, qui accuſati fuerant, epiſcopos conuocans, in eorum conſpectu libellos, quos acceperat, incendit, dicens: Vos dii eſtis, a vero Deo conſtituti, ite & inter vos veſtras cauſas diſcutite, quia dignum non eſt, vt iudicemus Deos,* quod elogium in ſuum commodum frequentiſſime pontifices in ore habuere. Vid. *c.* 15. *C.* 12. *q.* 1. *c.* 5. *C.* 11. *q.* 1. RVFFINVS *hiſtor. eccleſ. lib.* 10. *c.* 2.

§. LXIV. Atque hæc CONSTANTINI indulgentia in epiſcopos eo magis etiam inde elucceſcit, quod inſtituta Chriſtianorum, pro ratione temporis ſub ethnicis imperatoribus introducta, haud aboleuerit, ſed nouis legibus promouerit, ex quo tandem *iurisdictio eccleſiaſtica* epiſcopis propria facta fuit. Olim ſub ethnicis imperatoribus de litibus Chriſtianorum ſolebant epiſcopi cognoſcere, easque componere, maxime iuxta monitum PAVLI I *Cor. VI,* 1. *ſeq.* quod omnino probandum erat. Vid. SELDENVS *de Synedrio lib.* 1. *c.* 9. *in f.* Verum ſub CONSTANTINO, corruptis moribus epiſcoporum, id non amplius ferendum fuiſſet, ſi CONSTANTINVS rem ex vero æſtimare voluiſſet; nihilominus tamen ad ambitionem eorum augendam hoc ipſum confirmauit. SOZOMENVS *lib.* 1. *c.* 9. id diſertis verbis narrat, &, *argumentum,* inquit, *vero & illud maximum reuerentiæ imperatoris erga religionem, quod iudicio contendentibus ſeu litigatoribus poteſtatem fecit, epiſcoporum iudicium inuocare, neglectis, ſi vellent, ciuilibus magiſtratibus: & vt ſententia eorum rata eſſet & potioris auctoritatis, quam aliorum iudicum, atque ſi ab ipſo imperatore prolata fuiſſet, vtque iudices ſeu magiſtratus iisque miniſtrantes apparitores iudicata ab his executioni traderent.* Hæc verba quidem oſtendunt, non aliter *iudicia epiſcopalia* potuiſſe obtinere, quam vtroque litigantium conſentiente. Verum, vt *l.* 1. *C. Theod. de epiſc. iudic.* indicat, hoc poſtmodum CONSTANTINVS extendiſſe videtur, vt etiam, altera parte refragante, locum haberet, quam legem GRATIANVS *in c.* 35. *ſeq. C.* 11. *q.* 1. recenſuit, & *c.* 51. *ſeq.* eandem a CAROLO M. confirmatam in *capitularibus* eſſe refert.

Epiſcopalis audientia.

refert. Ex errore eam tribuit THEODOSIO, quæ CONSTANTINO adſcribenda eſt, teſte SELDENO *cit. l. c.* 10. *p.* 226. E contrario IACOB. GOTHOFRED. *in comm. ad eand. l.* plane illam ſuppoſititiam & fictam eſſe arbitratur, quod vtique probabile eſt. Nam quod SELDENVS illam legitimare velit ex adducto loco SOZOMENI, vanum eſt, cum potius contrarium in illo contineatur. Quicquid ſit, illud vtique in confeſſo eſt, CONSTANTINO epiſcopis hanc iudiciariam poteſtatem confirmante, illis liberum arbitrium quoque circa *liturgica*, quæ pars *cultus diuini* cenſebantur, & ſic clericis propria, relictum fuiſſe.

§. LXV. Vbi itaque *ius liturgicum* cum ceteris *circa ſacra* eminentioribus iuribus Imperatores epiſcopis ex nimia indulgentia conceſſerant, magna acceſſio ad epiſcoporum potentiam facta, principum poteſtate imminuta. Exſtructa ſunt eo tempore templa multa, non ſemper ad *neceſſitatem*: plura etiam ad *pompam & elegantiam*, vt plenior elegantiorque cultus, ſplendore multo repletus, & ab epiſcopis ſine dubio adornatus, Deo fieret, qui tamen magis in *ſimplicitate* & *ſpiritu* colendus erat. In conciliis communi conſenſu quædam etiam circa *liturgica* hoc tempore determinata ſunt, maxime epiſcopalibus, prouincialibus & nationalibus, quibus epiſcopi intererant. Multos nouos ritus prioribus fuiſſe ſuperadditos, res ipſa loquitur. AVGVSTINVS circa finem ſeculi quarti de *iugo ceremoniarum & rituum* iam conqueſtus eſt in *epiſt.* 119. *ad Ianuar.* ſupra relata, quin etiam præterea *hierarchia eccleſiaſtica* Pſeudo-DIONYSII, quæ tamen circa ſeculum quintum ſcripta eſſe dicitur, oſtendit, liturgiam eccleſiaſticam eo tempore a prima ſimplicitate admodum receſſiſſe. Neque enim eo tempore liturgica *nudi ordinis* cauſa amplius adhibebantur: plerosque ingens *ſuperſtitio* iam inceſſerat, vt vel *virtutem diuinam* ſub ritibus quærerent, vel *myſticam* quandam *interpretationem* eisdem adſcriberent, id quod etiam Pſeudo-DIONYSIVS in ſuis *contemplationibus* luculenter oſtendit. Vtroque ſub reſpectu liturgica ſibi *priuatiue* vindicare poterant clerici, quoniam *cultui diuino* præerant, & hoc intuitu vrgere poterant, ſuum hic agi negotium: ſibi myſteria eſſe concredita: ſe intelligere, quæ ſit vera ratio colendi Deum; a Deo ſe hanc poteſtatem accepiſſe, & quæ ſunt alia. Denique ſequentibus temporibus, præſertim ſub GREGORIO M. pontifices Romani ſibi hoc ius *eminenter* arrogare cœperunt, vnde factum, vt vulgo *liturgiæ* & *ordines miſſatici pontifici* vel *epiſcopis* attributi fuerint.

Quorum inſtitutionem ſibi priuatiue attribuere.

§. LXVI.

§. LXVI. Oſtendimus, qua ratione ius adornandi liturgias eccleſiaſticas antiquis temporibus exercitum fuerit. Reliquum eſt, vt excutiamus ex fundamentis genuinis, *cuinam hoc ius proprie adſcribi debeat?* Competere id *primordialiter* toti eccleſiæ, in confeſſo eſt, quemadmodum alias cuilibet collegio ius datum eſt, diſponendi de *rebus* collegii, & ordinem quendam inſtituendi. Loquor de illa *liturgia*, quæ *adiaphora*, ſeu non-determinata in verbo Dei, reſpicit: quæ ab ipſo Saluatore in ſacramentis eſt inſtituta atque præcepta cultus diuini ratio, immutabilis eſt, nec circa hanc cuiquam ius competit. Verum non raro accidit, vt, quod *eccleſiæ* adſcribitur, hoc in effectu ad *pauciores* in eccleſia referatur, vnde inquirendum: *quo ſenſu hoc ius circa adiaphora originaliter* ECCLESIAE *tribuatur?* SCHILTERVS *inſtit. iur. can. lib. II. c.* I. §. 8. hac de re ita loquitur: *Ius porro & ordinandi & mutandi liturgiam, quoad ritus accidentales, eſt penes* ECCLESIAM, *ſeu ſummam cuiusuis eccleſiæ poteſtatem, quæ totam repræſentat, h. e. Synodum, vel Senatum eccleſiaſticum, cum conſenſu ordinum prouincialium. Neque enim penes ſolum clerum, neque penes ſolum principem, quippe qui non habet ius circa liturgiam abſolute, multo minus in ſingulorum arbitrio, ſed penes omnes tres ordines eorumue deputatos.* Liquet ex dictis, SCHILTERVM *eccleſiam* non conſideraſſe vt *corpus quoddam æquale*, ſeu *collegium*, ſed vt *ſpeciem reipublicæ & ſtatum politicum*; diuidit eam in *populum, principem*, & *clericos*, ex vulgata doctrina, quod in eccleſia dentur tres *ordines* & *ſtatus*. Non demum cum SCHILTERO hæc opinio nata eſt, ſed ab eo tantum repetita & defenſa. Vt enim de REINKINGIO, BALDVINO aliisque nihil dicam, CARPZOVIVS certe huius opinionis acerrimus defenſor eſt *in p.* 2. *deciſ.* 113. ad quem etiam SCHILTER. *cit. l.* prouocat, & apertius ſignificat, eccleſiam, tanquam *ſtatum* quendam, concipi debere, eamque non *monarchice*, ſed *ariſtocratice* eſſe gubernandam, & ſic principem, excluſis *clericis* & *reliquo populo*, haud poſſe liturgiam mutare, tollere vel inſtituere.

Ius adornandi liturgica primordialiter toti competit eccleſiæ.

§. LXVII. Hoc ſenſu vero ius circa liturgias non poteſt *eccleſiæ* adſcribi. Prouocant communiter ad eccleſiam primitiuam & eius conſtitutionem; at vero pro ſtatu illius temporis eius ratio peculiaris fuit, interim tamen *corpus* mere *æquale* conſtituit, fuitque diuiſa in *doctores, præpoſitos & plebem*, vt quidem præpoſiti, quæ e re eccleſiæ eſſent, *ſuaderent, cenſerent*que, ſed populus *conſenſum* ſeu *iuſſum*, vt in collegiis fieri *ſolet*, adderet, prout ſupra dictum. Quando ad tempora Imperatorum Chriſtianorum aſcendimus, iam ſcena mutata erat, & clerus maior omne

Vera ſententia.

ius liturgicum ad ſe traxerat, quod vel *in conciliis* vel *priuato arbitrio* determinabat, atque adeo fruſtra ad hæc tempora prouocamus. Hoc poſito, conceptus *eccleſiæ* nouum conſtituit ſyſtema, huc vnice ſpectans, vt principi ius ſublime *circa ſacra* adimatur. Quando *toti eccleſiæ* adſcribimus ius, ordinem in negotiis eccleſiaſticis inſtituendi vel mutandi, princeps vel eſt *membrum* illius eccleſiæ, vel non. Priori caſu ad actus eccleſiæ concurrit non tanquam *princeps*, ſed tanquam *Chriſtianus* ſeu *membrum eccleſiæ*, & ſic quieſcit interim *politicus reſpectus*, quem intuitu reipublicæ habet, nec pinguius ius habet, quam quilibet alius, qui in tali cœtu eſt conſtitutus. Clerici nihil peculiare hic obtinent, niſi vt, quæ monenda vel proponenda ſint circa *liturgiam*, proponant, repræſentent, ac vniuerſi cœtus conſenſum deſuper expectent, quo ipſo fruſtra prouocatur ad formas rerumpublicarum, quas huic cœtui *æquali* aſſignare conantur. Hoc modo *primitiua eccleſia* ius hoc vel *immediate* vel *mediate* exercuit, nec aliter exercere poteſt, ſi illud *toti eccleſiæ* adſcribi debet. Et cum hac ratione liturgia ordinatur per modum *pacti*, quo in omnibus collegiis res eorum in ordinem deducuntur, infrunitum certe eſt, principem vt *legiſlatorem* hic ſupponere, vel ſi ex *poteſtate legiſlatoria* res liturgicæ determinandæ ſunt, (quod fieri omnino poteſt;) adhuc inconuenientius eſt, *clerum* & *populum* ſimul in conſortium huius poteſtatis aduocare, qui tamen, vt *ſubditi*, hoc reſpectu ſunt conſiderandi. Et tamen CARPZOVIVS cum SCHILTERO & REINKINGIO hæc omnia confundit, contenditque, etiam eo caſu, vbi aliquid princeps per modum *legis* in ſacris determinare vult, conſenſum *cleri* & *populi* eſſe requirendum, quo ipſo inſignis iniuria principi infertur, cuius ſumma iura maieſtatica admodum violantur. Imo ſi verum fateri licet, primario tantum huc omnia conſilia diriguntur, ne *clerus* ab hac *legiſlatoria poteſtate* excludatur; nam quamuis *populi* quoque mentio iniiciatur, hoc tamen tantum fit dicis gratia, quoniam huius eſt, humiliter conſentire. Poſteriori caſu ſi princeps non eſt *membrum eccleſiæ*, ne quidem concurrit ad hoc negotium, quoniam rurſus illi tantum per *pactum* res collegii determinant, qui de illo collegio ſunt. Neque hoc poſterius a praxi alienum eſſe iudico, cum experientia doceat, principem cœtibus illis, qui diuerſam ab eo profitentur religionem, plerumque relinquere libertatem, omnibus collegiis competentem, vt poſſint liturgica in ſuis cœtibus determinare, vel ſi quid princeps circa illa corrigendum vel mutandum iudicauerit, eundem hoc ipſum facere, non vt *membrum illius eccleſiæ*, quale non eſt, ſed vt *legiſlatorem* reipublicæ, in

qua

qua talis cœtus commoratur, & ſummo iure circa ſacra, prout infra tit. *de conuerſ. infidel.* demonſtratum eſt. Atque ita ſe res habet, quando ab eccleſia *per modum pacti* res liturgicæ determinantur.

§. LXVIII. Verum etiam res liturgicas per modum *legis proprie dictæ* adornari poſſe, certum eſt, nec, qui alias circa *modum* diſſentiunt, hic reipſa diſſentiunt. Potiſſimum ad duas quæſtiones tota res relabitur: (I) *quando per modum legis liturgica ſint determinanda?* & (II) *quomodo hoc fieri debeat?* Quoad primam quæſtionem expeditum eſt, ſi per modum *legis* res liturgicæ adornantur, hoc fieri debere a *principe*, cui legis ferendæ poteſtas competit. Oſtenſum quidem eſt, *adornationem liturgiarum primordialiter* ſpectare ad quamlibet eccleſiam, & ſic dubitari poſſet, quo iure princeps leges de rebus liturgicis ferre, & ius eccleſiæ eripere valeret? Sed obſeruandum eſt, relinqui potuiſſe hoc ius eccleſiæ, ſi illo ſemper frueretur eo, quo debebat, modo, nec plura incommoda, in rempublicam redundantia, inde ſæpe eſſent metuenda. Hæc *ex accidente* ſæpe poſtulant, vt princeps officium ſuum interponat, prout turbæ, tumultus & diſſidia, de rebus liturgicis orta, docent. Vnde, quemadmodum imperanti in genere conceſſa eſt inſpectio ſedula in omnia collegia, vi cuius, ſi animaduertit, ſtatuta collegiorum nociua eſſe poſſe reipublicæ, vel grauiores turbas ex rixis circa liturgica metuendas, omnino prouidere debet, vt talia tollantur, mutentur, corrigantur, imo ipſe alia ſtatuta iis præſcribere poteſt; ita quoque ſollicitam curam & inſpectionem in eccleſias principi attribuere debemus, & quidem eo maiorem & grauiorem, quo maiora alias incommoda ex *conniuentia* in rempublicam redundare poſſunt. Si faciem *primitiuæ eccleſiæ* noſtri cœtus præ ſe ferrent: ſi præpoſiti officiis ſacris ſe ſuis continerent limitibus; ſi membra eccleſiæ in priſtina innocentia, fide & integritate adhuc eſſent, indiſtincte illis *libertas* priſca relinqui poſſet, nec de iure principis circa *adiaphora* & *liturgica* tantopere laborandum foret. Aſt vero (I) ſtatus plerarumque eccleſiarum eſt corruptiſſimus, ſi mores tam *docentium* quam *diſcentium* intuemur, ex quibus ſane eo maiores inordinationes ſæpe metuendæ ſunt, quo maior eſt numerus eorum, ex quibus eccleſia conſtituitur, niſi is, qui terrere poteſt ſua auctoritate, tumultuantes compeſcat. Ex aliis collegiis tantæ inordinationes non ſemper metuendæ, quoniam ex tot membris haud conſtant. Inde prouidebit princeps, vt omnia ordine & decenter fiant, nihil per tumultum agatur, nec quiſquam præ aliis in eccleſia ſibi poteſtatem quandam attribuat, vt olim a prælatis factum. Trahitur populus ſuper-

Quando princeps poſſit leges de rebus liturgicis ferre?

perſtitione, ritibus admodum delectatur, qui ſenſus feriunt: religionem mutari inepte exiſtimat, ſi aliquid in rebus liturgicis mutatur, adeoque facile coniici poteſt, quanti tumultus inde ſint metuendi, ſi vel *noui* quid introduci, vel aliquid tolli a clericis videat, cui hactenus tenaciter adhæſit. Hiſce itaque ſub circumſtantiis ad præcauendas turbas princeps non poteſt non *aliquando*, neceſſitate publica ſuadente, leges de rebus liturgicis ferre, vti hodie etiam fieri ſolet in *ordinationibus eccleſiaſticis.* Quot poſſunt rixæ & contentiones de iis exſurgere inter ipſos clericos! cum quidam ritus v. c. exorciſmi, tenaciter defendant & propugnent, quidam damnent, & abrogandos tollendosque eſſe iudicent, vnde diſcordia, ſchismata, factiones, ſectæ nouæ aliaque plura incommoda oriuntur. Vid. infra *tit.* de *baptiſmo.* Senſit hoc ſuo damno eccleſia Anglicana, quæ grauiſſima mala, nec dum ſopita, paſſa eſt ex rixis inter epiſcopales & presbyterales, quorum illi *ritus* & *liturgias* antiquas ſummopere propugnant, hi damnant & ſuperſtitionis incuſant. Quisquis ſuos habet aſſeclas, neque ſemper quilibet ea moderatione vtitur, qua tales controuerſiæ tractari deberent. Notum eſt *bellum adiaphoriſticum* in Germania. Nota eſt reformatio Germaniæ, quæ non tantum circa *res fidei*, ſed inprimis circa *res liturgicas* occupata fuit. Quanta ſæpe cum vehementia actum ab his, qui ex regulis prudentiæ Chriſtianæ debuiſſent manſuetudine vti! ceu exemplo notabili oſtenderunt heroes, in confrangendis imaginibus rigidiſſimi. Ducuntur non raro miniſtri eccleſiæ immaturo zelo contra *res liturgicas*, quo ipſo populus facile ad quæuis facinora & turbas irritatur, vt *de facto* agat, rumpat, frangat, &, quaſi pro gloria Dei ageret, omnia confundat. De peſſimis moribus quorundam tempore reformationis CHYTRAEVS *lib.* 23. *p.* 636. agit, ſimulque refert, multos ex *miniſtris Euangelicis* tumultuando huc illucue cucurriſſe, multa ſub prætextu *euangelicæ libertatis* in liturgicis mutaſſe magna cum imprudentia, & inſignes clamores excitaſſe. Ad hæc tempora turbida ſine dubio reſpexit inſtrument. P. *art. V.* §. 29. ita diſponens: *Neutri partium alteram de religionis ſuæ exercitio, eccleſiæ* RITIBVS & CEREMONIIS DETVRBARE *fas ſit, ſed ciues pacifice & comiter inuicem cohabitent &c.* Eiusmodi ſub circumſtantiis omnino reipublicæ ſalus poſtulat, vt princeps *lege publica* liturgica determinet.

Ad infringendam ambitionem clericorum recte princeps liturgica inſtituit.

§. LXIX. Deinde (II) magna *vis religionis* eſt, quæ, quamuis in liturgicis haud ſit quærenda, quæ mere arbitraria ſunt; hæc ipſa tamen animos vulgi ita occupare ſolent, vt vniuerſum *cultum diuinum* vt plurimum in illis quærant. Facile hinc plebs patitur, vt clerus inſtitutionem

eorum

eorum ad ſe trahat, qui & *auctoritate* apud plebem multum valet, & *ſanctitatis* opinionem præ ſe ferre ſolet, titulo *ſpiritualis*, *ſancti* & *eccleſiaſtici* munitus, laicis *ſecularibus*, h. e. *carnalibus* exiſtentibus. Hoc rerum ſtatu ſi miniſtri eccleſiæ ab *humilitatis regulis* recedunt, pedetentim *legislatoriam* quandam ambiunt *poteſtatem*, experientia antiquiſſima teſte, & ſub ſacro *religionis* clypeo multa mala rebus publicis afferre poſſunt, rempublicam in republica nouam fundantes, ſeque tandem *independentes* in ſuo foro, h. e. *eccleſia*, a poteſtate politica conſtituentes. Non vanas ſuſpiciones profero, nec noua narro; ſiquidem ex hoc *myſterio iniquitatis* ſua prima cœpit fundamenta hierarchia, quæ *conniuentia* & *indulgentia* Cæſarum ita tandem roborata ſunt, vt potiora iura maieſtatica imperantibus ſint ſubtracta & interuerſa, vt ſupra iam ſatis demonſtratum. Malum hoc primi imperatores auertere potuiſſent, ſi maturius conatibus *potentioris cleri* reſtitiſſent, & *iure ſuo* vſi fuiſſent, quo ἀπολιτικῶς neglecto, *nouum regnum* per totum orbem conditum. Hæ circumſtantiæ in genere oſtendunt, principem neutiquam *ſoli clero* poteſtatem *independentem* circa ſacra indulgere, maxime vbi adeſt religio dominans, & ita quoque nec diſpoſitionem de rebus liturgicis eius arbitrio ſubiicere debere. *Miniſtrorum eccleſiæ* fidelium & ſuo officio bene fungentium auctoritati nihil detrahimus, ſed potius illos debita veneratione proſequimur, quippe a quibus hæc vitia aliena eſſe nouimus. Omitto (III) illam rationem, quod multum interſit ſummorum imperantium, vt ſubditi nulla *ſuperſtitione*, quam egregie promouere poteſt liturgia ſplendida, inutilis tamen & noxia, ducantur, ſed moribus optimis imbuantur, & ab omni *ſuperſtitione* longe abducantur, cum, quo magis ciues in *pietate ſolida* erga Deum proficiunt, eo firmior reddatur & ſtabiliatur tranquillitas publica. *Leuit.* XXVI, 4. *ſq. Pſalm.* LXXX, 14. *ſqq. Prouerb.* XXIX, 2. 12. XI, 11. XVI, 12. XX, 28. *Sap.* VI, 1. Inde ſatis prouide prouiſum *in ordin. eccl. Magd. c.* 11. §. 1. Es ſollen die Prediger von denen Ceremonien und Ordnungen in den Kirchen ihre Zuhörer aus GOttes Wort und nach Anleitung dieſer Kirchen-Ordnung, ſo oft es die Gelegenheit giebet, berichten, daß ſolche äuſſerliche Ceremonien und Ordnungen vor ſich ſelbſt kein Gottesdienſt ſeyn, noch ein Stück deſſelben, ſondern daß ſie allein der Urſachen halber verordnet, auf daß der Gottesdienſt zu gehöriger Zeit und dem gewöhnlichen Ort fein ordentlich und ehrlich gehalten werde. Additur in fine etiam: Wie denn auch kein Prediger einige Aenderung in Ceremonien vorzunehmen befugt ſeyn ſolle.

Hoc

Hoc ipſum quoque inculcat *Aug. conf. art.* 15. vbi optimum & ſanum de *ceremoniis* fertur iudicium.

Obiectiones Carpzouianæ.

§. LXX. Animaduerto quidem, hæc non eſſe ad guſtum eorum, qui REINKINGIANA & CARPZOVIANA in omnibus premunt veſtigia, quæ admodum huic doctrinæ contraria ſunt, & cum CARPZOVIVS *cit. deciſ.* 113. REINKINGII armis pugnet, illius fundamenta remouere conabor. Primo quidem concedit, ad principem *curam eccleſiarum* pertinere, mox vero *n.* 8. ſubiicit: *Sed exercitium huius curæ ac poteſtatis ſoli magiſtratui competere inficias imus, non ad guſtum quorundam principum, qui membra eccleſiæ reliqua ab hoc plane excluſa volunt, reformationem pariter cultus diuini & ceremoniarum ſibi ſolis arrogantes, vigore nimirum iurium epiſcopalium ac territorialium, a quibus ſubditi & ſtatus prouinciales merito arcentur.* Hanc ſuam theſin firmat (I) piorum regum in populo Dei, Ioſuæ, Dauidis, Salomonis, Ioſaphati exemplis, quos, *reformationem eccleſiæ* ſuſcipientes, non pro imperio præſcripſiſſe, quicquid ſibi videretur, ſed eos comitia coëgiſſe, & cum conſenſu & conſilio ſtatuum vniuerſorum concluſiſſe ait, quod e *re eccleſiæ* eſſet. Hoc argumentum etiam vrget IOANNES OLEARIVS apud DEDEKENNVM *Vol. I. m.* 2. *ſect. I. n.* 2. Adducitur hunc in finem exemplum IOSVAE, qui coëgit omnem populum in comitia, *Ioſ. XXIV*, 1. *ſeq.* DAVIDIS 1 *Paral. XIV.* 2 *Sam. VII*, 7. 1 *Paral. XVIII*, 1. 2 *Paralip.* 30. & 34. Et cum ab hac ratione impii magiſtratus receſſerint, non modo eos ſcandalum eccleſiæ dediſſe ait, ſed etiam grauiſſimas incurriſſe pœnas exemplo GIDEONIS, *Iudic. VIII.* SAVLIS, contra interdictum prophetæ ſacrificantis, 1 *Sam. XV.* IEROBEAMI, eligentis ſacerdotes ex contemtiſſimis populi, & inſtituentis feſtum hactenus inauditum, 1 *Reg. XII.* OZIAE regis, thura incendentis contra prohibitionem ſacerdotum. 2 *Paral. XXVI.* &c.

Prima obiectio.

Reſolutio.

Sed admodum incongrue hæc exempla huc adferuntur. Quæſtio hic eſt de ſolis *adiaphoris & ceremoniis arbitrariis* adornandis, nullo præcepto Chriſti determinatis ac prohibitis. Infiniti apud Iudæos erant ritus, ſed non *adiaphori*, non *arbitrarii;* verum lege Moſaica præcepti, contra quos nihil audere poterant reges Iudaici, & hinc omnino puniti leguntur, quod contra *legem ceremonialem* peccauerint, non quod *inconſulto ſacerdote* hoc fecerint. Deinde cultus Iudaicus *lege ceremoniali* ita erat determinatus, vt nouos ritus & liturgica introducere nec penes *reges*, nec penes *ſacerdotes* eſſet, in quo longe diuerſa ratio noſtrarum eccleſiarum eſt. Aut enim plane verbo diuino repugnat, liturgica & ritus adornare, & ſic nec prin-

principi nec clericis hoc ius competit; aut vero verbo diuino non repugnat, & ſic principi, intuitu *ſummi imperii* agenti, hoc recte vindicamus, vt tamen *bene, prudenter* & *pie* agat, ſi rationes etiam thologorum audiat, ne temere aliquid innouet, id quod tamen *ſuo iure* ſibi aſſerere nequeunt, principique obedientiam denegare, ſi illis inconſultis liturgiam determinauit & emendauit. Præterea in adductis textibus fit mentio *factæ congregationis*, non vero definitur, quod facta fuerit *rituum determinandorum* gratia, ſed vt populus, quæ ſuæ eſſent partes, admoneretur.

§. LXXI. Porro (2) vrget CARPZOVIVS *n.* 21. quod princeps *ſolus* non conſtituat *eccleſiam*, ergo nec ſolus poſſit diſponere de rebus liturgicis, quæ *negotium eccleſiæ* ſunt. Enimuero ad hoc dubium iam ante reſponſum eſt. Si eccleſia, *qua talis*, de illis diſponit, princeps præ reliquis membris eccleſiæ *ius potius* nullum habet, imo ne quidem concurrit, ſi non eſt membrum eccleſiæ, quod hodie contingere poteſt in illis cœtibus eccleſiaſticis, quibus *ſacra peregrina* conceſſa ſunt. Hic autem loquimur de caſu, quando per modum *legis* in caſu, quo *reipublicæ quies* id poſcit, adornanda ſunt liturgica, annon id ipſum princeps *iuſta de cauſa* facere, & libertatem eccleſiæ, qua ſæpe abutitur, reſtringere poſſit? quod antea pluribus aſſertum eſt. Fere huc quoque collineat tertium argumentum *ſub n.* 25. *ſqq.* quod proinde prætereo. Denique *n.* 28. ſubiungit, nullam eſſe ſuſcipiendam reformationem cultus diuini ac rituum eccleſiaſticorum *ſine conſilio theologorum* RECTE SENTIENTIVM. Hoc vlterius illuſtrat exemplo principis, leges ferentis, quod ſicuti hic, adhibito prudentum conſilio, demum aliquid ſtatuere ſoleat circa *bonum ciuile*, ita ſimili ratione optimi principis ſit, nihil ſtatuere circa bonum ſpirituale citra theologorum conſilium. Equidem non nego, bonum principem *prudenter & optime* facere, ſi conſilia piorum & moderatorum theologorum de illis, quæ ad *liturgiam* ſpectant, audiat, eaque, ſi ſalubria deprehendat, ſequatur, atque adeo ſi verba CARPZOVIANA de nudo *conſilio* intelligenda forent, nihil eſſet, quod vlterius moneri deberet, quorſum etiam reſpicere videtur Dn. IABOERVS *de conc. ſacerd. & imper. c.* 12. Verum cogitandum eſt, hoc ipſum adduci a CARPZOVIO pro *ratione decidendi*, qua clerum ſimul ad *poteſtatem legislatoriam* euchere, & principem ſub lege *neceſſitatis* adſtringere conatur, ad placita theologorum circa hoc negotium ſequenda, in quo merito deſerendus eſt. Sit ita, principem *bene* facere, ſi theologorum monita audiat; inde tamen poteſtas eius legislatoria non erat reſtringenda. Imo nequidem ex hoc fluit, quod theologorum *ſeorſum* conſilium petere debeat; poteſt enim eadem liber-

Secunda obiectio diluitur.

tertia & quarta obiectio.

tate etiam extraneos in conſilium vocare, vti quandoque hodie fieri ſolet, quo facto, ſatisfactum CARPZOVIANAE deciſioni, & tamen nihilominus verum manet, principem poſſe per modum *legis* liturgica determinare, & de illis diſponere. Denique non quoscunque, ſed *recte ſentientes* theologos audiendos eſſe vult; quid vero de hac conditione cenſendum ſit, optime declarat prælaudatus Dn. IAEGERVS *cit. l. in f.*

An libertas eccleſiaſtica violetur?

§. LXXII. Alii vlterius hic prouocant ad *libertatem Chriſtianam*, quæ eccleſiis potiſſimum a Saluatore eſt conceſſa, quam violari putant per *leges liturgicas*. Sed qui talia aſſerunt, non intelligunt, in quo *vera libertas Chriſtianorum* conſiſtat. Explicuit eandem egregie B. LVTHERVS *in libello de libertate Chriſtiana*, qui ſi conferatur, apparebit, liturgica plane ab hac materia aliena eſſe. Liturgiæ ſunt propter *ordinem* in eccleſia ſeruandum, & ſic mere *arbitrariæ*; ac ſicuti PAVLVS *eccleſiaſticam libertatem* haud violauit, dum voluit, vt omnia in eccleſiis *decenter* & *ordine* fierent, ita nec princeps contra *libertatem eccleſiaſticam* aliquid facere cenſendus eſt, ſi circa ordinem ex *cauſa probabili* quid diſponit, & præcauet, ne clerici libertatem eccleſiaſticam in *iugum ſeruile* mutent, & *dominatum nouum* ſibi ſtabiliant, vti ſub eodem prætextu antiqui præſules eccleſiaſtici fecerunt. Habet quodlibet collegium ſuam *libertatem*, vt ſcilicet nemo ex membris eccleſiæ dominatum in illo exercere poſſit: imo & hac *libertate* fruitur, vt poſſit de *rebus collegii* quid ſtatuere; ſed propterea haud liberantur ab *inſpectione ſuprema principis*, licet vel maxime ex *iuſta* & prægnante *cauſa* aliquid hic determinauerit. Idem ergo iudicium eſto de eccleſiis, qui maiorem libertatem ſibi aſſerere haud poſſunt. Dicis: atqui ita ſæpe chriſtiani inuiti ſubire coguntur *iugum ceremoniarum & rituum*, cum cultus chriſtianorum debeat conſiſtere in *ſpiritu & veritate*. Ita omnino eſt, nec dubitandum, quin plerique ritus aboleri poſſent, ſi *internum cultum* magis pro ſcopo eccleſiæ haberent; aſt in tanta *corruptione eccleſiarum* liturgiæ haud poſſunt exterminari, vtut interim quædam reformatio recte adhuc inſtituatur. Denique nec audiendos eſſe arbitror, qui exiſtimant, principem eo ipſo ſibi vindicare *imperium in conſcientias*, quo videtur reſpexiſſe OLEARIVS apud DEDEKENNVM ſupra *cit. l.* aiens: So iſt zu beſorgen, es werde dieſes Käyſerliche Pabſtthum ja ſo arg und viel ärger werden, als jenes Päbſtliche Käyſerthum. Cum enim liturgica ſint mera *adiaphora*, in ſe *arbitraria*, non apparet ratio, quomodo hoc ipſo *imperium in conſcientias* exerceri poſſit. Adiaphora non tangunt *per ſe* conſcientiam, vti *credenda* & *agenda*, quæ CHRISTVS in verbo ſuo reuelauit. Neque hæc opinio, quam

quam hic latius defendi, adeo noua eſt, ſed ab ipſo BRVNNEMANNO *in iure eccl. lib.* I. *c.* 2. §. 28. *&* 34. & CONRING. *de auctor. maieſt. circa ſacra lib.* 13. aſſerta, quæ loca adduxit ill. THOMAS. *diſſ. de iur. princip. circa adiaphora c.* I. §. 9. & calculo ſuo approbauit latiſſime. Ne vero res careat exemplo, adferam caſum, qui ante aliquot annos nobis oblatus fuit. In quodam comitatu per ordinationem eccleſiaſticam prohibitæ erant nuptiæ tempore *quadrageſimæ*. Reformati paſtores, ſe hac lege minime ligari cenſentes, tempore *clauſo* copulationes inſtituebant, quod cum a regimine publico, ſacris Lutheranorum addicto, reprobaretur, quidam ex illis reſponſum theologicum producebat, in quo pro purganda hac inobedientia hæc quoque adducta erant argumenta: 1) Es könne kein Verbot in der H. Schrift gezeiget werden; 2) in der erſtern lautern Kirche hätte man von dergleichen Verſchrenckungen nichts gewuſt; 3) die Einſetzung der quadrageſimæ gehöre mit unter die Menſchen-Gebote, wodurch der Widerchriſt die Freyheit der Kirchen zu benachtheilen geſuchet; 4) ſey das Verbot de non copulando in der Faſten-Zeit unter denen conſtitutionibus iuris canonici zu finden, welche Lutherus verworfen 2c. His argumentis paſtores ſemper ſeſe poſſent eximere obligationi legum eccleſiaſticarum, quorum non eſt, leges examinare, ſed ſecundum leges agere.

§. LXXIII. Denique nonnulli quidem admittunt *mutationem & abrogationem* rituum particularium, ſed reſtringunt tamen poteſtatem principum quoad *ritus vniuerſales*, maxime illos, qui in conciliis œcumenicis introducti ſunt. Sic enim IOACHIM. HILDEBRANDVS *diſſert. de ritibus ſacris* §. 17. diſerte ait: *Priſci ritus vniuerſales, per eccleſias omnes recepti, ſancte retineri, nec ab vlla particulari eccleſia abrogari temere debent.* Hoc poſito, grauiter reprehendit reformatos, quod *exorciſmum*, ab eccleſia ſemper & vbique obſeruatum, ſuſtulerint. Illud ipſum quoque exprobrat in Puritanis eccleſiarum Anglicarum, quod feſta œcumenica, natalem Domini, paſcha, pentecoſten, & ceteros ritus ab omni, quæ ſub cœlo eſt, eccleſia per tot annorum centurias frequentata, de ſacris ſuis eliminauerint, nec fere vllos, niſi in ſacris literis expreſſos ritus, admittere voluerint. Admittit tamen horum abrogationem in §. *ſeq.* ex communi ſiue tacito ſiue expreſſo totius eccleſiæ conſenſu, & ita concludit: *Sicuti in ciuili republica is, penes quem eſt poteſtas ferendarum legum, ius easdem pro re nata antiquandi habet, ſic in eccleſia communi conſenſu ritus œcumenici condi iterumque tolli poſſunt.* Verum

An ritus œcumenici abrogari poſſint?

nec in hunc me committam campum, cum hanc controuerſiam plenius iam ſupra examinauerim *lib.* I. *tit.* 4. §. 51. *ſeqq.*

Quo iure principes diſponant circa liturgica?

§. LXXIV. Poſtquam itaque hactenus euictum eſt, principi, ſuadente reipublicæ vtilitate, competere ius diſponendi circa *liturgica*, & quidem ratione *ſuperioritatis territorialis*, ex qua dependet *ius circa ſacra*, aliquot adhuc concluſiones inde efformabo. Primo valde incongruum eſt, cum CARPZOVIO *lib.* I. *iurispr. conſ. def.* 2. inquirere, vtrum vt *epiſcopus*, an vero vt *ſecularis perſona*, vt *princeps*, de rebus liturgicis diſponat? & ſi vt *epiſcopus*, rurſus intempeſtiuum eſt examinare, an hæc poteſtas ad iura *ordinis*, an vero *legem diœceſanam*, an denique ad *legem iurisdictionis* ſpectet? Vid. IDEM *def.* 4. Hæc quidem doctores noſtris principibus ſæpe applicant, absque iudicio tamen communiter, cum hæc diſtinctio plane noſtris haud poſſit applicari principibus *ſecularibus*, quoad exercitium iurium circa ſacra. Nolo vero hic eſſe diffuſior, poſtquam hunc errorem iam ſatis deſtruxi in *diſſert. de iure epiſcopali principum proteſtantium*, & *tit. de offic iud. ordin.*

An patroni poſſint diſponere circa liturgica?

§. LXXV. Denique hoc quoque euidens eſt, *patronis*, aut aliis *nobilibus mediatis*, licet mero imperio muniti ſint, nequaquam competere ius nouam liturgiam præſcribendi, aut antiquam abrogandi. Toto cœlo ius *patronatus ſimplex* differt a *iure ſummo circa ſacra*, ſeu vt alii, quamvis incommode, dicere amant, a *iure epiſcopali.* FINCKELTHAVS *de iure patron. c.* 2. *n.* 19. Principale officium patroni conſiſtit in *præſentatione* miniſtri eccleſiæ, & vt quoque quandam curam habeat templi, non vero vt poſſit aliquid diſponere circa liturgica. Multo minus nobiles in pagis *vi iurisdictionis ſecularis* tale quid ſibi arrogare poſſunt, CARPZ. *iurispr. eccl. p.* I. *def.* 3. ZIEGL. *de iur. maieſt. l.* I. *c.* 17. §. 3. quemadmodum etiam idem iudicium formandum de *ſenatu oppidano* ciuitatum municipalium; nam de *immediatis ciuitatibus* idem dicendum eſt, quod hactenus ſingulis ſtatibus imperii tributum. Præterea quoque *ex I. P. art. V.* §. 28. conſtat, liberæ & immediatæ imperii nobilitati in iuribus, religionem concernentibus, idem ius eſſe indultum, quod electoribus, principibus & ſtatibus competit, & conſequenter huic denegari nequit ius, liturgica adornandi in ſuis eccleſiis, non tanquam *patronis*, nec ex *ſuperioritate* quadam, quam proprie non habent, ſed ex *pacto imperii publico*, atque adeo iure valde ſingulari. Equidem pace religioſa iam comprehenſa erat, ſed cum ius *ſacrorum* in pagis propriis quodammodo ei in dubium vocaretur, tandem res plane in I. P. eſt compoſita.

§. LXXVI.

§. LXXVI. Denique de poteſtate conſiſtorii hic quoque diſpiciendum, *an & quatenus poſſit diſponere circa liturgica?* Hoc certum eſt, ſi lites circa liturgica oriantur, conſiſtorii eſſe, illas ſopire, & deſuper pronunciare, quoniam tales controuerſiæ ſine dubio ad *cauſas eccleſiaſticas* referendæ ſunt. Hoc intuitu forſan WEBER *de conſiſtor. c. 27. p.* 336. ad cauſas, forum conſiſtorii concernentes, refert *conſeruationem ceremoniarum;* ſed ſi quæſtio de *reformanda liturgia* oriatur, grauior ſolet eſſe diſpectio. CARPZOVIVS *in iuriſpr. eccl. lib. 3. def. 2. n.* 11. putat, conſiſtorio tantum competere illa, quæ ſunt *legis diœceſanæ* & *iurisdictionis*, quod deinceps per varia exempla illuſtrat. Verum quemadmodum adhuc ipſi Canoniſtæ inter ſe diſſentiunt, quinam actus huc illucue referri poſſint, & ſic fundamentum hoc ſatis obſcurum eſt; ita quoque huic non adeo immorandum eſſe reor, præſertim cum inconueniens videatur, poteſtatem conſiſtoriorum ex principiis alienis & plane a foris proteſtantium aberrantibus *vnice* metiri, ne dicam, totam fere episcopalem poteſtatem ad has duas claſſes, ſi *ordinem*, quem nequidem princeps exercet, excipias, referri poſſe, quo ipſo ſane nimium conſiſtorio attribuitur. Nam & leges eccleſiaſticas condere, eſt ad ea referendum, virtute *legis diœceſanæ*, & tamen hoc ius neutiquam conſiſtorio competit. Scilicet primario quidem conſiſtorio *iurisdictio eccleſiaſtica* conceſſa eſt, ſed etiam præterea alii actus, qui ad illam proprie haud ſpectant, quales vna regula comprehendi nequeunt, ſed hic potius habet locum regula, quam TEXTOR *de iure epiſcop. in territ. ſtat. prot. th.* 86. habet, tantum iuris conſiſtorio competere, quantum ipſi a principe conceſſum. Interim cum ordinatio ſacrorum ſeu liturgiæ ad *legislatoriam poteſtatem* pertineat, hæc vero in conſiſtorio non exerceatur, ſolet ea plerumque in ſecretiori conſilio expediri. B. STRYK. *ad ius eccl. Brunn. lib. 1. membr.* 12. §. 6. *verſ. per ſua conſiſtoria.* Non raro tamen a principe conſiſtorio hoc negotium delegari ſolet, vt tamen ipſa *publicatio ordinis liturgici* magis a ſecretiori conſilio principis emanare ſoleat.

An etiam conſiſtorium poſſit quædam mutare in liturgicis?

§. LXXVII. Cum ergo ex *ſimplici iurisdictione eccleſiaſtica* minime pendeat ius mutandi, reformandi & tollendi liturgias, ſimul quoque liquet, nec magiſtratum inferiorem, nec nobiles mediatos, quamvis *iure conſiſtorii inferioris* gaudeant, ius circa liturgias ſibi arrogare poſſe. Neque enim *exercitium ſolius iurisdictionis eccleſiaſticæ* legislatoriam poteſtatem inuoluit, ex qua tamen liturgica determinantur, quamuis tempore reformationis plura contra *ordinem iuris* facta fuiſſe, in aprico

Multo minus magiſtratus inferiores, licet iure quodam conſiſtorii præditi ſint.

 ſit.

ſit. Nec enim, quæ in eiusmodi publicis turbis fiunt, pro *regula* poni poſſunt, nec in conſequentiam trahi, quamuis, quæ eo tempore facta ſunt, excuſationem mereantur, quod pleræque eccleſiæ a legitimo defenſore vel derelictæ, vel etiam quandoque hoſtili impetu impugnatæ ſint, vt plures in eum inciderint ſtatum, in quo *primitiua* fuiſſe leguntur, principe adhuc a ſacris A. C. alieno.

Applicantur dicta ad ius ordinandi preces publicas.

§. LXXVIII. Quæ cum ita ſint, omnino aſſerendum eſt, etiam ius ordinandi *preces publicas ſtatas ſolennesque* eo, quo dictum eſt, modo ad imperantem pertinere. Conſentiunt in eo interpretes iuris, preces *publicas ſolennesque*, qua tales, eſſe partem *liturgiæ eccleſiaſticæ*, imo primario hanc in *precibus ſtatis* conſiſtere, SCHILTER. *inſt. iur. can. lib.* 2. *tit.* 1. §. 25. atque adeo harum *adornatio* penes eum erit, penes quem totum *ius liturgiæ ordinandæ* reſidet. Equidem preces *in ſe* inter *negotia arbitraria*, quibus *liturgia externa* abſoluitur, haud pertinere certum indubiumque eſt, quia preces ſingulis Chriſtianis demandatæ ſunt. Verum hic quæſtio eſt de *precibus publicis*, h. e. de certis formulis, quibus miniſtri eccleſiæ in cœtu fidelium vti debent, quod certe arbitrarium eſt. Nullibi præceptum eſt, Chriſtianos præciſe *ſub certis formulis* orare debere; vt ergo *formula* talis *publica* præſcribatur, id certe mere arbitrarium eſt. Equidem vrgeri poſſet, principem hoc modo formulam improbatam & religioni aduerſam eccleſiæ obtrudere poſſe; verum regero, id ab optimo principe, qui curam pietatis habet, & *liturgiam* determinare intendit, emendandorum ſacrorum cauſa, non præſumendum eſſe; imo hoc incommodum tunc quoque metuendum fore, ſi aliis ius præſcribendi formulas indulgemus, atque adeo hoc dubium tantum oſtendit, incommoda multa a præſcriptionibus formulariarum precum eſſe metuenda, eccleſiæque vtilius quandoque fore, ſi plane omitterentur, & tales miniſtri eccleſiis præficerentur, qui non ſecundum *certam formulam*, ſed ex intimo cordis affectu in eccleſiis preces funderent. Poſtquam vero ex corrupto ſtatu antiquo eccleſiæ modus præſcribendi formulas omnibus eccleſiis communes receptus, imo præſcriptio vtplurimum ex præſenti ſtatu neceſſaria eſt, de *iure* quoque nunc inquirendum eſt.

Praxis eccleſiarum ex agendis apparet.

§. LXXIX. Neque vero ab hac doctrina repugnat praxis noſtrarum eccleſiarum. Solent vtplurimum principes proteſtantes ſuis ordinationibus eccleſiaſticis *preces publicas* omnibus eccleſiis communes inſerere, & alia ad res liturgicas ſpectantia adornare. Deprehendi hoc ipſum in der Weimarſchen verbeſſerten Kirchen-Ordnung de anno 1664. vbi in proœmio

mio hæc ratio a ſereniſſimis auctoribus datur: Damit bey Adminiſtrirung der Sacramenten und anderer Verrichtungen des Gottesdienſtes, der Kirchen-Gebräuchen und Ceremonien halber eine *conformi*tät und gute Ordnung gehalten, hingegen aber alle Spaltungen und die daraus entſtehende ſchändliche Aergerniſſe verhütet werden mögen &c. quin ſtatim *cap.* 2. adornatur die Kirchen-agenda, cuius potiſſima ratio precibus publicis abſoluitur. De voce ipſa vid. Card. IO. BONA *rer. liturg. lib.* I. *c.* 3. *p.* 27. Idem obſeruatum vidi in der Lüneburgiſchen Kirchen-Ordnung *de anno* 1631. vt & in der *reuidir*ten Straßburgiſchen Kirchen-Ordnung *de anno* 1670. vbi in præfatione magiſtratus Reip. Argentoratenſis teſtatur, ſe curam concipiendi hanc ordinationem commiſiſſe miniſterio, poſtea oblatam ſedulo examinaſſe, relegiſſe, & tandem approbaſſe, &, vt lege publica introduceretur, curaſſe, prout verba ſonant: Gebiethen demnach &c. it. Wir befehlen auch &c. Quin ipſe SCHILTERVS *inſtit. iur. can. lib.* 2. *tit.* I. §. 26. *lit. a.* teſtatur, ius *precum publicarum* duces Saxoniæ iam quodammodo ante reformationem exercuiſſe. Sic enim Georgius dux Saxoniæ anno 1509. ad ciuitates reſcripſit: Ihr wollet mit der Geiſtlichkeit bey Euch gütlich handeln, zu verfügen, daß auf ordentliche und andächtige proceſſion von allem Volck, geiſt- und weltlichen Standes gehalten, und der allmächtige GOtt fleißig mit innigem Gebete vermahnet und angerufen werde, ſeine Gnade und Barmhertzigkeit zu erzeigen, in den Sachen, darum ſolche proceſſion und Gebete geſchicht, das wollen wir zu göttlicher Belohnung in Gnaden erkennen. Sed forſan hæc verba magis *conſilii*, quam *legis* fuere.

§. LXXX. Quemadmodum autem ex antea dictis liquet, ad *adiaphora* in precibus publicis quoque pertinere *externas circumſtantias*, circa preces publicas fundendas neceſſarias; ita quoque princeps ex poteſtate hactenus aſſerta varie determinare, & quæ inprimis ad excitandam humilitatem deuotionemque conducunt, in publicis congregationibus obſeruanda præſcribere poteſt. Nam & in conciliis variæ ea de re ſunt proditæ conſtitutiones. In *concil. Nicæn. c. f.* diſpoſitum & *c. vlt. D.* 29. repetitum, vt per omnes *dominicas* & per omnes *dies paſchæ* vsque ad pentecoſten non proſternant ſe in oratione cauſa humilitatis, ſed recto vultu ad Dominum fungantur orationis officio, quod in his diebus *gaudium reſurrectionis Domini* celebretur. Illuſtri id liceat declarare exemplo potentiſſimi regis Sueciæ CAROLI XII, qui edicto quodam vere regio & pietatis culturam præ ſe ferente omnibus ſubditis iniunxit, vt, quoties publi-

Princeps poteſt adornare externa ſolennia in precibus.

publicis in congregationibus *oratio dominica* recitanda eſſet, omnes ad cultum diuinum congregati genua flecterent, & ſic ſumma cum humilitate animi Regem regum, Deum omnium moderatorem, venerarentur & adorarent, quod inſtitutum ſicuti pietate intima commendatur, ita ipſum edictum meretur, vt hic integrum transferatur. Ita autem verba eius ſe habent:

Von Jhro Königl. Maj. zu Schweden &c. zum Pommerſchen Eſtat verordneter General-Statthalter und Regierung.

Edictum regis Sueciæ de genu flexione.

Nachdem höchſt ermeldete Jhro Königl. Majeſtät aus ſonderbaren Eifer für die Ehre GOttes und das kaltſinnige Chriſtenthum bey dero getreuen Unterthanen ſo vielmehr aufzumuntern, de dato Ravitz im Haupt-Quartier den 6. Martii des laufenden 1705ten Jahres an die hieſige Königliche Regierung in Gnaden reſcribiret, welcher geſtalt ſie gern ſehen, daß die löbliche Ceremonie, ſo überall in dero Königreiche, bey allen Verſammlungen gebräuchlich, wann nemlich das Gebet des HErrn, Vater Unſer ꝛc. in den Kirchen unter dem Gottesdienſt, laut oder in der Stille gebetet wird, ein jeder auf ſeine Knie falle, und dadurch ein Zeichen ſeiner Deuotion und Andacht öffentlich an den Tag lege, auch hier in Pommern eingeführet und beſtändig beybehalten werde: Mit dem gnädigſten Geſinnen und Befehl, daß ſolches von allen Predigt-Stühlen behörig publiciret, und ſo das Gebet des HErrn, Vater Unſer ꝛc. zeitwährenden Gottesdienſtes gebetet wird, alle und jede in der Verſammlung ſich vor GOtt dem allerhöchſten zu demüthigen, und auf ihre Knie zu fallen erinnert werden ſollen, in der gewiſſen zuverſichtlichen Hoffnung, es könne kein recht geſinneter Chriſt, wann er des unendlichen groſſen GOttes Hoheit gegen ſeine eigene Unwürdigkeit, und aller Creaturen, die Jhn anbeten, Nichtigkeit hält, ihme ſolches ſchwer ankommen oder zu viel zu ſeyn düncken laſſen. Und denn dieſen Jhro Königl. Majeſt, allergnädigſten Willen, und nimmer gnug zu preiſenden höchſtrühmlichen Zweck und Vorſatz zum gehörigen Effect zu befordern, uns allerdings oblieget; So werden die geſamten Einwohner dieſes Königl. Hertzogthums, von was Stande, Condition und Würden ſie auch immer ſeyn mögen, hiemit erinnert und befehliget, ſich ſolches zur demüthigſten Nachricht zu ſtellen, dem groſſen GOtt die Ehre, und der hohen Obrigkeit den ſchuldigſten Gehorſam zu leiſten, daß in Ausübung einer ſo nöthigen und höchſtbilligen Vereh-

rung

nung des Schöpfers Himmels und der Erden, niemand, er ſey hoch oder leg, jung oder alt, Mann oder Weib, zurück bleibe, ſondern einer mit dem andern eine gleichmäßige Deuotion bezeuge, und ihme ſelbſt durch den unausbleiblichen Nutzen Heyl und Segen erwerben und zu wege bringen helfe; Geſtalt der Anfang hiezu am erſten auf den 24. huius einfallenden Faſt-Danck-Buß- und Bet-Tage unweigerlich gemachet, und alſo beſtändig bey Betung aller Vater Unſer ꝛc. in der Kirchen jedes Orts continuiret werden ſoll. Wornach ſich überall gehorſamſt zu achten. Uhrkundlich eigenhändiger Unterſchrift und beygedruckten General-Gouvernements Inſiegels. Gegeben auf dem Königlichen Schloß zu Alten Stettin, den 6. Aprill 1705.

Jürgen von Mellin.

L. S.

M. Clinckowſtröm. B. C. Jäger.
M. Lagerſtröm.

Pari modo Anno 1710. potentiſſimus rex Boruſſiæ idem *deuotionis antiquiſſimæ* argumentum *lege publica* confirmauit, vt ſequens reſcriptum illuſtris regiminis Magdeburgici docet: Nachdehm Se. Königl. Majeſt. in Preuſſen, unſer allergnädigſter Herr, Dero Regierung des Hertzogthums Magdeburg in hohen Gnaden reſcribiret, was maſſen es Dero allergnädigſter Wille, daß nicht allein in denen verordneten Betſtunden, wie auch Buß- und Bet-Tagen, ſondern jedesmal, es ſey auf Sonn- oder Feſt-Tagen, oder andern geiſtlichen Zuſammenkünften, die Kirchen-Gebete nach der Predigt, wo es die Gelegenheit in denen Kirchen und der Zuhörer Zuſtand zuläſſet, kniend verrichtet, und dabey ein jeglicher zur wahren Demuth und rechtſchaffenen Eifer im Gebet beſtens ermahnet und aufgemuntert werden ſoll: Als wird S. Königl. Majeſt. allergnädigſte Willens-Meynung hiedurch gebührend kund gemacht, und werden ſich alle Unterthanen des Hertzogthums Magdeburg und der Graffſchaft Mansfeld Magdeburgiſcher Hoheit, weß Standes dieſelbige ſeyn, darnach allerunterthänigſt zu achten wiſſen. Uhrkundlich unter Königl. Preußiſchen Regierungs-Secret

des Hertzogthums Magdeburg. Geben Halle, den 22. Jan. 1710.

Königl. Preußl. zur Regierung des Hertzogthums Magdeburg verordnete Statthalter, auch wircklicher Geheimter Rath, Präſident und Räthe.

An miniſtri eccleſiæ ad preces publicas præciſe adſtricti ſint?

§. LXXXI. Cum itaque noſtris in eccleſiis *Agenda* ſeu *liturgie* per modum *legis* præſcribantur, non intempeſtiue quæritur: vtrum miniſtri eccleſiæ *ſub lege neceſſitatis* quauis occaſione præciſe ad illas *formulas* ſint adſtricti? Quæſtio hæc primo intuitu Domitiana videri poſſet, cum lex imponat ſingulis neceſſitatem, & ſic etiam miniſtris eccleſiæ, quibus *agenda* præſcribuntur. Verum ſicuti aliis in legibus, ita quoque hic ad *intentionem legislatoris probabilem* reſpiciendum eſſe arbitror, inquirendumque, vtrum illa *abſolute* huc fuerit directa, vt *omni tempore* & *quacunque occaſione* miniſtros eccleſiæ ad illas formulas adſtringeret, an vero vt tantum *regulariter*? Prius non facile dicendum. *Ordinarie* quidem voluiſſe videtur legislator, vt preces præſcriptæ obſeruentur, præſertim in baptiſmate & aliis actibus eccleſiaſticis ſolennioribus, in quibus *preces* ex *agendis* recitantur. Id vero neutiquam extendendum eſt ad preces poſt homiliam peragendas ex ſacra cathedra; ad minimum paſtoribus minime interdictum erit, ex homilia ad populum habita preces formare, quod optimis ex rationibus commendat, defendit, & inculcat BRVNNEMANNVS *de iur. eccleſ. lib.* 1. *S.* 6. *m.* 6. § 3. & præterea §. 2. plura incommoda, quæ ex recitatione formularum ſolitarum oriri ſolent, adducit. Scilicet (1) tales formulæ orationum tandem pro conſuetudine recitari ſolent ſine attentione debita, & in opus operatum tranſeunt: (2) accommodandæ merito eſſent *preces publicæ* tempori, quod non ſemper commode fieri poteſt, ſi eadem vbique formula recitatur & repetitur. Hac de cauſa non inuidendum piis eccleſiæ miniſtris, ſi pro re nata aliquando ex intimo cordis affectu, omiſſis conſuetis formulis, preces faciant, & præſentem rerum ſtatum DEO commendent. Quod enim in *c.* 2. *D.* 29. dicitur de *regulis ſanctorum*, ſatis commode quoque ad *preces* applicari poteſt, ſcilicet pro *tempore*, pro *loco* & *perſona* & *negotio* & inſtante *neceſſitate* illas eſſe formandas; denique videtur inconueniens, inſtar imperiti medici vno collyrio omnium oculos velle curare, vt dicitur in *c.* 3. *D.* 29. Vt plurimum quidem vrgeri ſolet, pulcrum bonumque eſſe, vt vniformis liturgia in omnibus eiusdem prouinciæ eccleſiis obſeruetur. Verum etiam hæc ſententia degenerat in ſuperſtitionem, ſi

ſi magis vniformitati & obſeruationi rituum ſtudetur, quam deuotioni atque ſaluti eccleſiæ, quæ ſuprema lex eſt, conſulitur. Hanc potius intendiſſe videtur legislator, & ſecundum hanc etiam ritualia ſunt explicanda. Animaduerto, hoc præiudicium iam notatum eſſe *in ordin. Vinar. eccl. lib. 1. c. 2.* Ob wol auf die Gleichheit der äuſſerlichen und von GOtt nicht gebotenen Ceremonien keinesweges ſo heftig zu dringen, als müſten dieſelbe eben alſo und nicht anders gehalten werden, ſintemal dadurch die Einfältigen gar bald dahin gerathen können, daß ſie ſolche Ceremonien und äuſſerlichen Gebräuche nicht nur für bloſſe Mitteldinge, ſondern, für einen nothwendigen Theil des Gottesdienſtes, ohne welche der wahre Glaube und Gottſeligkeit nicht beſtehen, noch GOtt dem HErrn gedienet werden könne, halten, welches nicht allein der Chriſtlichen Freyheit offenbar zuwider, ſondern auch alſo beſchaffen, daß dadurch, wenn ſonderlich die Kirchen-Diener in ihren Predigten deshalb das Volck nicht fleißig und nach aller Nothdurft aus GOttes Wort berichten, zur Abgötterey leichtlich Urſach gegeben werden mag &c.

§. LXXXII. Quamuis vero *preces publicæ* non ab ipſo principe concipi, ſed theologis hoc negotium committi ſoleat, manet tamen principalis cura & directio, vt & examen penes principem. Verum ſic, vti antea dixi, hoc negotium eſſe *eccleſiæ*, ita quoque nonnullis in locis eccleſiis liberum relinquitur, quibus precibus vti velint, nec neceſſitate præciſa ad certam formulam adſtringuntur, quo ipſo etiam ad *ſtatum primitiuæ eccleſiæ* eo magis accedunt. Ceterum etiam ibi, vbi formula certa & præſcripta non includuntur paſtores, non ſemper abſtinent a *precibus formulariis*, ſed ex libris precum vulgaribus formulam aliquam ſæpe minus commodam recitare ſolent, quod itidem non ſemper probandum eſt. Plerique enim tam inepti ſunt, vt ex propriis cordis penetralibus nihil depromere poſſint, quod inſtar ſacrificii Deo in publicum offerant. Reuera enim preces deuotas ſacrificia Chriſtianorum eſſe, docet IVSTINVS *in dial. cum Tryphone Iudæo*, inquiens: *Supplicationes ſimul & gratiarum actiones, quæ a dignis peraguntur, ſolas perfectas eſſe, & Deo caras victimas, ipſe quoque affirmauerim.* Inde etiam factum eſſe reor, vt ob tam frequentem miniſtrorum ruditatem formulæ quædam eſſent componendæ & ordinationibus eccleſiaſticis inſerendæ, vt hi, qui selectum aliarum precum facere non poſſunt, illis vterentur. Quodſi enim vulgares precum libros, quocunque nunc nomine veniant, inſpiciam, multa ſæpe

An ſemper penes principem ius præſcribendi preces ſit?

De libris precum vulgaribus.

ſæpe eis immiſcentur, quæ a precibus debebant eſſe aliena, & omittuntur, pro quibus primario orandum erat: ſæpe inepta & maxime ridicula, quod dolendum, comprehendunt. Cur? Quia plerumque tales libri hunc in finem ſcribuntur & eduntur, non vt quis promouere ſalutem aliorum velit, ſed vt tantum bibliopolæ in edendis hiſce libris nefandam ſuam exerceant auaritiam, adeoque vel ipſimet vel per alios ineptos homines corradere preces, palato gratas, & cum his ſtatim prodire in publicum ſolent, quoniam horum librorum lucroſiſſimum eſſe commercium norunt. Quemadmodum vero ſub hoc abuſu non omnes comprehendo libros precationum, quales ſunt egregii libri ARNDII, ſpiritu pleniſſimi, aliorumque, ita quoque merito princeps quilibet ad hos abuſus euitandos auctoritatem ſuam interponere & inſpectores conſtituere deberet, qui præcauerent, ne quiduis ſtatim in publicum prodiret, vel ſaltim vt bibliopolis impium illud commercium interdiceretur.

Litaniæ quid?

§. LXXXIII. Spectant quoque ad preces publicas LITANIAE & IEIVNIA, quem in finem publice inſtitui & peculiari liturgia circumſcribi ſolent, Buß- Bet- und Faſt-Tage. Dicuntur Litaniæ *deprecationes* ſeu ſupplicationes in ſacris ſynaxibus, *l.* 30. *C. Theod. de hæret.*, & quia tandem receptum eſt, vt in publicis proceſſionibus canerentur, inde etiam *litaniæ* appellationem accepit ipſa *proceſſio.* SCHILTER. *inſt. iur. canon. lib.* 2. *tit.* 1. §. 3. *in not. lit. c.* Conf. *c.* 3. *de conſecr. D.* 3. ibi: *Rogationes, i. e. litanias.* IO. BAPTISTA CASALIVS *de vet. Chriſt. ſacr. ritibus c.* 40. *p.* 223. CANGIVS *in gloſſar. voc. litania.* Ortæ ſunt hæ publicæ litaniæ ex publicis calamitatibus, quæ mouerunt Chriſtianos, vt ſolennes dies precationum & litanias inſtituerent, veluti ſi peſtis, ſi bellum, ſi motus terræ aliaque mala imminerent. Vid. HILDEBRANDVS *de prec. vet. Chriſtian. c.* 2. §. 13. CASALIVS *cit. l.* Inde factum eſt, vt quædam litaniæ dictæ fuerint *ſtatæ*, quædam *imperatæ*. *Statæ* ſunt, quæ certis anni temporibus recurrunt, quales in noſtris quoque eccleſiis vſitatæ ſunt, vel in quatuor temporibus, vel paulo ante tria illa ſumma feſta, vt eo magis præparentur corda ad celebrationem eorum. Sic in *concilio Aurelianenſi I. c.* 29. quod refertur in *c. cit.* 3., litaniæ, h. e. *rogationes* ante aſcenſionem Domini celebrandæ, ſunt conſtitutæ, quarum originem deducunt itidem ex calamitate publica. Conf. ALCIAT. *lib.* 9. *parerg. c.* II. De his ita COVARRVVIAS *lib.* 4. *c.* 20. *n.* 16. ait: *Cum exigentibus peccatis Galliarum populi luporum rabie acriter interimerentur, nec huius flagelli aliquod*

Quid litaniæ ſtatæ?

quod

quod remedium inueniri poſſet, congregati traduntur Galliarum epiſcopi apud Viennam vrbem, atque in commune ſtatuerunt, vt triduanum ieiunium facerent. Cumque Dominus peſtem miſericorditer abſtuliſſet, hi dies in conſuetudinem annuæ celebritatis venerunt, vt per Galliarum prouincias ante aſcenſionis Domini diem celebrarentur. Conf. CASALIVS *cit. l.* Simili occaſione, cum Romæ dira peſtis graſſaretur, itidem litaniæ publicæ introductæ ſunt. Vid. PAVLVS DIACONVS *de geſt. Lombard. lib.* 3. *c.* 11. Pertinent huc verba GREGORII M. *lib.* 12. *epiſt.* 12. *Solennitas,* ait, *annuæ deuotionis nos, fratres dilectiſſimi, admonet, vt litaniam, quæ maior ab omnibus appellatur, ſollicitis ac deuotis debeamus auxiliante Deo mentibus celebrare. Imperatæ* vero ſunt, quæ pro re nata ob ingruentem publicam calamitatem indictæ ſunt, quod olim factum eſſe a pontificibus docet GONZALEZ TELLEZ *ad c.* 1. *X. de obſeruat. ieiun. n.* 12. Adhibitæ autem in eiusmodi litaniis proceſſiones & varia alia ſimulacra, atque inprimis formula illa: *Κύριε ἐλέησον*, quæ & in noſtris eccleſiis adhuc viget. Imo in ipſis precibus, quæ vel cani vel recitari in eiusmodi diebus precationum & ieiuniorum ſolent, hæc formula ſimilisue in infinitum repetitur, adeo vt hæc ipſa formula dicta fuerit *Litania.* Huc pertinet *Nou.* 123. *c.* 32. vbi ita: *Omnibus laicis interdicimus litanias facere, ſine ſanctis epiſcopis, & qui ſub eis ſunt, reuerendiſſimis clericis. Qualis enim eſt litania, in qua ſacerdotes non inueniuntur & ſolennes orationes faciunt?* Quibus verbis ſine dubio reſpicitur ad ſolennes proceſſiones, quod ex ſequentibus apparet, vbi dicitur, quod cum crucibus in litaniis ingredi debeant. Conf. *Auth. ſed nouo iure C. de epiſc. & cler.* Clarius hoc apparet ex *l.* 3. §. 1. *C. de hæretic.* vbi hæreticis interdicitur, *ad litanias faciendas nocte vel die profanis coire conuentibus,* & grauiſſima pœna in magiſtratus conſtituitur, ſi quid tale fieri patiantur. Qui autem in litaniis ſacra turbaſſe auſus eſt, in illum grauiſſime animaduertitur. *cit. Auth. ſed nouo iure.*

Quid imperatæ?

§. LXXXIV. In noſtris ecclesis *ius conſtituendi & indicendi litanias,* allgemeine Faſt- Buß- und Bet-Täge, ad principem omnes referunt, id quod ex iure indicendi & conſtituendi ferias ſacras vel diuinas fluit, qualia exempla vbiuis obuia ſunt. B. STRYK. *in Vſ. M. tit. de feriis* §. 1. Sed etiam noſtris in eccleſiis ſunt litaniæ *ſtatæ & imperatæ.* Circa illas ordinandas vtplurimum conſiſtorium verſatur, textus pœnitentiales miniſtris eccleſiæ ſuppeditando, & preces itidem pœnitentiales ordinando. *Imperatæ* non vnice dependent ex conſiſtorii decreto. Diſtinguendum enim eſt inter ipſum *decretum* de litaniis celebrandis, & huius *executionem:*

De iure indicendi litanias.

Quæ hic ſint conſiſtorii partes?

illud

illud plerumque in ſecretiori principis conſilio adornatur; hæc vero conſiſtorio demandatur, ſeu breuiter: *Princeps per conſiſtorium indicit dies precationum publicarum.* B. STRYK. *cit. l. & in not. ad Lauterbach. compend. tit. de fer. verb. ſtatus Imperii.* Quamuis enim alias conſiſtorium diſponere quodammodo ſoleat in cauſis eccleſiaſticis, id tamen vltra cauſas ei demandatas non procedit, cum fere pleraque poteſtas conſiſtorii circumſcribatur *iudiciaria facultate*, non autem illa habet, quæ magis ad *legiſlatoriam* ſpectant poteſtatem, quo ſuo modo refertur *indictio litaniæ publicæ.*

In quo conſiſtat ordinatio litaniarum?

§. LXXXV. Cum itaque *indictio dierum ſupplicationum* a principe dependeat, ſpecialior quoque determinatio quoad effectus iuris ex eius præſcripto capienda. Hinc edicta publicari ſolent, in quibus plenior modus cultus publici demonſtratur. Sic mandato ſolenni sereniſſimus dux Saxoniæ Meiningenſis *d.* 22. *Septembr.* 1680. duo ieiunia ſolennia indixit, edito deinde ſpeciali directorio, in ipſis precibus publicis ſeruando, & præſcripta formula des Buß-Gebets um Abwendung der anſteckenden Seuche. Sequenti anno per nouum edictum *d.* 26. *Mai.* 1681. renouauit illos dies precationum, nouamque formulam adornari & typis exſcribi iuſſit. Rurſus anno 1682. *d.* 16. *Iunii* nouus precationum dies indictus eſt cum nouo directorio nouaque formula, quod ſequenti anno duplici nouo decreto continuatum. Atque hæc quidem exempli cauſa tantum adduco; alioquin eo tempore fere per vniuerſam Germaniam ſupplicationes ad omnia templa factæ ſunt, ob vniuerſalem calamitatem, quæ Germaniæ, tum a diriſſima peſte, tum Turcica rabie imminebat, quæ feriæ precatoriæ non alia quam ſumma & publica auctoritate imperatæ ſunt. Quoad effectus iuris peculiares hic nihil addo, cum alia, quæ in feriis generaliter obſeruanda ſunt, hic quoque applicari debeant, niſi quod alicubi feriæ precatoriæ non totum occupent diem, ſed *ſemiferiæ* ſint, in quibus poſt finitum cultum ſacrum matutinum litibus vacare, & alia ſubire negotia integrum eſt. FRANZK. *ad tit. de fer. n.* 19. LAVTERBACH. *eod. tit.* Cetera perſequar ad *tit. de ieiuniis.*

Horæ precatoriæ a quibus ordinentur?

§. LXXXVI. Sunt etiam præterea in nonnullis eccleſiis vſitatæ HORAE PRECATORIAE, die Betſtunden, quarum ordinationem SCHILTER. *inſtit. iur. can. lib.* 2. *tit.* I. §. 3. ad liturgicas res recte refert, ſed ita, vt itidem ex publica principis auctoritate inſtitui ſoleant, quemadmodum illo tempore, de quo §. *antec.* mentio iniecta, plurimis in locis factum eſt. Solet tamen & hic conſiſtorio ſpecialior determinatio relinqui

eo

eo in caſu, quando extra ordinem indicuntur. Ceterum an ius hoc priuatiue a ſummo imperante dependeat, & an non miniſter eccleſiæ, ſi de cetero non renuant parochiani, die forſan ſabbati finitis ordinariis concionibus, poſſit eiusmodi *horas precatorias* in templo inſtituere, quæſtionis eſt? Non exiſtimo, in hoc quidquam peccari, tum quod hoc maxime ad curam ſpecialem animarum ſpectet, tum quod eiusmodi feruor pietatis magis promouendus & fouendus, quam impediendus ſit. Neque eo ipſo ius principi territorii competens vllo modo violatur, cum, vti antea dixi, cultus diuinus etiam negotium ſit *eccleſiæ*, & quidem *principaliter*, atque adeo ſi parochiani deuoti in hanc *deuotionem communem* conſentiant, nihil alienum ab officio boni paſtoris fieri cenſendum eſt.

An etiam miniſter eccleſiæ illas poſſit inſtituere?

§. LXXXVII. Cum vero contingere poſſit, vt in imperio noſtro domini territorii quoad religionem a ſubditis diſſentiant, breuiter videndum, quomodo adornatio precum publicarum, litaniarum &c. ab eo inſtitui poſſit. Deciſio huius quæſtionis dependet ex *inſtr. P. art.* 5. §. *hoc tamen non obſtante* 31. vbi ita diſponitur: *Hoc tamen non obſtante Statuum Catholicorum landſaſſi, vaſalli & ſubditi cuiuscunque generis, qui ſiue publicum ſiue priuatum Auguſtanæ confeſſionis exercitium anno* 1624. *quacunque anni parte, ſiue certo pacto aut priuilegio, ſiue longo vſu* (exemplum eſt apud BRVNN. *in iur. eccleſ. lib.* 3. *c.* 1. §. 4.) *ſiue ſola denique obſeruantia dicti anni habuerunt, retineant etiam id in poſterum vna cum annexis, quatenus illo anno exercuerunt, aut exercita fuiſſe probare poterunt.* Quodſi itaque ſubditi & ſtatus prouinciales A. C. addicti anno 1624. eccleſiaſticam iurisdictionem epiſcoporum agnouerunt, ei quoque hac in parte competit ius *preces publicas* indicendi, modo ſubditis nihil iniungatur, quod Auguſtanæ confeſſioni vel conſcientiæ repugnat, vt dicitur *in* §. *ius diœceſanum* 48. Specialior itaque determinatio quoad preces eccleſiæ ipſi relinqui neceſſario debet, ne alioquin, ſi epiſcopi catholici formulam aliquam præſcribere vellent, plane ab Auguſtana confeſſione aberrantem & cum catholicæ religionis fundamentis conſpirantem, A. C. addictis obtruderent. Vnde noua quæſtio reſultat: an talis dominus territorii catholicus ſubditis ſuis, quibus anno 1624. liberum religionis exercitium competiit, cantionibus & precibus, quibus Deum precantur, vt ipſos a Romani pontificis inſidiis præſeruet, tanquam iniurioſis in ipſum territorii dominum interdicere & mutationem iniungere poſſit? Ponamus, in eccleſia Lutherana iam anno 1624. in vſu fuiſſe preces illas notiſſimas: Erhalt

Quid de domino territorii diuerſæ religionis cenſendum ſit?

An catholicus princeps territorii ſubditis A. C. addictis iniungere poſſit, ne preces contra papam inſtituant?

halt uns HErr bey deinem Wort, und ſteure des Pabſts und Türcken Mord, quæ verba quidem ex cantico, latino idiomate concepto, in vernaculam translata ſunt, ſed paululum immutata, cum loco verborum: *& frange vires hoſtium*, ſubſtituta ſint: Und ſteur des Pabſts und Türcken Mord. Quæritur itaque, annon princeps poſſit iniungere, vt loco des Pabſts Mord ſubſtituant formulam: und ſteure aller Feinde Mord? B. LINCKIVS *tr. de iure epiſcop. c.* 15. *n.* 60. id negare videtur, addita hac ratione, quod in tractatibus ſuper pace religioſa Romano-catholici de eiusmodi proteſtantium precibus nunquam conqueſti fuerint, aut earum abrogationem ac mutationem petierint. Tandem, re penitius conſiderata, recte contrarium ſtatuit, hac tamen cum declaratione, vt negatiuam quidem in *puncto iuris* eſſe putet veriorem; ſed ſi quæſtio ſit, quid *ſecundum regulas prudentiæ* agere expediat, melius eſſe autumet, ſi formulæ tales in precibus omittantur, cum de ſubſtantia religionis euangelicæ haud ſint, ſed itidem ad *adiaphora* pertineant, & inde maius malum alias metuendum euitetur. Si dicendum, quod res eſt, non video, cur non etiam negatiua *in puncto iuris* defendi poſſit, quod optime oſtendit B. THOMAS *de iure princip. circa adiaph. c.* 1. §. 11. Scilicet catholici domini territorii nihil poſſunt ſtatuere, quod aut conſcientiam, aut Auguſtanam confeſſionem violat. Enimuero diſpoſitio principis circa hanc formulam neutrum violat; non illam, quum, quæ lædunt conſcientias, non amplius ſunt adiaphora; non hanc, quia *Auguſtana confeſſio* eam formulam pro *articulo fidei* non agnoſcit, neque aliter iniungit. Solet præterea, vt iam vidimus, papæ proxime adiungi Turca in precibus communibus, quo caſu itidem quæri ſolet, annon clauſula talis contra Turcam rectius omittenda eſſet tempore pacis cum Turca? Diſtinguit varie SCHILTER. *inſtit. iur. can. lib.* 2. *tit.* 1. §. 25. *in not. tit.* 6. (1) inter treugam & pacem, (2) inter pacem *ciuilem* & *eccleſiaſticam*. Verum, ni fallor, in precibus publicis aliisque conſuetis, vbi fit mentio des Türcken-Mords, contra Turcam, quatenus *pacem ciuilem* potiſſimum turbat, oratur, & ſi induciæ cum eodem ſunt factæ, ſaltim aliter formulæ eſſent formandæ, Deusque inuocandus, vt has inducias in pacem perpetuam conuertere vellet. Saltim durum eſt, Turcarum prædationes deprecari, quibuscum omnia per amicitiam ciuilem peraguntur. Vnde non dubium eſt, quin etiam princeps eiusmodi formulas mitigare & alias ſubſtituere poſſit.

§. LXXXVIII.

§. LXXXVIII. Quandoquidem vero dictum eſt, *horas precatorias* plerumque *publica auctoritate* indici, & communiter in templis publice peragi ſolere, non tamen tuto inde inferri poteſt, priuatis ea de cauſa interdictum eſſe, intra *priuatos parietes* eiusmodi pietatis exercitia inſtituere, & preces communes inter ſe fundere. Equidem non ignoro, has *priuatas* & *domeſticas preces* vtplurimum inuidiam atque ſuſpicionem operari, atque vulgo diſſeminari, eas vergere in contemtum miniſterii, vel ſeductionem incautæ plebis, quam præcauere e re *politiæ eccleſiaſticæ* ſit, continere. Addere ſolent varia alia incommoda, motus turbarumque ſemina, quæ exinde fluunt, quin & alii ſatis inepte adhuc prouocare ſolent ad *l. 15. C. de epiſc. & cler.* vbi *conuenticula* extra eccleſias damnantur. Verum hæc omnia incommoda euitari poſſent, ſi hi, qui tanto zelo hisce ſacris priuatis reſiſtunt, non eſſent turbarum publicarum auctores, quas ſæpe *concionibus ſeditioſis* mouere ſolent. Preces non pariunt incommoda, niſi penes impios, qui talia exercitia concoquere nequeunt. Niſi hodie, quod dolendum, preces in *monopolium cleri* tranſiiſſent, nunquam tot contradictiones eſſent metuendæ. Placet hic inſerere verba huc facientia ex reſcripto potentiſſimi regis Boruſſorum occaſione contradictionis ob huiusmodi preces motæ *d. 11 Mai.* 1701. emiſſum: Friedrich, König in Preuſſen, ꝛc. Unſer ꝛc. Wir haben mißfällig vernommen, was geſtalt ihr einen Studioſum Theologiæ zu Halle, Namens S. weiln er beym Richter aufm Neumarckte, M. priuat-Betſtunden gehalten, und Pſalmen erkläret, durch das Amt zu G. in ein Gefängniß, worin malefitz-Perſonen zu ſitzen pflegen, bringen laſſen, und derſelbe alda ſehr hart gehalten, und den erſten Tag nur mit Waſſer und Brodt geſpeiſet worden. Wann wir nun ſolche procedur um ſo viel weniger billigen können, weil &c. & poſt pauca: am wenigſten aber wegen eines ſonſt unverbotenen *exercitii pietatis priuati* ſolch hartes Verfahren meritiret hat; als haben Wir ꝛc.

An priuatis propterea interdictum ſit, horas precatorias intra priuatos parietes inſtituere?

§. LXXXIX. Malitia tamen hominum ſæpe anſam dare ſolet, vt princeps vel inuitus certo modo *hæc priuata ſacra* non quidem penitus abolere ſed reſtringere ſoleat, quoniam experientia docuit, turbarum ſemina ab iis excitata in republica, qui illa ipſa omnibus modis auertere debebant, ſi officio ſuo deeſſe nollent. Ne itaque irritata plebs, quæ ſæpe plus *vatibus*, quam *ducibus* morem gerere ſolet, vbi religione capta eſt, eo magis tranquillitatem publicam prætextu zeli pii turbet, certo modo eadem ex neceſſitate aliquando princeps reſtringere debet, cum alias merito

An princeps poſſit reſtringere die priuat-Betſtunden?

merito ad prærogatiuas *libertatis Chriſtianæ*, quæ in republ. non tollitur, referri debuiſſet. Quæ neceſſitas ſicuti principem excuſat, ita minime *auctoribus turbarum* præſidium præbet, qui Deo aliquando rationem eo nomine reddere debent.

Remiſſiue de liturgiis emendandis quædam traduntur.

§. XC. Quemadmodum vero ſupra obſeruaui, in *liturgiis* & *ordine* in eccleſiaſticis obſeruando, omnia huc eſſe dirigenda, vt finis ſacrorum cultusque diuini nullo modo impediatur, ſed potius deuotio augeatur, hominum mentes ad DEVM eleuentur, & per illos ad *cultum internum* adducantur; ita paucis examen inſtituendum foret, vtrum in plerisque eccleſiis proteſtantium res liturgicæ huc vnice vergerent, & annon plura in iis in melius formanda & emendanda forent. Verum cum in ſingulis titulis, de quibus ex profeſſo de certa *liturgiarum* ſpecie, occaſione data, agendum eſt, monita quædam ſalutaria ſuppeditauerim, & hinc inde oſtenderim, quædam incaute ex ſacris Romanæ eccleſiæ eſſe retenta, in examen hoc me immittere nolo. A meo inſtituto tamen non alienum eſſe arbitror, *monita* quædam, per modum *conſilii*, ſalua *libertate Chriſtiana*, ſuppeditare, ſecundum quæ, meo iudicio, res liturgicæ in noſtris eccleſiis emendari & in melius efformari poſſent, eaque ſingulorum, quorum mentes nec *præiudicio nouitatis*, nec *ſuperſtitione* reguntur, examini ſubiicere.

Monita quædam in emendandis liturgiis obſeruanda.

CAP. I.

Von der Taufe.

1. Daß (wie bereits an vielen Orten in Ober-Teutſchland löblich eingeführet) die Taufe der Kinder entweder am Sonntag oder an ſolchen Tagen, da Predigten oder Betſtunden gehalten werden, bey Verſammlung der Gemeinde dergeſtalt verrichtet werde, daß ſolche nicht nach vollendetem Gottesdienſt, ſondern ſo fort nach geendigter Predigt, da die Gemeine noch beyſammen iſt, angeſtellet, und die Gemeinde iedesmal hertzlich erinnert werde, der Tauf-Handelung mit Andacht beyzuwohnen, gleichwie ſie dem Abendmahl beyzuwohnen pfleget.

2. Daß zu ſolchem Ende, wie an etlichen Orten gebräuchlich, ſo fort nach der Predigt ein erbaulich Lied, als: **Komm Heiliger Geiſt, HErre GOtt: Chriſt unſer HERR zum Jordan kam,** oder dergleichen geſungen werde, inzwiſchen der Prediger mit denen Gevattern ſich zum Taufſtein nahe.

3. Daß der Prediger, gleich anfangs mit einem andächtigen Gebet die Gemeinde erwecke, und dieſe gottliche Handelung in ſolchem

GOtt

GOtt vortrage, auch darauf die gantze Gemeinde ſtehend, doch an ihren ordentlichen Stellen, der gantzen Handelung beywohne.

4. Daß hierauf zwar die Kirchen-Agenda verleſen, und nach derſelben der Tauf-Actus eingerichtet, gleichwol auch ſolche zu mehrerer Erweckung verbeſſert, und der exorcismus dabey ausgelaſſen und hindan geſetzet werde.

5. Daß nach geendigter Taufe der Prediger mit einem andächtigen Gebet ſchlieſſe, und das Kind GOtt darin vortrage, auch abermal die Gemeinde erinnere, ihre Andacht mit ihm zuſammen zu ſetzen.

6. Daß, wenn es die Gelegenheit nicht leidet, die Taufe bis zum ordentlichen Gottes-Dienſt aufzuſchieben, dennoch dieſelbe in der Kirche bey denen Wochen-Predigten oder angeordneten Betſtunden, und zwar ehe die Gemeinde aus einander gehet, vorgenommen werde.

7. Daß die Gevattern, wenn der Prediger nach der Taufe aus ſeinem Hertzen über das Kind betet, erinnert werden, nach altem Gebrauch der Kirchen, die Hand auf das Kind mit ihm zu legen.

8. Daß alle Gevatter-Geſchencke und Gaſtirung vor oder nach der Taufe gäntzlich unterſaget werden.

9. Daß bey der Knaben-Taufe nur Mannes-Perſonen, hergegen bey der Taufe der Töchter nur Weibes-Perſonen, und zwar keine andere, als welche bereits communiciret, zu Gevattern gebeten werden.

10. Daß die Prediger erinnert werden, mit dem Waſſer nicht ſparſam, ſondern copioſa quadam effuſione, wie ſich gebühret, die catechumenos zu beſprengen.

CAP. II.

Von der *Confirmation* oder Firmlung.

1. Daß ſolche bey denen in der Jugend getauften Perſonen ſehr löblich, wie bereits an vielen Orten zu befinden, beybehalten werde, zumahl ſie daſelbſt ihres Tauf-Bundes nicht allein erinnert, ſondern auch dahin gewieſen werden, daß ſie ihre Zuſage, ſo ſie bey der Taufe durch die Gevattern gethan, vor der Gemeinde öffentlich wiederholen, und den Bund mit GOtt erneuren.

2. Daß, gleichwie vor Alters, ſolche Firmlung zwiſchen Oſtern und Pfingſten geſchehe, und etwa auf den Sonntag Quaſimodogeniti verrichtet werden könne.

3. Daß ſolche am bequemſten unmittelbar vorher geſchehe, wenn die Kinder zum erſten mahl communiciren wollen.

4. Daß die Confirmandi gebührend darzu von demjenigen, der die confirmation zu verrichten hat, præpariret, und nicht allein in rudimentis fidei wohl inſtituiret, ſondern abſonderlich in praxi Chriſtianiſmi geübet werden.

5. Daß die Confirmandi an dem darzu angeſetzten Sonntage nach kurtz gehaltener Predigt, und abgeſungenem Geſang: Komm H. Geiſt, HErre GOtt, oder dergleichen, öffentlich vor der Gemeinde in den Gründen des Glaubens examiniret, und nach ſolchem examine mit allem Ernſt zum rechtſchaffenen Wandel vermahnet werden.

6. Daß darauf ſie über die vornehmſten Glaubens-Puncte, abſonderlich die in der Taufe zugeſaget werden, befraget, und erinnert werden, insgeſamt mit einem vernehmlichen Ja ihre confeſſion zu verrichten.

7. Daß nach dieſem ein hierzu eingerichtetes Gebet über die Confirmandos, ſo ſich auf die Knie geleget, geſprochen, und wehrendes Gebets auf einen jedweden, nach altem Gebrauch der Kirchen, die Hand geleget werde.

8. Daß nach Endigung der Confirmation ſie zum hohen Altar oder Chor geführet werden, um daſelbſt ſo fort zu communiciren, wie in erſten ſeculis die Catechumeni nach der Taufe mit der Gemeinde das Abendmahl genoſſen.

9. Daß ante actum confirmationis nach geſchloſſener Predigt, ſo hierauf einzurichten, die Gemeinde erinnert werde, für die Confirmandos und zum erſtenmal communicirende zu beten, wie denn auch der Prediger ſein Gebet auf der Cantzel darnach einrichten kan.

CAP. III.

Von Beichten und H. Abendmahl.

1. Daß an ſtatt der Vorbereitungs-Predigt oder ſo genannten Veſper eine kurtze Vermahnung an die Beichtenden geſchehe, und darauf diejenige, welche zu beichten zuſammen kommen, mit andächtigem Gebet ſich mit dem vermahnenden Prediger vereinigen, und ſolches Gebet von allen knieend verrichtet werde.

2. Daß vor und nach ſolcher Vermahnung erbauliche Lieder geſungen werden.

3. Daß

3. Daß die Beichtende in den Predigten erinnert werden, nach ihrem Vermögen ihr Gebet im Beichtſtuhl zu GOtt um Vergebung der Sünden zu richten, und die unnöthigen præambula wegbleiben.

4. Daß die Prediger nicht eben an die gemeine formulam abſolutionis: **Ich an GOttes ſtatt vergebe euch die Sünde**, woran ſich viele ſtoſſen, gebunden, ſondern ihnen darinnen, wie billig, die Freyheit gelaſſen werde, ſolche in eine andere bequemere formul zu verwandeln. Z. E. **So euch eure Sünde herzlich leid ſind, verkündige ich euch, Kraft meines Amts, als ein berufener Prediger die Vergebung der Sünden** ꝛc.

5. Daß diejenigen, ſo zum heiligen Abendmahl gehen wollen, ſich etliche Tage vorher anmelden ſollen, damit, wenn der Beichtvater vorher etwas zu erinnern nöthig befindet, ſolches vorher thun könne, und alle Irrungen wegen Abweiſung aus dem Beichtſtuhl gehoben werden.

6. Daß, wenn iemand wegen ruchloſes Leben als unwürdig des heiligen Abendmahls geachtet werden ſolte, der Prediger ihn zuvorderſt wohl vorher erinnern, und alle Mühe anwenden ſolle, ihn zu rechtſchaffener Buſſe zu bringen, und ihn mit hertzlicher Vermahnung auf eine andere Zeit zu verweiſen, inzwiſchen ihn vom Beichtſtuhl abzuweiſen, vor ſich ſchlechterdings nicht befugt ſeyn ſoll, es wäre dann, daß ſolches vom conſiſtorio angeordnet worden, wohin der Prediger bey wichtigen Fällen ſich zu wenden hat.

7. Daß einem jeden zwar erlaubet ſeyn ſoll, den Beichtvater zu verändern, doch, daß er ſich deßwegen bey zeiten bey ſeinem neuen Beichtvater vorher melde, damit er ſehen könne, was vor Abſichten er dabey gebrauchet.

8. Daß das Beichtgeld zwar beybehalten, doch die Armen davon gäntzlich befreyet, und die Vermögende dahin angewieſen werden ſollen, ſolches vorher oder nachher ihrem Beichtvater zuzuſenden, oder ſonſten ihre Freygebigkeit gegen ihren Beichtvater auszuüben.

9. Daß die Beichtenden im Beichtſtuhl ihr Gebet kniend zu verrichten, zwar vermahnet, doch dabey ihnen, wie billig, die Freyheit gelaſſen werde, darauf alsdenn der Prediger eine kurtze Vermahnung an den Beichtenden thun ſolle.

10. Daß, damit die priuat Beichte ihrem rechten Endzweck der geheimen Entladung und Beruhigung des Gewiſſens näher kommen mö-

ge, die confitentes; wie an einigen Orten bereits eingeführet iſt, der Freyheit ſich bedienen können, bey der am Sonnabend gewöhnlichen Vorbereitung und offenen Beicht, mithin bey der darauf folgenden algemeinen abſolution es bewenden zu laſſen, oder priuatim und allein im Beichtſtuhl zu beichten.

11. Daß das Abendmahl nach vollendeter Predigt und gehaltener Tauffe, wenn ſolche verrichtet werden ſolte, gehalten, und die Gemeinde jedesmal nach der Predigt erinnert werden ſoll, dieſer heiligen Handelung mit Andacht beyzuwohnen.

12. Daß, wenn, wie im vorigen capit. gemeldet, der Tauf-actus vorbey, ein andächtiges erweckendes Lied geſungen werde, als zum Exempel: **Komm, O komm du Geiſt des Lebens** 2c. **Liebe, die du mich zum Bilde** 2c. und inzwiſchen die Communicanten ſich zum Chor nahen ſollen.

13. Daß nach ſolchem Geſang der Prediger mit den Communicanten kniend ein andächtig Gebet zu GOtt richten, und ſie darin zu dieſer heil. Handelung erwecken ſoll.

14. Daß darauf der Prediger vor dem Altar ſtehend, die verba inſtitutionis ableſen, und dieſen eine kurtze Erinnerung und Erweckung beyfügen ſoll.

15. Daß unter währender communion die auserleſenſte Geſänge **von der Liebe Chriſti, vom Leiden und Sterben Chriſti,** und dergleichen, abgeſungen, und die Predigten ſo darnach eingerichtet werden ſollen, damit die Gemeinde beyſammen bleiben, und dieſer Heil. Handelung mit Andacht abwarten könne.

16. Daß zu ſolchem Ende die Gemeinde öfters auf das Exempel der erſten Chriſten gewieſen werde, welche den vornehmſten Theil ihres Gottesdienſtes in dieſer heiligen Handelung geſetzet, und mit Singen, Beten, Loben und Dancken, ſich iederzeit dabey vereiniget.

17. Daß nach der communion mit einem andächtigen Gebet kniend GOtt gelobet, und der Segen mitgetheilet werde.

18. Daß die Lichter, als ein Andencken, wie vor Alters dieſe heilige Handelung am Abend oder vor Tage verrichtet ſey, zwar beybehalten werden können, doch ſolche alsdenn erſt angezündet werden, wenn die communion angehen ſoll.

CAP.

CAP. IV.

Vom Gottesdienſt überhaupt.

1. Anfänglich ſcheinet ſehr heilſam und erſprießlich zu ſeyn, daß an ſtatt der Wochen-Predigten täglich zu einer bequemen Zeit, da das Geſinde abkommen kan, und die Handwercks-Leute ruhen, Betſtunden gehalten werden, worin ein Paar Geſänge, nebſt hertzlichem Gebet nach Beſchaffenheit der Zeit und Läufften, geſungen werden, wie dann die täglichen horæ canonicæ vor dem nichts anders als Betſtunden geweſen, auch bey denen Juden täglich zu gewiſſen Zeiten gebetet iſt.

2. Daß ſolches des Mittags zwiſchen 11. und 12. Uhr am beſten gehalten werden könne, weil darin die Arbeiter ruhen, doch dabey die præcaution zu machen, daß ſolche über eine halbe Stunde nicht dauren, damit die Leute auch eſſen können, dabey doch einem ieden die Freyheit, dieſelbe zu beſuchen, zu laſſen iſt.

3. Daß die Haupt-Predigten am Sonntage nicht über eine Stunde zu extendiren, damit die Gemeinde die übrige Heil. Handelung, als Tauf und Abendmahl, abwarten könne.

4. Daß zu dem Ende kein weitläufftiger introitus zu præmittiren, alles weitläufftige exegeſiren abzuſchneiden, und die meiſte Zeit auf die application zu employren, zu welchem Ende ſehr bequem ſcheinet, wenn nur ein Haupt-verſiculus aus dem Evangelio erkläret, und ein *ſpecial-thema* erwehlet wird, welches doch eines ieden getreuen Predigers diſcretion zu überlaſſen.

5. Daß vor der Predigt etwa drey oder vier erbauliche Lieder geſungen, abſonderlich aber mit den beyden Liedern: **Allein GOTT in der Höh ſey Ehr**, und: **Wir glauben** ꝛc. eine Veränderung bisweilen vorgenommen werde, weil man einen Uberfluß von herrlichen Liedern hat, und alſo unnöthig iſt, bey einerley Lieder beſtändig zu bleiben.

6. Daß die Evangelia und Epiſteln vor dem Altar geleſen, und nicht abgeſungen werden, wie denn auch die Collecten und der Segen mit mehrerer conuenientz abgeleſen als geſungen werden; ja, weil auch die Evangelia und Epiſteln von der Cantzel erkläret werden, wäre es beſſer, wenn nach dem Exempel der erſten Chriſten zwey Capi-

tel,

tel, eines aus dem Alten und eines aus dem Neuen Teſtament, vor dem Altar abgeleſen würden.

7. Daß die Kirchen-Muſic entweder gantz einzuſtellen, oder ſo viel möglich, einzuſchräncken ſey.

8. Daß, weil es bey dem Gottesdienſt vornehmlich auf hertzliche Gebeter, ſo einmüthig von der Gemeinde geſchehen, ankommt, es ſehr erbaulich ſeyn würde, wenn nach dem Exempel derer Geſang-Bücher eine Sammlung von auserleſenen Gebetern und Collecten verfertiget, und auch in den Betſtunden und Mittags-Predigten daraus die Gebeter, ſo ſich auf die Zeit ſchicken, abgeleſen, und die numer derſelben an die Tafel angezeichnet würde, weil alsdenn die gantze Gemeinde vna voce & ſpiritu deſto beſſer mit beten kan.

9. Daß in denen Gebetern zwar vor die hohe Obrigkeit und patronen die Vorbitte geſchehe, aber alle hohe titulaturen weggelaſſen werden.

10. Daß das Vater Unſer bey der Gemeinde, ſo viel möglich, allemahl kniend verrichtet werde.

11. Daß an dem Buß-Tage die Gemeinde zum Faſten anermahnet, und ihnen an ſelbigem die Art der erſten eifrigen Chriſten bey dem Faſten vorgeſtellet werde.

12. Daß, um ſolches Faſten deſto mehr zu befördern, die Kirchen zwiſchen dem ordentlichen Gottesdienſt nicht geſchloſſen, ſondern die Gemeinde ermahnet werde, ſo viel möglich, zuſammen zu bleiben, da denn inzwiſchen geſungen, gebetet, und auserleſene Capitul aus der Bibel vorgeleſen werden können.

13. Daß der Char-Freytag iederzeit als ein groſſer Buß- Faſt- und Bet-Tag angeſehen und gefeyret, hergegen die paſſion ins künftige nicht mehr abgeſungen, ſondern an gedachtem Tage von der Cantzel des Nachmittags abgeleſen werde.

CAP. V.

Von Ordinirung der Prediger.

1. Daß die Ordinirung der Prediger bey derjenigen Gemeinde geſchehe, zu welcher ſie berufen worden, weil ſolche in der That nichts

nichts anders iſt, als die introduction bey der Gemeinde, und aus irrigen principiis von dieſer unterſchieden iſt.

2. Daß auf dieſe Weiſe eine beſondere introduction nachbleiben könne.

3. Daß, wenn man etwa die introduction, alter Gewohnheit nach, noch beybehalten, und die ordination in eccleſia principali ordinatoris verrichten wolte, dennoch die introduction ſo fort, ehe der ordinatus ſein Amt wircklich antrit, geſchehen ſolle.

4. Daß die ordination am Sonntag ſo fort nach gehaltener Predigt, die darauf einzurichten und abzukürtzen, geſchehe, und die Gemeinde erinnert werde, zuſammen zu bleiben, nach deren Endigung der ordinatus das H. Abendmahl mit genieſſet, wie es denn gleichfals mit der introduction alſo zu halten, wo ſelbige noch von der ordination unterſchieden bleibet.

5. Daß nach altem Gebrauch der ordinator noch zwey andere collegen als aſſiſtenten zu dieſem actu erbitte, welche mit ihm die Hand-Auflegung unter währendem Gebeth über den ordinandum verrichten.

6. Daß vor dem Altar eine kurtze Vermahnung an den ordinandum geſchehe, und er darauf über die vornehmſten Puncte ſeines anzutretenden Amts gefraget, und zu einer öffentlichen Zuſage bey der Gemeinde, wenn ſolche bey derſelben geſchehen ſolte, angehalten werde.

7. Daß nach dieſem die Gemeinde erinnert werde, dieſem ihrem ordinirten Seelſorger zu folgen, ihn zu lieben und zu ehren.

8. Daß den Sonntag vorher der Gemeinde angezeiget werde, daß über acht Tage die ordinirung oder introduction ihres künftigen Seelſorgers bey ihnen geſchehen ſolle, damit ſie ſich deſto fleißiger einſtellen, und dem actui, der auch ihrent wegen mit geſchiehet, beywohnen können &c.

§. XCI. Hæc tantum ſpeciminis loco adferre lubuit, non vt *leges liturgiarum vniuerſales* concinnarem, ſed vt per modum *deſideriorum* duntaxat repræſentarem, quæ ad *vtilitatem eccleſiæ* ſeu cœtus fidelium conducere viderentur, ſimulque anſam præberem, curatius in monita adducta inquirendi, &, ſi quid commodi in iis deprehenſum fuerit, in vſum, quoad *ſtatus eccleſiarum* patitur, & aſſenſus eorum, quorum auctoritas accedere debet, permittit, deducendi. Noui enim, liturgias per ſe eſſe *indifferentes arbitrariasque*, & per ſe praxin veram chriſtia- Per oratio.

 niſmi

nismi non conſtituere, adeo vt ſub optime concinnata liturgia, & ritibus egregie efformatis, adhuc verus pietatis feruor & praxeos chriſtianæ ſtudium deeſſe poſſit; interim, prout ſupra obſeruaui, magnopere præcauendum, ne liturgiæ impedimentum rei chriſtianæ ſtruant, quin potius ad eum finem, quem *cultus diuinus* intendit, componantur, vbique tamen *libertati* eccleſiarum in his ſtudeatur. Obſeruatum eſt plenius ſupra, quanto ardore pontifices in *conſonantiam rituum vniuerſalem* incubuerint, idque inprimis egerint, vt cultus ſacer in vniuerſum fere in hoc *opus operatum* degeneratus ſit, ex quo principio non raro vitio noſtris verterunt eccleſiis, quod ritibus, ceremoniis, liturgiisque inter ſe diſſideant. Enimuero prudentiores rectius animaduertunt, ſingulari DEI prouidentia factum fuiſſe, vt diuerſi ritus noſtris in eccleſiis introducerentur, & vel hoc ipſo, excuſſo iugo ceremoniarum pontificio, *libertas euangelica*, in quam per Chriſtum vindicati ſumus, aſſereretur, quod potiſſimum pii reformatores intendiſſe videntur. Laudamus diuinum Numen, quod ex *ſeruili* hoc ceremoniarum *ſtatu* nos eripuerit, imo de hoc ipſo, quod per inuidiam criminantur aulæ Romanæ addicti, iuſta de cauſa gloriamur, cum omnibus chriſtianis hoc *euangelicæ libertatis* nomen non poſſit non dulce atque glorioſum eſſe.

LIBRI

LIBRI III

DECRETALIVM TITVLVS XXX. DE DECIMIS, PRIMITIIS ET OBLATIONIBVS.

§. I.

Parochorum reditus in quo conſtitere.

Parochorum imo etiam *epiſcoporum* reditus primarii in *decimis*, *primitiis* & *oblationibus* ab antiquo conſtitere. De his vel ideo hic agendi locus videbatur commodus, quod titulo antecedente de *parochis* & *parochiis* actum fuerit. Huic doctrinæ ex eccleſiæ Romanæ traditione *decimarum* tractatio cohæret, quia fundamentum palmarium in eo collocant, quemlibet parochum in ſua parochia habere intentionem fundatam quoad *decimarum* præſtationem. Colligunt id ipſum ex iure veteris teſtamenti, & inde decimarum obligationem *iuris diuini* eſſe cenſent. Turbauit hæc aſſertio admodum praxin antiquorum ſeculorum, qua potentiores laici variis artibus decimas quam plurimas ſui iuris fecere, quæ adhuc hodie ab iis poſſidentur, nonnunquam etiam in feudum dantur & recipiuntur. Quo iure id ipſum fuerit factum, fata earum oſtendent, quæ paucis enarranda ſunt, plenius etiam expoſita *tom. I. P. I. conſult. & deciſ. arg.* 4.

§. II. *Ori-*

Generatim de origine decimarum.

§. II. *Originem & rationes* decimarum plures euoluerunt, non tamen eodem prorſus modo. Pauca, ſed non ſatis concocta, de decimis congeſſit SCALIGER, adeoque plures, qui eum ſecuti ſunt, in errorem deduxit. Plurima emendauit SELDENVS *in hiſtor. decimar.* ex lingua Anglicana in latinam translata, & *comment. ad pentateuch.* adiecta a IO. CLERICO, viro clariſſimo. Tribus capitibus vniuerſam abſoluit doctrinam, & *primo* de decimis, *ante legem: ſecundo* de decimis, *prout ex lege ſoluebantur*, & denique *tertio* egit de *decimis ethnicorum.* Non omnium in Anglia ſuffragia tulit hic tractatus, in inuidiam ab epiſcopis Angliæ deductus, adeo vt SELDENVS litteris ſupplicibus ad prælatos directis fateri coactus fuerit, ſe erraſſe, & inique occaſionem dubitandi dediſſe, vtrum decimæ eſſent iuris diuini. E contrario maiorem ex merito applauſum invenit hic libellus apud ceteros eruditos, ſimili affectu haud ductos; imo tandem ipſe clerus Angliæ ſæpe hoc egregio libello vſus eſt pro defenſione ſuarum decimarum, vti fata eius ſuccincte tradit DE LA ROCHE *tom. I. biblioth. Angl. p.* 183. Liberius in euoluenda origine *decimarum* legalium agit SPENCERVS *de LL. Hebr. ritual. lib. III. c.* 10. *diſſ* 1. & morem gentium occaſionem legi *de ſoluendis decimis* dediſſe contendit. Strictius de *decimis* agit SAMVEL BASNAGE *diſſert. V. tomo II. annal. p.* 504. inſerta. Plenior & diffuſior fere inter omnes eſt IO. CONRADVS HOTTINGER *de decimis iudæorum*, ex ſacris monumentis leges earum ſollicite explicans. Denique pro defenſione decimarum in Anglia vſitatarum anno 1713. tractatum *de origine & iure decimarum* Anglico idiomate conſcriptum edidit theologus Anglus, HVMPHREY PRIDEAVX.

Intentio decimarum ante legem.

§. III. Ante legem decimas in vſu fuiſſe, nemo in dubium vocat. Quo iure autem, qua intentione, & quibus fuerint ſolutæ? magis incertum eſt. Abrahamum Melchiſedeko, *regi* pariter ac *ſacerdoti DEI* altiſſimi, decimam ſpoliorum dediſſe, enarrat MOISES *Gen. XIV*, 18. & repetit AVCTOR *epiſt. ad Hebr. VII*, 1. meo quidem iudicio non alia intentione, quam quæ *ſacrificiis* inerat. Is iam videbatur mos inualuiſſe, vt ad minimum *decimam partem* acquiſitorum vel ex *voto* vel *libera voluntate* DEO conſecrarent, & offerrent. In ſacrificiis, quæ quilibet paterfamilias pro ſua domo faciebat, nulla certa erat determinata quantitas, nec præciſe *decima* ſacrificii DEO offerenda. ABRAHAM itaque vel *ex voto*, vel ad aliorum imitationem, ſacerdoti MELCHISEDEKO dando decimas ſpoliorum, DEO offerebat

ſacri-

ſacrificium eucharisticum, nec hæ ad ſuſtentationem eius tanquam *ſacerdotis* datæ ſunt. IACOBVS *Gen. XXVIII*, 22. ex *voto* Deo promiſit decimas, easque ſoluiſſe videtur, mactando decimam partem ſui pecoris in loco, quem *voto* deſignauerat, vt præclare cenſet IO. CLERICVS *in not. ad* SELDENI *diſſ. cit.* I. §. 2. *n.* 5. Omni deſtituuntur fundamento, qui cenſent, ſacerdoti cuidam IACOBVM has decimas ſoluiſſe, cum quilibet paterfamilias pro domo ſua ſacra faceret, nec peculiare ſacerdotium eo tempore certis perſonis aſſignatum fuiſſet. Multo minus aſſeri poteſt, has decimas deſtinatas fuiſſe in *ſuſtentationem ſacerdotum.* Gentiles quoque *ex voto* tales decimas conſecraſſe, noto notius eſt, quod exemplis illuſtrat SELDENVS *cit. l. diſſ.* 3. & forſan ante ABRAHAMVM hic mos, vouendi *decimas*, iam inter Cananæos vſitatus fuit, quem ille ad imitationem deduxit. Conf. SPENCER. *cit. l. ſect.* I.

§. IV. Regibus præterea olim, *tributi loco*, decimas ſolutas inter gentes fuiſſe, inter alios obſeruant IO. CLERICVS *ad Gen. XLI*, 34. *&* *XLVII*, 26 SPENCER. *cit. l. ſect. I.* §. 2. ad quem morem alludere videtur SAMVEL, ius regium explicans. I *Sam. VIII*, 15. Vtrum *iure regio* Deus in populo ſuo eas ſibi vindicauerit, tanquam rex in theocratia, id quod contendit CLERICVS ad SELDENI *diſſ. cit.* 3. cum SPENCERO *cit. l.* & DN. BVDDEO *in hiſtor. eccleſ. vet. teſtam. per.* I. *ſect.* 3. *p.* 392. an vero morem antiquum, quo decimæ Deo conſecratæ fuerint, Deus tantum retinuerit, & lege certa determinauerit? expeditu non adeo facile videtur. Prius vel inde veroſimile fit, quod decimas Iſraëlitæ haud iuſſi fuerint Deo ſacrificare, aut eas in altari offerre: ſacrificiis aliæ victimæ erant aſſignatæ; quin potius Deus eas ſacerdotibus & Leuitis in *ſuſtentationem* peculiari ex cauſa aſſignauit, vt reliqui quidem ex populo terram colerent, partem iuxta ſortem in diuiſione caperent, *Leuitæ* autem & *ſacerdotes* ab hac diuiſione eſſent excluſi. Sacrorum cura, quæ amplæ & plenæ ſolicitudinis erat, vnice iis incumbebat, a qua non videbantur auocandi per *agrariæ* & *pecuariæ* rei labores; æquum vero omnino erat, vt, qui in iudicio familiæ erciſcundæ ex Dei ſententia præteriti erant, in compenſationem huius iacturæ ab vniuerſo populo alerentur, & certam quotam ex *fructibus* & *pecoribus* acciperent, in quibus primarii Iſraëlitarum reditus conſiſtebant. Si ipſi inter fratres ſuos partem terræ accepiſſent, ipſimet quoque ex re ſua fructus percipere & pecora alere potuiſſent: vtrumque iis interdictum, & vtrumque iis a populo

Decimæ regibus ſolutæ.

Noua ratione & fine a Deo Iſraëlitis præſcriptæ.

populo ſuppeditandum. Cur vero præciſe decima? quia *iure ſuo*, qua rex ſupremus, Deus eam ſibi vindicabat, & hoc tributum rurſus *iure ſuo* ſacerdotibus & Leuitis aſſignabat. Docent hæ circumſtantiæ, has ex *lege Moſaica* debitas decimas magnopere ab illis, quæ ab ABRAHAMO oblatæ, & a IACOBO per votum promiſſæ, differre, & diuerſum ſcopum finemque habuiſſe; hæ quippe Deo ſacrificabantur, ritu ſacrificiorum deuotorum communi, non illæ, quas *ius Moſaicum* ſacerdotibus & Leuitis in diuerſum finem aſſignauerat: hæ in *quocunque ſtatu* locum habere poterant, non illæ, quæ *ſtatum reipublicæ* ſeu *ciuilem* præſupponunt; neque enim vniuerſus terrarum orbis huic tributo ſubiectus eſt, ſed tantum terra Canaan, & Iſraëlitica. HOTTINGERVS *de decim. iud. exerc.* 5.

Magis ad ſtatum reip. forenſem reſpexere.

§. V. Quæ cum ita ſint, planum atque perſpicuum eſt, decimas, quarum apud iudæos triplex erat ratio, ſacerdotibus Leuitisque in republ. Iſraëlitica proprias, & ideo hos ex iis ſuſtentandos fuiſſe, quod partem in diuiſione terræ Canaan nullam tulerint, *Num. XVIII*, 23. cum tamen eſſent ex familia IACOBI, & ſeorſim tribum conſtituerent. BASNAGE *de decim.* §. 6. Hæc ratio *particularis* & ſoli *genti Iſraëliticæ* propria erat. Proinde extincta republ. & amiſſa hereditaria terra, [illegible] deleto ſacerdotio hi, qui ex tribu LEVI ſanguinem ducunt, (ſi mo[illegible] ipſum adhuc docere queunt) ius *decimarum* amiſerunt. Neque, quod quidam volunt, epiſcopi, presbyteri diaconique in locum & ius veteris ſacerdotii ſubrogati ſunt: recentior hæc doctrina primis temporibus non fuit vbique agnita, cum miniſtrorum eccleſiæ diuerſus ſtatus & conditio ſit, ac Leuitarum veteris teſtamenti, docente VITRINGA *de ſynag. vet. in proleg.* Apoſtoli & primæui presbyteri ab eccleſia alebantur, quatenus indigebant, imo & aliunde opere manuali victum ſibi quærebant, ne graues eſſent fidelibus, ceterisque indigentibus diſtribuenda minuerent. Decimarum nunquam facta mentio, aut ſolutio earum presbyteris vindicata: generatim tantum PAVLVS 1 *Cor. IX. &* 1 *Tim. V. v.* 17. docet, operarium dignum eſſe mercede, eccleſiisque auctor eſt, vt ſingulis *ſolis* diebus in communes neceſſitates quædam conferant. Spontaneum hoc tributi genus erat; *nemo compellebatur*, *ſed ſponte conferebat*, vel TERTVLLIANO teſte in *apolog. c.* 39. ſingulisque menſibus aliquid his, qui in clero erant, ſeu *matricularii*, diſtribuebatur, vt ex antiquitatibus notum eſt.

§. VI.

§. VI. Iam ſeculo III. noua rebus perſoniſque indita nomina, & ſignificatus genuini admodum corrupti ſunt. Epiſcopi *pontifices maximi*, presbyteri *ſacerdotes*, diaconi *Leuitæ*, euchariſtia *ſacrificium*, menſa illi inſeruiens, *altare* dici occeperunt. Eadem mutatione ea, quæ *clericis* diſtribuebantur ex *oblationibus* fidelium, *decimæ* dici debuere, licet tales non eſſent. Ex *ſimilitudine* quadam rerum placuit patribus, omnia reducere ad ſtatum veteris teſtamenti, vel ſaltim inde argumenta trahere. Hac de cauſa CYPRIANVS *epiſt. I. edit. Oxon.* diſpoſitionem DEI circa tribum LEVI ad clerum ſui temporis quodammodo applicat, &, *quod totum*, pergit, *fiebat de auctoritate & diſpoſitione diuina, vt, qui operationibus diuinis inſiſtebant, in nulla re auocarentur, nec cogitare aut agere ſecularia cogerentur. Quæ nunc ratio & forma in clero tenentur, vt, qui in eccleſia domini ordinatione clerica promouentur, in nullo ab adminiſtratione auocentur, nec moleſtiis & negotiis ſecularibus alligentur, ſed in honore ſportulantium fratrum, TANQVAM DECIMAS EX FRVCTIBVS ACCIPIENTES, ab altari & ſacrificiis non recedant, ſed die ac nocte cæleſtibus rebus & ſpiritualibus ſeruiant.* Comparationem inſtituit inter clerum ſui temporis, veteriſque fœderis, & ſicuti huius ſalaria in *decimis* conſiſtebant, ita illorum ſportulas inſtar *decimarum* vel loco earum eſſe ait. Proprie dictas enim decimas non fuiſſe ſolutas, ipſe prodit CYPRIANVS *de vnit. eccleſ. in f.* atque, *ac nunc*, ait, *de patrimonio nec decimas damus.* Eodem argumento iam ſeculo II. vſus eſt IRENAEVS *lib. IV. adu. hæreſ. c. 200.* &, *ſacerdotes*, ait, *ſunt omnes Domini apoſtoli, qui neque agros, neque domos hereditant hic, ſed ſemper altari & DEO ſeruiunt*, quod in *ſqq.* ex iure Moſaico & legibus veteris ſacerdotii illuſtrat. In *c. 27. eiusdem libri* præcepta legis non eſſe diſſoluta inter Chriſtianos docet, ſed imo aucta, & *pro eo, quod eſt decimare omnia, quæ ſunt, pauperibus diuidenda eſſe*, ex Domini præcepto contendit. Idem argumentum continuat *c. 34.* aſſeritque, nos in libertatem vocatos omnia noſtra DEO conſecrare debere. *Et propter hoc illi*, ait, iudæi ſcilicet, *quidem decimas ſuorum habebant conſecratas: qui autem perceperunt libertatem, omnia, quæ ſunt ipſorum, ad dominicos decernunt vſus, hilariter & libere dantes ea, non quæ ſunt minora, vtpote maiorem ſpem habentes.* His ſimilibuſque argumentis ſtudia fidelium excitare voluere patres, vt ad imitationem populi Iſraëlitici paulo liberaliores eſſent in erogandis in pauperes bonis.

Aſſerto clericis ſacerdotio cum omnibus iuribus, decimarum præſtatio quoque exacta eſt.

§. VII. Qui inter recentiores *praxin decimarum* defenderunt, fere iisdem ſimilibuſque argumentis vſi ſunt. PRIDEAVX, quem ſupra

Doctrina theologi Angli cuiusdam pro

defenſione decimarum.

pra laudaui, in tr. *de orig. & iure decim.* c. I. id potiſſimum agit, vt, aſſerto cultu diuino & miniſterii neceſſitate, doceat, miniſtris eccleſiæ *ex debito naturali* neceſſaria vitæ deberi, quamuis ex recta ratione oſtendi nequeat, quanta pars noſtrorum redituum huic rei impendi debeat. Addit, in ſocietate externa, in qua Deus colitur, poſtulare ordinem bonum, vt illa portio determinetur; hac de cauſa a primis mundi temporibus *decimas* fuiſſe conſecratas, easque inter gentes, vt Syros, Phœnicios, Arabes, Græcos, Romanosque vſitatas, eamque generalem praxin ſine dubio a primis hominibus introductam ad poſteros mediante traditione deriuatam, exemplo Abrahami & Iacobi illuſtratam fuiſſe, certo indicio, originem decimarum *diuinam* eſſe, licet *nulla lex* diuina adſit, quæ ad eas ſoluendas omnes omnino homines adſtringat. Recte vero adiungit, legem de *decimis ſoluendis* ſolis datam fuiſſe Iſraëlitis a DEO, non vt *mundi domino*, ſed vt a *rege* & *ſummo imperatore* in populo iudaico; decimas tantum *terræ Canaaniticæ* inhæſiſſe: Chriſtianos vero per omnem terram diffuſos non obligaſſe, eosque tantum *generaliter* obſtringi ad neceſſaria miniſtris eccleſiæ ſuppeditanda. Subinde tamen *cap. II.* credit, decimas eſſe *originis diuinæ*, licet nulla *lege præceptiua* omnibus ſint impoſitæ, atque prius vel ex praxi patriarcharum conſtare; imo exemplum DEI, quo Iſraëlitis decimarum ius præſcripſit, ſatis efficax eſſe, vt id Chriſtiani, etiam *ſine lege obligatoria*, ad imitationem trahant, cum nulla redituum noſtrorum portio, qua miniſtris eccleſiæ ſubuenire iubemur, ſit accommodatior, quam DEI exemplo determinata. Huic exemplo diuino omne momentum tribuit, indeque prolixe omnem vim & efficaciam inter Chriſtianos trahit.

Eius epicriſis.

§. VIII. Multa quidem circa ea, quæ ἐν συνόψει enarraui, monenda forent; ſed vel hæc pauca ſufficiant. Decimas a DEO primordialiter eſſe inſtitutas, ſeu, quod idem eſt, eſſe *originis diuinæ*, nullo comprobauit argumento ſolido. Imo DEVM decimas inſtituiſſe, ſine *præcepto* de iis ſoluendis, quis concipere poterit ſanus? Approbauit eas in populo iudaico, prout auctor dicit, vt *Rex populi ſui* & ſic *iure regio*, deditque easdem Leuitis in compenſationem portionis, qua ex prouida DEI diſpoſitione in diuiſione terræ Canaan priuabantur. Quis hoc exemplum, peculiaribus propriisque munitum rationibus, in conſequentiam trahat? Quis huic aliquam efficaciam aſſignabit, vt eo liquidum planumque fiat, DEO *abſolute*, h. e. ſine reſpectu ad peculiares rationes iudaicas, decimas placuiſſe? Debentur vtique

qui e miniſtris eccleſiæ alimenti; horum neceſſitas tamen aliunde ſatis euidens eſt, vt ex hoc exemplo, ſingularibus prorſus circumſtantiis inſtructo, nec *quantitas* nec ipſa *obligatio* peti debeat. Denique his, qui adſtruunt, ad minimum *decimas*, vt a DEO ipſo *conſecratas*, ſoluendas eſſe *pauperibus*, illud maxime conſiderandum propono, DEVM, vt plerique fatentur, in populo ſuo, *iure regio*, inſtar *tributi*, eas ſibi vindicaſſe, nec vllum de certa *quantitate* pauperibus ſoluenda a CHRISTO & apoſtolis nobis traditum eſſe præceptum, qui potius *generaliter* docuerunt, eleemoſynas in pauperes erogandas eſſe.

§. IX. Redeundum in viam, *fataque decimarum* reliqua inter Chriſtianos eruenda. Iam aliquoties obſeruatum eſt, non ſatis prouide patres in applicatione *veteris fœderis* egiſſe, quin potius vniuerſum *ſacerdotium ex iure Moſaico* cum omni apparatu & iuribus pedetentim ad ſacra ſua traxiſſe. Hoc facto, infinita iuris veteris inſtituta recoquere, & ſub *lege neceſſitatis*, ſine examine debito, fidelibus obtrudere auſi ſunt. Varia aſſertores decimarum teſtimonia eorum adducunt, quæ tamen id, quod probandum erat, non euincunt, ſed *ſimplicem* quorundam patrum *opinionem priuatam* ſiſtunt exhibentque. Conſtitutiones apoſtolicæ *lib. VIII. c.* 30. *de neceſſitate decimarum* agentes ad ſeculi V. tempora indubie ſpectant. Inter omnes ORIGENES hanc obligationem ſoluendi *decimas & primitias* vrſit, obſeruantibus FLEVRY *dans l'hiſtoire eccleſ. tom. II. p.* 161. THOMASSINO *de vet. & noua eccl. diſcipl. P. III. lib. I. c.* 3. *§.* 9. BASNAGIO *cit. diſſ. §.* 9. aliiſque. Inprimis vrget Saluatoris effatum, iuſtitiam noſtram abundantiorem eſſe debere Phariſæorum praxi. *Quomodo ergo*, ait, *homil. in num. XI.*, *abundat iuſtitia noſtra plus quam ſcribarum & Phariſæorum, ſi illi de fructibus terræ ſuæ guſtare non audent, priusquam ſacerdotibus primitias offerant, & Leuitis decimæ ſeparentur? & ego nihil horum faciens fructibus terræ abutor: vt ſacerdos neſciat, leuites ignoret, diuinum altare non ſentiat.* Sufficere poterat ORIGENI, aſſeruiſſe, epiſcopos & presbyteros eſſe *ſacerdotes*, diaconos vero *leuitas*, qua doctrina iam infecta erat eccleſia: hac aſſerta ſententia, concluſio prona videbatur, eis quoque hoc *tributi genus* debere. HIERONYMO vel hoc argumentum ſuffecit, & inde ita ratiocinatus eſt: *Si ego pars domini ſum & funiculus hereditatis eius, nec accipio partem inter ceteras tribus, ſed quaſi leuita & ſacerdos viuo de decimis, & altari ſeruiens altaris oblationibus ſuſtentor, habens victum & veſtitum, his contentus ero.*

Patres improuide egerunt in reducendis decimis ex veteri teſtamento.

§. X. HIERONYMI, AVGVSTINI aliorumque patrum loca non referam, quæ *monita* magis erant, quam *teſtimonia* de praxi illius temporis,

Non ſtatim conciliis hæc doctrina approbata.

poris, vt THOMASSINVS *cit. l. c. IV.* illam inde minime eruere debuerit. Silent *concilia quarti ſeculi* de *neceſſitate* ſoluendarum *decimarum*, quæ hoc argumentum haud præteriiſſent, ſi, hoc tributum *vniuerſaliter* omnibus imponendum eſſe, arbitrati fuiſſent patres. Canones *Arabici Nicæni c. 1.* apud HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 510. *de primitiarum* neceſſitate præceptum habent, *vt ex iis alantur ſacerdotes & eccleſiæ miniſtri.* Eos vero eſſe ſubleſtæ fidei, plus quam manifeſtum eſt, nec alios vnquam eccleſia orientalis agnouit *canones Nicænos*, quam quos *codex canonum vniuerſæ eccleſiæ* exhibet. Interim *primitias* iam in quibusdam eccleſiis ex hac patrum doctrina vſitatas fuiſſe, docent *patres Gangrenſes* in *epiſtola ſynodica anno* 325. apud HARDVINVM *cit. l. p.* 530. in qua Euſtathio hoc crimini dant, quod *primitias frugum eccleſiaſticas, quas veterum inſtitutio eccleſiis tribuit, ſibi ſumſerit & vindicauerit.* Aſt ab illis ad *decimarum* praxin generalem nullum validum necti argumentum, nec aſſertum *patrum Gangrenſium* vniuerſalem eccleſiæ obſeruantiam euincere poteſt. Ad minimum etiam de *primitiis* ſilent canones conciliorum. Non ſiluere tamen poſt hæc tempora parochi, in concionibus ſuis doctrinam *de decimis ſoluendis* ſtrenue vrgentes, relictis iis, quæ ad *ſalutem hominum* magis facere debebant, vt SARPIVS *tr. de benefic. art. II.* obſeruat. Quid vero ſi quis presbyteris obieciſſet, ſe non eſſe *ſacerdotes* nec *leuitas*? his decimas a DEO eſſe tributas, ſacerdotibus *primitias* & *decimam decimarum*: diaconis, vtpote *Leuitarum* munere ex principiis in eccleſia Romana receptis fungentibus, eas vnice præſtandas eſſe. Sed hæc exceptio altioris indaginis, quæ reiicienda in fauorem *piæ cauſæ*.

Veſtigia de decimis ſeculo ſexto.

§. XI. Seculo *ſexto* veſtigia quædam ſparſim in conciliis de *decimis* exſtant. In *concilii Turonenſis II., anno* 567. habiti, canonibus de iis nihil cauetur, & tamen patres Turonenſes in epiſtola ſynodica apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 368. *monita* de decimis hæc ſubiungunt: ***Illud vero inſtantiſſime commonemus, vt Abrahæ documenta ſequentes decimas ex omni facultate non pigeat DEO pro reliquis, quæ poſſidetis, conſeruandis offerre: ne ſibi ipſi inopiam generet, qui parua non tribuit, vt plura retentet, & quod dicendum eſt verius, ſuum perſoluat pretium, ne ſe trahi videat peccato dominante captiuum &c.*** Addunt etiam hæc: ***Ergo ſi quis in Abrahæ conlocari vult gremio, eiusdem non repugnet exemplo*** in ſoluendis ſcilicet decimis. Si ſub *præciſa neceſſitate* iam ſoluendæ fuiſſent decimæ, patres ſine dubio *canones* de hoc argumento in ipſo concilio edidiſſent. Id vero minime factum eſt. In *epiſtola ſynodica* voluere patres earum mentionem iniicere, in qua plura alia *conſilia* & *monita*

V. C.

I. c. de nuptiis propter inſtantem calamitatem publicam differendis, explicantur, cum in canonibus non *monita* ſed *praecepta* dentur. Conf. FRANCISCVS DE ROYE *lib. II. inſtit. iur. can. t.* 12. §. 4. IVSTINIANVS in legibus ſuis earum mentionem nullam facit, & quia adhuc *generalia concilia* de iis ſilent circa hæc tempora, probabile eſt, tantum *patrum doctrina priuata* earum neceſſitatem inculcatam fuiſſe.

§. XII. Hoc ſeculo tamen quædam iam præcepta tam *ciuilia* quam *eccleſiaſtica* occurrunt. In Gallia CHLOTARII conſtitutio circa *annum* 560. *c.* 11. de decimis hæc habet: *Agraria, paſcuaria vel decimas porcorum eccleſiæ pro fidei noſtræ deuotione concedimus, ita vt actor aut decimator in rebus eccleſiæ nullus accedat.* vid. STEPHANVS BALVZIVS *tom. I. capitul. p.* 8. In *concilio Matiſconenſi II. anno* 583. habito *c.* 5. apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 461. occurrit præceptum de ſoluendis decimis, quod ſimul innuit, eo tempore decimarum ſolutionem vel neglectam, vel nondum conſtante praxi receptam fuiſſe, quod probabilius eſt. Edicunt patres: *Leges diuinæ, conſulentibus ſacerdotibus ac miniſtris eccleſiarum, pro hereditatis portione omni populo præceperunt decimas fructuum ſuorum locis ſacris præſtare, vt nullo labore impediti horis legitimis ſpiritualibus poſſint vacare miniſteriis. Quales leges Chriſtianorum congeries longis temporibus cuſtodiuit intemeratas: nunc autem paulatim præuaricatores legum pene Chriſtiani omnes oſtenduntur, dum ea, quæ diuinitus ſancita ſunt, adimplere negligunt. Vnde ſtatuimus ac decernimus, vt mos antiquus a fidelibus reparetur, & decimas eccleſiaſticis famulantibus ceremoniis populus omnis inferat, quas ſacerdotes aut in pauperum vſum aut in captiuorum redemtionem prærogantes ſuis orationibus pacem populo ac ſalutem impetrent.* Pene omnes Chriſtianos ab officio in ſoluendis *decimis* deſciuiſſe, aiunt patres: dixeris potius, decimas nondum *vniuerſaliter* introductas fuiſſe, patresque huius concilii ex quorundam patrum antiquorum doctrina deceptos fuiſſe, vt crederent, praxin earum obliteratam fuiſſe. Hic vnicus canon ex ſeculo VI. adduci poteſt, quo decimæ ſunt imperatæ. Pauca earum veſtigia occurrunt in ſeculo *ſeptimo.* Refert HARDVINVS *tom. III. concil. p.* 1772. *circa annum* 688. THEODORI Cantuarienſis *capitula*, in quibus quædam de decimis occurrunt. In *c.* 24. hæc habentur: *Presbyter decimas dare non cogetur* & *c.* 30. *tributum eccleſiæ ſit, ſicut conſuetudo eſt prouinciæ; tamen ne pauperes in decimis vim patiantur.*

Seculo ſexto in conciliis & legibus decimæ imperatæ.

§. XIII. Seculo *octauo* vſus decimarum magis firmatus eſt legibus Francorum, brachioque ſeculari. In eorum capitularibus, in-

Seculo VIII. decimarum vſus auctus.

primis CAROLI M. frequentiſſima de *decimis ſoluendis* occurrunt præcepta. In *capit.* CAROLI M. *de anno* 801. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 359. *c.* 6. ſacerdotibus iniungitur, *vt vnusquisque cunctos ſibi pertinentes erudiat, vt ſciant, qualiter decimas totius facultatis eccleſiis diuinis debite offerant.* In *c. ſeq.* adiungitur, eas diuidendas eſſe in tres portiones, vt prima ad ornamenta eccleſiarum, altera ad vſus pauperum, & tertia ſacerdotibus cedat. In *lib.* 5. *c.* 101. apud BALVZ. *cit. l. p.* 841. modus cogendi plebem ad decimas ſoluendas exprimitur, his verbis: *de decimis, quas populus dare non vult, niſi quolibet modo ab eo redimantur, ab epiſcopo prohibendum eſt, ne fiat. Et ſi quis contemtor inuentus fuerit, & nec epiſcopum nec comitem audire voluerit, ſi noſter homo fuerit, ad præſentiam noſtram venire compellatur. Ceteri vero diſtringantur, vt inuiti eccleſiæ reſtituant, quod voluntarie dare neglexerunt.* Soluendæ vero erant decimæ vel *ſimplices* vel *duplices*; illæ de *rebus propriis*: hæ de *rebus eccleſiæ*, quas laici *beneficio regum* iure precario tenebant, de quibus *decimæ & nonæ* debebantur iuxta capitularia KAROLI, relata a REGINONE *de eccleſ. diſcipl. lib. I. c.* 43. *c.* 45. *ſqq. p.* 46. *edit. Baluz.* & NATALI ALEXANDRO *ad ſec. VIII. hiſt. eccl. c.* 5. *art.* 5. §. 4.

Regna ad christianiſmum conuerſa huic tributo ſubiecta,

§. XIV. Huic tributo mox ſubiiciebantur regna & terræ, quæ nomen CHRISTO dederant. Neque enim eximi amplius ab eo poterant, qui *eccleſiæ*, h. e. *cleri imperio* colla ſua ſubdiderant. Vix domiti erant Saxones, vix ſceptro Francorum ſubiecti, quo ſtatim legem de *ſoluendis decimis* eis impoſuerit KAROLVS M. teſte SCHATENIO *in hiſtor. Weſtphal. lib.* 8. *p.* 519. & 521. Apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 246. occurrit *præceptum eius de inſtitut. epiſcop. per Saxoniam de anno* 789. quo refert, *ſe Saxones bello domitos ad baptiſmi gratiam adduxiſſe, & priſtinæ libertati donatos & omni debito cenſu ſolutos, pro amore illius, qui victoriam retulerat, ipſi tributarios & ſubiugales deuote addixiſſe: videlicet*, pergit, *vt qui noſtræ poteſtatis iugum hactenus ferre detrectauerunt, victi iam, Deo gratias, & armis & fide domino & ſaluatori IEſu CHriſto & ſacerdotibus eius omnium ſuorum iumentorum & fructuum totiusque culturæ decimas ac nutrituræ diuites ac pauperes legaliter conſtricti perſoluant.* Eodem fere tempore edita videtur *capitulatio de partibus Saxoniæ*, a BALVZIO *cit. l. p.* 250. relata, quæ *c.* 17. hæc de *decimis* a neophytis ſoluendis conſtituit: *ſimiliter ſecundum DEI mandatum præcipimus, vt omnes decimam partem ſubſtantiæ & laboris ſui eccleſiis & ſacerdotibus donent, tam nobiles quam ingenui, ſimiliter & liti, iuxta quod Deus vnicuique dederit chriſtiano, partem Deo reddant.* Per religionis

gionis

gionis culturam, quæ tamen onere non vacabat, credebat continere in officio Saxones, quos per *arma* cogere non poterat. Antiquus poëta Saxo *ad annum* 803. apud LEIBNITIVM *tom. I. rer. Brunſuic. p.* 153. memoriam rei geſtæ hoc exornauit carmine:

At vero certum Francorum regibus vllum
Soluere nec penitus deberent, atque tributum,
Cunctorum pariter ſtatuit ſententia concors,
Sed tantum decimas DIVINA LEGE *ſtatutas*
Offerrent, ac præſulibus parere ſtuderent.

Hac de cauſa quoque poſt pauca addit:

Plus regis pietas & munificentia fecit
Quam terror.

Prudenter tamen ſimul monuit epiſcopos CAROLVS, ne in exigendo hoc tributo nimis *amare* aut *acerbe* agerent cum fidei detrimento. *Veſtra*, ſcribit, *ſanctiſſima pietas ſapienti conſilio prouideat, ſi melius ſit, rudibus populis in principio fidei iugum imponere decimarum, vt plena fiat per ſingulas domus exactio illarum: an apoſtoli quoque ab ipſo DEO Chriſto edocti & ad prædicandum mundo miſſi exactiones decimarum exegiſſent, vel alicubi demandaſſent dari, conſiderandum eſt. Scimus, quia decimatio ſubſtantiæ noſtræ valde bona eſt. Sed melius eſt illam amittere, quam fidem perdere. Nos vero in fide catholica nati, nutriti, & edocti, vix conſentimus, ſubſtantiam noſtram pleniter decimare. Quanto magis tenera fides & infantilis animus & auara mens illarum largitati non conſentit? Roborata vero fide & confirmata conſuetudine chriſtianitatis tunc quaſi viris perfectis fortiora danda ſunt præcepta, quæ ſolida mens religione chriſtiana non abhorreat.* Vid. NATALIS ALEXANDER *cit. l.* COINTIVS *ad ann.* 798. *n.* 17.

§. XV. Hoc onere coniuncta erat conuerſio infidelium per hæc & ſequentia tempora, quod non poterat non eorum animos a fide in Chriſtum alienare. Nec ſaniora conſilia facile admittebant clerici, auaritia penitus iam corrupti, magisque *bonis* laicorum quam *animabus* eorum inhiantes. Singulare huius rapacitatis edidit exemplum clerus Hungaricus, quam IOANNES *papa anno* 1328. reprimere ſtuduit: *ſignificauit nobis*, ſcribit papa ad prædictum clerum apud RAYNALDVM *ad cit. ann. n.* 83. *Chariſſimus in Chriſto filius noſter Carolus rex Vngariæ illuſtris, quod vos, cum contingit aliquos ex Cumanis, Blachis & Slauis & aliis infidelibus ad*

cum inſigni murmuratione eorum, qui conuertebantur.

 fidem

fidem catholicam diuina gratia & dicti regis inductione conuerti, *ab huiusmodi taliter conuerſis & in fide catholica prædicta nouis decimas integras nimis rigoroſe exigitis*, *ac etiam extorquetis*, *propter quod neophyti & conuerſi huiusmodi ex eo*, *quod ſoluere decimas ante conuerſionem eorum non conſueuerunt*, *interdum aſſerunt*, *quod ad fidem catholicam prædictam aſſumendam ex eo inuitantur*, *vt dent clericis bona ſua*, *& multi*, *qui ad fidem ipſam libenter conuerterentur*, *a conuerſione huiusmodi propterea retrahuntur.* Hac de cauſa addit: *mandamus*, *quatenus in exigendo decimas prædictas ab huiusmodi de nouo conuerſis vos ſic benigne & curialiter*, *quousque conuerſi ipſi in fide prædicta perfecti*, *& in ea plenarie roborati fuerint*, *vos geratis*, *quod conuerſi ipſi ſe grauatos non reputent*, *quin imo benignius pertractati alios infideles ad prædictam fidem catholicam aſſumendam adducant*, *& ipſi in fide catholica deuotius perſeuerent.* Ita non vno impetu, ſed per varias temporum periodos, per diuerſa rerum dicrimina, infinitasque cleri artes hoc tributum populo impoſitum: alibi citius, alibi ſerius, nec vbique fere ſine turbis publicis, vt de Scotia refert CRAGIVS *in iur. feud. lib.* 1. *tit.* 15. §. 6. de Holſatia HELMOLDVS *in chron. Slau. lib. I. c.* 91. *ſeqq.* de Thuringia AVCTOR *vitæ Viperti Comitis Groicenſ. c. XI.* §. 30. relatus *tom. I. rer. Luſat. p.* 27. de Polonia FLEVRY *in hiſt. eccl. tom.* 12. *lib.* 58. §. 45. *p.* 404.

Laici mox his decimis inhiarunt.

§. XVI. His velut gradibus artibusque decimarum tributum epiſcopi, ceterique clerici ſibi vindicarunt, quod ab initio in tres vel quatuor partes diuiſum eſt: pedetentim tamen, præbendis certis erectis, ſingulis eccleſiis, altaribus, aliisque beneficiis aſſignatum. Varia mox decimarum tam ſollicita auiditate introductarum fortuna fuit. Clericis vnice *iure diuino* hæ deberi credebantur; maxima tamen pars earum variis occaſionibus in manus *laicorum* peruenere non ſine clericorum murmuratione & ſtrepitu. Adhuc hodie tot *decimæ* a laicis poſſidentur, vel *iure feudi* vel *alio titulo*, vt non poſſint non inuidiam clericorum mouere & excitare. Iurene an iniuria a laicis poſſideantur, & an epiſcopi in conciliis eas iuſte vindicare potuerint? intelligi rectius nequit, quam ſi occaſiones, quibus laicis ceſſerunt, euoluamus.

A quibus tamen diſtinguendæ decimæ dominicæ.

§. XVII. Præmonendum tamen eſt, decimas ratione *originis* eſſe vel *eccleſiaſticas* vel *profanas*, vt loquuntur. Illæ dicuntur, quæ primordialiter *eccleſiis* debitæ tractu temporis variis titulis ad *laicos* tranſiere, vel adhuc ab eccleſia poſſidentur. Hæ vero ſunt illi ipſi prouentus, quos principes regesque vel ex metallis vel aliis bonis *dominicis*, vt olim vocata ſunt, percipiunt. Huc pertinent *decimæ Goslariæ*, quas FRIDERICVS II.

OTTO-

OTTONI duci Luneburgenſi in feudum dedit. Literas feudales adfert MEIBOMIVS *tom. III. rer. Germ. p.* 207. vbi hæc formula occurrit: *eum ſolenniter iuxta conſuetudinem inueſtiuimus per vexilla, de affluentiore gratia concedentes eidem* DECIMAS GOSLARIAE *imperio pertinentes.* Agrorum cenſus quoque & tributa, & regibus vi *ſupremi imperii* debita, in Gallia *decimas dominicas* appellari, teſtis eſt FRANCISCVS *de* ROYE *cit. l.* §. 15. *in f.* Hæ decimæ quin optimo iure in feudum dentur, nullam dubitandi recipit rationem. De *illis*, olim *eccleſiæ parochiali* debitis, maior nata fuit contentio. Sed videamus ante omnia *modos*, quibus a *laicis* pedetentim acquiſitæ ſunt.

Decimæ laicis obuenere (1) ex regum Francorum diſpoſitione,

§. XVIII. Fere iisdem occaſionibus olim laicis obuenere decimæ, quibus alia *bona eccleſiaſtica*, quas recenſui *ad tit. de feudis* §. 6. *ſqq.* & *tom. I. P. I. conſult. & deciſ. iur. arg. IV.* (1) Ex monumentis antiquis demonſtraui, reges Francorum monaſteria & eccleſias in ſua habuiſſe manu, & ob *neceſſitates publicas* prædia eccleſiaſtica militibus diſtribuiſſe, idque hoc ſub *titulo* factum fuiſſe, quod milites pro *defenſione eccleſiarum* ſimul arma hoſti inferrent, & ſic æquum eſſet, vt ſubſidium quoddam ex penu eccleſiæ acciperent. Quibus ergo alii reditus eccleſiaſtici iure *beneficii* a regibus dabantur, his pariter etiam *decimæ* eodem iure datæ ſunt, quæ iure cæterorum bonorum cenſebantur, prout plenius illuſtrat DN. MEINDERS *de orig. decim. in veteri Weſtfal. c.* 4. Hæc ſententia quoque fuit FRIDERICI I. apud ARNOLDVM Lubecenſem *lib.* 3. *Chron. c.* 18. contra pontificis poſtulatum, *iniuſtum eſſe aliquam laicam perſonam decimas poſſidere*, fortiter pugnantis. *Scimus autem, decimas & oblationes a DEO ſacerdotibus & leuitis primitus deputatas. Sed cum tempore Chriſtianitatis ab aduerſariis infeſtarentur eccleſiæ, easdem decimas præpotentes nobiles viri ab eccleſiis in beneficio ſtabili acceperunt, quæ per ſe ſua obtinere non valerent.* Hoc paulo ſerius factum fuiſſe ab epiſcopis, res ipſa docet: ipſi reges Francorum iure quodam *regio* de bonis his diſponebant, & inter hæc *decimas* quoque bene meritis in beneficium dabant.

inprimis Caroli Martelli,

§. XIX. Primum CAROLVM MARTELLVM, ducem Francorum, bona eccleſiaſtica militibus ſuis vtenda conceſſiſſe, fatentur eruditi, & admittit PETRVS de MARCA *in not. ad Concil. Claram. c.* 7. quod *cit. tit. de feud. cit. l.* illuſtraui. Probabile ergo eſt, hunc eundem quoque decimas in feudum militibus dediſſe. Obſeruat id ipſum quoque VADIANVS apud GOLDASTVM *tom. III. rerum Allemann. p.* 10. & de temporibus CAROLOMANNI ita loquitur: *Iam tum enim erant, non abbates modo,*

do, quorum auaritia dudum eccleſiis nocuit, ſed nobiles etiam laici, qui principum indulgentia abuſi, decimas ſibi frequenter vindicabant. FRANCISCVS de ROYE *lib. II. iur. can. tit.* 12. §. 15. *in f.* antiquiores iam decimas infeudatas CAROLO MARTELLO eſſe, easque circa *ſeculum ſextum* cœpiſſe ait, id quod a vero prorſus alienum eſt, cum eo tempore, & quidem circa finem eius, vt §. 11. obſeruatum eſt, lege publica decimæ paſſim inualuerint. ALTESERRA *de orig. & ſtatu feudor. c.* 5. quam de verbo ad verbum exſcripſit GONZALEZ *ad c.* 19. *X. de decim. n.* 5. negat, CAROLVM MARTELLVM decimas laicis in feudum dediſſe, licet concedat, eum prædia eccleſiaſtica militibus erogaſſe. Quis vero crederet, eum ſibi a *decimis* militibus dandis temperaſſe, qui prædia eccleſiaſtica beneficiario iure militibus conceſſit? Aeque ex *his* ac ex *illis* clerici alebantur, nec, qui ius in hæc ſibi arrogabat, ab illis abſtinuiſſe, credibile eſt.

et Caroli M.

§. XX. Hac de cauſa praxis hæc ſub CAROLO M. magis propagata quam incepta eſt. AGOBARDVS, qui æuo Carolingico floruit, de *diſpenſ. rer. eccl.* §. 15. morem huius temporis his depingit verbis: *Nunc non ſolum poſſeſſiones eccleſiaſticæ, ſed ipſæ etiam eccleſiæ cum poſſeſſionibus venundantur:* & paulo poſt: *& nunc ipſi contra pietatem maiorum ſi parietes ſibi vindicare potuerint, non tantum ea, quæ a constructoribus conlata ſunt, ſed & multa, quæ plerique fidelium pro ſepulturis aut qualilibet deuotione alia ibidem ſacrauerunt, cum ipſis eccleſiis vendere licitum putant, nullo prohibente.* Hoc quoque tractum fuiſſe ad *decimas*, obſeruat BALVZIVS *in not. p.* 97. cum in iis *eccleſiarum* reditus primarii conſiſterent, & quando *eccleſiæ* a laicis poſſeſſæ dicuntur, id primario de *oblationibus* & *decimis* intelligendum eſt. Obſeruat id ipſum inter alios PETRVS DE MARCA *cit. l.* &, *tunc non ſolum fundi & villæ*, ait, *ſed etiam eccleſiæ ipſæ in beneficium illis conceſſæ ſunt. Eccleſiarum nomine, oblationes,* DECIMAE, *aliique reditus data & conceſſa intelligebantur, vt patet ex veteribus actis. Tunc eccleſiæ eo iure poſſeſſæ ſunt, quo cetera beneficia ſiue feuda, adeo vt tandem in heredes quoque tranſierint, & expoſitæ ſint hominum commercio.* Sed pedetentim hæ infeudationes ceſſarunt, & decimæ ad patrimonium eccleſiæ reuerſæ, vt cit. *arg. IV. conſult.* docui.

(II) Ex prælatorum facto, bona eccleſiaſtica alienantium.

§. XXI. Acceſſit (II) ipſorum prælatorum audacia, bona & iura eccleſiæ adeo ex poſt facto ſibi aſſerentium, vt de iis pro lubitu diſponere non vererentur. Sæpe *publica neceſſitas* poſtulabat, vt potentiores ſibi conciliarent, illos vaſallos eccleſiæ militesque efficerent,

rent, atque ita eos vinculo quodam ſibi obſtringerent. Non raro contentiones mouebant laici contra prælatos, eis hoſtilia intentabant, & tandem, pace facta, ſatisfaciendum iis erat de bonis eccleſiæ, & *decimis*, quibus admodum inhiabant. Non deerat aliis ambitio, qua mouebantur, vt plures ſibi clientes vaſalloſque conciliarent. Et quis omnes cauſas enarraret, quæ ad decimas laicis dandas epiſcopos impulerint. Illa potiſſimum approbata eſt, quam FRIDERICVS I. apud ARNOLDVM Lubec. adduxit. Ceteræ reprobatæ in conciliis & reiectæ. Variis id teſtimoniis exornat ALTESERRA *de orig. feud. c.* 5. Aegerrime id tulit GREGORIVS VII. in *c.* 3. *C.* 16. *q.* 7. &, *peruenit*, ait, *ad nos fama ſiniſtra, quod quidam epiſcoporum non ſacerdotibus propriæ diæceſis decimas atque chriſtianorum oblationes conferant, ſed potius laicalibus perſonis, militum videlicet, ſiue ſeruitorum, vel, quod grauius eſt, etiam conſanguineis.* Plures conditæ ſunt contra detentores decimarum conſtitutiones eccleſiaſticæ; nobiles tamen ægre paſſi ſunt, has ſibi eripi, quas *iure feudi* poſſidebant, vt oſtendit GERHARDVS DV BOIS *in hiſtor. Pariſ. eccl. lib. X. c.* 7. §. 9. Nec ſine turbis effici poterat, vt nobiles ferociores iure ſuo cederent. Illuſtrant id verbis AIMOINII *ſcriptoris vitæ S. Abbonis* DV BOIS *cit. l. lib. X.* §. 10. & HARDVINVS *tom. VI. P. I. concil. p.* 755. *In illis ſane diebus* (ann. 997.) *in monaſterio S. Dionyſii haud procul a Pariſiis concilium aggregatum eſt quamplurimorum epiſcoporum, qui cum de fidei puritate, de corrigendis tam ſuis, quam ſubditorum prauis moribus ſermocinari debuiſſent, iuxta vulgare prouerbium cunctum ſuum ſermonem ad decimas verterunt eccleſiarum, quas laicis & DEO ſeruientibus monachis auferre moliti, aſſiſtente eis in hac re hoc venerabili DEI cultore Abbone, promiſcuam in ſe vulgi concitauere manum, ortaque ſubito ſeditione tantus in epiſcopos timor, vt publica ſtatione relicta, paſſim quiſque disfugeret, inter quos Segutnus Senonum archiepiſcopus, primatum Galliæ in ea ſynodo ſibi vſurpans, primatum quoque fugæ arripuit, & inter fugiendum ſecuri inter ſcapulas ictus lutoque a popularibus oblitus ægre euaſit.* Aliis hanc rem teſtimoniis exornat THOMASSINVS *P. III. de vet. & noua eccl. diſcipl. lib. I. c. I. c. II.* §. 16. *ſqq.*

(III) Ex capellarum exſtructione, vnde exſtructores ſibi reſeruabant decimas.

§. XXII. Noua acceſſit (III) cauſa, qua laicis decimæ obuenirent, quod potentiores exſtruerent in villis capellas & oratoria, pro ſe ſuiſque ſubditis, quæ inſtar *eccleſiarum parochialium* erant, ex quibus decimas ſibi retinebant, iure quodam *cenſus*, eccleſiæ impoſito. Regum exempla intuebantur, qui in capellis *dominicas decimas*, quas ſui iuris dicebant, laicis dabant. In *concilio Meldenſi anno* 845. celebrato *c.* 75. apud HARDVINVM *tom.*

IV. concil. p. 1499. patres id minime approbandum, ſed, indignum eſſe iudicarunt, vt capellas villarum ſuarum laicis committerent. *Sed quia*, pergunt, *aliter cauſis interuenientibus res ſe habere dignoſcitur, monemus & hortamur, vt ſecundum canonicam auctoritatem, ne, quod abſit, periculum interdicti anathematis ex præſumtis decimis incurratis, ſi capellas veſtras presbyteris aut viris eccleſiaſticis dederitis, & dominicas decimas acceperint, ſarta tecta eccleſiæ & luminaria exinde competenter prouideant; & presbyteri parochianas decimas accipiant, & populi neceſſitatibus debite inuigilent. Si autem laici capellas habuerint, a ratione & auctoritate alienum habetur, vt ipſi decimas accipiant, & inde canes & geniciarias ſuas paſcant.* Idem repetitum eſt in *concilio Confluentino* anno 922. celebrato *c.* 5. apud HARDVINVM *tom. VI. p.* 1. *p.* 561. vbi ita: *ſi laici proprias capellas habuerint, a ratione & auctoritate alienum habetur, vt ipſi decimas accipiant, & inde canes & geniciarias ſuas paſcant &c.* Non credibile eſt, nobiles his canonibus permotos fuiſſe, vt mox decimas, quas *ſui iuris* eſſe credebant, dimitterent, quin inde factum eſſe reor, vt in pagis, in quibus nobiles *eccleſias* pro tota ſua familia, quæ potiſſimum ex ruſticis ſeruilis conditionis conſtabat, exſtruxere, decimas ſibi adſcripſerint, & *iure hereditario* in heredes ſuos transmiſerint, quod vel tot *decimarum allodialium* exempla in pagis teſtantur, quæ adhuc hodie a *nobilibus*, vel ab aliis, in quos eas transtulerunt, poſſidentur.

(IV) Ex potentiorum rapacitate bona eccleſiaſtica inuadentium.

§. XXIII. Frequentiſſimæ quoque (IV) circa hæc tempora, quibus decimæ ad *laicos* tranſierunt, fuere querelæ de *laicorum* ſeu *præpotentum cupiditate*, quibusuis artibus bonis eccleſiæ eiusque iuribus inſidiante, & patrimonium Chriſti ad ſe rapiente. Multis expoſitæ erant inſidiis eccleſiæ: bona & decimas ſibi prædæ fore credidere potentiores. Inde *advocatiarum* & iurium *protectionis* origo, de quibus tot loquuntur diplomata, chartæ, monumenta. *Erat præterea*, ait DV BOIS *cit. l. lib. X. c.* 1. §. 10. *aliud malum, quod corrupta ætas inuexerat, multi nobiles decimas, quæ clericorum erant, inuaſerant, hique miniſtris eccleſiarum ſuarum alimoniam abſtulerant, frequentes contra hos raptores fuerant clericorum queſtus.* In *concil. Trosleiano anno* 909. celebrato apud HARDVINVM *tom. VI. p.* 1. *p.* 519. *ſeqq. c.* 6. prolixe de hac rapacitate agunt patres, inquientes: *Et quoniam ſunt aliqui tantæ cupiditatis face ſuccenſi, vt non ſolum ſibi a Deo conceſſis non bene vtantur, verum inconceſſa, ac ſi licita, ambiant; & ex his, quæ diutius ſunt tradita & oblata cultibus & ſecundum legem domini ſancta ſanctorum ſunt domino, & ad ius pertinent ſacer-*

cerdotum, exactiones cenſus ab ipſis ſacerdotibus ſibi exquirant, & xeniis ac paſtis vel paraueredis ſeu caballorum ſanguinationibus presbyteros affligant; cum ex eis, quæ ſeu pro dote, ſeu quacunque fidelium deuotione, vnicuique tradita ſunt eccleſiæ, non aliud quodlibet ſeruitium, niſi ſpirituale exigere debeant, neceſſarium nobis videtur, huiusmodi præſumtiones, quia contra canonicam fiunt auctoritatem, modis omnibus cohibere. Poſt interiecta nonnulla pergunt: *At contra quidam præſumunt diſtringere, & iniuriare vel etiam expellere presbyteros de eccleſiis ſibi commiſſis, vel exſpoliare decimis aut poſſeſſionibus.* Inanes vtplurimum erant hæ querelæ, nec arma ſpiritualia, vt loquuntur, eam habebant efficaciam, vt prædam potentioribus laicis eriperent. Tranſigendum ergo ſæpe fuit de præda, & quædam iis dimittenda, vt, quantum fieri poſſet, ex decimis ſaluaretur. Huc, meo iudicio, reſpexit ALBERTVS KRANZIVS *lib. I. metrop. c. 2.* &, *cum non ſatis fiderent*, ait, *pontifices ſua iura ab laicis principibus tueri, dediſſe arbitror partem decimarum principibus in manum per ſpeciem feudi & beneficii, malentes amittere dimidium quam totum; inde factum, vt a principibus tranſirent in miniſteriales, qui nunc militares appellantur.*

Inde iure feudi decimæ obtentæ, de quibus reuocandis epiſcopi ſolliciti fuere.

§. XXIV. His ſimilibusque factum eſt occaſionibus, vt laici *iure feudi* decimas plures obtinerent, quas adhuc hodie non tantum ab *epiſcopis*, ſed etiam *principibus* in feudum dari videmus. Equidem de reuocandis & reddendis decimis plura in conciliis conſtituta ſunt, quæ tamen ſperatum non habuere effectum, quia, qui *iure feudi* decimas poſſidebant, ſe *optimo* munitos *titulo* allegabant, ſcientes præterea, quicquid *iure feudi* tenebant, ſe nequidem eccleſiæ reddere poſſe ſine *dominorum feudi conſenſu*. Hi potiſſimum intercedebant, quo minus epiſcoporum conatus euaneſcerent. Fuere tamen nonnulli, qui vaſallis ſuis ad epiſcoporum inſtantiam permittebant, vt poſſint libere, nequidem conſenſu impetrato, decimas in eccleſiam transferre, vel eidem reſtituere. Inter hos fuit LVDOVICVS ſanctus, rex Francorum, qui anno 1269. omnibus perſonis laicalibus, decimas percipientibus, indulſit, vt poſſent eas eccleſiis concedere *tenendas in perpetuum* cum hac clauſula: *noſtro vel ſucceſſorum noſtrorum aſſenſu minime requiſito: ita etiam quod contra hoc heredes ſeu ſucceſſores noſtri nullatenus ſe opponere valeant, aut hanc conceſſionem noſtram deinceps aliquatenus impedire.* Ipſas literas LVDOVICI S. referunt MARTENE & DVRANDVS *in theſ. anecdot. tom. I. p.* 1126. An eadem indulgentia ſucceſſores eius vſi fuerint, vel inde hæſito, tum quod huius facto haud

 obli-

obligati fuerint, tum quod *decimæ inſeodatæ*, vt vocantur, in Gallia haud deſierint.

Qua occaſione plures monaſteriis obuenerunt.

§. XXV. Id forſan tot conatibus artibusque epiſcoporum effectum eſt, vt quidam ſicuti alia bona, ita etiam decimas, non *eccleſiis parochialibus*, ſed *monachis religioſisque* conferrent, ne viderentur absque omni ſpe commodi decimas reſtituiſſe, ſed monachorum precibus fruerentur, in quibus eo tempore multum collocabatur præſidii. Inde nouæ clericorum lites & iurgia. Aeque *monachi* reputabantur eſſe *laici*: ad minimum clerici ſibi ex hac reſtitutione parum conſuli credebant; inde id egerunt, in id omnes neruos intenderunt, ne monachi a laicis reciperent decimas, ſed receptas eccleſiis redderent. Quandoque etiam monaſteria *redimebant* decimas a laicis ſoluto pretio. Id vero pariter vetitum fuit, ad minimum, ne id fieret ſine conſenſu *epiſcopi*. In *concilio Meleſitano anno* 1089. celebrato *c.* 5. apud HARDVINVM *tom. VI. p.* 2. *concil. p.* 1685. hac de re ita cautum: *nullus laicus decimas ſuas, aut eccleſiam aut quicquid eccleſiaſtici iuris eſt, ſine conſenſu epiſcopi vel Romani conceſſione pontificis monaſteriis aut canonicis offerre præſumat.* Idem repetitum ab ALEXANDRO III. in *concilio Lateran.* anno 1179. celebrato, vt §. 40. declarandum erit. Sed conſenſum epiſcoporum facile impetrabant monaſteria, quandoque etiam ſoluta pecuniæ ſumma. Inde *redemtiones altarium*, quæ in antiquis monumentis occurrunt, vi quarum monaſteria eccleſias *cum conſenſu epiſcopi* poſſidebant, & omne lucrum cum decimis ex iis percipiebant, conſtituto *vicario*, quam *perſonam* dixere, qui ſacra ibidem adminiſtraret. Hac ratione etiam monaſteriis variæ obuenerunt decimæ, quæ etiam adhuc hodie ab iis detinentur. Conf. PETRVS de MARCA *ad c.* 7. *concil. Clarmont. p.* 263. *edit. Lipſ.*

Sententia concilii Lateranenſis de decimis a laicis poſſeſſis.

§. XXVI. Quæ cum ita ſunt, facile liquet, quæ ſit ſententia *concilii Lateranenſis* III. ſub ALEXANDRO III. anno 1179. celebrati, in quo interpretes iuris canonici omne quærunt præſidium. In *canon.* 9. apud HARDVINVM *tom. VI. p.* 2. *p.* 1687. hæc præmittuntur: *Eccleſias ſane & decimas de manu laicorum ſine conſenſu epiſcoporum tam illos, quam quoscunque alios religioſos recipere prohibemus, dimiſſis etiam, quas contra tenorem iſtum moderno tempore receperunt.* Hic canon ſpeciatim directus eſt contra *fratres templi & hoſpitalis* & ſubinde contra ceteros *religioſos*, qui criſtas contra epiſcopos erexerant, *eccleſias* de manu laicorum, a quibus adhuc detinebantur, receperant, & *decimas* præterea eodem titulo acquiſiuerant. Aegre id ferebant epiſcopi, quorum

rum res agebatur, & omnibus modis emendandum curabant. Sæpius enim iam conſtitutum erat, ne decimas *ſine conſenſu epiſcopi* de *manu laicorum* acciperent. In *c.* 14. laicorum audacia, vt dicitur, perſtringitur, quod, auctoritate epiſcoporum neglecta, clericos inſtituant in eccleſiis, quas *iure feudi* tenebant, adeoque ſui iuris eſſe credebant, presbyteros iis præficere, imo & bona eccleſiaſtica pro lubitu diſtribuere. Speciatim de decimis hæc edicunt: *prohibemus etiam, ne laici decimas cum animarum ſuarum periculo detinentes in alios laicos poſſint aliquo modo transferre. Si quis vero receperit, & eccleſiæ non tradiderit, chriſtiana ſepultura priuetur.* Repetitur hic textus in *c.* 19. *X. h. t.* Sed loco *tradiderit* ſubſtitutum eſt *reddiderit*, certo ſane indicio, patres omnino intendiſſe exemplo antecedentium conciliorum, *eccleſiis ſimpliciter eſſe reddendas decimas*, non vero, quod vulgo adſtruitur, decimas laicorum hoc canone eſſe toleratas.

§. XXVII. Obſeruat id ipſum THOMASSINVS *P. III. de diſcipl. vet. & nou. lib. I. c.* 8. §. 7. &, *ea pene*, ait, *omnium animos occupauit opinio, a concilio Lateranenſi III. toleratas ſaltim fuiſſe decimas, quas laici obtinerent vel hactenus obtinuiſſent, vt iam de iis controuerſia illis fieri non poſſet, dum ne nouas vllas aut inuaderent ipſi, aut ab epiſcopis acciperent. Vereor autem, vt ſatis certa ſit hæc decimarum infeodatarum epocha. Vulgo ita ſibi perſuadent, legitime eas poſſideri, ſi ante concilium hoc Lateranenſe III. poſſidere cœpiſſent, nequaquam vero, ſi poſterius. Ei ſententiæ ſunt, quæ contra obiici poſſunt. Nam eius concilii & verba & ſententiæ a ſuperioribus conciliis nec transuerſum vnguem deflectunt, exerteque vociferantur, apertum ſalutis æternæ diſcrimen adiri, ſi laici decimas retineant. Non conceditur, vt antiquas tuto retineant, dum nouas ne accumulent: nec in canone nec in concilio verbum eſt vllum, quo id ſignificetur, aut vel leuiſſime innuatur.* Res, meo iudicio, plana eſt, ſi de mente huius concilii quæritur, quæ noui iuris & præſidii nihil laicis attribuit, quod tamen interpretum iudicio factum eſt. Vnico mouentur fundamento hoc, quod non cogantur laici decimas reſtituere, ſed tantum prohibeantur, eas in alios transferre ex ſententia CANISII *ad h. tit. cap.* 13. *n.* 8.

In quo hæ minime toleratæ.

§. XXVIII. Id tamen inficias iri nequit, hos, qui cauſam laicorum tuebantur aduerſus clericos, mox poſt concilium hanc interpretationem huic canoni dediſſe, & inde *iura laicorum* defendiſſe. Hæc adeo mox tam altas in animis plerorumque egit radices, vt vel ab ipſis pontificibus

Quamuis interpretatione ſubſequente id conſtitutum fuerit.

cibus poſtea fuerit recepta. INNOCENTIVS III. in *c. 7. X. de his, quæ fiunt a prælat. ſine conſ. capit.* eam recepit interpretationem, vt verba vltima oſtendunt. *Hoc autem*, ait, *de illis decimis intelligimus, quæ laicis in feudum perpetuo ſunt conceſſæ*, quas a laicis reuocari non poſſe, ex ſententia *concilii Lateranenſis* arbitratus eſt. Ex eadem interpretatione profluxit EIVSDEM ſententia in *c. 25. X. h. t.* qua contendit, *occaſione decimationis antiquæ* (*licet in feudum decimæ ſint conceſſæ*) *eſſe decimas noualium vſurpandas, cum in talibus non ſit extendenda licentia*, per *concilium Lateranenſe* indulta, vt optime INNOCENTIVM explicat ALTESERRA *in comm. ad Innocent. decret. c. 25. h. t.* Propagauit ALEXANDER IV. in *c. 2. eod. in 6. verſ. hanc.* hanc interpretationem &, *illas autem decimas*, ait, *intelligimus poſſe taliter a religioſis de manibus laicorum recipi vel acquiri, quæ* ANTE LATERANENSE CONCILIVM *ipſis laicis in feudum perpetuo fuere conceſſæ.* Simili ratione VRBANI II. decretum in *concilio Claromontano* interpretati ſunt feudiſtæ, vt *tituli* quidem ante illud in feudum dati ſubſiſtere deberent, non autem, qui poſtea dati fuiſſe probarentur, *1. f. 6. pr.* quamuis vix credibile ſit, VRBANVM II. id ipſum intendiſſe.

Fundamentum reuocandarum decimarum quæritur in concilio Lateranenſi.

§. XXIX. Hac de cauſa quando interpretes de decimarum a *laicis* poſſeſſarum reuocatione agunt, omne fere præſidium in hoc *concilio Lateranenſi* quærunt, & illas tantum iuſte poſſideri aſſerunt, quæ ante illud *iure feudi* fuere acquiſitæ, idque probandum eſſe. Quia vero hæc probatio hodierno tempore admodum difficilis, ne dicam fere impoſſibilis eſt, (quis enim originem decimarum vltra ſex ſecula demonſtrauerit?) rurſus in quæſtionem vocant, annon hodie *tempus immemoriale*, cuius initii non extat memoria, probaſſe ſuffecerit? HOSTIENSIS id ipſum negat: contrarium placet HENRICO CANISIO *ad h. tit. c. 13. n. 9.* quod laici tanta temporis vetuſtate muniti non tam *præſcriptione* nitantur, quam *præſumtione tituli*, quæ exſurgit ex *lapſu temporis immemorialis*, quod videlicet laicus maioresue eius licite, i. e. ante *concilium Lateranenſe*, decimas feudi titulo poſſederint. Præſumtio hæc fundata in doctrina, quam ſupra *tit. de præſcript.* adſtruxi, quamuis non adeo in *hypotheſi* tuta ſit. Quid enim ſi eccleſia, quæ vindicat decimas, ex antiquis documentis docere poſſit contrarium? quid ſi poſſit oſtendere, illam eccleſiam demum eſſe erectam poſt *concilium Lateranenſe* aut ante tria vel quatuor ſecula eas adhuc in patrimonio eccleſiæ fuiſſe? Ceſſabit omnino eo caſu præſumtio iuſti tituli, quam ex lapſu immemorialis temporis deriuant. Hæc ſunt, quæ *in theſi* doctores eccleſiæ Romanæ vno ore docent.

§. XXX.

§. XXX. An *in praxi* quoque ad hæc principia recurrant, valde dubito, cum non tantum inter *proteſtantes*, ſed inter *catholicos* maxima decimarum pars a laicis poſſideatur, *bonis patrimonialibus* accenſeatur, & adeo in commercio ſit, vt quouis titulo in alium transferri queat, exceptis illis decimis, quæ *iure feudi* ab epiſcopo tenentur, obſeruante ipſo ESPENIO *P. II. iur. eccleſ. tit.* 32. *c.* 4. *§.* 38. *ſqq.* idque, vt addit, contra *concilii Lateranenſis* & decreti GREGORII IX. in *c. f. X. h. t.* diſpoſitionem. Hæc praxis contraria indigitat, omnes conatus epiſcoporum in conciliis, decimas eccleſiis vindicantium, inanes fuiſſe. Et quin hodie quoque inanes futuri ſint, prorſus perſuaſiſſimum habeo. Non hic agitur de iure vnius alteriusue, ſed de tot aliorum præſertim nobilium iure. Quodſi vni alteriue ex prætenſo *concilii Lateranenſis* fundamento controverſia moueretur, communem cauſam ceteri omnes decimarum poſſeſſores facerent, perſuaſi, ſibi *ordinis beneficium* imminere. Sunt plerique poſſeſſores *ſtatus prouinciales;* horum auctoritas multum ponderis habet, vt, quæ in *theſi* adferuntur, applicatione omni deſtituantur. Infinita alia eſſent in ipſo clero reformanda, ſi omnia ad veterum conciliorum doctrinam eſſent componenda. Quod ſi clerici ad decimarum reuocationem proni antiquos vel antiquatos canones vrgeant, laicis infinita alia ex canonibus antiquis in promtu ſunt, quorum praxin ante omnia in clero vrgere poſſunt, quam ægre in ſemetipſo admittent. Rectius itaque faciunt, ſi taceant, ſi ſua ſorte contenti viuant, ſi laicos in *poſſeſſione decimarum* haud turbent, quas repetere non poſſunt, niſi etiam ipſimet ſe componere velint ad antiquorum conciliorum ſtatuta. Aſt quanta metamorphoſis rerum, quanta reformatio tunc eſſet exſpectanda! Quod vni iuſtum, alteri quoque iuſtum eſſe debet.

In praxi tamen ægre admittitur.

§. XXXI. Ne vero ex hoc ſolo fundamento cauſam *laicorum* tueri videar, ad id, quod caput rei eſt, procedo. THOMAS Aquinas, magnæ inter Catholicos auctoritatis, licet decimas *iure diuino* clericis datas arbitretur, ſubtili tamen diſtinctione adlata, eas *iuſte a laicis* poſſideri credit. Ita enim *ſecunda ſecundæ qu.* 87. *art.* 3. *in reſp. ad obi.* 3. philoſophatur: *ſicut res nomine decimæ acceptas poteſt eccleſia alicui tradere: ita etiam poteſt eis concedere, vt dandas decimas ipſi accipiant, iure accipiendi miniſtris eccleſiæ reſeruato.* Retinet ergo eccleſia ipſum *ius* ſine vllo *effectu:* ipſum *exercitium* laici recte habent poſſidentque. Poſſunt hac philoſophia ſubtili ſe tueri Romanæ eccleſiæ addicti, quibus perſuaſum eſt, decimas *iure diuino* clericis deberi. Sed ne quidem omnes hac delectan-

Cauſæ iuſtificantes laicorum decimas.

lectantur doctrina. PAVLVS SARPIVS *in tr. de benef.* a communi doctrina recedit, cuius verba retuli *in iur. paroch. ſect.* 7. c. 1. §. 5. quem etiam laudat B. THOMASIVS ad *Lancell. inſtitut. iur. can. lib.* 2. *tit.* 26. §. 3. *p.* 1135. *ſeqq.* Palmarium eorum, qui decimas ex *iure diuino* clericis aſſerunt, fundamentum ex erroneo deducitur principio, presbyteros & diaconos in ius *ſacerdotum & Leuitarum* fœderis veteris tranſiiſſe, quo nihil a veritate alienius fingi poteſt. Nunquam Saluator, nullibi apoſtoli hoc inculcarunt dogma, nec patres eccleſiæ primitiuæ neceſſitatem præſtandarum decimarum agnouerunt. Oblationibus pauperes, eosque, qui in clero erant, aluerunt. Ignorata fuit myſtica interpretatio, quam BARONIVS *in annal. ad an.* 57. *n.* 76 procudit, quod *per Melchiſedecum regem & ſacerdotem Chriſtianæ religionis ſacerdotium præfiguratum, & per Abraham, qui illi decimam dedit, laici omnes adumbrati fuerint.* Huiusmodi adumbrationes plures finguntur a clericis, vt cauſæ ſuæ male fundatæ ſeruiant, qui tamen vt plurimum luſu ingenii falſarumque imaginationum decepti ſunt. Rationes iuris Moſaici ita comparatæ ſunt, vt clero hodierno minus conueniant, licet vel maxime quoddam *ſacerdotium* ſibi attribuere poſſet. Leges de *decimis* ſunt vtique *forenſes*, ſtatui iudaicæ reipubl. accommodatiſſimæ, Leuitisque ex ſingulari prorſus ratione applicatæ. Otium mihi hic facit SAMVEL BASNAGE, vir clariſſ. *in cit. diſſ. de decimis*, vt pluribus hanc cauſam exornare argumentis haud opus videatur.

Decimæ eccleſiis debentur iure mere eccleſiaſtico & inſtar bonorum eccleſiaſticorum cenſendæ.

§. XXXII. Conclamatum itaque eſt, *decimas eccleſiis* duntaxat *iure eccleſiaſtico*, h. e. ab epiſcopis clericisque condito, quod nonnunquam ab imperantibus approbatum eſt, teſtibus capitularibus, deberi, nec a reliquo eccleſiæ patrimonio diſtingui. Sicuti hoc pauperum clericorumque vſibus inſeruit, ita pariter decimæ. Agnouere id patres in *concilio Matiſconenſi II. c.* 5. apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 461. docentes, quod ſacerdotes *aut in pauperum vſum aut in redemtionem captiuorum* decimas erogent. In *concil. Nannet.* poſt ann. 895. §. 20. apud EVND. *tom. VI. p.* 1. *concil. p.* 459. dicuntur *pauperum & hoſpitum & peregrinorum ſtipendia*, & in *concil. Eborac.* de *anno* 1195. *c.* 8. apud EVND. *tom. VI. p.* 2. *p.* 1331. appellantur *tributa egentium animarum.* Nota adhuc hoc tempore, h. e. anno 585. erat doctrina, *bona eccleſiæ eſſe patrimonium pauperum*, adeoque decimæ quoque in eundem cenſum relatæ. Sicuti bona cetera eccleſiæ in poteſtate epiſcopi erant, ita & prouentus decimarum iuxta *concilium Wormatienſe de anno* 868. *c.* 59.

*c.*59. apud HARDVINVM *tom. V. concil. p.*745. *vt decimæ in poteſtate epiſcopi fiant, qualiter a presbyteris diſpenſentur*, & *ſynod. Auguſt. c.*10. de anno 952. apud EVND. *tom. VI. p.* 1. *p.* 618. vbi idem repetitur. Conf. BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 730. 834. & 1172. Diuidebantur olim reditus eccleſiaſtici in quatuor, alibi in tres partes. Decimis idem ius datum erat, non diverſum, iuxta *concil. Nannet. alleg. l.* HINCMARI Remenſ. *capit.* apud EVNDEM *tom. V. conc. p.*396. *c.* 16. *Vt ex decimis quatuor portiones fiant iuxta inſtitutionem canonicam &c.* Conf. *capit. Caroli M. de anno* 801. *c.* 44. apud BALVZ. *tom. I. p.* 356. & de *anno* 805. *c.* 23. *ibid. p.* 428. 1104. & 1208. Sicuti vero tractu temporis hæc diuiſio in plerisque locis obliuioni tradita, & prouentus bonorum ſolis ceſſere clericis, ita quoque decimæ eadem fata eademque iura habuere, quod poſſeſſoribus laicis eo magis ius ſuum confirmat, quoniam alia bona eccleſiaſtica variis ex cauſis alienata & in laicos tranſlata ſunt, quæ hodie nullo vindicari poſſunt iure.

§. XXXIII. Ex hac obſeruatione iudicium ferendum de *decimarum præſcriptione*, quæ infinitis inuoluitur ſcopulis ex ſuppoſitis principiis erroneis. Et quidem circa *præſcriptionem* plures emergere poſſunt quæſtiones: (I) An laici eas contra eccleſiam præſcribere poſſint? (II) An eccleſia contra eccleſiam? (III) Quatenus laicus contra laicum? (IV) Quatenus præſcriptione amittantur?

Formantur quæſtiones de præſcriptione decimarum.

§. XXXIV. In prima quæſtione plerique omnem præſcriptionem, quam tamen in ceteris *bonis eccleſiaſticis* admittunt, excludunt, nec *quadragenariam* ad eas pertinere contendunt. Idque ex his potiſſimum argumentis: α) *quod laici decimas detinere non poſſint, & ſic nulla valeant eas præſcribere ratione*, vt ait ALEXANDER III. *in c.* 7. *in f. X. de præſcript.* cum GREGORIO VII. in *c.* 1. *C.* 16. *qu.* 7. cum in omni præſcriptione poſſeſſio neceſſaria ſit: β) quod *decimæ non ab hominibus ſed ab ipſo domino ſint inſtitutæ*, iudice EODEM *in c.* 14. *X. h. t.* quæ autem *iuris diuini* ſunt, illa nulla præſcriptione conuelli poſſunt: γ) quod *ſiue eas ab epiſcopo ſiue a regibus vel quibuslibet perſonis acceperint, niſi eas eccleſiæ reddiderint, ſacrilegii crimen committere & æternæ damnationis periculum incurrere dicantur*, iudice GREGORIO VII. *cit. l.* Denique δ) quod ad debita pertineant *annua*, quæ omnem excludunt præſcriptionem. Ita non tantum argumentantur Romanæ eccleſiæ doctores, ſed etiam quidam ex proteſtantibus, vt BERLICH. *P. II. concl.* 4. *n.* 24. CARPZ. *P. II. C.* 2. *def.* 4. *num.* 1. *ſeqq.* ibique ESBACH. BRVNNEM. *Lib. II. iur. eccl. c.* 6. §. 10. aliique. Interim hæc argumenta Romanæ eccleſiæ propria, non vero pro-

An laici decimas contra eccleſias præſcribere poſſint?

proteſtantibus cum illis communia ſunt, licet quidam ea ſine debito examine reguſtent. Imo, ſi verum fateri licet, nequidem in vniuerſum hæc ipſa ab iis, qui ſacris pontificiis addicti ſunt, recipiuntur, vt plenius declarat HARPRECHT *conſil.* 14. *n.* 174. *ſqq.*

Reſoluuntur dubia.

§. XXXV. Videlicet decimas a laicis poſſideri non poſſe, figmentum eſt eorum, qui eas *iuris diuini* eſſe cenſuerunt, (quod iam negatum eſt,) & *rebus ſpiritualibus* annumerarunt. Fuiſſe eas quoad *maximam partem* a ſuis primordiis in *patrimonio eccleſiæ*, quis negauerit? fuit ergo res *eccleſiaſtica*, non *ſpiritualis*, niſi omnem rem *eccleſiaſticam* per ſuperſtitionem intolerabilem vocare velis *ſpiritualem*. *Spirituale* eſt, quod mentem atque animam paſcit, non quod ventrem eorum, qui ſe *ſpirituales* κατ' ἐξοχὴν dicunt. Denique *ſpiritualia* a laicis poſſideri non poſſe, quis crederet? Vere *ſpiritualia* æque pro *laicis* ac *clericis* ſunt inſtituta: illis æqualiter vtuntur, nec ſolos clericos verbo & ſacramentis paſcendos eſſe CHRISTVS præcipit. Hæc ſunt *vere ſpiritualia*, omnibus communia Chriſtianis, nec in cleri monopolio. Decepti admodum ſunt hoc fuco laici, quod ſoli clerici ſint *ſpirituales*: quod ſoli nomine *eccleſiæ* veniant, & huic datum illis tanquam *ſpiritualibus* debeatur, adeoque etiam *ſpirituale* dicendum, a quo *laici*, vt *carnales*, ſeculo inſeruientes, mundani, & tanquam *canes* a *ſancto* veniant excludendi, vt olim PETRVS LICETVS cenſuit obſeruante Dn. THOMASIO *ad Lancell. inſtit. lib. I. tit.* 4. *n.* 41. §. 2. Sicuti vero, quod ad *res eccleſiæ* olim ſpectauit, non abſolute omni exemtum eſt commercio, ita & decimæ, quæ, vt alia *bona eccleſiaſtica*, varia occaſione alienata, & ab antiquo in feudum data ſunt; & ſicuti illa, ita quoque hæ *præſcriptionem* admittunt, & ſic non *ſpirituales* ſed rectius *res eccleſiaſticas* dicendas eſſe decimas, iam obſeruauit HARPRECHT. *cit. l. n.* 175. ſi ad primordia earum recurrimus. Poſtquam autem ab eccleſia ſecularibus conceſſæ ſunt, non amplius priorem qualitatem habent, ſed ſunt in ſingulorum patrimonio, &, ſtylo clericali, dicendæ ſunt *res temporales*, cenſente PETRO BARBOSA *ad l.* 35. *n.* 41. *ſolut. matrim.* Inde quoque alterum corruit argumentum, quod licet in *theſi*, reſpectu habito ad rempublicam iudaicam, verum ſit; in *hypotheſi* tamen ad clericos noui teſtamenti applicatum admitti nullo modo poteſt, prout ſupra euictum. Hac reiecta hypotheſi, tertium quoque argumentum inane eſt HILDEBRANDI terriculamentum, quo plura alia ad papatum ſtabiliendum finxit, vt mores eius docent, quos acri cenſura iam olim perſtrinxit

ſtrinxit THEODORICVS Virdunenſis epiſcopus in *epiſt.* ad eum ſcripta anno 1080. apud MARTENIVM & DVRANDVM in *theſauro anecdot. P.* I. *p.* 214.

§. XXXVI. Vltimum argumentum vix tangunt decimarum patroni, quod miratus ſum. Maius robur tamen habet, quam priora, prout ex iis, quæ *tit. de præſcript.* §. 4. *ſeqq.* attuli, conſtat, vbi tamen etiam huius euolui laqueos. Vnicum, quod adhuc ſupereſt dubium, *loco alleg.* haud tactum, hic paucis excutiendum eſt. In *l.* 46. §. 9. *C. de epiſc. & cleric.* de *annalibus legatis*, eccleſiis vel piis locis debitis, hæc IVSTINIANVS edixit: *Manere igitur perpetuo IPSOS OBNOXIOS huiusmodi dationibus ſancimus: adeo vt ſi qua fiat alienatio, & ipſa irrita ſit: & hi, qui quandoque præerunt piis locis, licentiam habeant perſequi, & exigere ipſa, nulla temporis præſcriptione opponenda ipſis, CVM PER VNVMQVEMQVE ANNVM TALIS NASCATVR ACTIO.* In hac ratione aut euidenter errauit TRIBONIANVS, vt argumenta *tit. de præſcript. cit. l.* adducta oſtendunt, aut, quod probabilius eſt, ſingulare quid in fauorem *annalium legatorum*, piis cauſis relictorum, & quidem in *perpetuam* defuncti *memoriam*, conſtituere voluit. Non nouum eſt, rationes *inadæquatas* & ſæpe *erroneas* adduci, *veras* autem vel ſupprimi vel obiter allegari. Prohibet Imperator *cit. l.* transactionem ſuper *annalibus legatis*, & quidem ſatis recte, α) quod talia legata ſint reuera *alimenta* clero aut pauperibus relicta, de quibus nulla valet transactio ſine decreto: *l.* 8. *D. de transact.* β) quod defunctus in *ſui memoriam* hæc reliquerit, quæ in *perpetuum* conſeruari non poſſet, ſi præſcriptioni locus eſſet. Expreſſe ait: *neque perpetuo defuncti memoria, ob quod & annuum hoc reliquit, conſeruabitur, ſed ſtatim extinguetur vna cum ipſa relictorum interiens alienatione;* & poſt pauca: *vt & nomen & memoria defuncti & annui reditus in ipſis operibus perpetuo conſeruentur.* Fieret ergo talis transactio contra voluntatem & intentionem defuncti, quod præcauere voluit Imperator. Hæ vero rationes cum *decimis* nihil commune habent: propriæ ſunt *annalibus legatis*, ita, vt dictum, qualificatis, non in conſequentiam trahendæ. Denique ad *ius decimarum*, quod *reale* eſt, inſtarque *ſeruitutum* ſe habet, prædiisque cohæret, haud applicandæ, quæ de *obligatione perpetua præſtandi annalia* loquuntur.

De annuorum præſcriptione.

§. XXXVII. Præſcriptionem autem *immemorialem* hic vt plurimum deſiderant, ſed eam non ex eisdem petunt argumentis. Alii hoc vtuntur argumento, quod, cum pontificis *ſingulari priuilegio* laici de-

Qualis præſcriptio hic neceſſaria ſit?

decimas acquirere poſſint, merito quoque idem effectus *immemoriali præſcriptioni* attribui debeat, quæ vim *priuilegii* habeat, vt cenſet HARPRECHT *cit. l. n.* 187. Eccleſiæ Romanæ aſſeclas hoc argumento vti, non adeo mirandum eſt, qui omnia pontifici ſuo tribuunt, & ita κατ' ἄνθρωπον diſputant. Noſtrates parum hoc argumento proficiunt, qui *pontificis priuilegio* nihil tribuunt, nec ex eius conceſſione *expreſſa* vel *tacita* ius decimarum petunt. Nonnulli huc dilabuntur, vt cenſeant, ex tali præſcriptione naſci *præſumtionem*, decimas a laicis ante *concilium Lateranenſe III.* iam acquiſitas fuiſſe, & ita optimo ſolidoque poſſideri iure, prout §. 20. iam obſeruatum eſt, & HARPRECHTVS *cit. l. n.* 196 *ſeqq.* ex doctrina Romanæ eccleſiæ obſeruat. Ceterum quam lubrico ſe hi pelago immittant, qui huic traditioni adhærent, *cit.* §. 21. iam oſtendi. Ego nunquam ſane auctor eſſem poſſeſſori decimarum catholico, vt ad hoc principium recurreret, quod ſupponit, eccleſiæ reſtituendas eſſe decimas, & niſi reſtitutæ fuerint, ſacrilegium committi. Id intendit *concilium Lateranenſe*, & pontifices, eius interpretes. At vero tot ſeculorum vſus contrarius docuit, hoc concilium, ad aliorum canonum exemplum, nunquam in praxi recipi potuiſſe, nec hodie receptum eſſe, vt præſidium lubricum & cauillationibus obnoxium in eo quæſiueris. Sufficiet ergo pontificiis *præſcriptio immemorialis*, qua vel ideo opus habebunt, quia iure pontificio omnis præſcriptio in iis eſt damnata, *c.* 7. *inf. de præſcript. c.* 1. *C.* 16. *qu.* 7. qua prohibitione tamen non continetur *immemorialis*, vt obſeruaui ſupra ad *tit. de præſcript.* §. 35. Proteſtantes hac opus non habent, ſed contra eccleſiam, decimas vindicantem, tuti ſunt *præſcriptione quadragenaria.* Nam 1) ſupra iam obſeruaui, decimas a reliquo eccleſiæ patrimonio non eſſe diſtinguendas: 2) clericis non deberi decimas ex *iure diuino*, ſed ex iure eccleſiaſtico, cum tamen omnis præſcriptio in iis ſit ideo ſublata, quod laici earum cenſeantur incapaces, & quod iure diuino noſtro clero ſint aſſignatæ.

Decimæ iuxta inſtrumentum pacis debitæ.

§. XXXVIII. Quodſi A. C. ſtatibus decimæ debentur e catholicorum prouinciis, his vel ſola poſſeſſio anni 1624. ſufficit, nec, vt ad aliquam aliam præſcriptionem recurratur, neceſſe eſt. Inſtrumentum pacis *art. V.* §. 46. has in tuto collocauit loco, & de iis hoc diſpoſuit modo: *illi vero reditus, cenſus, DECIMAE, penſiones, quæ vigore iam dictæ pacis religionis, ſtatibus Auguſtanæ confeſſionis ob immediatas, vel mediatas functiones eccleſiaſticas ante vel poſt pacem religioſam acquiſitas e catholicorum prouinciis debentur, quorumque in poſſeſſione vel quaſi percipiendi*

endi anno 1624. *die primo Ianuarii fuerunt, abſque vlla exceptione ſoluantur.* Statuum A. C. hic tantum fit mentio; aſt de his potiſſimum hic non agitur, vti grauamina, ante pacem Osnabrugenſem oblata, oſtendunt. Quæſtio potiſſimum eſt de ſtatuum ſubditis, eccleſiis, aliisque corporibus, quæ ex catholicorum terris decimas antea habuerunt, quæque ex intuitu *diſſidii religionis* denegabantur. Præterea vero de iis quoque decimis, quæ fundationibus iam deſtructis ex alieno territorio debebantur, cauendum fuit, ne alioquin proteſtantibus opponi potuiſſet exceptio, deſtructo fundamento, ius petendi nullum amplius ſupereſſe. Fuerunt plura monaſteria in territoriis proteſtantium ſita, quibus ab antiquo ex catholicorum terris debebantur decimæ. His deſtructis, bona tamen ad ea olim pertinentia cum reliquo iure ſuperfuere, & in plerisque locis ad cameram principis tracta ſunt. Ita vero de hoc caſu *cit. art. V.* §. 47. cautum eſt: *Reditus etiam, nec non DECIMAE, canones & penſiones Auguſtanæ confeſſionis ſtatibus, fundationibus iam deſtructis & collapſis, ex alienis territoriis debitæ iis exſoluantur, qui anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto die prima Ianuarii in poſſeſſione perceptionis vel quaſi fuerunt: Quæ vero ab anno* 1624. *deſtructæ fuerunt, aut in futurum concident, earum penſiones etiam in alienis territoriis domino deſtructi monaſterii ſeu loci, in quo id ſitum eſt, exſoluantur.* Pertinent ergo hoc vltimo caſu decimæ ad dominum territorii, in quo id monaſterium, iam deſtructum, ſitum eſt. Sicuti vero id diſerte conſtitutum eſt inter *diuerſæ religionis* conſortes; ita applicari ad eos nequit, qui eidem religioni ſunt addicti, nec inter hos ad hunc *terminum decretorium* prouocari poteſt, ſed potius, lite mota, iuris communis diſpoſitio obtinere debet.

De præſcriptione decimarum vnius eccleſiæ contra aliam,

§. XXXIX. Secundus huius quæſtionis articulus concernit *præſcriptionem decimarum vnius eccleſiæ contra aliam.* Hoc vel contingit, ſi eccleſia parochialis vltra *limites parochiales* decimas in alia parochia præſcribit, vel ſi monaſteria contra eccleſias parochiales easdem præſcribere intendunt. Illo caſu *quadraginta* anni quidem ſufficiunt, quia tamen hæc præſcriptio eſt contra *ius commune*, præſcribens quoque titulum allegare & probare debet. *Nam licet ei*, inquit pontifex in *c.* 1. *de præſcript. in* 6. *qui rem præſcribit eccleſiaſticam, ſi ſibi non eſt contrarium ius commune, vel contra eum præſumtio non habetur, ſufficiat bona fides; vbi tamen ei ius commune contrarium, vel habetur præſumtio contra ipſum, bona fides non ſufficit: ſed eſt titulus neceſſarius, qui poſſeſſori cauſam tribuat præſcribendi.* Propter *bonam fidem*, quam ius canonicum ſingulariter in omni

 præ-

præſcriptione deſiderat, hoc introductum, quæ allegatione & probatione *tituli* firmatur: *titulus* enim ab omni ſiniſtra ſuſpicione, quæ ex *præſumtione contraria* nata erat, poſſeſſorem liberat. Iam vero *de iure communi* decimæ debentur eccleſiæ parochiali ex fundis intra parochiam ſitis; *c.* 29. *X. h. t.* quodſi ergo vel epiſcopus, capitulum, vel alius clericus ius decimarum in aliena parochia ſibi aſſerat, contra *ius commune* ſibi quid tribuit, & ita præſumtione ſiniſtra laborat. Quocirca vel *titulum*, vt bonam fidem ſuæ præſcriptioni eo firmius conciliet, probare, vel *immemoriali tempore* ſe munire debet. Talem præſcriptionem, quæ vice *tituli* eſt, in defectu tituli admittit pontifex *cit. l. in f.* adeoque rurſus vtplurimum *præſcriptio immemorialis* hic deſideratur.

vel monaſteriorum contra eccleſias.

§. XL. Idem obtinebit in altero caſu, ſi a corporibus aliis piis, quorſum etiam *ordines militares* pertinent, decimæ vindicentur. Iam ſupra §. 25. obſeruaui, non ſine murmuratione clericorum paſſim cum aliis bonis decimas monaſteriis fuiſſe conceſſas liberalitate laicorum, qui eas diuturno tempore poſſederant. Imo id tandem prohibitum, quod difficilior earum redderetur repetitio a monachis aliisque corporibus piis, vtut alioquin bona monaſteriorum cenſerentur eccleſiaſtica, & monachi *clericorum* numero tandem adſcripti eſſent. Hac de cauſa rurſus ALEXANDER III. in *concilio Lateranenſi*, tam decantato, prohibuit, *ne decimas de manu laicorum* SINE CONSENSV EPISCOPORVM (quorum primario intererat) *tam fratres templi & hoſpitalis, quam etiam quicunque alii religioſi recipiant. c.* 3. *X. de priuil.* Dedit hæc prohibitio monaſteriis, ordinibus, capitulisque anſam, *priuilegio papali* ſibi libertatem acquirendi decimas a laicis, cuius generis diplomata paſſim exſtant, vt obſeruat PETRVS DE MARCA *ad c.* 7. *concil. Claromont. p.* 265. *edit. Lipſ.* Diſtinctius fata decimarum a monaſteriis poſſeſſarum enarrat ex antiquitatibus ESPENIVS *P. II. iur. eccleſ. tit.* 33. *c.* 5. quæ hac in quæſtione de *præſcriptione* vſum habent, vt inde liqueat, eam itidem contra *ius commune* eſſe; vindicanti ergo parocho non alia quam titulata præſcriptio 40. annorum, vel, non probato titulo, *immemorialis* obſtabit, ſi ſecundum *principia iuris canonici* iudicandum eſt, id quod non ſatis perpendit perſonatus SYRINGIVS in *aur. prax. decim. c.* 10. *caſ.* 21. *p.* 442. *ſeqq.*

De præſcriptione decimarum, ſi inter ſolos laicos lis vertitur.

§. XLI. Tertius articulus concernit præſcriptionem decimarum *a laicis* poſſeſſarum contra alios *laicos*. Ipſi catholici ſcriptores fatentur, decimas *laicales*, vt vocant, ab alio *ſeculari patrimonio* non diſtin-

diſtingui, vt optime obſeruat ESPEN. *cit. l. c.* 4. §. 38. *ſqq.* multo magis inter proteſtantes hæc ſententia recipienda, & cauendum eſt, ne iura canonica de decimis *eccleſiaſticis* diſponentia ad *ſeculares* trahantur. Differunt enim in plurimis, quod paucis hic præmittendum. (I) Difficilius *eccleſiaſticæ*, vt reliquum eccleſiæ patrimonium, alienantur; facilius *ſeculares*, quæ venduntur, in feudum dantur, aliisue modis alienantur, vt aliæ res in commercio exiſtentes. (II) De his contenditur in iudicio ſeculari, quia in ius mere *ſeculare* tranſiere: KLOCK. *vol. IV. conſ.* I. *n.* 104. *ſqq.* ſed de iis in conſiſtorio. KLOCK. *vol. IV. conſ.* I. *n* 98. GAIL. I. *Obſ.* 38. CARPZOV. *lib.* I. *iur. conſiſt. def.* 138. *n.* 5. *ſeqq.* (III) Ad illas ſoluendas etiam excommunicatione cogi poſſunt poſſeſſores prædiorum, etiam ſecundum I. P. *art. V.* §. 48. Ad has ſoluendas contumaces remediis coguntur ciuilibus. (IV) Parochialis eccleſia habet intentionem fundatam, etiam quoad *noualia; c.* 29. *X. h. t.* non item nobiles, ſeculares decimas per *totum diſtrictum* parochiæ poſſidentes. Mirum ergo non eſt, ſi (V) quoque reſpectu *præſcriptionis* quædam differentia hic deprehendatur. Magnopere ſane cœcutiunt, qui illud vulgatum iuris canonici: *decimas non eſſe præſcriptibiles*, in ore habent. Catholici a *ſecularibus* decimis, quarum poſſeſſionis vel quaſi inter ſe ſunt capaces laici, hanc remouent ſententiam, quas *iure mere ciuili* æſtimandas eſſe recte cenſent. Qui petunt argumenta a doctrina de *annuis*, quorum præſcriptionem itidem in dubium vocant, eos ſupra iam deferendos eſſe cenſui; ne dicam argumenta a fautoribus huius dogmatis adduci ſolita tangere præſcriptionem immunitatis a *decimis*, non vero ad caſum *acquirendi* huius *iuris* pertinere, de quo hic vnice agitur. Decimæ ſcilicet ſeculares, ſi iuxta ius commune conſiderantur, ad inſtar *ſeruitutum* ſe habent, & actione *confeſſoria vtili* vindicari, vel *negatoria* in dubium vocari poſſunt. Nihil ergo prohibet, quo minus doctrina iuris communis de *præſcriptione ſeruitutum* huc trahatur. De his vero inſignes altercationes intereſſe, manifeſtum eſt. Diſtinguendum eſſe opinor, vtrum quis *titulum*, ſeu *bonum poſſeſſionis initium*, vt dicitur in *l.* 12. *C. de long. temp. in f.* habeat, nec ne? Priori caſu decem vel viginti annos, vt in rebus immobilibus, quibus hæc iura inhærent, ſufficere vel inde liquet, quod ſeruitutes & alia iura exemplo rerum *immobilium* acquiri poſſint. *l.* 2. *C. de ſeru. & acqu.* Olim quidem *rerum incorporalium* vſucapio vires non habebat; *l.* 14. *de ſeruit. l.* 4. §. 27. *de vſurp. & vſuc.* aſt ius prætorium, quod *ex æquitate* varias excogitauit exceptiones, his quoque vſum *præſcriptionum* applicauit, quod iure codicis eo magis firma-

Differentia decimarum ſecularium & eccleſiaſticarum.

Quo tempore inter laicos præſcribantur decimæ?

firmatum, quo ad inſtar *rerum immobilium* iura hæc habentur per *cit. l. &* *l.* 12. Si deeſt *titulus*, olim loco tituli erat *vetuſtas*, vel *longa conſuetudo*, vt obſeruaui *tit. de præſcript.* §. 36. Inde ANTON. in *l.* I. *C. de ſeruit. & acq.* notanter ait: *is, qui iudex erit, longi temporis conſuetudinem vicem ſeruitutis obtinere ſciet.* Hanc *longi temporis conſuetudinem* abſolui decem vel viginti annis cenſet ill. COCCEI. *diſſ. de extraord. præſcript.* §. 48. cum in hoc ſpatio *longum tempus* conſiſtat. *l.* I. *C. de long. temp. præſcript.* Verum ſi ea conferuntur, quæ *tit. de præſcript.* §. 36. dixi, vix eſt, vt in hoc acquieſcere poſſimus tempore. Diuturnus vſus & longum tempus pro ſubſtrata materia eſt determinandum. Si de *rebus corporalibus* vſucapiendis quæſtio eſt, *longi temporis* ſpatium certum eſt: ſi de *acquirendis ſeruitutibus* iuribusque, vbi titulus doceri nequit, *longum tempus & diuturnus vſus* non habet certam determinationem, ſed in *vetuſtate*, memoriam hominum excedente, conſiſtit, vti textus ad *tit. de præſcript.* adducti euidenter docent. Aiunt, domini *patientiam* & *ſcientiam* eſſe loco *tituli:* verum id nunquam iura Romana loquuntur; *ſcientiam* domini requirunt *cit. l.* 2. ſed hanc ideo, ne poſſeſſio ſit *clandeſtina*, quæ nullum poſſet habere effectum. Scire debet dominus exercitium iuris: at eo ipſo non ſtatim admittit, conceditque ius, & in ſeruitutem conſentit. Poteſt errare, & iuſta credulitate deceptus exiſtimare, alteri ſeruitutem competere. Aliud ergo *ſcientia* intuitu poſſeſſionis: & aliud eſt *conſenſus* in ipſum ius ſeruitutis: hic ſi adeſt, vel vna die poſſet acquiri ſeruitus, nec *præſcriptione* opus foret. Ceterum cum iure codicis etiam actionibus, quæ *perpetuæ* videbantur, ſeu nullis temporibus limitabantur, ſpatium 30. annorum præſcriptum ſit, vt conſtat ex *l.* 5. *in f. C. de præſcript.* 30. *vel* 40. *ann.* etiam in decimarum præſcriptione, ſi *titulus* oſtendi nequit, triginta annorum curſus ſufficiet, modo *bona fides* eum comitatur, quam ius canonicum etiam in hac præſcriptione deſiderat. *c. f. X. de præſcript.*

De præſcriptione decimarum extinctiua præſuppoſita.

§. XLII. Vltimum præſcriptionis caput eſt, quo decimarum ius *amittitur*, & *immunitas* ab iis acquiritur. Eædem, ſi non grauiores, hic difficultates mouentur, quæ in primo membro iam ſunt tactæ. Has vt ſuperare eo rectius queam, præmitto (I) non de *iure prouinciali* hic quæri, ſed de *iure communi.* Iure *prouinciali* omnem tolli poſſe præſcriptionem immunitatis a decimis, plusquam manifeſtum eſt, quod exemplo *ordinat. Magdeb. polit.* demonſtraui *ad tit. de præſcript.* §. 23. ſimulque §. 20. *ſqq.* aliorum locorum ſanctiones adduxi, quibus hæc

hæc præſcriptio eſt admiſſa. (II) Quoad *ius commune* rationes *iuris ciuilis* a *iuris canonici* propriis diſtingui debent. Qui illis nituntur, ad doctrinam de *annuis*, nullo tempore præſcribendis, prouocant, litesque, inter BVLGARVM & MARTINVM olim exortas, hic adferunt, quas *cit. l. tit. de præſcript.* §. 5. *ſqq.* reſolui. Sicuti ergo de *iure ciuili* ſeruitutes, ſiue *quotidianæ* ſiue *non quotidianæ* fuerint, non-vſu amittuntur, *l. 7. quemadmodum ſeru. amitt.* ſicuti immunitas a collectis annuatim præſtandis præſcriptione acquiri poteſt, *l. 4. C. de præſcript. 30. vel 40. ann. l. f. C. de fund. patrim.* HARPRECHT *diſſ. de præſcript. immunit. a collect.* §. 31. *ſq.* ita non dubium eſt, quin etiam ſecundum *rationes ciuiles* ius decimarum, quod prædiis ad inſtar *ſeruitutum* & *collectarum* inhæret, *non-vſu* amitti poſſit. — Iuris ciuilis rationes.

§. XLII. Ipſum ius canonicum in hac materia peculiares habet rationes, quæ tamen non omnibus, ſed *eccleſiaſticis* tantum decimis propriæ ſunt, qua de cauſa de *ſecularibus* primo loco videndum. In his facilius *præſcriptionem immunitatis* admittunt, quia rationes, quas contra præſcriptionem decimarum *eccleſiaſticarum* adferunt, hic ceſſant. REBVFFVS *de decim. qu. 13. n. 55.* Sicuti vero ſeruitutes *non-quotidianæ* amittuntur *duplicato tempore*, ita quoque decimas *reales* tanto temporis ſpatio amitti poſſe crederem, cum confeſſoriæ actioni poſt hoc tempus nullus vlterius ſit locus per *l. 7. cit.* Nec huc trahi debet *quadragenaria præſcriptio*, quæ in *l. f. C. de fund. patrim.* deſideratur, quippe quæ ad immunitatem a canone publico, *principi ſoluendo*, acquirendam referenda eſt, non *priuatorum iura* tangit. Alia quippe eſt ratio *rerum priuatarum*, alia rerum in *patrimonio principis* exiſtentium per *cit. l. f.* quæ non æque facile præſcriptione amittuntur, vt *res fiſci*. Inſigne vero præterea argumentum *cit. l. f.* contra eos præbet, qui omnem *annuarum penſionum* præſcriptionem reiiciunt, cum tamen etiam intra 40. annos immunitas a præſtatione huius annui canonis acquiri queat. — Iuris canonici rationes (1) in ſecularibus.

§. XLIII. *Eccleſiaſticas* decimas etiam *quadraginta* annorum ſpatio amitti, & ſic *immunitatem* contra eccleſiam intra hoc tempus præſcribi poſſe, forſan dixeris, cum decimæ a reliquo eccleſiæ patrimonio non adeo ſint diſtinguendæ. Sed hic fluctus ingentes ab interpretibus mouentur, cum in principiis circa *decimas* haud conueniant. Alia eſt philoſophia *proteſtantium*: alia & longe diuerſa *catholicorum*. Videndum ergo, vtrum lis ſit inter *catholicos*, an *proteſtantes*? Illo caſu multis difficultatibus inuoluta eſt hæc præſcriptio, ex illis principiis, quæ inter ſe admittere tenentur. Collegit ea, & quantum recte iudico, approbauit — (2) in eccleſiaſticis. — Quoad catholicos difficultates plures occurrunt.

KLOCK. *vol. IV. conſ.* 1. *n.* 306. *ſqq.* Ait, decimas rem eſſe impræſcriptibilem, nec vllo amitti poſſe tempore, 1) quia eas Deus ſibi reſeruauit in ſignum vniuerſalis dominii: *c.* 26. *&* 33. *X. h. t.* 2) quod, poſita immunitate a decimis, DEVS haud honoraretur ex ſubſtantia hominum contra præceptum diuinum: *Prouerb. III.* 3) quod conſuetudo quantumcunque longa nullas ſoluendi decimas tanquam peccati nutritiua non valeat, & ea non obſtante illæ peti poſſint: 4) quod eccleſia ex iſta exemtione magnum notorie grauamen ſentiat, adeoque nec conſuetudo, illam approbans, valere queat: *c.* 1. *& f. X. de conſuet.* 5) quod grauiſſimum crimen incurrant, qui decimas ſoluere detrectant, & ſic crimen hoc diuturnitate temporis excuſari nequeat: 6) quod ex præcepto diuino ſacerdotibus debitæ ſint, nec Chriſtus hanc legem ſuſtulerit, quin potius approbauerit: 7) quod laici in effectu decimas ſibi retineant, quarum poſſeſſionis incapaces ſint, quam tamen præſcriptio deſideret: 8) quod in tali præſcriptione deficiat *bona fides*, cum omnes ſciant, decimas eſſe Dei, atque ex lege diuina eſſe præſtandas: 9) quod etiam non petitæ offerri ſponte debuerint. Addit adhuc alias rationes, quæ etiam ad *decimas laicales* applicari poſſunt, quas infra ſub examen reuocabo.

Rationes negantium.

Rationes affirmantium vel ſecundum quid vel abſolute.

§. XLIV. Mediam quodammodo viam tenet PETRVS GILCKENIVS *ad auth. quas actiones C. de SS. eccleſ. cap.* 3. & cum eo plures, vt ANTON. FABER *in C. lib.* 7. *tit.* 13. *def.* 14. aſſerentes, decimas *in totum* tolli non poſſe; facilius *pro parte*, vt non præciſe decima, ſed alia præſtetur, & ita decimarum quantitas minuatur. *Non poteſt,* ait *cit. l. n.* 26., *mirum videri, ſi noſtræ ætatis inſtituta non exigantur præciſe ad leges Moſaicas, & ad modum illis præſcriptum, quod alia ſit ratio cleri apud Chriſtianos inſtituti, quam Leuitarum in veteri teſtamento fuerit: vnde non videtur hæc decimarum diſpoſitio tam ſtricte neque ad amuſſim vsque ſeruanda eſſe, cum ceſſent multæ rationes.* In alia omnia tranſit cum COVARRVVIA *lib.* 1. *reſol. var. c.* 17. *n.* 10. CANISIVS *ad h. tit. cap.* 15. 16 immunitatemque a præſtandis decimis *tempore immemoriali* præſcribi poſſe cenſet. Addit, difficilius ius decimarum, quod *ſpirituale* eſt, acquiri poſſe a laico: facilius *immunitatem*, quod ius a laicis poſſideri poteſt, cum non ſit *ſpirituale.* Ad argumenta, quæ ex KLOCKII doctrina allata ſunt, reſpondet *cit. l. n.* 17. Huic ſententiæ etiam accedit WIESTNER *ad h. tit. n.* 57. *& ſeq.* adeo vt plus temporis requirere non videatur, quam quod, vt ait, ad præſcribendum aduerſus eccleſiam deſideratur.

§. XLV.

Digitized by Google

§. XLV. Iam elige, cui dicas, tu mihi ſola places. Omnia turbida, omnia intuta eſſe videntur. Tentabo tamen, vtrum, quantum fieri poteſt, ex his laqueis Romanæ eccleſiæ aſſeclas, quorum perſonam iam ſuſtinebo, extricare queam. Scilicet ex hactenus dictis liquet, (1) quæſtionem hanc eſſe *problematicam*, &, ſalua fide catholica, de ea in vtramque diſputari partem poſſe. (2) Agnouere prudentiores ex doctoribus Romanæ eccleſiæ, obligationem *iuris diuini* in ſoluendis decimis non eſſe in nouo teſtamento eandem, quæ fuit in veteri, ſtante republ. iudaica. Si vel maxime ergo ſuppono, decimas ita eſſe iuris diuini, vt etiam quoscunque in nouo obligent fœdere, non tamen inde fluit, *immunitatem* ab iis ſoluendis intuitu eccleſiæ parochialis præſcriptione acquiri non poſſe. Olim Leuitæ & ſacerdotes de *decimis* & *oblationibus* vnice paſcebantur: nulla alia bona reditusque eorum officio ſacro aſſignata erant, adeo, vt nequidem partem in diuiſione terræ promiſſæ caperent, nec ſecundum inſtitutum diuinum eam poſſidere poſſent. Præbendæ pinguiſſimæ, quibus hodie clerici paſcuntur, illis ignotæ erant: iura ſtolæ, hodie vſitata, exulabant, &, vt laconico more vtar, ſine *decimis*, pro ſtatu illius temporis, viuere non poterant. Status eccleſiæ noui teſtamenti prorſus a *veteri* diuerſus eſt. Aliunde habent parochi reditus, quibus aluntur: patrimonium eccleſiæ ſuum fecerunt, & ſine *decimis* viuere poſſunt. Si hæ vnicum eſſent cleri patrimonium, omnino haberent, quod præſcriptioni immunitatis opponere poſſent, quarum amiſſio tamen aliunde ſuppletur. Non poſſunt detrimentum allegare, quibus aliunde ſatis proſpectum eſt.

Reſoluuntur difficultates inter catholicos.

§. XLVI. Nouum mihi præterea naſcitur argumentum ex doctrina primitiuæ eccleſiæ, quæ *iuris apoſtolici*, imo *diuini* eſſe dicitur. Bona eccleſiæ, a prima inſtructione apoſtolica, fuiſſe *patrimonium pauperum*, plenius ex traditione eccleſiæ docuit IO. LAVNOIVS *de cura eccleſiæ pro miſeris & pauperibus.* Hoc patrimonium pauperibus hodie ereptum eſſe, quis negauerit? imo nequidem *quarta pauperum* ſupereſt. Non-vſu, & vetuſtate temporis immemorialis illam extinctam eſſe, dicendum omnino eſt. Pro ea reducenda non laborant, nec ſolliciti ſunt clerici, qui bonis eccleſiæ paſcuntur, & tamen quis inter pontificios aſſereret, hoc inſtitutum haud eſſe *iuris diuini?* Si ergo *immunitas huius debiti* iuxta doctrinam Romanæ eccleſiæ non-vſu acquiri potuit, quod concedere neceſſum habent, multo magis ergo *non-vſu* decimæ amitti potuere. Si pauperibus prius reſtituitur, quod eorum eſt ex inſtituto *eccleſiæ*

Maxime ex eo, quod clerici decimas pauperibus ſubtraxerint.

primitiuæ, imo *apoſtolicæ*, promtiores quoque laici erunt in ſoluendis decimis, non-vſu amiſſis. Dimittant parochi bona eccleſiaſtica pauperibus; ſolis *oblationibus* & *decimis* cum *epiſcopis* viuant, tunc omnino æquum, imo neceſſarium eſt, vt decimarum ius, vbi lapſu temporis interiit, reſuſcitetur. Hoc erat conſilium PASCHALIS II. vel *verum*, vel *fictum* ſimulatumque, quo HENRICO V. inueſtituram per annulum & baculum extorquere nitebatur. Refertur id ipſum in epiſtola imperatoris *ad omnes Chriſtianos* apud DODECHINVM *in appendice ad Marianum Scotum ad ann.* 1110. *p.* 467. ita ſcribentis: *Et cum per nuncios noſtros ab eo quæreremus: quid de nobis fieret, a quo regnum noſtrum conſtat, quomodo fere omnia anteceſſores noſtri eccleſiis conceſſerunt & tradiderunt?* Subiunxit Papa, *fratres eccleſiæ decimis & oblationibus ſuis contenti ſint: rex vero prædia & regalia, quæ a Carolo & Ludonico, Ottone & Henrico eccleſiis collata ſunt, ſibi & ſucceſſoribus ſuis recipiat & detineat.* Huius conſilii exitus nec ſperari nec obtineri poterat. Reclamabant epiſcopi, nec tam duram legem ſubire volebant. Quis ergo crederet, parochos ceterosque clericos ad caſas redituros, & pinguiſſimos ſuos reditus pauperibus eſſe reſtituturos? Meo iudicio decimas facile relinquent, vt in præſenti, quo ſunt, ſtatu conſeruentur.

An reſpectu Dei immunitas?

§. XLVII. Non omnes tamen hoc modo ſuperati ſunt ſcopuli. Id enim tantum ex hac ratiocinatione fluit, epiſcopos ac parochos ius in *decimas* amiſiſſe, quibus aliunde ſatisfactum eſt, non DEVM. Hic in V. T. ſibi reſeruauit decimas, & ex huius conceſſione eas obtinuere Leuitæ, ac in N. T. ex principiis catholicorum ſacerdotes & parochi. Quodſi ergo vel maxime *non-vſus* & *præſcriptio immunitatis* aliquid roboris contra *clericos* habet & *eccleſiam*, inefficax tamen erit intuitu Dei, & decimarum ſolutio, non obſtante præſcriptione, adhuc erit *neceſſitatis* ex lege diuina, vt quiliber ad minimum *in conſcientia* obligatus ſit ad decimas *pauperibus* ſoluendas, vel in alios pios vſus erogandas; CHRISTO enim cenſetur oblatum, quod pauperibus datum eſt. Hæc fuit ſententia inter noſtrates BRVNNEMANNI *lib. II. iur. eccleſ. c.* 6. *§.* 2. aſſerentis, decimam præciſe *iure diuino* eſſe debitam, nec quantitatem mutari poſſe, & quod ſuſtentationi clericorum ſuperſit, ad aliam piam cauſam adhiberi poſſe. Teſtatur præterea gener eiusdem, B. STRYKIVS *in not. ad cit. l.* virum beatum ipſa praxi hanc ſententiam comprobaſſe. Ait: *Non tantum theoretice hoc verum eſſe credidit B. auctor; ſed & theoreticam opinionem praxi priuata exacte comprobauit, dum*

dum decimam præciſe omnium ſuorum redituum, imo ſalarii quoque & accidentalium ad pias cauſas impendit, quod licet clam fecerit, propalari enim bona opera nolebat, ne famam in hoc mundo captaſſe videretur; mihi tamen cum de eo ſatis conſtet, vitio non vertetur; ſi poſt obitum beati viri publicum de hac pietate eius teſtimonium feram. Iam pari modo inter catholicos philoſophandum eſſe iudico, qui decimam adhuc in N. T. Deo deberi profitentur. *c.* 14. *X. de decim.* Neque enim, quod Deus ex eorum ſententia ſibi abſolute reſeruauit, vllius temporis lapſu amitti poteſt, adeoque ad minimum *in conſcientia* quilibet obligatus erit, ad decimas *pauperibus* ſoluendas, adeo, vt ſi id non fecerit, peccatum mortale committat, per *confeſſionem* & *ſatisfactionem*, quam in eo deſiderant, expiandum. Loquor enim hic non ex mea, ſed ex illorum, quorum perſonam tueor, ſententia. Vtrum vero hæc obſeruatio inter eos praxin inuentura ſit, valde dubito.

§. XLVIII. Inter *proteſtantes* forſan hæc quæſtio minus dubii haberet, ſi modo interpretes rationes rerum eccleſiaſticarum recte ſubducerent. KLOCKIVM argumenta canoniſtarum aſſumſiſſe, iam obſeruaui. Eadem repetit BERLICH. *P.* 2. *concl.* 4. *n.* 24. & *immunitatem* præſcriptione obtineri non poſſe credit, quæ ſententia anſam ſine dubio dedit, vt inter proteſtantes quoque quibusdam in locis *lege prouinciali* omnis prorſus obliterata & abolita ſit præſcriptio. Hæc omnia tolerabilia eſſent, ſi ad decimas *eccleſiaſticas*, parochis ſuppeditandas, reſtringerentur, ad quas rationes ex inſtituto diuino petitæ quadrant: nunc vero id agere videntur, vt *ſecularibus decimis* idem ius ſcribant, & vaniſſimo rationum corraſarum ſtrepitu incautos capiant, ſuasque in partes trahant. Nolo de *ſecularibus* hic rurſus litem mouere, iam §. 42. ſopitam extinctamque. Eccleſiaſticas præſcriptioni *exſtinctiuæ*, vt Dd. loquuntur, omnino ſubiectas eſſe, rationes ſæpe adductæ ſuadent permittuntque. Sunt *patrimonium eccleſiæ;* in claſſem *iurium eccleſiaſticorum* referri debent, & ita quoque *non-vſu* amittuntur, & quidem *quadraginta annorum*, qui tantum *iura eccleſiaſtica* corrumpit. Ita cenſet, totus alias principiis iuris canonici immerſus CARPZOVIVS *P. II. C.* 2. *def.* 4. & cum eo RICHTER *P. I. deciſ.* 21. *n.* 50. Vtrumque ſequitur L. B. de LYNCKER *deciſ.* 1168.

Deciſio huius quæſtionis inter proteſtantes.

§. XLIX. Id tamen de illis decimis, quæ ſingulis annis exigi potuerunt, ſine dubio verum eſt: minime vero iis applicandum, quarum vſus rarior, vt ſæpe poſt quinquaginta vel plures annos caſus exiſtat, quo decima exigi potuit. In *pecudum* decimis id contingere poſſe, docet ſequens deciſio *Facultatis iurid.* huius academiæ de menſ. Mart. 1712. quod, quia

In præſcriptione decimarum pecudum peculiaris adeſt ratio.

præſens thema illuſtrat, addere placuit. Daß zuforderſt Bekl. der fol. 174. befindl. Urthel wegen der zuerkanten legitimation Folge zu leiſten ſchuldig, und erſcheinet in übrigen aus denen Acten und der Partheyen Vorbringen allenthalben ſo viel, daß der eingewanten ſupplication ohngeachtet es bey dem am 2. Mai. publicirten und fol. 174. befindl. Urthel billig zu laſſen, es ſind auch Bekl. die expenſas retardati proceſſus nach vorhergehender liquidation und erfolgter Mäßigung klagendem Stifte zu erſtatten ſchuldig V. R. W.

Rationes decidendi.

Als das Adel. Stifft Quernheim anfängl. gegen Uhtmöller in Lenningen wegen des Fohlenzehenden geklaget, und ihre Klage auf ihre Zehend-Regiſter gegründet, iſt fol. Act. 48. das Adel. Stift in poſſeſſione vel quaſi dieſes quæſt. Zehenden geſchützet, Bekl. aber nebſt der zehendpflichtigen Gemeinde zu Lenningen angewieſen worden, daß ſie ihre Freyheit von dieſem onere beſſer beweiſen ſollen. Ob nun wohl Bekl. ſolchen Beweiß fol. Act. 49. angetreten, Zeugen produciret, und dieſelben fol. 59. abhören laſſen, hiernechſt aus deren Auſſage ſo viel zu erhellen ſcheinet, daß bey Entrichtung des Blut-Zehenden niemahls in Lenningen auch der Fohlen-Zehenden gelieffert ſeyn ſolle, wie ſolches der erſte Zeuge Johann Meyer rotunde deponiret,

ad art. 1. 3. 5. 6. 10.

und noch ferner durch des andern Zeugen Heinrich Harden Auſſage beſtärcket wird, da er deponiret, daß dem ged. Stift ſolcher Fohlen-Zehende nicht zuſtehe, er auch von 2. Stifts-Dienern gehöret, daß die Fr. Abbatißin von Baar zu ihnen geſagt, daß in keinem Stift-Regiſter zu befinden, ob ſolte das Stift Fohlen zu nehmen berechtiget ſeyn,

ad interrog. gen. 5.

er auch niemahls gehöret hätte, daß der Fohlen-Zehenden abgetragen wäre,

ad art. prob. 3.

welchem auch der dritte Zeuge beytrit, und poſitiue ausſaget, daß, ob er gleich ein 70. jähriger Mann und in dem Dorf Lenningen bekandt und erzogen ſey, er doch niemahls von dieſem onere etwas gehöret,

ad art. prob. 1. 2. 3.

noch ihm wiſſend ſey, daß vor dieſem das Stift ſolchen Zehenden jemahls gefordert, da doch vermuthlich in der Zeit ein Exempel müſſe vorkommen ſeyn, da das zehende Fohlen gefordert werden können, hieraus alſo

ſo ſo viel zu erhellen ſcheinet, daß die Bekl. ihre Freyheit erwieſen, zumal auch fauor libertatis in Rechten nicht gering iſt, und in dubio für dieſelbe geſprochen werden muß, überdem das klagende Stift ſein Recht per non-vſum verlohren haben würde, wenn demſelben vor dieſem der Fohlen-Zehende zugeſtanden, auch noch nicht ausgemachet ſey, daß unter dem Blut-Zehenden der quæſt. Zehenden mit begriffen ſey, wie aus den beygelegten Acten Hermann Höckers contra das Stift Quernheim zu erſehen, in welchen in eadem plane cauſa gegen das Stift erkandt worden:

Weil aber dennoch die Gerechtigkeit, den Fohlen-Zehend zu ziehen, ſo beſchaffen iſt, daß nach der producirten Zeugen Auſſage dieſelbe gar ſelten exerciret werden mag, auch die bey den Actis befindl. Zehend-Regiſter zeigen, daß in der Dorfſchaft Lenningen gar ſelten Fohlen zugezogen und annotiret werden können, und in ſpecie bey Uhtmöllern ſich befindet, daß bis ad annum 1659. es nicht höher als zu 4. Fohlen gebracht worden, und erſt anno 1707. das zehende verfallen geweſen, und dahero wol 60. bis 70. Jahr hingehen können, ehe einmahl der caſus exiſtiret, daß der Fohlen-Zehend gezogen werden könne, alſo der non-vſus daſelbſt nicht allegiret werden mag, vbi occaſio agendi & ius ſuum exercendi non adfuit;

CARPZ. *P.* 2. *C.* 3. *def.* 23. RICHT. *P.* 2. *deciſ.* 86. *n.* 4:
VVLTEI. I. *conſ. Marp.* 16. *n.* 70.

wie denn auch, daß in vielen Jahren kein caſus exiſtiret, da dieſer Zehende gefordert werden können, aus dem Zehend-Regiſter deutlich zu erſehen, inzwiſchen dennoch das Stift von Jahren zu Jahren bey einem jedweden Zehend-Pflichtigen die Fohlen annotiret, die quaſi poſſeſſionem iuris ſui dadurch continuiret, und dahero præſumtionem iuris maximam vor ſich hat, welche durch der Zeugen Auſſage nicht eneruiret worden, als welche nur dieſes bekräftiget, daß die Zeugen nicht wüſten, daß bishero der Zehende eingetrieben worden, welches das Stift Quernheim nicht in Abrede iſt, es auch darauf nicht ankommt, weil in 50. 60. oder mehr Jahren keine Gelegenheit vorgefallen, daß ſie ihr Recht exerciren können, dahero, wenn Bekl. ihre Freyheit erweiſen wollen, ſie billig darauf articuliren müſſen, daß der caſus exiſtiret, da das Stift den Fohlen-Zehenden exerciren können, ſolches gleichwohl unterlaſſen, und darnach 40. Jahre verfloſſen geweſen, da nach denen Rechten ausgemachet iſt, daß keine andere als quadragenaria præſcriptio gegen die

Stifter

Stiffter als corpora eccleſiaſtica ſtatt finden könne; zu geſchweigen, daß nach vieler Dd. Meynung ad præſcribendam libertatem ſola negligentia nicht einſten gnug iſt, ſondern überdem noch erfordert wird, daß die Zehend-Pflichtigen den Fohlen-Zehenden zu liefern interpelliret worden, dieſe aber contradiciret, und das Stifft Quernheim dabey acquieſciret,

Conſ. Argent. vol. 1. *conſ.* 9. *n.* 181. MATTH. COLER. *Conſ.* 1. *n.* 247. GYLMAN. *in Symphor. tom.* 4. *p.* 1. *n.* 128.

ſo doch nicht erwieſen worden, wie denn auch das Vorgeben, als ob unter dem Fleiſch- und Blut-Zehenden der Fohlen-Zehenden nicht begriffen ſey, um deswillen nicht gegründet iſt, da das Gegentheil aus der reſolution de anno 1628., ſo fol. Act. 146. befindlich, zu erſehen, auch in vicinia der Fohlen-Zehenden darunter mit begriffen wird, woraus eine ſtarcke præſumtio iuris denen bekanten Rechten nach erwächſet, und alſo um deſto mehr Bekl. ihre Freyheit erweiſen müſſen, ihnen auch nicht zu ſtatten kommen mag, daß gleichwohl in Sachen Helckers gegen das Stifft auf die Freyheit erkannt worden, da alhier der ſtatus controuerſiæ gantz anders formiret, und per rem iudicatam ausgemachet iſt, daß das klagende Stifft in quaſi poſſeſſione des Fohlen-Zehenden ſey, welches daſelbſt nicht zu befinden, auch überdem das Stift in contrarium die præiudicia wegen der Werbecker vor ſich hat, da in ſimili cauſa & caſu das Stifft obtiniret, ſo hat nicht anders, als geſchehen, erkannt werden mögen.

Quæ deſiderantur circa amiſſionem iuris decimarum,

§. L. Non ſine difficultate ergo euictum eſt, decimarum præſtationem *non-vſu* amitti poſſe. Sed mox nouos offendimus ſcopulos, circa ipſum *non-vſum* & *negligentiam* occurrentes. Equidem ſeruitutes aliaque iura *non-vtendo* ſimpliciter per conſtitutum tempus amittuntur, ſi vel maxime quis ignorauerit, ſibi tale ius competere, *l.* 19. §. 1. *D. ſeruit. quemadm. amitt.* Qui *ſcientiam* & *patientiam* eius, cui ſeruitus competit, deſiderant, aliquid a iuris ratione alienum poſtulant, obſeruante HARPRECHTO *de præſcript. immun. a coll. c.* 2. §. 11. Solus *non-vſus* eius, qui occaſione vtendi non fuit deſtitutus, ad amittendum ius reale ſufficit. Nec *bonæ fidei* defectus hic allegari poteſt, quod hæc in præſcriptione *acquiſitiua*, non item *exſtinctiua*, ſit neceſſaria, etiam ſecundum ius canonicum. B. STRYK. *de non vſ. iur. quæſ. C. III. n.* 64. *ſqq.* Supponit, etiam de *iure canonico*, bona fides *poſſeſſionem rei alienæ*, quam quis *acquirere* intendit. Hic agitur de

argumentum a ſeruitutis amiſſione.

de *amittendo iure*, alteri competente, quod *propria negligentia & culpa* alter amittit, & *per indirectum* tantum libertatem ei, cui hoc ius oneri erat, tribuit. Imo concipi nequit, qua ratione alter in *mala fide* eſſe queat. Vſus iuris in *libero* poſitus eſt *arbitrio* illius, cui id debetur: alter tantum ad *patientiam* tenetur. Si vſus intermittitur, ad hunc neglectum nihil confert is, qui *per indirectum* immunitatem ita acquirit. Neque enim interpellare eum de vſu continuando, multo minus libertatis quoddam edere argumentum debuit. MEV. *p. 9. deciſ.* 164. L. B. de LYNCKER. *reſp.* 65. *n.* 58. ROCCA *ſelect. iur. diſp. c.* 84. *n.* 10.

In decimis ſpecialis ratio, quæ ius in faciendo conſiſtens ſupponunt.

§. LI. Hæc in *theſi*, & vbi agitur de ſeruitute, in *patiendo* conſiſtente, amittenda, vera ſunt & plana: impeditiora in *hypotheſi* & applicatione ad *ius decimarum* amittendum. Hoc licet fundo inhæreat, non tamen natura eius in *patiendo* conſiſtit: poſſeſſores agrorum hic aliquid *præſtare* & *facere* tenentur, atque ita magis eſt inſtar ſeruitutis in *faciendo* conſiſtentis, a moribus Germaniæ & iuris canonici rationibus non alienæ. Simile quid occurrit in *l. f.* §. 1. *D. de contrah. emt. vendit.* vbi certa quantitas de fundo quotannis præſtanda promittebatur, & licet de iure Romano *ſeruitutis* figuram non haberet, hodie tamen id facilius conſtitui poſſe, quis vnquam in dubium vocabit? Ipſum *ius decimarum* id probat. Quid enim aliud eſt, quam ius fundo inhærens, vi cuius poſſeſſor quilibet ad præſtandam quotannis certam quantitatem obſtringitur? At vero tale ius ſolo alterius *non vſu* forſan interire non poterit, vt ſeruitus in *patiendo* conſiſtens. Sciuit poſſeſſor, ſe ad præſtandas decimas quotannis teneri, & hæc *ſcientia* malam fidem inducere videtur, qua omnis omnino impeditur præſcriptio. Id vrget, id opponit KLOCK. *vol. IV. conſ.* 1. *n.* 321. & *ſciuerunt*, ait, *omnes incolæ & poſſeſſores bonorum controuerſorum ante inceptam hanc præſcriptionem, decimas Dei eſſe, atque ſub grauiſſimis pœnis deberi. Ex ſcientia vero rei alienæ vel alteri debitæ mala fides demonſtratur.* Pergit, &, *in mala fide imo dolo eos eſſe*, ait, *qui ſeruitutem hanc decimarum excutere tentant.* Dicis forſan, in culpa eſt is, cui debentur decimæ, quod eas haud exegerit: illius neglectus ſufficit ad ius hoc amittendum; mox in promtu habet KLOCK. *all. l. n.* 456. hanc reſponſionem; *nec ab hac mala fide excuſat omiſſa canonicorum exactio, quia primo non remiſſionem ea negligentia in futurum operatur. Secundo, decimæ etiam non petitæ debentur per c. 7. X. h. t. Si ergo ſtatim collectis fructibus debentur, ipſe dies collectionis interpellat pro homino, & debitores in mora ac*

An tale ius ſolo non-vſu amitti queat?

Id negant communiter ob defectum bonæ fidei.

mala fide conſtituit, *& facit*, *quod Deus offerri decimas iubeat. Ergo ſponte & abſque monitione debentur.* Addit, etiam *non monitos*, ſi ſolutionem differant, peccare; qui autem peccat in omiſſione, nullo poteſt tempore libertatem ſibi acquirere, ſaltim ex mente iuris canonici. *c. ſ. X. de præſcript.* Mediam cum aliis viam tueri videtur B. HARPRECHTVS *all. l. c. 2. §. 57.* quod quidem *bona fides* hic requiratur; (is enim, qui præſcribit, credere debet, ius ſibi competere) non tamen probanda ſit, ſed ex lapſu tanti temporis præſumi debeat, etiam de iure canonico; quod temperamentum tamen non adeo a priori ſententia recedit, cum *mala fides* regulariter ab allegante probanda ſit.

Deciſio. §. LII. Qui ita philoſophantur, præſcriptionem, qua ius in re aliena *acquiritur*, temere trahunt ad eam, qua ius alienum in re mea *exſtinguitur* per *non-vſum.* Facilius ius alienum in re mea *exſtinguitur*, quam ius in re aliena *acquiritur.* Idem forſan hic allegari poſſet, quod ad *tit. de præſcript. §. 56. ſeq.* de præſcriptione *actionum perſonalium* adduxi, hac tamen differentia occurrente, quod in illis quis ad præſtandum teneatur ex *obligatione*, hic ex *iure in re*; neutribi vero *rei alienæ* poſſeſſio, circa quam proprie *bona* vel *mala fides* verſatur, deprehendatur. Qui ſcit, ſe quotannis præſtare debere *vſuras* vel *decimas*, non eſt in mala fide, niſi *interpellatus* non ſoluat. Non *abſolute* tenetur ſoluere, qui haud interpellatus eſt. Quod in *decimis* interpretes diuerſum conſtituant, prout in *iure paroch. ſect. VII. c. 1. §. 18.* obſeruaui, id ex eo inprimis fluit principio, quod etiam in nouo teſtamento Deo debeantur. Id vero ad *decimas ſeculares* non pertinet; imo ne quidem ad *eccleſiaſticas*, quæ *parochis* hodie magis debentur iure *poſitiuo*, quam *diuino.* Denique argumentum ex *c. 7. X. h. t.* & quidem ex particula *ſtatim*, non tam ſtringens eſt, vt ei tuto inſiſtendum ſit. Mores circa decimarum præſtationem adeo variant, vt hi, qui non ſoluunt decimas, aut non *ſponte* offerunt, facile a *mala fide* ſe purgare queant. In plurimis locis iam dudum in deſuetudinem abierunt; alibi de certis tantum præſtantur rebus; in *modo* quoque præſtandi eſt diuerſitas. Breuiter: ſola *ſcientia*, quod quis debeat decimas, *malam fidem* non operatur, ſi non fuerint *exactæ*; remiſſæ cenſentur neglectæ; non-vſus iuris alicuius facile ingenerat opinionem aliis, ſe liberatos eſſe vinculo, quod admodum eos grauabat. Et quis cum KLOCKIO exiſtimauerit, ignorantiam iuris hic nullo modo eſſe excuſabilem? Credidit eſſe certi iuris, de quo adhuc peritiores diſceptant & digladiantur.

Iuris

Iuris diuini id hodie eſſe dicit, quod pauciores admittunt, & tamen malæ fidei eos arguit, qui non ſoluunt decimas, quas ex *iure diuino* ſine omni hæſitatione deriuandas eſſe iudicat. In ſubſidium vltimo loco aduoco ALEXANDRVM III. in *c.* 4. *X. de præſcript.* qui quartam decimarum & oblationum quadragenaria præſcriptione amitti poſſe ſimpliciter ſtatuit, non facta mentione bonæ fidei, quam nimis intempeſtiue in his, qui libertatem *per indirectum* ſibi inde acquirunt, requirunt interpretes.

§. LIII. Verum ne ſic quidem in tuto collocauimus loco immunitatem a decimis lapſu temporis acquiſitam. Plurimi enim contendunt, hanc immunitatis poſſeſſionem demum acquiri *petitione* decimarum a parte eius, cui ius decimarum debetur, & accedente *contradictione* ſeu denegatione eius, qui decimis obnoxia prædia poſſidet, & illius accedente *acquieſcentia.* In præſcriptione immunitatis a collectis id etiam deſiderari a plurimis, obſeruat HARPRECHT. *de præſcript. immun. a collect. c. II.* §. 16. In decimis ſpeciatim id vrget deſideratque CASPAR KLOCK. *vol. IV. conſ. I. n.* 331. *ſeqq.* & argumentum a *iuribus negatiuis* eorumque præſcriptione deducit. Quam incongrue vero id fiat, facile apparebit, ſi modo in animum reuocauerimus, hic non de *acquirendo iure negatiuo* agi, ſed de *amiſſione iuris decimarum* per *non-vſum* quæſtionem eſſe. Hanc differentiam hic obſeruandam eſſe, recte cenſuit HIERONYMVS ROCCA *diſp. iur. ſelect. c.* 84. *n.* 14. & 15. & hunc actum *contradictorium* cum *acquieſcentia* alterius coniunctum, tunc neceſſarium eſſe docet, *quando quis mediante præſcriptione vult ACQVIRERE ius nouum: ſecus tamen*, pergit, *quando vtitur præſcriptione ad exſtinguendum ius alteri competens, & ad ſe defendendum contra alterius actionem: tunc enim præſcriptio perficitur ex ſolo curſu temporis & negligentia non petentis abſque aliqua poſſeſſione, in qua quis conſtituitur, quando interpellatus contradicit, cum alias nunquam præſcriberetur contra actionem.* Ex eo videlicet omnis errandi occaſio nata fuiſſe videtur, quod *in c.* 3. *de R. I. in* 6. traditum fuiſſe legerint, ſine *poſſeſſione* præſcriptionem non procedere, quæ regula tamen manifeſte de *præſcriptione acquiſitiua* intelligenda eſt, non de ea, qua ius *non-vſu* amittitur. Vtut enim ſimul alteri immunitas acquiratur ab onere, id tamen fit magis *per indirectum*, adeoque hac præſcriptione non tam *primario* ius *acquiritur*, quam ius acquiſitum *exſtinguitur.*

An in hac præſcriptione requiratur exactio decimarum & ſubſecuta contradictio?

De iure antiquo regum Francorum circa decimas.

§. LIV. Hæc de *præſcriptione* circa decimas. Supereſt, vt de *iure principum circa decimas* agamus. Olim reges Francorum ius circa *decimas* æque ac circa reliqua *bona eccleſiaſtica* ſibi aſſeruiſſe, easque in feudum nobilibus dediſſe, iam ſupra euici. Hoc ius fuiſſe iniuſtum, epiſcopi conſtituebant, & quidni conſtituerent, cum admodum quauis occaſione dolerent, in laicos bona eccleſiaſtica cum *decimis* transferri? Neque tamen eo tempore hoc ipſum ab omni *iuris eccleſiaſtici* ratione alienum videbatur. Nondum bona eccleſiaſtica facta erant *cleri patrimonium*: indigentes, infirmi, orphani viduæque adhuc alebantur ex penu eccleſiæ: quidni ergo recipi probarique quodammodo potuit, vt *neceſſitatibus publicis*, ex quarum prouiſione tot hominum ſalus, integritas & vita ipſa dependet, reditus eccleſiaſtici applicarentur? Hæc quoque verſio in rem tot millium hominum *pia* cenſenda: hæc eundem finem, quem eccleſia in alendis pauperibus intendit, ſibi propoſitum habere credebatur. Plerique hoc approbabant; fucum vero coloremque eccleſiæ fieri allegabant, vt ſupra *tit. de feudis* obſeruaui.

Quod hodie nouo iure canonico reprobatur.

§. LV. Hæc vero hodie in eccleſia Romana ἀσύςατα eſſe videntur, qualitate rerum eccleſiaſticarum ita mutata, vt non ſint amplius *pauperum ſubſtantia*, ſed *cleri patrimonium*. Accedit poteſtatis eccleſiaſticæ formidanda exaltatio, qua firmata, iura imperatorum principumque priſtina conſenuerunt & exaruerunt. Non ergo adeo mirandum eſt, hodie in eccleſia Romana omne ius imperatoribus regibusque circa decimas prorſus abiudicari, & ſoli eccleſiæ capiti adſcribi, quod ſit *ſpirituale*. Ita diſerte philoſophatur INNOCENTIVS III. in *c.* 25. *X. h. t. cum laicis nulla ſit de ſpiritualibus rebus concedendis vel diſponendis attributa facultas; imperialis conceſſio, quantumcunque generaliter fiat, neminem poteſt a ſolutione decimarum eximere, quæ diuina conſtitutione debentur.* In *c.* 31. *X. eod.* vulgata vtitur ratione pontifex, *quod laici non poſſint conferre aliis, quæ ipſi de iure non poterant poſſidere.* Inde vix permittet indulgebitque curia Romana principibus catholicis, vt ordinationes circa *decimas* condere queant, exceptis forſan *ſecularibus.* Quæ in *inſtrumento pacis* de illis, aliisque bonis eccleſiaſticis ſunt ordinata, murmurante & reluctante hac curia facta ſunt, quod & alii vnice ex ratione ſalutis neceſſitatisque publicæ defendunt.

Sententia proteſtantium varia de iure principum circa decimas.

§. LVI. PROTESTANTES ex diuerſis principiis in alia omnia eunt, merito tamen illis cauendum, ne ius principum circa *decimas* plus æquo extendant. Sunt, qui eas ad *regalia* referunt, vel *fructibus iuris-*

dictio-

dictionis attribuunt, eoque potiſſimum cum REINKINGIO *lib. III. de R. S. & E. cl. I. c. 8. n. 11. ſeqq.* vtuntur argumento, quod antiquiſſimo gentium more ius decimarum *regalibus* adſcriptum fuerit, qua de cauſa SAMVEL 1 *Reg. VIII, 15. & 17.* deſcribens *ius regium* etiam *ius addecimandi reditus vinearum gregisque* enumerat. Addit, ea de cauſa & occaſione olim decimas ad Chriſtianos principes perueniſſe, & ab his in feudum datas fuiſſe. Poſſent patroni huius cauſæ etiam prouocare ad exemplum CAROLI M. qui decimas in Saxonia ſuæ menſæ reſeruaſſe dicitur. Id diſerte GOBELINVS PERSONA *in Coſmodr. æt. VI. c. 38.* apud MEIBOM. *tom. I. rerum Germ. p. 238.* refert, &, *licet decimæ*, ait, *de iure diuino ſpectare noſcantur ad ſacerdotes: CAROLVS tamen decimam in his partibus menſæ regiæ reſeruauit.* Et quis negauerit, decimas, eccleſias abbatiasque medio æuo *iuris regii* fuiſſe? Ex hoc fonte decimas in feudum datas ortum traxiſſe, ſupra obſeruaui. Sed & aliis pluribus documentis id probatum dedit MEINDERS *de orig. & iur. decimar. in Weſtfal. c. IV.*

§. LVII. Ego vero his argumentis non moueor, vt *regalibus* decimas adſcribere auſim. Habent quandoque nobiles decimas, non tamen vi *iurisdictionis*, & quod eius fructus ſint; (quis enim vnquam connexionem inter *iurisdictionem* & *decimas* mente concipere poteſt?) ſed aliunde, quod ab antiquo ab epiſcopis in feudum illis datæ fuerint. Qua de cauſa, vbi decimæ *deſuetudine* exaruerunt, nobiles vi *iurisdictionis* in ruſticos illas vindicare ſibi nequeunt. Simili ratione etiam principes quasdam decimas in feudum dant, & *dominium directum* in eas retinent; aſt primordialiter eas eodem acquiſiuerunt modo, quo ſenſim quædam decimæ in manus laicorum peruenere, nec titulus *ſuperioritatis territorialis* hic allegari poteſt. Ita recte cenſet HARPRECHT. *reſp. 19. n. 11. ſeqq.* & *conſ. 14. n. 70. ſeqq.* Vtitur vero hic etiam his argumentis, quod 2. *F. 56.*, quo *regalia* enumerata ſunt, decimæ in cenſum regalium haud fuerint relatæ, & quod *canon metallicus*, decimas metallorum continens, tantum principi in iure ciuili adſcribatur, exceptio vero firmet regulam in non exceptis caſibus. His tamen parum tribuo, tum quod nemo adhuc docuerit, complete *regalia* in *cit. tx.* tradi, in quo tantum illa declarata ſunt, de quibus eo tempore imperatoribus mouebatur quæſtio, teſtibus GVNTHERO in *ligur. lib. 8.* & RADEVICO *de geſt. imp. Friderici I. lib. II. c. 5.* tum etiam quod *canon metallicus* a decimis, de quibus agitur, prorſus alienus ſit, & decimæ non tantum fiſco, ſed etiam domino loci, ex propria quadam ratione adſcriptæ ſint in *l. 3. C. de metall. XI.* Lata eſt hæc conſtitutio anno 382.

Non pertinent ad regalia decimæ.

ab imperatoribus GRATIANO, VALENTINIANO & THEODOSIO & ſic eo tempore, quo decimæ, de quibus hoc titulo agitur, nondum erant introductæ, vt ex *fatis decimarum* ſupra relatis manifeſtum eſt. Quis ergo ſibi aliisque perſuaderet, in hac lege *exceptionem* tradi, cum *regula* ſeu *ius decimarum* adhuc ignotum eſſet? Vectigal certum fuit hæc *decima metallica*, quod tum *fiſco* tum *domino loci* ſoluendum erat; ſi appellationi ſoli eſſet inhærendum, etiam *decima litis*, cuius fit mentio in §. 1. *I. de pœn. tem. litig. inf.* huc referri deberet, quæ adhuc IVSTINIANO eſt antiquior, teſte BVDAEO *ad l. 2. §. ex eadem paulo poſt, de orig. iur.* Qui *ius circa ſacra & bona eccleſiaſtica* in ſubſidium aduocant, non euincunt, decimas ad *regalia* eſſe referendas, cum alioquin princeps quilibet decimas *ſuo iure* vbique repetere, ſuis applicare vſibus, ſubditosque imo ipſas eccleſias ab earum commodo & poſſeſſione arcere poſſit, niſi quis *beneficio principali* eſſet munitus. Fiſco vbique facultas competeret, quoscunque in perceptione decimarum turbandi, & in ius vocandi, niſi *titulum* demonſtrare poſſent, prout moris iurisque in iis eſt *regalibus*, quæ a priuatis poſſidentur. Aſt hæc philoſophia nondum eos, qui alias *fiſci* commoda quærunt, induxit, vt in ſcenam prodirent.

Reſpondetur ad argumenta in contrarium.

§. LVIII. Neque tuto id audere poſſunt, ſi robur argumentorum ſub examen reuocant. Primum, quod a *more gentium vetuſto* petitur, ab hac doctrina alienum eſt. Negari nequit, olim quandoque regibus & magiſtratibus *tributi loco* decimas ſolutas fuiſſe, & huc SAMVELEM, capita *iuris regii*, tunc inter gentes vſitati, referentem reſpexiſſe, prout illuſtrat SPENCER. *de leg. Hebr. ritual. lib. III. diſſ.* 1. *c.* 10. *ſect.* 1. *n.* 2. Aſt hæ *decimæ*, quæ *tributum reipublicæ* erant, haud ſunt confundendæ cum illis, quas DEVS in V. T. Leuitis ſacerdotibusque aſſignauit in *peculiarem ſuſtentationem*, quasque clerus Romanus eccleſiæ *eodem iure* ſibi vindicat. Principes *ius tributorum* iure regalium omnino exercent, eaque agris fundisque priuatorum imponunt, ſaluis adhuc *decimis*, eccleſiæ, aliisque, qui ab eccleſia ius ſuum habent, præſtandis.

Non ſunt tributi ſpecies.

Forſan grauius dubium quis inde erueret, conſtitueretque, decimas eſſe reuera *tributi* genus, quod clerici ſibi vindicant iure *eccleſiæ*, quæ *peculiarem rempublicam* conſtituit, & ſic *tributi* iure quoque haud defraudanda. Qua de cauſa *tributa egentium animarum* dicuntur in *c. 25. X. h. t. edit. Gonzalez.* Quodſi hoc verum eſt, vti omnino videtur, proteſtantes, qui eccleſiæ nullum ius tributa exigendi, nec ſtatum reipubl. aſſignant, hoc

hoc tributum eccleſiaſticum reipubl. inique ſubtractum potius ad *ius principis* referre debent. Enim vero non videndum, quid ex præſenti rerum ſtatu quidam paulo arrogantius aſſerant; ſed quæ vera decimarum ratio ab antiquo fuerit. Defuerunt eccleſiis eo tempore, quo in Germania decimæ inualuerunt, tot opimi reditus, vt clerici quoad maximam partem decimis & oblationibus viuere debuerint, obſeruante SCHATENIO *in annal. Paderb. ad ann.* 1295. *p.* II. *p.* 181. Fuerunt olim pauperum & cleri indigentioris præcipuum patrimonium decimæ, non *tributi proprie dicti ſpecies*, quod *iure reipublicæ* exigeretur, alioquin oblationes in vſum pauperum eodem cenſendæ forent iure. Si a quibusdam *tributa* dicuntur, ſenſu id *vulgari* fieri dicendum eſt, quod ſinguli contribuant in ſuſtentationem parochorum. Hac de cauſa etiam decimæ tum a *laicis*, tum a clericis poſſidentur, non vt *ius* quoddam *publicum*, ad quod tributa pertinent, ſed mere *priuatum*.

An Carolus M. decimas ſibi vindicauerit?

§. LIX. In altero argumento, ab exemplo CAROLI M. tracto, multum ſupereſt dubii. Ipſum decimas *menſæ ſuæ* addixiſſe tam improbabile eſt, vt potius capitularia & alia teſtimonia, ſupra adducta, contrarium loquantur, doceantque, quod etiam SCHATENIVS *cit. l.* obſeruat, decimas fuiſſe *epiſcoporum* & *cleri patrimonium* præcipuum tempore CAROLI M. conf. MEINDERS *cit. l. p.* 449. Denique quod addi ſolet, medio æuo *iuris regii* decimas eccleſiasque fuiſſe, id quidem eo admitti debet ſenſu, vt reges Francorum de bonis reditibusque eccleſiæ *quodammodo* diſponere, decimasque in feudum dare potuerint; non vero vt ſimpliciter illas cum reliquo patrimonio ſacro ad ſe & fiſcum ſuum traxerint. Præterea vero reges Francorum plus iuſto quandoque poteſtatem ſuam in patrimonium eccleſiæ extendiſſe, annales loquuntur, quippe quod non erat *publicum*, non *fiſci*, ſed *priuatum*, vt menſuram *iuris regii* & *publici* inde trahere non tuto liceat. Non ergo *ſua natura* decimæ ad *regalia* ſpectant, nec *ex accidente* eo relatæ apparent, id quod nonnunquam alias factum eſt, vt iura, alias priuata, ſolius fiſci patrimonio, lege publica addicta & ita claſſi *regalium* inſerta fuerint, prout vel *iuris venandi* exemplum oſtendit.

Quatenus olim iuris regii fuerint?

De iure noualium.

§. LX. Quæ cum ita ſint 1) facile iudicari poteſt de *iure noualium*, h. e. fundorum nouiter ad culturam redactorum. De iure canonico, quo omnibus prædiis hoc onus imminet, etiam ex *noualibus* decimæ præſtandæ ſunt, & quidem *eccleſiæ parochiali*, intra cuius fines ſiti ſunt, vel ſi extra eam, ad ius epiſcopale. *c.* 13. *c.* 29. *X. h. t.* ESPEN. *P. II.*

iur.

Quid noualia? *iur. eccl. tit.* 33. *c.* 6. SYRING. *in aur. praxi decim. c.* 7. Ceterum iam olim nonnunquam dubitatum fuiſſe, quid ſit *ager noualis*, liquet ex *c.* 21. *X. de V. S.* Epiſcopus Cæſarauguſtanus hoc mouit dubium INNOCENTIO; hic vero illud magis auxit, quam diſſoluit. Ait: *nouale eſſe agrum de nouo ad culturam redactum; de quo non extat memoria, quod aliquando cultus fuerit.* Recte vero obſeruat ESPENIVS *cit. l.* §. 4. non abſolute pontificem definire *noualia*, ſed explicare tantum mentem quorundam pontificum, qui quibusdam piis locis indulſerant de noualibus *immunitatem*. Hanc indulgentiam ſtricte eſſe accipiendam cenſuit pontifex, iuri communi repugnantem, & ita de illis *nouali̇bus* duntaxat intelligendam, quæ definiuit, quod ipſe contextus oſtendit. Ad hanc quæſtionem vero, quæ de decimis ex *nouali̇bus* præſtandis mouetur, ſtrictior hæc acceptio applicari nequit, nec vnice *inculta* ad culturam redacta huc ſpectant. Sunt decimarum mores diuerſiſſimi. In pluribus locis ex pratis, paſcuis, hortis & ſyluis non debentur decimæ: quid ergo ſi in formam agri reducantur, maxime ſi ſylua, arboribus exſtirpatis, ad culturam redigitur: ſi maria exſiccantur, ex quibus nullæ hactenus decimæ præſtitæ? Pontifex in *cit. c.* 21. ſyluas tales non videtur ad *noualia* retuliſſe, quia eius intentio non fuit, vt *in genere* eorum definitionem traderet. Dicendum ergo eſt, nouale eſſe *omnem fundum, qui demum nouiter in formam agri eſt redactus, vtut non abſolute incultus fuerit*, & parochos in illum habere intentionem fundatam, quatenus per *totam parochiam* decimas ex agris percipiunt, niſi mores locorum reſiſtant. Id facile conceſſerim; minime *nouale* dicendum eſſe illum fundum, cuius cultura ob tempeſtatem bellicam per plures annos neglecta, & denuo ad culturam tractu temporis reducta eſt, cui antiquo iure decimæ inhærent, illi præſtandæ, qui *ius decimarum* olim in eo obtinuit. HARTM. HARTMANN. *lib.* 2. *tit.* 53. *obſ.* 10.

Decimas noualium proteſtantes attribuunt principibus.

§. LXI. His præſuppoſitis de praxi proteſtantium dicendum. Communis eſt interpretum ſententia, *noualium* decimas *iure territorii* principibus proteſtantibus *conſuetudine vniuerſali* eſſe adſcriptas, quod *inculta* & *deſerta* his propria ſint. *t. t. C. de omni agr. deſ. l.* 1. *C. de bon. vac.* 2. *ſ.* 56. BVKISCH. *ad I. P. obſ.* 136. MYLER. *de ſtat. imper. c.* 70. SYRING. *cit. l.* §. 7. HARPRECT. *conſ.* 14. *n.* 78. AVCTOR *act. Lindau. p.* 154. LYNCKER. *deciſ.* 1168. B. STRYK. *ad ius eccleſ. Brunnem. lib.* 2. *c.* 6. §. 9. Equidem iam antea obſeruaui, quædam *lege publica prouinciali* regalibus adſcribi poſſe, quæ talia *ſua natura* non ſunt, adeoque in

in iis locis, vbi leges huiusmodi vel conſuetudines vigent, res ſalua eſt, fruſtra de *iure decimarum noualium* den Rott-Zehenden diſputatur, quales conſtitutiones recenſet SYRINGIVS *cit. l.* §. 9. Maior vtique eſt dubitandi ratio, ſi de *iure proteſtantium communi* diſceptatio inſtituitur.

§. LXII. Duo omnino ſunt fulcra, quibus ius hoc, principibus adſcriptum, defendunt ſtabiliuntque. Primum petitum eſt a *iure incultorum*, quod vix ſtringere videtur. Nam 1) non omnia noualia fiunt ex *incultis agris*, ex *iure territorii* ad principem ſpectantibus. Plures dantur fundi *priuatorum*, nunc primum ad culturam redacti, ſiue quod prorſus *inculti* fuerint, nullosque fructus tulerint, ſiue, quod exſtirpatis arboribus, vel exſiccatis aquis in *formam agri* redacti. Ad hos *ius incultorum* reduci minime poteſt. Ait SYRINGIVS *cit. l.* §. 8. non obſtante iure canonico, principem conſtituere poſſe, vt horum agrorum decimæ fiſco præſtentur. Enimuero non animaduertit SYRINGIVS, hic non agi de *iure conſtituendo*, ſed de *iure conſtituto*, & quid dicendum ſit, ſi leges prouinciales, quæ *ex accidente* regale nouum producere poſſunt, deficiunt? Fundamentum primarium petunt ex *iure incultorum*, quod *commune* videtur eſſe, nec tamen his applicari poteſt fundis. (2) Si de *incultis publicis* ſermo inſtituitur, illorum conceſſio vnice ad principem pertinet, & ita rei ſuæ legem, quam vult, dicere, adeoque vel *decimas* vel aliam *penſionem* ſibi reſeruare poteſt. Si hanc, non illas, ſibi reſeruauit, rurſus ambiguus hæreo, vtrum fiſcus *ius decimarum* exigere queat? Si hoc *regalibus* eſſet adſcriptum, quod antea reiectum eſt, nullus dubitandi ſupereſſet locus. Etiam reges & principes de *fundis ſuis patrimonialibus* olim ſoluiſſe decimas, adeo manifeſtum eſt, vt in ἀπορίαν vocari nequeat. Nec ſequitur: cuius eſt *fundus publicus*, ille *ius decimarum* habet, quippe quod a *proprietate* longe diſtat, & diuerſo plane fundamento nititur. Qui principibus proteſtantibus *decimas noualium* adſcripſerunt, id vnice feciſſe videntur ex ea ratione, quod ad *regalia* decimæ referendæ ſint. Ait SYRINGIVS *cit. l.* haud admittendum eſſe, vt iura canonica fundis principum onus imponant; de hoc vero minime quæritur, ſed an, ſi debentur decimæ, eæ principi debeantur? Annon enim hoc caſu potius pro *noualium libertate* pronunciandum ſit, poſtea inquirendi locus erit.

Ratio prima huius ſententiæ examinatur.

§. LXIII. Alterum fundamentum in *conſuetudine vniuerſali* collocatur, minime vero probatur. Aeque faciles hic Dd. ſunt in aſſe-

Ratio altera examinatur.

ſerenda conſuetudine, ac in controuerſia de *iure venandi*, quam itidem quidam *conſuetudine vniuerſali* regalibus attribuunt, non tamen probant. Si in quibusdam locis conſuetudo hæc recepta, illa *particularis* eſt, nec inde argumentum ad alia loca ſtrui poteſt. Alia, quæ SYRINGIVS *cit. l.* adfert argumenta, veluti de iure eccleſiaſtico per *inſtrumentum pacis* reſtituto, de iure *tributorum*, prorſus aliena ab hoc loco ſunt; imo ne quidem ſatis ſibi conſtare videtur, dum partim negat, ius percipiendi decimas eſſe *regale*, partim admittit, eſſe *pertinens regalium*, quæ quomodo differant, nec docet, nec forſan diſtincte concipi poteſt.

Decimæ noualium inter proteſtantes non ſunt neceſſitatis.

§. LXIV. Cui ergo debentur decimæ hoc caſu? Dico, nemini ex *neceſſitate:* nec enim proteſtantes ea ducuntur opinatione, præciſe ex omnibus fundis decimas ſoluendas eſſe. Sint decimæ in certis diſtrictibus *vniuerſaliter* receptæ, vel potius ab antiquo retentæ; non tamen inter noſtrates *præciſe* ad *noualia* extendendæ. Id pontificii vel ideo faciunt, quia *iure diuino* eas parochis vel clero aſſignatas eſſe contendunt, & ita quoque *noualia* neceſſario decimis ſubiecta eſſe debent. Nos contrarium adſtruimus. Neceſſitatem nullam agnoſcimus in decimis, quæ *lege eccleſiaſtica poſitiua* inualuerunt. Retinuimus easdem, quatenus introductæ, & vt *onus* rebus inhærent, nec in deſuetudinem abiere. Ad nouas introducendas, *deficiente lege prouinciali*, nulla nos cogit neceſſitas, nec ad eas admittendas in iis, qui *nouale* fecerunt, aliqua adeſſe videtur *obligatio perfecta*, ſecundum principia noſtrarum eccleſiarum. Pro *libertate* ergo in dubio magis ſtandum pronunciandumque, quæ illis non inuidenda, qui magnis ſæpe ſumtibus prædia ad culturam deducunt, & ita ſimul reipublicæ proſunt. Denique vix vllibi tam generaliter ius decimarum eſt receptum, vt non quidam fundi *immunitate* gaudeant, quod indicium præbet, non præciſe decimas ex quibuscunque agris eſſe præſtandas; adeoque tutius eſt, vt fundus fruatur libertate *naturali*, quam ante hac habuit. Quodſi vero quis exiſtimauerit, decimis non eximenda noualia (cuius rei tamen nulla nos vrget neceſſitas, cum hi facilius tolli quam *tributa* queant, immunitasque ab his demum noceat reipubl., non item ab illis:) ne ſic quidem præciſe principi præſtandæ, ſed potius *parochis* vel *paſtoribus*. Id quod facile ex *hypotheſi* aduerſantium colligi poteſt. Qui *decimas noualium* neceſſarias eſſe credunt, fundamentum neceſſitatis aliunde, quam ex *iure canonico*, trahere nequeunt, quod eas parochis vel epiſcopis aſſignat. Neque enim *ius territoriale*, vt dictum, illas præciſe fundis im-

Vel ſi præſtandæ, paſtoribus præſtandæ.

impoſiit, lege prouinciali ceſſante, neque vlla alia iuris neceſſitas. Si ergo præciſe præſtandæ, præſtent eccleſiis parochialibus, quibus iudice BRVNNEMANNO *lib.* 2. *iur. eccl. c.* 7. §. 18. vix commodius quam ex iis proſpici poteſt.

§. LXV. Quodſi regulariter princeps *iure territorii* eas ſibi tribuere nequit, multo minus *nobiles*, decimas ex agris ruſticorum ab antiquo percipientes, vi *iurisdictionis*, vt quidam volunt, ſibi aſſerere poſſunt. Fluxit quidem *iurisdictio patrimonialis* ex *dominica poteſtate*, olim in ruſticos competente: aſt nec ex *hac* decimas prædiorum ruſticorum poſſident, aut antiquitus ſuas fecerunt, quoniam etiam ipſorum *nobilium* agri *decimis parochialibus* ſubiecti fuere. Omne ius decimarum, quod in agros ruſticorum, ſibi ſubditorum, exercent, maioribus ſuis acceptum ferre debent, qui id ab eccleſia *in dubio* variis occaſionibus impetrarunt, vt aliquoties dictum. Inde vero nouum naſcitur dubium; quod ita olim *eccleſia* omne *ius decimarum* in præſentis poſſeſſoris maiores transtuliſſe, eiusque mentis fuiſſe videatur, vt quod ipſamet in futurum exercere potuiſſet, iam a præſente poſſeſſore exerceatur, ipſeque *iure ceſſo eccleſiæ* vtatur. Noui, vt plurimum nobiles, quibus *generatim* in omnibus ruſticorum agris hoc ius ab antiquo debetur, id intendere, & nonnunquam etiam agreſti plebeculæ impoſuiſſe, vt in *noualibus* decimas ſoluerent. Verum α) minime conſtat, aut probari poteſt, olim eccleſiam *omne ius decimarum*, etiam *in futurum* demum acquirendum, in poſſeſſoris maiores transtuliſſe, quæ tantum præſentes decimas, agris iam inhærentes, tradidit. β) Nec in dubio id factum fuiſſe credendum, ſed potius conceſſio talis ſtricte accipienda, ſecundum principia, quæ olim in hac doctrina obtinebant. *c.* 2. *X. de V. S.* γ) Idoneum argumentum huc trahi poteſt a præſcriptione decimarum in *aliena parochia*, & alio titulo acquiſitarum. Negat pontifex in *c.* 29. *X. h. t.* tale *ius decimarum ſingulare*, licet forſan generaliter per totam ſeſe diffundat parochiam, extendendum eſſe ad decimas noualium, *niſi rationabilis cauſa oſtendatur, per quam appareat, noualium ad eos decimas pertinere*, vt addit pontifex *cit. l.* Aſt vero hæc in *poſſeſſoribus* decimarum *laicis* vix concipi poteſt: nullam earum neceſſitatem agnoſcimus, quamuis eam ius canonicum ſemper vrgeat ſupponatque, adeoque *in dubio* potius rurſus *libertati* fauendum. Denique ex *c.* 25. *X. h. t. edit.* GONZAL. liquet, iam olim poſſeſſores, quibus generatim *ius decimarum* conceſſum, has *noualium* decimas ſibi arrogaſſe, quod indicat pontifex his verbis (quæ in plerisque editionibus deſunt)

Non nobilibus vi iurisdictionis.

An iure eccleſiæ ceſſo?

occaſione præterea veteris decimationis, (ſeu quod quis ex *veteribus agris* ius decimarum in genere habeat) *quam aſſerunt ſibi* (olim ab eccleſia) *conceſſam*, *aliqui decimas noualium ſibi non metuunt vſurpare. Verum* &c. Adfert quidem rationem decidendi, quam haud admittimus hodie; eam tamen maiores admiſere, adeoque prima conceſſio *indefinita* ſecundum *ſtatum antiquum*, & principia tunc vſitata & recepta, æſtimanda eſt, niſi contraria *conſuetudo* legitime doceatur. WEHNER *in obſeru. voc. noual-Zehend.* SYRING. *in aur. prax. decim.* 7. §. 12.

De controuerſia olim mota, qua ad inſtantiam fiſci nobilibus in ducatu Bremenſi editio tituli impoſita eſt.

§. LXVI. Præterea quoque ex hactenus adductis principiis reſolui poteſt quæſtio, anno 1691. magnis animi motibus agitata in ducatu Bremenſi, variisque ICtorum conſiliis examinata & excuſſa. Rex Sueciæ edicto publico *d.* 31. *Ian.* 1691. omnibus decimarum poſſeſſoribus iniunxerat imperaueratque, vt *titulum ſuæ poſſeſſionis* intra ſex hebdomadas *ſub pœna priuationis* ederent. Id admodum graue & magni præiudicii ſibi futurum credebant nobiles, decimarum poſſeſſores, adeoque ICtorum hinc inde expetierunt conſilia. Reſponſum, quod nomine ordinis ICtorum Vitebergenſium conſcripſit B. STRYKIVS, edidit B. HORN. *in diſſ. de clerico clericum non decimante in fin.* Tubingenſium ſententiam expreſſit B. HARPRECHT. *conſ.* 14. Aliorum rationes in compendio retulit SYRINGIVS *in aur. prax. decim. c. X. caſ.* 20.

Fundamenta fiſci regii.

§. LXVII. Fundamenta *fiſci regii* hæc erant: 1) quod in cauſis fiſci *editio inſtrumentorum* indiſtincte locum haberet; 2) quod decimandi ius *regalibus* annumeraretur vi *ſuperioritatis territorialis;* in his vero quilibet ſubditus cogi poſſit ad *edendum titulum* contra principem; 3) quod cum decimæ *eccleſiaſtici iuris* ſint, præſumtio ſit contra poſſeſſores decimarum ſecularium, donec *titulum* oſtenderint; 4) quod rex Sueciæ id eo magis a poſſeſſoribus vrgere poſſet, quod ſucceſſiſſet in ius omne archipieſcoporum Bremenſium, adeoque ſicuti hi reuocare potuere decimas, iniuſte a laicis poſſeſſas, ita quoque eorum ſucceſſor rex Sueciæ; 5) quod nec *præſcriptio immemorialis* hic titulum faciat, reprobata quippe in decimis.

Rationes examinantur.

§. LXVIII. Non dubium eſt, quin principiis erroneis in hac doctrina imbutus ICtus *fiſco regio* hoc ſuggeſſerit conſilium, crediderìtque, ita mox pinguiſſimas decimas ad fiſci penum trahi, vel ſub prætextu alicuius *iuris putatiui* poſſeſſores adigi poſſe, vt *pro redimenda*, quod aiunt, *vexa* cum fiſco tranſigerent, partemque de tunica ei concede-

cederent. Tantas non raro vnius hominis erroneis occæcati præiudiciis, nimiumque propriis confidentis viribus, impetus & conſilium turbas in republica dare poteſt, quo tot affliguntur ſubditi. ICtos in hac quæſtione omnino in negatiuam tranſire debuiſſe, eo minus dubii habet, cum pleræque petant id, quod eſt in quæſtione. A *ſuperioritate territoriali*, vel a *iure ſacrorum ius decimarum* fruſtra petitur, cui non cohæret, nec minus admittendum eſt, præſcriptionem omnem in hac materia exulare.

Vtrum editio tituli in poſſeſſorio hic neceſſaria ſit?

§. LXIX. Id videlicet *ex principiis iuris canonici* generaliter & *in theſi* hic quæritur: *an poſſeſſores laici decimarum titulum ſuæ poſſeſſionis edere teneantur, vt ne quidem in poſſeſſione vel quaſi decimarum defendi poſſint, niſi demonſtrato titulo?* Ante omnia videndum, quis editionem tituli vrgeat? aut enim de decimis controuertitur inter *laicos;* aut inter *eccleſiam & laicum poſſeſſorem;* aut inter *hunc & principem.* In primo caſu nulla eſt tituli editio neceſſaria, ſed qui decimas vindicat, ius ſuum probare, & interim poſſeſſor in ſua poſſeſſione vel quaſi defendi debet. POSTIVS *de manut. obſ.* 44. *n.* 50. Altero caſu Romanæ eccleſiæ Dd. vrgent *editionem tituli*, cum poſſeſſori iuris communis præſumtio reſiſtat, & decimas laicus poſſidere nequeat, adeo vt nequidem quadraginta annorum præſcriptio ſufficiat abſque titulo, nec ex ſola poſſeſſione vel quaſi in poſſeſſorio defendi poſſit, niſi *immemorialis præſcriptio* ſtatim doceri queat, quo ipſo reuera titulus eſt probatus. IDEM *cit. l. n.* 46. *ſeqq.* MARESCOTTVS *lib.* 1. *var. reſol. c.* 11. *n.* 60. *ſeqq.* Qua de cauſa etiam in *beneficiis eccleſiaſticis* deſiderant editionem tituli. B. STRYK. *de neceſſ. edend. titul. poſſ. c.* 5.

De praxi proteſtantium.

§. LXX. Ad proteſtantium fora id minime trahendum eſſe arbitror iuxta ea, qua §. *XXXV.* dixi. Nam I) decimarum non eſſe capaces laicos haud admittimus, quæ inter noſtrates non alio iure quam cetera *bona eccleſiaſtica* cenſentur, in quibus editionem tituli haud exigimus; II) præſumtio iuris communis poſſeſſoribus decimarum laicis hodie minime reſiſtit, poſtquam in quibusdam locis pleræque decimæ a laicis poſſidentur. Longiſſimo tractu temporis corroborata eſt diſtinctio decimarum *eccleſiaſticarum* & *ſecularium*, & licet forſan hæ ante plura ſecula ab illis ortum traxerint, ſcena tamen hoc modo mutata, omnis præſumtio iuris communis, quæ olim poſſeſſoribus obiecta eſt, in fumum abiit, nec amplius hodie applicari poteſt. Habent *decimarum ſecularium* poſſeſſores æque pro ſe præſumtionem ac quidem eccleſiæ decimarum eccleſiaſticarum poſſeſſores, imo ex *qualitate poſſeſſorum* vrgens hodie præſumtio

naſcitur pro *qualitate decimarum.* Si laicus eas poſſidet, *ſeculares;* ſin eccleſia, *eccleſiaſticæ* præſumuntur. Vanum omnino & ridiculum eſt, hodie omnes decimas adhuc *eccleſiaſticas* præſumi, id quod *euidentiæ rei* repugnat, & ita ab omni probabilitate alienum eſt. Si eccleſia a laico vindicat decimas & vrget editionem *tituli*, ſupponere neceſſario debet, illas eſſe *eccleſiaſticas*, quod tamen, vbi de *titulo* quæritur, in quæſtione eſt, id quod etiam admittit POSTIVS *cit. l. n.* 52. Vnde magnopere cauendum, ne iuris canonici tradita, ab hodierno rerum ſtatu prorſus abhorrentia, ſine iudicio applicemus. III) Supra iam obſeruatum eſt, in foris noſtris *decimas* eodem, quo cetera *bona eccleſiaſtica*, iure cenſeri; ſicuti vero in his non eſt edendus titulus, ita nec in illis.

An princeps poſſit petere editionem tituli?

§. LXXI. Denique ſi de *principe*, tituli editionem poſtulante, formatur quæſtio, præiudicialis quæſtio ante omnia eſt decidenda, an decimæ ad *regalia* ſpectent, & quo iure ad ea relatæ fuerint? In dubio, ad illa non ſpectant, prout hactenus dictum eſt. Imo ſi probari poſſet, ad *regalia* decimas referendas eſſe, *immemorialis præſcriptio* tamen poſſeſſores ab *editione tituli* abſolueret, quippe quæ præſumtionem iuris & de iure pro ſe habet, legitimo titulo olim acquiſitas fuiſſe decimas. Conf. HARPRECHT. *cit. conſ.* 14. HORN. *cit. l. in f.* Ne dicam, graue fore, ſi principes proteſtantes ad partes paparum, pro commodo fiſci, inclinare, eas vero relinquere vellent, quas olim FRIDERICVS I. tanta animi fiducia contra auſus papales, pro poſſeſſoribus decimarum, tuitus eſt in conuentu Geilenhuſano apud ARNOLDVM Lubecenſem *lib. III. chron. Slau. c.* 18. prout ſupra iam obſeruaui. Quodſi in *hypotheſi* ad ducatum Bremenſem hæc applicantur, in quo hæc controuerſia mota, auguror quidem, regem Sueciæ vel ea fuiſſe motum ratione, quod in *iura archiepiſcoporum* antiqua ſucceſſerit, & eorum iure *editionem tituli* vrgere potuerit. Verum quod ipſi archiepiſcopo, ſecundum praxin Germaniæ antiquiſſimam, obiici potuiſſet ex FRIDERICI I. exceptionibus, quibus pontificem repellendum eſſe cenſuit, id quoque regi Sueciæ obſtare debuit, ne recoquam argumenta hactenus allata, quæ etiam ipſos archiepiſcopos repellere potuiſſent.

Proteſtantes principes leges de decimis recte condunt.

§. LXXII. Hæc argumenta quoque oſtendunt declarantque, principibus proteſtantibus, ordinationes circa *decimas* promulgandi, poteſtatem competere, id quod ex ipſis rerum argumentis liquet. Et quidem quin circa *ſeculares decimas* principi id iuris conceſſum, nemo in dubium vocabit; vtrum circa *eccleſiaſticas* quoque, ſicuti in aliis rebus

eccle-

eccleſiaſticis leges præſcribunt ordinantque, conſtitutiones edere eis integrum eſt, quibus proſpiciunt, ne hi, qui pro ſalute eccleſiæ militant, & animabus hominum inuigilant, debitis defraudentur ſubſidiis. Ita ſane res noſtræ comparatæ ſunt, vt princeps magis pro augendis miniſtrorum eccleſiæ, maxime in pagis, ſalariis quam minuendis debeat eſſe ſollicitus. Nulla vero conuenientior ratio, id efficiendi, ſupereſt, quam per *decimas*, ab ipſo Deo olim Leuitis aſſignatas, adeo, vt in quibus locis deſuetudine exſtinctæ ſunt, ceteris paribus, prouidentia principali reſuſcitari in vſum paſtorum poſſint. Hoc ipſo nulla ſubditis fit iniuria, qui ad alendum paſtorem tenentur, præſertim cum moderari pro ſtatu ſubditorum decimæ queant, quippe quæ ad hanc quantitatem haud ſunt adſtrictæ. Obſeruauit id ipſum præter BRVNNEMANNVM ſupra laudatum GVILIELMVS WOTTONIVS, theologus anglus in tract. anglice conſcripto, quo *iura clericorum in eccleſia Chriſtiana* examinat. Defendit is ipſe §. 10. *ſqq.* imperantis ius proſpiciendi miniſtris eccleſiæ de ſubſidiis vitæ neceſſariis per *decimas*, aliaque media idonea. *Hæc poteſtas imperantis*, ait, *ſequela eſt eius iuris, quod exercet circa impoſitionem tributorum, eorumque commoda in vſum conuenientem conuertendi*, & quia vix vſus melior excogitari poteſt, quam qui alendis miniſtris eccleſiæ indigentibus impenditur, eius omnino rationem habere debet.

§. LXXIII. Equidem hoc *tributi* genus, maxime ſuper reditibus eccleſiaſticis, imponendi, ſoli pontifici tribuunt Romanæ eccleſiæ doctores. Nec deſunt exempla, antiqua & recentiora, quibus demum *ex indultu papali* licitum fuit, colligere decimas ex reditibus eccleſiaſticis *pro ſubſidio bellico* contra Turcas alioſque infideles, eo præſertim tempore, quo cruce ſignati pro recuperanda terra ſancta militarent. vid. MARTENE & DVRANDVS *tom. I. anecdot. p.* 1286. & 1287. & *tom. II.* paſſim. Verum 1) iam ſupra quoque obſeruatum eſt, reges Francorum de decimis admodum libere diſpoſuiſſe, & de iis edidiſſe ſanctiones ſine *indultu papali.* Nec vero 2) pontifici integrum eſt, pro lubitu nationi imponere decimas, aut inuito rege vel principe clerum hoc onere grauare reluctantem & inuitum. Nunquam curiæ Romanæ defuit prætextus neceſſitatis publicæ, religionis, & inſtantis periculi, quando ad exſoluendas decimas inducere populum huius vel illius gentis nationiſque voluit. Non tamen ſemper res ex voto ceſſit. Habita eſt anno 1518. coram imperatore MAXIMILIANO in conuentu principum Germaniæ a legatis LEONIS X. oratio *pro colligendis decimis in expeditionem contra Turcas*, quam refert FREHERVS

An pontifici ſoli hoc ius conceſſum imponendi decimas?

tom.

tom. II. rerum German. p. 698. edit. nouiſſ. Id omni mentis ope omnibusque egerunt viribus, vt Germaniæ proceribus perſuaderent, ſe ſincere agere, nec Romanam curiam, more maiorum, quærere Germanorum theſauros, ſed ſalutem eccleſiæ & religionis Chriſtianæ integritatem. Non tam credula fuit Germania, vt his artibus deciperetur. Iam aliquoties papa tentauerat tributum clero Germaniæ imponere, ſed fruſtra. SCHILT. *lib. V. de lib. Germ. eccleſ. c.* 10. §. 8. Aliis ergo modis pecunia corradenda fuit per *indulgentiarum commercium*, imo per impoſitionem *decimarum* infidelium debellandorum gratia.

Germanorum contradictiones.

§. LXXIV. Senſiſſe hoc ipſo tempore, quod indicaui, Germanos artem aulæ Romanæ, *oratio diſſuaſoria* apud eundem FREHERVM *cit. l. p.* 701. eleganter docet. Ait auctor orationis, legatis papalibus forſan a curia Romana dictum fuiſſe: *ite in orbem vniuerſum, prædicate, dicentes: qui crediderit & decimas ſoluerit, ſaluus erit.* Mox impias artes huius fictæ ſollicitudinis denudat, &, *ſub hoc prætextu*, ait, *per hanc fictam pietatem, ſub hoc vmbrato nomine explorare imperitiorem populum, ſugere lac gentium, inebriari mammona regum, dico ſcelus multo eſſe probabilius, quam quæ a Turca inferuntur.* Interiectis quibusdam monitis addit: *Pontifices Romani poſtquam cœperunt profana cum ſacris coniungere, imo relictis ſacris ſolum profana admirari, quam bene conſultum fuerit reipubl. chriſtianæ, quam bene placuerit ſuperis ipſorum inſtitutum, euentus comprobauit. Amiſſis externis, interna infinitis ſeditionibus conturbantur; diuina deſpiciuntur, venditur Chriſtus, lana ouium tondetur, de cuſtodia ſtudium nullum.* Speciatim in ſequentibus artes aulæ Romanæ ſubdolas, corradendi pecuniam ex regnis quibuscunque enarrat, grauiterque ſtatus adhortatur, ne in hanc *decimarum* impoſitionem conſentiant. Vicere tamen legatorum perſuaſiones, idque effecerunt, vt in *R. I. de anno* 1518. conſtitutum fuerit: Daß ein jeder Menſch im H. Reich, männliches und weibliches Geſchlechts, ſo zum H. Sacrament gehet und gehen ſoll, die nächſtkünftigen 3. Jahr lang eines jeden Jahrs, zu angeregter expedition und gemeinen Türcken-Zug, den zehenden Theil eines Reiniſchen Gulden geben und einlegen ſoll. Und damit derſelbe Fürſchlag bey denen Unterthanen ſo vielmehr angenehm, und zu mehren folgig, ſoll ihnen durch uns allen und jeden andere ihre Bothſchaften tröſtlich und glaubhaft angezeiget werden, daß ſolcher Anſchlag nirgends anderswohin, denn zu dem fürgenommenen Türcken-Zug gebrauchet und angewendet, und darauf dasjenige, was in ieder Obrig-

Obrigkeit gefallen wird, daſelbſt bey derſelben Obrigkeit in guter Gewiſſen-Verwahrung behalten ꝛc. Ita præcauere voluerunt ſtatus, ne pecunia hæc, in *publicam cauſam* collecta, per inſidias legatorum Romam deferri poſſet, quod plerique non ſine cauſa metuebant.

§. LXXV. Hæc fuſius quodammodo euoluenda & explicanda fuerunt, vt liquidum planumque fieret, quam caute & ſobrie in applicandis *iuris canonici* principiis inter *proteſtantes* verſandum ſit. Reliqua, quæ inter proteſtantes *ius decimarum* concernunt, ex moribus & conſtitutionibus particularibus potiſſimum petenda ſunt, quæ integris tractatibus a BLVMIO, WERNDLE, SYRINGIO aliisque ſunt excuſſa. Pauca tamen adhuc addam, quæ illuſtrationi textuum huius tituli inſerviunt. *Decimis realibus* quoscunque agrorum poſſeſſores obnoxios eſſe, vulgata eſt iuris canonici regula, *c.* 4. 23. 24. 29. *X. h. t.* (nam *perſonales* vix inter pontificios praxin habent) adeo vt nobiles proceresque, imo etiam reges olim huic tributo ſubiecti fuiſſe legantur. vid. *capitul. Karoli M. de villis c.* 6. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 332. Nec excepti erant coloni epiſcoporum & abbatum, prædia eorum *iure colonario* poſſidentes, ceu liquet ex *concilio Cabilonenſi II. de anno* 813. apud HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 1035. *c.* 19. & GRATIANVM in *c.* 46. *C.* 16. *qu.* 1. *Decreuit*, aiunt patres, *ſacer iſte conuentus, vt epiſcopi & abbates de agris & vineis, quæ ad ſuum vel fratrum ſtipendium habent, decimas ad eccleſias deferri faciant: familiæ vero ibi dent decimas ſuas, vbi infantes eorum baptizentur, & vbi per totum anni circulum miſſas audiant.*

Reales decimæ generatim fundis inhærent.

§. LXXVI. Et tamen PASCHALIS II. in *c.* 2. *X. h. t.* ait: *Nouum genus exactionis eſt, vt clerici a clericis decimas* (in *append. ad concil. Lateran. p. XIII. c.* 16. apud HARDVINVM *tom. VI. p. II. concil. p.* 1770. legitur: *frugum decimas vel animalium*) *exigant, cum nunquam in lege domini legamus: non enim Leuitæ a Leuitis decimas accepiſſe leguntur. Ibi profecto clerici, qui a clericis ſpiritualium miniſteriorum labores accipiunt, decimas ei debent.* Natum inde eſt tralatitium illud: *clericus clericum non decimat*, quod peculiari *diſſ. de clerico clericum non decimante* B. HORNIVS illuſtravit, & §. 10. varietatem lectionis huius textus annotauit. Duæ propoſitiones in hoc textu occurrunt: poſterior ad *exceptionem*, prior ad *regulam* ſpectare videtur, quod vel ratio, ex iure diuino a pontifice depromta, docet. Pertinere vero ad *exceptionem* illi videntur clerici, qui parochis presbyterisque inferiores ſunt, nec miſſas legunt, iusque ligandi, aut ſoluendi mini-

Non tamen clericus clericum decimare dicitur.

Niſi miniſteriorum ſpiritualium labores ab eo accipiat.

minime habent, & ſic a parochis *miniſteriorum ſpiritualium labores* accipiunt, quod etiam de *monachis* dicendum, qui quidem inter *clericos* referuntur, paſſim tamen *miniſteriorum ſpiritualium labores* a presbyteris accipiunt. Equidem ratio adducta tantum *perſonales decimas* reſpicere videtur, ab iis vnice perſoluendas, qui ſacramenta a parochis recipiunt, cum *prædiales* indiſtincte a prædiorum poſſeſſoribus, & ſic etiam a iudæis aliisque infidelibus, *c.* 16. *X. h. t.* ſine reſpectu *ſacrorum*, præſtentur. Verum 1) de *prædialibus* decimis pontificem diſpoſuiſſe, verba ex *appendice concil. Lateran.* adducta docent. Nec 2) ratio tam incongrua aut inſulſa eſt. Ab origine primæua petita eſt, qua æque, vt *oblationes*, quibus *h. t.* æquiparantur, & coniunguntur, ſolutæ ſunt, & ſic reſpectum ad *ſpiritualium laborum miniſterium* habuerunt. Imo fratres ex *oblationibus* & *decimis* vnice olim fere vixiſſe, ſupra obſeruaui, adeoque *ſtipendia militiæ ſacræ* erant. Id ipſum olim præbuit anſam dubitandi in *c.* 18. *X. h. t.* de hominibus certæ eccleſiæ, qui terras in alia parœcia excolant, cuinam eccleſiæ decimas ſoluere debeant? Auctoritates ſanctorum patrum diuerſas ſe reperiſſe fatetur pontifex additque, nondum hanc litem finitam fuisſe, quæ nullam habuiſſet ambiguitatem, ſi ſimpliciter *poſſeſſoribus, qua talibus*, ſine reſpectu *ſacrorum* olim fuiſſent impoſitæ.

Senſus regulæ in applicatione.

§. LXXVII. Ad *regulam* quod attinet, recte monent interpretes, & cum iis B. HORNIVS *cit. l.* eam tantum pertinere ad bona *eccleſiaſtica*, non clericorum *patrimonialia*, quibus decimæ inhærent, & hac de cauſa a clericis quibuscunque præſtari debent. *c.* 42. *C.* 16. *qu.* 1. *Eccleſiaſtica* vero prædia, pro ſtipendio ſacro deputata presbyteris, immunia a decimis voluit pontifex, ſed in *applicatione* meo iudicio latet omnis difficultas. Aut enim quæritur de prædiis *intra limites parochiarum* ſitis, aut in *alieno territorio* conſtitutis. Si ad illa deciſio applicatur, inanis videtur deciſio, cum parochus a ſemet ipſo haud exacturus ſit decimas, niſi, quod forſan papa ſuppoſuit, de eo caſu illam accipiamus, quo plures parochi vni eccleſiæ præſunt, ſingulisque prædia eccleſiaſtica pro *ſtipendio ſacro* ſeorſim aſſignata ſunt; hoc caſu neuter ab altero decimas petit, quas olim tantum parochiani & laici ſoluebant pro *ſacrorum adminiſtratione*. Quodſi vero *minores clerici*, vt lectores, exorciſtæ, cuſtodes in eadem eccleſia adſunt, (quod frequenter accidebat, cum plerique olim ordines minores ambirent) hos ad decimas præſtandas obligari ex *cit. c.* 2. colligitur, prout iam dictum eſt. Id tamen in dubium a pluribus vocari, eo minus mirandum eſt, cum variæ ſint conſuetudines circa decimas, ad quas interpre-

pretes non raro ſuas ſententias attemperare conantur. Aegre enim clerici ſuis prædiis, quibus aluntur, hoc onus imponi paſſi ſunt, adeoque per tot temporum decurſum immunitatem obtinuere.

§. LXXVIII. Ad *prædia eccleſiaſtica*, in parochia alterius ſita, difficilius hanc deciſionem applicant, vt docet GONZALEZ ad *c. cit.* 2. ex GOTFRIDO WINDOCINENSI; nam epiſcopos quoque olim ad decimas ſoluendas ex *prædiis eccleſiaſticis* obſtrictos fuiſſe, obſeruaui in §. 75. *in f.* Coniunguntur in textu adducto *epiſcopi* & *abbates*, qui ad *eccleſias* deferre decimas iubentur. Sed ad quas? reſpondet GONZALEZ ad *cit. c.* 2., ad *ſuas*, quod prorſus textui contrarium eſt. Nam 1) abbates æquo iure cum epiſcopis cenſentur, quos tamen decimas eccleſiis parochialibus ſoluiſſe, nunquam in dubium vocatum eſt. *c.* 3. & 4. *X. h. t.* Nec 2) quæſtio moveri potuit de decimis, quas epiſcopi ſibimet ipſi ſoluere debuerint. Alteri ſoluuntur decimæ, adeoque *eccleſiæ* intelliguntur *parochiales*, intra quarum fines epiſcopi & abbates prædia, ad ſuam ſuſtentationem deſtinata ſita, habent. His ſuppoſitis, vulgatum illud: *clericus clericum non decimat*, hunc habet ſenſum: collegæ parochi de prædiis intra limites parochiarum ſitis ſibimet ipſis non ſoluunt decimas; eas tamen accipiunt 1) a clericis minoribus, monachisque, qui ab iis *laborum ſpiritualium miniſterium* accipiunt: 2) ab *extraneis* clericis, monachisque, intra limites parochiarum prædia ſtipendiaria poſſidentibus.

Et quoad prædia in aliena parochia ſita.

Senſus regulæ ſpecialior.

§. LXXIX. Monachi itaque a decimarum ſolutione haud fuere immunes, quamuis recentiori æuo *clero* adſcripti fuerint. Olim de eo minus dubitari potuit, poſtquam ſtatus eorum *laicalis* non *clericalis* iudicabatur, & parochiis æque vt alii laici ſuberant *c.* 3. & 4. *X. h. t.* Id tamen monachis admodum moleſtum fuiſſe, quis negauerit? Plurimi ergo a ſede papali immunitatem a decimis impetrarunt. *Ciſtertienſes*, *Hoſpitalarii*, & *Templarii* eo beneficio paparum vſi ſunt per plura tempora, de iis prædiis, *quæ propriis manibus vel ſumtibus colebant. c.* 9. 10. 12. *X. h. t.* VGHELL. *in Ital. ſacra tom. I. p.* 383. *nou. edit.* In ſumma olim paupertate viuebant ordinum horum aſſeclæ, omniumque rerum inopia premebantur, quod pontifex ipſe innuit in *c.* 9. *X. h. t.* & ita intuitu *paupertatis* hoc priuilegium iis datum eſt. Quis vero ignorat, quam ampliſſima prædia & latifundia poſtea nacti fuerint, vt vel Crœſum diuitiis ſuperare videantur. Id ipſum turbas non leues dedit, cum ex argumento horum bonorum *decimæ parochiales* magnopere fuerint imminutæ. Hac de cauſa in *c.* 34. *X. h. t.* cautum eſt, vt in futurum de *prædiis acquirendis*

Monachi a decimarum ſolutione non fuere immunes,

exceptis quibusdam,

quod poſtea rurſus limitatum.

dis decimas, quæ eis inhærent, ſoluerent, licet vel maxime ea propriis manibus & ſumtibus colerent, quod etiam ad alios regulares, qui gaudent ſimilibus priuilegiis, extenſum, quo ipſo *Templariis* quoque & *Hoſpitalariis* immunitas eſt ademta. Conf. B. HERTIVS de *iactit. ord. Ciſtert. libert. ſect.* 2. *§.* 19. Adeo late enim olim patebat hæc immunitas, vt non tantum ea fruerentur, intuitu prædiorum, monaſteriis attributorum, quæ propriis ſumtibus colebant, ſed etiam conductorum, quod pontifices generaliter iis *laborum ſuorum* decimas indulſiſſent. *c.* 10. *X. h. t.* Perſpicue id docet ALEXANDER III. in epiſtola *ad epiſcopum Eboracenſem* apud MARTENIVM & DVRANDVM *tom. I. theſ. anecdot. p.* 600., in qua ſenſum *c.* 10. *cit.* his declarat verbis: *In eo autem, quod de compellendis monachis albis & nigris, canonicis regularibus & ſecularibus, ad ſoluendas decimas de conductis, quos habent ad terminum vel ad firmam, a nobis tuæ diſcretionis prudentia poſtulauit, te vel alium quemlibet audire vel exaudire nulla ratione poſſemus: niſi manifeſte vellemus obuiare iuſtitiæ & prædeceſſorum noſtrorum inſtitutionibus contraire: ne videremur religionem perſequi, quam ſi forte non habemus in nobis, in aliis diligere & fouere tenemur. Cautum ſiquidem habetur in ſcriptis prædeceſſorum noſtrorum Romanorum Pontificum, quod religioſi viri ab exactione decimarum de laboribus ſuis, quos propriis manibus vel ſumtibus colerent, & de nutrimentis animalium ſuorum prorſus eſſent immunes. Sed piæ recordationis Adrianus papa prædeceſſor noſter labores in noualia pro ſua voluntate conuertit. Illud etiam nos a tuæ petitionis effectu videtur retrahere, quod in veteri teſtamento non recolimus nos vnquam legiſſe, vt Leuitæ Leuitis decimas perſoluiſſent. In nouo quoque, ſicut tua non ignorat diſcretio, non ambigimus eſſe ſtatutum, vt populus eccleſiis illis decimas ſoluant, vbi eccleſiaſtica recipiunt ſacramenta. Inde apoſtolus dicit: non eſt magnum, ſi carnalia veſtra metamus, vbi ſpiritualia ſeminamus &c.* Argumentum a *Leuitis* ad *monachos* tractum adeo lubricum eſt, vt omnes monachos a decimis eximeret, ſi vim haberet, ne dicam, monachos ne quidem eo ſenſu proprie inter *clericos* referri, vti quidem presbyteri, aliisque in ordinibus conſtituti. Adeo miſere philoſophia aulæ Romanæ cohæret, vt non mirandum ſit, ſæpius eam in craſſiſſimos errores, hoc argumentandi genere, dilapſam fuiſſe.

§. LXXX.

§. LXXX. Decimæ ſoluendæ de *omnibus quibuscunque fructibus*, ſi vel maxime in eodem horto vel agro diuerſa ſemina diuerſis anni temporibus ſparſerint agricolæ, *c.* 21. *X. h. t.* quamuis alias mentio vtplurimum *frugum* vel *frumenti* ſoleat fieri, cum a potiori fiat denominatio, &, vt loquuntur, parochus ex iure communi habeat intentionem fundatam in quoscunque fructus. Proinde 1) mutatio generis fructuum non mutat decimas, MEV. *p.* 9. *dec.* 68. nec ei opponi poteſt, quod ex eo genere fructuum decimas antehac non perceperit parochus, cum *cauſa* magis hic ſpectetur, quam *exercitium*, vt ait L. B. de LYNCKER. *reſponſ.* 170. *n.* 12. h. e. magis ad *ius decimarum* fundo inhærens reſpiciendum, quod circa quoscunque fructus verſatur, quam ad *vſum ſpecificum* circa hos vel illos fructus. 2) Mutatio *qualitatis loci* ius illud rei inhærens non mutat, veluti ſi ex vinea fiat ager arabilis. B. de LYNCKER. *cit. l. n.* 11. & *n.* 20.

Soluuntur decimæ de omnibus fructibus.

§. LXXXI. Inde quoque 3) debentur decimæ ex fructibus in agris, qui alias ceſſant, extra ordinem natis, prout reſpondit ill. Fac. iurid. huius loci *Menſ. Sept.* 1706. ad quæſtionem:

Debentur quoque decimæ de fructibus ex agris alias quieſcentibus perceptis.

> Ob nicht die Gemeinde zu D. von allen Früchten, und alſo vom Rauch-Futter, Kohl, Rüben ꝛc. ſo in die Brache geſäet worden, den Zehenden zu geben, und die allegatam libertatem ordentlich zu erweiſen ſchuldig ſey?

Wann nun gleich von Seiten der Gemeinde eingewandt werden will, daß ſie nur allein den halben Zehend zu geben verbunden, welches nicht anders als nur von ſolchen Früchten zu verſtehen, welche man in Garben zu binden pfleget, und daher auf Kohl, Rüben, und dergleichen nicht zu extendiren ſey, wie ſie denn auch bishero in poſſeſſione libertatis von ſo langen Jahren ſich befinde, daß ſie mit der exceptione præſcriptionis ſich füglich ſchützen könte, und bey ſolcher Bewandtniß auch kein ordentlicher Beweiß von ihr gefordert werden möchte. Weil aber dennoch der Acker an- und vor ſich ſelbſt zehendbar iſt, und alſo alles, was an Früchten daran genoſſen wird, hierunter verſtanden werden muß, daher die expreſſio, daß der Zehende in Garben oder Mandeln zu entrichten ſey, die andere Früchte, welche ſolcher geſtalt nicht geſammlet zu werden pflegen, nicht excludiret, ſondern die denominatio nur a potiori & frequentiori hergenommen iſt, wie denn auch dergeſtalt die Magdeb. Pol. Ordn. *O.* 45. *§.* 5. ſolches deutlich dahin erklähret, daß, wenn Erbſen, Wicken, Bohnen, Leinſahmen und

dergleichen in die Brache geſäet werden, von ſolchen erwachſenen Früchten gleichfalls der Zehende gegeben werden ſolle ꝛc. So erſcheinet hieraus ꝛc.

An æſtimatio loco fructuum ſolui poſſit?

§. LXXXII. Debentur 4) decimæ *ex ipſis fructibus*, nec loco earum *æſtimatio* offerri poteſt, niſi per conuentionem aliud placuerit. Inde duplex naſcitur decimarum ſpecies, der Rauch-Zehend, quæ *in natura* præſtatur ex fructibus; & der Sack-Zehend, loco cuius quotannis *certa æſtimatio* ſoluitur. Quamuis vero per diuturnum tempus hæc fuerit ſoluta, prior ſpecies tamen, quæ *regularis* & *ordinaria*, nunquam amittitur, quia reuera hæc conuentio *conductionem* continet, qua poſſeſſoribus agrorum locantur decimæ pro certa penſione annua, quale negotium præſcriptionem non admittit, nec impedit, quo minus poſſit reſignatio fieri locationis factæ. MEVIVS *p.* 8. *deciſ.* 66. Sed iam ſatis eſt, ne me quis ſcrinia ſcriptorum, de *decimis* prolixe agentium, compilaſſe putet, præſertim cum reliqua in *iure parochiali* iam pro ſcopi ratione ſint excuſſa & explicata, adeoque *verbum non amplius addam*.

Debentur etiam parochis primitiæ & oblationes.

§. LXXXIII. Præter decimas etiam *primitiæ* & *oblationes* parochis attribuuntur, quæ in ſolis eccleſiarum bonis præcipue olim numerabantur, vt ait PASCHALIS in *c.* 13. *X. de V. S.* adeoque de his etiam olim monachi, ſacerdotalia peragentes, participarunt *c.* 21. & 23. *C.* 16. *q.* 1. quod indicium præbet, monachatui proprietatem rerum non omnino reſiſtere. Erant videlicet omnes reditus eccleſiaſtici olim in diſpoſitione epiſcoporum, & ſic etiam *oblationes* & *primitiæ*, *c.* 6. *D.* 32. de quibus clerici partem accipiebant, vt ſæpius monitum eſt. Poſtquam vero *beneficia ſtabilia* ſingulis aſſignata ſunt, *oblationes* & *primitiæ* vſibus parochorum præcipue ceſſarunt, vtpote quorum principale officium in miſſis legendis collocatur, ad quas huiusmodi munera deferebantur.

Primitiæ quid?

§. LXXXIV. PRIMITIAE dicuntur *primæ fructuum obuentiones*, vt primi animalium fœtus, primi fructus de terra ad culturam redacta, & denique prima de fructibus ſingulorum annorum commoda. Inſtituti antiquiſſimi fuit, eas DEO conſecrare, fonti omnis boni, & omnium commodorum largitori. Hac religione & deuotione etiam tenebantur gentiles, teſtibus SAMVELE PITISCO in *lex. antiqu. Roman. voce primitiæ*, SPENCERO *de LL. Hebr. ritual. lib.* 3. *diſſ.* 1. *c.* 9. GVTHERIO *de vet. iur. pont. lib. IV*, 16. quamuis SPENCERVS inde minime colligere debuiſſet, *primitiarum* inſtitutum moremque ex *religione gentilium* petendum eſſe. Prima eius veſtigia inter eos, qui verum colebant DEVM, deprehendimus, ſacra

ſacra ſcriptura exemplo ABELIS id corroborante. *Gen. IV*, 4. Grati animi deuotique indicium erat, DEO, vnde omnia ſunt, *primitias* offerre, & hoc ſigno externo gratias eidem perſoluere, in quo DEVS *mentem* cordaque magis, quam *externum opus* conſiderabat reſpiciebatque. *Gen. IV*, 4. 5. Imo ex his primitiarum, DEO conſecrandarum, oblationibus *ſacrificia* originem traxiſſe, omnino perſuaſiſſimum habeo. Erat enim *primitiarum oblatio* DEO facta *ſacrificium eucharisticum*, vnde poſtea tot aliæ ſacrificiorum ſpecies dimanarunt, more ſacrificandi hac occaſione forſan introducto.

§. LXXXV. Quemadmodum vero, qui a vero Numinis cultu, ſuperſtitione irrumpente omniaque corrumpente, deſciuerunt, externam rerum vmbram, quarum ſubſtantiam maiores poſſederant, retinuerunt, ita quoque *ſacrificiorum primitiarumque* vſus ad eos deriuatus eſt, vt non tam fideles a gentilibus, quam hi ab illis ſacrorum horum morem deſumſerint. Quis enim negauerit, gentiles a fidelibus legitimam habere propaginem, illorumque maiores in vero cultu DEI enutritos fuiſſe? quis in dubium vocauerit, religionem idololatricam nihil aliud eſſe, quam religionem corruptam, idololatria & ſuperſtitioſa infectam interpretatione, & veri DEI deſtitutam cultu & agnitione? Vnde idololatriam *antediluuianam* vix negari poſſe iudico, quam SELDENVS *de Diis Syris c. III.* VOSSIVS *lib.* I. *de orig. & progreſſ. idolol.* ANTONIVS *von* DALE *de orig. & progreſſ. idolol. & ſuperſtit. cap. II.* plenius adſtruxere, quamuis Dn. BVDDEVS *in hiſtor. eccl. vet. teſtam. P.* I. *p.* 156. illam in dubium vocauerit. Iidem mores idololatrici poſt diluuium prorupere, & rurſus, quæ in patre NOACHO obſeruauerant pietatis exercitia poſteri deperditi, vt primitiarum oblationes aliaque ſacrificia, deprauarunt, ſuisque liberis, morum paternorum heredibus, tradiderunt, vnde mos *primitiarum*, in ſe admodum pius, inter gentiles diffuſus, & religioni eorum inſitus eſt. DEVM poſtea primitias ex tam antiquiſſimo ritu ſibi vindicaſſe, inter Iſraëlitas, & lege ſtabiliuiſſe, legimus in iure Moſaico, non exemplo ſacrorum Aegyptiacorum, quod credit SPENCERVS, ſed patriarcharum facto, quod olim DEVS ob eorum fidem probauerat, & a quibus ipſi Iſraëlitæ deſcendebant. Offerebant ergo gentiles *primitias* DEO; offerebant ſecundum *legem diuinam* Hebræi; ſed duo faciendo idem, non idem erat. Speciatim his præſcripta erant iura a MOSE, quæ vnde hauſta fuerint, hic inquirendi non eſt locus. Id tantum adiicio, fuiſſe illa ritualia, & religioni Hebræorum innexa, vnde ſtatum noui teſtamenti haud ſtringunt.

A gentilibus etiam receptæ.

§. LXXXVI.

De vſu earum in nouo fœdere.

§. LXXXVI. Loquor de *primitiarum iuribus ſpecialibus*, legibus Moſaicis determinatis. Deo enim gratias deuotas eſſe agendas pro tot bonorum affluentia, & exinde prima quaſi commoda ei conſecranda, *pietatis* omnino opus eſt, admodum commendandum. Ritu vero ſacrificandi exſtincto, conſecratio ſub *forma antiqua* fieri nequit, bene ſub ſimili, ſi in vſus *pauperum* aliarumque perſonarum miſerabilium deputentur; vel CHRISTO ipſo approbante. *Matth. XXV*, 40. Hac intentione forſan patres *primitiarum conſecrationem* ſeu *in pios vſus verſionem* animis Chriſtianorum inſinuarunt, quod minime reprobandum erat, eo præſertim tempore, quo ſollicitudo pro *alendis pauperibus* haud deferbuerat. Eodem modo nec *ſacrificia proprie dicta* DEO amplius inter Chriſtianos offerebantur *ex lege*, ex religionis inſtituto. CHRISTVS, ſuo ſanctiſſimo ſacrificio, ſeſe ſemel pro nobis efficaciſſime obtulerat, & ita recte negarunt, ritum ſacrificandi amplius eſſe neceſſarium. Nihilominus ex pio in indigentes affectu plura offerebant, eaque nonnunquam *offerri DEO* dicebantur eodem, quem de *primitiis* adduxi, ſenſu. Erat ergo admodum ſobria primorum Chriſtianorum ſententia de *oblationibus* & *primitiis*, quam ſuis etiam conſignarunt ſcriptis, vt poſteritati de *inſucata intentione* conſtaret. Aſt *corrupta quid non imminuit dies?* minus cauta plurimorum philoſophandi libertas & argumentandi ratio allegorica myſticaque in peius omnia ruere fecit, vt poſtea *primitiarum* vſus aliunde ſpeteretur, & *oblationes* multa ſuperſtitioſa inficerentur opinione. Adeo verum eſt illud poëtæ:

Interque nitentia culta
Inſelix lolium & ſteriles dominantur auenæ.

Nulla lex eccleſiaſtica de iis ab initio aderat.

§. LXXXVII. Videlicet de *primitiis ſoluendis* nulla ſub naſcente eccleſia lex eccleſiaſtica audita eſt. Quod in *c.* 4. *apoſtol.* apud HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 10. & *p.* 33. de *primitiis* traditur, non eſt apoſtolicum inſtitutum, ſed ſeculorum ſubſequentium vſus. PSEVDO-CLEMENS ait: *Omnis autem fructus domum mittatur, primitiæ epiſcopo & presbyteris. Clarum autem eſt, quod epiſcopus & presbyteri diaconis & reliquis diſtribuant.* Canone præcedente III. apoſtoli finguntur indulſiſſe, vt tantum legumina noua tempore opportuno ad *altare* deferantur, quod eo tempore inter non entia relatum eſt. Qui menſas agapis deſtinatas *altaria* fuiſſe aſſerunt, næ grauiter errant, vt ſuo

ſuo loco indicabo. Si *canones Arabici Nicæni* genuini forent, iam ſeculo IV. legem de *primitiis ſoluendis* adfuiſſe conſtaret. Etenim *c.* I. conſtitutum apud HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 510. fingitur: *Item exigit a vobis DEVS, vt offeratis primitias frugum veſtrarum & primitias fructuum vinearum, & iumentorum veſtrorum eccleſiis, vt ex eis alamur ſacerdotes & eccleſiæ miniſtri.* Ignorant vero hanc legem *canones Nicæni genuini*: ignorant canones ſynodorum reliquarum huius ſeculi.

§. LXXXVIII. Priuatæ patrum doctrinæ, pro reducendis in praxin ex lege Moſaica *primitiis*, magis ſollicitæ fuerunt, & ſatis credibile eſt, iam ſeculo IV. vſum quendam earum fuiſſe, natumque ex *oblationibus* iam dudum vſitatis, & liberrima offerentium voluntate. Facit iam HIERONYMVS in *epiſt. ad Fabiol. de veſte ſacerdotali* huius moris mentionem &, *primitiæ frugum*, ait, & *omnium libarum atque pomorum offeruntur antiſtiti, vt habens victum atque veſtitum, absque vllo impedimento, ſecurus & liber ſeruiat domino.* Ea vir ſanctus cum aliis ducebatur opinione, *ſacerdotium veteris teſtamenti* translatum fuiſſe ad epiſcopos presbyterosque, & hac de cauſa æqualia deberi iura miniſtris N. T. eccleſiæ. Adeo vero ſollicitus fuit in hoc dogmate firmando, vt etiam ex traditionibus patrum *quantitatem primitiarum* quodammodo determinaret, quæ *lege Moſaica* offerentium arbitrio erat relicta. *c.* I. *X. h. t.* Hæc argumentandi ratio vitium omnino habuit, æque vt in *decimarum* præcepto. Pia intentio eorum fuit, qui primitias eccleſiis offerebant, vt in *vſus pauperum* converterentur, & ſimul *clericorum*, quatenus indigerent. Aſt, vt liquet, ex *lege Moſaica*, adſcriptæ ſunt ſimpliciter *ſacerdotio*, ex hac hypotheſi, quod DEVS *primitias* cum *decimis* ei peculiariter aſſignauerit. Moris huius quoque fit mentio in *concil. Carthag. III. c.* 24. *anno* 435. celebrato, apud HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 963. vbi patres reſtringunt vſum primitiarum; *nec amplius in ſacrificiis* (alii legunt *primitiis*) *offeratur, quam de vuis & frumentis. Approbant* magis patres vſum primitiarum, quam vt eundem lege eccleſiaſtica *præcipiant* in verbis adductis, quamuis de neceſſitate ſoluendarum primitiarum forſan erant perſuaſi cum ceteris patribus, ex legis Moſaicæ principiis. Euidenter de hac *neceſſitate* loquitur HIERONYMVS *ad Malach. c. III. quod de decimis primitiisque diximus, quæ olim dabantur a populo ſacerdotibus ac Leuitis, in eccleſiæ quoque populis intelligite, quibus præceptum eſt, non ſolum decimas dare & primitias, ſed & vendere omnia, quæ habent & dare pauperibus & ſequi dominum ſaluatorem. Quodſi facere nolumus, ſaltim iudæorum imitemur exordia, vt pauperibus partem demus ex toto, & ſacerdotibus ac Leuitis honorem debitum referamus.*

Priuata patrum doctrina earum vſum commendauit.

Clericis ſunt aſſignatæ primitiæ, quod κατ' ἐξοχὴν eſſent pauperes.

§. LXXXIX. Commendat hanc HIERONYMI ſententiam magnopere THOMASSINVS *p. III. de vet. & nou. eccl. diſcipl. lib. I. c. 4. in f.* eamque inde nectit concluſionem: *Decimis ergo & primitiis donantur & coluntur clerici tanquam maieſtate DEI circumfuſa effulgentes, tanquam* CHRISTI *perſona induti, tanquam vicem omnium circumgeſtantes pauperum, quo fit, vt eis non frui, ſed vti debeant religioſe, pie & parce.* Noua ſane & olim prorſus incognita & inaudita philoſophia! Quis vnquam ſanus docuit, clericos *omnem pauperum vicem* circumgeſtare, & κατ' ἐξοχὴν eſſe pauperes, quibus bona eccleſiaſtica conſumendi facultas data? Male hac futili & inſulſa ratione cauſæ eccleſiæ ſuæ conſulit, & manifeſtisſime prodit, ſub hac *fictione* clericos, id quod *pauperum* eſt, ad ſe traxiſſe, nouumque genus *paupertatis*, in ſacris incognitum, & in rei veritate haud fundatum, conſtituiſſe. Huiusmodi pauperes, quod mirandum, non indigent, ſed in ſumma rerum abundantia viuunt, quia non ſunt pauperes, ſed tantum *vicem pauperum omnium circumgeſtant*, & *quaſi pauperes* ſunt. Vnde etiam tanquam *Chriſti perſona induti* eſſe iudicantur, vt, quod his factum eſt, *ipſi CHRISTO* factum eſſe credatur. Admodum ſane iucundum & dulce eſt, in hac paupertate viuere, in qua mollis vita, omnium abundantia rerum, honorumque ſingulare faſtigium occurrunt. Quæ cum ita ſint, pium eſſe arbitramur, primitias DEO conſecrare, h. e. in *pauperes* diſtribuere *veros*; quod enim his tribuitur, ita a Saluatore noſtro accipitur, ac ſi in ipſum collatum eſſet. Clerici vero aliunde neceſſaria vitæ ſubſidia habent, nec ſub titulo *paupertatis* ius perfectum in eas ſibi aſſerere queunt, quod primitiuæ eccleſiæ ſenſui repugnat. Etiam patres, qui primitias Deo ſoluendas eſſe iudicabant, non alia id intentione faciebant, quam vt in *vſus pauperum* easdem conuerterent, quibus admodum ſtudebant, vt ſæpius dictum eſt. Cum vero easdem his ſubtraxerint, ſibique ſub colore *indigentiæ* applicuerint, quis eccleſiis proteſtantium vitio vertere potuit, quod hoc glaucoma abolendum cenſuerint, & ſingulorum pietati primitiarum in pauperes conuertendarum modum reliquerint, quem adhortationibus & precibus adiuuandum, non *lege eccleſiaſtica* imperandum eſſe, æquum piumque duxerunt.

Obiectiones quædam adducuntur ex Irenæo petitæ.

§. XC. Ad *oblationes* ſtricte dictas poſſem ſtatim progredi, niſi obiectionibus quibusdam adhuc ſatisfaciendum eſſet, quæ ex traditis veteris eccleſiæ petuntur. IRENAEVS *lib. IV. adu. hæreſ. c. 32. edit. Feuardent.* vel *c.* 17. iuxta diſtributionem MASSVETI primitiarum ſolven-

vendarum neceſſitatem tradidiſſe videtur his verbis: *Sed & ſuis diſcipulis dans conſilium, primitias DEO offerre ex ſuis creaturis, non quaſi indigenti, ſed vt ipſi nec infructuoſi, nec ingrati ſint, eum, qui ex creatura panis eſt, accepit & gratias egit, dicens: hoc eſt corpus meum, & calicem ſimiliter, qui eſt ex ea creatura, quæ eſt ſecundum nos, ſuum ſanguinem confeſſus eſt, & noui teſtamenti nouam docuit oblationem, quam eccleſia ab apoſtolis accipiens in vniuerſo mundo offert DEO, ei qui alimenta nobis præſtat, primitias ſuorum munerum in nouo teſtamento, de quo in duodecim prophetis Malachias ſic præſignificauit: Non eſt mihi voluntas &c.* Id ſcilicet hæc verba prodere videntur, exiſtimaſſe IRENAEVM, *primitiarum oblationumque* vſum CHRISTVM diſcipulis ſuis mandaſſe, cum *conſilium* hoc loco denotare videatur *mandatum*, vt docet Dn. CHRISTOPHOR. MATTHAEVS PFAFFIVS theologus eruditionis limatæ *in anecdot. fragm. Irenæi p.* 51. Cum vero tale *mandatum* nullibi extet, nec credendum ſit, IRENAEVM temere illud finxiſſe, prælaudatus theologus interpretem forſan hallucinatum, & IRENAEVM non de *primitiis* proprie dictis, ſed de eo, quod *præcipuum* eſt, locutum fuiſſe, *p.* 49. *cit. l.* arbitratur.

§. XCI. Hanc coniecturam, quæ errorem interpretis IRENAEI præſupponit, vix admittent IRENAEI patroni, nec neceſſe videtur in hanc deſcendere correctionem, quin potius ſecurius in verbis adductis ſubſiſtendum arbitror, maxime cum mox *primitiarum ſuorum munerum* denuo iniiciat mentionem. Noto notius eſt, patres, inprimis vero IRENAEVM, *interpretatione myſtica* quæuis adumbrare vel potius ex veteris teſtamenti inſtitutis ſacra noui teſtamenti illuſtrare voluiſſe. Primitias olim DEO fuiſſe conſecratas quis ignorat? Ab his petit IRENAEVS argumentum myſticum, vt illuſtret *nouam oblationem noui teſtamenti*, quam aſſerere & propugnare intendit. Eo enim tempore moris fuiſſe, vt Chriſtiani congregati, precibus peractis, panem & vinum offerrent in vſum euchariſtiæ, IVSTINVS Martyr in *apol. II.* teſtatur. Hanc oblationem confert, cum olim vſitata *primitiarum* oblatione, cum qua magis conſpirare videbatur, quam cum iis, quæ olim *ſacrificiorum* cauſa offerebantur, adeoque notanter addit: *& noui teſtamenti nouam docuit oblationem, quam eccleſia ab apoſtolis accipiens in vniuerſo mundo offert DEO, ei qui alimenta nobis præſtat, primitias ſuorum munerum in nouo teſtamento.* Quodſi ergo ex mente IRENAEI hæc oblatio, quæ in *pane & vino* fit, noua eſt, præfigurata, vt putat, in oblatione primitiarum; quodſi in panis

Et reſoluuntur.

& vini oblatione *primitiæ diuinorum munerum in nouo teſtamento* conſiſtunt, certe nullo indicio inde colligi poteſt, primitias V. T. a Saluatore fuiſſe mandatas diſcipulis ſuis. Similem in ſenſum accipienda eiusdem IRENAEI *lib. IV. adu. hæreſ. c.* 34. *edit. Feuerd. Oportet enim nos oblationem DEO facere, & in omnibus gratos inueniri fabricatori DEO in ſententia pura & fide ſine hypocriſi, in ſpe firma, in dilectione feruenti primitias earum, quæ ſunt in eius, creaturarum offerentes: in hanc oblationem eccleſia ſola puram offert fabricatori, offerens ei cum gratiarum actione ex creatura eius.* Panis & vini oblationem adumbratam fuiſſe ſub *primitiarum oblatione*, antea aſſeruerat IRENAEVS: in hoc argumentandi genere *myſtico* hoc capite pergit, & hanc oblationem eo tempore vſitatam, ex ritu antiquo iudaico commendat, verbisque legis Moſaicæ vtitur, licet non eandem rem, ſed *nouam noui teſtamenti oblationem* intelligat.

Vſus oblationum primitias introduxit.

§. XCII. Vſus *oblationum*, de quibus ſtatim, ſine dubio in nonnullis eccleſiis *primitiarum praxin* introduxit. Quia deerant eccleſiis primitiuis *bonorum immobilium* reditus certi, miniſtri eorum, viduæ, pauperes, afflictique viuebant de *oblationibus*, h. e. quod in vſus eorum conferebatur. Quouis modo laudanda offerentium liberalitas pietasque commendanda, augenda, confirmanda. Id vero aliter rectius fieri non poſſe cenſebant, quam petitis ex veteri teſtamento argumentis, quæ tamen rei ipſi magis obfuerunt, quam profuerunt. Offerebant fideles dona quæuis olim in menſa, quæ iam ſeculo III. *altare* vocabatur: idem in *primitiis* obſeruabatur. Opinione vero de *ſacrificio euchariſtico* introducta, tantum *ad altare* offerenda eſſe placuit *ſymbola euchariſtica*, non cetera dona, quod *c.* 3. *apoſtolico* cautum, *exceptis nouis leguminibus.* Imo *c.* 4. expreſſius cautum: *Omnis autem alius fructus domum mittatur, primitiæ epiſcopo & presbyteris. Clarum autem eſt, quod episcopus & presbyteri diaconis & reliquis* (qui ex penu eccleſiæ ſuſtentabantur) *diſtribuant.* Redolent hæc morem ſeculi IV. quo iam plurima innouata ſunt, quod tantum euincunt argumenta GVILIELMI BEVEREGII in *cod. can. primit. eccl. lib. II. c.* 2. §. 7.

Sententia canonum & conſtit. apoſtol.

§. XCIII. Duo traduntur in *cit. can.* I) vt *diſtributio primitiarum* epiſcopo committatur, quod deſumtum videtur ex *c.* 6. & 7. *concil. Gangrenſis* apud HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 536. II) ne indiſtincte in altari offerantur, quod collector horum canonum deſumſit

ſit ex *c.* 24. *conc. Carthag. III. ann.* 397. celebrati, in quo patres edixerunt: *Vt in ſacramentis corporis & ſanguinis domini nihil amplius offeratur, quam ipſe dominus tradidit* (in *c.* 3. *apoſt.* dicitur: *præter domini de ſacrificio ordinationem*) *h. e. panis & vinum aqua mixtum, nec amplius de ſacrificiis* (*in eod. canone Afric. eccl. c.* 37. apud IVSTELL. & VOELLIVM *p.* 348. legitur: *in primitiis*) *offeratur, quam de vuis & frumentis*, quæ *legumina* vocauit collector canonum apoſtolicorum. In *conſtit. apoſt. lib.* 2. *c.* 25. apud COTELERIVM *tom. I. p.* 236. diſpenſatio *primitiarum* & *decimarum* committitur epiſcopo: *decimas & primitias, quæ iuxta DEI mandatum erogantur, conſumat, vt hominem DEI decet.* Prolixam argumentorum ſeriem pro more *ſeculi IV. & V.* *auctor harum conſtitutionum* trahit ex inſtitutis veteris teſtamenti, contenditque, epiſcopos ceterosque eccleſiæ miniſtros inſtar *Leuitarum* eſſe, qui miniſtrent eccleſiæ tabernaculo. Addit tamen in fine: *ea, quæ olim victimæ erant, nunc ſunt preces, & obſecrationes & gratiarum actiones; quæ tunc primitiæ & decimæ & partes demptæ & dona, nunc oblationes, quas ſancti epiſcopi Domino DEO offerunt per IEſum Chriſtum pro ipſis offerentibus mortuum.* Sententiam IRENAEI his verbis reguſtaſſe videtur auctor, ſimulque indigitaſſe, proprie dicta *ſacrificia*, & proprie dictas *decimas* atque *primitias* non dari in nouo teſtamento, ſed *oblationes* fidelium locum eorum ſuſtinere, quæ ex quibuscunque rebus conſtare poterant. Sed vt in aliis, ita quoque hic ſibi non ſatis conſtat auctor, & *lib. VIII. c.* 30. ſic de *primitiis* loquitur, vt lege Moſaica cautum eſt, adeoque contendit, *primitias ſacerdotum eſſe atque ius miniſtrantium diaconorum*, quæ tamen ſeculo IV. ad inſtar ceterarum oblationum, in clericos & pauperes diſtribuebantur. Adiungit IDEM *lib. VIII. c.* 40. ſolennes preces, quibus primitiæ oblatæ DEO commendatæ ſunt, quia moris Chriſtianis fuit, in quibuscunque *oblationibus* ad DEVM preces fundere. Iam ORIGENES *lib.* 8. *aduerſus Celſum p.* 400. *edit. Cantabrig.* huius moris mentionem facit, aitque: *Cui autem primitias offerimus, ad eundem etiam vota precesque noſtras dirigimus*, vbi ſatis probabile eſt, voce *primitiarum* omnis generis oblationes intellectas fuiſſe, prout IRENAEVS quoque philoſophatur, quia inprimis ORIGENI ſolenne fuit, inſtituta primitiuæ eccleſiæ appellationibus ex veteri teſtamento petitis denominare. Inde *ſymbola euchariſtica ſacrificium & victimæ*, epiſcopi *pontifices maximi*, presbyteri *ſacerdotes*, diaconi *Leuitæ*, menſa euchariſtiæ deſtinata *altare* dici ceperunt, non ſine rerum ipſarum inſigni turbatione.

Non ſatis cohærens.

V 3 §. XCIV.

Offerre quid?

§. XCIV. Ad *oblationes*, de quibus etiam *h. t.* agitur, progredior, cum ipſa eccleſia primitiua quidem natas, per alluſiones tamen patrum magnopere ita deprauatas, vt nouam prorſus faciem, a primo more alienam, induiſſe poſtea videantur. *Offerre* in genere dicuntur, qui vltro pro neceſſitatibus aliquid penſitant, in vſus communes conferunt & quaſi donant, vt recte obſeruat CELLARIVS *in Lexic. voc. offerre.* Tales *oblationes* & *collationes* ad communes neceſſitates a fidelibus, qui bonis abundabant, fiebant: aliis bona ſua diſtrahentibus & pretium inde redactum adferentibus, aliis aliter indigentiæ communi conſulentibus, *Act. II*, 44. 45. Speciatim BARNABAE fit mentio *Act. IV*, 36. 37. agrum diſtrahentis, & pretium ad pedes apoſtolorum ponentis; ſimiliter Ananiæ & Sephiræ, *Act. V*, 2. *ſeqq.* quibus male ceſſit frauduloſa ſubtractio de pretio, quod integrum conferendum erat ex præcedente ſpontanea donatione. Inprimis ex conſilio PAVLI die ſolis, quo Chriſtiani conueniebant, collectæ fiebant, 1 *Cor. XIV*, 2. variiſque admonitionibus ad hoc pietatis & miſericordiæ opus fideles adducebantur. *Rom. XII*, 13. *XV*, 25. 26. 27. *Gal. II*, 10. *Phil. IV*, 15. 1 *Tim. VI*, 17. *ſq.* 2 *Cor. VIII*, 3. *ſeqq. IX*, 1. *ſeqq.* Neque tantum pauperum & afflictorum gratia hæ oblationes & collectæ neceſſariæ erant: ipſæ quoque agapæ eisque adiuncta S. cœna tales *collationes* deſiderabat, CHRYSOSTOMO *homil.* 27. *in* 1. *Cor. XI.* obſeruante: *Statis diebus menſas communes faciebant --- omnes commune inibant conuiuium, diuitibus quidem cibos offerentibus, pauperibus, etiam qui nihil habebant, etiam vocatis, & omnibus communiter veſcentibus.* Morem hunc obtinuiſſe in eccleſia Corinthiaca, memorat PAVLVS 1 *Cor. XI*, 21. 33. 34. ſimul tamen eos increpat, qui a cibis ſuis, quos attulerant, pauperes arcebant. Hæ erant *oblationes* Chriſtianorum primitiuæ eccleſiæ, vnde *communes menſæ* inſtruebantur, euchariſtia celebrabatur, indigentesque atque, qui eccleſiis præerant, alebantur.

Oblationum primitiuarum ratio.

Duplex oblatio ſeculo II. fuit.

§. XCV. Seculo II. in ſacris Chriſtianorum duplicis *oblationis* fit mentio. Prima conſiſtebat in *pane & vino*, teſte IVSTINO *apol. II*, *p. m.* 97. *deinde ei, qui fratribus præeſt, offertur panis & poculum aquæ & vini.* Altera in *aliis rebus*, EODEM teſte: *qui copioſiores ſunt & volunt, pro arbitrio quisque ſuo, quod viſum eſt, contribuunt &c.* quod in vſus pauperum & afflictorum erogabatur. Hæ *oblationes*, olim ſpontaneæ, facile in *neceſſitatem* tranſire potuere, poſtquam eis ſpecies cuiusdam *cultus diuini* acceſſit. Id enim, quod a fidelibus oblatum erat, precibus ad

Adiunctis precibus.

DE-

DEVM fuſis, adiuncta gratiarum actione accipiebatur, quas is, qui fratribus præerat, boni ordinis gratia peragebat. Ait IVSTINVS Martyr *cit. l. quibus ille acceptis, laudem & gloriam rerum vniuerſarum patri per nomen filii & ſpiritus S. offert & euchariſtiam ſeu gratiarum actionem pro eo, quod nos donis ſuis hiſce dignatus ſit, prolixe exequitur.* Hinc duplex genus *oblationum*, *laicarum* & *ſacerdotalium* ſtatui cepit: illæ in ſimplici collationis facto conſiſtebant ad vſus prædictos: hæ ad *ſacrificia* accedere credebantur, quia, quæ oblata erant a plebe, DEO commendabantur, fuſis ardentibus precibus, adeoque *DEO offerri* dicebantur per *ſacerdotes*, ſacrificiis peragendis præfectos. Hinc duplex oblatio, laica & ſacerdotalis.

§. XCVI. Nouum huic rei ſignificatum indidit patrum ſtudium nimium, quæuis veteris fœderis inſtituta ad ſua ſacra applicandi, & allegoricis ſententiis luxuriandi, quod forſan iudæorum, in Chriſtianiſmum receptorum, gratia factum eſt. Hos tenaciſſime legi Moſaicæ adhuc inhæſiſſe, docent geſta Hieroſolymis, relata *Act. XXI*, 19. *ſqq.* His ſatis faciendum, oſtendendumque erat, veras victimas & oblationes in nouo fœdere eſſe preces fidelium, quibus oblationes DEO commendabantur; præpoſitos & diaconos eſſe inſtar *ſacerdotum* & *Leuitarum* & quæ ſunt alia, quæ ab initio ex pia quadam intentione tradebantur, & tandem in dogma eccleſiaſticum conſtans tranſierunt. Conf. Dn. PFAFFIVS *de oblat. vet. euchar.* §. 7. *ſqq.* Inde nemo ad altare accedebat, qui non offerebat, imo ex ipſo *oblationum* actu colligebatur *communio eccleſiaſtica*, qua denegata, nec *oblationes* accipiebantur, de quo ſupra *lib. III. tit.* 28. §. 22. *ſqq.* iam actum eſt. Nouo ſignificatu accedente.

§. XCVII. Oblatio quidem *ſymbolorum euchariſticorum* iam dudum exaruit, poſtquam *panes formati* huic vſui applicari cœperunt. Quia vero præter vſum euchariſticum ex *oblationibus* ceterarum rerum potiſſimum clerici & pauperes ſubſidia vitæ neceſſaria habuere, de his etiam hic agendi locus eſt, quarum occaſione varia nata ſunt iura partim abolita, partim immutata. Id enim ex ſupra dictis liquet, non tantum inter miſſarum ſolennia panem & vinum a communicantibus oblatum fuiſſe, in quorum locum deinceps *denarii*, ſeu *nummi miſſales*, Opfer-Geld, oblati ſunt, obſeruante ESPENIO *de iur. eccleſ. P. II. tit.* 5. *c.* 4. *n.* 14. *ſeq.* ſed etiam alia varia dona in vſum cleri & pauperum, exemplo Chriſtianorum in primitiua eccleſia, quod ex rumore compertum videtur habuiſſe præfectus genti- Fiebant etiam oblationes in vſus pauperum.

gentilis apud PRVDENTIVM περὶ ϛεφ. *hymn. II. verſ.* 72. hæc obiiciens Laurentio:

Argenteis ſcyphis ferunt
Fumare ſacrum ſanguinem,
Auroque nocturnis ſacris
Adſtare fixos cereos.
Tum ſumma cura eſt fratribus,
Vt ſermo teſtatur loquax,
Offerre fundis venditis
Seſtertiorum millia.

Oblationes in veterum ſcriptis non ſemper denotant euchariſtiam.

§. XCVIII. Hac de cauſa non immerito ALBASPINAEVS *de vet. eccl. rit. lib. I. obſ.* 5. §. 1. eos notat, qui, ſiquid in patrum locis aut canonibus de ea re & conſuetudine legatur, id omne ad *euchariſtiam* transferunt, voluntque *oblationis* vocem pro *euchariſtia* illis in locis ſumendam eſſe. Etiam ex *pano* & *vino* oblatis portio quædam ad euchariſtiam ſeligebatur, reliquum cedebat miniſtris eccleſiæ & pauperibus alendis, vt recte ait THOMASSINVS *p. III. de vet. & nou. eccleſ. diſcipl. lib.* I. *c.* 2. §. 2. Morem priſtinum egregie depingit CYPRIANVS *de oper. & eleemoſ. p.* 203. *edit. Oxon.* vbi primo carpit eos, qui non offerunt, & tamen communicabant: *Locuples & diues es, & dominicum celebrare te credis, quæ corbonam omnino non reſpicis; quæ in dominicum ſine ſacrificio venis; quæ partem de ſacrificio, quod pauper obtulit, ſumis.* Illuſtrat deinceps ſuam ſententiam ex euangelio & doctrina Chriſti *Luc. XXI,* 3. & finem harum oblationum ſubiungit: *Pudeat diuites ſterilitatis atque infidelitatis ſuæ: vidua & inops vidua in opere larga inuenitur. Cumque vniuerſa, quæ dantur, pupillis & viduis conferantur, dat illa, quam oportebat accipere.* Equidem ipſi miniſtri eccleſiæ quoque ex *oblationibus eccleſiaſticis* viuebant, ſed non alio olim titulo, quam quatenus eſſent *indigentes*, quamuis poſtea *decimas* & *oblationes* ſibi *priuatiue* vindicauerint, vt recte aſſeri queat, deficientibus adhuc certis præbendis, primarium reditum miniſtrorum eccleſiæ in *decimis, primitiis,* & *oblationibus* conſtitiſſe.

Quamuis, qui communicabant, offerrent.

Oblationes quatenus liberæ.

§. XCIX. Oblationes dicuntur eſſe liberæ & voluntati laicorum relictæ, tum quoad *ſolutionem*, tum quoad *quantitatem* & *ſpeciem.* CORVIN. *de perſon. & bon. eccleſ. p.* 2. *lib.* 7. *tit.* 8. *n.* 9. ESPEN. *p.* 2. *iur. eccl. tit.* 33. *c.* 10. §. 10. Et tamen regula vulgata: *qui non offert, non communicat:* imo patribus nihil magis curæ cordique fuit, quam *oblationum vſum* laicis commendandi, & inculcandi. Ipſe

GRE-

GREGORIVS III. in *c.* 69. *de conſecr. D.* I. neceſſitatem eorum decreto in *ſynodo Romana* anno 1078. habita confirmauit. *Omnis Chriſtianus procuret ad miſſarum ſolennia aliquid Deo offerre & ducere ad memoriam, quod Deus per Moyſen dixit: non apparebis in conſpectu meo vacuus. Etenim in collectis ſanctorum patrum liquido apparet, quod omnes Chriſtiani offerre aliquid DEO ex vſu ſanctorum patrum debent.* Hoc decretum nunquam eſſe receptum, opinatur CORVINVS *cit. l. n.* 8. *inf.* quod tamen nihil noui continet, ſed antiquiſſimam eccleſiæ praxin repetit, & forſan a deſuetudine, in quam incidiſſe videbatur, reuocat. Non poterant non eſſe *neceſſitatis*, poſtquam cultus diuini partem conſtituebant, imo ſine his *communio* haud erat. THOMASSINVS *P. III. de vet. & nou. eccl. diſc. lib.* I. *c.* 12. §. 2. *ſqq.* Ad minimum, qui communicabant, offerebant: ceteræ oblationes extra miſſarum ſolennia, quæ non ad altare, ſed etiam ad *domum epiſcopi* mittebantur, erant *liberæ*, & *iure* nitebantur *imperfecto*. Magis pro neceſſitate eorum laboratum.

§. C. Illorum vſus eo magis auctus eſt, quo maiora miſſaticus cultus cepit incrementa. Nam hic non tantum *quotidianus* in monaſteriis factus, ſed præterea, *priuatis* & *ſolitariis* introductis, ad quaſcunque neceſſitates priuatas adhibitus. Olim pro *mortuis* euchariſtiam cum *oblationibus* celebratam fuiſſe, ad *tit. de ſepult.* dixi. Miſſæ hæ in monaſteriis poſtea ad plures dies, & tandem ad immenſum numerum auctæ, cum *oblationum augmento*. In *ſtatut. capit. S. Martini Turonenſ.* apud MARTENIVM & DVRAND. *in theſ. anecd. tom. I. p.* 63. hæc conſtituta ſunt, vt mortuo fratre *cantarent pro eo quotidie per* 30. *dies ſuper altare dominicum propriam miſſam, ad quam offerrent fratres generaliter, tam maiores quam & minores, in euchariſtiam Chriſti, vt mos eſt, panem & vinum.* Seculo X. MATHILDIS, HENRICI aucupis vxor, *quotidie* obtuliſſe legitur, vt docet AVCTOR *vitæ eius* apud MABILLON. *in actis Benedict. ſec. V. p.* 348. *Mos quippe fuerat ſanctæ dominæ, ſacerdoti quotidie ad miſſam præſentare oblationem panis & vini pro ſalute & vtilitate totius ſanctæ eccleſiæ.* Ipſæ oblationes vna cum ipſo altari, cui ea imponebantur, pallio quodam tegebantur vſque ad miſſæ celebrationem. Ita enim GREGORIVS TVRONENSIS *lib. VII. c.* 22. *p.* 347. *putabam me quaſi in hac baſilica ſacroſancta miſſarum ſolennia celebrare, cumque iam altarium cum oblationibus pallio ſerico coopertum eſſet, ſubito Gunthramnum regem conſpicio &c.* Vnde IDEM *de vitis patrum c. VIII. p.* 1195. cuiusdam *coopertorii ſarmatici* meminit, quo *altare dominicum* cum *oblationibus* tegi debuerit. Oblationum vſus auctus auctis miſſis.

Loco oblationum panis & vini ſucceſſit oblatio denarii.

§. CI. Hæ tamen oblationes *panis & vini* tandem ceſſarunt, poſtquam *panes* ad vſum euchariſtiæ ipſorum clericorum miniſterio *formati* ſunt, quorum rationes peculiares refert Dn. SCHMIDT *de oblat. euchariſt* & calix tandem laicis ſubtractus eſt. Succeſſit hiſce *oblatio denariorum* des Opfer-Geldes, quæ forſan miſſas facientibus magis arriſerant. Iam ſeculo XII. *denarios miſſales* oblatos fuiſſe, teſtatur coæuus HONORIVS Auguſtodunenſis presbyter & ſcholaſticus *in gemm. animæ lib.I.c.66.* relata *in bibl. pp. auct.* I. 1198. *quia populo non communicante non erat neceſſe panem tam magnum fieri, ſtatutum eſt eum in modum denarii formari vel fieri, & vt populus pro oblatione farinæ denarios afferret, pro quibus traditum dominum recognoſceret, qui tamen denarii in vſum pauperum, qui membra ſunt Chriſti, cederent, vel in aliquid, quod ad hoc ſacrificium pertinet.* Hos tamen denarios mox ceſſiſſe presbyteris, ex LVPO obſeruat ESPENIVS *p. II. iur. eccl. tit.* 5. *c.* 4. *n.* 15. Imo quendam vſum *denariorum*, ante vel poſt miſſam oblatorum, *ſeculi noni initio* iam obtinuiſſe IDEM *cit. l. c.* 5. §. 3. ex CHRODOGANGI regulis canonicorum euincit, qui tanquam honorarium pro miſſis priuatis ſoluebantur, vt *c.* 32. liquido docet apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 1169. Idem etiam ex *concilio Romano*, anno 826. habito, euincit NATALIS ALEXANDER *in hiſtor. eccleſ. ad ſeculum IX. & X. c.* 1. *art.* 4. *p.* 5. Sed eo tempore oblatio panis & vini nondum deſierat, & denarii tantum pro *miſſis priuatis* ſoluebantur: *ſeculo vero XII.* inualuiſſe videtur, vt loco *panis & vini* denarii in quibusuis miſſis offerrentur. Et quamuis ſeculo XIII. in quibusdam eccleſiis obſeruata adhuc antiqua *oblationum* conſuetudo fuerit, paulatim tamen *denariorum oblatio* ad quascunque eccleſias tracta eſt, vt etiam in nonnullis eccleſiis præter panem & vinum *denarii* offerrentur, vt obſeruat EDMVNDVS MARTENIVS *de antiq. eccl. rit. p.* 1. *lib.* 1. *c.* 4. *art.* 6. §. 6. *p.* 380. & tandem ſola *denarii oblatio* admitteretur.

Lucro presbyterorum.

Inde noua iura nata.

§. CII. Hic mos plura peperit iura, quæ nec in eccleſiis proteſtantium prorſus abolita ſunt. Miſſæ enim ab antiquiſſimis temporibus pro neceſſitatibus quibuscunque, quibus Deus exorandus erat, celebratæ ſunt, veluti pro *requie defunctorum*, Seelmeſſen, pro benedictione deſponſatorum, Brautmeſſen, & denique pro ſingulorum peculiari neceſſitate. Inprimis vero in feſtis tribus ſolennioribus populus communicare iubebatur, adeoque mos ille ad noſtra vsque tempora deriuatus eſt, vt non tantum in *exequiis defunctorum* & *benedictionibus nuptialibus*, ſed etiam in *feſtis ſolennioribus* denarii miſſales ad altare offerantur, qui cedunt

dunt paſtori celebranti. In *ordin. conſiſt. Brandenb tit* 17 antiqua obſeruantia expreſſe confirmata eſt: Und nachdem löbl. herbracht, daß in Hochzeiten die Bräute neben den Jungfrauen und Frauen, desgleichen die Kindbetterinnen, wenn ſie ihren Kirchgang halten, fein ordentlich zum Altar gehen, und alda opffern, ſoll daſſelbe nochmahls alſo gehalten, und ſolche Opffer nicht in Kaſten, ſondern dem Pfarrer, welche das Amt iederzeit halten, wie vor Alters, gegeben werden, alſo auch ſollen die Bräute und Sechswöcherinnen einzuleiten, wie es an ieden Ort bräuchlich, geben, die Reichen aber mogen ſolches nach eines ieden Vermögen und Wohlgefallen beſſern. In *ordin. eccl. Magd. c.* 29. §. 28. generatim tantum confirmatur conſuetudo circa nummos miſſales, derohalben es bey denen, was und wie es jedes Orths gebräuchlich und alſo auch wegen des Opffer-Geldes und Beichtpfennigs, wo es herbracht, allerdings gelaſſen wird. In *ordin. Megapolit de an.* 1650. *p.* 241. aſſignatur das Opffer-Geld und Gewand in exequiis defunctorum ordinario paſtori. De *oblationibus in ſolennioribus feſtis* diſponit *ordin. eccl. Cellenſ. de anno* 1619. *c.* 12 *p.* 119. Es ſollen auch alle und jede Manns- und Frauens-Perſonen, ſie ſind Haußgeſeſſene oder Knechte und Mägde oder Kinder, ſo zur Beichte kommen und ſich des hochwürdigen Nachtmahls gebrauchen, in denen vier hohen Feſten, als Weihnachten, Oſtern, Pfingſten, und auf Michaëlis Archangeli-Tage, opffern, und wie jeder Hauß-Vater oder Hauß-Mutter nach ihren Vermögen wo nicht mehr, jedoch zum wenigſten vor jeder Perſohn, zween gute Pfennige denen Paſtorn zu geben ſchuldig und gehalten ſeyn, es werde ſolches auf das Altar gebracht, oder aber von Hauße zu Hauße nach Gelegenheit es an jeden Ohrt gebräuchlich und hergebracht iſt, geſammlet. Hi denarii miſſales, in *quatuor feſtis primariis* ſoluendi, vocari ſolent das Opffer-Geld, die vier Zeiten-Pfennige, Quartal-Pfennige, qui iam olim in Anglia obtinuere, vt docet ſynodus Oxonienſis *de anno* 1287. *c.* 54. apud HARDVINVM *tom. VII. p.* 1122. In Saxonia alibique *hi nummi* determinati ſunt, & *iure perfecto* debentur, vt oſtendi in *iure paroch. Sect. VII. c.* 1. § 24. *n u. edit.* In *Vinar. ordin. eccl. lib.* 2. *c.* 20. hoc modo determinati ſunt: Daß hinführo ein jeder eingepfarreter Haußwirth vor ſich und die ſeinigen dem Pfarrer quartaliter vier Pfennige, und alſo das gantze Jahr 16. Pfennige unweigerlich entrichten ſoll, welche jedes Orths Dorff-Richter oder Heimbürge von denen eingepfarreten einzubringen und dem Pfarrer neben einem richtigen Verzeugniß zuzuſtellen ſchuldig ſeyn ſoll,

wo aber ein mehrers als 16. Pfennige herbracht, ſoll es dabey gelaſſen werden. In *Coburg. ordin. de anno* 1713. *p.* 216. idem repetitum.

Iura ceterarum oblationum quoque varia fuere.

§. CIII. Quia vero præter *panem* & *vinum* oblationes in aliis quoque rebus factæ ſunt in vſum miniſtrorum eccleſiæ & pauperum, varia quoque inde nata ſunt iura. Olim hæ erant ſub diſpenſatione epiſcopi, qui eas diſtribuebat inter *clericos* & *pauperes:* imo præcipuum clericorum ſtipendium in *decimis* & *oblationibus* olim conſiſtebat. In *concil. Aurel.* I. *de anno* 511. *c.* 14 apud HARDVIN. *tom. II. concil. p.* 1010. cautum, vt *de his, quæ in altario oblatione fidelium conferuntur, medietatem ſibi epiſcopus vindicet, & medietatem diſpenſandam ſibi ſecundum gradus clerus accipiat. In ſynodo Romana VI. de anno* 504. *apud* EVNDEM *cit. p.* 990. cautum, *vt oblationes fidelium a nemine præſumantur absque conſenſu & voluntate epiſcopi.* Speciatim poſtea diuiſio in *quatuor partes* facta, vt ſatis ſuperque notum eſt, quæ diuiſio adhuc ſeculo XII. in fine, ſcil. anno 1199. confirmata eſt ſub INNOCENTIO III. in Dalmatia, apud HARDVINVM *tom. VI. P.* 2. *p.* 1952. *decernimus, vt decimæ ſeu oblationes fidelium tam pro viuis quam pro defunctis in quatuor partes diuidantur: quorum vna ſit epiſcopi, alia eccleſiarum, tertia pauperum, quarta clericorum.* Neque enim ſoli *clerici* inde paſcebantur, quod ex prima Chriſtianorum oblatione, ſupra relata, manifeſtum eſt; ſed *pauperes* quoque inde alendi erant. Id ipſum in capitularibus *lib. VII. cap.* 375. apud BALVZ. *tom. I. capitul p.* 1104. ſecundum mentem antiquorum canonum repetitum eſt. *Inſtruendi ſunt presbyteri pariterque admonendi, quatenus nouerint, decimas & oblationes, quas a fidelibus accipiunt, pauperum & hoſpitum & peregrinorum eſſe ſtipendia, & non quaſi ſuis ſed quaſi commendatis vti debere; de quibus omnibus ſciant, ſe rationem reddituros in conſpectu diuinæ maieſtatis, & niſi eas fideliter pauperibus, & his, quibus præmiſſum eſt, adminiſtrauerint, condemnationem patiendos. Qualiter vero diſpenſari debeant, canones ſacri inſtituunt, ſcilicet vt quatuor partes ex omnibus fiant, vna ad fabricam eccleſiæ releuandam, altera pauperibus diſtribuenda, tertia presbytero cum clericis habenda, quarta epiſcopo reſeruanda.*

Clerici olim inde primario viuebant.

Et in quatuor partes diuiſæ.

Oblationes quoque laicis ceſſerunt in eccleſiis iure feudi poſſeſſis.

§. CIV. Sicuti vero presbyteri vtplurimum in eo peccabant, quod *oblationes* ſubtraherent pauperibus, easque ad ſua traherent reſeruata, vt non tantum tot per ſubſequentia tempora docent concilia, ſed etiam conſtans vſus, omnibus conciliis potentior, approbauit; ita grauiter dolebant epiſcopi, ceterique clerici, oblatio-

nes

nes in eccleſiis, a laicis iure *feudi*, ex *beneficio* regum poſſeſſis, ſibi interverti, & in poteſtate laicorum eſſe. Iam enim ante CAROLI M. & PIPINI tempora in morem abierat, vt monaſteria, eccleſiæ, & epiſcopatus laicis *iure beneficiario* traderentur, qui mercede conductos clericos eis præficiebant, commoda primaria ſibi reſeruantes. Largiſſimæ eo tempore erant oblationes fidelium, ex quibus laici eccleſiarum poſſeſſores ingens lucrum capiebant, vel eas diuidentes cum *paſtore conductitio*, vel locantes easdem, vel aliter de iis diſponentes. Adhuc ſeculo X. hanc praxin obtinuiſſe docet *c.* 8. *concil. Engilenheimenſis* de anno 948. apud HARDVINVM *tom. VI. concil. P. I. p.* 606. vbi cautum: *vt oblationes fidelium, quatenus altari deferantur, nihil omnino ad laicalem pertineant poteſtatem, dicente ſcriptura: qui altario deſeruiunt, de altario participentur.* Continuatam ſeculo XI. praxin ſiſtit *concil. Nemauſenſe c.* 6. *de anno* 1096. apud HARDVIN. *tom. VI. p.* 2. *concil. p.* 1750. quo rurſus hæc ipſa reprobatur: *laicus, qui oblationem eccleſiæ, ſepulturam, decimarum aut terram ſanctuarii tenuerit, ab omnium fidelium communione ſeparetur.* Denique nec ſeculo XII. aboleri morem potuiſſe ALEXANDRI III. decretum de anno 1170. in *c.* 17. *X. h. t.* oſtendit, quo ſtatuit, *vt ſi quis alicui laico in ſeculo remanenti eccleſiam, decimam, oblationemque conceſſerit, a ſtatu ſuo ſicut arbor, quæ inutiliter terram occupat, ſuccidatur, & donec emendet, dolore ſuæ iaceat ruinæ proſtratus.*

§. CV. Equidem decimas laicis extorquere non potuere clerici; facilius tandem *oblationes*, quæ *in ipſa* percipiuntur *eccleſia*, ad altare delatæ, decimæ vero *extra eccleſiam.* Hæc eadem ratio, quia altaria erant *iuris clericalis*, oblationes ſolis presbyteris vindicauit, ad quas *de iure communi* habere intentionem fundatam dicuntur, iuxta CORVINVM *de perſ. & reb. eccl. p. II. lib.* 7. *tit.* 8. *n.* 12. ESPENIVM *p. II. iur. eccl. tit.* 33. *c.* 10. *n.* 8. WIESTNERVM *ad h. t. n.* 140. *ſeqq.* aliosque. De *iure communi recentiori* id eſſe intelligendum quis negauerit? cum *iure veteri* non niſi *quartam* ex his prouentibus perceperint. Poſtquam autem epiſcopi aliunde ſubſidia abundantiſſima acquiſiuiſſent, hæc lucra presbyteris reliquerunt, qui tandem pauperes ſuo, quo olim gaudebant, iure priuarunt.

Iure recentiori ſolis presbyteris ceſſere oblationes.

§. CVI. Hæ oblationes quamuis olim eſſent *voluntariæ*, tractu tamen temporis in conſuetudinem conſtantem abierunt, & determinatæ ſunt. Ex his enim progerminaſſe morem arbitror, vt ruſtici certis anni temporibus ea, quæ eſui potuique ſunt, paſtoribus ſuis, imo & cuſtodibus

Pedetentim oblationes varie determinatæ.

bus

bus ſoluere cogantur an Würſten, Schincken, Brodt und Eyer. STYPMANN. *de ſalar. cleric. c. III. n* 18. & *c. V. n.* 173. Has ſpecies olim ruſticos *obtuliſſe* credibile eſt; quarum copiam magis in promtu habent, quam nummos. Soli hæc omnia debentur conſuetudini, adeoque non mirandum, fere in ſingulis parochiis diuerſum eſſe harum rerum morem.

De oblationibus in vſus pauperum.

§. CVII. Quod vero per deſuetudinem & presbyterorum auaritiam pauperibus ſubtractum, illud aliunde ſupplendum fuit. Introductæ enim ſunt *oblationes*, quæ vnice pauperum gratia fiunt, vel *ordinaria* collectione vel *extraordinaria*, prout neceſſitas tulerit, de quibus ſpeciatim agit Dn. WILDVOGEL *de oblationibus in eccl. quæ fiunt per ſacculum ſonantem*, & quædam tacta ſunt *in iure paroch. ſect. IV. c.* 1. §. 31. Collectiones has in *vſum pauperum* inſtituere, cuilibet cœtui integrum eſt, qua libertate etiam fideles primitiuæ eccleſiæ gauiſi ſunt. Epiſcopi auctoritatem hodie eccleſiæ catholicæ in hoc inſtituto, vt in aliis, deſiderant, ſicuti proteſtantes eius, qui *iura epiſcopalia* exercet. Dn. WILDVOGEL *cit. l. c. III.* §. 1. Rectius quis dixerit, auctoritatem *principis* qua talis, deſiderari, ſi tales collectiones *publica auctoritate* faciendæ ſunt, cum epiſcopis in his, quæ ſummo principis imperio cohærent, nihil iuris concedamus.

Qua fiant auctoritate.

Inprimis publica collectio.

§. CVIII. Poteſt videlicet hæc *collectio publica* vel *in eccleſia* vel *extra eam* fieri. Hæc a *principe* ordinatur, qui omnino prouidere debet, tum vt pauperibus ſuccurratur, tum vt mendicantium licentiæ limites ponantur. *l. vn. C. de mendicant. val. Receſſ. imp. de ann.* 1577. *tit.* 27. Qua de cauſa non tantum generales conſtitutiones circa has *eleemoſynarum collectiones* edit, ſed etiam ſpecialem in collectione gratiam ſingulari fato afflictis indulget, nec præciſe per *conſiſtorium* hæc omnia ordinat, quæ vel ad legiſlatoriam poteſtatem in genere, vel ad actus gratiæ pertinent, niſi ſpeciatim hoc officium conſiſtorio commiſerit princeps, vt in *Saxonia electorali* factum teſte CARPZOVIO *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def.* 335. *n.* 15. Si *extraordinaria* collectio in *eccleſia* inſtituenda, hanc ab epiſcopo ordinandam dicunt Romanæ eccleſiæ doctores, a conſiſtorio vero proteſtantes, quod, quæ *in eccleſia* ordinanda ſint, *iuris epiſcopalis* eſſe dicantur, & ad *poteſtatem eccleſiaſticam ſupremam* ſpectent, vt ait SCHILTER. *lib. II. inſtit. iur. can. tit.* 9. §. 3. vel vt Dn. WILDVOGEL *cit. l.* contendit, ipſam *liturgiam* ſimul tangat. Sicuti vero talem *poteſtatem eccleſiaſticam ſupremam a ciuili* diſtinctam haud agnoſco, quæ, ſi *eccleſiæ* propria eſſet, *clero* forſan addicenda eſſet, ita ſi princeps publicam collectionem *in eccleſia* indicendam iudi-

iudicat, id ipſum iure *imperii ciuilis* facit, eique integrum eſt, vtrum per *conſiſtorium*, vt in plerisque proteſtantium terris, an vero per *conſilium ſanctius* eam ſubditis imperare malit. Nec diſtinguendum eſſe iudicamus, vtrum princeps cum eccleſiis eandem, an diuerſam profiteatur religionem? Quicquid promulgandum *in eccleſia* eſſe iubet, id ipſum vi *ſummæ poteſtatis* ſuſcipit, facit, exequitur, nec in eo aliquid in *liturgicis* mutat, aut diſponit, cum quibus tales indictiones publicæ nullam prorſus habent connexionem.

§. CIX. Elegans exemplum eiusmodi *ordinationis*, qua collectio in vſum ſtudioſorum indigentium, Halæ degentium, in eccleſiis per omnes terras, quæ ſceptro Boruſſico parent, diffuſis indicta eſt, occurrit apud Dn. MYLIVM in *corpore conſtit. Magd. P. 1. p.* 135. *ſeq.* Ipſe rex auguſtiſſimus, FRIDERICVS I. glorioſæ memoriæ, immediate, & per *ſanctionem pragmaticam* conſtituit: Haben derohalben allergnädigſte Verfügung gethan, daß in allen unſern prouincien und Landen alle Viertel-Jahr auf den Sonntag, ſo vor jeden quatember vorhergehet, vormittags nach geendigter Haupt-Predigt die Becken vor denen Kirchthüren geſetzet, und eine freywillige collecte zu Anrichtung und Erhaltung gewiſſer Frey-Tiſche (insgemein communität genannt) für arme Studioſos in allen facultäten auf unſerer Univerſität zu Halle geſetzet werden ſollen. Wie es noch ferner mit der Einſendung, adminiſtration und diſpenſation ſolcher colligirten Gelder zu halten, damit weder etwas davon veruntrauet, noch zu einigem andern Gebrauch angewandt, ſondern die ſtudirende Jugend, ſo dürftig iſt, unterhalten, und zu des gantzen Landes Beſten mit nützlichen Wiſſenſchafften unterrichtet, und zu öffentlichen Aemtern zubereitet werden möge, haben wir ebenfalls nach obligender Landesväterl. Pflicht gehörigen Orts mit aller Sorgfalt angeordnet. Ipſa ordinatio ſpecialis ſtatim *cit. l. p.* 139. ſubiuncta apparet. Idem glorioſiſſimus princeps anno 1703. edidit eine Armen-Ordnung, &, variis remediis propoſitis, improbam mendicitatem coërcuit, ſimul tamen pie & prudenter proſpexit, qua ratione indigentibus ſuccurri debeat. Non minore laude digna eſt *confirmatio* der Armen-Ordnung, quam ad mandatum regium illuſtre regimen cum conſiſtorio ducatus Magdeburgici confecit, & anno 1706. rex potentiſſimus corroborauit, relatam a Dn. MYLIO *cit. l. p.* 140. quæ adhuc hodie in viridi eſt obſeruantia, multisque exuberat commodis. Vetera quo-

Exempla publicarum indictionum harum collectionum.

quoque inſtituta, ad alendos pauperes deſtinata reuocauit & in vſum traxit, maxime cum infinita monaſteria, aliaque religioſa habitacula in terris noviter per pacem Weſtphalicam acquiſitis deprehenderet princeps ſapientiſſimus, in quibus antiqua diſciplina, iam emortua, reſuſcitanda erat. Hac de cauſa in *ordin. polit. Magd. c. VI.* §. 20. ita edixit: Bey welchem Cloſter hiebevorn gewiſſe Cammern vor arme Leute, die ihr Eſſen alle Tage von dem Cloſter abgeholet, gehalten worden, darzu ſoll wiederum ein Anfang gemachet, wie nicht weniger die Spenden, Palmarum Brodt, und was ehemals von denen Vorfahren, aus Chriſtlicher Andacht dem Armuth zum Beſten verordnet und geſtiftet worden, ihnen zu der von Alters beſtimmten Zeit ohnfehlbar gereichet und unter ſolche vertheilet werden. In *ordin. eccleſ. Magdeb. c.* 25. diſcrimen, inter ærarium *eccleſiaſticum* & *pauperum*, vetuſtiſſimo more corroboratum approbauit, & diuerſa eius iura docuit. Denique infinitum foret omnes referre leges, quas in *vſum pauperum* tulit pientiſſimus princeps, non vt *epiſcopus*, non indutus *eccleſiaſtico charactere*, quem nonnulli peſſime in rebus Germaniæ politicis informati fingunt, ſed vt pater patriæ, vt princeps bonus, vt rex pius iure *poteſtatis ciuilis*, non *ſupremæ poteſtatis eccleſiaſticæ*, qualem *eccleſia* non habet, niſi ex definitione & conceptu cleri aulæ Romanæ.

Magiſtratus oppidanus etiam curam pauperum habet.

§. CX. Hoc modo collectiones eleemoſynarum per *ſanctiones pragmaticas* ordinantur, & diriguntur. Non tamen propterea magiſtratui oppidano, cui *adminiſtratio politiæ oppidanæ* eſt concredita, cura pauperum eſt ademta, quippe quæ partem illius politiæ inſignem conſtituit, vt tamen cura hæc ſubordinata ſit poteſtati & prouidentiæ principali, vt recte obſeruat ZAHN. *de iure municip. lib. II. c.* 31. *n.* 12. & 13. Verum ſufficiant hæc de *magiſtratus officio publico* circa pauperum alimenta.

De iure eccleſiæ qua talis circa pauperes.

§. CXI. Propius accedo ad eccleſiæ poteſtatem, eamque paucis euoluendam arbitror, vt quæ ſint eius in hac cauſa pia partes, inde conſtet. Eccleſiæ corpus conſtituunt vel *priuatum* vel *publicum.* Priori caſu nihil magis eccleſiæ deberi arbitror, quam vt pauperes ſuos alat, eorumque curam gerat. Tale corpus conſtituerunt eccleſiæ ſeu cœtus fidelium per tria priora ſecula, ſibi relictæ, a republica prorſus neglectæ, fugatæ, & ita peſſime habitæ, vt vix ſpiritum trahere viderentur. Hæ ipſæ tamen inſignem curam pro pauperum alimentis geſſerunt, vt fere primaria presbyterorum opera in ea fuerit collo-

collocata, vt opuſculo peculiari docuit LAVNOIVS. *Oblationes*, vt ſæpe monui, huc primario quoque collinearunt, quarum diſpenſatores ab eccleſiis conſtituti fuere *epiſcopi* & *presbyteri*, qui talem non vi alicuius *poteſtatis ſupremæ eccleſiaſticæ* hoc geſſerunt officium; (talem enim olim incognitam fuiſſe in propatulo eſt), ſed quia cuilibet collegio minime inuidenda eſt cura alendi ſuos pauperes, multo minus vero huic pio corpori, quod ex *viuida fide* in Chriſtum pro pauperibus, afflictis & oppreſſis laborabat. Hæc erat olim *poteſtas eccleſiæ*, non *politico* adminiſtrata *modo*, ſed *pio* producta *affectu* & hoc ſub clypeo tutiſſima. Et quis dubitaret, quin in iis locis, vbi eccleſiæ tantum *priuata* ſua *ſacra* habent, poſſint collationes in ſuis cœtibus eodem inſtituere modo, quo olim fideles ſub perſecutionibus? Non *regii iuris* quid in hoc inſtituto ſuſcipitur, ſed opus regale *pietatis*, cui vnice hæ coitiones inſeruiunt, exercetur, quod magis laudandum, quam impediendum ſingulisque chriſtianis mandatum eſt. Aſt ſi eccleſiæ *corpus publicum* conſtituunt, penitius directioni reipubl. ſubſunt, & ita nihil conuenientius eſt, quam vt *publica auctoritate* tales collectiones indicantur.

§. CXII. Dico *conuenientius eſſe*. Annon vero eccleſia priuata auctoritate tales collectiones vel oblationes in vſum pauperum inſtituere poteſt? Ait Dn. WILDVOGEL *cit. c. III. §. 5. Haud igitur parocho, multo minus eccleſiæ patrono, aut ſeculari magiſtratui inferiori ſine principis aut epiſcopi, vel eorum, quibus exercitium iuris epiſcopalis eſt damandatum, conſenſu & auctoritate ſacculum ſonantem in eccleſia introducere & per illum pecunias colligere fas erit.* Ita communiter philoſophamur principiis iuris canonici immerſi, quod omnia *pietatis* exercitia ad *monopolium cleri & epiſcoporum* traxit. Equidem nec *parocho* ſoli, aut *patrono* hodie tale quid largimur, cum iura patronatus admodum imminuta & debilitata ſint; *parochi* vero antiquorum *presbyterorum* poteſtatem non amplius habeant, quæ potiſſimum in *cura pauperum* erat occupata. Quid vero ſi parochus eccleſiæ cum *conſenſu ipſius cœtus* tale quid inſtitueret zelo erga pauperes pio? *Priuato* cœtus ſeu corporis huius *pacto* hanc collectionem ſuſceptam eſſe dicendum, nec eo nomine inculpandam, quod *publica* deſit principis *auctoritas*, cum cuicunque collegio id iuris datum ſit, vt curam ſpecialiorem ſuorum pauperum habere queat. Si quid paſtoribus hodie in hoc denegatur, id vnice inde eſt, ne talem collectionem, *ſua auctoritate*, inuito cœtui obtrudant. Quid ergo ſi paſtor tales oblationes pro concione ſerio ſuaſerit, vrſerit, & auditorum ſuorum animos ad eas faci-

Speciatim de iure eccleſiarum publicarum.

endas flexerit, vt ſponte in vſus pauperum offerant? Nec hoc improbandum cenſeo, cum tales *priuatæ* eleemoſynarum *collectiones*, quæ fiunt a corporibus pauperum ſuorum gratia, longe diſtent ab illis, quæ a principe ordinantur per *ſanctiones publicas*, nec ad qualitatem eccleſiæ reſpiciendum ſit, vtrum ſit *parochialis*, an *capella*, an alia, in qua ne quidem ſacramenta adminiſtrantur, ſed tantum ſtatis horis verbum DEI edocetur.

Actus parochialis in hac collectione non quærendus.

§. CXIII. Reprobaui iam eorum ſententiam in *iure paroch. cit. l.* qui ad *parochiales actus* has *oblationes* referre voluerunt. Qui ita cenſuere, vnice harum oblationum morem æſtimarunt ex principiis & inſtitutis catholicis, qui præcipue inter miſſarum ſolennia tales *oblationes* olim inſtituerunt, & oblationes cuicunque *parocho* aſſignarunt, excluſis pauperibus. Huic enim deberi *oblationes* aiunt, ſi vel maxime extra eccleſiam parochialem, intra limites tamen parochiæ, in capella vel oratorio priuato fiant, teſte ESPENIO *lib. II. iur. eccl. tit.* 33. *c.* 10. §. 9. *&* 10. Vnde graues cum monachis lites ortæ de *oblationibus*, in *eccleſia conuentuali* factis, quas parochi ex *iure parochiali* ſibi aſſignarunt. Verum hæc omnia infrunite applicantur ad *oblationes*, quæ in noſtris eccleſiis fiunt *pauperum gratia*, quas ne quidem Romanæ eccleſiæ conſortes applicant parocho, teſte ESPENIO *cit. l.* §. 17. adeoque *actus parochialis* in his oblationibus fruſtra quæritur. Quodſi caſum ſupponimus, vbi oblationes hæ per *ſacculum ſonantem* fiunt, paſtorum gratia, vt ex collecta pecunia ſtipendium accipiant, grauius dubium moueri poteſt, an pecunia collecta extra parochiales eccleſias in eccleſia conuentuali, in qua ſacramenta haud adminiſtrantur, paſtoribus loci cedat, vel ad minimum prouiſoribus eccleſiarum parochialium ius ſit, *oblationes* has exigendi? Dixi de hac quæſtione in *iure paroch. ſect. IV. c.* 1. §. 32. & plura ſuppleuit Dn. WILDVOGEL *cit. l.* §. 4. *ſqq.* adductis reſcriptis regiis, quæ pro parte ipſemet adduxeram, quamuis vltimum reſcriptum deciſiuum, quod temperamentum optimum induxerat, hic quoque deficiat.

TITV-

TITVLVS XXXI.

DE REGVLARIBVS ET TRANSEVNTIBVS AD RELIGIONEM.

§. I.

AD *monaſtica iura* ordo inordinatus decretalium me ducit, quæ per aliquot titulos diſperſa ſunt, vt vna & indiuulſa ſerie tradi nequeant. Hoc enim titulo de *origine monachatus*, eius *propagatione* per ipſum *clericatum militiamque*, & *profeſſione* primario agendum. Sequens titulus ſpeciatim oſtendet, qua ratione coniuges religionem ingredi poſſint, quod *conuerſionem coniugatorum* vocant, quia puriſſimus & ſummus Chriſtianiſmi gradus, perfectio & vitæ ſanctitas in *monachatu* quæſita eſt. Equidem *tit. XXXIII.* ſubiungitur doctrina de *conuerſione infidelium*; ſed peruerſa plane methodo, quia non eadem *conuerſio* hoc titulo intelligitur, quæ tradita eſt titulo præcedente, quippe quæ mere *monaſtica* eſt. Tit. *XXXIV.* ad *vota monaſtica* fit progreſſus, ea occaſione de *aliis* quoque *votis* agitur. Inprimis vero *iura monaſtica* excutienda ſunt *tit. XXXV.* qui de *ſtatu monachorum* agit & ad *regimen reipublicæ monaſticæ* illuſtrandum viam pandit. Denique *tit. XXXVI. de* ipſis *monaſteriis*, eorum *iure*, & *immunitatibus* dicendum. De ſingulis dicam, memor ſcopi mei, & inprimis quid per *inſtrumentum pacis* aliasque *leges imperii* correctum ſit, & quo iure proteſtantes circa ea vtantur, indicabo.

Connexio ſequentium titulorum.

§. II. Equidem vaſto volumine ASCANIVS TAMBVRINVS iura *abbatum & abbatiſſarum*, nec minus FRANCISCVS PELLIZZARIVS *iura monialium & regularium* tradunt, ſed vterque *more* magis *ſcholaſtico* quam *methodo ſolida*: documenta tamen, vſui futura, prior habet, quæ noſtro etiam inſeruire poſſunt inſtituto. ENGELIVS de *priuilegiis monaſteriorum* quædam magis collegit, quam ſolida doctrina enucleauit. Limatiora ſunt, quæ tradit FRANCISCVS FLORENS, ICtus celeberrimus, *tom. II. oper. p.* 34. ad GRATIANI *cauſ.* 16. *ſqq.* quippe quæ magis ad *ortum monachatus*, vnde potiora iurium capita æſtimanda ſunt, nos ducunt. Inpri-

Scriptores de rebus monaſticis.

primis ergo hic conſulendi ſunt ſcriptores *originum monaſticarum*, inter quos laudandi DADINVS ALTESERRA, AVBERTVS MIRAEVS, RVDOLPHVS HOSPINIANVS, CRECCELIVS aliique. CHOPPINI *monaſticon* multa eruditione refertum, ſed ſæpe luce indiget, nec exhaurit ea, quæ ad *monaſticam diſciplinam in vniuerſum* pertinent. Habuere monachi quoque ſua ſingularia iura circa *liturgica*, quæ ſtudio ſummo collegit EDMVNDVS MARTENE *de antiqu. monachor. ritib.* Quia vero inprimis monachatus per BENEDICTVM propagatus eſt, multum illuſtrandæ huic materiæ inſeruire poſſunt *acta Sanctorum S. Benedicti*, a LVCA DACHERIO & IO. MABILLONIO collecta, & inde tracti *annales Benedict.* opera MABILLONII iam laudati.

Communis perſuaſio antiqua, vitam monaſticam eſſe perfectiſſimam, a Saluatore inſtitutam.

§. III. Sed ad rem ipſam. Ea perſuaſio plerorumque a primis fere Chriſtianismi incunabulis occupauit mentes, vitam *monachalem* eſſe vere *Chriſtianam*, & ad Saluatoris noſtri præcepta effigiatam compoſitamque, vtut in vita Chriſti nihil deprehendatur, quod cum *iugo monaſtico*, ad *certas regulas* adſtricto, conueniat. Ipſum Chriſtum duplex *vitæ religioſæ* genus docuiſſe, auctor eſt CHOPPINVS *lib. II. monaſtic. tit.* I. §. I. *in apoſtilla margin. vnum* videlicet, *anachoreticæ, dum ſolitarius in deſerto orauit, ieiunauit, & tentatus eſt;* (aſt tantum per quadraginta dies, nec eo propoſito, vt *anachoretas* inſtitueret) *alterum cœnobiticæ, dum nec ipſe diuitiis ſeculi abundare voluit, nec apoſtolos, niſi qui his renunciarent, admiſit, & communi victu cum illis vſus eſt.* (Et tamen tantum duodecim diſcipulorum conſortio perpetuo vſus eſt, vt eſſent *teſtes vitæ ſuæ & doctrinæ*, non vero cum reliquis ſeptuaginta diſcipulis vitam egit communem.) Hæc ita finguntur, vt vel ipſius Saluatoris exemplar *monachatui* dignitatem quandam conciliet, qui tamen magis religioni veræ nocuit, quam profuit.

Patrum encomia huius vitæ.

§. IV. Ipſi patres, non ſemper rem ex vera ſua indole æſtimantes, ſuis encomiis vitam hanc adeo omnibus commendarunt, vt nihil ei præferendum credi deberet. Audiamus BASILIVM *de laud. erem.* exclamantem: *O vita eremitica, vita ſancta, vita angelica, vita benedicta, viuarium animarum, exhedra gemmarum cæleſtium, curia cæleſtium ſenatorum.* De *laude eremi* quoque commentatus eſt EVCHERIVS Lugdunenſis epiſcopus, qui monaſticam vitam ipſemet excoluit, & ſeculo V. floruit. En eius ſententiam: *Hoc igitur eremi habitaculum dicam non immerito quandam fidei ſedem, virtutis arcam, charitatis ſacrarium, pietatis theſaurum, iuſtitiæ promptuarium: ſicuti enim*

in magna domo pretioſa quæque clauſtris obſignata in remotis habentur, ita magnificentia illa ſanctorum abditorum eremo, quam difficultatibus ſuis natura obſeruauit, deponitur intra quoddam conclaue deſerti, ne conuerſationis humanæ vſu obſoleſcat. Quis hanc philoſophiam patienti ferat animo, niſi qui doctrinam CHRISTI ſaniorem *Matth. V*, 14. 15. 16. repudiandam eſſe credat? Et tamen his floſculis adeo delectantur patroni huius inſtituti, vt nihil elegantius dici potuiſſe credant. Etiam *clericalis vita ſpiritualis* eſſe iudicatur, & a fece ſeculi remota, *monaſtica* tamen huic longe præferenda ex ſententia ROBERTI abbatis in *epiſt.* a MARTENIO & DVRANDO relata in *theſ. anecdot. tom. I. p.* 785. ex his præcipue argumentis, quod ordo monachorum auctior & perfectior, quodque etiam monachi ſint clerici. *Hic quippe vniuerſalis ordo*, addit, *quaſi ampliſſimus diuinæ pietatis ſinus, omnem gradum omnemque ſexum complectitur, ſanctos ſacerdotes ſplendidius exornat, peccatores tutius reconciliat, virgines ſacras, i. e. ſanctimoniales Chriſto ambitioſius inarctat, peccatrices in miſericordiæ azylum excipit, vt eripiat.* Hoc eſt iudicium ROBERTI, magis ex *præiudicio monaſtico* quam *veritate* productum. Longe aliter cenſuit AVGVSTINVS, & ipſe olim monachus, *lib. II. de ſacerd. c.* 2. aiens: *aliquando bonus monachus vix bonum facit clericum*, imo, meo iudicio, raro *bonum* fecit *clericum*, cum facile oſtendi poſſet, ipſam *monachorum ſuperſtitionem* corruptionum omnium in *clericatu* cauſam fuiſſe primariam.

Clericatui præferenda.

§. V. Sed paulo altius, & vt oportet a capite huius *philoſophiæ anguſtioris*, vt vocatur a CHOPPINO *in præf. monaſt.* primordia & auſpicia ſunt repetenda. Antiquitus vitam monaſticam vocatam fuiſſe *philoſophicam* in propatulo eſt. Aſt *vita philoſophica* antiquior eſt *vita ſolitariorum*, quæ ex illa producta eſt. Ipſi philoſophi gentiles *vitam philoſophicam* ſeu homine ſapiente dignam conformemque non in *doctrina* tantum, ſed inprimis in *vſu virtutum & exercitatione, ſingularique abſtinentia* quærebant, quæ eorum erat ἄσκησις, vt peculiari diſſert. docet Dn. BVDDEVS *de ἀσκήσει philoſophica.* Optime CICERO *in L. Piſon. philoſophia virtutis continet & officii & bene viuendi diſciplinam.* Adducit IDEM *lib. I. Tuſc. quæſt.* SOCRATIS effatum: *tota philoſophorum vita commentatio mortis &c.* ARTEMIDORVS *lib. IV. c.* 35. philoſophum *aſcetam eſſe* ait, *quem neque nuptiarum cura tangeret, neque diuitiarum ambitio ſollicitaret.* Conf. MEIERVS *de aſcetis* §. 27. Tales *philoſophos* ſeu *aſcetas* etiam produxit religio Chriſtiana. Nam, vt ait

Vita hæc olim vocata fuit philoſophica.

Quæ talis apud gentiles?

Philoſophi aſceta dicti.

CLAVDIVS SALMASIVS ad *Tertull. de pall. p. 66. qui diſciplinæ Chriſtianæ diligentiſſimos & exactiſſimos cultores præſtare volebant in omnibus, hi Chriſtiani philoſophi erant & dicebantur.* Quamuis enim omnes Chriſtiani primæui in vita ſua ad imaginem CHRISTI componenda eſſent magnopere ſolliciti; eminebant tamen inter eos, *auſteriori vitæ* dediti, & *abſtinentiæ* in omni genere vacantes, vt vnice Chriſto viuere poſſent, qui ſpeciatim, ex more inter gentiles recepto, dicebantur *philoſophi* & *aſcetæ*, obſeruante Dn. BVDDEO *cit. l. §. 22.* Hac de cauſa eos ἀκριβῶς χριστιανίζοντας appellat SOCRATES *Lib. VII. hiſt. eccleſ. c.* 37.

Philoſophi & aſcetæ Chriſtiani.

Sine vita ſolitaria.

§. VI. Huiusmodi *aſcetæ* ſeu *philoſophi* inter Chriſtianos fuere plurimi, antequam *ſolitaria vita* ei accederet. TERTVLLIANVS *lib. II. de cult. femin. c. 9.* horum mores ita depingit: *Non enim & multi ita faciunt, & ſe ſpadonatui obſignant, propter regnum Dei, tam fortem & vtique permiſſam voluptatem ſponte ponentes? Nunquid non aliqui ipſi DEI creaturam ſibi interdicunt, abſtinentes vino & animalibus eſculentis, quorum fructus nulli periculo aut ſollicitudini adiacent, ſed humilitatem animæ ſuæ in victus quoque caſtigatione DEO immolant?* Conſiſtebat ergo hæc ἄσκησις Chriſtianorum potiſſimum in *fuga nuptiarum*, *ieiuniis* & *abſtinentia* a cibis delicatioribus, vt hac duritie carnis reluctantis ſupprimerent ſtimulos, & in hac palæſtra, in medio hominum cœtu, *vitam ſanctiorem* viuerent. Neque enim ad hanc ἄσκησιν neceſſe erat, conſortium hominum fugere, quibus Chriſtus prodeſſe ſuos iuſſerat, in præcepto de amando DEVM & proximum, id quod in *ſolitudine* effici haud poterat. Horum aſcetarum quoque mentionem facit ORIGENES *contra Celſum lib. V. p. 264. edit. Cantabrig.* & diſcrimen a Pythagoricis hoc aſſignat: *Hoc conſiderandum diſcrimen, quid pythagoricos, quid noſtros aſcetas ad abſtinentiam ab animatis moueat. Illi abſtinent propter fabulam de migratione animæ in varia corpora: nos autem, dum aliquid tale facimus, ſugillamus corpus noſtrum, & in ſeruitutem redigimus extinguere volentes membra terrena, ſcortationem, impuritatem, laſciuiam, affectus prauos & concupiſcentias, vt morti tradamus actiones corporeas.* Talis *abſtinentia* his *philoſophis* ſufficiebat, nec præterea deſiderabat, vt inculta nemora, ſylvasque horridas quærerent, aut legibus certis ſeſe ſubiicerent, multominus vt ſeorſim in certis ædibus ſeu cœnobiis viuerent, ſeſe hominum conſortio, in quo officia amoris & pietatis, tantopere a Saluatore noſtro inculcata, edenda ſunt, prorſus eximerent. Hoc demum poſtea huic *vitæ aſceticæ*

ticæ acceſſit ex quorundam temperamento ad ſolitudinem procliui, in quo tandem fere vnice vita *aſcetica* ſeu *philoſophica* collocata eſt. Fatetur id ipſum ingenue TILLEMONTIVS *dans memoires pour ſervir a l'hiſtoire eccleſ. tom. VIII. p. 1. in vita Athanaſ. art. 1. Les aſcetes eſtoient ceux, qui ſe appliquoient a la priere, a la mortification, a la retraite & a toutes ſortes de ſaints exercices, ſoit a la campagne, ſoit dans les villes.*

§. VII. Facile vero *vita ſolitaria* huic *philoſophiæ* accedere potuit, quod tum inter *gentiles* tum inter *iudæos* tales *philoſophi* deprehenderentur, qui ἄσκησιν optimam in *ſolitudine* haberi poſſe, ſibi aliisque perſuadebant, & plures ex *philoſophis gentilibus* & *iudæorum ſapientioribus* Chriſto nomen darent. Philoſophorum horum gentilium mentionem facit CICERO *lib. III. de orat.* &, *eadem autem*, ait, *alii prudentia, ſed conſilio ad vitæ ſtudium diſpari, quietem atque otium ſecuti, vt Pythagoras, Democritus, Anaxagoras a regendis ciuitatibus totos ſe ad cognitionem rerum transtulerunt, quæ vita propter tranquillitatem & propter ipſius ſcientiæ ſuauitatem, qua nihil hominibus iucundius, plures, quam vtile fuit rebus publicis, delectauit.* IDEM *lib. 5. Tuscul. circa fin.* hæc addit: *quid ergo aut Homero ad delectationem animi aut voluptatem aut cuiquam docto defuiſſe vnquam arbitramur? An, ni ita ſe res habet, Anaxagoras aut hic ipſe Democritus, agros & patrimonia ſua reliquiſſent, huic diſcendi quærendique diuinæ delectationi toto ſe animo dediſſent?* Conf. BAYL. *in diction. artic. Anaxagoras.* Speciatim de DEMOCRITI ſeceſſu LAERTIVS *lib. IX. ſegm.* 3. ita: *Denique hominum odio ſeceſſit, vitamque in montibus ducebat, olera & herbas comedens*, quod vitæ inſtitutum triſti eiusdem temperamento tribuendum eſt, quo ipſo tamen ſibi magis nocuit, quam profuit, vt DANIEL LE CLERC *dans l'hiſtoire de la medicine p.* 88. obſeruat. Addit CICERO *lib. V. de finib. boni & mali* ipſum ſe oculis priuaſſe, *certe vt quam minime animus a cogitationibus abduceretur*, id quod etiam referunt GELLIVS *lib. X. noct. Att. c.* 17. & TERTVLLIANVS *in apol. c.* 46. de quo non immerito dubitant STANLEY *in hiſtor. philoſ. p.* 889. & BAYL. *in diction. in artic. Democritus tit. L.*

Vitæ philoſophicæ inter gentiles quandoque acceſſit vita ſolitaria.

§. VIII. Apud Iudæos itidem ſingularis *vita philoſophica* nota fuit, quæ potiſſimum ex *ſolitudine* & perpetua *contemplatione* ſeſe vulgo commendabat. ESSAEORVM inſtituta intelligo, & THERAPEVTARVM iudaizantium *vitam contemplatiuam* ſeu *theoreticam*, de qua peculiari

Vt & apud Iudæos.

liari libello agit PHILO *de vita theoretica vel de ſupplicum virtutibus.* Hi perfectius quam ceteri vitæ inſtitutum eſſe ſectati iudicabantur. Relictis omnibus facultatibus, conſanguineis atque amicis in *villas ſolitarias* ſecedebant, & in *ſeparatis ædibus* ſinguli habitabant, quæ *monaſteria* dicebantur. In his, quaſi clauſtro cuidam incluſi, per ſex dies ſeorſim philoſophabantur, ſeptimo vero die in commune *ſemneum* ſacrorum communium cauſa conueniebant, vt plenius eorum viuendi rationem depingit IO. CLERICVS, vir clariſſ. *in proleg. hiſt. eccleſ. ſect.* I. *c.* 5. Qui hanc ſolitariam vitam eligebant, non adhortatione quadam eo adducebantur, ſed, vt ait PHILO, *amore cæleſti rapti, quemadmodum qui Bacchi aut Corybanthum furore agitabantur, enthuſiaſmo pleni ſunt, donec quid cupiunt videant.* Inde vero facile conſtat, quod genus hominum huic philoſophiæ addictum fuerit, vt non ſine ratione CLERICVS *cit. l.* §. 3. ex his rationes ita ſubduxerit: *Hæc ſatis ſunt, vt intelligamus, ſanos non fuiſſe, qui ad eiusmodi vitam ſe conferrent; nec poſteriori demum æuo humanum genus, religione perperam intellecta, ad inſaniam actum fuiſſe.* Denique §. 15. ita concludit: *Hæc omnia miratur Philo, quæ tamen melancholiam & enthuſiaſmum magis redolent, quam veram pietatem; quæ oritur ex cognitione reuelationis diuinæ, non pro ἀλληγορέντων arbitrio, ſed ex certis regulis intellectæ; ſitaque eſt non in otioſa & melancholica vita, ſed in cultu diuino humanitatisque omnibus officiis, quæ nonniſi in vita communi commode præſtari poſſunt.* Qui hos Therapeutas cum EVSEBIO, HIERONYMO & EPIPHANIO *Chriſtianos* fuiſſe arbitrantur, quorum ſententiam, vt cauſæ ſuæ ſeruiat, tuetur GVILIELMVS BEVEREGIVS *in cod. can. eccl. primit. lib. III. c.* 5. ipſum monachatum in horum ſecta offendunt, & ita cum ipſa religione *Chriſtiana* natum eſſe iudicant. Quam improbabilis vero hæc opinio ſit, VALESIVS ad EVSEBII locum *p.* 31. cum aliis iam docuit, & ipſa inſtituta *Therapeutarum* oſtendunt, vt nec diffitetur CLERICVS *cit. l.* §. 15.

De vita ſolitaria Chriſtianorum vtrum inde natales habeat?

§. IX. Vtrum itaque ex quorundam philoſophorum gentilium praxi, an vero ab *Eſſæorum* moribus *ſolitaria vita* aſcetarum inter Chriſtianos arceſſenda ſit? paucis inquirendum. Prius defendere conatur CLAVDIVS DELLE *dans l'hiſtoire de l'etat monaſtique & religieux*, auctoritate ductus forſan SOZOMENI *lib.* I. *hiſt. eccl. c.* 12. Sed nec illud negandum, *vitam* hanc *philoſophicam* cum *ſolitaria* vita *Eſſæorum* magnopere conuenire, ſi *auſteritatem* eius conſideres, imo magis magisque ad eam declinaſſe, præſertim cum primarii inter Chriſtianos, imo eorum primitiæ, ex *iudæis* originem traxerint, & ita facile

cile adduci potuerint, vt *vitam eremiticam*, ſanctitatis quid ſpirantem, eligerent. Sicuti enim vulgo hi perfectius *philoſophari* credebantur, ita ipſa appellatio *vitæ philoſophicæ* ab *Eſſæis* & *quibusdam philoſophis gentilium* tracta, & *eremitis* primis applicata eſt. Quibusdam tamen placuit, non aliunde morem hunc repetere, ſed veſtigia eiusdem inter ipſos fideles quærere, h. e. in vita ELIAE & IOANNIS, referente SOZOMENO *cit. l.* qui tamen vix craſſiorem in omni antiquitate imperitiam profiteri potuiſſent, cum horum mores a priſco monachatu magis abhorreant, quam cum eis conueniant. Apoſtoli nullibi hoc *perfectionis putatiuæ* genus fidelibus tradiderunt, aut commendarunt, quamuis ad ſummum pietatis & ſanctitatis apicem enitendum eſſe docuerint, aliis ſolidioribus fundamentis præſcriptis, quam hac vita ſolitaria horrida & inculta. Laudat quidem epiſtola *ad Hebr. XI*, 38. in deſertis montibusque errantes, & latibula quærentes in ſpeluncis & terræ cauernis; ſed ex *fide*, qua omnem perſecutionis æſtum imperterriti ſuſtinuerunt, non ex electo *citra neceſſitatem perſecutionum* ſilueſtri vitæ genere. Tales tempeſtates quandoque ingruebant, quæ fidelibus hanc duram imponebant legem, vt *coacti* in montibus latibula quærerent, & ad tempus in ſolitudine viuerent. Ex hoc fonte plures ortum *vitæ ſolitariæ* traxiſſe, fatetur SOZOMENVS *cit. l. in f. Et alii*, ait, *affirmant, perſecutiones, quæ variis ſubinde temporibus eccleſiæ acciderunt, huic philoſophiæ occaſionem præbuiſſe. Nam quoniam fugientes Chriſtiani in montibus & ſolitudinibus ac ſiluis commorabantur, huic viuendi rationi paulatim aſſueuerunt.* Hæc occaſio quidem multum conferre potuit ad *vitam monaſticam* exercendam; aſt *prima origo* vix inde deducenda videtur.

An ex vita Ioannis & Eliæ?

§. X. Videlicet *vita ſolitaria* ſingulari ἀσκήσει quorundam fidelium ex *accidente* acceſſit, nec *ſolitudo* de eſſentia *vitæ philoſophicæ* & *aſceticæ* ab initio fuit, prout ante dictum. Pauci ex philoſophis gentilium *ſeceſſum* quærebant, optime rati, in *conſortio hominum* optimam philoſophandi occaſionem eſſe, adeoque *ſeceſſus* ad ipſam *philoſophicam vitam* haud pertinebat. *Eſſæi* vero & *Therapeutæ* ſolitarium vitæ genus ſequi tenebantur ex philoſophiæ ſuæ, cui addicti erant, principiis, quæ forſan quosdam induxerunt aſcetas, vt itidem ſeceſſum quærerent, temperamento ſuo multum ad id tribuente. Circa finem ſeculi II. epiſcopus Hieroſolymitanus NARCISSVS, iudaicorum morum peritia haud dubie præditus, ἀσκήσει ad tempus *vitam ſolitariam* iunxit, & quidem occaſione quadam eius, animum ad *ſolitudinem* procliuem, impellente. Cum enim calumnias

Vita ſoltaria non fuit de eſſentia vitæ aſceticæ.

Quidam ſponte & pro libertate ſolitariam elegerunt vitam.

nias quorundam, ſpiritu maleuolo excogitatas, diutius ſuſtinere non poſſet, &, aiente EVSEBIO *lib. VI. hiſtor. eccl. c.* 9. *alioquin philoſophicæ vitæ iam amore teneretur, relicta eccleſiæ plebe, in ſolitudine ac deuiis agris plurimos annos delituit.* Addit *cap. ſeq. in f.* omnes eum miratos fuiſſe, *tum ob ſeceſſum, tum ob philoſophicam viuendi rationem*, quamuis eo tempore *vita aſcetica* non præciſe talem austeritatem deſideraret, nec ipſe NARCISSVS in *ſeceſſu perpetuo*, ſed tantum *ad tempus* perſiſteret. Qui, Deciana tempeſtate excitata, in ſiluis & nemoribus ſalutem quærebant, magis ſimiles fuerunt illis, quos *epiſtola ad Hebræos XI*, 38. memorat, de quibus EVSEBIVS *lib. VI. c.* 42. ita: *Iam quid opus eſt, commemorare multitudinem eorum, qui in montibus & per ſolitudinem oberrantes fame & ſiti, frigore & morbis ac latronum aut beſtiarum incurſu oppreſſi interiere.* Hi eremitæ miſerrimi *ex neceſſitate* ad tempus quoddam, non ſtudio *philoſophicæ vitæ*, deſerta incolebant, nec tales, quos quærimus, monachi erant.

Quidam ex neceſſitate.

Paulus Thebæus ex neceſſitate ſolitudinem quæſiuit.

§. XI. Vnus fere inter eos fuit, qui hac occaſione *ſolitariæ vitæ* ſeu *monachatus* fundamenta iecit. Intelligo PAVLVM Thebæum, quem *Anachoretarum principem* eſſe volunt, furore *Deciano* coactum, vt ad montium deſerta confugeret, non quidem eo conſilio, vt ſolitudini ſeſe in perpetuum addiceret, ἀσκήσεως melioris gratia; ſed vt præſenti tempeſtati cederet, vt teſtis eſt HIERONYMVS *in eius vita.* Verum quod neceſſitas extorſerat, & furor DECII procurauerat, poſtea amor *ſolitudinis* adeo roborauit, vt, ceſſante licet æſtu perſecutionis, conſuetudinem hanc non deſereret, ſed fere per nonaginta annos a mortalium conſortio remotus in hoc *voluntario exilio* viueret. FLEVRY *lib. VI. hiſt. eccl. n.* 48. Fatentur tamen ſcriptores rerum eccleſiaſticarum, eum fere nemini innotuiſſe, niſi ſoli ANTONIO, ad eum demum, cum iam ad exitum vitæ properaret, accedenti, vnde ab ipſo *diſciplina monaſtica* trahi nequit, quæ per *diſcipulorum aſſumtionem* demum conſtituta eſt.

Monaſtica diſciplina magis debetur Antonio,

§. XII. Hæc vtique debetur ANTONIO, quem quaſi ſtirpem *vitæ monaſticæ*, certis regulis inſtructæ, & moribus efformatæ recte dixeris. Hunc primo amor *vitæ aſceticæ* magnopere ceperat, quam mox cum *ſolitudine*, exemplo aliorum philoſophorum, nulla coactus neceſſitate, coniunxit, ita tamen vt ſtatim vniuerſis innoteſceret, & in ſolitudine ſua raro *ſolus* eſſet. Hic ipſe primus fuit, qui *diſcipulos* adſciſceret, quique morem hunc, ἄσκησιν inter deſerta excolendi, omnibus inculcaret trade-

ret-

retque, vt eam ad Eſſæorum inſtituta quodammodo componeret. Imo adeo *horridam ſolitudinem* ad ἄσκησιν neceſſariam eſſe iudicauit, vt omnibus inſinuaret, in conſortio hominum vitaque ciuili eam excoli non poſſe, quin potius neceſſe eſſe, vt eius aſſeclæ deſerta peterent, ſiluas pererrarent, & ſoli in montibus & antris, ferarum more, viuerent. Addebat, *ſolitariam* hanc *viuendi rationem* adeo ad veram ἄσκησιν eſſe neceſſariam, vt quemadmodum piſces, ſimul atque terram attigerint, vitam amittunt, ſic *monachi* vel *ſolitarii*, cum ad vrbes accedunt, monaſticam grauitatem amittant, teſte SOZOMENO *lib. I. hiſt. eccl. c.* 13. Inde id vnice agebat, vt hoc vitæ genus *ad ſummam diligentiam & perfectionem perduceret*, teſte EODEM *cit. l.* illudque præceptis, *regulisque aſceticis* nouis & inſolitis circumſcriberet, quæ ſpeciem ſingularis ἀσκήσεως habebant, pluresque in hanc ſectam trahebant, de quo plenius agit TILLEMONTIVS *tom. VII. P.* I. *hiſtor. eccl. p.* 176. Ex huius ſchola tanquam ex equo Troiano prodierunt mox infiniti monachi per orientem diſperſi, *philoſophi* prorſus *inculti* atque *horridi*, ſed ex ἀσκήσει eminentiori, vt credebatur, perſpicui & in magno habiti honore. et quidem in ſolitudine.

§. XIII. Atque ab hoc tempore hi *aſcetæ & philoſophi noui* nomen *monachorum* ſeu *monazonton*, vt appellantur in *l.* 26. *C. de decur.* h. e. *ſolitariam vitam agentium*, vt ATHANASIVS aliique eos paſſim appellant, induerunt. Inepta vtique eſt deriuatio, quæ in *c.* I. *C.* 16. *q.* I. traditur, quod *monachus* latine *ſingularis* dicatur, quaſi *ſingulariter viuere* debeat. *Singulariter viuere* potius dicuntur *inſipientes*, non ſapientes, aut philoſophi, quales *monachi* inter Chriſtianos eſſe voluerunt; ſed forſan falſa eſt adducta ſignificatio, non res ipſa. Adhuc abſurdior eſt deriuatio, quæ occurrit in *c.* 8. *C* 16. *q.* I. quod *monachus* dicatur a μόνος & ἄχος, & quod μόνος denotet *vnum*, ἄχος vero *triſtem*, vt monachus ſit *vnus triſtis*. Quis vero ad hanc barbariem non ingemiſceret, licet a ſede papali profluxerit? Cetera prædicata, quæ monachis ab antiquo tributa ſunt, plura ſunt, & potiſſimum ex præiudicio antiquo de *ſanctiſſima* eorum *vita* tracta. Vnde vulgo *conuerſi*, & qui monachatum amplectuntur, *conuerti*, imo ad *religionem* transire dicuntur, vt rubrica huius tituli indicat, quod inter omnes *religionem Chriſtianam* excolere videantur, & ita κατ' ἐξοχὴν *religioſi* ſint, qualis appellatio iam apud SALVIANVM *lib. V. de gubernat. DEI* occurrit. Hac de cauſa etiam *ſerui DEI* in *c.* 6. *C.* 18. *q* 2. vocantur & *regulares*, quod ſecundum *regulas præſcriptas* vitam ſuam componere debeant, & quæ ſunt aliæ huius farinæ appellationes.

Inde nomen monachorum & ſolitariorum inualuit.

Dicuntur etiam conuerſi & religioſi.

Monaſteriorum in deſertis ratio priſca.

§. XIV. Sed reuertor ad *primæuos monachos*, quos ſanctitas inculta ANTONII produxit, in latebroſis rupium cauaminibus vitam auſteram in ieiuniis, abſtinentia, aliisque ἀσκήσεως operibus ducentes. Equidem in his deſertis *monaſteria* quoque fuiſſe leguntur: quid vero hæc ipſa aliud erant, quam *ſpelunca* quædam, *caſulæ* aut *cellulæ* informes, in quibus ſoli habitabant, quale *monaſterium* ANTONIVS habuiſſe legitur? Diſcipuli quoque eius in talibus *cellulis* ſeu *monaſteriis* commorati feruntur, vnde factum eſt, vt deſerta, ſiluæ monteſque infinitis huiusmodi tuguriolis, in quibus μοναζοντες habitabant, replerentur, & quotidie numerus horum monaſteriorum excreſceret, quorſum alluſit RVTILIVS NVMANTIANVS *lib.* I. *Itiner:*

Squallet lucifugis inſula plena viris.
Ipſi ſe monachos græco cognomine dicunt,
Quod ſoli nullo viuere teſte volunt.

Ipſe locus in deſertis, ſparſim cellis monachorum oppletus, *Laura* antiquis dictus fuit: λαῦρος enim græcis eſt *copioſus*, *multus*, & λαῦρα *vicum* vel *plateam* denotat, inde *Laura monachorum* inſtar *vici eremitarum* erat, in qua *ſparſim* habitabant. Vid. ANTON. MATTHAEI *de nobil. lib.* II. *c.* 26. Huius Lauræ meminit SOZOMENVS *lib. VI. hiſt. eccl. c.* 31. *alius eſt locus diſtans ſtadia fere ſeptuaginta, cui nomen cella, in quo ſunt cellæ monachorum permultæ, ſparſim poſitæ, vnde & hoc nomen habuit.* Ab Aegypto per diſcipulos ANTONII hæc noua *vita eremitica* in Syriam, Palæſtinam, aliosque orientis tractus delata eſt, quæ mox ita inclaruit, vt, quotquot amore *vitæ ſanctioris* traherentur, in hunc portum ſeſe conferre geſtirent.

Sine votis in iis viuebant.

Quamuis vero in extrema paupertate viuerent, *proprietatis* tamen haud erant incapaces, nec creditum fuit, hanc *inhabilitatem* vitæ monaſticæ cohærere debere. Præterea conſortia mulierum fugiebant, ſed ſine *voto*, vt tamen ſtatus monaſticus cum coniugio conſiſtere haud poſſe iudicaretur, in quo primarium ἀσκήσεως caput collocabatur. Denique *obedientiæ* iugum deerat, poſtquam quisque *ſua lege* viuebat, niſi quod inſtitutis eorum, quorum cura ad μοναζόντων diſciplinam educati erant, ſeſe adſtrictos crederent.

Cœnobiticæ vitæ origo ſub Pachomio.

§. XV. Quarto ſeculo, auctore PACHOMIO, noua ratio *vitæ aſceticæ* in Aegypto introducta eſt, quam *cœnobiticam* dixere, quæ a *vita ſolitaria* ad *communem* declinauit, dum plures in vna domo *communem vitam* ducentes habitabant, vniusque imperio parebant. Huic cœnobiorum conditori, cuius inſtituta exacte deſcribit TILLEMONTIVS

TIVS *tom. VII. P. I. hiſt. eccl. p.* 291 *ſeqq.* duo inprimis noua inſtituta debentur: 1) quod plures ſub ſuo præſidatu colligeret monachos, cum quibus *vitam communem* duceret: 2) quod *leges* peculiares, easque *ſeueriſſimas*, eis præſcriberet, ad quas ſeſe componere iubebantur. Nam quod prius attinet, omnes iuniores monachos, reuelatione diuina præcedente, congregaſſe, & in vnum quoddam corpus redegiſſe legitur, ſi fides habenda PALLADIO *in hiſtor. Lauſiaca c.* 38. & SOZOMENO *lib.* 3. *H. E. c.* 14. Quoad poſterius PACHOMIVS ſuo inſtituto conſultum iudicabat, leges eis certas præſcribere, ſecundum quas quisque ederet, biberet, operaretur, ac ieiunaret. Multas præterea *cellulas* exſtruxit, ita vt in ſingulis *tres monachi* degerent; in vno autem conclaui ſimul omnes cibum caperent, & cum ſilentio ederent, ſedentes ad menſam velato capite, ita vt nec ſe mutuo, nec aliud quidpiam viderent, præter menſam & appoſita cibaria, & quæ ſunt alia, quæ TILLEMONTIVS exacte *cit. l.* recenſet. In tantum vero excreuit numerus monachorum ſub PACHOMIO, vt congregatio eorum mille & trecentos numero ſodales habuiſſe legatur. Inde trahenda ſunt initia COENOBIORVM, hactenus incognitorum, vt recte ait BVLTEAV *dans l' hiſtoire monaſtique d' orient*, quæ formam monaſteriis in occidente exſtructis, & vsque ad noſtra tempora propagatis dederunt.

Cuius peculiaris ratio traditur.

§. XVI. Quamuis vero hæc vita non amplius eſſet *ſolitaria*, ſed magis *communis*, nouis prorſus & inſolitis legibus ſubiecta, promiſcue tamen *monaſtica* & *cœnobitica* dicta fuit, & *cœnobia* horum aſcetarum *monaſteriorum* nomen retinuerunt, vtut nihil minus quam *monaſteria*, h. e. *ſolitariorum* habitacula eſſent. Id vel ideo factum fuiſſe videtur, quod PACHOMIVS primus vndique *ſolitarios* ſeu *monachos*, in ſolitudine horride viuentes, congregauerit, & forſan crediderit, actum de ſuo inſtituto fuiſſe, niſi eidem *monaſtici* nomen relinqueret, quod in ſumma apud omnes eo tempore erat celebritate.

Cœnobia hæc etiam promiſcue monaſteria dicta.

§. XVII. Plures alibi eandem viuendi rationem introduxere, inter quos epiſcopus Armeniæ EVSTATHIVS, monaſticæ conuerſationis auctor apud Armenios, refertur. Hic itidem ad exemplum PACHOMII de *arctioris vitæ diſciplina*, de *cibis*, quibus vtendum, aut a quibus abſtinendum eſſet; de *veſtibus*, quibus vti oporteret; de *moribus* denique & *exacta viuendi ratione* præcepta tradidit, vt ait SOZOMENVS *cit. l.* additque *librum aſceticum*, qui BASILIO Cappadoci vulgo adſcribitur, ex quorundam opinione ab ipſo conſcriptum fuiſſe. Formula eius admodum dura &

Propagata vita cœnobitica ab Euſtathio.

& aſpera erat, adeo vt præ nimia ſeueritate ad *abſurdas* quasdam *obſeruationes* prolapſus ſit, referente SOZOMENO *cit. l.* & ab hoc tempore quilibet, qui ſub ſe monachos congregauit, pro ſuo captu & temperamento ſeueriori vel laxiori *formulas* compoſuit, ex quibus monachi viuere coacti, & forſan iam quidam ad vota edenda aſſueti ſunt. Neque enim vna eademque regula *generalis* omnibus præſcripta erat: ſinguli, qui inter eos vt *patres*, vt *præfecti* vel *abbates* eminebant, nouas excogitabant, & admodum ſtudioſi erant, in vita monaſtica quotidie rectius, vt putabant, efformanda.

Cœnobia etiam extra ſolitudinem condita.

§. XVIII. Hoc nouo inſtituto introducto, non amplius ſe intra montium & ſiluarum latebras & tenebras continebant, quidam in vicos, ſuburbia & oppida ſeceſſerunt, eo inprimis conſilio, vt eo fortius Arianis reſiſtere poſſent. Monachorum enim turbam in debellandis hæreticis magno episcopis adiumento fuiſſe, antiquitates eccleſiaſticæ referunt. BASILIVS huius inſtituti auctor fertur, teſte SOZOMENO *lib. VI. hiſt. eccl. c.* 17. *& Baſilius quidem*, ait, *vrbes Ponto finitimas circumiens multa illic monachorum domicilia conſtituit*, & SOCRATES *lib. IV. c.* 26. *Veritus, ne Ariani dogmatis nouitas Ponti quoque prouincias depaſceretur, celeriter ad eas partes ſe contulit. Cumque illic monaſteria conſtituiſſet, & cunctos ſuis prædicationibus inſtituiſſet, nutantes eorum animos confirmauit.*

Monachi fuere laici.

§. XIX. Quodſi ergo *ſtatum monachorum primordialem* penitius intuemur, tria primario circa eum occurrunt obſeruanda. Primum eſt, quod haud fuerint *clerici*, ſed mere *laici*, deſiderio vitæ purioris ſanctiorisque hanc ἄσκησιν eligentes. Hac de cauſa (α) etiam obſeruabant in eccleſiis, quod *laicorum* erat, ſicut clericorum, oblata recipere. Eam differentiam aperte indicat HIERONYMVS *in epiſt. ad Heliod. de vita eremit.* etiam a GRATIANO relatus in *c.* 6. *C.* 16. *qu.* 1. *alia cauſa eſt monachorum, alia clericorum: clerici paſcunt oues, ego paſcor. Illi de altari viuunt; mihi quaſi infructuoſæ arbori ſecuris ponitur ad radicem, ſi munus ad altare non defero.* (β) Diuerſa erant inſtituta & propoſita *monachorum* & *clericorum*, vt oſtendit ſuccincte FROLENS *cit. l. p.* 43. vnde etiam (γ) adhuc IVSTINIANVS ſuo tempore in *l.* 52. *de epiſc. & cleric.* negauit, *monachos* eſſe *clericos*, cum, quamuis quibusdam priuilegiis clericalibus gauderent, propterea ſtatum ſuum haud mutauerint. Hac de cauſa (δ) eccleſiaſticis legibus, quæ *laicos* tantum ligabant, obnoxii erant, veluti in *pœnitentia publica* agenda, quam tantum *laici*, non *clerici* ſubire cogebantur,

Inde offerebant.

Diuerſis vtebantur inſtitutis vitæ.

Legibus laicis datis viuebant.

bantur, quod diſcrimen plenius euoluit IO. MORINVS *de adminiſtr. pœnit. lib. VI. c. 13. p. 389. ſeq.* Quin etiam vbi diuerſa pœna eccleſiaſtica *laicis* & *clericis* imponitur, monachi laicis iunguntur, vt in *c. 8. concil. Chalced. qui hanc conſtitutionem euertere auſi fuerint, ſi ſint quidem clerici, canonum pœnis ſubiiciantur: ſi autem monachi vel laici, ſint a communione alieni.*

§. XX. Equidem (ε) non defuerunt, qui *clericatum* cum *monachatu* incompatibilem eſſe crediderunt, vt GREGORIVS in *c. 2. C. 16. q. 1.* & quamuis (ζ) nihilominus ex plerorumque patrum ſententia ad clericatum admitterentur, non antea tamen erant *clerici*, quam ſi legitime in clerum eſſent cooptati. Id ipſum SIRICIVS papa *epiſt. 1. c. 13.* apud HARDVINVM *tom. 1. concil. p. 851.* & GRATIANVM *in c. 29. C. 16. qu. 1.* indicat his verbis: *Monachos quoque, quos tamen morum grauitas & vitæ ac fidei inſtitutio ſancta commendat, clericorum officiis aggregari & optamus & volumus.* Creditum enim fuit, monachos magis quam alios in clerum eſſe recipiendos, ob morum grauitatem & ſanctitatem, vt teſtis eſt SVLPICIVS SEVERVS *de vita B. Martini c. 10. inf. Quæ enim eſſet ciuitas aut eccleſia, quæ non ſe de Martini monaſterio cuperet habere ſacerdotes*, vbi recte obſeruat B. CELLARIVS *in not. Monachos inter laicos connumeratos fuiſſe. Cum vero ſacerdotes, i. e. epiſcopi fierent, fiebant clerici.*

Clerici fiebant per cooptationem.

§. XXI. Vlterius (η) vt alii laici, monachi olim laborabant, & ex opere manuum viuebant, prout plenius ex antiquitatibus probant ALTESERRA *lib. V. aſcet. c. 7. ſeqq.* FLORENS *cit. l. p. 50.* & EDMVNDVS MARTENE *de antiq. monachor. ritibus lib. I. c. 6.* Hac de cauſa ſicut *laicis* ita quoque *monachis* decimarum & oblationum perceptionem interdictam fuiſſe ſupra dictum, & conſtat ex *c. 9. 42. ſeqq. & vlt. C. 16. q. 1.* Clericorum diuerſa erat conditio & viuendi ratio, quam CYPRIANVS *epiſt. 1. edit. Oxon.* ita explicat: *ſinguli diuino ſacerdotio honorati & in clerico miniſterio conſtituti non niſi altari & ſacrificiis deſeruire & precibus atque orationibus vacare debent. Scriptum eſt enim: nemo militans Deo, obligat ſe moleſtiis ſecularibus, vt poſſit placere ei, cui ſe probauit. Quod cum de omnibus dictum ſit, quanto magis clerici moleſtiis & laqueis ſecularibus obligari non debent, qui diuinis rebus & ſpiritualibus occupati ab eccleſia recedere & ad terrenos & ſeculares actus vacare non poſſunt.* Prouocat deinde ad veteris teſtamenti iura Leuitica & addit: *Quod totum fiebat de auctoritate & diſpoſitione diuina, vt, qui operationibus diuinis inſiſtebant, in nulla re auocarentur; nec cogitare aut agere ſecularia cogerentur. Quæ*

Laborabant vt laici.

nunc

nunc ratio & forma in clero tenetur, vt, qui in eccleſia domini ordinatione clerica promouentur, in nullo adminiſtratione diuina auocentur: nec moleſtiis & negotiis ſecularibus alligentur, ſed in honore ſportulantium fratrum, tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & ſacrificiis non recedant, ſed die ac nocte cœleſtibus rebus & ſpiritualibus ſeruiant. Denique (θ) quamuis clerici *iuriſdictioni epiſcoporum* ſubeſſent, monachi tamen non magis quam alii laici ei ab initio ſuberant, vt infra *tit. de ſtatu regul.* dicendum docendumque erit.

Solitarii adhuc diſtincti fuere a cœnobiticis.

§. XXII. Alterum, quod *ſtatum antiquorum monachorum* concernit, eſt, quod quidam *ſolitariam vitam*, more primæuo prætulerint, quidam vero *communem* ſeu *cœnobiticam* elegerint. Neque enim omnes *μονάζοντες* ad PACHOMII inſtituta ſeſe compoſuere, ſed plures deſerta adhuc ſolitarie incoluerunt. Inde *monachorum* duo genera primaria nata: *cœnobitarum* & *ſolitariam vitam agentium*. Illi ſub præfecto ſeu abbate *communem* in monaſterio ducebant *vitam*, & ex formula præſcripta ad vnguem viuebant: hi more priſtino in deſertis *ſoli* viuebant, & communiter *anachoretæ* & *eremitæ* vocabantur, cuius diſcriminis mentionem iniicit IVSTINIANVS in *Nou. V. c.* 3. Pariter SVLPICIVS SEVERVS *in dialogo de virtut. monach. orient. c.* 10. hoc diſcrimen retinuit, &, *haud longe*, ait, *ab eremo contigua Nilo multa ſunt monaſteria: habitant vno loco plerumque centeni, quibus ſummum ius eſt, ſub abbatis imperio viuere, nihil arbitrio ſuo agere, per omnia ad nutum illius poteſtatemque pendere. Ex his, ſi qui maiorem virtutem mente conceperint, vt acturi ſolitariam vitam ſe ad eremum conferant, nonniſi permittente abbate diſcedunt.* Horum *anachoretarum* mores IDEM *l. c.* 5. 15. ita depingit, & *habitant*, ait, *plerique in eremo ſine vllis tabernaculis, quos anachoretas vocant. Viuunt herbarum radicibus, nullo vnquam certo loco conſiſtunt, ne ab hominibus frequententur. Quas nox coëgerit, ſedes habent.* Fuerunt tamen etiam, qui ſuas certas cellulas in deſertis vel agris habebant, ibique *ſolitariam vitam* agebant, de quibus agit SOZOMEN. *lib. VI. hiſtor. eccl. c.* 31. Qui plura monachorum genera tradunt, vt FLORENS *cit. l. pag.* 38. *ſeqq.* ALTESERRA, *lib.* I. *aſcet. c.* 6. reuera tantum diuerſa *anachoretarum* inſtituta referunt. Quid enim *eremitæ* aliud ſunt quam *ſolitariam vitam agentes?* Vtut vſus ſeculi alios *eremitas*, alios *anachoretas*, quandoque dixerit. Verum hodie cum *vota* monachum facere dicantur, ſcena ita mutata eſt, vt *eremitæ* vix amplius ſint *monachi*, quod *tria vota ſubſtantialia* non

non edant. Vnde *eremitæ* non amittunt proprietatem bonorum, ſed de his adhuc teſtandi facultatem retinent. *c.* 8. *C.* 19. *q.* 3.

§. XXIII. Denique *tertium*, ſtatum eorum proprium, in quo a ceteris *laicis* differebant, tangit, in quo quodammodo ad *clericos* accedere videbantur. Vnde non defuere, qui monachos *intermedium genus* inter *clericos & laicos* dixere, quaſi amphibios. Supra ſcilicet dictum eſt, *vitam aſceticam* potiſſimum in *ſtudio abſtinentiæ* poſitam fuiſſe, ex quo monachi κατ᾽ ἐξοχὴν poſtea *continentes* dicti ſunt, vel *ſummæ continentiæ homines*, vt ab AVGVSTINO *de mor. eccleſ. cathol. c.* 31. Clericorum vita quidem ad Chriſtianiſmum ſingulariter effigiata credebatur, ſed multo magis *monachorum*, quorum auſterior vitæ ratio diuini quid ſpirare credebatur. AMBROSIVS *epiſt.* 82. *ad Vercell.* hanc duplicem coniungit vitam, &, *hæc duo*, ait, *in attentiore chriſtianorum deuotione præſtantiora eſſe quis ambigat, clericorum officia & monachorum inſtituta? iſta ad comitatem & moralitatem, diſciplina illa ad abſtinentiam aſſuefacta atque patientiam.* Hoc *abſtinentiæ ſtudium* ab initio *arbitrarium* nec *certis regulis* circumſcriptum erat: quilibet, qui ἄσκησιν *ſponte* amplectebatur, ordinem ſibi conuenientem eligebat, mutationi tamen obnoxium, ſi meliora & conuenientiora ſeſe animo repræſentarent.

In quibusdam ad clericos accedebant.

§. XXIV. Poſtquam vero ex monachis familiæ collectæ, & cœnobiis incluſæ, leges certæ *continentiæ* & ἀσκήσει datæ, & ad minima etiam extenſæ, vt ſecundum eas edere, bibere, dormire, loqui, incedere, laborare, ſacra facere & denique quæuis peragere, cogerentur. Tam affectata & ad regulas compoſita viuendi ratio *meritoria* videbatur: hæc vnica idonea credebatur ad affectus domandos, & peccatis bellum indicendum; per *regulas monaſticas* omnis perfectionis gradus obtineri, omnia abſtinentiæ & ἀσκήσεως capita abſolui, imo omnium remiſſionem peccatorum obtineri vulgo traditum.

Regulis certis viuere cœperunt.

§. XXV. In hoc vero hi philoſophi, vt arbitror, magnopere errarunt. Sunt *regulæ* inter eos, qui ſocietatem quandam ineunt, omnino neceſſariæ ad *ordinem* in ea ſeruandum, maxime ſi copia hominum abundat. Aſt α) hæ ad *minutiſſima* non ſunt extendendæ: β) minime credendum, per hanc externam pædagogiam *internam animæ emendationem*, multo minus *peccatorum remiſſionem* obtineri poſſe, quæ tantum hos, qui ordinem turbant, in officio continent: γ) ſi ipſa *officia deuotionis & pietatis* his includuntur ſtrictiſſime, vt inter monachos a PACHOMIO aliiſque poſtea

Quid in his regulis fuerit peccatum.

 factum,

factum, virtutem ſuam amittunt veram & ſinceram, & in *ſuperſtitionem* degenerant, quam vita monaſtica magis magisque ad peculiares regulas compoſita promouit: ne dicam δ) his regulis, quæ tamen ſæpe ad *abſurditatem* quandam inclinabant, tandem factum fuiſſe, vt his vnice viueretur, neglectis veris Chriſtianiſmi officiis, quæ homines maxime idoneos reddunt adducuntque, vt ſibi inuicem præſto eſſe poſſint. Hæc non deprehendit in monachis ZOSIMVS aiens: *hi legitimis abſtinent nuptiis, & tam in vrbibus quam vicis populoſa collegia complent, hominibus non maritatis nec ad bellum, nec ad alium reipublicæ vſum idoneis.* Tam *inidoneos homines* formandos eſſe, Chriſtus nunquam præcepit, quin potius eius præcepta huc vnice tendunt, vt quilibet aptior reddatur ad vſum reipublicæ & officia quæuis pietatis alteri exhibenda. Conf. Dn. BVDDEVS *de concord. relig. ſtatusque ciuil.* Denique ε) cum diuerſis hominès *temperamentis* inſtructi ſint, & diuerſis ducantur paſſionibus, tam *ſpecialiſſimæ* viuendi *regulæ* præſcribi haud potuerunt, quæ ad ſingulos eſſent accommodatæ, ſed quæ in his *ambitionem* & *auaritiam* extinguebant, in aliis ſæpe irritabant, augebant, & ſic iis magis noxiæ erant. Quilibet monachorum magiſter vel pater regulas ſuo temperamento conformes monachis ſuis præſcribebat, imprudenter has ſubducendo rationes, omnes homines eſſe vnius eiusdemque naturæ & indolis, & vnam eandemque medicinam ſingulis conuenire, quæ philoſophia illa ipſa peperit mala in *vita* hac *philoſophica*, quibus ſtatus monachorum poſtea infectus eſt. Ita *imprudentia* peccatum, non *aſtutia: bona*, non mala *fide*, vt noſtratibus vitio verti haud potuerit, quod hæc inſtituta abolenda eſſe cenſuerint.

Serius in occidentem vita monaſtica tranſiit,

§. XXVI. In *occidentem* hæc monaſtica viuendi ratio ſerius penetrauit. Orientis tractus monachis vnice ab initio oppleti erant, vt ALTESERRA *in aſcet. lib. I. c.* 2. & 3. non diffitetur, & SOZOMENVS *lib. III. hiſtor. eccleſ. c.* 14. *in f.* quoque innuere videtur: nec deerant impedimenta, quæ introductioni huius noui inſtituti reſiſterent. Quodſi veram & genuinam imaginem Chriſtianiſmi in hoc conſiſtere crediidiſſent *occidentales*, non criminandum illud, ſed commendandum cenſuiſſent. Neque tamen negant hi, qui primi auctores huius vitæ in *occidente* fuerunt, a plerisque eam reprobatam & reiectam fuiſſe. Inprimis Romæ in crimen vocabatur, vt vel vrbe eam eliminandam nec tolerandam eſſe duxerint. HIERONYMVS *in epiſt.* 24. *ad Paulam* de obitu filiæ, id non diffitetur, &, *quousque*, ait, *genus deteſtabile monachorum vrbe non pellitur?* Refert his

imo primitus reprobata

his verbis iudicia hominum communia de hoc inſtituto, quod ipſe potiſſimum occidenti obtrudere conabatur ex intempeſtiuo quodam pietatis ealore. IDEM in *epiſt.* 16. *ad Principiam virginem*, quæ *Marcellæ epitaphium* continet, firmat, docetque, eam primam vitam monaſticam auſam fuiſſe Romæ profiteri, ac multos ad idem pertraxiſſe inſtitutum. *Nulla eo tempore*, ſcribit inter alia, *nobilium fœminarum nouerat Romæ propoſitum monachorum, nec audebant propter rei nouitatem ignominioſum, vt tunc putabatur, & vile in populis nomen aſſumere.* Nec ſane deerant ſanioribus, quæ huic nouitati obiici poterant. Vera Chriſtianorum ἄσκησις minime quærenda erat in affectata hac intolerabili iugo ſubiecta vita, quam Chriſtus in Phariſæis damnarat, & apoſtoli in Esſæis aliisque, qui ſimile iugum iam apoſtolico æuo Chriſtianis imponere ſtudebant, reprobauerant. *Col. II,* 8. 16. *ſeqq.*

Ex rationibus non improbandis.

§. XXVII. Verum ſeculo IV. vera *Chriſtianiſmi* imago iam vario ſuperſtitionis infecta erat veneno, & ſinceræ pietatis ſtudium deferbuerat, vt auctoritas quorundam ex patribus plus proficeret, quam ſanior Chriſti doctrina. ATHANASIVM & HIERONYMVM heic compello, qui ſemina huius inſtituti Romam deduxerunt, ex quibus poſtea vniuerſus occidens plantas accepit. Perſecutio, quæ ATHANASIVM ob Arianam hæreſin impugnatam premebat, occaſionem huic rei præbuit, in qua rei monaſticæ patroni diuinæ prouidentiæ agnoſcunt veſtigia. Conſtat, ATHANASIVM in conflictu cum Arianis id potiſſimum egiſſe, vt ANTONIVM ceteroſque monachos in Aegypto degentes in *vera fide* retineret, quos impenſe colebat, laudabat, & multum cum iis in exilio ſuo erat. Damnatus & eiectus ab Arianis Romam anno 341. properabat, ibique *hiſtoriam vitæ Antonii* adhuc viuentis componebat, per quam *profeſſionem vitæ monaſticæ* mirifice animis hominum inſinuabat. MARCELLA prima in ſexu ſequiori fuit, quæ nouitate rei tacta Romæ hanc viuebat vitam, vt teſtatur HIERONYMVS in *cit. epiſt.* 16. aitque: *Hæc ab Alexandrinis ſacerdotibus Athanaſio & poſtea Petro, qui perſecutionem hæreſeos Arianæ declinantes quaſi ad tutiſſimum communionis ſuæ portum Romam confugerunt, vitam beati Antonii adhuc viuentis, monaſteriorumque in Thebaide Pachomii & virginum ac viduarum didicit diſciplinam. Nec erubuit profiteri, quod Chriſto placere cognouerat.* Similiter PAMMACHIVS ex ſenatore in vrbe primus monachus fuiſſe traditur. Vid. MABILLON. *in ann. Bened. lib.* 1. *§.* 9. Auctoritas, quam ſibi ATHANASIVS in debellandis Arianis com-

Auctoribus Athanaſio & Hieronymo tandem in occidentem tracta.

comparauerat, facile tandem omnium mentes, ab inſtituto hoc alienas, occæcauit, vt *monaſticam vitam* ante odioſam laudarent, commendarent, & ſuſciperent. Ita aliquando etiam bonus dormitat Homerus.

Extra vrbes ruri & in ſuburbiis.

§. XXVIII. Nondum tamen Romæ *monaſteria* erant: *ruri* & in *ſuburbiis* exſtruebantur, vt Antonii in ſolitudine degentis mores & inſtituta eo magis referrent. Id ipſum HIERONYMVS *in epiſt. cit.* 16. *non* diffitetur, &, *ſuburbanus vobis ager*, ait, *pro monaſterio fuit, & rus electum pro ſolitudine multoque ita vixiſtis tempore, vt ex imitatione veſtri, conuerſatione multorum gauderemus, Romam factam Ieroſolymam. Crebra virginum monaſteria, monachorum innumerabilis multitudo, vt pro frequentia ſeruientium DEO, quod prius ignominiæ fuerat, eſſet poſtea gloriæ.* Hac de cauſa in *epiſt.* 13. *ad Paulinum*, relata a GRATIANO in *c.* 5. *C.* 16. *q.* 1. ſcripta differentiam hanc inter vitam *clericalem* & *monaſticam* eſſe tradit, &, *ſi officium*, inquit, *vis exercere presbyteri, ſi epiſcopatus te, vel opus, vel bonor forte delectat, viue in vrbibus & caſtellis & aliorum ſalutem fac lucrum animæ tuæ. Sin autem cupis eſſe, quod diceris, monachus, i. e.* SOLVS, *quid facis in vrbibus, quæ vtique non ſunt ſolorum habitacula, ſed multorum?* Ipſe HIERONYMVS huic vitæ deditus magnopere eius incrementa in occidente promouit, præſertim cum Romam veniſſet, & quod ipſius *auſteritati* admodum conueniens erat, omnibus inculcaret, traderet, commendaret.

Virginum monaſteria etiam in vrbes recepta & ex hoc etiam virorum.

§. XXIX. Quia vero a ratione decori alienum eſſe videbatur, *virginum viduarumque ſodalitia* in agris vagari, conſultius viſum fuit, ea in vrbem recipere, ne notam infamiæ amplius haberent. Inde *monaſteria virginum* vrbibus contineri cœperunt, & ex his ipſis tandem quoque *monaſteria virorum* per occidentem in *vrbibus* nata, & per vniuerſum orbem propagata ſunt, præſertim cum ATHANASIVS apud Treuiros exularet, & diſciplina in Italia recepta & approbata facile totum occidentem peragraret. MABILLON. *l. c.* §. 10. & 11. Præterea MARTINI ſingularis auctoritas & viuendi modus magis commendauit hoc inſtitutum, qui epiſcopus Turonenſis creatus monaſterium apud Ligerin ſtatuit, diſcipulosque octoginta collegit, qui ex *inſtituto magiſtri* viuebant, quod tradit SVLPICIVS SEVERVS *de vita B. Martini c.* 10. Quamuis itaque non primus inter *occidentales* fuerit, qui hanc diſciplinam introduceret, quod quidam ex SOZOMENO *cit. l.* colligunt, ingens tamen *promotor vitæ cœnobiticæ* fuit, quam gloriam recte ei tribuunt. Nec minora huic vitæ incrementa attulit AVGVSTINVS, qui *mo-*

Accedente Martini auctoritate

& Auguſtini.

monachatum cum *clericatu* arctiſſime coniunxit, & in domo ſua *monaſterium clericorum* extruxit, omnesque ſuos clericos eo adegit, vt *vitam* cum eo *communem* agerent, plurimosque epiſcopos ad hoc nouum viuendi genus inuitaret, induceretque, prout plenius tradit THOMASSINVS *P. I. de vet. & nou. eccleſ. diſcipl. lib.* 3. *c.* 3. *ſeqq.* Tanta enim eo tempore erat *vitæ communis* celebritas, *continentiæ* gloria, & *regularum monaſticarum* veneratio, vt his tribus verum pietatis cultum, perfectionem ſummam & ἄσκησιν Chriſtianam abſolui omnes haberent perſuaſiſſimum, quo ipſo magis magisque mores monaſtici, v. c. peculiares veſtitus, tonſura, aliaque ad clericatum ſunt translata.

§. XXX. Atque hæc tria ad profeſſionem monaſticam ſufficiebant, vsque ad tempora BENEDICTI, patris decantati, vel *præceptoris almifici monachorum*, vt eum BONIFACIVS appellat in *c.* 25. *C.* 16. *q.* 1. Hic præter regulas *nouas*, *certas*, & *conſtantes*, quas poſtea monachi occidentales vt *legem diuinam* recipiebant, nouum monachatui addidiſſe vinculum creditur, *tria vota* ſcilicet, *caſtitatis*, *paupertatis* & *obedientiæ*, vnde noua monachismi facies prorupit. Olim *vita* monachum faciebat, non *vota*: poſt eum *vota* monachum conſtituerunt, non *vita* primario; niſi hanc ex *opere operato quotidiano* æſtimare velis. Nam & *ordines militares* ad monachismum relati ſunt, non alia de cauſa, quam propter *vota*. Sed ad BENEDICTVM reuertor. Ante eum in *occidente* tot propemodum typi & regulæ, quot cellæ, adeoque monaſteria vni regulæ non ita addicta erant, quin vel aliam inducerent, vel ſuperinducerent, pro abbatis ſui arbitrio, absque vlla ſuæ profeſſionis mutatione, vt obſeruat MABILLON. *l. cit.* §. 13. Inde non adeo mirandum, quod monaſteria iamdudum extructa, poſtquam regula BENEDICTI per vniuerſum celebrari cœpit orbem, derelicta illa, qua antea vſi fuerant, *Benedictinam* tandem receperint, & ſpe *perfectioris vitæ* ad eam ſe compoſuerint, maxime cum illa opinio ſedulo omnibus inculcaretur, quod eodem ſpiritu, quo *ſacri canones* conditi, habenda eſſet, teſte MABILLONIO *lib.* 3. *ann. Bened.* §. 8. Quod *tria vota monaſtica* concernit, dubitant, an primus BENEDICTVS hæc diſcipulis ſuis impoſuerit, & an ex BENEDICTI regula hæc tria colligi queant?

Creuit admodum hæc vita ſub Benedicto nouis legibus inſtructa, cuius regulæ paſſim receptæ.

§. XXXI. Equidem hoc expeditum eſt, antequam vſus *regularum* inualuit, nulla *vota* edita fuiſſe. His a PACHOMIO, BASILIO aliisque monachis præſcriptis, religio *voti* quoque mox addita fuiſſe videtur, ad minimum, ne ſtatum ſemel ſuſceptum pro lubitu mutarent. Id obſeruat IVO Carnutenſis epiſcopus *epiſt.* 41. *Quod vero poſtea multiplicatis*

De votis monaſticis ante Benedictum.

monachorum congregationibus profeſſiones (in quibus *votum* latebat:) *exactæ ſunt, & benedictiones ſuper eo datæ, quadam cautela factum eſt, vt monaſticus ordo, quanto firmius in conſpectu DEI & hominum, & ſolemnius ligaretur, tanto robuſtius & deuotius ab ipſis ſeruaretur; & ſi qui vellent ab hoc propoſito recedere, teſtimoniis pluribus conuincerentur, & tanquam iurati in Chriſti ſacramenta tyrones ad propoſitum ſuum reuerti cogerentur.*

Auguſtinus iam monachos voto conſtrinxit.

§. XXXII. Ante BENEDICTVM iam AVGVSTINVS clericos ſuos, quos *more monaſtico* viuere cogebat, tali *voto* conſtringebat, vt recte obſeruat THOMASSINVS *cit. l. c.* 3. §. 6. ex ipſis verbis AVGVSTINI *ſerm.* 49. *Malum eſt cadere a propoſito, ſed peius eſt ſimulare profeſſionem. Ecce dico, audite: qui ſocietatem vitæ communis iam ſuſceptam, quæ laudatur in actibus apoſtolorum, deſerit, ac* VOTO *ſuo cadit, a profeſſione ſancta deficit. Ego ſcio, quantum mali ſit profiteri ſanctum aliquid, nec impune; vouete, inquit, & reddite Domino DEO veſtro. Et melius eſt non vouere, quam vouere & non reddere.* Expreſſius IDEM *in Pſalm.* 75. *Nemo ergo poſitus in monaſterio frater dicat: recedo de monaſterio. Neque enim ſoli, qui ſunt in monaſterio, peruenturi ſunt ad regnum cœlorum, & illi, qui ibi non ſunt, ad DEVM non pertinent. Reſpondetur illi: ſed illi non vouerunt, tu vouiſti.* Vouerunt ergo antiqui monachi iam ante BENEDICTVM, *ſe vitam monaſticam nunquam deſerturos eſſe*, adeoque probabile eſt, vel ipſum AVGVSTINVM ex PACHOMII aliorumque more hanc traxiſſe diſciplinam, vel eam primum ſuis impoſuiſſe, vt clerum renitentem hoc vinculo conſtringeret, & ad obſeruantiam huius vitæ perpetuam inuitos adduceret.

Votorum Benedictinorum tenor.

§. XXXIII. BENEDICTVS in ſuis regulis ab HOLSTENIO *in cod. regul. tom. I.* relatis, etiam huius voti mentionem facit, quod vel *regula* 58. docet: *Suſcipiendus autem in oratorio coram omnibus promittat de ſtabilitate ſua, & conuerſione morum ſuorum & obedientia coram DEO & ſanctis eius, deque iſta promiſſione faciat petitionem*, h. e. vt explicat NATALIS ALEXANDER *ad ſec. 6. hiſt. eccleſ. c. 6. art. 5. p.* 462. *Scripturam obligatoriam ad nomen ſanctorum, quorum reliquiæ ibi ſunt, & abbatis præſentis, eique ſubſcribat, & reponat ſuper altari.* Voti *paupertatis* & *caſtitatis* nulla in hac regula fit mentio, ſed tantum voti *ſtabilitatis, conuerſionis morum* & *obedientiæ*, quod etiam agnoſcit FLEVRY *tom. VII. hiſt. eccl. p.* 783. quæ ex *vitæ monaſticæ ratione intima* ſequebantur.

§. XXXIV.

Tria vota poſtea recepta magis ex interpretatione vſuali quam præſcripto Benedicti.

§. XXXIV. Quod vero poſtea tria vota *paupertatis*, *caſtitatis*, atque *obedientiæ*, tanquam eſſentialia vitæ monaſticæ capita, monachis Benedictinis impoſita fuerint, omiſſo voto *ſtabilitatis*, id magis ſubſequenti praxi attribuendum, qua in quibusdam a *regula Benedictina* receſſum, quod vel votum *ſtabilitatis* indicat, quædam vero ex *interpretatione vſuali* magis recepta, quam in *regula Benedicti* præſcripta. Voluit BENEDICTVS, vt recipiendi *conuerſionem morum ſuorum* promitterent voto ſolenni: hanc potiſſimum interpretes huius regulæ quæſiuerunt in *abſtinentia a coniugio* & *paupertate*, præſertim cum ipſe BENEDICTVS *proprietatis* ſitim radicitus amputandam eſſe voluerit: *abſtinentia* autem a coniugio ex ſtatu & moribus monachorum ſequeretur. Ita ex hac *interpretatione vſuali* tria tandem vota nata ſunt, quæ attribuuntur *regulæ Benedictinæ*, ſicuti illa, quæ per *interpretationem* ex legibus eruuntur, habentur, ac ſi *nominatim* ea de re in lege cautum fuiſſet, vt ait Imperator in *§. vn. I. de legit. patron. tut.* Eo magis autem vota ſolennia profeſſioni monaſticæ accedebant, quod perſuaſum haberent, per *votum* ſingularem DEO cultum exhiberi, bonum quidem eſſe, *caſte*, *obedienter*, & *in paupertate* viuere; longe tamen perfectius & gratius DEO fore, ſi per *votum* tale propoſitum ederetur, in quo voluntarium cultum ſeu ἐθελοθρησκείαν excogitarunt, nullibi in ſacris commendatum, nec vllibi traditum, quamvis cum pontificiis in alia omnia eat CORVINVS *de perſon. & benef. eccl. tr.* I. *lib.* 3. *tit.* 10. *n.* 46.

Benedictini in varias abierunt familias.

§. XXXV. Equidem *ipſi Benedictini* in infinitas iterum abierunt familias, diuerſis appellationibus, inſtitutis ac moribus inſtructas, quas recenſet ALTESERRA *lib.* I. *aſcet. c.* 10. BARBOSA *lib.* I. *iur. eccl. c.* 41. *n.* 45. CISTERCIENSES inter eos præeminent, qui, nimia *Benedictinorum* potentia, dignitate & luxu offenſi, ſeorſim res ſuas habere inceperunt, de quibus agit HENRICVS MANRIQVIVS *in annal. Ciſterc.* Sed non diu ſtetit *affectata* horum *humilitas* & *paupertas*, intuitu cuius variis priuilegiis ornati ſunt, vt ad *tit. de decim.* dictum: mox degenerauit in ceterorum Benedictinorum mores & ambitionem, poſtquam rurſus bonis abundare cœpit ampliſſimis ordo. Idem ſtudium reformandi deperditos Benedictinorum mores produxit celebrem in Germania congregationem *Burſfeldenſem*, in quam infinita transiere monaſteria Benedictinorum, & quotannis ſua peculiaria capitula habuere, vt vberius exponit LEVCKFELD. *in antiquit. Burſfeld. c.* 2. & 3.

§. XXXVI.

Noua Franciſci & Dominici inſtituta.

§. XXXVI. Sed reformari non potuit *ordo Benedictinorum*, poſtquam in omnium rerum abundantia viueret. Ad maiorem itaque perfectionem & genuinas *humilitatis paupertatisque* regulas res monaſticas deducere ſtuduere FRANCISCVS & DOMINICVS, exiſtimantes, gloriam abbatum, prælatorumque a monachatu abhorrere, nec *paupertatis* votum permittere, vt tam immenſis poſſeſſionibus monaſteria turgerent. Inde nati ſunt ordines fratrum *mendicantium*, hac cum differentia, vt FRANCISCI diſcipuli *fratres minores*, DOMINICI vero *prædicatores* dicti fuerint. Hic nouus ordo, ab INNOCENTIO III. confirmatus, teſte ODOR. RAYNALDO *ad ann.* 1215. *n.* 17. & 19. magna mox cepit incrementa ex ſingulari *paupertatis* & *humilitatis* ſtudio & auctorum ſanctitate omnium ore celebrata, vt per omnes chriſtianorum tractus ſeſe diffuderit, & in quatuor congregationes primarias abierit, de quibus agit BARBOSA *cit. l. n.* 174. *ſeqq.* Horum inſtituta ſunt admodum diuerſa a *Benedictinis*, quamuis in *tribus votis* generalibus, quæ *monachatum* conſtituere dicuntur, cum iis conueniant.

Item Carthuſianorum & Ieſuitarum.

§. XXXVII. *Loiolitæ* & *Carthuſiani* fere ad neutrum horum ordinum referri poſſunt, ſed propriis ſuis vtuntur conſtitutionibus, teſte CORVINO *de perſon. & benef. eccl. P. I. lib.* 3. *tit.* 6. *n.* 14. quamuis *Loiolitæ* nihil minus videantur eſſe quam monachi *ſolitarii* & *aſcetæ*, & vix vmbram monachorum referant; aulæ Romanæ tamen admodum vtiles, quod præter tria vota quartam *de papalis maieſtatis auctoritate quibuſuis artibus tuenda* addiderint, qua de cauſa vt aliquam ſpeciem monachorum habere viderentur, anno 1571. a PIO V. *mendicantium* conſortio, mira rerum metamorphoſi, adſcripti ſunt. Ceterum in quam infinitas *religioſi ordines* abierint familias & congregationes, diuerſoque habitu & moribus vtantur, ſuccincte traditur *dans l'hiſtoire du clergé ſeculier & regulier des congregations de Chanoines & de clercs & des ordres religieus de l'un & de l'autre ſexe, qui ont été etablis jusqu' à preſent, contenant leurs origine, leurs fondations, leurs maniers de la vie, leurs decadence, leurs reformes & les evenemens le plus conſiderables, qui y ſont arrivès.* Quatuor tomis abſoluuntur horum diuerſiſſima inſtituta & veſtitus ſingulorum ordinum peculiares elegantiſſimis figuris æneis oculis ſubiiciuntur. Diffuſiori & ſolidiori opera ordinum religioſorum hiſtoriam nouiſſime contexuit P. HELYOTTVS *dans l'hiſtoire des ordres monaſtiques religieux & militaires & des congregations ſeculieurs de l'un & de l'autre ſexe, qui ont été etablis jusqu' à pre-*

à preſent, quod opus *VIII. voluminibus* comprehenſum multa refertum eſt eruditione.

§. XXXVIII. Non ſubſtiterunt vero inſtituta monaſtica intra clauſtra & monaſteria: ad ipſas tranſiere eccleſias *cathedrales* ſub PIPINO, auctore CHRODOGANGO, Metenſi epiſcopo, qui, vt clericorum ſuorum mores deprauatos emendaret, eosque in ordinem redigeret, nihil prius, nihil antiquius habuit, quam vt clericos ſuos regulis quibusdam ſubiiceret, & *inſtituta monaſtica*, ſolis exceptis votis, ad eccleſias cathedrales transferret. Huius inſtitutum adeo proſpere ſucceſſit, vt non tantum paſſim epiſcopi id ſponte reciperent, ſed & concilia & leges publicæ approbarent, clerumque, vt *canonice* in poſterum viueret, cogerent, de quo plenius egi *lib.* 3. *tit.* I. Ab hoc tempore clerus in communione bonorum viuere cœpit, & magiſtratus nouos, veluti *præpoſitos*, *decanos* ſimilesque a monachis accepit, vt monaſtica viuendi ratio per vniuerſum fere clerum ſparſa, & plura in eccleſiis *cathedralibus* & *collegiatis* nata ſint iura, quæ ſupra *tit.* I. & *tit.* 5. *huius libri* alibique fuſius iam expoſita ſunt. Inſtituta monaſtica ad cathedrales eccleſias tracta per Chrodogangum.

§. XXXIX. Ab hac *vita communi* clerus rurſus reſiliebat, circa ſeculum XI. epiſcopis quibusdam conniuentibus, quibusdam vero grauiter murmurantibus. Illi clericos ſuos, maxime *cathedralis eccleſiæ*, in maximam deduxerunt libertatem, vnde adhuc *ſeculares* dicuntur. Hi eos inde, vnde abierant, reducere non tantum ſtuduerunt, ſed etiam effecerunt, vt *arctiori vinculo* conſtringerentur ad *vitam communem* ſervandam, ſcil. per *votum paupertatis*, quod hactenus clero impoſitum non fuerat. Inde clerici *regulares* dicti, ad monachatum propius inclinantes, vt plerumque *monachi* & *regulares* coniungantur, ceu vel *rubrica huius tituli* docet, & plenius ſupra *tit.* I. explanatum eſt. Conf. FRANCISCVS FLORENS *tom. II. oper. p.* 34. Seculo XII. occaſione *militiæ*, vt vocatur, *ſacræ* & *peregrinationum* ad ſepulchrum Chriſti inſtitutarum *ordines militares* ſunt inſtituti, a monachatu rurſus originem trahentes, & cum rurſus ſupra *lib. III. tit.* I. §. 107. *ſeqq.* plenius de hac materia egerim, vel binis verbis eam attigiſſe ſufficiet. Equidem clauſtris, vt monachi, haud includuntur, nec in communi viuunt, peculiaremque ſcopum ſibi præfixum habent; tribus tamen *votis* æque vt *monachi* conſtringuntur, & quia hæc (quamuis contra primæuam rationem) *monachatum* conſtituere dicuntur, & eſſentialis eius pars ſunt, non mirandum eſt, eos quoque ordinibus religioſis eſſe annumeratos. Seculi vndecimi noua reformatio cleri cathedralis. Inde nati clerici regulares & ordines militares.

De monialium origine.

§. XL. Sicuti vero *ἄσκησις* Chriſtianorum primitiuorum *monachos* peperit, ita quoque *moniales*, de quibus peculiari tract. egit FRANCISCVS PELLIZARIVS, Placentinus, ſed admodum frigide; non tantum enim maſculi nonnulli *abſtinentiæ* ſtudio & laude ſingulari excelluere, ſed etiam virgines & viduæ. Imo ALTESERRA *lib. III. aſcet. c.* 12. aſſerere non dubitauit, in hoc ſanctiori vitæ aſceticæ propoſito eo maiorem laudem ſexui muliebri deberi, quo tempore prior & quaſi exemplo fuit. *Temporibus apoſtolorum*, ait, *nequaquam auditum eſt nomen monachorum: ab ipſis tamen apoſtolis ſacrarum virginum & viduarum collegia in eccleſia eſſe cœpere*, quod teſtimonio IGNATII confirmat, in *epiſt. ad Tarſ.* ſcribentis, *eas, quæ ſunt in virginitate, honorate vt ſacras Chriſti*, & *epiſt. ad Philipp. congregationis virginum* mentio occurrit. Vel ex hoc argumento *Ignatianas epiſtolas* falſi poſtulari poſſe, cenſet DALLAEVS *de ſcript. quæ ſub nomin. Dionyſ. & Ignat. circumf. lib. II. c.* 13. *p.* 314. quod eo tempore *monaſteria virginum* Deo conſecratarum haud fuerint. Sed hoc argumentum haud propugnabo: ſint ſincera IGNATII verba, non tamen *virginum monaſteria* inde euincuntur, ſed, quod æque virgines plurimæ in ſumma *abſtinentia* & *ἀσκήσει* vixerint ac quidem maſculi, inde tantum infertur. Virginum *collegia* haud memorat IGNATIVS, ſed *ſyſtemata virginum*, h. e. *cumulum* earum, & *multitudinem*, cum non tantum *cœtus* vel *collegium*, ſed quæuis multitudo, quæ collegium haud conſtituit, *σύςημα* denotet, quaſi diceres, der Hauffe der Jungfern.

An ab apoſtolorum temporibus repetenda?

Vita aſcetica virginum non eſt antiquior vita aſcetica maſculorum.

§. XLI. Nimis liberalis eſt in ſexum ſequiorem ALTESERRA, vitam aſceticam & philoſophicam *virginum* antiquiorem eſſe aſcetis *maſculis*. Verum vtique eſt, ſub apoſtolis non fuiſſe auditum nomen *monachorum*: ſed nec *monialium* fuit auditum: earum autem perſonarum, quæ ex vtroque ſexu in propoſito ſingularis *abſtinentiæ* perdurarunt & ſubſtiterunt, non defuit copia, & hac de cauſa IVSTINVS Martyr, ATHENAGORAS, TERTVLLIANVS, CYPRIANVS aliique frequenter harum iniiciunt mentionem, quæ *ἀσκήσεως* ſtudio ſerio flagrabant, ſine vllis tamen votis, ſolo animi propoſito, de quibus conſuli poteſt SAMVEL BASNAGE *diſſ. de ſacris virginib.* quæ *tom. II. annal. p.* 510. inſerta eſt. Vita *eremitica* virorum in *oriente* ſine dubio antiquior eſt virginum vel viduarum conſortio in deſertis. Et ſi dicendum, quod res eſt, vita hæc agreſtis & ſolitaria ſexui feminino admodum indecora & parum conſulta fuit: interim tamen nec ab his reiecta. Laudat pro more ſuo CHRYSOSTOMVS *hom.* 8. *in Matth. choros virginum* in ſolitudinibus Aegyptianis.

Eremitica vita virorum antiquior eſt.

Nec

Nec viri ſolum, ait *Idem homil.* 56. *ſed mulieres etiam hoc genere philoſophandi exercentur & naturæ infirmitatem magnitudine animi ſuperant.* In *l.* 1. *C. Theod. de bon. clericor.* fit mentio *mulieris*, *quæ ſolitariæ vitæ dedita eſt.*

§. XLII. In *occidentem* ſerius vitam hanc philoſophicam tranſitum feciſſe ſupra dictum, ſimulque obſeruatum, quarto ſeculo, etiam Romæ feminarum monaſticam vitam inualuiſſe, quæ *moniales*, *virgines DEO ſacratæ*, *ſanctimoniales*, *aſcetriæ* & *nonnæ*, imo & *monachæ* dictæ, vt ex GREGORIO TVRON. *lib. X. c.* 16. *p.* 606, conſtat, mox tamen monaſteriis incluſæ, quod vita agreſtis & ſylueſtris huic ſexui eſſet inimica. Introducta regula S. BENEDICTI, morem ceterorum monachorum ſecutæ ſunt, & regulam eius ſuſceperunt. Quamuis vero primitus in *cœnobia* collectæ ſub cuſtodia *matris*, quæ eis præpoſita erat, viuerent, non tamen omnis ad eas *ingreſſus* erat prohibitus, nec adeo duriſſimo carceri incluſæ erant, vt nunquam in publicum prodire poſſent. Quin potius cum ceteris fidelibus ſacris publicis intererant, quod quarto ſeculo vſitatiſſimum fuiſſe docet BASNAGE *cit. l.* §. 27. Sed nimia quorundam licentia tandem effecit, vt *clauſtris* ſuis tanquam *carceribus perpetuis* includerentur, & propria templa, in quibus illis ſacra adminiſtrarentur, acciperent.

Moniales in occidente ſeculo IV.

in cœnobia collectæ.

§. XLIII. Longe liberalior eſt conditio virginum CANONICARVM, quæ CHRODOGANGI inſtitutum amplexæ ſunt, & inſtar CANONICORVM liberius viuunt. Equidem in *nou.* 59. *c.* 2. IVSTINIANVS iam meminit *aſcetriarum* & *canonicarum*; aſt longe diuerſo ſenſu. Olim etiam clerici CANONICI dicti ſunt, quod *canoni* ſeu *matriculæ* inſcripti eſſent, & ex reditibus eccleſiæ viuerent, vt *tit.* 1. *huius libri* §. 8. dictum. Similiter *aſcetriæ*, aliæque viduæ erant *canoni ergaſteriorum*, de quibus agitur in *cit. nou.* inſertæ, in oriente fidelium ſepulturæ operam dantes, & in exequiis canentes cum *acolythis*. Hæ ideo *canonicæ* dicebantur, quod ex reditibus ergaſteriorum viuerent & diſtributio ex pecuniis & reditibus prædiorum inter eas fieret, vt in *cit. nou.* dicitur. Sed ſeculo VIII. *canonicæ virgines* ex nouo quodam inſtituto introductæ ſunt, inde dictæ, quod non ſecundum regulam BENEDICTI, ſed *canonice*, h. e. ſecundum inſtitutum nouum CHRODOGANGI viuerent, prout ſupra *lib. huius tit.* 1. §. 20. *ſqq.* dictum. Inde dictæ ſunt CANONISSAE, & quamuis abbatiſſæ imperio pareant, præter illam tamen *decaniſſam* & *præpoſitam*, exemplo

Virgines canonicæ ex inſtituto Chrodogangi.

canonicorum habent, nec voto *paupertatis* ligantur, adeoque *proprietatis participes* ſunt.

Quædam regulares, quædam ſeculares.

§. XLIV. Quemadmodum vero ſeculo XI. canonicis vinculum voti *paupertatis* iniectum eſt, vt ex *communi vita* diſcedere cupientes in ordinem redigerentur; ita ſimiliter quædam *canonicæ* ſimile inſtitutum asſumſerunt, vt quædam *regulares* dictæ fuerint, voto *paupertatis* adſtrictæ: quædam *ſeculares*, quæ voto hoc non conſtringuntur, ſed priſtinum retinuere morem. Harum mentionem facit pontifex in *c.* 43. *§. ſupra dicta de elect. in* 6. illis æque liberam *electionem* concedit, vt monialibus. *Supra dicta ſiquidem, nedum in monaſteriis, in quibus ſunt moniales viuentes ſub aliqua de religionibus approbatis; ſed etiam in illis, vbi ſunt iuxta quarundam prouinciarum conſuetudinem mulieres, quæ nec propriis renunciant, nec profeſſionem faciunt regularem, ſed viuunt, vt in ſecularibus eccleſiis canonici ſeculares.* Similiter in *clem.* 2. *de ſtatu monach. Illas quoque mulieres, quæ vulgo dicuntur canonicæ ſeculares, & vt ſeculares canonici vitam ducunt, non renunciantes proprio, nec profeſſionem aliquam facientes &c.* Hac de cauſa iis permiſſum eſt nubere, excepta ſola *abbatisſa*, cui hoc interdictum, quod exemplo *monaſterii ſuperioris* Ratisbonenſis illuſtrat HVNDIVS *in metropol. Salisburg. tom. III. p.* I.

Beguinarum inſtitutum.

§. XLV. Ab his denique adhuc diuerſæ ſunt BEGVINAE, nouum quoddam mulierum, ἄσκησιν peculiarem ſectantium, genus, de quarum origine AEGIDIVS, aureæ vallis monachus, *in Radulpho epiſc. Leod. c.* 52. hæc habet: *Suſcitauit DEVS Spiritum S. cuiusdam ſacerdotis, viri religioſi, qui Lambertus, Le Begue, qui beatus erat, de S. Chriſtophoro dicebatur, a cuius cognomine mulieres & puellæ, quæ caſte viuere proponunt, Beguines Gallicæ cognominantur, quia ipſe primus extitit, qui eis præmium caſtitatis verbo & exemplo prædicauit.* Idem repetit ALBERICVS *in chron. ad ann.* 1177. *p.* 359. *edit. Leibnit.* eas vero AVBERTVS MIRAEVS *tom. I. diplom. Belgic. c.* 90. *in not.* deſcribit, quod ſint *virginum ac viduarum ſimul in Beghinagiis abſque votis monaſticis pie caſteque viuentium congregationes*, in Brabantia, Flandria, diœceſi Leodicenſi ac vicinis ditionibus frequentiſſimæ. *Alunt*, pergit, *familiam ſingulæ aut viuunt binæ, ternæ aut plures iisdem in ædibus cum ſingulari morum ac pudicitiæ integritate, vt merito caſtus orbis Germania noſtra inferior ab exteris nuncupetur.* Ita quidem ille.

A quibusdam reprobatum.

§. XLVI. Sed non omnes idem de earum ſanctimonia iudicium tulerunt, ceu docet CANGIVS in *gloſſar. voce Beguini.* In

Bel-

Belgio circa annum 1226. hanc familiam natam, mox late propagatam, vario tamen fortunæ caſui ſubiectam fuiſſe docet THOMASSINVS *P. I. de vet. & nou. eccl. lib. 3. c. 63. §. 11.* Longe altius earum originem repetit AVBERT. MIRAEVS *lib. I. donat. Belgic. cap. 112. in not. p. 230.* quæ tamen vix probari poſſunt. Quæ fuerit earum viuendi ratio olim Hannoueræ, vbi *Beginarium* habuerunt, vna ex illis, apud BVSCHIVM *de reform. monaſt. c. 15.* relatum a LEIBNITIO *tom. II. ſcript. Brunſuic. p. 923.* refert his verbis: *Quarta hora mane ſurgimus, de beata virgine horas, ſeptem pſalmos, vigilias, & alia ſimilia pariter ſuo tempore legimus, quotidie manibus noſtris laboramus, miſſam quotidie audimus, de laboribus manuum noſtrarum viuimus, & inde pauperibus, in quantum poſſumus, ſubuenimus; diebus celebribus eccleſias frequentamus, DEI præcepta & quædam eius conſilia libenter, pro poſſe noſtro ſeruamus. Plebanis noſtris confitemur, & iura eorum parochialia ipſis perſoluimus.* Varios eis imputatos errores hæreſesque, conſtat ex *c. 3. clement. de hæreſ.* & *c. 1. clement. de relig. dom.* qua de cauſa ſecta hæc penitus reprobata eſt.

§. XLVII. Sed euentus docuit, falſas has criminationes & forſan in cerebro *Franciſcanorum* eis grauiter inſidiantium, excogitatas fuiſſe, qua de cauſa IOANNES XXII. in *c. vn. extrau. comm. de relig. domib.* rurſus earum ſtatum approbauit, & ab omnibus ordinariorum moleſtiis tutas immunesque præſtitit. Alia eiusdem pontificis decretalis de anno 1323. occurrit apud AVBERTVM MIRAEVM *tom. I. diplom. Belg. c. 91.* qua rurſus Antwerpienſibus plena offertur ſecuritas his de cauſis: *Cum autem ad apoſtolatus noſtri auditum relatio fide digna deduxerit, eſſe plurimas in tua ciuitate & diœceſi huiusmodi mulieres Beghinas ſimpliciter nuncupatas, quæ per virtutum odoramenta currentes, honeſte viuunt, deuote frequentant eccleſias, prælatis ſuis reuerenter obediunt, & ſe in præmiſſis diſputationibus & erroribus non inuoluunt, nec ſuos nec aliorum animos per opiniones erroneas ab euangelica veritate degeneres damnabili præſumtione decipiunt, ſed in ſancta & ſolida ſimplicitate viuentes, aliquæ proprias, aliquæ parentum, aliquæ conductas, vel ſibi communes & cum honeſta familia domus inhabitant: aliquæ vero rerum vrgente defectu ſimul in iisdem domibus & diuerſis Beghinagiis ad maiorem caſtitatis obſeruantiam commorantur.* — Ex falſis imputationibus & criminationibus.

§. XLVIII. Infinita *ſodalitia* alia peperit præterea *monachorum & monialium* ſanctitas, quorum precibus DEO commendari quilibet anxie geſtiebat. Hæc opinio, quod *preces monaſticæ* DEO eſſent acceptiſ- — Confraternitatum ſodalitia.

 ſimæ,

ſimæ, plura noua inſtituta, & ſuperſtitionum meſſem inſignem produxit, inprimis vero *confraternitates*. Has non tantum monaſteria *virorum* & *puellarum* inter ſe inierunt, & ſemet ipſas receperunt in *communionem* omnium vigiliarum, orationum ac beneficiorum, ſed admiſſæ quoque eccleſiæ, clerici, epiſcopi, imo & *laici*, qui quidem haud monachi facti, in *ius fraternitatis* tamen recepti, vt ex tot monachorum & monialium deuotione & operibus bonis lucrum, vt credebant, caperent, licet ipſimet ab omni pietatis cultura longiſſime ſæpe eſſent remoti.

In communionem a monachis accepta.

Etiam laici, quod diplomatibus illuſtratur.

§. XLIX. Apud HVNDIVM *in metropol. Salisburg. tom. III. p.* 32. *edit. nouiſſ.* occurrit in *Gewold. addit.* diploma de anno 1312. quo abbatum Præmonſtratenſium generale capitulum *comites de Hals cum eorum vxoribus & liberis*, ad fraternitatem ſuam admiſit his verbis: *plenam participationem omnium bonorum, quæ in toto noſtro fiunt ordine, ipſis benigna in domino concedimus charitate, adiicientes de gratia ſpeciali, quod omnes conditiones & deuotiones, quas de miſſis vel vigiliis ſeu aliis bonis operibus tam ſpiritualibus quam temporalibus in ſuis literis expreſſerunt ſiue ſtatuerunt ſeu pro fratrum pietancia ſiue aliis operibus quibuscunque approbamus, ratificamus & confirmamus in perpetuum.* Anno 1038. monaſterium in Oſterhouen cum conuentu S. Mauritii in Altch ſimilem *vnionem* iniit, cuius diploma refert GEWOLDVS *in addit. ad Hundii metrop. cit. l. p.* 31. Conditiones hæ fuerunt: *quod cum obitus alicuius veſtrum nobis fuerit nunciatus, nomine ſuo in Kaln. noſtro ſcripto, a quolibet ſacerdote dicentur tres miſſæ, ab infimorum vero graduum quolibet dicetur vnum pſalterium, & vnam quilibet corporalem recipiat diſciplinam. Illiterati vero dicent centum & quinquaginta vicibus pater noſter. Præterea ſingulis annis poſt dominicam, qua cantatur, Domine in tua, proxima vacante feria, generaliter pro omnibus fratribus defunctis in veſtro monaſterio apud vos ſpecialis commemoratio fiet, talis videlicet, vt pulſatis campanis vigiliæ defunctorum & in mane miſſa vna cantetur publice in conuentu.* Alia ſimilia *confraternitatum* diplomata formulasque referunt ANTON. MATTHAEI *lib. II. de nobil. c.* 36. LEVCKFELD. *in antiquit. Walckenrid. P. I. c.* 13. MABILLON. *in annal. p.* 159. *ſeqq. nou. edit.* DACHERIO adiectæ.

Iudicium de his conſortiis & communicatione precum monaſticarum.

§. L. De his ANTONIVS MATTHAEI *cit. l.* optime iudicat his verbis: *Et tanti operum monaſticorum, tanti precum communio. Ea ſeculi tum cæcitas. Precibus non adiuti, niſi grandia pollicentes, niſi pretio paciſcentes. Pro ſe quisque incumbebat, vt humanam iuſtitiam, quæ tamen tam inquinata tot ſordibus peccatorum, compararet, & ſuam faceret auro,*

auro, argento, agris, omiſſa Chriſti iuſtitia, quæ non venalis, ſed gratis datur vere pio & pœnitenti. Fide in DEVM comparatur cœleſtis gratia, non pretio. Nec ad quæſtum hac abutendum. Nec prætextu religionis Chriſti oues deglubendæ. Pecunia tua tecum ſit in perditione, dicebat Petrus Simoni mago. Vetus tamen monachorum id inſtitutum, fortunis, prædiis, agris, mancipiis, ſollicitos de ſalute & imprudentes euertere, oblata precum communione & ſalutis æternæ certa ſpe, vt vulgo iactant, pro terrenis & perituris. Argumenta in contrarium, quibus Romanæ eccleſiæ doctores hanc *communicationem precum* defendunt, adſert in compendio TAMBVRINVS *tom. II. de iur. abbat. diſp.* 9. *q.* 4.

§. LI. His prælibatis, de *transeuntibus ad religionem* iuxta ſeriem huius tituli quædam adducenda. Olim quidem ἄσκησις primitiuorum Chriſtianorum neminem excludebat, ſed quoscunque inuitabat, quamdiu libera, & nullis conſtricta vinculis erat. Duriſſimo iugo eidem in cœnobiis accedente, cui ferundo per totum vitæ tempus non omnes erant habiles, præcautiones quædam adhibendæ, nec omnibus promiſcue aditus ad monaſteria patefaciendus. *Probandi* prius erant intrare deſiderantes, antequam reciperentur, tum vt ſuas explorarent vires, tum etiam vt congregatio iudicare poſſet, vtrum mores eorum *monachatui* conuenirent, quod ſatis optimum in ſe dicendum eſt, ſi ipſa *probatio* & *vita*, ad quam præparatio fit, careret næuis. Verum ipſa vita monaſtica a vero ſcopo magnopere deſciuit, mentesque adeo conſtrinxit, vt in vera pietate ſapere non potuerint. Eo melior & aptior quisque cenſetur, quo magis omnem eiurare poteſt rationem, & ſimpliciter ad *cœcam obedientiam* mentem ſuam componere. Contumaces & qui rationi rectæ aliquem adhuc locum relinquere intendunt, inepti ſunt, non tolerandi inter monachos.

Quinam recipiendi in monaſterium?

Probandi prius.

§. LII. Hunc in finem *probandi*, & *per annum* inter *nouitios* conſtituendi. Imo iuxta regulam 58. BENEDICTI difficultates quædam ſubeundæ ſunt, antequam inter nouitios quis recipiatur. *Ergo*, ait, *ſi veniens perſeuerauerit pulſans & illatas ſibi iniurias, & difficultatem ingreſſus poſt quatuor aut quinque dies viſus fuerit patienter portare, & perſiſtere petitioni ſuæ, annuatur ei ingreſſus & ſit in cella hoſpitum paucis diebus: poſtea autem ſit in cella nouitiorum, vbi meditetur & manducet & dormiat.* Iam ſupra *tit.* 4. §. 5. *huius libri* obſeruaui, nouitios olim variis moleſtiis, iniuriis, & aliis incommodis fuiſſe vexatos, vt *patientia* eorum, irrationabili modo, probaretur, vnde in academiis *penaliſmus* quoque natus eſt. Qui ergo ad patienter ferendas iniurias per aliquot dies aptus deprehenſus fuit,

Nouitiis moleſtiæ quædam ſubeundæ.

fuit, ad *nouitiatum* ſibi aditum præparat. Verum hæ iniuriæ eo facilius ſuſtineri poſſunt, quia *pulſantes*, vt dicuntur, ſciunt, hac *patientia*, & non aliter ianuam monaſterii ſibi aperiri. Aeque olim ſtudioſi, vitam academicam intrare cupientes, hoc monaſtico more, malis quibusdam imaginariis erant afficiendi, & ſtultiſſimo more per varia contemtus genera ad vitam academicam, vt putabant, præparandi, quod *depoſitionis ritum* vocant. Quis vero vnquam tam ineptus erit, vt credat, *patientia* tali præmeditata, & quæ ex *lege* neceſſario ferenda & ſubeunda eſt, probari candidatum vitæ academicæ, vt inde dignus reputari queat? Tale certamen inſtar comœdiæ eſt, ſine vllo fructu & effectu. Nec enim bonus monachus vnquam inde factus eſt, quod per *hypocriſin* ad quoddam temporis ſpatium *ridiculum certamen* ſuſtinuerit, ſicuti in ſcena, qui perſonam miſerabilem, multis conuitiis iniuriisque affectam ſuſtinet, & vel IOBI aut SOCRATIS patientiam ad tempus repræſentat, in certamine patientiæ ſatis ſuperque probatus dici non poteſt. Sed hæc ὡς ἐν παρόδῳ.

Quod ad academias olim tractum.

§. LIII. Nouitiis hiſce præeſt *magiſter nouitiorum*, qui eos in *vita monaſtica* inſtituat, obſeruet, regulam inculcet, explicet, & iuxta eam vitam inſtituere doceat, vel iuxta BENEDICTI *reg.* 58. *qui illis prædicet omnia dura & aſpera, per quæ itur ad DEVM*, quæ omnia canoniſtæ plenius explicant, diſtinctius vero ESPEN. *P. I. iur. eccl. tit.* 25. *c.* 2. Conf. MARTENE *in theſ. anecd. tom. I. p.* 683. vbi adfert epiſtolam ADAMI, abbatis Perſenniæ, quæ *formam inſtituendorum nouitiorum* plenius depingit edocetque.

Forma inſtituendorum nouitiorum.

§. LIV. Etiam inter proteſtantes, reformatione ſecuta, monaſteria plura in ſtatu ſuo quodammodo relicta, in quibus recipiuntur candidati theologiæ, vt in ſtudio pietatis, non tamen μοναστικῶς, exerceantur & ad officia ſacra præparentur. Tam durum iugum quidem hi, vt *monachi*, ſubire non coguntur, nec *intolerabilem legem* ſequi tenentur; ex vetere more tamen etiam vtplurimum *annum probationis* ſubire debent. Id diſerte prouiſum in der Magdeb. Policey-Ordnung *c. VI.* §. 6. Ein jeder, der in ein Evangeliſch-Lutheriſch Cloſter, dem Herkommen nach, recipiret wird, hat das hergebrachte annum probationis zu halten, und in ſelbigem Jahre über die Koſt und das Lager, Licht, Holtz und Wäſche, nichts zu fordern, auch zu gewarten, ob er mit Ablauf des probation-Jahrs nach Beſchaffenheit ſeiner Sitten und Verhaltens in den conuent aufgenommen, oder

In monaſteriis proteſtantium etiam retentus annus probatorius.

oder aus dem Kloſter als eine unanſtändige Perſon, hinwieder dimittiret werde. In monaſteriis virginum itidem ex antiqua *obſeruantia* retinetur *annus probatorius;* plerumque tamen æque inane vetuſtatis ſimulacrum eſt, vt in capitulis cathedralibus & collegiatis *annus clauſtralis*, de quo *tit. IV. huius libri* actum eſt.

§. LVI. Haud abſolute reiiciendum eſſe arbitror *annum probatorium* & ſtatum *nouitiatus*, ſi modo aliquid emolumenti inde ſperari, & finis, quem maiores intenderunt, obtineri poſſet. Sed quod peregre & pene refugiens aſſerere cogor, etiam noſtra monaſteria, maxime puellarum, *reformatione* ſumma indigent. Excuſſimus *iugum monaſticum* plusquam ſeruile; ſed mitiſſimum Chriſti iugum in eius locum ſubſtituere haud debito curauimus modo. Non tantum nævi inter aduerſarios notandi, ſed & virtutes eorum laudandæ; noſtra vero vitia eo magis damnanda, quo magis de *luce euangelii puriori* nobis gratulamur. Id certe, quod ſinceriores quiuis fatentur, primaria monaſteriorum deberet eſſe intentio, finis & ſcopus, vt eſſent *aſceteria*, & *vera pietatis ἄσκησις* in illis excoleretur. Id etiam catholici ſecundum morem ſuum, quo educati & innutriti ſunt, agunt, & rigoroſe obſeruant, licet media, ſecundum noſtram ſententiam, idonea non adhibeant. Iudicium de hoc anno probatorio proteſtantium & vita haud emendata.

§. LVII. Noſtri ergo officii eſſet, vt veram *ἄσκησιν pietatis* in iis reſuſcitaremus, h. e. vt in *maſculinis* quidem *conuentuales* (nam *monachorum* adpellationem reprobamus:) ad *pietatis culturam ſolidam*, & *officia ſacra* prępararentur; in *fœmininis* vero puellæ ad *vnicum* illud *neceſſarium* adducerentur, & nosmet ipſi ita aduerſariis exemplo viuido oſtenderemus, quomodo in hiſce aſceteriis vera pietatis ἄσκησις ſine opere operato, iugo votorum, & aliis regularum ad ſyllabam obſeruandarum vinculis, obtineri poſſet. Si eo modo noſtra monaſteria eſſent comparata, aliquis ex *anno probationis* eſſet expectandus fructus, vt ex moribus *nouitii* vel *nouitiæ* iudicari poſſet, an ſerium haberet propoſitum, vnice DEO viuendi, & fidem operibus oſtendendi. Neque enim hæc *vita aſcetica* inhabiles ad officia humanitatis aliaque publica producere debet, id quod etiam nunquam intendimus, reiecto duro monaſtico vinculo. Quomodo vita monaſtica inter proteſtantes deberet eſſe comparata.

§. LVIII. Non noua narro, ſed ea repeto, quæ ſinceriores theologi iam ante me obſeruarunt. Ratio in promtu eſt, quod magis in *reformanda doctrina* quam *moribus* occupati fuerint maiores. Audiamus B. SPENERVM, qui *in conſil. theol. German. P. II. c. 3. art. 2. ſect. 3. p. 189.* primo deſignat primæuum monaſteriorum ſcopum. Deinde ad ea delabitur, Speneri iudicium.

quæ inter nos ſuperſunt, & poſtquam oſtendit, quæ merito ex *vita monaſtica* a maioribus reiecta ſunt, ita pergit? Alſo wäre gleichwol ſehr nützlich geweſt, wo die Clöſter nicht eben gantz abgethan, und mit mancher Ungerechtigkeit ſeculariſiret, ſondern mit Abſchaffung des Mißbrauches der rechte und erſte Gebrauch beybehalten oder ſorgfältig wieder eingeführet worden wäre, welches viele gottſelige Hertzen wünſcheten, und in ſolcher Art zu leben, ihnen eine ſtattliche Beförderung der Ubung des Chriſtenthums hoffeten. Was aber die noch bey uns übrige, ſonderlich weibliche Clöſter und Stiffter anlanget, ſo ſind mir zwar dieſelbige beſonders nicht bekant, was ich aber gleichwol von auch guten und deroſelbigen kundigen Gemüthern gehöret, hat mich faſt mehr betrübet als erfreuet, und verurſachet, daß ich ſehr in Bedencken ziehe, iemand, der einen ernſtlichen Vorſatz gefaſt, ſeinem GOtt rechtſchaffen zu dienen, in ſolche zu rathen. Indem weil, wie Ew. Hochgräfl. Gnaden ſelbſten bekennen, ſolche mehr zu Hofhaltungen, als Gottesdienſt verkehret werden, und die meiſte Zeit mit denen weltlichen converſationen und Eitelkeiten nebens dem äuſſerlichen Schein gewiſſer und beſtimmter Ubungen zugebracht wird, zu ſorgen ſtünde, daß ein gutes Gemüth, ſo darein kommen ſolte, entweder leicht ſelbſt zur Liebe ſolcher Eitelkeiten algemach mehr gebracht, und alſo, wo es gedacht, aus der Welt zu gehen, erſt recht tieffer hinein geführet werden möchte, oder wo ihm GOtt die Kraft und Gnade verleihet, ſolche Verſuchungen zu überwinden, würde es doch ein gantz unruhig Leben ſeyn, dergleichen weltliches Weſen und Aergerniſſen täglich vor Augen zu ſehen, und ſie doch nicht ändern zu können &c. Idem rurſus repetit *tom. cit. II. c. 3. art. 4. ſect. 6. p.* 417. nec in eo fallit.

Nævi puellarum monaſteria intrantium.

§. LIX. Videlicet a *puellis* hodie inter proteſtantes in monaſteriis locus quæritur, vnice in hunc finem, vt *alimenta* inde habeant, & ſubſidia vitæ commodiora percipere poſſint, ſpe matrimonii forſan abiecta, non vt eo rectius ἀσκήσει pietatis ſe totas dare poſſint, in quem finem tamen hæc aſceteria ſunt condita. Quia enim votis non ligantur, nec regulis ſubiectæ ſunt, *libertatem* hanc in *licentiam* transmutant, & vix *externam honeſtatem* obſeruant. Nec hoc præcaueri poteſt, quia partim per viam *gratiæ* hæ recipiuntur, quæ deſiderio ἀσκήσεως nullo ducuntur; partim etiam ipſa *inſtituta* non ita comparata ſunt, vt ad ſolidam *pietatem*, verbo diuino conformem, puellas licentioſius viuentes deducere queant.

§. LX.

§. LX. Tempus *probationis* BENEDICTI lege eſt *annale:* olim ex IVSTINIANI conſtitutione *ad triennium* extendebatur. Ita enim in *nou. 5. c. 2.* edicit: *Sancimus igitur ſacros canones ſecuti, vt, qui monaſticam vitam profitentur, non ſtatim a religioſiſſimis præſulibus venerabilium monaſteriorum habitum monachalem accipiant, ſed per integrum triennium ſiue liberi forte, ſiue ſerui ſint, patienter expectent, habitu monachali nondum digni habiti, ſed tonſura & veſte eorum, qui laici vocantur, vtantur, & moneant, atque ſacras litteras diſcant. Religioſiſſimi quoque eorum Præſules interrogent eos, vtrum liberi ſint, an vero ſerui, & vnde eos vitæ monaſticæ deſiderium inceſſerit? cumque nulla praua occaſione illos ad hoc perductos eſſe ab iis didicerint, in eorum numero habeant, qui erudiuntur adhuc & monentur & perſeuerantiæ atque honeſtatis eorum periculum faciant. Neque enim facilis eſt vitæ mutatio, quæ non fit cum animi contentione.*

De tempore probationis ex Iuſtiniani lege.

§. LXI. Eo notabilior eſt hæc ſanctio, quo vberior variis obſeruationibus deprehenditur. (I) Generatim tota nouella illuſtre ſpecimen præbet, quanta ſollicitudine imperatores id egerint, vt res *monaſticas* & *eccleſiaſticas* recte ordinarent, idque *iure proprio*, virtute *ſummi imperii*, ex *legislatoria poteſtate*, quæ etiam circa hæc inſtitura, maximum in abvſum olim cum ſummo reipubl. detrimento tracta, verſabatur. Non hæc *iuris epiſcopalis* erant, & ſi *epiſcopi* quid de eis conſtituerent, ea tamen ſupremæ principum poteſtati ſubiecta erant, vt non ſatis proteſtantium ICtorum ſtylus redargui & reprobari poſſit, quo hodie hæc & ſimilia iura ſub periculoſiſſimo æque ac falſiſſimo titulo IVRIVM EPISCOPALIVM principibus adſcribunt. Tam grauem dominatum *ſtylus curiæ* vbique exercet, pro cuius abolitione omnium principum proteſtantium mentes & cogitationes deberent eſſe ſollicitæ. Quamdiu dixeris, noſtros principes *iura epiſcopalia* exercere, tamdiu ſimul *tacite* prodis, eos quodammodo in mala fide eſſe, quod horrendum dictu eſt.

Obſeruationes ex Iuſtiniani conſtitutione.

Vi ſummi imperii res monaſticas ordinauit.

§. LXII. Vtut (II) monachi eo tempore adhuc eſſent *laici*, nec in *clero qua tales* connumerarentur, vt vel ex *c. 8. cit. nou.* 5. liquet, adhuc tamen a *ceteris laicis* fuerunt diſtincti *veſte monachali:* monachos enim ſingularem *humilitatem* in *veſtibus* quæſiuiſſe, noto notius eſt, ex quo tandem factum eſt, vt more *philoſophorum* antiquo, *pallio* vtentium, ipſis veſtibus ab illis diſtinguerentur. Hoc tandem quoque ad ordinem *clericorum* pertranſiit, poſtquam ex monachatu tot præſides euocati & eccleſiis dati ſunt, qui facile ſuos mores clericatui communicarunt. Nec ſanctimoniales

Monachi veſtibus a laicis diſtinguebantur.

ſeu virgines DEO dicatæ alio vtebantur more, quin potius *humilitatem* & *abnegationem mundi* etiam externis corporis tegumentis oſtendere ſtuduerunt. Nec hoc improbari potuiſſet, niſi in quandam vel *ſpurcitiem* vel *affectatam* abiiſſet *ſanctitatem*. *Velum* olim *virginibus* incognitum: nudato capite, vel *in capillis*, vt hodie, incedebant, vt vel TERTVLLIANI *tr. de vel. virgin.* docet, ſimulque omnes virgines velo ſubiiciendas eſſe, cenſet, vt eo magis *pudicitiæ, modeſtiæ* & *humilitati* conſulerent ſuæ. Hoc *velamen* ſanctimoniales eo magis ſuſceperunt, vt ſe a reliquis virginibus, mundi illecebris adhuc captis, diſtinguerent, quamuis *ſuperſtitioſa conſecratione veli* prælati ſuperſedere potuiſſent. Prudenter quoque (III) tam latum ſpatium iis præſtitutum fuit, intra quod eſſent explorandi monachi, quamuis nullis in oriente duris votorum vinculis conſtringerentur, quibus poſtea regula BENEDICTI eiusque interpretatio monachos ſubiecit. Et tamen hæc ipſa multum de hoc ſpatio remiſit, & *annum* nouitiis ſufficere credidit, cum tamen duriori hac ipſa ſubiiciantur conditioni, vt reuocare gradum illis nullo modo integrum ſit.

Latum ſpatium anni probatorii.

Inquiſitio tempore probationis quorſum fuerit directa æuo Iuſtiniani?

§. LXIII. Inprimis autem (IV) inquiſitio, durante tempore *probationis*, huc dirigitur, vt *cauſa impellens* ſedulo examinaretur. Plures hanc ἄσκησιν appetebant non *amore DEI & pietatis ſtudio*, ſed vel *pœnæ publicæ imminentis auertendæ gratia*, vt ex *c. 2. cit. nou. 5.* §. 1. conſtat, vel alterius friuolæ cauſæ intuitu, quod etiam poſtmodum quoque ſæpe factum eſſe, comprobat illud vulgatiſſimum: AVT MILES AVT MONACHVS, quaſi hæc vltima deſperationis vel potius peruerſæ & deperditæ vitæ ſolatia ſint. Iam VALENS in *l. 76. C. de decur.* & *l. 63. C. Theod. eod.* hac de cauſa ita edixerunt: *Quidam ignauiæ ſectatores, deſertis ciuitatum muneribus, captant ſolitudines ac ſecreta & ſpecie religionis cum cœtibus monazonton, congregantur. Hos igitur atque huiusmodi deprehenſos erui latebris conſulta præceptione mandamus, atque ad municipia patriarum ſubeunda reuocari & pro tenore noſtræ ſanctionis, familiarium rerum carere illecebris, quas per eos cenſuimus vindicandas, qui publicarum eſſent ſubituri munera functionum.* Hæc eſt illa conſtitutio, quam referunt OROSIVS, PROSPER AQVITANICVS, PAVLVS DIACONVS & IORNANDES, aiuntque lege VALENTIS monachos iuſſos coactosque fuiſſe *militare*, h. e. muneribus publicis fungi, quæ *militiæ togatæ* nomine veniunt, adeoque grauiter errant, qui præter hanc, adhuc aliam legem quærunt, qua id conſtitutum eſſe credidere, vt ſolide, pro more, demonſtrat IACOBVS GOTHO-

FRE-

FREDVS *in comment. ad cit. l.* 63. Similem legem tulit MAVRITIVS teſte GREGORIO *lib.* 2. *ep.* 62. *ind.* 11. *vt nulli, qui in manu ſignatus eſt, conuerti liceret, niſi aut expleta militia aut pro debilitate corporis depulſus.* Non potuit non monachis eorumque patronis bilem mouere hæc ſanctio, adeo vt GREGORIVS diſerte aſſerat, *hanc legem omnipotenti DEO minime concordare, quod per eam cœlorum via multis claudatur.* Vtraque tamen lex, vt rationes adductæ liquidum manifeſtumque reddunt, admodum ſalutaris, ipſique ἀσκήσει conformis fuit. Inde corruptionum ſeges monacharum ſeu ἄσκησιν μοναχικὴν, vt IVSTINIANVS in *cit. nou.* loquitur, inuaſit, quod *ſine debito examine* quoscunque ſpurciſſimos etiam receperint, vt crediſſes, monachatum eſſe commune omnium otioſorum receptaculum, quo ſe vel a debitis contractis vel aliis moleſtiis liberarent, & poſtea ſe totos ſuperſtitioni, per tot imprudentiſſima animalcula promotæ, darent. Denique ſi nec hæc cauſa adeſt, plurimi tamen, otii amore & laborum fuga, vt victum hoc remedio ſancto vel quaſi ſibi comparent, monaſticam eligunt vitam, quod iam ſupra in ipſis proteſtantibus reprobaui. Quid enim prohibet, quo minus etiam noſtros mores reprobare liceat?

§. LXIV. Denique (V) recte IVSTINIANVS *vitæ mutationem* in his, qui monaſterium intrare geſtiunt, deſiderat, quæ vnicus ſcopus eorum fuit, qui hanc philoſophiam ſectati ſunt, quam tamen, tot obiectis impedimentis ex eorum, qui monachatus patres fuerunt, infantia, impetrare non potuere. Hæc proteſtantes ſe remouiſſe exiſtimant, & tamen recipiendo puellas in monaſteria de nulla re minus, quam de *vitæ mutatione* ſolliciti eſſe ſolent, quæ *tempore reformationis* vt plurimum ſepoſita fuit. Scilicet ad vitæ mutationem.

§. LXV. Status *nouitiorum* in plurimis a *monachorum* ſorte differt in vtroque ſexu. Monachi vinculo *votorum* ad perpetuam ἄσκησιν obligantur, nec poſſunt vitæ ſtatum mutare: in *probatione* poſiti ſi recedere volunt, *ſecundum regulam B. Benedicti non videntur prohiberi ad priorem ſtatum redire, quæ videtur præcipere, vt in eadem veſte, in qua venimnt, reuertantur,* vt dicitur in *c.* 9. *inf. X. h. t.* INNOCENTIVS III. tamen in *c.* 16. *X. eod.* diſtinguendum eſſe credidit, vtrum is, qui conuertitur, vt ait, propoſuerit *abſolute* vitam mutare, vt ſub *habitu regulari* omnipotenti DEO de cetero famuletur; an *conditionaliter* experiri obſeruantiam regularem voluerit? Priori caſu ad minimum ad hunc effectum, vt regulariter viuat in *laxiori regula*, eum cogendum eſſe cenſuit, ſalua libertate in caſu poſteriori, vt tamen non viuat *ſeculariter.* Nouitii poſſunt recedere. Non æque facile ex philoſophia Innocentii III.

De qua iudicium adfertur.

§. LXVI. Mira omnino eſt pontificis philoſophia, qua vix ſubtilior fingi, & durior pro conſtringenda hominum libertate excogitari potuit. Non omne *propoſitum* ſtatim vim *voti* habet, vt recte cenſuit SAMVEL BASNAGE, vir clariſſimus *in diſſ. cit.* §. 9. Qui monaſterium ingreditur, ſemper *propoſitum* ſerium habet, aſceticam aſſumendi vitam; ſed cum lege publica id non aliter fieri permittatur, quam finito *probationis* anno, etiam *abſolutum propoſitum*, quo monaſterium ingreſſus eſt, haud adimit libertatem conſilium ſuum mutandi. *Probationis annus* inanis & ſine effectu foret, ſi omne *propoſitum abſolutum* indiſpenſabile iugum novitiis imponeret, quod INNOCENTIVS cenſuit.

An valeat profeſſio intra annum probationis?

§. LXVII. GREGORIVS IX. idem approbauit in *c.* 23. *X. h. t.* aliam tamen addit rationem, *quod quilibet renunciare valeat, quod pro ſe noſcitur introductum*, indeque concludit, intra annum probationis *profeſſionem* fieri poſſe. Eam etiam INNOCENTIVS III. iam adduxerat in *c.* 16. *X. h. t.* cum hac tamen declaratione, quod tempus probationis non ſolum in *fauorem conuerſi*, ſed etiam *monaſterii* indultum fuerit, vt *ille aſperitates* illius, *hoc* vero *mores nouitii* valeat experiri, & vterque ita renunciare videatur ei, quod pro ſe noſcitur introductum, ſi nouitius intra *probationis* tempus profeſſionem monaſticam facit, & eam monaſterium recepit. Miſere torquet & applicat regulas iuris INNOCENTIVS, vt vix a conditione rabuliſtarum immunis eſſe videatur. Id enim in quæſtione erat, vtrum in fauorem *nouitii* & *monaſterii* hic annus eſſet præſcriptus, & an non potius, vt ex *nouella* liquet, lege publica *vniuerſo ordini monaſtico* imperatus, & per indirectum prohibitum, ne etiam volens intra annum *probationis* reciperetur? Legi autem *prohibitiuæ* & *praeceptiuæ* renunciari nequit. Legem *prohibitiuam* ipſe INNOCENTIVS III. hic agnoſcit, ſubiungens nouum iuris Brocardicum: *quia multa fieri* PROHIBENTVR, *quæ ſi facta fuerint, obtinent firmitatem.* Quod ſi hic adeſt *lex prohibitiua*, adducta ratio de *renunciatione iuris* abſurde applicata eſt. Imo ipſe pontifex confirmat hanc prohibitionem atque: PROHIBENDVM *eſt autem abbatibus, ne paſſim ante tempus quoslibet ad profeſſionem recipiant.* ALEXANDER IV. & BONIFACIVS VIII. tantum ordinibus mendicantium *abſolute* interdixerunt, ne *intra tempus probationis* profeſſionem recipere queant ſub pœna *nullitatis*: reliquis ordinibus libertatem maiorem indulſerunt, quæ rurſus rationi *anni probatorii* repugnant. Prudenter itaque & recte cenſuerunt patres Tridentini ſeſſ. XXV. *de regul. c.* 15. profeſſio-

feſſionem ante annum factam ita nullam eſſe iudicandam, *vt obligationem nullam inducat ad alicuius regulæ vel religionis vel ordinis obſeruationem, aut ad alios quoteunque effectus.*

§. LXVIII. Porro monachi amittunt *proprietatem* bonorum, & liberam de iis diſponendi poteſtatem, adeo vt nequidem *teſtamentum* amplius condere poſſint; non item *nouitii*, vt iam ſupra *tit. de pecul. cleric.* §. 18 *p.* 967. obſeruaui. Sed hæc libertas nouitiis relicta illis magis nocuit, quam profuit. Plurimi intra annum *probationis* conſtituti ex ſemel ſuſcepto propoſito ingrediendi religionem de bonis ſuis per *donationem inter viuos* diſpoſuerunt, variis ad eas inſtigationibus inducti, vel renunciarunt aliis quibuscunque emolumentis, quo ſemel facto, ſimul ſibi facultatem ademerunt propoſitum mutandi ſuum: amiſſis enim bonis commodisque nihil amplius ſupererat, quam vt præcipitantiæ ſuæ pœnas darent, & profesſionem facerent. Hoc animaduertentes patres Tridentini optime *cit. l. c.* 16. edixere: *Nulla quoque renunciatio, aut obligatio, antea facta, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiuscunque piæ cauſæ valeat, niſi cum licentia epiſcopi ſiue eius vicarii fiat, intra duos menſes proximos ante profesſionem: ac non alias intelligatur effectum ſuum ſortiri, niſi ſecuta profeſſione: aliter vero facta, etiamſi cum huius fauoris expreſſa renunciatione, etiam iurata, ſit irrita & nullius effectus.* Prohibitum porro eſt, *ne ante profeſſionem quocunque prætextu a parentibus vel propinquis aut curatoribus eius monaſterio aliquid ex bonis eiusdem* (nouitii) *tribuatur, ne hac occaſione diſcedere nequeat, quod totam vel maiorem partem ſubſtantiæ ſuæ monaſterium poſſideat, nec facile, ſi diſceſſerit, id recuperare poſſit.* Hac ratione plene conſultum eſt *libertati nouitiorum*, vt voluntatem mutandi propoſitum ſemper retineant integram. Puellis inprimis ita proſpectum fuit, ne a parentibus vel aliis conſanguineis *per indirectum* conſtringi posſint, quo minus conſilium, variis ſuggeſtionibus eis inculcatum, mutare queant, ſi ſe inidoneas ad vitam monaſticam videant.

Nouitii retinent teſtamenti factionem.

Optima diſpoſitio Tridentina contra donationes tempore probationis factas.

§. LXIX. Prohibitæ vero ſunt (I) tantum illæ diſpoſitiones, quibus quis *irreuocabiliter* adſtringitur, quippe quæ tantum libertatem mutandi propoſitum impedire poterant: non item quæ *reuocationi* ſubiectæ ſunt, vt teſtamenti factio & m. c. donatio, vt recte cenſent interpretes apud BARBOSAM *in collect. ad concil. Trid. cit. l. n.* 14. (II) Sed nec omnes obligationes prohibentur, ſed tantum illæ, quæ *intuitu vitæ monaſticæ ſuſcipiendæ* fiunt, vt inprimis *donatio inter viuos*, renunciatio officiorum publicorum, & ſic quoque *beneficiorum eccleſiaſticorum*, vt recte cen-

Prohibentur (1) irreuocabiles diſpoſitiones.

(2) Intuitu vitæ monaſticæ factæ.

cenſuit TAMBVRINVS *de iure abb. tom. III. diſp. 6. qu. 10. n. 3.* par enim eſt ratio in renunciatione officiorum publicorum, & reſignatione beneficiorum eccleſiaſticorum, ſi fiat intuitu *religionis.* Ceteri contractus oneroſi, vt emtio, locatio, ſimilesque huc non pertinent, in quibus prædicta ratio ceſſat, niſi in *fraudem legis* tantum ſimulentur, vel quædam *donatio* intuitu *conuerſionis* in iis latitet. Quid enim ſi donationis cauſa vilius pretium ſit conſtitutum, quod non conſtituiſſet nouitia, niſi *conſilium intrandi monaſterium* habuiſſet?

(3) Donationes inter viuos.

§. LXX. Quod ſi (III) *donatio inter viuos* fuerit facta non obſeruatis requiſitis, in hoc concilio præſcriptis, omni effectu caret, *iuramento* vel maxime corroborata. Vnde non prohibetur *nouitius* aliter de bonis ſuis diſponere *cum licentia epiſcopi* & religionem ingredi. Quamvis enim pro *priori donatione* adduci poſſet, quod nouitius profeſſionem fecerit, & ita nullitas ab eo amplius opponi, multo minus hæc exceptio ſecundo donatario prodeſſe poſſit; euidens tamen eſt ex hoc textu, *abſolute* prohibitam eſſe donationem talem, & nouitio ſemper eius reuocationem integram eſſe. Permiſſa vero (IV) eſt donatio, facta *intra duos menſes* ante profeſſionem cum *licentia epiſcopi:* nec tamen hæc aliter valet, quam ſi nouitius profeſſionem poſtea *ſponte* fecerit, quæ *conditio tacita*, ex concilii diſpoſitione, ei ſemper ineſt. Quid ergo ſi ante duos menſes ſine epiſcopi licentia ſub expreſſa conditione: *ſi fueris profeſſus*, fiat? validam eam eſſe vel inde nonnulli colligunt, quod talis obligatio non tollat adimatque libertatem a propoſito reſiliendi, id quod vnice Tridentini intenderunt; ceſſante autem legis ratione, ceſſare quoque eius prohibitio debeat. Qua de cauſa ſi nouitius vel nouitia poſtea profeſſionem fecerit, validam eam eſſe iudicant, vt nec reuocare eam poſſit.

Quomodo validæ fiunt?

Illuſtratur hoc præiudicio.

§. LXXI. Grauiter ante ſedecim, & quod excurrit, annos de eo caſu Coloniæ Agrippinæ diſputatum fuiſſe, ex actis ad facultatem noſtram pro conſilio ſuppeditando transmiſſis, didici, ſimulque conſilium deſideratum concepi. Duplex difficultas in eo caſu occurrebat. Prima erat, quod puella nobilis *ante nouitiatum* omnia ſua bona fratri conſanguineo donauerat? altera, quod donationem fecerat ſub conditione, *ſi monaſticam vitam elegiſſet.* Paulo poſt nouitiatum ſuſcipiebat, & *intra duos menſes* ante profeſſionem, cum *conſenſu epiſcopi*, reuocata priori donatione, in proximiorem quendam cognatum bona ſua donatione conferebat. Inde lis ingens inter *priorem* & *poſteriorem donatarium* orta, quis præferendus eſſet? Pro primo militabat

bat, (I) quod donatio facta eſſet *ante ſuſceptionem nouitiatus*; prohibitio autem concilii intelligi deberet de iis, quæ iam *habitum nouitiarum* ſuſceperunt, quippe de quo ſubiecto vnice loqui videbatur, id quod defendit WIESTNER *ad h. t. n.* 55. cum pluribus aliis a BARBOSA *cit. l. n.* 18. allegatis: (II) quod donatio ita fuerit facta, vt non impediret libertatem mutandi propoſitum, id quod vnica *concilii Tridentini* intentio fuit, & ita ad hunc caſum haud extendenda. Nihilominus Facultas poſteriorem donatarium præferendum eſſe cenſuit, (α) quod donatio ante *nouitiatum* quidem, intuitu tamen *religionis* a puella, in monaſterio educata, fuiſſet facta, in quem caſum omnino *diſpoſitio Tridentina* quadrat; quamuis enim primario de *nouitiis* loquatur, caſum tamen duntaxat expreſſit, qui vt plurimum contingit, non excluſo ſimili, in quo eadem ratio adeſt. Vid FLAMIN. PARISIVS *de reſignat. beneſ. lib. III. qu.* 13. *n.* 9. (β) Nec conditio expreſſe adiecta, *ſi profeſſionem fecit*, eam donationem ſaluare potuit, quippe quæ eidem etiam ineſt, ſi cum *licentia epiſcopi* intra duos menſes proximos facta, & tamen non aliter ſubſiſtere poteſt, quam ſi adhibitis requiſitis facta eſt: ſufficit quod ita fuerit inita, vt libere *ante profeſſionem* reuocari nequiret, quales obligationes excluſit decretum Tridentinum, vt recte obſeruat WIESTNER *ad h. t. n.* 61. Tunc autem demum fit irreuocabilis, ſi intra tempus præſcriptum *cum licentia epiſcopi* vel eius vicarii, vel etiam capituli, ſede vacante, fuerit facta. Quamuis enim etiam hæc *conditionem intrinſecam* habet, illa tamen id tantum operatur, vt expectandus ſit euentus eius, quo exiſtente, purificatur; non vero efficit, vt nouitius, in propoſito ſuo perſiſtens, eam poſſit profeſſionem reuocare. WIESTNER *cit. l. n.* 62. ESPEN. *P. I. iur. eccl. tit.* 25. *c.* 3. §. 17.

§. LXXII. Ab hac tamen diſpoſitione *ſoli Ieſuitæ* excepti eſſe dicuntur, id quod probant, quos BARBOSA *ad cit. l. concil. Trident. n.* 41. laudat. Hæc exceptio fundata eſſe videtur in verbis dicti decreti Tridentini: *Per hæc tamen ſancta ſynodus non intendit aliquid innouare aut prohibere, quin religio clericorum ſocietatis Ieſu, iuxta pium eorum inſtitutum, a ſancta ſede apoſtolica approbatum, Domino & eius eccleſiæ inſeruire poſſint.* Generalem ſocietatis LAINEZIVM pro hac exceptione in conſeſſu Tridentino verba feciſſe, & rationes diuerſitatis plures attuliſſe, docet SARPIVS *in hiſtor. concil. Trid. p.* 1375. *edit. Lipſ.* quæ tamen, meo iudicio, tot inuolucris ſunt repletæ, vt ſub eis ſe ab vniuerſis decretis, circa *religioſos* factis, liberare & excipere queant. Imo ſi verba adducta ſedulo ponderantur, A diſpoſitione Tridentina Ieſuitæ excepti.

æquiuoca, generalia, & ita comparata ſunt, vt, qui eſt horum hominum genius, infinitam admittant interpretationem, ſemperque iis integrum ſit, talem eligere, quam ſuæ ſocietati, & eius rationibus conuenientiorem duxerint. *Nimirum*, optime ait SARPIVS *cit. l. pater ille* (generalem ordinis intelligit) *aliorum incuria frui ſciebat, iacto eo fundamento, cui ſequentes Ieſuitæ inædificare poſſent ſingularitatem eam, quæ in ipſorum ſocietate conſpicitur.* Hanc, quam vocat, *ſingularitatem*, mirifice ex rationibus politicis ambierunt vbique, nec ſe ad aliorum ordinum leges & inſtituta præciſe conformare geſtierunt. Rationes ſocietatis peculiares id non permittunt, quæ ſicut *ſingulares* & *exorbitantes* ſunt, ita non mirandum, quod vbique *exceptionem* a *regula* facere ſtudeant. Quæ in concilio Tridentino per ſedecim capita *ſeſſ.* 25. ſunt conſtituta, *fraudes* omnes præcauent, quæ committi poſſunt circa ingreſſum in ordines religioſos, *ſcandalis* inde emergentibus obicem ponunt, & *bona fide*, *ſincere*, *ſepoſita omni fallacia*, agendum eſſe, intendunt, iubent, conſtituunt. Quid vero, his ſuppoſitis, iudicandum ſit de tali ſocietate, quæ his conſtitutionibus ligari noluit, quæ id vnice per ſuum *generalem* egit, vt per clauſulam *æquiuocam* & *captatoriam* patres concilii incautos circumueniret, alii iudicent. Meum iudicium non addam, quod tanquam ab homine putatiue hæretico profectum ipſis ſuſpectum erit: maius forſan pondus habebit perſonatus MONTALTIVS *in epiſt.* 6. in qua de variis artibus a Ieſuitis inuentis ad eludendam *euangelii*, *conciliorum* & *pontificum* auctoritatem plenius agit; fuſius autem & apertius eas detexit ALPHONSVS DE VARGAS *de ſtratag. & ſophiſm. polit. ſociet. Ieſu*, inprimis *c.* 20. *ſqq.*

Nouitii clericis accenſendi ſecundum quid.

§. LXXIII. In eo tamen *nouitios* cum *profeſſis* conuenire cenſet WIESTNER *h. t. n.* 44. quod æque *clericis* & *perſonis eccleſiaſticis* annumerentur, earumque priuilegiis gaudeant, ac quidem *monachi*. Vid. etiam CAROL. DE GRASSIS *de effect. clericat. in prælud. n.* 253. Id quod *ſecundum quid*, & eo reſpectu admitti poteſt, quatenus in monaſteriis degunt, & *monaſtice* interim viuunt. Qua de cauſa *forum eccleſiaſticum* ſortiuntur, tanquam degentes in monaſterio: DE GRASSIS *cit. l. eff.* I. *n.* 78. PHILIPPVS FRANCVS *in c.* 21. *iam citando n.* 3. gaudent priuilegio canonis: *ſi quis ſuadente diabolo*, h. e. qui illis manus infert, *ipſo iure* excommunicatus eſt, a quo vinculo abſolutio ſoli papæ reſeruata. Id indicat pontifex in *c.* 21. *de ſent. excommun. in* 6. *quamuis autem is, qui religionem ingreditur, religioſus cenſeri cum effectu non poſſit, donec ſit tacite vel expreſſe profeſſus: ſi quis*

quis tamen violentas manus in eum iniiciat, excommunicationis latæ ſententiæ canone vinculum non euadit. Liquet ex *cit. tx.* nouitios tantum quoad *certos effectus* religioſis & clericis annumerari, neutiquam vero *abſolute.* Qua de cauſa legato filiæ adiecta conditio: *cum nupſerit vel cœnobium ingreſſa fuerit*, minime videtur impleta per ſuſceptionem *nouitiatus*, cum conditio nondum perfecte impleta fuerit. SVEDVS *deciſ.* 303. CHOPPIN. *lib. I. monaſtic. c.* 2. §. 3.

§. LXXIV. Quid ergo dicendum de *ſucceſſionis* caſu, ſi ſine cognatis deceſſerint, vtrum *fiſco* defertur nouitiorum hereditas, an *monaſterio?* Alias quidem monaſterio acquiruntur bona *profeſſi*, ſed non *nouitii*, ſi quidem heredes reliquerit. Nec teſtamenti factio reſtricta eſt intuitu *nouitii*, vti quoad monachos, cuius ratio diuerſitatis euidens eſt. Aſt ſi ſine *teſtamento*, ſi ſine *herede* deceſſerit, maior ratio emergit dubitandi. Equidem adhuc *cum effectu* non dicitur *religioſus*, hoc ſenſu, vt effectus *trium votorum*, vnde hodie in vniuerſum æſtimatur *ſtatus monaſticus*, in eum nondum quadrent; quia tamen *foro eccleſiaſtico* iam ſubiectus æque vt alius *clericus*, vix eſt, vt ſecundum iuris canonici principia *fiſco* hereditatem aſſerere poſſim, præſertim cum ſecundum eadem principia *nouitium* abſoluunt à *ſtatutis laicorum*, vt cenſet defenditque ALEXANDER SPERELLVS *in deciſ. for. eccleſ. P. I. dec* 16. *n.* 17. Sed forſan noua contentio erit: vtrum *monaſterio* an *epiſcopo* hæc hereditas deferri debeat? Equidem monachum non facit *habitus*, ſed *profeſſio regularis*, vt in *c.* 13. *X. h. t.* dicitur, adeoque nondum eſt de *corpore monaſterii*, vt ipſe SPERELLVS *cit. l. n.* 2. fatetur; arctiori tamen vinculo ſubiicitur *abbati* quam *epiſcopo*, imo bona defuncti clerici non *epiſcopo*, ſed *collegio*, cui addictus fuit defunctus, vindicantur, c. 12. *X. de teſtam.* Et quamuis nondum *corpori monachorum* inſertus ſit, conſtat tamen, cingendum haberi pro cincto in plurimis.

Quis ſuccedat nouitio ſine herede decedenti?

§. LXXV. Ceterum ante *profesſionem* nec alia negligenda ſunt requiſita. Legitima *ætas* quoque in profeſſis eſt neceſſaria, *c.* 1. 2. 6. 8. 11. 12. 14. *X. h. t.* cum olim maſculi ante XIV. puellæ ante XII. annum profeſſionem emittere haud potuerint, vt ex *cit. tx.* liquet, imo in congregatione monachorum duriori *plena pubertas* conſtituta ſit in *c.* 6. *X. h. t.* In *concilio Trident. ſeſſ. XXV. c.* 15. *de regul.* tam maſculis quam feminis dictus eſt annus *decimus ſextus expletus*, adeo vt profeſſio antea facta ſit nulla, nullamque inducat obligationem, aut alios quoſcunque effectus. Moti forſan

Aetas profeſſorum legitima.

ſunt Tridentini ex proteſtantium obiectionibus, qui *iuſtis de cauſis* cenſuerunt, hoc iugum monaſticum non recte imponi iis, qui vix *pubertatem* ingreſſi ſunt. Aſt, quod ingenue fateor, nec hac ætate tenera ſufficiens iudicium iis adeſt, qui hunc nexum ſubire volunt, quem nec ſatis intelligunt, nec iudicare poſſunt, an humeri oneri huic ferundo ſatis idonei ſint.

Sponte profeſſio facienda eſt cum conſenſu parentum,

§. LXXVI. Porro *conſenſus* quoque *parentum* haud excludendus eſt, quem *c*. 2. *X. h. t.* recte deſiderat; multo minus *conſenſus* eorum *ſpontaneus*, qui conuerti volunt, *c*. 1. *X. h. t.* niſi ratihabitio *iugi monaſticæ profeſſionis*, vt dicitur in *c*. 12. *X. h. t.* ſubſecuta fuerit, quod etiam prouiſum in *concil. Trid. cit. l. c.* 18. Additur tamen limitatio: *præterquam in caſibus in iure expreſſis.* Poſſunt ergo quandoque cogi, ſed *ſine votis*, ad religionem, quatenus monaſteria ſimul in *pœnitentiæ eccleſiaſticæ* ordinem relata ſunt. Iam olim IVSTINIANVS in *nou.* 134. *c*. 10. vxori adulteræ hanc impoſuit neceſſitatem, vt fuſtigata in monaſterium mittatur, data facultate marito, eam intra biennium repetendi. Hoc non facto, *tonderi eam, & monachicum habitum accipere* iuſſit IVSTINIANVS, pœnitentiæ perpetuæ agendæ cauſa, quæ magis *pœna*, quam *pœnitentia* eſt. Etiam clerici, graviter delinquentes, poſt *depoſitionem*, ſi *degradatio* diſplicet, monaſterio inuiti includuntur *agendæ*, vt volunt, *pœnitentiæ cauſa*, quamuis in rei veritate his delinquentibus monaſterium magis pro *carcere perpetuo* ſit. Hæc conſuetudo Gothis & Francis olim inprimis familiaris fuit, vt, quos odio infenſo proſequerentur, monaſteriis tanquam *perpetuo ergaſtulo* includerent, quod illuſtrat CHOPPINVS *lib. I. monaſt. tit.* 3. §. 26. vid. infra *tit. de adult.* §. *XXII.* Quæ ſequeſtrantur puellæ vel feminæ, ſolent etiam monaſteriis committi, ſed ſaluo *ſtatu* priſtino & ſine *votorum* emiſſione, adeoque huc non pertinent. Denique ſi puella ante decimum ſextum annum, modo duodecim annis maior ſit, profeſſionem emittere deſiderat, ſollicitum cum eadem ab epiſcopo examen inſtituendum eſt iuxta præſcriptum concilii Tridentini *cit. l. c.* 17. *an coacta, an ſeducta ſit, an ſciat, quid agat?* de quo examine conſulendus ESPEN. *P. I. iur. eccl. tit.* 25. *c*. 5.

quandoque coacte.

An tales & ſimiles cautelæ ſufficiant?

§. LXXVII. Verum hæ & plures aliæ cautelæ negligi poſſent, ſi *iugum monaſticæ profeſſionis*, vt vocatur in *c*. 12. *X. h. t.* abeſſet, & iugum mitiſſimi Saluatoris in eius ſurrogaretur locum. Quamdiu illud ſupereſt, nec infinitæ aliæ præcautiones incommodis malisque occurrunt, quæ *hoc iugum* producit in religione ſolida & ad typum Chriſti effigiata. Edidit LVTHERVS *anno* 1528. *confeſſionem*

magnam

magnam tom. III. Altenb. fol. 812. *ſeqq.* in qua, meo quidem iudicio, recte ita rationes ſubduxit: *Pulchrum eſſet, ſi monaſteria & collegia conſeruarentur, in quibus iuuenes in verbo DEI & diſciplina honeſta inſtruerentur, vt ex iis epiſcopi, paſtores & miniſtri eccleſiæ, item ad rempublicam vtiles viri ſumi poſſent; vt & feminæ piæ & doctæ, quæ familias poſtea laudabiliter regerent.* Aſt monaſteria, iugo hoc introducto, hunc finem non aſſequuntur, maxime in puellarum conſortio, quæ ad omne vitæ conſortium inidoneæ redduntur.

Inprimis durante iugo monaſtico.

§. LXXVIII. In *virorum monaſteriis*, poſt reſtitutionem rei literariæ, lux felicior apparuit, poſtquam inprimis ex *familia Benedictinorum* tanquam ex equo Troiano prodierunt egregii & eruditiſſimi viri, quorum merita ſingularia in *rem literariam* merito veneramur. Hanc vtique monaſtica quies his peperit gloriam, & præ aliis prærogatiuam, vt in ſolitudine ſua, muſis magnopere grata, ſine vllis obſtaculis, quibus nos *laici* quotidie obruimur, & penitus inuoluimur, orbi literario ad minimum, ſi non *rei ciuili*, inſeruire poſſint, id quod nec ſua deſtitutum eſt *vtilitate publica*. Quodſi omnes eodem impetu & deſiderio ruerent in hunc egregium campum, maior adhuc ex monaſteriis exſpectanda eſſet vtilitas. Aſt ſi tam infinitas religioſorum familias animo meo repræſento, adhuc rari videntur nantes in gurgite Teucri, vt hi, quos eruditus orbis colit, vtilitatem illam non exhauriant, quæ ex monaſteriis, ſtante *iugo monaſtico*, ſperari poſſet.

Monaſteria tamen virorum eruditionem promouerunt, reſtitutis humanioribus ſtudiis.

§. LXXIX. Vtinam vero inter proteſtantes virorum monaſteria quoque huc inter alia applicarentur, vt præter ἀσκησιν *ſolidæ eruditionis* deſiderio ducerentur ſodales, præſertim cum ab omni ſtrepitu, ſtudia impediente, remoti viuant, & rem literariam, variis editis ſpeciminibus illuſtrare poſſint. Laudandi vtique inter proteſtantes ſunt, qui hunc, quem LVTHERVS optauit ſerio, ſcopum vnice intenderunt, & monaſteria in hunc finem in ſuo conſeruarunt ſtatu. Exemplo ſit auguſtiſſimus legislator noſter, qui in *ordin. polit. Magd. c. VI.* §. 4. ita edixit: Und weil bey den fundationen der Clöſter, ſonderlich das Abſehen dahin gerichtet, daß in denenſelben geſchickte ſubiecta erzogen werden, welche der Kirchen, Schulen, Policeyen, ſo wol auch dem Hauß-Stand nützlich ſeyn mögen; alſo ſollen iedes mahl in die Clöſter ehrliche, gottesfürchtige, und dem ſtudiren wohlergebene junge Leute, zuvorderſt aber die Land-Kinder, aufgenommen, und die conuentus alſo erſetzet werden, daß ſie in der That und Wahrheit *collegia pia eruditorum* ſeyn.

Monaſteriorum vſus genuinus inter proteſtantes.

Ritus recipiendi nouitios apud Burſfeldenſes.

§. LXXX. Tam *nouitiorum receptio*, quam *ſolennis profeſſio* præſcriptis expeditur ritibus, precibusque conceptis. De variis ritibus in receptione *nouitiorum* vſitatis plenus eſt EDMVNDVS MARTENE *de antiq. monachor. ritibus lib. V. c.* 2 ex quibus tantum referam *Burſfeldenſium ritum*, quem IDEM §. 10. *cit. l.* ex eorum *ceremoniali* ſiſtit, ne quid intactum relinquam. *Monachus quis fieri volens, ſi diligenter inſtando pulſauerit, & facta ſibi difficultate perſeuerauerit, poſt quartam aut quintam ſui introitus diem ducatur in capitulum. Quo cum fuerit adductus, proſternat ſe ibidem ſuper mattam, & interrogatus a præſidente, quid quærit, reſpondebit: miſericordiam DEI & veſtram confraternitatem. Tunc, ſurgere iuſſus a præſidente, proponatur ei aſperitas ordinis, & totius obſeruantiæ noſtræ, vt ſciat, qualibus ſubdi habeat inſtitutis vel præceptis. Qui ſi a propoſito ſuo nullo auſteritatis timore auertitur, quæratur ab eo coram omnibus, vel ad partem in iis, in quibus abbas expedire iudicauerit, an exierit de ordine aliquo, an ſit conditionis ſeruilis, an illegitimus, aut alicui mulieri fidem ſpoponderit, ſi ſit adſtrictus aliquo voto, vel cuiquam obligatus ad ratiocinia, occultum aut incurabilem habeat morbum, aut in ſuſceptione aut executione ordinum patiatur impedimentum? præmiſſorum enim quædam ſi reperiantur in volentibus monachari, prorſus impediunt: quædam vero non mediocriter difficultant eorum admiſſionem. Igitur ſi interrogatus dixerit, nihil horum in ſe habere, fueritque ſcholaſticalibus competenter imbutus, & tam maturæ ætatis, vt ad comportanda onera conuentus iudicetur idoneus, non erit eius petitioni aſſenſus expreſſe denegandus, niſi canonicum aliud obſiſtat. Nec tamen certificari adhuc debet de ſua admiſſione; ſed honeſte dimitti a capitulo, ad maturius deliberandum, & probari ad tempus in habitu ſuo. Et ſi perſeuerauerit inſiſtens petitioni, ſolita humiliatione etiam priuatim coram fratribus exhibita, poſt aliquot dies cum abbati viſum fuerit, ſuper ſuſceptione illius ad nouitiatum vota fratrum requirantur. Siue autem defectum natalium patientes, ſiue adoleſcentiores ætate aut ſcientia, vel moribus admodum rudes ad conuerſionem venerint, dummodo in eis bonæ ſpei præſagia reluceant, admitti: ſed non tam facile vt ceteri, quinimo durius probandi ſunt, etiam tonſurationem, & habitus nouitiorum exhibitionem: ne poſtea cum confuſione maiori & ſcandalo eos dimitti oporteat: turpius enim eiicitur, quam non admittitur hoſpes, profecto quia & illis naturalis vitii fomes crebro adhærere & in iſtis inſtituendis & diiudicandis plurimum eſſe laboris conſueuit. Poſtquam igitur præhabitis neceſſariis cautelis abbas de conſilio fra-*

fratrum aliquem ad nouitiatum ſuſcipere voluerit, primo veſtiatur in ſecreto iuxta modum noſtrum: deinde veniens in capitulum ſuperindutus ſuperpellicio, illis mox ſe proſternat in terram. Interrogatus autem quid quærat, reſpondeat: miſericordiam DEI & veſtram confraternitatem; quem ad iuſſionem abbatis erectum, abbas difficultates ei ingerendo ipſum præmoneat de moleſtiis & tentationibus in conuerſatione regulari, in cohibendis propriis voluntatibus & obedientia ſectanda ſibi occurſuris; cum quanta diſtrictione obſeruantia regulæ a profeſſis exigatur, quam ſeuere negligentes & rebelles iudicentur, & duriora quædam ordinis. Et conſequenter auiſet eum, quid liceat ei ante profeſſionem, ſi velit libere exire, & nobis, ſi forſan eius diſplicuerit conuerſatio, etiam inuitum dimittere. Quodſi adhuc imperterritus manens reſponderit, ſe de ſola pietate Dei fratrumque oratione confiſum ea prout diuina clementia conceſſerit impleturum; abbas dicat: Dominus, qui in te cœpit, perficiat; dimittensque eum admoneat, vt confeſſus ad communionem ſe præparet, & ſic ſuſcipiatur in choro ſub ſumma miſſa, in qua introducatur a magiſtro in chorum ſub euangelio ſeu credo, ſi cantetur: finitoque euangelio ſeu credo, aſcendat in presbyterium, & retro abbatem proſternat ſe pronus in terram & cantetur antiphona: veni Sancte Spiritus, prælato flexis genibus eandem imponente. Poſt cuius continuationem per conuentum ſuper formas procumbentem, ſubiungat verſus & collectas in collectario deſcriptas; quibus finitis erigatur, & flexis genibus ante prælatum exuatur & reinduatur modo & forma, in collectario deſcriptis; ex tunc annus probationis currere incipiat. Conf. ALTESERRA *lib. IV. aſcet. c.* 1. & 3. 4. Ceterum quæ *nouitiorum* probationis tempore *diſciplina*, quæ leges ab antiquo iis fuerint præſcriptæ, ſedulo expoſuit prælaudatus MARTENE *in comment. ad reg. Benedict. c.* 58. & in *tr. de antiq. monach. ritib. lib. V. c.* 3.

Monachus fit profeſſione vel paterna oblatione.

§. LXXXI. Propero ad *profeſſionis ſolennia*, quæ rurſus ex antiquis rerum documentis illuſtrat MARTENE *cit. l. ad reg. Bened.* quæque demum monachum faciunt. Equidem in *c.* 3. *C.* 20. *q.* 1. & *c.* 12. *X. h. t.* monachum aut *paterna deuotio, aut propria profeſſio* facere dicitur, non *habitus monachalis*, quem etiam nouitii gerere poſſunt, *c.* 13. 14. & 22. *X. h. t.* nec tamen *paterna deuotio* propriam *profeſſionem* excludit, ſed includit. Solebant nimirum parentes impuberes adhuc liberos monaſteriis *offerre*, vt fierent monachi, quæ *oblatio* non ſine ſolennibus expediebatur, teſte ALTESERRA *lib. IV. aſcet. c.* 9. Formulas & ritus offerendi pueros monaſte-

naſteriis tradunt MARTENE *de antiq. monach. ritibus lib.* 5. *c.* 5. MABILLON. *in analect. p.* 155. *ſqq. nou. edit. in fol.* Ideo autem in tenera ætate potiſſimum tradebantur monaſteriis, vt eo rectius *monaſtica* imbuerentur *diſciplina*, qua de cauſa in monaſteriis ſcholæ in vſum *oblatorum* conſtitutæ erant, de quibus *concil. Aquisgran.* de anno 817. apud HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 1231. *c.* 45. *vt ſchola in monaſterio non habeatur, niſi eorum, qui oblati ſunt.* Ita quidem *concilium Aquisgranenſe* cenſuit, neutiquam tamen in horum tantum gratiam ſcholæ in monaſteriis erectæ: iam antea in puerorum quorumcunque erudiendorum gratiam ſcholæ habitæ, & poſthac continuatæ, obſeruante ALTESERRA *lib. I. aſcet. c.* 10. & ſpecialius illuſtrante IO. LAVNOIO *de ſcholis celebr. ſeu a Carolo M. ſeu poſt eundem Carolum per occid. inſtauratis.* Hac de cauſa quoque auguſtiſſimus legislator in *ordin. polit. Magdeb. c. VI.* §. 5. hunc morem priſtinum in monaſteriis euangelicorum retinendum cenſuit his verbis: Wie denn auch, beſage alter Landes-Receſſe, in den Evangeliſchen Clöſtern, eine gewiſſe Anzahl adel- und bürgerlicher Knaben, welche insgeſamt Land-Kinder, und deren Anzahl unter ſechs bey iedem Cloſter nicht ſeyn ſoll, aus des Cloſters Einkünften zu erziehen ſeyn, welchen dann, auf des Cloſters Koſten, ein ſonderlicher zu Unterrichtung der Jugend wohl geübter informator zu halten iſt. Sed reuertor ad *oblationem* parentum, quæ iuxta *c.* 3. *C.* 20. *q.* 1. olim ſufficiebat, adeo vt *adepta pubertate* oblatus nec contradicere nec monaſterio excedere, ſed patris oblationi acquieſcere deberet. Vid. FRANC. FLORENS *P. II. oper. p.* 75. *ad cauſ.* 20. *q.* 1. Humanitatis *poſtea* magis ratio habita, vt *oblatio patris* non ſufficeret, niſi filius annos *pubertatis* ingreſſus eam ratam habuiſſet, adeo vt pœnitentia ductus recedere poſſet. *c.* 11. 12. & 14. *X. h. t.* Plura alia *inſtituta antiqua* circa *oblationes puerorum* habet MABILLON. *cit. l. p.* 157.

Scholæ oblatorum & puerorum aliorum in monaſteriis,

etiam proteſtantium.

Profeſſio quid?

§. LXXXII. PROPRIA PROFESSIO ergo iure nouo monachum tantum facit, quæ nihil aliud eſt, *quam certa religionis ſolennis promiſſio, qua quis ſe ad obſeruationem perpetuam certæ alicuius monachalis regulæ adſtringit.* CORVIN. *de perſ. & reb. eccleſ. P. I. lib.* 3. *tit.* 9. *n.* 4. Promiſſio hæc *ſolenniter* debet fieri iuxta præſcriptum *regulæ Benedict. c.* 58. quæ ſolennitas variis abſoluitur precibus, relatis ab EDMVNDO MARTENIO *de antiq. monach. rit. lib. V. c.* 4. Quemadmodum ſupra *Burſfeldenſium ritum* in recipiendis *nouitiis* retuli, ita *ritum profeſſionis* apud eosdem vſitatum ex prælaudato auctore *cit. l.* §. 59. *p.* 700. repetam.

§. LXXXIII.

§. LXXXIII. *Nouitius per omnia probatus cum profiteri voluerit, & conſenſerit abbas, communicato conſilio fratrum, vocetur in capitulum; & ibidem cum proſtratus humiliter miſericordiam petierit, facultas ei adhuc recedendi, ſi voluerit, aut certe ſua omnia iuxta regularem traditionem diſtribuendi libera tribuatur. Quod ſi perſeueret pulſans, optatus ei tribuatur aſſenſus, & facta manuali promiſſione de obedientia & fidelitate capitulo annali, dicatur ei, quod ad ſacram communionem ſe diſponat & profeſſionem propria manu ſcribat in cedula, cuius dorſo ſimiliter inſcribatur: Ego frater N. promitto obedientiam capitulo annali patrum de obſeruantia Bursfeldenſi ſubmittens me ſtatutis & ſtatuendis eiusdem. Poſtea ſub Euangelio ſeu credo, ſi cantetur, miſſæ illius, in qua ſuſcipiendus eſt, introducatur a magiſtro in chorum ritu ſupra præcedente capitulo de inueſtiendo nouitio exarato; finitisque collectis conſuetis erigatur; & ſtans in eodem loco legat alta voce per accentum profeſſionem ſuam ſub hac forma: Ego frater N. promitto ſtabilitatem & conuerſionem morum meorum & obedientiam ſecundum regulam S. Benedicti coram DEO & SS. eius in hoc monaſterio, quod conſtructum eſt in honore ſancti vel ſanctorum N. & N. in præſentia Domini N. Abbatis. Qua lecta & accepta venia in eodem loco, mox idem ipſe crucem in eadem cedula faciat. Deinde accedens ad dextrum cornu altaris, ponensque cedulam ſuper illud oſculatur altare; & ſic redit in locum ſuum retro abbatem. Et mox incipiens verſum: ſuſcipe me domine, ipſum ter dicat per accentum flexis in terram genibus; & conuentus eundem tertio repetat, ſubiungens gloriam poſt vltimam repetitionem. Poſtea a cantore imponitur Pſalmus: miſerere mei DEVS, decantandus alternatim per verſus ſuos ab vtroque choro cum gloria, ad quam non inclinandum eſt, ſicut nec ad gloriam poſt ſuſcipe. Impoſito vero pſalmo prædicto, mox nouitius flexis poplitibus humiliter ſe ante abbatem primo; deinde ante miniſtros, & conſequenter ante ſingulos fratres per ordinem, vtrumque percurrit chorum cum magiſtro, ipſum deducente, ac ſubmiſſa voce pro ſe orare petens. Quo facto, reuertatur in locum, vbi ante erat, ibique retro abbatem ſe proſternens. Finito autem pſalmo abbas conuerſus ad nouitium dicat v. ſaluum fac ſeruum &c. & alia in collectario deſcripta. Omnibus itaque ibidem exaratis ritu ſuo peractis, poſtquam ab omnibus nouitius oſculatus fuerit; iaceat poſtratus ſuper formam in extremitate alterius chori vsque dum canitur: Agnus DEI, præter in eleuatione venerabilis ſacramenti: tunc magiſtro ei ſignum dante ſurgere debet, & ad communionem ſe præparare. Non enim congruit conſecratum ipſo conſecrationis die abſque S. communione remanere.* Ritus profeſſionis apud Bursfeldenſes.

 Abbas

Abbas vero ſtatim vt oſculatus fuerit eum, vertendo ſe ad conuentum dicat, Dominus vobiſcum, & proſequatur officium. Et notandum, quod fratres facies ſuas habere debent verſus altare dum præmiſſa aguntur: excepto quod ſub antiphona & collectis de Spiritu Sancto, iacent proſtrati ſuper formas: & dum conſecrandus circumducitur, reducunt fratres ab altari facies ſtantes e regione chorus contra chorum.

De tacita profeſſione.

§. LXXXIV. Hoc modo profeſſio *ſolenniter*, in *ſcriptis*, & *expreſſe* editur. *Tacitam* etiam profeſſionem admitti, docet *c.* 9. *X. h. t.* quæ tamen iuxta *edictum Tridentinum* hodie non aliter, quam anno δοκιμασίας abſoluto, in plenum deduci poteſt effectum. Multa vtplurimum deſiderant ad *tacitam profeſſionem*, vt virtutem obligandi accipiat, quæ recenſet CORVINVS *P. I. de perſ. & reb. eccleſ. lib.* 3. *tit.* 9. *n.* 10. quæ tamen non æque efficax cenſetur, ac quidem *expreſſa*. Ita *externo* rerum *apparatui* plus roboris ineſſe creditur, quam *voluntati* ſpondentis, vnde tamen omnis *vouentis* intentio vnice æſtimanda erat. Qua de cauſa forſan factum eſt, vt hodie tantum ſuperſint *expreſſa: tacitæ* vero incognitæ, teſte ESPENIO *P. I. iur. eccl. tit.* 27. *c.* 1. §. 7.

Profeſſio monialium maiora ſolennia deſiderat.

§. LXXXV. Profeſſio *monialium* adhuc maiora deſiderat ſolennia, *conſecrationem* ſcilicet quandam, qua Chriſto deſponderi dicuntur, quem ritum a primis ſeculis maxime remotum eſſe, recte cenſuit SAMVEL BASNAGE *diſſ. de ſacris virgin.* §. 15. inſerta *tom. annal. p.* 515. Exempla *Teclæ, Petronillæ*, aliarumque *virginum velatarum*, quæ refert TAMBVRIN. *de iur. abbatiſſ. diſp.* 27. *q.* 1. nullo idoneo fulciuntur teſtimonio.

De velo virginum.

Tempore TERTVLLIANI *velum virginum* iam in vſu fuiſſe, nequidem ex ipſo TERTVLLIANO probari poteſt, qui in tr. *de virg. veland.* non *de velandis virginibus ſanctimonialibus*, ſed id potius egit, vt *virginibus Chriſtianis* velum *indiſtincte* commendaret. Conſuetudinis erat, vt virgines *aperto capite*, & ſic *in capillis*, incederent: maritis iunctæ demum velarentur. Hunc morem reprobat SEPTIMIVS, velumque etiam virginibus, ex *decoro Chriſtiano*, imponendum eſſe iudicat. Virgines tamen, quæ *perpetuæ caſtitatis* ſtudio flagrabant, lubentes velum ſumſiſſe, ex *c.* 3. *cit. tr.* liquet, vbi TERTVLLIANVS: *O ſacrilegæ manus, quæ dicatum DEO habitum detrahere potuerunt.* Dicatus DEO habitus dicebatur ex *fine* vtentis, non ex ſingulari *conſecratione* vel *benedictione*, eo tempore adhuc incognita.

Et conſecratione virginum.

§. LXXXVI. *Velum* tamen hoc, quod diſtinctionis gratia ſolebant aſſumere virgines, *continentiæ* & *caſtitatis* deſiderio ductæ, ſeculo IV. ſolennem quandam conſecrationem produxit, vt INNOCENTII I. epiſt.

ad

ad *Victricium Rhotomag.* epiſcopum ſcripta docet. Nam hoc tempore *conſecrationis* ritus mirifice productus & propagatus eſt, vulgoque creditum, *benedictione epiſcopali* nouam quandam *ſanctitatis* qualitatem rebus conſecratis imprimi. Serius tamen olim, quam hodie, hoc *velamen* accipiebant. Equidem quæ ad *ἄσκησιν* adſpirabant, per plures annos veſte fuſca & permodeſta incedebant, priuato conſilio, ſine vlla *profeſſione*, vt ex antiquitatibus oſtendit THOMASSINVS *P. I. de nou. & vet. eccl. diſcipl. lib.* 3. *c.* 42. *§.* 9. *ſeq.* ſed ad *velum* non ſtatim admiſſæ. Ante annum *quadrageſimum* ſanctimoniales non eſſe velandas, traditum eſt in *c.* 13. *C.* 20. *q.* 1. Alibi ante *annum* 25. haud admittebantur per *c.* 14. *&* 15. *C.* 20. *q.* 1. Conf. MARTENE *de antiq. eccl. ritib. tom. III. lib.* 2. *c.* 6. *p.* 109. Ipſum *velum*, puellis imponendum, *flammeum* dictum fuit, ex veteri Romanorum ritu, qui *velum*, quo *ſponſæ* caput nubebatur, dicebant *flammeum*. Vid. SAMVEL PETISCVS *in lex. antiq. Roman. voce flammeum.* Eiusmodi *flammeo*, ab epiſcopo conſecrato, caput ſuum nubebant puellæ, Chriſto deſponſandæ, vt hoc ritu myſtico cum Chriſto ſanctiſſimum iniiſſe matrimonium crederentur. Ritus hic epiſcopo reſeruatus erat, cautumque, ne puellarum conſecratio a *presbyteris* fieret: *c.* 1. *C.* 26. *q.* 6. nec hoc mirandum, cum *auctoritate epiſcopi* omnia dirigerentur, & presbyterorum quoque munera ab ea dependerent, vt ſuo tempore iam tradidit TERTVLLIANVS *de baptismo c.* 17. *p. m.* 230. *edit. Rigalt.* Id ipſum euidentius traditur in *c.* 2. *C.* 26. *q.* 6. *presbyter, inconſulto epiſcopo, virgines non conſecret;* iubente *ergo & conſentiente* epiſcopo olim etiam *presbyteri* admittebantur, quamvis *in occidente* tandem hoc ius epiſcopi ad ſua traxerint reſeruata, vt ex variis conciliis docet MARTENE *de antiq. eccl. ritib. lib.* 2. *c.* 6. §. 6.

Velum ſerius aſſumtum.

Ab epiſcopo conſecratum,

non presbyteris.

§. LXXXVII. Abbatiſſæ ab hoc actu prorſus excluſæ; vtut enim *abbates iura* quædam *epiſcopalia* pedetentim ſibi propria fecerint, abbatiſſas tamen, vt feminas, quibus in eccleſia *tacendi* debitum impoſitum, minime admittendas eſſe, cenſuerunt, præſertim quod actus *benedicendi* crederetur *paſtoralis*, ordini cohærens, quod plenius illuſtrat ANDREAS DV SAVSSAY *in panopl. ſacerdot. lib. II. p.* 542. *ſeqq.* In *c.* 3. *C.* 20. *q.* 2. hac de re ita cautum: *ſtatuimus, vt ſi abbatiſſa aut qualibet ſanctimonialis poſt hanc diffinitionem in tantam audaciam prorupit, vt aut viduam aut puellam virginem velare præſumat, iudicio canonico vsque ad ſatisfactionem ſubdatur.* INNOCENTIVS III. in *c.* 10. *X. de pœnit. & remiſſ.* abſonum pariter & abſurdum reputat, *vt abbatiſſæ moniales proprias benedicant,*

An abbatiſſæ ad benedicendi munus admiſſæ?

dicant, quamuis id ipſum ſimul oſtendat, abbatiſſas eo tempore plurimis in locis hoc munus ſibi aſſeruiſſe.

Solennes ritus in benedictione virginum adhibiti.

§. LXXXVIII. Ipſa *virginum benedictio* variis abſoluebatur ritibus, diligenter explicatis ab EDMVNDO MARTENIO *de antiq. eccl. ritibus lib. 2. c. 6. §. 8. ſeqq.* Ante omnia *temporis* habenda erat ratio, quia tantum *ſtatis temporibus* velamen imponebatur. *c.* 11. *C.* 20. *q.* 1. Præmittebatur *ſolennis conſecratio veſtium*, quibus induenda eſſet ſanctimonialis. His ipſis induebantur in *miſſæ celebratione*: ſequebatur *ſermo exhortatorius* ad virginem: deinde conſenſus eorum, ad quos virgo velanda pertinebat, poſtulabatur: hoc præſtito, a virgine *profeſſio* fiebat, accedentibus precibus vna cum *impoſitione manuum*. Hæc *benedictoria* erat ex vſu primæuæ eccleſiæ, qua etiam iudæi vtebantur in *benedictionibus*, vt ſupra *tit. de tempor. ordinat. §.* 12. *ſqq.* obſeruaui. Peracta benedictione, epiſcopus *flammeum* ſeu *velum* capiti virginis imponebat, & præter hoc mitram in modum *coronæ* in ſignum virginitatis profeſſæ: addebatur & *annulus*, quo digiti ornabantur, in deſponſationis ſanctiſſimæ indicium. Poſt epiſcopus miſſarum ſolennia perſequebatur, in quibus conſecrata *communicabat*, & hoc ſignaculo actus conſecrationis obfirmabatur. Solennia precum in ipſa benedictione vſitatarum refert MARTENE *cit. l. p.* 116. *ſeqq.* Conf. ASCANIVS TAMBVRINVS *de abbatiſſ. diſp.* 27. *qu.* 7. Verum hic conſecrandi virgines ritus fere in deſuetudinem abiit, vt tantum adhuc hodie apud *virgines Cartuſianas* obſeruetur, docente MARTENE *cit. l. p.* 113. Multitudo forſan virginum, ad vitam aſceticam ruentium, & epiſcoporum vita molliſſima effecit, vt ſine hac conſecratione virgines tandem ad *vitam aſceticam* fuerint admiſſæ.

Pro ingreſſu in monaſterium aliquid dare ſimoniacum cenſetur.

§. LXXXIX. Cum monachi & moniales ex reditibus monaſterii alantur, non iniquum eſſe videtur, vt hæ *dotem* inferant, illi vero in *compenſationem horum redituum* monaſterio aliquid ſoluant vel præſtent. Vid. *infra tit. de adult. & ſtupro. §.* 5. Enim vero eccleſiæ Romanæ doctores, & inprimis qui quodam zelo pietatis ducuntur, ſub his præſtationibus *ſimoniacam labem* latere opinantur. Nominabo inter plures alios, ESPENIVM, virum tum doctrinæ rarioris, tum ſinceritatis purioris, qui *P. I. tit.* 26. *c.* 1. *ſeqq.* *Simoniam* in eo, quod datur ab ingredientibus & pro *ingreſſu religionis* agnoſcit, & in *diſſert. canon. de vitio Simoniæ circa ingreſſum religionis* de nouo eandem materiam ſub examen reuocauit. Liberalior & facilior in excuſando hoc more eſt IO. ANSILLON. *de Simonia c. XV.*

§. 2.

§. 2. nec forſan alii deſunt, qui alia atque alia via hunc morem vel incuſabunt vel excuſabunt. Peccatum *Simonis* ego prorſus in hoc more, quem indifferentem credo, inuenire nequeo. Plura in hac doctrina adferuntur, quæ ipſum χρινόμενον conſtituunt; nec ipſæ rerum moralium appellationes a corruptionis vitio immunes ſunt, quæ & alia ſimilia impedimenta ante omnia remouenda ſunt, antequam in hanc arenam deſcendam, quod *tom. IV.* ad *lib. V. tit. de Simonia* expediendum erit.

§. XC. Interim crederem, reſpiciendum eſſe ad conditiones, quibus erecta ſunt monaſteria, & inde æſtimandum, vtrum recte in *compenſationem alimentorum* aliquid ſoluatur nec ne? Si ſufficientes reditus monaſterio aſſignati hunc in finem, vt certus puellarum egentium numerus in eo educetur; ſi diſerte cautum, ne propter *lucrum* vel *dotem*, quam vocant, puellæ in illud recipiantur, ſed ſolius intentionis, qua trahuntur, ratio habeatur, omni ſpe lucri abiecta, inique agitur, ſi plus licitanti addicitur locus in monaſterio: ſi *indigentes* deſeruntur: ſi, quas ſerium ἀσκήσεως deſiderium tenet, fruſtra pulſant, vrgent, rogant. Ita vero peccatur *abuſu*, non *Simonia*. Si tales deficiunt conditiones, vel vbi adſunt, reditus monaſterii vel hoſpitalis non ſufficiunt, non iniquum eſt, in compenſationem perpetuorum alimentorum quidquam pro *introitu* ſoluere, modo præterea ratio perſonarum, quæ admitti debeant, habeatur, nec indiſtincte plus licitanti locus addicatur. Equidem *præbendarum* inſtar habentur hæc alimenta; aſt nihil *ſpirituale* hic venditur, nec in *alimentis* hiſce tale vitium, quod in venditione *munerum ſacrorum* adeſt, deprehenditur. Qui omne, quod dicitur *eccleſiaſticum* vel quaſi, *ſpirituale* eſſe iudicant, ſeſe aliosque decipiunt, vt aliquoties iam obſeruatum eſt. Cetera præiudicia, quæ hic occurrunt, infra denudabo. Temperamentum circa hanc ſententiam.

§. XCI. Qui hoc modo profeſſionem ediderunt, *monachi* vel *conuerſi* dicuntur, vt vel rubrica *tit. ſeq.* docet. Omnium olim hæc communis conditio erat, omnesque idem propoſitum & officium habebant. Interim hoc ipſo olim non fiebant *clerici*: his potius contradiſtinguebantur, vt ex *c. 3. X. h. t.* liquet, adeoque *laici* manebant, vt ſupra obſeruatum eſt. Apud ERASMVM *in colloq.* quod πτωχοπλουσιοὺς *Franciſcanos* appellat, monachus ita ediſſerit: *Olim monachi nihil aliud eramus, quam* PVRIOR PARS LAICORVM, *& hoc intererat inter monachum & alium laicum, quod nunc intereſt inter frugalem & bonum virum, ſuis manibus alentem familiam, & inter Schnap-banum, ex prædationum reditu lactantem* Monachi per profeſſionem clerici fiunt.

Quidam tamen dicuntur adhuc laici.

tem ſeſe. Mutata tandem rerum facies, vt monachi in *clericos* & *laicos* distributi fuerint. Illi dicti ſunt, ad quos ſpectat cura *officii ſacri*, in choro quotidie, ſtatis horis, adſunt, & hoc intuitu *ad chorum profeſſi* dicuntur: hi vero, qui monachis miniſtrant, curant res monaſterii, & ſeruilia opera expediunt. Illi *choriſtæ*, hi *fratres laici* & ſingulariter *conuerſi* dicuntur. *c.* 10. *X. de ſepult. in f.* Ad *moniales* quoque eadem extenſa diſtinctio, inter quas dantur *ſorores laicæ* ſeu *conuerſæ* Layen-Schweſtern, & *choriſtæ* ſeu ad *chorum profeſſæ.* *Choriſtarum* melior eſt conditio, quam *conuerſorum* der Layen-Brüder, quippe qui tantum votum & ſeſſionem in conventu ſeu capitulo habent, non item *laici* vel *laicæ.* Conf. ESPEN. *P. I. iur. eccl. tit.* 31. §. 12. *ſqq.* ALTESERRA *in aſcet. lib. III. c.* 5. ANTON. MATTHAEI *de nobil. lib. II. c.* 2. GONZALEZ. ad *c.* 8. *n.* 4. *X. de probat.* In eo conueniunt, quod *religioſi* ſint & tria emittant vota.

Dantur etiam ſorores laicæ & choriſtæ.

Origo fratrum laicorum.

§. XCII. Equidem olim ad omnes *miniſteria quotidiana* ex æquo ſpectabant, & ſeruitia ſingulis incumbebant, adeoque monachi ab hoc *opere manuali* a ſe inuicem non diſtinguebantur. Paulatim quidam ſeſe monachis ſpeciatim obtulerunt ad certum ſeruitium iis præſtandum, hac ſola contenti gloria, quod iis inſeruire poſſent, qui cum curarent res monaſterii, a *choro* & *capitulo* excluſi ſunt, dictique *laici*, quod *dignitatis eccleſiaſticæ*, qua reliqui iam præfulgebant monachi, expertes eſſent, rudes præterea, nullis innutriti artibus liberalibus. Præterea non omnes, qui ad religionem transeunt, fratres *chorales* ſeu *clerici* fieri poſſunt, veluti milites, ſpurii, debiles, rauci &c. MATTHAEI *cit. l.* ergo admiſſi ad monaſterium *conuerſi* vel *laici* fiunt, qui nonnunquam diſtinctum *dormitorium*, imo & *proprium capitulum* habuerunt.

Oblati & donati diſtinguuntur a fratribus laicis.

§. XCIII. Ab his adhuc diſtinguendi ſunt *oblati* ſeu *donati*, qui ſe & ſua omnia monaſterio offerebant, vt dicitur in *c.* 8. *X. de probat.* ad *participationem orationum monachalium.* Hi obedientiam abbati, & fidelitatem monachis promittunt, votum autem *paupertatis* & *caſtitatis* non faciunt, adeoque vere *religioſi* non ſunt, *c.* 9. *de priuileg. in* 6. *clem.* 1. *de decim. c.* 10. *X. de ſepult.* quorum inſtitutum VRBANVS II. confirmauit, docente ALTESERRA *cit. l. in f.*

TIT.

TIT. XXXII.

DE

CONVERSIONE CONIVGATORVM.

§. I.

OPinio de ſingulari vita *meritoria*, quam generauit monachiſmus, & plus æquo extendit, etiam inter deſponſatos plura peperit exorbitantia iura, paucis tantum tangenda, quod vſum in foris proteſtantium nullum habeant, niſi quod demonſtrent, nouam auctoritate *eccleſiæ* approbatam eſſe cauſam diſſoluendi matrimonium, quam ſcriptura S. ignorat, nec cuius Saluator noſter meminit. Quo ipſo largiuntur, plures cauſas conſtitui poſſe, quam quas Saluator recenſuit, de quo ad *tit. de diuort.* agendum. Sed vix aliter patroni monachatus iudicare potuerunt, poſtquam per omnia ſecula tam egregia & omnem exſuperantia laudem iudicia de *vita monaſtica* tulerunt.

Monachiſmi fauor inter deſponſatos noua peperit iura.

§. II. Diſtinguunt pontifices inter *ſponſalia* & *matrimonium conſummatum.* Illorum vinculum haud impedire conſtituunt, quo minus alter, inuito altero, monaſterium eligere queat. Nec diſtinguitur inter ſponſalia de *futuro* & de *præſenti*, cum etiam *poſt legitimum conſenſum de præſenti* id ipſum permiſſum eſt, vt dicitur in *c. 2. X. h. t.* Talia quidem ſponſalia *ipſum matrimonium* inducunt, & quidem, quod notandum, quoad *vinculum*, quod *indiſſolubile* reddunt. Nihilominus tamen diſſoluere poteſt huiusmodi vinculum, qui monaſterium intrat, quia *ad DEVM dicitur transire*, quod votum fortius iudicatur, voto ſponſalitio, ipſo conſenſu coniugali ſtipato. Adeo autem diſſoluuntur hæc *ſponſalia de præſenti*, quæ tamen iam dicuntur eſſe *matrimonium*, vt alteri licitum eſſe dicatur *ad ſecunda vota transire:* quia, pergit pontifex in *cit. c. 2. cum non fuiſſent vna caro ſimul effecti, ſatis poteſt vnus ad DEVM transire & alter in ſeculo remanere.* Grauiter quidem obſtare videbatur, quod in eiusmodi ſponſalibus *verum* adeſſet *matrimonium*, hoc autem, vel Saluatore noſtro iudice, diſſolui non poſſet, niſi ob cauſam fornicationis. Sed in promtu

Sponſalia etiam de præſenti ſoluuntur per ingreſſum in religionem.

Ratio dubitandi diſſoluitur.

promtu eſt reſponſio in *c.* 7. *in f. X. h. t.* quia hoc intelligendum eſt *ſecundum interpretationem ſacri eloquii de his, quorum matrimonium* CARNALI COPVLA *eſt conſummatum, ſine qua conſummari non poteſt.* Interpretationem *ſacrilegii* poſuiſſe videtur pontifex in dicto Saluatoris: *erunt duo in carne vna*, in quo indiſſolubilis vinculi auctoritas fundatur. Idem dubium INNOCENTIVS III. in *c.* 14. *X. h. t.* ſibi formauit, & hanc, quam adduxi, rationem dubitandi ita illuſtrat: *quod ex quo matrimonium inter legitimas perſonas per verba de præſenti contrahitur, illis viuentibus, in nullo caſu poſſit diſſolui, vt viuente reliquo, alter ad ſecunda vota transmigret, etiamſi vnus fidelium, inter quos eſt ratum coniugium, fieret hæreticus, & nollet permanere cum altero ſine contumelia creatoris.*

Inde ſæpe odio ſponſi eligitur vita monaſtica.

§. III. Quia irregularia in his, quæ ex fontibus hauſi, deprehendo, liceat eadem quibusdam obſeruationibus illuſtrare. (I) Hæc praxis multas ſine dubio peperit *moniales*, non deſiderium *vitæ aſceticæ*, quod vnice ponderandum eſt. Vnicum ſcilicet ſupereſt remedium a *ſponſalibus de præſenti* recedendi per vota monaſtica: quæ ergo alienam a ſponſo mentem gerere incipit, ſuam ſalutem, odio ſponſi, non amore DEI in monaſterio quærit, adeo vt ſine qualibet cauſa ita fidem coniugalem frangere queat. *c.* 14. *X. h. t.*

Ita vero nec ſolus conſenſus facit matrimonium, ſed commixtio corporum, quod alibi negatur.

(II) Vinculi *indiſſolubilis* ratio primaria, vnica, & adæquata ex *commixtione corporum* trahitur, & quidem iuxta S. eloquii interpretationem in *c.* 2. 7. & 14. *X. h. t.* quod demum per *corporum commixtionem* vna caro facti dicantur coniuges, ſeu, quod idem eſt, in *ſocietatem* coaluiſſe *indiſſolubilem.* Et tamen, quod *lib. IV.* demonſtrandum erit, ſimul *vinculum indiſſolubile*, quod ſponſalibus ex cautela quadam apponere ſolent, *ex ſolo conſenſu coniugali* trahitur, adeo vt, hoc interpoſito, *abſolute* cogantur ad cohabitationem per *copulam ſacerdotalem.* Si ergo *vinculum* demum fit *indiſſolubile* ex *commixtione corporum* vel ex *cohabitatione*, ſolus *conſenſus coniugalis* præpoſtere in ſponſalibus interpoſitus hanc diſſolui neſciam ſocietatem non conſtituit. Et tamen conſtituit. Scilicet non conſtituit in *fauorem monachatus:* rurſus conſtituit in fauorem *matrimonii.* Et tamen *iuxta ſacri eloquii interpretationem*, ad quam in *c.* 7. *X. h. t.* prouocat, Chriſtus *ſimpliciter*, de monachatu non loquens, in vnitate carnis poſuiſſe dicitur *vinculum indiſſolubile*: quo poſito nec in ſponſalibus *de præſenti*, cohabitatione deficiente, tale vinculum quærere poſſunt. Et tamen quærunt, aliterque rurſus Saluatorem interpretantur, quod *conſenſus* faciat matrimonium, non *concubitus*, quæ quomodo inter ſe connecti, & in conſonantiam deduci poſſint,

poſſint, ego quidem conciliare nequeo. Nec enim Chriſtus aliter explicandus eſt intuitu *monachatus:* aliter deficiente hoc propoſito. Vtinam noſtrates, qui ne quidem canoniſtarum ſententiam ſatis perpendunt intelliguntque, in hac doctrina ſaniores eſſent, quorum doctrina tamen, vt ſuo loco demonſtrabo, adhuc minus cohæret, quamuis tamen facile vel ex hac obſeruatione conuinci poſſent, diſtinctionem inter ſponſalia de *præſenti* & de *futuro* incertiſſimis fulcris eſſe ſuffultam. (III) *Ad DEVM* dicitur *tranſire*, qui fidem datam, *conſenſu coniugali* munitam, frangit, modo *monaſticam vitam* eligat. Quid ergo, ſi odio ſponſi vel ſponſæ, vt plerumque contingit, id eligatur propoſitum? quid ſi ſponſus, pœnitentia tactus, eam, quam alia ratione deſerere nequit, interpoſitis perſonis inducat, vt profeſſionem faciat imprudens, & eo ſe illaqueet propoſito? obtinuit ſcopum veterator impius, & decepta voto ſuo præter ſuum meritum illaqueata eſt. Sed manum de tabula.

Ad Deum dicitur tranſire ſponſa rupta fide coniugali.

§. IV. Quodſi matrimonium *actuali cohabitatione* conſummatum, mutuo conſenſu diſſolui poteſt intuitu *religionis*, vel *ordinis ſacri*, vt loqui amant, quo caſu non *ficte*, ſed *vere* diſſoluitur vinculum ſanctiſſimum, cum nec *ordo ſacer*, nec *monachatus* vinculum coniugale ferat. Hæ tamen conditiones ſunt coniugibus poſitæ, vt marito, profeſſionem ambienti, vxor non tantum conſentiat, ſed etiam ipſa quoque vel ad religionem tranſeat, vel perpetuo caſtitatem ſeruare promittat. Id conſtitutum eſt in *c.* 1. 4. 5. 6. 7. 8. 10. *X.h.t.* Ad communem obiectionem ex doctrina CHRISTI: *quod DEVS coniunxit, homo non ſeparet*, reſpondet NICOLAVS I. in *c.* 26. *C.* 27. *q.* 2. *DEVS, non homo ſeparat, quando diuini amoris intuitu ex conſenſu vtriusque coniugis matrimonia diſſoluuntur.* Id tamen altioris indaginis adhuc eſſe, perſuaſiſſimum habeo, cum cauſam hanc DEVS nullibi admiſerit. Vrget tamen GREGORIVS in *c.* 19. *C.* 27. *qu.* 2. *quod DEVS, qui minora conceſſit, maiora non prohibuerit*, h. e. qui conceſſit diuortium ex cauſa *fornicationis*, quæ *minor* eſt, non intelligitur diſſolutionem prohibuiſſe ex cauſa *religionis*, quæ *maior* cenſetur. Quod argumentum in *theſi* ſatis ſanum eſſe iudico, quamuis ab applicatione ſecundum principia, quibus imbutus ſum, alienus ſim. Admiſere itaque patres ex *cauſis maioribus* diſſolutionem huius vinculi, quod alias ſanctiſſimum eſt; quidni ergo plures alias excogitare poſſemus cauſas, ad quas hæc ratio *Gregoriana* applicari poſſet? Sed de his ſuo loco. Hic tantum indico fontes, ex quibus patres contra ſemet ipſos ſæpius argumentati ſunt.

Mutuo conſenſu coniuges ingredi poſſunt religionem.

Cur alter coniugum quoque vouere teneatur caſtitatem?

§. V. Quid vero eſt, quod alter non poſſit in ſeculo manere, ſed itidem *caſtitatem* vouere teneatur? Forſan ſufficeret vnius propoſitum, conſenſu alterius interueniente munitum. Aſt, quod ego quidem auguror, magis voluerunt ſuſpendere effectus vinculi indiſſolubilis, quam eos tollere. Si alter in ſeculo manere, h. e. ad ſecunda vota tranſire poſſet, in effectu tolleretur matrimonium *in totum*, quod ægre admiſere: ceterum ſi alter, coniuge *profeſſionem* faciente, etiam *caſtitatem* vovere cogitur, æque illi interdictæ ſunt nuptiæ, & ita magis perpetua *quoad thorum & menſam* ſeparatio conceditur, quam diſſolutio totalis vinculi. Interim quia *ſacer ordo* & *monachatus* cum matrimonio conſiſtere nequit, diſſolutionem quandam matrimonii conſtituere voluerunt, talem ſcilicet, qua matrimonium tollitur, & non tollitur.

TITVLVS XXXIII.

DE

CONVERSIONE INFIDELIVM.

§. I.

Inordinata huius materiæ tractatio.

Hic titulus cum prioribus & ſequentibus tantum cohæret *nomine*, non *ſignificatione*, & materiæ *affinitate*. Appellatio enim *conuerſionis* hic paulo aliter ſumitur, ac quidem in doctrina de *monachatu*. Nam (1) *conuerti* in materia *monaſtica* dicuntur in genere, qui *vitam monaſticam* per *vota* eligunt, vt docet *c.* 20. *X. de regul. & transeunt. ad relig. & tit. de conuerſ. coniugat.* Inprimis vero hæc *conuerſio* poſita fuit in *abdicatione proprietatis* per votum *paupertatis*, quo intuitu etiam *regulares canonici* inter *conuerſos* referuntur, quod ex hoc *voto* vita eorum perfectior ſit ſecularium vita, vt *tit. de vit. & honeſt. cleric.* §. 29. obſeruaui. Equidem haud nego, nomen *Chriſtiani* haud ſufficere, vt vere ad DEVM quis *conuerſus* dicatur, adeoque & eos, qui *Chriſtiani* dicuntur, *conuerſione* multoties opus habere: vtrum vero talis *conuerſio* & *cordium*

Conuerſio varia (1) monaſtica.

totalis

totalis mutatio per vitam monaſticam & *vota* fiat, id ipſum eſt, quod eccleſiæ Romanæ & proteſtantium doctores in diuerſas traxit ſententias.

§. II. Specialius (II) *conuerſi* inter monachos dicuntur, prout §. *vlt. tit.* 31. dictum, monachi *laici*, qui curant res monaſterii, choro autem & capitulo haud interſunt. *c.* 10. *X. de ſepult.* TRITHEMIVS *in chron. Hirſaug. ad ann.* 1069. *p. m.* 83. *edit. Baſil.* ait: *Supra hunc monachorum numerum habebat & alios fratres barbatos complures, quos vſitato nos vocabulo* CONVERSOS *appellamus, qui laboribus manuum inſiſtentes, temporalium curam ſecundum mandata ſeniorum agerent, & monachis contemplationi & orationi ſemper deditis corporum neceſſaria prouiderent.* In *act. SS.* ab HENSCHENIO & PAPEBROCHIO editis *ad d. XXII. Mart. tom. III. p.* 397. refertur vita FELKONIS LIAVKOMAE, vbi §. 3. horum *conuerſorum* ratio ita refertur: *Moris fuit omnibus per Friſiam totam monaſteriis, præcipuas agrorum ſuorum poſſeſſiones, grangias & allodia* FRATRVM CONVERSORVM & LAICORVM *colere laboribus, vnde &* MVNCKHVYSEN *dicta ſunt. His quicquid ex lactariis, pecore & frumento præter neceſſariam ſupererat ſuſtentationem, id optima fide & obedientia ſuo deferebant monaſterio: & hinc magnus in monaſteriis cœnobitarum alitur numerus.* Quam peruerſe vero, imo ethnico more hi *conuerſi* in cellulis ſuis, vulgo Münckhuyſen, vixerint, *in ſqq.* declaratur & refertur. Serius hos, nec ante ſeculum XI. admiſſos fratres, quos *conuerſos* vocant, ſolis externis miniſteriis occupatos, cenſet MABILLON. *in annal. Benedict. tom. I. lib.* 3. §. 8. *cum alias*, pergit, *conuerſi dicerentur adulti quique, qui ad profeſſionem monaſticam matura in ætate accedebant: qualis fuiſſe videtur Exhilaratus ille, quem conuerſum vocat Gregorius M. nullo diſcrimine, quantumuis illiterati eſſent, ab aliis olim diſtincti.* Conf. EVNDEM *in act. SS. Benedict. ſec. VI. p.* 2. *in præf.* §. 89. *ſeqq.* vbi pluribus de his *fratribus laicis* ſeu *conuerſis*, eorumque ſtatu agit. (2) Eorum, qui monachis inſeruiunt.

§. III. Denique (III) *conuerſio* prædicatur de *infidelibus*, qui, eiuratis ſacris idololatricis, fidem Chriſtianam amplectuntur, & quod præcipuum eſſe debebat in *conuerſione*, alios mores aliamque vitam ad exemplar Chriſti effigiatam aſſumunt. Hæc *conuerſio vera* demum cordis & mentis mutatio eſt, non *monaſtica*, adeoque *conuerſi* hoc ſenſu dicuntur, qui ex *infidelibus* facti ſunt *Chriſtiani*, *fideles*, & in Chriſtum credentes, de qua *conuerſione h. t.* agitur. (3) Infidelium.

Fideles qui appellentur in ſenſu ſcripturæ S.

§. IV. Cum vero in hac *conuerſione infideles* dicantur fieri *fideles*, ante omnia quoque harum appellationum ſenſus ex ſcriptura & patribus eruendus eſt, vt, de quorum *conuerſione* adeo laborandum ſit, manifeſtum planumque fiat. Equidem *fideles* in ſacris appellantur, qui *viuida* in Chriſtum *fide* præditi, & *toto corde* in eum credunt, πιςεύοντες *Act. II*, 44. *IV*, 4. 32. *V*, 14. *VIII*, 13. 37. 1 *Cor. III*, 5. *Gal. III*, 9. obedientes fidei in Chriſtum facti, *Act. VI*, 7. *Rom. I*, 5. *XVI*, 26. & hac de cauſa quoque SANCTI vocati, *Act. IX*, 13. *Rom. I*, 7. *XV*, 31. *XVI*, 2. 15. 1 *Cor. I*, 2. *VI*, 1. 2. *Eph. I*, 2. 18. *IV*, 12. *Phil. I*, 1. Hæc & ſimilia alia prædicata innuunt, non ab *orthodoxia* vnice, ſed potiſſimum ab ipſa *praxi* Chriſtianismi ſolida, ſine qua *fides* non poterat eſſe *viuida*, eos *fideles* dictos, iisque oppoſitos fuiſſe, qui ea *fide ſaluifica* deſtituebantur, nec Chriſto nomen ſuum dederant. Erant vero *fideles* duplicis generis, tum ex *iudæis*, tum ex *gentilibus*. Poſtquam enim DEVS etiam gratia ſua illuminauerat gentiles, audita eſt paſſim appellatio *fidelium ex iudæis ſeu circumciſione*, *Act. X*, 45. *XXI*, 20. & *ex gentilibus* ſeu adhuc in præputio conſtitutis, *Act. XXI*, 25. quibus itidem *portam fidei* aperuerat Deus, *Act. XIV*, 27. vt ſe ad eum conuerterent, *Act. XV*, 19. qui omnes tandem generali nomine, & quidem primum Antiochiæ, vocati ſunt CHRISTIANI, *Act. XI*, 26.

Fideles ex iudæis & gentilibus.

His opponebantur *infideles*, qui prorſus alieni erant a fide ſaluifica in CHRISTVM, tam *iudæi*, *Act. XIV*, 2. *Rom. XV*, 31. quam *gentiles*, 1 *Cor. VI*, 6. *VII*, 12. *ſeqq. X*, 27. *XIV*, 24. 2 *Cor. IV*, 4. 1 *Tim. V*, 8. inprimis autem *iudæi*, vtpote quibus Meſſias tot vaticiniis annunciatus, & in ſalutem animæ ſpeciali pacto promiſſus erat, quem cum reſpuerent, gratia diuina gentilibus quoque communicata eſt. *Act. XIII*, 46. *Rom. XI.*

Infideles in ſenſu ſcripturæ S.

Fideles patribus ſunt baptizati.

§. V. In patrum ſcriptis *fideles* primario appellabantur, qui per *baptiſmum* in eccleſiam recepti & *euchariſtiæ* participes facti, quæ ſignum *communionis* primarium erat. IVSTINVS martyr. *apol. II.* baptizatos vocat *credentes* & *a Chriſtianis aſcitos.* TERTVLLIANVS *de pudic. c.* 18. diſtinguit inter eos, qui ante & poſt *fidem*, h. e. baptiſma lapſi erant, & *de præſcript. hæret. c.* 41. eos a *non-baptizatis* euidentius ſeparat: *Inprimis quis catechumenus*, *quis fidelis*, *incertum eſt.* AMBROSIVS *lib. I. de ſacram. c.* 1. eandem ſententiam confirmat, &, *in Chriſtiano viro*, ait, *prima eſt fides. Idcirco recte* FIDELES *dicuntur*, *qui baptizati ſunt.* Similiter AVGVSTINVS *tr. in Ioh. Interroga hominem Chriſtianum*, *reſpondet tibi: non ſum: adhuc quæris ab eo: catechumenus an fidelis?* In *conſtit. apoſtol. lib. VIII. c.* 34 apud COTELERIVM *p.* 415. præcipitur: *fidelis ne domi quidem oret cum catechumeno: non enim æquum eſt, initiatum cum non initiato coinquinari.*

§. VI.

§. VI. Hoc vero *ſpecialiori ſenſu* non tam opponuntur his, qui prorſus *infideles* ſunt, quam *catechumenis*, nondum per baptiſma in communionem eccleſiaſticam receptis aſſumtisque. Quamuis enim a fide in Chriſtum non eſſent alieni, & ſuo modo iam ad *eccleſiam* pertinerent, obſeruante IOSEPHO BINGHAMO in *orig. eccl. lib. I. c.* 3. non tamen in ſenſu ſpeciali *fideles* erant, h. e. fidelibus per baptiſma aſſociati. THEODOSIVS M. in *l.* 2. *C. de apoſtat.* chriſtianos diuidit in *fideles*, & *catechumenos tantum*, &, his aut illis ad apoſtaſiam dilapſis, peculiares diſtinctasque pœnas ſtatuit, ex quo liquet, *catechumenos* inter *chriſtianos* quidem, ſed non inter *fideles* eo ſenſu relatos fuiſſe, id quod etiam patres agnouere in *concil. Conſtantin. I. c.* 7. apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 814. Eandem diuerſitatem intuitu *pœnitentiæ eccleſiaſticæ* obſervat quoad *fideles* & *catechumenos* etiam *concilium Nicænum c.* 11. & 14. Conf. BASNAGE *diſſ. de catechum.* §. 1. *ſeqq. tom. II. annal. eccl. p.* 563. inſerta. ALBASPINAEVS *de veter. eccl. ritib. lib. I. obſ.* 25. Ideo autem ſine dubio *ſpeciatim* baptizati dicti ſunt *fideles*, quod poſt *abrenunciationem* ante immerſionem a primis Chriſtianiſmi temporibus *publicam fidei Chriſtianæ profeſſionem* in eccleſia ediderunt, præuia ſolenni interrogatione, cuius formulas antiquas exhibet EDMVNDVS MARTENE *P. I. de antiq. eccl. ritib. lib. I. art.* 13. §. 13. *ſeqq. p.* 121. *ſqq.*

Catechumenis oppoſiti.

§. VII. Sicuti vero *fidelium* appellatio inter Chriſtianos paullo preſſiorem accepit ſignificatum, ita *infidelium* numero paulatim plures annumerati ſunt, qui adhuc tamen Chriſto nomen dederunt. Degenerauit enim tandem ſyſtema eccleſiarum vnitarum in *corpus* aliquod *politicum* & *dominantem eccleſiam* conſtituit, adeo vt qui *extra eam* deprehenſi fuerint, h. e. quos vel dominans eccleſia eiecit, & a corpore ſuo abſcidit, vel eos coëgit, vt ſe imperio eccleſiaſtico ſubducerent, & a formula eius recederent, *infideles* etiam dicti fuerint. Huc *hæreticos* referunt, quippe qui *fidem* (*formulam fidei* a dominante eccleſia præſcriptam) non habere, nec in *eccleſia* (h. e. in *ſyſtemate magno eccleſiarum* vnitarum ſub vna formula, quam *catholicam* dixere) eſſe dicuntur, ſecundum vulgatum illud, iam ab IRENAEO hæreticis fortiſſime oppoſitum: *extra eccleſiam non eſſe fidem, ſalutem, & Spiritum S.* Vid. RIGOIVLLVS *de iur. perſon. extra eccleſ. grem. exiſt. lib. V. c.* 12. *n.* 8. PASSERIN. *de pollut. eccl. diſp. VIII. c.* 20. *n.* 2.

Infidelium appellatio etiam extenſa

ad hæreticos

ex ſententia patrum

§. VIII. Non recentioribus eccleſiæ Romanæ doctoribus hæc ſententia attribuenda: iam ſeculo IV. patres quidam eandem ſuam fecerunt, quod vix excuſari poteſt. Duriori calamo depingit hæreticos HIERONYMVS *dial. contr. Lucif. tom. II. p.* 138. &, *hæretici*, ait, *Chriſtiani non ſunt.* - - - *Igitur præfixum inter nos habemus, de hæretico ſic loquendum, ſicut de gentili.* ATHANASIVS *orat. II. contra Arianos tom. I. p.* 316. *edit. Colon.* eiusdem eſt ſententiæ, & de his, qui ARII dogmata ſequebantur, aſſerit, *eos, eo quod Ariani ſint, Chriſtianos non eſſe*; & conſequenter *gentilium infidelium* conſortio haud eximendos. Paulo aliter cenſuere patres in *concil. Conſtantinop. I. c.* 7. ann. 381. Arianos quidem cum nonnullis aliis facilius recipientes; difficilius Eunomianos, Montaniſtas, Sabellianos pluresque alios. De horum receptione ita edixere: *quicunque ex his rectæ fidei adſcribi volunt, vt gentiles admittimus, & primo quidem die ipſos Chriſtianos facimus, ſecundo catechumenos, deinde tertio exorcizamus.* Magis horrida proponit AVCTOR *conſtit. apoſtol. lib. VI. c.* 18. apud COTELERIVM *p.* 348. *edit. Antwerp.* &, hæretici *magis irreligioſi*, ait, *ſunt, quam iudæi, & magis impii ac athei, quam gentiles.* Vno verbo: ex mente huius auctoris infidelitate & impietate ſuperant iudæos, gentiles, atheos. Sine dubio incidit auctor, qui vndique omnia corraſit, in locum IRENAEI *lib. II. adu. hæreſ. c.* 9. vbi *impias & irreligioſas hæreticorum* ſententias damnat, & diſcipulos horum *ethnicis peiores* eſſe ait. Occaſionem hoc loco nactus FRANCISCVS FEVARDENTIVS, commentator Irenæi, virus ſuum in proteſtantes effundit, ſtultitiæque ſuæ documenta, vt paſſim alibi, ita hic quoque edit. Quis vero dubitaret, eundem vita, moribus & affectibus *gentiles* exæquaſſe? Neque vero tantum in ſcriptis patrum, quos intempeſtiuus in hæreticos furor decepit, ſed ipſis etiam *legibus publicis* hæc ſententia eſt propoſita, quæ vt plurimum ad ſuggeſtionem cleri contra hæreticos compoſitæ ſunt. CONSTANTINI M. decretum contra Arianos apud SOCRATEM *lib. I. hiſt. eccl. c.* 6. non adeo ab hac doctrina abludit; magis vero cum hac conſpirat *l.* 6. *C. de hæret.* quæ tamen correctior in *l.* 66. *C. Theod. de hæret.* reperitur, in qua hæreticis nomen *Chriſtianorum* negatur.

et legum ſtylo.

Recentiores hæreticos & infideles diſtinguunt.

§. IX. Mitiores tamen etiam inter ipſos eccleſiæ Romanæ Dd. nonnulli ſunt, vt ex traditis RICCIVLLI & PASSERINI liquet, exiſtimantium, proprie *infidelium* nomine præſertim in iure canonico venire ſolum *iudæos* & *gentiles*, non *hæreticos*, quia baptiſmum receperunt, nec a fide in CHRISTVM alieni ſunt, licet in ea errare dicantur. Accedit vero pecu-

peculiaris eccleſiæ Romanæ ſententia, quod per baptiſmum ſint facti eccleſiæ ſubditi, & magis *rebelles*, quam *infideles* dicendi ſunt. Neque vero hac ſententia hæreticorum cauſa ſit melior; imo deterior. *Rebelles* in quouis *ſtatu ciuili* maiori odio habentur, quam *hoſtes*. Vt itaque furor clericorum eos perſecutionibus atrocioribus exponere & ſubdere poſſit, magis amarunt interpretes, eos ab *infidelibus* diſtinguere, vtpote in quos non æque ſæuire permiſſum eſt. Equidem de *hæreticorum* conuerſione laborandum; ſed & *orthodoxis*, qui ita dici volunt, *conuerſio morum* vtplurimum magis eſt neceſſaria, imo & ſingulis, quibus quotidie *media ſalutis* abundantiſſime proponuntur. Aſt hæc conuerſio ad meum ſcopum primario non ſpectat, qui iura euoluere ſtudeo, quæ circa *conuerſionem infidelium* proprie dictorum peculiariter ſunt conſtituta; quæ non item applicari poſſunt ad *conuerſionem* Chriſtianorum qua talium.

§. X. Magis vero *apoſtatæ* & *athei* infidelium numero habendi ſunt. Equidem illi, qui a fide chriſtiana prorſus deſciuerunt, & ad gentiliſmum vel gentilem idololatriam tranſiuerunt, ab *infidelium* conſortio ideo ſeparat RICCIVLLVS *cit. l. n.* 7. quod eccleſiæ per baptiſmum ſubiecti fuerint, & adhuc ſub eius *iurisdictione* eſſe cenſeantur. Conſiderant videlicet Romanæ eccleſiæ aſſeclæ *infideles* eo primario reſpectu, prout *extra gremium eccleſiæ* ita ſunt conſtituti, vt nunquam in eo fuerint recepti; h. e. extra *rempublicam cleri maioris*, cuius imperio tantum tenentur Chriſtiani, ceu *ſubditi* proprie dicti: *apoſtatæ* itaque, qui ſemel *ſubditi* huius regni facti ſunt, non eodem cum ceteris infidelibus iure cenſeri poſſunt, qui *extra eccleſiam* abſolute conſtituti ſunt. In illos enim ſæuiſſima quæuis conſtituunt, ignes, & cruciatus prædicant, & ita vt *ſubditos* ſuos damnant, puniunt, excruciant, quem dominatum non æque in hos exercere queunt. Hæc vnica ratio politica *apoſtatas* ab *infidelium* conſortio ſeparat, quamuis, ea ſepoſita, quam proteſtantes haud agnoſcunt, omnino *infideles* ſint.

Infideles etiam ſunt apoſtatæ, non in ſenſu Romanæ eccleſiæ,

§. XI. *Atheos* ſine omni dubio eodem conſiderant modo, quatenus *baptizati* ſunt, quem illis relinquam, vt eccleſiæ Romanæ proprium. Alii itaque hos *infidelibus* peiores eſſe vel ideo arbitrantur, quod hi adhuc qualecunque numen venerentur & colant, atque aliquem cultum, licet peruerſum & inanem, numini exhibeant, illi vero omnem prorſus diuinitatis conceptum in animis hominum delere geſtiant, & ita

vt & athei,

ita a fide in CHRISTVM & DEVM ſint alieniſſimi. Vel hæc vnica ratio ſufficit, vt eos *infidelium* claſſi inſerendos credam, modo de *atheiſmo* plene ſint conuicti, vel ad minimum *fidem in Chriſtum* inter ſomnia referant, qualicunque *naturali religione* contenti, cuiusmodi *infideles* ipſos inter Chriſtianos plures dari nemo negauerit. Conf. B. BVDDEVS *de atheiſmo c. II.* §. I. B. THOMASIVS *ad Lancell. lib. IV. tit.* 4. §. 14. *not.* 219.

imo & paruuli non baptizati,

§. XII. Denique etiam paruulos non-baptizatos *infidelium* catalogo adſcribunt, & quidem *negatiue talium*, vt loquitur PASSERINVS *cit. l. c.* 21. *n.* 1. h. e. quod non ſint *fideles* eo ſenſu, quo patres tantum *fideles* dixere baptizatos. Magis ergo ſecundum patrum ſtylum non tam ſunt proprie *infideles*, quam *non-fideles*, h. e. non baptizati, & potius cum *catechumenorum* ſtatu conferendi. Hi vero *infideles* non amplius erunt, adeoque etiam paruuli, a fidelibus parentibus nati, & Chriſtianismo deſtinati, proprie inter *infideles* referri nequeunt.

potius non-fideles dicendi.

Conuerſio infidelium plura noua peperit iura.

§. XIII. Sic itaque ex hactenus dictis planum liquidumque eſt, quinam proprie ad ductum *h. t. conuerſionis* obiectum conſtituant, & de quorum *conuerſione* ad fidem Chriſtianam laborandum ſit. Sicuti vero ſtatus *infidelium*, reſpectu habito ad Chriſtianos, inter quos degunt, & vbi dominatum exercent, deterior omnino eſt; ita *conuerſio* eorum plura noua & peculiaria *conuerſis* tribuit iura, quorum pauca tantum *h. t.* attingit iura compilator; longe plura tamen per totum ius canonicum ſparſa deprehenduntur, quæ iuſta methodo, vt decet, & vna ſerie, pro inſtituti ratione referam, ipſum *infidelium*, qua talium, ſtatum ad *lib. V. tit.* 6. reſeruaturus.

Ob conuerſionem ſperandam tolerandi infideles.

§. XIV. Tolerandos eſſe *infideles* inter Chriſtianos, non eiiciendos, exagitandos, turbandos, *cit. l.* euincam. Si omnia alia deficerent argumenta, vel illud vnicum ſufficeret, quod absque eorum tolerantia *conuerſio* eorum nec ſperari, nec concipi poſſit. Tot a plurimis conſilia ſuppeditantur, tot a theologis methodi, in conuertendis infidelibus adhibendæ præſcribuntur, quæ nullum poſſunt habere effectum ſperatum, ſi eos male habemus, de quorum ſalute ſumus ſolliciti. Præpoſtere omnino agitur, ſi expelluntur, ſi variis afficiuntur iniuriis & malis, erga quos charitatis maximæ effectus edere intendimus per conuertendi propoſitum. Fouendus eſt morbo laborans grauiſſimo, & in phreneſi conſtitutus a prudente & optimo medico non eiiciendus, verberibus tradendus, & noua afflictione excruciandus, qua medicina nulla excogitari poteſt inhumanior. Recte

&c ERASMVS *in colloq.* quod *inquiſit. de fide* inſcribit, peruerſam zelotarum methodum perſtringit, & ſub nomine Barbatii ait: *Si ſic nobiſcum egiſſet DEVS, perieramus omnes.* Quærit vero Aulus: *quam ob rem?* Reſpondet prior: *quia, cum eſſemus inimici DEI, cultores idolorum, militantes in caſtris ſatanæ, h. e. modis omnibus excommunicatiſſimi, tum ille maxime confabulatus eſt per filium ſuum, ſuoque colloquio nos reſtituit in vitam, cum eſſemus mortui.* Approbat hanc philoſophiam Aulus inquiens: *Ita quidem vere narras.* Tum vero Barbatius: *Imo male ageretur cum omnibus ægrotis, ſi medicus fugeret alloquium, quoties ingens morbus grauat miſerum: imo cum maxime conueniebat adeſſe medicum.* Nec audiendi ſunt, qui in *pertinaces*, quos vocant, & ab omni conuerſione alienam mentem gerentes impetum & perſecutionem ſuadent, admittunt, laudant. Qui hoc *inhumanitatis dogma* tradunt, ſuæ *impatientiæ* & *dominatus in conſcientias*, quas ſuo *imperio abſoluto* ſubiicere ſtudent, euidentiſſima edunt documenta. DEVS ipſe tot infideles, ſceleratos, monſtra, vix humanitatis quid habentia, & brutorum more viuentes Chriſtianos tolerat, eos ad *pœnitentiam* quotidie reuocat, licet refugiant, & eorum conuerſionem patienter expectat: quidni ergo homines, qui de aliorum ſalute *æterna* ſolliciti ſunt, DEI exemplum ſequerentur? Ita ſuo tempore cenſuit B. STRYKIVS in *not. MSCtis ad Myler. ab Ehrenb. de princip. & ſtat. imper. c.* 60. §. 1. & *cum ſpem*, ait, *conuertendorum iudæorum nobis faciat apoſtolus Rom.* XI, 25. *non ipſis deneganda ſunt media conuerſionis, quod fieret, ſi a conſortio Chriſtianorum penitus repellerentur.*

§. XV. Cura pro *conuertendis infidelibus* eſt duplex, vel *priuata*, vel *publica*. Illa ſingulis incumbit Chriſtianis, non ſua, ſed quæ IESV CHRISTI ſunt, quærentibus, qualem ardorem in primitiuis Chriſtianis deprehendimus, qui non tantum pro ſua, ſed aliorum quoque *ſalute* laborarunt, & ſub extremis vitæ diſcriminibus legationes pro *conuertendis infidelibus* ſua ſponte ſuſceperunt. Neque vero hodie easdem negligendas aut inſuper habendas eſſe, variis argumentis, & quidem ponderis haud exigui, oſtendit IVSTVS HEVRNIVS *de legat. euangel. ad Indos capeſſ. c. III. ſeqq.* & inprimis *c. IV.* vrget, *quod promiſſio facta de conuerſione iudæorum finali nos ad annunciandum ethnicis euangelium vocet*, ſimulque alias addit rationes, quæ ſtudium in tali legatione ſuſcipienda excitare poſſunt. Conf. GEORG. CALIXTVS *in orat. de populis in religione a nobis diſſidentibus ad veritatis agnitionem deducendis.* Quantam ſollicitudinem pro ſalute Muhammedorum ſuſceperit IO. CLENARDVS, paſſim prodit in *ſuis epiſtolis,*

Cura pro conuertendis infidelibus priuata,

lis, adeo vt vſque ad vltimum vitæ ſuæ diem in hunc finem *Arabicæ linguæ* operam dederit, & varia ſubierit pericula. Hæc vero eſt, quæ *auctoritate publica* exercetur, ſuſcipitur, & adminiſtratur per eos, qui publico iuſſu huic operi arduo præfecti ſunt. Canoniſtæ hanc *publicam ſollicitudinem* officio *papali* & *epiſcopali* adſcribunt, nec negandum eſt, epiſcopis, quatenus ſunt eccleſiæ doctores, animarum paſtores, & verbi diuini diſpenſatores, ex *officio* incumbere, vt pro *conuerſione infidelium* ſolliciti ſint, exemplo antiquorum epiſcoporum, qui etiam cum diſpendio vitæ ſuæ egregie in hac palæſtra certarunt. Notæ ſunt variæ *legationes*, quæ auctoritate pontificis Romani ſuſceptæ ſunt pro conuertendis Indis, aliiſque infidelibus, quas inprimis hi, qui e *ſocietate Ieſu* nomen gerunt, ſibi imponi præ ceteris paſſi ſunt. Varia harum *legationum* fortuna fuit, & eo grauioribus ſubiecta obſtaculis, quod, qui huic operi adhibiti fuerunt, qualitatibus debitis, infra enarrandis, deſtituti fuerint, nec apoſtolico more fidem chriſtianam, relictis traditionibus religioni ex corruptione ſuperadditis, annunciauerint. Fata harum legationum referunt ALOYSIVS FROIS in *relat. de ſtatu rei Chriſt. in Iapon.* PETRVS GOMEZ *de reb. Indic.* EMANVEL ACOSTA *de reb. Iapon.* ANTONIVS VASCONCELLIVS *in relat. perſecut. Iapon. de ann.* 1588. & 1589. NICOLAVS TRIGAVTIVS *in comment. rei chriſt. apud Iapon.* IDEM *in chriſtiana expedit. ad Sinas ſuſcepta a S. I.* IDEM *de chriſtian. apud Iapon. triumphis.* IOSEPH A COSTA *de promulgat. euangel. apud barbaros.* HENRICVS HENRIQVEZ *epiſt. de reb. Indicis.* EMANVEL A COSTA *de rebus a ſocietate Ieſu in oriente geſtis.* LVDOV. GVZMAN *de rebus a ſociet. in India, Iaponia & Sinis geſtis.* PETRI RABADENEIRA *hiſtoria Hiſpan. ſociet. Indica.* ALVARVS SEMEDVS *in annuis literis e Sinis.* IDEM *in relatione de propag. eccleſ. in regno Sinæ.* IO. BAPTISTA DE MORALES *hiſtor. euangel. de China.* IO. ADAM SCHALLVS *in narrat. de init. & progreſſu miſſion. ſociet. Ieſu apud Chinenſes.* AEGIDIVS GONZALEZ D'AVILA *in theatr. eccleſ. de eccl. Indicis.* LVDOVICVS SOTELVS *in relat. ad Vrbanum IIX. de eccleſiæ Iaponicæ ſtatu.* SEBAST. GONZALEZ *de præclare a S. I. in India orient. geſtis*, COLLECTORES *literarum* a Miſſionariis ſcriptarum, quæ aliquot voluminibus editæ ſunt ſub titulo: *lettres edifiantes & curieuſes ecrites des miſſions etrangeres par quelques miſſionnaires de la compagnie de Ieſus*, pluresque alii, qui merita horum legatorum, a curia Romana miſſorum pro conuertendis infidelibus, tradiderunt, ſimulque huius ſedis ſingularem ſollicitudinem in propagando euangelio multis verborum lenociniis in cœlum extulerunt. Prolixius nuper admodum

publica.

Quæ non tantum epiſcopis propria.

dum IO. ALBERTVS FABRICIVS *in ſalutari luce euangelii toti orbi per diuinam gratiam exorienti c.* 32.*ſqq.* de hoc argumento egit, auctoresque, qui *miſſiones religioſas* retulerunt, recenſuit. Aſt ſi *priuatiue* publica ſollicitudo epiſcopis & pontifici adſcribitur, quatenus in *eccleſia*, tanquam in republica, imperant; ſi id eo tantum intuitu eis adſcribitur, quo numerus *ſubditorum eccleſiaſticorum* augeatur, & conuerſi ſubdantur iurisdictioni eccleſiaſticæ; ſi imperantes ab hac *cura publica* prorſus excluduntur, vt *laici*, inhabiles, ab hoc munere alieni, me omnino, omnesque proteſtantes habebunt diſſentientes. Tribuimus non ſine ratione *principi* & cuiuis imperanti hanc *curam publicam*, vi cuius plurimum auctoritate ſua ad hoc opus perficiendum contribuere, idoneos viros ei præficere, impedimenta quæuis remouere, & *publica tutela*, aliisque inſtitutis ſalutaribus illud fouere & promouere poteſt. Sed principibus ſecularibus communis.

§. XVI. Præuideo facile obiectiones nonnullorum inter proteſtantes, quas vt feliciter euadam, duo extrema euitanda eſſe iudico in determinando *officio* imperantis: α) ne eos ſequamur, qui ab omni principum cura hoc officium prorſus alienum eſſe iudicant: β) nec tamen etiam in eorum iuremus verba, qui primarium *magiſtratus ciuilis* officium in cura pro *ſalute æterna ſubditorum* collocant. Nam quod poſterius concernit, palam eſt, imperia haud eſſe condita primario *religionis* gratia, quippe quæ omnibus rebus publicis eſt antiquior, & extra ſtatum ciuilem æque commode excoli poteſt. Tranquillitas externa, per arma, leges, pœnas & iudicia, ſeu *remedia coactiua* obtinenda, coëgit homines diſſociatos ſibique haud fidentes, vt in *corpus ciuile* coaleſcerent. Quoad prius quoque admitto, per *imperia ciuilia* opus conuerſionis obtineri non poſſe, ſed illud diuiniora expoſcerere ſubſidia, quæ intimos animi receſſus flectere, & mentem a tenebris ad lucem, a prauis motibus ad pacem internam & denique a morbo lethifero ad ſanitatem reuocare & in integrum reſtituere queant. Interim nemo in dubium vocabit, ſinceram ſubditorum pietatem, mores optime compoſitos vitamque ad imaginem Chriſti effigiatam ad finem reipubl. præfixum multum conferre, quippe quæ *noua* illa *vita* eſt, quæ ſubditos effrenatos domat, in officio retinet, operaturque, vt vita eorum ſit vere & conſtanter tranquilla. Vid. TERTVLLIAN. *in apol. c.* 35. 37. *&* 39. *& lib. I. ad Nat. c.* 17. Optime ARNOBIVS *lib. I. adu. gentes. p. m.* 6. *Cum hominum vis tanta, magiſteriis eius acceperimus ac legibus, malum malo rependi non oportere, iniuriam perpeti quam inrogare eſſe præſtantius: ſuum potius fundere, quam alieno polluere manus & conſcientiam* Obiectiones examinantur.

cruore: habet a Chriſto beneficium iamdudum orbis ingratus, per quem feritatis mollita eſt rabies atque hoſtiles manus cohibere a ſanguine cognati animantis occœpit. Quodſi omnes omnino, qui homines ſe eſſe non ſpecie corporum, ſed rationis intelligunt poteſtate, ſalutaribus eius pacificisque decretis aurem vellent accommodare paulisper, & non faſtu & ſupercilio luminis, ſuis potius ſenſibus, quam illius commonitionibus crederent: vniuerſus iamdudum orbis mitiora in opera conuerſis vſibus ferri, tranquillitate in molliſſima degeret, & in concordiam ſalutarem incorruptis fœderum ſanctionibus conveniret. Paucis idem firmat verbis LACTANTIVS *de ira lib. I. c.* 12. &, *timor DEI*, ait, *ſolus eſt, qui cuſtodit hominum inter ſe ſocietatem.*

et verbis Buddei reiiciuntur.

§. XVII. Quæ cum ita ſint, rectiſſime in hac re calculum poſuit B. BVDDEVS *P. II. theol. moral. c.* 3. *ſect.* 7. §. 17. *Etſi tranquillitas & conſeruatio rerum publicarum neutiquam præcipuus religionis veræ ſcopus ſit, qui potius in ſalute hominum æterna conſiſtit, plurimum tamen ad ſecuritatem tranquillitatemque rerum publicarum religionem, ſi recte adminiſtretur, conferre, palam eſt. Vnde & quam neceſſaria ſit legitima religionis directio, patet.* Applicat hoc deinceps ad *veram religionem*, quæ Chriſtiana eſt, & §. 19 ita continuat: *nihil magis ad veram rerum publicarum felicitatem tranquillitatemque confert, quam ſi vera religio floreat. Cum enim mala pleraque, quibuscum rebus publicis ſocietatibusque ciuilibus conflictandum eſt, a prauis adfectibus vitiisque aut imperantium aut ciuium, ſpeciatim ab ambitione, auaritia, & voluptate eorum proueniant, melior ea euitandi aut auertendi non eſt ratio, quam ſi cupiditatibus imponere modum, prauosque exuere affectus, condoceantur homines.* Atque hoc vnice impetratur per diuiniſſimam philoſophiam.

Per religionem Chriſtianam emendantur vitia rempubl. turbantia.

§. XVIII. Quis enim in dubium vocabit, doctrinam Saluatoris noſtri genuinam, a falſis erroneisque ſententiis repurgatam, eſſe primarium illud medium, quo hominum liberatio a prauis hiſce adfectibus, rempublicam deſtruentibus & turbantibus, præ omnibus ceteris obtineri poſſit? Nulla gentilium philoſophia, quacunque coruſcet ſpecie, nulla dogmata ſapientum, a lumine rationis profecta, id præſtare & efficere queunt, quod *diuinior* hæc *ſapientia* ſuggerit, præſtat & efficaciſſime operatur, quæ hominem prorſus immutat, feram naturam emollit, eumque præparat, vt commodum ſocietatis ciuilis membrum fiat. Prolixiorem demonſtrationem & illuſtrationem qui deſiderat, adeat diſſertationem B. BVDDEI *de concordia relig. ſtatusque ciuil. c.* 1. & 3. & DANIELIS HVETII, præſulis eruditiſſimi *tr. de concord. rat. & fidei lib. III.*

§. XIX.

§. XIX. Non inutile erit aut iniucundum, Dn. BVDDEI doctrinam tantum in compendio referre. Generatim oſtendit vir doctiſſimus, doctrinam Chriſti egregie honori & auctoritati imperantium conſulere, officia eorum deſignare & circumſcribere, ciues vero & ſubditos ad obedientiam & legum culturam componere atque formare: ſatis nota eſſe tria vitia palmaria, *voluptatem*, *ambitionem & auaritiam*, vnde tot mala corpori ciuili conciliari ſolent: ea eſſe eradicanda & ſedanda in ſubditis, nec absque hac medicina veram reipubl. quietem ſperandam eſſe: eam proinde religionem, quæ his morbis medelam adfert, ad ſtatum ciuilem conſeruandum accommodatiſſimam eſſe: Chriſti vero doctrinam vnice id intendere, vt his vitiis animus hominum purgetur, & morbi mentis deſperati ſanentur: fugam horum trium capitalium vitiorum vbique inculcari, talemque vitam a CHRISTO commendari, quæ ad miſericordiam, manſuetudinem, amorem intimum, patientiam, humilitatem & caſtitatem ducit: hac de cauſa neminem *verum chriſtianum* eſſe poſſe, qui non etiam ſimul *bonus ciuis* ſit: e contrario gentilium religionem impuram, dominatui accommodatam, inanem, maleque cohærentem, imo in ea omnia comparata eſſe ad captandam rudem plebeculam, & ſuperſtitionis, reipubl. peſtis, laqueis irretiendam: ſubſtitiſſe eandem in externis quibusdam ritibus ceremoniisque, ſenſus externos ferientibus, mentem haud mutantibus: Chriſtianam religionem tot ambagibus, artibus, technis, inſidiisque, ad fallendos ſimpliciores diſpoſitis haud vti, & eo magis infidelium ſacris præferendam, quod hæc inanem cultum habeant, & emendationem morum haud operentur &c.

Quod ex doctrina Buddei illuſtratur.

§. XX. Merito ergo imperanti *cura religionis chriſtianæ* & doctrinæ Saluatoris commendata eſſe debet. Eſt quidem inprimis officium *paſtorum* in eo occupatum, vt errantes in viam ſalutis deducant, & gratiam CHRISTI omnibus annuncient; principis tamen *ſollicitudo publica* haud excluditur, quæ *externa directione* & *publica tutela* multum ad *infidelium conuerſionem* confert, prout iam antea obſeruaui. Neque vero princeps tantum, qua *Chriſtianus*, ſed etiam qua *princeps*, hanc curam gerit, ad cuius *officium* pertinet, omnia illa media in vſum & praxin deducere, quæ in promouenda ſalute publica fallere non poſſunt. Non aliunde enim repeti debet *cura ſacrorum doctrinæque publicæ*, cui inuigilat princeps, vt ciues ad vitam ciuilem eo aptiores reddantur. Huic cohæret *cura publica*, pro conuertendis ſubditis infidelibus ſuſcepta, vt hi quoque boni ciues reddantur, illisque mediis non deſtituantur, quæ ſanctiſſimum hoc conuerſionis opus poſtulat.

Multum confert ſummus princeps ad infidelium conuerſionem.

Exemplo glorioſo regis Boruſſiæ.

§. XXI. Id ipſum egregie agnouit auguſtiſſimus rex Boruſſiæ glorioſæ memoriæ FRIDERICVS I. in edicto *de 28. Auguſt. 1703.* quo iudæorum preces conſuetas, ſuſpectas tamen, corrigendas eſſe cenſuit; de officio vero principis ita ſtatuit: Wir Friedrich von GOttes Gnaden, König in Preuſſen ꝛc. Geben hiemit allen und ieden Prælaten, Graffen, Herren, denen von der Ritterſchaft, Verweſern, Haupt- und Amt-Leuten, Magiſtraten in Städten und Flecken, Gerichts-Obrigkeiten, Befehls-Habern, Verwaltern, Schultzen in Dörffern, wie auch insgemein allen unſern Unterthanen, Gläubigen und Ungläubigen, über welche der allerhöchſte GOTT Uns in Unſerm Königreich, Churfürſtenthum, Fürſtenthümern, Graff- und Herrſchafften nach ſeinem Allerhöchſten Rath und Willen geſetzet, nebſt Entbietung Unſers gnädigen Gruſſes, zu vernehmen, daß Uns gebühre, Lob, Preiß, Ehr und Danck zu geben, dem, der Uns Königreich, Macht, Stärcke, Ehre und Herrlichkeit verliehen hat, und daß mit Uns alle, ſo auf Erden ſeine Stadt-Halter und ſeines Reichs Amt-Leute ſeyn, nebſt Verherrlichung des groſſen Nahmens GOttes, auch dieſen Haupt-Zweck haben müſſen, daß ſie nicht allein die zeitliche Wohlfahrt Ihrer anvertrauten Unterthanen befördern, ſondern weil dieſelbe nicht für dieſe Welt allein geſchaffen, und in dem ſterblichen Leibe eine unſterbliche Seele tragen, auch dafür nöthig zu ſorgen haben, daß, wo ſie nicht alle zu GOTT bekehret, wenigſtens doch ihr Gericht ihnen einſtens nicht ſchwerer werde.

Wann dann in ſolcher Erwegung wir mit erbarmenden Augen das arme Juden-Volck, ſo Uns GOTT in Unſern Landen unterwürffig gemacht, anſehen, ſo wünſchen wir wohl hertzlich, daß diß Volck, welches der HERR ehemahls ſo hoch geliebet, und vor allen andern Völckern zu ſeinem Eigenthum erwählet hatte, endlich von ſeiner Blindheit möchte befreyet, und mit Uns zu einer Gemeinſchafft in dem Glauben an den aus ihnen ſelbſt gebohrnen Meßiam und Heyland der Welt gebracht werden. Weil aber das groſſe Werck der Bekehrung zu dem geiſtlichen Reich Chriſti gehöret, und unſere weltliche Macht keinen Platz darinnen findet, wir auch die Herrſchaft über die Gewiſſen der Menſchen dem HErrn aller Herren einig überlaſſen, ſo müſſen wir Zeit und Stunde abwarten, welche der barmhertzige GOtt, ſie zu erleuchten, ſeinem allein gnädigen Willen vorbehalten hat, indeſſen ſie mit Geduld ertragen, und Mittel zu ihrer Bekehrung mit aller

Liebe

Liebe und Sanſtmuth anwenden laſſen. Wie wir dann hiemit inſonderheit die Geiſtlichen und Seelen-Sorger ermahnet haben wollen, ſo oft ſie Gelegenheit dazu erſehen, ſich zu bemühen, wie ſie dis ungläubige Volck mit Sanſtmuth gründlich überzeugen, und dem Meßia, unſerm HERRN, zuführen mögen, und alle und iede, ſo den Nahmen CHriſti unter uns bekennen, ernſtlich dahin angewieſen, ihnen Aergerniß nicht zu geben, und keinen Stein des Anſtoſſes in den Weg zu legen, dagegen wir auch die Bosheit, da ſie ſich wider CHriſtum JEſum unſern HErrn und Heyland und ſein Reich erheben wolten, zu wehren und ſie mächtiglich zu ſtöhren, Uns höchſt verpflicht zu ſeyn achten ꝛc. ꝛc.

§. XXII. Optime ita cenſuit auguſtiſſimus legislator, qui quidem *curam conuerſionis publicam* ad officium ſuum reuocat, ſimul tamen recte iudicat, *mediis violentis*, ſeu obtorto collo infideles haud eſſe conuertendos, cum omnem conuerſio reſpuat coactionem, & libertatem ſpiritus expoſcat. Nihil enim magis religioni conueniens eſt, quam ipſa conſcientiæ libertas, prout *diſſ. prælim. ad tom. II.* vberius declaraui, & plenius expoſuit FABRICIVS *V. C. cit. l. c.* 26. quodque PVFENDORFFIVS in *append. ad. tr. de hab. relig. ad vit. ciuil.* contra ADRIANVM HOVTVYN, his illuſtrat verbis: *Vt æternam ſalutem ciuibus procurent principes, imperia in hos non ſunt collata, cui obtinendæ alia media aliamque viam DEVS præſcripſit. Et quanquam non negemus, ab iſta quoque cura non alienum debere eſſe principem; ea tamen non eousque debet porrigi, vt per alia media, quam diuinitus præſcripta & probata expromatur & quæ genio religionis quadrant; multo minus vt ideo principibus tribuamus poteſtatem, ciuibus obtrudendi religionem etiam extraneam quamlibet, cum non quælibet religio ſaluti animarum ſit proficua. Sicut & Abrahamus, credentium ille pater, filiis ſuis non præſcribebat religionem pro lubitu, ſed præcipiebat cuſtodire viam domini, diuinis reuelationibus deſignatam & confirmatam.* Quocirca curæ principis pro *conuerſione infidelium* illa tantum indulgeri debent media, quæ ipſi religioni chriſtianæ conueniunt, & ipſa Chriſti & apoſtolorum praxi ſunt confirmata. Hæc imperans promouere *cura* ſua *publica* poteſt egregie, non tantum remouendo impedimenta, quæ operi conuerſionis a maleuolis obſtrui ſolent, ſed etiam *auctoritate publica* illa decernendo & adornando, quæ huic arduo negotio, ex indole religionis chriſtianæ, inſeruire queunt.

Sed ſine remediis coactiuis.

§. XXIII.

Ope tamen miſſionariorum.

§. XXIII. Habent hodie reges principesque Chriſtiani non tantum in numero ſuorum ſubditorum *iudaos*, ſed vltra mare in Aſia & America diſſitas regiones ampliſſimas, quas *infideles* inhabitant, gentilibus ſacris & idololatricis ritibus addictiſſimi. Horum conuerſio ſine *miſſionariorum*, quos vocant, miniſterio ſperari vix poteſt, cum legitime gratia diuina ſit annuncianda gentibus, & fides demum ex auditu veniat. Conf. HVETIVS *de concord. rat. & fidei lib. I. c. 2. §. 2. ſq.* vbi inter alia eleganter ait: *credere, nec quid credatur ſcire, eſt inſanire.* Omnino ergo ſatisfacit ſuo officio princeps religioſus, ſi viros idoneos, probatos, debitisque inſtructos meritis ſubſidiisque huic operi præficiat, ſi miſſionarios ad gentes, ſubditos ſuos, ableget, eos publica tutela muniat, aliaque huic inſtituto inſeruientia inſtituat, ſuſcipiat, decernat. Hoc ipſo ſimul opprobrium, quod proteſtantibus obiici ſolet, quaſi in hac cura plus iuſto ſegniores eſſent, delebitur, ſimulque iis, qui ſomnia quædam de *pſeudo-apoſtolorum* miſſione excogitarunt, & conuerſioni gentilium, ipſimet haud conuerſi, inuident, ſilentium imponetur.

Inter proteſtantes talis ablegatio miſſionariorum eſt non inſolita,

§. XXIV. Neque vero res hæc inter proteſtantes noua, inaudita, aut inſolita exiſtimanda eſt, quin potius Anglis gloria hæc debetur, quod magno cum ſucceſſu ſeculo præterlapſo Indis occidentalibus gratiam Saluatoris annunciauerint, quod literæ a CRESCENTIO MATHERO, HERMANNO SPECHTIO, ADRIANO DE MEY & FRANCISCO VALENTINO anno 1687. & 1688. conſcriptæ ad IOANNEM LEVSDENIVM & coniunctim anno 1699. Vltraiecti editæ egregie teſtantur.

teſte Anglia

Nec quieſcit in hoc ardore magna Britannia, ſed iam dudum eſt, quo *collegium de propaganda fide*, viris integerrima fide & ſolida pietate conſpicuis ſuffultum, in hunc finem conſtituit, cuius labor indefeſſus, ſub tutela auguſtiſſimi regis ſui, potiſſimum gentium conuerſioni eſt deſtinatus & conſecratus.

et theologorum deſiderio.

Notiſſima etiam ſunt deſideria theologorum inclytorum, qui conſilia ſua iam dudum huc contulerunt, vt tenebræ inter gentes in tanta euangelii luce expellerentur, & Chriſtus per *idoneos miſſionarios* iis annunciaretur. In horum numero eſt CHRISTIANVS RAVIVS, magnus ille linguarum orientalium ſcrutator, qui in *ſpolio orient. in fin.* ita ediſſerit: *Finimus vero, clementiam numinis ſuppliciter orantes, velit ipſe eccleſiæ ſuæ nutritiis hanc piam generoſamque indere mentem, qua demum & hunc præcipuum gazæ huius orientalis Chriſtiano orbi dicatæ vſum & fructum longe maximum procurare, incumbens ſibi Chriſtiani magiſtratus officium ducant, vt col-*

collegium aliquod orientale de propaganda fide inſtituatur, quo non ita magnis ſumtibus ſex ad minus iuuenes excitatioris ingenii alantur, qui intra quadriennium ea perfectione linguarum, Hebrææ, Chaldeo-Syræ, Rabbinicæ, Arabicæ, Perſicæ ac Turcicæ & Aethiopicæ, eaque doctrinarum peritia noſtra aut aliorum profeſſorum, fauente DEO, opera fideliſſima inſtruantur, vt bini eorum ad ſynagogas iudæorum, bini ad Turcicas ſedes, ſed Anglis ſtatim e regione Hiſpaniæ, rerum in vrbe Tanger dominis ſubiectas ad lucrifaciendos per DEI gratiam infideles mitti, & quaternis ſemper annis cum nouis aliis commutari poſſint; prioribus ſex ad functiones ſcholaſticas, eccleſiaſticas, vel academicas, ipſo illo ſacrarum rerum vſu, & variis tentationum experimentis, longe aptioribus futuris, quam multi, ſi non plerique, hodie in academiis pro dolor! per ſolutioris vitæ quaſi bacchanalia aut martialia ad ſacras cathedras pertingunt, auro, dum minus meritis, redimendas; non defuturis ſic idoneis ſuo tempore ſucceſſoribus profeſſorum in hoc aut alio ſanctiorum ſtudiorum orientalium collegio. Idem deſiderium declarauit oſtenditque ABRAHAMVS HINCKELMANNVS in eleganti præfatione, quam *Alcorano* nouiter anno 1694. edito præmiſit, qua inprimis docet, traditque, conuerſionem infidelium longe feliciores habituram ſucceſſus, ſtudio *pietatis* & *linguarum orientalium* maiori cum feruore exculto.

Inprimis vero exemplo regis potentiſſimi Daniæ.

§. XXV. Tot virorum integerrimorum vota & expectationes excitarunt etiam ante aliquot annos potentiſſimum regem Daniæ, illuſtri ſane & omnibus regibus ad imitandum propoſito exemplo, vt anno 1705. par nobile theologorum in Indiam ad conuerſionem Tamulorum, quos vulgo *Malabaros* dicunt, *auctoritate publica* & *regia ſollicitudine* mitteret, & hoc vere regio documento oſtenderet, quantum huic arduo negotio poſſit prodeſſe *cura publica* & ardor *pietatis* per quotidianas vigilias cum ſalute reipubl. coniunctus. Subiecit in vrbe *Tranquebar* DEVS potentiſſimo regi ſubditos infideles, ſacris Tamulorum profanis faſcinatos; hinc ſui officii eſſe credidit, ſi id, quod vere regium eſt, ageret, & miniſterio *miſſionariorum*, legitime ad hoc opus conſtitutorum, eccleſiam ex gentibus colligeret, veritatisque diuinæ ſemina per has oras maritimas ſpargeret. Tam ſanctiſſimo conatui non defuit gratia diuina: feruet opus medios inter fluctus, & prout *relationes* coniunctim editæ docent, quotidie incrementa capit ſaluberrima, præſertim cum viros idoneos & huic operi ſufficientes ei præpoſuerit rex ſapientiſſimus, quorum ſub vigiliis & prudentia, accedente gratia diuina, non poteſt non vberrimam aliquando producere meſſem. Acceſſit anno 1714. nouum regiæ pietatis inſtitutum, quo

ſub ipſis oculis ſuis, regia in ciuitate, *collegii de curſu euangelii promouendo* prima iecit fundamenta, illudque egregiis præceptis, ſaluberrimis monitis, ſanctisſimisque regulis inſtrui curauit, vt operariorum, fideliter & optime præparatorum, copia non deeſſet gentibus, quæ opem regiam implorant. Sicuti vero illuſtre magnæ Britanniæ collegium *de propaganda fide* eundem tenet curſum, eundemque ſcopum habet; ita hoc religioſisſimum inſtitutum multis promouit modis, vt pietas Angliæ & Daniæ tandem opprobrium, quod proteſtantibus pasſim obiectum eſt, prorſus deleuiſſe videatur. Ita recte cenſuit DE LA ROCHE *dans la bibl. Angloiſe tom. I. p.* 467. *Quelques controverſiſtes de l' egliſe Romaine ont reproché aux Proteſtans, qu' ils ne faiſoint paroitre aucun zéle pour la converſion des païens, & qu' on ne voioit aucune miſſion Proteſtante parmi les infideles. Vn tel reproche ſeroit mal fondé à l' avenir, puis qu' il y a des miſſionaires Danois ſur la côté de Coromandel, & que nous avons en Angleterre une congregation de propaganda fide, compoſée d' un grand nombre de perſonnes auſſi illuſtres par la nobleſſe de leurs naiſſance, que par leur ſavoir & leur pieté.*

Singulares qualitates in miſſionariis neceſſariæ ſunt.

§. XXVI. Cauſa tam egregia omnino digna eſt, quæ paulo plenius illuſtretur ex ipſis rerum argumentis, vt, quos huic operi princeps optimus præficere debeat, inde liqueat. Sunt omnino in iis, quibus hoc arduum negotium concreditur, plures qualitates virtutesque neceſſariæ, vt *apoſtolica veſtigia* premere, & *genium euangeliſtarum* exprimere queant. Si misſionarii ſunt inidonei & *ſal fatuum*, h. e. qui ea docent, quæ ipſimet haud faciunt: qui vita inculpata auctoritatem doctrinæ haud conciliant: qui quouis modo *Phariſæorum* more proſelytos faciunt, modo habeant, qui *conuerſorum* numerum impleant, non tam conuertunt infideles, aut mutant eorum mentem, quam nomen, & ſic ſcopum, quo optimus ducitur princeps, non attingunt, quos grauiter taxat CHRISTVS *Matth. XXIII*, 15.

Teſtimonio Clerici.

IOANNES CLERICVS, vir doctisſimus, de *qualitatibus misſionariorum* eorumque prudentia *tom. XXV. biblioth. ſelect. p.* 397. admodum ſobrie iudicat, &, *le P. Maffei*, ait, *raconte les efforts, que les Portugais firent, pour convertir les habitans de Congo à la foi Chretienne. Ils ne trouverent pas grande difficulté a perſuader au Roy de Congo & aux principaux de la Cour la Religion Chretienne, & ils baptizerent en MCCCCXCI. le Roy, la Reine, leurs fils ainé & pluſieurs autres. Ces peuples crurent, qu' ils croyoient tout ce, qu' on voulut; mais ils ne laiſſoient pas de conſerver leurs anciennes ſuperſtitions, quoi qu' incompatibles avec le Chriſtianisme. La foi, ou plûtot je ne ſai quelle credulité vague prête à embraſſer tout ce qu' on leur auroit propoſé,*

poſé, ne leur manquoit point; non plus qu' aux autres peuples barbares, chez qui il eſt allé des Miſſionaires. Mais la morale Chrétienne, qui impoſe un joug aux paſſions & aux cupiditez, & qui enſeigne la juſtice, l' amour du prochain, & le pardon des injures, ne leur plaiſoit point, & c' eſt ce, qui eſt encore le plus grand obſtacle aux converſions, parmi les infideles. Auſſi les Miſſionaires, qui préchant depuis deux cents ans l' Evangile à ces peuples, devroint en avoir converti une bonne partie, n' ont-ils presque rien avancé, comme les relations modernes nous l' apprennent. Il y a bien de l' apparence, que ces gens-la multiplient beaucoup le nombre de leurs converſions, & qu' ils comptent mal-à-propos pour convertir ceux, qu' ils baptizent trop légerement, ſans les inſtruire, comme il faut, de la religion Chrétienne. Ces peuples ne raiſonnent que peu, ou point, & ne veulent pas quitter leurs anciennes coûtumes. D' ailleurs il faudroit entendre leurs langues à fonds, pour les inſtruire & les perſuader ſolidement; & on trouveroit encore bien de la peine à exprimer en ces langues la religion Chrétienne. Il faudroit avoir penetré leurs coûtumes & en ſavoir les raiſons, pour les deſabuſer inſenſiblement. Mais ſur tout, il faudroit leur apprendre a raiſonner, les inſtruire dans l' hiſtoire & dans les ſciences de l' Europe, & leur donner du goût pour ce que nous eſtimons; ſans quoi on ne peut guères faire des converſions ſolides & veritables. La difficulté eſt, outre tout cela, de trouver des Miſſionaires, qui en ſoint capables. Ceux, que l' on y envoye, auroient beſoin eux mêmes d' être inſtruits & deſabuſez de bien de ſuperſtitions, qui ne valent guéres mieux, que celles de ceux, qu' ils veulent convertir. Il faudroit, que ce fuſſent des gens prudens & ſages, qui ſuſſent parfaitement les veritables fondements du Chriſtianisme, & qui puſſent parler de ſes dogmes d' une maniere egalement conforme à la verité & proportionnée aux peuples, à qui ils ont a faire. Mais c' eſt ce qu' il eſt très difficile, pour ne pas dire impoſſibile, de trouver dans l' Etat, où les Chrétiens ſont aujourd' hui. Avant que d' inſtruire & de convertir les autres, il faudroit, que nous le fuſſions nous mémes. Eadem fere in compendio reperit vir doctiſſimus *tom. I. bibl. antiq. & modern. p.* 185. vbi tandem addit: *il eſt ſurprenant, que l' on veuille ſauver les autres, malgré toutes les difficultes, qu' on vient de marquer, pendant que l' on a bien de la peine, de ſe ſauver ſoi meme, & ceux de ſa propre nation.*

§. XXVII. Iuuat vero in rem præſentem ire, & tum ex *relationibus* miſſionariorum, tam in *Germania* quam *Anglia* publicatis, tum ex iudicio peritiorum & ipſius cauſæ penetralibus obſeruationes quaſdam adferre, quæ Principi, miſſionem talem adornanti, commendatæ eſſe debent.

In miſſionariis deſideratur (1) cognitio penitior linguæ paganicæ.

 bent.

bent. Ante omnia (1) magnum huic rei adiumentum præbet, quod etiam CLERICVS iam obſeruauit, COGNITIO EXACTISSIMA LINGVAE PAGANICAE, vt cum ipſis gentilibus eo promtius & facilius de rebus ad religionem pertinentibus conferre, & in eadem lingua, eisdem familiari, Chriſtum annunciare poſſint. Agnouere huius deſiderati neceſſitatem *miſſionarii Danici*, & in ea addiscenda, eiusque notitia in Europam transferenda, omnium ſpem & expectationem ſuperarunt. Vid. der Däniſchen Miſſionarien Bericht *P. I. p.* 8. 220. *ſqq.* LA CROZE *hiſtoire du Chriſtianiſme des Indes p.* 535. *ſqq.* Hac de cauſa collegium de *promouendo euangelii curſu* id vnice quoque iam agit, vt in *lingua Tamulica*, cuius præcepta iam in Germania typis ſunt exarata, ſubiecta nonnulla præparentur, quæ in adiutorium inter Malabaros laborantibus transmitti poſſint. Iam olim anno 1300. RAYMVNDVS LVLLIVS regem Francorum exhortatus eſt ad fundandum collegium in villa Pariſienſi, in quo *linguæ orientales* docerentur, *tanquam fidelium idiomata*, vt ſcilicet eorum idiomate iis euangelium annunciari poſſet. Vid. MARTENE & DVRANDVS *in theſaur. anecd. tom. I. p.* 1315. IDEM in *epiſtola ad amicum cit. l. p.* 1317. eandem agit cauſam, & *pro conuerſione infidelium* ſollicitus eſt, *videlicet vt locum ſiue loca ædificari faceret & dotaret, in quo ſiue in quibus religioſi aliique ſanctæ conuerſationis viri, qui ad hoc cæleſti gratia imbuti, diſcerent infidelium idiomata doctique & ad infideles profecti inſipientibus ſummam ſcientiam, errantibus ſummam veritatem, morientibus vitam æternam zelo caritatis per diuerſa mundi climata prædicarent.* Tam neceſſarium vero hoc inſtitutum eſſe credidit LVLLIVS, vt *cit. l. p.* 1318. etiam *epiſtola ad vniuerſitatem Pariſienſem* ſcripta, id ſedulo vrgeret, & *ſtudium inprimis Arabicum, Tartaricum & Græcum* commendaret. Idem ſtudium ſedulo vrget IO. CLENARDVS in epiſtolis ſuis *anno* 1565. Antvverpiæ editis, & inprimis *lib. I. p.* 35. animaduertit, non defuiſſe quidem apud Latinos, qui calamo ſectam Muhammedanorum inſectati fuerint, id vero minime ſufficere, imo ſine fructu eſſe docet, &, *ſed quid*, ſcribit, *ad Machometiſtas, ſi nos latine diſputemus? quid ad hoſtes, ſi enſem vibremus, quem non ſentiant? Neque enim tantum diſputandum cenſeo, vt noſtros tutos ſeruemus, ne præcipites abeant in falſam religionem, verum etiam ad nos pertinere arbitror, quod tot orbis nationes disiecta a Chriſto pereant. Nec ob id diſſimulandum eſt vulnus, quod vetus ſit: ſed quando vulnus eſt graue, facienda eſt medicina, id quod ſine peritia*

Raymundi Lullii conſilium.

Idem Ioannis Clenardi.

tia linguæ Arabicæ fieri non poteſt. Quid ergo? parari volo, qui lingua & calamo valeant Arabico: vt vel coram miſcendis colloquiis vel abſentes queant cum illis confligere. Idem ſedulo paſſim alibi inculcauit, & inprimis *lib. II. p.* 218. *epiſtolam ad Chriſtianos, de profeſſione Arabica, militiaque conſtituenda aduerſus Machometum* exarauit, in qua tum fata ſua in addiſcenda lingua Arabica enarrauit, tum inſtituti ſui rationem manifeſtare voluit, ſed eandem non abſoluit. Nuper admodum in Anglia idiomate Anglico anno 1720. literæ editæ ſunt, ſub titulo, quem noſtro idiomate referam: Ein extract einiger Brieffe, betreffend die groſſe Mildthätigkeit, und Nutzen, ſo ſich äuſſern würde, wenn man das Neue Teſtament und Pſalter in Arabiſcher Sprache drucken lieſſe zum Gebrauch der armen Chriſten in Paläſtina, Syrien, Meſopotamien, Arabien, Aegypten, und in andern Gegenden Orients, nebſt einem Vorſchlag, wie eine ſo gute Unternehmung zu bewerckſtelligen. Optimo conſilio id fieri, quilibet ingenue fatebitur, qui horum chriſtianorum craſſam in rebus fidei ignorantiam intuetur, adeo vt hi quoque *legatione euangelica* indigere videantur.

§. XXVIII. Præterea (II) SOLIDA CHRISTIANISMI PRAXIS commendat eos, qui conuerſioni infidelium inſeruiunt. Grauiter admodum queruntur prædicti miſſionarii, nullum fere grauius conuerſioni obſtaculum, quam ex *vita Chriſtianorum peſſima*, vnde religionem ipſam æſtimant, ſubnaſci. Vid. *cit. tr. p.* 11. 16. 50. 133. 150. 176. 342. 457. Idem obſeruat ERASMVS *lib. XXIII. epiſt.* 7. *edit. Londin. anno* 1642. *edita*, vbi ita ediſſerit: *Obſecro te per DEVM immortalem, quid iſtis agetur rebus, maxime ſi ſuperciliosæ doctrinæ mores & vita ſimilis reſpondeat? ſi ex ſtrepitu noſtro plusquam tyrannico, perſpexerint ambitionem noſtram, ſi ex rapacitate auaritiam, ſi ex ſtupris libidinem, ſi ex oppreſſionibus ſæuitiam, qua fronte ingeremus illis Chriſti doctrinam, ab hiſce rebus longe lateque diſcrepantem? Efficaciſſima Turcas expugnandi ratio fuerit, ſi conſpexerint in nobis elucere, quod docuit & expreſſit Chriſtus: ſi ſenſerint, nos non ipſorum inhiare imperiis, non ſitire aurum, non ambire poſſeſſiones, ſed præter eorum ſalutem & Chriſti gloriam nihil omnino quærere. Hæc eſt illa theologia vera, germana, efficax, quæ olim & philoſophorum ſupercilia, & principum inuicta ſceptra Chriſto ſubegit. Hoc agentibus nobis, aderit ipſe Chriſtus. Neque vero conuenit, vt hoc argumento nos valde Chriſtianos declaremus, ſi quam plurimos occiderimus: ſed ſi quam plurimos ſeruauerimus: non ſi multa impiorum millia ſacrificauerimus orco, ſed ſi quam* plu-

(2) Solida chriſtianiſmi praxis.

Quod verbis Eraſmi illuſtratur.

plurimos ex impiis reddiderimus pios: non ſi illos diris execrationibus devoueamus, ſed ſi piis votis ſalutem illis ac meliorem mentem a ſuperis optemus. Quod ſi hic non adſit animus, citius futurum eſt, vt nos in Turcas degeneremus, quam vt Turcas in noſtras partes pertrahamus. Et vt feliciter cadat Martis, ſemper ancipitis, alea, fiet, vt latius fortaſſe regnet pontifex, aut huius cardinales; non vt latius regnet Chriſtus, cuius regnum ita demum floret, ſi vigeat pietas, ſi charitas, ſi pax, ſi caſtitas: id quod optimi Leonis X. ductu atque auſpiciis fore confidimus, ni quod optimum eſt conantem aliorſum rapiat rerum humanarum æſtus. Ipſe Chriſtus ſeſe regni cælorum vindicem ac principem profitetur, quod non aliter ſplendidum eſt, quam ſi triumphent cæleſtia. Neque enim ideo mortuus eſt Chriſtus, vt opes, vt copiæ, vt arma, reliquaque illa mundani regni tragœdia, quæ quondam penes ethnicos aut certe profanos principes fuit, ethnicis non ita multum abſimiles, nunc ſit penes ſacerdotes aliquot. Idem quoque inculcat *lib. XXVIII. epiſt.* 4. aiens: *Vereor, ne noſtri mores partim in cauſa ſint, quo minus Turcæ, Mahumetani, Saraceni, Meſchobitæ, Græci, & ſi quæ ſunt aliæ nationes, vel ſemi-chriſtianæ, vel ſchiſmaticæ, ſeſe adiungant ouili Chriſti, quo minus iudæi reſipiſcant a ſua cæcitate, qua tot iam ſeculis detinentur; quos equidem demirabor, ſi tam dilucidæ Chryſoſtomi rationes, ſi tam vrgentia ſcripturarum teſtimonia non ſaltem huc adigunt, vt pudeat, pigeatque tam diutinæ calamitatis.* Spem in *ſequentibus* ex loco Pauli *ad Rom. XI.* conuerſionis infidelium facit, & tandem ſubiungit: *Si, iudæis a Chriſto deficientibus, nos recepti ſumus, vt illos viciſſim ad æmulationem prouocemus, conandum eſt, vt in omni vita noſtra reſplendeat veritas, puritas & ſinceritas euangelica. Glorificemus & nos euangelium noſtrum. Id quidem inprimis eſt epiſcoporum ac ſacerdotum, qui dicuntur angeli Domini, ex quorum ore populus requirit legem DEI ſui: omnis tamen Chriſtianus pro ſua quisque portione glorificare poteſt euangelium, ſi, ſpretis iis, quæ ſunt ſuper terram, conuerſationem habeat in cælis. Sic enim futurum eſt, vt Turcæ ſimul & Iudæi videntes opera bona noſtra, glorificent patrem noſtrum, qui in cælis eſt, cupiantque in tale conſortium adſcribi.* Multum hic proficit CVRA imperantium PVBLICA, ſub quorum auctoritate hæ legationes ad gentes inſtituuntur, vt *ſollicite proſpiciant*, monente HEVRNIO *de legat. euang. ad Indos c. vlt. p.* 294. *ne hi, quos emittunt inter infideles, tam nautæ quam milites chriſtianam religionem ſuſpectam, DEI euangelium exoſum reddant ethnicis, perdantque eos praua ſua conuerſatione, quos ſermo DEI quotidie lucratur, quod prauis illorum moribus & vita reproba maiorem in*

mo-

modum fieri deprehenditur. Adeo vt nomen DEI & Chriſti, iam propter illos male audiat inter barbaros, quo nihil chriſtiano magiſtratui intolerabilius, nihil accuratius ſtudioſiusque corrigendum eſt. Tanta enim, addit, *multorum inter illos malitia eſſe dicitur, vt ſi conſideres impuram libidinem, ebrietatem, fraudem, violentiam, non DEI populum eſſe iudicaueris, ſed peſſimum ethnicorum reiectamentum, ipſis ethnicis ob ſuam impietatem exoſum.*

§. XXIX. Singularem præterea (III) PRVDENTIAM & SAPIENTIAM merito quoque deſiderat CLERICVS in miſſionariis. Ipſimet Danici miſſionarii *cit. tr. p.* 15 *ſeq.* hoc fatentur. Ich erinnere mich, ſcribit vnus ex illis, daß unterſchiedliche Gelehrte in Europa etwas von der Art und Weiſe, die Heyden zu bekehren, geſchrieben haben; aber ſie haben gut ſchreiben gehabt, da ſie nur allein mit ſich ſelbſt argumentiret haben. Solten ſie ſelbſt unter die Heyden kommen, und ihres Zuſtandes ſich recht erkundigen, ſo würden ſie erfahren, daß ſolche Heyden auf ein argument oft 10. andere zu machen wiſſen. Daher iſt eine groſſe Weisheit vonnöthen, mit ſolchen Heyden umzugehen, und ſie zu einer rechten Uberzeugung zu bringen, daß ihr Heydenthum falſch, und unſer Chriſtenthum wahr ſey. Solche Weisheit kan weder die logica, noch metaphyſica geben, ſondern einzig und allein GOTT. Daher diejenigen, ſo deſſen vonnöthen haben, und mit ſolchen Heyden umgehen ſollen, ſich immerdar in einem ſolchen Stande zu leben befleißigen müſſen, darin der Dreyeinige GOtt mit ihnen Gemeinſchaft haben kan, und zur Stunde ihnen das zu wiſſen thun, was ſie reden ſollen. Inde preces quotidianæ a miſſionariis prælaudatis merito commendantur *in tr. cit. p.* 158. 218. 263. quippe quibus *ſapientia* vera, eaque *diuina*, vel SALOMONE teſte, impetratur. Hanc *diuinam ſapientiam* in his *legatis* etiam deſiderat HEVRNIVS *de legat. euang. ad Ind. p.* 26. &, *haud quaquam*, ait, *Platonis aut Ariſtotelis genium quærimus: Pauli & Petri ſpiritum deſideramus: hic propugnacula ſatanæ conuellet: hoc ariete turres Babel ſubuertemus &c.* Conf. IDEM *cit. l. p.* 40.

(3) Prudentia & ſapientia.

§. XXX. Prudentia Chriſtiana quoque id exigere videtur, vt, quia cum *infantibus*, imo qui vix adhuc infantes ſunt, illis res eſt, lac illis præbeant, non cibos duriores. Loquor de doctrinarum Chriſtianarum ſelectu, vt quæ ſcitu maxime neceſſaria ſunt, & primario ad *vitam immutandam* ſpectant, illis proponantur, tradantur, explicentur, id quod rurſus optime *miſſionarii Danici* obſeruarunt, vt colloquia eorum, quæ cum

In quo prudentia conſiſtat?

gen-

gentilibus miſcuerunt, docent. Habuere etiam olim veteres Chriſtiani iam labente ſeculo II. *diſciplinam arcani*, qua magis recondita in religione ſaluifica abſcondebantur catechumenis, ceu docet SAMVEL BASNAGE *diſſ. de catechum. §. 5. ſqq. tom. II. annal. p.* 565. Commendat hanc miſſionariis prudentiam admodum HEVRNIVS *cit. l. p.* 107. *ſqq.* & inprimis LEIBNITIVS *in nouiſſimis Sinicis* anno 1699. editis, atque in præfatione ſpeciatim ad duo eam capita reducit: *Rem autem ita agi velim*, ait, *vt ne intelligant quidem populi, quorum ſalutem meditamur, quibus Chriſtiani inter nos diſſideamus, cum omnes catholice conſentiamus in ea Chriſtianæ fidei præcepta, quæ ſi illæ amplecterentur gentes, de ſalute earum nemo dubitaret; dum modo nihil hæreticum & ſubdititium & omnino dubitatione graui libatum affricaretur. Qua in re ita prudenter agi oportet eccleſiæ veteris exemplo, vt neque omnia myſteria inconſulte ingerantur animis non præparatis, neque tamen ſtudio placendi gentibus Chriſtiana veritas detrimentum patiatur, vt in euangelio quodam Perſice compoſito factum eſſe queſtus eſt Ludouicus de Dieu.* Ceterum ſi ea methodo proceditur, quam quibusdam miſſionariis aliunde delegatis auctor literarum apud DE LA ROCHE *tom. IV. bibl. Anglic. p.* 480. attribuit, (quæ ſi vera eſt, admodum principiis rectæ rationis aduerſatur) de felici conuerſionis ſucceſſu parum ſpei ſupereſt.

(4) Scholarum erigendarum cura.

§. XXXI. SCHOLARVM quoque ERECTIO (IV) & iuuentutis ſedula inſtructio ingens conuerſioni adiumentum præbet, qua mentes teneræ, præiudiciis falſæ doctrinæ nondum oppletæ, eo facilius ad veritatis cognitionem trahi poſſint, exemplo veteris eccleſiæ, quæ tales catechumenorum ſcholas habuit. Vid. EVSEBIVS *lib. VI. hiſt. eccleſ. c.* 3. & *lib. V. c.* 10. Hanc præ ceteris prouinciam ſtrenue obſeruant *miſſionarii Danici*, vt referunt *cit. tr. p.* 16. 153. 190. 238. 335. 428. 629. Nec in hoc ſubſtitit indefeſſus eorum labor, ſed *ſcholam charitatis publicam* etiam pro *infidelium* liberis, in humanioribus aliisque ſcientiis inſtituendis, erexerunt, cuius rationes *p.* 845. 864. *ſqq.* 957. *ſq.* referunt. Hoc inſtitutum eo magis ſalutare cenſendum eſt, quod experientia doceat, animum hominis, ad rectæ rationis vſum accommodatum, ſcientiisque neceſſariis inſtructum facilius induci poſſe, & vi *veritatis*, ad quam recipiendam iam præparatus eſt, adigi, vt vanæ religionis commenta tandem agnoſcat, & ſolidioris veritatis ſtudio ducatur; antiquitates enim rerum aliæque ſcientiæ humaniores mentem purgant a præiudiciorum quisquiliis, iudicium acuunt, tenerasque infidelium mentes ad maiores & diuiniores veritates præparant.

§. XXXII.

Digitized by Google

§. XXXII. Ingens omnino conuerſioni obſtaculum adfertur ex inepta & plusquam barbara inſtitutione, omniumque rerum ignorantia, in qua plerique infidelium verſantur, quod vel iudæorum exemplo edocemur, quorum primarium ſcutum eſſet ſolet: *ſe literis non incubuiſſe; rabbinos conſulendos &c.* Adeo vero occæcatæ mentis ſunt, vt nequidem, quæ ſana dictitat ratio, admittant, intelligant, percipiant: in hac ignorantia plerique obbruteſcunt, id quod conuerſioni eorum admodum officit. Quanta meſſis quoque in Europa foret ſperanda, ſi in rebus publicis, quas iudæi incolunt, publicæ erigerentur ſcholæ, & in his vnice iudæorum inſtitutio in variis ſcientiis, mentem excolentibus, ſub *cura principum publica* adornaretur. Hac de cauſa enim *ſcholæ publicæ* in rebus publicis erigendæ ſunt, vt ſubditorum mentes rudes variis ſcientiis expoliantur, vt commoda eius membra fieri poſſint. Cum vero infideles his liberos ſuos committere haud ſoleant, vtpote præcipue in vſum fidelium inſtitutis, expediret vtique, ſi in vſum *infidelium* peculiaria gymnaſia exſtruerentur, nec eorum educatio prorſus abiiceretur. Idem obſeruat CLERICVS *tom. VIII. bibl. ſelect. p.* 402. & varia allegat impedimenta, quæ opus conuerſionis retardare ſolent. Ait: *le premiere c'eſt, que les orientaux & d'autres peuples auſſi, ne s'aviſent guere d'examiner par la raiſon les principes de leur religion, pour voir, ſi elle eſt fondée; ſoit, qu'ils fuyent cet examen par ſuperſtition, ou par ignorance. Il eſt clair, qu'on ne peut ramener les infideles, qu'en raiſonnant, & que s'ils ne le veulent pas, ou qu'ils ne le sâchent pas faire, il n'y a pas moyen de les gagner. On en voit en Europe un exemple clair, dans les juifs.* Illuſtrat id ipſum erudite epiſcopus Abrincenſis DANIEL HVETIVS *de concord. rat. & fidei lib.* I. *c.* 2. & §. 2. hæc ſubiungit: *Inde colligere licet, rationem, pro obſcuritatis ſuæ modo, præuertere fidei in adeptione veritatis. Nam cum triplex nobis, ad rerum comparandam notitiam, inſtrumentum ſenſus, rationem, & fidem, largitus ſit DEVS; ſenſus rationi, rationem fidei prætexuit, vt ſenſuum infirmitati opem ferret ratio, rationis errores fides emendaret. Vtque prius ſenſibus vtimur quam ratione; ita prius ratione quam fide. Et quemadmodum ante ſentit homo, eſtque animal, quam rationis ſit particeps; ita prius rationis eſt particeps, quam fidei. Ad naturam enim hominis pertinet ratione eſſe præditum: at præter naturam eſt, fide eſſe præditum. Deinde cum fides ſit donum homini diuina gratia extra naturæ ordinem conceſſum, ratio vero natura humana contineatur, gratiamque præcedat natura, vtpote in qua recipiatur, ratio vtique ac naturalis cognitio præcedit fidem. Cumque fides,*

Ignorantia rerum moralium craſſa admodum impedit conuerſionem.

vt dixi, ſit rationis emendatrix, priusque eſſe debeat, quod emendabile eſt, quam emendatio, omnino dicendum, debere rationem fidei anteuertere. Hoc tantum eum adduco in finem, vt inde palam fiat, quantum valeat ad fidem eo felicius inſinuandam infidelibus, ſi primum ad *rationem* reuocantur, & per vſum *rationis* eruditi, & variis ornati ſcientiis vanitatem religionis idololatricæ intelligant, qua cognita, ad ſolidiorem veritatis cognitionem facilius deducuntur.

(5) Peritia doctrinæ gentilis.

§. XXXIII. Hac de cauſa quoque (V) legati in DOCTRINA GENTILI debent eſſe exercitatiſſimi, vt vel proprio eos iugulare gladio, atque infantiam ineptiamque religionis paganicæ eis ob oculos ponere poſſint, exemplo patrum antiquorum, quibus nihil prius, nihil antiquius fuit, quam vt gentibus cultus ſui vanitatem & irreligioſitatem ex ipſa gentili theologia oſtenderent. Vid. Nachricht der Däniſchen Miſſionarien *p.* 18 45. *ſqq. &c.*

(6) Promtitudo, vt poſſint infidelibus eximere præiudicia contra noſtram religionem concepta.

§. XXXIV. Præterea quoque (VI) COMMVNIA PRÆIVDICIA infidelibus ſunt euellenda, contra noſtræ religionis doctrinam concepta, quæ noſtra culpa iis ingenerata ſunt, præſertim vero perſecutione, cui in nonnullis locis expoſiti fuere, & contemtu aucta. Inde grauius odium, horror & ira erga Chriſtianos generatim nata ſunt. Inde tanta calumniarum ſeges, quæ curſum euangelii ſiſtit. Quos odio habent homines, ab iis nullam ſibi ſalutem promittere poſſunt, quin potius perſuaſiſſimum habent, ſibi ab iis quæuis mala imminere & ſalutis æternæ iacturam. Norunt Iudæi optime, quam peſſime per plura ſecula a Chriſtianis fuerint habiti: recolunt infideles Americani memoria duriſſimas iniurias ab his, qui *fideles* dicuntur, perpeſſas, quæ non poſſunt non omnem fiduciam erga eos, qui eorum ſaluti ſtudent, extinguere, vt conqueruntur *miſſionarii Danici tr. cit. p.* 49. Hoc ergo ante omnia agendum, vt luculenter intelligant gentiles, hæc facta improba a regulis noſtræ religionis abhorrere, ſanctiſſimamque CHRISTI doctrinam a præconceptis hiſce opinionibus eſſe longe alienam.

(7) Amicæ collationes cum infidelibus inſtituendæ

§. XXXV. Hoc vt obtineatur (VII) AMICÆ COLLATIONES cum infidelibus inſtituendæ, colloquia miſcenda, cum omni *humanitate*, remoto *calore* & *faſtu*, commerciumque literarium cum iis, qui præ ceteris ſagaciores eſſe videntur, excolendum. Id quoque curandum, vt fundamenta ſalutis typis ſimpliciſſime edita iis communicentur, & fiducia erga eos, qui cum illis agunt, concilietur, vt talia ſcripta legant. Hoc præ ceteris egregie præſtiterunt *miſſionarii Danici*, & feliciſſimo ſucceſſu adhuc con-

continuant, vt vel hoc exemplo appareat, nihil eſſe iis inacceſſibile, & inſuperabile, qui ſtrenua conſtantia, patientia & fide in DEVM ingruentes contradictiones vincunt, & innocentia vitæ ſibi fidem amoremque inter infideles parare poſſunt. Legi hac de re merentur, quæ in *cit. tr.* ad hoc monitum pertinent, inprimis *p* 56. *ſeq.* 91. 93. 96. 101. 103. 132. 142. 163. 193. 196. 279. 315. 505. 624. *&c.* Placet hoc ipſum illuſtrare verbis ERASMI *cit. ep.* 7. ita ſcribentis: *Ac mea ſententia conſultum fuerit, multo antequam armis experiamur, illorum animos epiſtolis ac libellis ſollicitare. Sed qualibus epiſtolis? Non minacibus, non tyrannicis, ſed quæ ſpirent vere paternam charitatem, quæ Petri Paulique pectus referant; quæ non titulum modo præferant apoſtolicum, ſed ἐνέργειαν reſpiciant apoſtolicam. Non quod neſciam, fontem omnem ac venam Chriſtianæ philoſophiæ reconditam eſſe in euangelicis & apoſtolicis literis, ſed ſermo peregrinus, ac ſæpe numero perturbatus, tum figuræ tropique obliqui, tantum habent difficultatis, vt nobis etiam non raro ſudandum ſit, priusquam intelligamus. Commodiſſimum itaque mea ſententia fuerit, ſi muneris hoc viris aliquot iuxta piis ac doctis delegetur, vt ex puriſſimis fontibus euangeliſtarum & apoſtolorum ex probatiſſimis interpretibus vniuerſam Chriſti philoſophiam in compendium contrahant, ita ſimpliciter, vt tamen erudite; ita breuiter, vt tamen dilucide. Quæ pertinent ad fidem quam pauciſſimis articulis abſoluantur. Quæ ad vitam, item paucis tradantur, & ſic tradantur, vt intelligant, Chriſti iugum blandum & commodum eſſe, non aſperum: vt intelligant, ſeſe patres nactos, non tyrannos; paſtores, non prædones; ad ſalutem vocari, non ad ſeruitutem pertrahi. Homines ſunt & illi, nec ferrum nec adamantem geſtant in pectore, poſſunt molleſcere, poſſunt officiis adiungi, quibus manſueſcunt & feræ. Et efficax inprimis res eſt Chriſtiana veritas. Sed quibus Romanus pontifex hoc negotii volet delegare, eadem opera mandabit, ne quid deflectant ab archetypo Chriſto, ne vsquam ad hominum affectus aut cupiditates reſpiciant. Simpliciſſima ſane eſt veritas doctrinæ euangelicæ, quæ admodum corrupta eſt per lites & ſubtilitates ſcholaſticorum, quæ non leue impedimentum conuerſioni & obſtaculum Chriſtianiſmo attulerunt.* Obſeruat id ipſum IDEM *cit. l.* vbi ſalſe has ſpinoſas concertationes depingit, perſtringitque. Ita vero ille: *adornatur iam bellum in Turcas, quod quocunque conſilio inſtitutum, precandum eſt, non vt paucis quibusdam, ſed vt in commune bene vertat omnibus. Sed quid futurum arbitramur, ſi victis (neque enim vniuerſos opinor ferro trucidabimus) vt Chriſtum amplectantur, Occamos, aut Durandos, aut Scotos, aut Gabrieles*

et literarum commercium.

les, aut Aluaros, propoſuerimus? Quid cogitabunt, aut quid ſentient (ſunt enim & illi, vt nihil aliud, certe homines) vbi audierint ſpinoſas illas, & inextricabiles argutias de inſtantibus, de formalitatibus, de qualitatibus, de relationibus? Præſertim vbi viderint, de iis adeo non conuenire inter magnos illos religionis profeſſores, vt frequenter vsque ad pallorem, vsque ad conuitia, vsque ad ſputa, nonnunquam & vsque ad pugnos inuicem digladientur? Vbi prædicatores pro ſuo Thoma cominus atque eminus dimicantes, Minoritas contra ſubtiliſſimos ac ſeraphicos doctores iunctis vmbonibus tuentes? Alios vt nominales, alios vt reales loqui? Si viderint rem vsque adeo difficilem eſſe, vt nunquam ſatis diſcuſſum ſit, quibus verbis de Chriſto ſit loquendum? perinde quaſi cum moroſo quopiam agas dæmone, quem in tuam ipſius perniciem euocaris, ſi quid te fefellerit in verbis præſcriptis, ac non potius cum clementiſſimo Seruatore, qui a nobis præter puram ſimplicemque vitam nihil exigit.

(8) Publica tutela.

§. XXXVI. Hoc propoſitum pium ſine dubio quoque admodum (VIII) promouet PVBLICA TVTELA, ſub qua miſſionarii gentilibus gratiam DEI annuncient, ſimulque, quæ ad hanc rem conducibilia ſunt, adornent. Ea non tantum gaudent prædicti miſſionarii, ſed etiam ſub alis potentiſſimi regis Daniæ plura alia inſtituta ſaluberrima adornata ſunt, multum miſſioni huic profutura, quæ referuntur in *præfat.* der ſiebenden und achten *Continuat.* der Nachricht.

(9) Subſidia externa.

Denique (IX) quod olim Chriſtiani, in eccleſia apoſtolica, & per aliquot ſecula ſibi incumbere recte credidere, vt ſcilicet fratrum indigentiæ conſulerent, & ſibi inuicem ſuccurrerent, id quoque omnibus his, qui *conuerſionem infidelium* ſerio exoptant, (quod quidem quilibet fidelis quotidie in votis habere debet) commendandum ſuadendumque. Non quidem lucro & quæſtu tanquam hamo quodam ſunt infideles capiendi, & ad fidem trahendi; ita tamen comparatum eſt opus, in quo miſſionarii laborant, vt in remotiſſimis locis, ſine ſumtibus & expenſis, & ſine pauperum paſtura perfici haud poſſit. Hi ſumtus æque ſunt *depoſita pietatis* ac illi, qui erogantur in pauperes, aliosue pios vſus. Exempla non deſunt, quod ſumtus hi magis paſturæ miſſionariorum quam infidelium applicati fuerint, quod obſeruat quoque CLERICVS *cit. l. p.* 402. Aſt nec deſunt exempla eorum, qui alia *depoſita pietatis* in peſſimos conuerterent vſus, & pauperibus id ſubtraxere, quod iis deuotio aliorum deſtinauit. Quis vero inde colligeret, nihil ad alimoniam pauperum conferendum,

dum, aut opera charitatis non eſſe exercenda propter malitiam nonnullorum, qui eleemoſynas in debitum finem haud conuerterunt? Quæ ad ipſam *intimam* conuerſionis *rationem* pertinent, non tangam, quæ vel ipſa *chriſtianiſmi indoles* ſuggerit, quæ ſi a miſſionariis negliguntur, *conuerſio infidelium* vtplurimum inaniſſima eſt.

§. XXXVII. Hæ ſunt primariæ qualitates eorum, qui munere huius legationis ſanctiſſimæ ſtrenue fungi deſiderant, quæ ita ſunt comparatæ, vt etiam Romanæ eccleſiæ doctores *in theſi* pleraſque agnouerint, deſiderauerint, inculcauerint, quamuis prout ſupra hinc inde oſtendi, in *applicatione* defectus variis ex cauſis apparuerit. HORATIVS TVRSELLINVS, qui vitam FRANCISCI XAVERII, primi *ex ſocietate Ieſu* pro conuertendis Indis admodum ſolliciti, ſcripſit, hinc inde egregia monita tangit, quæ antea dicta in theſi confirmant. Methodum eius non referam, nec laudes ei attributas tangam, quarum nec cenſorem nec iudicem me conſtituo, ſed tantum quædam adferam, quæ ad rem præſentem facere videntur. Magis *ſanctimoniam vitæ* & *prudentiam* quam *ſingularem eruditionem* in his legatis deſiderari *lib. VI. c.* 18. his declarat verbis: *Quo circa cenſebat, ad apoſtolicum munus deligendos viros egregia diuque ſpectata fide, virtute, conſtantia, ſanctitate: tum quia tales vtique viros res ipſa poſtularet; tum vero quoniam vſu doctus ſenſerat, eam prouinciam eſſe grauiſſimis ſatanæ tentationibus, moleſtiis, ærumnis expoſitam. Proinde in eiusmodi dominicæ vineæ operariis prudentiam magis ac ſanctitatem, quam ſcientiam doctrinamque expetebat, ratus ad tot tantasque difficultates ſuperandas neceſſariam profecto eſſe virtutem; ad ethnicorum autem conuerſionem plus momenti ſanctimoniam facere quam doctrinam. Quodſi virtutem decoraret eruditio, tum vero aiebat egregios perfectosque euangelii præcones exiſtere, Iaponiæ maxime opportunos, ceterisque locis, vbi acria barbarorum ingenia ſubtilibus interrogationibus Chriſtianam religionem ſolerter explorent.* Agnouit XAVERIVS præterea, idiomate gentilibus proprio & vſitato vtendum, eique addiſcendo admodum ſtudendum eſſe. *Apud rudes homines*, ait TVRSELLINVS *lib. II. c.* 3. *ac ſeruos rudi & abiecto dicendi genere vtebatur de induſtria; quo facilius ſermo notus in illorum aures atque animos influeret. Nec vero huius laboris fructus aut exiguus aut caducus fuit.* Idem etiam deſiderabat in laborum ſuorum ſociis, vt prælaudatus auctor *lib. VI. c.* 18. notat: *In omnibus ethnicorum cultoribus requirebat ingenium, facultatem ac ſtudium peregrinæ linguæ addiſcendæ, haud dubius, ſine ſermonis commercio in barbaris ad Chriſtum aggregandis*

Xauerii teſtimonia quædam adducuntur.

nouisque Chriſtianis inſtituendis nihil admodum profici poſſe. Itaque apoſtolos, priusquam gentes docere aggrederentur, diuinitus imbutos omnium facultate linguarum. De *ſcholis & puerorum educatione* admodum neceſſaria ex inſtituto XAVERII, eodem diſſerit loco; *cap. XVI.* vero oſtendit, quomodo conciones cum fructu inter neophytos inſtituendæ, *ne ſe ipſos prædicarent, ſed Chriſtum crucifixum*, h. e. *ne ſubtilibus quæſtionibus diſputationibusque a vulgi ſenſu atque intelligentia abhorrentibus tractandis doctrinam ſuam atque ingenium oſtentarent, popularem auram plauſumque captantes; verum eorum ſermones plerumque in rebus verſarentur moralibus, planis & ad vulgi captum accommodatis; quæ ſcilicet modeſte, pie, prudenterque explicatæ haud parum valerent ad ſanandas hominum mentes* Hæc teſtimonia, quorum plura alia TVRSELLINVS tradit, tantum *illuſtrationis* gratia & *in theſi* hic adiicio, non vt in vniuerſum ex XAVERII moribus & inſtituto hos legatos efformandos eſſe velim; nam aliunde iam fundamenta huius meditationis petii; quin potius vt oſtenderem, in *theſi* plura talia ab illis, qui parum proficiunt in conuertendis infidelibus, tradi, ſed vel aliunde impediri, & plura neceſſaria omitti, vel alias in applicatione inſignem deprehendi defectum.

Per vim hoſtilem conuertendi methodus barbara eſt.

§. XXXVIII. Traduntur præterea adhuc plures alii modi, quibus *infideles* ad fidem Chriſtianam trahi poſſint. Barbarus & ipſi religioni contrarius modus, per *vim hoſtilem* conuertendi infideles, etiam in iure canonico paſſim reprobatur, quod alias a *dominatu in conſcientias* non alienum eſt. Ait GREGORIVS in *c.* 3. *D.* 45. *Qui ſincera intentione extraneos a Chriſtiana religione ad fidem cupiunt rectam perducere, blandimentis non aſperitatibus debent ſtudere, ne quorum mentem reddita ad planum ratio poterat reuocare, pellat procul aduerſitas. Nam quicunque aliter agunt, & eos ſub hoc velamine a conſueta ritus ſui volunt cultura ſuſpendere, ſuas illis magis, quam DEI cauſas probantur attendere.* Pergit poſt pauca: *agendum vero eſt, vt ratione potius, & manſuetudine prouocati, ſequi nos velint, non fugere: vt eos, ex eorum codicibus oſtendentes, quæ dicimus, ad ſinum matris eccleſiæ DEO poſſimus adiuuante conuertere.* Similiter CLEMENS III. in *c.* 9. *X. de iudæis* ait: *Statuimus enim, vt nullus Chriſtianus inuitos, vel nolentes ad baptiſma eos venire compellat.* Plurium aliorum pontificum, vt CALIXTI, EVGENII, ALEXANDRI & COELESTINI ſententiam æquiſſimam ſecutus quoque eſt INNOCENTIVS III. *lib. II. ep.* 302. *edit. Baluz.* vbi verba Clementis repetit. Hæ & ſimiles conſtitutiones admodum neceſſariæ fuerunt, quod hæc violenta ad baptiſmum

dedu-

deductio olim vſitatiſſima fuerit. Conf. RICCIVLL. *lib. II. de iur. perſon. extra eccleſ. grem. exiſt. c.* 31. GONZALEZ. *ad cap. cit.* 9. *n.* 5. REINKING. *de regim. ſec. lib. II. cl.* 2. *c.* 3. Fuere etiam, qui licet hunc modum non probarent, non abſolute tamen reiicerent. In *hiſtor. Iſidori Hiſpal.* apud PHILIPP. LABBEVM *tom. I. bibl. nou. MSCt. p.* 69. hæc ſingularis ratio occurrit: *Anno Heraclii imperii ſecundo Siſibutus poſt Gundemarum regali faſtigio euocatur, qui initio regni iudæos ad fidem Chriſtianam promouens æmulationem quidem habuit, ſed non ſecundum ſcientiam; poteſtate enim compulit, quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed ſicut ſcriptum eſt, ſiue per occaſionem ſiue per veritatem Chriſtus annunciatur, in hoc gaudeo & gaudebo.* Vix ab illis ſeparandi ſunt, qui legem infidelibus dixere, vt vel ſolum verterent, vel, quod approbat FERMOSINVS *ad c.* 9. *X. de iud. qu.* 1. *n.* 8. baptiſma reciperent. Nec olim hæc methodus conuertendi iudæos incognita fuit, eamque titulo *ſanctæ ſeueritatis* & *violentiæ ſalutiferæ* honorarunt, quamuis parum referat, vtrum quis *directo*, an per *indirectum* vim patiatur, cum in exilio grauiſſima quoque calamitas latitet. Multus eſt & diffuſus in hac quæſtione MAIOLVS *ſupr. cit. l. de perfid. iudæor.* qui tamen ab hac *amica compulſione*, vt loquuntur, non adeo alienus eſt, quam Hiſpani vtplurimum ſecuti ſunt. Sed ſatis probe de illa BZOVIVS *ad ann.* 1497. §. 27. iudicat, &, *quid enim?* ait, *tu rebelles animos nullaque ad id ſuſcepta religione conſtrictos adigas ad credendum ea, quæ ſumma contentione aſpernantur, & reſpuunt? idque tibi aſſumas, vt libertatem voluntatis impedias, & vincula effrenatis mentibus iniicias? At id neque fieri poteſt, neque Chriſti ſanctiſſimum Numen approbat. Voluntarium enim ſacrificium, non vi mala coactum ab hominibus expetit; neque vim mentibus inferri, ſed voluntates ad ſtudium veræ religionis allici & inuitari iubet. Porro autem quis ſibi id arrogare poteſt, quod ſolus diuinus ſpiritus efficit in eorum animis, qui non ad extremum vitæ ſpiritum illius benignitati repugnare contendunt? Ille namque ſolus eſt, qui mentes illuſtrat, & allicit, & inuitat, & eos, qui tantum munus non animo pertinaci & ingrato repudiant, ad Chriſti confeſſionem & ſocietatem perducit. Poſtremo quis non videt, quam indignum ſit, hominibus in religionis ſtudio diuerſis tot myſteria, tot res ſacroſanctas, tantam rerum diuinarum rationem committere, & ſceleris occaſionem iis, qui Chriſti diſciplinam ludibrio habent, inconſiderate præbere, & ita religionem per religionis ſimulationem indigniſſime violari?* Muhammedorum ſcilicet hæc methodus eſt, qui per arma homines ad fidem ſuam traxerunt. Denique ſi vel maxime

eccle-

eccleſia Romana per arma infideles non conuertit amplius, conuerſos tamen per arma *in fide* retinendos cenſet, vt optime illuſtrat Dn. LA CROZE *cit. l. p.* 525. *ſeqq.*

Nec recte coguntur ad prædicationem verbi diuini audiendam.

§. XXXIX. Mitiores quasdam vias alii excogitarunt, quæ tamen vel aliquid *coactionis* continent, vel ad veram conuerſionem parum conferunt. Huc referunt, quod ſingulis diebus ſabbathi conciones Chriſtianorum ſub certa pœna viſitare cogi poſſint, id quod cum aliis approbant FERMOSINVS *ad c.* 5. *X. de iudæis qu.* 1. *n.* 12. MYLER. AB EHRENB. *de princip. & ſtatib. imp. c.* 60. §. 7. RICCIVLL. *cit. tr. lib. II. c.* 37. REINKING. *cit. l. n.* 41. contenduntque, hunc modum non eſſe *coactionem*, ſed *efficacem perſuaſionem*. In concilio Baſileenſi *ſeſſ.* 19. *c.* 5. apud HARDVIN. *tom. VIII. concil. p.* 1190. *ſq.* etiam hic modus approbatus, &, vt *iudæi aliique infideles ad orthodoxam conuerterentur fidem*, inſtituta quædam propoſita ſunt, inprimis vt *omnes diœceſani quosdam in literis diuinis bene eruditos aliquot vicibus annuatim deputent in locis, vbi iudæi aut alii infideles degunt, ad prædicandum & explanandum taliter catholicæ fidei veritatem, vt ipſi infideles, qui audiunt, ſuos valeant errores recognoſcere. Ad quam prædicationem ſub pœnis tam commercii per fideles illis interdicendi, quam aliis ad hoc opportunis ipſos infideles cuiuscunque ſexus in annis diſcretionis conſtitutos, accedere compellant. Ipſi autem diœceſani ac prædicantes ita ſe erga illos propitios ac caritate plenos exhibeant, vt non ſolum propalatione veritatis, ſed & aliis humanis officiis ipſos Chriſto lucro faciant. Chriſtianos autem cuiuscunque dignitatis aut ſtatus, quomodolibet impedientes, ne iudæi ad huiusmodi prædicationem conueniant, haud arceantur, notam fautoriæ infidelitatis incurrere ipſo facto decernit.* Addunt patres huius concilii, non alios prædicantes horum conuerſioni deputandos eſſe, quam qui peritiam habent *Hebraicæ, Arabicæ, Græcæ* & *Chaldææ linguæ.* Idem conſtituit GREGORIVS XIII. voluitque, vt *in omnibus locis, in quibus adeſt numerus aliquis competens iudæorum, qui ſynagogam conſtituat, ſemel ſaltem in hebdomade pro eorum conuerſione prædicatio habeatur, ad quam* SVB POENIS *accedere cogantur omnes vtriusque ſexus, maiores duodecim annis, & legitime non impediti in ciuitate habitantes, vel aliunde aduenientes, etiam ſi ibi domicilium non habeant, per circuitum, ita vt ſaltem tertia eorum pars ſemper adſit.*

Si vel maxime extra eccleſias Chriſtianorum ea inſtituatur.

§. XL. Huic alii addunt hanc cautelam, vt talis prædicatio non inſtituatur in *eccleſiis Chriſtianorum*, a quarum ingreſſu infideles abhorrent; ſed in alio loco publico, veluti in *curia*, vel vbi alias conuentus ſolennes haberi ſolent. Imo per *indirectum* iuſtam belli

belli, infidelibus inferendi, cauſam ſubnaſci, ſi annunciationem *doctrinæ ſalutaris* impediunt, & conuerſos male habent, quia hoc modo iniuriam Chriſtianis facere dicuntur, vt philoſophatur FERMOSINVS *ad c. 9. X. de iudæis qu.* I. *n.* 12. Verum, vt hanc poſteriorem obſeruationem prorſus ridiculam non tangam, qualiscunque demum præcautio hic adhibeatur, ipſe tamen modus conuertendi ita comparatus eſt, vt a *coactione* haud abſit, & parum ſalutis inde ſperari poſſit. In eo enim cum reliquis conuenit, quod *inuiti* & *recuſantes* ad *conciones* eorum, a quorum abhorrent doctrina, audiendas trahantur, cogantur, & ſub pœna adigantur. Nulla eſt diligens & ſedula attentio in iis, quibus *inuitis* & *reclamantibus* aliquid proponitur: abhorret animus ab eo, quod ex præconcepta opinione improbat, & neſcire mauult, quam intelligere: deeſt omnis fiducia erga eos, qui nos cogunt, vt eos inuiti audiamus. Quis ergo fructus ex tali conuerſionis modo expectandus, qui humanæ naturæ prorſus aduerſatur, nec ad animum penetrare poteſt? Vnde non deſunt exempla, infideles, hoc modo ad conciones audiendas collectos, vel aures cera obturaſſe, vel occaſionem inde arripuiſſe, ſeſe magis mutua confœderatione obdurandi contra doctrinam Chriſtianorum, mentemque ab ea magis magisque abalienandi. Præparandi ante omnia omni *humanitate* adhibita ſunt infideles, vt ſponte audiant eos, & cum iis colloquia miſceant, qui hac de re cum ipſis conferre inſtituunt, prout in §. *antec.* iam obſeruaui.

§. XLI. Non poſſum facere, quin etiam memorem ſingularem plane & nouam rationem conuertendi infideles per *ſocietatem matrimonialem*, quæ admodum commendata eſt in *obſeru. Halenſ. tom. X. obſ.* 10. & a FABRICIO *in ſalut. luce euang. c.* 29. *p.* 515. *ſqq.* tacta. Præuidit AVCTOR *huius obſeruationis* grauiſſima obſtacula, maxime inde oritura, quod matrimonium cum infidelibus prorſus reprobatum ſit. Inde hanc matrimonii libertatem multis argumentis, tam ex *ſcriptura ſacra*, quam ex *ratione recta* petitis, firmare ſtudet, & mala, quæ matrimonia Chriſtianorum cum infidelibus contracta premere dicuntur, omnibus malorum & impiorum coniugiis communia eſſe, dicit; addit tamen præcautionem in *§. vlt. dictæ obſeruat.* ne fideles ſolo veſano amore deluſi ad hæc matrimonia prouolent, hoſtemque domeſticum ſibi adiungant; ſed, moribus perſonæ amatæ probe perſpectis, animique habitu accuratius cognito, accedente ſpe conuerſionis, principem adeant, illiusque *diſpenſationem* expetant, ne contra *leges publicas imperii* egiſſe dicantur. Si verum fateri licet, intentio

De modo conuertendi infideles per promiſcua matrimonia.

AVCTORIS non tam hæc fuiſſe videtur, vt ad *modos conuertendi* infideles aliquid conferret, ſed vt *libertatem matrimoniorum cum infidelibus* laxaret, quorſum omnia eiusdem argumenta collineant, quibus obiter tantum hunc effectum addit. Quænam vis ipſius argumentis inſit, late non disquiram, paucis tantum monens, effectum, quem ex tali matrimonio ſperat, incertiſſimum, & vt plurimum fruſtraneum eſſe. Permittuntur hodie matrimonia inter diuerſæ religionis Chriſtianæ conſortes, qui in *principiis* non adeo diſſident; rariora tamen eorum exempla ſunt, qui coniugem errantem in ſuam pertraxerint ſententiam; multo minus ergo talis conuerſio ſperanda erit a coniuge *infideli*, ne dicam, periculum ſubeſſe, ne ex tali *conſortio intimo*, & quod omnes alias coniunctiones ſuperat, coniux fidelis ſeduci, & ad apoſtaſiam trahi poſſit. Nec hoc euitari poterit præcautione adducta, cum conſtet, matrimonio contracto, mores alterius ſæpe mutari, vt quo magis amor coniugalis creſcit, eo magis ſæpe alter ad alterius mores, exemplo SALOMONIS, ſapientiſſimi licet mortalium, ſeſe attemperare ſtudeat, quo ipſo tandem effectus ex tali matrimonio ſperatus æque facile inuerti quam obtineri poterit. 1 *Reg. XI*, 3. 4.

De modo conuertendi per interuentum pecuniæ.

§. XLII. Denique nec illos ſine cenſura relinquendos eſſe cenſeo, qui *venalem religionem* noſtram faciunt, & *interuentu pecuniæ* proſelytos facere intendunt, quod non improbat FERMOSINVS *ad c.* 9. *X. de iudæis qu.* 1. *n.* 4. quaſi dona non cogant, nec tollant libertatem. Modum hunc olim admodum fuiſſe frequentem, docet BASNAGE *dans l' hiſtoire des Juifs lib. VIII. c.* 6. §. 5. nec GREGORIVS *lib. III. dialog. c.* 7. credidit, hanc conuerſionis methodum improbandam eſſe, *quia*, ait, *ſi non conuertuntur parentes, ad minimum eorum liberos lucramur.* Verum, recte animaduertit BASNAGE *cit. l. c.* 12. §. 20. hanc rationem admodum intutam eſſe. Ait: *La maxime n'eſt pas ſure, car les Enfans diſſimulent ſouvent que les Peres; & il n'eſt pas permis, de faire du mal, dans l' eſperance incertaine, qu' il en arrivera du bien.* Scite admodum ait BONIFACIVS in *c.* 2. *C.* 1. *qu.* 2. *Nuſquam legimus, Domini diſcipulos, vel eorum miniſterio conuerſos quempiam ad Dei cultum aliquo interuentu prouocaſſe: niſi forte de pauperum alimento quis inconcinne proponat, quorum nulli, cuiuscunque profeſſionis eſſet, victualia negabantur. Scimus equidem, quod omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens a patre luminum, a quo bonæ voluntatis donum accipit, qui ſancto deliberationis arbitrio gratis Deo ſeruire diſponit. Reſtat ergo, vt qui pro aliqua eccleſiaſtica*

ſtica ſuſceptione munus accipit, donum Dei, quod a patre luminum deſcendere debuit, vendat; munus autem largiens importunus emat. Quid autem de diuini doni venditoribus, vel emtoribus conſequatur, concludi neceſſe eſt. Cauete ergo fratres, quam ſit ambiguum, quod petiiſtis conſilium, quod quidem ſecundum veſtræ voluntatis propoſitum nulla inuenimus ratione confirmatum. Veruntamen, ſi veſtræ neceſſitati adeo eſt opportunus, quem reperiſtis, dum tamen omnis abſit pactio, omnis ceſſet conuentio, nullaque veſtræ eccleſiæ fiat diſtractio, accedat, gratis Deo ſeruire incipiat, ſuique regiminis deuote geſtet obſequium: & poſtmodum vos quaſi ſubſidii gratia, aliaque ſuæ eccleſiæ munera largiri fratrum ſolatio Romana permittit eccleſia.

Amica conuerſatio cum infidelibus magis promouet eorum conuerſionem.

§. XLIII. Tutior eſt ſine dubio illa methodus, qua Saluator noſter vſus eſt, quamque apoſtoli ad gentes miſſi prudenter & cum ſucceſſu adhibuerunt, vt infideles, qui inter nos viuunt, paulo humanius tractemus, nec eorum commercia aut colloquia amica vitemus. Ita cenſuit AVGVSTINVS in *c.* 17. *C.* 23. *qu.* 4. aiens: *Infideles non poſſumus Chriſto lucrari, ſi eorum colloquium vitamus, & conuiuium. Vnde & Dominus cum publicanis & peccatoribus manducauit & bibit.* In eandem non obſcure inclinauit ſententiam GREGORIVS M. in *c.* 3. *D.* 45. aiens: *Qui ſincera intentione extraneos a chriſtiana religione ad fidem cupiunt rectam perducere, blandimentis, non aſperitatibus debent ſtudere, ne, quorum mentem reddita ad planum ratio poterat reuocare, pellat procul aduerſitas. Nam quicunque aliter agunt, & eos ſub hoc velamine, a conſueta ritus ſui volunt cultura ſuſpendere, ſuas illi magis quam Dei cauſas probantur attendere.* Poſt pauca pergit: *cur iudæis, qualiter ceremonias ſuas colere debeant, regulas ponimus, ſi per hoc eos lucrari non poſſumus? Agendum ergo eſt, vt ratione potius & manſuetudine prouocati ſequi nos velint, non fugere: vt eos, ex eorum codicibus oſtendentes, quæ dicimus, ad ſinum matris eccleſiæ Deo poſſimus adiuuante conuertere.*

Quam canones imprudenter damnant & prohibent

§. XLIV. Hoc tamen non obſtante tam *leges* quam *canones* admodum huic *conſortio amico* reſiſtunt, magnum diſcrimen inter *fideles* & *infideles* inducendo. Non tantum enim infideles a Chriſtianis ſecundum ius vtrumque ſeparandi ſunt quoad *veſtitum*, ſed inprimis quoad *ſtatum*, & *iura communia*, quorum intuitu adeo deterioris conditionis ſunt, vt fere *maculati*, & *ſeruilis* quodammodo *conditionis* habeantur, & ab omni *commercio ciuili* & *ſacro* excludantur, vt RICCIVLLVS *cit. tr. lib. II. c.* 22. *ſeqq.* plenius indicat. Pleniſſima de hoc commercio familiari cum infi-

 de-

delibus interdicto ſunt concilia & pontificum decreta, in quibus hæc ratio commendatur: *Quoniam iudæorum mores & noſtri in nullo concordant, & ipſi de facili ob continuam conuerſationem & aſſiduam familiaritatem ad ſuam ſuperſtitionem & perfidiam ſimplicium animos inclinant.* Vid. *c.* 8. *X. de iud.* In *concilio Venet.* anno 465. *can.* 12. apud HARDVINVM *tom. II. concilior. p.* 798. & GRATIANVM *c.* 14. *C.* 28. *qu.* 1. clericis *iudæorum conuiuia* prohibita, ſimulque iis interdictum eſt, *ne eos ad conuiuium quisquam excipiat.* Similiter in *c.* 13. *C.* 28. *qu.* 1. qui deſumtus eſt ex *concilio quiniſexto c.* 11. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 1663. clericis ſub *depoſitionis*, & laicis ſub *excommunicationis* pœna prohibitum, *ne quis cum iudæis habitet, aut aliquem eorum in ſuis infirmitatibus vocet, aut medicinam ab eis percipiat, aut cum eis in balneo lauet;* quod etiam repetitum *c.* 5. *X. de iud.* In *concilio Eliberitano* anno 313. celebrato *can.* 50. apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 255. conſtitutum: *Si quis clericus vel fidelis cum iudæis cibum ſumſerit, placuit eum a communione abſtinere, vt debeat emendari.* In *concilio Matisconenſi I.* anno 581. celebrato *can.* 15. apud HARDVIN. *tom. III. concilior. p.* 453. idem confirmatum, vt *nullus Chriſtianus iudæorum conuiuiis participare præſumat; quod ſi facere quicunque, quod nefas eſt dici, clericus aut ſecularis præſumſerit, ab omnium Chriſtianorum conſortio ſe nouerit compeſcendum quisquis eorum impietatibus fuerit inquinatus*, quod etiam in *concilio Epaonenſi* anno 517. celebrato, *can.* 15. apud HARDVIN. *cit. l. tom. II. p.* 1049. confirmatum. Plura alia ſpecialia huc pertinentia collegit RICCIVLLVS *cit. tr. lib. II. c.* 41. veluti, quod Chriſtianis haud permiſſum eſſe debeat, vna eademque *ſchola* cum infidelibus vti, barbitonſorem iudæum ad venam ſecandam adhibere, aut accedere ad eorum nuptias, ludos, vel choreas, vel eosdem ad noſtras nuptias inuitare, vel ſepulturis eorum intereſſe, quod anno 1322. in *concilio Palentino can.* 21. apud HARDVIN. *tom. VIII. concil. p.* 1479. cautum fuit. Et longum foret, omnes conciliorum adducere diſpoſitiones, quæ tali commercio, admodum ſalutari reſiſtunt. Conf. FERMOSINVS *ad c.* 1. *X. de iudæis qu.* 2. Proinde non mirandum eſt, ex his *obſtaculis imprudentiſſimis* magis impediri conuerſionem infidelium, quam mala inde metuenda præcaueri, quæ ita comparata ſunt, vt alia ratione declinari poſſent. Quam diu itaque his legibus viuitur, quas admodum commendat RICCIVLLVS *cit. l. lib. II. c.* 38. *ſeq.* imo quamdiu ſtatus *fidelium* & *infidelium* in iure communi fruendo haud exæquatur in noſtris rebus publicis, vix vlla conuerſionis ſpes ſupereſt.

& ſic impediunt conuerſionem.

§. XLV.

§. XLV. Quamuis vero violenta eiusmodi conuerſio a plerisque improbetur; plures tamen non iniquum eſſe cenſuerunt, iudæis & aliis infidelibus liberos ſuos auferre, eosque baptizare, vt ita a tenera ætate ad fidem Chriſtianam educentur. Iam olim *anno* 633. in *concilio Toletano IV. can.* 60. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 591. id conſtitutum fuit his verbis: *Iudæorum filios, vel filias, ne parentum vltro inuoluantur erroribus, ab eorum conſortio ſeparari decernimus; deputatos aut monaſteriis, aut Chriſtianis viris ac mulieribus Deum timentibus: vt ſub eorum conuerſatione cultum fidei diſcant, atque in melius inſtituti tam in moribus quam in fide proficiant.* Tempore IVSTINIANI & ſucceſſoris eius in oriente hæc ſeueritas incognita fuit. Id tantum cautum in *Nouell.* 144. *c.* 2. quæ eſt IVSTINI, ſucceſſoris IVSTINIANI, vt infideles non aliter ad baptismum admittantur, quam ſi per duos annos in fide inſtituti fuerint, infantes autem eorum, qui per ætatem doctrinam intelligere nequeunt, ſtatim admiſit, quod tamen intelligendum eſt, ſi *parentes* adhuc *cathechumeni* id deſiderauerint. Admodum olim de hac quæſtione diſceptaſſe Dd. conſtat ex iis, quæ a RICCIVLLO *cit. tr. lib. II. c.* 32. FERMOSINO ad *c.* 9. *X. de iudæis qu.* 2. *n.* 1. *ſqq.* & VLDALR. ZASIO *tom. V. qu.* 1. *de iudæis*, adducta ſunt, duobus prioribus, quod mireris, in *negatiuam*, ZASIO vero in *affirmatiuam* magis inclinantibus.

Infidelibus liberos recte auferri, & eos inuitis parentibus baptizari poſſe, plures ſtatuunt.

§. XLVI. Rationes ZASII plures ſunt, quas cum epiciriſi referam. *Primum* eſt, quod maius vinculum ſit *matrimonii*, quam *patriæ poteſtatis*, cum hæc pro lubitu, non illud tolli poſſit; iam vero, pergit; *matrimonia* propter infidelitatem ſoluuntur, ergo multo magis *patria poteſtas* in his, quæ impedimento fidei ſunt, ſublata dici debet, vt non obſtante ea ad baptismum rapi poſſint paruuli. Verum quis non videt argumenti huius ineptiam? Id vnice inde infertur, quod ſicuti coniux ad fidem conuerſa *quandoque*, iuſta de cauſa, recedere ab infideli poſſit; ita & liberi, *ſponte* ad fidem Chriſtianam inclinantes, ſub obtentu *patriæ poteſtatis* non poſſint a conuerſione reuocari. Neque enim *ipſo iure* per conuerſionem tollitur matrimonium, vt fidelis infidelem relinquere cogatur, & ſic nec aſſeri poteſt, vinculum *poteſtatis patriæ* ſolui, & quidem eo tempore, vbi ne quidem infantes baptismum deſiderare poſſunt. Si ſemel infideles recepti ſunt in tutelam reipublicæ, communi quoque iure & libertate frui debent quoad *educationem* liberorum, ſine qua *publica tutela* frui nequeunt, quin potius, loco

Ratio prima a matrimonii diſſolutione deſumta examinatur.

eius publicas calamitates, perſecutiones, & oppreſſiones ſe perpeti, iuſte obiicere poſſunt.

Altera ab æterno interitu præcauendo deſumta examinatur.

§. XLVII. *Alteram* rationem inde petit, quod *æternus interitus animæ longe ſit grauior temporali.* Cum ergo, infert, ſubuenire ei, cui periculum *mortis temporalis* imminet, fraterna charitas & docet & iubet, maiori & nexu & præcepto ſubueniendum ei, cuius anima periclitatur. Ieiunam hanc eſſe philoſophiam, quis non animaduertit? Si quid veri huic argumento ineſſet, etiam *conuerſio violenta infidelium* approbanda foret, ſub hoc prætextu, quod ſicuti perire volenti reſiſtendum ſit, ita multo magis, cui æternæ ſalutis iactura imminet, *per vim* ad conuerſionem rapiendus ſit. Vtrumque quidem præcauendum, ſed diſpari ratione. Illud etiam *vi adhibita*, adeo, vt etiam, qui ſibi manus violentas inferre intendit, a propoſito reuocetur & impediatur: hoc vero, quia curam animæ tangit, adhibita tali medela, quam *ſana ratio* & *religionis indoles* approbat, quæ ab omni coactione aliena eſt. Eodem argumento infideles & hæretici, & maxime Saraceni, vti poſſent, ſi dominante religione præualerent, cum nos infideles & hæreticos eſſe credant, quod tamen ZASIVS iis haud indulgebit. Interim tamen, quod quisque iuris in alterum ſtatuit, idem ius quoque contra ſe admittere debet.

Tertium argumentum a dominio Dei deſumtum ſub examen reuocatur.

§. XLVIII. *Tertium* argumentum huc redit, *quod homo magis ſit Dei, quam patris naturalis, a quo tanquam cauſa minus principali corpus habet, cum Deus ſit corporis creator & animæ.* Iam vero, pergit, pater iſte temporarius Deo creatori reniti non debet, filios ſuos per principes, qui a Deo ſunt conſtituti, in familiam ſuam vindicanti, & quaſi liberali cauſa a dæmonis grauiſſima ſeruitute aſſerenti. Dominium creatoris violari credit, dum *patris iuri* parcitur, abſurdumque eſſe, vt modicula patris poteſtas plus poſſit ad perdendum, quam auguſta creatoris dominatio ad ſaluandum. *Cedat ergo*, animoſe concludit, *iudæus perfidus Deo fideli, perditor ſaluatori, trux benigno, cruentus innocenti, mancipium domino, dæmonis proles Dei filio, tenebræ luci, ſtyx cœlo, ſileatque cum ſua poteſtate colluuioſus pater, vt ſuum vindicet luminoſus creator.* Si ZASIVS fuiſſet iudæus vel Saracenus, eodem ſine dubio argumento contra Chriſtianos vteretur; quid vero tum ipſemet reſponderet ZASIVS alicui fideli, imprudenti quodam zelo æſtuanti? Quærit hic de *dominio Dei* in creaturas, quod *patriæ poteſtati* præferendum eſſe negari nequit. Quis vero illud dominium in his terris exercere debet? Reſpondet ZASIVS: princeps, cui eo ipſo dominatum in *animam & conſcientiam* tri-

tribuit, quia ipſe Deus dominium in corpus & animam exercet. Verum hoc magis *clero* videtur indulſiſſe, qui *miniſterio principis* in his, quæ ad *fidem* & *conuerſionem* ſpectant, vti ſolet, in quo abſurdo refellendo vlterius non immorabor.

§. XLIX. Hic non ſubſiſtit ZASIVS: plures addit rationes friuolas, quæ imbecillitatem iudicii eius arguunt. *Quarta* enim eius ratio hæc eſt: *baptiſmum ad ſalutem eſſe efficaciorem verbi diuini prædicatione.* Si ergo ei ſocordia imputatur, qui publicare diuinam ſeriem negligit, multo fortius imputandum eſt ei, qui, cum potuit, paruulos infideles fonte ſalutis non lauerit. Illuſtrat hoc ipſum ex dicto Prophetæ, *maledictum eſſe eum, qui opus Dei negligenter faciat.* Reſpexit forſan ZASIVS ad eorum ſententiam, qui infideles ad conciones audiendas cogi poſſe opinati ſunt, quos iam ſupra refutaui; vel ſi huc non collineat, ex eius argumento contrarium inferri poſſe autumo. Sicuti enim infidelibus inuitis *verbum diuinum* obtrudi nequit, ita nec *baptiſmus* inuitis dandus illisque obtrudendus, qui ſub *lege libertatis conſcientiæ* recepti ſunt, quam integram ſeruare nequeunt, *ſi fides Chriſtiana* illis obtruditur, qui ab eorum educatione pendent. Id ſemper in baptiſmo paruulorum creditum fuit, parentum fidelium, liberos baptiſmo offerentium, fidem liberis quoque prodeſſe, quod ad hunc caſum nullo modo applicari poterit.

Quartum argumentum ab efficacia baptiſmi deſumtum examinatur.

§. L. *Quintam* rationem rurſus ex limitibus *patriæ poteſtatis* deducit, oſtenditque ex variis iuris articulis, hanc in perniciem liberorum tendere non debere; *quod ſi verum eſt*, ait, *vbi de temporariis commodis agitur, quanto magis procedere debet, vbi de æternis, de ſpiritualibus, de cura animarum tractatur.* Hoc vero argumento tantum probatur, liberos prætextu *patriæ poteſtatis* impediri non poſſe, quo minus *ſponte* ad noſtram tranſeant religionem; vt autem inuitis parentibus eripiantur, & ab iis in ea ætate, in qua nullum adhuc ſenſum religionis habere poſſunt, ſeparentur, inde minime euinci poterit. Neque enim, ſi inuitis parentibus baptizati eſſent, eorum *educationi* vlterius permitti poſſent, ſed principi permiſſum foret, ad inſtar mancipiorum infantes recens natos parentibus prætextu *religionis* auferre, quod admodum luctuoſum foret, omnique humanitati, quæ tamen ſubditis debetur, contrarium, quod agnoſcit FERMOSINVS *cit. l. n. 2.* Neque enim ſubditi qua tales, ſiue fideles fuerint, ſiue infideles, mera principis ſunt mancipia, ſed *libertate ciuili* gaudent, & iure familiæ ſuæ fruuntur.

Quinta ratio a reſtricta poteſtate patria hauſta reprobatur.

§. LI.

Sextum argumentum erroneum eſt, inde deductum, quod infideles ſint mancipia.

§. LI. *Sextum* argumentum lepidum eſt & ex quisquiliis priſtinarum tenebrarum natum. Ait: iudæos *ſeruos* eſſe, & ſic per principem tanquam *mancipia* vendi, vel, ſi ita videatur, bonis ſuis tanquam *peculii iure* exſpoliari poſſe, quod ex iure canonico, eiusque interpretibus illuſtrat. Huic argumento paucis repono illud HORATII: *odi profanum vulgus & arceo.* Ad tit. *de iudæis* ſtatum infidelium ab iniuria maleuolorum vindicabo, oſtenſurus, eos *ſeruorum proprie dictorum* numero non habendos, ſed *ſubditorum* ceterorum claſſi inſerendos eſſe, oppidoque falſum, bona eorum *iure peculii* iis recte auferri, quod tot legibus & canonibus aduerſatur. Ipſe ZASIVS in argumentis adductis *patriæ poteſtatis* eos compotes fecit: quomodo ergo in hoc argumento eos *ſeruis* annumerare poteſt, qui *patriam poteſtatem* in liberos nullam habent? Aut ergo hoc argumento abſtinere, aut vero in prioribus argumentis ſimpliciter negare debuiſſet, iudæos in poteſtate ſua liberos habere.

Septimum argumentum petit ex iure ciuili, quod pater ob impietatem liberos emancipare cogatur.

§. LII. In *ſeptimo* argumento rurſus ſui immemor eſt, illudque rurſus ex *viribus patriæ poteſtatis* trahit, quod pater liberos, quos male tractat, aut ad impietatem deducit, emancipare debeat. Teneamus lupum auribus. Quid enim inde aliud concluditur, quam quod pater ad liberos religionis intuitu emancipandos cogi poſſit, ſi ſcilicet *ſponte* noſtris ſeſe offerunt ſacris, ſi *ſerio* ad conuerſionem adſpirant, a qua per paternam diſciplinam retrahuntur? Id ipſum vero ad infantes tenellos, in cunis adhuc iacentes, applicari nequit, vtpote quibus nullum deſiderium ambiendi ſacra noſtra tribui poterit. *Octaua* ratio minus concludit. Ait, non eſſe maiorem poteſtatem patris iudæi in filios, quam patris Chriſtiani in liberos ſuos; hunc autem cogi poſſe, vt liberos ſuos baptiſmo offerat, ergo etiam illum. Sed ratio diuerſitatis in propatulo eſt, quod Chriſtiani *legibus eccleſiaſticis* viuant, non iudæi, & ſic illi iure communi Chriſtianorum vti debeant, quo exemti ſunt iudæi, quantum ad religionis culturam attinet, vt infra ad *tit. de iudæis* euincam. Plura adhuc circa hoc argumentum moneri poterant, cum etiam illud alia ratione in abuſum trahatur, a quibus tamen abſtineo, interim B. L. ablego ad illa, quæ PHILIPPVS A LIMBORCH *in hiſtor. inquiſit. lib. III. c. 22. p. 237. ſeq.* de hoc argumento ediſſerit.

Octauum argumentum reiicitur, quo a patria poteſtate Chriſtianorum ad infidelium poteſtatem concludit.

§. LIII. *Nona* ratio cum tertia fere conuenit. Quod ſi domino temporali, ait, ſi patri naturali, exhiberi ſibi ſuum, ſuam prolem petenti, interdicto ſuccurritur, quanto magis æterno & domino & patri ſuum

Nona ratio cum tertia conuenit, &

ſium & ſeruum & prolem in familiam ſuam reducere cupienti mos eſt gerendus. Argumentum hoc *a foro ciuili* petitum eſt, ſed ita comparatum, vt inde appareat, nihil tam abſurdum, quod non aliqua ratione iuris inſulſe applicata colorari & incruſtari queat. Merito hic inquirendum foret, cuinam nomine Dei de *liberis exhibendis* actio competeret? Si dicis, *principi;* ante omnia ad cauſam ſe legitimare deberet, quod hanc poteſtatem a Deo acceperit, qui quidem vult omnes homines ſaluos fieri, non tamen per *brachium ſeculare*, verum per alia *media ſpiritualia.* *Decimam* rationem petit ex præcepto Saluatoris, quo *inimicos noſtros* diligere iubemur, charitatis autem primarium ſignum eſſe, ait, reuocare errantem. Hæc ratio plus probat, quam debebat, quia ſi eidem aliqua vis ineſſet, ſub prætextu *charitatis* infideles indiſtincte rapi poſſent ad baptiſmum, quod abſurdum eſt. Charitas coactionem nullam admittit, maxime in iis, quæ conſcientiam tangunt, quæque non poſſunt fieri ſaluo iure communi, quo quilibet gaudet.

ex interdicto de liberis exhibendis deſumta.

Decima ratio a dilectione inimicorum petita reiicitur.

§. LIV. Denique in *vltima* ratione prouocat ad illud PAPINIANI, *quod ſumma ſit ratio, quæ pro religione facit*, quæ ratio tanto ICto indigna eſt. Loquitur ICtus ethnicus de *religione*, ſiue qualitate, quæ *ſepulchris* olim tribuebatur, & ex hac hypotheſi maxime erronea concludit, in quæſtionibus controuerſis primario illam eſſe rationem admittendam, quæ *religioni* fauet, ſiue qualitati ſepulchrorum accommodata eſt. Quis vero inde argumentum ad *religionem*, quatenus *doctrinam Chriſtianorum* denotat, traheret? In ſequentibus reſpondet ad rationes diſſentientium, quas antea adduxerat, quod vt ſub incudem reuocemus, haud neceſſe eſt, cum argumenta ab ipſo in contrarium adducta iam ſatis reprobata ſint. Supereſſet, vt pro firmanda noſtra ſententia argumenta RICCIVLLI in medium adduceremus, quæ tamen pleraque ex *ſcholaſtica theologia* deſumta ſunt, vt ſub his ſecure contendere vix liceat. Hoc vnico ergo noſtram ſententiam firmabimus præſidio, quod nullum ſolidum argumentum proferri poſſit, quo principi ius iudæorum, in tutelam publicam ſemel receptorum, liberos auferendi attribui poſſit. Denique etſi RICCIVLLVS & FERMOSINVS aliique nobiscum conſpirent, addunt tamen quasdam limitationes, in quibus ſententiam contrariam admittendam cenſent, veluti ſi paruulus in mortis articulo conſtitutus ſit; aliasque, quas ita comparatas eſſe iudico, vt facile reiici poſſint. Talem ſane methodum conuertendi infidelium liberos CHRISTVS haud præſcripſit, quam proinde eius ſerui & miniſtri, quibus hoc negotii datum eſt, minime adhibere debent.

Vltima ratio gentilis eſt.

Mancipiorum infidelium liberi a dominis baptiſmo offerri poſſunt,

§. LV. Docent vero tum obiectiones Zaſianæ, tum noſtræ reſponſiones, hoc de his *infidelibus*, qui ſunt *liberi*, nec in alterius proprietate conſtituti, intelligendum eſſe. Illis ius ſaluum & illibatum in *liberos* relinquendum, nec parentes infideles a conſortio liberorum abſtrahendi, quod neceſſario faciendum eſſet, ſi inuitis iis ad baptiſmum trahi poſſent. REINKING. *de regim. ſecul. lib. II. claſſ.* 2. *c.* 3. *n.* 43. *Captiuorum infidelium*, qui in iuſtam ſeruitutem ſunt deducti iure retorſionis, diuerſa eſt ratio, cum nati ex ancillis dominorum *proprietati* ſubiiciantur, vt cuius dominus mox infantem matri auferre, educationem eius aliis committere, & ſic quoque eum *ſuo iure*, quo pater, baptiſmo offerre poteſt. RICCIVLL. *cit. l. c.* 32. *n.* 29. BALDVINVS *de caſib. conſc. lib. IV. c.* 8. *caſ.* 8. *n.* 3. REINKING *cit. l. n.* 44. L. B. de LYNCKER *de baptiſm c.* 1. §. 6. FERMOSIN. *ad c.* 9. *X. de iudæis qu.* 2. *n.* 19. *ſq.* Neque dubium eſt, quin etiam infantes, ab infidelibus parentibus *expoſiti*, baptiſmo a Chriſtianis, qui eorum curam & educationem, quam parentes dereliquerunt, ſuſceperunt, baptiſmo offerri poſſint, cum hoc modo nemini iniuria inferatur. Denique idem quoque dicendum videtur de liberis ex *ſtupro infidelium* natis, ſi rationi vulgari Dd. inhæremus, quæ communiter ex viribus *patriæ poteſtatis* deſumi ſolet, quam hoc caſu leges patri denegant. Ego hic ſubſiſto, cum ab efficacia *patriæ poteſtatis* deciſionem vnice haud petendam eſſe exiſtimauerim, ſed potius ab *educatione*, quæ parentibus debetur, quæque *στοργὴν* naturalem iis conciliavit, ob quam durum foret, liberos a parentibus auellere. Qui ex ſtupro nati ſunt, licet in poteſtate parentum *ciuili* non ſint, ſub *matris* tamen *poteſtate naturali* ſunt, a qua auelli, tanquam mera mancipia, haud debent, nec poſſunt. Ne dicam, inter Germanos matri quoque quandam poteſtatem in liberos legitimos competere, nec omnia inter nos componi poſſe ad ſcita rigoroſa patriæ poteſtatis inter Romanos vſitatæ.

vt & expoſiti.

An ex ſtupro nati?

Quid ſi liberi ſponte ſe offerant baptiſmo, inuitis parentibus?

§. LVI. Plus roboris habent argumenta ZASII antea reiecta eo in caſu, ſi liberi infidelium, ſub poteſtate quidem adhuc conſtituti, eius tamen ſunt ætatis, vt religionis negotium intelligere & ſenſum pietatis admittere poſſint, *ſponte* ſeſe offerant baptiſmo, & ſerio conuerti deſiderent. ZASIVS *cit. tr. de iudæis qu. II.* ſpeciatim hoc thema pertractat, docetque, quod, non obſtante contradictione parentum, ad baptiſmum admitti poſſint. Agitata eſt ante decennium, & quod excurrit,

rit, hæc quæſtio Berolini, in caſu, quo duæ puellæ, iudæorum filiæ, tenerioris adhuc ætatis, fidem Chriſtianam amplecti deſiderabant, parentibus anxie & ſollicite id agentibus, vt eas a propoſito auocarent, contenderentque, ſibi liberos ſuos eſſe exhibendos reſtituendosque. Duplex hic quæſtio tum de *voluntate* liberorum ſufficiente, tum de *iure parentum* incidit. Illa ante *legitimam ætatem* rarius ſeſe exſerit, adeoque quæ illa dicenda ſit, in diſcrimen ambiguum vocatur. Neque enim negari poterit, poſſe infantes quandoque impetu quodam iuuenili, ſine vero conuerſionis deſiderio, adduci, vt ſe baptiſmo offerant, cum vix *ſenſum religionis* habeant. ZASIVS *cit. l.* & RICCIVLLVS *cit. l. c.* 33. annum *ſeptimum* impletum ſufficere putant, vt deſiderium eorum admitti poſſit, idque inde probant, quod hac ætate iam tali ſint intellectu præditi, vt poſſint quædam *negotia ciuilia* peragere, peccare, & ſe naturaliter obligare, adeoque vel ex Chriſti monito, paruulos non eſſe impediendos, quo minus ad eum veniant, colligit. Ego rurſus hic ſubſiſto, nec ex ſolis annis, ſed ex aliis circumſtantiis, quæ deſiderium conuerſionis in paruulis genuerunt, iudicandum eſſe arbitror, an ſerio voluntatem ſeſe conuertendi habeant? Id negotii dandum eſt theologis diſcretis, vt, quod factum eſt in caſu Berolinenſi, intima cordium eorum perſcrutentur, quo facto, gratiæ diuinæ, quæ in iis operatur, locus relinquendus eſt. De *iure parentum* contranitentium hic non adeo quærendum eſt, cum poteſtas eorum ad ea, quæ *gratia diuina* in liberis operatur, extendi non debeat, quin quod plerique contendant, tranſeuntem ad fidem catholicam liberari a patria poteſtate, vt FERMOSINVS *ad c.* 5. *X. de iudæis qu.* 2. *n.* 3. ſtatuit, quam ſententiam infra examinabo. Quamvis vero pontifex in *c. ſ. X. h. t.* rationem aliquam *patriæ poteſtatis* habendam eſſe exiſtimauerit, de hoc caſu tamen non loquitur, ſed de eo potisſimum conſultus fuit, apud quem, ſecuto diuortio, filius educandus ſit, vtrum apud patrem *fidelem*, an matrem *infidelem?* vbi pro patre decidendum eſſe ſtatuit, tum *ob patriam poteſtatem*, tum ob *fauorem fidei.* Conf. REINKING. *cit. l. n.* 46. Ceterum ſi in cauſis, quæ conſcientiam tangunt, & opus conuerſionis concernunt, poteſtas principis eiusque imperium quieſcit, ecquis quæſo patri maius imperium in liberos conceder, qui ad diuerſam religionem accedere volunt?

Quæ hoc in caſu ſit legitima ætas?

§. LVII. Quodſi *infideles* ad fidem noſtram tranſire parati ſunt, rurſus *nouum ſtatum* induunt, & quidem, ante baptismum *catechuminorum;* poſt illum vero, *fidelium*, qui in multis adhuc diſtinguuntur.

Conuertendi ſtatum catechumenorum induunt.

tur. Scilicet quamdiu infideles olim adhuc præparandi erant, & in rudimentis fidei informandi, quod inprimis per *catecheſin* fiebat a *catechiſtis*, numero *infidelium* abſolute accenſeri non poterant, ſed in quadam cum Chriſtianis iam erant communione, quæ demum *plene* per baptismum perficiebatur. A baptismo enim *vniuerſi iuris ſacri* inter *fideles* dependebat communio, qua catechumeni nondum gaudebant. Inde diuerſus eorum ſtatus, diuerſaque iura, quæ nec hodie in totum ceſſant. Sic (I) nondum dicuntur eſſe in *eccleſia*, quatenus hæc *cœtum fidelium* denotat, qui tales demum dicuntur poſt baptismum. In hoc ſenſu ſtricto patres vtplurimum *eccleſiæ* conceptum formant, quo poſito, catechumeni *eccleſiæ* accenſeri non poſſunt, quod vlterius illuſtrat RICCIVLLVS *lib. III. cit. tr. c.* 4. Quia tamen (II) iam in *limine* ſunt *eccleſiæ*, non abſolute *extra eccleſiam* dici poſſunt, nec antiquitas eos *abſolute* excluſit, adeo, vt nonnunquam catechumenos ad epiſcopatum admouerit, ceu exemplo AMBROSII conſtat, id minime factura, ſi nullum prorſus cum eccleſia haberent commercium. Vid. GISBERT. VOETIVS *P. I. polit. eccleſ. lib. II. c.* 2. *p.* 32. Inde in quibusdam cum reliquis Chriſtianis fidelibus conueniebant, in quibusdam differebant, imo & *catechumenorum* claſſes erant, vt oſtendit BASNAGE *diſſert.* 12. *de catechum.* §. 2. *tomo II. annal. eccleſ. p.* 563. inſerta, ex quibus etiam quandam iurium inter ſe diuerſitatem habebant. In eo cum *fidelibus* conueniebant, quod catechumeni legibus Chriſtianorum ſe ſubiicerent, vt obſeruat ALBASPINAEVS *ad can.* 10. *concilii Eliberini in fin.* ſimulque reciperent, ſe Chriſti legem ſecuturos, vt IDEM *ad Tertullian. de pœnit. c.* 7. docet, quamuis poſterius de illis intelligendum ſit, quorum baptismus iam iam proxime inſtabat.

An ſint in eccleſia? — *In limine eccleſiæ ſunt,* — *legibus eccleſiæ ſubiecti.*

§. LVIII. In hoc tamen a *fidelibus* diſtinguebantur: (α) quod pariter cum *fidelibus* non orarent, nec *euchariſtiæ* intereſſent, multaque iis occultarentur. Communio *precum* & *euchariſtiæ* ſummum *communionis eccleſiaſticæ* argumentum erat, inde CLEMENS *lib. VIII. conſtitution. cap.* 40. ait: *Fidelis vna cum catechumeno nec domi orat. Non eſt enim æquum, initiatum vna cum eo, qui non eſt initiatus, coinquinari.* Vid. BASNAGE *cit. l.* §. 6. Imo ne quidem orationem Dominicam recitare poterant, obſeruante ALBASPINAEO *lib. I. de veterib. eccleſ. ritib. obſeru.* 19. §. 6. & *ſeqq* ſed poſt primas conciones & *ante celebrationem euchariſtiæ* ſecedere iubebantur. In *concilio Arauſicano* I. anno 449. celebrato *can.* 19. & 20. apud HARDVIN. *tom. I. con-*

Non iisdem fruuntur cum fidelibus ſacris.

concilior. p. 1785. adeo indigne habiti ſunt, vt ne quidem ad baptiſterium accedere potuerint. Additur præterea: *a fidelium benedictione etiam inter domeſticas orationes, in quantum caueri poteſt, ſegregandi informandique ſunt, vt ſe reuocent, & ſignandos vel benedicendos ſemotim offerant.* Quam ſedulo præterea iis *diſciplina arcanorum* occultata fuerit, docet BASNAGE *cit. l.* §. 4. & *ſeq.*

§. LIX. Hac de cauſa ſi in *ſtatu catechuminatus* decedebant, eccleſiaſtice non ſepeliebantur, quod conſtitutum eſt in *concilio Bracarenſi I.* anno 561. celebrato *can.* 17. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 352. *Item placuit, vt catechumenis ſine redemtione baptiſmi defunctis, ſimili modo neque oblationis commemoratio, neque pſallendi impendatur officium.* Ex his enim *oblationibus*, quæ pro defunctis fiebant, communio eccleſiaſtica inducebatur, a qua adhuc excluſi erant ante baptiſmum catechumeni, vt plenius oſtendi in *diſſert. de iure denegandi communion. cœmet.* §. 6. & *ſqq.* Inde admodum errat ALBASPINAEVS *lib. I. cit. obſ.* 10. *in f.* exiſtimans, catechumenorum *oblationes* receptas fuiſſe ante baptiſmum defunctorum, quod teſtimonia contraria reperire non potuerit, quorum veſtigium tamen iamiam adductum eſt. Quemadmodum vero tam ſeuere hodie cum *catechumenis* non agitur, nec ipſimet a *communione precum* excluduntur; (quod vix in maioribus noſtris excuſari poterit) ita quoque nec *communio cœmeterii* illis deneganda erit, ſi ſerium ſtudium conuerſionis præ ſe tulerint, præſertim cum nec olim, qui in *ſtatu pœnitentiæ* mortui erant, ab hac communione excluderentur. Nec olim eccleſiaſtice ſepeliebantur.

§. LX. Præterea quoque (β) non iisdem, quibus fideles, ſubiiciebantur cenſuris eccleſiaſticis. Qui per baptiſmum *fidelium* numero adſcripti erant, & ad *communionem eccleſiaſticam* admiſſi, per delicta grauiora illa excidebant, & per *excommunicationem* eiiciebantur, nec reſtituebantur in integrum, antequam *pœnitentiam eccleſiaſticam* egiſſent. Quia vero catechumeni nondum in *communionem* erant admiſſi, etiam ab illa nec excludi, nec *publicæ pœnitentiæ* ſubiici poterant, in hunc finem, vt communioni reſtituerentur. Obſeruat id ipſum ALBASPINAEVS *lib. II. de veterib. eccleſ. ritib. c.* 1. *n.* 2. aiens: *Publicam non fuiſſe pœnitentiam, catechumenos non fuiſſe coactos in foribus aut limine templorum pœnitentiæ leges ſubire, neque quas baptizati tolerare tenebantur pœnas & afflictationes, argumento & indicio illud eſt, quod nullibi apud patres deprehendas, neque vllum proferre exemplum poſſis, quo quiſquam* Delinquentes pœnitentiæ publicæ haud ſubiecti ſunt.

quam catechumenus ſqualido quodam ſacco, quo opertus in conſpectum eccleſiæ ſeſe dederit. Deinde non ea de re vllum verbum factum legas, *quempiam catechumenum pœnitentiæ publicæ gradum ingreſſum, aut inter flentes lamentantesque, aut audientes, ſubſtratos aut ſine oblatione communicantes, qui ſunt quatuor pœnitentiæ publicæ gradus.* Interim alia quadam ratione coërcebantur, veluti quod *figentes genua* audire verbum tenerentur, & ſi in peccato perdurarent, prorſus abiicerentur, vt cautum in *concilio Neocæſarienſi* anno 314. celebrato *can.* 5. apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 284. In *concilio Niceno can.* 14. catechumenis *lapſis* iniunctum, vt tribus annis ſint inter *audientes* tantummodo, poſthæc autem cum catechumenis orent. Similem differentiam quoque obſeruauit THEODOSIVS M. anno 383. in *l.* 2. *Cod. Theod. de apoſtat.* vbi non æquali pœna plectendos cenſuit *fideles*, & *catechumenos* apoſtatas. Ait: *Chriſtianis ac fidelibus, qui ad paganos ritus cultusque migrarunt, omnem in quamcunque perſonam teſtamenti condendi interdicimus poteſtatem, vt ſint abſque iure Romano. His vero, qui Chriſtiani & catechumeni tantum, venerabili religione neglecta, ad aras & templa tranſierint, ſi filios vel fratres germanos habebunt, h. e. ſuam aut legitimam ſucceſſionem teſtandi arbitratu proprio in quaslibet alias perſonas ius adimatur.* Hoc diſcrimen tamen poſtea ſuſtulit ARCADIVS anno 396. in *l.* 6. *Cod. Theod. de apoſtat.* Superſunt etiam rudera quædam *pœnitentiæ eccleſiaſticæ* in noſtris eccleſiis, quæ itidem ad infideles, in catechumenatu exiſtentes, ſi forſan ſe ſtupro, alioue delicto grauiori, maculauerint, applicari nequeunt, quæ iis demum imponuntur, qui ad *euchariſtiam* admitti deſiderant, cuius communionem adhuc catechumeni non habent. Quid? quod ſi vel maxime quædam *apoſtaſiæ pœna* ſuperſit, illa tamen nec hodie ad catechumenos extendi poterit, ſi, relicto conuerſionis propoſito, ad idem reuertantur lutum, quod derelinquere deſtinauerant, vt nec Catholici diffitentur, teſte RICCIVLLO *lib. III. cit. tr. c.* 4. *n.* 28.

aliter tamen coërciti.

§. LXI. Ex his, ni fallor, liquet, ſtatum horum catechumenorum, qui *infidelium* ſacra eiurare intendunt, reuera eſſe *intermedium* inter *infideles* & *fideles*, adeoque quæuis iura ſacra *fidelium* iis applicari non poſſe. Quamuis enim nomine *Chriſtianorum* veniant tum in *cit. l.* 2. *Cod. Theod. de apoſtat.* tum in *c.* 15. *C.* 28. *qu.* 2. plures tamen effectus ex baptiſmo dependent, qui illis applicari nequeunt. Sic catechumenus cum *fideli* matrimonium inire non poteſt, prout cenſuit AMBROSIVS in

Veniunt tamen nomine chriſtianorum.

Non tamen cathechumenus

in *cit. can.* 15. aiens: *Si Chriſtiana ſit, non eſt ſatis, niſi ambo initiati ſitis ſacramento baptiſmatis.* Et vix eſt, vt hodie nos tale matrimonium ante baptiſmum admiſſuri ſimus. Eadem ratione nec ad munus *patrinorum* admitti poſſunt, nec ad officia eccleſiaſtica, adeo, vt ſi quis per *errorem* ordinatus fuerit, poſt baptiſmum reordinari debeat, quod baptiſmus ſit *fundamentum omnium ſacramentorum*, ante cuius ſuſceptionem non ſuſcipitur aliud ſacramentum, quoniam *vbi fundamentum non eſt, ſuperadificari non poteſt*, vt dicitur in *c.* 3. *de presbyt. non baptizato.* Cum vero inter proteſtantes ordinatio a claſſe *ſacramentorum* excludatur, non præciſe *reordinatio* foret neceſſaria, ſi talis error contingeret, præſertim cum a *charactere indelebili*, quem ordinatio imprimere dicitur, ſimus alieniſſimi. De cetero, quia iam quodammodo Chriſtianorum numero accenſentur, eos etiam in ſtatu catechumenatus conſiſtoriis eccleſiaſticis ſubiici crediderim, in cauſis, quæ huc ſpectant, vnde ne quidem catechumenus pro lubitu infidelem coniugem derelinquere, & diuortium cum ea facere poterit, infidelibus alias permiſſum, quod *concilio Eliberino can.* 10. iam conſtitutum fuit, vt *ad cit. can.* ALBASPINAEVS oſtendit. Breuiter: ex ratione ipſarum legum eccleſiaſticarum facile colligi poterit, quænam iis applicari poſſint, nec ne?

cum fideli matrimonium celebrat, nec ordinari poteſt.

Subiiciuntur tamen eccleſiaſticis iudiciis.

§. LXII. Per *baptiſmum* ergo demum iura *fidelium* conſequuntur conuerſi, & *ſocietati* ſeu *communioni eccleſiaſticæ* inſeruntur, iusque *fraternitatis*, tam ſancte olim excultum, adipiſcuntur. Inde olim mox, baptiſmo peracto, *oſculo pacis* excipiebantur, ad locum, vbi fratres erant congregati, deducti, cum quibus S. cœnæ participes fiebant *omnimodæ communionis* argumento, vt IVSTIN. *in apol. in f.* refert. Addit TERTVLLIANVS *de baptiſmo in f.* quod, *poſtquam de ſanctiſſimo lauacro aſcenderint, primas manus apud matrem* (eccleſiam) *cum fratribus aperuerint*, h. e. expanſis manibus cum fratribus orauerint, cum ante baptiſmum ad *communionem precum* haud eſſent admiſſi, prout ante dictum. Simul tamen hæc vita noua alios mores poſtulabat, quod ante baptismum *ſolenni ſtipulatione* confirmandum erat, quia alioquin ad priſtinos mores reuertentes *eiectionis* periculo ſubiacebant. Hæc erat *confœderatæ diſciplinæ* ratio apud Chriſtianos, cui ſe ſubiicere debebant, qui in *ius fraternitatis* recipiebantur. Inde fiebat, vt catechumeni baptiſmum ſæpius ad extremum vitæ halitum differrent, quo a metu amittendi communionem, & a duriſſima diſciplina *pœnitentiæ publicæ* eſſent liberati. Quin difficilius peccatorum remiſſionem poſt bapti-

Poſt baptiſmum ius perfectæ communionis conſequuntur.

Sæpe tamen olim baptiſmum diutius differebant.

baptiſmum obtineri poſſe credebant, vt docet ex patrum doctrina MORINVS *de pœnit. lib. III. c. 7.* §. 4. additque: *Ideo cum antiqui Chriſtiani hanc doctrinam ſibi perſuaſam haberent, eorum plurimi baptiſmum in finem vitæ differebant, ne poſt baptiſmum peccantes luctuoſis pœnitentiæ laboribus criminum remiſſionem redimere cogerentur*, quod etiam *cap.* 9. §. 4. repetit.

Poſt baptiſmum conuerſi dicuntur tranſire in poteſtatem eccleſiæ,

§. LXIII. Primarius vero, inter ceteros conuerſionis effectus, eſſe dicitur, quod conuerſus in *poteſtatem eccleſiæ*, h. e. *cleri* tranſeat, & ſic huius legibus & ritibus ab ea inductis viuere debeat. Neque enim eadem indulgentia erga *conuerſos* vtuntur, qua primitiui Chriſtiani erga *fideles ex iudæis*; his plura ex ritibus iudaicis permittebantur, vt eo magis ſeſe ad horum mores conformarent. Sequioribus temporibus praxis diuerſa recepta. In *concil. Lateran. IV. anno* 1215. celebrato *c.* 70. apud HARDVIN. *tom. VII. p.* 71. occurrit decretum contra iudæos conuerſos factum, *qui prioris ritus reliquias retinentes Chriſtianæ religionis decorem tali commixtione confundunt.* Hoc ipſum prohibitum, ſub lepida tamen ratione: *cum autem ſcriptum ſit, maledictus homo, qui terram duabus viis ingreditur, & indui veſtis non debeat lino lanaque contexta, ſtatuimus, vt tales per prælatos eccleſiarum ab obſeruantia veteris ritus omni modo compeſcantur, vt quos Chriſtianæ religioni liberæ voluntatis arbitrium obtulit, ſalutiferæ coactionis neceſſitas in eius obſeruatione conſeruet; cum minus malum exiſtat, viam domini non agnoſcere, quam poſt agnitam retroire.* Ieſuitæ tam ſtricto iure cum conuerſis ſuis non agunt, qui, quod ex gentiliſmo CONFVCII doctrinam ſapit, iis permittunt, id quod curiæ Romanæ multum negotii dedit.

& priſtinos ritus deponere debent.

Quod tamen ex regulis prudentiæ temperandum.

§. LXIV. Equidem non iniquum eſt, vt, qui inter nos viuunt *iudæi conuerſi*, noſtræ *liturgiæ* ſeſe accommodent, cum diuerſo iure vti non debeat, qui in ſocietatem quandam eſt receptus; at in eccleſiis inter gentiles prius plantandis ſæpe res *conſilii* eſt, vt mores quidam, qui non æque facile a gente deponi poſſunt, haud tamen improbi ſunt, tolerentur magis, quam intempeſtiuo quodam zelo reprobentur & damnentur, quo fortiores infirmioribus ſe accommodent. Obſeruaui ex *relat. miſſion. Danicor. p.* 416. Tamulicos ob *morum contrarietatem* a noſtra doctrina abhorrere, qui tamen quandoque indifferentes ſunt, & ſine ſcandalo, meo quidem iudicio, iis relinqui poſſent, cum tractu temporis etiam eorum indifferentem rationem ipſimet conuerſi agnituri ſint, cognitum habentes, in ſola *fide in Chriſtum* ſalutem quærendam eſſe, cetera eſſe *infirma* quædam *elementa*, *vmbras*, &

& mera hominum inuenta. In *concilio Toletano IX.* anno 655. celebrato *c. 17.* apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 976. aliquid adhuc ex veteri ritu iudæis baptizatis relictum videtur, quo cautum, vt *baptizati iudæi feſtis præcipuis noui teſtamenti ſerie conſecratis, ac diebus illis, qui olim ſanctione veteris legis ſibimet cenſebantur eſſe ſolennes, in ciuitatibus publicisque conuentibus cum ſummis Dei ſacerdotibus celebrent.*

§. LXV. Ne vero ad errores eiuratos reuerterentur, omne commercium conuerſis cum *infidelibus* ſub grauiori pœna eſt interdictum, ceu conſtat ex *c. 62. concil. Tolet. IV.* apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 591. & GRATIANVM in *c.* 12. *C.* 28. *q.* 1. Qua de cauſa de *matrimonio* conuerſi cum *infideli* non leuia dubia ſuborta ſunt, vtrum illud *poſt conuerſionem* dirimendum, an vero in ſuo ſtatu relinquendum? Concilium Toletan. IV. *c.* 63. qui in *c.* 10. *C.* 28. *q.* 1. refertur, magis inclinauit in *ſeparationem*, ex principio in *can.* 62. poſito. Edicunt patres: *Iudæi, qui Chriſtianas mulieres habent in coniugio, admoneantur ab epiſcopo ciuitatis ipſius, vt, ſi cum eis permanere cupiunt, Chriſtiani efficiantur. Quod ſi admoniti noluerint, ſeparentur; quia non poteſt infidelis in eius permanere coniugio, quæ iam in Chriſtianam translata eſt fidem.* Hæc ſanctio oppido contraria eſt conſilio illi, quod ſupra recenſui de conuerſione per coniugia fidelium cum infidelibus contrahenda, imo recedit a PAVLI doctrina 1 *Cor. VII,* 10. *ſqq.* vbi docet, non eſſe recedendum a coniuge infideli, cohabitationem non recuſante. Hanc doctrinam apoſtolicam etiam ſecuti AVGVSTINVS *in c.* 8. *&* 9. *C.* 28. *q.* 1. AMBROSIVS *in c.* 7. *eod.* papa EVTYCHIANVS *in c.* 3. *eod.* & INNOCENTIVS III. in *c.* 7. *&* 8. *X. de diuort.* Non ergo licite *ſeparationem* quærit coniux fidelis, niſi deſeratur ab infideli, quæ doctrina potius retinenda, quam patrum Toletanorum, qui plura ex ingenio ſuo acerbiori duriſſima in infideles conſtituere, quod legem vniuerſalem eccleſiaſticam haud facit.

Commercium iis cum infidelibus olim interdictum fuit,

inde diuortium ab infideli coniuge olim conceſſum,

quod improbatur.

§. LXVI. Admittit etiam hoc caſu pontifex *totale* diuortium in *cit. c.* 7. ſed non æque illud indulgendum cenſet eo in caſu, quando contractum eſt matrimonium inter fideles, & poſtmodum alter ex iis ad *gentilitatis errorem* tranſierit; hoc caſu tantum *ſeparationem* quoad *thorum & menſam* indulget, vt fideli haud ſit integrum, infideli viuente, ad ſecunda conuolare vota. Rationem diuerſitatis inde petit, quod priori caſu matrimonium *verum* quidem contractum ſit, ſed non *ratum*, nec *indiſſolubile;* poſteriori autem id, quod ab initio fideles contraxerunt, & *verum & ratum* fuerit, & hac de cauſa *ob ſacramentum fidei* indiſſolubile. Congruit hæc concluſio cum principiis doctrinæ eccleſiæ Roma-

Quid ſi vnus ex fidelibus ad gentilem religionem tranſierit.

manæ: minime cum noſtris. Inde non dubium, quin, tali caſu inter nos emergente, totale diuortium ob *deſertionem* apoſtatæ indulgeri debeat. BRVCKNER *in deciſ. matrim. c.* 18. *n.* 8.

Quid de liberis cenſendum, vno ex coniugibus conuerſo?

§. LXVII. Sicuti vero conuerſus iam eſſe dicitur *ſub poteſtate eccleſiæ*, ita maius ius quoque habet quoad *liberos* ex tali matrimonio cum infideli ſuſceptos. In *concilio Toletano IV. can. cit.* 62. id cautum eſt: *filii, qui ex talibus nati exiſtunt, fidem atque conditionem matris* (conuerſæ) *ſequantur: Similiter & hi, qui procreati ſunt ex infidelibus mulieribus & fidelibus viris, Chriſtianam ſequantur religionem, non iudaicam ſuperſtitionem.* Non obſcure quoque eandem deciſionem ſequitur GREGORIVS IX. in *c.* 2. *X. h. t.* in caſu, vbi *maritus* erat ad fidem Chriſtianam conuerſus, poſtulaueratque, vt ab vxore infideli, a qua ſeparatus erat, filius quadriennis exhiberetur. Patri eundem aſſignandum eſſe cenſuit pontifex, tum ex *ratione ciuili*, quod *patriam poteſtatem* in eum habeat; tum ex *ratione canonica*, quod *fauor fidei Chriſtianæ* pro conuerſo militet, idem ſine dubio in caſu inuerſo reſponſurus, ſi *mulier* ad fidem Chriſtianam tranſiiſſet. Quia vero ſupra monui, inuito patre liberos non eſſe ad baptiſmum rapiendos, dubium occurrit, an inter proteſtantes huic deciſioni ſtandum ſit? Equidem ſi pater infidelis coniugem fidelem poſt conuerſionem haud deſeruit, ſi eidem adhuc cohabitat, patri directio & poteſtas in liberos ſalua manere debet; ſi vero eam vel domo eiecit, vel malitioſe deſeruit, vel alias ei cohabitare renuit, prout plerumque contingit, apud *matrem* nutriendi & educandi ſunt, *expenſas patre præbente*, vt dicitur in *nou.* 117. *c.* 7. quæ etiam ad hunc caſum non inepte applicatur.

Quæ ſint conuerſis omittenda?

§. LXVIII. Quoniam autem hoc modo contingere poteſt, vt quæ ante *conuerſionem* permiſſa fuere infidelibus, poſt eam in delictum tranſire videantur, Chriſtianis quippe vetita; inde paucis videndum, quousque ad eorum *omisſionem* conuerſi teneantur? Et quidem quæ ſine vlla difficultate omitti poſſunt, veluti ne *die ſolis* laborent, quæ itidem ex legibus eccleſiaſticis facienda ſunt, ad ea omittenda vel facienda obligantur. Aſt quia nonnulla non ſine ſumma *difficultate* omitti, vel quæ iam legitime contracta ſunt, non ſine iniuſtitia diſſolui poſſunt, maior inde difficultas ſubnaſcitur. Ea ipſa potiſſimum in *matrimonio*, olim ſecundum ritus infidelium contracto, conſpicitur, quod tamen ſæpe contra doctrinæ noſtræ rationes eſt. Quid ergo ſi alter vel vterque coniugum ad fidem conuertantur, an matrimonii vinculum, legibus noſtræ religionis contrarium, diſſoluitur?

§. LXIX.

§. LXIX. Tres hic potiſſimum caſus adducit pontifex in *c.* 8. & 9. *cit. X. de diuortiis.* *Primus* eſt, ſi in gradu prohibito matrimonium contractum, veluti *cum fratrum viduis*, quem caſum pontifex in *c.* 9. *cit.* adducit. Iam olim GREGORIVS M. *lib. XII. epiſt.* 31. conſultus reſpondit: *vt in gradu prohibito coniuncti non ſeparentur, aut communione eccleſiæ ideo priuentur.* Eandem ſententiam ſequitur INNOCENTIVS III. *cit. l.* addens rationem, *quod per ſacramentum baptiſmi non diſſoluantur coniugia, ſed crimina dimittantur.* Addi poteſt hæc ratio, quod obligatio legis ad hunc caſum plane extraordinarium applicari nequeat, durumque foret, bene concordata matrimonia, conuerſione ſecuta, dirimere. *Alter* caſus eſt de *polygamia* deſumtus. Equidem inter nos in gente iudaica hic exiſtere nequit: poteſt tamen inter orientales contingere, inter quos etiam principes Europæi ſuos habent ſubditos. Quid ergo ſi *maritus polygamus* inter Malabaros, qui plures vxores ducere poſſunt, conuertatur, an omnes retinere poteſt, an vero vni tantum adhærere, ceteras vero & quasnam dimittere tenetur? Reſpondet pontifex in *c.* 8. *cit.* polygamiam eſſe contrariam *Chriſtianæ fidei*, adeoque cum *conuerſione* ſtare haud poſſe. Idem quoque defendit B. STRYK. *in not. ad ius eccleſ. Brunnem. lib. II. c.* 17. §. 30. quod conuerſus peccatum hoc emendare & ſecundum *ius diuinum* viuere debeat, qua de cauſa *prior* ducta retinenda, *poſterior* dimittenda, cum illa prærogatiua iuris gaudeat. *Tertius* caſus eſt, ſi infidelis ante conuerſionem ſecundum leges, quibus tunc viuebat, vxorem dimiſit, quam dimittere non potuiſſet ſecundum doctrinam Chriſti, vtrum conuerſus eam recipere teneatur? Pontifex diſtinguit, vtrum vterque coniugum, an autem alteruter conuertatur? Priori caſu, re adhuc integra, v. c. antequam maritus aliam duxerit vxorem, dimiſſam recipere cogitur, quam ſe iniuſte dimiſiſſe nouit; non vero ſi iam aliam duxerit, vel illa ab alio ducta eſt. Poſteriori putat pontifex, viuente ea, maritum conuerſum non poſſe aliam ducere, niſi illa renuat ei cohabitare, aut ad eum reuerti, quia tunc ob *deſertionem* vinculo coniugali ſolutus eſt, id quod vtplurimum contingit.

Non diſſoluitur tamen matrimonium in gradu prohibito antea contractum.

An polygamia diſſoluenda?

An conuerſus vxorem antea dimiſſam recipere teneatur?

§. LXX. Denique ex *poteſtate eccleſiæ*, in quam per baptiſmum tranſiiſſe dicuntur, illud quoque deducunt, quod cogi in poſterum poſſint, vt fidem Chriſtianam retineant. Ita cenſuere patres in *concilio Toletano IV. c.* 59. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 590. & GRATIANVM *c.* 94. *de conſecrat. D.* 4. aientes: *Pleroſque ex iudæis, qui dudum ad Chriſtianam fidem promoti, nunc blaſphemantes in Chriſtum, non*

Cogi poſſe cenſent conuerſos, vt fidem Chriſtianam retineant.

ſolum iudaicos ritus perpetraſſe noſcuntur, ſed etiam abominandas circumciſiones exercere præſumſerunt. De quibus conſultu piiſſimi ac religioſiſſimi domini noſtri Siſemundi regis hoc ſanctum decreuit concilium, vt huiusmodi transgreſſores pontificali auctoritate correcti ad cultum Chriſtiani dogmatis reuocentur: vt quos propria voluntas non emendat, animaduerſio ſacerdotalis coërceat. Ii autem, quos circumciderunt, ſi filii eorum ſunt, a parentum conſortio ſeparentur: ſi ſerui, pro iniuria corporis ſui, libertati tradantur. Ratio huius deciſionis in promtu eſt, quia, qui ſemel ſub *iurisdictionem eccleſiaſticam* venere, in eos *eccleſiæ* ſeu *clero* idem ius *cogendi* competit, vt in hæreticos ceterosque apoſtatas. In primitiua eccleſia *lapſi*, qui a fide Chriſtiana deſciuerant, non *minis* aut *coactione* reducebantur, ſed *ſeria adhortatione:* hac admiſſa, *pœnitentiæ publicæ* ſubiiciebantur, & ægre recipiebantur, niſi demum ſeriæ pœnitentiæ documenta edidiſſent, quod vel CYPRIANI ſcripta demonſtrant. Imperio ſacro in eccleſia formato & ſtabilito, omnia ad ſchemata politica compoſita,& per vim coactiuam in rebus *fidei* & *conuerſionis* agi cœptum eſt. Hinc grauiſſimæ pœnæ in *apoſtaſiam* conſtitutæ in vtroque codice *tit. de apoſtatis*, quæ etiam his applicatæ, qui ad priſtinos reuertuntur errores, per *nouell. Leon.* 55. *in f.* quia hi æque *apoſtaſiam* committunt. Defendit easdem pœnas GEORGIVS HENRICVS LEHMANN. *diſſ. de iur. apoſtat.* Helmſtadii habita, quæ materia tamen admodum diffuſa eſt, vt hic examinari nequeat, commodiori reſeruanda occaſioni.

De iuribus eorum ſpecialibus.

§. LXXI. Vidimus *obligationem conuerſorum* quoad *ſacra:* paucis de *iuribus* eorum ſpecialia quædam tangenda ſunt. Qui ſunt membra eccleſiæ, ab eius præfectura quoque excludi nequeunt. Verum non facile neophyti ad *epiſcopatum* eligendi. Suaſit id olim PAVLVS 1 *Tim. III.* nec ſine ratione, quoniam non ſatis ſemper in fide firmati erant. Idem in conciliis paſſim inculcatum, & a patribus approbatum, cuius veſtigia collegit GRATIANVS in *c.* 1. & 2. *D.* 48. *c.* 9. *D.* 61. Conf. *concil. Laodic. c.* 3. apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 782. CLAVDIVS ESPENCAEVS *lib. II. digreſſ. c.* 12. *p.* 204. RICCIVLLVS *de neophyt. c. II. ſeqq.* THOMASSIN. *P. II. de vet. & nou. eccl. diſcipl. lib. I. c.* 62. §. 18. *ſeqq. c.* 85. 86. 87. vbi copioſiſſime antiquorum placita de *neophytis* refert, illuſtratque egregie. Sicuti vero huiusmodi diſpoſitiones ſine dubio intelligendæ ſunt de recenter *conuerſis*, ita *conuerſi* non abſolute repelluntur a beneficiis eccleſiaſticis, ſed etiam ad canonicatus admittuntur iuxta *c.* 7. *X. de reſcript.* vbi pon-

pontifex Tornacenſi epiſcopo ita reſpondet: *Pro eo, quod iudæus extiterit, ipſum dedignari non debet.* Multo minus repellendi ſunt, qui a iudæis originem trahunt, quamuis alias ab hæreticis deſcendentes irregulares habeantur, cum hos fere maiori odio proſequantur, quam infideles. Conf. GONZALEZ. *ad cit. c.* 7. *n.* 9.

§. LXXII. Quemadmodum vero *fidei fauor* inſignis fuit, odium vero *ἀπιστίας* & idololatriæ quoad *infideles* itidem in eccleſia propagatum eſt; ita ſtatus *fidelium* & *infidelium* in multis diuerſa iura accepit, & infinita in *fauorem fidei* & *conuerſionis* ſunt conſtituta contra ius commune. Neminem cogi poſſe ad rem ſuam vendendam, & ſic ad mancipia dimittenda, tralatitium eſt. Fauor *fidei* & *conuerſionis* mox exceptionem format, adſtringitque dominum, vt ea dimittat. Iam ſupra notaui, iudæos Chriſtiana mancipia habere non poſſe. Idem quoque in *c.* 1. *X. de iudæis* ad eum caſum extenſum, ſi Chriſtianus fieri deſiderat, vt, datis duodecim ſolidis, quicunque Chriſtianorum ſeu ad ingenuitatem, ſeu ad ſeruitium ea licentiam habeat redimendi; id quod deſumtum eſt ex *concilio Matiſconenſi I.* de anno 581. *c.* 16. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 553. & GRATIANVM *c.* 18. *D.* 54. Idem iam cenſuit GREGORIVS in *c.* 15. *D.* 54. conſtituitque, *ne ſi de iudæorum ſeruitio, non ſolum iudæus, ſed etiam quiſquam paganorum fieri voluerit Chriſtianus, poſtquam voluntas eius fuerit patefacta, hunc ſub quolibet ingenio, vel argumento, cuipiam iudæorum venundandi facultas ſit, ſed is, qui ad Chriſtianam conuerti fidem deſiderat, defenſione epiſcopi in libertatem modis omnibus vindicetur*, vt tamen dominus ſeruetur indemnis, ſi Chriſtianus emtor intra tres menſes pretium ſoluere velit, imo ſi poſt tres menſes, quo a gentili comparatus eſt, voluntatem ſuam declarauerit, mox ad libertatem perduci debet, quod hunc non ad *vendendum*, ſed ad *ſeruiendum* ſibi dicatur comparaſſe. Idem repetitum in *concilio Toletano XII. c.* 9. apud GRATIANVM in *c.* 17. *D.* 54. & *c.* 19. *X. de iud.* vbi GREGORII ſententia expoſita eſt. Maius priuilegium addidit IVSTINIANVS in *l.* 56. *ſ.* 3. *C. de epiſc. & cleric.* decreuitque, vt, *ſi quis ex iudæis, vel paganis, aut hæreticis habuerit ſeruos nondum catholicæ fidei ſanctiſſimis myſteriis imbutos, & prædicti ſerui deſiderauerint ad orthodoxam fidem venire, poſtquam catholicæ eccleſiæ ſociati fuerint, in libertatem modis omnibus ex præſenti lege eripiantur, & eos tam iudices prouinciarum, quam ſacroſanctæ eccleſiæ defenſores, nec non beatiſſimi epiſcopi defendant, nihil pro eorum pretiis penitus accipientibus*

Mancipia ad conuerſionem adſpirantia manumittenda.

imo ex lege Iuſtiniani mox libera fiunt.

tibus dominis. Quod ſi forte poſthac etiam ipſi domini eorum ad orthodoxam fidem conuerſi fuerint, non liceat eis ad ſeruitutem reducere illos, qui eos ad fidem orthodoxam praeceſſerunt. Sed ſi quis talia vſurpauerit, pœnis grauiſſimis ſubiacebit.

Non tamen ſi in ſeruitio fidelis domini fuerint.

§. LXXIII. Inde ſimul iudicium ferri poteſt de eorum doctrina, qui *mancipia conuerſa* indiſtincte in libertatem vindicant, qua de quæſtione plenius agit B. Dn. LVDOVICI *diſſ. de effectu baptiſmi iurid.* §. 5. & *ſeqq.* Vt plurimum qui hanc ſententiam defendunt, ad textus iam adductos prouocant, mirifice tamen omnia confundunt. Diſtinguendum videlicet eſt, vtrum in ſeruitute domini *fidelis* an *infidelis* conuertendi fuerint? poſteriori caſu facilius ad libertatem peruenire poterant, non tamen abſolute ex doctrina *antiquorum canonum* liberi olim fiebant, ſed tunc demum, ſi dominus Chriſtianus eos pretio redimere paratus erat, qui eo caſu ſeruum ſub ſuam redigebat poteſtatem. Multo minus ergo priori caſu aſſeri poterit, mancipia in poteſtate dominorum chriſtianorum exiſtentia per *conuerſionem* ſeu *baptiſmum* ad libertatem *ipſo iure* deduci, vt plenius docet B. THOMASIVS *quaeſt.* 8. *ad diſſ.* 15. & 16. *de ratione ſtatus.* Imo experientia recentior teſtatur, mancipia Turcica etiam poſt conuerſionem ad fidem Chriſtianam in ſtatu ſuo priſtino perduraſſe, cum nulla ratio, ob quam neceſſario manumitti debeant, adferri poſſit. Nec in eccleſia primitiua, quæ exuberantiſſima charitate & fide excelluit, coacti ſunt domini fideles, mancipia poſt *conuerſionem* manumittere, vt docet PAVLVS *Epheſ. VI,* 9. Quin 1 *Timoth. VI,* 2. diſerte docet, ſeruos poſt conuerſionem ſub prætextu *fraternitatis chriſtianæ* dominos ſuos haud ſpernere, ſed potius cum maiori fidelitate eis ſeruire debere. Nec, quod PAVLVS *epiſt. ad Philemon. v.* 16. adfert, contrariæ ſententiæ fauet, qua admonet PHILEMONEM, vt ONESIMVM ſeruum fugitiuum, a ſe conuerſum, recipiat, non vt *ſeruum*, ſed tanquam *chariſſimum fratrem.* Hæc verba id tantummodo indicant, ſeruitutem ex charitate Chriſtiana temperandam, nec, more gentili, permiſſu etiam legum Romanarum, cum eo vt *fugitiuo* agendum eſſe, qui atrociſſime olim habebantur, vt docet *tit. D. de fugitiu.* Præcauet id vnice PAVLVS, quod ſummo iure in eum ſtatuere poterat PHILEMON, quod tamen ONESIMO iam remittendum erat ex *chriſtiana charitate.* Similiter nec leges hanc manumiſſionem imperant, nec ratio aliqua eam ſuadet, quin potius metuendum eſt, ne domini auari potius impediant conuerſionem mancipiorum, quam promoveant, animaduertentes iacturam mancipii ſui ſibi imminere. Quæ de

cetero

cetero in contrarium afferuntur ex conſtitutionibus PII V. & PAVLI III. reſoluit B. THOMAS. *cit. l.* §. 8.

§. LXXIV. Olim ſane infideles *conuerſi* nihil adeo ex conuerſione lucrabantur, vt potius, quod praua conſuetudo introduxerat, ſæpe *iacturam omnium bonorum* paterentur. Liquet id ipſum ex *c.* 5. *X. de iud.* deſumto ex *concilio Lateranenſi III.* de anno 1179. *c.* 26. apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. concil. p.* 1683. quo ita cautum fuit: *Si qui præterea DEO inſpirante ad fidem ſe conuerterint chriſtianam, a poſſeſſionibus ſuis nullatenus excludantur, cum melioris conditionis ad fidem conuerſos eſſe oporteat, quam antequam fidem ſuſceperint, habebantur. Si autem ſecus fuerit factum, principibus ſeu poteſtatibus eorundem locorum iniungimus, ſub pœna excommunicationis, vt portionem hereditatis ſuæ & bonorum ſuorum ex integro eis faciant exhiberi.* Sed nec ita conſuetudo hæc irrationabilis deſiit, prout CAROLI VI. Francorum regis *diploma* de ann. 1393 *apud* IOH. MABILLON. *tom. III. analect. p.* 485. *edit. in fol.* docet, huius tenoris: *Carolus DEI gratia Francorum rex. Notum facimus vniuerſis præſentibus pariterque futuris, quod cum quadam conſuetudine ſiue vſu, qui in regno noſtro pleriſque aliis mundi climatibus diutius inoleuit, ſeu aliter a priſcis dicatur temporibus hactenus obſeruatum, quod dum aliqui ſectæ iudaicæ abinde curant recedere, ſpiritu illuminati diuino, ac erroris limitibus derelictis, euulſiſque ſquamis perfidæ cæciatis inhærent fidei orthodoxæ, ſacrique baptiſmatis recipiunt ſacramentum; bonis, quæ præ habebant, nudantur omnino, & ſic ſuis viduati rebus efficiuntur & remanent pauperes & inopes. Vnde interdum accidit, quod tales, qui antea locupletes, ſe cernunt egenos, & quoſdam ex eis vitam quaſi quærere mendicatum, in priſtina deuia relabuntur, ad vomitum damnabiliter remeando, in ſuarum proh dolor animarum perniciem, opprobrioſumque ſcandalum legis noſtræ, ac totius populi Chriſtiani. Nos antehabita deliberatione & conſilio præmaturo, affectantes iam dictis diſpendiis & inconuenientibus poſſe tenus obuiare, ac aduertentes, quanta ſit in excelſis in perditæ ouis recuperatione iucunditas, certiſque aliis conſiderationibus excitati, harum ſerie literarum edicimus, ordinamus, conſtituimus, irrefragabiliter ſancimus, quod deinceps, cum aliquos vtriusque ſexus iudæos regnum noſtrum, tam in Gallica, quam in Occitana, proxime, longius vel in poſterum incolentes, continget ſancti Spiritus infuſione & gratia illuſtrari, ac ſacri fontis vnda renatos, apertis luminibus cordium eorundem, ſuum verum cognoſcere creatorem; per huiusmodi operationem tam ſalubrem & meritoriam adeoque laudandam,*

Olim conuerſorum bona confiſcabantur.

dam, quæ ſingulis ſic agentibus debet fore vtilis, non nociua, nullis ſuis mundanis rebus aut bonis debeant aliqualiter ſpoliari; etiam nec quouis modo priuentur quantorumcunque exiſtant pretii & valoris: quin potius easdem res & bona habere, tenere, & explectare, de ipſisque plene & libere ad ſuum diſponere libitum valeant, ſibique ſit licitum & permiſſum, perinde ac ſi poſt præmiſſum actum bona & res acquiſiuiſſent prædictas, aut ad eos iuſtis ex titulis perueniſſent, prætacta conſuetudine ſiue vſu, nec non conſtitutionibus, ordinationibus & ſtatutis generalibus aut localibus regni noſtri iam dicti, ac defenſionibus, & mandatis contrariis nullimode obſtantibus in hac parte. Subiungit vir doctiſſimus MABILLONIVS, ſe alias eiusdem argumenti literas poſſidere *de anno* 1381. quibus iudæus quidam nomine IOSEPHVS DE VESOV, poſt baptiſmum publicatione bonorum affectus, partem eorum dono regio recepit, aliis in priuatos quosdam erogatis.

Moris huius ratio.

§. LXXV. Natus forſan hic prauus mos inde videtur, quod creditum fuerit, bona ante baptiſmum quæſita ex *iniuſto lucro*, vſuraria prauitate, aliisue *titulis illicitis* acquiſita præſumi, adeoque a recenter conuerſo ſalua conſcientia retineri non poſſe, quin potius, quod ſcelere acquiſitum, a fiſco vindicari debere. Colligo id ex diſpoſitione *concilii Baſileenſis ſeſſ.* 19. *c.* 6. quæ indicant, ne eo quidem tempore, ſc. 1434. morem antiquum deſiiſſe. Indicant id patres his verbis: *Si quis iudæorum ad fidem catholicam conuerti voluerit, bona ſua, quæcunque habet mobilia & immobilia, ei intacta illæſaque permaneant. Quod ſi huiusmodi bona ex vſura aut illicito quæſtu fuerint acquiſita, ac notæ ſunt perſonæ, quibus foret de iure reſtitutio facienda (quia non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum) illis reſtitui omnino oportet. His vero perſonis non extantibus, quia talia per manus eccleſiæ in pios eſſent vſus conuertenda, hæc ſancta ſynodus vicem gerens vniverſalis eccleſiæ in fauorem concedit ſuſcepti baptiſmatis, tanquam in pium vſum, apud ipſos remanere debere: ſub pœna diuini anathematis interdicens tam eccleſiaſticis quam ſecularibus, vt nullam ſuper his quouis quæſito colore moleſtiam inferant, aut inferri patiantur; ſed magnum ſe feciſſe lucrum exiſtiment, dum tales Chriſto lucrati fuerint.* Mitior hæc videtur eſſe ſanctio antiqua illa conſuetudine adducta; in effectu tamen eccleſia, ſi ſtricto iure vti vellet, ſibi *ius confiſcandi* competere contendit. Obſeruat id ipſum clariſſimus BASNAGE *dans l'hiſtoire des Juifs tom. IX. P. II. c.* 33. *§.* 4. *p.* 910. aitque: *Ce réglement eſt ſingulier; car l'egliſe n'a point le droit de s'approprier les biens des particuliers, prin-*

principalement lors qu'ils ſont acquis, avant qu'on ſoit entrê dans l'egliſe, & dans le tems de l'ignorance. Si l'egliſe a ce droit, elle ne peut l'exercer au préjudice des enfans, & des heritiers de ceux, à qui la reſtitution eſt due. Enfin, on mettoit par là un obſtacle à la converſion des Juifs, en leur arrachant, ce qu'ils avoient acquis.

Omnis macula per conuerſionem tollitur,

§. LXXVI. Ceterum quoad ſtatum *dignitatis* maiorem converſis indulſerunt prærogatiuam. Supra iam notatum eſt, infideles *leuis notæ macula* aſperſos cenſeri, quæ a nonnullis *canonica infamia* dicitur, quod fama eorum diminuta ſit apud *clericos* tam diu, quam diu haud fuerint conuerſi. Vid. GONZALEZ *ad c.* 54. *X. de teſtib. n.* 2. Tollitur hæc macula per *emendationem vitæ* ſeu *conuerſionem*, vt in *cit. c.* dicitur, efficitque, vt inter *honeſtos* reputandi ſint. Sic in *concil. Tolet. XVI. de anno* 693. *c.* I. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 1794. de conuerſis ita dicitur: *id æquitatis ordo depoſcit, vt, qui fide Chriſti decorantur, coram hominibus nobiles atque honorabiles habeantur.* In *concil. Baſileenſi cit. l.* hoc vlterius extenſum his verbis: *& quoniam per gratiam baptismi ciues ſanctorum & domeſtici DEI efficiuntur, longeque dignius ſit regenerari ſpiritu, quam naſci carne, hac edictali lege ſtatuimus, vt ciuitatum & locorum, in quibus ſacro baptismate regenerantur, priuilegiis, libertatibus & immunitatibus gaudeant, quæ ratione duntaxat natiuitatis & originis alii conſequuntur.* Inde mouit RICCIVLLVS *tr. de neophyt. cap.* 8. hanc quæſtionem: *vtrum neophyti debeant cenſeri inter nobiles, an vero ignobiles?* cenſetque *n.* 3. eos, ſi nobiliter viuant, accipere nobilitatis gradum primum, ex hoc lepido argumento, quod ſicuti plebeius a ſenatore adoptatus conſequatur nobilitatem, adeo vt dicatur filius ſenatoris, ita multo magis ſufficere debeat baptiſmus, qui illum facit Chriſti filium. Hic merito dici poſſet: *ſi tacuiſſes, philoſophus manſiſſes.* Sed infinitæ eiusmodi argumentationes vbiuis fere in huius ſortis ſcriptoribus obuiæ ſunt, ex quibus non potuere non infiniti propullulare errores. Id facile admiſerim, poſt conuerſionem infideles ad *collegia opificum*, aliasque *dignitates* adipiſcendas habiles fieri, a quibus ante conuerſionem ob ſtatum quodammodo inquinatum erant excluſi: quin etiam hoc æquum eſt, vt a cenſu aliisque exactionibus, quibus iudæi ſubiecti ſunt, poſt conuerſionem liberentur, quod etiam *concil. Tolet. XVI. cit. l.* conſtituit; aſt vt præterea *ſingularem dignitatis ſtatum* conſequantur ex ſola conuerſione, nulla euincit ratio.

& conuerſi inter honeſtos referuntur:

ad dignitates admittuntur

et officia publica.

§. LXXVII. Equidem a quibusdam in dubium vocatum fuit, teſte RICCIVLLO *de neoph. c.* 5. vtrum conuerſi etiam ad *publica officia* promoueri poſſint? Recenter conuerſos ægre admittendos eſſe iudicat, 1) quod talibus committere officia publica, res periculi plena ſit: 2) quod de probitate vitæ conuerſi non ſatis conſtet, adeo, vt nequidem exiſtimandus ſit integræ fidei aduerſus fidelem, ſed a teſtimonio repellendus ſit. Qui autem iam dudum baptizati, & inter chriſtianorum conſortia bene verſati ſunt, eos rectiſſime ad munia publica admoueri poſſe ſtatuit *cit. l. n. 9. ſqq.* Equidem de *officiis ſacris* hic non eſt quæſtio, a quibus vt plurimum *neophyti* repelluntur, vt ſupra obſeruaui. De officiis *ſecularibus* nulla quidem occurrit legis prohibitio, non tamen confundi debent regulæ *prudentiæ* cum *regulis iuris.* Hæ conuerſo non amplius reſiſtunt: ſæpe illæ, non quod neophyti, ſed quod plerumque inhabiles ſint infideles, & inprimis iudæi, quibus officia publica commendari queant. Ita enim, teſte experientia, inſtituuntur iudæi, vt rarius partes reipublicæ illis concredi poſſint, quæ non niſi optime inſtructos & variis ſcientiarum doctrinis imbutos admittunt. Pro captu ergo eorum ſtatuendum, quænam eis committi poſſint munia. Rationes Ricciullianæ admodum ieiunæ ſunt, oſtenduntque, ſæpe minus firmatos in fide chriſtiana, rudes & inermes admitti ad baptiſmum, antequam de *ſincera* eorum *conuerſione* ſatis conſtet. Hoc præcauendum, id quod ſi fit, nihil impedit, quo minus, quatenus alias habiles ſunt, muneribus publicis præfici queant.

Sæpe tamen inepti ſunt ad officia publica.

Notatur defectus communis, quod rarius conuerſis de idoneo vitæ genere proſpiciatur.

§. LXXVIII. Rarius tamen conuerſis hodie de idoneis vitæ ſubſidiis, nec de *commodo vitæ genere* proſpici, experientia teſtatur. Plerique, poſtquam conuerſi eſſe dicuntur, otio tempus conſumere, & eleemoſynas colligere coguntur, cum nec quæſtui, cui ante conuerſionem *more iudaico* dediti erant, amplius incumbere debeant, nec aliud vitæ genus eligere poſſint, ad quod vel inidonei cenſentur, vel quod ipſimet ob pigritiam eligere recuſant. Hinc teſtimoniis conuertentium ampliſſimis prædití dimittuntur, quibus de ciuitate in ciuitatem ambulant, & mendicantes aliis graues ſunt, putantes, ſe iam priuilegium libere mendicandi & otioſam agendi vitam nactos fuiſſe. Etiam hoc ipſum inter næuos & impedimenta, quibus conuerſio infidelium ſiſtitur, referendum, quod imperantes ſummi, quibus cura conuertendi infideles incumbit, huc ſollicitudinem ſuam haud dirigant, vt *conuerſi* mox poſt conuerſionem eo adigantur, vt idoneum vitæ genus eligant, & ad id

ſtatim

ſtatim præparentur. Dantur vbique infinita vitæ genera, ad quæ facile applicari & præparari poſſent, ſi maiori prouidentia & ſolertia id illi, quorum res eſt, agerent, & collegia certa inſtituerent, quæ conuertendorum vel conuerſorum curam gererent. Quamdiu id negligitur, non alios, quam otioſos & deſides recipimus conuerſos, qui non raro tandem furum ſocietati ſeſe adiungunt, & ſub prætextu *conuerſionis* deteriores redduntur, vel rurſus ad prius lutum reuertuntur. Equidem *in concil. Baſil. ſeſſ. XIX. c.* 6. ita cautum: *Ipſi quoque diœceſani non ſolum chriſtianos ad ſubueniendum illis adhortentur; ſed tam de reditibus eccleſiarum, prout poterunt, quam de his, quæ ad pauperum vſus per ipſos conuertenda deuoluuntur, huiusmodi neophytos ſuſtentare non negligant;* nec negandum eſt, hoc praxi primitiuæ eccleſiæ admodum conforme eſſe, qui inprimis *pauperum conuerſorum curam* habuere, & cauerunt, vt ex penu eccleſiæ alerentur, *Act. VI,* 1. *ſeqq.* quorum exemplum etiam ſupra adduxi atque commendaui. Verum hæc miſericordiæ opera tantum *pietatis ſubſidia* eſſe debebant, illis potiſſimum indulgenda, qui aliunde ſe ſuſtentare nequeunt; iis vero deneganda, qui laborare, vel idoneum vitæ genus eligere, cum poſſent, reculant. Hæc tamen hodie vix amplius recuſari poſſunt, poſtquam in plerisque rebus publicis deſunt ordinationes idoneæ, quibus conuerſis proſpicitur.

§. LXXIX. Henricvs III. rex Angliæ anno 1234. teſte matthaeo paris in *hiſt. Angl. ad cit. ann. p.* 332. ex more illorum temporum, quo tot monaſteria *pro redemtione animæ* ædificabantur, intra eiusmodi clauſtrum colligendos, & publice alendos conuerſos eſſe cenſuit, *domumque conuerſorum* Londini conſtituit, *ad quam confugientes iudæi conuerſi, relicta iudaiſmi cæcitate, ſub quadam honeſta viuendi regula, certum haberent in vita ſua domicilium, tutum refugium, & ſufficiens vitæ ſuſtentamentum, ſine ſeruili labore, & fœnoris emolumento. Vnde factum eſt, quod in breui congregatus eſt ibidem conuerſorum numerus copioſus, & ibidem baptizati & chriſtianorum lege inſtructi viuant laudabiliter, perito rectore ad hoc ſpecialiter deputato gubernati.* Obſeruat præterea cangivs in *gloſſar. voc. conuerſi ex* prynneo *in libert. eccl. Angl. tom. III. p.* 835. reges primo conuerſis victum & amictum contuliſſe; verum cum iis impenſis ob ingruentia bella ſufficere minus poſſent, eorumque numerus ſat magnus eſſet, in

Inde alicubi domus conuerſorum erectæ, in quibus aluntur.

in abbatias & monaſteria ſingulatim illos amandaſſe, a quibus ad victum neceſſaria perciperent. Hæc cura pro *conuerſis* non improbanda penitus; ad minimum oſtendit, olim haud ita poſt *conuerſionem* derelictos fuiſſe, vt quidem hodie. Quemadmodum vero circa vitam eiusmodi monaſticam plura monenda ſunt, præcauendumque, ne his, qui *otii* gratia ad fidem noſtram prouolant, aſylum præbeamus; ita tutiora facilius inſtituta in rebus publicis adornari poſſent, quæ conuerſos ad tale vitæ genus eligendum, vnde ſe ſuosque alerent, inducere valerent, quod modis omnibus his, quorum res eſt, commendamus.

An liberi conuerſi a patria poteſtate ſint liberati?

§. LXXX. Præterea *conuerſioni* hunc effectum tribuunt, quod filios ad fidem Chriſtianorum transeuntes a patria poteſtate liberet, quia per baptismum homo dicitur *noua creatura* fieri. FERMOSIN. *ad c.* 5. *X. de iud. qu.* 5. *n.* 3. & 4. MARQVARDVS de SVSANNIS *de iudæis & aliis infidel. P.* 3. *c.* 4. *n.* 8. RICCIVLLVS *lib. II. de iur. perſon. extra grem. eccl. exiſt. c.* 29. *n.* 5. Ratio adducta admodum ieiuna eſt; magis concludit, quam adfert RICCIVLLVS *cit. l. n.* 6. quod Chriſtianus non debeat eſſe ſubiectus poteſtati illius, de quo ſuſpicio eſſe poteſt, quod illum ad *infidelitatis errorem* deducturus ſit. Verum hæc ſuſpicio per ſe non tollit patriam poteſtatem in totum, ſed tantum efficit, ne ad *exhibendos liberos* agere pater poſſit; proinde ſicuti ob *nequitiam patris* conſtitui poteſt, vt *ſine diminutione patriæ poteſtatis* apud alium filius moretur; *l.* 3. §. 5. *D. de liber. exhib.* ita quoque idem in hoc caſu recte per magiſtratum decernitur, vt tamen filius conuerſus non ſtatim *ſui iuris* fiat. Quodſi præterea pater infidelis filio inſidias ſtruat, & variis peſſimis machinationibus, vt fieri ſolet, ipſi moleſtus ſit, *maleque contra pietatem filium adficiat*, tunc demum recte cogi poteſt pater ad filium emancipandum, *l. f. D. ſi a parent. quis manum.* quia *abuſus patriæ poteſtatis* merito omne ius patri in filium adimit. Reliqua iura, quæ alias liberis debentur, etiam conuerſis ſalua manent, veluti quod illis debeantur alimenta, filiæ dos, ſucceſſio ab inteſtato, & quod ob conuerſionem exheredari a patre non poſſint, & quæ ſunt alia, quæ non adeo dubitationem recipiunt, vid. BARBOSA *ad c.* 5. *X. de iud. n.* 3. *ſq.*

An conuerſis ſtatim a parentibus viuentibus debeatur legitima?

§. LXXXI. Huic ſimilis fabula eſt, quod liberis conuerſis debeatur ſtatim *legitima* a parentibus viuentibus, cum alias legitima viuentis non detur. BERL. *P. III. concl.* 14. *n.* 31. Addit CARPZ. *P. III. C.* 12. *def.* 12. hanc rationem, quod iuſte metuendum ſit, ne pater

pater omnem ſuam ſubſtantiam in odium filii conuerſi alienet, & ita hoc modo eum debita portione defraudet, quod etiam approbant RICCIVLLVS *cit. l. n.* 13. DIETERICH *de iur. & ſtatu iudæor. in republ. chriſtian. p.* 415. aliique plures a BERLICHIO *cit. l.* allegati. Verum nulla ſolida iuris ratione hæc ſententia defendi poterit, vt recte cenſuit B. THOMAS. *diſſ. de legitima viu. c.* 1. §. 7. *ſqq.* Qui *ius* hoc *ſingulare* fingunt, fere vnice *odio infidelium* ducuntur, ſine legum aſſiſtentia, absque quibus tamen *ius ſingulare* conſtitui non poteſt. Fraudis conſilium, quod a patre infideli imminere creditur, liberis nullum ius tribuit, petendi a patre viuente legitimam; ſed tantum efficit, vt poſt mortem parentum iis ius competat reuocandi hæc bona in fraudem legitimæ alienata. *l. f. D. ſi quid in fraud. patroni.* Poteſt pater in fraudem legitimæ multa facere, etiamſi liberi religionem haud mutauerint, nec tamen ea de cauſa liberis conceſſum eſt, ob eiusmodi ſuſpicionem ſtatim a patre adhuc viuente legitimam petere, ſed demum poſt eius mortem *querela inofficioſi* vel *alia ſimili* agere.

§. LXXXII. Adhuc fauorabilior eſt effectus conuerſionis, quem nonnulli fingunt, quod ob delicta ante conuerſionem commiſſa puniri non poſſit conuerſus. IVL. CLARVS §. *fin. qu.* 51. *n.* 19. aliique a TIRAQVELLO *de pœn. temper. vel remitt. c.* 25. *n.* 2. laudati. In hunc errorem incidiſſe videntur, quod legerint, per baptismum *crimina dimitti*, vt in *c.* 3. *D.* 26. dicitur, & repetit pontifex in *c.* 9. *X. de diuort.* conuerſo tanquam *nouo homini*, nec ſtupra, nec alia, quæ ante fuerunt, imputari, nec ei obeſſe, vt ait HIERONYMVS in *c.* 1. *D.* 26. in baptismo relaxari quod culpæ eſt, *c.* 4. *D.* 26. totum aboleri id, quod ante baptiſmum peccatum, & velut non factum fuerit, haberi *c.* 2. *de conſecr. D.* 4. & quæ ſunt aliæ huius generis formulæ in conciliorum decretis & patrum ſcriptis vſitatiſſimæ. Verum quis non animaduertit, hic aperte *effectum ſpiritualem*, quem *conuerſioni* tribuit S. ſcriptura, trahi ad *forum ciuile*, & a *remiſſione peccatorum* a DEO facta argumentum duci ad *remiſſionem pœnæ criminalis.* Peſſimi latrones, qui vniuerſo generi humano fere bellum indixere, ſæpe hodie ad atrociſſimum ſupplicium trahuntur, ſeriam pœnitentiam agunt, reueraque conuertuntur: quis vero aſſereret, remiſſionem pœnæ criminalis ſequi poſt remiſſionem peccatorum, peracta ſedulo pœnitentia? Ipſe TIRAQVELLVS *cit. l.* quamuis alias multa ſine iudicio colligere, & defendere ſoleat, non tamen potuit adduci, vt eundem errorem cum ceteris erraret, ſed ingenue fatetur, ad-

Pœna per conuerſionem non tollitur.

duſtos textus, ad quos prouocare ſolent, ad *forum pœnitentiale*, vt loquuntur, pertinere.

Iudæorum error circa proſelytos.

§. LXXXIII. Iudæi ſimilem, meo iudicio, errorem commiſere. Notum eſt, quod qui ex gentilibus in fœdus diuinum recipiebantur per baptiſmum, circumciſionem & oblationem, numero proſelytorum inſererentur. Baptiſmum Rabbini *regenerationem* dicunt, voluntque, proſelytum veluti *infantem recens natum* habendum eſſe, omnemque eius cognitionem priſtinam in ipſo baptiſmo euanuiſſe, ſeu deſiiſſe, vt ethnicis ad iudaiſmum deductis ſororum matrumque matrimonio vti liceret. SELDENVS *lib. I. de ſynedr. c. 2.* BASNAGE *tom. I. annal. ad ann. 29. §. 13.* Tam late *regenerationis* effectum, qui *ſpiritualis* eſſe debebat, extendebant, & ſic quoque, meo iudicio, ex eadem ratione pœnas criminum antea commiſſorum tolli exiſtimare debuere. Verum hæc craſſior & carnalis philoſophia a chriſtianis merito abeſſe debet.

An conuerſus militare poſſit?

§. LXXXIV. Sed etiam hunc effectum GRATIANVS in *c. 4. D. 52.* conuerſioni adſcribit, quod conuerſus poſt baptiſmum contra fideles militare haud poſſit. Probat id ipſum ex *concil. Toletano I. c. 8.* anno 400. celebrato, vbi ita: *Si quis poſt baptiſmum militauerit, & chlamydem ſumſerit, aut cingulum ad necandos fideles, etiamſi grauia non admiſerit, ſi ad clerum admiſſus fuerit, diaconi non accipiat dignitatem.* Apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 991. deſunt verba hæc: *ad necandos fideles*, & ſine dubio ab imperito quodam, quem GRATIANVS ſecutus, adiecta, qui *mentem Toletanorum* hoc modo eruere, & clarius exprimere voluiſſe videtur. Militiam conuerſis haud interdicunt, ſed ad eum effectum tantummodo ei limites ponunt, ne ad ordines ſacros admitti poſſet, qui poſt baptiſmum miles factus erat. *Irregularitatem* quandam ei adhærere credebant patres Toletani, quam ſanguinis humani effuſio conciliabat; ſi quis vel maxime ei tantum intereſſet; proinde hunc effectum reſpuo reiicioque.

An conuerſi habeant priuilegia miſerabilium perſonarum?

§. LXXXV. Vltimo loco etiam non omittendum, quod conuerſis priuilegia *miſerabilium perſonarum* tribuant, eo quod ipſimet inter *miſerabiles perſonas* referendi ſint. DIETERICVS *de iure & ſtat. iud. in republ. chriſt. p.* 144. Sed non aliunde ſententiam ſuam probat, quam auctoritate FELINI & REBVFFI, quorum ſomnia ſine legibus non ſequor. Poſſunt eſſe *miſerabiles*, propterea quod ſint orphani, quod in ſumma egeſtate viuant &c. ſed qua *conuerſi* tales non ſunt, in ſenſu iuris ciuilis, cum etiam bonis abundantes fidem chriſtianam recipere poſſint.

TITV-

Digitized by Google

TITVLVS XXXIV.

DE VOTO ET VOTI REDEMTIONE.

§. I.

EX *votis* magis iure nouiori *ſtatum monaſticum* æſtimari, quam ex *vita vere aſcetica*, titulo XXXI. iam indicaui; vnde autem hæc rerum metamorphoſis originem traxerit, hoc titulo, quo *votorum indoles* ex ſuis eruenda eſt inuolucris, inquirendum eſt. Neque enim alia de cauſa de *votis* doctrina hic inſpergitur, quam quod *tria vota monaſticæ* omne in *monachatu* ferant punctum, peculiarem quaſi *religionem* conſtituant, & inſolitos ſingulareſque producant effectus. Neque vero ſatis perſpicue id ipſum intelligi & explicari poteſt, niſi ſimul generalis doctrina de *votis*, in eccleſia Romana vſitatiſſima & admodum practica, perluſtretur, id quod forſan compilator ſua quoque collectione intendit, vt tum *rubrica*, tum *textus ipſimet* manifeſtum reddunt. Connexio.

§. II. VOTVM, tum iuxta BRVNNEMANNVM *lib. II. iur. eccl. c.* 7. §. 1. tum CORVINVM *de perſ. & benef. eccl. P. I. lib.* 3. *tit.* 10. §. 1. eſt *boni operis*, *præuia deliberatione*, *libere DEO facta promiſſio*, *cum animo ſe obligandi DEO.* Paulo aliter B. TITIVS *in iur. priu. lib. IV. c.* 13. §. 5. conſtituens, votum eſſe, ait, *deliberatam promiſſionem DEO vel ob DEVM*, *ſiue ex pietate*, *eccleſiæ ſimiliue ſocietati facta.* Hæc definitio etiam *promiſſa eccleſiæ* & ab ea acceptata comprehendit. Equidem quomodo quis ſe *eccleſiæ* obligare poſſit, nullis premitur dubitandi rationibus. Plerique tamen, qui de *votis* agunt, non aliter promiſſa *eccleſiæ* facta huc referunt, quam quatenus vouens DEO ſe obſtrinxit ad aliquid *eccleſiæ* præſtandum, ita vt qui cum eccleſia vel eam repræſentantibus contraxit, non *vouiſſe*, ſed *contractum* iniiſſe; qui autem DEO quid promittit, *votum* nuncupaſſe dicitur. Voti definitio.

§. III. Quid vero eſt, quod homo, creatura abiectæ ſortis, DEO aliquid promittere & offerre poſſit? Quid homo creatori dabit? aut quomodo ſe eidem peculiari obſtringet nexu, qui totus DEI eſſe, An homo Deo quid promittere poſſit?

atque

atque totus ei viuere debet? Quotidie in precibus Deo cor offerimus: quotidie emendationem morum ſtipulamur: an ergo quotidie vouemus? an preces quotidianæ, ſuſpiria aliaque deuotionis opera ſunt vota? Præterea cui quid promitto, cui me obligo & obſtringo, tale quid offero, vt eius interſit, promiſſum a me præſtari: hac deficiente circumſtantia, vinculum iuris deficit. Ecquid autem DEO omnipotenti promitti poteſt, vt eius interſit, hoc vel illud præſtari? Sunt hæc negotia hominibus propria, quæ ad DEVM non ſine difficultate trahuntur.

Vota ex ritu ſacrificiorum ortum traxere.

§. IV. Hos ſimilesue vt ſoluam nodos, *votorum* verum finem ex antiquiſſima hominum praxi eruere neceſſe eſt. *Voti religionem* & apud fideles antiqui fœderis & apud gentiles *cultus diuini* peculiaris ſpeciem fuiſſe, vel ipſa denominatio *religionis*, voto adiici ſolita, indicat, qua *ſolui* dicebatur, qui id, quod vouerat, præſtiterat. Ritus *ſacrificiorum* huic mori *vouendi* anſam dedit, adeoque ſicut *illa*, ita quoque *vota* fidelibus & infidelibus communia fuere. Quæ *ſacrificiorum* vera cauſa, & *offerentis* vera intentio in ſacrificio antiquitus fuerit, alibi declaratum eſt. Generatim cultum diuinum, eumque *præcipuum*, *ſummum*, atque *auguſtiſſimum* collocabant veteres in *ſacrificiis* atque *oblationibus*, ab exordio mundi mox in vſum deductis. Munera hæc fuere Deo oblata in *fide* & *humilitate*, qua demum Deo accepta erant. Nullis olim vinculis hæc ligata videbatur religio; prout æſtuans ad Deum deuotio impellebat homines, Deo victimam offerebant, vel aliud quid, quod Deo acceptabile credebant.

Sacrificiorum præparatoria erant.

§. V. Quia vero fideles perſuaſiſſimum habebant, ſacrificia DEO in *fide* oblata grata acceptaque fore: ita eadem *deuotionis* praxis *vota* produxit, quo ſe ad Deo quid offerendum obſtringebant, adeoque *ſacrificiorum præparatoria* erant. Supra iam *tit. de decim.* §. *III.* obſeruaui, oblationes Deo factas fuiſſe vel ex *voluntate* libera, vel ex *voto.* Hoc ſe quis in futurum adſtringebat, vel ad *victimam*, vel ad *decimas* ſimileue quid Deo offerendum pro beneficio quodam a diuina gratia impetrando, vel ad diſcrimina imminentia auertenda. Hæc *votiua ſacrificia* & *oblationes* cultum Dei eo tempore vſitatum reſpiciebant, & hac de cauſa ipſa *vota* religionis argumentum deuotionisque teſſera erant. Tale votum pro felici itineris ſucceſſu a Deo impetrando nuncupat IACOB. *Geneſ. XXVIII*, 20. Simile votum ELIPHAZ, ipſo Moiſe antiquior, memorat *Iob. XXII*, 27. Talium quoque votorum omnis Græcia, & omne Latium plena ſunt. Si diſcrimina ſubeunda;

Inde votiua ſacrificia.

Etiam apud gentiles.

ſi

ſi arduum ſuſcipiendum erat negotium, optatum ſucceſſum primario a *voti religione*, qua ſe ad certas *oblationes* numini faciendas obſtringebant, ſperandum eſſe, credebant. Hac religione ducebatur CAMILLVS dictator, qui vrbe egreſſus hoc ſuſcipiebat votum: *Tuo ductu, Pythice Apollo, tuoque numine inſtinctus pergo ad delendam vrbem Veios, tibique hinc decimam partem prædæ voueo.* LIVIVS *lib. V. c.* 21. Aliud exemplum voti inter gentiles vſitati refert TERTVLLIANVS *in apol. c.* 12. *p. m.* 108. Infinita alia exempla & votorum formulæ occurrunt, quæ plena manu congeſſit BRISSONIVS *lib. I. de formul. p.* 95. *ſqq.* Habebant hæc ſuas leges, ceremoniasque proprias, in compendio relatas a SAMVELE PITISCO in *lexic. antiq. Rom. votum* & PAVL. MERVLA *de ſacrific. Rom. c. VI. §.* 4. Illa autem voto ſolenni numini promittebantur & hoc ipſo conſecrabantur, quæ ſecundum *religionis leges* ei accepta & grata eſſe credebantur, quo ipſo factum, vt varii generis vota, e. c. pro exſtruendis templis, ſacrificiis, decimis aliisque rebus Deo conſecrandis, nuncuparentur.

§. VI. Sacrificiis, lege Moſaica, receptis approbatisque, non poterat non quoque *voti religio* in priſtino manere ſtatu. Quia tamen *ceremonialis cultus* non eadem, vt olim, *libertate* conſtabat, ſed *lege diuina* circumſcriptus erat, voti quoque religio, ex eo cultu determinati, peculiares accipiebat limites, vt optime obſeruat CHEMNITIVS *in exam. concil. Trident. p. III. lib.* I. *ſect.* 2. *c.* 6. §. 4. Neque aliter eo tempore fieri potuit; *vota* enim quid aliud erant, quam *certi cultus* Deo exhibendi promiſſio deliberata? Nouum vero *cultum*, reuelatione diuina haud approbatum, voto recipere, & ſe ad alium adſtringere, velle, nefas videbatur. Quamuis vero CHEMNITIVS *cit. l.* contendat, illa, quæ voto promiſſa, fuiſſe vel *moralia*, h. e. mandata, vel *ceremonialia*, ex libero deuotionis affectu producta, & ad ea, quæ lege Moſaica in cultu externo approbata erant, relata; palam tamen eſt manifeſtumque, primario tantum vota directa ad ea, quæ *legis ceremonialis* erant, fuiſſe; cum, quæ *abſolute* mandata erant, quæ intermitti haud poterant, voto nullo indigerent, nec ideo, quod *voto* promiſſa eſſent, obligarent, ſed iam aliunde ſufficientem obligandi haberent efficaciam. Inane erat votum, illorum intermiſſionem ſpondere, quæ prohibita expreſſe erant, veluti de adulterio non committendo, homicidio non perpetrando &c. ſicuti ſuperfluum erat, illa vouere, quæ neceſſario *per legem* facienda erant, vt ſabbathum celebrare, parentes honorare &c. Neque propter hæc, quæ *præcepta* & *prohibita* erant, *votorum* vſus inualuit, ſed propter

Lege Moſaica cum ſacrificiis religio votorum recepta.

Sed limitata.

Vota non fiunt de iis, quæ lege præcepta aut prohibita.

ea, quæ *abſolutam neceſſitatem* non habebant, *cultui* tamen *ceremoniali* inſeruiebant, & per *votum* demum in *neceſſitatem* tranſibant. Eius ſententiæ quoque TERTVLLIANVS *de ieiun. c.* 11. *p. m.* 550. fuiſſe videtur, aiens: *Illud in medio eſt, quædam ex his officiis a DEO homini imperata, legem conſtituiſſe; quædam ab homine DEO oblata votum expunxiſſe: tamen & votum, cum a DEO acceptatum eſt, legem in poſterum facit, per auctoritatem acceptatoris. Exinde enim faciendum mandauit, qui factum comprobauit.*

Vota erant libera.

§. VII. Proinde *votorum religio* erat *libera* & *ſpontanea*, vt expreſſe cautum *Deut. XXIII*, 22. *Eccleſ. V*, 4. & ita ad *legem ceremonialem*, eiusque praxin aſſiduam habebat reſpectum. Sic vota nuncupabant de ſolenni ſacrificio peragendo, 2 *Samuel. XV*, 7. 8. quorſum etiam votum Iephtheum *Iudic. XI*, 30. *ſqq.* referri debet. Hoc ſicuti ab homine Hebræo ſuſceptum, ita ſecundum legem explicandum erat, vtpote cui integrum haud erat, illas DEO vouere victimas, quas lege ei mactare nefas erat, vt optime obſeruat CLERICVS *ad cit. l.* Erant etiam vota de *abſtinendo* ad carnis impetus frangendos, *Num. XXX*, 14. qualia inprimis vota *Nazaræorum* erant, explicata *Num. VI*, 1. *ſqq.* & illuſtrata a SPENCERO *de LL. Hebr. ritual. lib. III. diſſ.* 1. *c.* 6. *ſect.* 1. & CLERICO *in Pentat. ad cit. l.* Huius exempla & veſtigia paſſim occurrunt, vt *Jud. XIII*, 5. 1 *Sam. I*, 11. *Act. XXIII*, 18. *XX*, 24. Præterea aliæ plures res voueri poterant, v. c. ager, domus, pecora, frumentum &c. cum facultate tamen votum redimendi, *Leuit. XXVII*, 2. *ſqq.* qua facta redemtione, res in ſuum reuertebatur ſtatum, quem per votum amiſerat: voto enim fiebat *ſancta, Deo dicata, commercio hominum exemta*, & ita *nullius*.

Sub lege ceremoniali erant cultus diuini ſpecies.

§. VIII. Hæc fuit *votorum* ratio ſub & ante Moſen, imo ſub ipſis etiam ethnicis, quorum ſacerdotes plurima ex fidelium religione decerpſerant & cultu idololatrico adulterauerant. Erat vtique *cultus diuini* ſpecies, quamdiu Deo placuerat, *cultum ceremonialem*, ad certa ſacra externa adſtrictum, ſibi exhiberi. Nec mirandum eſt, PAVLVM adhuc aliosque fideles ex iudæis voto *Nazaræatus* ſe obſtrinxiſſe, *Act. XVIII*, 18. *XXI*, 24. cum ſub ipſis fidei incunabulis fideles ex iudæis, ne quidem apoſtolis exceptis, inſtituta veteris teſtamenti ſollicite obſervarent. Ananiam quoque & Sapphiram *Act. V.* votum feciſſe ATHANASIVS *de paſſ. & cruc. domin. tom. I. p.* 993. *edit. Pariſ.* aſſerit, aiens: *qui cum Deo vota feciſſent, ex votis ſubtraxerant*; ſed ſine omni fundamento; quod liquet ex *verſ.* 4. vbi PETRVS rotunde fatetur, & agrum

&

& pretium agri ante *oblationem* fuiſſe in eius libero arbitrio. Offerebat autem *ſubdole* partem pretii in *vſus pauperum* loco integri pretii, quod ſeſe offerre ſimulabat, & ita propter *extremam hypocriſin* puniebatur.

§. IX. Enimuero in nouo teſtamento *religio voti* non ita vſum habere amplius potuit, vt in veteri fœdere. Reſtituit enim Saluator ſuo aduentu *libertatem* cultus diuini, voluitque in poſterum potius Deum in *veritate*, quam externis hiſce elementis & ſignis *ſpirituque* magis quam *legis vinculis* conſtricta religione inuocandum eſſe, *Ioh. IV*, 23. quod apoſtoli tandem animaduertentes magnopere pro *libertate* hac concertarunt. Cultu hoc ita emendato & reformato, *voti* quoque *religio* exſpirauit, nec vſus eius ad noui fœderis ſimplicitatem accommodatus fuit, qua de cauſa noſtrates recte docent, cultum Dei in nouo teſtamento in *votis* faciendis haud quærendum eſſe, obſeruante CHEMNITIO *cit. l. c.* 7. Nec primæui chriſtiani ea nuncupaſſe, *certo cultu* Deo exhibendo, leguntur, ne quidem *aſcetæ*, duriori quamuis abſtinentia, *voluntaria* tamen, conſpicui. NARCISSVS amore *vitæ philoſophicæ* ſine vllo *voto* ſeſe in ſolitudinem abdebat; tandem vero ad ſuam reuertebatur eccleſiam. *Cœlibatus & virginitas* in magno habebantur pretio, plurimique hac abſtinentia inclareſcebant; aſt *voti cultus* his non accedebat, ſed opera dabatur, vt in *ſpiritu* & *veritate* ſe totos Deo conſecrarent.

Votorum vſus non æque in N. T. ac veteri.

Nequidem apud aſcetas.

§. X. Equidem Auctor *de la vie de S. Cyprien*, qui *Pariſiis anno* 1717. prodiit, *p.* 41. 65. *&* 79. euidentiſſima ſe reperiſſe veſtigia votorum *cœlibatus* exiſtimat in operibus CYPRIANI, demonſtrantia, ad minimum circa medium ſeculi III. *votorum religionem* vſitatam fuiſſe. Non adeo quidem mirandum foret, ſi votorum ſolennium exempla tempore epiſcopi Carthaginenſis adferri poſſent, quo iam quædam ita compoſita erant, ad quæ cultus *votorum*, fœderis antiqui exemplo, applicari poſſet. Non tamen veritas huius praxeos tam euidens eſt, vt omni careat dubio. Audiamus perpendamusque verba CYPRIANI. Primus locus eſt in *tr. de habitu virgin. p.m.* 94. *edit. Oxon. vt, quæ ſe Chriſto dicauerint, & a carnali concupiſcentia recedentes tam carne quam mente ſe DEO* VOVERINT, *conſumment opus ſuum magno præmio deſtinatum; nec ornari iam aut placere cuiquam niſi domino ſuo ſtudeant.* Epiſcopus Oxonienſis *votorum religionem* eo tempore vſitatam his verbis demonſtrari poſſe, ingenue fatetur. Alter locus eſt in *epiſt.* 4. Interrogatus erat CYPRIANVS de quibusdam virginibus, quæ *cum in ſtatu ſuo eſſe & continentiam firmiter tenere decreuerint, detectæ ſint poſtea in eo-*

Examinantur argumenta diſſentientium ex ſeculo III. depromta.

 dem

dem lecto pariter manſiſſe cum maſculis. Firmiter ſibi perſuadet AVCTOR *de la vie de S. Cyprien p.* 65. *in not.* CYPRIANVM de iis virginibus, quæ *votum virginitatis* ſuſceperant, locutum fuiſſe, id quod colligit ex ſubſequentibus verbis: *Quod ex fide ſe Chriſto dicauerunt, pudice & caſte ſine vlla fabula perſeuerent*, & paulo poſt: *Quid? Chriſtus, dominus & iudex noſter, eam virginem ſuam ſibi dicatam & ſanctitati ſuæ deſtitutam iacere cum altero cernit.* Denique: *quæ hoc crimen admiſit, non hominis, ſed Chriſti adultera eſt.* Obſeruauit iam DVPINIVS, fatente prælaudato Auctore, CYPRIANVM in *cit. epiſt.* 4. de iis virginibus loqui, quæ *propoſitum ſimplex*, ſine *voto*, caſtitatem conſeruandi habebant, & ita *decreuerant*, continentiam tenere. Iam vero non omne *propoſitum* aut *conſilium* ſtatim votum eſt, vt non diffitentur huius doctrinæ vindices apud CORVINVM *P. I. de perſ. & benef. eccl. lib.* 3. *tit.* 10. *n.* 3. Verba, quæ *voti formalis* verum ſenſum præ ſe ferre dicuntur, minime eum euincunt, cum & *decretum propoſitumque* de ſeruanda virginitate id efficiat, vt virgo *ſe ex fide Deo dicaſſe* dici queat. Quodſi voti reæ fuiſſent, de quibus loquitur CYPRIANVS, matrimonium inire ſine graui peccato haud potuiſſent, quod his tamen haud interdictum erat. *Si autem*, ait epiſcopus Carthaginenſis, *perſeuerare nolunt vel non poſſunt; melius eſt nubant, quam in ignem delictis ſuis cadant.* Iamiam RIGALTIVS hoc quoque obſeruauit, & *voti religionem* in hiſce defeciſſe contendit. Nec in primo loco de *voto continentiæ* ſermonem eſſe, integer *de habitu virgin.* liber docet. Virgines, quæ propoſitum *caſtitatis ſeruandæ* conceperant, ſine vlla tamen *voti religione*, recte dicuntur *ſe Chriſto dicauiſſe, ſe mente Deo vouiſſe*, quod vel *cit. epiſt.* 4. docet. Plures eo tempore virgines erant, a *voto monaſtico* alieniſſimæ, in *propoſito* tamen ſeruandæ virginitatis conſtantes, eodem modo vt apud Therapeutas eiuſmodi virgines olim fuerant, teſte EVSEBIO *lib. II. hiſt. eccl. c.* 17., quæ *vſque ad extremam ſenectutem virgines manebant.* De his, non *monaſticis*, loquitur CYPRIANVS, imo in genere ſermonem ad *virgines* dirigit, inquiens: *Nunc nobis ad virgines ſermo eſt.* Virgines non quaſcunque intelligit, ſed eas, quæ *virginitatis* propoſitum ſuſceperant, quæ *virgines* principaliter dicebantur; *voto* autem nullo obſtrictæ erant,

Voti religio tandem inualuit cultu nouo ceremoniali introducto.

§. XI. Quemadmodum vero iam ſeculo III. plura ad ſtatum teſtamenti veteris & cultum Leuiticum inclinare cœperunt, *quarto* vero & *ſequente* maiori cum impetu omnia ad eum ruerunt; ita *voti reli-*

religio ad cultum, nouo prorſus ſacerdotio ornatum plurimisque inſolitis inſtitutis inſtructum, facile applicari potuit, nihilque adſtante rerum facie, patribus prius aut antiquius fuit, quam *cultum votorum* commendare, celebrare, & in eo *deuotionem* extraordinariam quærere. Rariora in patribus primitiuæ eccleſiæ, quæ tribus prioribus floruit ſeculis, *votorum* veſtigia occurrunt; imo ad ea nuncupanda adhortationes aut commendationes deſunt, quia ipſam Chriſtianismi praxin in *veritate* & *ſpiritu* vrgebant commendabantque. Hac neglecta & imaginibus rerum ſacrarum introductis, *voti religio*, *ad vmbras* accommodatiſſima, in pretio haberi & inculcari cœpit. Pium vtique cenſebatur, abſtinere, ieiuniis corpus affligere, preces quotidie fundere, opera miſericordiæ exercere, inuiſere frequentiſſime templa, ſimiliaque: aſt ſi hæc ex *voto* DEO promiſſa & fideliter exhibita erant, opera pietatis eſſe excellentiora & illuſtriora, imo DEO magis placitura iudicarunt, vt ex doctrina doctorum catholicorum demonſtrat VOETIVS *P. II. de polit. eccl. lib.* 4. *tr.* 4. *ſect.* 1. *c.* 2. §. 5. Incenſus hoc modo ardor & zelus quidam in hominibus indiscretus, ad *votorum* nuncupationem, eſſe cœpit, adeo vt materia eorum latiſſime dilatata fuerit. In veteri fœdere hæc circumſcripta, & ad certas res reſtricta, nec vouenti integrum fuit, pro lubitu quascunque res vouere: praxis noui teſtamenti corruptior, prorſus indomita, & nullis adeo vinculis conſtricta fuit, id quod ad patrimonium eccleſiarum magnas fecit acceſſiones.

§. XII. Sed etiam ſucceſſu temporis *durius vinculum* votis iniectum fuit, quod nec vetere teſtamento, nec iure eccleſiarum antiquo eis inerat. Neque enim olim votum *virginitatis* abſolute impediebat nuptias, licet perfidia earum, quæ temere contra *votum* ad eas properabant, cenſuris eccleſiaſticis ſubiicerentur, & ad pœnitentiam agendam adducerentur, quod liquidum eſt ex *c.* 2. 7. 9. 14. 41. *C.* 27. *q.* 1. LEO I. *in c.* 1. *C.* 20. *qu.* 3. euidentius de voto *monachatus* ita loquitur: *Propoſitum monachi proprio arbitrio & voluntate ſuſceptum deſeri non poteſt absque peccato. Quod enim vouit DEO, debet & reddere. Vnde qui relicta ſingularitatis profeſſione ad malitiam vel ad nuptias deuolutus eſt, publicæ pœnitentiæ ſatisfactione purgandus eſt: quia etſi innocens militia & honeſtum poteſt eſſe coniugium, electionem tamen meliorem deſeruiſſe transgreſſor eſt.* Peccaſſe ergo talis transgreſſor arguitur, non vero matrimonium diſſoluitur. Cum duriſſimo vinculo.

Discrimine habito voti ſolennis & minus ſolennis.

§. XIII. Tandem vero his votis *nexum indiſſolubilem* fuiſſe iniectum conſtat, ſubtili quadam excogitata diſtinctione inter votum *ſolenne* & *minus ſolenne*, cuius forſan auctor cum Scholaſticis fuit GRATIANVS poſt *c.* 8. *D.* 27. vbi veterum ſententias hoc modo conciliare ſtuduit. THEODORVS in *c.* 3. *D.* 27. hac diſtinctione non eſt vſus, ſed ſimpliciter pronunciauit: *Si vir votum virginitatis habens, adiungitur vxori, poſtea non dimittat vxorem, ſed tribus annis pœniteat.* Hoc modo etiam idem textus repetitur in *c.* 42. *C.* 27. *q.* 1 & quamuis in *cit. c.* 3. vox *ſimplex* textui inſerta ſit, eam tamen ab omnibus MSCtis abeſſe & ex *gloſſa interlineari* textui irrepſiſſe, notant correctores, quam poſtea pontifices, Decreto ſine examine vtentes, approbarunt in *c.* 4. *ſqq. X. qui cler. vel vouent. matrim. contrah. poſſ.*

Votum obligat ſine acceptatione hominis.

§. XIV. Vt vero de *vinculo* voti & eius *qualitate* eo rectius conſtet, natura eius paucis examinanda. In voto (1) fit PROMISSIO DEO. Promiſſio quæuis duorum conſenſu conſtat; *oblatione* promittentis & *acceptatione* eius, cui fit promiſſio. Hanc in voto deficere, & ſolam *oblationem promittentis* ſufficere, communiter aſſerunt, id quod de *acceptatione hominis* omnino verum eſt; neque enim votum *homini*, ſed DEO fit, adeoque illius *acceptatio* adeſſe nequit. *Acceptationem* tamen *Dei* accedere, non inepte iudicat B. TITIVS *in iur. priu. lib. IV. c.* 13. *§.* 6. quæ ex præſcripto diuinæ *reuelationis* præſumitur, ſecundum quam vota nuncupata ſoluenda eſſe Deus iuſſit. Id ipſum eleganter obſeruat TERTVLLIANVS *de ieiun. c.* 11. *p. m.* 550. *votum, cum a Deo* ACCEPTATVM *eſt, legem in poſterum facit per auctoritatem* ACCEPTATORIS. *Exinde enim faciendum mandauit, qui factum comprobauit.*

Promiſſio fit Deo.

§. XV. Promiſſio hæc *ſoli* DEO fit, quia potiſſimum ad cultum ei exhibendum tendit. Quod in *pauperum* vel *piarum cauſarum* commodum promittitur, etiam per *votum* fieri poteſt, ſi Deo promittit vouens, ſe in pauperes vel vſum eccleſiarum hoc vel illud erogaturum eſſe. Quamuis enim etiam *expreſſo pacto* cum his, qui eccleſiam repræſentant, vel curam pauperum habent, eo nomine contrahi poſſit, vt ex *pacto vero* ita teneatur & conueniri poſſit; non dubium tamen eſt, quin etiam hic cultus *voto* perfici queat, vtpote quod quis voluit in *redemtionem captiuorum*, in *ſolatium pauperum* &c. quæ opera miſericordiæ ſibi accepriſſima eſſe, ipſe profeſſus eſt Saluator *Matth. XXV*, 35. 36. 40. Eſſe tamen diſcrimen inter *votum* & *pactum*, res ipſa loquitur. Voto enim *obligatio* Deo ſoli quæritur; pacto vero etiam *homini*, cui pro-

Inde diſcrimen inter votum & pactum.

promiſſio facta. Proinde ex *pacto* etiam externo obligatio *directo* naſcitur, vt is, cui *ius ad rem* quæſitum eſt, agere poſſit contra promittentem: non item ex *voto*. Deeſt inter homines, qui *directo ius ad rem* ex voto perſequi, & cogere *ſuo iure* vouentem poſſit, & quamuis perfidus in Deum omnino grauiſſime peccet, quia tamen ſoli Deo *obligatio* quæſita, ei quoque vltio relinquenda. Ita ATHANASIVS *de paſſion. & cruc. dom. tom. I. oper. p.* 993. rationes ſubducere videtur: *Scire debemus, & nequaquam ignorare, quæcunque nos promittimus Deo, non ea deinceps noſtra eſſe, ſed Dei: & ſi inde quid defraudemus, ea non nos ſumere iam tanquam noſtra, ſed vt DEI ſacrilegio compilare*, cuius DEVS ipſe eſt vindex, quod exemplo Ananiæ & Sapphiræ illuſtrat, per errorem ſupponens, eos votum nuncupaſſe.

§. XVI. Dixi: ex *voto* ſoli DEO *primario* obligari vouentem, non *homini* ius eſſe quæſitum, vt exinde agere queat; id quod de *regula* intelligo, quæ ex *voti* conceptu fluit. Ex *accidente* contingere poteſt, vt homo quoque *executionem voti* vrgere, & vouentem ad eam compellere poſſit, idque vel *poteſtate diuinitus conceſſa*, qua DEVS etiam ius ſibi debitum perſequi poteſt: vel *publica lege ius exigendi certis perſonis indulta*. Illa olim præditi erant *ſacerdotes* in antiquo fœdere, quos DEVS huic rei, ceu certæ cultus ſpeciei, præfecerat, vt votum vouentes præſtarent, vel certis caſibus iuxta legem, auctoritate ſacerdotum, redimerent. Sicuti ergo in aliis, ita quoque in *exactione votorum*, iure DEI, ſibi delegato, vtebantur.

Quatenus executio votorum hominibus commiſſa? ſcil. ſacerdotibus in veteri fœdere.

§. XVII. Eandem poteſtatem etiam *clerus maior noui fœderis* ſeu *epiſcoporum cohors* ſibi vindicat, idque ex duobus omnino argumentis: (I) quia *ſacerdotium veteris teſtamenti* cum omni iure & prærogatiua in epiſcopos translatum eſt, adeoque eadem poteſtate fungi & gaudere debent, qua olim *ſacerdotes*. Hoc principium a temporibus CYPRIANI in ſcriptis patrum tam altas radices egit, vt ſine vlla hæſitatione concluſiones quotidie inde formentur, & vniuerſum ius canonicum eo ipſo infectum ſit, vt ſæpiſſime obſeruaui, ſpeciatim autem ſupra *lib.* I. *tit.* 2. §. 109. *p.* 170. & *tit.* 15. §. 10. *p.* 488. *tit.* 24. §. 3. *p.* 553. (II) quia epiſcopis & inprimis pontifici in Petro omnis poteſtas in cœlis & terra data & communicata eſt per Chriſtum, *Matth. XXVIII*, 18. quippe qui *ſucceſſores apoſtolorum* ſe dicunt, iuxta CYPRIANI & aliorum patrum hypotheſin, adeoque *apoſtolica*, imo *vicaria Chriſti poteſtate* funguntur. Non ſolus pontifex *vicarius Chriſti* dicitur: omnes epiſcopi idem prædicatum ſibi vindicant aſſeruntque. Quid euidentius effato ISIDORI

An quoque in nouo?

PELV-

PELVSIOTAE *lib. I. ep.* 136. *epiſcopus*, ait, *qui Chriſti typum gerit*, *ipſius munere fungitur.* Vtrumque fundamentum coniungitur in *capitul. Carol. lib. VII. cap.* 390. *apud* BALVZ. *tom. I. p.* 1109. vbi *ſacerdotes vice Dei in eccleſia legatione fungi* dicuntur. Sed hæc notiſſima ſunt & pluribus aliis illuſtrata locis a IOANNE LAVNOIO *p. III. epiſt.* 2. *& paſſim alibi.* Addi etiam poſſet (III) quod epiſcopi ſint *animarum curatores*, quorum iurisdictioni potiſſimum cauſæ *peccatorum* ſubiectæ ſunt, pro quibus præcauendis illi ſtrenue vigilant. Hanc proinde præmittit ſententiam INNOCENTIVS III. in *c.* 6. *X. h. t.* aitque: *Licet vniuerſis liberum ſit arbitrium in vouendo*, *& neceſſitas in votis locum non habeat*, *ſed voluntas ; vsque adeo tamen ſolutio neceſſaria eſt poſt votum*, *vt* SINE PROPRIAE SALVTIS DISPENDIO *alicui reſilire non liceat ab his*, *quæ ſponte & ſolenniter repromiſit.*

Talem poteſtatem circa vota non habent miniſtri eccleſiæ poteſtantium,

§. XVIII. His ſub fundamentis ius *votum exigendi*, *transmutandi*, vel in eo *diſpenſandi* ſibi tribuunt epiſcopi: non æque tamen proteſtantes. Nam primum fundamentum non agnoſcimus, & miniſtris eccleſiæ, qualescunque fuerint, *ſacerdotium veteris teſtamenti* cum omni iure & prærogatiua communicatum eſſe negamus. Alterum, quod a *vicariatu Chriſti* deſumitur, & a *ſucceſſione apoſtolica*, itidem vel æquiuocum eſt, vel petit id, quod eſt in principio, quod alibi iam traditum eſt. Vltimum forſan maioris momenti eſt. Iurisdictioni epiſcopali quod ſubiectum eſt, *conſiſtorio* vt plurimum tribui ſolet, vtpote per quod principes euangelici *epiſcopalem iurisdictionem* explicare dicuntur. Quodſi ergo noſtræ miniſtri eccleſiæ ea non ſunt præditi poteſtate, vt *votorum arbitri* & iudices, *vice Dei*, eſſe poſſint, ad minimum tamen ea cauſa conſiſtoriis vindicanda eſt. His in genere WEBERVS *de conſiſtor. iur. c.* 27. *ſect.* 25. *caſus & cauſas conſcientiæ* vindicat, tanquam *obiectum genericum conſiſtorii*, *eo quod primaria illius iudicii intentio eſt*, *conſcientiam informare*, *pacare*, *& iudicare*, vt in fine *cit. cap.* WEBERVS ait. Accedit, quod vota *iuramentis* æquiparare ſoleant, quæ ſuo modo ad *poteſtatem eccleſiaſticam* plurimi trahere intendunt, vt *lib. II. tit.* 2. §. 30. indicaui. Enimuero ſicuti poſterius adhuc dubium eſſe, *cit. l.* oſtendi, ita in doctrina de *votis* id tantum in quæſtione eſt: *Vtrum conſiſtoria ea polleant poteſtate*, *qua epiſcopi vtuntur*, *vt vota indiſtincte*, *vice Dei*, *exigere*, *& vouentes ad ea ſoluenda adigere queant?* Exercent conſiſtoria noſtra, vt aliquoties dixi, iurisdictionem a principe ſibi delegatam, adeoque quatenus principes, virtute *imperii*, eam exercent, etiam conſiſtoria, ex *delegatione*, ea vtun-

nec conſiſtoria.

Digitized by Google

tuntur. Principes autem *iure epiſcopali* conſiſtoria adornare, dirigere & inſtruere non recte dicuntur, nec ad hoc iudicium temere & indiſtincte trahendum, quicquid epiſcopi ex erronea perſuaſione, vt *Dei vicarii*, ſibi ſingulariter vindicarunt, præſertim in ſolutione *votorum*, quorum plura ita comparata ſunt, vt, niſi ſponte præſtentur, virtutem ſuam amittant.

§ XIX. Pergo itaque ad alterum fundamentum, ſi legibus publicis votis quibusdam *efficacia externa* tributa, & certis quibusdam perſonis *ius exigendi* conceſſum. Neque enim dubium eſt, quin legislator obligationi *internæ* quandoque, iuſta cauſa id ſuadente, poſſit *externam vim & efficaciam* tribuere. Diſtinguendum vero ante omnia eſt inter votum *perſonale & reale*: illud perſonæ vouentis facto & deuotione conſtat; hoc vero ſumtu expeditur, & bona reſpicit, vnde aliquid *in honorem Dei* vel *pietatis cauſa* exſoluendum eſt. BRVNNEM. *lib. II. iur. eccl. c. 7.* § 6. Illud obligationem *externam* non accepit, niſi *iure canonico*, quo quæuis negotia, conſcientiam tangentia, *imperio externo* diriguntur, quod tamen proteſtantes damnant, & ea de cauſa id ipſum in hac materia in ſuas trahere partes nequeunt. Huc pertinet votum *ieiunii, abſtinentiæ &c.* adeoque admitto ſententiam B. TITII *cit. l.* §. 12. voti *perſonalis* obligationem heredi imponi non poſſe, vtpote ſi teſtator dixerit: *T. heres eſto, ſi ſingulis hebdomadibus votum ieiunii a me celebratum continuauerit.* Iure quidem canonico hæc ſententia in *c. 6. X. h. t.* fundata eſt, quippe quo quæuis vota *externam vim cogendi* acceperunt; id vero a ſaniori doctrina, quam nos amplectimur, alienum eſt. Nam 1) quod in defuncto tantum *internam obligationem* ex ſua natura produxit, id in *herede* plus operari nequit. Accedit 2) quod talis conditio, qua quis *ſpe lucri* ad cultum quendam inuitatur, a turpitudine haud aliena & ſic pro non ſcripta habenda ſit, vt in ſimili caſu docet KNIPSCHILD. *de fideic. famil. c. VI.* §. 391. *ſeqq.*

Exigi poſſunt vota ab hominibus, ſi vis externa per leges iis quæſita,

quæ deeſt in votis perſonalibus,

§ XX. In voto *reali* adeſt *obligatio externa*, idque ex *impoſitione legis*, cuius eſt, factum quodcunque *obligatorium* reddere vel eidem obligationem detrahere. Hæc ratio ſolidior & ſanior eſt, quam iuris canonici, quæ omnem vim votis ex *ſacerdotio & vicariatu Chriſti*, epiſcopis proprio, aſſignandam eſſe iubet; ius *ciuile* autem votum *reale* confirmauit, & ex hac *confirmatione* vim accepit. Ideo autem confirmauit, quod *patrimonium*, ſeu *cauſam bonorum*, non vnice *factum perſonale ſimplex* vouentis reſpiciat, adeoque eo facilius executioni dari & coactionem recipere poſſit. In *l. 2. pr. de pollicit.* notanter ea de cauſa

adeſt vero in voto reali.

dicitur: *Si quis rem aliquam vouerit, voto obligatur, quæ res perſonam vouentis, non rem, quæ vouetur, obligat.* Addit, *voti obligationem ad heredem tranſire conſtat*, veluti ſi quis decimam bonorum pauperibus vouerit, & antequam eam ſeparauerit, deceſſerit, *heres ipſius decimæ nomine obſtrictus eſt. cit. l. 2. in f.* Cui autem hoc caſu exactio competit? Episcopo ab antiquo hæc tributa eſt per *legem publicam*, non ex cauſa *ſacerdotii* veteris teſtamenti, multo minus ex *vicariatu Chriſti;* ſed quia a primordio eccleſiarum presbyteri, inter quos *primi* ſunt epiſcopi ſecundum HILARIVM *in* 1 *Tim. III.* fuerunt *omnium indigentium curatores*, vt IVSTINVS *apol. II. in f. p.* 99. ait, adeoque nemini id, quod ad *pauperum patrimonium* augendum referri debet, potius committendum fuit, quam episcopo, cui per tot ſecula ex eadem ratione *cura bonorum eccleſiaſticorum*, quæ ſunt *patrimonium pauperum*, concredita fuit. Hæc peculiaris officii ratio conciliauit quoque epiſcopis hanc prouinciam, vt, quæ *voto reali* vel in *vſus pauperum* vel *captiuorum*, vel *eccleſiarum* promiſſa fuerunt, ab iis exigerentur, & in debitum finem conuerterentur. Vid. *l.* 46. *C. de epiſc. & cler.* Hanc rationem etiam recte amplectimur in noſtris eccleſiis, vt, cui cura patrimonii ſacri commiſſa eſt, is quoque ex *lege publica* ſe ad hanc exactionem legitimare queat, & debitorem ad ſolvendum votum compellere.

In quibus epiſcopo olim exactio data.

§. XXI. Obligant ergo *vota*, ſed non omnia *æquali modo: realia* etiam externam obligationem & actionem producunt, non item *perſonalia*, quorum obligatio hoc intuitu *imperfecta* dici poteſt, vel *conſcientiæ*. Neque tamen credendum eſt, vinculum illud, quod intuitu *hominum* imperfectum eſt, intuitu Dei tale quoque eſſe, quin potius reſpectu eius *perfectiſſimum* eſt, conſcientiamque ſtringit, vt grauiſſime peccet, qui votum non ſoluit. Quamuis enim vota haud ſint *commendanda* cum eccleſiæ Romanæ doctoribus, cultu noui teſtamenti ea non amplius ſuadente; *nuncupata* tamen, niſi aliunde vitium habeant, ſunt ſoluenda, nec credendum eſt, obligationem votorum legi ceremoniali ſimpliciter deberi. Eleganter id illuſtrat B. SPENERVS in theol. Bedencken *tom. II. c. 3. art. 1. ſect. 3. p.* 9. his verbis: Jch halte davor, die Ehrerbietung gegen ſeinen GOTT erfordere dieſes, daß er, was er einmal demſelben zugeſaget, alſo lang zu halten willig ſey, als ihm müglich iſt, und derſelbige ihn nicht davon loßſpricht. Wir haben GOttes ausdrücklichen Befehl in dem Alten Teſtament 4 Moſ. 30, 3. Wenn jemand dem HErrn eine Gelübde thut, oder einen Eyd ſchweret, daß er ſeine Seele verbindet, der ſoll ſein Wort nicht ſchwächen, ſondern alles thun,

Voti perſonalis obligatio reſpectu Dei eſt perfectiſſima.

thun, wie es zu ſeinem Munde iſt ausgegangen. Und 5 Moſ. 23, 21. u. f. Wenn du dem HErrn deinem GOTT eine Gelübde thuſt, ſo ſolt du es nicht verziehen zu halten. Denn der HERR dein GOTT wirds von dir fordern, und wird dir Sünde ſeyn. Wenn du das Geloben unterwegen läſſeſt, ſo iſt dirs keine Sünde. Aber was zu deinen Lippen ausgegangen iſt, ſolt du halten und darnach thun, wie du dem HERRN deinem GOTT freywillig gelobet haſt, das du mit deinem Munde geredet haſt. Dieſe Verordnungen aber haben wir nicht anzuſehen, als wären ſie allein Stücke des Levitiſchen Geſetzes, ſo uns Chriſten nicht verbinden: indem ſie vielmehr eine Pflicht ſind der natürlichen Gerechtigkeit. Dann diejenige Gerechtigkeit und Wahrheit, welche von mir fordert, daß ich meinen Nächſten, dem ich etwas zugeſaget habe, das Verſprochene halte, erfordert nicht weniger von mir, daß ich GOTT das Angelobte halte: und wie ſich mein Nächſter drüber beſchweret, und es als einen Mangel der Wahrheit, der Liebe, und, ſo er ſonderlich vornehmer iſt, des reſpects annimmt, wo ich mit der Leiſtung zurück bleibe, ja ſo viel höher er gegen mir iſt, ſolche Unterlaſſung zu ſo viel mehrerem Schimpff ſich anziehet; eben alſo ſtreitets auch wider die Ehrerbietung gegen GOTT ſo wohl, als wider die Wahrheit, wo ich mir die Freyheit nehmen wolte, dasjenige zu ſchwächen, was ich meinem GOTT gelobet habe, gegen welchen ich gleichwol alles unterlaſſen ſolte, was nur den geringſten Schein einer Verachtung gewinnen möchte. Weswegen ich auch nicht ſehe, wie unſere Chriſtliche Freyheit uns dieſer Verbindung losmache: Denn es hat uns zwar freylich unſer liebſter Heyland, wie von dem Moſaiſchen knechtiſchen Geſetz, alſo von aller dienſtbahren Beobachtung äuſſerlicher Dinge frey gemacht, daher ſich ein Chriſt, ſo in dem Glauben ſtehet, kein Gewiſſen über etwas deſſen, ſo zum Munde eingehet oder ſonſten den Leib berühret, machet, ſondern getroſt durchhin, nemlich durch alle menſchliche dem Gewiſſen aufgelegte Ordnungen reiſſet: aber der HERR hat uns von der Pflicht der Wahrheit und der Ehrerbietung gegen ſich nicht frey gemacht, ſondern dieſe iſt eher genauer als vorher. Ja, wie niemand ſagen wird, daß ich aus der Freyheit, die ich in Chriſto habe, frey ſey von denjenigen Zuſagen, welche ich meinem Nächſten gethan habe, und er alſo ein Recht gegen mich daraus erhalten hat; ſo ſehe ich nicht, wie die Zuſagen gegen GOTT weniger verbindlich ſeyn, und um ſolcher Befreyung willen ohne Sünde hindan geſetzet werden könten; und

hingegen wie ich den Nahmen nicht zu haben, daß ich meinen Worten gegen den Nächſten keine Krafft gegeben hätte, das äuſſerſte und meine gröſte Ungelegenheit thue; ſo muß mir auch die Beſchwerde, ſo ich von dem Gelübde habe (immer zu reden von demjenigen, in dero Haltung keine Sünde ſtecket,) zu vermeiden nicht ſo lieb ſeyn, deswegen mich von demſelben mit Verletzung der Wahrheit loß zu würcken.

In voto deſideratur arbitrium diſcretionis,

§. XXII. Præterea (II) in omni voto, vt in quauis promiſſione, deſideratur tum *arbitrium diſcretionis*, vt in *c.* 2. *X. h. t.* dicitur, *cum intentione ſeria & conſtante*, *ſeſe voto obligandi*, tum *libera poteſtas*. Quicquid *in tenera ætate facilitate* potius, quam ex *arbitrio diſcretionis*, ſeu *iudicio diſcretiuo* promiſſum, non obligat vouentem, neque DEVS tale promiſſum acceptaſſe præſumitur ex ſumma, qua erga homines imbecilles eſt, benignitate. *cit. c.* 2. *Arbitrium discretionis* deſiderat *maturum iudicium*, vt id, quod vouemus, plene intelligamus, ſimulque perſpectum cognitumque habeamus, id ipſum intra vires noſtras poſitum eſſe. *Eccleſ. V*, 1. Si quid vouemus, antequam de virium noſtrarum vigore ſufficiens ferre iudicium poſſimus, votum reuera *indiſcretum* eſt, qualia plura ſunt *monaſtica*, vt noſtrates obſeruant. Denique *intentio conſtans* vel ideo adeſſe debet, quia, vt ſupra iam obſeruaui, *propoſitum ſimplex* voluntatis, v. c. de non nubendo, votum non conſtituit, nec obligat, vt ALEXANDER III. in *c.* 3. *X. h. t.* non diffitetur. Plures olim tale *propoſitum*, continentiam ſeruandi, geſſiſſe, ſupra notaui: *votum* id autem fuiſſe nemo dixerit. Equidem cor hominum ſcrutatur DEVS, mentemque intelligit; non tamen id ipſum in *votum* detorquet, quod ſine *intentione vouendi* homo propoſuit. Aliud enim eſt, ſibi quid *proponere*, mente decernere: & aliud, DEO ſanctiſſimo quid *polliceri*, *cum intentione ſe DEO obligandi.* Non ſemper qui proponit aliquid promittere, id ipſum promittit, nec *deſtinatio* vbique in actum deducitur, adeoque effectum habere nequit.

intentio conſtans

& facultas vouendi.

§. XXIII. Denique *facultas vouendi* in quibus deeſt, horum vota non valent, nec *iure diuino*, niſi hi conſentiant, quorum conſenſus deſideratur. Id rurſus naturale eſt, & omni promiſſo commune. Vnde etiam iure ciuili approbatum, *l.* 2. §. 1. *de pollicit.* Ius quoque canonicum non abhorret ab hac doctrina, *c.* 7. *X. h. t.* ſingularem tamen collocat exceptionem in *voto vltramarino*, quo olim ſe cruce ſignati ad ſubſidium terræ ſanctæ ferendum obſtringebant, quippe quod mariti *ſine vxorum voluntate* nuncupare potuere, quod propter ex-

Exceptio eſt in voto vltramarino.

extremam neceſſitatem conſtituiſſe videtur INNOCENTIVS III. in *c. 9. verſ. in tanta X. h. t.* Facile enim præuidebat, vxores rarius conſenſuras fuiſſe in tam periculoſiſſimum iter, experientia doctas, hac inſulſa expeditione fere vniuerſam iam exhauſtam eſſe Germaniam, vt vix ſeptem mulieres poſſent inuenire virum, vt BERNHARDVS teſtis eſt.

§. XXIV. Denique (III) id quoque euidens eſt, id, quod vouetur, debere eſſe *poſſibile* & *licitum*, non tamen *praeceptum*: quod ex *lege diuina* per ſe mandatum eſt, voto ſuperflue promittitur, vel ſi promittitur, eſt tantum debiti noſtri recordatio. Vota *illicita* nullum vinculum habere, *in theſi* verum eſt; quæ vero talia ſint, *in hypotheſi* cum eccleſiæ Romanæ doctoribus non conuenimus. In tribus *votis monaſticis* hi perfectionem ſummam, *opus meritorium*, cultumque diuinum quærunt: nos ea reprobamus, nicht allein, weil ſie auch in Vermeſſenheit und noch darzu Einbildung des Verdienſtes geleiſtet werden, ſondern auch weil die gelobte Keuſchheit nicht in des Menſchen Gewalt ſtehet, und die knechtiſche Verbindung an Menſchen zu blinden Gehorſam ein ſündlicher Strick iſt, vt ait SPENERVS *vol. vlt.* der *theol.* Bedencken *P. II. p.* 19. & plenius explicat CHEMNITIVS *in exam. concil. Trid. cit. l.* Vota *peregrinationum* noſtris aduerſantur principiis, quæ illi ex ſuis in ſummo habent pretio. Votum *cruce ſignatorum* in ſeculo barbaro ad *expeditionem in terram ſanctam faciendam* ſanctiſſimum & rei chriſtianæ admodum ſalutare credebatur, quod tamen ei magis nocuit, quam profuit, vt non diffitetur FLEVRY *tom. XVIII. hiſtor. eccl. in diſcurſ. prælim.* ne dicam de aliis cauſis, quæ illud damnarunt. Votum *ieiunii* licitum eſſe cenſetur communiter: quandoque tamen *impoſſibile* eſſe poteſt, & *peccaminoſum*, ſi ſaluo corporis ſtatu ſeruari nequit. Ita iudicat B. SPENERVS *vol. II.* der *theol.* Bedencken *c. 3. art. 1. ſect. 4. p. 13.* Indem die wiſſentliche Schwächung der Geſundheit in dieſem Fall eine Art des Selbſt-Mords wäre, und wir alſo bey unſerm Gewiſſen verbunden ſind, alles dasjenige, was in unſerm Willen ſtehet, zu vermeiden, wodurch das Leben abgekürtzet, die Geſundheit geſchwächet, und wir alſo GOtt und dem Nächſten länger und ungehinderter zu dienen gehindert würden. Alſo würde ſich derjenige, der dennoch wiſſentlich wider ſeine Geſundheit darinnen handeln wolte, ſothaner ſchweren Sünde ſchuldig machen, und die Verantwortung alles deſſen auf ſich laden, was er ſonſten noch Gutes ausrichten können, und ſich darzu untüchtig gemacht hat. Ceterum in genere nos damnamus vota *meritoria,*

Vouetur poſſibile & licitum.

In applicatione tamen ſæpe hæret aqua.

ritoria, nec in iis *per ſe* cum BELLARMINO *de monach. c.* 16. quærimus *cultum diuinum*, quamuis forſan *vouentes* vtplurimum ea opinatione duci videantur.

Epiſcopis attribuitur ius vota mutandi & relaxandi,

§. XXV. Quod ſupra de *iure ſacerdotali*, episcopis in vota nuncupata tributo, dictum eſt, id inprimis ſeſe exſerit in *redemtione*, *mutatione*, *diſpenſatione*, & *dilatione* votorum, quam poteſtatem ius canonicum *episcopis* vindicat, quippe qui *ſacerdotium præſtantius* & *potentius*, quam veteris teſtamenti myſtæ, conſecuti dicuntur. Nec vllum votum a *poteſtate episcopali* excipitur in iure canonico, quam *vltramarinum* in *c. 9. X. h. t.* circa quod omnem poteſtatem ſibi reſeruauit ſedes papalis. Ex ſtylo tamen curiæ Romanæ adhuc quatuor huic adiungi ſolent, ſcilicet 1) *religionis approbatæ*, 2) *caſtitatis perpetuæ*, 3) *peregrinationis ad limina Petri*, & 4) *ad S. Iacobum Compoſtellanum*, quæ ad *reſeruata apoſtolica* communiter referunt, teſtibus CORVINO *de perſ. & benef. eccleſ. P. I. lib. 3. tit.* 10. *n.* 109. SANCHEZ. *de matrim. lib. VIII. diſp.* 9. & BARBOSA *de offic. & poteſt. epiſc. p.* 2. *all.* 37. *n.* 1.

excepto voto vltramarino aliisque ſolius papæ diſpoſitioni reſeruatis.

Epicriſis.

§. XXVI. Reſeruata hæc ſunt *nouioris inſtituti*, & ex ſuperſtitione recentiori nata. Votum *religionis approbatæ* olim tale vinculum non habuit, vt deſertio eius prorſus eſſet nulla, licet pœnitentia coërceretur eccleſiaſtica. Nec votum *caſtitatis perpetuæ* nuptias omnimodo impediebat, vt ſupra iam obſeruaui, adeoque diſpenſatio non tam *grauis* aut *ardua* cenſebatur, vt ab episcopis fieri haud poſſet. Votum *vltramarinum* demum INNOCENTIVS III. ad ſua *reſeruata* traxit, quod vniuerſa in terram S. expeditio ad *rationem ſtatus aulæ Romanæ* pertineret, de qua ſingulis episcopis arbitrium non erat relinquendum, ſed iis tantum, quibus, vt in *c. 9. X. h. t.* dicitur, *ſpeciatim hoc demandatum eſſet.* Votum *peregrinationis ad S. Iacobum Compoſtellanum* poſt famam demum vel potius fabulam de corpore apoſtoli IACOBI minoris in Compoſtellana ſede metropolitana inuento, & ita poſt ſeculum XII. nuncupari cœptum eſt. De veritate huius *translationis* ſaniores inter pontificios admodum titubant, & adeo in ambiguo hærent, vt ſe omni probatione deſtitutos eſſe ingenue fateantur. TILLEMONTIVS *dans ſes memoires pour ſervir a l' hiſtoire eccleſ. tom. I. p. 3. p.* 1075. *ſeqq. in not.* 7. & 8. trutinatis omnibus argumentis, tandem concludit, incredibile eſſe, vt concurſus peregrinantium ingentiſſimus aliter fieri potuerit ad hunc D. martyris tumulum, quam propter certiſſima & manifeſta miracula, quibus DEVS hunc cultum approbauit, quod facere non potuiſſet, niſi reliquiæ ei, cuius nomen præ ſe ferunt, aſſeri deberent. Sola ergo

ergo miraculorum copia hanc opinionem, quæ, vnde orta ſit, ignoratur, confirmauit; & tamen, quod mirandum eſt, hæc demum edita ſunt, vel dicuntur, poſtquam Compoſtellanæ eccleſiæ interfuit ea edi. Sed linquo hoc *miraculoſum argumentum*, & duntaxat venas aperio, vnde *ſanctitas huius peregrinationis* ducta, tandemque creditum fuerit, votum hoc tam arduum eſſe, vt de eo ſolus pontifex diſponere poſſet. Accedere forſan potuit peculiaris ratio, quod olim immenſa hominum copia ſe hoc voto obſtringeret, cuius præſtatio variis ex cauſis difficilis reddi poſſet, vt pro eo redimendo ad curiam Romanam frequentiſſimus eſſet confluxus, non ſine eiusdem emolumento.

§. XXVII. Denique *peregrinationes ad limina Petri* itidem ex iisdem rationibus a pontifice redimendæ fuerunt, cuius inprimis intereſt, eas vel ſecundum votum ſuſceptum fieri, vel a curia Romana redimi. Tales enim *redemtiones* admodum rei Romanæ vtiles, & ita obtentu faciles olim fuiſſe non diſſimulauit THOMAS CANTIPRATENSIS, qui circa medium ſeculi XIII. floruit, & *lib. II. operum c.* 3. de his redemtionibus ita cenſuit: *Sed de his multi fidelium non ſufficiunt admirari, qui crucem pecunia redimunt, & hanc in tam modica pecuniæ quantitate, vt vix decimam, vix viceſimam, vel vix certe bonorum ſuorum ſaltem mobilium ſaluis hereditatibus integris centeſimam partem dare velint: cum enim laboris iter diſplicuerit, vel certe lucrorum ſuorum viderint tempora deperire, quærunt diſpenſationes. Legatos Roma multiplicat, qui eos pecunia mediante ſanctificent, liberosque a peccatis per literas recommendent.* Manifeſtius *myſterium iniquitatis* aperuit MATTHAEVS PARIS *ad ann.* 1240. *p.* 470. &, *eiusdemque*, ait, *temporibus inceperunt ipſi prædicatores, fratres & minores & alii viri literati, præcipue theologi, cruce ſignatos abſoluere a voto ſuo: accepta tamen pecunia, quanta ſufficere videbatur vnicuique ad viaticum vltramarinum. Et factum eſt in populo ſcandalum cum ſchismate. Abſurdum enim videbatur etiam ſimplicibus, quam diuerſis muſcipulis ſimplicem DEI populum ſubſtantia ſua moliebatur Romana curia priuare, nihil petens niſi aurum & argentum.*

Cur voti peregrinationis ad limina Petri redemtio pontifici reſeruata?

§. XXVIII. Fundamenta, quibus hæc præterea *pontificis & epiſcoporum* poteſtas, diſponendi de votis, innititur, iam quidem aliquoties tacta ſunt; non inuieundum tamen erit, eadem doctorum eccleſiæ Romanæ teſtimoniis illuſtrare. GRANNANIETO *in catena iur. ad c.* 1. *X. b. t. n.* 2. poteſtatem hanc epiſcopalem inde petit, *quia epiſcopi in terris repræſentant ipſum Deum, quoad commutanda vota facta; nam omnis*

Fundamenta huius poteſtatis epiſcopalis.

omnis eccleſiæ gubernatio, diſpenſatio & poteſtas eſt ipſis tributa, cum in locum apoſtolorum ſucceſſiſſent. Sicque cum epiſcopus repræſentet Dei perſonam, qui creditor eſt in promiſſionibus votorum, ad eum pertinet iudicare, an votum commutari poſſit in aliud magis acceptum, merito poteſt ex cauſa remittere & diſpenſare obligationem DEO factam, & debitum in aliud commutare; nam cum ex voluntate creditoris aliud pro alio ſolvi poſſit, & cum per votum DEO obligemur, recte poteſt huiusmodi obligatio tolli, vel in aliam rem commutatio fieri, ipſo DEO, ſeu eius miniſtro volente. Hæc philoſophia eſt plana & ita optime compoſita, vt *commercium votorum* epiſcopis nemo in dubium vocare queat. In eundem fere ſenſum etiam philoſophatur BARBOSA *ad c. 5. n. 2. X. h. t.* aitque, pontificem *in obligatione voti diſpenſare nomine ipſius DEI creditoris, cui obligatio fuit quæſita. Etenim cum plures poſſint dari iuſtæ cauſæ, ob quas ius illud competens DEO ex prædictis actibus remitti oporteat, recte fit, vt ſicut quicunque creditor humanus ius ſibi debitum remittere poteſt, ita DEVS ius ſibi ex iuramento & voto quæſitum remittere poſſit. Vnde cum lege ordinaria illius reuelationem non habemus, oportuit in terris eſſe aliquis, qui tanquam vicarius DEI eius nomine talem faceret remiſſionem.* Audiamus etiam WIESTNERVM *ad h. t. n. 65.* aientem: *Demum obligatio voti tollitur diſpenſatione, ſiue eius* DEI NOMINE *facta relaxatione ſeu remiſſione.* Poſt pauca pergit: *quam poteſtatem a Chriſto immediate S. Petro eiusque ſucceſſoribus ſummis pontificibus, Matth. XVI, 18. verbis: tu es Petrus &c. quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis, & paſce oues meas Ioh. XXI, 18. conceſſam, & ab ipſo naſcentis eccleſiæ primordio propagata conſuetudine ſtabilitam, epiſcopis aliisque prælatis communicandi grauiſſima ratio fuit, quod ea ad fidelium ipſis ſubditorum rectam gubernationem, ſpirituale bonum & animarum ſalutem promouendam plurimum conferat, imo neceſſaria ſit.* Quodſi hanc conſuetudinem ab ipſo naſcentis eccleſiæ primordio productam probare debuerit WIESTNERVS, vel PSEVDO-ISIDORI quisquilias vel ſcrinia DIONYSII *Areopagitæ* & PSEVDO-CLEMENTIS compilare neceſſum haberet, in quibus tantum ſuæ cauſæ præſidium inuenire poſſet, quamuis ita illi male conſuleret. GONZALEZ *ad c. 1. X. h. t. n. 10.* etiam hanc communem Romanæ eccleſiæ traditionem ſequitur, &, *hoc caſu,* ait, *per prælatum, qui auctoritatem commutationi præſtat, explicatur DEI conſenſus, qui eſt tantum creditor in hac obligatione: vnde, cum conſenſu creditoris fiat commutatio, aliud pro alio recte ſolui poteſt.*

§. XXX.

§. XXVIII. Hæc principia produxere varium circa vota commercium, & principaliter quidem (1) *redemtionem* eorum pro *eleemoſynis*, approbatam in *c.* 1. 2. 8. *&* 9. *X. h. t.* Hæc operatur *abſolutionem ab obligatione voti*, & quidem *diſpenſatione* interueniente, pro qua reuera *pretium* ſoluitur, vtut pro *eleemoſynis* votum *redimi* dicatur. Quod ſoluitur *monachis* & *clericis*, *eleemoſyna* eſſe fingitur, quia tam *monachi* quam *clerici* ſunt κατ' ἐξοχὴν *pauperes*: illi quidem propter *votum paupertatis*; hi vero, quod poſſideant, & conſumant *patrimonium pauperum* ſeu bona eccleſiaſtica. De illis epiſtola *abbatis & monachorum Fiſconnenſium ad regem* WILHELMVM *Angliæ* apud EDMVNDVM MARTENE & DVRANDVM *P. I. theſ. anecd. p.* 198. notabilis eſt, vbi hæc occurrunt: *Namque veſtros pauperes dilaniat, veſtros dico, non noſtros, quia abbatia veſtra eſt.* Horum patrocinium ſuſcipit THOMASSINVS *P. III. de vet. & nou. eccl. diſc. lib. I. c.* 4. §. 4. *in f.* clericos conſiderandos eſſe iudicans, *tanquam perſona Chriſti indutos*, *tanquam vicem omnium circumgeſtantes pauperum.* O beatos hos pauperes, quibus nihil in omnium rerum abundantia deeſt! Quis vnquam ſibi perſuadere potuiſſet, ita omnium rerum vocabula contra natiuam indolem immutata, inflexa & in *ſenſum nouum clericalem* detorta fuiſſe, vt ſub ſpecie *ſanctitatis* & *pietatis* corruſcarent?

Redemtio votorum fit per quæſtum,

§. XXIX. Quod *prælatis*, imo & *pontifici* ſoluitur pro voti redemtione ſeu impetranda *diſpenſatione*, dicitur *eleemoſyna*, per *quæſtores* huic negotio idoneos, h. e. *prædicatores* ſimilesque, tanquam *merx venalis* redemtio expoſita, pretium determinatum, & exactum eſt, vt §. *XXVI. ſeq.* obſeruaui. Quantum ſoluendum ſit *redemtionis pretium* pro voto vltramarino, determinauit pontifex in *c.* 8. *X. h. t.* h. e. *ſecundum facultates rerum, quas potuere & facturi eſſent expenſas, compenſato præterea perſonarum labore.* Diſcretionem tamen a ceteris prælatis in *redemtione* votorum *pro eleemoſynis* deſiderat pontifex in *c.* 1. *X. h. t.* vt perpendant, *vtrum peregrinatio, an recompenſatio* (per pecuniam) *melior fuerit, & magis DEO accepta?* Vnde autem hoc æſtimabunt? ſine dubio ex eo, quod *eccleſiæ* vtilius videtur, quippe quod *DEO* acceptius eſſe credunt, modo per *eccleſiam* non primario *clerum* intelligerent. Sunt itaque prælati iudices & arbitri, quid hoc caſu, ſuadentibus circumſtantiis, *DEO magis acceptum ſit?* & de hoc illi tantum iudicium ferre poſſunt, quia *vicarii DEI* & *omnium rerum ſpiritualium arbitri* conſtituti ſunt. Simoniaci denique criminis vel labis imputatio illis non extimeſcenda eſt, quia id, quod ſoluitur, *eleemoſyna*, non *pretium*

quæſtoribus interuenientibus.

tium eſſe fingitur; & præterea *ex pio affectu* ſoluitur, in *finem bonum*, in vtilitatem *eccleſiæ*, & quæ ſunt alia inuolucra, quibus hoc commercium tegi ſolet.

Inde praxis diſpenſandi pro pecunia inualuit.

§. XXX. Neque vero hæc *pro eleemoſynis* redemtio in hac materia inuſitati quid ſpirat, latiſſimus *diſpenſationum* campus eſt in aula Romana, & fœcundiſſimam auri fodinam concellariæ apoſtolicæ expeditiones ſiſtunt, vt vel PYRRHICORRADI *praxis diſpenſat. apoſtolic.* docet. Fontem, vel binis verbis, hic attigiſſe neceſſe erit, vnde etiam praxis *diſpenſationum* communis in noſtra fora deriuata eſt. Diſpenſationem circa leges quandoque vtilem neceſſariamque eſſe, nemo in dubium vocabit, adeoque ſi, iuſtis ſuadentibus circumſtantiis, legislator contra legem *gratiam* indulget, aduerſus officium haud agit. Aſt quod, *pretio præſtito certo*, diſpenſationes in matrimonialibus aliisque negotiis fieri ſoleant, infucatis hiſce *eleemoſynis* debetur, quæ pro *redimenda diſpenſatione* ſolui dicuntur. Hæ legum obſeruantiam venalem reddiderunt, effeceruntque, vt reuera tantum pauperiores iis obſtringerentur, quod *eleemoſynas* has ſoluere non valerent; ditiores vero facillime ab earum nexu liberari poſſent, vtpote quibus ſuppetit copia, hanc *publicam* redimendi *mercem*. Hic grauiſſimus abuſus, qui per multa tempora in aula Romana regnauit, hiſtoria teſte, peperit vulgatum illud: *diſpenſationem eſſe omnis bonæ diſciplinæ nouercam*, imo tandem quæuis optima peruertit inſtituta antiqua, ex quibus vix triſtis quædam imago ſupereſt. Pleriſque plane placet, paruo ære redimere potius id, quod vouerunt, quam moleſtiori eius obſeruationi ſeſe ſubiicere, & ideo id pleriſque placet, quod ſciant, pro *eleemoſynis* talia eſſe venalia. Huc vero merito trahere licet illud PETRONII:

Quid faciunt leges, vbi ſola pecunia regnat,
Aut vbi paupertas vincere nulla poteſt?
Ergo iudicium nihil eſt niſi publica merces:
Legibus aſt latis ſolus inhæret inops.

Abſolutio a voto temere ſuſcepto,

§. XXXI. Sicuti vero mediante *diſpenſatione* votum redimitur, quod in ſe *validum* erat, ad minimum, ſecundum doctrinam eccleſiæ Romanæ; ita (II) adhuc datur *abſolutio* ab eo voto, quod *temere* ſuſceptum eſt, nec vinculum reuera habere videtur. Id pontifex in *c.* 2. *X. h. t.* innuit his verbis: *Nos autem ipſum a voto, quod in ætate tenera facilitate potius quam ex arbitrio diſcretionis promiſit, abſoluimus.* Tale votum ex ſupra traditis, imo ex ipſa canoniſtarum doctrina, vinculum nul-

nullum conſcientiæ iniicit, & ita *abſolutione* nulla indigere videtur, cum *laxare vinculum* nihil aliud ſit, quam *liberare aliquem ab obligatione, qua tenebatur*. Enim vero quia de hoc prius *a iudice eccleſiaſtico* inquirendum eſt, an voti obligatio teneat? *abſolutionem* a *peccato*, quod *temerarius vouens* commiſit, vel ideo requirunt, ne ſemetipſum iudicem in cauſa ea conſtituat, quæ tantum *iudici eccleſiaſtico* reſeruata eſt. Talis vero *abſolutio* in effectu nihil aliud eſt, quam *declaratio*, votum non ligare; & tamen, quod mirandum, pontifex ſimul *temere* vouenti imponit, *vt idem votum eleemoſynis redimat*, quod ſane haud neceſſe fuit, ſi, vt pontifex innuit, votum absque *arbitrio diſcretionis* nuncupatum eſt.

quæ potius eſt declaratio nullitatis.

§. XXXII. Verum, vt conſtat ex doctrina B. SPENERI *tom. vlt.* der *theol.* Bedencken *P. II. c.* 3. *art.* I. *ſect. V. p.* 14. diſtinguunt communiter inter vota, quæ tantum *non recta*, & quæ ſimul *non rata* ſunt. Hæc dicuntur, quæ *absque peccato* ſeruari non poſſunt, quæ omnino non ligant, interim ſecundum ius canonicum *abſolutione* indigent, h. e. *declaratione iudiciali*, votis vinculum deeſſe. Illa vero, quæ *non recta*, licet *rata*, ſunt, obligare dicuntur, quamuis in *modo* vouendi aliquid peccatum ſit, quod contingit in *voto temerario*, ſine *arbitrio diſcretionis*, emiſſo. Atque huc referunt dictum SALOMONIS *eccleſ. V*, 4. & 5. *melius eſt, vt non voueas, quam vt voueas & non reddas. Ne des os tuum, vt peccare faciat carnem tuam, neque dicas coram angelo ipſo*, (ſeptuaginta vertunt: πρὸ προσώπȣ τȣ̃ Θεȣ̃, vel ſecundum interpretationem B. SCHMIDII *coram ſacerdote, qui a te votum exigit;* ſacerdotes enim *angelos* dici tralatitium eſt) *quod error ſit*, ſeu quod votum emiſeris ſine iudicii diſcretione; *ne quid iraſcetur DEVS propter vocem tuam & diſſipabit opus manuum tuarum?* Id omnino ex hoc loco liquet, voti executionem non eſſe eludendam ſub prætextu, quod *inconſultum* ſit: poſtquam voti ſuſcepti pœnitet vouentem, fingi tales ſolent *exceptiones*, quæ tamen in rei veritate non ſunt fundatæ. Vult ergo rex ſapientiſſimus, *in dubio* votum eſſe ſoluendum, nec talem *inanem* exceptionem eſſe admittendam, niſi de ea euidenter conſtet. Hanc adiicio limitationem, quam SALOMO excluſiſſe non videtur. Etenim ad voti efficaciam omnes ad vnum *deliberati animi propoſitum* deſiderant, quo deficiente, votum dici nequit *ratum*. BRVNNEM. *lib.* 2. *de iur. eccleſ. c.* 7. §. 4. WIESTNER *ad h. l. n.* 6. SANCHEZ. *de matrim. lib.* 8. *diſp.* 20. *n.* 13. TITIVS *in iur. priu. cit. l.* Quia vero rarius de hoc defectu tam

Diſtinctio inter vota non recta & non rata.

euidenter conſtare poteſt, vt nullum ſuperſit dubium, præter *abſolutionem* etiam *redemtionem voti* in adducto caſu vrſit pontifex.

Voti temerarii exemplum.

§. XXXIII. Tale votum edidiſſe videtur EDVARDVS rex Angliæ circa annum 1050. quo ſeſe obſtrinxerat, de *itinere ad limina B. Petri & Pauli* ſuſcipiendo, vti ex diplomate eiusdem apud SPEELMANNVM *fol.* 628. & ALFORDVM *in annal. hiſtor. Angl. ad cit. an. n.* 13. liquet. Reclamabant vero admodum proceres regni, abſentiam regis regno admodum periculoſam, hoſtibus vero & ſeditioſis valde vtilem fore aientes, & id vnice agentes, vt rex a *voto temerario* ſolueretur. LEO IX. pontifex, re per regem ad ſe delata, cenſuit, eum a voto abſoluendum eſſe hac vſus formula *cit. l. Ex auctoritate DEI & ſanctorum apoſtolorum & ſanctæ ſynodi, abſoluimus te* A PECCATO ILLIVS VOTI, *pro quo DEI offenſam times: & ab omnibus negligentiis & iniquitatibus tuis: ea nimirum poteſtate vſi, quam dominus in B. Petro conceſſit nobis, dicens, quæcunque ſolueritis ſuper terram, ſoluta erunt & in cælis. Deinde præcipimus tibi, ſub nomine ſanctæ obedientiæ &* POENITENTIAE, *vt expenſas, quas ad iſtud iter paraueras, pauperibus eroges, & cænobium monachicum, in honore S. Petri apoſtolorum principis, aut nouum conſtruas, aut vetuſtum emendes & augeas, & ſufficientiam victualium fratribus de tuis reditibus conſtituas &c.* Hoc forſan eo conſilio a pontifice factum, vt *Weſtmonaſterium*, pene deſtructum, rex reſtitueret, præſertim monachi cuiusdam reuelatione, quam in gratiam monachorum publicabat, accedente. In his literis pontifex quodammodo ſtylum mutauit, regemque *a peccato voti* abſoluit, & in modum *pænitentiæ* prædicta impoſuit onera.

Commutatio votorum.

§ XXXIV. Denique (III) eadem auctoritate diuina, qua prælatos ſuos muniunt, *commutationibus* quoque locum relinquunt. *c.* 1. *X h t.* Imo quandoque ne quidem *epiſcopi* auctoritas deſideratur, ſi id, quod in locum *voti* ſurrogatur, euidenter melius eſt. Etenim votum quodcunque propria auctoritate in *votum ſolenne religionis* commutari poſſe docent interpretes ad *c.* 4. *X. h. t.* quod *monaſtica profeſſio* ſit vita *angelica*, *perfectiſſima*, & omnia cetera ſuperet vota. Ita luditur votis, & fides data facile frangi poteſt. Iam *tit. XXXII.* demonſtraui, minus recte *votis monaſticis* tribui efficaciam diſſoluendi *ſponſalia*, quod etiam de aliis *votis* dicendum eſt, quatenus nullum in ſe vinculum habent. Sanctitas fidei, quæ in *voti ſolutione* occurrit, maior vtique apud DEVM eſt cenſenda, quam vana monaſticæ vitæ profeſſio. Ceterum quænam in commutatione a prælatis faci-

facienda obſeruanda ſint, in *c. 7. X. h. t.* traditur, quæ omnia latius perſequi non iuuat. Neque enim ad praxin proteſtantium hæc applicari poſſunt, vtpote qui *redemtionem*, *abſolutionem* aut *commutationem* votorum ignorant, nec *vicarium DEI* vllum in his terris agnoſcunt, hac præditum poteſtate, vt *vice DEI*, tanquam *creditoris*, de voto diſponere poſſit. Si quis votum fecit, eum ad illud ſoluendum adhortamur, ſiquidem vinculum habet: de hoc ſi dubitatur, *conſcientiæ* vovens ſuæ hoc conſulere modo ſolet, vt conſilia theologorum expetat, qui de *voti obligatione* mentem ſuam exponant, & ita iudicem talem *votorum* non habemus, nec neceſſarium ducimus, qualem catholici. Denique *votis perſonalibus* obligationem externam deeſſe, ſupra dixi, adeoque in eccleſiis Euangelicis deficit, qui *vice DEI* per cenſuras aliaque *media coactiua* vota exigere poſſit.

TIT. XXXV.

DE

STATV MONACHORVM ET CANONICORVM REGVLARIVM.

§. I.

QVemadmodum in clero proprie dicto, ita quoque in *monachatu* ſingularis adeſt *hierarchia*, & tam optime cohærens *diſciplina*, ſeu *regiminis ratio*, vt vix concinnior excogitari poſſit. Rei monaſticæ enim compages aliter conſeruari non potuit, quam ſi in *vnam* quandam ſinguli ordines coaleſcerent *rempublicam*, idoneis præfectis, iuſta *ſubordinatione* inter ſe diſtinctis, inſtruerentur, & legibus ſuis propriis viuerent. Atque vniuerſa hæc monaſtici ordinis *inſtituta* STATVS *monaſticus* & DISCIPLINA *monachalis* vocari ſolet, vt tum *rubrica* h. t. tum *c. 1. X. h. t.* docent. Quid enim aliud eſt *ſtatus*, quam id, quod facit *ſtare* & *ſubſiſtere* rempublicam aliamue ſocietatem, quod ea de cauſa *ratio ſtatus* vocari ſolet. Sic *ſtatus rei Romanæ* in iure ciuili denotat *vniuerſum regiminis publici complexum*, & quicquid ad illud

In monachatu quædam hierarchia peculiaris adeſt,

quæ ſtatus appellatione venit.

pertinet. Simili ratione *ſtatus monaſticus h. t.* denotat peculiare illud *regimen* & *ordinem politicum*, quo ſingulæ religiones approbatæ cohærent, diriguntur, & gubernantur, vnde *ius publicum monaſticum* confici poteſt. Et cum ſingulæ respublicæ in *ordine imperantium & parentium* conſiſtant, & iura tam *imperantium* quam *ſubditorum* ſollicite in iis diſtinguenda ſint; ita quoque in explicando hoc *ſyſtemate monaſtico* tanquam ſpeciali quodam *corpore ciuili* procedendum, vt tum *regiminis rationem* & *iura imperantium*, tum ipſorum *monachorum obligationem* & *intimam ſubiectionem*, indeque fluentem peculiarem *perſonæ conditionem* tradam.

Ineptia interpretum circa huius tituli expoſitionem.

§. II. Licet vero ſinguli textus huc vergant, & *ſtatum monaſticæ reipubl.* nobis ob oculos ponant, neſcio tamen, quo facto contigerit, vt interpretes, qui *commentaria* & *ſyntagmata* ad Decretales ediderunt, huius materiæ prorſus immemores fuerint, & tantum vulgaria quædam vel de *monachorum vita*, vel exemplo WIESTNERI de *votis monaſticis* tradiderint, cum tamen hæc ab hoc titulo ſint aliena, illa vero vix minimam huius tituli partem conſtituat. Pauciores compillatores veram intentionem ſedulo inſpexerunt, quæ ante omnia eruenda, ſi ea, quæ ei deſunt, ſupplere & quatenus fieri poteſt, res inordinate poſitas in ordinem reducere intendimus. Structuram ergo totius *corporis monaſtici* tanquam in tabella quadam *h. t.* delineabo, ea, quæ ad ſtatuum proteſtantium iura in monaſteria referenda ſunt, commodius traditurus titulo ſequente.

Syſtema monaſtici regiminis antiquum diuerſum ab hodierno.

§. III. Syſtemata *monaſtici regiminis* & diſciplinæ monachalis ratio aliter olim, maxime in primordio ſuo, compoſita fuit: aliter tractu temporis cohærere, & in arctiorem ſocietatem coaleſcere cœpit. Antiqua regiminis ratio nouam generauit, adeoque eius primum facies ſiſtenda. Auſpicia eius demum repetenda ſunt ab eo tempore, quo *aſcetarum* capita diſcipulos in deſertis collegerunt, & quasdam inter ſe *ſocietates* conſtituerunt, vel, vt rectius dicam, *gymnaſia* quædam & *ſcholas*, more philoſophorum, erexerunt. Ipſum regimen vel *externum* vel *internum* erat. Illud extra *ſodalitia monaſtica:* hoc *intra illa* ſeſe exſerebat. Ad illud pertinet *episcoporum* in monachos *poteſtas*, & horum *ſubiectio ciuilis*.

Olim erat vel internum vel externum.

Olim monachi non erant ſubiecti epiſcopis,

§. IV. Olim episcoporum inſpectioni & directioni tantum ſubiecti erant *clerici*, & quamuis *laici* quoque episcopos in ſummo haberent honore, vt *eccleſiarum*, quibus & ipſimet inſerti erant, *præpoſitos;*

tes; ſpecialior tamen nexus erat inter *epiſcopum* & *clerum*, & hic ſuo modo illi erat ſubiectus. Quia itaque *monachi* quoad ſtatum ſuum ab initio meri erant *laici*, ab his non ſeparabantur, nec magis ac hi episcopis ſuberant. Eandem ergo auctoritatem, quam *epiſcopus* in *clerum* ſibi vindicabat, neutiquam ſibi in *monachos* arrogabat, vt recte ESPENIVS *P. III. iur. eccl. tit.* 12. *c.* 1. §. 7. cenſet, ſed ſub *abbate* & *præceptore* ſuo erant, (vt, qui in gymnaſiis philoſophorum erant, ſub philoſophorum directione degebant) & vna cum plebe cetera inter *laicos* communicabant, quod liquidiſſimis demonſtrat argumentis ALTESERRA *lib.* 3. *aſc. c.* 8. Nihilominus tamen IDEM *cit. l. c.* 5. adeo episcoporum poteſtatem & auctoritatem extendit, vt *monachos* æque vt reliquum *clerum* episcopis ſtatim ab initio ſubiectos fuiſſe aſſerat, quod tamen *ſtatui monachorum* & *legibus eccleſiaſticis* aduerſatur. In oriente enim vsque ad tempora *concilii Chalcedonenſis* ab episcoporum poteſtate liberi immunesque fuerunt: in *occidente* etiam adhuc poſt illud. ſed tantum abbati.

§. V. In ORIENTE ante *concilium Chalcedonenſe* magna iam erat monachorum copia, prout *tit. XXXI.* indicaui, nec minor eorum *audacia* & *poteſtas*. Episcopis hi ſæpe opem auxiliumque præſtabant, quippe qui nihil prius, nihil potius habebant, quam vt monachis, tanquam exercitu quodam ſacro ſtipari, eo magis ſui potentatus deſideria & conatus exequi, eosque in ſuas partes trahere poſſent, tum quod non leuis eorum eſſet ſanctioris vitæ opinio, tum quod inſolentius agere & ad reſiſtendum proni eſſe viderentur. Quid in ſeditione, quæ anno 387. Antiochiæ concitata eſt, egerint, quantaque temeritate officialibus, ab Imperatore miſſis, reſtiterint, docet THEODORETVS *lib. V. hiſt. eccleſ. c.* 20. Non minores turbas Alexandriæ contra THEOPHILVM, illius eccleſiæ episcopum, excitarunt, relatas a SOCRATE *lib.* 6. *hiſt. eccl. c.* 5. Aſt CYRILLO ſedem Alexandrinam tenente, ſcena mutata, & in huius fauorem grauiſſima anno 415. ſeditio contra præfectum coorta eſt ab his, qui nil niſi ſanctos innocentesque mores ſpirabant. Eiecerat CYRILLVS episcopus vrbe iudæos, præfecto Alexandrino ORESTE murmurante & permoleſte id ferente, vt par erat. Id ipſum turbis internis anſam dedit, quæ per monachos a CYRILLO in auxilium e deſerto vocatos admodum auctæ ſunt. Ita enim SOCRATES *lib.* 7. *hiſt. eccl. c.* 14. *Quidam ex monachis, qui in Nitriæ montibus habitabant, feruentiore animo præditi cum inde a Theophili temporibus, qui eos iniuſte aduerſus Dioſcorum fratresque eius armauerat, tum quoque acri zelo incenſi pro Cyrillo fortiter pugna-*

Monachorum audacia epiſcopis non raro grauis, quandoque vero vtilis.

gnare inſtituere. Egreſſi igitur ex monaſteriis circiter quingenti viri in vrbem veniunt, & præfectum obſeruant in vehiculo procedentem. Ad quem accedentes, immolatorem eum appellant, & paganum, multisque aliis contumeliis afficiunt. En zelum monachorum ſanctum! Quidam ex iis, AMMONIVS, iacto lapide percuſſit ORESTEM in capite, quod facinus nouam ad turbas fecit acceſſionem. Etenim ſine mora populus Alexandrinus accurrit, aduerſus monachorum impetum præfecto opem laturus, AMMONIVMQVE comprehenſum ſiſtit præfecto, qui ſecundum legum præſcriptum tormentis hominem ſubiiciens eo vsque excruciauit, quoad ei vitam adimeret. Quid vero ad hæc CYRILLVS, tanti gregis monaſtici dux & imperator? *Martyrem illum vocari iuſſit, magnitudinem animi illius multis laudibus in eccleſia proſecutus, qui pro pietate certamen ſubiiſſet.* Ecquis vero haud ingemiſceret ad hanc CYRILLI ineptiam? Ipſe SOCRATES *cit. l.* eam animaduertit, hæc ſubiungens: *Sed qui modeſtiores erant ex ipſis etiam Chriſtianis, hoc Cyrilli ſtudium erga Ammonium non probarunt. Compertum enim habebant, hunc temeritatis ſuæ pœnas dediſſe, non autem tormentis immortuum eſſe, dum Chriſtum negare compelleretur. Quamobrem & ipſe Cyrillus huius rei memoriam paulatim ſilentio obliterauit.* Quantam denique vim in *Epheſina ſynodo ſecunda*, in cauſa Eutychis, Archimandritæ, DIOSCORI impulſu, intulerint epiſcopis, FLAVIANI depoſitioni conſentire nolentibus monachis, docent acta *concilii Chalcedonenſis* apud HARDVINVM *tom. II. concil. p.* 82. 94. 102. Videlicet BARSVMAS Archimandrita per literas imperatoris iuſſus erat, ire ad *ſynodum Epheſinam*, vt in ea locum omnium Archimandritarum orientalium teneret, ceu docent literæ apud EVNDEM *cit. l. p.* 75. Stipatus hic ingenti monachorum turba ſynodo interfuit, magisque per *vim* quam *rationem* egit. Si credimus DIOGENI Cyzici epiſcopo, ceterisque epiſcopis, qui concilio Chalcedonenſi adfuerunt, grauiora facinora admiſit. Ita enim DIOGENES in *concil. dicto art. IV.* apud HARDVINVM *cit. l. p.* 423. *Barſumas, qui inter illos intrauit, occidit beatum Flauianum. Ipſe inſtabat, & dicebat: occide. Et non eſt poſitus in petitionibus. Quare introiuit? omnes reuerendiſſimi epiſcopi clamauerunt: Omnem Syriam Barſumas euertit! duxit ſuper nos mille.*

Ex his rationibus monachi in concilio Chalcedonenſi epiſcopis ſubiecti ſunt.

§. VI. Ex his adductis circumſtantiis duo maxime obſeruo: I) monachos in agris ſyluisque pererrantes ad turbas dandas admodum pronos procliuesque fuiſſe, adeoque rei & publicæ, imo & eccleſiaſticæ interfuiſſe, vt horum temeritas domaretur & çoërceretur: II) epiſcopos,

pos, per *potentatum* magis quam *iure* agentes, indomitam monachorum turbam ſæpe in auxilium ſuum vocaſſe, ſeſeque hoc exercitu ſacro contra diſſentientes aliosque armaſſe. Huic malo remedium quærere ſtuduit *concilium Chalcedonenſe*, intolerabili faſtu monachorum, ſub BARSVMA militantium, adeo tactum, vt quouis modo Archimandritas epiſcopis prorſus ſubiiciendos neceſſum crediderint. Hac de cauſa ita *c.* 4. apud HARDVINVM *tom. II. p.* 601. & GRATIANVM in *c.* 12. *C.* 16. *q.* 1. edixerunt: *Qui vere & ſincere ſingularem ſectantur vitam*, (vel *monaſticam vitam*, vt apud IVSTELLVM & VOELLIVM *in bibl. iur. canon. vet. p.* 62. legitur) *competenter honorentur. Quoniam vero quidam vtentes monachali habitu eccleſiaſtica negotia ciuiliaque conturbant, circumeuntes indifferenter vrbes, nec non monaſteria ſibi inſtituere tentantes, placuit, nullum vsquam ædificare aut conſtituere monaſterium aut oratorii domum ſine conſcientia ipſius ciuitatis epiſcopi. Eos vero, qui per ſingulas ciuitates & regiones in monaſteriis ſunt, ſubiectos eſſe debere epiſcopo, & quieti operam dare, atque obſeruare ieiunia & orationes in locis, in quibus ſemel DEO ſe deuouerunt, permanentes, neque communicare eccleſiaſticis, neque ſeculares aliquas tractare actiones, relinquentes propria monaſteria, niſi forte iubeantur propter vrgentes neceſſitates ab ipſius ciuitatis epiſcopo.*

§. VII. Id ergo vnice egerunt epiſcopi, α) vt Archimandritas ſibi ſubiicerent, qui ante hoc concilium ab *epiſcopis* haud dependebant, atque ita β) præcauerent, ne in poſterum contra ſe agerent, vimque ſibi inferrent, ſed potius γ) vt eorum ope contra alios, ferente neceſſitate, vti poſſent. Non aliter enim ſecundum hunc canonem relinquere monaſteria poſſunt, quam *iubente epiſcopo* eosque *euocante*. Nam quamuis etiam ante hanc ſynodum, vt oſtendi, epiſcopis præſto fuerint, id tamen ab eis per *preces*, non iure *diœceſano* ſeu per *imperium* impetrabant, adeoque *iure ſuo* opem auxiliumque denegare iis poterant, quod poſt hunc canonem monachis non amplius integrum fuit. Ita patres turbis & audaciæ monachali obicem ponentes *ſibi* magis, quam *eccleſiæ* & *reipublicæ*, proſpicere voluiſſe videntur. Interim nec hoc negari nequit, *reformationem monachorum* admodum neceſſariam fuiſſe, imo ſalutem eccleſiæ & reipubl. deſideraſſe, vt Archimandritæ, a quorum nutu monachi dependebant, ſuperiori cuidam ſubiicerentur, qui eos in officio contineret. Epiſcoporum plerumque auctoritas haud ſufficiens frenum, meo iudicio, erat ad turbulentos compeſcendos, imo nec hi ſub ſuam poteſtatem eos, iure quodam, vindicare poterant, quod *laici* eſſent, cen-

Concluſiones inde deductæ.

Conſultius factum fuiſſet, ſi magiſtratui ciuili fuiſſent ſubiecti.

cenſui *eccleſiaſticorum* haud inſerti. Conſultius itaque & rationi *iuris eccleſiaſtici* conformius fuiſſet, ſi præfecto cuidam ciuili, *imperio maiori* munito, Archimandritæ ſubiecti fuiſſent, quod tamen patres non tantum haud conceſſerunt, ſed etiam imperatoribus auctores fuere, vt hanc ſubiectionem, *ſynodo Chalcedonenſi* introductam, ratihaberent corroborarentque.

In occidente non ſtatim epiſcopis ſubiecti ſunt.

§. VIII. Quamuis vero huic ſynodo etiam LEO papa intereſſet, imo præfecturam in ea teneret, ſimulque huius canones in occidentem cum noua verſione *codicis canonum vniuerſæ eccleſiæ* peruenirent, non tamen ſtatim ſecundum huius concilii ſtatuta per *occidentem* abbates cum monachis epiſcopis ſubiecti fuere, ſed in ſua libertate, vt *laici*, ſubſtiterunt. Anno 455. &, ita quatuor poſt ſynodum Chalcedonenſem annos, habitum eſt *concilium Arelatenſe III.* quo monachis & abbatibus ius priſtinum conſeruatum eſt. Aiunt patres apud HARDVINVM *tom. II. concil. p.* 781. *Monaſterii vero omnis laica multitudo ad curam abbatis pertineat, neque ex ea ſibi epiſcopus quidquam vindicet: aut aliquem ex illa clericum, niſi abbate petente, præſumat. Hoc enim & rationis & religionis plenum eſt, vt clerici ad ordinationem epiſcopi debita ſubiectione reſpiciant: laica vero omnis monaſterii congregatio ad* SOLAM ET LIBERAM ABBATIS PROPRII, *quem ſibi ipſa elegerit, ordinationem diſpoſitionemque pertineat.* In *concilio Carthaginenſi* ſub REPARATO epiſcopo idem anno 534. conſtitutum erat apud HARDVINVM *cit. l. p.* 1177. *Cetera vero monaſteria etiam ipſa libertate pleniſſima perfruantur, ſeruatis limitibus conciliorum ſuorum in hac duntaxat, vt quandocunque voluerint ſibi clericos ordinare, vel oratoria monaſteriis dedicare; epiſcopus, in cuius plebe vel ciuitate locus monaſterii conſiſtit, ipſe huius muneris gratiam compleat, ſalua libertate monachorum: nihil in eis præter hanc ordinationem vindicans, neque eccleſiaſticis eos conditionibus aut angariis ſubdens. Oportet enim in nullo monaſterio quemlibet epiſcoporum cathedram collocare, aut qui forte habuerint, habere: nec aliquam ordinationem quam leuiſſimam facere, niſi clericorum, ſi voluerint habere: eſſe enim debent monachi in abbatum ſuorum poteſtate.* In *ſynodo Carthaginenſi* ſub BONIFACIO epiſcopo *anno* 525. concilii Arelatenſis III. conſtitutio repetita & recepta eſt, apud HARDVINVM *tom. II. concil. p.* 1089. Hoc præmiſſo, porro patres ita edicunt: *Erunt igitur omnia omnino monaſteria,* SICVT SEMPER FVERVNT, *a conditione clericorum modis omnibus libera, ſibi tantum & Deo placentia.*

§. IX.

§. IX. Paulatim tamen etiam in *occidente* ſeculo VI. cœperunt *epiſcopis* ſubiici monachi, vt ex variis argumentis palam eſt. Id primum ex *concilio Chalcedonenſi* receptum, ne abſque *epiſcopi auctoritate* monaſteria exſtruerentur. Id ipſum cautum in *concilio Agathenſi anno* 506. celebrato *c.* 27. apud HARDVINVM *tom. II. concil. p.* 1001. *monaſterium nouum niſi epiſcopo aut permittente, aut probante, nullus incipere aut fundare præſumat.* vid. *c.* 12. *C.* 18. *q.* 2. In *c.* 58. idem fere repetitum: *cellulas nouas vel congregatiunculas monachorum abſque notitia epiſcopi prohibemus inſtitui.* vid. *c.* 13. *C.* 18. *q.* 2. Præterea in *c.* 56. qui in *c.* 40. *C.* 17. *q.* 4. refertur, alienatio quoque abbatibus interdicitur ſine *epiſcopi* conſenſu: *in venditionibus, quas abbates facere præſumunt, hæc forma ſeruetur, vt quicquid ſine epiſcopi notitia venditum fuerit, ad poteſtatem epiſcopi reuocetur.* In *concil. Aurel. I. c.* 19. *anno* 511. celebrato apud HARDVINVM *tom. II. concil. p.* 1011. & GRATIANVM *c.* 16. *C.* 18. *q.* 2. directo abbates epiſcopis ſubiecti ſunt: *Abbates pro humilitate religionis in epiſcoporum poteſtate conſiſtant; & ſi quid extra regulam fecerint, ab epiſcopis corrigantur.* In *Epaonenſi ſynodo anno* 517. celebrata *c.* 10. idem, quod in *Agathenſi* cautum erat, repetitum: *cellas nouas aut congregatiunculas monachorum abſque epiſcopi notitia prohibemus inſtitui.* Denique in *concilio Aurelianenſi V.* anno 554. celebrato, *c.* 2. apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 328. idem confirmatum: *vt monaſteria vel monachorum diſciplina ad eum pertineat epiſcopum, in cuius ſunt territorio conſtituta.* Et *c.* 5. *vt epiſcopi de puellarum monaſteriis, quæ in ſua ciuitate ſunt, curam gerant, ne abbatiſſæ eius monaſterii aliquid liceat contra regulam facere.*

Seculo VI. etiam eis ſubiici cœperunt.

§. X. Hæc, quæ a patribus in conciliis ſunt conſtituta, *legibus ciuilibus* poſtea corroborata confirmataque ſunt. Equidem in *l.* 40. *C. de epiſc. & cler.* quaſi in compendio ſenſus conciliorum hactenus adductorum, & in *l.* 44. *pr. eod. verſ. ſed ſi viri* exemplum *curæ epiſcopalis* refertur; generatim autem in *cit. l.* §. 1. de *poteſtate epiſcopali* ediſſeritur, *quod DEO amantiſſimi cuiusque ciuitatis epiſcopi inſpicere diligenter monachorum degentium in monaſteriis ſub ſua cura ordinatis conuerſationes debeant*, ſimulque plenius in ſeqq. *inſpectio epiſcopalis* in monachos determinatur. Hac de cauſa quoque in *l.* 47. *C. eod. confirmatio abbatum & abbatiſſarum* electarum *epiſcopo* tribuitur, prolixumque foret, legum ciuilium ſanctiones referre omnes. Pariter in *occidente* per *capitularia* regum Francorum epiſcopis abbates monachique ſubiecti ſunt, vt vel *ſynodus Vernenſis* de *anno* 755. ſub PIPINO *c.* 5. apud BALVZ. *tom. I. capit.*

Quod legibus ciuilibus corroboratum.

capit. p. 169. docet: *vt monaſteria tam virorum quam puellarum ſecundum ordinem regulariter viuant. Et ſi hoc facere contemſerint, epiſcopus, in cuius parochia eſſe videntur, hoc emendare debet &c.* In *capitular.* CAROLI M. *de anno* 789. apud EVNDEM *cit. l. p.* 222. *concilii Chalcedonenſis* edictum approbatum, & rurſus *anno* 802. *cap.* 15. apud EVNDEM *cit. l. p.* 366. *ſeq.* ita cautum eſt: *Abbates autem & monachi omnimodis volumus & præcipimus, vt epiſcopis ſuis omni humilitate & obedientia ſint ſubiecti, ſicut canonica conſtitutio mandat*, quod etiam repetitum *lib. V. capitul. cap.* 27. apud EVNDEM *cit. l. p.* 830. *c.* 27. *p.* 831. & *lib. VII. c.* 12. *p.* 1033. Conf. IOACH. VADIANVS *lib I. de colleg. monaſt. Germ. veter.* apud GOLDAST. *tom. III. rerum Allem. p.* 17.

Non tamen a nexu ciuili exemti,

§. XI. Eo ipſo vero, quo *epiſcopis* ſubiecti ſunt abbates cum monachis, a *nexu ſubiectionis ciuili* haud ſunt liberati, præſertim cum nequidem *epiſcopi*, quorum inſpectioni ſubditi erant, vllam a *ſubiectione ciuili* immunitatem ſibi aſſererent, ſed imperatoribus regibusque, ſacra ſcriptura iubente, ſubeſſent. Tam in *oriente*, quam *occidente* leges de *monachis* & *monaſteriis* latæ id oſtendunt declarantque, abbates ſummis paruiſſe imperantibus, eorumque legibus, diſciplinam monaſticam determinantibus, fuiſſe directos. De teſtamentis monachorum virginumque DEO dicatarum disponit *l.* 13. *C. de SS. eccleſ.* Monaſteriis qualitatem eccleſiaſticam indidit, omnemque a rebus eorum præſcriptionem excluſit IVSTINIANVS in *l.* 23. *C. eod.* Succeſſionem ab inteſtato in bona monachorum ordinat *l.* 20. *C. de epiſc. & cler.* De vinculo monachali in *l.* 29. & 53. *C. eod.* de foro monachorum competente in *l.* 33. & *l.* 37. §. 2. *C. eod.* de ſeruis monachis in *l.* 38. *C. eod.* de fugitiuis in *l.* 39. *C. eod.* de iuriſdictione epiſcoporum in monachos in *l.* 40. & 44. *pr.* & §. 1. *C. eod.* de ſeparatione monaſteriorum vtriusque ſexus & inſpectione epiſcoporum in vitam & mores monachorum in *l.* 44. *C. eod.* de electione & confirmatione abbatis vel abbatiſſæ in *l.* 47. *C. eod.* de monachorum vacatione a cura & tutela in *l.* 52. *C. eod.* & de monachis hæreticis in *l. f. C. de apoſtatis* plena agitur manu. Præſertim vero IVSTINIANVS in *nouellis* de monachis & monaſteriis plura edixit, ipſorumque ſtatum, iura, moresque determinauit. Plena eſt *nou.* 5. de monaſteriorum ædificatione, profesſione & communi vita monachorum aliisque ad *diſciplinam monaſticam* pertinentibus præceptis. Quædam addita in *nou.* 122. *c.* 33. *ſeqq.* ſpeciatim vero in *nou.* 133. mores monachorum formati ſunt. De accuſatione

ne abbatum & monachorum agit *nou.* 137. *c.* 3. *ſqq.* quæ omnia ſatis produnt, ſtatum *monachorum* olim a reliquis *ſubditis* haud fuiſſe diuerſum, nec cognitam eo tempore illam philoſophiam, qua ſe ad inſtar *clericorum* imperio ciuili ſubducere conati ſunt.

ſed ſubditi erant æque ac alii.

§. XII. Nec diuerſus fuit monachorum *ſtatus* ſub *Francis* & *ſtirpe Carolingica*, quin potius ita comparatus, vt a ceteris ſubditis haud diſtinguerentur, imo, quod magis eſt, monaſteria liberiori regum diſpoſitioni, quam reliqua ſubditorum bona, fere ſubeſſent. Ne quidem monachus quis fieri poterat abſque regis licentia ſecundum *cap.* 287. *lib.* 6. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 969. Longum foret, ſi ex capitularibus regum Francorum omnia eruere vellem, quæ de *ſtatu monachorum* eorumque diſciplina vberrime ſunt conſtituta, quæ ſupremam in monaſteria arguunt poteſtatem. Id vero inprimis huc pertinet, quod *miſſi dominici* monaſteria viſitauerint, & *reformationem* eorum curauerint. Sub PIPINO *anno* 739. factum eſt ſequens capitulare, exhibitum a BALVZIO *cit. l. p.* 537. *Stetit nobis, vt miſſos noſtros, vnum monachum & vnum capellanum direxiſſemus infra regnum noſtrum prouidendo & inquirendo per monaſteria virorum & puellarum, quæ ſub ſancta regula viuere debent, quomodo eſt eorum habitatio, vel qualis eſt vita aut converſatio eorum, & quantum vnumquodque monaſterium de rebus habere videtur, vnde viuere poſſit.* Similiter *lib.* I. *cap.* 116. apud EVNDEM *cit. l. p.* 726. *ſeqq.* & *lib. V. cap.* 143. *p.* 852. & *c.* 373. *p.* 903. *ſeq. viſitatio* & *reformatio* monaſteriorum miſſis in mandatis datur, vnde certiſſimum de *ſtatu abbatum* & *monachorum* illius temporis per Germaniam & Galliam capi poteſt argumentum.

Etiam ſub Francis & ſtirpe Carolingica

§. XIII. Quod vero adhuc expreſſiorem in monaſteria *ſupremæ poteſtatis ciuilis* ſignificationem habet, etiam adeo libere reges de iis diſpoſuerunt, vt eadem *iure beneficiario* laicis concederent commendarentque. De huiusmodi *commendatoribus* loquitur *cap.* 8. *lib.* 2. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 738. *abbatibus quoque &* LAICIS *ſpecialibus iubemus, vt in monaſteriis,* QVAE EX NOSTRA LARGITATE HABENT, *epiſcoporum conſilio & documento ea, quæ ad religionem canonicorum, monachorum, ſanctimonialium pertinent, peragant.* In *cap.* 333. *lib. V.* apud EVNDEM *cit. l. p.* 896. fit itidem mentio laicorum, qui *monaſteria* habent, quemadmodum etiam in *concil. Mogunt. de anno* 888. *c.* 25. apud HARDVINVM *tom. VI. p. I. conc. p.* 409. de his ita patres conſtituerunt: *de monaſteriis clericorum, monachorum atque puellarum, quæ clericis ſiue* LAICIS BENEFICII IVRE *donata ſunt, placuit,* vt

Monaſteria in feudum dabant.

vt tales eis præficiant prouiſores & præpoſitos, ſicut in Cabilonenſi concilio ſcriptum eſt, qui & præeſſe nouerint & prodeſſe &c. Conſtituebant enim hi *commendatarii*, vt vocantur, *præpoſitos* & *prouiſores*, vt officio abbatis fungerentur, reditus autem pinguiores ſibi reſeruabant. Vnde abbates alii erant *legitimi* & *regulares*, ex monaſtico ordine electi; alii *abbates comites* vel *milites*, quibus monaſteria in feudum data. Conf. THOMASSINVS *P. II. de diſcipl. eccl. lib.* 3. *c.* 12. *ſeqq.* Neque vero hoc adeo demirandum eſt, cum, prout tum *tit. de feudis* tum *tit. de decimis* obſeruaui vberius, ex variis cauſis de ipſis eccleſiis, bonis eccleſiaſticis, oblationibus & decimis diſpoſuerint reges, eaque paſſim *iure feudi* militibus conceſſerint.

Status monachorum antiquus a Baluzio depictus.

§. XIV. Secundum hæc *ſtatum monaſteriorum* & *monachorum* antiquum optime depingit BALVZIVS *in not. ad Lupum*, atque *p.* 344. *antea*, ait, *lege generali per omnes vbique prouincias promulgata monaſteria erant prorſus in poteſtate epiſcoporum, adeo vt ſi quippiam illic actum fuiſſet extra regulam, ab epiſcopis corrigeretur. Dein vero paulatim reges noſtri eorum monaſteriorum in ſe ſuſceperunt curam, deque* STATV *eorum monachorum regni auctoritate cognoſcebant. - - Itaque monaſteria, vt ſeculi noſtri verbis vtamur, erant per eas tempeſtates immediate ſubiecta auctoritati regiæ, & ad eam, nullo medio, reſpiciebant. Et quoniam eo præſidio monaſteria indigebant, vt facilius occurrerent contradictionibus ſiue epiſcoporum ſiue aliorum quorumcunque, ii, qui monaſteria de nouo fundabant, ea ponebant ſub tuitione & defenſione principis.* Perſequitur doctiſſimus auctor hoc argumentum vlterius *p.* 369. *ſeq.* & *p.* 373. docetque, libertatem vnice dependiſſe ex *regum beneficio*, quod etiam illuſtrat MABILLON. *lib. VII. annal. Benedict. p.* 192.

Suberant inferioribus iudicibus, niſi beneficio regum eſſent exemti.

§. XV. Adeo videlicet ſtatus *monaſteriorum* & *monachorum* a ſorte ceterorum ſubditorum eorumque bonorum haud differebat, vt, niſi ſpeciatim a *iudicum inferiorum* poteſtate, munere regio, eximerentur, eis ſubeſſe cogerentur. Hanc vero immunitatem a *iurisdictione comitum & magiſtratuum inferiorum* pleraque monaſteria anxie quæſiſſe, tum prælaudatus BALVZIVS *cit. l.* iam notauit, tum infinita oſtendunt declarantque diplomata, quo ipſo factum, vt *immediate* Cæſari regibusque parerent. Formulæ harum *exemtionum* a comitum ceterorumque magiſtratuum iurisdictione variæ fuere, de quibus quædam adferam. GEWOLDVS *in add. ad Hundii metrop. Salisb. tom. II. p.* 7. *edit. nouiſſ.* adfert LVDOVICI pii præceptum, in quo hæc formula: *Petiitque vt nos*

nos eum cum rebus & hominibus ſupra dicti monaſterii ſimiliter ſub ſermone tuitionis noſtræ ſuſciperemus. Dat ſubinde poteſtatem monaſterio, vt ſi quid controuerſiæ emergat, *liceat illi & ſuis poteſtatem habere ad nos veniendi, vt in noſtra præſentia cauſa, quæ contra illum vel ſuos exorta fuerit, iuſtum & legitimum terminum accipiat.* Alia eiusdem imperatoris formula in *diplom. VIII. ibid. cit. l. p.* 10. *vt nullus iudex publicus vel quilibet ex iudiciaria poteſtate, aut vllus ex fidelibus noſtris, tam præſentibus quam & futuris, neque comites neque centenarii neque exactores in eccleſias aut loca vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem regni noſtri iuſte & legaliter tenet ac poſſidet, vel etiam in ea, quæ in iure ipſius monaſterii voluerit diuina pietas augeri, ad cauſas audiendas vel freda & tributa exigenda, aut fideiuſſores tollendos, aut homines ipſius monaſterii, tam ingenuos, quam ſeruos, ſclauos, accolas, ſuper terram ipſius commanentes, nec iuſte nec iniuſte diſtringendo, & nullas redhibitiones vel manſiones aut paratas faciendas, aut illicitas occaſiones requirendas noſtris nec futuris temporibus ingredi audeat - - - ſed liceat memorato viro ſuisque ſucceſſoribus res prædicti monaſterii* &c. *ſub tuitionis atque emmunitatis noſtræ defenſione, remota totius iudiciariæ poteſtatis inquietudine, & vulgari appellatione quieto ordine & tranquilla ſecuritate poſſidere.* In alio FRIDERICI II. diplomate de anno 1236. apud EVNDEM *cit. l. p.* 124. hæc breuis ſed ſatis notabilis occurrit clauſula: *ab omni iure comitum & iudicum eximimus & liberos eſſe concedimus.* Similiter apud LINDENBROGIVM *in ſcript. ſeptentr. p.* 130. *ſqq.* ex edit. FABRICII aliquoties hæc occurrit formula: *omni iudiciaria poteſtate remota.* Apud SCHATEN. *in annal. Paderborn. ad ann.* 1174. in CONRADI imperatoris diplomate ſequentia occurrunt: *vt nullus iudex publicus licentiam in homines ad præfatum monaſterium pertinentes vllam iudiciariam habeat exercere poteſtatem.* Sed quid γλαυκ' εἰς Ἀθήνας? notiora hæc ſunt, & vbiuis obuia, vt ea in dubium vocari non debeant, cum in propatulo & aprico ſit, per plura ſecula monaſteria *ſola imperatorum indulgentia a ducum, comitum & ordinariorum iudicum* iurisdictione fuiſſe exemta, & ita imperatori *immediate* vel ſub *aduocatis* paruiſſe.

§. XVI. Etenim ea de cauſa monaſteriis dabant *aduocatos* ſeu *vicedominos*, vt vocantur, qui tum rerum ad monaſterium pertinentium *curam* gererent, tum *iuſtitiam* facerent *iurisdictionemque* nomine cæſaris exercerent. Quandoque poteſtatem dabant monaſteriis eligen- Imperatores monaſteriis dabant aduocatos,

di

di ſibi *aduocatos*, quandoque vero ipſimet potentiores vicinos de *aduocatia* inueſtiebant, de qua plenius agit MATTHAEI *de nobil. lib. II. c.* 29. & 30. Neque vero, quod MAGERVS *c. 2. de aduoc. arm. n.* 233. *ſqq.* affirmare auſus eſt, *aduocatia* omnis ſimplici abſoluebatur *protectione*, ſed vtplurimum plus *poteſtatis* in ſe continebat, ipſumque *ius gladii* inuoluebat, ceu MATTHAEI *cit. l. & tr. de iure gladii c.* 23. *n.* 4. claris aſſeruit documentis. Neceſſe enim erat, vt, quia monaſteria plerumque eximerent ab omni *ordinariorum iudicum* poteſtate, eis *alium iudicem* darent, qui de cauſis ad monaſterium hominesque eius pertinentibus cognoſceret, cum nec ipſi abbates olim iurisdictionem vllam exercerent, nec imperatores talium cauſarum cognitionem ſubire poſſent. Qua de cauſa ſæpiſſime in diplomatibus, quæ de exemtione monaſteriorum ab ordinariorum iudicum poteſtate diſponunt, addi ſolet, vt coram *aduocatis* lites monaſteriorum finiantur. Prælaudatus MATTHAEI *tr. de iur. glad. c.* 31. *n.* 1. adfert chartam HENRICI *de anno* 1046. in qua hæc duo euidentiſſime connectuntur: *vt nullus ſeruus aut liber prælibatæ eccleſiæ coram vllo præſide vel iudice noſtro ad cauſas audiendas aut freda exigenda coactus veniat, ſed coram aduocato ipſius eccleſiæ finiantur.*

quandoque iure gladii inſtructos.

§. XVII. Præterea ſi monaſteriis relicta erat poteſtas ſibi eligendi *aduocatum*, ille tamen *bannum* ab imperatore accipiebat. Docet id charta HENRICI VI. *de anno* 1073. apud GEWOLDVM *in addit. ad Hundii metropol. Salisburg. tom. II. p.* 191. in qua monaſterium Eberſperg conſtituit *regalem abbatiam in perpetuum, omnimoda libertate ſublimatam, & ab omni ſubiectionis obligatione liberam, vt nullus archiepiſcoporum, epiſcoporum, ducum, marchionum, comitum vel aliquorum omnino perſona præſumat hanc moleſtare, vel a iuris ſui ſtatu diminuere.* Poſt pauca hæc ſubiiciuntur: *Nullus etiam aduocatus ibi hereditario iure exiſtat, ſed abbas communicato fratrum collegii conſilio iuſtum & idoneum defenſorem ſemper eligant, qui poſtquam de iure & rebus eccleſiæ conſeruandis per ſacramentum certitudinem fecerit, bannum a rege vel imperatore ſuſcipiat.* Eiusdem fere tenoris chartam ineditam *de anno* 1090. adduxi in *obſeru. ad Petr. de Marca de C. S. & I. lib. I. c.* 12. *obſ.* 18. §. 2. *de aduocati quoque electione hoc ſtatutum eſſe notandum eſt, vt quemcunque abbas loci illius cum conſilio fratrum ſuorum ad defendendam monaſterii libertatem & iuſtitiam vtilem inuenire poſſit, qui non pro terreno commodo, ſed pro æterna mercede hoc patrocinium ſuſcipere velit, hunc abſque vllius contradictione eligat, & bannum legitimum non iure hereditario eum a rege ſuſcipere efficiat &c.* Pluribus hoc thema exornauit argumentis & documentis HERTIVS *de iactit. ordin. ciſterc. libert. ſect. III.*

Electi a monaſteriis bannum accipiebant ab imperatore.

§. XVIII.

§. XVIII. Ceterum etiam hoc ex argumentis adlatis manifeſtum eſt, monaſteria, quæ non fuere *exemta a iudicum ordinariorum* poteſtate, eam declinare non potuiſſe. Verum & aliis de cauſis comitum & ducum iurisdictionem plura agnoſcere coacta ſunt, quod paucis indicandum, vt ſtatus *immediatorum* & *mediatorum* monaſteriorum inde clarius liqueat. Extincta *Carolingica ſtirpe*, ſub imperatoribus Saxonicis *ducum* poteſtatem inſignia accepiſſe incrementa quis negauerit? Non ergo demirandum, ſi monaſteria, in eorum territoriis ſita, ad ius ſuum pertinere arbitrati ſunt, & ſupremam in ea iurisdictionem exercuere. Neque enim eo tempore ea iam inceſſerat prælatos monachosque opinio, ſe ab omni *iurisdictione ciuili* exemtos eſſe, adeoque paſſim *iuris territorialis* veſtigia hinc inde occurrunt.

Quædam monaſteria agnovere comitum & ducum iurisdictionem.

§. XIX. HENRICVS Leo inprimis huius iuris egregia edidit ſpecimina. Elegerant canonici Lubecenſes HENRICVM abbatem Brunſuicenſem, quod tamen non aliter quam cum conſenſu *ducis* perficere poterant. Aſſenſum præbuit dux, quod ipſimet in literis apud ARNOLDVM Lubecenſem *c.* 13. a LEIBNITIO *tom. II. ſcript. Brunſuic.* editum, fatentur: *quem non ſolum electione canonica nobis præficiendum decreuimus, ſed etiam principis noſtri, domini ducis, qui eum nobis in dominum & patrem ſpiritualem deſignauit, auctoritate vſurpamus.* Anno 1280. confirmauit emtionem a præpoſito Stedenburgenſis eccleſiæ factam, vt *dominus territorii*, hoc reſcripto: DEI *gratia* HENRICVS *dux de Brunſwig omnibus in perpetuum. Cum dominus Iohannes Stedeburgenſis eccleſiæ præpoſitus ac familiares ſui vna cum domino Eiberto de Aſſeborch & ſuis legitimis heredibus in emtione quorundam prædiorum concordarent coram nobis, rogauerunt, vt talem ordinationem, tanquam coram* DOMINO TERRAE *factam, firmare dignaremur &c.*

Exempla monaſteriorum ſub ducibus mediatorum, qui electos confirmarunt abbates, itemque contractus.

§. XX. Anno 1290. OTTO comes palatinus Rheni & dux Bauariæ monaſterio in Alderſpach Ciſterc. ordinis immunitatem ſingularem conceſſit apud GEWOLDVM *tom. II. in addit. ad Hundii metrop. Saliſb. p.* 47. *edit. nouiſſ.* in hæc verba: *Nolumus homines dictæ Alderſpacenſis eccleſiæ attinentes, imo etiam alios, ſiue aduenas ſurſum aut deorſum venientes aut nobis duntaxat videlicet proprietatis titulo attinentes, & in prædiis dictæ eccleſiæ reſidentes aliqua iudicum noſtrorum quærere placita, ſed huiusmodi homines ſiue coloni ſuperius expreſſi coram abbate ipſius eccleſiæ vel officiali ſuo iuri ſtare in omni, quam ad inuicem inter ſe habuerint materiam contentionis, ſed & alii extranei, ſi forte aliquam adverſus ſupra nominatos colonos habuerint materiam contentionis ſimiliter*

Immunitates a iudicibus ordinariis conceſſere.

coram abbate ac officiali ſupra dictis tanquam forum rei ſequentes volumus ſtare iuri, ac expoſcere complementum iuſtitiæ ab eisdem, niſi forte dictus abbas aut officialis eius talibus negligeret iuſtitiam exhibere, quo legitime probato, ad diffinitionem noſtrorum iudicum eosdem recurrere volumus & examen. Hoc tamen excepto, quodſi homines memoratæ eccleſiæ contra alium, qui extra conditionem, vt præmiſſum eſt, dicto cœnobio non attinet, quicunque talis fuerit, noſter vel alterius, tunc examinatio vel diffinitio talis cauſæ ad abbatem aut officiales ſuos non pertinet, ſed iudex noſter, quicunque fuerit, debebit tales actiones cognoſcere & iudicio terminare. Item ſi aliquis hominum dicti monaſterii in furto, latrocinio, homicidio vel raptu aut ſimili maleficio, quod vltimum ſupplicium vel pœnam ſanguinis requirit, notorie deprehenſus fuerit, de talibus iudex noſter cognoſcet, &c. Inſignia in hoc diplomate *ſuperioritatis territorialis* documenta occurrunt. Nam I) eximit comes palatinus Rheni monaſterium a poteſtate *iudicis ordinarii* a ſe conſtituti, cui alias ſubiectum fuiſſet: II) iurisdictionem abbati confert in homines monaſterii, & quidem III) *dependenter*, ſaluo recurſu ad iudicem ordinarium in caſu denegatæ iuſtitiæ. Denique IV) eidem criminalia ſeu *iurisdictionem altam* reſeruat, quæ omnia comitis palatini ducisque Bauariæ poteſtatem in dictum monaſterium deſignant.

Viſitationibus auctoritatem ſuam dederunt.

§. XXI. Cum finita ſynodo prouinciali anno 1451. *viſitatio* & *reformatio* quorundam monaſteriorum eſſet ſuſcipienda, commiſſarii id ipſum ſine *dominorum territorii* aſſenſu & auctoritate facere non poſſe exiſtimarunt. Id teſtantur commiſſarii apud BVSCHIVM de *reformat. monaſt. lib. IV. c.* 3. a LEIBNITIO *tom. II. ſcript. Brunſu. p.* 958. editum, his verbis: *Principes terrarum, in quarum* DISTRICTV & POTESTATE *dicta monaſteria, per nos viſitanda & reformanda, fuerunt conſtituta, primum adire deliberauimus, eorum conſenſum & fidelem aſſiſtentiam ſuper præmiſſis requiſituri. Quidam ergo principes,* MONASTERIORVM ILLORVM DOMINI, *literas nobis dederunt ſigillatas, ſub certis tenoribus infra ſcriptis pro plenisſimo eorum aſſenſu, in quibus ſuis mandarunt ſubditis, vt nobis in cunctis nobis commiſſis obedirent.* WILHELMVS Landgrauius Thuringiæ hunc in finem ad omnia monaſteria ſuæ ditionis literas & mandata dedit, vt *viſitatores* holce reciperent. Ipſas literas exhibet BVSCHIVS *cit. l. c.* 5. huius tenoris: WILHELMVS *Dei gratia Dux Saxoniæ, Landgrauius Thuringiæ, Marchio Misnienſis, vniuerſis & ſingulis abbatibus, præpoſitis, prioribus, prioriſſis & conuentibus monaſteriorum ordinis canonicorum regularium in principatu, domi-*

minio & diſtrictu noſtro conſiſtentibus, ſalutem noſtrumque fauorem. Venerabiles, deuoti & dilecti, noueritis, cum ex ſingulari deſiderio ad hoc inclinemur, vt ordo veſter, omniumque in noſtro principatu ordines, iuxta antiquam ſuam inſtitutionem, regularisque obſeruantiæ normam debite reformentur, prout in quibusdam noſtri diſtrictus monaſteriis noſtro fauore inchoata reformatio eſſe dignoſcitur: hinc eſt, quod venerabiles patres noſtri, deuoti dilecti domini, Iohannes & Paulus, noui operis & S. Mauritii, in extra Hallas, monaſteriorum ordinis veſtri præpoſiti, pie nos informantes, quomodo ipſi a ſanctiſſimo in Chriſto patre domino apoſtolico, & eius loco, a reuerendiſſimo fautore noſtro, ſingulariter nobis dilecto, domino Nicolao de Cuſa, presbytero cardinali tituli S. Petri ad vincula, per Allemaniam legato, ad ipſa veſtra monaſteria, authoritate apoſtolica, viſitanda & reformanda, onerati ſint & adſtricti; humiliter & inſtanter nos ſupplicarunt, quatenus noſtram eis fidelem aſſiſtentiam ad præmiſſa præbeamus. Quapropter deuotorum noſtrorum Iohannis & Pauli Hallenſium præpoſitorum ſanctis informationibus & iuſtis eorum ſupplicationibus pie inclinati, ad honorem omnipotentis DEI & animarum plurimarum ſalutem aſſenſum fauorabilem, aſſiſtentiam, & bonam noſtram voluntatem in præmiſſis exhibentes, ipſis duobus præpoſitis ad tam ſanctam & laudabilem reformationem merito perficiendam, iuxta omnem noſtram poſſibilitatem fideliter nos cooperaturos promiſimus & promittimus per præſentes. Idcirco ab omnibus & ſingulis vobis diligenter ſerioſeque deſideramus, vt huiusmodi bullis & mandatis apoſtolicis iuxta omnem earum tenorem, prout tenemini, promto animo libenter obediatis & ſatisfaciatis, propter animarum veſtrarum ſalutem perpetuam, dictos deuotos patres benigne ſuſciſcipiendo & gratioſe pertractando, eorumque decretis & conſiliis libenter obtemperando, prout in præmiſſis plene de vobis confidimus. Dedimus etiam dictis patribus viſitatoribus per omnem iuris noſtri diſtrictum & ditionem ſecurum ſaluum conductum, ab omnibus aduocatis, iudicibus, ciuitatibus & ſubiectis noſtris firmiſſime obſeruandum & pro eis reſpondendum: quod ab omnibus vobis gratanter accipimus, & habere volumus. Datum Erfordiæ noſtro ſub ſigillo præſentibus impreſſo, dominica poſt Ægidii anno Domini 1451.

§. XXII. Anno 1455. dux WILHELMVS ſenior Brunſuicenſis *reformationem* monaſteriorum in terris ſuis ſitorum cum *viſitatoribus papalibus* ſuscepit, &, auctoritate inprimis ſua perfecit, qua opus habebant viſitatores, qui alias ipſum viſitationis negotium ſibi proprium eſſe cenſebant. Monaſterium in Wenninesen intrans, pro imperio dixit: Reformarunt monaſteria.

dixit: *domina prioriſſa & vos ſorores omnes volo, vt reformationem aſſumatis & regulam veſtram obſeruetis.* Contra extreme refractarias his tandem vſus minis: *ſi adhuc vos vultis reformare, tunc volo vos in terra mea ſuſtinere; ſin autem non, tunc currus iam ſunt parati, qui vos de terra mea euehere debent, forſan nunquam redituras.* Euentum rei plenius deſcribit BVSCHIVS *cit. l. lib.* 2. *c.* 1. & 2. Eodem imperio peregit *reformationem monaſterii Marienſcenſis*, illisque itidem reluctantibus, minatus eſt, ſe ſtatim moniales de terra ſua eiecturum eſſe, ſi *reformationem* vlterius reiecerint, teſte EODEM *cit. l. c.* 3. Moniales in Borſingenhuſen, referente EODEM *cit. l. c.* 4. iam dudum reformare dux tentauerat, quod etiam ope *viſitatorum* prædictorum perfecit. Superſedeo plura adferre documenta, poſtquam hanc prouinciam ſatis egregie iam exornarunt HERTIVS *de iactit. vulgo ordin. Ciſterc. libert. & exemt. a ſuperior.* & REINHARD *de iur. princip. circa ſacra ante reformat. cap. III.* §. 12.

Nec hodie monaſteria in terris catholicorum ſuperioritati in totum ſubducta,

§. XXIII. Equidem negari nequit, iam dudum monaſteria, exemplo ordinis clericalis, exemtionem a *ſuperioritate territoriali*, imo ab *omni ſubiectione ciuili* tentaſſe, eamque *iuris* cuiusdam *diuini* præſidio muniuiſſe, de quo infra dicendi locus erit; non tamen vbique prælati id, quod ſedulo anhelarunt, conſecuti ſunt. Id non adeo demirandum eſt, illa, quæ quodammodo *curæ epiſcopali* cohærebant, *ſtatibus territorialibus* pro more eius temporis denegata fuiſſe. Iam ante obſeruaui, concurriſſe quidem principes ad *reformationem monaſteriorum*, ſed magis vt ſua *auctoritate* & *poteſtate ciuili* ſeu *brachio ſeculari* eam tuerentur & ſubleuarent, quam dirigerent & adornarent, vt vel exemplum reformati monaſterii Steterborgenſis apud BVSCHIVM *de reform. monaſt. lib.* 2. *c.* 18. illuſtrat. Aſt quæ alia *poteſtatis ciuilis* munia erant, haud depoſuerunt principes intuitu monaſteriorum in terris ſuis ſitorum, præſertim cum eorum prælati *ſtatus prouinciales* eſſent, & quæ exemtionum priuilegia intuitu *iurisdictionis eccleſiaſticæ epiſcopalis* pleraque impetrauerant, ad exemtionem a *ſuperioritate territoriali* nullo modo trahi poſſent. Nulla fere in Germania eſt ditio, in qua non etiam Romanæ eccleſiæ addicti iura plura *poteſtatis ciuilis* in monaſteria exerceant, vt vel exempla a B. HERTIO *cit. l.* adducta docent. Ne quidem *Ciſtercienſes*, præ ceteris alias, ratione ſui inſtituti, paupertatem & humilitatem ſectantes, abſtinuerunt a poſſeſſione ampliſſimorum fundorum, quorum intuitu magis magisque ſe obſtrinxere *poteſtati ciuili.* Iam Alexander III. in *c.* 3. *X. h. t.* hoc iis obiurgauit, quod contra ordinis ſui

ſed abbates ſtatus prouinciales ſunt,

nec Ciſtercienſes libertate hac gaudent.

ſui regulam *villas, eccleſias & altaria poſſideant, fidelitates & hominia benigne ſuſcipiant, iuſtitiarias & tributarias teneant.* Hoc vero ideo reprobat pontifex in *Ciſtercienſibus*, quod ſuæ *regulæ* immemores paupertatem abiecerint, non vero quod, dum talia bona poſſiderent, ad inſtar ceterorum *ſubditorum*, quæ ex *ſuperioritate territoriali* præſtanda ſunt, præſtent. Verum longe illuſtrior *ſubiectio monaſteriorum* poſt reformationem facta eſt, poſtquam etiam *epiſcopalis iurisdictio* in ea quieſcere iuſſa, & *exemtiones papales* deſierunt quoad ea, quæ in *territoriis proteſtantium* ſita ſunt, de quibus *tit. ſqq.* agendum.

§. XXIV. Status hic prælatorum & monachorum per plura durauit ſecula, vt *iurisdictioni epiſcopali* in ſpiritualibus, vt loquuntur, ſubeſſent, de cetero autem imperatorum, regum, principumque *ſubiectione ciuili* ſimul tenerentur. Circa ſeculum XI. plura monaſteria nouum induerunt ſtatum per *exemtiones a ſede papali* imperatas, vi quarum ſeſe *epiſcoporum iurisdictione* eximere tentarunt prælati, epiſcopatus honorem ipſimet in ſuis monaſteriis ambientes. Ea enim plures iam rerum abundantia, dignitate, & variorum priuilegiorum prærogatiua inclaruerant, vt prælaturæ eorum *diœceſes epiſcopales* exæquarent, & nihil eorum gloriæ deeſſe videretur, quam vt, ſtatu priſtino ita *eminenter* immutato, ſubducerentur epiſcopali iurisdictioni, & ſedi papali immediate ſubiicerentur. Iurisdictioni epiſcopali plura monaſteria ſubtracta per exemtiones papales

§. XXV. Seculo XI. tales a Romano præſule factas exemtiones *totales* adhuc in Gallia rariores fuiſſe oſtendunt geſta patrum in *concil. Anſano* anno 1025. celebrato apud HARDVINVM *tom. VI. concil. P. I. p. 839. ſeq.* Ordinauerat archiepiſcopus Viennenſis quoſdam ex monachis Cluniacenſis cœnobii, in epiſcopatu Matisconenſi ſiti. GAVSLENO, huius diœceſeos epiſcopo, attentatum hoc ad concilium deferente, & Viennenſi archiepiſcopo Odolonem abbatem in ſui defenſionem ad *priuilegium* prouocante, illud a curia Romana impetratum in medium allatum eſt, *quod eis talem* LIBERTATEM *tribuebat, vt nulli, in cuius territorio degebant, nec alicui aliquatenus ſubiacerent epiſcopo; ſed quemcunque vellent, vel de qualibet regione, adducerent epiſcopum, qui faceret ordinationes vel conſecrationes in eorum monaſterio. Relegentes ergo ſancti Chalcedonenſis & plurimorum authenticorum conciliorum ſententias, quibus præcipitur, qualiter per vnamquamque regionem abbates & monachi proprio ſubeſſe debeant epiſcopo; & ne epiſcopus in parochia alterius audeat ordinationes vel conſecrationes absque licentia ipſius epiſcopi facere; decreuerunt, chartam non eſſe ratam, quæ canonicis non* circa ſeculum XI.

 ſolum

ſolum non concordaret, ſed etiam contrairet ſententiis. Adiudicauerant quoque dominum abbatem non poſſe exiſtere archiepiſcopo legitimum auctorem canonicæ defenſionis. Vnde prædictus archiepiſcopus ratione conuictus petens veniam a Gausleno epiſcopo, loco ſatisfactionis firmauit, per quales ipſe voluit fidejuſſores, vt vnoquoque anno, quamdiu ambo viuerent, tempore quadrageſimæ ſufficientem olei de oliuis ad conficiendum chriſma ipſi perſolueret ſine negligentia. Inuſitati prorſus quid ſpiraſſe hanc exemtionem, nec pontificem tam ingentem canonibus antiquis cladem inferre potuiſſe, crediderunt patres huius concilii, adeoque *priuilegium* productum *ipſo iure* nullum eſſe. Archiepiſcopo inprimis id vitio verterunt, quod ſe tali priuilegio capi paſſus fuerit, qui tamen vel ex tot pontificum propria confeſſione, de qua vid. LAVNOIVS *P. III. epiſt.* 3. ſcire poterat & debebat, pontificem *canonibus* ſubiectum eſſe, nec eos ſoluere poſſe. Id ipſum adhuc poſt hæc tempora agnouit INNOCENTIVS III. *lib. II. epiſt.* 115. *edit. Baluz. p.* 418. &, *quæ in derogationem*, ait, *ſanctorum canonum attentantur, tanto potius infringi volumus & carere robore firmitatis, quanto auctoritas vniuerſalis eccleſiæ, cui præſidemus, ad id nos prouocat & inducit.* Recruduit rurſus noua controverſia circa exemtionem *monaſterii Cluniacenſis* anno 1063. inter DROGONEM epiſcopum Matisconenſem & HVGONEM abbatem, quæ cauſam dedit, vt *concilium Cabilonenſe*, pontificis auctoritate, haberetur, & in eo *cauſa exemtionis* tractaretur. Remiſſiores longe fuere patres in hoc, quam in *Anſano concilio*, exemtionem monaſterii agnoſcentes, nec pontifici deſuper controuerſiam mouentes; quid? quod epiſcopus Matisconenſis ob violata huius monaſterii priuilegia pœnitentiam ſubire coactus fuerit. vid. HARDVIN. *cit. l. p.* 1139. *ſeqq.* Ita variant hominum iudicia, prout timor, ſpes, & libertas eos impellit. In *Anſano concilio* libertate ſentiendi plena gaudebant, cui nomine epiſcopi Romani nemo intererat. *Cabilonenſe* Oſtienſis epiſcopus ex *delegatione pontificis* congregauerat, in eo omnia in *ſedis papalis augmentum* dirigebat, nec patres ius *eximendi monaſteria* papis in dubium vocare poterant, libertate ſentiendi ſublata, & metu grauioris mali incurrendi ſuppreſſa.

Examinantur exemtiones ſeculo VI & ſeq. factæ. (1) Quædam ſunt ſpuriæ.

§. XXVI. Memorantur quidem aliquot *exemtiones*, *ſeculo VI. & ſeq.* iam occurrentes; verum plura circa easdem ſunt monenda, quæ *recentiores* ab *antiquis* magnopere diſtinguunt. (1) Quædam grauiſſimis argumentis merito in dubium vocantur, quorſum cauſa Pariſienſis monaſterii a S. Germano exſtructi & D. Vincentio dedicati referenda, in quam plenius inquiſiuit IO. LAVNOIVS *in aſſert. inquiſ. in priuil. S.*

Medar-

Medardi p. 2. quæ controuerſia tamen compoſita eſt anno 1668. referente DVBOIS *in hiſtor. eccl. Pariſ. lib.* 1. *c.* 6. §. 6. (II) Pleræque exemtiones tantum eo directæ ſunt, ne epiſcopi ſibi aliquam circa *patrimonium* & *reditus* monaſterii poteſtatem vindicarent, quibus ſolenne admodum erat, bona monaſterii ad inſtar ceterorum redituum eccleſiaſticorum invadere, variiſque grauare exactionibus. Salua vero de cetero manſit epiſcopis inſpectio & ſollicitudo in vitam & mores monachorum, adeoque talis exemtio non *totalis*, ſed *partialis* fuit, vt optime obſeruat ESPEN. *p. III. iur. eccl. tit.* 12. *c.* 2. quamuis in eo erraſſe videatur, quod omnium exemtionum hanc fuiſſe indolem & rationem crediderit, vt ex mox dicendis apparebit. (III) Non aliter exemtiones monaſteriis indulgebantur, quam *auctoritate regum* & ex *decreto ſynodi*, adeoque etiam *conſenſu epiſcopi*, intuitu cuius exemtio indulgebatur, vt perſpicue docet P. DE MARCA *de conc. S. & imp. lib. III. c.* 16. Neque enim ſedi papali eo tempore integrum erat, iurisdictionem epiſcoporum turbare & pro lubitu de *monaſteriorum iure* diſponere. Denique (IV) quædam prorſus exemta ſunt epiſcoporum iurisdictioni, & ſedi papali immediate ſubiecta; ſed admodum pauca, & nonniſi ex *indultu regum* & *ſaluo iure regum*, cuius ſub *tutela* & *manu* bona monaſteriorum tenebantur. Secundum hæc *exemtionum* exempla ſunt examinanda, quæ in medium protulit PETRVS DE MARCA *cit. l.* quorum pleræque tantum *immunitatem* intuitu *bonorum* continent, non vero ſimul memorant, quod ſedi papali *immediate* ſubiecta eſſe debeant.

(2) Quædam tantum patrimonium reſpiciebant.

(3) Omnes cum conſenſu epiſcoporum fiebant.

§. XXVII. Fuldenſi monaſterio ſpecialiter totalis exemtio tributa eſt, quod præceptum PIPINI apud BARONIVM *ad ann.* 755. *n.* 29. euidenter docet, in quo ſimul modus concedendi has exemtiones eleganter exprimitur. *Et ideo*, ait PIPINVS, *hanc noſtram præceptionis ſeriem ob honorem Dei & venerationem S. Petri conſcribi iuſſimus, per quam priuilegium ſedis apoſtolicæ a B. Zacharia tibi collatum*, CVM CONSENSV EPISCOPORVM CVNCTORVMQVE FIDELIVM *noſtrorum per omnia roboramus, præcipientes, vt nullus ſacerdotum in regno noſtro diuinitus nobis conceſſo in præfato monaſterio iurisdictionem aliquam ſibi vindicet* PRAETER APOSTOLICAM SEDEM, *ita vt, niſi ab abbate monaſterii fuerit inuitatus, nec miſſarum ſolennia ibi quiſquam præſumat celebrare: ſed iuxta id quod* SVBIECTVM CONSTAT APOSTOLICAE SEDI, *firmitate priuilegii inconcuſſe roboratum permaneat.* Sibi hoc præcepto non abiudicat PIPINVS ius & auctoritatem in bona monaſterii, ſed illud tantum quoad *regimen ſpirituale*, quod vocant, im-

Exemtio Fuldenſis monaſterii,

immediate ſedi papali ſubiicit. Eo ambitu non gaudet priuilegium *libertatis* monaſterio *S. Dionyſii* ab epiſcopo Pariſienſi indultum, quod BIGNONIVS *ad Marculf. form.* apud BALVZ. *tom. II. capitul. p.* 867. refert, quamuis MABILLONIVS *in annal. Benedict. tom. I. lib.* 14. *n.* 20. plenariam ei exemtionem aſſeruiſſe videatur. Plenior eſt exemtio *Luxovienſis* monaſterii, quod itidem immediate ſedi papali ex CLODOVEI diſpoſitione ſubiectum eſt, ceu docet diploma apud MABILLON *in annal. Benedict. tom. I. p.* 689.

S. Dionyſii, Luxouienſis.

Immunitas monaſteriorum regiorum,

§. XXVIII. Denique omnia monaſteria *regia* vel *regalia* ſingulari *immunitate* & *libertate* intuitu *bonorum* gaudebant, ſoli regi tantum ſubiecta, vt probat ALTESERRA *in aſcet. lib.* 7. *c.* 12. non tamen propterea *inſpectioni epiſcopali* quoad *vitam*, *mores*, & *diſciplinam* penitus erant ſubducta, niſi ſpeciatim, quod monaſteriis quibusdam olim honori dabatur, *ſedi Romanæ* eſſent ſubiecta. Ex hoc principio olim diſputarunt epiſcopi Conſtantienſis deputati cum monachis monaſterii S. Galli apud GOLDASTVM *tom. II. rer. Alleman. in centur. chart. c.* 96. vbi ſequens refertur documentum: *teſtes auditi ſuper controuerſia, an monaſterium S. Galli ſub ditione epiſcopi Conſtantienſis eſſe deberet, an vero magis ſui iuris eſſet? Pars epiſcopi Hattonis dixit, quod noſtrum monaſterium temporibus Pippini & Karoli epiſcopis Conſtantienſibus eſſet ſubiectum. Noſtri vero iurati dixerunt, quod noſtrum monaſterium in loco libero, non in fiſco* (in feudo vid. CANGIVS voce *fiſcus*) *non in terra eccleſiaſtica eſſet, non per vllius hominis traditionem; ſed in ſolo imperatorum arbitrio ſtare, quem ei loco præficiat.* Nec alia fere olim diſciplina in oriente obtinuit, quod obſeruat INNOCENTIVS III. *lib. XIII. epiſt.* 39. *edit. Baluz.* aiens: *cum libera monaſteria, quæ* IMPERIALIA *vocantur, Græcorum quoque dominio nulli eſſent archiepiſcoporum vel epiſcoporum ſubiecta, præſentium vobis auctoritate mandamus, quatenus inquiſita & cognita veritate, in monaſteriis illis regalibus regni Theſſalonicenſis, quod græcorum tempore archiepiſcopis vel epiſcopis ſubiecta non erant, non permittatis, archiepiſcopos vel epiſcopos iuris aliquid indebite vſurpare.*

etiam in oriente.

Recentiores exemtiones ab antiquis prorſus diuerſæ.

§. XXIX. Longe diuerſam ab his explicatis exceptionibus indolem & naturam habuerunt recentiores illæ, circa *ſeculum XI.* reluctantibus epiſcopis, & *ſine conſenſu regum & principum*, a curia Romana monaſteriis indultæ, quas magnopere reprobauit damnauitque BERNHARDVS, obſeruantibus MARCA *cit. l.* & ESPENIO *P. III. iur. eccl. tit.* 12. *c.* 4. *§.* 23. præſertim cum circa hæc tempora pleraque monaſteria *libertatem* hanc ambirent, & multum auctoritati epiſcoporum con-

contra praxin antiquam detraherent. Plures vt plurimum referuntur cauſæ, quæ pontifices ad concedendas has *exemtiones* induxerunt moueruntque, quas longa ſerie enarrat, ſimulque explicat auctor anonymus *dans le traité hiſtorique & dogmatique de priuileges & exemtions eccleſiaſtiques c.* 14. & 15. *p.* 131. *ſeqq.* Principalem ASCANIVS TAMBVRINVS *tom. I. de iur. abb. diſp.* 15. *q.* 3. *n.* 1. deducit ex abuſu *poteſtatis epiſcopalis*, quo factum, vt, ſicuti pater, patria poteſtate abutens, cogitur filium emancipare, ita etiam epiſcopi, ſua poteſtate in monaſteria abvtentes, coacti fuerint, ea a ſua poteſtate dimittere. *Prætextum* ſapit hæc ratio, non *iuſtificat* exemtiones. Si ob *abuſum* epiſcopi ſuo iure eſſent priuandi, a Romano initium faciendum, imo ſinguli cogendi esſent ad caſas redire. Verum hoc colore vtendum erat, vt eo magis pontifex ſeſe legitimaret ad cauſam, & ſuam poteſtatem, etiam inuitis & recalcitrantibus epiſcopis eximendi monaſteria, incruſtaret, quod ius prorſus *nouum* & a moribus priſtinis eccleſiæ alienum eſt, vt iam declaraui.

Quarum cauſa fruſtra in abuſu epiſcopalis poteſtatis quæritur.

§. XXX. Si arcana perſcrutari conſilia permiſſum eſt, crederem, iure recentiori *duas* potiſſimum *cauſas* hanc *inſolitam* produxiſſe *exemtionem*, quarum altera a monachorum plurimorum gloria & auctoritate; altera a ſedis Romanæ grauiſſimo ardore abſolutam potentiam per vniuerſam extendendi & conſtituendi eccleſiam, deſumenda eſt. Ex reformationibus monaſteriorum plures nouos inualuiſſe ordines noto eſt notius: ſinguli ſub ipſis ſuis auſpiciis mox inclareſcebant, & adeo gloria ſanctitatis ſingularis eminebant, vt digni viderentur ſingulari priuilegio. Alios ordines bonorum opulentia, quæ animum addit, ferociores fecit, vt nullius imperio, excepto *papali*, ſubeſſe deſiderarent, ſcientes, Iouem Romanum trans alpes commorantem, lene iugum iis impoſiturum eſſe. Verum hæc monachorum argumenta forſan non ſuffeciſſent, niſi *ſedis Romanæ* aliis de cauſis intereſſet, tot ordinum exemtiones facere, eosque *immediate* ſibi ſubiicere.

Veræ cauſæ adferuntur.

§. XXXI. Duplicem inprimis hæc ipſa vſum inde habebat: (1) vt infringeret minueretque epiſcoporum poteſtatem & iurisdictionem, ſedi Romanæ admodum inuiſam, ſuamque augeret. Refertæ erant diœceſes epiſcoporum infinitis monaſteriis: in ea ex iure antiquo epiſcoporum iurisdictio ſeſe extendebat; per *exemtiones* vero frequentiſſimas non leuem patiebatur iacturam. E contrario pontifex vbique locorum nouas ſibimet *diœceſes immediatas* formabat, condebat, exſtruebat ex monaſteriis ſibimet immediate ſubiectis, vnde ingentes ad ſuam

Sedis Romanæ commoda ex exemtionibus.

abſolutam poteſtatem fecit acceſſiones. Accedebat alia ratio, quod monachorum *obedientiam* & *deuotionem* erga ſedem Romanam eo magis firmaret, quo maiori fauore eos amplecteretur, & honore inſigniore afficeret. Per monachos enim, maxime Zelotas, *hierarchiam* multum roboris & adiumenti accepiſſe quis negauerit?

Auctoritatem papalem per exemtiones auctam fuiſſe plures faſſi ſunt.

§. XXXII. Non diſſimulat hanc primariam exemtionum cauſam, AVCTOR anonymus, §. *antec.* adductus, quin potius *c.* 16. *p.* 154. adducit teſtimonium abbatis cuiusdam Ciſtertienſis, hoc vtentis argumento: *per hoc, quod in qualibet prouincia ſunt aliqui exemti & priuilegiati immediate ſub ſummo pontifice, huiusmodi poteſtas & auctoritas declaratur.* Ita omnino eſt; ſed ſimul id ipſum eſt, quod epiſcopis ſemper admodum graue, & rei eccleſiaſticæ noxium fuit, vt declarat MARCVS ANTONIVS *de* DOMINIS *de republ. eccl. lib. VI. c.* 5. §. *vlt.* BERNHARDVS, cuius tempore *exemtionum* paſſim nouæ prorſus rationes fiebant, conſilium hoc arcanum ſedis Romanæ itidem grauiter redarguit, & *lib.* 3. *de conſiderat. c.* 4. ad EVGENIVM III. ita ſermonem ſuum dirigit: *murmur loquor & querimoniam eccleſiarum. Truncari ſe clamitant & demembrari. Vel nullæ vel paucæ admodum ſunt, quæ plagam iſtam non doleant, aut non timeant. Quæris: quam? ſubtrahuntur abbates epiſcopis, epiſcopi archiepiſcopis, archiepiſcopi patriarchis & primatibus. Bonane ſpecies? Mirum ſi excuſari queat vel opus. Sic factitando probatis vos habere plenitudinem poteſtatis; ſed iuſtitiæ forte non ita. Facitis hoc, quia poteſtis; ſed vtrum & debeatis, quæſtio eſt.* Deſino plura addere teſtimonia, quæ plena manu, & ſincero veritatis ſtudio collegit vir doctiſſimus ESPENIVS *P. III. iur. eccl. tit.* 12. *c.* 4.

Exemtiones abolere ſtuduit concilium Conſtantienſe,

§. XXXIII. Cum ergo grauiſſimi abuſus *exemtionum harum* omnium in oculos incurrerent, de iis eradicandis actum eſt in *concilio Conſtantienſi*, præſertim cum illud quoque vitium plurimis accederet, quod tempore *ſchiſmatum* pontifices, pro fauore ſibi conciliando, in concedendis his immunitatibus profuſiſſimi fuerint. Harum abolitionem vrſerunt inprimis *patres Conſtantienſes*, quod conſtat ex *reformator. c.* 20. apud Dn. von der HARDT *tom. I. concil. Conſtant. P.* 10. *p.* 620. *quod omnes exemtiones, quibuscunque religioſis domibus aut aliis locis vel perſonis quibuscunque a tempore ſchiſmatis per Romanos pontifices conceſſæ, præter conſenſum ordinariorum, aut ſine cauſæ cognitione indiſtincte reuocentur, caſſentur, irritentur & annullentur.* Plenius hanc reuocationem explicat MARTINI V. *reformatio* anno 1418. nationibus in concilio oblata *art. IX.* apud EVNDEM *cit. l. P.*23. *p.* 1028. *attendentes, quod*

quod a tempore obitus felicis recordationis Gregorii XI. prædeceſſoris noſtri nonnulli Romani pontifices aut pro Romanis pontificibus ſe gerentes, & in ſuis diuerſis obedientiis reputati, pro ſua voluntate aut pro importunitate petentium, nonnullas eccleſias, monaſteria, capitula, conuentus, prioratus, beneficia, loca & perſonas a iurisdictione ordinariorum tempore dicti Gregorii nullatenus exemtas vel exemta de nouo a dictorum ordinariorum iurisdictionibus exemerunt, in graue ipſorum ordinariorum præiudicium: nos volentes huiusmodi præiudicio obuiare, omnes exemtiones &c. ſacro approbante concilio reuocamus. Inſertum eſt hoc decretum *ſeſſ.* 43. dicti concilii *c.* 6. apud HARDVINVM *tom. VIII. concil. p.* 879. Verum vtut plura ad reformationem eccleſiaſtici ſtatus & inprimis aulæ Romanæ hoc concilio, non ſine ingenti difficultate & apparatu, conſtituta ſint, adeo tamen emendationem ægrotanti corpori haud attulerunt, vt pleraque in ſtatu corrupto & veteri luto permanſerint, imo noua quotidie incrementa acceperint.

Sed ſine effectu.

§. XXXIV. Quæ mala hæc imprudentiſſima tot eccleſiarum *exemtio* pepererit, LEO X. in *concil. Lateran:* V. anno 1515. habito ingenue prodit, & *ſeſſ. X.* apud HARDVINVM *tom. IX. concil. p.* 1775. iis variis modis proſpicere ſtuduit, conſtituendo 1) vt hi, quibus exemtorum correctio & punitio a ſede Romana eſt demandata, ſtrenue officio ſuo ſatisfaciant, & episcopi operam dent, ne hi in ſuo munere negligentes exiſtant. 2) Si hi in negligentia nihilominus permanſerint, vt episcopi *auctoritate delegata* contra exemtos procedere poſſint, & ad ſedem Romanam cauſam inſtructam referant. 3) Dat diœceſanis poteſtatem monaſteria puellarum exemta in ſuis diœceſibus exiſtentia, quotannis viſitandi, atque ita innouat CLEMENTIS V. conſtitutionem in *concilio Viennenſi* editam. vid. *clem.* 2. *X. h. t.* 4) Addit: *exemtiones autem de cetero absque rationabili cauſa, & quorum intereſt minime citatis, pro tempore conceſſas, nullius roboris & momenti eſſe decernimus.* Hoc modo vero omnes fere *exemtiones* a ſeculo XI. conceſſæ ſunt, & ita merito irritandæ forent. Promtiſſima tamen reſponſio. Per clauſulam: *non obſtante*, nihilominus papa poteſt *exemtiones* non citatis iis, quorum intereſt, concedere, & quibusuis conciliis derogare, ſi credimus ERASMO A CHOCKIER *de iurisd. ordin. in exemt. P. I. q.* 2. *n.* 4. Ita ludunt interpretes, ſine iudicio quiduis corradentes, inter quos primatum tenet CHOCKIERIVS. Commentarium ad conſtitutionem *Leoninam* dedit, & prædicto tractatui ſubiecit; ſed ſatis ieiunum & inermem, id vnice agens, vt Romanæ ſedi quiduis tribuat, quam ineptiſſime

Varia remedia Leonis X. contra exemtiones.

me etiam argumenta cohæreant. Reliqua ex dicta *conſtitutione Leonina* non addam, ne inſtituti mei limites tranſiliam

Tandem etiam quædam contra eas tentata ſunt in concilio Tridentino.

§. XXXVI. Recruduerunt denuo querelæ contra exemtiones *in concilio Tridentino*, quibusdam, omnes exemtiones eſſe abuſum, reputantibus: aliis eas defendentibus, & *exceſſum* duntaxat tollendum eſſe cenſentibus. Quæ altercationes deſuper emerſerint, enarrant PAVLVS SARPIVS *in hiſtor. concil. Trid. p.* 368. *ſeqq. edit. Lipſ.* & ESPENIVS *cit. l. c.* 6. vbi etiam docet, quid hoc concilio tandem circa *exemtiones* conſtitutum fuerit, quæ reguſtare non luber.

Sublata inueſtitura per annulum & baculum prælati maiorem libertatem nacti intuitu imperii.

§. XXXVII. His exemtionibus non contenti prælati, liberiorem adhuc ambierunt ſtatum, & ciuili cæſarum poteſtati ſe ſubducere omni ope annisi ſunt. Illorum ope, imo auctoritate & diſpoſitione plura monaſteria id honoris conſecuta erant, vt *immediate* iis parerent, & in eorum *tutela* & *ſubiectione ſpeciali* eſſent, quod ſupra declaratum eſt. Extorſit tandem pontifex HENRICO V. inueſtituram per *annulum* & *baculum*, & hoc ipſo fere omnem poteſtatem cæſarum in epiſcopos infregit, hosque, vt *ſtylo Bernhardino* loquar, emancipare coëgit. Inſignem cladem, cæſari hoc facinore papali illatam, ſcriptores rerum imperii viuis coloribus depingunt, & inprimis ONVPHRIVS PANVINIVS in *vita Gregorii VII.* ipſaque experientia, optima rerum magiſtra, vlterius declarauit. Non ergo demirandum, ſi etiam prælati, beneficio imperatorum tantis immunitatibus præditi, vt fere epiſcopis exæquarentur, ex principiis aulæ Romanæ ſeſe in *libertatem* vindicarent, &, quantum fieri potuit, priſtinæ *ſubiectioni* ſeſe ſubtraherent. Quam inique hac in re egerint monachi, explicat IOACHIMVS VADIANVS *de colleg. monaſt. German. veter. lib. I.* apud GOLDASTVM *tom. III. rer. Alemann. p.* 17. vbi ſpecies *exemtionum* duas refert, & alteram, quæ huc pertinet, his depingit verbis: *Secundam*, (exemtionis ſpeciem) *quæ peſſima fuit, ipſis monachis debemus, qui principum patrocinio elati & ſuam illam ad opulentiam admiſſi & conuerſi, demum ne ipſos quidem tam bene meritos principes adeo reueriti ſunt, quin ſeculis inſecutis & proximis quidem, cum Romanorum pontificum poteſtas non modo ingens, ſed formidabilis etiam facta eſſet, & contemtim iam ab illis Germaniæ imperatores tractarentur, ſenſim eſt ad vrbis antiſtites diſceſſum & Romanæ ſedi immediate (vt vocant) ſubiecti ſunt, qui Francis & transrhenanis Germaniæ principibus opes omnes ſuas & fortunas debebant. Tanta enim indulgentia habiti, vt illos merito parentum loco vereri & amare nequs alios quærere patronos debuiſſent,*

ſent, quorum fidei & protectioni ſeſe committerent, quando ita ab illis iam inde a iactis fundamentis protecti & defenſi fuiſſent, vt præter omnium rerum ſecuritatem, ad opes illas & ſatietatem plus quam modicam, non niſi principum fauore peruenerint. Primum quidem noſtri regnum illud nouum vrbis, quod reiecta imperatorum auctoritate ſibi ipſis nullo iure pontifices arrogaſſent, admirati, de ſuis etiam, h. e. de priuatis dominis cogitare cœperunt. Quid enim aliud erat ſedi Romanæ ſubiici, quam imperatorum & epiſcoporum veteri iuri & auctoritati nuncium remittere? quando iam orbis ſibi perſuaſiſſet, ita omnem eccleſiaſticæ adminiſtrationis poteſtatem illuc pendere, vt quicquid ſemel ſedis illius nutu & voluntate decretum eſſet, illud ipſum ne imperatoribus quidem, nedum epiſcopis reſcindere liceret. Pontifices igitur, qui alienis opibus inhiabant, hoc vno per initia erant contenti, quod iſto tutelæ patrociniique prætextu ditiſſima Germaniæ monaſteria ſuarum partium feciſſent, donis etiam & priuilegiis honoratis abbatibus. Enarrat in ſequentibus, quo fato tandem factum, vt *inueſtituram* illam decantatam reſpectu prælaturarum amiſerint cæſares, & ipſa *renunciationis* diplomata, quæ etiam *abbatum Teutonici regni* diſerte faciunt mentionem, aliunde ſatis nota, ſubiicit, ſimulque docet, qua iniuria ſe pontifices imperio cæſarum ſubtraxerint, eorumque veſtigia reliqui *clerici maiores & minores* preſſerint.

Inde prælati vel immediati vel mediati.

§. XXXVIII. His veluti gradibus in imperio noſtro prorupit & profundiſſimas egit radices diſtinctio inter *prælatos immediatos* & *mediatos*, quæ etiam diuerſiſſimum *monaſteriorum ſtatum* introduxit. *Immediati* dicuntur quidam prælati duplici reſpectu, tum reſpectu *hierarchiæ*, tum reſpectu *imperii*. Illi dicuntur, qui exemti ſunt ab *epiſcoporum iurisdictione*, ſoli pontifici immediate ſubiecti, quorſum pertinent plures ordines, vt Ciſtercienſes, Præmonſtratenſes, Prædicatorum, Fratrum Minorum, Carmelitani, Societatis Ieſu, Carthuſianorum, aliique, quos recenſet ASCANIVS TAMBVRINVS *tom. I. de iur. abb. diſp.* 15. *cap.* 4. Hac de cauſa cum BVSCHIVS in quodam monaſterio *monialium Ciſtercienſium* reformationem ſuſcipere vellet, non leues ſibi ſubortas fuiſſe difficultates ipſe commemorat *lib. II. de reform. monaſt. c.* 6. apud LEIBNIT. *tom. II. rerum Brunſuic. p.* 865. aiens: *Manaſterium monialium ordinis Ciſtercienſis diœceſis Magdeburgenſis prope & extra oppidum Hallenſe exemtum eſt a iurisdictione ordinarii archiepiſcopi Magdeburgenſis, quia ordini ſuo incorporatum, & a capitulo ipſius ordinis abbati de Tynna commiſſum, qui confeſſorem fratrem monaſterii ſui,*

Immediati reſpectu eccleſiæ.

 ibidem

ibidem ſemper commanentem, ordinare ſolet. Vnde & eisdem gaudent priuilegiis, quibus totus ordo; & ita ordinarius loci nihil eis habet mandare de his, quæ ordinem concernunt, niſi in quantum de iure, h. e. ſemel in anno eas viſitare. (vid. *clem.* 2. *h. t.*) *Archiepiſcopus ergo Fridericus tempore meo, cum eſſem ad nouum opus Hallis præpoſitus, non potuit eas per potentiam reformare, quia exemtæ, & per ſe ad reformationem non fuerunt inclinatæ. Contigit autem quatuordecim abbates ordinis Ciſtercienſis Hallis ſeruare colloquium, videlicet de Saxonia, Misnia & Thuringia, de mandato abbatis Ciſtercienſis, in quo abbas de Volckenrode præſidens fuit, vices abbatis tenens Ciſtercienſis. Quod audiens archiepiſcopus Magdeburgenſis, me miſit ad abbates præfatos, in concilio congregatos, vt nomine ſuo eos rogarem, quatenus inde non recederent, quin dictum monaſterium prius reformarent.* His deinceps ſubiungit, quomodo per hos reformatio fuerit facta.

Immediati reſpectu imperii.

§. XXXIX. Reſpectu IMPERII *immediati* prælati dicuntur, qui *ſtatus imperii* ſunt, *votum ſeſſionemque* in comitiis habent, & *territorio*, ſi quod habent, *immediate* gaudent. Neque enim omnes tali territorio inſtructi ſunt, vt exemplis monaſteriorum *Buchauienſis*, *Lindavienſis* & *Ratisbonenſis*, das ober und nieder Münſter zu Regensburg, conſtat, conf. L. B. de LYNCKER. *de ſuperior. territor. p.* 60. HEIDER. *in actis Lindau.* HVNDIVS *in metropol. Salisb.* ex antiquo tamen *vocem* & *ſeſſionem* in comitiis habent, & iure *ſtatus* fruuntur. Vnde etiam *onera imperii* ſimul ferunt, & in *matricula imperii* certa quota adſcriptæ ſunt prædictæ abbatiſſæ, ceu docet matricula de *anno* 1654. relata a MAVRITIO *diſſ. de matric. imper.* Non itaque ſtatim *immediate* dicendi ſunt ratione *imperii* & iure *ſtatus* gaudent, qui ſunt *immediati* reſpectu *hierarchiæ*, ſeu ſedi papali immediate ſubiecti, id quod tot ordines, §. *antec.* relati, demonſtrant, adeoque recte dici poſſunt *mediata monaſteria* intuitu *imperii*, quæ *immediata* ſunt intuitu *regiminis eccleſiaſtici.* Quod dum non recte diſtinguunt *ordinis Ciſtercienſis* ſodalitia, id agere ſolent, vt ab omni *ſuperioritate territoriali* ſe eximant, quæ exemta ſunt *iurisdictioni ordinariorum;* cuius contrarium tamen obſeruauit demonſtrauitque HERTIVS de *iactitat. ord. Ciſterc. libert. a ſuper. territ. & aduoc. Benedictini* inprimis hunc ſibi ab antiquo honorem acquiſiuerunt, vt plures ex illis *immediatorum* imperii ſtatum habeant; neque enim omnes in eundem referendos eſſe cenſum liquet: quin etiam præterea quidam ex *Præmonſtratenſium*, *Ciſtercienſium* & *Auguſtini* ordinibus huc referendi ſunt.

§. XL.

Quidam fulgent principali dignitate,

§. XL. Ceterum prælati hi *immediati* ſunt in duplici differentia: quidam *principali dignitate* fulgent, gefürſtete Aebte; quidam eo charactere deſtituuntur, nec ad faſtigium *principale* euecti ſunt. Illi *viritim* in comitiis ſuffragia ferunt poſt *epiſcopos;* hi vero *curiatim*, in *duo ſcamna* diuiſi. Illi ſunt ſequentes ſecundum IMHOFFIVM *in notit. proc. imper. lib. III. c.* 23. *ſqq. p.* 108. *ſqq.* 1) *Fuldenſis*, primas Germaniæ & Galliæ & imperatricis archicancellarius. 2) Olim *Hirſchfeldenſis;* hodie vero hic prælatus deſiit, poſtquam hæc abbatia per *I. P. art. XV.* §. 2. in principatum mutata, & domui Caſſellanæ aſſignata. 3) *Campidunenſis*, archimareſchallus imperatricis, 4) *Eluacenſis*, 5) *Murbacenſis*, 6) *Ludrenſis*, 7) *Berchtolsgadenſis*, 8) *Weiſenburgenſis*, 9) *Prumienſis*, 10) *Stabulenſis & 11) Corbeienſis.*

qui recenſentur.

Quidam hac dignitate non gaudent, in duo ſcamna diuiſi.

§. XLI. Hi vero, qui *curiatim* vota ferunt, in duo ſcamna, *Sueuicum* & *Rhenanum*, diſtinguuntur. SVEVICI ſcamni prælatis ab IMHOFFIO *cit. l. c.* 28. *p.* 115. accenſentur ſequentes: *Salmansweilenſis*, ordinis Ciſtercienſis: *Weingartenſis*, ord. Benedictini: *Ochſenhuſanus*, itidem Benedictinus: *Elchingenſis* eiusdem ordinis: *Irſingenſis* Benedictinus: *Vrſpergenſis*, Præmonſtratenſis ordinis: *Reggenburgenſis*, eiusdem familiæ: *Rodenſis*, eiusdem ordinis: *Weiſſenauenſis*, itidem Præmonſtratenſium ordini addictus: *Soretanus* & *Marchthalenſis*, eiusdem ordinis: *Petershuſenſis* Benedictini ordinis: *Wettenhauſenſis*, Auguſtini regulam ſequens: *Gengenbacenſis*, Benedictinus. RHENANO ſcamno aſſident hi: *Kaiſersheimenſis*, ordinis Ciſtercienſis: *Oedenheimenſis*, *Werdinenſis*, Benedictini: prælatus cœnobii *SS. Vdalrici & Afræ*, Benedictinus, S. cæſ. Mai. conſiliarius & capellanus perpetuus: *Monaſterienſis in valle Gregoriana*, Benedictini ordinis abbas: *S. Georgii in Iſnia*, abbas *monaſterii S. Cornelii ad Indam: S. Emmerani*, eiusdem ordinis: denique *Ottenburanus* & *Zwifaltenſis*, itidem Benedictini ordinis. Præter hos quoque nonnullos alios prælatos receſſibus imperii ſubſcripſiſſe, obſeruat PFEFFINGER. *ad Vitriar. iur. publ. lib. I. tit.* 15. §. 17. *p.* 1299. ſimulque eosdem recenſet.

Abbatiſſæ quædam horum prælatorum collegiis annumerantur.

§. XLII. Præterea etiam nonnullæ *abbatiſſæ* huiusmodi prælatorum collegiis annumerantur, & *curiatim* cum illis ſuffragia ferunt, prout *huic* vel *illi ſcamno* addictæ ſunt. *Sueuico* quinque annumerantur ſecundum prælaudatum IMHOFFIVM *cit. l. c.* 29. Lindauienſis, Heggenbacenſis, Gutenzellenſis, Rotenmunſterienſis, Baindtenſis. *Rhenano* ſcamno aſſident Eſſenſis, Buchauienſis, Quedlinburgenſis, Andlauienſis, Herfordienſis, Gerenrodenſis, abbatiſſæ monaſterii inferioris & ſuperioris

rioris Ratisbonenſis, Burſcheidenſis, & Gandersheimenſis, inter quas nonnullæ *Auguſtanam confeſſionem* ſequuntur, omnes vero per legatos in comitiis comparent.

Quidam ſunt abbates mitrati,

§. XLIII. Præter hunc ſtatum, quem obtinent prælati intuitu *imperii*, quidam adhuc ſingularem acquiſiuerunt intuitu *dignitatis eccleſiaſticæ extraordinariæ*, qua inter ceteros præeminent. Sunt enim quidam *mitrati* ſeu *infulati*, vt loquuntur, quidam non. Illi dicuntur, qui ex *ſpeciali priuilegio* pontificis pontificalibus inſigniis vti posſunt, & his ipſis fere ad *epiſcopalem honorem* accedunt: qui hac prærogatiua deſtituuntur, dicuntur *non-mitrati*. Iam ſupra obſeruaui, abbates mox a priſca *humilitate* deſciuiſſe, & affluentia bonorum immenſorum irretitos fuiſſe, vt *propriam* extruerent *diœceſin*, epiſcopisque exæquarentur, quod conſilium admodum promouit nimia erga eosdem procerum veneratio. Hæc eadem *ſancta ambitio* nonnullos quoque induxit, vt *ornamenta epiſcopalis dignitatis* a ſede Romana *ſpeciali priuilegio* impetrarent, absque quo hæc nemo ſibi arrogare poteſt, vt teſtis eſt pontifex in *c. 6. de priuil. in 6.* aiens: *apoſtolicæ ſedis benignitas nonnullis abbatibus aliisque prælatis, quibus non competit ex propria dignitate, conceſſit in eccleſiarum ſuarum gloriam & honorem, quod mitra & aliis pontificalibus vti poſſint.*

quidam non-mitrati.

Mitratos reſpuunt Præmonſtratenſes.

§. XLIV. Contra regulas *humilitatis* ex arrogantia quadam hunc nouum ſtatum *mitratos* induiſſe, agnouere *Præmonſtratenſes*, qui *mitratos* inter ſe tolerare noluerunt, quorum inſtitutum probauit INNOCENTIVS III. *lib. I. epiſt.* 179. *edit. Baluz. p.* 107. *Significaſti ſiquidem nobis, quod communi conſilio abbatum veſtri ordinis ſtatuiſtis, quod nullus abbatum veſtrorum mitra vel chirothecis vtatur, ne forſan ex ipſis ſupercilium elationis aſſumat, aut ſibi videatur ſublimis, cum his vti ſe viderit, quæ pontificibus & maioribus eccleſiarum prælatis a ſede apoſtolica ſunt conceſſa. Nos igitur -- confirmamus -- ſtatuentes, vt ſi qua forſan eccleſia laxioris ordinis veſtram voluerit regulam profiteri, huiusmodi pontificalibus, etiamſi ea prius habuerit, vlterius non vtatur, imo potius humilitatem ſeruet, & in ea ſtatuta veſtri ordinis imitetur.*

Mitrati pontificalia habent.

§. XLV. Pauciſſimis olim hæc dignitas tributa fuit, obſeruante THOMASSINO *P. I. de diſcipl. eccleſ. lib.* 3. *c.* 39. §. 10. mox plures eundem ambierunt honorem, tam *exemti*, quam non-*exemti*, ceu docet *c. 6. de priuil. in 6.* & reditus monaſteriorum pro acquirenda hac prærogatiua profuderunt; neque enim talia *gratis* concedere ſolet aula Romana. Referuntur vt plurimum inter pontificalia: *baculus*, *mi-*

Digitized by Google

mitra, *annulus*, *chirothecæ* & *ſandalia*. Equidem *baculus paſtoralis* iam olim omnibus abbatibus communis, nec in eo hæc ſingularis dignitas, de qua quæritur, poſita fuit; in ipſa enim ordinatione abbates olim ab epiſcopo accipiebant baculum, teſte MABILLONIO *in annal. Benedict. ad ann.* 599. *§.* 30. *p.* 254. Qua de cauſa PETRVS BLESENSIS *epiſt.* 90. vbi docet, abbates ornamentis epiſcopalibus inſigniri, *baculi* mentionem non facit. Ait: *de benedictione gaudeo, ſed inſignia epiſcopalis eminentiæ in abbate nec approbo nec accepto: mitra enim & annulus atque ſandalia in alio quam in epiſcopo quædam ſuperba elatio eſt & præſumtuoſæ oſtentatio libertatis.* Quemadmodum vero *pedum epiſcopale* paulo ſerius demum in eam excreuit longitudinem & formam, ita credibile eſt, baculum abbatum *ſimpliciorem* ab *epiſcopali virga* diſtinctum, & hac de cauſa tandem *baculum epiſcopalis formæ* pontificalibus annumeratum fuiſſe. Fuldenſem abbatem BERTHOLDVM primum anno 1133. *mitra*, *baculo*, *annuloque* inſignitum fuiſſe, docet BROWERVS *lib. IV. antiq. Fuld. p.* 298. & SCHATEN. *in annal. Paderborn. ad cit. ann.* qui ſuo exemplo mox alios eodem ambitionis æſtu incendit. ſc. baculum, mitram, annulum, chirothecas, ſandalia.

§. XLVI. *Pontificalia* hæc abbatibus per priuilegium conceſſa *quædam*, non omnia *iura epiſcopalia*, iis largiuntur, & ſic quoque *maioritatem dignitatum*, vt dicitur in *c. 6. de priuil. in 6.* Ad inſtar epiſcoporum *propriam diœceſin* habent, in eaque *iurisdictionem fere epiſcopalem* exercent. Præterea quædam ex iis, quæ *ordinis* ſunt, exercere poſſunt, non quæuis; neque enim *conſecrationem epiſcopalem* accipiunt, ſine qua illuſtriores actus *ordinis epiſcopalis* exerceri non poſſunt. Huc referunt 1) quod poſſint mitrati ſolenniter populo benedicere, TAMBVRINVS *de iur. abb. tom. I. diſp.* 21. *q.* 8. & 9. quod alias primarium *ſacerdotum* munus eſſe creditur ſecundum doctrinam ANDREAE DV SAVSSAY *in panopl. ſacerd. P. II. lib.* 2. *c.* 4. *ſeqq.* 2) conſecrare calices, patenas & alia vaſa eccleſiaſtica, quod magis eſt, teſte EODEM *cit. tr. P. I. lib.* 8. *c.* 10. *art.* 1. *p.* 205. & TAMBVRINO *cit. l. diſp.* 23. *qu.* 2. imo 3) & altaria, obſeruante TAMBVRINO *cit. l. q.* 4. Nonnulli etiam 4) eccleſias ſui ordinis conſecrare poſſunt. Præterea vero 5) *primam tonſuram* conferunt & *ordines minores*, quod hodie ad vſum pontificalium referri docet ESPEN. *P. I. iur. eccl. tit.* 31. *c.* 6. §. 10. 6) In conciliis ipſos epiſcopos immediate ſequuntur, CORVIN. *de perſon. & benef. eccl. P. I. lib.* 3. *tit.* 14. *n.* 7. & ita 7) reliquos omnes prælatos non-mitratos præcedunt; HOEPPING. *de iur. inſign. c. II. n.* 424. Vt tamen 8) in conciliis ab epi-

Inde quædam iura epiſcopalia iis tributa, cum diœceſi

benedicere,

conſecrare vaſa ſacra & altaria,

conferre primam tonſuram poſſunt.

Præcedunt non-mitratos.

ſcopis *mitra* diſtinguantur, in *c.* 6. *de priuil in* 6. determinatum eſt, qua mitra in conſeſſu patrum vti debeant, & quæ ſunt alia plura præeminentiæ iura, quæ ex hoc peculiari *ſtatu*, ex *pontificalium* conceſſione impetrato, dependent, vt fere in paucis ab *episcopis* differant.

Singuli ordines ſunt ſub regimine generalium & prouincialium.

§. XLVII. Dictum eſt hactenus de *ſtatu monachorum* prælatorumque *ciuili* & *eccleſiaſtico*, quatenus episcopis vel pontifici immediate ſubſunt. Enimuero vt eo arctius hæc *monaſtica reſpublica*, per vniuerſum diffuſa orbem, propriis ſuis fulcris contineretur, *proprioque* quodam *regimine* gauderet, *peculiarem* adhuc *magiſtratum* ſuperioris inferiorisque ordinis acceperunt, & *hierarchiam* quandam *ſingularem* conſtituerunt. Intelligo abbates *generales* & *prouinciales*, qui iurisdictionem ampliſſimam in ſuos ordines exercent, de quorum inſtitutis pauca præmittenda ſunt. Ordo S. Benedicti a regulis ſuis primaque ſinceritate adeo declinauerat, vt *reformatione*, ſæpius etiam ſuſcepta, indigeret, & varia remedia pro eius redintegratione excogitarentur. Zelus hic quosdam permouit, vt in nouas abirent familias, retenta tamen regula S. BENEDICTI, inter quos mihi iam quidem nominandi ſunt *Præmonſtratenſes*, auctore NORTBERTO anno 1120. & *Ciſtercienſes* anno 1098. in peculiares cœtus abeuntes. His nihil potius antiquiusque erat, quam vt collapſam *diſciplinam monaſticam* reſtituerent, eaque curarent, quæ ad eius perpetuam cuſtodiam & conſeruationem facere poſſent. In hunc finem *Ciſtercienſes* conſilium inierunt de *capitulo* ſeu *conuentu* quotannis celebrando, in quo de *reformatione ordinis*, *diſciplinæque emendatione* ageretur, quod inſtitutum etiam *Præmonſtratenſes* ſecuti videntur. Teſtis eſt HELMOLDVS *lib. I. hiſtor. Slau. c.* 90. vel iuxta alios *c.* 91. apud LEIBNITIVM *tom. II. ſcript. Brunſuic. p.* 613. *Hi ſingulis annis celebrant concilium apud Ciſtertium & decernunt ea, quæ vtilia ſunt.*

Generalium origo ex capitulis generalibus quotannis celebrandis

a Ciſtercienſibus

Approbatio Innocentii II.

§. XLVIII. Annuit huic inſtituto INNOCENTIVS II. qui poſt annum 1130. ſedit, & ordinis nouam regiminis formam approbauit. Epiſtolam confirmatoriam exhibent EDMVNDVS MARTENE & DVRANDVS *in theſ. anecdot. tom. I. p.* 389. *Placet equidem nobis & hoc ipſum apoſtolica auctoritate confirmamus, quod videlicet ſingulis annis in vno monaſteriorum celebrare conuentum communiter decreuiſtis.-- Proinde quod veſtro communi decreto de ordine monaſtico conſeruando & correctione fratrum ſecundum regulam B. Benedicti & aliorum S. patrum regulas veſtra diſcretio conſtituet, nos auctore DEO ratum habebimus.* Non itaque demum EVGENIVS III. vt putat ESPEN. *P. I. iur. eccl. tit.* 32. *c.* 3.

c. 3. §. 15. hoc inſtitutum *capitulorum generalium* firmauit, ſed, quod iam ante INNOCENTIVS II. roborauerat, repetiit.

§. XLIX. Hæc *capitula* & conuentus abbatum Ciſtercienſium magnam *rei monaſticæ* ſalutem afferre credebantur, & in tanto erant honore & exiſtimatione, vt episcopi, reges & principes eis intereſſe, pium ſalutareque ducerent, vt docet ALTESERRA *lib. VI. monaſtic. c.* 5. Hæc ratio permouit INNOCENTIVM III. vt in *concilio Lateranenſi IV.* anno 1215. celebrato *c.* 12. apud HARDVINVM *tom. VII. concil. p.* 30. generatim *ſingulis ordinibus* iniungeret, de *capitulis* huiusmodi ad exemplum *Ciſtercienſium* habendis. Repetita ſunt huius ſanctionis capita in *c. 7. X. h. t.* quæ pro vberiori dicendorum illuſtratione hic præmittam. *In ſingulis regnis*, aiunt Lateranenſes, *ſiue prouinciis fiat de triennio in triennium ſaluo iure diœceſanorum pontificum, commune capitulum abbatum atque priorum, abbates proprios non habentium, qui non conſueuerint tale capitulum celebrare: ad quod vniuerſi conueniant, præpeditionem non habentes, apud vnum de monaſteriis ad hoc aptum: hoc adhibito moderamine, vt nullus eorum plus quam ſex euectiones, & octo perſonas adducat. Euectiones* certum numerum equorum ſeu veredorum continebant, obſeruante GONZALEZIO ad *c. 6. de cenſib. n.* 3. quamuis olim, iure Romano, denotauerant *diplomata* iis neceſſaria, qui curſu publico iter facere vellent. Vid. PITISCVS *in lexic. antiq. Rom. voc. euectiones.* Quia vero ceteris ordinibus horum capitulorum ratio adhuc erat incognita, Ciſtercienſibus vero admodum familiaris, ita porro ſancitum eſt: *aduocent autem caritatiue in huius nouitatis primordiis, duos Ciſtercienſis ordinis abbates vicinos, ad præſtandum ſibi conſilium & auxilium opportunum; cum ſint in huiusmodi capitulis celebrandis ex longa conſuetudine plenius informati.* Id tantum ad *primordia* horum *capitulorum* pertinet, nec perpetuum ius Ciſtercienſibus hoc ipſo datum.

Ad quosuis ordines hoc poſtea tractum.

§. L. Iam *præſidatus* hoc modo definitur: *Qui absque contradictione duos ſibi de ipſis aſſocient, quos viderint expedire. Ac ipſi quatuor præſint capitulo vniuerſo, ita quod ex hoc nullus eorum auctoritatem prælationis aſſumat: vnde, cum expedierit, prouida poſſint deliberatione mutari.* Poſtquam vero *generales* & *prouinciales* ordinum conſtituti ſunt, præſidatus hic deſcriptus ceſſauit. Negotium huius capituli principale in hoc conſtituitur: *Huiusmodi vero capitulum aliquot certis diebus continue iuxta morem Ciſtercienſis ordinis celebretur: in quo diligens habeatur tractatus de reformatione ordinis & obſeruatione regulari:*

De præſidatu horum capitulorum,

et negotio principali.

lari: & quod ſtatutum fuerit, illis quatuor approbantibus, ab omnibus inuiolabiliter obſeruetur, omni excuſatione, contradictione, ac appellatione remotis, prouiſo nihilominus, vbi ſequenti termino debeat capitulum celebrari: & qui conuenerint, vitam ducant communem, & faciant proportionabiliter ſimul omnes communes expenſas: ita quod ſi non omnes potuerint in iisdem, ſaltim plures ſimul in diuerſis domibus commorentur. Ab hoc *capitulo vlterius viſitatores* conſtituuntur, qui ſecundum formam præſcriptam viſitare & reformare debeant ſingula monaſteria, grauiores caſus ad pontificem referre, nec a *diæceſanis* in hac viſitatione impediri, vt ſpeciatim *in ſeqq.* exponitur. Præcauendum enim vtique erat, ne a *diæceſanis*, iure ſuo viſitationem ſibi tribuentibus, impedirentur, quod, tot ordinibus poſtmodum exemtis, non adeo hodie amplius verendum eſt. Quale autem officium eſſe debeat horum viſitatorum, a *generali* abbatum capitulo delegatorum ad *viſitationis* officium exequendum, plenius determinat HONORIVS III. in *c.* 8. *X. h. t.* & CLEMENS V. in *concilio Viennenſi*, ceu in *clem.* 1. *h. t. in f.* refertur, hæc omnia innouauit approbauitque. Oſtendunt vero hæc ipſa, talia noua & operoſa inſtituta propter *reformationem ordinis* primario quidem fuiſſe introducta: præterea tamen plura alia ordinibus attulit commoda, vt ſub his *nouis magiſtratibus* arctius ſinguli ordines cohærerent, & adeſſent, qui curam vniuerſi ordinis haberent, hanc ſibi *ſupremam legem* eſſe ducentes, ſalutem ſcilicet & conuerſationem, imo augmentum ordinis.

Præter generalia capitula, quidam ordines prouincialia introduxere.

§. LI. Sicuti vero hæc capitula inſtar *comitiorum* ſunt, quibus interſunt ordinum prælati; ita variam paulatim ſecundum inſtituta ſingulorum ordinum peculiaria acceperunt formam, in qua ſinguli fere ordines diſcrepant. Neque in eo, quod Cluniacenſibus, Ciſtercienſibus aliisque Benedictinis in more poſitum eſt, vt tantum *generale capitulum* celebrent, ceteri ordines recentiores ſubſtiterunt, ſed tum *generalia*, tum *prouincialia* introduxerunt capitula, vt iis *generalis*, his *prouincialis* præeſſet, negotiisque ordinis tum *vniuerſim*, tum per *prouinciam* inuigilent, de quibus paucis agendum.

Caput ordinis generalis.

§. LII. Summum ſcilicet ordinis cuiusque caput eſt GENERALIS, inter ſuos *patriarcha* quidam, imo *pontifex*, magiſtratum tam excellentem gerens, vt ordo, per vniuerſum ſparſus orbem, fere

Eius iura.

vnice eius iuſſibus pareat, & veneratione ſumma eum perſequatur.

Capi-

Capitula generalia conuocat: ea dirigit: concluſa & ſtatuta exequitur: omnes cauſæ ordinis ad eum tanquam ad ſummæ dignitatis apicem referuntur: præ ceteris, quantum humano aſſequi poteſt conſilio, ordinis ſui bonum tuetur, ſuſtinet, conſeruat: in conciliis magna cum auctoritate agit, & vt paucis omnia complectar, eſt *ſui ordinis papa*. Quid ergo mirum, quod *hi generales ordinum* etiam Romæ, vbi *hierarchia* condita, fundata, & ſuper vniuerſum diffuſa eſt orbem, commorentur, quamuis hoc callidiſſimo pontificum conſilio in morem abiiſſe credat HERTIVS *de iactit. ord. Ciſterc. libert. a ſuper. territ. in add. p.* 126. ne forſan potentiam ſuam, in præiudicium pontificis, nimium extendant, & tandem ordinis quandam independentiam inducant. Intereſt vero præterea cuiusque familiæ religioſæ, vt in *vrbe* degat *generalis*, quo ea, quæ ad *hierarchiæ monaſticæ* ſalutem facere videntur, eo expeditius peragere, & perficere poſſit, & præterea ſingulæ nationes, in quibus religioſi degunt, eo facilius *generali*, in vrbe degenti, obtemperent. Romæ commoratur.

§. LIII. *Ciſtercienſes* tamen & *Præmonſtratenſes* ab hoc more diſcedunt, quorum *generalis* in Gallia, tanquam in *ſolo natali* degit. *Præmonſtratenſium* enim fundator S. NORTBERTVS inter alia ſtatuit, vt quotannis abbates ad capitulum generale *Præmonſtratum* conuenirent ad *feſtum S. Dionyſii*, quem morem ſtrenue poſtea continuarunt, indeque factum, vt præfectus ordinis in loco, qui ei auſpicia dedit, ſederet. Pari conſilio vſos fuiſſe *Ciſtercienſes*, & capitula generalia in Gallia habuiſſe, iam ſupra obſeruaui, qua de cauſa Gallia hanc retinuit prærogatiuam, vt *ordinis generalis* ibi perpetuo commoretur, voceturque *chriſtianiſſimi regis in Burgundiæ ſenatu primus conſiliarius natus, vniuerſi ordinis caput & ſuperior generalis*. Vid. HERTIVS *cit. l. p.* 10. Obſeruat tamen cardinalis de LVCA *tom. III. de regul. diſc.* 2. *n.* 25. non omnes his generalibus ſubeſſe, ſed *Ciſtercienſium* & *Præmonſtratenſium* religionem eſſe diuiſam in *plures prouincias*, quarum ſingulæ proprium *generalem* in proprio generali capitulo eligant, vt ita generalis in Gallia non ſit ſuperior ordinis *extra Galliam* conſtituti, vtut *ordinis caput* dicatur intuitu præcedentiæ, quam præ reliquis habeat. Sub *generali* in pluribus ordinibus ſunt *prouinciales*, diuiſo in plures prouincias ordine, cui præeſt, capitulum prouinciale indicit, dirigitque, & prouinciæ ſibi concreditæ, vt caput eius, peculiarem curam gerit. Excepto generali Ciſtercienſium & Præmonſtratenſium.

Electio generalis

§. LIV. *Generalis* in *capitulo generali* eligitur, ab his, qui ſ un-dum regulas ordinis electores ſunt conſtituti, quales vt plurimum unt *prouinciales*, ordinem ſuæ prouinciæ repræſentantes, quod ſpec lius explicat PASSERINVS *de elect. canon. c.* 35. *n.* 4. *ſeqq.* Electio p agitur demum *ſede vacante* vel *elapſo tempore:* ſunt enim in quibusda ordinibus generales *perpetui:* ſunt etiam *temporales*, ad triennium d ran-tes, quo elapſo, nouus ſtatim eligitur, ceu docet IDEM *cit. l. n.* 24. ſeqq. Electio ipſa regulariter *Romæ* expeditur, in præſentia ſedis apoſt icæ, conuocante ad capitulum eo, cui ſtatuta ordinis hanc prærogatiuam conceſſerunt, de quo rurſus conſulendus eſt PASSERINVS *cit. l. n.* 34. ſeqq. Confirmatio electi ſecundum formam præſcriptam petitur, vt aliorum prælatorum, a pontifice per *c.* 16. & 33. *de elect. in* 6. & hoc modo *capi ſui ordinis* conſtitutus eſt. Similiter electio *prouincialis* peragitur in *capitulo prouinciali* ab omnibus, qui ex regulis ſtatutorum ei intereſſe & ſuffragium ferre poſſunt, niſi ex præſcripto ordinis *generalis* prouincialem conſtituat, quæ omnia ſpecialibus obſeruationibus exornat prælaudatus PASSERINVS *cit. l. c.* 36. *n.* 2. *ſeqq.* Electus confirmatur a *generali*, vtpote qui *immediatus* eius ſuperior eſt.

& prouincialis.

Forma regiminis ariſtocratita cenſetur.

§. LV. Quamuis vero *generalis* totius ordinis *caput* ſit, eius tamen poteſtas non eſt *monarchica*, ſed, prout volunt, ex *ariſtocratia* temperata, quod de ſingulis ordinibus ſpeciatim monſtrat TAMBVRINVS *de iur. abb. tom. III. diſp.* 1. *q.* 2. *n.* 2. *ſeqq.* De *forma* enim *regiminis* ſolliciti fuere, poſtquam hac noua inſtitutione res monaſticæ in peculiarem quendam *ſtatum* ſeu *rempublicam* ſunt euectæ & peculiaribus legibus, regimen publicum determinantibus, inſtructæ. Generalis enim ſuis inſtructus eſt *ſenatoribus*, qui vulgo vocantur *diffinitores*, & ſupremi iudices in capitulo generali cum ſuo præſide agunt, de quibus agunt TAMBVRINVS *cit. l. quæſt.* 2. *ſeqq.* & PASSERINVS *de elect. canon. c.* 37. *Huiusmodi diffinitores*, ait PASSERINVS *cit. l. n.* 2. *capituli generalis, totam religionem repræſentant, dicunturque coadiutores, collegæ & participes officii generalis, & velut religionum ſenatores ſunt & ſupremi iudices. Ex eis enim integratur ſupremum religionum tribunal, vnde habet ſupremam quandam poteſtatem in totam religionem, quæ eſt poteſtas capituli ſeu congregationis generalis.* Hac de cauſa quoque quilibet illorum eligitur a qualibet ordinis prouincia, in capitulo prouinciali. Eiusmodi *coadiutores* vel *ſenatores* etiam habet *prouincialis*, de quibus itidem conſulendus eſt PASSERINVS *cit. l. n.* 27. cum TAMBVRINO *cit.*

cit. l. qu. 4. *n.* 4. id quod vel binis retuliſſe verbis ſuffecerit, vt ſtructura *regiminis publici monaſtici* ſummatim inde liqueat. Tam diffuſum enim eſt *ius publicum monaſticum*, vt exactior eius explicatio & repræſentatio peculiarem expoſceret tractatum, cuius vel fontes tantum mihi indicandi ſunt.

§. LVI. A præfectis his *generalibus* & *prouincialibus* differunt *locales*, ſingulis familiis monachorum præpoſiti, variisque muniis inter ſe diſtincti. Quælibet congregatio proprium caput habet, ſeu *abbatem*, h. e. *patrem monachorum*, prout deriuatio vocis indicat, illuſtrata ab ALTESERRA *lib. II. aſcet c.* I. & ANTON. MATTHAEI *de nobil. lib. II. c.* 25. *p.* 451. Mox enim, vbi monachi in congregationes peculiares collecti ſunt, abbatum *cuſtodiæ* & *directioni* ſunt ſubiecti, qui monachos in officio continerent, & monaſterii iura tuerentur, vnde etiam ἡγέμενοι & *præpoſiti* dicti, obſeruante MATTHAEI *cit. l. vigilem curam & diligentem ſolicitudinem gerentes de omnibus, vt de officio ſibi commiſſo dignam DEO poſſint reddere rationem*, vt ait pontifex *in c.* 6. *X. h. t.* Nulla olim præfulgebant ſingulari dignitate: auctoritate tantum in ſuos inſtructi, de cetero ob vitæ ſanctitatem quandoque *venerabiles*, alias *oſtiariis* etiam poſtpoſiti, quod olim nudi eſſent *laici*. Iam vero fuſius enarratum eſt, ad quem honoris eccleſiaſtici apicem tandem deuenerint, vt vel *epiſcopalem cathedram* referre videantur. Non amplius *patres* & gregis pauperculi duces, ſed *principes*, imo *duces territoriorum* ſunt. Id ipſum in cauſa fuit, vt quidam ordines *humilitatis* argumento *abbatum* nomen repudiauerint, alioue ſuos magiſtratus inſigniuerint, ne retento nomine, quod iam in *grande decus eccleſiaſticum* transmutatum eſt, tandem humilitatis immemores a propoſito ſuo, exemplo *Benedictinorum*, prorſus degenerarent.

Præfecti locales, abbas, olim oſtiariis poſtpoſiti.

§. LVII. Scilicet quamuis vtplurimum tantum quatuor regulas primarias conſtituant, ad quas ſe ordines monaſtici componere debeant, BASILII ſcilicet, BENEDICTI, FRANCISCI & AVGVSTINI, in ſingulis tamen nouæ & infinitæ familiæ exortæ ſunt, quæ inſtitutis propriis inter ſe in his quatuor ordinibus principalibus differunt. Vt enim de BASILII regulis ſubiectis ordinibus nihil dicam, vtpote *orientali eccleſiæ* potiſſimum propriis, *Benedictini*, ſeu *monachi nigri*, vt vocantur in *c.* 10. *X. de tempor. ordinat.* fere in triginta diſtinctas abierunt congregationes, quorum diuerſæ appellationes occurrunt, & illuſtrantur *dans l' hiſtoire du clergé ſeculier tom. II. p.* 165. ex variis huius ordinis reformationibus hinc inde natæ. Harum familiarum di-

Benedictini abbates retinuere.

diuerſarum capita pleraque nomen *abbatum* retinuerunt, adeo vt nec Ciſtercienſes ſeu *monachi albi* illud repudiauerint, vtut ſtudio ſingulari *humilitatis* ducti, & Benedictinis, tanquam Samaritani iudæis odio fuerint. vid. ALTESERRA *ad c.* 10. *de tempor. ordinat. & qual. ordin.* Quidam vero *abbates* haud habent, quod indicat pontifex *c.* 7. *&* 8. *in f. X. h. t.* vbi facit mentionem *abbatum*, & *priorum proprios abbates non habentium.* Huiusmodi *priores conuentuales*, quos vocant, *Carthuſiani* ſibi conſtituerunt, quorum familia anno 1084. nata eſt, quique ſibi primi *fratres laicos*, de quibus ſupra actum, aſſumſerunt. Vid. *hiſtoire du clergé cit. l. p.* 237. NATAL. ALEXANDER *ad ſec. XII. c.* 7. *art.* 8. *p.* 588. Similiter *fratres Eremitæ ordinis S. Guilielmi*, vel *alborum mantellorum*, vt vocantur, *priores* tantum habent, & quidem *temporales*, vt plurimum ad *quadriennium.* Qui toti præeſt ordini *prior*, *generalis* vocatur, vt docet diploma INNOCENTII IV. apud CHOPPINVM *lib. I. tit.* 1. §. 5. Eſt etiam ex Ciſtercienſium ordine quædam propago ſeu *ordo vallis caulium*, qui ſub *priore* viuit, de quo vid. *de* VITRIACO *hiſtor. occid. c.* 17. Denique etiam COELESTINI, a COELESTINO V. papa ſeculo XIII. fundati, ſub *prioribus temporariis* degunt, qui a *prouinciali priore* conſtituuntur teſte CHOPPINO *cit. l.* §. 7. Forſan hi ordines, vtut BENEDICTI regulam ſequerentur, *priores temporales* habere maluerunt, vt *regias nominationes* excluderent, quæ adhuc in conſtituendis abbatibus præualebant, ad *temporarios* autem magiſtratus huiusmodi extendi non poterat. Pergo ad *mendicantes* ſub DOMINICI & FRANCISCI regula militantes. DOMINICI diſcipuli ſeu *Prædicatores* loco abbatis *priorem temporalem*, a *prouinciali* priore confirmandum habent, de cuius electione agit PASSERINVS, ordinis huius procurator generalis *de elect. c.* 38. inſtituta vero eius & merita enarrat ordinis huius ſocius NATALIS ALEXANDER *ad ſecul. XIII. c.* 7. *art.* 5. *p.* 236. *ſeqq.* FRANCISCI diſcipuli ſeu *fratres minores* militant ſub imperio *miniſtrorum* & *cuſtodum* ſeu *guardianorum*, quorum ſæpius iniicitur mentio in *c.* 3. *de V. S. in* 6. & *c.* 1. *extrau. Ioh. XXII.* Habent totius ordinis caput *generalem miniſtrum a prouincialibus miniſtris & cuſtodibus* eligendum, & quamuis in regula ſcriptum fuerit, *omnium cuſtodum multitudinem ad generale capitulum conuenire* debere; hoc tamen NICOLAVS IV. in *cit. c.* 3. ita declarauit, *vt ſingularum prouinciarum cuſtodes vnum ex ſe conſtituant, quem cum ſuo prouinciali miniſtro pro ſe ipſis ad capitulum dirigant, voces aut vices ſuas committentes eidem.* De electione *miniſtri prouincialis*

Carthuſiani aliique habent priores.

hæc

hæc traduntur in *clem.* 1. *de V. S. vt ipſius miniſtri electio penes capitulum prouinciale reſideat, quam idem capitulum die ſequenti, qua fuerit congregatum, facere teneatur. Ipſius autem electionis confirmatio ad miniſtrum pertineat generalem.* De variis huius ordinis ſpeciebus agitur *dans l'hiſtoire du clergé tom. II. p.* 356. *ſeqq.* AVGVSTINI denique regulam magno numero diſtincti inter ſe ordines ſequuntur, quos recitat BARBOSA *lib. I. iur. eccl. c.* 41. *n.* 88. *ſqq.* & AVCTOR *de l'hiſtoire du clergé tom. III.* Inter hos etiam canonici *regulares & ſeculares* referuntur, qui *præpoſito* ſubſunt, vid. ANTON. MATTHAEI *lib. II. de nobil. c.* 25. *p.* 457. inter quos in Germania eminent *præpoſitus Eluangenſis*, qui præeſt canonicis ſecularibus, & *Berchtolsgadenſis*, canonicos regulares S. Auguſtini ſub ſe habens. Præmonſtratenſes itidem ab initio *præpoſitos* habuere, poſtea *abbates* acceperunt. *Ieſuitas* annumerant quoque ordinibus S. AVGVSTINI, ſingulari regimine ab aliis diſtinctos. Perpetuum *generalem* Romæ reſidentem habent, *monarchico* quodam more imperantem ex ſingularibus huius ſocietatis rationibus. Hic ceteros ſuperiores conſtituit, vt *prouinciales & rectores*, qui poſteriores loco *abbatum* ſunt. Vid. *hiſtoire du clergé tom. III. p.* 113. BARBOSA *cit. l. n.* 196. Et infinitum foret omnium ordinum præfectos ſigillatim referre: ſufficit vel ex his conſtare, magiſtratus eorum ordinarios dici *abbates*, *præpoſitos*, *priores*, *rectores*, *cuſtodes* ſeu *guardianos*.

Canonici regulares præpoſito ſubſunt.

De Ieſuitarum regimine.

§. LVIII. PRIORES, de quibus hactenus actum, & qui loco *abbatum* ſunt, dicuntur *conuentuales*. Sunt præterea *clauſtrales* vicarii abbatum, & poſt eum monachis præfecti. His, abſente, mortuo, vel remoto abbate, competit tota monaſterii iuriſdictio, teſte TAMBVRINO *tom. II. de iur. abbat. diſp.* 1. *qu.* 4. *n.* 4. Generatim in *c.* 6. *X. h. t.* hæc de eo traduntur: *Prior autem præ ceteris poſt abbatem potens ſit in opere & ſermone, vt exemplo vitæ verboque doctrinæ fratres ſuos & inſtruere poſſit in bono, & a malo etiam reuocare, zelum religionis habens ſecundum conſcientiam, vt delinquentes corripiat, & caſtiget, obedientes foueat & confortet.* Vicariis hiſce neceſſario inſtruendi erant abbates, vtpote qui vtplurimum variis aliis curis & deliciis inhiantes ſollicitudini monaſticæ vacare non poſſunt. In nonnullis congregationibus ab ipſo abbate: in aliis vero a capitulo eligitur, teſte TAMBVRINO *tom. III. de iur. abb. diſp.* 2. *qu.* 4.

Priores clauſtrales diſtinguendi a conventualibus.

A quo conſtituantur?

§. LIX. Hiſce ſimiles ſunt *priores & præpoſiti obedientiarum*, de quorum origine quædam iam dixi ſupra *tit. de præb. & dignit.* §. 175.

Vt & priores obedientiarii.

p. 407. Rem omnem harum *obedientiarum*, quarum ſit mentio in *c.* 6. *X. h. t.* explicat MABILLON. *in præf. ad ſec. V. act. Benedict.* §. 53. his verbis: *Hæc fuit in nobilioribus monaſteriis diſciplina, vt qualibet minores ſub ſe haberent colonias, quæ cellæ, præpoſituræ, obedientiæ, prioratus, monaſteriola, & monaſteria paſſim, imo & abbatiæ aliquando vocabantur. In illis cellis erant præpoſiti ſeu ad nutum abbatis, qui principi monaſterio præerat, amouendi: & ſi qui abbates illis præficiebantur, non niſi prius habito primi abbatis conſenſu eorum fiebat electio, ab eodem poſtea confirmanda. Qui in cellis illis reſidebant, in ſingulos annos certum cenſum principi monaſtico referebant, certisque diebus ad conuentum indictum adeſſe tenebantur. Huius inſtitutionis duplex fuit cauſa: vna, vt, quia creſcente monachorum numero non omnes facile intra vnius loci ambitum contineri poterant, in varia loca diſperſi degerent, ſub vnius abbatis diſciplina: altera, vt, cum diteſcentibus monaſteriis prædia, fundi villæque plures acceſſiſſent, quo fructuoſior & fidelior eorum eſſet adminiſtratio, maiorum auctoritate conſilioue prouiſum eſt, vt cultioribus fertilibusque locis monachos præficerent, & ad continendos in officio ſeruos, gubernandosque rite colonos, eccleſias ibi conſtruerent, quas ibi regebant.*

Cellæ dependent a principali monaſterio.

§. LX. Liquet ex his, I) *cellas* has vel *obedientias* ſeu *prioratus*, Münchhauſen, dependiſſe a monaſterio principali, & nonnunquam *monaſteria* alicuius momenti comprehendiſſe, qualia magno numero vsque ad 200. numerauit Cluniacenſe cœnobium. ANTON. MATTHAEI *lib.* 2. *de nobil. c.* 25. *p.* 452.

Finis earum.

II) Quandoque tantum frugum & penoris aliarumque rerum conditoria fuiſſe. vid. BROVWER. *lib. I. antiq. Fuldenſ. c.* 7. Vnde forſan *cellæ* dictæ, & his præfecti *cellarii.* Prædia, in quorum gratiam conſtitutæ erant, quæque ad certam *cellam* relatæ, dictæ fuiſſe videntur KELLNHOEFFE, vt Kelln, vel Keller, idem ſit, quod *cella* ſeu curtes ad certam *cellam monaſticam* pertinentes.

Inde Kellnhöffe.

Minus probabile eſt, Kellnhöffe, vocatas fuiſſe a *colonis*, vt in *actis Lindau. p.* 771. adfertur, quia ita qualescunque fundi a *colonis* poſſeſſi hac appellatione inſigniri debuiſſent, id quod tamen dici nequit, quin potius a *cella*, vt in *actis Lindau. p.* 772. rectius aſſeritur, idemque denotant, quod alibi die Cloſter- und Chor-Höffe, vel Münchhöffe, aut Seelhöffe.

Prioratus obedientiarii tantum temporales.

III) Tales *prioratus* tantum *temporales* fuiſſe, ne *priores* ibi conſtituti independentiam quandam paulisper affectarent, & ius quæſitum principalis monaſterii interuerterent. Id ipſum INNOCENTIVS III. in *c.* 6. *X. h. t.* quoque conſtituit, aiens: *Nec alicui committatur aliqua obedientia perpe-*

petuo poſſidenda tanquam in ſua ſibi vita locetur, ſed cum oportuerit amoveri, ſine contradictione qualibet reuocetur. Graue hoc prioribus nonnullis viſum fuit, qua de cauſa per *ſub-& obreptionem* a curia Romana literas *confirmationis* impetrabant de obedientiis, quoad vixerint, poſſidendis, quod reprobatum eſt in *c. 5. & 6. X. de confirm. vtil. vel inutil.*

§. LXI. Ceterum ſicuti *prior clauſtralis* vicaria abbatis poteſtate in vniuerſum monaſterium omnesque eius obedientias dicto modo gaudet, ita dantur particulares *vicarii*, *decani* ſcilicet, qui curam *decaniæ* ſibi commiſſæ gerunt. Monaſteria enim numeroſiora in plures cohortes, ex *decem monachis* vtplurimum conſtantes, fuere diuiſa, quibus ſub regimine abbatis & prioris præficiebantur *decani*, & ita ſæpe plures in vno monaſterio electi fuere, prout monachorum copia id poſtulabat. Vid. TAMBVRIN. *tom. III. de iur. abb. diſp. 2. qu. 2. n. 3.* Decani monaſteriorum.

§. LXII. Abbatum ſimiliumue præfectorum conſtitutionem quod concernit, equidem vtplurimum per viam *electionis* regimini præficiuntur, ſecundum regulam BENEDICTI aliorumque ordinum fundationem. Enimuero ſub regibus Francorum non ſemper hæc electio monaſteriis ſalua fuit. Regales abbatias pleraſque ab ipſis regibus accipiebant abbates: quædam ſpecialiter priuilegiatæ erant, quibus *ius abbatem eligendi* conceſſum erat, quales erant Anienſis & Deruenſis abbatiæ, ceu docet epiſtola LVDOVICI Pii *de ann.* 822. apud BALVZIVM *tom. I. capitul. p.* 622. *& de anno* 827. *p.* 652. Equidem LVDOVICVS PIVS anno 816. omnibus monaſteriis hanc libertatem reſtituiſſe legitur apud BALVZ. *tom. I. capitul. p. 564. cap. 5. monachorum ſiquidem cauſam qualiter DEO opitulante ex parte diſpoſuerimus, & quomodo ex ſe ipſis ſibi eligendi abbates licentiam dederimus, & qualiter DEO opitulante quieti viuere propoſitumque ſuum indeſeſſe cuſtodire valerent, ordinauerimus, in alia ſchedula diligenter annotari fecimus, & vt apud ſucceſſores noſtros ratum foret & inuiolabiliter conſeruarentur, confirmauimus.* Verum id parum obſeruatum fuiſſe, docent adducta priuilegia, poſthæc quibusdam cœnobiis data, quod etiam obſeruat THOMASSINVS *P. II. de diſcipl. eccl. lib. 2. c. 28.* §. 6. ac ex aliis argumentis illuſtrat. Anno 824. monaſterio Corbeienſi LVDOVICVS Pius ſpeciali priuilegio electionem indulſit apud SCHATEN *in annal. Paderborn. ad cit. annum. ſtatuentes etiam decernimus, vt quandoquidem diuina vocatione abbas prædicti monaſterii de hac luce migrauit, quamdiu ipſi monachi inter ſe tales inueniri potuerint, qui ipſam congregationem ſecundum regulam S. Benedicti* Abbates eliguntur. Olim a regibus, niſi eſſent ſpecialiter priuilegiati.

regere valeant, PER HANC NOSTRAM AVCTORITATEM & CONSENSVM *licentiam habeant eligendi abbatem*, quod LVDOVICVS Germanicus *anno* 848. confirmauit apud SCHATEN *cit. l. p.* 131.

Etiam in Germania regales abbatiæ a regibus collatæ.

§. LXIII. In aliis monaſteriis, priuilegio tali haud inſtructis, libere abbates conſtituebant reges in *Gallia* & *Germania*, & abbatias *regiis* annumerabant *beneficiis*, nec hoc adeo demirandum, cum etiam *epiſcopatus* per *annulum* & *baculum* conferrent. Quæ vero fata tandem huius *inueſtituræ* fuerint, noto notius eſt, quam HENRICVS V. dimittere coactus fuit, quo ipſo ſimul electio libera monaſteriis eſt reſtituta, quorſum decretum CALIXTI II. reſpicit apud OTTONEM Friſingenſem *lib. VII. c.* 46. *concedo electiones epiſcoporum & abbatum Teutonici regni, quæ ad regnum pertinent, in præſentia tua fieri &c.* Verum conſtat quoque, electiones prælatorum poſtea prædæ aulæ Romanæ ceſſiſſe, donec tandem per *concordata nationis* Germanicæ inter NICOLAVM V. & FRIDERICVM III. etiam monaſteriis *electio* fuerit reſtituta, de quibus hinc inde actum eſt.

Quomodo electio fiat?

Confirmatio a quo petenda?

§. LXIV. Electio abbatis ad *conuentum* pertinet, eodem inſtituenda modo, quem *tit. de elect.* & *poſtulat.* tradidimus. Conf. TAMBVRINVS *tom. I. de iur. abb. diſp.* 5. *q.* 3. *Confirmatio* electorum *epiſcopo* regulariter debetur, niſi ſunt *exemti*. In terris proteſtantium prælati vtriusque religionis confirmandi ſunt a *domino territorii*, qui etiam per *commiſſarios* dirigit vtplurimum electionem. *Immediati* abbates & abbatiſſæ, Auguſtanæ confeſſioni addicti, nulla indigent confirmatione, ſed mox a cæſare inueſtiendi ſunt, quæ omnia tantum per indicem referre placet, cum diſtinctius & vberius *lib. I.* de his materiis actum fuerit.

Virtutes prælatorum.

§. LXV. *Virtutes* & *qualitates* prælatorum plures ab interpretibus referuntur, quas regustare non placet, cum ſæpius de *qualitatibus* prælatorum agendi, mihi oblata fuerit occaſio. In compendio ideam & formam *abbatis boni* effigiunt monachi Fuldenſes in *libello ſupplici*, quem CAROLO M. obtulerunt apud BROVWERVM *lib. III. antiq. Fuld. c.* 12. hoc modo cenſentes: *Abbas ſit benignus infirmis, propitius delinquentibus, affabilis fratribus, mæſtorum conſolator, laborantium adiutor, beneuolorum auxiliator, bene certantium hortator, laſſorum refocillator, cedentium ſuſtentator, cadentium reſtaurator, omnes fratres amet, nullum oderit, & nullum zeli vel liuoris dolo perſequatur, fiatque non turbulentus vultu, non anxius animo, non nimius in iudicio, non obſtinatus in conſilio, ſed hilaris facie, lætus mente, diſcre-*

tus

tus in opere, conſentiens in vtilitate, & quando aliquis de fratribus præoccupatus fuerit in aliquo delicto, non ſtatim tyrannica vindicta illum excruciet, ſed miſericordi diſciplina corrigere feſtinet, conuerſumque clementer ſuſcipiat, nec praua ſuſpicione denuo illum fatiget, neque perpetuo odio exterminet.

§. LXVI. Ita abbas imperium ſuum in monachos merito temperare & moderare debet, qui ratione *muneris* ſui *pater*, non *deſpota* aut *dominus*, eſt. Quid? quod ne quidem in *regimine monaſtico* ex inſtituto ordinis quæuis, inconſulto conuentu, peragere queat, & hunc in finem ab antiquis temporibus *capitula* introducta ſint. Supra iam tum *tit. de cleric. non reſid.* §. 12. *p.* 224. tum *tit. ne ſed. vac. aliq. innou.* §. 6. *p.* 624. originem & denominationem *capitulorum* ex inſtitutis antiquis monaſticis deduxi, oſtendique, ea per CHRODOGANGVM cum monaſtico viuendi more ad eccleſias cathedrales traducta fuiſſe, vnde, quæ ſupra *tit. ne ſed. vac.* dicta ſunt, hic ſuo modo applicari poſſunt. Tria potiſſimum capitula inter monachos celebrantur: *generalia*, *prouincialia*, & *localia*, vt liquet ex *c.* 7. & 8. *X. h. t.* De duabus ſpeciebus iam ſupra actum. *Localia* abbas cuiusuis monaſterii cogit, & quidem ſecundum regulam, fere quotidie *diſciplinæ* gratia, vt iam ſupra *tit. de cleric. non reſid.* §. 12. obſeruaui. Conf. TAMBVRIN. *tom. III. de iur. abb. diſp.* 1. *quæſt.* 8. Præterea vero etiam *conuentum* ſeu *capitulum* cogit pro neceſſitatibus monaſterii, adeo vt quædam valide ſine eius concurſu peragere nequeat. In tali conuentu *ſuffragia* ferunt monachi, ſeu *vocem habere* dicuntur in *c.* 8. *in f. X. h. t.* non *clerici ſeculares*, per abuſum in monaſteria recepti, per *cit. c.* 8. non *laici* fratres, vulgo Layen=Brüder, ſed tantum *chorales*, prout ſupra *tit. de regul.* §. 92. *p.* 222. iam dictum eſt.

Cum capitulo plura agere debet.

Capitula tria inter monachos.

§. LXVII. Potiſſimum in *conuentu monachorum* agitur de rebus monaſterii alienandis, vtpote quas abbas ſine *ſolennibus* alienare nequit, *c.* 5. *X. de probat.* de qua materia ſupra *lib. III. tit.* 13. ſufficienter actum. Sunt vero ſingulis ordinibus ſua peculiaria ſtatuta, quæ prælatorum poteſtatem vel laxant vel reſtringunt, ante omnia inſpicienda. In regula BENEDICTI *c.* 3. hæc habentur: *Quoties aliqua præcipua agenda ſunt in monaſterio, conuocet abbas omnem congregationem, & dicat ipſe, vnde agitur; & audiens conſilium fratrum tractet apud ſe prudenter, & quod vtilius iudicauerit, faciat. Ideo autem omnes ad conſilium vocari diximus; quia ſæpe iuniori dominus reuelat, quod melius eſt.* In capitulis eccleſiarum cathedralium idem obſeruari, ſupra dictum eſt, vt, quoties *cauſæ arduæ momentique magni* inciderint, epiſcopus in-

De quibus rebus agatur in capitulis?

conſulto capitulo ea minime peragat, adeoque quæ *lib. III. tit.* II. dicta ſunt, etiam huc pertinent, niſi regulæ ordinis peculiares aliud ſuadeant, quod illuſtrat TAMBVRINVS *tom. III. de iur. abb. diſp.* I. *qu.* 6. Sede abbatiali vacante per mortem vel alio modo, interim ad conuentum redit omnis monaſterii adminiſtratio in *ſpiritualibus* & *temporalibus*, *c. vlt. de regul. in* 6. *c.* 8. *X. de conſuet. c.* 2. *de reſtit. in integr.* adeoque quæ ſupra *lib. III. tit.* 9. dicta ſunt, etiam huc trahenda.

Status ſingulorum monachorum priuatus.

§. LXVIII. Atque hæc quidem ad *regimen* ſeu *ſtatum* monaſteriorum *publicum* ſpectant. *Status* religioſorum *priuatus* ſingulorum itidem ſingularis eſt, tum ante, tum poſt *profeſſionem*, de quo diſcrimine ſupra iam actum. Poſt *profeſſionem*, *clericorum* ſtatum quodammodo inducunt, vt ſupra dictum, eorumque priuilegia ſibi tribuunt. Præterea vulgo *pro mortuis* haberi dicuntur, *c.* 8. *C.* 16. *q.* I. quod tamen tantum *myſtice* intelligendum, non quoad *effectus iuris*, qui *mortem naturalem* deſiderant. Vid. *lib. III. tit.* 25. §. 19. Amittunt teſtamenti factionem, *cit. tit.* 25. §. 18. quicquid acquirunt, acquirunt monaſterio, quo intuitu a quibusdam *ſeruis* æquiparantur, quod argumentum tamen fallit. Vid. *lib. III. tit.* 27. §. 19. 20. Loco eorum ſuccedit monaſterium. *ibid.* §. 21. Excluduntur a feudis & fideicommiſſis familiæ, *ibid.* §. 26. quæ omnia ex voto *paupertatis* vulgo deducunt, quod *capitis* quandam *diminutionem* inducit, vt *proprietatis* non amplius dicantur capaces. Votum *obedientiæ* operatur, vt *velle* non credantur, quia parere in omnibus tenentur mandato prælati ſui, adeoque *ſui iuris* dici nequeunt. Vnde nequidem contractus celebrare poſſunt, absque maioris partis capituli & abbatis licentia, *c. pen. X. de fideiuſſ.* nec negotiis ſecularibus ſeſe immiſcere, *c.* I. *ſeqq. ne clerici vel monachi.* de quo infra *tit. vlt.* huius libri agendum. Et vt paucis dicam, *ſtatus monachorum* ita comparatus eſt, vt fere omnium iurium vſu priuati ſint, reſpectu ad *ſingulos* habito: in *corpore* enim conſiderati omnium iurium vſum pleniſſime habent, adeoque ſi dixeris, monachos *ſingulos* per profeſſionem quodammodo *capite minui*, h. e. ſtatum *ciuilem* & *perſonam* amittere, haud erraueris.

Officia monachorum.

§. LXIX. Ceterum quæ monachorum *officia* & *agenda* concernunt, infinita ſunt, ſecundum *regulas* tam ſtricte obſeruanda, vt nihil accuratius fingi vel excogitari poſſit. Plura ex his moribus monaſticis ad *capitula eccleſiarum cathedralium* tracta eſſe, ſupra *tit.* I. *huius libri* & *tit.* 4. obſeruaui, quæ tamen inter proteſtantes non tam *monaſtice* eſſent obſeruanda.

§. LXX.

§. LXX. In hoc vero prorſus diſceſſimus a more eccleſiæ Romanæ, quod *conuentuales*, *monachæ* vel *canoniſſæ*, quæ in monaſteriis noſtris degunt, *capitis* nullam *diminutionem* patiantur, quia *votis* nullis adſtringuntur. Proinde haud amittunt rerum ſuarum proprietatem, & de illis libere diſponunt, niſi teſtamenti factio illis ex *ſtatuto peculiari* in fauorem monaſterii, vt ſuccedat, ſit interdicta; matrimonium, ſi reſignare velint, iis conceſſum, & ita fere degunt vt *canoniſſæ ſeculares*, itidem nullo adſtrictæ voto; de cetero tamen ſe ſuamque vitam componere debent ad *regulas præſcriptas*, de quo ſupra *tit.* XXXI. §. 57. *ſqq.* quædam dicta ſunt.

Status conventualium inter proteſtantes.

TITVLVS XXXVI.

DE

RELIGIOSIS DOMIBVS, VT EPISCOPO SINT SVBIECTAE.

§. I.

AD ordines *religioſorum* pertinent *monaſteria* cum infinitis pertinentiis, de quibus vel ideo ſeorſim agendum, quod abundantia bonorum, quæ maiorum procliuis voluntas in res monaſticas iis peperit, ac varia produxit iura, quæ quotidie in litem deduci ſolent. Aucta hæc ſunt ex *diſſidio religionum*, & ſubſecuta *pacificatione*, qua multum iuri canonico detractum, & monachorum principia intuitu bonorum ſuorum mutata, quibus hodie *catholici* & *proteſtantes* inter ſe vtuntur. Ceterum præter *monaſteria* ſunt etiam plures aliæ *domus religioſæ*, eisdem fere iuribus cum *monaſteriis* gaudentes, de quibus itidem hoc titulo agitur. Vt vero ordine procedam, ante omnia *monaſteriorum* iura ſecundum *leges imperii publicas*, quatenus iis iuri canonico quid detractum, agam, & ſubinde pauca etiam de reliquis *domibus religioſis* adiiciam.

Lites variæ circa monaſteria eorumque bona ex diſſidio religionum.

§. II.

Monaſteriorum in deſertis ratio,

§. II. Non repetam, quæ *tit. XXXI.* de *monachorum* primordiis dixi. Id ſaltim inde liquet, *monaſteria* in deſertis fuiſſe *ſolitariorum habitacula*, ſine vllo apparatu, ſpeluncis magis quam habitationibus ſimilia. PACHOMIO duce & auſpice, monachi per ſyluas diſperſi collecti ſunt in cœtus, per regulas compoſitos, in communibus ædibus, quas *cœnobia* dixere; neque enim hæc *monaſteria* amplius ex rei veritate dici poterant, poſtquam loco vitæ ſolitariæ *communis* inualuerat. Quia vero his cœnobitis nomen *monachorum* relictum, etiam *cœnobia* eorum promiſcue dicta fuere *monaſteria*, quam appellationem etiam conſtanter retinuere. Primitus monaſteria quoque ἀσκητήρια dicta fuiſſe liquet ex SOCRATE *lib. I. hiſtor. eccl. c.* II. aſſerente, PAPHNVTIVM, in ſuperiori Thebaide epiſcopum, a puero ἐν ἀσκητηρίῳ educatum fuiſſe. *Cœnobia* eo tempore nondum cognita erant, quo PAPHNVTIVS pueritiæ annos agebat: nec credibile eſt, horrida ſolitariorum hoſpitia in ſyluis iam eo tempore electa fuiſſe, vt in iis educarentur pueri & adoleſcentes, quippe quæ adultorum ἄσκησιν requirebant. Vbinam ergo tale *aſceterium* reperiendum, in quo PAPHNVTIVS educari potuit? Oſtendi *tit. XXXI.* vitam aſceticam non in *ſyluis*, ſed in vrbibus, ac mediis in hominum cœtibus, a chriſtianis quibusdam peractam fuiſſe in ſumma abſtinentia, quorum ædes propriæ *aſceteria* recte dici poterant, quod in iis *vita aſcetica* ſummo cum feruore coleretur, &, qui horum educationi ſeſe commiſerant, ad vitam aſceticam hoc modo præpararentur. Virgines ſeculo III. iam in huiusmodi ἀσκήσει inter *priuatos parietes* vixiſſe dixi, quarum ædes dici poterant *aſceteria*, non quidem eo conceptu, quo hodie *monaſteria* vocamus, ſed eo, qui *vitæ aſceticæ* eius temporis conueniens erat. Denique dicuntur etiam *clauſtra*, vnde vox germanica Kloſter ortum traxit.

a cœnobiis diſtincta,

quæ tamen etiam monaſteria dicta.

Aſceteria quid?

Cœnobia primitus libere exſtruebantur ſine epiſcopi auctoritate.

§. III. *Cœnobiorum exſtructio*, poſtquam agros & vrbes implebant, ab initio libera erat, nec vlla iurisdictio epiſcopo aut alia diſpoſitio competebat, vt ſupra *tit. XXXV.* §. 5. plenius aſſertum. Neque enim cum *templis* ſeu *eccleſiis*, quæ epiſcopi iam ſub CONSTANTINO ſui iuris eſſe credebant, teſte ATHANASIO *in epiſt. ad vit. ſolit. agent. p.* 840. *oper. tom. I. edit. Colon.* conferri poterant *cœnobia*, ſed eo tempore nihil aliud quam *laicorum piorum & abſtinentium habitacula* in communi poſſeſſa, nec ab aliis ædibus diſtincta erant. Et ſicut has ædificare ſingulis permiſſum erat, ita nulla prohibitum erat lege, *cœnobia* exſtruere, nec ad hoc *conceſſione publica* vel *epiſcopi* opus erat.

§. IV.

§. IV. Seculo VI. demum in occidente conſtitutum eſt, *monaſteria* noua abſque *auctoritate epiſcopi* ædificari non poſſe, quod conſequens noui eius iuris fuit, quo monachi epiſcopis ſubiecti fuere, prout *cit. l.* fuſius ex ipſis rerum argumentis demonſtraui. Confirmavit IVSTINIANVS hoc ius nouum, quod patres Chalcedonenſes conſtituerant, & inter alia in *nou.* 5. *c.* 1. ita cenſuit: *illud igitur ante alia dicendum, vt omni tempore & in omni terra ſi quis ædificare venerabile monaſterium voluerit, non prius licentiam eſſe hoc agendi, quam Deo amabilem locorum epiſcopum aduocet, vt ille manus extendat ad cœlum & per orationem locum conſecret Deo, figens in eo ſalutis noſtræ ſignum, (dicimus autem adorandam & honorandam vere crucem) ſicque incboet ædificium, bonum vtique quoddam hoc & decens fundamentum ponens.* Non demirandum eſt, eundem morem ritumque, in templis ædificandis vſitatum, a IVSTINIANO in exſtruendis *monaſteriis* præſcriptum fuiſſe, quoniam hæc eo tempore illis iam erant aſſimilata, iisdemque iuribus inſtructa, vt docet *l.* 23. *pr. C. de SS. eccleſ.* Ceterum ſub Francis monaſteria fuiſſe duplicia etiam ſupra dictum, *epiſcopalia* & *regalia*: hæc *regia auctoritate* condita, atque protectione ſpeciali munita erant; illa vero *epiſcopali*, in quæ epiſcopis plus poteſtatis relictum. Denique plura aliter exemtionem impetraſſe itidem dictum, quæ omnia vel binis regustaſſe verbis ſuffecerit.

Seculo VI. vero non aliter quam auctoritate epiſcopali.

Sub Francis etiam regia auctoritate.

§. V. Cum itaque ſecundum doctrinam huius tituli monaſteria regulariter epiſcopi iurisdictioni ſubſint, inde fluit, 1) *ſine eius auctoritate hodie noua exſtrui non poſſe. c.* 10. 12. *C.* 18. *q.* 2. *c.* 4. *de priuil. in* 6. Patres Tridentini *ſeſſ.* 25. *de regul. c.* 3. ius antiquum canonicum redintegrarunt: *nec de cetero ſimilia loca erigantur ſine epiſcopi, in cuius diœceſi erigenda ſunt, licentia.* Conf. TAMBVRINVS *tom. III. de iur. abb. diſp.* 5. *qu.* 1. BARBOSA *lib. II. iur. eccl. c.* 12. *n.* 6. *ſeqq.* ESPEN. *P. I. iur. eccleſ. tit.* 24. *c.* 3. vbi etiam docent, hodie quosdam ordines *pontificis conſenſu* opus habere. In terris proteſtantium ſcena magnopere mutata, quod vt eo euidentius intelligatur, notandum eſt, quæſtionem hic formari vel de *euangelicis* vel de *catholicis*. Euangelici in regionibus A. C. rarius ædificant vel formant monaſteria: quandoque tamen eadem adornari poſſe, vtut non *monaſtico more*, quid prohibet? Quodſi itaque quis conſilium ceperit de *aſceterio*, vt forſan rectius dixeris, vel de *puellarum* A. C. *cœnobio* adornando, ſub directione *abbatiſſæ* vel *directricis* ita inſtituendo, vt ad ſolidam virtutem & praxin chriſtianismi

Nec hodie erigi poſſunt ſine epiſcopi auctoritate.

Euangelici auctoritate principis.

eo magis præparentur, indubium eſt, *auctoritate principis* id opus perfici & conſtitui poſſe, non quod *epiſcopali iure* ita agat, ſed quod tale aſceterium cum legibus ſuis, quibus fundatum eſt, *publica auctoritate*, & priuilegiis, huiusmodi domibus religioſis quæſitis, in perpetuum gaudeat. Ea olim ipſos reges Francorum per aliquot ſecula poteſtate vſos fuiſſe, diplomata antiqua loquuntur, quo ipſo in *mundiburdio*, *regio*, vt aiebant, erant, a regibus dependebant, ab eis prælatos, leges, aliaque iura accipiebant, & vt paucis dicam, ita in *manu regia* erant, vt *beneficiis regalibus* annumerarentur. Imo nec hodie permiſſum eſt in *Gallia* alibique ſine regis principisque conſenſu ſpeciali monaſterium exſtruere, obſeruante ESPENIO *cit. l.* §. 12. Non ergo inuidendum eſt noſtris principibus, ſi iure antiquo vtantur, & ſua auctoritate conſtituant, dirigant & ſuſtentent talia aſceteria, qua confirmatione & auctoritate interveniente *corporibus publicis piis* annumeranda ſunt. Exemplum recentiſſimum eſt in hac ciuitate, illuſtri quondam cancellario de IENA puellarum nobilium cœnobium vltima voluntate conſtituente, & auguſtiſſimi regis noſtri confirmationi & auctoritati ſubiiciente, quæ poſt mortem eius quoque huic inſtituto acceſſit, & ſtatutis vim *legis* attribuit, aliisque prærogatiuis iuribusque fundationem hanc condecorauit. Et ſicuti olim reges vel conſtituebant prælatos, vel liberam electionem monaſteriis indulgebant, ita hodie quoque in nouis hiscce aſceteriis, auctoritate principum fundatis, de electione ſtatuendum, prout in prima fundatione, quæ legem fundamentalem conſtituit, cautum eſt.

Exemplo regum Francorum.

§. VI. Priuatis non æque permiſſum eſt, ſuo ſumtu ſuisque auſpiciis monaſteria erigere, in quibus ſcilicet ordines a ſede Romana probati coëant, iuribus monachorum fruantur, & iuxta regulam approbatam viuant. Hæc inſtituta cum *votis* ſolenniter nuncupatis hodie de eſſentia ad vitam monaſticam deſiderantur, & ita lege publica eccleſiaſtica compoſita & adornata ſunt, vt publicis demum auſpiciis, & *auctoritate epiſcopali*, ſuſcipienda & amplectenda ſint, præſertim cum *clericorum* ſorti monachi adſcribendi. Inter proteſtantes ſcena prorſus mutata eſt. Neque enim hæc inſtituta monaſtica cum *votis* proteſtantes receperunt, nec in monaſteriis, ſuo iuri, expulſis monachis, ſubiectis, ad illa ſe compoſuerunt, adeoque *per ſe vita aſcetica* a quibusdam deuotionis cauſa electa non præciſe deſiderat licentiam *conſiſtorii*, nec requirit auctoritatem *principis territorii*. Quid enim? ſi aliquot puellæ, ſinceræ pietatis excolendæ ſtudio, conſilium ceperint, in priuatis

Priuato auſu non licet monaſteria erigere apud catholicos,

facilius inter proteſtantes,

vatis ædibus ad inſtar *virginum abſtinentium primitiuæ eccleſiæ* viuere, ſeque in certas adſtringere leges, ſocietatis ſuſceptæ gratia? id minime iis interdictum eſſe perſuaſiſſimum habeo, cum nec eccleſiæ Romanæ aſſeclæ tam rigidi ſint, vt tales *deuotionis priuatæ* cauſa initas coitiones abſolute reprobent, id quod vel exemplum *Beguinarum*, quæ inſtar *monialium*, ſine *votis* tamen, vixerunt, comprobat. Hæc priuatis auſpiciis in multis locis ſeſe olim coniunxerant in priuatis ædibus, ceu docet IOANNES XXII. in *c. vn. extrau. comm. de relig. domib.* aſſerens, *in multis mundi partibus plurimas eſſe mulieres vulgo Beguinas vocatas, quandoque in parentum aut ſuis, interdum vero in aliis aut conductis ſibi communibus domibus inſimul habitantes vitamque ducentes honeſtam.* Equidem ſupra iam oſtendi, multis eas expoſitas fuiſſe calumniis a clero monachisque perferendis; hæ tamen inſtitutum earum haud ſuſtulerunt, nec effecerunt, vt coitiones hæ penitus interdictæ fuerint; ne dicam iam de aliis *fratrum ſororumque* ſocietatibus priuatis, inter eccleſiæ Romanæ conſortes frequentiſſimis.

imo & catholicos quoad ſodalitia priuata.

§. VII. Non deerunt forſan, qui hisce *priuatis congregationibus* nomen *monaſterii* denegaturi ſunt, cum nec eius formam aut eſſentiam, ſed tantum *figuram* referre videantur. Dixi vero iam antea, monaſteriis catholicæ eccleſiæ hæc *aſceteria* minime conuenire, quippe quæ vitæ monaſticæ rationem potiſſimum in *tribus votis* & *ſuſceptione certæ regulæ* collocant; hanc vero rationem proteſtantes haud ſunt amplexi, quam nec primitiuæ eccleſiæ praxis in *vita aſcetica* præciſe deſiderat, & ſi nomen *monaſterii* diſplicet, *aſceteria* forſan rectius hæ *priuatæ congregationes* dici poſſunt, quatenus vnice propter ἄσκησιν inſtituta ſunt, quæ nullibi interdicta eſt. In eo tamen a reliquis congregationibus, *publica auctoritate* probatis & munitis, diſtinguuntur, quod *publicum corpus* non conſtituant, *priuilegiis* huiusmodi ſocietatibus tributis non gaudeant, & ædes, in quibus coniunctim habitant, a ſorte ceterarum ædium haud eximantur, nec *fori priuilegio* gaudeant, *corporibus piis* alias indulto. Horum iurium, piis cauſis attributorum, fruitionem iis demum conciliat apud eccleſiæ Romanæ aſſeclas *episcoporum auctoritas*, & apud nos *principum publica approbatio*, quæ ſimul hisce congregationibus publicam defenſionem protectionemque addit, qua carentes non ſemper tutæ & ſecuræ viuunt. Nil ſane vſitatius aut frequentius eſt, quam vt tales ſocietates, innoxiæ quamuis & laudabiles, in crimen ab inuidis vocentur & in ſuſpicionem, neſcio cuius hære-

Differunt tamen a ſodalitiis publica auctoritate approbatis.

 ſeos?

ſeos? trahantur, ad quas calumnias auerruncandas *publica approbatione* quandoque opus eſt.

De libera monaſteriorum exſtructione in ciuitatibus mixtis.

§. VIII. Ceterum ipſa *monaſteriorum nouorum* exſtructio in imperio noſtro non amplius a libero epiſcoporum catholicorum dependet arbitrio, ſed per *pacem Weſtphalicam* admodum reſtricta eſt. Specialibus id ipſum declarandum eſt obſeruationibus. Prima eſt de *ciuitatibus imperii mixtis*, vtrique religioni addictis, in quibus quid catholicis in *exſtruendis monaſteriis* liceat? iam ſuperioribus comitiis dubitatum fuiſſe refert AVCTOR *meditat. ad inſtr. pac. art. V. §. 29.* qua occaſione quæſtio hæc formata: Wo in einer Reichs-Stadt die gantze Gemeinde und Bürgerſchafft, den Magiſtrat mit eingeſchloſſen, getheilter Religion iſt, und ieder Theil einen öffentlichen Kirchgang und Ubung ſeiner Religion vor dem Jahr 1624. hergebracht, und deſſen zu dieſer Zeit in poſſeſſione vel quaſi geweſen iſt, ob in ſolchem Stand dem einen oder andern Theil frey und unverwehret ſeyn ſolle, was zu Ziehrung, Vermehrung und Erhaltung, Troſt, Wohlſtand und Nothdurfft ſeiner Religions-Ubung dienlich ſeyn kan, es beſtehe nun ſolches in Aufrichtung neuer Stifftung, Kirchen, Schulen, Klöſter, Einführung oder Veränderung geiſtlicher Perſonen, ohngeachtet dergleichen anno 1624. den 1. Ian. nicht vorhanden geweſen, auf ſeinen eigenen Koſten, ohne Schmählerung des gemeinen Guths einzuführen und vorzunehmen? Multa in hac quæſtione ſunt coaceruata, de quibus forſan rectius ſigillatim agitur, cum in vna ſpecie plures occurrant dubitandi rationes, quam in altera. Sufficiat ergo hic potiora momenta attuliſſe de *nouorum monaſticorum* introductione.

Status controverſiæ.

Sententia catholicorum.

§. IX. CATHOLICI vtplurimum vrgere ſolent, 1) epiſcoporum iurisdictionem eſſe tantum ſuſpenſam intuitu *proteſtantium*, non catholicorum; eam his potius expreſſe reſeruatam in *art. V. §. 16.* a *iurisdictione epiſcopali* autem monaſteriorum exſtructionem dependere: 2) liberum religionis exercitium in *art. V. §. 29.* ciuibus permitti, & prorſus prohiberi, *ne quis alteram partem de religionis ſuæ exercitio eccleſiæ ritibus & ceremoniis deturbaret*; liberum autem religionis exercitium etiam deſiderare *monaſteriorum* non tantum liberum vſum, ſed etiam *exſtructionem* ſecundum hypotheſin eccleſiæ Romanæ: 3) nec poſſe diſtingui inter mutationem exercitii religionis *magnam* & *paruam*; eam potius diſtinctionem a mente pacis religioſæ & Weſtphalicæ

eæ eſſe alienam; ſecundum quam vtrique parti *liberum exercitium* religionis permittendum ſit.

§. X. PROTESTANTES in contrariam eunt ſententiam hisque potiſſimum ducuntur argumentis. Videlicet quod aliis in controverſiis inter vtriusque religionis conſortes conſtitutum eſt fundamentum, hic quoque ante omnia adſerendum eſſe, eoque præmiſſo, rationes adductas euaneſcere arbitrantur. Ea de cauſa prouocant ad fundamentum toties in *inſtr. pacis* inculcatum, id quod repetitur in *art. V.* §. 29. verbisque *ſignificantiſſimis* exprimitur: ANTE OMNIA *vero &c. in eum* STATVM, *in quo cal. Ian. prædicti anni* 1624. *tam* IN SACRIS *quam in profanis fuerunt, non minus ac reliqui ſtatus imperii ſuperiores, pleniſſimi reponantur, inque* EO *abſque vlteriori turbatione, perinde atque illæ, quæ tunc temporis adhuc poſſederunt, aut interea poſſeſſionem recuperarunt, vsque ad amicabilem religionum compoſitionem conſeruentur.* Inde concludunt, colliguntque, quicquid *ante omnia* obſeruandum, ſupponendum, & attendendum, id pro *regula & norma* principali habendum eſſe; STATVM vero *anni* 1624. 1. *Ian.* vel vt alibi dicitur, *vſum, habitam poſſeſſionem*, & *obſeruantiam* exercitii religionis primario in *ciuitatibus mixtis* obſeruari debere, adeoque quicquid eſt contra eundem *ſtatum*, illumque ſingulariter immutat, id omne prohibitum eſſe, cum *ſtatus* ille conſeruandus ſit, *abſque omni turbatione.* Finge vero, aiunt, in quadam ciuitate mixta catholicos tantum vnum poſſediſſe monaſterium; exſtructionem autem duorum vel trium meditari, quid putas, an idem ſtatus, qui *ante omnia* inſpiciendus eſt, in tali ciuitate, *abſque turbatione* conſeruatur, qui anno 1624. fuit? annon religionis exercitium augetur? monaſteria enim hodie templa noua quoque deſiderant: monachorum, noua quotidie molientium, turbam attrahunt, &, quod caput rei eſt, ciuitatem implent hominibus, proteſtantium religioni hoſtibus infenſiſſimis, quales ſunt monachi, & inter hos inprimis *Ieſuitæ.* Quis crederet, pergunt, absque *turbatione* eundem ſtatum hic conſervari, & in eum ſtatum rem reſtitui, qui anno 1624. fuit? *Reſtituere videtur*, ait ICtus in *l.* 2. §. 43 *ne quid in loco publ. qui in priſtinum ſtatum reducit: quod fit ſiue quis tollat, quod factum eſt, ſiue reponat, quod ſublatum eſt;* neutiquam vero qui *noui quid facit. l.* 3. §. 13. & 15 *de itin. act. priuat.* Proinde ſi *certi temporis poſſeſſio* fundamentum decidendi conſtituit, (vt in his controuerſiis,) in *eodem modo*, quo illo tempore fuit, res conſeruanda, adeoque legem neque *amplioris modi neque aliæ*

Proteſtantium ſententia.

 permi-

permiſiſſe, *dici poteſt*, vt in caſu ſimili de *poſſeſſionis ſtatu eodem* conſervando loquitur ICtus in *l.* 1. §. 15. *de aq. cottid. & æſtiu.* nec *aliter* illa re vtendum, quam *ſicuti* eo anno quis vſus fuerat. *l. vn.* §. 8. *D. de fonte.* Id deſiderat *ſtatus poſſeſſionis certi temporis*, quem paciſcentes fundamenti loco ſuppoſuere, & ex quo rationes adductas dubitandi hic alienas eſſe docent. Nam primum argumentum de *iure diœceſano* deſumtum vel ideo diſſentientibus prodeſſe non poſſe cenſent, quod illud eatenus ex mente *inſtrum. pacis* limitatum ſit, etiam intuitu catholicorum, ne *contra ſtatum anni decretorii*, aut cum iniuria proteſtantium id exerceatur. Similiter *liberum exercitium* religionis iuxta *ſtatum poſſeſſionemque prædicti anni*, qui ANTE OMNIA eſt intuendus, intelligendum, non vero nouum introducendum eſſe. Aliud enim eſſe, *liberum poſſeſſionis exercitium*, prout illud certo tempore fuit, alicui conſeruare, & aliud: *nouum* quid facere, vſum & obſeruantiam augere, ampliare, poſſeſſionis limites ad certum tempus reſtrictos extendere, & ſtatum priſtinum immutare. Denique diſtinctionem, quæ in vltimo adfertur argumento, non carere fundamento, quatenus *leuior mutatio* alteri parti haud fraudi eſt, quia per hanc *ſtatus priſtinus* non adeo immutatur. *l.* 1. *in f. de riuis.* Hæc ſunt argumenta potiora partis vtriusque, quæ magis referre, quam certi quid in ea *controuerſia publica* conſtituere lubuit, quo more etiam in ſequentibus vtar.

De territoriis epiſcoporum, in quibus ſubditi proteſtantes degunt,

§. XI. Altera obſeruatio concernit *epiſcopatus* catholicos, ſeu territoria, quibus epiſcopi præſunt, vaſallos tamen, Landſaſſios, magiſtratum ſubditosque plures, A. C. addictos habent, qui *anno* 1624 liberum religionis exercitium in vrbibus, vicis pagisque exercuere. Hoc caſu rurſus eadem mouentur dubia, ſi non maiora, quod epiſcopo *ius diœceſanum* per totum epiſcopatum competat, & illud libere exercere poſſit, donec prohibitio doceatur. Inprimis vero hic allegari ſolet, ſubditis *ius probibendi* minime indulgeri, ſed ſufficere, ſi in ſacris ſuis conſeruentur, eorum vero minime intereſſe, ſi vel maxime epiſcopus noua exſtruat monaſteria. Hoc quoque in *tertia obſeruatione* adferri ſolet dubium, adeoque nihil impedit, quo minus eam ſimul priori adiungamus. Concernit illa caſum, ſi princeps imperii A. C. vel religionem mutat, vel ſucceſſor, Romanæ eccleſiæ aſſecla ſuccedit in principatum, ſacris proteſtantium vnice addictum, vbi itidem de *principis ſecularis catholici* poteſtate disquiritur, quid ipſi ſecundum *inſtrum. pacis* liceat? vtrum noua in gratiam religioſorum hinc inde exſtruere queat

vel etiam de territorio catholicorum principum.

queat monaſteria? Quod episcopo in episcopatu virtute *iuris diœceſani* concedunt, id principi ſeculari vindicare ſolent vi *iuris territorialis.* Vtroque caſu principi territorii cum ſuis ſubditis res eſt, & vtroque caſu de *iure prohibendi* quæſtio exſurgit, ad quod eo difficilius ſubditos admittunt, quo magis hoc ipſo *iuris diœceſani* & *territorialis* exercitium ſublime reſtringitur, coanguſtatur, imo fere in totum impeditur.

§. XII. Mouit hæc quæſtio non leues turbas in diœceſibus Hildeſienſi & Wormatienſi, nec non in palatinatu Rhenano, electore cleri ſuggeſtionibus *ius reformandi*, in A. C. addictorum ſubditorum cladem euidentiſſimam, contra tabulas pacis extendente, & episcopis Hildeſienſi & Wormatienſi ex *iure diœceſano* vel etiam *territorii* varia innovantibus, qui motus ad varia ſcripta publica de *iure reformandi* euulganda anſam dederunt. Noto notius eſt, catholicos præſidium cauſæ ſuæ in *iure reformandi* & *diœceſano* quærere, ſimulque contendere, illud in *art. V.* §. 30. pro *regula* aſſumtum conſtitutumque fuiſſe: vt *hoc ius, quod ſtatibus ratione territorii & ſuperioritatis in negotio religionis competit, impediri haud oporteat;* huic vero *regulæ* tamdiu inſiſtendum eſſe, donec *exceptio* legitime probata fuerit; eam quidem in *art. V.* §. 31. deprehendi, & vigore illius §. 31. ius territorii exerceri non poſſe in præiudicium ſacrorum, quæ landſaſſi, vaſalli, & ſubditi *anno* 1624. *quacunque anni parte* poſſederunt; aſt *hac exceptione* haud impediri principem territorii, quominus noua monaſteria, citra onus & præiudicium eorum, ædificet, aliaue noua ſacra inducat; imo ſufficere, ſi ſubditi in poſſeſſione ſacrorum ſuorum conſeruentur, quæ minime turbari videntur, per novorum monaſteriorum exſtructionem &c.

Applicatio ad exempla recentiora.

Catholicorum præſidia.

§. XIII. Hæc & plura alia patroni huius cauſæ adferre ſolent, quæ non tantum circa hanc quæſtionem, ſed circa alias plures verſantur, veluti circa *exſtructionem templorum* &c. Quoniam vero nulla monaſteria, iuxta morem Romanæ eccleſiæ, ſine *ſacello* exſtrui poſſunt, adeoque argumenta, quæ horum exſtructionem prohibent, hic quoque recurrunt, pleniorem quidem huius cauſæ tractationem ad *tit. XLVIII.* reiiciendam eſſe duxi; interim nec hanc cauſam hic prorſus deſerere licebit. Videlicet quæ proteſtantes his reponunt, hæc potiſſimum ſunt, quæ in compendium contraham, & hic referam. Ex hiſtoria pacificationis & contextu inſtrumenti pacis docent, in huiusmodi controuerſiis pro *regula fundamentali* ius territoriale & ſuperioritatis aſſumendum non eſſe, nec in tabulis pacis *regulæ* loco conſtitui potuiſſe. Illud vtrinque

Proteſtantium fundamenta.

que eo tempore in confeſſo erat: de *legitimo* eius *exercitio* tantum contendebatur, & hac de cauſa limites certi erant conſtituendi, qui *fundamentum, regulamque* in ipſo iure reformandi collocarent. Abſurdum vtique fuiſſet, id ipſum pro *regula fundamentali* conſtituere, ad controverſias ſopiendas, quæ ex eius *exercitio* infauſto & illegitimo erant natæ. Aliud vtique fundamentum inueniendum fuit, ad quod in poſterum recurreretur, quoties de *exercitio* huius iuris quæſtio incideret, h. e. *regula* conſtituenda fuit, quæ *ius territorii in negotiis religionis* in poſterum compeſceret, determinaret, cohiberet, ne more antiquo in abuſum erumperet. Hæc regula eſt *ſtatus, vſus, habita poſſeſſio,* & *obſeruantia anni* 1624. & quidem intuitu ſubditorum, *quacunque eius parte,* vt recte huc applicari poſſit illud HORATII *de art. poët.*

vſus,
quem penes arbitrium eſt, & vis & norma:

Id verbis apertiſſimis declarat *art. V. §.* 25. & 33. vt alia loca prætermittam. Idem docet §. 32. iubetque, vt ſubditi deſtituti & turbati *in eum, in quo anno* 1624. *fuerunt, ſtatum* PLENARIE *reſtituantur. Plenarium* autem *ſtatum* eius anni non retinent, ſi vbique monachorum familiæ, vicini admodum inquieti & turbidi, intruduntur, monaſteria nova collocantur, & vbi ſacra catholicorum anno 1624. non erant, publicum liberumque exercitium accipiunt. Id nequidem ſine *turbatione ſacrorum*, quibus A. C. conſortes addicti ſunt, concipi poſſe, ex quotidiana experientia euincunt proteſtantes, iis in locis, in quibus huiusmodi innouationibus admodum affliguntur, grauantur, turbanturque ſubditi. Denique hoc quoque vrgent, haud opus fuiſſe, in *art. V.* §. 27. domino territorii in caſu reluitionis ſpeciatim indulgere, vt in territorio ad ſe, facta reluitione, reuerſo, ſuæ religionis exercitium publice introducere poſſet, ſi hoc indiſtincte ex *iure territorii* in omnibus & quibuscunque caſibus liceret, nec *ſpecialiter* hic, quod a regula magnopere deuiat, aliquid conſtitutum fuiſſet. Cum ergo ſubditi in *plenario ſtatu* anni 1624. conſeruandi ſint; cum *huius obſeruantia* vnice *regulam* conſtituere debeat iuxta *art. V.* §. 33. ſimul quoque id omne prohibitum cenſeri debet dominis territorii, quod *plenarium ſtatum*, in quo ſubditi anno 1624. fuere, immutat, minuitque, & *obſeruantiæ* huius aduerſatur, id quod fit per exſtructionem nouorum monaſteriorum.

Monaſteria mutari non poſſunt, quo

§. XIV. Altera concluſio, quam ex *iure diœceſano* in monaſteria deducunt, hæc eſt, *ordines religioſorum ab vno monaſterio in aliud transferri, aut expulſis veteribus colonis, alterius ordinis ſocios ſubſtitui non*

non poſſe, ſine epiſcopi auctoritate. c. 41. *C.* 16. *qu.* 7. Olim etiam regum principumque iuſſu talem mutationem factam fuiſſe, aliquot exemplis declaraui *tit. de præbend.* In *mendicantium* mutatione ſpeciatim *pontificis* auctoritas deſideratur per *c. vn. de exceſſ. præl. in* 6. Denique quandoque etiam abbates generales cum conſilio & conſenſu capituli generalis ex *priuilegio* talem transmutationem monachorum facere poſſunt, aſſignatis reditibus veteris monaſterii aliis congregationibus indigentioribus, vt docet TAMBVRINVS *tom. III. de iur. abbat. diſput.* 5. *qu.* 4. *n.* 2. — ad ordines religioſorum ſine epiſcopi conſenſu.

§. XV. Inſignem vero mutationem etiam in hac *ordines mutandi* facultate factam fuiſſe per tabulas *pacis Weſtphalicæ*, res ipſa loquitur. Duo vero hic caſus ſunt diſtinguendi: aut enim quæritur de *ordinum mutatione* in territoriis proteſtantium, aut in iis, quibus catholici magiſtratus vel ſolum, vel pro parte præſunt. Illo caſu quid obtinere debet, deciſum eſt in *art. V. §.* 26. Prorſus videlicet interdicta eſt facultas mutandi ordines, hac vnica ſubiecta limitatione: *niſi talium religioſorum ordo plane interciderit: tunc enim magiſtratui catholicorum liberum eſto ex alio in Germania ante diſſidia exorta vſitato ordine nouos religioſos ſubſtituere.* Quæ ratio, mens, & ſententia huius diſpoſitionis ſit, dixi *in præfat.* ad tr. B. D. SLEVOGTII *de iur. altarium.* Præterea vero id illuſtrari optime poſſe reor ex reſponſo *anno* 1718. a facultate noſtra concepto, quæ ſequentem in modum reſpondit ad magiſtratus Francofurtani interrogationem: — In territoriis proteſtantium mutatio non æque libera eſt. — Reſponſum.

Ob der in *I. P. art. V.* §. 26. excipirte caſus, wenn ein Orden gäntzlich erloſchen ſeyn würde, ſich bey denen Antonitern dergeſtalt eraͤuget, daß die ſurrogatio PP. Cappucinorum nunmehro ſtatt finde?

Ob wohl die PP. Cappucini einwenden, 1) daß ſie in locum derer Antoniter geſetzet, und dahero ex eorum perſona alle iura genieſſen müſten, was die Antoniter An. 1624. genieſſen können, nachdeme dieſe all ihr Recht auf ſie transferiret, und nach dem Oßnabrüggiſchen Friedens-Schluß art. V. §. 14. alle Güter, welche An. 1624. die Catholiſche in poſſeſſion gehabt, auch ihnen verbleiben und reſtituirt werden müſten, dahero 2) nicht ſo wohl auf die Qualität des Ordens, als der Güther zu ſehen, einfolglich auch der Intention des Weſtphäliſchen Friedens nicht zuwider ſey, wenn loco derer Antoniter die PP. Cappucini ſurrogiret würden, welchem denn 3) der Art. V. §. 26. nicht zuwider lieſſe, worin zwar verordnet, ne in alios religioſorum ordines, quam quorum regulis primitus dicata ſunt monaſteria, commutentur, niſi talium religioſorum ordo plane interciderit, dennoch hier vielmehr

auf den mentem legis zu ſehen ſeye, welcher anzeigete, daß ſolches vornehmlich in fauorem der Catholiſchen verordnet worden, indeme die Catholiſche Ordens-Perſonen unter ſich geklaget, und ſchriftliche grauamina übergeben, wie die Catholiſche Obrigkeit pro lubitu denen Geiſtlichen die Klöſter weggenommen, und andern Orden eingegeben, mithin gebeten, daß ſolches inskünftige nicht mehr geſchehen möge, worauf denn auch in faueur der Ordens-Perſonen denen Catholiſchen geiſtlichen Obrigkeiten in terris Auguſtanæ Confeſſ. die Gewalt reſtringiret, alſo dadurch nicht der Stadt Franckfurt, ſondern denen Antonitern ein ius prohibendi acquiriret worden, daß wider ihren Willen kein anderer Orden in das qu. Kloſter eingeführet werden könne, welches anietzo, da die Antoniter Anno 1627. das Kloſter verkauft, nicht in quæſtione ſey, dabey 4) nur in fauorem Proteſtantium dieſes angehänget, daß extincto priſtino ordine zwar ein neuer, doch kein anderer Orden, als welcher in Germania ante diſſidia religionis exorta vſitatus geweſen, eingeführet werden könne, weil die Augſpurgiſchen Confeſſions-Verwandte nur dadurch intendiret, damit die PP. Ieſuitæ, als deren Orden nach denen Religions-Strittigkeiten erſt entſtanden, aus denen Orten gelaſſen werden möchten,

AVCT. *Meditat. ad Inſtr. P. cit. l. p.* 401. *ſeqq.*

im übrigen 5) denen Proteſtanten nach des ietzo angeführten Auctoris Meynung wenig daran gelegen ſeye, Cappucinos alioſque fraterculos mendicantes, an Dominicanos, & Franciſcanos, vel Benedictinos habeant. Cum igitur, pergit auctor, ratio vnica legis, cur hoc contra nouos ordines placitum fuerit, metus ſit & odium in Ieſuitas, ſaltim vltra ea diſſidia religionis, inter quæ iſti Loiola patre nati ſunt, ad antiquiora recurrere non eſt neceſſe, dum abunde Proteſtantium rebus prouiſum, ſi hanc ſaltim gentem ſuis pomeriis arceant, alſo, da auch 6) allhier keine Jeſuiter der Stadt obtrudiret worden, dieſelbe kein ius prohibendi, ne PP. Cappucini in locum Antonitarum ſurrogentur, aus dem gedachten Friedens-Schluß ſich anmaſſen könne, endlich auch 7) die daſelbſt angehängte conditio, niſi talium religioſorum ordo plane interciderit, allhier exiſtiret ſeye, als welche Worte nicht vom gantzen Römiſchen Reich, ſondern von einem abſonderlichen Orte zu verſtehen, wie in præſenti von der Stadt Franckfurt gleichfalls zu ſagen ſeye, allwo der Antoniter-Orden dergeſtalt herunter kommen, daß dieſelbe den Gottesdienſt allda nicht wohl mehr verſehen, da doch die Intention der Compaciſcenten ohne Zweifel geweſen, daß der Gottesdienſt in denen Kir-

Kirchen, welche die Catholiſche An. 1624. beſeſſen, ſeiner erſten fundation gemäß continuiret werden ſolle, und wenn dieſes von dem alten Orden nicht mehr geſchehen möchte, alsdenn erſt einen andern zu ſubſtituiren erlaubt ſeyn ſolle, welcher caſus allhier exiſtiret ſeye, da, wenn man in den Worten des I. P. den völligen Abgang eines Ordens verſtehen wolte, dieſes abſurdum daraus folgen würde, daß, wenn anno 1624. 100. Antoniter-Klöſter geweſen, und anietzo 98. abgegangen oder verlaſſen, zu Höchſt aber und zu Cölln noch Antoniter ſich befinden, welche doch obbeſagte 98. Klöſter nicht beſetzen könten, alsdenn dieſe contra intentionem paciſcentium ohne Gottesdienſt ſo lange verbleiben müſten, bis die beyde letztere Klöſter auch abgegangen, über dem es auch faſt niemalen geſchehen dörfte, daß ein Orden gäntzlich abgehen ſolle, wohin der Auctor Meditationum ad I. P. p. 400. gleichfalls zu reflectiren ſcheinet; allenfalls weil nach der contrairen Meynung der Oßnabrüggiſche Friedens-Schluß den Religions-Frieden corrigiren müſte, ſolches von der Stadt zuförderſt deutlich zu erweiſen ſeyn würde, cum derogationes iurium ſint ſtrictæ interpretationis, letzlich 8) die ſurrogatio aliorum ordinum aus keinem andern Endzweck beliebet worden, als daß in denen Klöſtern der Gottesdienſt vsque ad finem mundi dauren und conſeruiret werden möchte, welches nicht geſchehen könte, wenn man erſt den völligen Abgang eines Ordens, wie etwa der Tempel-Herren, erwarten wolte, und obwol 9) die Antoniter zu Höchſt noch in dem Stande wären, daß ſie ihren Hoff beziehen, und daſelbſt den Gottesdienſt abwarten könten, wie ſie denn auch würcklich an Sonn- und Feyer-Tagen die ſacra in ihrer Kirchen abwarten, dennoch ſolches nicht eo, quo debebat, modo verrichtet, noch dem Orden gemäß täglich abgewartet werden könte, alſo in effectu davor zu halten ſeye, als ob die religioſi in dieſem Kloſter abgegangen, zumal 10) die Stadt Franckfurt nicht prætendiren könte, daß die ſacra ins künftige nicht anderſt, als wie ſie eben anno 1624. verrichtet, in der Kloſter-Kirchen verrichtet würden, welche kein oratorium priuatum ſeye, ſondern auch anno dicto ſacra publica gehabt hätte, und noch exercirte, und nicht zu glauben, daß man dieſen Hoff allein loco refugii gebraucht, und wenn auch ſolches geſchehen wäre, dennoch denen Antonitern unverwehret ſeyn würde, den völligen Gottesdienſt daſelbſt anzurichten,

AVCTOR *Medit. ad I. P.* 200. 202. & 208.

cum oſtendi non poſſit, magiſtratum Francofurtanum dicto anno habuiſſe ius prohibendi, ne ſacra illimitate in eccleſia Antonitarum fierent.

Weilen aber dennoch dieſe angeführte Schein-Gründe, wenn ſie genau examiniret werden, ihre Schwäche von ſelbſten offenbaren, und an den Tag legen, zumal 1) bereits in vorigem erwieſen, daß die Antoniter anno 1627. ihr Recht auf die PP. Cappucinos nicht transferiren können, und wenn ſolches gleich geſchehen, die Antoniter nach dem Friedens-Schluß in ſolches Kloſter, eiectis Cappucinis, wieder eingeſetzet werden müſſen,

Inſt. Pac. Art. V. §. 32.

weil doch unleugbar einmal iſt, daß anno 1624. die Cappuciner den Töngers-Hoff nicht beſeſſen, ſondern erſt anno 1627. darin immittiret worden, und was darbey von der anno 1663. gewaltſamen Entſetzung angeführet, nunmehro nicht weiter in conſideration zu ziehen iſt, cum vnicum ſolum huius transactionis, reſtitutionis, obſeruantiæque futuræ fundamentum ſit die 1. Ianuar. 1624. habita poſſeſſio, irritis prorſus exceptionibus, quæ ex introducto alicubi locorum exercitio interimiſtico, vel anterioribus aut NB. ſecutis pactis (quorſum etiam hic contractus, ſi validus fuiſſet, referri deberet) generalibus aut ſpecialibus transactionibus, vel litibus motis, cauſisue deciſis, vel etiam decretis, mandatis, reſcriptis, paritoriis, reuerſalibus, litis pendentiis, & aliis quibuscunque prætextibus & rationibus deſumi poſſent,

Art. V. Inſtr. Pac. §. 25.

wodurch denn alle die prætexte und rationes, ſo de ſpolio angeführet worden, caſſiret ſind, zuförderſt aber 2) nichtig vorgegeben wird, daß man nicht ſo wohl ad qualitatem ordinum, als bonorum ſehen müſſe, da doch das Gegentheil aus dem Oßnabrüggiſchen Friedens-Schluß Art. V. §. 36. deutlich zu ſehen, worin expreſſe verordnet, ne monaſteria in alios religioſorum ordines, quam quorum regulis primitus dicata ſunt, commutentur, welches denn 3) nicht in fauorem catholicorum, wie irrig vorgegeben wird, ſondern vielmehr der Augſpurgiſchen Confeſſions-Verwandten alſo verordnet iſt, angeſehen ohnleugbar iſt, daß in gedachtem Art. V. nicht die grauamina derer Catholiſchen unter ſich, als worüber damals kein Streit vorgefallen, ſondern alleine die Strittigkeiten, welche zwiſchen denen Catholiſchen und Proteſtanten entſtanden, verglichen ſind, adeoque transactio quoque ex ipſa lite mota accipi & intelligi debet, cum relationem habet ad lites, quæ per illam deciduntur; quicquid ergo in lite non fuit, ad illud transactio quantumcunque generalis minime extendenda eſt.

BRVNNEM. *ad l.* 31. *n.* 1. *ſeqq. C. de tranſact.*
HARPRECHT. *reſponſ.* 29. *n.* 174. *ſeqq.*
IOSEPHVS VRCEOLVS *de tranſact. qu.* 81. *n.* 5. *ſeqq.*

hierbey auch keine gründliche Urſache angezeiget werden mag, warum dergleichen tranſmutatio ordinum alleine in denen Proteſtirenden Ländern verboten worden, hergegen in denen Catholiſchen Prouincien der geiſtlichen Obrigkeit freygelaſſen ſeyn ſolte, da vielmehr ſolches, wenn es in fauorem der religioſen primario verordnet worden, en general und abſonderlich in denen Catholiſchen Prouincien mit verboten ſeyn müſte, vielmehr 4) wahrſcheinlicher iſt, daß ſolchen articul die Proteſtanten vrgiret, um zu verhindern, daß keine unruhige religioſen, als Jeſuiten, in denen Evangeliſchen Ländern einſchleichen möchten, welches der gedachte Auctor Medit. ad Inſtr. P., den die PP. Cappucini ſo ofte vor ſich anführen, gar wohl bemercket; quin Proteſtantium gratia, qui hæc odio Ieſuitarum inprimis mouere, ne aliquando ſibi inuitis inquieti iſti & importuni obtrudi eiuſmodi colore poſſint, prohibitio facta fuerit; dubitari non debet: neque enim veriti ſunt, hunc ordinem nominatim ſuis in propoſitionibus deſignare, eumque excluſum velle,

AVCTOR. *Medit. cit. l. p.* 398.
BVCKISCH. *ad I. P. ad art. V.* §. 26. *obſ.* 46.
SAM. PVFEND. *lib. XIX. Rer. Suecic.* §. 9.

woraus denn von ſelbſten erhellet, daß das ius prohibendi nicht denen Antonitern, ſondern der Stadt Franckfurt zukomme, welcher ohne deme wider Willen keine unbequeme Einwohner obtrudiret werden mögen, vielmehr einem jeden Magiſtratui in denen freyen Reichs-Städten vi ſuperioritatis frey zu laſſen iſt, daß ſie nach ihrer Conuenienz davon iudiciren können, welche von einer andern religion unter ihnen wohnen, und frey betteln ſollen, adeo vt nec Imperator inuitis obtrudere ſubditos vel ciues poſſit,

KNIPSCHILD. *de iur. & priuil. ciuit. imper. lib.* 2. *c.* 29. *n.* 133.
RAVCHBAR. *lib.* 2. *qu.* 22. *n.* 22.

quia hac ratione turbaretur ſtatuum iurisdictio & autonomia ipſis competens,

KNIPSCHILD. *cit. l. n.* 134.

dahero auch S. Käyſerl. Majeſt. in dero allergnädigſtem reſcripto vom 17. Iul. 1712. das deſiderium der PP. Cappucinorum nur recommen-

menditet, womit aber dieſe Gelegenheit genommen, iure ſuo, daß ſie eingenommen werden müſſen, zu begehren, worzu ſie doch nur ein ius mere imperfectum haben, und obwol 5) in regard der Ieſuiten der gedachte Art. V. §. 26. errichtet ſeyn mag, dennoch genug iſt, daß nicht allein dieſelbe ausgeſchloſſen, ſondern überhaupt verboten iſt, daß Proteſtantibus inuitis kein anderer Orden aufgedrungen werden mag, cum occaſio non ſemper legem reſtringat, ſed ſæpe generalem prohibitionem inducat,

arg. l. 1. §. 5. D. poſtul.

keines weges dahero von denen Ieſuiten alleine verſtanden werden mag, und 6) poſita hac generali prohibitione denen PP. Cappucinis die exceptio: tua non intereſt, nicht mehr zu ſtatten kommen kan, welche abſonderlich in denenjenigen Fällen, worzu nur jemand ein ius imperfectum hat, von ſelbſten ceſſiret, vornemlich aber 7) der Vorwand, als wenn die conditio Art. V. §. 26. alhier exiſtiret, offenbar irrig iſt, da die PP. Cappucini ja ſelbſten geſtehen, daß noch bis dato die Antoniter den gedachten Töngers-Hoff bewohnen, ihre ſacra daſelbſten bisweilen nach ihrer commodität und Gelegenheit exerciren, Meſſen leſen, zum Gottesdienſt läuten laſſen, und alſo auch nicht einſten an dem Ort der gedachte Orden plane, wie expreſſe erfordert wird, ausgegangen iſt, neque enim poteſt dici plane interiiſſe, cuius aliquod adhuc exercitium ſupereſt,

l. 18. de ſeru. præd. ruſt.
l. 2. quemadm. ſeruit. amitt.

im übrigen die Worte des gedachten Frieden-Schluſſes ſo klar ſind, daß ſie ſich nicht dahin verdrehen laſſen, wenn nur der Orden an einem Ort auf die Neige kommen, ob er ſonſten an andern Orten nicht gäntzlich abgegangen, weil aus deſſen Interpretation ein viel ſchädlicher abſurdum folgen würde, daß nemlich, wenn die Catholiſche ein in proteſtirenden Landen gelegenes Kloſter mit andern verbotenen Ordens-Leuten beſetzen wolten, ſie nur ſolches durch ihre Verordnung an dem Orte ausgehen laſſen, und andern religioſen dahin zu gehen nicht permittiren könten, da ihnen denn allemal, wenn ſie den Orden zu ändern vor gut befinden, an ſtatt der vorigen andere Ordens-Leute zu admittiren begehren dörften, aus der irrigen, doch von denen PP. Cappucinis behaupteten Meinung, daß der Orden an dem Ort ausgegangen ſeye, welches ja offenbar eine ſophiſtiſche interpretation ſeyn, und in fraudem legis geſchehen würde, vielmehr alſo dem Magiſtratui zu Franckfurt die regula,

regula, quod monaſteria in alios ordines transmutari non debeant, quam cui primitus dicata fuere, ſo lange zu ſtatten kommen muß, bis die Exception, worin ſich die PP. Cappucini gründen, von ihnen erwieſen iſt, und weilen dieſelbe ihrer Meynung nach dubia iſt, billig in dubio bey der regul zu verbleiben iſt, welche denn durch das angeführte abſurdum keinen Anſtoß erleidet, zumal es ſonſten heiſſet, poſito impoſſibili ſequitur impoſſibile, und denen Proteſtanten wenig daran gelegen, ob 98. Klöſter, die Anno 1624. mit Antonitern beſetzt geweſen, anietzo noch ferner mit dergleichen Leuten beſetzt werden können oder nicht, indeme nicht ſie, ſondern der Catholiſche geiſtliche Stand davor zu ſorgen hat, daß, wenn ſie in denen Klöſtern den ihrer Meynung nach ſo nöthigen Gottesdienſt nicht wollen untergehen laſſen, alsdenn dieſe Klöſter mit eiusdem ordinis ſubiectis beſetzet werden mögen, wiewol ein ſolcher caſus nicht zu befürchten und zu vermuthen, daß, wenn noch Ann. 1624. allein in denen proteſtirenden Ländern 100. Klöſter von Antonitern übrig geweſen, dieſelbe ſo bald herunter kommen, und nur noch in wenig Klöſtern beſtehen ſolten, da man wohl weiß, mit was vor argumentis die Layen zum Kloſter-Leben perſuadiret, und dieſer und jener Orden in ſolchem befürchtenden caſu angeprieſen werde, da es hier auch heiſſen würde: non deficit alter, alſo daß ein ſolcher caſus, den man in dem angeführten abſurdo ſupponiret, wol nicht dabilis iſt, hergegen dasjenige abſurdum, ſo aus der PP. Cappucinorum interpretation flieſſet, gar leicht, ja ſo oft, als nur die Catholiſchen wollen, exiſtiren könte; 8) und was ferner den Endzweck der beliebten ſurrogationis aliorum ordinum betrifft, ſolcher wol dahin abzielen mag, daß das Kloſter mit andern Mönchen ſacrorum cauſa wieder beſetzet werden möge, dennoch dieſer finis in gedachtem Oßnabrüggiſchen Friedens-Schluß ſehr limitatus iſt, und daher nicht illimitatus zu achten, wie die PP. Cappucini vermeynet, daß es beſſer ſeye, wenn ein anderer Orden, als der ihrige, dahin geſetzet werde, der täglich und in maiori copia die ſacra daſelbſt verwalten könne, welches opus operatum pietatis die Franckfurter keinesweges verlangen, und ihnen inuitis ex natura ſacrorum nicht obtrudiret werden mag, es dahero 9) nicht darauf ankömmt, ob Anno 1624. der Magiſtrat zu Franckfurt ein ius prohibendi gehabt habe, daß der völlige Gottesdienſt von denen Antonitern daſelbſt exerciret werde, ſondern ob ihnen ſolches nicht anietzo, da der Antoniter-Orden nicht plane ausgegangen, gegen die

PP.

PP. Cappucinos zuſtehe, welches in antecedentibus zur Gnüge beygebracht iſt;

So erhellet hieraus allenthalben ſo viel, daß der in Inſtr. Pac. Art. V. §. 25. excipirte caſus, wenn der Orden gäntzlich erloſchen seyn würde, ſich bey denen Antonitern nicht ereuget, und dahero die ſurrogatio PP. Cappucinorum nicht ſtatt finden könne.

Quid permiſſum ſit circa ordinum mutationem in territoriis catholicorum, in quibus A. C. ſubditi degunt?

§. XVI. Alter caſus maioribus inuolutus eſt dubiis, de quo magnis animi contentionibus diſputatum fuit inter vtriusque religionis proceres, occaſione non tantum *Cappucinorum*, poſt inſtrumentum pacis ex ciuitate Hildeſienſi ex hac cauſa eiectorum, quod *anno* 1624. in eo monaſterio *Ieſuitæ tyrones*, non Cappucini fuiſſent, quorum reſtitutionem epiſcopus Hildeſienſis ſummopere vrgebat; ſed etiam, quod ex ciuitate Kauffbeira Ieſuitæ migrare iuſſi fuerint, qui demum anno 1627. ibidem recepti fuerunt, cui etiam *cauſa Hæxterana* acceſſit. Fata harum cauſarum plenius enarrantur cum argumentis hinc inde propoſitis ab AVCTORE *medit, ad inſtrum. pac. ad art. V.* §. 29. *p.* 473 & *ad* §. 31. *p.* 556. *ſeqq.* 563. & 595. *ſeqq.* LONDORPIO *P. VII. lib.* 7. *p.* 1068. *ſqq.* AVCTORE *de iure reformand. p.* 99. & 187. 196. *ſqq.* Cauſa Cappucinorum amicabili compoſitione ſopita eſt, quam refert LONDORPIVS *cit. l. n.* 66. Quid vero in *cauſa Hæxterana* actum fuerit, ex ipſo protocollo, quod integrum refert AVCTOR *iur. reformandi anno* 1710. *editi p.* 187. *ſeqq.* ſatis liquet, vbi ſimul docetur, ſubdelegatos, catholicæ religioni addictos, id egiſſe, vt cantilenam decantatiſſimam de *regula* in *art. V.* §. 30. poſita, & ſubiecta eidem §. 31. *exceptione*, (in quem ſenſum detorſerunt inſtrumentum pacis) pro norma deciſionis aſſumerent, & ex his principiis necterent concluſiones, euangelicos magnopere grauantes, rei catholicorum autem admodum proficuas, quod eo facilius efficere potuerunt, poſtquam, excluſis & contradicentibus ſubdelegatis A. C. addictis rem omnem compoſuere.

Proteſtantium ſententia.

§. XVII. Hæc principia etiam nimis incaute ſecutus eſt AVCTOR *medit. inſtrum. pac. ad art. V.* §. 31. *p.* 569. ſeductus illis argumentis, quæ in *receſſu Hæxterano*, mutilate ab ipſo adducto, allata fuere. Quandoquidem vero iam antea oſtendi, proteſtantes in hoc cauſæ ſuæ arcem conſtituere, quod omnia *in eundem ſtatum*, qui *anno* 1624. fuit, PLENARIE ſint reſtituenda, *obſeruantiamque* etiam huius anni inter ſubditos & principem *regulam* vnicam eſſe debere iuxta §. 33. *art. V.* inde non potuerunt non colligere, nec talem ordinum mutationem contra ſtatum anni 1624. fieri poſſe. *Nudus ſtatus*, quidem ait AVCTOR

medit.

medit. ad I. P. cit. l. iuri reformandi impedimentum non poſſit, *ſed facto aliquo poſſeſſionis ſubditorum opus eſt.* Regerunt vero proteſtantes, hac interpretatione id effici, vt plus poteſtatis dominis territorii, vbi ad ſacra eccleſiæ Romanæ transeunt, indultum dici debeat, quam iis in *art. V.* §. 1. conceſſum eſt, qui inter proteſtantes ad alterius partis ſacra transierit, a quibus tamen ſubditis nullum adeo incommodum metuendum fuit. Et tamen paciſcentes hac in re tam circumſpecte & caute omnia determinarunt, ne in *caſu mutationis publicum religionis exercitium* immutari queat. Grauiora incommoda & mala ex tranſitu domini territorii ad ſacra eccleſiæ Romanæ, teſte experientia, ſubditis euangelicis imminent, quibus haud fuiſſet occurſum, niſi vtrinque tum a parte *domini territorii*, tum a parte *ſubditorum ſtatus idem*, ſine vlla immutatione, qui fuit anno 1624. permanere inpoſterum deberet. Addunt noſtrates, ſpecialius rem deciſam eſſe in *art. V.* §. 26. cuius ſententiam diſtincte & absque vlla contorta explicatione referam. Videlicet I) in *cit.* §. agitur de *catholicis*, *qui monaſteria*, *fundationes*, & *ſodalitia mediata die* 1. *Ian.* 1624. *realiter poſſederunt.* Indicant vero tum §. *antec.* qui de *proteſtantibus* agit, tum præciſus diei 1. Ian. terminus, non de *catholicis ſubditis*, ſed de his, quorum in §. *antec.* 25. facta erat mentio, h. e. *de catholicis electoribus*, *principibus* & *ſtatibus*, imo in genere de *catholicis proceribus*, quales etiam ſunt *epiſcopi* & *prælati*, agi. II) Adiudicantur illis monaſteria, quæ dicto termino poſſederunt. III) Extenditur hoc etiam ad eum caſum, *vtut in A. C. ſtatuum territoriis & ditionibus ea ſita ſint.* De hoc caſu ergo non *ſolitarie*, aut *principaliter* agitur, ſed cum de eo iuſte dubitari potuiſſet, hæc declaratio omnis dubii tollendi gratia additur. Principaliter ergo de iis monaſteriis agitur, quæ in *territoriis catholicorum* ſunt ſita, & ab iis *realiter* poſſeſſa, vtpote qui caſus frequentior erat, & vſitatior, cum ad rariorem forſan ille referri debeat, ſi in A. C. ſtatuum territoriis adhuc monaſteria quædam poſſederint. IV) Mox ſubiicitur limitatio: *nec in alios religioſorum ordines monaſteria commutentur*, quæ, ſaluis bonæ interpretationis regulis, cum BVCKISCHIO *ad cit.* §. *obſ.* 46. reſtringi nequit ad eum caſum, *ſi catholici ſtatus in A. C. ſtatuum territoriis & ditionibus monaſteria poſſederunt*, alioquin verba ita formari debuiſſent: *non tamen* HOC VLTIMO CASV *in alios religioſorum ordines commutentur.* Aſt hæc reſtrictio limitationi deeſt, ergo neceſſario ad præcedentem integram propoſitionem referri debet, vt ſenſus ſit, monaſteria a catholicis

 ſtati-

ſtatibus *anno decretorio* ſiue *in territorio* ſiue *extra territorium* poſſeſſa, iis quidem eſſe relinquenda, ſed ſine vlla facultate *ordines religioſorum immutandi.* V) Præterea vero magiſtratui eccleſiaſtico, qui *iure diæceſano* plura innouare potuit, limites præſcribendi, ne ſimiliter *ordinum mutationem* ſibi arrogaret, *niſi talium religioſorum*, *quorum regulis primitus dicata fuerunt monaſteria*, *ordo plane interciderit.* Tunc enim *magiſtratui catholico* ſubſtituendi alios facultas data eſt. Quinam autem *magiſtratus catholici* nomine veniant, paulo infra traditur *verſic. Et ſi electionis.* vbi *magiſtratus catholicorum eccleſiaſtici* fit mentio, vtpote cui demum, non *principi ſeculari*, ex eccleſiæ Romanæ principiis, talis ſubſtitutio ſalua & integra eſt. Hæc videtur ſimpliciſſima analyſis verborum huius §.26. vnde proteſtantes colligunt, etiam idem obtinere debere in ciuitatibus *mixtis*, quod & indicant argumenta ſupra §. *X.* adducta.

Receptio nouorum monachorum integra eſt magiſtratui religioſorum.
Per inſtrum. pacis tamen reſtricta.

§. XVII. Tertia concluſio eſt, *magiſtratui religioſorum integrum eſſe*, *nouos recipere monachos*, *numerumque augere*, *adhibito tamen capituli conſenſu*, quem in receptione *nouitiorum* deſiderant, teſte TAMBVRINO *tom. III. de iur. abb. diſp. VI. qu.* 1. & 15. Ea vero poteſtas augendi numerum monachorum, & pro lubitu quosuis ſubſtituendi rurſus *magiſtratui catholicorum* eſt ademta in *art. V. I. P.* §. 26. in illis monaſteriis, in quibus catholici & A. C. addicti promiſcue vixerunt, & quæ a ſtatibus realiter poſſeſſa ſunt. En verba inſtrumenti pacis: *in quibuscunque vero fundationibus*, *eccleſiis collegiatis*, MONASTERIIS, *hoſpitalibus eiusmodi mediatis catholici & A. C. addicti promiſcue vixerunt, viuant etiam poſthac promiſcue numero prorſus eodem*, *qui die prima Ian. anno* 1624. *ibidem repertus fuit*, *publicum etiam religionis exercitium idem maneat*, *quod quouis in loco dicto anno dieque vſitatum fuit absque vnius vel alterius partis impedimento.* Quando ergo quæſtio naſcitur de *numero monachorum*, ſecundum *hunc* §. diei 1. Ian. terminus inſpiciendus eſt: de aliis vero ſubditis eorumque exercitio religionis agitur § 31. *art. V.* Quodſi ergo dominus territorii vi huius §.26. ad ſeruandum monachorum numerum in monaſterio obſtrictus eſt, ſequitur, vt hæc diſpoſitio quoque ad *ciuitates mixtas* applicari debeat. Rariſſimo exemplo bonam fidem æquitatemque hic agnoſcit BVCKISCH. *ad I. P. art. V.* §. 75. tandemque allatis in vtramque partem argumentis concludit: *manet ergo firmum*, *etiam in aliis mixtis vrbibus numero miniſtrorum eccleſiæ ſeu ordinum religioſorum anni* 1624. *plures alios*, *niſi transactione vel mutua voluntate & conſenſu vtriusque partis*, *addi non poſſe.*

Digitized by Google

poſſe. Ipſius fundamenta reguſtare nolo: id tantum addo, potiſſimum ex §. 26. adducto deciſionem formari poſſe. Eſt in ciuitatibus hiſce magiſtratus ex *vtraque religione* compoſitus: neutri quidem integrum eſt alterum in *libero religionis exercitio* impedire; ſupra tamen iam monitum, id ipſum *exercitium* vltra *anni decretorii* limites extendi non poſſe; & quidem in hoc caſu eo magis, quod nec catholicis magiſtratibus eiusmodi augmentum permiſſum ſit, vbi promiſcue hactenus vixere catholici & A. C. addicti. Qui enim in *communione* tali viuunt, ex natura eius impedire poſſunt, ne inuita altera parte tale fiat augmentum. Quidni idem dicamus de magiſtratu religioni vtrique addicto? neutra pars vi *iuris reformandi* monachorum vel conuentualium numerum augere, pluresque, quam qui olim in termino decretorio in monaſteriis adfuerunt, admittere poteſt: altera pars alteram neceſſario impedit, ſi exercitium ſuæ religionis augere, eique quid addere velit, adeoque demum mutuo conſenſu id fieri poſſe videtur.

§. XVIII. Quarta concluſio eſt, *quodlibet monaſterium ſubiectum eſſe epiſcopo, in cuius diœceſi ſitum eſt, niſi probatum fuerit exemtum, c. 8. X. h. t.* adeoque eadem viſitare, reformare & corrigere poteſt, ſi religioſos a regula ſua deflectere compertum habet, *c. 12. & 19. X. de offic. iudic. ordin. c. 7. X. h. t.* aliosque actus *iurisdictionis eccleſiaſticæ* & *ordinis* in ea exercere, *c. 10. D. 50. c. 10. C. 16. q. 1. c. 1. C. 18. q. 2.* quos alias in quoslibet ſibi ſubiectos clericos exercet. Sunt præterea in partem ſollicitudinis vocati *generales* & *prouinciales*, a quibus *viſitatores* conſtitui poſſunt, ad reformanda monaſteria, ſaluo tamen iure diœceſano ordinariorum, *c. 7. de ſtatu monach.* quod *ad cit. tit.* plenius declaratum eſt. In territoriis ſtatuum euangelicorum ſcena admodum mutata eſt. Etenim ſpeciatim *art. V. §. 25. de monaſteriis mediatis* ita cautum: '*quæcunque monaſteria, collegia, &c. mediata, vt & eorum reditus iuraque, quocunque eo nomine appellata fuerint, A. C. electores, principes, ſtatus anno 1624. die prima Ianuar. poſſederunt, ea omnia & ſingula ſiue retenta ſemper, ſiue reſtituta, ſiue vigore huius transactionis reſtituenda iidem poſſideant*, '*donec &c.* Agitur hic 1) de monaſteriis *mediatis*, h. e. in *territoriis proteſtantium* ſitis, & *ſuperioritati territoriali* ſubiectis, cuius auctoritatem in poſterum vnice agnoſcere debent: 2) a ſtatibus euangelicis poſſeſſis. Notum enim eſt, per reformationem plura monaſteria, eiectis monachis, a dominis territorii occupata, & in meliores vſus applicata fuiſſe, quorum recuperationem bello tricennali anxie quæ-

Monaſteria ſubiecta ſunt epiſcopo.

Non vero in ſtatuum proteſtantium territoriis.

 re-

rebant catholici, vt varia eorum eſſet fortuna, mox his, mox illis eiectis, docet. Placuit ergo, vt omnia in ſtatum illum, in quo *an.* 1624. *d.* 1. *Ian.* fuere, reducerentur, atque hic terminus & habita in eo poſſeſſio, *vnicum ſolumque reſtitutionis obſeruantiæque futuræ fundamentum* eſſet, omnibus exceptionibus quieſcentibus & irritis, veluti quod non eſſent de territorio ſtatuum A. C. vel exemta &c. Præterea in maiorem ſecuritatem hæc additur clauſula: *nec A. C. addicti poſthac in habita vel recuperata poſſeſſione vllo modo turbentur, ſed ab omni perſecutione iuris & facti perpetuo tuti ſint, donec controuerſiæ religionis compoſitæ fuerint.* Quodſi ergo vnicum ſolumque *futuræ obſeruantiæ* fundamentum debet eſſe *habita poſſeſſio anni* 1624. *d.* 1. *Ian.* neceſſario inde fluit, nequidem dominum territorii, ad ſacra Romanæ eccleſiæ transeuntem, ſtatum horum monaſteriorum contra obſeruantiam *anni* 1624. mutare, eaque monachis inde eiectis reddere, aut alios ordines in iis introducere poſſe. Quid enim *futura obſeruantia* aliud indicat, quam quid in futurum in hiſce monaſteriis irrefragabiliter obſeruari debeat? Quid *habita poſſeſſio* aliud inuoluit, quam illud ipſum exercitium, quo *anno* 1624. monaſteria detinuit princeps? Quodſi ergo princeps hoc anno eadem ita detinuit, & poſſedit, vt vel iuuentuti erudiendæ applicata, vel conuentuales A. C. addicti in eis educati, vel aliis vſibus deſtinata fuerint, hæc *poſſeſſio habita*, h. e. prout habita eſt, *futuræ* quoque *obſeruantiæ* fundamentum eſſe debet, ne dominus territorii, qui mutauit religionem, contra eam aliquid tentare poſſit. Agnouit hanc æquitatem potentiſſimus rex Poloniæ in publico edicto *de anno* 1705. *d.* 24. *Aug.* quod exhibet AVCTOR. *tr. de iure reformandi p.* 238. hac declaratione vſus: Gleichwie uns aber in Religions-Sachen und deren annexis, die geringſte Neuerung oder turbation vorzunehmen, oder andern zu verhengen, ſo wenig jemahls zu Sinn kommen, als gnüglich allen dergleichen Beſorgungen in dieſem Stücke, durch den Weſtphäliſchen Friedens-Schluß vorgebauet worden &c. Neque vero exiſtimandum, aliorum aut ſubditorum haud intereſſe, in quem vſum poſthac monaſteria princeps applicet. Quid enim refert, vtrum monaſteria noua exſtruat, an vero *ſtatum monaſteriorum antiquorum*, vnde monachi anno 1624. iam eiecti erant, mutet, & religioſos contra *ſtatum anni decretorii* in iis introducat? Iam vero nec principem in caſu mutatæ religionis noua exſtruere poſſe monaſteria in territorio, in quo ſubditi A. C. anno 1624. exercitium ſuæ religionis principaliter habuerunt,

pro-

proteſtantes defendunt, vrgent, ſtatuuntque; ergo per conſequentiam nec monaſteria antiqua, quorum ſtatus tamen mutatus eſt, reclamantibus ſtatibus prouincialibus ſubditisque, religioſis rurſus concedere poteſt.

§. XIX. Sunt vero *mediata* monaſteria in duplici differentia: quædam ſacris Romanæ eccleſiæ adhuc addicta; quædam vſibus proteſtantium, ſacris antiquis prorſus deletis, inſeruiunt. Illa religioſis illis relinquenda, qui *realiter* ea anno 1624. poſſederunt, ordinibus tamen haud mutatis per *art. V.* §. 26. Neceſſe omnino fuit, *realis poſſeſſionis* mentionem facere. Qui ante *inſtrum. pacis* ſcripſere interpretes pacis religioſæ, ſophismata plurima in fraudem proteſtantium excogitauerunt, ad eludendum huius pacis effectum. Aſſerebant, haud amiſiſſe poſſeſſionem *ciuilem*, qui paulo ante pacem religioſam eiecti ex monaſteriis erant; illos eandem potius retinuiſſe, cum ex *capite ſpolii* ſtatim potuerint reſtitui, vt proinde his pax religioſa prodeſſe haud poſſet. Ita olim philoſophabatur anonymus in *declarat. pacis relig. art.* 17. apud LEHMANNVM *in act. pac. relig. lib. III. c.* 37. Vt itaque huiusmodi ſycophantis omnia ſubterfugia præcluderentur, *realis poſſeſſio* deſiderata fuit, absque qua monachi ex *anno decretorio* reſtitui nequeunt. Hæc vero, vnde veteres migrarunt coloni, vel adhuc qualitatem *bonorum eccleſiaſticorum* inter proteſtantes retinuerunt, vel amiſerunt, *ſecularisatione* interueniente. De ſingulis caſibus quid cenſendum ſit ſecundum leges imperii, paucis indicandum eſt.

Mediata in territoriis proteſtantium poſſidentur vel a catholicis,

vel a proteſtantibus.

§. XX. Videlicet monaſteria *mediata*, in quibus adhuc *religioſi ordines* degunt, ſubſunt *ſuperioritati territoriali*, ab omni *iure diœceſano* aut *iurisdictione epiſcopali* liberata. Idem ſpeciatim in *art. V.* §. 29. ad *ciuitates liberas imperii*, in quibus magiſtratus cum ciuibus A. C. addicti ſunt, extenſum, applicatumque eſt, vt monaſteria & cœnobia a monachis adhuc poſſeſſa, in eo ſtatu, qui fuit *d. 1. Ian.* 1624. relinquantur. Ius vero *diœceſanum* & tota *iurisdictio eccleſiaſtica* cum *omnibus ſuis ſpeciebus* ordinariis competens, ſpeciatim ſuſpenſa ſunt in territoriis proteſtantium per *art. V.* §. 48. ita quidem, vt ſe *intra terminos territorii cuiusque continere* debeat. Iam quidem in *pace religioſa* hæc ſuſpenſio decreta, ſed admodum ambigue, nec pleno cum effectu, quem per *inſtrumentum pacis* demum obtinuit.

Catholici religioſi ſubſunt territoriali poteſtati,

ſuſpenſo iure diœceſano,

§. XXI. Effectus huius *ſuſpenſionis* in ſequentibus ſpecialius illuſtratur. Aut enim A. C. addicti *catholicis ſtatibus*; aut catholici *ſtati-*

cuius ſuſpenſionis effectus

traditur quoad monachos in territoriis euangelicis degentes,

bus euangelicis ſubſunt. Primo caſu ſtatus prouinciales & ſubditi, qui *anno* 1624. iurisdictionem eccleſiaſticam episcoporum agnouerunt, eidem quoque in poſterum ſubeſſe iubentur, ſalua *confeſſione* & *conſcientia*. De altero caſu verba hæc ſunt: *eodem etiam iure A. C. magiſtratuum catholici ſubditi cenſeantur, inque hos, qui anno* 1624. *publicum religionis exercitium habuerunt, ius diœceſanum, quatenus episcopi illud dicto anno quiete in eos exercuerunt, ſaluum eſto.* Senſus verborum planus eſt, ſi modo cauillationes omnes exeſſe iubentur. Qui iuxta editionem Moguntinam *corporis receſſum imperii* poſt verbum: *habuerunt*, periodum *puncto* claudunt, & nouam verbo: *ius diœceſanum* incipiunt, prorſus ſenſum turbant, omnia ex ſtatu naturali diuellunt, & imperfectam abrumpunt orationem, quod plenius illuſtrat AVCTOR *medit. ad I. P. cit.* §. 48. *p.* 725. *ſeq.* Quis vero crederet, paciſcentes verba, quæ ſenſum nullum vel minus cohærentem aut ſanum habent, in re tam ſeria & ardua protuliſſe? Scilicet id vnice intenditur, id agitur, vt *ius diœceſanum* episcopis in ſubditos catholicos, & ita quoque in *monachos*, in terris proteſtantium commorantes, ſaluum illibatumque conſeruent, id quod tamen vano conatu fieri quis negauerit? Fac, nouam periodum inchoandam a verbo: *ius diœceſanum*, parum tamen hæc callitidas aduerſariis *proderit*. En enim ſeriem verborum, male licet cum prioribus connectentem: *Ius diœceſanum quatenus epiſcopi illud dicto anno quiete in eos*, h. e. ſubditos catholicos magiſtratuum proteſtantium, *exercuerunt*, *ſaluum eſto.* De ſolis *ſubditis catholicis*, & ſic etiam *monachis*, clauſtris ſuis incluſis, ſtatuum proteſtantium, hæc verba eſſe capienda, proxime antecedentia indigitant, quæ tantum de iis diſpoſuere. Aut ergo episcopi *dicto anno* in monaſteria, in territoriis proteſtantium ſita, exercuere iurisdictionem quiete, aut non. Illo caſu eam retinent, QVATENVS illam *quiete* exercuere. Hoc vero nullum amplius ius illis in hæc monaſteria relictum, ſuperioritate territoriali prorſus reclamante, quæ *extranei principis eccleſiaſtici* imperium in territorio haud patitur, admittit, tolerat, quod tantum per modum *exceptionis* in vnico caſu, *quatenus anno* 1624. *quiete exercitum fuit*, reſeruatum eſt. Denique ſi §. 49. *art. V.* priori periodo additur, res adhuc planior redditur.

Turbatus verborum I. P. art. V. §. 48. ſenſus declaratur.

vel in ciuitatibus mixtis.

§. XXII. De *ciuitatibus mixtis* ibidem ſpeciatim diſponitur, quod episcopis catholicis in A. C. ciues nulla debeat eſſe iurisdictio: *ac catholici*, addunt paciſcentes, *iuxta obſeruantiam dicti anni* 1624. *ſuo iure*

iure experiantur. Si in his ciuitatibus, vbi vtraque religio prædominatur, in *ciues catholicos* episcopis ius diœceſanum non aliter quam *ſecundum obſeruantiam anni* 1624. conſeruatum eſt, quis crederet, illud ipſum epiſcopis *abſolute* & *plene ſimpliciterque* conſeruatum fuiſſe in *monaſteria*, in proteſtantium territoriis ſita, cum illud aperte cum *ſuperioritate territoriali* pugnet, illam minuat, & fere tollat, atque inſtar *ſeruitutis*, quæ in fundo alieno exercetur, ſe habeat? Parum ſibi proſpexiſſent proteſtantes, ſi *iuri diœceſano* epiſcoporum locum reliquiſſent etiam in monaſteria adhuc a monachis poſſeſſa, cum tale *imperium extranei principis* bellum *ſuperioritati* indicat, eius ambitum circumſcribat, ac poteſtatem eius legitimam contra proteſtantium principia, quæ nec tempore pacificationis deſeruerunt, interuertat. Neque hæc interpretatio noua, inſolita aut theoretica eſt, ſed praxi & obſeruantia imperii corroborata, quamvis nonnunquam episcopi, occaſione ferente, quædam innouare ſoleant, illam interpretationem amplexantes, quæ eorum auſibus fauet, vtut rectæ rationi & ſano ſenſui contrarietur.

§. XXIII. Monaſteria ergo, in quæ prædicto anno episcopi *ius* nullum *diœceſanum* amplius exercuere, nec ob *ſuſpenſionem* eius in poſterum illud exercere poſſunt, ſubſunt vnice ſtatuum proteſtantium iurisdictioni, eiusque legibus parent, ſalua itidem *fide* & *conſcientia*, quia eodem iure cum ſubditis A. C. cenſeri debent ſecundum *cit.* §. 48. Neque eſt, quod adeo de vi conſcientiis inferenda metuant, a qua proteſtantes alieni ſunt, *libertati conſcientiæ* fauent, & facile patiuntur, vt exercitium ſuæ religionis, *quatenus* illud dicto anno habuerunt, inpoſterum quoque exerceant. Si eandem æquitatem ſemper agnoſcerent Romanæ eccleſiæ conſortes, nec ſubditos A. C. addictos contra tabulas pacis cogerent, vt liberos ſuos ſcholis catholicorum contra *confeſſionis ſuæ* principia committerent; ſi *ſymbolicorum librorum* vſum iis non interdicerent; ſi eosdem obtorto collo ad adorationem *venerabilis* haud compellerent; ſi denique, prout par erat, intercederent, quominus clerus liberos eorum ad inſeruiendum cultui miſſatico adhiberent, res ſalua foret, & pax imperii publica, tot hominum ſanguine acquiſita, haud turbaretur. Sed tangamus paucis *effectum iuris territorialis* in monaſteria catholicorum. Quæ de eo dicta ſunt in *differt. de iure ſtat. proteſt. in monaſt. cathol. c. II.* non mea ſunt, ſed reſpondentis meditationi & induſtriæ debentur, quæ

Monaſteria ob talem ſuſpenſionem ſubſunt territoriali iuri.

quæ quatenus ab eis, quæ hactenus dicta ſunt, recedunt, mea haud facio.

In quæ haud admittitur imperium extraneum ſacrum.

§. XXIV. Superioritati territoriali inter proteſtantes id præcipue *in ſacris* datum eſt, vt *extranei imperii ſacri* effectus, iuſſa, mandata, aut diſpoſitionem intra limites ſui territorii haud admittere teneatur. Eiusmodi *imperium ſacrum extraneum* tum in pontifice, tum in epiſcopis & generalibus prouincialibusque collocamus, quorum viſitationi, correctioni, mandatis, ſtatutisque monaſteria catholicorum in territoriis proteſtantium ſitorum non amplius ſubiacent, ad minimum vt aperte per *mandata* & *iuſſus* nihil in his monaſteriis diſponere queant. Iam olim quoque vſitatum fuit, vt in pluribus regnis papales bullæ effectum nullum ante *confirmationem regiam* habuerint, qua interueniente, demum robur acceperunt, & executioni datæ ſunt. Iure antiquo Germaniæ & Galliæ id obtinuiſſe, MARCVLFI *formulæ lib. I. c. 2.* demonſtrant, quod etiam obſeruat BIGNONIVS *in not. ad Marculf. cit. l.* apud BALVZ. *tom. II. capitul. p.* 874. &, *ſatis*, ait, *oſtendit hoc lemma, non priuilegio tantum epiſcopi, ſed & conſenſu & confirmatione regis opus fuiſſe, quod plene hæc formula declarat &c.* In aliis quoque regnis paulatim hoc ius conſtitutum eſt, prout declarat REINHARD. *de iure princ. Saxon. circa ſacra ante reformat. c. II. §. 6.* optima ſane ex ratione, tum ne bullæ contra tranquillitatem regnorum, quod ſæpius factum eſſe, hiſtoriæ docent, aut *iura regia* publicarentur; tum etiam quia independentia non leue imperiorum detrimentum accipit, ſi *extranei epiſcopi* iuſſus citra confirmationem regiam legem ſubditis præſcribere poſſint. Seculo præterlapſo in auguſtiſſimo cameræ iudicio conſilium comitatus de Reeckheim domino ſuo eiusque ſublimitati territoriali hoc ius ſtrenue contra abbatem quendam aſſeruiſſe, docet HERTIVS *de ſuperior. territ. §. II. in f.* & in *notis* ſubiectis plenius illuſtrat.

Sicuti nec iure antiquo ſine conſenſu regis.

Inde ius placiti in Gallia & Belgio.

§. XXV. In Gallia & Belgio adhuc hodie idem ſanctiſſime obſeruari teſtis eſt ESPEN. *P. II. iur. eccleſ. tit. 24. c. 6.* quod vocare ſolent *ius placiti*, vel barbare *placeti*, quia bullæ papales tunc demum effectum accipiunt, ſi illis conſenſus regius accommodatus eſt per formulam *placet* vel *pareatis*, prout Galliæ formula fert. Addit PETRVS DE MARCA *de concord. ſacerd. & imp. lib. II. c. 12. §. 8.* id ideo receptum fuiſſe, vt ex regis mandato inquireretur, *an per bullas papales aliquid libertatibus eccleſiæ Gallicanæ contrarium induceretur*, ſimulque præiudicium *iuriſdictioni epiſcoporum* crearetur? Hunc in finem

finem decreto regio, quod IDEM *lib. IV. c.* 21. *in f.* recitat, *anno* 1639. cautum eſt, vt ante omnia partes *breuia* ſua offerrent epiſcopis, in quorum diœceſi executio fieri deberet, hique intra triduum mentem ſuam deſuper declararent, vt, porrectis bullis breuibusque vna cum epiſcorum relatione, princeps, quod vtilius viſum fuerit, conſtituere & executionem earum vel permittere vel inhibere poſſet. Multo minus ergo epiſcopi vigore *iuris diœceſani* contra *libertatem regni* quid inducere poſſunt, adeo vt tale quid audentibus grauiſſima immineat animaduerſio.

Maiores cauſas habent euangelici principes imperium pontificis vel epiſcoporum in ſuis territoriis haud admittendi.

§. XXVI. Quæ cum ita ſint, non adeo pontifex & epiſcopi catholici habent, quod conquerantur de *ſuſpenſa iurisdictione*, & quod eius vigor quieſcat in terris proteſtantium: hic adhuc grauiores cauſæ ſunt, propter quas actum *iurisdictionis proprie dictæ* a papa vel epiſcopis exercendæ admittere non poſſint, niſi quatenus ex poſſeſſione *anni decretorii* ius illis quæſitum eſt. Loquor de *aperta executione* horum mandatorum: quæ *clam*, & remotis arbitris a *monaſteriis* ſponte recipiuntur, de illis non iudicat nec forum nec eccleſia. Hac de cauſa ipſe princeps monaſteria per *commiſſarios catholicos* viſitat, in defectus inquirit, emendanda corrigit, viſitatores vero a *capitulo generali* vel *prouinciali* deputatos excludit, niſi *gratia ſpeciali* viſitationis poteſtatem eis fecerit. His tamen merito adiunguntur commiſſarii principis, vt præcaueant, ne vltra limites procedant, nec in alia, quam quæ iis conceſſa ſunt, inquirant. Plura enim, quæ corrigenda & emendanda ſunt, *ordinem*, *vota* & *diſciplinam monaſticam* concernunt, quorum reformatio huiusmodi viſitatoribus vel aliis *catholicis miniſtris*, ſibi ſubiectis, a principe delegari poteſt, ſi eius veniam impetrauerint.

Sed ipſi principes inſpectionem in monaſteria exercent.

Ceſſant cenſuræ papales in hæc monaſteria,

§. XXVII. Hac de cauſa quoque prælati aut monachi nullis cenſuris eccleſiaſticis ab *epiſcopis* aut *papa* ſubiici poſſunt, adeo vt ſine effectu ſint quoad beneficia cultumque ſacrum, ſi *de facto* forſan decretæ. Multo minus totum monaſterium a papa *interdicto* conſtringi, aut prælatus *remoueri* poteſt, quia hæ cenſuræ *iurisdictionis eccleſiaſticæ*, in territorio proteſtantium ſuſpenſæ, effectus ſunt. Proinde ſi vel maxime epiſcopus vel papa ſententiam *banni*, *ſuſpenſionis*, *remotionis* aut *interdicti* ferat, & clandeſtinis artibus eandem in monaſterio publicari curet, in *reluctantes* tamen nihil operabitur. Si monachi prælato ſuo excommunicato amplius communicare nolint ſententia lata, princeps iure ſuo agit, ſi eam nullam declarat, prælatum tuetur, & ſub grauiori pœna illis iniungit, vt ei, more priſtino, obedientiam præſtent. Dico con-

contra *reluctantes* cenſuras effectu omni deſtitui. Vt plurimum enim ex doctrinæ ſuæ principiis epiſcoporum & papæ imperium ſacrum, quod *conſcientiam* ſimul ſtringere, ſeu *ligare* & *ſoluere* vice Chriſti dicitur, ingens apud eos pondus habere ſolet, vt ſpiritualiter ſe mortuos iudicent, niſi a quibus occiſi reſtituantur in integrum, & ad vitam reducantur. Huic accedit etiam hæc opinatio, quod credant, in ſacris ſe nulli alii ſubeſſe poſſe, quam *magiſtratui eccleſiaſtico*, cui tantum a Saluatore poteſtas ſacra in *clerum* & *in rebus eccleſiaſticis* ſeu *ſpiritualibus* commiſſa exiſtimatur. His ducti principiis vtplurimum ſacrum epiſcoporum aliorumque ſuperiorum in ſe *clam* admittunt imperium, a cenſuris abſolutionem petunt, & ſe in his, quæ *diſciplinam monaſticam* concernunt, præceptis prouincialium ſubiiciunt.

ſoli principi reſeruato iure animaduertendi.

§. XXVIII. Sicuti vero hi conatus tantum *clandeſtini* ſunt, nec aliam quam *vitioſam poſſeſſionem* operantur, non *quietam;* ita, ſi quid monachi vel prælati deliquerint, non dubium eſt, quin hi a principe territorii *remoueri* vel *ſuſpendi*, & aliis debitis pœnis, præuio proceſſu & cauſa cognita, affici poſſint. Hac poteſtate iam ante reformationem vſos fuiſſe duces Saxoniæ, demonſtrat B. REINHARD. *de iur. princip. Sax. circa ſacra ante reform. c. III.* §. 9. exemplo abbatis Portenſis IOANNIS, per commiſſarios ducis GEORGII ob crimen peculatus depoſiti. Quidni ergo hodie, poſtquam ſuperioritas territorialis ab antiquis cleri Romani principiis inter nos purgata eſt, hac poteſtate principes in monaſteria & prælatos ſibi ſubiectos vterentur?

Prælati ſunt ſtatus prouinciales.

§. XXIX. Sicuti vero iam olim monaſteria horumque prælati in *ſtatuum prouincialium* numerum relati, & *homagio* obſtricti fuere; ita *catholici* quoque prælati hodie ſub proteſtantibus ſtatibus eundem retinent ſtatum, & multo magis conſuetum *homagium* præſtare tenentur.

Subſunt foro principis.

Nec *forum principis* declinare poſſunt, vtpote quod *ſuperioritatis* inſigne argumentum eſt, præſertim poſtquam, ſuſpenſa iurisdictione eccleſiaſtica, impedimentum illud remotum, quod olim liberum eius exercitium circa monaſteria impediebat, & per *I. P. art. VIII.* §. 1. ſtatus imperii *in libero iuris territorialis tam in eccleſiaſticis quam politicis exercitio* ſtabiliti & firmati ſunt. Quodnam vero forum monaſteria ſubire debeant, ipſe princeps determinat, qua de re ita cautum eſt *in ordin. renou. 1. proceſſ. Magd. c. VI.* Ob wol in dem §. 3. dieſes Capituls verſehen, daß dem Kläger in actione reali unbenommen, Beklagten vor dem Ge-

Gerichte, darunter die angeſprochene Güther gelegen, unerachtet derſelbe etwan ratione fori perſona priuilegiata wäre, zu belangen, ſo werden doch unter dieſen priuilegirten Perſohnen, das Dom-Capitul und die Prälaten von Clöſtern und collegiat-Stifftern, welche Stände des Landes ſind, nicht verſtanden, ſondern wenn dieſelbe entweder als collegia, oder einige ihres Mittels und deren Habe in perſonalibus oder realibus in Anſpruch genommen werden, ſoll ſolches Inhalts unſers edicts von 24. Febr. 1693. nirgends anders als vor der Regierung, welche das Regiment an unſer ſtatt im Lande führet, geſchehen.

Vt tamen monachi in ſtatu anni 1624. relinquantur.

§. XXX. Ceterum hæc *ſuperioritas territorialis* in *monaſteria catholicorum* ſe continere debet intra limites a *pace Weſtphalica* terminatos, & ita vigore illius religioſi in eo relinquendi ſunt ſtatu, in quo anno 1624. fuere. Eiici ergo & vt migrent cogi amplius nequeunt, multo minus bona eorum vſibus ſecularibus applicari, ſed in exercitio ſuæ religionis libero ſecundum obſeruantiam *anni decretorii* relinqui debent. Aequitatem hanc agnouit ſereniſſimus legiſlator in *ordin. Magdeb. polit. c. VI.* §. 13. Mit denen Römiſch-Catholiſchen Clöſtern und dem exercitio religionis ſoll es in dem Stande verbleiben, wie es im Jahr 1624. den 1. Ian. geweſen, und über das ihnen nichts eingeräumet werden. Similiter in §. 14. in ſolchen Catholiſchen Clöſtern mögen zwar die von Alters hero übliche diuina verbleiben, doch ſoll keine Meſſe mit Zulauff des evangeliſchen Volcks geſchehen, vielweniger die Einwohnende und Eingeſeſſene zu deren Anhörung genöthiget werden.

Habent præterea ſtatus euangelici alia iura ex pacto alioue titulo in monaſteria catholicorum.

§. XXXI. Atque hæc & ſimilia iura ſtatibus A. C. addictis in monaſteria in territoriis ſuis ſita ex *ſublimi territorii iure* competunt. Poſſunt vero præterea etiam aliis ex *antiqua obſeruantia*, *pacto* alioue *titulo* in monaſteria mediata varia competere iura, quæ illis itidem conſeruata ſunt, vtut hi ſint A. C. addicti, & poſſeſſores monaſteriorum catholici. Ait lex publica *art. V.* §. 26. *Quodſi quoque A. C. addicti in eiusmodi bonis eccleſiaſticis mediatis dicto anno dieque a catholicis realiter plene vel ex parte poſſeſſis iura præſentandi, viſitandi, inſpectionis, confirmandi, corrigendi, protectionis, aperturæ, hoſpitationis, ſeruitiorum, operarum habuerunt: item parochos, præpoſitos ibi aluerunt, iura iſta illis ſarta tectaque manent.* Hæc iura ita comparata ſunt, vt etiam iis, qui *ſuperioritate territoriali* non gaudent, competere poſſint, veluti patronis, aduocatis, &c. Eccleſiarum cathedralium capitula nonnunquam

ab antiquo ſibi quædam ex his iuribus acquiſiuerunt: quædam fundatores monaſteriorum in ipſa *fundatione* ſibi reſeruarunt, vti paſſim ex diplomatibus liquet. Mirum vero eſt, quod hic *decretorii termini* non fiat mentio. Equidem poſſeſſionibus catholicis, qui hæc monaſteria poſſederunt, diſertis verbis hic terminus præſcriptus eſt. Vtrum vero etiam hi, qui iura prædicta ſibi aſſerunt, in *reali poſſeſſione* horum iurium præciſe illo tempore eſſe debuerint, non adiicitur, quamuis id ex præcedentibus quodammodo colligere velit AVCTOR *medit. ad I. P. p.* 411. ego vero in medium relinquo, cum ex §. 46. *art. V.* non leue dubium contra auctoris coniecturam moueri poſſit, quod ipſemet *p.* 693. adducit.

Monaſteriorum, in quibus proteſtantes degunt, ſtatus,

§. XXXII. Quod ad monaſteria a *proteſtantibus* plene, expulſis monachis, poſſeſſa attinet, illa quidem, quæ adhuc inter ipſos vſibus piis inſeruiunt, licet *regulæ fundationum* mutatæ fuerint, qualitatem *bonorum eccleſiaſticorum* adhuc plene retinent, adeoque ſecundum eorum iura, quæ paſſim in præcedentibus allata ſunt, æſtimari debent. Quæ vero in *ſeculares vſus* mutata fuere, priſtinam ſuam quodammodo exuerunt naturam, interueniente *ſeculariſatione*, de qua dictum eſt *lib. III. tit.* 13. *§.* 57. *ſeqq.* Interim tamen omnino ſub *art. V. §.* 25. comprehenduntur, cum bona ibidem denominentur ſecundum *primordialem* ſuam *qualitatem* & *primæuam fundationem*. Quæ enim bona *eccleſiaſtica* mediata a ſtatibus proteſtantibus *anno* 1624. *d.* 1. *Ian.* poſſeſſa fuere, illa etiam in poſterum retinere debent, licet illa ipſi ſub priſtina qualitate dicto anno non amplius poſſederunt. Neque enim tantum *monaſteriorum* fit mentio: ſed additur notanter: *vt & eorum reditus, iuraque, quocunque ea nomine appellata fuerint.* Sufficit ergo, vel reditus monaſteriorum eo tempore fuiſſe poſſeſſa, licet monaſterium ipſum eo tempore alius poſſederit.

item quæ ſeculariſata.

De reditibus monaſterii a ſtatibus euangelicis poſſeſſis, monaſterio extra territorium ſito.

§. XXXIII. Equidem AVCTOR *medit. ad I. P. art.* 5. *§.* 25. *p.* 310. meminit, in comitiis ſuperioribus illud inter dubia propoſitum fuiſſe: Ob diejenigen geiſtl. Zinß und Güther, welche unter dem Gebieth eines Standes der Augſpurgiſchen confeſſion gelegen, und von demſelben anno 1624. und darin gezogen worden, ob gleich das Cloſter, worzu ſonſten ſolch Zinß und Güther von Alters her gehörig geweſen, nicht unter demſelben Gebieth gelegen, in Krafft des §. *quæcunque monaſteria* ihm zuforderſt verbleiben, und nicht wiederum zu dem Cloſter, worzu die fundiret und geſtifftet wären, gefolget werden ſolle? Verum deciſio huius dubii ex §. *cit.* 25. peti poteſt,

eſt, in quo quæuis ſubterfugia ſublata per verba ſubſequentia, ſecundum quæ omnia bona, acceſſiones, reditus, *vbicunque ſiti fuerint*, etiam *extra territorium*, ſimpliciter in eum reſtitui ſtatum iubentur, in quo *anno* 1624. fuere. Qualiſcunque ergo *poſſeſſio* ſufficit, ſiue *totius monaſterii*, ſiue eius *bonorum redituumue*, quamuis penes poſſeſſorem non amplius ſint *reditus monaſteriorum* qua talium, ſed, mutato ſtatu, reditus cameræ; denominantur enim ſemper ex ſua *priſtina* & *primordiali qualitate*, & ſecundum illam æſtimantur intuitu tabularum pacis Weſtphalicæ, in quibus ſolum *factum poſſeſſionis*, *vſus* & *obſeruantia anni prædicti* attenditur, exceptionibus quibuscunque remotis. Catholici forſan, quibus non omnis ſpes recuperandorum bonorum horum ademta eſt, aſſerendum potius eſſe exiſtimabunt, ſuſpenſum tantum eorum vſum ſacrum eſſe, non prorſus immutatam qualitatem, quia, quod ſemel DEO dicatum, in profanos vſus transferri non poſſit, prætereaque tabulæ pacis eorum ſub *qualitate eccleſiaſtica* mentionem ſemper iniiciant. Aſt non neceſſe eſt, huic obſeruationi diutius immorari, cum parum noſtra referat, qua ſpe clerus Romanæ eccleſiæ lactetur, ſed id potius agamus, vt fidem datam ſeruemus, & poſt DEVM in inuictiſſimi imperatoris ſerium auguſtiſſimumque deſiderium, quod a iuſtitiæ tramite ſe deflecti haud patitur, fiduciam collocemus.

§. XXXIV. Præter *monaſteria* dantur etiam aliæ plures *religioſæ domus*, quarum varias enarraui ſpecies *lib. III. tit.* 5. §. 24. *p.* 275. *&* *tit.* 26. §. 14. *p.* 985. In inſtrumento pacis *art. V.* §. 25. hæ nominantur ſpecies: *monaſteria*, *collegia*, quæ §. *ſeq. ſodalitia* vocantur, *Balliuiæ*, *commendæ*, *templa*, *fundationes*, *ſcholæ*, *hoſpitalia*. Appellatio *hoſpitalium* generalis eſt, docente VRBANO III. in *c.* 4. *X. h. t.* & ſub ſe comprehendit ſpecies illas, quas locis allegatis enarraui, quæ proinde ſub §. 25. ſimul intelliguntur, præſertim cum additur generalis clauſula: *aliaue bona eccleſiaſtica mediata*, item: *quocunque ea nomine appellata fuerint.* Denominatio *ſodalitiorum* & *collegiorum* itidem generalis eſt, vt etiam *congregationes religioſorum* comprehendat; ſpeciatim tamen *fraternitates* denotat, quarum infinitæ ſpecies ſunt, hunc in finem inſtitutæ, vt opera certa *pietatis* vel *deuotionis* ſecundum leges confœderationis a ſodalibus præſtentur, de quibus agit ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit.* 37. *c.* 6. neutiquam tamen §. 37. *ſeqq.* horum *ſuperſtitionem* diſſimulat, ad quam præcauendam conſtitutum eſt, vt ſubſint *viſitationi* & *directioni* epiſcoporum.

Variæ ſpecies religioſarum domuum.

Quando dicantur religioſæ?

§. XXXV. Vocantur generatim hæ domus *religioſæ* tunc demum, ſecundum *c.* 4. *X. h. t.* ſi *auctoritate epiſcoporum* fundatæ & exſtructæ ſunt, quia illorum demum eſt, eis qualitatem *ſpiritualem*, vt loquuntur, vel *eccleſiaſticam* indere, adhibita benedictione precumque formulis. Nec alia de cauſa *cæmeteria* inter res *religioſas* referuntur, quam quod auctoritate episcopi, cum *benedictione*, erigantur & conſtituantur, vt ad *tit. de ſepult.* §. 10. *p.* 1045. obſeruaui. Si *priuato auſu*, non concurrente episcopali auctoritate, huiusmodi domus eriguntur, in pauperum aliorumque miſerabilium gratiam, id quod nemini interdictum eſt, *profanæ* dicuntur, hoc ſenſu, quod qualitas *rerum eccleſiaſticarum* iis deſit, prout ſupra iam obſeruaui, ſimulque oſtendi, qua ratione inter proteſtantes hæc bona priuilegia *rerum eccleſiaſticarum* conſequantur. Cum itaque res mere ſeculares, h. e. ſine *qualitate eccleſiaſtica*, maneant, ordinariis quoque ſubſunt iudiciis, nec *conſiſtorium* iurisdictionem ſuam in eas porrigere poteſt.

Profanæ ſunt, deficiente auctoritate epiſcopi.

Hoſpitalibus præficiendi fideles adminiſtratores.

§. XXXVI. De *commendis*, *Balliuiis*, *cæmeteriis* & *monaſteriis* iam actum eſt, & cum de *templis* infra *tit. XLVIII.* ſeorſim ediſſerendi locus erit, pauca hic tantum ſubiungenda ſunt de *hoſpitalibus*. His vt præficiantur fideles *adminiſtratores* & *curatores* ante omnia neceſſe eſt, id quod etiam iura antiqua inculcant. Adeſſe enim debent, qui non tantum fideli rerum adminiſtrationi inuigilant, ærarium pauperum ſub ſua cura habent, & operam dant, ne res pauperum detrimentum capiat; ſed etiam qui ſecundum *leges fundationum* omnia dirigant, ordinem præſcriptum diligenter obſeruari curent, nihilque non agant, vt ſecundum inſtitutum, quod pietas maiorum produxit, pauperes debito modo alantur, & ad ſedulam *pietatis* culturam, quæ eiusmodi ſodalitiorum prima & principalis cura eſſe debebat, deducantur, legitimisque mediis, in ſacris præſcriptis, trahantur. Eſt quidem opus miſericordiæ & pietatis per ſe laudabile, alere pauperes, infirmos ſuſtentare, reficere feſſos, & denique afflictis ſuccurrere. Enimuero vbi horum gratia *ſodalitia publica* eriguntur, *domus religioſæ* publica ſub tutela exſtruuntur, idque agitur, vt, qui noſtra ope indigent, in iis viuant, reficiantur & ſuſtententur; non tantum prouidendum eſt *corpori* afflictorum, ſed, quod magis eſt, *animæ*, quam plerumque ipſi pauperes magnopere negligunt, vnice victui inhiantes. Id ipſum omnium ſeculorum methodus probatiſſima commonſtrat: id *leges* harum domuum *fundamentales* docent, ita vtplurimum efformatæ, vt hanc ſollicitudinem pro *ſalute* egenorum *æterna* ſimul pro ſcopo habeant,

Qui leges fundationum obſeruent,

ſimul corpori & animæ afflictorum proſpiciant.

beant, quamuis media non vbique idonea deprehendantur, & remiſſiori, quam par erat, ſtudio hæc ipſa quæri ſoleat.

§. XXXVII. Hac de cauſa 1) ab antiquiſſimis retro ſeculis cautum fuiſſe legimus, vt pii & ſanctiori integritate conſpicui clerici vel ſacerdotes hoſpitalibus darentur, queis *cura animæ* æque eſſet commendata ac quidem medicis, coquis, miniſtris, & generatim adminiſtratoribus *cura corporum*. Laudat PALLADIVS CHRYSOSTOMVM *in vita eius c.* 5. quod varia infirmorum receptacula conſtruxerit, *præficiens his duos ex ſacerdotum numero religionis ſummæ viros & medicos & coquos & miniſtros*. In *concil. Chalced. c.* 8. de his *clericis*, *qui præficiuntur ptocheis*, *monaſteriis & martyriis* cauetur, *vt ſub epiſcoporum poteſtate permaneant*, quam forſan quidam ſubterfugere volebant, ideo quod eccleſiis, epiſcopo ſubiectis, non eſſent præfecti, ſed aliis *domibus religioſis*, ante hoc concilium epiſcopo haud ſubditis. Inde hoſpitalibus prouidi paſtores dandi.

§. XXXVIII. Ea de cauſa 2) epiſcopi primario curam habebant pro exſtruendis eiusmodi hoſpitalibus. Illis, vt ſæpe dictum eſt, inprimis *pauperum cura* commendata eſſe debebat: bona eccleſiaſtica his deſtinata, & in hos ab epiſcopo impendenda erant, vt primarium epiſcoporum officium circa alendos curandosque pauperes occupatum fuiſſe recte quis dixerit. Quis vero crederet, epiſcopos tantum de *alimentis* ſollicitos fuiſſe? In *concilio Colon. I. anno* 1536. *P. XI. cap.* I. apud HARDVIN. *tom. IX. concil. p.* 2021. antiquiſſima hæc eccleſiæ & reipubl. ſollicitudo egregie depingitur: *non ſolum canonicis conſtitutionibus, ſed & imperialibus ac regalibus inſtitutis antiquitus pientiſſime ſancitum eſt, vt habeantur, quam fieri poteſt, frequentia in republ. xenodochia, ptochotrophia, orphanotrophia, gerontocomia, & brephotrophia & id genus alia loca pietati conſecrata, in quæ recipiantur peregrini, pauperes, inualidi, ſenes, parentibus orbati atque inopes liberi, infantes expoſiti, furioſi, leproſi, contagioſisque atque perpetuis morbis obſiti, atque aliæ miſerabiles perſonæ: idcirco curæ noſtræ imminebit, vt eiusmodi loca vbi conſtituta ſunt, ſarta tecta teneantur, vbi vero diſſipata ſunt, reſtaurentur, reformenturque. Denique vbi necdum conſtituta ſunt, epiſcopali noſtra prouidentia ædificentur conſtruanturque. Pauperum enim curam nobis Chriſtus præcipuam eſſe voluit, & horum toties meminit diuiniſſimus Paulus apoſtolus.* Id rectiſſime obſeruant patres huius ſynodi, oſtenduntque, *paſtoris ſacerdotisque* officium tam latiſſimum habere ambitum, vt ſi gregem, ſi ſubditos, ſi regimen ambiat, in his domibus

Sollicitudini epiſcopali ab antiquo ſubiecta, ob curam pauperum iis concreditam.

mibus exſtructis vel exſtruendis materiam inueniat inſignem, pauperes paſcendi, regendi, alendi, quod antiquorum epiſcoporum exemplis illuſtrat THOMASSINVS *P. I. de diſcipl. eccl. lib.* 2. *c.* 89. Additur vero *cap.* 2. *cit. concil.* optime: *Hic ante omnia curandum nobis eſt, vt in domibus iſtis, quæ ad ſalutem animarum pertinent, minime negligantur: ſed ante omnia de ſacramentorum adminiſtratione pauperibus debilibus & ægrotis prouideatur.* Adiicitur elegans ratio in *concil. Mediol. V. de anno* 1579. *P. III. c.* 15. apud HARDVIN. *tom. X. concil. p.* 1091. *Si enim iis ad corporis victum curamque benigne ſuppeditatur, illud etiam maxime curandum eſt, vt ſpirituale doctrinæ chriſtianæ poculum eisdem tribuatur.* Quia vero vulgo creditum fuit, *regulam monaſticam* eſſe optimam viuendi rationem & Chriſto acceptiſſimam, ſanctiſſimam, angelicam, nonnunquam pauperibus debilibusque in his diuerſoriis receptis præſcripſerunt *regulam monachalem*, exiſtimantes, ſub hac eos optime Chriſto militare poſſe. Id factum fuit in *concil. Pariſ. de anno* 1212. *P. III. c.* 9. apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. p.* 2012. *De domibus leproſorum & hoſpitalibus infirmorum, & peregrinorum ſalubri conſilio ſtatuimus, vt ſi facultates loci patiantur, quod ibidem manentes poſſint viuere de communi; competens eis regula ſtatuatur, cuius ſubſtantia in tribus articulis maxime continetur: ſcilicet vt proprio renuncient, continentiæ votum emittant, & prælato ſuo obedientiam fidelem & deuotam promittant, & habitu religioſo non ſeculari vtantur.* In hoc ergo *in genere* conſpirarunt ſanctiones eccleſiaſticæ, hæc diuerſoria ita eſſe adornanda, vt eſſent *ſolidæ pietatis exercitia, virtutum chriſtianarum gymnaſia*, nihilque negligeretur, quod ad excitandam infirmorum deuotionem facere poſſet, quo & *animæ* & *corpori* afflictorum proſpiceretur.

Etiam inter proteſtantes hoſpitalia regulis pietatis ſubiacere debent.

§. XXXIX. Eundem ſcopum habent etiam, vel ad minimum habere debent, *hoſpitalia* inter proteſtantes, quod leges eorum fundamentales loquuntur. In *modo* eſt tantum quoddam diſcrimen, quia optimam viuendi rationem haud trahimus ex *monaſticis inſtitutis.* Regulas Chriſti, ad viuidam fidem & cordium mutationem ducentes, ſequimur: his vnice acquieſcimus: his vnice viuimus. Vtinam vero etiam proteſtantium inſtituta vbique ita eſſent comparata, vt finis hic obtineri poſſet, qui vel ſocordia adminiſtratorum vel paſtorum negligentia vel fuga emendationis vtplurimum impeditur.

§. XL.

§. XL. Hunc finem vt obtinerent maiores, *epiſcopis* ſubiecerunt hoſpitalia, vtpote qui olim magis *duces morum* quam *regni* erant. His inſpectio in ea data, cum poteſtate præficiendi iis *directores*, *adminiſtratores*, aliosue *officiales* neceſſarios. Vocantur hi a IVSTINIANO generaliter in *l.* 46. §. 1. & 3. *C. de epiſc. & cleric. piarum actionum adminiſtratores*, vel *piarum actionum diæcetæ & curatores*; a BASILIO *epiſt.* 392. *œconomi pauperum*; a patribus conciliorum *rectores xenodochiorum & hoſpitalium.* vid. *tom. III. concil. Gallic. p.* 124. *clem.* 2. *h. t.* Specialiter vero *Xenodochi*, *orphanotrophi*, *brephotrophi*, *ptochotrophi*, *noſocomi*, *gerontocomi* in *l.* 46. §. 1. *C. de epiſc. & cleric.* & *l.* 42. §. 9. *C. eod. paramonarii & œconomi* in *l.* 46. §. 3. *eod.* Primario tamen conſtitutio horum officialium ad *fundatores* eorumque heredes, vel quos ipſi deſignauerint, pertinet, ſalua *inſpectione epiſcopali*; idque vi *iuris patronatus*, quod in has religioſas domus æque hi, qui eas fundarunt, ſibi acquirunt, ac quidem hodie in eccleſias. Ipſe IVSTINIANVS in *cit. l.* 46. §. 3. hoc diſcrimen animaduertit, &, *ſi quidem*, ait, *aliquos diſerte hi, qui defecerunt, præpoſuerint rebus, illos quidem permittant* (epiſcopi) *habere adminiſtrationem: ipſi vero non adminiſtrent quidem, ſed adminiſtrationem illorum inſpiciant, aut obſeruent &c. Si vero neminem diſerte hi, qui moriantur, præſtituerint adminiſtrationi, ſed in heredum poteſtate totum poſuerint, hi autem rem neglexerint, continuo ipſi DEO amabiles epiſcopi adminiſtrent & præficiant ſupra ſcriptas perſonas.* Sic itaque ad epiſcopum *conſtitutio præfectorum* pertinet tantum in *ſubſidium*, ſi fundatores iure ſuo vti neglexerint, vel alias omne ius in eas illi ceſſerint. Idem adhuc repetitum eſt in *concilio Ticinenſi de anno* 850. *c.* 15. apud HARDVINVM *tom. V. concil. p.* 29. *Similiter & de ſinedochiis* (xenedochiis) *ſtatuimus, vt quæque in epiſcoporum ſunt poteſtate ſecundum diſpoſitionem eorum, qui ea inſtituerunt, gubernentur. Quæ autem ſub defenſione quidem ſunt eccleſiæ, ſed iuxta inſtitutum* (inſtitutorum) *decreta per heredes vel pertinentes, qui religioſam vitam duxerint, regi debent; procuret epiſcopus, vt ab eis non negligantur: & ſi in aliquo malæ tractationis obnoxii reperiuntur, eccleſiaſticæ ſubiaceant diſciplinæ. Quodſi heredes ſiue clerici ſiue ſeculares adeo importune contra maiorum ſuorum decreta ire tentauerint, vt teſtatoris inſtitutionem ſupprimere vel obſcurare nitantur, & inter ſe ſinedochii ſubſtantiam diuidere, nuncietur ſacratiſſimo imperatori, vt eius auctoritate huiusmodi transgreſſorum nequitia coërceatur.* Addunt patres in *c. ſeq.* 16. etiam xenedochia quandoque olim ſub defenſione *ſacri palatii* poſita fuis-

Ex cauſa promouendæ pietatis hoſpitalia epiſcopis ſubiecta.

Officialium varia denominatio,

quorum conſtitutio ad fundatores primario ſpectat,

in ſubſidium ad epiſcopum,

quandoque ad principes,

fuiſſe, & ſic ad *diſpoſitionem principis* pertinuiſſe, qua tamen nonnunquam abuſi, ea illis, quibus contra decreta inſtitutorum non licebat, dederunt, quod patres reprobant. Neque hoc mirandum eſt. Etiam monaſteria & eccleſiæ a regibus, prout aliquoties obſeruaui, laicis in feudum data, & ab vſu primordiali in prorſus diuerſum vſum detorſa. Eandem fortunam non raro experta *hoſpitalia*, quod merito improbarunt epiſcopi. Sic itaque ex fundatorum inſtituto quædam ab *epiſcoporum* dependebant *directione*, quibus præfectos ipſi dabant: alia *fundatorum* eorumque *ſucceſſorum* arbitrio parebant, ſalua epiſcopali inſpectione, quibus vi *iuris patronatus* conſtituebant adminiſtratores. Denique alia erant ſub *principum tuitione* & *diſpoſitione*.

in ciuitatibus quandoque ad ſenatum,

§. XLI. Nec hodie diuerſa rerum facies eſt. In ciuitatibus pluribus ſenatui ius patronatus & directio hoſpitalium more antiquo competit, inprimis *fundationis* iure. Hic præfectos adminiſtratoresue conſtituit, quæ ad eorum curam, conſeruationem & vtilitatem ſpectant, procurat, rationes exigit, ceteraque *directionis* munia implet. Non dubium tamen eſt, quin *conſiſtorio* ſuprema inſpectio in hanc directionem competat, ſaluo iure *patronatus*, de qua paulo poſt agendum. Orphanotropheum, quod in ſuburbio noſtræ ciuitatis a B. FRANCKIO exſtructum eſt, ſpeciales leges accepit anno 1702. a potentiſſimo rege FRIDERICO I. glorioſæ memoriæ. Prima lege ſanciuit, daß ſolches Werck hinkünftig unter unſerm hohen Namen, Schutz und auctorität, und als ein publiques Werck conſideriret werde. De directione & foro eius hoc cautum eſt: Soll das gantze Werck ein annexum unſerer Univerſität zu Halle und derſelben iurisdiction unterworffen ſeyn; die direction aber erwehnten Profeſſor Francken bey ſeinen Lebzeiten, und ſo lange er in unſern Landen bleibet, ob er gleich an einen andern Ort von uns berufen werden möchte, gelaſſen werden, wie denn auch ſolchen Falls ihm nach Gutbefinden iemanden zu ſubſtituiren, der die ſubdirection des Wercks führe, frey ſtehen; und da er nach GOttes heiligen Rath-Schluß mit Tode abgehen möchte, zur direction des Wercks kein anderer genommen, als den er ſelber bey Lebzeiten darzu benennet, und im Teſtament eingeſetzet; dabeneben aber die curatel einigen gewiſſenhaften, geſchickten und verſtändigen Männern, und zwar denen, welche er ebenfalls darzu benennet haben wird, aufgetragen und anvertrauet werden ſoll, welche dahin zu ſehen haben, damit das gantze Werck ſo, wie es angefangen, gewiſſenhafft fort-

ſalua conſiſtorii inſpectione.

fortgeſetzet, und es in eben ſolcher Ordnung mit den ſucceſſoribus gehalten werde.

§. XLII. Cauendum tamen, ne in terris proteſtantium iuris *canonici*, imo & *ciuilis* ſanctiones incaute nimis applicentur. Cura *miſerabilium perſonarum* & *domuum*, earum gratia exſtructarum, merito ad *magiſtratum* quoque pertinet, cuius eſt, prouidere, vt in republica eiusmodi *hoſpitalia publica* exſtruantur, & rite gubernentur. Principi ergo, *qua tali*, non qua *epiſcopo*, hæc ſuprema inſpectio competit, qui eam vel conſiſtorio, vt olim imperatores epiſcopis, vel alii collegio demandare, & leges his diuerſoriis præſcribere poteſt. *Magiſtratus* quoque *oppidanus* eandem curam recte ſibi vindicat intra pomœria ciuitatis ſibi concreditæ vi *politiæ*, cui præfectus eſt, vt non diffitetur BRVNNEMANNVS *in iur. eccleſ. lib. I. c. 6. m. 12. §. 19.* Quid enim magis ſaluti ciuitatis conducit, quam conſtruere *publica diuerſoria*, in quæ recipiantur infirmi, pauperes, ſenes, furioſi, mente capti, infantes parentibus orbati, aliique fortunæ iniuria calamitoſi? quid magis quietem publicam firmat, quam purgatoria facinoroſorum ſeu ergaſtula? Hæc ergo magiſtratus vi *officii ſui* exſtruunt, nec *confirmatione principis*, vt *epiſcopi*, ſpeciali indigent, cum ad hoc ſint conſtituti, vt ciuitatis ſalutem promoueant, curent, eique ſoli inuigilent, quæ potiſſimum in exſtructione huiusmodi diuerſoriorum conſiſtit. Non tantum ergo qua fundatores ex *iure patronatus* ea dirigunt gubernantque, ſed etiam qua *magiſtratus*, vt nihilominus iura piarum cauſarum ex fine ſibi propoſito hæc opera publica habeant, ſi vel maxime ſpeciali *domini territorii confirmatione* deſtituta fuerint.

Cura harum domuum etiam magiſtratui recte vindicatur,

ſine principis confirmatione.

§. XLIII. Iure canonico non referuntur inter *domus religioſas*, nec priuilegiis eccleſiaſticis gaudent, quæ *epiſcopali auctoritate* haud ſunt munita, ſed a laicis tantum exſtructa, docente ESPENIO *P. II. iur. eccl. tit. 37. c. 2. §. 33.* Dicuntur potius talia loca mera *laicalia*, non *religioſa*, quod qua ratione fiat, in propatulo eſt. Olim ſane non erat ſic. Meminiſſe debebant epiſcopi, ſibi olim hanc *inſpectionem* concreditam fuiſſe a principibus, eamque ſe *iure delegato* exercuiſſe. In confeſſo quidem eſt, a primis eccleſiæ incunabulis epiſcopos curam pauperum & infirmorum præcipuam habuiſſe, vt ſæpe monitum eſt; ſed hæc cura *priuata* erat: *publica* reipublicæ ex fine ei præfixo competiit, & hoc intuitu imperatores iis conceſſerunt *publicam* hanc *inſpectionem*, de qua eis rationes reddere debuere. Verum conſtat ex antiquis rerum

Vtrum talia hoſpitalia religioſis accenſeri debeant?

 docu-

documentis, epiſcopos paulatim conniuentia cæſarum talia iura *priuatiue* & ſuo quaſi iure ſibi adſcripſiſſe, vnde decretales iuris canonici originem ſuam traxere, in quarum applicatione caute verſandum eſt, quamvis parum fideliter id ab ICtis proteſtantibus fieri, manifeſtum ſit. CARPZOVIVS enim *lib. I. iurispr. conſiſt. def.* 92. *n.* 6. inſpectionem hoſpitalium iuribus epiſcopalibus vindicat more ſolito, & regimini ciuili fere abiudicat. Eandem repetit ſententiam LINCK. *de iur. epiſc. c.* 10. *n.* 43. &, *in territoriis proteſtantium*, ait, *ad curam epiſcopalem refertur prouiſio hoſpitalium, vt prouentus eorum conſeruentur, ædes ſartæ tectæ, in ſubſidium quoque ex collectis ciuium permaneant, & œconomi ſeu adminiſtratores eorum ad præſtandam cautionem adigantur.* Conf. REINKING. *de regim. ſecul. & eccl. lib.* 3. *cl.* 1. *c.* 3. *n.* 21. STEPHAN. *de iurisd. lib.* 3. *p.* 1. *c.* 14. *n.* 118. BRVNNEM. *lib.* 1 *iur. eccl. c.* 6. *m.* 12. §. 19. Interim ne quidem apud Romanæ eccleſiæ aſſeclas tam ſtricte iuri canonico inſiſtitur: quibusdam in locis magiſtratus ſecularis, ſine vlla *inſpectione epiſcopali*, hoſpitalia dirigit, exſtruit, gubernat, vt de praxi Belgica teſtatur ESPEN. *cit. l.* §. 40. *ſeqq.* Quid ni ergo magiſtratui oppidano inter proteſtantes ex cauſis adductis idem concedendum eſſet? Manet quidem principi, vt ſupremo omnium rerum moderatori, *ſuprema inſpectio*, qui leges etiam hoſpitalibus præſcribit; aſt vt id præciſe ſub *qualitate epiſcopali* faciat, & eam curam *conſiſtorio* ſuo deleget, non eſt neceſſe.

Praxis proteſtantium ex ordinat. eccleſ. demonſtratur.

§. XLIV. Obſeruarunt id ipſum ſatis prudenter conditores nonnulli *ordinationum eccleſiaſticarum*, ex quibus quædam teſtimonia adferre lubet. In *ordin. eccleſ. Magdeb. c.* 27. §. 5. magiſtratui *principalis cura* hoſpitalium commiſſa eſt: Es ſoll der Rath in Städten über die beſtellte Vorſteher auch noch zwey Perſonen aus ihrem Mittel die inſpection auftragen, welche gleichfalls oftmahls in die Hoſpital gehen, und mit Fleiß erkundigen ſollen, wie Haus gehalten werde, und nebſt den Vorſtehern dahin ſehen ꝛc. Hac de cauſa rationes quotannis ab œconomo reddi iubentur, im Beyſeyn der Vorſteher und des Hoſpitals geordneten inſpectorn, jedes Orts Obrigkeit und des Pfarrers. Similiter in der Hälliſchen Regim. Ordn *de anno* 1687. *art.* 15. §. 4. Soll der Rath unſerer Stadt Halle auf des Hoſpitals inuentarium über alle deſſen Güther und Einkünfte auch Brieſſ. Uhrkunden gute Obacht haben. In *ordin. eccleſ. Brunſuic. & Luneb. de anno* 1709. *P. I. c.* 21. §. 2. ſeculari magiſtratui hæc ſollicitudo quoque concredita eſt.

Alle

Alle ſolche Vorſteher und Rechnungs-Führer bey Kirchen, Hoſpitalien und Armen-Kaſten, ſollen von denen Gerichts-Herren und Beamten mit Zuziehung des Paſtoris erwählet, und darauf von dem Superintendenten, Gerichts-Herren und Beamten nach der deſſen Ordnung beygedruckten Eydes-Formul in Pflicht genommen werden. In *Vinarienſi lib.* 2. *c.* 30. idem prouiſum eſt: So ſoll hinfort beneben den Verordneten des Raths, auch jedes Orts Pfarrer die inſpection und Auffehen auf die Hoſpitale, wie viel derſelben in einer Stadt ſeyn möchten, mit Ernſt, ohne einige exception oder Ausrede deren, ſo ſich deſſelben beſchweren und priuilegia vorwenden möchten, auferleget und befohlen ſeyn, damit ſie wie darin hausgehalten, bey denen viſitationibus eigentlich und mit Grund der Wahrheit berichten, und die Beſſerung vorzunehmen, aus dem Conſiſtorio nothdürfftige Verordnung geſchehen möge. Relicta ergo hic eſt conſiſtorio *ſuprema directio* & *inſpectio*, quod iuri veteri congruit. Eadem fere verbotenus reperita *in ordin. eccl. Coburg. c.* 28. *n.* 4. ſimulque *n.* 12. viſitatio frequens ſenatui adiunctis paſtore & quibusdam ex ordine ciuium iniuncta eſt. In *Caſſel. ordin. conſiſt. c.* 44. *Superintendenti* & *magiſtratui loci* hæc prouiſio demandata eſt, vt tamen de cauſis grauioribus conſiſtorio referant, eiusque deciſo rem committant.

§. XLV. Sic ergo officiales diuerſi generis hoſpitalibus præficiuntur, ſcilicet *adminiſtratores*, *prouiſores*, & *inſpectores*. Iſti adminiſtrant res hoſpitalium, Hoſpital-Verwalter; illi dirigunt operamque dant, vt ad debitum finem quæuis adornentur, infirmis & aliis miſerabilibus perſonis proſpiciatur, ædificia in ſuo ſtatu conſeruentur, & non aliæ perſonæ in hæc diuerſoria recipiantur, quam in quorum finem primitus ſunt conſtituta. Hi vero obſeruant ceteros, & inſtar cuſtodum & obſeruatorum ſunt, adeoque frequens *viſitatio* iis incumbit. Hac de cauſa non alii præfecti aſſumendi, quam quos morum grauitas, fidelitas & ſinceritas vitæ commendat, ſeu vt neruoſe ait IVSTINIANVS in *l.* 46. §. 3. *C. de epiſc. & cler. qui cogitant & animo concipiunt magni Dei timorem & terribilem magni & nunquam finiendi iudicii diem, ad quam illos reſpicientes conuenit omnia facere cum ad DEVM coordinata mente.* Eadem eſt ſententia CLEMENTIS V. *in c.* 2. *h. t. in* 6. aientis: *Eorum gubernatio viris prouidis, idoneis & boni teſtimonii committatur, qui ſciant, velint & valeant loca ipſa, bona eorum*

Varii officiales hoſpitalium.

Qualitas eorum.

rum ac iura vtiliter regere, & eorum prouentus & reditus in perſonarum vſum miſerabilium fideliter diſpenſare, & quos in vſus alios bona prædicta conuertere præſumtio veriſimilis non exiſtat. Easdem qualitates in his præfectis etiam *ordinationes prouinciales* deſiderant, & quidem ex *neceſſitate finis*, qui aliter obtineri nequit, quam ſi his inſtructi qualitatibus hiſce officiis præficiantur.

Officiales iuramento obſtringendi cum cautione & inuentarii confectione.

§ XLVI. Præterea vt hic obtineatur finis, conſultum eſt, I) vt *iuramento* ſolenniter adſtringantur adminiſtratores & prouiſores *ad inſtar curatorum & tutorum*, vt dicitur in *cit. c.* 2. Idem iniungunt *reformat. polit. de anno* 1548. & *anno* 1577. *tit.* von Pupillen und Minderjährigen: ibi: Die Kirchen-Pfleger und Fürſteher mit Eyden und Gelübden zu belahden. Formula iuramenti, quam præſtare debent die Proviſoren der Hoſpitalien und Arm-Häuſer, in ducatu Guelpherbytano, occurrit in *eiusdem ordin. eccleſ. P. I. p.* 164. II) Vt *cautionem idoneam* præſtent, quæ etiam nonnunquam a tutoribus & curatoribus exigitur. Equidem de iure ciuili orphanotrophi ab hoc fideiuſſionis grauamine liberati ſunt in *l.* 34. *C. de epiſc. & cler.* quod tales eſſent eligendi, quorum fides, probitas, & ſinceritas eſſet perſpecta & cognita; at vero cum talis præſumtio fallere queat, non inique *cautio* ab iis exigi ſolet. Hanc diſerte exigit *ius electorale Saxonicum* per *art. gener.* 33. *verſ.* ſoll iedes Orts Obrigkeit, & *Coburgenſis c.* 29. §. 2. imo ratio iuris optima commendat, de qua vid. CARPZ. *lib. I. iurispr. conſiſt. def.* 92. III) Vt *inuentarium* ſolenniter de omnibus mobilibus & immobilibus conficiant, quod iubet CLEMENS V. in *c.* 2. *cit.* ibi: *de locorum ipſorum bonis inuentaria conficere*, & ipſa adminiſtrationis legitimæ indoles, adeo vt quicquid hac de conſignatione in [illegible] *tutelæ* tradi ſolet, hic quoque repeti debeat.

Curent ante omnia, vt abvſus tollantur & collapſa inſtituta reducantur.

§. XLVII. Quia vero nihil frequentius eſt, quam vt ſalutaria inſtituta in abuſum trahantur, aliisque prædæ cedant, vel etiam a ſcopo ſuo inertia prouiſorum deflectant, (1) præcipue id curandum, vt *abuſus* tollantur, *defectus* emendentur, & *collapſa inſtituta* reducantur. Conqueſtus de hoc næuo inueterato eſt CLEMENS V. in *concil. Viennenſi* relato in *clem.* 2. *h. t.* illumque emendare inſtituit, *cum ea*, vt recte rationes ſubducit, *quæ ad certum vſum largitione ſunt deſtinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium conuerti.* Addit tamen limitationem: *ſalua quidem ſedis apoſtolicæ auctoritate*, qua clauſula ſibi pleniſſimum arbitrium de bonis hiſce ſtatuendi & diſponendi, more maiorum deprauato, reſeruauit. Enimuero epiſcopus

Sedi papali abvſus integri.

epi-

epiſcoporum cogitare debuiſſet, ad ſuum exemplum totum componi orbem ſedi ſubiectum, nec mores, quos pontifex in ſe probat, in epiſcopis ceteriſque prælatis reprobari poſſe. Olim vitio verſum fuit regibus Francorum aliiſque principibus, quod ſua poteſtate abuſi monaſteria, templa, aras, ceteraque iura ſacra in militarem vſum, contra *primordialem* eorum *inſtitutionem*, traxerint, in quo vtique non raro peccatum eſt. vid. FILESACCVS in tr. *de ſacrileg. laico.* Non melior tamen cauſa bonorum eccleſiaſticorum reddita eſt, poſtquam imperio principum ſubtracta, & priuatiuæ diſpoſitioni *pontificis* ceterorumque *prælatorum* ſubiecta ſunt. Eadem, mutatis perſonis, luditur fabula: hoc vel *vniones hoſpitalium*, quibus potentioribus in prædam ceſſere, imo & beneficia in iis clericis aſſignata, in quorum gratiam tamen primitus haud conſtituta, docent, quem abuſum CLEMENS V. *cit. c.* 2. ipſemet agnouit taxauitque.

§. XLVIII. Leges eccleſiaſticæ antiquæ in hac re non deficiunt, deficit tamen ſæpiſſime earum praxis ex deſidia eorum, qui hoſpitalium curam habere deberent. Generatim IVSTINIANVS in *l.* 42. §. 6. *C. de epiſcop. & cler.* mandat, fideliter eſſe diſpenſanda & eroganda bona eorumque reditus illis, qui in his locis commorantur. *Manifeſtum eſt enim,* ſubiungit, *quod quisque derelinquit vel donat, ſiue in ſcriptis ſiue ſine ſcriptis xenodocho, vel noſocomio, vel ptochotropho vel orphanotropho, idcirco dat, vt pie per ipſum diſpenſetur, vt qui multam de eorum pietate præſumtionem & occaſionem habeat, qui iis in locis præfecti ſunt.* Inde vero recte ita concludit: *Neque vero iuſtum eſt, ipſum ea, quæ ſub prætextu eorum, qui ſub eius cura ſunt, accipit, non in ipſos vel pro ipſis impendere, ſed in propriam perſonam auferre & proprio lucro applicare, timore DEI contemto: quis enim tali curæ propoſitum non exiſtimet idcirco eam ſuſcepiſſe, vt non ſolum, quæ extrinſecus ad eum peruenient, ſed etiam omnia, quæ habere eum contigerit, in eam rem impendat?* Legum cura de præcauendis abuſibus hoſpitalium.

§. XLIX. Huc quoque directa fuit pontificum antiquorum & maiorum ſollicitudo, vt *inſtituta pia* ἀκριβῶς obſeruarentur. In *concil. Rom. c.* 23. ſub EVGENIO II. *anno* 826. habito, (quod *tom. V. concil. p.* 67. refert HARDVINVS,) & in *c.* 3. *X. h. t.* relato ita ſancitum: *Per ſollicitudinem epiſcoporum hæc, quorum diœceſeos exiſtunt, ad easdem vtilitates, quibus conſtitutæ ſunt, ordinentur, vt debitis atque curæ pertinentibus reuertantur.* In *concilio Arelatenſi de anno* 1260. apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p.* 514. *c.* 13. grauiter contraria praxis notatur item conciliorum

taxa-

taxaturque: *item in ciuitatibus & oppidis prouinciæ noſtræ hoſpitalia pauperum multa ſunt, quorum regimina vt frequentius laici & clerici ſeculares multiplici prece & pretio aliquando etiam per literas papales & mandata principum & potentum conſueuerunt occupare, nec ibi pauperibus aliquid miniſtratur, ſed omnia bona & eleemoſynæ talium hoſpitalium per huiusmodi rectores in vſus proprios aſportantur & deuorantur, ordinamus & ſtatuimus, prout in iure cauetur*, vt per prælatos locorum tales abuſus emendentur, & rationes ſollicite exigantur. In *concilio Vienneuſi* anno 1311. celebrato CLEMENS V. famoſus templariorum exſtirpator, ordinariis locorum iniunxit, *vt loca ipſa ſtudeant ſalubriter reformare, an occupata, deperdita & alienata indebite in ſtatum reduci debitum faciant, & ad ipſarum miſerabilium perſonarum receptionem & ſuſtentationem debitam, iuxta facultates & prouentus locorum ipſorum rectores prædictos compellere non omittant*. vid. *clem.* 2. *h. t.* Renouauit celebrem hanc ſanctionem, *quia contingit*, concilium Tridentinum *ſeſſ. VII. de reform. c.* 15. & *ſeſſ. XXV. de reform. c.* 8. CLEMENS V. eodem anno in *concil. Rauennat. II. rubr.* 25. apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p.* 1370. eundem næuum taxat. *Item cum hoſpitalium bona conſumantur, deuaſtentur & occupentur, etiam per laicos, & ſæpe ſine aliquo titulo vſurpata detineantur, & eorum reditus in pauperes non conuertantur, ad quod deputata ſunt, ſtatuimus, quod hoſpitalia alicui non concedantur, nec aliqui inſtituantur in iis, nec ea, qui habent, valeant detinere, niſi ſint religioſi & ſine vxore &c.* Hoc ipſo præcauere voluerunt, ne *vxorati* res hoſpitalium ad ſe raperent, & in *vſus liberorum* forſan conuerterent, quod metuendum erat.

de reformandis abuſibus, & bonis in debitum finem conuertendis.

§. L. Hamburgi eadem de cauſa leges hoſpitalium ſanxerunt, vt œconomus ſit *ſine liberis*, quorum gratia vtplurimum rapiuntur bona & pauperibus intercipiuntur. Proinde cum anno 1716. facultas noſtra de *œconomo hoſpitalis S. Iobi*, qui non tantum liberos habebat, ſed etiam non adeo ſuo ſatisfecerat officio, conſulta eſſet, ſecundum narrata ita reſpondit:

Quod reſponſo illuſtratur.

Ob wohl den Oeconomum excuſiren möchte, daß man ſich bishero ſo genau an die alte Ordnung nicht gebunden, vielmehr vielfältig davon abgegangen, und dahero ihm daraus, daß er Kinder habe, keine inhabilität affingiret werden könte, wie er denn dieſem Amte bereits viele Jahre vorgeſtanden, und die Herren Vorſteher ihm dasjenige, worin ſie ſelbſten pecciret, und gegen die alte Ordnung gehandelt, nicht wohl opponiren mögen.

c. 8. X. de conceſſ. præb. & eccl. non vac.

Hier-

Hiernechſt die imputirte defraudationes noch nicht ſo völlig beygebracht, noch er darüber mit ſeiner defenſion und Verantwortung gehöret, alſo man noch zur Zeit nicht wiſſen kan, was zu ſeiner defenſion er anführen möchte, cum quæuis cauſa excuſet a dolo, & præterea etiam temeraria quædam credulitas dolum excludat,

TIRAQVELL. *de pœn. temper. cauſ.* 43. *n.* 5.

welches C. E. um deßwillen zu gute kommen möchte, daß man ſchon etliche mahl wegen des Fettes und Abknappung am Eſſen ihm Vorhaltung gethan, dennoch, wie nach der Ordnung wohl billig geweſen, mit ihm keinesweges hart verfahren, ja nicht einſten die reſtitution des unterſchlagenen von ihm begehret, endlich ad remotionem nicht leicht zu ſchreiten iſt, vtpote quæ famam minuit, & graue præiudicium remoto infert.

Weil aber dennoch nach der alten Ordnung, nach welcher kein *Oeconomus* Kinder haben ſoll, C. E. allerdings zu dieſem Amt inhabilis iſt, da er notorie Kinder hat, welches die Vorfahren ohne Zweifel um deßwillen verordnet, damit dem oeconomo dadurch keine Gelegenheit gegeben werde, denen Armen etwas zu entziehen, und denen Kindern zuzuwenden, welches auch in den alten Rechten einiger maſſen verſehen, und verordnet, daß die Biſchöffe, welche vor dieſen die Armen-Gelder verwalteten und diſponirten, ohne Kinder ſeyn ſolten, damit nicht dasjenige, was denen Armen verordnet, die Kinder verzehreten,

l. 42. *§.* 1. *C. de epiſc. & cler.*

und das bißherige Verfahren, dadurch man die alte Ordnung hindangeſetzet, ſeine Perſon um deſtoweniger habilitiret, als denen Vorſtehern nicht erlaubet geweſen, von denen alten Ordnungen, woran ſie ſchlechterdings verbunden, nach ihrem Gutdüncken abzugehen, adeoque quod contra leges factum eſſe cognoſcitur, pro infecto vtique habendum,

l. 5. *C. de LL.*

quæ enim præciſe a legibus requiruntur, tantæ neceſſitatis ſunt, vt vel vno deficiente requiſito, res ipſa plane nulla ſit,

RICHTER. *de ſignif. aduerb. voc. præciſe.*

welches abſonderlich nunmehro in conſideration zu ziehen iſt, da C. E. unterſchiedlicher defraudationen überführet worden, und ſich ſonſten ſehr verdächtig gemachet, daß er noch vieles veruntrauet haben müſſe, und wenn ſonſten nichts mehr, als was in denen gedruckten Motiven

p. 10. und 11. ſich befindet, gegen den Oeconomum verhanden wäre, Er dennoch, der alten Ordnung nach, ſeines Amts zu entſetzen seyn würde, als worin mit deutlichen und klaren Worten verſehen, daß, wenn der Küchen-Wirth oder Frau betreten werde, daß dieſelbe denen Armen etwas, NB. es wäre klein oder groß, zum Schaden und Nachtheil gehandelt, ſie ſo fort ohne alle Begnadigung ihres Dienſtes verfallen und entſetzet ſeyn ſolten.

vid. *motiu. p.* 24.

Abſonderlich da der ietzige oeconomus ſich gar nicht wollen warnen laſſen, und ob er wol ſchon wegen Unterſchlagung des Fettes in anno 1704. an die Ordnung verwieſen, er doch vor weniger Zeit darauf ertappet, und daß er dergleichen verkauffet, überwieſen worden, ja auch zu befürchten, daß bey anzuſtellender Unterſuchung mehr dergleichen defraudationes heraus kommen werden, welche zu verhüten ſind, und dahero mit der remotion um deſtomehr zu verfahren, je ein gröſſeres delictum in ſolcher defraudation ſich hervorthut, amico enim quippiam rapere furtum eſt: eccleſiam defraudare ſacrilegium eſt. Accepiſſe, quod pauperibus erogandum ſit, & eſurientibus plurimis, vel cautum eſſe velle, vel timidum: aut, quod apertiſſimi ſceleris eſt, aliquid inde ſubtrahere, omnium prædonum crudelitatem ſuperat.

HIERONYM. *ad Nepot. de vit. cleric.*

Perpende ergo, quantorum homicidiorum in die iudicii reus erit, qui modo tot viduis, tot orphanis diuerſisque pauperibus, vnde viuere debeant, ſubtrahet.

DAMIAN. apud BARON. *ad ann.* 1055. *n.* 2.

Proinde piarum rerum adminiſtratores, quales ſunt xenodochi, prochotrophi aliique, peſſima adminiſtratione probata, ſtatim expellendi, & alii inſtituendi ſunt,

l. 46. §. 3. *C. de epiſc. & cler.*

wobey denn die angegebene Excüſen des oeconomi von keiner Erheblichkeit ſind, da der dolus mehr als zu klar aus denen angeführten Umſtänden erhellet, und ihm dadurch eine defenſion, wenn es mit ihm zur inquiſition kommt, nicht abgeſchnitten iſt:

So erhellet hieraus allenthalben ſo viel, daß E. E. ſeines Amts billig zu entſetzen ſey.

§. LI.

§. LI. Sed etiam (II) id ſedulo curandum, ne alii in hæc infirmorum miſerabiliumque perſonarum diuerſoria recipiantur, quam qui alieno auxilio publicoque hoc adiutorio indigent, eoque digni ſunt. Iniquum eſt, otioſis hominibus, qui aliunde ſibi de victu proſpicere poſſunt, aditum ad ea aperire, aut *indignos* admittere, quod præcauere ſedulo ſtuduit *concil. Mediol. I. de anno* 1565. apud HARDVINVM *tom. X. concil. p.* 705. edicens, *ne ea loca, quæ bonorum ſubſidio ſunt addicta, circulatoribus, aleatoribus, nebulonibus & iſtiusmodi nequiſſimis hominibus pateant.* Idem ſenſus eſt *concil. Mediol. IV. P. III. c.* 12. *de anno* 1576. apud HARDVIN. *cit. l. p.* 943. *in pauperum delectu non egeſtatis inopiæque ſolum, ſed morum etiam ac vitæ probitatis ratio habeatur. Quo in genere hæc præter cetera de illis inueſtigentur, an ſcilicet doctrinæ chriſtianæ ſcholas frequentent; an fidei prima rudimenta teneant, atque religioſe & pie viuant?* Magis ad *ergaſteria* validi & impii mendicantes relegandi, quam ad hæc *pietatis hoſpitia* admittendi, quippe qui hoc *publicæ miſericordiæ beneficio* indigni, & ita compoſiti ſunt, vt partem ſinceram in eandem rabiem trahere poſſint. Sunt leges ſingulis hoſpitalibus propriæ, quæ *qualitates ſpeciales* recipiendorum determinant, ab inſpectoribus caute obſeruandæ. Perditur beneficium, quod *indignis* confertur. Male collocatur, quo pigritia alitur, & alimenta neceſſaria ad labores ineptis, ſenibus, & infirmis ſubtrahuntur.

Digni in hoſpitalia recipiendi.

Non validi & impii mendicantes.

§. LII. Ceterum qui recipiuntur, vel *in perpetuum* ſeu ad tempus durabile recipiuntur, vel *ad breue tempus.* Huc pertinent *peregrinantes pauperes*, quibus hoſpitium in his diuerſoriis, ad breve tempus præbetur, quo more plura hoſpitalia vtuntur. Approbatus hic eſt in *ordin. eccleſ. Magdeb. c.* 27. §. 13. cautumque, daß denen fremden Armen, die ihres Zuſtandes rechten Bericht geben, oder Kundſchafft haben, keine Nachtherberge verſaget, und da ſie ſchwach und kranck, nicht alſofort des andern Tages wieder verſtoſſen, ſondern nach der Vorſteher und Hoſpital-Inſpectorn Ermeſſen und Gutachten länger geduldet, und mit Speiß und Tranck verſehen werden ſollen. Sed etiam hic delectus habendus, nec indiſtincte quicunque vagantes inerteſque mendicantes recipiendi, vt bene *cit. l.* monitum: Gleichwohl hiedurch keinen geſunden ſtarcken Bettlern zu ihrem Hin- und Herlauffen, Müßiggang und Landbetteln gleichſam Vorſchub gethan, und Anlaß gegeben, auch die Behutſamkeit gebrauchet werden, daß die fremden unpäßlichen Leute nicht ſo fort in

Recipiuntur vel ad tempus vel in perpetuum.

 ein

ein Gemach unter die ordentlichen alumnos kommen, bis man weiß, wie es um ihre Kranckheit ſtehe. In *Vinarienſi lib. II. c. 30. in f.* aliisque Saxonicis idem fere conſtitutum, damit das Einkommen der Hoſpitalien auf die rechten Armen und Dürfftigen, welche ihr Brodt nicht mehr gewinnen können, angewendet, und alſo zum Beſten angeleget werden möge.

Adminiſtratio ipſa fidem & diligentiam deſiderat.

§. LIII. Denique (III) ipſa *adminiſtratio rerum* ad hoſpitalia pertinentium ſingularem poſtulat *fidem*, *diligentiam*, & *ſollicitudinem*. Neque enim tantum adminiſtratores ſunt inſtar *tutorum* & *curatorum*, quibus æquiparantur in *clem. 2. h. t.* ſed etiam, quod magis eſt, *patrimonium pauperum*, quod DEI recte vocatur, ſub ſua habent adminiſtratione. Aiunt patres in *concil. Mediol. IV. de anno* 1576. *P. III. c.* 12. apud HARDVIN. *tom. X. concil. p.* 940. ſatis accommode ad rem: *Munus, quod gerunt, ſæpe ſibi proponant eiusmodi eſſe, in quo non profanæ cuiusquam adminiſtrationis negotiiue, ſed ſanctæ ſpiritualisque actionis partes atque officia DEO gratiſſima caritatis opera exſequantur, pie, religioſe & quam diligentiſſime.* In præcedentibus adhuc expreſſius officium fidelium adminiſtratorum depingitur: *Quicunque piorum locorum adminiſtrationem procurationemue ſuſcipiunt geruntue, illud inprimis ſæpe meminiſſe debent, ſe pauperum, pupillorum, viduarum, ſenum, egeſtati aut ægritudini laborantium, peregrinorum & aliorum & id generis hominum, aliena ope egentium, prout propria vniuscuiusque loci inſtituta ratio eſt, curam ſuſtinere, & illam quidem tanti eſſe, vt cum potiſſimum epiſcopo, tanquam communi omnium, & eorum præcipue miſerabilium hominum parenti, ea ſacroſanctis canonum legibus commiſſa ſit; tum quicquid in illos vel miſericordiæ vel beneficii, vel operæ, vel opis, vel officii confertur; quicquidue rurſus damni, detrimenti iniuriæue infertur, id omne Chriſtus dominus ſæpe in euangelio demonſtrat in ſe collatum aut illatum eſſe, ac propterea ſe in die iudicii, prout bene illis factum aut neglectum omiſſumue in eorum neceſſitatibus ſubleuandis erit, retributurum. Quare primo ii valde curent, vt in omnibus ſuſcepti muneris partibus ſatisfaciant; deinde videant, vt nihil quicquam a curæ, quam gerunt, ratione alienum vllo modo pactoue admittant: tum id ſollicite ſtudeant, vt quæ officia illis pro adminiſtrationis ſuſceptæ munere debent, obeant, atque adeo præſtent omni piæ caritatis affectu; ob oculos maxime in iis ipſis propoſito ſemper Chriſto domino, cui illis & alendis & veſtiendis cibum, potum, veſtitum, aliamue curam atque operam miniſtrant.* Quæ cum ita ſint, exactam diligentiam,

tiam, qualem optimus paterfamilias rebus ſuis adhibere ſolet, impendere, & ſic ad minimum culpam leuem præſtare debent, imo forſan adhuc maiorem, vt res pauperum & miſerabilium perſonarum intacta & illibata conſeruetur. Præſtatio enim culparum potiſſimum determinanda eſt ex grauitate & pondere negotiorum commiſſorum, vt oſtendi *diſſ. de cauſ. arduis & maior. c. II. §. 20.* Sicuti vero hæc adminiſtratio, prout dictum eſt, inſignem & præcipuam fidem, curamque deſiderat maximam, & *cauſis arduis* recte accenſeri debet, ita quæuis culpa ab adminiſtratoribus præſtanda.

§. LIV. Secundum hæc principia anno 1716. menſ. Nou. facultas iuridica in caſu, quo œconomus *defraudationibus occultis*, prout referebatur, non leuia damna hoſpitali dediſſe arguebatur, ita reſpondit ſecundum ea, quæ *in facto* adducta ſunt: Quod reſponſo illuſtratur.

Hat ein gewiſſer Vorſteher des Hoſpitals zu N. ſeinem Eyd und Pflicht gemäß, eine genaue Unterſuchung derer eingeriſſenen Mißbräuche und daher cauſirten groſſen Verfalls dieſes Armen-Hauſes angeſtellet, und dabey ſeinen collegen vorgeſtellet, daß das Hoſpital in kurtzer Zeit gantz eingehen würde, nachdem man nicht allein von der erſten Stifftung gäntzlich abgewichen, ſondern auch die Beſtellung der menage an ſich ſelber ſo übel eingerichtet wäre, daß von demjenigen, was den Prövenern zu ihrem Unterhalt deſtiniret ſey, nicht einmahl die Helffte denenſelben gereichet, inmaſſen von denen 22074. Pf. Fleiſch nur 9958. Pf. denen Prövenern gelieffert würde, und alſo mehr als die Helffte verlohren ginge, wobey denn vornehmlich deutlich gewieſen worden, daß der ietzige œconomus der vornehmſte Urheber ſolcher Unordnung und Gebrechen ſey, und um deſto eher caſſiret werden müſſe, weil er nicht allein ſeiner Perſohn wegen inhabilis ſey, ſondern auch ſich ſonſten wegen ſeiner übeln adminiſtration ſeines Amts verluſtig gemacht, welches alles doch die andern Herren Vorſteher in keine conſideration ziehen wollen: Daher gefraget wird:

1) Ob N. wegen der überführten defraudationes nicht gehalten ſey, dem Hoſpital völlige Erſtattung alles deſſen, was man beweißlich machen kan, von ihm verwahrloſt zu ſeyn, zu thun?

2) Ob nicht die Herren Vorſteher nach ihrem Gewiſſen obligiret ſind, denſelben ab officio zu remouiren, und

 zu

zu Ergänzung des durch ihn cauſirten Schadens anzuhalten?

Ob nun gleich bey der erſten Frage vor N. angeführet werden möchte, daß er noch zur Zeit keiner defraudationum überführet, und, worin ſolcher Schade beſtehen ſoll, gezeiget worden, deficiente autem damno, de reſtitutione eius fruſtra quæritur,

B. HARPRECHT. *reſp.* 98. *n.* 174.

welches dann auch in dubio billig zu præſumiren, cum quilibet adminiſtrator pro ſe præſumtionem habeat, quod officio ſuo bene functus fuerit, donec contrarium probatum fuerit,

c. 11. *X. in f. de præſumt.*

MYLER. ab EHRENB. *in hyparch. c.* 10. §. 2. *ſeqq.*

und dahero vor allen Dingen euidens probatio defraudationis & damni dati erfordert wird, wobey denn auch bey dem angegebenen Schaden den œconomum excuſiren möchte, daß die Vorſteher ſeine Haushaltung bishero gebilliget, und wegen Abgang des Fleiſches und Verkauffung des Fettes keine defecte gezogen, ja nicht einſten, laut *p.* 11. der gedruckten *motiu*en ihn zu Erſtattung des verkaufften Fettes angehalten, oder dem Hoſpital reſeruiret, und er alſo die Rechts-Regul, ad iura remiſſa non dari regreſſum, vor ſich habe, auch darin nichts ferner ihm beygemeſſen werden könne, was die Vorſteher einmahl approbiret, cum quod ſemel approbatum, amplius reprobari nequeat.

l. 9. *D. de negot. geſt.*

Weil aber dennoch 1) allhier nicht de damno in priuatæ rei adminiſtratione dato, vbi remiſſioni locus eſſe poteſt, ſondern vom Schaden, ſo denen Armen im Hoſpital durch übele Verwaltung des œconomi zugefüget iſt, die Rede iſt, in welchem der Vorſteher factum, wenn daraus eine approbatio erzwungen werden ſolte, dem Hoſpital nicht præiudiciren mag, zumahl die Vorſteher billig zu bedencken haben, daß ſie denen bonis pauperum tanquam ſibi commendatis, non tanquam propriis vorgeſetzet ſind,

concil. Carthag. IV. c. 31.

adeoque hoſpitalium adminiſtratores potius tutoribus & curatoribus quam ſimplicibus procuratoribus æquiparantur,

clem. 2. *de relig. domib.*

HARPRECHT. *vol. nou. conſ.* 31. 67.

und

und dahero denen Rechten und ihren beſondern Pflichten nach allerdings verbunden ſind, davor zu ſorgen, ne quid pauperibus ſubtrahatur,

THOMASSIN. *P. III. de eccl. diſcipl. lib.* 3. *c.* 32. §. 2.

Dannenhero auch, wenn man 2) gleich dem œconomo bey der Rechnung nachgeſehen, und das veruntraute und den Armen entwandte nicht gefordert, dadurch dennoch derſelbe a reſtitutione damni dati nicht befreyet werden mag, cum ſicuti gratioſa remiſſio adminiſtratori rerum ciuitatis facta, ſit ipſo iure nulla, ita quoque quod gratioſe fit in perniciem hoſpitalium, nullius momenti cenſendum eſt;

arg. l. 12. *C. de transact.*

Wiewohl auch 3) dergleichen remiſſio allhier nicht einſten anzutreffen, vielmehr die Herren Vorſteher durch unterſchiedl. actus, welche in den gedruckten *motiu*en *p.*10. & 11. angeführet ſind, ihre diſplicence zu verſtehen gegeben, und daß die Erſetzung des Schadens damahls nicht ſo fort gefordert, ihme keine exception geben mag, in übrigen 4) der Schade, und daß der ged. œconomus von dem denen Armen deſtinirten Unterhalt vieles unterſchlagen, aus den angeführten factis ziemlich am Tage lieget, indem in den gedruckten *motiu*en *p.* 7. *ſq.* erwieſen, daß er von dem eingeſchlachteten Fleiſch nicht einſten die Helfte den Pròvenern gereichet, und das übrige auf den Abgang wegen der Knochen und Einſieden gerechnet, welches doch, Hauswirthſchaffts-verſtändiger Leute Urtheil nach, einen ſo groſſen Abgang nicht bringen kan, ingleichen vor den Brunnenmeiſter jährlich 4. Rthl. 8. Schl. angeſetzet, ſo derſelbe nicht bekommen, das Fett zu ſeinem Nutzen verkauffet, und den Armen entzogen, deſſen er nicht allein durch das beyliegende inſtrumentum notarii noch neulich überführet iſt, ſondern auch ſchon darüber anno 1704. zur Rede geſetzet, und er auf die Ordnung verwieſen worden, worin ſolches dem œconomo expreſſe unterſaget worden,

vid. *motiu. p.* 7.

auch ſonſten denen Rechten und Billigkeit gemäß iſt, cum nihil æquitati tam congruum ſit, quam vt, quæ ad vſum pium deſtinata, in eundem vertantur,

HARPRECHT. *vol. nou. conſ.* 4. *n.* 13.

vnde etiam necatores pauperum dicuntur, qui illa, quæ pauperibus deſtinata ſunt, ſibi vindicant.

con-

concil. Aurel. V. c. 13. *&* 26.

THOMASSIN. *cit. l. c.* 29. §. 2. *&* 4.

GERHARD *du* BOIS *in hiſt. eccl. Pariſ. tom. II. lib.* 16. *c.* 7. §. 6.

quippe quæ mera depoſita pietatis ſunt,

TERTVLL. *in apol. c.* 39.

vt, qui ea, quæ ex tali reditu veniunt, in ſinus ſuos colligunt & pauperes fraudant, & fame conficiunt, grauiſſime peccent,

c. 7. *in f. C.* 11. *q.* 2.

c. 23. *C.* 12. *q.* 1. *in f.*

proinde quod pauperibus ablatum, omnino reſtituendum,

c. 18. *C.* 12. *q.* 2.

c. 32. *ibid.*

quia œconomus non prædo, ſed diſpenſator pauperum fidelis eſſe debet,

l. 33. §. 4. *C. de epiſc. & cler.*

zu geſchweigen, was er an Holtz und Kohlen verkauffet, bey reparirung des Hauſes verwandt zu haben berechnet, welches eine ſolche exceſſiue ſumme ausmachet, die keine fidelem adminiſtrationem arguiren, vielmehr dieſer wegen genaue Erkundigung einzuziehen, allerdings den Vorſtehern Gelegenheit giebt: und wenn auch der Schade noch geringer ſeyn ſolte, dennoch ſolcher keines weges zu negligiren, da nicht allein in der angezogenen Ordnung expreſſe enthalten, daß, woferne der Küchen-Wirth oder Frau betreten würde, daß dieſelbe denen Armen etwas, es wäre klein oder groß, zum Schaden oder Nachtheil gehandelt, ſie davor ſtehen ſolten, ſondern die Rechte ſolches durchgehends beſtätigen, quacunque enim in re œconomi res pauperum minuiſſe vel læſiſſe vel proprium quæſtum quæſiſſe videbuntur, reſtituant,

l. 42. §. 5. *C. de epiſc. & cler.*

concil. Nannet. c. 10.

quippe quod inſtar ſacrilegii habetur, & olim reſtitutione quadrupli puniebatur.

c. 10. *C.* 12. *q.* 2.

So erhellet hieraus allenthalben ſo viel, daß der œconomus ſo wol wegen bereits überführten als noch zu überführenden defraudationen dem Hoſpital völlige Erſtattung thun müſſe.

End-

Endlich ſo viel die letzte Frage betrift, ob wohl die Hrn. Vorſteher ſich bishero geweigert, gegen den Oeconomum gebührend zu verfahren, und vor ſich die præſumtion haben, daß ſie ihm zu Liebe ihr Gewiſſen nicht werden hindan angeſetzet haben.

Weil aber dennoch davon, was bishero geſchehen, kein Schluß auf die Schuldigkeit derer Herren Vorſteher zu machen, cum non exemplis, ſed legibus iudicandum ſit, und was etwa unterlaſſen, durch gebührende Vorſtellung noch erſetzet werden kan, in übrigen aus denen vorhin angeführten Umſtänden richtig und klar iſt, daß die Herren Vorſteher allerdings in ihrem Gewiſſen verbunden ſind, davor zu ſorgen, daß das Veruntrauete dem Hoſpital gut gethan, und der bisherige Oeconomus nach ihrer alten Ordnung abgeſetzet werde, zumahl ſie wiſſen, quod res pauperum non ſint noſtræ, quarum procurationem tantum gerimus, adeoque proprietatem earum damnabili vſurpatione nobis vindicare non debemus,

AVGVSTIN. *epiſt.* 50.

neque vero iuſtum eſt, prouiſorem ea, quæ ſub prætextu eorum, qui ſub eius cura ſunt, accipit, non pro ipſis vel in ipſos impendere, ſed proprio lucro applicare, timore Dei contemto,

l. 42. §. 6. *C. de epiſc. & cler.*

zumal die conniuentia denen Herren Vorſtehern ſelbſten zum groſſen Schaden und Nachtheil gereichen wird, vtpote qui ſunt conſtituti, vt ſint obſeruatores actus oeconomi & cuſtodes, imputabiturque eis, cur, ſi male eum verſari viderunt, ſuſpectum eum non fecerunt,

arg. l. 3. §. 2. *D. de admin. & peric. tut.*

Sie auch darneben, denen bekanten Rechten nach, in ſubſidium dem Hoſpital zu Erſetzung alles Schadens verbunden bleiben würden, quippe qui tutoribus & curatoribus æquiparantur, nec ad hoc dantur, vt bona hoſpitalium mergantur, ſed vt conſeruentur,

HARPRECHT. *vol. nou. conſ.* 69. *n.* 77. & *conſ.* 58. *n.* 132.

Endlich die Verantwortung, nunmehro, da die defraudationes an dem Tage liegen, deſto gröſſer werden würde, wenn ſie ihrem Gewiſſen nach die Unterſuchung unterlaſſen ſolten, neque enim a culpa immunis eſt, qui in ea, in quæ inquirere debebat, non inquirit,

FELICIVS *de ſociet. c.* 21. *n.* 84.

CRAVETTA *conſ.* 115. *n.* 3.

imo & ille quoque damnum dediſſe intelligitur, qui cauſam damni præber, nec euitat, quod euitare poterat & debebat.

l. 27. §. 9. *l.* 30. §. 3. *ad L. Aquil.*
CYRIACVS *contr.* 358. *n.* 30.
HEESER. *de rat. redd. loc.* 10. *n.* 28. *ſqq.*

So ſind dahero die Vorſteher allerdings ihrem Gewiſſen nach verbunden, den ietzigen Oeconomum zu remouiren, und ihn zu Erſetzung des durch ihn dem Hoſpital zugefügten Schadens anzuhalten. V. R. W.

Ita ad *narrata* reſpondit Facultas iuridica, nec aliter ſecundum *principia iuris adducta* reſpondere potuit. Multa tamen *in facto* nobis relato fuiſſe poſtea negata, in publico ſcripto 1718. ſub titulo: abgenöthigte Ehrenrettung edito, obſeruaui, adeoque non tam de *iure* quam de *facto* ſuperfuit diſceptatio.

Rationes reddendæ ſunt ab his adminiſtratoribus. Quibus omnino obnoxii ſunt, non obſtantibus legibus antiquis,

§. LV. Quo vero eo minus negligentiæ adminiſtratorum & quorumcunque præfectorum locus relinqui, & per conniuentiam quid committi poſſit, ſingulis annis *rationes* ſunt reddendæ & excutiendæ. Equidem an rationibus reddendis obnoxii ſint orphanotrophi, dubitari poſſet ob *l.* 32. *C. de epiſc. & cler.* vbi imperatores de *orphanotrophis* Conſtantinopolitanis ita diſponunt: *huiusmodi pium atque religioſum officium pro tempore orphanotrophos ita peragere, conuenit, vt minime ratiociniis tutelaribus ſeu curationibus obnoxii ſint.* Addunt rationem: *graue enim atque iniquum eſt, callidis quorundam (ſi ita contigerit) machinationibus eos vexare, qui propter timorem DEI parentibus atque ſubſtantiis deſtitutos minores ſuſtentare atque velut affectione paterna educare feſtinant.* Idem IVSTINIANVS poſtea repetiit in *nou.* 131. *c.* 15. & tamen IDEM in *l.* 42. §. 2. *C. de epiſc.* œconomos rationibus reddendis obnoxios fecit, & cum iis pari iure frui debere *xenodochos & orphanotrophos* cenſuit in *nou.* 123. *c.* 23. vt inde concludendum ſit, inter *œconomos* & *orphanotrophos* haud diſtinguendum eſſe. Nec nodum ſoluunt, qui cum GOTHOFREDO *in not.* aſſerunt, *orphanis* non eſſe rationes reddendas, ſed *epiſcopo;* cum generaliter diſponant adductæ leges, eosque ab omnibus rationibus reddendis abſoluant. Forſan imperatores ſeſe compoſuerunt ad mores quorundam episcoporum Cpolitanorum, qui ea fidelitate & probitate res *orphanorum* gerendas eſſe cenſuere, vt ne quidem ab adminiſtratoribus rationes exigi poſſint. Hac perſuaſione prorſus ſingulari imbutus GREGORIVS NAZIANZENVS, *vt ne redituum quidem & adminiſtrationis rationem ab iis, qui eccleſiæ negotia procuraſſent, repetierit, nec ſupellectilis ſacræ deſcriptionem; cauponum verius quam eccleſiaſticorum virorum id eſſe ſtatuens, ac præfectorum,* *non*

non epiſcoporum; atque his rebus omnes erudiens, vt conſcientiæ puritatem potius DEO offerant, quam vt rationibus referendis muneris ſui adminiſtrationem hominibus probare niterentur. Vid. GREGORIVS presbyter *in vita Nazianz.* His moribus inſtructos eos eſſe voluere imperatores LEO & ANTHEMIVS *cit. l.* 32. vt ne quidem rationes ab eis eſſent exigendæ. Aſt cum rariſſimi tam inſigni integritate præditi deprehenderentur, & leges non piis & pura mente præditis, ſed ignauis, perditis, & improbis ſcribantur, neceſſum fuit, exemplo tutorum eos rationibus reddendis ſubiicere, quod IVSTINIANVS in *nou.* 123. *c.* 23. denuo repetiit, vt mirum ſit, eum in *nou.* 131. *c.* 15. repetiiſſe legem LEONIS & ANTHEMII, quæ tamen non *vniuerſalis* eſt, ſed ad Conſtantinopolin reſtricta. En mobilitatem & imprudentiam ingenii TRIBONIANEI, quod nullibi expreſſius quam in legibus apparet. Verum non diutius huic immorandum dubio, cum *decreta conciliorum* id, quod in *l.* 42. §. 5. *C. de epiſc. & cleric.* conſtitutum eſt, confirment.

§. LVI. Videlicet ſecundum *cit. l.* ſingulis annis ab his adminiſtratoribus rationes epiſcopo ſunt reddendæ. Quamuis enim hi alias cum *tutoribus* & *curatoribus* comparari ſoleant, *l.* 32. *C. de epiſc. nou.* 131. *c.* 15. *clem.* 2. *h. t.* hi vero *de iure ciuili* ſingulis annis rationum redditioni haud ſint obnoxii, quæ regulariter demum, finita tutela & cura, exigitur; aliud tamen *de iure ciuili* in his adminiſtratoribus conſtitutum eſt, quod indicium præbet, ſollicitudinem, quæ iis incumbit, longe præſtantiorem maioremque iudicatam olim fuiſſe, creditumque, non vnice normam, tutelis datam, attendendam eſſe. Ipſe IVSTINIANVS in *l.* 42. §. 5. *C. de epiſc. & cleric.* hanc legem ſingulariter *hoſpitalibus* dedit, & in duobus maxime receſſit a doctrina *tutelis* præſcripta. Primum eſt, *vt ſingulis annis rationem referant ſanctiſſimo epiſcopo ſuæ adminiſtrationis; & quacunque in re videbuntur res eccleſiaſticas minuiſſe vel læſiſſe, vel proprium quæſtum quæſiſſe, hoc eccleſiaſticis rebus reſtituant.* Idem repetitum in conciliis. In *Arelatenſi* anno 1620. celebrato, *c.* 13. apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p.* 515. ius commune expreſſe confirmatum: *ordinamus & ſtatuimus, prout in iure cauetur, vt* -- ANNIS SINGVLIS, *ipſis inſtitutoribus ſuis, vel deputatis ab eis, rationem de omnibus reddant.* Similiter in *concilio Viennenſi*, quod in *clem.* 2. *h. t.* refertur, cautum eſt, *vt ordinariis ſeu aliis, quibus ſubſunt loca huiusmodi, vel deputandis ab eis,* ANNIS SINGVLIS *de adminiſtratione ſua teneantur reddere rationem.* Denique concilium Tridentinum *ſeſſ. XXII. de reform. c.* 9. & *Mediol. IV. de anno* 1576. *P. III. c.* 12. apud

et quidem ſingulis annis,

quod & in conciliis cautum,

& legibus Germanicis.

apud HARDVIN. *tom. X. concil p.* 941. idem corroborant repetuntque. Neque *leges Germanicæ* ab hac diſpoſitione recedunt, ſed eam ſtricte ſequuntur. Cautum quippe in *reform. polit. de anno* 1548. *tit.* von pupillen und Minderjährigen. §. und dieweil mit den Kirchen-Leuten, Gefällen und Güthern, & in *ordin. polit. de anno* 1577. *tit.* 32. vt tum tutores tum adminiſtratores bonorum eccleſiaſticorum & piorum locorum *ſingulis annis* rationes reddant, adeo vt *ſponte*, non requiſiti, ſtatuto tempore eas offerre debeant. Conf. HEESER. *de ration. reddend. loc. IV.* In *ordin. eccleſ. Magd. c.* 27. §. 4. & fere plerisque omnibus, præſertim Saxonicis, idem conſtitutum, quod etiam ex praxi Belgica illuſtrat ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit.* 37. *c.* 4. §. 6.

Heredes eodem modo tenentur vt adminiſtratores piarum cauſarum.

§. LVII. Alterum, quod IVSTINIANVS in *cit. l.* 42. ſingulariter conſtituit, heredes adminiſtratorum concernit, vt hi quoque ſimiliter idem, quod defunctus præſtare debuit, præſtent: Ait: *ſi vero non redditis rationibus defuncti fuerint, tunc ipſorum heredes ſubiiciantur tali diſcuſſioni, & conueniantur pro reſtitutione omnium, quæ ex ea cauſa debere illos, conſtiterit.* Similiter *in nou.* 123. *c.* 23. *Si quis autem ex eccleſiaſticis, cui aliqua talis diſpenſatio credita eſt, ante rationum expoſitionem & debitorum ſolutionem moriatur, iubemus eius heredes ſimili modo & rationibus & exactionibus ſubiacere.* Mitius alias cum heredibus *tutorum* & *curatorum*, & qui his annumerari ſolent, proceditur, vt ex geſto defuncti tantum de *dolo* & *lata culpa* teneantur, niſi lis iam cum defuncto fuerit conteſtata. *l.* 1. *C. de hered. tut. & eor. l.* 4. *D. de fideiuſſ. & nominat. l.* 4. & 6. *D. de magiſtr. conueniend.* Id vero ad adminiſtratorum, de quibus hic agitur, heredes haud eſſe extendendum, euincunt verba adducta, ex quibus liquet, heredes pro reſtitutione *omnium*, quæ ex illa cauſa debere adminiſtratores conſtiterit, conueniri poſſe, adeo vt *ſimili modo* & rationibus & exactionibus obnoxii ſint, id quod fauore pauperum miſerabiliumque perſonarum merito conſtituendum fuit.

Epiſcopo rationes reddendæ.

§. LVIII. *Forum rationum reddendarum* competens eſt *eccleſiaſticum* de iure communi. Cum enim epiſcopo *inſpectio* in hæc pia inſtituta commiſſa ſit, merito quoque eidem, tanquam inſpectori ſupremo, rationes reddi debuere, ſecundum ea, quæ §. *XXIV.* adducta ſunt. *l.* 42. §. 3. *C. de epiſc. & cler.* Speciatim in *nou.* 123. *c.* 23. IVSTINIANVS ita edixit: *Oeconomos autem & xenodochos, noſocomos, ptochotrophos & aliorum venerabilium locorum gubernatores, & alios omnes clericos iubemus pro creditis ſibi gubernationibus apud proprium epiſcopum,*

pum, *cui ſubiacent*, *conueniri*, *&* *rationem ſuæ gubernationis facere &* *exigi.* Fluxit hoc ex *inſpectione*, epiſcopis demandata, & cura generali pauperum, quæ olim primaria *officii epiſcopalis* pars erat.

§. LIX. In *clem.* 2. *X. h. t.* præter *ordinarios* & alii admittuntur, quibus rationes reddi debent. Ait pontifex: *ordinariis ſeu aliis, quibus ſubſunt loca huiusmodi*, *vel deputandis ab eis*, *ſingulis annis de adminiſtratione ſua teneantur reddere rationem.* Diſtinguendum enim eſt, vtrum ſimpliciter ſubſint *epiſcopo* hoſpitalia; an aliis *fundatoribus*, veluti *ſenatui oppidano* aliisque patronis. Priori caſu rationes *ordinario* loci merito reddendæ; non poſteriori, quo potius ſenatui vel aliis patronis eæ reddendæ ſunt, quippe quibus eo caſu omni iure, maxime inter proteſtantes, ſubſunt, vt ex illis, quæ ſupra adducta ſunt, liquet. Temperamentum tamen hic adiecerunt patres Tridenſini *ſeſſ. XXII. de reform. c.* 9. edicentes, quod, *ſi ex conſuetudine aut priuilegio aut conſtitutione aliqua loci*, *aliis ad id deputatis ratio reddenda eſſet: tunc etiam cum iis adhibendus ſit ordinarius*, *ita vt aliter factæ liberationes adminiſtratoribus minime ſuffragari debeant.* Cum enim generatim hoſpitalia ſubiecta ſint *epiſcoporum* inſpectioni, non iniquum viſum fuit, eum quoque rationibus reddendis adhibere, imo &, ſi adminiſtratores contumaces ſint, eius iurisdictione eosdem compellere. BONIFACIVS de VITALLINIS *in comment. ad clem. h. t. n.* 107.

vel aliis, quibus ſubſunt.

§. LX. Nec ab hoc inſtituto eccleſiæ Romanæ abludunt proteſtantium ordinationes. In *ducatu Magdeburgico* rationes reddi iubentur, in Beyſeyn der Vorſteher, und des Hoſpitals geordneten Inſpectorn, iedes Orts Obrigkeit und des Pfarrers. Vid. *ord. eccleſ. Magd. c.* 27. §. 4. In *Coburg. c.* 28. §. 3. rationes reddi iubentur für den Rath in Gegenwart des Pfarrers. In *ordin. conſiſt. Marchica tit.* 15. *p.* 59. *cautum*, daß ſie ſollen dem Rathe und Pfarrer in Beyſeyn zweyer Perſonen aus den vier Wercken und zween von der Gemeine jährlich beſtändige Rechnung thun, welche Rechnung der Rath und der Pfarrer, auch einer von den Gewercken oder Gemeine verſiegeln, und bis auf der viſitatoren Zukunfft wohl verwahret hinterlegen ſollen, damit ihnen gebührlicher Beſcheid davon gegeben werden könne. In *Guelpherbytana P. I. c.* 21. generatim ſancitum: Ihre Rechnung ſollen ſie mit Schluß eines jeden Jahres ſchlieſſen, und darauf bey Vermeidung 5. Thlr. Straf ihren vorgeſetzten O-

Conſenſus eccleſiarum proteſtantium.

 bern

dern innerhalb Monaths-Friſt einſchicken. Ceterum quæ alias in rationibus reddendis obſeruanda ſint iura, hic intacta relinquo, quippe quæ in hac doctrina a iure communi non recedunt.

TITVLVS XXXVII.
DE
CAPELLIS MONACHORVM ET ALIORVM RELIGIOSORVM.

§. I.

Tenor huius tituli.

POtiora, quæ de *rebus monaſticis* pro ratione inſtituti tradi debuere, abſoluta ſunt. Vnicum adhuc huius tractationis ſupereſt caput de *capellis monachorum* ſeu eccleſiis & *oratoriis*, quæ in monaſteriis aliisque domibus religioſis exſtrui ſolent. Habent hæc ſacella ſua iura peculiaria, & ab aliis eccleſiis, maxime *parochialibus*, magnopere differunt, ſpeciatim enumeranda. Præterea non tantum in his ædibus, quas commemoraui, *capellæ* fuerunt: exſtructæ ſunt etiam in agris, caſtellis, villis, cœmeteriis, palatiis, ædibus priuatis, imo ipſis in *eccleſiis cathedralibus*, vnde de his variis *capellarum* ſpeciebus agendum.

Significatio capellæ varia & obſcura.

§. II. CAPELLAE ſignificatus varius eſt, vt ex gloſſariis SPEELMANNI & CANGII aliisque gloſſographis liquet. Equidem ANTON. MATTHAEI *ad Anonym. de reb. Vltraiect. p.* 117. capellas ait, *olim fuiſſe ædes ſacras, quas in prædiis ſuis viri illuſtres habebant, vbi ſacris operabantur, faciente hæc & miniſtrante iis proprio ſacerdote, capellano ob id dicto.* Nec negari poteſt, hunc ſignificatum eſſe primarium, & eo ſenſu quoque monachis *capellas* tribui, aliisque domus religioſas inhabitantibus. Sed vix differentia ſpecifica ab eccleſiis *parochialibus* inde capi poteſt, ne dicam, ſolis viris illuſtribus capellas non fuiſſe proprias. Videlicet id ex antiquitatibus liquet, *capellas*

llas primitus *oratoria* dicta fuiſſe, quibus etiam inſtructa erant monaſteria, adeoque, quæ olim inter hæc & *eccleſias publicas* diuerſitas fuit, illa etiam *capellis* tribuenda, & inde harum conceptus formandus. Neceſſe proinde erit, tum de ipſa *capellarum* appellatione quædam adferre, tum *oratoriorum* propria perſcrutari iura, a quibus poſſit progreſſus fieri ad iura *capellarum monachorum*, quæ ſpeciatim hic tradenda ſunt.

§. III. *Capellæ* etymologia in ſenſu, quo hic occurrit, ambigua & variis ſubiecta eſt opinionibus. Eam a *cappa*, vocabulo Francis proprio, deriuandam eſſe plerique aſſerunt, vt DV SAVSSAY in *panoplia ſacerd, P. I. lib.* 7. *c.* I. SPEELMANNVS & CANGIVS *in gloſſar. hac voce*, HOSPINIANVS *de orig. templ. lib.* 3. *c.* 2. Aſt vero, quo factum conſilio, vt *ſacellis* & *oratoriis priuatis* hæc appellatio adſcripta aſſignataue fuerit, non adeo liquet. Quæ de *cappa Martini* episcopi Turonenſis vulgo adferri ſolent, ab HOSPINIANO congeſta ſunt, nec tædioſe repetam, cum, meo iudicio, rem non explicent, ſed implicent. Vocem *Cap* eſſe origine Celticam notauit LEIBNITIVS *in collect. etymol. P. II. p.* 102. certumque eſt, idem ſignificare quod *tegumentum capitis*, *pileus*, Gallis *chapeau*, quemadmodum etiam *capellus* hoc ſenſu accipitur, notantibus HENSCHENIO & PAPEBROCHIO *in actis ſanctor. ad* 20. *Martii p.* 157. *& p.* 161. *lit. e.* Generalius *tegumentum corporis* ſignificat, vt notat SPEELMANNVS, quo ſignificatu adhuc hodie Germani in variis prouinciis vtuntur. Sic variæ *cappæ* ſpecies, monaſtica, laica, clericalis &c. hoc ſenſu occurrunt, de quibus agit DV SAVSSAY *cit. l. c.* 2. Inde *capella* in diminutiuo dicta quaſi *breuior cappa*, obſeruante CANGIO *voce capella*, ſeu *breuius* aliquod *tegumentum*, quo corpus vel caput tegitur.

Deriuatio eius ambigua.

§. IV. Videtur vero ſenſu vulgari hæc vox tracta fuiſſe ad alia *tegumenta* & *inuolucra*, quibus res pretii alicuius aſſeruantur & teguntur, & inde non mirandum, etiam *conditoria*, quibus *reliquiæ martyrum* & alia *cimelia ſacra* cum veſtibus, imo toto denique apparatu miſſatico aſſeruata fuere, *cappas* & *capellas* dicta fuiſſe, notante SPEELMANNO *in gloſſ. hac voce*, quod hoc tegumento aſſeruarentur res ad ſacrum vſum deſtinatæ, atque miraculis refertæ, ſedula cura aſſeruandæ & tegendæ, ne quouis aſpectu facile vileſcerent. Nec capella S. MARTINI meo iudicio in formula MARCVLFI *lib. I. form.* 38. aliud eſt, quam *conditorium*, *quo reliquiæ huius ſancti aſſeruabantur*, ſuper quibus iuramenta præſtabant; non vero breuior cappa ſeu veſtimentum huius viri, vt opinatur

Ad quæuis conditoria hæc vox tracta.

CAN-

CANGIVS *hac voce*. Vix enim probabile eſt, hanc cappam tamdiu a ſeruatam fuiſſe, cum maior veneratio ipſis reliquiis huius ſancti ineſſet, quam nudæ eius cappæ. Quicquid vero huius rei ſit, adhuc tamen haud eſt euictum probatumque, ab hac *cappa* MARTINI *capellas* dictas fuiſſe, nec neceſſe eſt, vt ab hac occaſione *remotiſſima* originem rei trahamus, cum *proximior* veroſimiliorque in promtu ſit, a *cappa* vel *capella*, quatenus *tegumentum* quoddam generaliter denotat, deducta.

Peregrinantes in conditorio quodam reliquias SS. & cimelia ſacra aſſeruabant, quod capella dicebatur.

§. V. Videlicet moris erat peregrinantibus, reliquias ſanctorum ſecum ferre, ad vſum ſacrum, qui ſine illis ex praxi eccleſiæ illius temporis, quæ etiam adhuc continuatur in Romana eccleſia, peragi & rite celebrari non poterat. Repoſitorium, in quo reliquiæ & vaſa ſacra in vſum ſacrorum priuatorum comparata, aſſeruabantur, *capellæ* nomine veniebat, quod eſſet tegumentum & conditorium reliquiarum. EKKEHARD. iunior *in caſ. S. Gall. c.* I. apud GOLDAST. *tom. I. rerum Allem. p.* 15. huius capellæ mentionem facit: *diſpoſuit igitur adhuc viuens, ad titulum S. Petri, cui iam ibat, qui eſt in cimiterio S. Galli, capellam, qua itinerans vtebatur, cum reliquiis & libris & omnibus vtenſilibus ſacris, in quo & corpus illius cum omni honore humatum eſt.* Apud MATTHAEVM Pariſienſem *ad ann.* 1242. *p.* 525. hæc occurrunt; *In hac fuga amiſit dominus rex Angliæ capellam ſuam*, i. e. *omnia ornamenta ſacerdotalia precioſiſſima, & multa alia, quæ longum eſſet enarrare, præter reliquias.* Illuſtrior adhuc locus occurrit in charta PHILIPPI, Flandriæ comitis, *de anno* 1191. apud EDMVNDVM MARTENE & DVRANDVM *P. I. theſ. anecdot.* vbi fecit donationem de *capella ſua, quam*, ait, *mecum defero in itinere Hieroſolymitano.* Addit: *ad quam capellam pertinent duo candelabra argentea, duæ pelues argenteæ, quatuor ampullæ argenteæ, calices duo, vnus aureus, alter argenteus, fiſtula argentea* (addit MARTENE *in not. ad communionem, quæ olim fiebat ſub vtraque*) *caſulæ duæ & duplicia indumenta, thuribulum argenteum, & ornamenta altaris, altaria portatilia duo & cruces tres, philacterium paruum, cum quo pax defertur.* In diplomate *de anno* 1231. apud GEWOLDVM in *addit. ad* HVND. *metrop. Saliſb. tom. II. p. m.* 17. *edit. nouiſſ. capellani* officium inter ea collocatur, quod *capellaniæ* ducis *vtenſilia conſeruare debeat*, quæ vtenſilia in *capella* ſeu *conditorio aſſeruabantur.* Et hanc appellationem iam vſitatam fuiſſe ante Carolingorum tempora, euincit formula MARCVLFI iam adducta, ad quam HIERONYMVS BIGNONIVS apud BALVZ. *tom. II. capit. p.*

925.

925. hæc notat: *Capellam pro capſa dici, in qua martyrum oſſa conderentur, vel hic locus euincit. Nam & ſuper capſam iurare lex Alaman. h. t. 6. dicit. Sic etiam accipitur in formulis incerti auctoris c.* 3. EVODIVS *de miraculis S. Stephani lib. I. capella argentea, in qua erat reliquiarum portio. Reliquias igitur S. Martini in palatio aſſeruatas innuit hæc formula.* In *breuiario diuiſionis theſaurorum* CAROLI M. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 489. de capella non diuidenda hæc habentur: *capellam, i. e. eccleſiaſticum miniſterium tam id, quod ipſe fecit atque congregauit, quam quod ad eum ex paterna hereditate peruenit, & integrum eſſet, neque vlla diuiſione ſcinderetur, ordinauit.*

§. VI. Breuiter: *conditorium* & *repoſitorium*, quo ſacra hæc cimelia cum reliquiis aſſeruata ſunt, *capellæ* apellationem habuit. Videtur autem mox in morem tranſiiſſe, vt *peculiaris ædicula* aſſeruandis his capellis deſtinata fuerit, maxime, quæ in priuato erant patrimonio; illuſtriores enim eiusmodi capellas habuiſſe, in itinere ſecum duxiſſe, easque inprimis in *expeditionem bellicam* & *vltramarinam* abeuntibus inſeruiiſſe, dictum eſt. Redeuntes ſolebant has *capellas* ſacras oratoriis vel ædiculis includere, quo ipſo factum, vt *oratoria* talia nomen *capellæ* acceperint, quaſi *capellæ* hoſpitium, & tandem quæuis *oratoria*, in quibus cultus miſſaticus haberi poteſt, *capellæ* fuerint dicta, cum absque *reliquiis ſanctorum* & *apparatu miſſatico* cultus hic peragi minime poſſet, adeoque potentiores capellas ſuas, domeſticis ſacris inſeruientes, oratoriis priuatis, in caſtris exſtructis, includerent.

Hæc conditoria quandoque in ædiculis aſſeruabantur ſacris.

Inde oratoria capellæ nomen induere.

§. VII. Hae ratione fontem aperui, vnde iura *capellarum* propria haurienda ſint, non aliunde ſcilicet, quam ex ſcitis eccleſiaſticis circa *oratoria* conſtitutis. Hæc in eo ab *eccleſiis publicis* diſtinguuntur, quod ſint eccleſiæ minores, vſibus ſacris *extraordinariis* & priuatis inſeruientes; *eccleſiæ* autem publicæ omnibus pateant, ſacris publice peragendis deſtinatæ, vt notat MABILLON. *in annal. Benedict. ad ann.* 586. *lib. VII. c.* 38. *in f.* Antequam religio chriſtiana in plenam eſſet libertatem reſtituta, differentia hæc ignota erat. In quocunque loco chriſtiani *ſacrorum cauſa* conueniebant, ibi *eccleſia:* ſi ſub perſecutionibus libertate quadam gaudebant, peculiaria quidem loca, boni *ordinis cauſa*, ſacris ſuis deſtinare ſolebant, quæ tamen non formam *templorum publicorum*, ſed magis *oratoriorum priuatorum* habebant. Reſtituta libertate paſſim *templa* condita, *eccleſiæ publicæ* conſtitutæ, & *oratoria* quoque *priuata* in vſus *extraordinarios* vel priuatos exſtructa. In illis publici con-

Inde iura capellarum haurienda ex legibus oratoriis datis.

Olim oratoria ab eccleſiis non differebant,

ſed tunc demum, vbi templa condita.

ventus, ſtatis temporibus, fiebant, h. e. ſacra publica, communia, conſueta: hæc vel priuatis quorundam ſacris vacabant, vel alias in peculiarem vſum applicabantur.

Oratoria ſub ſepulchris martyrum exſtructa,

§. VIII. *Martyrum ſepulchra* in magno apud omnes erant pretio. Iam olim chriſtiani in *die martyrii* ſolennes conuentus circa illa agere ſueuerunt, imo in more poſitum fuerat, circa illa preces fundere. Hac de cauſa factum, vt *oratoria* ſeu ædiculæ minores ſub ſepulchris his conderentur precum gratia aliorumque ſacrorum, quæ quandoque in his peragebantur. Contemtui quidem hæc ſacra *extraordinaria* habebant, & ſolis eccleſiis publicis, ſacris *ordinariis* deſtinatis, vtendum eſſe conſtituebant, quod reprobauit *concilium Gangrenſe c. vlt. ſi quis ſuperbo affectu vtens, & abhorrens conuentus martyrum & ſacra, quæ in eis celebrantur & eorum memorias, anathema ſit.* In *concil Carthag. V.* anno 401. itidem fit mentio eiusmodi *oratoriorum*, ſimulque *abuſum* quendam ſupprimit: *placuit, vt altaria, quæ paſſim per agros aut vias, tanquam memoriæ martyrum conſtituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiæ martyrum conditæ probantur, ab epiſcopis, qui eisdem locis præſunt, ſi fieri poteſt, euertantur.* Ad inanes rumores ſæpe talia oratoria in memoriam alicuius martyris hinc inde in viis & agris exſtruebantur, & cultus quidam eis dicabatur, quod non ferendum eſſe cenſebant patres, ſi non liquido conſtaret, ibi martyrem ſepultum eſſe. Atque hæc ſacra quidem erant *extraordinaria*, non *conſueta*, vt illa, quæ in *eccleſiis publicis* ſtatis temporibus per liturgias fiebant.

non ſine abuſu.

Potentiores in caſtris ſuis oratoria exſtruebant priuata,

§. IX. Præterea vero potentiores in caſtellis & agris, in vſus ſuos priuatos ſuorumque, paſſim exſtruebant *oratoria*, idque etiam patrum crebra admonitione & approbatione. CHRYSOSTOMVS ſuo tempore auctor ſuaſorque potentioribus fuit, vt pro ſe ſuisque talia oratoria exſtruerent. Sic enim *homil.* 18. *in acta: oro ac ſupplico, & gratiam peto, imo & legem pono, vt nullus, qui habet villam, appareat carere eccleſia. Ne mihi dixeris, prope eſt, in vicinia eſt, magnus eſt ſumtus, non magnum commodum: ſi quid habes, inſumendum in pauperes, illuc inſumes melius quam ibi.* In ciuitatibus eccleſiæ publicæ præſto erant, nec in illis *oratoriorum* vlla neceſſitas: illæ deficiebant vt plurimum in agris, ruſticisque impoſita neceſſitas, ad ciuitates ſacrorum cauſa tranſire; inde patres adhortabantur ditiores, villis inſtructos, vt *oratorium* quoddam exſtruerent.

imo & in ciuitatibus.

§. X. Non deerant tamen, qui etiam in *ciuitatibus* tandem ſibi *oratoria* in ædibus ſuis conſtruerent, quamuis hæc *ſacra priuata* inuiſa eſſent.

eſſent. Multis de cauſis id non promiſcue concedendum ſingulis arbitrabantur imperatores, tum ne *ſacra publica* contemtui haberentur vileſcerentque; tum etiam ne hæreticis, quos eliminandos cenſebant, anſa præberetur, in *priuatis oratoriis* ſacris vacare. IVSTINIANVS inprimis *in nou.* 58. reſtrinxit hanc licentiam exſtruendorum oratoriorum. *Et veteribus legibus*, ait, *ſancitum eſt, vt nemini plane liceat domi ſanctiſſima* (miſſam) *celebrare, ſed vt publice ſacra & DEI cultum peragi ſinat* (*ſecundum ſanctiones, quæ hac de re ſacris actis traditæ ſunt*) *& nos quoque in præſentiarum hanc legem ferimus, quam firmiſſime valere volumus. Omnibus enim magnæ huius ciuitatis, quin & totius noſtræ ditionis incolis interdicimus, in domibus ſuis oratoria habere, & in illis ſacra myſteria celebrare, ibique ea fieri, quæ a catholica & apoſtolica doctrina abhorrent.* Cultum miſſaticum ergo potiſſimum in iis habendum eſſe vetat, in quo primaria cultus diuini pars eo tempore & poſthac poſita fuit: ceteros deuotionis actus in *priuatis oratoriis* exercere ſuo modo permittit his verbis: *Sed ſi quidam ſacras domus in ædibus ſuis ſe omnino putant habere debere, in illis ad preces ſolum, & quidquam aliud eorum, quæ ad diuinum miniſterium pertinent, agatur, permittimus. Neque enim inuidendum illis eſt, ſi domus aliquas præter illas habere, in iisque tanquam ſacris orare, ab aliis vero omnibus* (ſacris ſcilicet ſeu actibus religionis) *abſtinere velint.* Mox tamen hanc ſubiicit limitationem, ſub qua etiam in *priuatis oratoriis* diuina celebrare myſteria permiſit: *niſi tamen quosdam clericos ad illas inuitare velint*, cum conſenſu episcopi; quo caſu etiam liturgia in vniuerſum ibi haberi poteſt, quatenus ad hoc ſpeciatim ab *epiſcopo* deputati fuerint. In compendio hanc legem retulit GRATIANVS in *c.* 33. *de conſecr. D.* 1. qui non tam ex *concilio Aurelianenſi*, vt BVRCHARDVS & IVO cenſuere, ſed ex *cit. nou.* deſumtus eſt. Denique & in *ſynodo Trullana c.* 31. apud EVNDEM *c.* 34. *de conſecr. D.* 1. eadem ſententia firmata eſt: *clericos, qui miniſtrant, vel baptizant in oratoriis, quæ intra domus ſunt, cum conſenſu epiſcopi loci hoc facere præcipimus. Si quis vero hoc non obſeruauerit, deponatur.* Quocirca *oratoriorum* ſeu *capellarum* erectio in ædibus *ciuitatum* non eſt *abſolute* prohibita: id tantum ex ſuggeſtione patrum interdictum, ne ſacramenta ibidem adminiſtrarentur, & in vniuerſum *cultus diuinus* haberetur, niſi conſentiente episcopo, quem tamen parcius ſuum conſenſum interpoſuiſſe probabile eſt, ne *ſacra publica* in eccleſiis vileſcerent, ſi cuilibet potentiorum ditiorumque cultum priuatum ſibi eligere, integrum fuiſſet.

Quæ tamen non æque permiſſa in oriente.

Leo poſtea hæc liberius permiſit.

§. XI. Hiſce tamen non obſtantibus pruritus in *oratoriis* exſtruendis adeo pleroſque in oriente occupauerat, vt etiam mediocris fortunæ ciues ea ſibi paraſſent. Indicat id LEO imperator, nec improbat, in *nou.* 4. aiens: *Siquidem cum diuina gratia in omnibus fere omnium non modo potentiorum, ſed etiam tenuiorum domibus ſacraria* (εὐκτήρια) *DEO erecta ſint.* Explicat ibidem LEO philoſophus mentem legum anteriorum imperatorum, & *placuit*, ait, *veteribus*, *vt quæ ſacrificia & communiones in priuatis ædibus fiunt*, *ab illis ſacerdotibus*, *qui ad generales eccleſias pertinent*, *ſolis celebrentur.* Epiſcopi enim erat, clericos eccleſiæ cathedralis ad *oratoria* delegare ſacrorum cauſa; non vero permiſſum ſingulis, 1) ſuis præficere oratoriis presbyteros, ſuo ſumtu alendos; 2) nec aliis parochialibus eccleſiis præfectis integrum erat officium ſacrum ibidem peragere. LEO multa in *cit. nou.* 4. & 15. innouauit, conſtituitque, vt ſacerdotes non tantum eccleſiæ generalis ſeu cathedralis, ſed etiam aliarum eccleſiarum parochialium ab his, qui *oratoria* poſſident, aduocari poſſint, pro cultu diuino in iis celebrando, idque ſine *ſpeciali epiſcopi* permiſſione, quæ olim neceſſaria erat.

Rationes huius libertatis exſtruendi oratoria.

§. XII. Hoc ipſo derogatum eſt nouellæ 59. & 131. *c.* 8. ſimulque in *nou. Leonis* 15. noua extenſio facta, vt etiam præter ſacrificia *baptismus* in priuatis oratoriis peragi poſſet, ex hac ratione, *quod nunc diuina gratia omnes peruerſæ opiniones eſſent profligatæ*, & ſic nullum hæreſeos propagandæ periculum ex priuatis oratoriis amplius immineret. Non immorabor huic rationi, quæ magis *prætextum coloremque*, quam *adæquatam cauſam* conſtituere videtur. Nunquam gliſcentes hæreſes quieuerunt, maxime in *oriente*, tot opinionum varietate ſciſſa: veritati magis conſentaneum eſt, vt adſeramus, LEONEM libertati ſacrorum magnopere fauiſſe, & *monopolio ſacro* dicam ſcripſiſſe. Neutiquam ergo mirandum, THEOPHILVM *in paraphraſi inſtit. lib.* 2. *tit.* 1. §. 8. rebus ſacris præter eccleſias etiam annumeraſſe τὰ μαρτυρεῖα *ſacella martyrum*, καὶ τὰ εὐκτήρια *oratoria.* Vixit ſcripſitque THEOPHILVS poſt LEONIS tempora, quod vel inde liquet, quia nonnulla ex *Baſilicis* ſua fecit, & quia in oriente *oratoria* conſecratione initianda erant ſolenni, vt ſacerdotes rem diuinam in iis facere poſſent, rebus quoque ſacris cum *ſacellis martyrum* annumeranda erant, æque vt eccleſiæ publicæ, in quibus cultus ſacer *ordinarius* & *publicus* peragebatur.

§. XIII.

§. XIII. Pariter magnates in *occidente* oratoria ſua priuata in ædibus, caſtris, ſeu caſtellis habebant, miſſarum ſolennium agendarum gratia, quod ex variis GREGORII M. teſtimoniis probatum dedit THOMASSIN. *P. I. de vet. & nou. eccleſ. diſcipl. lib. II. cap.* 93. §. 7. *ſeqq.* In hiſce *oratoriis*, in agris & villis exſtructis, *extraordinaria ſacra* fiebant, ceu docet *concil. Agath. de anno* 506. *c.* 21. vbi *oratoria hæc a parochiis* hoc modo diſcernuntur, quod in his *legitimus & ordinarius conuentus* fiat, non item in illis, in quibus tantum in quibusdam feſtiuitatibus conceſſum erat, *vt ibi miſſas tenerent propter fatigationem familiæ*. Hac de cauſa in *concilio Epaonenſi anno* 517. celebrato *c.* 25. ſancitum, *ne ſanctorum reliquiæ in oratoriis villaribus ponerentur, niſi forſitan clericos cuiuscunque parochiæ vicinos eſſe contingat, qui ſacris cineribus pſallendi frequentia famulentur. Quodſi illi defuerint, non ante proprii ordinentur, quam eis competens victus & veſtitus ſubſtantia deputetur.* Si cultui *ordinario* oratoria inſeruiiſſent, prohibitio hæc ceſſare debuiſſet. Nec ſufficiebat aliquis aut rarior cultus: pſallendum erat frequentiſſime *cineribus ſacris*, adeoque aut vicini presbyteri ibidem rem diuinam frequenter facere, aut proprium ſacerdotem oratorio præficere debuerunt, qui *cineribus ſacris* cultum exhiberet. Ita declinata iam erat res in eccleſia, vt in cultu diuino primaria ratio *cinerum ſacrorum* haberetur, vt crederes, magis his, quam DEO, eum fieri. Poſtquam vero magnates *capellas* ſuas priuatas *oratoriis* incluſerunt, ſacerdotes peculiares, dotatos, illis præficere debuere, qui quotidie *miſſam* vel *liturgiam* ibi celebrarent, prout vſus *miſſarum priuatarum* poſtulabat.

Vſus oratoriorum in occidente in villis, in quibus ſacra extraordinaria fiebant, quibus presbyteri tandem præpoſiti.

§. XIV. Nec tantum per *concilia*, ſed etiam per *leges antiquas* oratoriis, quæ iam paſſim *capellæ* ob rationem ſupra allatam vocantur, iura ſingularia ſunt data. In eo tamen differentia fuiſſe videtur, quod eſſent oratoria ſine *capellis*, h. e. ſine reliquiis ſanctorum aliisque ſacris vaſis ornamentisque; alia vero his inſtructa, quæ *capellæ* nuncupatæ videntur. Illorum vſus frequentiſſimus teſte ODONE abbate Glannafolienſi & Foſſatenſi, qui ſeculo IX. floruit, & *hiſtoriam translationis S. Mauri* compoſuit, relatam a MABILLONIO *in actis Benedict. ſect. IV. P. II. p.* 156. Refert *c.* 2. Reginonem comitem in domo ſua, quæ *Boſcus* vocabatur, oratoriolum compendioſe conſtructum, *vt nobilioribus mos eſt*, habuiſſe, in quo & matutini hymni recitabantur & pſalmi & preces chriſtianæ. Talia facilius ſingulis concedi poterant, ad vſum *domeſticæ devotionis*, quam ea, in quibus *liturgia omnis* explicaretur, id quod ſine *reliquiis ſanctorum* fieri non potuit. Cum vero id nonnunquam magna-

Quædam tamen erant ſine capellis, ad vſum domeſticæ devotionis,

non ad miſſam celebrandam.

tes tentarent, in capitularibus id interdictum apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 650. 905. 1171. 1279. *Qui in domo ſua oratorium habuerit, orare ibidem poteſt. Miſſas tamen in eo celebrare non audeat, nec agere cuiquam permittat ſine permiſſu & dedicatione epiſcopi illius loci. Quodſi fecerit, domus illius fiſci viribus addicatur. Comes vero, qui hoc cognouit, & non prohibuit, publica pœnitentia multetur vel honore priuetur.* Preces quidem cum hymnis fundi poterant in loco non-conſecrato, haud vero *miſſa* celebrari: hæc *dedicationem loci* poſtulabat, nec ſine reliquiis ſanctorum peragi poterat, nec ſine auctoritate epiſcopi.

Quædam cum capellis & conſecratione,

& dote certa,

§. XV. Parcius *oratoria conſecrata*, quæ *capellæ* nuncupatæ, habebant, ad quorum exſtructionem *conſenſum epiſcoporum* deſiderabant, quem ægre & non ſine difficultate interponebant, ne cultus *ordinarius* & *publicus* cum clero eidem adſcripto in *ciuitatibus* detrimentum caperet. Si *extra ordinem* hæc gratia potentioribus indulgebatur, *dos* erat eidem conſtituenda, vnde *ſacerdos* ſuſtentari poſſet. In *capit. de anno* 830. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 401. *c.* 21. hac de re ita cautum: *Vt qui oratorium conſecratum habet vel habere voluerit, per conſilium epiſcopi de ſuis propriis rebus ibidem largiatur, vt propterea illi vici canonici non ſint neglecti.*

vt in palatiis regum,

quibus capellani præfecti,

§. XVI. Regibus facilius hæc indulta fuit gratia, vt oratoria in ſuis palatiis *conſecrata* haberent, quippe quibus erant ſuæ *capellæ*, quas reduces ex bello vel itinere oratoriis includere ſolebant. Præficiebant his proprios ſacerdotes ſeu *presbyteros capellanos*, vt vocantur in capitularibus apud BALVZ. *tom. I. p.* 824. inde dictos, quod *capellæ* regiæ, quæ in bello vel itinere regem comitabatur, eſſent præfecti. Diſerte *lib. VII. cap.* 123. apud BALVZ. *tom. I. capit.* 1049. clericis prohibetur in hoſtem pergere, *niſi illi tantummodo, qui propter diuinum miniſterium, miſſarum ſcilicet ſolennia adimplenda, & ſanctorum patrocinia portanda ad hoc electi ſunt, i. e. vnum vel duos epiſcopos cum* CAPELLANIS PRESBYTERIS *princeps ſecum habeat.* Dicebantur etiam in *capella regis habitare, capit. Carol. M. de anno* 794. *c.* 36. apud EVNDEM *cit. l. p.* 268. quod indicium præbet, has capellas in *palatiis regum* fuiſſe ampliſſimas, vt etiam *capellani* circa eas habitare & commorari poſſent. Eodem ſenſu dicti ſunt *de capella regis eſſe* in *capit. de villis de anno* 800. apud EVNDEM *cit. l. p.* 333. *c.* 6. qui a ceteris presbyteris clericisque in eo differebant, quod parochiam certam non haberent, nec beneficium *curatum*, vt loquuntur, ſed *ſimplex*,

nul-

nullam adeo animarum curam annexam habens. Proinde quoque non æquum iudicabatur, vt decimæ eccleſiis ordinariis ſeu parochis deſtinatæ ſubtraherentur, & *capellis* ſeu *nouis oratoriis* attribuerentur; *c.* 43. *C.* 16. *qu.* I. *lib. II. capitul.* 39. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 748. multo minus vt *oblationes*, in *capellis* pendente miſſa factas, capellani ſibi attribuerent, quod parochis hæ cum decimis eſſent aſſignatæ in victum & ſuſtentationem, *c.* 43. *C.* 16. *q.* I. quamuis *iure recentiori* id varie immutatum fuerit, numero capellarum admodum aucto, prout declarat ESPEN. *P. II. iur. eccleſ. tit.* 33. *c.* 10. §. 10. *ſqq.*

ſine decimis & oblationibus.

§. XVII. Cum vero plura eſſent *palatia* regum Francorum, adeo vt ſingulæ prouinciæ his eſſent inſtructæ, de quibus videndi SCHILTERVS *tom. I. iur. publ. lib. IV. tit.* 4. §. 2. THOMAS REINESIVS *de palat. Lateran. p.* II. *ſq.* capellarum quoque *palatinarum* & *dominicarum* non minimus erat numerus, quas *iure ſuo* reges in palatiis ſuis exſtruebant. Non tamen ſine inuidia & dolore episcoporum. Regum veſtigia proceres vtplurimum premebant, rati id honori ſuo cedere, ſi præ plebe eminerent, ſinguli que ſuos *domeſticos ſacerdotes* ſeu *capellanos* haberent. Non rectius hanc ſitim reſtingui poſſe cenſebant episcopi, quam ſi ipſimet reges iure ſuo parcius vterentur. Auctores ergo regi fuerunt, vt ſacra illa domeſtica & priuata, quibus aulici, relictis eccleſiis ordinariis, intererant, in capellis palatinis coërceret reſtringeretque. Indixerat LVDOVICVS pius *concilium Pariſienſe VI.* anno 829. pro corrigendis moribus & emendandis defectibus celebrandum. In hoc patres *lib. III. c.* 19. hæc conſtituere: *De presbyteris & capellis palatinis contra canonicam auctoritatem & eccleſiaſticam boneſtatem, inconſulte habitis, veſtram monemus ſolertiam* (regem intelligunt) *vt a veſtra poteſtate inhibeantur, quoniam propter hoc & honor eccleſiaſticus vilior efficitur, & veſtri proceres & palatini miniſtri in diebus ſolennibus, ſicut decet, vobiscum ad miſſarum celebrationes non procedunt.* Vid. HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 1357. Neque enim reges credebantur a *lege parochiali* excepti. Metropolitanus ſe ordinarium regis ſacerdotem & quaſi parochum profitebatur, vt adhuc ex more antiquo ediſſerit MENOCHIVS *conſ.* 389. *n.* 30. aiens: *rex Francorum, etiamſi aſſidue vagetur, & nunquam Pariſiis moretur; quia tamen in metropolitana ciuitate præcipuum habitaculum habere præſumitur, eius ciuitatis archiepiſcopo tanquam proprio ſacerdoti ſubiicitur.* Rex & regina Angliæ *ſpeciales & domeſtici parochiani archiepiſcopi Contuarienſis* dicuntur EADMERO *lib. VI. biſtor. pr.*

Plures erant capellæ regiæ, prout palatia plura erant, ſed harum capellarum vſus reſtrictus, quia nec reges a parochiis exemti.

Cum

Cum itaque reges ſacra hæc publica fere negligerent, *domeſticis* contenti, & ad horum exemplum magnates componerentur, hunc defectum abolendum eſſe credidere. Annuit deſiderio epiſcoporum LVDOVICVS pius edixitque *lib. V. capit.* 324. apud BALVZ. *tom. I. cap. p.* 896. *placuit nobis, vt ſicut ab epiſcopis & reliquis ſacerdotibus ac DEI ſeruis admoniti fuimus, nec capellæ in palatio noſtro vel alibi abſque illa noſtra ſine permiſſu vel iuſſu epiſcopi, in cuius eſt parochia, fiant.*

Nihilominus & proceres oratoria priuata habuere.

§. XVIII. Sine dubio huic concilio interfuit AGOBARDVS, Lugdunenſis archiepiſcopus, anno 813. ad hanc ſedem admotus, qui in libro *de priuil. & iure ſacerdot.* §. 9. *p.* 134. *ex edit. Baluz.* abuſum inſignem, circa *domeſtica ſacra* paſſim commiſſum, notat. Præmittit varia teſtimonia ex ſacris de dignitate ſacerdotii & his ſubiicit ſequentia, morem iſtius æui corruptum repræſentantia: *Hæc pauca veteris ac noui teſtamenti collegimus teſtimonia, in quibus quaſi in ſpeculo contueri valeamus fœditatem noſtri temporis omni lacrymarum fonte plorandam, quando increbuit conſuetudo impia, vt pene nullus inueniatur anhelans & quantumcunque proficiens ad honores & gloriam temporalem, qui non* DOMESTICVM *habeat* SACERDOTEM, *non cui obediat, ſed a quo inceſſanter exigat licentiam ſimul atque inlicitam obedientiam non ſolum in diuinis officiis, verum etiam in humanis; ita vt plerique inueniantur, qui aut ad menſas miniſtrent, aut ſaccata vina miſceant, aut canes ducant, aut caballos, quibus feminæ ſedent, regant, aut agellos prouideant. Et quia tales, de quibus hæc dicimus, bonos ſacerdotes in domibus ſuis habere non poſſunt, (nam quis eſſet bonus clericus, qui cum talibus hominibus dehoneſtari nomen & vitam ſuam ferret?) non curant omnino, quales clerici illi ſint, quanta ignorantia cæci, quantis criminibus inuoluti; tantum vt habeant presbyteros proprios, quorum occaſione deſerant eccleſias ſeniores & officia publica. Quod autem non habeant eos propter religionis honorem, apparet ex hoc, quod non habent eos in honore. Vnde & contumelioſe eos nominantes, quando volunt illos ordinari presbyteros, rogant nos aut iubent dicentes: habeo vnum clericionem, quem mihi nutriui de ſeruis meis propriis aut beneficialibus ſiue pagenſibus; aut obtinui ab illo vel illo homine ſiue de illo vel illo pago: volo, vt ordines eum mihi presbyterum: Cumque factum fuerit, putant ex hoc, quod maioris ordinis ſacerdotes non eis ſint neceſſarii, & derelinquunt frequenter publica officia & prædicamenta &c.*

Quibus domeſticos ſacerdotes præponebant,

eosque ad viliora officia adhibebant.

A procerum nutu hi dependebant,

§. XIX. Varia ſuppeditat hic locus notatu digniſſima, ad exornandam iuriſprudentiam eccleſiaſticam antiquam facientia. 1) Ete-

Etenim miniſtri, oratoriis præpoſiti, a magnatum nutu prorſus dependebant: quilibet enim, eiusmodi ſacello inſtructus, *ſacerdotem domeſticum* ſibi eligebat, nominabat, conſtituebat, ſola ordinatione epiſcopo relicta, cui offerebatur, tum vt eum *examinaret*, tum vt *ordinaret;* neque enim ſine *ordinatione* rem diuinam facere poterat. Quia vero id ſæpe epiſcopi recuſabant, horum *ſacerdotum domeſticorum* pertæſi, indeque non raro odia & contentiones inter clericos & laicos oriebantur; *concilium Pariſienſe VI.* antea laudatum, *lib. I. c.* 22. apud HARDVINVM *tom. IV. p.* 1312. *anno* 829. hac de re ita cenſuit: *de* CLERICIS *vero* LAICORVM, *vnde nonnulli eorum conqueri videntur, eo quod quidam epiſcopi ad eorum preces nolint in eccleſiis ſuis eos, cum vtiles ſint, ordinare, viſum nobis fuit, vt in vtrisque partibus pax & concordia ſeruetur, & cum caritate & ratione vtiles & idonei eligantur. Et ſi laicus idoneum vtilemque clericum obtulerit, nulla qualibet occaſione ab epiſcopo ſine certa ratione repellatur: & ſi reiiciendus eſt, diligens examinatio & euidens ratio, ne ſcandalum generetur, manifeſtum faciat.* Admodum proſpexit hic canon laicorum iuri libertatique, vnde effectum eſt, vt *capitularibus* quoque *lib. V. cap.* 330. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 895. inſereretur. Notanter in eo canone domeſtici hi ſacerdotes vocantur *clerici laicorum*, ideo quod his inſeruirent, in eorum miniſterio eſſent, & ſorte ceterorum *officialium* viuerent. AGOBARDVS id plenius declarat, nec reprobat: id tantum damnat reprehendendumque cenſet, quod adeo magnatum *miniſterio* addicti fuerint, vt quandoque ad *viliſſima ſeruitia* & *officia domeſtica*, cum dedecore *ſacerdotalis honoris*, ſimul adhibiti fuerint. Hos ergo more ceterorum *officialium* & *miniſterialium* alebat dominus: ipſos in ſuo comitatu habebat: eis in variis aliis negotiis peragendis vtebatur: eos pro lubitu etiam dimittebat: denique per eos *ſacra domeſtica* peragebantur in *oratoriis*.

Ab epiſcopo ordinandi, non reiiciendi.

§. XX. Hi ſacerdotes domeſtici (II) eiusmodi eccleſiis præficiebantur, quæ in iure & poteſtate erant laicorum. Erant enim *oratoria domeſtica* conſecrata quidem ab epiſcopo, in hoc tamen a ceteris eccleſiis *publicis* prorſus diſtincta, quod eſſent quodammodo *iuris priuati* & in *patrimonio* magnatum nobiliumque, quibus *iure* quodam *proprietatis* attribuebantur. In capitularibus aliisque eius temporis ſcitis ſemper fere hæ eccleſiæ ſiſtuntur, vt *nobilium patrimonium priuatum.* Apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 720. hoc capitulare, quod etiam *lib. V. cap.* 213. *p.* 865. repetitur, occurrit: *Si laici clericos probabilis vitæ & doctrinæ epiſcopis conſecrandos,* SVISQVE IN ECCLESIIS *conſtituendos*

Præficiebantur oratoriis domeſticis.

Quæ in patrimonio erant procerum.

obtulerint, nulla qualibet occaſione eos reiiciant. In verbis *concilii Pariſienſis VI.* adductis itidem eccleſiæ domeſticæ laicis ita attribuuntur, vt inde appareat, eas in eorum dominio fuiſſe. Apud EVNDEM *tom. II. capit. p.* 338. capitulare occurrit, contra eos directum, qui ſine conſenſu epiſcopi presbyteros *in eccleſiis ſuis* conſtituunt, vel de *eccleſiis ſuis* eiiciunt, h. e. quæ in eorum patrimonio erant.

Diuiſioni hereditariæ obnoxia.

§. XXI. Adeo autem *in patrimonio* eſſe cenſebantur, vt etiam in familiæ erciſcundæ iudicium inter coheredes venirent, de quibus capitulare occurrit apud EVNDEM *cit. l. c.* 34. Nouum *proprietatis* argumentum traditur in *cap.* 30. apud EVNDEM *cit. l. p.* 339. *Statutum eſt, vt ſi quis liber homo per conſenſum epiſcopi eccleſiam in ſua conſtruxerit proprietate, fontesque ab epiſcopo in ea fuerint conſecrati, ideo non perdat ſuam* PROPRIETATEM, *ſed ſi epiſcopus voluerit, officium ſacri baptiſinatis in ſuam eccleſiam transferat, ipſa vero eccleſia, a qua transfertur, in* CONSTRVCTORIS *maneat* IVRE. Similiter *in capit. reg. Franc.* apud EVNDEM *tom. II. p.* 257. *ſeq.* agitur *de eccleſiis imperatoris & imperatricis & comitum ac vaſallorum imperialium.*

Non vindicanda ab epiſcopis.

§. XXII. Notari hic quoque merentur HINCMARI *literæ canonicæ ad clerum & plebem eccleſiæ Laudunenſis* apud BALVZ. *tom. II. capit. p.* 622. *ſqq.* vbi inſtruit epiſcopum Laudunenſem variis monitis, & *c.* 6. de *his eccleſiis,* quæ *in proprietate nobilium* erant, hæc ei dat præcepta: *eccleſias quoque in proprietatibus liberorum hominum ac coheredum exiſtentes, vt ſuæ* (epiſcopi) *tradantur eccleſiæ, non debet cogere: ſed ſecundum ſynodalia & imperialia capitula, quæ regularia probat eſſe eccleſia, ſatagat, quatenus dotis immunitates, ſicut ceteræ eccleſiæ,* AVCTORITATE REGIS *habeant, & ipſæ ab eisdem liberis hominibus potiantur.* Attentaſſe quosdam epiſcopos, vt magnates ſuas eccleſias eis cederent, traderentque, inde liquet, qui eo forſan ducti principio, quod poſteros occœcauit, quod laici eccleſias in patrimonio & proprietate ſua habere non poſſent, quod potius in *iure ſacerdotum* eorumque poteſtate eſſe cenſerentur, id quod eo tempore adhuc improbat HINCMARVS: id tantum vrget, vt *dos* eiusmodi eccleſiarum immunitatem accipiat *auctoritate regis,* vnde dependebat, non ex *iure diuino,* quod poſtea creditum eſt.

Epiſcopis tamen ex multis cauſis inuiſa.

§. XXIII. Erant vero (III) hæc oratoria priuata ex duplici cauſa epiſcopis inuiſa, tum quod *eccleſiæ ordinariæ,* quæ & *maiores* vocantur, ab eis fere desererentur, tum quod presbyteros iis addictos fere

fere *epiſcoporum* ſubtraherent *iuriſdictioni*, ſibique prorſus vt *miniſtros ſuos* & *officiales* ſubiicerent. Prius ſatis declarant verba AGOBARDI adducta, quibus etiam conſonant *reſcriptum conſultationis epiſcoporum in ſynodo Ticinenſi anno* 855. *congregatorum*, relatum tum ab HARDVINO *tom. V. concil. p.* 98. tum a STEPHANO BALVZIO *tom. II. capitul. p.*352. vbi patres congregati *c.* 3. querelas AGOBARDI repetunt: *Doctrina vero & prædicatio in populo partim epiſcoporum & reliquorum ſacerdotum, partim vero populi negligentia, non ſicuti neceſſarium eſt, procuratur. Et ſacerdotum quidem iniuria nullatenus eſt excuſanda. Quidam vero laici, & maxime potentes ac nobiles, quos ſtudioſius ad prædicationem venire oportebat, iuxta domus ſuas baſilicas habent; in quibus diuinum audientes officium, ad maiores eccleſias rarius venire conſueuerunt. Et dum ſoli afflicti & pauperes veniunt, quid aliud, quam vt mala patienter ferant, illis prædicandum eſt? Si autem diuites, qui pauperibus iniuriam facere ſoliti ſunt, venire non renuerint, admoneri vtique poſſent, vt eleemoſynis peccata ſua redimerent, & a fluxu rerum temporalium abſtinerent; admonendi igitur ſunt potentes, vt ad maiores eccleſias, vbi prædicationem audire poſſunt, conueniant, & quantum domus omnipotentis DEI diuitiis & honoribus ceteras antecedant, tanto ad audiendum præcepta conditoris ſui alacrius feſtinent.* Quod ſacra ordinaria epiſcoporum deſererentur,

§. XXIV. Poſterius itidem ſupra verbis AGOBARDI illuſtratum eſt, quibus merito addendus *c.* 18. *concilii Ticin. ann.* 850. habiti apud HARDVIN. *tom. V. concil. p.* 24. Reprobant in hoc canone patres laicos illos, qui *presbyteros domeſticos* prorſus ſibi ſubiiciunt, & ab *epiſcoporum iuriſdictione* ſubtrahunt, inquientes: *Nulla ratione clerici aut ſacerdotes habendi ſunt, qui ſub nullius epiſcopi diſciplina & prouidentia gubernantur. Tales enim acephalos, i. e. ſine capite priſca eccleſiæ conſuetudo nuncupauit. Docendi igitur ſunt ſeculares viri, vt ſi in* DOMIBVS SVIS *myſteria diuina iugiter exerceri debeant, quod valde laudabile eſt, ab his tamen tractentur, qui ab epiſcopis examinati fuerint, & ab ordinatoribus ſuis commendatitiis literis comitati probantur, cum ad peregrina forte migrare eſt.* Id ergo vnice egerunt epiſcopi, ne presbyteri hi *oratoriorum domeſticorum* viſitationi, iuriſdictioni, & inſpectioni epiſcoporum ſubducerentur, ſed ad inſtar presbyterorum, qui in *titulis minoribus* ſacris vacabant, ſub inſpectione epiſcopi haberentur. Quæ omnia ſi ſollicita peruoluo mente, fontem & originem *eccleſiarum patronatarum* in villis pagisque me inueniſſe arbitror, quippe quæ a primis ſuis initiis nihil aliud fuere, quam *eccleſiæ*

et presbyteri domeſtici ſubtraherentur epiſcoporum iuriſdictioni.

Inde origo eccleſiarum patronatarum petenda.

cleſiæ iuxta domus nobilium exſtructæ, quarum mentionem *ſynodus Ticinenſis* adducta §. *antec.* mentionem iniicit, quod binis verbis hic tantum indicandum, *titulo* vero *ſeq.* plenius demonſtrandum eſt.

Inde ſacerdotes aulici adhuc hodie vocantur capellani,

§. XXV. Perſequar vero reliqua, quæ de *capellis* & *capellanis regiis* ſupereſſe videntur. Erant *capellani* nihil aliud quam *ſacerdotes domeſtici*, capellis hiſce priuatis præfecti. Auctis capellarum generibus, plures quidem nati ſunt *ſacerdotes capellani;* primario tamen eo nomine inſigniti ſunt, qui a potentioribus & magnatibus capellæ aulicæ vel domeſticæ eſſent præpoſiti. Vnde eſt, 1) quod in pluribus locis adhuc hodie aulici ſacerdotes *capellani* vocentur, quod *capellæ aulicæ* ab antiquo præpoſiti fuerint: 2) quod eos quoque *capellanos* vocare ſoleant, quos *legati* aliique potentiores ſecum in itinere & comitatu ſuo, ad ſacra priuata facienda, habent; hi enim ſunt proprie *ſacerdotes domeſtici*, capellæ, quas ſecum ferunt ſacris eccleſiæ Romanæ addicti, præfecti: 3) quod templa aulica ab his capellis originem trahant, quæ olim *palatina* dicta fuere, quod eſſent in *palatio regio*. Tres has concluſiones ſigillatim illuſtrare iuuabit.

& legatorum,

& templa aulica a capellis originem trahunt.

Capellani a ceteris presbyteris diſtincti,

§. XXVI. Quod primum concernit, capellani a ceteris presbyteris in eo diſtinguebantur, quod hi quidem in eccleſiis *communibus* ſeu *parochiis* ordinarie ſacra facerent, ſuum *peculiarem gregem* haberent, & de reditibus eccleſiæ viuerent, eſſentque ſacerdotes *eccleſiæ parochialis;* hi vero *ſacris priuatis* & *domeſticis* præeſſent, & *extra ordinem* rem diuinam in vſum priuatum magnatum, & qui in eorum familia erant, facerent, qui tamen, vt ſupra oſtenſum, eo ipſo non eximebantur obligatione frequentandi eccleſiam *maiorem*, ſeu *parochialem*, quin potius adſtricti olim erant, id quod inter catholicos adhuc obſeruari credo, vt in paſchate, natali domini, aliisque ſolennioribus feſtis in *parochiali eccleſia* miſſam audirent, vt *Agathenſe concilium c.* 21. relatum in *c.* 35. *de conſ. D.* 1. ſanxit.

erant miniſtri principum & magnatum.

§. XXVII. Hi *capellani* erant miniſtri magnatum principumque, ab eis conſtituebantur, alebantur, dimittebantur, reliquisque *miniſterialibus* prorſus adſcribebantur. Vnde 1) dicebantur *clerici palatii* vel *palatini*. vid. LVPVS *ep.* 25. item *de domo & menſa ducis vel principis* eſſe, tanquam *domeſtici ſacerdotes*, ex penu principis ſalarium accipientes ad inſtar ceterorum officialium. Liquet id ipſum ex diplomate de *anno* 1172. apud AVBERTVM MIRAEVM in *notit. eccleſ. Belg. c.* 98. *tom. I. p.* 706. *nouiſſ. edit.* in quo HVGO III. dux Burgundiæ aſſerit, ſe votum, de eccleſia *in ſua curte* (hodie *palatium* vel *aulam principis* vocamus)

mus) exſtruenda, exſoluiſſe, decemque clericos in ea conſtituiſſe. Eandem eccleſiam, prout *capellarum* ratio poſtulat, ſibi vindicat his verbis: *Quoniam autem eccleſia iſta ſpecialiter* MEA EST *& præcipuum tribulationis meæ refugium, & oblatio votiua DEO liberatori meo &c.* De *qualitate* vero *horum clericorum* hæc adiungit: *Vt vero iidem capellani mei de menſa mea & domo eſſe manifeſtius cognoſcatur, in feſtis annalibus, i. e. in natiuitate domini, in paſcha, in pentecoſte, in omnium ſanctorum, ſi dux vel duciſſa Diuione fuerimus, accipient de expenſa curiæ, tanquam conmenſales ducis, in perpetuum duos ſolidos pro pane, quatuor ſextarios vini, quatuor ſolidos pro coquina vel æquiualens. Oblationes omnes & beneficia capellæ ducis & duciſſæ, vbicunque ſint, apud Diuionem, ex integro ipſorum erunt, nec capellanus ducis vel duciſſæ in eis quicquam habebit, niſi iure canonicatus & non iure capellaniæ; ſiquidem nec dux nec duciſſa capellanum habebit, niſi decanum capellæ vel aliquem de canonicis ipſius; qui videlicet decanus, vice domini papæ curam animæ ducis vel animæ duciſſæ habere debet;* (hodie vocamus den Königl. oder Fürſtl. Beicht-Vater) *ſicut in præſenti habet curam animæ meæ Nicolaus* CAPELLANVS MEVS & DECANVS CAPELLAE, *quam curam ipſe a domino papa Alexandro ſumſit.* Sunt ergo confeſſionarii regii principumque nihil aliud, quam *capellani*, qui ſpeciatim curam animæ eorum gerere dicuntur, conſcientiamque eorum dirigunt, quos pro lubitu ſibi eligunt dimittuntque. Solebant præterea in hiſce capellis palatinis ſibi *ſepulturam* eligere, id quod quoque HVGO conſtituit, vocatque illam eccleſiam in fine diplomatis *cubile & reclinatorium animæ ſuæ.* **Quod diplomate illuſtratur.**

§. XXVIII. Similis tenoris diploma tradit IDEM *lib.* I. *donat. Belg. c.* 145. *tom. I. p.* 453. *nouiſſ. edit. c.* 138. in quo IOANNES IV. dux Brabantiæ *anno* 1416. declarat, abbatem Parcenſem eſſe *perpetuum & hereditarium capellanum* ducis Brabantiæ: *Capellanus noſter fidelis & in Chriſto dilectus nobis expoſuit, quod prædeceſſores ſui Parcenſes abbates de iure & antiqua conſuetudine fuerint* ARCHICAPELLANI (Ober-Hof-Prediger) & CONFESSORES PERPETVI *prædeceſſorum noſtrorum Brabantiæ ducum, ipſisque etiam ius competierit ratione prædictæ Parcenſis in ſummis feſtiuitatibus coram præfatis ducibus & in ipſorum capella myſtica ſeruitia & alia officia celebrare diuina, nobis humiliter ſupplicando, quatenus ipſum prædictæ ſuæ eccleſiæ ac ſuorum ſucceſſorum nomine in omni eo iure, quod ſibi in præmiſſis quomodolibet competere poterit, conſeruare dignaremur, literasque deſuper concedere opportunas. Hinc eſt &c.* **Aliud diploma de perpetuo & hereditario capellano.**

Capellani etiam aliis officiis aulicis præfecti.

§. XXIX. Adeo autem capellani *de domo & menſa regis* vel *principis* eſſe dicebantur, vt reges nonnunquam eosdem ſimul aliis miniſteriis præficerent, eosque, quod *eruditione* aliis præſtarent, in conſilium adhiberent. Credebatur omnis *ſolida eruditio* eo tempore penes clericos eſſe, ita vt κατ' ἐξοχὴν *ſapientes & eruditi* dicerentur: ceteris proceribus magis *armis*, quam *rei litterariæ* vacantibus. Non ergo mirandum, clerum & quidem inprimis *aulicum* ſeu *palatinum* rebus agendis, ſcribendis, expediendis admotum fuiſſe, vt inter plures alios teſtis eſt EKKEHARDVS iunior *de caſib. monaſt. S. Galli c.* II. apud GOLDAST. *tom. I. rerum Allemann. p.* 45. *aſſumtus eſt interea in aulam Ottonum patris & filii, Hedelvigæ agente, Ekkehardus, vt capellæ ſemper immanens doctrinæ adoleſcentis regis nec non ſummus dexter eſſet conſiliis.* Capellani itaque erant *ſcribæ, ſecretarii & arcanorum imperii adminiſtri*, vt addit GOLDASTVS *in not.*

Archicapellanorum ſingularis præeminentia,

§. XXX. Principatum inter *capellanos* gerebat *archicapellanus*, tanta præeminens dignitate, vt, qualemcunque locum in eccleſiæ hierarchia teneret, *archiepiſcopos* præcederet, etiam in ſynodis, quod eſſet *ſummus aulæ ſacerdos & primarius regis adminiſter.* In palatio CAROLI CALVI hanc præfecturam tenuit EBROINVS Pictauienſis epiſcopus, prælatus in concilio Vernenſi *anno* 844. habito WENILONI Senonum archiepiſcopo, vt præfatio huius concilii docet, & ex SIRMONDO notat HARDVINVS *ad cit. concil. tom. IV. concil. p.* 1474. cum BALVZIO ad P. DE MARCA *de C. S. & I. lib. IV. c.* 7. §. 3. & COINTIO *in annal. Franc. ad ann.* 784. §. *VI. p.* 249. Non fuit tamen hoc munus olim *perpetuum*, ſed *temporarium*, vt BALVZIVS *in not. ad Lupum* colligit ex eius *epiſt.* 97. nec ſemper epiſcopi, multo minus archiepiſcopi id exercuere. Imo hi rarius: vtplurimum *abbates, presbyteri, diaconi.* Id HINCKMARVS obſeruat *tom. II. p.* 206. *A tempore vero Pipini & Caroli interdum per presbyteros, interdum per epiſcopos, regia voluntate atque epiſcopali conſenſu: per diaconos vel presbyteros magis quam per epiſcopos hoc officium executum extitit, quia epiſcopi continuas vigilias ſupra gregem ſuum debent aſſidue exemplo & verbo vigilare, & non diutius ſecundum ſacros canones a ſuis abeſſe parochiis.* Præ ceteris tamen epiſcopos archiepiſcoposque hunc ambiiſſe honorem, praxis antiqua docet, quæ tot epiſcopos archiepiſcoposque *archicapellanos* exhibet.

temporaria tamen.

Summum cum comite

§. XXXI. Cum *comite palatii* ſummum in *aula regis* obtinebat locum, quod illuſtrat illuſtris MARCA *de C. S. & I. lib. IV. c.* 7. §. 3.

Sicuti

Sicuti enim *comes palatii* de omnibus *ſecularibus* negotiis grauioribus, ita *archicapellanus* de *eccleſiaſticis* curam gerebat, & non raro a *manu regum* erat, archiuo regio præfectus, quod tot indicant diplomata, ab *archicapellanis*, vt *archicancellariis*, ſubſcripta. Neque enim *archicapellanorum* munus, qua tale, ad *cancellariam regiam* ſeſe extendebat, ſed huius præfectura ſæpe illis, vt principatum primarium in aula gerentibus, ſimul demandabatur. Teſtis eſt HINCMARVS *de ordin. palat. c.* 16. archicapellano ſociatum fuiſſe ſummum cancellarium, *qui a ſecretis olim appellabatur*, quaſi geheime Schreiber. Hac ſub qualitate *archicapellani* tot diplomata ſubſcripſere, vt infinita exempla oſtendunt, quorum inſignem copiam congeſſit MALINKROT *de archicancell. S. Rom. imper.* cum PFEFFINGERO *ad Vitriar. ius publ. lib. I. tit.* 14. §. 7. *lit. b.* Conf. SPEELMANNVS & CANGIVS *in gloſſar.* voc. *capellanus.* Inde factum eſt, vt, quia hæc duo munia eſſent coniuncta, *archicapellanorum* & *archicancellariorum* nomina promiſcue ſæpe vſurpata fuerint.

palatii in aula obtinebat locum.

§. XXXII. Horum *capellarum* palatinarum ea erat immunitas, vt ab *epiſcoporum ordinaria iurisdictione* prorſus eſſent exemtæ, & ſic quoque *clerus palatinus* ea *exemtione* gauderet, quod eſſet regum principumque *domeſticus clerus*, vt variis teſtimoniis docet CANGIVS *cit. l. p.* 780. Eodem priuilegio paſſim gauiſæ ſunt *capellæ ducum* principumque, quale exemplum eſt in *capella ducis* Burgundiæ Diuionenſi, cuius fundationem §. 27. retuli. Huius mentionem facit INNOCENTIVS III. in *c.* 16. *X. de priuil.* aſſeritque, quod *capella ducis Burgundiæ gaudere dicatur huiusmodi priuilegio, quod nullus archiepiſcopus vel epiſcopus in perſonas canonicorum eiusdem capellæ ſuſpenſionis vel excommunicationis interdicti ſententias audeat promulgare.* Sicuti vero ex principiis hierarchiæ Romanæ hoc modo capellani *immediate* pontifici ſubiecti in eccleſiaſticis, de cetero autem, prout antea viſum eſt, de *domo & menſa* regum vel principum ad inſtar ceterorum *officialium* fuerunt; ita quoque inter proteſtantes *ſacerdotes aulici* immediate principi ſunt ſubiecti, non tantum ab inſpectione ſuperintendentum immunes, ſed in quibusdam locis nequidem *conſiſtorio* ſubſunt. Sicuti enim *conſiſtoria* introducta ſunt ad imaginem *conſiſtoriorum epiſcopalium*, quorum iurisdictionem explicant, adeoque hæc non poſſunt eam exercere in capellanos regum principumque: ita non abſonum fuit, *ſacerdotes aulicos*, & inprimis *archicapellanum* den Ober-Hof-Prediger eximere iurisdictioni conſiſtoriali, vt *immediate* principi ſubeſſet, quamuis

Capellani aulici ab epiſcoporum iurisdictione exemti,

in terris proteſtantium immediate principi ſunt ſubiecti.

for-

forſan inter proteſtantes non eadem & vniformis vbique praxis deprehendatur.

Pro lubitu olim capellani a principibus conſtitui & dimitti potuere.

§. XXXIII. Id tamen ſimul inde liquet, *ſacerdotes aulicos* vel *capellanos* proprie dictos eſſe principum miniſtros officialesque, h. e. vt formula antiqua vtar, de *domo* & *menſa* principum. Ea de cauſa ſine dubio olim quoque factum, vt tales capellani pro lubitu regis principisque conſtitui & dimitti potuerint. Loquor de *ſimplici dimiſſione*, quæ a *remotione ob delictum* pluribus modis differt: hæc difficilius, illa facilius locum inuenit, quatenus in genere miniſtri ad arbitrium principum dimitti poſſunt bona, vt loquuntur, pace. Hanc dimiſſionem quoque olim in capellanis obtinuiſſe obſeruat BALVZ. *ad Lupum eiusque epiſt. 97. p. 442. edit. Antwerp.* aitque: *Hinc colligere poſſumus, munus archicapellani ſic tribui ſolitum a principe, vt ei, cui datum erat, adimi poſſet pro arbitrio principis. Ea de cauſa Hilduinum monet Lupus, vt, quia ſcire non poteſt, quam diuturna futura ſit hæc adminiſtratio, tempore bene vtatur.* Hoc ipſum vt per indirectum impedirent *capellani* & inprimis *archicapellani*, per diplomata ſpecialia eam gratiam expetierunt, vt *hereditario* & *perpetuo iure* hanc prouinciam ſibi & poſteris acquirerent, ceu diplomata ſupra adducta loquuntur.

Inde olim hæc beneficia dicta manualia.

§. XXXIV. Inde quoque fontem mihi inueniſſe videor, quo factum fuerit, vt *capellaniæ* a canoniſtis vt plurimum dicantur *beneficia manualia*, h. e. talia, quæ in *manu* & *libera poteſtate* conferentis ſunt, vt pro lubitu ea reuocare queant. LOTTERIVS *de re benefic. lib. I. qu. 33. n. 1. ſqq.* LEVRENIVS *in praxi benefic. P. I. qu. 63.* OTTERVS *de official. c. 13.* PEREZ. DE LARA *in tr. de capellan. cap. 6. n. 22.* Cum enim *capellani* ab antiquis temporibus *domeſtici ſacerdotes* fuerint, de *domo* & *menſa* magnatum, crediderunt, eos ſimpliciter in ſua eſſe manu, vt, ſuadentibus id circumſtantiis, officium iis demandatum reuocare & alii conferre poſſent. Quid ergo de *archicapellanis proteſtantium* dicendum eſt, an etiam ad inſtar aliorum officialium a principe in pace dimitti poſſunt? De eo multas lites in exemplo ſingulari ante aliquot annos motas fuiſſe oſtendi *in diſſ. de iure princip. circa dimiſſ. miniſtr.* quas quidem hic haud examinabo, ſed infra V. D. ad *lib. V.* excutiendas reſeruo.

Dantur etiam legatorum capellani.

§. XXXV. Propero ad alteram concluſionem, qua obſeruatum eſt, *capellanos* etiam dari *legatorum*, aliorumque magnatum, iter facientium, vt eorum miniſterio in ſacris peragendis vtantur, qui quidem ex merito dicendi ſunt *ſacerdotes domeſtici*. Habent enim

enim etiam legati ſua *ſacra domeſtica* & *oratoria*, in quibus eorum *capellani* ſacra, quibus addicti ſunt, peragunt, id quod an *ſuo iure* in curiis aulisque, ad quos miſſi ſunt, facere poſſint, enucleandum eſt. Experientia enim docet, legatos ſummorum principum in terris peregrinis *oratoria* ſua ſeu *capellas* habere, in vſum *ſacrorum priuatorum*, licet hæc in eo regno ſint reprobata & prorſus interdicta. In antecedentibus aſſerui regibus principibusque ius habendi *oratoria palatina:* eadem libertate merito gaudent hi, qui faciem ſui principis, a quo miſſi ſunt, ſecum adferunt, & eius prærogatiuam ſibi vindicant. Quia ſacra domeſtica peragunt.

§. XXXVI. Sunt vero legatorum genera diuerſa. Omnes quidem in eo conueniunt, quod ſint *miniſtri publici* ad gentem eiusque imperantem miſſi, pro expediendis negotiis publicis aliisque cauſis. Eſt tamen differentia inter eos ratione *dignitatis* & *characteris*, quo veſtiuntur. Communiter in legatos *primi* & *ſecundi ordinis* diuiduntur. Illi dicuntur, qui mittuntur cum *charactere repræſentatitio*, vt loquuntur, h. e. cum eiusmodi qualitate, legatis a mittente indita, qua repræſentant mittentem, & *quaſi faciem eius ſecum adferunt*, vt de C. POPILIO loquitur CICERO *in Philipp. VIII.* adeo vt quodammodo iis prærogatiuis perfrui debeant, quibus gauderet mittens, ſi ipſemet præſens eſſet. Vid. KVLPIS *de iure legat. c. II.* §. 4. Hi vero, qui & *ablegati* vel alias *Envoyés* vocantur, *publico* quidem *nomine* etiam mittuntur ad gentem eiusque principem, ſed ſine illo peculiari *charactere*, qua de cauſa pari honoris cultu haud excipiuntur. Equidem hi quoque *nomine ſui principis* agunt, eiusque perſonam quodammodo ſuſtinent, adeoque & publica iuris gentium tutela & immunitate perfruuntur, de quo plenius agit WICQVEFORT *de l'embaſſadeur lib. I. ſect.* 5. interim hi, qui *primi ordinis* ſunt, in *eminentiori gradu* mittentem repræſentant, & ita *maiori cultu* proſequendi ſunt. Quamuis vero more gentium antiquo legati duntaxat ad certa negotia peragenda miſſi fuerint, quibus finitis, abitum pararunt; inualuerunt tamen moribus recentioribus *perpetuæ* & *ſtatariæ legationes*, vel ideo neceſſariæ, vt ſemper præſto ſint in aulis imperantium, qui commodis ſuæ reipublicæ inuigilare queant. Hisce legatis, quibus tales legationes decretæ ſunt, peculiare nomen *reſidentium*, vel *legatorum ordinariorum* tribui ſolet, ad diſtinctionem eorum, qui præter *ordinarios* reſidentes *extra ordinem* mittuntur ad negotium aliquod ſpeciale peragendum, vocanturque *extraordinarii*, Gallice *Envoyés extraordinaires*, pari iure & immunitate cum *ordinariis* perfruentes. Conf. FVRSTNERVS *de iur. ſuprem. p.* 22. Id recte quoque obſerua- Variæ legatorum ſpecies.

vit perſonatus PRESBEVTA *de iure leg. ſtat. imper.* §. 63. definiens RESIDENTEM, quod ſit *miniſter publicus, proximo poſt Ambaſſiatores ordine, & cum his omnibus iuribus gentium immunitatibusque gaudens, exceptis titulis quibusdam atque honoribus, quos illis ſolis tribui ob characteris praecellentiam, conſuetudo fert.* Neque enim quod ad diuturniorem temporis tractum ad gentem mittuntur, eorum iura & immunitates minuere poteſt, cum ſemper eundem *ſtatum* ſuſtineant, quod publico gentis ſuæ, omnino liberæ, nomine, ſub publica iuris gentium tutela fuerint miſſi. Diuerſa eſt eorum conditio, quos *agentes* appellant, *literis credentialibus* deſtitutorum, & tantum *commendatitiis* inſtructorum, vt priuata principis ſui & domeſtica negotia peragant, quibus *iura legatorum* & prærogatiuæ non æque competunt. Similes ſunt quodammodo his *ſecretarii*, quos legati diſcedentes in aula, ad quam miſſi erant, relinquunt, vt commodis & iuribus ſui principis inuigilent; ſed certum *dignitatis characterem* non induunt, nec *literas credentiales* habent. Vid. WICQVEFORT *cit. tr. lib. I. ſect. V. in f.*

In applicatione iuris capellarum in hac materia non ſolis exemplis inſiſtendum,

§. XXXVII. Hunc *ſtatum* ſuſtinent legati, & ſecundum hunc de prærogatiuis eorum, ſpeciatim vero de *capellis priuatis*, quarum ius ſibi vindicant, iudicandum. Neque enim ſolis hic eſt inſiſtendum exemplis, quæ quidem optime rem illuſtrant, ius tamen haud conſtituunt, quamuis de iure *conſtituto* quodammodo fidem faciant. Hæc *iuris adplicationem* in caſibus ſpecialibus oſtendunt; aſt ius non ex iis, ſed aliunde petendum eſt, prout optime oſtendit Dn. THOMASIVS *in ſpecim. iurisprud. iudic. c. III.* Si de ſolis *moribus* & *obſeruantia* inter gentes quæſtio eſt, exempla multum roboris habent; ipſam tamen quæſtionem plene non definiunt, cum nunquam deficiant contraria exempla, & peculiares circumſtantiæ adferri poſſint, quæ in aliis adfuerunt. In eo peccaſſe videtur WICQVEFORTIVS, quod primario ex exemplis *iura legatorum* deducere voluerit, cum tamen hac ratione *iura legatorum* ſemper *dubia, incerta*, vel ad minimum multis exceptionibus obnoxia maneant, quæ ex *contrariis exemplis* deduci poſſunt.

ſed ex iure gentium,

§. XXXVIII. Cum vero gentes non alio inter ſe quam communi *naturæ gentiumque* iure vtantur, facile quoque ex dictis fluit, fundamenta huius quæſtionis, de qua agitur, non aliunde quam ex hoc *vniuerſali iure* petenda, & ſecundum hæc de exemplis iudicandum eſſe.

eſſe. *Ius gentium* varie quidem accipitur; hic tamen primario intelligitur illa pars *iuris naturæ*, quæ dirigit negotia gentium inter ſe, & quia inter ſe in ſtatu *æquali* & *naturali*, ciuili oppoſito, viuunt, iura quoque plura peculiaria ex illo ſtatu deducta habent, quæ aliis, in diuerſo ſtatu viuentibus, adplicari nequeunt. Inde gentes dicuntur *liberæ*, quod neutra alteri ſubiecta ſit, & ſic quoque iura *libertatis*, *æqualitatisque* inde fluunt, quia ipſæ gentes inter ſe *æquales* ſunt. Continent hæc iura æque *vinculum ſocietatis humanæ*, ac *ius naturæ* in generali ſuo conceptu conſideratum, cuius ius gentium in ſpecie dictum portio eſt, vti probaui *in iure publ. vniuerſ. part. gen. c. II.* §. 5. Minime itaque huc pertinet illa *iuris gentium* acceptio, qua quibusdam tantum populis commune ius dicitur, & quod fortuito, aut plures receperunt ex ſola aliorum imitatione, vt recte obſeruat GROTIVS in *proleg. de iur. bell. & pacis* §. 53. Hoc ipſum mutationi obnoxium eſt, & ab arbitrio cuiusuis imperantis dependet. Denique ius gentium ſumitur etiam pro *moribus* ſolis gentium, & ex *decoro* inter gentes vſitato naſcitur, quod tamen æque vim obligandi habere poteſt, ſi de *conſtanti obſeruantia* conſtat, quæ vim *taciti pacti* inter gentes habet, quamuis mutationi per ſe obnoxium ſit.

quod ex ſtatu gentium æquali æſtimandum.

§. XXXIX. Sicuti autem vniuerſum ius naturæ pro fundamento habet *obligationem ad conſeruandum illud vinculum, quod natura inter omnes homines conſtituit*, & gentes quoque, quatenus ſingulæ *vnam perſonam moralem* inter ſe conſtituunt, ad obſeruantiam huius vinculi ex DEI voluntate, obſtringit; ita ſimul quoque *facultatem libertatemque* indulget, omnia illa faciendi, ſine quibus *vinculi* illius *ſanctitas* conſeruari nequit. Magnopere autem vinculum hoc humani generis confirmatur per *harmoniam gentium* inter ſe, mutuamque quandam & *amicam collationem*, cum neceſſitates hominum gentiumque non aliter ferant, quam vt gentes inter ſe negotia plura expediant, commercia exerceant, de fœderibus, pace aliisque ad communem ſecuritatem & publicam tranquillitatem pertinentibus agant, quod ipſum ius naturæ commendat. Vix enim gens quædam reperitur, quæ aliorum ope non indigeat, quæ, dum ſuæ proſpicit vtilitati & ſecuritati, non neceſſe habeat, vt cum aliis gentibus conferat de illis mediis, quæ ſibi proficua eſſe videntur: & quæ nocere poſſunt, per *pacta* & *conuentiones* aliaque media præcaueat, quo intuitu ex iure gentium *commercia* fluxiſſe, recte adſerit ICtus in *l. 5. D. de I. & I.*

Vinculum naturale inter gentes conſeruatur per commercia.

Inde legatorum neceſſitas.

§. XL. Poſita hac neceſſitate expediendi negotia cum aliis gentibus, ponitur etiam neceſſitas eiusmodi media adhibendi, ſine quibus negotia inter gentes commode peragi & mutua harmonia ſeruari nequit. Eſt autem moraliter vtplurimum impoſſibile, vt gentes ipſæmet inter ſe *immediate* agant, aut, qui eis præſunt, cum altera gente, vel qui ei præſidet, ipſimet illa expediant, quæ ſæpius diuturniorem tractum temporis deſiderant, nec permittunt, vt ipſe princeps, qui gentem totam repræſentat, huius rei cauſa, a republ. ſua diſcedat. Rurſus itaque communis omnium gentium vtilitas & neceſſitas poſtulat, vt vices ſuas aliis committant, qui eorum *auctoritate* & *iure* negotia quæuis cum aliis gentibus expedienda peragant, & faciem ſuæ reipubl. ſimul adferant. Inde apud omnes gentes inualuit *ius legationum*, cuius *ſanctimonia* adeo omnium gentium mentibus inſita eſt, vt, quoties de eo dubium incidit, vnice prouocare ſoleant ad *ius gentium.* Ipſemet CICERO *de haruſp. reſponſ.* non dubitauit adſerere, *ius legatorum cum hominum præſidio munitum, tum etiam diuino iure eſſe vallatum*, quod de *iure gentium*, quatenus *iuris naturæ* pars eſt, & ita recte ad *ius diuinum* refertur, omnino intelligendum.

Qui quidem ad alterius gentis rempubl. accedere neceſſe habet,

§. XLI. Poſtulat præterea *ratio naturalis*, vt quæ agenda & expedienda ſunt, in *certo* peragantur *loco*, communicatis vtriusque partis coram conſiliis. Quamuis enim etiam per *literas* plura ad exoptatum perduci poſſint effectum, facilior tamen commodiorque eſt ratio expediendorum negotiorum, ſi per *internuncios*, in certo loco conuenientes, expeditio negotii ſuſcipiatur. Accedit, quod plures emergere poſſint difficultates, quæ ſuperari aliter nequeunt, quam communicatis coram conſiliis rationibusque. Inde natura rei non aliter fert, quam vt *legati* ad alterius gentis rempublicam accedant, vel in tertio loco conueniant, & quæ ſibi a mittente commiſſa ſunt, ibi expediant. Quia vero gentes liberæ ſunt, & inter ſe in *ſtatu naturali* viuunt; ita quoque, qui alterius gentis nomine mittitur, eadem adhuc *libertate* gaudere debet, dum gentem, a qua miſſus eſt, repræſentat, eiusque faciem ſuſtinet. Neque hanc *libertatem* amittit, quod *in republica alterius gentis* deprehendatur, & commoretur, quia non alia conditione mittitur & recipitur, quam quatenus gentis, a qua miſſus eſt, perſonam ſuſtinet; cui non leuis inferretur iniuria, ne dicam, omne commercii genus inter gentes impediretur, & prorſus tolleretur, ſi legatum miſſum princeps, ad quem miſſus eſt, pro *temporario ſubdito* habere, & in eum ſummum exercere vellet imperium. Reuera enim hoc ipſum exerceret in gentem

ſed eo ipſo alterius gentis non fit ſubditus temporarius.

tem alteram, a qua miſſus eſt, quæ illa, quæ in legatum ſuum inique committuntur, in ſe ipſam commiſſa cenſet.

§. XLII. Equidem poſtquam territoria & regna certis ſunt circumſcripta finibus, conclamatum eſt, poteſtatem cuiusuis imperantis ſeſe extendere per vniuerſum regni ambitum, & conſequenter in eas quoque perſonas, quæ, licet *ad tempus*, intra limites territorii deprehenduntur, pro *ſubditis temporariis* tamen habentur, vt ait GROTIVS *lib. II. de I. B. & P. c. 9.* §. 5. *n.* 2. & ita *quidquid interea temporis ab ipſis agitur, id poteſtate quoque eius, qui territorio præeſt, continetur*, dicente DN. COCCEIO *de poteſt. in territ. fundata c.* 2. *§.* 6. *in f.* ex quo fluere videtur, competere etiam principi poteſtatem in *legatos* eorumque *comites & bona*. Etſi enim *iura belli* in eos ceſſent, & hoc intuitu *inuiolabiles* ſint; pertinet tamen poteſtas, quæ exercetur in ſubditos, ad *iura pacis*, quæ *iure gentium* principi in legatos haud negata eſſe videntur, prout cenſet Dn. COCCEIVS *cit. l.* §. 10. Verum, quod pace viri illuſtris dixerim, videtur adducta concluſio limitanda eſſe, niſi *expreſſe* vel *tacite* princeps, iuſta de cauſa, iuri ſuo renunciauerit, quod *ſalua ſumma poteſtate* facere poteſt, intuitu certarum perſonarum, in territoriis ſuis commorantium. Concedo, *ſtricto iure* ei competere etiam in *legatos* alterius gentis poteſtatem, vt in ceteros ſubditos, nec alteri genti, a qua miſſi ſunt, integrum eſt, in alterius territorio ius quoddam exercere, leges præſcribere, aut legatos ſuos, ibi commorantes, a *iurisdictione territoriali* eximere; integrum tamen ei eſt, legatos non alia conditione mittere, quam vt a *poteſtate territoriali*, & *ſubiectione* exemti ſint, & libertate naturali gaudeant, qua ipſa gens gaudet, quæ eos miſit. Neque regulariter alia *intentione* mittuntur, & recipiuntur, quod cum inter omnes gentes conclamatum ſit, is, qui recipit legatos, eos ſub illa conditione, quæ ex *communi gentium intentione* ſubintelligitur, recepiſſe videtur, niſi aliter in ipſa receptione actum fuerit. Neque neceſſe eſt, vt hæc conditio in literis credentialibus exprimatur: quæ *tacite* inſunt, quæ communiter intelliguntur, nullam expreſſam declarationem deſiderant. Ipſi principes inter ſe quoque hoc iure vtuntur, vt in hoſpites & diuerſantes apud ſe imperium nullum ſibi arrogent; hoc ni fieret, numquam princeps ad alterum accederet, quippe qui ſe alterius imperio, ſaltim etiam ad breue tempus, ſubieciſſe dici nequit, & cum hæc quoque omnium principum, ſuperiorem haud recognoſcentium, ſit intentio, *tacite* hoc ipſum alter alteri promiſiſſe videtur. B. HERTIVS

Quamuis alias omnes, qui in alterius territorio deprehenduntur, pro ſubditis habeantur.

TIVS *de ſubiect. territor.* §. 9. Præſertim vero gentes hanc ſuis legatis vindicant *libertatem*, quam ipſæ habent, quo *maiori auctoritate* & *libertate* cum altera gente, ad quam miſſi ſunt, agere, & negotia publica expedire poſſint. Imo ſicuti gentes inter ſe ſolo *iure gentium* vtuntur, ita quoque, vt cum *legatis* a ſe miſſis, ſuamque faciem adferentibus, eodem iure vtatur respublica, ad quam miſſi ſunt, communiter poſtulant, volunt, vrgent, & qui eos recipit, non alia conditione ex præſenti rerumpublicarum ſtatu eos recipere poteſt.

Inde ius gentium circa legatos fluxit,

§. XLIII. Hoc ipſum eſt decantatum illud *ius gentium*, ad quod legati prouocare ſolent in caſibus emergentibus, vnde tot priuilegia, immunitates, iura & prærogatiuas ſibi vindicant. Inde *ſanctitas legatorum* dependet, quæ a mittente ei communicata eſt; *qui enim legati ſuſcipit munus*, ait ZIEGLER *de iur. maieſt. lib. I. c.* 32 §. 10. *maieſtatem gerit communicatam, non ſimpliciter quidem & plene, cum ad ſubditos mittentis ea minime ſe diffundat, ſed ſecundum eum modum, quo maieſtas principis ſe habet ad aliam maieſtatem æqualem. Conſequitur hinc, eodem prorſus loco habendum legatum in territorio eius, ad quem mittitur, quo haberetur, ſi ipſe veniret mittens.* Inde porro concludit POMPONIVS in *l.* 17. *D. de legat.* *Si quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra ius gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur, quia ſancti habentur legati; & ideo ſi, cum legati apud nos eſſent gentis alicuius, bellum cum iis indictum ſit, reſponſum eſt, liberos eos manere, id enim iuri gentium conueniens eſſe*, vel vt CICERO ait *orat. in Verrem lib. I. nomen legati eiuſmodi eſſe debet, quod non modo inter ſociorum iura, ſed etiam inter hoſtium tela incolume verſetur.* Specialius vero, quod doctrinæ antea explicatæ inſeruit, inde colligit GROTIVS *de iure belli & pac. lib. II. c.* 18. §. 4. *n.* 5. ſequentia: *Quare omnino ita cenſeo, placuiſſe gentibus, vt communis mos, qui quemuis in alieno territorio exiſtentem eius loci territorio ſubiicit, exceptionem pateretur in legatis, vt qui ſicut fictione quadam habentur pro perſonis mittentium, ita etiam fictione ſimili conſtituerentur quaſi extra territorium, vnde & ciuili iure populi, apud quem viuunt, non tenentur.* Eadem eſt ſententia HVBERI *de iure ciuit. lib. III. ſect. 4. c. 2. §.* 12. aientis: *Vt promte & ſecure mittantur legati, populorum intereſt, vt plane & plene conſtet, nullam rem obſtituram, quo minus certo tutoque legati ſint ituri & redituri; ita vt in ſubditorum numero, quales alioqui omnes, qui in alterius ſunt territorio, cenſentur, non habeantur.* Pergit in §. 12. *legati principem populumue, a quo ſunt miſſi,*

(1) quod loco mittentis habeantur.

(2) quod ſint ſancti.

(3) quod habeantur, ac ſi extra rempubl. eſſent conſtituti.

ſi, repræſentant, eorumque faciem auctoritatemque præferunt, cuius ea vis eſt, vt quaſi extra territorium conſtituti exiſtimentur. Similiter B. HERTIVS *de colliſ. LL. ſect.* 4. §. 31. ex hoc principio concludit, teſtamentum legati, *veluti extra rempublicam* conditi, habendum eſſe. Conf. KVLPIS *de iure leg. cap. XXI.* §. 3.

§. XLIV. Qua libertate vero gaudet iure gentium legatus, eadem quoque *ædes eius*, quas inhabitat, gaudent. *Sicut enim ipſe*, ait PRESBEVTA *de iure leg. ſtat. imper.* §. 110. *perſonam ſui principis vel civitatis repræſentat, ita ædes inſtar reipublicæ ipſi ſunt, vbi inter ſuos regnat illud compendium ſeu idolum maieſtatis. Quicquid litium aut iurgiorum in familia eſt, ipſe ſolus de omnibus cognoſcit & iudicat, &c.* Conf. FVRSTENER *de ſupremat. c.* 6. Huc etiam collineat Dn. THOMASIVS *diſſ. de iure aſyli leg. ædib. compet.* §. 14. *ſq.* contendens, ædes legatorum eodem iure gaudere, ac ſi principes ipſi, quorum nomine miſſi ſunt, easdem inhabitarent, adeoque easdem omnino *ſecuritatem* & ipſis legatis & ſuis præbere, vbi ſimul in *ſeqq.* declarat, quousque hæc immunitas ſe extendat. Habent ſcilicet hæ ædes immunitatem ex *perſona legati*, adeoque vlterius extendi nequit, quam intuitu eius & eorum, qui ſunt de eius familia. Qui ius *aſyli* illimitatum inde deducunt, *libertatem legatorum* nimium extendunt, quæ *iure gentium* eis non debetur, quod ex profeſſo Dn. THOMASIVS *cit. l.* demonſtrauit. (4) quod ædes eius immunitate gaudeant.

§. XLV. Denique ex his quoque fluit, quod legati exemti ſint ab *imperio*, *legibus* & *iurisdictione* eius loci, vbi degunt. Conſiderari enim legati poſſunt, vel intuitu gentis, a qua miſſi ſunt, cuius legibus & imperio omnino tenentur, & huius intuitu *ſubditi* ſunt: vel reſpectu gentis, ad quam ſunt miſſi, quo caſu gentis, a qua miſſi ſunt, faciem adferunt, eius loco habentur, & ſic quoque eius iuribus frui debent. Gentes autem inter ſe ſunt *liberæ*, neutrius imperio, legibus, aut iurisdictioni ſubiectæ, & ita quoque eadem *libertas* illis, qui perſonam eius gerunt, debetur. Neque negotia inter gentes expediri poſſent, ſi hanc *libertatem* eius legato in dubium vocarent hi, ad quos mittitur, & ita omnes gentes *ex naturali ratione* in hoc conſenſiſſe ipſo facto videntur. (5) quod exemti ſint a legibus & iurisdictione reipublicæ, in qua commorantur.

§. XLVI. Hæc fundamenta ſi ad *capellas* & *ſacra* legatorum *priuata* adplicantur, facili negotio omnes controuerſiæ componi queunt. Quæſtio autem potiſſimum huc redit: *vtrum legatus religionis ſuæ exercitium, peregrinæ licet, & legibus illius loci probibitæ & damna-* Status controverſiæ de privatis legatorum ſacris movetur.

damnatæ, intra priuatos parietes ædium ſuarum, in vſum proprium & qui eius in comitatu ſunt, inſtituere, & ita priuata ſacra, licet generali lege illius loci prohibita, exercere queat? Non poterit, meo quidem iudicio, ille quæſtionem hanc negare, qui principia antea admittit. Illa autem admittenda ſunt, cum ex *ſtatu gentium æquali, & ratione communi*, ab omnibus gentibus agnita, & ipſo vſu adprobata, fluant. Nihil ergo ſupereſt, quam vt fundamenta antea iacta ad hanc quæſtionem adplicem. Videlicet ex ſupra dictis conſtat, fata *priuatorum ſacrorum* non ex natura religionis per ſe, ſed ex conditione rerum publicarum, & principis cuiusuis reipublicæ dependere. Quando ergo princeps *priuata ſacra* reſtringit, vel in totum *oratoriorum* vſum prohibet: quando *ſacra peregrina* exceſſe iubet, & religionem quandam publica lege damnat, hoc facit intuitu ſuorum *ſubditorum*, quibus legem præſcribere poteſt: alii genti autem præiudicium non facit, quo minus diuerſam religionem amplecti, illam profiteri, & publicum eius exercitium in ſua republica introducere poſſit. Arcanis cleri pontificii rationibus debentur, quæ de *bellis domini* in ſeculis barbaris audita & per expeditiones cruce ſignatorum geſta ſunt. BECMANNVS *de bellis domini c.* I. §. 18. Nec diuerſitas religionis iuſtam in gentem hæreticam vel idololatram præbet bellandi cauſam: alterius gentis minime intereſt, qua religione gens altera vtatur, nec *iudicium deciſiuum* de alterius gentis religionis falſitate ferre poteſt ob *æqualem* gentium *ſtatum*, qui deciſionem talem non admittit. Commode huc poteſt adplicari, quod SALVIANVS *lib. V. de gubern. Dei* de Arianis adſerit: *Hæretici ſunt, ſed non ſcientes. Denique apud nos ſunt hæretici, apud ſe non ſunt. Nam in tantum ſe catholicos eſſe iudicant, vt nos ipſos titulo hæreticæ adpellationis infament. Quod ergo illi nobis ſunt, hoc nos illis.* Et poſt pauca: *Impii ſunt, ſed hoc putant eſſe veram pietatem. Errant ergo, ſed bono animo errant, non odio, ſed adfectu Dei, honorare ſe dominum atque amare credentes. Quamuis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æſtimant caritatem.* Conf. GROTIVS *lib. II. de iure B. & P. c.* 20. §. 48. *ſeq.* Hodie forſan nemo tam inſanus erit, qui adprobaturus ſit factum HENRICI II. regis Angliæ, *qui nuncios ſolennes Romam mittens rogauit papam Hadrianum, vt ſibi liceret Hyberniæ inſulam hoſtiliter intrare & terram ſubiugare, atque homines illos beſtiales ad fidem & viam reducere veritatis, exſtirpatis ibi plantariis vitiorum*, vt loquitur MATTHAEVS PARISIENSIS *in hiſtor. Anglic. ſub Henrico II. ad ann.* 1155. *fol.* 79. *in f.* Reſpondet

Eorum libertas legatis vindicatur,

quia ſacra priuata tantum ſubditis ſunt interdicta,

nec genti in gentis alterius ſacra ius competit.

det pro genio papali ADRIANVS: *Laudabiliter & ſatis fructuoſe de glorioſo nomine tuo propagando in terris & æternæ felicitatis præmio cumulando in cœlis tua magnificentia cogitat, dum ad dilatandos eccleſiæ terminos, ad declarandam indoctis & rudibus populis chriſtianæ fidei veritatem & vitiorum plantaria de agro exſtirpanda, ſicut catholicus princeps, intendis.* Sciuit pontifex, huiusmodi bella ſibi magnopere profutura, & ærario ſuo inde ingentes fieri acceſſiones, ſi quomodocumque *vi, ferro, igne, armisque* ad fidem chriſtianam infideles conuerterentur, vnde quoque in eadem epiſtola, quam integram refert MATTHAEVS PARISIENSIS *cit. l. p.* 80. ſibi *de ſingulis domibus annuam vnius denarii penſionem* reſeruat, quæ ſola ratio ſine dubio permouit pontificem, vt ſuperſtitioſi regis conſilium iniquiſſimum, & iuri gentium contrarium, adprobaret.

§. XLVII. Sicuti ergo gens genti de *religionis* ſuæ, quam profitetur, *exercitio* controuerſiam mouere non poteſt, ita quoque nec legato ejusdem, ſemel agnito & admiſſo. Et quamuis intra reipublicæ ſuæ limites reperiatur, cum tamen haud ſtringunt leges, quæ *peregrina ſacra* damnant prohibentque, vel *priuata ſacra* ſubditis adimunt. Neque enim fit reipublicæ illius ſubditus, ſed, quaſi extra rempublicam eſſet conſtitutus, pro *libertate*, qua gentes inter ſe vtuntur, agit, & domi eadem fere libertate fruitur, quæ genti, cuius faciem adfert, in ſede ſua permiſſa eſt. Collineat fere huc Dn. THOMASIVS *diſſ. de iure aſyli legat. ædibus compet.* §. 18. vbi præmittit, *ius gentium directo de libertate exercitii religionis nihil dictare, neque illam ex aliquo ædium iure, quas legati inhabitant, deducendam eſſe, ſed ſolummodo ex admiſſione legati, & conuentionibus eandem comitantibus, iisque vel expreſſis vel tacitis dependere.* Vti vero de *expreſſis conuentionibus* res clara eſt, ita quid per *tacitas* intelligat, mentem ſuam exprimit. *Non poterit princeps*, ait, *apud quem legatus degit, ipſi interdicere, vt priuatum in ædibus religionis ſuæ exercitium cum iis, qui ad ipſum pertinent, non habeat, &c.* Fluit hæc concluſio ex ipſa ratione *admiſſionis*, qua eam *libertatem* legato videtur *ipſo facto* indulſiſſe (quatenus tamen intra reipublicæ alterius limites exerceri poteſt) quæ genti, a qua miſſus eſt, *iure gentium* debetur. Dico: *quatenus intra reipubl. alterius limites exerceri poteſt.* Hoc enim facile largior, maiori *libertate* agere quamlibet gentem in propria republica, quam eius miniſtrum in republica aliena: hoc duntaxat ei ex *admiſſione* indultum videtur, ne in claſſem *ſubditorum temporariorum* illius reipublicæ, in qua legationem ſuſtinet, coniiciatur,

Inde nec legatis ſacra priuata negari queunt,

ob libertatem & immunitatem, qua fruuntur.

ſed vt domi ſuæ *inter ſuos* libere agere, nec reipublicæ, in qua degit, de ſuis actionibus rationes reddere teneatur, quam diu *ſeditioſe* aut *hoſtiliter* non agit: eatenus enim *libertate* frui dicitur, qui alterius legibus aut imperio non ſubiacet. Non ergo *libertas* legati eousque extendenda, vt extra ædes ſuas publicum religionis exercitium, cum publico adparatu & ſonitu campanarum ſibi vindicare poſſit eodem modo, quo principi ſuo id integrum eſt in republica, cui præeſt; talis *libertas* ex ipſa *admiſſione* & *agnitione* legati non fluit, adeoque nec tacite promiſſa cenſetur, imo nec compatibilis eſt cum ſtatu illius reipublicæ, a qua admiſſus eſt, quæ vnice *publica ſacra* determinare poteſt, nec poſſent legationes cum reipublicæ tranquillitate fieri, quæ tamen vnice *iure gentium* ob bonum pacis & harmoniam inter gentes ſeruandam introductæ ſunt.

Debetur hoc ius legatis primi ordinis ex ratione naturali,

§. XLVIII. Neque hoc ius *priuatorum ſacrorum* legatis, *charactere repræſentatitio* inſtructis, in dubium vocari ſolet, vtpote ob quem fruitur iisdem prærogatiuis, quæ conceduntur ipſi principi, ſi præſens eſt. Duo tamen hic remouenda cenſeo, quæ alias turbare ſtatum controuerſiæ poſſunt. Suppeditat illa auctor anonymus ſcripti alicuius *de prærogatiuis legatis debitis ex communi gentium conſenſu*, quod refert ANTONIVS FABER in der Staats-Canzley *tom. XIV. p.* 220. Primum eſt, quod putet, prærogatiuas legatorum ex certis rationibus certo deduci non poſſe, ſed ex ſolis *exemplis* ſiue *conſuetudine* generaliter apud gentes recepta elici atque dignoſci debere. Sicuti vero auctor eo conſilio tantum hoc ipſum adſeruiſſe videtur, vt *cauſa Colonienſi*, cuius patronum agit, defenſionem ſcribere poſſet; ita ſimul liquet, admodum lubrico fundamento omnes eiusdem concluſiones & adſertiones niti, dum non *rationibus*, ſed ſolis *exemplis* pugnandum eſſe credit, quod iis proprium eſt, qui deperditam & deſperatam cauſam defendendam ſuſcipiunt. Duo confundit, quæ tamen in legatis diſtinguenda ſunt, *ius* ſcilicet *ceremoniale legatorum*, & *ius libertatis*, quod iure gentium iis debetur. Illud *moribus* debetur, & ex ratione *decori* fluit, quod per exempla optime declaratur cognoſciturque, quod explicat Dn. IACOB. BRVNNEMANN. *diſſ. de iure ceremon. legator.* Sed *ius libertatis*, quod iure gentium legatis debetur, quodque eos a *legibus* & *imperio* illius reipublicæ, a qua admiſſi ſunt, eximit, ex *ſtatu gentium* earumque iure fluit, & ita certis rationibus demonſtrari poteſt, vti hactenus dictum eſt. Alterum eſt, quod exiſtimet, exercitium *priuatorum* ſacrorum vnice fluere ex *charactere*

ſed non vnice ob characterem repræſentatiuum.

ractere repræſentatitio, quem legati *primi ordinis* ſuſtinent, idque ideo ei permitti cenſet, *quod id ipſum ſupremis principibus quoque extra principatus ſuos commorantibus paſſim concedatur.* Aſt eo ipſo oſtendit, ſe vim huius *characteris* non ſatis examinaſſe. Ipſe concedit, legati *primi ordinis* prærogatiuam præ legatis *ſecundi ordinis ad ceremonias*, *& principaliter ad præcedentiam, tum ad titulos*, *modum receptionis*, *aliasque diuerſi generis formalitates ceremoniales iuxta cuiuslibet aulæ ſtylum deduci* poſſe; aſt oppido hallucinatur, quod iis *exercitium priuatorum ſacrorum* accenſeri debere credat. Hoc ad *ceremonias* nullo modo ſpectat, imo profanum eſt, ſacra ceremoniis externis, quæ ad *honoris cultum* excogitatæ ſunt, accenſere velle, quorum exercitium potius ex *libertate*, legatis *iure gentium* debita, deducendum. *Ceremoniæ* ſeſe *publice* exſerunt, & *publico cultu* legato primi ordinis exhibentur: *priuata ſacra* intra priuatos parietes ab ipſo legato adornantur, non concurrente republica, idque ex *libertate*, qua legatus a *legibus* & *imperio* illius reipublicæ exemtus eſt.

§. XLIX. Hiſce remotis facile patet, etiam legatis *ſecundi ordinis* hoc ius ſacrorum competere, ſiue *ablegati extraordinarii*, vulgo *Envoyes*, ſiue *reſidentes* vocentur, qui, prout ſupra dictum eſt, non adeo differunt. Quamuis enim hi non eodem *cultu publico*, quo legati primi ordinis, excipiantur, eadem tamen gaudent *libertate*, & *exemtione* a legibus & imperio illius reipublicæ, a qua admiſſi ſunt, quod WICQVEFORTIVS, PRESBEVTA, KVLPISIVS & FVRSTENERIVS ſupra citati ſatis ſuperque oſtendunt. Verum hic rurſus AVCTOR, quem §. *antec.* in medium produxi, ſibi non ſatis conſtat. A legatis *primi ordinis* diſtinguit *ablegatos extraordinarios*, quos ob defectum characteris repræſentatitii *ſplendore dignitatis* duntaxat, non *poteſtate iuris* a legatis *primi ordinis* differre non male cenſet. Sed ſui quaſi immemor poſt pauca hæc addit: *Cum autem ad ablegationes extraordinarias plerumque viri nobilitate proſapiæ vel muneris dignitate conſpicui adſumi ſoleant, hodie pluribus in aulis magna pars honorum, qui legatis duntaxat de iure competunt, illis quoque ex vrbanitate defertur, cui rei in principatibus quibusdam ad ſeptentrionem vergentibus etiam error & confuſio legatorum cum ablegatis aliquatenus anſam præbuit, iamque prope vbilibet inualuit, vt ablegatis etiam extraordinariis eorumque familiæ vſus capellæ domeſticæ in ædibus a ſe conductis pro priuato exercitio religionis ſuæ indulgeatur.* Errorem quemdam & confuſionem ipſe, omnia miſcens & confundens, gentibus imputat, quod *legatis extraordinariis* iura

Debetur etiam ablegatis extraordinariis.

ſacrorum priuatorum permiſerint, cum tamen in antecedentibus conceſſerit, *poteſtate iuris* eosdem a *legatis primi ordinis* non differre. In quo autem hæc *poteſtas iuris* conſiſtit? Ipſe eandem in ſequentibus collocat: in *inuiolabilitate & exemtione a iurisdictione loci*, vel rectius in *libertate*, qua gens, a qua miſſus eſt, iure gentium fruitur, quam repræſentat. Ignorauere gentes antiquæ hanc legatorum diſtinctionem, & in genere legatis eam *libertatem* adſcripſerunt, quod faciem ſuæ gentis adferant. Fruſtra id ad ſolos *legatos primi ordinis* adplicatur, aut in eo *character repræſentatitius* quæritur, a quo ſolummodo *ius ceremoniale* legatorum, olim gentibus incognitum, dependet.

Hisce ſimiles ſunt reſidentes,

§. L. Pergit ad *reſidentes*, quos *miniſtros tertii ordinis* vocat, & ab *ablegatis extraordinariis* toto cœlo diſtinguit. Sicuti vero non neceſſe eſt, illa repetere, quæ ſupra de hac differentia putatiua dicta ſunt, quæ ſane ita comparata eſt, vt *reſidentes* a legatis *ſecundi ordinis* diſtingui, & ad *tertium ordinem*, more inuſitato, reiici non debeant; ita hoc vnicum tantum addo, auctorem *reſidentes* ſeu *ablegatos ordinarios* confundere cum *agentibus* ſimplicibus, qui per abuſum ſæpe *reſidentes* vocantur, obſeruante KVLPISIO *cit. tr. cap. III.* §. 3. Sed longe diuerſa eſt ratio RESIDENTIVM proprie dictorum, *qui ſunt miniſtri publici ſecundi ordinis, eodem cum ablegato extraordinario ſtatu atque iure, & proinde immunitatibus & priuilegiis iuris gentium æque fruentes, quantum eorum conditio capere poteſt*, vt vtar verbis PRESBEVTAE *de iure legat. ſtat. imper. §. 63. in f.* Præmittit in antecedentibus, *opinione imperitorum id fieri, qui iuſto maiores ſibi de ablegato extraordinario conceptus fingunt, & tenuiores de reſidentibus.* Sed audiamus, in quo auctor laruatus differentiam præcipue quærat. Videlicet: *Quantum ad capellæ domeſticæ vſum, ſicuti eum nonnulli huius claſſis miniſtri ex vrbanitate vel conſuetudine obtinent, eum vel precarium eſſe vel ad prætenſionem alibi iuſte formandam, nequaquam ſufficere* credit. *Vtpote*, pergit, *qui non ex iure quodam reſidentibus competente (ſicut in legatis ob characterem repræſentatitium) ſed ex aliquorum principum, apud quos reſident, indultu ac fauore ſpeciali promanat, ideoque aliis alibi degentibus minime proficit, ad parem prærogatiuam tanquam de iure exigendam, vbi præſertim tumultus ex eiusmodi nouitate metui poſſet, cui princeps loci fomentum præbere non tenetur.* Quantum coniectura aſſequi poſſum, reſidentes auctor in claſſem *ſubditorum temporariorum* coniicere conatur, qui ex gratia principis *ſacrorum priuatorum* vſum impetrare debent. Sed quam vereor,

quibus priuata ſacra etiam debentur.

ne

ne cauſa cadat, quod non adeo mirandum, cum non rationibus, ſed præconceptis opinionibus & exemplis in ſcenam prodierit. Apud gentes quaſcunque *reſidentes*, ſeu *ablegati ordinarii* iure ordinario ceterorum legatorum fruuntur, nec, quæ exempla in contrarium adferri ſolent, eorum *libertati & exemtioni* vim inferunt, de quibus deinceps agendi locus erit. Hoc enim conclamatum eſt, vſum *ſacrorum priuatorum* ſolum ſubditis in republica quauis interdici, nec hoc interdictum ſe extendere poſſe ad eos, qui non *ſubditi*, nec *perpetui* nec *temporarii*, ſed potius recipiuntur, vt *liberæ reipublicæ miniſtri*, cuius faciem adferunt, dum *publico nomine* mittuntur. Nec vlla ratio adferri poteſt, quare *reſidentibus* denegari deberet, quod conceditur ceteris legatis. Sit ita, quod non eodem *cultu externo* excipiantur, quod tanto ſplendore dignitatis non præfulgeant: inde tamen *iura libertatis*, a quibus ius *ſacrorum priuatorum* dependet, illis denegari nequeunt. In eo *primum falſum* auctoris latitat, quod arbitretur, a *dignitate & externo* legatorum *ſplendore* hoc ius dependere, quod ſupra iam refutatum eſt.

§. LI. Quamuis vero hæc explorata explicataque ſint, conſtat tamen, nuper admodum anno 1708. Coloniæ reſidenti regis auguſtiſſimi Boruſſiæ lites de hoc iure motas fuiſſe, quarum ſeries vna cum ſcriptis variis refertur ab ANTONIO FABRO *tom. XIV.* der Staats-Cantzley *p. 166 ſeqq.* Exiſtimauit magiſtratus Colonienſis, ſe vſum *ſacrorum priuatorum* reſidenti nec hactenus conceſſiſſe, nec concedere poſſe, aut ad hoc ſe teneri. Regeſſit vero auguſtiſſimus rex Boruſſiæ FRIDERICVS glorioſæ memoriæ in *literis d. 21. Febr.* 1708. ad magiſtratum Colonienſem datis, hoc ius reſidenti ſuo denegari non poſſe, in mehrer Erwegung, vt verba literarum ſeſe habent, daß keinem Miniſtro und Reſidenten eines Potentaten das exercitium ſeiner Religion an dem Ort ſeines Auffenthalts ohne violirung des iuris gentium und der allgemeinen obſeruanz verwehret, noch unterſaget werden kan, ſondern ſolches iederzeit ohne difficultät verſtattet wird, wie davon vielfältige Exempel vorhanden ſeyn, und nur ein- und anders von denen recentioribus anzuführen, ſolches von Seiner Cathol. Majeſtät dem König in Spanien, einem Holländiſchen Reſidenten zu Brüſſel, ja unſerm annoch lebenden Miniſtro dem Frey-Herrn von Spanheim hiebevor von Euren Vorfahren nachgegeben worden, und unſerm Reſidenten am Käyſerlichen Hoff noch würcklich ohne die geringſte difficultät nachgegeben wird, wir dann auch ſolches dem Käyſerl. Reſidenten in unſern allhie-

Illuſtratur hoc ex cauſa Colonienſi.

Rationes regis Boruſſiæ.

hieſigen Reſidenzien nicht allein für ſich und ſeine Familie ebenfalls zugeſtehen, ſondern auch ein nicht geringe Zahl von Catholiſchen Einwohnern dazu ohngehindert admittiren. Addit in ſubſequentibus, daß es ungereimt ſeyn würde, wann eine dem Röm. Reich unterworffene Stadt einem ſouverainen gekrönten Haupt dasjenige difficultiren oder diſputirlich machen wolle, was Jhm von denen höchſten Puiſſanzen, ja gar von des Röm. Reichs höchſten Ober-Haupt accordiret und zugeſtanden wird; und kan hierwider in dem Religions-Frieden, noch dem Inſtrumento Pacis Weſtphalicæ, noch in andern darauf ſich gründenden conſtitutionibus imperii, kein Behelff geſuchet werden, indem ſelbige de iuribus legatorum nichts diſponiren, wovon jedoch hier allein die Frage iſt, und alſo auf dieſen caſum nicht adplicabel ſeynd.

Colonienſium obiectiones.

§. LII. Hiſce tamen non potuit moueri magiſtratus Colonienſis, vt iuſtiſſimis & *iure gentium* fundatis prætenſionibus auguſtiſſimi regis adſurgeret, ſed potius in *literis d. 6. Mart.* 1708. datis in alia omnia iuit. De *iure gentium* ita cenſet: Was das ius gentium (ſo ab intrinſeca ſana ratione populorum billig genommen werden muß) betrifft, da iſt ſolches abſonderlich im Römiſchen Reich nicht dergeſtalt, wie es angegeben wird, vniuerſaliter & vniformiter, und in ſeinen Umſtänden und effectibus recipirt, daß dadurch einem jeden Stand eine obligation und Zwang aufgebürdet werde, eines jeden Geſandten, Reſidenten oder Agenten, gegen des recipientis Gutfinden, und mit deſſen Gefahr, disguſto und Widerwillen auf- und anzunehmen, &c. Addit poſt pauca: So iſt auch zweytens die angegebene obſeruanz nicht aller Ends, bevorab aber im Römiſchen Reich ſo wohl in generali als particulari lege publica aut omnium ſtatuum vniformi conſenſu dergeſtalt eingeführet, daß dadurch ein jeglicher gleichfalls gezwungen und neceſſitirt ſeyn ſolle, das exercitium einer fremden Religion anzunehmen, abſonderlich in perpetuum zu dulten. Dann von denen äuſſern Königreichen und mächtigen Republiquen zu abſtrahiren, worin in puncto legatorum ſelbſten keine durchgehende conformität, ſondern deren vielmehr eine difformität und Unterſcheid anzuweiſen: ſo iſt im Römiſchen Reich aus deſſen comitial-actis de anno 1654. ja zu wiſſen, (vide Kulpis. de legat. fol. 983.) daß Käyſer FERDINANDVS III. als von denen Evangeliſchen Ständen, das exercitium religionis in Wien, zu Behuf deren Reſidenten und Agenten geſuchet worden, ihnen ſolches rund

tund abgeſchlagen, und den 14. May die Kåyſerliche declaration dahin ertheilet worden, daß Ihro Kåyſerliche Majeſtåt ſolches nicht eingehen könten, wolten und würden, und zwar in anno 1658. bey Einrichtung damahliger Kåyſerlicher Wahl-Capitulation die Evangeliſchen Stånde mit einem abſonderlichen monito ad art. 40. & 41. begehret, daß denen Reſidenten und Agenten am Kåyſerl. Hoff-Lager das Predigen und adminiſtriren deren Sacramenten möchte geſtattet werden, ſo iſt doch euidentia teſte ſolches monitum von dem damaligen hohen collegio electorali verworffen, und der capitulation nicht inſerirt worden, und als anno 1675. den 20. Dec. bey nåchſt verſtorbener Kåyſerlicher Majeſtåt glorwürdigſten Andencken ſolches abermahln begehret worden, ſo iſt doch ſolches abgeſchlagen, die Supplicanten nacher Edenburg in Ungarn, zu Haltung ihres Gottesdienſts, verwieſen, und alſo die angegebene obſeruantia, von deren nie iemahlen geweſen, durch drey in publicis imperii comitiis electorum conuentibus & aula cæſarea per actus pure contrarios etiam legitime præſcriptos völlig über einen Hauffen geworffen, und alſo das allzumild angegebenes ius gentium wenigſtens im Reich unterbrochen, und das contrarium eingeführet worden: allermaſſen auch keine einige Reichs-Stadt kan angewieſen werden, woſelbſten die pura & abſoluta neceſſitas recipiendi reſidentes & cum illis contrariæ relig. exercitium hergebracht ſeye, vielmehr möchte auf allen benöthigten Fall, wo ſolches declinirt, ja abgeſchlagen worden, vor- und angebracht werden können. Denique rurſus recurrit ad *leges fundamentales imperii*, ſed meo iudicio ſatis incongrue, cum illæ tantum diſponant de religionis exercitio inter *principem & ſubditos*, & *quatenus* vnicuique id integrum ſit, declaretur.

§. LIII. Dubia hæc remota ſunt in literis reſponſalibus auguſtiſſimi regis *d.* 20. *Mart.* 1708. datis. Nam quod (I) de *iure gentium* adlatum erat, hoc reſoluitur modo: Ob gleich der concipient Eures Schreibens bemühet iſt, ſich eine beſondere interpretation des iuris gentium zu machen, ſo iſt dannoch auch ſo gar denen, ſo die prima elementa iuriſprudentiæ tractiren, bekannt, ius gentium eſſe, quo omnes, ſaltem moratiores vtuntur; da aber nach ſolchen Rechten bey allen Völckern das ius mittendi legatos & miniſtros publicos recipirt und hergebracht iſt, wie nicht weniger, daß ſelbigen pleniſſima ſecuritas verſchaffet, und alles dasjenige, was zu ihrer gehörigen ſubſiſtens erfordert wird, verſtattet werden müſte, ſo iſt kein

Quæ reſoluuntur.

kein Zweiffel, daß auch der ohnentbehrliche cultus diuinus darunter mit zu verſtehen ſeye. Wir unſers Orts haben nicht allein dem Käyſerlichen Reſidenten, ſo lang er allhier geweſen, das exercitium Romano-Catholicum in ſeinem Hauſe verſtattet, ſondern auch aus bloſſer conſideration des characteris bishero nachgeſehen, daß, obgleich weder derſelbe noch einiger von ſeinen domeſtiquen ſich allhie befindet, ſolches dennoch continuiret werde, und viel hundert von hieſigen Catholiſchen Einwohnern ſich dabey einfinden mögen. Quæ (II) præiudicia adferuntur, hoc diluuntur modo: Was vom Käyſer Ferdinando III. von euch erwehnet wird, laſſen wir dahin geſtellet ſeyn, und iſt nicht unglaublich, daß zu ſolcher Zeit, da die Parthenen der vnion und liga annoch in friſchem Andencken geweſen, wie auch in andern Fällen etwas irregulieres vorgegangen ſeyn möge, wie dann auch Exempel gefunden werden, daß in einem und andern caſu das ius gentium aperτiſſime violirt worden, niemand vernünftiger aber wird daraus ſchlieſſen, daß ſolches zur conſequens zu ziehen ſeye; abſonderlich aber kommet hiebey in conſideration, daß in vorigen Zeiten die iura legatorum & miniſtrorum publicorum niemahln ſo genau als ietzo reguliret und beobachtet worden. Reliquas literas hac de cauſa publice hinc inde transmiſſas non referam, cum in adductis rationes primariæ contineantur.

Deciſio huius controuerſiæ.

§. LIV. Sicuti vero de *exemplis* adductis deinceps agendi locus erit, ita ex *adductis rationibus* magiſtratus Colonienſis adparet, eundem, cum *auctore anonymo*, antea refutato, de *iure gentium* ſibi formaſſe conceptum, illudque vnice ex *exemplis* æſtimaſſe. Controverſia hæc tandem deciſa per amicabilem compoſitionem *d.* 16. *Ianuar.* 1709. & a magiſtratu Colonienſi ius hoc reſidentibus competens agnitum eſt his verbis: Nachdem vierdtens Se. Königl. Majeſtät in Preuſſen declariren laſſen, auch feſt und unbeweglich dabey beſtanden, daß dero Reſidenten, gleich anderwertig, alſo auch in der Stadt Cölln das exercitium domeſticum reformatæ religionis competire, ſo iſt zwar Magiſtratus keineswegs gemeinet, dasjenige, was einem Königl. Reſidenten dißfalls de iure gentium & generali obſeruantia competiren konte, zu beſtreiten; Es wollen aber dennoch allerhöchſtgedacht Seine Königl. Majeſtät auf beyder hoher Herren Mediatoren und verſchiedener anderer vornehmer Reichs-Ständen interceſſion, und weilen ohnedem dero Reſident ietziger Zeit ſeinen reformirten Gottesdienſt bey dem exercitio militari vor die Craiß-Guarni-

niſon in der Stadt haben kan, demſelben anbefehlen, daß er ſich deſſelben bedienen, und damit anietzo begnügen ſolle; Jedoch mit Vorbehaltung des Jhro dißfalls competirenden Rechtens, als deſſen und ſeines verlangenden exercitii ſie ſich inskünftige keinesweges begeben haben wolten. Geſtalten dann auch Magiſtratus verſprochen, höchſtgemeldter Sr. Königl. Majeſtät Reſidenten von Dieſt, in ſeiner Perſon, Familie und Haus-Geſind behörigen Schutz nach allem äuſſerſten Vermögen zu halten: Allermaſſen ſolches alſo beyderſeits verglichen und angenommen, annebenſt allerſeitige Ratification innerhalb zweyer Monathen beyzubringen, zugeſaget worden.

Pontificis petulantia circa legatorum ſacra priuata.

§. LV. Sed ecce! Nuncius apoſtolicus IOANNES BAPTISTA hoc ipſum ægre tulit, nouasque turbas mouit, contradictione quadam importuna *d.* 23. *Iun.* 1709. interpoſita, quam ANTONIVS FABER *cit. tr. p.* 242. cum ratihabitione pontificis, refert. Hoc eo minus mirandum, cum conſtet, pontificem ſeſe omnis iuris, *naturæ*, *gentium* & ipſius *ſacræ ſcripturæ* arbitrum ſupremum inepro conatu conſtituiſſe, dominium in *religionem chriſtianam* ſibi ſatis inſulſe arrogaſſe, & ſibi ſoli controuerſiarum in cauſis religionis & eccleſiaſticis ortarum vindicaſſe deciſionem. Hac de cauſa ſui iuris & officii eſſe iudicauit, compoſitionem hanc impugnare, eamque inualidam & irritam declarare, quo ipſo, conatu impudentiſſimo, *iuris gentium placita* euertere ſtuduit. Ipſam nuncii proteſtationem adduxi *lib. I. tit. XXX.* §. 14. *p.* 699. Neque hæc praxis aulæ Romanæ adeo recens eſt, cum conſtet, a multis retro ſeculis eadem audacia pontifices *iura gentium* turbaſſe & eorum euerſores fuiſſe, quamuis per DEI gratiam eius conatus hodie ita infracti, vt vanæ ſine viribus iræ ſint, & non magis contradictio hæc ieiuna effectum ſit habitura, quam illa habuit, quæ contra inſtrumentum pacis interpoſita eſt. Ceterum quæ a parte regis Boruſſiæ potentiſſimi contra hos auſus papales *corpori euangelico* in *comitiis* propoſita fuerint, retuli *lib. I. cit. tit. p.* 699.

Reſidentibus ſtatuum Cæſar negat priuata ſacra.

§. LVI. Quia vero in antecedentibus dictum, ſæpe prouocatum eſſe in controuerſia Colonienſi ad *praxin aulæ Cæſareæ*, inde ſpecialius inquirendum, quæ eius rationes fuerint, quod *ſtatuum ablegatis* & *reſidentibus* hæc libertas a Cæſare negata fuerit? Hoc certum eſt, A. C. addictos ſtatus *d.* 8. *Mai.* 1654. a Cæſarea Maieſtate petiiſſe, vt reſidentibus ſuis *priuata ſacra* Viennæ permitterentur, pro-

vt ex eorum *memoriali* adparet, relato ab HEERDENIO in der Grundveſte des Heil. Römiſchen Reichs *P. III. c.* 8. Cum vero hoc ipſum impetrare haud poſſent, prioribus petitionibus inſtiterunt, & literis *d.* 16. *Mai.* 1654. ad Cæſarem datis mentem ſuam ita expoſuerunt: Euer Käyſerl. Majeſtät mögen wir in aller Unterthänigkeit nicht verhalten, welcher geſtalt dero geheime Rath, Herr Iſaac Volmar, am 14. dieſes melden laſſen, daß Ew. Käyſerl. Majeſtät unſer allerunterthänigſtes Memorial ſub dato den 8. dieſes, wegen ſuſpenſion der proceſſe, an dero Hochlöbl. Reichs-Hof-Räthe, wie auch wegen Verſtattung des freyen exercitii religionis der Augſpurgiſchen confeſſion zugethanen Reichs-Hof-Räthe, Reſidenten und Agenten, eingeantwortet und nachgeſchicket worden, worauf Euer Käyſerl. Majeſtät zurück geſchrieben, uns hinwiederum anzuzeigen, wie ſie mit ſonderbarer Befremdung vernehmen, daß nunmehro und nach geſchloſſenem dieſem Reichs-Tage und alſo dem Herkommen zuwider, ein ſolches geſuchet worden. Zumalen da Ew. Käyſerl. Majeſt. es nochmals bey den an 21. und 29. Aprill gegebenen allergnädigſten Käyſerl. reſolutionibus bewenden lieſſen, und wäre dero allergnädigſter Will und Meynung, daß, nachdem die deputati ad punctum reſtitutionis & grauaminum die Gewalt erhalten, in caſibus liquidis die execution zu decerniren, dahero faſt unbillig, und der Käyſerl. Authorität nicht wenig verkleinerlich fallen wolte, deroſelben Beginnen die Hände zu binden, zumahlen ſie nicht hoffen wolten, daß in ſolchen Fällen die execution iemand ſich werde entgegen ſeyn laſſen: Was aber der in illiquido beſtehende caſus anbetreffe, und da über die interpretation des inſtrumenti pacis einige Strittigkeit vorkommen möchte, dieſelbe wolte Eure Käyſerl. Majeſtät zur öffentlichen Reichs-Verſammlung verweiſen. Was das andere petitum, wegen Verſtattung des freyen Religions-exercitii der Augſpurgiſchen Conf. verwandten Reichs-Hoff-Räthe, Agenten und Reſidenten anbetreffe, lieſſen Eure Käyſerliche Majeſtät allergnädigſt zu, thätens auch noch, daß auſſerhalb an dergleichen Orten dieſelben ſich begeben möchten. Dannenhero Euer Käyſerlichen Majeſtät nicht hoffen wolten, daß ein weiters von ietzigen Reichs-Hof-Räthen ſolte geſucht werden, ein mehrers könten, wolten und würden dieſelbe nicht concediren und zugeben. Nun wollen Euer Käyſerliche Majeſtät allergnädigſt und gewiß dafür halten, daß vorgedachtes Memorial nicht von etlichen, ſondern von geſamten der Augſpur-

ſpur-

ſpurgiſchen Confeſſions-Verwandten Churfürſten und Ständen hergefloſſen, womit ſich auch die meiſten ſolcher Religion zugethane Churfürſten conformiret, und allerſeits dafür gehalten haben, daß bey geſchloſſener, und von Ew. Käyſerl. Majeſtät ſelbſt allergnädigſt mitbeliebter deputation es nicht anders ſeyn könne, denn daß dergleichen proceſſe, ſo wohl an denen höchſten, als niedrigſten Gerichten ceſſiren und anſtehen müſſen. Inmaſſen ſonſten es dieſer deputation gantz nicht vonnöthen, und kan vor Ew. Käyſerl. Majeſtät Reichs-Hoff-Räthe um deſto viel weniger in den aus dem inſtrum. Pacis herrührenden und reſultirenden Sachen und Materien cognoſciret und decidiret werden, alldieweilen derſelbe noch zur Zeit, allermaſſen das inſtrum. Pacis ſolches erfordert, nicht beſetzt iſt, um deswillen auch unſere gnädigſt und gnädige Herren Principalen, auch geehrte Obern nicht zu verdencken ſeyn werden, daß ſie auch ſelben in allen andern Sachen pro iudice competente nicht agnoſciren können, bis ſolche Mängel gäntzlich abgeſtellet und geändert worden, um deſto vielmehr, weil über die Reichs-Hofraths-Ordnung Churfürſten und Stände noch zur Zeit nicht ſeyn vernommen worden; wir ſtehen darneben ſehr an, ob Ew. Käyſerl. Majeſt. auf ſolche Weiſe dero Reichs-Hoff-Rath mit Augſpurgiſchen Confeſſions-Verwandten tauglichen ſubiectis werden erſetzen können, dieweilen jeder Bedencken haben und tragen wird, ſolche condition anzunehmen, wann er zu Führung ſeines Chriſtenthums die freye Religions-Ubung nicht haben ſolte, und ſo wohl Euer Käyſ. Majeſt. allergnädigſt zugeben, daß auswärtig der Evangeliſchen Religion zugethane ausreiſen dürfften, welches gleichwohl in ſo wenig Stunden ohne groſſe Unkoſten, beſchwerliche Ungelegenheit, und empfindliche Gefahr nicht wohl zu geſchehen möglich iſt: So haben doch Ew. Käyſerl. Majeſt. Chriſtlich zu ermeſſen, wie ſolches in Todes-Nöthen ſeyn könne, zumahlen aber betrübt und unverantwortlich fallen würde, ein oder andern agoniſirenden ohne Troſt und Gebrauchung des Heiligen Abendmahls elend und erbärmlich hinſterben und abſcheiden zu laſſen. Bey ſolcher Bewandnüß werden Ew. Käyſerl. Majeſt. nicht mißfällig, ſondern allergnädigſt vermercken, daß wir all dasjenige, ſo im vorigen allerunterthänigſten Memorial begriffen, wörtlich hieher erwiedern, und Ew. Käyſerl. Majeſtät im Nahmen und an ſtatt unſerer gnädigſten und gnädigen Churfürſten und Herren, auch geehrten Obern und Principalen

 aller-

allerunterthänigſt und höchſt-angelegenen Fleiſſes erſuchen und bitten müſſen, ſie wollen und werden bey dero Löbl. Reichs-Hoffrath ſolchen allergnädigſten Anſtalt von ſelbſt zu machen geneigt ſeyn, auf daß mit Fortſtell- und decernirung der Proceß in denjenigen ex inſtr. Pacis reſultirenden Sachen inzwiſchen möge in- und angehalten werden, auch förderlichſt der Augſpurgiſchen Confeſſion zugethane qualificirte und taugliche ſubiecta in benöthigter und erforderter Anzahl zu beſtellen und anzunehmen, welche die heilſame Iuſtiz in gehörigem ſchnellen Lauff unpartheyiſch adminiſtriren, und einem ieden, was recht iſt, gedeyen und wiederfahren laſſen, zu dem Ende dann allergnädigſt zu geſtatten, daß nicht allein der Augſpurgiſchen Confeſſions-Verwandten Reichs-Hoffräthen, ſondern auch der Churfürſten und Stände an Ew. Kayſerl. Majeſt. Hoflager anweſend, und dahin kommenden Geſandten, Reſidenten und Agenten, ſamt allen dero angehörigen Wittwen und Wäyſen die freye Ubung der Augſpurgiſchen Confeſſion gegönnet und frey gelaſſen werde, darnebens auch bey dero Reichs-Hoffräthen ſolche allergnädigſte Verſehung zu thun, daß, wann ein oder der andere in puncto grauaminum & reſtitutionis ſich daſelbſt angeben würde, er alsdann ſolche Parthéyen an die verglichene und geſchloſſene deputation nacher Franckfurt am Mayn, zu Erlangung dero Rechtens und Befügnüß verweiſen ſolle, damit alſo ſo wohl in politicis als eccleſiaſticis iedem die habende iura ſalua & intacta verbleiben und gelaſſen werden mögen. Euer Kayſerl. Majeſt. werden ſolches nicht unrecht, ſondern gantz billig zu ſeyn befinden, wordurch auch allerhand ſonſt befürchtende Ungelegenheit und inconuenientia eingeſtellet und vermieden verbleiben, unſere gnädigſt und gnädige Churfürſten und Herren, auch Obern und Principalen werden es mit allerunterthänigſtem Danck erkennen: und Ew. Käyſerl. Majeſt. ſeynd und bleiben wir allerunterthänigſt treu-gehorſamſte vermöglichſte Dienſte zu erweiſen bereitwilligſt und äuſſerſt befliſſen. Cum vero rurſus repulſam ferrent, ſtatus euangelici monita capitulationi Leopoldinæ hæc anno 1658. inſerenda eſſe petierunt: Daß der künfftige Römiſche Käyſer unweigerlich verſtatte, daß die Reichs-Hof-Räthe, imgleichen der Chur-Fürſten, Fürſten und Stände Reſidenten, Agenten, Sollicitanten, und ſonſten anweſende Geſandten, Räthe und Diener, auch dero Weiber, Wittiben und Geſinde das exercitium ihrer Religion am Kayſerl. Hofe und iederzeit befindlichen Kayſerl. Hof-Lager

ger haben, zur information ihrer Kinder Præceptores, auch zu predigen, und adminiſtrirung der Heil. Sacramenten, wie auch copulationen und Begräbniſſen kein Einhalt, Verbot, oder ſonſten Hinderung geſchehen ꝛc. Sed monita hæc capitulationi non fuiſſe inſerta conſtat, interim non omnino neglecta ſunt, ſed *capitulationi perpetuæ*, quæ tamen vim legum publicarum hactenus non accepit, *art.* 25. hæc inſerta ſunt: So ſoll und will Er auch unweigerlich verſtatten, daß die Reichs-Hoff-Räthe, ingleichen der Chur-Fürſten und Stände Räthe, Agenten, Sollicitanten und Bedienten, auch dero Weiber, Kinder und Geſinde, das exercitium ihrer Religion an ſeinem Kayſerlichen Hoffe, und iederzeit befindlichen Hoff-Lager haben, zu information ihrer Kinder Præceptores, wie auch zu Predigen, copulationen, adminiſtrirung der Heil. Sacramenten, und was dem Gottes-Dienſt weiters anhängig, Prieſter ſamt andern darbey erforderten Perſonen halten mögen, denen dann in Verrichtung ihres Amts und ihnen allerſeits insgemein an ihrer Religions-Ubung, auch ehrlichen Begräbniſſen ihrer Todten, kein Einhalt, Verbot, oder andere Verhinderniß geſchehe, vielmehr gebührend nachdrücklicher Schutz gehalten, und zu obgedachten Begräbniſſen ein bequemer Orth ohne ſonderbare Koſten und Entgeld angewieſen werden.

Cuius negotiationis peculiares ſunt rationes.

§. LVII. Quamuis vero vſum *ſacrorum priuatorum* imperator reſidentibus, electorum præſertim, hodie indulgeat, conſtat tamen, olim iis illud ius non fuiſſe conceſſum. Vnde KVLPISIVS *de iur. legat. c. XXII.* §. 5. inter ſpecimina onerum a legatis ſtatuum ſubeundorum ponit, quod iis *exercitium religionis* in aula Cæſarea non concedatur. Qui enim ſtatum imperii noſtri ſecum animo perpendit, multa *irregularia* in eo deprehendet, vt ad *regulas ordinarias iuris gentium* non vbique conferri queant. Conſtat ſane, legatis ſtatuum imperii apud gentes exteras eandem *libertatem* & *exemtionem* indulgeri, quæ aliis legatis debetur, cum nec *ius legationis* in dubium vocetur, quod PRESBEVTA, KVLPISIVS & FVRSTENERIVS dudum demonſtrarunt, ipſaque praxis confirmat. Imo nec imperator *ius legationis* iis in dubium vocat, ſed eorum legatos recipit, & cum iisdem vt talibus agit. Sicuti vero plurima ex antiquo ſtatu imperii noſtri veſtigia, eo licet admodum mutato, remanſerunt, & ſchemata quædam externa, antiquum ſtatum repræſentantia, ſuperſunt, vt, ſi externæ huic rerum faciei inſiſtendum eſſet, facile quis decipi poſſet: ita

 non

non mirandum, quod circa *legatos ſtatuum*, ad aulam Cæſaream miſſorum, quædam *irregularia* deprehendantur, quæ tamen ab aliis in exemplum trahi nequeunt. Sic ex priuilegiis iuris gentium eſt, quod legati ſint exemti a iurisdictione loci, vbi degunt, nec aliam niſi mittentis agnoſcant. KVLPIS *cit. tr. c. XXI.* §. 3. In imperio noſtro aliter dicendum eſſe IDEM §. 4. *ſeqq.* obſeruat, cum in comitiis, ex inſtituto veteri, nomine *Archimarſchalli*, hereditarius mareſchallus in eos eorumque familiam iurisdictionem exerceat, & in aula Cæſarea *ſupremus aulæ mareſchallus* eandem prætendat, id quod ad veſtigia ſtatus antiqui Germaniæ referendum. Id tamen aliæ gentes nec in exemplum traxerunt, nec trahere poſſunt, multo minus ſtatibus imperii inter ſe integrum erit, exemtionem legatorum ſtatuum imperii ex *praxi Cæſareæ aulæ* in dubium vocare. Eadem irregularitas olim occurrebat in denegatione *ſacrorum priuatorum* in aula Cæſarea, quæ tamen ſimili ratione ab aliis, inprimis conſtatibus, in exemplum trahi non poteſt, vtut Colonienſes primarium ſuum fundamentum in eo collocaſſe videantur. Ceterum hodie a rigore antiquo receſſiſſe videtur aula Cæſarea, cum conſtet, ſtatuum legatos & reſidentes ſacra priuata ſua ibi habere, nec illa eis amplius in dubium vocari. Quod autem plures hoc iure non vtantur, non defectui *iuris*, ſed aliis cauſis tribuendum eſt.

Exempla priuatorum ſacrorum.

§. LVIII. Progredior ad exempla, ius hoc gentium demonſtrantia. Plura iam in ſcriptis cauſam Colonienſem concernentibus adducta ſunt; nonnulla etiam habet WICQVEFORTIVS *dans ſon Ambaſſadeur lib. I. c.* 28. quæ ex eo repetere non neceſſe eſt. Ceterum ex publicis monumentis liquet, nec legatis chriſtianorum ad Turcas Perſasque miſſis hoc exercitium denegatum fuiſſe, ſicuti legati ab imperatore Turcarum miſſi *ſua ſacra priuata* Viennæ quoque exercuerunt. Legati variarum gentium Vltraiecti, pacis pangendæ cauſa ante aliquot annos congregati, *ſacra* ſua *priuata* ſine vllius contradictione exercuerunt. In Polonia anno 1674. legationi Brandenburgicæ, in loco, prope templum primarium ſito, quo plurima pars ſacerdotum habitauerat, *ſacra priuata* conceſſa eſſe conſtat ex Diar. Europ. *part. XXXI. p.* 161. Equidem WICQVEFORTIVS *cit. l. p.* 417. contrarium exemplum adducit PHILIPPI II. aiens: *Philippe II. ne voulut pas permettre, que l'ambaſſadeur de la reine Eliſabeth priaſt Dieu à ſa mode dans ſa maiſon, & contraignit ſes domeſtiques d'aller à la meſſe*, imo quod mirandum, ipſemet non adeo improbaſſe hoc videtur hiſce verbis: *Mais*

Mais ſes ſucceſſeurs ont bien fait connoiſtre, que la devotion des princes, quelque religieux qu'ils ſoyent, n' eſt jamais ſi pure, que l' intereſt de l' eſtat ne s' y mesle, & que bien ſouvent celuy-ci l' emporte ſur l' autre. Ergone *deuotioni principum* adſcribendum, quod debeant *ſacra priuata* legatis permittere? ergo pietas in DEVM non adeo ſincera, ſi vſum eorum legatis, iure gentium debitum, non impediunt? Fruſtra ſane in antecedentibus *iuri gentium* hoc adſcripſiſſet WICQVEFORTIVS, ſi factum PHILIPPI II. quomodocumque adprobandum eſſet. Plura alia exempla *violati iuris gentium* in monumentis antiquis occurrunt, quæ tamen ipſum *ius gentium* non eneruant aut tollunt.

§. LIX. Hæc tamen *libertas priuatorum ſacrorum* non eſt in infinitum extendenda, ſed intra ſuos limites reſtringenda. Nam (I) quod legatis iure gentium conceſſum eſt, id ſibi *agentes* vindicare non poſſunt, vtpote qui legati, *publico nomine* miſſi, characterem haud habent. Illuſtrat hoc ipſum exemplo illuſtri PIQVII, res Galliæ regis in Suecia agentis, WICQVEFORTVS *dans ſon Ambaſſadeur lib. I. ſect.* 5. vbi ait: *Monſ. Piques, preſentement Conſeiller en la cour des Aide de Paris, eſtant Agent en Suede, apres que Chanut en fut party, pria la Reine de luy permettre, de faire venir un Preſtre, afin de pouvoir faire dire la meſſe dans ſa maiſon; parce que depuis qu' il n' y avoit point d' Ambaſſadeurs de France, ny de Portugal à Stockholm, ny ſes domeſtiques, ny les Francois & les Italiens, qui eſtoint au ſervice de la Reine, n' avoint plus cette conſolation. La Reine dit, que Piques n' avoit point de qualité, qui luy donnaſt cette autorité, mais que, ſi le Roy, ſon Maiſtre, luy en vouloit eſcrire un mot, elle l' aſſeuroit des à preſent, qu' elle y conſentiroit. Quelque temps aprés, Piques, ayant preſenté les lettres, par lesquelles le Roy luy donnoit la qualité de Reſident, la Reine luy dit, qu' elle eſtoit bien aiſe de voir, que le Roy vouloit bien entretenir un miniſtre aupres d' elle, parce que c' eſtoit une marque de ſon affection & de ſon inclination a entretenir la bonne correſpondance entre les deux couronnes.* Sunt quidem *agentes* etiam miniſtri extranei principis, ſed non ea mittuntur aut recipiuntur intentione, vt locum eius ſubeant, id quod tantum faciunt *legati primi* & *ſecundi ordinis*, cum illi *eminenter*, hi *ſimpliciter*, ſed ſine ſingulari eminentia, principem repræſentent.

Agentes hoc iure non gaudent.

§. LX. Competit porro (II) tantum legato *vſus ſacrorum priuatorum domeſticus*, quem in *publicum* mutare nequit, quod ſupra iam explicui. Quidquid enim iuris habet, eo tantum gaudet intuitu ſui ipſius, &

Reſtringenda ſacra priuata ad legati familiam.

& qui in eius ſunt comitatu: limites *libertatis* excederet, ſi *publica ſacra* exercendi ius ſibi adrogaret, qui per indirectum ius hoc extra ſuam familiam, in ipſos reipubl. ſubditos, extenderet. Vnde (III) licet legatus non ſit obſtrictus, vt ſubditos illius reipublicæ, in qua degit, a ſacris ſuis arceat, princeps tamen ſubditis ſuis grauiſſime interdicere poteſt, ne ſubditi ſui ſacris hiſce priuatis interſint. Dn. THOMAS. *de iure aſyli legat. ædib. compet.* §. 18. IVSTINVS PRESBEVTA *de iure legat. ſtat. imper.* §. 123. Refert WICQVEFORTIVS *cit. tr. lib. I. ſect.* 28. ſtatus regni Sueciæ anno 1648. ad reginam grauiſſimas detuliſſe querelas, quod CHANVTIVS, regis Galliæ reſidens, *extraneos* quoſcumque ad ſua ſacra priuata admitteret, adeoque petiere, vt CHANVTII libertatem mediis conuenientibus reſtringeret temperaretque. Regina eum propterea moneri iuſſit, ne quoſcumque ſine diſcrimine peregrinos ad ſacra ſua admitteret, addendo, ſe de cetero *ſacra priuata* ei in dubium vocare nolle. Reſpondit CHANVTIVS, ſe exercitium religionis ſuæ domi *iure gentium* habere, non ex reginæ indultu, nec ſe obligatum eſſe, ad arcendos a ſacris ſuis extraneos. Leges Suecorum non poſſe abolere *ius gentium*, & *immunitates*, quas ius hoc & ædibus & legatis conceſſerit. Prouocauit præterea ad exemplum legati Suecici, qui Lutetiæ Pariſiorum quoscumque *extraneos* ad ſacra ſua eadem libertate admitteret &c. In eo ergo non peccauit CHANVTIVS, quod fores extraneis occludere noluerit; reginæ tamen integrum fuit, publica interdicere lege, ne ſubditi ad ſacra eius ſeſe conferrent. Quocirca integrum haud eſt legato, (IV) religionis ſuæ exercitium extra ædes ſuas proferre, ſupplicationes per vias publicas inſtituendo, vel ſacramentum altaris mittendo in alias domos ad ægrotos. PRESBEVTA *cit. l.*

Poteſt princeps prohibere, ne extranei accedant ad ſacra legatorum.

Non poteſt legatus ſacra extra ædes ſuas proferre.

§. LXI. Porro (V) ſicuti quilibet, qui *priuata ſacra* exercet, arbitrium circa ea habet, quæ ad *ordinem* & alia *adiaphora* pertinent, ita quoque legato circa hæc liberum relinquendum arbitrium. Non loquor de principe, cuius miniſter eſt, qui ei ordinem in ſacris ſeruandum præſcribere poteſt, ſed de illa gente, ad quam miſſus eſt, vt hæc ſacra eius priuata nullo modo determinare poſſit. Alias quidem, ſi ſubditis quibusdam *extranea ſacra priuata* ex indultu imperantis conceduntur, etiam ei, ex *inſpectione generali* in quæcumque ſacra, integrum eſt, modum & rationem ſuo modo præſcribere: ad *legatorum ſacra* autem hoc vel ideo extendi nequit, quia haud ſunt ſubditi. Vnde quæſtio oritur, an a legato poſtulari queat, vt rem di-

Habet legatus arbitrium circa adiaphora ſacrorum priuatorum.

Digitized by Google

diuinam in eo *idiomate* ſaltim faciat, quo in gente, a qua miſſus eſt, fieri ſolet? Quid enim, ſi legatus ſacra ſua peragere vellet idiomate in illa republica vſitato, ideo forſan, vt ſubditi, qui eiusdem cum eo religionis ſunt, eius ſacris vti queant? Iure hoc fieri poſſe cenſet PRESBEVTA *cit. l.* quod tamen vel inde dubium, quia ad *adiaphora externa* pertinet, quo idiomate res diuina fieri debeat? Poterit tamen reſpublica, in qua legatus degit, ſalua iuſtitia prohibere, ne quisquam *ſubditorum* ſacra legati accedere audeat, quo ipſo illi nulla infertur iniuria. Denique (VI) hæc *ſacra priuata* legato non tantum integra ſunt, ſi ipſe diuerſæ a republica, in qua degit, religionis eſt, ſed etiam ſi eandem profitetur religionem, cum vtrobique par ſit ratio, nec vllius parochiæ addictus, quippe quæ tantum concernit ſubditos illius reipublicæ proprie dictos. Imo ſi plures ex eius comitatu ſint diuerſæ religionis, in eorum vtilitatem *priuata ſacra* exercere poterit, vtut ipſe illi religioni addictus ſit, quæ in republica prædominatur.

An etiam iter facientes iure priuatæ capellæ gaudeant?

§. LXII. Sicuti vero ſingularis *legatorum* character, quo muniti ſunt, hanc illis peperit prærogatiuam, vt *ſuo iure oratorii priuati* ſeu *capellarum* ius ſibi adſcribere queant; ita eadem libertate non gaudent alii, illuſtriori quidem ſanguine prognati, vt *priuati* tamen in terris peregrinis degentes vel iter facientes. Equidem etiam hi *capellanos* in comitatu ſuo habere ſolent, ne ſacrorum ſuorum exercitio deſtituantur; quid? quod per *conniuentiam* eis exercitium hoc priuatum indulgeatur: *iure* tamen *ſuo* id ipſum ſibi haud poſſunt vindicare, ſi dominus territorii id admittere nolit, cum hi magis *ſubditis temporalibus* accenſeantur, quem ſtatum *legati gentium* in ſe admittere nolunt. Interim cum huiusmodi *capellæ* priuato eorum, qui peregrinantur, vſui tantum inſeruiant, atque alios, qui eisdem ſacris addicti ſunt, non admittant regulariter, prætereaque *ad tempus* tantum breuius durent, facilius a dominis territorii diuerſæ religionis tolerari, nec conferri poſſunt aut debent cum *exercitio religionis priuato*, de quo *inſtrum. Pac. art. V.* §. 1. diſponit, ſed magis ad *domeſticam deuotionem* nemini interdictam accedit.

A capellis palatinis originem traxere templa aulica.

§. LXIII. Denique, quod *tertiæ concluſionis caput* eſt, ab his *capellis* traxi originem hodiernorum *templorum aulicorum*. Iam ſupra obſeruaui, tempore CAROLI M. & LVDOVICI pii *capellas* hinc inde in *palatiis regum Francorum* fuiſſe exſtructas, etiam episcopis inuidentibus & murmurantibus. Celebris inter omnes imperii capellas fuit *Aquisgranenſis*, *ex toto Romanorum orbe famoſiſſima*, teſte GAVFREDO *in*

De capella Aquisgranenſi

vita S. Bernardi lib. II. c. 6. a CAROLO M. exſtructa, quæ licet *baſilicam ampliſſimam* repræſentauerit, *capella* tamen dicta fuit, quod eſſet *ſacellum regis*, teſte ADELMO *ad ann.* 828. *in f.* Hinc nata appellatio Gallica *Aix la chapelle*: hinc *coronatio* regum ibidem antiquitus peracta, per A. B. *c.* 28. §. 5. ex more antiquo huic loco adſcripta: hinc ab Aquisgranenſibus lites motæ Noribergenſibus ratione inſignium imperialium reliquiarumque, quod hæc in *capella primaria regni* aſſeruari deberent, ceu olim moris fuit. Seriem argumentorum recenſet & examinat Dn. a LVDEWIG de *Noriberga inſign. imperial. tutelar. c.* 5. Sicuti vero tempore Carolingorum palatia plura, & ſic quoque *capellæ palatinæ* plures fuere; ita, eorum ſtemmate exſtincto, ſucceſſores nouas hinc inde *capellas imperii* exſtruxere.

& Goslarienſi.

§. LXIV. Inter reliquas memoranda hic eſt eccleſia *collegiata SS. Simonis & Iudæ*, quam HENRICVS III. Goslariæ exſtruxit & *capellam imperii* appellauit. Diſerte MONACHVS HAMERSLEBIENSIS apud LEIBNIT. *tom. II. ſcript. Brunſuic. p.* 506. *ſq.* id confirmat, aitque: *Quam eccleſiam idem imperator voluit appellari* IMPERII CAPELLAM *& canonicos ibi* CAPELLANOS REGIOS. *Operam ergo dedit exactam, vt viros tanto honore dignos eidem eccleſiæ præficeret, ſiquidem etiam regni illic ſedem conſtituerat.* Illuſtrat hoc variis aliis teſtimoniis Dn. HEINECCIVS *in hiſtor. Goslar. ad ann.* 1039. quæ, cum in rem meam faciant, huc referre lubet. Ita vero ille: *Sic Conradus III. imp. anno* 1150. *hanc baſilicam vocat eccleſiam ſuam. Idem anno* 1188. *facit Fridericus I. imp. adiiciens ſimul, eam ſibi ſpeciali ratione ſemper fuiſſe & eſſe obnoxiam, ſe eam præ ceteris honorare & amplecti, eiusque libertatem in gloriam coronæ ſuæ reputare, quippe quæ ad nullum in mundo niſi ad imperatorem vel Romanum regem debeat habere reſpectum. Henricus VII. in diplomate anno* 1225. *eandem eccleſiam memorans addit: quæ ſpecialis imperii noſtri dignoſcitur eſſe capella. Idem rex anno* 1234. *eandem baſilicam vocat ſuam Goslarienſem eccleſiam. Innocentius papa anno* 1248. *in diplomate ſuo ad abbatem Cellenſem teſtatur, eccleſiam Goslarienſem vnam de capellis exiſtere Wilhelmi regis; nec non in aliis binis literis eam vocat ſpecialem Wilhelmi regis capellam. Alexander pontifex, anteceſſoris premens veſtigia, eccleſiam Goslarienſem aſſerit imperium reſpicere nullo mediante. Porro ſpecialem ſuam capellam hanc eccleſiam vocare dignantur Rudolphus I. anno* 1276. *Adolphus anno* 1295. *vt taceam cetera recentiora monumenta, quæ eundem præ ſe titulum ferunt.* Adiungit

præ-

præterea teſtimonium canonicorum Aquisgranenſium, qui ſeculo XIII. in literis quibusdam canonicos eccleſiæ Goslarienſis hoc modo compellarunt: *Confratribus vniuerſis eccleſiæ Goslarienſis canonicis, capellanis imperii.* Conferri hic merentur, quæ de *huius eccleſiæ prærogatiua* ſingulari iam ſupra *lib. III. tit.* 9. §. 41. *p.* 652. adducta ſunt.

§. LXV. Eundem morem ſecuti ſunt proceres & ordines imperii noſtri, qui in aulis ſuis eiusmodi *capellas priuatorum ſacrorum* gratia exſtruxere. Rationem horum ſacellorum peculiarem aliunde indagare & cognoſcere haud licet, quam ex eis antiquitatibus, quæ modo adductæ ſunt. Sunt videlicet capellæ inſtar *domeſticorum oratoriorum*, & ſicuti aula ipſa inſtar *magnæ familiæ* eſt; ita qui de hac ipſa ſunt, *ſacris extraordinariis* ibi celebratis intereſſe ſolent, ſicuti olim, qui *oratoria domeſtica* habuere, vſui *familiæ ſuæ* quoque eadem adaptarunt. Vnde talis eccleſia recte dicitur *principis* eſſe, (ſicuti in diplomatibus imperatores capellas palatinas *ſuas* vocarunt,) & de illa disponit; quin quod ei quoque integrum ſit, paſtores illi præficere, ſicuti olim etiam nobiles ſuis capellis dabant ſacerdotes. Capellæ in aulis proteſtantium.

§. LXVI. Huc reſpexit ſine dubio *I. P. art. VII.* §. 1. quod de proteſtantibus, quatenus adhuc duas partes faciunt, ita disponit: *De iure reformandi inter vtramque partem ita conuentum eſt, vt, ſi aliquis princeps vel alius dominus territorii vel alicuius eccleſiæ patronus poſthac ad alterius partis ſacra tranſierit, aut principatum aut ditionem, vbi alterius partis ſacra exercitio publico de præſenti vigent, ſeu iure ſucceſſionis ſiue vigore præſentis tractatus pacis alioue quocunque titulo nactus fuerit, aut recuperarit, ipſi quidem concionatores aulicos ſuæ confeſſionis citra ſubditorum onus aut præiudicium ſecum atque in reſidentia ſua habere liceat; at fas ei non ſit &c.* Conceptio huius formulæ multas tempore *pacis* initæ peperit difficultates, quas enarrat IOANNES IOACHIMVS MVLLERVS in des entdeckten Staats-Cabinets vierten Eröffnung *c. III. p.* 71. *ſeqq.* Ducum Saxoniæ legati primi fuere, qui hanc clauſulam formulæ inſerendam eſſe cenſuere, *in curia vero concionatorem aulicum ſuæ confeſſionis habere omnino licitum fuerit.* In formula a *legatione Suecica* concepta ita dicitur: *principi quidem vel domino ſuæ confeſſionis aulicum concionatorem citra ſubditorum onus & præiudicium alere & in vna ditionum ſuarum curia habere liceat;* mox vero d. 23. Mai. 1647. mutatis verbis hanc ſubſtituere: *in curia reſidentiæ ſecum habere liceat.* Hæc diuerſitas formularum indicat, potiſſimum Sanctio inſtrumenti pacis de his capellis.

 in

in dictis formulis actum fuiſſe de *curia* vel *aula principis*, vt *reſidentia*, cuius mentio in *art. VII.* §. 1. fit, non tam *integram vrbem*, quam *aulam principis* denotare videatur, vnde & *concionatorum aulicorum* mentio iniicitur.

Præter capellas in aulis adhuc dantur templa aulica,

§. LXVII. In quibusdam tamen aulis ſunt adhuc, præter capellas, *templa aulica* Schloß = und Hoff = Kirche, in quibus *ordinaria ſacra*, vt in *parochialibus eccleſiis*, habentur, cum in *capellis*, in denen Hoff=Capellen, non *ordinaria* habeantur *ſacra*, ſed, prout principi commodum fuerit, *extraordinaria*. Eædem inprimis occurrunt in *palatiis principum ruralibus*, amœnitatis & otii cauſa exſtructis, in denen Luſt=Häuſern, ad quas inprimis applicari poſſunt, quæ ſupra de *oratoriis priuatis*, conſecratis, dicta ſunt, quæque facile ab eccleſiis *parochialibus* diſtinguuntur. Difficilius a *parochialibus* ſecernuntur *templa aulica*, in quibus *ordinaria* habentur *ſacra*. In eo enim, prout ſupra obſeruaui, *oratoria* olim a *maioribus* & *parochialibus* diſtinguebantur eccleſiis, quod in his *ordinarius* & *ſolennis* eſſet cultus diuinus, cui etiam intereſſe tenebantur, qui *oratoriis* & *capellis* inſtructi erant, quibus *certus populus* haud alligatus erat. Tandem vero *oratoria*, iuxta caſtra nobilium exſtructa in commoditatem familiæ, primæuum ſtatum ſuum depoſuerunt, poſtquam tum *ordinaria ſacra* in iis conſtanter haberi cœperunt, tum etiam *certa populi ruri degentis portio* eis aſſignata eſt, adeo vt ab hoc tempore *proprie dictæ parochiales eccleſiæ* factæ fuerint, vt recte obſeruat ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit.* 25. *c.* 2. §. 13. *ſeqq.*

quæ parochialibus proxime accedunt,

imo pleraque ſunt inſtar parochialium eccleſiarum.

§. LXVIII. Quid ergo dicendum de *templis aulicis*, quibus hodie præficiuntur 1) *ordinarii presbyteri*, Ober = und Hoff = Prediger, quæ 2) ſacra *ordinaria* & *publica* habent, & denique 3) *certum* etiam *populum*, eos ſcilicet, qui aulæ principis inſeruiunt, & *munera aulica* obeunt? Adeo enim hi huic alligantur eccleſiæ, vt ſacra ibidem *de neceſſitate* facere teneantur, ſuos infantes ſacerdotibus aulicis baptizandos offerre, eos a confeſſionibus ſuis habere, ab iis percipere euchariſtiam, & quæ ſunt alia *parochialis iuris* argumenta, quæ in his templis quoque ſeſe exſerunt. Hæc ſi perpendo, non aliter poſſum, quin conſtituam, in plerisque *tales eccleſias aulicas* cum *parochialibus* conuenire, & ſecundum harum regulas æſtimandas eſſe, maxime ſi princeps vel *lege publica* vel *pactis* cum ſtatibus prouincialibus initis ligatus eſt, vt ſtatum huius *templi* mutare non poſſit. Quodſi itaque *anno* 1624. *d.* 1. *Ian.* in hoc ſtatu *templum aulicum* huius conditionis fuerit, & ita primario

ſub-

ſubditorum vſibus, vt *parochialis*, inſeruierit, eundem retinere ſtatum debet, ſi vel maxime princeps ad *ſacra catholicorum* tranſierit, id quod fraudi ſubditorum eſſe haud debet. Neque quod inter proteſtantes, quatenus duas conſtituunt partes, *art. VII.* §. 1. *I. P.* ſpeciatim placuit, ad eum caſum, quo inter *catholicos* & *proteſtantes* quæſtio verſatur, extendi poteſt, cum vniuerſa *pacis Oſnabrugenſis* connexio oſtendat, non eadem inter hos iura fuiſſe conſtituta, quæ data ſunt proteſtantibus, quatenus *duas partes* faciunt. Longe facilius & ſine vllo turbarum publicarum metu proteſtantes exercitium religionis publicum ſibimet inuicem indulgere poſſunt, ac quidem catholicis, prout notoria rerum geſtarum ſeries docet.

Obiectio remouetur.

§. LXIX. Equidem clerus Romanus nomine sereniſſimi electoris Palatini pro legitimanda *templi Spiritui S. dicati* & a reformatis poſſeſſi, ademtione eo vſus prætextu legitur, daß dieſe Kirche vom König Ruperto zu einer Hoff-Kirche zum Catholiſchen Gottesdienſt gewidmet, und zur Begräbniß-Kirche des hohen Chur-Hauſes gebrauchet, worzu man nicht anders als durch den nauem eccleſiæ kommen kan ꝛc. Uberdehm ſo ſey Ihrer Churfürſtl. Durchl. Hoffſtatt groß, und wachſe die Zahl der Fremden täglich an, da die kleine Schloß-Capelle nur wie eine Haus-Capelle zu conſideriren. Recte vero regeſſere reformati: Daß die Kirche zum H. Geiſte keine Hoff-Kirche iemahlen geweſen, ſondern allezeit als eine Stadt-und *parochial*-Kirche conſideriret worden, dahero ſie auch in der declaration andern Stadt-und Haupt-Kirchen gleich geachtet, und der Chor von dem naui eccleſiæ ſepariret worden, wie denn auch in dieſer Kirche niemahlen ein Hoff-ſondern allezeit ein Stadt-Prediger geweſen. So iſt auch 2) der nauis der Kirchen zum H. Geiſte eigentlich keine Sepulchral-Kirche, ſondern das Chor zur Beerdigung der Churfürſtl. Leichen abgeſondert und geſchloſſen, und der Ein-und Zugang zu denen Grufften niemahlen in der Kirche, ſondern in dem Chor geweſen. 3) Wenn die Reformirte um deßwillen, daß der König Rupertus dieſe Kirche geſtiftet und zum Catholiſchen Gottes-Dienſt gewidmet, davon ſolten depoſſediret werden, würden dieſelben nicht allein in der Pfaltz, ſondern im gantzen Röm. Reich von ihren Kirchen-Renthen und Gefällen abſtehen müſſen. Worüber aber die allgemeine Reichs-Geſetze und in ſpecie das inſtrumentum pacis

Applicatio ad controuerſiam palatinam.

Weſtphalicæ klahren Ziel und Maaß geben ꝛc. Vid. FABER in der Staats-Canzley *P. XXXIV. c.* 6. *n.* 1. *p.* 121. *ſqq. Elect. iur. publ. tom XVI. p.* 950. *ſqq.* Addi potuiſſet, ſereniſſimum electorem, ſi vel maxime templum *Spiritui S. dicatum* olim *aulicum* fuiſſet *templum*, illud reformatis adimere haud potuiſſe; ſtatum eius mutatum eſſe, nec idem principi catholico quoad *aulicum templum*, in quo, vt in *parochiali*, ſacra *ordinaria* fiunt, indultum eſſe: fateri eundem, capellam aulicam ſacris hactenus deſtinatam fuiſſe, & argumentum inde ſatis concludens trahi, quod *aulicum templum* qualitatem *parochialis* aſſumſerit, ſi præter illud *capella* in aula habeatur &c.

Monachi in deſertis eccleſias non habuere,

§. LXX. De *capellis* in genere ſatis, ni fallor, actum. Nunc ſpeciatim de *capellis monachorum* agendum, de quibus primario *rubrica* huius tituli concepta eſt. Monachos adhuc in *deſertis* viuentes & in vnum collectos *eccleſias*, quo conuenirent, habuiſſe arbitratur, & ex CASSIANO probat THOMASSINVS *P. I. lib.* 3. *c.* 13. §. 7. *de diſcipl. eccl.* Enim vero locus CASSIANI tantum oſtendit, monachos *proprios presbyteros diaconosque* habuiſſe, qui eis ſacra adminiſtrarunt, cum ſtatus eorum non permitteret, vt *parochialibus eccleſiis* intereſſe poſſent. Vt vero præterea ſacrorum cauſa *capellas* in ſyluis exſtruxerint, non additur, cum ſufficeret, quod in monaſteriis, in quibus monachi collecti erant, ſacra peragi poſſent. In *vrbes* & *ſuburbia* translati ad inſtar ceterorum *laicorum*, quales reuera erant, *parochialibus eccleſiis* die dominico intererant, nec monaſteria ſtatim *priuata oratoria* aut *capellas* habebant, & quæ his inſtructa erant, non tamen ſacris *ordinariis* vacabant, vt IDEM *cit. tr. P. I. lib.* 2. *c.* 93. §. 9. & 15. oſtendit. Addit MORINVS *de pœnit. lib. II. c.* 17. §. 12. *p.* 118. virgines & viduas DEO ſacratas, ipſosque monachos omnes, ſi in vrbibus aut non longe ab iis ipſos verſari oportebat, ad eccleſiam cum cetera plebe, loco tamen primo, vt *nobiliorem gregis dominici portionem*, ſeſſuros, conueniſſe.

poſtea parochialibus interfuerunt eccleſiis.

Ex inſtituto Benedicti capellæ in monaſteriis erectæ.

§. LXXI. Quia vero a *ſtatu monachorum* abhorrere videbatur, foras ſeu extra monaſterium vagari, vtpote quos *clauſtro* incluſos volebant proceres eorum, BENEDICTVS monaſteria ita inſtruenda eſſe cenſuit, vt rem diuinam ibidem facere poſſent monachi. Prouocatur ad hanc regulam in *concil. Mogunt. c.* 20. *de anno* 813. apud HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 1013. huius tenoris: *Monaſterium autem ita debet inſtitui, vt omnia neceſſaria infra monaſterium exerceantur, vt non ſit neceſſitas monachis vel clericis vagandi foras, quia omnino non expe-*

expedit animabus eorum. Ita etiam *vita aſcetica* olim erat efformata & compoſita, vt omne *conſortium humanum* reſpuerit, quod *ſanctimoniæ vitæ* aduerſari crederetur, ad quam normam etiam BENEDICTVS cœnobitas effigiare laborabat. Ita vero contingebat, vt monachi ſe prorſus a *cœtibus fidelium* ſepararent, & *ſeorſim* ſuas congregationes inſtituerent, quod veteres canones non adeo in aliis probarunt. Vid. *c.* 6. *concil. Gangrenſ.*

§. LXXII. Equidem non dixerim, monaſteria ante BENEDICTVM *oratoriis* caruiſſe, quippe quæ in iis vſitata erant, cum monachi quotidie *orationibus* vacare deberent priuatis. Non tamen prorſus a *cœtu* fidelium *ordinario* auellebantur monachi; ſed ſabbato & die dominica ad eccleſias *parochiales* confluebant, teſte PALLADIO *in hiſt. Lauſ. c.* 17. Proinde EVAGRIVS *de vit. patr. c.* 5. differentiam inter *eccleſias publicas* & hæc *oratoria monaſtica* conſtituit, aitque: *ſunt in ipſa vrbe duodecim eccleſiæ, in quibus publicus agitur populi conuentus, exceptis monaſteriis, in quibus per ſingula loca orationum domus ſunt, quæ certis temporibus ad orationem frequentantur.* Tandem vero monachi res ſuas ſibi ſeorſim habere cœperunt ex doctrina BENEDICTI, indeque factum, vt *proprius ſacerdos* illis conſtitueretur vel *extraneus* vel ex *monachis*, rem diuinam iis facturus. Obſeruat id ipſum MABILLONIVS *in annal. Benedict. lib. IX.* §. 29. *ad ann.* 599. aitque, *aduentitios* nonnunquam presbyteros, vbi *proprii* & *domeſtici* ex monachis deerant, in monaſteria veniſſe rogatos, celebrandi ſacrificii cauſa, non vero amplius monachos in *parochiales eccleſias* acceſſiſſe, vt ſacris intereſſent. Interim ſedulo cauebant, ne alii, præter ſolos monachos, ſacris his priuatis intereſſent, neue populus a *parochialibus eccleſiis* auocaretur. Aliam præterea cauſam adfert MORINVS *cit. l.* aitque: *Si quæ propiora monaſteria, ita vt populus poſſet ad ea commode diuertere, portas monaſterii ſui, dum miſſæ ſolenniter celebrantur, claudere iubebantur, ne ab eccleſiis parochialibus plebs Chriſti auocaretur, neue monachi ipſi impiorum communioni imprudentes contaminarentur. Ideo enim populo ſacramenta nusquam adminiſtrabant, niſi grauiſſima neceſſitas vrgeret: facillime enim ab impiis, excommunicatis, pœnitentibus circumueniri potuiſſent, cum populum monachi illi non agnoſcerent, nullumque illis eſſet cum ſeculo & ſecularibus commercium, nec ad eos literæ formatæ aut commendatitiæ ab extraneis communionis cauſa allatæ dirigerentur. Hæc diſciplina ſeuere tum temporis exigebatur, vt oues medullitus cognitæ a morbidorum conſortio probiberentur, morbidæ ſanarentur,*

Ante Benedictum habebant quidem monachi oratoria, ſed adhuc eccleſiæ parochiali intererant.

Quid Benedictus mutauerit?

Rationes huius mutationis.

rentur, peruicaces ab omni communione ſummouerentur. Hanc diſciplinam exemplo AGRESTII, viri pii, probatam dedit MABILLON. *cit. l. lib. II. §. 22. ad ann.* 525. Cum enim ad monaſterium Reomaenſe die dominico veniſſet, communionem ſacram ab abbate Ioanne (presbyter enim erat) & benedictionem percepturus; non tulit abbas, eumque foras egredi iuſſit, vt ſecretius ſacra myſteria celebraret. Vrgente illo, ne reiiceretur: *non ideo*, reſpondit, *id facimus, quaſi præſentiam tuam auerſemur, ſed ne ſanctorum patrum præcepta & regularem cenſuram transgredi videamur.* Inprimis vero *mulieribus* acceſſus ad *eccleſias monaſticas* denegatus, vt IDEM docet *lib. IV. annal. Bened. n.* 6. & *lib. VIII. n.* 49. vt omnis ſcandali occaſio tolleretur & præcaueretur, quod eo adhuc tempore prohibitum eſt, quo viris non amplius ad *eccleſias monaſticas* denegabatur acceſſus.

Capellæ monachorum non habebant certum populum. Mox etiam eccleſiæ parochiales iis obvenerunt,

§. LXXIII. Erant ergo olim monachis tantum *capellæ*, in quibus *priuata ſua ſacra* habebant, ſine *collecta*, h. e. ſine *populi congregatione ordinaria*, atque hæ *capellæ* monaſteriis cohærebant. Pedetentim etiam eis *eccleſiæ parochiales* extra monaſterium obuenerunt, quæ *cultui publico* vacabant, & a *capellis monachorum* diſtinguendæ. Sæpe iam obſeruatum, *eccleſias* & *altaria* a regibus Francorum laicis in feudum data fuiſſe. Damnata in pluribus conciliis hæc laicorum poſſeſſio eſt, indeque factum, vt laici beneficiati pro tranquillanda conſcientia ſua, & vt monachorum precibus fruerentur, *decimas* atque *eccleſias* monaſteriis conferrent. Nec hoc epiſcopis arriſit, quod monachi ad *curam animarum* conſtituti haud eſſent. Inde in *concilio Melſitano* ſub VRBANO II. *anno* 1090. celebrato *c.* 5. apud HARDVIN. *tom. VI. P.* 2. *concil. p.* 1685. ita cautum: *Nullus laicus decimas ſuas aut eccleſiam, aut quidquid eccleſiaſtici iuris eſt, ſine conſenſu epiſcopi vel Romani conceſſione pontificis monaſteriis aut canonicis offerre præſumat.* Contenta huius canonis VRBANVS II. paulo plenius repetiit apud GRATIANVM *in c.* 2. *C.* 16. *q.* 7. Lucri occaſionem inde ſumſiſſe epiſcopos, ad quos originarie *collatio eccleſiarum* iure beneficiario ſpectabat, refert PETRVS DE MARCA *in not. ad concil. Claromont. anno* 1095. celebratum *c.* 7. vt, certa pecuniæ ſumma ſibi depenſa, monaſteriis eccleſias permitterent, concederentque, vt per *vicarios*, quos *perſonas* vocabant, eas regerent, reditibus monachis reſeruatis; eo vero defuncto, vicarioque alio conſtituto, eandem pecuniæ ſummam rurſus perſoluerent, quam conſuetudinem reprobat IVO *epiſt.* 12.

quas redimebant certo pretio & per vicarios regebant.

§. LXXIV.

Quæ redemtiones prohibitæ.

§. LXXIV. Atque hæ ſolutiones reiterandæ *redemtiones altarium* dictæ ſunt, cuius rationem & methodum patres *Claromontani concilii* ABALVZIO *in not. ad Petr. de Marca de C. S. & imp. lib. VI. c.* 31. & HARDVINO *tom. VI. P. 2. concil. p.* 1734. relati his deſcribunt verbis: *Queſtum eſt etiam de epiſcopis, qui altaria monaſteriis data frequenter redimi pecunia compellebant. Decretum itaque eſt. Quia quidam ſimoniacæ prauitatis ramus in Galliarum partibus iam diutius inoleuit, vt eccleſiæ vel decimæ, quæ vulgari vocabulo apud eos* ALTARIA *nuncupantur, monaſteriis datæ, ſæpius ab epiſcopis ſub palliata auaritia vendantur mortuis nimirum ſeu mutatis clericis, quas* PERSONAS *vocant, nos, auctore* DEO, *venalitatem omnem tam ex rebus quam ex miniſteriis eccleſiaſticis propellentes, hoc vlterius fieri auctoritate apoſtolica prohibemus.* Retulit hunc canonem etiam GRATIANVS in *c.* 4. *C.* I. *q.* 3.

Quæ ex feudorum moribus tractæ.

§. LXXV. *Redemtiones* has & *nomine* & *re ipſa* ex *feudorum* moribus tractas probabile eſt. Feuda olim non fuiſſe *hereditaria*, planum eſt; ſolebant tamen *heredes* defuncti maſculi nihil magis ſibi curæ cordique habere, quam vt gratiam domini ſibi conciliarent, & beneficium a defuncto poſſeſſum ab eo reciperent, id quod maxime fiebat, *ſoluta certa pecuniæ ſumma*, vt hac ipſa feudum *redimerent*. Quandoque etiam *reditus primi anni* integros dominus ferebat pro *feudi redemtione*, vt oſtendit CRAGIVS *lib. II. feud. tit.* 20. §. 12. qui *annatæ* dicti ſunt. SCHILTER. *de bonis Laudemial.* §. 52. Vnde adhuc hodie pro *renouatione inueſtituræ* aliquid domino feudi ſoluendum, quod eſt antiqua iſta *feudorum redemtio.* Quoniam vero beneficia eccleſiaſtica *feudorum* inſtar cenſentur, quæ ad *collationem epiſcopi*, vt domini quodammodo omnium eccleſiarum, pertinent, ſe nihil a iuris ratione alienum facturos arbitrabantur epiſcopi, ſi pro *inſtitutione clericorum* in eccleſiis, monaſteriis conceſſis, *redemtionis præmium* toties, quoties clericus nouus eſſet de eccleſia inueſtiendus, poſtularent, quod etiam pontifex ſecutus, *annatas* ab epiſcopis, quos ipſe conſtituebat, expetens, de quibus ſupra actum.

Nihilominus monaſteriis eccleſiæ redemtæ relictæ.

§. LXXVI. Reprobatæ ſunt hæ *redemtiones*, monaſteriis tamen ſuæ eccleſiæ relictæ, quod indicant verba prædicti *concilii Claromontani cit. l. Porro quæcunque altaria vel decimas ab annis triginta & ſupra huiuſcemodi redemtione monaſteria poſſediſſe noſcuntur, quiete deinceps & ſine moleſtia qualibet eis poſſidenda firmamus, ſaluo vtique epiſcoporum cenſu annuo, quem ex iiſdem altaribus habere ſoliti ſunt.* Conf. FLEVRY *tom. XIII. hiſtor. eccl. lib.* 64. *n.* 29. *p.* 570. CANGIVS *in gloſ-*

ſar. voc. altare. GONZALEZ. *ad c.* 1. *X. h. t.* NATAL. ALEXAND. *ad ſec. XI. & XII. tom. VII. p.* 432. De his *eccleſiis* tantum eſſe intelligendum *c.* 1. *X. h. t.* res ipſa loquitur, quod non VRBANO III. ſed II. tribuendum. Ait vero: *in eccleſiis, vbi monachi habitant, populus per monachum non regatur, ſed capellanus, qui populum regat, ab epiſcopo per conſilium monachorum inſtituatur, ita vt ex ſolius epiſcopi arbitrio tam ordinatio eius quam depoſitio & totius vitæ pendeat conuerſatio.* Quem Galli vocabant *perſonam*, vel alias *vicarium*, VRBANVS II. *capellanum* nominat, quod *capellani* olim in capellis eſſent *conductitii ſacerdotes*, qualis etiam erat, qui in *eccleſiis parochialibus monaſteriorum* conſtituebatur. Vnde tamen male arguit BARBOSA *de offic. & pot. paroch. P. I. c.* 1. *n.* 13. bresbyteros in eccleſiis monaſteriorum generatim vocari *capellanos*, cum monaſteria præter has *parochiales* eccleſias *propria templa* habeant. Sed compilator decretalium huic errori anſam præbuit, qui, cum tantum de *capellis monachorum* agere debuiſſet, hunc admiſcuit textum, de eccleſiis *parochialibus* agentem, quæ ab eccleſiis *conuentualibus*, vt vocantur, Kloſter-Kirchen, toto cœlo differunt.

Per vicarium ſeu perſonam regendæ.

§. LXXVII. Sed redeo ad *monachorum capellas*, in quibus *priuatum* olim *cultum diuinum* exercebant, prout antea dictum eſt. Tandem vero monachis conceſſum eſt, *ianuis apertis* rem diuinam facere, & publice miſſas celebrare, quo facto etiam *maiores* ſibi exſtruxere *eccleſias* tanta ſæpe magnificentia & amplitudine, vt *cathedrales* externo ſchemate exæquarent. Iam ſeculo VII. in Hiſpania id fuiſſe vſitatum docet *c.* 3. *concil. Tolet. XI. de anno* 675. *apud* HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 1024. vbi diſtinguitur inter *officia* abbatibus indulta, *quæ iuxta voluntatem ſui epiſcopi regulariter illis implenda erant, & officia publica*, i. e. *veſperam & matutinam*, cautumque, *ne miſſam aliter quam in* ECCLESIA PRINCIPALI *celebrare liceat.* Rationem addit MABILLONIVS *in annal. Benedict. lib* 16. *n.* 61. *ad ann.* 675. *p.* 531. *quia enim fideles his officiis, ſaltim feſtis & dominicis diebus, intereſſe poterant, monachis iniunctum erat, vt metropolitanæ eccleſiæ morem in his tribus ſequerentur.* Idem eodem obſeruat loco, & variis teſtimoniis illuſtrat, eo tempore iam *oratoria monaſteriorum* nomen *eccleſiarum* accepiſſe, & quidem, me iudice, ea de cauſa, quod iam *cultus publicus* in iis celebraretur. Hic mos pedetentim ad quæuis monaſteria tractus eſt, præſertim cum *monachorum ſanctitas* vulgo tam inclyta cenſeretur, vt eorum ſacris intereſſe, maioris deuotionis documentum crederetur.

Tandem monachi maiores exſtruxere eccleſias,

§. LXXVIII.

§. LXXVIII. Nomen *capellarum* ab hoc tempore fere amiſerunt, & *eccleſiarum conuentualium* appellationem aſſumſerunt, *a conuentu monachorum* dictarum, in quorum peculiarem vſum erant exſtructæ. Interim a *parochialibus eccleſiis* adhuc diſtinctæ fuerunt, 1) quod certus eis populus haud eſſet addictus, ſed quilibet, ex quauis parochia, deuotionis peculiaris gratia, eorum ſacris intereſſe poſſet: 2) quod cetera officia, parochis tantum concredita, ibidem peragi haud poſſent, vt baptiſmi collatio, confeſſio &c. Hac de cauſa monaſteria catholicorum nec in terris proteſtantium *actus parochiales* in *eccleſiis conuentualibus* exercere poſſunt, niſi doceant, ſe *anno* 1624. in vſu eorundem & poſſeſſione fuiſſe, quippe ad quem terminum hodie vnice reſpiciendum, quando controverſia inter *catholicos* & *proteſtantes* occurrit. Hanc in ſententiam iuit illuſtr. Facultas huius loci Menſ. Oct. 1718.

quæ conuentuales dictæ, a parochialibus diſtinctæ, etiam in terris proteſtantium.

Auf eingewandte appellation und erfolgte Geſetze in Sachen Syndicen des conuents des Jungfern Kloſters Alten-Haldenslebens appellanten an ein, und des adiuncti fiſci Andreas Balthaſar Weſchen appellaten an andern Theil, erkennen von GOttes Gnaden wir Friedrich Wilhelm, König in Preuſſen rc. nach vorgehabtem Rath der Rechts-Gelehrten vor recht, daß die appellation in ihren formalien zu Recht beſtändig, und dannenhero die Sache zu gebührender Rechtfertigung anhero erwachſen. Der materialien halben erſcheinet aus den Acten und der Partheyen Einbringen allenthalben ſo viel, daß in erſter inſtanz wohl geſprochen, übel davon appelliret: Derowegen die Sache an Richter voriger inſtanz zu remittiren ſey. V. R. W.

Rationes decidendi.

Ob wol appellanten loco grauaminum angeführet haben, daß ſie ihre Befugniß des exercitii derer actuum miniſterialium in poſſeſſione antiqua und ferner darin fundiret, daß nach dem Oßnabrückl. Friedens-Schluß die Klöſter in exercitio libero & publico religionis geſchützet, auch der Punct der Einſegnung bereits decidiret ſey, dem zu folge ihnen denn die von ihnen angeführte Befügniß zu erweiſen aufferleget, ſo ſie auch durch die abgehörte Zeugen bewerckſtelliget, und durch deren Ausſage ſpecifice beygebracht, daß ſie in antiqua poſſeſſione vel quaſi derer actuum miniſterialium ſich befin-

den, ein mehrers aber von ihnen zu erweiſen, nicht gefordert werden mögen; weil ſie ſich fol. 6. nur in ſolcher Befugniß gegründet, und davon auch die fol. 29. erfolgte Urthel nur verſtanden werden müſſen, allenfalls auch ex poſſeſſione tam antiqua vor ihnen die præſumtion militire, daß ſie anno 1624. in dem qu. exercitio actuum miniſterialium ſich befunden, auch wohl zu glauben, daß, wenn ſolches ſich anders befunden, man nach der Magdeburgiſchen Policey-Ordnung ſo lange dabey nicht acquieſciret haben würde; endlich auch dabey zu bedencken ſey, daß man hier in antiquis verſire, bey welchen der Beweiß ſehr ſchwer fiele, und es leicht geſchehen mögen, daß die Nachrichten und Uhrkunden davon verlohren gangen wären, dahero billig inzwiſchen vor ihnen ſo lange zu erkennen ſeyn würde, donec contrarium probatum fuerit.

Weil aber dennoch der appellat in ſeinem libell ſich in der Magdeburgiſchen Policey-Ordnung c. 6. §. 15. & 16. gegründet, nach welcher klärlich verſehen, daß die Catholiſchen Klöſter die Lutheriſchen Evangeliſchen Prediger bey Vermeidung empfindlicher Beſtraffung nicht beeinträchtigen, noch der Unterthanen Kinder, wenn ſie auch gleich Römiſcher Catholiſcher Religion, zu tauffen ſich anmaſſen ſollen, es ſey dann, daß an ſelbigem Orte in anno 1624. einige Catholiſche Unterthanen wohnhafft geweſen, und derſelben Kinder damahls von ihnen getauffet worden, dagegen aber appellant fol. 6. vorgeſtellet, daß ſie nicht das geringſte wider die Magdeburgiſche Policey-Ordnung gehandelt, mithin ſie ſich nicht anders, als in derjenigen Befugniß, welche der Oßnabrückl. Friedens-Schluß in der Magdeb. Policey-Ordnung erfordert, gründen, und davon die erfolgte Urthel verſtanden werden mögen, keinesweges aber die bloſſe antiqua poſſeſſio vel qs., welche ohnedem kein Befugniß ausmachet, darzu hinlänglich ſeyn kan, und wenn man dieſem zu folge nach dieſem principio den geführten Beweiß examiniret, ſich klärlich hervor thut, daß die appellanten keines weges poſſeſſionem vel qs. anni decretorii erweiſen, vielmehr die Zeugen kaum von dem, was ſeint 50. Jahren geſchehen ſeyn mag, deponiren mögen, alſo das eigentliche thema probandum nicht bewerckſtelliget iſt, und es allhier mit der bloſſen præſumtion, vbi certi anni poſſeſſio probanda, nicht ausgemachet iſt, da im Gegentheil die præſumtion gegen das Kloſter militiret, anerwogen bekant iſt, daß die qu. actus miniſteriales ad iura parochialia gehören, welche dem

Klo-

Kloſter keinesweges zukommen, vielmehr ihnen alle actus parochiales in iure canonico expreſſe verbothen

clem. I. *de priuil.*

BARBOSA *de offic. & pot. paroch. P.* 2. *c.* 17. *n.* 40.

ESPEN. *in iur. eccl. P.* 2. *tit.* 4. *c.* 2. §. 9.

und ſolche am wenigſten bey einem Jungfer-Kloſter ſeyn können, cum eccleſiæ conuentuales & parochiales toto cœlo differant, endlich auch an und vor ſich ſelbſt nicht gnug iſt, daß das qu. Kloſter bishero einige actus miniſteriales exerciret, cum ad ius parochiale oſtendendum non ſufficiat ſola adminiſtratio ſacramentorum, niſi etiam oſtenſum fuerit, quod de neceſſitate hæc adminiſtrata fuerint, & populus de neceſſitate illa ibi perceperit,

BARBOS. *cit. l. lib. I. c.* I. *n.* 28.

und was von der deciſion in puncto der Einſegnung eingeführt iſt, ihnen noch auszuführen bevorbleibet, nachdem in der fol. 101. befindl. Urthel ein beſſer Beweiß ihnen vorbehalten iſt, ſo iſt, wie geſchehen, zu erkennen geweſen. Atque hæc ſententia *in ſupremo appellationum tribunali*, quod Berolini eſt, *d.* 10. *Mart.* 1722. confirmata eſt.

§. LXXIX. Nihilominus variæ inde turbæ ortæ, maxime ordine *minorum & prædicatorum* exorto, quibus priuilegium datum, vt *confeſſiones* audire poſſint laicorum, id quod non poterat non rixas mouere ingentes. Equidem BONIFACIVS hoc rurſus ſuſtulit, decreuitque, *vt confeſſus eisdem fratribus confiteretur eadem peccata proprio ſacerdoti*, teſte GVILIELMO NANGIO *in chron. ad ann.* 1298. Verum haud quieuere, donec rurſus in priſtinum reſtituerentur ſtatum, quibus tandem *ſocietatis Ieſu aſſeclæ* acceſſere, atque idem priuilegium obtinuere, cui ſtrenue inuigilant. Cum itaque publice doceant, miſſas legant, ſepulturas morientibus concedant, confeſſionesque audiant, eccleſiæ eorum fere degenerarunt in *parochiales*, niſi quod *iure bannario* deſtituantur, quo *parochiales eccleſiæ* inſtructæ ſunt, vt in *iure parochiali* plenius oſtenſum.

Interim quibusdam monachis conceſſum eſt confeſſiones audire.

§. LXXX. Nihilominus variis artibus allicere ſolent laicos, vt *ſacris ſuis* interſint potius, quam *eccleſiarum parochialium*, quod iam CLEMENS V. in *clem.* I. *de priuil.* reprobauit, ſeduloque iniunxit religioſis, *ne retraherent laicos ab eccleſiarum ſuarum frequentia vel acceſſu.* Easdem artes adhibere ſolent ad laicos conſtringendos iuramento vel voto, vt potius apud ſe ſepulturam eligant, quod reprobauit BONIFA-

Inde variæ confuſiones ortæ.

CIVS VIII. *in c. 1. de ſepult. in* 6. & CLEMENS IV. ſimiliter notauit apud MARTENIVM & DVRANDVM *tom. II. theſ. anecd. p.* 397. addito hoc epiphonemate: *vtinam nunquam volucres ſuper cadauera conſediſſent.* Conf. ERASMI *colloq.* quod inſcribitur *funus.* Denique & hoc obiter addo, monaſteria præter *conuentuales eccleſias maiores* adhuc plures *capellas* habere, ab abbatibus vel laicis exſtructas, in quibus ſacra *extraordinaria* certis fiunt temporibus, cum in *conuentualibus* hodie *ordinaria & publica* fiant.

TITVLVS XXXVIII.
DE
IVRE PATRONATVS.

§. I.

Connexionis ratio.

REbus *monaſticis* abſolutis, compilatores ad *ſacra, ſtatum & commoda* aliarum eccleſiarum progrediuntur, &, quæ huc ſpectant iura, conglomerant, omni poſthabita methodo. Sunt autem eccleſiæ vel *liberæ*, vt plerique diſtinguere amant, quæ *collationi epiſcopali* ſubiectæ ſunt, vel *iuris patronatus*, de quibus hoc titulo agendum. Eo magis autem de *iure patronatus* hoc loco agendum eſſe cenſuere compilatores, quod eccleſiæ *patronatæ* ex *capellis & oratoriis priuatis*, de quibus *tit. anteced.* actum, originem traxerint, & pedetentim naturam *parochialium eccleſiarum* aſſumſerint, id quod ex iis, quæ *titulo anteced.* dicta ſunt, facile liquet. Quia vero natales huius iuris a paucis ex *rei veritate* repræſentari ſolent, operam dabo, vt ex antiquitatibus eosdem eruam, illuſtrem, & ſecundum eas verum huius iuris conceptum ſuppeditem.

Conceptus iuris patronatus obſcure a plerisque propoſitus.

§. II. Equidem a tramite veritatis haud aberrauit ANTONIVS FABER *in tr. de relig. in republ. reg. lib. III. c. 6. n.* 4. pronunciando, huius iuris doctrinam *confuſe & obſcure* ab interpretibus fuiſſe tractatam; fontes vero & venas huius mali non aperit, multo minus errores emendat. STEPHANI *de iure patron. in dedic.* itidem conqueritur, ius vniuerſum patronatus *diſperſe & confuſe* a plerisque ſcriptum fuiſſe; ſed rectiora vix tradere potuit, poſtquam conceptum huius iuris

ris genuinum euoluere neglexit. Talis inprimis confuſio in antiquioribus commentatoribus, qui titulum hunc explicuere, deprehenditur, quorum feriem enarrat HAHNIVS *de iure patron. ab init.* ROCHVS *de* CVRTE *in tr. de iure patron.* a recentioribus vt plurimum allegatur, qui tamen nil niſi confuſum chaos tradit. Nec meliora expectanda ſunt a PAVLO DE CITADINIS *in tr. de iure patron.* qui circa initium ſeculi XVI. ſcripſit, quamuis etiam a plerisque recentioribus laudari in hac materia ſoleat. Prætereo ANTONIVM de BVTRIO, IO. de ANANIA, IO. PETRVM de FONTANELLA, CAES. LAMBERTINVM, VIVIANVM aliosque, qui ſine iudicio tantum tradita Dct. compilarunt, & deſtituti idoneis ſubſidiis de hoc iure ſcripſerunt. Inter noſtrates MATTHAEVS STEPHANI iam ſeptuageſimum tertium annum agens, *de iure patronatus* edidit tractatum, methodo quidem non inepta, ſed vnice ex fundamentis, quæ a canoniſtis recentioribus ſupponuntur & adferuntur. Vti enim in aliis ſcriptis ſuis, in quibus *iura eccleſiaſtica* explicat, nunquam ab his principiis recedit, eaque etiam ad *proteſtantium eccleſias* ſine iudicio applicare intendit; ita in hac materia quoque veram huius iuris repræſentationem deſiderari, ipſa lectio docebit. SIGISMVNDVS FINCKELTHAVS *in tr. de iure patron.* prædictum STEPHANI fideliter ſecutus eſt, & antiquorum tradita vt plurimum reguſtat: in eo quodammodo præferendus, quod praxin huius iuris, eccleſiarum Saxonicarum inprimis, oſtenderit, quæ tamen non vniuerſalem eccleſiarum proteſtantium vſum euincit. HAHNII *diſſ. de iure patron eccleſ.* vulgaria tradit, vt genuinus huius iuris conceptus inde hauriri nequeat. AHASVERVS FRITSCHIVS *in tr. de iur. eccleſ.* etiam retulit VNRATHI *tr. de iure patron. eccleſ.* qui tamen itidem collectus eſt ex canoniſtarum deprauata doctrina. Alios iam non tangam, qui ſtrictim hoc ius vel diſſertationibus illuſtrarunt, vel in *tr. de iur. eccl.* ſimul explicuere, vt CARPZOVIVS, BRVNNEMANNVS, ANTONIVS FABER aliique.

Auctores de hac materia recenſentur.

§. III. Non defuere tamen, qui ſubſidiis ſolidioribus inſtructi, lucem inſignem huic iuri attulere, quæ prærogatiua Gallis merito adſcribenda. Inter hos primo loco mihi nominandus eſt FRANCISCVS FLORENS anteceſſor Pariſienſis, cuius opera anno 1679. DOVIATIVS edidit. *Parte II. p.* 78. *ſeqq.* agit de *iure antiquo patronatus*, illudque ex *Gratiani* decreto inprimis illuſtrat, habita ratione temporis, non confuſionis, qua omnia ſua miſcuit monachus. Præterea *p.* 249. *ſeqq.* textus huius tituli ſigillatim illuſtrat, & vbique id agit, vt omnia ſua ex ſerie antiquitatum illuſtret, & ita faciem huius iuris obſcuram rectius præ ceteris

Melioris notæ auctores commendantur.

teris exhibeat. Hunc ſecutus eſt FRANCISCVS DE ROYE anteceſſor Andegauenſis anno 1667. de *iure patronatus* tractatum edens, quo itidem plura egregia ex antiquitatibus tradit, & ſubinde textus huius tituli a quisquiliis veterum interpretum purgare ſatagit. Saniora etiam ſunt, quæ tradunt ALTESERRA *ad h. t.* & ESPENIVS *P. II. iur. eccleſ. tit.* 25. *c.* 1. *ſqq.* quin etiam variam huius iuris fortunam egregie perſecutus eſt LVDOVICVS THOMASSINVS *P. II. de diſcipl. eccleſ. lib. I. c.* 29. *ſqq.* vnde omnino liquet, *iuris patronatus*, prout hodie ſeſe habet, veram imaginem vix antiquiſſimis ſeculis cognitam fuiſſe. Denique anno 1717. FRANCISCVS DE FARGNA prolixum *commentarium* in ſingulos textus *de iure patronatus* edidit, multis obſeruationibus iuridicis refertum, magis tamen ad principia eccleſiæ Romanæ nouiora accommodatum.

Definitiones variæ Dct. traduntur.

§. IV. Vt vero oſtendam, *incertam* & admodum *obſcuram* eſſe huius iuris *repræſentationem*, quam vulgo tradunt, ad definitiones eius, quas interpretes adferunt, propero. Plures id definiunt, quod ſit *ius præſentandi inſtituendum epiſcopo, ad vacans beneficium ſeu munus eccleſiaſticum vel ſimile, ex eo competens, quod quis eccleſiam vel aliam piam cauſam fundauit, exſtruxit & dotauit.* Ita cenſent LANCELLOTTVS *lib. I. inſt. iur. can. tit.* 18. §. 1. CORVINVS *aphor. iur. can. lib. II. tit.* 33. §. 1. HAHN. *cit. l.* §. 10. CANISIVS *ad h. t. n.* 12. STEPHAN. *de iur. patron. c.* 6. *n.* 1. SCHILTER. *inſtit. iur. canon. lib. I. tit.* 14. §. 7. FINCKELTHAVS *de iure patron. c.* 2. *n.* 1. Ex huius definitionis conceptu liquet, ius patronatus vnice & eſſentialiter in *iure præſentandi* conſtitui, quod etiam SCHILTER. *cit. l.* illuſtrat. ROCHVS DE CVRTE in *tr. de iur. patron. circa pr.* ait, *hoc ius eſſe honorificum, oneroſum & vtile, alicui competens in eccleſia pro eo, quod de diœceſani conſenſu eccleſiam fundauit, conſtruxit vel dotauit.* Eandem definitionem ſuam facit repetitque WIESTNER. ad *h. t. art.* 1. *n.* 5. Fere eodem modo delineatum eſt *ius patronatus* in *ſynodo Conſtantienſi de anno* 1609. *P. II. tit.* 12. §. 2. apud LVNICH. *in contin. II. ſpicil. eccl. p.* 650. vbi ita: *ius patronatus nihil aliud eſt, quam poteſtas præſentandi epiſcopo aut alteri etiam inferiori, qui ius inſtituendi habet, clericum idoneum, inſtituendum ad beneficium vacans.* Additur vero ſatis notanter: *hinc facile quis intelligit, præter præſentationem patrono nihil iuris in beneficio patronato competere.* Vtrum *ex rei veritate* rationes ſubduxerint huius ſynodi membra, ex ſequentibus apparebit. Amplior vero eſt conceptus huius definitionis, ſed obſcurior, cum non diſtincte oſtendat, quale illud ius *honorificum, vtile* & *oneroſum* ſit. Interim, vt ex *ſeqq.* liquebit, comparatiue loquendo videtur priori præferenda. Generalem

lem eiusmodi definitionem quoque ſtruit FRANCISCVS de ROYE *in prol. cit. tr. p.* 2. reiiciens eam, quam primo adduxi loco definitionem, & hanc ſubſtituens: *eſt ius, quod fundatori alicuius eccleſiæ in ea competit.* Præuidit enim prælaudatus auctor, primam non plene exhaurire conceptum iuris patronatus, quamuis eius definitio diſtinctum & determinatum quoque conceptum non ſiſtat. FRANCISCVS FLORENS *cit. l. p.* 78. forſan FRANCISCO de ROYE viam monſtrauit, qua eundum eſſet, quia itidem *generaliorem definitionem* tradidit, quod *ſit ius ſingulare, moribus receptum, ei benigne conceſſum, qui ædificauit, dotauit, vel inſtaurauit ſacra & venerabilia loca.* Non auſus eſt prælaudatus auctor *ius* illud *ſingulare* ſpecialius definire, atque in quo conſiſtat, tradere, ne forſan crabrones irritaret, quo ipſo factum, vt definitio hæc *diſtinctam ideam* de hoc iure in animo lectoris operari nequeat. Sunt enim infinita *iura ſingularia*, in quibuscunque iuris articulis, quorum *appellatio generalis* nullum ſpecialem conceptum efformare poteſt. Interim facile FLORENS animaduertit, ius hoc ſola *præſentatione* haud abſolui, ſed latiorem eius ambitum eſſe. Similiter INNOCENTIVS CIRONIVS *in paratit. decretal. ad h. t.* vt & ALTESERRA *ad c.* 26. *X. eod.* fatentur, præcipuum eius officium quidem in *præſentatione* conſiſtere, ſed ad eam haud reſtringendum. Idem ſine dubio quoque deprehendit MELCHIOR LOTTERIVS *de re benef. lib. II. q.* 22. adeoque paulo ampliorem, verum haud clariorem, dedit definitionem, aſſerendo, ius patronatus eſſe, *certam prærogatiuam, per eccleſiam conceſſam cuipiam in retributionem bonorum temporalium pro conſtituendo beneficio eccleſiaſtico elargitorum.* Nec melior eſt definitio, quam tradit DE PARGNA *de iur. patron. tom. I. p.* 2. *n.* 5. ſed cum priori fere coincidit. Vel hæc ſufficere loco exempli poſſunt, vt inde liqueat, iuris huius decantatiſſimi *verum, genuinum & diſtinctum* conceptum ab interpretibus iuris neglectum eſſe, ſine quo tamen nihil ſolidi certique in hac doctrina proferri & decidi poteſt.

§. V. Obſcuritatis huius & incertitudinis plures poſſunt dari rationes, inter quas hæ ſunt præcipuæ: 1) quod plerique *hiſtoriam* eius neglexerint, qua duce demum in veram rerum moralium indolem deuenitur; 2) quod ſine diſcrimine temporum omnia, quæ de *hoc* vel *ſimili iure* occurrunt in antiquis conciliis, patrumque ſcriptis, miſcuerint; 3) quod, quæ *apparenter* ſæpe ad hoc ſpectare videntur, nimis incaute pro *principio principali* adſumſerint, & *iuris patronatus*, quatenus hoc nomen accipiunt, auſpicia nimis alte repetierint, cum tamen eius *res* & Rationes obſcuritatis.

nomen primis ſeculis incognita, nec vbique illud viguerit. Denique 4) quod plerique antiquos gloſſatores interpretesque veteranos ſecuti fuerint, quorum inertia tamen & ignorantia pleraque deprauata & adulterata fuerunt.

In perluſtrando hoc iure, tres epochæ conſtituendæ.

§. VI. Vt itaque hos ſimilesque ſcopulos euitem, in originem variamque eius fortunam inquiram. Omnem autem antiquitatem perluſtrans tres periodos in *occidente* potiſſimum conſtituendas eſſe iudico, ſecundum quas de *hoc iure* iudicandum. Prima ſecula IV. & V. potiſſimum concernit, quibus huius iuris nomen incognitum fuit, quamuis quædam veſtigia eius, ſed obſcuriora, occurrant, atque fundamentum, quod tradi ſolet, non defuerit. Secundam ad illa tempora refero, quibus *iuris patronatus* nomen cognitum eſſe cœpit, nec ſine peculiari ſignificatu huic iuri applicatum eſt. Tertiam denique illis potiſſimum temporibus dicabo, in quibus, pontificum epiſcoporumque inuidia an ſolertia dicam? admodum infracta eſt patronorum auctoritas, & variis modis ex *principiis clericalibus* reſtricta. Sufficiet autem, ſi probabiliter tantum tempora illa demonſtrare queam, cum in tanta rerum obſcuritate haud integrum ſit, accurate & præciſe hæcce tempora determinare.

Prima periodus ad tempora ſeculi IV. & V. refertur.

§. VII. Prima periodus in illa cadit tempora, quibus eccleſiæ paſſim exſtructæ ſunt, quæ libertas chriſtianis a CONSTANTINO primitus indulta, & poſtea varie admodum aucta eſt. Cum itaque fundamentum huius iuris vnicum vt plurimum collocent in *fundatione & exſtructione eccleſiarum*, ante omnia videndum, quale ius *fundatoribus* ſeculis IV. & V. in eccleſias fundatas tributum fuerit? In *oriente* facilius quam *occidente* per hæc tempora veſtigia *iuris præſentandi* vel *conſtituendi clericos* inueniri poſſe cenſent THOMASSINVS *P. II. de diſcipl. eccl. lib. I. c.* 19. *in f.* aliique, quamuis quasdam prærogatiuas ſtatim fundatoribus conceſſas fuiſſe, facilius concedant. Liberalior eſt FRANCISCVS DE ROYE *de iure patron. in proleg. p.* 7. *verius eſſe*, ſcribens, *ſtatim atque pax data eccleſiæ, & templa cœperunt libere ædificari, eorumque conditoribus pleraque ſenſim conceſſa fuiſſe iura, quæ hodie generali iuris patronatus appellatione continentur.* Alii forſan iam *anno* 400, in occidente, & ſic citius quam in oriente eius veſtigia deprehendi putauerint, prouocantes ad *c.* 10. *concil. Tolet.* 1. eo anno celebrati. *vid.* HARDVINVS *tom. I. concil. p.* 99. & GRATIANVS *in c.* 7. *D.* 54. B. STRYK. *in not. ad ius eccleſ. Brunn. lib.* II. *c.* 8. §. I.

Quale ius fundatoribus monaſteriorum aliorumque pi-

§. VIII. Non adeo mirandum eſt, pleroſque in prima periodo ita fluctuare, quia illud ius, quod hodie *patronatus* vocatur, vt plurimum penes *quemcunque fundatorem* tam *eccleſiarum*, quam aliorum

rum *piorum locorum* quærunt, in quo tamen omnia turbant, miſcentque. Tria ergo diſtinguenda puto, 1) *fundationem* ſcilicet *monaſteriorum*, aliorumque *piorum locorum*, 2) *eccleſiarum publicarum*, ſeu baſilicarum & templorum, & 3) *oratoriorum.* Fundatores *monaſteriorum, xenodochiorum* aliorumque *piorum locorum* in *oriente* plura ex *fundatione* obtinuere iura, quæ *ius patronatus* hodiernum quodammodo referunt, quod episcopi facilius iis indulgebant, quia *monachi* mere *laici* erant, ſicuti etiam pauperes in xenodochiis vel ptochotrophiis, in quos episcopi nullam *iurisdictionem* habebant. In *concilio Chalcedonenſi* monaſteria demum episcopis per *orientem* ſubiecta ſunt, & cum eis alia pia loca paulatim. Serius id ipſum factum eſt in *occidente*, vt *concilia Arelatenſe III. anno* 455. & *Carthaginenſe anno* 534. & 535. aperte teſtantur, docentque, episcoporum poteſtatem eo tempore in monaſteria non vbique extenſam fuiſſe. Non ergo mirandum, ſi horum fundatores circa ea paulo *liberiorem* habuerint *diſpoſitionem*, eamque etiam retinuerint, poſtquam hæc loca pia *inſpectioni epiſcopali* ſubiecta fuere. Inde tamen minime conſequentiam deduci potuiſſe ad templa & baſilicas, paulo poſt indicabo. FLORENS *cit. l. p.* 80. duas conſtitutiones adfert imperatorum chriſtianorum, quæ ius quoddam fundatorum horum quidem demonſtrant, ſed ius patronatus intuitu *eccleſiarum* non euincunt. Prima eſt ZENONIS *in l.* 15. *C. de SS. eccl. ab Auguſtino, Contio, & Cuiacio* reſtituta,[1] & ad annum 479. referenda, atque repetita in *nou.* 131. *c.* 10. quæ loquitur de his, qui fidem ſuam adſtrinxerant de *opere pio* exſtruendo, oratorio, xenodochio ſimiliue opere, ſimulque disponitur, vt promiſſor vel heres eius cogatur opus perficere, *& perfecto operi dare ea, quæ datione continentur.* Subiiciuntur vero paulo poſt: *his vero adimpletis adminiſtratio ſecundum ea, quæ his, qui libertatem exercuerunt, viſa fuerunt, & ſecundum præſcriptos fines fiat.* Hæc quidem verba adferuntur, vt illuſtre *iuris antiqui patronatus* veſtigium, ſed meo iudicio ſine ratione. Adminiſtrare *bona eccleſiaſtica* ſecundum præſcriptos a fundatoribus limites, eaque applicare eum in vſum, in quem a fundatoribus ſpeciatim fuere deſtinata, pium, iuſtum & æquum erat: id vero nullum *ius patronatus*, quod hodie tradimus, inuoluit, nec *ius ſingulare* fundatoribus tribuit.

orum locorum per hæc tempora competierit in oriente?

An ius patronatus occurrat in l. 15. C. de SS. eccleſ.?

§. IX. Euidentiora forſan rudera trahi poſſunt ex *l.* 46. §. 3. *C. de epiſc. & cler.* quæ lex eſt IVSTINIANI circa ann. 530. qua fundatoribus eorumque heredibus indultum eſt, vt bonis poſſint præficere

vel etiam in l. 46. §. 3. de epiſc. & cler.?

cere adminiſtratores, ſub *inſpectione* tamen *epiſcopi*, quo non facto, huic talis cura demandata eſt: præterea §. 9. adiectum, vt in adminiſtratione nihil contra voluntatem *fundatorum* fiat, nec *annalia* in memoriam defuncti relicta ſupprimantur aut extinguantur. Alia episcopi bona ecclesiaſtica adminiſtrabant, vel, quod tempore IVSTINIANI iam introductum erat, *œconomos* conſtituebant: hoc vero eo demum caſu limitabatur, ſi *fundatores* rebus a ſe in eccleſiam exſtructam collatis, adminiſtratores vel œconomos dederant, quod multo magis in aliis piis locis obtinebat, quæ non in omnibus cum *eccleſiis* æquiparari poterant. Præter hoc ius, quod vnice *bona* reſpicit, nihil fundatoribus in *cit. l.* conceditur, adeoque hoc ipſum minime exhaurit ius illud, de quo quæritur. Equidem exemplis probat THOMASSINVS *cit. l.* §. 9. fundatores monaſteriis abbates dediſſe, & inde ita concludit: *ſi fundationis iure abbates nominabant monaſteriorum, quanto probabilius rectores & beneficiarios quarumcumque aliarum eccleſiarum.* Enim vero hæc illatio haud ſtringere videtur. Maior poteſtas erat conceſſa *laicis* circa *monaſteria* aliaue *pia loca* & eorum rectores, quam circa *eccleſiam* & *clericos* illis præpoſitos, quod illi adhuc *laici*: clerici autem tantum ab episcopo dependerent, & ab eo conſtituendi eſſent, inſimulque dos eccleſiis aſſignata in poteſtate episcopi conſiſteret.

Non idem ius fundatoribus eccleſiarum datum ante Iuſtiniani tempora.

§. X. Id ergo ex hactenus dictis liquet, *fundatores monaſteriorum* aliorumque *piorum locorum* habuiſſe 1) ius conſtituendi *adminiſtratores* bonorum iis aſſignatorum & præfectos, vt abbates, xenodochos &c. 2) potuiſſe definire, in quem vſum bona eorumque reditus verti deberent, quæ lex a poſteris ſancte ſeruanda erat: 3) ius hoc quoque in heredes fundatoris tranſiiſſe. Ceterum quod fundatores priuatos *eccleſiarum* vel *baſilicarum* concernit, his quidem conceſſum erat, *adminiſtratores* bonis dare & legem his præſcribere, vt vel lex ZENONIS indicat: imo & hic honos iis habitus fuiſſe videtur, vt, pro more vſitato *nomina* eorum baſilicis, vt aliis operibus publicis, inſcriberentur, vt obſeruat FLORENS *cit. l. p.* 82. Vtrum vero etiam clericos in eccleſiis a ſe conſtructis conſtituere vel nominare potuerint, ante æuum IVSTINIANI in oriente? id maioribus ſubiectum eſt dubitandi rationibus. Tempore enim IVSTINIANI *fundatorum iura* admodum aucta fuiſſe videntur, prout conſtat ex *nou.* 57. & 123. *c.* 18. Adeo enim hi *ius conſtituendi clericos* ad ſe traxere, vt vel *inconſulto episcopo* id fieri poſſe crederent, ſola illa *ordinandi* poteſtate relicta. Licentiam hanc coan-

coanguſtauit imperator, conſtituitque, præſentatum prius *examinandum* eſſe ab epiſcopo, & tunc coniunctim ab *epiſcopo* & *fundatore* eccleſiæ præficiendum. Iam ergo *ſeculo VI.* receptum hoc *ius nominandi* in oriente erat, & ſine dubio a monaſteriis ad eccleſias tractum. Ceterum an ſeculo IV. & V. eius vſus in oriente intuitu *baſilicarum publicarum* fuerit, vel inde dubito, tum, quod eius genuina veſtigia non occurrant: tum quod per praxin conſtantem iam epiſcopi hoc ius conſtituendi *clericos inferiores* ſibi vindicauerint, & ipſe epiſcopus in *baſilicis* per *electionem cleri* & *populi* conſtitutus: tum etiam quod in *occidente* quoque per hæc tempora fundatoribus eccleſiarum hoc ius negatum fuerit. Vtut igitur IVSTINIANVS hoc ius non demum introduxerit, ſed moribus recentiſſimis introductum approbauerit, coarctaueritque, vix tamen eſt, vt ante eius tempora certi quid de hoc iure referre poſſimus.

§. XI. Diuerſa erat ratio *oratoriorum priuatorum*, quæ magnates & ditiores in familiæ ſuæ vſum inprimis in villis exſtruebant, eaque quodammodo in *proprietate* ſua & *dominio* habebant, quod in *fundis ſuis* eadem exſtruerent. Cum ergo in his non *publicæ*, *ordinariæque* συνάξεις eſſent, facilius indulgeri horum fundatoribus potuit, vt *domeſticum clericum* his præficerent, eumque ad inſtar ceterorum *domeſticorum* alerent, ſemperque ſecum haberent. Colligo id ipſum ex verbis CHRYSOSTOMI *homil.* 18. *in acta*, quibus excitat potentiores, vt in villis eccleſias exſtruerent. *Oro*, ait, *& ſupplico*, *& gratiam peto, imo & legem pono*, *vt nullus*, *qui habet villam*, *appareat carere eccleſia.* Poſt pauca pergit: *educa magiſtrum*, *educa diaconum & ſacerdotalem ordinem; quaſi ducta vxore dotem adſcribe. Quid non erit illic bonorum? parumne oro*, *torcular benedici? Deum ex omnibus frugibus partem & primitias accipere? ſimul prudentem habere*, *ſacerdotem ſimul conuerſantem? parumne eſt in ſanctis oblationibus nomen tuum ſemper referri?* Talis ſacerdos erat in *perpetuo conuictu* eius, qui *oratorium priuatum* exſtruxerat, nec ab alio eligi & nominari, quam ab hoc poterat, vtut epiſcopi ordinationem accipere deberet, cum tantum eſſet *ſacerdos domeſticus*, non *publicus.* Illuſtrari hoc commode poſſe videtur ex *l.* 10. *C. de hæret. & manich.* anno 511. lata, quæ agit de *orthodoxis*, prædia ſua, in quibus *eccleſiæ* vel *oratoria* conſtituta ſunt, hæreticis vendentibus, quod ſub pœna confiſcationis prohibitum eſt. Docet vero hic textus, tales eccleſias vel oratoria, in prædiis propriis exſtructa, pro parte *patrimonii* habita fuiſſe,

In priuatis oratoriis fundatoribus plus iuris permiſſum erat.

 quod

quod ſimul cum his venderentur, periculum vero hoc caſu eſſet, ne talia oratoria ab hæreticis desererentur. Addit enim ANASTASIVS: *hic enim dubitari poteſt, ſi in hæreticos tales veniant poſſeſſiones, in quibus veræ fidei eccleſiæ vel oratoria conſtituta ſunt, & integritas colitur, omnimodo ab his deſeri atque deſtitui, & omni cultu vacare, omnibus ſacris & ſolitis viduari myſteriis, omni ſplendore priuari, nullis populorum conuentibus, nullis clericorum obſeruationibus celebrari, & ex hoc ſine dubio eas eccleſias perire, ruere & complanari.*

In occidente per Auguſtini ſententiam ius patronatus non probatur,

§. XII. Ad *occidentem* transeo, vbi euidentiora occurrunt argumenta, per hæc tempora fundatores eccleſiarum clericos haud conſtituiſſe aut elegiſſe. Nec enim circa *ſeculum quartum* in ſententia AVGVSTINI, *in c.* 8. *D.* 71. relata, veſtigium huius iuris occurrit. Alloquitur populum, eumque adhortatur, vt in eccleſiis a ſe fundatis aliunde veniens presbyter non ſuſcipiatur, niſi ab epiſcopo ſuæ eccleſiæ fuerit conſecratus, aut ab eo per literas commendatitias ſuſceptus. Id antiqui canones, ad quos prouocat, generatim de *peregrinis clericis* cauebant, vt non ſuſciperentur in ſuo ordine ab vlla eccleſia, niſi indubitato conſtaret, illum & *orthodoxum* eſſe, & iuſta de cauſa de ſua eccleſia diſceſſiſſe. Non itaque de presbyteris peregrinis *præficiendis* eccleſiæ, ſed de iis tantum caute *ſuſcipiendis* loquitur, quod minus eſt.

nec per concilium Toletanum I.

§. XIII. Præterea non deſunt, qui *patronatus ius* anno 400. in *concilio Toletano* I. *c.* 10. iam memoratum fuiſſe putant, qui tamen grauiter hallucinantur. Aiunt patres: *clericos, ſi qui obligati ſunt, vel pro æquatione, vel genere alicuius domus, non ordinandos, niſi probatæ vitæ fuerint, & patronorum conſenſus acceſſerit.* PATRONORVM hic fit mentio, quo nomine *patronos eccleſiaſticos* intelligunt, qui *ius patronatus* ad hæc tempora trahunt. Enimuero nomen *patroni*, fundatoribus eccleſiarum applicatum, plane hoc tempore adhuc fuiſſe incognitum, adeo certum eſt, vt eius non iniiciatur in ſcriptis eccleſiaſticis, legibus, canonibus, decretisque mentio, ſeriusque hanc appellationem inualuiſſe omnes fateantur. Quod enim FRANC. DE ROYE *cit. tr. in proleg. p.* 2. adfert exemplum de anno 480. & longe antiquius eſt, & illos non deſignat patronos in ſenſu *peculiari* & *forenſi*, de quibus hic agitur, h. e. fundatores eccleſiarum. Verum ſenſum huius textus *concilii Toletani* dedit MARTINVS *Bracarenſis* epiſcopus in *libro capitul. c.* 46. apud HARDVINVM *tom. III. concil. pag.* 390. *ſeqq.* vnde etiam GRATIANVS eundem retulit in *c.* 7. *D.* 54. Liquet vero

ex

ex hac interpretatione, de ſeruis aliterque obligatis ſine *dominorum*, qui etiam *patroni* vocantur, vti infra demonſtrabo, conſenſu non ordinandis hic agi. Non ergo in hoc concilio horum *patronorum*, de quibus hic agimus, fit mentio, ſed *patronorum* ſeu *dominorum*, quorum poteſtati ſubiecti erant ordinandi.

Patronorum appellatio in dicto concilio dominos denotat.

§. XIV. Id indicat MARTINVS tum in *rubr. cit. cap. de conditionalibus*, h. e. ſeruili vel alia conditione obligatis *non ordinandis*, *niſi cum patronorum conſenſu*, tum in ipſo textu: *ſi quis obligatus ex tributo ſeruili*, *vel aliqua conditione*, *vel patrocinio cuiuslibet domus*, *non eſt ordinandus clericus*, *niſi probatæ vitæ fuerit*, *&* PATRONI *conſenſus acceſſerit*. Loquuntur patres Toletani de *obligatis* ſeu obnoxiis, & ſic vel *ſeruili* ſeu *alia conditione* adſtringebantur, qui *ſerui conditionales* vel ſimpliciter *conditionales*, ſi ſerui non eſſent, vocabantur, obſeruante IACOBO GOTHOFREDO *ad l. 5. C. Theod. de iure fiſci.* Speciatim vero 1) de obligatis pro *æquatione* 2) pro *genere alicuius domus* agitur. *Aequationem tributi ſeruilis* ſpeciem fuiſſe, cenſet du CANGE *in gloſſar. h. voce*, MARTINI Bracarenſis interpretatione forſan deceptus. Nam *certum* potius *munus* eam denotaſſe, quod *peræquatio* etiam dictum fuit, docet *titulus C. Theod. de cenſitor. & peræquator. & inſpector.* Eorum obligationem & munus breuiter depingit GOTHOFREDVS *in paratitl. ad cit. tit.* & quia hi ſui iuris non erant, ſed obligati ratione *muneris* ſuis *dominis* vel *patronis*, a quibus conſtituti erant, ordinari non poterant. Addunt, nec obligatos *pro genere alicuius domus* ordinari poſſe, quod de his intelligo, qui peculiari in nexu certæ familiæ nobilioris & potentioris erant, cum non infrequens ſit, *genus* pro *gente* & *ſtemmate nobiliori* poni, ſecundum decantatum illud OVIDII:

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipſi &c.

Horum domini recte *patroni* vocabantur iuxta ſtylum illius æui, minime ergo dicendum, in *cit. c.* 10. eos, quos quærimus, *patronos* occurrere.

Omnes eccleſiæ ſeculo VI. adhuc erant in poteſtate epiſcopi.

§. XV. Videlicet generalis adhuc regula in occidente obtinebat, *omnes baſilicas in poteſtate epiſcopi conſiſtere.* Ad hanc prouocant anno 511. patres *concilii Aurel.* apud HARDVINVM *tom. II. concil. pag.* 1011. & GRATIANVM *in c.* 10. *C.* 16. *q.* 7. his verbis: *Omnes autem baſilicæ, quæ per diuerſa loca conſtructæ ſunt*, *vel quotidie conſtruuntur*, *placuit*, *ſecundum priorum canonum regulam*, *vt in eius epiſcopi*, *in cuius territorio ſitæ ſunt*, *poteſtate conſiſtant.* Fundatoribus nihil iuris hic aſſeritur, id quod forſan ſibi aſſerebant, ſed *tacite* illis denegatum videtur.

Digitized by Google

Prærogatiua quædam fundatoribus epiſcopis erat, tur. Prærogatiua tamen quædam *epiſcopis*, extra ſuam diœceſin ædificantibus, iam indulta erat, quæ an etiam ad *laicos* trahi potuerit, admodum dubium eſt. *In concil. Arauſ. I.* anno 441. celebrato *c.* 10. *apud* HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 1785. patres ita edicunt: *Si quis epiſcoporum in alienæ ciuitatis territorio eccleſiam ædificare diſponit; vel pro fundi ſui negotio, aut eccleſiaſtica vtilitate, vel pro quacumque ſua opportunitate, permiſſa licentia ædificandi, quia prohibere hoc votum nefas eſt, non præſumat dedicationem, quæ illi omnimodo reſeruatur, in cuius territorio eccleſia aſſurgit, reſeruata ædificanti epiſcopo hac gratia, vt, quos deſiderat clericos in re ſua videre, ipſos ordinet is, in cuius territorium eſt: vel ſi ordinati iam ſunt, ipſos habere acquieſcat. Et omnis eccleſiæ gubernatio ad eum, in cuius ciuitatis territorio eccleſia ſurrexit, pertinebit.* In *ſingulis ciuitatibus* adhuc *epiſcopi* erant, adeoque intra eiusdem territorium epiſcopus tantum diſponere poterat. Accidere vero poterat, vt epiſcopus extra ſuum territorium eccleſiam exſtrueret, quod impediendum non erat, quo caſu epiſcopus dedicationem & omnem poteſtatem circa eam, *qua epiſcopus*, ſibi vindicabat. Id vero prohibendum cenſuere patres huius concilii, ne *fines diœceſium* turbarentur. Reſeruant ergo, more antiquo, *diœceſeos epiſcopo* ius dedicandi, omnemque præterea eccleſiæ gubernationem; *ædificatori* vero *epiſcopo* hanc peculiarem *gratiam* indulgent, vt poſſit ibidem deſignare clericos, quod *iuri patronatus* hodierno quodammodo accedit. Hæc *gratia* tantum videtur conceſſa *epiſcopis ædificatoribus*, non item *laicis*: ſiquidem in ſequentibus de his etiam agitur, & tantum iis inhibetur, ne extraneum epiſcopum ad eius dedicationem inuitent; ſimilis autem *gratia*, quæ epiſcopis data erat, iis haud conceditur. Repetitur eadem diſpoſitio in *concil. Arelat.* II. *anno* 452. *c.* 36. apud HARDVINVM *tom. II. concil. p.* 776. ſimulque in fine additur: *hoc ſolum ædificatori epiſcopo credimus reſeruandum.* Præterea de *laicis in c.* 37. *concil. Arauſ.* ſententia refertur, ſed vlterius nihil eis tribuitur.

quæ laicis denegata.

Confirmatur id decreto duplici Gelaſii. §. XVI. Eo magis vero hæc ſententia confirmatur, quod circa *annum* 490. *ſeqq.* GELASIVS pontifex priuatis fundatoribus *laicis* ex legum eccleſiaſticarum principiis eius temporis fere nihil reſeruauerit. Duo id textus demonſtrant apud GRATIANVM in *c.* 26. & 27. *C.* 16. *q.* 1. Primus eſt huius tenoris. *Piæ mentis amplectenda deuotio eſt, qua ſe Iulius nobis in re Iuliana ſui iuris fundaſſe perhibetur eccleſiam, quam in honorem ſancti Viti confeſſoris eius nomine cupit conſecrari. Hanc igitur frater chariſſime, (ſi ad tuam diœceſin pertinere non* um-

ambigis,) ex more conuenit dedicari , collata primitus donatione ſolenni, quam miniſtris eccleſiæ deſtinaſſe ſe præfati muneris teſtatur oblator, ſciturus ſine dubio præter proceſſionis aditum , qui omni chriſtiano debetur, nihil ibidem ſe proprii iuris habiturum. Alter textus eiusdem eſt tenoris, eademque clauſula ei ſubiicitur : *Nihil tamen ſibi fundator ex hac baſilica nouerit vindicandum , niſi proceſſionis aditum , qui chriſtianis omnibus in communi debetur.* Nihil *iuris proprii & ſingularis* a GELASIO attribuitur fundatoribus, ſed *ius commune* omnium fidelium tantum eis competere aſſeritur, quod in *proceſſionis aditu* conſtituit.

§. XVII. Falli eos, qui *ius patronatus* per *aditum proceſſionis* ſignificari cum gloſſa aſſerunt, egregrie iam oſtenderunt FLORENS *cit. tr. p.* 84 *ſqq.* LVCAS HOLSTENIVS *in collect. Rom. p.* 209. *ſeq.* CANGIVS *in gloſſ. hac voce.* SAMVEL BASNAGE *in annal. eccleſ. ad ann.* 243. §. 2. Ipſe quoque contextus oſtendit, *aditum proceſſionis* ius quoddam notare non potuiſſe. Videlicet *proceſſio* erat *conuentus fidelium ſacrorum cauſa*, σύναξις ſeu *collectio populi*, & quia potiſſimum ad miſſam audiendam hic conueniebat, poſtea hæc ipſa dici cœpit primario σύναξις, vt ſic quoque eodem modo *proceſſio* & *aditus proceſſionis* nihil aliud denotauerit, quam *itio ad eccleſiam ſacrorum cauſa.* Generatim enim *procedere* denotabat, *domo exire, & ad aliquid peragendum ire.* Ita explicat TERTVLLIANVM ALBASPINAEVS *in not. ad lib. II. de vxor. c.* 4. vbi ita : *Si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adueniat.* Idem ſignificatus quoque *iuris Romani* eſt, vt oſtendit BRISSONIVS *de V. S. voc. procedere.* Quocirca recte cenſuit cardinalis BONA *lib. II. rer. liturg. c.* 32. *n.* 1. aſſerens, *procedere apud antiquos nihil aliud eſt, quam in eccleſiam ad ſynaxin celebrandam conuenire.* Duplex vero videtur *proceſſio* obtinuiſſe : *ſimplex* , qua quilibet *ſine comitatu ſolenni* eccleſiam frequentabat , & *ſolennis* , quæ fiebat in comitatu *epiſcopi* & *cleri.* Moris enim erat, vt clerus & populus ad eccleſiam epiſcopum euntem comitarentur, & ita *procederent.* Hic *aditus proceſſionis* ſicuti omni populo communis, ita *ædificatori* multo magis indulgendus erat, in quo comitatu deinceps *locum* accepit *honorificum.* Ex hac *proceſſione*, quæ fiebat ad eccleſiam in comitatu *populi & cleri*, ſine vlla tamen alia pompa, poſtea *proceſſiones extra eccleſiam* ſuperſtitioſæ inualuere, vt recte eruditi obſeruant, & eas tempore GELASII adhuc incognitas fuiſſe docent.

Quid proceſſionis aditus?

Duplex proceſſio.

Confirmantur dicta, ex veſtigiis ſeculi VII.

§. XVIII. Sicuti itaque ex hactenus dictis liquet, patronis laicis nihil adeo a GELASIO indultum fuiſſe; ita adhuc ſeculo VII. veſtigia occurrunt, quæ hoc confirmant. In Hiſpania in hanc ſententiam patres iuere: nam in *concil. Tolet. IV. anno* 633. *c.* 33. apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 587. & GRATIANVM *in c.* 6. *C.* 10. *qu.* 1. ita ſancitum: *Noverint autem conditores baſilicarum in rebus, quas eisdem eccleſiis conferunt, nullam poteſtatem habere; ſed iuxta canonum inſtituta, ſicut eccleſiam, ita & dotem eius ad ordinationem epiſcopi pertinere.* Id ſolatii tamen fundatoribus in *c.* 38. *eiusdem concilii* indulgetur, vt ſi ad inopiam redacti fuiſſent, ex reditibus eccleſiæ alerentur. Nihil vero ſingulare epiſcopos rurſus hoc ipſo *fundatoribus* indulſiſſe, ipſimet fatentur. Eo tempore adhuc pauperes de rebus eccleſiæ alebantur, *quanto magis ergo*, aiunt patres, *his conſulendum eſt, quibus retributio iuſta debetur. In concil.* TOLETANO *IX. ann.* 655. celebrato *c.* 1. & 2. apud HARDVINVM *cit. l. p.* 973. & GRATIANVM *in c.* 30. & 31. *C.* 16. *q.* 7. plus fundatoribus indulgetur, tum vt *inſpectionem* in bona eccleſiaſtica habeant, præcaueantque, ne quid ex illis alienetur vel conſumatur, omni tamen *proprii iuris poteſtate* illis denegata: tum vt rectores idoneos episcopo ordinandos *offerre* queant.

Periodus ſecunda.

§. XIX. Verum hæc iam ad *ſeculum VII.* ſpectant, & ita magis referenda ſunt ad *periodum ſecundam*, in qua vera *iuris patronatus* facies, prout hodie ſeſe habet, efformata videtur. Iam PELAGIVS papa circa annum 557. fundatoribus indulſit, vt *offerre* poſſent clericos episcopo conſecrandos, ceu docet *c.* 31. *C.* 16. *q.* 1. *c.* 4. & 30. *C.* 18. *q.* 2. Præterea etiam textus vltimus docet, potuiſſe fundatores tempore *dedicationis* legem quodammodo ipſis reditibus ſcribere. Quin etiam hoc ius iam transiiſſe in heredes, GREGORIVS *ann.* 598. *in c.* 35. *C.* 16. *q.* 7. fatetur. Præterea quid in Hiſpania *ſeculo VII.* hac de re cautum fuerit, iam antea indicatum eſt. Verum hæc non plenius proſequar, quæ ex profeſſo explicuit exornauitque FLORENS *cit. l. p.* 86. *ſqq.* Ad ea potius progredior fundamenta, quibus circa hæc tempora & ſequentia factum, vt ius, quod vocatur *patronatus*, & plus quam antea dicta iura fundatoribus tribuunt, continet, exſtructum fuerit, & inde etiam nomen antea dictum obtinuerit.

Tria momenta in hac occurrunt ſingularia.

§. XX. *Duo* inprimis momenta circa hæc tempora notanda ſunt, quibus ex ſubſequentibus *tertium* addendum, vnde tam inſignis prærogatiua patronis eſt conceſſa, & *vera* demum huius iuris *repræſentatio* petenda eſt. Primum eſt frequens admodum *oratoriorum domeſticorum* exſtructio, nobilibus potentioribus, proceribusque Germaniæ

maniæ & Galliæ vſitata, quæ per hæc & ſequentia tempora adeo ſibi vindicabant, & *ſui iuris* eſſe cenſebant, vt vix a reliquo patrimonio ea diſtinguerent, & bona dotalia clericis a ſe conſtitutis *iure beneficii* ſeu *feudi* conferrent. Quoniam autem hæc *oratoria* in vſum *familiæ* exſtruebantur, nobiles quoque ruri in vſum ruſticorum, ad *famulitium* ſuum pertinentium, paſſim talia oratoria exſtruxere. Alterum momentum conſtituo in *eccleſiarum infeudatione;* moris enim erat, vt eccleſiæ & monaſteria laicis in feudum darentur, & ſicuti pedetentim huius natura admodum creuit, ita tales *eccleſiæ infeudatæ* patrimonio tandem *laicorum* adſcriptæ, vt ſui iuris eas crederent. Vtrumque momentum, iam ſpecialius illuſtrandum, oſtendit, *ius patronatus*, quod inde efformatum eſt, *proprietatem quandam in eccleſiam & bona* inuoluere, id quod olim *fundatoribus* negatum fuit. Hac de cauſa quoque circa hæc tempora demum hiſce eccleſiarum poſſeſſoribus appellatio *patronorum* ſtylo *peculiari & forenſi* tributa, & vniuerſum ius incompetens *ius patronatus* dictum eſt.

§. XXI. Equidem huius vocis ſignificatus adeo anceps eſt, vt non defuerint, qui ideo fundatores hoc nomen accepiſſe, arbitrati ſunt, quod *patrocinium* eccleſiis præſtare teneantur. Ita vero omnes *aduocati eccleſiarum*, qui etiam quandoque a patrocinio *patroni* dicti ſunt, *ius patronatus* haberent, quod tamen nemo facile dixerit, cum *ius aduocatiæ* & *patronatus* differant, quamuis quandoque *abuſiue* confundantur. *c.* 6. & 24. *X. h. t. c.* 12. *de pœn.* Stricte vero duo iura diſtingui vel inde liquet, quod nunnunquam fundatores non *ius patronatus*, ſed tantum *aduocatiæ* ſibi reſeruauerint, & ita prius penitus a ſe abdicauerint. Elegans occurrit charta in *append.* BALVZII *ad Reginon. de discipl. eccleſ. p.* 622. *ſeqq.* in qua *fundatores eccleſiæ* montis Buznini inter alia hanc clauſulam dotationis literis inſeruerunt: *& vt ab omni dominatione temporali ac infeſtatione heredum omni tempore libera & quieta in domini ſeruitium valeat permanere, perfecta & pleniſſima voluntate tam capellam, quam & res ad ipſam aſpicientes matri eccleſiæ S. Nazarii & rectori ipſius tradidimus, ita vt in omni ordinatione & dominatione faciat inde epiſcopus & miniſtri eius legibus eccleſiaſticis, veluti de aliis rebus eidem matri eccleſiæ collatis. Ea videlicet conditione, vt dum nos vel vnus legalium heredum propinquior ſuperſtites apparuerimus, non tam iure dominationis & hereditatis* (prout in iure patronatus moris erat) *quam defenſionis & protectionis in mundiburdium omni tempore vitæ noſtræ habere valeamus.* Tria hic inprimis notanda ſunt: 1) quod fundator capellam a ſe fundatam cum omnibus bonis tradiderit eccleſiæ

Inde patroni adpellatio orta.

Diſtinctio inter patronos & aduocatos illuſtratur.

S. Nazarii & rectorum ipſius, vt in huius eccleſiæ patrimonium tranſiret, id quod *iuri patronatus* aduerſabatur: 2) quod tantum ius *defenſionis* & *protectionis*, h. e. *ſimplicis aduocatiæ* ſibi reſeruauerit: 3) quod iuri *dominationis* & *hereditatis* renunciauerit, quod iuri *patronatus* ineſſe cenſebatur, vt *ex ſeqq.* liquebit. Vel ex hac *oppoſitione* itaque manifeſtum redditur, plus iuris patronos obtinuiſſe, ſcilicet ius quoddam *dominationis* & *hereditatis*, cuius intuitu *patroni*, h. e. *domini*, dicebantur, cum ex infinitis diplomatibus conſtet, *dominationem* denotare *proprietatem.* Neque itaque fundator hoc caſu tale ius amplius exercere poterat, poſtquam pleno iure capellam cum omnibus bonis eccleſiæ S. Nazarii & rectoribus tradiderat.

Poſſeſſores eccleſiarum dicebantur patroni, quod earum quaſi domini eſſent.

§. XXII. Sed redeo ad appellationem *patronorum.* Videlicet in ea prorſus ſum ſententia, poſſeſſores harum eccleſiarum dictos fuiſſe *patronos*, quod eſſent earum *domini* vel *inſtar eorum.* *Patronum* enim frequentiori ſtylo per ea tempora *dominum* denotaſſe, quis negauerit? Ex *concilio Toletano I. c.* 10. ſupra §. 12. iam oſtendi, patronum ibidem *dominum* denotare. In *l. vn. C. Theod. ne colon. inſcio domino ſuum alien.* colonis interdicitur, ne arua ſua alienent, *inconſultis atque ignorantibus patronis*, h. e. dominis. In *l. vn. C. de colon. Thrac.* colonorum *domini* itidem *patroni* vocantur. In *l.* 1. *C. Theod. de ſalgam. hoſpit. non præb.* itidem *patronorum* occurrit appellatio, eamque *dominis ibi* tribuendam eſſe cenſet IAC. GOTHOFREDVS *in comment. in f.* In *LL. Longob. tit.* 95. *in f.* hæc lex occurrit: *Non licet aldio cuiuscunque, qui amund.* (ſui iuris) *factus non eſt, ſine voluntate patroni ſui terram aut mancipia vendere, ſed neque liberum dimittere.* In iure feudali *dominum feudi* ab antiquis interpretibus *patronum* vocari, obſeruant B. HORN. *in iurisprud. feud. c.* 5. §. 1. MAYER. *in ſynt. iur. feud. c.* 7. §. 2. ROSENTHAL *de feud. c.* 1. *concl.* 6. *n.* 8. quod liquido conſtat ex GVNTHERI LIGVRINO *lib.* 8.

Inter vaſallos vnius forte PATRONI,
Quæſtio de feudo quoties agitatur eodem,
Quo feudi domino gaudeat, hoc iudice cenſent.

Conſtat præterea, in iure feudali *dominum* ſæpius *ſeniorem* appellari 1 *f.* 17. VVLTEIVS *lib. I. de feud. c.* 3. *n.* 55. STEPHANVS BALVZ *in not. ad capitular. lib. I. c.* 85. Eadem appellatio quoque in capitularibus tribuitur his *patronis*, de quibus ago, quippe vt plurimum *ſeniores presbyterorum* vocantur, & *ſeruitia* etiam quædam a presbyteris accipiebant, vid. *l.* 1. *cap.* 85. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 720., vt & honorem debitum. *lib.*

lib. I. c. 142. apud EVND. *p.* 730. Conf. EVNDEM *tom. II. capitul. p.* 199. vbi reprobatur, *quod ſeniores ſine conſcientia epiſcoporum presbyteros de eccleſiis eiiciant, vel in eccleſiis ſtatuant.* IDEM *cit. l. p.* 211. & 212. Quid vero aliud ſunt *ſeniores*, quid *patroni*, quam *domini feudales?* Ceterum eo potiſſimum tempore hæc *patronorum* appellatio audita eſt, quo eorum poteſtas ampliſſima, & *proprietati* vere ſimilis fuit, quod indicium præbet, non a *ſimplici patrocinio* eos ita fuiſſe nominatos, ſed ex iure potentiori.

§. XXIII. Animaduerti vero, FRANCISCVM de ROYE *cit. l. in proleg. p.* 2. crediđiſſe, *ſeculo V.* iam huius appellationis veſtigium exſtare. Adfert *ex annal. eccl. Francor. ad ann.* 496. *n.* III. præceptum CLODOVAEI de anno 480. quod fundatori monaſterii cuiusdam conceſſerat, in quo hæc verba occurrunt: *futuro bono ipſius monaſterii, quod vel ab ipſo patrono Ioanne, vel a nobis conceſſum eſt.* Enimuero (1) ſi vel maxime in *ſenſu*, qui poſtea inualuit, hæc appellatio hic accipienda foret, nullum tamen idoneum argumentum ad *ius patronatus eccleſiarum* inde trahi poteſt. IOANNES fundator erat monaſterii Reomaenſis, qui in præcepto CLODOVAEI *patronus* vocatur, non alia de cauſa, quam quod *monaſterii conditor* erat. Eo tempore vero fundatores laicos eccleſiarum nihil iuris in *eccleſiis* habuiſſe, ſupra obſeruaui. Monaſteriorum diuerſa erat ratio, quæ in *iure & proprietate fundatorum* manebant, adeoque hi monaſteriorum *domini* & *patroni* dici poterant, & hoc ſignificatu CLODOVAEVS eo vocabulo vti potuit. Id vero inde non liquet, ſenſu *peculiari, forenſi & iuridico* eo tempore fundatores quoscunque *patronos* dictos fuiſſe, quin potius omnes *domini* hoc nomine adhuc eo tempore veniebant, quod omiſerunt, poſtquam priuatiue *eccleſiarum poſſeſſoribus* tributum eſt. Præterea vero (2) re penitius inſpecta, nequidem appellationem *patroni* in *præcepto* CLODOVAEI in hoc ſenſu occurrere animaduerti, quod vt clare ante oculos ponerem, ipſum *præceptum*, in quo *patroni* appellatio aliquoties reiteratur, adferam. Circa annum 486. IOANNES, primus monaſterii Reomaenſis abbas, claruit, & prædicti monaſterii conditor ac auctor fuit, monachosque collegit ſub regula MACARII, vt ex IONA abbate refert COINTIVS *in annal. eccl. Franc. Tom. I. ad ann.* 486. *n.* 21. *p.* 121. Tantis vero illuſtris fuit meritis, vt CLODOVAEVS eius potiſſimum intuitu præceptum hoc, quo priuilegiis monaſterium hoc inſtruxit, daret, quod refert prælaudatus CAROLVS COINTIVS *cit. l. ad ann.* 496. *n.* III. *p.* 173. *ſqq.* CLODOVAEVS *rex Francorum vir inluſtris.*

Seculo v. hæc appellatio occurrit, ſed non ſenſu forenſi.

Illuſtratur præceptum Clodovæi, in quo patroni appellatio aliquoties occurrit.

Ipſum præceptum Clodovæi.

luſtris. Seruos Dei, quorum virtutibus gloriamur, & orationibus defenſamur, ſi nobis amicos acquirimus, honoribus ſublimamus, atque obſequiis veneramur, ſtatum regni noſtri perpetuo augere credimus, & ſeculi gloriam atque cæleſtis regni patriam adipiſci confidimus. Quapropter notum ſit omnibus Epiſcopis, Abbatibus, & inluſtribus viris, magnificis Ducibus, comitibus, domeſticis, Vicariis, Graphionibus, centenariis, & omnibus curam ſanctæ Dei eccleſiæ gerentibus per noſtrum regnum diſcurrentibus, tam præſentibus quam futuris. Quia Dominus IOANNES *clarus virtutibus locellum ſuum in pago Tornotrinſe, ſub regula beati Macarii ad habitationem monachorum conſtructum, qui Reomans vocatur, primo noſtro ſuſceptæ Chriſtianitatis atque ſubiugationis Gallorum anno noſtræ celſitudini tradidit & commendauit, vt ſub noſtra emunitate & mundiburdio, noſtrorumque ſucceſſorum regum ſemper maneat. Propterea & nos ipſum peculiarem* PATRONVM NOSTRVM, *cuius merito omnes hoſtes noſtros vincere credimus, taliter honorauimus, vt quantumcunque ſuo aſino ſedens vna die circa locum ſuum nobis traditum & commendatum de noſtris fiſcis circuiſſet, perpetuo per noſtram regalem munificentiam habeat, & quod ipſe nobis, nosque illi contulimus, iure hereditario tam nos quam noſtri ſucceſſores reges teneant in omni defenſione, reclamatione, aduocatione & immunitate, nullique vnquam dignitati, nullique eccleſiæ propter meritum, tanti* PATRIS *ſubdatur & conferatur. Monachis vero ibidem per diuerſas cellulas manentibus ſeu manſuris omnia neceſſaria ſecundum numerum, quo fuerint, a nobis & ſucceſſoribus noſtris regibus ex noſtro cenſu regio præbeantur. Ideoque has literas manu noſtra firmatas ipſi* NOSTRO PATRONO *domino Ioanni dedimus. Id omnino vos rogamus atque decernimus, vt nec nos, noſtrique ſucceſſores reges, neque vos veſtrique minores, nec vllus quilibet de judiciaria poteſtate, de vernes curtes* (lege potius: de villis curtis) *vel rebus ipſius monaſterii in quibuslibet pagis, vel territoriis in regno Deo propitio noſtro, noſtrorumque ſucceſſorum regum, futuroque bono ipſius monaſterii, quod vel ab* IPSO PATRONO *Ioanne, vel a nobis eſt conceſſum, ſeu a ſuis progenitoribus ipſi & nobis datum, & hereditate vel iudicio fuerit delegatum, tam ex munere noſtro, quam de paterno & proprio, vel in reliquum de comparato aut de conlato populi, ſeu de quolibet adtracto aliquid auferre præſumat. Et pro ipſa caſa Dei, aut ipſo* PATRONO NOSTRO *tam vices quam coloni ac gaſindi ſuſcepti, ſi aliquid violenter rapuerint, Dei noſtrumque terrore percuſſi ad integrum reddant. Et nemo prædictas res eorum inquietare audeat, nec in eorum vicos vel villas & curtes*

tes ad cauſas audiendas, nec ad manſiones faciendas, nec freda exactanda, nec vllas functiones requirendas ingredi præſumat. Sed ſub noſtra noſtrorumque regum ſucceſſorum tuitione & mundiburdio prædictum monaſterium propter meritum TANTI PATRONI *permaneat & quieſcat. Et quod a nobis circa ipſum peculiarem* NOSTRVM PATRONVM *dominum Ioannem conceditur, & conſeruatur, hoc a noſtris ſucceſſoribus regibus pro ipſo* PATRONO NOSTRO *ac pro ipſo loco ſancto ad ſucceſſores ſuos, quos ex ſuis elegerint, ſemper ſit conſeruatum, nec vllas requiſitiones, nec repetitiones, nec vllum impedimentum a iudicibus publicis pertimeſcant. Vnde ipſa congregatio pro tempore* TANTI PATRONI, *eiusque ſucceſſorum, pro ſtabilitate regni noſtri & ſalute patriæ Domini miſericordiam iugiter debeat exorare. Et vt hoc præceptum firmius habeatur, & per omnia tempora conſeruetur, manus noſtræ ſignaculo ſubter illud decreuimus roborare, ac ſigno crucis, quo ſacramur, auctorauimus. † Signum Clodouæi fortiſſimi regis. Datum ſub die IIII. Kalendas Ianuarias, Indictione V. Actum Remis ciuitate in Dei nomine feliciter. † Ego Anachalus obtuli anno magni Clodouæi XIV.* Probe obſeruandum eſt, in hoc præcepto vetuſtiſſimo CLODOVAEVM Ioannem haud appellare *patronum monaſterii*, ſed *patronum ſuum* vel *noſtrum*. Is vero erat ipſe *abbas monaſterii*, quem magno in honore ob præclaras virtutes & deuotionem ſingularem habebat, adeo vt crederet, ſe huius viri merito omnes hoſtes debellaturum eſſe. Hac de cauſa honorifice eum compellat, eumque in verbis initialibus præcepti *dominum* appellat; mox vero ſtylum paulisper mutat, eumque *patronum ſuum* nominat, non alia de cauſa, quam qua ſancti *patroni* appellantur. Ea ipſum penitus ceperat perſuaſio, ſanctitatem huius viri ſibi admodum profuturam, eiusque meritis ſeſe tutum & incolumem fore aduerſus quæuis mala imminentia. Hinc eius patrocinio ſeſe commendauerat, more eo æuo vſitato, eumque *ſuum patronum* vocat, quod patrocinio eius ſancto frueretur. *Propter merita tanti patroni*, vt diſerte ait, monaſterium in ſpecialem ſuam defenſionem accepit. Non ergo IOANNES dicebatur *patronus*, quod monaſterium fundaſſet, quia alioquin ius patronis competens hereditarium fuiſſet, cum tamen *heredum* eius non faciat mentionem, ſed *ſucceſſorum in officio*, quibus hoc monaſterium addicit. Liquet ergo ex hac obſeruatione, nec ſeculo V. in ſenſu eo, qui poſtea inualuit, *patronorum* appellationem vſitatam fuiſſe.

§. XXIV. Primum momentum conſtitui in *capellarum* ſeu *oratoriorum domeſticorum* exſtructione, quæ potentiores in caſtris ſeu caſtellis

Primum momentum peti-

tur ex oratoriorum exſtructione.

ſtellis & villis ſuis habebant, ceu ex variis GREGORII M. teſtimoniis probatum dedit THOMASSIN. *P. I. de vet. & nou. eccl. diſcipl. lib.* 2. *c.* 93. §. 7. *ſeqq.* Diſtinguebantur olim, vt *titulo præced.* §. 8. iam obſeruaui, *oratoria* in villis ab aliis *eccleſiis parochialibus* ſeu *publicis*, quod in his *legitimus* & *ordinarius* conuentus eſſet, non in illis, in quibus permiſſum erat, vt tantum in quibusdam feſtiuitatibus, *ibi miſſas tenerent propter fatigationem familiæ*, vt patres *in concil. Agathenſi de anno* 506. *c.* 21. loquuntur. Non tamen aliter miſſæ ibidem celebrari poterant, niſi eſſent conſecrata, vt docent capitularia. Vid. STEPH. BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 650. 905. 1171. 1279. Optime & euidenter hoc diſcrimen obſeruarunt patres *concilii Aruernenſis de anno* 535. *c.* 15. apud CAROLVM COINTIVM *tom. I. annal. eccleſ. Francor. p.* 441. & HARDVIN. *tom. II. concil. p.* 1182. his verbis: *Si quis ex presbyteris aut diaconis, qui neque in ciuitate neque in parochiis canonicus eſſe dignoſcitur, ſed in villulis habitans, in oratoriis officio ſancto deſeruiens celebrat diuina myſteria, feſtiuitates præcipuas, domini natale, paſcha, pentecoſten, & ſi quæ principales ſunt reliquæ ſolennitates, nullatenus alibi niſi cum epiſcopo ſuo in ciuitate teneat. Quicunque etiam ſunt ciues natu maiores, pari modo in vrbibus ad pontifices ſuos in prædictis ciuitatibus veniant.* Nondum eo tempore *oratoria*, in potentium ædibus exſtructa in vſum familiæ, *parochiales eccleſiæ* erant: presbyteri, ſacra ibi facientes, diſtinguebantur a reliquo clero eccleſiarum *parochialium*, in quibus *ordinarius* & *publicus* conuentus erat, qui *canonicus* dicebatur, quod *canoni* ſeu *matriculo* eccleſiæ eſſet inſertus, vt *tit.* 1. huius libri dixi. Presbyteri oratoriorum huic *canoni* non erant inſerti, ergo nec *canonici* dicebantur. *Extra ordinem* tantum rem diuinam faciebant in oratoriis, vt tamen tam ipſi quam *natu maiores*, h. e. proceres, quibus huiusmodi *oratoria* erant, in præcipuis feſtis eccleſiis ciuitatenſibus intereſſe cogerentur. Diſplicuiſſe epiſcopis hunc morem priuata ſacra habendi, paſſim ex conciliis liquet, hinc de eo reſtringendo admodum ſolliciti fuere. Regum exempla ſequebantur vt plurimum proceres, qua de cauſa in concilio *Pariſ. VI. anno* 829. apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 1357. admonendum eſſe imperatorem cenſuerunt patres, ne tot *capellæ palatinæ* exſtruerentur, *quoniam*, aiunt, *propter hoc & honos eccleſiaſticus vilior efficitur, & veſtri proceres & palatini miniſtri in diebus ſolennibus, ſicuti decet, vobiscum ad miſſarum ſolennia non procedunt.* Annuit quidem deſiderio epiſcoporum LVDOVICVS pius *lib. V. capit.* 324. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 896. ſed vix eum, quem ſperauerant, euentum habuiſſe videtur eorum conſilium.

Oratoria nobilium in familiæ vſum exſtructa olim a parochialibus eccleſiis diſtincta fuiſſe vlterius illuſtratur.

In his domeſtica ſacra habebantur.

filium. Vſum frequentiſſimum *horum ſacrorum domeſticorum* vna cum *poteſtate* & *iure dominorum* optime, ſed paulo acerbius depingit AGOBARDVS Lugdunenſis archiepiſcopus *in libro de priuil. & iure ſacerd.* §. 9. *p.* 114. ex *edit.* BALVZII, cuius verba *titulo præced.* §. X. iam adduxi, hic quoque repetenda.

et domini ea ſibi penitus vindicabant.

§. XXV. Conſtat vero ex his teſtimoniis, *clericos* huiusmodi *domeſticos*, qui a *dominis* ſeu patronis *in vſum familiæ* conſtituebantur, & alebantur, fere a nutu *patroni* ſui & heri dependiſſe, & *proprios presbyteros* appellatos fuiſſe, qua de cauſa epiſcopi vtplurimum recuſabant eos ordinare, prout docet *concil. Pariſ. VI. lib. I. c.* 42. *de anno* 829. apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 1312. *de* CLERICIS *vero* LAICORVM, *vnde nonnulli eorum conqueri videntur, eo, quod quidam epiſcopi ad eorum preces nolint in* ECCLESIIS SVIS *eos, cum vtiles ſunt, ordinare &c.* Clerici huiusmodi notanter hic vocantur, 1) *laicorum clerici*, quod in eorum ſeruitio eſſent, iis obnoxii, & ita laici eorum *domini* & *patroni*: 2) quod laici *in eccleſiis ſuis*, quas in *patrimonio ſuo* habebant, hos conſtituerent, & tantum epiſcopo ordinandos offerrent. Conf. BALVZ. *tom. I. capit. p.* 895. In aliis quoque textibus ſimiles adhibentur locutiones, vnde liquet, eiusmodi eccleſias *dominio nobilium* quodammodo adſcriptas fuiſſe. Apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 865. euidens occurrit teſtimonium: *Si laici clericos probabilis vitæ & doctrinæ epiſcopis conſecrandos*, SVISQVE *in* ECCLESIIS *conſtituendos obtulerint, nulla qualibet occaſione eos reiiciant.* Apud EVNDEM *tom. II. capit. p.* 338. capitulare, (quod etiam in *c.* 37. *C.* 16. *q.* 7. repetitur & ad *ann.* 813. pertinet,) occurrit, contra eos directum, qui ſine conſenſu epiſcopi presbyteros in ECCLESIIS SVIS conſtituunt, vel de ECCLESIIS SVIS eiiciunt. In *concilio Romano* ſub EVGENIO II. *de anno* 826. *c.* 21. apud HARDVINVM *tom. V. concil. p.* 67. & GRATIANVM *in c.* 33. *C.* 16. *q.* 7. monaſteria & oratoria perſpicue *dominio fundatoris* attribuuntur: *monaſterium vel oratorium canonice exſtructum a dominio conſtructoris inuite non auferatur, liceatque illi id presbytero, cui voluerit, pro ſacro officio illius diæceſeos, & bonæ auctoritatis dimiſſoria, cum conſenſu epiſcopi, ne malus exiſtat, commendare. Commendare presbytero oratorium*, nihil aliud denotat, quam in eo talem conſtituere, eique illud committere. Nouum *proprietatis* argumentum, *patronis* attributæ, occurrit apud BALVZIVM in *capitul. tom. II. p.* 339. *Statutum eſt, vt, ſi quis liber homo per*

Clerici tales dicebantur laicorum clerici; illi vero eorum patroni.

Eccleſiæ tales propriæ erant laicis.

conſenſum epiſcopi eccleſiam in ſua conſtruxerit proprietate, fonteſque ab epiſcopo in ea fuerint conſecrati, ideo non perdat SVAM PROPRIETATEM, *ſed ſi epiſcopus voluit, officium ſacri baptiſmatis in ſuam eccleſiam transferat, ipſa vero eccleſia, a qua transfertur, in conſtructoris maneat iure.* Similiter *in capitul. reg. Franc. cit.* 52. apud EVNDEM *tom. II. p.* 257. *ſeqq.* agitur de *eccleſiis imperatoris, imperatricis & comitum ac vaſallorum imperialium.* Apud VGHELLVM *tom. I. Ital. ſacræ p.* 413. *nou. edit.* occurrit diploma Caroli M. quo Aretinæ eccleſiæ confert eccleſiam aliam, *eam videlicet*, vt ſunt verba diplomatis, *quam pridem auunculo noſtro Pippino, glorioſo regi, Probatianus quondam presbyter ex ſua proprietate contulerat ad habendam & præſenti tempore Aliprandus presbyter ſub annalem redditionem* (ſub annuo reditu) *& noſtra munificentia habere dignoſcitur.* Porro apud BALVZIVM *tom. II. capitul. p.* 622. occurrunt literæ HINCMARI canonicæ *de anno* 877. vbi *cap.* 6. de his eccleſiis, quæ in PROPRIETATE NOBILIVM erant, dat præcepta *tit. praeced.* §. *XII.* iam relata, vnde liquet, attentaſſe quosdam epiſcopos, vt proceres ſuas eccleſias eis cederent traderentque, eo forſan ductos principio, quod *laici* eccleſias in *patrimonio* & *proprietate* habere non poſſent, ſed eæ potius in *iure* & *poteſtate ſacerdotum* conſtitui deberent.

Frequens talium eccleſiarum vſus.

§. XXVI. Fuiſſe autem circa hæc tempora harum eccleſiarum vſum frequentiſſimum, non tantum ex his patet, ſed etiam præterea teſtimonio ODONIS abbatis Glannafolienſis & Foſſatenſis, qui *ſeculo IX.* floruit. Compoſuit *hiſtoriam translationis S. Mauri*, relatam a MABILLONIO *in act. Benedict. ſecul. IV. P. II. p.* 165. vbi *c.* 2. refert, Reginonem comitem in domo ſua, quæ *Boſcus* vocabatur, oratoriolum compendioſe conſtructum, *vt nobilioribus mos eſt*, habuiſſe. Patres Ticinenſes in concilio *de anno* 855. apud HARDVINVM *tom. V. concil. p.* 98. & BALVZIVM *tom. II. capitul. p.* 352. *c.* 3. id etiam fatentur, ſimulque conqueruntur, quod hac occaſione *eccleſiæ maiores*, h. e. *parochiales*, deſerantur. *Quidam vero laici*, inquiunt, *& maxime potentes ac nobiles, quos ſtudioſius ad prædicationem venire oportebat, iuxta domos ſuas baſilicas habent, in quibus diuinum audientes officium, ad maiores eccleſias rarius venire conſueuerunt. Et dum ſoli afflicti & pauperes veniunt, quid aliud, quam vt mala patienter ferant, prædicandum illis eſt?* Id ergo tunc potiſſimum nobilibus obiectum, quod in *maioribus eccleſiis*, ſeu

ſeu *parochialibus*, nunquam ſacris intereſſent, & vnice ſuis incumberent eccleſiis, quod mutandum eſſe cenſuere. E contrario nobiles, commodius ſibi fore ducentes, ſi eccleſias *iuxta ædes ſuas* haberent, magis magisque hunc morem continuarunt, & ad noſtra tempora traduxerunt, ex quo tandem *qualitatem parochialem* acceperunt.

§. XXVII. Quis enim ignorat, ruſticos olim *ſeruilis conditionis* vbique fuiſſe, & ad familiam *nobilium* ſeu *dominorum* & *liberorum*, Der Freyen, pertinuiſſe, ita vt, *pagum ipſum* domini famulitium fuiſſe, recte dixeris. Qui ergo exſtruebant eccleſias *iuxta domus ſuas*, vel in *pagis*, eas *ſuas* eſſe, *priuatas*, in *vſum familiæ* ædificatas dicebant, ne, qui ex familia nobilium eſſent, cogerentur per itinera moleſta cum *magna fatigatione* eccleſiis maioribus in ciuitatibus intereſſe, id quod patres Agathenſes ſupra laudati permiſerunt *propter fatigationem familiæ*. Quamuis vero adhuc *ſeculo IX.* id patres agerent, vt ad minimum hi, qui tales eccleſias ruri iuxta domus ſuas haberent, quandoque ſacris in *maioribus eccleſiis* ſeu *parochiis epiſcoporum*, ad quos etiam pagi pertinebant, intereſſent; paulatim tamen ab hoc poſtulato receſſerunt, permiſeruntque nobilibus, vt in his eccleſiis ſacra ordinaria fierent, & ita hæc faciem *parochiarum* induerent, ex quo magis magisque plures *eccleſiæ rurales* ortæ, quæ *patronatæ* ex ſua origine & indole merito in dubio cenſendæ. Inde tot eccleſiæ nobilium in pagis.

§. XXVIII. Dictum vero oſtenſumque hactenus eſt, has eccleſias nobilium patrimonio & proprietati per *leges publicas* adſcriptas, & hoc intuitu *patronatas*, quod *patronum* ſeu *dominum* haberent, dictas fuiſſe. Rarius quidem hæc appellatio in antiquis documentis occurrit; ſed *ſeculo IX.* tamen vſus eius aliquis deprehenditur, qui poſtea in conſtantem abiit morem. Elegans locus occurrit apud HINCMARVM in *capitulis*, in ſynodo Remenſi anno 874. editis, *tom. I. oper. eius p.* 737. relatis: nam *c. vlt.* ita de hoc iure cautum: *Ipſi enim ſcitis, quia nemo fidelis in parochia noſtra, in ſua eccleſia, ſine presbytero eſſe cupit, & ſine ordinatione epiſcopali presbyterum ibi habere non poteſt. Quapropter quisque defuncto presbytero in ſua eccleſia presbyterum petit, apud quem cum clericum bonum quæſiero, vt illi presbyterum ordinem, ipſe clericum bonum quæres: & ſi eum bonum mihi adduxerit, ordinabo illum. Sin autem, alium requiram: & ipſe tam diu clericum bonum quæret, vsque dum conuenientem ordini ſacro inueniat. Et non neceſſe eſſet vobis petere eccleſias cum ſuperfluo exenio: quia quique fideles, ſi veſtra culpa non eſſet,* Appellatio patronorum ſeculo IX. deprehenditur.

plus quærerent bonos clericos, quam veſtros denarios, & hoc non ſuffertis: ſed vos & veſtros nutritos in maledictionem mittitis, cum dato patronis præmio vobis & illis peccatum emitis. Etiam in his verbis *eccleſiæ* tribuuntur patronis: id tantum vero præcauendum duxit HINCMARVS, ne mali clerici pecuniæ interuentu in iis conſtituerentur.

Patroni paſtores ſuos epiſcopis ſubducere tentabant!

§. XXIX. Quia vero hi *presbyteri* in *ſeruitio patroni* eiusque *domeſtici* erant, hoc ipſum quædam incommoda turbasque hinc inde mouebat, quibus in conciliis occurrendum videbatur. Primum erat, quod hi presbyteri a patronis ſubducerentur iurisdictioni episcopali, & eorum poteſtati prorſus ſubiicerentur. Id in *concilio Ticinenſi anno* 850. *c.* 18. apud HARDVINVM *tom. V. concil. p.* 29. notatum edictumque: *Nulla ratione clerici aut ſacerdotes habendi ſunt, qui ſub nullius episcopi diſciplina & prouidentia gubernantur. Tales enim acephalos, i. e. ſine capite priſca eccleſiæ conſuetudo nuncupauit. Docendi igitur ſunt ſeculares viri, vt ſi in domibus ſuis myſteria diuina iugiter exerceri debeant, quod valde laudabile eſt, ab his tamen tractentur, qui ab episcopis examinati fuerint, & ab ordinatoribus ſuis commendatitiis literis comitati probantur, cum ad peregrina forte migrare eſt.*

imo pro lubitu dimittebant.

§. XXX. Alterum erat, quod patroni *presbyteros* hoſce *domeſticos* pro lubitu ſolerent dimittere & expellere, id quod rurſus inde fluebat, quod patroni *miniſtri* & *officiales* eſſe crederentur, episcopo haud ſubiecti. Circa annum 873. *in concil. Moguntino* & *Colonienſi* id prohibitum, ceu liquet ex *c.* 37. & 38. *C.* 16. *q.* 7. quod etiam LEO IV. anno 848. repetiit in *c.* 29. *eod.* aiens: *contra ſanctorum patrum cenſuras videtur exiſtere, ſi ſecularis vel laicus, presbyteros ab eccleſiis, in quibus tempore ordinationis eorum nominati vel introducti fuerint, videtur expellere.* Tertium erat, quod heredes patroni adeo tales eccleſias ſuo patrimonio adſcriberent, vt etiam in *diuiſionem hereditatis* eas referrent. Id notandum cenſuere patres in *concilio Cabilonenſi c.* 26. anno 813. celebrato apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 1036. & relatum in *c.* 1. *X. de iure patron. perlatum ad nos eſt, quod inter heredes eccleſiæ in rebus propriis conſtitutæ diuidantur, & tanta per eam diuiſionem ſimultas oriatur, vt vnius altaris quatuor partes fiant, ſingulæ partes ſingulos habeant presbyteros: quod ſine diſcordia & ſimultate nullo modo geri poteſt. Vnde nobis viſum eſt, quod huiusmodi eccleſiæ inter heredes diuidi non debeant, & ſi in contentionem venerint, & ſimultates inter eos ſurrexerint,*

rint, per quas ſacerdos ſuo ibi officio canonice fungi non poſſit, præcipiatur ab epiſcopo ciuitatis, vt nullo modo ibi miſſarum ſolennia celebrentur, donec illi ad concordiam redeant, & pari voto atque conſilio illa ſacerdotem canonice habeat, qui libere ibi ſuum miniſterium habere poſſit. Nondum eo tempore patronis erant præfinita *certa tempora*, intra quæ epiſcopo clericum offerre deberent ſub pœna *deuolutionis*, quæ in hunc finem poſtea introducta ſunt, vt eo magis patroni in concordiam redirent. Liquet vero ex hoc textu, quem ex ipſo fonte retuli, *patroni* appellationem in eo haud occurrere, quam tamen RAYMVNDVS de PENNA FORTI in *c. 1. X. h. t.* ei inſeruit, morem ſui æui inſpiciens. Rarius enim *ſeculo IX.* adhuc audita eſt *patroni* appellatio, vtut eodem HINCMARVS iam vſus deprehendatur.

§. XXXI. Quodſi, quæ dicta ſunt, penitiori examinantur iudicio, manifeſtum inde redditur, 1) ius, quod hodie *patronatus* vocatur, originem ſuam *ſpecialem* habuiſſe ab exſtructione eccleſiarum, quas proceres nobilesque vel *in ſuis cortibus* vel *iuxta ædes ſuas* in pagis *pro commodo familiæ ſuæ* ampliſſimæ fundabant: 2) has eccleſias adſcriptas fuiſſe *proprietati fundatorum*, & ita *ius patronatus* nihil aliud denotaſſe, quam *ius quoddam proprietatis in eccleſiam fundatam*, quemadmodum adhuc anno 1172. apud AVBERTVM MIRAEVM *lib. I. donat. Belgic. c. 70.* diploma occurrit, vbi ita: *quoniam autem eccleſia iſta ſpecialiter mea eſt &c.* 3) Inde *ius patronatus* fere primario & ordinarie obtinuiſſe *in eccleſiis ruralibus*, in quibus adhuc hodie regulariter obtinet: 4) præter *præſentationem* & *conſtitutionem* presbyterorum patronos varia ſibi vindicaſſe iura, quæ ex eo, quod eccleſia iis *propria* eſſet, petebant, & ex natura *proprietatis* ſuo modo fluebant. Ex iis tamen quædam iura 5) iis negata fuiſſe, quæ *independentiam* horum presbyterorum contra rationem iuris eccleſiaſtici inducebant: 6) has eccleſias *eo tempore* non fuiſſe *parochiales*, ſed adhuc ab eis diſtinctas, adeoque patronos cum ſua familia obſtrictos fuiſſe, vt eccleſiis ciuitatenſibus, quæ *parochiales* erant, ſimul intereſſent. Conf. ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit. 25. c. 2. §. 13.*

Concluſiones inde formantur.

§. XXXII. Progredior ad *alterum fundamentum*, vnde *ius patronatus* natum eſt. Conſtitui id ipſum in more antiquitus, hoc tempore maxime vſitato, dandi eccleſias, monaſteria, imo ipſos epiſcopatus *laicis* potentioribus in feudum, qui mos quidem *ſeculo VI.* iam inter reges Francorum irrepſiſſe videtur; aſt altiores radices poſtea

Alterum fundamentum iuris patronatus ex more antiquo dandi ec-

 egit,

clesias laicis in feudum petitum.

egit, & adeo eradicari non potuit, vt potius poſſeſſores harum eccleſiarum & monaſteriorum plus iuris ſibi pedetentim acquiſiuerint. Nolo exornare hanc obſeruationem variis teſtimoniis, cum iam id ipſum abundanter præſtitum ſit in diſſert. me præſide *de poteſt. ciuili in templa c.* II. *ſect.* 4. §. 3. *ſqq.* Id tantum oſtendendum, qua ratione hi poſſeſſores quoque *patroni* dicendi ſint, quos rarius in claſſem eorum collocare ſolent ſcriptores, qui de hoc iure commentati ſunt, quamuis PETRVS de MARCA §. *ſeq.* allegandus, crediderit, fere vnice inde natales *iuris patronatus* deriuari poſſe.

In his eccleſiis poſſeſſores conſtituebant presbyteros.

§. XXXIII. Videlicet talis conceſſio *eccleſiarum parochialium* & *monaſteriorum* non alium habebat finem, quam vt poſſeſſores eorum reditus inde perciperent, vt ex aliis *beneficiis* ſeu *feudis.* Inde vero vt plurimum eueniebat, vt pleraque commoda ſibi vindicarent, presbyteris vero tantum quosdam aſſignarent reditus, vnde parciſſime viuere poſſent. Quocirca ſibi 1) attribuebant ius *presbyteros* hiſce eccleſiis, quarum poſſeſſores erant beneficio regum, conſtituendi, quod eas eccleſias vt *ſuas* poſſiderent, & de iis, *iure beneficiario*, diſponerent. Obſeruat id ipſum optime M. ANTONIVS DOMINICVS *de prærogat. allod. in prouinc. Narbon. & Aquit. c. XI.* §. 11. aiens: *Inde milites his beneficiis honorati, inſtituendi presbyterum, in his eccleſiis, quarum bona poſſidebant, auctoritatem ſibi arrogarunt, vt patet ex concil. Cabilon.* II. *quo huic licentiæ hoc additum temperamentum, vt nullus absque conſenſu epiſcopi cuilibet presbytero eccleſiam det.* Concilium Cabilonenſe II. habitum eſt anno 813. vbi *can.* 42. apud HARDVINVM *tom. IV. p.* 1039. ita cautum: *Inuentum eſt, quod multi arbitrii ſui temeritate, & quod grauius eſt, ducti cupiditate presbyteris quibuslibet absque conſenſu epiſcoporum eccleſias dant vel auferunt. Vnde oportet, vt canonica regula ſervata, nullus absque conſenſu epiſcopi cuilibet presbytero eccleſiam det.* Non de ſolis *fundatoribus eccleſiarum* patres loqui, euidentia docet: quin imo verba tam latiſſime concepta ſunt, vt præter eos alii quoque intelligi debeant, qui aliunde dabant eccleſiis presbyteros, neglecto epiſcoporum conſenſu, vt obſeruat PETRVS de MARCA *dans l' hiſtoire de Bearn. lib. I. c.* 28. §. 17. *p.* 124 ſimulque addit, huiusmodi poſſeſſores eccleſiarum fuiſſe dictos *patronos.* Ait: *Ces preſentateurs ſont nommés patrons dans le cinquieme article du Synode de Reims tenu par Hincmar l' an.* 878. *Ce que j' ay voulu expliquer particulierement pour monſtrer l' origine du patronage des curés, qui n' eſt pas fonde ſur la dotation des curés, qui ſont auſſi anciennes, que les villages, & prennent leurs re-*

revenus ſur les parroiſſiens; mais il eſt fondé ſur les inveſtitures des egliſes faites par les princes en faveur des perſonnes laiques. His verbis vnicam fere in his *inueſtituris* iuris patronatus cauſam quærit, quam ſententiam tamen non tuebor, cum ex antecedentibus manifeſtum ſit, præter hanc adhuc aliam fuiſſe. Ceterum in adducto *c.* 42. ideo *epiſcoporum conſenſum* inſuper habendum ducebant, quod eccleſiæ tales a ſorte reliquarum eſſent diſtinctæ, & *epiſcoporum* inſpectioni ſubtractæ, eo, quod in *laicorum* poteſtatem *beneficio regum* peruenerint. Contra tales quoque direxit *edictum dominicum* CAROLVS M. *anno* 800. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 329 *ſqq.* in hæc reſcribens verba: *reſonuit auribus noſtris - - - quod non ita obtemperatis pontificibus noſtris ſeu ſacerdotibus - - - ita vt presbyteros, neſcio qua temeritate, præſentare epiſcopis denegetis, inſuper & aliorum clericos vſurpare non pertimeſcatis, & absque conſenſu epiſcopi in veſtris eccleſiis mittere audeatis. Nec non in veſtris miniſteriis* (clericis in veſtro miniſterio exiſtentibus) *pontifices noſtros talem poteſtatem habere non permittatis, qualem rectitudo eccleſiaſtica docet. Inſuper nonas & decimas vel cenſus improba cupiditate de eccleſiis, vnde ipſa beneficia ſunt, abſtrahere nitimini, & precarias de ipſis rebus, ſicut a nobis dudum in noſtro capitulari* (*de anno* 779. *c.* 13. apud EVNDEM *cit. l. p.* 179.) *inſtitutum eſt*, (quas beneficio noſtro poſſidetis) *vna cum ipſis epiſcopis & abbatibus emendare iuxta vires veſtras denegetis.* Poſſeſſoribus enim hiſce iniunctum erat onus reficiendi eccleſias: *vt domus eccleſiarum & tegumenta ab iis fiant emendata vel reſtaurata, qui beneficia exinde habent.* vid. BALVZ. *tom. I. capit. p.* 267. *c.* 24. *p.* 504. *c.* 24. *p.* 612. *c.* 5.

§. XXXIV. Præterea in tantum pederentim *proprietatem* iſtarum eccleſiarum *in Gallia* ſibi aſſerebant, vt de iis liberius, quam par erat, diſponerent. Id obſeruat PETRVS de MARCA *in not. ad concil. Claromont. c.* 7. aiens: *tunc non ſolum fundi & villæ, ſed etiam eccleſiæ ipſæ in beneficium illis conceſſæ ſunt. Eccleſiarum nomine oblationes, decimæ, atque reditus data & conceſſa intelligebantur, vt patet ex veteribus actis. Tunc eccleſiæ eo iure poſſeſſæ ſunt, quo cetera beneficia ſiue feuda, adeo vt tandem in heredes quoque tranſierint, & expoſitæ ſint hominum commercio.* Perſtringit hunc abuſum iam ſuo tempore AGOBARDVS *de diſpenſ. rer. eccl.* §. 15. *Nunc non ſolum poſſeſſiones eccleſiaſticæ, ſed ipſæ etiam eccleſiæ cum poſſeſſionibus venundantur.* Nec tantum temere *alienabant*, ſed etiam inter ſe *diuidebant* eccleſias coheredes poſſeſſores, vt reliquam ſubſtantiam hereditariam. In *concilio Aquisgranenſi* id notarunt patres

Proprietatis harum eccleſiarum indicia

in alienando & diuidendo,

anno

anno 789. ſub CAROLO M. obſeruante BARONIO *ad cit. ann. n. 6.* vbi hæc ex *capitularibus* refert: *Tempore Hadriani papæ & Caroli M. imperatoris, quando Paulinus epiſcopus tenuit vices apoſtolicæ ſedis, in Aquis pie factum iſtud capitulum, propter hoc, quia laici homines ſolebant diuidere epiſcopia & monaſteria ad illorum opus, & non remanſiſſet vlli epiſcopo, nec abbati, nec abbatiſſæ, niſi tantum, vt velut canonici & monachi viuerent.* Hi vero eo tempore in *ſumma* viuebant *parſimonia*, remotis omnibus deliciis atque pompa, ſine quibus tamen abbates & episcopi viuere recuſabant. Ceterarum eccleſiarum par erat ratio, quarum reditus etiam diuidebant coheredes, vt parum presbytero ſupereſſet. Ipſum capitulare, quo hæc *diuiſio* penitus prohibita, refertur a BALVZIO *tom. I. capit. p.* 717. *c.* 77. & *p.* 863. *c.* 208. & GRATIANO *in c.* 69. *C.* 16. *q.* 1. quod tamen effectu caruiſſe videtur. In tantum enim valuit poſſeſſorum horum contradictio, vt ne quidem tempore LVDOVICI pii hic mos ceſſauerit. Teſtatur id ipſum *capit.* LVDOVICI *pii* 29. *de anno* 816. vbi plura capitula, & inter hæc quoque illud, *de eccleſiis, quæ inter coheredes diuiduntur, & tali occaſione proprio honore carent*, emendatione digna in aliud tempus reiecit, & ita morem priſtinum in ſuo ſtatu reliquit. Par erat conditio *monaſteriorum*, quibus eorum poſſeſſores *abbates* ſui loco conſtituebant, & pro lubitu dimittebant. Se enim heredesque ſuos *perpetuos abbates* & quidem *principales*, a ſe vero conſtitutos dicebant *vicarios*, qui ab ipſis prorſus dependebant. Teſtis eſt IO. IPERIVS *in chron. S. Bertini* apud MARTENE & DVRANDVM *in theſ. anecdot. tom. III. p.* 550. vbi refert ARNVLFVM comitem & abbatem cœnobii, cui Bertinus præfuerat, plures ſucceſſiue abbates *pro ſuis gratibus inſtituiſſe & amouiſſe.* Nouum *proprietatis* argumentum inde repetit PETRVS de MARCA *dans l' hiſtoire de Bearn. lib. V. c.* 30. *p.* 448. quod potuerint ſubditis ſuis *introitum & exitum eccleſiæ* concedere & prohibere. Præmittit controuerſiam quandam notabilem, qua enarrata, §. 6. hæc addit: *Cette narration nous aprend la poſſeſſion: en laquelle ſe maintenoint les gentils-hommes, qui avoint les egliſes infeodées, de faire defenſes a leurs hommes & ſuiets d' entrer ou ſortir de l' egliſe par leur terre. Pour le prendre mieux il faut ſe reſouvenir, de ce qui a eſté obſervé au livre premier, que ſelon la phraſe des capitulaires ce n' eſtoient les dixmes, qui avoient eſte infeodées aux laiques, mais les egliſes, qu' ils tenoient en fief de l' eveque & du prince; d' ou il s' enſuivoit, que les perſonnes laiques jouiſſoient en ce temps du droit d' ordonner leurs egliſes & de les recommender aux preſtres avec*

abbates remouendo,

exitum & introitum parochianis adimendo,

avec le conſentement de l'eveque diœceſain, afin que je me ſerve de la façon de parler practiquée en ce temps-là; c'eſt a dire, qu'ils jouiſſoient du droit de patronage, comme l'on parle maintenant, & outre des oblations, des premices & des diſmes, en baillant un entretenement honeſte au preſtre & reparant l'egliſe. De ſorte qu'ils etoient en quelque façon MAISTRES DE CORPS DE L'EGLISE *& de ſes dependances; & s'attribuoient* LA PROPRIETE' *de la terre, qui etoit aux environs de l'egliſe, ſans conſiderer, ſi elle etoit baſtie en leur ſol; ce que n'euſt pû ſe rencontrer facilement, qu'aux villages nouvellement baſtis & non aux anciennes bourgades. Or ils faiſoient valoir aux occaſions ce droit de proprieté, en interdiſant aux paroiſſiens l'entree & l'iſſue de l'egliſe par leur terre. Ce qui n'etoit pas un interdict poſitiv, fondé ſur une jurisdiction eccleſiaſtique, et que celui, qui etoit decerné aſſes ſouvent en ce temps par les eveſques, par la faute d'un ſeul homme de la paroiſſe, ſçavoir le ſeigneur, ou l'Abbé, lequel envelopoit auſſi bien les innocens comme le coupable, & leur oſtoit l'exercice public de la religion ſur le lieu. Mais c'etoit un interdict negatif, en conſequence de la proprieté de la terre des environs, qu'ils poſſedoient avec le droit de defenſe: lequel quoi qu'il fuſt abuſif, etoit neanmoins practiqué & toleré, & les eveſques en acceptoient la decharge & la liberté, comme un grand bienfait en faveur de l'egliſe.* Longum foret, ſi quæuis, quæ de *hac laicorum poſſeſſione eccleſiarum* in antiquitatibus occurrunt, colligere vellem: præſenti ſcopo vel hæc pauca inſeruire poſſe credo, vt inde pateſcat, non ſola *fundatione*, ſed alio quoque modo *ius patronatus* olim acquiſitum fuiſſe. Nec credendum eſt, poſt hæc tempora morem hunc ceſſaſſe, qui *ſeculis X & XI.* adhuc in vſu fuit, & vnde adhuc hodie plures *decimæ laicales* dependent.

§. XXXV. Ceterum *ius* quoddam *proprietatis* vel ad minimum *directi dominii* in has eccleſias poſſeſſores earum affectaſſe, imo obtinuiſſe, alia adhuc oſtendunt argumenta. Partem quandam quaſi *iure ſuo* ex reditibus eccleſiaſticis ſibi vindicabant, vt vix *tertia* ſacerdoti ſupereſſet, ceu docent teſtimonia collecta a THOMASSINO *P. II. de diſcipl. eccl. lib.* 3. *c.*21. §. 6. Ipſam eccleſiam cum hac tertia vel alibi forſan cum maiori quantitate inſtar *feudi* conferebant presbyteris, & vt *domini directi* reputari volebant. Alibi id quidem ſeuere laicis interdictum; alibi tamen toleratum, ita vt ad minimum vſus huius iuris, licet non vbique ſine contradictione, per multa ſecula manſerit. In *concilio Bituricenſi de anno* 1031. *c.* 21. apud HARDVINVM *tom. VI. p.* 1. *p.* 851. paucis vniuerſum

Tales eccleſias iure feudi conferebant presbyteris, potiori parte redituum ſibi reſeruata.

ſum ius horum poſſeſſorum his enucleatur verbis: *vt ſeculares viri eccleſiaſtica beneficia, quod feuos* (alii legunt *feudos) presbyterales vocant, non habeant ſuper presbyteros.*

Inde feuda presbyteralia.

§. XXXVI. Duo ex hoc textu obſeruo: 1) laicos harum eccleſiarum poſſeſſores *ius feudi & dominii directi* ſibi attribuiſſe intuitu *presbyterorum*, quos conſtituebant, & hoc ipſum *feudum presbyterale* ſeu *feuum* dixiſſe: 2) hoc ipſo factum fuiſſe, vt poteſtatem quandam in ipſos presbyteros, ceu ſuos *vaſallos* & *miniſteriales*, acceperint & exercuerint, id quod indicare patres huius concilii videntur, verbis: *ſuper presbyteros.* Indigne id tulerunt, imo prohibendum cenſuerunt Bituricenſes; mos vetuſtus tamen non tam facile corrigi & emendari poterat, quod ſequentium temporum praxis oſtendit. Ipſi imperatores, aliique reges eodem iure vtebantur in *epiſcopatus* & *abbatias* regales, quas mediante *inueſtitura*, vt *domini directi*, concedebant, & plures eius effectus exercebant, pontificum ſæuitia poſtea ſublatos. Nec improbabile eſt, in plurimis locis pontificum epiſcoporumque murmurationes viciſſe, & laicorum manibus vel penitus hoc ius extorſiſſe, vel ad minimum admodum minuiſſe, prout ex concilio Claromontano ſub VRBANO II. *tit. praeced.* §. 49. adducto declaratum, ſimulque oſtenſum eſt, epiſcopos, poſtquam hæ eccleſiæ vtplurimum monaſteriis oblatæ ſunt, ius quoddam *dominii directi* in eas exercuiſſe, more forſan dominorum anteriorum, qui eas tenuerant.

Ex more illius æui definitio iuris patronatus ſtruitur

§. XXXVII. Si ergo ſecundum hanc periodum, qua ius *patronatus* adhuc maiores vires & *libertatem pleniorem* habuit, definitio eius formanda, me a veritate non aberraturum eſſe credo, ſi aſſeruerim, *ius patronatus* conſtitiſſe *in iure quodam dominii, poſſeſſori eccleſiæ, tum in eam, tum in bona eiusdem competens, vi cuius ille presbyterum ab epiſcopo approbatum & ordinatum ei præficere, eundem de dote eius inueſtire, & ea prætendere potuit, quæ vel ſibi expreſſe reſeruauit, vel alias ex natura dominii directi, prout natura rerum eccleſiaſticarum id permittit, fluunt.* Definitionis huius veritatem probant antecedentia, quæ paucis repetam. Dixi, ius *patronatus* tribuere poſſeſſoribus *ius quoddam dominii & proprietatis.* Id docent tum ipſa *patronorum* appellatio, ſupra §. 20. *ſqq.* declarata; tum diplomata & leges antiquæ §. 24. *ſqq.* adductæ, quæ laicis tales eccleſias vel in vſum familiæ exſtructas in caſtris aut in villis iuxta ædes proprias attribuunt, ita, vt in *proprietate & iure poſſeſſoris* eſſent, prout diſertis verbis loquuntur leges §. 25. adductæ. Idem *ius proprietatis* ſibi poſſeſſores eccleſiarum, quas *beneficio regum* tenebant, vindi-

& ſigillatim illuſtratur.

vindicaſſe, euictum eſt §. 33. *ſqq.* quamuis episcopi per aliquot ſecula id vnice egerint, vt has eccleſias illis extorquerent, easque in priſtinam reſtituerent libertatem.

§. XXXVIII. Notanter autem dixi, *ius quoddam dominii*, vt oſtenderem, *proprietatem plenam & abſolutam*, quæ in ſe continet ius de re *diſponendi* pro lubitu, eamque *immutandi*, imo & *conſumendi*, poſſeſſoribus haud competiiſſe, id quod fini ſacro, in quem tales exſtructæ erant eccleſiæ, repugnabat, & *dominii* rationem admodum reſtringebat. Neque tamen *dominium* prorſus ſuam eſſentiam & naturam amittit, ſi ei hi effectus ſubducuntur: plura in iure occurrunt alia obſtacula, quæ *dominii* plenum & abſolutum effectum impediunt, reſtringunt, limitant, maxime in rebus, quæ ad *vſum perpetuum* deſtinatæ ſunt. Fideicommiſſa familiæ ſunt in poſſeſſorum dominio, vtut nec ab his alienari, mutari, conſumi & corrumpi poſſint. Sepulchra familiæ & hereditaria itidem ad dominium & patrimonium eorum, qui ſunt de familia vel inter heredes, pertinent, vtut poſſeſſoribus integrum non ſit, de iis *pro lubitu* disponere. Denique & ſerui ſunt in *dominio & proprietate dominorum*, licet non omnes effectus eius in illos, qua *homines*, exerceri potuerint. Ipſa enim *natura rei*, quæ propria eſt, effectum proprietatis variis modis reſtringit. Dominii huius indoles demonſtratur.

§. XXXIX. Addidi 2) hoc *dominium* competere poſſeſſori tum in *eccleſiam*, tum *bona eiusdem*. Id demonſtrant leges §. 24. & 25. adductæ & prædicata ibidem occurrentia. Quod *meum* vel *tuum* dicitur, id ad *proprietatem & patrimonium meum* pertinere neceſſe eſt. Declarant quoque id ipſum fundamenta adducta; nam erant tales eccleſiæ in *vſum familiæ* olim exſtructæ in *propriis caſtris* vel *iuxta ædes:* inde neceſſitas olim incumbebat patrono vel domino eas reficiendi, & cetera onera ferendi, quæ ex fine & deſtinatione deſiderabantur. Quas vero ex *beneficio regum* laici tenebant, maiori cum *fructu & libertate* poſſidebant, vt etiam partem ex *reditibus eccleſiaſticis* perciperent, itidem tamen cum onere reficiendi. Dominium in *dotem eccleſiæ* potiſſimum in eo 3) ſeſe exſerebat, quod patronus eam in *beneficium* ſeu *feudum* presbytero daret, vel illum de ea inueſtiret, vt *dominus directus*. Vnde etiam Kirchen-Lehn vocari cœpit, ſicuti patronatus vocatur der Lehn-Herr apud RETHMEYERVM *P. I. hiſtor. eccleſ. Brunſuic. c. 2. in docum. n. 2.* Inde *inſpectio* in bona eccleſiaſtica, & *prouidentia*, vt ſalua & in priſtino ſtatu manerent, fluebant. Quandoque etiam *cenſum* ex iis percipiebant, qui in *fundatione* iis impoſitus erat conſenſu episcopi, vt docent *c. 17. & 20. X. de cenſib. exact. & procur.* quorſum etiam *laudemia*

Se extendit in bona & eccleſiam.

Bona in feudum dabat patronus.

pro inueſtitura ſolui ſolita pertinent. Eſt ſine dubio effectus *dominii*, poſſe de rebus *inueſtire* eum, in quem transferuntur, cum regulariter tantum inueſtiat iuxta leges illorum temporum, qui dominus rerum eſt.

et paſtorem conſtituebat,

§. XL. Ex eo dominio 4) fluebat ius eccleſiæ *præficiendi clericum*, vt tamen epiſcopus eum approbaret ordinaretque, ne peſſimi nebulones ad ſacra munia facile admitterentur. Hæc præfectura id operabatur, vt tales presbyteri dicerentur *clerici laicorum*, vt §. 25. obſeruaui; dominus vero eorum *patronus*, quo titulo iuxta tenorem *concilii Toletani I. c.* 10. gaudebant *domini*, qui alios in ſuo ſeruitio habebant. Inde eum, vt *patronum* & *ſeniorem* ſuum, comiter obſeruare, omnem ei *reuerentiam* exhibere, pro eo & eius familia preces fundere, ſeu nomen eius in miſſa recitare, in proceſſionibus eum honorare, pro defuncto miſſam celebrare, aliaque ſigna honorifica exhibere debuerunt, quæ infra fuſius explicanda ſunt. Denique dixi 5) quod ea prætendere vi huius dominii poſſit, quæ vel reſeruata ſunt, vel alias ex natura eius fluunt. *Cenſus*, *laudemia* aliaque reſeruata ſæpius fuiſſe, iam dixi: quin & *decimas* primitiasque cum *oblationibus* ſæpe ſibi attribuebant, ſcilicet in eccleſiis, in feudum acceptis. Denique probabile eſt, nobiles *decimas* plures inde acquiſiuiſſe, quod ad ſuas eccleſias pertinerent, & ſic in ſua diſpoſitione illas eſſe crederent. Sicuti vero hoc dominium limitatum, & ex fine ſacro æſtimandum erat, ita quædam patronis interdicebantur, quæ huic fini aduerſabantur, & magis *abuſum* quam *legitimum vſum* continebant, quorſum pertinebat *diuiſio eccleſiarum* & quæ §. 29. dicta ſunt.

aliaque iura vtilia & honorifica exercebat.

Tertium iuris patronatus fundamentum, quod clericis illud peperit.

§. XLI. Supereſt vero, vt de tertio *iuris patronatus* introducti fundamento paucis agam. Quæ hactenus allata ſunt, vnice ad *laicos patronos* fere ſpectant, præſertim cum de his concilia & capitularia vtplurimum tantum loquantur, quod indicium præbet, *patronos clericos* eo tempore fuiſſe rariores, non diffitente THOMASSINO *P. II. de diſcipl. eccl. lib.* I. *c.* 31. §. 2. *in f.* Deerant enim illo tempore adhuc illi abuſus grauiores, qui poſtea adulterarunt & infecerunt eccleſiam. Videlicet vulgo ius patronatus diuiditur in *laicum* & *eccleſiaſticum*. Illud quale ſit, dictum: hoc vero dicitur, quod alicui clerico competit ratione illius eccleſiæ, cui præficitur, & ita cohæret *beneficio eccleſiaſtico*, eiusque poſſeſſori proprium eſt. FRANC. de ROYE *de iure patron. in proleg. c.* 6. Equidem illud exſurgere & acquiri eccleſiæ dicunt, ſi ex eius reditibus capella vel eccleſia exſtructa eſt, *c.* 3. *X. de eccleſ. ædif.* vel patronus laicus illud

Ius patronatus eccleſiaſticum definitur.

illud monaſterio ceſſerit; *c.* 8. *X. h. t.* ſed hæ cauſæ non ſufficiunt. Dantur hodie infinita monaſteria præbendæque, quibus hoc ius quoad plures ſæpe eccleſias cohæret, in quibus tamen neutrum fundamentum deprehenditur. Aſt poſtquam perpetuæ *commendæ* & *vniones* inualuere, numerus *patronorum eccleſiaſticorum* magnopere auctus eſt, quod interpretes vix tangere ſolent.

§. XLII. De fatis *commendarum* plenius agit THOMASSIN. *cit. lib.* 3. *c.* 10. *ſeq.* quae hic excutere non vacat. Sæpe accidebat, vt, quod deeſſet proprius rector eccleſiæ vel monaſterii, cura eius *ad tempus* commendaretur alicui clerico, qui *fiduciariam* interim eius *curam* habebat, donec eidem de *proprio paſtore* prouiſum eſſet. Ad palliandam beneficiorum pluralitatem tandem receptum eſt, vt vni plures *in perpetuum* commendarentur eccleſiæ parochiales, & ita fiebat, vt in ſucceſſorem quoque hæ commendatæ eccleſiæ tranſirent, & beneficio principali ſemper annexæ & agglutinatæ eſſent. Hoc modo *prælati* aliique *clerici maiores*, imo & *monaſteria* plura poſſidere cœperunt beneficia: vnum quidem *principale*, quod *titulum* vocarunt; reliqua vero *iure* quaſi *fiduciario*, ſub *commendæ*, vel *cuſtodiæ*, vel *guardiæ*, vel *adminiſtrationis* nomine, vt ait CLEMENS V. *in c.* 2. *extrau. comm. de præb.* Cum vero omnibus eccleſiis hiſce vnus non poſſet eſſe præfectus prælatus, qui tamen iis præeſſe dicebatur, ea ratio introducta eſt, vt clerici, commendas ratione *beneficii* ſui habentes, in *titulis* quidem ſuis ex *lege eccleſiaſtica* reſiderent, *commendatas* autem eccleſias, maxime *parochiales*, quæ proprium parochum deſiderabant, *vicariis* paſtoribus, quos *perſonas* dixere, committerent, partem de tunica potiorem ſibi reſeruantes, *vicario* vero ad ſuſtentationem ſuam certam portionem aſſignantes. Cum itaque hos *vicarios* conſtituerent, ſuas quaſi vices & *perſonas* ſubeuntes, *ius patronatus* per indirectum eo modo ſibi acquiſiuerunt. Sicuti enim tales *commendæ*, vt vocantur, perpetuo beneficiis adhæſere, ita *vicarios perpetuos* conſtituere neceſſe habebant, qui veri erant eccleſiæ paſtores *nominis ſono* tantum a reliquis diſcrepantes. vid. ſupra *tit. de præb.* §. 140.

Hoc ipſum 1) ex commendis clericis acquiſitum.

§. XLIII. Verum per *vniones eccleſiarum* adhuc magis creuit *iuris patronatus eccleſiaſtici* numerus. Sunt *vniones eccleſiaſticæ* nihil aliud, quam duorum pluriumue beneficiorum vel eccleſiarum connexio ad hunc effectum, vt pro *vno* poſtea habeantur, quæ antea erant diſtincta & ſeparata. Negari quidem nequit, ex iuſta & probabili cauſa nonnunquam vnionem eccleſiarum, maxime per *ſuppreſſionem*

2) Ex vnionibus & incorporationibus.

 fieri

fieri poſſe, vt illa parochia, quæ proprium alere parochum nequit, vniatur alteri, & cum ea vnum corpus conſtituat, de qua materia ex profeſſo agunt TVRRICELLIVS & Dn. SLEVOGTIVS. Verum non negandum eſt, vniones admodum olim in abuſum fuiſſe tractas, vt magis in *clericorum*, quam *chriſtiani populi vtilitatem* cederent. Huc potiſſimum pertinet antiquitus admodum vſitata methodus vniendi eccleſias, quæ proprium paſtorem habere poſſunt, eumque etiam poſt vnionem retinent, per *ſubiectionem*, quando ita plures eccleſiæ monaſterio, præbendæ, vel ſimili beneficio agglutinantur, vt perpetuo ei per modum *ſubiectionis* cohæreant, & per *vicarium perpetuum* vices eius, qui *eccleſiæ principali* præeſt, peragantur. *c.* 30. *X. de præb. & dignit.* TVRRICELL. *de vnion. benef. c. IV.* Hæc primario huc pertinet, quippe quæ monaſteriis, aliisue *ius patronatus* per indirectum acquiſiuit, vt ſpecialius explicandum eſt.

Illis poteſtas data eſt eccleſiæ principali conſtituendi in eccleſiis vnitis vicarios perpetuos,

§. XLIV. Excogitata hæc cautela eſt, ad reditus monaſteriorum & prælaturarum augendos. Docent antiqua diplomata, exempla, & monumenta, prælatos, & qui maiorem in clero habebant auctoritatem, (quales erant clerici cathedrales, & collegiatarum eccleſiarum, imo & prælati monaſteriorum) inhiaſſe eccleſiis parochialibus, idque vnice egiſſe, quo pinguiſſimos eorum reditus pro parte ſuos facerent, ſuisque beneficiis incorporarent. Pium, bonum, & honeſtum id duxere pontifices, qui monachis altaria redimentibus (de quo more ad *tit. antec.* ſpeciatim egi) quædam indulgenda, nec canonicis aliquid facile denegandum, duxerunt; maxime tali ratione excogitata, qua vnitarum eccleſiarum ſtatus *apparenter*, & non ex *rei veritate* mutabatur, & eo facilius tolerari potuiſſe videbatur. Quamuis enim vnitæ eccleſiæ partem dicebantur facere eius beneficii, cui iunctæ ſunt, vt ait TVRRICELL. *cit. l. n.* 4. expeditum tamen erat, poſſeſſorem beneficii principalis vnitis eccleſiis præeſſe haud poſſe, ſed ei indulgendum, vt vices ſuas alii demandaret. Inde tales eccleſias, non *rectorem*, h. e. principalem quaſi beneficii poſſeſſorem, ſed *vicarium*, *adminiſtratoremue* habere dicuntur, PACIONI *alleg. canon.* 20. *n.* 1. quo ipſo tamen tantum in *nomine* ludunt, quia talis *vicarius* in parochialibus eccleſiis eſt *perpetuus paſtor*, nec ſine prægnante cauſa remoueri, ad exemplum aliorum, poteſt. Neque enim, qui tales vniones quæſiuerunt, id intenderunt, vt ſimul in eccleſiis vnitis *curam paſtoralem* exercerent, & ſacra ibidem adminiſtrarent; ſed potius vt earum bonorum poſſeſſores fierent,

qui in rei veritate perpetui paſtores ſunt.

reditus

reditus potiores perciperent, & partem quandam, inſtar *annuæ mercedis*, vicariis aſſignarent.

§. XLV. Hæc *vnionis* ſpecies neceſſario poſſeſſoribus beneficii principalis, quos *rectores* vocare ſolent, peperit ius patronatus. Conſtituunt enim in beneficiis vnitis *vicarios*, qui vice ſua ſacra ibidem peragunt, ad inſtar *mandatariorum & conductitiorum* clericorum, qui a nullo alio eccleſiæ vnitæ præfici poſſunt, niſi a *principali rectore*, ſicuti mandatarius a mandante conſtituitur. Cum vero in perpetuum eccleſiis parochialibus præficiantur, reuera earum fiunt patroni, inſpecta rei veritate, & *præſentatio* ipſi beneficio cohærere dicitur, cum poſſeſſor eius, qua talis, hoc ius exerceat. Proinde non dubium eſt, per hanc ſpeciem patronum laicum, qui ante vnionem hanc ius patronatus in illam eccleſiam habebat, ius ſuum amittere, cum in poſterum id exerceri debeat a *rectore principali*. Quin etiam expeditum & naturæ rei conſentaneum eſt, ante omnia in hanc vnionis ſpeciem patroni conſenſum requirendum eſſe, cum de eius ſummo agatur præiudicio, eique amiſſio iuris patronatus immineat. Vid. PAVL SQILLANTE *de oblig. & priuil. epiſcop. P. III. c.* 14. *n.* 16. SLEVOGT. *de vnione eccl. diſſ. II. c. I.* §. 15. ROCCA *in diſput. iur. ſelect. c.* 193. *n.* 15.

Et inde ius patronatus ortum.

§. XLVI. Oſtendunt vero præterea antiquitates eccleſiaſticæ, conditores vel fautores monaſteriorum id ſæpius egiſſe, vt eccleſias ſuas, in quibus ius patronatus vel ex *fundatione* vel ex *regum beneficio* habebant, iisdem donarent, quo facto talis quidem vnio, de qua dictum eſt, haud facta, interim tamen per *donationem eccleſiæ* ipſum *ius patronatus* monaſteriis acquiſitum, ſaluo eccleſiarum ſtatu, vt iam *tit. præced.* §. 49. ex *concil. Claromont.* oſtendi. Sic CONRADVS comes de Dellenberg anno 1253. eccleſiam ſuam in villa Mackenrod donauit abbatiæ Walckenridenſi per chartam huius tenoris: *Conradus &c. quoniam Deum & eos, qui ſuo ſancto ſeruitio ſunt mancipati, pro poſſe noſtro decreuimus ſubleuare, eccleſiam in villa Mackenrod, quæ ad* NOSTRAM *pertinebat* DOMINATIONEM (proprietatem) *conferimus dilecto nobis conuentui in Walckenrede præſentium tenore cum omni iure, quocunque nomine vocetur, quo nobis eadem eccleſia pertinebat. Vid.* LEVCKFELD. *in antiquit. Walckenrid. P. I. c. XI.* §. 7. *lit. g.* Similis tenoris occurrit formula in charta *de anno* 1339. BVRCHARDI comitis de Mansfeld, relata in *reliq. MSct.* Dn. a LVDEWIG. *tom. I. n.* 244. ibi: PROPRIETATEM *parochialis eccleſiæ B. Stephani ſitæ in villa Gaterſtede dedimus & in contextu donamus S. conuentuali eccleſiæ &c.* Apud Dn. LEVCKFELD.

3) Ex donationibus eccleſiarum patronatarum.

cit.

cit. l. §. 9. alia donationis charta occurrit de ann. 1253. qua eccleſia in villa Nore ſit eidem monaſterio acquiſita hac formula notabili: *qui* PROPRIETATEM *ipſius eccleſiæ præfatæ Walckenridenſi eccleſiæ per literas ſuas ſigillo ſuo firmatas donauit.*

Ius patronatus in feudum & ſubfeudum datum.

§. XLVII. Occurrunt vero quædam peculiares circumſtantiæ circa hanc donationem, quæ cum conceptum iuris patronatus optime illuſtrent, paucis referre placet. Videlicet ex diplomatibus a B. LEVCKFELDIO *cit. l.* adductis liquet, in eccleſiam prædictam ius patronatus habuiſſe Dudonem dictum de Schneen & Theodoricum de Welrode milites, & quidem, vt dicitur in diplomate, *iure feudi* ab HENRICO & FRIDERICO comitibus de Stolberg: comites vero ab HENRICO Miſnenſi Marchione & Landgrauio Thuringiæ eodem *feudi iure.* Vt ergo prædicti milites eccleſiam in prædictum monaſterium conferre poſſent, ius patronatus in manus comitum de Stolberg, hi vero rurſus idem in manus Henrici reſignarunt, qui tandem *proprietatem eccleſiæ* in cœnobium prædictum contuliſſe dicitur. Hac quidem via incedendum & agendum erat, vt dominorum directorum ius quoque extingueretur, & *plena proprietas* in monaſterium conferretur. Docet vero hoc exemplum, eccleſias patronatas in *feudum*, imo *ſubfeudum* datas fuiſſe, quod potiſſimum iis integrum erat, qui proprietatem earum ex *fundatione* vel *alio iure* habebant, & ſic quoque *iure feudi* de iis diſponere poterant.

Noua donatarum eccleſiarum patronatarum exempla.

§. XLVIII. Aliud diploma de ann. 1272. apud EVNDEM *cit. l.* §. 16. *lit. p.* occurrit, vbi ſpeciatim iuris patronatus facta mentio: *donamus vobis parochiam in villa Brockshouen cum omnibus pertinentibus ad eandem. Similiter ius patronatus cum pleno iure: ita, quod de his omnibus ordinare poteſtis & libere diſponere, quod ad veſtram poteſt vtilitatem & commodum prouenire, domino adiuuante.* IDEM *cit. l. c.* 12. §. 7. *lit. d.* chartam de *anno* 1253. recenſet, in qua comes de Gleichen eccleſiam S. Petri in Nuenberg, quam Henricus Girbach in feudo ab eo tenuerat, cœnobio prædicto donauit *cum omni iure*, vt dicitur, *quo pertinebat ad nos & potuit pertinere, tam cum iure patronatus, quam bonis omnibus mobilibus & immobilibus.* Addo ex *reliq. Mſct.* ill. Dn. A LVDEWIG. *tom. I. n.* 11. & 12. chartam de *ann.* 1203. quæ ex latino in germanicam linguam eo tempore verſa eſt: Und habe en mit frien Willen und ledeiglich gigebin daz Recht des Kirch-Leens zu Wardenbrücke, daz zu unſer Hand bitzher gehört hat, und wollen, daz daſſelbe wo ſie zum Dobirluge daz fiergeſchreben Kirchlehn zu Wardenbrücke haben

ben und beſitzen ſulle zu ewigen Ziten mit allen Rechte alß wir und unſere Eldern daß gehabt haben und beſezzin. Denique ex variis diplomatibus euidens, eccleſias quandoque inter *pertinentias villarum* numeratas fuiſſe, quarum acceſſorium erat, vt conſtat ex diplomate HENRICI III. apud GEWOLDVM *in not. ad metrop. Saliſb. Hundii tom. I. p.* 243.

§. XLIX. Quamuis vero per *ſimplicem donationem eccleſiarum*, a patronis factarum, ius patronatus monaſteriis fuerit acquiſitum, multum tamen interfuit, vtrum eccleſiæ parochiales patronatæ ſimpliciter monaſteriis *donatæ*, an eisdem *incorporatæ* per *vnionem.* Prius etiam ſine *epiſcoporum conſenſu* olim fieri potuit, *c. 8. X. h. t. c. vn. eod. in 6.* cum ius *patrono* competens tantum hoc modo in monaſterium collatum, ſaluo per omnia ſtatu *eccleſiæ parochialis*, nec quiddam contra leges eccleſiaſticas factum: in *vnione* vero *ſubiectiua* quandam capitis diminutionem paſſa videtur eccleſia, & bona eiusdem eccleſiæ monaſterio applicata, quod non poterat fieri ſine *epiſcopi* auctoritate. Vnde non raro contingebat, vt eccleſiæ *ab initio* monaſteriis ſimpliciter donatæ, (quo titulo *ius patronatus* obtinuerant) deinceps vero cum monaſteriis dicto modo *vnitæ* fuerint, quo ipſo quidem quoad *ius patronatus* nihil adeo in *rei veritate mutatum*, bene tamen quoad *bona.* Elegans adfert exemplum prælaudatus LEVCKFELD *in antiq. Walckenried. P. I. c. XI. §. 15. lit. n.* de eccleſia Schouwenſi, quam *iure patronatus* poſſederant comites Wernigerodenſes, a quibus eandem in feudum acceperant nobiles de Cotzen. Hi eandem eccleſiam poſtea anno 1204. reſignauerant in manus comitum prædictorum, hac tamen conditione, vt eadem pleno iure ad cœnobium Walckenridenſe transferretur, quod etiam a comitibus factum eſt. Hac donatione idem ius, quod comites in illam eccleſiam habuerant, nacti ſunt, i. e. *ius patronatus.* Hoc vero minime contenti erant monachi, ſed *vnionem* præterea deſiderabant, quam anno 1261. impetrarunt ab epiſcopo Halberſtadienſi, quæ his verbis iis indulta: *auctoritate præſentium indulgemus communi voluntate omnium & conſenſu accedente, vt eccleſiam parochialem in Monnicheſchowe Halberſtadienſis diœceſis, cuius patronatus vobis pertinet* (ex prædicta donatione de anno 1204.) *pleno iure valeatis in perpetuum obtinere, epiſcopi & archidiaconi per omnia iure ſaluo. Sed inſtituatis ſacerdotem vicarium perpetuum & idoneum in eandem, cui de certis reditibus ipſius eccleſiæ congruam aſſignabitis portionem, reſiduum in proprios vſus conuerſuri.*

Plus iuris contulit monaſteriis vnio eccleſiarum, quam ſimplex earum donatio.

Quod aliis quoque exemplis illuſtratur.

§. L. Aliud exemplum occurrit *in reliq. Mſct.* ill. Dn. a LVDEWIG *tom.* I. *n.* 248. vbi in ipſo priuilegio de *anno* 1350. præmittitur, quod *monaſterium S. Mariæ Virginis in Eylwordeſtop ordinis S. Benedicti ius patronatus parochialis eccleſiæ S. Wenceslai in Barnſtede banni orientalis legitime poſſideret.* Acquiſiuerat monaſterium hoc ius titulo *donationis* eodem anno a Geuehardo de Querfurt, vti charta *cit. l. n.* 147. oſtendit hisce verbis: *ius patronatus parochialis eccleſiæ beati Wennezlai ſitæ in villa Barnſtede dedimus & donamus S. monaſterio in Eylmarſtorp cum omni iure, quo ad nos hactenus videbatur pertinere, poſſidendum.* Secuta eſt mox huius eccleſiæ *incorporatio* auctoritate episcopi Halberſtadienſis in priuilegio adducto his verbis: *Nos ad indigentiam perſonarum illarum, quæ in iam dicto monaſterio Deo famulantur, pium reſpectum, eandem eccleſiam parochialem cum bonis eidem attinentibus ad vſus fratrum ipſis incorporando contulimus & conferimus per præſentes. Ratum habentes ordinationem omnem, quam ipſi fratres vna cum abbate eis ad communem vtilitatem duxerint ordinandam. Verum ne per hanc collationem ſiue incorporationem per nos factam, & per abbatem Nicolaum approbatam archidiaconi ius lædatur, ſtatuimus & præcipimus obſeruari, vt cuique fratrum abbas duxerit parochiam committendam, ab archidiacono recipiat curam animarum & ſingulis annis de ipſa dimidius lotho ſynodalis ſoluatur. - - - Sin vero perſona in prædicta eccleſia parochiali conſtituta inutilis exiſteret, per abbatem & conuentum commonita primo, ſecundo & tertio, ſi noluerit emendari, remoueatur. Idem de ipſius ſucceſſoribus præcipimus, firmiter in perpetuum obſeruari.* Ius *remouendi* monaſterio vel ideo indultum videtur, quod non *paſtorem principalem*, ſed *vicarium* in parochia conſtituerit, qui ex *natura rei* reuocari poſſet, quale ius tamen patronis denegarunt patres. Aliud vnionis eodem modo factæ exemplum occurrit *cit. l. n.* 281. *ſqq. de eccleſia parochiali in Kirchhaim, cuius collatio & præſentatio itidem ad monaſterium Doberlucenſe pleno iure pertinebat*, quam tamen poſtea NICOLAVS episcopus Misnenſis de conſenſu ſui capituli anno 1380. dicto monaſterio *vniuit, annexuit* & *incorporauit*, approbatione cardinalis PILLEI accedente, & VRBANI pontificis confirmatione. Hiſce ergo modis *ius patronatus eccleſiaſticum* conſtitutum eſt, ſcilicet partim ex *commendis*, partim *vnione*, partim vero ex *ſimplici donatione eccleſiarum: c. 7. X. de donat.* rarius forſan ex *fundatione*, niſi forſan intuitu *capellarum*, quæ ex reditibus monaſteriorum exſtructæ ſunt, quæ tamen vtplurimum ipſis mo-

nachis

nachis quoad ſacra ſunt commiſſæ, vt *iuris patronatus* ratio ita ceſſauerit.

Tertia periodus, in qua quædam in iure patronatus innouata ſunt.

§. LI. Tandem ad *tertiam periodum* progredior, quæ *iuris patronatus* nouam quodammodo formam dare attentauit, & ſic *patronorum* iura in quibusdam imminuit, vel in ambiguum diſcrimen admodum deduxit. Id videlicet in antecedentibus oſtenſum eſt, patronos fuiſſe *dominos eccleſiarum ſuarum*, quas in proprietate ſua habebant, & in eis ſacerdotem conſtituiſſe, præcedente ordinatione & approbatione epiſcopi. Poſt *ſeculum XII.* circiter hinc inde ex ſententia *pontificum Romanorum*, quorum auctoritas iam ſatis ampliſſima erat, iuris patronatus conceptus in nonnullis in ſenſum plane diuerſum detortus deprehenditur, quod vel ex *collectione decretalium* liquet.

Ratio huius innouationis.

Id potiſſimum ea de cauſa factum videtur, quod *eccleſiæ laicorum*, quas olim opponebant *parochialibus*, & iis, in quibus ordinarii conuentus ſtato tempore fiebant, pedetentim *parochialium* qualitatem induerint, & ex *earum iure* æſtimari cœperint, quod etiam obſeruat ESPEN. *P. II. iur. eccleſ. tit.* 25. *c.* 2. §. 15. Ea tantum differentia obſeruata, quod quædam eſſent *liberæ*, quæ ſimpliciter ad *collationem epiſcopi* ſpectabant: quædam non *liberæ*, quæ in iure patronorum erant, vt interpretes ex mente pontificis diſtinguere ſolent. Proinde *ius patronatus* ſeruituti æquiparant, quamuis id non ſine ratione reprobet FRANCISC. de ROYE *de iur. patronat. in proleg. c.* 5.

Varii prætextus.

§. LII. Scilicet epiſcopis admodum intolerabile viſum fuit, patronis laicis *ius proprietatis* & *dominii* in eccleſias earumque bona tribuere, quas in *ſuo iure* & *poteſtate* vnice eſſe cenſuerunt, præſertim cum formam *parochialium eccleſiarum* pedetentim induiſſent, quæ in *familiæ vſum* ab initio exſtructæ. Eccleſiæ præterea ad *res ſpirituales* relatæ, quarum incapaces dicebantur laici. Interim cum *ius patronatus* prorſus eliminari non potuit, ita id temperandum eſſe cenſuere, vt *nihil proprietatis* patronis laicis relinqueretur, ſed hi potius cogitarent, ſe ex *gratia* mera ius hoc exercere, cum ſtricto iure nequidem iuris huius capaces dici poſſent, & eccleſia eos in tali poteſtate duntaxat *ex gratia* ſuſtineret. Vid. FAGNAN. *ad c.* 3. *X. h. t. n.* 5. *ſqq.*

Statuere 1) ius patronatus extra commerci-

§. LIII. Proinde 1) ſtatuerunt, hoc ius *ſtricto iure* nequidem de *bonis laicorum* eſſe, vt cenſet FAGNAN. *ad c.* 7. *X. n.* 43. Sunt eccleſiæ & bona eccleſiaſtica potius *iuris diuini*, in *dominio Dei* ex ſententia Romanæ eccleſiæ, adeoque *extra commercium priuatorum*,

um eſſe & per ſe vendi non poſſe.

quam philoſophiam auide amplexi ſunt proceres eccleſiæ Romanæ. Neque enim ius patronatus ſeorſim vendi poteſt, quod ſit ius *ſpirituali* annexum, & ſic *ſimonia* metuenda. *c.* 16. *X. h. t.* Id tantum conceſſum, vt vendita vel alienata vniuerſitate, v. c. pago, caſtro &c. cui hoc ius cohæret, ſimul quoque ius patronatus transferatur per conſequentiam; *c.* 7. *X. eod.* quamuis ne quidem pretium hoc caſu in id conſtitui poſſit, cum ſit extra commercium. ESPEN. *P. II. iur. eccleſ. lib.* 25. *c.* 4. §. 32. Præterea licet admitterent, *patronos loco religioſo ius patronatus conferendi liberam habere facultatem*, vt ait Alexander III. in *c.* 8. *X. h. t.* non accedente conſenſu epiſcopi, quod laici non poſſent in alios niſi ius, quod habent, transferre; *c.* 11. *X. eod.* minime tamen concedere voluerunt, vt, inconſultis epiſcopis, *eccleſias* ipſas *donare* poſſent, in quo actu plus agi credebant, quam in ſimplici iuris patronatus translatione. *c.* 5. 8. & 11. *X. h. t.* Ex ſupra dictis enim liquet, fuiſſe poſſeſſores eccleſiarum, qui *beneficio regum* eccleſias tenebant, ex iisque reditus percipiebant cum iure patronatus. Hos, tanquam iniuſtos eccleſiarum vſurpatores, diſtinguebant a *patronis fundatoribus*, quibus *proprietatem nullam* eccleſiarum attribuendam eſſe cenſebant, quam poſſeſſores eccleſiarum ex beneficio regum ſtrenue adhuc ſibi aſſerebant. Interim *patronos fundatores* ſimile ius ex ipſa *fundatione* habuiſſe, illudque iis in legibus ipſis aſſertum fuiſſe, ſupra oſtendi: præterea quoque obſeruaui, in ipſis donationum chartis formulas, *donare eccleſiam*, & *donare ius patronatus*, nunquam diſtingui, quæ ALEXANDER III. vel ideo diſtinguenda eſſe cenſuit, ne priorem admittendo patronis aliquid *proprietatis* in eccleſias aſſereret. Vnde, ſi in *inſtrumentis donationum* hæc formula occurrebat: *conceſſi vel dedi eccleſiam & præſenti charta firmaui*, (quæ vbiuis obuia eſt in antiquis chartis, & adhuc in charta *de ann.* 1409. apud RETHMEYERVM *P. I. hiſtor. eccl. Brunſuic. c.* 2. *in docum. n.* 2. occurrit ibi: den ſie damit begnaden.) nihil agi exiſtimauit ALEXANDER III. ſi conſenſus epiſcopi non acceſſerit, *quia*, ait *in c.* 5. *cit. pro non dato habetur*, *quod ab illo datur*, *qui non poteſt de iure donare*; epiſcopo autem concurrente, vel ideo talis formula ſana videbatur, quod tunc laicus tantum *merum ius patronatus*, non *proprietatem* quandam *donaſſe* videatur; quippe quam ei abiudicarunt pontifices *c.* 7. *X. de donat.* Idem euincunt verba in *c.* 8. *cit. quia laicus ſine auctoritate epiſcopi nemini poteſt eccleſias dare*, & denique idem ſenſus eſt *c.* 11. *cit.* vbi aſſerit, *laicos non poſſe in alios niſi ius, quod habent, transferre*, h. e. ius patronatus, quod neutiquam in *proprietate eccleſiæ* conſiſtere credebant, ſed in *ſimplici* aliqua *præſentatione*.

Diſtinxere inter collationem iuris patronatus & donationem eccleſiarum.

§. LIV.

§. LIV. Hanc metamorphoſin vel ideo introduxere pontifices, tum vt *laicos* quam longiſſime a ſuis præſepibus arcerent, tum vt *ius patronatus* redigere pedetentim poſſent in eum ſtatum, in quo illud primæuo tempore fuit, ceu in *prima periodo* obſeruaui, vtut id plene perficere non potuerint. Hac de cauſa quoque factum, vt quæſtio de *iure patronatus* controuerſa ad *fora eccleſiaſtica* tracta ſit, quæ in foro ſeculari tractanda fuiſſet, ſi verum conceptum pontifices huic iuri reliquiſſent, *c.* 3. *X. de iudic.* quippe in quo in Anglia, Belgio, Gallia & plerisque locis tractata fuit. Vid. MATTHAEVS Pariſ. *in hiſtor. Angl. ad ann.* 1164. *p.* 84. FRANC. de ROYE *de iur. patron. in proleg. c.* 29. ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit.* 25. *c.* 2. *§.* 16. Nequidem ergo ex mente interpretum *dominium* quoddam *directum* iis attribui poteſt, cum pontifex *laicalem recognitionem* videatur reprobaſſe in *c.* 21. *X. h. t.* ad minimum, vt ſupra oſtendi, interpretes admodum in hac re titubant, vt certum aliquod genus in definitione huius iuris exprimere haud audeant. Ratio huius mutationis.

§. LV. Aſſerunt proinde 2) hoc ius eſſe *ſingulare*, & eius eſſentiam fere vnice conſiſtere in *præſentatione perſonæ ad beneficium vacans.* Nec in hoc a ſententia iuris nouioris recedit FLORENS *cit. l. P. II. p.* 81. quin potius aſſerit, *ius patronatus eſſe ius ſingulare moribus receptum contra tenorem & rationem iuris communis in gratiam fundatorum.* Neque tamen per *præſentationem*, prout a *iure canonico* concipitur, & ad quam *poteſtas patronorum* reſtringitur, adeo iuri eccleſiæ præiudicari videtur. Illi enim eum ſignificatum dederunt, qui minus læderet *ius epiſcoporum.* Aiunt, in ſolius episcopi poteſtate eſſe, *dare eccleſias* cum iuribus eisdem adhærentibus, beneficia conferre iisque annexa munera eccleſiaſtica: totum hoc ius eſſe *ſpirituale*, quia *eccleſiaſticum*: patronum tantum *eligere*, *nominare*, & in ſcriptis *præſentare* perſonam, cui *episcopus* eccleſiam, bona eccleſiaſtica & ipſum munus ſacrum conferat; minime vero patronum de eccleſia & bonis eius candidatum *inueſtire.* Ita primarius *actus conferendi* eccleſiam episcopo ſaluus & illibatus manſit ſecundum ſtatum illum, quem in prima periodo retuli. Quid enim, ſi quis ſponderet, conſtitueretque, ſe ex patrimonio ſuo mille daturum eſſe illi, quem Seius nominauerit? dicendum vtique videtur, donationem primario accepto ferendam ei, ex cuius patrimonio hæc liberalitas profecta eſt, vtut is quoque, qui donatarium nominauit, aliquid ad actum donationis transtuliſſe videatur. Simili ratione in *iure patronatus*

Ad ſimplicem præſentationem redigere conati ſunt ius patronatus.

Cuius conceptus explicatur.

tus non id agi arbitrantur, vt patronus eccleſiam *conferat*, *donetue*, quippe qui ius proprietatemque haud habere dicitur, ſed tantum vt *deſignet perſonam*, cui episcopus, vt *dominus beneficiorum*, eccleſiam vacantem donet conferatque.

Inde inſtituendi ſeu inueſtiendi ius epiſcopo aſſignarunt.

§. LVI. Hunc in finem 3) adhuc *inſtitutio* epiſcopo attributa eſt, quæ eſt nihil aliud, quam *inueſtitura abuſiua de beneficio vacante ad præſentationem patroni facta*, qua ipſa non quidem *actualis* poſſeſſio, ſed, vt in feudalibus inueſtituris moris eſt, *ius in ipſam eccleſiam* confertur, reali poſſeſſione eadem auctoritate poſtea accedente. Hanc adeo neceſſariam eſſe in eccleſiis iuri patronatus ſubiectis, vt ſine illa candidatus ius nullum conſequi poſſit, exiſtimant, adeo, vt *laicalis recognitio* nihil operari poſſit, per *c.* 4. 5. 7. 10. *&* 21. *X. h. t.* Neque vero hæc in *ſimplici ordinatione* quærenda eſt, ſed ab ea omnino diſtinguitur, vt laicis omnis *collatio* prorſus denegata ſit. Hæc diſciplina ab illa, quam in *ſecunda periodo* retuli, magnopere diſcrepat, & in ſcholaſticorum cerebro effabricata videtur.

Olim patronus inueſtiebat

§. LVII. Eo enim tempore patronus tenebatur offerre clericum epiſcopo 1) ad *examen*, 2) ad *ordinationem*, qua presbyterii gradum accipiebat: hoc facto, patronus, vt *dominus directus eccleſiæ*, ordinatum *de ipſa eccleſia* inueſtiebat, & in eccleſiam ſuam introducebat. Quodſi ordines receperat, ad minimum epiſcopi conſenſus erat neceſſarius, non vt conferret eccleſiam, ſed vt præcaueret, ne peſſimi, olim forſan ſubreptitie ordinati, his eccleſiis præficerentur, quod diplomata, leges & teſtimonia §. 20. *ſqq.* adducta, docent. Inde *ius patronatus* vocabatur das Kirch-Lehn, cuius virtute patronus inueſtiebat candidatum de eccleſiis & bonis eccleſiaſticis. Imo ſicuti *dominus feudi*, eo vacante, interim fructus ex feudo ad ſe reuerſo percipit; ita quoque patroni eccleſiæ ſuæ vacantis *guardiam* ſiue *cuſtodiam*, cuius fit mentio in *c.* 23. *h. t.* ſibi vindicabant, & interim fructus inde percipiebant. Hunc morem antiquum refert memoratque, ſed abolendum cenſet pontifex in *c.* 12. *X. de pœn, c.* 13 *de elect. in* 6. conſtituitque *in c.* 4. *X. de offic. ordin.* vt potius conſtituantur *œconomi*, qui debeant interim fructus colligere, & eos in eccleſiarum vtilitatem expendere. Hoc ius nouum vero in Gallia non eſſe receptum, ſed patronis ius antiquum ſaluum manſiſſe, docet FRANCISCVS de ROYE *cit. tr. in proleg. c.* 34. vt vel inde appareat, ius *dominii directi* non vbique eneruari potuiſſe.

& fructus vacantis eccleſiæ ſuos faciebat.

§. LVIII.

§. LVIII. Peperit vero pontificum Romanorum innouatio hæc inprimis incommoda, vt interpretes non ſatis accurate amplius definire potuerint, in quonam *hodie* proprie *ius patronatus* conſiſtat, ceu ſupra vidimus. Id enim *dominium directum* vocandum, & patrono *ius inueſtiendi* attribuendum eſſe, vix admittunt decreta pontificum recentioris æui, quod tamen natura eius poſtulat, quam etiam in plerisque locis retinuit, cum non facile paſſi ſint patroni, veterem morem *prorſus* infringi & extingui. Ne quidem in Germania primæua eius ratio, quæ ex legibus in *periodo ſecunda* adductis obtinuit, prorſus extincta eſt, id quod effectus inde redundantes oſtendunt, quamuis vtplurimum materiam litium præbere ſoleant. In quibusdam locis adhuc patronis ſalua eſt *inſtitutio*, imo & *ius remouendi* presbyteros, vt in Marchia: in plerisque poſt *inſtitutionem* ab episcopo vel ſuperintendente factam paſtorem de bonis eccleſiæ inueſtiunt, & *laudemium* quoque recipiunt, vt ex *iure paroch. P. III. c.* 1. §. 23. liquet. Plerumque poſt præſentationem illis *ius vocandi* præterea competit, ſi poſt examen approbatus eſt præſentatus, in quo ſane antiqui iuris veſtigium inſigne conſiſtit, adeo vt *in dubio* dicendum eſſe cenſeam, *vocationem* quoque patrono, poſtquam a conſiſtorio approbatus eſt præſentatus, competere. Nec aliunde iura *honorifica*, vt vocantur, *oneroſa* & *commoda* petenda ſunt, quam ex *dominio directo*, quæ tolli non potuere, licet conceptum huius iuris admodum turbauerit pontifex. Inde vulgatum illud: Huius innouationis incommoda.

Patrono debetur honos, onus, vtilitasque,
Præſentet, præſit, defendat, alatur egenus:

de quibus ſigillatim mox agendum.

§. LIX. Hæc ſunt fata præcipua *iuris patronatus*, quod adhuc hodie, etiam in terris proteſtantium, ſupereſt, cuius ſpecialia iura ſecundum hactenus dicta examinanda & ſuccincte tradenda ſunt. Nec puto quidquam adeo in definitione §. *XXIX.* tradita, eſſe mutandum, ſed adhuc hodie IVS PATRONATVS definiendum eſſe, quod ſit *dominium quoddam directum patrono in ſuam eccleſiam competens, ex fundatione vel inueſtitura vel ceſſione vel vnione, vi cuius a ſe præſentatum & ab episcopo approbatum & ordinatum eccleſiæ præficit, eundem de bonis eius inveſtit, & præterea vt dominus directus quædam iura honorifica & vtilia percipit, ſimul tamen onera nonnulla ferre tenetur.* Definio *ius patronatus* proprie dictum, quod *vulgare* quidam nominant, eo ſcilicet ſenſu, quo vulgo priuatis quibuscunque competere poſſit. Ius patronatus quomodo hodie definiendum?

§. LX.

Ius patronatus regium huc non pertinet.

§. LX. Ab eo diſtinguunt (1) *ius patronatus regium*, quod ad *regalia* referunt, & in iure principis ſupremo, ad *tuendam eccleſiam* introducto, colloeant. FINCKELTH. *de iure patron. c. III. n.* I. ANTON. FABER *de relig. reg. in republ. lib. III. c.* 2. *ſqq.* STEPHANI *de iur. patronat. P. I. c.* 4. Quod eccleſiæ Romanæ addicti ita diſtinguant, & iura ſumma regum, quæ a clero illis adhuc relicta ſunt, ſub eo comprehendant, vt docet CORTIADA *deciſ.* 253. non adeo mirandum eſt, cum ſæpius obſeruatum ſit, potiora iura *circa ſacra* ad *pontificis* & *epiſcoporum* monopolium fuiſſe tracta, & ſolam *defenſionis ſupremæ* gloriam imperantibus relictam fuiſſe.

Eius natura explicatur.

Explicat hoc *ius regium patronatus*, quod vocant, ISIDORVS apud GRATIANVM in *c.* 20. *C.* 13. *q.* 5. *&, principes*, ait, *ſeculi nonnunquam intra eccleſiam poteſtatis adeptæ culmina tenent, vt per eandem poteſtatem diſciplinam eccleſiaſticam muniant. Ceterum intra eccleſiam poteſtates neceſſariæ non eſſent, niſi, vt, quod non præualet ſacerdos efficere per doctrinæ ſermonem, poteſtas hoc impleat per diſciplinæ terrorem. Sæpe per regnum terrenum cæleſte regnum proficit: vt, qui intra eccleſiam poſiti contra fidem & diſciplinam eccleſiæ agunt, rigore principum conterantur, ipſamque diſciplinam, quam eccleſiæ humilitas exercere non præualet, ceruicibus ſuperborum poteſtas principalis imponat, & vt venerationem mereatur, virtutem poteſtatis impertiat. Cognoſcant principes ſeculi, DEO ſe debere rationes reddere, propter eccleſiam, quam a Chriſto tuendam ſuſcipiunt. Nam ſiue augeatur pax & diſciplina eccleſiæ per fideles principes, ſiue ſoluatur, ille ab eis rationem exiget, qui eorum poteſtati ſuam eccleſiam credidit.* Eius tenoris ſententia occurrit in *LL. eccleſ. S. Edwordi regis c.* 14. apud HARDVIN. *tom. VI. P. I. concil. p.* 488. *Rex, qui vicarius ſummi regis eſt, ad hoc eſt conſtitutus, vt regnum terrenum & populum domini & ſuper omnia ſanctam veneretur eccleſiam eius, & regat, & ab iniurioſis defendat. Quod niſi fecerit, nec nomen regis in eo conſtabit: verum, teſtante Ioanne papa, nomen regis perdit - - illos decet vocari reges, qui vigilanter defendunt, & regunt eccleſiam DEI & populum eius.*

Quod in patrocinio eccleſiæ conſiſtit.

§. LXI. A *patrocinio* itaque, quod *defenſionis* debitum includit, hoc *ius regium patronatus* dictum fuiſſe, quilibet animaduertit, quod olim imperatores & reges ſtrenue exercuerunt, & ea de cauſa *aduocatos* eccleſiarum & monaſteriorum conſtituerunt, vt infinita diplomata docent.

Inde imperator dicitur aduocatus vniverſalis.

Conf. B. HERTIVS *de iact. libertat. ordin. Ciſterc. ab aduoc.* item *obſeru. noſtr. ad Petr. de Marca de C. S. & I. lib. I. c.* 12. *obſ.* 18. Ea de cauſa imperator paſſim vocatur *aduocatus vniuerſalis*,

A. B.

A. B. c. 2. §. 3. 4. 5. der oberſte Vogt der Chriſtenheit in *R. I. de anno* 1529. §. 1. welchem aus aufferlegten Käyſerl. Ambt gebühret, den heiligen Chriſtlichen Glauben zu handhaben, zu ſchützen, und zu beſchirmen; ſimulque ſolenniter promittit in capitulatione, die Chriſtenheit, den Stuhl zu Rom, die Päbſtliche Heiligkeit, und Chriſtliche Kirche, als derſelben Advocat, in guten treulichen Schutz und Schirm zu halten. Vid. *capit. Caroli VI. art.* 1. De hac materia plenius agunt MVLDENER *de protect. ab imperat. eccleſ. vtriusque relig. in German. æqualiter debita.* SLEVOGT *de aduoc. imper. eccleſ.* Olim plus iuris imperatores præter *hoc ius patronatus* habuiſſe, & optimo iure exercuiſſe, ſæpius dictum, & quia proteſtantes principes, reformatione feliciter ad effectum perducta, *ius ſupremum circa ſacra* in ſuis territoriis reduxerunt, plus iuris illis attribuendum eſt, quam circumſcriptum illud *ius patronatus regium*, quod ſupponit, *ius ſacrum* quoad partes ſuas præcipuas a *poteſtate ciuili* abeſſe, & pontifici epiſcopisque ceſſiſſe. Non ergo neceſſe, nec conſultum eſt, cum STEPHANI, FINCKELTHAVSIO & FABRO *iura patronatus regia* principum proteſtantium ſpeciatim euoluere, quia hoc ipſo dilabimur in caſtra eccleſiæ Romanæ, quæ præter hanc *protectionem*, & inde fluentia iura imperantibus nihil adeo attribuit.

Plus iuris continet ius circa ſacra.

§. LXII. Ceterum qui (II) citra *ius territorii* ius *aduocatiæ* in capitula immediata *iure feudali* vel *alio titulo* exercent, propius quidem cum huiusmodi *patronis* conferri poſſunt, quorum iura tamen hic enarrare non lubet, qui tantum de *patronis ſtricte dictis* ſecundum ſeriem huius tituli ſollicitus ſum. Denique etiam (III) *nobilitati immediatæ* imperii vulgo ſolet tribui *ius patronatus*, ſub quo tamen tota *jurisdictio eccleſiaſtica* comprehenditur, quæ nobilibus immediatis vi *inſtrum. pacis art. V.* §. 28. æque ac ſtatibus imperii competit, (Vid. VNRAHT *de iurisd. eccleſ. nobil. immed.* B. COCCEI. *c.* 25. *iur. publ.* §. 11.) adeoque rurſus cum *vulgari iure patronatus*, quod hic tractamus, conferri nequit.

Aduocati ſtricte dicti circa territorii reſpectum cum his patronis conferri poſſunt.

Ius patronatus nobilitatis immediatæ eſt ipſa iurisdictio eccleſiaſtica.

§. LXIII. Transeundum iam ad *iura ſpecialia*, quæ *patronis* debentur, quippe quorum explicatione totus huius iuris ambitus exhauriri poteſt. Primarium ius, quod patroni ſibi vindicant, eſt (I) PRAESENTATIO, quæ admodum tractu temporis, cleri aſtutia an inuidia dicam? exinanita & deprauata eſt. Iam ſupra obſeruaui, olim patronos, vt eccleſiarum ſuarum *dominos*, in iis conſtituiſſe ſacerdotes *domeſticos*, adeoque eodem iure vſos fuiſſe, quo olim eccleſiæ, mediante *electione*,

Ex iure patronatus dependet (1) præſentatio,

quæ olim ius conferendi continebat,

in conſtituendis paſtoribus. Ne tamen indignos per abuſum eligerent ſuisque præficerent eccleſiis, ab epiſcopis antea *examinandi*, *ordinandi* & in hunc finem iis *præſentandi* erant. Approbatos deinceps & ordinatos ſuæ eccleſiæ *præficiebat* patronus, cenſui ſuorum officialium inſerebat, & de reditibus ſufficientibus proſpiciebat, adeoque ipſa *conſtitutio paſtorum & officii ſacri collatio* iuri patronatus inerat, h. e. *nominatio*, *electio*, *vocatio* & *inſtitutio*; epiſcopo vero *examen* & *ordinatio* relicta, quod per illud de *idoneitate* conſtaret, per hanc vero poteſtatem, officia ſacra & ſacerdotalia exercendi, acciperet.

præuio examine & ordinatione epiſcopi.

§. LXIV. Hanc *libertatem* tamen ſæpe in abuſum trahebant patroni, & adeo *libere* conſtitutionem paſtorum ſibi vindicabant, vt ſine *examine epiſcopali* eos ſuis præficerent eccleſiis, prout ſupra §. 29. iam obſeruaui. Id tantum reprobant patres conciliorum, ne epiſcopi in hac presbyterorum conſtitutione vlterius quid ſibi aſſererent, quam *examen* & *ordinationem*, in quem finem *offerendi* & *præſentandi* eis erant. Neque enim *laici conſecrare* poterant clericum, multo minus *examinare*, quod merito *epiſcopis* reſeruandum erat. Hinc POSTVLABANT *ſibi presbyterum conſecrari*, *c.* 31. *C.* 16. *q.* 1. OFFEREBANT *epiſcopis ordinandos*, *c.* 32. *C.* 16. *q.* 7. ADDVCEBANT clericos examinandos & ordinandos, vt HINCMARVS *tom. I. op. p.* 737. ait, & denique *præſentabant*, quæ ratio loquendi tandem fere vnice retenta. E contrario reprobata eſt conceſſio eccleſiarum ſine *auctoritate epiſcoporum*, *in c.* 8. 10. 11. & 21. *X. h. t.* & occupatio eccleſiarum vel in iis facta ordinatio ſine patroni *electione*, *nominatione* & *præſentatione* in *c.* 32. *C.* 16. *q.* 7. *c.* 14. *X. h. t.*

Nominatio, vocatio & præſentatio diſtinguuntur.

§. LXV. Vtplurimum tamen hodie tria diſtinguere ſolent: *nominationem*, *vocationem* & *præſentationem*. Iſta concernit *electionem* perſonæ præſentandæ: illa poteſtatem continet nominato *literas vocationis*, quibus *collatio* continetur, transmittendi; hæc denique ius offerendi nominatum epiſcopo vel conſiſtorio ad examen & ordinationem. FINCKELTH. *de iur. patron. c.* 11. *n.* 13. *ſqq.* CARPZ. *lib. I. iurispr. conſiſt. def.* 22. *n.* 1. Præſentationem tamen eſſe tantum *partem eſſentialem iuris patronatus* cenſet SCHILTER. *lib. I. inſt. iur. can. tit.* 14. §. 9. *ſq.* vt ius *nominationis* & *vocationis* tantum ad *naturalia* eius pertineat, & ſic, ſalua ſubſtantia, abeſſe poſſit; quid? quod ESPENIVS *P. II. iur. eccl. tit.* 25. *c.* 5. §. 2. adhuc diſtinguendum eſſe cenſeat ius *præſentandi a iure patronatus*, quod etiam ſtatuit PETRVS FRANCISCVS DE TONDVTI *P. II.*

quæſt.

quæſt. & reſol. benef. c. IV. §. 9. n. 1. ſeq. id quod ſi verum eſt, nec *ius præſentandi* ad eſſentiam eius ſpectare videtur. In eo omnes conueniunt, regulariter *ius præſentandi* ineſſe iuri patronatus, ceu conceptus huius iuris ſupra expoſitus docet. Negari tamen nequit, variis de cauſis illud *imminui & reſtringi* poſſe, vt ius *vocandi & nominandi* haud contineat, imo vt ipſa *præſentatio & oblatio* ex accidenti paulisper transformetur. Vnde ius patronatus diuidi poteſt in *perfectum & imperfectum.* Illud partes adductas complete continet; non item hoc.

Nominatio varie accipitur.

§. LXVI. Vt igitur res in concordiam deducatur, de ſingulis ſeparatim videndum. NOMINATIO varium accipitur in ſenſum in *iure eccleſiaſtico.* (I) Denotat ſimplicem *commendationem*, quæ etiam in *electionibus* prælatorum *liberis* occurrere ſolet, vbi non raro potentiores candidatum commendant, ſed ſine *obligatione perfecta*, quæ acceptio tamen magis *abuſiua* quam *vera* eſt. *c. 28. X. de elect.* (II) *Nominatio* quandoque denotat, *aliquot perſonarum deſignationem*, ex quibus ab aliis electio neceſſario facienda, quale ius in eccleſiis proteſtantium non incognitum eſt, & olim quoque in *oriente* vſitatum fuit. Sic ſenatui in ciuitate Hannouerana & Erffurtenſi competit ius *nominandi* tres candidatos eccleſiæ vacanti, ex quibus die electioni dicto futurus paſtor ab eccleſia eligendus, vt præciſe ex *nominatis* electionem facere debeat. Quandoque etiam patronis duntaxat hoc ius relictum, vt duos vel tres candidatos prælato vel conſiſtorio ſiſtere debeant, ex quibus paſtor eccleſiæ præficiendus, cuius moris originem infra tradam. Præterea (III) *nominatio* quandoque *ex accidente* hoc modo ſeparatur a *præſentatione*, vt alter *nominet* patrono ſubiectum, quod ipſemet *præſentet* conſiſtorio vocetque. Denique (IV) *nominare* denotat deſignare & eligere ſubiectum, epiſcopo offerendum ad examen & ordinationem, quod regulariter *præſentationem* antecedit. Antequam enim *præſentatio* fieri poſſit, de certo ſubiecto, quod patronus eligere poteſt, certus eſſe debet, & ita *præſentationi* ineſt.

Commendatio huc non ſpectat.

§. LXVII. Prima acceptio non eſt huius loci, cum ius patronatus *ſimplicem commendationem* candidati non contineat, ſed plus iuris habeat, quamuis quandoque mediæ ætatis ſcriptores appellatione *commendandi* etiam hic *abuſiue* vſi fuerint, obſeruante FLORENTE *tom. II. oper. p.* 80. Altera *acceptio* quandoque ex *obſeruantia* in iure patronatus deprehenditur, quamuis magis ſit actus quidam *præſentationis* paulisper *infirmatæ.* Videlicet, cum ab antiquo patroni præfecerint eccleſiis ſuis paſtores, eos quoque *deſignare* potuerunt, & ita

Nominatio plurium nonnunquam patrono incumbit.

electio alterius hic non concurrit, ſed ipſemet patronus ſubiectum ſuæ eccleſiæ præficiendum deſignauit. Plura tamen per *mores*, *pacta*, & *obſeruantiam* mutari potuere. Nam in quibuſdam eccleſiis *patronatis* ius præſentandi ita *imminutum* eſt, vt patronus non *vnum*, ſed *tres* præſentet, ex quibus ſuperintendens vel conſiſtorium aliquem eligit, confirmat, ordinat, quo ipſo tamen *ius præſentandi* admodum, vt liquet, infirmatur, & fere in nudam degenerat *nominationem*. Quocirca a ſuperintendente quodam, cui *præſentatio* facienda erat, aliquando conſultus: *annon omnibus patronis hoc de iure imponi poſſit, vt non vnum, ſed tres præſentarent?* reſpondi, non ſine graui *iuris patronatus violatione* & *imminutione* id fieri poſſe, quod hoc modo *præſentatio* potiorem ſuam amitteret efficaciam, quæ *certi ſubiecti deſignationem* in ſe contineret, nec patronis adimi poſſet.

ex quibus eligit conſiſtorium.

Quandoque præſentatio fit ad alterius nominationem.

§. LXVIII. In tertia acceptione *nominatio a præſentatione* ſeparatur, vt illa alteri, hæc vero demum patrono relicta ſit, quo ipſo rurſus *præſentatio* admodum imminuitur. Cum vero illa huic *regulariter* coniuncta ſit, ad *exceptiones* ſeu *ius patronatus imperfectum* hic caſus referendus, cuius exempla cauſasque videamus. Notum eſt, in imperio noſtro tres religiones eſſe approbatas; inde ſæpiſſime contingit, vt *patronus* diuerſæ ſit religionis ab *eccleſia patronata*, & ita ſuæ eccleſiæ paſtorem, a ſe in religione diſſidentem, præficere teneatur. Quia vero id ipſum a *refugiente* & quodammodo *inuito* fit, non raro turbas mouere ſolet. Ante *inſtrumentum pacis* rem hanc in controuerſiam vocatam fuiſſe docet LEHMANNVS *in act. pac. relig. lib. III. c.* 49. quæ tamen in *I. P. art. V.* §. 31. deciſa eſt. Cautum enim eſt *cit. l.* vt ſubditi A. C. addicti manere debeant *in poſſeſſione omnium dicto tempore* (anni 1624.) *in poteſtate eorundem conſtitutorum templorum*, id quod ſi verum eſt, patronus non poteſt alium, quam illi religioni addictum, præſentare. Ita vero vt plurimum contingit, vt *patroni catholici* eccleſiis A. C. addictis debitam non impendant curam, quin potis venum eas exponant, & plus licitanti addicant, cum ſua parum referre arbitrentur, lupus an paſtor fidelis ouili hæretico præficiatur? In diœceſi Hildeſienſi tale quid factum fuiſſe, acta publica docent, cui malo demum obuiam itum in *receſſu de anno* 1711. *art.* 13 mit conferirung der Pfarren A. C. ſoll von den Patronis, ſie mögen geiſt- oder weltlich, Catholiſch oder A. C. zugethan ſeyn, keine Simonie oder Krämerey getrieben, noch vor eine Pfarr zu folge des religions-receſſes ein mehrers als ein roſinoble gefordert,

Cuius exemplum ex I. P. affertur.

gege-

gegeben und genommen werden, addita pœna, vt, ſi contra factum fuerit, patronus ea vice ius conferendi amittat, & pretium in duplo reddere teneatur.

§. LXIX. Cum vero hæc mala & incommoda vix præcaueri queant, quæſtio enata eſt: vtrum hoc in caſu ius *nominandi* eccleſiæ A. C. addictæ attribui poſſit, vt patronus nominatum vel quendam ex nominatis præſentare teneatur? Equidem in tabulis inſtrumenti pacis *art. VII.* §. 1. diſertis verbis res inter *proteſtantes*, quatenus duas faciunt partes, deciſa videtur, vbi 1) diſpoſitum, ne prætexu *iuris territorialis*, *episcopalis*, PATRONATVS, *alioue quocunque*, *ſubditis miniſtri alterius confeſſionis obtrudantur*: 2) vt in caſu mutationis (quod etiam de *patronis eccleſiæ* intelligendum eſſe verba antecedentia innuunt) licitum ſit *ipſis communitatibus vel quæ ius præſentandi non habent*, (patrono diuerſæ religionis exiſtente) NOMINARE *idoneos ſcholarum & eccleſiarum miniſtros a publico loci conſiſtorio & miniſterio*, *ſi eiusdem cum præſentantibus vel* NOMINANTIBVS *communitatibus ſunt religionis*, *vel hoc deficiente*, *eo loco*, *quo ipſæ communitates elegerint*, *examinandos & ordinandos*, *atque a principe vel domino poſtea ſine recuſatione confirmandos*. Hoc itaque caſu ſi patronus ſit reformatæ religionis, eccleſia Lutheranis addicta ſacris nominare poteſt candidatum a patrono præſentandum. Mirum vero eſt, hoc tantum inter proteſtantes, quatenus *duas partes* faciunt, eſſe conſtitutum, de eo vero nihil actum inter *catholicos* & *proteſtantes*, ſed catholicis ſine præuia *nominatione* ius præſentandi in eccleſiis A. C. addictis ſaluum relictum fuiſſe & vice verſa, cum tamen maiora incommoda eo caſu metuenda ſint, vt ex ipſis rerum argumentis liquidum manifeſtumque eſt. Ceterum quod per leges imperii publicas haud conſtitutum eſt, per *pacta* & *obſeruantiam* fieri poteſt, ceu in Sueuia, Franconia, Rhenoque vicinis regionibus fere in morem iuiſſe, liquet ex diſſ. ill. Dn. A LVDEWIG *de nominat. hæret. ad paroch. c. IV.* §. 10. *lit. b. in not. vt patroni catholici nominandi iura indulgeant euangelicis acquieſcantque illi ſolius præſentationis auctoritate.* Eadem *obſeruantia* efficere poteſt, vt etiam in eccleſiis, quæ eiusdem cum patrono ſunt religionis, *nominatio a præſentatione* ſit diſtincta, & hæc vel aliis, vel nominantibus cum aliis competat, prout oſtendi *in iure paroch. ſect.* 3. *c.* 1. §. 13. & plenius demonſtrauit Dn. A LVDEWIG *cit. l. c.* 3.

Si patronus diuerſæ eſt religionis, an nominatio eccleſiæ competat?

§. LXX. Verum, vt antea aſſerui, potius hi caſus ſunt *extraordinarii & exceptionum* loco habendi, faciuntque ius patronatus *im-*

Regulariter ius nominandi præſentationi ineſt,

 per-

perfectum. Regulariter, prout in *quarta acceptione* obſeruaui, *ius nominandi* præſentationi ineſt, eique adeo cohæret, vt patronus, quem conſiſtorio vel epiſcopo præſentet, antea eligere & deſignare queat. Hæc *deſignatio perſonæ præſentandæ* quandoque *mediante electione* facienda, vtpote ſi pluribus *coniunctim* ius patronatus competat. Recte vero obſeruat BRVNNEMANNVS *lib. II. iur. eccl. c.* 8. §. 18 animaduertendum eſſe, vtrum pluribus, qua *collegio*, an vero qua *ſingulis* hoc ius conceſſum fuerit? Priori caſu, veluti ſi *academiæ*, *ſenatui*, vel *capitulo* ius patronatus proprium eſt, vel ex *ceſſione*, vel alio acquiſitum modo, vota maiora *intuitu collegii* deſignant præſentandum, eodem, vt in *electionibus prælatorum* obſeruatur, modo: poſteriori vero maiora *ſimpliciter* ſufficiunt, h. e. non intuitu omnium *compatronorum*, ſed eorum, qui ſimul ab aliis deſignantur, vtpote ſi quinque patroni fuerint, & duo deſignent Caium, tres reliqui vero alium atque alium; Caius deſignatus & nominatus cenſetur. *c.* 3. *X. h. t.* Cum enim inter ſe *collegium* quoddam non conſtituant, ratio quoque eius in votis maioribus haberi nequit. LAMBERTIN. *de iure patronat. lib. II. p.* 3. *art.* 2. *q.* 4.

quæ per electionem inter plures patronos exercetur.

§. LXXI. Vt vero de *votorum numero* legitime conſtet, multum intereſſe puto, vtrum ius patronatus ſit *reale* an *perſonale.* Illud prædiis caſtriſque cohæret & poſſeſſoribus proprium. Ergo ſi inter trium prædiorum poſſeſſores commune eſt, contingere poteſt, vt alter *duo vota* habeat in deſignando præſentando, quod etiam duo prædia, quibus hoc ius cohæret, poſſideat. Hoc caſu illud inde fluit incommodum, quod hic ſemper *maiora* efficere valeat, compatroni vero votum fere inane fiat; id tamen meo iudicio impedire non poteſt, quo minus numerus votorum creſcat pro quantitate prædiorum, quæ quis poſſidet, quatenus ab antiquo illis annexum eſt. *Perſonale* ius patronis, qua talibus, ſine reſpectu bonorum debetur, & ad heredes tranſit, *c.* 31. *C.* 16. *q.* 7. ſimulque multiplicari ſeu inter plures ſpargi poteſt, ſi plures ſunt heredes, niſi a patrono fundatore vni alteriue tantum fuerit aſſignatum. FRANC. de ROYE *in proleg. de iur. patron. c.* 9.

Vota numerantur, prout ius patronatus eſt vel reale vel perſonale.

§. LXXII. Alias vota inter heredes vel *viritim* vel *curiatim*, vt ita loquar, dantur. *Viritim* quidem, ſi vnius patroni plures ſunt heredes, licet inæqualibus partibus inſtituti, cum, quæ *indiuidua* ſunt, ad ſingulos heredes *ſimpliciter* tranſeant, non pro rata hereditatis, FINCKELTH. *c. V. de iur. patron. n.* 69. FRANC. de ROYE *in proleg. c.* 29.

Inter heredes vota numerantur vel viritim vel curiatim.

Digitized by Google

c. 29. p. 62. *Curiatim* vero, ſi vel in *ſtirpes* ſucceditur vel iure *repræſentationis*, veluti ſi vnus ex heredibus, in quem a primo fundatore tranſiit, plures relinquat liberos. Quod ſi enim fundator tres reliquit liberos, præſentatio a tribus fieri debuit: altero horum decedente relictis liberis quinque, non augetur numerus votorum, ſed hi *coniunctim* ſeu *curiatim* vnum tantum ſuffragium in deſignando præſentando exercent, illud ipſum ſcilicet, quod *defunctus* exercuit. Pari ratione decedente patrono relictis filiis & ex prædefuncto nepotibus quatuor, hi ex perſona prædefuncti patris *vno* tantum *ſuffragio* gaudere debent; alioquin enim in infinitum ius patronatus quoad ſuffragia diuideretur, ſi ſemper *viritim* ſecundum *capita* illa ferenda forent. Hæc fuit ſententia CLEMENTIS V. *in clem. 2. h. t.* inquientis: *plures ab vno ex patronis eccleſiæ relicti heredes vocem duntaxat vnius habebunt in præſentatione rectoris*, quia ſecundum ius ſuccedendi gaudent iure patronatus. Conf. DE ROYE *cit. l. p. 64.*

§. LXXIII. *Duobus* tantum *patronis* exiſtentibus, ſiquidem in deſignanda perſona conſentiunt, res expedita eſt. Si diſſentiunt, altero huic, altero illi votum ſuum dante, præſentatio admodum impeditur. Equidem CLEMENTIS V. conſilium in *cit. clem.* 2. huc redit, vt ſinguli candidatum, cui ſuffragium dederunt, præſentent, relicta epiſcopo *electione*, quem ex præſentatis admittere velit. Sed ſalebroſa admodum & periculoſa hæc eſt præſentandi ratio, qua *ius patronatus*, quod *collationem eccleſiæ in certam perſonam factam* continet, magnopere læditur & violatur, quia ſic magis eccleſiam confert epiſcopus, quod clerici ſummopere intendunt, non patroni, & facile tandem in morem abire poteſt, vt duo vbique præſentandi ſint. Conſultius meo iudicio eſt, vt vel per *turnum* deſignent perſonam, præſentatione *coniunctim* ſemper facta, vel vt in caſu diſſenſus iudicio *ſortis* rem committant. BRVNNEM. *cit. l.* §. 18.

Quid ſi duo tantum patroni ſint, & diſſentiant in nominatione? Clementis V. conſilium periculoſum.

Tutius deſignatio fit per turnum vel per ſortem.

§. LXXIV. Equidem hoc *ſortis* iudicium in conſtituendis eccleſiæ miniſtris improbatum damnatumque eſſe, plures contendunt, adeo vt, cum ante aliquot annos duo patroni inter ſe diſcordantes in deſignando præſentando eo vterentur, aduocatus fiſci principis nomine ex cauſa *abuſus* inſignis & grauiſſimi impeteret patronos, quam ſortitionem tamen approbauit facultas noſtra iuridica, & plenius deduxit ill. Dn. a LVDEWIG *diſſert. de ſorte ſuffragator.* Non nego, *regulariter* in conſtituendis eccleſiæ miniſtris *ſuffragium ſortis* haud admitti, quoties deſigna-

Sortis iudicium in deſignanda perſona præſentanda non abhorret a legibus.

tio

tio paſtoris per *electionem*, quæ *via ordinaria* eſt, fieri poteſt. Si vero hæc exitum habere nequit, vt inter *duos patronos* diſſentientes contingit, quorum alter alteri cedere recuſat, nihil iniquitatis *iudicio ſortis* adhærere, perſuaſiſſimum habeo. Aequalia ſinguli in deſignanda perſona habent iura: neuter prærogatiuam ſuffragii allegare poteſt, nec alter in alterius partes ſecedere cogitur, quo in caſu *iudicium ſortis* vbique commendatur, *l.* 3. *C. comm. de leg.* §. 23. *l. eod.* Neque prohibitio *ſortis ſuffragatoriæ* ad talem extendenda caſum, qui aliter vix expediri poteſt, præſertim cum praxis antiqua non deſit, qua *ſortis iudicio* electio facta eſt, vt docet Dn. ALVDEWIG *cit. l. c.* 4. §. 9. Proinde etiam ICti proteſtantes in eiusmodi caſu *ſortitionem* recte defendunt, vt CARPZOV. *lib. I. iurispr. conſiſt. def.* 45. *n.* 7. STRYKIVS *ad Brunnem. ius eccl. lib. II. c.* 18. §. 26. quibus etiam ſupra *lib. I. tit.* 6. §. 54. calculum addidi.

Quandoque ad præſentationem concurrit alter voto negatiuo. Quale habet paſtor in præſentatione cuſtodis.

§. LXXV. Præterea vero circa *deſignationem* præſentandi obſeruandum, (1) quandoque ad eam concurrere tertium, iure patronatus deſtitutum, non aliter tamen, quam *negatiuo voto*. Sic patronus etiam deſignat *cuſtodem & ludi moderatorem* Dorf-Küſter und Schulmeiſter, ſed cum *præſcitu paſtoris*, qui tamen ius *compatronatus* ea de cauſa ſibi aſſerere nequit, nec ad *actum præſentationis* concurrit, ſed *ſimplex ius conſentiendi* exercet, vt ſupra *lib. I. tit.* 27. §. 4. obſeruaui. Votum habet *negatiuum*, vt, ſi rationes prægnantes habeat, quare deſignatum a patrono non admittendum eſſe cenſeat, eas conſiſtorio indicare & manifeſtare queat. In hanc ſententiam facultas noſtra iurid. *Menſ. April.* 1697. iuit, & ad quæſtionem:

> Ob zu vocirung des Schulmeiſters nothwendig des Pfarrers conſens erfordert werde, und ob der Pfarrer durch ſein Widerſprechen die vocation übern Hauffen werffen, auch mit dem Compatrono die maiora machen könne?

ita reſpondendum eſſe recte cenſuit:

Ob wohl von dem Pfarrer, daß kein ludimoderator ohne conſens des Paſtoris angenommen, noch dem Pfarrer wider Willen aufgedrungen werden könne, angeführet, und deswegen auf den

CARPZOV. *Ipr. conſ. lib. I. tit.* 6. *def.* 76. & 77.

berufen worden, auch auf widrigen Fall allerhand Zwiſtigkeit zu nicht geringer Aergerniß der Eingepfarreten zu beſorgen, und ſolchen

chen billig vorzubauen, ſolchergeſtalt aber ſcheinen möchte, daß der Pfarrer einig votum bey der Wahl des Schulmeiſters habe, deſſen er nicht zu entſetzen, ſondern damit zuförderſt zu hören, zumahln, ſeinem Vorgeben nach, der mehrerwehnte Chriſtoph Hartmann nicht geſchickt, und nicht einſten fertig leſen, weniger einen lateiniſchen terminum verſtehe und gebrauchen könne, über diß der Pfarrer den Mit-Patronum auf ſeiner Seite habe, auf ſolche Weiſe aber nebſt ſelbigem zwey vota und alſo maiora mache;

Dieweil aber dennoch eines Theils nicht nur der allegirte Carpzou. aus einer Chur-Sächſiſchen constitution ſeine aſſertion behauptet, ſolche aber im Fürſtenthum Anhalt nicht recipiret iſt, ſondern auch aus dem, was er anführet, mehr nicht erhellet, als daß ein Pfarrer nicht gäntzlich übergangen, und ihme, wann er dißfalls erhebliche Urſache hat, wider Willen kein Schulmeiſter noch Küſter aufgedrungen werden ſolle, bey dieſer Bewandniß aber ein Pfarrer bloß ein votum negatiuum, nicht aber ein deciſiuum hat, weniger ſolcher dem voto eines Patroni gleich zu achten, und zu Machung derer maiorum geſchickt iſt; andern Theils der Pfarrer allhier nicht übergangen, ſondern wie er in ſeinem beym Conſiſtorio unterm dato den 28. Nou. 1696. eingegebenen Memoriale ſelbſt geſtehet, um ſeine Meinung befraget worden, und ſich ſelbſt zu imputiren, daß er damit an ſich gehalten, wiewohl er doch nachhero ipſo facto durch die beſchehene gratulation, zu Gaſtebittung und Beſtellung des Schulmeiſters zu anderweiten Gottes-Dienſte ſeinen conſens declariret, deshalb er auch den deferirten Eyd abzulegen ſchuldig, über dieß ohne dem demſelben an einiger rechtmäßigen Urſache zu diſſentiren es ermangelt, noch die angegebene Ungeſchicklichkeit beygebracht, hingegen aus dem ſub B. beygelegten atteſtato, daß der Pfarrer aus bloſſer Rachgier wegen verweigerten conſenſus in die von deſſelben Vetter erborgeten 300. Rthl., und weil deſſen Kinder Præceptor übergangen worden, ſich opponire, geſtalt er dann, daß er es demſelben wegen des Schulmeiſters ſchwer genug machen wolle, ſich vernehmen laſſen, zu geſchweigen, daß deſſelben Bericht nach, præiudicia vorhanden, daß auch ohne conſens des Pfarrers Schulmeiſter von denen Patronis beſtellet worden; Endlich auch, wenn ja des Paſtoris votum negatiuum in æſtimatione pluralitatis votorum zu conſideriren wäre, deſſelben ſein votum gleichergeſtalt durch das

votum der Gemeine beſtärcket, und alſo das gegentheilige dennoch überwegen würde;

So erſcheinet daraus ſo viel, daß der Pfarrer durch ſein Widerſprechen die vom Patrono beſchehene vocation des Schulmeiſters nicht übern Hauffen werffen, weniger mit dem diſſentirenden Patrono die maiora machen könne.

vel diaconi.

§. LXXVI. Simili ratione in Saxonia alibique patronus deſignat *diaconum* cum præſcitu paſtoris, vt tamen rurſus huic nec *votum deciſivum*, nec *ius compatronatus* attribuendum ſit, vt ſupra *lib. I. tit.* 23. *§.* 20. obſeruaui, & ex ſtatu *diaconorum* declaraui. Subſunt enim diaconi paſtori ordinario, adeoque eius intereſt, ne abſque eius *præſcitu* præſententur, hoc ſcilicet effectu, vt ſeorſim conſiſtorio ſententiam ſuam de *præſentati idoneitate* declarare & manifeſtare debeat. Conf. CARPZ. *P. I. deciſ.* 6. *n.* 5. *ſqq.*

Habent etiam parochiani votum negatiuum,

§. LXXVII. Præterea (II) nec ipſi *parochiani*, quibus præſentandus præficiendus, prorſus excluduntur, ſed itidem *voto negatiuo* gaudent, ſaluo *iure præſentandi* ſoli patrono debito. Sunt hodie eccleſiæ iuri patronatus ſubiectæ, in formam *parochiarum*, prout aliquoties monitum, mutatæ; quis ergo negaret, *eccleſiæ parochialis* quoque intereſſe, vt non quiuis, ſed habilis & talis conſtituatur, contra quem nihil opponere queant *parochiani*? Audiendi itaque ſunt, & hunc in finem, antequam præſentetur candidatus episcopo, ſiſtendus iis eſt in cathedra ſacra ad concionem δοκιμαστικὴν habendam: alibi etiam, ea habita, & finita, ſuperintendens, qui eidem intereſſe iubetur, ſententiam parochianorum de candidati *moribus* & *vita* exquirit, & quæ forſan in eo reprobata ipſique obiecta fuerint, conſiſtorio refert, id quod præſertim in *eccleſiis Saxonicis* optime conſtitutum eſt. Vid. ZIEGLER. *de epiſc. lib. II. c.* 3. §. 13.

alibi ſuperintendens.

Eadem quoque de cauſa ſuperintendenti *votum negatiuum* adſcribit CARPZ. *lib. I. iurispr. conſiſt. def.* 37. *n.* 11. qui ad *concionem piraſticam* inuitari, &, ſi eundem inhabilem eſſe animaduertit, id conſiſtorio indicare, minime autem vrgere debet, vt ſimul quoque a patrono ad *deliberationes*, ſoli eidem proprias, admittatur. SCHILTERVS tamen *lib. I. inſtit. iur. tit.* 14. §. 17. obſeruat, alibi etiam, irrequiſito ſuperintendentis voto, *præſentationem* fieri, magis tamen expedire, vt eo adhibito fiat.

§. LXXVIII.

§. LXXVIII. Operatur vero hoc *votum negatiuum*, *eccleſiæ* & *ſuperintendenti* debitum, vt probata inhabilitate aliisque defectibus, candidato obiectis, demonſtratis, repellatur & patrono iniungatur, vt magis idoneum præſentet. Hæc eſt ſententia *ordin. eccleſ. Magd. c. XIV.* §. 9. & 10. Im Fall auch der Patronus oder Lehn-Herr keine tüchtige Perſon præſentiren, und die Gemeinde vor oder nach abgelegter Probe-Predigt wider dieſelbe erhebliche Uhrſachen anführen würde, ſoll der Patronus eine andere tüchtige Perſohn der Gemeinde vorſtellen, damit alles mit guten Willen zugehe. Und da die Gemeinde und Patronus der Tüchtigkeit halber ſich nicht vergleichen können, hat die hohe Landes-Fürſtl. Obrigkeit oder an ihrer ſtatt dero Regierung und conſiſtorium darüber zu erkennen. Idem prudenter cautum in *ordin. eccleſ. Guelpherbyt. P. I. c. 2.* §. 3. & inprimis in *receſſ. prouinc. de anno* 1601. (ibidem relato *p.* 136.) hic procedendi modus præſcriptus, vt poſt præſentationem examinetur, darzu ſeine Prob-Predigt daſelbſt, den nechſten Predigt-Tag darnach angehöret, und darauff, wenn er tüchtig befunden, an den Superintendenten und Gerichts-Herrn des Ohrts, dahin er geſetzet werden ſoll, nicht allein zu Erlangung der vocation, (die dann nach angehörter Predigt die Pfarr-Kinder ihm mittheilen, oder aber wenn ſie aus erheblichen beſtändigen Uhrſachen ihn an Lehr und Leben zu beſtraffen haben, wohl abſchlagen mögen,) ſondern auch zur immiſſion zugleich verſchrieben werden ſoll, ꝛc. In *ordin. Vinar. eccleſ. lib. II. c. 1.* §. 7. & *Coburg. lib. II. c. 1.* §. 5. ad ductum ceterarum Saxonicarum patroni admonentur, daß ſie ſolch ihr ius patronatus zugelaſſener maſſen und beſcheidentlich gebrauchen, zuforderſt bey unſern Superintendenten das votum electionis informatiuum einholen. Ceterum cum non ſit *inuitis* abſolute obtrudendus paſtor prætextu *iuris patronatus*, etiam in iis eccleſiis, in quibus ex more inueterato parochianis ſiſti non ſolet candidatus, illi adhuc audiendi ſunt, ſi *iuſtas diſſentiendi cauſas* allegare poſſunt. Cum enim eorum inprimis interſit, ne lupus loco paſtoris ipſis *prece* vel *pretio* obtrudatur, nullo modo eis poteſt *votum negatiuum* adimi, quo *ius patronatus* non minuitur; ſed, ne in abvſum trahatur, præcauetur. CARPZ. *cit. l. def.* 32. Illuſtrationis loco huc adferri poſſunt duo reſponſa, in *iure parochiali*, & quidem in *ſupplementis*, tertiæ editioni adiectis, *p.* 449. *ſqq.* relata, quibus hæc ſententia plenius illuſtrata & confirmata eſt.

Voti negatiui effectus.

Ius aperiendi cathedram S. denegatur patronis.

§. LXXIX. Dictum oſtenſumque, in eccleſiis Saxonicis áliisque præſentandum ante omnia populo eſſe ſiſtendum ad *concionem δοκιμαστικὴν*, eique *cathedram S.* eſſe aperiendam. Cauendum vero, ne patroni id ſuo arbitratu faciant, & partes *iuris epiſcopalis* inuadant. In electoratu Saxoniæ aliisque eccleſiis Saxonicis non iuri patronatus, ſed *ſuperioritati territoriali* (quam *ius epiſcopale* vulgo appellant) adſcribitur, die Eröffnung der Cantzel, præſentation zur Prob-Predigt, collection der votorum oder Stimmen, patroniſque negatur. Vid. *ordin. eccleſ. Coburg. & Vinar. cit. l.* CAP. 7. *cit. l. def.* 35. Attentaſſe ſæpius id ipſum patronos, docet *ſynodal. decret.* §. 7. *in Sax. elect.* Weiln wir auch befunden, daß zuwider unſerer hiebevorigen Verordnung von etlichen collatoribus ohne einige vorhergegangene Begrüſſung und Zulaſſung der Superintendenten, Perſohnen zu den Prob-Predigten auffgeſtellet werden, ſo wollen wir ſolches nochmahl ernſtlich verbothen und hiermit anderweit angeordnet haben, daß keiner zur Prob-Predigt zugelaſſen werden ſolle, er habe ſich denn zuvor bey dem Superintendenten deßwegen angemeldet, und Vergünſtigung von ihm bekommen. Ius hoc *ſuperintendenti* attributum eſt, qui, prævio conſiſtorii reſcripto ſeu mandato, *nomine principis* auctoritatem huic rei interponit; quod *ſcrutinium* omne *epiſcopo* ſit delegatum per *tit. de ſcrutin. in ord. faciendo.*

Præliminare ſcrutinium tribus abſoluitur, quod dirigit ſuperintendens,

§. LXXX. Videlicet reuera *præliminare ſcrutinium* in hoc actu peragi, euidentia rei docet, quod in tribus conſiſtit: (1) in *iure aperiendi ſuggeſtum* candidato, quod ex *iuſta cauſa* denegare poſſe ſuperintendentem, & candidatum ad patronum remittere, ſi *inhabilitate euidente* laborat, cenſet ZIEGLER. *de ſuperint.* c. XI. §. 6. Verum *in hypotheſi* vix probari & applicari illud poſſe arbitror. Quomodo enim ſolus ſuperintendens de *habilitate* ſubiecti iudicare poteſt, quod *conſiſtoria* tantum conceſſum? quomodo inhabilitas ita euidens eſſe poteſt, vt candidatus nequidem ad ſuggeſtum admittendus ſit? Admiſſio hæc nullum rei eccleſiaſticæ adfert præiudicium, negatio vero eius præbet ſuperintendenti occaſionem, vt adfectibus ſuis indulgere, & ex præconcepta quadam opinione, ſæpe ineptiſſima & turpi, reiicere poſſit candidatum ſatis habilem, quo ipſo in lites intricatiſſimas *ius præſentandi* deducit & admodum imminuit. Quis enim crederet, patronum huic negationi intempeſtiuæ acquieturum eſſe? Si iuſtas contra eum excipiendi cauſas habet ſuperintendens, integrum eidem eſt, eaſdem poſtea con-

conſiſtorio indicare, & eiusdem deciſioni rem committere. (II) *Præſentatio ad concionem piraſticam*, cui diem præſcribit, eique intereſſe iubetur. Denique (III) *collectio votorum*, quæ in eo conſiſtit, vt, finita concione piraſtica, voluntatem & ſententiam parochianorum exploret, & ob ſie ihn zu Pfarrer oder Kirchen-Diener, Lehr und Lebens, ſeiner Sprach halber oder in ander wegen leiden mögen oder nicht, vt dicitur *in ordin. eccl. elect. Saxon. tit.* vom *examine* aller Kirchen-Diener. §. alſo iſt auch.

§. LXXXI. In his tribus conſiſtit *ſcrutinium præliminare*, quod vulgo ad *ius epiſcopale* refertur. *Etſi enim patronus*, vt verba ZIEGLERI *cit. l.* §. 5. referam, *ius habeat inſtituendi clericos, non tamen habet poteſtatem candidatum iſtum ſuum in publicum ſiſtendi, ſed ad implorationem eius id fieri debet a ſuperintendente. Nec enim quicquam poteſtatis amplius habet patronus in eccleſia, niſi quod perſonam ad paſtoratum vacantem eligere, eamque præſentare poſſit epiſcopo, ſiue, vti apud nos fieri conſueuit, conſiſtorio, quod epiſcopi vices ſuſtinet, & tum vero admodum incertum adhuc eſt, vtrum ad functionem iſtam habilis extiturus ſit, an minus, qui præſentatus fuit.* et ad ius epiſcopale refertur,

§. LXXXII. Sicuti vero hoc *præliminare ſcrutinium* non totum abſoluit *examinis* negotium, ſed potius conſiſtorio reſeruatur; ita circa illud quoque in nonnullis eccleſiis plus indultum eſt patrono, vt vel ipſemet *ius ſiſtendi* candidatum principaliter exerceat, vel tantum conſenſu *ſuperintendentis*; ſua tamen *auctoritate*, eo iure vtatur. Poſterius in *ducatu Megapolitano* moris eſſe, colligo ex *ordin. eccleſ. de anno* 1650. *P. II. c.* 1. *p.* 124. quæ iniungit patronis, vt habiles eligant perſonas, und dieſelbe mit Vorwiſſen des Superintendenten der Gemeine præſentiren. Cum enim præſentent candidatum in genere *ad examen*, non adeo inconueniens videtur, vt eum quoque præſentare poſſint *parochianis* ad *ſcrutinium præliminare*, interueniente tamen *ſuperintendentis* conſenſu. Huic enim hoc vel ideo denunciandum, vt intereſſe poſſit concioni, cum contingere queat, vt dicta die (cuius determinationem patrono deberi ex verbis adductis colligo) adeſſe non poſſit ſuperintendens, & ſic eius *conſenſus* exquirendus. Vbi hoc ius *præſentandi* ſeu *ſiſtendi* adhuc hodie patrono indultum, credendum eſt, id ipſum ex antiqua poteſtate patronorum adhuc retentum fuiſſe. Hæc quam ampliſſima olim fuerit, paulisper tamen *epiſcoporum* conatibus imminuta, ſupra obſeruaui; quippe qui paulo faſtidioſiores fuere in admittendo *libero* iuris patronatus *exercitio*, alibi tamen plus patronis indultum circa examen præliminare.

 adeo-

adeoque plura poſtea ad *ius epiſcopale* ſub variis prætextibus traxerunt, quæ olim *iuri patronatus* inerant. Admiſſio ad ſuggeſtum, die Eröffnung der Cantzel, negotium ſacrum viſa fuit, a quo *laici* prorſus excludendi, vt inepti, inhabiles, & abſolute incapaces: ſingularis in hoc ἐξοχὴ *ſacerdotalis* quæſita fuit, cum tamen olim patroni *eccleſias* a ſe exſtructas *ſuas* eſſe cenſuerint, & virtute huius *proprietatis* etiam præſentandos ad ſuggeſtum admittere potuerint; quem enim præficere potuere ſuæ eccleſiæ, multo magis eidem facultatem dare potuere, vt δοκιμαςικὴν *concionem* in ſuis eccleſiis haberet, vtpote quæ in gratiam patroni & parochianorum inſtituitur. Sed præterea *qualitas parochialis*, quæ his eccleſiis tributa, effecit, vt epiſcopi idem ius fere poſtea in eas exercerent, quod in genere in *eccleſias parochiales* quaſcunque ſibi aſſeruerunt.

Quidam ius præſentandi a iure patronatus ſeparari poſſe cenſent.

§. LXXXIII. Verum perſequar reliqua, quæ ad *ius præſentandi* intime ſpectare videntur. Plerique in eo conſpirant, ius patronatus *eſſentialiter* in eo conſiſtere. Non tamen, quod mirum dictu videtur, deſunt, qui *ius præſentandi a iure patronatus* diſtingui & patronum eſſe poſſe ſine *iure præſentandi* arbitrantur, in quorum cenſum referendi TONDVTI *in qu. & reſol. benef. P. II. c.* 4. §. 9. *n.* 1. *ſqq.* ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit.* 25. *c.* 5. §. 2. FRANCISC. DE ROYE *de iur. patron. in proleg. c.* 20. Id quod ſi verum eſt, ad *eſſentiam* huius iuris *præſentatio* non eſt neceſſaria: quod enim abeſſe poteſt, ſalua rei ſubſtantia, magis *naturalia* alicuius iuris tangit quam *eſſentialia*. Vtrum vero id rei veritati conſentaneum ſit, vel ideo inquirendum, vt conceptus huius iuris idoneus & adæquatus in promtu ſit. Status huius iuris antiquus contrarium omnino docet, & præſens quoque omnium eccleſiarum praxis idem con-

Quod negatur.

firmat. Si tollis *ius præſentandi*, intimam quaſi animam huius iuris exſtinguere videris, cum primaria huius iuris ratio in *præficiendis presbyteris* hiſce eccleſiis, in *proprietate patronorum* conſtitutis, conſtiterit. Equidem TONDVTI hanc ſuggerit differentiam, quod multi poſſint præſentare, qui non habeant ius patronatus, veluti ſequeſter, poſſeſſor huius iuris aliique. Enimuero hæc inſtantia parum ſtringit. Quando ius patronatus eſt *reale*, poſſeſſor fundi, ſiue ſit *creditor antichreticus*, ſiue *ſequeſter*, ſiue *poſſeſſor* alio ex titulo, interim pro *patrono* habetur, & veri patroni iura quieſcunt, quia non poſſidet, & ita nec *effectus poſſeſſionis* interim ſibi arrogare poteſt. Eodem modo effectus dominii interim quieſcunt, quamdiu fundus ab alio poſſidetur, qui tamdiu intuitu effectuum pro domino habetur, donec contrarium probatum fuerit.

Ideo

Ideo itaque creditor antichreticus, ſequeſter & b. f. poſſeſſor præſentant, quia interim pro *patronis* habentur ex poſſeſſione prædii, cui *ius patronatus* cohæret, vt infra euincam.

§. LXXXIV. Prouocat præterea ESPENIVS & DE ROYE ad *c. 1. h. t. in II. collect. antiq.* apud ANTON. AVGVSTINVM, in quo euidenter ius *patronatus* & *præſentandi* diſtingui cenſent, id quod tamen ex *cit. tx.* meo iudicio non liquet. Conqueſtus fuerat quidam episcopus, patrimonium ſuum a rege Scotiæ occupatum & detentum fuiſſe, eaque occaſione eccleſias, quarum patronatum gerebat episcopus, quibus voluerit & quibus potuerit, ſe inconſulto conceſſiſſe. Reſpondet ALEXANDER III. iniquum eſſe, vt ſub tali occaſione ius patronatus amitteret episcopus, adeoque a ſe delegato dat in mandatis, vt ſi *diligenter inquiſita veritate ei ita eſſe conſtiterit, inſtitutos vniuerſos amoueret, & ſi idoneæ perſonæ ab eo, qui habet* IVS PATRONATVS ET PRAESENTANDI, *præſentatæ fuerint, eas inueſtiret.* Coniunguntur in adducta deciſione *ius patronatus & præſentandi*, non quod ſint diuerſa, & diſtincta aut ſeparari ab inuicem poſſint, ſed potius vt *connexa*, prout ſæpe maioris declarationis gratia *cauſam cum effectu* ſimul exprimere ſolemus. Remouetur dubium.

§. LXXXV. Vt vero ex ipſis rerum argumentis demonſtret FRANCISCVS DE ROYE, *ius præſentandi* ſeparari *a iure patronatus* poſſe, illud inprimis vrget, quod patronus quandoque iuri *præſentandi* renunciare, vel illud alteri conferre poſſit, ſaluis *iuribus honorificis*, quamuis hoc caſu ius patronatus *minus plenum* ſit. Hoc ipſo vero concedit vir doctiſſimus, *ius patronatus* fere extingui vel vigorem ſuum primarium amittere. Tale ius patronatus, quod tantum in *iuribus honorificis* conſiſtit, admodum *imperfectum*, *irregulare* & ita comparatum eſt, vt non niſi in ſenſu *ſecundario* & magis *improprio* illud nomen retineat, æque vt adoptio *minus plena* vim adoptionis fere amittit, & propterea in *ſenſu improprio* adoptio eſt. Qua de cauſa rectius tales perſonæ magis *quaſi patroni* dici poſſunt, cum reuera tales non amplius ſint. Prouocat præterea ad INNOCENTII III. *epiſt.* 192. *reg.* 15. *lib. III.* (quod argumentum etiam vrget ESPENIVS) vbi adfertur deſiderium comitiſſæ Flandriæ, quæ eccleſiam DEI fundare propoſuerat, adeoque petebat, vt *ius patronatus & præbendarum collationem* in ea ſibi reſeruare liceret. Huc directum erat comitiſſæ petitum. Reſpondet pontifex: *quorum primum admittimus, ſecundum vero non duximus concedendum.* Primum Noua dubia examinantur.

poſtu-

poſtulationis membrum erat *ius patronatus*, quod ei indulget: alterum erat *ius conferendi præbendas*, quod ei negat, quod *ius præſentandi* denotaſſe cenſet BOSQVETVS *in not. ad cit. epiſt.* ſine ſufficiente tamen fundamento. Dum pontifex ei indulſit *ius patronatus*, ius *præſentandi* quoque ſine dubio eidem attribuiſſe credendus eſt. Plus continet *collatio præbendarum*, quam *præſentatio* nuda, qua facta & admiſſa, demum *collatio*, ex principiis iuris recentioris, & *inſtitutio* ab *epiſcopo* facienda eſt, vt *collatio præbendarum* in ſenſu ſtricto & præcipuo hic accipi debeat, quod etiam recte obſeruat GONZALEZ *ad c.* 4. *X. h. t. n.* 7.

Quandoque patrono loco præſentationis tantum ſimplex conſenſus competit (1) ex qualitate eccleſiæ.

§. LXXXVI. Denique id quoque obſeruandum, quandoque *ius patronatus* ita imminui poſſe, vt loco *præſentationis* ſimplex tantum patroni *conſenſus* deſideretur, aliis electionem facientibus, quo ipſo tamen non omnis actus, qui *præſentationi* alias ineſt, tollitur, interim ius patronatus *imperfectum* redditur. Hoc contingit (1) ex *qualitate eccleſiæ*, quam patronus fundauit, quæ forſan ſua natura eſt *electiua*, qualis eſt *conuentualis* vel *collegiata*, in qua prælati *electione* conuentus vel collegii conſtituuntur. In *c.* 25. *X. h. t.* CLEMENS III. id ſuo approbat calculo aitque: *in conuentuali eccleſia non electioni prælati faciendæ ſed iam factæ honeſtius patroni poſtulatur aſſenſus, niſi aliter de ſua iurisdictione obtineat, vt partes ſuas interponere debeat electioni tractandæ*, h. e. niſi aliter in ipſa fundatione cautum fuerit. Conf. *c.* 4. *C.* 18. *q.* 2. Non adeo apte itaque loquuntur, qui aſſerunt, ius patronatus amitti, ſi patronus eccleſiam iuris patronatus ſine reſeruatione iuris ſui fieri *collegiatam* aut monaſterio conferri patiatur, quam ſententiam inter plures tuentur CORVINVS *de benef. eccl. P. II. lib.* 5. *tit.* 9. *n.* 68. BARBOSA *ad c.* 25. *X. h. t. n.* 4. Non nego ius patronatus quidem hoc caſu *imminui*; non vero penitus tollitur aut extinguitur. Nam *conſenſus* loco *præſentationis* adhuc neceſſarius eſt, cuius effectus non eſt de nihilo, vt *ad tit. de poſtul. prælat.* §. 18. exemplo prælaturæ Quedlinburgenſis oſtendi. Præterea *iura honorifica* quoque patronis ſalua manent, vt ex *c.* 25. *X. h. t.* liquet, vt magis ius patronatus *ſecundum quid* conſeruetur, quam penitus deleatur, & ne quidem quoad hæc *pontificis conſenſus* neceſſarius ſit, TAMBVRINO obſeruante *de iur. abb. P. I. diſp. VII. qu.* 5. *n.* 16.

In eccleſiis collegiatis & conuentualibus quomodo

§. LXXXVII. Ceterum ad effectum, vt patronus *ius præſentandi* prælatum conſequatur in hiſce eccleſiis, priuilegium ſedis Romanæ deſiderant, vt IDEM obſeruat *cit. l. n.* 2. quamuis ex *cit. c.* 25.

h. t.

h. t. id minime colligi poſſit, licet communiter ad *hunc textum* omnes prouocent. Hic vnicus ibidem caſus excipitur : *niſi aliter de ſua iurisdictione obtineat, vt partes ſuas interponere poſſit electioni tractandæ.* Per *iurisdictionem* hoc loco intelligit DE ROYE *de iure patron.* ſummam poteſtatem, qualem habet rex vel dux prouinciæ, cui in ipſa fundatione ob eminens imperium, quo in territorio vel regno pollet, eſt conceſſum. Simplicius FLORENS *P. II. oper. p.* 304. de ipſa *fundatione* intelligit, in qua *conſenſu epiſcopi* hoc ius ſpeciatim patrono cuicunque eſt reſeruatum, vt *iurisdictio* denotet ſingularem *poteſtatem, præeminentiam & auctoritatem*, patrono in ipſa fundatione reſeruatam, quæ interpretatio, meo iudicio, recipienda. Ad hoc vero ſufficere *conſenſum epiſcopi*, prorſus arbitror, cum pontifex ius præcipuum nullum hic ſibi attribuat. Quodſi ex poſt facto hanc *præcipuam præeminentiam* ſibi acquirere vellet patronus in hiſce eccleſiis, forſan *auctoritas pontificis* neceſſaria foret, vt recte docet FLORENS *cit. l. p.* 305. cum difficulter ex poſt facto contra *ius commune eccleſiaſticum* tale ius patrono concedi poſſit, quod facilius obtinet in ipſa *fundatione*, non aliter talem eccleſiam exſtructurus, niſi hæc conditio ei fuerit indulta. Exempla iuris huius ſingularis reſeruati enarrat DE ROYE *cit. l.* quibus adiungi poteſt aliud apud AVBERTVM MIRAEVM *lib. I. donat. Belg. c.* 127. *de anno* 1303. quo collegium canonicorum S. Petri in oppido Bredano diœceſeos Antwerpienſis fundatum eſt, & inter alia diplomati hæc inſerta eſt reſeruatio : *collatio præbendarum prædictarum omnium ſpectabit ad dominum de Breda, patronum dictæ eccleſiæ. Item ordino, quod nullus inibi eſſe poterit decanus, quin ſit canonicus ipſius eccleſiæ. Canoniam habebit a domino de Breda ; decaniam vero per electionem canonicam ſui capituli obtinebit.*

ius præſentandi obtineatur.

§. LXXXVIII. Præterea (II) aliunde contingere poteſt, vt loco *præſentationis* tantum *conſenſus* patroni, qui reuera tantum *votum* quoddam *negatiuum* continet, deſideretur, quando ſcilicet alius concurrit, cui *ius potius* in præſentando aſſignandum fuit, ob exſtructionem aliasque cauſas peculiares. Inſigne exemplum in *c.* 3. *X. de eccl. ædif.* occurrit, de *eccleſia parochiali* iuri patronatus ſubiecta, quæ admodum prouentibus abundabat, vt ex iis intra limites eiusdem, neceſſitate accedente, noua exſtrui poſſet eccleſia. Re ad ALEXANDRVM III. delata, Eboracenſi archiepiſcopo in mandatis datum, vt eccleſiam ibi ædificaret, & *ad præſentationem rectoris eccleſiæ maioris cum* CANONICO *fundatoris* ASSENSV *in ea ſacerdotem inſtitueret.* Pontifex rectori maioris eccle-

(2) ex aliis quoque cauſis tantum nudus conſenſus patrono competere poteſt,

cleſiæ parochialis, ex cuius reditibus noua exſtructa erat, ius *præſentandi*, vt patrono primario, aſſignat; patrono autem *maioris eccleſiæ* tantum *canonicum conſenſum* tribuit, non alia de cauſa, quam quod hic nouam haud fundaſſet *immediate* eccleſiam, nec ex ſuis bonis dotaſſet. Quamuis enim ex reditibus eccleſiæ, ad ſe *iure patronatus* pertinentis, noua exſtructa eſſet, bona tamen hæc, ſecundum principia recentiora aulæ Romanæ, non amplius eius patrimonio priuato ſubiecta, ſed reditus, vnde producenda erat, ad *beneficium rectoris* illius eccleſiæ pertinebant, adeoque ex eius *quaſi patrimonio* exſtructa & fundata noua eccleſia videbatur, reſeruato tamen patrono maioris eccleſiæ hoc honore, vt ſine eius *conſenſu* præſentari haud poſſet. Neque enim ipſum ius *præſentandi* in eccleſia noua ſibi aſſerere poterat patronus, qui in eccleſiam maiorem eiusque bona *dominium* quoddam *directum* duntaxat exercebat, *dominio vtili* rectori eccleſiæ qua tali competente, quod ipſi quoddam *ius potius* attribuebat.

etiam ex transactione.

§. LXXXIX. Denique quin etiam (III) per *transactionis* viam *ius præſentandi* ita reſtringi poſſit, vt inter plures patronos alter ſubiectum nominet & præſentet, alter vero tantum *conſenſum* ſuum edat, dubium nullum habet, cum, licet patroni admodum tenaces eſſe ſoleant, in iure ſuo remittendo, vrgentes tamen rationes ſæpe neceſſitant coguntque compatronos, vt ſocio *ius pinguius* concedant. Quid enim ſi alter ex compatronis eccleſiam, quæ ruinam minabatur, ſuo tantum ſumtu fulſerit, & reparauerit, atque hoc onus ſub hac conditione in ſe receperit, vt alter in futurum tantum ius *conſentiendi* retineret? quid ſi, lite inter compatronos orta de *iure præſentandi*, lis hoc modo ſopita ſit, vt alter tantum per *conſenſum* ad præſentationem concurreret, ſaluis aliis iuribus? Horum conſeruatio efficit, vt plus iuris tales patroni adhuc habeant, quam hi, de quibus §. 75. *ſqq.* actum, qui plane non ſunt patroni, & præter *conſenſum* nihil de ceteris iuribus patronatus participant.

Præſentatio tantum reſtricta ad rectorem principalem ſiſtendum.

§. XC. Ceterum quamuis regulariter in eccleſiis *patronatis* absque *præſentatione* patroni non poſſit inſtitui clericus, hoc tamen de *rectore* ſeu *parocho* ipſius eccleſiæ, quæ etiam quandoque *perſona* vocatur, *c. 3. X. de eccleſ. ædif.* intellexerunt veteres. Huic enim olim integrum erat, minores clericos in ſubſidium ſibi aſſumere, eisque *ordines minores* conferre, & ſubſidia vitæ neceſſaria ſuppeditare, vt eleganter ex antiquitatibus illuſtrat DE ROYE *de iure patronat. ad c. 30. X. h. t.* Horum

rum *electio* ipſi rectori eccleſiæ reſeruata erat, vt ſine *concurſu patroni* ſibi in ſubſidium ab epiſcopo in eccleſia ſibi ſubiecta intitularentur, vt docet *cit. c.* 30. Neque vero per huiusmodi *intitulationem* vllum præiudicium patrono generari, cenſuit pontifex, vtpote cui integrum eſt, vacante eccleſia per mortem rectoris principalis, idoneum clericum præſentare, ita vt haud adſtrictus ſit, ex *clericis* illis *minoribus*, in ſubſidium a parocho aſſumtis, aliquem nominare, niſi patronus huic *intitulationi* antea aſſenſum præbuerat, quo ipſo ius præſentandi ad illos reſtrinxiſſe præſumitur. Hoc itaque trahi non poteſt ad caſum conſtituendi *ſubſtituti*, futuri ſucceſſoris deſignati, qui quidem etiam *in ſubſidium* a decrepito parocho aſſumitur, ita tamen 1) vt ipſius vices in vniuerſum ſuſcipiat, & 2) eo mortuo, ſuccedat, qui aliter præfici eccleſiæ nequit, quam ad *præſentationem patroni.* CARPZ. *lib. I. iurisprud. conſiſt. def.* 17. Neque enim a *clericis minoribus*, de quibus *in cit. c.* 30. agitur, argumentum deſumi poteſt ad hos *ſubſtitutos*, quia hi non eiusdem cum illis ſunt conditionis, nec illi, vt ſuccedant, neceſſario conſtituebantur.

§. XCI. Ipſa præſentatio fit communiter per *literas præſentationis, c.* 6. *X. de his, quæ fiunt a præl.* olim etiam per *deductionem candidati* ad epiſcopum, cui offerebatur. *nou.* 57. *inf.* Præſentandi *præſentia* in actu præſentandi regulariter deſideratur, cum *præſentari* haud dicatur, niſi ſemet ipſum ſiſtat epiſcopo vel conſiſtorio; FINCKELTH. *de iur. patron. c. VI. n.* 140. SCHILTER. *lib. I. inſtit. iur. canon.* §. 28. niſi forſan præſentandus alias iam ſatis notus ſit & probatæ vitæ. SCHILTER. *cit. l.* DE ROYE *de iur. patronat. in proleg. c.* 22. Minime vero admittunt formulam in literis præſentationis: *præſento clericum, cui eccleſiam conceſſi vel contuli,* vt obſeruat SCHILTER. *cit. l.* §. 27. cum laicis indulgere nolint, vt ille eccleſiam concedere vel ius in eam dare queat, qua de cauſa *præſentatio* & *conceſſio in c.* 31. *X. h. t.* diſtinguuntur. Addere poſſes, præſentationem in ſe haud continere *vocationem*, ſed eam demum faciendam poſt examen & confirmationem: per *hanc* demum, non per *illam* præſentato eccleſia confertur, & officium ſacrum conceditur, quæ an etiam a patrono fieri poſſit, paulo poſt indicabo. Formulas *præſentationum* varias exhibet VOLCKMANNVS *in manual. aduoc. ex edit.* BEYERI *lib. III. c.* 12. *n.* 2. 10. 13.

Præſentatio fit per literas, a præſente candidato. Qua formula?

§. XCII. Hac de cauſa per *præſentationem* nullum ius præſentato acquiritur, ſed demum per eius *admiſſionem* ab epiſcopo, *c.* 5. *X. h.*

Præſentatio nullum ius tribuit præſentato.

X. h. t. c. 28. & 29. *eod.* Hic enim ipſum, ſi indignus repertus fuerit, poteſt reiicere, quo caſu alius præſentandus eſt. Adeo vero patrono per *præſentationem* non præiudicatur, vt ſi vel maxime præſentatus a *reiectione* appellauerit, (id quod ipſi integrum eſt, cum non leue grauamen contineat: *c.* 29. & *vlt. h. t.*) patronus tamen, pendente appellatione, alium præſentare poſſit, cum per *præſentationem* candidato nullum ius acquiratur prohibendi, ne alium præſentet patronus. Diſtinguit tamen pontifex inter patronum *laicum* & *eccleſiaſticum*, ita vt illi tantum, non item huic *ius variandi* conceſſum *c.* 5. & 24. *X. h. t.* Plus ergo roboris habet *præſentatio patroni eccleſiaſtici* quam *laici*, quod illorum præſentatio vicem *electionis* habere videatur, vt INNOCENTIVS IV. ad *c. cit.* ait, vel, vt alii aiunt, quod variatio talis minus conuenire clericis videatur. Hanc differentiam tamen contra veterem diſciplinam eccleſiaſticam inductam fuiſſe, ingenue fatetur ESPEN. *P. II. iur. eccleſ. tit.* 25. *c.* 5. *n.* 19. poſtquam nouum dogma inualuit ex clericorum interpretatione, *laicis* nullum ius eſſe conferendi eccleſias & officia ſacra: præſentationem nudam eſſe *deſignationem perſonæ*, cui ab epiſcopo munus eccleſiaſticum concedendum ſit, nec laicos dare poſſe, quod ipſimet non habent. Alia facies rerum antiquitus fuit, quo patronus, vt *dominus* eccleſiæ ſuæ *directus*, dabat præſentato eccleſiam, & ita præſentationi inerat *collatio eccleſiæ*, vt variare non poſſet. Hoc ius antiquum in *patrono eccleſiaſtico* retentum, quippe qui ex *qualitate* ſuæ perſonæ cohærente habilis eſt, vt poſſit *conferre* eccleſias; mutatum vero in *patrono laico*, cuius ius quouis modo imminuere ſtuduerunt pontifices.

Laicus habet ius variandi, non eccleſiaſticus patronus.

Duplex detrimentum ex iure variandi laicis indulto.

§. XCIII. **Duplex detrimentum ex hac *variandi* facultate acceperunt *patroni laici*: (I) vt intelligerent, per *præſentationem* nullum ius præſentato conferri in ipſam eccleſiam, ſed hoc vnice ab *epiſcopi facto* dependere, vt laicos eo magis a præſepibus ſuis arcerent: (II) vt epiſcopi eo liberius acciperent arbitrium in conferendis eccleſiis; neque enim per *variationem* ſeu per ſecundam aut tertiam præſentationem prior reuocatur, nec reuocari poteſt, ſed ſecundum *c.* 24. *h. t.* epiſcopo *electio* conceditur, vt ex præſentatis diuerſo tempore magis idoneum poſſit præferre, eique officium ſacrum conferre. Ita vero contingit, vt, dum patronus laicus plures *ſucceſſiue* præſentat, quod ſecundum *clem.* 2. *h. t.* facere poteſt, non tam *patronus* quam *epiſcopus* præficiat eccleſiæ paſtorem, contra priſcam eccleſiæ diſciplinam. Imo inde factum eſſe reor, vt patroni in quibusdam eccleſiis adſtricti tandem fue-**

fuerint, vt non vnum, ſed duos vel tres ſimul cum magno ſuo præiudicio præſentent. Quodſi enim aliquoties talis duorum vel trium præſentatio *ſucceſſiue* facta eſt, facile inde ſub colore *obſeruantiæ* cuiusdam patrono, de qua forſan non ſatis informatus fuit, imponi potuit, vt in poſterum quoque duos vel tres præſentaret, quo ipſo *ius præſentandi* admodum infirmatum, & fere in ſimplicem *nominationem* degeneratum fuit. Eleganter id obſeruatum a SCHILTERO *lib. I. inſtit. iur. can. tit.* 13. §. II. *in not. Ius nouum canonicum in præiudicium patronorum laicorum incautorum fuit introductum, vt cum ipſorum damno ipſis variare liceat, quo deuolueretur ius eligendi & determinandi ad epiſcopum.*

§. XCIV. Præſentatio facienda eſt intra *tempus legitimum* ſub pœna *deuolutionis*, vt eo præterlapſo, epiſcopus vel conſiſtorium eccleſiæ vacanti paſtorem præficere poſſit. *c.* 12. 22. 27. *X. h. t.* Vtrum olim certum tempus patronis præfinitum fuerit nec ne? non adeo expeditum eſt. FLORENS *ad c.* I. & 2. *X. h. t.* nullum certum tempus patronis ſub pœna *deuolutionis* præfinitum fuiſſe cenſet, idque ex *cit. tx.* colligit. In alia omnia iuit FRANCISCVS de ROYE *de iur. patron. in proleg. c.* 28. prouocans ad *c.* 24. *concil. Romani de anno* 826. ſub EVGENIO II. apud HARDVIN. *tom. V. concil. p.* 67. vbi antiqua ratio his depingitur verbis: *Si ſecularium hominum ſub iure ſunt conſtitutæ eccleſiæ, ab epiſcopo illius diœceſis admoneantur. Et ſi admoniti presbyteros infra trium menſium ſpatium ibidem neglexerint, curam exinde habens epiſcopus absque neglectu principem ſuggerat, quatenus eius emendetur ſententia.* Equidem inde efficitur, anno 826. certum tempus *ſuo modo* patronis præſcriptum fuiſſe: non vero ante hunc canonem talem terminum peremtorium iam obtinuiſſe, quin potius ex *c.* I. *X. h.* quod ex *Cabilonenſi concil. II. de anno* 813. deſumtum eſt, non obſcure colligitur, tempus certum defuiſſe, cum alioquin, controuerſia inter coheredes emergente, nec intra tempus præſcriptum ſopita, epiſcopus vi *iuris deuoluti* potuiſſet eccleſiæ vacanti dare paſtorem, nec neceſſe fuiſſet, vt interſtitium ſacrorum interim indixiſſet.

Olim certum tempus præſentandi patronis non fuit præfinitum.

§ XCV. Ad præcauendos hos tumultus ſine dubio *tempus certum* præfinitum eſt, ne, ſubmotis controuerſiis, eccleſiæ diu vacarent, ſed patronorum negligentiam epiſcopi ſupplerent, quod vel *c.* 3. & 12. *X. h. t.* indicant. Spatium hoc, in concilio Romano determinatum, repetitum videtur in *concil. Later. III. ab* ALEXAND. III. *de anno* 1179. *c.* 17. apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. p.* 1680. vbi ita edixere Romani: *id ipſum*

Certum tempus tandem, neceſſitate ſuadente, patronis præſcriptum.

etiam faciat epiſcopus, *ſi de iure patronatus quæſtio emerſerit inter aliquos, & cui competat, infra* TRES *menſes non fuerit finitum.* Repetitus hic canon in *c.* 3. *X. h. t.* in *tempore* tamen ab illo diſcrepante, & *quatuor menſium* ſpatium, forſan ex deſcribentium vitio, patronis præſcribente. In *eod. concil. c.* 8. *p.* 1677. præbendis conferendis *ſex menſes* præſcripti ſunt, vnde deſumtum eſt, *c.* 2. *de conc. præb. non vac.* vt citius laici *iure conferendi* quam epiſcopi priuari poſſent. Idem tempus ALEXANDER III. anno 1180., *c.* 27. *concil. Lateran.* immemor, patronorum præſentationi in *c.* 22. *h. t.* dedit, &, *illas autem eccleſias*, ait, *de quarum patronatu controuerſia fuerit, ſi intra* SEX MENSES, *poſtquam vacauerint, non fuerit controuerſia terminata, licitum tibi ſit, de perſona idonea ordinare.* Sed INNOCENTIVS III. in *c.* 27. *X. h. t.* Lateranenſis concilii diſpoſitionem repetiit, & *quatuor menſes* controuerſiis finiendis præfiniuit, lectione vitioſa *c.* 17. *cit. concil.* deceptus.

Diſtinctio tandem facta inter patronum laicum & eccleſiaſticum.

§. XCVI. Vt hanc iurium diſſonantiam in quandam componerent concordiam, conſtituerunt, ALEXANDRVM III. in *c.* 22. *X. h. t. de patrono eccleſiaſtico* locutum fuiſſe, quod indicat *rubrica cit. tx. ſed intellige de patronis eccleſiaſticis: nam in laicis ſufficiunt quatuor menſes.* Integra decretalis, cuius particula tantum in *c.* 22. *cit.* refertur, occurrit in *c.* 5. *collect.* 1. *antiq. de ætat. & qual. ord. præf.* apud ANTON. AVGVSTINVM *P. II.* vnde liquet, ALEXANDRVM III. non de ſolo *patrono eccleſiaſtico*, ſed *generatim* locutum fuiſſe, & diſtinctionem adductam fuiſſe merum gloſſatorum commentum. Ita tamen poſtea omnium occupauit mentem, vt BONIFACIVS VIII. in *c. vn.* §. 1. *h. t. in* 6. eandem probauerit receperitque. Ceterum hoc fatale demum currit a *die ſcientiæ*, non a tempore, quo vacauit eccleſia, quia hoc ipſum *negligentiam patroni* præſupponit, quæ ignoranti imputari nequit. CORTIADA *deciſ.* 253. *n.* 53. PACION. *alleg.* 26. *n.* 66. TONDVTI *in reſol. quæſt. benef. P. II. c.* 4. §. 9. *n.* 27. & 28.

Quatuor menſes in ordin. eccleſ. proteſtantium paſſim requiruntur,

§. XCVII. In *ordin. eccleſ. Magd. c.* 14. §. 4. *quadrimeſtre* ſpatium generatim receptum eſt: Welche præſentation zur vacirenden Pfarr-Stelle auff vorgehende Ankündigung von dem Patrono in 4. Monathen geſchehen ſoll; additur tamen §. 10. lite de præſentati habilitate orta, non currere patrono *quatuor menſium* ſpatium, in welchem Fall die geſetzte vier Monathe wider den Patronum nicht zu rechnen ſeyn.

Alibi ius canonic. retentum.

In *Guelpherbytana de anno* 1709. *P. I. c.* 2. §. 2. ius commune, h. e. *canonicum*, approbatum: Bey Wiederbeſetzung ſolcher

cher erledigten Pfarren ſollen denen Patronis ihre wohlhergebrachte iura patronatus, und in ſpecie das in den Rechten geſetzte fatale præſentandi ohngekränckt gelaſſen, wenn aber ſolcher peremtoriſcher terminus ohne vorher bey uns oder conſiſtorio aus erweißlichen Behinderung-Urſachen erhaltene extenſion vergeblich abgelauffen, ſo dann ſoll mit Erſetzung der Pfarr unſernt wegen ex iure deuoluto ohnverzüglich fortgefahren werden. Hac de cauſa in hoc ducatu laicus patronus intra *quatuor*, eccleſiaſticus vero intra *ſex* menſes præſentare tenetur candidatum, quia hoc diuerſum fatale *ius canonicum* recepit. In *Vinarienſi lib. II. c.* 1. §. 7. concil. Lateran. c. 17. diſpoſitio approbata videtur: Wann aber der Lehn-Herr keine taugliche Perſon nominiren und vorſtellen könte, oder wolte, und damit über drey Monathe verziehen würde, ſo ſoll derſelbe ſeines Amts vom conſiſtorio erinnert, und ihm ein gewiſſer Tag zur nomination beſtimmet werden, da er nun deſſen allen ungeachtet ſich nochmals ſäumig erweiſen würde, ſo ſollen unſere Verordnete mit Beſtellung derſelben Pfarre diaconat und ſubdiaconat als oblaut verfahren ::: iedoch ſoll ſolches inskünftige denen Patronis an denen collaturen unnachtheilich und unabbrüchich ſeyn. In electoratu Saxoniæ viduæ & liberis *annus* gratiæ, qui per *ſex menſes* tantum durat, conceſſus, quo factum, vt demum eo elapſo præſentatio fieri ſoleat, hoc tamen adhibito temperamento, vt, ſi eo elapſo patronus neminem præſentauerit, ei certus præfigatur terminus, intra quem ſub pœna *deuolutionis* præſentare candidatum debeat, vt docent reſcripta adducta a CARPZOVIO *lib. I. iuriſpr. conſiſt. def.* 15. *in f.*

Alibi tres menſes.

§. XCVIII. Præſentandum eſſe *habilem* res ipſa docet, id quod noſtrarum eccleſiarum ordinationes ſerio etiam inculcant. Et vt nemo ſeſe ingerendi & obtrudendi occaſionem habeat, ſatis prudenter cautum, patronum *ſemet ipſum*, vtut idoneus fuerit, præſentare non poſſe. *c.* 26. *X. h. t.* BRVNNEM. *lib. II. iur. eccl. c.* 8. §. 17. TONDVTI *in quaeſt. benef. P. II. p.* 304. *n.* 30. Quodſi in ipſo examine indignus minusque habilis repertus fuerit, reiici poteſt ab epiſcopo vel conſiſtorio. Sicuti vero ipſe reiectus a reiectione appellare poteſt, prout ſupra obſeruaui, ita quoque patronus ab illa appellare non prohibetur, ſi per iniuriam, & citra iuſtam cauſam, candidatus reiectus eſſe dicatur, quo caſu ſuperior non prohibetur candidati habilitatem & vires explorare, & de obiectis defectibus iudicare. Ceterum reiectione approbata, *eccleſiaſticus* quidem pro ea vice ius præſentandi amittit, & ſuperior *ex officio*

Habilis præſentandus.

Quid ſi præſentatus reiectus?

vacanti

vacanti eccleſiæ proſpicit, quod ex INNOCENTII III. epiſtolis probat FRANCISCVS DE ROYE *de iur. patron. ad c.* 24. *X. h. t. p.* 222. laicum vero alium præſentare poſſe communiter cenſent, quod huic *variandi* facultas conceſſa fuerit, quæ tamen demum intra *fatale præſcriptum* exercenda. Hoc enim elapſo, ex iure *deuolutionis* ſuperior, cui præſentatio facienda erat, paſtorem eccleſiæ conſtituit. Ceterum, lite ſuper *inhabilitate* pendente, fatale non currit, ſed ſuſpenditur, vt, ea finita, & reiecto præſentato, id quod ſupereſt ex *fatali præſcripto* præſentationi noui candidati impendere debeat. Iure autem veteri epiſcopos, indignis reiectis, potuiſſe indiſtincte eccleſiis vacantibus dare paſtorem docet *nov.* 123. *c.* 18. quia *ius variandi* eo tempore laicis non erat indultum. Vid. DE ROYE *cit. l.* FINCKELTH. *de iure patron. c. VII. n.* 10. *ſqq.*

Lite pendente ſuper inhabilitate fatale non currit.

Præſentationis finis.

§. XCIX. Præſentatio in hunc fit finem, vt candidati ad officium ſacrum habilitas examine inſtituto exploretur, (cuius capita potiora determinant *ordinationes eccleſiaſticæ*,) & approbatis eiusdem profectibus confirmetur, tandemque ordinibus decoretur eccleſiaſticis. Hunc ſcopum vnice primordialiter præſentationes habuiſſe, ſupra plenius oſtenſum eſt. Nunquam de *eccleſiarum collationibus* eo tempore motus ciebantur, quæ ita patronatus iuri inerant, vt patronus ſuas eccleſias, vt *dominus feudi* ſeu *directus* als Lehn-Herr, vti adhuc vocatur in *ordinationibus Saxonicis*, præſentatis poſt approbationem conferret, eosque de illis inueſtiret. Nunquam de iure *vocandi* quæſtio moueri poterat, quippe qui de officio aliquem inueſtit, perſonam etiam ad officium *vocat*, & per *vocationem* ius ad officium concedit, illudque ei *confert.*

Collatio olim patronis adſcripta.

Ius canonicum recentius vocationem iis denegauit.

§. C. Enimuero hanc diſciplinam ſatis probam peruertit recentior aulæ Romanæ iurisprudentia. Laicis *collationes* eccleſiarum & *vocationem* ad officia ſacra indulgere, adeo inconueniens clero maiori viſum fuit, vt omnia potius in alium ſenſum detorqueri debuerint, præſertim cum eccleſiæ *rurales*, a patronis fundatæ, faciem *parochiarum* induerint. Munera hæc *ſacra* & *ſpiritualia* dicta, a quorum commercio laici penitus excludi debuerunt, quibus cum *ſpiritualibus* nihil commune eſſe cenſent. Forſan totum *ius patronatus* ex hoc principio laicis tandem æque, ac Cæſari inueſtituram per *annulum* & *baculum*, ſubtraxiſſent, ſi e re ſua hanc denegationem fore crediaiſſent. Alia proinde via incedendum, & diſtinguendum erat inter nudam *præſentationem* & *collationem*: *illam* patronis tantum deberi cenſuere, non *hanc*, epiſcopis ſolis tri-

tribuendam, vtpote *officiorum ſacrorum* veris dispenſatoribus. Neque enim adeo *deſignationem perſonæ* rei eccleſiaſticæ præiudicare arbitrabantur, ſi modo patronis laicis hæc ſtaret ſententia orthodoxa, ſe nihil *officii ſacri* conferre, ſed *ſubiectum* tantum *denominare*, cui epiſcopus *conferat* eccleſiam eique annexum officium ſacrum. Prodit hanc ſententiam pontifex in *c.* 31. *X. h. t.* &, *ex vi iuris patronatus*, ait, *non conceſſio ſeu collatio, ſed præſentatio ad patronum pertinet.*

§. CI. Quæ cum ita ſint, dubitatum fuit: *vtrum patrono etiam debeatur ius vocandi præſentatum? Vocatio* ſcilicet diſtinguitur a *præſentatione* iure hodierno, vt hæc nihil iuris tribuat præſentato, ſed tantum ſiſtat conſiſtorio candidatum ad *examen* & *confirmationem*, quibus peractis, ſequatur *vocatio* per literas ad officium ſacrum, qua *titulum* ad eccleſiam vacantem acquirit vocatus, accedente reali *inſtitutione*, quæ inſtar *traditionis* eſt. Is ergo demum *vocare* ſeu *literas vocationis* dare poteſt, qui *dominus* ſeu *diſpenſator officii* ſacri eſt, cum omnis *titulus* in iure ab eo procedat, qui *dominus* & *moderator rerum*, in quas alteri *titulus* conſtituitur, exiſtit. Hoc poſito, ius *vocandi* denegandum patrono ſecundum principia *iuris canonici nouioris*, quia per *vocationem* fit *collatio* ſeu *conceſſio officii ſacri*, & ipſa *collatio* in effectu nihil aliud eſt, quam *vocatio ad munus ſacrum*, vt idem, quod *electio*, in prælaturis præſtet. Hæc principia ius patronatus adeo turbarunt, vt etiam inter proteſtantes ius *vocandi* quandoque patronis negetur, & ad alium quam *patronum* pertineat, obſeruantibus CARPZOVIO *lib. I. iurispr. conſiſt. def.* 29. *n.* 13. SCHILTERO *lib. I. inſtit. iur. canon.* §. II. adeoque a iure *vocandi* ad *ius patronatus* integrum valide non ſemper concludi poſſit.

Diſcrimen inter præſentationem & vocationem.

Cur vocatio patronis negata?

§. CII. Quid ergo dicendum, vtrum in eccleſiis proteſtantium conſiſtorio, cui fit præſentatio, poſt confirmationem ius *vocandi*, an vero *patrono* attribuendum? Si ſecundum *iuris canonici recentioris* doctrinam ea de re ſtatuendum, conſiſtorium contra patronos obtinebit; ſi vero ſecundum *veram iuris patronatus naturam* & rationem, ſanamque doctrinam; ſuffragia patroni ferent. Id enim 1) in dubium vocari nequit, patronos eſſe *dominos directos*, Lehn-Herren, & ita optimo iure *concedere* & *conferre* eccleſias ſuas præſentatis: 2) doctrinam iuris canonici, *collationem* inter & *præſentationem* diſtinguentis, eſſe fraudulosum pontificum inuentum, in præiudicium *patronorum laicorum* excogitatum: 3) dogma pontificium a noſtratibus explodi, laicos ab omni ſacrorum commercio eſſe excluſos: 4) ius *vocandi*, vbi ſeparatur a *præſentatione*, inter proteſtantes nonnunquam exerceri per *ſenatum* vel ipſam eccleſi-

Ius vocandi magis patrono quam conſiſtorio debetur.

am, vel qui eam repræſentant: 5) *vocationem* idem operari, quod *electio*, olim a tota *eccleſia* peracta, operabatur; eam vero clericis non fuiſſe propriam, ſed inprimis *laicorum* negotium: 6) ſummam fieri iniuriam patronis laicis per denegationem *vocationis*, per iniuriam & peſſimas artes iis ſubtractæ, quam tamen præſentatio intendit, & propter illam etiam peragitur. Denique 7) *patronis eccleſiaſticis* eam non denegari, qui tamen melioris conditionis eſſe nequeunt, quam *laici patroni*.

quod ex praxi eccleſiarum proteſtantium declaratur.

§. CIII. Hæ rationes ſine dubio effecerunt, vt in *eccleſiis proteſtantium* plerisque non *conſiſtorium*, ſed patroni ius *vocandi* exerceant. In *ducatu Magdeburgico* hoc ius vtplurimum *patronis* proprium eſſe, docet *ordin. eccl. c. XV.* §. 3. In *Saxonia electorali* idem obſeruari, teſtis eſt CARPZ. *lib. I. iurisprud. conſiſt. def.* 22. *n.* 4. cui accedit FINCKELTH. *de iur. patron. c. II. n.* 14 *&* 19. Alibi eccleſiæ eligunt, electo vero *literas vocationis* ſenatus transmittit vice populi. Ceterum quamuis patronus ante *præſentationem* eligere ſubiectum debeat, quod præſentet, non tamen ſtatim eidem *literæ vocationis* tradendæ ſunt, ſed demum poſtquam, viribus eius exploratis, a conſiſtorio præſentatio admiſſa eſt, damit nicht der abgewieſene mit Schimpf die vocation zurücke geben müſte, vt dicitur in *ordin. Magd. eccl. cit. l.* §. 1. Hac de cauſa hic ordo, quem etiam approbat CARPZ. *cit. l.* in ducatu Magdeburgico obſeruandus ſecundum *d. ord.* §. 2. *&* 3. Daß, wenn der Præſentatus die Probpredigt abgeleget, und ſo wohl der Patronus als die Eingepfarreten bey deſſen Lehre, Leben und Wandel nichts erhebliches zu erinnern haben, derjenige, dem das ius vocandi zuſtehet, ihn der Regierung und Conſiſtorio dieſes Hertzogthums zum examine vermittelſt eines Schreibens præſentiren, auch zugleich ſich darin anerbiethen ſoll, ihm, wenn er in examine zum Predigt-Amt tüchtig erfunden würde, die vocation in gewöhnlicher Form auszuſtellen. Zu dem Ende denn der Patronus oder dem das ius vocandi zukommt, die vocation zugleich mit nacher Halle (vel hodie Magdeburg) an jemand ſchicken ſoll, der nach befundener Tüchtigkeit des *examinati*, demſelben ſolche ausſtellet, welcher ſie denn bey dem conſiſtorio zu Erlangung der ordination originaliter vorzuzeigen hat.

Vocationis literæ præſentato dantur poſt admiſſionem conſiſtorii.

§. CIV. Non vbique tamen hunc ordinem obſeruari, docent formulæ *præſentationum* apud VOLCKMANNVM *in man. aduoc. lib. III. c.* 12.

Alibi vocatio ineſt literis præſentationis.

c. 12. *n.* 6. *ſeqq.* quæ ſimul ipſam *vocationem* continent: Als beruffe und vocire ich obbemeldter Ehr. H. Krafft habender Churfürſtl. alter und neuer gnädigſter Befragung, euch benannten N. N. vermittelſt dieſes Brieffes nunmehro hiemit in GOttes Nahmen zum Pfarrer und Seelſolger nach der Gr. Erſuche, und bitte auch die Ehrw. edl. geſtr. hochgelahrte und hochachtbahren Herren Præſident, Räthe und Aſſeſſores des Churfürſtl. Sächſiſchen wohlverordneten Ober-Conſiſtorii zu Dreßden, dieweil ſolche vocation ermeldter Perſohn rechtmäßiger Weiſe, mit mein und meiner Unterthanen Beliebung, geneigtem Willen und approbation ertheilet worden, daß Ihre Ehrw. edel. geſtr. und groſachtbahre euch Hrn. N. N. nach beſchehenem examine die ordination und confirmation groſgünſtiglich wiederfahren laſſen wollen. Hæc formula *vocationem* & *præſentationem* ſimul continet, perſuaſiſſimumque habeo, *præſentationem* olim *collationem* ſeu *vocationem* in ſe comprehendiſſe, præſertim cum *vocationes* in ſcriptis efformandæ olim incognitæ eſſent. Poſtquam vero *ius canonicum* ius *præſentandi* adeo imminuit, vt eidem *collationem muneris ſacri* ſubtraxerit, & episcopo aſſignauerit, inde praxis inualuit, vt *collatio* ſeu *vocatio a præſentatione* diſtincta, creditumque fuerit, per *præſentationem* nihil iuris acquiri præſentato, ſed demum per *vocationem* & *collationem* ſubſecutam. Inde *ius variandi* ſubſecutum, cum ſummo patronorum incautorum præiudicio, quod tamen, meo iudicio, amplius locum habere nequit, ſi *vocatio* literis *præſentationis* ſimul continetur, quia ex ipſa *vocatione* ius quæſitum, quod a vocante reuocari nequit, accepit. Ceterum quia difficilius reiicitur *vocatus*, tutius forſan hodie, quo *vocatio* literis expeditur, eſt, vt *vocatio* reſeruetur poſt *approbationem conſiſtorii*, prout antea indigitaui.

Qua de cauſa vocatio a præſentatione diſtincta?

§. CV. Sicuti vero capitulum electo certam *capitulationem* iuramento firmandam præſcribere ſueuit; ita pari modo patroni quandoque hoc ſibi ſumere ſolent, vt *literas reuerſales* exigant a *vocato*, in quibus varia eis promittere cogitur. Recte vero hunc morem reprobat B. HORNIVS in *obſeru. eccl. circa ius patron. c. II.* illasque nullius efficaciæ eſſe aſſerit. Vtplurimum in iis talia ſibi reſeruat patronus, quibus poteſtatem ſuam ampliat, & in *aliena iura* ſeſe ingerit, veluti de obedientia patrono præſtanda: de comparitione coram eo, de facultate remouendi: de ceremoniis quibusdam vel nouiter obſeruandis, vel reprobatis lege publica reducendis, quæ tamen ad arbitrium

Literæ reuerſales exigi nequeunt a patronis.

patroni non pertinent, nec licite a paſtore promittuntur. Præterea nec valent illæ conuentiones, quibus certis reditibus renunciat paſtor, vel lucra quædam cum patrono diuidere intendit, de quibus ſupra actum *tit. vt eccleſ. benef. ſine diminut. confer.* §. 4. Idem approbat ZIEGLERVS *de ſuperintend. c. XIV.* §. 1. ſimulque refert, *ſolere patronos literis vocationis, quæ & ipſæ a præſentato conſiſtorio exhiberi debent, clauſulas plane inſolitas & poteſtatem ſuam excedentes quandoque inſerere, de obedientia ſibi præſtanda, item, contentos eſſe velle candidatos ſalario accepto & quæ ſunt aliæ. Quæ*, pergit, *vbi obſeruatæ fuerint a conſiſtorialibus, expungi ſolent & deleri, quod reuerentia quidem & honor debeatur patrono, haudquaquam obedientia, cuius nec iurisdictionem nouus paſtor agnoſcere tenetur; ſalarii autem præſtatio ab arbitrio patroni non dependeat, nec imminui propterea ab eo debeat.* Sed forſan doctrina iuris canonici anſam dedit, vt patroni eiusmodi literis conſtringerent paſtores, vt *per indirectum* id recuperarent, quod per diſpoſitionem iurisprudentiæ recentioris æui contra antiquam eccleſiæ praxin eis ademtum erat.

Ius patronatus tranſit in heredes vel poſſeſſores, prout vel perſonale vel reale eſt.

§. CVI. Vidimus, in quo *iuris præſentandi* ratio adæquata conſiſtat. Sed de his, qui, exiſtente caſu *vacantis* eccleſiæ, *præſentandi* iure vti poſſint, ambiguæ etiam occurrunt lites. Quomodo ius patronatus primitus *acquiratur*, ex his, quæ de *fatis iuris patronatus* adlata ſunt, colligi poteſt, de quo themate etiam alii fuſiſſime agunt, vt DE ROYE *cit. tr. in proleg. c.* 13. *ſeqq.* FINCKELTH. *de iur. patron. c.* 4. LOTTER. *de re benef. lib. II. q.* 8. PETRVS LEVRENIVS *in for. benefic. P. II. ſect.* 1. *c.* 1. *qu.* 29. *ſeqq.* Nunc quidem potiſſimum de eo quæritur, in quem ſemel ius acquiſitum tranſeat, vt eccleſiam conferre queat? Eſſe ius patronatus *ius* quoddam *perpetuum*, ratio eius docet, quæ ſimul indigitat, *dominium* quoddam *directum* patrono adſignandum eſſe. Hinc tranſit in *heredes*, aliosque *ſucceſſores*, prout lex *fundationis primæua* id determinauit, vel ſtatus eius ex poſtfacto conſtitutus eſt.

Reale,

Eſt enim ius *patronatus reale* vel *perſonale* ſeu rectius *hereditarium*: illud bonis ſeu prædiis inhæret, & ita cum aliis ad quemuis ſucceſſorem ſeu poſſeſſorem tranſit;

hereditarium.

hoc vero citra prædiorum reſpectum heredes ſequitur, vel omnes, tam *extraneos* quam *legitimos*, vel tantum hos, quod *ius patronatus gentilitium* vocatur. Vid. LAMBERTIN. *de iur. patron. lib. I. P.* 2. *qu.* 2. *art.* 8. *n.* 1. *ſeqq.* Hoc illo eſt antiquius, cum oſtendant tabulæ legum publicæ, a primis ſuis incunabulis ius hoc ad *heredes* tranſiuiſſe vel omnes, vel quos teſtator deſignauerat. Hoc vel ideo fiebat, quia inter

here-

heredes vtplurimum lites de *iure præſentandi* naſcebantur, vt docet *c.* 1. & 2. *X. h. t.* quemadmodum apud Romanos eadem de cauſa ius patronatus intuitu *libertorum* vni alteriue in teſtamento aſſignari ſolebat. *t. t. D. de aſſign. libertis.*

§. CVII. De *reali* potiſſimum hoc titulo agitur, cum illud ipſum hodie longe frequentiſſimum eſſe ſoleat, vt rariora fere exempla *hereditarii* occurrant, adeoque in dubio magis *reale* quam *perſonale* præſumendum. Variæ adferri cauſæ poſſunt, quæ induxerunt coëgeruntque patronos, vt illud *prædiis* addicerent. Prima petenda eſt ex more priſco *offerendi* potentioribus prædia in feudum, quod vtplurimum ab offerente factum eſt cum omnibus iuribus eminentioribus, vt iurisdictione, iure patronatus &c. Eadem quippe ratio, qua ipſa prædia in feudum oblata ſunt, effecit, vt hoc ius cum *bonis* coniungerent, & ſimul cum his *in feudum* offerrent, quo ipſo ius patronatus, quod antea *allodiale* erat, qualitatem induit *feudalem*, a ſolis feudi poſſeſſoribus in poſterum exercendum. Altera ſine dubio petenda eſt ex priſca eccleſiarum, huic iuri ſubiectarum, indole & ratione. Solebant huiusmodi eccleſias nobiles vtplurimum in *vſum familiæ ſuæ* exſtruere, & quidem *iuxta domos ſuas* ſeu prædia & caſtra, vt §. 26. ſupra oſtendi, quo ipſo factæ ſunt *eccleſiæ domeſticæ*, *prædiorumque acceſſoria*, in quorum commodum potiſſimum exſtructæ erant. Non poterant non ergo eccleſiæ hæ cum ipſo prædio inſeparabili nexu coniunctæ eſſe, & quemlibet prædii ſucceſſorem ſeu poſſeſſorem etiam *allodialem* ſequi. Habentur enim ex natura rei ſine dubio pro *pertinentiis fundi*, quæ in eius vſum peculiarem acquiſita & adornata ſunt. Denique pro tollendis eliminandisque controuerſiis, quæ inter heredes ob ius patronatus emergebant vtplurimum, vtile admodum viſum fuit, ius patronatus vel *primogenito* tantum, vel *certo* adſcribere *prædio*, vt ſolius eius poſſeſſori prodeſſet. Secunda ratio, meo iudicio, primaria eſt, reliquæ vero ſunt ſecundariæ effeceruntque, vt ius patronatus, quod ab initio *hereditarium* erat, ex poſtfacto *reale* factum ſit.

Cauſæ, ex quibus naſcitur reale:

(1) Ex more offerendi prædia in feudum.

(2) Ex priſtina harum eccleſiarum indole.

(3) Vt controverſiæ inter coheredes euitarentur.

§. CVIII. Quatenus itaque ius patronatus *reale* eſt, ab omni prædii *poſſeſſore* exercetur, in quem cum ipſo tranſit, *c.* 13. *X h. t.* qualiscunque fundi poſſeſſor ſit, femina, pupillus, ſimilisque conditionis; nec dubium eſt, quin *tutor* præſentare queat, ſi pupillus eius ætatis ſit, vt ipſemet hunc actum expedire nequeat. Vid. DE ROYE

Reale in quoscunque poſſeſſores tranſit.

Tutor nomine pupilli præſentat,

vel pupillus auctore tutore. ROYE *de iur. patron. in proleg. c.* 12. Solum pupillum præſentare non poſſe, vel inde arbitror, quod in rebus *arduis* & *magni momenti* ſolus nihil *ſine tutoris auctoritate* peragere poſſit, adeoque FINCKELTHAVSIVS *c. IV. de iur. patron. n.* 44. fruſtra prouocat ad communem doctrinam, quod pupillus meliorem conditionem ſine tutoris auctoritate facere poſſit. Hoc eo tantum pertinet, vt ſine tutore valide *acquirere* poſſit, non autem efficit, vt talem actum, qui *magnam* deſiderat *deliberationem* & *eccleſiæ ſalutem* reſpicit, ſolus peragere queat, qui ſphæram ipſius iudicii longe ſuperat. An ſolus minor? *Minorem* facilius in præſentando admittendum eſſe cenſerem *ſine curatore*, tum, quod iam maturiori polleat iudicio, tum etiam, quod hic circa bona ſua non diſponat, ad quem caſum demum deſideratur curatoris conſenſus.

Tranſit ius patronatus reale in emtorem prædii, §. CIX. Inde vero colligitur, 1) ius patronatus tranſire in eum, in quem prædium, cui cohæret, *alienatum* eſt, licet vel maxime eius non fuerit facta mentio, cum quælibet res regulariter cum ſua tranſeat cauſa BRVNNEMANN. *lib. II. iur. eccl. c.* 8. §. 13. ſine pretio, Vendi quidem *ſeorſim* vel *pro pretio* transferri in alterum ius patronatus non poſſe, cenſuere pontifices in *c.* 16. *X. h. t.* hac ex ratione, *quod inconueniens ſit vendi ius patronatus, quod eſt ſpirituali annexum;* admiſere tamen, vt *per conſequentiam*, bonis venditis, quæ pretium admittunt, ſimul in emtorem transeat, vt tamen nullum iuris patronatus pretium conſtituatur. LOTTER. *de re benef. lib. II. q.* 9. *n.* 45. *ſqq.* ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit.* 25. *c.* 4. *n.* 32. Simoniacam fore hanc venditionem credunt, ſi pretium certum in *ius patronatus* conſtituatur, quod eo minus mirandum eſt, cum omne ius, quod *eccleſiaſtica* vel *proxime* vel *remote* reſpicit, per ſummum abuſum *ſpirituale* vocent, & inde *ſimoniæ* ſpecies infinitas effingant.

cum ſit ſpirituali annexum; quæ ratio examinatur. §. CX. Caute vero admodum loquuntur pontifices, & ius patronatus non *ſimpliciter* & *abſolute* appellant *ſpirituale*, ſed tantum *ſpirituali annexum*, vt cauſæ ſuæ ſeruiant. *Ius conferendi* beneficia ſeu officia ſacra ſimpliciter *ſpirituale* vocant: cum vero patronis *collationem* denegent, eamque episcopo vindicent, & tantum *deſignationem candidati* eiusque *oblationem* patrono reſeruent, quod per ſe *ſpirituale* eſſe non credunt, quoniam per illam munia ſacra non conferantur in præſentatum, hoc ius *ſpirituali annexum* duntaxat appellarunt, h. e. iuri conferendi, quod *ſpirituale* nominant, ita annexum, vt episcopus eccleſiam nemini conferre poſſit, ſine *præſentatione.* Tali præcautione vtuntur, vt ſyſtema ſacræ iurisprudentiæ eo rectius cohæreat, nihilque laicis præter

ter ſolam *præſentandi* gloriam indulgeant. Enimuero latere anguem in herba, iam ſupra monui, & hac de cauſa inter proteſtantes ius quoque *vocandi & conferendi* huic iuri ineſſe adſerui, quod certo modo *eccleſiaſticum*, non vero *ſpirituale* dici poteſt. Ipſum *dominium directum*, quo gaudet patronus, der Lehns-Herr, *acceſſorium bonorum* eſt, eius bonis annumeratur, & ita nihil obſtat, quo minus pretium recipere poſſit. Hæc ratio proteſtantes induxit, vt perſuaſiſſimum habeant, ſine *labe ſimoniaca* pretium huic iuri ſtatui poſſe, adeo vt bonis venditis, quibus cohæret, transferatur quoque in emtorem non ſine pretio. Solet enim communiter ante venditionem prædii in omnes pertinentias certum conſtitui pretium, vt valor totius fundi eo rectius iniri queat: nec excipitur *ius patronatus*, quod acceſſorium rerum eſt, & pretium quoque recipit, cum in commercio ſit. Aliud eſt vendere munera ſacra, quod merito reprobatur: & aliud, ius conferendi eccleſias cum aliis annexis iuribus vendere, quod ſimoniæ vitium nullum habet.

Magis eccleſiaſticum quam ſpirituale dicendum,

hinc pretium repetit.

§. CXI. Ea de cauſa quoque II) tranſire debet in *creditorem antichreticum*, cum fundus, non reſeruato iure patronatus, oppignoratus eſt. Equidem plurimos hic diſſentientes deprehendo, vt ESPENIVM *cit. l. c.* 4. *n.* 15. FINCKELTHAVSIVM *cit. tr. c. VI. n.* 21. BARBOSAM *ad c.* 18. *X. de ſent. & re iudic. n.* 2. STRYKIVM *in not. ad ius eccl. Brunnem. lib. II. c.* 8. §. 16. aliosque; verum omnes, qui diſſident, vnicum fere præſidium quærunt in *c.* 18. *X. de ſent. & re iudic.* & præterea rationes quasdam adducunt, quæ in errore verſantur aperto. In *cit. c.* 18. ſpecies facti de *creditore antichretico* quidem occurrit, in qua pontifex pro *debitore* tulit ſententiam, eumque *verum patronum* fuiſſe aſſerit; aſt non ſatis accurate *rationes decidendi* intuentur, qui primarium in hoc textu refugium quærunt, nec attendunt, quem caſum potiſſimum tangat reſpiciatque. Subodoratus iam eſt ALTESERRA *in comment. ad Innoc. III. decret. cit. c.* 18. *p.* 342. & præter eum STRAVCHIVS *de oppignor. rer. imper.* §. 47. & 48. Bartoldum militem, curiam ſuam Pelegrino militi creditori pignori obligauiſſe, *nominatim ſibi excepto iure patronatus in eccleſia*, quæ in hoc fundo conſtructa erat. Totus contextus oſtendit, non quæſtionem *iuris*, ſed *facti* in controuerſia fuiſſe. Creditor aſſerebat, *ius patronatus cum vniuerſitate in ſe tranſiiſſe*, adeoque *in regula ſe* fundabat, prætereaque allegabat, ſe in *poſſeſſione iuris patronatus* exiſtere. Vtrumque negabat reus, & quidem ſuper vtroque articulo teſtes recipiebantur, quod indicant verba finalia *cit. tx. cum*

Tranſit in creditorem antichreticum.

Rationes dubitandi examinantur.

tamen

tamen per atteſtationes illas nihil oſtenſum aliud fuerit, niſi quod pro quodam iure, quod de illa eccleſia conſueuit exhiberi patronis, prædicti P. & A. (creditores) *annuatim X. ſolidos acceperunt*, quæ probatio *poſſeſſionem* vnice reſpiciebat. Præterea vero probatio ſuſcepta erat de quæſtione primaria, *quis verus eſſet patronus?* h. e. vtrum debitor ſibi nominatim excepiſſet ius patronatus nec ne? quod indicant verba ſequentia: *tum etiam quia in eadem ſententia dicitur, quod dictus T.* (præſentatus a debitore) *in probatione defecit, cum per atteſtationes ſuas appareat, ipſum ſuam intentionem ſufficienter probaſſe.* Denique addit, ideo huic adiudicatam fuiſſe eccleſiam, *quod per atteſtationes conſtiterit euidenter, ipſum a vero patrono fuiſſe ad ſupra dictam eccleſiam præſentatum.* Atteſtationes recipiuntur non de quæſtionibus *iuris*, ſed *facti*: factum in eo verſabatur: *vtrum debitor in oppignoratione curiæ* NOMINATIM *ius patronatus excepiſſet nec ne?* hoc probatum erat, & hoc reſpectu *verus patronus* dicebatur *debitor.* Quod ſi quæſtio *iuris* tantum in lite fuiſſet: *vtrum ſcilicet ius patronatus cum vniuerſitate in creditorem tranſiret?* ſuperuacuum fuiſſet teſtes deſuper recipere, quippe qui de hac non poterant teſtimonium ferre. In hoc principio ſe fundabat creditor, & præterea ſuper *quaſi poſſeſſione* teſtes produxerat, atque ſine dubio obtinuiſſet, niſi præſentatus a debitore per teſtes probauiſſet, debitorem fuiſſe *verum patronum*, quod aliter probare haud potuit, quam demonſtrando, ius patronatus *nominatim* fuiſſe exceptum.

Non reſeruato iure patronatus creditor illud exercet.

§. CXII. Dixi, *creditorem ſine dubio obtinuiſſe, niſi præſentatus a debitore oſtendiſſet, ius patronatus ab illo fuiſſe nominatim exceptum.* Conſtabat enim, ius patronatus curiæ oppignoratæ cohæſiſſe, atque *reale* fuiſſe, quo poſito, in poſſeſſorem tranſire debuiſſet, niſi exceptio probata fuiſſet. In creditorem enim *poſſeſſionem veram* tranſire, quis negabit? quæ ſic in eum tranſit, vt quaſi *pro domino* habeatur, ad minimum, vt *effectus dominii ſimiles* exercere, easque actiones mouere poſſit, quæ alias tantum a *dominis* mouentur. *l.* 16. *de vſucap. l.* 17. *de acquir. vel omitt. poſſ. l.* 9. *de nou. oper. nunc. l.* 2. §. 1. *l.* 4. §. 7. *ſi ſeru. vind. l.* 1. *pr. l.* 5. §. 1. *ſi vſusfr. pet. l.* 16. *de ſeruit. l.* 4. §. 9. *fin. reg. l.* 12. *in f. de cond. furtiu. l.* 7. §. 6. 12. 13. *D. comm. diuid.* Quidni ergo quoque exerceret *ius patronatus*, quod poſſeſſorem ſequitur? Vrgent quidem, quod creditor ad rationes reddendas *de fructibus* perceptis ad eorum reſtitutionem teneatur; *l.* 3. *C. de pignor. action.* iuris autem patronatus nomine, *præſentatione* interim facta, nulla poſſit fieri re-

Nouum dubium remouetur.

reſtitutio, nec *fructuum* nomine ius patronatus venire queat. STRYK. *cit. l.* Enimuero ratio hæc adſumit id & pro vero conſtituit, quod eſt in quæſtione. Creditorem ad *reſtitutionem fructuum* teneri, haud docet *l. cit.* 3. ſi in *compenſationem vſurarum* creditori aſſignati ſunt, ſed tantum euincit, tunc demum eundem rationes de *fructibus perceptis & percipiendis* reddere obſtringi, ſi fructus in *compenſationem* ipſius *ſortis* creditori aſſignati ſunt, vt ipſe contextus docet. Hoc caſu omnino rationes reddere debet, quo conſtet, an & quatenus per fructus iam extinctum ſit debitum nec ne? Diuerſa eſt ratio in eo caſu, ſi *vſurarum* nomine *fructus* creditori attributi ſunt, in quo negotio *tacita* ſimul *locatio* continetur, *l.* 14. *C. de vſur.* & reſtitutio fructuum ceſſat. Equidem de iure canonico, quo vſuræ reprobantur, *fructuum perceptio* creditori non indulgetur, vt in *vſuras*, ſed tantum, vt in *ſortem* imputentur; *c.* 6. X. *de pignor.* verum ius patronatus ſeu præſentandi nequidem hoc intuitu inter *fructus* reputatur, vtpote quod nequidem *pretium* recipit de *iure canonico;* interim per *conſequentiam* cum *vniuerſitate rerum* in poſſeſſorem tranſit, vt etiam in *conductorem* quoque transferatur. *c.* 7. *X. h. t.* Ergo nec ex hac ratione pontifex creditori *ius patronatus* abiudicare potuit, nec etiam abiudicauit, quia rurſus ſimplex *iuris*, non *facti* quæſtio decidenda fuiſſet, cum tamen pontifex ſuper *probatione* ſententiam tulerit, pronunciaueritque, debitorem iuxta *probata* fuiſſe verum patronum. Interim ex interpretatione *cit. tx.* erronea vel inepta factum, vt in *ſtatutis ſynodalibus* quorundam locorum contrarium receptum & approbatum fuerit. In *ſtatut. ſynod. Mogunt. de anno* 1310. apud LVNICH. *in contin. II. ſpicil. eccleſ. p.* 50. ea de re ita cautum; *ad omnem quoque dubitationis ſiue quæſtionis materiam amputandam ſtatuimus, vt, ſi quis prædium ſuum, cui ius attinet patronatus, cuiquam obligauerit indiſtincte, ius præſentandi apud ipſum obligantem reſideat, cum tale ius æſtimari non poſſit, & ergo in ſortem nequeat computari, cum ſemper fructus rei pignoratæ in ſortem debeant computari iuxta canonicas & legitimas ſanctiones.*

§. CXIII. Præterea quoque III) eadem ratio facit, vt in *conductorem* tranſire debeat, ſi *nominatim* exceptum non eſt, vt ALEXANDER III. in *c.* 7. *X. h. t.* reſcripto confirmat. Proponit reſcriptum caſum de milite, qui villam, in qua eccleſia ſita erat, a monaſterio de Vinton. *ad firmam tenebat*, &, ea vacante, candidatum præſentauerat. Reſpondet vero; *Mandamus, quatenus ſi vobis conſtiterit, quod præ-*

tranſit etiam in conductorem.

ſato militi præſcripta villa fuerit, non excepto iure patronatus, ad firmam conceſſa ei (quem ſcil. miles præſentauerat) *adiudicetis eccleſiam.* Quid ſit, *ad firmam tenere*, ante omnia explicandum. Apud AVBERTVM MIRAEVM *lib. II. donat. Belgic. c.* 101. occurrit diploma de *anno* 1245. huius tenoris: *Abbatiſſæ & conuentui de camera Ciſtercienſis ordinis Cameracenſis diœceſis dedimus, conceſſimus, & tradidimus ad* FIRMAM PERPETVAM *ſub annua penſione* 35. *marcharum Colonienſis monetæ, nobis Aquis perſoluendarum, ſuis laboribus periculo & expenſa, duodecim ſolidis pro marcha computatis fructus omnes & prouentus.* Ex hoc diplomate 1) liquet, non omnem *firmam* fuiſſe *perpetuam*, quia alioquin *firmæ perpetuæ* non opus fuiſſet facere mentionem, adeoque illi minime audiendi videntur, qui hunc textum tantum in *locatione perpetuaria*, quam *ad firmam* appellari credunt, admittunt, a *ſimplici* vero excludunt, quod in illa, non in hac, *dominium vtile* transferatur, quod tamen ab omni veri ſpecie abhorret: 2) *dationem ad firmam* pro *annua penſione* factam fuiſſe, & in ſpeciem *locationis* incidiſſe; nam etiam in *c.* 8. *X. de decim. conducere & recipere ad firmam*, & *in c.* 2. *X. de locat. dare ad firmam & locare* vt ſynonyma quodammodo coniunguntur; ſpeciatim vero talis locatio in *cit. c.* 2. conceditur clericis eccleſiisque, dummodo in conceſſionem *feudi* vel *alienationem* non incidat, vnde rurſus liquet, *dationem ad firmam* ſpeciem *alienationis* non fuiſſe habitam, cum alioquin eccleſiæ concedi haud potuerit.

Qui ad firmam fundum tenet, cuius ſignificatus explicatur.

Non omnis firma perpetua fuit.

Datio ad firmam locationis ſpecies erat, non alienationis.

§. CXIV. Ipſa appellatio eſt *Anglo-Saxonica*, & denotat *annonam, victum* atque *edulia*, vt oſtendunt CANGIVS *in gloſſar. hac voce.* DE ROYE *de iur. patron. ad cit. c.* 7. Dn. a LVDEWIG. *de iure client. German. ſect. III. c.* 4. §. 4. *lit. m.* SPEELMANNVS *in gloſſar. hac voc.* vt nihil aliud eſt, quam conceſſio vſus fundi alteriusue iuris pro *penſione* ad *victum* vel *alimenta*, deſtinata, vel pro præſtanda *annona*, in qua penſio conſtituta fuit, qua lege *monachi* vel *clerici* potiſſimum ſua *prædia eccleſiaſtica*, vnde victum percipiebant, dare ſolebant. Vtrum hæc conceſſio *ad tempus* vel *in perpetuum* concederetur, ex pacto dependebat, nec ad *naturam* huius negotii pertinebat. Quandoque quidem conceſſio *ad firmam* ab aula Romana accepta pro *locatione perpetua;* qualis acceptio occurrit in *c.* 8. *de decim. compil.* 1. *antiq.* apud AVGVSTINVM *p.* 76. vbi opponuntur *conductas* habere terras *ad terminum* & *ad firmam*, & ita denotabat locationem *perpetuariam*, nec improbabilis eſt coniectura FRANCISCI DE ROYE & FLORENTIS *ad cit. c.* 7. κατ' ἐξοχὴν

Denominationis ratio.

con-

conceſſionem *ad firmam* denotaſſe locationem ad *longiſſimum tempus* vel *perpetuariam*, vel *ad vitam conductoris.*

An transeat in conductorem temporarium?

§. CXV. His præmiſſis inquirendum, an ius patronatus etiam transeat in quemuis conductorem, etiam cui ad *breuius temporis ſpatium* prædium, cui *ius patronatus* cohæret, locatum eſt, ſi 1) intra tempora locationis vacare eccleſiam contigerit, & 2) ius patronatus ſpeciatim haud exceptum eſt? In affirmatiuam inclinat BARBOSA *ad cit. c. 7. h. t. n.* 4. aliique relati a CYRIACO *controu.* 254. *n.* 54. *ſqq.* CARPZOVIO *P. II. C.* 37. *def.* 22. FINCKELTHAVSIO *obſeru.* 3. quod omnis vtilitas in conductorem quemcunque translata fuerit, ad quem etiam *ius patronatus* ſeu *ius præſentandi* pertinet. Eandem ſententiam tuetur B. STRYKIVS *in not. ad ius eccl.* BRVNNEMANN. *lib. II. c.* 2. §. 14. *verb. ad longum tempus* quod in *vſufructuarium* transeat, & ſic etiam in *conductorem*, cum nulla diuerſitatis ratio hic fingi queat. Negatiuam tamen præferunt FLORENS, FRANCISCVS de ROYE, GONZALEZ *ad cit. c.* 7. PACION. *de locat. c. XI. n.* 40. *ſeqq.* non quidem quod *dominium vtile* in *firmarium* transferatur, vt putat GONZALEZ; id enim erroneum eſſe facile liquet, cum ſpecies *locationis* ſit; ſed quod in hoc contractu *ad firmam*, (quatenus ad *longiſſimum tempus* vtplurimum ſeu *ad vitam* conſtituitur) poſſeſſio transferatur, & bona talia *firmarii poſſeſſionibus* annumerentur. Hodie non facile eam controuerſiam motum iri credo, quod in locatione ad *breue tempus* ius patronatus ſemper vel *expreſſe* vel *tacite* reſeruari ſoleat, & quidem *tacite* α) quod, locatis prædiis, cui ius patronatus cohæret, ſemper precibus publicis commendetur patronus, certo indicio, eum ius patronatus in conductorem ſimplicem haud transtuliſſe; alioquin enim *conductoris* nomen precibus publicis inſerendum foret, β) quod in ſpecificatione pertinentiarum locatarum non contineatur. Quodſi enim ei inſertum eſſet, ſine dubio quoque locatum ſimul fuiſſet, proinde ſi non ſpeciatim ſimul locatum eſt, merito credendum eſt, hoc ſemper actum fuiſſe in *ſimplici locatione* ad breue tempus, vt locatori reſeruari debeat, cum *ius patronatus* ægre & difficulter in conductorem transferatur, qualia quæ ſunt, in *indefinita conceſſione* ad breuius tempus venire non ſolent, ſed ſpeciatim exprimenda, vt obſeruaui *in diſſert. de cauſ. ard. & mai. c.* 2. §. 22. & 23. Nec argumentum a *conceſſione ad firmam* omni conductori applicari poteſt, quippe quæ ſingulares ſuas habet rationes, & quia primario in iure canonico conceſſionem *ad longiſſimum tempus* vel *ad*

 vitam

vitam firmarii vel *in perpetuum* denotat, plenius ius in firmarium tranſfert, vt *poſſeſſionem* rei *ad firmam* conceſſæ conſequatur, quod in ſimplici locatione minime contingit.

In vſufructuarium tranſit,

§. CXVI. Facilius vero IV) eſt, vt in *vſufructuarium* cum *vniuerſitate rerum* tranſeat, cum adhuc fortius ius habeat quam *firmarius*, & ius patronatus reale ſimpliciter poſſeſſorem ſequatur, ſi minime exceptum ſit, in quam ſententiam communi eunt ore interpretes. Vid. *del* CASTILLO *de vſufr. c.* 36. *n.* 35. BRVNNEM *cit. l.* §. 15. BARBOSA *cit. l. n.* 7. VOETIVS *ad D. tit. de vſufr.* §. 27. HERC. MARESCOTTVS *var. reſol. lib. I. c.* 30. *n.* 9. Eadem de cauſa quoque V) *ius præſentandi* viduæ nobili in *dotalitio*, cui *ius patronatus* cohæret, concedendum, cum eius vſumfructum habeat, vt defendit HENELIVS *de dotal. c. IIX.* §. 11. Conf. FINCKELTH. *c. VI. de iur. patron. n.* 22. MYLER *ab* EHRENB. *in gamol. c. X.* §. 1. Minor ratio dubitandi eſt VI) in marito quoad *prædium dotale*, cui hoc ius cohæret, cum maritus dominium quoddam, & ſic ius vſufructu fortius in re tali habeat. v. *c.* 9. *X. h. t.* BARBOSA *cit. l. n.* 3. MOLIN. *de primog. Hiſp. lib. I. c.* 24. *n.* 3. & *n.* 32. HERICOVRT *les loix eccleſ. p.* 271. *ſeq.*

& poſſeſſorem dotalitii,

& maritum,

fideicommiſſarium.

§. CXVII. De *fideicommiſſario* quidem VII) multas mouent turbas interpretes, vt oſtendit KNIPSCHILD *de fideic. famil. c. X. n.* 106. ſed ſine ratione, ſi de *iure patronatus reali* quæſtio moueatur, cum fideicommiſſarius dominus fiat, & ita iura rebus inhærentia exerceat. Dubium, quod ex *l.* 42. §. 1. *ad SC. Trebell.* hic mouent, prorſus inane eſt. Ait ICtus, *iura ſepulchrorum* non tranſire in fideicommiſſarium vniuerſalem, ſed apud *fiduciarium* remanere. Quid vero inde? videlicet ius *patronatus* æque *ſacrum* eſſe volunt ac ius *ſepulchrorum*, ergo ab vno ad alterum valere conſequentiam. Enimuero rationem *theologiæ gentilis* non capiunt, qui hoc argumento profano vtuntur. Sepulchra ethnicis fuiſſe *iuris diuini*, *religioſa* & *nullius*, noto notius eſt; imo ad *defunctum* ſeu *DEOS manes* pertinere dicebantur. *l.* 4. *D. de relig.* Ex hoc poſito principio colligebant gentiles, ſepulchra etiam *familiaria* & *hereditaria* ad heredes quidem tranſire, vel eos, qui loco eorum ſunt, *l.* 4. §. 21. *de fideic. libert.* quod in *heredum vſum* eſſent deſtinata, non tamen proprie *hereditati* vel *vniuerſitati bonorum* ineſſe, & *bonis hereditariis* accenſeri, quod enim *nullius* erat, in bonis alicuius proprie eſſe non poterat. Vnde α) reſtituta hereditate, non ſimul cenſebantur reſtituta iura ſepulchrorum, *cit. l.* 42. quia *bonis reſtitutis* non inerant. β) Indigno hereditate a fiſco ablata, tamen iura ſepulchro-

rum

rum penes indignum manebant, *l. 33. de relig.* ex eadem ratione. γ) Qui ipſo iure heres erat, penes eum quoque hæc iura remanebant, licet abſtineret, *l. 6. pr. eod.* quia *abſtentio* in dereliſtione *bonorum hereditariorum*, cui hæc iura haud inerant, conſiſtebat. δ) Denique hereditate vendita, iura ſepulchrorum eodem ex principio manebant penes venditorem, nec in familiæ erciscundæ iudicium proprie veniebant. *l. 6. de relig.* Hæc vero principia a *iure patronatus reali* alieniſſima ſunt: bonis hoc inhæret: cum bonis transfertur: *nullius* dici nequit, maxime inter proteſtantes, qui etiam eidem *pretium* conſtituunt citra formidinem ſimoniæ, conſequenter etiam hereditariis bonis, ad alium translatis quocunque titulo, ſimul transfertur.

§. CXVIII. Vlterius VIII) quin etiam in *b. f. poſſeſſorem* fundi, cui ius patronatus cohæret, transeat, dubitari nequit, ſi vel maxime ex poſtfacto alius fundum vel ipſum ius patronatus euicerit; neque enim propterea præſentatus poſtea remouendus, cum ſufficiat, quod tempore præſentationis ſuæ ille, qui eum præſentauit, ius patronatus eccleſiæ poſſideret, vt innuit pontifex in *cit.* 19. *X. h. t. c.* 9. *X. eod.* & ita *putatiuus patronus* fuerit. Conf. SPERELLVS *deciſ. for. eccl.* 30. *n.* 20. TONDVTI *deciſ. rot.* 41. *n.* 3. & *in reſol. quæſt. benef. P. II. c.* 4. §. 9. *n.* 7. *ſeqq.* Denique IX) etiam in *ſequeſtrum* ius præſentandi tranſire, verius eſt, ſi bona, cui hoc ius cohæret, ſequeſtro ſubiecta ſunt, cum omnis adminiſtratio eorum ſequeſtro concredita ſit, & ius præſentandi ſub pœna *deuolutionis* intra certum tempus fieri debeat, nec differri poſſit. *clem. vn. de ſequeſtrat.* STRVV. *ad tit. depoſ. ex.* 21. §. 53. GOEDDEVS *de ſequeſtr. poſſeſſ. c.* 2 *n.* 59. TONDVTI *cit. l. n.* 2. *ſeqq.* Nec arbitror, diſtinguendum eſſe cum TONDVTI *cit. l.* inter ſequeſtrum *voluntarium* & *neceſſarium*, vt quidem in illo, non in hoc obtineat; nam etiam in *neceſſario* interim omnis *adminiſtratio* & iurium quorumuis exercitium debetur ſequeſtro, vt *cit. clem. vn.* innuit, & poſſeſſio poſt ſequeſtrum, quoad poſſeſſorem, ita ſuſpenditur, vt eius commoda interim ſibi aſſerere nequeat. Quodſi demum, vacante eccleſia, quæſtio moueatur ſuper *iure præſentandi*, proceditur ſecundum *c.* 3. & 27. *X. h. t.* nec hæc doctrina ad caſum *ſequeſtrationis* applicari poteſt.

in b. f. poſſeſſorem,

& ſequeſtrum,

§. CXIX. Diuerſam eſſe rationem iuris patronatus *perſonalis* vtplurimum conſtituunt, cenſentque diſtinguendum eſſe inter ſucceſſorem *vniuerſalem* & *ſingularem*. In illum indubie tranſit ius patronatus, ſiue heres ſit ab inteſtato ſiue teſtamentarius, & quidem in ſingulos *in ſolidum*,

Ius patronatus perſonale qua ratione in heredes transeat?

dum, cum hoc ius ſua natura *indiuiduum* ſit & ita ſinguli heredes in nominando in ſolidum concurrant. FRANCISCVS DE ROYE *in proleg. iur. patron. c.* 19. Hoc tamen recte interpretatur pontifex in *clem.* 2. *h. t.* hoc modo, vt plures heredes vocem *vnius* duntaxat in præſentando habeant, h. e. vt non poſſint ſinguli ſeorſim præſentare, ſed potius *omnes coniunctim;* in nominando autem ſinguli ſuffragia ferunt, vt tamen, qui iure *repræſentationis* ſuccedunt, vnum tantum votum in præſentando habeant, prout iam ſupra §. *LXIX.* diſtinctius declaraui. Addit tamen CLEMENS V. *cit. l.* duplicem declarationem: I) vt plures heredes, interueniente pacto, alternis vicibus, per *turnum* præſentare queant: II) vt ſinguli heredes poſſint ſeorſim præſentare, & ita plures heredes plures candidatos, hoc effectu, vt epiſcopus poſtea vnum ex pluribus eligat & admittat. Hæc gratioſa, vt putatur, permiſſio eſt *periculoſa* admodum muſcipula, quibus, vt ſupra oſtendi, incauti capiuntur laici, imo hunc, meo iudicio, in finem publice expoſita, vt in eam inciderent. Quodſi ſinguli *ſeorſim* præſentant, ius *eligendi*, & *conferendi* penitus deuoluitur ad epiſcopum, id quod vnice addicti ſedi Romanæ intendunt, optant, agunt. Nunquam prudens rerumque peritus heredibus pluribus auctor eſſe poterit, vt ea facultate a pontifice conceſſa vtantur, niſi qui eos in manifeſtum deceptionis diſcrimen deducere vellet. Si vna vel altera vice epiſcopo ius *eligendi* per indirectum conceſſum, quid aliud exſpectandum, quam vt ius quoddam *conſtans*, *perpetuum & irreuocabile* in poſterum ex actibus hiſce ſibi aſſerturus ſit? Qui ſemel in eiusmodi laqueos inciderit, difficulter ſe extricare poterit. *Principiis obſta.* Ceterum rationes ſupra adductæ docent, hoc ius etiam in *fideicommiſſarium vniuerſalem* tranſire, ſiue *tota* ſiue pro parte eidem hereditas reſtituatur, cum talis fideicommiſſarius ad inſtar coheredis ſit. *l.* 40. *famil. herciſc.* Quæ contra hanc ſententiam mouet dubia FINCKELTH. *de iur. patron. c.* 5. *n.* 70. §. 100. iam ſunt examinata & reiecta.

An in fideicommiſſarium vniuerſalem?

Ius patronatus titulo ſingulari transferri poteſt.

§. CXX. Succeſſionem *ſingularem* etiam admittunt in iure patronatus, modo labe ſimoniaca haud fuerit infecta. Adducta ſunt ſupra diplomata §. 46. *ſeqq.* quæ docent, ius patronatus, titulo *donationis* monaſteriis eſſe collatum, imo plura monaſteria, quæ hoc iure gaudent, vel ex *vnione* vel *commendis* vel *gratuita conceſſione* id poſſident. Cum enim *dominii directi* ea ſit ratio, vt in bonis ſit, & alienari queat, nihil

hil obſtat, quo minus etiam ius patronatus alienari licite poſſit. Titulum *emtionis* iura pontificia damnant reprobantque, quod, pretio interueniente, ſimoniaca peſtis contrahatur, & ita talis alienatio ſit irrita & nulla, cum, iudice pontifice in *c.* 16. *X. h. t. inconueniens & penitus inhoneſtum ſit vendi ius patronatus.* Equidem vendere officia ſacra, eaque in commercium promiſcuum deducere, admodum inconueniens & inhoneſtum eſt, & merito etiam inter nos reprobatur; id vero ſine inſigni rerum turbatione trahi nequit ad venditionem iuris patronatus, prout ſupra §. CX. iam obſeruaui. Neque enim in *venditione iuris patronatus* officia ipſa ſacra venum exponuntur, ſed *dominium* patroni *directum* alienatur, quod in eius bonis eſt, commercio a tot retro ſeculis expoſitum, nullamque ſpiritualem qualitatem veram habet. Vnde apud proteſtantes *ſeorſim* licite hoc vendi poſſe, teſtatur SCHILTER. *lib. I. inſt. iur. can. tit.* 14. §. 15. *inf.* quod eo minus dubium habet, cum etiam in *reale*, vbi cum *rerum vniuerſitate* venditur, conſtitui ſoleat pretium. an emtionis?

§. CXXI. Sicuti vero patronus vi *dominii directi*, quod in *eccleſiam ſuam* habet, paſtorem conſtituit, & ad inſtar *domini feudi* als Lehn-Herr habetur, ita quoque merito concurrit ad *inſtitutionem* præſentati. Quæ ſit eius ratio, indoles, & forma, ſupra *tit. VII. huius libri* plenius expoſitum eſt. Quæſtio hic potiſſimum eſt de *reali*, non item *verbali:* hæc per literas *vocationis* inter proteſtantes expeditur, quam ſupra contra iuris canonici placita patronis aſſerui. Illa vero poſt *ordinationem* peragitur interueniente *reali inueſtitura cit. l.* §. 16. deſcripta. Vtriusque mentionem quodammodo facit IVO *epiſt.* 41. aiens: *leges nequaquam appellant inueſtituram conceſſionis, ſed poſſeſſionis.* Imo vtramque *inueſtituram* leges agnoſcere conſtat, quamuis *inueſtitura poſſeſſionis* primaria ſpecies ſit. Eam ad *ius epiſcopale* refert ius canonicum in *c.* 4. *X. h. t.* vtut eam episcopi vtplurimum per *archidiaconos* expediant, *c.* 4. *X. de offic. archidiacon.* quam ſententiam etiam proteſtantes amplectuntur, eaque de cauſa patronis hoc ius negant, vt euici *cit. l.* § 22. Ceterum (1) non abſolute reprobandi ſunt mores illarum eccleſiarum, quæ patronis ius *inſtituendi* concedunt, vt dixi *cit. l.* §. 24. quin potius cum patronus ſit beneficii huius eccleſiaſtici *dominus directus*, nulli rectius quam huic inueſtitura concedenda, ſaltim vt eius *auctoritate* fiat: (2) Si per *ſuperintendentem* inſtitutionis actus, quatenus *eccleſiaſticus* eſt, peragitur, ei tamen præſens eſſe atque concurrere debet patronus, Patronus ad inſtitutionem concurrit.

inue-

inueſtiendo paſtorem nouum de bonis eccleſiaſticis, quorum *legitimus collator* eſt, id quod in pluribus eccleſiis proteſtantium adhuc obſeruatur, vt *cit. l.* §. 27. *ſq.* iam explicui, & ſic vel binis verbis duntaxat hic tangendum cenſui.

Patrono debetur honos,

§. CXXII. Atque his obſeruationibus primario abſoluitur ius *præficiendi paſtores* eccleſiis patronatis. Ceterum ex *dominio directo*, quo patroni in eccleſias gaudent, alii plures promanant effectus, paucis etiam hic tangendi. Inter alios plures debetur patrono *honos* & *reuerentia*, vt in aliis feudis *domino directo*. Ipſa iura *reuerentialia* ſunt varia, partim *ciuilia*, a B. STRYKIO duplici diſſertatione tradita: partim *eccleſiaſtica*, a FRANCISCO DE ROYE libris duobus *de iur. honorific. in eccleſia* explicata. Hæc tantum ad meum ſpectant ſcopum, quatenus applicari poſſunt 1) patronis, & quidem 2) potiſſimum inter proteſtantes.

eccleſiaſticus ſcilicet,

Sunt plura eccleſiaſtici honoris publica indicia, in eccleſia Romana vſitata, quæ in noſtris ignorantur eccleſiis, quorſum pertinent *honos thuris & ſuffitus*, de quo DE ROYE *lib. I. c.* 5. agit; honor *proceſſionis*, de quo *c.* 7. honor *panis benedicti*, de quo *c.* 12. & denique honor *aquæ benedictæ*, de quo *c. vlt.* prælaudatus auctor agit. *Luctus publici* honorem omiſit, quem tamen plerique patroni ambire ſolent.

qui in antiquiſſima iuris obſeruantia fundatur,

§. CXXIII. Ceterum iura hæc honorifica antiquiſſima eſſe, ipſa capitularia regum Francorum loquuntur. Nam *lib. I. c.* 142. apud BALVZ. *tom. I. p.* 730. epiſcopis iniunctum eſt, *vt præuideant, quem honorem presbyteri pro eccleſiis ſuis ſenioribus tribuant.* Similiter in *capitul.* CAROLI CALVI *de anno* 868. *c.* 8. apud EVNDEM *tom. II. p.* 211. idem fere repetitur: *vt presbyteri parochiani ſuis ſenioribus debitam reuerentiam & competentem honorem atque obſequium ſecundum ſuum miniſterium impendant --- quodſi ipſi presbyteri non fecerint, ſeniores illorum epiſcopis, non per occaſionem aut malitiam, ſed per rationem & veritatem hoc innoteſcere ſtudeant, & epiſcopi presbyteros ſecundum ſuum miniſterium & leges eccleſiaſticas taliter caſtigent, vt hoc illos emendare delectet; qualiter cum neceſſaria benignitatis concordia & illi pro ſenioribus ſuis orare & ſeniores illorum ſacra officia & diuina myſteria puro corde per illos ſuſcipere poſſint.* Porro in *c.* 9. *ſq. ibid.* idem repetitur: *epiſcopi præuideant, quem honorem presbyteri pro eccleſiis ſuis ſenioribus ſuis tribuere debent. Seniorum* autem appellationes *patronos* deſignari, ſupra §. 22. iam obſeruaui.

cum temperamento.

§. CXXIV. Ita tamen temperanda hæc *reuerentia* erat, vt debitum epiſcopo obſequium haud denegarent, ſed intuitu *officii ſacri*

ori eius admonitionibus ſubiacerent. Huc reſpexiſſe videntur patres *concilii Aurelianenſis IV. de anno* 541. *c.* 26. apud HARDVINVM *tom. II. p.*1439. & COINTIVM *tom. I. annal. eccl. Franc. p.* 589. vbi ita: *ſi quæ parochiæ* (eccleſiæ) *in potentum domibus conſtitutæ ſunt, vbi obſeruantes clerici ab archidiacono ciuitatis admoniti, ſecundum qualitatem ordinis ſui, fortaſſe quod eccleſiæ debent, ſub ſpecie domini domus implere neglexerint, corrigantur ſecundum eccleſiaſticam diſciplinam. Et ſi ab agentibus potentum vel ab ipſis rei dominis de agendo officio eccleſiæ in aliquo prohibentur, auctores nequitiæ a ſacris ceremoniis arceantur, donec ſubſecuta emendatione in pace eccleſiaſtica reuocentur.* Confirmat hic textus de nouo argumenta ſupra adducta. Oratoria in *domibus potentum* exſtructa dicuntur *parochiæ*, imo in *c.* 33. *diœceſes*, quamuis improprie, clerici his præfecti dicuntur *obſeruantes*. Domini domus ſimpliciter a nutu ſuo hos dependere & ſibi tantum ſubiectos eſſe credebant, adeoque ſæpe prohibebant, ne *archidiaconorum*, epiſcoporum vicariorum, præceptis parerent, quo ipſo fiebat, vt ex nimia reuerentia erga *patronum* archidiaconorum iuſſa ſpernerent, quod corrigendum eſſe cenſuere patres.

§. CXXV. Inter iura *bonorifica* ſeu *reuerentialia* primatum obtinet *bonos precum*, vt vocari ſolet, de quo prælaudatus DE ROYE *cit. l. c.* 6. agit, in eo conſiſtens, quod patroni nominatim in *precibus publicis* DEO ſint commendandi, idque *iure perfecto* exigere poſſint, poſtquam *preces publicæ*, inuerſa rerum facie, ad *ritus honorum externos* relatæ ſunt. Origo huius *putatiui honoris* petenda ex antiquiſſimo eccleſiarum more recitandi nomina eorum inter miſſarum ſolennia, quorum *inſignia* in eccleſiam exſtabant *merita*, adeo vt etiam largiter offerentium nomina publice recitarentur, quod in *c.* 1. *D.* 25. diaconis etiam attribuitur: *ad diaconum quoque pertinet officium precum & recitatio nominum*, de quo videatur ZIEGLERVS *de diacon. c. VIII.* §. 37. *ſqq.* Meminit huius *ſolennis recitationis nominum* offerentium INNOCENTIVS I. *epiſt. ad* DECENTIVM epiſcopum Eugubinum, apud IVSTELLVM & VOELLIVM *tom. I. bibl. iur. can. vet. p.* 194. cuius particulam etiam recitat GRATIANVS in *c. ſ. de conſ. D.* 1. *De nominibus recitandis, antequam preces ſacerdos faciat, atque eorum oblationes, quorum nomina recitanda ſunt, ſua oratione commendet, quam ſuperfluum ſit, & ipſi pro tua prudentia recognoſcis, vt cuius hoſtiam nec dum DEO offeras, eius ante nomen inſinues, quamuis illi incognitum ſit nihil. Prius ergo oblationes* ſunt

(1) Huc pertinet honor precum.

Cuius origo refertur.

ſunt commendanda, ac tunc eorum nomina, quorum ſunt oblationes, edicenda, vt inter ſacra myſteria nominentur, non inter alia, quae ante praemittimus, vt ipſis myſteriis viam futuris precibus aperiamus.

Nominum recitatio eccleſiis proficua.

§. CXXVI. Hac *nominum recitatione* admodum prouocabatur *ambitio ditiorum*, vt gloriae captandae cauſa largiſſime offerrent, quo huius ſingularis honoris participes fierent. Facit huius grauiſſimi abuſus mentionem HIERONYMVS in *c. XVIII. Ezech. &, multos, ait, conſpicimus, qui opprimunt per potentiam, vel furtum committunt, vt de multis parua pauperibus tribuant, & in ſuis ſceleribus glorientur, publiceque diaconus in eccleſia recitet offerentium nomina: tantum offert ille, tantum ille pollicitus eſt: placentque ſibi ad plauſum populi, torquente conſcientia.*

Recitatio fiebat ex diptychis.

Recitabantur vero eorum nomina, qui precibus ſingulariter DEO commendandi erant ex *tabula* quadam, quae *diptychorum* appellatione veniebat, quorum fit mentio in *l. 7. §. 5. C. de S. trinit.* & *l. 1. C. Theodoſ. de expenſ. lud.* Plura de his congeſſerunt BONA *lib. II. liturg. c. 11.* IACOBVS GOTHOFREDVS *in comm. ad cit. l.* BRISSON. *de verb. ſignif. hac voc.* LEO ALLATIVS *de eccleſ. orient. & occid. conſenſ. perpetuo lib. III. c. XV.* IO. ANDREAS SCHMID *in lex. eccl. min. hac voce.* IO. CASPAR SVICER. *in theſ. eccl. voce* Δίπτυχα. Tres eorum ſpecies fuiſſe, docet SVICERVS, (1) *epiſcoporum* & praelatorum, (2) *viuorum*, in quibus nomina eorum deſcripta erant, qui eo tempore viuebant, dignitate quadam praefulgentes, vel collatis in eccleſiam beneficiis conſpicui, (3) *mortuorum.*

Ratio huius recitationis nominum patronorum.

§. CXXVII. Species ſecunda *diptychorum* huc pertinet, quae rationem praebet, ob quam *patroni* quoque *precibus publicis nominatim* fuerint commendati, quoniam ſcilicet generatim nomina eorum, *qui collatis in eccleſiam beneficiis conſpicui erant*, recitabantur. Multo magis ergo *patronorum* nomen recitandum erat, tum quod *fundatores* eccleſiae eſſent, tum etiam quod *ſuae eccleſiae* paſtores praefeciſſent, quaſi *domeſticos*, ſuaeque inprimis familiae ſacra facientes, a quibus optimo iure deſiderare poterant, vt *nominatim* DEO commendarentur. Hac de cauſa CHRYSOSTOMVS §. *XI.* ſupra relatus, potentioribus auctor fuit, vt domeſticos alerent presbyteros, interque alia huius rei commoda *honorem precum* refert: *parumne eſt, in ſanctis oblationibus nomen tuum* SEMPER *referri?* Anno 666. in *concil. Emeritenſi c. 19.* apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 1005. aequum id eſſe duxerunt patres, ita diſponentes: *Salubri diſpoſitione cenſemus, vt pro ſingulis quibusque eccleſiis, in quibus presbyter iuſſus fuerit per ſui epiſcopi ordinationem praeeſſe, pro ſingu-*

ſingulis diebus dominicis ſacrificium DEO procuret offerre, & eorum nomina, a quibus eas eccleſias conſtat eſſe conſtructas, vel qui aliquid his ſanctis eccleſiis videntur aut viſi ſunt contuliſſe, ſi viuentes in corpore ſunt, ante altare recitentur tempore miſſæ: quodſi ab hac deceſſerunt aut diſceſſerunt luce, nomina eorum cum defunctis fidelibus recitentur ſuo in ordine.

Honor precum etiam patronis debetur inter proteſtantes.

§. CXXVIII. Eadem praxis *precum publicarum*, quibus nominatim DEO commendantur patroni, adhuc hodie inter proteſtantes viget, nec ſine ratione, quia patronis *proteſtantibus* maior fere poteſtas circa eccleſias ſuas indulgetur, quam catholicis, quorum ius admodum fractum imminutumque eſt ex callidis iuris canonici principiis. Conf. CARPZOV. *lib. I. iurispr. eccl. lib. I. def.* 259. BRVNNEM. *lib. II. iur. eccleſ. c.* 8. §. 25. ZIEGLERVS *lib. I. de iur. mai. c.* 17. §. 4. Iuuat rem quodam exornare præiudicio, quod exhibet ZIEGLERVS *cit. l.*

Hat der Fürſt zu A. dem Herrn Graffen zu B. dero Herrſchafft C. auf einen Wiederkauff überlaſſen, darbey aber etliche iura, und darunter die Geiſtlichkeit und geiſtliche iurisdiction auſſerhalb dem iure patronatus, und was denſelben anhängig, ſo der Herr Graff B. allein haben ſolle, ihm reſeruirt, und es will ietzo ſo wohl wegen des Kirchen-Gebeths, als auch wegen der Kirch-Rechnung und anderer Gerechtigkeiten ſich Zweiffel ereignen, nach mehrern Inhalt eures Berichts. Ob nun wohl der Fürſt zu A. Ihnen die Geiſtlichkeit und geiſtliche iurisdiction ausgezogen; dennoch aber und dieweil der Herr Graff B. nicht allein das ius patronatus, ſondern auch die hohen und niedrigen Gerichte in der Herrſchafft C. durch den Wiederkauff überkommen, und durch eine löbliche Gewohnheit allenthalben eingeführet, auch billig iſt, daß ſo wohl vor die Gerichts-Herren, als auch vor die Collatores das Kirchen-Gebeth in ſpecie eingerichtet wird, ſo mögen dannenhero die Pfarrer in allen Kirchen der Herrſchafft C. in dem allgemeinen Kirchen-Gebeth nach Ihrer Fürſtl. Durchl. A. und Dero Fürſtl. Hauſe auch vor den Herrn Graffen B. und deſſen Hauſe nahmentl. und ausdrücklich zu bitten, und hierüber auch bey ereignenden Special-Fällen, als wenn der Herr Graff gefährliche Reiſen angehet, oder wenn ſeine Frau Gemahlin ſchwanger, oder eines unter Ihnen kranck ſich befindet, abſonderliche Vorbitte abzuleſen, und zu thun ſich nicht entbrechen.

An etiam pro patroni vxore & liberis nominatim orandum?

§. CXXIX. Multum, vt ex adducto reſponſo patet, hic *obſeruantiæ* tribuitur, cum hæc in eiusmodi ritibus eccleſiaſticis pro lege obſeruari ſoleat, adeo vt CARPZOV. *iurispr. conſiſt. lib. II. def.* 260. *n.* 3. non neceſſe eſſe ducat, multum in rationes eius inquirere. Verum non *mudum obſeruantiæ factum*, ſed *iuris antiquiſſimi* fundamenta pro patronis militare, iam euici antea. Nec tantum hic honor ad ſolum reſtringitur *patronum*, ſed etiam extendi ſolet ad *familias*, qua in re *obſeruantiæ* quid tribuendum eſſe arbitror. Sic in pluribus eccleſiis ruralibus non tantum patronus ipſe *nominatim* allegari ſueuit in ſupplicationibus, ſed etiam *vxor & liberi*, adeoque ſi hoc ipſum per *obſeruantiam conſtantem* comprobatum eſt, naſcitur inde *patrono* ius huiusmodi preces pro vxore & liberis quoque exigendi. Ante octodecim annos cuidam patrono, qui ſimul iurisdictionem habebat, ea de re controuerſia mouebatur, reſcriptis regiis tandem ſopita, quæ illuſtrationis vberioris gratia hic adiicere placet. Primum eſt huius tenoris: Welcher geſtalt die Innhaber des Amts S. ſich über die unter dieſes Amts gehörige Prediger, daß ſie das Kirchen-Gebeth vor die Frau Marſchallin von H. und Ihre Fräulein noch nicht verrichten wollen, inſonderheit aber den Prediger zu U. daß er die Gräffl. Bediente und Räthe denen Supplicanten vorgeſetzet hätte, beſchweret, und was ſie zu verfügen gebethen, ſolches wird gedachten Predigern unten benannt, vermittelſt des Copeylichen Inſchluſſes communiciret, und Ihnen hiedurch anbefohlen, daß Sie allerſeits ſo fort bey Vermeidung empfindlicher Straffe das Kirchen-Gebeth vor gedachte Frau Marſchallin, und Ihre Fräulein mit verrichten, der Pfarrer zu U. auch die Vorbitte für die Supplicanten und Gräffl. Beamte alſo ableſen ſollen, wie es vormals gebräuchlich geweſen, und in andern Kirchen beſagten Amts S. bisher damit gehalten worden, wornach. dat. Halle d. 18. Decembr. 1704. Cum vero ne ſic quidem contradicentes mandato regio morem gererent, arctiori mandato, tum *conſiſtorio*, tum *parochis* detrectantibus paritio iniuncta eſt. Prius ad conſiſtorium directum erat huius tenoris: Friedrich König ꝛc. Welcher geſtalt die Innhaber des Amts Seeburg ſich über euch beſchweren, daß, ohnerachtet wir euch zu einigen mahlen anbefohlen, das Kirchen-Gebeth in denen Kirchen des Amts S. vor die Frau Hoff-Marſchallin von H., und ihre Fräulein zu verrichten, und durch den Pfarrer zu U. die Vorbitte vor die Supplicanten und die Gräffl. Bedienten und Räthe, wie

wie es vormals gebräuchlich geweſen, und in andern Kirchen beſagten Amts gehalten wird, Ihr dennoch gedachten Predigern Unſer dißfalls an Sie ſub dato d. 18. Decembr. a. p. ergangenen Verordnung parition zu leiſten, inhibition gethan habet, das zeiget der Entſchluß. Gleichwie wir nun ſolches mißfällig vernehmen, und zu eurer Verantwortung ausgeſtellet ſeyn laſſen, alſo befehlen Wir euch hierdurch nochmals allergnädigſt, jedoch alles Ernſtes, euch dergleichen zu enthalten, und dergleichen Predigern, an welche Wir unterm heutigen dato gehörige Pœnal-Mandata ergehen laſſen, das Kirchen-Gebeth und Vorbitte anbefohlener maſſen ohne Hinderniß verrichten zu laſſen. Hieran ꝛc. Seynd. dat. Halle d. 29. Ian. 1705. Alterum reſcriptum ad parochos ita ſe habebat: Welcher geſtalt die Innhaber des Amts Seeburg ſich über einige unter dieſes Amts gehörige Prediger unten benannt, daß ſie an ſie untern 18. Decembr. a. p. ergangenem Mandato zu folge, das Kirchen-Gebeth vor die Frau Marſchallin von H. und ihre Fräulein, inſonderheit aber der Prediger zu U. die Vorbitte vor die Supplicanten und die Gräffl. Bediente und Räthe, wie es vormals gebräuchlich geweſen, und in andern Kirchen beſagten Amts gehalten worden, nicht abgeleſen haben, abermals in Schrifften beſchweret, und was ſie zu verfügen gebethen, ſolches wird euch gedachten Predigern vermittelſt des Copeylichen Inſchluſſes communiciret. Nun hatte man vermeynet, es würden dieſelben obgedachtem Unſerm Befehl ein Gnügen gethan, und das Kirchen-Gebeth und Vorbitte vorgedachter maſſen verrichtet haben, dieweil aber ſolches nicht geſchehen, ſo vernimmt man es mißfällig, und wird ihnen hierdurch nochmahls, und zwar jeden bey 10. Rthlr. Straffe, ſo zu milden Sachen angewendet werden ſollen, anbefohlen, ſothaner Ordnung ohne weiteres tergiverſiren zu gehorſamen, und das Gebeth und Vorbitte anbefohlener maſſen einzurichten, wornach ſie ſich zu achten, und ihre Nahmen der Inſinuation halber zu unterſchreiben haben. Dat. Halle, d. 29. Ianuar. 1705.

An in caſu plurium patronorum ſinguli nominibus propriis allegandi ſint?

§. CXXX. Quodſi *plures* ſint *patroni*, qui in ſolidum hæc iura in pago quodam exercent, conuenientius, meo iudicio, & ad negotium *precum publicarum* accommodatius eſt, ſi *generali appellatione* patronorum tantum memoratio fiat, omiſſis ſingulorum patronorum eorumque vxorum titulis ſplendidis. Quid tamen ſi iure ſuo exi-

exigant patroni, vt *nominibus propriis* in precibus, non *nomine collectiuo* DEO commendentur? Mirandum certe eſt, eousque ambitionem hominum progredi ſolere, vt etiam de eiusmodi inanibus honorum pompis lites mouere ſoleant, quæ certe in re tam ſeria, & vbi de DEO colendo & inuocando agitur, merito abeſſe debebant. Interim præſidium ſuum plerumque patroni quærere ſolent in *obſeruantia*, quæ vnde orta natave ſit, in propatulo eſt. Plurimorum nomina olim in celebratione miſſarum ex *diptychis* fuiſſe recitata, ſupra obſeruaui. Non ergo demirandum, quod ſinguli patroni *ab antiquo* deſiderauerint, *nomen ſuum* quoque recitari in precibus publicis. Inde *obſeruantia* nata: inde patronorum ambitioſorum deſiderium. Interim cum magis quod deceat, vſibusque ſacris expediat, in eiusmodi controuerſiis princeps ſapiens intueri debeat, non dubium eſt, quin ambitioni huic obicem ponere & conſtituere poſſit, vt *nomine collectiuo* tantum patronorum mentio fiat in precibus publicis, cum recitatio illa antiqua tot nominum ex diptychis iamdudum in deſuetudinem abierit. Hoc modo ſapienter cenſuit ſapientiſſimus rex Boruſſiæ FRIDERICVS glorioſæ memoriæ in ſequente reſcripto: Was die Gebrüdere von N. N. auf unſere an euch, wegen der Vorbitte vor die Patronos der Kirche zu N. ſub dato den 19. Octobr. 1702. ergangene Verordnung abermahl in Schrifften fürgeſtellet, und was ſie zu verfügen gebethen, ſolches erhellet aus dem Copeyl. Einſchluſſe mit mehrern; dieweil wir nun zu beſtändiger Abhelffung dieſer des Kirchen-Gebeths halber erregten ärgerlichen Streitigkeit, aus erheblichen Urſachen für gut befunden, daß die Vorbitte zu N. und S. überhaupt für die dortigen Herren Patronen und Adel. Gerichts-Obrigkeit und deren Adel. Familien ſamt und ſonders eingerichtet, und ferner keine Beſchwerde darwider angenommen werden ſollen: Als committiren und befehlen Wir euch hierdurch, euch darnach zu achten, und die Vorbitte alſo, wie vorgedacht, einzurichten. Seynd &c. Dat. Halle, den 18. Martii 1703. Præterea multum refert, vtrum *ius patronatus* reale, an perſonale ſit, quando quæritur: an feudo alienato pro nouo poſſeſſore preces fundendæ ſint nec ne? quod *ſeq. reſponſo* Menſ. Aug. 1709. excepto illuſtrabo. Iſt dem Hauptmann, H. H. v. B., da er das Ritter-Guth G. wiederkäuflich beſeſſen, zugleich darbey das ius patronatus vor ihn und ſeine männliche Nachkommen concediret, und daher auch in dem öffentlichen Kirchen-Gebeth ſeiner und ſeiner Familie gedacht worden, hat aber derſelbe ſolches wie-

Preces an & quatenus pro poſſeſſore feudi fiant?

wiederkäuflich innen gehabtes Guth an die v. W. vermöge allergnädigſtes Käyſerliches Decrets abtreten müſſen, und verlanget dennoch, daß vor ihn als Patronum noch ferner die öffentliche Vorbitte geſchehen möge. Dahero die Frage entſtehet: ob er in ſolcher ſeiner intention gegründet?

Ob nun wohl der v. B. anführen mögte, daß das ius patronatus und alſo auch die Vorbitte in der Kirche ihm und ſeinen Erben, da er ſchon das Guth G. beſeſſen, von Hochfürſtl. Durchl. concediret, folglich ſolches als ein priuilegium perſonale zu conſideriren, und ihm zu ſtatten komme, ob er gleich das Guth an die W. abtreten müſſe;

Weil aber dennoch dem von B. das ius patronatus nicht abſolut, und als ſeiner Perſon, ſondern ihm als dem damaligen Beſitzer des Ritter-Guths G. gegeben, ſintemalen er ſelbſt in ſeiner Supplic zu der Zeit als ein Beſitzer des gedachten Guths und als ein Vaſall ſolches geſuchet,

Vid. fol. act. 7.

welches ſeinen Reſpectum auf ein Lehn-Guth hat, in der Conceſſion auch ſeiner und ſeiner Succeſſorum in feudo gedacht wird; hiernächſt iura communi Germaniæ conſuetudine realia ſeyn, und dem fundo cohæriren und daher da der v. B. das Guth nebſt allen ſeinen daran habenden Rechten an die v. W. abgetreten, auch würcklich auſſer Landes ſich begeben, und nunmehro auf ſeinem in Churfürſtlichen Landen gelegenen Ritter-Guth wohnet, wider die Wahrheit ſeyn würde, wenn nach der fol. 2. befindlichen formul gebeten werden ſolte:

Vor den Hochadelichen Kirchen-Patron, wie auch Erben und Gerichts-Herrn hieſelbſt, Herrn H. H. v. B. rc.

So halten wir davor, daß derſelbe weder das ius patronatus, noch die daraus flieſſende Vorbitte auf der Cantzel zu prætendiren befugt. V. R. W.

§. CXXXI. Sicuti vero huiusmodi ſupplicationes, quæ in *precibus publicis* pro patronis fiunt, *ordinariæ* ſunt; ita in dubium vocatum fuit, vtrum *extra ordinem* exigere poſſit ſolennes ſupplicationes & gratiarum actiones ad DEVM per hymnum decantatum: *Te DEVM laudamus*, ſi forſan a grauiſſimo malo morboue liberatus eſt? Ex his vero maxime cauſis de eo dubitatum eſt: 1) quod ſolennis huius hymni decantatio fere vnice ob res publicas, magnique momenti inſtitui ſoleat,

An patronus recte exigat pro ſalute ſua canticum: Te DEVM laudamus?

cum

cum patroni commodis haud comparandas: 2) quod ſolennia hæc, ad *iuris epiſcopalis* curam & ſollicitudinem referenda, ſint a patronis haud vſurpanda. Nihilominus conſiſtoriales Vitebergenſes anno 1695. patroni factum approbaſſe, præiudicio adducto euincit Dn. HORN. *in obſeru. iur. eccl. circa ius patronat. c.* 1. *n.* 29. ex his rationibus: Dieweil vermöge der Chriſtl. Gewohnheit einem Gerichts-Herrn, Collatori, wie nicht weniger den Eingepfarreten insgeſamt und ohne Unterſcheid ihr heimlich Anliegen GOtt auch in öffentlicher Verſammlung ohne abſonderliche Vergönſtigung des Conſiſtorii durch Vorbitte und Danckſagung fürtragen zu laſſen billig geſtattet wird, hiernechſt die Art und Weiſe, wie angeregte Vorbitte und Danckſagung einzurichten, deutlich und mit Verbiethung des andern Theils nicht ausgedrucket und fürgeſchrieben, alſo der Chriſtlichen Freyheit nachgelaſſen, geſtalt inſonderheit das bekante Lied: HERR GOTT dich loben wir ꝛc. ingemein zu aller Chriſten Gebrauch, GOTT zu Ehren verfaſſet, alſo auf gewiſſe des Landes oder Fürſten Wohlfahrt betreffende Fälle, ungeachtet es in ſelbigen abgeſungen zu werden pfleget, ſo fort lediglich nicht einzuſchrencken, wozu kommt, daß, krafft allgemeiner gleich durchgehenden Gewohnheit einem Gerichts-Herrn und Patrono aus wichtigen Urſachen eine ſonderliche Ehre und Vorzug unter denen Eingepfarreten vornehmlich hierinne gegönnet wird, daß von der Cantzel das öffentliche Kirchen-Gebet auf ſelbige, ſo wohl ihre Familie *in ſpecie* und nahmentlich einzurichten, alſo ihnen um ſo viel deſtoweniger der öffentliche Gebrauch obigen Liedes bey ereignendem beſondern Fall zu verweigern, wenn zumal beyde reſpectus in einer Perſon zuſammen kommen ꝛc. Non inique ita cenſuere conſiſtoriales, abuſumque communem tandem eiurandum eſſe crediderunt, quo pro *iuribus epiſcopalibus* ampliandis, etiam in *minimis*, admodum ſolliciti ſolent eſſe, ad quos ea res pertinet. Nihil, meo iudicio, in hac publica gratiarum actione, quam patronus *in ſua eccleſia* inſtituit, peccari, aut vllo modo ius principis violari, perſuaſiſſimum habeo, niſi *patronorum* conditionem vnice ex hypotheſi iuris canonici recentioris, qua vix *vmbram iuris antiqui* retinuerunt, æſtimare, eosque, tanquam meros *laicos*, in abiectum ſtatum coniicere velimus.

§. CXXXII.

Debetur patrono luctus eccleſiaſticus.

§. CXXXII. Præterea (II) ad *iura patronorum honorifica* referunt *luctum eccleſiaſticum*, morti patroni, vel eorum, qui ſunt de eius familia, dicandum. Equidem *luctus publicus* indicium eſſe ſolet *triſtitiæ & mæroris publici* ob calamitatem tempeſtatemque publicam, quem olim Romani variis ſignis demonſtrabant edebantque. Nam (1) mutabant veſtes, teſte CICERONE *pro P. Sextio: Erat igitur in luctu ſenatus: ſqualebat ciuitas, publico conſilio mutata veſte.* Conf. BRISSON. *de ſolenn. pop. Rom. verb. lib. II. p.* 259. PETRVS FABER *lib. II. ſemeſtr. c.* 11. PETRVS MORESTELLVS *de pompa ferali lib. II. c.* 26. Præterea (2) alia *impatientiæ* documenta edebant, quæ ſæpe religionem violabant. Mors GERMANICI adeo plerisque acerba viſa fuit, vt, quo defunctus eſt die, lapidarentur templa, ſubuerterentur DEVM aræ, lares a quibusdam familiares in publicum abiicerentur, partusque coniugum exponerentur, teſte SVETONIO *in vita Calig. c.* 5. *Inſaniæ* magis quam *rationabilis triſtitiæ* hæc fuiſſe indicia merito dixeris, quæ tamen apud gentiles tolerabantur, imo laudabantur, ob ſingularem in defunctum pietatem & adfectum. Inprimis vero (III) publicum indicebatur *iuſtitium*, vt teſtatur SVETONIVS *in Calig. c.* 24. *Eadem* (Druſilla) *defuncta iuſtitium indixit, in quo riſiſſe, lauaſſe, cœnaſſe cum parentibus aut coniuge liberisue capitale fuit.* Plura teſtimonia hoc illuſtrantia adduxi in *diſſ. de eo, quod iuſtum eſt durante iuſtitio c.* 1. §. 9. *ſqq.* Conf. GVTHER. *de iur. man. lib. III. c.* 29. FABER *lib. II. ſemeſtr. c.* 10. MORESTELL. *in pomp. funebr. lib. IX. c.* 7.

Luctus publici Romani indicia.

Luctus eccleſiaſtici indicia antiqua.

§. CXXXIII. Quodſi ad *veteres mores eccleſiaſticos* recurrendum eſſet, varia quoque *luctus eccleſiaſtici* ob calamitates emergentes documenta congerere integrum foret, quod quibusdam tantum exornabo documentis. Inprimis *organorum ſonitus* ſuſpendebatur: altaria denudabantur, & reliquiæ ſanctorum ſpinis circumdatæ proſternebantur. In *hiſtor. miracul. S. Landeberti epiſcopi Vltrai. de anno* 708. apud MABILLON. *in act. Benedict. ſec. III. P. I. p.* 83. hæc referuntur: *decretum eſt in ipſo concilio, vt imago crucis & ſanctorum reliquiæ ſpinis circumdatæ in omni proſternantur eccleſia totius diœceſis: organa ſuſpendantur & ſingulis dominicis feſtiuisque diebus fiat proclamatio pro prædicto ſcelere.* Ipſo paſſionis dominicæ die denudata fuiſſe altaria in ſignum *doloris grauiſſimi* docet *concil. Tolet. XVI. de anno* 693. c. 8. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 1798. quem morem patres approbarunt. Etſi vero ob alium luctum eum eradicandum eſſe edixerint patres *concilii Toletani XIII. de anno* 683. *c.* 7. apud HARDVIN. *tom. III. conc. p.* 1743. & GRA-

TIANVM *c.* 13. *C.* 26. *q.* 5. his verbis: *quicunque ergo ſacerdotum vel miniſtrorum deinceps cauſa cuiuslibet doloris vel amaritudinis permotus aut altare diuinum vel veſtibus ſacratis exuere præſumſerit, aut qualibet alia lugubri veſte accingi; ſeu etiam ſi conſueta luminariorum ſacrorum obſequia de templo DEI ſubtraxerit vel extingui præceperit, aut quodcumque lugubritatis in templo DEI induxerit; atque (quod peius eſt) occaſionem nutrierit, vnde de templis domini aut officia conſueta deſint aut allatio ſingularis ſacrificii videatur in aliquo defraudari - - loci ſui dignitate ſe noverit honore priuari;* hunc tamen morem haud deſiiſſe antiquitates referunt, quamuis *iræ* cuiusdam ſimul & *triſtitiæ* indicium eſſet. In *hiſtor. mirac. S. Rudeſindi epiſcopi Dumienſ.* apud MABILLON. *in act. Bened. ſec. V. p.* 540. *n.* 39. abuſus huius moris inſignis occurrit, vt indicant ſequentia: *quædam monialis cum facinus diriſſimum ante eius* (Rudeſindi) *altare eſſet commiſſum, ait: o beate Rudeſinde! niſi nobis digneris ſuccurrere, & illum miſerum hominem liberare, altare tuum penitus denudabo.* En ſtultas minas ex inſipido more natas! In *vita* GREGORII VII. apud EVNDEM *ſec. VI. P. II. p.* 425. *n.* 51. ob captum pontificem triſtitia publica cleri hoc modo erupit: *omnis itaque clerus, paſtore percuſſo, huc illucque diſcurrebat, & cuncta pene altaria exuentes denudabant.* Similiter MABILLON. *in annal. Benedict. lib. XVI. n.* 45. circa *ann.* 674. refert, monachos in monaſterio S. Medardi apud Sueſſiones iram epiſcopi & intentatum ſibi exitium formidantes concurriſſe ad eccleſiam, ac per triduum in ſqualore cœlum fatigaſſe. *Altaria*, inquit, *diſcooperiunt: lampades exſtinguunt: baſilicæ portas obſtruunt & campanarum ſonitum cantumque diuinorum officiorum ceſſare iubent.*

An luctus eccleſiaſticus tolerari poſſit?

§. CXXXIV. Id vero ex adductis teſtimoniis liquet, *luctum eccleſiaſticum* potiſſimum ſuſceptum eſſe in argumentum *triſtitiæ publicæ* ob quandam emergentem calamitatem. Obſeruauit vero iam ſuo tempore SENECA *epiſt.* 63. dari quandam *flendi ambitionem*, quæ adhuc hodie, ex *decoro antiquiſſimo*, per varia triſtitiæ publicæ argumenta ſeſe exſerere ſolet, quorſum pertinent, *campanarum quotidianus ſonitus* ad certum tempus, *intermiſſio muſicæ organicæ* in templis, *obductio ſuggeſtus* altarisque cum panno funebri ſubſelliorumque, quæ honoris publici exhibendi cauſa fiunt. Talia an in genere admittenda ſint, dubitauit SCHILTERVS *lib. II. inſtit. iur. canon. tit.* 1. §. 39. *lit. a in not.* &, *in republica Hebræorum*, inquit, *ne quidem ſacerdos lugebat, multo minus ſanctuarium. Luctus hominis non debet afficere aut minuere liturgiam*

ſiue

ſue cultum Dei, ſed rempublicam & letitias publicas: niſi ex ſua natura, vt in memoriam paſſionis dominicæ. Carpzouius 2. def. 293. diſtinguit inter cultum internum & externum, quem excipit. Sed reſpondetur: ſublato externo minui ſolet internus: ſublato medio excitandi interni: qui minuit media, minuit finem. Quod ad glorificationem nominis diuini inſtitutum, non debet intermitti ob caſum ſecularem.

§. CXXXV. Hæ ſunt dubitandi rationes Schilterianæ, quæ, meo iudicio, parum roboris habent. *A cultu Leuitico*, ſingulari prorſus ratione efformato, minus recte argumentum trahitur ad cultum externum hodiernum *arbitrarium*, & *liturgia* prorſus *libera* determinatum, quæ adeſſe & abeſſe poteſt ſalua rei ſubſtantia; quæ tempore *luctus* omittuntur vel fiunt, ad cultum diuinum *per ſe* non pertinent: vnice *ordinem* concernunt, qui ex cauſis probabilibus omitti vel mutari poteſt, ſalua *religionis* ſubſtantia. Fruſtra obiicitur, ceſſantibus organis vel muſica inſtrumentali minui cultum internum, qui in primitiua eccleſia æque *efficaciter* obtineri potuit, vbi ea omnia deficiebant, quæ hodie recepta ſunt. Abſolutæ neceſſitatis hæc ſolennia externa forent, ſi, eis deficientibus, deuotio minueretur, cum tamen in multis pagis organa haud audiantur. Proinde non abſolute reprobandum hunc morem exiſtimo cum CARPZOVIO *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 263. Rationes dubitandi examinantur.

§. CXXXVI. Quæ cum ita ſint, etiam hæc *prærogatiua honoris* patronis non inuidenda ex rationibus adductis, cum etiam ex *obſeruantia* domini iurisdictionales eadem in multis locis fruantur, multo magis ergo *patronis* ea indulgenda erit, pro quibus grauiores rationes militant. Illuſtrationis gratia adiiciam reſcriptum AVGVSTI, adminiſtratoris quondam epiſcopatus Magdeburgenſis, huius tenoris: Wohlgebohrner und Edler lieber Getreuer, welcher geſtalt N. N. zu S. ſich über das Conſiſtorium E. wegen an die Prieſter und Schulmeiſter des Amts S. ertheilten inhibition, das von den N. N. angeordnete Hinläuten ihrer ſel. verſtorbenen Mutter nicht zu verſtatten, unterthänigſt beſchwehret, ſolches habet ihr inliegend zu erſehen. Wann dann nun, wie angeführet, dergleichen Hinläuten bey dem Amte S. in begebenden Fällen hergebracht, demſelben niemahls contradiciret worden, es auch ohndem nichts ungewöhnliches, daß dergleichen von denen, ſo iurisdiction über einen Orth haben, angewieſen werden, ſolches auch die letzte Ehrenbezeugung der Verſtorbenen zu ſeyn pflegt, ſo ſehen wir nicht, wie gedachtes Conſiſtorium daſſelbe Ergo nec patronis luctus hic inuidendus,

be ſcharff verbiethen möge, begehren dahero an euch hiermit gnädigſt, ihr wollet dieſes Beginnen dem verordneten Conſiſtorio gebührend verweiſen, und ſie dahin anhalten, damit N. N. in ſeinem Herkommen und Befugniß nicht ferner beeinträchtiget, ſondern das angeordnete Läuten ungehindert vollbracht werden möge. Hieran ꝛc. Und. Dat. Halle, d. 31. Aug. 1666. Quodſi *obſeruantia* dubia eſt, ad minimum tamen, qui in *poſſeſſione* vel *quaſi* luctus eccleſiaſtici publica indicia adhibendi conſtitutus eſt, in ea per mandata eſt defendendus, donec de iure legitime conſtiterit, prout ſequens reſcriptum declarat: Friederich Wilhelm Churfürſt ꝛc. ꝛc. Was N. N. zu S. auf euer wider denſelben wegen des bey ſeines Sohnes Todes-Fall jüngſthin angeordneten Hinläutens, übergebene Beſchwerde, und darauf ergangene Verordnung gegenberichtlich in Schrifften vorgeſtellet, und zu verfügen gebethen, ſolches wird euch vermittels des Inſchluſſes hierbey abſchrifftlich communiciret, mit gnädigſtem Befehl, ihr wollet bey ſo bewandten angeführten Umſtänden, da der Supplicant unterſchiedliche Actus des Hinläutens quiete exerciret, Ihn bey der dadurch erlangten poſſeſs vel quaſi ſo lange geruhig laſſen, bis ihr durch ordentliche Wege Rechtens ein anders wider ihn ausgeführet. Hieran ꝛc. ſeynd ꝛc. dat. Halle, d. 7. Aug. 1684.

maxime ſi in eius quaſi poſſeſſione ſunt.

Modus huic ritui præſcriptus in Saxonia.

§. CXXXVII. Cum vero hæc *prærogatiua* facile in abuſum trahi, nimiumque extendi queat, admodum prudenter facit princeps, ſi modum ei conſtituit, & quousque extendi debeat, lege publica determinat, ceu factum in Saxonia per *reſcriptum de anno* 1713. quod exhibet B. HORNIVS *cit. l. c.* 1. *in f.* quod hic ſubiicere lubet: Wir ſind zwar gnädigſt erinnert, weſſen wir euch, wegen der geſuchten general-Verordnung, wie es in Zukunfft, wenn ein oder anderer Gerichts-Herr, ſo das ius patronatus hat, oder nur ein Eingepfarreter, verſtirbet, mit Abkündigung derer Todes-Fälle, mit dem Läuten, und mit der Kirchen-Trauer, bey der hin und wieder im Lande verſpührten groſſen Ungelegenheit, zu halten ſey? am 30. Martii 1711. und 5. Aprilis jetztlauffenden Jahres, immittelſt beſchieden. Nachdem wir aber der Nothdurfft befunden, das Werck dahin zu reguliren, daß, ſo viel den Patronum der Kirche betrifft, wenn derſelbe, ſein Ehe-Weib, oder Anverwandte, in linea aſcendente, als Vater, Mutter, Groß-Vater, Groß-Mutter, Schwieger-Vater, Schwieger-Mutter, und ſo weiter von beyden Eheleuten hinauf in linea re-

Cta,

tta; wie auch ſeine Anverwandte in linea deſcendente verſtorben, wenn nicht die Kinder allzujung, oder die Eltern ſelbſt keine ſonderliche Ceremonien zu machen geſonnen, die Abkündigung geſchehe, und ihnen vier Wochen lang, gewöhnlicher maſſen, geläutet, auch mit Schlagung der Orgel und anderer Kirchen-Muſic ein halbes Jahr inne gehalten, und die Trauer-Bekleidung in denen Kirchen eben ſo lange, auſſer an denen Empor-Kirchen und Stühlen, darinnen die Leidtragenden zu ſitzen pflegen, und welche länger ſchwartz bekleidet bleiben können, zugelaſſen, in linea collaterali aber ſolches weiter nicht (wenn es anders ſo hergebracht, oder verlanget wird) als auf Brüder und Schweſtern, und deren reſpective Eheweiber und Ehemänner, daferne jene als Wittwen verſtorben, und den Namen behalten, dieſe aber ſich nicht anderweit verheyrathet, extendiret, auch nur 14. Tage geläutet, mit der Orgel und Kirchen-Muſic aber gar nicht angeſtanden werden ſolle. So viel hingegen die eingepfarrten Gerichts-Herren betrifft, können wir zwar geſchehen laſſen, daß ihnen an Orten, wo es bisher üblich geweſen, und ſonſt gar nicht, acht Tage geläutet, jedoch weder Cantzel noch Altar, ſondern allenfalls nur ihre Stühle, oder Empor-Kirchen mit Trauer-Tüchern zu behängen verſtattet werden ſoll. Und begehren Wir dannenhero gnädigſt, ihr wollet, daß bey vorkommenden Fällen ſich hiernach geachtet werde, durchgehends behörige Verfügung thun ꝛc. Dat. Dresd. den 12. May 1713.

Patrono debetur honor ſedis in choro,

§. CXXXVIII. Vlterius (III) patronis debetur *honor ſedis* in eccleſiis ſuis, & *primus locus* in proceſſione. Honor ſedis ex loco *honoratiori & nobiliori* æſtimatur, qualis eſt *chorus* ſeu *ſacrarium*, ſolis clericis ſacratis dicatum, *c. 26. D. 23.* a quo excluſi erant laici, v. *c. 23. concil. Copriniacenſ. de anno* 1255. apud HARDVIN. *tom. VII. p.* 478. vnde *presbyterium* etiam dictum. Imperatores tamen hac gaudebant prærogatiua, vt in *choro* ſedem honoratiorem haberent. Teſtis eſt SOZOMENVS *lib. VII. hiſt. eccl. c. 25. moris erat, vt imperatores intra conſepta altaris in eccleſia conſiderent, honoris cauſa a populi multitudine ſeparati.* AMBROSIVS tamen paulo faſtidioſius hunc morem ferebat, & occaſionem lapſu THEODOSII nactus, eum abolendum eſſe conſtituebat. THEODORITVS *lib. V. hiſt. eccl. c.* 18. id non obſcure indigitat, & relata pœnitentia THEODOSII, pergit: *cum autem tempus aduenijſet, quo dona ſacræ menſæ erant offerenda, ſurgens cum lacrimis non minoribus quam antea progreſſus eſt ad altare. Cumque obtuliſſet, intus ad cancellos ſubſtitit,*

olim imperatoribus,

Ambroſio tamen reluctante,

tit, SICVT CONSVEVERAT. *Tunc rurſus magnus Ambroſius ſilentium non tenuit: ſed locorum diſcrimina quæ eſſent, docuit. Ac primum quidem interrogauit eum, quid vellet? Et cum imperator reſpondiſſet, præſtolari ſe myſteriorum perceptionem; per archidiaconum ei ſignificauit: interiora loca, imperator, ſolis ſacerdotibus patent, reliquis omnibus inacceſſa ſunt & intacta. Abſcede igitur & vna cum aliis conſiſte. Nam purpura imperatores facit, non ſacerdotes. Quam itidem admonitionem æquo animo ſuſcipiens fideliſſimus imperator, renunciari iuſſit Ambroſio, ſe nequaquam arrogantia elatum inter cancellos ſubſtitiſſe, ſed quia Conſtantinopoli eum morem eſſe didiciſſet.* Paulo humanius cum THEODOSIO agebat NECTARIVS, teſte EODEM *cit. l. in f.*, *nam cum feſtus quidam dies ipſum denuo ad eccleſiam adduxiſſet, oblatis ad ſacram menſam muneribus ſuis, ſtatim abſceſſit. Cumque eccleſiæ illius pontifex Nectarius rogaret, quamobrem intus non remanſiſſet, ſuſpirans reſpondit: vix tandem edoctus ſum, quid eſſet diſcriminis inter ſacerdotem & principem: veritatis magiſtrum vix tandem inueni. Vnum enim Ambroſium noui, qui epiſcopus dici mereatur.* Vtrum magis AMBROSII *ambitio* ſpiritusque tumidus, quem hac occaſione præ ſe ferebat, an vero THEODOSII *ſeruile obſequium* in admirationem trahi debeat, incertus & anceps hæreo; neque enim talis prærogatiua inuidenda erat imperatori, cui ratio rei eccleſiaſticæ haud repugnabat. Qua de cauſa in *concil. Quiniſexto c.* 69. apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 1687. antiquus mos confirmatus eſt: *nulli omnino licet, qui quidem ſit in laicorum numero, intra ſepta ſacri altaris ingredi: nequaquam tamen ab eo prohibita poteſtate & auctoritate imperiali, quandoquidem voluerit creatori dona offerre ex antiquiſſima traditione.*

et laicis nobilioribus patroniſque,

§. CXXXIX. Latius hic honor propagatus, & *nobilioribus* communicatus, multo magis vero *patronis*, vtpote eccleſiarum ſuarum dominis & fundatoribus, quod plenius probat FRANCISCVS DE ROYE *de iur. honorif. lib. II. c.* 3. & inprimis prouocat ad *ſynodum Wigornienſem de anno* 1240. *c.* 3. vbi hæc ſancita: *ne laici ſint in cancellis, dum celebrantur diuina, ſalua tamen reuerentia patronorum & ſublimium perſonarum.*

qui etiam ſedilia fixa habuere aliis denegata.

Hoc etiam præterea honori patronorum datum, vt poſſent ſedilia *fixa* & *propria* habere, quod olim ceteris denegatum, vt indicat ſynodus Exonienſis *de anno* 1287. *c.* 12. apud HARDVINVM. *tom. VII. concil. p.* 1089. *Statuimus, quod nullus de cetero quaſi proprium ſedile in eccleſia valeat vindicare, nobilibus perſonis & eccleſiarum patronis duntaxat exceptis*, quod ex *dominio* in eccleſias fluebat.

§. CXL.

§. CXL. Huic (IV) acceſſit *honor ſepulturæ*, vt non tantum in ipſa eccleſia, ſed *loco* eiusdem *honoratiore* ſepulchrum ſibi ſuæque genti conſtituere poſſint. Supra tit. *de ſepult.* fata ſepulchrorum recenſui oſtendique, ſummum laicorum pruritum eligendi ſepulchra in eccleſia, in qua regulariter nemini indulgebantur, exceptis principibus aliisque, quorum merita in eam conſtabant. Non denegari ergo potuit *honor ſepulturæ* patronis, quippe quibus eccleſiæ *fundatio* & *exſtructio* accepta ferenda, & a quo presbyteri fere vnice alendi erant. conf. FRANC. de ROYE *cit. l. lib.* 2. *c.* 3. *p.* 50. Inde quoque factum videtur, vt absque patroni conſenſu nemini poſſit concedi ſepultura in eccleſia, quippe quæ ad *ius patroni* pertinet, & inde *ius prohibendi* ſibi recte aſſerit, quod illuſtrat ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit.* 25. *c.* 7. §. 25. Debetur etiam iis honor ſepulturæ,

§. CXLI. His addunt (V) quod ad egeſtatem ſi peruenerit, ab eccleſia alendus ſit, *c.* 25. *X. h. t.* quod ſupra §. 18. iam declaraui, oſtendique, olim ius aliquod præcipuum in eo patrono indultum non fuiſſe, cum *in genere* pauperes ex penu eccleſiæ fuiſſent alendi. Poſtquam vero clerici hoc *pietatis* officium depoſuere, hodie etiam hac in re præcipuum aliquod ius iis recte adſcribitur. Alia *commoda*, quæ ex bonis eccleſiæ ſuæ percipit, *tit. ſq.* indicabuntur, cum hic tantum ſummatim *iura honorifica patronorum* tangam. Pleniorem eorum pertractationem ſuſcepit *Michel du Perroy dans traité des droits honorifiques & vtiles des patrons*, quem *anno* 1720. edidit. & alimenta, ſi ad egeſtatem peruenerint.

§. CXLII. Quoniam vero, prout ſupra dictum, patronus paſtorem nouiter eccleſiæ præpoſitum de bonis eccleſiaſticis *inueſtit*, & inſtar *domini feudi* habetur; eius quoque intereſt, vt bona conſeruentur, augeantur, & recte adminiſtrentur. In quibusdam eccleſiis patroni conſtituunt adminiſtratores, quod a iure patronatus non alienum eſſe, obſeruaui in *iure paroch. Sect. VI. c.* 1. §. 19. *in f.* In *mutuo*, nomine eccleſiæ contrahendo, eius *conſenſus* deſideratur, vt oſtendi *ibid. c.* 2. §. 34. Intereſt rationibus reddendis, *ibid. c.* 3. §. 4. nomine eccleſiæ agit, & in eo fiſci aduocato, nomine principis agere volenti, præferendus, *ibid. in ſupplem. p.* 545. adeoque ſi bona eccleſiæ nulliter, ſine adhibitis requiſitis, a lege præſcriptis, alienata fuerint, ea reuocare non prohibetur. PACIONVS *in alleg. civ.* & *cau.* 167. *n.* 19. Num ergo ipſa bona eccleſiæ patronatæ ſine eius *conſenſu* alienari poſſunt? affirmant id ipſum ſine vlla hæſitatione TONDVTI *de penſion. c.* 30. *n.* 25. & PYRRHVS CORRADVS *in prax diſpenſ. apoſt. lib.* 9. *c.* 5. *n.* 13. ex hac ratione, quod in hac alienatione eius præiudicium haud verſetur. Erroneam vero & futilem hanc eſſe Ius patroni circa bona, quæ ſine eius conſenſu alienari nequeunt.

Digitized by Google

eſſe rationem, quilibet facile conſtituet, qui ius patronatus ex vera ſua ratione, & non ex *placitis clericalibus*, quibus patronatus iura admodum infracta & conculcata ſunt, æſtimabit, cum multum omnino patroni interſit, bona eccleſiaſtica haud alienari, tum vt ex eorum reditibus eccleſiarum neceſſitati ſuccurratur, tum etiam ne paſtores indigeant. Neque hoc reſtringo ad bona, quæ a patrono vel eius maioribus profecta, vt putat CYPRAEVS *conſult. 2. de reb. eccl. non alien. n. 9.* cum in vniverſum cura pro conſeruandis rebus eccleſiæ patrono incumbat, & audiendus omnino ſit, qui tali alienatione grauari poſſet, vt *ad tit. de reb. eccleſ. non alien.* §. 27. iam obſeruaui.

Illuſtrationis gratia duo edicta referuntur. §. CXLIII. Æquiores erga patronos principes proteſtantes eſſe, eorumque auctoritatem circa bonorum adminiſtrationem primario deſiderare, duobus edictis ducis Brunſuicenſis & Luneburg. GEORGII WILHELMI declarabo. Alterum præcipit, ne patroni a rationum redditione excludantur; alterum vero, vt, vbi receptum, vt patronis rationes reddantur, hoc iure quoque in poſterum vtantur. Primum eſt huius tenoris:

Von GOttes Gnaden Georg Wilhelm, Hertzog zu Braunſchweig und Lüneburg.

Lieber Andächtiger und Getreuer, Wir fügen euch hiemit in Gnaden zu wiſſen, was maſſen uns unſere getreue Landſchaft unterthänigſt zu vernehmen gegeben, wie daß an einen oder andern Orts denen Patronen der Kirchen nicht wolle zugeſtanden werden, den abzulegenden Kirchen-Rechnungen beyzuwohnen, und dabey gehorſamſt nachgeſuchet, daß, wie doch verſchiedenen bereits geſchiehet, als auch den übrigen, welchen es bishero difficultirt worden, ſolches concediret werden möchte.

Wenn wir nun dieſem ihrem unterthänigſten Geſuch um ſo vielmehr in Gnaden deferiret, als ſolches nicht nur gemeinen Rechtens, ſondern es auch die Obſeruanz bey den mehreſten Conſiſtoriis mit ſich bringet, und dero Behuff denſelben beykommende Reſolution ertheilet haben: So befehlen wir euch hiemit in Gnaden, ihr wollet von nun an und inskünftige allezeit bey den abzunehmenden Kirchen-Rechnungen, die Patronos jedes Orts nicht nur unweigerlich admittiren, ſondern auch, wenn Sie dienliche monita beytragen, ſolche in gehörige conſideration ziehen, und Sie die Kirchen-Rechnungen unter-

unterſchreiben laſſen, daran geſchieht Unſer gnädigſter Wille, und Wir ſeyn euch in Gnaden gewogen. Gegeben auf unſerer Reſidentz Zelle, den 15. Maj. 1695. Alterum eſt huius tenoris:

Unſern freundlichen Gruß zuvor.

Würdiger, Wohlgelahrter, beſonders guter Freund.

Ihr wiſſet, was wegen der an vielen Orten im Lande wahrgenommenen Unrichtigkeit bey den Kirchen-Rechnungen, gleich an übrige Superintendenten im Lande, alſo auch an euch vor Verordnung unterm 22. Iulii a. c. dahin ergangen, daß ein jeder Prediger alle Jahr die Kirchen-Rechnungen ſeines Orts in gehöriger Form euch einzuſenden bedeutet werden ſoll, damit ihr ſolche nachſehen und die etwa nöthige monita dabey thun, und ſie darauf bey der haltenden ſpecial Kirchen-Viſitation abgenommen und juſtificiret werden können. Wie es nun mit ſolcher Verordnung die Intention nicht hat, daß die Kirchen, da die Patroni bishero die Rechnung alleine ohne eure Zuziehung einzunehmen hergebracht, darunter mit ſollen gemeynet, oder die übrige Patronen davon excludiret ſeyn; alſo haben wir dieſelbe, zu Verhütung künftiges Disputs, dahin hiemit declariren wollen, und habt ihr euch eures Orts darnach zu achten, und ſeyn euch zur freundlichen Willfahrung geneigt. Geben Zelle den 20. Dec. 1697.

§. CXLIV. In hoc olim non ſubſtitit ſollicitudo circa *bona eccleſiaſtica*, ſed liberiorem poteſtatem patronis, pro more illius temporis, in ea peperit, epiſcopis licet grauiter murmurantibus, & ringentibus, quod ſub titulo *guardæ* vel *cuſtodiæ* fructus *vacantis eccleſiæ* ſibi vindicaverint, prout iam ſupra §. 57. indicaui. Sine dubio in exemplum traxere mores regum principumque, qui *iure regaliarum* fructus vacantium beneficiorum regalium ſuos faciebant, quod nec epiſcopi, collatores beneficiorum eccleſiaſticorum, improbarunt, ſed exemplo proprio ratihabuerunt, vt *tit. de elect.* §. 66. & 67. & *tit. ne ſed. vac. quid innou.* §. 15. iam indicaui. Erat imperator *beneficiorum maiorum*, de quibus per *annulum* & *baculum* inueſtituram faciebat, *ordinarius collator*; ſimiliter *minorum* epiſcopi: iure *feudi* hæc conferebantur, & quando per mortem vacabant, eorum reditus iure *dominii directi* domino feudi interim aſſignandos eſſe veteres conſtituebant, quod, cum quoad *ſua beneficia* epiſcopi non improbarent, quoad *imperatorem* damnare non poterant, quo iure adhuc Gallia vtitur, vt tractatus de *iure regaliarum* coniunctim editi euincunt. Patroni haud deteriori conditione vti volebant,

Olim fructus vacantis eccleſiæ ſibi tribuebant.

bant, ſed vt collatores, vt *domini feudi*, ſub titulo *cuſtodiæ* aut *guardiæ* hos fructus beneficii ſibi vindicabant, quo iure tamen vti deſierunt, poſtquam *ius patronatus* admodum infirmatum, *ius inſtituendi* epiſcopis vindicatum, atque denique imperatores violentiæ papali ſuccumbere coacti ſunt.

Patroni olim iure ſpolii vtebantur.

§. CXLV. Præterea etiam imperatores & reges, decedente prælato a ſe inueſtito, ius colligendi *ſpolia* defuncti ſibi aſſerebant, quo vniuerſa *bona mobilia*, de quibus diſponere non poterat, ſui iuris eſſe cenſebant, de quo egi *tit. de elect.* §. 68. Nec epiſcopi ab hoc abſtinuere; imo & pontifex illud, poſtquam eo imperatores priuati ſunt, ad ſua reſeruata traxit, vt *tit. de ſucceſſ. ab int.* §. 5. *ſqq.* obſeruaui, & fata *iuris ſpolii* plenius euolui. Doctrinam huius iuris ex mente canoniſtarum explicuere MARTINVS *ab* AZPILCVETA, GVILIELMVS REDOANVS, IOANNES AZORIVS, VINCENTIVS FILLIVCIVS, HIERONYMVS MAINALIA in vnum anno 1650. Romæ collecti & ſub tit. *de ſpoliis eccleſiaſticis* editi, in quibus tractatibus paparum reditus, ex hoc quæſtu redundantes, illuſtrantur, quibus iungi debet *lib. VII. decret. tit. de ſpoliis clericorum.* Patroni olim eodem iure in plerisque eccleſiis vtebantur, quod permoleſtum epiſcopis erat, adeoque hoc omnibus modis prohibendum cenſebant. *In ſtatut. ſynodalibus Moguntinis de ann.* 1310. apud LVNICHIVM *in contin. II. Spicileg. eccl. p.* 54. hac de re ita cautum eſt: *ad exſtirpandam illam deteſtabilem corruptelam quorundam patronorum eccleſiarum, qui rectoribus eorum defunctis ſpoliant dotem & eccleſiam omnibus rebus mobilibus & interdum immobilibus in ſalutis propriæ diſpendium & ſcandalum plurimorum, ſtatuimus, vt ſiue clericus ſiue laicus hoc facere præſumſerit, ſit a iure præſentandi ea vice ſuſpenſus, & loci archidiaconus, & ſi ipſe negligens fuerit, ſuperior eccleſiam conferat ipſa vice. Vterque autem excommunicetur & artius euitetur, donec cum debita ſatisfactione reſtituat ſibi ablata.* Idem prohibent *ſtatuta ſynod. Ratisbon. de anno* 1512. apud EVNDEM *cit. l. p.* 840. & vtrumque ius, tum *fructus vacantis eccleſiæ percipiendi*, tum *ſpoliorum* damnant: *cum conſuetudine aliqua induci non poſſit, vt laici, (prælatis eccleſiarum inuitis) bona eccleſiaſtica adminiſtrent*; (en principia clericalia noui iuris) *nonnulli patroni eccleſiarum, eccleſiis, quæ vacationis laborant incommodo, non verentes adhuc addere afflictionem, bona earundem eccleſiarum, morientibus eorum rectoribus, quæ in vtilitatem ipſorum*

rum expendi vel futuris deberent ſucceſſoribus reſeruari, occupare & in ſuos vſus conuertere nituntur. Nos ſuper hoc vacantibus eccleſiis prouidere volentes omnes & ſingulos, qui vacantium eccleſiarum & decedentium clericorum bona de cetero, vt præfertur, vſurpauerint, a perceptione dominici corporis ſuſpendimus ipſo facto, & iure patronatus ſint pariter priuati. Intime hæc duo iura cohærebant; quia enim *fructus vacantis eccleſiæ* collatores ſuos faciebant, huc etiam clericorum decedentium *mobilia*, ex fructibus eccleſiæ quæſita, referebant, & *ſpolii* iure ſimul ſibi attribuebant. Morem hunc non ſatis probari potuiſſe credo; an autem magis hodie in curia Romana probari poſſit, alii viderint. Meo iudicio papa plus iuris in *ſpoliis clericorum* habere nequit, quam olim *principes, epiſcopi, patroni.*

§. CXLVI. Denique ſunt etiam quædam huius iuris onera, maxime *refectionem* reſpicientia, de quibus *tit. XLVIII.* agendum. Plura præterea ex *iure epiſcopali* ad ſe traxerunt *patroni* quibusdam in locis ſub reformationis motibus, quæ *irregularia* ſunt, nec regulam conſtituunt, interim non facile mutanda, poſtquam *præſcriptione immemoriali* munita fuere. Quædam etiam vsque ad tempus *pacis Osnabrugenſis* dubia & ſub iudice fuere, deciſa tandem in *inſtrum. pacis*, vt quod *ius reformandi* concernit, de quo *lib. I. tit.* I. §. *LXIII. ſqq.* fundamenta allata ſunt. Modos *amittendi* jus patronatus non addam, qui nullis adeo ſcopulis ſubiecti ſunt, ab aliis ſatis explicati. vid. de ROYE *in prolegom. c.* 38. STEPHANI *de iur. patron. P. I. c.* 30. FINCKELTHAVS *de iur. patron. c.* 7.

Remiſſiue alia iura adferuntur.

TITVLVS XXXIX.

DE CENSIBVS, EXACTIONIBVS ET PROCVRATIONIBVS.

§. I.

Ordo dicendorum.

PLura hoc titulo coaceruantur *iuris eccleſiaſtici* capita, quæ ad commoda *prælatorum* & *patronorum* ſpectant. Inter hæc principatum fere tenent *procurationes*, quæ ob *viſitationem* ſoluuntur, *c.* 21. 23. 25. *X. h. t. c.* 2. & 3. *h. t. in* 6. *clem.* 2. cuius ratio ante omnia excutienda & illuſtranda. Neque enim vnice rubro, quod *viſitationis* doctrinam non tangit, inhærendum, ſed ipſi textus conſulendi, qui *ius viſitandi* & *officia viſitatorum* determinant, quorſum pertinent *c.* 21. 22. 23. *in f. h. t. c.* 1: *in* 6. §. 4. & *c.* 1. *extr. comm.* Hac de cauſa ad ductum huius tituli hunc ſeruabo ordinem, vt (I) vniuerſam *viſitationis doctrinam* præmittam; (II) deinceps circa *procurationes* occupatus ſim; (III) ſubinde ad *cenſus* eccleſiis impoſitos progrediar, & tandem (IV) reliqua *epiſcopalia iura* ſeu commoda ſubiiciam.

(I)

De viſitationibus eccleſiaſticis.

Auctores qui de hac materia ſcripſere.

§. II. Auctores, qui hanc exornarunt prouinciam, & *viſitationum* normam explicuere, tum inter *catholicos*, tum *proteſtantes* plurimi fuere. Potiores ſunt SOCINVS *de viſitat.* IO. FRANC. DE PAVINIS *de viſitat.* LVCAS ANTON. RESTA epiſcopus Andrienſis in *directorio viſitatorum ac viſitandorum cum praxi & formula generali viſitationis.* ALFONSVS VILLAGVT *in ſpeculo viſitatorum ac commiſſoriorum*, quod ſpeciatim contra clericos *regulares* & *ſeculares* in cauſis criminalibus directum eſt. PAVLVS SALODIVS in *praxi compendioſa de viſitat.* BALTHASAR ALTOMIRANVS *de viſitatione*, qui tractatus commentarium concilii Tridentini circa hanc materiam conſtituit. FELICIANVS Comenſis epiſcopus *in manuali viſitatorum.* NICOLAVS IANVARIVS *de viſitatione ac ſynod. diœceſ. & prouinc.* ADRIAN. BEHOTIVS *de antiquo iure procurationum.* BARTHOL. GAVANTVS *in prax. viſitat. epiſcopal.* FRANCISCVS IACOBVS *de modo viſitandi & corrigendi ſubditos.*

ditor. Noſtrates magis per compendium quam diffuſiori opera in hoc campo verſati ſunt, inter quos nominandi CASPAR. ZIEGLERVS *de iur. viſitat. eccleſiaſt.* ERASMVS SARCERIVS von jährlichen Kirchen-*Viſitation*en, IO. A MVNSTER von der Kirchen-*Viſitation*, AHASVERVS FRIRSCHIVS *de iure viſitandi eccleſ.* & FECHTIVS *de viſitatione domeſtica,* SPITZIVS *de procurat. canonica.* Hiſtoriam *viſitationum eccleſiaſticarum* ſuccincte iuxta ſeriem temporum illuſtrauit expoſuitque THOMASSINVS *P. II. de nou. & vet. eccleſ. diſcipl. lib.* 3. *c.* 77. *ſeqq.*

§. III. VISITATIO admodum eccleſiis vtilis & neceſſaria, quia potiſſimum conſiſtit in inquiſitione ſedula in *vitam* & *mores clericorum* & *laicorum*, vtrum *illi* officio ſuo recte fungantur; *hi* vero ex debito peragant, quæ religionis chriſtianæ praxis poſtulat, eum in finem certo tempore inſtituenda, vt, quæ *correctione* indigent, emendentur, operaque detur, ne res chriſtiana detrimentum capiat. *Neceſſitatem* hanc & *vtilitatem* agnouit non tantum praxis eccleſiarum omnium antiqua, quæ legibus certis modum viſitandi determinauit, ſed etiam *proteſtantium eccleſiarum* concors ſententia. In compendio eam delineat IOHANNES GEORGIVS elector Brandenb. in *ordin. viſitat. & conſiſt.* de anno 1685. p. 3. his verbis: Dieweil die *Viſitation* eine althergebrachte Chriſtliche Ordnunge, die aus beweglichen und vernünftigen Urſachen und darum eingeführet, daß die hohe Obrigkeit durch getreue fleißige Männer und Aufſeher die Kirchen beſuchen und von der Chriſtlichen Lehre und Sacramenten, ob auch Chriſti unſers lieben HErrn Befehlich nach, reine gelehret und adminiſtriret werden, oder ob Rotten, Secten, Unzucht und andere Laſter eingeriſſen, deßgleichen von Sitten und Schutz der Pfarrer, Beſſerung und Zunehmen der Zuhörer, auch der Kirchen- und Pfarr-Gebäude und Einkommen, davon man die Diener Göttl. Worts, Schulen, Hoſpitäle, Küſter und arme Leute unterhalten ſolle, und anderer Mängel in geiſtlichen Sachen Erkundigung nehmen laſſe. Eadem agnita *in ordin. eccl. Cellenſi de ann.* 1619. *tit.* Von der *Viſitation p.* 20. Weiln auch ohn fleißig Aufſehen der Obrigkeit gute Ordnungen nicht beſtändig ſeyn, zumahl aber in den Kirchen, als darin der Satan ſein Unkraut gemeiniglich gerne ſäet, Viſitationes hoch vonnöthen, ſolche Viſitationes auch in der erſten Kirchen aus bewegenden Urſachen gebräuchlich geweſen, und vorgenommen worden, damit man erfahren möge, daß die göttliche Lehre recht getrieben, ſo falſche Lehren ein-

Viſitationis neceſſitas & vtilitas,

agnita etiam a proteſtantibus.

einreiſſen wolten, dieſelben abgewandt, und allenthalben ein chriſtliches gottſeliges Leben von Paſtorn und Zuhörern geführet, und alle befindende Mängel, ſonſten beſorg-ärgerliche Nachfolge benzeiten zu verhüten, abgeſchaffet werden mogen, ſo ſollen ꝛc.

Præſuppoſita quædam quoad viſitationes primitiuæ eccleſiæ.

§. IV. Mores *antiquæ eccleſiæ* in verbis adductis in medium adferuntur, & laudantur. Vtrum ergo per tria priora ſecula *viſitationes eccleſiaſticæ* obtinuerint? paucis euoluendum. Præmitto ante omnia; (I) non hic ſermonem eſſe de *viſitatione domeſtica* & *priuata ſingulorum*, quæ frequens & vſitatiſſima fuit, eo tempore inprimis & neceſſaria & gratiſſima, quod tum contra perſecutionum tempeſtatem imminentem ſinguli eſſent confortandi; tum etiam quod feruentiſſimæ ſtudium pietatis tale commercium priuatum admitteret & promoueret, contra quod hodie ex variis cauſis *rigidiores* clamitant, murmurant, pugnant. (II) *Synodos* hinc inde habitas fuiſſe, in quibus de *defectibus eccleſiarum* emergentibus corrigendis actum, & ita figura quædam *inquiſitionis* obſeruata fuit, quæ ratio *viſitationum* per ſynodos poſtea ſpecialius determinata eſt. (III) *Voluntarias* quasdam *eccleſiarum viſitationes* ſusceptas ab his fuiſſe, qui ſaluti earum, quibus periculum quoddam infectionis vel corruptionis imminebat, non ex quadam *iurisdictione* aut pro *imperio*, ſed ex *cura paſtorali* & *puro amore* inuigilabant, adeoque eas cum iis conferri non poſſe, quæ poſtea iure *imperii* & *auctoritate imperatiua* ſuſceptæ ſunt ex neceſſitate *officii*, quod in *imperium ſacrum* degenerauit.

Viſitatio naturaliter eſt effectus ſollicitudinis, quam quis gerit. Quæ vel neceſſaria vel voluntaria.

§. V. Videlicet *viſitatio* in genere, quatenus ſoli eccleſiæ eiusque rebus haud applicatur, ſed in *ſolerti inquiſitione* eorum, quæ in aliqua *ſocietate* geruntur, conſiſtit, eſt *ſollicitudinis*, quam quis vi *officii* ſuſtinet, conſequens ſeu effectus naturalis. Ipſa *ſollicitudo* ſeu *cura* eſt vel *neceſſaria* vel *voluntaria*. Illa cohæret *officio* ſeu muneri, cui quis admotus eſt, quod ſimul eam determinat; hæc vero *libere* ſuſcipitur circa res liberi arbitrii vel ex ratione proprii *emolumenti*, vel ex officio *humanitatis*, vel ex alia cauſa. Talem ſollicitudinem ſuſcipit ſponte negotiorum aliorum geſtor, ex qua ſusceptione ad omnem diligentiam obligatur, adeoque ſi ipſemet negotiis alienis adminiſtratorem præfecerit, eum *obſeruare* eiusque geſta *inſpicere* debet, ne male adminiſtret, quod *viſitationem* quandam conſtituit. Singulis permiſſum eſt inquirere in geſta *tutorum*, eosque, ſi male verſari illos, inſtituta *viſitatione*, animaduerterint, ſuſpecti poſtulare. *l.* 44. *de negot. geſt.* §. 3. *J. de ſuſpect. tut.* Bonus *paterfamilias* ſollicitudinem gerit pro rebus domeſticis, & ex illa ſecundum regulas prudentiæ œconomicæ in omnia inquirit,

quæ

quæ domeſticis ſunt concredita, eos viſitat, obſeruat, eorum acta examinat, & quos male verſari deprehendit, caſtigat vel domo eiicit.

§. VI. Sollicitudo *neceſſaria*, quæ muneri iniuncto cohæret, vel coniuncta eſt cum *imperio* quodam, vel ſine illo, *ſimplicique directione* & *inſpectione* abſoluitur. Vtraque habet adiunctam quandam *viſitandi* obligationem, prout officii rationes ipſam poſtulant. *Huius*, quæ ſine *imperio* eſt, exemplum occurrit in tutoribus honorariis, qui dantur quaſi *obſeruatores* actus collegæ adminiſtratoris, *& cuſtodes; aſſidue enim & rationes ab eo exigere eos oportet, & ſollicite curare, qualiter conuerſetur*, vt ait ICtus in *l.* 3. §. 2. *de admin. & peric. tut.* Quid autem aliud ſunt *viſitatores*, quam *cuſtodes*, *obſeruatores & inſpectores morum & negotiorum?* Collegia etiam tales *inſpectores* conſtituunt, qui, quæ ad res & negotia collegii ſpectant, viſitant, inſpiciunt, & examinant, vt omnia recte & in commodum ſocietatis expediantur & peragantur. Simile quid obſeruaui in *directoribus domuum religioſarum*, de quibus diſtinctius egi ad tit. *de relig. domib.*

Sollicitudo neceſſaria

ſine imperio,

§. VII. *Sollicitudo*, quæ cum *imperio* coniuncta, eoque intuitu *publica* dici poteſt, *imperantium officio* continetur, atque varias *viſitationum* ſpecies producit. Generaliter enim imperanti cuiuis *inſpectio vniuerſalis* in omnia ea, quæ in republica geruntur & fiunt, incumbit, vt videat, ne quid detrimenti ea accipiat. Sunt enim tanquam in *ſpecula publica* conſtituti, obſeruantes, quemadmodum ſe vnusquisque ſubditorum gerat in officio ſibi concredito. Eſt vero rurſus hæc *inſpectio* aut *viſitatio* vel *immediata* ſeu *delegata*. Illa a principe *immediate* exercetur, quam olim reges Francorum curæ cordique quandoque habebant. Eo vero rarius hæc viſitatio inſtitui ſolet, quo maiores deſiderat ſumtus, ſubditos grauat, aliaque incommoda parit, adeo vt HINCMARVS *tom. II. oper. epiſt.* 4. *c.* 14. LVDOVICVM Germaniæ regem ab ea retrahere voluiſſe videatur.

vel cum imperio.

Inde viſitatio immediata.

§. VIII. *Delegata* per *officiales* peragitur, eſtque rurſus vel *ordinaria* vel *extraordinaria*. Hæc eſt, quam ſuſcipiunt peraguntque ad viſitandas prouincias deputati ex mandato principis, & ſic *publica auctoritate* imperio munita, quos toties imperans conſtituere, & in prouincias mittere poteſt, quoties ſalus reipubl. id poſtulat. Extra ordinem tales viſitationes adornaſſe, & circuitores in prouincias ablegaſſe ex inſtituto CYRI reges Perſarum, teſtis eſt XENOPHON. *lib. VIII. Cyropæd. p. m.* 232. *Circumit hinc inde quispiam regiones cum exercitu ſingulis annis, qui, ſi ſatraparum aliquis indiget auxilio, fert ei auxilium: ſi quis inſolenter*

Mediata extraordinaria

apud Perſas.

ſe

ſe gerit, eum ſanam ad mentem reuocat. Quodſi quis vel tributum adferre negligit vel incolas tueri, vel vt terra culta ſit, vel aliquid aliud ex iis, quæ ſunt imperata, prætermittit, hæc ille corrigit omnia. Si vero nequeat facere, regi denunciat. Is vbi rem audit, de eo, qui ſpreto imperio ſe contumaciter gerit, deliberat: ac ſæpenumero ii, de quibus dicitur, regis filius deſcendit, regis frater, regis oculus: licet aliquando non conſpiciantur, circuitores illi ſunt. Nam vnusquisque horum e via reuocatur, vbi res ita iubet. Prouinciam hanc quoque olim apud Francos obibant *miſſi regii*, qui & *dominici* ſiue *regales* appellabantur, mittebanturque in prouincias, vt in epiſcoporum, abbatum comitumque adminiſtrationem per modum *imperii*, quo inſtructi erant, inquirerent, geſtorum omiſſorumue rationes exigerent, & quæ emendanda erant, corrigerent; ſi autem talis cauſa fuerat, quæ per eorum auctoritatem emendari haud poterat, ad notitiam regis deferrent. vid. *lib. II. c.* 26. 27. *&* 28. *apud* BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 744. vbi plenius officium eorum determinatur. Hac de cauſa HINCMARVS *cit. l.* regi Germaniæ LVDOVICO hanc ſuggerit admonitionem: *miſſos tales per regnum conſtituite, qui ſciant, qualiter comites & ceteri miniſtri reip. iuſtitiam & iudicium populo faciant.* Conf. LEHMANN. *in chron. Spir. lib. II. c.* 10. Speciatim de huiusmodi *viſitationibus* agit AHASVERVS FRITSCHIVS *de viſitat. prouinc. utiliter inſtituendis* von Land-*Viſitationen*, vbi etiam *c. IV.* ſpecialem catalogum eorum punctorum, in quæ inquiri debeat, refert. *Ordinaria* eſt, quam quis vi *officii*, quod gerit, peragere debet, circa ea, quæ ad munus ipſi demandatum pertinent. Ad officium *proconſulis* inter alia olim in *l.* 7. §. 1. *de offic. proconſ.* hoc relatum; *ædes ſacras & opera publica inſpiciendi gratia, an ſarta tectaque ſint, vel an aliqua refectione indigeant, & ſi quæ cœpta ſunt, vt conſummentur, prout vires eius reip. permittunt, curare debent.* Præſidi prouinciæ viſitatio & totius prouinciæ cura commendata erat, vt pacata atque quieta prouincia eſſet, & malis hominibus purgaretur. *l.* 3. *in f. l.* 13. *pr. de offic. præſ. nou.* 128. *c.* 21.

Francos.

Ordinaria.

Viſitatio eccleſiaſtica non ex ſe eſt ex iurisdictione, nec olim fuit.

§. IX. Hæc præmittenda fuere, vt de ratione & *antiqua* & *hodierna viſitationum eccleſiaſticarum* eo rectius iudicium formari poſſet. In eam enim ſententiam hodie communi interpretum ſententia itum eſt, viſitationes eccleſiaſticas eſſe *iurisdictionis eccleſiaſticæ*, & *imperii ſacri* annexum & effectum certiſſimum, adeoque inde colligunt, etiam olim in primitiua eccleſia tum *apoſtolos*, tum *epiſcopos* in viſitationis huius negotio euidentiſſima *imperii ſacri* edidiſſe documenta, quem errorem ante omnia ex principiis adductis, & in recta ratione fun-

fundatis euellere ſtudebo. Id enim, prout ſæpius monui, plurimis familiare eſt, vt eundem rerum ſtatum, quem præſentes oculis intuentur & mente concipiunt, olim etiam obtinuiſſe, ſibi imaginentur, aliisque perſuadere conentur, in quo grauiſſime peccatur.

Apoſtoli curam rei chriſtianæ gerebant ſine imperio,

§. X. Apoſtoli, vt *miſſi dominici*, & legati a Chriſto in vniuerſum orbem deſtinati, in ea erant prouincia conſtituti, vt rei chriſtianæ *vniuerſalem curam* gererent, non *iure* quodam *imperii*, a quo alieniſſimi erant, ſed ſimplicis *directionis*, quæ magis ſuadet, conſulitque quam neceſſitat. Hæc ſollicitudo, a Chriſto illis concredita, eos quoque, & quos in adiutorium aſſumſerant, inducebat mouebatque, vt eccleſias plantatas, data occaſione, inuiſerent, & quæ emendanda erant, monitis conſiliisque optimis reformarent ordinarentque, quem ſcopum ſibi etiam propoſuit PAVLVS in *eccleſia Corinthiaca* viſitanda. 1 *Cor. XI*, 34. Huc pertinent *apoſtolorum itinera*, in *actis apoſt.* deſcripta, quæ & pro plantandis nouis eccleſiis & pro plantatis inuiſendis inſtituebantur. Ita enim PAVLVS *act. XV*, 36. alloquitur Barnabam: *Reuerſi inuiſamus fratres noſtros oppidatim, in quibus annunciauimus ſermonem Domini, cognituri, quomodo ſe habeant.* Et *v.* 14. *Perambulabat autem Paulus Syriam & Ciliciam confirmans eccleſias.* TITI etiam ſollicitudo in inſula Creta, a PAVLO *ep. I*, 5. ei demandata, huc pertinet, vt & TIMOTHEI *apoſtolica functio*, quos muneris apoſtolici ſocios PAVLVS ſibi adſciuerat, vt oſtendi in *diſſ. iur. eccl. antiq. diſſ. VII.* §. 9. *ſqq.* Oppido ſine dubio errant, qui *archiepiſcopos* hos in certa prouincia conſtitutos fuiſſe, & ſub hac *qualitate archiepiſcopali* viſitationem in prouinciis ſibi decretis obiiſſe cenſent, quale *ſchema politicum* adhuc ignorauit eccleſia, vt alibi contra EVSEBIVM *lib. III. hiſt. eccl. c.* 4. a me demonſtratum eſt. Ne quidem oſtendi poteſt, apoſtolos fuiſſe *epiſcopos* aut *papas*, h. e. *iurisdictione epiſcopali* ſeu *papali* indutos, a qua vel ideo abhorrere debebant, quod omnem dominatum ſaluator eis interdixerat. *Fraterno iure*, quod *æqualitatem*, non *ſubiectionis* obligationem in ſe complectitur, cum chriſtianis quibuslibet & eccleſiis agebant, & ita *ſollicitudo*, quam pro omnibus eccleſiis gerebant, 2 *Cor. XI*, 28. non ex *imperio* quodam *ſacro*, ſed ex generali officio *doctorum*, ab omni *imperio* libero, quod illis a CHRISTO concreditum erat, deducenda, inſimulque *viſitatio* eccleſiarum ex eodem fonte haurienda erat.

& eodem modo eccleſias viſitabant.

Apoſtolis exſtinctis viſitatio magis do-

§. XI. Apoſtolis vario mortis genere exſtinctis, ſingulæ eccleſiæ directioni epiſcoporum & presbyterorum ſuberant, adeoque ſi

 quæ

meſtica obtinebat,

quæ *viſitatio* hic concipi poteſt, illa magis *domeſtica & priuata* ſine vllo *imperio*, quam *publica* erat, prout hodie concipitur. Singulis enim eccleſiis *epiſcopi* præpoſiti erant: *parochiæ* ignorabantur: in ipſis eccleſiis *ruralibus* epiſcopi conſtituti erant, ciuitatenſibus haud ſubiecti, adeoque ne quidem ad hos *viſitatio* applicari poterat: omnes epiſcopi æquali poteſtate præditi: neuter alteri ſubiectus, nec archiepiſcoporum *iurisdictio ſacra* cognita, cum adhuc CYPRIANVS ſuo tempore huic libertati, quam inclinare animaduertebat, patrocinium ſtrenuum geſſerit. Quis ergo *ſuo iure* vel ex *iurisdictionis* poteſtate *viſitandi ius* ſibi aſſeruiſſet, cum diſtrictus tales, & diœceſes deficerent, per quos hodie *viſitationes* inſtituuntur. Etiam in ciuitatibus ampliſſimis *vna tantum erat eccleſia*, cui quotidie inuigilabat epiſcopus præſens cum presbyterio, nec *viſitatio*, niſi *domeſtica*, locum habere poterat.

deficientibus diœceſibus.

Erat tamen ſpontanea quorundam epiſcoporum viſitatio aliarum eccleſiarum,

§. XII. Enimvero, quod iure *imperii ſacri*, vel *iurisdictionis eccleſiaſticæ* vel denique *directionis* hi, quos cura tangebat omnium eccleſiarum, ex inſigni quodam amoris purioris adfectu, facere non poterant, *ſpontaneo motu* ſæpe præſtabant, eamque prouinciam ſibimet ipſis *ſponte* imponebant, quæ ad *ſpeciale munus*, illis demandatum, non pertinebat. Plus eo tempore præſtabat *ſinceritas fidei viuidæ & amoris vinculum*, quam *imperii ſacri* turgida & ambitioſa poteſtas. Hæc poſtea inuaſit eccleſiam, eiusque iura, poſtquam fidei & amoris chriſtiani ædificium ſolidum ruinam minari cœpit, quo facto ſingulorum poteſtas ad *diœceſin* reſtricta, & *viſitationes ordinariæ* inſtitutæ, cum iure *prohibendi* alios, ne actum, quem *imperii ſacri* eſſe volebant, extra ſuam peragerent eccleſiam ſeu diœceſin.

& quidem precaria,

necesſitate vrgente, aliquando per ſynodos.

§. XIII. Erant vero *viſitationes*, ante *imperii ſacri* ſtructuram fineſque ei poſitos, vſitatæ I) *precariæ*, ſolo officio *pietatis* ſuſceptæ pro emendandis, quæ inordinate gerebant, vel eradicandis falſis doctrinis: (II) *pro re nata ſuſceptæ*; neque enim aliter laborantibus eccleſiis ſuccurrendum erat, quam diſcrimine quodam imminente, adeoque *ordinariæ* deficiebant: (III) vel *ſigillatim*, vel a pluribus *collectiue* congregatis peractæ; cum nonnunquam etiam *ſynodi* ea de cauſa fuerint coactæ, ſi contagio infectionem quandam huius vel illius eccleſiæ minari videbatur, quæ etiam per plura ſecula inter *viſitationum* ſpeciem, pro reformando clero inprimis, relatæ fuerunt.

Exemplum in miſſis ab eccleſia Romana ad Corinthiacam.

§. XIV. Illuſtremus hæc exemplis quibusdam ex antiquitate depromtis. Poſt diſceſſum apoſtolorum non leuis *ſeditio* coorta erat in *eccleſia Corinthiaca*, cuius etiam facit mentionem EVSEBIVS *lib. III. hiſt.*

hiſt. eccl. c. 16. ad quam ſedandam CLEMENS, nomine *eccleſiæ Romanæ*, ſcripſit elegantem, & viuidum amorem ſpirantem epiſtolam, qua non tantum ad *pacem* & *vnionem* fraternam eos ſollicite adhortatur, & qui contra quosdam presbyteros inſurrexerant, ſeditionesque excitauerant, redarguit, ſed etiam Claudium, Ephebum, Valerium, Vitonem & Fortunatum ex gremio eccleſiæ Romanæ ad prædictam ablegauit eccleſiam, vt turbas ſedarent, animosque diſſociatos ad priſtinam reducerent vnionem. In fine enim *epiſtolæ* apud COTELERIVM *in collect. patrum, qui tempor. apoſt. floruerunt vol. I. p.* 180. *ex edit.* CLERICI hæc addit: *Miſſos autem a nobis, Claudium, Ephebum, Valerium, & Vitonem, cum Fortunato in pace cum gaudio ad nos breui remittite, vt citius optabilem nobisque deſideratiſſimam pacem & concordiam annuncient, quo & nos de veſtra tranquillitate ocyus gaudeamus.* Solo *pietatis* deſiderio & fraterno amore hæc adornata atque ſuſcepta erat *legatio* pro reformanda eccleſia Corinthiaca, non ex *ſacra* quadam *poteſtate ſuprema*, qua *eccleſia Romana* adhuc eo tempore deſtituta erat. Viſitabant ergo prædicti nuncii *eccleſiam Corinthiacam* pro re nata, & quæ emendatione indigebant, adhortationibus precibusque corrigendum ſuadebant.

§. XV. Vbi imminebant grauiſſimi *errores* in fide, ab hæreticis per eccleſias paſſim ſparſi, episcopi, inter ceteros dono ſingulari diuino inſtructi, viſitabant eccleſias infectas, easque ab omni labe purgabant. Eam ſollicitudinem pro ſalute omnium eccleſiarum gerebat Smyrnenſis episcopus POLYCARPVS, Marcione, Valentino, aliisque eccleſias ſua doctrina praua inquinantibus. Laudat eius induſtriam ſingularem IRENAEVS, cuius verba etiam refert EVSEBIVS *lib. IV. hiſtor. eccleſ. c.* 14. *Idem Aniceti temporibus Romam veniens multos ex ſupra dictis hæreticis ad eccleſiam DEI reuocauit, hanc vnam & ſolam veritatem ſe ab apoſtolis accepiſſe prædicans, quæ ab eccleſia traderetur.* IDEM *lib. IV. h. e. c.* 23. teſtatur, DIONYSIVM Corinthiorum episcopum *non ſolum populis ſibi commiſſis, verum etiam aliarum regionum & vrbium incolis diuinos labores ſuos prolixe communicaſſe, omniumque commodis vtilitatique inſeruiiſſe.* *Communis* adhuc pro ſalute eccleſiarum eo tempore erat *cura*, quæ ſingulos, in fide præſtantes, inuitabat, vt viſitationes huiusmodi ſuſciperent. Generatim *hanc curam* inculcat commendatue CYPRIANVS *epiſt.* 68. *edit. Brem. &*, *Idcirco*, ait, *copioſum corpus eſt: ſacerdotum concordiæ mutuæ glutine atque vnitatis vinculo*

Aliud viſitationis precariæ exemplum in Polycarpo

& Dionyſio,

ex cura generali a Cypriano adhuc laudata

culo copulatum, vt, ſi quis ex collegio noſtro hæreſin facere atque Chriſti gregem lacerare & vaſtare tentauerit, ſubueniant ceteri, & quaſi paſtores vtiles & miſericordes oues dominicas in gregem colligant. In quo autem hoc ſubſidium conſiſtat, paulo poſt addit: *Cum ergo paſtoribus talibus, per quos dominicæ oues negliguntur & pereunt, ſic dominus comminetur, quid nos aliud facere oportet, frater chariſſime, quam colligendis & reuocandis Chriſti ouibus exhibere diligentiam plenam, & curandis lapſorum vulneribus paternæ pietatis adhibere medicinam -- nam etſi paſtores multi ſumus, vnum tamen gregem paſcimus & oues vniuerſas, quas Chriſtus ſanguine ſuo & paſſione quæſiuit, colligere & fouere debemus.* Nec alia fuit mens cleri Romani, tempore ſedis vacantis ita ad CYPRIANVM ſcribentis: *quod autem pertinet ad Priuatum Lambeſitanum*, de hæreſi conuictum, *pro tuo more feciſti, qui rem nobis ſollicitam nunciare voluiſti; omnes enim nos decet pro corpore totius eccleſiæ, cuius per varias quasque prouincias membra digeſta ſunt, excubare.* vid. *oper.* CYPRIANI *epiſt.* 36. Hac de cauſa, exorto ſchiſmate in eccleſia Romana per NOVATIANVM contra CORNELIVM, concilium Carthaginenſe ablegauit ad eccleſiam Romanam CALDONIVM & FORTVNATVM, vt ſeditionem coortam ſedarent, animosque diuiſos vnirent, ceu docet CYPRIANVS *epiſt.* 45. & 48. vid. AVCTOR *de la vie de S. Cyprien lib.* 3. *p.* 212. *ſeqq.*

& a presbyteris eccleſiæ Romanæ agnita.

Aliud exemplum eccleſiæ Carthaginenſis.

Paulatim eccleſiæ per ſingulas prouincias conſtitutæ inter ſe vnitæ ſunt.

§. XVI. Hæc ſollicitudo pro eccleſiis quibuscunque aliis, earumque integritate conſeruanda, eo tempore inſtar *viſitationis* erat, cum ſinguli episcopi nondum *diœceſin* haberent, ſed per *ſingulas eccleſias* eſſent ordinati, adeoque talis viſitatio, quæ poſtea nata eſt, nondum locum habere poſſet. Ceterum quia paulatim eccleſiæ, in *vna prouincia* conſtitutæ, in quoddam corpus arctius coaleſcebant, & communi conſilio episcopi *vnius eiusdemque prouinciæ* rebus eccleſiarum illius prouinciæ proſpiciebant, *ſynodi prouinciales* inde ortæ ſunt, quæ de his, quas poſtea episcopi primarii ad ſuas *viſitationes* traxere, decernebant, & quæ emendatione indigebant, reformabant. In tali concilio deponebantur episcopi a comprouincialibus, cauſæ lapſorum tractabantur, & quæ ad *vigorem diſciplinæ eccleſiaſticæ* pertinebant, decernebantur, vt plenius ex ſcriptis CYPRIANI liquet. Primum locum in iis tenebat, vel qui *ſenior* erat, vel ſedem in ipſa *metropoli* habebat; hic primario ad ſe eam reuocabat ſollicitudinem, de qua dixi, adeoque non improbabile eſt, eum quandoque, neceſſitate ferente, alias viſitaſſe eccleſias, & inordinata vel ſananda pro virili emendaſſe.

Inde ſynodi prouinciales ortæ, reformandis defectibus inuigilantes,

inprimis earum præſides.

§. XVII.

Seculo IV. diœceſes conſtitutæ & parochiales eccleſiæ.

Inde viſitationes eccleſiarum ab epiſcopis ex cura paſtorali ſuſceptæ.

§. XVII. Enimvero ſeculo IV. ſtatus eccleſiarum iam ita formatus compoſituſque fuit, vt *viſitationes epiſcopales* per propriam *diœceſin* inſtitui potuerint. Plures iam *parochiales eccleſiæ* in vna ciuitate conditæ, ruraleſque ſubiectæ epiſcopo ciuitatenſi: quibusdam iam amplior quædam diœceſis obtigerat, atque paulatim quædam ſedes epiſcopales varia acceperunt augmenta, acceſſioneſque nouarum eccleſiarum ſubditarum fecerunt, quæ curam *viſitationum* auxerunt. His ita conſtitutis, remiſſior facta eſt ſollicitudo illa antiqua epiſcoporum pro *communi eccleſiarum ſalute*, niſi quod in *hæreſibus exſtirpandis* quidam adhuc occupati eſſent, prouinciaſque eccleſiaſticas peragrarent. Ab hoc tempore magis magiſque *viſitationes*, ex *cura paſtorali* ſuſcipiendæ, ſunt certo iure determinatæ, variiſque legibus circumſcriptæ. Celebris *viſitatio* ſeculo IV. occurrit, ab ATHANASIO ſuſcepta, quæ tot calumnias poſtea in eum excitauit. Mareotes ager erat Alexandriæ, cuius eccleſiæ epiſcopo Alexandrino ſubiacebant, ita tamen vt ſinguli pagi, quorum numero decem erant, ſuos presbyteros haberent, vt conſtat ex *epiſt. ſynodica* apud ATHANASIVM *tom. I. p.* 802. Vbi eas eccleſias viſitabat ATHANASIVS, duplex inde nata calumnia, quam in *apol. II. ibid. p.* 781. his refert verbis: *Iſchyras quidam, vt nequaquam clericus, ita moribus improbiſſimus, conatus eſt, ſui pagi incolas decipere, iactans, ſe clericum eſſe: id vbi reſciuiſſet eius loci presbyter, mihi tum* ECCLESIAS PERLVSTRANTI (περιερχομένῳ μοι τὰς ἐκκλησίας) *nunciauit. Ego igitur illum ipſum cum Macario presbytero ablego ad Iſchyram accerſendum, quem cum morbo decumbentem in cubiculo inueniſſent, patri iniunxere, vt filio denunciet, ne tale quid, quod deferebatur, tentaret.* Hoc facto ille ſeſe Meletianis iunxit, qui mox fabulam compoſuere, a Macario calicem fractum; Arſenium vero epiſcopum ab Athanaſio interfectum fuiſſe. Plusquam hoſtilis fuiſſet hæc *viſitatio*, ſi vera fuiſſet fabula, quæ tamen tot turbis poſtea cauſam dedit. vid. SOCRATES *lib. I. hiſt. eccl. c.* 27.

Cura paſtoralis mox imperii ſacri naturam aſſumſit, & ex eo viſitationes ſuſceptæ.

§. XVIII. Sicuti vero hoc ſeculo *imperii ſacri* fulcra quodammodo in *potentioribus eccleſiis* iacta erant, ita quoque *ius viſitandi* eccleſias illi primario adſcriptum, & lites de hoc iure ex *iurisdictionis eccleſiaſticæ* limitibus compoſitæ. Certabant ſeculo IV. epiſcopi Arelatenſis & Viennenſis de *primatus* honore, ſeu de *iure metropolitico*, cum metropoleos epiſcopus *primas* eo tempore diceretur, obſeruante PETRO de MARCA *de primat. Lugdun.* §. 2. *ſeqq.* Fata huius controuerſiæ plenius enarrant FRANCISCVS HALLIERIVS *lib. IV. de hierarch.*

 eccleſ.

eccleſ. c. 2. *a.* 4. COINTIVS *in annal. eccl. Francor. ad ann.* 508. *n.* 56. *ſeqq. p.* 264. *ſeqq.* Ab hac controuerſia dependebat quæſtio de *iure viſitandi*, quia vero illa nondum plene deciſa erat, conſtitutum *anno* 398. in *concilio Taurinatenſi c.* 2. apud HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 958. per decretum prouiſionale: *Certe ad pacis vinculum conſeruandum, hoc conſilio vtiliore decretum eſt, vt ſi placet memoratarum vrbium* (Arelatenſis & Viennenſis) *epiſcopis, vnaquæque de his viciniores ſibi intra prouinciam vindicet ciuitates, atque eas eccleſias viſitet, quas oppidis ſuis vicinas magis eſſe conſtiterit: ita vt memores vnanimitatis atque concordiæ, non alter alterum, longius ſibi vſurpando, quod eſt alii propius, inquietet.* Eodem iure quoque epiſcopi in ſua diœceſi viſitabant eccleſias, & in eo actum quendam *imperii ſacri* collocabant, quamuis 1) hoc nondum *independens* eo tempore eſſet a *poteſtate ciuili*, vt mox oſtendam: 2) quidam adhuc more epiſcoporum antiquo, ingraueſcentibus hæreſibus, eccleſias extra ſuam diœceſin viſitarent, nutantes in fide firmarent, impedirentque, ne ſemina errorum radices agerent. Talem ſollicitudinem pro omnibus eccleſiis geſſerunt BASILIVS & GREGORIVS, vt teſtatur SOCRATES *lib. IV. H. E. c.* 19. *Gregorius autem Nazianzi vrbis perexiguæ epiſcopus idem, quod Baſilius præſtitit; nam & ipſe vrbes circumeundo, ſegnes & languentes in fide corroborauit.* Hæc *viſitatio* adhuc ex *ſollicitudine* pro ſalute eccleſiarum communi permittebatur, nec deſuper iis de *violata iurisdictione eccleſiaſtica* lis mouebatur, cum nondum *vnice* ad ſchemata politica omnia componerentur.

Certa tempora viſitationibus præſtituta,

§. XIX. Quia vero viſitatio ſimul *onus* quoddam continebat, & tamen eccleſiæ admodum vtilis erat, ad quorundam epiſcoporum ſegnitiem coërcendam, qui hoc onus ſubterfugiebant, certa *tempora* conſtituta ſunt in conciliis, quibus *viſitationes* fierent. Ad minimum *ſingulis annis* eas ſuſcipiendas eſſe indigitant canones, a GRATIANO *c.* 10. *q.* 1. collecti. Nam in *concilio Tarraconenſi anno* 516. *c.* 8. ita edixere patres: *decreuimus, vt antiquæ conſuetudinis ordo ſeruetur, & annuis vicibus ab epiſcopo diœceſes viſitentur* vid. *c.* 10. *C.* 9. *q.* 1. In *concilio Toletano IV. c.* 35. anno 633. apud GRATIANVM *cit. l. c.* 11. idem confirmatum: *epiſcopum per cunctas diœceſes parochiasque ſuas per ſingulos annos ire oportet.* Additur tamen: *quodſi ipſe aut languore detentus aut aliis occupationibus implicatus id explere nequiuerit; presbyteros probabiles aut diaconos mittat, qui reditus baſilicarum & reparationes & miniſtrantium vitam inquirant.* Ita vero deſidiæ epiſcoporum nimis indultum eſt, qui ei vtplurimum occupationes prætendunt, quo prætextu vti non

vt ſingulis annis fierent,

po-

potuiſſent; ſi ſimpliciter illis viſitatio iniuncta, & prætextus *occupationum* iis ademtus fuiſſet, vt recte iudicat STEPHANVS BALVZIVS *in not. ad Agobardum p.* 41. Iura hæc antiqua confirmata ſunt in capitularibus regum Francorum. *Capitul.* CAROL. M. *de anno* 769. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.*191. *c.* 7. & *p.* 1050. 1057. 1129. ita ſtatutum: *Statuimus, vt ſingulis annis vnusquisque epiſcopus parochiam ſuam ſollicite circumeat, & populum confirmare & plebes docere & inueſtigare, & prohibere paganas obſeruationes, diuinosque vel ſortilegos aut auguria, phylacteria, incantationes vel omnes ſpurcitias gentilium ſtudeat.* Similiter *p.* 1175. *Vnusquisque epiſcopus ſemel in anno circumeat parochiam ſuam.*

quod in capitularibus confirmatum.

§. XX. Hæc *annalis viſitatio*, ad quam episcopi adſtricti erant, vi *officii* & *inſpectionis*, quam gerebant, primis eccleſiæ patribus non ſufficere viſa fuit, quorum ſollicitudo pro eccleſiarum ſalute tam grauis & inſignis erat, vt præter hanc *ordinariam epiſcopalem viſitationem* ſubſidiarias & quotidianas fere, vicaria ope, inſtituendas eſſe cenſerent, quod officium quibus ab episcopo impoſitum erat in oriente, *περιοδευταὶ* dicti ſunt, de quibus plura egregia concinnauit GVSTAVVS GEORG. ZELTNER, profeſſor Altorffinus, *de periodeutis vet. eccl. reſtituend.* Olim *medicos* ita dictos fuiſſe auctor eſt MODESTINVS in *l.* 6. §. 1. *de excuſ.* aiens: *medici, qui περιοδευταὶ, i. e. circulatores vocantur, a muneribus requiem habent.* Hoc nomen vel inde accepiſſe videntur, quod in circumeundo per ædes, & viſitandis ægris eſſent occupati, vt prælaudatus *auctor c.* 1. §. 7. cum clariſſ. OTTONE *de ædilib. colon. c. VI. n.* 7. cenſet. Vnde *viſitatio* paſſim *circumitio* vocatur & viſitatores *circuitores.* Enimvero hoc prædicatum in peculiari ſenſu *ſeculo* inprimis *quarto* auditum, & muneri eccleſiaſtico attributum, quod in *circumeundo & viſitando* conſiſtebat, cuius rationes peculiares multis ſubiectæ ſunt ſcopulis.

Erat etiam extraordinaria viſitatio,

periodeutis commiſſa in oriente

ſeu circuitoribus,

§. XXI. A *chorepiſcopis περιοδευτὰς* haud fuiſſe diſtinctos, olim cenſuit inter alios PETRVS *de* MARCA *lib. II. de conc. S. & I. c. XIII.* §. 6. cuius ſententiam ſub examen reuocaui & refutaui *in obſeruat. X. ad* PETR. *de* MARCA *cit. l. Chorepiſcopi* erant episcopi in villis vicisque, quia per tria priora ſecula nulla erat eccleſia certo quodam loco collecta, quæ *epiſcopo* deſtituta eſſet, quod *in diſſert. iur. ant. eccl. ad Plin. & Tertull. diſſ. V.* plenius euici. Id vero geſta ſeculi IV. docent, episcopos ciuitatum pro iis abolendis vel pro ſtatu eorum imminuendo, eisque episcopis ciuitatenſibus ſubiiciendis admodum fuiſſe ſollicitos. Hac de cauſa *concil. Laodicen. c.* 57. ita cenſuit: *non oportet in vicis & villis epi-*

a chorepiſcopis diſtinguendis,

ſcopos

ſcopos ordinari, *ſed περιοδευτὰς.* Diſtinxere hoc canone patres Laodiceni *chorepiſcopos* a *periodeutis*, & hos in illorum locum ſubſtituendos eſſe cenſuere, quem ſcopum tamen haud obtinuere, cum adhuc *in l.* 42. *§. 9. C. de epiſc. & cler.* vetus diſcrimen fundatum, & per varia temporum interualla continuatum ſit.

quibus periodentæ in villis ſubſtituti ex rationibus politicis.

§. XXII. Ceterum eo tempore, quo concilium hoc celebratum fuit, h. e. *anno* 372. iam *periodeutarum* officium in *eccleſiis orientalibus* notum fuiſſe, ſimul inde conſtat, nec improbabile eſt, patres Laodicenos ideo in hanc iuiſſe ſententiam, quod conuicti eſſent, *chorepiſcopos* ſimplicibus presbyteris de iure in ordine eccleſiaſtico eſſe præferendos, & ſollicitudinem epiſcopalem, vtut admodum iam imminutam, gerere. Cum autem, ambitione quadam ducti, nomen *epiſcopi* vileſcere arbitrarentur, ſi in pagis & villis *epiſcopi* conſtituerentur, nec tamen vetus eccleſiæ obſeruantia in totum aboleri poſſet, περιοδευτὰς iis commode ſubſtitui poſſe cenſebant, quod hi etiam præſtantiores eſſent ſimplicibus presbyteris, & aliquid *ſollicitudinis epiſcopalis* gererent, licet dignitate epiſcopali eſſent priuati. Ita villanis eccleſiis ſchema quoddam & vmbram *officii epiſcopalis*, quod explicuere περιοδευταὶ, relinquere voluerunt, vt faciliori opera & ſine murmuratione *chorepiſcopi* exſtingui poſſent.

Cur periodeutæ inſtituti?

§. XXIII. Videlicet, vt dicam, quod ſentiam, hoc ſeculo, variis inteſtinis malis notabili, officium *periodeutarum* in quibusdam eccleſiis demum inualuit, tum, quod epiſcopi primarii propter quotidiana cum Arianis aliisque certamina, fere a ſollicitudine debita viſitandi eccleſias auocarentur, & ſynodis hinc inde conuocatis intereſſe, & ab eccleſia ſua abeſſe iuberentur; tum etiam, quod quorundam prouincia ſeu diœceſis iam latius extenſa eſſet, cui ſolius epiſcopi *viſitatio annalis* haud ſufficiebat. Hac de cauſa hanc partem muneris ſui, quod *viſitatione frequentiſſima* explicandum erat, *vicariis* quibusdam concrediderunt, qui a nutu epiſcoporum dependebant, omnia ad epiſcopum referebant, & *auctoritate epiſcopi* per diœceſin circumibant. Ex *presbyterorum* vel etiam *diaconorum* (qui iam maiorem in hierarchia nacti erant gradum) ordine huic muneri præfectos fuiſſe, probabile eſt, cum horum ope epiſcopi in aliis quoque vterentur. Erant ergo *epiſcoporum vicarii*, qui *regiones epiſcoporum* circumibant & viſitabant, auctoritate quadam epiſcopali, qua etiam defectus emendaſſe, & alia, quæ *viſitationum* neceſſitas poſtulabat, peregiſſe videntur.

qui erant epiſcoporum vicarii.

Poſt-

Poſtquam vero tandem hoc munus archidiaconis *hereditario iure* ceſſit, *circuitores* hi tandem deſiiſſe videntur.

§. XXIV. In *eccleſiis occidentalibus viſitatores* occurrunt, quos cum his *circuitoribus* conferre non auſus eſt clariſſ. ZELTNER. *cit. l. c.* 2. §. 12. *in ſ.* Nec ſine ratione ita cenſuit, cum *viſitatorum* appellatio non ſtatim exprimat illud ipſum munus, quod περιοδευταὶ veteres ſeu *circuitores* ſuſtinuere. Etenim quando eccleſia vacabat, ſolebat mitti *interceſſor*, vti vocatur, vel *viſitator*, qui interim vacanti eccleſiæ proſpiceret, & electionem dirigeret, vt liquidis rerum argumentis *lib. III. tit.* 9. §. 12. *&* 13. *p.* 630. oſtendi. Hæc *interceſſio* vel *viſitatio* ſæpe vacantibus epiſcopis concredebatur, qui ſedem ſuam abſque vllo merito amiſerant, *viſitatores* dicti, quod *inuiſere* eccleſiam vacantem, eique interim prouidere & curam *inſpectionis* adhibere deberent. Hoc modo emendanda & diſtinctius intelligenda ſunt, quæ in *iure paroch. Sect. VIII. c.* 2. §. 26. non accurate diſtincta ſunt. In occidente erant viſitationes alius generis.

§. XXV. Interim in genere quoſuis *viſitatores* nomen *circuitorum* accepiſſe etiam in *occidente*, veterum teſtimonia docent, ſiue ipſi epiſcopi per ſe ſiue per alium *viſitationes* peregerint. Hæ in LL. Francorum *circumitiones* paſſim vocantur, vid. *Caroli Calui capit. tit.* 5. *c.* 4. apud BALVZ. *tom. II. capit. p.* 23. ipſique epiſcopi, diœceſin viſitantes, *circumire* dicuntur, vt in *capit.* CHILDERICI III. apud BALVZ. *tom. I. p.* 147. *quandocunque iure canonico epiſcopus* CIRCVMEAT *parochiam &c.* Conf. EVNDEM *pag.* 158. 191. *ſq.* 504. *&c.* Viſitatores monaſteriorum dicti ſunt *circatores*, vt in *append. tom. II.* BALVZ. *capit. p.* 1384. vel apud LEIBNIT. *tom. II. ſcript. Brunſuic. p.* 388. & CANGIVM *in gloſſar. hac voc.* Denique cenſus, qui ſoluebatur viſitatoribus, *circada* vocatus eſt, vt docent loca apud CANGIVM *cit. l.* Sic apud HEDAM *p.* 147. in diplomate: *dimiſi ipſas eccleſias liberas circatu & omni epiſcopali officio.* Similiter charta Wilhelmi epiſcopi Traiectenſis apud EVNDEM *p.* 133. *eccleſiam Epternacenſem liberam ab omni ſeruitio epiſcopali, neque circaturam neque oblationes epiſcopo neque ſeruitium præpoſito - - præbere volumus.* Breuiter *circatus* penſio erat ſeu *procuratio*, quæ epiſcopo debebatur, cum circumibat ſeu viſitabat eccleſias, vt plenius docet ANTON. MATTHAEI *de iur. gladii p.* 82. 83. de quo onere infra agendum erit. Viſitatores dicti circuitores, circatores. Circada cenſus his ſolutus, vel circatus.

§. XXVI. Verum hæ circumitiones pedetentim *archidiaconis* cum commodis obuenere, idque ſegnitie & deſidia epiſcoporum, quibus graue non raro videbatur, per ſe viſitationes ſuſcipere. Sicuti enim diaco- Archidiaconi ad viſitandas eccleſias tandem delegati,

diaconis vtebantur epiſcopi vt *officialibus* ſuis, ita plura iis commiſere, quæ de *mandato* epiſcoporum peragebant, de quibus rationibus reddendis erant obnoxii. Archidiaconos vero potiſſimum, vt principes in ordine diaconorum, grauioribus in negotiis, vt *vicarios* & *adminiſtros*, adhibebant, adeoque etiam *viſitationes* eis quandoque committebant, vt recte cenſet LVDOVICVS THOMASSINVS *P. II. de diſcipl. vet. & nou. eccl. lib.* 3. *c.* 71. §. 1. *primas archidiaconorum viſitationes fuiſſe meras delegationes*, quæ tamen decurſu ſeculorum, accedente temporum barbarie, ad *ordinarium* archidiaconorum *munus* tandem acceſſerunt & relatæ ſunt. Commodum admodum archidiaconis viſum fuit, ex *deſidia epiſcoporum* lucrum quærere, quippe qui alienis intenti negotiis archidiaconis pleraque committere neceſſe habebant, quæ veluti derelicta ab epiſcopis occupabant, & tandem ſua faciebant, quo ipſo auctoritas *archidiaconorum* vltra modum aucta eſt, de qua plenius agit NICOLAVS IANVARIVS *de iur. & offic. archidiac. c. VI. ſqq.* Neque enim contenti ea poteſtate, quam *precario iure* ab epiſcopo acceperant, ſed quotidie nouis *iurium epiſcopalium* ſpoliis exornati, adeo eam extenderunt, vt graues epiſcopis fieri inciperent, & ſucceſſores in epiſcopatibus admodum faſtidioſe ferrent, quod maiores indulgentia nimia, vel potius rerum ſuarum neglectu, tam ingentem iacturam iuribus epiſcopalibus intulerint. Reformandum hunc abuſum cenſuere Tridentini, conſtituentes, vt archidiaconi in poſterum *de conſenſu epiſcopi* viſitationes inſtituerent, quod declarat plenius ESPENIVS *P. I. iur. eccl. lib.* 12. *c.* 1. §. 17. *ſqq.*

& hæc viſitatio denique propria ſis facta.

§. XXVII. Videlicet cum *archidiaconi* memores eſſe debuiſſent, ſe epiſcoporum *vicarios* & *adminiſtros* eſſe, & ita ſe ius viſitandi, *iure delegato*, quamuis *hereditario*, exercere; ſcenam prorſus mutarunt, & ius viſitandi *proprio iure independenter*, & *priuatiue* ſibi attribuere, quod tamen ſecundum antiquiſſima eccleſiaſtica ſtatuta ad *ius epiſcopale* relatum fuerit. Hiſce principiis erroneis obuiam eundum eſſe cenſuerunt patres Tridentini *Seſſ. XXIX. de reform. c.* 3. & vigorem iuris epiſcopalis contra infractiones archidiaconorum præmuniuerunt. Sancitum enim eſt, I) archidiaconos non aliter *ius viſitandi* ſibi arrogare poſſe, quam *vbi hactenus viſitationem exercere legitime conſueuerunt;* in pluribus enim locis eorum faſtus ſuppreſſus, & poteſtas *vicaria* admodum reſtricta eſt, vt obſeruaui *ad tit. de offic. archidiac.* §. 31. II) *cum conſenſu epiſcopi*, vt memores eſſent, ſe *vices epiſcopi* in hoc munere expedire, nec pro lubitu viſitationes inſtituere poſſe: III) *per*

Inde archidiaconorum faſtus,

repreſſus in concilio Tridentino.

ſe,

ſe, non per ſubdelegatos, qua libertate quidam vſi ſunt, poſtquam epiſcopis exæquari voluerunt. IV) *Vt tamen viſitationis factæ infra menſem rationem redderent*, *& depoſitiones teſtium & integra acta epiſcopo exhibere tenerentur*, vt ſcirent, ſe non *independenter* has vices gerere, ſed iure cæterorum officialium frui. V) *Saluo iure epiſcoporum*, qui per archidiaconos impediri non debent, quo minus vel per ſe vel per deputatos viſitatores easdem eccleſias ſeorſim viſitare poſſint. Tale *ius prohibendi* contra omnem iuris rationem quidam *archidiaconi* affectauerant, quod merito abolendum fuit. Verum nec deſinunt hodie graues eſſe episcopis archidiaconi, ſed vltra modum limites ſuos extendere ſtudent, quod exemplo *archidiaconi Osnabrugenſis* oſtenſum eſt in ſcripto quodam anno 1717. publicato ſub tit.: Kurtze *Deduction* und Erläuterung von dem Herkommen, Amt und *Jurisdiction* der *Archidiaconorum* und *Archidiaconatuum*, atque plenius illuſtratum in Dn. KRESSII, Profeſſoris Helmſtadienſis Rechts begründeten vollſtändigen Erleuterung des *Archidiaconat*-Weſens.

§. XXVIII. Obſeruaui vero ſupra, episcopos non *independenter* nec *priuatiue* ius viſitandi exercuiſſe. Gerebant quidem *inſpectionem* in omnes eccleſias ſibi ſubiectas, & ex ea merito *viſitationes* inſtituebant, ſaluo iure tamen reipublicæ, cui *ſuprema inſpectio* in ſacra & profana merito adſcribitur. Intereſt omnino imperantis, vt animaduertat ſedulo, ne quis ſuo deſit officio, ſed tam in *ſacris* quam *profanis* præſcripto ordine & modo omnia expediantur. Inprimis vero intereſt, vt etiam *episcopi* ſuo debite fungantur officio, quorum deſidia & negligentia cultus ſacer publicus languet, variorum abuſuum cumulus emergit, & ſubditorum pietas tandem exareſcit, vnde non poſſunt non plura incommoda, totam rempublicam corrumpentia, enaſci. Ad hæc præcauenda *inſpectio ſuprema* imperanti a ſanioribus iam olim adſcripta eſt[t], & ex hac ipſa porro deriuatum ius *viſitationes* eccleſiaſticas dirigendi, circumſcribendi legibus publicis, & viſitatoribus episcopis adiungendi commiſſarios, qui *publica auctoritate* ſibi concredita viſitatoribus aſſiſterent ordinariis.

Viſitabant epiſcopi eccleſias ſaluo iure ſupremo principis,

cui ius viſitandi ſupremum competit.

§. XXIX. Hac de cauſa *lib.* 5. *capitul. c.* 2. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 824. ita conſtitutum eſt: *Decreuimus quoque, vt ſecundum canones vnusquisque epiſcopus in ſua parochia ſollicitudinem habeat, adiuuante Graſione, qui defenſor eccleſiæ eſt.* Erat *Graſio* ſeu *comes*, defenſor eccleſiæ a rege conſtitutus, vt *inſpectionem publicam* nomine regis in *eccleſiaſtica* exerceret. Expreſſiora huius iuris regii veſtigia occurrunt

Quod exercuere reges Francorum.

runt in capit. CAROLI *Calui de anno* 853. apud BALVZ. *tom. II. p.* 56. *c.* 10. & *p.* 207. *vt miſſi noſtri omnibus reipublicæ miniſtris denuncient, vt comites & reipubl. miniſtri ſimul cum episcopo vniuscuiusque parochiæ ſint in miniſteriis illorum, quando idem episcopus ſuam parochiam circumierit, cum episcopus eis notum fecerit.* Idem etiam vrſerunt epiſcopi cum HINCMARO *in admonit. anno* 858. *ad Ludouicum* Germaniæ regem perſcripta *c.* 7. apud BALVZ. *tom. II. capit. p.* 108. & HINCMARVM *tom. II. p.* 131. *Vt episcopi quietam libertatem ſuas parochias circumeundi & prædicandi ac confirmandi atque corrigendi habeant, ordinate. Vt miſſus reipubl. i. e. miniſter comitis cum ipſis, ſi iuſſerint, eat, qui liberos homines inceſtuoſos, ſi per admonitionem presbyterorum venire ad episcopum noluerint, eos ad episcopi placitum venire faciat, commendate.* Supra etiam *tit. de ſtatu monach. p.* 317. §. 12. obſeruaui, etiam *miſſos regios* monaſteria viſitaſſe & reformaſſe, cum etiam hæc alias iuri epiſcopali ſubiecta fuerint. Denique recte BALVZ. *ad Agobard. p.* 41. ex his aliisque capitulis regum Francorum poteſtatem in episcopos euincit, cum episcopis neceſſitatem impoſuerint, annuatim circumeundi ſuas diœceſes, illisque hac de cauſa tam neceſſarias leges præſcripſerint. conf. *concil. Sueſſionenſe II. de anno* 853. apud HARDVINVM *tom. V. p.* 55. *ſeq.* vbi frequens formula: *vt miſſi noſtri cum episcopo inueſtigent &c. vt miſſi noſtri vna cum episcopo per ſingulas parochias inquirant.*

Viſitationes inſtitutæ (1) vt inquirerent in mores parochorum,

§. XXX. Viſitationes inprimis inſtituebantur ab epiſcopis, (1) vt in parochorum *mores* & *vitam* inquirerent, cum palam eſſet, vitam eorum corruptam & deperditam deſtruere, quæ doctrina ædificauerat. In LVDOVICI PII *reform. eccleſ. de anno* 816. ſeu *concil. Aquisgran.* apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 1092. *c.* 29. & LVNICHIVM *in ſpicil. eccleſ. tom. I. P. I. p.* 65. ISIDORI ſententia refertur, quæ admodum in hanc rem facit: *interdum doctoris vita etiam ipſa verax doctrina vileſcit: & qui non viuit, ſicut docet, ipſam, quam prædicat veritatem, contemtibilem facit. Arcus peruerſus eſt lingua magiſtrorum docentium bene & viuentium male: & ideo quaſi ex peruerſo arcu ſagittam emittunt, dum ſuam prauam vitam propriæ linguæ ictu confodiunt. Qui bene docet & male viuit, tanquam æs aut cymbalum ſonitum facit aliis: ipſe tamen ſibi manet inſenſualis. Qui bene docet & male viuit; quod docet, bene viuentibus proficit: quod vero male viuit, ſe ipſum occidit &c.* In *c.* 93. HIERONYMI adfertur teſtimonium, idem ſedulo inculcantis: *diſce, quod doceas, obtine eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, vt poſſis exhortari in doctrina ſana, & contradicentes reuincere.*

tere. Permane in his, quæ didiciſti, ac credita ſunt tibi, ſciens a quo didiceris, paratus ſemper ad ſatisfactionem omni, poſcenti a te rationem de ea, quæ in te eſt, ſpe. Non confundant opera ſermonem tuum, nec, cum in eccleſia loqueris, tacitus quilibet reſpondeat: cur ergo hæc, quæ dicis, ipſe non facis? Delicatus magiſter eſt, qui pleno ventre de ieiuniis diſputat. Præterea vero presbyteri rationem villicationis ſuæ reddere debebant episcopis, vt ſtatutum *lib. VII. capitul. c.* 108. *vt vnusquisque presbyter per ſingulos annos episcopo ſuo rationem miniſterii ſui reddat, tam de fide catholica, quam de baptiſmo, atque de omni ordine miniſterii ſui.* conf. BALVZ. *ad Regin. p.* 132.

§. XXXI. Enimvero etiam in *mores episcoporum* inquirendum erat, qui præ ceteris *innocentia vitæ* coruscare debebant, cum alioquin ab eorum viſitatione nulla ſperari potuiſſet vtilitas. Qui ipſe malis deditus eſt moribus, peſſimus cenſor eſt morum aliorum. Huc non tantum directa erat ſollicitudo *metropolitanorum*, quæ quaſi *ordinaria* dicenda; ſed *extra ordinem* reges Francorum per miſſos ſuos quandoque talem *generalem viſitationem* & *inquiſitionem* inſtituebant. Illuſtri exemplo hoc probatum dedit anno 828. LVDOVICVS, miſſis ſuis varia *capitula* præſcribendo, in quæ inquirere deberent, relata a BALVZIO *tom. I. capitul. p.* 655. *ſeq.* Inter hæc præcipuum erat, quod ſequitur: *primo de episcopis, quomodo ſuum miniſterium expleant, & qualis ſit illorum conuerſatio, & quomodo eccleſias & clerum ſibi commiſſum ordinatum habeant atque diſpoſitum, & quibus rebus maxime ſtudeant, in ſpiritualibus videlicet aut in ſecularibus negotiis.* Similis inquiſitio iisdem iniungitur in mores adiutorum episcopalium, imo & *presbyterorum* per parochias episcoporum, *quale ſcilicet ſtudium habeant in doctrina, vel qualem famam habeant ſecundum veritatem in populo.* Talis viſitatio, quæ per *miſſos regios* fiebat, *generalis* & *extraordinaria*, ſed admodum vtilis erat, cum per eam ipſi *viſitatores ordinarii* viſitarentur, & anſa daretur, vt ipſimet ad admonitionem miſſorum in ſynodis varia emendarent, corrigerent, ac reformarent, quorſum *capitulare Wormatienſe de anno* 829. apud EVNDEM *p.* 662. referendum videtur, quod *propter interrogationem antiquorum miſſorum* ordinatum eſſe dicitur.

imo & in mores episcoporum.

Quam reges Francorum inſtituebant.

§. XXXII. Vlterius (II) inquirendum erat in mores *parochianorum*, & quia ſub CAROLO M. ſubditi adhuc admodum ad ritus paganiſmi peragendos procliues erant, viſitatoribus iniunctum, vt pro iis abolendis eſſent ſolliciti, ceu docet *capitul.* de *anno* 769. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 191. *c.* 6. Generatim vero in tribus officium

(2) Inquirebatur in mores parochianorum.

 viſi-

viſitatoris epiſcopi verſari debebat, ſecundum *capitul. de ann.* 813. *cit. l. p.* 504. *c.* 16. ſcilicet 1) in *docendo:* 2) in *admonendo, vt quae agenda ſint, vtiliter agere ſuadeat*, prout *lib. VII. capit. c.* 148. *cit. l. p.* 1057. additur, & 3) *emendando* ſeu reformando ea, quæ ſunt neceſſaria, *prout melius valuerit*, vt *lib. VII. capit. c.* 465. adiicitur; ſpeciatim vero, prout in *capitul. de eodem anno cit. l. p.* 507. traditur, *vt inquirendi ſtudium habeant de inceſtu, de parricidiis, fratricidiis, adulteriis, cenodoxiis & aliis malis, quae contraria ſunt Deo, quae in ſacris ſcripturis leguntur, quae chriſtiani deuitare debent.* Præterea *cit. l. p.* 1175. *c.* 98. viſitatoribus hæc commendatur ſollicitudo: *nouerint ſibi curam pupillorum & pauperum in protegendis & defendendis impoſitam. Ideoque cum conſpiciunt iudices ac potentes pauperum oppreſſores exiſtere, prius eos ſacerdotali admonitione redarguant. Et ſi contemſerint emendari, eorum inſolentia regiis auribus intimetur.* (III) Confirmandi erant a *viſitatore epiſcopo* chriſmate, qui nondum erant confirmati, vt paſſim capitularia apud BALVZ. *cit. l. p.* 147. 158. 192. *&c.* docent. conf. THOMASSINVS *P. II. de vet. & nou. eccleſ. diſcipl. lib.* 3. *c.* 78. §. 12. Et denique (IV) inquiſitio quoque inſtituenda erat de ipſis *aedificiis ſacris & bonis eccleſiaſticis*, vt conſtaret, vtrum reparatione indigerent nec ne? prout infra ad *tit. de eccleſ. repar. aedific.* tradendum eſt. *c.* 10. *C.* 10. *q.* 1.

(3) Confirmabantur baptizati.

(4) In bona eccleſiaſtica inquirebatur.

Epiſcopus in viſitatione populum cum clericis, congregabat per placitum.

§. XXXIII. Vt finem hunc epiſcopus eo rectius obtineret, in ſingulis parochiis *ſynodum* quandam cogebat, collectam ex *clericis & laicis* vel ex *clericis tantum*, quam *placitum epiſcopi* vocabant, vt §. 29. ex HINCMARO oſtenſum. PLACITVM generatim denotabat *conuentum generalem*, in quibus de rebus ad ſalutem publicam pertinentibus deliberationes inſtituebantur, notante HINCMARO *de ordin. palat. c.* 29. *tom. II. p.* 211. vbi de duobus *placitis* in regno habendis agit. Talia etiam *placita* epiſcopi in ſuis parochiis tenere iubebantur, quorum *ſynodus Cariſiaca de anno* 857. apud HARDVIN. *tom. V. p.* 115. facit mentionem, maxime autem tunc, cum circumirent diœceſin ſuam, vt docet *concil. Tribarienſe de anno* 895. *c.* 9. apud HARDVIN. *tom. VI. P. I. p.* 441. vbi ita: *cum autem epiſcopus eccleſiam a domino Deo ſibi commiſſam regens epiſcopatum circumeundo perrexerit, & placitum canonice conſtitutum decreverit, populumque ſibi creditum illo inuitauerit - - - denique populus poſt epiſcopum feſtine pergant, ſcientes ſe non illis ſeditioſa contentione decertare, ſed pro fide catholica inuigilare.* In quem finem autem hic *conuentus populi*, vt *cit. l. c.* 9. *in f.* vocatur placitum, coactus fuerit, optime enucleat BALVZIVS *in not. ad Regin. p.* 533. inquiens:

primum

primum, quarum epiſcopus inquiſiturus erat de vita & conuerſatione presbyterorum ac ſequentium clericorum, teſtimonium habendum erat chriſtianæ plebis, quæ illic vice Chriſti regebatur. Sed præterea epiſcopus in ſynodo illa interrogabat etiam de vita laicorum - - - Ea cauſa erat adunandæ plebis eccleſiaſticæ.

§. XXXIV. Præterea *formula* quædam ab epiſcopis componebatur, qua vel a ſe *miſſi viſitatores* vterentur, vel quæ generatim epiſcopis viſitatoribus normam præberet. Talem formulam concepit HINCMARVS ſub tit. *capitula, quibus de rebus magiſtri & decani per ſingulas eccleſias inquirere & epiſcopo renunciare debeant.* Mox hæc ſubiunguntur: *hæc omni anno inueſtiganda ſunt a magiſtris & decanis presbyteris per ſingulas matrices eccleſias & per capellas parochiæ noſtræ, & nobis Kalendis Iuliis renuncianda.* Anno 852. etiam conſcripſit *capitula presbyteris data*, de quibus priori in loco hæc annectuntur: *Similiter etiam inueſtigandum & renunciandum eſt nobis, qualiter obſeruentur & cuſtodiantur illa, quæ capitulatim obſeruanda presbyteris dedimus.* Hæc *capitula* vtriusque generis occurrunt in *oper.* HINCMARI *tom. I. p.* 710. & 716. optimamque nobis præbent delineationem eorum, de quibus *inquiſitiones* in viſitationibus circa hæc tempora fuerint inſtitutæ. Formula viſitationis Hincmariana.

§. XXXV. Ex *Hincmariana* forſan nata eſt noua illa formula paulo plenior, quam REGINO paulo poſt ſeu circa finem *ſeculi noni* inſeruit *collectioni ſuæ* ſtatim ab initio ſub tit: *incipit inquiſitio de his, quæ epiſcopus vel eius miniſtri in ſuo diſtrictu vel territoriis inquirere debeant per vicos, pagos atque parrœchias ſuæ diœceſeos*, vt Pariſienſis editio STEPHANI BALVZII *p.* 21. notat. Paulo expreſſior eſt rubrica in editione Helmſtadienſi HILDEBRANDI: *inſtructio de his, quæ in viſitationibus eccleſiarum epiſcopum vel eius miniſtros per vicos pagos & parochias ſuæ diœceſeos inquirere olim oportuit.* Generatim ad hæc capita reduci poſſunt, de quibus inquirendum erat, ſcil. 1) de ædibus ſacris, vaſis, luminaribus, libris ceterisque vſui ſacro inſeruientibus rebus: 2) de vita & conuerſatione presbyterorum, de quibus *capitula* 73. habentur: 3) de presbyterorum natiuitate & qualitatibus corporis: 4) de miniſterio presbyteris commiſſo. Fuit ergo hæc formula in eccleſiis Germaniæ inprimis vſitata, cum REGINO potiſſimum in vſum harum eccleſiarum *diſciplinam* ſuam *eccleſiaſticam* compilauerit; quid quod BALVZIVS *ad Reginonem p.* 533. non improbabiliter doceat, eandem formulam per omnes occidentis regiones receptam fuiſſe. Formula Reginonis. Eius capita.

§. XXXVI.

Prælegabatur in ſynodo admonitio.

§. XXXVI. Alia præterea formula erat, quam in *ſynodo* vel *placito* epiſcopi prælegebant, vel iuſſu eorum diaconi, quæ inprimis officia, mores & vitam presbyterorum concernebat. Per modum *adhortationis* ea concepta eſt, vnde vulgo *admonitio* dicta fuit, quam fere eodem tempore cum *inquiſitione* natam & compoſitam fuiſſe opinatur BALVZ. *ad Regin. p.* 533. *ſq.* Refertur hæc ab HARDVINO *tom. VI. P. I. concil. p.* 783. ſub titulo: *ſermo ſynodalis.* Ab aliis tribuitur LEONI IV. quod quidam codices hunc præ ſe ferant titulum: *Homilia Leonis IV.* Sed LEONE IV. eam eſſe antiquiorem, optime cenſet BALVZIVS. Ceterum magnæ auctoritatis fuit, vt in ſynodis ordinarie prælecta, & teſte BALVZIO adhuc in more poſitum ſit, vt ea *admonitio*, quamuis in multis mutata, ab epiſcopo mitrato in ſynodo diœceſana legatur.

Ordo olim in viſitatione ſeruari ſolitus ex Reginone.

§. XXXVII. Atque hæ *duæ formulæ* potiſſimum in viſitationibus vſitatæ fuere. Ratio præterea habenda erat *boni ordinis*, quem REGINO *lib. II. de diſcipl. eccl. ab init.* & BVRCHARD. *lib. I. c.* 90. nobis conſeruarunt, atque in vſum eccleſiarum Germaniæ annotarunt. Series eius huc redit: cum epiſcopus ſuam diœceſin circumire vellet, præmittebat archidiaconum vel archipresbyterum ad eas parochias, quas viſitaturus erat. Hic, plebe conuocata, annunciare debebat epiſcopi aduentum, eisque iniungere, vt omnes ad eius ſynodum die denominata *imprætermiſſe* occurrerent ſub comminatione excommunicationis. Deinde, adſcitis ſecum presbyteris, quicquid *de minoribus* & *leuioribus* cauſis corrigere poterat, emendare ſatagebat, *vt pontifex ad-veniens nequaquam in familiaribus negotiis fatigaretur, aut ibi amplius immorari neceſſe eſſet, quam expenſa ſufficeret.* Epiſcopus adveniens cum ſumma reuerentia a plebe ſuſpiciendus, qui in ſynodo reſidens *poſt congruam allocutionem* ſeptem aut plures ex plebe illius parochiæ in medio euocabat, & ſolenni ſacramento, de reuelandis & manifeſtandis omnibus, de quibus interrogandi eſſent, eosdem conſtringebat, cuius formulam REGINO *cit. l. c.* 3. refert, & repetit GRATIANVS in *c.* 7. *C.* 35. *q.* 6. qui *teſtes ſynodales* vocati ſunt, de quibus infra. Poſt hæc ſpeciatim de *delictorum* variis ſpeciebus eos interrogabat ſciſcitaturus, num in hac parochia eſſet homicida? num parricida? num adulter? num alio crimine maculatus? quod ſpecialiſſimis quæſtionibus ibidem illuſtratur. Primario enim de *delictis grauioribus* inquirebant, ob quæ ſolennes *pœnitentiæ* ſubeundæ erant. Ea enim communis perſuaſio faſcinauerat orbem, peccata non remitti, niſi

Teſtium ſynodalium euocatio.

Inquiſitionis ratio vel fundamentum in quæuis crimina.

niſi præſtita *ſatisfactione*, hanc autem legibus eccleſiaſticis quoad *modum* & *tempus* eſſe determinatam, adeo vt ſub diſpendio æternæ ſalutis confeſſio criminum facienda, & hæc tortura *pœnitentiæ* ſpiritualis vltro expetenda, renitentibus vero ſuadenda, vel ſub pœna *excommunicationis* inculcanda & imponenda eſſet. Hac de cauſa *epiſcopi*, vt animæ paſtores primarii, & de ſalute ouium ſolliciti, vel eius vicarii, qui eandem ſollicitudinem gerebant, ſollicite inquirebant in quæuis crimina, ſub *ſigillo confeſſionis*, ne grauiora mala per pœnas criminales delinquentibus crearent, vel ſi iam ad forum criminale erant delata, ſpecificationem delinquentium exigebant. Hæc praxis per plura ſecula continuata eſt, & quamuis hodie *pœnitentiæ* formam amiſerint priſtinam, adeo vt etiam in *pecuniarias pœnas*, quæ *archidiaconorum* lucro, inuito licet iure canonico, cedunt, mutatæ fuerint, non tamen hic modus inquirendi deſiit, ſed duplici pœna delinquentes afficiuntur. In tractu Iuliacenſi decanis, quibus *viſitatio* incumbit, anno 1602. apud LVNICHIVM *in contin. II. ſpicil. eccl. p.* 183. hæc ſunt præcepta data: *Decani exigant a ſcabinis & iuratis tabellam* Wrogh-Zettul, h. e. ſpecificationem delictorum iudici denuntiatorum, *aut copiam authenticam. Vt viri zeloſi & integri in fide ſcabini ſynodales eligantur. Vt communia puncta & interrogatoria ſcabinis communicent, ſuper quibus tenebantur facere inquiſitionem & dare informationem.* Ceterum quam inſignes abuſus ex *pœnis pecuniariis*, loco *pœnitentiarum* ſubſtitutis, in epiſcopatibus nonnullis nati, & *archidiaconorum* auaritiæ in cladem eccleſiæ & reipublicæ aucti fuerint, ex profeſſo docuit Dn. KRESSIVS *in tract. in* §. 27. *in f.* ſupra laudato.

§. XXXVIII. Secundum hanc formam fere viſitationes inſtituit VDALRICVS epiſcopus Auguſtanus, vt refert GERARDVS, ſcriptor ſeculi X. *in eius vita* apud MABILLONIVM *in act. Benedict. p.* 432. *n.* 30. & MARCVM VELSERVM *in oper. hiſtor. c.* 6. *p.* 532. *ſq. Ad loca autem illa cum perueniſſet, vbi concilia ſua denunciata fuerant, cum euangelio & aqua benedicta & ſonantibus campanis & tanta honorificentia ſuſceptus eſt, quantum illis, qui ibi congregati ſunt, virtus ſuppetebat.* Poſt hæc pergit ad viſitationis auſpicia, &, *ſtatim vero*, ait, *miſſa celebrata, in concilio conſidens populum ante ſe vocari fecit, prudentioresque & veraciores ſacramento interrogare præcepit, quæ in illa parochia emendatione digna fuiſſent &c.* Satis accurate methodum a REGINONE deſcriptam ſecutus eſt, vt inde liqueat, hanc Germaniæ praxin vniuerſalem fuiſſe. Addit vero auctor anonymus, qua ratione in detegendis criminibus peccatisque emendandis & corrigendis verſatus fuerit. Hæc concilia

Ordo & forma viſitationis Vdalrici epiſcopi Auguſtani

conuocando ſynodum laicalem.

cilia *mundana* auctor appellat, ea forſan de cauſa, quod ex *laicis* collecta, & *laicorum*, quos *mundanos* vocabant, cauſa eſſent inſtituta. Adiungebat *concilia clericorum* in ciuitate, quam huic negotio deſtinauerat, ad quæ omnes per diœceſin euocabat clericos. Duplex enim *ſynodus* olim vſitata erat, vt optime obſeruat BALVZ. *ad Reginon. p.* 531. & 578. vna, quam epiſcopus in *ciuitate* agebat, ad quam cogebat presbyteros ex ruſticanis parœciis, *pro inquiſitione miniſterii ſui*, vt ait HINCMARVS *in cap.* 5. *de anno* 877. *tom. I. oper. p.* 737. Alia, quam epiſcopus vel eius miniſtri in *vnaquaque eccleſia* inſtituebant, vniuerſo aduocato populo, in qua *cauſæ ſynodales* vniuſcuiusque parœciæ decidebantur, vocabaturque das Biſchoffs Sendt. De hac ſynodo actum in verbis adductis. De priori autem auctor ita pergit: *In quibusdam autem diebus capitula cum clericis habere diſpoſuit in his locis, vbi hæc aptiſſime fieri archipresbyteri putauerunt, & vbi eum ab aliis* MVNDANIS *conciliis abſolutiorem arbitrabantur. Congregatis ante ſe clericis, archipresbyteros & decanos, & optimos, quos inter eos inuenire potuit, caute interrogauit* (VDALRICVS) *qualiter quotidianum Dei ſeruitium ab eis impleretur, & qualiter illis populus ſubactus ex eis regeretur in ſtudio prædicandi docendique, quantaque cautela infantes baptizarentur, infirmi viſitarentur, & vngerentur, defunctorum etiam corpora quanta compaſſione ſepulturis traderentur, viduis et orphanis in vniuerſis neceſſitatibus ſubuenirent, quantoque ſtudio in hoſpitibus & aduenis Chriſto miniſtrarent; ſi ſubinterductas mulieres ſecum habuiſſent, & inde in crimen ſuſpicionis inciderent; ſi cum canibus & accipitribus venationes ſequerentur, tabernas cauſſa edendi vel bibendi ingrederentur, ſi turpes iocos in vſu haberent, ſi ebrietates & comeſſationes ſupra modum amarent, ſi rixis & contentionibus & æmulationibus deſeruirent; ſi nuptiis ſecularibus intereſſent; ſi aliqui eorum miniſteria indecentia in conſuetudine haberent; ſi per Kalendas more anteceſſorum ſuorum ad loca ſtatuta conuenirent, ibique ſolitas orationes explerent, ſuasque eccleſias ad tempus reuiſerent; ſi obedientiam eorum magiſtris præbuiſſent, & in toto ſuo miniſterio deuoti & apti manere ſtuduiſſent. Reſponſione autem de interrogatis facta & ratione veritatis percepta, ſtantibus in rectitudine dulciſſimæ conſolationis gratia gratificauit, &, vt deinceps a normula iuſtitiæ ne deuiarent, ſuaui colloquio admonuit, erroneos autem per deuia incedentes fratres dignis terruit correptionibus, &, vt poſtea conſueta vitia omitterent, præcepit.*

Modus conciliorum clericalium viſitationis gratia collectorum.

Aliæ obſeruationes in viſi-

§. XXXIX. In conciliis ſeculorum ſubſequentium plura monita & obſeruationes circa *viſitationes* adiecta ſunt, quorum ſeriem referre,

re, nimis longum foret. Generalia quædam monita occurrunt in *concil. Senonenſi de anno* 1485. *art.* 2. *c.* 3. apud HARDVIN. *tom. IX. p.* 1529. In *concil. Colon. de anno* 1536. *P. XIV. c.* 1. *ſqq.* apud EVNDEM *cit. l. p.* 2026. *ſqq.* ſpecialiſſime forma in *viſitationibus generalibus* tam *monaſteriorum* quam *eccleſiarum* obſeruanda determinatur. Potiora hic referre lubet. In viſitatione *parochiarum* ſecundum *c.* 7. *ſqq.* paucis ante diebus aduentus viſitatorum ab epiſcopo miſſorum parocho & populo ſignificandus, *quo omnes expediti adſint & publicæ ſaluti inuigilent.* Ab vno ex viſitatoribus in pontificalibus concio ad populum habenda, idemque de omnibus, de quibus vtile videbatur, ex diuinis ſcripturis per Dei verbum admonendus. Interrogandus deinde *parochus* de *vita, moribus,* de *doctrina,* quo pacto verbum diuinum diſſeminet, ac *ſacramenta eccleſiaſtica* adminiſtret, & num omnia calleat, quæ ad officium ſuum ſpectent? &c. Inquirendum porro, num illi neceſſarius & honeſtus victus ſuppetat, alioquin de eo ad epiſcopum referendum. Porro, ſecundum *c. XI.* videndum de *eruditione, habitu, tonſura,* ac *familiari conuerſatione* : *libri* omnes inſpiciendi, *qui ſi nothi aut ſuſpecti ſunt, auferendi ac tollendi ſunt.* Inueſtigandum vlterius, an hæretici adſint in parochia, *atque hic apponenda ſecuris ad radicem,* vtrum alia delicta grauiora nota ſint? &c. Deinde videndum ſecundum *c. XIV.* quo pacto *pueri* inſtituantur, & ſecundum *c. XVI.* de *cultu diuino, ſacramentorum adminiſtratione, ſacris vtenſilibus* &c. inquiſitio inſtituenda. Eo ipſo tamen archidiaconi non ſunt excluſi a munere viſitandi *ordinario,* ſed potius his quoque eadem forma præſcribitur *c. XIX.* In *c. XXI.* præterea vetus forma, quam ex REGINONE recitaui, repetitur, additur tamen in *c. XXII. ſucceſſu temporis* eam *in abuſum deductam fuiſſe,* quod vtplurimum *leuiſſimi delatores* adſciti ad denuncianda crimina: quodque pro criminibus manifeſtis non amplius *canonicæ pænitentiæ,* ſed *pecuniariæ mulctæ* fuerint exactæ, quarum emendatio in ipſis viſitationibus promittitur, vnde liquet, *formam antiquam* a REGINONE allatam non prorſus eo tempore exſtinctam aut obliteratam fuiſſe.

tationibus ex concil. Colonienſi,

§. XL. Quæ in *concilio Tridentino* circa viſitationem, inprimis quoad archidiaconos emendata ſunt, ſupra iam tacta ſunt, quæ in ſubſequentibus conciliis particularibus vtplurimum repetuntur, vt in *ſynodo Cameracenſi de anno* 1565. apud HARDVINVM *tom. X. concil. p.* 561. Ampliſſima forma eſt, quæ in *concilio Mediolanenſi IV. de anno* 1576. apud EVNDEM *cit. l. p.* 900. præſcripta eſt, quippe quæ exacte determinat omnia, a *viſitatoribus* obſeruanda, quæ in compendio referri non poſſunt. Similiter, quæ in *ſynodo Aquenſi de anno* 1585. *cit. l.*

ex concil. Tridentino & nouioribus, remiſſiue.

p. 1550. *ſqq.* occurrit, ſatis prolixa eſt, ne de aliis, quæ in *ſynodis prouincialibus* tradita ſunt, nunc dicam, cum vel ex his ipſis viſitationum ratio antiqua & recens appareat.

Iure nouo a viſitatione excluſi ſunt vt plurimum principes, quod ſit actus imperii ſacri.

§. XLI. In eo autem *antiqua* & *recens* viſitandi ratio inter alia differunt, quod *priuatiue* iure nouo ad *iura epiſcopalia* tracta fuerit, excluſa in *plerisque locis* ſumma reipublicæ poteſtate. Hæc olim eam dirigebat, miniſtros ſuos epiſcopis adiungebat, & ipſos quoque epiſcopos per officiales viſitabat. Hac facta mutatione, audita eſt vulgata ſententia: viſitationem eſſe actum *epiſcopalis iurisdictionis*, h. e. *imperii ſacri*, quod decretales confirmant. In *c.* 21. *X. h. t.* expreſſe dicitur: *epiſcopus ratione epiſcopalis iurisdictionis tenetur cauſa correctionis eccleſiam viſitare.* Dixi *in plerisque locis* epiſcopos catholicos *priuatiue* ad ſe *iura viſitationum* traxiſſe. Deprehendi enim, quosdam principatus ex antiquo, quo etiam reges Francorum v[illegible] ſunt, more adhuc ad viſitationes quodammodo concurrere.

In Bauaria tamen elector ad actum viſitationis certo modo concurrit.

In Bauaria epiſcopi *priuatiue* viſitationes non exercent, vt conſtat ex *concordatis de anno* 1583. apud GEWOLDVM *in Hundii Metrop. Salisb. tom. I. p.* 64. *nou. edit.* vbi amicabili compoſitione inter *principem* & *epiſcopos* ita conuentum: *vt viſitatio cum praeſcitu principis & adiunctis ducalibus ſiue commiſſariis ſiue conſiliariis inſtituatur, ipſeque princeps de tantæ molis negotio intra prouinciarum ſuarum fines conficiendo, certior fiat, æquum iudicatur in tribus caſibus. Primo vbi laici ſimul cum clericis viſitandi & examinandi erunt. Secundo vbi in viſitatione rerum temporalium tractatus ſuſcipiatur. Tertio ſi quando ſolius etiam cleri viſitatio, tamen generalis ſeu vniuerſalis inſtituenda videbitur. Ac tum commiſſarii ducales, qui examini eccleſiaſticarum perſonarum interfuturi ſunt, vt ipſi quoque ſint eccleſiaſtici ſtatus, conueniens erit, niſi vrgentes cauſæ poſtulent, vt propter rerum temporalium maxime concurrentiam ſeculares quoque perſonæ addantur. Quarto vero caſu, vbi reuerendiſſimi domini ordinarii viſitationem frequentabunt particularem, ac pro ſui officii ratione in clerum ac vtriusque ſexus religioſas perſonas, circa religionis negotium ac diſciplinam eccleſiaſticam inquiſituri ſunt, rem per ſe ſoli, ſuo ſuorumque arbitratu adminiſtrabunt.* Hoc temperamento ſuperioritatis in ſacra veſtigium egregium electori Bauariæ conſeruatum ſimulque epiſcoporum viſitatio ad ſuos limites, qui *functione paſtorali* proprie includuntur, reſtricta eſt. Alibi quoque, adhuc ſeculo eodem, principum cum conſenſu & non aliter, a diœceſano viſitationes fuiſſe factas, docet B. REINHARD. *de iure princ. Germ. circa ſacr. ante reform. c. II.* §. 14. Ceterum epiſcopis murmurantibus hunc

concur-

concurſum factum fuiſſe, vix dubium habet. Nouior iurisprudentia iam dudum a tramite recto & antiquo diſceſſit, epiſcopisque ius ſacrorum fere *priuatiue* peperit. Natum inde dogma nouum, barbara temporum ignorantia promotum: epiſcopum fundatam intentionem habere per totam diœceſin in quæcunque pia loca, non exemta: exemta a *iurisdictione epiſcopali*, exemta quoque eſſe a *viſitatione*, quod tamen in *concilio Tridentino* tandem correctum, vt *auctoritate apoſtolica*, h. e. tanquam *delegati ſedis Romanæ* ea viſitare queant, quo ipſo pluribus incommodis obuiam itum, quæ *exemtiones* pontificum *temerariæ* pepererant.

§. XLII. Etiam proteſtantes ICti vtplurimum hoc principium reguſtant, atque in eo ſubſiſtunt, vt docent COTHMAN. *Vol. IV. reſp.* 33. *n.* 9. & *in reſp. adopt.* 45. *n.* 1. KLOCK. *tom. I. conſ.* 10. *n.* 276. *ſeqq.* FRITSCH. *de iure viſitand. c.* 3. *n.* 1. *ſeqq.* Hoc poſito, quia epiſcoporum catholicorum *iurisdictio eccleſiaſtica* ſuſpenſa eſt in territoriis proteſtantium, illis quoque ius *viſitandi* eccleſias & monaſteria, ſacris eccleſiæ Romanæ addicta, ademtum. E contrario principi ſeu cuilibet ſtatui idem adſcribunt, virtute *iuris epiſcopalis*, quod, ea ſuſpenſione facta, in eum dicitur translatum. Exercere ergo ſub *qualitate eccleſiaſtica* hanc poteſtatem dicitur, quo ipſo indulgemus nimium errori Romanæ eccleſiæ recentiori, ſeculares principes, *qua tales*, ad negotium *viſitationis* non concurrere, nec *poteſtati ciuili* hoc ius cohærere. **Traditio proteſtantium, viſitationem eſſe actum iurisdictionis epiſcopalis.**

§. XLIII. Sæpius iam næuum hunc, qui omnium fere curias adhuc poſſidet, in iisque regnat, taxaui, optauique, vt tandem relegatione perpetua e foris noſtris eiiceretur. Qui ſeriem eorum, quæ de fatis huius *doctrinæ* attuli, ponderabit, animaduertet 1) ad *curam paſtoralem*, qua talem, *viſitationes* ſimplices, quæ *imperio* carent, referendas eſſe, atque ad *animarum* pertinere *curam*; adeoque easdem inprimis *epiſcopis*, tanquam *paſtoribus primariis*, olim incubuiſſe, imo etiam ab apoſtolis aliisque præcipuis eccleſiæ præfectis ex *cura paſtorali* exercitas fuiſſe. Si hoc modo *viſitationes* inſtituuntur, expediuntur & exercentur, pars ſunt *officii eccleſiaſtici*, quod eccleſia, ſeu cœtus Chriſtianorum in vno loco collectus, *primario paſtori* commiſit. Hoc modo in primitiua eccleſia exercita fuit, vt ſtatim ab initio obſeruaui, nec eo reſpectu eſt pars *poteſtatis ſupremæ ciuilis*, ſed *eccleſiæ* propria, quatenus *inſpectores* eccleſia conſtituere poteſt. Nec ſimplex hæc *inſpectio* aut *viſitatio* per ſe actum *imperii* continet, adeoque contingere poteſt, vt in locis, in quibus tantum *priuata ſacra* ſubditi quidam habent, hæc *ſimplex viſitatio* per deputatos ab eccleſia miſſos exerceatur. **Contrarium aſſeritur.** **Epiſcopi proprie viſitant ob curam paſtoralem, non iure imperii.**

Viſitatio cum imperio coniuncta eſt pars ciuilis imperii,

§. XLIV. Ab hac *ſimplici viſitatione*, quæ caret *imperio externo*, diſtingui illa debet, quæ *auctoritate imperatiua* ſuſcipitur, per modum *imperii* exercetur, & quoddam *iurisdictionis* exercitium adiunctum habet. In hanc formam pedetentim, quamuis per abuſum & conniuentiam principum, redactæ ſunt *episcopales viſitationes*, eo maiori *auctoritate* pollentes, ſi præterea adiunctos regios miniſtros habebant, qui publico imperio, quo muniti erant a rege mittente, ea dirigebant, condemnabant, emendabant, conſtituebant, decernebant. Atque hæc *viſitatio* pars eſt *ciuilis imperii*, pertinetque omnino ad ſollicitudinem imperantis ex *inſpectione generali*, quam in omnes exercet eccleſias, ſodalitia, collegia & corpora. Talem ſibi nondum plene arrogare poterant *episcopi*, quamdiu adhuc a regibus dependebant, nec his inſpectio in ſacra denegata erat. Epiſcopi quidem viſitabant etiam ſine miſſis regiis ſingulis annis eccleſias diœceſeos ſuæ, in *crimina* inquirebant, & *pænitentias* imponebant, quippe quod *paſtoralis officii* ſollicitudine continebatur; aſt *maiori auctoritate* procedere, & pro *imperio* decernere, emendare, corrigere & ſtatuere poterant, ſi ſimul *miniſtri regii* iis eſſent adiuncti, per quos etiam ipſi epiſcopi eadem auctoritate viſitabantur.

per iniuriam ab episcopis, ad iura epiſcopalia tracta,

Enimuero pedetentim omnis publica poteſtas in ſacra, eccleſias, aliaque ſodalitia ſacra, reipublicæ erepta, & epiſcopis vindicata eſt, qui *nouo iure* viſitationes pro *imperio ſacro*, quo nunc *priuatiue*, intuitu *reipublicæ*, gaudent, dirigunt, in iis decernunt, emendant, & *imperatiua auctoritate* conſtituunt, quæ ad ſalutem horum corporum pertinent. Hoc ſenſu *ius viſitandi* ad *ius diœceſanum* vel *iuris episcopalis* cenſum tractum, quatenus per modum *imperii* exercetur, & a poteſtate ſuprema reipublicæ alienum iudicatum eſt.

inde in terris proteſtantium principibus aſſeritur iure territorii.

§. XLV. Iam fiat applicatio ad ſtatus imperii A. C. qui *iure territoriali* in ſacris & profanis gaudent, & iudicetur, vtrum ſano ſenſu propter *ius episcopale imaginarium* ius viſitandi iis aſſeri debeat? Non ſunt primarii paſtores, nec curam gerunt ſpecialem animarum; ergo ex *cura* quadam *paſtorali* ſeu *episcopali*, hoc ſumta ſenſu, iis *ius viſitandi* tribui nequit. Exercent tamen *imperium* ſupremum per vniverſum territorium, vi cuius leges ferunt, iudicia conſtituunt, ſingula gubernant, determinant, aliaque *pro imperio*, ſeu *auctoritate imperatiua* decernunt, quæ ad ſalutem reipubl. ſunt neceſſaria. Ex hoc *imperio*, tanquam fonte genuino, quoque deriuandæ ſunt illæ *viſitationes*, quæ *publica auctoritate* & cum *imperio* conſtituuntur & adornantur, quas non tan-

tantum ad negotia reipublicæ ciuilia dirigunt, prouinciasque ſuas & ſpeciatim *iudicia*, *collegia* & *corpora* viſitant, vt ſupra dictum, ſed etiam *eadem poteſtate ciuili* hoc ius ad *eccleſiaſtica* extendunt, quæ eorum regimine æque ac ciuilia continentur. Atque hanc recte *publicam* & *imperatiuam* dixeris, quatenus hi, qui ad illas deputantur, pro *imperio*, quo gaudent & inſtruuntur, & ſecundum *regulas ſuæ inſtructionis*, nomine imperantis, ea decernere, emendare atque conſtituere poſſunt, quæ ad rerum eccleſiaſticarum reformationem pertinent, æque vt olim reges Francorum. Neque enim olim reges Francorum viſitationum curam gerebant, eoque nomine epiſcopis, pro *cura paſtorali* eccleſias viſitantibus, officiales ſuos adiungebant, virtute *iuris epiſcopalis*, quod non affectabant, ſicut epiſcopi eo tempore nondum illa, quæ *ciuilis imperii* erant, prorſus ad ſe trahebant, ſeſeque imperio ciuili ſubducebant. Hinc recte dici poteſt, ius *viſitandi* eſſe tum *officii paſtoralis*, tum partem *poteſtatis ſupremæ* circa *ſacra* & *curam eius*, *qui dirigit eccleſiaſticam ſocietatem*, vt SCHILTER. *in inſtit. iur. can. lib. I. tit. 6. §. 2.* loquitur.

§. XLVI. Exercetur autem hæc viſitatio *publica* mediate per eos, quos huic negotio præfecerunt imperantes. Tales ſunt *conſiſtoria*, ſuo modo *ſuperintendentes*, vel alii *deputati*, extra ordinem ad viſitationes dati. *Conſiſtorium* enim ad relationem ſuperintendentis publica auctoritate emendat corrigitque, quæ reformatione indigent. *Superintendentes* vel *inſpectores* aut *decani*, vt alibi vocantur, quotannis viſitant eccleſias. *Extraordinarii deputati* immediate a principe mittuntur pro re nata, & ſecundum formam præſcriptam viſitant. Quia hi nomine *principis* agunt, decernuntque, & ita *viſitationes publicas* peragunt, non eſt dubium nec ambigitur, conſiſtorium, vel deputatos, quicquid decernunt in viſitationibus inſtitutis, vel harum intuitu, poſtquam factæ ſunt, iure *imperii* vel per modum *iuriſdictionis* expedire.

Viſitatio publica mediate exercetur, per conſiſtorium, per ſuperintendentes ſuo modo, per deputatos.

§. XLVII. De *ſuperintendentibus* tantum ſupereſt ratio dubitandi, *quo iure* viſitent eccleſias. Noui, inter proteſtantes pleroſque principiis Romanæ eccleſiæ adeo immerſos eſſe, vt illa ipſa prorſus ſua faciant. Aiunt, ius viſitandi *iuris epiſcopalis* portio eſt, propria principibus euangelicis. Hi iuris huius exercitium transfundunt in *ſuperintendentes* & *conſiſtoria*, adeoque etiam illi vt *delegati epiſcopales* ſunt conſiderandi in viſitationibus inſtitutis. Ita optime ad mentem *iuris canonici* philoſophantur; aſt in eo peccant, quod *omne ius viſitandi a cura paſtorali* remoueant, & nimis poteſtatem principum extendant. Sunt *ſuper-*

Superintendentes magis viſitant ex officio paſtorali,

ſuperintendentes, inſpectores & *paſtores primarii*, & ſic *curam ſuam paſtoralem* ad eccleſias, quibus præſunt, recte extendunt; aſt ſine vllo *imperio*, quod huic *paſtorali officio* non ineſt, (ſicut olim *epiſcopi* primariam eccleſiæ curam gerebant) & ex eadem quoque *viſitandi poteſtatem*, vtut *ſimplicem*, exercere poſſunt. Ita recte ZIEGLER. *de ſuperint. c. XXII.* §. I. rationes ſubducit, &, *per poteſtatem viſitandi*, ait, *ſuperintendens*, VT BONVS PASTOR, *oues ſuas luſtrare & de earum qualitatibus, morbis & vitiis inquirere tenetur.* Poſſet ergo ſuperintendens, ſi omni *publica auctoritate* deſtitutus, ſi eccleſiis quibusdam indultum eſſet, vt res ſuas priuatim componerent, ſibique *paſtorem primarium* conſtituerent, viſitare eccleſias ſuæ *curæ paſtorali* ſubditas, ſicuti PAVLVS inuiſebat oppidatim fratres, in quibus annunciauerat euangelium, cogniturus, quomodo ſeſe haberent, *Act. XV*, 36. 41. nec in eo ius quoddam *imperii* exercebat, ſed *officio paſtorali* fungebatur.

quamuis ſimul a principe auctoritate publica muniantur,

§. XLVIII. Quia vero in illis territoriis, in quibus eccleſiæ *publicum* religionis *exercitium* habent, & per leges publicas prouinciales gubernantur, principes euangelici iure *ſupremæ inſpectionis* viſitationes ad ſuam quoque reuocant ſollicitudinem, inde vtplurimum quoque conſtituunt *ſuperintendentes* & *inſpectores*, eosque inſtruunt *publica auctoritate*, qua *pleniori* cum *effectu* viſitationes peragere, &, quæ emendatione indigent, corrigere, de iis vero, quæ altiorem indaginem requirere videntur, ad *conſiſtorium* referre poſſint, vt *lib. I. tit.* 31. §. 81. *p.* 782. iam obſeruatum eſt. Sub hac *auctoritate*, qua hoc modo inſtructi ſunt, duplici iure quodammodo viſitandi poteſtatem exercent, *proprio* & *delegato*: illud quidem ineſt *officio paſtorali*, quæ poteſtas tamen inermis eſt, ſine *auctoritate publica*, & ſola adhortatione, prædicatione, & conſiliis, exemplo apoſtolorum, continetur; hoc vero, quod magis *efficax* eſt, ex norma a principe præſcripta dependet, quæque eo magis hodie neceſſaria eſt, quod res eccleſiaſticæ quoad bona & iura admodum auctæ ſunt, quarum examen, correctio, & reformatio *auctoritatem quandam publicam* deſiderat. Quodſi, vt æuo apoſtolico, viſitationes vnice fierent propter *mores* & *doctrinam*, vel *ſimplex* & *priuata* ſufficeret viſitatio, quorſum pertinet, quod ZIEGLER. *cit. l.* ad officium *viſitatorum* refert his verbis: *Vt paſtor bonus oues ſuas luſtrare, & de earum qualitatibus, morbis & vitiis inquirere tenetur, num qua ſit, quæ in manifeſtis & miſerandis errorum atque criminum fluctibus volutetur, quæ deuium iter inſiſtat, quæ reduci nolit, quæ-*

& ſic duplici iure viſitent.

Officium paſtorale ſimplex in viſitando,

que

quæ ceteris exitio aut abominationi ſit. Repertam talem corrigat, emendet, admoneat, faciatque, vt ad frugem redeat, ceteras autem, quas bene ſe habere obſeruet, in bono iſto confirmet, omnique ſtudio laboret, ne qua vel per doctrinam erroneam vel delicta ſcandaloſa detrimentum capiat. Hæc omnia fluunt ex *officio paſtorali*, & vi huius fieri poſſent, niſi latius viſitatorum officium extenſum, & tutius conſultiusque iudicatum fuiſſet, ſuperintendentes *publica* inſtruere *auctoritate*, & ſub hac eis munus viſitandi concredere, non vt *imperioſe* & *coactiua vi* vbique agerent; ſed vt ſine vllo obſtaculo, quod a renitentibus ſæpe iis imminet, officio ſuo fungi, & ad conſiſtorium vel principem referre poſſent deberentque, quæ *publico imperio* emendari, corrigi & reformari debent.

§. XLIX. Hoc modo temperari poteſt ſententia TITII vom deutſchen geiſtlichen Recht *lib. II. c.* 8. §. 5. vbi nimis generatim aſſerit: Es iſt die Superintendur, wenn man es recht überleget, keine geiſtliche, ſondern eine weltliche Bedienung; denn gleichwie das gantze äuſſerliche Kirchen = Regiment ein weltlich Recht iſt, und der hohen Landes = Obrigkeit uhrſprünglich zukommt, alſo pfleget ſie ſelbiges denen conſiſtoriis und nach gewiſſer maſſe denen Superintendenten mitzutheilen: & in §. 6. Es iſt nichts gewiſſer, als daß die Superintendenten nach Art anderer Bedienten ihr Recht von Beſtellung der hohen Obrigkeit her haben; qua ſub conſideratione §. 50. *ius viſitandi* iis attribuit. Id admitto de his ſuperintendentibus, quorum inſpectio *auctoritate publica* munienda eſt, nec ſola *paſtorali cura* abſoluitur. Tales ſunt hodie vtplurimum illi, qui in territoriis proteſtantium conſtituuntur, & *auctoritate publica* muniuntur. Ceteroquin vbi eccleſiæ, vt *collegia priuata*, res ſuas priuatim habent, ſine concurſu & cura ſingulari principis, (quod contingere poteſt, vbi *dominantem* non profitentur religionem, ſed ex *mera* tolerantur *gratia* vel alio iure) res ſuas etiam, exemplo ceterorum collegiorum, priuato ordinant pacto, paſtoresque ſuos alunt, quibus *inſpectorem*, exemplo eccleſiarum ſub gentilibus imperatoribus degentium, præficere, eique committere poſſunt, vt viſitet eccleſias illius loci, eaque conuenienti modo emendet, quæ *ſimplici paſtorali functione*, imperio omni deſtituta, corrigere poteſt. Atque talis *ordinatio priuata*, vt aliquoties dixi, ad iura *collegiorum*, qua talium, pertinet, nec eo ſenſu principi propria, quamuis *ſuprema inſpectio* in hæc *ſacra priuata* ei omnino adhuc debeatur. Hinc ſi de *abuſu* vel *exceſſibus* in viſitationibus commiſſis conqueruntur membra harum

Superintendentis officium non eſt mere ſeculare.

rum eccleſiarum, de iis decernit princeps, iudicat, & *publica auctoritate* id conſtituit, quod ad præcauendos hos exceſſus neceſſarium iudicat.

An viſitatio per theologos ſemper peragenda?

§. L. Parum autem refert, vtrum princeps *curam paſtoralem* auctoritate publica muniat, eique in munere viſitandi vices quaſi ſuas committat, an vero ei adiungat *miniſtrum* officialemque publicum, exemplo regum Francorum. Regulariter alias viſitationes per *theologos* eſſe faciendas, ſtatuunt, quod munus viſitatorum ſit *ſacrum* & *ſpirituale*, vt loquitur FRITSCH. *de iur. viſitat. eccleſ. c.* 1. *n.* 1. vel annexum iuriſdictioni eccleſiaſticæ, vt WESENB. *conſ.* 280. *n.* 22. philoſophatur, quod per *ſeculares* expediri non debet, conf. HOSTIENS. *ad tit. de offic. iudic. ordin. n.* 7. SOCIN. *de viſitat. n.* 4. & 5. 10. FRANCISCVS de PAVINIS *de viſitat. P.* 1. *qu.* 2. *n.* 49. In *Concil. Toletano de anno* 1565. *act.* 2. *c.* 9. *inf.* apud HARDVIN. *tom.* X. *concil. p.* 1151. expreſſe hoc confirmatur: *Viſitatores vero ſint omnino ſacerdotes, nec alias viſitatorum officio vti poſſint, nec ad id admittantur.* De eo nunquam dubitatum fuit, quin vice viſitatorum fungentes *clerici* eſſe debeant, quia *laici* ad eiusmodi munia prorſus inhabiles cenſentur; quales clerici autem adhiberi debeant, tantum determinatum, cautumque, ne alii, quam in ordine *presbyterorum* conſtituti admitterentur, quippe qui rerum ſacrarum & miſſaticarum optimam cenſentur habere notitiam. An ergo etiam hæc qualitas inter proteſtantes in *viſitatoribus* eſt neceſſaria?

Viſitatio in mores & doctrinam merito committitur theologis,

§. LI. Diſtincte circa hanc quæſtionem incedendum eſt. Si quæſtio eſt de illa *viſitatione*, quæ ex *primario paſtorali munere*, quod circa doctrinam, ſacramentorum adminiſtrationem, & mores Chriſtianorum verſatur, fluit, non dubium, quin hæc *paſtori*, qua tali, debeatur, adeoque etiam actus viſitationum, qui indagationem in doctrinam, moresque tam *parochianorum* quam *parochi*, continent, merito *theologis* relinquuntur, vtpote harum rerum non tantum gnaris, ſed etiam ex *paſtorali cura* iis debitis. Quodſi vero ſtatus controuerſiæ formantur de viſitatoribus, qui *vice principis*, & *eius auctoritate* rem gerunt, vel viſitationi aſſiſtunt, non neceſſario hanc prouinciam theologis demandandam crederem. Adeo vero hanc extendit TITIVS *cit. l.* §. 9. vt putet, omne *ſuperintendentis* munus poſſe *laico* committi, quod de iis *actibus* tantum intelligendum, qui a paſtoribus primariis *auctoritate* & *vice principis* geruntur. Alias *paſtores primarii*, qua tales, non gerunt *munus principis*, ſed in *directione* rerum eccleſiaſticarum quandam prærogatiuam habent, quæ ab eccleſia, tanquam collegio, eis committi poteſt. Itaque integrum

quæ nomine principis exercetur etiam ab aliis.

eſt

eſt principi, vtrum hanc *ἐπισκοπὴν publicam* paſtori primario, an profeſſori theologiæ non ordinato, an alii committere velit? Quod ſi alii non-theologo, concurrit hic ad *viſitationes* publico principis nomine, primario paſtore ex *functione paſtorali* in doctrinam, mores aliaque inquirente. Quodſi vero *theologo* hæc prouincia obtigit, hic ſolus viſitationem peragit, nec alterius paſtoris concurſu opus eſt, cum qua *theologus* & qua *inſpector* eam perficere poſſit. Denique ſi vel maxime inprimis per *theologos* facienda viſitatio, non tamen inter nos *laici* reiiciuntur, aut inhabiles reputantur, ſed etiam ſuperintendentibus princeps *laicos* adiungere non prohibetur.

Viſitatio eſt vel generalis vel ſpecialis.

§. LII. Inſtituta prouinciarum ſingularum hac in re variant quidem, in eo tamen conueniunt, quod etiam miniſtri principum laici ſimul ad viſitationem deputari queant. Eſt enim in plerisque eccleſiis viſitatio duplex, vel *generalis*, vel *ſpecialis* ſeu *localis*. Illa *publica auctoritate* per *deputatos* per totam prouinciam vel territorium inſtituitur; hæc vero a ſingulis *inſpectoribus* vel *ſuperintendentibus* in diſtrictu ſibi decreto peragitur. Hæc *ordinaria* eſt, & *ſtato tempore* expeditur; illa *extraordinaria* dicenda, totiesque locum habet, quoties eccleſiæ vtilitas illam poſtulauerit. Denique ſicuti *hæc inſpectoribus* vel *ſuperintendentibus* commiſſa eſt, ita *illa* per commiſſarios ad id ſpecialiter deputatos peragitur. De his in *ordin. eccl. Magd. c.* 28. *ſect. I.* §. 4. ita decernitur: Derohalben wollen wir, ſo oft es nöthig und dienlich befunden wird, im gantzen Hertzogthum dergleichen general-Viſitation anordnen, und darzu iemand aus unſerer Magdeburgiſchen Regierung und Conſiſtorio, einen vom Dom-Capitul, einen Prälaten, iemand von der Ritterſchaft, ingleichen von den Städten, wie auch iedes Creyſes und Orts Inſpector nehmen, welche ſamt und ſonders mit gewiſſer inſtruction verſehen werden ſollen. Sunt ergo hi deputati ad *generalem viſitationem* per totum ducatum Magdeburgicum partim ex *eccleſiaſticorum* partim ex *laicorum* ordine deſumendi. In *Vinar. ord. lib. II. c.* 24. §. 1. pariter ita conſtitutum eſt: Wenn wir eine general-Viſitation der Kirchen und Schulen nöthig befunden, oder deſſen gebührlich erinnert werden, wollen wir ꝛc. aus unſern politiſchen und geiſtlichen Räthen darzu gewiſſe und qualificirte Perſonen beſtellen. In *Marchia ordin. viſit. de anno* 1685. *c.* 2. & 3. per certos annos diſtributa eſt viſitatio, ita vt ſingulis decem annis in diſtrictibus ibidem determinatis re-

Generalis ratio in ducatu Magdeburgico, in Vinarienſi, in Marchia.

currat, ad quem adhibendi ſunt ſuperintendens generalis, einer aus unſern Conſiſtorial - und andern Räthen, deßgleichen der Notarius. Non neceſſe eſt aliorum locorum addere conſtitutiones, cum tales *commiſſarii* a principe pro arbitrio ad hoc arduum negotium deputentur. Sed etiam *viſitationibus localibus*, a ſuperintendente vel inſpectore peragendis, vtplurimum interſunt *magiſtratus loci* vel *patroni*, non eadem tamen vbique cum poteſtate.

Patroni ius viſitandi non habent,

§. LIII. Quæ cum ita ſunt, euidens eſt (I) ſolum *ius patronatus* haud ſufficere ad exercitium *iuris viſitandi* rite peragendi. Quamvis enim inter proteſtantes *ius viſitandi* non deriuandum eſſe dixerim a *iure epiſcopali*, quo *patroni* deſtituuntur; ſufficit tamen, quod *iure territorii ſublimi* deſtituantur, vnde tales *publica auctoritate* ſuſcipiendæ viſitationes dependent. conf. COTHMAN. *in reſp. acad. I. n.* 398. ANDR. KNICHEN *de iur. territ. c. III. n.* 153. Id vero ita intelligendum, vt 1) non poſſint *ſua auctoritate* indicere viſitationes, 2) eas dirigere, 3) leges viſitationibus præſcribere, aliaque 4) peragere, quæ *publica auctoritate* a viſitatoribus fiunt.

ad viſitationes tamen aduocandi,

Ceterum ad viſitationis actum merito quoque aduocandi a *viſitatoribus*, & quidem vel ideo, quod ob *ius patronatus* admodum eorum interſit, ne in detrimentum eccleſiæ ſuæ quid fiat, ſed vt, quæ e re bonorum rerumque eccleſiaſticarum eſſe animaduerterint, monere, ſimul cum viſitatoribus de iis in medium conſulere, &, quæ vtilitas poſtulat, proponere poſſint. Inde dies, viſitationi dictus, iis mature indicandus, vt præſto eſſe queant, ſi forſan abſentes fuerint, prout monet *edictum regium Boruſſ. de* 27. *Iun.* 1715. von der *Local*-Kirchen-*Viſitat.* relatum *in contin. corp. conſtit. Magdeb. p.* 160. additur præterea §. 3. Sollen patroni, Amtleute ꝛc. bey gewiſſer Straffe die Unterthanen alt und jung dahin anhalten, daß an dem Tage, welchen der Inſpector zur Viſitation angeſetzet, und denen *Patronis*, Amtleuten und Gerichts-Obrigkeit vorher *notificiret* haben wird, alle und iede Unterthanen ꝛc. Ceterum cum *nobiles immediati* plus poteſtatis quam nudum *ius patronatus* poſſideant, licet communiter tantum hoc iis tribui ſoleat, non dubium eſt, quin etiam viſitandi eccleſias ſuas ius ſibi aſſerere poſſint. Addo etiam hoc, ob diuerſitatem religionis quandoque plus iuris pacto interueniente patronis indulgeri poſſe, quale exemplum occurrit apud L. B. de LYNCKER. *reſp.* 154. *n.* 5.

§. LIV.

§. LIV. Porro (II) magiſtratus *municipalis* regulariter ius *viſitandi* eccleſias *ſua auctoritate* non exercet, non quod ad *ius episcopale* ſpectet, ſed quod talis *viſitatio publica* ſolius *patroni* auctoritate fieri nequeat, quale ius vtplurimum tantum habet magiſtratus ciuitatenſis vel etiam hic ſibi plus tribuere nequeat. Aliunde tamen contingere poteſt, vt *magiſtratus ciuitatenſis* plus iuris, quam *ſimplices patroni*, habeat, adeo, vt fere *ius circa ſacra*, eccleſiarum ſibi ſubiectarum ſuæque confeſſioni addictarum exerceat, quod tantum ſuperioritati territoriali alias cohæret; idque vel propter *ſtatum anni* 1624. ad quem omnia reducenda ſunt, vel ob *pactum* cum domino territorii diuerſæ religionis initum. Ex vtroque fundamento magiſtratus Erffurtenſis euangelicus ius ſacrum, quod *episcopale* nominant, circa eccleſias A. C. addictas ſecundum ſtatum anni 1624. exercet, tum, quod eo tempore in eius exercitio fuerit: in quo etiam ſubditi relinquendi per *art. V. I. P.* §. 31. tum etiam, quod occupata ciuitate ab electore Moguntino libertas priſtina, ſolenni ſtipulatione interueniente, firmata fuerit, vt nullus dubitem, quin *reſponſum* 154. apud LYNCKERVM de hac ciuitate accipiendum, & ex fundamentis ibidem iactis *ius viſitandi* magiſtratui aſſerendum ſit, quemadmodum etiam alios actus ſacros exercet.

nec magiſtratus municipalis hoc ius exercet,

niſi extra ordinem ex pacto vel inſtrumento pacis,

vt Erffurtenſis,

§. LV. In episcopatu Hildeſienſi euangelici *conſiſtorium* peculiare poſſident, quod omnem *iurisdictionem eccleſiaſticam* in eccleſias A. C. addictas explicat, & ita viſitationes dirigit, quod corroboratum in *receſſ. de anno* 1711. §. 6. ſoll das Conſiſtorium A. C. von nun an die völlige iurisdictionem eccleſiaſticam über die Evangeliſche Einwohner und Angeſeſſene geiſt- und weltliche im kleinern Stiffte eben ſo, wie es ſelbige im gröſſern Stiffte exerciret, oder exerciren ſollen, in perpetuum haben, und ſelbiges darunter weder von dem officialat-Gerichte noch ſonſten iemand anders auf keinerley Weiſe noch Art turbiret werden ſollen. Additur in §. 17. Vor dieſem Conſiſtorio ſollen nicht allein ea, quæ ſunt ordinis & iurisdictionis eccleſiaſticæ, velut examinatio, ordinatio, inſpectio, VISITATIO, ſuſpenſio, remotio der Prediger, Schul- und Kirchen-Diener, ſondern auch alle partes huius iurisdictionis &c. tractiret, gerechtfertiget und exequiret werden. Omnia videlicet in ſtatu *anni* 1624 in quo landſaſſi & ſubditi A. C. ſub catholico magiſtratu fuere, ſecundum *art. V.* §. 31. *pacis Osnab.* ſunt relinquenda.

Hildeſienſis.

§. LVI. Ex eodem principio (III) *ius viſitandi* aliis competere poteſt, quam qui *iurisdictionem eccleſiaſticam* in eo territorio habent,

aliis quoque competit extra ordinem vigore I. P.

bent, ideo quod, quoties catholicos inter & proteſtantes res eſt, non ad *regulam*, ex *ſuperioritate territoriali* in materia *viſitationis* deſumi ſolitam, ſed ad *ſtatum, vſum, obſeruantiam habitamque poſſeſſionem anni* 1624. *d.* 1. *Ian.* reſpiciendum ſit. Hac de cauſa in *art. V. I. P.* §. 26. ita cautum: *Quodſi quoque A. C. addicti in eiusmodi bonis eccleſiaſticis mediatis dicto anno dieque a catholicis realiter plene vel ex parte poſſeſſis iura præſentandi,* VISITANDI, *inſpectionis, confirmandi, corrigendi, protectionis, aperturæ, hoſpitationis, ſeruitiorum, operarum habuerunt, &c. iura iſta ſarta tectaque maneant.*

An a magiſtratu diuerſæ religionis?

§. LVII. Vlterius (IV) quia ius viſitandi a *iurisdictione eccleſiaſtica* dependet, quatenus *ſtatus anni* 1624. eam haud immutauit, contingere poteſt, vt *viſitatio* auctoritate magiſtratus *diuerſæ religionis* fiat; quod tamen cum quodam accipiendum temperamento. In *art. V. I. P.* §. 48. ius diœceſanum cum omni iurisdictione eccleſiaſtica catholicorum quidem ſuſpenſum eſt contra A. C. conſortes, hac tamen cum declaratione: *Catholicorum A. C. addicti ſtatus prouinciales & ſubditi, qui anno* 1624. *eccleſiaſticam iurisdictionem agnouerunt, in iis caſibus modo dictæ iurisdictioni ſubſint, qui Auguſtanam confeſſionem nullatenus concernunt.*

An catholici eccleſias A. C. addictas?

An ergo *catholici* virtute *iurisdictionis eccleſiaſticæ* viſitare poſſunt eccleſias ſacris noſtris addictas? Vix negandum hoc videtur, quod omnium & catholicorum & noſtratium confeſſione ius viſitandi publicum a *iurisdictione* hac dependeat. Concernit tamen viſitatio duo potiſſimum capita: (1) *ſtatum fidei & morum*, (2) *ſtatum rerum eccleſiaſticarum.* Primum caput fere vnice *confeſſionem Auguſtanam* tangit & concernit, & ſecundum illam viſitatio expedienda, adeoque episcopis vel viſitatoribus catholicis hac in re nihil indulgendum. Alterum caput facilius *iurisdictioni eccleſiaſticæ* catholicorum ſubmitti poteſt, cum confeſſio Auguſtana circa ea, quæ ad *patrimonium eccleſiæ* pertinent, primario non disponat, & ea de cauſa quoque *viſitationi catholicorum* ſubſit. Vix ergo aliter viſitatio talis inſtitui poteſt, quam adhibito *paſtore ſacris A. C. addicto,* vel vt a magiſtratu catholico ad actum viſitandi commiſſarii, A. C. addicti, deputentur, quod humanitas ſuadet, cum admodum ſit credibile, non eodem zelo viſitatores catholicos de bono noſtrarum eccleſiarum fore ſollicitos (quod tamen munus viſitatorum exigit) quam quidem A. C. addictos. Optime de *officio viſitatorum* ita cenſuit pontifex in *c.* 23. *in f. b. t. viſitationis officium exercentes non quærant quæ ſua ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti; prædicationi & cohortationi, correctioni & reformatio-*

mationi vacando: vt fructum referant, qui non perit. Quis ſibi aliisque perſuaderet, officium tale impletum iri ab *homine catholico*, qui noſtra ſacra odit, ſpernit, reprobat, qui funditus ea perdenda delendaque, quam corrigenda, emendanda & corroboranda iudicat, cum tamen *reformatio per viſitationem* intendatur? Rectius ergo vel nulla ſuſcipitur ab epiſcopo catholico viſitatio, vel illa commiſſariis A. C. addictis committi debet.

Proteſtantes in terris catholicorum priuatas viſitationes inſtituere non prohibentur,

§. LVIII. Quodſi ergo vel maxime (V) *magiſtratus catholicus* eam negligit quoad *eccleſias proteſtantes*, vtpote quarum curam ſingularem non habet, meo iudicio tamen proteſtantibus haud interdictum erit, in vſum eccleſiarum ſuarum *priuatas* inſtituere *viſitationes*, ſine vlla *iuriſdictionis eccleſiaſticæ* violatione, quippe quæ 1) publica auctoritate non ſuſcipitur & peragitur: 2) ab omni *imperio* & *coactione* libera eſt, & per adhortationes ſerias preceſque, h. e. *ſimplici officio paſtorali* expeditur, & 3) ſecundum principia eccleſiarum noſtrarum cum *cura paſtorali* coniuncta eſt. Cum ergo ſubditi A. C. liberum religionis exercitium vna cum *annexis* retinere debeant, & vero ad liberum religionis exercitium talis *priuata viſitatio* omnino ſpectet, imo prorſus ex *cura paſtorali* fluat, in ea impediri non debent. Longe aliter philoſophantur catholici, qui viſitationes vnice *iuriſdictioni* ſeu *imperio ſacro* adſcribunt, adeoque eis denegant, qui illo haud armati ſunt; nec enim quiuis presbyteri, multo minus diaconi, ſed tantum prælati, dominatum quendam gerentes, viſitationes exercent vel *mediate* vel *immediate.* Vnde eſt, quod *commiſſarii viſitatores* non admittantur ad viſitationes eccleſiarum & monaſteriorum catholicorum, ſine ſpeciali permiſſione domini territorii, quippe qui delegati ſunt ab epiſcopo vel archiepiſcopo, & ita *auctoritate eccleſiaſtica imperatiua* armati illas expediunt, quæ tamen ſuſpenſa eſt in *art. V. I. P.* §. 48. Hac præditi poteſtate qui ſuſcipiunt viſitationes tales ſine venia impetrata, non poſſunt non lædere ſuperioritatem territorialem.

commiſſarii catholici non æque in terris proteſtantium.

Superintendentes vltra limites territorii extendere nequeunt viſitationes.

§. LIX. Denique (VI) & hoc quoque ex iactis ſupra fundamentis fluit, *viſitatores* a conſiſtorio miſſos vel *ſuperintendentes* non poſſe vltra limites territorii viſitationes extendere, ſi vel maxime eccleſiæ quædam extra territorium ſitæ vnitæ fuerint cum eccleſiis, quæ a viſitatoribus viſitantur; per *vnionem* enim haud confunditur iuriſdictio eccleſiaſtica, *c. 2. X. de relig. domib.* adeoque *eccleſias filias* in alieno territorio ſitas non viſitat ſuperintendens matris eccleſiæ, ſed illius territorii, in quo ſitæ ſunt filiæ, quod iam ſupra *lib. III. tit.* 5. §. 186. *p.* 421. obſeruatum eſt.

eſt. Add. SLEVOGT. *de vnion. eccl. diſſ. III. c.* I. §. 5. Solet tamen inter ſtatus vicinos non raro, mediante *tranſactione*, res aliter determinari, vt ſuperintendens *matris eccleſiæ* poſſit etiam *eccleſias filias* eidem vnitas extra territorium viſitare, ſed aduocato *inſpectore* illius territorii, vel aliis, prout conuentum eſt, qualis conuentio ſua non caret vtilitate. Ita ius *viſitandi* extra *territorium* acquiritur *conuentione*, quod proprio iure non competebat.

An præſcriptione extra territorium acquiri poſſit?

§. LX. An vero etiam *præſcriptione* acquiri poteſt? Quæſtio hæc inprimis vſum habet intuitu *eccleſiarum filiarum*, in alieno territorio ſitarum, ſi omnis deſit conuentio, & tamen per plures annos ſuperintendens *matris eccleſiæ* viſitauerit etiam *filias*. Affirmatiuam tuetur SCHILTER. *lib. I. inſtit. iur. canon. tit.* 6. §. 2. tempus tamen non determinat, nec diſtincte quæſtionem proponit. Aut enim talis præſcriptio intelligi poteſt *priuatiue* cum *excluſione domini territorii*, vel episcopi diœceſani, aut vero eius *concurſu* adhuc ſaluo. Qui *priuatiue* ius viſitandi in alterius diœceſi vel territorio *præſcriptione* tueri intendit, non ſufficit probaſſe *diuturnam poſſeſſionem* bona fide coniunctam, cum dominus territorii vel episcopus per viſitationis alterius admiſſionem non excludatur ſuo iure, quo vti poteſt, quando vult, nec vlla præſcriptio contra viſitationem admittatur. *c.* 16. *X. de præſcript.* Licet ergo per diuturnum ſpatium temporis viſitationes omiſerit in eccleſiis *filiabus*, permiſeritque, vt viſitatores *matris* quoque filias inuiſerent, non tamen *ius prohibendi* alterius territorii vel diœceſeos domino acquiritur, nec dominus territorii vel episcopus a viſitatione excluditur, ſed vel *ſeorſim* vel *concurrenter* viſitationem peragere poteſt. Proinde ſi vel maxime magiſtratui inferiori præſcriptione *ius viſitandi* acquiſitum ſit, id tamen intelligi nequit *priuatiue*, vt iam ſupra *tit. de præſcript.* §. *XXVIII. p.* 1354. obſeruaui, cum ſola omiſſio principis non poſſit magiſtratui *ius prohibendi* præbere. Ceterum in huius iuris *acquiſitione* non aliud quam *immemoriale* tempus admitti poteſt, tum ſi *magiſtratus inferior* ius viſitandi hoc modo tuetur, quia *regalia* & *iurisdictionalia* alio acquiri modo nequeunt; tum etiam, ſi *extra territorium* vel *diœceſin* alius ius viſitandi ſola præſcriptione ſibi aſſerit, cui admodum *ius commune* reſiſtit, & *finium eccleſiaſticorum* perturbatio inſignis cohæret, qui tamen *regulariter* ſunt impræſcriptibiles. conf. B. STRYK. *de iur. princ. extra territ. c.* I. *n.* 32. Ita vero *ius priuatiuum* haud cenſetur acquiſitum, ſed ſemper integrum domino territorii vel episcopo, ſuo iure vti. Si *ius prohibendi* & *excludendi* vel magiſtratus vel ter-

territorii alterius dominus acquirere vellet, interuenire deberet actus *contradictorius* cum *acquieſcentia* coniunctus, vt regulariter iuris eſt in iuribus *negatiuis*, quæ *ius prohibendi* adiunctum habent. Aſt vero in *præſcriptione immemoriali* talis *contradictio* a parte viſitantis, & *acquieſcentia* a parte domini territorii concipi nequit, quia, ſi de hac conſtaret, memoria *initii* adeſſet, a quo præſcriptio hæc *excluſiua* inchoanda eſſet. Neque audiendos eſſe exiſtimo, qui *quadragenariam* præſcriptionem, quæ *iura eccleſiaſtica* perimit, hoc caſu forſan ſubſtituunt; non enim de *iure* eccleſiarum *priuato* amittendo hic agitur, ſed de *publico*, de *iurisdictionis eccleſiaſticæ* ſingulari effectu, qui tanto temporis lapſu tolli nequit. Vnde licet admiſerim, acquiri hoc ius *præſcriptione immemoriali*, non tamen arbitror, *ius prohibendi* vlla temporis vetuſtate impetrari poſſe. Imo vix audiendi forent, qui *dominum territorii* excludere vellent, cum viſitatores detrimentum ſui iuris, præſcriptione acquiſiti, non patiantur, ſi vel maxime dominus territorii pro *poteſtate imperii ſui* in eisdem eccleſiis viſitationes adornat, veluti ſi forſan *extra ordinem* per vniuerſam prouinciam viſitationem inſtitueret.

§. LXI. Cum vero *iurisdictionis eccleſiaſticæ* apud catholicos latiſſimus ſit ambitus, & per plures magiſtratus eccleſiaſticos diſperſa, pluribus quoque, ſub *ordine* & *gradu*, ius viſitandi adſcribitur, quod vel binis indicandum verbis. Neque enim tantum epiſcopis, ſed *archiepiſcopis* illud adſcriptum, *c.* 3. & 14. *h. t. in* 6. *c.* 16. *X. de præſcript.* ZIEGLER. *de epiſc. lib. III. c.* 26. §. 8. *ſqq.* & quidem his, in diœceſi ſuffraganeorum epiſcoporum, *c.* 25. *de accuſ.* qui archiepiſcopum excludere nequeunt, quod admodum reſtrinxit, imo fere in totum impediit *concilium Trident. ſeſſ. XXIV. c.* 3. vt ZIEGLER. *cit. l.* recte obſeruat. Catalogum horum *magiſtratuum eccleſiaſticorum*, viſitandi iure fruentium, ſatis amplum ſiſtit IO. FRANCISC. DE PAVINIS *de viſitat. P. I. q.* 2. Principatum inter hos gerit *pontifex*, qui *vniuerſum orbem Chriſtianum*, cuius *caput* eſſe dicitur, viſitare poteſt, quod facit per *nuncios*, & per *inquiſitores*, qui admodum graues prouinciis fuere. Quantas auaritiæ libidine *procurationes* ex hoc fonte exegerint, & integra regna exhauſerint ſordidi nuncii, infra enarrabo. *Patriarchis* quoque ius idem tribuunt quoad diœceſes illis ſubiectas, quod ZIEGLER. *cit. l.* §. 11. illuſtrat. Sequuntur *primates*, primum inter archiepiscopos locum tenentes, poſt hos *archiepiſcopi*; ſicuti vero horum ius viſitandi hodie, prout dictum, fere in totum impeditum eſt, ita & *primatum*. *Legatos natos* quoque viſitare poſſe, DE PAVINIS *cit. l. n.* 13. aſſerit, quod *iurisdictione papali* fruantur,

Apud catholicos ius viſitandi pluribus debetur,

inprimis pontifici quoad vniuerſum orbem,

patriarchis, primatibus & archiepiſcopis,

legatis natis,

cardinalibus, **coadiutori,** **capitulo ſede vacante,** **viſitatoribus monaſticis,** **abbatibus.**

tur, quamuis id non aliter, quam *præcepto pontificis præuio*, fieri debeat. Præterea *cardinales* eadem poteſtate gaudent, quoad *titulos* ſuos, in quibus poteſtate *epiſcopali* funguntur, *c.* 11. *X. de maior. & obed. c.* 2. *X. de cleric. non reſid.* licet tantum ſint *presbyteri* vel *diaconi*. *Coadiutori* quidem idem ius indulget de PAVINIS *cit. l. n.* 32. id quod tamen tantum de iis intelligo, qui *re* tales, non *nudo nomine* ſunt, forſan quod inhabili epiſcopo dati fuerint, quippe qui regiminis eccleſiaſtici habenas tenent. Qui enim vtplurimum hodie eliguntur, non participant de *regimine epiſcopali* & nudæ *ſucceſſionis futuræ* gratia conſtituuntur. Capitulum *ſede vacante* a iure viſitandi IDEM *cit. l. n.* 46. excludit, cum tamen in illud ea, quæ *iurisdictionis eccleſiaſticæ* ſunt, transeant, adeoque merito ad hunc quoque actum admitti debeat, vt recte obſeruant SCHILT. *lib. I. inſtit. iur. can. tit.* 6. §. 3. *in f.* & CORVIN. *de perſon. & benef. eccl. P.* 1. *lib.* 3. *tit.* 20. *n.* 8. Habent etiam monachi præter *epiſcopos* proprios magiſtratus, qui imperium in illos exercent eosque viſitant. Ita enim reſpublica monaſtica eſt conſtituta, vt paulisper *regimine* prorſus *proprio* vti cœperit, prout ſupra *tit.* 35. obſeruaui, oſtendique *p.* 340. a capitulis ſingulorum ordinum *viſitatores* conſtitui, qui ſecundum formam præſcriptam monaſteria viſitent & reforment. Imo & *abbates* obedientias & prioratus, a principali monaſterio dependentes, viſitare tenentur, prout *patres Tridentini* ſpeciatim conſtituerunt, *ſeſſ. XXI. de reform. c.* 8. ne prioratus peſſime & cum detrimento rei familiaris adminiſtrentur, ceu, antiquitate teſte, vtplurimum factum eſt. Hæc igitur viſitatio magis *rerum* quam *morum* gratia, magis *œconomiæ monaſticæ*, quam *fidei Chriſtianæ* gratia inſtituitur.

Viſitationes apud catholicos fiunt per modum imperii. **Dantur etiam viſitatores ſine imperio,**

§. LXII. Sicuti itaque *viſitationis ius* in vniuerſum ex *iurisdictionis eccleſiaſticæ* visceribus petitur; ita non amplius, vt olim & ab initio, in iis per modum *doctrinæ* & *functionis paſtoralis* ſeu *doctoris* proceditur, ſed pro *imperio*, ſecundum regulas *iurisdictionis eccleſiaſticæ*. *Viſitare enim*, ait SQVILLANTE *de oblig. & priuil. epiſc. P.* 1. *c.* 3. *n.* 3. *nihil aliud eſt, quam ſubditorum exceſſus inquirere & inquiſitos caſtigare & emendare &c.* Vnde decernunt, condemnant, corrigunt, decidunt, pœnitentias imponunt, ius dicunt, aliaque *pro imperio* agunt. Eadem poteſtate incedunt quidem etiam *viſitatores* delegati ab epiſcopis; hi tamen ad formam illis præſcriptam magis adſtricti ſunt, vt tamen itidem *delegata iurisdictione* in viſitationibus inſtitutis vtantur. Hoc vel inde liquet, quia adhuc alii ſunt *viſitatores* ſeu *inquiſitores*, qui ſine *iurisdi-*

ctio-

ſtione, h. e. imperio, quod iurisdictionis anima eſt, inquirunt. Horum mentio fit ab INNOCENTIO III. *in c. 25. X. de accuſ.* vbi iniunctum eſt epiſcopis, *vt per ſingulas diœceſes ſtatuant perſonas idoneas, prouidas videlicet & honeſtas, quæ per totum annum ſimpliciter & de plano* ABSQVE VLLA IVRISDICTIONE *ſollicite inueſtigent, quæ correctione & reformatione ſunt digna, & ea fideliter perferant ad metropolitanum & ſuffraganeos & alios in concilio ſubſequenti.* Sunt hi *denunciatores publici*, die Rügemeiſter, qui adhuc hodie in quibusdam locis ſuperſunt, inde originem trahunt, & ad fora criminalia referuntur. Ceterum primus eorum ortus debetur antiquiſſimo inſtituto, quo in viſitationibus, vt ſupra §. 37. dictum, epiſcopus quosdam iuramento, cuius formula in *c. 7. C. 35. q. 6.* occurrit, adſtringebat, vt manifeſtarent delinquentes. Vocati hi eapropter ſunt *teſtes ſynodales*, quod his ob iuramentum vt *teſtibus* fides haberetur. Facit horum mentionem pontifex in *c. 7. X. de teſtib. cog.* aſſeritque: *Si teſtes publici, quos tua ciuitas nuncupat ſynodales.* Hos quoque appellari *viſitatores*, quod circuire debeant totam parochiam de villa in villam, aſſerit DE PAVINIS *de viſitat. P. I. q. 5. n. II.* aſt vero in ſenſu magis *vulgari*, quam *canonico*, cum ſine vlla *iuriſdictione* procedant, inquirantque occulte, adeoque magis *denunciatores* & *teſtes* ſimul dicendi. Veſtigia horum *teſtium ſynodalium*, & ipſarum *ſynodorum*, ad quas hi delicta detecta deferebant, deprehenduntur in nonnullorum locorum foris criminalibus, & ex *viſitationibus archidiaconorum*, qui in iis quodammodo *criminaliter* procedunt, ortum trahunt. Sunt enim conſtituta *annua* quædam *iudicia*, Rügegerüchte, in quibus conuocatis ſubditis ex ſingulis quæritur, quid ab vno vel altero contra leges commiſſum, quidue omiſſum ſit, id quod ſub *fide iuramenti* indicare iubentur, tradente SPIZIO *de procurat. canon. c. II. §. 6.* vbi ſimul hoc illuſtrat ex *iure prouinciali Würtemberg.* Es ſoll ein iedweder unſerer Unterthanen bey ſeinem Eyde ſchuldig ſeyn, ohn Unterlaß, und ſonderlich in denen Voigtgerichten anzuzeigen, ob uns durch unſere Ober- und Unter-Amt-Leute, Vorſtmeiſter oder andere nichts verſäumet oder abgangen wäre, damit unſer ferner Schade verhütet werden möge. Item: Nachdem uns vielfältig fürkommt, daß die Schultheiſſen und Unter-Amtleute zu Zeiten durch die Finger ſehen, diejenigen, ſo ihnen gefreund, oder anhängig, nicht ſtraffen, Wittwen und Wäyſen bey ihrem Rechte nicht handhaben, und unbillig beſchweren, iſt unſere ernſte Meynung und Befehl, daß unſere Ober-Amtleute in denen Voigt-Gerichten deßhalb

quales erant teſtes ſynodales,

quorum veſtigia occurrunt in quibusdam iudiciis, an denen Rügegerichten,

 eine

eine gantze Gemeinde fragen, und ihre Klagen in geheim vernehmen, alsdenn den Unter-Amtmann oder Schuldheiſſen zur Rede ſtellen, ſeine Verantwortung hören, und ſo der Ober-Amtmann befindet, daß er dergeſtalt übel gehandelt, daſſelbige in unſerer Cantzeley zu erkennen geben, darauf ferner Befehlig und Beſcheids erwarten, damit die arme verlaſſene und einfältige Leute, auch Witwen und Wäyſen nicht unterdrückt, ſondern zur Recht und Billigkeit gehandhabet werden.

quorum officium refertur & explicatur.

§. LXIII. Sed reuertor ad *teſtes ſynodales*, ac reliqua, quæ circa eos conſtituta ſint, perſequor. Videlicet eccleſiæ non potuere non præſcripto INNOCENTII III. ſeſe ſubmittere, quod conciliorum variorum decreta declarant. Nam ad hæc inſtituta ſeſe compoſuit *concilium Saltzburgenſe de anno* 1420. *c.* 16. apud HARDVIN. *tom. VIII. conc. p.* 981. vbi edixerunt membra huius ſynodi: *Iurabunt teſtes ſynodales, vel ſaltim fidem loco iuramenti piabunt in hac forma: primo quod per totum annum vsque ad ſynodum proximam diligenter inquirent, ſimpliciter tamen & de plano & absque vlla iurisdictione, quæ correctionis & reformationis tam in clero quam in populo ſint neceſſaria &c.* Eandem ſanctionem corroborauit *concil. Pariſ. de anno* 1429. *c.* 38. apud EVND. *cit. l. p.* 1051. *Item volumus & ordinamus, quod teſtes ſynodales, qui in qualibet diœceſi ſecundum canonica ſtatuta ordinati ſunt, diligenter inquirant, ſi prædicta ſtatuta ab omnibus ſeruabuntur.* Specialius horum *teſtium officium* determinatum eſt in *concil. Auenionenſi de anno* 1594. *c.* 4. apud HARDVIN. *tom. X. concil. p.* 1838. quo cauetur, vt 1) deligantur ex vnaquaque diœceſi duo ſacerdotes *ætate moribusque graues, prudentes, ac diſciplinæ chriſtianæ ſtudioſi*; 2) hi ſecreto ab epiſcopo conuocentur, & iuramento adſtringantur: 3) denique hi ipſi perſonas diſcretas interrogando *ſimpliciter & de plano* absque vlla *iurisdictione* ſollicite inueſtigent: an parochi munus ſuum obeant ea, qua par eſt, ſollicitudine in ſacramentis, ceterisque? &c. hæc omnia 4) in quæ inquiſiuerunt, diligenter annotent, ac mature ad epiſcopum deferant, quo in futuro concilio de eorum correctione deliberationes inſtitui queant.

Erant teſtes ſynodales inquiſitores ſecreti.

§. LXIV. Erant itaque meo indicio hi *teſtes ſynodales ſecreti* magis quam *publici viſitatores* ſeu *inquiſitores*, quorum *denunciatio* magnum habebat pondus, eique ſententia in futuro concilio ferenda innitebatur. Quid ſi inde natales *iudiciorum occultorum* in Weſtphalia petas? Fabulam de eorum inſtitutione, CAROLO M. tribuenda, plures iam inuictis argumentis diluerunt, prout etiam obſeruat Dn. THOMAS. *de vera orig. nat. progreſ. & inter. iudic. Weſtphal.* A ſeculo XIV. demum

An inde natales indiciorum occultorum petendi?

co-

eorum *auſpicia* eſſe repetenda, vir illuſtris *cit. l.* §. 33. docet probatque. Hoc ipſo tempore *ſynodalium teſtium* praxis, ab INNOCENTIO III. generatim reducta & confirmata, admodum florebat, eorumque ſolertia fiebat, vt *occultiſſima* in lucem protraherentur, & *ſynodali iudicio* diſcuterentur; de delictis enim commiſſis potiſſimum ſolliciti erant episcopi, vt *pœnitentias* (vel *pœnas pecuniarias* loco illarum ſubſtitutas,) promeritas delinquentes ſubirent, absque quibus illa remitti haud poſſent. Plura ex *proceſſu clericali* tracta eſſe ad fora criminalia *lib. V.* demonſtrandum erit. Vniuerſa *inquirendi* & *ex offitio procedendi* ratio ex ſcitis papalibus petenda. Imo hoc tempore pontificibus & episcopis id vnice curæ cordique fuit, vt *iura papalia*, abolitis LL. domeſticis, introducerentur, & omnia ad eorum normam componerentur. Magnum robur huic inſtituto addidit archiepiscopus Colonienſis, dux Weſtphaliæ & vicarius imperatoris per Weſtphaliam, vt oſtendit Dn. THOMAS. *cit. l.* §. 32. Imo episcopis ab initio exercitium huius *iudicii occulti* concreditum, & ab illis quoque efformatum. IDEM *cit. l.* §. 24. Quid ergo mirum, ſi ab *inſtitutis ſynodalibus*, in quibus quælibet delicta per *teſtes ſynodales* detegebant, formam quandam huic iudicio criminali dederint. Scilicet ipſæ ſynodi nihil aliud erant, quam *quædam iudicia publica eccleſiaſtica*. Ad has per *teſtes ſynodales* deferebantur varia criminum genera: delinquentes pœnitentiis impoſitis coërcebantur, atque *ſecreta* eorum *denunciatio* inſtar *probationis* erat. In iudiciis *occultis* loco *teſtium ſynodalium* erant *ſcabini*, iuramento itidem conſtringendi, quo iurabant *fidelitatem iudicio, amaturos æquitatem, delaturos quæcunque cognouerint, nec quicquam eorum, quæ præſcripta & vſitata ſunt, transgreſſuros*, vt ex *faſtis Carolin.* TVRKII refert, Dn. THOMAS. *cit. l.* §. 32. *in not. lit. f.* Si quem deferebat ſcabinus, iurabat, eum tali crimine eſſe pollutum: nomen delati libro inſcribebatur, quem *ſanguinis* appellabant. Huic æque fides habebatur, quam *teſtibus ſynodalibus*. Ipſa *iudicia occulta* erant inſtar *ſynodorum*; magnæ æque auctoritatis, vt ſynodi, in quibus æque *de plano* procedebatur, vt in his. Libere euocabant quoscunque, æque ac ſynodi prouinciales eos, quos *teſtes ſynodales* detulerant. Sed nimius abuſus tandem hæc *iudicia occulta* ſuſtulit.

An teſtes ſynodales conferendi cum periodeutis?

§. LXV. Poſſes etiam hos *teſtes ſynodales* & *occultos viſitatores* quodammodo conferre cum *periodeutis* & *circuitoribus*, de quibus ſupra §. 20. iam actum, niſi quod hi maiorem auctoritatem haberent, & poteſtate *corrigendi* & *emendandi* pollerent, æque vt alii publici *viſita-*

Periodeutarum inſtaurationem quidam optant, *ſitatores*, adeoque non ſoli *denunciatores* eſſent. Inſtaurationem eorum ſedulo optauit celeberr. ZELTNER. *de periodeut. c.* 3 §. 7. *ſeqq.* 1) quod hic modus viſitandi eccleſias ſit antiquiſſimus, non ſolum *antiquitate* commendandus, ſed tanto magis a ſtatibus euangelicis approbandus, quanto minus probatus fuit epiſcopis, qui *periodeutas* oppreſſerunt cum ſummo eccleſiæ neglectu & damno: 2) quod rerum politicarum multitudine plerumque ſtatus obruantur, quibus hæc poteſtas *iure diuino* data eſt, vt eam commode exercere non poſſint, cum hæc, quæ fit per *circuitores*, ſimpliciſſima & expeditu facilis ſit: 3) quod ita fiat compendium impenſarum: 4) quod maiori cum cura & ſollicitudine viſitationes fieri poſſent, ſi huic negotio *vnice* aliquis præficeretur, qui vel *ex improuiſo* & *ordine arbitrario* eccleſias inuiſeret, & præcaueret, ne doli & fuci committerentur, qui vix præcaueri poſſunt, ſi quaſi *ex condicto*, certo tempore, vt moris eſt, viſitationes fiunt: 5) quod hoc modo luſtrationes frequentiores inſtitui poſſent, eo magis neceſſariæ, quo magis eas deſiderat vtilitas eccleſiaſtica, cum viſitationes *ſolennes* & *publicæ* ob varia impedimenta publica turbentur & ſiſtantur: 6) quod præiudicium nullum fiat ſummæ poteſtati in republica per *periodeutas*, quippe ab illa conſtituendi, & ita ab ea dependentibus.

quod votum non ſimpliciter reiiciendum, §. LXVI. Pia admodum & non adeo improbanda eſt intentio auctoris clariſſimi, quæ potiſſimum ſeſe fundat in principiis ab initio memoratis, ſecundum quæ viſitationes ſunt vel pars *functionis paſtoralis*, vel *inſpectionis generalis publicæ*, qua pro commodis reipublicæ & omnium, quæ in ea geruntur, inuigilat imperans quilibet. Ex hac hodie plerique fere vnice metiuntur viſitationes, non alia de cauſa, quam quod *iuris epiſcopalis*, prout hodie ſeſe habet, præcipuum effectum in iis quærant, & hoc ſummo cum rigore principibus aſſerere ſoleant, metuentes, ne in detrimentum eius quid fiat. Hoc vero non adeo metuendum, ſi *publicæ* extra ordinem quandoque ſuſcipiuntur, quales ſunt *generales*, quæ per totum territorium fiunt; *ordinariæ* autem illis demandantur, qui hanc *paſtoralem functionem* gerunt. Equidem *inſpectores* & *ſuperintendentes* in noſtris eccleſiis quotannis hoc officium implere tenentur; ſed tam ampliſſima eſt hæc prouincia, vt totum hominem deſideret, qui vnice hiſce viſitationibus vacet, emendandis defectibus incumbat, & nulla alia *cura paſtorali ſpeciali* teneatur, qualem habent *ſuperintendentes* & *inſpectores*. Nouum ergo conſtituendum eſſet *officium eccleſiaſticum*, huic ſoli rei addictum,

quamuis nouum officium

qua-

quale erat *periodeutarum;* nec *ordinationem* in eius ſubiecto deſiderarem, cum *viſitatio* etiam a *non-ordinato* fieri poſſit, modo rerum theologicarum optime gnarus, & præ aliis magna ſinceritate vitæ ornatus ſit. Imo ſi vel maxime *ordinatio*, infirmorum gratia, fieri deberet, illa tamen non foret *ſine titulo* aut *abſolute*, quippe quæ ad hanc *functionem paſtoralem* fieret, quæ æque *officium eccleſiaſticum* dicenda. ecclesiaſticum hoc ipſo conſtituendum ſit,

§. LXVII. Verum huius conſilii exitus eo difficilior redditur, quo maiores in ſuſtentationem horum viſitatorum ſumtus deſiderantur. Non tantum enim idoneum ſalarium iis aſſignandum eſt, ſed etiam cogitandum de ſumtibus in vecturam faciendis, quæ ipſis ſemper præſto eſſe debet. Non minuerentur procurationes hoc inſtituto, vt putat ZELTNERVS, ſed augerentur cum magno eccleſiarum onere, quæ ab illis eſſent ferendæ, cum in earum vtilitatem vertantur. Hoc vnum forſan ſupereſſet remedium pro hac ſuperanda difficultate, ſi in iis locis, in quibus monaſteriorum reditus vel præbendæ ſuperſunt, viſitatoribus perpetuæ præbendæ aſſignarentur, vel conſtituerentur *viſitatores canonici*, a *reſidentiæ* neceſſitate immunes, quia hac ratione beneficium ſine officio ſacro non haberent, prout tamen in pleriſque capitulis fieri ſolet. Sunt præbendæ generatim iis deputatæ, qui *officium eccleſiaſticum* vel *functionem paſtoralem* gerunt; quid ergo prohiberet, reſuſcitare talia officia, eaque imponere præbendatis, ne ſine cauſa hos reditus conſumerent. quod ob expenſas inſignes non facile in exitum deduci poteſt, niſi forſan præbenda perpetua huic aſſignetur.

§. LXVIII. Agnouit huius *functionis eccleſiaſticæ* neceſſitatem pariter & vtilitatem dux Saxoniæ ERNESTVS pius, referente EYRINGIO *in vita huius principis c. XIV.* cuius verba ZELTNERVS *cit. l. c. III.* §. 14. adfert, quæque hic repetere e re eſſe duxi: *cum videret princeps optimus, eccleſiaſtica illa ephoria, quæ inſtituta proteſtantibus erat, non optime conſuli eccleſiis, quod ſuperintendentes ac inſpectores eodem tempore, quo maxime debebant eo munere fungi, concionarentur, (eſt enim vtrumque munus coniunctum) conſtituit aliquot pios, eruditos, ac induſtrios viros, qui immunes eſſent ab habendis concionibus aliiſque officiis ſacris, atque ſingulis equum alebat, vt in certo tractu, certiſque præfecturis circumequitarent, dominica maxime & feſtis diebus, & præter expectationem in pagorum eccleſias inter ſacra publica intrarent, paſtorem docentem aut capita catecheſeos ab auditoribus exigentem audirent, auditorum frequentiam atque religionem conſiderarent, & an omnia ex præſcripto ſacrarum legum fierent, curate obſeruarent. Huiusmodi inſpector, ſi quid emendandum videretur, in pugillares referebat, leuiora ipſe, vt emendarentur, admonebat, grauiora conſiſtorio denunciabat, cui de ſingulis eccle-* Exemplum illuſtre ducis Erneſti Pii.

ſiis,

ſiis, quas obibat, rationem reddere ex officio debebat. Sic inſpectio & ſæpius & in ſingulis parochiis, peracta eſt diligenter, etiam in iis locis, quo vel nunquam vel raro admodum ſuperintendentes, aliis diſtricti negotiis, perueniſſent. Illuſtre hoc principis pii exemplum eo magis omnibus ſtatibus euangelicis ad imitationem propoſitum eſſe debet, quo maiorem rerum eccleſiaſticarum gerunt curam, gnari, eas non perfunctorie eſſe tractandas.

Eccleſiæ viſitandæ, §. LXIX. Actum eſt de *perſonis*, per quas eccleſiæ viſitandæ. Obiectum huius functionis ſunt inprimis *eccleſiæ ordinariæ*, imo olim etiam *oratoria & capellæ*, in quibus extra ordinem ſacra adminiſtrabantur, (quamuis procurationes ab iis exigere non poſſent epiſcopi; *c. 27. X. h. t.*) non vero loca ſine *auctoritate* epiſcopi exſtructa, cum adhuc *profana* & *priuata* maneant. SQUILLANTE *de oblig. & priu. epiſc. P. I. c. 3. n. 8.* Edidit HINCMARUS capitula, *quibus de rebus magiſtri & decani per ſingulas matrices eccleſias & per capellas parochiæ epiſcopalis inquirere debeant*, vt ſupra §. *XXXIV.* iam obſeruaui. *Matrices eccleſiæ* & *capellæ* in verbis adductis opponuntur, quod illæ eſſent eccleſiæ *principales, ordinariæ, parochiales, maiores*, hæ vero *minores*, in quibus in *priuatum vſum* quodammodo ſacra fiebant. Neque ratio aderat, ob quam *capellæ* viſitationibus eſſent ſubducendæ, quippe in quibus æque ſacra fiebant ac in eccleſiis *matricibus*, exceptis diebus feſtis ſolennioribus. etiam capellæ, Sunt adhuc hodie nobiles, qui in caſtris ſuis *oratoria domeſtica* ex antiquo priuilegio habent, (promiſcue enim & ſine *epiſcopali conceſſione* nemini integrum eſt, talia exſtruere oratoria) vt etiam *domeſticum ſacerdotem* iis præficere, & rem diuinam extra ordinem ibidem facere poſſint. Hæc faciem *antiquarum capellarum* adhuc retinuere, nec dubium eſt, quin *viſitatores* vel *inſpectores* ea inuiſere poſſint, cum ratio, quod *priuata ſacra* ibidem tantum peragantur, viſitationis neceſſitatem non tollat, ſed magis prouocet, quod in *cultu priuato*, quem tamen *ordinatus presbyter* celebrat, grauiores abuſus variis ex cauſis emergere poſſint, qui omnino correctione indigent.

monaſteria, §. LXX. Inprimis etiam *viſitationibus* ſubiecta ſunt *monaſteria*, quæ vel viſitantur a *viſitatoribus* per capitulum ordinis *deputatis*, prout ſupra dictum, vel ab *ordinariis* ſeu *epiſcopis*. Verum pontifex ad infinitas rixas & querelas anſam dedit, omniaque turbauit per *exemtiones*, iuri eccleſiaſtico repugnantes, vt nuper admodum anonymus, eccleſiæ Romanæ tamen addictus, docuit in tractu *de l' auctorité du*

du pape tom. II. c. 4. & his paucis indicat verbis RICHARDVS Cantuarienſis apud PETRVM BLESENSEM *p.* 102. *quid eſt eximere ab epiſcoporum iuriſdictione abbates, niſi contumaciam ac rebellionem præcipere & armare filios in parentes?* Sed pontifices peculiares ſuas rationes habuere, ex quibus tot *exemtiones* fecerunt, indicatas ſupra *tit. XXX. §.* 30. *ſqq. p.* 329. nec negari poteſt, etiam episcopos, monaſteriis admodum graves, nonnunquam in cauſa fuiſſe, vt hæc ad libertatem adſpirarent. Quamuis itaque per has *exemtiones* viſitationibus *ordinariorum* ſimul ſubducta fuerint monaſteria, tandem tamen tot episcoporum querelæ induxere curiam Romanam, vt primo in *concilio Viennenſi*, teſte *clem.* 2. *de ſtatu monach.* plenius vero in *ſynodo Tridentina* episcoporum viſitationes *per indirectum* in loca exemta reſtitueret. Cautum enim eſt *ſeſſ. VII. c.* 7. & 8. vt *anno quolibet* episcopi viſitarent eccleſias omnes, quocunque demum exemtionis priuilegio gauderent, vt *delegati ſedis apoſtolicæ*, qua ſub qualitate & pontifex ius ſuum conſeruauit, & episcopi poſtliminio ius viſitandi recuperarunt. Ceterum ex hac *qualitate*, qua muniti episcopi viſitant, concludunt, (1) *archidiaconos* ius viſitandi loca exemta ſibi arrogare non poſſe, quod vices episcopi tantum gerant in iis, quæ episcopis, *qua talibus*, iure ordinario, incumbunt, non in iis, quæ vt *delegati ſedis apoſtolicæ* gerunt aguntque, adeoque minus concludit LEVRENII *de vicario epiſc. tr. IV. c.* 2. *q.* 652. argumentum: *quas eccleſias viſitare poteſt epiſcopus, eas etiam archidiaconus.* (2) Dubitant, an *capitulum*, ſede vacante, in hanc iurisdictionem delegatam ſuccedat? nec ſine ratione dubitant, quod capitulum tantum explicet *ordinariam* episcopi, *qua talis*, poteſtatem, non quam habet *iure ſpeciali* ſub *qualitate ſingulari*, quæ non æque tranſit in capitulum, ac *ordinaria poteſtas episcopalis*, ſed perſonaliſſima eſt. ERASMVS A CHOCKIER *tom. I. de iurisd. ordin. in exemt. P. IV. q.* 24. **quæ viſitat ipſe tantum epiſcopus, vt ſedis Romanæ legatus.**

§. LXXI. *Hoſpitalia, religioſæque domus* aliæ, vt & *ſcholæ* oppidorum publicæ æque viſitationem deſiderant. Obſeruaui vero, horum corporum viſitationem rarius a *ſuperintendente* & *inſpectore* ſuſcipi: vtplurimum *ſenatus*, vt eorum conditor & patronus, ea dirigit, curam eorum gerit, & ſic etiam viſitat. Supra obſeruaui, huiusmodi corpora recte in ciuitatibus exſtrui a *magiſtratu oppidano*, ſine episcoporum auctoritate, quod *publici boni ratio* ea deſideret, & magiſtratibus cura tum *ſcholarum publicarum*, tum *pauperum* incumbat. Hæc ſollicitudo publica etiam obligat eosdem ad viſitanda hæc corpora, quorum *publicam*, vi officii, gerunt *curam.* Alibi tamen ſcholæ *ſuper-* **Viſitantur etiam hoſpitalia & ſcholæ.**

intendentis inſpectioni & viſitationi ſubſunt, vt ZIEGLER. *de ſuperintend. c.* 23. ex praxi Saxonica electorali illuſtrat. Quamuis enim certi ſcholarum inſpectores conſtituti ſint, coniunctim tamen cum ſuperintendente hi ſcholas viſitant, vt dicitur in der Chur-Sächſ. Schul-Ordn. *P. V.* Der Superintendent ſoll neben obermeldten Verordneten die Schule auch fleißig viſitiren, die Knaben examiniren, und was er für Unordnung und Mangel nicht abſtellen kan, ſeinem General-Superintendent neben andern berichten. Gymnaſio Coburgenſi præfecti ſunt peculiares *inſpectores* & viſitatores, zwo Perſonen aus dem Conſiſtorio, eine geiſtliche und eine weltliche, aus der Rentherey der Rentmeiſter, von der Landſchaft wegen in Francken und Thüringen einer von Adel am Hof-Gerichte oder ſonſten in der Nähe, einer aus dem Rathe. Vid. Ordn. des Fürſtl. *Gymnaſii* zu *Coburg.* §. als verordnen wir. In ſcholas in pagis & vicis *paſtor loci* inſpectionem vtplurimum habet, easque viſitare, & viſitatori ordinario, rurales eccleſias viſitanti, inſpectionis ſuæ rationes reddere tenetur. ZIEGL. *cit. l.*

Olim etiam in Saxonia ſynodi clericorum viſitationis gratia cogebantur,

§. LXXII. *Modum* viſitandi quod concernit, iam ſupra §. 33. obſeruaui, per multa ſecula duplici ratione viſitationes factas fuiſſe, tum circumeundo *ſingulas parochias*, tum *ſynodum* ex clericis potiſſimum cogendo. Vtramque viam poſt reformationem eccleſiæ proteſtantes quædam retinuere. Et quidem quod *ſynodos* concernit, quæ ſecundum *c.* 9. *X. de accuſ.* inſtituuntur viſitationum gratia, easdem olim Saxonia electoralis etiam receperat, vt docent *artic. generales de anno* 1577. *tit.* Von Wahl und Amt der *Superintendent*en, quibus cautum, daß ein ieder ſuperattendens nach ſeiner und der benachbarten Pfarrer Gelegenheit alle Jahr zwiſchen Oſtern und Pfingſten einen ſynodum halten, und dazu beruffen aus Städten, Flecken und Dörffern alle Paſtores, ſo in ſeine Superattendenz gehören, und ſich darinn ihrer Lehr und Sitten, auch anderer vorfallenen Gebräuchen erkundigen, dieſelben in Beſſerung richten, inſonderheit auch ihre relation hören, wie ſie ihre Pfarr-Kinder in examine befunden, und was ſie ſonſten vor irrige Sachen anzuzeigen haben. Und da etwas fürfiele, das er nicht verrichten könte, ſoll er das an das Conſiſtorium, dahin die Perſon und Sachen gehören, weiſen und gelangen laſſen. Plus poteſtatis habuere ſynodi *epiſcopales* & *prouinciales*, per *cit. c.* 9. quod ſecundum eccleſiæ Romanæ principia per *iurisdictionem eccleſiaſticam* epiſcopi procedere, cauſas decidere, & *ſtatuta ſynodalia* de his, quæ correctione indigent,

gent, facere poſſent. Tali poteſtate non gaudebant *ſuperintendentes* in his ſynodis, vtpote qui *functione paſtorali*, non *iurisdictione* ſeu *imperio ſacro* præditi ſunt. Euentus vero docuit, has ſynodos parum profuiſſe rei eccleſiaſticæ, vt docet *ordin. eccleſ.* AVGVSTI *in corp. iur. Saxon. P. I. p.* 379. adeoque prorſus ſublatæ ſunt. Rationes huius abolitionis hæ traduntur: Daß auf ſolchen Weg der Kirchen und Schulen weder gerathen noch geholffen, daß ſolche ſynodi nicht allein unnützlich, ſondern auch mehrmals mit groſſem Aergernis, Nachtheil und Schaden der Kirchen gehalten, weil in ſo groſſer Anzahl der Pfarrer und Kirchen-Diener unmöglich, daß auf einen Tag, da gleich derſelbe einig und allein mit ſolcher fleißigen Nachforſchung von Morgen bis auf den Abend zugebracht, aller Kirchen-Gebräuch, Fehl und Mängel an Lehrern und Zuhörern allein angehöret, bedacht, und mit Erinnerung und Vermahnung die Gebühr vorgenommen werden mögen, da auch kein Pfarrer ſich ſelbſt anklagen, noch viel weniger ein Nachbar von dem andern, da er gleich was wüſte, ſo doch ſeiner Perſon nichts anginge, vor allen verſammleten Pfarrern anzeigen würde, da er in ſeinem Amt fleißig oder untreu, oder ſonſten ärgerliche Sachen vorhätte, mit welchen, wie zu beſorgen, wol etliche ſuperattendenten wol ſelbſt auch mehrmal verwickelt geweſt ſeyn mögen, die nicht weniger und oftmahls vielmehr, denn die ihnen untergebene Pfarrer, ernſtlicher Erinnerung und Vermahnung ihres Unfleiſſes im ſtudiren, auch Untreu im Amte und ärgerlichen Lebens halber bedurfft, die ſie denen andern Pfarrern und Kirchen-Dienern thun ſollen. = = = Dabey aber groſſe Unkoſten auf ſolche Synodos gewendet, damit die Kirchen zum höchſten beſchweret, und denenſelben gleichwol ſolcher geſtalt gantz und gar nicht gerathen, haben wir vor dieſer Zeit dieſe Verordnung gethan, daß hinführo ſolche jährliche particular-Synodi gäntzlich abgeſchaffet und nicht mehr gehalten werden ſollen. Ni me omnia fallunt, nec epiſcopi hodie amplius quotannis ſynodos cogunt, multo minus archiepiſcopi *prouincialia concilia*, quod curiæ Romanæ haud moleſtum, quin potius gratum eſſe videtur.

quæ parum profuere rei eccleſiaſticæ,

hinc tandem ſublatæ,

§. LXXIII. *Extra ordinem* tamen poſt viſitationes peractas habitæ ſunt ſynodi in electoratu Saxoniæ per *deputatos* ab electore Saxoniæ, vt, qui in viſitationibus obſeruati ſunt defectus & morbi eccleſiarum, idonea adhibita medicina ſanarentur, & per *decreta ſynodalia* emen-

inſtitutæ tamen ſynodi extraordinariæ a deputatis poſt viſitationes,

emendarentur. Hæc ratio proximius accedit ad mores eccleſiarum antiquos, quos in *c. 9. X. de accuſ.* renouat INNOCENTIVS III. & inſtituta eccleſiæ Romanæ refert, ſecundum quæ in *ſynodis epiſcopalibus & prouincialibus* pro corrigendis defectibus, in viſitatione obſeruatis, *ſtatuta ſynodalia* fiunt, copioſe relata in gratiam boni publici a LVNICHIO *in ſpicil. eccleſ.* Eccleſiarum Saxonicarum praxin illuſtrant *decreta generalia ſynodalia de anno* 1624. auf die ergangene general-und local-viſitation des gantzen Churfürſtenthums Sachſen in *corp. iur. Saxon. tom. I. p.* 438. In *verbis proœmialibus* refertur, viſitationes *generales & locales* fuiſſe præmiſſas, deinceps hæc adiiciuntur: Nun dann die relation aller Orthen eingekommen ſind, haben wir aus Landes-väterl. Sorgfältigkeit die Beſchaffung gethan, daß in unſerer Reſidenz-Stadt Dreßden ein Synodus gehalten, von unſern dazu *deputirten politiſchen* und geiſtlichen Räthen, auch etlichen Aſſeſſoren unſerer Conſiſtorien die grauamina erwogen, und erlediget würden ꝛc. Und nachdem wir vor rathſam befunden, daß denen vorgefallenen Mängeln und Gebrechen nicht nur durch ſpecialia decreta, ſondern auch durch ein ausführliches ſynodaliſches general-decret, welches unſerer publicirten Kirchen-Landes-und Policey-Ordnung gemäß, und ietzt und künftig vorgebauet würde, ſo haben wir daſſelbe aufſetzen und verfaſſen laſſen. &c. Hinc *cit. l. p.* 451. adiunguntur *literæ paſtorales ſynodales* ad paſtores & miniſtros eccleſiarum in electoratu Saxoniæ, quibus neceſſariæ quædam *admonitiones* de officio rite peragendo, & vitæ honeſtate ſeruanda paſtoribus dantur. Reperi tamen, hæc *ſynodalia decreta* a ſtatibus prouincialibus non fuiſſe approbata, adeoque *anno* 1653. & 1657. reuiſionem eorum fuiſſe promiſſam *in corp. iur. Sax. P. I. p.* 1012.

Inde ſynodalia decreta.

Tales ſynodi etiam in Haſſia vſitatæ.

§. LXXIV. In Haſſia quoque *ſynodi extraordinariæ viſitationum* gratia vſitatæ ſunt, vt docet die *Conſiſtorial*-Ordnung *c. XIII. Ordinariæ* vocantur ibidem, quæ fiunt per ſuperintendentes: *extraordinariæ* vero, quæ per *ſynodum* hoc modo habendam: So ſoll unſer Conſiſtorium auſſerhalb derſelben ordinari-viſitationen, wenn es vor nöthig und rathſam erachtet, und ſie, die Conſiſtoriales, von andern ihren Geſchäfften etwas Friſt haben würden, eine ober-und gleichſam ſynodaliſche viſitation zu dem vornemlichen Zweck und intent anſtellen und halten, auf daß ein durchgehender richtiger conſenſus in doctrina & ceremoniis in Kirchen und Schulen unſerer Fürſtentumben und Landen gewahret und erhalten, und alle dawider

wider eingeſchobene Spaltungen und Ungleichheiten, auch andere der Kirchen GOttes ſchädliche Aergerniſſe und ſchiſmata abgeſchaffet, und corrigiret werden mögen, derentwegen dann das Conſiſtorium zu bequemer Zeit alle unſere ſuperintendenten und inſpectorn, zuſammt denen metropolitanis an andern fürnehmen Predigern im Lande entweder gen Caſſel oder einen andern gelegenen Ort auf einen gewiſſen Tag beſchreiben und zuſammen fordern, und da dieſer conuent nach Caſſel ausgeſchrieben, die ſämtliche Conſiſtoriales demſelben beywohnen; ſo er aber an einen andern Ort geleget, alsdann zwecne aus ihrem Mittel, einen Theologum und ICtum darzu abordnen: iedoch ſollen ſolche conventus nicht zu weitläufftig angeſtellet, auch jederzeit mit unſerm Vorwiſſen beſtimmet werden, dabey das Conſiſtorium ihre motiuen und Uhrſachen berichten ſoll. Additur, in hac ſynodo procedendum eſſe ſecundum *peculiarem inſtructionem* deſuper conficiendam, &, ea viſitatione finita, *relationem* ad principem faciendam eſſe. Huc etiam ſuo modo pertinent *conuentus claſſici*, vt in Haſſia vocantur, *viſitationis gratia*, inſtituti, de quorum modo & forma prolixe agitur in der Heßiſchen Reformations-Ordn. *c.* 13. *ſeqq.*

§. LXXV. Ceterum modus viſitandi eſt vel *communis* & lege publica generatim determinatus, vel *ſpecialis* pro re nata ad *viſitationes extraordinarias generales* directus, & per *deputatos viſitatores* expediendus ſecundum inſtructionem ipſis exhibitam. *Communis* modus locum habet in viſitationibus *localibus* a ſuperintendente, *quotannis* vt plurimum inſtituendis, & ſine præcedente ſpeciali iuſſu conſiſtorii, ſecundum præſcriptum peragendis. Forma ipſa in quorumcunque locorum *ordinationibus eccleſiaſticis* præſcribitur determinaturque, quæ quoad ſubſtantialia fere conueniunt, in *modo* tantum quoddam diſcrimen quandoque habent. In ducatu Magdeburgico *noua inſtructio anno* 1715. *d.* 27. *Iun.*, relata in *contin. corp. conſtit. Magdeb. n.* 71. viſitatoribus præſcripta eſt, cuius forma ſummatim huc redit. (1) Notificatio mature paſtoribus viſitandis facienda dieſque viſitationi dicendus, adiecta adhortatione, vt præparati omnes die dicto adſint. (2) Paſtori præſcribendus textus quidam ex ſacro codice, ſuper quo concionem in *die viſitationis* habere debeat. (3) Concione finita, paſtor loci examen catecheticum inſtituit. (4) Viſitator, examine peracto, monita adiungit, *publiceque* parochianos vel laudat vel increpat:

Modus eſt vel communis vel ſpecialis.

Forma communis,

in ducatu Magdeburgico.

pat: priuatim vero paſtorem, ſi in eius concione reprehenſione dignum quid deprehenderit. (5) Pro re nata ipſe viſitator tentamen inſtituit, modumque docet, quo ſacrarum literarum notitia & vſus commodiſſime ſingulis inſinuari queat. (6) Diſponendi conciones rationem a paſtore exigit, vt videat, vtrum vulgaribus concionum libris, quos *poſtillas* vocant, vnice inhæreat nec ne? (7) Dimittitur concio, patribus familias tamen iniungitur, vt vel in ædibus patroni vel paſtoris compareant. (8) Viſitator poſtea, omnibus coram ſe comparentibus, auctor eſt ſuaſorque, vt quæ emendanda atque corrigenda ſint, fideliter indicent. (9) Diſcedere paſtor iubetur, vt patroni reliquique parochiani iuxta formam præſcriptam de *vita, executione officii paſtoralis honeſtateque* eius interrogati liberam poſſint edere ſententiam. (10) Viſitator omnia fideliter annotat, & quicquid paſtori obiectum fuit, eidem indicat, vt ſe purgandi facultatem habeat. (11) Poſtea viſitator examinat paſtorem ad illa capita, quæ ſpeciatim in articulis viſitationum exprimi ſolent. (12) Peccatis publicis contaminatos redarguit & vt ad meliorem frugem reuertantur, ſedulo admonet. (13) Inprimis in bonorum eccleſiaſticorum ſtatum inquirit, adminiſtrationem examinat, & quæ reficienda ſunt, inſpicit, ſeduloque omnia annotat, & tandem viſitatione peracta, ad conſiſtorium refert cum voto.

Articuli viſitationum ſeruandi,

§. LXXVI. Ceterum quamuis *viſitator ordinarius* omnino adſtrictus ſit ad formam in *inſtructione* præſcriptam obſeruandam, nec facile ab *interrogatoriis* recedere queat, quæ ſpecialiſſime ordinationes fere vbique determinant, quod etiam ius canonicum iubet in *c.* 7. *&* 8. *de ſtat. monach.* hæc tamen vitia hic præcauenda eſſe arbitror. Primum eſt, ne nimis viſitatorum *arbitrium* reſtringatur. Sunt interrogatoria ad inſtar *regularum*, ſecundum quas *ordinarie* examen formandum; plura tamen incidere poſſunt, in quæ *vtiliter* etiam inquiritur, licet nulla quæſtio de illis in *inſtructione viſitatorum* formata fuerit. Multa prudentis viſitatoris arbitrio relinqui debent, cui in genere *negotium viſitationis* commiſſum, & virtute huius commiſſionis in omnia inquirere poteſt, quæ ad *emendationem eccleſiæ* facere poſſunt, vt tamen *prudentiam* ſimul adhibeat. Cogitare debet, ſe non eſſe conſcientiarum tortorem, nec in *occulta*, de quibus nulla diffamatio adeſt, inquirere poſſe. Alioquin, in quo excedunt ſæpe confeſſionarii in Romana eccleſia, ſingulorum poſſent excutere conſcientiam, eos de quibuslibet delictis ſpeciatim interrogare, imo potius concutere, vt occulta reuelarent, intimosque

ſaluo arbitrio viſitatorum,

prudentia adhibita.

moſque animi receſſus manifeſtarent, quod ferendum non eſt. In *c.* 1. *verſ. ſane h. t. in* 6. de iis tantum inquirere permittitur, *de quibus orta fuerit infamia.*

§. LXXVII. Alterum eſt, vt in formandis *interrogatoriis* pro *inſtructione viſitatorum* prudentia etiam adhibeatur, nec in ea inquiratur, quæ 1) inquiſitione non indigent: 2) prudentius & conſultius omittuntur & teguntur: 3) anſam dare poſſunt ad varia ſcandala & criminationes. Non vbique prudentiam eſſe adhibitam in *articulis viſitationis formandis* obſeruaui, quæ ſæpe ad minutiſſima ex nimia diligentia, imo quandoque ad ridicula diriguntur. Adduxit AHASVERVS FRITSCHIVS formulam & proceſſum in viſitatione obſeruandum a D. HENRICO ECKARDO efformatum, quam formulam ego quidem nunquam cum FRITSCHIO commendarem, vt normam *accuratam*, *ſolidam*, *prudentem*, ſecundum quam optime procedi poſſit. Plures quæſtiones format ſubtiles, otioſas ſæpe, quandoque etiam tales, quæ ad riſum mouendum magis aptæ videntur. Pauca referam. *Cap. II. art. V.* de ritibus agit & hanc quæſtionem format *n.* 7. Wo die Communicanten ſtehen, indem die conſecration geſchiehet, und die verba inſtitutionis recitiret werden? item *n.* 13. ob er auch iemand wiſſe, der des Morgens, ehe denn er zum Sacrament gegangen, zuvor Brantwein getruncken? De *baptiſmo* plures format incommodas quæſtiones, veluti: Ob auch des Kindes Vater den Pfarrherrn um die Tauffe in eigener Perſon anſpreche? Ob auch die Weiber, welche nach verrichteter Tauffe zur Mahlzeit als Gäſte erſcheinen, zuvor mit zur Kirche gehen, und der Tauffe beywohnen? Scilicet abſens, carens. Quid vero neceſſe erat, in tam leuia inquirere, cum tanti momenti res ſuperſint, quæ talia negligere iubeant? Porro: ob er auch Ehemänner wiſſe, die an ihren Weibern in ihren 6. Wochen Gewalt und Muthwillen ausüben, ausjagen oder ſchlagen? De *nuptiis:* ob auch die geladenen Gäſte mit zur Kirchen gehen? Hæc & ſimilia magis omittuntur & in magis neceſſaria inquiritur.

Interrogatoria prudenter formanda.

Exempla interrogatoriorum imprudentium.

§. LXXVIII. Forma *ſpecialis*, in viſitationibus *extraordinariis* obſeruanda, ex *præſcripto conſiſtorii* vel *principis* dependet, in quo ſimul limites *poteſtatis*, viſitatoribus delegatæ, continentur. Vtplurimum *maiorem* habent *poteſtatem*, quam inſpectores & ſuperintendentes, quia ad inſtar *commiſſariorum* procedunt, & ita quodammodo cum *iuriſdictione*, quæ in reformandis abuſibus ſæpius neceſſaria eſt. E contrario

Forma ſpecialis ex inſtructione ſpeciali dependet,

quæ cum imperio coniuncta,

trario ſuperintendentes in *viſitatione* vt *paſtores* magis quam vt *iudices* agunt, nec ea auctoritate, qua *epiſcopi* vel *archidiaconi* viſitant, vbique pollent. Licet enim *ius viſitandi* non vnice ex *functione paſtorali*, ſed *publica* ſimul *auctoritate*, a principe ſibi concredita, exerceant, non tamen eis *iurisdictio* illa conceſſa eſt, quam episcopi eorumque vicarii, archidiaconi ſcilicet, habent, & in ipſa viſitatione exercent. Hi enim vt *iudices eccleſiaſtici* procedunt, corrigunt, pœnas imponunt, decernunt, ſuſpendunt ab officiis, aliasque cenſuras imponunt. Enimuero id *ſuperintendentes* ſibi arrogare non poſſunt. Neque enim ſuſpendere poſſunt paſtores, quos male in officio verſari animaduertunt, neque alias pœnas dictare, aut ſimiles *iurisdictionis* actus peragere, cum nulla *iurisdictio* illis conceſſa ſit, vt optime obſeruant CARPZ. *lib. III. iurispr. conſiſt. def.* 4. & ZIEGLER. *de ſuperintend. c. XVI.* §. 8. *ſeqq.* Qui *notionem* illis adſcribunt, admodum improprie loquuntur; nam etiam hæc continebat cauſæ cognitionem, ſeruato ordine iudiciario, & ſententiæ lationem, qua poteſtate vtebantur *iudices pedanei*, hodie vero *arbitri*. Aſt nec hac poteſtate pollent, ſed omnis eorum poteſtas non *in iudicando conſiſtit*, ſed *in nuda audientia & amicabili compoſitione abſoluitur*, vt recte cenſet ZIEGLER. *cit. l.* §. 11. adeoque nec *primam inſtantiam* habent, nec decernunt aut *ſententiam* ferunt, ſed de iis, quæ ipſimet *amicabili compoſitione* emendare non poſſunt, ad conſiſtorium referunt.

non ſuperintendentum,

qui non poſſunt ſuſpendere aut pœnas dictare.

Quatenus in crimina inquirant?

§. LXXIX. Præterea etiam in *crimina atrocia* inquirunt, vt delinquentes ſeria admonitione corrigant, non vero vt *criminali iudicio* eosdem proſequantur. Prius eſt eius, cui *cura animarum* commiſſa: poſterius *iudicis*, criminali iurisdictione muniti. Inquirunt videlicet in *vitam & mores* parochianorum, & hac de cauſa de præcipuis delictis ſolent *interrogatoria* formari, v. c. (1) Ob er auch in ſeinem Kirchſpiel wiſſe zauberſche Segenſprecher, Schwartzkünſtler, und Wahrſager. (2) Ob er auch wiſſe Leute Segenſprechern und Wahrſagern nachlauffen? (3) Ob er auch iemand wiſſe, der wiedertäufferſchen Schwarm bey ſich habe, oder ſonſten irriger Lehre zugethan. (4) Ob er auch verſtatte Flucher und Gotteslåſterer unter dem Hauffen ꝛc. Hos quatuor articulos cum aliis exhibet & commendat ECKARDVS *cit. l.* Similes fere in aliis ordinationibus eccleſiaſticis deprehendo, quos hic non enarrabo. Id tantum obſeruo (1) viſitatores eccleſiæ Romanæ ſollicite & ſpeciatim, prout ſupra monitum eſt, inquirere in *quæuis delicta*, vt delinquentibus *pœnitentiam* con-

Monita circa hanc inquiſitionem.

condignam imponant, absque qua peccata remitti non poſſe cenſent. Nobis melior reſidet ſententia, quibus perſuaſiſſimum eſt, per *pœnas externas* peccata non expiari, adeoque tantum in *vitam* & *mores* inquiritur, vt *ſedula adhortatione* ad pœnitentiam *internam* adducantur. Hac de cauſa vero (II) expediret, vt articuli præcipue ad illa capita, quæ Chriſtianis *qua talibus* obſeruanda incumbunt, dirigerentur, nec tantum in delictorum publicorum enarratione ſubſiſteretur, quippe quorum omisſio non ſtatim *Chriſtianum* facit, ſed demum *vita ſpiritualis*, ad imaginem Chriſti efformata. Ceterum (III) vbi in *delicta publica* inquiritur, id non, meo iudicio, eum in finem eſt faciendum, vt delinquentes *iudicio criminali* a viſitatore denuntientur & inquiſitioni ſubdantur, ſed vt per ſeriam admonitionem a vita ſcelerata auocentur, corrigantur, emendentur. Sic viſitator *paſtor bonus*, non vindex criminum & denunciator publicus: *cenſor morum*, non pœnarum criminalium promotor: denique *pater ſpiritualis*, non delator criminalis.

§. LXXX. Enimuero valde dubito, vtrum mea ſententia omnium ſuffragia ſit latura. Obſeruaui in quibusdam *ordinationibus eccleſiaſticis*, viſitatoribus id negotii datum fuiſſe, vt delinquentes atro notarent carbone, & magiſtratui eorum ſcelera indicarent. Id etiam intendiſſe videtur ECKARDVS in *formula ſupra alleg.* & quidem circa quatuor articulos ex ipſo adductos. Ad primum addit: *nominentur & a magiſtratu coërceantur:* Ad ſecundum: *nominentur & pœna eccleſiaſtica afficiantur:* Ad quartum: *nominentur & ſecundum ſtatuta diœceſana puniantur, vel pœna arbitraria afficiantur*, Pranger *&c.* Ad reliquos eiusdem farinæ notas ſuggerit, ſimulque oſtendit, viſitatorum eſſe, *generalem* quaſi *inquiſitionem* formare criminali modo, vt iudici viam pandere queat ad *ſpecialem*, id quod ſi fit, reuera *viſitationes* a proprio recedunt ſcopo, & formidabiles magis ſunt, quam deſiderabiles. *Viſitatores non debent eſſe delatores criminum.*

§. LXXXI. Vtrum itaque recipiendum ſit, quod ex praxi Saxonica adfert probatque ZIEGLERVS *de ſuperintendent. c. XXII. §. 7.* valde dubito. Ait: *Sed & eum in finem, vt delicta iſtiusmodi, ſi nihil proficiant ſuperintendentium monita, coërceri fortiori manu queant, iubentur viſitationibus intereſſe magiſtratus & iudices loci, qui, quid rerum agatur, & quæ indicia denuncientur, obſeruare queant.* Ita vero *viſitatio* degenerat in *inquiſitiones criminales*, ſaltim viam ad eas pandit, cum aliæ huius, aliæ illius partes eſſe debeant. Iudici omnis *inquiſitio criminalis* *Notatur Ziegleri ſententia, & oſtenditur, viſitationes non debere eſſe inquiſitio-*

nes criminales. *lis* eſt interdicta, niſi adſit *legitima denunciatio* vel *clamor publicus*. Ita vero contingit, vt tertium inquiſitionis fundamentum his accedat, ex *viſitatione eccleſiaſtica* deſumtum, quod, me iudice, haud approbandum. Nouit aliquando paſtor delicta *occulta*, ſibi reuelata: nouit alius, qui *viſitatori* indicat eadem, vel paſtori, vt reuelet illa viſitatori. Quid iam eidem faciendum? an ita cum delinquente agendum, vt omnibus innoteſcant? vt carceri mancipentur? vt torturæ ſubiiciantur?

Quod ex Auguſtino illuſtratur.

§. LXXXII. Audi AVGVSTINVM, relatum a GRATIANO in *c.* 19. *C.* 2. *q.* 1. ſatis probe ſentientem: *Si peccauerit*, inquit, *in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolum. Quare quia peccauit in te. Quid eſt: in te peccauit? Tu ſcis quia peccauit. Quia enim ſecretum fuit, quando in te peccauit, ſecretum quære, cum corrigis, quod in te peccauit. Non ſi ſolus noſti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, non es correptor, ſed proditor.* Illuſtrat hoc ſubinde exemplo Ioſephi, Mariam ſibi ſuſpectam prodere nolentis, & ſpeciatim ad *epiſcoporum* pergit *officium*: *Nouit hominem neſcio quem epiſcopus, & alius illum nemo nouit. Ego nolo ipſum publice corripere & tu quæris inſcribere? Prorſus nec prodo nec negligo: corripio in ſecreto: pono ante oculos eius DEI iudicium: terreo cruentam conſcientiam: perſuadeo pœnitentiam. Hac charitate præditi eſſe debemus. Vnde aliquando homines reprehendunt nos, quod quaſi non corripiamus: aut putant nos tacere quod ſcimus. Sed forte quod ſcis & ego ſcio: ſed non coram te corripio, quia* CVRARE VOLO, NON ACCVSARE. Inſignis ſane hæc eſt *veri viſitatoris eccleſiaſtici* imago, quam quilibet merito intueri, & praxi ipſa referre deberet. Neque enim exiſtimandum, eum circumeundo diœceſin eccleſiasque viſitando aliam perſonam induiſſe, & ab his principiis receſſiſſe. Vbique vt *epiſcopus*, h. e. vt *paſtor* & *curator animæ*, egit; nec alius fuit in *officio viſitationis*, quam in reliquo munere eccleſiaſtico. Addit vero adhuc exemplum *delicti capitalis*, & ad hoc ipſum præcepta tradita applicat: *Sunt homines adulteri in domibus ſuis: in ſecreto peccant: aliquando nobis produntur ab vxoribus ſuis* (ſicuti & hodie produntur ordinariis parochis, qui eos viſitatori denunciat) *plerumque zelantibus, aliquando maritorum ſalutem quærentibus, non prodimus palam, ſed in ſecreto arguimus. Vbi contigit malum, ibi moriatur malum. Non tamen vulnus illud negligimus, ante omnia oſtendentes homini in tali peccato conſtituto, ſauciamque gerenti conſcientiam, illud vulnus eſſe mortiferum.*

§. LXXXIII.

§. LXXXIII. Quia itaque ſuperintendentes circumeundo parochias *iudicis eccleſiaſtici* perſonam ſecum haud adferunt inter proteſtantes, ad exemplum purioris eccleſiæ, ſed *prædicationi*, *cohortationi*, *correctioni* & *reformationi morum* vacant (vt quidem dicitur in *c. 23. in f. h. t.* ſed *more forenſi* intelligitur) ita quid de *decretis*, & *receſſibus viſitatorum*, vt vocari ſolent viſitatorum *placita* & *annotationes*, ſtatuendum ſit, inde colligendum. Cum enim corrigere & emendare ea etiam debeant, quæ contra iura eccleſiarum facta, iudice MEVIO *P. VI. deciſ. 289. n. vlt.* ſæpe contingit, vt circa abuſuum correctionem vel iurium eccleſiaſticorum redintegrationem quid ſtatuant receſſuique inſerant, id quod qualem vigorem habeat, inquirendum. Veluti ſi legata ad *pias cauſas* neglecta & in viſitatione detecta fuerint: ſi bona eccleſiaſtica nulliter occupata reſtitui iuſſa: ſi nomina eccleſiaſtica, vt *vera* & *liquida* receſſui inſerta: ſi *reſidua* annotata fuerint, vtrum vim *rei iudicatæ* hæ ordinationes & placita habere credendum eſt, vt appellari debeat pro ſuſpendendo eorum vigore? Ante omnia, vt recte cenſet MEV. *cit. l. n. 2.* videndum eſt de *poteſtate viſitatorum*. Sunt enim vel *ordinarii* vel *extraordinarii* ſeu *delegati*. Illorum poteſtatem ordinationes eccleſiaſticæ determinant; horum vero præceptum ſeu commiſſio ſpecialis principis. Hi, vt iam obſeruaui, maiore cum auctoritate procedunt, vt *iudices delegati* ſæpius, adeoque ſi cum *iurisdictione* miſſi fuerint, vt *pro imperio* ſummaria cognitione interueniente in *liquidis* ſtatuere, ordinare, & decernere poſſint, eorum *decreta* vim *ſententiæ* habent. Huc enim regulariter horum viſitatorum inſtructio vergere ſolet, vt in *liquidis* vel *mox liquidandis* aut non altioris indaginis procedere & ſtatuere queant, reſeruatis ordinario iudicio his, quæ ſunt altioris indaginis. *In his*, ait MEVIVS *cit. l. n. 8. nihil iuris eſt viſitatorum, ſed quæ contentioſæ iurisdictionis ſunt, nec ſine diſceptatione iudiciaria finiri queunt, ad forum ſeu iudicium eccleſiaſticum pertinent.* *Secus deciſa merito impugnantur*, ex eo videlicet, quod delegati viſitatores vltra *limites officii* concrediti proceſſerint, quod omni caret virtute. In iis vero, in quibus *ſummariter* procedere potuere, decretis quidem ineſt vis *ſententiæ*, vt tamen *appellatio* non facile admittatur, niſi *exceſſus* ſtatim iuſta de cauſa doceri queat. MEV. *cit. l. n. 7. 8.* Vel enim hi *delegati* ſunt dati cum clauſula *remota omni appellatione*, vel non. Priori caſu res ſalua eſt: poſteriori vel ideo non facile illa recipienda, quod *viſitationes* tales *extraordinariæ* fere omni carerent effectu, ſi, quæ ab iis decreta ſunt, denuo in litem deducerentur. Ceterum quando

Decreta viſitationum,

qualem habeant vigorem?

an rei iudicatæ?

quod affirmatur quoad viſitatores cum iurisdictione miſſos,

in liquidis,

& ſic quandoque appellationi locus,

non a ſimplici correctione. SCACCIAS *de appellat. qu. 17. limit. 26.* generaliter docet, a viſitatoribus regulariter non appellari, id potiſſimum ad *diſciplinam regularem* catholicorum pertinet, quæ per modum *correctionis* monachis, prælatis clericisque imponitur a viſitatoribus. A tali *correctione* non datur appellatio. Id conſtituit pontifex in *c. 3. & c. 26. X. de appell.* aitque: *nec ſubditi contra diſciplinam eccleſiaſticam in vocem appellationis erumpant.* Idem euincit *c. 32. X. eod.* adeo vt ne quidem ſuſpenſis appellatio concedatur. Etenim hoc ipſum indiſtincte applicari non poteſt ad *viſitatores delegatos*, de quibus hactenus actum eſt, qui vt *iudices* de rebus & iuribus eccleſiæ etiam ſtatuunt & decernunt, & ita aliquem grauare poſſunt, vt inſpecta grauaminum qualitate admitti quandoque poſſit appellatio.

Superintendentes non poſſunt decreta facere, vim ſententiæ habentia.

§. LXXXIV. Non eadem eſt ratio *ordinariorum viſitatorum*, *ſuperintendentum* ſcilicet, in noſtris eccleſiis, quorum decreta & placita vim *ſententiæ* non habent, nec in rem iudicatam transeunt. Nam 1) *iurisdictionem* nullam in viſitatione exercent, vt ſupra euictum: 2) nequidem tali *correctoria* poteſtate gaudent, vt *viſitatores Romanæ eccleſiæ*, vt cenſuras infligere poſſint, ſed ſi paſtorum exceſſus ita comparatos eſſe viderint, vt *ſuſpenſionem* mereantur, ad conſiſtorium rem deferre debent. 3) Quod ſi aliquid ſtatuerint per modum *ſententiæ*, id tamen partibus non præiudicat, vt ſine *appellatione* per *ſimplicem querelam* rem ad conſiſtorium deferre queant grauati.

Conſenſus ordinat. eccleſ.

Huc reſpexit meo iudicio *ordin. eccl. Pomer. P. VI. p. 80.* Würden överſt de viſitatores edder Superintendenten nichts baven diſſe unſer Kerckenordnung und Landtages Abſchede verordnen, dadörch iemand ſich beſchweret vorkommende, mag he detſülvige uns Landesfürſten the erkennen geven, und endlicher Erklährung vermachten. In *edicto viſitat.* potentiſſ. regis Boruſſ. *de anno 1715. d. 27. Iun. §. 32. ſeqq.* ſimiliter ea de re ita cautum eſt: Seind Patron, Paſtor und Gemeinden in allen Stücken einig, dann muß ſolche Deſignation von ihnen ſämtl. auch vom Viſitatore unterſchrieben und dem Conſiſtorio eingeſandt werden. Seind ſie einiger Puncte halber ſtreitig, muß Viſitator die Güte tentiren, und wann ſolche ſtatt findet, den Punct, ſo wie er unter denen Intereſſenten verglichen worden, der deſignation inſeriren, und dieſelbe alsdann gleichfalls von allen unterſchreiben laſſen und einſenden. Will die Güte nicht ſtatt finden, muß der Viſitator hier und überall bey der *Viſitation* ſich aller rechtlichen *Deciſion* gänzlich enthalten, und die Puncte, darin man einig, von allen Theilen unterſchreiben laſſen, die ſtreitigen Puncte aber hernach beyfügen, und zu des Conſiſtorii oder der

Gene-

General-Viſitation (quæ cum iurisdictione delegatur) rechtlichen Entſcheidung ausſtellen. Saxonicæ quidem ordinationes in *liquidis* quandam *deciſionem* videntur ſuperintendentibus indulgere, in effectu tamen *deciſionem iudicialem* haud faciunt, vt antea ex ZIEGLERO iam obſeruaui, & *tit. de ſentent.* §. *XVIII.* demonſtraui.

§. LXXXV. Ceterum ſicut iudex *de facto* procedens ſine cauſæ cognitione, *ſpoliare* dicitur; ita viſitatores etiam, maxime cum *iurisdictione* miſſi (qua regulariter vtuntur *episcopi* aliique *viſitatores* apud *catholicos*) *de facto* procedentes, & ſub prætextu *correctionis* ſæuientes in viſitandos, de *ſpolio* tenentur, vt idoneo exemplo demonſtrat WESEMBEC. *conſ.* 280. de episcopo, qui prætextu *viſitationis* vim monaſterio intulerat, cum nec neceſſitas vrgens viſitationem ſuaſiſſet, nec ſufficiens ad inquiſitionem fama præceſſiſſet, nec miſſæ perſonæ eccleſiaſticæ ſolæ ad cognoſcendum ſeu viſitandum, ſed præterea equites & pedites armis inſtructi, nec ſeruatus proceſſus aut ordo viſitationis eſſet, ſed ſtatim *de facto* omnia peracta, mox executione ſubſecuta, & non modo abbas in captiuitatem deductus, verum omnia eius bona violata, rapta, ablata, ſub p textu *procurationum*, quæ tamen non debebantur, quia nulla *forma viſitationis* erat obſeruata, vt plenius WESEMBECIVS *cit. l.* refert, & ſecundum iuris principia factum examinat. Inde vero inter alia fontem videmus, vnde factum, vt plura monaſteria *exemtionem* ab episcoporum iurisdictione, ſummo cum ſtudio quæſiuerint & deſiderauerint, vt episcoporum, qui ſub ſpecie *viſitationum* ſæpe admodum graues & moleſti monaſteriis fuerunt, ſeſe ſubducerent poteſtati; præterea vero idem docet exemplum, in quantum denegauerint a vero ſcopo viſitationes, poſtquam ad *iurisdictionem* vel *imperium ſacrum* relatæ, & non amplius apud catholicos *ex officio paſtorali*, ſed per modum *imperii ſacri* exercentur.

Viſitator de facto procedens tenetur de ſpolio.

§. LXXXVI. Denique ipſa viſitatio nulla *præſcriptione* tolli poteſt, ſi vel maxime vltra ſeculum in loco quodam fuerit omiſſa, vt recte cenſuit pontifex in *c.* 16. *X. de præſcript.* atque *tit. de præſcript.* §. *XXVIII.* iam obſeruatum eſt. Facilius præſcriptione poteſt *acquiri* ab eo, qui alioquin iure viſitandi deſtituitur, ſaluo tamen iure principis, vt itidem ibidem obſeruaui, nec hic vlterius excutiendum. Proinde quoque nec appellatio contra ſuſcipiendam *viſitationem* aliquid operabitur, vt ſuo modo etiam ſtatuit *concil. Trident. ſeſſ. XXIV. de reform. c.* 10. niſi viſitator contra tenorem *ordinationis eccleſiaſticæ* intempeſtiue, ſeu *inſolito* prorſus *tempore* eandem repetere vellet, cum iam ſolito tempore eſſet facta,

Viſitatio nulli præſcriptioni ſubiecta.

facta, quippe quod grauare eccleſiam propter *procurationes* denuo exſoluendas, de quibus nunc ſpeciatim agendum.

(II)
DE PROCVRATIONIBVS.

Procurationis ſignificatus.

§. LXXXVII. Cum *viſitationes* in commodum & ſalutem *eccleſiæ* fiant, æquum quoque eſt, vt ſumtus neceſſarios eo nomine faciendos ferat, qui appellatione PROCVRATIONVM veniunt. Hæc forſan vel inde deſumta, quod viſitatores admodum *procurent corpus ſuum* peractis laboribus, & quidem *ſumtibus eccleſiæ* viſitatæ, ſecundum illud VIRGILII *lib. IX. Æneid.*

Quod ſupereſt læti bene geſtis corpora rebus,
Procurate viri.

Præterea quoque *procurare* antiquis denotauit, *cibis paſcere aliquem*, einen tractiren, bewirthen, vt verſus ACCII apud MACROBIVM *lib. I. Saturn. c. 7. in f.* docent:

Eum diem celebrant per agros vrbesque fere omnes,
Exercent epulis læti: FAMVLOSQVE PROCVRANT
Quisque ſuos.

In *diplom.* apud VGHELLIVM *in Ital. ſacra tom. I. p. 163.* eadem ſententia refertur: *dabunt episcopo procurationem in prandio & in cœna.* Eodem ſenſu etiam *curare* ſæpe ſumitur, vt apud PLAVT. *Pſeud. act. IV. Sc. 7. v. 34.*

- - - qui ſe ſuamque ætatem bene curant,
Edunt, bibunt, ſcortantur. Item apud SVLPICIVM SEVERVM *lib. II. hiſt. ſacr. c. 1. Sed cum eos rex delicatioribus cibis curari præcepiſſet.* Simili ſenſu dicere ſolemus *curare cutem, gulam* vel *corpus.* Reuera etiam ab antiquo viſitatores magis gulam ſuam curaſſe, quam viſitando ſaluti eccleſiarum inuigilaſſe hiſtoriæ docent. In compendio ANTON. MATTHAEI *de iure gladii c. VIII. n. 3. p.* 80. mores antiquos viſitatorum ita depingit: *luſtrabant diœceſin, circumibant eccleſias, viſitabant perſonas, abbates, priores, ſacerdotes &c. quæ reformanda, corrigenda, emendantes, corrigentes non tantum episcopi, ſed, qui parem hactenus episcopis habebant poteſtatem, intra ſuum territorium etiam archidiaconi. Nec gratis luſtrabant, ſed ſumtu eccleſiarum, a quibus, dum durabat viſitatio, procurandi, & procurandi non tantum ipſi, ſed & omnes, quos adducebant, domeſtici, famuli, familiares, amici, equi etiam ac iumenta. Ingens erat onus. Immenſi ſumtus, quos horrebant rectores eccleſiarum, abbates, priores, plebium parochi. Vnde & ingens beneficium*

ficium, ſi quem papa ſubduceret epiſcopi poteſtati. Hac quoque de cauſa *procurationes* in genere *conuiuia* dicta ſunt, quod ſinguli in his *procurent corpora* ſua, vel conuiuæ delicatioribus cibis curentur, vt docet CANGIVS *in gloſſ. in hac voc.*

§. LXXXVIII. Occurrunt vero in antiquitatibus tres *procurationum* ſpecies. Vſitatæ enim olim erant (1) *feudales*, (2) *ciuiles*, (3) *eccleſiaſtica*. *Feudales* vaſallis incumbebant, qui dominum aduenientem excipere honorifice, hoſpitium eidem ad aliquot dies præbere, & ita omnia adornare debebant, vt laute & pancratice viuere poſſet, obſeruante EODEM *cit. l.* vid. *diſſert.* me præſide habita *de ſubſidiis pecun. a ſtatib. Ital. imp. Rom. Germ. præſt. ſect.* 1. *§.* 13. *ſqq.* Varias præterea hoc onus alias appellationes habebat, vt obſeruat PETRVS *de* MARCA *dans l' hiſtore de Bearn. lib. IV. c.* 20. *§.* 3. *p.* 326. aiens *les termes* ſeruitium, fodra, procurationes, albergatæ, arceuta, *ſont des ſynonymes, qui ſignifient une eſpece de deuoir des vaſſaux a l' endroit des ſeigneurs de fief, nommé* GISTE *par les Francois, qui conſiſte a les loger & traiter dant leur maiſons avec leur ſuite limitée pendant vn, deux, ou trois iours, ſuivant les conditions du fief & les accompagner avec leurs armes a la guerre.* *Ciuiles* erant onus ſubditorum, qui *hoſpitio* tenebantur excipere non modo *miſſos principis*, vt & *comites*, *duces* & eorum *miniſtros*, verum etiam *viaticum* eis pro vniuscuiuscunque dignitate præſtare, id quod vocabant *manſiones*, h. e. hoſpitium, & *paratas*, h. e. viaticum, ſeu alimenta, *facere*, vt dilucide oſtendit HIERONYMVS BIGNONIVS *in not. ad lib. I. Marculf. c.* 3. apud BALVZ. *tom. II. capit. p.* 880. *ſeq.* Has *procurationes* ſolebat ſibi imperator reſeruare intuitu *patrimonii Petri*, ceu formula iuramenti OTTONIS IV. *anno* 1209. INNOCENTIO III. præſtiti docet: *cum ad recipiendam coronam imperii vel pro neceſſitatibus eccleſiæ ab apoſtolica ſede vocatus acceſſero, de mandato ſummi pontificis recipiam procurationes ab illis.* vid. LVNICH. *in ſpicil. eccleſ. contin. I. p.* 164. Nec monaſteria ab hoc *procurationum ciuilium* iugo excepta erant, niſi ſpeciali priuilegio id impetraſſent, quod plerumque imperatores monaſteriis dare ſolebant, ceu infinita diplomata vbique obuia oſtendunt, in quibus prohibitum, *ne vlla iudiciaria poteſtas ad manſiones vel paratas faciendas* ingrediatur hoc priuilegio munitas eccleſias, monaſteria, vel eorum poſſeſſiones, *vel ea exigere* præſumet. vid. diploma *ad tit. de iur. patron. §.* 23. Denique *eccleſiaſtica* ad onus eccleſiarum pertinebant, quia eadem methodo vtebantur epiſcopi circumeuntes diœceſin, & *paratas* ab eccleſiis exigebant, ſeu *procurationes*, quod optime illuſtrat

Tres procurationum ſpecies, (1) feudales, (2) ciuiles, (3) eccleſiaſticæ.

HINC-

HINCMARVS *in capitul. de anno* 877. *tom. I. oper. p.* 738. aiens: *& vos* archidiaconi, *quando ruſticanus parochias vobis commiſſas vel mecum vel per vos circuitis, ſicut & ego, non graues ſitis presbyteris* IN PARATIS QVAERENDIS: *neque ducatis ſuperflue vobiscum homines vel veſtros proprios vel propinquos veſtros, per quos illas grauetis in cibo & potu & fodra ad caballos. Et prouidete, ne homines veſtri, qui vobiscum ibunt, illorum illos dehonorent vel hominibus graues ſint. Nec diu in manſionibus ipſorum presbyterorum immoremini, & ſi neceſſitas euenerit, vt in aliquo loco immorari debeatis, ſic diſponite victualia veſtra per circummanentes presbyteros, vt nemini graues ſitis, & non otioſi & infructuoſi ſtipendia eccleſiaſtica inſumatis, ſicut nec ego grauis ſum presbyteris, per quas parochias circumeo.*

Varia ſynonyma.

§. LXXXIX. Quemadmodum vero ſupra §. 25. obſeruaui, viſitationes dictas fuiſſe *circatus*, & viſitatores *circuitores* vel *circatores*; ita etiam hæ præſtationes viſitatoribus debitæ vocatæ ſunt *circada, circatura, comeſtiones, manſionatica, ſeruitium, circuitionis obſonia.* Apud HEDAM *p.* 417. diplomatis Burchardini formula hæc deprehenditur: *dimiſi ipſas eccleſias liberas a circatu & omni epiſcopali officio.* Similiter apud EVNDEM *p.* 133. in alia *charta Wilhelmi* epiſcopi Traiectenſis: *eccleſiam Epternacenſem, liberam ab omni ſeruitio epiſcopali, neque circaturam, neque oblationes episcopo, neque ſeruitium præpoſito, neque ad ædificandas ſeu conſecrandas easdem eccleſias vllum ſupplementum præbere volumus.* In priuilegio LANDERICI, episcopi Pariſienſis, quod exhibet BIGNONIVS *ad formul. Marculfi lib. I. c.* 1. hæc occurrit clauſula: *ſint liberi & abſoluti ab omni debito & redditione circadarum & ſynodorum.* De eius fide agit plenius COINTIVS *lib. III. annal. eccl. Franc. ad ann.* 652. *n.* 27. *ſqq. p.* 340. *Comeſtionum* fit mentio in *c.* 13. *X. de præſcript.* qua voce *procurationes* fuiſſe denotatas recte obſeruat ALTESERRA *ad cit. c. Circuitionis obſonia* vel *ſeruitia* etiam easdem dictas fuiſſe docet ANTON. MATTHAEI *de nobil. lib.* 2. *c.* 28. *inf. p.* 497. In diplomate LVDOVICI regis German. vocantur *manſionatica*, item *ſeruitium episcopi* apud SCHATEN. *in annal. Paderb. ad ann.* 853. conf. STRAVCH. *eclog. VIII. amœn. iur. can. c.* 4. Du BOIS *in hiſtor. eccl. Pariſ. lib. IV. c.* 5. §. 7.

Natales procurationum ad tempora eccleſiæ corruptæ referenda.

§. XC. Natales huius oneris in tempora eccleſiæ corruptæ incidunt. *Melioribus eccleſiæ temporibus* (ingenua eſt confeſſio ARNOLDI CORVINI *de bon. & perſ. eccl. P.* 2. *lib.* 7. *tit.* 13. *n.* 5.) *epiſcopi diœceſin viſitationis cauſa obeuntes, vix quicquam exigebant ab eccleſiis diœceſanis, cum memores exempli apoſtoli Pauli, qui, ne eccleſiis eſſet grauis,*

la-

labore proprio conſulebat ſuis neceſſariis: tum præcepti Dei, a quo miſſus ad Samaritanos propheta vetitus, ne quicquam ab his attingeret. Labente zelo veterum patrum, epiſcopis diœceſin luſtrantibus ſumtum & annonam ſuppeditari iuſſi ſunt clerici & abbates. Ita ſatis recte iudicat CORVINVS, rarius alias ad agnoſcendas corruptelas pronus. Equidem non abſolute reiicio procurationes. Etiam PAVLVS I *Cor. IX. ſtipendia eccleſiaſtica* variis argumentis defendit, contenditque neminem ſuo ſtipendio militare teneri. Qui altari, qui eccleſiis inſeruit, ab illis etiam recte alimenta exigit. Enimuero ex hoc fonte puro haud fluxerunt *hodiernæ procurationes*, nec *ſtipendiorum* rationem habent pro opera viſitationis, ſed ex eo proruperunt vel ad minimum poſtea deductæ ſunt principio, quod totum eccleſiæ ſtatum infecit inquinauitque, ne dicam toti generi humano bellum indixit.

§. XCI. Conſtituo illud in *hierarchia* & *imperio epiſcoporum ſacro*, quo armati reipublicæ ſtatusque ciuilis formam diœceſibus eccleſiisque dederunt. Hoc exſtructo *ſacerdotali regno*, epiſcopi omnia ad iura *ſtatus ciuilis* componere & *ſubiectionis onera* ſubditis ſuis imponere cœperunt. Iam obſeruaui, procurationes, h. e. *manſiones* & *paratas*, vt olim eas vocabant, fuiſſe quondam onus *ſubditorum* & *vaſallorum*, ab his in ſignum *fidelitatis*; ab illis vero in ſignum *ſubiectionis* præſtitas, principe eiusque miniſtris vel domino feudi iter facientibus, vel in locum quendam aduentantibus. PODRVM etiam hoc onus appellatum fuiſſe ſupra dixi, quod GVNTHERVS *lib. VIII. Ligurin. verſ.* 570. inter *iura fiſcalia* recenſet:

Hierarchia eſt primarium procurationum principium, quippe quæ ab antiquo a ſubditis & vaſallis præſtita

id quoque, quod fodrum vulgari nomine dicunt.

ſub nomine fodri.

Aduentanti in Italiam regi id ſolutum a populis & ſubditis fuiſſe vel *in natura* vel in *præſtatione pecuniaria*, teſtis eſt SIGONIVS *lib. VII. de regn. Ital.* Similiter de *modo* illud exigendi agit *lib. VIII.* his verbis: *Vbi venturus erat*, (rex) *nuncios præmittebat, more iam a Francis inſtituto, qui ciuitatibus aduenturum regem nunciarent, ac ſacramenta repeterent &* FODRA *exigerent.* Proceres eadem hæc onera a propriis ſuis ruſticis exegiſſe, LVCIVS III. fatetur in *c.* 23. *X. de iur. patron.* Aduocati quoque ab eccleſiis, quas iure *aduocatiæ* ſibi ſubiectas credebant, *albergarias*, h. e. *hoſpitium* & *fodrum* extorquebant, quod reprobat LVCIVS III. *cit. l.* quæ omnia indicant, has præſtationes olim in ſignum vel *fidelitatis* vel *ſubiectionis* exactas fuiſſe.

§. XCII. Eodem iure quoque ſe, in his ab eccleſiis ſibi ſubiectis exigendis præſtationibus, vti poſſe, prorſus exiſtimabant proceres ec-

Eodem ſub titulo epiſcopi procurationes exigebant

eccleſiaſtici, tum, quod iure quodam *feudi* beneficia eccleſiaſtica beneficiatis contuliſſent; tum, quod magis erat, quia *iurisdictionem eccleſiaſticam*, quæ ipſum *imperium ſacrum* denotat, in loca quæuis pia ſibi ſubiecta exercerent. Hoc intuitu enim procurationes, h. e. *manſiones*, *paratas*, *fodrum*, *albergarias*, cetera, exigebant a monaſteriis, oratoriis, capellis ceteriſque piis locis, quæ eorum collationi haud ſubiacebant, idque *iure ſubiectionis*, quo proceribus eccleſiæ tenebantur. Equidem GREGORIVS M. relatus a GRATIANO *in c.* 45. *C.* 12. *q.* 2. adhuc veram huius præſtationis agnouit rationem, &, *viſitatores eccleſiarum*, ait, *clericique eorum*, *qui cum ipſis per non ſuæ ciuitatis parochias fatigantur*, *aliquod laboris ſui capiant te diſponente ſubſidium; iuſtum namque eſt*, *vt illi conſequantur ſtipendium*, *qui pro tempore ſuum commodare reperiuntur obſequium.* Hoc principium non reprobandum erat, ſi in eo ſubſtitiſſent episcopi aliique proceres eccleſiaſtici. Sed illos pedetentim alia inceſſit ſententia, vtpote qui tali ſtipendio non contenti, quod non adeo grauabat eccleſias, *tributum* quoddam *eximius* in ſignum *ſubiectionis* ab eccleſiis locisque ſibi ſubiectis exigebant, eorumque facultates fere exſpoliabant. Inde mox nata hæc doctrina, *procurationes* exſolui non tam ob *viſitationis operam*, quam in *ſignum* & *profeſſionem ſubiectionis.* ALTESERRA *diſſ. iur. canon. lib. IV. c.* 5. 10. FRANC. DE PAVIN. *p.* 1. *q.* 9. *n.* 17. Inde vocantur *procurationis obſequium* in *c.* 17. *X. h. t.* & inter *iura epiſcopalia*, h. e. quæ ex *imperio ſacro* fluunt, referuntur in *c.* 19. *X. h. t.* ac ſicuti *obſequium* ipſum impræſcriptibile eſt, ita quoque has *procurationes* præſcriptioni non eſſe obnoxias conſtituerunt. *c.* 17. & 24. *X. h. t.* Dicuntur quidem ratione *viſitationis* deberi, vel *viſitationi* eſſe annexa in *c.* 21. 23. 25. 27. *X. h. t. c.* 2. 8. *h. t. in* 6. *clem.* 2. *h. t.* ſed ipſa *viſitatio* quoque iure *imperii ſacri* exercetur, & deinde ipſa *viſitatio* etiam denotauit olim ſæpe *acceſſum* & *aduentum* procerum eccleſiaſticorum in prouincias, eoque intuitu etiam ſæpe exegerunt procurationes, vt principes olim ad locum quendam regni ſui venientes. Hæc ſane *viſitatio* fuit admodum inurbana, oneroſa, grauis, eine unhöfliche viſite, vt iam indicandum erit.

iure ſubiectionis, — *antiquitus in ſolam laborum compenſationem,* — *Inde nata doctrina, procurationes ſolui in ſignum ſubiectionis,* — *ſicuti viſitatio iure imperii ſacri exercetur.*

§. XCIII. Videlicet ex hoc principio (1) ipſe *præſul Romanus* procurationes exegit ab eccleſiis, ſi in prouincias, quas vocant, veniret, vel negotii forſan priuati cauſa ad principes regesque accederet, vt *ambitioſæ* eius *paupertati* ſuccurrerent. De his moribus Romanorum iam olim cecinit IVVENALIS *lib. I. ſat.* 3. *verſ.* 182.

Tales procurationes pontifex in aduentu ſuo exegit.

Com-

Commune id vitium eſt: heic viuimus ambitioſa
Paupertate omnes. Quid te moror? Omnia Romæ
Cum pretio.

Neque vero Roma hac in re pudorem habuit, ſed potius, peragrando prouincias, omnia ſui iuris & patrimonii eſſe credidit pontifex, quem rurſus IVVENALIS verbis depingere liceat *lib. I. ſat. 2. v. 112.*

Sacrorum antiſtes, rarum, ac memorabile magni
Gutturis exemplum, conducendusque magiſter.

Apud VGHELLIVM *tom. I. Ital. ſacr. p.* 163. huius moris fit mentio in diplomate HONORII III. *Si vero propter procurationem Rom. pontificis vel eius legati expenſas fecerint ipſi canonici, ſatisfiat eis ab eccleſiis ſupra dictis.* In Franciam aduenienti pontifici *procurationes* præſtitas fuiſſe docet CANGIVS *in gloſſ. h. v.* qui tamen proprie dictæ *viſitationis* gratia regna rariſſime acceſſit. CLEMENTIS V. exactio *procurationum* inprimis notabilis eſt, de qua VICTOR Pariſ. apud BALVZ. *tom. I. vit. pap. Auen. p.* 3. intelligendus eſt. *Clemens V. papa moram faciens Lugduni ab episcopis & abbatibus Franciæ, qui habebant negotiari in curia, innumerabilem pecuniam extorſit - - - Circa purificationem idem dominus venit Cluniacum, vbi multa damna fecit. Similiter apud Bituricas & Niuernum fecit expenſas immoderatas. Vnde eccleſiæ Franciæ coactæ facere ſubſidium plurimum ſunt grauatæ.* Expreſſius rem depingit *continuator* NANGII *tom. XI. ſpicileg. Dacheriani p.* 620. *Papa Clemens circa purificationem B. virginis a Lugduno recedens Burdegalis per Matisconem, Briuatum* &c. *iter faciens, tam religioſorum quam ſecularium eccleſias & monaſteria tam per ſe quam per ſuos ſatellites deprædando multa & grauia eis intulit damna. Vnde & frater Aegidius Bituricenſis archiepiſcopus per huiusmodi deprædationes ad tantam deuenit inopiam, quod, tanquam vnus de ſuis ſimplicibus canonicis, ad percipiendum quotidianas diſtributiones pro vitæ neceſſariis horas eccleſiaſticas frequentare coactus ſit.* Conf. BALVZ. *in not. cit. l. p.* 578.

§. XCIV. Cum his viuerent moribus pontifices, *vniuerſalem dominatum* per totum orbem affectantes, quid mirum, ſi etiam legati ſedis Romanæ ad prouincias miſſi *deprædationis, rapacitatis, & deuaſtationis* veſtigia vbique poſt ſe reliquerint, ſub titulo *procurationum.* Has olim iam GREGORIVS II. *anno* 723. BONIFACIO, ad conuertendos Germanos miſſo, & a ſe delegato vindicauit in epiſtola relata a LVNICHIO *tom. I. p. 1. ſpicil. eccl. n.* 4. Maiori autem cum feruore easdem nunciis ſuis aſſeruit INNOCENTIVS III. in *c.* 17. & 23. *X. h. t.*

Legati papales in prouincias itidem eas exegerunt

voluitque, vt nulla eccleſia ab his immunis eſſet, niſi *ſpeciali priuilegio* exemta fuerit ex hac ratione: *quia nos a prouiſione paſtoralis ſollicitudinis circa omnes eccleſias nunquam omnino ceſſamus.* Prouiſio paſtoralis ſollicitudinis eſt illud *imperium ſummum*, in cuius recognitionem hoc *tributum* ſoluendum erat legatis, æque ac miſſis a regibus manſiones ac paratæ præſtabantur. Verum hæc *paſtoralis ſollicitudinis prouiſio* merus fucus fuit, quo pontifices ad populationes tot prouinciarum vtebantur, vt ex *ſpoliis eccleſiarum* ſuos ditarent, partemque de tunica acciperent. Interim vt epiſcopos archiepiſcopoſque eo magis conſtringerent, iuramento, quod ſedi Romanæ præſtare tenentur, hanc inſeruere clauſulam: *legatum apoſt. ſedis, quem certum eſſe cognouer*[illegible], *in eundo & redeundo honorifice tractabo, & in ſuis neceſſitatibus ad*[illegible]*uabo. c. X. de iureiur.* Horrida ſunt, iuſtamque merentur indignationem, quæ STEPHANVS BALVZIVS *in ſupplem.* ad PETR. *de* MARCA *de C. S. & imp. lib. V. c.* 49. *ſeqq.* hac de peſtilentia, quæ vniuerſum peragrauit orbem, congeſſit recenſuitque. Tam late enim manauit *auaritia legatorum ſordida*, & immenſum corradendi theſauros ſtudium, vt iter faciendo nullum attingerent locum, qui ab eorum rapacitate eſſet vacuus, & in eos omnino quadraret illud IVVENALIS *lib. I. ſat.* I. *verſ.* 112.

- - *inter nos ſanctiſſima diuitiarum*
maieſtas.

Viuidis coloribus mores horum hominum depingit BERNARDVS *epiſt.* 290. ad Hugonem epiſcopum Oſtienſem ita ſcribens: *Pertranſiit legatus veſter de gente in gentem & de regno ad populum alterum, fœda & horrenda veſtigia apud hos vbique relinquens. A radice Alpium & regno Theutonicorum per omnes pene eccleſias Franciæ & Normanniæ & circumquaque circumiens vsque Rothomagum vir apoſtolicus repleuit non euangelio, ſed ſacrilegio - - - Multi ſe redemerunt, ne veniret ad eos. Ad quos peruenire non potuit, exegit & extorſit per nuncios.*

vnice in ſignum ſubiectionis,

§. XCV. Atque has *procurationes* & plus quam tales, non exſoluebant eccleſiæ & monaſteria propter *ſpecialem* quandam *viſitationem*, (quamuis *titulum* hunc nonnunquam allegarunt) ſed quod iter facientes vel alibi ſubſiſtentes in ſignum *obedientiæ* honorifice eſſent excipiendi & delicatioribus cibis, imo & *theſauris* curandi. Fatetur id ingenue INNOCENTIVS III. in *c.* II. *X. de præſcript.* Conqueſti erant clerici Mediolanenſes *de ordinariis maioris eccleſiæ*, h. e. canonicis, quod ad procurationes nunciis papalibus ſoluendas nil conferre vellent. Inter alia vero hæc adduntur: *Vnde clerici Mediolanenſes graue*

que-

querebantur, ſibi præiudicium generari; cum enim per ciuitatem ipſam ſæpe contingat tranſitum facere nuncios noſtros & legatos, quanto in eorum procurationibus pauciores exiſtunt, tanto facientes amplius prægrauantur, & quanto per plures onus eſſet procurationis diuiſum, tanto a facientibus facilius portaretur. Præſtabantur ergo *procurationes* legatis æque vt papæ, etiam propter *ſolum tranſitum* per ciuitates, quod vocare ſolemus: *defrayiren.* At vero quid hoc onus aliud erat, quam illud ipſum, quod *ſubditis quibuscunque* olim incumbebat, regibus per prouincias tranſitum facientibus, vel miſſos ſuos *negotiorum publicorum* cauſa delegantibus?

§. XCVI. Equidem ipſe INNOCENTIVS III. in *concilio Lateran. c.* 33. quod refertur in *c.* 23. *X. h. t.* procurationes *ratione viſitationis* deberi episcopis, vt & *apoſtolicæ ſedis legatis & nunciis* aſſeruit voluitque, vt non exigerentur, *niſi quando perſonaliter officium viſitationis impenderent.* Enimuero mox vela retrahit intuitu *legatorum* his verbis: *hoc adhibito moderamine circa legatos & nuncios apoſtolicæ ſedis, vt cum oportuerit eos apud aliquem locum moram facere neceſſariam, ne locus ille propter illos nimium adgrauetur, procurationes recipiant moderatas ab aliis eccleſiis vel perſonis, quæ nondum fuerant de ſuis procurationibus adgrauatæ.* Ita vero 1) procurationes etiam acceperunt ab eccleſiis *non viſitatis*, & quidem 2) propter *moram neceſſariam*, quas pro lubitu fingere potuere legati, vt *vberrimas procurationes* vndequaque corraderent, & ita 3) ſimpliciter procurandi interim erant, quamdiu *legationis* munere, quod *viſitationem apoſtolicam* forſan dixerunt, (eine apoſtoliſche viſite) fungerentur, quæ 4) admodum, imo in immenſum auctæ ſunt, poſtquam loco earum *certum pretium* ab eccleſiis receperunt, quo redimebantur. Quanto enim luxu, faſtu, & pompa inceſſerint, incredibile dictu eſt, adeo vt in horum gratiam immenſæ eſſent faciendæ expenſæ, vt indicat BALVZ. *cit. l. c.* 52. ſimulque *c.* 54. oſtendit, pontifices nonnunquam paraſitos ſuos vnice in hunc finem in prouincias miſiſſe, vt theſauros ingentes corraderent, occaſionemque ſitientibus aurum alienum darent, opum breui compendio parandarum. Quis vero hic non exclamaret cum IVVENALI *lib. I. ſat.* 2. *v.* 126.

. . . . . . O pater vrbis
vnde nefas tantum Latiis paſtoribus?

quamuis etiam ſub fuco viſitationis exigantur,

certo pretio redemtæ.

§. XCVII. Hoc cacoëthes Romanæ inſolentiæ hos potiſſimum produxit effectus: (1) vt monaſteria vel eccleſiæ nonnullæ graui ære ſoluto a ſede Romana *immunitatem a procurationibus*, nunciis ſoluendis, impetrarent, quarum generatim mentionem iniiciunt pon-

Inde (1) quædam eccleſiæ graui ære immunitatem a procurationibus impetrarunt,

pontifices in *c.* 11. *X. de præſcript. c.* 17. *X. h. t.* *Immunitatem* etiam, ſed forſan ex ſpeciali ratione, Ciſtercienſes impetraſſe, oſtendit priuilegium *de anno* 1266. a GVIDONE cardinale monaſterio Dobirlucenſi renouatum, relatumque ab ill. Dn. a LVDEWIG *tom. I. reliq. MSCt. n.* 295. huius tenoris: *Frater* GVIDO &c. *Cum olim felicis recordationis* ALEXANDER *papa V.* (forſan III.) *vobis & toti Ciſtercienſi ordini duxerit indulgendum* (intuitu *paupertatis* ſine dubio, in qua a primis ſuis initiis viuebant, non diu tamen ſubſiſtebant) *vt legatis ac nunciis apoſtolicæ ſedis procurationes pecuniarias minime ſoluere teneremini, per literas apoſtolicas, etiamſi in ipſis habeatur de dicto ordine mentio ſpecialis, ſicut in priuilegio ſuper hoc vobis conceſſo vidimus contineri. Nos hoc & alia priuilegia ipſius ordinis cupientes illibata ſeruari, tenore præſentium declaramus; vos ad ſoluendum ſiue contribuendum pro expenſis ſeu procurationibus noſtris cum aliis perſonis eccleſiaſticis non teneri, nec non & ſententias, ſi quas in vos vel aliquos veſtrum occaſione huiusmodi expenſarum ſeu procurationum noſtrarum ferri contigerit, decernimus irritas & inanes.* Præterea quoque (II) inde factum, vt legati ſedis Romanæ perægre & non ſine faſtidio reciperentur, imo tandem reges interceſſerint, quo minus abſque ſuo conſenſu recipi poſſent, quod ex antiquitatibus illuſtrat BALVZIVS *cit. l. c.* 56. *ſeqq.* Graue vulnus hoc ipſo ſibi inflictum credidit IOANNES XXII. adeoque in *c.* 1. *extrau. comm. de conſuet.* regna, terras, & loca, receptionem legatorum contumaciter denegantia, interdicto *ipſo facto* ſubiecit, donec a contumacia vel quaſi recederent. Sed Gallia haud exhorruit ad hoc edictum prætoris Romani, verum *libertatem* ſuam ſtrenue ſemper vindicauit, vt BALVZIVS *cit. l. c.* 58. docet. Denique (III) inſatiabilis & inuerecunda harum *procurationum* exactio vel extorſio, tandem ſedem Romanam coegit, vt ab his immunes & intactas in poſterum præſtaret eccleſias quascunque.

(2) imo cum magna difficultate recepti legati, nec alicubi ſine regum conſenſu,

(3) tandem prorſus ſublatæ.

Exceſſus epiſcoporum in procurationibus exigendis.

§. XCVIII. A legatis pedem promoueo ad *ordinarios viſitatores*, quales ſunt epiſcopi, archiepiſcopi, aliique, qui olim pari inverecundia & ſiti inſatiabili *procurationes* a ſibi ſubiectis eccleſiis extorſerunt, præſertim eo tempore, quo ea bonorum copia non abundarunt, qua hodie inſtructi ſunt, adeoque per illicitas exactiones luxui ſuo ſatisfacere cogebantur, vt omnino hic applicare poſſis illud GROTII *P. I. epiſt.* 22. *qui eccleſiaſticam hiſtoriam legit, quid legit, niſi epiſcoporum vitia?* Inprimis monaſteria his onerabant *procurationibus*, h. e. *inhoſpitationibus*, *fodro*, & *paratis*, & quidem vel prætextu *viſita-*

Digitized by Google

viſitationis vel etiam occaſione *peregrinationis.* Ab hoc quædam monaſteria ſingulari priuilegio episcoporum, iuribus ſuis renunciantium, liberabantur, ſaluis aliis iuribus, qualium *exemtionum particularium* exempla non adeo incognita fuiſſe, ſupra *p.* 327. iam obſeruaui. Illuſtrabo hanc obſeruationem priuilegio, quod CHROTBERTVS Turonenſis episcopus monaſterio S. Martini conceſſerat, conſenſu plurimorum epiſcoporum concurrente, & ADEODATVS pontifex diplomate confirmauerat. Clauſula concernens eſt huius tenoris: *Conceſſimus, vt apoſtolica fulti auctoritate per priuilegii ſeriem nullas* GRAVEDINES *a quolibet epiſcoporum ſub prætextu diſcuſſionis religioſus abbas vel monachi ibidem degentes ſuſtineant, neque rurſus hoſpitandi ſibi apud eos licentiam vendicantes, diſpendia iis atque inſolentias angariarum imponant, neque per occaſionem regularis diſciplinæ rimandæ* (quod per *viſitationes* fiebat) *atque ſeruandæ quaslibet eis importent iniurias, ſed liberam habere licentiam ſtatuimus &c.* Integrum diploma exhibent BARONIVS ad *ann.* 676. *n.* 2. SAMMARTHANI *tom. IV. Gall. Chriſt. in archiep. Turonenſ.* HARDVINVS *tom. III. concil. p.* 1007. CAROLVS COINTIVS *tom. III. annal. eccl. Franc. ad ann.* 674. *p.* 708. Pluribus argumentis fidem eius infringere ſtuduit IO. LAVNOIVS *in aſſert. inquiſ. in priuileg. S. Medard. P. III. c.* 20. quæ eum MONSNYERO prolixe examinauit ſolideque refutauit prælaudatus COINTIVS *cit. l.* præſertim cum a praxi illorum temporum haud alienum fuerit, talem *immunitatem* intuitu bonorum monaſteriis concedere, ſalua de cetero *inſpectione* in ipſam vitam & mores monachorum, vt IDEM oſtendit *p.* 730. *ſq.*

Quidam epiſcopi hac de cauſa immunitatem conceſſerunt monaſteriis.

§. XCIX. Vt vero præterea auaritiæ & rapacitati episcoporum modus poneretur, patres in conciliis varias ediderunt ſanctiones. In *concil. Cabilon. II.* apud GRATIANVM *c.* 7. *C.* 10. *q.* 3. hac de re ita cautum: *Cauendum eſt, ne, dum epiſcopi parochias ſuas peragrant, quandam damnoſam erga ſubditos ſeu erga ſocios tyrannidem exerceant, nec (quod abſit) cum charitate, ſed cum quadam iudiciaria inuectione ſtipendia ab eis exigant. Obſeruandum etiam modis omnibus, vt, ſi quando eis peragrandæ parochiæ neceſſitas incumbit, in confirmandis hominibus, in inquirendis rebus emendatione dignis, in prædicatione verbi Dei, in lucris animarum potius, quam in deprædandis & ſpoliandis hominibus & ſcandalizandis fratribus operam dent.* Prouocant ſubinde ad exemplum PAVLI, qui, ne quem grauaret, artificio & manibus victum quærebat, quod monitum eo magis neceſſarium erat, quo grauiore abuſu plerique episcopi peccarent. Idem monitum repetierunt patres *concilii Toletani*

Conſtitutiones contra tales abuſus.

VII.

VII. in *c.* 8. *C.* 10. *q.* 3. *contra pontificum rapacitates* conſtituentes, *ne, cum epiſcopus diœceſin viſitat, vlli præ multitudine oneroſus exiſtat, ne vnquam quinarium* (non *quinquagenarium*, vt vulgata editio habet) *numerum euẽctionis excedat.* *Euectionum* nomine numerus & quantitas equorum hic denotatur, vt optime obſeruat CIRONIVS *ad h. t.* quod præcipuas impenſas pareret equorum cura, ſimulque ita numerus perſonarum conſtitueretur. Exceſſum longe grauiorem recenſet ALEXANDER III. *in concil. Later. c. 6. X. h. t.* aiens; *graue nimis eſſe dignoſcitur, quod quidam prælatorum ita in procurationibus graues exiſtant, vt interdum eccleſiaſtica ornamenta ſubditi exponere compellantur, & longi temporis victum breuis hora conſumat.* Inter hos rapaces prælatos primo loco forſan ponendus eſt IOANNES Rauennatenſium archiepiſcopus, teſte SIGONIO *de regn. Ital. lib. V. ad ann.* 861. qui ſecundo quoque anno epiſcopia ſua cum ferme quingentorum hominum equorumque numero perluſtrauit, ac tamdiu in ſingulis moram traxit, donec omnia, quæ ad fructus epiſcopi, ad alimentum clericorum & pauperum, ſuſceptionem peregrinorum atque inſtaurationem baſilicarum pertinerent, cum magna illa multitudine conſumſiſſet, neque ante receſſerit, quam ab epiſcopo ducentos manicoſos ſibi, familiaribus vero ſuis dona non modica exegiſſet.

Varia iura circa procurationis modum.

§. C. In ipſa *modi* determinatione iura antiqua admodum differunt a recentioribus. Illa *parſimoniæ;* hæc vero *luxuriæ* magis indulgent, & ſicuti illa præcauere voluerunt, ne occaſione viſitationis prædæ cedant reditus eccleſiarum viſitandarum; ita hæc ad deprædationem eccleſiarum anſam præbent, præſertim ſi archiepiſcopi vel epiſcopi eccleſias luſtrant, quorum luxus & pompa inſignia quotidie cepit incrementa.

Caroli calui determinatio.

Admodum parce determinatæ ſunt procurationes a CAROLO caluo *in capitul. de anno* 844. apud STEPH. BALVZIVM *tom. II. capitul. p.* 23. Generatim conſtituit, ita omnia eſſe adornanda, *vt & epiſcopi ſolatium habeant, & presbyteri non grauentur. Quod ita*, pergit, *nobis fieri poſſe videtur, videlicet vt quatuor presbyteri ad locum, vbi quintus degit, & epiſcopus reſidet, plebes ſuas de quatuor partibus adducere ſtudeant, & vnusquisque eorum decem panes & dimidium modium vini & friſchingam* (h. e. pernam) *de quatuor denariis, & pullos duos & oua decem & modium vnum de annona ad caballos in ſubſidium benedictionis gratia præſentet epiſcopo, & ſimiliter quintus, in cuius domo epiſcopus reſidet, faciat, nec amplius ab eo exigatur, niſi forte ligna aut vtenſilia in opus miniſterii commodet.* Sed vix eſt, vt hunc modum obſer-

ſeruauerint epiſcopi, quibus vix melior quæſtus eo tempore quam ex *viſitationibus* obueniebat; vnde & concilia ſequentium temporum contra ſpolia episcoporum rapacium clamant, & eo ipſo oſtendunt, episcopos ſibi limites in exigendis procurationibus poni, haud fuiſſe paſſos. Iam dudum enim episcopi iis ſeſe adiunxerant, qui ſecundum IVVENAL. *lib. I. ſat.* 3. *v.* 30. *nigrum in candida vertunt*, quorumque ſymbolum eſt: *frontis nulla fides*, vt IDEM *lib. I. ſat.* 2. *v.* 8. vitioſos ſui temporis notat.

§. CI. Aſt iure recentiori procurationum modus auctus eſt. In *concil. Lateran. de ann.* 1179. ſub ALEXANDRO III. quod *c.* 6. *X. h. t.* refertur, prohibitum, ne archiepiscopi 40. vel 50. euectionum numerum, episcopi 20. vel 30, cardinales vero, qui nondum tam *eminenti dignitate* pollebant, 25. nunquam excedant, archidiaconis vero iniunctum, vt 5. vel 7. decani duobus equis contenti exiſtant; de cetero vero cum *canibus venatoriis & auibus* ne proficiſcantur, nec *ſumtuoſas epulas* quærant, ſed cum gratiarum actione recipiant, quod *honeſte* ac *competenter* illis fuerit miniſtratum. Confirmatur idem modus in *concil. Lateran.* ſub INNOCENTIO III. vt docet *c.* 23. *X. h. t.* Verum quia episcopi *honeſte & competenter* ſunt curandi, non amplius, vt tempore CAROLI calui, adferendi ſunt *panes*, *friſchingæ*, *pulli*, & *oua*, ſed delicatiſſimi cibi, quibus reges & principes paſcuntur. Ab hoc modo poſtea receſſiſſe videtur GREGORIVS IX. conſtituendo in *c.* 25. *X. h. t.* ſecundum *facultates eccleſiarum* procurationes eſſe faciendas, quod viſitatoribus admodum accommodum fuit, qui auctis eccleſiarum facultatibus inſignes etiam acceſſiones ad procurationes fecerunt. Addidit plura alia capitula, ad procurationes archiepiscoporum ſpectantia INNOCENTIVS IV. in *c.* 1. *h. t. in* 6. inter quæ id notari meretur, quod non in *pecunia*, ſed in *victualibus* præſtari debeant, quod noua ſanctione GREGORIVS X. in *c.* 2. *h. t. in* 6. confirmauit. Enimuero aliud viſum fuit BONIFACIO VIII. in *c.* 3. *h. t. in* 6. concedendo, vt procurationes certa pecuniæ ſumma redimi poſſent a *volentibus*, nec tamen niſi *vna procuratio* vna die acciperetur; metuendum enim erat, ne quando pretio procuratio redimeretur, duæ vel tres eccleſiæ curſorie & quaſi in tranſitu viſitarentur, procurationum plurium percipiendarum gratia. Tandem patres *concilii Tridentini ſeſſ. XXIV. c.* 3. optionem his, qui viſitantur, reliquerunt, mallentne *victualia* præſtare, an *pecuniam* eo nomine ſoluere. De mente huius concilii plenius agit ESPEN. *p.* 1. *iur. eccleſ. tit.* 17. *c.* 2. in qua eruenda non ero ſollicitus.

Modus iure recentiori auctus,

iuxta eccleſiæ facultates,

in victualibus præſtandis.

Mox redemtio procurationum permiſſa.

Procurationes in eccleſiis proteſtantium debentur non ex fonte ſubiectionis, ſed ex æquitate naturali,

§. CII. Etiam in noſtris eccleſiis viſitatoribus debentur *procurationes*, ſed non ex eodem, quod Romana eccleſia conſtituit, principio. Hæc ex hierarchiæ ſuæ regulis procurationes deberi viſitatoribus, qui iure *imperii ſacri* vel delegati, vel officio cohærentis eccleſias luſtrant, in ſignum *ſubiectionis* ſtatuit, vt in antecedentibus euictum eſt: proteſtantes vnice ex principio æquitatis naturalis, quod æquum ſit, vt hi, in quorum gratiam & ſalutem viſitatio ſuſcipitur, impenſas quoque neceſſarias, ſine quibus viſitatores ad locum accedere ibique commorari nequeunt, ferant. PAVLVS quidem commemorat, ſe manibus ſuis laboraſſe ſibique victum quæſiuiſſe; ſed diſtinguendum eſt inter regulas *charitatis* & *iuris*. Illæ iuris ſui remiſſionem ex ſincero amoris affectu continent, ad quam tamen nemo obſtrictus eſt; hæ vero, quod ex debito præſtandum, exſequuntur. Noluit PAVLVS vti iure ſuo, quod potuiſſet de *iure*, ſi voluiſſet, vt argumenta 1 *Cor. IX.* adducta docent. *Heroicum* hoc fuiſſe & extraordinarium aſſerit SPIZIVS *de procurat. canon. c. II.* §. 1. qua locutione abſtineo, optime conſcius, inſigni abuſui & æquiuocationi eam eſſe obnoxiam. Sunt ergo apud nos procurationes debitum *æquitatis naturalis*, non *ſubiectionis*.

inde præſcriptioni ſubiacent,

§. CIII. Nec hæc obſeruatio eſt de nihilo: potiſſimum inde quæſtio de *præſcriptione* earum, de qua iam ſtrictim *tit. de præſcript.* §. 29. *p.* 1384. egi, dependet. Omnem præſcriptionem excludit ius canonicum, vt docent textus eius in *c.* 11. & 16. *X. de præſcript. c.* 17. & 24. *X. h. t.* idque ea de cauſa, vt aſſerunt interpretes, quod ipſa *ſubiectio*, cuius *ſymbolum* & *ſequela* eſt, non ſit præſcriptioni obnoxia. Sicuti vero priuilegio ſedis Romanæ quis ab hoc onere liberari poteſt, *c.* 17. *X. h. t. Clem.* 1. *h. t. c.* 11. *de præſcript.* ita etiam *immemoriali præſcriptione*, cui vim *priuilegii* adſcribunt. CORVIN. *de perſon. & bon. eccl. P. II. lib.* 7. *tit.* 13. *n.* 23. Mitiores hac in re fuiſſe patres *concilii Tridentini* cenſet SPIZIVS *cit. l. c. IV.* §. 2. conſtituentes, vt in iis locis & prouinciis, *vbi conſuetudo eſt, vt omnia gratis fiant*, nihil exigi queat. Annon vero patres per *conſuetudinem* intelligant *immemorialem præſcriptionem*, quæ nonnunquam hac appellatione venit, nondum ſatis euictum; quodſi enim hanc ſupponunt, nihil noui conſtituere, nec rigorem iuris communis temperarunt. Ceterum ſi aſſerimus, procurationes eſſe tantum *debitum æquitatis*, prout reuera eſt, facilius conſtitui poteſt, eos *non-vſu* amitti vel alterari poſſe, quia tunc ad diſpoſitionem iuris canonici prouocare haud licet. Quamuis enim Dd. A. C. addicti arbitrentur, etiam hic ſtandum eſſe

eſſe iuri canonico, vt *tit. de præſcript. cit. l.* obſeruaui, id tamen ratio diverſitatis adducta non facile permittit. Proinde quia tales præſtationes, quas mera *æquitas* commendat, ex *conſuetudine* potiſſimum ſuam habent efficaciam, & pro diuerſorum locorum conſuetudine etiam variant, ita non tantum per *conſuetudinem* determinari, augeri & minui poſſunt, ſed etiam in totum exſtingui, vt non tam ſtricte ad terminum cuiusdam *præſcriptionis*, quam requiſita *conſuetudinis* reſpiciendum ſit. Multum autem intereſſe, vtrum *præſcriptionis* an *conſuetudinis* proprie dictæ fundamenta in hac doctrina aſſumantur, manifeſtum eſt, cum hæc certum temporis ambitum non deſideret, bene illa; & ita hæc facilius ſæpe quam illa ſubnaſci queat. Neque leges noſtrarum eccleſiarum ab hac doctrina alienæ ſunt, quæ vtplurimum iubent, in his ſimilibusque oneribus ad *inueteratam conſuetudinem*, nach dem alten Herkommen und Gebrauch, reſpiciendum, & in ea acquieſcendum eſſe. Interim, hac non obſtante, legislator reuocare poteſt lege publica *procurationes* deſuetudine exſtinctas, cum *conſuetudo* tanti non debeat eſſe roboris, vt legem poſtea latam vincere poſſit, *l. 2. C. quæ ſit long. conſuet.* quod ad *præſcriptionem* haud facile trahendum.

§. CIV. Hac de cauſa quoque (II) procurationes non tam laute & ſplendide in noſtris eccleſiis inſtituuntur, ſed ſecundum *æquitatis* rationem, quæ *mediocritatem* ſuadet, ne ſcilicet graue eccleſiis onus inferatur, & tamen viſitator alatur. In *edicto* potentiſſ. reg. Boruſſ. *de anno* 1715. §. 2. ita moderatæ ſunt, vt nihil oneris eccleſiæ habeant: Soll dem Inſpectori aus ieder Kirche, ſo offte er bey derſelben vorgeſetzter maſſen die Viſitation verrichtet, 12. Gr. gereichet werden, hingegen muß er ſonſten nichts an Diæten, Speiſung und Zehrungs-Koſten, auſſer dem freyen Vorſpann, deßhalb prætendiren. Secundum *Coburgenſem ordin. eccl. lib. II. c. 24. in f. p.* 264. pinguiores ſunt procurationes: Soll bey Verrichtung iedes Orts Viſitation in den Dörffern dem Viſitatori nach Gelegenheit der Zeit und des Orts ein Gülden zur Zehrung gegeben werden. In *Cellenſi de anno* 1619. *c. IV.* viſitatoribus adhuc plus indultum & cautum, vt, deficiente ærario, collectatio quædam, eine erträgliche Anlage, inſtituatur, davon der nothdürftige Unkoſt der Mahlzeit abgetragen, auch da es die intraden ja nicht vermögen, daraus es ſonſten herzunehmen, denen Special-Superintendenten ein halber, dem Generaliſſimo aber an iedem Ort zum wenigſten ein gantzer Reichsthaler

moderatæ, præſtantur in eccleſiis proteſtantium.

zu leidlicher Ergetzung ihrer groſſen Mühe gereichet und gegeben werden. Und ſollen die Viſitatores von ieder Dorffſchaft mit Wagen und Pferden geholet werden. Sic itaque procurationes hæc tria continent: 1) victum, 2) euectiones, 3) munuſculum quoddam; ſed vt fere contextus docet, *victus* conuiuium paulo *lautius* denotat, cum eius gratia etiam collecta quædam inſtituenda ſit, quod indicat, non tantum viſitatorem, ſed plures alios quoque, v. c. patronum, & ſeniores ex cœtu lautioribus cibis paſcendos eſſe. In *Megapolitana de anno* 1650. *p.* 135. itidem adhuc permiſſa videtur lautior elegantiorque procuratio, quia cautum, vt expenſæ in eam faciendæ deſumantur aus denen Klöſter-Gütern oder aus denen nechſten Aemtern, damit der armen Leute, ſo viel möglich, verſchonet werde. *Electoralis Saxonica* viſitatori in *prima annali viſitatione* tantum aſſignat ſechs Gr. zur Zehrung, in *ſecunda* vero conuiuium aliquod permittit, quin rationes ſimul in ea reddendæ, & more conſueto illi, qui his interſunt, paſcendi ſunt. vid. *corp. iur. Saxon. p.* 363.

Procurationis onus in noſtris ecc'eſiis non imponitur clericis, quos eccleſia Rom. grauat,

§. CV. Præterea (III) onus procurationum ſoluendarum noſtris in eccleſiis non *clericis* impoſitum eſt, quos fere vnice ius canonicum grauauit; tum, quod hi in ſignum *ſubiectionis* procurationes debeant ſoluere, quippe qui *proprii* eorum *ſubditi* vocantur; *c.* 3. *de offic. ordin. in* 6. tum etiam, quod omnes reditus eccleſiaſticos paulatim ad ſe traxerint, vnde etiam hi ſumtus ferendi erant. *Laicos*, licet vel maxime viſitatio eorum quoque fiat gratia, *c.* 1. *h. t. in* 6. ad procurationes tamen regulariter non concurrere aſſerunt, & hac de cauſa tantum *clericorum* & *eccleſiarum* fieri mentionem, quoties de *procuratoribus* ſoluendis diſponitur; imo eſſe *onus reale* beneficio cohærens. CORVINVS *cit. l. n.* 17. Admodum probabile eſt, eodem modo hoc onus *clericis* impoſitum eſſe, quo *onus reficiendi eccleſias* ad clericos *beneficiatos* relatum fuit, vt infra demonſtrabo ſuo loco. Fit enim viſitatio propter *parochiam* & *eccleſiam* & ita eius ſumtus ex ærario ſeu reditibus parochialibus deſumendi ſunt eadem ratione, ſicuti ex illis alendi ſunt clerici. Antequam olim certa *beneficia* eſſent conſtituta, & clerici reditus *parochialium eccleſiarum in vniuerſum* ad ſe traxiſſent, atque illi adhuc in quatuor partes diſtribuerentur, reditus huic oneri ferundo ſufficiebant, & alii quoque ſumtus inde præſtabantur, prout ratio rerum ad *vniuerſitatem* pertinentium ſuadet. Aſt poſtquam talis antiqua redituum diuiſio deſiit, hosque clerici prorſus ad ſe traxerunt, non inique iudicatum fuit, *onera* quoque, his

his reditibus ab antiquo impoſita, ſimul ad beneficiatos cum *commodo* translata fuiſſe. Vnde factum, vt olim nunciis, quibus immenſæ procurationes ſoluebantur, tantum a *beneficiatis clericis*, qui in aliis quoque appellatione *eccleſiæ* venire ſolent, procurationes ſolutæ fuerint, imo ipſi etiam pontifici, *c.* 17. *X. h. t.* ibi: *cum omnes eccleſiæ*, item: *vt nulla eccleſia vel prælatus.* Noſtris in eccleſiis clerici ex reditibus ſuis nihil ad *procurationes* contribuunt, cum illi vix ſufficiant eorum ſuſtentationi, & præterea eccleſiæ ſingulæ peculiari quodam inſtructæ ærario, vnde tales ſumtus merito præſtandi. SCHILTER. *lib. I. inſtit. iur. can. tit.* 6. §. 8. SPIZIVS *cit. l. c. III.* §. 14. Deficiente ærario *parochiani* contribuere debent, vtpote in quorum gratiam primario viſitatio inſtituitur, adeoque nec hoc caſu paſtores ſunt his ſumtibus grauandi, vt optime *Cellenſis ordinat. cit. l.* obſeruauit.

ſed ex ærario ſoluuntur, vel ex collatione parochianorum.

§. CVI. Equidem (IV) de iure canonico procurationes non debentur epiſcopo, niſi *perſonaliter* viſitauerit eccleſias, adeoque ſi per *delegatos* luſtrauerit diœceſin, his potius debentur procurationes, *c.* 6. *de offic. ordin. in* 6. niſi ex beneficio priuilegii papalis ſingulari iure fruantur. *c. vn. extrau. comm. h. t.* Interim in antecedentibus obſeruaui, procurationes non tantum exactas fuiſſe ab epiſcopo *viſitante*, ſed etiam alia de cauſa diœceſin peragrante, ad imitationem regum & principum, a ſubditis *fodrum*, *paratas*, & *manſiones* exigentium, quibus appellationibus etiam olim procurationes quandoque denotatæ. *c.* 9. *C.* 10. *q.* 1. HINCMARVS ſupra §. 89. citatus. CIRONIVS *ad h. t.* Enimuero noſtris in eccleſiis eo iure non vtimur, cum ſuperintendentes & inſpectores eccleſias, ſuæ inſpectioni ſubditas, epiſcopali iure ſibi ſubiectas haud habeant. Extra *viſitationis* caſum ergo procurationes illis, alia de cauſa per illa loca transeuntibus, haud debentur. Obſeruaui tamen in *ordin. Coburg. eccl. cit. l. p.* 265. aliquid ex veteri more retentum fuiſſe: Alſo und nicht anders es auch zu halten, wenn der Superintendens oder Viſitator vornehmer Geſchäffte und unvermeidlicher Noth, doch ſeines Amts halben, an einen Ort erfordert oder geſchickt würde, und mehr nicht denn die Zehrung auf ſeine Perſon und Diener, wie hievon gemeldet, von der Kirchen bezahlet werden. Deſumta hæc verba ſunt ex *iure eccleſiaſtic. elect. Saxon.* vt docet *corp. iur. Saxon. p.* 364. quod tamen rurſus non aliter procurationes ſuperintendenti aſſignat, quam ſi in locum quendam vocatus ſit ſeines Amts halber, licet viſitationem

In Romana eccleſia epiſcopo debentur procurationes & viſitanti & peragranti diœceſin, in noſtris eccleſiis tantum in caſu viſitationis.

ordinariam haud fecerit: veluti ſi candidatus a patrono præſentatus ad concionem δοκιμαστικὴν habendam admittendus ſit, ad quam vocandus eſt ſuperintendens &c.

Munerum acceptatio viſitatoribus interdicta.

§. CVII. Denique (V) viſitatoribus interdictum eſt, vt præter conſuetas procurationes *munera* nulla exigant ſub pœna dupli *c.* 1. *&* 2. *h. t. in* 6. Renouauit hanc prohibitionem *concilium Tridentinum cit. l. non obſtante quacunque conſuetudine immemoriali.* conf. WESENB. *conſ.* 280. *n.* 24. Solenne olim fuiſſe exemplo nunciorum papalium, vt varia munera ab eccleſiis extorquerent non tantum epiſcopi, ſed etiam qui in eorum comitatu erant, docet *c.* 6. *X. h. t.* & antiquitatum documenta ſupra relata confirmant. Eccleſiarum proteſtantium non eadem vbique eſt obſeruantia: alibi præter ordinarias procurationes nihil exigere poſſunt; alibi vero præterea *munuſculum* quoddam ſuperintendentibus pro ſtudio & labore offerendum, a legibus eccleſiaſticis determinatum, vt indicaui §. 104.

(III)
DE CENSIBVS.

Cenſuum impoſitorum finis,

§. CVIII. Sicuti vero *procurationes* onus *eccleſiarum* & *beneficiorum* ſecundum ius canonicum cenſentur, ita etiam *cenſus*, qui tanquam *onus reale* eccleſiis, bonis eccleſiaſticis, monaſteriisque variis ex cauſis occaſionibusque ab antiquo impoſiti fuere. Videlicet admodum ſolenne antiquitus fuit, iurium conſtitutorum memoriam per ſigna varia conſeruare, declarare & profiteri. Fluxiſſe ex hoc principio arbitror eam praxin, qua *cenſus* ſeu *annuas penſiones*, vt indicia quædam iuris cuiusdam conſtituti, bonis rebusque imponere ſueuerunt maiores, ſiue id ipſum ad imitationem *iuris emphyteutici* receptum, ſiue ex *naturali* quadam *ratione* inter gentes populosque introductum fuerit. Admodum enim conueniens eſt, vt, cuius rei memoria conſeruanda eſt, *annuam* quandam *recognitionem* habeat, quæ commodiſſime per *præſtationem annuam* perficitur. Enimuero cum varia ſint, in quorum *memoriam* talia indicia edi ſolent, non leuem peperit incertitudinem, quod generatim receptum fuerit, cenſum arbitrarium in horum gratiam præſtare, quia ex cenſus ſolutione *generatim* quidem colligitur, *ius aliquod* eſſe alicui conceſſum vel conſtitutum; *cuius* autem *iuris* conceſſi ſpeciale indicium ſit, ſæpe dubium & incertum eſt, niſi ſimul documenta adſint, quæ primordialem eius conſtitutionem edoceant.

§. CIX.

cuius ſignificatus varii ſunt.

§. CIX. Hæc omnia dubia euitari potuiſſent, ſi per leges cenſus fuiſſent ita determinati, vt in ſingula iura conceſſa certarum rerum præſtatio fuiſſet conſtituta, in hæc quidem *nummorum*, in alia *frumenti*, rurſus in alia *pullorum* ſolutio & ita porro. Quod cum minime factum ſit, euentus docuit, certum aliquod argumentum ex cenſus ſolutione deſumi non poſſe. Id quod vt euidentius fiat, neceſſe ante omnia eſt, *varios cenſuum ſignificatus*, & inde fluentia iura euoluere, & ex antiquis documentis vſum huius doctrinæ illuſtrare.

Annuæ penſiones in locatione occurrunt,

§. CX. Census quidem regulariter conſiſtit in *annua præſtatione* alicuius rei; ſed *finis* eiusdem admodum diuerſus eſt. Datur *annua penſio* in ſimplici *locatione*, quæ ſoluitur propter vſum conceſſum rerum vel fructus fundi, & quia eorum *compenſationem* intendit, proportionatam penſionem deſiderat, & ex quantitate ſua facile cognoſcitur, ſiue ad breue tempus ſiue ad longum tempus locatio fuerit facta, imo etiam *in perpetuum*. Huc etiam *conceſſionem ad firmam* refero, cuius fit mentio in *c. 7. X. de iure patron. c. 8. X. de decim. c. 2. X. de locat.* vt nihil aliud ſit, quam conceſſio vſus fundi alteriusue iuris pro penſione ad victum deſtinata vel pro præſtanda annona, vt *tit. de iure patron.* §. 113. iam obſeruaui. Hoc modo monaſteria ſæpe villicis bona ſua adminiſtranda dederunt, vt ex illis quotannis *neceſſaria alimenta* ipſis præſtarent, qualis conceſſio eſt nihil aliud, quam *traditio ad firmam*, ceu ſpecie notabili illuſtraui *tom. I. P. II. conſult. & deciſ. arg. 73.*

nec non in emphyteuſi.

Dantur etiam cenſus rurales.

§. CXI. Porro occurrit *annua penſio* in emphyteuſi, quæ vnicum ſuum fundamentum in iure Romano habet, cum qua *cenſus*, de quibus hic agitur, minime confundi debent. Dantur *cenſus* prædiis ruſticis inhærentes, qui ex *antiqua ruſticorum conditione* dominis præſtandi ſunt, & originem ſuam ex antiqua dominorum poteſtate in ruſticos trahunt. Id iam ſuo tempore TACITVS *de moribus German.* obſeruauit aſſerens: *Frumenti modum dominus aut pecoris aut veſtis vt colono iniungit.* Dominus has præſtationes iniungebat virtute *dominicæ poteſtatis*, vnde adhuc hodie prædiis ruſticis, ſiue ruſtici *liberi*, ſiue *proprii* fuerint, tales *cenſus* & præſtationes inhærent, cum, manumiſſis ruſticis, domini ipſis prædiis has præſtationes impoſuerint, quæ alias ex *ſtatu ſeruili* præſtandæ erat. Optime & ſolide de his cenſibus agit ZIEGLER. *diſſ. de prædiis cenſit. rural.* & cum hi ſpecialem ſuam rationem & naturam habeant, quam in *diſſ. de imperfecta libertate ruſticorum per Germaniam* explicui, admodum variantem, de his primario non ero ſollicitus.

§. CXII.

Tributa publica etiam annuas præſtationes habent,

§. CXII. Denique ſunt *annuæ præſtationes publicæ*, ad onera publica referendæ, quorſum pertinent variæ ſpecies in Saxonia: Quatember, (quod onus etiam vocari ſolet currenten, *Contribution:*) Vermögen-Steur, Kopf-Steur, Schocken, Land-Steur, Pfennig-Steur ꝛc. quas hic recenſere non vacat. Hæc onera ſunt vel *realia* vel *perſonalia*, ad imitationem *cenſuum* Romanorum. Et cum *cenſus*, de quibus agendum, inde ſuam deſumſiſſe videantur appellationem, paucis horum naturam tangam. Moris erat apud Romanos cenſere non tantum capita ciuium, ſed etiam fortunas ſingulorum, vt pro facultatibus certus tributi modus ſolueretur. Ipſa præſtatio, quæ a ſingulis bonorum fortunarumque poſſeſſoribus fiſco inferenda, pro modo facultatum, erat, *cenſus* dicta fuit, vt docet *tit. C. de cenſib. & cenſitor. & tit. C. Theod. de cenſu.* Conf. BRISSON. *lib. I. ſelect. antiquit. c.* 5. PETISCVS *in lexic. antiqu. Rom. voc. cenſere.* In eundem fere ſenſum GOTHOFRED. *ad cit. tit. C. Theod.* ait *in paratitl. cenſus erat æſtimatio, qua continebatur modus tributi, qui fiſco a ſingulis inferendus erat.* Cenſus hic inhærebat bonis, vt *onus reale*, vt non liceret rem ſine *cenſu* comparare. *l.* 2. *C. ſine cenſu vel reliq. fund. compar. non poſſe.* Conf. FELICIANVS *de* SOLIS *de cenſib. in proœm. n.* 6. Cum vero præter *tributa publica* aliæ præſtationes vel onera realia bonis imponi poſſint, inde factum eſſe reor, vt hæ præſtationes, ex bonis ſoluendæ variis ex cauſis, *cenſus* generali appellatione in iure canonico vocatæ ſint, adeo vt etiam eandem Germani in vocabulo Zinß, receperint: vnde Zinß-Güter, vocantur *cenſibus* hiſce obnoxia bona, & qui *cenſum* ſoluit, der Zinß-Mann; qui vero eos percipit, der Zinß-Herr. Denotat itaque CENSVS, de cuius vario *ſignificatu* & *iure* hic agendum, in genere *annuam penſionem ſeu præſtationem ex bonis faciendam, in ſignum alicuius iuris vel reſeruati vel ab altero impetrati, vel alteri, cui ſoluitur, conſtituti, vt in perpetuum eius conſervetur memoria.*

quamuis appellatio cenſuum inde nata.

Cenſus ſolutio fit in varium finem.

§. CXIII. Conſtitui in definitione varios cenſuum fines, quoniam *cenſus* varium in finem antiquitus bonis eccleſiaſticis & ſecularibus fuere impoſiti, vt ex ſolutione ſola cenſus perpetuum & euidens argumentum deſumi non poſſit, ſed potius ex chartis diplomatibusque reſpiciendum ad *finem*, propter quem impoſiti bonis fuere. Agnouit id ipſum ALEXANDER III. in *c.* 8. *de priuileg.* quæſitus de *eccleſiis cenſualibus*, & fundamenti loco hoc præmittit: *inſpicienda ergo ſunt priuilegia ipſarum eccleſiarum & ipſorum tenor diligentius eſt attendendus.* Addit, poſſe cenſum ſolui ad *indicium perceptæ libertatis:* vel etiam

Vnde indubium argumentum inde trahi nequit.

etiam ad *indicium perceptæ protectionis*. Hac de cauſa BONIFACIVS VIII. in *c.* 10. *de priuil. in* 6. ita concludit: *ſi dicatur* SIMPLICITER, *quod aliqua eccleſia eccleſiæ Romanæ annuum cenſum ſoluat, non propter hoc exemta eccleſia dici debet*, quia ſcilicet admodum variantem ſignificatum ſolutio *cenſus* habet. Nam etiam ob varium alium finem conſtituuntur, vt certum aliquod argumentum ex *ſolutione cenſus* capi non poſſit, grauiterque errent, qui hoc vel illud ius inde deducunt. AVCTOR *act. Lindau. p.* 104. Eruam itaque ex antiquitatibus varios illos fines, in quorum ſignum, memoriam perpetuam, & conſeruationem ſoluti.

§. CXIV. Antiquiſſimus eſt (I) cenſus, qui olim *pontifici* Romano ſolutus fuit in ſignum *protectionis ſpecialis*, quæ eo vtilior eccleſiis, monaſteriisque fuit, quod bona eorum infinitis expoſita eſſent inſidiis potentiorum, exactionibus episcopalibus, aliisque vexationibus, ad quas calamitates auertendas, ſpeciali *protectioni* & *mundiburdio* ſedis Romanæ ſeſe & bona ſua ſubiiciebant, non tamen eo ipſo ſimul ſe plene ab episcoporum *inſpectione* & *cenſura* eximebant. Atque in huius *protectionis* argumentum & memoriam *cenſum* quendam ſibi ſtipulabantur *pontifices*, cuius facit mentionem ALEXANDER III. in *c.* 8. *X. de priuil.* recteque inde infert, ex hac ſolutione *iuri diœceſano* episcopi nihil videri ſubtractum, *quod tantum ad indicium perceptæ protectionis cenſus perſolueretur*. Talem fuiſſe cenſum credo, quem quotannis ad altare S. Petri Romam perſoluendum eſſe a cœnobio Ratisponenſi, in honorem S. Emmerani exſtructo, iuſſit CAROLVS M. in diplomate, quod occurrit in HVNDII *metropol. Saliſb. tom. I. p.* 149. *nou. edit.* qui ab initio tantum fuit ſeptem aureorum. Occurrit in diplomate clauſula: *eccleſiam Dei liberam eſſe & in poteſtate regum ſeu imperatorum vsque in æuum permanere*, quæ *libertas* nihil aliud denotabat, quam ſpecialem *immunitatem* ratione bonorum, quæ variis modis ab episcopis infeſtabantur. Confirmatur eadem libertas in priuilegio OTTONIS I. & *cenſus* ſimul augetur, quod forſan crederent cæſares, aucto cenſu, pontifices maiorem ſollicitudinem geſturos pro ſecuritate & integritate huius monaſterii. Diploma OTTONIS itidem exhibet HVNDIVS *cit. l. p.* 157. vnde liquet (1) Ottonem *protectionem* hanc adſtrictius confirmaſſe *propter improbitatem episcoporum eiusdem ciuitatis, quia non omnes, ſed multi ex eis ſemper inſidioſe contendebant contra eundem ſanctum locum:* (2) in maiorem *protectionis Romanæ* efficaciam cenſum auctum fuiſſe, quod verba hæc indicant: *propterea volumus & amorem & honorem S. Petri*

Cenſus ſoluitur (1) in ſignum protectionis.

Exemplum cœnobii Ratisponenſis S. Emmerani.

de prædicto monaſterio cenſum augeri, vt rectores eiusdem cœnobii pro defenſione & libertate eius loci vnoquoque anno offerant Romam dimidiam libram cocti auri ad altare S. Petri.

Aliud exemplum Rotenſis monaſterii.

§. CXV. Ad huiusmodi *protectionem ſedis Romanæ* conſequendam fundatores monaſteriorum & eccleſiarum eadem *B. Petro & eccleſiæ Romanæ* ſolenni quodam ritu tradebant, & ſimul *cenſum* quendam *annuum* promittebant. Tale quid factum in fundatione *monaſterii Rotenſis*, cuius fundator poſt fundationem illud B. Petro & Romanæ eccleſiæ tradidit per manum Eberhardi de Razenhouen, *qui & primus biſantium annuatim perſoluendum Lateranenſi palatio perſoluit*, teſte HVNDIO *in metrop. Saliſb. tom. III. p.* 182. *edit. nou.* GEWOLDVS vero *in addit.* aliquot diplomata adiecit, ex quibus euidentius intentio fundatoris appareat. Primo loco INNOCENTII II. *de anno* 1244. diploma adfert, in quo hæc habentur: *Decernimus ergo, vt nulli omnino hominum liceat, præfatum monaſterium temere perturbare, aut eius poſſeſſiones auferre vel ablatas retinere, minuere ſeu quibuslibet vexationibus fatigare, ſed omnia integra conſeruentur eorum, pro quorum gubernatione & ſuſtentatione conceſſa ſunt, vſibus omnimodis profutura. Ad indicium autem huius a ſede apoſtolica perceptæ protectionis bizantium aureum nobis noſtrisque ſucceſſoribus annaliter perſoluetur.* Simili fere tenore EVGENIVS *ann.* 1151. in *protectionem ſpecialem* hoc monaſterium ſuſcepit, addita tamen hac clauſula: *ſalua diœceſanorum epiſcoporum canonica iuſtitia & reuerentia*, ea ſine dubio de cauſa, quod hoc monaſterium *plenariam* forſan *exemtionem* a *iure diœceſano* ſub prætextu huius *protectionis* ſibi aſſerere conatum eſſet. In diplomate FRIDERICI *de ann.* 1226. idem refertur his verbis: *His ergo prædiis atque reditibus, cui fidelis Rotenſe monaſterium fundauit, ac fundatum B. Petro ac Romanæ eccleſiæ tradidit per manum Eberhardi de Razenhouen, qui & primus bizancium annuatim perſoluendum Lateranenſi palatio perſoluit, ac ſic loco atque familiæ tutelam apoſtolicæ defenſionis obtinuit &c.*

Item Cluniacenſis monaſterii,

§. CXVI. Similem cenſum perſoluit *Cluniacenſe monaſterium* a WILHELMO duce Aquitaniæ anno 910. exſtructum, & defenſioni ſedis Romanæ ſubiectum, in cuius recognitionem cenſus ſoluendus erat. Verba teſtamenti WILHELMI ducis *in concil. Gallic. tom. III. p.* 570. id indigitant euidenter: *per quinquennium autem Romæ ad limina apoſtolorum decem ſolidos præfati monachi perſoluant, habeantque tuitionem ipſorum apoſtolorum atque Romanum pontificem defenſorem.* Epiſcopatus Bambergenſis pari modo ab initio tantum nudæ protectioni & tuitioni

epiſcopatus Bambergenſis.

ſedis

ſedis Romanæ ab HENRICO I, ſubiectus fuit præſtito *cenſu*, vt teſtatur AVCTOR *vitæ Meinwerci* epiſcopi Baderborn. apud LEIBNIT. *tom. I. ſcript. Brunſuic. p.* 526. *c.* 27. his verbis: *eodem ergo tempore Bauembergenſem fundum rex cum omnibus pertinentiis ſuis B. Petro contradens apoſtolico præſuli ingiter defendendum commendauit. Et in commemorationem huius pactionis album ambidatorem* (h. e. equum) *cum faleris ſingulis annis Romano præſuli dare conſtituit.* Addit HOFFMANNVS *lib.* I. *annal. Bamberg.* §. 86. *præterea centenas marcas argenti* in ſingulos annos eccleſiæ Romanæ datas fuiſſe. Ipſa diplomata euidentius hanc *protectionem* demonſtrant, oſtenduntque, ſub hac *totalem exemtionem* ab initio haud latitaſſe. Primum eſt IOHANNIS XIX. de *ao.* 1008. apud LVNICH. *tom. II. ſpicil. eccl. p.* 9. vbi hæ duæ clauſulæ occurrunt: *ſit ille epiſcopus liber & ab omni poteſtate extranea ſecurus, Romano tantum mundiburdio ſubditus.* Altera vero hæc: *ſit tamen idem ſuo metropolitano ſubiectus atque obediens*, quæ indicium præbet, protectiones has non fuiſſe *totales exemtiones.* Cenſus, cuius ante memini, demum fit mentio in diplomate BENEDICTI VIII. *de anno* 1012. apud EVNDEM *cit. l. p.* 11. *ita ſane, vt ſingulis quibusque indictionibus, ſub nomine penſionis equum vnum album nobis noſtrisque ſucceſſoribus perſoluat, cum ſella conueniente Romano pontifici.* Pari modo LEO IX. anno 1052. omnia priuilegia Bambergenſi eccleſiæ confirmauit apud EVNDEM *cit. l. p.* 17. hac adiecta clauſula: *ſed tamen idem epiſcopus ſuo metropolitano epiſcopo Moguntino in canonicis cauſis tantummodo ſit ſubiectus & obediens*, quamvis tractu temporis *totalis exemtio* ex hac protectione ſedis Romanæ producta & procreata fuerit. Ipſum *cenſum* epiſcopi Bambergenſes fideliter ſedi Romanæ perſoluerunt, eoque nomine apochas acceperunt. Modum ſoluendi & apochas dandi prælaudatus HOFFMANNVS *cit. lib.* 2. §. 23. ab *ill.* Dn. a LVDEWIG editus *tom. I. ſcript. Bamberg.* hoc modo depingit: *Eodem anno Hardouicus epiſcopus nuntium cum literis Romam ad Clementem pontificem miſit, quibus ei ſinceram fidem & reuerentiam præſtitit, & cenſum annuum perſoluit. Ad eas literas pontifex reſcripſit in hac verba: Clemens epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, venerabili fratri Hardouico, epiſcopo Babebergenſi, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Cum annuum cenſum vnius palafridi albi cum ſella & cenſum marcarum argenti eccleſiæ Romanæ annis ſingulis perſoluere tenearis, & vsque ad præſentem annum pro toto tempore præterito tum prædeceſſorum tuorum quam tuo, de huiusmodi cenſu ſit per te noſtræ cameræ ſatisfactum; nos ab eodem cenſu pro dicto tempore,*

 te

te & eccleſiam tuam duximus abſoluendos, tibi ſuper hoc præſentes literas concedentes. Volumus tamen, vt cenſum ipſum pro eodem, præſenti anno & deinceps annuatim ſoluere tenearis &c. Cum vero hic *cenſus annuus* graue onus eccleſiæ Bambergenſi eſſet, anno 1054. HENRICVS III. imperator cum pontifice egit, vt eum remitteret. Rem geſtam enarrat HOFFMANNVS *cit. l.* §. 26. his verbis: *erat ſub id tempus eccleſia Babebergenſis S. Petro & ſucceſſoribus eius pontificibus Romanis in centum marcas argenti & palafridum in ſingulos annos dandum adhuc obligata: eam a tanto onere Henricus liberare cupiens petiit a Leone pontifice, vt cenſum remittere, & pro eo Beneuentum, in ducatu Beneuentano, regii iuris oppidum, nomine vicariatus ſibi haberet. Qua re audita, Leo facile annuit, & eccleſiam a præſtatione cenſus omnino liberauit.*

(2) Soluuntur cenſus in ſignum exemtionis plenariæ.

§. CXVII. Poſtquam ſeculo XI. *exemtiones totales* ab ordinariorum iurisdictione in frequentiorem vſum ſunt deductæ, (II) ſedes Romana in ſignum & teſtimonium *libertatis plenariæ* ab ordinariorum iurisdictione hinc inde *cenſum* ſibi reſeruauit, quod tales eccleſiæ ſpecialiter *iuris B. Petri* exiſterent, vt dicitur in *c.* 8. *X. de priuil.* Dixi *libertatis plenariæ*, quia plurimis eccleſiis tantum *libertas* in quibusdam & *ſecundum quid* indulta. Id indicat BONIFACIVS III. in *c.* 10. *de priuil. in* 6. aiens: *Idem dicimus* (quod ſcilicet non ſit exemta eccleſia) *ſi circa aliqua per priuilegium concedatur libertas, & clauſula de annuo cenſu ſoluendo ſequatur, vt ſi aliquibus, quod ab alio quam a papa ſeu eius legato excommunicari, ſuſpendi aut interdici non poſſint, vel aliquid aliud ſpecialiter a ſede apoſtolica ſit indultum: vel etiam dicatur, quod in ſpeciales Romanæ eccleſiæ filios ſint aſſumti, & ſequatur in priuilegio, quod eccleſiæ Romanæ ad indicium libertatis perceptæ annuum cenſum ſoluant.* Ponderanda ergo ſunt diplomata & ex iis iudicandum, an *plenaria libertas* eccleſiis vel monaſteriis fuerit indulta? Tale *libertatis plenariæ* priuilegium conceſſum eſt præpoſituræ Berchtesgadenſis a PASCHALI II. anno 1106. apud LVNICH. *P. III. ſpicil. eccl. p.* 3. vbi refert, quod Berengarius & Cano comites villam Berchtesgaden & Nidernheim *Deo & B. Petro ſub annuo cenſu obtulerint*, additque: *ſub tuitione apoſtolicæ ſedis ſuſcepimus, ſtatuimus itaque, vt nulli omnino liceat prædicta allodia B. Petro ſubtrahere, minuere vel temerariis vexationibus fatigare &c.* Confirmauit eandem *protectionis* conceſſionem CALIXTVS II. *ao.* 1122. apud EVNDEM *cit. l. p.* 4. additque: *ad indicium autem perceptæ a Romana eccleſia libertatis aureum vnum quotannis Lateranenſi palatio perſoluetur.* In INNOCENTII II. bulla *de ao.* 1141. apud EVNDEM *p.* 5. clau-

Quod exemplo præpoſituræ Berchtesgadenſis illuſtratur,

clauſula prior ita refertur: *ad indicium autem huius a ſede apoſtolica perceptæ protectionis bizantium aureum nobis noſtrisque ſucceſſoribus annis ſingulis perſoluetur*, qua formula etiam ſucceſſores pontifices vſi ſunt. Quamuis autem in CALIXTI II. bulla adiecta hæc fuerit clauſula: *ſane iuris eccleſiaſtici ſacramenta a diœceſano ſuſcipiatis episcopo;* hæc tamen nullam ordinario conſeruauit iurisdictionem, ſed tantum actus *ordinis* ſeu *functiones ſacerdotales*, quæ a *iurisdictione* magnopere diſtinguuntur. Similis tenoris bullam anno 1201. INNOCENTIVS III. conceſſit *cœnobio S. Petri in monte ſereno*, dem Peters-Berg, quam refert ill. Dn. a LVDEWIG *tom. II. reliq. MSCT. p.* 208. In ipſo diplomate refert 1) ſe eam eccleſiam *in ius & proprietatem eccleſiæ Romanæ recepiſſe*: 2) chrisma, oleum ſanctum, conſecrationes altarium ſeu baſilicarum, ordinationes clericorum diœceſano episcopo reſeruaſſe, qua clauſula rurſus ei præter *actus ordinis* nihil relictum: in ſignum libertatis ſibi *cenſum* perſoluendum eſſe, quod indicant verba hæc: *ad indicium autem huius perceptæ a ſede apoſtolica* LIBERTATIS *biſancium auri vel fertonem nobis noſtrisque ſucceſſoribus annis ſingulis perſoluetis.* Aliud *plenariæ exemtionis* ſub *annuo cenſu* documentum occurrit apud EDMVNDVM MARTENIVM *in collect. noua tom. I. P. II. p.* 29. vbi refert GREGORII VII. confirmationem priuilegiorum monaſterii Rothonenſis, hac vtentis inter alia formula: *proinde iuxta petitionem tuam præfato monaſterio, cui tu præeſſe dignoſceris, & quod iuris S. R. E. eſſe dignoſcitur, vnde per ſingulos annos cenſus trium denariorum aureorum ſibi redditur, huiusmodi priuilegia præſenti auctoritatis noſtræ decreto indulgemus.* Poſt pauca clarius *exemtio totalis*, cuius nomine cenſus ſoluebatur, his exprimitur verbis: *vt nulli alii niſi Romæ & apoſtolicæ ſedi, cuius iuris eſt, aliqua teneantur monachi occaſione ſubiecti.* In EVGENII III. diplomate, *p.* 31. *c. l.* relato, hæc occurrit formula de eodem monaſterio: *ad indicium autem, quod cœnobium eorum iuris ſit B. Petri & S. Romanæ eccleſiæ, ſingulis annis tres aureos noſtro Lateranenſi palatio perſoluetis.* Hæc leuioris cenſus præſtatio monaſteriis haud adeo oneroſa erat, quippe qua a grauiſſimis episcoporum exactionibus & infinitis aliis oneribus liberabantur.

[Margin: et cœnobii S. Petri in monte ſereno, & Rothonenſis.]

§. CXVIII. Neque vero ſedes Romana duntaxat infinitas eccleſias immediate ſub *cenſu annuo* ſibi ſubiecit (quamuis non ab omnibus exemtis *cenſum* ſibi ſtipulata fuerit, vt indicat *c. cit.* 8.) ſed etiam (III) integra regna ſub nexu quodam feudali *cenſualia* efficere, ſuo-

[Margin: (3) In ſignum ſubiectionis, qualem cenſum Gregorius VII. a regnis exegit,]

ſuoque pedo paſtorali inuſitata prorſus audacia *iure feudi* ſubiicere conata eſt, in qua audacia præ ceteris GREGORIVS VII. inclaruit. Etenim

vt (α) Galliæ

(1) cenſum huiusmodi Galliæ obtrudere voluit, vt docet *epiſt.* 23. *lib. VIII.* apud HARDVINVM *tom. VI. P.* I. *p.* 1467. *Dicendum autem eſt omnibus Gallis, & per veram obedientiam præcipiendum, vt vnaquæque domus ſaltim vnum denarium annuatim ſoluat B. Petro, ſi eum recognoſcunt patrem & paſtorem ſuum more antiquo. Nam Carolus Imperator, (ſicuti legitur in tomo eius, qui in archiuo eccleſiæ B. Petri habetur) in tribus locis annuatim colligebat mille & ducentas libras ad ſeruitium apoſtolicæ ſodis: i. e. Aquisgrani, apud podium S. Mariæ, & apud S. Ægidium.* Nondum vero hunc *tomum*, ad quem prouocat, publicauit pontifex, qui ſine dubio fictitius & ſpurius eſt, vt etiam obſeruant FLEVRY *in hiſtor. eccl. tom. XIII. p.* 396. & MAIMBOVRG *dans l' hiſtoire du pontificat de S. Gregoire le Grand. lib. III. in f. p.* 314. Addit MAIMBOVRG *p.* 315. *Mais comme on n' avoit garde de ſouffrir en France cette impoſition, & qu' il ne paroit pas dans noſtre hiſtoire, qu' on l' ait ſeulement propoſé, il y a bien de l' apparence, que ſes legats n' oſerent jamais en parler, beaucoup moin entrependre d' executer ſes ordres.* Incidit forſan GREGORIVS VII. in literas GREGORII M. vnde liquet, eccleſiam Romanam in Gallia poſſediſſe *fundos quosdam* per teſtamenta & donationes fidelium, quos *ad firmam* conceſſerat quibusdam poſſeſſoribus, vnde hi quotannis certum ſoluebant cenſum, obſeruante MAIMBVRGIO *cit. l. p.* 306. *ſeqq.* Miſerat hunc in finem in Galliam Candidum, eumque CHILDEBERTO regi admodum commendauerat, hac addita petitione *lib.* 5. *epiſt.* 5. *ſi res eiusdem patrimonii ab aliquo detinentur, poteſtatis veſtræ iuſtitia corrigatur, & iuri priſtino, quæ ablata ſunt, reformentur.* Verum hoc *patrimonium B. Petri* tempore GREGORII VII. dudum exſtinctum & a pontificibus, aliunde ſatis ditatis, neglectum erat, vt nec ſub hoc prætextu vniuerſo regno cenſum imponere potuerit.

quamuis fruſtraneo conatu,

(β) Saxoniæ,

§. CXIX. Similem fabulam narrat GREGORIVS VII. *cit. l.* de Saxonia a CAROLO M. B. Petro oblata his verbis: *Idem vero magnus imperator Saxoniam obtulit B. Petro, cuius eam deuicit adiutorio: & poſuit ſignum deuotionis & libertatis, ſicut ipſi Saxones habent ſcriptum & prudentes illorum ſatis ſciunt.* In eodem forſan loco diploma hoc oblationis Carolinum aſſeruabitur, quo famoſa illa donatio CONSTANTINI M. patrimonii Petrini. Nam vtrumque titulum coniungere alloborauit in *formula iuramenti*, poſt RVDOLPHI mortem regi eli-

eligendo præſcripta *lib. IX. epiſt.* 3. apud HARDVINVM *cit. l. p.* 1481. *De ordinatione vero eccleſiarum, & de terris vel cenſu, quæ Conſtantinus imperator vel Carolus S. Petro dederunt, & de omnibus eccleſiis vel prædiis, quæ apoſtolicæ ſedi ab aliquibus viris vel mulieribus ab aliquo tempore ſunt oblata vel conceſſa, & in mea ſunt vel fuerint poteſtate, ita conveniam cum papa, vt periculum ſacrilegii & perditionem animæ meæ non incurram.* Hæc fuit aſtuta ſedis Romanæ cautela, qua ligare imperatorum conſcientias voluere, vt regnum Germaniæ ſibi *cenſuale* facerent, vel *iure feudi* ſibi ſubiectum crederent, quæ tamen effectu caruit. ADRIANVS IV. tandem ad eas redactus eſt anguſtias, vt palinodiam cantare debuerit. Noti ſunt motus, ea de cauſa a FRIDERICO I. excitati, quod imperium *ſedis Romanæ beneficium* vocare auſus fuerit. Rem enarrat RADEVICVS *de geſtis Friderici I. c.* 10. vbi imperator ipſemet tenorem literarum papalium his refert verbis: *quod præ oculis mentis ſemper deberemus habere, qualiter dominus papa inſigne imperialis coronæ nobis contulerit, neque tamen pœnitentia moueretur, ſi maiora excellentia noſtra ab eo* BENEFICIA *ſuſcepiſſet.* Certior de indignatione imperatoris factus papa, hoc modo ſeſe purgauit ſcribens: *Occaſione ſiquidem cuiusdam verbi, quod eſt* BENEFICIVM, *tuus animus, ſicut dicitur, eſt commotus. - - - Hoc enim nomen ex* BONO & FACTO *eſt editum, & dicitur beneficium apud nos non feudum, ſed bonum factum* &c. qua interpretatione facta tandem mitigauit imperatoris animum iratum, ſed ſimul agnouit, inutiles prorſus conatus eſſe, quibus imperium *iure beneficiario* ſibi aſſerere ſedes Romana iamdudum tentauerat.

§. CXX. Hiſpaniam quoque cenſualem eſſe atque ad ius B. Petri pertinere, credulo imponere voluit orbi GREGORIVS VII. *ep.* 7. *lib.* I. apud HARDVINVM *cit. l. p.* 1200. ſcribens. *Non latere vos credimus, regnum Hiſpaniæ ab antiquo proprium S. Petri fuiſſe & adhuc (licet diu a paganis ſit occupatum) lege tamen iuſtitiæ non euacuata, nulli mortalium ſed ſoli apoſtolicæ ſedi ex æquo pertinere. Quod enim auctore Deo ſemel in proprietates eccleſiarum iuſte peruenerit, manente eo, ab vſu quidem, ſed non ab earum iure occaſione transeuntis temporis ſine legitima conceſſione diuelli non poterit.* Eandem fabulam repetit *lib. IV. epiſt.* 28. apud HARDVIN. *p.* 1373. *Notum vobis fieri volumus, quod nobis quidem facere non eſt liberum, vobis autem non ſolum ad futuram, ſed etiam ad præſentem gloriam valde neceſſarium, videlicet regnum Hiſpaniæ ex antiquis conſtitutionibus B. Petro & S. Romanæ eccleſiæ in ius & proprietatem* (γ) Hiſpaniæ,

tem

tem eſſe traditum. Poſt pauca allegat impedimenta, quæ exactionem *ſeruitii* ſeu *cenſus* admittere noluerunt: *Nam poſtquam regnum illud a Saracenis & paganis peruaſum eſt, & SERVITIVM, quod B. Petro inde ſolebat fieri, propter infidelitatem eorum & tyrannidem detentum, ab vſu noſtrorum tot annis interceptum eſt, pariter etiam rerum & proprietatis memoria dilabi cœpit.* Hac de cauſa ablegaſſe ſe duos prælatos in ſequentibus docet, qui iura ſedis Romanæ plenius aſſererent, & *ſeruitium*, quod B. Petro debetur, redintegrarent.

(δ) Portugalliæ,

§. CXXI. Eadem fata habuit *regnum Portugalliæ*, protectionem ſedis Romanæ imprudenter ambiens. *Regnum, regi commiſſum, Romanæ eccleſiæ cenſuale* eſſe, & hac de cauſa regem & regnum ſub B. Petri & ſua protectione ſe ſuſcepiſſe ſcribit INNOCENTIVS III. *lib. I. epiſt.* 441. edit. BALVZ. Idem repetit in *epiſt.* 48. *lib. I.* & fundamentum inde petit, *quod regnum regi commiſſum* (quaſi in adminiſtrationem a papa) *ab inclytæ recordationis progenitoribus eius Romanæ eccleſiæ conſtitutum fuerit cenſuale.* His præmiſſis pergit: *Vnde per dilectos filios Ioannem Ouezi & Egeas Petri fratres hoſpitalis Hieroſolymitani pro annuo cenſu quatuor vnciarum auri, quas magnitudo regia recognouit ratione temporis a Lateranenſi concilio iam elapſi, quingentos & quatuor morabatinos ad ſuggeſtionem dilecti filii fratris Ruinerii nuncii noſtri nobis regia ſerenitas deſtinauit, quod debita proſequimur gratiarum actione.* Is fuit ALPHONSVS rex Portugalliæ, qui hoc regnum vectigale ſedi Romanæ fecit, ſub *annuo cenſu* vnciarum quatuor, vt docent literæ a BALVZIO primum editæ *lib. II. miſcell. p.* 210.

(ε) Poloniæ & Sileſiæ,

§. CXXII. Pari fato, quod ſuperſtitio reprobanda produxerat, expoſita fuere alia regna. *Poloniam* enim & *Sileſiam* quoque *cenſuales* factas fuiſſe ex pacto regis CASIMIRI cum pontifice oſtendit GOLDASTVS *de regn. Bohem. lib. II. c.* 12. *in f.* Facit huius cenſus ſoluti mentionem GREGORIVS *VII. l.* 2. *epiſt.* 7. apud HARDVIN. *cit. l. p.* 1268. *Peruenit ad nos nuncius veſter, qui magnæ deuotionis & fidelitatis veſtræ exhibitionem nobis retulit, vt quæ B. Petro ſub nomine cenſus miſiſtis, videlicet centum marchas argenti ad menſuram veſtri ponderis.*

(ζ) Daniæ,

Regnum Daniæ pari aſtutia ſibi ſubiicere ſtuduit GREGORIVS VII. vt docent *epiſt.* 15. & 57. *lib.* 2. Sed intentioni non reſpondit euentus, regemque Daniæ, qui pro more illius temporis non indeuotus erat in ſedem papalem, terruerunt aliorum veſtigia, animaduertentem, arrogantem hunc pontificem, ad reges cenſuales, vt ad *vaſallos*, imo *ſubditos* ſuos, ſcribere.

(η) Hungariæ.

Regnum Hungariæ pariter ſuo pedo ſubie-ctum

ctum eſſe cenſuit GREGORIVS VII. *lib. 2. epiſt.* 13. apud HARDVINVM *cit. l. p.* 1273. *Nam ſicut a maioribus*, ſcribit, *patriæ tuæ cognoſcere potes, regnum Hungariæ S. Romanæ eccleſiæ proprium eſt, a rege Stephano olim B. Petro cum omni iure & poteſtate ſua oblatum & deuote traditum.* Redarguit ea de cauſa SALOMONEM regem Hungariæ, quod regnum hoc regi Teutonico in beneficium obtuliſſet, cum hoc non regiæ, ſed *apoſtolicæ maieſtatis beneficium* recognoſcere deberet. Idem repetit *lib. II. epiſt.* 63. & 70. & *lib. VII. ep.* 4. Regnum *Dalmatiæ* quoque *Petro & ſibi* vindicat, quin etiam *Corſicam* inſulam *lib. VI. epiſt.* 12. in eundem referat cenſum, & ad dominium Romanæ eccleſiæ pertinere credat. De *cenſu* regni *Siciliæ* ſedi Romanæ olim præſtito vid. BALVZ. *in vit. papar. Auen. p.* 606. Nec hic ſubſtitit, ſed ipſum *Ruſſorum imperium* iure beneficiario a ſe recognoſcendum eſſe cenſuit in *epiſtola ad* DEMETRIVM regem Ruſſorum ſcripta, *vid. lib. II. epiſt.* 74. (ϑ) Dalmatiæ & Corſicæ, (ι) Siciliæ, (κ) Ruſſiæ,

§. CXXIII. Denique *Angliæ* regnum quoque denarium S. Petri, de ſingulis ædibus ſoluendum, ſedi Romæ obtuliſſe noto notius eſt, de cuius auctore ſcriptores ambigunt hæſitantque. vid. CANGIVS *in gloſſ. voc. denarius S. Petri.* Soluiſſe hoc tributum GVILIELMVM regem anno 1070. conſtat. vid. *Geſt. Guilielm. p.* 206. Recuſaſſe tamen eosdem illud, indicant literæ INNOCENTII III. de anno 1214. apud RYMERVM *tom. I. act. publ. Angl. p.* 182. Nouum anno 1213. acceſſit *ſubiectionis* documentum ſub rege IOHANNE, qui irato pontifici aliter ſatisfacere non poterat, quam vt regnum ſuum in manus eius reſignaret, & illud ab eo rurſus in feudum reciperet. Literas recognitionis referunt MATTHAEVS Pariſ. *in hiſtor. Angl. ad cit. ann. p.* 198. *ſq.* & RYMER. *cit. l. p.* 176. in quibus ſubiectionem ſuam his profitetur verbis: *conferimus & libere concedimus Deo & ſanctis apoſtolis eius, Petro & Paulo, & ſanctæ Romanæ eccleſiæ matronæ noſtræ, ac domino papæ Innocentio eiusque catholicis ſucceſſoribus totum regnum Angliæ & totum regnum Hyberniæ cum omni iure & pertinentiis ſuis pro remiſſione omnium peccatorum noſtrorum & totius generis noſtri pro viuis quam pro defunctis, & a modo illa ab eo & eccleſia Romana tanquam ſecundarius* (*ſeodarius* rectius habet RYMER. *cit. l.*) *tenentes & recipientes in præſentia prudentis viri Pandulphi domini papæ ſubdiaconi & familiaris --- Ad indicium autem huius noſtræ perpetuæ obligationis & conceſſionis volumus & ſtabilimus, vt de propriis & ſpecialibus reditibus noſtris prædictorum regnorum pro omni ſeruitio & conſuetudine, quæ pro ipſis facere debemus, ſaluis per omnia denariis beati Petri, eccleſia Romana mille marcas Eſterlingorum percipiat annuatim; in feſto ſcilicet S. Michaëlis quingentas marcas, & in paſcha quingentas.* (λ) Angliæ. Quæ a papa in feudum data,

admodum ferociente eius legato.

Septingentas ſcilicet pro regno Angliæ & trecentas pro regno Hyberniæ. En vero ſuperbiam PANDVLPHI legati pontificis! Hic enim pecuniam, quam in *arrham ſubiectionis* rex contulerat, ſub pede ſuo conculcauit; archiepiſcopo dolente & reclamante, vt ait MATTHAEVS *Pariſ. cit. l.* Repetiit hanc *oblationem* INNOCENTIVS III. in literis *de anno* 1215. apud RYMERVM *cit. l. p.* 203. ad barones Angliæ. Innouata eſt eodem anno ſolenniter hæc *ſubiectio*, adueniente in Angliam NICOLAO V. Thuſculanenſi legato ſedis Romanæ, teſte EODEM *p.* 207. inquiente: *Ante maius altare* eccleſiæ cathedralis *coram clero & populo exacta eſt a rege & innouata illa non formoſa, ſed famoſa ſubiectio, qua in manum domini papæ diademate cum regno reſignato, tam dominium Hyberniæ quam regnum ſubdidit Anglicanum.* Anno 1215. pontifex *ſubiectionis* memoriam renouauit in bulla apud EVNDEM *cit. l. p.* 223. his verbis: *quin imo vtraque ſententia relaxata regnum ſuum tam Angliæ quam Hyberniæ beato Petro & eccleſiæ Romanæ conceſſit: recipiens illud a nobis in feudum SVB ANNVO CENSV MILLE MARCARVM, fidelitatis nobis inde præſtito iuramento.* Ceterum de *origine cenſus* ex Hibernia ſoluendi & quidem ex ſingulis domibus, occurrit *charta* ADRIANI *de anno* 1154. ad HENRICVM regem Angliæ apud RYMERVM *in act. publ. Angl. tom. I. p.* 15. qua ei concedit poteſtatem ingrediendi inſulam, *ſalua B. Petro & ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ de ſingulis domibus annua vnius denarii penſione.* Hoc modo pontifices quæuis regna *ſub annuo cenſu* ſibi ſubiugare conati ſunt, & forſan omnes reges parem fortunam cum rege Angliæ experti fuiſſent, niſi tandem aulæ Romanæ vltra modum creſcens potentia fracta fuiſſet. De hiſce *vaſallis ſedis Romanæ* ex inſtituto agit ANTONIVS MARCELLVS *de iure ſeculari Rom. pontif.*

Similis cenſus ſolutio ex bonis oblatis.

§. CXXIV. Liquet ex hactenus dictis, hunc cenſum eccleſiam Romanam ab eccleſiis, monaſteriis & regnis ſibi paſſim vindicaſſe, vel in ſignum *acceptæ libertatis* ab epiſcopali iuriſdictione, vel in argumentum *ſingularis protectionis* ſedis Romanæ, vel ob *nexum feudalem* in memoriam factæ olim *oblationis* in feudum eccleſiæ Romanæ. Neque vero tantum ſedi Romanæ hi *cenſus* ex regnis *beneficiariis* obuenerunt; nobiles quoque & proceres regnorum, inprimis Germaniæ, bona ſua eccleſiis epiſcopalibus monaſteriisque *in feudum* obtulerunt, ex deuotionis cuiusdam irregularis pruritu, ſimulque ſeſe ad ſeruitia feudalia & cenſum annuum, in memoriam factæ *oblationis & recognitionis* ſoluendum, obſtrinxerunt, vel *iure precariarum* ab iis poſſederunt. Varia id diplomata illuſtrant & corroborant. Apud GOLDASTVM *tom. II. rer. Allem. p.* 41. *n.* 50. occurrit charta VPPERTI, qua bona ſua obtulit eccleſiæ S. Galli &

in

in recognitionem memoriamque huius oblationis ſeſe ad cenſum obligauit, his verbis: *in ea vero ratione, vt, dum ego aduixero, ipſas res habere debeam, & cenſui me pro hoc annis ſingulis de feſtiuitate S. Galloni in aliam ſoccum aut IV. denarios.* Aliam chartam ſimilis *oblationis* IDEM *cit. l. n.* 42. *p.* 38. adfert, vbi iſta *cenſus* obligatio occurrit: *& pro iſtas res proſeruire volo annis ſingulis, h. e. XXX. ſeglas cereuiſæ, XL. panes, friſchengam tremeſſem valientem & XXX. mannos & arare duos iochos in anno.* Alia *oblationis charta n.* 84. *p.* 53. occurrit, qua teſtatur Wolfhugi ſe cœnobio S. Galli tradidiſſe & donaſſe, quicquid in pago Turgawenſi poſſederat, additque ſequentia: *mihique & legitimæ meæ procreationi ſub ea ratione poſſidendam dereliquit* cœnobium, *vt cenſum exinde ſingulis annis perſoluamus, i. e. denarios vel II. maldros de grano. Si ego illas redimere velim, cum I. ſolido id agam. Si vero ego illas non redimam, legitimi heredes mei ſub prædicto cenſu eas poſſideant.* Sub *n.* 83. GOLDASTVS *cit. l.* aliam chartam oblationis adfert, in qua cenſus a priori diuerſus conſtitutus legitur: *in ea videlicet ratione, vt easdem res ad me recipiam tempus vitæ meæ perfruendas, cenſumque inde annis ſingulis perſoluam, i. e. vt ad proximam curtem S. Galli vnum iuchum arem, & cum ſemine meo ſeminem annis ſingulis vnaquaque iuga. Et ſi redimere illud velim, cum duobus ſolidis id agam. Si autem vxor mea me ſuperuixerit, easdem res habeat centumque omnis annis ſingulis perſoluat, i. e. VI. maldras de auena & I. maldram de Kernohe &c.* Similes chartæ occurrunt *n.* 77. 78. 79. 81. 82. quæ oſtendunt, bona huic cœnobio fuiſſe oblata, vt vel eadem iure *feudi* vel *precariæ* in poſterum ſub *annuo cenſu* tenerent. Vnde adhuc hodie infiniti cenſus cœnobiis & hoſpitalibus ſoluuntur.

§. CXXV. Sed reuertor ad *curiam Romanam*, in qua dubium motum fuit, an talis cenſus citra *ſimoniam* ſolueretur? Morem hunc INNOCENTIVS III. in *c.* 6. *X. de relig. domib.* ab omni ſimoniaca labe immunem eſſe cenſuit his verbis: *nos quoque cum libertatis priuilegium vel protectionis præſidium aliquibus eccleſiis indulgemus, gratis accipiamus cenſum gratis oblatum, & in literis noſtris ad ſucceſſorum noſtrorum memoriam cenſus exprimamus etiam quantitatem.* Duplici argumento probat, in ſolutione huius cenſus *ſimoniam* abeſſe: 1) *quod gratis accipiatur*, non tanquam *pretium* acceptæ libertatis & redemtæ protectionis; tunc enim ſimoniam committi volunt, quando *vt pretium* interueniente pacto aliquid ſoluitur, quod in *cenſus ſolutione* occurrere non videtur, vtpote nullam proportionem habentis cum priuilegio accepto, ſed tantum in *ſignum* & *memoriam* impetratæ gratiæ promiſſi: (2) *quod gratis offeratur*,

Cenſus curiæ Romanæ ſoluti citra ſimoniam.

non

Digitized by Google

non quaſi ex pacto, ſed ſpontanea oblatione; neque enim *exemtionibus* & *protectionum* bullis ſemper cenſus eſt reſeruatus, & per ſtipulationem conſtitutus, ſed magis a quibusdam, vt vult pontifex, *ſponte oblatus.* Meo iudicio non neceſſe fuiſſet, hisce vti argumentis, niſi tam late contra iuris rationem extenſa fuiſſet SIMONIAE *labes putatiua*, vt facile ratio dubitandi contra hos cenſus inde deſumi potuiſſet. Interim rationes adductæ ita comparatæ ſunt, vt fere vbique ſimoniæ inuolucrum aliquod induci poſſet, cum, quod ſoluitur, vt plurimum titulo *honorarii*, *ſponte oblati*, ſoleat incruſtari, vt ad *tit. de ſimonia* demonſtratum eſt.

Cenſus etiam aduocatis ſoluti,

§. CXXVI. Eadem ratio quoque varios *aduocatorum cenſus* produxit, quorum ſolutione eccleſiæ vel monaſteria recognouere, ſe *iuri aduocatiæ* ſubiecta eſſe. In genere enim, vt dixi, hi cenſus argumenta erant *iuris alicuius* alteri conceſſi vel ab eo impetrati, cuius *memoriam* hoc ipſo conſeruabant veteres. Dabantur vero frequenter aduocati eccleſiis vel nudæ *defenſionis* vel etiam *iurisdictionis* exercendæ gratia. Prior ſpecies fere cum illa coincidit *protectione*, qua papa olim plura monaſteria amplexus eſt. Puto huc referri poſſe der Schutz-Brieff des Churfürſten von Sachſen Friedrich, den er dem Kloſter Doberlug anno 1435. gegeben, quam refert ill. Dn. a LVDEWIG *tom. I. reliq. MSCtor. n.* 317. in quo de *cenſu* ita cauetur: und darum ſoll uns der obgenannte Apt, ſine Samnunge und ihre Nachkommen ierlichen reichen und geben ſechzehen Schock nuwer Groſchen zu Schutz-Gelde und irgetzung unſerer muhe und erbeit, inmaſſen daß ſin Briff uns dorüber gegebin fürderlicher inneheldet. Poſterior *aduocatiæ* ſpecies tunc erat neceſſaria, quando monaſteria ducum ordinariæ poteſtati erant ſubducta, vt haberent *iudicem*, per quem *ciuilia* & *criminalia* explicarentur, quorum exercitio prælati eo tempore adhuc abſtinere cogebantur. Apud auctorem *Chron. Gemblac. in ſpicil Dacheriano tom. VI. p.* 505. vel *tom. II. p.* 761. *nou. edit.* relati, occurrit diploma OTTONIS M. de anno 984. quibus LANTBERTVM, comitem Louanienſem, creauit aduocatum cœnobii Gemmelacenſis, cenſumque hunc ei aſſignauit: *Porro ſubaduocatus in villis ad aduocatiam pertinentibus nihil aliud iuris habeat, niſi per ſingulos annos de vnaquaque domo denarium vnum, gallinam vnam, auenæ ſextarium vnum.* In *charta* HENRICI IV. *de anno* 1075. relata in *monum. Würtemb. in mon. Hirſaug. n.* 1. & apud TRITHEMIVM *in chron. Hirſaug. ad ann.* 1071. *p. m.* 86 hæc occurrunt: *nullum alind ſeruitium, ius aut beneficium, ſibi pro hoc recognoſcat, niſi tertium bannum & conſuetudinariam iuſtitiam & legem, quam ceteri aduocati in aliis liberis monaſteriis habent ſuper fures,*

protectionis cauſa,

vel pro iurisdictionis exercitio,

furet, proterуiam & cenſuales & cetera talia, & in illis tribus placitorum diebus in vnoquoque maltrum de frumento & vnum friſcingum (friskingium) *& vnum ſiclum de vino & cetera ad hoc pertinentia.* Similis fere tenoris chartam *de anno* 1090. ex MSCTO publicaui in *obſeruat. ad Petr. de Marca de C. S. & imp. lib. I. c.* 12. *obſ.* 18. in qua RVTHARDVS, archiepiſcopus Moguntinenſis, monaſterium Comberg confirmauit, & de aduocati iure hæc conſtituit: *Cuius aduocati libero conceſſum eſt arbitrio, vt ſemper, ſi velit, poſt ſanctam hebdomadem pentecoſtes II. feria placitum habeat in villa, quæ dicitur S. & non in anno ſæpius, niſi ab abbate inuitatus; in prædicto autem placito ad ſeruitium eius debet abbas ei dare maltrum frumenti pro faciendo pane, friſgingum vnum porcinum, & duos ouinos & vinum ceteraque ad hæc ſufficientia.* Similiter TRITHEMIVS *in chron. Spanheim. ad ann.* 1325. idem illuſtrat: *denique ad petitionem præfati comitis Ioannis Willicho abbas prædictum filium eius aduocatum ſuum in villa monaſterii, quæ dicitur auuem, conſtituit, cui duodecim maldra auenæ & totidem pullos ab incolis eiusdem villæ danda ſingulis annis pro feudo aſſignauit.* Sed ne quidem hoc cenſu moderato contenti erant aduocati: quidam occaſione eius plures alias *exactiones* faciebant, atque monaſteria admodum grauabant, vt magis eſſent *monaſteriorum hoſtes*, quam *protectores.* Ciſtercienſes ſpeciali priuilegio a GREGORIO IX. anno 1234. contra huiusmodi attentata muniti ſunt, quod refert CHRYSOST. HENRIQVEZ *in menolog. ord. Ciſt. tom. II. priu.* 15. *p.* 61. Alia monaſteria ſibi alia ratione conſuluerunt, graui ære redimendo aduocatias, vel aliter eas abolendo.

§. CXXVII. Inde quæſtio fuit mota, an ex ſolutione cenſus poſſit *ius aduocatiæ* probari, vel ad minimum eius *poſſeſſio* induci? Negat hoc ROSENTHAL. *de feud. c. IV. concl.* 14. *n.* 3. nec ſine ratione negat. Cum enim cenſus ſit argumentum *varii iuris*, non *aduocatiæ* tantum, adeo vt etiam propter *remiſſum ius aduocatiæ* reſeruari potuerit in *memoriam priſtini iuris*, euidens eſt, ſolam cenſus ſolutionem eſſe argumentum admodum incertum & lubricum pro certo iure inde probando, niſi alia vrgentia adminicula accedant, vnde de *vero fine* huius cenſus conſtare poſſit. Ergo probandum eſt, cenſum eſſe ſolutum in argumentum *aduocatiæ*, vel oſtendendum, in cuius ſignificationem ſolutus fuerit? Ceterum ſi conſtat, in ſignum *protectionis* eſſe cenſum ſolutum, monaſterio deſtructo, non amplius debetur, cum obligatio ad ſoluendum cenſum ſit *reſpectiua*, reſpectu certæ rei & intuitu *certi finis* præſtanda, quo vtroque exſtincto, cenſum quoque exſtingui neceſſe eſt. MAGERVS *de aduoc. arm. c.* 16. *n.* 15. Quid vero ſi cenſus fuerit promiſſus in argumentum acceptæ

non tamen ex cenſus ſolutione poteſt ius aduocatiæ probari.

Exſtincto monaſterio, exſtinguitur cenſus protectionis ergo conſtitutus.

vel etiam ſi acceptæ libertatis cauſa promiſſus eſt.

libertatis ab aduocatia? Hic diuerſus & quidem talis finis eſt, qui durare videtur, deſtructo etiam monaſterio. Enimuero cum hic cenſus ipſa bona eccleſiaſtica vel monaſterium adficiat, & intuitu eorum ſoluatur, non ſemper apparet, a quo exigi cenſus queat. Ponamus, monaſterium prorſus deſtructum, bona diſſipata & dilacerata fuiſſe, vt poſſeſſores eorum incerti, vel interueniente belli calamitate memoria deleta ſit, a quo quæſo talis cenſus exigi poſſet? Certe, vt ego quidem exiſtimo, a nemine. Si poſſeſſores bonorum horum adſunt, ab his cenſus exigi poſſunt, quippe qui bona *indiuiduo nexu* adficiunt. Huc ſuo modo referri poteſt diſpoſitio *inſtrumenti pacis art. V. §.* 47. ſi anno 1624. A. C. ſtatibus, fundationibus iam deſtructis aut collapſis, ex alienis territoriis penſiones, quorſum etiam tales *cenſus* pertinent, debitæ fuerunt, qui exſolui in poſterum quoque debent iis, *qui anno* 1624. *d.* 1. *Ian.* in *poſſeſſione perceptionis* vel quaſi fuerunt. Præterea vero hoc adiicitur: *quæ vero ab anno* 1624. *deſtructa fuerunt, aut in futurum concident, eorum penſiones etiam in alienis territoriis domino deſtructi monaſterii ſeu loci, in quo id ſitum, exſoluantur.*

Epiſcopi cenſus exegerunt (1) pro conceſſione, vt monaſteria eccleſias parochiales a laicis acquirerent, vel (2) pro earum liberatione a manibus laicorum,

§. CXXVIII. Præterea quoque *epiſcopis* variis ex cauſis cenſus ſoluti ſunt. Sic (I) monaſteria olim eccleſias parochiales, a laicis ex antiqua infeudatione poſſeſſas, acquirebant, id quod cum aliter, quam cum *conſenſu* epiſcoporum fieri non poſſet, ſolebant hi *annuum cenſum* pro ea *conceſſione* ſibi reſeruare, quem *concilium Claromontanum* certo modo approbauit, apud PETRVM *de* MARCA *de C. S. & I. lib. VI. c.* 31. & HARDVINVM *tom. VI. p.* 2. *concil. p.* 1735. Ceterum hoc etiam (II) epiſcopi ad eum extendebant caſum, ſi ipſimet eccleſias, olim in feudum laicis datas, manibus poſſeſſorum liberauerant, & in priſtinum reſtituerant ſtatum, pro quo *beneficio* ab eccleſia *annuum* poſtulabant *cenſum*, quod ſordidæ auaritiæ indicium videbatur, adeoque merito reprobandum erat, vt docet *c.* 9. *X. h. t.* Imo (III) quandoque ipſas eccleſias ſub *annuo cenſu* clericis concedebant, quod inſtar *locationis* erat, vel *feudi cenſualis* ad vitam conceſſi, vt illuſtrat charta apud MEICHELBECKIVM *in hiſt. Friſing. tom. I. p.* 2. *n.* 336. *p.* 178. quod tamen poſtea variis ex cauſis reprobatum, vt *tit. ne prælati vices ſuas vel eccleſias ſub annuo cenſu conced.* docet. (IV) Epiſcopi quoque annuum cenſum ſibi ſtipulari ſolebant, quando iuri ſuo diœceſano, accedente conſenſu papali, in monaſteria & eccleſias ei connexas renunciabant, quod approbat pontifex in *c.* 6. *X. de relig. domib.* Cum enim in *exemtionibus* monaſteriorum ſæpe ſolitus fuerit cenſum certum ſibi reſeruare, id multo magis permittere debuit epiſcopis, iuri ſuo in monaſteria ſub hac conditione renunciantibus. Porro (V) in *vnionibus* eccle-

(3) vel pro locatione earum,

(4) pro renunciatione iuris diœceſani,

(5) pro vnione,

cleſiarum, præſertim, quæ monaſteriis fiebant, ſibi licite episcopos, pro facultate hac accepta, *cenſum annuum* reſeruaſſe, indigitat pontifex in *cit. c.* 6. his verbis: *cum non inſolitum ſit, nec nouum, vt, cum epiſcopi eccleſias conceſſerint piis locis, aliquid ſibi reſeruent in eis nomine penſionis.* Exemplum huius cenſus occurrit apud VGHELL. *tom. I. Ital. ſacra p.* 259. (VI) Quandoque etiam loco *exactionum*, quæ varii generis erant, ſibi cenſum quendam generatim ſtipulabantur, & ab illis ex ſingulari gratia eccleſias liberabant, vt docet *c.* 21. *X. h. t.* (VII) In ipſa *dedicatione* eccleſiæ *honoris* & *memoriæ* gratia quandoque quid episcopo reſeruatum eſt, vt docet *c.* 30. *C.* 18. *q.* 2. (VIII) Denique pro *ſuſceptione curæ* quandoque in fundatione monaſteriorum, episcopo *cenſus* addictus, quod docet *charta* de a. 763. apud MEICHELBECK. *in hiſtor. Friſing. tom. I. p.* 2. *n.* 12. vbi in cenſum annuum episcopo aſſignati ſunt *duo pedules*, qui fuere indumenti genus monachis olim vſitatum, vt *idem P. I. tom. I. p.* 60. obſeruat.

(6) pro liberatione ab exactionibus, (7) in dedicatione ipſa.

§. CXXIX. Hæc omnia euincunt, cenſuum fuiſſe diuerſiſſimos fines, quod etiam confirmatur in *c.* 5. *X. h. t.* adeoque vniuerſalem regulam de his conſtitui non poſſe, niſi hanc, quod pro *conceſſione iuris cuiusdam ſingularis* conſtituti vel reſeruati fuerint ſoluti. Hunc morem in imitationem traxerunt poſtea *principes* aliiue *magiſtratus*, ſubditis aliquid indulgentes, & pro annuo cenſu hanc vel illam *facultatem*, quam absque eorum conſenſu exercere nequeunt, concedentes, veluti exſtruendi molendinum, aperiendi metallifodinam, monopolium, & quæ ſunt alia. Etenim *libertas naturalis* in multis prouinciis per leges prouinciales admodum reſtricta eſt, vnde factum, vt non ſpernendi prouentus ex *cenſibus annuis* in fiſcum vel ærarium magiſtratuum quotannis redundent. Ideo enim ſoluuntur hi cenſus annui, tum vt, recognoſcant ſubditi, ſe ex *conceſſione magiſtratus*, & non proprio iure, hac facultate vti; tum etiam, quia exemplo antiquorum episcoporum iam dudum in morem abiit, nullam indulgere *gratis* gratiam, ſed omnia vtplurimum *pro cenſu* annuo concedere. Denique hoc etiam nobiles in pagis ex antiqua *dominica poteſtate* in ruſticos, qua horum libertas naturalis admodum ligata fuit, in conſtantem traxere praxin, & ruſtici ſub annuo cenſu commercium huius vel illius iuris, a quo per *dominos* antiquitus excluſi fuere, impetrare coacti ſunt.

Cenſus etiam principes pro conceſſionibus variis exegerunt.

§. CXXX. Hac de cauſa ill. Dn. BERGER. *in œconom. iur. lib. I. tit.* 12. §. 16. *not.* 6. non inique cenſet, 1) cenſum de vino vſto Brantwein-Blaſen-Zinß regalibus minus recte accenſeri, multo minus 2) *cenſum protectionis & incolatus* Schutz- und Hausgenoſſen-Geld, adeoque etiam hos nobilibus & magiſtratui inferiori deberi poſſe; addit vero, hos

Nobiles quoque tales cenſus a ruſticis pro huius vel illius iuris vſu exigunt.

cenſus

cenſus a *iurisdictione* repetendos non eſſe, ſed ſolo *vſu* æſtimari. Sicuti vero *obſeruantia* ſine fundamento quodam eſſe non ſolet, quo primordialiter eſt introducta, ita nec hoc caſu illud deficere videtur. Scilicet (1) ipſa *cenſus* exactio pro conceſſione cuiusdam *facultatis*, in ſe non eſt regale, vti ex hactenus dictis liquet, ſed potius ipſa *facultas* inſpicienda, quæ quoties *regalibus* annumeratur, cenſus debetur cameræ principis; quoties vero etiam arbitrio priuatorum ſubiecta, cenſum etiam hi ſibi ſtipulari vel reſeruare poſſunt. (2) Nobiles olim habuiſſe *dominicam poteſtatem* in ruſticos, iam ſupra obſeruaui, vnde non tantum ipſa *patrimonialis iurisdictio* natales ſuos habet, ſed ipſimet varia *iura præcipua* ſibi vindicarunt, a quorum commercio ruſticos adhuc hodie excludunt, & in antiquiſſimo *vſu* & *obſeruantia* hac de cauſa ſeſe fundare ſolent. Sane *commercium vini aduſti priuatiuum* nobilibus eo magis arriſit, quo magis ſeſe hoc potu ingurgitare ſolent ruſtici, non ſine lucro & quæſtu eius, qui cenſum inde percipit. Ideo enim hoc commercium ex *poteſtate antiqua* ſibi priuatiue attribuerunt, vt *annuum cenſum* pro eius conceſſione quotannis percipere poſſent. Ita vero (3) regulariter talis *cenſus* debetur *domino iurisdictionis*, quippe qui in iura veterum dominorum ſucceſſit, qui tale commercium ſibi appropriarunt. Denique (4) *cenſus protectionis & incolatus* ex eodem principio fluit, ex quo primordialiter iurisdictio patrimonialis deduci debet. Exercuere nobiles *dominicam poteſtatem* in ruſticos: pagum, in quo hi habitabant, *ſuum & patrimonialem* dixerunt, & poſtquam bona ſua in feudum obtulerunt, inde factum, daß ſie auch mit dem Dorffe belehnet werden. Inde qui in ipſo pago, vt inquilinus vel incola recipi & commorari voluit, ex *conceſſione* eius, cuius in dominio fuit pagus, id facere debuit, indeque mos inualuiſſe videtur, vt tales incolæ ſoluere teneantur *cenſum protectionis & incolatus*, quod ita eius *iurisdictioni* ſeſe ſubiecerint. conf. DN. WILDVOGEL *de protectionis cenſu*. Cum hoc cenſu affinitatem habet *cenſus agricolationis*, vulgo Leib-Pfennig, Leib-Beth, in illis locis adhuc vſitatus, in quibus ruſtici *homines proprii* ſunt ſeu *ſeruilis conditionis*, quippe quem præſtant in argumentum ſeruitutis ſeu proprietatis. vid. FROMMANN. *de oper. ſubditor. maxime ruſticor. th.* 23. HARPRECHT. *vol. nou. conſ.* 4. *n.* 776. *ſeqq.* STAM. *de ſeruit. perſon. lib. III. c.* 22. *n.* 2. Talem cenſum annuum ſponte olim ſubierunt, qui ſeſe in *proprietatem* alteri dabant, inprimis ſi ſeſe vt *mancipia* & *proprios homines* eccleſiis vel monaſteriis offerebant. Teſtis eſt CAESAR HEISTERBACH. *lib. VII. de mirac. c.* 39. referens, *Walterum de Birbach, conſanguineum Henrici ducis Louanii B. Mariæ in quadam paupere eccleſia, in eius honorem dedicata,*

Cenſus protectionis.

Cenſus agricolationis.

dicata, fune collo ſuo iniecto, ſeruum glebæ ſeſe obtuliſſe & ſoluiſſe ſingulis annis cenſum de capite ſuo, qualem ſerui originarii ſoluere conſueuerunt. In locum huius cenſus, qui *ſeruitutis* argumentum eſt, ſine dubio cenſus *protectionis* & *incolatus* ſubſtitutus eſt iis in locis, vbi *ruſtici* non amplius ſunt *proprii homines*, ſed *liberi*, vt in argumentum *protectionis* cenſum ſoluant, quem olim ſoluebant ruſtici in *ſeruitutis* indicium. Aegre enim, ſtatu ruſticorum licet mutato, nobiles aliquid de reditibus ſuis remiſerunt, vtut *nomina* mutare coacti fuerint.

Patroni quoque eccleſiis a ſe fundatis cenſus impoſuere.

§. CXXXI. Supereſt, vt reliquum *cenſuum* vſum paucis adiiciam. Quod *epiſcoporum* auaritia iam dudum probauerat, etiam *patroni*, eccleſias in ſuis fundis exſtruentes, ſibi permiſſum eſſe perſuaſiſſimum habebant, variiſque cenſibus eccleſias ſuas grauabant, vt docet *c.* 23. *X. de iure patron.* Reprobauit hoc ipſum pontifex, voluitque, vt tantum *antiquos* & *moderatos reditus* perciperent, a nouis vero abſtinerent patroni. *Antiqui* reditus non alii erant, quam *conſenſu epiſcopi* in ipſa *fundatione* reſeruati. Sicuti enim quilibet rei ſuæ legem ſcribere poteſt, ita æquum erat, vt patronis cenſum, ſub cuius conditione eccleſias fundauerant, præſtarent. Solebant enim patroni in *memoriam priſtini dominii*, & ad captandam gloriam in omnem poſteritatem, ex bonis in eccleſiam collatis ſibi cenſum quendam annuum reſeruare, quale exemplum ſuppeditat pontifex in *c.* 18. *X. de ſent. & re iudic.* vbi patrono annuatim *decem ſolidi* ſoluendi erant. *Noui* cenſus autem dicebantur, qui *poſt fundationem* eccleſiis a patronis obtrudebantur, iure ſuo ſeſe vti arbitrantibus, quod iure *dominii directi* gauderent. Nec hoc demirandum, cum idem epiſcopi tentarent, vt ordinarii collatores ceterorum beneficiorum. *c.* 7. *X. h. t.* Vtrumque hoc prohibitum eſt, ceu docent *c.* 7. & 15. *X. h. t.* adeo vt nec *antiquos cenſus* augere permiſſum ſit.

Præſtant etiam cenſus parochi prælato, cuius beneficio eccleſia per vnionem iuncta eſt.

§. CXXXII. Deprehendo etiam cenſum, quem *parochi* ſoluere debebant de *reditibus parochialibus* prælato, cuius beneficio iuncta erat per *vnionem* eccleſia. Hic enim primarius vnionis erat effectus, vt vel *rector dominus*, vti vocant *principalem*, omnes reditus perciperet, & *vicario* ſuo quotannis certam redituum portionem aſſignaret; vel *vicarius parochus* omnes reditus perciperet, & *principali* quotannis *cenſum* præſtaret, prout in ipſa *incorporatione* vel *vnione*, auctoritate epiſcopi, prouiſum erat. Illuſtratur poſterius per *vnionis* inſtrumentum de *anno* 1309. FRIDERICI epiſcopi Brandenburgenſis apud ill. DN. a LVDEWIG *tom. II. reliq. MSS. n.* 176. in quo *plebano* ſeu parocho

hoc onus impoſitum: *videlicet quod plebanus quicunque ſeu rector eccleſiæ præfatæ in Schartowe, qui pro tempore fuerit, VI. marcas argenti Stendallienſis, Magdeburgenſis ponderis, & octo choros diuerſi generis annonæ ſupra dictis præpoſito, qui pro tempore fuerit, & eccleſiæ ſanctæ Mariæ ſingulis annis in perpetuum & cunctis temporibus ſeculorum de reditibus & prouentibus ipſius eccleſiæ annalis in Schartowe, ad vſus præpoſiti ac ipſius eccleſiæ perſoluet, præſentabit, donabit, atque dabit ad diem S. Martini hiemalem.* Idem FRIDERICVS eodem anno apud EVNDEM *n.* 177. eccleſiam Burch eidem cœnobio incorporauit, hac inter alia vſus formula: *videlicet quod plebanus quicunque ſeu rector eccleſiæ præfatæ in Burch, qui pro tempore fuerit, XL. marcas argenti Stendallienſis Magdeb. ponderis ſupra dictis præpoſito, qui pro tempore fuerit, & eccleſiæ S. Mariæ ſingulis annis in perpetuum & cunctis temporibus ſeculorum de reditibus & prouentibus ipſius eccleſiæ parochialis in Burch ad vſum præfati præpoſiti ac ipſius eccleſiæ perſoluet &c.* Vtrumque diploma vallatum eſt *pœna dupli*, ſi parochus negligens in ſoluendo hoc cenſu fuerit.

Cenſus precariarum.

§. CXXXIII. Non infrequentes quoque olim fuere *precariarum* conceſſiones, quarum rationes excuſſi *tit. de precar.* Poſſeſſores harum regulariter ad *annuum cenſum* tenebantur in recognitionem dominii, & argumentum *conceſſionis precariæ*. Apud MABILLON. *in annal. Benedict. tom. II. in append. n.* 43. occurrit precaria Bertfredi abbatis Melundenſis, vbi inter alia præſtatio annui cenſus hac firmatur clauſula: *ſi de ipſo cenſu negligentes apparuerimus, duplum componamus, & nihilominus precaria iſta firma omni tempore vitæ noſtræ permaneat & ita ſtabilis, ac ſi de quinquennio in quinquennium renouata ſit.* In capitularibus hanc in rem facientia plura occurrunt documenta. *Lib. VI. cap.* 425. apud BALVZ. *tom. I. p.* 1006. conſtitutum, vt in adiutorium exercitus *ſub precario & cenſu* bona eccleſiaſtica retineantur, ſimulque conditiones vtriusque determinantur. *Lib. VII. capit.* 142. *p.* 1034. de aliis *precariis* generaliter id traditur, epiſcopisque electio relinquitur, vtrum finitis precariis rem ipſam recipere velint, an poſteris eorum *ſub precario & cenſu* habere permiſerint? In *formulis Bignonianis* apud BALVZ. *tom. II. p.* 506. *n.* 20. hæc occurrit clauſula: *propterea hanc precariam manu mea vel bonorum hominum firmatam vobis exinde emiſimus, vt annis ſingulis cenſu denariorum tot ad luminaria S. illius - - die illo, quod euenit feſto ipſius ſancti illius pro hoc vobis dare & adimplere faciam.* Aliis teſtimoniis hoc exornat BIGNONIVS *in not. ad append. Marculfi* apud BALVZ. *tom. II. capit. p.* 961. Adiiciam adhuc formulam priuilegii mona-

naſterii Atrebatenſis, conceſſi *anno* 866. & relati a BALVZIO *ad Petrum de* MARCA *de C. S. & imp. lib. III. c.* 16. *in f. Has villas cum mancipiis & omnibus ad ſe pertinentibus in vſus luminariorum matriculariorum & ceteris, quæ in eccleſiis in præfato monaſterio poſitis neceſſaria fuerint, deputauit CVM OMNI CENSV DE OMNIBVS PRECARIIS monaſterii.*

§. CXXXIV. Denique etiam bona *ſub modico cenſu* in alterum transferri poſſunt, interueniente contractu, cuius facere mentionem videtur ALEXANDER III. *in c.*1. *X. de reſtit. in integr.* Natura eius in eo conſiſtit, vt pleno iure res in alterius proprietatem transferatur, nequidem retento *dominio directo*, cenſus tamen annuus in perpetuum reſeruetur in *memoriam priſtini dominii.* De tali contractu pontificem egiſſe, communiter ex illa ratione concludunt, quod, eccleſia læſa & reſtituta, bona ad *ius* & *proprietatem* eius redire dicantur, adeoque præſupponi debeat, eccleſiam læſam antea proprietatem amiſiſſe. Id inprimis egit FELICIANVS *de* SOLIS, vt hoc defenderet, & ea occaſione tractatum de *cenſibus* conſcriberet, quam ſententiam etiam GONZALEZ *ad cit. c.* 1. tuetur. Ego hic ſubſiſto, cum argumentum, quo vtuntur, etiam applicari poſſit ad *emphyteuſin* in Italia vſitatam, cuius intuitu textus prædictus conſcriptus eſt. *Modicus cenſus* etiam ſoluitur in *emphyteuſi*: emphyteutæ non raro *coloni* dicuntur, quales minus recte dicuntur, in quos *pleno iure* res translata eſt, & ſi contra hanc alienationem eccleſia læſa reſtituitur in integrum, recte dicitur fundus in *ius* & *proprietatem* eccleſiæ redire. Quicquid vero huius rei ſit, ſi *plenum dominium* reſeruato cenſu transfertur, cenſus vt onus reale fundo inhæret, eoque nomine actione *confeſſoria & negatoria vtili* agendum eſt. Ortum inde ſine dubio traxere *cenſus redimibiles*, quos *conſtitutiuos*, ſicuti priores *reſeruatiuos* vocant. FRANZK. *l.* 1. *reſ.* 1. *n.* 14. *ſeqq.* BERGER. *in œconom. iur. lib. III. tit.* 5. §. 27. Hi in eo quidem conueniunt, quod in vtroque cenſus ſit inſtar *ſeruitutis*, *dominium* autem *plenum* penes cenſitam maneat, ſed in *fine* eſt differentia. Neque *conſtitutiui*, de quibus ad tit. *de vſur.* agitur, proprie huc pertinent, cum de his cenſibus tantum agam, qui *argumentum iuris alicuius conceſſi* ſunt, qua de cauſa neque de aliis cenſibus, qui ex fundis, vario contractus genere intercedente, præſtantur, ero ſollicitus, quamuis alias *cenſus* appellatio tam diffuſa ſit, vt quibuscunque penſionibus & præſtationibus applicetur, de quibus tamen hic non eſt ſermo.

Cenſus reſeruatus in memoriam priſtini dominii.

Oooo 2 §. CXXXV.

Varia cenſuum argumenta in vnum conferuntur.

§. CXXXV. Oſtendi, ni fallor, luculenter, cenſus varii iuris argumentum eſſe poſſe. Quodſi enim, quæ dicta ſunt, in vnum confero, palam erit, cenſus ſolui (I) in ſignum *protectionis* §. 114. *ſeqq.* (II) *exemtionis plenariæ* a poteſtate & iurisdictione epiſcoporum, §. 117. *ſeqq.* (III) *ſubiectionis* nexusque *feudalis* §. 118. *ſeqq.* (IV) factæ *oblationis* bonorum eccleſiis vel monaſteriis. §. 124. (V) *aduocatiæ* §. 126. (VI) *liberationis* ab aduocatia: §. 127. (VII) *pro conceſſione*, vt monaſteria eccleſias parochiales a laicis acquirerent: (VIII) pro liberatione eccleſiarum a manibus laicorum: (IX) pro renunciatione iuris diœceſani: (X) pro vnione: (XI) pro liberatione ab exactionibus: (XII) in memoriam factæ dedicationis: §. 128. (XIII) pro vario iure a principe conceſſo ſubditis: §. 129. (XIV) pro commercio vini aduſti: (XV) pro incolatu: (XVI) in ſignum ſeruitutis: §. 120. (XVII) in memoriam fundationis: §. 131. (XVIII) ob vicariatum: §. 132. (XIX) ob conceſſionem precariarum: (XX) in memoriam priſtini dominii. §. 134. Plura ſine dubio addi poſſent, quæ varium cenſuum ſignificatum illuſtrare poſſent; verum hæc ſufficere exiſtimaui.

Cenſus in frumento.

§. CXXXVI. Præſtatur cenſus vtplurimum in *frumento* vel *pecunia*. Si in frumento, in ea præſtandus eſt cenſus *menſura*, quæ tempore *conſtitutionis* vel *reſeruationis* vſitata fuit, quippe de qua eo tempore cogitatum fuit. Si de ea *menſura* non conſtat, (quod contingere tunc inprimis poteſt, ſi ab eius præſtatione per diuturna ceſſatum tempora, nec aliunde conſtat, qua menſura anteceſſores cenſum perſoluerint) diſtinguit pontifex in *c.* 18. *X. h. t.* aut eadem & communis eſt terræ menſura, aut diuerſa. (v. c. der groſſe und kleine Scheffel) Priori caſu ſoluendus cenſus in dubio in *communi menſura*: quamuis enim olim alia menſura adeſſe potuerit; ſufficit tamen, quod de ea non conſtet, nec a debitore probari poſſit. Poſteriori vero, qui ſoluere in *minore* menſura volunt, non ſunt cogendi, vt ad maiorem perſoluant. Optimam INNOCENTIVS III. addit rationem: *quoniam cum huiusmodi vota* (cenſus) *gratuita fuerint ab initio, benignius ſunt a viris eccleſiaſticis exigenda, ne tanquam exactores videantur lucris temporalibus inhiare.* Hæc ratio ex *decoro & honeſtate externa*, clericis inprimis commendata, eſt deſumta: ſupereſt alia, eaque iuris communis: quod, *vbi varius regionis mos eſt, ad id quod minimum eſt, redigenda ſumma ſit, l.* 34. *de R. I.* vel vt in *l.* 9. *eod.* dicitur, *ſemper in obſcuris, quod minimum eſt, ſequimur.* Quæ etiam applicari poteſt ad nobiles aliosque quoscunque, qui tales cenſus percipiunt.

Si menſura incerta.

§. CXXXVII.

§. CXXXVII. Si cenſus in *moneta* ſoluitur, eaque poſtea mutata vel extra vſum prorſus poſita fuit, regulariter reſpiciendum ad bonitatem monetæ, quæ tempore *impoſitionis* & *reſeruationis* promiſſa, vt cenſuit pontifex in *c.* 20. & 26. X. *h. t.* vt in illa *bonitate* moneta', vel ſi ea haberi amplius nequit, *æſtimatio* eius præſtari debeat, niſi præſcriptione XL. annorum (in *eccleſiaſticis* cenſibus: in aliis ergo XXX. annorum) interueniente in *alia qualitate* pecunia accepta fuerit, quorſum reſpexiſſe videtur pontifex in *c.* 20. & *non niſi triginta ſex annorum ad plus tempus effluxerit*, quibus indigitat, non fuiſſe præſcriptionem completam. Equidem haud leuis ponderis dubia circa hanc quæſtionem mouit HARTMANNVS PISTOR *obſ.* 144. aſſeruitque, parum hic referre, vtrum præſcriptio ſit impleta nec ne? cum non tam de *præſcriptione* quam *præſumta remiſſione* agatur, quæ etiam ex *vſu paucorum annorum* induci poſſit, ita vt, qui cenſum in moneta æſtimationis vel valoris minoris acceperit, maiorem cenſum remiſiſſe videatur. *arg. l.* 13. *D. l.* 5. *C. de vſur.* Enimuero 1) talis præſumtio cedere debet veritati, ſi contraria voluntas, quod maior cenſus haud fuerit remiſſus, doceri poterit, vt ipſe PISTOR docet *cit. l. n.* 41. *ſeqq.* Quid enim ſi doceat actor, ſe non ſponte recepiſſe, proteſtatum fuiſſe? Quin cum 2) errantis non ſit voluntas nec conſenſus, *l.* 15. *D. de iurisdict.* crederem, audiendum actorem eſſe, ſi errorem probare paratus eſt, contra eum, qui in *præſumta remiſſione* ſe fundat ex acceptatione monetæ leuioris valoris: probato enim errore, præſumta remiſſio corruit. Præterea quoque 3) reſpiciendum, an is, cui *præſumta remiſſio* opponitur, remittere pro lubitu potuerit, id quod in eccleſiaſticis cenſibus non eſt integrum regulariter, *l.* 37. *D. de pact.* quale exemplum in *cit. c.* 20. occurrit. Talia autem dubia & obſtacula allegari nequeunt, ſi *præſcriptionis præſidium* cenſitam tuetur, quippe quæ ius irreuocabile ex lapſu temporis conſtituit. B. HORN. *claſſ. XI. reſp.* 89.

Cenſus in moneta.

§. CXXXVIII. Quodſi *monetæ antiquæ*, iam prorſus extinctæ, valor dubius ſit, rurſus in dubio, quod *minus* eſt, accipiendum. *cit. l.* 9. & 34. Denique ſi tantum ſimpliciter *quantitas* in cenſum deducta, ſine *expreſſione generis monetæ*, veluti *duobus thaleris* promiſſis, contigeritque, monetæ *bonitatem* mutari, ſiue *intrinſecam* ſiue *extrinſecam*, cenſus in conſueta hodie moneta ſoluendi, licet in hodierna moneta duo thaleri forſan deteriores quam olim tempore *impoſitionis* vel *reſeruationis* fuerint, quia non certa nummorum ſpecies, ſed in ge-

Quid ſi monetæ extinctæ valor dubius fuerit? Quid ſi ſimpliciter quantitas promiſſa?

nere *quantitas* in cenſum eſt deducta, adeoque huius tantum habenda ratio.

Difficultates motæ referuntur & reſolvuntur.

§. CXXXIX. Quæ difficultates hic moueri & excitari ſolent, vtplurimum inde naſcuntur, quod a diuerſis ad diuerſa argumenta trahant. Videlicet (I) huc minime reduci debent deciſiones in *mutuo* & *condictione indebiti* receptæ & approbatæ. In his ſpeciebus obligatio *ex re* naſcitur, & ita ſimpliciter quatenus *res* interuenit, obligatio in futurum conſtituta cenſetur, *l.* 17. *pr. de pact.* vt non ad præſentem nummorum ſed *antiquum* reſpiciendum ſit ſtatum, qui fuit tempore contractus initi, ſeu *dationis*; CARPZOV. *P.* 2. *C.* 28. *def.* 5. Hæc ratio ad *cenſus* & alias *annuas præſtationes* promiſſas applicari nequit, in quibus obligatio non ex re *data* & *accepta* ſed *ſolo conſenſu* naſcitur. Hic vero, ſi indefinite *quantitas* promiſſa, ad eam vnice reſpicitur, & ita cenſus quotannis in *moneta* conſueta ſolui debet. (II) Omne præſidium vtplurimum quærunt in *cit. c.* 20. & 26. quorum textuum deciſiones tamen non exhauriunt hanc doctrinam, ſed de ſpecialibus loquuntur caſibus, vt optime obſeruat WIESTNERVS *ad h. tit. X. n.* 34. Videlicet, vt paucis me expediam, in *c.* 20. *h. t.* adfertur ea facti ſpecies, qua certum nummorum genus, ſcilicet *denarii Papienſes*, debebantur, & loco eorum aliud genus, *denarii Lucenſes*, ſoluti. In his mutatio contigerat, qui tamen non debebantur; non item in illis, qui erant in *obligatione*, quæ nondum erat per præſcriptionem ſublata, adeoque reſpondet pontifex, *denarios Papienſes* in poſterum eſſe ſoluendos. Non ergo hic primario quæſtio erat de *mutata* monetæ *bonitate*, ſed de *certo nummorum genere* præſtando, quod mutationem haud receperat, prout etiam obſeruat GONZALEZ *ad c.* 26. *X. h. t. n.* 6.

Dubium reſoluitur ex c. 20. X. de cenſib.

Reſoluitur dubium ex c. 26. X. de cenſib.

§. CXL. Eadem fere deciſio deprehenditur in *c.* 26. *X. h. t.* quæ itidem ſupponit caſum, vbi *certum genus monetæ* in obligatione erat, videlicet, vt cenſus in *moneta Turonenſi* præſtarentur, loco cuius *moneta Pariſienſis* exigebatur, quod reprobauit pontifex in *cit. c.* vt eleganter illuſtrat GONZALEZ *ad cit. tr. n.* 7. Rurſus hic non erat quæſtio de *mutatione monetæ*. Neque enim *moneta Turonenſis*, in qua cenſus promiſſi erant, mutata fuerat; ſed eam reſpuebant canonici, & pretioſiorem ſeu diuerſum monetæ genus petebant.

Temperamentum deciſionis.

§. CXLI. Diuerſa ab his adductis caſibus eſt ratio, ſi indefinite *quantitas* promiſſa, quæ merito attendenda, qualiſcunque mutatio monetæ interuenerit, vt creditoris lucro & damno ſit *augmentum* vel *incre-*

men-

mentum monetæ; cum non expreſſo genere monetæ *conſuetus* & *vſitatus* valor in dubio intellectus videatur, niſi forſan enormis læſio in debitorem vel creditorem ex nimia monetæ mutatione redundare videatur, quo caſu, *æquitate* ſuadente, quæ optimum interpretandi fundamentum conſtituit, ad valorem primæuum foret reſpiciendum, tum, quia *noua* inſolita eſt, nec diutius perſiſtere ſolet, adeoque de eo caſu paciscentes haud cogitaſſe videantur; tum etiam, quia benignior ſententia in dubio arripienda, quæ a tali læſione abhorret. WIESTNER. *ad h. t. X. n.* 37.

(IV.)
DE EXACTIONIBVS.

§. CXLII. Præter cenſus olim erant variæ *exactiones episcopales*, quibus grauabantur eccleſiæ & monaſteria. Epiſcopi olim in ea rerum bonorumque abundantia non viuebant, qua hodie gaudent, ſed varia ſubſidia, quæ *charitatiua* dixere, præter *quartam* ex reditibus eccleſiaſticis, exigebant ab eccleſiis ſibi ſubiectis inſtar alicuius *tributi*, quod *ſtatus eccleſiaſticus* ſchema politicum inſtar *reipublicæ* aſſumſiſſet. Singulæ diœceſes *rempublicam* quandam eccleſiaſticam conſtituere videbantur, ſyſtemate quodam vnitæ: ſingulis præſidebat episcopus, vt *princeps eccleſiaſticus* ſuæ reipublicæ, imperium in eccleſias, monaſteria & pia loca exercens, eademque iure *imperii ſacri* viſitans, vt in antecedentibus obſeruaui. Hac noua forma exſtructa, *tributa* quoque imponenda & exigenda erant iure *imperii* in *ſubſidium* principis eccleſiaſtici, in cuius *exactione* ſæpe adeo graues erant prælati, vt ipſos ſuperarent principes ſeculares. Reprobandum hoc cenſuere patres in *concilio Toletano III. c.* 20. relato in *c.* 6. *C.* 10. *qu.* 3. *Quia cognouimus, episcopos per parochias ſuas non ſacerdotaliter ſed crudeliter deſæuire & dum ſcriptum ſit: forma eſtote gregi neque vt dominantes in clero, exactiones diœceſi ſuæ vel damna infligant; ideo cenſemus (excepto, quod veterum conſtitutiones a parochiis habere iubent episcopos) vt alia, quæ hucusque præſumta ſunt, denegentur, h. e. neque in angariis presbyteri aut diaconi, neque in aliquibus fatigentur indictionibus, ne videamur in eccleſia Dei exactores potius quam Dei pontifices nominari.*

Præter cenſus episcopis exactiones debentur, quæ ſunt tributa eccleſiaſtica, rigoroſe exacta,

§. CXLIII. Hoc ſubſidium tantum in *neceſſitatis emergentis* caſu exigi poſſe vtplurimum docent; ſed *neceſſitatis* tantus cumulus fingitur, vt facili negotio ſub prætextu eius exactiones huius *tributi* inſtitui poſſint. Neque tantum *imperfectam* habet obligationem, vt ratio appellationis indicare videtur, ſed omnino *perfectam*. Obſeruat id ipſum ZIEGLER. *de epiſc. lib. III. c.* 27. §. 16. &, *etſi vero*, ait, *admodum delicatum*

inſtante quadam neceſſitate,

habentque obligationem perfectam.

catum ſit nomen & vocabulum ſubſidii charitatiui, vt videatur non niſi liberalitati cuiusque commiſſum eſſe, vnde & doni gratuiti, conceſſionis liberalis & eiusmodi titulis aliis inſigniri ſolet, nouiorum tamen canoniſtarum ſententia hæc eſt, precibus ab initio expetendum eſſe ſubſidium hoc charitatiuum, verum aduerſus renitentes & refractarios ius poteſtatis ordinariæ exercendum, vt etiam inuiti ſoluere cogantur; neque id iniquum eſſe, cum vnicuique inopia laboranti ſuccurrendum ſit. Sententiam canoniſtarum etiam recenſet WIESTNER *h. t. n.* 46. & ſuo calculo approbat, maxime ideo, *quod hæc charitas ſit præcepta*, h. e. lege imperata, vt ex verbis eius colligo. Ita vero non amplius eſt *charitas*, ſed, vt dixi, *tributum*. Scilicet primis quidem temporibus episcopi videntur *precibus* egiſſe, indeque *charitatiui ſubſidii* nomen huic *tributo* dediſſe; idem tamen ſemper conſeruaſſe, quamuis poſtea non amplius *precibus* agerent, ſed *imperio* vel *precibus armatis*. Sed nolo canoniſtarum libros de his *exactionibus* conſcriptos compilare, parum vtilitatis inter noſtrates habituris, nec, quæ de antiquo *ſynodatico*, *inthroniſtico* aliisque *iuribus* antiquis episcopalibus traduntur, referre, cum vbiuis obuia ſint. Id vel binis verbis addo, ſæpe hæc iura ab episcopis, vniones eccleſiarum confirmantibus, ſpeciatim reſeruata & determinata fuiſſe, vt docent duo diplomata relata ab ill. Dn. a LVDEW. *in reliq. MSS. tom. II. n.* 176. *ſq.*

TITVLVS XL.
DE
CONSECRATIONE ECCLESIÆ VEL ALTARIS.

§. I.

Sequuntur varia iura liturgica.

AD varia *ſacra*, remque inprimis *liturgicam*, progreſſum facit RAYMVNDVS *de* PENNA FORTI, ſed, vt ipſa rerum ſeries oſtendit, admodum turbato rerum ordine. Interim quem ducem ſemel elegi, hic quoque ſequor, & cum circa *ſacra* & *cultum diuinum* rite peragendum *ius liturgicum* inprimis verſetur, e re eſſe duxi, huic tomo præmittere diſſertationem *de iure liturgico*, & fundamen-

menta genuina in illa præſtruere, vt, quæ in his doctrinis *generalia* & *communia* ſunt *iura*, vno intuitu & idonea connexione haberi poſſint. Plures ergo in ſingulis titulis obſeruationes intactas relinquam, illas inprimis, quæ ex hac *generali* fluunt doctrina, & peculiares duntaxat obſervationes in ſingulis materiis tradam, quæ ad iuris conſiderationem inprimis facere poſſunt.

§. II. Magna in veneratione & pretio ſacra *conſecrationum* habentur ab eccleſiæ Romanæ aſſeclis: magnopere etiam iudæi olim eadem colebant, idque non ſine ratione, quod Dei iuſſu & lege eſſent præſcripta, & determinata. Gentiles denique *conſecrandi* ritum adeo ſancte obſeruarunt, vt fere primarius eorum cultus illo ipſo abſolueretur. Quæ cum ita ſint, proteſtantes tepidi, irreligioſi, & nequid durius dicam, eſſe videntur, quod hæc ſacra reſpuant, vel inter mere *arbitraria* referant, nec eundem ſignificatum *conſecrationibus* ſuis tribuant. Enimuero iuſtis de cauſis hæc ſacra a nobis derelicta eſſe, tunc facile conſtabit, ſi rationes eorum & fata indicauerim.

Quorſum primo referuntur loco conſecrationum ſolennia,

inter proteſtantes ad arbitraria relata.

§. III. CONSECRATIO, quæ & *dedicatio* vocatur, eſt *actus ſolennis*, *quo*, *interuenientibus quibusdam ſymbolis*, *res profanæ*, *ſeu ad vſum quemuis promiſcuum adhiberi ſolitæ*, *ex cenſu earum ita transeunt*, *vt iuris diuini prorſus habeantur atque qualitatem diuinam accipiant*, *vt ad cultum ſacrum remque diuinam faciendam adhiberi poſſint*. Definitionem hanc traxi ex conceptu communi, quem *iudæi*, *gentiles*, imo ipſi *Romanæ eccleſiæ* proceres de *conſecratione* habent. In eo conueniunt, 1) quod conſecratio immutet qualitatem & naturam rerum in totum: 2) quod eximat easdem diſpoſitione hominum, adeo vt 3) nequidem reſpublica ſeu imperantes aliquid iuris amplius in easdem habeant, ſed 4) tantum *ſacerdotes*, præſidatum vice Dei in his terris gerentes, & iurium diuinorum cuſtodes vindicesque. Hac de cauſa cenſent, 5) intuitu *laicorum* easdem recte dici *nullius*, nec 6) hanc qualitatem vetuſtate temporum conſumi, ſed *characterem indelebilem* per *conſecrationem* rebus conſecratis inprimi, licet 7) propter infirmos quandoque quædam *reconciliatio* vel *purgatio* adhiberi ſoleat: inde 8) *venerationem* ſingularem his rebus deberi, ſignis externis prodendam; e contrario 9) ingens *ſacrilegium* committi in harum rerum violatione, non niſi vltimo ſupplicio expiandum, nec 10) rem diuinam alibi commode fieri poſſe, quam in *loco ſacro* & per *res ſacras*, idque 11) adeo conueniens & neceſſarium eſſe, vt nec in nouo fœdere ſacra *conſecrationum* derelinquenda ſint, cum in veteri teſtamento ea Deus lege ſanctiſſima ſanxerit. &c.

Conſecrationis definitio,

ex conceptu iudæorum, gentilium, & eccleſiæ Romanæ.

Conſecrationis ratio in rcpubl. iudaica.

§. IV. In republica iudaica *ſacra conſecrationum* fuiſſe, nemo ambigit. Iam in deſerto tabernaculum, altaria, veſtes, imo ipſos ſacerdotes *oleo ſancto* conſecratos fuiſſe, conſtat ex *Leuit. VIII*, 10. 11. quo ritu ex peculiari inſtituto diuino non tantum addicebantur in vſus ſacros a Deo itidem determinatos, ſed etiam commercio humano eximebantur, de qua materia peculiares obſeruationes habet SELDENVS *de Synedr. lib. III. c.* 13. *ſeqq. Res Deo & religioni dicatæ*, ait SPENCER. *de LL. Hebr. ritual. diſſ. III. lib. III. c. 6. e rerum communium & profanarum cenſu tranſire, & ſanctæ diuinæque repente prodire credebantur.* Cur ritus peculiaris *conſecrandi, expiandi* & *purgandi* ſeu *luſtrandi* Deo placuerit, non adeo altius repetendum eſt, cum in propatulo ſit, totum *cultum Leuiticum* ex infinitis ceremoniis compoſitum fuiſſe, ſub quibus ſapientia diuina varia *ſpiritualia*, ſub his *vmbris* repræſentata, adumbrare & ſignificare haud dubie voluit. Id docent apoſtolica noui fœderis ſcripta, quæ ritus ſacros & ſanctitatem ipſam rerum conſecratarum ex vero fine ſiſtunt explicantque. Illuſtrant hoc verba DONYSII A BVDAEO *tom. III. oper. p.* 863. *in comm. gr. ling.* adducta: *Non exiſtimare nos oportet, quæ figurate diuinitus tradita ſunt, de nihilo ſic eſſe prodita, in eumque ſenſum eſſe exaudienda, quem præ ſe ferunt, ſed eſſe integumenta arcanæ intelligentiæ, ſcientiæque non peruulgatæ.* Equidem SPENCER. *cit. l.* non facile dubitandum eſſe ait, *patres* (fideles ante Moiſen) *genteſque veteres vnctione ſolenni Deo conſecraſſe, Deumque ritum illum ex eorum moribus in cultum ſuum traduxiſſe* - verum diſtinguendi erant *patres* a *gentibus.* Non infitias iuerim, patres ritum quendam *inunctionis*, ad res diuinis deſtinatas purificandas, adhibuiſſe, ceu factum IACOBI *Gen. XXIIX*, 18. docet, & valde probabile eſt, eo tempore ipſa altaria e lapidibus exſtructa *oleo* luſtrata & purgata fuiſſe. Quod igitur patriarchis iam vſitatum antiquis, & cuius aliqua memoria inter poſteros ſine dubio ſeruata fuit, Deus poſtea in *legem* recepit, ſpecialiuſque determinauit. Sicuti vero patriarchæ & fideles ante Moiſen perpetuum cum gentilibus commercium habebant, imo hi ab illis propaginem habebant; ita dubitandum non eſt, ritum *dedicandi* & *oleo* res profanas *expurgandi* ab illis cum ſacrificiis retentum & ex ſacris fidelium mutuatum eſſe. Hoc poſito non recte dixeris, Deum ex *moribus gentilium* hæc ſacra petiiſſe & in legem transtuliſſe, ſed morem fidelium gentiles, peruerſo quamuis more, adſciuiſſe. Deum autem ritum apud fide-

Spenceri peculiaris de illa ſententia,

cum epicriſi.

fideles olim iam vſitatum in gente Iſraëlitica approbaſſe & propagaſſe.

§. V. Vt *ſuperſtitio* plura a Deo ſapienter inſtituta inquinavit atque infecit, ita *conſecrationi* huic poſteri inſignem virtutem tribuerunt. Obſeruante enim LEIDEKKERO *de republ. Hebræor. lib. VIII. c.* 3. §. 10. *in not.* dedicationem Salomonis perpetuam ſanctitatem ædi & loco conciliaſſe aſſeruerunt, quo nullo tempore nulla deuaſtatione obliterari minuiue poſſet, licet poſt huius excidium nouum fuerit exſtructum, & poſt Antiochi profanationem denuo luſtratum templum. Addit vero vir clariſſimus: *quaſi vero adhuc in Moria & ſolo Hieroſolymo ſacra ab ipſis fieri liceret ex iure conſecrationis a Salomone factæ, & quidem poſt tot a vaſtatione ſecula. Talibus ſe paſcunt deliriis, ἄπιστοι a Deo deſerti.* Non noua ergo eſt doctrina Romanæ eccleſiæ, quæ per conſecrationem *characterem* quendam *indelebilem* rebus conſecratis inprimi cenſet: *ſuperſtitio* eandem iam apud iudæos produxerat, ex ea ratione, quod ſanctitatem illam diuina quædam efficacia rebus conſecratis imponeret, quæ nunquam ceſſare aut tolli poſſet. De ipſis locis ſacris diuerſoque eorum ſtatu legi meretur HADRIAN. RELANDVS *in antiq. ſacr. vet. Hebr. lib. I.*

Superſtitio mox conſecrationi acceſſit, quod character indelebilis rebus inprimeretur.

§. VI. *Conſecrationum* SOLENNIA gentiles quoque ſuis ſacris appropriaſſe, iam obſeruaui, idque exemplo fidelium patriarcharum. Id obſeruauit SELDENVS *cit. l. c. XIV.* §. 3. aiens: ab iudæorum exemplis, *ſicut & alia compluria, dedicandi ac in ſacros vſus conſecrandi inoleuit manauitque mos apud gentiles, vt ædes eorum ſacræ, aræ, Deorum ſtatuæ, ambitusque circumiacentes per ſolennia ſacra, quæ tum eucharistica eſſent, tum propitiatoria, ac velut* התודות *ſeu ſacrificia illa Hebræorum in dedicationibus memorata, dedicarentur, vti interdum transferrentur, ampliarentur reficerenturque.* Quotquot enim gentes aras, templa, ſtatuasque habuere, conſecrationum ritum adhibuere, & quidem ex opinione *neceſſitatis* alicuius *abſolutæ*, quod ſine illa cultus Diis exhiberi, aut *præſentia Numinis certi* haberi non poſſet. Imo qui inter eos templis adhuc carebant, (cum *religio* ipſa *templis* ſit antiquior,) lucos conſecrarunt, ibidem altaria poſuerunt, ſedemque Deorum ibidem eſſe conſtituerunt, quod plenius illuſtrat ESCHENBACH *de conſecratis gentil. lucis.* Non me diffundam in hæc *dedicationum* gentilium ſacra a SELDENO *cit. l.* ex eorum mente explicata & exornata.

Conſecratio gentilium,

 Ex

Ex inſtituto idem thema eleganter expoſuit variiſque ex antiquitatibus illuſtrauit ANTONIVS *van* DALE *de conſecrat. ethnicis*, oſtenditque, hoc adhibito ritu Deorum numerum admodum auctum fuiſſe, quod hoc ritu plures homines etiam adhuc viuentes in *numerum Deorum* collocarent, ſtatuasque eorum rite dedicatas templis inferrent. Hæc enim ex eorum opinione vis erat *conſecrationis*, vt *diuinitatis* quid perſonis rebusque conſecratis conciliaretur. Id aperte prodit QVINTILIANVS *declam.* 322. *Hæc priusquam dedicationis accipiant ſummam religionem, opera ſunt tantum: dedicatio eſt illa, quæ Deum inducit, quæ ſede deſtinata locat.* Sententiam gentilium ARNOBIVS *lib. IV. adu. gent.* ita exprimit: *ſed eos in his colimus eosque veneramur, quos dedicatio infert ſacra & fabrilibus efficit inhabitare ſimulacris.* Nec minus MINVCIVS FELIX *in Octau. c. 27. Iſti igitur impuri ſpiritus, dæmones, vt oſtenſum a magis, a philoſophis & a Platone, ſub ſtatuis & imaginibus conſecratis deliteſcunt, & afflatu ſuo auctoritatem quaſi præſentis numinis conſequuntur.* IDEM *c. 23. in f. Quando igitur hic naſcitur?* (Deus) *ecce funditur, fabricatur, ſcalpitur. Nondum Deus eſt. Ecce plumbatur, conſtruitur, erigitur. Nec adhuc Deus eſt. Ecce ornatur, conſecratur, oratur, tunc poſtremo Deus eſt; cum homo illum voluit & dedicauit.* Tanta vis *dedicationis* ex mente gentilium, per quam *animas* eorum *diuinas* fieri poſt mortem crediderunt, vt CICERO *lib. II. de LL.* & plenius EZECH. SPANHEIMIVS *in not. ad hymn. Callimach. p.* 240. docuerunt. Tales Dii, qui ex hominibus DII facti erant, per *conſecrationem*, DII *patrii*, inprimis vero *indigetes* dicebantur, vt obſeruat SALMASIVS *ad Solin. P. I. p.* 71. & tandem concludit: *Igitur indigetes proprie fuerunt homines conſecrati & dicati*, quæ appellatio traducta eſt a *dicare* & *indicare*, qua de cauſa *indigetamenta* erant *libri ſacri*, qui *dedicationum ritus* continebant, & Deorum Dearumque nomina atque hominum in Deos receptorum, teſte EODEM *cit. l.*

quæ infinitos produxit Deos.

A ſtatu noui fœderis hæc ſolennia aliena ſunt,

§. VII. Tandem etiam hæc ſacra in chriſtianismum ſunt recepta, non iuſſu & voluntate Dei, ſed ex *κακοζηλίᾳ iudaiſmi*, vt HOSPINIANVS *de templis lib. I. c. 6. & lib. IV. c. 1.* recte cenſet. Conſecrationum ſolennia a ſtatu noui teſtamenti admodum aliena eſſe, ratio eius penitior deſignat. Chriſtus ipſemet declarauerat, iam aduentaſſe tempora *libertatis*, vt non amplius in *locis conſecratis* & dicatis *præciſe* (de quibus inter ſe contendebant Iudæi & Samaritani) orari ſeu res diuina fieri deberet, ſed vbique locorum, in *ſpiritu & veritate*, non in vmbris, ſchematibus, ceremoniisque, quibus res iudaica ſacra conſtabat, *Ioh. IV,* 21 *ſqq.*

21. *ſqq.* Sacrificia enim non vbique ſed in locis a Deo conſignatis & dicatis fieri potuiſſe, notum eſt. *Deut. XII*, 4. 5. 6. Circumſcripta erant eius ſolennia variis legibus, quibus totus cultus Leuiticus, vt ſub quodam iugo, gemebat. *Act. XV*, 10. In his vero ſacris ceremonialibus *veritas* nulla *rerum ſpiritualium*, ſed *vmbra* quædam & *deſignatio* vel *repræſentatio* earum aderat, a quibus liberati per Chriſtum ſunt noui fœderis conſortes, *veritatis* diuinæ facti participes. *Libertatem* hanc admodum tuetur & propugnat PAVLVS contra eos, qui eidem iugo colla fidelium ſubmittere nitebantur, *ad Gal. IV*, 9. *Col. II*, 9. *Rom. XIV*, 5. &c. eamque primi chriſtiani per primum & ſecundum ſeculum ſtrenue conſeruabant. *Simplicitate* omnia commendabantur. *Templis* deſtituti erant, & *quilibet locus* eorum ſacris peragendis ſine conſecratione aptus erat. Vaſorum nulla ſingularis religio. Hæc in vita, & praxi chriſtianismi quærebatur. Si pax externa libere coëundi poteſtatem iis faciebat, eligebant domus certas ordinis gratia, in quibus commode conuenire poterant. Hæ magis formam *ſynogogarum* habebant, quam *templi iudaici*, nec aliter hodie *eccleſiæ* in nouo fœdere ſunt æſtimandæ, vt CAMPEGIVS *de ſynagog. vet.* ex profeſſo docet. Breuiter, noſtræ eccleſiæ non ſunt *templa*, ſed *oratoria publica*, adeoque *conſecratione* nulla, proprie dicta, indigent, quæ tantum *templis* debetur.

qui libertatis eſt, ſimplicitate commendatus olim templis proprie dictis carens.

§. VIII. Hunc conceptum de *eccleſiis noſtris* commendat etiam B. SPENERVS *P. II. conſ. theol. Germ. c.* 3. *art.* 1. *ſect.* 30. *p.* 178. aiens: Das Kirchenbauen bloß dahin und an ſich ſelbſt achte ich für keinen Gottesdienſt, oder dem HErrn ſonderbar gefälliges Werck, wie es auch nirgends in dem N. T. uns Chriſten befohlen und recommendiret wird: ſo läſſet ſich auch von dem von GOtt in dem A. T. befohlnen Tempel nicht auf unſere Kirchen ſchlieſſen, wann nicht nur jener mit zu dem Levitiſchen Gottesdienſt gehörete, und was GOtt dabey und in ſolchem Vorbild vor Abſichten hatte, ſich auf unſere Kirchen nicht reimet, ſondern dieſe vielleicht mit Schulen oder *Synagog*en der Juden als dem Tempel zu vergleichen ſind. Hingegen halte ich dieſes aus dem Pabſtthum noch herzukommen, da man meynet, es ſey die Stifftung und Erbauung der Kirchen, und ſogenannter geiſtlicher Gebäude, auch wo und in welcher Zahl man ſie nicht nöthig hat oder braucht, an und vor ſich ſelbſt ein heiliges Werck, damit man einen Dienſt thue. Deinde de *templis* eccleſiæ Romanæ propriis, hæc addit. Wie ohne das ihrer Religion, die viele Pomp und ſplendeur liebet,

Speneri ſententia concors.

principiis die anſehnliche Kirchen vielmehr als denen unſrigen gemäß ſind, als die wir gelernet haben, daß der Dienſt des N. Teſt. mehr in dem innerlichen beſtehe, und in dem äuſſerlichen nichts, ohne allein was die Sauberkeit, Reinigkeit und gute Ordnung angehet, erfordert, den Uberfluß aber mehr für ſeine Hinderniß als Förderung halte. Hæc ſi vera ſunt, vti omnino ſunt, facile quilibet mecum conſtituet, *conſecrationem* proprie dictam nullam ædibus hisce eſſe neceſſariam, imo ne quidem conuenientem, nec aliter *ſacras* dici poſſe, quam ab *vſu* & deſtinatione.

Synagogæ iudaicæ deſtinatione & vſu perficiebantur, non conſecratione.

§. IX. Equidem *ſynagogas iudaicas* quadam *dedicatione* inauguratas fuiſſe, docet & demonſtrat ex magiſtrorum iudaicorum ſcriptis CAMPEGIVS VITRINGA *lib. I. p.* I. *c.* 13. ſimulque adducit teſtimonium ex *Schulchan Aruch : ſi ſimpliciter domum exſtruxerint, eamque poſtea conſecrauerint in domum ſynagogæ, illa domus gaudet pleno iure domus ſynagogæ: ſancta tamen non eſt, niſi poſtquam preces in illa fuderint, nequidem ſi eo nomine & titulo illam exſtruxerint, vt ſit domus ſynagogæ. Verum poſtquam in ea precati fuerint etiam viatores, illam, occaſione ſic ferente, ingreſſi, ſancta habetur, quando iam antea precibus publicis deſtinata eſt.* Enimuero proprie dicta *conſecratio*, *lege Moſaica* determinata, ex his verbis minime euincitur. Nam *conſecrare domum exſtructam in domum ſynagogæ* nihil aliud eſt, quam domum antea iam exſtructam, ex poſtfacto *deſtinare* precibus *ad vſum ſynagogæ*, vt ſequentia indicant. Sola *deſtinatione* non fiebat domus *ſancta*, fiebat tamen *ſynagoga*: illa *publice* vniuerſitatis *conſilio*, non *priuato auſu* ſine dubio perficienda & declaranda erat, quia ſynagogæ publicæ exſtructio negotium vniuerſitatis erat. *Sancta* autem dicebatur fieri ex *precibus* quacunque occaſione in iis fuſis, vt nequidem ſolennitas quædam accedere deberet. *Deſtinatio* & *vſus ſimplex* loco quandam *ſanctitatem* conciliabat, quæ duo reuera a *conſecratione* proprie dicta longiſſime abſunt, quæ ſine *ritibus* & *publica* quadam *ſolennitate* concipi nequit. Quod [illegible]o *ſanctitatem* quandam loco hoc ipſo conciliarent, non de ea, quæ *te*[illegible] cohærebat, intelligebatur, ſed de quadam *reuerentia*, quæ loco debebatur, & ab aliis profanis ædibus ſynagogas diſtinguebat; varios enim *ſanctitatis* gradus conſtituebant, & ita quoque diuerſos effectus eisdem tribuebant. Qui ex *ſanctitate ſynagogarum* fluebant, plenius exhibentur a VITRINGA *de ſynag. vet. cit. l.*

Dedicationem talem ſimplicem

§. X. Hæc ſi applicaueris ad *oratoria chriſtianorum* primæva ſub perſecutionibus, non dubitandum eſt, *vſum* & *deſtinationem* cer-

certi loci ad ſacra peragenda, ſi pax publica id permittebat, hic deprehendi, eamque *dedicationem* dici poſſe, quæ *dedicatio ſimplex* eſt ipſa deſtinatio ſimplex in actum deducta, vt SELDENVS *de ſynedr. lib. III. c.* 14. §. 1. obſeruat & illuſtrat. Hæc vero nullam *ſolennitatem* & *ritum conſecrandi* deſiderat, imo ne quidem ædes tales eximit ab vſibus vulgaribus, docente EODEM *lib. III. c.* 15. §. 3. Quæ monumenta de *conſecratione oratoriorum* horum adferri ſolent, vel ſpuria & fictitia ſunt, plenius examinata & reiecta a SELDENO *cit. l.* §. 4. *ſqq.* vel conſecrationem eam non euincunt, de qua hic agitur. Videlicet quando de *conſecratione* proprie dicta quæritur, ad eam reſpiciendum, quæ *iudæis* & *gentilibus* familiaris & vſitata fuit, h. e. vt SELDENVS *cit. l.* §. 5. rem conciſe depingit, quæ *in exemplis Ebraicis numini ſupremo vero & vnico, & apud gentiles diis minoribus ita factæ, vt numen ipſum velut ex dedicationis formula, donatorum ædis dedicatæ ac ſimul etiam atriorum ambituumque pariter adiectorum incolam eſſe perpetuum non dubitaretur, adeoque vt locus ſit dedicatus pro eo, qui vſibus communibus in cultum tantum atque incolatum exemtus eſſet & optimo iure dedicatus, ſumeretur.* Iudæos eundem de *conſecratione* conceptum cum gentilibus habuiſſe in *epiſt.* BARNABAE *c.* 16. adſcripta quoque confirmatum eſt apud COTELERIVM *in coll. patr. qui temp. apoſt. flor. tom. I. p.* 48. Verba eius ſunt hæc: *Adhuc & de templo dicam vobis; quomodo errantes miſeri non in ipſum Deum effectorem eorum ſpem habuerunt, ſed in ædem, quaſi domus Dei eſſet. Nam fere inſtar gentium conſecrauerunt illum in templo.*

etiam Chriſtiani adhibuere olim in ſuis oratoriis,

non conſecrationem,

quam gentiles & iudæi a priori diſtinxere.

§. XI. Talem itaque *conſecrationem* fruſtra in *eccleſia primæva* quærimus, quod teſtimonia chriſtianorum euidentiſſima euincunt, quibus negarunt, ſe *templa conſecrata* habere, quando illis cum gentilibus res erat. Neque enim oratoria ſua priuata intra priuatos ædium parietes cultui diuino dicata in horum cenſum ponebant, aut ethnicis, Chriſtianos ex *defectu templorum* atheismi poſtulantibus, eadem obiiciebant, optime reputantes, *conſecrationem* demum templa facere, qua deſtituebantur priuata Chriſtianorum oratoria. *Simplicem* aliquam *dedicationem*, quatenus *deſtinationem* quandam ad vſum ſacrum denotat, primæuos Chriſtianos, ſi id pax publica tulerit, adhibuiſſe, iam obſeruaui; verum hæc a *conſecratione vera & proprie dicta* aliena erat. Detur etiam, *precibus* hanc ſimplicem *dedicationem* quandoque peractam fuiſſe; neque enim a more Chriſtianorum abhorrebat, precibus res ſuas auſpicari; minime tamen *conſecrandi ritus* in ſenſu proprie dicto inde elicitur.

Inde Chriſtiani negarunt ſe templa habere,

vtut haberent oratoria,

precibus dicata ad conuentus ordinarios,

tur. Recte rurſus SELDENVS *cit. l.* §. 5. *precibus dicatæ eccleſiæ nihil omnino præter ipſa* εὐκτήρια, *oratoria, quæ pro dominorum, a quibus locarentur permitterenturue, lubitu, in alios conuerti, ſi nihil aliud obſtaret, potuerint vſus, ſignificant.* Proinde ſi vel maxime genuina eſſet CLEMENTIS *epiſt.* 2. *ad Iacob* (quæ tamen ad adulterinas merces pſeudo-Iſidori referenda) relata in *c.* 28. *C.* 16. *q.* 7. his verbis: *eccleſias per congrua & vtilia facite loca, quas diuinis precibus ſacrare oportet;* nihil aliud inde, quam *ſimplex* aliqua *dedicatio*, ſeu ad vſum ſacrum applicatio eſſet haurienda, vt BLONDELLVS *Pſeudo Iſid. ad cit. epiſt. p.* 72. obſeruat, & *morem*, ait, *loca ſacris conuentibus deſtinata ſolennibus fidelium precibus dedicandi, nobis & probandum & apoſtolicæ doctrinæ conſentaneum videtur.*

quæ dedicatio ſimplex Chriſtianiſmo non aduerſatur,

§. XII. Hæc tamen ſimplex *dedicatio* vel *deſtinatio* ad vſus ſacros paululum flexit mentes patrum ad *conſecrationis*, proprie dictæ, conceptum arripiendum, incautisque imponendum, rebus per *preces* miſſamque (quæ *cumulus precum* cum *celebratione euchariſtiæ*, ſeu potior pars cultus diuini erat) dedicatis vim ineſſe *conſecrationis* virtutemque ſimilem, quam *conſecratio* olim inter iudæos gentileſque templis vaſisque ſacris conciliabat. Hæc corrupta idea iam *ſeculo IV.* ſeſe exſeruit, quo plures aliæ rerum verborumque ſignificationes ſunt inquinatæ, quod plura rerum argumenta docent. Notæ ſunt concertationes Euſebianorum cum ATHANASIO. Interdixerat hic Iſchyræ vſum ſacrorum, quod *presbyter* non eſſet, & tamen pagi ſui incolis ſacra adminiſtrare conaretur. Hic ad Meletianos ſchiſmaticos confugit, qui, re cum Euſebianis communicata, *iſtiusmodi calumniam compoſuerunt*, vt ipſe ATHANASIVS *apol. II. p.* 781. *edit. Pariſ.* refert, *calicem ſacratum* ſcilicet *a Macario eſſe fractum*, quem ATHANASIVS ad eum ablegauerat. Addebant porro, *ſacram menſam* eſſe ſubuerſam, quod literæ ipſius ISCHYRAE apud EVNDEM *cit. l. p.* 782. teſtantur, denique *combuſtos* quoque *libros ſacros*. vid. IDEM *cit. l. p.* 800. Criminatio hæc inſignes ciebat motus: ſacrilegium inſigne deſignabat, quod *menſa ſacrata* ſubuerſa, & *calix myſticus*, vt vocatur, fractus fuerit. Niſi iam conceptus de *conſecrationis* virtute mentes plerorumque occupaſſet, factum hoc, ſi vel maxime verum fuiſſet, tam ingentes fluctus non excitaſſet. Crimen ipſum, quod in eo facto ineſſe videbatur, ipſe agnoſcit ATHANASIVS *cit. l. p.* 731. *lit. d.* his verbis: *Cum igitur neque eccleſia ibi eſſet, neque qui ſacra faceret, neque dies hoc ipſum requireret, quare aut quando aut vbi illud myſticum poculum fra-*

mox tamen conceptum conſecrationis aſſumſit ex corruptione doctrinæ

ſeculo IV.

quod concertationes cum Athanaſio indicant,

ob fractum calicem ſacratum & menſam ſacram ſubuerſam.

fractum eſt? pocula multa paſſim in ædibus atque adeo in medio foro haberi nemini dubium, quæ colliſa collidentem non impiant. Myſticum autem poculum, quod impium eum reddit, qui id vltro frangit, nunquam niſi apud legitimos eccleſiæ præſides inuenias. Verum quo grauiores erant Euſebianorum accuſationes, eo minus CONSTANTINVM mouerunt, vt earum rationem haberet, ſed mox audaciam temeritatemque aduerſariorum repreſſit. Non quieuere tamen Euſebiani, ſed auctores fuere CONSTANTINO, vt *concilium Tyrenſe* cogeret, quo coacto, denuo cauſa hæc *fracti calicis* ſub examen reuocata, & ab accuſationibus in ſummum crimen vocata. Macarius, criminis huius putatiui auctor, vinculis conſtrictus in concilium deducitur. Euſebiani cum Iſchyta accuſatore in Mareotam deputatos mittunt, inquirunt, teſtes corradunt, & impio more id agunt, vt *ſacrilegii* huius crimen confictum ſimul in ATHANASIVM conicerent. *Sacrorum igitur miniſtris*, ait ATHANASIVS *cit. l. p.* 733. *in f. excluſis coram ethnicis hominibus, quæſtiones de eccleſia, de calice, de menſa domini, de ſanctis ſanctorum habuere, & quod grauius eſt, ethnicos in quæſtione de myſtico poculo in teſtes citauerunt.* Quid multa? præualentes Euſebiani tandem ATHANASIVM deponunt, & ad omnes epiſcopos ſcribunt, ne cum eo amplius communicarent, *vtpote qui criminum, de quibus ipſi cognouerant, conuictus fuiſſet*, referente SOZOMENO *lib. II. hiſt. eccleſ. c.* 25. inter quæ crimina illud de *confracto calice* primarium fuit, vt in ſequentibus SOZOMENVS tradit. Conf. TILLEMONTIVS *dans memoires pour ſervir a l' hiſtoire eccleſ. tom. VIII. P. I. art.* 16. *ſqq.* En primum argumentum de ſententia eccleſiæ, quam de *conſecratione* eo tempore ferebat, quod animaduertiſſe videtur HERBERTVS THORNDICIVS *in orig. eccleſ. p.* 212. aiens: *Quid de conſecratione ſentiret vniuerſa eccleſia, Athanaſii cauſa declarat, ob comminutum a Macario calicem vitreum ſede Alexandrina per calumniam deiecti.*

de qua cauſa actum in concilio Tyrenſi

ſub prætextu ſacrilegii,

ob quod Athanaſius deponitur.

§. XIII. Aliud adhuc accuſationis caput contra ATHANASIVM ab Arrianis proponebatur, quod *conſecrationis* neceſſitatem eo tempore iam agnitam admodum illuſtrat, ab ipſo ATHANASIO *in apol. tom. I. p.* 682. *ſeq.* relatum & refutatum. Ait: *de magna eccleſia* Alexandriæ exſtructa, *crimen concinnant, quod ibi ſynaxis habita ſit, priusquam abſoluta* vel conſecratione perfecta eſſet. In hoc enim crimen poſitum erat, quod ATHANASIVS in eccleſia non conſecrata rem diuinam feciſſet, vel, quod addebant, priuata auctoritate eam conſecraſſet, quod ſine principis auctoritate non liceret, vt eum criminis *læſæ maieſtatis* reum facerent.

Nouum bellum cum Athanaſio, quod in eccleſia non conſecrata rem diuinam fecerit.

rent. Vtrumque *accuſationis* caput hoc modo a ſe declinat, prius fatendo, poſterius negando. De poſteriori ita loquitur: *Non encæniorum feſtum celebrauimus, religioſiſſime Auguſte, id enim celebrare ante tuum decretum prorſus neſarium fuiſſet, neque de induſtria eo deuenimus, neque epiſcopus quiſpiam aut vllus clericus eo nomine euocatus eſt, neque vlla denunciatione ad ſynaxin coitum eſt, vt iſti inde aliquam detrectandi occaſionem rapiant.* Agnoſcit ergo (1) dedicationem fieri debuiſſe ex *decreto imperatoris*, (2) conuocatis epiſcopis, (3) legitima denuntiatione præuia ad *ſynaxin* ſeu *congregationem* habendam. Primum caput, quod affirmat, ex obiecta neceſſitate excuſat, ſeſeque coactum eſſe ait, ad ſynaxin ibidem habendam, quod feſtum paſchæ inſtitiſſet, & eccleſiæ reliquæ paruæ populum capere haud potuiſſent; ſe diſſuaſiſſe conuentum in eccleſia nondum publice dedicata, addit, minime autem ipſi obtemperatum fuiſſe. Subiungit deinde exempla, ab aliis epiſcopis in tali *neceſſitatis* caſu idem factitatum fuiſſe ſine vllo reatu. Denique obiectioni calumniatoris ita reſpondet: *obiicit enim in ſuis calumniis: opus nondum abſolutum fuiſſe, ac proinde illegitime ibi preces conceptas.* Reſpondet ex *Matth. VI*, 6. & praxin populi iudaici, antequam Zorobabel templum reſtauraret, adiungit, prouocatque ad exemplum Alexandri prædeceſſoris ſui aliorumque epiſcoporum, *qui populi conuentus habuere, & abſoluto opere agendis Deo gratiis dedicationem celebrauerunt. Huius ergo dedicationis*, pergit *p.* 686. *te literarum, ſtudioſiſſime imperator, autorem eſſe oportet. Locus enim ille precibus in eo fuſis ante expiatus, præſentiam tuæ pietatis requirit. Hoc enim ſolum ei deeſt ad plenum ornatum. Hoc igitur vtinam adimpleas, & vota tua domino, cum hanc domum conſtruxiſti, reddas, id enim omnium vota & optant & ſuſpirant.* Purgat itaque ex *neceſſitatis* ratione factum ſuum, ſimul tamen dedicationem *auctoritate publica* accedere debere agnoſcit, quod tum *gentiles* tum *Hebræi* in ſuis dedicationibus quoque obſeruarunt.

Magnus eo tempore fuit dedicationum ſeu conſecrationum pruritus,

§. XIV. Ceterum quantus eo tempore, quo certatim ſub CONSTANTINO templa exſtructa ſunt, eſſet *dedicationis* pruritus, in compendio enarrat EVSEBIVS *lib. X. hiſtor. eccleſ. c.* 3. aiens: *poſthac votiuum nobis ac deſideratum ſpectaculum præbebatur, dedicationum ſcilicet feſtiuitas per ſingulas vrbes, & oratoriorum recens conſtructorum conſecrationes: ad hæc epiſcoporum conuentus: peregrinorum ab externis & procul diſſitis regionibus concurſus. - - - Iam vero antiſtitum abſolutiſſima ceremoniæ & accurata ſacrificia ſacerdotum, & diuini quidam auguſtique* ecle-

eccleſiæ ritus; hinc pſalmos canentium, & reliquas nobis diuinitus traditas voces auſcultantium: illinc diuina & arcana obeuntium miniſteria. Myſtica quoque ſalutaria paſſionis ſymbola credebantur. Denique omnis ætas, & promiſcua vtriusque ſexus multitudo toto pectore precationibus & gratiarum actionibus incumbens cum ſumma animorum lætitia Deum bonorum autorem venerabatur. Sed & eccleſiarum antiſtites, quotquot aderant, panegyricas habebant orationes, & quantum quisque ingenio poterat, conuentum laudibus extollere ſtudebant. Simplex *dedicatio* non amplius ſufficere credita fuit: *conſecratio ſolennis,* cooperante episcoporum vndique euocatorum cœtu, neceſſaria credebatur, adhibitis variis ſolennibus, & feſtiuitatis celebratione inſigni accedente, vti apud Iudæos.

quod exemplo eccleſiarum Hieroſolymitanarum illuſtratur

§. XV. Ad *dedicationem* eccleſiarum Hieroſolymitanarum (nam plures eccleſias dedicandas fuiſſe, refert THEODORITVS *lib. I. hiſt. eccl. c.* 31.) omnes confluxere episcopi Tyri congregati in cauſa ATHANASII pluresque alii vndequaque acciti, teſtibus EVSEBIO *in vita Conſtantini M. lib. IV. c.* 43. SOZOMENO *lib. II. hiſt. eccl. c.* 26. & THEODOR. *cit. l.* Feſtiuitati huic etiam interfuit EVSEBIVS, vti teſtatur, *cit. l. c.* 45. & ſolennia ita depingit: *At ſacerdotes Dei partim precationibus partim ſermonibus feſtiuitatem ornabant. Alii ſiquidem comitatem religioſi imperatoris erga omnium ſeruatorem laudibus celebrabant, & martyrii magnificentiam oratione perſequebantur. Alii ſacris theologiæ dogmatibus ad præſentem celebritatem accommodatis ſpirituale quoddam epulum audientibus præbebant. Quidam ſacrorum voluminum lectiones interpretabantur, arcanos & myſticos ſenſus in lucem proferentes. Qui vero ad hæc adſpirare non poterant, incruentis ſacrificiis & myſticis immolationibus Deum placabant; pro pace communi; pro eccleſia Dei; pro imperatore tot bonorum auctore eiusque piiſſimis liberis preces Deo ſuppliciter offerentes. Ibi nos quoque, quibus maiora quam pro meritis noſtris bona contigerant, variis ſermonibus publice habitis ſolennitatem decorauimus.* Alii adhuc ritus *aſperſionis aquæ, inunctionum, reliquiarum* &c. adhuc deerant: ſufficiebat publica feſtiuitas, precibus, concionibus panegyricis, & euchariſtiæ adminiſtratione celebrata. Quod vero tot *epiſcoporum* præſentia & cooperatio deſideraretur, vt plenius illuſtrat EDMVNDVS MARTENIVS *tom. III. de antiq. eccleſ. ritib. lib. II. c.* 13. *p.* 232. quod tot repetita ſacra fierent, id magis *conſecrationem* iudaico ritu peragendam indicaſſe videtur, cum cognitum ſit, quanto ſacrorum apparatu SALOMON templum Hieroſoly-

mitanum dedicauerit quantusque concurſus ſacerdotum, Leuitarum, populique iudaici factus fuerit. Ad *eccleſiam Antiochenam*, recens exſtructam, conueniſſe ſeptem & nonaginta epiſcopos, auctor eſt SOZOMENVS *tit.* 3. *hiſtor. eccl. c.* 5. In occidente eundem epiſcoporum concurſum ad eccleſiarum dedicationem obtinuiſſe luculenter demonſtrat MARTENIVS *cit. l.* vt tamen diœceſanus epiſcopus principalis conſecratoris munia ſuſtineret. Id cautum eſt in *concilio Arauſiaco I. anno* 441. celebrato *c.* 10. apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 1785. vbi quidem permiſſum eſt epiſcopo in aliena diœceſi exſtruere eccleſiam, ſed dedicatio epiſcopo, in cuius territorio illa fundata, reſeruata.

& Antiochenæ eccleſiæ.

§. XVI. In *occidente* præterea pedetentim plura *conſecrationi* ſuperaddita. Sine *reliquiis SS.* eccleſias dedicari non poſſe, mox inualuit doctrina, ab initio ignota. Magna in veneratione apud Chriſtianos fuere inprimis martyres, quorum commemoratio ſolennis, & anniuerſaria colebantur feſta, de quibus agit DODWELLVS *ad Cyprianum diſſ. II.* Non raro quoque ad *tumulos eorum* conuentus facti, honoris cauſa. Seculo IV. templis exſtructis, cogitatum fuit, de corporibus martyrum ſanctorumque honeſtiori in loco condendis, quæ inſtante perſecutione terræ mandabantur delectu loci non habito. Honeſtiſſimus autem locus cenſebantur templa, in quo Cæſares proceresque ſepeliri anxie deſiderabant. Quid ergo demirandum, quod corpora ſanctorum martyrumque effoderent, & in eccleſias iam dedicatas vel dedicandas transferrent. Inde *translatio reliquiarum* cum magna pompa fieri cœpit, cuius veſtigia iam deprehenduntur ſeculo IV. vt tradit IACOBVS BASNAGE *in annal. eccleſ. ad ann.* 356. *n.* 12. Quantum quidem auguror, aliquid etiam in hac re tractum eſt ex diſciplina gentilium ſacra. Gentilium templa quoad maximam partem ex *ſepulchris heroum* conſecratorum orta fuiſſe nemo ambigit. Obiicit id ipſum CLEMENS ALEXANDRINVS *in admon. ad gent. p.* 29. ethnicis, aitque *ſepulchra ipſa vocata fuiſſe templa*, quod ſubinde variis illuſtrat exemplis. Ipſe CYRILLVS *lib.* 10. *contra Iulian.* variis ex antiquitate depromtis exemplis docet, *celeberrima gentium templa fuiſſe olim ſepulchra aut monumenta mortuorum*, quod pluribus illuſtrat HOSPINIANVS *de templ. lib. I. c.* 5. Hæc gentilium diſciplina ex *veneratione* erga heroes orta, in imitationem tracta a Chriſtianis, qui itidem ſingulari veneratione ſuos *heroes ſanctos* proſequebantur. Proinde vel ſuper eorum tumulis eccleſias exſtruebant, vel ſi in eo loco ſepulchrum alicuius ſancti deficeret, illud, vel in ipſa dedicatione vel ex poſt-

In occidente reliquiæ SS. pedetentim conſecrationi acceſſere,

cuius ratio euoluitur,

& cum gentilium moribus confertur.

poſtfacto ſub altari exſtruebant, ibique oſſa, ſancti alicuius translata, terræ mandabant. Neque enim olim in altaribus *ſublimi loco* ea ponebantur, vt hodie, ſed *terra condebantur*, ſub ipſis altaribus, vt *ſepulchra* eorum ibidem eſſent, ceu docet MABILLON. *in actis Benedict. ſec. II. in præf. §.* 33.

Reliquiæ SS. terræ mandatæ.

§. XVII. Sicuti vero potiſſimum Romæ ſub gentilium religione ſepulchra heroum templa erant, vt PRVDENTIVS *lib. I. contr. Symmach.* canit:

Primum Romæ hic mos inualuit,

Et tot templa Deum Romæ, quot in vrbe ſepulchra
Heroum numerare licet.

ita obſeruatu dignum eſt, eam conſuetudinem primum Romæ cœpiſſe, quod eccleſiæ dedicari non poſſent absque *martyrum reliquiis*, & mox ad eas deriuatam fuiſſe, quæ ad huius eccleſiæ inſtituta ſunt compoſitæ, vt ingenue fatetur MARTENIVS *cit. l. §.* 10. Plures enim hinc inde eccleſiæ dedicatæ ſine ſanctorum reliquiis: in plures etiam eccleſias iam dudum dedicatas ex poſtfacto oſſa martyrum translata, vt honeſtiori in loco eſſent condita. Romanæ demum eccleſiæ proprium ab initio erat, templum non exſtruere, niſi in loco, quo eſſent oſſa martyris alicuius condita, vel in ipſa dedicatione illis ſub altari ſepulchrum honeſtius exſtruere. Enimuero mox dilatatus, & tandem, conciliorum accedente ſanctione, per vniuerſum occidentem hic mos extenſus fuit, vt in *legem perpetuam* conſtantemque abiret, ſine *reliquiis ſanctorum* nec aras exſtrui nec templa dedicari poſſe, vt eo magis hæc fierent *ſepulchra* quædam *heroum ſanctorum*. Tandem etiam hæc opinio credulis ingenerata fuit, ex ſingulari ſanctitate *reliquiarum* locum ipſum quid *diuinitatis* ſpirare, eoque *ſanctiorem* futurum, quo maiori copia reliquiarum præſtantiſſimarum abundaret. Inde ingens monachos clericosque inceſſerat cupiditas, vndequaque corradendi ſanctorum reliquias, imo magno per laicos redimendi pretio, vt ſuaſu clerici (quod credere fas eſt) HENRICVS I. imperator *oblata parte Sueuiæ* lanceam, qua Chriſti latus transfoſſum, a RVDOLPHO Burgundionum rege, additis adhuc minis & precibus, impetrauerit. vid. NICOL. SCHATEN. *in annal. Paderborn. ad ann.* 929. Theſaurus hic *reliquiarum* augebat *theſaurum eccleſiaſticum*, plerumque clericorum, quod imaginaria ſanctitas & miraculorum numerus vndequaque attraheret homines peculoſos, qui e re ſua eſſe credebant, in locum tam ſanctiſſimum bona ſua conferre.

mox vbique receptus per occidentem.

Reliquiæ multum promoueruut conſecrationis doctrinam, cui additæ inunctiones aliaque,

§. XVIII. Nemo forſan in dubium vocabit, *reliquiarum* adhibitionem magis magisque ſententiam de *conſecratione* proprie dicta corroboraſſe, & ab omnibus facile creditum fuiſſe, eadem, imo maiori *diuinitate* & *ſanctitate* loca conſecrata inter Chriſtianos radiare, quam templum iudaicum apud Hebræos. Hunc in finem quoque addebantur pedetentim *inunctiones*, quibus magna ineſſe creditur *ἐνέργεια*, aquæ benedictæ aſperſiones, quibus itidem inſignis efficacia adſcribitur, crucis picturæ, formulæ precum ſolennes, aliaque plura, peculiarem prorſus *liturgiam* efficientia, de qua plenius agunt MARTENIVS *cit. l. p.* 244. *ſqq.* CASALIVS *de veter. ſacr. Chriſt. ritibus P. III. c.* 33. HOSPINIANVS *de templ. lib. IV. c.* 2. ANDREAS PISCARA CASTALDVS *in prax. ceremon. lib. II. c.* 4. *ſqq.* LINCK. *de iur. templ. c. VI.* GVILIELMVS DVRAND. *in ration. diuin. officior. lib. I. cap.* 6. BELLARMINVS *tom. I. contr.* 3. *de cult. ſanct. c.* 5. inprimis vero ipſum *pontificale* ROMANVM *p.* 2. *rubr. de eccleſ. dedicat. ſeu conſecrat. p.* 497. *&c.*

Præparatoria conſecrationis hodiernæ,

§. XIX. Non iniucundum erit, ritus *conſecrationis* hodiernos, quos *pontificale Romanum* præſcribit, referre & cum antiquis, quos MARTENIVS habet, conferre, quorum ſignificatus myſticos varie, vt fieri ſolet, explicant DVRANDVS *cit. l.* REGIMIVS *apud* MARTENIVM *cit. l. &* HONORIVS, ſcriptor ſeculi XI. *in ſacramentario* edito a Bernardo PEZIO *tom. II. theſ. anecdot. nouiſſ. P. I. c.* 100. *p.* 339. *ſqq.* Concernunt hi ritus vel *antecedentia* ſeu *præparationem*, vel *ipſum* conſecrationis *actum*. Ad illa varia referuntur.

XII. cruces,

(I) Curandum eſt, vt in parietibus *XII. cruces* depingantur vel in lapide inſculpantur, primo, ait DVRANDVS, *propter dæmonum terrorem*, quod ridiculum; deinde *propter triumphi oſtenſionem*, quod ſint vexilla Chriſti: aſt vero ita non duodecim neceſſariæ eſſent. Hic numerus vero ſine dubio deſumtus eſt ex duodecim lapidibus pretioſis, quibus *ephod* compoſitum erat.

clauus,

(II) Ante quamlibet crucem figatur *clauus*, cui poſſit aptari candelabrum ad formam *cornucopiæ*, in quo candela affigi debet. Luminaria ante cruces poſita denotare XII. apoſtolos DVRANDVS non inepte credit, *quod per fidem crucifixi totum illuminauerint mundum*, quodque apoſtolica doctrina in hoc loco tradenda ſit, vt ait REMIGIVS *de dedicat. eccleſ.* apud MARTENIVM *cit. l. p.* 306.

ſcala,

(III) *Scala* ſeu machina lignea fabricanda, ſupra quam epiſcopus cum miniſtris ad vngendas cruces aſcendere & in ea conſiſtere commode poſſit. Huic machinæ rotulæ ferreæ aptantur, vt commode de loco in locum deduci queat. Mirum eſt, quod huic machi-

machinæ nullam adſcripſerit myſticam ſignificationem DVRANDVS, cui ad ſuperſtitionem vsque deditus fuit. (IV) Pridie illius diei, quo ecclesia conſecranda, episcopus & clerus illius eccleſiæ & alii, qui conſecrationem petunt, *eccleſiaſtico more* ieiunant. *Vigilias* olim vſitatas fuiſſe, obſeruat MARTENIVS *cit. l.* §. 7. *p.* 237. quæ in *ieiunio* perficiebantur, & quamlibet feſtiuitatem præcedebant, quo fideles ſeſe prepararent ad ipſius feſti ſacra deuote peragenda. (V) *Altaria nuda* relinquenda absque vllo ornatu, ſine cruce, ſine candelabris; interim ipſa *ornamenta* ab episcopo benedicenda loco congruo præparata haberi debent; ipſa denique eccleſia vsque ad tempus conſecrationis claudenda. (VI) Quia in ipſa conſecratione *alphabetum græcum* & *latinum* pauimento terræ inſcribendum, magiſter ceremoniarum curare debet, vt ex *cineribus* duæ lineæ efformentur in modum *crucis*; latitudinis vnius palmæ & longitudine pertingentes ab angulo eccleſiæ e ſiniſtra manu per *portam principalem* intrantis ad angulum transuerſum illius, i. e. ad caput eccleſiæ a *latere epiſtolæ*, quod eſt ad dextram manum intrantis, & aliam ab angulo eccleſiæ a dextra manu intrantis ad caput eccleſiæ e *latere euangelii*. Addunt, commodius eſſe, in loco primo lineæ inſtrumento ligneo ad modum *capſulæ*, absque fundo tamen, XXIV. areolas ex cinere, æquali atque conuenienti ſpatio inter ſe diſtantes aptare, in quibus alio inſtrumento XXV. elementa *alphabeti græci* efformentur, ita vt episcopus cuſpide baculi paſtoralis ſuper ipſas efformet poſtmodum alphabetum; ſimiliter in ſecunda linea efformare XXIII. areolas pro *alphabeto latino*, eodemque modo procedere, prout antea dictum. Breuiter *magiſter ceremoniarum* pridie deſignabit huiusmodi lineas cum *lapide* vel *carbone*, adaptans in ipſis ligneo inſtrumento vtriusque alphabeti imagines. (VII) Ante eccleſiam locus aptandus pro conſeruandis interim *ſanctorum reliquiis*, quem in finem *tentorium* erigi ſolet. Arcula quoque pro ſanctorum reliquiis panno aureo contecta cum ſuo baldachino & baculis, quibus ſuper humeris geſtari queat, conficienda; & denique ante fores eccleſiæ *faldiſtorium* (quod ſellæ genus, de quo præter CANGIVM vid. *Acta erudit. Lipſ. M. April.* 1678. *p.* 179.) pro episcopo, & aliud in eccleſia præparandum. (VIII) In ipſa eccleſia *credentia*, h. e. *menſa* præparanda; in qua collocentur *vaſculum chrismatis*, & *ampulla*: *oleum S.* catechumenorum in vasculo & ampulla: duæ libræ thuris in peluicula: peluis cineribus referta, peluicula ſalis: duo vaſa aquæ benedicendæ, aliud extra, aliud intra eccleſiam in presbyterio: vas vini: aſperſorium

vigiliæ cum ieiunio,

ornamenta altarium,

cinerum præparatio,

tentorium ante templum,

faldiſtorium,

menſa credentia dicta,

de

de herba hyſſopi confectum: duæ libræ goſſipii ſiue bombycis pro extergendis crucibus, quæ fiunt in parietibus eccleſiæ, & in ſtipite altaris quinque cruces paruæ, factæ de candelis ceræ ſubtilis, pro quolibet altari conſecrando: paruæ ſpatulæ ligneæ ad abradendum de altari combuſtiones candelabrorum & thuris: vas, in quo ipſæ raſuræ deponantur: prunæ accenſæ in ſuo vaſe pro thuribulo: thuribulum cum nauicula: vas aquæ benedictæ cum aſperſorio & pontificale. En apparatum inſignem, ad conſecrandam eccleſiam neceſſarium, *more iudaico*, quem in omnibus fere referre voluere Romanæ eccleſiæ antiſtites. Sed plura (IX) adhuc ſuperſunt, quæ in promtu eſſe debent in loco congruo, vt calx, arena, ſiue puluis ex tegulis tritis ad faciendum cæmentum pro liniendo ſepulchro reliquiarum, & iuncturam menſæ altaris cum ſtipite: duodecim candelæ ante cruces accendendæ: duo intortitia, quæ accenſa debent præcedere pontificem: vaſa ad abluendas pontificis manus & mappæ ad eas abſtergendas: mantilia ex tela groſſa ad extergendam menſam altaris, quoties opus fuerit: tela linea cerata pro quolibet altari conſecrando ad ipſius menſam cooperiendam. Denique (X) in promtu habeantur paramenta pro epiſcopo & miniſtris, qui epiſcopo debent miniſtrare.

aliaque, quæ in promtu eſſe debent,

paramenta.

Cura circa reliquias ſanctorum.

§. XX. Inprimis vero circa *reliquias ſanctorum* ſollicita adhibenda eſt cura, vtpote quæ omne in conſecratione fert punctum. Proinde ante diem *conſecrationis* poſt veſperas epiſcopus aſſiſtentibus diacono & ſubdiacono reponit SS. reliquias in altari conſecrando recludendas in decenti vaſculo mundo, & cum eis tria grana thuris nec non chartulam pergamenam, in quo ſit inſcriptum *nomen conſecrantis*, *tempus conſecrationis* cum *nominibus ſanctorum*, quorum reliquiæ ibi reconduntur, & *conceſſio indulgentiarum* ac ſigillatum vaſculum in arcula clauibus obſerata ac bene ornata includit. Poſt epiſcopus incenſum in thuribulum ponit ac benedicit, triplicique ductu ipſas reliquias thurificat. Mox ſubdiaconus paratus cum cruce medius inter cereoferarios, alios omnes præcedens, proceſſionem ordinat ad locum paratum: reliqui bini cum cereis accenſis ſequentes, feretrum a Leuitis in humeris geſtatur, ſacerdotibus paratis baldachinis haſtas deferentibus: thurificarius ſanctorum reliquias continue per viam incenſat: epiſcopus poſt feretrum ſacrorum pignorum cum mitra incedit: poſt epiſcopum prælati, magiſtratus ac reliqui togati cum viris nobilibus mixtim. Hoc modo cum ſolenni pompa *exequiæ* oſſibus

Earum thurificatio, proceſſio pro transferendis reliquiis,

ad inſtar exequiarum,

bus SS. denuo inſtaurantur. Sicuti enim, vt iam ſupra obſeruaui, oſſa martyrum vel SS. terræ mandabantur olim ſub altari; ita *tranſlationes* eorum ſolennes nihil aliud niſi *exequiæ repetitæ* fuere. Ceterum cum ad locum peruenerint, rurſus epiſcopus reliquias SS. thurificat, & ſuper altari decenter ornato cum luminibus collocat precibusque peractis omnes recedunt. Ipſe vero eccleſiæ clerus in illa nocte *vigilias* ante *SS. reliquias* celebrat, ac inprimis cantant nocturnum & laudes matutinas in honorem eorum ſanctorum, quorum reliquiæ in vrna ſunt reconditæ, deinde per vices ante ipſas orationi tota nocte vigilantes aſſiſtunt. vigiliæ ante SS. reliquias.

§. XXI. Atque his actibus *præliminares obſeruationes* abſoluuntur. *Solenniores actus* ſuperſunt, *ipſam conſecrationem* perficientes. Nimirum ſummo mane, omnibus in loco *conſecrationis* bene diſpoſitis, adſtantibus in ſacriſtia clericis atque presbyteris, ſuperpelliceis & duobus diaconis ſuo diaconali habitu indutis, nec non ſubdiacono parato, accedente epiſcopo in ſuo habitu quotidiano, in eccleſia ipſa accenduntur *duodecim candelæ* ante *cruces*, & in eius medio ſuper tapetum ſtratum ponitur *faldiſtorium ornatum;* alio pariter faldiſtorio ante fores eccleſiæ ſuper tapetum præparato, omnibusque inde eiectis atque clauſis ianuis, vno tantum diacono intus manente, proceditur ad locum extra eccleſiam, vbi pridie ſanctorum reliquiæ fuerunt repoſitæ. Præcedit *ſubdiaconus* crucem deferens medius inter cereoferarios: ſequuntur clerici atque presbyteri bini; poſt eos diaconus, & tandem epiſcopus in ſuo habitu & poſt ipſum viri nobiles eiusque familiares. Ad locum peruenientes omnes genua flectunt, & epiſcopo inchoante clericisque proſequentibus dicuntur ſubmiſſa voce *ſeptem pſalmi pœnitentiales* cum antiphona: *ne reminiſcaris*, ſine *litania.* Interim epiſcopus paramentis induitur, amictu, alba, cingulo, ſtola, ac pluuiali albi coloris, mitram ſimplicem accipiens in capite, & baculum paſtoralem in ſiniſtra manu. Septem pſalmis finitis, pontifex cum miniſtris & clero accedit ante fores eccleſiæ conſecrandæ, ibique ſtans ſine mitra inchoat antiphonam: *adeſto* &c. quam chorus continuat; deinde eodem modo dicit orationem: *actiones* &c. Poſt hanc accepta mitra, & in faldiſtorio ante fores eccleſiæ præparato procumbente dicuntur litaniæ vsque ad verſum: *ab omni malo.* excluſiue. Surgens pontifex & ſtans cum mitra conſecrat *ſalem & aquam* prima benedictione, quæ in *pontificali Romano P. II. tit. de bened. primi lapid. p.* 282. occurrit. Formulæ ſimiles occurrunt apud MARTENIVM *tom. III. de antiq. eccl. ritibus p.* 244. *ſqq.* Deinde

In ipſa conſecrationis die XII. candelæ accenduntur, ante XII. cruces, clauſis ianuis. Proceſſio ad locum, vbi reliquiæ SS. ſunt. Epiſcopus induitur, accedit ad fores eccleſiæ, benedicit ſali & aquæ.

accenduntur duo intortitia deferenda ante epiſcopum a duobus acolythis, & pontifex ſtans ſine mitra aſpergit ſe & circumſtantes, inchoando antiphonam: *aſperges me.* quam chorus proſequitur; interim impoſita ſibi mitra præcedentibus acolythis cum intortitiis accenſis & clero ac populo incipit circuire eccleſiam ad manum dextram, ſpargens *aquam benedictam* forinſecus ſupra parietes eccleſiæ & cœmeterium, dicens: *in nomine patris & filii & Spiritus S.* Finita antiphona clerici cantabunt reſponſorium: *fundata eſt domus domini &c.* Completo circuitu pontifex ante oſtium principale perueniens ſtans ſine mitra dicit: *oremus*, dictoque a miniſtris: *flectamus genua*, & poſt pauca: *leuate.* Subdit orationem: *omnipotens ſempiterne Deus, qui in omni loco dominationis tuæ totus aſſiſtis &c.* Hac dicta, pontifex accepta mitra ad oſtium eccleſiæ appropinquans percutit illud ſemel cum inferiori parte baculi paſtoralis ſuper liminare, dicens clara voce: *attollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales & introibit rex gloriæ.* Diaconus vero intus exiſtens dicit alta voce: *quis eſt iſte rex gloriæ?* cui pontifex reſpondet: *dominus fortis & potens.* Secunda vice epiſcopus præcedentibus acolythis cum intortitiis circuit eccleſiam, aſpergendo parietes circa fundamentum & cœmeterium dicens: *in nomine patris &c.* cantoribus interim cantantibus reſponſorium: *benedic domine.* Expleto circuitu ſtans depoſita mitra ante oſtium verba adducta repetit, & denuo baculo paſtorali oſtium pulſat. Tertia vice eodem modo circuit eccleſiam incipiens ad ſiniſtram manum aſpergendo parietes *in media parte*, choro interim canente reſponſorium: *Tu domine vniuerſorum* &c. expletoque cantu & circuitu dicit tertiam orationem, & accedens oſtium percutit tertia vice adhibitis verbis antea recitatis: *attollite* &c. His finitis epiſcopus ſubdit: *aperite, aperite, aperite*, facitque crucem ſuper liminare in oſtio cum inferiori parte baculi adhibita hac formula: *ecce ſignum crucis* &c. & ſtatim aperitur eccleſiæ oſtium.

[Margin: circuit eccleſiam prima vice, | orat ante oſtium principale, | mandat eius aperturam, | circuit ſecunda vice, | de nouo pulſat oſtium & tertia vice eccleſiam circuit. | Aperitur oſtium eccleſiæ.]

Ritus huius explicatio.

§. XXII. Remigius *de dedicat. eccleſ.* apud Martenivm *cit. l. p.* 307. hunc ritum per *doctrinam apoſtolorum* eorumque diſcipulorum ad nos deriuatum eſſe credit, ieiunis tamen admodum argumentis probat. Præmittit, epiſcopos geſtare perſonam Chriſti, & per virgam paſtoralem *poteſtatem ſacerdotalem* adumbrari. *Cum ergo pontifex*, pergit, *virga ſua ſuper liminare futuræ eccleſiæ percutit, oſtendit, quia ſibi & cœli & terræ & inferi poteſtas cedit. Vnde & poſt percuſſionem oſtium aperi-*

aperitur, *videlicet quia ſibi poteſtatem ſuam digne conſeruanti pars adverſa reſiſtere non poteſt.* Trinam deinde percuſſionem etiam *myſtice* explicat, &, prout in tali *myſtica interpretatione* contingere ſolet, varia ſub hoc ritu adumbrari credit. Aliam interpretationem addit DVRANDVS *cit. l. n.* 13. *ſqq.* & per trinam percuſſionem *prædicationem verbi divini* præfigurari credit, quod *virga ianuas percutere* ſit *aures audientium prædicationis voce pulſare.* Quid ſi addiderim, *trinam repetitionem percuſſionis* denotare *actum perfectum* ſecundum illud tritum: *omne trinum perfectum*, & formulam, *attollite*, adhiberi ad imitationem conſecrationis gentilis, per quam conſtituunt, incolatum ſeu hoſpitium in templis Deo adornari, & hac formula inuitari, vt ædes ſibi conſecrandas introëat. Talem enim conceptum circa *conſecrationem* proprie dictam gentiles habuiſſe ſupra obſeruatum eſt, quem tamen in fœdere nouo minime admittere poſſumus.

§. XXIII. Sed perſequar reliqua. Oſtio ad iuſſum epiſcopi aperto, eccleſiam cum miniſtris cantoribusque intrat, reliquo clero & populo ante oſtium ſtare iuſſis, illudque claudit, & ingrediens dicit: *pax huic domui*, cui diaconus, qui intus eſt, reſpondet: *in introitu veſtro*, & omnes dicunt: *amen.* Poſtea cantores cantant antiphonam: *pax æterna:* & aliam antiphonam: *Zachæe feſtinans deſcende.* Epiſcopus cantatis antiphonis ad medium eccleſiæ in *faldiſtorio* parato, vt loquuntur, depoſita mitra, procumbens inchoat hymnum: *veni creator ſpiritus.* Completo primo verſu ſurgens ſtat ſine *mitra* vsque ad finem; ſparguntur interim cineres, niſi prius, prout dictum eſt, fuerint diſpoſiti. Completo hymno pontifice procumbente cum mitra ſupra *faldiſtorio*, dicuntur *litaniæ*, in quibus ſuo loco *bis* nominatur ille *ſanctus*, in cuius honore & nomine eccleſia vel altare dedicatur, & illi, quorum reliquiæ in eo includendæ ſunt. Vbi fuerit dictum: *vt omnibus fidelibus defunctis* &c. pontifex ſurgens baculumque ſiniſtra tenens dicit: *Vt locum iſtum*, item: *vt in eo angelorum cuſtodia* &c. Deinde dextram in altum extendens producit communiter ſuper eccleſiam & altare conſecrandum ter ſucceſſiue *ſignum crucis*, dicens: *vt eccleſiam &c.* His dictis iterum ſuper faldiſtorio recumbit, & cantores proſequuntur *litanias* vsque ad finem, poſt quas ſurgens ſine mitra dicit: *oremus*, & miniſtri: *flectamus genua*, & paulo poſt: *leuate:* ipſe vero ſubdit orationes: *præueniat:* &, *magnificare domine Deus noſter in ſanctis &c.* Poſt orationes dicitur antiphona: *o quam*

Intrat epiſcopus eccleſiam, cum formulis.

Sparguntur cineres,

dicuntur litaniæ,

ſignum crucis facit,

metuendus eſt locus iſte, cum cantico Zachariæ: *Benedictus Dominus Deus Iſraël*, & poſt quemlibet verſum repetitur antiphona.

in cineribus ſparſis format alphabetum græcum,

§. XXIV. Interim pontifex, dum prædictum canticum cantatur, accepta mitra, incipiens ab angulo eccleſiæ ad ſiniſtram intrantis extremitate baculi ſignat ſuper cineres ſparſos diſtinctis literis *alphabetum græcum*: deinde producens ab angulo eccleſiæ ad dextram intrantis eodem modo in deſcripta linea ſignat ſuper cineres *alphabetum latinum*.

& latinum.

Per *alphabetum* initia & rudimenta doctrinæ ſacræ intelligi putat REMIGIVS *cit. l. p.* 310. & per *quatuor angulos* quatuor mundi plagas, ad quas doctrina euangelica peruenit. Tria hoc alphabeto deſignari credit DVRANDVS *cit. l. n.* 21. (I) coniunctionem in fide vtriusque populi, *iudaici* & *gentilis*, per crucem Chriſti factam: (II) paginam vtriusque teſtamenti: (III) articulos fidei, quia eccleſiæ pauimentum eſt noſtræ fidei fundamentum. Admodum imperite & ieiune. Si vera hæc fabula eſſet, alphabetum *hebraicum & græcum* in pauimento effigiari debuiſſet, quod tum vtramque gentem, tum vtrumque teſtamentum & articulos fidei literis hiſce exaratos denotare potuiſſet.

Vera huius ritus ratio.

Non adeo alte rationes huius ritus ſunt repetendæ. Orientalis & occidentalis ſeu *græcæ & latinæ eccleſiæ communio* antiqua ſatis decantata fuit, quæ vnum quaſi corpus conſtituebat propter illam vnionem. Huic communioni inſerenda & agglutinanda per *conſecrationem* eccleſia; quamuis enim hæc vnio ſæpe disrupta & diſſoluta fuerit, vt nec hodie reſtituta ſit; ſemper tamen pro illa reducenda laboratum, ſpemque curia Romana firmiſſimam habet, illam tandem reſtauratum iri. Fata huius disſidii explicuit LEO ALLATIVS *de eccleſ. occid. & orient. perpet. conſenſione.* Hæc imaginaria conſenſio meo iudicio produxit vtrumque alphabetum, *græcum & latinum*, quo eccleſiæ occidentales demonſtrare voluere, ſe ad vnionem illam non tantum procliues eſſe, ſed etiam eam admodum neceſſariam, cum curiæ Romanæ interſit, hanc promouere καθδύναμιν ſub ſuo *capite vniuerſali*. Sed addam reliquos conſecrationis ritus.

Conſecrator appropinquat ad altare maius,

§. XXV. Poſt efformatum alphabetum verſus *altare maius* conſecrator accedens congruenti ſpatio ab illo diſtans, depoſita mitra & in genua procumbens dicit: *Deus in adiutorium meum intende.* Choro deinceps reſpondente idem ſecunda & tertia vice repetit, voce ſemper altius eleuata.

benedicit aquæ ſali & cineribus,

Poſt hæc pontifex in eodem loco ſtans, benedictionem ſecundam *aquæ & ſalis* vt & *cinerum* peragit, & miſcendo ſalem cum cineribus, dicit: *commixtio ſalis & cineris cum aqua benedicta ſit ſanctificata*

ficata ad conſecrationem huius eccleſiæ & altaris in nomine patris & filii & Spiritus ſancti amen. Deinde *vino* benedicit, ac in modum crucis in aquam mittit: *commixtio vini, ſalis, cineris & aquæ pariter fiat &c.* Subdit poſtea verſiculum cum oratione: *Omnipotens ſempiterne Deus creator & conſeruator humani generis &c.* qua completa aſſumta mitra, dicit ſuper aquam iuxta *pontificiale p.* 320. *Sanctificare*, dictoque: *ſtabilitas parietum*, accedit ad *oſtium* eccleſiæ, & cum extremitate baculi paſtoralis format ſignum crucis *in parte ſuperiori &* aliud *in parte inferiori* intrinſecus, quo facto & depoſito baculo proſequitur dicens: *ſic poſitis*, vsque ad finem, atque rediens ad locum, vbi benedictio aquæ peracta, ſtans verſus *altare maius* mitramque pariter in capite tenens dicit: *Deum patrem.* vid. *pontificiale p.* 321. Peracta oratione ad *conſecrationem altarium* ſucceſſiue procedit epiſcopus, & ſtans ante illud cum mitra inchoat antiphonam: *introibo, ad altare Dei, ad Deum, qui lætificat iuuentutem meam.* Hanc chorus proſequitur cum pſalmo: *iudica me, Deus*, repetendo antiphonam poſt quemlibet verſum. Inter hæc pontifex intincto pollice dextræ manus in aqua vltimo benedicta facit *crucem* cum eo & aqua huiusmodi in medio tabulæ altaris, dicens: *ſanctificetur hoc altare in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti, amen.* Eodem modo cum pollice in eadem aqua intincto efformat *quatuor cruces* in quatuor cornibus altaris ſemper repetendo: *ſanctificetur*, primam videlicet in parte poſteriori a *latere euangelii*, quæ eſt a dexteris altaris; ſecundam in parte anteriori in *cornu epiſtolæ*, quæ eſt a ſiniſtris altaris transuerſa prima; tertiam in dextra anteriori & quartam in ſiniſtra poſteriori tertia transuerſa. His tandem peractis conſecrator ſine mitra recitat orationem: *ſingulare*, qua finita ſtans ante medium altaris inchoat antiphonam: *aſperges me &c.* quam chorus proſequitur cum pſalmo: *miſerere mei*, dicendo tres primos verſus pſalmi. Interim epiſcopus ſtans cum *mitra*, acceptoque *aſperſorio* de herba hyſſopi facto circuit & adſpergit altare, & ad medium, vnde diſceſſerat, redit. Per ſex vices idem ritus poſtea repetitur cum antiphona, choro tres ſubſequentes verſus ingeminante, vt ita altare ſepties adſpergatur.

vt & vino, format cum baculo ſignum crucis in parte inferiore & ſuperiore, procedit ad conſecrationem altarium, formula ſolenni adhibita, & IV. crucibus formatis in IV. cornibus, deinde aſpergit altare ſepties,

§. XXVI. His peractis, ter circuit & adſpergit eccleſiam intus, primo incipiens retro *altare maius* ad *dextram* partem circumiens eccleſiam, & adſpergit parietes illius a parte *inferiori* circa terram, rediens vsque ad locum retro altare, vnde diſceſſerat. Interim chorus antiphonam: *hæc eſt domus domini*, cum pſalmo: *lætatus ſum*, ſine *glo-*

poſt ter aſpergit eccleſiam intus, (1) in parte inferiore,

gloria ; ſecundo per eandem viam procedens & circumiens adſpergit parietes eccleſiæ in *medio*, id eſt, circa altitudinem faciei ſuæ, rediens ad locum, vnde diſceſſerat; interim cantatur antiphona: *exſurgat Deus.* Denique tertia vice circuit eccleſiam, incipiens a ſiniſtra parte, adſpergitque parietes illius altius, vti ſecunda vice factum erat, interimque dicitur antiphona: *qui habitat in adiutorio altiſſimi.* Poſt trinam circuitionem pontifex ſtans cum mitra, cum prædicta aqua adſpergit *pauimentum eccleſiæ* per medium, incipiens ante altare vsque ad portam principalem, deinde transuerſus de vno pariete ad alium. Interim cantantur antiphonæ tres: 1) *domus mea domus orationis vocabitur.* 2) *Domine, dilexi* &c. 3) *non eſt hic aliud* &c. His peractis aſperſionibus pontifex ſtans cum mitra in medio eccleſiæ verſus *altare maius* inchoat antiphonam: *vidit Iacob.* Quam chorus proſequitur; ipſe vero adſpergit aqua pauimentum verſus quatuor partes, orientem, occidentem, aquilonem & auſtrum; deinde depoſita mitra ibidem in medio eccleſiæ conuerſus ad portam principalem dicit orationes: *Deus, qui loca nomini tuo dicata ſanctificas* &c. &: *Deus ſanctificationum, omnipotens dominator; cuius pietas ſine fine ſentitur* &c. vid. MARTENE *cit. p.* 286.

(2) in medio, (3) in ſuperiori parte, adſpergit etiam pauimentum.

§. XXVII. Hiſce abſolutis conſecrator ſeſe accingit ad ſolennem reliquiarum *translationem.* Reliquimus eundem in *medio eccleſiæ*, vbi adhuc ſtans conuerſus ad portam & manibus ante pectus extenſis dicit *præfationem: Vere dignum* &c. qua finita accipiens mitram, accedit ad altare, & ibi cum præmiſſa aqua facit *maltam* ſeu *cæmentum* ex calce, tegula & aqua benedicta. Huic mox, depoſita mitra, benedicit, deinde cæmentum benedictum reſeruatur & reſiduum aquæ benedictæ funditur ad baſin ſeu pedem ſtipitis altaris per circuitum. Dein pontifex benedicto cæmento procedit proceſſionaliter cum cruce & clero ad locum, in quo nocte præcedente reliquiæ fuerunt reſeruatæ, & refertur chriſma vsque ad fores eccleſiæ, vbi, antequam locum ingrediatur, ſtans ab extra, depoſitá mitra, dicit orationem: *aufer a nobis, quæſumus, domine, omnes iniquitates noſtras, vt ad ſancta ſanctorum puris mereamur mentibus introire per* &c. Deinde cum clero ingreditur & chorus cantat antiphonas: *o quam glorioſum* &c. *mouete vos ſancti* &c. *ecce populus cuſtodiens iudicium* &c. *via ſanctorum*, cum pſalmo: *venite, exultemus.* Finitis antiphonis ſtans ibidem ſine mitra dicit orationem: *ſac quæſumus.* Impoſito incenſo in thuribulum ordinatur proceſſio, in qua præcedit deferens crucem, medius inter cereoferarios ſequitur clerus, deinde cereos de-

Conſecrator ſeſe accingit ad translationem reliquiarum, facitque cæmentum.

Proceſſio ad SS. reliquias.

debito ordine

deferentes ante ſanctorum reliquias, quæ a ſacerdotibus in feretro ornato portantur thuriferario continuo ipſas incenſante. Poſt reliquias ſequitur pontifex paratus cum ſuis miniſtris, & interim per viam cantantur antiphonæ: *cum iucunditate* &c. *ambulate ſancti Dei*, *ingredimini* &c. *iſtorum eſt enim* &c. Ad eccleſiam cum fuerit peruentum, cantoribus extra fores eccleſiæ prædictas antiphonas cantantibus, pontifex præcedentibus cereoferariis, cruce, thuriferario & ſacerdotibus feretrum reliquiarum portantibus, circuit ab extra eccleſiam cum ipſis reliquiis populo ſequente & clamante: *Kyrie eleiſon.* His peractis ſedens cum mitra ad fores eccleſiæ in *faldiſtorio* ibi parato admonet populum forma in pontificali præſcripta. Poſt archidiaconus legit duo decreta concilii Tridentini *ſeſſ. XXV. de regul. c.* 11. *& ſeſſ. XXV. de reform. c.* 12. His lectis, pontifex monet fundatorem, qui, prout ſibi videbitur, reſpondebit de *dote* eccleſiæ, absque qua nulla conſecranda eſt eccleſia, de numero clericorum &c. de quibus omnibus formatur inſtrumentum publicum. Iubet deinde pontifex, vt orent pro fundatore, & pro illo, qui eam dotavit, participes eos efficiens omnium bonorum, quæ in ea fiunt, nec non, vt orent pro eo, qui eam conſecrari petiit. Sedente adhuc episcopo, priusquam quis ingrediatur eccleſiam, cantabitur reſponſorium: *erit mihi dominus.* Deinde depoſita mitra conuerſus ad oſtium eccleſiæ ſtans dicit: *oremus.* Et miniſtri: *flectamus genua*, & paulo poſt: *levate*, & ipſe ſubdit orationem: *domum tuam*, *quæſumus domine* &c. Deinde cum pollice in ſacro chriſmate intincto ſignat in modum crucis oſtium eccleſiæ exterius dicens: *in nomine patris &c.*

circuit eccleſiam.

Ante fores leguntur decreta concilii Trid. & de dote fit informatio,

ſignat cum chriſmate oſtium.

§. XXVIII. Tandem *ingreſſus cum reliquiis* ſequitur, qui *vnctionibus* accedentibus conſecrationem ipſam perficit atque conſummat. Videlicet presbyteri eleuant feretrum reliquiarum, & clero proceſſionaliter cum eis ingrediente eccleſiam, populus ſequitur, pontifex vero inchoat antiphonam: *ingredimini, benedicti domini, quia præparata eſt habitatio veſtra.* Hanc chorus proſequitur cum alia: *gaudent in cœlis.* Peruueniendo ad altare, in quo reliquiæ ſunt condendæ, feretrum reponitur loco congruo cum luminaribus, & pontifex ſtans cum mitra inchoat antiphonam: *exultabunt ſancti*, quam chorus proſequitur cum pſalmo: *cantate domino canticum nouum.* In eius fine non dicitur *gloria*, ſed repetitur antiphona cum oratione: *Deus, qui in omni loco dominationis.* Hoc facto pontifex ſtans cum mitra ſignat pollice ſancto

Ingreſſus cum reliquiis

Conſecratio ſe pulchri altaris

& quatuor angulorum. ‍ꝭ ctoEt

ſacto chriſmate intincto *confeſſionem*, i. e. *ſepulchrum altaris*, in quo reliquiæ ſunt reponendæ, & *quatuor angulos* altaris in ſingulis formans ſignum crucis & dicens: *conſecretur & ſanctificetur, quæſumus, domine, hoc altare ad laudem & gloriam nominis tui, in honore & veneratione omnium ſanctorum per iſtam vnctionem & benedictionem, qui viuis & regnas per omnia ſecula ſeculorum Amen.* Recondit deinde vaſculum ſanctarum reliquiarum ſigillatum in *ſepulchro altaris*, & inchoat antiphonam: *ſub altari domini &c.* quam cantores proſequuntur cum alia: *corpora ſanctorum &c.* poſt quam depoſita mitra recitat orationem: *Deus, qui &c.* Hac dicta cum mitra incipit firmare *lapidem* cum cæmento & cæmentarii ſubſequuntur. Poſtea pontifex iterum pollice dextræ manus ſancto chriſmate intincto format ſignum crucis ſuper eandem tabulam ſiue lapidem dicens: *ſignetur.* Miniſtrato deinde incenſo more ſolito, inchoat antiphonam: *ſtetit angelus*, quam dum chorus proſequitur, thurificat altare vndique ad dextrum & ſiniſtrum latus, ante & deſuper, donec cantus finiatur. Poſtea depoſita mitra orationem recitat: *dirigatur domine oratio mea ad te &c.* qua completa ſedet cum mitra, & miniſtri extergunt menſam altaris cum linteo mundo.

Conduntur reliquiæ, firmatur lapis, thurificatur altare,

§. XXIX. Neque vero ita conſecratio altaris conſummata: plura ſolennia adhuc addenda, vt *characterem diuinum* accipiat. Videlicet, his peractis, ſecunda *incenſi* miniſtratio ſequitur; pontifex enim thurificat altare in medio ad modum crucis, & iterum *incenſum* imponit & benedicit, tradens thuribulum vni ſacerdoti ſuperpelliceo induto, qui continue altare circuit incenſando, donec conſecratio perficiatur, excepto eo, quo pontifex accipit ab eo thuribulum, vt incenſet. Et tunc ſtans cum mitra inchoat antiphonam: *dirigatur*, quam dum chorus proſequitur, circuit ter altare a dextris continue ipſum thurificando. Inchoata deinde antiphona: *erexit Iacob*, quam chorus proſequitur cum pſalmo: *quam dilecta.* intingit pollicem dextræ manus *oleo catechumenorum*, & cum eo in medio altaris & in quatuor eius cornibus in locis, in quibus fecerat cruces cum aqua benedicta, videlicet in medio in cornu euangelii in parte poſteriori, in ſiniſtra anteriori ſc. lateris epiſtolæ, in dextra anteriori ſcilicet lateris euangelii format cruces, ad ſingulas dicendo: *ſanctificetur* &c. Additur *tertia incenſi miniſtratio*; pontifex enim accepto thuribulo a ſacerdote altare incenſat, & impoſito ac benedicto, vt in antecedentibus, incenſo inchoat reſponſorium: *dirigatur* &c. & choro proſequente interim ſemel circuit altare a dextris illud thurificando, & completo reſponſorio depoſita

repetitis vicibus.

Formantur cruces oleo catechumenorum,

quod repetitur tertia vice.

poſita mitra, orationem recitat: *adſit.* Poſt orationem inchoat *antiphonam: mane ſurgens Iacob,* &c. quam chorus continuat cum pſalmo: *bonum eſt &c.* atque interim pontifex facit in iisdem locis altaris, in quibus antea, cum pollice, de *oleo catechumenorum* quinque cruces, addita formula conſueta: *ſanctificetur.* Mox adiungitur *quarta incenſi miniſtratio,* & pontifex iterum impoſito & benedicto incenſo inchoat reſponſorium: *dirigatur,* a cantoribus proſequendum: interim circuit ſemel a dextris altare incenſando, & reddito thuribulo ſacerdoti depoſitaque mitra orationem recitat: *adeſto,* & aliam: *omnipotens* &c. Hisce recitatis episcopus inchoat antiphonam: *vnxit te DEVS,* quam cantores proſequuntur cum pſalmo: *eructauit,* atque interim accepta mitra quinque format, vt antea, cruces, pollice dextræ manus de *ſancto chriſmate* eodem modo & in iisdem locis, quibus antea fecit, dicendo ad ſingulas: *ſanctificetur* &c. quarta.

§. XXX. Subiungitur poſtmodum *quinta incenſi miniſtratio,* per incenſus impoſitionem & benedictionem cum antiphona: *dirigatur,* atque pontifex rurſus circuit ſemel altare ad ſiniſtrum illud incenſans, deinde reddito thuribulo ſacerdoti depoſitaque mitra, recitat orationem: *deſcendat quæſumus domine, Deus noſter, ſpiritus tuus ſanctus ſuper hoc altare, qui & populi tui dona ſanctificet & ſumentium corda purificet per &c.* Poſt orationem pontifex inchoat antiphonam: *ſanctificauit dominus,* quam cantores continuant cum pſalmo: *Deus noſter.* Interim accepta mitra ſpargit vtraque manu phialas olei catechumenorum & chriſmatis ſuper altare illud manu dextra confricans, liniens & perungens. Pontifex inchoat dein antiphonam: *ecce odor filii mei* &c. quam cantores proſequuntur cum pſalmo: *fundamenta.* Hoc completo ſtans cum mitra dicit: *lapidem* &c. Poſt hæc inchoat antiphonam: *lapides pretioſi,* quam cantores proſequuntur cum pſalmo: *lauda Hieruſalem,* & reſponſoriis ſequentibus: *hæc eſt Hieruſalem* &c. *platea Hieruſalem* &c. quinta.

§. XXXI. Dum prædicta cantantur, pontifex ſtans cum mitra vngit chriſmate ſingulas duodecim cruces depictas in parietibus eccleſiæ, incipiens retro altare & procedendo ad dextram, ad vnamquamque crucem dicens: *ſanctificetur &c.* & qualibet peruncta, accipit thuribulum & illam incenſat. Perunctis & thurificatis omnibus eccleſiæ crucibus pontifex reuertitur ad altare, ibique ſtans cum mitra inchoat antiphonam: *adificauit Moiſes altare domino Deo,* quam chorus proſequitur; ipſe vero interim ſuper altare incenſat, ſubdens deinceps orationem: *Dei patris* Vnguntur XII cruces in pariete depictæ. cum incenſo, reuertitur ad altare.

 omni-

omnipotentis miſericordiam deprecemur &c. Depoſita mitra benedicit *incenſo*, dicens verſus cum oratione: *domine Deus* &c. in cuius fine ipſum aſpergit aqua benedicta; deinde reaſſumta mitra, ex ipſo format propria manu quinque cruces, quamlibet ex quinque granis ſuper quinque loca altaris, in quibus alias cruces efformauit *aqua, oleo* & *chriſmate*, & ſuper qualibet cruce thuris ponit vnam crucem factam de candelis ſubtilibus ad menſuram crucis de granis incenſi factæ, & cuiuslibet crucis capita accenduntur, vt cum ipſis thus comburatur. Accenſis crucibus depoſita mitra coram altari genu flexus inchoat: *Alleluia*, cum verſu: *veni ſancte ſpiritus*, vel tempore ſeptuageſimæ omiſſo *Halleluia*, dicit verſum prædictum. Surgens deinde inchoat antiphonam: *aſcendit fumus aromatum* &c. & aliam: *ſtetit angelus* &c. quas cantores proſequuntur. His completis ſtans adhuc ſine mitra dicit orationem: *domine ſancte pater omnipotens* &c. miniſtri adſtantes combuſtis candelis & thure, ſpatulis ligneis ad id paratis cineres combuſtionis abradunt & proiiciunt in ſacrarium.

Formantur quinque cruces ex granis incenſi.

Continuatur vnctio altaris.

§. XXXII. Pontifex ſtans ſine mitra ante gradus altaris dicit orationem: *Deus omnipotens* &c. poſtquam extenſis manibus dicit *præfationem*. Deinde inchoat antiphonam: *Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis, a templo tuo, quod eſt in Ieruſalem &c.* quam cantores continuant cum pſalmo: *exſurgat Deus* &c. Inchoata antiphona pontifex accepta mitra pollice dextræ manus intincto chriſmate facit crucem in fronte altaris nihil dicens. Poſtmodum completa antiphona cum pſalmo recitat orationem: *maieſtatem tuam, domine, humiliter imploramus* &c. Deinde inungit chriſmate pariter pollice in modum crucis *coniunctiones menſæ* ſeu tabulæ altaris, ſiue ſtipitis, in quatuor angulis ad ſingulas cruces dicens: *in nomine patris & filii & ſpiritus S.* Deinde depoſita mitra recitat orationem: *ſupplices te* &c. Poſthæc ſubdiaconi abſtergunt diligenter cum mantilibus telæ groſſæ menſam altaris, & pontifex in ſede cum mica panis fricat ac bene purgat manus lauans ac tergens. His peractis, pontifex ſtans ſine mitra benedicit tobaleis & aliis vaſis ad cultum altaris ſpectantibus, dicens orationes in pontificali præſcriptas, & in fine aqua benedicta illa adſpergit. Poſthæc ornatur altare, & ſubdiaconi ſternunt ſuper illud pannum lineum ceratum ad menſuram altaris factum; dein veſtiunt altare & imponunt deſuper crucem & alia ornamenta. Dum ornatur altare, pontifice inchoante & cantoribus proſequentibus, cantantur antiphonæ & reſponſoria in *pontificali p.* 298. præſcripta cum pſalmo: *Deus Deus meus &c.* Finito pſalmo pontifex inchoat

Benedictio vaſorum.

Ornatur altare.

inchoat antiphonam : *omnis terra* &c. quam cantores continuant ; ipſe vero interim altare aſcendens ter in modum crucis ipſum incenſat ; ſtans poſtmodum ante medium altaris recitat orationem : *deſcendat* &c. & : *omnipotens* &c. His dictis in ſacriſtia depoſito pluuiali accipit ſandalia, dicens pſalmos conſuetos : deinde, lotis manibus, pontificalibus induitur. Clerici poſtea in eccleſia luminaria accendunt, & omnia pro *miſſarum ſolennibus* disponuntur ; ipſa miſſa erit de die dedicationis eccleſiæ in paramentis albis. Tandem in fine episcopus dat *ſolennem benedictionem* populo & publicas *indulgentias*.

Episcopus pontificalibus induitur, celebratque miſſam.

§. XXXIII. Hoc *ſacro apparatu* eoque ampliſſimo abſoluitur *conſecratio*, quem ideo ex *pontificali* referre placuit, vt inde de vero conceptu, quem eccleſia Romana de *rebus conſecratis* ſibi format, indeque fluentibus concluſionibus conſtare queat. Tria potiſſimum obſeruo, quæ ex cultu Leuitico circa *conſecrationem* aſſumta ſunt, *adſperſiones* ſcilicet *aquæ*, *inunctiones*, & *thurificationes*, quæ etiam *iudaicæ eccleſiæ* in conſecrationibus, quibus res conſecratæ in *ius diuinum* transibant, commercioque humano eximebantur, vſitata & præſcripta erant. *Ex. XXIX*, 4. 7. *XL*, 9. 12. 27. Inter hæc tria præeminebat *inunctio*, quæ verum *conſecrationis* eſſentiale conſtituebat; qua de cauſa in nouo fœdere fideles *ſpiritu S. inuncti* vel in genere *vncti* vocati ſunt ſenſu myſtico, vt indigitaretur, eos eſſe viuida templa Deo ſummo conſecrata, & ita addicta, vt ab omni mundano exemta debeant eſſe commercio, mundo mortua, (vti res ſacræ externo commercio exemtæ ſunt,) & ſoli Deo viuentia. 1 *Cor. III*, 16. 17. *VI*, 19. 2 *Cor. I*, 21. *VI*, 16. *Eph. II*, 21. 22. *Hebr. III*, 6. 1 *Petr. II*, 5. 1 *Ioh. II*, 20. 27. Quamuis vero, vt ſupra obſeruatum, talis *conſecratio* cum effectu, *diuinam qualitatem* rebus imprimendi, & commercio humano prorſus eximendi, in fœdere nouo chriſtianis non ſit præſcripta, imo a ſtatu eius prorſus aliena ; res tamen ipſa loquitur, eccleſiam Romanam, ſicut in aliis ita etiam in hac re cultum Leuiticum legesque ceremoniales, a cuius iugo per ſeruatorem liberati ſumus, reuocaſſe in vſum, & quæuis liturgica ex principiis huius cultus æſtimaſſe, vti paulo penitius iam oſtendendum erit.

Plura ſunt deſumta ex conſecratione V. T.

inprimis inunctio,

quæ commercio rem eximebat.

§. XXXIV. Id vero vix rectius fieri poſſe arbitror, quam ſi comparationem inter *conſecrationem* eccleſiæ Romanæ & *dedicationem ſimplicem* in eccleſiis proteſtantium receptam inſtituam, indeque differentiæ rationes petam. Iam ſupra ex SELDENO obſeruaui, magnum

Inde ingens differentia inter conſecrationem & dedicationem ſimplicem.

inter

inter has duas ſpecies eſſe diſcrimen: hanc conſiſtere in ſolenni *deſtinatione* ad certum vſum, rei autem nullum ſingularem imprimere *characterem*. Talis *ſimplex dedicatio*, quæ etiam cum quibusdam ſolennibus rei conformibus fieri poteſt, in *vita ciuili* vſitatiſſima eſt, neque tantum in *eccleſiis* recens exſtructis adhibetur. Ita *curia* dedicari hoc modo poteſt, adhibita quandoque *oratione ſolenni*, qua publice declaratur, ædes exſtructas dedicatas ſeu deſtinatas eſſe ad vſum curiæ. Academiæ vbi conſtituendæ, inaugurari ſolent; quid autem tales *inaugurationes* ſunt aliud, quam *dedicationes ſolennes*, ſimplices tamen abſque *conſecrationis* conceptu? Et quid yetaret, ædificium recens exſtructum *ritu* quodam *arbitrario* inaugurare, h. e. declarare, hoc in poſterum ad inhabitandum eſſe deſtinatum. Talis *dedicatio* ſimplex *arbitraria* eſt, & ita quoque eccleſiis exſtructis adhiberi poteſt, qua declaretur publice, illas poſterum ad *cultum diuinum* peragendum eſſe deſtinatas.

hæc etiam in vita ciuili vſitatiſſima eſt.

§. XXXV. Inde vero naſcitur primum diſcrimen, quod Romanæ eccleſiæ conſortes *conſecrationem* in templis exſtructis *ſimpliciter neceſſariam* arbitrentur; proteſtantes vero *dedicationem* arbitrariam, *indifferentem*, & ad *decorum externum* referendam. Ratio diuerſitatis eſt, quod noſtræ eccleſiæ non ſint *templa* proprie dicta, ſed magis *oratoria*; illæ autem, quæ catholicorum ſacris inſeruiunt, proprie dicta *templa* ſint, & abſque *conſecratione* opus *mere profanum*, in quo *ſacrificium miſſæ*, quod *conſecratum locum* deſiderat, peragi non poſſit. *c.* 1. *de conſecr. D.* 1. Quid quæris? eandem neceſſitatem allegare ſolent, ob quam olim ad ſacra iudaica *conſecratio proprie dicta* ex præcepto DEI neceſſaria fuit. Ita ſubducit rationes auctor *epiſtolæ*, quæ FELICI IV. apud BLONDELL. *in Pſeudo-Iſidoro p.* 578. *ſq.* HARDVINVM *tom. II. concil. p.* 1089. & GRATIANVM *in c.* 2. *de conſecr. D.* 1. adſcribitur, quæ licet vitio νοθείας laboret, mentem tamen eccleſiæ Romanæ a *ſeculi IX.* temporibus optime repræſentat, vt verba hæc inde depromere e re eſſe duxerim. Præmittit PSEVDO-FELIX rationem, qua tabernaculum olim fuerit conſecratum diuinis precibus, & ſancti olei vnctione perlinitum, imo & a SALOMONE in ſolenni feſtiuitate templum ad cultum diuinum dedicatum. *Iudæi ergo*, pergit, *loca, in quibus ſacrificabant domino, diuinis habebant ſupplicationibus conſecrata, nec in aliis quam Deo dicatis locis munera Deo offerebant. Si enim iudæi, qui vmbræ legis deſeruiebant, hæc faciebant, multo magis nos, quibus veritas patefacta eſt, & gratia per IEſum Chriſtum data eſt, templa domino ædificare, &* *pro-*

Inde proteſtantes dedicationem arbitrariam eſſe cenſent, nec templa habent, quæ conſecrationem deſiderant,

quam etiam catholica eccleſia abſolute requirit.

prout melius poſſumus, ornare, eaque diuinis precibus & ſanctis vnctionibus ſuis cum altaribus & vaſis, veſtibus quoque & reliquis ad diuinum cultum explendum vtenſilibus deuote & ſolenniter ſacrare, & non in aliis locis, quam in domino ſacratis ab epiſcopis & non a chorepiſcopis (qui ſæpe prohibiti ſunt, niſi, vt prædictum eſt, ſumma exigente neceſſitate) miſſas celebrare nec ſacrificia domino offerre debemus. Et hoc ſi ſumma neceſſitas agere compulerit, non in domibus (quia in ſacris canonibus ſacrificia in domibus offerri prohibita ſunt) ſed in tabernaculis diuinis precibus a pontificibus dicatis & in menſis domino ſacratis & ſacra vnctione a pontificibus delibutis pro ſumma, vt præfixum eſt, neceſſitate & non pro lubitu cuiusquam & pigritia agatur. In *c.* 11. *de conſ.* D. 1. confirmatur hoc ex eadem epiſtola, vbi notanter dicitur: *ſatius eſt, miſſam non cantare aut non audire, quam in illis locis, vbi fieri non oportet.* Hac de cauſa ſupra *tit.* XXXVII. §. 14. *ſqq.* iam obſeruaui, in *oratoriis* non aliter, quam *conſecratione* facta, miſſas celebrari potuiſſe.

§. XXXVI. Alterum diſcrimen eſt, quod eccleſiæ Romanæ conſortes legitimum huius negotii ſacri miniſtrum duntaxat *epiſcopum*, quem *pontificem* dicunt, eſſe cenſeant, ita vt eius *ſola auctoritate* perficiatur, ſicuti eius auctoritate templa & oratoria exſtruenda, *c.* 15. *de conſecr. D.* 1. *c.* 1. *D.* 25. *c.* 4. *D.* 68. adeo vt nequidem epiſcopus ſimplicibus *ſacerdotibus* hunc actum, qui *ordinis epiſcopalis* eſt, committere poſſit. *c.* 9. *X. h. t.* Scilicet cenſetur hic actus præ ceteris *pontificalis* ex diſciplina veteris teſtamenti, non aliis, quam qui *pontificis* vices gerunt, committendus; quamuis vera ratio inde depromi debebat, quod olim ex *auctoritate epiſcopi*, tanquam *primi presbyteri*, vt HILARIVS *in comm. ad* I *Tim. III.* eum appellat, omnia expedienda eſſent in cultu diuino, qui primarios actus ipſemet expedire ſolebat, ad ceteros vero etiam presbyteros, qui ab eius nutu dependebant, admittebat. Quod ergo *ſolis epiſcopis conſecratis* tandem attributa, *presbyteris* vero negata fuerit, magis eſt ex *conſuetudine*, non ex *inhabilitate presbyterorum.* In noſtris eccleſiis *auctoritate principum* dedicationes inſtituuntur more ſeculi IV. cuius obſeruantiam ex ATHANASII verbis ſupra retuli, oſtendique, ſine *imperatoris decreto* dedicationes publicas legitime fieri haud potuiſſe. Eodem iure merito vtimur, non quod *conſecrationis* actus ſit *epiſcopalis*, & principes *iure epiſcopali* hunc expediri curent, (neque enim talem *conſecrationem*, a pontificibus peragendam, agnoſcimus) ſed quod, quæ ad *cultum publicum* eiusque exercitium pertinent, merito *auctoritate publica* peragenda ſint.

Conſecratio tantum poteſt perfici a ſacerdote ſummo, non a ſimplici.

Dedicatio fit auctoritate principum.

Ipſe actus *dedicationis* vel ſuperintendenti vel primario paſtori committi ſolet, nec hic talem delectum in *conſecratore* inſtituimus, quem eccleſia Romana deſiderat. LYNCK. *de iur. templ. c. VI. n.* 21.

Conſecratio plura ſolennia eſſentialiter deſiderat,

§. XXXVII. Tertium diſcrimen ipſa *ſolennia*, *conſecrationis* eſſentiam conſtituentia, concernit, quæ antea plena manu allata ſunt, huc directa & inſtituta, vt veram *conſecrationem* repræſentent conſtituantque. Enimuero hæc vel ideo negligimus aut inſuper habemus, quod perſuaſiſſimum nobis ſit ex rationibus ſupra adductis, in nouo fœdere talia loca conſecrata resque ſacratas haud deſiderari, ſed in quouis loco preces in *ſpiritu* & *veritate* eſſe fundendas, ritumque *conſecrationis* ad *ceremonialem legem*, a qua liberati & ſoluti ſumus, pertinere. Dedicatio illa ſimplex, quæ nudam *deſtinationem publicam* denotat ſignificatque, expeditur concione, hymnis, precibus & actuum ſacrorum adminiſtratione, ſine *vnctionibus*, *thurificatione*, *adſperſione aquæ* & *reliquiarum SS.* adhibitione. Recentiſſimum eiusmodi *dedicationis ſimplicis* exemplum ex nouellis publicis referam, qua eccleſia nouiter exſtructa Francofurti ad Mœnum *d.* 10. *Dec.* 1721. ſacris vſibus publice deſtinata eſt:

non dedicatio ſimplex.

Franckfurt vom 12. Decembr. Vorgeſtern iſt die jüngſt-erwehnte Einweihung der St. Nicolai-Kirche vollbracht worden, da Morgens um 8. Uhr, nachdem im Nahmen E. Hoch-Edlen und Hochweiſen Magiſtrats das denſelben præſentirende Scholarchat, ſich in beſagter Kirche eingefunden, und E. Ehrwürdig Miniſterium proceſſions-weiſe ſich dahin verfüget gehabt, der Gottesdienſt mit Abſingung der geiſtreichen Geſänge: **Allein GOTT in der Höh ſey Ehr** ꝛc. und: **Es woll uns GOtt genädig ſeyn** ꝛc. den Anfang genommen, darauf eine ſchöne Muſic unter Trompeten- und Paucken-Schall, und nach deren Endigung vom Herrn D. Pritio eine vortreffliche Predigt über die Worte 1 **Buch Moſ.** 28. v. 17. 18. 19. Wie heilig iſt dieſe Stätte ꝛc. gehalten, auch nach derſelben Beſchluß das Lied: **Nun lob mein Seel den HErrn** ꝛc. geſungen, ſodann hierauf das heilige Abendmahl adminiſtriret, nechſt dieſem die Copulation zweyer verlobten Perſonen verrichtet, und endlich 2. Kinder, ein Knäblein und ein Mägdlein getauft, mithin die Einweihung in aller Andacht vollzogen worden, und ſoll künftig hin alle Freytage und Sonntage nachmittags eine Predigt, und darauf die gewöhnliche Bet-Stunde von denen dazu verordneten Candidatis Miniſterii gehalten werden. Dieſer Einweihungs-

So-

Solennität hat der Käyſerliche Herr Commiſſarius und Reſident, Freyherr von Wetzel, von Anfang bis zu Ende beyzuwohnen ſich belieben laſſen.

In hac *dedicatione* præter *concionem*, *hymnos* & *preces*, *ſacra cœna* & *baptiſmi* adminiſtratio atque *copula ſacerdotalis* factæ ſunt, vt deſtinatio publica ſtatim in actum deduceretur, quamuis hi actus non neceſſario accedere debeant. vid. STRYK. *ad Brunnem. lib. II. c.* 2. §. 3. & *in vſu mod. ad tit. de rer. diuiſ.* §. 3. Quin quod ipſemet in dedicatione eccleſiæ Ienenſis cuiusdam anno 1693. obſeruauerim, hos actus plane non fuiſſe adhibitos, quod eccleſia dedicanda non eſſet *parochialis*, ſed ſolis *concionibus funebribus* habendis deſtinata, adeoque hymnis, precibus & ſolenni ſermone a ſuperintendente B. GOETZIO dicata.

§. XXXVIII. Quartum diſcrimen reſpicit veſtes, vaſa aliaque mobilia ad cultum S. adhiberi ſolita. Hæc ex diſciplina eccleſiæ Romanæ non aliter vſibus ſacris applicanda ſunt, quam ſi rite fuerint conſecrata, *c.* 42. *de conſ. D.* I. cuius ſolennia refert CASTALDVS *in prax. ceremon. lib.* 2. *ſect.* 12. *c.* 2. Proteſtantes nequidem *publicam* & *ſimplicem dedicationem* in his deſiderant, quin potius eccleſiis oblata ex priuatorum deſtinatione mox, vbi opus fuerit, eadem ad vſus ſacros adhibent. Communiter noſtrates aſſerere ſolent, duo requiri, vt res tales *ſacræ* fiant, 1) *deſtinationem* ad vſum ſacrum, & 2) rei illius ad illum vſum *adhibitionem*, *quæ duo*, ait B. STRYK. *cit. l. ſi concurrant*, *res ſacra erit*; *altero deficiente*, *profanis potius adhuc adſcribenda*, *vel tandem eccleſiaſtica dici poterit*, *ſola deſtinatione*, *vtpote cum eccleſia dominium ſine traditione acquirat*, *l. pen.* §. 1. *C. de SS. eccl. non tamen mox ſacra*; *quippe ſola voluntas domini rem ſacram facere nequit*; *ſicut nec ſola adhibitio ad vſum ſacrum*, *niſi ad illum dominus eandem deſtinauerit.* Hæc vero verba cum grano ſalis eſſe intelligenda arbitror, cum conclamatum ſit, rem *ſacram* ſine *conſecratione* concipi & intelligi non poſſe, quæ cum in his rebus prorſus deficiat, res tales proprie loquendo *ſacræ* dici non poſſunt, eo maxime ſignificatu, quo eccleſia Romana vtitur, vt infra oſtendam. Ex *fine* & vſu *ſacræ* dici ſolent in ſignificatu prorſus nouo & peculiari, adeoque magis *quaſi ſacræ*, vt hactenus quidem, quod ſemel ad *vſum ſacrum perpetuum* ſint deſtinatæ, ad vſus profanos adhiberi non poſſint, minime tamen dominio & proprietati humanæ exemtæ, vt mox declarabo.

Conſecratio etiam extenditur ad veſtes & vaſa, a qua proteſtantes abſtinent.

An vaſa apud nos ſacra dici poſſint?

§. XXXIX.

Benedictionem a conſecratione diſtinguunt, quam in cœmeteriis adhibent,

§. XXXIX. Quædam tamen res non *conſecrantur* in eccleſia Romana, ſed *benedictione* quadam, adſperſione *aquæ benedictæ* adhibita, initiantur. Talis *benedictio* ſufficit in cœmeteriis, cuius ritum refert CASTALDVS *cit. tr. lib.* 2. §. 11. *c.* 7. quæ etiam ſi polluta ſunt, aquæ benedictæ adſperſione reconciliantur. *c.* 7. *X. h. t.* Inde *iuris epiſcopalis* conſtitutio cœmeterii dicitur, & ad *res religioſas* refertur. Enimuero inter proteſtantes omnis deeſt *benedictio*, ex cuius defectu ad *tit. de ſepult.* obſeruaui, 1) cœmeteria noſtra eſſe res *vniuerſitatis:* 2) ſine conſenſu conſiſtorii erigi poſſe, nec 3) apud nos *iuris epiſcopalis* eius conſtitutionem dici poſſe, niſi ſine iudicio iuris canonici concluſionem applicare velimus.

et campanis, quam baptiſinum dicunt.

§. XL. *Campanæ* quoque initiantur ſolenni *benedictione*, quamvis magis ad *conſecrationem* inclinare videatur, cum non tantum per *oleum* catechumenorum *ſeptem cruces*, ſed præterea etiam quatuor cruces cum *chriſmate* ſuper campanam efformandæ ſint. Præcedit tamen *ſolennis lotio* campanæ, mediante aqua benedicta, quam vulgo *baptiſmum* vocare ſolent. Olim vel hæc *lotio* ſufficiebat, nec vbique vſitata erat. Colligo id ex LETARDO, ſcriptore ſec. X. *de miracul. S. Maximin.* relata a MABILLONIO in *act. Benedict. ad ſec. I. p.* 598. *n.* 33. vbi de ANNONE abbate Miciacenſi hæc habet: *Venerabilis Anno abbas, cui in memoriis piorum maxima portio eſt, ſignum vſibus eccleſiæ præparari iuſſerat, quod* SECVNDVM QVORVNDAM MOREM *baptizatum & ſuper tectum eccleſiæ eleuatum eſt.* Iam *ſeculo VIII.* vſum aliquem huius baptiſmi obtinuiſſe, colligo ex capitulari CAROLI M. de *anno* 789. *c.* 18. apud BALVZIVM *tom. I. capitul. p.* 244. quo cautum: *vt clocas non baptizent.* Particularem hunc morem præſertim in monaſteriis, vnde tanquam ex equo Troiano omnis ſuperſtitionum moles prodiit, obtinuiſſe, non vero *vniuerſalem* fuiſſe, credere par eſt, quia alioquin, ceu nouus mos, haud prohibitus fuiſſet. Enimuero non tam facile *ſuperſtitio* eradicari poteſt, quæ vtplurimum latius ſerpit & vires pedetentim aſſumit, vt tandem vniuerſam inficiat eccleſiam, id quod vel hæc *lotio* docet. Non negant antiſtites eccleſiæ Romanæ, in hac præcipuas, quæ in *baptiſmo puerorum* obſeruantur, obſeruari ceremonias, vt *lotionem, vnctionem* per *oleum catechumenorum* & *chriſma*, item *nominis* impoſitionem adhibitis *patrinis*, quamuis tamen hunc baptiſmum ſeparent ab eo, qui infantibus confertur in remiſſionem peccatorum. vid. MARTENIVS *tom. II. de antiq. eccl. ritib. lib.* 2. *c.* 21. *p.* 368. Du SAVSSAY de *pano-*

noplia ſacerdot. P. II. lib. 2. art. 22. Interim non leuis baptiſmi abuſus eſt, quod eadem forma, qua pædobaptismus, peragatur. Si ſimplex eſt *benedictio*, quare nominis impoſitio? quare totalis lotio, vnctio aliaque? in quem finem patrini adhibentur? cur *baptismi* appellatio actui impoſita? Neque enim hæc ab heterodoxis originem trahit, vt quidam volunt, ſed ex antiquis rerum argumentis. Denique ſi ex *vulgi nugis* nata eſt, quod *du* SAVSSAY *cit. l. p.* 607. credit, cogitandum erat, anſam huic opinioni datam fuiſſe, eamque promotam ab iis, qui huius ſuperſtitionis a CAROLO M. reprobatæ auctores fuere. Ceterum iam ſeculo X. *nominis impoſitionem* fuiſſe vſitatam, colligo ex auctore *vitæ S. Turketuli abbatis Crulandenſis* apud MABILLONIVM *in actis Benedict. ad ſecul. V. p.* 519. vbi hæc occurrunt: *fecit fieri duas magnas campanas, quas Bartholomæum & Bettelinum cognominauit, & duas medias, quas Turketulum & Talwinum vocauit, & duas minores, quas Pegam & Begam appellauit.* De *patrinis*, qui magno numero quæſtus cauſa rogari ſolent, ſingularia quædam obſeruat FABRICIVS *in bibliograph. antiq. p.* 391. Ipſa ſolennia huius *baptiſmi* ſeu *benedictionis*, vt quidam loqui tutius amant, referuntur in *pontif. Rom. P. I. tit. de bened. ſign. vel camp. p.* 515. (conf. CASTALDVS *in prax. cerem. lib. 2. ſect.* 12. *c.* 5. MARTENE *cit. l. p.* 370. *ſqq.*) quæ non repetam, ne nimis me in hoc gurgite diffundam, præſertim cum noſtræ eccleſiæ huic abuſui iuſtis de cauſis repudium miſerint, indeque apud nos non in eundem cenſum campanæ referendæ ſint, vt ſuo loco indicabo. conf. HOSPIN. *de orig. templ. lib. IV. c.* 9.

§. XLI. Ad *ſimplicem benedictionem* magis accedit ille ritus, qui circa *initiationem* plurimarum rerum adhiberi ſolet. Omnia cum *gratiarum actione* & *benedictione* eſſe auſpicanda & ſuſcipienda, verbum diuinum iniungit ſingulis; aſt illa ipſa *priuatam* ſingulorum *deuotionem pietatemque* duntaxat denotat, non *ſacerdotalem* quendam *actum*, ſingulari quodam ritu peragendum. Interim poſtquam pleraque *pietatis* exercitia in monopolium cleri tranſiere, vnde laici illa redimere, vel vt mollius dicam, petere debuerunt, *benedictio ſacerdotalis*, *episcopalis* & *papalis* plura noua inſtituta introduxit, & in immenſum auxit numerum, quorum primarias ſpecies recenſent ANDREAS *du* SAVSSAY *in panopl. ſacerdot. lib. II. c.* 1. *ſqq.* & MARTENIVS *tom. III. de antiq. eccleſ. rit.* Primarium harum *benedictionum* cum ſingulari efficacia fundamentum *du* SAVSSAY conſtituit *c.* 3. *in ſacerdotio ſummo & pontificali poteſtate*, cui etiam in *veteri fœdere* ius *benedicendi* cohæſit, vt vel *formula Aaronitica* indicat, quod plenius illuſtratum eſt in differt. ſub præſ.

Benedictionum primæua ratio,

præſ. Dn. GODOFR. LVDOVICI MENCKEN. *de eo, quod iuſtum eſt circa ritum & formul. Aaronit. in eccleſia benedicendi* §. 5. Vnde ſine dubio factum, vt olim *epiſcopi* primarias *benedictionum* ſpecies peregerint, quæ tamen pedetentim quoad maximam partem communicatæ ſunt *presbyteris*, vt benedictio catechumenorum, infantum baptizandorum, energumenorum, pœnitentium, coniugio copulandorum, totius populi finita miſſa per *formulam Aaroniticam*, infirmorum &c.

episcopis vindicata,

cum ſingulari virtute,

quarum ſpecies ſigillatim recenſentur.

§. XLII. Verum huc potiſſimum pertinent res, *benedictione epiſcopali* præuia initiandæ, per quam ſingularis *virtus* & *efficacia ſpiritualis* illis imprimi creditur, in quarum cenſum (I) referri debet *benedictio aquæ baptismalis*, de qua IOSEPHVS VICECOMES *in eccleſ. obſeruat. c. XIV. ſq.* plena manu agit. (II) *Benedictio aquæ ſale conſperſa*, quæ in ſingulis eccleſiis populo proponitur, vt huius adſperſione perfrui poſſint, vulgo Weihwaſſer, quem ritum quilibet presbyter etiam peragit, de quo vid. du SAVSSAY *cit. l. p.* 564. (III) *Benedictio ſalis*, qui in os catechumeni mox baptizandi inſerendus eſt, de qua IDEM *cit. l. p.* 566. tradita eccleſiæ Romanæ enarrat. (IV) *Benedictio ignis paſchalis*, Oſterfeuer, cuius ritum recentiſſimum refert IDEM *cit. l. p.* 569. Nec hic ritus in totum eliminari potuit in terris proteſtantium, cum hinc inde ruſtici in agris tales *ignes paſchales* accendere ſoleant; ſed ex ſolo more, ſine peculiari ſignificatione. (V) *Benedictio incenſi* in thuribulo imponendi, cuius vſus in eccleſia Romana ampliſſimus eſt, vt IDEM *cit. l. p.* 570. declarat. (VI) *Benedictio ſymbolorum euchariſticorum*, qua etiam proteſtantes vtuntur; ſed non eadem ſignificatione, cum apud catholicos hæc magis *conſecrationi* accedat, adeoque ſecundum eorum ſententiam a reliquis ſpeciebus admodum diſtingui debeat. (VII) *Benedictio vini, lactis & mellis*, recens baptizatis dari ſolitorum, de qua agit IDEM *cit. l. p.* 575. (VIII) *Benedictio olei*, cuius varium vſum recenſet IDEM *cit. l. p.* 577. (IX) *Benedictio cerei parochialis*, de qua IDEM *p.* 579. aliorumque *cereorum* & *candelarum*, de qua *p.* 583. (X) *Cinerum*, de qua *p.* 586. (XI) *Palmarum* ſeu *ramorum*, de qua *p.* 589. (XII) *Agni* in paſcha, de qua *p.* 593. (XIII) *Ouorum* in ſolennitate paſchali, vulgo Paſch-Eyer, de qua *p.* 594. (XIV) *Benedictio vuæ, fabæ, frumenti & nouarum frugum*, quam IDEM *cit. l.* illuſtrat. (XV) *Quorumcunque comeſtibilium*, ne dæmones aliquid poteſtatis ſibi in ea vſurpare poſſint, quippe qui terrentur fuganturque tali ritu, vt credit IDEM *p.* 596. (XVI) *Menſæ* vel conuiuii, cui intereſt presbyter, de qua IDEM *p.* 597. *ſqq.* (XVII) *Segetum & vinearum benedictio* ſolenni

habita

habita proceſſione cleri & populi, de qua IDEM *p.* 600. (XVIII) *Noui putei*, de qua *p.* 601. (XIX) *Nouæ domus*, cuius rationes peculiares euoluit IDEM *cit. l. p.* 602. (XX) *Nauis*, vt per vndas ſecundis ventis ruat. vid. IDEM *p.* 605. (XXI) *Thalami coniugalis*, de qua IDEM *p.* 608. (XXII) *Sepulchri*, cuius ritum & rationem IDEM tradit *p.* 610. *ſeqq.* (XXIII) *Turris*, de qua agit MARTENE *cit. l. p.* 372. (XXIV) *Armorum*, *enſis*, *pilei* & *vexilli bellici*, de cuius ritu agit CASTALDVS *in praxi ceremon. lib. II. ſect.* 12. *c.* 4. & ego ediſſerui in *diſſ. prælim. de iure clericorum militari* ad tr. filii ſecundo geniti de *iure militum eccleſiaſtico*. Denique ſupereſt, vt ait SAVSSAY *cit. l. p.* 612. (XXV) Benedictio *quarumcunque rerum*, ad hominum ſubſidium vtilium, quarum in cenſum refert MARTENIVS *cit. l. p.* 378. *ſqq. benedictionem ſcriniorum, baculi* & *peræ peregrinorum*, *retis &c.* quæ omnia referre nimis longum foret.

§. XLIII. Quintum diſcrimen effectum *conſecrationis* tangit ſimulque oſtendit, qua ratione res *ſacratæ* a *benedictis* differant. Per *conſecrationis* ritum rem *ſacram* ſpeciali in ſenſu fieri, *diuina* quadam *virtute* imbutam, & propterea *iuris diuini*, omni commercio humano prorſus exemtam, panegyriſtæ *conſecrationum* oſtendunt, inter quos primatum gerit BELLARMINVS, vt docet HOSPINIANVS *de templ. lib. IV. c.* 11. *in f.* Nec enim diuerſum de *rebus ſacratis* ſenſum habere poſſunt, quam quem *iudæi* & *gentiles* habuere, cum eandem agnoſcant neceſſitatem. Iam tempore IVSTINIANI hæc de *rebus ſacratis* ſententia erat nota, inde eccleſiæ *ſacroſanctæ* dicuntur, & templa atque altaria *nullius* & *iuris diuini*. Hoc patronorum huius ſententiæ præſidium admodum extollit P. BENEDICTVS SCHMIER *in tr. de SS. eccl. P. I. diſſ. III. n.* 18. aiens: *ſi aduerſarios reſponſum petere non pudeat, examinandi & interrogandi ſunt, vtrum titulus de SS. eccleſiis inueniatur in Codice nec ne? Si inueniatur, an forte ſit expungendus & titulus de ſtabulis in locum expuncti ſubrogandus? Quare non etiam ipſum cœtum ad æqualitatem cum ceteris locis deprimunt? Principis terreni palatium ſupra vulgaria loca & tecta venerantur atque extollunt, & templa Dei omnipotentis cum caſis & tuguriis exæquata volunt. Quanta impudentia & cæcitatis miſeria.* Iratus fuit homo, dum hæc ſcriberet, & per ipſam iram & impudentiam occæcatus. Argumentum, quo vtitur, nos ferire videtur, ſed inſignem ignorantiam elenchi committit. Non in quæſtione eſt, annon *veneratio* aliqua loco debeatur, ideo, quod vſibus ſacris deſtinata ſit, vt interim, dum his vſibus deſtinata eſt,

Conſecratio facit res ſacras, iuris diuini & nullius,

quod ſententia Schmierii refertur,

quæ ſub examen reuocatur,

Veneratio externa eccleſiis attribuitur,

eſt, aliis vſibus profanis abſque *violatione decori* adhiberi nequeat? Id etiam fatentur proteſtantes, & eo reſpectu inſignem differentiam conſtituunt inter *ſtabulum* & *eccleſiam*, quam SCHMIERIVS animaduertere non potuit, quia proteſtantium ſcripta haud euoluit, vel ſi euoluit, diſſimulare ſcienter veritatem maluit, quam ſincere agere. Audiat ZIEGLERVM *ad Lancellott. lib. 2. tit.* 18. §. 12. quem ſine dubio in manibus habuit: *Effectus dedicationis, ſi quem peculiarem habet, eſt externa & ceremonialis ſanctitas ſeu ſeparatio huius loci ab vſu communi & profano ad vſum ſacrum & eccleſiaſticum publica magiſtratus auctoritate & communi ac ſolenni totius eccleſiæ conſenſu ſancita.* Non negamus, principum palatiis deberi *ſanctitatem externam;* nec negamus, *oratoriis* vel *eccleſiis* ſanctitatem talem & venerationem deberi *externam*, quæ non debetur ſtabulis, hortis aut priuatis ædificiis. Aſt id quæritur, an eccleſiæ *interna ſanctitate* vel *ſuperſtitioſa* polleant, vt *ſanctificandi vim virtutemque* habeant, & templum ita conſecratum *diuina* quadam *virtute*, *diuina efficacia* præditum exiſtimari debeat? Iam reſpondeat SCHMIERIVS. Verum tacet, & nequidem effectum *conſecrationis* ex mente ſuæ eccleſiæ tangit aut explicat, quod inſignem negligentiam inuoluit. Hanc *vim diuinam*, quam *vnctio* eccleſiis altaribusque tribuere creditur: hanc *diuinam virtutem internam*, quæ conſecratis lapidibus ineſſe creditur ex virtute *olei*, *chriſmatis*, *aquæ benedictæ*, & *carminum conſuetorum*, ignoramus, negamus & ad *ſuperſtitionem* referimus, nec *characterem* quendam *indelebilem* rebus conſecratis ineſſe credimus. Titulus de *SS. eccleſiis* lippis & tonſoribus notus eſt, ſed parum hæc applicatio facit pro ſententia SCHMIERII, ad minimum intuitu proteſtantium, tum, quod IVSTINIANI auctoritas in rebus huius farinæ nihil euincat, cuius tempore abuſibus & ſuperſtitione infecta erat eccleſia, vt vel libelli CORVINI & a RYSSEL. *de Iuſtiniano catholico* docent, tum etiam, quod a *dici* ad *eſſe* non valeat conſequentia. Quid ſi SCHMIERIVS aſſereret, imperatoribus minus recte tribui NVMINIS prædicatum, & reſcriptis *verbi diuini* prædicatum? Crederem, eadem argumentandi argutia SCHMIERIVM redargui poſſe: *ſi aduerſarium hoc negare non pudeat, examinandus & interrogandus eſt, vtrum l. 2. C. de mand. princ. l. 11. C. de SS. eccl. & l. 34. C. de appell. cum ſimilibus inueniantur in Codice nec ne? ſi inueniantur, an forte hæc prædicata ſint expungenda & in locum eorum alia ſuſtituenda*, v. c. *noſtræ humilitatis* &c.

non interna ſanctitas.

Ieiuna Schmierii argumentatio.

§. XLIV.

§. XLIV. Ex hac ſuppoſita *ſanctitate interna* peculiares fluunt effectus, quæ veram eius rationem declarant. (I) Quod non aliter valide facta exiſtimari debeat, niſi ab iis, *qui fidem ſacroſanctæ trinitatis tenuerunt*, *c.* 3. *in f. D.* 68. quod formula: *in nomine patris & filii & ſpiritus S.* ſit eius de eſſentia, adeoque *Arrianorum* conſecratio, quæ fit ſub hac formula: *in nomine patris per filium, in ſpiritu ſ.* nullam diuinitatem loco conciliet. *c.* 21. & 22. *de conſecr. D.* 1. (II) Quod conſecratio reiterari haud debeat, quia *characterem indelebilem* imprimit, vnde communiter *irreiterabilitatem* actus ſacri colligunt. Huc collineare videtur philoſophia *c.* 3. *D.* 68. & *c.* 20. *de conſecr. D.* 1. admodum craſſa: *quia ſicut infans a qualicunque ſacerdote in nomine patris & filii & ſpiritus S. ſemel baptizatus non debet iterum baptizari, ita nec locus Deo dicatus eſt iterum conſecrandus.* Mirum ſane, quod *conſecrationem* hanc inter *ſacramenta* proprie dicta non retulerint. Admittunt tamen conſecrationem, ſi de illa dubium incidit, *c.* 18. *de conſ. D.* 1. quia non cenſetur reiteratum, quod neſcitur factum, *c.* 16. *eod.* de quo caſu proteſtantes nullam mouent quæſtionem, ſi ad vſum ſacrorum iam reapſe applicata fuerit eccleſia. (III) Quod pro pretio conſecratio fieri nequeat, quippe quæ ſimoniaca, & eccleſia magis *execrata* quam *conſecrata* dicenda foret, vt dicitur in *c.* 11. *C.* 1. *q.* 4. Sponte, ſine præcedente pacto oblata, honeſte & ſine peccato accipi poſſunt. *c.* 1. *C.* 1. *q.* 2. (IV) Quod per conſecrationem res *nouam gratiam & indolem* accipiant, quia conſecratio dicitur *ſanctificationis ſeu gratiæ collatio c.* 24. *de conſ. D.* 1. id quod ex patribus probat IO. DARTIS ad *D.* 1. *de conſecrat. p.* 426. Addit ſatis optime ad mentem Romanæ eccleſiæ: *Nam, vt ait Burchardus lib. IV. vt homo ſpiritu gratiæ in melius mutatur & longe aliud quam erat, efficitur; ſi enim ars multa poteſt, quæ in aliquo genere naturam etiam ſuperat; quid non faciet gratia, quid non faciet benedictio atque conſecratio? ea ſane res innouat, vt Chriſtus nos innouauit.* Ita ergo *conſecratio* innouat rei *ſubſtantiam*: aliam facit: eius *naturam* immutat, vt *ſpiritualis diuinaque* facta cenſeatur, quæ ante erat *humana & profana.* Pari modo & gentiles ſuas rationes ſubduxere: minime proteſtantes, & hoc ipſum eſt, quod contra SCHMIERIVM ante obſeruaui. Conf. THOMAS. *de iur. princ. circ. adiaph. c. II.* §. 8. *in f.* (V) Quod noua conſecratio ſit neceſſaria, ſi res ſacra vel in totum vel quoad maximam periit partem, quia qualitas non poteſt ſupereſſe, re exſtincta, veluti ſi igne conſumta fuerit. *c.* 20. *de conſ. D.* 1. Altare denuo conſecrandum eſt, ſi lapis, qui

Effectus internæ ſanctitatis, (1) quod Arriani conſecrare non poſſint,

(2) quod reiterari non debeat conſecratio,

(3) quod pretium reſpuat,

(4) quod res conſecrata nouam virtutem accipiat,

(5) quod re deſtructa noua conſecratione opus ſit.

qui *ſigillum* continet, confractus eſt, quia, vt ſupra dictum, primaria conſecrationis ratio applicatur *lapidi ſuperiori*, quo totum obtegitur altare. *c.* I. *X. h. t.* Ceterum ſi parietes eccleſiæ in ſua integritate permanſerint, licet forſan *nouum tectum* eccleſiæ impoſitum, conſecrari denuo haud debet, *c.* 6. *X. h. t.* quod ad *parietes* conſecratio potiſſimum applicatur. Quid ergo ſi eccleſia per ſeculum & vltra ſine tecto fuiſſet, poſtea autem, parietibus ſaluis, in priſtinum reſtitueretur ſtatum, cultui diuino rurſus applicanda? Negarent ſine dubio catholici, denuo conſecrandam eſſe eccleſiam; aſt vero proteſtantes nullum mouebunt ſcrupulum, ſed de nouo *dedicabunt* ſolennitate quadam eam eccleſiam, ſacris reſuſcitatis.

quod ſit (6) differentia inter oratorium & eccleſiam,

(VI) Quod in eo differentia quæratur inter *oratorium* & *eccleſiam*, cum illud quilibet in ſua domo habere poſſit, vt ibi oret, nec *conſecratione* indigeat, *c.* 33. *de conſecr. D.* I. prout ſupra *tit.* 37. plenius explicatum. Quod ſi tamen *conſecratum*, tunc etiam permiſſum eſt, S. euchariſtiam ibidem adminiſtrare cum conſenſu epiſcopi. *c.* 34. *ſq. de conſ. D.* I.

(7) quod patronus nullum dominium in eccleſia conſecrata retinere dicatur,

§. XLV. Sunt præterea alii *conſecrationis* effectus, qui itidem magni eſſe cenſentur momenti. Huc pertinet (VII) quod patronus nullum amplius *dominium* in eccleſiam fundatam & conſecratam habere credatur, quodque *ius patronatus* in ſimplici *præſentatione*, non vero *inueſtitura* vel *inſtitutione* conſiſtere credatur. Contrarium ex argumentis ſtringentibus aſſerui ad tit. *de iure patron.* oſtendique, ius patronatus in ſe continere *dominium directum* cum iure *inueſtiendi*, & olim hoc ius ſaluum integrumque patronis fuiſſe. Aſt *conſecrationis* paulisper ad gentilium inſtituta effigiatæ conceptus nouas quotidie atque inuſitatas produxit ſententias. Seculo XI. in fauorem GREGORII VII. & ſucceſſorum, qui HENRICO IV. de *inueſtitura per annulum & baculum* litem mouerunt, PLACIDVS NONANTVLANVS librum de *honore eccleſ.* conſcripſit, editum a BERNARDO PEZIO, eruditiſſimo Benedictino, *tom. II. theſ. anecdot. P. II. p.* 74. qui totus in eo eſt, vt omne omnino ius laicis in eccleſias eiusque acceſſoria, ex principiis Hildebrandinis, deneget & abiudicet. Ait *c.* 7. *quod ſemel eccleſiæ datum eſt, in perpetuum Chriſti eſt, nec aliquo modo alienari a poſſeſſione eccleſiæ poteſt, vt etiam idem ipſe fabricator eccleſiæ, poſtquam eam Deo vouerit & conſecrari fecerit, in ea deinceps nullum ius habere poſſit. Non enim per eum ordinari, non inueſtiri vlterius poteſt.* Trahit etiam *c.* 43. argumenta de antiquo fœdere, quo *conſecratio* proprie dicta ex peculiari Dei præcepto recepta erat. Loquitur vero de *immobilibus* præ-

præcipue hoc modo: *Omne, quod ſemel Deo offertur, in perpetuum eius iuri mancipatur. Sic enim & S. Moyſes in Leuitico ait: omne, quod domino conſecratur, ſiue homo erit, ſiue animal, ſiue ager, non vendi nec redimi poterit. Quicquid ſemel fuerit conſecratum, ſanctum ſanctorum erit domino.* Vlterius *c.* 68. explicat euoluitque notionem *inueſtituræ*, & inde colligit, res conſecratas earumque acceſſoria ſub illam non cadere. Ait: *Inueſtitura ideo dicitur, quia per hoc ſignum, quod noſtri iuris eſt, alicui nos dediſſe monſtramus. Quod enim noſtrum eſt, cum alicui ex noſtra parte ad poſſidendum concedere volumus, eum exinde inueſtiri curamus, ſignificantes videlicet, & hoc ſigno illud, quod damus, nobis iure competere, & illum, qui accipit, quod noſtrum eſt, per nos poſſidere. Ipſo itaque nomine, quantæ impietatis ſit, ſanctuarium Dei inueſtire deſiderare, apertiſſime comprobatur.* Neque vero tantum hæc ſententia ipſis *eccleſiis conſecratis* applicata eſt, ſed præterea ad earum patrimonium extenſa, vt ab omni *ciuilis poteſtatis* imperio eximeretur, & prorſus *immunis* eſſe crederetur, vt infra *tit. XLIX. de immunit. eccleſ.* plenius demonſtrabitur, oſtendeturque, olim talem *immunitatem fictam* de iure diuino rebus eccleſiaſticis haud competiiſſe.

§. XLVI. Inde vero porro (VIII) inferunt, nequidem cœmenta & rudera eccleſiarum deſtructarum ad vſus vulgares adhiberi poſſe, quod his etiam virtus quædam diuina adhuc inſit. Euidens huius ſententiæ teſtimonium occurrit in *c.* 38. *de conſecr. D.* 1. huius tenoris: *Ligna eccleſiæ dedicatæ non debent ad aliud opus iungi, vel igni ſunt comburenda, vel ad profectum in monaſterio fratribus: in laicorum vero vſum non debent admitti.* Verba hæc non HYGINI, ſed *impoſtoris* eſſe, nemo dubitabit; interim eccleſiæ Romanæ ſenſum apprime indicant, quorſum etiam PSEVDO-CLEMENTIS doctrina in *c.* 39. *ibid.* pertinet: *Altaris palla, cathedra, candelabrum, & velum, ſi fuerint vetuſtate conſumta, incendio dentur, quia non licet ea, quæ in ſacrario fuerint, male tractari; ſed incendio vniuerſa tradantur. Cineres quoque eorum in baptiſterium inferantur, vbi nullus tranſitum habeat: aut in pariete, qui in foſſis pauimentorum iactentur, ne introëuntium pedibus inquinentur.* Hac ſcrupuloſa induſtria præcauere voluerunt, ne rudera rerum ſacrarum, ob *characterem indelebilem*, in vſus profanos applicarentur. En plus quam iudaicam ſuperſtitionem!

(8) quod rudera eccleſiarum adhuc ſacra eſſent,

§. XLVII. Hæc ratio conſecrationis (IX) hunc quoque effectum produxit, quod ſacrata vaſa non niſi a ſacratis perſonis, non vero a laicis, impuris, profanis, (quæ ſynonyma ſunt) tangi debeant. Tenor huius

(9) quod laici ſacra tangere non audeant

huius ſententiæ adſcribitur SIXTO in *c.* 41. *de conſecr. D.* 1. *In ſancta hac apoſtolica ſede ſtatutum eſt, vt ſacra vaſa non ab aliis, quam a ſacratis, dominoque dicatis contrectentur hominibus. Indignum enim valde eſt, vt ſacra domini vaſa, quæcunque ſint, humanis vſibus ſeruiant, aut ab aliis, quam domino famulantibus eique dicatis tractentur viris: ne pro talibus præſumtionibus iratus dominus plagas imponat populo ſuo, & hi etiam, qui non peccauerint, mala patiantur, aut pereant, quia perit iuſtus ſæpiſſime pro impio.* Tam indigni cenſentur laici, qui nequidem ſacra vaſa, multo minus hoſtiam conſecratam, manibus tangere audeant, quod tamen non vbique & omni tempore creditum fuit, vt ad *tit. de celebrat. miſſ.* oſtendendum erit. Idem euincit pontifex in *c.* 42. *de conſecrat. D.* 1. vbi argumentum ex veteri fœdere adductum eſt, vt ſtatum eius cum omni iugo Leuitico prorſus reuixiſſe crederes.

(10) quod polluta eccleſia reconciliianda ſit.

§. XLVIII. Denique (X) vltimus & primarius, qui ex *ſanctitate illa interna* fluit, effectus concernit *pollutionem*, die Einweihung, & *reconciliationem* eccleſiæ, de qua agunt pontifices in *c.* 4. 7. 9. *X. h. t.* & PETRVS FRANCISCVS PASSERINVS *de pollut. eccleſ.* Ampliſſimum in hac materia reperiunt campum doctores catholici, in quo ſubtiles vires ingenii exercere poſſint. Ego vero tantum ſumma huius thematis tangam capita; cum magis *luſum quendam* quam *rei veritatem* hic agnoſcere videantur ipſi interpretes. *Moralem* quandam *maculam* per *pollutionem* rebus ſacris imprimi aſſerunt, magis tamen ex hominum *opinione*, quam rei *veritate*. Quæ ſancta ſunt, coinquinari non poſſe, aiunt; *nihil enim eſſe ſanctum, ſi incorrupta ipſa ſanctitas pollueretur*, vt ait PASSERINVS *cit. tr. diſp.* 1. *c.* 7. *n.* 1. Quid vero eſt *incorrupta ſanctitas* aliud, quam *character* quidam *indelebilis* rebus ſacratis impreſſus? Rectius forſan iudicarent, meo iudicio, interpretes, ſi, ſuppoſita ſanctitate loci, *pollutionem* conſtituerent in *iniuria* loco illata, læſaque *veneratione externa* loco debita. Enimuero id forſan conceptum *pollutionis* non exhauriret, cum cœmeteria per illationem *excommunicati* polluta cenſeantur, *c.* 7. *X. h. t.* quod abſque intentione loco inferendi iniuriam ſanctitatemque lædendi fieri potuit, quam tamen omnis *iniuria* deſiderat. Et tamen ipſimet *moralem*, vel potius *imaginariam*, quam fingunt, *maculam* definire, aut diſtinctum conceptum nobis ſuppeditare non poſſunt. Poteſt ſecundum canoniſtas eccleſia *violari*, vt tamen non *polluatur*, licet vice verſa *pollutio* ſit etiam *violatio*, quod PASSERINVS *diſp.* 1. *cit. tr. c.* 3. declarat,

Quid ſit pollutio?

Quid violatio eccleſiæ?

clarat. Poteſt porro eccleſia *profanari*, quatenus totalem *deſtructionem qualitatis ſacræ* denotat, vt tamen proprie non polluatur, EODEM ob- ſeruante *diſput.* I. *c.* 6. Dicam paucis quid ſentiam. Loco ſacrato *interna ſanctitas*, ſubſtantiam rei *mutans innouansque*, ineſſe creditur, prout antea demonſtraui. Hæc *interna ſanctitas*, quæ totam permeat ſubſtantiam, *macula quadam* adſpergi poteſt vel adſpergi dicitur, adeo vt id ipſum citra omnem culpam hominis fieri poſſit, vt fatetur PASSERINVS *cit. tr. diſp.* I. *c.* 9. *n.* 3. id quod inſignem arguit ſuperſtitionem, non aliunde quam ex doctrina, de *intrinſeca ſanctitate*, ortam. Nos *externam* loco deberi *ſanctitatem* fatemur, quæ ſubſtantiam parietum & lapidum non permeat, atque hæc poteſt lædi per homines peſſimos. Sicuti vero *loco* inde nihil decedit; ita id vnice nobis curæ cordique eſt, vt temeritas talis iuſtis coërceatur pœnis. At vero qui *pollutionem* & *ſuperſtitioſam expurgationem* introduxere, id intendiſſe mihi viſi ſunt, vt idolum templorum rerumque ſacrarum hominum mentibus eo magis imprimerent commendarentque, imo vt *terrorem panicum* iis iniicerent, quos hoc luſu in officio egregie continere poſſunt, vt non diffitentur PASSERIN. *cit. tr. diſp.* I. *c.* 7. *n.* 2. & DVRANDVS in *ration. offic. diu. lib.* I. *c.* 6. *n.* 44. — Quid profanatio.

§. XLIX. Polluitur autem eccleſia non per quoslibet actus malos, ſed illos tantum, quos conſtitutiones eccleſiaſticæ huc retulerunt. Huc pertinent (1) *homicidium* in loco ſacro commiſſum: *c.* 4. *X. h. t. c.* 19. *de conſ. D.* I. (2) *adulterium* in eo perpetratum: *cit. c.* 19. *c.* 5. *X. de adult.* (3) *vulneratio* cum *ſanguinis* effuſione: *c.* 20. *de conſ. D.* I. *c. vn. de conſecr. in* 6. (4) *effuſio* vel eiaculatio *ſeminis*: *c.* 20. *cit. c. vn. c. f. X. h. t.* (5) *ſepultura excommunicati* vel *pagani*. *c.* 7. *X. h. t.* Fuſiſſimus admodum & ſubtiliſſimus eſt PASSERINVS in his caſibus explicandis, quos per *diſput. V. VI. VII. & VIII.* plena manu, imo ad tædium nauſeamque vsque explicat. — Quomodo polluatur eccleſia?

Ipſa *expurgatio* ſeu *reconciliatio fit per aquam cum vino & cinere benedictam c.* 4. *&* 7. X. *h. t.* ab episcopo ſacris induto, variis adhibitis aliis ſolennibus carminibusque. Ordinem procedendi hodiernum in *reconciliatione* ex præcepto curiæ Romanæ, tradit *pontificale Roman. P. II. ſub tit. de eccleſ. & cœmet. reconcil. p.* 474. & ex eo CASTALDVS *in pr. ceremon. lib. II. ſect.* 13. *c.* 3. Ordinem veterem in *reconciliandis eccleſiis* obſeruandum ex antiquis ritualibus tradit EDMVNDVS MARTENE *tom. III. de antiq. eccleſ. ritib. lib. II. c.* 15. *p.* 333. *ſqq.* — Reconciliatio per aquam benedictam.

Hæc *reconciliatio* & *expurgatio* vel *mundatio* vt vocatur in *c.* 27. *de conſ. D.* I. in tantum neceſſaria creditur, vt, pollutione nondum de- — Effectus pollutionis.

 leta,

leta, interſtitium ſacrorum inducatur in eccleſia, & in cœmeterio interim nemo ſepeliendus ſit; *c.* 27. *ſq. de conſecr. D.* 1. *c.* 18. *de ſentent. excomm. in* 6. *c. vn. h. t. in* 6. imo *luctus* quaſi *publicus* indicitur, dum *diuinæ laudis organa* interim ſuſpendenda ſint, vt dicitur in *c. f. X. h. t.* quin & alia *luctus eccleſiaſtici* indicia, ſupra *tit. de iure patron.* §. 133. *p.* 549. tradita, ſumenda, vt præter teſtimonia *cit. l.* adducta illuſtrat MATTHAEVS *Pariſ. in hiſtor. Angl. ad ann.* 1172. Diffundit ſe rurſus, pro more, late in hac materia PASSERINVS *cit. tr. diſp. IX.* qui adiri poteſt ab eo, qui has nænias amat.

Altaria etiam ſeorſim conſecrantur.

§. L. Speciatim quoque *h. t.* agitur de *conſecratione altaris*, quippe quæ vel ſimul cum *dedicatione ſolenni* eccleſiæ perficitur, vel *ſeorſim* inſtituitur, cum non tantum altaria *extra eccleſiam* nonnunquam erigi ſoleant, ſed etiam non raro contingat, vt in iam conſecrata eccleſia *noua altaria* erigantur. Vnde peculiares ritus ſunt præſcripti in conſecratione altaris *ſeorſim* ab eccleſia facta, quos enarrat CASTALDVS *lib. II. prax. cerem. ſect. XIII. c.* 9. quamuis qui in *conſecratione eccleſiæ* circa altare *ſpeciatim* adhiberi debent, hic quoque obſeruandi ſint, vt non neceſſe ſit, eosdem repetere. De *ordine antiquo* ſeorſim conſecrandi altaria agit EDMVNDVS MARTENE *tom. III. de antiq. eccl. rit. c.* 16. *p.* 340. & inter noſtrates GOTHOFREDVS VOIGTIVS *de altari c.* II. atque B. SLEVOGT *de iure altarium.* Effectus *benedictionis* idem eſt, quem in *conſecratione eccleſiæ* conſtituunt, quamuis olim ab hac ſententia alieni fuiſſe videantur patres. Ad minimum GREGORIVS NYSSENVS *lib. de baptiſm. ſecul. IV.* ſanioribus adhuc principiis inſtruxit orbem chriſtianum, dicendo: *Altare hoc ſanctum, cui aſſiſtimus, lapis eſt natura communis, nihil differens ab aliis cruſtis lapideis, ex quibus parietes noſtri exſtruuntur & pauimenta exornantur, ſed quoniam Dei cultui conſecratum atque dedicatum eſt, ac benedictionem accepit menſa ſancta, altare immaculatum eſt, quod non amplius ab omnibus ſed a ſolis ſacerdotibus iisque venerantibus contrectetur.* Dicitur ergo ex mente NYSSENI altare *ſanctum* ex *deſtinatione* ſolenni ad rem ſanctam & ipſo *vſu*, quo ipſo tamen ſubſtantia lapidum non mutatur, nec eam *ſanctitas* vel *qualitas diuina* permeat, vt poſtea orbi credulo imponi cœpit.

Effectus huius conſecrationis.

Neceſſariam eſſe hanc conſecrationem ſtatuunt

§. LI. *Conſecrationem altarium* eo magis neceſſariam arbitrantur, quod nec iudæi nec gentiles aras absque *vnctione* & *ſolenni luſtratione* ſacrificiis adhibere potuerint. Cum vero etiam in nouo fœdere *ſacri-*

crificium proprie dictum Deo offerendum eſſe perſuaſiſſimum habeant, neceſſum quoque fuit, altarium conſecrationem *ſimpliciter* inculcare & aſſerere. Ita ex corrupta doctrina de SS. euchariſtia plures erroneæ & infectæ ſecutæ ſunt concluſiones. Sicuti vero apoſtoli in ſacræ cœnæ adminiſtratione nullum vnquam *ſacrificium* agnouere, ſed, prout in *diſſ. IV. iur. eccl. antiq. ad Plin. & Tertull.* §. *XI. ſqq.* obſeruaui, ad inſtar *poſtcœnii*, agapis finitis, eam celebrarunt, quod etiam PAVLVS 1 *Cor. XI.* indicat; ita nec *aras* nec vllum alium *ſacrificii* apparatum requiſiuerunt aut adhibuerunt. Communibus iisdemque, quas *agaparum* gratia ſtrauerant, *menſis* eademque appellatione vtebantur. 1 *Cor. X*, 21. IGNATIVM quidem *in epiſt. ad Philadelph. altarium* vſum iam in eccleſia agnouiſſe & aſſeruiſſe, docent proceres eccleſiæ Romanæ, quia diſertis verbis fatetur, *vnum in omni eccleſia eſſe altare.* Enimuero huic admodum ſuſpecto teſtimonio parum fidendum eſſe norunt peritiores, qui ob infinitos ſcopulos ſyrteſque, quibus *Ignatianæ epiſtolæ* laborant, eas vel admodum corruptas vel plane ſuppoſititias eſſe, dudum demonſtrarunt, non obſtantibus illis, quæ a PEARSONIO *in vindic. Ignat.* pro horum remotione adducta ſunt. Demus vero, hunc, quem attuli, locum genuinum eſſe, nihil tamen aliud inde euincitur, quam *myſtica* & *metaphorica* adeoque *improprie dicta* appellatio, quæ *ſacris menſis*, ad vſum S. cœnæ præparatis, tribui a patribus ſolebat, innoxia quidem ab initio intentione, ſed ſiniſtro prorſus euentu. Reuera enim *proprie dicta altaria* Chriſtianos ſibi haud aſſeruiſſe, ex propria confeſſione eorum conſtat. Apud MINVCIVM FELICEM Octauius aperte fatetur, Chriſtianos nullas habere aras, dicendo: *putatis autem nos occultare, ſi delubra & aras non habemus?* Id potiſſimum gentiles crimini dabant Chriſtianis, quod nec *templa* nec *altaria* haberent, ſine quibus nullum cultum diuinum *legitimum* eſſe cenſebant. Refert id ARNOBIVS *adu. gent. lib. VI. in pr.* ſimulque eorum doctrinam erroneam eſſe docet. Ait: *conſueſtis crimen nobis maximum impietatis affingere, quod neque ædes ſacras venerationis ad officia exſtruamus, non Deorum alicuius ſimulacrum conſtituamus aut formam, non* ALTARIA *fabricemus.* Non negat ARNOBIVS, Chriſtianos nulla altaria habere; negat tamen, crimen *impietatis* ex horum defectu deduci poſſe. Nouerant quidem ARNOBIVS & MINVCIVS, Chriſtianos *ſacras menſas*, vſui S. cœnæ deſtinatas, myſtico ſenſu *altaria* appellare; verum quando iis cum iudæis gentilibuſque res erat, menſas ſuas illis vt *altaria* obiicere haud poterant, quod ſci-

ex conceptu de ſacrificiis.

Veteres Chriſtiani aras non habuerunt.

ſcirent, illas *vera altaria* non eſſe, adeoque aduerſarios mox in ludibrium eaſdem verſuros eſſe.

Menſæ ſacræ dicta altaria,

§. LII. Reuera autem patres *menſas ſacras* vtplurimum *altaria* vocaſſe, indubitatis conſtat teſtimoniis, quæ tamen *verorum altarium* vſum minime euincunt. Si IGNATII verba ſupra adducta, vtpote ſuſpecta, ſequeſtramus, fere primus fuit TERTVLLIANVS, qui *menſas ſacras* appellauit *altaria*, vt conſtat ex tr. *de orat. Nonne ſolennior erit ſtatio tua, ſi & ad aram Dei*, h. e. ad menſam, in qua ſymbola euchariſtica offerebantur, *ſteteris.* Hunc ſecutus eſt CYPRIANVS, cui *altare* contra *altare* erigere idem eſt, ac in vna eccleſia ſchisma facere, & epiſcopum contra epiſcopum conſtituere. Sed plura alia loca in CYPRIANI ſcriptis vbiuis obuia id docent, quod eo minus mirandum eſt, cum ipſe vbique locutiones ex veteri teſtamento mutuare, & ad inſtituta eccleſiaſtica, diuerſæ quamuis indolis & ſignificationis, applicare ſoleat, præſertim cum *ſacrificii* appellatio, in *ſenſu allegorico*, adminiſtrationi S. cœnæ iam attributa fuerit. Aliorum patrum loca referre nolo, quæ ſecundum ſeculorum ordinem congeſſit VOIGT. *cit. l. c. II.* §. 33. *ſqq.*

tandem in vera altaria mutatæ.

Tolerari hæc appellatio potuiſſet, niſi tandem, relicto *ſenſu allegorico*, omnia ita in eccleſiis fuiſſent compoſita, vt loco *menſarum* vera altaria cum doctrina de *ſacrificio* proprie dicto eſſent ſubſtituta. Hoc facto, ſimul hinc inde conſtitutum, vt altaria erigerentur *lapidea*, *c.* 31. *de conſecr. diſt.* 1. quæ antea *lignea* eſſent, qualis metamorphoſis demum ſeculo XI. in Anglia facta eſt. Teſtis eſt *auctor vitæ S. Wlſtani epiſc. Wicorn. lib.* 3. §. 14. apud MABILLON. *in act. Bened. ſec. VI. P. II. p.* 860. *Erant tunc temporis altaria lignea iam inde a priſcis diebus in Anglia ; ea ille per diœceſin demolitus ex lapidibus compaginauit alia.* Denique *peculiaris conſecratio* iis acceſſit, cum ſingularis *venerationis* documentis, inter quæ primarium fuit *capitis inclinatio.* Verum etiam hæc olim adhuc *ſeculo* IX. incognita fuit, vt ex *elog. B. Alcuini abb. de anno* 815. apud MABILLON. *in actis Bened. ſec. IV. P. I. p.* 188. conſtat: *quia illorum nullus caput tunc temporis inclinauit ad altare Dei.* Præterea etiam illud in morem abiit, vt abſque illis S. cœna celebrari non poſſet, *c.* 30. *de conſ. D.* 1. quæ ea de cauſa nomen *ſacramenti altaris* aſſumſit. *c.* 49. *de conſecr. D.* 1.

Martyres & ſancti ſub altaribus ſepulti,

§. LIII. Pedetentim, vbi *altaria fixa* in eccleſiis ſunt erecta, mos inualuit, vt ſancti, martyres, imo ipſi epiſcopi ſub altaribus ſepelirentur, indeque tandem in legem conſtantem abierit, ſine *reliquiis SS.* nullum

nullum altare exſtrui poſſe, de quo iam mentem meam ſupra aperui. Plenius rem exſequitur VOIGT. *cit. tr. c.* 15. In eo tamen recentior praxis ab antiqua receſſit, quod non amplius *oſſa ſanctorum* terræ ſub altari mandentur, ad quem morem antiquum adhuc prouocat concilium Africanum in *c.* 26. *de conſecr. D.* 1. ſed vt in facie ipſius altaris *feneſtella* quædam aperiatur, in qua *capſula* cum reliquiis SS. condatur, ea vero lapillo quadrato operiatur, quem *ſigillum* vocant. Ratio hæc noua condendi *reliquias SS.* in hunc finem excogitata, vt etiam extra eccleſias conſecratas miſſam celebrare, & altaria vbique erigere poſſent. Si enim horum copia adeſt, nihil amplius deeſt celebrationi miſſæ, ſed in omni loco, in *itinere*, in *tentoriis*, in *priuatis ædibus*, in *naui* alibique hæc fieri poteſt. *c.* 30. *de conſecr. D.* 1. Vocant talia altaria *portatilia*, ſeu *viatica*, vt docet *c.* 30. *X. de priuileg.* hoc modo inſtruenda, vt capſula cum reliquiis SS. *feneſtella* incluſa, deferatur ad locum, vbi miſſa celebranda, menſæque imponantur, ornatu reliquo accedente, quo facto, altare eſt in promtu, celebrationi miſſæ inſeruiens. Hoc modo in ædibus priuatis mox exſtrui poteſt altare, ſi ſolennia copulationis ſacerdotalis, accedente miſſa, der Brautmeſſe, extra eccleſiam peragenda ſunt, quod ſine ratione proteſtantes in imitationem trahunt, figuram altaris cuiusdam tali occaſione efficientes, cum tamen nec miſſas legant, nec *portatile altare* tale erigere neceſſum habeant. De *multitudine* altarium, contra priſtinum eccleſiæ morem introducta, nihil attinet dicere, quæ ex *multiplicatione miſſarum* earumque infinita extenſione ad varios vſus ortum traxit, vt ad *tit. ſeq.* explicabitur.

poſtea in facie eius, cuius ratio adfertur.

Inde altaria portatilia, vt miſſa vbique celebrari queat.

§. LIV. Ex more *conſecrandi* eccleſias ſimul inualuit *anniverſaria celebratio dedicationis*, quæ nomine *encæniarum* venit ἀπὸ τοῦ ἐγκαινίζειν ab *innouando* dictarum, germ. Kirchweih, Kirchmeß, vel corrupte Kermeß, de quibus agit LINCK. *de iur. templ. c. VII.* FELICEM IV. huius feſti auctorem facit PSEVDO-ISIDORVS, cuius verba ſuppoſititia repetiit GRATIANVS in *c.* 16. *de conſecr. D.* 1. *ſolennitates dedicationum eccleſiarum, epiſcoporum & ſacerdotum per ſingulos annos ſolenniter ſunt celebrandæ.* Magis vero eſt, vt demum ad *ſeculi IV.* nouos mores, quibus omnia ceremoniis variis ſunt oppleta, *initia encæniarum* referri debeant, vt indubitata teſtimonia euincunt. Dedicationem templorum Hieroſolymitanorum iuſſu CONSTANTINI ab epiſcopis, qui Tyri congregati erant, factam ſupra retuli. Huius ſequela mox dicitur fuiſſe anniuerſarius dies feſtus, teſte SOZO-

Encæniarum origo

ſeculo IV. orta,

MENO *lib. II. hiſt. eccl. c.* 26. inquiente: *ex eo vero tempore ſolennem quotannis feſtiuitatem admodum ſplendide Hieroſolymitana celebrat eccleſia, adeo vt baptiſmi quoque ſacramenta eo die tradantur & per continuos ſeptem dies collectæ fiant, multique ex omni fere terrarum orbe conueniant, qui huius feſtiuitatis tempore ad ſacra loca perluſtranda vndique accurrunt.* Videlicet ſicuti dedicatio ex *diſciplina iudaica* eo tempore recepta eſt, ita quoque hæc anniuerſaria feſtiuitas, quæ adhuc tempore Chriſti vſitata erat, *Ioh. X,* 20. Conf. 1 *Maccab. IV,* 59. quam *feſtum luminum* vocare ſolent, de cuius ratione agit HADRIANVS RELANDVS *in antiquit. vet. Hebr. p. IV. c.* 9. §. 6. Ipſe GREGORIVS, ſi credimus GRATIANO in *c.* 17. *de conſecr. D.* 1. morem inde repetit his verbis: *ſolennitates dedicationum eccleſiarum & ſacerdotum per ſingulos annos ſolenniter ſunt celebrandæ, ipſo domino exemplum dante, qui ad feſtum dedicationis templi omnibus id faciendi dans formam cum reliquis populis eandem feſtiuitatem celebraturus venit.* Ni fallor, auctor huius textus neceſſitatem huius feſti ex *Chriſti inſtituto* deducere intendit, quod admodum ieiunum eſt, vt optime obſeruauit HOSPIN. *de orig. templ. lib. IV. c.* 2. *p.* 381. Venit Chriſtus ad hoc feſtum, quod commodam occaſionem, in tanta populi multitudine, annunciandi iudæis ſalutem, haberet, ſicuti in aliis feſtis diebus ipſi moris erat. *Ioh. VII,* 10.

[Margin: ex moribus iudaicis aſſumta.]

§. LV. Feſtum hoc anniuerſarium mox degenerauit in *bacchanalia, & mercatus.* Hos produxit confluxus multorum hominum vndique accurrentium, vt *ſaltationibus* & *comeſſationibus* intereſſent, quibus ruri præcipue hoc feſtum peragitur; vbi enim hominum frequentia, ibi mercatores mox præſto ſunt, venum merces ſuas exponentes, cum hilaritas promtiſſimos faciat emtores. Hæc rerum metamorphoſis varia produxit iura, ſicuti regulariter noua mala noua deſiderant remedia. Generatim (I) conſultiſſimum omnino fuiſſet, *encanias* prorſus abolere ob abuſus ingentes, qui eradicari haud potuerunt. *Vigiliæ* itidem optima ex ratione ſunt inſtitutæ, & *deuotionis* ſingularis documentum fuerunt antiquitus; gliſcente vero eorum abuſu & vniuerſam inficiente eccleſiam, ſeculo XII. & ſequente pedetentim de iis abrogandis cogitatum fuit, vt docet SAMVEL BASNAGE *in annal. eccl. ad ann.* 51. §. 32. Equidem in *ciuitatibus* feſta hæc anniuerſaria in deſuetudinem abierunt; ruri autem retenta ſunt, tum quod ruſtici tenaciores ſint in propugnandis comeſſationum diebus: tum etiam quod nobilium, qui iurisdictione gaudent, intereſſet, hos *anniuerſarios dies* non abrogari ob ſingularia lucra, quæ tum ex mul-

[Margin: Encæniæ mutatæ mox in bachanalia & mercatus.]

[Margin: Inde merito eradicari debuiſſent,]

[Margin: ruri tamen retentæ,]

mulctis, tum ex pruritu bibendi ſperantur. Nullæ fere peraguntur encæniæ in pace: nimius potus mox armat ruſticos in mutua prœlia; inde tumultus, cædes & varia alia facinora. Inde olim introducta fuit *protectio encæniarum* der Kirchweih-Schutz, ſolenniter in introitu publicata, quæ nihil aliud fuit, quam ipſius *iurisdictionis exercitium*. Id ideo addo, quod olim obſeruante LINCKIO *de iur. templ. c. VII. n.* 12. *ſqq.* dubitatum fuerit, pertineretne hæc protectio ad *regalia*, an vero *iurisdictionis* connexum ſit? Lucri ſuauis odor & mulctarum compendia hanc litem mouere, præſertim quod *regalium* numerum & exercitium vnice æſtimandum crediderint ex iure Longobardico, quo *mulctarum compendia* accenſentur *regalibus*. 2. *f.* 56. Etenim 1) *iurisdictio* quoque regalibus annumeranda, quæ tamen priuatis concedi poteſt *ſubordinate* tam *baſſa* quam *alta*. 2) Huius ratio & forma neque ex iure Romano neque Longobardico addiſcenda, ſed ex propriis Germaniæ inſtitutis & legibus. Iam autem 3) nihil vulgatius eſt, quam *mulctas* ad ius *puniendi* referendas eſſe, vt, cui hoc competit, etiam illarum compendium faciat, & in prouerbium abierit, mulctas eſſe *fructus iurisdictionis* & emolumenta dominii vtilis, KNIPSCHILD. *de iur. & priuil. ciuit. imper. lib.* 2. *c.* 6. *n.* 79. *ſqq.* HERTIVS *de ſuperior. territ.* §. 65. MYLER. *de princ. & ſtat. imper. c.* 25. §. 16. quamuis MEVIVS *P. IV. deciſ.* 393. id abſolute admittere nolit. Denique *protectio* quid aliud eſt, quam effectus *iurisdictionis criminalis*, cuius eſt tum punire ſontes, tum operam dare, ne quid turbarum publicarum intra limites iurisdictionis emergat?

cum ſingulari protectione, quæ iurisdictionis eſt.

§. LVI. Cum ergo (II) hæc bacchanalia in totum tolli haud potuerint, prudenter tamen iam olim variis in conciliis limites certi eis poſiti ſunt, vt intra certos continerentur cancellos, quos perrumpere non poſſent, quem in finem duplex admodum prouiſio facta. Prima eſt, vt in omnibus eccleſiis hoc anniuerſarium feſtum vno eodemque celebraretur die, quod alias in die *dedicationis* celebrandum eſſet. Solent vtplurimum inuitari vel etiam non rogati in encæniis comparere vicini ruſtici pagorum, vt comeſſationibus interſint tripudiantes & choreas ducentes. Hic peregrinorum ruſticorum accurſus per *indirectum* hoc modo præcauetur, dum in propriis pagis ruſtici vno eodemque die bacchanalia viuunt. In *ſynodo Cameracenſi, Colonienſi, Tornacenſi*, vt & aliis edictis in Belgio optime hoc conſtitutum fuiſſe docet ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit.* 16. *c.* 3. §. 25. quod, vt vbiuis inter proteſtantes in obſeruantiam quoque trahatur, merito omnibus expetendum eſt votis. Altera eſt, vt

In plurimis locis hoc feſtum vno codemque die celebratur,

vel in id reiicitur tempus, quo ei vacare poſſunt ſine diſpendio laborum.

vt ad minimum in id tempus reiiciatur, quo ſine diſpendio operarum debitarum & laborum hisce compotationibus ſupereſſe & vacare queant, ne a re agraria per has ferias, Baccho magis conſecratas, auocentur, qua de cauſa in Saxonia poſt *feſtum Martini* vsque ad Nicolai ferias reiecta ſunt, vt ſpeciatim LINCKIVS *cit. l. n.* 19. *ſqq.* demonſtrat. Enimuero in ſingulis fere locis adhuc encæniæ multa indigent reformatione, vt mirandum ſit, tam impune abuſus publicos & notorios tolerari, qui prorſus, hisce feriis extinctis deletisque, præcaueri potuiſſent. Neque enim aliter emendari poſſunt, quæcunque demum medicina iis parata fuerit.

TITVLVS XLI.

DE CELEBRATIONE MISSARVM ET SACRAMENTO EVCHARISTIAE ET DIVINIS OFFICIIS.

§. I.

Series dicendorum.

TRia maxime hoc titulo occurrunt excutienda & illuſtranda: (I) celebratio miſſarum: (II) ſacramentum euchariſtiæ & (III) diuinorum officiorum ratio. Cum vero primarium totius miſſæ conſtituatur negotium in conficiendo *ſacramento euchariſtiæ*, conueniens admodum videtur, ſeorſim de hoc *ſacramento venerando* eiusque variis *effectibus ciuilibus* agere, eaque doctrina abſoluta, *apparatum miſſaticum*, prout ſcopi mei ratio id permittere videtur, ſubiicere & denique generalem *diuinorum officiorum* materiam annectere. Vltimum membrum ampliſſimum habet ambitum, quem tamen in *diſſertatione præliminari* adeo iam exhauſiſſe mihi videor, vt hoc titulo nil niſi quoddam *ſpicilegium* ſuperaddere neceſſum ſit.

Lites ſuper euchariſtia variæ,

§. II. Quod *euchariſtiæ* ſacramentum concernit, dolendum ſane eſt, illud, cum deberet eſſe ſummæ *vnionis* inter Chriſtianos vinculum, & *communionis mutuæ* documentum ſanctiſſimum, pomum Eridos fuiſſe factum, & in mutua bella cladesque armaſſe & excitaſſe

ſe Chriſtianos. Quæ horum diſſidiorum cauſæ ſint, norunt ii, qui ingruentem omnium rerum corruptionem in eccleſia per tot ſecula ſedulo perluſtrant animo, animaduertuntque, quanta a prima chriſtianorum ſimplicitate fuerit facta diſceſſio. Non referam mores doctrinamque primorum Chriſtianorum circa S. cœnam, quæ ſpecialius *in diſſ. iur. eccl. antiq. ad Plin. & Tert. diſſ. IV.* euolui, ſed, quod propius ad meum inſtitutum accedit, id tantum inprimis agam, vt principia aulæ Romanæ, per ius canonicum ſparſa, de S. euchariſtia fideliter exhibeam, & concluſiones effectusque iuris inde deductos explicem. Ad hæc autem capita omnis dicendi ratio reduci poſſe videtur, quod vulgo ſupponant, (I) *conſecrationem ſymbolorum euchariſticorum* peculiarem & miraculoſam hic eſſe neceſſariam, qua (II) *transſubſtantiatio* quædam ſeu mutatio panis euchariſtici efficiatur; quodque (III) vſus calicis laicis recte interdici & ſubtrahi potuerit, & denique (IV) in ipſa celebratione huius ſacramenti proprie dictum *ſacrificium* quærendum ſit. In his quatuor capitibus diſceſſum fecerunt proteſtantes ab eccleſia Romana, cum etiam ipſa antiqua eccleſiæ praxis ab ea magnopere diſſideat, cuius euidentiſſima veſtigia in iure canonico adhuc ſuperſunt. Quatuor controuerſiæ capita.

§. III. CONSECRATIONIS peculiarem conceptum iam titulo præcedente explicui, quem etiam hic ſupponere eumque conſtituere videntur in *actu* quodam *ſacerdotali*, quo per *verba ſacramentalia*, quibus *virtutem diuinam* tribuunt, conficitur corpus & ſanguis Chriſti modo quodam miraculoſo, ita vt *panis* & *vini* ſpecies priſtinam ſuam qualitatem prorſus deponant, atque virtute diuina immutentur, id quod *conſecrationis* proprius effectus eſt. *Benedictionem* antiquitus per preces & gratiarum actionem, vnde & *euchariſtiæ* nomen accepit, vſum S. cœnæ præceſſiſſe, in confeſſo eſt, vnde & a PAVLO *calix benedictus* & iterum *panis benedictus* notanter vocatur, 1 *Cor. X,* 16. & hoc modo *conſecratio euchariſtiæ* in ſenſu latiori antiquitus facta eſt, vt ſolide pro more oſtendit Cancellarius academiæ Tubingenſis meritiſſimus Dn. PFAFFIVS *diſſ. de conſecrat. vet. euchariſt.* & in diſſert. apologet. *de fragment. Iren. anecdot.* § 10. *ſqq.* inter reformatos vero IO. DALLAEVS *de cultib. latin. lib. III. c.* 12. *ſqq.* AVBERTINVS *in tr.* quem inſcribit: *L' euchariſtie de l' ancienne egliſe.* LARROGVE dans *l' hiſtoire de l' euchariſtie.* BASNAGE *dans l' hiſtoire de l' egliſe tom. II. lib.* 13. *ſqq.* Non ad verba certa ſeu *carmina* alligata fuit hæc *benedictio*, cum generaliter dicatur, Chriſtum *benedixiſſe & gratias egiſſe*; id vero qua *formula* fieri debeat, haud deſignauit. Hac de cauſa etiam IVSTINVS MARTYR *apol. II. inſ.* Conceptus conſecrationis. Olim ſimplex benedictio adhibita,

tantum *precum & gratiarum actionum* mentionem facit, quibus præpoſitus, ante vſum S. cœnæ vſus fuerit, in quibus *benedictio* conſiſtebat.

quæ pedetentim certas precum formulas accepit.

§. IV. Formulis certis has *preces benedictorias* mox incluſas fuiſſe nemo probare poterit, quod iam in *diſſert. prælimin.* monui. Pedetentim tamen certæ formulæ, quibus *benedictio* abſolueretur, ſunt præſcriptæ, & ex his *liturgiæ certæ & ſtatæ* natæ, quorſum forſan reſpexit AMBROSIVS in *c.* 39. *de conſecr. D.* 2. aſſerens, quod panis & calix non *qualibet*, ſed *certa conſecratione* myſticus nobis fiat, qua *determinatam liturgiam* innuit. Equidem generatim adhuc confeſſi ſunt patres, per *benedictionem* fieri *conſecrationem*, quod indigitat AMBROSIVS in *c.* 40. *eod.* aiens: *ante benedictionem verborum cæleſtium alia ſpecies nominatur, poſt benedictionem corpus ſignificatur.* Sic etiam AVGVSTINVS in *c.* 41. *eod.* itidem affirmat, *benedictionem* conſecrare panem & vinum, & in *c.* 60. *eod. prece myſtica* conſecrari corpus & ſanguinem Chriſti cenſet, atque *c.* 61. *eod.* addit: *non omnis panis, ſed accipiens benedictionem Chriſti, fit corpus Chriſti.* Enimuero ſcrupuloſe ſimul determinare voluerunt, quibus præciſe *verbis* hæc conſecrandi ratio perficeretur, quo ipſo a prima ſimplicitate prorſus deſciuerunt, & nouas inſolitasque procuderunt ſententias.

In verbis Chriſti ſingularem conſecrandi virtutem quæſiuerunt

§. V. Videlicet huc iam ſeculo IV. dilapſi ſunt patres, vt in precibus hiſce benedictoriis primario reſpiciendum eſſe docerent ad ipſa *verba Chriſti*, quibus *virtutem conſecrandi* diuinam ineſſe docebant. Qui certas ſtatasque preces *benedictorias* præſcripſerunt, conuenientiſſimum eſſe arbitrati ſunt, ſi *verba inſtitutionis* his ipſis includerent oſtenderentque, ſe ex ſtatuto ſaluatoris hunc actum ſanctiſſimum peragere. Hoc facto, in precibus benedictoriis duplicia verba occurrere docuere: ipſius CHRISTI, & ab *eccleſia* præſcripta; illa *diuiniſſima*, hæc vero ex hominum deuotione nata; illa vero his potentiora, adeoque credendum eſſe, his verbis ipſius CHRISTI omnem *conſecrandi* virtutem ineſſe.

ex ſententia Ambroſii.

Hæc fuit ſententia AMBROSII relata in *c.* 55. *de conſecr. D.* 2. quæ a pleriſque fere accepta eſt. Ait: *Panis eſt in altari vſitatus ante* VERBA SACRAMENTORVM; *vbi acceſſit conſecratio, de pane fit caro Chriſti. Hoc igitur adſtruamus. Quomodo poteſt, qui panis eſt, corpus eſſe Chriſti? conſecratione. Conſecratio autem quibus verbis eſt, & cuius ſermonibus? Domini Ieſu.* In ſequentibus verba Chriſti a reliquis verbis ſacerdotis caute diſtinguenda monet, &, *nam per reliqua omnia*, ait, *quæ dicuntur, laus Deo defertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro ceteris. Vbi venitur, vt conficiatur venerabile ſacramentum, iam,*

non

non ſuis ſermonibus ſacerdos, ſed vtitur ſermonibus Chriſti. Ergo Chriſti ſermo hoc conficit ſacramentum. Subiungit in ſequentibus, quanta ſit efficacia verborum Chriſti, & tandem concludit: *Si ergo tanta vis eſt in ſermone domini Ieſu, vt inciperent eſſe, quæ non erant: quanto magis operatorius eſt, vt ſint, quæ erant, & in aliud commutentur. Et ſic quod erat panis ante conſecrationem, iam corpus Chriſti eſt poſt conſecrationem: quia ſermo Chriſti creaturam mutat, & ſic ex pane fit corpus Chriſti, & vinum cum aqua in calice miſtum fit ſanguis conſecratione verbi cœleſtis.* Poſt pauca addit conſuetas preces benedictorias, quibus *verba inſtitutionis* incluſa erant, & pergit: *Accipe, quæ ſunt verba,* (quæ) *dicit ſacerdos. Fac nobis, inquit, hanc oblationem adſcriptam, rationabilem, acceptabilem, quod eſt figura corporis & ſanguinis domini noſtri Ieſu Chriſti, qui pridie, quam pateretur, in ſanctis manibus ſuis accepit panem, reſpexit ad cœlum, ad te ſancte pater omnipotens æterne Deus, gratias agens benedixit, fregit, fractumque apoſtolis ſuis & diſcipulis ſuis tradidit dicens:* ACCIPITE ET EDITE EX HOC OMNES; HOC ENIM EST CORPVS MEVM, QVOD PRO MVLTIS CONFRINGETVR. *Similiter & calicem; poſtquam cœnatum eſt, pridie quam pateretur, accepit, reſpexit ad cœlum, ad te ſancte pater omnipotens æterne Deus, gratias agens benedixit, apoſtolis & diſcipulis ſuis tradidit dicens:* ACCIPITE, BIBITE EX EO OMNES; HIC EST ENIM SANGVIS MEVS. Hæ ſunt preces illæ *myſticæ & conſecratoriæ*, quibus totius conſecrationis negotium peragitur, & quidem hæc verba: *qui pridie, quam pateretur, accepit panem,* & quæ ſequuntur, ideo recitat ſacerdos, vt ait BONA *lib. II. rer. liturg. c.* 13. *vt poſſit in perſona Chriſti formam ipſam proferre; qua idem dominus & ſaluator vſus eſt in hoc ſacramento conficiendo.* Prorſus enim arbitrantur & olim arbitrati ſunt patres, verba, quæ Chriſtus attulit, fuiſſe ea intentione prolata, vt per hæc mirifica virtus *tranſſubſtantiationis* ſequeretur. Hoc AMBROSIVS *cit. l.* hoc modo declarat: *Vide ſingula. Qui pridie, inquit, quam pateretur, in ſanctis manibus ſuis accepit panem. Antequam conſecretur, panis eſt: vbi autem verba Chriſti acceſſerint, corpus eſt Chriſti. Denique audi dicentem: accipite & edite ex hoc omnes, hoc eſt enim corpus meum. Et ante verba Chriſti calix eſt vini & aquæ plenus, vbi verba Chriſti operata fuerint, ibi ſanguis efficitur, qui plebem redemit.*

Inde canon miſſæ natus,

§. VI. Ita ergo omnis *vis conſecratoria* ex ipſis verbis Chriſti, quando recitantur a ſacerdote, deducitur, cum tamen his verbis ſaluator noſter, poſtquam *benedixiſſet & gratias egiſſet*, demum vſus fue-

ſed in verbis Chriſti confundunt benedictionem & erogationem.

fuerit, adeoque reuera duo *in verbis inſtitutionis* deſignantur: (I) *benedictio ſaluatoris & gratiarum actio*, quæ præceſſere erogationem, vnde calix & panis dicuntur *benedicti*, & actus ipſe *eucharistia*: (II) *erogatio panis & vini* additis verbis, huic inſtituto conuenientibus. Quodſi ergo *conſecratio* quædam *eximia* accedere debuit, illa magis in *benedictione* & *gratiarum actione*, quæ *erogationem* anteceſſerunt, quærenda fuiſſet, quam in actu *erogationis*, cum *tradendo panem* & *vinum* verbis: *accipite & edite: accipite & bibite*, cum deſignatione finis huius ſacramenti, vſus demum fuerit. Enimuero quia *certam formulam conſecrationis* anxie patres quæſiuerunt, & tamen formulam, qua ſaluator in benedicendo & gratias agendo vſus eſt, ignorarunt, (noluit enim ſuos ad *certam* alligare *formulam*) ad verba, quibus Chriſtus in *erogando* pane & vino vſus eſt, dilapſi ſunt, & hiſce omnem vim *conſecrandi* ineſſe conſtituerunt. Speciatim has preces *myſticas* vel *ſecretas* dixere antiqui, quod ſubmiſſa voce olim recitatæ fuerint, *ne verba tam ſacra vileſcerent*, vt plenius ex antiquitatibus declarat MARTENE *de antiqu. in eccl. rit. lib. I. p. 1. c. 4. art. 8. p.* 397. Acceperunt etiam *canonis miſſæ* nomen, quod *regulam* ſeu *ordinem* conficiendi corporis & ſanguinis domini continerent, & ſingulari ſemper diligentia in eccleſia æque, vt textus *ſacræ ſcripturæ*, conſeruatæ ſint; IDEM *cit. l. p.* 395. BONA *lib. II. de reb. liturg. c.* II. GEORG. CASSANDER *in ord. Rom. de offic. miſſæ c.* 12. quamuis negari nequeat, preces has non ſemper easdem fuiſſe.

Verba Chriſti vocantur preces myſticæ & ſecretæ, & canon miſſæ.

§. VII. Sedulo proinde præcauent, ne quid in recitatione *canonis & verborum ſacramentalium* peccetur, quod alioquin *virtutem conſecratoriam* habere non poſſint. Verbis enim Chriſti ſtrictiſſime inhærendum iudicant, vt ne quidem ſyllaba in iis mutanda ſit, quod alioquin non eſſent *verba Chriſti*, ſed *ſacerdotis*. *Nam ſacramentum iſtud*, ait AVGVSTINVS in *c. 69. de conſecr. D. 2. quod accipis*, CHRISTI SERMONE *conficitur*, h. e. ipſiſſimis Chriſti verbis, haud immutatis, vt nec iis aliquid addere vel detrahere licitum ſit. Elegans applicatio huius dogmatis occurrit apud BVSCHIVM *de reformat. monaſt. lib. I. c.* 15. relatum a LEIBNITIO *tom. II. ſcript. Brunſu. p.* 815. Synodum coëgerat *viſitationis* cauſa BVSCHIVS, ad quam presbyteri multarum eccleſiarum vocati erant. Vbi de *verbis ſacramentalibus* mentionem iniiciebat, deprehendit presbyterum horum ignarum eſſe, adeoque dubium ingens incidiſſe, an hoſtiæ, quæ conſeruabantur, reuera eſſent *conſecratæ* necne? Rem geſtam hiſce ipſe enarrat verbis: *Interrogaui in ſynodo ſacerdotem*

Verba ſacramentalia, hoc eſt corpus meum, omnem vim conſecrandi habere creduntur, quod exemplo illuſtratur.

dotem vnum, cuius erat eccleſia ſynodalis, quæ eſſent VERBA CONSECRATIONIS *corporis domini? cui reſpondere trepidauit. Cui clamauit archipresbyter in oppoſito eius ſedens: quinque verba, quinque verba* (hæc ſcilicet: HOC ENIM EST CORPVS MEVM.) *Cui dixi: taceatis vos. Tunc ſecundo plebanus interrogatus ait: ſi haberem librum, bene ſcirem. Accepi ergo miſſale ſedens ante altare coram reliquiis ſtola circumictus. Ipſe vero ante me genua flectens monſtrauit mihi hæc in canone verba: panem ſanctum vitæ æternæ calicem ſalutis perpetuæ. Cui mandaui, vt iret ſeſſum. Poſt finem ſynodi retinui eum in eccleſia, omnibus aliis inde egreſſis, & iuſſi, vt legeret canonem, me audiente, tanquam ſi celebraret, & ſigna faceret conſueta. Qui fecit omnia, ſicut presbyteri ſeculares facere conſueuerunt. Quo facto acceſſi ad menſam, quia omnes ſacerdotes nos expectabant in domo huius plebani. Prandio facto iui cum eo ad pomerium ſuum, interrogans, quomodo deliberaſſet, quæ eſſent verba conſecrationis corporis dominici? reſpondit: fiat corpus & ſanguis domini noſtri Ieſu Chriſti, quæ ſacerdos dicit manuum eleuatione ante conſecrationem, ſicut beata virgo Maria per verbum: fiat mihi ſecundum verbum tuum, concepit Dei filium. Tunc dixi ſibi, quod non celebraret, antequam ad me in nouum opus* (vulgo Neuwerck, quod olim in ſuburbio huius ciuitatis fuit) *veniret, tunc ſibi dicere vellem, quomodo & quid ſeruare deberet..* Ingens autem inceſſerat BVSCHIVM dubium, an hoſtiæ, quæ pro infirmis ab hoc plebano conſecratæ erant, vere eſſent conſecratæ; ea de cauſa alias ab alio ſacerdote conſecrari fecit, iuſſitque, vt hoſtias ibi inuentas ipſe reciperet, prout eſſent. Addit enim BVSCHIVS: *Tam ſubito enim & improuiſe non poteram diffinire, an hoſtiæ illæ eſſent conſecratæ. Certiorem ergo viam elegi. Formam tenuit eccleſiæ, intentionem habuit conſecrandi, ſed per quæ verba conſecrare debuit, ignorauit. Intentionem* videlicet principaliter deſiderant ad ſacramentorum validitatem, vt *tit. ſq.* declarabo, adeoque ad eam inprimis tanquam ad præſidium aliquod tutiſſimum prouocat. Quomodo tandem vero hæc quæſtio in vtramque partem ventilata fuerit, in ſequentibus addit: *Veni poſthæc Erfordiam, de hac materia conferens cum certis doctoribus. Quidam dixerunt, quod conſecrauit: alii autem, quod non conſecrauit, quia, per quæ verba conſecrare debuit, ignorauit. Doctor Iacobus in Carthuſia, qui multos pro fide catholica, pro conſeruatione religionis, pro ſtatu ſecularium libros ſcripſit, & doctores in Erfordia ſaniores concluſerunt, quod conſecrauit, quia* INTENTIONEM *habuit conſecran-*

Scrupuloſa dubitatio.

Deciſio ſubtilis.

ſecrandi & faciendi, quod ſancta mater eccleſia intendit, & verba protulit, per quæ fit conſecratio, quamuis illa ignorauit.

His verbis ſtricte inhærendum cenſent, vt conſecratio ſequatur, cum intentione,

§. VIII. Ecce quam ſtricte & amare ex *literis* & *verbis* omnem *conſecrandi* vim æſtiment, quam tenaciſſime illis inhæreant, vt vel hæc ad *ſyllabam* recitaſſe ſufficiat, ſi vel maxime ſacerdos illa non ſatis intelligat, vel ſciat, hæc eſſe *verba ſacramentalia*, modo accurate verba cum *generali intentione*, faciendi ea, quæ eccleſia facit, recitauerit. Quodſi ergo in *verbis* vitium deprehenditur; quodſi *intentio* ſacerdoti deficit, non id faciendi, quod eccleſia facit, quin potius contrarium intendit, ludibrium talem actum eſſe perſuaſiſſimum habens, interim, ne beneficio ſuo priuetur, conſecrationem ſe facere ſimulans, panem haud conſecratum eſſe, ex principio hoc colligendum eſt.

ita vero ſemper dubium eſt, an hoſtia ſit conſecrata.

Ita vero ſemper anxii & dubii eſſe debent communicantes, cum *intentionem* ſacerdotis ſolus Deus perſpectam cognitamque habeat, non item homo; & quamvis *præſumtio* pro eo militet, quod actui ſacro non deſit intentio, euidens tamen eſt, in negotiis ſalutem ſpectantibus non *præſumtionibus* certandum eſſe, ſed *certitudinem* ſectandam. Adorandam eſſe *conſecratam hoſtiam*, vt *verum corpus CHRISTI*, iubent, edicunt, docent: quis autem certus eſſe poteſt de *conſecratione*, cum *intentio* in dubium vocari poteſt? Si hoc, quomodo adorari poteſt, de quo an præſens corpus ſit, dubitatur? Id tantum in hunc adfero finem, vt dogmatis de *intentione ſacerdotis* fallaciam oſtendam, quod etiam cum aliis principiis pugnat. vid. *c.* 84. *C.* 1. *q.* 1. Plura ad *tit. ſq.* reſeruo.

Ritus ex hoc dogmate quidam remanſerunt in eccleſiis proteſtantium.

§. IX. Vtut vero in eccleſiis proteſtantium *talem* conſecrationem, quam ex verbis Chriſti a ſacerdote recitatis deducunt, haud agnoſcamus, non tamen vbiuis deponi potuerunt mores huic dogmati proprii, qui ex Romanæ eccleſiæ canone retenti videntur. Nam vt quosdam tantum noſtrarum eccleſiarum ritus adferam, I) id omnibus noſtris eccleſiis commune eſſe videtur, quod miniſter eccleſiæ recitando *quinque illa verba,* quæ *conſecratoria* vulgo dicuntur, benedicat pani & vino *ſigno crucis*, cum quadam vocis intenſione, vt hæc verba a reliquis eo diſtinctius ſecernantur, & fere credendum ſit, eis ſingulare pondus ineſſe. Precibus & gratiarum actione, non vero præciſe his quinque verbis: *hoc enim eſt corpus meum, hic enim eſt ſanguis meus,* euchariſtiæ benedici profitemur, adeoque merito ad hanc doctrinam ritus accommodandi erant. II) Alibi campanula quadam, quam das Wandelglöckgen vocant, ſignum omnibus datur, vt ad *hæc verba* ſigil-

ſigillatim attendant, eaque deuote obſeruent; vel vbi campanula deeſt, cantor baculi pulſu triplici vice repetito attentionem & deuotionem populi excitat. Quantam deuotionem Romanæ eccleſiæ conſortes eo momento, quo ſigno dato verba *conſecratoria* recitantur a presbytero, edant, in propatulo eſt, quæ cum ſuppoſito principio de *conſecratione* & eius *effectu diuiniſſimo*, non male cohæret; in noſtris autem eccleſiis rationem ſolidam non habet, ſi his verbis *virtutem conſecratoriam* denegamus.

§. X. Vt vero euidentius fiat, quanta *conſecrationi* huic efficacia, virtus diuina, ipſo cœlo maior, ineſſe credatur, ſtatim propero ad eius effectum, quem *transſubſtantiationem* dicunt, quod panis ſubſtantia naturalis prorſus pereat, & transmutetur in *ſubſtantiam corporis Chriſti*, manentibus tantum accidentibus panis. Id credendum eſſe, ſub anathemate edixerunt patres *concilii Tridentini* contra proteſtantes. Idem iam antea docuere dominantis eccleſiæ Romanæ doctores, inprimis ſcholaſtici. Meum non eſt, hanc quæſtionem, quæ tot turbas fluctusque in eccleſia excitauit, ſub incudem reuocare, & dogma eccleſiæ Romanæ per rationes theologicas eneruare, cum tot eruditi theologi in ſyrtibus his ſuperandis iam dudum ſolliciti fuerint, quibus hoc negotium relinquo. Præ ceteris ſatisfecit theologis catholicis CHEMNITIVS *in concil. Trident. exam. loc. IV. ſect.* I. *c.* I. inprimis vero *c. IV.* quo docet, dogma hoc vnum eſſe ex columnis regni pontificii, multosque ſingulares effectus habere, quos ægre dimittunt, adeoque pro eo defendendo omnem lapidem mouent. Præterea erudite & ampliſſime fata huius doctrinæ recenſuit, &, adhibito iudicio, explicuit IACOBVS BASNAGIVS *in hiſtor. eccl.* gallice edita *tom. II. c. XIII. ſqq.* vbi per ſeculorum ſingulorum decurſum tum dogma de *conſecratione* eiusque ritu, tum eius effectum & patrum de eo ſententiam ſincere exhibet, delineat, explicat. PHILIPPVS MORNAEVS in *tr. de S. euchariſt. lib. IV. c.* 13. *ſqq.* eandem prouinciam occupauit; vtut enim non eadem perſpicuitate, ad minimum tamen grauiſſimis ſententiarum ponderibus & eruditione ſingulari eandem exornauit, & dogma hoc per ſeculorum decurſum cum patrum ſcriptis non omnino conſpirare credidit. Nec IOANNEM DALLAEVM ſicco, quod aiunt, præterire poſſum pede, qui in tr. *de cultib. relig. latinor. lib. III. & ſqq.* id agit, vt, quæ Romana eccleſia de *conſecratione*, *transſubſtantiatione*, *ſacrificio miſſatico* aliisque tradit, exacte examinet, diiudicet, &, quæ iis ſecundum verita-

Ex hac conſecratione nata eſt doctrina de transſubſtantiatione.

Laudantur, qui contra eam ſcripſere.

veritatem ſacram obiici poſſunt, cum magna fiducia pronunciet, alios plures §. *III.* iam relatos vt iam haud memorem.

Patrum de hac doctrina ſententiæ variantes.

§. XI. In eo quidem patres omnes conueniſſe videntur, poſt *conſecrationem* panem conſecratum non amplius *communem panem*, nec vinum poſt conſecrationem *commune vinum* eſſe, ſed *virtutem diuinam* eidem acceſſiſſe, quam varie explicuere, aliquando *mollius*, aliquando *durius* effectum eius determinando. Parum abeſſe videtur a *transſubſtantiationis* dogmate AMBROSIVS in *c.* 69. *de conſecr. D.* 2. aiens: *Quod ſi tantum valuit ſermo Heliæ, vt ignem de cœlo deponeret, non valebit Chriſti ſermo, vt ſpecies mutet elementorum?* & poſt pauca: *Sermo igitur Chriſti, qui potuit ex nihilo facere, quod non erat, non poteſt ea, quæ ſunt, in id mutare, quod non erat?* Eandem ſententiam prodere videtur in *c.* 43. & 55. *ibid.* vt alia loca omittam. Et tamen IDEM ſimul alienus ab hoc dogmate eſſe videtur, quod ad minimum indicat, in eo ſenſu, quem hodie Romana eccleſia ſub fulmine anathematis defendit, AMBROSIO dogma hoc incognitum fuiſſe. Hæc enim in *c.* 69. *cit.* verba ſubiungit notatu digna: *Ante benedictionem verborum cœleſtium alia ſpecies nominatur: poſt conſecrationem corpus Chriſti* SIGNIFICATVR. Porro: *ante conſecrationem aliud dicitur: poſt conſecrationem ſanguis* NVNCVPATVR, quæ verba GRATIANVS ſeorſim in *c.* 40. *de conſ. D.* 2. recitat & refert, quæ *transſubſtantiationi* conuenire nequeunt. AVGVSTINVS quoque quandoque non alienus ab hoc dogmate eſſe videtur, vt in *c.* 41. 46. 54. *eod.* Aſt re penitus inſpecta magis eidem aduerſatur in ſententiis a GRATIANO collectis, vt vel inuitus teſtimonia veritatis colligere, ſingulari Dei prouidentia, debuerit. Ita enim rationes ſubducit in *c.* 48. *eod. Hoc eſt, quod dicimus: hoc modis omnibus approbare contendimus, ſacrificium ſcilicet eccleſiæ duobus confici, duobus conſtare, viſibili elementorum ſpecie, & inuiſibili domini noſtri Ieſu Chriſti carne & ſanguine, ſacramento & re ſacramenti*, & poſt pauca: *Sicut ergo cœleſtis panis, qui vere Chriſti caro eſt,* SVO MODO *vocatur corpus Chriſti.* Euidentius dogma Romanæ eccleſiæ conculcat *in c.* 58. *de conſecr. D.* 2. *quod videtur, panis eſt & calix, quod etiam oculi renunciant. Quod autem fides poſtulat inſtruenda, panis eſt corpus Chriſti, calix ſanguis. Iſta ideo dicuntur ſacramenta, quia in iis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, ſpeciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem.* Similiter etiam EVSEBIVS Emiſſenus in *c.* 35. *eod.* dogmati Romanæ eccleſiæ fauere videtur his verbis: *Inuiſibilis ſacerdos viſibiles creaturas in ſubſtantiam corporis & ſan-*

ſanguinis ſui verbo ſuo ſecreta poteſtate conuertit. Mox vero, quo ſenſu id accipi debeat, his indigitat verbis: *tibi nouum & impoſſibile videri non debet, quod in Chriſti ſubſtantiam & mortalia conuertuntur, te ipſum, qui in Chriſto iam es regeneratus, interroga. Dudum alienus a vita, peregrinus a miſericordia, a ſalutis via intrinſecus mortuus exulabas: ſubito initiatus Chriſti legibus & ſalutaribus myſteriis innouatus in corpus eccleſiæ non videndo ſed credendo tranſiliuiſti, & de filio perditionis adoptiuus Dei filius fieri occulta puritate meruiſti: in menſura viſibili permanens maior factus es te ipſo inuiſibiliter ſine quantitatis augmento, cum ipſe atque idem eſſes, multo aliter fidei proceſſibus extitiſti: in exteriori nihil additum eſt, & totum in interiori mutatum eſt, ac ſi homo Chriſti filius effectus & Chriſtus in hominis mente formatus eſt.*

§. XII. Falluntur itaque egregie, qui docent, hoc dogma de *transſubſtantiatione* ſemper in eccleſia viguiſſe, & patrum verba æquiuoca ad hoc conformanda & intorquenda eſſe, quod credere fas ſit, eos nunquam a *communi eccleſiæ ſenſu* receſſiſſe. Somnia hæc ſunt, quæ præſupponunt, id verum eſſe, de quo adhuc contenditur. Neque demum tempore *reformationis* veritatis oppreſſores in ius vocati ſunt, ſed per omnia fere ſecula hinc inde iis contradictum, qui dogma Romanæ eccleſiæ amplexi erant, vt plenius IACOBVS BASNAGE *cit. l.* docet. Sub CAROLO caluo recruduit hæc controuerſia, variis agitata ſcriptis, quorum quædam adhuc extant, de quibus agit MABILLON. *in act. Benedict. ad ſec. IV. P. II. in præf.* Inter illa principatum tenet monachi Corbeienſis RATRAMNI *tr. de corpore & ſanguine domini*, quem iuſſu CAROLI calui conſcripſit, vt verba initialia præfationis docent: *Iubes, glorioſe princeps, vt quid de ſanguinis & corporis Chriſti myſterio ſentiam, veſtræ magnificentiæ ſignificem.* Nuper admodum anno 1717. Amſtelodami tractatus hic denuo editus, in gallicam translatus linguam cum duplici diſſertatione ex anglicana in gallicam translata ſub tit: *Ratramne ou Bertram pretre du corps & du ſang du ſeigneur avec une diſſertation preliminaire ſur Ratramne & une autre diſſertation hiſtorique ſur la vie & les ouvrages de cet auteur.* De veritate huius libri, & incorrupta eius ſinceritate nemo hodie dubitat, poſtquam tot codices antiquiſſimi vtramque ab omni ſuſpicione liberarunt. Magnopere RATRAMNVS abeſt a *transſubſtantiationis* dogmate, vt omnia eius docent oſtenduntque argumenta & verborum pondera. *At quia,* inter alia ait, *confitentur & corpus & ſanguinem Chriſti eſſe, nec hoc eſſe potuiſſe niſi facta in melius commutatione, neque iſta commutatio corporaliter, ſed ſpirituali-*

Patrum ſententiæ huic doctrinæ non fauent.

Sub Carolo caluo hæc controuerſia agitata.

Ratramni ſententia contra transſubſtantiationem.

ter facta ſit, neceſſe eſt, vt iam FIGVRATE *facta eſſe dicatur, quoniam ſub velamento corporei panis corporeique vini ſpirituale corpus Chriſti ſpiritualiſque ſanguis exiſtit. - - Secundum quod vtrumque corporaliter contingitur, ſpecies ſunt creaturæ corporeæ* (ergo ſubſtantiam ſuam non amittunt) *ſecundum potentiam vero, quod ſpiritualiter factæ ſunt, myſteria corporis & ſanguinis Chriſti.* Poſt pauca pergit: *ſic itaque Chriſti corpus & ſanguis ſuperficie tenus conſiderata, creatura eſt mutabilitati corruptelæque ſubiecta. Si myſterii vero perpendis virtutem, vita eſt, participantibus ſe tribuens immortalitatem. Non ergo ſunt idem, quod cernuntur & quod creduntur. Secundum enim quod cernuntur, corpus paſcunt corruptibile, ipſa corruptibilia. Secundum vero quod creduntur, animas paſcunt in æternum victuras, ipſa immortalia.* Magis adhuc alienus eſt a dogmate Romanæ eccleſiæ in his verbis: *Et cum vnum ſit corpus dominicum, in quo ſemel paſſus eſt, & vnus ſanguis, qui pro ſalute mundi fuſus eſt, attamen ſacramenta ipſarum rerum vocabula ſumſerunt, vt dicantur corpus & ſanguis Chriſti, cum propter* SIMILITVDINEM *rerum, quas innuunt, ſic appellentur: ſicut paſcha & reſurrectio domini vocantur, quæ per ſingulos dies celebrantur, cum ſemel in ſe ipſo paſſus ſit & reſurrexit, nec dies illi iam poſſunt reuocari, quoniam præterierunt. Appellantur autem vocabulo dies, quibus memoria paſſionis dominicæ ſiue reſurrectionis commemoratur, idcirco, quod ſimilitudinem illorum habeant dierum, quibus ſaluator ſemel paſſus eſt & reſurrexit.* Pauca hæc ſufficiant, cum meum non ſit, hanc quæſtionem ex profeſſo ſub incudem reuocare, ſed tantum oſtendere, dogma eccleſiæ Romanæ etiam ab illis, qui in magna ſemper auctoritate fuerunt, (qualis fuit RATRAMNVS,) & nunquam hæreticis annumerati, impugnatum & reiectum fuiſſe. Contra hæc nihil aliud opponere potuit FLEVRI *in hiſt. eccl. ad ann.* 859. *lib.* 49. *n.* 52. *in f.* quam ſequentia: *Au reſte, il ſaut convenir, que dans le traité de Ratram il y a des manieres de parler dures & obſcures, qu'il faut expliquer par les plus claires: puiſque l' auteur a toujours vêcu dans la communion de l' egliſe.* Talia vero ſubterfugia indicium malæ cauſæ ſunt, oſtenduntque deeſſe, quod ad obiecta regeri poſſit, cum perlegenti totum tractatum facile liqueat, quorſum eius intentio vergat. Inde ſine dubio factum, vt in indice iuſſu CLEMENTIS VIII. edito inter libros non ſanam doctrinam continentes reiectus fuerit, teſte NATALI ALEXANDRO *in diſſ. hiſtor. eccl. ad ſec. IX. diſſ. XIII. p.* 854. *ſqq.* vbi ex inſtituto de RATRAMNO & eius operibus agit, & quæ pro

Pro excuſando Ratramno ratiuncculæ imbecilles.

pro excuſanda eius ſententia adferri poſſunt, allegat, non ſine manifeſta ſenſus deprauatione.

§. XIII. Doctrina hæc varios produxit effectus, etiam *ciuiles*, imo errores & ſuperſtitiones haud ferendas. A craſſiori effectu initium faciam, qui vix ſine horrore concipi poteſt, quem in *Deificatione*, vt loquuntur, conſtituunt. Per *conſecrationem* enim induci *transſubſtantiationem* aſſerunt, qua ſimul indigitatur, ex *pane* ipſum produci & creari CHRISTVM, ſaluatorem mundi, Deum ſummum, creatorem cœli & terræ a creatura creari, mediante *verborum ſacramentalium* pronunciatione & *intentione ſacerdotis*. Ita enim rationes ſubduxit VRBANVS II. in *concil. Romano III. anno* 1099. habito, referente ROGERIO HOVEDEN, cuius verba adduxit HARDVIN. *in coll. concil. tom. VI. P. II. p.* 1761. quibus demonſtrare voluit papa, inueſtituras laicorum eſſe iuri diuino contrarias. Cenſuit enim, *nimis execrabile cenſeri, vt manus, quæ in tantam eminentiam excreuerunt, vt quod nulli angelorum conceſſum eſt, vt Deum cuncta creantem ſuo ſignaculo creent, & eundem ipſum pro ſalute totius mundi Dei patris obtutibus offerant, in hanc ignauiam vel ſtultitiam detrudantur, vt ancillæ fiant earum manuum, quæ diebus & noctibus obſcœnis contractibus inquinantur, ſiue rapinis ac iniuſtæ ſanguinis effuſioni addictæ maculantur.* Creant ergo ſacerdotes Deum cuncta creantem, & quidem quotidie creant, quæ philoſophia ſatis horrida eſt & multa ἀτύϛατα produxit, allata a MORNAYO *de S. euchariſtia lib. IV. c.* 9. Vtrumque coniungit etiam INNOCENTIVS III. in *c.* 1. *X. de ſumma trinit.* aitque: *in eccleſia idem ipſe ſacerdos eſt ſacrificium Ieſus Chriſtus: cuius corpus & ſanguis in ſacramento altaris ſub ſpeciebus panis & vini veraciter continentur, transſubſtantiatis pane in corpus & vino in ſanguinem, poteſtate diuina.* In *c.* 6. *X. h. t. verſ. ex eo autem verbo.* IDEM latius de hoc dogmate philoſophatur, & *ſubtiliter* tria diſtinguenda eſſe docet, *formam viſibilem, veritatem corporis,* & *virtutem ſpiritualem*, quæ hic excutere non vacat.

Inde Deificatio ſacerdotibus tribuitur.

§. XIV. Obſeruandum eſt ex verbis VRBANI II, ex hoc dogmate vulgo *ſacerdotibus* præ *laicis* quibuscunque inſignem tribui præeminentiam, quæ cauſa ſine dubio fuit, vt pro eo tanquam pro aris & focis (vt vere dicere poſſum) certarent. Inter ceteros hoc argumentum magnopere vrget, extollit, inculcatque THOMAS BOZIVS in tr. *de iure ſtatus*, quo generatim oſtendere nititur, per *ſacerdotium* vnice *ſtare* ſeu *ſubſiſtere* vniuerſum orbem. Inter cetera huius theſeos fulcra *lib. III. c.* 2. ad illud, quod ex *Deificatione* deſumi ſolet, dila-

Inde inſignis prærogatiua ſacerdotibus tributa,

quod ex Bozio illuſtratur,

dilabitur, aitque: *ſeptimo ſacerdotes conficiunt illud idemque Chriſti corpus, ac repræſentant in terris, quod ſedet ad dexteram patris, omnia, quæcunque ſunt, mouens, ac regens, vt omnia corpora glorificet, omnes animas glorificet, cunctis corporibus donet omnia, quæcunque habere naturaliter ac ſupernaturaliter bona poſſunt; cunctis mentibus omnia, quæcunque eo modo aſſequi valent, bona --- En itaque, vt ſacerdotes non modo* REGES, *ſapientiæ magiſtri, parentesque ſint, ſed etiam mirabiliſſimo modo* DII, *largitoresque idcirco ob eſſentialem ſubordinationem neceſſariamque præterea conſecutionem omnium bonorum, quæ vel externa ſunt vel ad corpus animamque pertinent.* IDEM *in fin. cap. Hac parte Dii ſunt, participata atque admirabili poteſtate, quod multo magis apparet, quod corpus Chriſti Dei conficiunt in terris.* IDEM *c. IV. lib. 3. circa finem* eandem recoquit ſententiam craſſiori adhuc philoſophia vſus, vt ſtatuat ſacerdotes, eundem ſpiritum & idem corpus cum Chriſto habere. Audi hominis argumenta: *Quibus eſt idem ſpiritus & idem corpus participata diuinitus poteſtate & coniunctione, iis eſt neceſſario eadem poteſtas in exteriora cuncta. Nam ſi ego regis animum corpusque idem habeam, neceſſario* REX *idem ero. At ſacerdotibus propter characterem Chriſtique imaginem impreſſam eſt idem ſpiritus a Chriſto participatus ad regendos homines ſibi commiſſos, eſt ſimiliter idem corpus ex* POTESTATE PARTICIPATA, *quia conficiunt idem Chriſti corpus, quod ſedet ad dextram patris, eidemque coniunguntur primo ipſi reuera illud ſumentes, rurſusque tradunt illud tamquam filiis, & membris in vnum Chriſti corpus myſticum verumque coniunctis ſecularibus.* Quilibet ergo ſacerdos, ex hac craſſa BOZII ſententia, eſt CHRISTVS, quia CHRISTI *ſpiritum & corpus* habet, imo & CHRISTVM pro lubitu facit. Quis non exhorreſceret ad talem doctrinam, verbo diuino repugnantem, quæ tamen toleratur, imo approbata eſt ab his, quibus cenſura librorum edendorum commiſſa eſt, vt teſtimonia libro præmiſſa indicant. Fuſius hoc argumentum tractat *eod. libr. c.* 5. & hos floſculos inter ceteras nænias ſpargit: *Tanquam Chriſtus, atque eſt Chriſti perſona, inquit ſacerdos: hoc eſt corpus meum.* Et tandem omnibus argumentis prolatis ita concludit: *quicunque, vna cum Chriſto ex participata ipſius poteſtate actiua, licet inſtrumentali, ſed tamen ſciente & volente (non enim conficit corpus Chriſti ſacerdos niſi volens) recapitulant omnia ſimul cum Chriſto, ii ſunt noui Adami cum Chriſto, renouantes humanum genus quoad animam & corpus, & quæcunque ſunt in terra & in cœlis, quoad angelorum loca & ordines ob dæmonum ruinam deſertos & vacuos reſtaurent. Atqui ſacerdotes &c.* Hæc ἀσύστατα pro-

qui ſacerdotibus Chriſti perſonam & ſpiritum tribuit,

vt quilibet ſacerdos ſit Chriſtus

renouentque genus humanum.

produxit doctrina de *ſacerdotali iure Deum faciendi & creandi*, qua vix durior excogitari poteſt.

§. XV. De ſacerdotum *dignitate* eximia, & *gloria* ineffabili, ex hoc miniſterio, quod in conficiendo hoc ſacramento exercent, tracta, plenus etiam eſt ANDREAS *du* SAVSSAY in *panopl. ſacerd. P. II. lib.* I. *c. IV. art.* I. & 2. vbi agit de *ſacerdote*, qui vt *Chriſti miniſter* offert. *Verum*, ait, *hic iuuat expendere, quanta hinc dignitas ſacerdoti conferatur.* Prouocat ad dictum TERTVLLIANI: *dignitatem eſſe ſeruum eſſe potentis*, & hoc applicat ad formulam miſſaticam, in qua hoc nomine gloriatur ſacerdos, quod ſit *ſeruus & miniſter Dei*, longe excellentiori præditus ſacerdotio, quam qui in antiquo fœdere Deo offerebant. *At noui teſtamenti*, ait, *ſacerdotes, vt miniſtri Dei, Chriſti corpus & ſanguinem ſacro ore conficiunt, diuinæ maieſtati offerunt, ſibi ſumunt & fideli populo diſtribuunt, cum ſumma admittendi vel arcendi ab hoc diuino altari, quoscunque vel dignos vel indignos iudicarint, poteſtate.* En ſacerdotium cum *excelſa dignitate* & *ſumma poteſtate* præditum, pro quo conſeruando, (quod ſtimuli *ambitionis ſacræ* iubent) tot errores in ſacris fouendi & defendendi ſunt. Auguſtior porro eius dignitas *cit. l. art.* 2. inde demonſtratur, quod *vicem Chriſti* in hoc ſacrificio gerat, & longe quidem eminentius, ac proreges, legati vel vicarii principis *abſentis*, cum ad eorum miniſterium CHRISTVS concurrat, ſemper præſens in altari, & ipſe hoſtia ſit, quæ offeratur. *Si non vehitur carpento*, ait, *Chriſtum ipſe portat, dum offert & miniſtrat in tremendis myſteriis, quibus aſſiſtunt angeli ipſum ſacerdotem comitantes, quin & ei adminiſtrantes, & diuinas vices gerenti & diuina operanti.* Audi maiora, maioris abollæ. *Plane ſic præfert*, pergit IDEM *cit. l. art.* 3. *ſacerdos in miſſa veſtes regias, quia ſunt regalis maieſtatis inſigina. Hæc nemo geſtat, niſi rex ipſe. Vnde proreges neque ſibi imponunt diadema, neque ferunt ſceptrum, quod indicium eſt regiæ poteſtatis. At ſacerdos in diuina actione, quia Chriſti gerit perſonam, ipſius Chriſti inſignia ſumit.* Paulo poſt pergit: *Loquitur Chriſtus & offert per ſacerdotem, non tantum vt vicarium & miniſtrum, ſed quaſi per proprium ſuppoſitum, nempe per ſe ipſum, quia ſacerdos hoc diuino munere fungens perſonam eius aſſumit, profert verba, auctoritate nititur, ac omnipotentiam eius exequitur. Ideo diuino honore potitur ſacerdos in ſacrificio.* Addit, quod ea de cauſa in miſſa diaconus ei iubeatur exhibere *cultus diuini* indicia, *quod tunc ſacerdos, non vt homo mortalis conſideretur, ſed vt ipſe Chriſtus, cuius perſonam tremenda in illa actione repræſentat.* Talia laicis inſinuanda &

Illuſtratur hoc vlterius ex doctrina du Sauſſay,

& eminentiſſima dignitas aſſeritur,

quæ regalis eſſe creditur,

diuinum cultum deſiderans,

& ſedulo inculcanda ſunt, vt auguſtiſſimam dignitatem ſacerdotum agnoſcant apoſtolis quamuis incognitam. *Hæc enim dignitas*, EODEM iudice *cit. l. art.* 4. *adeo ſublimis eſt*, *& poteſtas tam admirabilis*, *vt ſancti patres*, *quicquid aliud magnum & excelſum cenſeri poteſt*, *hac inferius eſſe*, *vnanimi iudicio arbitrentur.* Quid quæris? *tritum* quidem *eſt*, *quod paſſim regiæ poteſtati ſacerdotalem anteponant* patres; *at vlterius* adhuc *progrediuntur*, *etenim ſupra omnem humanam poteſtatem non modo ſacerdotalem efferunt; verum etiam ſupra vim & dignitatem attollunt angelicam.* Ratio in promtu eſt, & quidem primaria hæc, quam ex PETRI BLESENSIS *ſerm.* 47. adfert: *eſt ſacerdos coadiutor redemtionis*, *conſiliarius domini Sabaoth*, *dapifer menſæ Chriſti.* Sed tædium me capit, plura de exorbitante auguſtaque hac *dignitate ſacerdotum* ex ſcriptis huius farinæ compilare, quam vnice peperit ſententia de *Deificatione*, vt haud erraſſe credendi ſint, qui *imperii ſacri* primarium fulcrum ex hoc *ſacrificio* petierunt. Si hoc impugnas, ſimul dignitatem illam *auguſtam*, *diuinam* & *ſupremam* cum ſumma poteſtate vnitam impugnas, tollis, deſtruis. Aſt hinc illæ lacrymæ.

& dignitatem angelicam ſuperans.

Aſſeruatur euchariſtia in varium finem,

§. XVI. Ex vtroque dogmate de *conſecratione* & *transſubſtantiatione* vlterius deducta eſt conſuetudo, *aſſeruandi euchariſtiam* ad varios vſus, tum propter *infirmos*, vt ad eos deferri poſſit: tum vt *adorationis* gratia exponi in eccleſia, ac velut Chriſtus ipſe populo ſiſti, ac denique in *ſolennibus proceſſionibus* circumferri poſſit. HONORIVS III. in *c.* 10. *h. t.* hæc inſtituta ſub grauiſſima pœna ſingulis presbyteris iniungit, iubetque, *vt frequenter doceant plebem ſuam*, *vt cum in celebratione miſſarum eleuatur hoſtia ſalutaris*, *ſe reuerenter inclinet*, *idem faciens*, *cum eam defert presbyter ad infirmum. Quam decenti in habitu*, pergit, *ſuperpoſito mundo velamine ferat*, *& referat manifeſte ac honorifice ante pectus cum omni reuerentia & timore*, *ſemper lumine præcedente*, *cum ſit candor lucis æternæ*, *vt ex hoc apud omnes fides & deuotio augeatur.* Similiter patres Tridentini *ſeſſ. XIII. c. VI. n.* 7. anathema dixere iis, qui euchariſtiam non *aſſeruandam*, ſed mox conſumendam eſſe dicunt. Sed ita ſimul anathema dixere CLEMENTI papæ vel auctori, qui eius nomen aſſumſit in *c.* 23. *de conſecr. D.* 2. inquienti: *Tanta in altari certe holocauſta offerantur*, *quanta populo ſufficere debeant. Quodſi remanſerint*, *in craſtinum non reſeruentur*, *ſed cum timore & tremore clericorum diligentia conſumantur.* Vel hoc teſtimonium euincit, adhuc ſeculo IIX. quo compilatio PSEVDO-ISIDORI publicata eſt, hanc conſuetudinem *aſſeruandi euchariſtiam* improbatam fuiſſe; quam pluribus argumentis

mentis impugnat CHEMNITIVS *in exam. concil. Trid. p. II. loc. IV. ſect. 7.* & DALLAEVS *de cultibus latin. c. 4. ſeqq.* aliique plures.

§. XVII. Quando itaque conſecrata & aſſeruata hoſtia circumfertur in proceſſionibus, ipſe CHRISTVS circumferri dicitur, non ſine maieſtatis diuinæ profanatione, quæ nullibi talem pompam ſuis commendauit, nec voluit, vt in *pane tali conſecrato* Chriſtus adoraretur. Quando ergo contingit, vt proceſſiones diuerſarum ſocietatum concurrunt, vel eo tempore a diuerſis parochis *venerabile* ad infirmos defertur, vel in pluribus eccleſiis illud exponitur, quam facile rudis plebecula in eam incidere poteſt ſententiam, ſingulas parochias vel eccleſias habere ſuum proprium CHRISTVM & Deum, quod ad cultum gentilium magnopere inclinat. Obſeruauit iam ſuo tempore BVSCHIVS præpoſitus *noui operis*, quod in ſuburbio Hallenſi fuit, morem hunc non adeo conuenientem eſſe, quem olim in hac ciuitate in circumgeſtatione *plurium monſtrantiarum*, vt loquuntur, obſeruabant, de quo ita in *tr. de reform. monaſt. lib. I. c.* 16. apud LEIBNIT. *tom. II. ſcript. Brunſuic. p.* 816. *Animaduerti, quod hæc venerabilis ſacramenti delatio in monſtrantiis diuerſis, pariter incedentibus, fidei catholicæ multum eſſet nociua, imo & contraria; tanquam ſinguli plebani, ſicut ſingulas habent monſtrantias, ſic etiam ſinguli proprium haberent Deum, & vnum non eſſet corpus dominicum, quod in diuerſis monſtrantiis portaretur. Mandaui igitur plebanis per totam ciuitatem, quod non niſi vnum ſacramentum & vnam monſtrantiam per ciuitatem & per circuitum eius portare deberent. Hoc audientes plebanus & conuentus ad S. Mauritium volebant, vt ſuam monſtrantiam operoſe factam ſolum deferre deberent. Reſpondi, quod non: ſed ſuam populo ſequente ad eccleſiam B. Virginis deferrent monſtrantiam cum venerabili ſacramento, & ibi eam relinquerent, & omnis populus ciuitatis cum plebanis ſequerentur corpus dominicum in monſtrantia B. Virginis poſitum, quæ pretioſior erat omnibus &c.* Non ſine murmure ſenatus populique Hallenſis hanc innouationem factam fuiſſe, refert in ſequentibus, *quod illam longo tempore laudabilem habitam conſuetudinem, cuius contrarium non erat in hominum memoria, ita ſubito vellet infringere* BVSCHIVS. Tandem pax facta, & collatione cum ſenatu habita, modus deferendi & exponendi venerabile determinatus eſt.

Circumfertur hoſtia in proceſſionibus & adoratur, vt ipſe Chriſtus.

Quid ſi plures hoſtiæ circumferantur, an ſint plures Chriſti?

§. XVIII.

Adoratio hæc demum ſeculo XIII. inualuit,

§. XVIII. Ipſa *adoratio* huius *venerabilis* vel *expoſiti* vel *elevati*, vel *circumgeſtati* ſerius introducta, & demum eius veſtigia ſe reperiſſe ſeculo XIII. fatetur FLEVRY *in hiſt. eccl. ad ann.* 1197. *p.* 580. eo ſcilicet tempore, quo *communio ſub vna* natales ſuos accepit, & tot alii *errores* & *abuſus* multiplicati ſunt. Hæc ipſa poſt reformationem ingentes motus turbasque inter *proteſtantes* & *catholicos* dedit, his proteſtantes ad *adorationis* cultum verberibus, plagis aliisque malis publicis cogere, nitentibus; illis vero proceſſiones cum *venerabili* impedientibus, vt ex mutua hac renitentia bella ſæpe priuata inter vnius eiusdemque ciuitatis incolas orta fuerint, ceu acta publica docent. Motibus hiſce tandem obuium itum in *I. P. art. V.* §. 29. *neutri partium alterum de religionis ſuæ exercitio eccleſiæ ritibus & ceremoniis deturbare fas ſit, ſed ciues pacifice & comiter inuicem cohabitent, liberumque religionis ſuæ & bonorum vſum vltro citroque habeant.* In §. 31. tamen exercitium ſubditorum reſtrictum eſt ad *anni* 1624. *ſtatum* poſſeſſionemque, *quatenus ſacra dicto anno exercuere aut exercita fuiſſe probare poterunt.* Proinde ſi dicto anno catholici in certo loco *proceſſiones publicas* cum *venerabili* facere, vel publice illud ad ægrotantes deferre prohibiti fuere, nec poſtea hac libertate frui poſſunt, ſi leges imperii publicas conculcare nolunt. Cautum porro eſt in *art. V.* §. 48. nihil A. C. addictis iniungi poſſe a catholico magiſtratu, quod *Auguſtanæ confeſſioni* vel *conſcientiæ* repugnat, & in §. 34. ſimiliter *libertati conſcientiæ* lex hæc data, vt *patienter* tolerentur ſubditi diuerſæ religionis, & *conſcientia libera* ſine *inquiſitione* aut *turbatione* deuotioni vacare poſſint. Quæ cum ita ſint, quis tam ferreus, tam inhumanus eſſet, qui contendere vellet, recte proteſtantes cogi poſſe ad cultum *adorationis*, ſi *venerabile* publice defertur ad infirmos? Nolo cum catholicis in arenam hic deſcendere & inquirere, vtrum barbara illa & plusquam ferina methodus, ad religionis ſuæ cultum cogendi diſſentientes, ſit rectæ rationi & principiis *religionis* conformis? Sed id tantum vt primarium decidendi fundamentum adducam proponamque: annon catholici per leges publicas imperii iuſſi fuerint abſtinere a tam barbaro proceſſu, adeo vt ſi, pro more ſuo, eo vtantur, pacifragii rei fiant incidantque in pœnas violatoribus pacis Osnabrugenſis dictas? Non tantum verba adducta, ſed totius inſtrumenti pacis principalis finis & intentio id docent, monſtrant, declarant, vt ſi catholici bonam fidem agnoſcere velint, negare id minime poſſint.

quæ poſt reformationem varios excitavit motus,

in I. P. ſedatos.

Inde proteſtantes cogi nequeunt ad cultum adorationis.

§. XIX.

§. XX. Euentus vero proh dolor! docuit, nullam legem tam ſacroſanctam eſſe, quam non hominum obnoxiorum audacia infringere, ſuperſtitio inſulſa conculcare, & ineptus zelus cœcæ plebeculæ delere & peruertere poſſit. Longa eſt iniuria & ferax exemplorum recentiſſimorum pariter ac antiquorum copia, ceu acta publica declarant. In Palatinatu potiſſimum hæc *inhumana coactio* circa *adorationis* cultum a pluribus annis exercita eſt. Equidem anno 1699. elector Palatinus apud ANTON. FABRVM in der Staats-Cantzley *tom. V. c.* 2. *p.* 78 in hæc verba reſcripſerat: Demnach Jhro Churfürſtl. Durchl. vorkommen, daß im Vorbeytragen des Hochlöbl. Venerabilis verſchiedene Reformirte und der Augſpurgiſchen Confeſſion zugethane, weil ſie vor ſelbige die geziemende Veneration nicht bezeiget, mit Schlägen übel tractiret worden; als iſt hierauf Hochgedachter Jhro Churfürſtl. Durchl. gnädigſter Befehl, damit fürohin deſtoweniger einige Scandala hierinfalls ſich ereignen mögen, daß die Reformirte und A. C. Verwandte, da Hochbeſagtes Venerabile über die Gaſſen getragen wird, entweder in denen Häuſern verbleiben, oder in die nächſte Häuſer oder anderwärts ſich hinverfügen, oder aber, wenn ſie nicht ausweichen können, die Hüte abziehen, und ſolchergeſtalt zu öffentlichen Aergerniſſen keinen Anlaß geben ſollen, und wie auf ſolche Weiſe von Reformirten und Lutheriſchen, wann das Hochlöbl. Venerabile vorbeygetragen wird, Jhro Churfürſtl. Durchl. nicht allerdings aus Trutz und Spott zugegen gehandelt wird; alſo ſoll auch auf obigen Verhaltungs-Fall gegen die Reformirte und Lutheriſche mit Schlägen nicht verfahren werden, welche gnädigſte Verordnung den N. wiſſend gemachet wird, um ſolche gehörigend zu publiciren, allerſeits Geiſtlichen Communication zu thun, und dahin zu ſehen, daß deren gehorſamſt nachgelebet werde. Deſſen zu geſchehen man ſich verläſt. Weinheim den 28. Octobr. 1699. Sed anno ſubſequente querelæ antiquæ de nouo auditæ, quo ipſo apparuit, hoc reſcripto rebus proteſtantium ſubditorum parum vel nihil proſpectum eſſe. Docet hoc ipſum relatio de anno 1700. ab ANTONIO FABRO *cit. l. p.* 79. & THVCELIO *in act. publ. ſeculi XVIII. P. I. p.* 130. Der Gewiſſens-Zwang wegen Niederknieung vor dem ſogenannten Venerabili continuiret mehr als zu iemahlen, und erfolget nicht die geringſte remedirung, ſondern es werden ſo wol die reformirte als evangeliſche lutheriſche Bürger und Unterthanen mit allem Ernſt, und ſogar durch Arreſtirung ihrer Perſohnen, dar-

Nihilominus ſæpe hic peccatur contra inſtrumentum pacis. Quod exemplo recentiſſimo declaratur.

zu angehalten, wie erſt noch neulich zu Manheim beſchehen, und der Schultheiß daſelbſt den hiebey|gehenden Befehl nicht allein an die Bürger-Wacht deswegen ergehen laſſen, ſondern es iſt auch dem evangeliſchen lutheriſchen Pfarrer Metenio anbefohlen worden, ſolches von der Cantzel zu verkündigen. Denen Stadt-Hauptleuten ſtehet nicht mehr frey, denen Corporals zu erlauben, andere gegen Bezahlung auf die Wacht zu ſubſtituiren, weshalben denn bereits einige von beyder Evangeliſchen, doch von keiner ſonderbaren Condition, zu Vermeidung ohnfehlbarer Straffe und Ungelegenheit, ſich zum Niederknien leyder bequemet, die fürnehmſte aber nach und nach ſich aus der Pfaltz begeben wollen, falls keine Aenderung erfolget.

Aliquando tamen hæc coacta adoratio remiſſa,

§. XXI. Anno ſequente, ſcil. 1701. de nouo ſereniſſimus elector Palatinus libertatem conſcientiæ *fide publica* roborauit, in *reſcripto d.* 29. *May* 1701. apud ANTON. FABRVM in der Staats-Cantzley *tom. VI. p.* 81. Speciatim vero de adoratione venerabilis ita edixit: So habt ihr auch, damit bey Umtragung des Venerabilis allen öffentlichen Aergerniſſen und widrigen Begegniſſen, worüber bishero verſchiedene Klagen vorkommen, ins künfftige deſtomehr abgeholffen werde, zu verfügen, und zu männigliches Wiſſenſchafft ordentlich publiciren zu laſſen, daß vor bemeldter Umtragung des Venerabilis iedesmahln ein Zeichen mit der Glocken zu dem Ende gegeben werde, auf daß die Proteſtirende zurück bleiben, oder ſich in Zeiten zurück ziehen können, und ſolle bloß und allein gegen diejenige Ahndung und Correction vorgenommen werden, welche aus ündlichem böſen Vorſatz und allerdings zu öffentlichen deſpect vor dem Venerabili ohne geziemende Ehrerbietung ſich præſentiren. Ferner könnt ihr bey der Bürgerwacht zu Manheim denen Proteſtirenden anheim geben, daß ſie ſtatt ihrer Catholiſche ſubſtituiren, welche bey Umtragung des Venerabilis das Gewehr kniend præſentiren. Vtrum ita *libertati conſcientiæ*, quam lex publica imperii imperat, & tot electoris Palatini declarationes publicæ roborarunt, conſultum fuerit? alii iudicent. Quid auctor *expoſitionis facti & iuris in cauſa religionis euangelicæ in Palatinatu inferiore* apud THVCELIVM *cit. l. p.* 210. adductus hac de re ſtatuendum eſſe cenſuerit, his *p.* 215. *inf.* declarat verbis: *Ante omnia vero turbat & affligit mandatum de cultu ſic dicti venerabilis. Neque pro ſolamine*

ſed non plene, vti decebat.

mine aut remedio eſſe poteſt data libertas de via decedendi aut referendi pedes. Nam hoc ipſum graue eſt ingenuis Chriſtianis, eius rei cauſa latebras quærere aut fugam capeſſere. Deinde id etiam ſemper non licet propter fortuitos & inopinatos caſus, quibus ſæpe deprehenduntur, antequam capere conſilium de fuga poſſint. Et qua tandem ratione vitare homines iſtos occurſus poterunt, cum nuper Manheimii auctoritate magiſtratus edictum fuerit, vt, qui excubias ciuicas agunt, ad exemplum militis præſidiarii, quoties iſta circumgeſtatio fit, cum armis prodeant, & flexis genibus armisque more militari ſubmiſſis coram re procumbant, quam ex animi ſui ſententia, & ſecundum inſtituta ſuæ religionis negant ſibi hoc modo colendam eſſe.

§. XXII. Quieuerunt per aliquot annos hæc de *adoratione venerabilis* certamina, ſed mox, data occaſione, recruduerunt in Palatinatu, vt, quæ recenter in cauſa religionis publice acta ſunt, declarant. Quæ turbæ in Palatinatu, incitante clero, per aliquot annos natæ fuerint, omnibus notum eſt, quas hic referre non placet. Ea occaſione etiam *coacta adoratio venerabilis* in vſum reuocata, tandemque nouum edictum *anno* 1720. *d.* 16. *Aug.* publicatum, quod a prioribus differt. En verba edicti, quod ANTON. FABER *tom. XXXVII. p.* 533. refert: Nachdem Jhro Churfürſtl. Durchlauchtigkeit es bey Umtragung des heiligen Viatici, und denen Proceſſionen, der ſich ſolchenfalls auf denen Gaſſen befindender Reformirten und Lutheriſchen Religion zugethanen Perſonen halber zu beobachten ſeyender Verordnung dergeſtalt gnädigſt bewenden laſſen, daß alle diejenige reformirte und lutheriſche Unterthanen, welche bey ſolcher Vorfallenheit ſich auf denen Gaſſen gefliſſentlich befinden, und nicht ausweichen, ſondern zu mehrerm deſpect ſtehen bleiben, und ſolchenfalls mit entdecktem Haupt nicht niederkniehen wollen, von den hierzu beſtellten Leuten gewarnet, und reſpectiue annotiret, nach geendigter Proceſſion denunciiret, mithin ohne einigen Anſtand geſtalten Sachen nach mit einer nahmhaften Geld- oder *proportionirter* anderer Straffe belegt, wegen deren in erſtgemeldeter Verordnung benanter Perſonen aber, ſo in der Geſchwinde ſich in benachbarte Gaſſen und Häuſer nicht ſaluiren könten, es auf vorhin dabey gnädigſt befohlenen Fuß gehalten, (darunter auch die Kramer und Bauers-Leute, welche ihre öffentlich feil habende Waare nicht verlaſſen können, begriffen, und dieſe lediglich den Hut abzuziehen verbunden ſind) ſothane gnädigſte Verordnung eigentlichen Inhalts befolget, und niemand da-

Motus ad ſuggeſtionem cleri mox recruduerunt.

dawider beſchweret, mithin gegen die, ſo ſich hierunter nicht ungehorſam, oder widerſpenſtig bezeigten, keine Hand angelegt oder Thätlichkeiten gebraucht, die dawider handlende mit würcklicher Straffe angeſehen, und dieſer höchſtgedachte Ihrer Churfürſtlichen Durchlaucht. gnädigſten Intention nicht nur in dero Stadt Heidelberg, ſondern auch Dero ſämtlichen Churpfältziſchen Landen befolget werden ſolle, als bleibet dem Heidelbergiſchen Rath ein ſolches zu weiters gebührender Verfüg- und Beobachtung hiemit unverhalten. Manheim den 16: Auguſti 1720. Ex his, quæ *acta publica* ſuppeditant, edictis plus quam manifeſtum eſt, non obſtante *libertate conſcientiæ*, legibus publicis ſubditis A. C. aſſerta, catholicos in eo ſubſiſtere principio, proteſtantes contra *confeſſionem ſuam*, & contra *conſcientiam* cogi poſſe ad actum *adorationis*, niſi aufugere ſeſeque in ſecretiora abdere loca malint.

Pœnæ furantium venerabile.

§. XXIII. Nata præterea ex hoc principio eſt *ſanctio Carolina criminalis in art.* 172. ſo einer eine Monſtranz ſtiehlt, da das H. Sacrament des Altars innen iſt, ſoll mit dem Feuer vom Leben zum Tode geſtraffet werden. Alia *ſacrilegia* vtplurimum quidem morte, quandoque etiam pœna non capitali puniuntur, vt indicat *art.* 174. Verum hoc ſacrilegium, quod circa *venerabile*, in *hierotheca*, quam *monſtrantiam* vocant, committitur, eſt ſacrilegium *qualificatum*, atrociſſima pœna coërcendum, quod hoc ipſum committatur circa ipſum *transſubſtantiatum corpus* CHRISTI, quod nequidem laici *tangere*, multominus *contrectare* potuere. Quid ergo ſi A. C. addictus tale ſacrilegium commiſiſſet, qui ex ſuæ confeſſionis principiis longiſſime a dogmate eccleſiæ Romanæ abeſt, adeoque reſpectu eius crimen haud cenſeri poteſt atrociſſimum? Quin *ſacrilegium* hic committat, nullum habet dubium; pœnam tamen *ignis* ei haud applicandam crederem, cum omne delictum ſit æſtimandum ex *intentione* & *malitia* facientis, quæ non æqualis in tali fure ac quidem in eo, qui *venerabile* vt verum CHRISTVM profitetur.

Ex transſubſtantiatione fluxit communio ſub vna.

P. de Marca ſententia de eius origine

§. XXIV. Porro ex hoc dogmate communionem laicorum ſub *vna ſpecie* ortam eſſe, arbitror. Equidem initium & originem moris huius, communicandi *ſub vna ſpecie* PETRVS DE MARCA *dans l' hiſtoire de Bearn lib. V. c.* 10. *n.* 3. *ſeqq.* trahit tum ex *concilio Claromont.* ſub VRBANO II. *anno* 1096. habito, tum etiam ex liberatione terræ ſanctæ e manibus Saracenorum. Quamuis enim obiter ad TERTVLLIANVM prouocet, &, ipſo in teſtem vocato, oſtendat, panem chriſtia-

ſtianos quandoque domum ſecum ſumſiſſe, & pro re nata manducaſſe; noluit tamen inde morem hodiernum deriuare. In *c.* 28. dicti concilii cautum: *ne quis communicet de altari, niſi corpus ſeparatim & ſanguinem ſimiliter ſumat, niſi per neceſſitatem & cautelam.* Hunc canonem MARCA commode ita intelligi poſſe cenſet, vt in eo *regula duplex* ſimulque *duplex exceptio* contineatur. Prima regula eſt: *communicandum eſſe ſub vtraque ſpecie panis & vini:* altera; *ita communicandum eſſe ſub vtraque ſpecie, vt ſpecies ſingulæ ſeorſim accipiantur*, & non coniunctim more græcorum, vtramque ſpeciem miſcentium, partem panis euchariſtici vino mergendo vel tingendo. Exceptio prima *neceſſitatis* caſum continet, ſi quis forſan adeo ægrotet, vt vomitus ex vini potu metuendus ſit. Altera *cautelam* reſpicit; ſed quam? Secundum P. de MARCA hæc intellecta: *la precaution de danger de l' effuſion ou eſpanchement du ſang conſacré, des ſortes ſi les chreſtiens s' abſtiennent de participer à la coupe par reſpect & pour aller au devant de danger de l' effuſion du ſang, ce cas de cautele & precaution eſt autoriſé par les termes de ce canon. Or c' eſt le danger de l' eſpanchement & la precaution de cette irreverence, qui a principalement esmeu les membres de l' egliſe d' introduire & recevoir peu à peu cette couſtume generale de ne diſtribuer la coupe aux laiques.* Explicationem hanc debet IOANNIS Teutonici gloſſatoris antiqui gloſſæ *ad c.* 92. *de conſ. D.* 2. eamque vel inde probabilem eſſe credit, quod vix ſeculo diſtet a temporibus *concilii Claromontani.* Vtrum VRBANI II. hæc mens & ſententia fuerit, oppido incertum eſt, cum etiam *vna* tantum *exceptio* in *cit. can.* contineri poſſit, quæ ſolius panis euchariſtici ſumtionem excuſat, ſcilicet, in caſu *neceſſitatis* ad *cautelam*, ne vomitum patiatur ægrotus, vt hæc verba: *per neceſſitatem & cautelam* coniunctim accipienda ſint. Id quod ſi verum eſt, vix ex hoc canone natales huius moris peti poſſunt. Interim facile concedo admittoque, eos, qui morem hunc poſtea paſſim irrumpentem excuſabant atque defendebant, hoc argumento forſan fuiſſe vſos, & *ſynodum Claromontanam* in ſuas partes traxiſſe, licet non conſtet, tempore huius concilii ex ſola hac *præcautione*, ne quid ex vino conſecrato forſan effunderetur, vini vſum intermiſſum quandoque fuiſſe.

ex concilio Claromontano.

Epicriſis.

§. XXV. Altera cauſa petitur a *peregrinationibus* frequentiſſimis in terram ſanctam, tum cruce ſignatorum, tum ex ſola deuotione ad ſepulchrum Chriſti iter facientium, quibus circa idem fere tempus occidentis totius maxima pars dedita erat, &, occupata Hieroſolyma, in *templo patriarchali* inprimis ſacris vacabat. Obſeruat vero MARCA, in

Noua occaſio ex peregrinationibus in terram ſanctam,

cum Hieroſolymis primum hic mos obtinuiſſe videatur.

in hoc templo vſum communicandi *ſub vna* primum cepiſſe, &, *où l' affluence*, ait, *des pelerins & l' vſage frequent des communions avoit introduit la coutume de communiquer au peuple la ſeule eſpece du pain, afin d' eviter les dangeres de l' irreverence, qui ſe commettroit en l' eſpanchement du ſang, que la preſſe des communians pourroit facilement cauſer.* Illuſtrandæ huius ſententiæ cauſa prouocat ad literas patriarchæ cuiusdam Hieroſolymitani, quas HVMBERTVS in *dialogo*, a BARONIO *tom. XI. annal. in append.* publicato, adfert, in quibus hæc habentur: *In ipſo ſancto & venerabili loco adimpletur diuina & immaculata oblatio domini noſtri IEſu Chriſti, ſicut decet per ordinem. Et puto quia bene faciunt ibi, quod non niſi integras & ſanas ponunt ipſas oblationes in ſanctas patinas, nec, quomodo græci habent, lanceam ferream, qua ſcindant in modum crucis ipſam oblationem, i. e. pro ſancta miſſæ --- Cochlear autem, in quo communicent, ſicut in eccleſia græcorum, minime habent, quia non ita commiſcent ſanctam communionem in calice, ſed ſola communione communicant populum. Itaque & in magnis & in paruis eccleſiis hunc morem traditum ſibi a SS. apoſtolis habent omnes chriſtiani ipſius prouinciæ -- ad hæc ſi quid ex ſancta venerabili euchariſtia in Hieroſolymitanis eccleſiis ſuperfuerit, nec incendunt, nec in foueam mittunt, ſed in pyxidem mundam recondunt & ſequente die communicant ex ea populum, quia quotidie communicant ibi, eo quod conueniunt illuc ex diuerſis prouinciis Chriſtiani, qui propter fidem & maximum amorem filii Dei communicari ibidem deſiderant. Panem conſecratum* in verbis adductis *communionem* vocari, obſeruat MARCA & ita *ſola communione communicare populum* idem eſt, ac *ſolo pane conſecrato.* Ita primo in *eccleſiis Hieroſolymitanis* introductum morem communicandi *ſub vna ſpecie* facile tractum eſſe ad occidentem, IDEM addit, quod peregrinationes frequentiſſimæ ex occidente eſſent in terram ſanctam; neque tamen tempore THOMAE AQVINATIS eum *vniuerſalem* fuiſſe, ſed tunc demum generaliter receptum, *apres que par ſa reſponce il eut approuvé la prudence & prevoyance, dont elles vſoint en cet endroit, à fin de ne tomber pas dans le danger de l' effuſion du ſang.*

Ante ſeculum XII. communio ſub vtraque neceſſaria credita fuit.

§. XXVI. Hæ circumſtantiæ docent, ad minimum vsque ad ſeculi XII. tempora communionem *ſub vtraque* obtinuiſſe, quod nec eccleſiæ Romanæ aſſeclæ in dubium vocant. Neque, vt quidam volunt, hoc *arbitrarium* fuit, ſed *neceſſarium* & *ordinarium*, quod indicat papa GELASIVS in *c. 12. de conſecr. D. 2. comperimus autem, quod quidam ſumta tantummodo corporis ſacri portione a calice ſacri*

cruo-

cruoris abſtineant. Qui procul dubio (quoniam neſcio, qua ſuperſtitione docentur obſtringi) aut integra ſacramenta percipiant, aut ab integris arceantur, quia diuiſio vnius eiusdemque myſterii ſine grandi ſacrilegio non poteſt prouenire. Qui hunc textum de *ſacerdotibus* vnice accipiunt, merito a BARONIO *ad ann.* 496. *n.* 20. exſibilantur, his verbis: *quibus* (nouatoribus) *noſtri, qui repugnant, Gelaſium de ſacerdote ſacrificante dixiſſe, interpretantur; at reuera nulla ibi de ſacerdote ſacrificante mentio habetur, vt plane, quod generaliter dictum eſſe apparet, ad ſacerdotes minime reſtringi debere, ſatis intelligi poſſit. Reiicimus igitur frigidam eiusmodi, qua haud indigemus, ſolutionem.* Ipſe *n.* 21. & 22. ad *Manichaeos* inter fideles ſeſe occultantes, & cum iis communicantes, hunc textum vnice pertinere arbitratur cum BONA *lib. II. rer. liturg. c.* 18. atque ex LEONIS ſermone illuſtrat. Enimuero 1) quod in *Manichaeis* reprobat LEO, generaliter reprobat, & ita a catholicis ad imitationem haud trahendum eſſe, iubet. Fruſtra hoc in Manichæis damnaſſet, quod catholicis permiſſum crediddiſſet. 2) GELASIVS nullam mentionem *Manichaeorum* iniicit, ſed generatim eos notat, qui hac ſuperſtitione ducuntur. 3) Ratio ſubiecta tam amplum habet ambitum, vt non tantum eos ſtringat, qui a *vino* ſponte abſtinent, ſed etiam qui laicis vinum denegant, cum & hi *diuiſionem vnius eiusdemque myſterii* inducant, & ex ſententia GELASII *ſacrilegium* committant. Si quæ exempla in contrarium adferri poſſunt, *abuſum*, non *praxin* eccleſiæ vniverſalem docent, cum conſtans eccleſiæ obſeruantia *communionem ſub vtraque* agnouerit, & prudentiores abuſum taxauerint.

Baronii ſententia de Gelaſii dogmate examinatur.

§. XXVII. Sicuti vero *ſeculo XII.* magis magisque *ſuperſtitio* coniuncta cum maxima *ignorantia* & *barbarie* vires & maiora quotidie incrementa cepit, ita negari nequit, ex hac tandem *communionem ſub vna* introductam, propagatam & roboratam fuiſſe. Dogmâ *transſubſtantiationis* iam altas radices egerat. Communis perſuaſio iam omnes ceperat, vinum transmutari in *ſanguinem* CHRISTI per verba *conſecrationis.* Interim vinum aqua mixtum non adeo *parce* dabatur communicantibus, quod ab his offerri ſoleret ad vſum ſacrum, vt ſufficiens copia adeſſet. In *translat. S. Glodeſindis Abb. Metenſis circa ann.* 830. apud MABILLON *in actis Benedict. ſec. IV. P. I. p.* 446. de hac *oblatione vini* hæc habentur: *Ex his, quae habitu inter laicas religioſae oblationes altario deferre conſueverunt, quaedam fuit nomine Raginaidis, quae ad baſilicam virginis veniens vaſculum, quo vinum ad ſacra ſecum huiusmodi circumferri ſolet, plenum detulerat, ex quo dum ipſa obtuliſſet, & ceteris, quae plures oblaturae*

Superſtitio & barbaries temporum communionem ſub vna peperit,

laturæ conuenerant, dum, quod ſuperfuit, totum diuiſiſſet, repente vaſculum ipſum, quod iam omnino exhauſtum putabat, attentans, vino vt prius repletum maximo cum ſtupore inuenit. Ceterum ſicuti ante *conſecrationem* non magna adeo iactura credebatur, ſi aliquid vini ſtillaret vel effunderetur in terram, ita poſt *conſecrationem* admodum ſolliciti erant, ne tale quid contingeret, ac tali *effuſione* incauta iniuria ſanguini CHRISTI fieret. Grauiſſima hæc ſollicitudo varias peperit anxietates, nec tamen ſemper, præſertim in magna communicantium frequentia, præcaueri potuit, quo minus gutta quædam vel particula vini, omni etiam adhibita ſollicitudine, caderet in terram, id quod in liquidis quibuscunque accidere ſolet. Quid eo ergo caſu faciendum tunc eſſet, dubitatum. Tandem conſtitutum in *c.* 27. *de conſecr. D.* 2. *ſi per negligentiam aliquid de ſanguine domini ſtillauerit in terram, lingua lambetur, & tabula radetur. Si non fuerit tabula, vt non conculcetur, locus corradatur, & igne conſumatur, & cinis intra altare recondatur, & ſacerdos quadraginta diebus pœniteat. Si ſuper altare ſtillauerit calix, ſorbeat miniſter ſtillam & tribus diebus pœniteat. Si ſuper linteum altaris, & ad aliud ſtilla peruenerit, quatuor diebus pœniteat* &c. Sed adhuc plura alia pericula metuenda. Quid ſi vinum congelaſſet? Debet tamdiu exhalare ſacerdos, donec glacies ſoluatur, adhibito etiam igne, ſi aliter ſolui nequeat, ex mente DVRANDI *in ration. offic. diu. lib. IV. c.* 42. *n.* 11. Quid ſi muſca vel aranea vel ſimile quid ceciderit in calicem poſt *conſecrationem*? noua anxietas! quam rurſus ſoluit DVRANDVS *cit. l. n.* 12. Quid ſi, ſumto vino, communicans ex infirmitatis vitio vomitum fecerit? rurſus grauis ſollicitudo ſuſpenſos tenuit, ne quid irreuerenter in CHRISTI *ſanguinem* fieret. Conſilium in his turbis rurſus ſuggerit DVRANDVS *cit. l.* Præterea alios caſus grauiſſimos, qui facilius circa *vinum* quam *panem* contingere poſſunt, præſertim vbi *vinum* poſt *conſecrationem* aſſeruatum fuit in vſum ægrotantium.

& inanis metus, ne quid vini in terram effunderetur & iniuria ſanguini Chriſti fieret, vel vinum congelaret, vel muſca aut aranea in vinum caderet, vel vomitus ſequatur.

Ad talia pericula auertenda calicem laicis denegarunt

§. XXVIII. Ad hos caſus euitandos quidam conſultius duxere, quandoque, ſi periculum *effuſionis* immineret, ob multitudinem communicantium, ſolum panem (qui etiam commodius quam *vinum* aſſeruari potuit) *laicis* tali in caſu dare; eamque ſententiam partim *neceſſitatis* præſidio, partim inde excuſarunt, quod cum panis iam transmutatus eſſet in *Chriſti corpus*, ſanguine carere non poſſet. In *oriente* primum hanc praxin natam, optime obſeruauit MARCA, vt §. *XXV.* oſtendi, & ſicuti error plures habet ſectatores quam veritas, ita mox illa approbata & in plerisque locis ſuſcepta eſt. Miræ

Mira rerum metamorphoſi! Agnoſcunt ipſi doctores catholici, 1) olim obtinuiſſe communionem ſub *vtraque:* 2) perraro a *calicis vſu* abſtentum fuiſſe, niſi vel *vomitus* metuendus eſſet, vel *effuſio* vini, & ita 3) hoc admiſſum fuit per modum *exceptionis*, quamuis *erroneæ*. Hæc *exceptio* tandem in *regulam* mutata, & *laicis* penitus *calix* ſubtractus, vt omne *periculum* euitaretur. Iam ſeculo XII. RODVLFVM *abbatem S. Trudonis* ſuaſiſſe hunc morem, docent hi verſus relati a BONA *lib. 2. rer. liturg. c.* 18.

ad nonnullorum conſilium ſeculo XII.

Hic & ibi cautela fiat, ne presbyter ægris
Aut ſanis tribuat laicis de ſanguine Chriſti,
Nam fundi poſſet leuiter; ſimplexque putaret,
Quod non ſub ſpecie ſit totus Ieſus vtraque.

Suadetur his verſibus, ne laicis vinum præbeatur (1) ob metum *effuſionis:* (2) quod iam totus Chriſtus in *pane transſubſtantiato* adſit. Idem quoque comprobat ERNVLFI Roffenſis *epiſtola ad Lambertum* ſeculo XII. ſcripta, in *ſpicilegio Dacheriano tom. II. p.* 431. & *in nouiſſ. edit. tom. III. p.* 470. *ſq.* relata, in qua *ex effuſionis periculo* nouam conſuetudinem defendit, qua panem vino conſecrato tinctum communicantibus quidam presbyteri dabant. Ita vnus error peperit plures. Verum quod RODVLFVS ſuaſum non ſtatim in praxin abiit, ſed lento gradu in *occidente* demum receptum eſt. Gloſſator ad *c.* 92. *de conſ. D.* 2. qui IOANNES SEMECA fuiſſe videtur, adhuc ſeculo XIII. de praxi iſtius temporis ita ſcribit: *ſed ſanguinem non præcipitur ſeruare* in gratiam infirmorum, *quia opus eſſet nimia* CAVTELA *in eo ſeruando. Ergo propter* CAVTELAM *non ſeruatur, ne fundatur.* Itaque adhuc eo tempore calix non ſimpliciter *laicis* denegatus eſt, ſed *ægrotantibus* tantum, quod commode ſeruari vinum ob varios imminentes caſus non poſſet; quodſi enim eo tempore in vniverſum *calicis vſus* deſiiſſet, hanc rationem dare debuiſſet, quod laicis calix non amplius præberetur. Enimuero tantum *ob cautelam*, ne effunderetur vinum, creditum fuit, ſufficere *infirmis* poſſe panem conſecratum, & ita hic caſus adhuc ad *exceptionem* relatus fuit. Alia teſtimonia hoc illuſtrantia ſuppeditat MABILLON *tom. II. Muſ. Ital. in comment. in ord. Roman.* §. 9. *p.* 6. Equidem ALEXANDER Halenſis, Anglus, ordinis fratrum minorum lumen in medio ſeculi XIII. variis ſcriptis, inprimis vero *ſumma theologiæ* eo tempore inclytum, *Parte IV.* de *ſacramentis* praxin communem refert, & ediſſerendo de *eucharistia* aſſerit, FERE vbique *laicos* ſub *vna ſpecie* communicare, quod olim ſecus erat. Enimvero (1) notanter particulam *fere* ſuæ aſſertioni adiungit, nec (2) ſine

nec tamen ſeculo XIII. ſimpliciter laicis denegatus fuit.

contradictione hic næuus receptus eſt. Diſplicuiſſe enim hunc morem recentiſſimum quibusdam, quos cura ſanctior rei eccleſiaſticæ tangebat, nemo in dubium vocabit, quamuis forſan pauciores fuerint, quia pauci ſunt boni. His inprimis annumerandus eſt ALBERTVS M. ſeculi XIII. ſcriptor, qui eo tempore tractatum *de miſſa & corpore Chriſti ſeu ſacramento altaris* conſcripſit, cuius MSCtum aſſeruatur in monaſterio Heilbrunnenſi, teſte IOANNE WILHELMO von der Lith, theologo Anſpacenſi meritiſſimo, in tr. anno 1720. edito ſub tit. Gründlicher Beweiß, daß das Niederknien vor den Hoſtien in der Meſſe den Gewohnheiten und Satzungen der alten Kirchen zuwider, und deſſen Nothwendigkeit erſt im Tridentiniſchen concilio eingeführet worden. *c. V. §. 19. ſqq.* In hoc tractatu ALBERTVS M. neceſſitatem *ſub vtraque* communicandi adhuc agnoſcit & defendit contra *innouationem*, ſimulque iis ſatisfacit, qui eo tempore exiſtimarunt, ſine *calice* euchariſtiam plene adminiſtrari, quod indicant verba ipſius *cit. tr. germanico* excerpta. Neque forſan vniuerſali applauſu error hic tandem receptus approbatusque fuiſſet, niſi ALBERTI diſcipulus, ſed magiſtro diſſimilis, THOMAS AQVINAS ſua auctoritate, quæ maxima erat, eundem roboraſſet.

Quidam putant ex defectu vini laicis calicem ſubtractum eſſe.

§. XXIX. Quæ cum ita ſint, facile liquet, quid iudicandum ſit de ſententia ill. Dn. de LVDEWIG *in comm. ad A. B. lib. 2. §. 1. p. 304. ſq.* exiſtimantis, *defectum vini* in Europæ terris conſuetudini communicandi *ſub vna* anſam dediſſe; neque enim Chriſti tempore in Anglia, Islandia, Norwegia, Dania, Suecia, Polonia, Boruſſia aliisque regnis tantam *vini* copiam fuiſſe, vt omnibus eccleſiis paſcendis ſufficere potuerit: communionem præterea frequentiſſimam fuiſſe, vt fere ſingulis diebus dominicis conuenerint, obtulerint & communicarint: vinum non adeo *parce* communicantibus diſtributum, & tamen Chriſti religionem ita compoſitam efformatamque, vt *vniuerſalis* dicenda, non ad certum locum & rempubl. vt iudaica, reſtricta: *calicis* quidem mentionem factam ab euangeliſtis, *genus potus* tamen non exprimi: in oriente *aquam* vino fere vſitatiorem fuiſſe, nec in prima eccleſia defuiſſe, qui in pane & aqua communicarent, quos dixere *aquarios*: accedere, quod homines plurimi nauſea vini naturali ducerentur, quos ab hoc paſtu cœleſti ita *per indirectum* excluſiſſet ſaluator, ſi *præciſe* vinum adhibendum eſſet: præterea ex *c. 13. X. h. t.* apparere, adhuc in Suecia circa *annum* 1220. epiſcopum Vpſalienſem ob defectum vini, vt notat CIRONIVS *ad compil. Honor. h. t. c. 5.* ad vſum S. cœnæ *maiorem aquæ partem* quam *vini* adhibuiſſe,

buiſſe, idque ab HONORIO III. quidem reprobatum, ſed inſulſe & ſine iudicio, cum impoſſibile fuerit, vt vini ſufficientis copia ad vſum miſſarum episcopis in promtu eſſe potuerit: hinc tandem pontifices calicem prorſus laicis ſubtraxiſſe, ne in S. cœnæ vſu diſcrepantia deprehenderetur, nec regna quædam ob *vini inopiam* in cultu diuino aliis, copia vini abundantibus, poſtponenda eſſent; poſtea vero, omnibus regnis vino affluentibus, priſtinum morem merito reſtitui debuiſſe &c.

Quod in dubium ex variis cauſis vocatur,

§. XXX. Quare huic ſententiæ accedere haud poſſim, rationes ſunt plures. Nam (I) communionem ſub *vtraque ſpecie* vſitatam *vbique* fuiſſe adhuc ſeculo XI. probat MABILLON *in act. Benedict. ſec. VI. p. 2. in præf. §. 96.* & infinita alia teſtimonia probant. (II) Ne quidem ſeculo XIII. in *Suecia* vſus calicis laicis ſubtractus fuit, ceu indicat HONORII III. conſtitutio in *c. 13. X. h. t.* quamuis episcopi *admodum parce* vino vterentur, & circa hæc tempora in quibusdam aliis locis, in quibus *copia vini* ſufficiens non defuit, iam communio *ſub vna* inualuerit. (III) Si *defectus vini* in cauſa fuiſſet, vt calix laicis fuerit ſubtractus, a *ſeptentrionalibus eccleſiis* initia moris huius repetenda forent. Enimuero iam ſupra oſtenſum, prima huius dogmatis initia in *Hieroſolimitanæ eccleſiæ* praxi deprehendi, & hanc a cruce ſignatis in *occidentem* translatam fuiſſe ex erronea opinione, *integrum corpus Chriſti* in conſecrato pane iam adeſſe. (IV) Nec in ſeptentrionalibus eccleſiis defectus vini tantus fuit, ut ea de cauſa laicis calix adimi debuerit, cum aliunde in hæc loca transportatum fuerit. Commercia maritima iam florebant, vbi fides Chriſtiana in Daniam, Norwegiam & Sueciam delata eſt per ANSCHARIVM, apoſtolum gentium ſeptentrionalium, circa *annum* 829. Nobile & celeberrimum tunc oppidum in Suecia memoratur, BYRCA, *principalis Suediæ ciuitas in medio eius ſita, quam tractus quidam Baltici maris alluebat, reddens portum optabilem, quo omnes Danorum, Norueorum, itemque Slauorum & Semborum naues, aliique Scythiæ populi pro diuerſis commerciorum neceſſitatibus ſolenniter conuenire ſolebant*, teſtibus HELMOLDO *in chron. Slau. lib. I. c. 8. n. 9.* & ADAMO Bremenſi *lib. I. c. 50. in f.* Quis vero crederet, in hoc commerciorum ſtatu nullum in ſeptentrionales terras vinum allatum fuiſſe, vel ad minimum in tanta raritate, vt ſufficiens vinum ad euchariſtiam deeſſet? Poſtquam *anno* 845. HARDGARIVS pro reſtituendis rebus fidei chriſtianæ admodum deſolatæ in *Sueciam* miſſus eſt, a rege obtinuit, *vt diuina myſteria publice celebraret*, quæ absque vino celebrari non poterant,

nec vini defectus in ſeptentrionalibus terris probari poteſt,

quod

quod etiam laici in eis terris accipiebant, vt ex dictis MARILLONII *in annal. Benedict. tom. II. ad cit. ann. n.* 29. *p.* 663 liquet. Denique (V) conſuetudini *communio ſub vna* fere vnice tribuitur ab ejus aſſertoribus. Probabile autem eſt, eam magis fluxiſſe ex *principio* omnibus eccleſiis *communi*, quam quibusdam eccleſiis *proprio*. Dogma *transſubſtantiationis* vniuerſale omnibus eccleſiis, prætereaque ſollicitudo circa *vinum conſecratum* omnibus & ſingulis ita demandata fuit, vt *vſum calicis* abrogare quam ſeſe grauiſſimo periculo exponere maluiſſe videantur. Enimuero affluentia vini ſeptentrionalibus tantum eccleſiis denegata eſt, adeoque ſi vel maxime quidam defectus vel indigentia doceri poſſit, illa tamen minime *generalem conſuetudinem* operari potuit.

potius conſuetudini tribuitur hic error.

Chriſtus vinum in calice obtulit.

§. XXXI. Ceterum quin Chriſtus in S. cœna *vino* vſus fuerit, dubium nullum habet, vt erudite ex *more* ipſo *paſchali* demonſtrauit ANTONIVS BYNAEVS *de morte Jeſu Chriſti lib. I. c.* 8. §. 14. *p.* 611. *ſqq. Calicis* quidem abſolute fit mentio; ſed non neceſſe erat, *vini* mentionem iniicere, cum mores apud Iudæos notorii fuerint, vt, peracta cœna principali, *vinum* & *panis* accumbentibus præberetur, quem morem etiam ſaluator continuauit, vt oſtendi *diſſ. iur. eccl. IV. ad Plin. II. & Tertull.* §. 12. & CHRISTVS diſerte vſum *vini* exprimit *Matth. XXVI*, 29. *Marci XIV*, 25. *Luc. XXII*, 18. Licet enim forſan *aquæ* potus in oriente vſitatus eſſet, id tamen ad *conuiuia ſacra*, iudæis etiam familiaria & ſolennia, præſertim in *feſto paſchatos*, extendi non poterat. Quod quidam tempore CYPRIANI loco vini *aqua* vterentur in cœtibus antelucanis, id minime *defectui vini* adſcribendum erat, ſed iuſto metui, ne ex *vini odore* ſub perſecutionibus a gentilibus detegerentur, vt aperte profitetur CYPRIANVS *epiſt.* 63. de quo abuſu itidem *cit. l.* §. 17. egi. Id tamen negare non poſſum, in illis locis, vbi vinum rarius fuit, pedetentim inualuiſſe, tum, vt *parciſſime* vino vterentur, quod indicat *c.* 13. *X. h. t.* tum etiam vt *laici* non adeo frequenter communicarent, quod paulo ſerius receptum eſt. *c.* 16. 19. 20. *de conſecrat. D.* 2.

Laici ſymbola euchariſtica manibus tangere non audent,

§. XXXII. Adſcribo quoque huic dogmati hunc effectum, quod laici *ſuis manibus* accipere, aut *tangere* hoſtiam haud audeant, tantum tangendam & palpandam a manibus ſacerdotum puris, ſanctificatis, & conſecratis. Adeoque immediate panem ſacerdos ori communicantium ingerit atque immittit, quem morem proteſtantes retinuerunt, licet

licet principio, vnde ortum traxit, nuncium miſerint. Olim euchariſtiam a communicantibus manu exceptam fuiſſe vsque ad ſeculi noni tempora, oſtendit DALLAEVS *lib. V. de cultib. Latin. c.* 2. Nec hoc in dubium vocant Romanæ eccleſiæ addicti, quin potius idem IO. MABILLONIVS *in præf. ad ſecul. III. act. Benedict. P. I. p.* 55. & EDMVNDVS MARTENE *de antiq. eccleſ. ritib. lib.* I. *P. I. c.* 4. *art.* 10. §. 8. *p.* 424. *ſq.* ambabus concedunt manibus, argumentisque euidentibus illuſtrant. Neque enim per hæc ſecula dogma *tranſſubſtantiationis* in *ſenſu* adeo *exorbitante* receptum erat, vt indignæ laicorum manus viderentur, quæ *panem conſecratum* apprehenderent vel tangerent. Eadem de cauſa in *c.* 29. *de conſecr. D.* 2. horribile & deteſtabile in concilio Rhemenſi iudicatum fuit, *laico vel fœminæ ſacrum corpus Domini tradere ad deferendum infirmis*, quod, quibus prohibitum ſit, ne ſacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis quoque *ſancta ſanctorum* committi minime poſſint. Quod ne amplius in poſterum fieret, inſtitutæ ſunt *ſolennes translationes venerabilis* ad infirmos. quod olim ſecus erat.

§. XXXIII. Vltimum momentum, quo a *Romano-catholica eccleſia* diſſidemus, conceptum *ſacrificii* veri & proprie dicti concernit, quod in *conſecrationis* actu, recitato miſſæ canone, ſimul fieri & Deo immolari ſtatuunt, vt ex antecedentibus liquet. Vnde dicitur *corporis & ſanguinis immolatio*, in *c.* 11. *de conſecr. D.* 2. Ipſe panis conſecratus *hoſtia*, quæ *ſacrificii* proprie dicti obiectum conſtituit, vel *oblata euchariſtica* vocatur, quod ſacrificii cauſa offeratur, de qua ex antiquitatibus multa egregia obſeruat & adfert Dn. SCHMIDT *de oblat. euchariſt. quæ hoſtiæ vocari ſolent.* Inde porro totus *apparatus miſſaticus*, cum *altaribus* conſecratis, & *veſtibus miſſalibus* dependet, vt in altera parte huius tituli indicandum eſt. Hoc dogma adeo *patres Tridentini* aſſerendum & admittendum eſſe arbitrati ſunt, vt anathema *ſeſſ. VI. c.* I. iis dixerint, qui negant, *ſacrificium* in miſſa Deo offerri *verum & proprium*, aſſeruntque, miſſam eſſe *nudam commemorationem ſacrificii* in cruce peracti. Vnde hæc ſententia ortum traxerit, plenius tradunt theologi, & ſtrictim *tit. de decim.* §. 95. *ſqq.* cauſæ adductæ ſunt, quarum momenta examinare ad meum inſtitutum non pertinet. Id negari nequit, CHRISTVM, qui *corporis & ſanguinis* ſui diſtinctim meminit, alluſiſſe ad *ſacrificia piacularia*, quæ imperata quondam Hebræorum genti ſunt, atque ab offerentibus data ſua vice ſuoque loco, vt erudite docet ANTONIVS BYNAEVS

Sacrificium quoque in conſecratione S. cœnæ ſupponitur,

de morte Ieſu Chriſti lib. 1. *c.* 8. *§.* 10. indeque patres, S. cœnam celebrantes, *ſacrificii* huius ſummi, quod ipſe CHRISTVS in cruce in *corpore* & *ſanguine* ſuo pro nobis obtulit, memoriam deuota recoluiſſe mente. Interim qui ſedulo ea, quæ *diſſ. IV. §.* 22. *ſqq. ad Plin. II. & Tertull.* de *praxi euchariſtiæ primæua* attuli, ponderabit, facile deprehendet, apoſtolicam eccleſiam tale *ſacrificium*, quod Romana eccleſia in euchariſtiæ actu quærit, haud agnouiſſe.

Patres tale ſacrificium non agnouerunt.

§. XXXIV. Ad minimum patres & pontifices, etiam a GRATIANO adducti, ita frequenter adhuc locuti ſunt, vt magis in *ſacrificio* improprie dicto, quam *vero & proprio* mentem ſuam defixerint. Audiamus EVSEBIVM Emiſſenum in *c.* 35. *de conſecr. D.* 2. *quia corpus aſſumtum ablaturus erat ab oculis noſtris & ſideribus illaturus, neceſſarium erat, vt die cœnæ ſacramentum nobis corporis & ſanguinis ſui conſecraret, vt coleretur iugiter per myſterium, quod* SEMEL OFFEREBATVR *in pretium.* Si ergo *ſemel oblatum* eſt in pretium, ſi tantum *ſacrificium* ſemel oblatum per myſterium colitur, certe *proprie dictum ſacrificium* agi nequit in S. cœna. Eundem in ſenſum loquitur AVGVSTINVS in *c.* 37. *de conſecr. D.* 2. *cum frangitur hoſtia, dum ſanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud, quam dominici corporis in cruce immolatio eiusque ſanguinis de latere effuſio* DESIGNATVR. Quod autem rem tantum *deſignat & repræſentat*, ab ipſius *rei veritate* differt. Idem vlterius in *c.* 48. *de conſecr. D.* 2. *Vocatur ipſa immolatio carnis, quæ ſacerdotis manibus fit, Chriſti paſſio, mors, crucifixio,* NON REI VERITATE, *ſed* SIGNIFICANTE MYSTERIO. Ecquid clarius, quid expreſſius dici potuiſſet? Idem rurſus in *c.* 51. *de conſecr. D.* 2. eam theſin tuetur: *ſemel Chriſtus mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis. Quoties paſcha celebratur, nunquid toties Chriſtus moritur? Sed tamen anniuerſaria recordatio quaſi repræſentat, quod olim factum eſt: & ſic nos facit moveri, tanquam videamus in cruce pendentem Dominum, non tamen irridentes, ſed credentes.* Nec AMBROSIVS ab hac ſententia alienus fuit, vt docet *c.* 53. *eod. In Chriſto ſemel oblata eſt hoſtia ad ſalutem ſempiternam potens. Quid ergo nos? nonne per ſingulos dies offerimus? Offerimus quidem, ſed ad recordationem mortis eius? & vna eſt hoſtia, non multæ. Quomodo vna & non multæ? quia ſemel oblatus eſt Chriſtus.* Sed etiam PASCHASIVS in *c.* 71. *eod. in med.* eiusdem fuit ſententiæ, aiens: *Iteratur hoc myſterium ob commemorationem paſſionis Chriſti.* In verbis antecedentibus in eundem ſenſum *ſacrificii* conceptum declaraverat:

verat: *quia quotidie labimur, quotidie Chriſtus pro nobis* MYSTICE *immolatur. Myſtica* autem *immolatio* non eſt *vera immolatio*, ſicut *myſticum templum*, quod in cordibus fidelium Spiritui S. dicatum, non eſt *templum proprie dictum*. Hac de cauſa quoque *in c.* 84. *C.* 1. *q.* 1. in med. *ſacrificium* dici, *quaſi ſacrum factum*, aſſeritur, *quia prece myſtica conſecratur pro nobis in memoriam paſſionis dominicæ.* Refert ergo eucharistiæ celebratio *memoriam ſacrificii*, quod ſemel Chriſtus obtulit, non autem nouum & verum ſacrificium eſt.

§. XXXV. Ceterum quia, his non obſtantibus, dogma de vero *ſacrificio* recepit, & *lege publica* ſtabiliuit eccleſia Romana, non potuit non quoque has *concluſiones* inde nectere. Prima eſt: *S. euchariſtiæ celebrationem & adminiſtrationem tantum peragi poſſe a ſacerdote conſecrato*, qualis eſt *presbyter. c.* 73. *de conſecr. D.* 2. Ita cenſuit INNOCENTIVS III. in *c.* 1. *de ſumm. trinit. Hoc vtique ſacramentum nemo poteſt conficere niſi ſacerdos, qui rite fuerit ordinatus ſecundum claues eccleſiæ.* conf. *c.* 1. *in med. D.* 25. *clem.* 1. *de priuil.* Vocant hunc actum communiter *confectionem corporis & ſanguinis Chriſti*, *c.* 1. *de conſecr. D.* 2. quæ ſolis *ſacerdotibus*, qua talibus, virtute *ordinationis* eſt data, commiſſa & conceſſa, adeo vt nequidem *diaconi* euchariſtiam conficere poſſint, quod *ſacerdotes* non conſecrati ſint. Iam ſupra *lib.* 1. *tit.* 23. §. 21. obſeruaui ex iudicio B. SPENERI, hoc diſcrimen vel ideo repudiatum eſſe in noſtris eccleſiis, quod in erroneo principio, aulæ Romanæ proprio, ſe fundet, presbyteris peculiare quoddam & proprie dictum *ſacerdotium* eſſe tributum, vi cuius *ſacrificium* hoc peragunt, quod *diaconis* denegatum ſit. Id vero haud agnoſcimus, cum æque ſint *miniſtri eccleſiæ*, doceant, baptizentque & ita nec ab eo actu ſacro arceri debeant.

Ex doctrina hac fluit, tantum a ſacerdote S. cœnam peragi poſſe, non a diaconis.

§. XXXVI. Videlicet miniſtris eccleſiæ, ad *ſacra* peragenda vocatis ordinatisque, merito etiam *celebratio euchariſtiæ* relinquitur, excluſis aliis, qui ad hos actus peragendos haud vocati ſunt. Eccleſia eſt corpus aliquod *ordinatum*, cui quidem hæc poteſtas *ſacrorum* eſt conceſſa; verum cum a *ſingulis* peragi haud poſſit, quod non poſſet non omnium confuſionem rerum introducere, vt PAVLVS 1 *Cor. XI.* ſapienter monet atque obſeruat, inde conſtituendi ſunt communibus eccleſiæ ſuffragiis, qui huic officio tantum vacent, doceant, baptizent, & euchariſtiam more præſcripto celebrent. Hoc facto, nemini in eccleſia amplius eſt integrum, ſeſe huic actui ingerere, quod ratio omnium *ſocietatum* docet. Qui in *ſacerdotio* myſtico, omnibus fidelibus in ſacris attri-

Miniſtri eccleſiæ merito S. euchariſtiam celebrant, quia hoc iis ab eccleſia ordinis gratia commiſſum eſt.

attributo, præſidium ſuum quærunt, & virtute illius *omnibus laicis* promiſcue hoc miniſterium indulgent, næ grauiter errant, omnia turbant, & ne quidem rectæ rationis principia ſequuntur. Sunt ſano in ſenſu omnes fideles *ſpirituales ſacerdotes;* ſed Deus etiam, omnium eccleſiarum radix & fundamentum, ordinis boni auctor & conditor eſt, quem prorſus conculcant, qui confuſum chaos in *eccleſia* admittunt, approbantque. Conſtituto ergo miniſterio, regulariter ſingulis in eccleſia non amplius integrum eſt, actus peragere ſacros & ſic nec euchariſtiam celebrare, quod conſtans noſtrarum eccleſiarum eſt doctrina, eaque *recta, vera, ſolidaque.*

In defectu paſtorum an laici cœnam celebrare poſſint?

§. XXXVII. Enimuero ſi paſtores eccleſiæ deficiunt, ſi *conſeſſus ordinis eccleſiaſtici* ob calamitates publicas deeſt, & tamen pauciores fideles coniunctim vel in naui vel in preſſa eccleſia viuunt, graue dubium emergit, annon in tali *neceſſitatis* caſu *ſine paſtore* vel *ordinato eccleſiæ miniſtro* hi euchariſtiam inter ſe celebrare queant? Romanæ eccleſiæ deciſio hic non exſpectanda, quæ neceſſario ad negatiuam inclinare debet ex principio de *ſacrificio, conſecratione, & transſubſtantiatione*, vnice per manus *ſacerdotis* peragendis. Notæ ſunt lites, occaſione ſententiæ, quam TERTVLLIANVS *de exhortat. caſtit. c.* 7. protulit, motæ, quam cum RIGALTIVS defendiſſet, male ea de cauſa exceptus eſt ab ALBASPINAEO, vt vix ab hæreſeos ſuſpicione abſolueretur. Nihilominus ſummus GROTIVS peculiari libello *de administrat. S. cœnæ, vbi paſtores non ſunt*, cauſam RIGALTII feliciter egit, vtut eo ipſo DIONYSIVM PETAVIVM, CLOPPENBERGIVM & HENRICVM DODWELLVM aduerſarios nanciſceretur, rurſus tamen defenſus a SALMASIO in *tr. de epiſcop. & presbyt.* Speciatim hiſtoriam huius controuerſiæ tradidi in *diſſ. IV. ad Plin. II. & Tertull.* §. 24. ſimulque oſtendi, mentem TERTVLLIANI huc omnino tendere, vt, quia etiam pauci eccleſiam conſtituunt, hi inter ſe euchariſtiam, tali *neceſſitatis* caſu, peragere poſſint.

Lites ea de re motæ.

Proteſtantes plurimi in negatiuam itidem inclinant,

§. XXXVIII. Timidius hac in quæſtione verſantur theologi pariter ac ICti A. C. adeo, vt fere itidem in *negatiuam* inclinare videantur, allegantes vulgatum illud AVGVSTINI in *c.* 47. *de conſecrat. D.* 2. *crede & manducaſti.* Horum ſententiam amplexus eſt L. B. de LYNCKER *diſſ. de eo, quod iuſtum eſt circa S. cœnam c. II.* §. 2. ſimulque ſuffragia aliorum attulit, conſtituendo, 1) a ſacramento *baptiſmi* non valere conſequentiam *ad S. cœnam*, nec 2) tantam huius eſſe neceſſitatem, quanta eſt illius; integrum tamen eſſe tali cœtui,

vtut

vtut puſillo, concedit, paſtorem animæ ex membris ſuis conſtituere, quo facto non amplius vt *laicus*, ſed vt *paſtor* conſiderari debeat. Ita vero *per indirectum* conceditur, quod *directo* negatum eſt. Hæc limitatio *ordinem* commendat, vt, quantum fieri poteſt, vni directio *actuum ſacrorum* committatur, qui vtrum *laicus* in poſterum an *clericus* dicendus ſit, parum refert; ſufficit, quod *boni ordinis* cauſa etiam eccleſia, quæ ex quinque perſonis conſtat, vnum ex gremio ſuo *interim*, quamdiu in tali neceſſitate ſunt, huic adminiſtrationi præficere poſſit. Verum nequidem ad hanc ſollicitam limitationem recurrendum eſſe, ſuadet ratio *lib.* 1. *tit.* 33. §. 33. adducta. Manifeſtum enim eſt, deficientibus paſtoribus ordinariis, in *ſingulis* libertatem reuiuiſcere, quam a ſaluatore acceperunt. Hæc in *ſingulis*, antequam quibusdam officium ſacrorum peragendorum committitur, adeſt: eadem deponitur, conſtituto miniſterio: reuiuiſcit denique, deficientibus per publicam calamitatem paſtoribus animæ, quod ipſe SCHILTERVS *lib.* 1. *inſtit. iur. canon. tit.* 3. *in f.* veritate conuictus aſſeruit. Accedit & hoc argumentum, quod ex primitivæ eccleſiæ vſu depromitur, explicatum in *diſſ. ad Plin. II. & Tertull. cit. l.* §. 22. *ſqq.* vbi oſtendi, *ſingulos patresfamilias* in ædibus ſuis has direxiſſe cœnas, in cœtu fidelium vero *presbyteros* & *episcopos*, non vt *ſacerdotes*, ſed vt negotiis ſacris dirigendis præfectos. Videtur id rurſus agnouiſſe SCHILTER *cit. l. lib.* 2. *tit.* 3. §. 2. inquiens: *non apparet, quibus primæuo iure adminiſtratio commiſſa proprie fuerit, cum durantibus præſertim perſecutionibus Chriſtiani ſinguli ſibi communicarint,* BASILIO *teſte, quod in caſu neceſſitatis hodieque conceſſum.*

sed vt per indirectum quæſtionem affirment.

Affirmatiua defenditur,

§. XXXIX. Denique etiam huc recte applicari poſſe cenſeo B. SPENERI ſententiam de *abſolutione* in caſu neceſſitatis a quouis facienda, cum ratio *diuerſitatis* hic nulla adferri poſſit: Daß auch ferner in dem Nothfall, da ein Chriſtlicher Bruder zu Stärckung ſeines Glaubens nicht nur des Troſtes, da ihm ſeine Sünden von GOtt würden vergeben werden, ſondern auch der würcklichen durch Menſchen in GOttes Nahmen geſchehender Vergebung ſich benöthiget achtete, und aber darzu kein ordentlicher Prediger zu erlangen wäre, ein ieglicher anderer Chriſtlicher Mit-Bruder ihm ſolche Vergebung und abſolution ertheilen, und dero Gültigkeit vor GOtt verſichern könne, iſt eine nicht weniger ausgemachte Sache. Welche nicht allein Lutherus hin und wieder, ſonderlich in der Kirchen-Poſtille (bey Quaſimod. und 19. Trinit.) ſtattlich treibet, ſondern auch unſere übrige Lehrer

& doctrina Speneri illuſtratur,

hin und wieder davon Meldung thun (wie mir hingegen keiner wiſſend wäre, der es widerſpräche) ſondern es ſtehet ſo gar offenbahrlich in denen Schmalkaldiſchen Artickuln: *in caſu neceſſitatis abſoluit etiam laicus & fit miniſter & paſtor alterius:* wo auch eine Stelle aus Auguſtino angeführet wird, von der merckwürdig, daß durch ſonderbahre Regierung GOttes dieſelbe in das ius canonicum (*c.* 36. *de conſecr. D.* 4.) geſetzet worden. Ich nenne es billig ſonderliche Regierung GOttes, indem ſolche Theſis nicht wenig Schaden dem Pabſtthum und ſonderlich der übermäßigen Prærogativ des Cleri, an dem allein anderer Leute Seligkeit faſt eintzig hangen ſolte, thun, ja gleichſam

rt & Lutheri. eine Grund-Seule ihres Gebäudes übern Hauffen werffen kan. In ſequentibus poſt pauca adducit notatu digna verba LVTHERI, quæ ſententiam meam de *iure ſingulorum*, vbi paſtores non ſunt, exacte referunt: Es iſt zweyerley, daß einer ein Gemein-Recht durch der Gemeinde Befehl (ex delegatione eccleſiæ) ausrichtet !oder einer ſich deſſelben Rechtens in der Noth gebrauchet. In einer Gemeinde, da jedem das Recht frey iſt, ſoll ſich deſſelben niemand annehmen ohne der gantzen Gemeinde Willen und Erwehlung; aber in der Noth brauche ſich deſſelben ein ieder, wer da will.

Contraria argumenta reſoluuntur.

§. XL. Admittunt Romanæ eccleſiæ doctores, baptiſma in caſu *neceſſitatis* per *laicum* conferri poſſe; aſt hoc ideo fieri cenſent, quod illud *abſolute* neceſſarium ſit, non item S. cœna. Eandem cantilenam ingeminauit, vt §. 38. obſeruaui, L. B. de LYNKER *cit. l.* adeoque cum *illis* iuſtius eſſe credit, abſtinere potius a S. cœna, quam *laici* miniſterium in eius vſu admittere. Vnde rationem diuerſitatis, nobis haud aſſerendam, petat eccleſia Romana, explicat B. SPENERVS *P. I. concil. theol. German. c. II. art. V. ſect.* 8. & recte iudicat, inde potius totum diſcrimen aſſerendum eſſe, quod *poteſtas ſacerdotalis* conficere dicatur *corpus Chriſti*, ſine quo non poſſit vſus S. euchariſtiæ eſſe. Præterea quoque adfert caſum, quo S. euchariſtiæ vſus in illis locis, vbi paſtores non ſunt, poſſit eſſe ſuo modo neceſſarius: Dieſen einigen caſum nahm D. Danhauer aus, und ich mit ihm, wo einige allerdings an ſolchen Orten wären, wo keine Evangeliſche Kirche und alſo miniſterium wäre (zum Exempel in Italien, Franckreich oder dergleichen) es wäre aber einer, der nach dem heiligen Abendmahl ſehnlich verlangete, und ob er wol von ſeinen übrigen Freunden auf die geiſtliche Nieſſung gewieſen wür-

S. cœnæ vſus ſecundum quid poteſt eſſe neceſſarius, ſi deſunt paſtores,

würde, ſich damit nicht beruhigen könte, ſondern in ſolche Anfechtung geriethe, daß ihm das heilige Abendmahl bloß nothwendig wäre, ſolcher Gedancken und daher entſtehende Angſt ihm auch in ſothaner tentation nicht benommen werden könte, daß alsdann einer ſeiner Mit-Brüder, von dem ers verlangete, in ſolchem Fall, wo nun ein wahrhafftiger caſus neceſſitatis wäre, und die Ordnung der Liebe billig weichen ſolte, ihn communiciren möge. Eandem ſententiam repetit *P. II. theol. conſil. Germ. c.* 3. *art.* 1. *ſect.* 16. & ſuffragia aliorum theologorum, vt BIDENBACHII, HESHVSII & IO. GALLI adfert, ſimulque plenius illam examinat quæſtionem: *an permiſſum ſit fidelibus, ſi paſtores non deſunt, priuata inter ſe communione domi ſine paſtore vti?* quod negat, & variis rationibus late illuſtrat, quorſum etiam rationes a me ſupra adlatæ collineant. Non enim defuerunt, qui, cum animaduerterent, ad communionem publicam plures indignos concurrere, ſe cum illis haud communicare poſſe crediderunt, & hac de cauſa priuatam inter ſe communionem inſtituere conati ſunt, quod ſine *ſchismate* vix fieri potuit. Conf. EVNDEM *cit. l. c. V. art.* 2. *ſect.* 33.

Si paſtores adſunt, communio ſine iis non eſt permiſſa.

§. XLI. Altera concluſio hæc eſt: *ſine veſtimentis ſacerdotalibus hoc ſacrificium peragi non poſſe.* In veteri teſtamento ſacerdotes, ſacrificium facientes, ex præſcripto Dei *peculiari amictu* vtebantur, nec in *quotidianis veſtibus* ſacrificium facere poterant. Id in imitationem traxit eccleſia Romana, poſtquam *ſacrificium* in S. cœnæ celebratione quæſiuit. Varia horum veſtimentorum genera pedetentim ad huius *ſacrificii* vſum aſſumſit, latius explicata ab ANDREA *du* SAVSSAY *in panoplia ſacerdotali ſeu de venerabili ſacerdotum habitu*, & myſticis interpretationibus exornata, quæ hic non enarrabo. Equidem etiam noſtris in eccleſiis paſſim *albis* & *caſulis* vtimur, (vulgo vocant das Chorhembd und Meßgewandt) ex more per eccleſiam Romanam primitus introducto. Sed 1) *arbitrarium* hoc eſſe credimus, cum euidens ſit, morem noſtrarum eccleſiarum non vbique eſſe eundem, ſed in quibusdam eccleſiis harum veſtium vſum prorſus ſublatum eſſe. B. STRYK *in not. ad Brunnem. ius eccl. lib.* 1. *c.* 6. *m.* 8. *in f.* 2) Non *eodem ſignificatu* nec *in eundem finem* cum eccleſia Romana hunc amictum retinemus, parum intereſſe cenſentes, vtrum in veſtibus *ordinariis* an *miſſaticis* S. cœna celebretur? Vnde 3) in *communione infirmorum*, extra eccleſiam, imo in *communione priuata* his abſtinere ſolent paſtores, eisdem tantum vtentes in

Veſtes ſacerdotales deſiderant in ſacrificio S. cœnæ.

Ex libertate proteſtantes veſtibus hiſce vtuntur.

Reformatorum iniquitas notatur.

in *publica.* Qua de cauſa 4) reformati non habent, quod eas veſtes, vt *indecentes*, in noſtris eccleſiis reprobent, & *ſub quadam neceſſitate* eas repudiandas eſſe cenſeant. *Libertatem*, qua illi vtuntur, eis non inuidemus; ſed vt eodem iure nos frui ſinant, merito iure noſtro contendimus, cum notum ſit, plures cauſas fuiſſe, ob quas non vbique antiqua inſtituta vno impetu aboleri potuerint. Conf. DVNTE *in caſ. conſcient. c. XV. q. 7.* LYNKER. *cit. l. c. IV.* §. 16. Cum vero 5) hæ rationes ceſſent in plerisque locis, non dubium eſt, quin princeps horum veſtimentorum vſum *lege publica*, iuſta de cauſa, tollere poſſit. Dn. THOMAS. *de iure princip. circa adiaph. c. II.* §. 8. Denique 6) recte IDEM *cit. l.* monet, veſtes has, quibus adhuc vtimur, inter *res ſacras* minime in noſtris eccleſiis referendas eſſe; quamuis enim eccleſia Romana hac ducatur opinione, ea tamen ob diuerſa principia nobis merito repudianda eſt.

Princeps vſum harum veſtium tollere poteſt.

Veſtes hæ non ſunt res ſacræ.

Effectus ciuilis S. euchariſtiæ conſiſtit in iure communionis eccleſiaſticæ.

§. XLII. Explicui quatuor illa eccleſiæ Romanæ præiudicia de *conſecratione, transſubſtantiatione, communione ſub vna* & *ſacrificio* eorumque conſectaria pro ratione inſtituti examinaui. Supereſt, vt de *effectu* & *fine* nonnulla addam, & tandem quasdam adhuc *obſeruationes* adiiciam. Principalis effectus *externus*, qui etiam *iuridicus*, (quod *communionis* & *fraternitatis* ius indicat,) vt, qui ad S. cœnam admittitur, pro *membro eccleſiæ* habeatur, ſicuti olim communione eius priuatus, quod per *excommunicationem* fiebat, ab vſu eius excludebatur. Vnde etiam *communio* vocatur, quod primarium eius ſignum ſit. Iam tempore IRENAEI vſitatum erat, vt aduentantibus presbyteris a peregrinis oris, *euchariſtia* in ſignum *fraternitatis* & *communionis* mitteretur, vt ipſe IRENAEVS teſtatur apud EVSEBIVM *lib. V. hiſt. eccleſ. c. 24. p.* 193. Eadem de cauſa exire iubebantur, cum quibus *communio eccleſiaſtica* perfecta non intercedebat, quia olim omnes, qui in cœtu præſentes erant, S. cœna vtebantur, adeo vt etiam ad abſentes, infirmos forſan, vel carceribus mancipatos, mitteretur per diaconos, *communionis* oſtendendæ gratia, teſte IVSTINO Martyre *in apol. II. in f.* Inde formula conſueta, vbi S. communio imminebat: *exite catechumeni*, quippe qui nondum recepti erant in *communionis eccleſiaſticæ* iura, quod demum fiebat per *baptiſmum.* Hoc accepto, baptizatus ſtatim communicabat, vt oſtenderent fideles, iam illum in *ſocietatem eccleſiaſticam* eſſe receptum. Ait IVSTINVS *cit. l. Non autem ſecundum huiusmodi lauationem credentem iam & nobis aſcitum, ad fratres, qui dicuntur,*

Olim exire iubebantur, cum quibus perfecta communio non intercedebat,

eo adducimus, vbi illi congregati ſunt ad communes preces & ſupplicationes - - a precibus finitis, mutuis nos inuicem oſculis ſalutamus. Deinde ei, qui fratribus præeſt, offertur & poculum aquæ & vini &c. Sed præterea etiam alii, extra communionem conſtituti, excludendi erant: hinc formula plenior, quam diaconus exclamabat: *Ne quis ex catechumenis, ne quis ex audientibus, ne quis ex infidelibus, ne quis ex hæreticis.* vid. CLEM. *conſtit. eccl. lib. VIII. c.* 12. Etiam ſimiles formulæ in aliis liturgiis occurrunt, vt in *liturgia Marci* apud RENAVDOT *in collect. liturg. orient. tom. I. pag.* 141. *Videte, ne quis catehumenorum*; & aliis *liturgiis*, de quibus IDEM *in obſeruat. ad liturg. Syriac. tom. II. p.* 71. & *p.* 601. plenius agit. conf. IO. DALLAEVS *lib. IV. de cult. latin. c.* 1. *p.* 452. Denique quando eiecti pœnitentia acta, & abſolutione ſecuta reſtituebantur in integrum, mox etiam *eucharistiæ* participes fiebant, indicio certo, eos rurſus eſſe in *communionem* admiſſos.

quod formulæ antiquæ indicant.

§. XLIII. Conſtans ergo & omnium eccleſiarum praxis vnanimis erat, quæ ex *principio communi* fluebat, neminem ab *vſu S. eucharistiæ* arceri & excludi poſſe, niſi *communionis eucharisticæ iure* priuatus eſſet, quod demum fiebat per *excommunicationem*. Atque hæc tantum *vna*, non *duplex* erat, vsque ad tempora INNOCENTII III. excommunicationis *minoris* fabricatoris, qua ius antiquum admodum immutatum eſt, quia ſecundum hanc nouam hypotheſin quis ab his ſacris arceri poteſt, ſaluo manente iure fraternitatis, h. e. nulla præuia excommunicatione, quam *maiorem* vocant. Inter eccleſiæ Romanæ doctores ingenue id fatetur ESPENIVS *P. III. iur. eccl. tit.* 11. *c.* 3. §. 20. & cum eo CHRISTIANVS LVPVS *tom.* 1. *ſchol. in can. p.* 491. id quod ipſa diſciplinæ eccleſiaſticæ ratio facile euincit. Hæc eo ſollertiori animo hic ponderanda eſt, vt *de iure excludendi a S. cœna non excommunicatum*, eo rectius conſtare poſſit, quippe de quo diuerſis animi motibus, etiam inter proteſtantes, diſputatur.

A S. cœna tantum excludebantur eiecti; admiſſi non eiecti,

§. XLIV. Videlicet (I) nemo facile aſſeret, communicantes immediate ante vſum S. cœnæ neceſſario ad *auricularem confeſſionem* adſtrictos fuiſſe. Vſum *pœnitentiæ* tum *priuatæ* tum *publicæ* non nego; veſtigia infinita ante INNOCENTII III. tempora exiſtunt. Nemo vero ad eam obſtringebatur, niſi *crimine* maculatus, & quidem ad *publicam*, in *notoriis* delictis, quæ ſimul *priuationem communionis* ſecum trahebant;

quod per plures rationes oſtenditur.

Confeſſio auricularis ante S. cœnam olim ceſſabat,

bant; ad *priuatam* vero in *occultis*, ſed *grauioribus*. Nulla *delictorum* talium labe aſperſi non confitebantur, nec *pœnitentiam* ſubire tenebantur. Proinde, qui communicare volebant, nulla lege ad *confeſſionem priuatam* cogebantur. INNOCENTII III. ſanctio demum hanc impoſuit neceſſitatem communionem deſiderantibus in *c.* 12. *X. de pœnitent. & remiſſ.* vt ad minimum ſemel in anno *proprio ſacerdoti* ante vſum S. cœnæ peccata ſua confiterentur. Hoc ipſo ſimul poteſtatem accepit, peccatorum remiſſionem denegandi, ſi iuſta cauſa ad hoc ducatur, & per indirectum *vſum euchariſtiæ*, cum, cui peccata haud remittuntur, ad S. cœnam admitti non debeat. Ita per *indirectum* parochis *ius excludendi a S. cœna* datum eſt, quod *minorem excommunicationem* vocant; eiicere enim ex cœtu fidelium neminem poſſunt, quod actum *epiſcopalis iuriſdictionis* inuoluit.

Innocentius III. demum eam impoſuit ſingulis, quo ipſo ſacerdotes acceperunt poteſtatem excludendi alios a S. cœna.

Pœnitentes olim excluſi, quia pro eiectis habebantur.

§. XLV. Sicuti vero (II) *confeſſio priuata* ante hæc tempora ſingulis tantum commendabatur; ita contingebat per neceſſariam conſequentiam, vt, ſi quis eam omitteret, (nam ad *priuatam* nemo cogebatur) ab vſu S. cœnæ repelli non poſſet. Si autem ob grauiora crimina (ob quæ tantum *pœnitentia* præſcripta erat) ſacerdoti ſponte reuelata pœnitentiam ſubiret, *communione eccleſiaſtica* ſimul priuatus erat, & in *ſtatu pœnitentium* conſtitutus, vt *eiectus*, vt *excommunicatus* habendus erat, quod indicant antiquæ formulæ: *ne quis ex audientibus*. INNOCENT. I in *epiſt. III. ad epiſc. Toloſ. c. IV.* apud GRATIANVM in *c.* 23. *C.* 32. *q.* 5. & HARDVINVM *tom.* 1. *concil. p.* 1004. ſui temporis praxin optime depingit: *Viros ſuos mulieres non facile de adulterio accuſant, & non habent latentia peccata vindictam: viri autem liberius vxores adulteras apud ſacerdotes deferre conſueuerunt, & ideo mulieribus, prodito earum crimine, communio* (eccleſiaſtica) *denegatur*. Denegata autem *communio* inducebat demum *excluſionem a S. cœna*, donec rurſus, *pœnitentiæ* tempore peracto, illa fuiſſet reſtituta, atque licet proditio delicti clandeſtina eſſet, *pœnitentia* tamen *publica* ſubeunda erat, qua nondum peracta, reſtitutioni in priſtinum ſtatum adhuc multum deerat. Eiusdem praxeos meminit coæuus AVGVSTINVS in *epiſt.* 108. *Agunt homines pœnitentiam, ſi poſt baptiſmum ita peccauerint, vt excommunicari & poſtea reconciliari mereantur, ſicut agunt in omnibus eccleſiis illi, qui proprie pœnitentes appellantur.* His demum denegari debebat vſus S. cœnæ, non illis, qui adhuc *integri ſtatus* erant, licet vel maxime peſſime viuerent, vel exceſſibus variis ſeſe maculaſſent.

§. XLVI.

§. XLVI. Id vero vlterius (III) teſtimoniis euidentiſſimis demonſtrandum eſt, ex penu praxeos antiquæ depromendis. HILARII ſententia (quæ potius ex AVGVSTINI *epiſt.* 118. deſumta eſſe videtur,) notatu digna eſt in *c.* 15. *de conſecr. D.* 2. *ſi non ſunt tanta peccata, vt excommunicetur quis, non debet ſe a medicina corporis & ſanguinis ſeparare.* Eo videlicet tempore *præſentes omnes* communicabant: *ſponte* quidam abſtinebant, criminum conſcii, ob quæ *communionis* iure excludebantur, ſi ſacerdotibus eſſent reuelata. Hoc modo ſponte ſeſe excludebant, non excludebantur. Eadem eſt ſententia in *c.* 16. *ib.* vbi additur limitatio: *niſi forte quis maioribus quibuslibet criminibus impediatur.* ISIDORVS in *c.* 24. *de conſecr. D.* 2. huc etiam collineat his verbis: *Qui ſcelerate viuunt in eccleſia & communicare non deſinunt, putantes ſe tali communione mundari, diſcant, nil ad emundationem ſibi proficere.* Non excludebantur ergo ab vſu S. cœnæ impie viuentes, non tamen excommunicati, vtut ſerio monerentur, ne peccatis coinquinati & ſine ſincero *conuerſionis* propoſito accederent. Ceterum qui *ſponte* abſtinebant, in eadem cum *pœnitentibus publicis* videbantur eſſe naui, vt textus iam adducti euicerunt liquido. CHRYSOSTOMVS *homil. XI. in Epheſ.* ſuo calculo hanc praxin approbat: *Audis præconem* (diaconum) *ſtantem & dicentem: quicunque eſtis in pœnitentia, abite. Omnes, qui non participant, ſunt in pœnitentia* (h. e. in ſtatu excluſorum) *ſi es ex iis, qui ſunt in pœnitentia, non debes participare. Nam qui non participat, eſt in pœnitentia* (in ſtatu excommunicatorum, ſeſe tamen *pœnitentiæ* ſubdentium.) *Cur ergo dicit* (diaconus) *abite, qui non poteſtis precari? Tu autem ſtas impudenter. At non es ex his, qui poſſunt participare* (vtpote nulla ligatus *excommunicatione* nec *pœnitentiæ* ſubiectus) *& nihil curas, remque nihili eſſe putas.* Tota homilia eiusque ſcopus oſtendit, *ſponte* abſtinuiſſe, qui ſeſe indignos iudicarent; non alios vero repulſos, quam *excommunicatos* & adhuc in ſtatu *pœnitentiæ* poſitos, nec *reſtitutos.* Hi enim *ſine communione eccleſiæ tamdiu ſtabant, donec impletum eſſet tempus pœnitentiæ,* vt ait BASILIVS *ep. ad Amphiloch. c.* 34. Euidentius adhuc AVGVSTINVS *homil. L. c.* 4. diſciplinam antiquæ eccleſiæ his exprimit verbis: *Nos vero a communione prohibere quenquam non poſſumus, niſi aut ſponte confeſſum, aut in aliquo ſiue ſeculari ſiue eccleſiaſtico iudicio nominatum atque conuictum. Quis enim vtrumque ſibi audeat aſſumere, vt cuiquam ipſe ſit & accuſator & iudex.* Agit AVGVSTINVS de *excommunicatione;* ſicuti

Teſtimoniis antiquis probatur, neminem a S. cœna repulſum fuiſſe, niſi excommunicatos.

ſicuti vero nemini communio denegari poterat, niſi eſſet vel *confeſſus* vel *conuictus*, ita nec vſus S. *euchariſtiæ*, quippe qui erat *communionis* conſequens. Additur elegans ratio: *ne alioquin cuiquam ipſe ſit accuſator & iudex.* Infinita alia loca in patribus occurrunt, quæ idem euincunt, quæ conglomerare nolo. Producam potius in ſcenam idoneum teſtimonium ex ſeculo XII. quod optime demonſtrat, eandem praxin eo tempore adhuc perduraſſe, nec cognitam fuiſſe excluſionem a S. cœna eorum, qui non erant eiecti, GILBERTVS Pictauienſis epiſcopus, medio ſeculi XII. ad MATTHAEVM abbatem S. Florentii ſcripſit epiſtolam, publicatam ab EDMVNDO MARTENIO & DVRANDO *P.* I. *theſ. anecdot. p.* 429. *Quæritur de illis, qui peregerunt aliquod criminale, conſciente ſacerdote, ſi poſtulent ipſum ſacerdotem corpus Chriſti, ſi debeat illis denegari an non? ad quod dicimus, teſte Auguſtino, quod admoneri debent, non arceri. Ex quo habemus exemplum Chriſti, qui Iudæ proditori corpus & ſanguinem ſuum tradidit, ſciens eum immundum & ſe traditurum; nondum enim publicanus erat, nec extra communionem eccleſiæ poſitus. Et ideo quamuis ſciamus aliquem in aliquo criminali manentem, non debemus ei denegare corpus Chriſti, ſi quærat, niſi ſit excommunicatus & extra communionem eccleſiæ poſitus.* Non hæc noua eccleſiæ diſciplina fuit, ſed inueterata & cum ipſa *excommunicationis* praxi introducta, vt antea adducta teſtimonia docent.

Teſtimonium ex ſeculo XII. euidens.

Conſectaria ex hac doctrina.

§. XLVII. Hæc omnia teſtimonia antiquæ diſciplinæ ſi paulo attentius ponderamus, manifeſtum inde redditur, (I) neminem ab his ſacris arceri potuiſſe, niſi ab eccleſia eiectum necdum plene reſtitutum: (II) crimine occulto maculatos *ſponte abſtinere* potuiſſe ab eorum vſu, *volentes* autem admiſſos fuiſſe, licet de crimine eſſent ſuſpecti, quamdiu adhuc *integri ſtatus* erant: (III) nequidem ſacerdotem repellere potuiſſe eum, de cuius crimine ipſe ſolus ſcientiam habebat; ſed (IV) eum demum, qui vel *conuictus* vel *confeſſus* eſſet, vt tamen (V) ſedulo admoneretur, ne indignus accederet. (VI) Nequidem *notorium peccatorem* repulſam tuliſſe, niſi criminibus illis eſſet inquinatus, ob quæ excommunicari debuerit, quo caſu (VII) ab vſu S. cœnæ pellendus erat, quatenus *excommunicationi* neceſſario ſubiiciebatur. Adeoque (VIII) σιδηρόξυλον creditum fuiſſe, aliquem iure communionis eccleſiaſticæ frui, & tamen a ſacris *euchariſtiæ* arceri, & ita (IX) excommunicationem *minorem*, qua aliquis, ſalua *communione eccleſiaſtica*, ab *vſu S. cœnæ* repellitur, nouum eſſe inuentum, poſt

poſt ſeculi XIII. tempora demum natum, quo fabricari cœpit *confeſſio auricularis* ante vſum S. cœnæ.

Vulgo creditur ad munus paſtorale pertinere indignos ab vſu S. cœnæ arcere.

§. XLIX. Quæ cum ita ſint, demirandum eſt, proteſtantes nouum hoc dogma, in corruptisſima eccleſia natum, adeo auide amplecti & ſollicite defendere, vt *priuatam excluſionem* eorum, quos paſtores *indignos* credunt, ad obligationem muneris paſtoralis pertinere, & quemlibet fidelem eccleſiæ miniſtrum ad arcendos hœdos in conſcientia & vi officii obſtringi, prorſus arbitrentur. Quidam adeo inexorabiles ſunt, vt nequidem conſiſtorii mandato ſeſe flecti patiantur, quæuis potius extrema, h. e. remotionem, ſubire parati. Alii ipſas *ordinationes eccleſiaſticas*, quibus *priuata excluſio* prohibita eſt, iniquas iurique diuino contrarias eſſe pronunciant, & hoc ſub prætextu ſeſe ab earum obligatione eximunt. Ab hac ſententia tamen alii vel in totum vel pro parte recedunt, & denegationem S. cœnæ minime in arbitrio paſtoris poſitam eſſe arbitrantur, inter quos eſt GOTTFRIED ARNOLD in der geiſtl. Geſtalt eines Evangeliſchen Lehrers *c. XV.* §. 10. Dn. THOMAS. in *not. ad Lancell. lib. II. tit.* 6. §. 5. *not.* 218. TITIVS in der Probe des geiſtl. teutſchen Rechtes *lib. III. c.* 3. §. 15. *ſqq.* & *c.* 4. §. 8. *ſqq.* quorum ſententiam & ego in *additam. ad Schilt. ius Can. lib. II. tit.* 3. §. 6. *ſqq.* ſecutus ſum, hic vlterius illuſtrandam.

Quidam id negant.

Quæritur de iis arcendis, quos paſtor indignos proprio iudicio cenſet.

§. L. Videlicet hic non quæritur de iis, qui *publica auctoritate* excommunicati ſunt, qui ſine dubio a quolibet paſtore ſunt arcendi, donec in integrum reſtituantur. Quæſtio eſt tantum de iis, quos paſtores ſeu parochi *proprio* ſuo & *priuato iudicio* indignos iudicant, atque a conuerſione *vera* & a fide *viuida* in Chriſtum alienos cenſent, vel ex vita ante acta vel ex variis rumoribus, quibus facile in eam deducuntur ſuſpicionem, vt, quæ narrata ſunt, vera eſſe arbitrentur. Commune eſt hoc vitium, vt famæ plus æquo ſeruiant plurimi, faciles detrectatoribus aures *bona fide* præbeant, eosque mox condemnent, qui non ex formula ſua viuunt. Ex vero DEMOSTHENES *orat. de coron.* iam hoc vitium taxauit: *Φύσει πᾶσιν ἀνθρώποις ὑπάρχει, τῶν μὲν λοιδοριῶν τῶν δὲ κατηγοριῶν ἀκούειν ἡδέως*, *natura omnibus hominibus inſitum eſt, vt conuicia & accuſationes libenter audiant.* Sunt præterea plures in republica, qui ſe delictis publicis haud maculant, moraliter tamen mali ſunt, auaritiæ ſtudio vnice dediti, luxuria capti, bacchanalia viuentes, vel etiam ambitione adeo turgentes, vt ceteros contemtui habeant, ſibi tantum placentes, ſeſe omnibus eruditione, diſciplinis vel prudentia præferen-

tes, & quæ ſunt alia ſtultitiæ mundanæ genera. De his quæſtio vnice formanda, an tales, quod non *chriſtiane* viuant, ſeu quod nondum conuerſi ſint, poſſint a ſacra cœna arceri priuata auctoritate? Plures præcautiones deſiderant affirmantes, vt talis ſuspenſio valeat: (I) vt cauſa ſit *manifeſta & rationabilis*, non leuis aut occulta: (II) *monitio* præcedens ad minimum *trina:* (III) adſit *contumacia* moniti: (IV) correctio hæc ex parte excommunicantis ſit medicinalis, ex *zelo pietatis*, non ex *odii fomite* ſuscepta: (V) denique ad *cautelam* tantum ſuadent, vt adhibito *ſuperiorum* conſenſu hanc *ſuſpenſionem a S. cœna* ſuscipiant. vid. L. B. de LYNKER. *cit. l. c. II. §.* 8.

Cautelæ affirmantium & conditiones.

§. LI. Hæ conditiones ſunt ita comparatæ, vt dubia, quæ *priuatæ excluſioni* reſiſtunt, magis augeant quam tollant. In prima *conditione* fere omne momentum conſiſtit, quippe quæ præſupponit, paſtori ſeu miniſtro eccleſiæ iudicium *deciſiuum* competere, vt decernere poſſit, quæ cauſa *rationabilis* & *iuſta*, quæ *manifeſta* habenda? Oſtendi in antecedentibus ex praxi XII. ſeculorum tale *priuatum iudicium* presbyteris haud indultum fuiſſe, ſed magna præcautione eccleſiam fuiſſe vſam, ſi quis ita deliquiſſet, vt relegari ab eccleſia in totum debuerit. Ait TERTVLLIANVS *apol. c.* 39. *Iudicatur magno cum pondere, vt apud certos de* DEI *conſpectu, ſummumque futuri iudicii praiudicium eſt, ſi quis ita deliquerit, vt a communicatione orationis & conuentus & omnis ſancti commercii relegetur.* Hoc iudicium (I) penes totam eccleſiam erat: (II) ob *grauiſſima delicta* formabatur & quidem *publica manifeſtaque*, vt oſtendi *diſſ. III. ad Plin. II. & Tertull. §.* 33. (III) *Confeſſi* demum & *conuicti* relegabantur ab omni ſacrorum commercio: *non eiecti* iura integra ſeruabant, & inprimis vſum S. cœnæ. Quis vero crederet, eccleſiam a primis apoſtolorum temporibus, vsque ad INNOCENTII III. æuum tam deſidem tamque ſui iuris ignaram fuiſſe, ſi creditum, ſi in ſacra ſcriptura fundatum fuiſſet, ad munus paſtorale tale *ius ſuſpendendi* a S. cœna eum, qui communione eccleſiaſtica adhuc fruitur, pertinere? Id vero per hæc ſecula, ne quidem exceptis iis, quæ *puriora* adhuc æſtimanda, admodum inconueniens viſum fuit, vt teſtimonia adducta docent. Hodie vero id conueniens, pium, iuſtumque eſſe cenſetur, vt quis poſſit *priuato* paſtoris *iudicio* ab his ſacris arceri, ex cauſis, ex quibus primitiua eccleſia nequidem aliquem *communione eccleſiaſtica* priuabat. Hodie paſtorem quemlibet *iudicem* conſtituunt *arbitrumque* in

Quæ tamen priuatam ſuspenſionem magis impeditam reddunt.

Iudicium deciſiuum paſtoribus non competit,

cum nec praxis eccleſiaſtica tot ſeculorum illud probet,

in cauſa, de qua olim tota eccleſia *magno cum pondere* iudicabat. Hodie ex nouo dogmate INNOCENTII III. id admittunt, quod per tot ſecula *αἰδηρόξυλον* eccleſiaſticum habitum fuit, & reuera tale eſt, quia nemo poteſt a iuribus communionis eccleſiaſticæ repelli, quamdiu quis in *communione eccleſiaſtica* eſt. *Voluntariam abſtentionem* olim ſuadebant patres iis, quos *indignos* iudicabant, per exhortationes creberrimas; eam vero nemini imponebant & obtrudebant. Si vel maxime quis dignus *excommunicatione* iudicabatur, nondum tamen a quibusuis ſacris arcebatur, niſi *ſententia iudiciali* eſſet excluſus in totum. Vel hoc argumentum mihi in hac materia ſufficit, quod facile demonſtrat, rationes, quibus diſſentientes vtuntur, haud eſſe fundatas; quodſi enim his robur ineſſet, nunquam eccleſia per tot ſecula in contrariam praxin inclinaſſet, quæ tamen ſeueriori adhuc diſciplina erga peccatores vſa fuit, quam qua hodie vtimur.

quamuis voluntariam abſtentionem commendarent.

§. LII. Veritatem huius ſententiæ B. SPENERVS pro eo, quo pollebat, iudicio theologico, in dubium non vocauit, ſed eandem variis occaſionibus ſtrenue aſſeruit, ſtrenuus de cetero *veritatis* pariter ac *pietatis* aſſertor. Non iniucundum aut inutile erit, quædam loca ex ipſius doctrina huc referre. In *conſil. theol. germ. vol. vlt. c. I ſect. 2. p. 11.* ita de hoc *priuato iudicio* cenſet: Wie ich denn nicht in Abrede bin, daß davor halte, es komme denen Predigern vor ſich das Urthel nicht zu, wer vor würdig oder unwürdig zu achten, und alſo wer zu admittiren oder zu excludiren ſey, ſondern das Gerichte gehöre der Kirchen; und alſo, wo bey jeder Gemeinde ein collegium presbyterorum oder Kirchen-Aelteſten, ſo von der Gemeinde verordnet, ſich finden, welche, wo der Prediger über eine Perſon ein dubium hätte, mit ihm die Sache cognoſciren und ſprechen, der Prediger aber nach ſolchem Spruch ſich halten ſolte. Wie denn einmahl die Schlüſſel nicht dem Predig-Amt, ſondern der Kirchen zuſtehen. Ob dann wol dieſelbe ſolche ordentlich durch die Prediger zu verwalten pfleget, gehet doch ſolche ihre Verwaltung nicht weiter, als ſo lange es keine contradiction giebet; wo aber er einen vor unwürdig hält, und ſolcher will vor würdig gehalten ſeyn, ſo ſtehet die deciſion nicht bey ihm, ſondern geſagter maſſen bey der Kirchen. So lange alſo dieſe Ordnung nicht eingeführet wird, zu dem es aber die wenigſte apparence noch hat, ſehe ich nicht, wie dem Unheil zu ſteuren iſt. Denn einem Prediger die Macht zu überlaſſen, finde ich ſelbſt nicht rathſam, noch der Weisheit

Illuſtratur hæc doctrina ex ſcriptis Speneri.

 unſers

unſers Heylandes, mit der er ſeine Kirche angeordnet hat, gemäß. Denn wo wir einen Prediger finden würden, welcher klüglich, gewiſſenhaft und ohne affecten ſeine Gewalt gebrauchen möchte, ſo ſorge ich, ſolten wol zehen dagegen ſeyn, denen es entweder an gehöriger Klugheit oder moderation, oder ſonſten was zu fruchtbahrer Verwaltung dieſes Wercks gehörig, mangeln dürfte, daß der Jammer der Kirchen nur deſto gröſſer werden dürffte. IDEM *cit. l. c.* I. *ſect.* 25. *p.* 140. eandem materiam rurſus ſub examen reuocat, aiens: So iſt nirgends denen Predigern ausdrücklich befohlen, daß ſie die unwürdige ausſchlieſſen ſollen, ſondern es gehöret ſolches allemahl der Gemeinde unter der direction der Prediger, die alſo in einer gewiſſen ordentlichen Verfaſſung ſtehen muß. Wir ſind Haußhalter über GOttes Geheimniſſen. Aber der Haußhalter hat ohne der Haußehre willen nichts zu thun, noch ihr vorzugreiffen. Jedoch mache ich einen Unterſcheid unter der abſolution und communion. Jene kan ich abſolute keinem wiſſentlichen Unbußfertigen ertheilen; von dieſer als einem allgemeinen Guth darff ich ohne diejenigen, denen dieſes Recht zukommt, keinen ausſchlieſſen. Hanc diſtinctionem B. auctor in ſequentibus ita moderari & temperare intendit, vt ei, cui denegatur abſolutio, non tamen denegari debeat vſus S. cœnæ. Et tamen, ſi dicendum quod res eſt, ſi praxin eccleſiarum intuemur, illius denegatio huius excluſionem ſecum trahit, imo hæc inde ortum traxit, quod paſtoribus ius *abſoluendi & denegandi abſolutionem* datum ſit, de quo ſuo loco conuenientius agendum. Interim laudo *moderationem* beati auctoris, *abſolutionem* nemini abſolute denegandam eſſe exiſtimantis; ſed tali potius denunciandum, parum ſibi abſolutionem profuturam, niſi ſeriam egerit pœnitentiam. Addit vero poſtea exemplum Saluatoris a S. cœna nec Iudam repellentis: So ſtehet mir allemahl das Exempel unſers Heylandes vor Augen, der gleichwol den Judam ſo bald zu der erſten communion zugelaſſen hat, welches wahrhaftig nicht ohne Urſachen geſchehen und einen Troſt vor uns in ſich hat.

Quid ſi paſtor occulti ab aliquo delicti commiſſi conſcius ſit?

§. LIII. Idem quoque *cit. tr. c. II. art.* 5. *ſect.* 3. *p.* 525. hoc ad eum applicat caſum, quando *delicti occulti* commiſſi ſolus paſtor eſt conſcius, vt neque hunc poſſit repellere. Hoc ſuo modo approbatum eſt ab ALEXANDRO III. cuius ſententia refertur in *concil.* Lateran. III. de anno 1719. apud HARDVIN. *tom. VI. P.* I. *coll. concil. p.* 1871. & *c.* 2. *X. de offic. indic. ordin. Si ſacerdos ſciat pro certo, aliquem eſſe reum alicuius,*

cuius criminis, vel ſi confeſſus fuerit & emendare noluerit, niſi iudiciario ordine quis probare poſſit; non debet eum arguere nominatum - - - ſed debet eum arguere, ne ſe ingerat, quia nec Chriſtus Iudam a communione remouit. Non alia huius deciſionis ratio reddi poteſt, quam quod ob *occulta delicta* ne quidem *excommunicatio*, quæ hodie *maior* vocatur, fuerit dictata; integra vero manente communione eccleſiaſtica, ab vſu communi S. cœnæ ſine iniuria repelli nequiuerit, vtut crediderit paſtor, eum indigne ad menſam ſacram accedere, dummodo ſedulo eum admoneat, ne temere accedat.

§. LIV. Nouo dubio vir beatus occurrit *cit. tr. c. II. art. 6. ſect.* 14. *p.* 586. *ſqq.* & inter alia ita cenſet: Es bringet die Billigkeit ſelbſt mit ſich, daß nicht etzlicher Männer, ſondern der gantzen Kirchen, und welche in deroſelben Nahmen ihr Recht auszuüben haben, Erkäntniß dieſes zukomme, welche ſie vor Glieder an ihrem Leibe erkennen wolle. Nun möchte man zwar ſagen, daß dieſes nur den groſſen Bann betreffe, dadurch ein Glied gantz von dem Leib abgelöſet werde; aber es iſt auch die Ausſchlieſſung von dem Gnaden-Mahl eine Ausſchlieſſung von demjenigen, das ein allgemein Guth iſt der gantzen Kirchen und daher aller dero aufs wenigſte wahrer Glieder. Wen man demnach davon gerichtlich ausſchlieſſet, den erkennet man, daß er in der innerlichen Gemeinſchaft der Kirchen nicht ſeyn müſſe, ob man ihm wol die äuſſerliche Gemeinſchaft nicht eben annoch verſagen (ſcil. in totum) ſondern ihn in Hoffnung der Beſſerung in derſelben annoch leiden will. Es iſt aber wiederum die Frage, wer denn vor ein ſolches wahrhafftiges Glied zu achten ſey, zu wichtig, und der Kirche zu præiudicirlich, da ſie allein von einem Stande, der ja nur aus Dienern der Kirchen beſtehet, gerichtet werden ſolte. So hat ein Haußhalter den Befehl, daß er dem Hausgeſinde ihre Speiſe zu rechter Zeit gebe, er mag auch, wo er findet, dieſem oder jenem etwas gewiſſes nicht dienlich zu ſeyn, damit etwas zurück halten; wo aber derſelbe ſich darüber beſchweret, und auf ſein Gebühr und Recht dringet, iſt er nicht mehr darüber Richter, ſondern der Hauß-Vater und Hauß-Mutter. Sic *eod. tr. c. VI. art. 3. ſect.* 109. *p.* 628. diiudicationem earum cauſarum, ob quas quis repelli queat, eſſe *fori eccleſiaſtici* cenſet: Was die Zulaſſung zum Heil. Abendmahl anlangt, und die Beurtheilung der Urſachen, warum ſolche geſchehen und nicht geſchehen ſolle, iſt mehr fori eccleſiaſtici, und hat mit

Nouum dubium remouet B. Spenerus.

 der

Digitized by Google

der äuſſerlichen Religions Freyheit nicht ſo viel Verknüpffung, quamvis poſterius poſtea declarandum ſit.

Per ordinationes eccleſiæ priuata excluſio prohibita, & eius cognitio conſiſtorio delegata eſt.

§. LV. Hæc doctrina quoque paſſim in *ordin. eccleſiaſt.* eccleſiarum proteſtantium eſt confirmata, & cognitio de *excluſione a S. cœna* ad conſiſtorium reiecta. Verba *conſtit. elect. Saxon.* & *viſit. Marchica* iam adduxit Dn. THOMASIVS *cit. l.* Addo his *ordin. Guelpherbyt. renou. P.* 1. *c.* 10. §. 10. Als auch denen Predigern die Macht nicht gegeben abſque cognitione & decreto ſuperiorum nach ihrem eigenen priuat-Urtheil jemand von der Beicht und dem Heil. Abendmahl abzuweiſen; ſo ſoll kein Prediger ſich unternehmen, vor ſich dergleichen Abweiſung zu thun, ſondern wenn bey einem oder andern Menſchen ſolche erhebliche Umſtände ſich hervor geben, daß keine priuat-Vermahnung bey ihm anſchlagen, und daher an ſeiner Bußfertigkeit zu zweiffeln, ſo hat der Prediger zwar ſolche widrige Bezeugung nach GOttes Wort auch auf der Cantzel, jedoch ohne indigitirung der Perſohn, ernſtlich zu beſtraffen, und die ſchweren Gerichte GOttes über die unbußfertigen vorzuſtellen, darneben aber die Sache an dem ihr vorgeſetzten Superintendenten und dieſer dem Befinden nach ſelbige an unſer geiſtl. Conſiſtorium zu bringen, und der Prediger darüber den Verhaltungs-Befehl abzuwarten.

Edictum in ducatu Cellenſi.

Promulgatum quoque contra *priuatam* hanc *excluſionem* edictum *d.* 28. *Jul.* 1693. in ducatu Cellenſi, quod in *continuat. ſupplem. conſtit. prouinc.* de anno 1719. n. 13. reperitur huius tenoris: Nachdem mahlen man einige Zeit hero bey Fürſtl. Conſiſtorio allhie mißfällig wahrgenommen, daß die Paſtores auf dem Lande öffters, der Fürſtl. Kirchen-Ordnung ſchnur ſtracks entgegen, aus keinen erheblichen Urſachen, ja gar zuweilen in ihren eigenen Pfarr- und andern Streit-Sachen, als aus bloſſen priuat-affecten ein und andere ihrer Beicht-Kinder, vom Beicht-Stuhl ab und zurück weiſen, ſolchem und dergleichen unziemlichen Verfahren aber alſo länger nicht nachgeſehen werden kan: So wird Nahmens des Durchlauchtigſten unſers gnädigſten Fürſten und Herrn allen und jeden Predigern hieſiger Fürſtenthum und Landen krafft dieſes ernſtlich anbefohlen, daß ſie, wenn ihrem Bedüncken nach, ein oder ander Beicht-Kind zur Beicht und Heil. Abendmahl nicht zu admittiren, vornehmlich aber in dem Fall, wann der Paſtor entweder mit der gantzen bey ihm eingepfarreten Gemeinde, oder einigen aus derſelben in würcklichen Proceſs begriffen, oder ſonſt auſſer Proceſs

und

und Rechtfertigung dabey als eine Parthey anzuſehen iſt, Fürſtl. Kirch-Ordnung darunter gehörig nachgehen, und die in derſelben vorgeſchriebene gradus admonitionum gebührend in acht nehmen, zuvorderſt jedesmahl, und ehe die Beicht-Kinder zum Beicht-Stuhl ſich bey ihnen einfinden, den Caſum ohngeſäumt an die ihnen vorgeſetzte Superintendenten referiren, und von denſelben, wie ſie ſich darunter zu verhalten, Information einziehen ſollen, welche ihnen entweder ihr Gutachten, deme ſie allerdings zu geleben, eröffnen werden, oder zumahlen in ſchweren wichtigen Fällen davon zu fernerer Verordnung an das Fürſtl. Conſiſtorium zu referiren haben.

Solte ſich dann begeben, daß ein oder ander Beicht-Kind, welches zum Gebrauch des Heil. Abendmahls zu admittiren, ein Paſtor gegründetes Bedencken hätte, ſich ohnvermuthlich zum Beicht-Stuhl anfünde, hat derſelbe ſolches mit guter Beſcheidenheit zur Gedult zu verweiſen, indeſſen des Fürſtl. Conſiſtorii oder Superintendenten Verordnung und Gutachten einzuholen, und zu erwarten, hinkünfftig aber niemand vor ſich allein vom Beicht-Stuhl zurück zu weiſen, und vom Gebrauch des Heil. Abendmahls abzuhalten. Wornach ſich denn alle und jede Paſtores gehorſamlich zu achten haben. Uhrkundlich des vorgedruckten Fürſtl. Cantzley-Secrets. Zell den 28ten Iulii Anno 1692.

§. LVI. Repetita poſtea eſt hæc conſtitutio anno 1704. relata in *cod. ſupplem. n.* 14. & variis declarationibus aucta huius tenoris: Demnach man aus denen bey Fürſtl. Conſiſtorio eine Zeit her verſchiedentlich eingekommenen Klagen mit beſonderm Mißfallen wahrnehmen müſſen, daß, obwohl denen in hieſigen Fürſtenthum und Landen befindlichen Predigern, vermöge der am 28ten Iulii Anno 1693. ausgelaſſener Fürſtl. Verordnung, ausdrücklich verbothen, daß ſie der Fürſtl. Kirchen-Ordnung zuwider und ohne vorher gegangene Communication mit denen ihnen vorgeſetzten Superintendenten, für ſich allein niemand vom Beicht-Stuhl und Gebrauch des Heil. Abendmahls abweiſen und zurück halten ſollen; dennoch ſolchem ohngeachtet einige, inſonderheit auf denen Dörffern, befindliche Prediger entweder aus Ubereylung oder affecten ihrer ſo gar vergeſſen, und ihr geiſtl. Amt dahin mißbrauchen, daß, wann ſie entweder mit ihrer eingepfarreten gantzen Gemeine, oder jemand aus derſelben über ein und andern Punct ſtreitig ſind, und ſodann

Noua confirmatio.

einer

einer oder der andere ihnen worin contradiciret, und in dasjenige, was ſie verlangen, ſofort nicht einwilligen will, oder die etwan neuerlich prætendirende, oder doch allerdings noch nicht liquide accidentien herzugeben difficultiret, oder auch wann einer eines mit ihnen oder ſonſt jemand habenden Proceſſus oder gerichtlichen Streits halber, oder ſonſt, nach ihrem Willen ſich nicht erklähren will, vorerwehnten Fürſtl. Verordnungen zuwider den oder dieſelben, eigenmächtiger und unbedachtſamer Weiſe, vom Beicht-Stuhl und Heil. Abendmahl abzuweiſen, oder ſonſt ihr geiſtl. Amt zu verſagen, und ſolcher Geſtalt gleichſam eines richterlichen Amts, auch wohl gar in propria cauſa, ſich anzumaſſen, und ſolche Abweiſung, oder Verwegerung ihres geiſtl. Amts pro modo exequendi zu gebrauchen ſich nicht ſcheuen; Man aber dergleichen ungebührlichen und ihrem geiſtl. Amte allerdings unanſtändigen Verfahren, alſo nachzuſehen gar nicht gemeynet iſt; So wird Nahmens des Durchlauchtigſten Unſers allergnädigſten Fürſten und Herrn, allen und jeden in Sr. Durchl. Landen befindlichen Predigern Krafft dieſes, hiermit nochmahls ernſtlich anbefohlen, daß ſie nach Eingangs erwehnten Verordnung, welche alles Inhalts anhero erholet ſeyn ſoll, ſowol als jetziger, ſich gebührend richten, und wann ſich in der ihnen anvertraueten Gemeine einige, ſo mit jemand in unverſöhnlichen Haß und Feindſchafft oder in groben vorſetzlichen Sünden unbußfertig leben, finden werden, ſie dieſelben zwar vorfordern, und die in Fürſtl. Kirchen-Ordnung vorgeſchriebene gradus admonitionum gebrauchen, denſelben ihre Sünden und darauf beruhenden Seelen-Gefahr nachdrücklich vorſtellen, und davon abzuſtehen, ſo oft es nöthig iſt, ernſtlich ermahnen, und wie ſie, wenn ſie von ſolchem ihrem ſündlichen Leben nicht abſtehen, und als frommen Chriſten eignet und gebühret, im Leben und Wandel bezeigen würden, zur Beicht und Heil. Abendmahl nicht admittiret werden könten, ihnen anzeigen, und wann ſie ſich nicht zulänglich erklähren, und Chriſtliche Beſſerung angeloben, wegen ſolcher admiſſion bis zur Verordnung der Superiorum zur Gedult verweiſen, darneben aber ſolche caſus ohngeſäumt an ihre vorgeſetzte Superintendenten berichten, und ſich darüber deren Einraths erholen, auch von ihren Beicht-Kindern, ſo mit ihnen, den Predigern, oder ſonſt jemand in einen Rechts-Streit oder Proceſs, vor der Obrigkeit, befangen ſind, und ſich in den Beicht-Stuhl, oder ſonſt daß ſie gegen ihren Aduerſarium keinen Haß und

und Groll im Hertzen hegen, ſondern demſelben, auſſer ihrer Streit-Sache, alles Gutes gönnen, und in Vorfallenheiten erweiſen, die Sach an ſich zu richterlichem Ausſpruch vorſtellen, und damit begnügen wollen, erklähren werden, ein mehrers nicht prætendiren, ſonſten auch denenjenigen, welche zum andern und dritten mal in vorige Sünde verfallen, zwar ihr Gewiſſen ſchärffen, und die reiterirte Sünden aufrücken, darneben ihren gefährlichen Zuſtand, und groſſe Seelen-Gefahr ernſtlich vorſtellen, wann ſie aber wiederkehren, Reue und Leid über ſolche Sünde bezeugen, und daß ſie GOtt um deren Vergebung hertzlich anruffen, ſich auch beſſern und hinkünftig für dergleichen hüten wollen, angeloben werden, dieſelben ſo wenig als ſonſt iemand für ſich vom Beicht-Stuhl und Heil. Abendmahl abweiſen, übrigens auch ihr Amt aus priuat-intereſſe niemand verſagen ſollen, mit der ausdrücklichen Verwarnung, daß, wofern ein oder der andere ſolchem zuwider zu handeln, und inſonderheit ſeiner eigenen Perſohn und Intereſſe halber, oder unter ſonſt einem ungegründeten Vorwand zu contraueniren unterſangen wird, der oder dieſelbe alsdann davor nicht allein ernſtlich angeſehen, und beſtraffet, ſondern auch nach Befinden, ab officio ſuspendiret, ja gar remouiret werden ſollen. Wornach ſich ein jeder zu achten. Uhrkundl. des vorgedrückten Fürſtl. Cantzley-Siegels. Zelle den 4. Dec. 1704.

§. LVII. Idem quoque approbat SPENERVS *vol. vlt. conſ. theol. Germ. c.* II. *art.* 6. *ſect.* 14. *p.* 587. & nonnullas ordinationes eccleſiaſticas adducit, quibus cauſæ huius cognitio conſiſtorio delata eſt. Laudat inprimis die erneuerte Burg-Fried-Bergiſche-Ordn. *h. t.* I. *n.* 7. quæ ita diſponit: Es ſollen auch die Pfarrer aus- und innerhalb des Beicht-Stuhls wie andere, alſo auch ſolche delinquenten priuatim erinnern, nach Chriſtl. Schuldigkeit ſich zu erweiſen: Da aber dieſe ſolchen Erinnerungen keinen Raum geben würden, ſie väterlich ermahnen, eines beſſern ſich zu beſinnen, und bis dahin zu Verhütung unwürdiger Nieſſung des heiligen Abendmahls und folgender Empfangung deſſen zum ewigen Gericht davon zu enthalten. Da aber keine parition erfolgen wolte, ſoll ſolches an uns und unſer Conſiſtorium berichtet, und da vorſetzliche Verachtung und boßhafftige Widerſpenſtigkeit befunden würde, alsdann mit öffentlicher Ausſchlieſſung vom Heil. Abendmahl, auch nach Befinden wol endlich von der gantzen Chriſtlichen Gemeinde per excommunicationem verfahren werden. Vlterior confirmatio huius aſſerti.

Temperamentum.

Cum autem abſque dedecore is, qui ad *confeſſionem* accedit, vix reiici poſſit, optime conſtitutum eſt in conſtitutionibus eccleſiaſticis, vt, qui ſacro hoc pabulo ſeſe paſci cupiunt, pridie quam accedunt, hoc indicent paſtori, quo mature rem omnem ita componere & inſtruere poſſit, vt, ſi ad conſiſtorium rem deferre neceſſe ducat, is, de cuius admiſſione dubitat, ab aditu ad S. cœnam tamdiu ſeſe temperet, donec *conſiſtorii decreto* res deciſa fuerit.

Prætextus eorum, qui his legibus eccleſiaſticis ſe haud adſtringi patiuntur,

§. LVIII. Quamuis vero hæc ſapienter conſtituta ſint, dolendum tamen, non deeſſe, qui *legibus* hisce *eccleſiaſticis* bellum indicunt, eas vt *iniuſtas*, verboque Dei contrarias reiiciunt, nec ſe iis adſtringi patiuntur, maxime iis in locis, vbi præſidio plebis tuti quæuis audere poſſunt. Exemplum notabile adfert L. B. de LYNKER. *reſp. X. Ordinatio eccleſiaſtica* in certo quodam loco promulgata, & exemplo ceterarum prohibitum erat, ne paſtores ſine *conſiſtorii decreto* aliquem a S. cœna excluderent. Turbas ingentes mox mouit miniſterium, & ex eo quidam inſolentius, iactis etiam tribunitiis clamoribus, ſeſe geſſit, & vt verba ſonant, habe ſie pro concione ſehr taxiret, und dabey bedrohlich angehenget, daß er kein membrum ihres Stadt-Regiments, ſo in mehrgedachte Ordnung conſentiret, zu dem Beicht-Stuhl oder Communion verſtatten wolle, bevor mehrerwehnter Articul gäntzlich caſſiret ſey, welche ſeine Bedrohung, und daß beyde Herren Burgemeiſtere und ſämmtliche Herren der Regierung daſelbſt, er derentwegen a communione ausſchlieſſen wolte, nicht allein priuatim von ihm wiederholet, ſondern auch als er hierüber von derſelben deputirten erfordert und befraget, gerichtlich erwiederte, und zugleich ſeine vorgeſetzte ordentliche Obrigkeit mit ſchimpfflicher Benahmung von ihm beleget worden.

ex principiis papizantibus.

Crederes, nouum papam in hoc homine reſurrexiſſe in eccleſiis proteſtantium, cuius principia ſi patronos inuenirent, ad cleri captum eius aſſeclæ vniuerſum ius ſacrum trahere poſſent; ni enim ipſi pareretur, & leges ad guſtum eius componerentur, mox bellum magiſtratui indicere & minas de excludendo eo ab vſu S. cœnæ ſpargere poſſet, quo improbius vix quicquam excogitari poſſet. Ipſas rationes, ab hoc homine eiusque ſociis prolatas, examinat ſolide LYNCKERVS ſimulque conſenſum SALOMONIS GESNERI *in comp. doctr. cœl. loc.* 25. MENZERI *in exeg. Aug conf. p.* 510. MICHAELIS HAVEMANNI *de iur. epiſc. tit.* 10. §. 3. CARPZOV. *lib. I. iuriſpr. conſ. def.* 27. & MEVII *conſil.* 110. adducit, qui-

quibus etiam addi poteſt IAEGER *de iure circa ſacra c.* 19. qui ſententiam SPENERI in plerisque approbat. Si tales cogitarent, ſe non eſſe *dominos* ſed *miniſtros ſacramentorum*, in hæc ἀσύϛατα non inciderent, quæ tamen non euitant, poſtquam *dominium* quoddam in ſacramenta, quæ ſe facere forſan arbitrantur, ſibi aſſerunt, cum *iurisdictione*, absque qua talem *priuatam excluſionem* ſibi contra leges eccleſiaſticas aſſerere nequeunt.

§. LIX. Ex his deductis principiis duo maxime fluunt: (1) paſtores eiusmodi *conſtitutionibus eccleſiaſticis* omnino ligari: (2) ſi reiectis paſtoris rationibus conſiſtorium decreuerit *admiſſionem*, nil amplius ſuo priuato iudicio poteſt indulgere, ſed *decreto conſiſtoriali* ſtare tenetur. Interim ſi putat, ſe ſcrupulis conſcientiæ ſuæ impediri, quo minus morem gerere poſſit, a conſiſtorio, modo modeſte & ſubmiſſe agat, facile impetrabit, vt alium confeſſionarium eligendi ei, quem arcendum eſſe conſtituit, poteſtas fiat, quatenus hoc commode fieri queat. Quid vero ſi ne hoc quidem conſilio vtatur paſtor, ſed vel contra tales *ordinationes eccleſiaſticas* clamores tribunitios cieat, vel decreto conſiſtorii reclamet & contradicat, vtrum ob hanc *contumaciam ſacram* puniri poteſt, & qua ratione contra eum procedendum? Conſilia, quæ ſuggerit KÖNIG. *de caſ. conſcient. loc. de S. cœna, caſ.* 14. ita ſunt comparata, vt *contumaciam* magis augeant, quam frangant. Vult talem miniſtrum *vim* (decretum conſiſtorii) tantisper deprecari debere, donec ab vna alteraue facultate theologica *conſilium* quæſiuerit. *Magiſtratus iuſſus* vel *decretum* ei non ſufficit: maioris ponderis putat eſſe *conſilium theologicum*, quod tamen non eſt *deciſiuum*, altero non audito impetratum, & ita in tali cauſa nil operari poteſt. Pergit: ſi magiſtratus eius deſiderio ſtare recuſat, vel conſilio, quod interim impetrauit, ſeſe accommodare nolit, tutius eſſe credit, extrema quæuis expectare, quam morem magiſtratui gerere. LYNCKERVM *in diſſ. de eo, quod iuſt. eſt circa S. cœnam c. II.* §. 10. huic proceſſui ſuffragium ſuum dediſſe eo magis miratus ſum, quod hic fere omnes rationes in *reſp.* 10. allatas conculcare videatur. Rectius ſine dubio rationes ſubducit B. SPENERVS *cit. l. c.* 6. *art.* 3. *ſect.* 145. *p.* 711. Wo aber die Obere und Conſiſtoria einem Prediger, nachdem er ihnen ſeine Urſachen zur Gnüge vorgeleget, warum er einen Menſchen vor unwürdig halte, befehlen zuzulaſſen, und ihn alſo vor würdig halten, auch deßwegen weiter in ihn zu ſetzen verbieten, ſo kan ein Prediger derſelben Befehl gehorſamen, und weil die Ausſchlieſſung allein in ſeine Gewalt, auch nach Chriſti Ordnung, nicht gegeben,

Quid ſi paſtor credat, ſe ſalua conſcientia conſiſtorio parere non poſſe?

Quid ſi extreme contumax ſit & impetuoſus?

Sana Speneri deciſio,

ben iſt, dasjenige unterlaſſen, was ihm nicht zukommt. Hæc poſterior ratio euincit, non tantum *poſſe* (quod arbitrii eſt) ſed imo *debere* decreto conſiſtorii morem gerere, niſi ſe arbitrum *decretorum conſiſtorii* conſtituere malit. Si enim *poteſt* morem gerere ſalua conſcientia, cur non *obligatus* eſſet ad obediendum, cum *vinculum obedientiæ* eum ſtringat, & verbum diuinum hanc eidem iniungat? Proinde putarem, (1) theologos prudentes conſulturos magis eſſe rei eccleſiaſticæ, ſi talem proceſſum, quem KOENIGIVS propoſuit, omnibus diſſuadeant modis: (2) ſi exemplo SPENERI doceant, iuſſa talia ſalua conſcientia & *poſſe* impleri & implenda eſſe. Ni enim hoc fiat, imperitiores, quique exercitatos non habent ſenſus, in infinitos incidunt ſcrupulos, *bona ex intentione* reſiſtunt, & cum prodeſſe vita ſua integerrima eccleſiæ poſſint, rei communi magis nocent, & *bona fide* peccant, & tandem *contumacia* hac *ſacra* efficiunt, vt remoueantur. Doleo vices horum hominum, qui ſæpe integerrimi ſunt, & vnicum illud neceſſarium pro ſcopo habent, ſed præconceptæ ſuæ opinioni nimis inſeruiunt, quo ipſo per *indirectum* ſalutem eccleſiæ ſuæ negligunt, & ad varia incommoda alia ſcandalaque publica, dum obedientiæ legem ſoluunt, a lege naturæ inculcatam, præter ſpem & opinionem anſam præbent. Si *dubiam* habent *conſcientiam*, cogitent, *in dubio parendum eſſe*, vbi præceptum ſuperioris nos vrget & ſollicitat; nec enim aliam quam *dubiam* poſſunt habere conſcientiam, ſi rationes recte ſubduxerint. Quod enim dici ſolet, *in dubio* abſtinendum eſſe, ad res *arbitrarias*, in quibus *præceptum ſuperioris* deficit, referendum.

[Margin: qua obligatio ad parendum confirmatur.]

[Margin: Multo minus princeps a ſacerdote aulico ab vſu S. cœnæ excludi poteſt.]

§. LX. Minus forſan dubii haberet illa concluſio, quæ ex deductis fluit, ſcilicet principem a miniſtro aulico plane ab vſu S. cœnæ excludi non poſſe, niſi animaduertiſſem ex actis, etiam nonnullos in contrariam ſententiam prolapſos fuiſſe, imo & plures tradidiſſe, principem non quidem *maiori*, bene tamen *minori* excommunicatione ligari poſſe. HVLSEMAN. *de corrept. frat. p.* 302. DANHAVER. *P. II. ſpec. theol. conſcient. dub.* 3. *p.* 1131. *ſq.* ZIEGLER. *de epiſc. lib. III. c.* 11. §. 72. Quæ contra hanc ſententiam B. THOMASIVS in denen *iuriſt.* Händeln *P. IV. caſ.* 2. plena manu regeſſit, non reguſtabo, ſed duntaxat ad principia antea deducta prouocabo, ex quibus planum erit, *excluſionem* hoc caſu in exitum deduci non poſſe, cum ſuo conſiſtorio non ſit ſubiectus, a cuius *decreto* tamen vnice hæc *ſuſpenſio* dependet. Forſan quis obiecerit, *ſacerdotem aulicum* conſiſtorio non eſſe ſubiectum, ergo nec eius decreto con-

conſtringi poſſe. Verum regero: exemtus eſt a conſiſtorio ex principis priuilegio; ipſi tamen principi in *ſacris* & *profanis* ſubiectus; niſi quis aſſerere vellet, ſacerdotem aulicum *in ſacris* nemini rationibus reddendis eſſe obnoxium. Non alienus eſt ab hac ſententia IAEGERVS, theologus quondam Tubingenſis *de iure circa ſacra c.* 20. quamuis a rationibus a Dn. THOMASIO adductis ſibi recedendum eſſe crediderit. *Nec etiam cenſemus*, ait, *quod minus locum habeat, ſi ea in ſuis formalitatibus ſpectetur; nam etiam hanc nullus miniſter ſine conſenſu & ſuffragiis publicis eccleſiæ ſtringere poteſt. At vero quis hac ſuffragia colliget ſine graui macula & diſpendio auctoritatis in principe, cuius obſeruatio iure diuino nobis eſt præcepta* 1 *Petr. II*, 17. *Timete Deum & honorate regem.*

§. LXI. Sicuti autem, prout dictum, ex hoc argumento *communionis eccleſiaſticæ* deducebatur, neminem, qui eam integram habebat, ab hoc ſacro pabulo repellendum eſſe; ita nemo quoque olim abſque graui cauſa eius vſum intermittebat. In primitiua eccleſia omnes *fideles* communicabant, eaque de cauſa *offerebant:* pedetentim quidam, ſe non ſatis dignos iudicantes, *ſponte* abſtinebant, & in eius argumentum non offerebant. Vnde natum illud: *qui non offert, non communicet.* Ardor priſtinus tandem adeo conſenuit, vt quidam rarius ad S. cœnam accederent, quorum inertiam merito patres redarguebant caſtigabantque crebris exhortationibus. Sed reluctantes non *cogebant*, nec refugientes obtorto collo ad hoc conuiuium ſacrum trahebant. Nouerant præceptum Chriſti: *compelle intrare*, manu militari haud eſſe excutioni dandum, ſed *doctrina*, *adhortatione* & *inuitatione amica* applicandum. AVGVSTINVS in *c.* 13. *de conſecr. D.* 2. de *frequentiſſimo vſu* ſui temporis teſtis eſt, quem nec laudat nec vituperat, addit tamen: *omnibus tamen dominicis diebus communicandum ſuadeo & hortor, ſi tamen mens ſine affectu peccandi ſit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi grauari magis dico euchariſtiæ perceptione, quam purificari. -- Sed hoc de illo dico, quem capitalia & mortalia peccata non grauant.* Cenſebant itaque, neminem regulariter abſtinere debere, niſi tanta eſſent peccata, ob quæ alias excommunicandus foret, *c.* 14. & 15. *eod.* quæ cum *occulta* eſſe poterant, ſingulorum conſcientiæ vſus relinquendus erat. Enimuero paulatim certa tempora, ad communionem veniendi, ſub pœna *excommunicationis* conſtituta fuiſſe legimus, quo ipſo *inuiti* etiam & *reluctantes* adacti ſunt ad vſum S. cœnæ, quæ non alios quam *ſitientes* & *anhelantes* deſi-

Nemo olim cogebatur ad vſum S. cœnæ.

ſponte quidam quandoque abſtinebant.

Tandem certa tempora conſtituta, quibus de neceſſitate communicandum.

deſiderat conuiuas. Hæc pœna eſt conſtituta in *c.18. de conſecr. D. 2.* imo in *concil. Agathenſi c. 18.* relato in *c. 19. eod.* tria tempora *Natalis Domini, Paſchatos & Pentecoſtes* ſunt omnibus & ſingulis præſtituta, adeo vt, qui hiſce non communicauerint, *catholici non credendi, nec inter catholicos habendi.* conf. *c. 21. eod.* Tandem hoc reſtrictum eſt ad *tempus paſchale* in *c. 12. X. de pœnit. & remiſſ.* quo quis a *proprio presbytero*, non aliis, S. cœnam & quidem ſub *excommunicationis* pœna accipere tenetur. Ita ex duplici reſpectu vſus S. cœnæ *legem coactionis* accepit: (I) vt *inuitus* ad illum cogi poſſit: (II) & quidem in *eccleſia parochiali.* De vtraque *coactionis* ſpecie iam egi in *iure paroch. S. IV. c. 1. §. 13. ſqq. & §. 21. ſqq.* ſimulque primam inter proteſtantes reprobandam eſſe cenſui.

Communio priuata ſolitaria olim reprobata,

§. LXII. Porro ex hoc *communionis eccleſiaſticæ* argumento quoque fluit, *communionem priuatam ſingulorum* non adeo inſtituto ſaluatoris & naturæ huius conuiuii S. conuenire, ſed coniunctionem plurium deſiderare. Captiuos infirmosque excipiebant primi Chriſtiani, ad quos in ſignum *communionis* per diaconos euchariſtia deferebatur. Sed forſan *priuatæ miſſæ* anſam abuſui, *ſolitarie* S. cœna fruendi, dederunt, nec *priuatam communionem*, illis licet ſublatis in proteſtantium eccleſiis, vbique eradicare potuere.

nec hodie probanda,

Vtplurimum cauſa *priuatæ communionis* in quadam *ambitione* quærenda, quæ impellit honeſtiores, ne *publica communione* cum ceteris vtantur. Non abſolute *priuatam communionem* reprobandam eſſe cenſeo, ſi iuſta adſit cauſa; aſt vtplurimum hæc deeſt, & in ſola *conſuetudine*, qua honeſtiores ſeſe tuentur, & in *priuata communione* gloriolam captant, plebi *publica* relicta, contraria praxis quæritur. Neque enim, depoſita *ambitione* vel *commoditate delicata*, inordinatus quidam ordo in *publica communione* deprehenditur, ob quem ab ea abſtinendum ſit. Ad minimum *ſeparatio honeſtiorum* a cœtu reliquo non leuem contemtum eius arguit, quem ſuo tempore PAVLVS *1 Cor. XI, 21. 22.* iam redarguit. Ceterum quæ circa hanc monenda ſint, plenius explicata ſunt a B. SPENERO *P. I. conſil. theol. Germ. c. II. art. V. ſect. 9. ſqq. P. II. c. 3. art. 1. ſect. 16. & P. vlt. c. 6. D. 4. ſect. 12. & art. 3. ſect. 149. inf.* Hac de cauſa in plurimis *ordinationibus eccleſiaſticis* diſerte prohibita eſt, quæ tamen ex *conniuentia* paſtorum non vbique in praxin deducuntur. Sic in *ord. eccleſ. Magdeb. c. VII. §. 22.* expreſſe prohibitum, daß ohne der Magdeburgiſchen Regierung und Conſiſtorii, im Nothfall aber des inſpectoris ausdrückliche Verwilligung, niemand, es ſey dann Alters oder Unpäßlichkeit halben,

oder

oder wenn eine eilige Reiſe vorgeſtoſſen in der Sacriſtey oder heimlich vor angehenden Gottesdienſt das Heil. Nachtmahl gereichet werden ſoll. Pariter iuſſu regio anno 1731. in terris ſceptro Boruſſico ſubiectis *communio priuata* prorſus abolita eſt, cuius formulam in calce *huius tomi* adduxi. In ducatu Cellenſi anni 1700. hoc edictum, quod in *contin. ſupplem. n.* 15. refertur de *priuata communione* publicatum eſt: Unſern ꝛc. Wir laſſen auch hiedurch ohnverhalten, was maſſen verſchiedentlich dem Fürſtl. Conſiſtorio vorkommen, welcher geſtalt an denen mehreſten Oertern im Lande die priuat-Communion dergeſtalt einreiſſen ſoll, daß auch ſolche Leute, die deſſen gar keine Urſache haben, noch auſſer dem, weilen es ihnen alſo beliebet, was vorzuſchütten wiſſen, ſich dem Gebrauch der öffentlichen Communion entziehen ſollen. Wie nun aber deme, zumahlen ohne allen Unterſcheid, nicht nachzuſehen, ſondern bey Zeiten zu begegnen, daß es nicht weiter und überall einreiſſe, und ſolchem nach reſoluiret, daß inskünftige, auſſer in Kranckheiten und andern Nothfällen niemanden, ohne erhebliche, und ſo viel eure inſpection betrifft, auch allenfalls dem Fürſtl. Conſiſtorio anzuzeigender Urſachen, deren Erheblichkeit zu erwegen, wir eurer dexterität überlaſſen, die priuat-Communion verſtattet werden ſoll; als begehren nomine Ser^mi unſers gnädigſten Fürſten und Herrn wir hiemit an euch, ihr wollet euch nicht nur vor euch ſelbſt darnach gehörig achten, ſondern auch denen eurer inſpection untergebenen Predigern ſolche des Fürſtl. Conſiſtorii reſolution und zwar ſonderlich zu dem Ende eröffnen, daß ſie ohne euer Vorwiſſen und Gutbefinden auſſer obgemeldten Nothfällen niemand das Heil. Abendmahl priuatim reichen ſollen, auch da bey einem oder andern caſu ſich ſolche dubia finden ſolten, derentwegen ihr Bedencken haben möchtet, vor euch etwas darunter zu reſoluiren, davon anhero ans Fürſtl. Conſiſtorium berichten und deſſen Verordnung darüber erwarten. Und wir ſeyn euch ꝛc. Cell, den 20. Oct. 1700.

Edicto Cellenſi prohibita.

§. LXIII. Sunt adhuc obſeruationes variæ circa S. cœnam, quæ tamen magis fori theologici ſunt. Huc pertinet (I) quæſtio de *azymis* eorumque vſu & neceſſitate, contra quam diſputant DALLAEVS *lib. III. de cult. latin. c.* I. *ſqq.* & BASNAGE *dans l' hiſtoire de l' egliſe lib. XIV. c.* 3. Conf. Dn. BVDDEVS *in parerg. hiſtor-theol. in præfat. & exercit.* I. §. 7. *ſqq.* Dn. SCHMIDT. *de oblat. euchariſt.* §. 4. *ſqq.* Fermentatum panem per plura ſecula obtinuiſſe negari vix poteſt, & forſan ſeculo XI. demum

Variæ obſeruationes de azymis.

demum *azyma* lege perpetua ſunt præcepta, vt cenſet Dn. SCHMIDT. *cit. l.* §. 8. Interim vſum *fermentati* & *azymi* panis *indifferentem* quidem credo, magis tamen expediret, vt ad priſtinos rediremus mores. (II) Contendunt etiam reformati, abſtinendum eſſe *placentulis orbicula-riis*, quibus adhuc hodie vtimur, easque verum panem eſſe negant. Harum fata refert Dn. SCHMIDT. *cit. diſſert.* §. 12. *ſqq.* easque veram panis rationem habere, contra reformatos docuit CHRISTIANVS CORTHOLTVS *de hoſtiis.* (III) Vinum *aqua* miſcendum eſſe, eccleſia Romana docet, vt tamen plus vini quam aquæ aſſumendum ſit, *c.* 13. *c. h. t.* cuius varii ſignificatus myſtici traduntur in *c.* 1. 2. 4. 7. *de conſecr. D.* 2. *c.* 8. *X. h. t.* Conditio orientis & conſuetudo apud Iudæos ſine dubio hunc vſum introduxere, vt vinum aqua miſceretur, quem poſtea patres ſub lege quadam *neceſſitatis*, præter omnem neceſſitatem, adeo approbarunt, vt nefas eſſe crederent, ſolo vti vino, quæ neceſſitatis ratio tamen in noſtris regionibus deficit, præſertim cum adhuc ſub iudice lis ſit, vtrum ſaluator vinum aqua temperauerit, de quo legi meretur BYNAEVS *de morte Ieſu Chriſti lib.* 1. *c.* 8. §. 15. *p.* 613. *ſq.* (IV) In *vaſculis ligneis* etiam olim ſacramentum confectum fuiſſe docet *c.* 44. *de conſecr. D.* 1. vbi videlicet adhuc *ſola ſimplicitate* ſine *pompa externa* viuebat eccleſia, quod BONIFACIVS indicauit his verbis: *quondam ſacerdotes aurei lignei calicibus vtebantur; nunc e contrario lignei ſacerdotes aureis vtuntur calicibus*, eo ſcilicet tempore, quo ſolida pietas deferbuit, & loco eius faſtus infecit eccleſiam, qui effecit, vt perpetua lege ſanciretur, ad minimum *ſtanneum calicem* adhibendum eſſe. *c.* 45. *eod.* (V) Deſiderant præterea, vt in *puro linteo* ab epiſcopo conſecrato, quod *corporale* vocant, ſacramentum hoc celebretur, quod corpus Domini noſtri IESV CHRISTI, quod in altari offerri creditur, in ſindone lintea munda ſepultum fuerit. *c.* 46. *de conſecr. D.* 1. (VI) Vt *ieiuni* accipiant hoc ſacramentum, cautum eſt in *c.* 54. *de conſecr. D.* 2. quod demum eo tempore inualuiſſe videtur, quo *horis antelucanis* Chriſtiani primæui rem diuinam fecerunt. Ab initio enim S. cœna fuit agaparum acceſſorium, & inſtar *poſtcœnii*, adeoque a *non-ieiunis* celebrata.

de placentis orbicularibus, de aqua vino mixta, de vaſculis, de puro linteo, de ieiuniis,

§. LXIV. Explicata generali doctrina de *euchariſtia*, conſequens eſt, vt de *celebratione miſſæ* agatur, quippe quæ *totum apparatum ſacrum* circa *conſecrationem corporis & ſanguinis Chriſti* potiſſimum denotat. MISSAM dictam fuiſſe a *dimiſſione* eorum, qui celebrationi S. cœnæ intereſſe non poterant, diacono ſolenni formula hoc in-

de miſſa & eius denominatione,

indicante, notum eſt. Dicitur etiam *liturgia* in ſenſu primario, quamvis, prout in *diſſert. prælim.* obſeruaui, hæc appellatio generaliter quodcunque officium ſacrum, **den Gottesdienſt**, denotet, prout veteres non raro *miſſæ* appellationem huc traxere. Quamuis vero olim ipſa *celebratio eucharistiæ* primario *miſſa fidelium* dicta fuerit, quæ ardentibus *precibus* & *gratiarum actione* peracta eſt, docente IVSTINO Martyre *apol. II. in f.* hodie tamen, vbi talis dimiſſio non amplius fit, in genere iuxta ESPENIVM *P. II. tit.* 5. *c.* 1. *§.* 5. denotat *totam ſacrificii diuini celebrationem*, ſecundum formulas & ritus ab eccleſia præſcriptos. Paulatim enim *preces formulariæ* cum variis ritibus excogitatæ, collectæ, præſcriptæ: inde *miſſalia* varia orta, de quibus in *diſſert. prælim.* actum fuit. Ceterum poſtquam ſemel miſſa *ſolennis ſacrificii* proprie dicti celebrationem denotare cœpit, variæ miſſarum ſpecies pro diuerſa *ſacrificiorum* ratione ortæ ſunt, quia ex ſacris notum eſt, varii generis ſacrificia olim fuiſſe, *eucharistica*, *propitiatoria*, ſimilia. Hæc opinio poſtea *priuatas & ſolitarias* introduxit *miſſas*, in qua ſolus presbyter communicat contra intentionem ipſius ſaluatoris, ſine populo, quæ a pluribus improbatæ olim fuere, vt non diffitetur ESPEN. *cit. l. c. III. §.* 16. & potiſſimum ex *monaſteriis* receptæ, vnde velut ex equo Troiano varii errores prodiere.

Eius variæ ſpecies.

§. LXV. Ceterum miſſæ *priuatæ* non ſingulis presbyteris olim fuerunt iniunctæ, ſed viri, qui ſanctiores ceteris eſſe volebant, ſponte quotidie eas cantarunt, & hac deuotione præ aliis inclaruerunt. In *geſt. Cenoman. epiſc.* apud MABILLON. *tom. I. annal. c.* 7. hæc leguntur: *nunquam a die ordinationis ſuæ cognouerat diem præterire, vt non miſſam aut publicam aut ſecretam celebraret.* Quidam non *quotidie*, ſed *certis* tantum *diebus* miſſam celebrabant, quia nulla lege eccleſiaſtica præciſe ad hoc officium obſtricti erant. Auctor *vitæ Iohannis abb. Gorzienſis*, ſcriptor ſeculi X. apud MABILLON. *in actis Benedict. ſec. V. p.* 82. hoc confirmat his verbis: *omnibus dominicis & feſtiuitatibus ſanctorum celebrioribus miſſas publice dixit. Ad hoc vnaquaque quarta feria priuatim.* Eadem deuotio ſingularis quosdam inuitauit, vt *plures* vna die *miſſas* legerent, nec hoc nefas eſſe ducerent, quod IDEM *in præf. ad ſec. II. act. Bened. §.* 28. pluribus declarat. Ne quidem ſeculo X. vſus *plurium miſſarum* reprobatus eſt, vt paſſim antiquitates memorant. Apud EVNDEM *ſec. V. act. cit.* GERARDVS *in vita S. Vdalrici* refertur, *p.* 426. ita ediſſerens: *Miſſas autem tres vel duas aut vnam ſecundum ſpatium temporis cantare quotidie non deſiit*: item *p.* 443. *n.* 51.

De miſſis priuatis.

Plures vna die miſſæ a quibusdam celebratæ.

Miſſam de S. trinitate celebrauit, qua expleta cum alteram ſtatim venerationi diei dominici congruentem celebrare cœpiſſet. Tandem vtrique vſui per leges eccleſiaſticas quid derogatum.

Singulis presbyteris tandem lex data, quotidie miſſas legendi,

Primum enim quod attinet *anno* 1056. *in concil. Compoſtellano* cautum, *vt ſacerdotes omnes, epiſcopi atque presbyteri miſſam quotidie celebrarent*, teſte HARDVINO *tom. VI. P. I. concil. p.* 1049. & MABILLON. *in præf. ad ſec. VI. P. II. act. Benedict.*

vt tamen ſinguli vnam tantum celebrarent miſſam.

Alterum ſeuere prohibitum, cautumque, vt vna tantum ſingulis diebus miſſa celebraretur, exceptis *tribus feſtis maioribus*, adeo vt, qui contra egerit, *criminis capitalis* reus fieret, vt obſeruaui *in not. ad* CORVINI *aphor. iur. canon. lib. II. tit.* 6. §. 8. *lit. p.* & recentius exemplum epiſcopi, Romæ in inquiſitionem eo nomine deducti, corroborat, vt *relationes publicæ menſ. Febr.* 1722. narrarunt. *In c.* 53. *de conſecr. D.* 1. prohibitio non occurit, multo minus in *c.* 3. *&* 12. *X. h. t.* in quibus fere ſententia *cit. c.* 53. refertur, vt agnoſcit ANDREAS *du* SAVSSAY *in panopl. ſacerd. P.* 2. *lib.* 1. *p.* 523. Opinio ergo hæc eſt recentior & forſan inde nata, quod a *ieiuno* euchariſtia eſſet accipienda, quod tamen fieri non poſſet, ſi iam eo die miſſam celebraſſet. *c.* 5. *X. h. t.* Ita vero *capitale crimen* eſt, ſoluto ieiunio, euchariſtiam accipere. Talia *crimina* nouiter efficta plura Roma peperit. *Dedit hanc contagio labem, & dabit in plures*, vt iam IVVENALIS *lib.* 1. *ſat.* 2. *v.* 7. 8. ſuo tempore cecinit.

Miſſa apud proteſtantes.

§. LXVI. Quid noſtrates in miſſa Romanæ eccleſiæ deſiderent, ex *hypotheſibus* ſupra notatis per ſe patet. Interim ordo, quem in miſſa obſeruare ſolent, in *liturgiis ſolennibus* quoad magnam partem retentus eſt in eccleſiis proteſtantium, quamuis plura paulatim in melius reformata ſint, quæ ab initio vno impetu aboleri non potuere. Ea de cauſa *liturgia ſolennis* in *diebus dominicis* vocari ſolet etiam apud nos die Meſſe, quatenus ſolennis celebratio S. euchariſtiæ ea die peragitur.

Sententia Aug. confeſſionis.

Hac de cauſa maiores in *Aug. confeſſione tit.* von der Meß ita ſeſe contra obtrectationes purgarunt: Man leget den Unſern mit Unrecht auf, daß ſie die Meß ſollen abgethan haben, denn das iſt öffentlich, daß die Meß, ohne Ruhm zu reden, bey uns mit gröſſerer Andacht und Ernſt gehalten wird als bey den Widerſachern; ſo werden auch die Leute mit höchſtem Fleiß zum offtermahl unterrichtet vom Heil. Sacrament, wozu es eingeſetzet, und wie es zu gebrauchen ſey, als nemlich die erſchrockene Gewiſſen damit zu tröſten, dadurch das Volck zur Communion und Meſſe gezogen wird. So iſt auch in denen öffentlichen Ceremonien der Meſſe keine merckliche Aenderung geſchehen, denn

denn daß an etlichen Orten teutſche Geſänge, das Volck damit zu lehren, und zu üben, neben lateiniſchen Geſängen geſungen werden, ſintemahl alle Ceremonien fürnemlich darzu dienen ſollen, daß das Volck daran lerne, was ihm zu wiſſen von Chriſto noth iſt. Eſt ergo *miſſa* apud nos *ſolennis celebratio eucharistiæ*, quam ex more antiquo præcedunt hymni, collectæ, recitatio euangelii & epiſtolæ, ſymboli quoque apoſtolici, concio, preces pro aliis & ſimilia. Sequitur, quod principale eſt in miſſa adminiſtratio S. euchariſtiæ ſeu *communio*, cum *gratiarum actione* & *benedictione*, qua demum miſſa clauditur, & diſceſſus permittitur.

§. LXVII. Hoc ſi ſedulo in memoriam reuocarent noſtrates, attenderentque, etiam apud nos iuxta maiorum noſtrorum confeſſionem primariam partem miſſæ ſeu liturgiæ publicæ conſtitui in *ſacramenti huius adminiſtratione* & deuota eius meditatione, magis ſine dubio abuſum, in pluribus eccleſiis receptum, notarent, quod ſoli communicantes fere celebrationi huic aſſiſtant, reliqui autem omnes fere diſcedant, quaſi hæc ipſos non tangat. In eccleſia Romana diſceſſus ante finem miſſæ nemini conceditur, qua de re ita cautum eſt in *c.* 64. *de conſecr. D.* 1. *miſſas die dominico ſecularibus totas audire ſpeciali ordine præcipimus, ita vt ante benedictionem ſacerdotis egredi populus non præſumat, quod ſi fecerint, ab epiſcopo publice confundantur.* Id vtique docent antiquitates eccleſiaſticæ, Chriſtianos ſemper primariam partem *cultus diuini* poſuiſſe in *communione*, & licet ſingulorum fidelium communio pedetentim deficeret, creditum tamen fuiſſe, meditationem eius etiam *non-communicantes* nunquam intermittere, adeoque ei quoque intereſſe debere. Quodammodo vſum noſtrarum eccleſiarum contrarium taxauit emendationemque deſiderauit B. SPENERVS *P. II. conſil. theol. Germ. c. III. art.* 1. *ſect.* 23. *p.* 106. vbi etiam recte obſeruat, quanta in veneratione *meditatio paſſionis dominicæ* habita fuerit.

Abuſus notatur in eccleſiis proteſtantium, quod euchariſtiæ ſoli communicantes interſint.

Primaria pars cultus diuini fuit olim communio.

§. LXVIII. Solennis vero in miſſa eſt *recitatio nominum* eorum, pro quibus ſpeciatim preces funduntur, quæ ex diptychis ab antiquo recitata fuiſſe ad *tit. de iure patron. §.* 126. *ſq.* iam obſeruaui. Originem huius moris iam aperui in *diſſert. prælim.* §. 15. vbi oſtenſum, Chriſtianos primæuos in cœtibus ſuis imperatores & miniſtros eorum precibus ſuis Deo commendaſſe. Verum nondum euictum eſt, nomina eorum fuiſſe in precibus communibus. Equidem apud EVSEBIVM *hiſt.*

Solennis recitatio nominum in miſſa,

ex antiqua praxi non ſatis euicta,

hiſt. eccleſ. lib. 7. c. 11. hæc DIONYSII Alexandrini relatio occurit: *Nos vnum Deum, rerum omnium opificem, qui Valeriano & Gallieno ſacratiſſimis Auguſtis imperium tradidit, colimus & adoramus. Huic continuas preces offerimus pro imperio illorum, vt ſtabile & inconcuſſum permaneat.* Verum enim vero ex his verbis tantum conſtat, pro imperio horum imperatorum preces fuſas, non autem, *nominetenus* eorum factam in precibus mentionem fuiſſe. Nec quod hic *nomina* eorum referantur, indicium præbet, eos etiam fuiſſe *nominatim* allegatos in precibus publicis. Memores olim Chriſtiani erant moniti apoſtolici 1 *Tim. II.* & hinc ſua ſponte absque vlla lege ciuili, nec tanquam ex opere operato, pro ſalute imperatorum orabant. Teſtis eſt TERTVLLIAN. *ad Scapul. c.* 2. *Sacrificamus pro ſalute imperatoris, ſed Deo noſtro & ipſius, & quomodo præcipit Deus, pura prece.* Prouocat quoque ad hoc inſtitutum ARNOBIVS *lib. V. contra Gent.* inquiens: *Noſtra ſcripta cur ignibus meruerunt dari? cur immaniter conuenticula dirui, in quibus ſummus oratur Deus, pax cunctis & venia poſtulatur, magiſtratibus, exercitibus, regibus, familiaribus, inimicis vitam adhuc degentibus & reſolutis corporum vinctione.* In eundem ſenſum OPTATVS MILEVITANVS *lib. III.* loquitur: *Merito Paulus docet, orandum eſſe pro regibus & poteſtatibus, etiamſi talis eſſet imperator, qui gentiliter viueret. Quanto magis quod Chriſtianus, quanto quod Deum timens, quanto quod religioſus, quanto quod miſericors.* Idem confirmatur verbis ATHENAGORAE Athenienſis *in fine legat. pro Chriſtian. Vos igitur*, ait, *qui in omnibus omni modo tum natura tum inſtitutione boni, moderati, humani & imperio digni eſtis; mihi nunc & cum obiecta confutarim, & quod nos pii, iuſti & animo contemperati ſimus, demonſtrauerim, regali capite annuite: quos obtinere iuſtius eſt, quod petunt, quam nos, qui pro imperio veſtro oramus, vt & filius a patre, ſicut æquiſſimum eſt, imperium per manus accipiatis, & ipſum imperium veſtrum ſubiectis omnibus incrementum & acceſſum capiat.* In ſimilem ſenſum fere loquitur ORIGENES *contra Celſum lib.* 8. *p.* 426. *edit. Cantabrig.* reſpondens Celſo, Chriſtianos ad militiam euocanti his verbis: *Reſpondemus, ferre nos imperatori auxilia ſuo tempore, ſed diuina (vt ita loquar) nimirum armatura fretos, non humana: idque facimus apoſtoli monitis obedientes, cuius hæc verba ſunt: Obſecro vos, primum vt faciatis deprecationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & cunctis in poteſtate collocatis.* Poſtea addit, Chriſtianos *puras* quidem *manus* a cæde humana ſeruare, ſed tamen decertare *fuſis ad Deum precibus*

bus pro legitimo imperatore, & pium iuſtumque bellum gerente milite, vt deſtruatur, quicquid iuſte facientibus aduerſarium. Itaque, pergit, *precibus noſtris profligantes omnes bellorum excitatores dæmones, & perturbatores pacis ac fœderum, plus conferimus regibus, quam qui arma geſtant pro republ. Laboramus autem pro imperio Romano, dum iuſte viuentes vota pro eo facimus &c.* Denique TERTVLLIANVS *in apol. c.* 30. etiam hanc praxin comprobat his verbis: *Nos pro ſalute imperatorum Deum inuocamus æternum, Deum verum, Deum viuum, quem & ipſi imperatores proprium ſibi præter ceteros malunt*, & paucis interiectis: *Hoc agite, boni præſides, extorquete animam Deo ſupplicantem pro imperatore.* Prouocat deinde ad apoſtoli præceptum, ſubiiciens *cap.* 32. *Eſt & alia maior neceſſitas nobis orandi pro imperatoribus, etiam pro omni ſtatu imperii, rebusque Romanis &c.* Inprimis autem, quando precationibus ſuis commendabant Deo imperatores magiſtratusque alios publicos, hoc vnice agebant, vt participes fierent *gratiæ* & *luminis æterni*, ad quod ipſimet per CHRISTVM eſſent vocati. Exemplo Romani martyris id præcipue illuſtrare liceat, qui, cum iuberetur pro vita & ſalute imperatoris ethnico more Deos orare, ita apud AVREL. PRVDENT. *de corona hymn.* 10. *verſ.* 425. *ſqq.* reſpondit:

- - Nunquam pro ſalute & maximis
Fortiſſimisque principis cohortibus
Aliter precabor, quam fidele vt militent,
Chriſtique lymphis vt renaſcantur patri,
Capiant & ipſum cælitus paraclitum.
Vt idolorum reſpuant caliginem,
Cernant vt illud lumen æternæ ſpei,
Non ſucculentis influens obtutibus,
Nec corporales per feneſtras emicans,
Puris ſed intus quod relucet mentibus.

§. LXIX. Admodum probabile eſt, eo demum tempore *ſolennem nominum recitationem* in vſum fuiſſe deductam, quo preces *ſtatæ* & *formulariæ* in miſſa receptæ & præſcriptæ ſunt. Tempore CONSTANTINI M. *formulariæ preces* iam inualuerunt, ſimulque Cæſar *nominatim* Deo commendatus eſt, adeoque admodum credibile, reliquos quoque, pro quibus preces fuſæ, *nominatim* Deo fuiſſe commendatos. Teſte EVSEBIO, *lib.* 4. *de vit. Conſtant. c.* 18. ipſe Cæſar CONSTANTINVS certam formulam militibus ſuis præſcripſiſſe dicitur, quam ex eo recitare lubet:

ſed cum precibus formularibus introducta.

Tempore Conſtantini M. preces a Conſtantino militibus præſcriptæ.

lubet: *Te ſolum Deum agnoſcimus, te regem profitemur, te adiutorem inuocamus, per te victorias conſecuti ſumus, per te hoſtes ſuperauimus, abs te præſentem felicitatem conſecutos fatemur & futuram indepturos ſperamus. Tui omnes ſupplices ſumus, abs te petimus, vt* CONSTANTINVM *imperatorem noſtrum vna cum piis eius liberis quam diutiſſime ſaluum & victorem conſerues.* Refert hanc formulam quoque BARON. *ſub anno* 321.10. BAPTISTA CASALIVS *de vet. ſacr. Chriſtian. rit. c.* 3. *p.* 36. Potiſſimum vero *die dominica* hæ preces præſcriptæ a militibus erant recitandæ, hoc cum diſcrimine tamen, vt milites, nondum *fideles* facti, dominicis diebus in patentes ſuburbiorum campos exire, atque ibi eandem precandi formam, dato ab vno aliquo ſigno, omnes ſimul recitare iuſſi fuerint, quæ ratio precandi an a mero opere operato aliena, & an non plerumque *hypocritica* fuerit, iudicent alii. Ipſe quoque CONSTANTINVS in aula ſua *preces ſolennes & iuxta præſcriptum legis conſtitutas* recitauit, ex quo pietatem eius concludit EVSEB. *cit. l. c.* 17. Præterea quoque clero iniunxit, *vt pro ſe fierent ſupplicationes,* ID. *c.* 14. id, quod per *certam formulam* factum fuiſſe, a vero haud alienum videtur. Hiſce formulis ſemel introductis, non potuere non lites variæ de ipſis oriri, quæ tandem degenerauere in controuerſias forenſes. Chriſtiani in primitiua eccleſia *libertatem* hac in re nunquam abdicarunt, ſed ſubſequentibus temporibus mirum in modum tenaces eſſe cœperunt precum ab antiquis traditarum, de quibus plenius HILDEBR. *in ritual. orant. c.* 1. §. 15. agit, actum eſſe putantes de religione Chriſtiana, ſi non eaſdem ſemper recitarent formulas, iiſdemque grauiter reſiſtentes, qui libertate ſua vti amarent. Bene NICEPHOR. *lib.* 12. *c.* 43. *Tales,* inquit, *diſſenſiones in eccleſiis inualuiſſe opinor reuerentia eorum, qui eis ab initio præfuerunt, & qui illis deinde ſucceſſerunt. Nam ii leges quaſdam ab illis acceptas per manus poſteris tradiderunt; non ſatis pium, neque ferendum eſſe arbitrati, ſi traditiones, in quibus educati eſſent, non honorifice colerent, ſed contemtim reiicerent.* Hæc ingenua confeſſio oſtendit, omnia per modum *legis* tandem adornata fuiſſe in eccleſia, quæ antiquitus ex *libertate mera* erant introducta, nec ſub illa intentione, vt *legis rationem* haberent, aut pomum Eridos eſſent, recepta. Idem confirmat SOZOMENVS *lib. V. c.* 19. Imo cum frequentes deſuper lites orirentur, quibuſdam *formulis antiquis* mordacitus inhærentibus, quibuſdam magis *libertate Chriſtiana* vtentibus, tandem res conciliis determinari, & modus *precationibus publicis* præſcribi cœpit. Ita tandem preces commercio humano

mano cum cetero cultu ſubiectæ ſunt, præſertim cum clerus e re ſua cenſuit eſſe, totum precationum *formularium vſum* ſibi vnice adſcribere, & laicos plane excludere. Hunc in finem in *concil. Laodic. c.* 50. ſeculo quarto habito prohibitum, *ne in eccleſia pſalmi plebeii vel ab idiotis compoſiti canerentur.* In *concilio Mileuitano* anno 402. habito *can.* 12. ita cautum legitur: *Placuit & illud, vt preces vel orationes & miſſæ, quæ probatæ fuerint in concilio, ſiue præfationes ſiue manus impoſitiones ab omnibus celebrentur, nec aliæ omnino dicantur in eccleſia, niſi quæ a prudentioribus tractatæ, vel comprobatæ in ſynodo fuerint, ne forte aliquid contra fidem vel per ignorantiam vel per minus ſtudium ſit compoſitum.* Idem anno 397. *Patres Carthaginenſes in concil. Africano III. c.* 23. iam antea ſtatuerant, aientes: *Quicunque ſibi preces aliunde deſcribit, non eis vtatur, niſi prius cum inſtructioribus contulerit.* Ita omnis virtus precum in aptitudine quadam formularia collocata eſt, quaſi Deus magis verborum externorum corticem, relicta ſinceritate cordis, vero precum nucleo, hominibus commendaſſet. Talia vero publice facta ſunt, vt conſtaret, iam ex *pietate lucrum*, ex *ſanctitate* monopolium, & ex *precibus publicis* commercium publicum factum fuiſſe.

Nomina offerentium inprimis recitata.

§. LXX. Inprimis vero nomina offerentium ex *diptychis* recitata ſunt inter miſſarum ſolennia. Quemadmodum enim, vero pietatis cultu inter Chriſtianos exſtincto, omnia fere exercitia pietatis a pleriſque in peruerſum applicari cœperunt finem, vt vel eſſent *inſtrumentum imperii clericalis*, vel quæſtui & auaritiæ inſeruirent; ita proh dolor! preces quoque publicæ poſtea inter modos acquirendi, & *quæſtuoſa negotia* relata ſunt. Chriſtiani certe primitiui non propter lucrum preces publicas & communes fundebant pro ſalute magiſtratuum & ſingulorum; cum vero ex priſco more oblationes in eccleſiis permanſiſſent, de quibus vid. DORSCH. *in diatyp. concil. Nic. ſect.* 2. *n.* 21. *ſqq.* atque hæ poſtea lucro vel eccleſiæ vel clericis cederent, conſultum viſum fuit, *nomina offerentium* in publicis precibus recitare, & pro iis peculiariter preces fundere, vt ita magis incitarentur *laici* ad *oblationes* largiſſimas faciendas. Solennis tunc fuit in precibus publicis formula: *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, quorum commemorationem agimus, & qui nobis bona fecerunt, &c.* Cardin. BONA *rerum liturg. lib.* 2. *c.* 11. *circa f.* Declarat id ipſum *epiſtola* I. INNOCENTII I. *ad Decentium epiſcopum Eugubinum*, cuius particulam ſeruauit GRATIANVS in *c. f. de conſecr. D.* I. integram autem exhibet CHRISTOPHORVS IVSTELLVS *tom.* I. *bibl. iur. canon. veter. p.* 194. & a DIONYSIO exiguo colle-

collectioni decretorum pontificum R. inſerta. *De nominibus*, ait, *recitandis, antequam preces ſacerdos faciat, atque eorum oblationes, quorum nomina recitanda ſunt, ſua oratione commendet, quam ſuperfluum ſit, & ipſe pro tua prudentia recognoſcis, vt cuius hoſtiam nec dum Deo offeras, eius ante nomen inſinues, quamuis illi incognitum ſit nihil. Prius ergo oblationes ſunt commendandæ, ac tunc eorum nomina, quorum ſunt oblationes, edicenda, vt inter ſacra myſteria nominentur, non inter alia, quæ ante præmittimus, vt ipſis myſteriis viam futuris precibus aperiamus.* Refertur hoc officium in iure canonico ad diaconum in *c.* 1. *D.* 25. his verbis: *ad diaconum quoque pertinet officium precum & recitatio nominum.*

Abuſus in nominum recitatione.

Quantus vero abuſus hac in publicis precibus facta *nominum commemoratione* commiſſus fuerit, ſine dubio quilibet coniectura aſſequi poteſt, qui quæſtuoſum hoc negotium ſedulo ſecum perpendit animo. Egregie hunc peſſimum morem deſcribit HIERONYMVS in *c.* 18. *Ezech.* inquiens: *multos conſpicimus, qui opprimunt per potentiam, vel furtum committunt, vt de multis parua pauperibus tribuant, & in ſuis ſceleribus glorientur, publiceque diaconus in eccleſia recitet offerentium nomina: tantum offert ille, tantum ille pollicitus eſt: placentque ſibi ad plauſum populi, torquente conſcientia.* Eadem ratio alliciendi homines ad diteſcendas & exſtruendas eccleſias fuit, vt *patronorum* quoque nomina precibus publicis insererentur, id quod adhuc hodie moris eſſe ſolet. In *concilio Emeritenſi* ſub papa VITALINO c. 19. expreſſe hoc cautum legitur his verbis: *Vt in ſingulis eccleſiis, in quibus presbyter iuſſus fuerit præeſſe, ſingulis diebus dominicis ſacrificium Deo procuret offerre, & eorum nomina, a quibus eas eccleſias conſtat eſſe conſtructas, vel qui aliquid his ſanctis eccleſiis videntur aut viſi ſunt contuliſſe, ſi viuentes in corpore ſunt, ante altare recitentur tempore miſſæ, quod ſi ab hac deceſſerunt aut diſceſſerunt luce, nomina eorum cum fidelibus defunctis recitentur ordine.*

Diptycha quid?

Recitabantur vero nomina eorum, qui precibus publicis commendandi erant, ex tabula quadam, quam nomine *diptychorum* vocare ſolebant, quorum fit mentio etiam in *l.* 7. *§.* 5. *C. de S. trinit.* & *l.* 1. *C. Theod. de expenſ. lud.* de quibus iam ſupra *tit. de iure patron. §.* 128. *ſq.* actum. His tractu temporis acceſſit, vt pro eiusmodi precationibus publicis miniſtro eccleſiæ honorarium aliquod præſtaretur, quo factum, vt *munus* precum fere *mercenarium* factum ſit. Denique cum preces in *monopolium cleri* tranſiiſſentt, mirum in modum aucta eſt eorum auctoritas, atque reges, principes aliique potentes crediderunt, ſe per *preces clericorum* vel

ſal-

ſaluari, vel ſaltim ſatis commendatos eſſe apud Deum, ceu aperte fatetur auctor *de dignit. ſacerdot. c.* 2. Hinc tranſiit quoque hodie in decorum aliquod clericale, quod communiter ſibi dare ſoleant prædicatum in ſubſcriptione literarum: Deſſen Vorbitter bey GOtt. Ratio huius denominationis explicatur optime a COELESTINO papa inquiente: *cum ſanctarum plebum præſules mandata ſibi legatione fungantur, apud diuinam clementiam humani generis cauſam agunt, & tota ſecum eccleſia congemiſcente poſtulant & precantur, vt &c. Collect. Decret.* DIONYSII exigui apud CHRISTOPH. IVSTELLVM in *Biblioth. iur. canon. veter. tom. I. p.* 218.

§. LXXI. Ex his corruptionibus non potuere non alii ingentes in *publicis precibus* oriri abuſus. Huc refero, quod ſolius *decori publici cauſa* ſæpe *preces publicæ* & *ſupplicationes* adhibitæ fuerint exemplo Romanorum, qui in decernendis triumphis ſimul ſupplicationes adhibebant ad templa Deorum, vt hi eo ſplendidiores eſſent. Ita vero rurſus *publicum* quoddam *commercium* & *decorum* ex precibus publicis factum. NICEPHORVS *lib.* 14. *hiſtor. c.* I. auctor eſt, THEODOSIVM iuniorem, audita victoria contra tyrannum, in ludis Circenſibus populum conuocaſſe, ac dixiſſe: *agite, ſi ita videtur, & ludicro dimiſſo in ædem precatoriam eamus, & carmina gratiarum agendarum auctori victoriæ canamus.* Hæc vbi dixit, neglectum eſt ſpectaculum, omnesque circumeuntes cum hymnis & carminibus ἐυχαρίςως in vicinum templum abiere. En elegantem ad preces publicas fundendas præparationem; quaſi impuris Deus colatur manibus, atque adeo magis *decori publici* gratia, & ne viderentur ethnicis peiores, hæc ceremonia adhiberi debuerit. Deſino plura addere, & mores noſtrorum temporum quoque examinare.

Cœperunt præterea preces in decorum publicum conuerti.

§. LXXII. Ex hoc more tandem natum eſt *ius exigendi* pro ſe *preces publicas*, quas patroni etiam *pro ſe* exigere ſolent ex *iure* quodam *perfecto*, prout ad *tit. de iure patron.* §. 125. *ſqq.* iam dixi. Reliqua hic perſequar, & quæ circa ius *dirigendi* & *exigendi preces publicas* ſuperſunt, ordine idoneo referam. In *eccleſiis proteſtantium* nomina eorum, pro quibus preces fundi debent, finita concione ex ſuggeſtu recitantur. In hoc eccleſiæ noſtræ receſſere a moribus antiquiſſimarum eccleſiarum, in quibus *coram altari* nomina eorum recitari ſolebant, qui precibus ſpeciatim Deo erant commendandi, id quod ſupra ex hiſtoria eccleſiaſtica illuſtraui, & præterea Dn. BVDDEVS *diſſert. contra Grabium* ſupra laudata

Inde natum ius exigendi preces publicas.

Cur hodie ex ſuggeſtu eiusmodi interceſſiones fiant?

data §. 14. plenius explicuit. Duplicem huius mutationis ſubminiſtrat rationem CASPAR CALVOR. *in ritual. eccleſ. lib. 2. ſect. 2. c. 38. §. 4* (1) vt populus, qui finita concione ſe proripere ſolet ex eccleſia, ſupplicationes comprecando iuuet: (2) vt caueatur, ne interceſſiones ad *προκείμενα δῶρα* ſymbolaue panis & vini in ara propoſita more pontificio, æmuloue patrum alligentur. Sed dubito, an hæ rationes ſint adæquatæ, & ex hiſtoria eccleſiaſtica oſtendi poſſit, hac intentione communiter receſſum fuiſſe ab illo vetuſtiſſimo more. Hoc non nego, poſtquam *miſſæ ſolennes* pontificiorum in noſtris eccleſiis tempore reformationis mutatæ ſunt in melius, modum ſupplicationes haſce faciendi quoque immutatum, & ab *ara* ad *ſuggeſtum* translatum fuiſſe. Interim hæc circumſtantia externa quoque merito referri debet ad *adiaphora*, adeoque ſub *arbitrio* principis eſt, qui, prout commodum & ordini bono conueniens duxerit, diſponere poteſt, an eiusmodi interceſſiones coram *altari*, an *ante* an vero *poſt concionem*, an denique in *ſuggeſtu* fieri debeant, ſiquidem non ignoti ſunt mores quarundam eccleſiarum, vbi ante concionem ex altari vel alio loco hæ ſolennes recitantur preces.

Diſponit princeps territorii, pro quibus perſonis ſpeciatim preces faciendæ.

§. LXXIII. Vi huius iuris princeps diſponit, quarumnam perſonarum ſpeciatim mentio fieri debeat in precibus publicis. Proinde ſolet vtplurimum certa formula a conſiſtorio miniſtris eccleſiæ præſcribi, precibus publicis inſerenda, quæ, prout circumſtantiæ id ſuadent, mutari varie ſolet. Vi huius *directionis* non tantum princeps pro ſe exigit interceſſionem, ſed etiam pro Auguſta, matre, liberis, fratribus, aliisque cognatis, prout in formula præſcripta id expreſſum eſt. Ex quo perſpicuum redditur, non omnes, quorum fit mentio ſpeciatim in ſupplicationibus hisce publicis, habere ius illas exigendi, quippe quod primario fit iure *ſummæ poteſtatis*, quo reliquæ perſonæ nominatæ deſtituuntur, ſed omnia hæc dependere ex *directione ſummæ poteſtatis*. Quid? quod etiam nonnullis in locis ſoleat mentio fieri eorum, qui ex *confraternitatis iure* ſpem ſuccedendi habent in territorio illo, vti in Saxonia communiter orari ſolet vor die Erbverbrüderten und Erbvereinigten; nemo tamen inde concludere poteſt, hoc fieri ex *imperio confratrum*, qui adhuc nullum *ius imperii reale* habent, ſed præſcriptio etiam hæc dependet ex principis indictione & imperio, vel etiam ex *pacto*.

§. LXXIV.

An, qui ius confraternitatis habent, ſuo iure prætendere poſſint, vt eorum fiat mentio in precibus publicis?

§. LXXIV. An autem hi, qui ex *confraternitatis pacto* ius ſuccedendi habent, *ſuo iure* exigere poſſint *a principe territorii regente*, vt in formula miniſtris eccleſiæ præſcribenda eorum quoque ſpeciatim mentionem faciat, alia a priori eſt quæſtio? Hoc quidem certum eſt, pacta eiusmodi plus iuris in alterum transferre, ac quidem de jure Romano transferre ſolebant. Operantur enim aliquod *ius reale*, ita vt *ficta* quædam *traditio* interueniſſe videatur. STRYK. *de ſucceſſ. ab int. diſſ.* 8. *c.* 7. §. 30. Huc forſan reſpiciunt verba pacti confraternitatis adducti a THVLEMARIO *de Octouiratu c.* 16. §. 27. und gegen einander der Auf- und Uebergebung gethan haben. Inde quoque eſt, quod a confratris alterius ſubditis alteri in euentum ſimul *homagium* præſtari debeat, quod ipſum in iam adducto pacto confraternitatis inter domum Brandenburgicam, Saxonicam & Haſſiacam expreſſe prouiſum eſt, & praxi ipſa comprobatur, teſte B. STRYK. *in exam. iur. feud. in append. n.* 10. vbi formulam ipſam refert. Ceterum de hac quæſtione nihil in ipſo pacto determinatur, & quamuis in terris Saxonicis *confratrum* mentio fieri ſoleat, non tamen conſtat, ſereniſſimam domum Soxonicam ad hoc teneri vigore *pacti*, & confratres *iure perfecto* hoc prætendere poſſe. Sane in his terris eorum non fieri ſpeciatim mentionem, res ipſa loquitur, neque *ius perfectum* ex pacto tali quæſitum eſſe puto, vt præciſe formulam in eos quoque dirigant. Nam quod *euentualiter homagio* includantur, hoc vtique ad maiorem pacti ſecuritatem & ſubditorum adſtrictiorem fidem ſpectat; quod vero eorum mentio in precibus publicis ſpeciatim fieri debeat, nec addit firmitatem pacto, nec eidem aliquid detrahit, ſiquidem non omnes ſpem ſuccedendi habent, pro quibus ſpeciatim quoque preces concipiuntur, nec vbique omnes, qui ſpem ſuccedendi habent, iisdem includuntur, ſed totum hoc negotium ex *directione* eius, penes quem eſt ſuprema poteſtas, dependet. Multum tamen hic *ſpeciali conuentioni* vel *obſeruantiæ conſtanti* dandum eſſe, facile admitto.

Quid de fratribus apanagiatis dicendum?

§. LXXV. Dictum vero præterea eſt, quod *fratrum*, puta *apanagiatorum*, quoque ſoleat mentio in precibus publicis fieri. Conſiſtit vero alicubi apanagium in certa *pecuniæ* quantitate; alicubi autem certa *portio feudi regalis* vltragenitis fratribus aſſignatur, vt ex illa reditus percipiant, in quo vltimo caſu diſpiciendum eſt, an poſſint *proprio auſu* exigere interceſſiones publicas in diſtrictu aſſignato, an vero tale quid exigendum a fratre primogenito, vt ille formulam ta-

talem præſcribat, in qua *ſpecifice* & ſub *nomine proprio* eorum fiat mentio? Non vna eademque definitione hanc quæſtionem abſolui poſſe, facile conſtat, cum varia ſit apanagii conditio. Videlicet plura ſunt apanagia, vbi *ſuperioritas territorialis* & *omnia regalia* primogenito fratri in diſtrictu tali ſalua manent, SPRINGSFELD. *de apanag. c.* 5. *n.* 47. KNIPSCHILD. *de fideic. famil. c.* 6. *n.* 227. MYLER. *de princip. & ſtat. imper. c.* 21. §. 4. qualia vtplurimum ſolent eſſe apanagia. Hoc in caſu, cum apanagiatus reditus tantum certos ſibi aſſignatos percipiat, expeditum eſt, ei non competere ius *proprio iure* præſcribendi miniſtro eccleſiæ formulam, ſecundum quam pro ſe faciat interceſſionem, ſed frater primogenitus de hoc diſponit, ad quem proinde recurrendum. Sed etiam non deſunt apanagia pinguiora, vbi apanagiati *ſuperioritatis* quoad maximam partem participes facti, exceptis illis regalibus, quæ ſpeciatim primogenito reſeruata ſunt, quo pertinent exempla adducta a IO. GVILIELMO ITTERO *tr. de feud. imperii c.* 13. §. 5. Quodſi itaque *ius ſacrorum*, a quo hæc diſpoſitio dependet, non fuerit exceptum, nemo negabit, apanagiato tali quoque preces eiusmodi exigendi ius competere, cum & reliqua iura ſacrorum exerceat. Qua ratione autem preces eiusmodi concipiendæ ſint, & annon primario *fratris primogeniti* & deinde demum *apanagiati* in illo diſtrictu regentis mentio fieri debeat, non tam videtur eſſe quæſtio *iuris*, quam *meræ ciuilitatis politicæ*.

An etiam orandum pro protectoribus prouinciarum?

§. LXXVI. Similiter non raro contingere ſolet, vt *aduocati* vel *protectores prouinciarum* die Schutz- und Schirm-Herren, precibus publicis inſerantur, quod in ciuitate Erfurtenſi, antequam a Moguntino occaſione precum publicarum controuerſarum ſubiugaretur, aliquoties obſeruatum, vt *domum Saxonicam* ob *ius protectionis*, eidem a ciuitate aſſertum, etiam medias inter turbas, ob prætenſiones Moguntini exortas, publicis quoque precibus comprehenderent. vid. *Theatr. Europæum P.* 9. *ad annum* 1663. *p.* 885. vbi formula ipſa refertur. Hoc ipſum in aliis quoque locis, vbi potentiſſimo regi Boruſſiæ *ius protectionis* ſeu *aduocatiæ* competit, fieri ſolet, quod eo magis ibi obtinere debet, vbi præter aduocatiam longe eminentiora iura protectori competunt, vti regi Boruſſiæ in abbatiam Quedlinburgenſem. vid. AVCTOR des Europäiſchen Heroldes *p. m.* 1528. Quamuis autem *protector* vi iuris *aduocatiæ* in prouincia clientelari ſuperioritatem territorialem non exerceat, illud tamen fœdere hoc clientelari comprehenſum videtur, vt alter alterius maie-

ſtatem

ſtatem comiter conſeruet, vt loquar cum PROCVLO in *l. non dubito* 7. §. 1. *de captiu. & poſtlim. reu.* eidemque tanquam patrono *reuerentiam ſingularem* exhibeat, in cuius declarationem merito quoque in *precibus publicis* nominatim allegandus eſt. Alias quidem iura ex *reuerentia* fluentia ſunt imperfecta; ſed cum hæc reuerentia ex *pacto* ſeu *conuentione ſpeciali* debita ſit, & ſignum huius quoque hodiernis moribus habeatur, ſi quis ſpeciatim in ſupplicationibus eccleſiaſticis nominetur, merito quoque aduocato & protectori ex hoc pacto competit ius exigendi preces publicas, licet *indictio* ipſa ſeu *conceptio formulæ* ſalua eſſe debeat domino territorii.

§. LXXVII. Cum vero in imperio noſtro haud rara adſint exempla eorum, qui prouincias ſeu territoria poſſident *iure antichretico*, & in creditorem antichreticum omnia iura & regalia, territorio connexa, transferantur, niſi quædam in ſpecie debitor ſibi reſeruauerit, non admodum dubium eſt, quin talis poſſeſſor poſſit quoque exigere preces publicas. Quamuis enim propterea in dignitatem non ſuccedat, cum dentur Inhaber der Graffſchafft, qui tamen non ſunt comites, GAIL. *de arreſt. c.* 6. *n.* 9. ZIEGLER. *de iur. maieſt. l.* 28. §. 27. CARP. *diſput. feud.* 2. *poſ.* 15. nihilominus tamen regalia ipſi territorio connexa in eum tranſeunt, & ſic quoque *iurisdictio eccleſiaſtica*, vi cuius preces adornare, & formulam earundem concipere poteſt. Quia vero plerumque in eiusmodi caſibus *debitor* ſibi reſeruare ſolet *iurisdictionem eccleſiaſticam*, nihil quoque circa preces tunc diſponere poteſt, niſi forſan præterea *ius patronatus* in eum translatum ſit, quo facto ad minimum tanquam *patronus* eiusmodi ſupplicationes prætendere, non tamen proprio auſu præſcribere poteſt, id quod eius eſt, qui *iurisdictionem eccleſiaſticam* exercet, niſi obſeruantia conſtanti & inueterata aliud peculiariter introductum, cui ſtandum eſt. Vid. CASPAR. ZIEGLERVS *de iur. maieſt. lib.* 1. *c.* 17. §. 4.

Quid dicendum de poſſeſſoribus principatuum iure antichretico.

§. LXXVIII. Idem fere fundamentum adducendum in caſu, ſi de principatu lis inter perſonas illuſtres pendeat; ſic enim inprimis ad *poſſeſſorem* reſpiciendum, qui interim omnia iura territorio connexa recte exercet, donec *de iure* conſtiterit. Eſt enim præſumtio pro poſſeſſore, quod iure poſſideat, quæ habet hunc effectum, vt, niſi alius iuſtiorem titulum probauerit, merito pro poſſeſſore pronunciandum ſit, *l.* 128. *de R. I. l.* 8. *de condict. ob turp. cauſ.* quod non tantum in priuatorum rebus, ſed etiam in cauſis illuſtrium

Quidſi de principatu lis ſit?

procedere debet, non tantum in allodialibus, ſed etiam feudalibus. MEV. 5. *Dec.* 178. *n.* 8. Imo ex poſſeſſione ius ipſum ſeu titulus præſumitur, CARPZ. *P.* I. *C.* 16. *def.* 23. *n.* I. adeo vt nequidem ad allegationem tituli præſens poſſeſſor adſtringatur. *l.* 11. *C. de petit. hered.* Atque hæc omnia, quæ in iure ciuili de commodis poſſeſſionis allegantur, ex naturalibus fluunt principiis, vt ſic eo facilius quoque ad *cauſas principum* applicari poſſint. Quodſi enim præſentem poſſeſſorem ſubditi pro *domino territorii* agnoſcere non tenerentur, certe ipſis relinqueretur arbitrium iudicandi, vter ex litigantibus ius haberet imperandi nec ne? id quod tamen cum *ſubiectionis indole* pugnat. Idem fere hodie applicatur ad *poſſeſſores temporarios*, qui bellis ſæpe mutantur. Non raro enim contingere ſolet, vt bello exorto hoſtis plures occupet ciuitates, & in occupatis ſtatim *iura imperii* exerceat, homagium a ſubditis exigat, & alia iis imponat, ex quibus *ſubiectio* diiudicanda. Et ſic quoque *iuris eccleſiaſtici* primum ſolet eſſe exercitium, vt exigat pro ſe in eccleſiis *ſupplicationes*, prohibeatque, ne amplius pro vero & legitimo domino territorii eiecto præſtentur. Et quidem ſi ſubditi cum hoſte non conſpirauerint, ſed violentiæ bellicæ cedere debuerint, excuſandi ſunt, quoniam non volentes deſciſcunt a domino territorii, ſed vi bellica coacti, neque aliter ſe conſeruare poſſunt, quam vt *ſubiectionis* huiusmodi leges ſubeant, in quo dominus legitimus territorii conſenſiſſe præſumitur, cui curæ cordique conſeruatio ſuorum ſubditorum eſſe debet. Sic fit, vt, contra quem tempore obſidionis ſupplicationes in eccleſiis factæ ſunt, iam, capta vrbe, pro eo debeant fieri, & cuius interitum quæſiuit eccleſia, eius ſalutem nunc expetere debeat. Hæc omnia, vt dixi, ſubditis improbari nequeunt, quatenus neceſſitate coacti in leges eiusmodi conſentire debuerunt. Sed & ſolent quandoque miniſtri eccleſiæ ad quemlibet nutum eſſe faciles & mutabiles, atque mutato ita domino, ſtatim animum mutare. Capto IOANNE FRIDERICO, electore Saxoniæ, eoque bello a CAROLO V. ſuperato, eique MAVRITIO ſubſtituto, Wittebergenſes theologi mox hunc lætis videntur accepiſſe vlnis, præſertim cum liberalitate eximia MAVRITII a fauore in veterem dominum retraherentur. Referunt, D. POMERANVM, dum finita concione preces publicas conſueto more recitaret, & iam in eo eſſet, populumque admoneret, vt pro *domino præſenti territorii* preces quoque funderet, populum his interpellaſſe verbis: Doch meine ich nicht den Churfürſten Johann Friedrich, ſondern den itzigen unſern gnädigen Herrn

An pro hoſte patriæ, poſſeſſore tamen, orandum ſit?

Herrn Moritzen, der ein rechtſchaffener gütiger milder Fürſt, und hat neulich dem Herrn Philippo und mir einem jeden eine Pump-Mütze voll Thaler ſchencken laſſen. vid. ARNOLDI Ketzer-Hiſtorie *P. 2. lib.* 16. *c.* 4. §. 8.

§. LXXIX. Quodſi dubia quædam a miniſterio ciuitatis vel prouinciæ occupatæ oriantur, facile iis ſatisfieri poteſt ex argumentis iam allatis. Et ne hæc doctrina idoneo deſtituatur exemplo, reſponſum facultatis noſtræ nomine *anno* 1714. *M. Mart.* conceptum adferam:

Iſt ein bißhero neutrales Land von unterſchiedlichen feindlichen Trouppen bezogen, und ſolches, nachdem einige Völcker in die Veſtung gekommen, von einem Potentaten vor feindlich erklähret worden, vor welcher Erklährung der Fürſt deſſelben Landes zu ſeiner Sicherheit an einen andern neutralen Ort entwichen, nach ſolcher Erklährung aber erfolget, daß, ob wol die Veſtung noch nicht eingenommen, dennoch der gedachte Potentat durch ſeinen General-Superintendenten an die Prediger ausſchreiben und befehlen laſſen, daß ſie ſich des vorigen Kirchen-Gebets enthalten, dahingegen vor den jetzigen Beſitzer des Landes beten ſollen. Haben aber die Prediger dieſes neue Kirchen-Gebet nicht eingeführet, ſondern ihr voriges behalten, bald darauf aber, da ſich die vorgeweſene tractaten zerſchlagen, Befehl empfangen, und zwar ſub pœna ſuſpenſionis dieſe neue formul in dem öffentlichen Kirchen-Gebet zu gebrauchen Illuſtrantur dicta reſponſo.

Nimm die hohe Landes-Obrigkeit in deinen väterlichen Schutz, bewahre ſie wie deinen Augapfel im Auge, bedecke ſie mit deinen Gnaden-Flügeln

gleichwol dabey unterſchiedene ſcrupul bey ein und andern dabey vorgefallen, und daher gefraget wird

1. Ob die Prediger des ſequeſtrirt- oder occupirten Landes von dem theuren Eyde, den ſie dem Landes-Fürſten geſchworen haben, frey und loß ſind, nachdem ihr Landes-Fürſt aus dem Lande gewichen?
2. Ob die Prediger ohne Verletzung ihres Gewiſſens den Landes-Fürſten bey ſolchen Umſtänden aus dem allgemeinen Kirchen-Gebet ausſchlieſſen, dahingegen das von dem jetzigen poſſeſſore zugeſchickte gebrauchen können?
3. Ob die von dem General-Superintendenten des vorgedachten Potentaten beygefügte rationes zulänglich ſind, daß die Prediger

des

des ſequeſtrirten Landes das neue Gebet mit gutem Gewiſſen brauchen mögen?

4. Wenn von dem neuen Kirchen-Gebet abgeſtanden, und denen Predigern zugelaſſen werden möchte, das bishero in denen Wochen-Predigten gewöhnliche Kirchen-Gebet mit dieſen Conditionen zu gebrauchen, daß ſie ſich des am Sonntag gewöhnlichen, darin des Landes-Fürſten gedacht wird, gantz enthielten, in dem Kirchen-Gebet auch dieſes änderten, nemlich die Räthe und Amt-Leute auslieſſen, und vor den Worten gnädigſten Obrigkeit die general-expreſſion gebrauchten, hohe Landes-Obrigkeit, ob die Prediger bey ſo geſtalten Sachen das verordnete kurtze Gebet ohne Verletzung des Gewiſſens beten können?

5. Wenn der poſſeſſor temporarius bey fernerer exercirung der iurisdiction in eccleſiaſticis durch ſeinen General-Superintendenten Bußtage ausſchreiben laſſen wolte, wie die Prediger ſich dabey zu verhalten?

6. Wenn über Verhoffen die blocquirte Veſtung ſich ergeben ſolte, wie denn die Prediger des bishero ſequeſtrirten oder occupirten Landes ſowol wegen des Gebets als auch der iurisdictionis eccleſiaſticæ ſich zu verhalten?

Wann wir nun zuforderſt bey der erſten und allen andern Fragen alle rationes theologicas bey Seite ſetzen und deren Erörterung denen Herren Theologis überlaſſen, ſo möchte zwar bey der erſten eingewandt werden, daß die Unterthanen ſich von dem nexu, damit ſie an ihren Landes-Herrn verbunden, abſonderlich aber Prediger, die andern mit guten Exempeln vorgehen müſſen, eigenthätiger Weiſe nicht loß machen können, zumal ſie demſelben in glück- und unglückl. Zeiten zu allem Gehorſam verbunden, und daß der Landes-Herr zu ſeiner Sicherheit an neutrale Oerter ſich begeben müſſen, die Unterthanen ihrer Pflicht nicht erlaſſen mag, weil er ſolches animo derelinquendi nicht gethan, maxime cum neceſſitate compulſus fuerit.

GROT. *lib. II. c. 4. §. 6. de iur. bell. & P.*

Weil aber dennoch aus der facti ſpecie zu erſehen, daß der fremde Potentat das platte Land gäntzlich occupiret, und nachdem ihm ſolches nicht reſiſtiren mögen, auch würcklich nicht reſiſtiret, anjetzo iure belli, nachdem er es vor feindlich erkläret, beſitzet, und die Unterthanen de iuſtitia belli zu iudiciren nicht befugt ſind, und ob ſie wol ih-

ren

ren Landes-Herrn zu aller Treu verbunden, doch dieſe præſumtion billig zu faſſen, daß der Landes-Herr ſie ad interim ihrer Pflicht erlaſſen, und lieber gewolt, daß ſie durch Gehorſam gegen den Potentaten, der alles Land occupiret, ſich conſeruiren, als durch unzeitige reſiſtentz ſich ſelbſten in völlige Ruin ſetzen ſolten, abſonderlich da derſelbe ſelbſten ſich retiriren müſſen, und ſein Land nicht weiter beſchützen, auch keine andere Vermuthung gefaſſet werden mögen, als daß der Landes-Herr ſeinen getreuen Unterthanen vor ihre conſeruation zu ſorgen, verſtatten werde.

OBRECHT *diſſert. de hoſte dedit.* §. 18.

Nam in omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ iſta perſonuit, vt ſubiugari victoribus mallent, quam bellica omnifaria vaſtatione deleri,

AVGVSTIN. *de ciuit. DEI lib.* 18.

qui enim ab initio in ciuitates coiuerunt, iam antea per naturam ius habebant, ſalutem ſuam quouis modo defendendi, idque vt eo melius poſſent conſequi, ciuitates ſubierunt. Eum finem vbi ciuitas ipſis amplius præſtare nequit, cenſentur ſoluti vinculo, quo ciuitati tenebantur, ac recepiſſe ius ſuo ſibi arbitrio conſulendi;

PVFENDORFF. *de I. N. & G. lib. VIII. c.* 5. §. 9.

So erhellet hieraus ſo viel, daß bey den angeführten Umſtänden ſo wol die Unterthanen als Prediger, ſo lang das Land von denen fremden Potentaten occupirt und ſequeſtriret iſt, inzwiſchen von ihrer vorigen Pflicht befreyet ſind.

Bey der andern Frage möchte zwar dieſer Zweiffel entſtehen, daß, wenn die Prediger die neue Gebets-Formul annehmen wolten, ſie dadurch öffentlich kund thun würden, daß ſie ihren vorigen Landes-Herrn nicht mehr vor ihren Landes-Herrn erkenneten, und dadurch ihren Zuhörern ein böſes Exempel gäben, hergegen aber den fremden Potentaten, ſo das Land occupiret, vor ihren Herrn halten würden.

Weil aber dennoch der fremde Potentat das Land vor feindlich erklähret, und iure belli occupiret, alſo in deſſen Beſitzung iſt, und die iura ſuprema ſo wol in ſacris als profanis exerciret, und denn aus denenſelben das ius præſcribendi preces publicas unſtreitig herflieſſet, hiernechſt aus der deciſion der vorigen Frage flieſſet, daß die Unterthanen inzwiſchen von ihrer vorigen Pflicht befreyet, und dem præſenti poſſeſſori zu allem Gehorſam ſo lange verbunden ſind, bis ſie von ihrem Landes-Herrn wiederum befreyet werden, in übrigen die Prediger dadurch,

daß ſie den ihnen vorgeſchriebenen Befehl exequiren, ihren Zuhörern kein böſes Exempel geben;

So halten wir davor, daß die Prediger die neue Gebets-Formul zu gebrauchen, ſchuldig ſind.

So viel die dritte Frage betrifft, ob wol die Gebets-Formul in terminis generalibus eingerichtet und alſo den Landes-Herrn mit einzuſchlieſſen ſcheinet, gleichwol wenn darunter die Prediger ihren vorigen Landes-Herrn verſtehen wolten, ſich der reſeruationum mentalium bedienen und eine Heucheley begehen müſten, ſo ihnen nicht wol zuzumuthen.

Dieweil aber dennoch die Prediger von denen Streitigkeiten, ſo zwiſchen ihrem Landes-Herrn und demjenigen Potentaten, ſo das Land occupiret, zu urtheilen nicht befugt ſind, ſondern an eine Landes-Obrigkeit gebunden ſind, welche entweder ordentlicher Weiſe ihnen vorgeſetzet, oder inzwiſchen in poſſeſſione ſummi imperii iſt, und ſie alſo durch dieſe Gebets-Formul, ſo ſehr gelinde eingerichtet, überhaupt vor ihre Landes-Obrigkeit beten, und dabey ſich keine reſeruationes mentales bedienen dürffen, ſondern der göttlichen prouidentz überlaſſen müſſen, wie ſich der Zuſtand des Landes verändern werde, auch nicht abzuſehen, wie, wenn Prediger die vorgeſchriebene Formul gebrauchen, ſie gegen ihren Landes-Herrn beten oder ſich einiger Heucheley ſchuldig machen können;

So erachten wir, daß des General-Superintendenten angeführte rationes wegen Gebrauch der neuen Gebets-Formul zulänglich ſeyn.

Wegen der vierten Frage ſcheinet es zwar, daß denen Predigern hierin gefuget werden könne, weil die Veränderungen, derer ſie ſich bedienen wollen, gering ſind, und der gantzen Sache wenig geben oder nehmen.

Weil aber dennoch denen Predigern nicht erlaubet iſt, die öffentlichen Gebets-Formuln zu ändern, und ſolche nach ihrem Gutdüncken einzurichten, ſondern ſich nach der vorgeſchriebenen Formul richten müſſen, auch kein arbitrium, wie die titulatur in demſelben zu ſetzen, ihnen zukommt, man auch nicht abſiehet, wie dadurch der Sache gerathen werde, wenn ſie an ſtatt der Worte **gnädigſte Obrigkeit**, die general-expreſſion der **hohen Landes-Obrigkeit** gebraucheten, hiernechſt ihnen dabey nicht zu ſtatten kommen mag, daß durch die neue Formul pro poſſeſſore temporario gebeten werde, zumal ſolches bey gegen-

gegenwärtigem Zuſtand nicht unterlaſſen werden kan, auch der Apoſtel vor die Obrigkeit, die Gewalt über uns hat, zu beten befohlen, denen Unterthanen aber, ob ſolche Gewalt rechtmäßig ſey, bey ſolchen Umſtänden zu beurtheilen, nicht erlaubt iſt;

So ſind die Prediger die Gebets-Formul vorgedachter Weiſe zu ändern nicht befugt, ſo ferne der ietzige poſſeſſor nicht darin conſentiren würde.

Die fünffte Frage betreffend iſt zwar auſſer allem Zweiffel, daß die Ausſchreibung der Bußtage ex iure ſupremæ poteſtatis in ſacris herflieſſet, und alſo keinem andern zukommen mag, als welcher dieſes hohe regal beſitzet

B. STRYK. *in Vſ. mod. ad tit. de feriis* §. 1.

Weil aber dennoch bereits in vorigen ausgeführet worden, daß auch einem poſſeſſori temporario, der iure belli ein Land occupiret und beſitzet, oder ſolches ſequeſtrirt, das exercitium ſummæ poteſtatis in ſacris inzwiſchen zuſtehe, zumal dergleichen exercitium der ordinarius effectus poſſeſſionis iſt, und was etwa contra violentam occupationem priuatorum die iura diſponiren, auf dergleichen iure belli geſchehene occupationes nicht gezogen werden mag;

So ſind die Prediger in ſolchem Fall zu pariren, und die vorgeſchriebene Bethtage zu halten verbunden.

Woraus denn auch die deciſion der letzten Frage von ſelbſten flieſſet, wobey wir denn noch dieſes erinnern, daß, woferne etwa ein und andere Prediger aus denen uns communicirten rationibus theologicis ſich bey dieſem caſu dubio einige ſcrupulos gemachet, und wie ſie ſich dabey verhalten ſollen, gezweiffelt, denenſelben unbenommen bleibet, durch ſubmiſſe Vorſtellung dieſer dubiorum die angedrohete Strafe zu depreciren, und zweifeln wir hierbey nicht, es werden ſodann dieſelbe, wenn ſie remonſtriren, daß ſie nicht aus Widerſetzlichkeit und Vorſatz, ſondern bona fide & conſcientia dubia aut ſcrupuloſa die anbefohlne Gebets-Formul abzuleſen bishero ſich geweigert, einer erfreulichen reſolution ſich zu getröſten haben. V. R. W.

Idem quoque dicendum, ſi princeps in *poſſeſſione ſuperioritatis territorialis* ex alio capite ſit, & hæc ei ab alio in dubium vocetur. Quamdiu enim hæc controuerſia nondum ſopita eſt, is, qui poſſeſſori litem mouet, ius exigendi preces publicas non habet, vt ſequens reſponſum facultatis noſtræ rurſus illuſtrat: Hat Conſtans, ein gewiſſer der Augſpurgiſchen confeſſion zugethaner Reichs-Fürſt, dero gnä-

Sic etiam, qui ex alio capite in poſſeſſione eſt, exigere preces publicas poteſt.

digſte Herrſchafft, nebſt ſeinen immediaten Reichs-Lehnen, auch unterſchiedene Oerter in ſeinem Lande von Conſtantino, einem gröſſern Reichs-Stande, zu Lehn gehen, und iſt es, als zwiſchen beyden, wegen der Superiorität oder territorial-Gerichtbarkeit anno 1561. Streit entſtanden, die Sache auch von denen auſtregis per appellationem an das Käyſerl. Cammer-Gerichte devolviret, in dieſer Sache zwiſchen beyden Partheyen anno 1699. und 1702. zu einem Transact gekommen, darinne dem Conſtanti über ſolche Stücke gegen einer gewiſſen Summe Geldes alle Hoheits-Iura zugeſtanden und überlaſſen worden. Es will aber jetzo Conſtantinus ungeachtet ſolches Vergleiches eigenmächtig und durch militariſche execution und Einlegung ſeiner Soldaten die Herren zwingen, daß ſie in ihrem gewöhnlichen Kirchen-Gebet, das Wort, Landes-Herr, Landes-Fürſt, mit welchem ſie vor Ihro gnädigſte Herrſchafft gebeten, auslaſſen, und anſtatt deſſen vor Conſtantino als Landes-Herrn, vor ihre Herrſchafft aber nur als Erb-Herrn bitten, und ſolches in die gewöhnliche Formul einrücken ſollen, unter ſcharffer Bedrohung, widrigenfalls wider ſie noch härter zu verfahren, und ſie zu beſtraffen, auch wol gar wegzuführen und abzuſetzen; erbietet ſich aber zur Befriedigung ihres Gewiſſens, ſie der Pflicht, womit ſie ihrer gnädigſten Herrſchafft zugethan, ſo weit ſolche ſeinem intereſſe zuwider, zu erlaſſen, weil die Landes-Hoheit ihm unſtreitig zuſtünde, der angezogene Transact ſub- & obreptitie erſchlichen, und alſo des Conſtantis exercirte actus heimlich und neuerlich geſchehen, und wollen daher die Herren im Rechten belehret ſeyn:

> Ob Conſtantinus ſolches zu thun befugt, und ſie ſchuldig ſeynd, wider ihres Landes-Herrn Verboth die formul des allgemeinen Gebets zu ändern und auf die Art, wie es Conſtantinus verlanget, einzurichten?

Wenn nun gleich von Conſtantino angeführet wird, daß er allerdings der Landes-Herr ſey, indem ihm als Domino directo die Güter quæſtionis zugehöreten, und Conſtans ſolche nur als ein Vaſallus beſitze, und daher in dem allgemeinen Kirchen-Gebet vor Conſtantem als einen Landes-Herrn nicht gebeten werden könte; was auch den vorgeſchützten Vergleich anlange, derſelbe zu Recht nicht beſtändig, und dahero die neuerlich und heimlich exercirte actus keine poſſeſſion ausmachen können, folglich, es das Anſehen gewinnet, daß

daß Conſtantinus die Veränderung der formul zu fodern wohl befugt ſey.

Weil aber dennoch nach dem uns zugeſchickten Bericht von Anfang bis hieher, vor Conſtante und ſeinen Vorfahren, in dem allgemeinen Kirchen-Gebete, als vor ihre Landes-Herren in bemeldten Oertern beſtändig öffentlich gebeten worden, und ſo wol noch lange Zeit vorher, ehe der Streit anno 1561. angegangen, als auch nachdem derſelbe entſtanden, ja gar durante lite ſtets continuiret, auch von niemand widerſprochen worden, bis auf dieſe ietzige Zeit, und alſo Conſtans an die 300. Jahr in poſſeſſione huius tituli geweſen, dergleichen poſſeſſio immemorialem præſcriptionem ausmachet, welche auf keine Art und Weiſe kan impugniret werden, quum valeat per modum priuilegii, & iuris conſtituti loco habeatur.

CARPZOV. *L.* 1. *reſp.* 38. *n.* 7. *ſeq.*
KLOK. *vol.* 1. *conſ.* 29. *n.* 26.
BESOLD. *conſ.* 232. *n.* 106.

In mehrer Erwegung auch Conſtantinus in obangezogenem mit Conſtante geſchloſſenem Transact ihm ſuperioritatem territorialem zugeſtanden, und ſolches das Ius circa ſacra, und alſo auch das Ius præſcribendi preces publicas in ſich faſſet, folglich in ſolchem Fall, Conſtans vor die Landes-Obrigkeit allerdings zu achten, und ſolchen Titul in dem gemeinen Kirchen-Gebet ſich geben zu laſſen, wohl befugt geweſen, da auch ihm allein von dieſen Unterthanen die Pflicht geleiſtet worden, und ſolches der nexus feudalis nicht aufheben kan, indem bekanter maſſen alle Fürſten und Stände des Reichs eodem nexu von Ihro Käyſerl. Majeſtät dependiren, und doch vi ſuperioritatis territorialis wahrhafftige Landes-Herren ſeyn, auch alle Iura und regalia libere exerciren können, überdem viele Exempel zu finden, da ein Superior ab Inferiore ein Lehn haben kan; in dieſem caſu aber, Conſtantinus dem Conſtanti die ſuperiorität im Transact zugeſtanden, und daß ſolches ſub- & obreptitie geſchehen, hieher ſich nicht wohl ſchicket, indem nicht allein dieſe exception zwar wider extrahirte Reſcripta, keines weges aber wider Transacta opponiret werden kan, ſondern auch ſolche exception ſo vielweniger hieſelbſt ſtatt findet, da ſo lange Jahre darüber proceſs geführet, und darauf wohl bedächtig die Transaction und noch dazu titulo oneroſo gegen Erlegung einer Summe Geldes geſchloſſen, dergleichen transactiones, quæ tendunt

dunt ad ſopiendas lites, ſo fauorable ſeynd, vt earum vis eadem ſit, quam rei iudicatæ,

L. non minorem 20. *C. de transact.*

ita, vt omnia iura & omnes probationes tam teſtium, quam inſtrumentorum facta transactione annullentur.

Cap. I. X. de transact.

VVLTEI. *vol.* 4. *conſ. Marp.* 15. *n.* 228.

DAN. MOELLER. *in comment. ad conſt. Sax. P.* 2.
Conſt. 32. *n.* 7.

und daher alle attributa, welche rei iudicatæ gegeben werden, auch der Transactioni zukommen, quod ex non debito faciat debitum, falſum mutet in verum, & ius inde adquiſitum nulli nec a principe ex plenitudine poteſtatis poſſit auferri

MARANTA *de ordin. iud. P.* 6. *n.* 426.

MENOCH. *de præſumt. l.* 2. *pr.* 67. *n.* 48.

RIMINALD. *conſ.* 410. *n.* 7. *ſeqq.*

ANGELVS ARETINVS *conſ.* 40. *n.* 39. *ſeqq.*

auch über dem die Rechte allezeit pro inſtrumento præſumiren, quod omnia rite & ſolenniter acta ſint,

arg. §. 11. *Inſt. de inutil. ſtipulat. ibique Commentatores.*

Conſtantinus hingegen noch keine momenta ſpecialia, dadurch er die transaction infringiren, und annulliren könte, vorgebracht, auch wenn er dergleichen hätte, ſolche vorhero mit Conſtante würden gerichtlich auszumachen ſeyn, und da Conſtans bishero nicht nur immemorialem poſſeſſionem, ſondern auch den Transact vor ſich hat, die bisherigen Actus nicht vor heimliche und Neuerungen ausgegeben werden können, am allerwenigſten Conſtantino frey ſtehet, propria auctoritate ſich ſelber Recht zu ſprechen, und den Proceſs ab executione anzufangen, als welches auch den Legibus fundamentalibus imperii entgegen, endlich die Herren dem Conſtanti mit Eid und Pflicht verbunden, und hingegen ſolche niemahl Conſtantino geleiſtet, und alſo des Conſtantis Befehl allen Gehorſam zu leiſten, ſo ieglichen nach menſchlichen und göttlichen Rechten verpflichtet;

So erſcheinet hieraus allenthalben ſo viel, daß Conſtantinus dergleichen Veränderung im Kirchen-Gebet denen Herren zu befehlen nicht befugt, ſie auch nach ſeinem Verlangen ſolche wider Ihres Landes-Fürſten Verboth zu thun nicht verbunden.

§. LXXX.

§. LXXX. Cum itaque *indictio precum publicarum*, earumque exactio *iure imperii* fiat, coniici poteſt, quonam nitatur fundamento deciſio CARPZOVII *in iurispr. eccl. lib. 2. def.* 260. vbi probare intendit, principes extraneos petere aut exigere non poſſe, ſcilicet *iure perfecto*, vt *nominatim* ac *in ſpecie* precibus inſerantur publicis. Primarium fundamentum quærit in *obſeruantia* & *conſuetudine*, quod illa ius faciat; huius vero *obſeruantiæ* rationem eam vult eſſe, quod principes & magiſtratus extranei nullam iuriſdictionem eccleſiaſticam, cuius intuitu domini territorii precibus publicis inſerantur, prætendere poſſint. Hæ rationes id quidem euincunt, non poſſe extraneos principes *ſuo iure* prætendere, vt nominatim precibus includantur, licet iure *humanitatis* vel ob *reuerentiam* id fieri ſoleat. Tota itaque diſpoſitio huius negotii dependet ab eo, qui in tali loco exercet *iuriſdictionem eccleſiaſticam*, qui *formulam* eiusmodi ſupplicationum præſcribere poteſt. Si quidem fere per totum imperium imperator nominatim ſolet precibus publicis inſeri, id quod tamen non fit ad *mandatum* ipſius *imperatoris*, qui nullam *iuriſdictionem eccleſiaſticam* in territoriis ſtatuum exercet, ſed potius ad mandatum *domini territorii*, qui tale quid adornare ſolet, in *reuerentiam* imperatori vt *capiti imperii* debitam.

An extranei principes nominatim precibus publicis ſint inſerendi?

§. LXXXI. Vlterius, quamuis determinatio, pro quibus perſonis ſpeciatim in publicis ſupplicationibus orandum ſit, fluat ex iure *imperii* in republica; non tamen ſtatim inde concludendum: *ergo pro quibus principibus publicis in precibus nominatim ſupplicationes fiunt, illis etiam competit ſuperioritas territorialis.* Solet enim, vt hactenus dictum eſt, pro aliis orari, v. c. pro *protectoribus* prouinciarum, *apanagiatis*, *cognatis*, vel aliis etiam ex *iure familiaritatis*, quin etiam pro *magiſtratu oppidano*, *patronis*, & qui *iuriſdictionem patrimonialem* habent. Vnde præterea docendum eſt, quod is, qui precibus publicis includitur, ſimul quoque vi *iuriſdictionis eccleſiaſticæ* has preces indixerit formulamque præſcripſerit. Quod autem iure *familiaritatis* tantum factum, ob id alteri nullum ius competere poteſt, *l.* 41. *D. de acquir. vel omitt. poſſ.* LVDOV. POST. *tr. de mand. manut. obſ.* 53. *n.* 2. BESOLDVS *conſ.* 118. *n.* 79. STRYK. *diſſ. de iure familiarit. c.* 4. *n.* 10. multo minus aliqua inde *ſuperioritas* colligi. Illuſtratur hoc vlterius ex ſcripto quodam publico, cuius titulus: Nochmahlige ernſtliche Behauptung des freyen und unbeſchränckten *exercitii* des Schleßwig-Hollſtein-Gottorffiſchen *iuris armorum*, *armandiæ*, *fortalitii*, *fæde-*

An ex ſupplicationibus talibus poſſit ſuperioritas probari?

fœderum &c. &c. &c. gegen alle bisherige ungegründete Schleßwig-Hollſtein-Glückſtädtiſche Anmaſſungen und nach ſo heiliglich geſchloſſenen Altenaiſchen Vergleich wieder hervor geſuchten und bey noch währenden Pinnenbergiſchen *Tractat*en *continuirt*en Beeinträchtigungen in wohlgemeynter Antwort auf die von einem Hollſteiniſchen Land-*Patriot*en in Monath *Novemb.* 1699. jüngſthin zuſammen getragene, und aufgeſezte ſo genannte rechtmäßige Urſachen *&c &c.* vbi auctor in §. 85. ſequentia hanc in rem habet: Daß in einigen Städten das allgemeine Kirchen-Gebet aus alter unverfänglicher Gewohnheit vor beyde regierende Hertzogen zugleich abgeleget werde, giebet der Sache nichts; und wird ein jeder ſolcher Exempel nur halbkündiger geſtehen müſſen, daß ſothane Einſchlieſſung ins Kirchen-Gebet ſo wenig einige Superiorität mit ſich führen, als deſſen Unterlaſſung ſelbige Landes-Obrigkeit und Hoheit einen ſonſt rechtmäßigen Landes-Fürſten abſprechen könne. Die geſamte Hertzogen zu Schleßwig-Holſtein, würden in Regard der bey ihrer Stadt Hamburg ſo wohl hergebrachter und fundirter Gerechtſame übel fahren und zu kurtz kommen müſſen, wann die von dieſer Stadt ſo eigenmächtiger unverantwortlicher Weiſe, de facto verfügte Unterlaſſung des gewöhnlichen Kirchen-Gebets vor ihre Erb-Landes-Herren, denenſelben ihre hohe Landes-Obrigkeit nehmen ſolte, wie gleichwohl nach dem Glückſtädtiſchen Vorgeben folgen müſte. Eben ſo wenig, als der Aebtißin und Fürſtin von Eſſen ihre Landes-herrſchaftliche Ober-Bothmäßigkeit, die ſie doch ſo gar auch in Contradictorio durch ordentliche Sentenz, die 4. Febr. 1670. am Käyſerl. und des Reichs Cammer-Gericht erſtritten vid. Deckherr ſentenz cameral. duodecennal. period. num. 276. p. 103. dadurch, daß ihrer im Kirchen-Gebet auch noch bis dieſe Stunde nicht gedacht wird, genommen werden, und als wenig Ihr. Chur-Fürſtlichen Durchl. von Brandenburg, auf welche als der Stadt Schutz-Herrn, mehr beſagtes Kirchen-Gebet beſtändig mit gerichtet wird, dadurch einige Superiorität über ſolche Stadt zuwachſen kan. Eines mehrern, da in andern Fürſtlichen Häuſern, nebſt der regierenden nicht weniger auch vor die übrigen Linien ſothanes Kirchen-Gebet mit zu geſchehen pfleget, anietzo nicht zu gedencken, die deswegen iedoch vor dieſe *Civilit*ät und gute Wünſche, ſich niemals die geringſte Superioritäts-Gedancken zu Sinn ſteigen laſſen.

Hæc

Hæc omnia ſine dubio vera ſunt, niſi aliæ circumſtantiæ prægnantes concurrant, veluti ſi in *precibus publicis* pro principe quodam ſpeciatim interceſſiones fiunt, eisque inſeritur clauſula: unſern gnädigſten Landes-Herrn, quo ipſo aperte profitentur, ſe eum, pro quo interceſſiones faciunt, pro *domino territorii* agnoſcere. Equidem MYLER. ab EHRENB. *de princip. & ſtat. imperii c.* 110. §. 22. ex huiusmodi clauſula nullam *ſubiectionem* probari poſſe autumat, quoniam talia verba *honoris* & *ciuilitatis* gratia, atque, vt loquuntur, *ad complacentiam* videntur prolata, nec obligationis aut diſpoſitionis vim habent. Verum duas diuerſas videtur confundere clauſulas. Sciendum enim eſt, clauſulam: unſern gnädigen Herrn, nullam *ſubiectionem* inuoluere, ſed *reuerentiæ* tantum argumentum eſſe; licet Erfordienſes in cauſa cum Moguntino electore eam ipſam ne quidem admittere voluerint. Plus inuoluunt verba: unſern gnädigen Landesherrn, quo non poſſunt non ſubditi ſe *ſubiectos* profiteri; quem enim agnoſcunt, quem publice profitentur *dominum territorii*, huic quoque ſe *ſubiectos* profiteri debent.

§. LXXXII. Quam inſigne autem præiudicium ex eiusmodi clauſulis metuendum ſit, docent *motus Erfordienſes*, orti inprimis tum ob *denegatas ſupplicationes* pro electore Moguntino, tum etiam ob *reiectionem* illius clauſulæ: unſern gnädigen Herrn, quam Moguntinus inſeri precibus prætendebat. Meretur hoc exemplum, vt ad ſcopum præſentis doctrinæ facientia breuiter hic inſerantur, quæ ſupra tradita confirmabunt, atque oſtendent, hodie *manu militari* tales preces exigi ſolere. Concluſa pace Osnabrugenſi, ad inſtantiam *Moguntini* contra ciuitatem Erfordienſem anno 1649. commiſſio a Cæſare fuit decreta, ad reſtituenda illa, quæ ante bellum de iure ad Moguntinum ſpectauerant. Inter *reſtituenda* etiam *ius preces exigendi* ab Erfordienſibus collocabatur, cuius prætenſionis ſumma hæc erat: das vor dem eingefallenen Kriegs-Weſen in daſigen Evangeliſchen Kirchen auf öffentlicher Cantzel gebräuchlich geweſene, aber dieſer Zeit unterlaſſene Gebet für einen regierenden Herrn Ertz-Biſchoff und Churfürſten wieder einzuführen. LONDORPIUS *P.* 9. *c.* 2. *pag.* 6. Theatr. Europ. *tom.* 9. *pag.* 22. Obiiciebat ſenatus Erfordienſis, (1) preces has publicas inter *reſtituenda* ex mente I. P. commode referri non poſſe: (2) *obſeruantiam* allegatam nullam eſſe, nec doceri poſſe, vnquam pro quodam principe, nequidem ipſo imperatore, *nominatim* interceſſiones factas fuiſſe: aliquando quidem, controuerſiis cum Moguntino incidentibus, ſe precibus pu-

De motibus Erfordienſibus ob denegatas preces publicas.

Prætenſiones Moguntini, vt ciuitas Erfordienſis in precibus publicis eius nominatim mentionem faceret.

Senatus Erfordienſis reſponſiones.

blicis Deo cauſam commendaſſe, & ſic *electoris Moguntini* quoque mentionem feciſſe, non tamen ex *imperio*, ſed *libera voluntate*, &c. Qui a *Moguntini* partibus ſtabant, aliis probationibus negatam obſeruantiam defendere conabantur, producendo teſtes, de *obſeruantia* teſtimonium perhibentes. Quia autem ſenatus optime animaduertebat, ſub hac controuerſia circa *preces publicas* longe aliud quid latitare, quam externa ſpecie præ ſe ferebat, grauioribus huic prætenſioni fundamentis, rationibusque non ſpernendis, reſtitit, quæ rurſus ex LONDORPIO *cit. l. p.* 7. adducere lubet. Nimirum conſiderandum eſſe voluerunt, wie es (1) zu Beſchwerung der Gewiſſen ausſchlagen wolte, wenn vor die Herren Ertz-Biſchöffe zu Mäynß namentlich auf den Cantzeln zu bitten, die hieſigen Evangeliſchen Kirchen genöthiget oder gezwungen werden ſolten: denn ja der cultus diuinus, cuius pars non minima eſſent preces, freywillig ſeyn ſolle, und ſich nicht zwingen lieſſe; maſſen dann auch (2) das Gebet, ſo von anno 1626. bis 1630. geſchehen, nicht aus Zwang, ſondern aus freyem Willen und guter Wohlmeynung verrichtet worden; Wannenhero (3) dasjenige, ſo damals arbitrii & liberæ voluntatis geweſen, und noch wäre, itzo, als wäre es neceſſitatis, nicht exigiret, vielweniger die Evangeliſchen Gemeinden durch executions-Mittel darzu adigiret werden könten, weil dadurch paſtorum & auditorum conſcientiæ grauiret würden: Auch (4) dieſer Zwang leichtlich für einen Eingriff in das liberum exercitium religionis geachtet werden möchte, indem dergeſtalt von einem Catholiſchen Stande denen Evangeliſchen Gemeinden vorgeſchrieben würde, was und wie ſie auf ihren Cantzeln beten ſolten. Welch Schreiben und Zwang (5) ohne Verletzung und Violation des an. 1555. aufgerichteten Religion-Friedens nicht geſchehen könne, weil im ſelbigen verſehen, daß die Catholici die Euangelicos wider ihre conſcientz, Gewiſſen und Willen, von Augſpurgiſchen Confeſſion, Religion, Glauben, (welchem das Gebet am allernächſten iſt,) Kirchen-Gebräuchen, Ordnung und Ceremonien, ſo ſie aufgerichtet oder nochmals aufrichten möchten, nicht dringen, noch dawider in einiger Geſtalt beſchweren ſollen, ja es würde auch (6) obbedeuteter Zwang, weil der jüngere Friedens-Schluß den alten Religions-Frieden dißfalls exprimiret und ampliiret habe, auf eine contrauentionem ausſchlagen, und weil (7) bishero allhier in den Catholiſchen Kirchen für die Herren Ertz-Biſchöffe zu Maynß auf denen Cantzeln nicht mit Nahmen gebeten worden

den, würde es, wenn darzu die Evangeliſchen genöthiget werden ſolten, bey ſämtlichen Evangeliſchen Churfürſten und Ständen ein ſeltzames Nachdencken cauſiren: Sintemahl (8) bekannt, daß die Catholiſchen Doctores den Gottesdienſt der Evangeliſchen und alſo auch ihr Gebet bey GOtt für unkräfftig und verwerfflich achteten, und nicht dafür hielten, daß ſelbiges erhöret werden, oder ihnen zuſtatten kommen könte: Und erinnere man ſich (9) diſſeitlich noch wohl, daß a parte Moguntina offtberührtes Kirchen-Gebet in einer Schrifft pro nota omnimodæ ſuperioritatis angezogen worden. Es wäre aber (10) ſothanes Gebet anno 1626. nicht aus ſolchem fundament, ſondern aus freyen Willen und guter Wohlmeynung darum angeſtellet und gehalten worden, weil die damahlige Herren Ertz-Biſchöffe gemelter Stadt in Abwendung annahender Gefahr beförderlich zu erſcheinen, ſich gnädigſt bemühet, und zum Fall (11) es nun aus einigem Zwang eingeführet werden ſolte, ſolche Neuerung bey dem Chur- und Fürſtlichen Hauſe Sachſen ſeltzames Nachdencken und eine gefährliche conſequentz nach ſich ziehen würde.

§. LXXXIII. Hiſce tamen non obſtantibus, ſequenti anno 1650. per Commiſſarios decretum huius tenoris publicatum: Daß mehrberührtes gemeine Gebet in der Evangeliſchen Kirchen für Ihro Churfürſtl. Gnaden und Dero Ertz-Stifft Mayntz auf den Cantzeln EA INTENTIONE & MODO, wie ſolches ante motus bellicos bräuchlich geweſen, auch in das künfftige wieder eingeführet und gepflogen werden ſolte. Cum vero *intentio* in abdito lateret, nec ſpecifice MODVS determinatus eſſet, ſenatus exiſtimauit, ſe decreto ſatisfeciſſe, ſi eo, quo dictum eſt §. *præced. modo*, preces inſtituerentur, in quo ſtatu etiam hæc controuerſia durauit vſque ad annum 1660. Cum enim hoc anno noua *commiſſio Cæſarea* contra ciuitatem a Moguntino extraheretur, acrius & vehementius controuerſia prædicta recruduit, obiectumque ciuitati, decreto Cæſareo ſatisfactum minime eſſe, adeo, vt commiſſarius Cæſareus Liber Baro de SCHMIDBVRG formulam precum conciperet huius tenoris: Vor die Römiſche Käyſerliche Majeſt. alle Chriſtl. Könige, Churfürſten und Stände, und dergeſtalt vor Ihro Churfl. Gn. zu Mäyntz, daß GOtt Dero Gemüth regieren wolle, auf daß die zwiſchen Ihro Churfl. Gn. und uns ſchwebende differentien zu gemeiner Stadt Wohlfahrt ausſchlagen möge. Diſplicuit tamen

Cæſareum decretum.

Formula prima concepta a commiſſario Cæſareo.

 ſena-

Formula alia a ſenatu Erfordienſi concepta.

ſenatui hæc formula, qui aliam concepit hiſce ſub formalibus: Wir bitten auch den lieben GOtt, daß er Jhro Churfl. Gn. zu Mäyntz conſilia dergeſtalt leiten und regieren wolle, damit die zwiſchen Deroſelben und gemeiner Stadt obhandene differentia zu unſerer und unſerer Nachkommenden Wohlfahrt glücklich erörtert werden möge. Erfordienſibus vero nodum in ſcirpo quærentibus, a partibus Moguntini noua clauſula inuenta, quæ precibus prædictis adiiceretur, ſcil. als unſers gnädigſten Herrns, & tandem ex Cancellaria Moguntina hæc formula producta: Wir bitten auch den lieben GOtt für Jhro Fürſtl. Gn. zu Mäyntz, als unſern gnädigſten Herrn, und Dero Ertzſtifft, daß ſeine Allmacht Dieſelbe im guten Wohlſtande erhalten, und Deren conſilia dergeſtalt leiten und regieren wolle, daß ſolche ſowol zu Erhaltung beſtändiger gemeiner Reichs-Ruhe, als glücklicher Hinlegung aller bis daher entſtandener Mißhelligkeit zu unſerer und unſerer Nachkommen gäntzlicher Beruhigung und Wohlfahrt gedeyen möge. Erfordienſes, metuentes, ne formula hæc notam *ſuperioritatis* præ ſe ferret, ſuo modo in formulam conſenſerunt, addita tamen *clauſula reſeruatoria*, quæ plane a Moguntino & Cæſareo commiſſario reprobabatur. Inde factum, vt, cum Moguntini huic formulæ *ſtricte* inhærerent, Erfordienſes autem illam ita *illimitate* recipere nollent, tandem ignis ſub cineribus gliſcens, in apertam eruperit flammam.

Proteſtatio Saxonica.

§. LXXXIV. Dum hæc ita geruntur, domus Saxonica menſe Ian. 1661. ſolenni proteſtatione *ratione iuris protectionis* interuenit, & de ſuo quoque præiudicio per prætenſiones Moguntinas agi oſtendit, addens: es hätte der Rath ſich erinnern ſollen, daß er dem Churfürſtlichen und Fürſtl. Hauſe mit Lehns-Pflicht, und ratione des Erbſchutzes, auch ſonſt verwandt wäre, und alſo ja ſo viel und noch mehrere Urſach hätte, vor höchſt beſagtes Hauſes Wohlfahrt und Verleihung guter Rathſchläge den lieben GOtt anzurufen. Voluit itaque, vt vel plane *preces* illæ *ſpeciales* pro Moguntino intermitterentur, vel domus Saxonica quoque eodem modo includeretur. LONDORP. *tom.* 9. *p.* 12. Verum per colluſionem quorundam factum, vt hæc *proteſtatio* ſupprimeretur, quin, cum quorundam, inprimis LAMPRECHTI auſibus, plura in fauorem Moguntini indulgerentur, *deciſo Cæſareo die* 24. *Febr.* 1661. miniſterio Erfordienſi, quod itidem variis ex cauſis preces illas admittere nolebat, ſub pœna iniunctum, vt formulam præſcriptam publicis in

Deciſum Cæſareum.

con-

congregationibus recitaret, neque vllo modo amplius reſiſteret. Enimvero ne ſic quidem ſenatus *Cæſareo decreto* morem geſſit, quin potius noua deductione plures allegauit rationes, quare aliam recipere haud poſſit formulam precum, quam in quam conſenſerat. vid. *Theatr. Europ. P. 9. p. 549.* Nihil tamen obtinuit, quin nouo mandato Cæſareo paritio iniuncta adiecta hæc clauſula: Ihrem vorigen Käyſerlichen gerechten Befehl gehorſamlich nachzukommen, und ohne fernere tergiuerſation, Einrede oder prætext, wie ſie auch Namen haben möchten, das Gebet ohnfehlbar zu Werck zu richten, und ſich weder des miniſterii noch anderer Ein- oder Widerreden darin nicht irrig oder abwendig machen zu laſſen, und daß ſolches geſchehen, innerhalb 2 Monathen von Einantwortung deſſen anzurechnen, glaubwürdig zu dociren, widrigenfalls nicht allein die declaratio pœnæ, ſondern auch weitere Verordnung zu Erhaltung der Käyſerl. Auctorität und Reſpects ohnfehlbahr ergehen würde. Neque vero hoc *nouo mandato* Moguntinus introductionem formulæ præſcriptæ obtinere potuit, præſertim cum ſenatus Erfordienſis ſub *Saxonica protectione* ſe ſatis ſecurum ab omni violentia crederet, donec tandem poſt varias concertationes noua formula a ſenatu Erfordienſi conciperetur, cui pro ſecuritate iurium ſuorum præter epiſcopum Moguntinum etiam electorem reliquoſue duces Saxoniæ inſerebat, ſub hoc tenore: Wir bitten auch für weltl. Obrigkeit, für Röm. Käyſerl. Majeſtät, alle Chriſtliche Könige und Churfürſten, bevorab für Ihro Churfl. Gn. zu Mayntz und für Ihro Chur- und Fürſtl. Durchl. zu Sachſen, auch andere Fürſten und Herren, verleihe ihnen &c. Theatr. Europ. *c. l. p.* 885. atque hæc formula *die* 19. *April* 1663. ſtatim introducta & publicis in eccleſiis recitata, mox tamen per *commiſſarium Cæſareum* rurſus reiecta, & reprobata. Hæc res nouis motibus anſam dedit, vt tandem menſe Octobr. 1663. *declaratio banni* contra ciuitatem prædictam declarata & Moguntino executio demandata fuerit, quo ipſo pleniſſime ſcopum, per preces haſce publicas valde controuerſas forte quæſitum, obtinuit. Hæc omnia ideo plenius enarrare lubuit, vt oſtenderem publico exemplo, in quantas hodie preces publicæ coniectæ ſint controverſias & ſimultates, poſtquam inde *imperii* vel *ſuperioritatis* prærogatiua deſumi cœpit.

Nouum mandatum Cæſareum pœnale.

§. LXXXV. Argumenta in vtramque partem adducta eo minus ſub examen reuocanda ſunt, quo magis conſtat, hanc litem iam dudum ſopitam eſſe. Interim occaſione illarum rationum,

An quoque princeps catholicus in ec-

clesiis protestantium preces exigere poſſit?

quæ ex miniſterii Erfordienſis ſententia adductæ ſunt, lubet illam mouere quæſtionem: *vtrum princeps ſubditis diuerſæ religionis iniungere queat, vt precibus publicis eundem includant?* quod miniſterium Erfordienſe in dubium vocaſſe videtur, exiſtimando, eo ipſo lædi *liberum religionis exercitium*, & conſcientiis vim inferri, cum tamen etiam ſubditis catholicorum ſtatuum liberum religionis exercitium, quatenus illud anno 1624. habuerunt, in *I. P. art. V.* §. 12. datum ſit. Verum ſicut aſſeri nequit, eo ipſo *liberum exercitium religionis* impediri, ſi a principe territorii, diuerſæ quamuis religionis, interceſſiones ſolennes exiguntur, quippe ad quas omnes ſubditi, qua tales, cuiuscunque religionis ſint, obligati ſunt; ita multo minus oſtendi poteſt, conſcientias inde grauari. PAVLVS admonet grauiter Chriſtianos, vt pro magiſtratu, etiam *ethnico*, preces fundant, quod etiam Chriſtiani in *primitiua eccleſia* ſuis in congregationibus exacte obſeruarunt, ceu ſupra notatum, quo inprimis reſpicit locus ex OPTATO MILEVITANO adductus. Quidni etiam Chriſtiani pro æque Chriſtiano magiſtratu preces funderent, licet diuerſitate religionis ab eo diſtinguantur? Imo ſi vel maxime princeps eſſet turca vel gentilis, adhuc tamen maneret princeps, & ſic pro eo, qua tali, Deus eſſet inuocandus, vt ſubditi ſub eius regimine vitam tutam tranquillamque agere poſſent, 1 *Tim. II*, 1. 2.

An in formula interceſſionum titulis ſuperbiendum?

§. LXXXVI. Circa ipſas *formulas* interceſſionum adhuc breuiter monendum eſt, nonnullis in eccleſiis moris eſſe, vt, quoties in precibus publicis mentio *domini territorii* iniicitur, titulos conſuetos longa ſerie ſoleant recenſere, quæ res ſicuti non leuem abuſum habet, ita absque nota aliqua haud dimittenda. Facultas theologica Gryphiswaldenſis anno 1610. apud DEDEKENNVM *in conſil. theol. vol.* 1. *rubr.* vom Predigt-Amt *m.* 3. *ſ.* 2. *n.* 18. hac de re ita cenſuit, omnes quidem eiusmodi ritus liberos eſſe, ita tamen adornandos, ne in detrimentum eccleſiæ & abuſum vergant. Oſtendi autem non poſſe, *vtile* & eccleſiæ *conſultum* eſſe, vt eiusmodi *titulis* in precibus ſuperbiant *miniſtri eccleſiæ*, cum omnes, pro quibus orandum eſt, coram Deo, vt *peccatores* comparere, & ſe eius miſericordiæ ſubmittere debeant; præterea in eo quoque non leuem *abuſum* occurrere, quod ita in congregatione fidelium diuites & potentes nimis extollantur, pauperum vero, qui tamen Deo commendatiſſimi ſunt, vix *dicis gratia* & *obiter* mentio iniicitur; non leuem denique *offenſam* fore, quod ita miniſtri eccleſiæ oſtendant, ſe in eccleſia *προσωποληψίαν* amare & indulgere affectibus &c. Hæ rationes

nes ſuo pondere non deſtituuntur, & ſic multo magis in ſupplicationibus pro *priuatis* inſtituendis ab eiusmodi pompa titulorum & elogiorum abſtinendum eſt; in interceſſionibus autem pro *domino territorii* faciendis non quidem inconueniens aut Dei voluntati aduerſum eſſe videtur, quando talia epitheta applicantur, per quæ *ſubiectionis vinculum* ſubditi reſtantur, v. c. ſi clauſula: unſern gnädigen Landes-Herrn, Ihro Durchl. Ihre Königl. Maj. vel alia huius generis verba adhibeantur; STRYK. *in not. ad ius eccl. Brunnem. lib.* I. *c.* 6. *m.* 6. §. 8. reliqua tamen pompa titulorum, quando ſimul omnes prouinciæ longa ſerie recenſentur, merito omittenda erat, quippe quæ ab hoc actu ſanctiſſimo, in *humilitate* peragendo, abhorret.

§. LXXXVII. *Patronis* quoque *tit. de iure patron. ſupra* ius exigendi nominatim preces publicas aſſerui, eiusque fundamentum ex iure *honorifico* petii. Ex eodem fere fundamento *dominis iurisdictionalibus* id vindicari ſolet, licet iure patronatus deſtituantur. Supra *tit. de iure patron.* §. 128. retuli reſponſum a ZIEGLERO publicatum, in quo potiſſimum ad *æquitatem* & *obſeruantiam* prouocatur. Addit CARPZOVIVS *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 259. *n.* 9. etiam hanc rationem: *quod non ſit negligenda ſalus dominorum iurisdictionalium, qui in diœceſi iuſtitiam adminiſtrant, poſtquam ſalus eccleſiæ & religio cum iuſtitia ita connexa, vt vna ſine altera vix radices agere queat*, vel vt *n.* 11. ait: *quod cura religionis ac defenſio eccleſiæ non minus quam iuſtitiæ adminiſtratio officio magiſtratus politici incumbat.* Hæ vero rationes magis *ſuaſoriæ* ſunt quam *iuſtificæ*, nec *ius perfectum*, de quo hic agimus, arguunt. Neque enim quilibet magiſtratus ius tale ſibi aſſerere poteſt. Vnicum ergo *præſidium* fere in *obſeruantia* quærendum, quæ ex *iure honorifico* deducenda, vigore cuius honoratiores laici precibus publicis commendari; iam vero in pagis ſoli *domini iurisdictionales*, die Gerichts-Herren, honores gerunt, imperium tenent, & auctoritate quadam ſingulari pollent, ex priſtina *poteſtate dominica*, qua in ruſticos, vt ſeruos, olim vtebantur.

An domini iurisdictionales pro ſe preces exigere poſſint?

§. LXXXVIII. Ceteri parochiani cuiuscunque dignationis fuerint, ſimili iure non gaudent, vt *nominatim* pro eis interceſſiones *conſtantes* fiant. Neque enim ad nudum *ius honorificum* prouocare poſſunt, quod non promiſcue omnes ſibi aſſerere queunt, ſed illi tantum, quibus lege eccleſiaſtica *ſcripta* vel *non ſcripta* illud datum eſt. Huc meo iudicio collineauit CARPZOVIVS *lib. II. def.* 260. in ſubiecto

Ceteri parochiani conſtanter preces pro ſe exigere nequeunt,

re-

reſcripto: Wann dann Supplicanten vermöge ihrer Subſcription dieſes Orts weder collatores noch Gerichts-Herren, ſondern nur Eingepfarrete ſind, und dahero vor denen Bürgern auſſer ihres Adelſtandes keinen Vorzug haben, und ohne das in dem gemeinen Gebet (und gantzer Chriſtlichen Gemeinde begriffen, ſo tragen wir ihrenthalben etwas ſonderliches anzuordnen Bedencken ꝛc. Extra ordinem tamen, neceſſitate quadam vrgente, pro ſe recte interceſſiones publicas exigunt, cuius cauſæ variæ eſſe poſſunt, v. c. morbus, iter, puerperia, deſponſationes &c. *Abuſus*, qui hic committi ſolent, ex MENGERINGIO *in ſcrut. conſc. c.* 18. *qu.* 18 illuſtrat STRYKIVS *ad Brunnem. ius eccl. lib.* 1. *c.* 6. *m.* 6. §. 8. Verba ipſa hic repetere placuit: So ſind auch etliche geartet, die ſolcherley Kirchen-Gebete für eine Pracht-Ceremonie halten, und ſo bald ihnen nur das liederlichſte vorſtößt, und widerfähret, daß ſie ſich etwa in Finger geſchnitten, ein Bein vertreten, ein Zahn wehe thut, haben etwan über Land zu reiſen auf ein paar Meile Weges, ſo muß ſo bald ein Zettel in die Kirchen, da wird ein Chriſtlich Gebet zu thun begehrt, mancher wird im Zettel todten-kranck und ſterbe-ſiech gemacht, kommt man bey ihm zu Hauſe, und will ihn aus Chriſtlichem Mitleiden beſuchen, ſo ſitzt er am Tiſche, iſt luſtig und guter Ding ꝛc. Offt laſſen die ſtoltzen Frauen allzuzeitlich vor ſich bitten, als wenn ſie ſchwanger wären, und wenn denn ein halbes Jahr allemal die Bittzettul von der Cantzel abgeleſen worden, ſo laufſts endlich in lami aus, der Bittzettel verleuret ſich von der Cantzel, Urſach, das zarte Fräulein hat ſich bethöret, und iſt nie ſchwanger geweſen, und gleichwol hat man alſo die Pracht-Ceremonie und das groſſe Spiegel-Fechten gebrauchen, und die gantze Gemeine damit äffen müſſen. Idem *abuſus* quoque occurrit in *deſponſationibus* faciendis, pro quibus, poſtquam *priuatim* iam factæ, & adhuc die ſolis publice repetendæ ſunt, *pompæ & oſtentationis gratia* fieri ſolent ſolennes preces vor ein Chriſtlich Eh- und Ehren-Werck, vti formula ſonat, quibus Deus inuocatur, vt corda eorum ad *vnionem* & *coniunctionem* dirigere velit, ſi deſponſationem hanc voluntati ſuæ conformem viderit. Si preces eſſent faciendæ, illæ quidem, antequam deſponſatio fieret, ſuſcipi deberent, non vero eo tempore, vbi vtrinque iam conſenſus adeſt. Sicuti enim tunc ſponſalia publica non amplius in dubium vocantur, ita quoque preces eiusmodi *decori gratia* plerumque fieri ſolent.

nisi extra ordinem.

Abuſus circa interceſſiones pro ſingulis.

Preces pro deſponſatione.

§. LXXXIX.

§. LXXXIX. Vlterius in eo quoque diuerſitas latet, quod, quamuis ceteri, de quibus ſupra actum, *nominatim* in precibus commemorentur, parochiani tamen ſaltim *generali circumſcriptione* a ſexu & habitationis loco deſumta denotentur, quo ipſo auditorum curioſæ mentes plerumque incenduntur, vt loco *intercesſionum* faciendarum ſollicitas disquiſitiones inſtituant, quaſi ænigma quoddam ipſis eſſet propoſitum. Vnde fit, vt, quæ preces debebant eſſe *communes*, fiant *ſolitariæ*, ad inſtar ſolitariarum miſſarum pontificiarum; quamuis enim confluxus hominum ingens in eccleſia adſit, ille tamen plerumque circa has preces magis mutus quam piscis eſſe ſolet, ſua nihil referre exiſtimans. Aliquando tamen conſultum, imo neceſſarium videtur, vt is, pro quo *intercesſio publica* ſuscipitur, vel nominetur, vel ita ſpecifice circumſcribatur, vt de eius perſona ſingulis & maxime illis, quorum intereſt, conſtare poſſit. In quibusdam locis enim moris eſt, vt ægrotus morti vicinus per miniſterium eccleſiæ publice delicta in alios a ſe admiſſa deprecetur, ſubiecta conteſtatione, ſe pari modo omnia in ſe admiſſa aduerſariis ſuis remiſiſſe &c. Er bittet hertzlich, wenn er jemand in dieſer Gemeinde erzürnet oder beleidiget, daß er ihm ſolches vergeben wolle, wie er auch ihnen alles mit einander von Hertzen vergeben und vergeſſen haben wolle. STRYK. *de iure ſenſ. diſſ. 9. c. 4. n. 10.* Hæ ſolennes deprecationes habent etiam ſuum in *foro ciuili* effectum, vt ægrotans, ſanitati reſtitutus priſtinæ, non amplius ſaluam habere poſſit actionem iniuriarum, quoniam ſemel *ſerio* declarauit animum remittendi iniurias. Dn. STRYK. *cit. l.* Obiectiones huic concluſioni opponi ſolitas reſolui in *tr. de iniuſt. act. iniur. c. 10. §. vlt.*

An nominatim preces pro priuatis fundi poſſint.

§. XC. Porro illud quoque poſſet ſuppeditari diſcrimen, quod preces pro priuatis magis *iure imperfecto* exigantur, ceteræ iure *perfectiori:* cum non ſemper & vbique, ſed, *neceſſitate* demum inſtante, tales preces pro priuatis fiant. Sed vix eſt, vt hoc diſcrimen admitti poſſit, ſi rem ſecundum mores hodiernos æſtimamus. Rarius quidem hæc quæſtio in diſcrimen vocabitur, cum hæ preces, *lucroſæ* & *hamatæ*, nunquam denegari ſoleant. Interim tamen ſi de *parochianis* ſermo eſt, miniſtri eccleſiæ *obligatione perfecta* adſtricti videntur, ne deſideriis eorum, qui preces exigunt, deſint, tum, quia *obſeruantia eccleſiæ*, quæ etiam in collegiis *ius* facit, ſingulis ius tribuit ad preces illas conuenienti caſu exigendas: tum etiam, quia parochi ad hoc ipſum per *ordinationes eccleſiaſticas* adſtringuntur: tum denique, quia nullam allegare poſſunt ratio-

An iure perfecto exigi poſſint?

rationem ſufficientem, cur preces huiusmodi recuſent, conſequenter in denegatione non poſſunt non propriis indulgere affectibus. Si obiicerent, iſtum, qui preces exigit, eſſe impium; regererem, eo magis pro eo preces eſſe faciendas, vt Dei gratia a via peccatorum reuocetur. Si dicerent: *indignus eſt*, pro quo preces in eccleſia fiant; reſponderem, ſaluatorem aliosque pios pro *inimicis* oraſſe. Si vlterius inſtarent, preces hasce absque vlla *neceſſitate* exigi & *pompæ gratia;* parata eſſet reſponſio, miniſtrum eccleſiæ ita preces poſſe formare, ne ſint tales, in quem finem forſan exiguntur, de quo tamen non ſemper conſtat. Neque enim exiſtimo, miniſtrum eccleſiæ ſemper preces adſtringere debere ad ſchedulas ſibi oblatas, ſi rem aliter ſe habere, ipſi ſatis conſtet; ſæpe enim, quod non nego, in diptychis illis verba continentur parum apta, imo cauſa talis, cuius publice mentio facienda non erat, circa quas circumſtantias miniſter eccleſiæ caute procedere debet. GISBERTVS VOETIVS *pol. eccl. P.* 1. *lib.* 2. *tr.* 2. *c.* 1. *p.* 501. Quid ergo? vtrum in *denegatione precum* absque vlla cauſa ex affectibus priuatis facta talis *iniuria* latet, ob quam in foro externo miniſter denegans conueniri poſſit *actione iniuriarum*? Id quidem impium & plane omni rationi Chriſtianiſmi contrarium eſſe facile credo; ſed cum in *foro ciuili* plura conſcientiis committantur ſingulorum, inde rationem decidendi vnice peti non poſſe exiſtimo. Propterea ſi conſtaret de *mente* miniſtri eccleſiæ, quod in *contemtum* alterius hoc feciſſet, de *iure* quidem *ſtricto* fundata eſſet actio ad deprecationem; ſed quemadmodum iudicis arbitrio multum circa has *odioſas* & *peruerſas actiones* indultum eſt, vt oſtendi *cit. tract. de inueſt. & iniqu. & iniur. cap.* 10. ita non intermittat, omnes adhibere vias, quibus ſtatim absque omni ſtrepitu talis impia lis ſopiatur.

[Margin: Obiectiones reſoluuntur.]

[Margin: Miniſter eccleſiæ non ſemper preces adſtringere debet ad ſchedulas.]

[Margin: An in denegatione precum iniuria lateat?]

§. XCI. Addi quoque ex communi praxi poſſet hæc differentia, quod pro *priuatis* tantum preces fundantur in *eccleſia parochiali*, non alibi. Hic tamen merito prius examinandum: *an parochiani ſint adſtricti, vt præciſe in eccleſia parochiali interceſſiones pro ſe exigant, & annon has etiam in alia exigere eccleſia poſſint?* Equidem *iure perfecto* hoc exigere nequeunt a parocho *non ſuo*, vti quidem a *proprio*, id quod ratio *finium parochialium ſocietatisque parochialis* facile oſtendit. Sed quid ſi parochus alienus conſentiret, & ſponte eiusmodi interceſſiones ſusciperet, an competeret parocho proprio *ius prohibendi?* an *ius cogendi* parochianos, vt in propria parochia preces exigerent? In iure enim

[Margin: An præciſe hæ preces ſint faciendæ in eccleſia parochiali.]

enim *cogendi & prohibendi* ius parochiale potiſſimum conſiſtit. Verum cum *ius prohibendi* potiſſimum tunc ſeſe exſerat, ſi peregrinus parochus in alterius parochia actum quendam parochialem exercere velit, preces autem hæ ab *extraneo paſtore* in *propria* inſtituantur *parochia*, neque ita limites parochiales confundantur, aut quid in aliena parochia fiat; præterea preces ſeu interceſſiones pro aliorum ſalute facere ſit negotium extra omne commercium poſitum; denique parochianis etiam neceſſitas in eo nulla imponi poſſit, quod *libertati* eorum relictum eſt, vti ſunt *interceſſiones:* recte tales interceſſiones in *aliena parochia* fieri poſſe, neque *ius parochiale* parocho competens vllo modo lædi exiſtimarem. Ex his igitur fundamentis ſequitur, vt etiam in eccleſiis non parochialibus huiusmodi interceſſiones licite fieri poſſint. Verum cum ob lucrum, quod inde ſperant parochi, merito metuendæ ſunt contentiones inter parochos, non raro quoque hoc ſolet ordinationibus eccleſiaſticis determinari, & interceſſiones ad *eccleſias parochiales* adſtringi, cui tunc *pacis publicæ* & euitandæ *contentionis* gratia merito ſtandum.

§. XCII. Hanc quoque poſſes addere differentiam, quod hæ interceſſiones ordinarie ſint *lucroſæ*, cum plerumque neceſſitatem adiunctam habeant, ſoluendi *honorarium* quoddam parocho, id quod adhuc ex antiquo more *oblationum*, quæ lucro presbyterorum ceſſerunt, proveniſſe in confeſſo eſt. Conſtat enim, haud alios fuiſſe in precibus commemoratos, quam eos ipſos, qui liberales in *oblationibus* fuerunt. Inde hæc obſeruantia, vtpote grata, continuata per tot ſecula ad nos tranſiit. Iam proceres Germaniæ in *centum grauaminibus* §. 46. aduerſus clerum Romanum propoſitis, & in comitiis Noricis editis conqueſti ſunt de quæſtuoſis cleri negotiationibus: *Ita ex onere ſeritur onus, eousque vt nullum gratis, niſi numeretur ſemper aliquid, miniſtrent ſacramentum, eccleſiæque Chriſtianæ donum, ad quod tamen præcipuum gratis vt facerent darentque gratis, quæ nullo ære redimi poſſunt, atque ipſi gratis accepiſſent, ſacroſancti Euangelii atteſtantibus literis, tenebantur.* Ipſa grauamina repetit SCHILTERVS *de libert. eccl. lib. 7. c. 2.* Collineat etiam huc ERASM. Roterod. *Cent.* I. *adag.* 12. deſcribens clerum ſui temporis: *Sacrificant*, ait, *conducti, non pſallunt gratis, non orant gratis, non imponunt manum gratis, vix procul mota manu benedicunt, niſi dederis.* Hæc res mouit ſereniſſimos fratres, CASIMIRVM & GEORGIVM, marggrauios Brandenburgenſes, vt anno 1526. has *nundinationes ſacras* prorſus interdicerent, quod ex

Interceſſiones hæ ſunt lucroſæ.

authentico ſcripto apud HORTLEDERVM *Part.* I. *lib.* I. *c.* 3. apparet. Vtinam vero ſacræ hæ negotiationes in eccleſiis noſtris haud eſſent cognitæ! Hic enim ſacer denarius eſt lapis offenſionis, æmulationis mater, contentionum fons, præſertim ſi alteri parochorum plus faueant parochiani. Hinc ad auerruncandas has lites determinari ſolet in *ordinationibus eccleſiaſticis*, cuinam ex parochis hoc lucrum precum debeatur. Alicubi illud debetur paſtori primario: alicubi diuiditur, quod conſultius: alicubi aliter de hoc lucro diſponitur. Non puto autem, *perfecto iure* hoc honorarium peti poſſe, ſed quoque hic applicari poſſe monitum ICti *in l.* I. *§.* 5. *de extraord. cognit. multa honeſte accipiuntur, quæ minus honeſte petuntur*, ſicuti quoque multis in eccleſiarum ordinationibus cautum eſt. Præterea quantitas cuiuslibet *libertati* ſolet relinqui, neque aliquid hic determinatum eſt, ex quo eo magis *obligatio imperfecta* concludenda eſt.

Abuſus in precibus pro priuatis.

§. XCIII. Ipſæ preces pro *priuatis* ſunt varii generis. Communiter tamen ad duas referri ſolent claſſes, quod ſint vel *interceſſiones* vel *gratiarum actiones.* Circa illas haud raro inſignes committi ſolent abuſus, quemadmodum ex MENGERINGIO ſupra iam monitum eſt. Illud vnicum adhuc addere placet, quod in nonnullis prouinciis etiam pro *ædibus*, quibus imminet periculum, interceſſiones fieri ſoleant. Ea ſcilicet ſuperſtitio plures inuaſit, vt ex certis indiciis colligere & præſagire ſoleant futurum & inſtans incendium, ſi nimirum *flamma* quædam *imaginaria* circa illas ædes viſa fuerit, quod vocant, das Hauß ſey vorgebrannt, quaſi vorhergebrannt. Præterea ſolent attendere *colorem flammæ* vel *ignis putatiui*, qui ſi *pellucidus* & *ſplendidus* fuerit, inde ſolent omen ſeu præſagium *mortis* capere: ſi magis inclinare videtur in ſpeciem *auroræ rubræ* ſimilem, tunc certum indicium *incendii imminentis* colligunt. Hæc ſemel alta mente concepta opinio anſam dedit, vt *interceſſiones* quoque eiusmodi in caſibus fieri ſoleant, hiſce ſub formalibus: Es wird zu bitten begehret vor ein Hauß, ſo vorgebrannt, an dem und dem Ort. GOtt wolle ihn und ſein Hauß gnädiglich behüten &c. Hoc ipſo videntur interceſſiones ad vtrumque caſum & *incendii* & *mortis* dirigere, quæ ratio precandi an a ſuperſtitione abſolui poſſit? dubito. Hoc expeditum eſt, huius ſuperſtitionis cauſam prorſus friuolam eſſe, interim tamen plures ea ita ducuntur, vt piaculum credant, ab illa recedere. Sed & de *gratiarum actionibus* quædam adhuc monenda ſuperſunt. Alicubi fiunt *pompæ* & *oſtentationis* gratia, dum

dum ſub auſpicio noui anni nonnullis in locis pro ditioribus ſingulares gratiarum actiones ad Deum dirigi ſolent, quod anno præterlapſo ſua clementia & gratia eos ſuſceperit & fouerit. Quo ipſo fit, vt, qui nihil poſſunt contribuere, eorum nomine quoque *gratiarum actiones* omittantur, vel ſub generali quadam clauſula obiter eorum fiat mentio; imo quo præſtantius eſt honorarium, eo verboſiores ſunt plerumque gratiarum actiones. Solennes quoque ſunt *gratiarum actiones pro defunctis*, vbi tamen merito reiicienda in noſtris eccleſiis eſſet clauſula: GOtt verleihe dem Cörper in der Erden eine ſanffte Ruhe, quæ adhuc ex pontificiorum inani opinione deſcendere videtur, qua putant, cadauera a ſpiritibus immundis vexari poſſe, quem in finem *benedictio cæmeteriorum* apud eosdem eſt introducta. LANCELL. *inſtit. iur. can. tit. de ſepult.* §. 1. Dn. STRYK. *in V. M. tit. de religioſ.* §. 14. Quin in hoc quoque non leuis abuſus eſt, quod indiſtincte in *gratiarum actionibus* pro defunctis, hos, pro quibus gratias Deo agunt, *beatos* prædicent, quamuis id ſibi ipſi perſuadere haud poſſint, & infinitum foret, ſi omnes abuſus hic recenſere vellemus. Quo circa omnino vtile foret, ſi ad omnes iſtos abuſus tollendos in *ordinationibus eccleſiaſticis* huic rei prouideretur, & reformatione quadam illa emendaretur, quod tamen rariſſime fieri ſolet.

§. XCIV. Sicut vero preces *pro incolumitate* & *ſalute Cæſaris, principum, aliorumque*, de quibus ſupra actum eſt, in cœtibus eccleſiaſticis funduntur, ita merito quoque benignitas diuina inuocanda pro frangendis hoſtium viribus & conſiliis eorum diſſipandis. In *hoſtium* numerum proteſtantes etiam collocant *pontificem Romanum*, nec ſine ratione, ſi molimina curiæ Romanæ ſæuiſſima, ad deſtructionem eccleſiarum noſtrarum vnice directa, intuemur, vt nemo noſtris vitio vertere poſſit, quod in *precibus publicis* nominatim des Pabſtes, mentionem faciant, Deumque inuocent, vt eiusdem machinationibus inſidiisque obicem ponat. Dubitatum tamen aliquando fuit, vtrum iure id fieri poſſit? quod *M. Sept.* 1714. ſequente reſponſo declaratum eſt: Hat man vor gut befunden, die daſige Kirchen-Gebeter umdrucken zu laſſen, und bey deren reuiſion nachfolgende formuln etwas hart befunden:

Preces contra hoſtium inſidias.

An recte contra papam?

Denen aber, ſo in ihrem Irrthum muthwillig verharren, wie auch allen deiner Chriſtenheit Feinden und Verfolgern, inſonderheit dem Türcken, Pabſt und an-

> dern Tyrannen ſtarcken Widerſtand thun und dein gläubiges Häuflein wider ihre Verfolgungen kräftiglich beſchirmen und verthäthigen.

ingleichen:

> Steure und wehre den Feinden deines Wortes, Pabſt, Türcken und andern, die uns verfolgen, der Engel des HErrn ſtoſſe ſie weg, ſie müſſen werden wie Spreu für dem Winde, und der Engel des HErrn verfolge ſie.

und man daher vermeinet, daß die Benennung des Pabſtes ausgelaſſen, und alſo die Formul geändert werden könne, gleichwohl dabey, ob darzu trifftige und erhebliche Urſachen vorhanden? in Zweifſel gezogen worden.

Ob nun zwar die angeführte Formuln ſehr hart und anzüglich zu ſeyn ſcheinen, da der Pabſt nicht allein unter die Tyrannen geſetzet, ſondern auch dem Türcken faſt gleich geachtet worden, welches doch nicht wohl geſaget werden möchte, da derſelbe mit ſeinen Anhängern gleichwol Chriſtum noch bekennet, und die Succeſſion von denen apoſtoliſchen Männern vor ſich hat; hiernächſt auch der Sanftmuth entgegen zu ſeyn ſcheinet, in denen öffentlichen Kirchen-Gebetern, die Feinde der Chriſtenheit mit dergleichen harten expreſſionen zu belegen, und gegen ſie zu beten, da vielmehr nach unſers Heylandes Exempel das Gebet vor ſie und ihre Bekehrung einzurichten, auch nicht zu befinden, daß unſer Heyland auf ſolche harte Art gegen ſeine Verfolger gebetet, ingleichen auch die erſten Chriſten ihre vornehmſte Pflicht darin geſetzet, daß ſie denen, die ihnen fluchen, geſegnet, und die ſie verfolget, mit aller Gedult getragen;

TERTVLL. *lib.* I. *de patientia.*

vornehmlich aber iſt hierbey in Conſideration zu ziehen, daß in dem Weſtphäliſchen Frieden-Schluß die Catholiſche, Evangeliſche und Reformirte Religion öffentlich approbiret, und darbey verordnet worden, daß niemand unter dieſen dreyen Religionen den andern verächtlich halten, noch verächtliche Beynahmen beylegen ſolle, als wodurch der Religions-Friede nicht erhalten, ſondern vielmehr geſtöhret wird,

I. P. art. V. §. 35.

abſonderlich, da unter dem Worte Pabſt nicht allein der zu Rom re-

reſidirende Biſchoff, ſondern deſſen Lehrer und Anhånger zugleich mit verſtanden werden können, es dahero das Anſehen gewinnet, als wenn ſehr wichtige Urſachen vorhanden, bey itziger Gelegenheit die angeführte Formuln zu ändern, welche vornemlich zu der Zeit gemachet ſind, da noch der Pabſt würcklich die Evangeliſchen verfolget, und gegen dieſelbe noch groſſe Macht gehabt.

Dieweil aber dennoch die vergangene Zeiten klärlich zeigen, daß vornemlich der Pabſt zu Rom gegen die Evangeliſchen ſehr gewütet, und die ärgſte Tyranney gegen ſie ausgeübet, und dahero mit Recht vormals unter die Tyrannen und Verfolger der Chriſtenheit geſetzet worden, und ob wol nicht allein durch den Religions-Frieden, ſondern auch durch den Weſtphäliſchen Friedens-Schluß die Gewiſſens-Freyheit wieder herbeygebracht, und daß keiner den andern der Religion wegen verunglimpfen ſolle, verordnet worden, dennoch dagegen bekannt iſt, daß der Pabſt zu Rom gegen ſolchen Friedens-Schluß proteſtiret, und darin nicht mit eingeſchloſſen, alſo zu deſſen faueur derſelbe nicht angezogen werden mag, noch auch, wenn vorgedachter maſſen gegen denſelben gebeten wird, gegen den Friedens-Schluß gehandelt wird, angeſehen die in gedachter Formul befindlichen Worte nicht die Catholiſche Religion und deren Anverwandte, ſondern vielmehr allein den Pabſt zu Rom angehen, und per ſanam interpretationem alſo verſtanden werden können, als welcher auch bis dato noch nicht aufhöret, wo nicht öffentlich und mit Gewalt, doch heimlich und ſubdolis artibus die Evangeliſchen zu verfolgen, und ſeine Tyranney gegen ſie auszuüben, welches er abſonderlich in der jährlichen angeſtelleten ſolennen excommunication zu erkennen giebet, und alſo noch anjetzo billig als ein Tyranne und Verfolger der Evangeliſchen angeſehen werden mag; hiernechſt billig zu befürchten, daß, wenn man den Pabſt aus der Gebets-Formul auslaſſen ſolte, ſolches nicht geringen Anſtoß geben, und üble Suiten nach ſich ziehen dürfte, da leichtlich einige in den Wahn gerathen möchten, als wenn des Pabſtes auctorität und gute conduite dieſe Veränderung verurſachet, abſonderlich, da in eccleſia libera ſolches bewerckſtelliget würde, da die päbſtlichen Religions-Verwandte ſolches nicht einſten vrgiren oder begehren, und in denen proteſtirenden Ländern ſolche Gebets-Formul bißhero gantz gewöhnlich geweſen, im übrigen auch die gebrauchte Redens-Arten denen Reguln des Chriſtenthums nicht entgegen

gegen iſt, als worin denen Feinden des Chriſtlichen Namens nicht geſluchet, ſondern daß GOtt ihre Verfolgungen abwenden wolle, gebeten wird, welches abſonderlich zu denen ietzigen Zeiten nicht auſſer acht zu laſſen, da die bekanten Exempel im Röm. Reich ausweiſen, wie der Pabſt hin und wieder allgemehlich ſeine Verfolgungen wieder anrichte;

So halten wir davor, daß zu Veränderung der angeführten Gebets-Formuln keine wichtige und trifftige Urſachen vorhanden, ſondern vielmehr beſſer ſey, daß ſolche beybehalten werden.

Ad liturgiam publicam quoque ſpectant ſermones, ab epiſcopis olim habiti, etiam Romanis, quod in dubium vocatur,

§. XCV. Primariam partem *liturgiæ* quoque in primitiua eccleſia conſtituebant *ſermones* ad populum habiti ante euchariſtiæ celebrationem ab epiſcopo, vt teſtatur IVSTINVS martyr *apol. II. in f.* adeoque ad *miſſam* quoque conciones olim recte relatæ, obſeruante MARTENIO *de ſacr. eccl. ritibus lib.* I. *P.* I. *p.* 374. hodie vero ab iis ſeparatæ, vt extra eas habeantur. Magnum olim quorundam epiſcoporum ſtudium, magnus in *concionando* feruor, vtpote quorum erat, *lectioni & orationi & verbi Dei prædicationi tantum vacare. c. 6. D.* 88. Nec epiſcopus Romanus *ab initio* excipiebatur, ſed ceteris exemplo præibat, quamdiu nondum luxui & otio ſe dediſſet aut faſces imperii ciuilis ad ſe traxiſſet. Ab omni probabilitatis ſpecie aliena eſt traditio nimis crude accepta SOZOMENI *lib. VII. hiſt. eccl. c.* 19. ſcribentis: *In eadem vrbe nec epiſcopus nec alius quisquam in eccleſia populum docet. Sed apud Alexandrinos ſolus ciuitatis Alexandrinæ epiſcopus concionatur.* Eadem quidem tradit etiam CASSIODORVS & NICEPHORVS, quorum auctoritas VALESIVM *in notis ad Sozomenum* defendendum induxiſſe videtur, vt huic fidem haberet; ſed vterque magis SOZOMENVM ſecutus, quam de *propria ſcientia* locutus videtur. Tradit IVSTINVS martyr mores eccleſiarum in *apolog. II.* nec improbabile eſt, eum inprimis *conſuetudinis Romanæ* rationem habuiſſe; quo ſuppoſito ad minimum IVSTINI tempore negligentia talis haud corrupit eccleſiam. Hac de cauſa TILLEMONTIVS *dans les memoires pour ſeruir a l' hiſtoire eccleſ. tom. VI. P. I. p.* 372. cum BARONIO *ad ann.* 391. omnem SOZOMENO fidem in hac re derogat, celeberrimus autem BASNAGE *dans l' hiſtoire de l' egliſe lib.* I. *c.* 7. SOZOMENI aſſertionem hoc temperat modo, quod *rarius* ſermonem ad populum habuerint *epiſcopi* & *presbyteri*, quod plerique eſſent græci, ſermonis latini peritia non ſatis innutriti. Enimuero vtrumque dubium nec

ſatis

ſatis probatum. Quin Romanæ eccleſiæ epiſtolas, a CYPRIANO editas, legenti conſtabit, eos *latinæ linguæ vſu* ſatis inſtructos nec omnes imperitos fuiſſe. CASSIODORI æuo forſan negligentiores in *officio prædicandi* fuere pontifices Romani, luxui dediti & otio, quod induxit ZIEGLERVM *de epiſc. lib. III. c.* 3 §. 9. vt crederet, CASSIODORVM forſan, qui omnia ſua ex ſcriptis SOCRATIS, SOZOMENI & THEODORETI conſarcinauit, SOZOMENVM corrupiſſe, & ad mores ſui temporis accommodaſſe. Quin enim ante ipſius tempora huic officio vacaverint, dubitandi locus nullus eſt.

§. XCVI. Quorſum itaque te vertas, *traditio* hæc variis involuta eſt ſcopulis. Vt dicam, quod ſentiam, primo admitto, SOZOMENVM & CASSIODORVM mores ſui temporis referre, nam IVSTINI æuo Romæ etiam *præpoſiti* ſeu episcopi docebant, adeoque hæc aſſerta inter ſe non pugnant. Deinde vero obſeruandum eſt, præter *episcopos* & *presbyteros* in eccleſiis paſſim fuiſſe *doctores*, quorum munus erat, verbum Dei tradere, concionari, docere. Episcopos enim & presbyteros ab initio non *docendi* gratia fuiſſe conſtitutos, docet PAVLVS I *Tim. V*, 17. quippe quibus alia functio concredita erat, vt in *diſſ. iur. eccl. ad Plin. II. & Tertull. diſſ. VI.* §. 41. oſtendi, quamuis etiam ſimul *munus docendi* obire poſſent. Inde contingebat, vt quandoque episcopi docerent; quandoque ab hoc officio, quod iis proprium non erat, abſtinerent, ſi donis ad docendum ſufficientibus inſtructi non erant. Quodſi ergo vel maxime Romæ episcopi & presbyteri non docerent, *prædicationes* tamen non ceſſabant, ſed *doctores* eas ad populum habebant. Libertas *docendi* priscis ſeculis inſignis adhuc erat, vt *cit. l.* §. 29. obſeruaui, & ſic nunquam *doctores* deerant. Facit horum mentionem EVSEBIVS *lib. VII. hiſt. eccl. c.* 24. diſtinguitque *presbyteros & doctores, qui per ſingulos vicos fratribus prædicabant.* Etiam Alexandriæ tales fuiſſe, docet SOCRATES *lib. V. hiſt. c.* 22. aiens: *Præterea Alexandriæ quarta feria, & ea, quæ dicitur paraſceue, leguntur ſacræ ſcripturæ, easque* DOCTORES *interpretantur.* Paulo poſt tamen addit: *Alexandriæ presbyter non concionatur, idque ab eo tempore obſeruari cæptum eſt, quo Arius eccleſiam perturbauit.* SOZOMENVS *cit. l.* fere idem obſeruat &, *apud Alexandrinos*, ait, *ſolus ciuitatis Alexandrinæ episcopus concionatur*, quod intelligo in oppoſitione *presbyterorum;* præterea enim *doctores* etiam concionaſſe, SOCRATES affirmat; imo & SOZOMENVS addit, *eſſe hoc nouum atque inſolens apud Alexandrinos.* Poterant ergo antea hoc

Sententia Sozomeni de episcopo Romano haud concionante explicatur.

munere fungi; facilius autem ab eo excludi, quod proprium eorum munus non eſſet *docere*. Hæc forſan ratio fuit, quod Romæ *nec episcopus nec alius quisquam*, presbyterorum ſcilicet, doceret in eccleſiis, ſed *doctores* eo æuo vnice ſacris ſermonibus habendis vacarent, quamuis hoc non eſſet perpetuum. Deſierunt tandem *doctores*, a *presbyteris* diſtincti, in eccleſiis, & ita factum, vt munus docendi ſolis *episcopis* & *presbyteris* proprium fuerit factum, quemadmodum poſt hæc tempora episcoporum Romanorum *homiliæ* paſſim occurrunt.

Episcoporum erat docendi officium dirigere,

§. XCVII. Quia itaque *episcoporum* erat, *dirigere* negotia eccleſiæ, ita multo magis ordinabant ea, quæ ad *docendum* pertinebant. Ea facultas eis dabat poteſtatem vel *docendi*, vel *doctoribus* aliisque presbyteris habilibus hoc munus demandandi. Sine *auctoritate episcopi* nihil agebatur in eccleſia: eius iuſſu olim docebant, baptizabant & alia munia adminiſtrabant, presbyteri. In abuſum hoc quandoque trahebant epiſcopi, quod indicat HIERONYMVS *ad Nepot. ep. 2. Peſſimæ conſuetudinis eſt, in quibusdam eccleſiis tacere presbyteros, & præſentibus episcopis non loqui, quaſi aut inuideant aut non dignentur audire.* VALERIVS, poſtquam AVGVSTINVM ordinauerat, *poteſtatem prædicandi* eidem coram ſe tribuebat, quod vt *irregulare* quoddam factum adducitur a POSSIDIO *in vita Auguſtini*, aiente: *Eidem presbytero poteſtatem dedit,* CORAM *ſe in eccleſia euangelium prædicandi, ac frequentiſſime tractandi, contra vſum & conſuetudinem eccleſiarum Africanarum. Vnde etiam ei nonnulli episcopi detrahebant; ſed ille vir venerabilis ac prouidus, in orientalibus eccleſiis id ex more fieri ſciens, vtilitati eccleſiæ conſulens obtrectatorum non curabat linguas, dummodo factitaretur a presbytero, quod a ſe episcopo impleri minime poſſe cernebat.* Docebant ergo *presbyteri*, dono hoc inſtructi: docebant etiam alii, ſecundum episcopi diſpoſitionem: docebat etiam *episcopus præſens*, adeo vt in pluribus locis vitio huic verteretur, ſi præſens non doceret, ſed alios docentes audiret, qua de cauſa in pluribus locis primarium eius munus in *docendo* & *concionando* poſitum eſt, vt docent ZIEGLER. *de episc. lib. III. c. 3.* ANDREAS *du* SAVSSAY *in panopl. ſacerd. P. 2. lib. 4. c. 2. ſqq.* MAIMBVRG *dans l' hiſtoire du pontificat de S. Gregoire le grand lib. 1. ad ann. 595.* HILDEBRAND. *de veter. concion.* SIRMOND. *tom. 1. oper. p. 333.* ANTON. MATTHAEI *lib. II. de nobilit. c. 28.*

& presbyteris ius concionandi dare.

§. XCVIII.

§. XCVIII. Ipſi pontifices Romani agnouerunt ſeculo V. obligationem episcoporum ad prædicandum verbum diuinum, vt docet epiſtola COELESTINI *in concil. Epheſ. anno* 431. *act. II.* perlecta apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 1467. *Docebat ille, qui miſerat; docebat, qui dixerat, quid docerent; docebat, qui in apoſtolis ſuis ſe confirmat audiri. Hæc ad omnes in communi Domini ſacerdotes mandatæ prædicationis cura peruenit: hereditario in hanc ſollicitudinem iure conſtringimur, quicunque per diuerſa terrarum eorum vice nomen Domini prædicamus, dum illis dicitur: ite, docete omnes gentes. Aduertere debet veſtra fraternitas, quia accepimus generale mandatum: omnes etiam nos id agere voluit, qui illis ſic omnibus in commune mandauit officium. Neceſſe eſt, vt competenter noſtros ſequamur auctores. Subeamus omnes eorum labores, quibus omnes ſucceſſimus in honore. Praſtamus eorum diligentiam prædicatis: poſt quæ, monente apoſtolo, nullam prædicationem iubemur adiicere. Non eſt minor tradentis officia cuſtodia traditorum &c.* Qui *apoſtolorum ſucceſſores* dici voluerunt, ante omnia quoque hoc munere perfungi debuerunt, in quo etiam circa hæc tempora plures episcopi inclaruerunt. Memorabili exemplo CAESARII id illuſtrare iuuabit, de quo AVCTOR *in vita eius lib.* I. *n.* 21. apud MABILLON. *ſec.* I. *act. Benedict. p.* 667. *in f.* ita: *Docuit præterea memoriter, quam diu potuit, altaque voce ſemper in eccleſia prædicauit. In quo opere tam pia atque ſalubris eius prouiſio fuit, vt cum ipſe pro infirmitate iam non poſſet ad officium peragendum accedere, presbyteros ac diaconos imbuerit atque ſtatuerit in eccleſia prædicare, quo facilius nullus episcoporum ab hac neceſſaria cunctis exhortatione cuiuscunque impoſſibilitatis excuſatione ſuſpenderet, hac dicens: ſi verba Domini & prophetarum ſiue apoſtolorum a presbyteris & diaconibus recitantur; Ambroſii, Auguſtini, ſeu paruitatis meæ aut quorumcunque ſanctorum a presbyteris & diaconibus quare non recitentur? Non eſt ſeruus maior domino ſuo. Quibus data eſt auctoritas euangelium legere, credo & licitum eſt homilias ſeruorum Dei ſeu expoſitiones canonicarum ſcripturarum in eccleſia recitare. Ego me exuo hoc inſtituendo; ſancti ſacerdotes, qui hoc implere contempſerint, cauſas ſe in die iudicii nouerint eſſe dicturos. Non quidem credo, quod quisquam tam obduratum ſenſum habeat, vt, cui Deus dicit, clamare ceſſes, ne ipſe clamet, nec alios clamare permittat. Timeo illud: væ tacentibus de te, quoniam loquaces muti ſunt. Et illud prophetæ: canes muti, non valentes latrare. Etenim quantæ oues tacente ſacerdote aberrauerunt, de tantarum animabus redditurus eſt rationem.*

Seculo V. episcoporum obligatio ad prædicandum agnita.

Celebres epiſcopi concionatores.

Conciliorum decreta id confirmantia.

§. XCIX. Quod ſermonibus priuatis conſtituerat cenſueratque CAESARIVS, Arelatenſis epiſcopus, id in *concilio Vaſenſi II.* cui ipſe præfuit, *anno* 529. *c.* 2. apud HARDVINVM *tom. II. concil. p.* 1106. confirmandum ſtuduit: *Hoc etiam pro ædificatione omnium eccleſiarum & pro vtilitate totius populi nobis placuit, vt non ſolum in ciuitatibus, ſed etiam in omnibus parochiis verbum faciendi daremus presbyteris poteſtatem: ita vt ſi presbyter aliqua infirmitate prohibente per ſe ipſum non potuerit prædicare, ſanctorum patrum homiliæ a diaconibus recitentur. Si enim digni ſunt diacones, quod Chriſtus in euangelio locutus eſt, legere; quare indigni iudicentur, ſanctorum patrum expoſitiones publice recitare?* Id aliis in locis quoque in vſum deductum eſſe videtur, qua de cauſa epiſcopis iniunctum, vt homilias *continentes neceſſarias admonitiones* in promtu haberent, additumque in *concilio Turonenſi III. c.* 17. *anno* 813. apud HARDVIN. *tom. IV. conc. p.* 1025. & *Moguntino I. c.* 2 *de anno* 847. apud EVNDEM *tom. V. p.* 8. *vt easdem homilias quisque aperte tranſferre ſtuderet in ruſticam Romanam linguam aut Theotiſcam, quo facilius cuncti poſſent intelligere, quæ dicuntur.* Intellexiſſe patres *homilias patrum antiquorum*, in vernaculam transferendas exiſtimo, adeoque inde liquet, ipſos epiſcopos easdem populo prælegiſſe.

Conceſſumque, vt patrum homiliæ populo prælegerentur,

quem in finem in vernaculam transferebantur,

& collectio ex homiliis patrum iuſſu Caroli M. facta.

§. C. CAROLVS M. hunc morem approbans, PAVLI WARNEFRIDI miniſterio compilari fecit *lectiones* vnicuique feſtiuitati conuenientes, decerptas ex ſcriptis patrum, per circulum anni in eccleſia legendas, vt tradit SIGEBERTVS GEMBLACENSIS *ad ann.* 807. Facit huius collectionis mentionem HAYTO, epiſcopus Baſileenſis *in capitular. ſuis c.* 6. *circa ann.* 821. apud HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 1241. vbi refert catalogum eorum, quæ ſacerdotibus neceſſaria ſint ad diſcendum, atque inter ea collocat *homilias per circulum anni dominicis diebus & ſingulis feſtiuitatibus aptas*, quas populo prælegebant, cum ipſimet concionibus habendis non eſſent idonei. Ipſum præceptum, quo CAROLVS ſpartam hanc commiſit WARNEFRIDO & *collectas homilias* confirmauit, adducit MABILLON. in *annal. Bened. ad ann.* 797. *lib.* 26. *n.* 62. vbi inter alia hæc habentur: *idque opus Paulo diacono, familiari noſtro,* elimandum iniunximus, ſcilicet, - - ſtudioſe catholicorum patrum dicta percurrens veluti florentiſſim. eorum pratis certos quosque floſculos legeret, & in vnum, quæque eſſent vtilia, quaſi ſertum aptaret. Qui noſtræ celſitudini deuote parere deſiderans, tractatus atque ſermones & homilias diuerſorum catholicorum patrum perlegens, & optima quæque decerpens, in duobus voluminibus per totius anni*

ni circulum congruentes cuique feſtiuitati diſtincte & absque vitiis nobis obtulit lectiones. Quorum omnium textum noſtra ſagacitate perpendentes noſtra etiam auctoritate eadem conſtabilimus, veſtræque religioni in Chriſti eccleſiis tradimus ad legendum. Collectio hæc poſtea aucta eſt, & ex iis episcoporum, qui poſtea demum floruerunt, homiliis inſignem acceſſionem, vt præter MABILLONIVM docet NATALIS ALEXANDER *ad ſec. VIII. c. 3. art. 9.* Præterea eodem tempore ab ALCVINO, abbate magni nominis, *homiliarium*, vt vocant, collectum eſt ex patrum ſcriptis, in eundem finem, &, vt vero ſimile eſt, eiusdem CAROLI auctoritate, vt MABILLONIVS *cit. l.* exiſtimat, quo itidem vſæ ſunt eccleſiæ in Gallia & Germania.

Alcuini homiliarium.

§. CI. Sicuti vero hæ homiliæ ſunt adparatæ ad textus euangeliorum & epiſtolarum, ita euidens eſt, has *pericopas* non demum *æuo Carolino* introductas, ſed iam ab antiquo cognitas vſitatasque fuiſſe. Sunt hæ pedetentim & ſenſim receptæ nec certus eorum auctor allegari aut probari poteſt, quod plenius euicit IO. HENRICVS THAMERVS *de orig. & dignitate pericoparum, quæ euangelia & epiſt. vulgo vocantur c. 1.* Legebantur primitus in *primitiua eccleſia* certa *veteris & noui fœderis* capita, non fixa, ſed arbitrio episcoporum electa, vel etiam ad imitationem ſynagogæ veteris, iuxta ordinem in ſacris literis occurrentem. Lectione facta, præpoſitus de his, quæ lecta erant, ediſſerebat, & ad imitationem auditores excitabat, & adhortabatur, vt IVSTINVS *apol. II.* teſtis eſt. Magis ergo erant *exhortationes* piæ & practicæ, quam diffuſæ orationes. Non figurarum tumore & ſententiarum vaniſſimo ſtrepitu, quippe quo nihil proficitur, ſed *ſimplici doctrina;* non mellitis verborum globulis, ſed *ſpiritu & demonſtratione efficaci* more apoſtolico populum erudiebant, idque vnice agebant, vt non *declamatores*, ſed *euangeliſtæ* viderentur.

Euangeliorum & epiſtolarum pericoparum origo.

Conciones veterum nudæ exhortationes.

§. CII. Verum mox ſcena mutata eſt. *Floſculis oratoriis & turgidis ſermonibus* concionatores vti cœperunt, vt laudis eximiæ gloria præ ceteris eminerent. In tantum hæc ventoſa loquacitas ſenſus ipſos auditorum ferire ſueuit, vt a *plauſu* media in concione non abſtinerent. Id vitium iam notauit HIERONYMVS in *libr. de vita cleric. ad Nepot. Et ne quæras*, ait, *pueriles declamationes*, *ſententiarum floſculos*, *verborum tirocinia*, *& per fines capitulorum ſingulorum acuta quædam breuiterque concluſa*, *quæ plauſus & clamores excitent audientium.* Egregio vero ſimul exemplo docet, quam inanis & ſine iudicio

In concionibus varia irrepſere vitia,

& plauſus,

dicio ſæpe ab imperita plebe plauſus moti fuerint. *Docente te*, ait, *non clamor populi ſed gemitus ſuſcitetur - - Verba voluere & celeritate dicendi apud imperitum vulgus admirationem ſui facere, indoctorum hominum eſt. Attrita frons interpretatur ſæpe, quod neſcit, & cum aliis perſuaſerit, ſibi quoque vſurpat ſcientiam. Præceptor quondam meus Nazianzenus rogatus a me, vt exponeret, quid ſibi vellet in Luca ſabbathum* δευτερόπρωτον, *eleganter luſit, docebo te, inquiens, ſuper hac re in eccleſia: in qua mihi omni populo acclamante cogeris inuitus ſcire, quod neſcis. Aut certe ſi ſolus tacueris, ſolus ab omnibus ſtultitiæ condemnaberis.* Conf. FERRARIVS *de vet. acclam. & plauſ. lib. V. c.* 4.

clamores, Quamuis vero merito a patribus hi *inconditi clamores* reprobati, & tandem ab eccleſia eliminati fuerint, non tamen *ſolers* illa & *ambitioſa eloquentia* depoſita, ſed potius propagata, in *oriente* magis quam *occidente*, quæ tamen parum proficit, nec intimos animi receſſus ſpiritualiter ferit.

aniles fabulæ. §. CIII. Hi ſimilesque næui, qui in concionibus committi ſolent, anſam dederunt, vt leges de *concionibus* ſcriberentur, & vitiis emergentibus obex poneretur. Quæ ineptiæ concionatorum, maxime *Franciſcanorum* & *Dominicanorum*, tempore reformationis fuerint, noto notius eſt, qui non CHRISTVM, non *dogmata diuina*, ſed *aniles fabulas*, ſanctorum putatiua miracula, laudes diuorum, ſimiliaque tradebant. Ipſe ERASMVS *in colloquio, concionis* nomine inſignito, admodum horum hominum ineptias perſtrinxit, nec diffitetur, huic generi hominum *expedire, in populo Chriſtiano ſuperſtitionis eſſe quam plurimum, pietatis quam minimum.* Agnouit eccleſia Romana quoque, conciones reformatione inſigni indigere, vt oſtendit SECKENDORFF *in hiſtor. Lutheran. lib. III. ſect.* 16. §. 59. *n.* 6. Inſignem hæc ieiuna concionandi ratio produxit ruditatem in plebe, cui non tantum ſacrarum literarum lectio interdicta, ſed etiam per ineptiam concionatorum omnis præcluſa via in penitiorem penetrandi cognitionem diuinarum veritatum. Prima inde cura reformatorum & proteſtantium fuit, vt huic defectui medicina quæreretur. Sacra ſcriptura ſingulis communicata: verbum Dei magna cum cura traditum: conciones multiplicatæ, nihilque omiſſum, quod ad erudiendam rudem plebem facere poſſet.

Reformatorum cura in his vitiis emendandis.

Inde quotidianæ conciones natæ, quæ tamen magis reſtringendæ. §. CIV. Hæc ſine dubio vera ratio eſt, quod adhuc hodie *quotidianæ conciones* in plurimis locis habeantur, vt fere vileſcant. Crederem, reſtringendam eſſe hodie magis concionum multitudinem quam ampliandam, poſtquam per Dei gratiam verbi diuini theſau-

ſaurus tam late diffuſus eſt, vt *quotidianis concionibus*, cui rari interſunt, non indigeamus. Olim *ſolis die* tantum *exhortationes* ad populum fiebant: interim alii cœtus laudibus diuinis & precibus perſonabant, quod merito in imitationem trahendum. Magis expedit *pios* quam *eruditos* facere homines; imo & præcauendum eſt, ne cultus diuinus in *ſcholas publicas* degeneret. Habeantur quotidie *horæ precatoriæ*, antiquis etiam Chriſtianis vſitatæ: excitetur hoc modo deuotio populi per preces, per hymnos, perlectionem ſcripturæ S. cui vel binis verbis adiici poſſet adhortatio: ita meo iudicio magis profecerit res Chriſtiana, quam per *quotidianas conciones*, quibus ipſimet paſtores nimium fatigantur. Hunc ſcopum antiquitus habuere *horæ canonicæ*, vt *lib. III. tit.* I. §. 93. obſeruaui, quibus plebs intererat, & deuotionem ſuam alebat, quæque merito commendandæ eſſent, niſi in abuſum notorium degeneraſſent, vt magis ſint *opus operatum*, quam *deuotio*.

Magis commendandæ horæ precatoriæ.

Tempore reformationis formulæ concionum confectæ populo prælegendæ.

§. CV. Sicuti vero prima cura proteſtantium fuit, ceu dixi, vt puriori doctrina imbueretur populus, defectus autem concionatorum idoneorum haud leuis eſſet, (I) concinnatæ in quibuſdam locis ſunt conciones, populo prælegendæ ad exemplum CAROLI M. *homiliaria* confici curantis. Formulas tales per ANDREAM OSIANDRVM in vſum Marchiæ confici fecit IOACHIMVS, elector Brandenburgicus, easque in eccleſiis prælegendas iuſſit ſub titulo: Catechismus oder Kinder-Predigt, wie die in dem Churfürſtenthum der Marcken zu Brandenburg allenthalben geprediget werden *anno* 1542. Variæ eo tempore prodierunt *homiliæ*, quarum numerus vsque ad noſtra tempora auctus eſt, quas *poſtillas* vocant, quasque in ſuos vſus imperitiores etiam hodie conuertere ſolent, quod non abſolute improbandum eſt. Expedit enim, vt aliorum cogitata ſalutaria ſua faciant paſtores ieiuni, quam vt ex proprio ingenio inepta & minus ſalutaria proferant.

Ea de cauſa quoque conciones docimaſticæ fieri ſolent.

§. CVI. Equidem (II) ne ieiuni admittantur, talesque, qui ſolis inequitant poſtillis, legibus eccleſiaſticis cautum eſt, vt, antequam officio ſacro admoueantur candidati, concionem δοκιμαστικὴν ad populum, præſente *ſuperintendente* vel *inſpectore*, habeant, de qua tit. *de iure patron.* §. 77. *ſqq.* quædam tacta ſunt, ſpeciatim autem in *diſſ.* ſub præſ. D. IO. GODOFREDI KRAVSII *Prof. Witteberg. de concione docimaſtica* actum eſt. Non aliter olim admiſerunt in clerum quempiam Chriſtiani, quam *diuturna probatione* dignus officio S. repertus fuiſſet.

Hodie

Hodie tria potiſſimum præmitti ſolent: 1) *examen:* 2) inquiſitio in *vitam* & *mores:* vid. *tit. de ſcrutin. in ordin. fac.* 3) *concio docimaſtica*, quæ *vocationem* imo & *præſentationem* antecedere, & auctoritate patroni & ſuperintendentis ſuſcipi debet. Quis vero ignorat, tales conciones non raro ab aliis elaborari & pro quæſtu venales haberi ſolere, quamuis hoc ipſo candidatus admodum ſe eccleſiamque decipiat? Ex quo concludo, non adeo indubium argumentum ex *concione* hac *docimaſtica* pro *idoneitate candidati* trahi poſſe. Ceterum ſi paſtoris cuiusdam dona omnibus nota: ſi ex vna ad aliam eiusdem loci eccleſiam transferendus: ſi conſtans eccleſiæ vocantis deſiderium ad *translationem* directum, ſuperflua non tantum hæc concio habenda, ſed præterea ex ſana legum eccleſiaſticarum interpretatione ſtatuendum, concionis huius habendæ neceſſitatem tali non eſſe imponendam, cum de *habilitate* eius non amplius dubitandum ſit, quæ in eo loco omnibus ſatis probata & nota eſt. Denique & illud a vero harum concionum ſcopo recedit, quod eo tempore in quibusdam locis haberi ſoleant, vbi non amplius repelli poteſt, ſed iam vocatus & confirmatus eſt nouus paſtor, quia hoc modo in nudam degenerat ceremoniam.

Determinatus in legibus eccleſiaſticis ordo in concionibus ſeruandus.

§. CVII. Solet vero præterea (III) in *ordinationibus eccleſiaſticis* ſollicite determinari, quid in concionibus *obſeruari*, quid *præcaueri* debeat? Ad *illa* pertinet 1) *iuſtus ordo;* non nimis tamen affectatus: 2) *perſpicuitas:* 3) *doctrina ſolida*, quæ ad emendationem vitæ & morum facit, quam ſingulariter commendat *ord. eccleſ. Vinar. lib.* 2. *c.* 5. *n.* 2. vbi paſtoribus iniungitur, daß ſie die Lehre der Buſſe, Glaube und Liebe zuförderſt treiben ſollen. 4) *Simplicitas* pro captu ſcilicet auditorum, quam rurſus commendat *ord. cit. n.* 8. 5) Iuſta *menſura.* Ad hæc referri debent infiniti næui, qui in concionibus vulgo committi ſolent. Notant vero ordinationes ſequentes: (1) ſi conflatæ ſunt ex hiſtoriis, philoſophorum dictis & canticis vulgaribus. v. *Guelpherbyt. ord. P.* 1. *c.* 4. §. 1. (2) ſi inflatæ rhethoricis amplificationibus & tautologiis, vel ſi magis ſunt *declamationes mortuæ*, quam *conciones viuidæ:* (3) aut ſubtilibus refertæ quæſtionibus vel inutilibus: (4) geſticulationes nimiæ: (5) nimia vehementia, & quæ ſunt alia vitia, quæ referre nimis longum foret. Illud vero magnopere mirandum, quod in *Vinarienſi cit. l. n.* 5. concionantibus iniunctum, vt ſimpliciter *verſioni Lutheri* inhæreant: Bevorab aber ſollen ſie ſich allerdings enthalten, den ebräiſchen oder griechiſchen Text anders, denn ihn

Vitia concionum vulgaria.

Herr

Herr Lutherus Chriſtlicher Gedächtniß mit groſſem Fleiß und Nutz der Kirchen in die teutſche Sprache verſetzet (wo nicht ſonderbahre emphaſes obhanden) zu verdolmetſchen. Nunquam LVTHERVS eam ſuæ verſioni attribuit *infallibilitatis* ſpeciem, vt ab ea recedi non poſſet, ſi planior interpretatio oſtendi poterit. Eccleſiæ Romanæ hoc vitio damus, quod *vulgatæ* in deciſionibus & controuerſiis attribuerint *vim authenticam*, nec tamen a ſimili inſtituto abſtinemus. Equidem ſcandalum inde metuendum eſſe cenſent theologi ſeruilis ingenii, quod imaginarium & cerebrinum eſt, nec niſi ab iis profectum, qui *auctoritatis præiudicio* nullam literam in verſione LVTHERI ſuperfluam, incommodam aut erroneam agnoſcunt.

§. CVIII. Inprimis vero ſolent (IV) in eo paſtores peccare, vt conciones vltra tempus præſtitutum trahant, & in cauſa ſint, vt cetera cultus diuini capita, præcipiti curſu, abſolui debeant, quibus potior temporis pars impendenda foret. Conciones, vt iam antea obſeruaui, magis deberent eſſe *admonitiones*, quam *lectiones ſcholaſticæ*, in quas vbi degenerant, prolixiorem ambitum deſiderant, & facile a ſcopo ſuo aberrant. Obſeruatum id in *ordin. eccl. Guelpherb. cit. l. §. 2.* Weil auch die Erfahrung bezeuget, daß durch die lange und weitläufftige Predigten die Erbauung der Chriſtlichen Gemeine mehr gehindert als befördert, der übrige Gottesdienſt auch dadurch aufgehalten wird, und die Gemeine leicht in der Andacht verdroſſen werden kan; ſo ſollen die Prediger ihre Predigten ſo concipiren und einrichten, daß dieſelbe nebſt dem gemeinen Kirchen-Gebet innerhalb drey Viertel-Stunden, oder zum allerlängſten in einer Stunde abgehandelt werden können; die Wochen-Predigten aber ſollen mit dem Gebete und völligem Gottesdienſte in einer Stunde gäntzlich abſoluiret werden, damit niemand zu lang von ſeinem Beruff und Arbeit abgehalten werde. In *ordin. eccl. Magd. c. 17. §. 11.* idem fere cautum: Mit langen Predigten ſoll das Volck nicht aufgehalten, ſondern dieſelben alſo angeſtellet werden, daß ſie auſſer denen Gebeten am Sonn- Feſt- und Feyer-Tagen auf drey Vierthel-Stunden, am Werck-Tage aber auf eine halbe Stunde und darüber ſich nicht erſtrecken. Quia vero hæc diſpoſitio per plures annos fere obliuioni demandata erat, ante aliquot annos per noua *edicta arctiora*, in *calce huius tomi ſub N. II.* adiecta, ſanctio antiqua repetita, ad *horæ* ſpatium tamen extenſa, quamuis ne ſic quidem vbique agnita a paſtoribus.

Conciones vltra tempus præſtitutum non trahendæ.

Quæ leges tamen ob varias cauſas negliguntur.

§. CIX. Cauſæ, quod tales leges, tempus concionibus præſcribentes, ſusque deque habeantur, ſunt variæ, quarum quasdam indicabo. Prima eſt, quod contra harum legum violatores nunquam fiat executio, quod cum ſciant, impune peccant. Credunt, hanc *legem* eſſe *imperfectam*, *conſilium, monitum*, cuius obligatio ſuo ſubiecta ſit arbitrio. Altera eſt, quod plures perſuaſiſſimum habeant, vnicum fere cultus diuini momentum in *concionibus* eſſe collocandum, adeoque eis limites non poſſe conſtitui, ſed abundantiam earum potius in ſacris inculcari. *Col. III*, 16. Tertia eſt, quod prolixæ conciones ipſo apoſtolico exemplo legitimari poſſint. *Act. XX*, 17. Vltima denique, quod moraliter impoſſibile eſſe videatur, concionatorum meditationes præciſe ab breue ſpatium reſtringere, quæ pro dignitate materiæ, quam tractare ſuſceperunt, quandoque duplum temporis ſpatium deſiderat. Audiamus vero BRVNNEMANNVM, ICtum ſane pietatis eximiæ *lib. II. iur. eccl. c.* 1. *m.* 1. §. 11 *Sane ſi inutiles digreſſiones atque alia ad ædificationem parum facientia omitterentur, intra horulæ ſpatium multa dici poſſent, ſi paſtores non gloriam ſuam ſed Chriſti reſpicerent ex aſſe.* Dixi iam ſupra, inſignem abuſum plerarumque eccleſiarum eſſe, quod pauciſſimi intereſſe ſoleant *celebrationi S. cœnæ*, ſed mox finita concione diſcedant, cuius ratio fere vnice quærenda in concionum prolixitate. Non omnium paſtorum dona ſunt æqualia, nec omnes eandem attentionem in auditoribus ſuis excitare poſſunt, & qui ſingularibus donis inſtructi ſunt, eo facilius conciones ſuas ita componere poſſunt, ne cetera ſacra derelinquantur.

Speneri iudicium.

§. CX. Sed ne *auctoritas theologica* deſit, adferam ſententiam B. SPENERI *in vol. vlt. conſ. theol. Germ. c. II. art.* 4. *ſect.* 3. *p.* 475. Ob wol kein gewiſſes Maaß der Predigten, wie lang ſolche währen ſollen, von GOtt geſetzet, ja auch nicht ſchlechterdings und insgemein geſetzet werden kan, das nicht immer dieſe und jene exception billig leiden ſolte: ſo hat man doch, um die Andacht der Leute mit langem Aufhalten nicht ſelbſt zu ermüden, auch darin auf ihre Gelegenheit und gemachte Ordnungen, ſo viel geſchehen kan, zu ſehen. So kan das nothwendige kürtzer gefaſt, mehr eindringen und Frucht ſchaffen als eine alzulange Predigt, darin die Zuhörer bereits verdroſſen werden, wann es gegen das Ende ſonderlich an Dinge kommt, da die meiſte Aufmerckſamkeit nöthig wäre. Die Predigten aber ohne Nachtheil der Haupt-Materie etwas abzukürtzen, mag dienlich ſeyn, die exordia, und wo man Leute vor ſich hat, die nicht ſtudiret haben, alles, was die erudition angehet, oder

oder ihren Begriff überſteiget, auszulaſſen, und ſich bloß bey den Dingen zu halten, die denſelben zur Lehr, Vermahnung und Troſt nöthig ſind. Sunt adhuc alia vitia per leges in concionibus prohibita, quæ magis *delictorum* in cenſum veniunt, & ad *lib. V.* reſeruanda ſunt.

TITVLVS XLII.
DE
BAPTISMO ET EIVS EFFECTV.

§. I.

Ipſa tituli inſcriptio oſtendit, duas potiſſimum res hic illuſtrandas eſſe, *baptismum* in ſe conſideratum & eius *effectum* tum *eccleſiaſticum*, tum *ciuilem*; adiunxi quoque tertium caput de *confirmatione*, tanquam *baptismi acceſſorium*, cum ſeorſim de eo in decretalibus non agatur, quod mirandum eſt, cum tamen eidem locum ſeparatum inter ſeptem ſacramenta concedant. In *parte* huius thematis *prima* plura occurrunt, ordine conſideranda, ſed per *ius canonicum* diſperſa, qualia ſunt 1) de iure baptizandi: 2) de baptizandis: 3) de ſubſtantialibus: 4) de ritibus variis: ſpeciatim 5) de nominis impoſitione: 6) de exorcismo: 7) de alba veſte: 8) de patrinis: 9) de pecunia luſtrica: 10) de conuiuiis baptismalibus &c.

Ordo huius doctrinæ.

Partis primæ capita.

§. II. De origine baptismi iam ediſſerui *diſſert. X. iur. eccleſ. ad Plin. II. & Tertull.* oſtendique, eundem iam apud Iſraëlitas cognitum, & *initiationis* fuiſſe ſacramentum, quod etiam ex profeſſo docuit theologus quondam Ienenſis celeberrimus B. DANZ. *de antiquit. baptiſmi initiationis Iſraëlitarum vindicata.* Chriſtianorum baptismus itidem *initiationis* ſacramentum, ſed maioris & diuinioris efficaciæ eſt, cuius ſacra interna hic non tangam. Circa *externa*, quæ leges eccleſiaſticæ & mores determinant, nunc quidem occupatus ero. Ius *dandi baptiſmum* olim liberum erat, nemini negatum, vt teſtis eſt HILARIVS *in comm. ad Eph. IV.* Rebus eccleſiæ bene ordinatis, iis hoc ius attributum,

De origine baptiſmi.

Ius dandi baptiſmum olim liberum fuit,

mox clero tantum adſcriptum.

quibus *directio* negotiorum eccleſiaſticorum concredita, h. e. *episcopis* & *presbyteris*, non propter *ſacerdotium*, ſed *directionem*. Ait TERTVLLIANVS *de baptism. c.* 17. *Dandi* baptismum *ius habet ſummus ſacerdos, qui eſt episcopus, dehinc presbyteri & diaconi, non tamen ſine episcopi auctoritate.* Dirigebat omnia *episcopus*, eius auctoritate & iuſſu presbyteri & diaconi ſacra faciebant, vt modo de *iure conciones habendi* dictum.

Diaconi etiam admiſſi.

Facilius eo tempore admiſſi ſunt diaconi ex *episcopi auctoritate:* difficilius poſtea, & non aliter, quam *neceſſitate* ſuadente, *c.* 13. *D.* 93. *c.* 19. *de conſecr. D.* 4. quod ius hoc ſuo modo *ſacerdotio* vindicatum fuerit, quo deſtituuntur *diaconi.*

Praxis eccleſiarum proteſtantium.

Diuerſa eſt eccleſiarum noſtrarum conditio, quæ quibuslibet eccleſiæ miniſtris hoc ius vindicat propter *miniſterium eccleſiaſticum*, quo etiam gaudent *diaconi, archidiaconi* & *ſubdiaconi.* Imo hi in quibusdam eccleſiis tantum baptizant, non *paſtor ordinarius*, niſi ſpeciatim ad hoc requiſitus fuerit negotium.

Pietas in baptizante non deſideratur, ſed fides in baptizato.

§. III. Quia vero efficacia baptismi dependet a fide *recipientis*, *c.* 54. *C.* 1. *q.* 1. non *dantis*, parum refert, qua fide & pietate id peragat miniſter eccleſiæ, cum *Spiritus Dei ſubminiſtret gratiam baptismi*, non baptizans, *c.* 59. *C.* 1. *q.* 1. & Dei munus ſit, non miniſtri eccleſiæ. *c.* 25. *de conſecr. D.* 4. Inde æque efficax eſt baptismus, qui per *malum* quam qui per *bonum* miniſtrum datur. *c.* 26. 27. 39. 41. 50. *de conſ. D.* 4.

An intentio miniſtri eccleſiæ?

Quid igitur eſt, quod ad efficaciam ſacramentorum *intentionem miniſtri* adminiſtrandi hoc ſacramentum, ſeu faciendi illud, quod facit eccleſia, deſiderent patres Tridentini *ſeſſ. VII. c.* 11? Id eatenus admitti poteſt, vt excludamus *actum iocoſum*, quando nec *recipiens* baptizari deſiderat, nec *dans* illud intendit, interim tamen per *iocum impium* & *ſceleratum* actus baptismi peragitur, id quod pro *rebaptizatione* quidem haberi nequit, a *blaſphemia* tamen non adeo alienum, adeoque arbitrarie puniendum, CARPZOVIO iudice *in prax. crim. qu.* 45. *n.* 96. *ſqq.* & *P.* 4. *C.* 1. *def.* 10. *n.* 2. & 5. Neutiquam vero id ita intelligi poteſt, (id quod tamen intendere videntur eccleſiæ Romanæ doctores) vt ſi de deſiderio, *intentione* & fide eius, qui baptizari cupit, conſtat, ſi hic baptismum anxie & ſollicite quærit, ad *intentionem miniſtri* eccleſiæ amplius reſpiciendum ſit, quia, vt dictum, efficacia baptismi dependet ex *fide recipientis.* Nemo de collato ſibi baptismo certus eſſe poſſet, ſi huius ſubſtantia ab *intentione miniſtrantis* dependeret, quippe quæ in oculos non incurrit, ſed ab actu externo prorſus aliena eſſe poteſt. Equidem id non præſumendum eſſe aiunt, quin potius credendum, baptizantem id reuera intendiſſe, quod egit. Enimuero in

rebus

rebus ad ſalutem neceſſariis non nudis inſiſtendum præſumtionibus: *mediorum certitudo* omnino deſideratur, adeoque quilibet certus eſſe debet, ſe eſſe baptizatum, quæ certitudo tamen deeſt, ſi *intentio baptizantis* baptismum conſtituit. Rectius ſane pontifex in *c.* 89. C. 1. *q.* 1. philoſophatur: *Non nocet malitia episcopi neque ad baptismum infantis, neque ad eccleſiæ conſecrationem, quia baptisma a Deo datur, non ab homine venit,* & ita fruſtra ad eius *intentionem* reſpicitur. Conf. *c.* 46. & 77. *C.* 1. *q.* 1. INNOCENTIVS IV. *in comm. ad c.* 2. *X. h. t. n.* 8. etiam intentionem quidem in baptizante deſiderat; ſed eo ſenſu, quem §. *antec.* ſuppeditaui. Ait: *Nota, quod ad hoc, quod aliquis baptizatus ſit, neceſſarium eſt, quod baptizans intendat baptizare, non tantum balneare aut carnes lauare; nec tamen videtur neceſſe, quod ad effectum baptismi, quod ſciat, quid ſit baptismus, ſcilicet quod ibi infundatur gratia, vel quod ſit ſacramentum, nec etiam oportet, quod credat hoc ipſum; imo etſi contrarium credit, totum reputat truffam & deceptionem, tamen baptismus ſuum habet effectum. Item non eſt neceſſe, quod baptizans ſciat, quid ſit eccleſia, quid baptizatus, vel vnde ſit, nec quod gerat in mente facere, quod facit eccleſia; imo ſi contrarium gereret in mente, ſcilicet non facere quod facit eccleſia, ſed tamen facit, quia formam ſeruat, nihilominus baptizatus eſt, dummodo baptizare intendat. Vnde ſi aliquis in caſu neceſſitatis conſtitutus vel etiam ſine neceſſitate vadat ad Saracenum & dicat: baptiza me, & doceat eum formam, & ille Saracenus baptizet, non credens per immerſionem aliquid aliud fieri, niſi madefactionem, & non intendat eum baptizare, vel etiam madefacere ſecundum intentionem petentis baptismum, i. e. vt baptismus operetur quicquid operari poteſt, & ipſe baptizans tanquam miniſter conſerat, quod alii baptizantes conferunt, licet non credat, ipſum poſſe aliquid operari, vere baptizatus eſt; ſed ſi hoc non intenderet, non baptizaret*, forſan quod *iocoſe* & *per ludibrium* rem perageret. Reſpexit INNOCENTIVS IV. ad *c.* 23. 24. 31. & 52. *de conſecr. D.* 4. quibus aſſeritur, baptismum a pagano vel iudæo collatum, eſſe verum baptisma, ſi quis baptizari *fide* deſiderauerit, & forma baptismi ſeruata fuerit, in quo tamen *intentio* faciendi illud, quod facere intendit eccleſia, nunquam concipi poteſt, quippe qui potius contrarium ſentit, reputat & credit.

Sententia Innocentii IV.

§. IV. Videlicet in *caſu neceſſitatis* etiam baptizare poſſunt *laici*, quod vocant die Noth-Tauffe, ſi forte infantes morti vicini creduntur, & parochus ordinarius ſtatim haberi non poteſt, vel alias deficit, *c.* 21. 36. *de conſecr. D.* 4. vt nec *mulieres* excludantur; quamuis enim in

In caſu neceſſitatis quilibet ius dandi baptiſmum habet,

c. 20. *eod.* eis hoc interdictum videatur, id tamen intelligi debet, ne in *conuentu* vel *cœtu* publico hoc perficiant, ſeu vbi *eccleſia* non deeſt, & ita *caſus neceſſitatis* deficit. Vtplurimum *obſtetrices* talem baptismum peragunt, quæ ea de cauſa *publica* conſtituuntur *auctoritate*, & a ſuperintendente vel inſpectore examinantur, vt ſancitum eſt in *Vinar. ord. eccl. lib.* 2. *c.* 12. *n.* 4. Sollen dieſelbe vor ihrer Annehmung die Superintendenten oder Pfarrer iedes Orts, wie die Noth-Tauffe auf begebenden Fall zu verrichten, und weſſen ſie ſich ſonſt in ihrem Amt zu verhalten, unterweiſen, zu ſolchem Dienſt auch ſolche Perſohnen genommen und beſtellet werden, welche dazu geſchickt, auch ſonſt eines Chriſtlichen, Gottſeligen und mäßigen Lebens, bey der Gemeinde ein gut Zeugnis haben. Hac de cauſa quoque iis præſcribitur forma officii, ſuper qua conſtringendæ ſunt iuramento ſolenni. Quodſi infanti ita baptizato Deus vitam concedat, *confirmatio* ab ordinario paſtore precibus interuenientibus fieri & ſubiungi ſolet, cuius forma in plerisque *ordinat. eccleſ.* præſcribitur. vid. *Guelpherbyt. lib. II. c.* 10. *Argentorat. p.* 165. *Vinar. lib. I. c.* 14. *Coburg. lib. I. c.* 14. &c. In eccleſia Romana poſtea presbyter ſupplere illa ſolet, quæ alias circa baptismum ex ritu veteri obſeruare ſolent, veluti vnctionem, pabulum ſalis &c. vid. *concil. Salzburg. de anno* 1420. apud HARDVINVM *tom. VIII. concil. p.* 971. *Claromont. de ann.* 1268. apud EVND. *tom. VII. p.* 591. *Nemauſanum de anno* 1284. apud EVNDEM *cit. l. p.* 905.

etiam obſtetrices.

Parochi regulariter tantum ius dandi baptismum habent.

§. V. Sed non indiſtincte quilibet *miniſtri eccleſiæ* baptizant, ſed regulariter tantum *proprii* ſeu *parochi*, quia dare baptismum inter *actus parochiales* relatum, de qua iam egi *in iure paroch. ſect. IV. c.* 1. *§.* 27. *ſqq.* Sicuti vero diuerſæ religionis coniuges pro *parochianis* proprie non habentur, ita (I) ſi in vicinia ſuæ religionis ſacra deprehendunt, paſtori illius loci infantem recens natum offerre poſſunt, vt declaraui *cit. l. §.* 29. non item (II) presbyteris, monaſteriis catholicis præfectis, in ditionibus proteſtantium, qui anno 1624. actus parochiales in eccleſia conuentuali non exercuere, vt ſupra *p.* 379. *§.* 39. & 459. *§.* 77. iam obſeruaui, quia monaſteria contra ſtatum anni 1624. exercitium religionis ſuæ augere non poſſunt. (III) In defectu *paſtoris vicini* eiusdem religionis, *parochus* illius loci *ordinarius* dat baptismum, nec diuerſitas religionis attenditur, cum in *ſubſtantialibus* baptismi tres religiones in imperio Romano receptæ non diſcrepent. (IV) Si coniuges ſunt diuerſæ religionis, ad parochum *patris* primario eſt reſpiciendum, niſi pactis dotalibus aliud cautum fuerit conuentumque, vt filiæ in *matris* reli-

Quid ſi ſubditi ſint diuerſæ religionis?

Si coniuges ſint diuerſæ religionis, parochus

religione educentur. Etenim inter potiora *educationis* capita etiam *inſtitutio liberorum in religione* referenda, cuius *initiatio* per baptiſmum fit, & quia patri *primaria* eius *cura* incumbit, *ſecundaria* matri, merito hic præferendus eſt, niſi aliud per pactum placuerit; poteſt enim maritus ſuo iuri in fauorem vxoris renunciare, & ei indulgere, vt in eius religionis ſacris educentur infantes. In quacunque ergo religione educandi ſunt liberi, a paſtore quoque, ſacris eius addicto, per lauacrum initiandi, cum per *baptiſmum* regulariter conſortio illius eccleſiæ infans agglutinetur, in cuius confeſſione educandus eſt. Qua de cauſa cum in imperio Romano-Germanico per *pacem Osnabrugenſem art. V. §.* 34. 36. 37. &c. libertas religionis ſingulis ſubditis indulta ſit, per leges publicas quoque patribus iniungi nequit, vt liberos ſuos in diuerſa religione educent, & per *baptiſmum* eidem ſubdentur, ne alioquin *per indirectum* libertati religionis, quæ etiam *educationem liberorum* comprehendit, officiatur. respectu mariti baptizat infantem.

§. VI. Hiſce tamen non obſtantibus *acta publica* docent, contra hæc manifeſta iura *in Palatinatu* plura innouata fuiſſe. Etenim *anno* 1700. per reſcriptum ad inſtantiam patrum ſocietatis Ieſu conſtitutum, & quidem prætextu *art. IV. pacis Ryswicenſis*, daß auch, wo nur eins unter den Eheleuten catholiſch, nicht allein von den Catholiſchen copuliret, ſondern auch alle aus ſolcher Ehe erzeugte Kinder catholiſch getauffet und erzogen werden ſollen. Vid. ANTON. FABER in der Staats-Cantzley *tom. V. p.* 85. *& p.* 69. Simile fere quid iam olim patres *Toletani concil. III. c.* 14. *de ann.* 589. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 481. conſtituerunt, iubentes, vt infantes ex coniugio inter iudæum & chriſtianam inito *ad baptiſmum aſſumantur*, ſcilicet inuito patre, quo ipſo rurſus iura patris legitima violata ſunt. Sed reuertor ad Palatinatum, in quo tandem æquitate motus elector Palatinus sereniſſimus hos motus a Ieſuitis excitatos lege publica anno 1705. compoſuit ſtatuitque: In matrimoniis mixtis ſtehet den Eltern frey, ihre Kinder in der Religion tauffen zu laſſen und zu erziehen, wie es die Ehe-Gerichts-Ordnungs-mäßige Ehe-pacta, oder ihre ſtante matrimonio beſchehene authentiſche Abreden mit ſich bringen. Wo aber weder Ehe-pacta noch dergleichen Abrede, ſo viel dieſen Punct angehet, befindlich, da folgen die Kinder dem capiti familiæ, iedoch bleibet denen Kindern, wie obgedacht, die vollkommene Gewiſſens-Freyheit, wenn ſie ad annos diſcretionis kommen, auch dem letztlebenden Vater oder Mutter bevor, Nihilominus hic ſæpe peccatur contra Inſtrum. pacis.

bevor, die Kinder nach Belieben in ihrer Religion zu erziehen. v. FABER in der Staats-Canzley *tom. X. p.* 805.

Infantes recte baptizantur.

§. VII. Pergo ad *baptizandos*, qui vel *infantes* ſunt vel *adulti. Paruulorum* baptiſmum eiusque neceſſitatem variis locis inculcat ius canonicum, quod pie recteque credendum ſit, prodeſſe paruulo fidem eorum, a quibus conſecrandus offertur. *c.* 7. 8. 74. 76. 129. 130. 138. *ſq. de conſecr. D.* 4. Hac de cauſa etiam paruuli baptizati inter *credentes* reputantur, per *ſacramenti virtutem* & *offerentium reſponſionem. c.* 8. *eod.* Proteſtantes eandem agnoſcunt neceſſitatem, & eam ob rem in *ordinat. eccleſ.* conſtituerunt, ne pædo-baptiſmus a parentibus diu differatur, ſed infantes mox per lauacrum regenerationis ſaluatori adducantur. vid. *ord. Luneb. de anno* 1631. *c.* 8. *§.* 73. In *Guelpherbyt. P.* I. *c.* 8. *§.* 3. hac de re ita cautum: Niemand, er ſey, wer er wolle, ſoll ſein Kind ein oder mehr Wochen ungetaufft liegen laſſen, ſondern wenigſtens innerhalb 3. oder 4. Tagen nach der Geburth zur Tauffe ſchicken, bey Vermeidung der in der publicirten Tauf-Ordnung enthaltenen Straffe. Idem ſtatutum in *Magdeburg. c. III.* §. 14. & fere in omnibus aliis. Quin etiam in R. I. de *anno* 1529. §. 6. idem inculcatum: daß ein jeder ſeine Kinder nach Chriſtlicher Ordnung, Herkommen und Gebrauch, in der Jugend tauffen laſſen ſolle &c. Tempora, intra quæ baptiſmus infantibus dandus, olim admodum variarunt. In *capit. Carol. M.* 19. *de anno* 789. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 253. cautum, vt *intra annum* baptizentur, alias nobiles CXX. ſolidos, ingenui LX. liti XXX. ſolidos fiſco componere iubentur. Legibus INAE XXX. dies ſub pœna ter denorum ſolidorum *anno* 692. ſunt conſtituti, apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 1783. *c.* 2. Hodie intra paucos a natiuitate dies mox baptizari iubentur infantes.

Hinc parentes chriſtiani cogi poſſunt, vt infantes baptiſmo offerant.

§. VIII. Hoc poſito, (I) expeditum eſt, parentes, religioni in Inſtrumento pacis approbatæ addictos, cogi, vt ſuos infantes baptiſmo offerant, imo recuſantibus eos iuſſu conſiſtorii aufferri & *ex officio* baptizari poſſe. Contingere ſcilicet poteſt, vt parentibus ſcrupulus de *pædo-baptiſmo* motus, & tandem ita obfirmatus fuerit, vt firmiter credant, infantum lauacrum in S. ſcriptura non eſſe fundatum. Hac de cauſa infantes ſuos nolunt quidam baptiſmo offerre, ad quod tamen lege eccleſiaſtica tenentur. Etenim quamdiu Auguſtanæ confeſſioni adhuc adhærere, & conſortes eccleſiæ noſtræ eſſe cupiunt, legibus quoque eius viuere tenentur, quæ diſtricte infantum baptiſmum iniungunt. Renunciare quidem confeſſioni noſtræ & ſocietati eccle-

ſia-

ſiaſticæ non prohibentur, & *anabaptiſtarum* ritus amplecti, quo facto amplius cogi nequeunt; vt tamen emigrent, iis iniungi poteſt, quod dominus territorii præter tres approbatas religiones nullas alias in ſuo territorio tolerare haud ſit obſtrictus. Quamdiu autem eccleſiam non deſerunt, manent membra eius & legibus eius obligantur. Interim hoc moderamine vtendum arbitror, ne inuitus *abſolute* cogatur contra *conſcientiam erroneam* offerre infantem baptiſmo, id quod ſine vi conſcientiæ illata fieri non poſſet; ſed vt ante omnia ſedulo admoneatur, & ſi monita haud admiſerit, infans ipſi auferatur, & conſueto more immerſus ac baptizatus patri reddatur. Ita ſatisfit legibus eccleſiaſticis, nec *errantis conſcientiæ* vis infertur, quod præcauendum eſt.

Iudæorum reluctantium infantes baptizari nequeunt.

§. IX. Diuerſa eſt (II) ratio *infantum iudæorum*, qui parentibus adimi & baptizari nequeunt, quia illi ſocietati eccleſiaſticæ haud adſcripti ſunt, & ita legibus eius non tenentur, vt ſupra *p.* 261. *ſqq.* contra ZASIVM plenius oſtendi. Eiusdem quoque ſententiæ fuit B. SPENERVS *tom.* I. *conſ. theol. Germ. c. II. art. V. ſect.* 4. idque etiam recte ad eum extendit caſum, ſi pater iudæus ſpem ſuæ conuerſionis fecit; neque enim, antequam eam in actum deducat, eo in ſtatu membrum eccleſiæ eſſe cœpit, aut eo ipſo prorſus ſe legibus eccleſiaſticis ſubiecit, cum talis ne quidem inter *catechumenos* referendus ſit, quia nondum *firmum propoſitum* ſe conuertendi edidit, id quod ſi cepiſſet, ordini *catechumenorum* ſeſe accinxiſſet. Deinde talis infans, patre inuito, ad baptiſmum raptus, aut patri eſſet poſt lauacrum reddendus, aut eius poteſtati plane ſubducendus. Das erſte, ait SPENERVS, wäre gefährlich und dahero zu ſorgen, daß das Kind doch wieder zum Judenthum verführet, und alſo die Tauffe nur an ihm profaniret werden möchte. Das andere wäre auch hart, und möchte nicht beſtehen, wo man betrachtet, daß gleichwol der Vater eine völlige Gewalt über ſein Kind habe, die ihm unverletzt ſeiner Gerechtigkeit nicht wohl entzogen werden könte, da wir aber nicht Böſes thun dörffen, damit Gutes daraus entſtehen möchte. De his iudæis, qui per ſimulationem ſpem ſuæ conuerſionis facere ſolent, eam vero rarius ſerio intendunt, optime cenſuere patres *concil. Nicæni II. de anno* 787. *c.* 8. apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 491. *Quoniam errantes quidam, qui ex Hebræorum ſuperſtitione conſiſtunt, ſubſannare ſe Chriſtum Deum exiſtimant, ſimulantes Chriſtianizare, ipſum autem negant, clam & latentes ſabbatizantes & alia iudæorum*

more facientes: definimus, hos neque in communionem neque in orationem neque in eccleſiam ſuſcipi; ſed manifeſte ſint ſecundum religionem ſuam Hebræi: neque pueros eorum baptizari neque ſeruum emi vel acquiri. Si vero ex ſincero corde & fide conuerterit ſe quis eorum, & confeſſus fuerit ex toto corde, diuulgans mores eorum & res, vt alii etiam arguantur & corrigantur; hunc ſuſcipi & baptizari & pueros eius &c.

Mancipiorum infantes baptizari poſſunt.

§. X. Rurſus (III) alia ratio eſt infantum *mancipiorum infidelium* vel *expoſitorum*, cum illi a dominis chriſtianis, hi a magiſtratu baptismo offerri poſſint, vt iam ſupra *p.* 766. obſeruaui, vbi ſimul (IV) adieci, quid dicendum ſit de liberis ex ſtupro *infidelium* natis, qui quidem *patrem* habere non creduntur, *matris* tamen ſunt liberi, eiusque educationi ſubiecti. Nec (V) ſtatim quilibet infantes, qui offeruntur baptiſmo, mergendi ſunt, quod inprimis in *liberis cingarorum* obſeruandum, quos *quæſtus gratia* vtplurimum parentes aliquoties baptizari curant. Ne itaque hoc fiat, in *ordin. Magd. eccl. c. III.* §. 25. prouiſum, eos non eſſe admittendos aliter, es wäre dann, daß ein Ziegeuner-Kind, an dem Ort, wo es zur Tauffe gebracht, neu gebohren, oder der Pfarrer ſonſt von der Geburt Wiſſenſchafft hätte. Idem prouiſum in *ordin. Vinar. lib. II. c.* 11. *n.* 4. & in plerisque aliis Saxonicis conſtitutionibus. Denique (VI) non aliter baptizandi infantes, quam ſi plene nati & in forma humana. Matre grauida & partui proxima baptizata, non cenſetur infans baptizatus, qui in vtero eſt. Generatus eſſe debet naturaliter, qui regenerari debet. *c.* 114. *ſqq. de conſecr. D.* 4. Ergo nec venter vxoris grauidæ baptizari poteſt, vt infans in ventre baptizatus cenſeatur. Ex ventre matris exſecti & viuentes recte baptizantur. vid. *concil. Nemauſ. de anno* 1284. apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p.* 906. Monſtra, quæ reuera talia ſunt, id quod potiſſimum ex *capite* iudicatur, *hominum* numero non habentur, ergo nec baptizanda. DEDEKENNVS *vol.* I. *lib.* I. *ſect.* 3. *n.* 2. & 4. L. B. de LYNCKER *de baptiſmo c.* I. §. 4.

Non ſtatim liberi cingarorum baptizandi.

Liberi baptizandi debent plene eſſe nati.

Monſtra non baptizantur.

Quid ſi liberi ſine baptismo deceſſerint?

§. XI. Quodſi infantes *ſine baptiſmo* deceſſerint, inter *infideles* collocantur, & ſalus eorum in dubium vocatur. *c.* 142. *D.* 4. Inde iis honeſta & eccleſiaſtica denegari ſolet ſepultura, prout ad *tit. de ſepultur. p.* 1081. §. 42. *ſqq.* iam obſeruaui. In *concil. Nemauſ. cit. l. p.* 905. hanc concluſionem approbarunt his verbis patres: *Si in baptiſmo infantis a laico baptizati & mortui antequam presbytero præſentatur, inuentum fuerit, formam debitam non fuiſſe ſeruatam; vel infantem expoſitum & mortuum inuentum, conſtitit per ſcripturam vel per alia ſigna baptizatum*

tum non eſſe, non debet in cœmeterio eccleſiaſtico ſepeliri. Proteſtantes hanc duritiem reprobant, nec abſolute infanti ſalutem abiudicant, adeoque *eccleſiaſtice* eundem ſepeliendum eſſe, docui *tit. de ſepult. cit. l.* Id vero merito attendendum, cuius fuerit *culpa* factum, vt infans ſine baptiſmo moreretur, vtrum *parentum* an *parochi?* Si *parentum*, veluti quod vltra tempus præſcriptum lauacrum hoc ſacrum diſtulerint, vel alias negligentiores fuerint, *arbitrarie* a *conſiſtorio* puniuntur, cuius eſt, ea, quæ circa ſacra negligentius facta ſunt, coërcere. vid. *Magd. ordin. eccl. c. III.* §. 14. *in f. Vinar. cit. l. n.* 2. *&c.* In *LL. eccleſ.* INAE regis occiduorum Saxonum *de anno* 692. *c.* 2. pœna confiſcationis omnium bonorum, quod admodum durum eſt, parentibus negligentibus dictabatur, iuxta legis tenorem: *ſin prius* infans *vitam cum morte commutarit, quam ſacro tingeretur baptiſmate, rebus ſuis omnibus mulctator*, V. HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 1783. Si per culpam & deſidiam *paſtoris* factum, vt infans ſine baptiſmo moreretur vel etiam infirmus adultus, deponi iubetur, *c.* 22. *de conſecr. D.* 4. quod etiam in THEODORI *Cantuar. capitulis* conſtitutum, vid. HARDVIN. *cit. l. p.* 1777. *c.* 88. & merito in terris proteſtantium obſeruatur.

§. XII. In *adultorum* baptiſmo magis cunctandum quam feſtinandum, quippe qui ante omnia *rudimentis fidei & praxi doctrinæ apoſtolicæ* ſolide imbuendi ſunt, vt non *nudo nomine*, ſed *re ipſa* Chriſtiani fiant. Cum per *catechiſmum* præparandi erant, dicebantur *catechumeni*, de quorum ſtatu iam ſupra *tit. de conuerſ. fidel. p.*268. *ſqq.* egi. Quæ olim circa eos obſeruata fuerint, plenius euoluunt TOBIAS PFANNERVS *de catechum.* SAMVEL BASNAGE *diſſ. de catechum. tom. II. annal. eccl. p.* 563. inſerta. MATTHAEVS LORROQVANVS *lib. III. adverſar. c.* I. MARTENE *de antiq. eccleſ. ritibus lib.* I. *P.* I. *cap.* I. *art.* 5 *&* 6. Olim in duas præcipue claſſes diſtinguebantur catechumeni, in *audientes* & *competentes.* Illi dicebantur, qui relicto gentiliſmo deſiderium converſionis edebant, & ad *audiendum verbum* Dei cœtibus fidelium publicis intererant, donec exire iuberentur. Nam ad audiendum verbum Dei quilibet admittebatur, vt docet *concil. Carthag. IV. c.* 84. *vt epiſcopus nullum prohibeat ingredi eccleſiam & audire verbum Dei, ſiue gentilem ſiue hæreticum, ſiue iudæum, vsque ad miſſam catechumenorum*, h. e. vsque ad eorum dimiſſionem. Vbi enim concione peracta ad celebranda ſancta & veneranda myſteria properabant fideles, exire iubebantur *catechumeni*, cum *infidelibus* & *pœnitentibus*, atque inde liturgia hæc vsque ad eum actum ſa-

Adulti antea præparandi, dicti catechumeni,

qui olim erant vel audientes vel competentes.

ſacrum dicebatur *miſſa catechumenorum*. v. LORROQVANVS *lib. III. adverſ. ſacr. c.* 6. HILDEBRAND. *in ritual. bapt. p.* 25. Hoc intuitu quidem omnes catechumeni generatim dici poterant *audientes*, qui ſacris arcebantur myſteriis; ſpeciatim tamen ab his diſtinguebantur *competentes*, qui ſpem proximam ad S. baptiſmum perueniendi habebant, & inter pulſantes & *petentes* erant, inde dicti *competentes*. Duos adhuc ordines addit BONA *lib.* I. *rer. liturg. c.* 16. §. 4. *genuflectentium* & *electorum*. Sed recte MARTENE *cit. l.* §. 2. *art.* 6. *genuflectentes* eliminat, qui inter *audientes* erant; aſt in pœnam delicti commiſſi genuflexi verbum diuinum audiebant. Ipſe tantum tres claſſes agnoſcit, *electosque* recipit, eosque in hoc a *competentibus* diſtinguit, quod illi abſoluto catechumenatus tempore nomen ſuum ad recipiendum baptiſmum dederint; hi vero, peractis neceſſariis, petierint, baptiſmum ſibi conferri, id quod paucis ante baptiſmum diebus factum eſt, quam ſententiam etiam tuetur HILDEBRAND. *in ritual. baptiſm. veter. p.* 20. *ſq.* Verum diſcrimen hoc vix concipi poteſt, quin potius, vt recte obſeruat BASNAGE *cit. l.* §. 2. qui abſoluto catechumenatus tempore rogabant, inſtabant, mox nomina ſua albo baptizandorum dabant, *c.* 60. *de conſecr. D.* 4. & inde *electi* & *competentes* promiſcue dicebantur, quod non diffitetur cardinalis BONA *cit. l.* §. 4.

Quinam competentes dicti? Genuflectentes & electi a prioribus non diſtincti.

Audientibus manus imponebantur, a catechetis inſtruebantur.

§. XIII. AVDIENTES rudimentis fidei & morum imbuendi erant, non tamen absque ritibus in horum numerum recipiebantur. Inter quos erat *impoſitio manuum* & *exorciſatio*, obſeruante BASNAGIO *cit. l.* §. 3. Ipſa inſtitutio in *rudimentis fidei* & *morum* dicebatur *catechiſmus*, quo nomine etiam veniebat *publicum examen* baptizandorum in eccleſia. *c.* 57. *de conſecr. D.* 4. Qui inſtituendis catechumenis operam nauabat, *catecheta* erat, quem pedetentim, rebus eccleſiæ melius ordinatis, conſtituebant eius proceres; talem etiam ſibi eligebant candidati fideles, quorum inſtitutioni ſeſe ſubiiciebant, quique eos bene præparatos poſtea ad *catechiſmum* publicum præſentabant. *Patres ſpirituales* hos vocabant catechumeni, quod conuerſionis ſuæ ſollicitudinem ſuſcepiſſent, vnde poſtea impedimentum matrimonii quaſi ex *ſpirituali cognatione* natum eſt, quorſum alluſiſſe videtur BONIFACIVS VIII. in *c.* 2. *de cognat. ſpirit. in* 6.

Audientes cum iudicio inſtruebantur.

§. XIV. Ipſa inſtitutio audientium *prudenter & cum iudicio* adornabatur. Recondita dogmata & abſtruſiores fidei articulos iis non tradebant, qui *lacte* alendi erant. Inde non tantum catechume-

ni

ni a celebratione myſteriorum arcebantur, vt dictum eſt, ſed etiam ea methodus docendi adhibebatur, qua audientibus non niſi veritates maxime practicæ & ſimpliciſſima fidei rudimenta tradebantur, relictis pauliſper myſteriis, rationis humanæ ſphæram transcendentibus, quam methodum *diſciplinam arcani* conſtituiſſe, eleganter & ſolide obſeruat decus academiæ Tubingenſis, Dn. PFAFFIVS *in primit. Tubing. P. poſter. p.* 149. Habuiſſe etiam iudæos quandam *arcani diſciplinam*, imo & gentiles, obſeruat vir celeberrimus, quamuis inde Chriſtiani ſuam methodum haud deriuauerint. Nec diuerſa methodo CHRISTVS eſt vſus: parabolis pleraque propoſuit: paulisper diſcipulis maiora tradidit, & tandem eosdem in omnem veritatem deduxit, ſpiritu S. illuminatos & obfirmatos. Equidem concionibus intererant *audientes;* caue tamen, ne exiſtimes, eas, more hodierno deprauato, compoſitas fuiſſe ex ſubtilibus ſpeculationibus de dogmatibus fidei abſtruſioribus, vel etiam rixis & altercationibus repletas, quibus concionatores imprudentes & carnales vtplurimum conciones ſuas exornant, vt optimi videantur polemici, militesque ſtrenui, licet bacchanalia viuant. Pietatis ſtudium, vitam ad exemplar Chriſti effigiandam, conuerſionem cordis & mentis, & vno verbo, *ſtudium practicum* primario inculcabant, adeoque nihil in concionibus publicis erat, quod abſcondi debebat *audientibus.* Equidem non ſtatim in primo Chriſtianorum exordio talis catechumenorum diſtinctio facta fuit, vt oſtendit TENZELIVS *de diſciplina arcani;* admodum tamen probabile eſt, vt etiam cenſuit plur. reuerend. Dn. PFAFFIVS *cit. l. p.* 156. ex antiqua illa methodo eam profluxiſſe diſtinctionem, & magis magisque fuiſſe determinatam. Valde improbabilis eſt clariſſimi BASNAGII *cit. l.* §. 7. ſententia, *diſciplinam arcani* tantum ad ceremonias quasdam, non vero ad ipſa *dogmata* pertinuiſſe, cum tamen mox oſtendendum ſit, competentibus demum *ſymbolum* aliaque *grauiora fidei capita* tradita fuiſſe, non in alium finem, quam quod *ſymbolum* capita religionis chriſtianæ recondita contineret, ad quæ demum admittendi eſſent, qui doctrina inprimis morum & generalibus doctrinæ capitibus ſatis tincti erant. Quod TERTVLLIANVS *in Valent. c.* I. Valentinianis ſtudium *occultandi doctrinam* ſuam obiicit, id non eo tendit, quod eam catechumenis occultarent, ſed potius ipſis etiam *fidelibus*, ſolosque ſapientiores horum myſteriorum capaces eſſe crederent. Denique quod *audientes & gentiles* etiam admiſſi fuerint ad *publicas conciones*, negari nequit, prout antea obſeruaui; aſt id non probat, in concionibus qualescunque doctrinas

Inde diſciplina arcani nata.

reconditas ſubtilioresque propoſitas fuiſſe, quæ magis *exhortationes* erant, quam *diſputationes ſcholaſticæ* de controuerſiis fidei. Neque enim ratio erat, cur adeo ſeparandi fuiſſent *catechumeni* a *fidelibus*, maxime in celebratione S. cœnæ, ſi huius myſterii mox compotes facti fuisſent. Prouocat denique Dn. PFAFFIVS *cit. l. p.* 159. ad libros pro erudiendis catechumenis conſcriptos, & inde ſatis recte ita concludit: *hac qui legerit, & cum aliis patrum teſtimoniis coniunxerit, nunquam arbitrabitur, diſciplinæ arcani olim fuiſſe, ſaltim ritus occultare non dogmata, aut ſacramenta eandem ſolum reſpexiſſe, non cetera fidei chriſtianæ myſteria.* Quia ergo hæc methodus probata primis Chriſtianis fuit, eandem quoque ſupra *p.* 248. §. 30. commendaui his, qui pro *conuertendis infidelibus* publica ablegantur auctoritate, nec dubium eſt, quin prudenter hoc modo inſtituta methodus multum rei chriſtianæ profutura ſit.

Competentibus grauiora fidei capita tradebantur,

§. XV. *Competentibus* & qui nomina ſua albo baptizandorum dederant, *c.* 60. *de conſecr. D.* 4. grauiora fidei capita tradenda erant, quippe qui iam in limine eccleſiæ erant, mox recipiendi inter *fideles*, quibus ipſa *myſteria* cognita erant. His tradebatur *ſymbolum*, in quo articulus fidei abſtruſior de *trinitate* eis explicabatur, vt docet HIERON. *epiſt.* 61. *c.* 4. *conſuetudo autem apud nos iſtiusmodi eſt, vt iis, qui baptizandi ſunt, per* XL. *dies publice tradamus ſanctam & adorandam trinitatem.* Tradebatur 1) publice in eccleſia 2) per XL. dies *continuos*, & ita quoque die dominica, eiectis ante *audientibus*. Illuſtrat id optime AMBROSIVS *lib. II. ep.* 14. *ſequenti die, erat autem dominica, poſt lectiones atque tractatum dimiſſis catechumenis,* (audientibus, qui ſimpliciter *catechumeni* vocantur) *ſymbolum aliquibus competentibus in baptiſterii tradebam eccleſia.* Baſilicæ *baptiſterii* mentionem facit, quia non omnes eccleſiæ erant olim *baptismales* aut *baptiſterium* adiunctum habebant, & quia in iis mergendi erant, in his quoque erudiebantur in grauiſſimis fidei articulis. Tempus ipſum, quo tradebatur iis *ſymbolum*, variauit. In *concil.* BRACARENSI *II. c.* 1. relato in *c.* 55. *de conſecr. D.* 4. XX. dierum tantum ſpatium præſcriptum: *ante XX. dies baptismi ad purgationem exorcismi catechumeni concurrant, in quibus XX. diebus omnino ſymbolum, quod eſt, credo in Deum patrem omnipotentem, ſpiritualiter doceantur.* In *concil. Agathenſi c.* 13. relato in *c.* 56. *de conſecr. D.* 4. alia conſuetudo refertur: *ſymbolum etiam placuit ab omnibus eccleſiis vna die, i. e. ante octo dies dominicæ reſurrectionis publice in eccleſia competentibus prædicari.* Priuata informatio

inprimis myſterium trinitatis.

De tempore huius informationis.

tio hic non videtur excludi, cum tantum *publica prædicatio ſymboli* vna die conſtituatur. Ita præparati ad publicum *ſcrutinium* admittebantur, de quo in *concil. Laodic. c.* 46. relato in *c.* 58. *de conſecr. D.* 4. hæc habentur: *Baptizandos oportet fidei ſymbolum diſcere, & quinta feria vltimæ ſeptimanæ* (ante paſcha) *vel epiſcopo vel presbyteriis reddere*, quod etiam repetitum in *concil. Bracar. c.* 49. relato in *c.* 59. *ibid.* conf. BASNAGE *cit. l.* §. 11. Sequebatur ſcrutinium ſeu examen.

§. XVI. Quo ſimplicior vero tum *inſtructio baptizandorum* tum *baptiſmus* primis chriſtianæ religionis temporibus fuit, eo maiorem apparatum poſtea accepit, qui iam *ſeculo IV.* obtinuit. Arduum cenſebatur negotium, catechumenum per baptiſmum numero *fidelium* inſerere, atque ea de cauſa *variis ritibus* quoque initiandi & quaſi expiandi erant, de qua materia generatim agit IO. MORINVS *de catechumenorum expiatione.* Præmittebatur I) *ieiunium* cum crebris orationibus, cuius facit mentionem IVSTINVS *martyr apol.* 2. ibi: *orare ieiunantes & petere a Deo priorum peccatorum remiſſionem docentur.* conf. TERTVLL. *de baptiſm. c.* 20. In *concil. Carthag. IV. c.* 85. relato in *c.* 60. *de conſecr. D.* 4. idem confirmatur: *Baptizandi nomen ſuum dent & diu ſe abſtinentia vini & carnium ac manus impoſitionis crebra examinatione baptiſmum percipiant.* Accedebat II) *manus impoſitio*, cuius fit mentio in *cit. c.* 60. Iam æuo TERTVLLIANI hæc vſitata erat, eique III) *abrenunciatio* adiungebatur. De vtroque ritu ait *de coron. c.* 3. *aquam adituri, ſed & aliquanto prius in eccleſia ſub antiſtitis manu conteſtamur, nos renunciare diabolo & pompæ eius & angelis eius.* Inſignis huius *eiurationis* efficacia erat, per quam in *confœderatam diſciplinam eccleſiæ* recipiebatur baptizandus, eiectioni poſtea ſubiectus, ſi contra fidem in eccleſia datam egiſſet, vt plenius obſeruaui in *diſſ. ad Plin. II. & Tertull. diſſ. III.* §. 19. conf. *c.* 61. *de conſecr. D.* 4. De hoc ritu plura antiquitatum documenta congeſſit COINTIVS *tom.* 1. *annal. Franc. eccleſ. p.* 151.

Acceſſere plures ritus, 1) ieiunium, 2) manus impoſitio, 3) abrenunciatio,

§. XVII. Alii ritus non addebantur tempore IVSTINI martyris & TERTVLLIANI. Plura porro acceſſere pedetentim, maxime ſeculo IV. veluti IV) *impoſitio veli. Reuelanda ſunt capita eorum*, ait AVGVSTINVS *ſerm. IV. in dom. oct. paſch.*, *quod eſt indicium libertatis. Habet enim libertatem iſta ſpiritualis natiuitas.* Præmittebatur quoque V) *crucis ſignaculum*, de quo IDEM *lib. II. de ſymb. c.* 1. *nondum quidem adhuc per ſacrum baptiſma renati eſtis* (ad catechumenos dirigit orationem) *ſed per crucis ſignum in vtero eccleſiæ iam concepti eſtis.* Non itaque eo die, quo baptizabantur catechumeni, cruce ſignabantur, ſed ali-

4) impoſitio veli, 5) crucis ſignaculum,

quo

quo ſpatio interiecto. Alium ſignificatum huius ritus tradit RABANVS *in c. 63. de conſecr. D. 4. poſtea ſignatur baptizandus ſignaculo ſanctæ crucis tam in fronte quam in corde, vt ab eo tempore ipſe apoſtata diabolus in vaſe ſuo priſtinò ſuæ interemtionis cognoſcens ſignaculum, iam ſibi deinceps illud ſciat eſſe alienum.* conf. MARTENE *cit. l.* §. 5. *p.* 30. Eadem ex intentione præcedebant VI) *exſufflationes* & *exorciſmi*, de quibus AVGVSTINVS in *c.* 62. *de conſecr. D.* 4. agit, eamque huius ritus cauſam adfert: *vt pellatur ab eis diaboli poteſtas inimica, quæ decepit hominem, vt poſſideret homines.* Vtrumque ritum ad *quartum ſeculum* reiiciendum eſſe optime oſtendit BASNAGE *cit. l.* §. 17. *ſq.* cum DALLAEO *de ritib. latin. relig. lib.* 1. *c.* 13. quemadmodum infra quasdam obſeruationes de eo adiungam. Porro VII) dicebantur ſuper catechumeno *orationes* ex libris liturgicis, eique dabatur *ſal benedictum in os. c.* 64. *ſq. de conſecr. D.* 4. Dehinc VIII) iterum *exorcizabatur* diabolus ſecundum *c.* 66. *ibid.* vt duplici *exorciſmo* expiaretur. IX) Tangebantur ei *nares* & *aures* cum ſaliua, cuius ritus ſignificatum tradit RABANVS in *c.* 68. *ibid.* Denique X) *vnctio* catechumenorum præcedebat immediate baptiſmum, de qua vid. *c.* 70. *de conſ. D.* 4. quæ non confundenda cum illa, quæ æuo TERTVLL. baptizatis in *confirmationem fidei* tradebatur, vt obſeruat BASNAGE *cit. l.* §. 21. Hiſce ritibus initiabantur catechumeni, qui *ſucceſſiue*, non vno eodemque tempore, adhibebantur, nec omnes *immediate* ante actum baptiſmi perficiendi erant.

6) exſufflationes & exorciſmi,

7) orationes & ſal benedictum,

8) exorciſmus reiteratus,

9) tactus narium & aurium,

10) vnctio.

Solida præparatio magis commendanda, quam tantus apparatus,

§. XVIII. Hoc apparatu, expiandi catechumenos, non indiguit purior eccleſia, nec nos indigemus. Præparandi ſunt potius ſolide in ſolida pietate & fide, nec mox ad baptiſmum admittendi, niſi ante ſatis explorati fuerint, quod potiſſimum ad iudæos, nomen CHRISTO dare cupientes, applicandum, vtpote *quorum perfidia frequenter ad vomitum redit*, vt dicitur in *c.* 93. *de conſecr. D.* 4. adeoque non antea admittendi, quam *ſi pura fide noſcantur venire*, vt *ibid.* recte traditur. Summa ergo præcautione opus eſſe in baptizandis catechumenis, qui ex iudæorum gente ad noſtram eccleſiam tranſire deſiderant, nemo in dubium vocabit, ita vt tum *magiſtratui* tum *miniſterio* ſuæ partes peculiares ſint, prout optime docet B. SPENERVS *tom. vlt. conſ. theol. Germ. c. I. ſect.* 53. *p.* 289. vbi ita: Allen Unordnungen und Aergerniſſen abzuhelffen, kommt theils auf uns Prediger, theils auf die Obrigkeit an. Uns kommet zu, keinen hergelauffenen auf ſein bloſſes Angeben, und daß er ein Bekäntniß abzu-

id quod illuſtratur ex ſententia Speneri.

legen gelernet, oder es in die Gedächtniß gefaſſet, zur Tauffe zuzulaſſen, ſondern ſie auf genugſame Probe, wie Ernſt es ihnen ſeye, zu ſetzen, und ſie nicht eher zur Tauffe anzunehmen, bis man wahre Zeugniſſen, daß GOtt ihre Seele kräfftig gerühret habe, an ihnen finde. Weil aber ſolches eine ziemliche Zeit, ja wohl Jahres Friſt, erfordert, ſolten von den Oberen Anſtalten gemachet werden, zu ihrer ſubſtentation, aber alſo, daß ihnen ſo bald etwas, nach der Perſohn, Beſchaffenheit und Tüchtigkeit, zu arbeiten verſchaffet würde, nicht allein, daß ihr Verdienſt ein Theil des Unterhalts ausmachte, ſondern daß man auch, ob ſie das Jüdiſche Laſter des Müßiggangs ſowohl als die Jüdiſche profeſſion abzulegen geſonnen, daran prüfete, wie ich dann keinen der Chriſtlichen Gemeinſchafft würdig halte, der ſich weigert, nach unſers JEſu Befehl, vor ſein Eſſen zu arbeiten. Würden nun keine, als von denen man bereits einiges Zeugniß der Rechtſchaffenheit findet, zur Tauffe verſtattet, (da es auch beſſer wäre, wann einige zurück blieben, als daß die Gemeinde GOttes mit mehreren Schandflecken der religion, zu dero eigenem ſchweren Verdammniß und der Kirchen Aergerniß angefüllet werde) ſo fället alsdenn auch das andere Aergerniß, wann ſie keine andere Chriſten aus ihrer nation unter uns ſehen, als an denen das göttliche Werck und Tauff ſo viel Krafft gehabt, daß ſie gantz andere Leuth, als ſie in dem Judenthum geweſen, geworden ſeyn: welches gewiß bey allen Juden, da noch einiger guter Funcken iſt, einen ſtarcken Eindruck geben würde, ferner zu forſchen, woher ſolche Aenderung komme, und alſo immer näher herbey gelocket werden. Deswegen auch mit deſto mehrerem Fleiß an ſolchen Bekehrten zu arbeiten, und das Gute in ihnen immer wachſend zu machen, hingegen ſie von aller Unordnung mit Sorgfalt abzuhalten, damit ihr Leben ihren Brüdern nach dem Fleiſch ſtets in die Augen leuchte, und ſie, wo ſie mit denſelben umgehen, ihre eigene Erfahrung von der Gnade und Krafft GOttes ihnen erzeiget, rühmen, ja in der That zeigen können. 3. Dazu würde aber erfordert, daß die Getauffte gleich zu einer gewiſſen profeſſion, dem Zuſtand Alters und Kräfften-gemäß, angehalten würden, um ob ſie erſtlich eines Beyſchuſſes bedörfftig ſeyn, doch bald in den Zuſtand zu kommen, ihr Brodt Chriſtlich zu erwerben; darzu billig jeder Orthen von der Dinge Verſtändigen ſolche Anſtalten gemacht würden, (darzu immer erſtlich einige Koſten nöthig ſind, aber durch den Gewinſt der Seelen wieder erſetzet würden,) daß weder faule Leuthe, immer aus anderer Mildigkeit lebende, in den Müßiggang, (daraus das andere Uebel zu entſtehen pfle-

 get)

get) mehr geſtärcket werden, noch die redlich ſind, da man ihnen ihr Brodt ehrlich zu verdienen, (nach Ueberfluß und delicaten Leben haben ſie ohne das nicht zu trachten) nicht Gelegenheit verſchaffe, andern zum Spott herum gehen, und Hunger leiden müſſen, dadurch ſie offt in ſchwere Verſuchung gerathen. Würde aber ſo mit ihnen verfahren, ſo würden viele liederliche Tropffen, weil ſie ſehen, daß ſie bey uns ihre Nahrung nicht finden, uns mit verſtellter Bekehrung zu betriegen anſtehen, hingegen andere gute Gemüther, die etwa GOtt rühret, ſich zu uns zu bekehren, weniger durch die Furcht der liebloſen Verlaſſung zurück gehalten werden. Ceterum vtrum ſine *conſiſtorii auctoritate*, a paſtoribus iudæi adulti baptizari poſſint, reſponſo facultatis noſtræ in *fine huius tomi* ſub *N. III.* ſubiecto declaratum eſt.

Subſtantialia baptiſmi.

§. XIX. Pergo ad *ſubſtantialia*, quæ in *verbo & elemento*, h. e. *aqua* conſiſtunt, adeo vt ſi alterum eorum omiſſum ſit, non recte cenſeatur baptiſmus collatus. *c. pen. X. h. t.* In primitiua eccleſia baptiſmus per *immerſionem in aquam* ſeu *flumen* fiebat, teſte IVSTINO *apol. II.* aſſerente: *deinde ducuntur a nobis, vbi eſt aqua*, & paulo poſt: *nos quidem poſtquam illum, qui credit iam, & nobiſcum facit, ita* ABLVIMVS. Abluebatur ergo per *immerſionem*, quæ tempore CYPRIANI tam neceſſaria credebatur, vt quidam dubitarint, vtrum *clinici*, h. e. qui in *infirmitate ſua* per *aſperſionem* tincti erant, habendi eſſent legitimi chriſtiani, *eo quod aqua ſalutari non eſſent loti, ſed perfuſi*, vt CYPRIANVS *ep. 69. edit. Bremenſ.* ait, quam dubitationem recte reprobat reiicitque. Grauiter autem de eorum *baptiſmate* dubitatum fuiſſe, vel inde liquet, quod eos Romani *clinicos* vocauerint, non *chriſtianos*, vt IDEM docet, illosque nunquam ad *clericatum* admiſerint. vid. *c. 127. de conſecr. D. 4.* EVSEB. *lib. VI. hiſt. eccl. c. 43. p. 199.* AVCTOR *de la vie de S. Cyprien lib. V. §. 26. p.* 448. Ceterum *immerſio trina* iam TERTVLLIANI æuo recepta erat, vt fatetur *de coron. c. 3. dehinc ter mergitamur*, quem ritum variis antiquitatum documentis exornat illuſtratque CAROLVS COINTIVS *tom. I. annal. eccl. Franc. ad ann.* 496 *n.* 52. *p.* 157. Rationes *trinæ immerſionis* vel triduanam ſepulturam vel fidem in SS. trinitatem denotare dicuntur. *c. 80. de conſecr. D. 4.* Ex his ſimul liquet, *nudos* immerſos fuiſſe, etiam feminas, vt recte docet COINTIVS *cit. l. ad ann. 496. p. 162. in f. ſqq.* Hæc ſparta *diaconiſſis* potiſſimum concredita erat, vt denudarent feminas baptizandas, easque in aquam immitterent, quo facto a presbyteris baptizabantur. ZIEGLER. *de diacon. c. 19. §. 8.* COINTIVS *cit. l. p.* 163. Per plura ſecula hæc *trina immerſio* durauit, adhuc æuo CAROLI M. vſitata, vt docet epiſt. ANONYMI ad CAROLVM M. *de ritibus baptiſmi*, relata

Immerſione olim perficiebatur, & quidem trina.

a MAR-

a MARTENIO & DVRANDO *tom. I. theſ. anecd. p.* 15. vbi hæc habentur: *& ſic in nomine Patris & Filii & Spiritus S. homo, qui ad imaginem S. Trinitatis conditus eſt, trina ſubmerſione tinctus ad eiusdem reuocatur imaginem trinitatis.* HINCMARVS adhuc eiusdem meminit in *vita S. Remigii: qui baptizatus eſt trina merſione in nomine S. & indiuiduæ trinitatis.* Imo ſeculo XII. vſum eius ſuperfuiſſe, liquet ex vita OTTONIS epiſcopi, relata a CANISIO *tom. III. lect. antiq. P. 2. p.* 60. *edit. nouiſſ.* Sed tandem in *occidentali eccleſia* (nam orientales *immerſionem* retinuerunt) *aſperſio trina* loco *immerſionis* recepta eſt, eo quod recens natis paruulis *immerſio* totalis trina periculoſa videretur. Nihilominus illius reductionem ſeriis votis exoptant prudentiores theologi, (vid. SPENER. *vol. I. conſ. theol. Germ. c. II. art. V. ſect. I. q.* 4. item *ſect.* 2) non quod *aſperſione* genuinus baptiſmus non conferatur, ſed quod mos *immergendi* magis *æuo apoſtolico* reſpondeat, myſteriumque baptiſmi euidentius explicet. *Rom. VI*, 3. 4. 6. 7. Dn. HEINECCIVS in der Abbildung der alten und neuen griechiſchen Kirchen *P.* 2. *c.* 6. §. 16. & 37. SCHILT. *lib. II. inſtit. iur. canon. lib.* 2. §. 14. *ſq.*

In occidente tandem trina aſperſio recepta.

§. XX. Cum baptismus *lauacrum* eſſe debeat, *naturalis aqua* ſine dubio adhibenda erit. Neque enim verus baptiſmus eſt collatus, (1) ſi in defectu aquæ quis *arena* ſuperinfunditur, vid. Dn. SCHMIDT. *diſſ. de baptiſmo per arenam:* (2) ſi quis *ſaliua* tingitur trina vice *c.* 5. *X. h. t.* (3) vel alius liquor loco *aquæ* adhibetur, vt ſanguis, lac, vinum &c. SCHILTER. *cit. l.* §. 12. Si alius liquor aquæ naturali tantum adfundatur, integritati baptiſmi nihil decedit. Equidem in alia omnia iuiſſe videtur STEPHANVS papa *ann.* 754. ad varia conſulta ita reſpondens, & quidem *n. XI. ſi in vino quis propterea, quod aquam non inueniebat, anima periclitantem infantem baptizauerit, nulla ei adſcribitur culpa. Infantes ſic permaneant in ipſo baptismo. Non, ſi aqua adfuit præſens, ille presbyter excommunicetur & pœnitentiæ ſubmittatur, quia contra canonum ſententiam agere præſumſit.* Enimuero verba hæc: *infantes ſic permaneant in ipſo baptismo* intruſa eſſe, recte coniicit COINTIVS *in annal. ad cit. ann. tom. V. p.* 427. quod tum *in plurali* poſita huc non quadrent, tum etiam quod in *reſponſo* 13. & 14. occurrant, vnde amanuenſis illa in hunc transtulit locum.

Naturalis aqua adhibenda,

§. XXI. *Immerſio* vel *aſperſio trina* facienda eſt *in nomine Patris, & Filii & Spiritus S.* qua formula antiquitus eccleſia conſtanter vſa eſt, vt illuſtrat COINTIVS *cit. l. ad ann.* 496. *n.* 156. Sub hac baptizati, non rebaptizandi, licet (1) ab *hæreticis* baptismus collatus eſſet; *c.* 28. & 32. *de conſecr. D.* 4. e contrario, qui ob peruerſum de *trinitate* dogma diuerſa vtuntur formula, veluti Arriani, hac formula vtentes: *in nomi-*

cum inuocatione trinitatis,

ne Patris, per Filium, in Spiritu S. vere baptizati non creduntur. *c.* 109. *de conſecr. D.* 4. SCHILTER. *cit. l.* §. 17. Neque vero (2) nocet baptiſmo, ſi aliqua erroris verba contra *grammaticam* per imperitiam ſacerdos protulit. *c.* 72. *de conſecr. D.* 4. Talis caſus ZACHARIAE papæ oblatus fuit a BONIFACIO de presbytero, qui *latinam linguam* penitus ignorabat, & hac corrupta formula vſus fuerat: *baptizo te in nomine patria, filia & Spiritua S.* Reſpondet pontifex in *c.* 86. *ibid.* ſe non poſſe conſentire, vt infans denuo baptizetur, quod ſolus error in lingua non impediat, quo minus in *SS. Trinitatis nomine* baptizatus dici queat. Aliud eſt, ſi (3) verba *mutilata* fuerint, veluti ſi quis infantes in aquam immerſerit ſub hac tantum formula: *in nomine Patris, & Filii & Spiritus S. amen,* nec addiderit: *ego te baptizo,* quo caſu non recte cenſetur infans baptizatus ſecundum *c.* 1. *X. b. t.* Refert talem caſum BVSCHIVS *de reformat. monaſter.* apud LEIBNITIVM *tom. II. ſcript. Brunſuic. p.* 815. *c.* 15. *Venit ad me mulier, quærens, an infantem, a ſe baptizatum, poſſet in cœmeterio ſepelire? Cui dixi: quid dixiſtis baptizando eum? reſpondit: effundi trina vice aquam ſuper caput eius, dicens: in nomine Patris & Filii & Spiritus S. amen. Reſpondi, ſi nihil aliud dixiſtis, tunc extra cœmeterium ſepelite eum, quia non eſt baptizatus, & agite pœnitentiam de animæ eius occiſione. Sic enim dicere debuiſtis: ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus S. amen.*

nec nocet barbarismus, — *bene tamen mutilatio formulæ.*

§. XXII. Hæc *ſubſtantialia* ſufficiunt, vt baptismus integer cenſeatur, licet vel maxime *ſolennia* ſuperaddita omiſſa fuerint, vt contingit in baptismo, in caſu *neceſſitatis* a quouis collato. Neque enim vlla *ceremonia* aut *ſolennitas* ex præſcripto Chriſti ad integritatem eius pertinet. Ignorauit eam purior eccleſia, in ſola *ſimplicitate*, qua CHRISTVS & apoſtoli vſi leguntur, ſubſiſtens. Teſtis eſt TERTVLLIANVS *de baptiſmo c.* 2. *Nihil adeo eſt, quod tam obduret mentes hominum, quam ſimplicitas diuinorum operum, quæ in actu videtur, & magnificentia, quæ in effectu repromittitur: vt hic quoque, quoniam tanta ſimplicitate, ſine pompa, ſine apparatu nouo aliquo, denique ſine ſumtu homo in aqua dimiſſus & inter pauca verba tinctus non multo vel nihil mundior reſurgit, eo incredibilius exiſtimetur conſecutio æternitatis.* Erat ergo eo tempore baptismus etiam adultorum (pædobaptismus enim teſte EODEM *c.* 18. rarior adhuc erat) ſine omni *pompa* & *ſumtu*. Præparatio ſedula adultorum præcedebat, quæ rurſus absque *pompa* fiebat: *renunciatio ſolennis* tantum præmittebatur, teſte EODEM *de coron. c.* 3. & immerſione facta accedebat *manuum impoſitio* & *inunctio*, vt IDEM *de baptiſmo c.* 7. & 8. indicat.

Solennia ad ſubſtantiam baptiſmi non pertinent, — ignorata a primitiua eccleſia, — etiam in baptiſmo adultorum.

dicat. *Exorcismi* adhuc ignorabantur aliaque ſolennia, quæ poſtea in *adultorum baptiſmo* ſeculo IV. iam vſitata fuere.

§. XXIII. Pleraque *ſolennia* nata ſunt *ſedula præparatione* catechumenorum adultorum ad baptiſmum, quæ olim non eodem, ſed diuerſo interponebantur tempore, vt paulo ante iam demonſtraui. Hæc quidem rationem quandam, antea explicatam, in adultis admittebant; non æque vero cadebant in *infantes*, qui præparari ad S. lauacrum non poterant. Merito ergo his abſtinendum, vel commodiores ritus in locum eorum ſubſtitui debuiſſent. Enimuero omnes fere ritus, ad *præparationem catechumenorum* excogitati, tracti etiam ſunt ad *infantum baptiſmum*, & *vno contextu eodemque tempore* adhibiti. Confeſſio fidei, recitatio ſymboli, & renunciatio actus erant adultis fere tantum proprii: infantibus tamen hos applicari poſſe cenſebant interuenientibus ſponſoribus, vt indicat TERTVLLIANVS *de baptiſmo c.* 18. quod non adeo probat. Poſtea tamen variis conciliis hoc inſtitutum eccleſiæ approbatum ex patrum doctrina communi, vid. *c.* 74. 75. 77. *de conſecr. D.* 4. quo more adhuc eccleſiæ proteſtantes vtuntur, vt infra indicabitur in materia de *officio patrinorum.* Ipſa *ſolennia baptiſmi* ex antiquitatibus ſuccincte tradit HILDEBRANDVS *in rituali baptiſmi.*

Solennia nata ſunt ex ſedula præparatione adultorum, etiam infantibus, ſed ſine ratione applicata.

§. XXIV. Locus conferendi baptiſmum non erat *eccleſia*, ſed *flumen*, in quo præſentibus quibusdam immergebantur, teſte TERTVLLIANO *de baptiſmo c.* 4. & 6. &, lauacro facto, demum loti deducebantur ad eum locum, quo fratres congregati erant, teſte IVSTINO martyre *apol. II.* vnde dici nequit, *præſente tota eccleſia* immerſionem fuiſſe factam, vt non nemo exiſtimat. Tempeſtates perſecutionum publicæ tandem effecere, vt non amplius chriſtianis integrum fuerit, in *fluminibus publicis* baptizandos immergere. Inde Romæ in thermis & balneis, ad baptiſmum maxime accommodatis, hic peractus eſt, quippe quæ nihil aliud quam *lauacra* erant; vtrum vero certa *baptiſteria* ibidem exſtructa fuerint, certis & indubiis probari nequit teſtimoniis. Quarto ſeculo demum circa eccleſias maiores fontes in vſum baptiſmi adornati ſunt in loco quodam ſeparato ab ipſa eccleſia, propriisque parietibus circumſepto, quem *baptiſterium* vocarunt, vt docet ATHANASIVS *in epiſt. ad orthodox. tom. I. p.* 945. *ſeq.* & plenius illuſtrat CANGIVS *in gloſſar. voc. baptiſterium*, quales eccleſiæ *baptiſmales* dictæ. Horum *fontium baptiſmalium* GREGORIVS M. mentionem facit in *c.* 7. *C.* 18. *qu.* 2. vbi præcipit, ne tale *baptiſterium* in monaſteriis habeatur, ſed *locus ipſorum fontium repleatur*, & altare illuc potius fundetur. His

Baptizabantur in flumine olim.

Seculo IV. baptiſteria conſtructa.

In cœtu fidelium baptiſmus collatus.

ita conſtitutis, admodum credibile eſt, in *cœtu fidelium* catechumenos immerſos fuiſſe, præſertim cum ritus plerique præparatorii in eccleſia ſeu *concione publica* fidelium fierent. Aſperſione loco *immerſionis* introducta, ſingulæ eccleſiæ parochiales *baptiſmales* factæ, quod in vſum eius facile *baptiſterium* (quo nomine adhuc hodie vtimur, licet res a priſco more in totum receſſerit,) erigi poſſet, ſimulque cautum, vt baptiſmus in *eccleſia* daretur baptizandis.

Baptiſmus regulariter in eccleſia conferendus,

§. XXV. Nec diuerſo iure vtuntur eccleſiæ proteſtantes: ſed in omnibus fere *ordinationibus eccleſiaſticis* iniunctum eſt paſtoribus, vt tantum in *eccleſiis* hunc actum peragant. Enimuero cogitandum erat, id potiſſimum conſtitutum eſſe, non ob *loci ſanctimoniam* quandam, ſed potiſſimum ob *congregationem fidelium*, quæ *eccleſiam* proprie conſtituere dicitur. Baptizandi ergo infantes eſſent in *eccleſia*, h. e. in *cœtu fidelium*, & ita differendus baptiſmus ad *coitiones* chriſtianorum *ordinarias*, vt iam monui in *diſſert. prælim. p* 62 quod tamen in plerisque eccleſiis negligitur, extra *cultum ſacrum* baptiſmum peragentibus, quod emendandum eſſe, ſerio optauit BRVNNEMANNVS *lib. I. iur. eccl. c.* 6. *m.* 3. §. 4. *Apud pleroſque euangelicos*, ait, *baptiſmus adminiſtratur in poſtica templi parte, præſentibus vix quinque perſonis, quorum precibus debet infans Deo commendari. Grauiſſima res hic agitur: eripiendus eſt infans ex regno diaboli: tranſferendus eſt in regnum Chriſti: ſanciendum fœdus cum diuina maieſtate: orandum eſt pro infante ita, vt effectus harum precum per totam vitam duret. Igitur in conuentu totius eccleſiæ meretur celebrari, quando in mora non eſt periculum. Quam facile eſſet baptiſmum ſemper inſtituere, quando concio ſacra dominica die vel etiam in reliquis diebus habita, in præſentia auditorum, huius rei in fine homiliæ admonitorum, & quaſi teſtium rogatorum: vel ſi nulla eo die concio habita, poſt preces publicas, aut chriſtiano populo per campanam peculiarem ad id opus ſanctum conuocato. Præmitti poſſet ſacra cantio, aut hymnus, & baptiſmus in medio templo in præſentia totius eccleſiæ celebrari, & infans multorum precibus Deo commendari debebat.* Veram ſinceramque imaginem huius *obſeruationis Brunnemannianæ* in eccleſia quadam prope Oſnabrugam collecta deprehendi, vt fere perſuaſiſſimum habeam, methodum hanc ex præſcripto B. viri ibidem introductam fuiſſe, quæ adeo mihi arriſit placuitque, vt eandem in *diſſ. prælim. cit. l*, exacte retulerim commendauerimq;. Forſan inde quoque deſumta eſt methodus, quæ in *ordin. eccl. Guelpherbyt. renou. P.* 1. *c.* 8. §. 1. traditur: Die Heiligkeit dieſer Handelung erfordert es, daß ſelbige mit beſonderer Solennität und Andacht verrichtet

& ſic merito præſente cœtu fidelium,

quod illuſtratur ex doctrina Brunnemanni,

& conſtitutionibus eccleſiaſticis.

tet werde, und zwar, wenn es die Zeit leiden will, bey öffentlicher Verſammlung der Gemeine, damit die Leute nicht allein zum Gebet für das zur Taufe gebrachte Kind ermahnet, ſondern auch ihrer eigenen Taufe, und der erlangten hohen Gaben, nemlich der Vergebung der Sünden, der Kindſchaft GOttes und des Rechts zum ewigen Leben erinnert werden mögen. Ea de cauſa quoque cautum eſt, daß die Heil. Taufe aller und ieder Kinder nicht in priuat-Häuſern (es ſey denn, daß ſolches beſonders concediret worden, oder das Kind wegen augenſcheinlicher Schwachheit nicht zur Kirche gebracht werden mag) ſondern in der Kirche verrichtet werden ſoll, da dann an den Orten, wo es gewöhnlich iſt, vor dem actu der Geſang: Chriſt unſer HERR zum Jordan kam ꝛc. oder aus demſelben der Vers: Das Aug allein das Waſſer ſieht ꝛc. abgeſungen werden kan &c.

§. XXVI. Reliqui ritus, quos maximam partem ſeruant eccleſiæ noſtræ, potiſſimum deſumtæ ſunt ex *adultorum præparatione* ad baptiſmum. De quibusdam hic duntaxat quasdam *leges eccleſiaſticas* adferam. Ante baptiſmum baptizando *nomen* imponitur vel a *patre* vel a *patrinis* electum. Qui numero *competentium* inſeri cupiebant, *nomina* ſua dabant, *albo eccleſiaſtico* inſcribenda. In concil. *Carthag. IV. c.* 85. relato in *c.* 60. *de conſecr. D.* 4. patres ita edixere: *baptizandi nomen ſuum dent.* Admodum itaque veroſimile eſt, nonnunquam *competentes* ſua nomina, gentiliſmi quid ſpirantia, mutaſſe, & aliud ſibi impoſuiſſe. Primitiuis eccleſiæ temporibus id factum haud fuit, cum nec iudæi nec gentiles poſt baptiſmum aliud induerint nomen, vt antiquitates loquuntur. *Arbitraria* ergo, non *neceſſaria* mutatio nominis fuit. Vbi vero etiam ritus initiandi catechumenos infantibus applicati ſunt, loco eius ritus, quo nomina ſua competentes dabant, receptum eſt, vt ante baptiſmum nomen infanti imponeretur, & patrini compellarentur de *nomine* infanti dando. Quamuis vero ipſa *nominis* electio libera ſit, ſolet tamen in legibus eccleſiaſticis quandoque hæc reſtringi: 1) ne plura quam *duo nomina* infanti imponantur: 2) ne inſolita, gentilibus, vel certæ ſectæ propria eligantur, quem in finem presbytero ante baptiſmum nomina edi iubentur. In *ordin. eccl. Magdeb. c. III.* §. 14. hoc diſerte prouiſum: Auch ihnen keine fremde oder gar heydniſche, ſondern bekante Chriſtliche Tauf-Namen, und zwar nur einen, oder zum meiſten zwo, geben. Puritani in Britannia magna quædam ſingularia circa *nominis* impoſitionem & electionem obſeruant, teſte IEREMIA COLLIERIO

Ritus hodierni deſumti ſunt ex adultorum præparatione antiqua, vt impoſitio nominis.

Eius mutatio in adultis olim arbitraria.

Leges circa nominis impoſitionem.

LIERIO *in hiſtoria eccleſ. magn. Britann.* anglico ſermone conſcripta. Etenim in eorum agendis cautum eſt: *ne baptizandis infantibus dentur nomina ex paganiſmo & papiſmo quid ſpirantia, ſed vt talia iis imponantur, quorum exempla in ſcriptura ſacra reperiuntur.* Inde noua nomina admodum ſingularia, & inſolita excogitant, quorum catalogum IDEM refert, v. c. *Dominus appropinquat. Probatio noua. Reformatio. Diſciplina. Nouum gaudium. Sufficiens. In excelſis. Donum gratuitum. Noui fructus. Puluis.* &c. Refert DE LA ROCHE *dans la bibliotheque Angloiſe tom. I. p.* 181. ſe ex hiſtoria temporis recentioris obſeruaſſe, fanaticum quendam tempore CROMWELLI ſibi nomen hoc dediſſe: *lauda Deum in Chriſto; nam ſine eo damnatus fuiſſes.* Nec inter proteſtantes deſunt, qui nominibus ſingularibus nouiter effictis, v. c. GOttes Gnade, GOttes Gabe, GOttes Treu, GOttes Furcht, Fürchte GOtt, GOttes Huld, Gottlob &c. delectantur, qui ſuo ſenſu abundent, vbi legibus eccleſiaſticis nihil de hac re cautum. Interim nomina a Diis gentilium deſumta, v. c. *Martis, Veneris, Saturni, Charontis* &c. non puto eſſe admittenda, cum conclamatum ſit, eos, qui talia nomina idololatrica eligunt, id vnice agere, vt riſum excitent, & ludibrio in re tam ſeria ſeſe exponant.

Exorcismus duplex.

§. XXVII. Præterea dictum eſt ſupra, duplicem *exorciſmum* pro *initiandis catechumenis* fuiſſe *ſeculo IV.* vſitatum. Idem ritus translatus eſt ad *baptiſmum infantum*, & in plurimis eccleſiis proteſtantium retentus. Prima *exorciſmi* formula eſt: Fahre aus, du unreiner Geiſt, und gieb Raum dem Heiligen Geiſt. Altera vero hæc: Ich beſchwere dich, du unreiner Geiſt, bey dem Namen des Vaters, und des Sohnes, und des Heiligen Geiſtes, daß du ausfahreſt und weicheſt von dieſem Diener JEſu Chriſti N. N. Amen. *Exorciſmos* olim fuiſſe cognitos, nemo antiquitatum eccleſiaſticarum peritus negabit, quos tamen tantum circa eos, qui a diabolo obſeſſi erant, adhibebant, & quidem illi ipſi, qui *dono* hoc *extraordinario* eiiciendi dæmones inſtructi erant, quo plures adhuc gaudebant. SVICERVS *in theſ. eccleſ. voc.* ἐξορκισμὸς. Ait TERTVLLIANVS *in apol. c.* 23. *Edatur hic aliquis ſub tribunalibus veſtris, quem dæmone agi conſtat; iuſſus a quolibet chriſtiano loqui ſpiritus ille, tam ſe dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falſo.* Qui hoc *dono extraordinario* præditi erant, *exorciſtæ* dicebantur, quorum ſeculo III. plures Romæ iam fuere, teſte EVSEBIO *lib. VI. c.* 43. Etiam in Africana eccleſia horum copia aderat, teſte CYPRIANO *epiſt.* 75. qui etiam

Eorum ratio antiqua ab hodierna diverſa fuit,

epiſt.

epiſt. 69. *p.* 187. clarius praxin eius temporis adumbrat his verbis: *Quod hodie etiam geritur, vt per exorciſtas voce humana & POTESTATE DIVINA flagelletur & vratur & torqueatur diabolus.* Ita vero ſolis *energumenis* exorciſmi applicabantur, non *catechumenis* aut baptizandis, ita vt ne quidem TERTVLLIANVS, vbi *ritus baptiſmi* refert, *exorciſmorum* mentionem faciat, quorum vſus demum ſeculo IV. refertur. Proinde non eſt ritus *purioris*, ſed iam quodammodo *corruptæ eccleſiæ*, vt non poſſim non ſatis demirari, proteſtantes theologos in hoc ritu vel excuſando vel conſeruando tam fuiſſe pertinaces. vid. STRYK *in not. ad ius eccl. Brunnemanni lib. I. c. 6. m. 2. §. 3.* Neque enim, quod quidam putant, eſt *ritus vniuerſalis eccleſiarum proteſtantium*, quia plures iam dudum eidem repudium miſerunt, vt STRYK. *cit. l.* obſeruat. In *Guelpherbyt. ord. eccl. renou. P. 2. c. 9.* qua *forma dandi baptiſmum* traditur cum conſuetis formulis, *exorciſmus* plane omiſſus eſt. Similiter in formula baptiſmi in Oſtfriſia, vt & dynaſtia Eſſenſi & Wittmundenſi vſitatum *exorciſmum* non deprehendo, inſpecta horum locorum *ordin. eccl. c.* 8. de anno 1631. Similiter nec *ordinatio eccl.* der Wild- und Rheingraffſchafft *c.* 14. in formula, præſcripta baptiſmo, exorciſmum retinuit, vti nec *Argentoratenſis p.* 153. *ſqq.* vbi ritus baptiſmi ſiſtitur. In *ordin. Osnabrug. eccl.* de *anno* 1652. *p.* 126. formula nulla exorciſmi *traditur*; hæc tamen obſeruatio in parentheſi adiicitur: Den exorciſmum belangend, weil derſelbe als ein ritus libertati chriſtianæ ſubiectus in dieſen Kirchen bishero indifferenter gehalten worden iſt, immaſſen der Herr D. Chemnitius P. 3. loc. comm. de baptiſm. der Lutheriſchen Kirchen Meynung erklähret hat, laſſen wirs dabey billig bleiben.

vt hodierni exorciſmi non ſatis probari poſſint,

in pluribus eccleſiis aboliti.

§. XXVIII. Cum ſit ergo ritus *indifferens*, ita tamen comparatus, vt a *duritie* haud alienus ſit, nec omnibus eccleſiis proprius, non dubium eſſe videtur, quin *lege eccleſiaſtica* abrogari poſſit. Enimuero quot turbas diſſidiaque inter theologos hoc pomum Eridos de *abrogando exorciſmo* mouerit, acta publica ſeculi XVI. & XVII. docent. Sub electore Saxoniæ CHRISTIANO I. inprimis hi motus orti, nec ſine ſanguine, quod pudendum, finiti ſunt. Plura ſcripta & conſilia eo tempore publicata ſunt de hac materia, quorum quædam adducta a DEDEKENNO *vol.* 1. *P.* 2. *p.* 167. *ſqq.* Decreuerat ſcilicet elector, *exorciſmum* in Saxonia lege publica abrogare, eaque de cauſa ſcriptum D. PIERII, cui titulus: ein Bedencken von Abſchaffung des *exorciſmi*, congregatis Lipſiæ Lutheranis ſuperintendentibus, ad ſubſcribendum obtulerat. Obedientiam

Abrogatio exorciſmi in nonnullis eccleſiis non ſine turbis facta,

vt in Saxonia

tiam hi ipſi prorſus electori denegarunt variis ſub prætextibus, vnde factum, vt elector leniori via incedens iis iniunxerit, vt auditores ſuos de hoc ritu recte informarent, quod etiam factum. Cum etiam D. GVNDERMANN & SALMVTH *anno* 1591. *d.* 14. *Iul.* cum paſtoribus Zizæ congregatis, de *exorciſmo abolendo* agerent, res caruit effectu, exorto hac de re turpiſſimo tumultu, qui eos coëgit, vt fuga ſalutem ſuam quærere cogerentur. Tandem *edictum electorale* de *abrogando exorciſmo* promulgatum eſt, quod tamen, morte electoris interueniente, executioni dari non potuit. Paucos ante annos publicauit ill. Dn. THOMASIVS ein Verſuch von annalibus von anno 1409. bis 1629. atque hoc ipſum ſpecimen MELCHIORIS ab OSSE *teſtamento* a ſe edito notisque illuſtrato adiecit. Ab *anno* 1591. his de motibus turbisque hæc leguntur: Den 5 Jul. haben die Geiſtlichen zu Dreßden D. Georg Schönfeld, Superintendent und ſeine Collegen, den exorciſmum oder Beſchwerung in der H. Tauffe angefangen auſſen zu laſſen. Uber welche Veränderung aber unter dem gemeinen Manne eine groſſe Gemüths-Beſtürtzung entſtund, und ſich zu einer öffentlichen Unruhe anſchickte; maſſen denn ein Bürger und Fleiſchhacker zu Dreßden ſich nicht geſcheuet, als man ihm ſein jung gebohrnes Kind zur Tauffe trug, mit bewehrter Hand nachzufolgen, und gegen den Prieſter in der Kirchen ſich mit hohen Vermeſſen vernehmen zu laſſen, daß, woferne er den Täufling nicht mit Beybehaltung des exorciſmi tauffen würde, er ihm den Kopf vor dem Tauf-Steine entzwey ſpalten wolte, wodurch er dem Prieſter eine ſolche Furcht eingejaget, daß derſelbe ſich nach dieſes Fleiſchhackers Begehren richten müſſen. Zu dieſer Zwieſpalt war der fürnehmſte Urheber D. KRELL, damahliger Cantzler zu Dreßden, welcher der Lehre des Caluini ſehr ergeben, und ſolche algemach zu introduciren, auch dergleichen Prieſter einzuführen in geheim ſehr bemühet war. Mit Abſchaffung des exorciſmi bey der Heil. Tauffe aber ging er ungeſcheuet, und hatte dem Churfürſten das formale der Tauff-Beſchwerung ſo verhaßt gemacht, daß allen Superintendenten und Pfarrern, ſo wol in Städten als auf dem Lande des Churfürſtenthums Sachſen durch die Conſiſtoria anbefohlen wurde, den exorciſmum bey Verluſt ihrer Dienſte zu unterlaſſen, geſtalt denn auch ein ieder, das zu ſolchem Ende aufgeſetzte und ihnen zugeſchickte Umlauffs-Patent, zu Bezeugung ihres unterthänigſten Gehorſams, eigenhändig unterſchreiben ſollen. Welcher ſcharffe Ernſt auch ſo viel gewürcket, daß der wenigſte Theil von denen Prieſtern ſich der ſubſcri-

ſcription berührten patents geweigert, dahero ein Prieſters-Weib zu ihrem Ehemanne geſaget: Ach Herr! lieber Herr! ſchreibt, daß ihr doch bey der Pfarre bleibt. Non diu vero, vt dictum eſt, hæc abrogatio durauit, cum mox, exſtincto electore, omnia in priſtinum reducta fuere ſtatum, & in theologos pariter atque politicos grauis inſtituta fuerit inquiſitio, cuius *corpus delicti* primarium quæſitum fuit in bello, exorcismo indicto. Inprimis ſæuitum in CRELLIVM; contra quem plura accuſationis capita adminiſtratori a ſtatibus prouincialibus oblata, quorum primum fuit: daß er die Abſchaffung des exorcismi in dieſer Lande Kirchen mit höchſter Betrübniß und Zerrüttung derſelben bößlich eingeſchoben. Vid. *cit. annal. p.* 216. Hoc modo admodum cruento in Saxonia triumphauit exorcismus, per CRELLIVM excommunicatus.

§. XXIX. In *Marchia* ſeculo ſequente parem fortunam non habuit exorcismus, ſed non leuem accepit cladem. Promulgauerat potentiſſimus elector *d.* 16. *Sept.* 1664. edictum, quo inter alia capita *libertas omittendi vel adhibendi exorcismum* ſtabilita fuit. Nihil quidem moderatius & prudentius a ſapientiſſimo principe conſtitui potuit; nihilominus tamen tum de hoc, tum de aliis edicti capitibus concertatum fuit, quæſitumque, vtrum ſalua conſcientia huic edicto ſubſcribere, an vero obſequium potius denegare, & quæuis extrema exſpectare deberent paſtores? Quidam *ſacram contumaciam* reſponſis ſuis ſuadendam, & pro *exorcismo*, vt pro gloria Chriſti, pugnandum, atque martyrium potius ſubeundum, exiſtimarunt: quidam in contrarias prudentius partes tranſierunt: quidam etiam, *remotionem* potius ſubire, quam iuſto principis decreto parere voluere, quod hæc *contumacia* eſſet *ſacra, pia, chriſtiana.* D. IOANNES BOTTICHER, paſtor & ſenior Magdeburgenſis, ea de cauſa in grauiſſima certamina coniectus eſt. Ediderat ſcriptum aliquod ſub titulo: Unvorgreifliches Bedencken über die Frage: ob die Herren Prediger zu Ständel in der alten Marck, dem Churfürſtl. Brandenburgiſchen edicto de dato 16. Sept. anno 1664. mit gutem Gewiſſen unterſchreiben, oder ſich remouiren laſſen können, in forma epiſtolæ ad M. CHRISTIANVM SCRIVERVM, in quo *ſubſcriptionem* ſalua conſcientia fieri poſſe cenſuit, qua tamen ſententia irritauit crabrones, ſcil. CALOVIVM Wittebergenſem, SIEVERTVM collegam, aliosque hiſce ſimiles, vt variis editis ſcriptis anno 1666. & ſequentibus, contra tot *contumaciæ ſacræ aſſertores patronosque* ſeſe defendere coactus fuerit, in quibus etiam cauſa iuſte eiecti exorcismi acta. Qui remoti ea tempeſtate fuere, ſeſe forſan *martyres veritatis* factos fuiſſe, ex *decreto* & Marchia.

Calouiano arbitrati ſunt; ſed non ex *iudicio Speneriano*. Hic enim *vol. vlt. conſil. theol. German. P. III. c.* 6. *art.* 3. *ſect.* 134. admodum prudenter ea de re ita cenſuit: Leidet einer alsdann über dem Ungehorſam in ſolcher Sache, ſo halte ich ihn nicht pro martyre veritatis.

Cauſa tot turbarum & denegatæ obedientiæ,

§. XXX. Peperit hanc *contumaciam ſacram*, obedientiam denegandi principum edictis in rebus eiusmodi *arbitrariis* & *adiaphoris*, tum odium erga reformatos, exorcismo perpetuum indicentes bellum: tum præconcepta quædam opinio *de independentia* in rebus ad eccleſiam & ſacra pertinentibus ab imperio ciuili, quam Romanæ eccleſiæ aſſeclæ *palam*, plures vero ex noſtratibus, peruerſis principiis innutriti *clam* profitentur. His armis plures inſtruxerat CALOVIVS, huius ſucceſſores & diſcipuli ingentem numerum addiderunt, qui *ſacram contumaciam* in his rebus propagarunt, idque egerunt, vt *hierarchia* in clero reduceretur, quod etiam factum forſan fuiſſet, niſi diuina benignitas, quæ magiſtratui obedientiam præſtandam eſſe præcepit, interceſſiſſet, Prudentiores theologi enim hanc *ſacram contumaciam* in retinendo exorcismo contra edicta principum, inuictis expugnarunt argumentis, vt hodie animam agere videatur. Inter hos quoque fuit B. SPENERVS,

reprobata a B. Spenero

qui *P. I. conſil. theol. Germ. c. II. art.* 5. *ſect.* 6. variis argumentis *libertatem hanc*, edicto electorali ſtabilitam, plurimis argumentis corroborauit, probauitque, daß der Churfürſtl. Befehl, ſo den Eltern die Macht den exorcismum nicht zu verlangen, gegeben, und hingegen den Predigern, ihn alsdann auszulaſſen, aufferleget, nicht unrecht ſey. Ipſa argu-

per argumenta ſolida.

menta, quæ fuſius illuſtrat, ad hæc capita reduci poſſunt: (1) daß der exorcismus von Chriſto nicht befohlen, noch eingeſetzet, kein nothwendig Stück der Tauffe, ſondern dieſe ohne denſelben nicht weniger als mit demſelben kräftig ſey: 2) Daß die Kirche denſelben niemahlen ausdrücklich befohlen, und durch eine gewiſſe Ordnung oder Geſetze in einem concilio oder ſonſten alle ihre Kinder oder Glieder daran verbunden habe, ſondern er unter diejenigen Gebräuche gehöre, deren Urſprung uns nicht völlig bekant iſt ꝛc. 3) Daß unſere Evangeliſche Kirche bey der reformation ſich nicht ausdrücklich vereiniget, dieſen ritum zu behalten oder einzuführen, ſondern einige Gemeinden, als die Kirchen alle, oder meiſten, in den Rheiniſchen, Schwäbiſchen und Fränckiſchen Kräyßen denſelben gar ausgelaſſen haben, und alſo nicht als eine allgemeine ceremonie zu achten: 4) Daß unwiderſprechlich ſey, daß die Worte des exorcismi in dem rigore, wie ſie lauten, und nach dem Verſtande, den ein jeder, welcher ſie das erſte mahl höret, und eher ihm eine an-

andere Erklährung beygebracht wird, daraus faſſet, falſch ſind, und dahero, damit ſie nicht falſch ſeyn, eine Auslegung über dero Verſtand gemachet werden muß, ſo nicht aus den Worten ſelbſten flieſſet, ja einige kaum ſehen, wie derſelbe damit überein komme, daß daher die gantze ceremonie ſo bewandt ſey, daß man ſie endlich entſchuldigen, aber nicht eben hoch loben könne, auch von dieſer formul die Kirche an ſich ſelbſt weder Nutzen noch Erbauung habe: 5) Daß durch ſolches edict die Freyheit des Gewiſſens vergönnet worden, und der exorcismus nicht völlig aufgehoben, ſondern in der Freyheit geſetzet ſey. Alſo iſts, pergit inter alia, allein zu thun um die Freyheit der Gewiſſen, daß nemlich diejenigen, welchen die harte Formul anzuhören zu ſchwer wird, nicht dörfften genöthiget werden, eine zu der Tauffe nicht nöthige ceremonie bey den ihrigen zu admittiren, ſondern die Macht haben, das Heil. Sacrament ohne dergleichen, aufs wenigſte überflüßigen Zuſatz, zu fordern ꝛc. Hiſce præmiſſis, obiectiunculis reſpondet, quibus vtuntur exorciſmi aduocati, quæ fere vnice vel a *ſcandalo* quodam imaginario, vel ab *inſidiis* clanculariis putatiuis confeſſioni noſtræ ſtructis, vel ab *vniuerſalitate ritus*, vnice ab vniuerſa eccleſia A. C. addicta abolendi, deſumtæ ſunt. Vltimum iam examinaui *tit. de conſuetud.* §. 50 *ſqq.* & HILDEBRANDO diſſert. *de ritib. ſacr.* contendenti, ritum exorciſmi tantum ab *viuerſali eccleſia* tolli poſſe, reſpondi. Tangit hoc argumentum etiam SPENERVS *cit. l. p.* 173. ſed timidius quodammodo illud reſolvit, cum tamen hac in re nullum periculum, quod iuſtum timorem excitare poſſit, metuendum ſit. Nec ab *antiquitate* vllum ei præſidium peti poteſt, cum purioris eccleſiæ inſtitutum non ſit. Si *antiquitatis* veneratione ritus fouendus eſſet, noſtris merito vitio vertendum eſſet, quod *vnctionem*, æuo TERTVLLIANI iam vſitatam, reiecerint, quæ ſignificatum admodum conuenientem habet, baptizatoſque admonet, ſe iam *chriſtianos* factos fuiſſe, & ad *ſacerdotium ſpirituale* allectos.

§. XXXI. Egi cauſam *exorciſmi* eiusque variam recenſui fortunam inter proteſtantes: iam ad ritum illum pergo, quo *alba veſtis* baptizatis imponitur, de quo GOTHOFREDVS WEGNERVS, theologus Regiomontanus, anno 1700. ſpeciali diſſertatione ediſſeruit. *Nudos* fuiſſe baptizatos catechumenos vtriusque ſexus, ſupra obſeruaui: egreſſi lauacrum *veſte alba*, quam *ſplendidam*, ἔνδυμα φωτεινὸν, dicebant, teſte BASILIO M. *in exhortat. ad baptiſm.* induebantur, vt indicaretur, baptizatos intus renouatos eſſe Spiritu Dei ad vitam æternam, qua de

Ritus albæ veſtis.

Eius origo.

 cau-

cauſa *myſtica veſtis* vocatur a SOZOMENO *lib. VII. c.* 8. quod *arcanum* quendam & *ſpiritualem ſignificatum* haberet. Seculo III. eius vſum iam fuiſſe docet, prælaudatus WEGNERVS §. 6. quod DALLAEVS *de cultib. latin. relig. lib.* I. *c.* 14. *in f.* in dubium vocat, nec ſine ratione. Neque enim loca TERTVLLIANI ab iſto adducta hoc euincunt, ceu nec CLEMENTIS ALEXANDRINI mentio *albarum veſtium* aliquid præſidii huic ritui adfert, quippe quas in genere chriſtianis, ceu maxime eos decentes, commendat, obſeruante SALMASIO *ad* TERTVLLIANVM *de pallio p.* 74. Neque enim, antequam baptiſteria, ſeculo demum IV. exſtructa, in maioribus eccleſiis eſſent introducta, hic ritus commode applicari potuit, cum adhuc *ſeculo III.* in fluminibus, lacu, vel aliis aquis publicis mergerentur chriſtiani, & ſtatim ad eum locum, quo erant congregati fratres, adducerentur, id quod in *albis veſtibus* fieri commode non potuit. Ludibrio gentilium ſeſe expoſuiſſent *illuminati*, ceu poſt baptiſmum vocabantur, imo infinitis periculis ſubiecti fuiſſent, ſi publice in tali veſte conſpectum eorum ſubiiſſent. Vel ſi aliquis harum veſtium vſus ſeculo III. fuit, *particularis* fuit, tunc vſitatus, quando in ſubterraneis locis, in balneis forſan, catechumeni mergebantur, quod Romæ factum eſſe ſupra obſeruaui, qui tamen ſeculo V. iam vt *vniuerſalis* eccleſiæ ritus adducitur.

ſeculo IV. iam vſitatus.

§. XXXII. Inter ſcriptores IV. ſeculi plures ſunt, qui huius ritus memoriam nobis conſeruarunt. AMBROSIVS *lib. de init. myſter. c.* 7. eum ita explicat: *Accepiſti poſt hæc veſtimenta candida, vt eſſet indicium, quod exueris inuolucrum peccatorum, indueris innocentiæ caſta velamina, de quibus dixit propheta: adſperges me hyſſopo & mundabor: lauabis me & ſuper niuem dealbabor Pſ.* L. *Qui enim baptizatur, & ſecundum legem & ſecundum euangelium videtur eſſe mundatus. Secundum legem, quia hyſſopi faſciculo Moyſes aſpergebat ſanguinem agni. Ex.* 24. *Secundum euangelium, quia Chriſti erant candida veſtimenta, ſicut nix, cum reſurrectionis ſuæ gloriam in euangelio demonſtraret. Hebr. IX. Super niuem dealbatur, cui culpa remittitur. Vnde & per Eſaiam Dominus ait: ſi fuerint peccata veſtra ſicut Phœnicium, vt niuem dealbabo.* EVSEBIVS *lib. IV. de vita Conſtant. c.* 62. deſcribens eius baptiſmum etiam huius ceremoniæ meminit: *Poſtquam rite omnia impleta ſunt, candidis ac regiis veſtibus lucis inſtar radiantibus eſt amictus, & candidiſſimo in lecto recubuit, nec purpuram amplius contingere voluit.*

Hodie vocatur das Weſter-Hemd.

Conf. MARTENE *de antiq. eccl. ritib. lib. I. P.* 1. *c.* 1. *art.* 15. §. 4. *p.* 138. Vulgo hodie vocari ſolet WESTERHEMD, cuius appellationis ratio non caret obſcuritate. West vocari omnem *auram lenem, gratam*

tam & *placidam*, & metaphorice *lætitiam* quoque, credidit WEGNERVS *cit. l.* §. 16. indeque Weſter-Hemd quaſi Freuden-Hemd appellatam fuiſſe cenſet, quæ tamen deriuatio diuinatoria, imo nimis longe petita eſt. Dixeris forſan, olim *veſtem albam* vocatam fuiſſe geweihetes Hemd, vnde poſtea corrupte ſubſtitutum eſt Weſter-Hemd, vel etiam *veſtem* in Weſt & Weſter germanice formatam, ceu plura nomina ex ſtylo eccleſiaſtico in germanicam deducta ſunt, vt *presbyter* Prieſter, *epiſcopus* Biſchoff, *chriſma* der chriſam, *oleum* Oel 2c. Loco *veſtis albæ* enim, quo catechumeni induebantur, hodie infantes tegi ſolent *linteo albo*, vt Weſter-Hemd coniunctim poſitum, ſit *linteum* loco *veſtis* infanti impoſitum.

§. XXXIII. Moris præterea erat, vt patrini *veſte alba* indutum infantem *tenerent*, & *apprehenderent*, quod vocarunt *ſuſcipere infantem ex baptiſmo*, quoniam olim *patrinis* ſtatim traderetur infans baptizatus, qui eundem traditum *ſuſcipiebant e lauacro*, vid. SVICERVS *in theſ. eccleſ. voce ἀναδέχομαι.* MASTRICHT. *de ſuſceptor. p.* 28. Hoc LVTHERVS im Tauf-Büchlein etiam confirmat, aiens: Denn ſollen die Pathen das Kindlein halten in der Taufe, und der Prieſter ſpreche, weil er das Weſter-Hemd anzeucht: Der allmächtige GOtt und Vater unſers HErrn JESU Chriſti, der dich anderweit gebohren hat durchs Waſſer und Heil. Geiſt, und hat dir alle deine Sünde vergeben, der ſtärcke dich mit ſeiner Gnade zum ewigen Leben. Hac formula etiam hodie plures eccleſiæ, vt Saxonicæ, Magdeburgicæ aliæque, linteo albo infanti impoſito, vtuntur. Hæc *ſuſceptio* & *apprehenſio*, vt loquuntur, adeo neceſſaria erat, vt ſine ea *cognatio ſpiritualis* non contraheretur. Qua de cauſa, ſi abſentes patrinorum locum ſubire deberent, linteum album ſolebat eis transmitti, vt præſentes infantem *ſuſcepiſſe* viderentur. PIPINVS linteum, in quo filia GISLANA baptizata erat, PAVLO pontifici miſit, quod *Sabanum* vocarunt, id quod *linteum* denotat, obſeruantibus SVICERO, in *theſ. eccleſ. voc.* Σάβανος, & CANGIO *in voc. Sabanum.* PAVLVS hoc ita ſuſcepiſſe dicitur, non ſecus, ac ſi præſens regiam puellam e ſanctiſſimo lauacro ſuſcepiſſet. Verba epiſtolæ pontificis ſunt hæc apud CAROLVM COINTIVM *tom. V. ad ann.* 757. *p.* 59. *Præfatus nempe ſodalitatis veſtræ illuſtris miſſus pretioſiſſimum nobis ſupernæ gratiæ munus attulit, Sabanum videlicet, in quo noſtra dulciſſima atque amantiſſima ſpiritualis filia ſacratiſſimo lauacro abluta ſuſcepta eſt, quem & cum magna iucunditate aggregata populi coborte, infra aram ſacrati corporis auxiliatricis veſtræ*

Patrini veſte alba indutum tenere ſolent.

Vnde cognatio ſpiritualis naſcitur. Abſentibus patrinis hac de cauſa linteum album transmiſſum.

veſtræ, beatæ Petronillæ, quæ pro laude æternæ memoriæ nominis veſtri nunc dedicata dignoſcitur, celebrantes miſſarum ſolennia cum magno gaudio ſuſcepimus, & per allatum eundem Sabanum eamque tanquam præſentialiter nos ſuſcepiſſe gaudemus: qua de cauſa regem PIPINVM poſtea in literis ſæpe vocat *ſpiritualem compatrem* apud EVNDEM *cit. l. p.* 660. 680. 689. &c. Itaque patrini ex hoc more priſco infantem *tenere*, vel ad minimum *manum* eidem *imponere* deberent, loco cuius ritus tamen in plurimis inualuit eccleſiis, etiam huius loci, vt extremis digitis linteum album tangant, &, peracto baptismate, digitos aqua lauent, quod vt *laici veſtem myſticam* vel *ſacratam* tetigerint verendumque ſit, ne aliquid *ſacri* digitis ex contactu hoc adhæreat, abluendum potius quam in digitis, ad profanos vſus poſtea rurſus applicandis, conſeruandum. Ita ritus quosdam vel deprauauimus, vel ſine ratione recepimus, a noſtra confeſſione prorſus alienos.

Baptizati mox confirmati & ad vſum S. cœnæ admiſſi, etiam infantes.

§. XXXIV. Baptizati mox præterea *confirmabantur* ab episcopo, de quo ſpeciatim infra agendum, & præterea S. cœnæ participes fiebant, certo indicio, eos iam in *communionem* eccleſiaſticam aſſumtos fuiſſe, vt iudicat IVSTINVS martyr *apol. II.* Nec infantes baptizati excludebantur, vt vel exemplum apud CYPRIANVM *de lapſis p.* 132. docet. Parentes quidam aufugientes *ſub nutricis alimento paruulam filiam reliquerunt: relictam nutrix detulit ad magiſtratum. Illi ei apud idolum, quo populus confluebat, quod carnem necdum poſſet edere per ætatem, panem vero mixtum, quod tamen & ipſum de immolatione pereuntium ſupererat, tradiderunt. Recipit filiam poſtmodum mater.* Narrat porro in ſequentibus, puellam in congregatione ſanctis mixtam, prorſus abhorruiſſe a S. cœna. *Perſtitit tamen diaconus & reluctanti licet, de ſacramento calicis infudit. Tunc ſequitur ſingultus & vomitus. In corpore atque ore violato eucbariſtia permanere non potuit. Sanctificatus in Domini ſanguine potus de pollutis viſceribus erupit.* Adhuc ſeculo IX Romæ hic mos vſitatus fuit, vt docet *ordo Romanus in bibl. patr. tom. X. p.* 84. *De paruulis prouidendum, ne, poſtquam baptizati fuerint, vllum cibum accipiant, neque lactentur, ſine ſumma neceſſitate, antequam communicent ſacramento corporis Chriſti.* In MAXENTII, patriarchæ Aquileienſis, epiſtola *ad Carolum M.* ſcripta, apud P. BERNHARDVM PEZIVM *tom. II. theſ. anecdot. nouiſſ. P.* 2. *p.* 11. & 16. & ALCVINVM *tit. de Sabbato S.* eiusdem moris adhuc fit mentio, obſeruatque COINTIVS *tom. I. annal. eccl. Franc. ad ann.* 496. *n.* 76. *p.* 162. ex HVGONE de S. VICTORE, pueros ſub ſpecie *vini*, adultos ſub *vtraque eucbariſtia* participes fuiſſe factos, quod

quod illi panem comedere non poſſent. Tandem hic mos deſiit, qui fere ad *ſeculi XII. vel XIII.* tempora perdurauit, quibus calix laicis ſubtractus, & *communio ſub vna* introducta, quæ infantibus baptizatis applicari non potuit.

§. XXXV. Adſunt etiam baptiſmo *patrini*, qui *ſuſcipere* dicuntur *infantem ex lauacro*, vt modo dictum eſt, qui *ſponſores*, *teſtes*, *ſuſceptores*, *fideiuſſores*, *patrini* &c. vocantur, quarum *appellationum* propriæ ſunt rationes. De origine varie ſentiunt eruditi, vt obſeruat GERHARD VON MASTRICHT *de ſuſceptor. infant. ex baptiſm. pag.* 16. & 17. Ipſe hunc morem *p.* 25. potiſſimum ex *baptiſmo infantum* repetit, poſtquam *profeſſio fidei* & *abrenunciatio* baptiſmo adiecta eſt, quam interuenientibus ſponſoribus faciebant infantes, vt TERTVLLIANVS *de baptiſm. c.* 18. auctor eſt. Hoc *ſponſore* non indiguiſſe *adultos* addit, quod hi ipſimet promitterent, & eiurarent gentiliſmum, adeo vt hi *ſponſores* & *ſuſceptores* nullos habuiſſe, ſed ſeculo IV. eoſdem demum accepiſſe videantur. In eo quidem accedo beati viri opinioni, quod *ſponſores* nullos deſiderauerit baptiſmus *adultorum* in tribus prioribus ſeculis: annon vero *teſtes* adhibiti in eorum baptiſmo? alia quæſtio eſt. Coram *triumuiris* apud iudæos baptiſmum collatum fuiſſe gentilibus, ad iudaiſmum conuerſis, docet SELDEN. *de ſynedr. lib.* 1. *c.* 3. quod quidem ab apoſtolis non ſtricte obſeruatum eſſe puto; conſtat tamen, quam infinita exi iudaiſmo fideles retinuerint, traditionum antiquarum cuſtodes tenaciſſimi. *Teſtes* hos æuo IVSTINI martyris iam adhibitos fuiſſe, colligo ex eius *apol. II. in f.* vbi ita: *deinde ducuntur a nobis, vbi eſt aqua.* Quinam hi fuerint, a quibus ad aquam ducerentur candidati, non clare exprimitur; non vnum tamen alterumue, ſed quoſdam præſentes lauacro adſtitiſſe probabile eſt, præſertim cum hæc mox addat: *nos quidem, poſtquam illum, qui credit iam & nobiſcum facit, ita abluimus, ad fratres, vt dicuntur, eo adducimus, vbi congregati ſunt.* Aderant ergo, 1) qui *ducebant* candidatum ad locum, vbi erat aqua, vt *teſtes* & *comites*: qui 2) præſentabant *baptizandos* epiſcopo vel presbyteris: quique 3) eos reducebant ad locum, vbi fratres erant congregati. Dixi: comites hoſce eos *præſentaſſe* epiſcopo vel presbytero. Id colligo ex relatione ORIGENIS *lib. III. adu. Celſum p.* 142. vbi de præparandis catechumenis agit, docetque, iis præpoſitos fuiſſe nonnullos, qui in vitam & mores eorum, qui admittendi erant, inquirerent, *vt non conceſſa facientes candidatos religionis quidem arcerent a ſuis conuentibus, ceteros autem horum diſſimiles ex animo exciperent, & quotidianis acceſſibus* me-

Patrinorum origo & ratio.

Teſtes etiam adhibuere iudæi in baptiſmo,

etiam antiquitus chriſtiani

ex ratione ſatis idonea.

meliores facerent. Sicuti vero hi erant *teſtes vitæ & morum* catechumenorum; ita admodum credibile eſt, eosdem poſtea candidatos obtuliſſe baptiſtæ, eosdem ad locum, vbi aqua aderat, adduxiſſe, teſtimoniumque eis præbuiſſe, quod digni eſſent, qui baptizarentur. Plures enim ex iudæis & gentilibus nondum ſatis obfirmati in fide ad lauacrum properabant: mox vita ſua peſſima chriſtianos quoscunque in ſuſpicionem ſiniſtram apud hoſtes adducebant; imo tandem deſertores & hoſtes nominis chriſtiani infenſiſſimi fiebant. Vt horum audaciam frangerent, & feſtinationem hanc cohiberent, ſedulo præparabant catechumenos, iis præponebant *ductores morum*, qui eos obſeruabant, & tandem de eorum integritate vitæ teſtimonium publice ferebant. Atque hi erant ἀνάδοχοι, quos deinceps ſibi catechumeni quærebant, vt ex DIONYSII AREOPAGITAE *eccleſ. hier. c.* 2. conſtat, eosque petebant, vt *ad ſacerdotem eos adducerent, & vitæ omnis, quam deinceps agerent, curam ſuſciperent.* Quamuis enim AVCTOR *hierarch. eccleſ.* non pertingat ad hæc tempora, morem tamen antiquum refert, non ſuo demum tempore natum. Conf. TOB. PFANNER. *P. II. obſ. eccl. IV.* §. 10. Iam TERTVLLIANVS *de corona c. III. ſuſceptorum* facit mentionem his verbis: *Inde SVSCEPTI lactis & mellis concordiam prægustamus.* Minime vero hic *ſuſceptores* eos, quos quærimus, occurrere cenſuit MASTRICHT *cit. l. p.* 26. ſed eos, qui madentem ex aqua ſuſcipiebant, quod *diaconorum* vel *diaconiſſarum* officio poſtea annumeratum eſt. Interim conceſſit vir eruditus, adfuiſſe, qui ex aqua *ſuſciperent* lotum, quod quidem poſtea *diaconis* attribuitur, non tamen conſtat, hoc æuo ab illis id ſolitarie factum fuiſſe, ad minimum ſequentia tempora docent, patrinos infantem ter ſubmerſum mox *ſuſcepiſſe*, vt conſtans eccleſiæ phraſis docet.

Susceptores duorum generum erant, infantum & adultorum.

§. XXXVI. Agnoſcit etiam MASTRICHT *cit. l. p.* 30. duas ſpecies *ſuſceptorum* poſtea cognitas fuiſſe: alteram *adultorum*, alteram *infantum.* Sponſores infantum iam memorat TERTVLLIANVS *de baptiſmo c.* 18. non tamen hunc morem approbat. *Itaque*, ait, *pro cuiusque perſonæ conditione ac diſpoſitione, etiam ætate, cunctatio baptiſmi vtilior eſt, præcipue tamen circa paruulos. Quid enim neceſſe eſt, SPONSORES etiam periculo ingeri? quia & ipſi per mortalitatem deſtituere promiſſiones ſuas poſſunt, & prouentu malæ indolis falli.* Adducebat hic ſponſor vel *offerebat* infantem baptiſmo, pro eo reſpondebat, & fidem ſuam interponebat, adeoque grauius vinculum ſubibat, ac quidem *offerentes* adultorum, quamuis etiam hi perpetui morum & vitæ eius obſeruatores eſſent,

ſent, vt adhortarentur aberrantem, indormientem excitarent, & promiſſionis factæ memoriam apud eum renouarent. Quia enim in *fœdus* & *disciplinam confœderatam* aſſumebantur baptizati, vt illuſtraui ex antiquitatibus *diſſ. eccl.* 3. *ad Plin. II. & Tertull.* grauitas rei poſtulare videbatur, vt non temere quemcunque admitterent, ſed tum ſatis probatum, tum etiam optimo & idoneo *teſte* atque *fideiuſſore* inſtructum, cuius *fide* & *teſtimonio* numero fidelium adſcribi poſſet. Nouerant chriſtiani, turpius eiici, quam non admitti hoſpitem, adeoque admodum cauti erant in recipiendis iis, qui ad baptiſmum feſtinabant. Speciatim vero circa *infantes baptizatos* ſollicitudo erat adhibenda, vt in fide chriſtiana ſedulo inſtruerentur, & ad vitam ſanctam puramque viuendam adducerentur, præſertim inter perſecutionum tempeſtates, ex quibus eo grauius infantibus imminebat naufragium, quo magis contingere poterat, eos orbari parentibus, & ita inſidiis gentilium, eosdem ad ſua ſacra profana trahentium, exponi. *Sponſorum* itaque *officium* erat, eos ab his inſidiis tutos & incolumes præſtare, eorum ſalutis curam gerere, & id agere, ne fidem publice datam imprudentes paruuli fallerent. Eleganter AVGVSTINVS in *c.* 105. *de conſecr. D.* 4. officium horum ſponſorum his adumbrat verbis: *Vos ante omnia tam mulieres, quam viros, qui filios in baptiſmo ſuscepiſtis, moneo, vt vos cognoſcatis fideiuſſores apud Deum exſtitiſſe pro illis, quos viſi eſtis de ſacro fonte ſuſcipere. Ideoque ſemper eos admonete, vt caſtitatem cuſtodiant, iuſtitiam diligant, charitatem teneant.*

§ XXXVII. Hac de cauſa merito delectus in *patrinis rogandis* & admittendis ſeruandus erat, ficuti in omni *fideiuſſore* pro patrimoniali cauſa *habilitas* & *idoneitas* in iure deſideratur. Merito (I) excludebantur, qui ipſimet adhuc *catechumeni* necdum baptizati erant, quibus olim etiam *non-confirmatos* addebant. *c.* 102. *de conſecr. D.* 4. (II) Monachi & abbates, *c.* 103. & 104. *ibid.* quod cœnobiis incluſi ſollicitudinem illam, quam ſponſores ſubeunt, præſtare infantibus non poſſent, quos tamen, vt ſingulari ſanctitate præſtantes, facile ſolebant eligere & expetere ſponſores. (III) Excluſi ab omni commercio ſacro, quales erant *excommunicati* & in ſtatu *pœnitentium* conſtituti, quippe qui nondum plene reſtituti erant in integrum, nec in plenam eccleſiaſticam communionem admiſſi, vt ſpeciatim declarat *concil. Pariſ. VI. de ann.* 829. *tit.* 1. *c.* 54. apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 1331. ex hac ratione: *Quoniam quos & lex diuina a caſtris militaribus, ne ruina ſint populi, & auctoritas canonica ab eccleſiarum ſequeſtrant liminibus, multo*

Delectus in patrinis rogandis adhibendus.

Excludebantur catechumeni, monachi,

excommunicati & pœnitentes,

magis a memoratis peragendis officiis vſque ad tempus pœnitentiæ peractum, dignamque perceptam reconciliationem, huiuſcemodi merito ſunt excludendi. Multo minus ergo (IV) admitti poterant *hæretici*, non tantum communione eccleſiaſtica priuati, ſed etiam propria quadam cauſa inhabiles, vt munus ſuſceptorum ſubire non poſſent, ne, quos in fide inſtruere iubebantur, erroribus ſuis reprobatis inficerent. (V) *Parentes* quoque tandem excluſi ſunt, poſtquam *cognatio ſpiritualis* per *ſuſceptionem* contracta impedimentum nuptiis poſuit; creditum enim fuit, patrem filium baptiſmo offerentem, cognatione ſpirituali etiam iungi matri infantis, h. e. vxori ſuæ, atque adeo ſine peccato eidem amplius cohabitare non poſſe. Olim enim, antequam *ficta* hæc *cognatio* tantum acceperat robur, patres liberos ſuos offerebant, nec fideliores ſponſores reperiri poterant, quam ipſi parentes, vt euidenter oſtendit MASTRICHT *cit. l. p.* 60. *ſq.* nec negant ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit.* 2. *c.* 4. *§.* 17. VICECOMES *de antiq. baptiſm. ritib. lib. I. c.* 33. CAROLVS COINTIVS *tom. II. annal. eccl. Franc. p.* 55.

hæretici,

parentes.

Etiam proteſtantes delectum in patrinis adhibendis poſtulant,

§. XXXVIII. Quæ hac in re eccleſiarum proteſtantium ſit praxis, paucis indicandum eſt. Merito hæ quoque non quoscunque admittunt, adeoque adſtringunt parentes, vt mox paſtori loci *nomina patrinorum* dent, quo de *habilitate* eorum, ſi dubium incidat, mature huic defectui prouideri poſſit. Id expreſſe iniunctum eſt parentibus in *ordin. eccl. Magdeb. c. III. §.* 2. damit, wenn wegen der Eltern oder der Gevattern Zahl oder qualität Bedencken vorfiele, ſolchen ohne Aergerniß füglich möge abgeholffen, und die Kindlein mit der Tauffe nicht aufgehalten werden. Etenim noſtrates etiam (1) excludunt infantes, impuberes, vel qui nondum S. euchariſtiæ participes facti ſunt, cum vinculum illud, quod ſubeunt, haud intelligant. Ita iubent conſtituuntque *ordin. eccl. Magdeb. cit. l. §.* 7. *Guelpherbyt. renou. P.* 1. *c. §.* 6. *Vinar. P.* 2. *c.* 11. *n.* 6. quamuis TITIVS in der Probe des geiſtl. Rechts *lib. III. c.* 2. *§.* 19. hos non abſolute reiiciendos credat, quod hodie mera & nuda ceremonia ſit; ad quam quilibet aptus videtur. Ita quidem dicendum, ſi *vſum peruerſum* conſideras, qui vix emendari poteſt, non vero ſi *intentionem* & *ſcopum*, qui adhuc in baptiſmo ipſo hodie *patrinis* prælegi ſolet. Nec (2) *excommunicatos* admittimus, cum eiectionis hic potiſſimus debeat eſſe effectus, vt ab omni ſacro commercio (non ciuili) relegentur. *Pœnitentes* quidem olim excludebantur; aſt non arcendi erant, qui adhuc communione eccleſiaſtica fruebantur, licet vita eorum vitiis admodum contaminata eſſet. Hic tamen in eccleſiis proteſtantium diſci-

ciplinam quandam deprehendo, quæ a priſca recedere videtur. Probos omnino præferendos eſſe improbis, quando de *electione* patrinorum agitur, nemo negabit; id quod tamen *conſilii* magis, quam *neceſſitatis* eſſe videtur. Id ſcilicet quæritur: *vtrum improbi arcendi ſint? & an parochus propria auctoritate eos arcere poſſit?* Adferam ante omnia quorundam locorum ordinationes. In *Guelpherbytana cit. l.* §. 6. reiiciendi ſunt, welche aus wichtigen Urſachen der Heil. Sacramenten unwürdig ſind: h. e. minore excommunicatione ligati. In *Magdeb. cit. l.* §. 4. & 6. repelluntur offenbahre Gotteslåſterer und Verächter ſeines Worts, imgleichen die in öffentlichen Sünden und Laſtern ſtecken, welche mit allem Ernſt zur Buſſe und Beſſerung ihres Lebens zu ermahnen, auch ſolche zu verſprechen ſchuldig und auf den verweigerten Fall zu verwarnen ſind, bey dieſem Heil. Werck der Tauffe nicht zu erſcheinen. Non abſolute ergo repellendi ſunt, ſed adhortandi, ne actui tam ſanctiſſimo adſint. In *Vinarienſi cit. l. n.* 5. arcentur: welche entweder auf des conſiſtorii Verordnung von dem Gebrauch der H. communion ſuſpendiret, oder als Sacrament-Verächter ſich derſelben lange Zeit von ſelbſt geäuſſert und entzogen. Eccleſia Romana itidem excludit eos, *qui in paſchate non ſunt confeſſi, nec ſacram communionem receperunt*, vt decernit *concil. Camerac. de anno* 1586. *tit.* 6. *c.* 5. apud HARDVIN. *tom. IX. concil. p.* 2159. Dicuntur enim hi oſores contemtoresque huius ſacramenti, qui hoc legitimo tempore abſque *diſpenſatione* parochi ab his ſacris abſtinent. Aliæ ordinationes aliter rem hanc definiunt. TITIVS *cit. l.* §. 20. plures hic difficultates mouet, nec abſque ratione, cum rarius *inhabilitas abſoluta* in foro externo doceri poſſit. Non enim quæritur, quid ſuadendum parentibus, quid conſultius ſit? ſed an electus patrinus, ut inhabilis, ab hoc munere arceri poſſit a parocho, cui infans offertur? Recurrunt hic eædem difficultates, quas ſupra moui in excludendis indignis a S. cœna, qui tamen hoc caſu facilius admitti poſſunt, quam illo. Ad tot motus, qui inde oriri poſſunt, præcauendos conduceret, ſi priſtino eccleſiæ more viueremus, eos duntaxat arcentes, qui ab omni commercio ſacro relegati ſunt. Equidem vrgent, *notorium* tantum *peccatorem* & *oſorem ſacramentorum* repellendum eſſe, prouocantque ad DEDEKENNI *conſil. vol.* I. *P.* 2. *L.* 2. *ſect.* 6. *n.* 12. adeo vt ne quidem per probum & orthodoxum procuratorem comparere valeat. SIMON *de patrin. c.* 2. §. 12. Ne ſic tamen euitantur incommoda, & motus ciuiles, a tali excluſione imminentes, ſed iudicium deciſiuum, quis *notorius peccator* dicendus ſit, relinquitur paſtori.

An improbi arcendi?

 Imo

Imo fere noua *excommunicationis* ſpecies introducitur, cum hæc excluſio plus inuoluat, quam *minor*, minus vero, quam *maior*, quæ etiam a limine eccleſiæ excommunicatum arcet. Si inſtas: *inſpectoris* vel *conſiſtorii* deciſum eſſe expectandum; regero, non tamen inauditum condemnandum, ſed qui *indignus* cenſetur, ad defenſionem admittendus, quia non leuis iniuria in hac excluſione latitat, id quod tamen commode fieri non poteſt, quia interim baptiſmus differendus foret, quod leges noſtræ non permittunt. Quorſum itaque te vertas, ita res noſtræ ſunt comparatæ, vt ordinationes tales eccleſiaſticæ in *applicatione* infinitis ſubiectæ ſint difficultatibus.

Suſpectos de hæreſi arcent noſtrates,

§. XXXIX. De *hæreticis*, h. e. in dogmatibus fidei a nobis diſſentientibus, diuerſis animi motibus ducuntur noſtrates. Per gradus incedamus, variosque diſtinguamus caſus. Primus concernit *ſuſpectos* tantum *de hæreſi*, quos ſine iniuria arceri non poſſe, perſuaſiſſimum habeo, vtpote quibus vtplurimum a calumniatoribus errores imputantur, qui alio medio, innocentes opprimendi, deſtituuntur, cum tamen confeſſioni noſtræ inſiſtant, eique ſubſcribant. Neque enim hodie *ſuſpecti de erroribus* aut *hæreſi* quidam redduntur, niſi ab his, qui ſtudio perſequendi & *hæretificandi* (ſit venia verbo) inclareſcere ſtudent. Hoc genus hominum peruerſorum eleganter depingit IOANNES LASSENIVS, theologus ſui temporis præſtantiſſimus, in opuſculo, quod *arcana politico-atheiſtica* inſcribit, vbi *p.* 199. hoc axioma his peruerſis proprium eſſe docet: *Si bonum noueris, argutiis tuis contrarium: en remedium, hæreticum dicito, obtinebis omnia, religionis magna vis.* Explicatio, quam huic axiomati ſubiungit, eſt iucundiſſima & lectu digniſſima, quam *ad tit. de hæreſi* V. D. in meos transferam vſus, & crimen, quod *hæretificinam* vocant, denudabo.

nec eos, qui in vno vel altero errore, non capitali tamen, verſantur, A. C. tamen addicti ſunt.

§. XL. Alter caſus concernit eos, qui in vno vel altero fidei articulo diſſentiunt, vel dubii ſunt, vt tamen *confeſſionem Auguſt.* non euertat, h. e. vt non ſit *capitalis* error, qualis omnino eſt Socinianorum aut Arrianorum. Huc puto reſpexiſſe electorem Saxoniæ AVGVSTVM *in general-articuln de anno* 1580. *art.* 10. vbi prohibuit, ne arcerent eos, die gleich in ein oder mehr articul noch zur Zeit ſich nicht finden können, ſondern ſich Chriſti Spruch erinnern, da er ſaget: wer mit uns iſt, der iſt nicht wider uns, quod etiam *ordin. eccl. Magd. c. III.* §. 6. recepit repetiitque. Tales leges eo tempore eo magis neceſſariæ erant, quod inter theologos lites de *dogmatibus fidei* variæ mouerentur, & non ſine imprudentia ad inſtantiam theologorum dominantium mox deciderentur,

Exemplum Weſenbecii iniuſte excluſi ab officio patrini.

tur, quibus tamen non omnes ſubſcribere voluerunt. Vix condita erat academia Ienenſis, quo grauis controuerſia ſuper articulo *de libero arbitrio* inter MATTHIAM FLACIVM ILLYRICVM, & VICTORINVM STRIGELIVM naſceretur; imo & aliæ controuerſiæ hinc inde audirentur. Flacianorum inſtinctu anno 1559. dux Saxoniæ IOANNES FRIDERICVS *confutationem & condemnationem præcipuarum corruptelarum, ſectarum & errorum* &c. publicabat, ab omnibus amplectendam, quæ tamen, vt ordinarie fieri ſolet, lites non ſedauit compoſuitque, ſed magis auxit. Plures ea de cauſa male habiti, inter quos etiam referendus MATTHAEVS WESENBECIVS ICtus inſignis auctoritatis, *confutationi* huic categoricum aſſenſum denegans. Hac *contumacia*, quam inde fingebant dominantes, quod non ſtatim pure iurare vellet in verba magiſtri, irritauit crabrones, induxitque profeſſores theologiæ cum reliquo clero ciuitatis, vt eum excludendum eſſe cenſerent a *munere ſuſceptoris*, quod ei anno 1560. IOANNES STIGELIVS, profeſſor philoſophiæ, detulerat, & ita *excommunicationis* cuiusdam fulmen in eum vibrarent. En audaciam inſignem, quæ non potuit non fluctus mouere ingentes in academiæ totius detrimentum! Rem detulit WESENBECIVS ad ducem Saxoniæ, petiitque, vt vel dimitteretur, vel reſciſſo theologorum decreto reſtitueretur in integrum. Literas WESENBECII refert Dn. IOANN. IOACHIM MVLLER im entdeckten Staats-*Cabinet*, in der erſten Eröffnung *c. III. p.* 41. in quibus inter alia refert, ſe non primum fuiſſe, in quem paſtor ordinarius tam iniquam tuliſſet ſententiam, ſed eundem iam plures honeſtos homines ab hoc officio excluſiſſe; ſpeciatim vero, quibus artibus clerus illius loci erga profeſſores vſus fuerit, his paucis adumbrat verbis: *Sæpe nos profeſſores multis aliis artibus in ſuam ſcenam pertrahere anniſi ſunt. Id, quia non ſucceſſit, ad iſta extrema dilabuntur.* In aliis literis *p.* 49. *ſqq.* relatis, idem vrget, docetque, ſe *de ſtatione & eccleſiæ gremio quaſi pollutum deuotumque deturbatum eſſe, non aliam ob cauſam, quam quod nec inſtitutas ab ipſis accuſationes pertexere, nec in tragœdiam a ſe neutiquam inchoatam deſcendere, nec omnes illorum conciones, qui partibus dediti, accuſationibus & affectibus interdum magis incumbunt, quam ſtudio docendi populum, approbare vellet.* Rem ægre, vt decebat, tulit dux Saxoniæ, factumque cleri dominantis & inprimis ſuperintendentis, prouiſionaliter tantum conſtituti, improbauit, decretumque eius annullauit. Hic vero *contumaciam ſacram* præferens, ſententiæ

tentiæ aulæ ſtare noluit, ſed factum ſuum de nouo defendere atque iuſtificare ſtuduit in literis *p.* 97. relatis, præſertim cum eodem zelo peruerſo plures alios ab hoc ſuſceptorum munere, non obſtante mandato contrario, arcuiſſet. Hiſce tamen non obſtantibus per nouum reſcriptum auſus horum hominum improbatus eſt, in quo *p.* 127. hæc audacia non inepte vocata fuit ein öffentlich erforſchlich Gericht von Haus zu Hauſe, in Form und Geſtalt eines weltlichen Richter-Amts, auch zum Theil und etzlicher maſſen einer Spaniſchen inquiſition nicht ungleich. Ne ſic quidem acquieuit *miniſterium eccleſiaſticum*, ſed *p.* 135. de nouo literas ad ducem Saxoniæ dedit, factumque ſuum ineptis ratiociniis ab omni iniquitate purgare ſtuduit, qua contumacia tandem effectum, vt ſuperintendens WINTERVS, fax & tuba horum motuum, dimitteretur; quamvis WESENBECIVS ita a perſecutionibus reliquorum clericorum haud fuerit liberatus, donec tandem iis nouo reſcripto ſilentium impoſitum fuerit. Seriem horum actorum referre lubuit, vt ſpecimen quoddam inſigne, tum *dominatus ſacri*, in arcendis ab hoc ſuſceptorum munere ſuſpectis, tum *contumaciæ ſacræ* præberem, cui malo duplici per ea tempora adhuc ſubiectæ fuere eccleſiæ, & in nonnullis locis adhuc expoſitæ ſunt. Non aliunde vero hæc mala nata ſunt, quam quod *excommunicationis* rationem & indolem eiusque *exercitium* plerique ignorent, eamque ex erroneis vtplurimum principiis deducant, quæ miniſterio *priuatiue* hoc ius contra praxin primitiuæ eccleſiæ attribuunt, vt ſuo loco plenius euincam.

An excludendi diuerſæ religioni, in imperio tamen approbatæ, addicti?

§. XLI. Tertius caſus concernit eos, qui vni ex tribus religionibus in imperio approbatis addicti ſunt. Hi, cum diuerſæ religionis ſint, vtrum arceri ab hoc munere poſſint, admodum in dubium vocatum eſt, adeo vt olim ne quidem *reformati* a Lutheranis admiſſi fuerint, quod ex duriſſima CARPZOVII deciſione *lib. II. iurispr. conſiſt. defin.* 266. relata, liquet. Argumenta, quæ hanc in rem in vtramque partem adferri ſolent, recitat & enarrat plenius SIMON *de patrinis c. II.* §. 5. *ſqq.* quæ repetere non placet. Quidam conſilium hoc ſuggerunt, vt ante baptismum paſtor eccleſiæ colloquium amicum cum patrino electo diuerſæ religionis inſtituat, inquiratque, an ſpes *conuerſionis* ſuperſit, de quo vbi fiduciam concepit, ſine omni hæſitatione eum admittat, alioquin reiiciat. vid. SIMON *cit. l.* §. 8. Enimuero hoc conſilium nihil profuturum eſſe, quilibet facile iudicabit, quod tantum eo directum eſt, vt *bona* quaſi *gratia*, vel ex capite *contumaciæ* repelli queat.

queat. In *ordin. Saxon. elect. cit. art. gen.* 10. proceſſus hic quodammodo approbatus eſt, vt tamen non abſolute videantur excluſi ab hoc munere; ad minimum verba huius *ordinat. eccleſ.* categoricam excluſionem non inuoluunt. Ait ſereniſſimus legislator: Zum vierten hat es auch gleiche Geſtalt mit den andern verführten armen irrigen Leuten, ſo nicht recht vom heiligen Sacrament glauben, und gleichwol nicht muthwillig ſündigen und läſtern, ſondern allein noch in ihren Gewiſſen gefangen liegen, welche auch nicht von der heiligen Tauffe abgehalten, ſondern zugleich denen andern auch mit ihnen die gradus admonitionum vorgenommen, und ſo viel möglich, wie auch die ausländiſchen und inländiſchen Papiſten zu unſerer wahrhafftigen Religion gebracht, und davon durch unordentliche Handlung nicht abgeſchüpt werden ſollen, weil doch die Kinder nicht auf der Gevatter Glauben, dergeſtalt die Tauffe ungewiß wäre, ſondern auf den Befehlich und aufs Wort Chriſti getauffet werden, darum den Kindern, ſo getauffet werden ſollen, der Gevatter Unglaube im Hertzen an der Krafft der Heil. Tauffe nichts benimmt, welche allein auf dem Befehl und Ordnung Chriſti beſtehet, und nach ſeiner Verheiſſung mit ſich bringet, was im Worte derſelben begriffen iſt. Vel hæc ratio euincit, *reformatos* aut *Romanæ eccleſiæ addictos* non eſſe arcendos, præſertim cum in iis articulis fidei, qui in baptiſmo traduntur, & per interrogationem proponuntur, nobiscum conſentiant, ne recuſatio eorum non leuem ſuſpicionem contemtus religionis, in imperio tamen approbatæ, inuoluat. Addo etiam hoc, hodie ſuſcipiendi infantes ex baptiſmo ritum a plerisque ad *adiaphora* referri, ſine quo baptiſmus ſubſiſtere poteſt; imo ſusceptores hodie eo vinculo non amplius obſtringi, vti quidem tempore *perſecutionum*, quo *publica ſponſio* pro fide infantis & eius informatione erat præſtanda. Formulæ quidem ex antiqua *liturgia eccleſiæ priſcæ* etiam in noſtris recitantur eccleſiis, quibus adſtringuntur patrini, daran zu ſeyn, ſo viel an ihnen iſt, damit das Kind in der Furcht GOttes erzogen, und in dem heiligen Catechiſmo unterrichtet werden möge; verum etiam hæc promiſſio cum hac limitatione intelligitur, ſo viel an ihnen iſt. Cum ergo intentio parentum A. C. addictorum haud ſit, vt ſuſceptores diuerſæ religionis infantem ſuſceptum in ſuæ religionis rudimentis fidei inſtitui curent, hæc promiſſio quoque contra intentionem parentum nihil operari poteſt, adeoque ab hoc vinculo per ſe ſunt liberati tales ſuſceptores.

 ptores.

Articulum trinitatis negantes repellendi.

ptores. Ceteros vero hæreticos, qui Chriſti & Spiritus S. diuinitatem non agnoſcunt, quales ſunt *vnitarii* ſeu *antitrinitarii*, quique palam huic ſectæ nomen ſuum dant, nec facile hoc munus in ſe ſuſcipient, nec volentes admittendi ſunt, cum ad interrogata, ſalua ſua confeſſione, reſpondere, & ſi reſpondere parati forent, reſponſio eorum, ſalua noſtra confeſſione, cui aperte contradicunt in articulo de *trinitate*, recipi non poſſet, quam *hypocriticam*, vel ad minimum in ſenſu reprobato intellectam fore, quilibet facile intelliget.

Ad munus patrini nemo cogi poteſt.

§. XLII. *Suſceptoris* munus obire ad officia *amoris* & *humanitatis* pertinet, adeoque ad hoc nemo de iure *cogi* poteſt, ſi id recuſauerit. Aliæ ſcilicet regulæ *amoris* & *honeſtatis*: aliæ ſunt *iuris*. Hæ neminem adſtringunt, vt inuitus alicui officium *humanitatis* præſtet, adeo vt nequidem iuſtas *recuſationis* cauſas edere obſtrictus ſit, cum ſufficiat, quod *officia humanitatis* obligationem producant *imperfectam*; niſi leges eccleſiaſticæ ſingulis neceſſitatem impoſuerint, hoc munus citra *iuſtam cauſam* haud recuſandi.* Illæ vero rogatum obligant in *conſcientia*, vt abſque *iuſta cauſa* hoc officium haud declinet, quorſum pertinent argumenta BALDVINI adducta a GERHARDO *van* MASTRICHT *de ſuſceptor. p.* 138. (1) quod hoc officium *pietatis* ſit, atque huc directum, vt ſuſceptor de infantis baptiſmo teſtetur, eumque in vera fide inſtruat: (2) quod vinculum *charitatis* expoſcat, vt proximo quilibet etiam cum incommodo aliquo inſeruiat: (3) quod *honeſtas* quoque poſtulet, ne ſocium fidei in re tam pia deſeramus: (4) quod parcendum ſit *famæ*, quia repulſam ferens pudore afficitur: (5) denique quod quilibet, quod ſibi vult fieri, alteri quoque facere debeat. Vides, omnes rationes eſſe petitas a *pietate*, *charitate*, *honeſtate*, *pudore* & *officio*, quod ſibi præſtandum eſſe cupit, quæ omnes ſtringere quidem poſſunt *conſcientiam*; ſed *vim coactiuam externam* abſque *lege* non producunt, vt recuſans eo nomine in ius vocari queat. Hæc omnia miſcet atque confundit SIMON *de patrin. c. III* §. 2. & 3. quod in ICto minime ferendum eſt. Neque enim quæ leges *amoris* & *pietatis* iubent, iure *perfecto* ab aliquo exigi poſſunt.

Numerus patrinorum arbitrarius deficiente lege eccleſiaſtica.

§. XLIII. *Numerus patrinorum* arbitrarius eſt, ſi lege eccleſiaſtica non determinatus eſt. In primitiua eccleſia quot admiſſi, ignotum eſt. Vnum tantum admittit AVCTOR *c.* 100. *de conſecr. D.* 4 qui tamen ad coæuos ſcriptores, qui tempore primitiuæ eccleſiæ vixerunt,

runt, referri nequit. DIONYSIVS Areopagita etiam *vnius* facit mentionem obſeruante *van* MASTRICHT *cit. l. p.* 69. nec adeo improbabile, vel *vnum* ſeculo IV. ſuffeciſſe, cum non raro ipſe pater offerret infantem ſuum. Nihil vlterius enim deſiderabatur, quam vt adeſſet, qui infantem vel adultum offerret, fidemque pro eo interponeret. Per anteriora tempora plures forſan admiſſi, prout iudæi coram *tribus teſtibus* baptiſma peragebant. Abuſus vero, quod quæſtus gratia inſignis copia patrinorum in ſcenam produceretur, anſam dedit, vt certus numerus legibus eccleſiaſticis determinaretur. In *electoratu Saxon.* ſecundum *art.* 6. *gen.* non admittuntur plures quam *tres* bey Straffe 100. fl. quod in reliquis Saxonicis etiam repetitum. In *ordin. Magdeb. eccl. c. III.* §. 8. idem numerus receptus eſt bey Vermeidung unnachläßiger Straffe. Additur tamen §. 9. & 10. duplex limitatio: (1) Jedoch iſt denen Regierungs-Räthen ſo wol als denen von Adel nachgelaſſen einige mehr zu bitten, quibus etiam hodie adiunguntur milites: (2) wenn es aber Kinder ſeyn, ſo auſſer der Ehe erlauffen und gebohren, ſollen nur zween Gevattern ſo wol in Städten als Dörffern zur Tauffe gebethen und zugelaſſen werden. Ius canonicum tantum *duos*, & quidem *diuerſi ſexus* admittit, *c. f. de cognat. ſpirit. in* 6. vt *regeneratio* quodammodo imitetur naturalem generationem, & cognationem, quæ inde naſcitur. In noſtris quoque eccleſiis, non raro diuerſi ſexus patrini ex more antiquo deſiderantur, quamuis conſultius foret, vt patrini maſculi puerum, feminæ vero puellam e baptismo ſuſciperent ob ingentes abuſus, qui in eligendis ſusceptoribus diuerſi ſexus, ſæpe conciliandi amoris gratia, committuntur. Olim tantum maſculos admiſſos fuiſſe quidam arbitrantur, quorum ſententiæ quoque acceſſit MASTRICHT *pag.* 53. quod teſtimonia primi æui deſint, *feminas* fuiſſe admiſſas; ſed etiam deſunt, eas fuiſſe prohibitas. Iudæi certe admittebant feminas in feminarum baptismate, vt SELDENVS docet; & quia feminæ vitam moresque baptizandarum conuenientiſſime obſeruare poterant, quod etiam *ratio decori* poſtulabat, nulla ratio prohibitionis euidens dari poteſt. Ex *l.* 26. *C. de nupt.* non euincitur, tantum maſculos in puellarum baptismate fuiſſe admiſſos, ſed æque facile inde colligi poteſt, patrinos diuerſi ſexus infantem ſuſcepiſſe. Conf. CAROL. COINTE *ad ann.* 496. *ann. eccl. Franc. n.* 79. *ſq.* Nomina tum baptizatorum, tum patrinorum *diptychis* inſerebantur, quod etiam hodie vbique fieri ſolet. De effectu huius *ſusceptionis* infra ad *lib. IV.* agendi locus eſt, vbi de *cognatione ſpirituali* doctrinam ſub examen reuocabo.

Duos tantum ius canon. admittit diuerſi ſexus.

Munerum luſtricorum natales,

§. XLIV. In morem præterea abiit, vt ſuſceptores neophyto ſolennia munera mitterent, quæ *pecuniam luſtricam*, das Pathen-Geld, Pathen-Geſchencke, Eingebinde, vocare ſolent. Primi huius moris natales, meo iudicio repetendi ſunt ex ritu generali, quo in diebus lætitiæ & ſolennibus ſolebant amici ſibi ſolennia mittere dona. Facit huius ritus mentionem VLPIANVS in *l.* 194. de V. S. aiens: *Munus eſſe donum cum cauſa, vt puta natalitium, nuptalitium.* Donorum nuptialium quoque fit mentio in *l.* 13. §. 2. *de admin. & peric. tut. & l.* 1. §. 5. *de tut. & rat. diſtrah.* Kalendis præterea Martiis, quæ feminis ſolennes erant, aut *natali die* munera dabantur. *l.* 31. §. 8. *de donat. int. vir. & vxor.* Atque talia *ſolennia munera* mittebantur parentibus cognatiſque, *l.* 12. §. 3. *de admin. & peric. tut.* conuenienti tempore. Recens natis infantibus quoque munera mittebantur, vt docet CAPITOL. in *Clod. Albin. c.* 6. *infantulo tuo Peſcennio primo munera digna ſuo loco tuoque mittamus;* imo & puerperis, vt iam TERENTIVS in *Phorm. act.* 1. *ſc.* 1. *v.* 12. docet: *Porro autem Geta ferietur alio munere, vbi hera pepererit.* Conf. TVRNEBVS *lib. III. aduerſ. c.* 6. *inf.* Hi mores Romanis græciſque vſitati ſine dubio anſam dederunt, vt ſuſceptores, qui *patres ſpirituales* facti dicebantur, & ſic *conſanguinitate* coniuncti *ſpirituali*, baptizatis ſolennia mitterent darentque munera, præſertim cum dies *luſtrationis* iis eſſent *ſolennes*, *boni*, *hilares*, & per ſeptem dies *in albis* ſeu *candidati* incederent.

& conuiuiorum baptiſmalium.

Econtrario ſuſcepti quoque ſolebant ſuſceptores conuiuio ſolenni excipere; caue tamen, ne exiſtimes, in *compenſationem horum ſumtuum* dona hæc data fuiſſe; talis enim finis omni repugnat antiquitati, quæ potius docet, *gratulationis & teſtandi affectus purioris cauſa* ſolennia munera miſſa fuiſſe, cum variis aliis occaſionibus, in quibus hæc conuiuia ceſſabant, ea mitterentur.

Pecunia luſtrica acquiritur infanti.

§. XLV. Vnde facile liquet, non parentibus hanc *pecuniam luſtricam*, ſed *infantibus* acquiri, vt recte CARPZOV. *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def.* 272. *n.* 3. *ſq.* cenſet, adeo vt in pluribus locis moris eſſe ſoleat, non tantum munuſculum hoc ipſi apponere infanti mox poſt actum baptiſmi in eccleſia, quod vocare ſolent, das Pathen-Geſchenck wird auf das Kind geleget, ſed etiam in ſchedula præterea, qua hoc munus continetur, intentio donantis ſatis euidenter exprimi ſoleat. Inter illuſtres, reges, principeſque idem mos retentus eſt. Quis autem ſibi aliiſque perſuaderet, in compenſationem *conuiuii baptiſmalis* hæc dona transmitti, quod admodum ſordidum foret. Neque vero ſemper pecunia baptizato datur,

datur, ſed alia etiam munera in ſingularis affectus teſtimonium, vt ſtipendium, præbenda, imo officia militaria jn vſum infantis &c. Inde etiam factum fuiſſe videtur, vt adhuc hodie talia munera vocare ſoleamus das Eingebinde, quod ſicuti hodie in pluribus locis ipſis cunis imponitur, ita olim infanti alligatum fuerit, es iſt dem Kinde angebunden worden. Denique *intentio* ſuſceptorum communis contrariæ ſententiæ reclamat, quæ huc vnice vergit, vt in *ſignum peculiaris affectus* hoc lucrum infanti cedat, vel, vt hodie loqui amamus, zum Andencken; ne dicam, in multis locis conuiuia baptismalia ceſſare, & tamen pecuniam luſtricam offerri; & vice verſa *pecuniæ luſtricæ* nullum eſſe vſum, & tamen nihilominus conuiuia ſolennia inſtitui. Pluribus teſtimoniis ex antiquitate depromtis id teſtatur CANGIVS *de gloſſar. voce filiaticum*, oſtenditque infanti in ſignum *filiationis* hæc munera fuiſſe oblata & data, adeoque ex *cognatione ſpirituali* originem horum munerum trahendam eſſe.

De iure patris in pecuniam luſtricam.

§. XLVI. Quæ cum ita ſint, ſimul inde manifeſtum redditur, ad quam bonorum ſpeciem pecunia luſtrica referri poſſit? Si patre mortuo, infans naſcitur, quæſtio hæc ſuperuacua eſt. Patre viuente natus infans hoc munuſculum ſibi quidem acquirit; quale ius autem patri in eo relictum, indagandum. Qui ad peculium *caſtrenſe* vel *quaſi caſtrenſe* illud referunt, omni deſtituuntur fundamento. Equidem intuitu *militiæ ſpiritualis contra Satanam* hoc munuſculum dari, ſunt qui cenſent; aſt ea ratio ficulnea & ita comparata eſt, vt *fictæ conſanguinitati*, quæ inter baptizatum & ſuſceptorem iniri dicitur, accenſeri debeat. Nec *peculii profectitii* rationem indiſtincte habere poteſt, quod non ſemper intuitu *patris* detur, ſed quandoque intuitu *matris*: ſæpius *ſolius infantis* contemplatione, vt ſi ab auo vel auia, vel etiam ab aliis conſanguineis detur. Videlicet aut conſtat, intuitu *ſolius patris* hoc munuſculum infanti datum fuiſſe, aut non. Priori caſu ſine dubio *peculio profectitio* accenſebitur. Si aliæ adſunt coniecturæ, quod *matris* vel *infantis* contemplatu datum ſit, *aduentitii peculii* in cenſum venire debet, ſicuti alia dona, quæ liberis dantur. Et quidem *in dubio*, infantis intuitu hoc ipſum datum fuiſſe, ex antecedentibus liquet, vt ſit indicium peculiaris affectus, per quod memoriam ſuſceptorum conſeruare poſſit. Ea de cauſa quoque regulariter nec *vſumfructum* pater in ea pecunia ſibi vindicare poteſt, quod ea ſit intentio ſuſceptorum, vt pleniſſimo iure ſibi illud ſuſcepti acquirant, vt recte obſeruant STRYK *in not. ad Brunnem. iur. eccl. lib. II. c. I. m. 2.* §. 13. BERGER. *in œconom. iur. lib. II. tit.* 2. §. 33.

Quandoque ad profectitium, quandoque ad aduentitium peculium referendum.

2. §. 33. BEYER, *in poſit. ad inſtit. tit. per quas perſon. cuique acquir. poſ.* 26.

An infanti tribuenda hypotheca tacita in bonis paternis?

§. XLVII. Quamuis vero hoc donum infanti acquiratur, quia tamen infans per ætatem res ſuas nondum adminiſtrare poteſt, (cum alias *extraordinarii aduentitii* liberam diſpoſitionem adulti habeant) pater interim eius *cuſtodiam* & *adminiſtrationem* habet, fructusque inde perceptos, ſiquidem res frugifera dono oblata fuerit, in vtilitatem infantis vertere debet. Atque hac de cauſa infanti *hypothecam tacitam* in bonis parentum attribuunt, quæ tamen non eſt extra controuerſiam poſita. Ante omnia diſtinguo inter ius *commune* & *locale*. Hoc ſi liberis *hypothecam tacitam* tribuit in bonis patris propter pecuniam luſtricam, res ſalua eſt, vt *ordin. proceſſ Magd. c.* 49. §. 54. diſertis verbis ſtatuit. De iure *communi* liberis quidem hypotheca tacita propter *dotem maternam* data & communicata eſt, quæ ipſi matri competebat; *l.* 12. §. 1. *C. qui pot. in pign. hab.* aſt non idem ius *bonis aduentitiis* in genere tributum, quod diſerte innuit Imperator in *l.* 6. §. 2. *C. de bon. quæ liber. non autem hypothecam filiifamilias aduerſus res patris viuentis, ſeu iam mortui ſperare audeant, nec ratiocinia ei ſuper adminiſtratione inferre.* In hoc patrem a *tutoribus curatoribusque* diſtinguere voluit imperator, in quorum bonis propter *adminiſtrationem* pupilli & minores hypothecam tacitam habent, *l.* 20. *C. de admin. tut.* patres autem non ſunt nudi *adminiſtratores*, ſed *iure* fruuntur *pinguiori*. Neque vero *generalis hypotheca* ex *l.* 6. §. 4. *C. de bon. quæ lib.* deducenda eſt, vtpote quæ de caſu particulari, quo dotem maternam, donationemque propter nuptias liberi ſibi vindicant, loquitur; aperte vero ſibi contradiceret, ſi pro omnibus aduentitiis liberis in *hoc* §. aſſignata eſſet hypotheca, quæ in §. 2. illis tamen denegata erat. Grauior autem ratio dubitandi eſt de aduentitiis, in quibus patri nullus debetur vſusfructus, quorſum etiam *pecuniam luſtricam* retulimus, quippe in quibus patri *ſola adminiſtratio* æque vt tutoribus & curatoribus competit, atque ea de cauſa, vt *tutor* ea adminiſtrare videtur, quorſum inclinare videtur CARPZOVIUS *P.* I. *C.* 28. *def.* 113. Enimuero minus accurate ita philoſophatur, cum pater vi *patriæ poteſtatis* eam adminiſtrationem habeat, eamque paulo liberius in vtilitatem liberorum exercere poſſit, vt argumentum a tutoribus ad parentes haud ſit admittendum, præſertim cum hypotheca tacita talia argumenta reſpuat, & ſine certa lege ſubſiſtere viresque habere nequeat. Ceterum quo euidentior huius doctrinæ veritas eſt, quæ etiam agnita in

diſſ.

diſſ. ſub præſ. Dn. THOMAS *de hypoth. tacit. propter pecun. luſtric.* §. 6. ab HARPRECHTO *in ſcrutin. XIIX. hypothec. tac. dub.* §. 14. LAVTERBACHIO *ad tit. in quib. cauſ. pign. vel. hypoth. tac.* §. 57. & *diſſ. de tacit. pign. th.* 39. & TITIO *in iur. priu. lib. III. tit.* 17. §. 4. eo proniores plerique ſunt in contrariam ſententiam, adeo vt in concurſu creditorum liberis propter hypothecam hanc locus in tertia claſſe aſſignari ſoleat, non alia de cauſa, quam quod CARPZOVIVS, BRVNNEMANNVS, STRYKIVS, RICHTERVS ceteraque iurisprudentiæ lumina, quorum auctoritas in praxi pleroſque in ſuam trahit partem, hoc dogma propagauerint. Nouiſſime idem ſuo aſſenſu roborarunt BERGERVS *in œconom. iuris lib.* 2. *tit.* 5. §. 3. *lit.* δ. & *in elect. diſcept. forenſ. p.* 1498. RIVINVS *in enunc. iur. ad proc. Saxon. tit.* 45. *enunc.* 3. *pag.* 1556. *ſq. &c.*

§. XLVIII. Quia, vt dixi, dies baptiſmi *feſtus* & *bonus* ab antiquo habitus fuit, non adeo mirandum eſt, *conuiuia baptiſmalia* eo die antiquitus inſtituta fuiſſe. Primitus forſan hæc conuiuia admodum *modeſta* & ſine vllo luxu fuere, cum in *concil. Carthag. IV. c.* 86. cautum fuerit: *neophyti aliquamdiu a lautioribus epulis, & ſpectaculis & coniugiis abſtineant;* quin quod ſeptem illos dies, quibus *in albis* incedebant, pie admodum cum pſalmis & hymnis tranſigere iuberentur, vt etiam a balneis abſtinerent, teſte TERTVLLIANO *de coron. c.* 3. Solebant tamen baptiſtam & ſuſceptores ſeculo IV. conuiuio excipere, quæ magis *agapas* repræſentabant, vt antecedentia innuunt. Teſtis eſt GREGORIVS NAZIANZENVS *orat. XL.* quæ de *baptiſmo* plena eſt, inprimis vero contra eos directa, qui variis ſub prætextibus illum differebant. Ait: *Turpe eſt dicere, vbi eſt munus, quod propter baptiſmum offeram? vbi ſplendida veſtis, in qua exſplendeſcam? vbi ea, quæ ad initiatores meos excipiendos requiruntur, vt in his quoque rebus nominis celebritatem conſequar?* vid. CAROLVS COINTIVS *in annal. Franc. eccl. tom. I. ad ann.* 496. *n.* 92. *pag.* 169. In adductis verbis τῶν βαπτιςῶν, quos excipere volebat neophytus, fit mentio, in *plurali numero*, qua denominatione & *baptizans* & *ſuſceptor* intelligi debent, cum hic etiam ad baptiſmum concurrebat, & vterque a neophyto conuiuio excipiebatur, quod ita moderate tamen inſtituendam erat, ne in *commeſſationem* degeneraret. Reuera tamen tractu temporis in ſummum abvſum ea tracta fuiſſe, res ipſa loquitur, quem grauiter depingit STV-

Conuiuiorum baptiſmalium origo,

per leges eccleſiaſticas reſtricta.

STVCKIVS *in antiq. conuiu. lib.* I. *c.* 16. *p.* 49. Anſam hic dedit, vt legibus eccleſiaſticis vel prorſus ſublata ſint hæc conuiuia vel admodum reſtricta, quamuis talia vitia, vbi ſemel radices egerunt, absque difficultate eradicari nequeant. In ducatu Brunſuicenſi ea admodum reſtricta eſſe colligo *ex ordin. eccl. renou. P. I. c.* 8. §. 7. *in f.* & ex AVGVSTI *ordin. baptiſmali p.* 143. in *cit. ordin. eccl.* relata. In ducatu Magdeburgico per *ord. eccl. c. III.* §. 11. prorſus prohibita ſunt, cum hac tamen limitatione: Doch ſoll den Weibern, ſo der Kind=Betterin in der Noth beygewohnet, ingleichen denen fremden Gevattern, ſonſt aber keinen Perſonen mehr, es ſeyn Freunde oder nicht, eine Mahlzeit zu geben verſtattet ſeyn. Similiter *cit. l.* etiam *pecunia luſtrica*, das alſo genannte Pathen=Geld und andere bishero gewöhnliche Geſchencke eliminata ſunt; neſcio vero, quo fato contigerit, vt non obſtante hac prohibitione vtriusque moris praxis vsque ad noſtra tempora continuata fuerit.

De effectu baptiſmi.

Effectus primus eſt, quod characterem indelebilem imprimere dicatur, & ita reiterari nequit.

§. XLIX. Altera pars huius tituli *effectum baptiſmi* concernit, qui vel *ſpiritualis & internus*, vel *ciuilis & externus* eſt. Ille conſiſtit in *regeneratione & ablutione* a peccatis, quem theologi fuſius explicant illuſtrantque. His addunt eccleſiæ Romanæ aſſeclæ etiam hunc, quod *characterem indelebilem* imprimat, vt ait CORVINVS *in aphoriſm. iur. canon. lib. II. tit.* 2. §. 6. qui prohibet, ne iterari poſſit. Ait AVGVSTINVS in *c.* 108. *de conſecr. D.* 4. *Rebaptizare hæreticum hominem, qui ſanctitatis* (vel ſanctæ trinitatis) *ſigna ſuſcepit, quæ chriſtiana tradidit diſciplina, omnino peccatum eſt: rebaptizare autem catholicum, immaniſſimum ſcelus eſt.* Duæ olim quæſtiones in controuerſiam deductæ fuere. Prima eſt, *vtrum hæretici, ad eccleſiam orthodoxam redeuntes, eſſent rebaptizandi?* Quod olim cenſuit CYPRIANVS cum Africanis epiſcopis & acriter defenderunt *Donatiſtæ.* Idem tamen contra CYPRIANVM negarunt Romani duce STEPHANO, & orthodoxi contra Donatiſtas, auſpice AVGVSTINO, modo in *ſanctæ trinitatis inuocatione* baptizati fuerint. *c.* 28. & 32. *de conſecr. D.* 4. *c.* 43 *ſqq. eod.* Hoc non facto rebaptizandi ſunt, peruerſe immerſi, *c.* 84. 109. *eod.* quo iure etiam proteſtantes vtuntur. Feruor patrum, Donatiſtas proſcribentium, tandem effecit, vt *crimen publicum* rebaptizantes contrahere exiſtimarentur, legibus ciuilibus grauiſſima animaduerſione punitum, de quo *lib. V. tit.* 9. proprius

prius agendi locus eſt. Altera eſt: *vtrum, qui in catholica eccleſia ſunt, ob grauiores lapſus denuo baptizandi ſint in peccatorum remiſſionem?* Hunc errorem merito reiiciunt purioris doctrinæ eccleſiæ. Quidam hic ſcrupulum mouent *ex Act. XIX*, 5. vbi a IOANNE baptizatos rebaptizatos fuiſſe cenſent. Enimuerò eleganter oſtendit B. SPENERVS *P. III. conſil. theol. Germ. c. 6. art. 1. diſtinct.* 1 *ſect.* 11. *p.* 73. verba *cit. verſ.* 5. non eſſe relatiua euangeliſtæ, ſed ipſius PAVLI, cum *verſ.* 4. coniungenda, daß alſo, pergit, Paulus ſagen wolte, es ſey die Tauffe Johannis eben die Tauffe JEſU, und alſo billigte hiemit Paulus ſolche Tauffe, die von Johanne geſchehen wäre, deßwegen, weil ſie von Johanne nicht auf ſeinen, ſondern den Namen JEſu wären getauffet worden. Zu Bekräfftigung aber legte er ihnen folgends die Hand auf, die auſſerordentliche Gaben des Heiligen Geiſtes ihnen mitzutheilen, alſo, daß nicht von einer neuen Tauffe hier geredet, ſondern wie es mit der Tauffe Johannis bewandt geweſen, erzehlet werde. Conf. ZIEGL. *de baptism. non iterando.*

§. L. Agnoſcunt etiam noſtræ eccleſiæ, baptiſmum non eſſe iterandum, quamuis in *charactere* quodam *indelebili* præſidium nullum quærant, quin potius argumentis, ex *ſacris* deſumtis, hoc dogma tueantur. Id tamen omnino accipiendum de caſu, ſi conſtat, baptiſma eſſe collatum; in dubio enim baptizandi ſunt, de quorum baptiſmo non conſtat, vt recte cenſuit GREGORIVS III. in *c.* 110. *de conſecr. D.* 4. *Paruulos, qui parentibus ſubtracti ſunt, & an baptizati ſint, ignorant, hos vt baptizare debeas ſecundum patrum traditionem, ſi non fuerit, qui teſtificetur, ratio poſcit.* Conf. *c.* 111. 112. 113. *ibid.* *Neque enim*, vt dicitur in *c.* 16. *de conſecr. D.* 1. & *c.* 3. *de presbyt. non baptiz. monſtratur eſſe reiteratum, quod neſcitur factum.* Quamuis enim in *c.* 3. *inf. X. de presbyt. non baptiz.* violenta præſumtio pro eo, qui de chriſtianis parentibus natus, eſſe dicatur, quod baptizatus fuerit, *adeo vt hæc præſumtio pro certitudine ſit habenda, donec euidentiſſimis forſan argumentis contrarium probetur;* id tamen tum ad eum tantum pertinet caſum, *ſi quis diu fideliter inter chriſtianos eſt conuerſatus*, vt pontifex addit; tum etiam non efficit, vt in rebus ad ſalutem neceſſariis in ſola *præſumtione* ſubſiſtendum ſit, quæ *certitudinem ſummam* deſiderant. Cum vero efficaciam baptiſmi ex *intentione baptizantis* deſumere & æſtimare ſoleant, conſtitutum eſt ab aula Romana, vt tali formula baptiſmus hoc caſu peragatur: *Si baptizatus es, non te baptizo: ſed ſi non baptizatus es, ego te baptizo* ſecundum *c.* 2. *X. h. t.* Hac formula conditionali abſtinent proteſtantes, perſuaſiſſimum

Eccleſiarum proteſtantium doctrina.

Quod ſi dubitetur, an aliquis ſit baptizatus.

mum habentes, *intentionem* miniſtri nihil addere aut detrahere baptiſmo, prout ſupra obſeruatum eſt, adeoque ſimpliciter in forma vſitata tales infantes baptizant. Ita decreuit Facultas theologica & iuridica huius loci M. Aug. 1715. in caſu quodam admodum ſingulari, vbi non leuia circa baptismum dubia emergebant: Daß zuvörderſt, bewandten Umſtänden nach, das Kind, welches Beklagter D.T. mit der Klägerin in Unehren gezeuget, der Kirchen-Ordnung gemäß, nach vorgegangenem deſſen genugſamen Unterricht im Chriſtenthum, zu tauffen, ſonſt aber &c. Rationes decidendi quoad hunc punctum erant hæ:

Zuförderſt iſt in der zwiſchen A. B. und D. T. hängenden Streit-Sache Zweiffel vorgefallen, ob auch das Kind, welches Beklagter mit der Klägerin in Holland in Unehren gezeuget, getauffet ſey, und deßwegen der fiſcalis interueniendo einkommen. Ob nun wol Beklagter D. T. in ſeiner fol. 139. befindlichen Antwort ad articulos dabey beſtändig verbleibet, daß, wie er wegen des kräncklichen Zuſtandes des Kindes gefordert worden, die anweſenden Frauens-Perſonen darauf gedrungen, daß es getauffet werden müſte, weil ſo wol die Noth vorhanden, als auch, wenn Manns-Perſonen gegenwärtig wären, die Weibes-Perſonen von ſolchem actu ausgeſchloſſen werden müſten, wodurch er ſich bewegen laſſen, das Kind in Gegenwart zweyer oder dreyer Frauens-Perſonen zu tauffen, dabey er auch nichts unterlaſſen, was der Einſetzung Chriſti gemäß ſey, ſondern die gewöhnlichen Worte, die in ipſo actu gebrauchet werden, über das Kind ausgeſaget, es alſo daher das Anſehen gewinnen möchte, daß, wenn D. T. dieſe ſeine Auſſage mit einem Aeyde beſtärcken würde, worzu er ſich denn allenfalls offeriret, die Tauffe dadurch völlig erwieſen ſey, da zumahl er eines Theils Vater zum Kinde iſt, und wol nicht zu vermuthen, daß er ſeines eignen Kindes Wohlfahrt ſo liederlich hindan ſetzen, und ſelbſten darüber einen Meinäyd begehen ſolte, andern Theils auch die præſumtio iuris vor das Kind, daß es getauffet ſey, militiret, cum de illo, qui natus eſt de chriſtianis parentibus, & inter chriſtianos verſatus eſt, tam violenter præſumatur, quod ſit baptizatus, vt hæc præſumtio pro certitudine ſit habenda, donec euidentiſſimis argumentis contrarium probetur;

c. f. in f. X. de presbyt. non baptiz.

wie denn auch in caſu neceſſitatis die Noth-Tauffe jedermann erlaubet, und nicht zu wiederholen, welche reiteratio baptiſmi alhier zu befürchten ſeyn möchte, wenn erkannter maſſen das Kind von neuen getauffet werden ſolte.

Weil

Weil aber dennoch D. T. zwar ausſaget, daß das Kind in Gegenwart dreyer Frauens-Perſonen getauffet ſey, ſolche aber nicht nennen kan, auch dieſelben nicht mehr kennen will, und daher keinen andern Beweißthum von der geſchehenen Tauffe, als ſeine bloſſe aſſertion, anführen mag, hiernächſt V. B. fol. 170 in ihrer Auſſage dabey bleibet, daß ſie den Tauff-Actum ſo wenig geſehen als gehöret, ſondern nur ihre Wirthin es ihr hernach erzehlet, doch dabey geſaget, daß ſie es dabey nicht laſſen ſolle, weil das Werck nicht beſtehen könte, und ſie es von ihr am jüngſten Tage fordern wolte, dabey auch fol. 194. in der geſchehenen confrontation geblieben, obwol D. T. ihr unter die Augen geſaget, daß ſie das Kind auf dem Schoſſe gehalten, wie er die Tauffe verrichtet, welches ſie doch beſtändig ableugnet, alſo ob die Tauffe würcklich und in debita forma geſchehen ſey, allerdings zweiffelhafftig bleibet, überdem auch daraus kein geringer Verdacht entſtehet, daß nach der Zeit dem ordentlichen Prediger des Orts ſolches nicht angeſaget, und das Kind zur Einſeegnung gewöhnlicher Maſſen nicht vorgetragen worden, cum tamen hoc vel ideo fieri debeat, vt publicum ſuſcepti baptiſmi teſtimonium habeat infans, & futuris conſcientiæ ſcrupulis ita ſuccurratur,

GEORG. KÖNIG *in cauſ. conſcient. c. 8. de baptiſm. p. 257.*

da denn bey ſo geſtalten Sachen es gefährlich ſcheinet, es auf den bloſſen Aeyd des Beklagten ankommen zu laſſen, als welcher ad auertendam vlteriorem inquiſitionem nicht wenig verdächtig iſt, auch in re tam ardua es auf eines eintzigen Zeugen Auſſage, und zwar quodammodo in re propria, nicht ankommen mag, vielmehr in caſu dubio, quando non conſtat, infantem eſſe baptizatum, daſſelbe allerdings zu tauffen iſt,

c. 110. de conſecrat. D. 4.

cum in caſu dubio eligendum ſit, quod tutius eſt,

B. STRYK. *ad Brunnem. ius eccleſ. lib. 1. m 2. §. 7.*

hieher auch die angeführte præſumtio keines weges zu ziehen, da ſo wichtige Umſtände in contrarium ſind, und die bloſſen coniecturen in einer Sache, die die Seeligkeit betreffen, nicht zulangen wollen, quin potius in re dubia baptiſmus non præſumitur, ſed ſatius eſt, baptiſmum certo conferre, quam de ſuſcepto tam ratione quidditatis quam veritatis per omnem vitam dubitare

SCHILTER. *inſtit. iur. can. lib. 2. tit. 2. §. 13.*

daher auch keine reiteration zu beſürchten, als welche hier nicht prioris

actus valori, ſondern nur eiusdem certitudini entgegen geſetzet wird, in welchem Fall es heiſt, quod non intelligatur reiteratum, quod ambigitur eſſe factum,

c. 3. X. de presbyter. non baptiz.

mithin, was fol. 207. aus den päbſtl. Rechten, und zwar ex *c. 2. X. de baptiſm.* de conditionali baptismo angeführet iſt, hiebey nicht zu gebrauchen, vielmehr das Kind ſchlechterdings & pure zu tauffen iſt,

B. STRYK. *cit. l.*

gleichwol da es bereits 13. Jahr und drüber alt iſt, billig nach Art der erwachſenen catechumenorum vorher im Chriſtenthum wohl unterrichtet werden muß, und ſo viel die von fiſcali geſuchte Beſtraffung betrifft, ſolche um deßwillen wegfällt, weil allhier kein corpus delicti verhanden, und nicht ausgemacht werden mögen, ob das Kind die Noth-Tauffe empfangen oder nicht, alſo auch ungewiß bleibet, ob ihm dabey ad effectum pœnæ was beygemeſſen werden könne, da denn in dubio die abſolutoria ſententia erfolgen, jedennoch, weil er cauſam inquiſitioni gegeben, dem fiſcali billig die Unkoſten erſtatten muß.

Effectus ciuiles varii ſunt. Fit baptizatus membrum eccleſiæ,

§. LI. Effectus *externus* ſeu *iuridicus* eſt, qui peculiaria iura vel in *ſocietate eccleſiaſtica* vel *ciuili* producit, de quibus ex inſtituto egit B. LVDOVICI de *effectu baptismi iuridico.* Primus & principalis eſt, quod baptizati fiant per baptismum *membra ſocietatis eccleſiaſticæ*, legibus eiusdem ſubdantur, &, vt loquar cum iure canonico, in *poteſtatem eccleſiæ* veniſſe dicantur. Hunc effectum latius ſupra ad *tit. de conuerſ. infidel. §. 63. ſqq. p. 272. ſqq.* euolui & explicui, oſtendique plures ex hoc effectu rurſus propullulare *concluſiones ciuiles*, cum *Chriſtianus* factus *nouum* induat *ſtatum*, vnde varia iura propullulant, veluti quod macula, infidelibus adhærens, deleatur: quod ad collegia opificum, & ad dignitates iam admitti queat, vt *§. 76. cit. l.* oſtendi: quod matrimonium cum fideli iam inire poſſit: quod in cœmeterio eccleſiaſtico ſepeliatur, (vid. *tit. de ſepult. §. 47. ſq.* vbi de infantibus absque *baptismo* decedentibus) & paucis: quod commercio omnium iurium *ſacrorum* & *ciuilium* frui poſſit vid. *tit. ſeq. de presbyt. non baptiz.* Videlicet ſicuti olim in republ. Romana a triplici *ſtatu ciuili* omnium iurium Romanorum communio dependebat; ita in *republica eccleſiaſtica* (loquor ex hypotheſi Romanæ eccleſiæ) a triplici *ſtatu eccleſiaſtico* omnium iurium communio dependet. Secundum hunc enim homines ſunt (I) vel *chriſtiani* ſeu *ciues* reipubl. chriſtianæ, vel *infideles* ſeu ſerui: (II) illi ſunt vel *orthodoxi*, ciues eccleſiæ legitimi, vel *hæretici*, extorres, & *extraneis* æqui-

nouum ſtatum induit.

æquiparandi: (III) denique illi potiſſimum ſunt vel *clerici* vel *laici*. Hic triplex *ſtatus* per totum ius canonicum ſeſe diffundit, vt nullus fere titulus occurrat, in quo non eius ratio habeatur.

§. LII. Alter effectus eſt, quod inducat *conſanguinitatem ſpiritualem*, de qua *lib. IV. tit. XI.* ſpeciatim agitur. Fontes huius *conſanguinitatis* iam aperui, dixique, eam iam tempore IVSTINIANI impedimentum nuptiarum conſtituiſſe. *l. 26. C. de nupt.* Reliqua *cit. l.* V. D. perſequar. Id tantum binis verbis hic addo, per *ſuſceptionem* ex baptismo υἱοθεσίαν quandam fuiſſe quidem conſtitutam, non tamen æque talem, quæ per *adoptionem* fit; quippe quæ pleraque *liberorum* iura in adoptatum transfert; non idem illa. Occaſionem tamen poſtea dedit, vt etiam per *baptiſmum* ſpeciatim *adoptio* fieret, ſi ſuſceptores voluntatem ſuam deſuper declararent. Ergo hic effectus baptismo non erat *eſſentialis*, ſed magis *accidentalis*, & ſpecialem voluntatis declarationem poſtulabat, quod pluribus teſtimoniis exornat CANGIVS *diſſ. XXII. ad Ioinuillum p.* 274. Conf. EVNDEM *in gloſſar. voce Filiaticum* & *Adoptio.* MERILLIVM *lib. III. obſeru.* 40.

Inducit conſanguinitatem ſpiritualem.

§. LIII. Adduntur alii effectus, qui tamen ſunt *ſpurii*, quorum primus eſt, quod *diuortium* operetur, quem examinaui *tit. de conuerſ. infidel.* §. 65. *ſq.* Secundus quod in *mancipiis baptizatis* libertatem operetur, de quo dixi *cit. l.* §. 72. *ſq.* Tertius, quod *confiſcationem bonorum* induxerit olim, quem abuſum enarraui §. 74. *cit. l. ſq.* Quartus, quod liberet a patria poteſtate, de quo actum *cit. l.* §. 80. Quintus, quod baptizatis liberis a patre infideli ſtatim debeatur legitima, de quo dixi *cit. l.* §. 81. Sextus, quod pœna criminalis per baptismum tollatur, quem effectum examinaui *cit. l.* §. 82. Septimus, quod baptizatus militare prohibeatur, de quo actum *cit. l.* §. 84. Octauus denique, quod baptizati priuilegium *miſerabilium perſonarum* conſequantur, quem errorem reieci *cit. l.* §. 85. Quodſi ergo *ſpurios* a *genuinis* ſeparo, tres tantum principales effectus baptismi ſunt, (1) quod *characterem indelebilem* operetur: (2) quod *ſtatum ciuilem nouum* baptizato conciliet: (3) quod *cognationem ſpiritualem* conſtituat.

Non operatur diuortium, nec libertatem, nec bonorum confiſcationem, nec liberat a patria poteſtate, non operatur veniam delictorum.

De confirmatione.

§. LIV. Acceſſorium *baptiſmi* olim erat *confirmationis* ritus, qui per *vnctionem* & *manuum impoſitionem* expediebatur, qui vtrum noui fœderis *verum ſacramentum*, an *ſimplex baptiſmi ritus* fuerit? inter proteſtantes & Romanæ eccleſiæ doctores in contentionem ſummam deductum fuit. Poſterius aſſerit DALLAEVS *de confirmat.* prius vero

Rixæ de confirmatione.

NATALIS ALEXANDER *tom. III. hiſtor. eccleſ. diſſ.* 10. *p.* 418. *ſqq.* Ipſa huius ritus occaſio facile euincit, hic deeſſe peculiare ſacramentum a Chriſto in N. T. inſtitutum. Duo admodum loca ſint, ex quibus liquet, olim ab *apoſtolis* manus *baptizatis* fuiſſe impoſitas, vt *Spiritus S.* fierent participes, per quem in fide nouiter ſuſcepta confirmarentur. Primus eſt *Act. VIII*, 15. 16. 17. vbi LVCAS refert, Petrum & Ioannem Samariam miſſos fuiſſe, qui nouiter baptizatis manum impoſuerunt, qua, quia erat *miraculoſa* & *efficaciſſima*, Spiritus S. gratia illis attribuebatur. Alter eſt *Act. XIX*, 6. quem locum explicui §. 49, oſtendique, non nouiter baptizatos Epheſinos, ſed *manuum impoſitione* PAVLI Spiritus S. participes factos fuiſſe. Id ergo egerunt apoſtoli, vt neophytis *manus ſuas* imponerent, quo Spiritus S. dona acciperent; interim quia hæc manuum impoſitio *donum extraordinarium* erat, vt ex *Act. VIII*, 18. conſtat, apoſtolorum non ea erat intentio, vt *nouum ſacramentum* hoc ipſo conſtituerent, inpoſterum propagandum; (neque enim *dona* hæc *miraculoſa* aliis communicare potuere,) ſed id vnice egerunt, vt quauis occaſione huius *doni miraculoſi* effectum ederent, qui tum in *ordinandis* tum in *neophytis* maxime videbatur neceſſarius. *Vnctionis* ritus nondum vſitatus erat, nec vlla eius fit mentio in actis apoſtolorum; perverſe vero admodum huc trahitur PAVLI doctrina 2 *Cor. I*, 21. & IOHANNIS I *epiſt.* 2. *verſ.* 27. in qua de *vnctione myſtica* ſeu *ſpirituali*, a DEO per fidem in Chriſtum accepta, euidenter agitur, minime vero *vnctio externa* ab epiſcopo vel apoſtolis data innuitur, vt pluribus demonſtrat CHEMNITIVS *in exam. concil. Trident. P. II. loc.* 3. *p.* 341. *ſqq.* inprimis vero §. 11. *ſqq.*

Natales eius.

Non nouum ſacramentum eſt,

nec vnctionem apoſtoli adhibebant.

§. LV. Negari tamen nequit, hanc *apoſtolicam manuum impoſitionem* occaſionem præbuiſſe, vt hic ritus poſtea baptiſmo ſuperadderetur, & baptizatis per *epiſcopum*, vel *presbyterum* manus imponeretur, cui æuo TERTVLLIANI iam acceſſerat *vnctio*. Videlicet baptizandi deducebantur ab his, quos rogauerant, ad *aquam publicam*, vt ibi immergerentur. Poſt hoc lauacrum mox *ad fratres* eum in locum, vbi congregati erant, reducebantur, vt *communium precum* & *euchariſtiæ* mox participes fierent, vt ſupra ex IVSTINI *martyris apol. II.* oſtendi. Reuerſos ſummo cum gaudio excipiebant fratres, vt *illuminatos*, vt *fideles*, vt *ſibi adſcitos*, illiſque ſpeciatim epiſcopi præuia *vnctione* & *manuum impoſitione* benedicebant. Diſtincte ritum hunc depingit TERTVLLIANVS *lib. de baptiſm. c.* 7. & 8. *Egreſſi de lauacro perungimur benedicta vnctione de priſtina diſciplina, qua vngi oleo de cornu in ſacer-*

Occaſione manuum impoſitionis apoſtolicæ orta,

& immediate poſt baptiſmum peracta

cerdotium ſolebant. --- Sic & in nobis carnaliter currit vnctio, ſed ſpiritualiter proficit: quomodo & ipſius baptiſmi carnalis actus, quod in aqua mergimur; ſpiritualis effectus, quod delictis liberamur. Dehinc manus imponitur, per BENEDICTIONEM aduocans & inuitans Spiritum S. Ita hic refertur ritus a SEPTIMIO, vt inde conſtet, *appendicem* eum fuiſſe *baptiſmi*, non diſtinctum quoddam *ſacramentum* a Chriſto inſtitutum, adeoque nec nomen *confirmationis* vſitatum aut cognitum erat. *Conſignandi* & *vngendi* appellatione vtplurimum vtebantur veteres, vt docet SVICERVS in *theſ. eccleſ. voce* σφραγίς & χρίσμα, & plenius illuſtrat BINGHAM *in antiquit. eccl. lib. XII. c.* 1. quorſum ſine dubio alludit CYPRIANVS *epiſt.* 70. *p.* 190. *Vngi quoque neceſſe eſt eum, qui baptizatus eſt, vt accepto CHRISMATE,* i. e. *vnctione, eſſe vnctus DEI, & habere in ſe gratiam Chriſti poſſit.* In *epiſt.* 73. *p.* 202. *ſignaculum* hunc ritum vocat: *quod nunc quoque apud nos geritur, vt, qui in eccleſia baptizantur, præpoſitis eccleſiæ offerantur, & per noſtram orationem ac manus impoſitionem Spiritum S. conſequantur, & SIGNACVLO DOMINICO conſummentur.* Interim tempore hoc iam creditum fuit, hoc *ſignaculum* non ritum *indifferentem*, ſed admodum *neceſſarium* eſſe, quod epiſcopi dicerentur *ſucceſſores apoſtolorum*, pari cum his poteſtate inſtructi, ita vt pari poteſtate per impoſitionem manuum *Spiritum S.* dare poſſent. Id euincunt CORNELII, epiſcopi Romani, CYPRIANO coæui, literæ apud EVSEBIVM *lib. VI. hiſtor. eccl. c.* 42. in quibus refert, NOVATVM in lecto iacentem baptiſma per *infuſionem* accepiſſe; *ſed neque*, addit, *poſtquam liberatus eſt morbo, reliqua percepit, quæ iuxta ECCLESIASTICAM REGVLAM percipi debent: neque ab epiſcopo conſignatus eſt. Hoc autem ſignaculo minime percepto, quo tandem modo Spiritum S. potuit accipere?* Prouocat CORNELIVS vnice ad *eccleſiaſticam regulam*, non ad *inſtitutum* CHRISTI, & *epiſcopo* hunc actum tribuit, tum quod huius *auctoritate* omnia expedirentur, & ipſemet actus primarios perageret; tum quod opinio nata eſſet, epiſcopos ſucceſſores genuinos apoſtolorum eſſe, a quibus hæc *conſignatio* peracta fuit. Sicuti vero *presbyteri* demum baptizabant ex *auctoritate epiſcopi*, teſte TERTVLLIANO *de baptiſmo c.* 18. ita quandoque etiam, eo impedito, vel abſente, conſignabant, vt docet BLONDELLVS *de epiſc. & presbyt. p.* 210. *ſq.* & LARROQVANVS *lib. III. aduerſ. ſacr. c.* 7.

Sub nomine conſignationis & vnctionis.

Sub aliqua neceſſitate ſeculo III. requiſita

& quandoque a presbyteris peracta.

§. LVI. Apud græcos, teſte ALLATIO *de perpet. conſenſ. eccl. orient. & occid. lib. III. c.* 18. antiqua diſciplina in hunc vſque diem conſeruata eſt, vt *conſignatio hæc acceſſorium & appendix baptiſmi*

In oriente manſit appendix baptiſmi.

eſſet.

In occidente ab eo ſeparata.

eſſet. In *occidentali eccleſia* tandem a *baptiſmate* ſeiungi atque ſeparari cœpit, & ad adultorum differri ætatem. Factum hoc demum eſſe, fatali illo *ſeculo XIII.* quo tot abuſus irrepſere etiam circa *euchariſtiam*, obſeruat EDMVNDVS MARTENIVS *de antiq. eccl. ritib. lib. I. P. I. c. 2. art. 1. p. 233. ſq.* Quamuis etiam ante hæc tempora, abſente epiſcopo, quandoque *differenda* eſſet confirmatio; non tamen infantibus denegabatur, ſed, præſente eo, baptizati mox ei offerebantur. Hoc ſeculo etiam, communione *ſub vna* introducta, deſiiſſe infantum euchariſtiam ſupra obſeruaui, adeoque quia hæc differri cœpit ad adultam ætatem, ea occaſione forſan factum eſt, vt *confirmatio* quoque ad adultiorem ætatem differretur.

De antiquis eius formulis.

§. LVII. Antiquas *confirmationis* formulas exhibet MARTENIVS *cit. l. art. 4. p. 249. ſqq.* Hodiernum *confirmandi* ritum enarrat CASTALDVS *in praxi cerem. lib. II. ſect. 15. c. 2.* Videlicet ſicuti olim ſuſceptores, qui baptiſmo aderant, *offerebant* neophytum epiſcopo, vt eum *conſignaret*, ita etiam hodie poſt *ſeparationem* vnus vel duo iuxta *concil. Trid. ſeſſ. XXIV. de reform. matrim. c. 2.* adhibentur *patrini*, qui præſentant confirmandos epiſcopo. Moris quoque eſſe ſolet, vt antiquum *nomen* mutetur, & nouum *ſancti* cuiusdam aſſumatur. In loco, quo confirmatio conferenda, omnia opportune diſponenda, altare decenter cum cereis accenſis, ante ipſum vero altare taperum ſternendum, & faldiſtorium ornatum collocandum, in quo epiſcopus ſedeat, & ante ipſum puluinar ad genu flectendum; ſuper altare diſponuntur pro epiſcopo *amictus*, *ſtola*, ac *pluuiale albi coloris* cum *mitra ſimplici.* Super credentiam (menſam) a latere apponitur pontificale, gremiale, vaſculum cum S. chriſmate, goſſypium ad abſtergendum frontem confirmati, vitta linea, vaſa ad abluendas manus epiſcopi, mappæ ad abſtergendas, nec non medulla panis pro epiſcopo. Præter magiſtrum ceremoniarum tres ſacerdotes epiſcopo aſſiſtunt, quorum dignior vas *chriſmatis* tenet, duo alii frontem confirmati, alter bombacio (goſſypio, lana) abſtergit, alter linteo madefacto abluit, & panno mundo abſtergit; bombacium vero in peluicula reponit ad comburendum, ne ad profanos vſus forſan poſtea adhibeatur. Præterea quatuor acolythi, pariter ſuperpelliceis induti, librum & mitram, nec non faldiſtorium, gremiale & baculum paſtoralem miniſtrant; horum etiam partes ſunt bombacium in peluicula colligere; ſcutiferi vero atque familiares menſæ ſeu credentiæ aſſiſtunt, aquam ad abluendas manus miniſtraturi. Circa horam diei *tertiam*, quod tunc

Hodie deſiderat patrinos

& nominis mutationem.

Ritus hodierni apud Catholicos vſitati.

Spiritus

Digitized by Google

Spiritus S. ſuper apoſtolos deſcenderit, ipſa *confirmatio* peragitur, indeque *magiſter ceremoniarum*, paratis & diſpoſitis omnibus, ipſos *confirmandos* ordinat, maſculos a *dextris*, & feminas a *ſiniſtris*, qui iunctis ante pectus manibus genua flectunt. Accedens episcopus ad locum præparatum, adſtantibus miniſtris, ipſis confirmandis genuflexis, vbi aliquantisper in genua pariter procumbens ante faldiſtorium in puluino ibi parato orauerit, primum manus lauat, deinde induitur *amictu*, *ſtola* ac *pluuiali albi coloris* cum *mitra ſimplici*, & ſic indutus aliquantulum in faldiſtorio ſedet. Populum deinceps, accepto baculo, monet de iis, quæ ſpectant ad *confirmationis* ſolennitatem, & tunc depoſita mitra ſurgit, & conuerſus ad confirmandos iunctis manibus ante pectus dicit: *Spiritus S. gratia ſuperueniat in vos, & virtus altiſſimi ſine peccato cuſtodiat vos*, ac deinde ſignans a fronte ad pectus dicit: *Adiutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram. Domine, exaudi orationem meam.* Subdit poſtea verſus & orationem: *omnipotens ſempiterne Deus, qui regenerare dignatus es hos famulos tuos & famulas ex aqua & Spiritu S. quique dediſti eis remiſſionem omnium peccatorum; emitte in eos ſeptiformem Spiritum tuum ſanctum paracletum de cælis. R. Amen. Spiritum ſapientiæ & intellectus. R. Amen. Spiritum conſilii & fortitudinis. R. Amen. Spiritum ſcientiæ & pietatis. R. Amen. Adimple eos ſpiritu timoris tui, & conſigna eos ſigno crucis Chriſti in vitam propitiatus æternam per* &c. Dicta oratione ſedens cum *mitra* & *gremiali* ſingulos ante ſe genu flexos confirmat, quos *patrini* præſentant, vel pede ſuppoſito, vel alio modo eos *tangentes*, ita vt ipſi quodammodo confirmandum *tenere* videantur, quo *conſanguinitas ſpiritualis*, quæ absque *contactu* contrahi nequit, vere perficiatur. Pontifex ſigillatim *nomen* confirmandi poſcit, quo facto, intincto pollice dextræ manus chrismate dicit: *Signo te ſigno crucis † & confirmo te chriſmate ſalutis. In nomine † Patris † Filii & † Spiritus S. Amen.* Producens interim ſignum crucis in *fronte* illius, ac poſtmodum leniter confirmatum in *maxilla* cædit, dicens; *pax tecum*, ſtatimque confirmati frons alligatur vitta linea. Poſtea capellani bombacio tergunt confirmatorum frontes & leuiter madefactos lauant, ipſumque *bombacium & vittam* loco congruo reponunt, nec diſcedunt, niſi poſt acceptam benedictionem, in fine ab epiſcopo dandam. Confirmatis omnibus pontifex tergit digitos cum *mica panis* & manus lauat; ipſa vero lotio in ſacrarium proiicitur, & interim dicitur antiphona: *Confirma hoc DEVS, quod &c.* Hac completa pontifex ſurgens ſtansque ſine mitra conuerſus ad altare, dicit verſus & orationem: *Deus, qui*

apoſtolis tuis ſanctum dediſti Spiritum, & per eos eorumque ſucceſſores ceteris fidelibus tradendum eſſe voluiſti, reſpice propitius ad humilitatis noſtræ famulatum, & præſta, vt eorum earumque corda, quorum vel quarum hodie frontem deliniuimus, & ſigno crucis confirmauimus, Spiritus S. adueniens, templum gloriæ ſuæ dignanter inhabitando perficiat, per &c. item: *ecce, ſic benedicetur homo, qui timet Dominum.* Vertens ſe poſtea ad confirmatos, formans ſuper eos *ſignum crucis*, dicit: *Benedicat vos Dominus ex Sion; & videatis bona Ieruſalem omnibus diebus vitæ veſtræ, Amen.* Sedens poſtea cum *mitra*, monet *patrinos*, vt *confirmatos* inſtruant bonis moribus eosque doceant, *credo*, *pater noſter*, & *aue Maria* &c.

In eccleſiis proteſtantium quibusdam confirmatio reſeruata eſt,

§. LVIII. Hunc *apparatum* ſubſtituit eccleſia Romana in locum *vnctionis* & *conſignationis* antiquæ puriori in eccleſia vſitatæ, non ſine ingenti diuortio ab antiqua praxi, vt CHEMNITIVS *cit. l.* § 1. *ſqq.* ait. Etiam in noſtris eccleſiis non in totum abolita eſt *confirmatio:* in plurimis locis optima ratione eſt retenta; quamuis ab eccleſiæ Romanæ ſacramento prorſus diuerſa, purior tamen vtiliorque. Docuit iam prælaudatus CHEMNITIVS *cit. l.* §. 25. *p.* 356. quomodo pie, ad ædificationem eccleſiæ, remotis inutilibus traditionibus, *confirmatio* inſtitui, & vtiliter retineri poſſit. Videlicet inſignem vtilitatem habet intuitu *infantum* baptizatorum, quorum nomine ſuſceptores ſpoponderunt, fidemque publice dederunt. Vt itaque hos a nexu liberent, & proprio nomine fœdus cum Deo ictum repetant, admodum illa prodeſt, & hunc in finem noſtris in eccleſiis paſſim obtinet. Diſtincte id demonſtratum iuit CHEMNITIVS, methodum hanc præſcribens: (I) vt breui & ſimplici adhortatione confirmandus admoneatur de ſuo baptiſmo; quo ſcilicet ſit baptizatus, quomodo, quare, & in quid ſit baptizatus? quid in illo baptiſmo tota trinitas ipſi contulerit & obſignarit, *fœdus* ſcilicet *pacis* & *pactum gratiæ:* quomodo ibi facta ſit abrenunciatio ſatanæ, profeſſio vero fidei & promiſſio obedientiæ facta; (II) confirmandus edat coram eccleſia *propriam* & *publicam profeſſionem* huius doctrinæ & fidei: (III) interrogetur de præcipuis chriſtianæ religionis capitibus, & ad ſingula reſpondeat: (IV) hac profeſſione oſtendat, ſe ab omnibus profanis & gentilium opinionibus diſſentire: (V) addatur grauis & ſeria exhortatio ex verbo Dei, vt in pacto baptiſmi & in illa doctrina ac fide perſeueret, atque proficiendo ſubinde confirmet: (VI) fundantur publicæ preces pro confirmandis cum *manuum impoſitione benedictoria.* Approbat hanc methodum B. SPENERVS *tom. IV. conſ. theolog. c.* 7. *art.* 2. *ſect.* 21. *pag.* 256. quem hoſtibus

non ſine vtilitate.

Cuius methodus refertur,

ſtibus *veritatis & pietatis* inter proteſtantes eo lubentius opponere ſoleo, quo magis inepta & infrunita ſua contradictione in ruborem coniiciuntur, ſuamque manifeſtant ineptiam.

§. LIX. Vtilitas huius actus ſacri agnita in *ordin. renou. Guelpherb. P. I. c.* 9. atque *P. II. c.* 11. methodus in ea obſeruanda determinata eſt. Cautum nimirum eſt *cit. l.* 1) vt liberi ad euchariſtiam prima accedentes vice ante omnia *confirmentur*, & vniuerſo cœtui vtilitas huius negotii explicetur: 2) vt ſedulo ad hunc actum a paſtore loci præparentur: 3) ipſa confirmatio fiat a *paſtore proprio* eccleſiæ, non præciſe a ſuperindente: 4) & quidem coram tota eccleſia, ſecundum methodum, quæ *cit. c.* 12. ſpeciatim præſcripta eſt, & cuius capita potiora retuli in *diſſ. prælim. in f.* Pariter *confirmatio* recepta eſt in Haſſiaco Landgraviatu, vt indicat *agenda de anno* 1678. *c.* 9. in quibus vocatur eine alte, gute, fruchtbahre *Ceremonie*, dadurch nicht allein die Eltern und Gevattern ihre Kinder und Pathen in denen Haupt-Stücken Chriſtlicher Lehre fleißig unterrichten, und in die Kirchen und Kirchen-Lehr zu ſchicken erinnert und angehalten, ſondern auch beyde die Prediger und Kinder den Catechiſmum deſto ernſthafftiger und fleißiger zu treiben und zu lernen verurſachet werden. In *agendis Gothanis* de *anno* 1682. eadem recepta, & *c.* 8. præſcripta eſt formula der Einſeegnung derer Kinder, ſo erſten mahls zum H. Abendmahl gehen wollen. In *ducatu Cellenſi anno* 1693. *d.* 13. *Iul.* publicatum eſt edictum, quo vniuerſaliter confirmatio introducta, & præterea methodus, qua in hoc actu vtendum, tradita eſt. Vid. *Contin. ſupplem. conſtitut. Brunſuic. & Luneb. de anno* 1719. *n.* 9. *&* 10. Præterea vero in pluribus eccleſiis particularibus recepta eſt iis in prouinciis, in quibus nihil de ea in *ordin. eccl.* cautum eſt.

confirmata in ordin. Guelpherbytana,

Haſſiaca,

Gothana,

Cellenſi.

§. LX. Denique cum confirmatio apud nos ſit inſignis quædam præparatio puerorum & puellarum ad vſum S. cœnæ, & hæc eam immediate ſequi ſoleat, conſequens eſſe videtur, vt, pluribus in eccleſia exiſtentibus paſtoribus, confirmatio ab eo fiat, quem confirmandi ſibi *confeſſionarium* elegerunt; licet, vt diuerſo tempore ab iisdem fiat, ratio *ordinis* poſtulare videatur. Quamuis enim, quatenus olim appendix baptiſmi erat, *pentecoſtes* tempore fieret, & inprimis *octaua* poſt paſcha die, h. e. dominica, quam *quaſi modo geniti* adhuc hodie, ex priſco more huic diei proprio, appellamus, (vid. MARTENE *cit. l. p.* 235.) ad hoc tempus tamen non alligantur eccleſiæ noſtræ, ſicuti ipſa *baptiſmi* tempora apud nos libera ſunt; adeoque ſi duo confirmationum actus per annum a paſtoribus peragendi, conuenientiſſimum eſt, vt alter priori anni parte; alter poſteriori

A quo paſtore fieri debeat?

Quo tempore?

riori confirmationem inſtituat. Cum vero rurſus vix æmulationum & inuidiæ venena, altero paſtorum plus fauoris & amoris habente, euitari poſſint, conſultius adhuc videtur, ſi ſingulis annis tantum vna vice ſolenniter confirmentur candidati S. cœnæ, & paſtores inter ſe *alternent*, ſalua tamen ſingulis relicta libertate in electione *confeſſionarii futuri*, quæ omnia, vt in *ordinationibus eccleſiaſticis* diligenter determinentur, tranquillitas eccleſiarum poſtulat.

TITVLVS XLIII.
DE
PRESBYTERO NON BAPTIZATO.

§. I.

Ianua baptiſmus ad cetera ſacramenta dicitur,

INter *effectus eccleſiaſticos baptiſmi* principalem locum hic tenet, quod ſit & dicatur *ianua ad reliqua ſacramenta* percipienda. Per *baptiſma* enim tantum quis *eccleſiæ* agglutinatur, extra quam ſacramentorum perceptio haberi nequit. *c.* 143. *de conſecr. D.* 4. Vnde dictum eſt, baptizatum ſtatim admiſſum fuiſſe ad S. euchariſtiam, & ſic etiam

& ad S. officia.

admitti poteſt ad *munia eccleſiaſtica*, iis tantum committenda, qui in eccleſia ſunt conſtituti,

Si per errorem non baptizatus fuerit ordinatus, quid iuris?

§. II. Quid ergo ſi *per errorem* contigerit, non baptizatum fuiſſe *presbyterum ordinatum?* Olim hunc errorem facilius quam hodie contingere potuiſſe, vel inde manifeſtum eſt, quod adulti ſolerent baptiſmum ſæpe ad vltimum vitæ ſpatium differre, ne poſt eius collationem lapſi duriſſimos pœnitentiæ gradus ſubire cogerentur. Ita vero euenire poterat, vt plurium annorum catechumenus, cum *fidelibus* diutiſſime verſatus, pro *illuminato* haberetur atque *baptizato*, & ad gradum *presbyterii* admitteretur. Hunc vero baptizandum & iterum ordinandum eſſe, cautum eſt in *c.* 1. *X. h. t.* quod ordinatio *ante baptiſmum* collata ſit nulla, & baptiſmo haud lotus recipere nequeat *characterem indelebilem*, quem ordinationi affingunt; qua de cauſa non tamen reordinatur, quam

Ratio decidendi.

valide ordinem recipit baptizatus. Additur in *c.* 3. *X. h. t. quod baptiſmus ſit fundamentum omnium ſacramentorum, & ante ſuſceptionem baptiſmi non ſuſcipiatur aliud ſacramentum, quoniam, vbi fundamentum non eſt,*

Dubia contra eam mota.

ſuperædificari non poteſt. Circa hanc rationem tamen multa mouit dubia

IN-

INNOCENTIVS III. *cit. l.* inprimis vero illud, *quod quis non ſolum per ſacramentum fidei, ſed per fidem etiam ſacramenti efficiatur membrum Chriſti*, ex quo principio in *c.* 2. *X. h. t.* colligit, etiam pro presbytero ſine baptiſmo decedente *preces hoſtiasque* (Seelen-Meſſen) *DEO offerri poſſe*. Interim, in propoſita quæſtione de *reordinatione presbyteri* poſt baptiſmum, tutius eſſe credit pontifex, vt ordines de nouo accipiat, *quia non intelligitur reiteratum, quod ambigitur eſſe factum.*

TITVLVS XLIV.

DE

CVSTODIA EVCHARISTIAE, CHRISMATIS ET ALIORVM SACRAMENTORVM.

§. I.

Nouum hoc dogma, vt *euchariſtia* conſecretur absque *præſenti perceptione fidelium*, & in futuros vſus aſſeruetur, cuſtodiaturque, iam *tit. de celebrat. miſſ.* §. 16. *ſeqq.* explicui, oſtendique, plura alia noua inſtituta inde ortum traxiſſe, veluti quod ſolenni proceſſione ſit ad infirmos deferendum, exponendum, adorandum, & quæ ſunt alia, quæ *cultum externum* eccleſiæ Romanæ admodum auxerunt, quæ, agnita veritate, merito in noſtris repudiantur eccleſiis. *Chriſmatis* quoque varius vſus eſt in eccleſia Romana, quod hac de cauſa ſemper præſto eſſe debet, de quo & eius vſibus ſpecialius paſſim dictum eſt. Conf. *tit. de ſacra vnctione.* Duplicem ſcilicet *vnctionem* agnoſcunt; alteram ſimplici *oleo*, quod *infirmorum* & *catechumenorum* vocant, alteram *chriſmate*, ex balſamo & oleo oliueto compoſito, perficiendam. Vtraque ſpecies non ſine ſolenni benedictione, & quidem feria V. in *cœna Domini*, ſeu die *viridium*, perficitur, vt diuinam virtutem ſacramque qualitatem accipiat, & ſemper quoad futuros vſus in promtu ſit. Ritus huius *benedictionis* antiquos recenſet EDMVNDVS MARTENE *de antiq. eccleſ. diſciplina c.* 22. §. 3. *p.* 239. *ſqq.* hodiernum vero morem ſuccincte tradit CASTALDVS *in praxi ceremon. lib. III. ſect.* 6. *c.* 8.

Aſſeruatio euchariſtiæ nouum eſt inſtitutum.

De duplici vnctione.

De more in templis claudendi & aſſervandi pretioſa laicorum.

§. II. Præterea in *c.* 2. *X. h. t.* cauetur, (I) ne clerici eccleſias exponant ſuppelleƈtilibus propriis aut alienis, *vt potius domus laicæ quam DEI baſilicæ videantur.* Inueteratus hic mos, in templis claudendi ciſtas, pretioſa ſupelleƈtile refertas, nec hodie deſiit, quod plerique credant, loci ſanƈtitate fures deterreri, ne quid inde auferant, adeoque ſecurum aſylum receptaculumque rebus ſuis inde conciliari. Accedit metus *incendii*, quod non facile templa lapidea conſumere ſoleat. Interim hic mos non adeo improbandus, vt putat pontifex, qui vnicum ſuæ cauſæ præſidium ex *ſanƈtitate templorum* haurit. (II) Iubet præterea, vt veſtimenta ſacerdotalia *munda* & *nitida*, non in ſqualore & ſordibus conſeruentur, quod ratio *decori* omnino exigit, & merito eis locis obſeruandum, in quibus tales veſtes in vſu ſunt.

TITVLVS XLV.
DE
RELIQVIIS ET VENERATIONE SANCTORVM.

§. I.

Ad cultum ſacrum referunt venerationem ſanƈtorum,

CVltus Romanæ eccleſiæ non minimam partem conſtituit *veneratio ſanƈtorum*, h. e. eorum, qui ſolenni ritu in album ſanƈtorum relati ſunt, quæ ſi ſola & *ſimplici veneratione*, qua merita ſingularia hominum laudamus & extollimus, abſolueretur, tolerari poſſet; cum vero in *cultum* quendam *religioſum*, ſoli DEO præſtandum, degenerauerit, vitio noſtris verti non potuit, quod in hoc diſſidium a Romana eccleſia fecerint. Impugnauit hunc *cultum religioſum ſanƈtorum* fuſiſſime IO. DALLAEVS in *tr. de religioſi cultus obieƈto*, quem ſub examen reuocauit, & variis argutiis excogitatis refutare conatus eſt NATALIS ALEXANDER *tom. V. hiſtor. eccl. diſſ. XXV. p.* 334 *ſqq.* Inter noſtrates præ ceteris egregie contra *inuocationem & venerationem ſanƈtorum* ediſſeruit CHEMNITIVS *in exam. concil. Trid. P. III. loc. IV.* doƈtrinamque eccleſiæ Romanæ non tantum fideliter tradidit, atque *ſeƈt. II.* ex *liturgicis libris* preces, colleƈtas, formulasque conſuetas retulit, ſed etiam *ſeƈt. III.* contra hanc inuocationem diſputauit, & *ſeƈt. IV.* argumentis eccleſiæ Romanæ ſatisfecit, denique *ſeƈt. V.* hiſtoriam eius ſuccinƈte tradidit. IDEM vlterius *P. IV. loc.* 1. de *reliquiis ſanƈtorum* commentatus eſt, & quæ ad *hiſtoriam* eorum pertinent, *ſeƈt.* 3. adiunxit, quemadmodum etiam *tit. XL.* §. 16. *ſqq.*

de qua graues motæ lites.

non-

nonnulla de his adducta ſunt, quatenus ad *conſecrationem templorum* adhibentur. Pertinet huc etiam doctrina de *imaginum cultu*, quam IDEM *cit. l. P. IV. loc. II.* plenius excuſſit, quippe qui ex *cultu ſanctorum* prono fluxit alueo. Quæ *anno* 794 ſub CAROLO M. contra hunc in *concil. Francofurt.* ſcripta & pontifici oblata ſunt, edidit anno 1608 ſub titulo: *decreta imperialia de cultu imaginum* MELCHIOR GOLDASTVS, poſtea Pariſiis recuſa ſub titulo: CAROLI M. & *ſynodi Pariſienſis ſub* LVDOVICO *proſcripta de imaginibus.* Contra eorum cultum ex profeſſo IO. DALLAEVS *libris IV.* ediſſeruit, rurſus impugnatus a NATALI ALEXANDRO *tom. V. hiſtor. eccl. ad ſec. VIII. diſſ.* 6. *p.* 757. *ſqq.* cui addendus IO. MOLANVS *de hiſtoria SS. imaginum & picturarum.* Diſſidia, bella, & concertationes de hoc *cultu* & *iconoclaſtia* non minimam partem hiſtoriæ eccleſiaſticæ conſtituunt, quorum fata ſuccincte, ſed non ſine affectu enarrat MAIMBVRGIVS *dans l' hiſtoire des Iconoclaſtes*, quem in multis emendauit, & ſimul NATALI ALEXANDRO reſpondit FRIDERICVS SPANHEMIVS *in reſtituta hiſtoria imagin. tom. II. oper.* Hæc latiſſime euagantur, vt fere omnia ſecula impleuerint, quod vel binis verbis indicandum, nec mei inſtituti eſſe duxi, in hoc mare immenſum me immittere, quod alii ſatis iam permearunt. Denique hiſtoriam *canoniſationis* optime illuſtrat *collectio conſtitutionum papalium* anno 1729. Romæ edita a IVSTO FONTANINO archiepiſcopo Ancyrano ſub titulo: *codex conſtitutionum, quas ſummi pontifices ediderunt in ſolenni canoniſatione ſanctorum a Ioanne XV. ad Benedictum XIII. ſiue ab anno* 993. *ad annum* 1729. *accurante* IVSTO FONTANINO.

Venerationem ſimplicem, non inuocationem tribuit martyribus purior eccleſia.

§. II. Martyres in primitiua eccleſia ſingulari affectos veneratione fuiſſe, negari nequit; cultum autem *adorationis*, quem *corruptior eccleſia* excogitauit, iisdem exhibitum, oppido falſum eſt. Per calumniam inſignem gentiles & inprimis iudæi orbi credulo imponebant, chriſtianos martyres ſuos *adorare*. Extincto variis cruciatibus POLYCARPO, hi Nicetæ, Herodis patri, ſuggeſſerunt, vt proconſulem audiret, moneretque, *ne forte, vt aiebant, relicto crucifixo, hunc deinceps chriſtiani colere inciperent.* Smyrnenſis eccleſiæ fideles apud EVSEBIVM *lib. IV. c.* 15. huius rei geſtæ teſtes ſunt, qui etiam ſententiam ſuam hac de calumnia ita edunt: *Stulti, qui ignorarent, nos nec Chriſtum vnquam poſſe relinquere, qui pro ſalute omnium, quotquot ex genere humano ſalui futuri ſunt, mortem pertulerit, nec alium quenquam colere. Illum enim vtpote filium DEI adoramus: martyres vero tanquam diſcipulos & imitatores Domini, merito amore proſequimur, ob eximiam eorum beneuolentiam, quam*

erga

erga regem & magiſtrum ſuum declararunt, quorum nos quoque conſortes ac condiſcipulos fieri omnibus modis optamus. Hac fidei puritate & ſinceritate adhuc corruſcabant fideles, vt merita martyrum quidem magni facerent, minime tamen eosdem adorarent vel inuocarent. Recolebant memoriam eorum, recurrente die martyrii, & quidem in loco, quo oſſa eorum collecta erant, vt ad imitationem tam glorioſi certaminis viuentes allicerent, id quod rurſus Smyrnenſes *cit. l.* teſtantur: *Atque ita nos demum oſſa illius gemmis pretioſiſſimis cariora & quouis auro puriora colligentes, vbi decebat, condidimus. Quo etiam in loco nobis, ſi fieri poterit, conuenientibus concedet Deus natalem eius martyrii diem cum hilaritate & gaudio celebrare, tum in memoriam eorum, qui glorioſo certamine perfuncti ſunt, tum ad poſteros huiusmodi exemplo erudiendos, & confirmandos.*

Ex nimia veneratione cultus adorationis ortus.

§. III. Enimuero nimia *veneratio* martyrum tandem nouum *adorationis* cultum peperit. Iam tempore CYPRIANI inſignis & ipſum excedens modum *auctoritas martyrum* adhuc viuentium, quos etiam *confeſſores* dixere, erat, vt in quoddam *ſanctum* degenerauerit *imperium*, vel ad minimum in *audaciam* eccleſiæ admodum noxiam. *Interceſſiones* eorum pro *lapſis* graue vtplurimum pondus apud eccleſiam habebant, vt iis pœnitentiæ tempora relaxarentur. Hæc eccleſiæ indulgentia erga martyres *viuentes* eis animum addidit, vt *ſuo* quaſi *iure* lapſos reſtituerent, illis *libellos pacis reſtitutæ* darent, eosque in communionem reciperent, quibus lapſi ſuffulti in eccleſiam irruebant, vt certamina CYPRIANI tam cum *his* quam cum *illis* plenius docent. Eadem veneratio erga martyres *extinctos* tandem nouam produxit ſententiam, qua ſibi aliisque perſuaſerunt, *interceſſiones* eorum apud Deum magni ponderis fore, hos itaque adeundos, inuocandos, horumque auxilium expetendum in quibuscunque anxietatibus, quæ ſeculo III. a quibusdam in ſcenam producta, latius ſeculo IV. propagata eſt.

Sancti qui dicti?

SANCTI κατ' ἐξοχὴν hi dicti ſunt, qua appellatione tum *martyres*, tum ceteros, qui admiranda quadam vitæ integritate inclaruerunt, denotarunt, vt pari veneratione cum *martyribus* afficerentur. Tempore apoſtolorum omnes fideles dictos fuiſſe *ſanctos*, epiſtolæ apoſtolorum docent, quod omnes per fidem in CHRISTVM ſpiritualiter eſſent *vncti*, ad *ſacerdotium ſpirituale* vocati, & hac *vnctione ſpirituali* efficaciore præditi *ſanctitate*, quam olim

Qui per abuſum?

ſacerdotes & reges *vncti*. Enimuero paulatim prædicata hæc, omnibus fidelibus communia, clerus ſibi vindicauit: & inprimis *epiſcoporum* cohors, quod præ aliis hi exemplo egregio & vitæ ſinceritate & puritate

tate reliquis antecellere crederentur. Denique principaliter *ſancti* dicti ſunt, quos dignos eccleſia iudicauit, vt eos poſt mortem cultu religioſo proſequeretur, tum ob *virtutes excellentes*, tum ob *miracula*, iis tributa, & in argumentum ſingularis *ſanctitatis* ſedulo annotata, vt *acta ſanctorum* a SVRIO, HENSCHENIO, PAPEBROCHIO aliisque edita docent.

Canonizatio ab initio defuit,

§. IV. Nondum tamen *canonizatio papalis* inualuerat, quæ paulo ſerius deſiderata fuit. Ipſa *canonizatio* vi vocis nihil aliud denotat, *quam in canonem ſeu album ſanctorum factam relationem, conceſſa facultate, vt publico cultu in eccleſia honorentur*, vt ait MABILLON. *in præfat. ad ſecul. V. act. SS. Benedict. §.* 88. Declaratione quadam publica opus erat, vt plebs ſciret, quo præſide vti & cuius patroni opem implorare poſſet. Ius *decernendi*, quis poſt obitum inter *ſanctos* referendus eſſet, *episcopis* per plura ſecula conceſſum fuit, qui id quandoque in ſynodis & cum *principis aſſenſu* exercuere, vt IDEM *cit. l. §.* 91. docet, & PAPEBROCHIVS in *propylæo ad acta SS. Maii diſſ XX. p.* 171. confirmat. In *capitul.* CAROL. M. *de ann.* 749. *c.* 40. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 269. generatim ita cautum: *vt nulli noui ſancti colantur, aut inuocentur, nec memoriæ eorum per vias erigantur; ſed ii ſoli in eccleſia venerandi ſunt, qui ex auctoritate paſſionum, aut vitæ merito electi ſunt.* Specialius autem iudicium hoc *epiſcopo* tribuitur in *cap.* 17. *de ann.* 805. apud EVNDEM *cit. l. p.* 427. 434. 792. 875. 970. *de eccleſiis ſeu ſanctis nouiter ſine auctoritate inuentis, niſi epiſcopo probante, minime venerentur.* Solebant autem epiſcopi reliquias dubias *igne* probare, vt, mediante miraculo, Deus oſtenderet, an legitimæ eſſent. Ita cenſuere patres *concilii Cæſar-Auguſtani de anno* 592. *c.* 2. apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 533. *Statuit ſancta ſynodus, vt reliquiæ, in quibuscunque locis de Ariana hæreſi inuentæ fuerint, prolatæ a ſacerdotibus, in quorum eccleſiis reperiuntur, pontificibus præſentatæ igne probentur.* Pluribus aliis teſtimoniis id exornat probatque MARTENIVS *de antiq. eccl. rit. tom. III. lib.* 3. *c.* 8. ſimulque liturgiam, in probandis reliquiis obſeruari ſolitam, recenſet.

quæ per epiſcopos poſtea exercita.

Modus probandi reliquias ſanctorum.

Tandem ſolus pontifex ſibi canonizationem arrogauit.

§. V. Pedetentim *auctoritas pontificis* ad hanc *declarationem* deſiderata fuit. Ante ſeculum [illegible] noui huius iuris veſtigia genuina non exſtant; quæ enim de S. SVIBBERTI *canonizatione* adferuntur teſtimonia, nullam fidem habent, vt MABILLON. *cit. l. §.* 100. & PAPEBROCHIVS *cit. l.* oſtenderunt. Obſeruant hi viri eruditi, anno 995. VDALRICVM Auguſtanum primum a IOANNE XV. canonizatum fuiſſe, vt eius

eius cultus latius propagaretur, quod plures poſtea ſecuti ſunt. Ipſam *canoniſationis* S. VDALRICI bullam exhibent MARCVS VELSERVS *in oper. ſuis p.* 587. & MABILLON. *in act. SS. Benedict. ſecul. V. p.* 471. in qua cultus religioſus, ſanctis præſtandus, hoc modo depingitur: *Sic adoramus & colimus reliquias martyrum & confeſſorum, vt eum, cuius martyres & confeſſores ſunt, adoremus: honoramus ſeruos, vt honor redundet in Dominum, qui dixit: qui vos recipit, me recipit, ac perinde nos, qui fiduciam noſtræ iuſtitiæ non habemus, illorum precibus & meritis apud clementiſſimum Deum iugiter adiuuemur.* Molliſſima hæc eſt interpretatio, nec adeo reprobanda, ſi clauſula in calce relata deeſſet, atque plebs imperita de hoc cultu rectius edocta foret. Ceterum vtut poſt hæc tempora *pontificis Romani auctoritas* in eleuandis oſſibus eorum, qui ſancti credebantur, adhiberetur, non adeo tamen infracta & eneruata fuit *Metropolitanorum, epiſcoporum, ſynodorumque* poteſtas, vt hæc excluſa fuiſſet, quin potius, vt documenta a MABILLONIO *cit. l. §.* 104. producta docent, *maioris* tantum *auctoritatis* gratia conſenſus epiſcopi Romani requiſitus; ipſa autem *ſolennis eleuatio* & *declaratio* ab *epiſcopo* vel *ſynodo* peracta eſt. Neque enim iam inualuerat ſententia, quam GONZALEZ ad *c.* 1. *X. h. t. n.* 7. ex recentioribus curiæ Romanæ principiis proponit, cenſendo, canoniſationem *ſua natura* ad ſedem Romanam ſpectare; ſed ea demum nata, poſtquam magis magiſque PSEVDO-ISIDORI *epiſtolæ* in vſum conſtantem deductæ ſunt. In his cauſæ *maiores* & *arduæ* ſedi Romanæ reſeruatæ ſunt, vt plenius oſtendi *lib. III. tit.* 6. §. 17. Ad has *canoniſatio* quoque relata, & ſub hoc prætextu tandem *priuatiue* ad ſedem Romanam tracta atque reuocata, vt iam ALEXANDER III. ſeculo XII. pronunciauerit, non eſſe permiſſum, aliquem *pro ſancto absque auctoritate Romanæ eccleſiæ publice venerari.*

Requiſita, vt quis pro ſancto haberi poſſit.

§. VI. Ad hoc autem, vt quis in numerum *ſanctorum* ſolenniter aſſumi poſſit, duo deſiderant: (1) vt *miraculis* inclaruerit: (2) vt *morum integritate* inclytus fuerit. Ita cenſuit GREGORIVS IX. in bulla pro canoniſatione S. ANTONII de PADVA: *Ad hoc, vt ſanctus habeatur, apud homines in eccleſia militante duo ſunt neceſſaria; virtus morum & veritas ſignorum, merita videlicet & miracula, vt hæc & illa ſibi inuicem conteſtentur: cum nec merita ſine miraculis, nec miracula ſine meritis plene ſufficiant, ad perhibendum inter homines teſtimonium ſanctitatis.* Hinc ſollicita inquiſitio in *vitam* & *miracula* inſtituenda, probationes in foro iuridico excutiendæ, & tandem in conſiſtorio plenius de canoniſatione cognoſcendum. In *theſ. anecdot.* EDMVNDI MARTENII *P. I. p.* 887. occur-

occurrunt HONORII III. literæ ad archiepiſcopum Viennenſem & epiſcopum Gratianopolitanum, vt inquirerent in *vitam* & *miracula* HVGONIS abbatis Bonarum-vallium. Hi, vt iniuncto muneri ſatisfacerent, teſtium varias depoſitiones collegerunt de miraculis eius, eosque *p.* 888. ad pontificem miſerunt. Similiter *p.* 904. referuntur *acta inquiſitionis* de *miraculis* S. ROBERTI abbatis Molismenſis, ad eundem transmiſſa pontificem. Plura alia acta paſſim in *actis SS.* collecta ſunt, ex quibus deinceps *vita Sancti*, in numerum diuorum recipiendi, compoſita eſt. De *congregationibus* ſingularibus, quæ ob negotium *canoniſationis* Romæ inſtituuntur, ſpeciatim agit Cardinalis de LVCA *tom. VII. theatr. verit. & iuſt. in relat. cur. Rom. for. diſc. XVIII. n.* 14. *ſqq.* Totum vero proceſſum *canoniſationis* ſuccincte tradit GONZALEZ ad c. I. *h. t. n.* 8. ad cuius illuſtrationem etiam facit *ordo canoniſationis ſanctorum*, relatus ab HARDVINO *tom. IX. concil. p.* 1547. *ſqq.* & RAYNALDO *in annal. ad ann.* 1347. *n.* 34. *ſqq.*

§. VII. Meum non eſt, rationes theologicas referre & excutere, ob quas hunc *cultum* & *proceſſum* reprobent proteſtantes. Quibuscunque demum ſubterfugiis hic cultus defendatur, planum eſt, eo introducto, plebem imperitam a *vero cultu* ſenſim auocatam, & ad inuocandos ſanctos traductam fuiſſe, vt quibuscunque neceſſitatibus, ſæpe etiam ridiculis, patrono certo vterentur, cuius *interceſſione* & ope ſeſe omnia impetraturos eſſe credunt. Non iniucundum erit, ERASMI Roterodami mentem *in colloquio*, quod *peregrinatio religionis ergo* inſcribitur, explicatam ea de re adferre. Fingit, Mariam, matrem Ieſu, has ſcripſiſſe literas eo tempore, quo LVTHERVS inuocationem ſanctorum abolendam eſſe docuerat: *Maria, mater Ieſu, Glaucopluto S. D. Quod Lutherum ſecutus ſtrenue ſuades, ſuperuacuum eſſe inuocare diuos, a me quidem iſto nomine bonam magnamque iniſti gratiam, ſcito. Nam ante hac tantum non enecabar inprimis mortalium opplorationibus. Ab vna poſtulabantur omnia, quaſi meus filius ſemper infans eſſet, quia talis fingitur pingiturque in ſinu meo, vt ex nutu matris adhuc pendeat, neque quicquam auſit negare petenti, videlicet metuens, ne ſi quid neget roganti, ego viciſſim ipſi negem mammam ſitienti. Et nonnunquam ea petunt a virgine, quæ verecundus iuuenis vix auderet petere a lena, quæque me pudet literis committere. Interim negotiator lucri cauſa nauigaturus in Hiſpaniam, committit mihi pudicitiam ſuæ concubinæ. Et virgo Deo ſacra, abiecto velo fugam adornans, deponit apud me famam integritatis ſuæ, quam ipſa tendit proſtituere. Occlamat mihi miles impius, & ad lanienam conductus: beata virgo,*

Eraſini ſententia, de inuocatione ſanctorum ſæpe ridicula.

virgo, da prædam opimam. Occlamat aleator, faue Diua: pars lucri tibi decidetur. Et ſi parum fauet alea, me conuiciis lacerant, maleque precantur, quæ non adfuerim ſceleri. Occlamat, quæ quæſtui turpi ſemet exponit, da prouentum vberem. Si quid negem, illico reclamant: ergo ne ſis mater miſericordiæ. Aliorum vota non tam impia ſunt, quam inepta. Clamat innupta: Maria, da mihi formoſum ac diuitem ſponſum. Clamat nupta: da mihi bellos catulos. Clamat grauida: da mihi facilem partum. Clamat anus: da diu viuere ſine tuſſi ſitique. Clamat ſenex delirus: da repubeſcere. Clamat philoſophus: da nodos inſolubiles nectere. Clamat ſacerdos: da ſacerdotium opimum. Clamat episcopus: ſerua meam eccleſiam. Clamat nauta: da proſperos curſus. Clamat præfectus: oſtende mihi filium tuum, antequam moriar. Clamat aulicus: da vere confiteri in mortis articulo. Clamat ruſticus: da tempeſtiuam pluuiam. Clamat ruſtica: ſerua gregem & armentum incolume. Si quid renuo, illico ſum crudelis. Si relego ad filium, audio: vult ille quicquid tu vis. Ita ego ſola, & mulier & virgo, dabo operam nauigantibus, belligerantibus, negotiantibus, ludentibus aleam, nubentibus, parturientibus, ſatrapis, regibus & agricolis? Atqui quod dixi, minimum eſt præ his, quæ patior. Sed his negotiis nunc multo minus grauor: quo quidem nomine tibi gratias agerem maximas, niſi commodum hoc incommodum maius ſecum traheret: plus eſt otii, ſed minus eſt honorum, minus eſt opum. Ante ſalutabar regina cælorum, domina mundi: nunc vix a paucis audio, aue Maria. Ante veſtiebar gemmis & auro, abundabam mutatoriis, deferebantur aurea gemmeaque donaria: nunc vix tegor dimidiato palliolo, eoque corroſo a muribus. Prouentus autem annui vix tantum eſt, vt alam miſerum æditumm, qui accendat lucernulam, aut candelam ſebaceam. Atque hæc tamen poterant ferri, niſi maiora etiam moliri dicereris. Huc tendis, vt aiunt, vt quicquid vsquam eſt diuorum, exigas ex ædibus ſacris. Etiam atque etiam vide, quid agas. Non deeſt aliis diuis, quo ſuam vlciſcantur iniuriam. Eiectus e templo Petrus poteſt tibi viciſſim occludere regni cæleſtis oſtium. Paulus habet gladium, Bartholomæus cultro armatus eſt; Guilielmus ſub pallio monachi totus armatus eſt non ſine graui lancea. Quid autem agas cum Georgio & equite, & cataphracto, haſta ſimul & gladio formidabili? Nec inermis eſt Antonius; habet ſacrum ignem. Sunt item & ceteris ſua vel arma vel mala, quæ, quibus volunt, immittunt. Me vero, quantumuis inermem, non tamen eiicies, niſi ſimul eiecto filio, quem vlnis teneo. Ab hoc non me patiar diuelli; aut hunc vna mecum extrudes, aut vtrumque relin-

relinques, niſi mauis habere templum ſine Chriſto. Hæc te ſcire volui: tu cogita, quid mihi reſpondendum cenſeas. Nam mihi res plane cordi eſt. Ex æde noſtra lapidea, Calendis Auguſti, anno filii mei paſſi 1524. *Virgo lapidea mea manu ſubſcripſi.* Lumine aut commentario non indiget epiſtola, quæ hominum ineptias in cultu diuorum committi ſolitas optime prodit, viuisque adumbrat coloribus. Poſtea adfert varias fabulas, quæ circa reliquias SS. circumferuntur, & quibus credula plebs fidem habet; ſpeciatim vero de *cruce* hæc obſeruat: *Crux Domini priuatim ac publice tot locis oſtenditur, vt ſi fragmenta conferantur in vnum, nauis onerariæ iuſtum onus videri poſſint, & tamen totam crucem ſuam baiulauit Dominus.* Non negat, *multa talia fingi ad quæſtum*, vt recte de *lacte virginis Mariæ* oſtendit, & plura per iocum ſimilis generis figmenta denudat. Fabulæ de reliquiis SS. ab Eraſmo agnitæ.

§. VIII. Ex hoc *cultu religioſo* ſanctorum varii *effectus ciuiles* prodierunt. Primus eſt, quod *iuramenta* per ipſos ſimul præſtita & concepta fuerint. Iam tempore IVSTINIANI talem formulam vſitatam fuiſſe, docet formula poſt *nou.* 8. allata, qua iuraturi iubentur etiam iurare *per ſanctam glorioſam Dei genetricem & ſemper virginem Mariam, & per ſanctos archangelos, Michaëlem & Gabrielem.* Tandem recepta eſt formula **zu GOtt und denen Heiligen**, quæ poſt reformationem varios peperit fluctus, prout iam ſupra *tit. de iureiur. §. LV. p.* 1299. recenſui. Secundus eſt, quod *conſecratio templorum altariumque* fieri aliter non poſſit, quam adhibitis depoſitisque SS. reliquiis, prout iam ſupra ad *tit. XL. huius libri §.* 16. fuſius docui. Tertius eſt, quod graue *ſacrilegium* committat, qui vaſa ſacra, præſertim *cum reliquiis* aufert, capitali ſupplicio expiandum, per *art.* 172. *conſtit. crim. Carol.* Quartus effectus eſt, quod etiam in ſanctos *blaſphemia* committatur, ſo einer der Mutter Mariä und ſeinen Heiligen fluchet, oder die lieben Heiligen verachtet, vt dicitur in R. *I. de anno* 1512. von den Gotteslåſtern. In *receſſ. imperii de anno* 1530. ita cauetur: Demnach ſetzen, ordnen und wollen wir, daß keiner, weß Standes und Weſen der ſey, GOtt unſern Schöpffer, Mariam ſeine auserwählte Mutter, und alle Gottes Heiligen låſtern, oder bey ihrem H. Namen fluchen oder ſchweren ſolle. De pœna huius criminis poſt pauca hæc adduntur: Item wo iemand ſchmählig ohnmittel wider die Mutter CHriſti unſers Seligmachers redet, oder die lieben Heiligen freventlich låſtert, der oder dieſelben ſollen darum an Leib oder Guth nach Gelegenheit, und Geſtalt ſolcher freventlichen Låſterung, durch die Obrigkeit, der das

Effectus huius venerationis ciuiles (1) in iuramentis, (2) in conſecratione templorum, (3) in ſacrilegio, (4) in blaſphemia.

Pœna eius

gebühret, geſtraffet, und in allen ſolchen vorgemeldeten Straffungen, nicht allein die Gröſſe der Läſterung, ſondern auch ob dieſelbe ſtraffbahre Perſohn darinnen offt überfahren, was ſie dazu beweget, und weß Standes oder Weſens die ſeyn, ermeſſen, und denſelben nach dieſe Straffe, vermöge der Rechten, gemehret oder geringert werden. Temperamentum quoddam huic ſanctioni additum in *R. I. de anno* 1548. von Läſterung der Mutter Chriſti und GOttes Heiligen, cautumque, ne mox ad ſupplicium rapiatur in ſanctos iniurius: So iemand die Mutter Chriſti unſers Seligmachers, oder die lieben Heiligen freventlich läſtert, der ſoll zum erſten mahl freundlich ermahnet werden, davon abzuſtehen, wo er aber das nicht thun würde, alsdann ſoll es unverzüglich, wie obſtehet, angezeiget, und der Thäter an Leib und Guth nach Gelegenheit der Perſohnen, und Geſtalt ſolcher freventlichen Läſterungen durch die Obrigkeit geſtrafft werden &c. In *Conſtit. Carol. art.* 106. blasphemia in Deum & Mariam commiſſa fere æquiparantur, & generatim decernitur, daß ſie an Leib, Leben oder Gliedern nach Gelegenheit und Geſtalt der Perſohn und Läſterung geſtraffet werden ſollen. Verum, vt iam dixi, in *cit. Rec. de anno* 1548. hic rigor mitigatus, eademque ſanctio in *R. I. de anno* 1577. *tit.* 3. repetita, quæ tamen eo minus proteſtantibus applicari poteſt, quod hi cultu religioſo non proſequantur *ſanctos*, nec omnes, qui in catalogum ſanctorum relati ſunt, *ſanctos* fuiſſe credant. Veneramur Mariam, apoſtolos aliosque viros pios; aſt quicquid contra hanc venerationem fit, ſuſcipitur, dicitur, a *blaſphemia* alienum, & *impietatis* tantum & *profanæ mentis* indicium eſſe credimus, quod pœnis ciuilibus exterminari nequit, ſicut iniurias, quas in B. LVTHERVM eccleſia Romana euomere ſolet, patienter toleramus, vindictam DEO relicturi.

proteſtantibus non applicanda.

TIT.

TITVLVS XLVI.
DE
OBSERVATIONE IEIV-NIORVM.

§. I.

NOn alia de cauſa de *obſeruantia ieiuniorum* hic agitur, quam quod hæc non minimam *cultus diuini* partem conſtituere cenſeantur. Videlicet ſumma ſemper apud *Iudæos* & *Chriſtianos* primæuos fuit *ieiuniorum religio* & *abſtinentiæ gloria*; eo maiora tamen cepit incrementa, quo grauioribus infecta fuit erroribus ac ſuperſtitionum nævis. Nihil enim tam ſanctum tamque religioſum eſt, quod hominum audacia tandem inquinare, atque a vero fine deflectere non poſſit. Debebant *ieiunia* & *abſtinentiæ* ſtudia regulariter eſſe *ſpontanea*, a vinculis legum libera, ſine *imperio in conſcientiam* indicta, adhortationibus magis piisque perſuaſionibus a paſtoribus eccleſiæ propoſita, quam per modum *imperii* ſub grauiori pœna præſcripta. Enimuero ab hac regula pedetentim deſciuit eccleſiæ puritas: mox lites de *ieiuniis*, eorum temporibus, modo, & forma ortæ: leges eccleſiaſticæ infinitæ de iis rogatæ; pœna in eos, qui ſoluunt *ieiunia*, nec *abſtinent* a cibis prohibitis, conſtituta, aliaque plura circa *ieiunia* & *delectum ciborum* adornata, quæ effecerunt, vt ampliſſimus in *iure eccleſiaſtico* campus ſit de *iuribus ieiuniorum* & *abſtinentiæ* ediſſerendi.

Ieiuniorum & abſtinentiæ religio inquinata.

§. II. Equidem, quæ ad antiquitatem *ieiuniorum* ſpectant, a pluribus iam ſunt excuſſa & explicata, quorum ſcripta inſignem huic materiæ lucem præbent. Multa cum eruditione de *ieiuniis eccleſiæ* egit THOMASSINVS in tr. gallice conſcripto: *traitez hiſtoriques & dogmatiques ſur divers points de la diſcipline de l' egliſe & de la morale Chretienne; tome premier contenant vn traitè des ieunes de l' egliſe*, qui etiam *P. I. de diſcipl. eccl. lib. 2. c. 83. §. 12. ſqq.* ſuccincte antiquitates *ieiuniorum* enarrat. IOANNES DALLAEVS *de ieiun. & quadrageſ.* in eo inprimis occupatus fuit, vt præſentem ieiunandi rationem eccleſiæ Romanæ oppugnaret, qua occaſione *ieiuniorum* & *abſtinentiæ* morem antiquum illuſtrauit. Ei ſeſe oppoſuit non tantum NATALIS ALEXANDER *tom. III. hiſtor. eccleſ.*

Auctores huic materiæ inſeruientes laudantur.

p. 331.

p. 331. *diſſ.* 4. quæ eſt *de ieiuniis montaniſtarum & ieiunorum*, vbi ſimul *antiquitates quadrageſimales*, & quæ ad *delectum ciborum* pertinent, examinat, & ad ſenſum Romanæ eccleſiæ accommodat, ſed etiam GVILIELMVS BEVEREGIVS *in cod. canon. primitiuæ eccleſ. lib III.* qui inprimis de *ieiunio quadrageſimali* per nouem capita, *capite X.* vero de *ſtationum diebus* agit, IOANNES FILESACCVS itidem de *quadrageſima* ſcripſit non inuenuſte, cui iungendus ALPHONSVS CIACCONIVS de *ieiuniis & varia eorum apud antiquos obſeruantia* ediſſerens. Optime quoque antiquitates ieiuniorum explicuit MATTHAEVS LARROQVANVS *in aduerſ. ſacr. lib.* 1. *p.* 120. vbi *diſſertatio de ieiuniis* relata eſt. Etiam ICti in hunc campum ſeſe iam contulerunt, quod vel diſſert. Dn. WILDVOGELII *de eo, quod iuſtum eſt, circa tempus quadrageſimale*, docet. Erant præterea olim *ſtationes* ieiuniorum quædam ſpecies, quas illuſtrant ALBASPINAEVS *de veter. eccl. rit. lib. I. obſ.* 16. TOBIAS PFANNER. *lib. II. obſeru. eccl. c.* 6. & 7. CAROLVS COINTIVS *tom. I. annal. eccleſ. Franc. p.* 470. & *tom II. p.* 240. SAMVEL BASNAGE *tom. II. annal. eccleſ. ad ann.* 207. §. 4. *ſeqq.* SCHELSTRATE *de eccleſ. African. diſſ* 2. *c.* 2. §. 4. SAMVEL PETITVS *lib. I. var. lect. c.* 15. & *lib. III. c.* 4. BEVEREGIVS *cit. l. c.* 10. Cum vero etiam ieiuniorum conditio quodammodo medicorum forum intret, occaſionem inde nactus eſt PAVLVS ZACCHIAS *in quæſt. medico-legal. lib. V. tit.* 1. agendi de *ieiuniis* & *quadrageſima* magis ex rationibus *iuridicis*, quam medico foro propriis. Simile fere inſtitutum habuit IOANNES WALTVRIVS VIRINGVS *in libr. V. medico-eccleſiaſticis de ieiunio & abſtinentia* editis *Atrebati anno* 1597.

Ieiunii conceptus.

§. III. IEIVNIVM generatim conſiſtit in *abſtinentia ciborum extraordinaria, ab iis ſuſcepta, qui illos capere poſſunt, ſed ex iuſta cauſa ad aliquod ſpatium temporis eisdem renunciant. Ordinaria* eſt quotidiana omnibus propria, quando ſatis paſti ſunt, non amplius ieiuni: *extraordinaria* illa dicitur, quæ contra *regulas ordinarias viuendi* ſuſcipitur, dum corpori alimenta conſueta ad tempus quoddam ſubtrahimus. Denique tale ſubiectum deſidero, quod cibum per *naturæ conſtitutionem* capere poteſt, ſed ex iuſta cauſa eidem renunciat. Neque enim ieiunium prædicari poteſt 1) de his, qui grauiſſimo morbo afflicti ſunt, propter quem ſæpe ad plures dies cibo omni abſtinere coguntur, quippe qui in *ſtatu extraordinario* naturæ ſunt conſtituti: multo minus 2) de his, qui tantum *certo ciborum genere* abſtinent, vtut ventrem aliis cibis imple-

Ægrotantes proprie non ieiunant,

nec abſtinentes.

pleant & ſeſe optime paſcant. His ſuppoſitis facile liquet, quid ſentiendum ſit de definitionibus a PAVLO ZACCHIA *cit. l. qu.* I. *n.* 9. propoſitis, quæ ſunt incertæ, lubricæ, & vagæ, vt eo facilius *ieiunio* eccleſiæ Romanæ deprauato conuenire poſſint.

§. IV. Denique *iuſtam cauſam* deſideraui, id quod naturale eſt, cum nemo tam ieiunus futurus ſit, qui *ſine cauſa* ab alimentis corporis ordinariis abſtinebit. Hæc ipſa *abſtinentia extraordinaria* ab omnibus cibis in ſe eſt *media & indifferens;* ſed ex *cauſis*, vnde naſcitur vel ſuſcipitur, & ad quas deſtinatur, bona malaue cenſenda, vt recte cenſet DALLAEVS *cit. l.* Poteſt ieiunium ſuſcipi I) *ſanitatis* corruptæ gratia, quod *naturale* vocat ZACCHIAS *cit. l. n.* 17. vt ſcilicet hac abſtinentia ſtomachus vel natura cruditates ſuperfluas ex nimio ciborum hauſtu ortas eo facilius concoquat & abigat. II) *Inſtantis commeſſationis* gratia, vt ſtomachus eo magis præparetur, veſpertino tempore ſeſe delicatioribus cibis implendi, quod ieiunium *peſſimum* eſt. III) *Triſtitiæ* acerbioris & afflictionis gratia, quæ abigit omnem edendi appetitum, vt in tali ſqualore degens, nequidem de cibis cogitet. Prout *cauſa* triſtitiæ *bona* vel *mala* eſt, ita quoque de moralitate huius ieiunii iudicandum. Hoc de ieiunio intelligendus eſt ſeruator, qui interrogatus: *quare diſcipuli ſui non ieiunarent ad exemplum diſcipulorum Phariſæorum & Ioannis?* recte reſpondit, ſponſo præſente nullam *lugendi* cauſam eſſe; tempus autem inſtare, quo, eo ablato, ieiunare cogerentur ob *luctum*, quo afficiendi eſſent. *Matth. IX,* 15. *Ioh. XVI,* 19. 20. IV) Huic ſimile eſt, quod *humilitatis* erga Deum declarandæ & *pœnitentiæ* agendæ cauſa ob peccata admiſſa, quæ mœrore animum affligunt, ſuſcipitur, quale erat publicum illud ieiunium a Niniuitis inſtitutum, IONA *II,* 7. *ſqq.* a Iudæis, ESTER *IV,* 16. NEHEM. *IX,* I. ESRA *IX,* 6. a CORNELIO *Act. X,* 30. a IOSAPHATO, II *Ephemerid. XXI,* 3. aliisque. V) Quod inſtituitur *deuotionis* cauſa, vt mens & animus eo magis ad illam præparentur ob arduum quoddam, quod ſuſcipiendum, negotium ſacrum, quale erat ieiunium, paſſim ab apoſtolis deliberato conſilio ſuſceptum, *Act. XIII,* 3. *XIV,* 23 *ſponte* tamen & citra *legem* aut *imperium*, quod *deuotio* excludit. Tale quoque eſt, quod IV) ex *voto* certis diebus inſtitui ſolet, non vt cultus quidam Deo hoc ipſo exhibeatur, ſed vt *hoc medio* ieiunans ſeſe magis ad internam mentis deuotionem componat applicetque, quæ pleno ventre torpeſcit. *Itaque*, recte ait DALLAEVS *cit. l. nulla cultus diuini pars ieiunio proprie quidem ac per ſe conſtat; eo tamen pietas iuuatur, ſuamque vim aut explicat, aut certe confirmat & intendit.* Idem obſeruat

Iuſta cauſa in ieiunantibus deſideratur

(1) ob ſanitatem,

(2) ob inſtantem commeſſationem,

(3) ob triſtitiam,

(4) ob pœnitentiam,

(5) ob deuotionem,

(6) ex voto,

CLERICVS *in comment. ad II Ephemerid. XX, 3.* & *Deo quidem*, ait, *gratiores non ſunt religioſorum hominum preces, poſtquam cibum neceſſarium ſumſerunt, quam quando ieiuni ſunt. Sed ieiunio primum impediuntur omnes cibi potusque abuſus, tempore, quo eſt implorandum auxilium diuinum, prout neceſſe eſt, vt pio animo fundantur preces: deinde eo modo plebs fit attentior ad id, quod agitur, magisque commouetur, qua ratione officii ſui melius admonetur, & religioſior fit. Ieiunium idem præſtat, quod cetera, quæ ad corpus pertinent, qualia ſunt genu flectere, ad templum orandi cauſa ſe conferre & ſimilia; quæ omnia homines magis commonefaciunt & percellunt, quam ſi, quicquid ad cultum diuinum pertinet, intra animum, quem ſolum tamen ſpectat Deus, perageretur.* Ita quoque rationes ſubducit B. SPENERVS *tom. II. conſil. theol. Germ. c. III. art. 4. ſect. 26. p. 472.* Das Faſten betreffend, halte ich es bey den meiſten Naturen vor eine ſehr nützliche Ubung, bey einigen mag es zuweilen gar nöthig ſeyn. Jedoch nicht als ein Gottesdienſt an ſich ſelbſt, denn GOtt dem HErrn weder an Eſſen noch Faſten lieget, daher in dieſen keine beſondere Heiligkeit ſtecket, ſondern als ein Beförderungs-Mittel der Betrachtung, Gebets, Zähmung ſeines eigenen Fleiſches und deſſen Begierden. = = Poſt pauca has obſeruationes addit: hat man alſo das Faſten meines Erachtens anzuſehen 1) als wie eine nicht bloſſer dings oder allezeit nöthige Sache, ſiehe *Matth. IX, 13* wie es auch nirgend ausdrücklich befohlen iſt. 2) Gehörets hingegen unter die Mitteldinge, welche ein äuſſerlich Beförderungs-Mittel ſeyn können, 3) bey dieſen aber hat man Zeit, Ort, und die natürliche eines jeglichen Bewandnis wohl zu erwegen, wann, wo, wem dieſelbige dienlich ſind. Præterea VII) *affligendæ* & *domandæ carnis* gratia ieiunium commendari ſolet, quorſum etiam B. SPENERVS *cit. l. art. 1. ſect. 2. p. 5.* alludit, & hos tres fines coniungit: Die Züchtigung ſeines Fleiſches, demüthige Bezeugung ſeiner über die Sünde habenden Reue, und Beförderung hertzlicher Andacht. In hunc finem *eccleſiaſtica ieiunia* potiſſimum inſtituta eſſe, docent canones. In TIMOTHEI *Alexandrini reſponſ. canon. inter. 8.* apud HARDVIN. *t. 1. concil. p.* 1194. hæc ratio *ieiuniorum* ſuppeditatur, *excogitatum eſt ieiunium, vt corpus humile reddatur.* In *concil. Colon. I. de anno* 1536. *p. 9. c. 2.* apud EVNDEM *tom. IX. p.* 2014. eadem ratio adfertur: *vt corpus per intemperantiam cibi aut potus luxurians caſtigetur, in ſeruitutemque redigatur, quo animus vegetior & liberior laudibus diuinis inſiſtat, diuinaque voluntati ſeſe attemperet.* In *concil. Senonenſi de anno* 1528. *c. 7.* apud EVNDEM *cit. l. p.* 1938.

(7) ad domandam carnem.

p. 1938. cenſuere epiſcopi, *ieiuniis nihil aptius retundendæ carnis petulantiæ potuiſſe inſtitui.* Hac de cauſa *monachis* hæc inprimis præſcripta & commendata ſunt, vtut peruerſo modo, vt ex infra dicendis apparebit. Denique VIII) etiam *pœnæ* & *coërcitionis* gratia ieiunia delinquentibus indicta ſunt, quod ex modo dictis tractum videtur, poſtquam *pœnitentia externa*, quam *eccleſiaſticam* vocant, in *poenam* proprie dictam degenerauit. Quotidie fere hodie pœnitentibus *ieiunii pœnitentia* imponitur. Sed etiam in diplomatibus antiquis transgreſſoribus *ieiunii pœna* propoſita. Exemplum eſt in *reliq. MSCt. tom. I.* ill. Dn. a LVDEWIG. *n.* 260. *qui vero ſecus fecerint, pro qualibet vice trangreſſionis ſuæ vna ſexta feria ſequenti ſit in pane & aqua, diſpenſatione quacunque non obſtante.*

§. V. Enimuero hæc ieiunia, excepta vltima ſpecie, *libera* ſunt, *ſpontanea* & proprio motu ſuscepta, quorſum etiam *votiua* refero, cum etiam *votum* ex libero nuncupetur arbitrio, quamuis edito voto ieiunia magis neceſſitatis fiant. Ab his diſtinguunt *eccleſiaſtica*, κατ᾽ ἐξοχὴν ab eccleſia Romana ſic dicta, quæ ſuscipiuntur iuxta *præceptum* & *ritum* matris eccleſiæ, h. e. prælatorum, quorum eſt ieiunia populo indicere, vel olim ſtatuta lege eccleſiaſtica ſtabilire. ZACCHIAS *cit. l. n.* 19. Differunt hæc a prioribus in eo 1) quod non ſint *libera*, ſed lege imperata: 2) quod ſint *publica*, cum voluntaria magis priuata ſint; *publica* enim lege ea imperari, determinari & præſcribi poſſe, nulli dubitant præſules Romani, adeo vt *delicti eccleſiaſtici* reus fiat, qui absque *diſpenſatione clericali* illa ſoluerit. Inde tantus legum eccleſiaſticarum cumulus de *ieiunantibus* & *abſtinentibus* ortus.

Hæc ſunt libera & priuata.

Eccleſiaſtica ſunt publica & neceſſaria.

§. VI. Antequam ad *obſeruantiam ieiuniorum*, in primis *publicorum*, progrediar, paucis hoc addo, omnino diſcrimen eſſe conſtituendum inter *ieiunantes*, *abſtinentes* & *ieiunos*. Hi dicuntur, qui nondum cibum ceperunt, vtut ieiunare vel a prandio abſtinere haud conſtituerint, quorſum ISIDORVS *XX*, 2. alludere videtur: *ientaculum eſt primus cibus, quo ieiunium ſoluitur.* Hisce in verbis *ieiunium* paulo latius accipit, vt illud tempus diei cuiusuis denotet, quo nondum cibus captus eſt, maxime *antemeridianum*, quamuis prandium ſubſequatur, a quo abſtinent *ieiunantes*, vnde *ieiunare* & *prandere* ſibi opponuntur. Sunt ergo omnes ieiunantes *ieiuni*, ſed *ieiuni* non ſemper ieiunantes, i. e. per diem totum a cibo abſtinent, quamuis primo eiusdem diluculo, quo nondum cibum ſumſerunt, *ieiuni* adhuc dicantur. Etiam in materiis eccleſiaſticis hoc diſcrimen ſedulo attenditur, vt vel ſacramentum S. cœnæ docet, quod ſecundum leges antiquas eccleſiaſticas a *ieiunis* ſumendum

Ieiuni differunt a ieiunantibus.

dum eſt; neutiquam vero præcipitur, vt eo die ieiunetur, quin vt infra oſtendetur, nefas olim habitum fuit, *die ſolis* ieiunare, vtut *ieiuni* ad ſacra accederent, maxime ad perceptionem S. euchariſtiæ. Plura alia a *ieiunis* peragenda præcipiuntur, qui tamen non obſtringuntur ad *ieiunium* ſolenne per totum diem obſeruandum. Breuiter: *ieiuni* ſunt, qui nihil ciborum capiunt, antequam prandeant, ſed tales non *ieiunant*. Verum etiam *abſtinentes* a *ieiunantibus* ſunt diſtinguendi. Illi enim dicebantur, qui *delectum ciborum* inſtituebant, lautioribus nuncium mittebant, & ſolis aridioribus vtebantur, vtut non ieiunarent, quem morem *aſcetæ* priſci, & philoſophi gentiles nonnulli ſecuti ſunt. Poteſt tamen *ieiunium* cum *abſtinentia* coniunctum eſſe, vel ab ea diſtingui, vt infra oſtendam, quamuis etiam hæc illius nomen pedetentim aſſumſerit.

Ieiunia publica,

§. VII. Ieiunia generatim ſunt vel *generalia* & *publica*, vel *particularia* ſeu *priuata*. Illa publica auctoritate indicuntur vel *extra ordinem*, & cum feriis repentinis conueniunt: vel *ſtata* ſunt a maioribus & certo tempore recurrunt, omnesque in vniuerſum ſubditos ligant.

priuata.

Hæc vero vel ex ſingulari vitæ genere a quibusdam tantum ſuſcipiuntur, vel *ſponte* ex *priuato* zeli cuiusdam pii *affectu* eliguntur. Ieiunia vtriusque generis gentiles iudæique agnouerunt & quia chriſtiani primæui ad mores iudæorum inprimis compoſiti fuerunt, atque ex eorum formula in multis vixere, morem *ieiunandi* quoque ab iis aſſumſiſſe videntur, vt proinde de *ieiuniis iudæorum* ante omnia quædam præmittenda ſint.

Dantur etiam ieiunia gentilium publica,

§. VIII. Gentilium *ieiunia* rariora: iudæorum frequentiora fuere. Illi ad ſuperſtitionem ſuam propagandam, qua vniuerſa conſtabat religio, *ieiunia* quædam *publica* conſtituere. Teſtis eſt LIVIVS *lib.* 36. *c.* 37. ad expianda prodigia & iram Deorum placandam, Cereri publicum inſtitutum fuiſſe ieiunium. *Eorum prodigiorum cauſa libros Sibyllinos ex SCto decemuiri cum adiiſſent, renunciarunt: ieiunium inſtituendum Cereri eſſe, & id quinto quoque anno ſeruandum.* Prouocat ad hæc gentilium *ieiunia*, ſed admodum ieiune, TERTVLLIANVS *de ieiun. c.* 6. vt ſectæ ſuæ ſeruiret: *omnem* ταπεινοφρόνησιν *ethnici agnoſcunt. Cum ſtupet cœlum, & aret annus, nudipedalia denunciantur, magiſtratus purpuras ponunt, faſces retro auertunt, precem indigitant, hoſtiam inſtaurant &c.*

& priuata.

Priuata ieiunia *deuotionis* cauſa vel *ſuperſtitionis* rarius forſan frequentata: facilius illa, quæ *valetudinis cauſa* ſponte aſſumta ſunt, vt teſtis eſt SVETONIVS in *Veſpaſ. XX. n.* 3. *quamuis ad tuendam valetudinem nihil am-*

amplius quam fauces ceteraque membra ſibimet ad numerum in ſpæriſterio refricaret, inediamque vnius diei per ſingulos menſes interponeret. Conf. LEIDEKKER *in republ. Hebr. l. 9. c. 9. §. 5.*

§. IX. Solenniora iudæis fuerunt ieiunia tum *ordinaria* tum *extraordinaria*, tum *publica* tum *priuata*. Publica *feriarum* indolem habebant, quibus quieſcendum erat ab omni externo laborum ſtrepitu, non *gaudii otiique*, ſed *luctus acerbiſſimi* gratia, adeoque dies feriarum erant vel *læti* vel *triſtes*. Dies *expiationis*, die decimo menſis Tisri, *Leuit. XXIII*, 27. *ſeq.* lege diuina Israëlitis præſcriptus eſt, cuius ſanctitas in *ieiunio, afflictione, & intermiſſione laborum* conſiſtebat, quod pro peccatis totius anni eſſet expiatio facienda. Ordo ſacrorum huius diei ſolennis in compendio relatus eſt a RELANDO *in antiq. veter. Hebræor. P. IV. c. 6.* Producebatur ieiunium vsque ad *veſperam & ſtellarum ortum*, quod rurſus laudat MONTANI diſcipulus TERTVLLIANVS *cit. l. p.* 553. *in f. edit. Rigalt. iudaicum certe ieiunium vbique celebratur, cum omiſſis templis per omne litus quocunque in aperto aliquando iam precem ad cælum mittunt; & licet cultu & ornatu mæroris munus infament, tamen fidem abſtinentia adfectant, & ſtellæ auctoritatem demorantis ſuſpirant.* Præterea vero *extra ordinem* ieiunia publica indicebantur propter diſcrimina grauiſſima *inſtantia* vel tempeſtates publicas ſubeundas, ſtrictiſſime obſeruanda, 1 *Sam. XIV*, 24. *ſqq.* vel luctum publicum *præſentem* 1 *Sam. XXX*, 13. aliasque cauſas *publicas*. Id tamen cauendum erat, ne indicerentur *die ſabbati*, quo ieiunare nefas erat, quod eſſet dies *lætitiæ*, cum ſingulari *hilaritate* tranſigendus, quod etiam quoad alia feſta ſolennia obſeruabatur, neque enim dies feſti *læti* cum *triſtibus* erant confundendi. Quod quidam gentiles ieiunia iudaica *ſabbatis* addixerint, id inde factum eſt, obſeruante SELDENO *de iur. nat. & gent. lib. III. c.* 15. *p.* 36. quod quæuis iudæorum *feſta*, etiam *triſtia*, ob *intermiſſionem laborum*, dicere ſoliti fuerint *ſabbata*. Qua de cauſa illud AVGVSTI ad TIBERIVM apud SVETON. *in Octau. c.* 76. *ne iudæus quidem, mi Tiberi, tam libenter ſabbatis ieiunium ſeruat, quam ego hodie ſeruaui*, non de *ſabbatis hebdomadariis* accipi debet, ſed de *feſtis triſtibus*, afflictioni & ieiuniis dicatis. Pedetentim enim plura præter *diem expiationis* ſunt conſtituta & quidem *ordinaria & ſtata*, vt *Zachar. VIII*, 19. docet & RELANDVS *cit. l. P. IV. c.* 10. *p.* 6. illuſtrat; quamuis ſolum *expiationis* feſtum a Deo præſcriptum fuerit. BASNAGE *dans l'hiſtoire des Iuifs tom. VI. c.* 19. §. 7.

Iudæorum ieiunia publica feriarum inſtar erant

extraordinaria,

ne tamen in diem ſabbati inciderent.

Priuata iudæorum ieiunia

§. X. Erant præterea iudæis vſitata *ieiunia priuata*, vel *extraordinaria*, ob *priuatas neceſſitates* ſuſcepta, vel *ordinaria*, ex peculiari deuotione *ſtatis diebus* obſeruari ſolita, ab his, qui ἄσκησιν ſingularem & *ſanctitatem vitæ* præ aliis *eminentiorem* affectabant, more Phariſæorum, bis ſingulis hebdomadibus ieiunantium. *Luc.* XVIII, 12. Legitimi horum ieiuniorum dies erant *ſecundus* & *quartus*, h. e. *Lunæ* & *Iouis*. Veneris die vel ideo ieiunare nefas erat, quia ſabbati initium in eum incidebat. Nec *die ſolis* conueniens ieiunium videbatur, ne poſt diem *hilaritatis* immediate dies *triſtitiæ* & afflictionis ſequeretur. Præterea vero vel ideo hi dies reliquis præferebantur, quod publice in illis *legis ſacræ* pars in ſynagogis prælegeretur, vt obſeruat SELDENVS *cit. l. p.* 370. quod inſtituto ESDRAE acceptum forſan ferendum poſt captiuitatem Babylonicam. Enimuero his diebus ex *libertate* illi tantum ieiunabant, qui, *phariſæorum* more, in cultu religionis inclareſcere, vel ſingularem ἄσκησιν ſequi ſtudebant. Reliqui ex plebe pro variis neceſſitatibus *extra ordinem* ieiunia inſtituebant vsque ad ſuperſtitionem ſummam, ad quam hæc gens magnopere inclinat. Optime hanc depingit BASNAGE *dans l' hiſtoire des Iuifs cit. l.* §. 9. aitque *s' ils veulent avoir un ſonge heureux, ou l' interpretation d' un ſonge, qui les inquiete, ils croient l' obtenir par abſiſtence, & c' eſt un proverbe, que le jeune eſt pour le ſonge comme le feu pour l' etoupe qu'il allume - - s' il arrive quelque maladie perſonelle; ſi on entreprend un voiage dangereux; ſi on eſt arreté priſonnier, on jeune, a fin d' obtenir ſa delivrance. L' enfant, qui a aimé tendrement ſon pere, jeune tous les ans le jour de ſa mort. Les magiciens meme jeunent, afin d' evoquer les demons de l' enfer & les morts de leurs tombeaux.*

die lunæ & Iouis, libera tamen, ac ſæpe ſuperſtitioſa.

Ieiunia Chriſtianorum libera ab initio,

§. XI. Propius ad *ieiunia Chriſtianorum* accedo, qui hanc diſciplinam quidem ex *moribus iudæorum*, vnde orti erant, traxere, ſed ſine vllo *libertatis* præiudicio, in quam per CHRISTVM vindicati erant. Ne quidem CHRISTVS diſcipulos adſtringere volebat ad frequentiſſima illa ieiunia, phariſæorum & Ioannis diſcipulis vſitata, quo ipſo oſtendebat, ieiunia illa diei *ſecundi* & *quinti* conuerſionem morum *per ſe* non operari, quam vnice ſaluator intendebat. Hoc opus! hic labor! Prædicebat tamen, tempore *luctus* diſcipulos ſuos ieiunia, quæ ſunt *naturalia doloris argumenta*, ſuſcepturos eſſe. Hac de cauſa ſine vllo legis vinculo, ſpontaneo ſpiritu, ad ieiunia poſt *ſponſum ablatum* confugiebant apoſtoli, non eo ipſo poſteris leges ferentes, ſed ea *libertate* vtentes, qua ieiunandum erat in nouo teſtamento. Ad negotia ardua ſubeunda ſeſe vtplurimum *ieiuniis* & *precibus* præparabant,

ceu

ceu docet exemplum ordinationis BARNABAE & PAVLI, ad diuinum miniſterium a Deo euocatorum, *Act. XIII*, 2. 3. & presbyterorum creationis *Act. XIV*, 23. Ipſemet PAVLVS adhortatur fideles 2 *Cor. VI*, 5. ad ieiunia ſuo modo, ſed hæc non *imperat:* commendat, non *iubet.* Nec dubium eſt, quin tempeſtates ſæuiſſimæ, quæ admodum eccleſias afflixere, pleroſque ad *ieiunia preceſque* ſponte traxerint, citra omne humanum imperium, opinionem meriti, & vanæ gloriæ aucupium. *Matth. VI*, 16. *ſqq. Luc. XVIII*, 12. Imo nec illud negari poteſt, ex *conſilio* epiſcoporum vel præpoſitorum ob æſtum perſecutionum *commune ieiunium* ſuſceptum fuiſſe, vt teſtatur TERTVLLIANVS *de ieiun. c.* 13. *p.* 551. *Bene autem, quod & epiſcopi vniuerſæ plebi MANDARE ieiunia aſſolent, non dico de induſtria ſtipium conferendarum, vt veſtræ capturæ eſt*, (alloquitur orthodoxos, quos *pſychicos* vocat) *ſed interdum & ex aliqua ſollicitudinis eccleſiaſticæ cauſa. Itaque ſi & ex hominis EDICTO & in vnum omnes ταπεινοφρόνησιν agitatis, quomodo in nobis ipſam quoque vnitatem ieiunationum & xerophagiarum & ſtationum denotatis? Mandato* epiſcoporum & *edictis* fuiſſe ieiunia indicta, SEPTIMIVS ait; nec tamen eo tempore epiſcopi mandabant *pro imperio*, aut more prætorio *edicebant*, quod *epiſcopalis imperii* patroni ex his verbis colligere ſolent. Quis vero durioribus eius verbis, quibus natura ſeueriſſima & auſtera ipſum aſſuefecerat, caperetur? Epiſcopi vtique, *præfecturam* quandam in eccleſia gerebant: inde neceſſitate vrgente, & cogente, ieiunia ordinabant & indicebant, in quæ *ſponte* chriſtiani eo magis conſpirabant, quod ea adhuc eſſet *modeſtia*, *humilitas* & *pietas* epiſcoporum, vt hos duces ſequi pulcrum & iucundum duceretur. Ceterum qui tale *ieiunium commune* ſoluebant, corripiebantur quidem, quod eidem communi naufragio ſubiecti tam ferrei eſſent, vt communi neceſſitate & afflictione non tangerentur; nullis tamen pœnis afficiebantur, non eiiciebantur, nec aliis cenſuris, quæ adhuc ignotæ erant, ſubiiciebantur. Hæc erat vis *mandatorum* & *edictorum*, quæ epiſcopis ſuo æuo attribuit TERTVLLIANVS.

non ex imperio.

§. XII. *Certa* autem & *ſtata* apoſtolos ieiunia ordinaſſe, conſtanti praxi ab omnibus eccleſiis obſeruanda, eo minus probari poteſt, quo magis conſtat, de *feſtis diebus*, quorſum etiam *ieiunia ſtata* pertinebant, eos nihil ordinaſſe, ſed magis pro *libertate* admodum pugnaſſe. *Gal. II*, 4. 5. *IV*, 9. *V*, 13. *Col. II*, 16. Iudæi ſelectum *dierum & ciborum* faciebant: ſuperſtitioſe ſuis inhærebant feſtis, & ad amuſſim ieiunia obſeruanda eſſe docebant. Hoc erat illud *iugum*, quod PAVLVS *cit. l.* innuit,

Stata ieiunia non indixere apoſtoli,

innuit, & a quo chriſtianos liberatos eſſe contendit; interim ſingulorum *libertati* adhuc indulget. *Rom. XIV*, 5. Hanc doctrinam, libertati chriſtianæ in colendo DEO admodum conformem, adhuc chriſtiani *ſeculo II.* contra *Montaniſtas*, plura *ieiunia ſtata* legesque *abſtinentiæ* nouas & inſolitas introducentes, & aſſeclis ſuis ex *neceſſitate* quadam *legali* obtrudentes, propugnabant. Sententiam eccleſiarum communem TERTVLLIANVS, Montani diſcipulus, *de ieiunio c.* 2. optime declarat. Præmittit, ieiuniis certos dies in veteri teſtamento fuiſſe per legem Moſaicam dicatos. His præmiſſis, addit doctrinam catholicorum & inprimis Romanæ eccleſiæ eo tempore adhuc purioris: *Certe in Euangelio*, h. e. in ſtatu noui teſtamenti apud chriſtianos, *illos dies ieiuniis determinatos putant, in quibus ablatus eſt ſponſus, & hos eſſe ſolos legitimos ieiuniorum chriſtianorum, abolitis legalibus & propheticis vetuſtatibus. Vbi volunt enim, agnoſcunt, quid ſapiat lex & prophetæ vsque ad Ioannem. Itaque de cetero indifferenter ieiunandum ex ARBITRIO, non ex IMPERIO nouæ diſciplinæ pro temporibus & cauſis vniuscuiusque. Sic & apoſtolos obſeruaſſe, nullum aliud imponentes iugum certorum & in commune omnibus obeundorum ieiuniorum; proinde nec ſtationum, quæ & ipſe ſuos quidem dies habeant, quartæ feriæ & ſextæ; paſſiue tamen currunt, neque ſub lege præcepti, neque vltra ſupremum diei, quando & orationes fere hora nona concludat de Petri exemplo, quod actis refertur.*

ſed ſeculo II. adhuc libertatem in ieiuniis defendebant,

quod ex ſententia Tertulliani confirmatur.

§. XIII. Multa in hoc teſtimonio, quod communem eccleſiarum illius æui *purioris* doctrinam complectitur, occurrunt notatu digna. Primum eſt, Chriſtianos adhuc exiſtimaſſe, ieiunia *ſtata* & *certa*, quæ ex *lege* in V. T. obſeruari debebant, inter Chriſtianos deficere, & *legales* eorum dies abolitos eſſe; neque apoſtolos onus quoddam nouum Chriſtianis imponere voluiſſe. Oppido itaque falluntur quidam ex patribus, & cum iis BEVEREGIVS *cit. l. c. IX.* §. 4. qui *quadrageſimale ieiunium* ab inſtituto apoſtolico deriuant, quorum in numero quoque eſt HIERONYMVS *epiſt.* 54. *ad Marcell. Nos vnam quadrageſimam ſecundum TRADITIONEM APOSTOLORVM toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus.* De hoc ieiunio tamen nullam facit mentionem SEPTIMIVS, illud haud omiſſurus, ſi eius obſeruantia iam adfuiſſet, quippe quod ipſius cauſæ admodum inſeruiiſſet. Neque enim eius veſtigia occurrunt *c. XIII.* vt cenſet BEVEREGIVS *cit. l.* §. 3. vbi TERTVLLIANVS obiicit Romanis & orthodoxis, quod *præter paſcha* ieiunent; quis enim inde colligere poterit, *quadraginta dies* ante paſcha ab eo intellectos notatosque fuiſſe? cum mox orthodo-

Cenſuerunt enim legalia ieiunia in N. T. deficere.

Nec quadrageſima ab inſtituto apoſtolico petenda.

xorum

xorum addat rationem, talia ieiunia *præter paſcha* ſingulis eſſe *arbitraria*, adeoque nec *tempus* determinare potuit, ſine dubio id facturus, ſi illud paſſim iam receptum fuiſſet. Præterea vero potiſſimum contra *Romanos* diſputat, Montaniſtis præ reliquis contradicentes, qui tamen nequidem *ſeculo IV. quadrageſimale tempus* obſeruabant, multo minus vero in fine *ſeculi II.* adeoque de hoc *ieiunio*, ſerius paulo inſtituto ac recepto, loqui non potuit TERTVLLIANVS. Ad *apoſtolicam inſtitutionem* quoque prouocat LEO I. *ſerm. VI. de quadrag. Quod ergo, dilectiſſimi, in omni tempore vnumquemque conuenit facere Chriſtianum, id nunc ſollicitius & deuotius exſequendum, vt apoſtolica inſtitutio quadraginta dierum ieiuniis impleatur.* IDEM *ſerm. IX. de quadrag. a ſanctis apoſtolis per doctrinam Spiritus S. maiora eſſe inſtituta ieiunia* narrat. Quis vero ignorat, a patribus plura adſcribi *inſtituto apoſtolico*, quæ ſerius in eccleſiæ, etiam Romanæ, morem abierunt, a moribus apoſtolorum aliena? Pleraque per *conſuetudinem* inualuere, vel ex *ſynagogis iudæorum* retenta ſunt, quod moribus iudaicis plerique fideles magnopere eſſent dediti, quæ tamen *libere* ab initio retenta in conſtantem poſtea abierunt praxin.

§. XIV. Vi veritatis adactus AVGVSTINVS aperte faſſus eſt, *ſanctione* aliqua *apoſtolica* nullos dies ieiuniorum ſtatos præſcriptos fuiſſe. Ita enim *epiſt. ad Caſulan. quibus autem diebus non oporteat ieiunare & quibus oporteat, præcepto Domini vel apoſtolorum non inuenio definitum.* Eius epiſtola *ad Ianuar.* plena eſt de hac materia, & *liberam* eccleſiæ diſciplinam hac in re agnoſcit, reprobatque omnes contentiones, quæ de *ſtatis* ieiuniorum *diebus* inſtituuntur. Præ reliquis fuſius de hac libertate priſca ediſſeruit SOCRATES *lib. 5. c. 22.* præmittitque, *nulla lege Chriſti conceſſum eſſe Chriſtianis, vt iudæorum ritus obſeruent.* Probat hanc *libertatem* ſubinde ex PAVLI epiſtolis, & tandem ita concludit: *Certe apoſtolus & euangeliſtæ nunquam ſeruitutis iugum illis impoſuerunt, qui ad prædicationem fidei acceſſiſſent.* Addit feſtos quosdam dies adhuc inter Chriſtianos obſeruari; ſed 1) ſine *legis præſcripto*: 2) absque omni *coactione pœnali, quemadmodum Moſaica lex facere conſueuerat.* Subiungit præterea optimam rationem: *propoſitum id fuit apoſtolis, non vt de diebus feſtis leges ferrent, ſed vt rationem recte viuendi veramque pietatem oſtenderent.* Hoc poſtea applicat ad diuerſos *ieiuniorum & abſtinentiæ* mores, oſtenditque, nullos *ſtatos dies* ieiuniis *publicis* fuiſſe præſcriptos.

Conſentiente Auguſtino

& Socrate.

Antepaſchale ieiunium ſeculo II. commune & publicum fuit,

§. XV. Alterum eſt, quod æuo TERTVLLIANI Chriſtiani *vnum* quoddam *generale ieiunium* obſeruarent, *antepaſchale* ſcilicet, illis diebus obſeruatum ex deuota intentione, in *quibus ablatus erat ſponſus, quos in euangelio determinatos putabant.* Intellexit vero *dies Veneris & ſabbati ante paſcha*, ex *paſſione* & *morte CHRISTI notabiles.* Alibi (ſcil. *de orat. c.* 14.) hoc ſpatium ieiunii vocat *diem paſchæ, quo COMMVNIS & quaſi PVBLICA ieiunii religio eſt, merito deponimus oſculum.* IDEM *c.* 14. *de ieiun.* hoc *antepaſchale* ieiunium ita deſignat: *cur ſtationibus quartam & ſextam ſabbati dicamus & ieiuniis paraſceuem?* h. e. *diem Veneris* ante paſcha, quem iudæi vocabant *paraſceuem paſchæ, quo Chriſtus morti traditus erat.* Statim vero ſubiungit: *quanquam vos etiam SABBATVM ſi quando continuatis, nunquam niſi in paſcha ieiunandum, ſecundum rationem alibi redditam*, quo ipſo docet, continuatum a quibusdam fuiſſe ieiunium per ipſum *ſabbatum* ante paſcha. Hoc *antepaſchale ieiunium publicum* ſancte ab eccleſiis colebatur, non vllo *legis* imperio, non metu *pœnæ* cuiusdam, nec *pœnitentiæ* ſubeundæ formidine, qua *vi coactiua* hodie ieiuniorum publicorum religio circumſepta eſt; ſed ex *deuotione* & recordatione paſſionis dominicæ.

ſponte ſuſceptum non ex lege,

Talia *ieiunia ſtata* haud improbanda ſunt, quæ magis ex *conſilio* quam *neceſſitate* ſeruantur, & *ſpontanea abſtinentia* ſingulorum, prout valetudinis ratio id permittit, abſoluuntur. In ſchola MONTANI educati longe aliter opinabantur, qui ieiunia plura *ſtata* obtrudebant Chriſtianis ſub *lege neceſſitatis*, vt illis ſeſe haud affligens conſortio Chriſtianorum indignus cenſeretur. Hi primi fuere, qui *legalia ieiunia*, ceu *iugum nouum*, Chriſtianis tradere conati, quibus maſcule reſiſtebant eccleſiæ Romanæ fideles, ab omni *formidine pœnæ* & *neceſſitate legis* alieniſſimi. Obiiciebat quidem TERTVLLIANVS *de ieiun. c.* 13. iis morem publice ieiunandi iam receptum: *Ecce conuenio vos* (quaſi contraria actione:) *& præter paſcha ieiunantes, circa illos dies, quibus ablatus eſt ſponſus, & ſtationum ſemiieiunia interponentes, & vero interdum pane & aqua victitantes, vt cuique viſum eſt.* Hæc vero inſtantia haud pungebat orthodoxos; ſtatim enim addit: *denique reſpondetis, hæc ex ARBITRIO agenda, non ex IMPERIO.* Ita recte reſpondebant, quod ieiunia ſua natura magis ex *arbitrio* quam *imperio* conſtare deberent, quod MONTANO addicti inuertebant, & ieiuniorum religioni graue adiiciebant vinculum, ipſam ſcilicet iudaici moris in ſeruandis ieiuniis ſeueritatem, *ſeruilemque obſeruantiam*, vt ieiunia ab iis præſcripta non ſeruantes ab omni ſacro commercio relegarent. Hoc modo ergo eo tempore adhuc animati

quam neceſſitatem Montaniſtæ introducere nitebantur.

mati erant Chriſtiani, Romæ degentes, vt iis palam contradicerent, qui *iugum iudaici cultus* reducere conabantur, cum quo hominum genere ſemper iis fuit certandum. Sublatum eſſe temporum & dierum diſcrimen, vrgebant Romani. Regerebant Montaniſtæ, interprete TERTVLLIANO *de ieiun. c.* 14. *Si omnem in totum deuotionem temporum & dierum & menſium & annorum eraſit apoſtolus, cur paſcha celebramus annuo circulo in menſe primo? cur exinde diebus in omni exultatione decurrimus?* Sed facile *triplicando* reſpondere illi poterant, ex *libertate*, non *lege*, non *more iudaico* hæc fieri; ieiunium *in Deum reuerentiæ opus eſſe*, vel ipſo TERTVLLIANO iudice *cit. l. c.* 7. hoc vero *ſpontaneum* deſiderare *ſpiritum*.

§. XVI. Ex hac *libertate* fidelium inſignis oriebatur *ieiuniorum* varietas temporumque diſcrimen, quod ſingularum eccleſiarum diſpoſitioni eorum religio eſſet relicta. Teſtis eſt IRENAEVS apud EVSEBIVM *lib. V. hiſt. eccleſ. c.* 24. aiens: *neque de die ſolum controuerſia eſt, ſed etiam de forma ipſa ieiunii. Quidam enim exiſtimant, vnico die ſibi eſſe ieiunandum*, (ante paſcha ſcilicet feria ſexta) *alii duabus*, (addentes ſabbatum) *alii pluribus: nonnulli etiam quadraginta horis diurnis ac nocturnis computatis diem ſuum, ieiunii ſcilicet, metiuntur. Atque hæc in obſeruando ieiunio varietas non noſtra primum ætate nata eſt, ſed longe antea apud maiores noſtros cœpit: qui negligentius, vt veriſimile eſt, præſidentes ex ſimplicitate & imperitia ortam conſuetudinem poſteris tradiderunt.* De quadrageſima *hodierna* hic non loqui IRENAEVM, manifeſtum eſt, quippe quæ non *horis*, ſed *diebus* abſoluitur. Morem diuerſum *antepaſchalis ieiunii* etiam SOCRATES *lib. V. hiſt. eccl. c.* 22. refert, &, *primum igitur*, ait, *ieiunia illa, quæ ante paſcha fiunt, aliter apud alios obſeruari reperias. Nam qui Romæ ſunt, tres continuas hebdomadas ante paſcha, exceptis ſabbato & dominica die ieiunant. Qui vero in Illyrico vel per vniuerſam Achaiam & qui Alexandriæ degunt, ſex ante paſcha ſeptimanas ieiunant, idque ieiunium quadrageſimam vocant. Alii rurſus diuerſum ab illis morem ſecuti ſeptima hebdomade ante paſcha ieiunium ordiuntur; ac tres duntaxat ſeptimanas, quinque dierum ſingulas per interualla ieiunantes, nihilominus hoc tempus ipſi quisque quadrageſimam appellant.* Ita appellatio *quadrageſimæ* iam æuo SOCRATIS inualuerat, ex ieiunio Chriſti ſine dubio deſumta; ſed in dierum numero inſignis diverſitas apparuit, vnde liquet, (1) ſcriptores, de *quadrageſima* ediſſerentes, non *idem temporis ſpatium*, nec *eundem dierum numerum* intelligere, qui hodie obtinet, (quam materiam ſollicite examinauit DALLAEVS

Hæc libertas varietatem circa ieiunia produxit,

& circa ipſam quadrageſimam.

de ieiun. lib. III.) ſed ipſam *appellationem* quidem olim, non autem rem adfuiſſe, eamque ſerius productam. (2) *Antepaſchale ieiunium* paulatim per diuerſa temporum interualla eſſe hinc inde pro lubitu extenſum, indeque tandem *quadrageſimale ieiunium* ortum fuiſſe.

More iudæorum quidam duos dies ieiunabant quodammodo,

§. XVII. Tertium eſt, quod ex loco TERTVLLIANI ſupra adducto noto, ex diſciplina iudaica quosdam, inprimis *aſcetas* & ſingulari *abſtinentiæ* deditos, *duos* per hebdomadem *dies* peculiari deuotioni deſtinaſſe, *quartam* ſcilicet *ſextamque* ferias, ſicuti abſtinentiores inter iudæos *ſecundum* & *quintum* diem ieiuniis priuatis, *ſine lege* tamen, dicaverant. Numerum dierum, ſicuti plura alia, fideles, qui *abſtinentiæ* ſtudebant, ex diſciplina iudaica retinuere; dies vero ipſos mutarunt,

quos ſtationum dies dixere,

quos *ſtationum* vocabant, vt TERTVLLIANVS paſſim indicat. Nomen hoc *de militari exemplo* ſumtum fuiſſe IDEM *de orat. c.* 14 indicat, & *de ieiun. c.* 10. huc alludit: *nam & milites nunquam immemores ſacramenti, magis ſtationibus parent*, & excubias agunt. Rationem denominationis

cuius appellationis ratio euoluitur.

hanc fuiſſe ait ALBASPINAEVS *lib. I. obſ.* 16. *n.* 4. quod *omnes Chriſtiani prioribus illis ſeculis diebus Mercurii & Veneris ſummo mane in eccleſias conuenirent, ibique ad horam nonam morarentur, & precibus & rerum diuinarum contemplationibus vacarent, corporaque ieiuniis, adgeniculantibus lacrymis, pœnis & laboribus exercerent, denique hora nona ſacris peractis, eucharistiaque percepta, (nam nunquam a ſtatione niſi ea peracta recedebant) ſtationem ſoluerent, domumque reuerterentur.* Id quidem negari nequit, hos dies peculiari *deuotioni* fuiſſe dicatos; vtrum autem *publicæ* & *communi* vsque ad horam *tertiam?* id eſt quod inquirendum.

Stationes non denotabant publicam devotionem vel cultum,

Excubias quaſi agebant chriſtiani, perſecutionibus hoſtibusque ſæuiſſimis circumſepti, hiſce diebus, & quia arma eorum erant *ſpiritualia* pariterque & *militaria*, hinc etiam *ſtationes* hæ *ſpirituale* aliquod *exercitium* denotare debuerunt. Interim admodum improbabile eſt, fideles his diebus a *ſummo mane* vsque ad *horam nonam*, h. e. *tertiam pomeridianam*, ſynaxes ſuas feciſſe, & in eccleſias conueniſſe atque illic tam diuturno temporis ſpatio perduraſſe. Nam I) qui perſecutionum cauſa die ſolis *antelucanos cœtus* facere: qui ſacra ſua occulte agere: qui denique nocturna ſacra inſtituere coacti ſunt, quomodo vsque ad *horam* diei *nonam* ea producere ſuis in *eccleſiis* ſeu *oratoriis* vel *priuatis conuenticulis* potuere? Tam diuturnos conuentus non admittebant tempeſtates ſæuiſſimæ, quibus expoſiti erant. II) Si tam *ſolennes conuentus* Chriſtianorum eo die fuiſſent, *ſtationes* non fuiſſent *arbitrariæ*, ſed magis *neceſſariæ*, quæ tamen, teſte TERTVLLIANO *de ieiun. c.* 2. *arbitra-*

literariæ cenſebantur. III) SOCRATES *lib. V. c. 22. hiſt. eccl.* hunc morem tanquam peculiarem tribuit Alexandrinæ eccleſiæ ſuo tempore: *Alexandriæ quarta feria & ea, quæ dicitur paraſceue, leguntur S. Scripturæ, easque doctores interpretantur,* quod indicium præbet, ne quidem SOCRATIS tempore his diebus *publicos conuentus* vſitatos vbique fuiſſe. IV) PLINIVS II. tantum *ſtati diei* mentionem iniicit, quem *primum* hebdomadis fuiſſe, nemo ignorat, nec IVSTINVS martyr *apol. II. in f.* alius diei, quo publici conuentus *ordinarii* inſtituebantur, quam *Solis*, meminit.

§. XVIII. Videlicet plurimorum *ἄσκησις priuata* in ſumma *abſtinentia* & *deuotione* peragebatur, nulla tamen lege adſtricta, quæ hiſce diebus ſeſe potiſſimum exſerebat. Perdurabant priuatim, qui has *ſtationes* amplectebantur, ſponte in precibus aliisque pietatis exercitiis vsque ad *horam nonam*, ad quod tempus *prandium* differebant, adeoque non tam *ieiunabant*, quam *ieiuni* & *impranſi* manebant, quo magis huic officio ſuperſedere poſſent. Qui ieiunabant, ab omni abſtinebant *prandio*, ad *cœnam* ſaltim *ſeram*, apparente veſpera, accedentes. Vnde & *prandere* & *ieiunare* apud antiquos opponuntur, vt obſeruat LARROQVANVS *aduerſ. ſacr. lib. I. p.* 121. ſtationes vero TERTVLLIANVS vocat *ſemiieiunia c.* 13. *de ieiun.* quia hora *tertia pomeridiana* cibum capiebant, *ſtatione* relicta. Montaniſtæ ad inhumanum quendam rigorem & iugum graue inclinabant, *ſtationem* ad ſeram ducentes veſperam, idque ſub lege *neceſſitatis*, quod a paracleto hoc onus fidelibus per modum *legis* impoſitum eſſet. Ait TERTVLLIANVS *de ieiun. c.* 1. *Arguunt nos, quod ieiunia propria cuſtodiamus, quod ſtationes plerumque in veſperam producamus.* Id reprobabant catholici, qui ieiuniorum *priuatam* religionem ſingulorum committebant arbitrio, nec *ſtationes* fratribus imponebant, quæ *ſponte* ſuſcipiebantur ab his, quibus eas ſeruare integrum erat & interim *ieiuni* manebant, h. e. cibum ordinarium tamdiu differebant.

ſed priuatam *ἄσκησιν* & deuotionem,

vsque ad horam nonam,

& ita ieiuni magis dicebantur quam ieiunantes.

§. XIX. Cur autem in *ſtationibus* hiſce ſacris poſitos magis *ieiunos* quam *ieiunantes* dixerim, id ex diſciplinæ antiquæ ratione faciendum eſſe duxi, qui *ieiunium* inde proprie æſtimabant, ſi per totum diem ab omni cibo vsque ad *ſeram veſperam* abſtinerent. Inde 1) TERTVLLIANVS *de ieiun. c.* 2. diſtinguit inter *officia cibi ſublati*, quæ *ieiuniis* propria: *diminuti*, quæ in *abſtinentia* quorundam ciborum conſiſtebant, ac *Xerophagia* dicebantur: & denique *demorati*, h. e *dilati*, quæ *dilationem prandii* inducebant, vt *ieiuni* manerent vsque ad *horam nonam*,

Cur hi magis dicantur ieiuni quam ieiunantes?

nam, ſeu hodie *tertiam* pomeridianam, quod IDEM *c.* II. *retardati pabuli officium* vocat. Præterea quoque 2) non adeo inuſitatum erat, differre cibum, vel ex *more* vel ex *aliis cauſis* vsque ad horam *nonam*, qui tamen non dicebantur *ieiunare*. STVCKIVS *in antiquit. conuiu. lib. I. c.* 12. tempore CICERONIS accubuiſſe *hora nona* veteres obſeruat. MARTIALIS *lib. IV. epigram. ad Euphemum* diſtribuit tempora ſingulorum dierum, & circa *horam nonam* accumbendi morem fuiſſe refert. *Cœna* etiam hoc pabulum vocatur, quod duplex eſſet veſpera, *prima*, quæ poſt *meridiem* incipiebat, & *ſera*, poſt *occaſum ſolis*, vt erudite obſeruat ANTONIVS BYNAEVS *de morte Ieſu Chriſti lib. I. c.* 6. *§.* 29. *pag.* 318. *ſqq.* Inde hora *nona* iam in *primam veſperam* incidebat, qua iudæi agnum paſchalem mactabant. Ceterum quamuis fideles extra *ſtationum* dies citius forſan accumberent, manifeſtum tamen eſt, hanc prandii dilationem non potuiſſe dici *ieiunium* perfectum, quia alioquin omni die ieiunaſſent hi, qui vsque ad *nonam*, ex more recepto, *impranſi* manebant. Illud interim 3) non nego, aliquid *ieiunii* ſeu ſchema quoddam eius in *ſtationibus* adfuiſſe, adeoque *ſtationes* die dominica ceſſaſſe, tum quod in iis genua flecterent, tum quod prandium differrent, quod nefas erat die dominica, vt IDEM *de coron. c. III.* indicat, quo prandebant tempore conſueto, & *ſtantes* orabant, ne hilaritati diei officeret. Id videtur indicare IDEM *cit. l. c. IX. Iam ſtationes aut aliis magis faciet quam Chriſto? aut & dominico die, quando nec Chriſto?* Eo die communiter conuentus agebant: non *ſtationes*, quæ magis *priuata* erat *deuotio* ſingulorum *domeſtica, arbitraria*, cum *genuflexione* coniuncta. Denique 4) *ſtationes* a *ieiuniis* vbique diſtinguit TERTVLLIANVS, tum intuitu *Montaniſtarum*, tum *catholicorum*. Hi quidem facile *ſtationes* ſuas a *ieiuniis publicis* diſtinguebant, quod illas hora nona ſoluerent, non item Montaniſtæ, qui in veſperam *ſtationes* producebant, quo etiam *ieiunia* finiebantur. Eodem ergo tempore finiebant Montaniſtæ *ieiunia* & *ſtationes*, & tamen eadem diſtinguebant, quamuis hæ etiam *ieiunantium officia* eſſent. Quæ dum ſedulo peruoluo animo, non aliud diſcrimen apud Montaniſtas inter *ieiunia* & *ſtationes* inueniri poſſe iudico, quam quod vulgo inter *ieiunia publica* & *priuata* conſtituitur. Quod publice ab omnibus, ſacrorum precumque communium cauſa congregatis, in ſqualore & mœrore ſeruabatur, *ieiunium* dicebatur: quod *priuatim*, ſine congregatione communi, dictis diebus inter *preces* & *genuflexiones* cum meditatione ſacrorum ſuſcipiebatur, *ſtatio* illis dicta fuit.

§. XX.

§. XX. PFANNERVS quidem *lib. II. obſ.* 5. in eo ab ALBASPINAEO recedit, quod *ſtationes* ſummo mane inceperint & ad *nonam* perductæ fuerint; coiiſſe tamen fideles feria *quarta* & *ſexta* perſuaſiſſimum habet, & quidem, vt §. 9. indigitat, trina vice, hora *tertia*, *ſexta* & *nona*. Anſam huic ſententiæ dedit TERTVLLIANVS *de ieiun. c.* 10. vbi harum *trium horarum*, apud iudæos vſitatarum, facit mentionem. Enimuero hæc ſententia adhuc magis quam ALBASPINAEI ab omni recedit probabilitate. Nam 1) SEPTIMIVS ipſemet tres illas horas precibus *quotidie* deſtinatas diſcernit a *ſtationibus*, die *Mercurii* & *Veneris* tantum peragi ſolitis: *quis mihi probabit, illos ea die ſtatione functos, vt horam nonam ad clauſulam & exſtructionem ſtationis interpretetur?* 2) Quis ſibi perſuadebit, Chriſtianos feria *quarta* & *ſexta* trina vice coiiſſe, plena luce, qui *die ſolis* ante *ſolis ortum*, vt ſua occultarent ſacra, coire coacti ſunt? 3) Tria illa horarum momenta *ſingulis diebus*, ex moribus iudæorum, precibus priuatis a plerisque deſtinata fuere, vt obſeruat VITRINGA *de ſynagog. vet. lib. III. P.* 2. *c.* 19. *p.* IIII. recteque addit, vigente perſecutione, hæc tempora *in publico* non potuiſſe obſeruari, adeoque referenda ad *preces priuatas*. Diuerſa erat ratio *ſtationum*, ad feriam *quartam* & *ſextam* reſtrictarum, ea de cauſa, quod die *Mercurii* conſilium ad occidendum Ieſum ceperint, *Veneris* vero eundem morti tradiderint iudæi, AVGVSTINO interprete *epiſt.* 86. His *ſtationum* diebus, hi, qui præ ceteris in ſtudio pietatis eminebant, deuotioni *priuatæ* ſeſe totos dabant, excubias quaſi agentes in hac militia ſacra, prandiumque ad *horam IX.* differebant, adeo vt nequidem *euchariſtiam*, ſtationum tempore percipere, quidam licitum crederent. Ait TERTVLLIANVS *de orat. c.* 14. *Similiter & ſtationum diebus non putant plerique ſacrificiorum orationibus interueniendum, quod ſtatio ſoluenda ſit accepto corpore Domini.* Sacrificiorum orationes ſine dubio denotant *preces euchariſticas*, quas præpoſitus magno cum feruore fundebat in *adminiſtratione euchariſtiæ*, cum notum ſit, TERTVLLIANVM paſſim hac locutione myſtica vti, & *ſacrificii* prædicatum, quamuis in ſenſu improprio, huic ſanctiſſimo actui tribuere. Senſus itaque eſt, ſtationes ſeruantes cenſuiſſe, abſtinendum eſſe ab vſu S. euchariſtiæ, quod alioquin *ſtatio* ſoluenda & dimittenda eſſet, in qua *ieiuni* excubabant vsque ad *horam nonam*. Ipſa euchariſtia in *antelucanis cœtibus* ob æſtum perſecutionis vtplurimum adminiſtrabatur, vt TERTVLLIANVS *de corona c. III.* indigitat, adeoque ſi Chriſtiani *ante lucem* his diebus forſan extra ordinem, ad arbitrium episcopi, imminente tempeſtate, conuenirent, hi,

Pfanneri ſententia de ſtationibus examinatur.

An in ſtatione perſiſtentes abſtinuerint a S. cœna?

hi, qui *ſtationem* ſeruabant, vſu S. cœnæ (omnibus alias communi) abſtinendum eſſe credebant, quod *ieiuni* non manerent vsque ad horam nonam. Hoc vero reprobat TERTVLLIANVS *cit. l. de orat.* aitque: *ergo deuotum Deo obſequium euchariſtiæ reſoluit, an magis Deo obligat? nonne* SOLEMNIOR *erit ſtatio tua, ſi ad aram Dei ſteteris? accepto corpore Domini & reſeruato, vtrumque ſaluum eſt & participatio ſacrificii & executio officii,* priuatim ſcilicet ſuſcepti. Hæc verba tam plana ſunt, vt ab ALBASPINAEO *cit. l. §.* 13. in alium peruerti ſenſum nequeant. Senſus eſt, eos, qui *ſtationes* his diebus ſeruabant, in ipſis antelucanis cœtibus, *extra ordinem* his diebus inſtitutis, minime abſtinere debere ab vſu euchariſtiæ; vtrumque *officium* & *priuatæ ſtationis*, & *publicorum ſacrorum* coniungi poſſe, nec pabulum hoc ſacrum impedire, quo minus ieiuni in ſtationibus ſuis per abſtinentiam a cibis *ordinariis* manerent. Rurſus hæc verba indicant, *ſtationes* non conſtitiſſe in *coitione antelucana*, quæ finiebatur poſt ſolis ortum, nec omnes in his diebus ſtationes ſeruaſſe, ſed hoc arbitrio ſingulorum permiſſum fuiſſe, nec ſtationes *vera ieiunia* fuiſſe, in quibus *euchariſtiæ ſacra* ceſſabant. Denique & illud manifeſtum eſt, errare ALBASPINAEVM, docentem, ſtationes finitas eſſe hora *nona*, quod tunc demum euchariſtia percepta fuerit, quod contra mentem TERTVLLIANI eſt.

Tadem ſtantiones in neceſſitatem abierunt.

§. XXI. Verum *ſtationes* paulatim in *neceſſitatem* abierunt, vt ab omnibus obſeruari deberent, & ſpeciem *ieiunii* conſtituere dicerentur, prout praxis ſequentium indicat temporum, quæ *nouo iugo* libertatem eccleſiaſticam admodum corrupit. In *conſtit. apoſt. lib. V. c.* 14. quæ poſt ſeculum IV. prodiere, hæc paradoxa, quæ tamen eo tempore iam tradebantur, adferuntur: *quarta feria & ſexta iuſſit nobis ieiunare.* IGNATIVS quidem *ad Philipp.* ita ſcripſiſſe fertur: *poſt paſſionis dominicæ hebdomadem ieiunate quartis & ſextis feriis.* Quis vero crederet, IGNATIVM hanc legem impoſuiſſe fidelibus, quæ ab ipſa *doctrina communi* aliena erat, imo pugnabat cum praxi communi, cum poſt paſchæ feſtum tempore pentecoſtes per 50. dies ieiunia eſſent illicita, vt PFANNERVS *cit. l.* §. 10. & BASNAGE *cit. l.* obſeruant? Vel ſola hæc ratio oſtendit, epiſtolam hanc ſuppoſititiam eſſe. CYRILLVS *in Leuit. lib.* 10. iam apertius praxin communem prodit, aiens: *habemus quadrageſimæ dies ieiuniis conſecratos: habemus quartam & ſextam ſeptimanæ diem, in quibus ſolenniter ieiunamus.* PETRVS ALEXANDRINVS *in canon. circa ann.* 306. relatis ab HARDVINO *tom.* I. *concil. p.* 235. *c.* 15 praxin communem itidem approbat: *non reprehendet nos quiſquam*

quam quartam ac ſextam feriam obſeruantes, in quibus nos ieiunare ſecundum traditionem cum ratione PRAECEPTVM eſt. Quod olim *arbitrarium*, iam *præceptum* dicebatur: denique officia, a *ieiunis* ex *libertate* obſeruari ſolita olim, tandem in vera *ieiunia priuata neceſſaria* abiere, quod tamen contra *Montaniſtas* eccleſia Romana antea admittere nolebat.

§. XXII. Obſeruatum eſt §. 15. ſabbato S. antepaſchali tempore TERTVLLIANI *publicum ieiunium* in quibusdam eccleſiis obtinuiſſe, quod tantum vnicum erat per totum annum: ceteroquin *ſabbati* diebus ſingulis ſtationes, etiam Romæ, incognitæ erant. Iam ſeculo IV. Romæ *ieiunium ſabbatinum* auditum, & in locum *quartæ feriæ* ſubſtitutum videtur, quod adeo Romanæ eccleſiæ peculiare propriumque erat, vt ne quidem Mediolani aut in aliis Italiæ eccleſiis obtineret, teſte AVGVSTINO *epiſt.* 118. Incunabula eius ignorantur. Ab initio hæc ieiunia pro arbitrio recepta, a quibusdam episcopis commendata & tandem vſu & obſeruantia confirmata videntur. Enimuero INNOCENTIVS I. qui omnes eccleſias occidentales ad ritus moresque ſuos componendas eſſe cenſuit, *ſabbatina ieiunia* ab omnibus ex æquo ſeruanda eſſe voluit, vt *epiſt.* I. relata a GRATIANO in *c.* 13. *de conſecr. D.* 3. docet. *Sabbato vero ieiunandum eſſe ratio euidentiſſima demonſtrat. Nam ſi diem dominicam ob venerabilem reſurrectionem Domini noſtri Ieſu Chriſti non ſolum in paſcha celebramus, verum etiam per ſingulos circulos hebdomadarum ipſius diei imaginem frequentamus, ac ſexta feria propter paſſionem Domini ieiunamus, ſabbatum prætermittere non debemus: quoniam inter triſtitiam & lætitiam temporis illius videtur incluſum. Nam vtique conſtat, apoſtolos biduo iſto & in mœrore fuiſſe, & propter metum iudæorum ſe occuluiſſe. Quod vtique non dubium eſt, in tantum eos ieiunaſſe biduo memorato, vt traditio eccleſiæ habeat, iſto biduo ſacramenta penitus non celebrari. Quæ vtique forma per ſingulas tenenda eſt hebdomadas, propter id, quod commemoratio diei illius ſemper eſt celebranda.* Quartæ feriæ mentionem non amplius facit, vnde auguror, Romæ in locum eius *ſabbatinum ieiunium* ſubſtitutum, & ob auctoritatem eius eccleſiæ pedetentim eundem morem per *occidentem* receptum fuiſſe, vt hodierna praxis adhuc oſtendit.

Romæ ſtationes in diem Veneris & ſabbati reiectæ ſeculo IV.

§. XXIII. Ab his *ieiuniis* olim differebat *ſimplex abſtinentia* a quorundum ciborum genere, cum, vti dictum, *ieiunium perfectum* in abſtinentia ab omnibus cibis vsque ad *veſperam* conſiſteret; porro ſtationes *prandii dilationem* vsque ad horam *nonam* inducerent; *abſtinentes*

Abſtinentia a ieiunio ſemper fuit diſtincta,

vero vino, aliisque cibis delicatioribus nuncium mitterent, quod in primis iis vſitatum erat, qui ſingularem ἄσκησιν per totum vitæ tempus ſequebantur, vt docent TERTVLLIANVS *lib. II. de cult. femin. c.* 9. & ORIGENES *contra Celſum lib. V. p.* 264. *edit. Cantabrig.* Huic *abſtinentiæ* vita ſolitaria adiuncta tandem eſt, peperitque *monachiſmum*, vti notiſſimum. Perpetuo hi *abſtinebant*, ſed non perpetuo *ieiunabant*, vnde etiam *abſtinentes* & *continentes* appellati ſunt. CANGIVS *voce abſtinentes*. Hoc *abſtinentiæ* genus TERTVLLIANVS *diminuti cibi vel pabuli officium* vocat, & a *ieiunio* diſtinguit *de ieiun. c.* 2.

olim libera,

Erat vero prorſus libera & arbitraria, quod TERTVLL. *cit. l. c.* 13. non negat, adducitque exempli loco: *interdum pane & aqua victitantes, vt cuique viſum eſt.*

quam libertatem primum ſuſtulerunt Montaniſtæ.

Montaniſtæ etiam hic excedebant, & ſuis aſſeclis hanc *abſtinentiam* certo tempore ſeruandam obtrudebant, quod reprobabant catholici, vt IPSE *cit. l. c.* 1. fatetur: *arguunt nos, quod xerophagias obſeruemus, ſiccantes cibum ab omni carne & omni iurulentia, & viuidioribus quibusque pomis, ne quid vinoſitatis vel edamus vel potemus: lauacri quoque abſtinentiam, congruentem arido victui.* Equidem hanc abſtinentiam *portionale ieiunium c.* 9. vocat, ſeu *ſecundum quid*; verum in conceptu proprio non erat *ieiunium*, quod abſtinentes adhuc quandoque pranderent, vtut in aridioribus cibis, quandoque eidem *ieiunium diurnum* adiungerent, vt Montaniſtæ. Hi duas in anno hebdomadas ei deſtinauerant, vt IDEM *cit. l. c.* 15. docet, *paſchæ* ſcilicet *proximas*, quas adhuc reiiciebant Romani; ſed poſtea ipſos ſuperarunt Montaniſtas, & *xerophagias* ſeu *abſtinentiam* extenderunt ad ſeptem fere hebdomadas.

Libertas abſtinentiæ vlterius illuſtratur.

§. XXIV. Fuit hic *ciborum delectus* per aliquot ſecula adhuc arbitrarius, vtut (1) quidam patres fugam a certis cibis admodum inculcarent, commendarent, decerent, *lege eccleſiaſtica* tamen nemini illam imponentes: (2) in nonnullis locis hæc abſtinentia *conſuetudine* quadam roborata eſſet, quam rigidiores vltra, quam par erat, ſancte ſeruandam eſſe tradiderunt. De *libertate* hac apud THEODORET. *comm. in epiſt. ad Rom. c. XIV. tom. III. p.* 104. teſtimonium omni exceptione maius occurrit. De *ſolis itaque cibis*, ait, *vniuscuiusque ſententiæ poteſtatem dedit* apoſtolus. *Hæc enim conſuetudo in hodiernum vsque diem manſit in eccleſiis: & hic quidem abſtinentiam amplectitur; ille vero omnibus eſculentis absque ſcrupulo veſcitur; & neque hic illum iudicat, neque ille alterum reprehendit.*

Inde diuerſus mos abſtinentiæ ortus.

Hæc ipſa *libertas* varium produxit morem & diverſitatem in ipſa abſtinentia. Obſeruat hoc optime SOCRATES *lib. V.*

hiſt.

hiſt. eccl. c. 22. his verbis: *Neque vero in dierum numero duntaxat, verum etiam in ciborum abſtinentia diſcrepare inter ſe reperiuntur. Nam alii quidem ab animatis penitus abſtinent; alii ex animantibus piſces ſolos comedunt. Nonnulli cum piſcibus etiam auibus veſcuntur: ex aquis, vt eſt apud Moyſem, eas quoque conditas eſſe affirmantes. Quidam ab omni arborum fructu & ab ouis abſtinent. Quidam ſolo veſcuntur pane: alii ne hoc quidem vtuntur. Nonnulli vsque ad horam nonam ieiunantes, quouis poſt hac ciborum genere vtuntur abſque diſcrimine. Aliæ rurſus apud alias gentes obſeruantiæ & innumerabiles cauſæ afferuntur.* Hi diuerſi mores obtinebant etiam in diebus *ieiuniorum*, dum quidam, ſoluto veſpera ieiunio, adhuc legem *abſtinentiæ* cœnæ ſuæ addebant; quidam vero, ſoluto ieiunio, laute viuebant, & ita *ieiunium* cum abſtinentia quandoque coniunctum erat, quandoque non. Rationem huius diſcrepantiæ in eo recte collocat SOCRATES, quod nullum *ſcriptum* hac de re poſſit proferri *præceptum*, ſed *arbitrio cuiusque & voluntati apoſtoli id reliquerint, vt vnusquisque, quod bonum eſt, ſua ſponte, non metu ac neceſſitate perageret.* Ipſa ſcilicet ἄσκησις, cuius pars eſt *abſtinentia*, ſua natura debet eſſe *libera* & *legibus ſoluta*.

§. XXV. NATALIS ALEXANDER *ad ſec.* 2. *diſſ. IV. art.* 2. in alia omnia iuit, totusque in eo fuit, vt oſtenderet, hanc *abſtinentiam* diebus ieiunii apud veteres chriſtianos *lege publica* præceptam fuiſſe. Plurimorum patrum dicta cumulauit, qui laudant, *docendo* inculcant hanc *abſtinentiam*, & ex veteris teſtamenti argumentis illuſtrant. Aſt patrum *dicta* & *doctrinæ* non ſunt *leges eccleſiaſticæ*, imo illud potius euincunt, abſtinentes nondum vinculis *legum ſeueriſſimarum* conſtrictos fuiſſe. Deinde quædam *dicta* etiam *mores* eccleſiarum iam receptos referunt, enarrantque, tempore *quadrageſimæ* abſtinere fideles ſolitos fuiſſe ab *vſu carnium*; non vero euincunt, ſecus facientes punitos, pœnitentiis ſubiectos, aut excommunicatos fuiſſe. Vrgebant patres admodum *abſtinentiam*: rationibus variis eandem euincebant: inde plerique eam ſancte obſeruabant, id quod patres in ſcriptis ſuis vtplurimum referunt.

Libertas abſtinentiæ in quadrageſima contra Natalem aſſeritur.

§. XXVI. Enimuero quod epiſcopi *docendo*, *tradendo* & *inculcando* a chriſtianis *plane* impetrare non potuere, id tandem collecti in ſynodis per *legum eccleſiaſticarum* vincula, additis pœnis grauiſſimis, ab iis extorſerunt, & ita *legalem abſtinentiam* & *legalia ieiunia* orbi obtruſerunt contra apoſtolorum mentem & ſententiam. Iam in *concilio Gangrenſi poſt ann.* 325. habito *c.* 19. ieiuniorum *communium* obſer-

Tandem per leges abſtinentia & ieiunia inculcata ſunt.

vantia ſub *anathemate* eſt iniuncta ἀσκεμένοις, qui peculiariter *continentiæ* propoſitum ſuſceperant, quales erant *monachi*, ſi quidem ſtimulo ſuperbiæ eam inſuper haberent, ea ducti opinione, quod iam ad perfectionem perueniſſent. Horum mores ſuperbiamque damnabant duntaxat, non vero generatim *ieiuniorum* obſeruantiam ſub *pœnis* inculcabant. In Hiſpania, quæ ſemper *ſeueritati* & *imperio in conſcientias* præ ceteris ſtuduit ex proprio climatis principio, fere primum additæ ſunt pœnæ grauiſſimæ. Nam in *concilio Toletano VIII. anno* 653. celebrato *c.* 9. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 964. abſtinentia a carnibus tempore quadrageſimali his iniungitur pœnis: *quibus ex hoc acerrime interdicitur, vt quisquis absque ineuitabili neceſſitate atque fragilitatis euidenti languore ſeu etiam ætatis impoſſibilitate, diebus quadrageſimæ eſum carnium præſumſerit attentare, non ſolum reus erit reſurrectionis dominicæ, verum etiam alienus ab eiusdem diei ſancta communione. Et hoc illi cumuletur ad pœnam, vt ipſius anni tempore ab omni eſu carnium abſtineat gulam: quia ſacris diebus abſtinentiæ oblitus eſt diſciplinam. Illi vero, quos aut ætas incuruat, aut languor extenuat, aut neceſſitas arctat, non ante prohibita violare præſumant, quam a ſacerdote permiſſum accipiant.* In hoc canone 1) *abſtinentia* ſub grauiſſima pœna ſingulis iniuncta eſt, quæ debebat eſſe *arbitraria* ex natura ſua: 2) ex nutu ſacerdotum pendere cœpit, quippe qui in *conſcientias* imperium exercebant. Ita pedetentim *ieiunia* cum *abſtinentia* per *leges pœnales* ſunt ſingulis iniuncta, quo ipſo, vt apud iudæos, *legalia* fieri cœperunt, vt plura alia concilia declarant. In *LL. eccl.* EDOARDI apud HARDVIN. *tom. VI. p.* 1. *conc. p.* 498 *de anno* 906. hæc lex ieiuniis dicta: *liber ſi indictum ieiunium cibo ſumto diſſoluerit, & mulcta & ipſa legis violatæ pœna plectitor: ſeruus vapulato aut pretio redimito.* Pœna ſimilis ſtatuitur in *legibus eccleſ.* CANVTI regis apud EVNDEM *cit. l. p.* 904. *c.* 15. & in *concil. Vaurenſi* de *anno* 1368. *c.* 89. pœna *excommunicationis* iis dictatur cum maledictione æterna, qui carnes comedere auſi fuerint. Vid. HARDVIN. *tom. VII. concil. p.* 1838.

Ciborum delectus in abſtinentia varie determinatus

§. XXVII. Ciborum etiam delectus in *quadrageſima* aliisque temporibus determinari cœpit, non tamen eadem vbique praxis fuit. Episcopus Aurelianenſis THEODVLFVS ſcripſit anno 797. *capitulare* ad ſuos presbyteros, relatum ab HARDVINO *tom. IV. concil. p.* 921. vbi *c.* 37. *ſqq. ieiunium* & *abſtinentia* adhuc diſtinguuntur, & vtriusque limites collocantur in *quadrageſima.* In *c.* 37. in hac non ieiunare, *præceptum Dei transcendere* dicitur. In *c.* 39. ieiunium ad veſpertinum tempus

pus protogandum eſſe ſtatuitur, addita lege *abſtinentiæ* in *c.* 40. tempore veſpertino: *abſtinentia vero in his diebus omnium deliciarum eſſe debet, & ſobrie & caſte viuendum*, in cœna ſcilicet, quam tantum admittebat. Addit: *qui vero ouis, caſeo, piſcibus & vino abſtinere poteſt, magnæ virtutis eſt: qui autem his aut infirmitate interueniente, aut quolibet opere abſtinere non poteſt, vtatur: tantum vt ieiunium vsque ad veſperam ſolenniter celebret & vinum non ad ebrietatem, ſed ad refectionem corporis ſui ſumat.* Non ergo *abſtinentia* & *ieiunium* eodem ſemper loco habebantur, ſed adhuc nonnunquam diſtinguebantur. Simili fere lege CHRODOGANGVS epiſcopus Metenſis, cui *vita canonica* ortum ſuum debet, clericos ſuos conſtringere voluit in canonibus, iis præſcriptis. Nam in *c.* 26. apud HARDVINVM *tom. IV. conc. p.* 1189. ita edixit: *decernimus in illis XL. diebus ante paſcha cum omni puritate mentis & corporis noſter clerus, Deo iubente, in quantum poterit, ſe cuſtodiat. De cibi autem & potus perceptione, in quantum Deus auxilium dederit, parcitatem habeant, i. e. vt quotidie, exceptis dominicis diebus, a capite quadrageſimæ vsque ad S. paſcha poſt dictam veſperam in refectione ſemper reficiant, & ab illis cibis ſe abſtineant vel potu, ſicut epiſcopus cum ratione conſtituerit.* Notum eſt, epiſcopum Metenſem vitam monaſticam clero cathedralis eccleſiæ obtruſiſſe, adeoque *ieiunia* hæc cum *abſtinentia*, monachis inprimis vſitata, ei præſcripſiſſe. Cum enim laici tot ieiuniis diuturnis conſtringi non commode potuerint, iis tandem poſt aliquot ſecula ſola lex *abſtinentiæ* ſub titulo *ieiunii* præſcripta, vera autem *ieiunia* monachis & canonicis relicta videntur, cum *abſtinentia*. Dixi, *tandem* laicis ſolam *legem abſtinentiæ* ſuffeciſſe; antea enim, quantum fieri poterat, etiam ab his *ieiunia* cum *abſtinentia* obſeruanda erant, vt vel ex NICOLAI I. *reſponſ. ad conſult. Bulgar.* apud HARDVIN. *tom. V. concil. p.* 355. *c.* 4. liquet, vbi adhuc *ieiunia cum abſtinentia* ita coniungit, vt appareat, vsque ad veſperam *ieiunium* duraſſe, & in ipſa cœna legem *abſtinentiæ* obſeruari debuiſſe *in ſexta feria omnis hebdomadæ & in cunctis vigilium inſignium feſtiuitatum.* In *LL. eccl.* CANVTI regis *c.* 15. apud EVNDEM *cit. l. p.* 904. eadem praxis adhuc occurrit: *malum quidem eſt ante prandium* (cœnam) *ieiunii inſtituti tempore quidquam cibi ſumere, peius tamen comeſa carne ſe ipſum fœdare.* Ieiunabant ergo vsque ad ſeram veſperam: qua veniente, cœna, quæ hic *prandium* per abuſum vocatur, vt recte annotat HARDVINVS, in magna abſtinentia peragenda erat, ſine carne aliiſque lautioribus cibis. Ita *ieiunium* per plura ſecula cum *abſtinentiæ* lege coniunctum fuit, vt adhuc in *concil. Moguntin. de anno* 1549. *c.* 47. indi-

& ieiunium ab abſtinentia diſtinctum,

quod vlterius euincitur.

indigitatur: ſola autem *abſtinentia* proprie *ieiunium* dicta haud fuit, niſi poſtquam, vt dictum eſt, euentus docuit, tam duriſſimam ieiunii legem *per XL.* dies aliisque ſtatis temporibus iugum intolerabile eſſe, cuius obſeruantia multiplicatis ieiuniis, in pauciſſimos cadere poterat, quo ipſo factum, vt *ieiunia* pleraque ad ſolam *abſtinentiam* fuerint reſtricta, nomine generali **des Faſtens** retento.

Species ſtatorum ieiuniorum, antepaſchale,

§. XXVIII. Videlicet ieiuniorum dies pedetentim admodum aucti atque in inſignem excreuerunt numerum. *Antepaſchale* eſt antiquiſſimum, die *Veneris* ante paſcha celebratum, quod adhuc hodie in *abſtinentia* & *ieiunio* tam a catholicis quam proteſtantibus recte in plerisque locis peragitur. Aequum enim piumque eſt, vt hoc die in luctu & mœrore viuamus, vnde ſua ſponte ieiunia ſequuntur, quem triſtiſſima paſſio ſaluatoris noſtri inſigniuit. Paulo ſerius *quadrageſimale* ſpatium ei acceſſit, olim rigoroſe obſeruandum, non tantum in *abſtinentia*, ſed etiam in *ieiunio*, quod hodie in eccleſia Romana ſublatum, ſola illa retenta. Neque vna tantum *quadrageſima* vbique obſeruata: tres per annum alicubi olim receptæ fuere, vt apud Francos, ceu docet *lib. VI. capitul.* 187. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 954. *Iterum admoneant ſacerdotes, vt ieiunia tria legitima in anno agantur, i. e. XL. dies ante natiuitatem diuini, & XL. dies ante paſcha, vbi decimas anni ſoluimus: & poſt pentecoſtes XL. dies. Quanquam enim nonnulla ex his canonica priuentur auctoritate, nobis tamen omnibus ſimul propter conſuetudinem plebis & parentum noſtrorum morem hæc obſeruare, vt ſuperius comprehenſum eſt, conuenit.* Additur: *& licet omnibus diebus orare & abſtinere conueniat, his tamen temporibus amplius ieiuniis & pœnitentiæ ſeruire oportet.* Præter *abſtinentiam* in his quadrageſimis ſimul *ieiunium* præcipitur, quod indicat, *ieiunia* in ſola *abſtinentia* non conſtitiſſe. Harum trium quadrageſimarum inſtitutum *monachis* deberi probabile eſt, quippe qui olim pro auſteritate vitæ, cui deditierant, etiam ieiuniis crebrioribus inclareſcere voluere, vt docet MARTENIVS *de antiq. monach. ritibus lib. III. c.* 1. *p.* 261. *ſqq.* Ad horum formam compoſiti ſunt a CHRODOGANGO *canonici*, inde non mirandum, quod, in *canonibus* ſuis, ab HARDVINO *tom. IV. c.* 20. *p.* 1189. relatis, *triplicem* hanc *quadrageſimam* itidem ſuo clero præſcripſerit, vt in his vsque ad horam *nonam* ieiunarent, & præterea a carnibus *abſtinerent*. Peculiarem tractatum de *ſanctis tribus quadrageſimis* ſeculo VI. ſcripſit ANASTASIVS SINAITA, relatus inter COTELERII *monumenta eccleſ. græc. tom. III. p.* 425. in quo quidem

quadrageſimale,

quod in quibusdam locis triplex fuit.

carpit

carpit eos, qui *inuentum eſſe monachorum* easdem, olim iam perſuaſiſſimum habebant, quo tamen nihil verius dici potuit. A monachis pedetentim ad *laicos* tranſiere per *epiſcoporum* ſuggeſtionem, qui ſæpe numero ea tempeſtate ex monaſteriis petebantur, & mores monaſticos fidelibus inculcabant, vnde etiam in *capitularibus* horum obſeruantia non tantum confirmata, ſed aliis quoque monumentis illuſtrata & exornata eſt ab EDMVNDO MARTENIO *cit. l. p.* 264. Conf. Dn. WILDVOGEL *de eo quod iuſt. eſt circa temp. quadrageſ. c.* 1. §. 4. *ſeqq.* Inde profluxiſſe arbitror *ieiunium aduentus*, quod etiam *Romana eccleſia* receperat teſte INNOCENTIO III. in *c.* 2. *X. h. t.* ibi: *ieiunium, apud nos in aduentu Domini agitur*, quippe quod eſt *quadrageſima ante natalem*, vel ſaltim eius loco obſeruatur.

§. XXIX. Statis hisce ieiuniis etiam acceſſit *ieiunium quatuor temporum*, quo vnumquodque *trimeſtre* anni initiatur. Dies, quo auſpicia ſua habent, vulgo hodie vocantur *quatember*, & in calendariis notari ſolent regulariter, atque olim admodum variarunt, vt obſeruat DALLAEVS de *ieiun. lib. IV. c.* 7. Primordia eius incerta ſunt, vt non diffitentur PFANNER. *cit. obſ. VI.* §. 31. DALLAEVS *cit. l.* aliique; quamuis fabulas narrent, qui eas ab *inſtituto apoſtolico* deducunt. CALIXTO Pſeudo-ISIDORVS horum inſtitutionem attribuit, idque ex eo repetiit GRATIANVS in *c.* 1. *D.* 76. *ieiunium, quod ter in anno apud nos celebrare didiciſti* (forſan tres quadrageſimas intelligit) *conuenientius nunc per quatuor tempora, fieri decernimus, vt ſicut annus per quatuor voluitur tempora, ſic & nos quaternum ſolenne agamus ieiunium per anni quatuor tempora.* Non adeo improbabile eſt, occaſione *iudaicorum ieiuniorum* hoc ieiunium eſſe a Romana eccleſia præſcriptum, & huius ad exemplum reliquas tandem eccleſias compoſitas fuiſſe. Habuiſſe enim Romanam eccleſiam *propria ieiunia*, vti Montaniſtas, nemo negabit, quæ ex moribus iudæorum traxit antiquis, vtpote quorum iugum reducere ſemper omni ope ſtuduit. Habuere vero iudæi quatuor ieiunia, menſis *quarti*, *quinti*, *ſeptimi* & *decimi*, teſte ZACHARIA *VII.* 19. *v.* RELAND. *in antiq. Hebræor. p. IV. c.* 10. §. 6. Explicat & illuſtrat hæc *quatuor ieiunia iudaica* HIERONYMVS in *c.* 7. *D.* 76. quæ, quamuis eius tempore nondum obſeruata fuerint, ſeculo tamen V. aliquam praxin in eccleſia Romana habuiſſe videntur. Indicat id ipſum LEO, relatus in *c.* 6. *diſt.* 76. *Huius obſeruantiæ vtilitas, dilectiſſimi, in eccleſiaſticis præcipue eſt conſtituta ieiuniis, quæ ex doctrina S. Spiritus ita per totius anni circulum diſtributa ſunt, vt lex abſtinentiæ omnibus ſit adſcripta temporibus.*

Ieiunium quatuor temporum.

Natales eius.

ribus. Siquidem ieiunium vernum in quadrageſima, æſtiuum in pentecoſte, autumnale in menſe ſeptimo (qui apud nos eſt October) *hyemale autem in hoc, qui eſt decimus* (Ianuarius) *celebramus.* En iudaicos mores, reductos ab epiſcopo Romano, expreſſe fatente, *ſeptimi* & *decimi* menſis ieiunia, iudæis propria, ipſius æuo iam reſtituta fuiſſe; in locum autem ieiunii menſis *quarti* & *quinti* quadrageſimale & pentecoſtale fuiſſe ſurrogatum, vt quatuor hæc tempora ſi non in totum, ad minimum *ſecundum quid* iudaica ieiunia referrent.

Huius ieiunii noua mutatio.

§. XXX. Fontem huius *noui ieiunii* aperui: nunc addenda inſignis eius mutatio. Quatuor tempora anni ieiuniis eſſe conſecranda, ex *diſciplina iudæorum* crediderunt, non tamen præciſe menſibus a iudæis aſſignatis inhærendum, quippe qui ſingulares ſuas rationes, ab HIERONYMO adductas in *c.* 7. *cit.* habuere. Paulatim ergo quidam alios ſubſtituerunt menſes, eosque inprimis, qui ſingulorum trimeſtrium primi ſunt, vt ita ſingulæ partes anni per *ieiunia* conſecrarentur. In *concilio Moguntino anno* 814. habito *c.* 34. a GRATIANO relato in *c.* 2. *D.* 76. hæc immutatio iam deprehenditur: *conſtituimus, vt quatuor tempora anni ab omnibus communi ieiunio obſeruentur, i. e. in menſe Martio hebdomade prima: in Iunio ſecunda: in Septembri tertia: in Decembri quarta.* Illuſtrat hoc ipſum STEPHANVS BALVZIVS *in not. ad tom. I. capitul. p.* 954. *c.* 186. ex *homilia incerti auctoris* in vetuſtiſſimo codice S. Galli, quam *in append. tom. II. p.* 1376. integram refert: *ieiunia debetis cuſtodire quatuor tempora in anno in menſe Martio in prima ſeptimana, quando intrat Martius, debetis ieiunare die Mercoris & die Veneris & die ſabbati. In menſe Iunio in ſecunda ſeptimana, poſtquam Iunius intrat, debetis ieiunare die Mercoris & Veneris & die ſabbati. In menſe Septembri in tertia ſeptimana, poſtquam September intrat, ieiunate die Mercoris & Veneris & ſabbati. In menſe Decembri in quarta ſeptimana ieiunate die Mercoris & Veneris & ſabbati.* In *Capitularibus* hæc ipſa determinatio ſpecialior iam occurrit, & quidem *lib. V. c.* 151. apud BALVZ. *tom. I. p.* 854. *In Martio menſe hebdomada prima, feria quarta & ſexta & ſabbato veniant omnes ad eccleſiam hora nona cum litaniis ad miſſarum ſolennia.* In menſe Iunio idem faciendum præcipitur hoc addito: *ieiunetur vsque ad horam nonam, & a carne ac omnibus abſtineatur. Ieiunium* hic rurſus cum *abſtinentia* coniungitur, non confunditur. Vsque ad horam *nonam* ſtationes publicæ erant, a *ieiunis* peragendæ: ſoluta ea, cibus quidem capiebatur; ſed in *abſtinentia.* In fine additur: *ſicuti eſt in eccleſia Ro-*

Romana traditum, quæ verba indicium præbent, hanc ſpecialiorem determinationem deberi *eccleſiæ Romanæ*. Simili fere ritu monachos hæc ieiunia olim obſeruaſſe, obſeruat MARTENIVS *de antiq. monachor. ritib. lib.* 3. *c.* 22. *n.* 16. *ſqq.* Legitime autem a ſacerdote plebi erant denuncianda, vt indicat *capit.* 135. *lib. VII.* prout in aliis feſtis diebus moris eſt, quamuis hodie in calendariis quoque annotentur. In terris proteſtantium hæc ieiunia quidem non celebrantur ritu antiquo; id tamen inde retentum, vt in pluribus eccleſiis *dies pœnitentiales* circa hæc quatuor tempora habeantur, ieiunio ſingulorum arbitrio relicto.

§. XXXI. Aliud quoque ieiunium, *pentecoſtale* ſcilicet, acceſſit, quod itidem *Romanæ eccleſiæ* debetur, & tempore LEONIS I. iam vſitatum fuit, vt ipſe indicat in *c.* 5. *D.* 76. *Igitur poſt ſanctæ lætitiæ dies, quos in honorem Domini a mortuis reſurgentis ac deinde in cælos aſcendentis exigimus, poſtque acceptum S. Spiritus donum ſalubriter & neceſſarie conſuetudo eſt ordinata ieiunii, vt, ſi quid forte inter ipſa feſtiuitatum gaudia negligens libertas & libentia inordinata præſumſit, hoc religioſæ abſtinentiæ cenſura caſtiget.* Eius quoque mentionem facit inter quatuor ieiunia §. 28. adducta, vt credibile ſit, illud poſtea ad ieiunium *quatuor temporum* tractum fuiſſe. Liquet vero ſimul ex hoc loco & aliis plurimis teſtimoniis, per plura ſecula nefas iudicatum fuiſſe, in *quinquaginta diebus* poſt paſcha ieiunare, quippe quæ erant *dies boni* ſeu *hilaritatis* ob reſurrectionem Domini. Pentecoſtale.

§. XXXII. Primus MAMERTVS, Viennenſis epiſcopus, fuit, qui circa *annum* 500. hanc legem eccleſiaſticam ſoluit, & ante aſcenſionem Domini per triduum ieiunium, quod *rogationum* vocant, indixit, *dum vrbs illa multis terreretur prodigiis*, vt ait GREGORIVS Turonenſis *lib.* 2. *hiſt. c.* 34. in quibus *ſolennes proceſſiones* habebantur, cum *rogationibus* ad Deum directis pro auerruncando omni malo, quæ *litaniæ* dictæ ſunt. Intra limites diœceſeos Viennenſis non diu ſubſtitit hoc nouum ieiunium: pedetentim totam Galliam, imo vniuerſum regnum Francorum, Angliam aliaque regna permeauit. Iam *anno* 511. in *concil. Aureliano* I. *c.* 27. apud HARDVIN. *tom. II. concil. pag.* 1011. ita cautum fuit: *Rogationes, i. e. litanias, ante aſcenſionem Domini ab omnibus eccleſiis placuit celebrari, ita vt præmiſſum triduanum ieiunium in dominica aſcenſionis feſtiuitate ſoluatur:* præter *ieiunium* etiam *abſtinentia* ſingulis iniuncta: *quo triduo omnes abſtineant & quadrageſimalibus cibis vtantur.* Auctor incertus, qui æuo CAROLI M. vixit, in *homilia* a BALVZIO Rogationum ieiunium.

tom. II. c. p. 1376. publicata, huius *ieiunii* leges ita determinat: *illos tres dies ante aſcenſionem Domini ieiunate. Et cruces & reliquias ſequimini, non in ioco nec caballicando; ſed cum humilitate & contritione cordis celebrate ipſas rogationes, & a carne omnes abſtinete & miſſas audite.* In *concil. Clouesbouienſi II. de anno* 747. *c.* 16. apud HARDVIN. *tom. III. p.* 1956. huius ieiunii etiam fit mentio, ſimulque *noui ieiunii*, quod *litaniam maiorem* vocarunt, celebratio iniungitur, & quidem ex *more Romanæ eccleſiæ*, ad quem prouocatur: *condixerunt capitulo, vt litaniæ, i. e. rogationes, a clero omnique populo his diebus cum magna reuerentia agantur, i. e. die ſeptimo Kalendarum Maiarum iuxta ritum Romanæ eccleſiæ; quæ & LITANIA MAIOR apud eam vocatur.* Huius quoque fit mentio *in lib. VI. capit.* 74 apud DALVZ. *tom. I. p.* 934. & *p.* 1179 *c.* 120. & alibi. Mox de *ieiunio rogationum* hæc adduntur: *Et item quoque ſecundum morem priorum noſtrorum dies ante aſcenſionem Domini in cælos cum ieiunio vsque ad horam nonam & miſſarum celebratione venerentur.* Sed plura alia præterea ieiunia olim vſitata fuere, inprimis *vigiliarum*, aliaque, quæ hic enarrare non vacat.

Ieiunium ab abſtinentia olim diſtinctum fuit.

§. XXXIII. Ex his, quæ hactenus adducta ſunt, quasdam nunc colligam obſeruationes, doctrinam hanc illuſtrantes. Prima eſt, per plura ſecula *ieiunia* ab *abſtinentia* fuiſſe diſtincta, & hanc illorum tantum appendicem fuiſſe, ne ieiunantes delicatioribus cibis defectum prandii poſtea compenſarent, vel vt, quod alii maluerunt, corpus ſuum eo magis affligerent. Hodie vero inter Romanæ eccleſiæ conſortes ieiunia *ſtata* fere ſunt derelicta, ſola *abſtinentia* a *carnibus* retenta, quam *ieiunium* vulgo vocare ſolent. *Xerophagias* olim TERTVLLIANVS vix vocare auſus fuit *ſemiieiunia*, quæ tamen, comparatiue loquendo, magis adhuc ieiuniis accedebant, quam ſola a *carnibus* abſtinentia, hodie vſitata. Cum vero aliunde ſatis copiam habeant *abſtinentes* ſaturandi corpus ſuum, & delicatioribus cibis ſeſe paſcendi, ſiquidem facultates id permittunt, nec *ieiunantes* nec *ieiuni* dici poſſunt, adeoque ſe more eccleſiæ antiquo viuere, agere & ieiunare, aſſerere nequeunt, præſertim cum *vini* vſus in *abſtinentia* reductus ſit. Non improbo *vini* vſum, nec cibos diſſuadeo tempore *quadrageſimæ*; aſt *ieiunium* nullum amplius in his abſtinentibus vel quaſi agnoſco, credoque, ieiunia antiqua ſeuera & plusquam *legalia* ſublata fuiſſe vel abolita. Equidem ZACHIAS *in quæſt. medicolegal. lib.* 5. *tit.* 1 *q.* 1. *n.* 29. ideo abſtinentiam a carnibus & iis omnibus, quæ ſementinam originem carnis habent, vt oua & lacticinia, præſcriptam eſſe cenſet, quod *hæc omnia & multum ſanguinis & laudabilem generent,*

Hodie abſtinentia nomen ieiunii accepit.

nerent, *& cuius generatione*, *libidine excitata*, *ſpiritus ſuccumbat.* Idem vero etiam *vinum* operatur, quod maxime ſtimulat libidinem; præterea vero hæc ſola *abſtinentia*, teſte experientia, parum proficit, ſi *armis ſpiritualibus* homines ſunt deſtituti contra hoſtem internum, quæ in ſacris commendata ſunt, non talia infirmiſſima remedia. 1 *Tim. IV*, 8.

§. XXXIV. Altera eſt, quod ieiunia pleraque ab eccleſia ſint indicta, ſtatuta, & præterea plura alia, ex libera voluntate ſuſcipienda, commendata cum ſumma *abſtinentia*, vt *ieiunantes* & *abſtinentes* quoddam *meritum* vel *remiſſionem peccatorum* ſibi acquirere poſſent. Notatus hic næuus iam ab aliis, quem paucis tantum tango, quamuis ſimul vera inde cauſa appareat, quare proteſtantes hanc *ieiuniorum* & *abſtinentiæ* legem repudiauerint. Qui antiquitates, *actaque ſanctorum* euoluit, deprehendet, hanc opinionem de ſingulari *merito*, per ieiunia conſequendo, in plurimis, maxime *vitam monaſticam* ſectantibus, *ſtudium ieiunii & abſtinentiæ* adeo incendiſſe, vt *iacturam ſanitatis* facerent, & corpus ſuum fame & inedia conſumerent contra rectam rationem, quæ *conſeruationem* ſui ſingulis commendat præcipitque, imo & contra ſaluatoris intentionem, qui nullibi tam duriſſimam legem, accelerandi mortem ſuam per inediam & nimiam abſtinentiam, fidelibus præſcripſit. In *actis SS. menſ. Ian. d.* 17. *tom. III. p.* 298. S. PIORIS vita refertur, idque ſigillatim vt notatu dignum traditur, quod in ſolitudine puteum effoderit, & inuenta *aqua amara* & *ſalſa ad augmentum meritorum* per XXX. annos vſus fuerit, quamuis hæc ab aliis guſtari non potuerit. B. OSANNA Mantuana creberrimis ieiuniis fere ſeſe confecit; *eo vſque enim eam victus parcitas deduxerat, vt vix pedes ſubſiſteret, pelliſque oſſibus hæreret*, vt ait AVCTOR vitæ eius in *actis SS. d.* 18. *Ian. tom. III. p.* 684. & nihilominus in hac irrationabili ſui ipſius conſumtione *ſanctitas* cum *merito* ſingulari quæſita eſt. MARGARETHAE reginæ Scotiæ id laudi tribuitur, *quod per nimiam abſtinentiam grauiſſimæ infirmitatis incurreret moleſtiam*, vt in *actis SS. d.* 10. *Ian. tom. I. p.* 332. refertur. Etiam hæc *ieiunia* & *abſtinentiæ* officia aliis prodeſſe poſſe creditum fuit. Quis enim ignorat DOMINICI LORICATI creberrima ieiunia cum disciplina ſeu *flagellatione* & recitatione pſalterii, ſæpius in ſingulis diebus reiterata, coniuncta, quo merito ſeſe myriades annorum plures, quibus in purgatorio adhuc animæ ſubiectæ putabantur, redemiſſe, miſer homo credebat. Fabula eſt, S. LVTGARDI virgini *ordinis Ciſterc.* reuelatum fuiſſe, *vt pro peccatoribus vniuerſaliter ieiunaret*, id

Ieiunia meritoria credita ſunt, & operari remiſſionem peccatorum.

quod per ſeptem annos præſtitiſſe dicitur in *pane* & *olere*. Sed ecce efficaciam inſignem! B. MARIA *de* OIGNIES in morte quaſi ſpiritu prophetico tacta, teſtata hoc eſt: *ſub cœlo*, ait, *non habet mundus, domina Lutgarde fideliorem & magis efficacem in precibus pro liberandis animabus a purgatorio & pro peccatoribus exoratricem.* v. *Acta SS. d.* 16. *Iun. p.* 245. Et quis referret omnia *abſtinentiæ & ieiunii* exempla exorbitantia, imo & effectus miraculoſos, qui in *vitis ſanctorum* infinito numero finguntur, vt nullus fere *ſanctus* referatur, cuius *abſtinentia* & *ieiunia* miraculis ſingularibus - aruerint. Hi fuere ſtimuli, qui induxerunt quosdam, vt cum ipſius naturæ deſtructione, quod plane inhumanum eſt, ieiunarent & abſtinerent, quos nihilominus in *cœlitum* & *diuorum* numerum ea de cauſa antiquitas ſuperſtitioſa, imo etiam recentius æuum collocauit. Non defuere tamen, qui hanc *indiſcretam abſtinentiam* improbarent, inter quos quoque nominandus ADALHERVS episcopus *in admon. ad Nonſuindam c.* 8. quam P. PEZIVS *tom. II. theſ. anecdot. nouiſſ. P.* 2. *pag.* 30. refert, ſimulque exemplo quodam allato oſtendit, quanta onera grauiſſima quandoque patres monaſteriorum, ſepoſitis genuinis a Saluatore præſcriptis, iis commendauerint, qui ſalutis ſuæ ſummam gerebant curam. Ita per regulas *ieiuniorum*, *abſtinentiæ*, aliarumque *mortificationum*, vt loquuntur, in *pietate & ſanctimonia* inclareſcere voluerunt, cum tales regulæ *auaritiæ* vel *ambitionis ſacræ* ſtimulo agitatis admodum gratæ videantur, quibus tamen hic ſtimulus magis augetur quam mens mutatur.

Violatores ieiuniorum grauiter ſecundum LL. eccleſiaſticas plectuntur.

§. XXXV. Tertia eſt, quod, quæ per *eccleſiaſtica edicta* ſunt ſtatuta, tam ſtricte ſint obſeruanda, vt contra regulas *abſtinentiæ* vel *ieiunii* peccans grauiſſimas *pœnas ſeculares* & *eccleſiaſticas* ſubire debeat. Supra iam obſeruaui, ieiunia hæc *legalia* demum *corruptis eccleſiæ temporibus* introducta fuiſſe, & pœnam vtramque violatoribus fuiſſe impoſitam. CAROLO M. per ſuggeſtionem episcoporum quadrageſimale ieiunium eiusque obſeruantia adeo cordi fuit, vt Saxonibus nuper conuerſis eſum carnium *ſub pœna mortis* interdixerit, obſeruante MABILLONIO *annal. Benedict. tom. II. lib.* 26. *ad ann.* 795. *n.* 42. *ad* & *ann.* 785. *n.* 46. Addit vir doctiſſimus, CAROLVM *religioni* hoc ipſo *legum metum* adieciſſe, id quod non alii *religioni*, quam *dominatum ſummum* ambienti, adſcribere potuit. IDEM ad *ann.* 804. *n.* 25. *p.* 366. ipſum capitulare, quod HOLSTENIVS ex codice Vaticano primus vulgauit, adfert huius tenoris: *ſi quis ſanctum quadrageſimale ieiunium pro deſpectu chriſtianitatis contempſerit & carnem comederit, morte moriatur: ſed tamen con-*

conſideretur a ſacerdote, ne forte cauſa neceſſitatis hoc cuilibet proueniat, vt carnem comedat. Integram *capitulationem de partibus Saxoniæ*, prout inſcribitur, referunt CAROLVS COINTIVS *in annal. Franc. eccl. tom. VI. ad ann.* 804. *n.* 24. *p.* 838. & STEPHANVS BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 251. *ſqq.* Non adeo mirandum, tam duram legem *ieiuniis* dediſſe CAROLVM M. qui ipſam religionem armis, igne, omnique adhibita hoſtilitate propagandam eſſe exiſtimauit, nec epiſcopos, quos in ſuo comitatu ſemper habuit, diſſentientes, ſed ſuffragatores cognouit. Hac de cauſa *criminaliter* contra presbyterum quendam, qui tempore quadrageſimæ carnes comederat, ſine dubio proceſſiſſet, niſi conſultius ei viſum fuiſſet, ad OFFAM regem Anglorum eundem transmittere. En literas, Carolinas, relatas a MICHAELE ALFORDO *in annal. eccleſ. Britann. tom. II. ad ann.* 795. *n.* 11. *Presbyter, & ille Scotus, apud nos moratus eſt aliquanto tempore in parochia Hildebaldi Colonienſis epiſcopi, ſed reprehenſibilis factus, vt fertur a quodam accuſatore, quod carnem diebus quadrageſimalibus comediſſet. Noſtri vero ſacerdotes iudicare renuerunt, qui plenum teſtimonium accuſantium ſuper eum non inuenerunt- viſum eſt noſtris ſacerdotibus, illum ad ſui epiſcopi, vbi Deo votum fecit, dirigere iudicium. Idcirco veſtram deprecamur prouidentiam, vt iubeatis illum, ſecundum opportunitatem temporis & prouectionis, in ſuam tranſponere patriam: vt ibi iudicetur, vnde exiuit. Nam ibi quoque ſancta Dei eccleſiæ puritas in moribus & firmitas in fide & honeſtas in conuerſatione ſecundum canonicam ſanctionem diligenter obſeruari debebit.* Fuit ergo eo tempore crimen *publicum*, imo *capitale*, violare ieiunium in *quadrageſima*, & ſic non tantum *eccleſiaſticum*, ſed etiam *ſeculare*, in quo puniendo eo promtiores erant, quod ex relationibus clericorum didicerant, plura miracula & portenta (ſi credere fas eſt,) circa *violationem ieiuniorum* contigiſſe. vid. MABILLON. *in annal. Benedict. tom. II. lib.* 26. *ad ann.* 795. *n.* 42. In conciliis itidem in violatores variæ pœnæ ſunt ſtatutæ. In concil. Moguntino *de anno* 1549. *c.* 47. apud HARDVIN. *tom. IX. concil. p.* 2123. generatim hæc clauſula adiicitur: *quæ* ieiunia, *qui extra neceſſitatem non obſeruauerint, velut eccleſiaſticæ diſciplinæ violatores & conſuetudinum eccleſiæ temerarii contemtores ſeueritate pœnarum coërceri debent.* In *concil. Bituric. de anno* 1584. *c.* 5. generatim dicitur: *ieiunia ſub pœna eccleſiaſtica & canonica ſeruare teneantur ii, quibus indicta fuerint.* Cum his conſpirant generaliter *ſtatuta ſynodalia* quarumcunque diœceſium, quæ *pœnitentias graues*, quæ veræ *pœnæ* ſunt, iis imponunt, qui *abſtinentiæ leges* tranſilierunt.

Ieiunia certis diebus prohibita.

§. XXXVI. Quamuis vero extra ſtatuta tempora *ieiunia* libera eſſent, rurſus tamen per leges eccleſiaſticas quidam excepti dies ſunt, in quibus *ieiunia* prohibita erant ac *delictis eccleſiaſticis* accenſebantur. Quicquid enim per *leges eccleſiaſticas* prohibitum erat, *peccatum mortale* iuxta eccleſiæ Romanæ ſententiam conſtituit, & ita *pœnis* ſubiectum eſt. Huc (1) pertinet *dies dominicus:* (2) quinquaginta dies poſt paſcha & (3) alii dies feſti. TERTVLLIANVS *de corona c.* 3. ſuo æuo his temporibus ieiunia iam illicita fuiſſe teſtatur: *die dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die paſchæ in pentecoſten vsque gaudemus.* Simpliciter indicat, ieiunia hoc tempore *illicita* fuiſſe; pœna tamen nulla in ieiunantes ſtatuta erat, quod demum paulo poſt factum eſt, vbi *imperium in conſcientias* magis magisque corroboratum eſt. Ob *gaudium reſurrectionis* hi dies *boni* erant, præterea vero *diſciplina iudaica* eandem ſeruabat legem, vt *die ſabbati* & *feſtis bonis* ieiunare non liceret. In *c.* 17. *D.* 30. iam anathema iis dictum, qui hisce diebus ieiunare præſumſerint, adeo vt catholici haberi non deberent, prout decernit *concil. Carthag. IV.* de *anno* 398. *c.* 64. apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 983. Monachis tamen & clericis indultum, vt his diebus ieiunare poſſent. *c.* 10. *D.* 76. Ita *ieiunia* & *abſtinentiæ* vincula *more iudaico* determinata, & *pœnis ſubiectis* corroborata, contra praxin primitiuæ eccleſiæ.

Proteſtantes talia ieiunia legalia & meritoria reprobant

§. XXXVII. Cum vero ſupra ex doctrina Saluatoris noſtri apoſtolorumque, imo & praxi primitiuæ eccleſiæ oſtenſum ſit, tum *ieiunia* in ſe eſſe & fuiſſe *libera*, & nullam *vim coactiuam* admittere: tum *cultum certum* aut *meritum* in iis non occurrere; maioribus noſtris vitio verti non potuit, quod *ieiunia legalia* cum *abſtinentia* tollenda & eradicanda cenſuerint, non reformidantes *anathema*, quod hac de cauſa iis fuit dictum. vid. *concil. Senonenſe de anno* 1528. *c.* 7. apud HARDVIN. *tom. X. p.* 1938. *ſq.* In *Aug. confeſſione tit.* von Unterſcheid der Speiſe, noſtrates fuſius ſententiam ſuam declararunt: Vor Zeiten hat man alſo gelehret, geprediget und geſchrieben, daß der Unterſchied von Speiſen und dergleichen tradition, von Menſchen eingeſetzet, dazu dienen, daß man dadurch Vergebung der Sünden verdiene, und für Sünde genug thue, und daß es Gottesdienſt ſind, darum uns GOtt gerecht ſchätzet. Auf dieſen Grund hat man täglich neue Faſten, neue Ceremonien, neue Orden und dergleichen fürgenommen, und auf ſolches häuffig und hart getrieben, als ſind ſolche Dinge nöthige Gottesdienſt, und geſchehe groſſe Sünde, ſo mans nicht halte, dar-

iuxta ſententiam A. C.

daraus ſind viel ſchädlicher Irrthum in der Kirche gefolget. Hiſce ſubiungunt varias rationes, talia legalia ieiunia improbantes: Erſtlich ſey dadurch die Verheiſſung Chriſti, und die Lehre vom Glauben verdunckelt. Zum andern hätten auch ſolche traditiones GOttes Gebot verdunckelt. Zum dritten wären ſolche traditiones zu hoher Beſchwerung der Gewiſſen gerathen. Inde concluſerunt: darum haben die unſern nicht aus Frevel und Verachtung Geiſtl. Gewalts, von dieſen Sachen gelehret, ſondern es hat die hohe Noth gefordert, Unterricht zu thun von obangezeigten Irrthümern, welche aus Mißverſtand der tradition gewachſen ſind, denn das Euangelium zwinget, daß man die Lehre vom Glauben ſolle und müſſe in der Kirchen treiben, welche doch nicht mag verſtanden werden, ſo man vermeinet durch eigene erwählte Werck Vergebung der Sünden zu verdienen, und iſt davon alſo gelehret, daß man durch Haltung gedachter menſchlichen tradition GOTT nicht kan verſöhnen, oder für Sünde genug thun, oder Vergebung der Sünden verdienen, und ſoll derohalben kein nöthiger Gottesdienſt daraus gemachet werden, gleich als möge niemand ohne ſolche tradition für GOTT gerecht ſeyn, id quod in ſequentibus ex ſacris illuſtratur. Ne vero exiſtimaret eccleſia Romana, nos *quorumuis ieiuniorum* oſores & contemtores eſſe, hanc declarationem ſubiungunt: daß man aber den unſern die Schuld giebt, als verbieten ſie Caſteyung und Zucht, wie Iouinianus, wird ſich viel anders aus ihren Schriften befinden. Denn ſie haben allezeit gelehret vom heil. Creutz, daß Chriſten zu leiden ſchuldig ſind. Und dieſes iſt rechte ernſtliche und nicht erdichtete Caſteyung. Darneben wird auch gelehret, daß ein ieglicher ſchuldig iſt, ſich mit leiblicher Ubung, als Faſten und anderer Arbeit, alſo zu halten, daß er nicht Urſach zur Sünden gebe, nicht, daß er durch ſolche Werck Vergebung der Sünden verdiene, oder darum für GOtt werde gerecht geſchätzt, und dieſe leibliche Ubung ſolle nicht allein etliche beſtimmte Tage, ſondern ſtätigs getrieben werden. Hæc communis noſtrarum eccleſiarum confeſſio *primæuam libertatem* ieiuniis ita reſtituit, vt, quæ apud nos ſeruantur ieiunia, non ſint *legalia*, ſed *ſpontaneo ſpiritu* peracta.

Ieiunia publica indicunt epiſcopi in eccleſia Romana,

§. XXXVIII. Quæ cum ita ſint, paucis videndum, qua ratione *noſtra ieiunia publica* a *ieiuniis Romanæ eccleſiæ* diſtinguantur. Dantur enim in plurimis eccleſiis proteſtantium *ſtata ieiunia:* dantur etiam *extra ordinem indicta.* Ad illa pertinet *ieiunium antepaſchale*, die Veneris

Veneris ante paſcha celebrandum, & quæ ante tria feſta maiora alicubi haberi ſolent. Hæc vero extra ordinem *publica auctoritate* indicuntur; ſed cuius? In hoc diſcedimus a ſcitis Romanæ eccleſiæ, ſecundum quæ ieiunia tantum a *pontifice* & *epiſcopis* conſtitui, ac indici poſſunt, quod ad iura eccleſiaſtica horum obſeruantia ſpectet, & tempore TERTVLLIANI hæc etiam ab epiſcopis *mandata* & iniuncta fuerint. E contrario in terris proteſtantium hoc *ius indicendi publica ieiunia* domino territorii tribuitur, non quod ſit *epiſcopus*, ſed potius, quod iure ſuo *ſacra publica* determinare, & *iure imperii* conſtituere poſſit de externis circumſtantiis, circa illa obſeruandis. Hoc ius olim exercuerunt etiam reges Francorum, vt conſtat ex PIPINI regis conſtitutione generali *de litaniis faciendis pro vbertate terræ*, relata a BALVZIO *tom. I. capitul. p.* 186. Idem liquet *ex lib.* 1. *c.* 112. ſub *Carolo magno apud* BALVZIVM *tom. I. p.* 725. *de hoc ſi euenerit fames, clades, peſtilentia, & inæqualitas aëris, vel alia qualiscunque tribulatio, vt non expectetur NOSTRVM EDICTVM, ſed ſtatim deprecetur Dei miſericordia.* Inde recte colligit BALVZIVS tum *in notis ad tit. cap.* 112. tum *ad Reginonem p.* 569. ieiunia & ſupplicationes, quæ *extra ordinem* iniungebantur, non abſque *auctoritate principis* conſueuiſſe decerni. *Fruſtra enim*, ait, *princeps tolleret neceſſitatem expectandi edicti, ſi ei nulla fuiſſet.* Continuauit hanc praxin LVDOVICVS pius, & *triduanum ieiunium* indixit ante diviſionem imperii, vt ex eius *charta diuiſionis* apud BALVZ. *cit. l. p.* 573. palam & manifeſtum eſt. In *cap. de anno* 828. apud EVNDEM *cit. l. p.* 654. *ſq.* ita cum LOTHARIO edixit: *Recordari vos credimus, qualiter hoc anno conſilio ſacerdotum & aliorum fidelium noſtrorum generale ieiunium per totum regnum noſtrum celebrare iuſſimus.* In *fin. p.* 656. hæc ſubiunguntur: *Et vt hæc omnia ſucceſſum habeant, volumus, vt generale triduanum ieiunium ſecunda feria poſt octauas pentecoſtes celebrandum indicetur, & generaliter ab omnibus cum ſumma deuotione obſeruetur.* Eadem verba repetuntur in *epiſtola generali*, quam LVDOVICVS pius ex placito Aquisgranenſi miſit *de conciliis epiſcoporum, in quatuor imperii partibus congregandis*, relata a BALVZIO *cit. l. p.* 658. *ſq.* Hac eadem auctoritate merito vtuntur *principes proteſtantes*, & pro re nata *ieiunia publica* indicunt vel *ſtata* determinant, idque vel conſilio miniſtrorum eccleſiæ, vel ſine eo, cum, quicquid *publica auctoritate* & per *modum edicti* conſtituendum ſit, ab alio quam ipſo principe expediri nequeat.

apud proteſtantes domini territorii,

vt olim factum ſub Pipino,

ſub Ludouico pio.

§. XXXIX.

§. XXXIX. Sic itaque *ieiunia publica* vel in *ordinationibus eccleſiaſticis* determinantur, vel *edictis* ſeorſim publicatis imperantur *extra ordinem*. De *ſtatis* ieiuniis ſpeciatim agit *ordin. eccl. Guelpherb. renou. c.* 11. §. 4. quatuorque in annis ſingulis celebranda eſſe iubet. In aliis pleriſque locis dies *pœnitentiales* quidem adornantur, ſed ſine *ieiunio*, quod plerique ſtatus proteſtantes crediderint, hæc ſingulorum arbitrio relinqui quam imperari debuiſſe. Aſt vbi proximus ardet Vcalogon, vbi ſæuiſſima peſtilentiæ vel belli truculenti rabies ruinam vniverſalem minatur, tunc *extra ordinem ieiunia publica* indicuntur, ac eo facilius in effectum deducuntur, quod triſtiſſimo tali tempore homines admodum ad hæc ieiunia proni ſint, eaque quaſi ambiant. Ad manus iam ſunt ducis BERNHARDI Saxo-Meiningenſis aliquot edicta, quibus anno 1680. 1681. 1682. 1683., difficillimis illis temporibus, quibus ferina peſtilentiæ & Turcarum rabies Germaniæ noſtræ imminebat, ſolenniter ea indixit. Imo crederem, nullam prouinciam, territorium, ciuitatemque eo tempore fuiſſe, in quibus hæc *extraordinaria ſacra* quieuerint, quod tota Germania in communi luctu & ſqualore verſaretur.

Ordinantur vel in ordinat. eccl. vel ſpecialibus edictis.

§. XL. Enimuero cum obſeruatum ſit, ieiunia & olim fuiſſe *libera*, & ex indole ſua nullum admittere *legis* imperium, quid eſt, quod hic cum aliis adſtruam, ieiunia publica per *leges* & *edicta* ſubditis imperari poſſe? Enimuero in *indictione ieiuniorum* varia offendo, quæ *legis imperium* admittunt; quædam vero illud reſpuunt, & magis *conſilia* vel *leges imperfectæ* dici queunt. Ad illa refero (I) indictionem *iuſtitii publici*, vt illa ſtricte obſeruentur, quæ per leges tempore *feriarum* obſeruanda vel omittenda ſunt. In *ordin. Guelpherb. cit. l.* §. 15. ea de re cautum eſt: Damit auch die Beth-Tage ohne Hinderniſſe alſo gefeyret werden mögen, ſo ſoll in denſelben inſonderheit, was in unſer Fürſtl. conſtitution von der Sabbath- und Feſt-Feyer verordnet, in allen Stücken wohl beobachtet werden. Imo plura, indifferentia alias vel permiſſa, prohiberi poſſunt, quo omnia impedimenta, ieiunia publicamque deuotionem remorantia, e medio tollantur. Huc pertinet die Zuhaltung der Stadt-Thore und Schlag-Bäume, Zuſchlieſſung aller Laden und Boutiquen, die Einſtellung des Wein- Bier- und Brandtewein-Schencken bis auf den Abend, Zuſchlieſſung derer Caffee und anderer publiquen Häuſer, Verboth aller Zuſammenkünffte, Schmauſereyen und Zechen, Enthaltung aller leiblichen Luſt und Ergötzung, Abſtehung von aller Arbeit & quæ ſunt alia, quæ *ſub pœna* etiam pro-

Quatenus ieiunia per leges imperari poſſint?

ſcil. vt remoueantur per illas externa impedimenta.

prohiberi poſſunt. Quamuis enim *directo* ſeriam non operentur pœnitentiam humilemque erga Deum animum, per *indirectum* tamen aliquid ad *deuotionem publicam* conferunt, dum impedimenta eius e medio tolluntur. (II) Præterea etiam huc refero *determinationem ordinis*, in ſacris horum dierum ſeruandi, & quæ ad *externam liturgiam* pertinent; hæc rurſus obiectum *legis* ſunt, & in *repentinis* eiusmodi *feriis*, quæ *extra ordinem* imperantur, immediate a ſanctiori principis conſilio determinari ſolent; in *ordinariis* vero a conſiſtorio. Præter illa edicta, quæ ſereniſſimus princeps BERNHARDVS, dux Saxo-Meiningenſis, publicauerat dictis annis, etiam vulgatus eſt liturgiæ ordo ſub titulo: Anweiſung, wie man ſich inſonderheit bey dem, auf gnädigſte Verordnung des Durchlauchtigſten Fürſten und Herrn, Herrn Bernhardi, Hertzogs zu Sachſen ann. d. &c. angeſtelleten ſolennen Buß- und Beth-Tage wegen des Gottesdienſtes zu verhalten habe, quales normæ vbique fere per Germaniam promulgatæ ſunt. Denique (III) ipſius *diei* ſacris hicce deſtinandi determinatio itidem regis obiectum eſſe poteſt, quod extra omne dubium poſitum eſt.

vt liturgia in iis determinetur

& de die certo conſtet.

Pœnitentia, deuotio & abſtinentia a cibis per leges imperari nequit.

§. XLI. Ad hæc vero, quæ directo per leges ſeu *vim coactiuam* imperari non poſſunt, meo iudicio referri debent ſeria ſingulorum *pœnitentia*, *deuotio* & *abſtinentia ab omnibus cibis* vſque ad certam determinatamque horam. Hæc enim eius indolis ſunt, vt nihil proficiant, niſi ex *ſpiritu ſpontaneo* & *corde contrito* proficiſcantur, atque conſcientia prorſus libera fiant, quæ *imperium* nullum admittit. Hæc fuit conſtans primitiuæ eccleſiæ confeſſio & praxis, vt ſupra oſtenſum eſt. In hoc peccaſſe Montaniſtas, itidem obſeruaui: id denique eſt, quod eccleſiæ Romanæ vitio vertimus, *legalia ieiunia* imperio coactiuo adornanti. Equidem etiam in edictis & conſtitutionibus principum *abſtinentia ab omnibus cibis* imperari ſolet, ceu factum eſt in *Ord. Guelpherbyt. cit. l.* §. 3. Den folgenden Tag, ſoll ſich iedermänniglich (ſchwache und francke Leuthe, Kinder, Reiſende, und unumgängliche Nothfälle ausgenommen) zu deſto mehrer Bereitung zur Andacht, aller Speiſe und Trancks bis nach Endigung des Nachmittags-GOttesdienſts enthalten; ſimiliter in edictis BERNHARDI: Daß unſere Unterthanen ſich mit den ihrigen, zu dem disfalls angeordneten Gottesdienſt, Vor- und Nachmittag, iedes mahl fleißig und zu rechter Zeit einfinden, und demſelben mit geziemender Andacht bis zu Ende beywohnen, auch zwiſchen denſelben in ihren Häuſern mit Leſen, Bethen, Singen und Ermahnen im angefangenen bußfertigen Eyfer anhalten, und damit ſie

Dubium removetur.

auch

auch ſolchen Gottesdienſt mit deſto beſſerer Andacht gebührlich abwarten können, dabey, auſſer den zarten Kindern, ſchwangern und ſäugenden Weibern, oder welche Alters und Schwachheit halben dergleichen auszuſtehen nicht vermögen, bis nach völlig verrichtetem Gottesdienſt gegen Abend, mit Enthaltung von Speiſe, Tranck und aller leiblichen Luſt und Ergötzung faſten ſollen. Hæc quidem, vt dixi, edictis principum inſeri ſolent, magis tamen vt ſubditi ſedulo *admoneantur*, ad ieiunia cum debita deuotione ſeruanda, quam vt *pœnis propoſitis* ad hæc ſacra cogantur, quo ipſo fit, vt hæc pars legis publicæ magis *imperfecta* dicenda ſit. Qua de cauſa ſi quis deprehenſus fuerit, ieiunium violaſſe, ciboſque ſumſiſſe, *pœnali indicio* contra eum procedi non poſſe exiſtimarem, niſi forſan ex indiciis manifeſtis de *contemtu* conſtaret, veluti ſi quis temerarie dixiſſet: er wolle dennoch zu Trotz des Fürſtl. Verboths eſſen und trincken, quo caſu *publicus contemtus* merito plectendus foret. Eiusdem ex Romanæ eccleſiæ conſortibus ſententiæ fuit ERASMVS *in colloq.* quod ἰχθυοφαγίαν inſcribit, & variis exemplis oſtendit, non omnia præcepta habere vim *legis*: plura tantum vim *conſilii*, quorſum etiam præcepta de *ieiuniis* refert, parochoſque e ſuggeſtu clamantes carpit: *cras ieiunandum ſub pœna damnationis æternæ.* Aiunt, *abſtinentiam ciborum* ad *arbitraria*, ad *adiaphora* pertinere, quæ per legem imperari poſſunt. Enimuero eatenus ad hæc referuntur, quod iure diuino non ſint præcepta; ceterum peculiarem hanc indolem & naturam habent, vt, niſi *libera* ſint, ſine *imperio*, omnem amittant virtutem, & nihil minus ſint quam ieiunia.

§. XLII. *Quarta obſeruatio*, quam ex *doctrina Romanæ eccleſiæ* traho, hæc eſt, quod ſine *diſpenſatione epiſcopali* vel *papali* nemini integrum ſit, violare *ieiunium*, vel contra *abſtinentiam carnis* agere; imo ſi dubium quoddam incidit, *nemo ſuum ſequi debeat arbitrium, ſed confeſſionarii ſententiam explorare*, vt diſerte cautum eſt in *concilio Mexicano de anno* 1585. *lib.* 3. *tit.* 21. §. 3. apud HARDVINVM *tom.* X. *p.* 1705. *in ieiunio autem ſeruando nemo ſuam ſententiam ſequi debet, ſed ſuum confeſſionarium conſulat, eiusque ſententiæ adhæreat.* Ratio in promtu eſt, quia in hac cauſa ſicut in aliis *imperium* in *conſcientias* admittunt, & omnem deuotionem per *leges coactiuas* inculcant; poſita autem lege, ponitur neceſſitas *diſpenſationem* petendi, quippe quæ eius *relaxatio* eſt. Talis *publica diſpenſatio* in nupera quadrageſima a pontifice INNOCENTIO XIII. facta & Dresdæ publicata eſt, cum li-

Sine diſpenſatione papali & epiſcopali non eſt licitum violare ieiunium.

bera poteſtate carnes edendi citra *pœnitentiæ* ſubeundæ periculum, prout bulla papalis in capite ieiunii huius publicata docuit. Ceterum ipſa *diſpenſatio* eſt vel *abſoluta* vel *ſecundum quid*, ſeu intuitu certi cibi, velvti vt *butyrum* tantum edere liceat, loco cuius olim *oleum oliuarum* adhibendum erat, quod inprimis Italia ſuppeditabat. Grauiſſima olim moleſtia ieiunantibus ſubeunda erat, tædiumque in oleo quibuscunque cibis adhibendo, adeo vt episcopi cum papa ingens lucrum ex his *diſpenſationibus*, quas vndique certatim quærebant, vt *butyrum* edere liceret, a Germanis traxerint. BESOLDVS in *theſ. pract. voce* faſten *in addit.* ex DANNHAVERO hæc adfert: Biſchoff Albrecht zu Straßburg hat den Butter-Pfennig erdacht, und um gewiſſen Tax in der Faſten aus ſolcher gepreſten Contribution die Butter-Büchſen gefüllet. Neque enim prohibitum eſt, ſed episcopis olim admodum gratum fuit, ſi ieiunantes neceſſitatem *ieiunandi* pro *pecunia*, quam *eleemoſynam vocant*, redimerent, prout obligatio *votorum* & *iuramentorum* pro pecunia redimi potuit, ceu docui *in tit. X. de vot. & voti redemt.* Elegans antiquitatis monumentum habet MARTENE de *antiq. eccl. ritib. lib. I. P. 2. p.* 44. vbi in *pontificali anglicano* antiquo, ab eo relato, hæc habentur: *ſi quis forte non potuerit ieiunare, & habet, vnde dare ad redimendum: ſi diues fuerit, pro ſeptem hebdomadibus det ſolidos XX, ſi autem non habuerit tantum, vnde dare, det ſolidos X. Si autem multum pauper fuerit, det ſolidos tres.* Fuit ergo antiquitus fere *venalis* hæc *diſpenſatio* circa ieiunia vel *in totum* vel *pro parte;* neque enim episcopis hoc inuidendum erat, quod aula Romana in morem traxerat. Huiusmodi gratiam *anno* 1478. Francofurtenſibus indulſit SIXTVS IV. in bulla, quam LIMNAEVS *de iur. publ. lib. VII c. 16. n.* 47. refert, quo in diebus quibusuis, quibus a carne ſimilibusque abſtinendum eſt, eis permiſit, *vt ouis, butyro, lacte, caſeo, & aliis lacticiniis per totum annum veſci impune & ſine aliquo conſcientiæ ſcrupulo libere & licite poſſent.* Non tamen hæc gratia gratis data, ſed pro eleemoſyna. Pergit: *Ac volumus, quod ille ex eis (etiam ſi eccleſiaſtica perſona foret) qui licentia & gratia huiusmodi potiri vellet, ſi diues vel ſuperioris, XII. ſi mediocris, VI; ſi vero inferioris ſtatus foret, cuiuscunque conditionis eſſet, quatuor Hallenſes, moneta Francofurtenſis pro quolibet, annis ſingulis in certa ciſta ſeu trunco diligenter clauſo, & ad hoc per dilectos filios, conſulatum dicti oppidi deputatos, iuxta conſcientias eorum deponere & immittere tenerentur: quodque pecuniæ, quæ exinde colligerentur, in ſubuentionem pauperum ad hoſpitalia & alia pia loca ſe pro tempore recipientium, nec non reparationem* pon-

Ieiunium quandoque pecunia redemtum.

Indultu Sixti IV. hoc declaratur.

pontium & viarum oppidi prædicti, ſuburbiorum quoque & pertinentiarum & locorum eorundem per præfatos, conſulatum, fideliter conuerterentur. Pauperes vero, qui aliquam ex dictis ſummis ſoluere non valerent, ſingulis diebus, quibus præmiſſis veſcerentur, ter orationem dominicam & toties ſalutationem angelicam deuote recitare eſſent adſtricti. In ſequentibus ſpeciatim pontifex hanc quoque addit rationem intuitu BVTYRI, *quod in partibus illis oleum oliuarum non creſceret*, quo in Italia vtuntur, & cuius commercium ſine dubio admodum extra Italiam promotum fuit, non ſine quæſtu papali, per interdictum *butyri* vſum, quo fiebat, vt *oleum oliuarum* toto quadrageſimæ tempore cibis præparandis adhiberi vel indultum a papa pro libertate veſcendi *butyrum* impetrari debuerit. Hodie pontifices faciliores ſunt in relaxando hoc iugo, vt antea monui, nec defuerunt inter pontificios politioris iudicii, qui ſeriis votis *reſtauratam libertatem euangelicam*, relicta *ſeruitute* plusquam iudaica, exoptarunt, inter quos primo ponendus loco ERASMVS, qui ſummam voti in egregio *colloquio*, quod ἰχθυοφαγίαν inſcribit, fuſiſſime expoſuit, docuitque, e re eccleſiæ Romanæ fore, ſi hæc *ſeruitus* cum ſimilibus e medio tolleretur, quod ita facilius vnio cum aliis eccleſiis, *libertatem* propugnantibus, expectanda eſſet, id quod nunc quidem in medio relinquo.

§. XLIII. *Quinta obſeruatio* eſt, *ieiunium & abſtinentiam* pœnitentiæ genus eſſe, iis admodum vtile & neceſſarium, qui deliquerunt, cum absque *pœnitentia externa*, vt cenſent, peccata remitti non poſſint. Inde confitentibus ſæpius *ieiunia & abſtinentiæ* officia imponuntur in auriculari confeſſione, quod hæc *meritoria* eſſe & *remiſſionem peccatorum* operari credantur. Ita vero reuera ſpeciem *pœnæ eccleſiaſticæ* induit, & quandoque cum *carcere* coniungi ſueuit, ſi in clericos, monachos aliosque & quidem *inuitos* animaduertendum. Cum enim per modum imperii *ieiuniorum & abſtinentiæ* leges imponantur, etiam *inuitis* per modum *pœnæ* dictari potuere. In *c.* 36. *D.* 80. de clericis, qui tempore obſidionis ſanguinem fuderant, ſtatutum, *vt duobus annis tam officio quam communione corporis Domini priuarentur, ita vt his duobus annis vigiliis, ieiuniis, orationibus & eleemoſynis pro viribus, quas Dominus donauerit, expiarentur.* Presbytero fornicanti in *c.* 5. *D.* 82. pœnitentia X. annorum præſcripta, ita vt *tribus menſibus priuato loco a ceteris remotus pane & aqua ad veſperam vteretur, tantum autem diebus dominicis & præcipuis feſtis modico vino & piſciculis & leguminibus recrearetur ſine carne & ſanguine, ouis & caſeo - - Poſtea aliquantisper reſumtis viribus per*

Ieiunia & abſtinentia ad pœnitentiam relata,

vnum annum & dimidium in pane & aqua expleret, exceptis dominicis & feſtis præcipuis, in quibus vino & ſanguine, ouis & caſeo iuxta canonicam menſuram vti poterit &c. Neque tantum *clericis*, ſed etiam *laicis* hæc pœnitentia impoſita, vt docet *c.* 2. *X. de ſponſa duor.* quo cauetur, vt, qui alterius ſponſam de præſenti in vxorem accepit, ea dimiſſa, *per* 40. *dies in pane & aqua (quod CARENAM vocant) cum* 7. *ſequentibus annis pæniteat.* FILESACCVS *de quadrageſ. c.* 4. optime obſeruat, *carantenam* ex *quadrageſima*, corrupta voce, deductam, eamque contracte *carenam* vocatam fuiſſe. Vnde adhuc hodie, qui ex loco ſuſpenſo, peſte infeſto, adueniunt, *carantenam* ſeu *quadrageſimam* ſeruare dicuntur. Eadem pœnitentia in *c.* 8. *X. de accuſat.* impoſita eſt iis, qui per calumniam aliquem accuſauerant, & occaſionem morti dederant, atque infinitum foret, omnia antiquitatis monumenta colligere, quæ plena manu congeſſit IOANNES MORINVS *de adminiſt. ſacram. pænitent. lib. VII. c.* 9. *ſeqq.* En itaque nouam *quadrageſimam*, extra *ſtatam*, quæ in pœnitentiam peccati imponitur. Ita vero in *pænam* proprie dictam degenerauit, vt (1) cardinales, qui intra tres dies, poſtquam conclaue ingreſſi ſunt, pontificem non elegerint, per ſpatium quinque dierum ſequentium *vno ſolo ferculo*, & his etiam elapſis, ex tunc tantummodo *pane, vino & aqua* contenti eſſe iubeantur. *c.* 3. *de elect. in* 6. *verſ. in eod.* (2) Electoribus quoque ſimili ratione in *A. B. tit.* 2. §. 5. eadem *pænitentia* impoſita, h. e. vt, ſi intra 30 dies imperatorem non elegerint, *ex tunc exactis eisdem triginta diebus a modo panem manducent & aquam bibant*, & ita *pænitentiam* de ſua procraſtinatione agant. Aliam pœnam iis imponi non potuiſſe, facile liquet: quia tamen papa cum clero maiori ius *pænitentiæ* decernendæ habet etiam intuitu regum & principum, pro barbarie illorum temporum conuenientius viſum fuit, *pænitentiam* electoribus imponere, vtpote quam ſponte ſubire ſolebant, admonente clero, ſub metu iacturæ *ſalutis æternæ*, quamque, præſentibus *tribus electoribus eccleſiaſticis*, facilius executioni dari poſſe cenſebant. Et cum (3) praxis criminalis hodierna ex iure canonico efformata ſit, non adeo demirandum, delinquentibus etiam quandoque *carceris* pœnam cum tali *abſtinentiæ* lege, h. e. mit Waſſer und Brodt, dictari ſolere (vid. CARPZ. *in pr. crim. qu.* 133. *n.* 34. multisque aliis locis) a quo pœnæ genere proteſtantes abſtinuiſſent, ſi *natales* eius, *indolem* & *rationem* accuratius ponderaſſent. Quid enim eſt talis *carena* aliud, quam *pænitentia* Romanæ eccleſiæ propria? Denique (4) quod mirandum, inter genera torturæ, quibus inquiſitores hæreticæ prauitatis ſuſpectos de hæreſi

[Margin: Inde carena, h. e. ieiunium per 40. dies.]

[Margin: Concluſiones inde collectæ.]

reſi vexant, *ieiunia* duriſſima etiam collocat IANVS LANGLAEVS *lib. VIII. ſemeſtr. c. 2. p.* 614.

§. XLIV. *Sexta obſeruatio eſt*, *abſtinentes* tempore *ieiunii* non tantum ad delectum in cibis ſeruandum, ſed etiam ad *fugam omnis hilaritatis* obligari, quod ieiuniorum tempora ſint dies *pœnitentiales*, mœroris & triſtitiæ publicæ, quaſi *luctus publicus eccleſiaſticus* eſſet indictus. Hinc α) tempore *quadrageſimæ* aliisque diebus, ieiuniis deſtinatis, quieſcunt ſaltationes, choreæ, & muſicæ inſtrumentalis vſus, & ita nec organa ſonant in diebus *pœnitentialibus*. Ait CARPZOVIVS *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 262. *n.* 8. *ſqq. Cum tempore luctus publici omnibus vel reſipiſcendum & ieiunandum, non certe conuenit ipſis ſaltare & inſtrumentis muſicalibus delectari, quod maxime pugnat cum afflictione, quam tempore ieiunii pariter & luctus publici ſuſtineri oportet. - - Recte igitur faciunt magiſtratus, tempore luctus & ærumnarum prohibentes vſum muſicæ inſtrumentalis publico edicto vel proclamate, cui parochiani parere ſunt obſtricti, vsque adeo, vt inobedientes pœnam incurrant arbitrariam ob contumaciam, quæ in caſu pœnæ haud definitæ mulctam meretur carceris vel pecuniæ.* Quamuis itaque *quadrageſimæ* & *aduentus* tempora nobis nec *ieiunii* nec *abſtinentiæ* officia imponant, hanc tamen legem cum aliis retinuimus, quod hæc tempora ſanctioribus meditationibus ſint dicanda. Diebus ieiunii inſtrumentalis muſica quieſcit,

§. XLV. Eadem de cauſa β) *non oportet in quadrageſima aut nuptias vel qualibet natalitia celebrare*, vt dicitur in *c.* 8. *C.* 33. *q.* 4. quod in *c.* 9. 10. & 11. *ibid.* repetitur, ſimulque ad alia *abſtinentiæ* tempora extenditur, atque ſpecialius a CLEMENTE III. in *c.* 4. *X. de feriis* determinatur. Eadem *abſtinentiæ* lex eſt ad eccleſias proteſtantium traducta, ac in pleriſque eccleſiaſticis ordinationibus cautum, ne tempore *quadrageſimæ* & *aduentus Domini* nuptiæ celebrarentur, niſi ex ſpeciali diſpenſatione principis, de qua abſtinentia plenius agunt CARPZOV. *lib. II. iurispr. conſ. def.* 151. *ſeqq.* & B. WILDVOGEL *de eo, quod iuſtum eſt, circa tempus quadrag. c. II.* §. 11. *ſeqq.* Facilius autem permitti poſſunt nuptiæ ſine vlla conuiuii aliusque hilaritatis ſolennitate, quia hæc potiſſimum cum lege *abſtinentiæ* pugnat, quamuis interpretes iuris canonici, animaduertentes, quemuis concubitum hoc tempore interdictum eſſe, hic admodum ceſpitent, vt ex traditis ESPENII *P. II. iur. eccl. tit.* 13. *c.* 2. §. 16. *ſqq.* liquet, quam duram legem nemini imponimus. Illuſtrationis gratia adferam ill. Facult. iurid. huius loci reſponſum menſ. Nou. 1717. Hat ſich der in der Altſtadt befindliche reformirte Paſtor Simonis de interdictæ nuptiæ. Nuptiæ ſine ſolennitate admitti poſſunt.

facto

facto unterſtanden, ohne Anfrage und erhaltene diſpenſation in der Faſten Zeit eine Trauung vorzunehmen, welches doch in denen Kirchen-Ordnungen verboten iſt, und als dem gedachten Simonis ſein Verſehen verwieſen, und von Beſtraffung Vorhalt gethan worden, derſelbe ſolches durch das n. 2. beygelegte Adiunctum iuſtificiret, dahero gefraget wird:

Ob der gedachte Prediger, und mit welcher Straffe zu belegen, oder ſein eingegebenes Memorial zur Iuſtification zulänglich ſey?

Ob nun wohl in der Gräfflichen Kirchen-Ordnung, daran auch die reformirten Paſtores verbunden, dergleichen copulationes in der Faſten-Zeit verboten, und ihn dabey keine ignorantia iuris ſchützen mag, quippe quæ non excuſat, abſonderlich da ein Prediger die Kirchen-Ordnungen und Rechte nothwendig wiſſen, und ſich darnach reguliren muß, und was dagegen von der *ſuperſtition* dieſer Satzung, auch Freyheit von Menſchen-Satzungen angeführet iſt, ſehr impertinent zu achten, angeſehen die Prediger keine Freyherren ſind, noch von den vorgeſchriebenen Ordnungen ſub prætextu ſuperſtitionis abgehen mögen, als welches mehr nach dem papiſmo als prætendirter Freyheit von denen menſchlichen Satzungen ſchmecket, daher es das Anſehen gewinnen will, daß der gedachte Prediger mit einer Geld-Buſſe wohl angeſehen werden möchte. Weil aber dennoch keine Hochzeit angeſtellet, ſondern nur die bloſſe copulatio vorgenommen iſt, und das Verbot der Kirchen-Ordnung mehr dahin gehet, daß zu der Faſten-Zeit keine Luſtbarkeiten vorgenommen werden ſollen, und ob wol billig der gedachte Simonis dieſer wegen erſt bey der Landes-Regierung Anfrage und Permiſſion erhalten ſollen, er dennoch in ſo weit zu excuſiren ſtehet, daß, wie er anführet, unterſchiedliche Exempel zu befinden, da die Reformirten in ſolcher Zeit ohne Anfrage die copulation verrichtet, er alſo geglaubet, daß ſolches Verbot auf die bloſſe copulation nicht gezogen werden möchte, im übrigen zwar ſeine angeführte rationes von dem Urſprung dieſer Kirchen-Gewohnheit, keinesweges hinlänglich ſind, dennoch anietzo bloß darauf es ankommt, ob er mit einiger Straffe anzuſehen, oder ſeine angebrachte Excuſen dergeſtalt beſchaffen, daß vor dieſes mal es dabey zu laſſen, welches denn aus denen vorhin angeführten Urſachen billig davor zu halten, cum ſæpe etiam fatua cauſa excuſet.

So

So mag *Simonis* vor dißmahl mit keiner Straffe beleget werden, er iſt aber dabey zu verwarnen, daß er ins künfftige ſich *ſtricte* an die Kirchen-Ordnung halten ſolle.

§. XLVI. Porro γ) hæc *abſtinentiæ* lex extenſa olim ad *lites* & iurgia. In THEODVLFI *capitulari de anno* 797. *c.* 42. apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 922. hac de re ita cautum: *in his ieiuniorum diebus nullæ lites, nullæ contentiones eſſe debent, ſed in Dei laudibus & in opere neceſſario perſiſtendum.* Idem cautum eſt in *concil. Erford. de anno* 934. *c.* 2. apud HARDVIN. *tom. VI. P.* 1. *p.* 574. & GRATIANVM *c.* 2. *C.* 15. *qu.* 4. *Sancta ſynodus decernit, vt nulla iudiciaria poteſtas licentiam habeat ſua auctoritate chriſtianos ad placitum bannire in ſupra dictis diebus, i. e. ſeptem dies ante natalem Domini vsque in octauas epiphaniæ, & a quinquageſima vsque in octauas paſchæ, & ſeptem dies ante natiuitatem S. Ioannis baptiſtæ.* Multo magis abſtinendum erat ab omni *actu hoſtili*, & *treuga* ſeruanda eo tempore, quo *diffidationes priuatæ* adhuc vſitatæ erant. *c.* 1. *X. de treuga & pac.* Iure Codicis feriæ aliter ſunt definitæ. In *l.* 2. *C. de feriis* hoc modo edixit THEODOSIVS: *ſanctum quoque diem paſchæ & diem natalis Domini & epiphaniæ ſeptem qui præcedunt, & ſeptem qui ſequuntur, ſine ſtrepitu volumus obſeruari. Et quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur*, quod & repetitum in *l.* 7. & 8. *C. eod.* exceptis *actibus voluntariis*; criminales autem cauſæ tempore quadrageſimæ prorſus quieſcere iuſſæ ſunt. *l.* 6. *C. de fer.* excepta latronum perſecutione. *l.* 10. *C. eod.* Sicuti vero poſterius vſu haud receptum eſt, obſeruante B. WILDVOGELIO *cit. l. c. III. §.* 6. ita feriæ in *cauſis ciuilibus* hodie non durant per totum *abſtinentiæ* tempus, quod etiam in *c.* 5. *X. de fer.* a GREGORIO IX. iam conſtitutum, & fere limites, iure ciuili præſcripti, repetiti ſunt. Ipſa determinatio harum feriarum ex *ordinat. proceſſ.* in ſingulis prouinciis petenda, quæ aliquid ex his principiis vtplurimum retinuere.

Lites olim quieuere.

Treuga ſeruanda.

§. XLVII. Supereſt, vt quaſdam de *ieiunorum officiis* obſeruationes addam. Supra iam obſeruaui, *ſtationes* tempore TERTVLLIANI a *ieiunis* fuiſſe ſeruatas, quod etiam obſeruauit eleganter SAMVEL PETITVS *lib. I. var. lect. c.* 15. & *lib. III. c.* 4. docetque, ſtationes tales etiam iudæos ſeruaſſe, quoſdam vsque ad horam *ſextam*, religioſiores vero vsque ad *nonam*, id quod ſupra adducta admodum illuſtrat. Sed has ſtationes *ieiunorum* poſtea in dies *abſtinentiæ* conuerſas mutataſque fuiſſe, ſupra dixi. Aliæ autem ſuperſunt *ſtationes ieiunorum*,

De ieiunis.

Tales eſſe debent celebrantes miſſam, communicantes, *norum*, in ſenſu paulo laxiori ſumtæ, quorſum pertinent (1) *celebratio miſſæ*, a ſacerdote *ieiuno* peragenda, *c.* 49. *de conſecr. D.* 1. *c.* 16. *in ſ. C.* 7. *q.* 1. & quidem ſub grauiſſima excommunicationis pœna: *cit. c.* 16. (2) *communio laicorum*, *c.* 54. *de conſecr. D.* 2. a qua neceſſitate tamen excepti ſunt infirmi. *c.* 93. *de conſecr. D.* 2. Imo quia presbyteri miſſam celebrantes ipſimet communicare tenentur, inde ſine dubio eſt, tum quod *ieiuni* eſſe debeant, tum etiam quod ſingulis diebus tantum *vnam miſſam* celebrare queant, *c.* 5. *X. de celebrat. miſſ.* quod, accepta euchariſtia in prima miſſæ celebratione, ſtationem ſoluerint & *ieiuni* eſſe deſierint. In ſecus f cientes grauiter, imo *capitaliter*, animaduerti ſolet, vt *relationes publicæ* docent. Eadem ratio (3) quoque facit, quod ordines conferri debeant a *ieiunis* & non aliis quam *ieiunis*, *c.* 1. & 4. *D.* 75. quod ordines in *celebratione miſſæ* conferantur, & euchariſtia poſt ordinationem ordinatis plerumque detur. MORIN. *de ordinat. P. III. exercit.* 8. *c.* 1. *ſqq.*

ordinandi,

Cæſar coronandus, baptizans, Nec dubium eſt, quin (4) *coronatio* imperatoris & regum ſimili modo peragi debeat, tum quod in ſolenni miſſa fiat, tum quod coronandus ipſe *euchariſtiam* accipiat. Præterea (5) in *concil. Rotomagenſi de anno* 1072. *c.* 5. cautum: *vt nullus ſacerdos baptizet infantem, niſi ieiunus & indutus alba & ſtola, niſi neceſſitate.*

confirmandus. Eadem de cauſa quoque (6) *confirmationis* actus *ieiunis* imperatus eſt in *eodem concil. c.* 7. *Item donum ſancti ſpiritus vt non detur niſi ieiunis.* Hæc omnia *bona intentione* quidem excogitata cenſentur, ſed non ſpiritu apoſtolico aut euangelico, qui tale iugum non admittit, nec ad eiusmodi ſubtiles minutias ſuos adſtringere voluit.

Iuramenta a ieiunis præſtanda. §. XLVIII. Denique *actus iudiciales* quidam a *ieiunis* ſecundum leges peragendi. Nam 1) iuramenta non niſi a *ieiunis* præſtanda, id quod diſerte cautum fuit in *capit. Carol. M. de anno* 805. apud BALVZ. *tom I capit. p.* 426. 432. 437. *c.* 11. *nullus niſi ieiunus ad iuramentum vel ad teſtimonium admittatur.* Idem repetitum *lib. III. c.* 52. *p.* 764 *vt nullus teſtimonium dicat aut ſacramentum iuret niſi ieiunus*, conf. *lib. IV. c.* 16. *p.* 796. & *lib V. c.* 252. *p.* 874. & *c.* 289. *p.* 883. *lib. VI. c.* 277. *p.* 969. In *capit.* HERARDI *archiepiſcopi Turonenſis c.* 12. apud EVNDEM *cit. l. p.* 1286. cauetur idem: *vt teſtes ieiuni iurent & prius de periurio moneantur.*

Iudex ieiunus iudicare iuſſus. Præterea 2) etiam *lib. I. capit.* 60. *in ſ.* apud EVNDEM *cit. l. p.* 712 conſtitutum eſt, vt ipſi iudices impranſi iudicent: *rectum autem & honeſtum videtur, vt iudices ieiuni cauſam audiant & diſcernant.* In *lib. III. c.* 38. *p.* 76. *lib.* 5. *c.* 103. *p.* 842. & *lib.* 6. *c.* 232. *p.* 963. dicitur: *vt placitum comes non habeat niſi ieiunus.* In hoc a moribus antiquorum Germano-

manorum diſceſſio facta, qui de grauiſſimis rebus in conuiuiis conſultabant, *tanquam nullo magis tempore aut ad ſimplices cogitationes pateret animus, aut ad magnas incaleſceret*, vt ait *Tacit. de morib. Germ.* Interim nec hodie facile ad *iuramentum* admittuntur niſi *ieiuni*, ad minimum præcauetur, ne vino aduſto immerſi ad iuramentum admittantur, adeoque etiam hodie iuramenta horis matutinis præſtantur, & iudicia fere vbique hisce horis exercentur, rarius tempore pomeridiano. Nam etiam ius canonicum idem inculcat in *c.* 16. *C.* 22. *q.* 5. *honeſtum etiam videtur, vt, qui in ſanctis audet iurare, hoc ieiunus faciat, cum omni honeſtate & timore Dei.* Idem repetitum in *c.* 1. *X. de teſtib. vt nullus teſtimonium dicat niſi ieiunus*, forſan ea de cauſa, quod iuramentum ſit inſtar *cultus diuini, a ieiuno* potiſſimum celebrandi, qua de cauſa magis de *honeſtate* hoc præceptum eſſe aſſerunt interpretes, modo præcaueatur, ne *ebrius* ad iuramentum admittatur. Denique 3) tortura quoque, pleno ventre, executioni non danda, quin potius expedit, vt *ieiunus reus* torqueatur ob varias cauſas, quas adducit CARPZ. *pr. crim. qu.* 124. *n.* 5. conf. OLDEKOP. *tit. IV. obſ. crim.* 24. inter quas primaria eſt, vt vomitus, qui ſequi ſolent, euitentur. Tortura ieiunis applicanda.

TITVLVS XLVII.

DE

PVRIFICATIONE POST PARTVM.

§. I.

LVSTRATIONVM & PVRIFICATIONVM ritus in vltima iam memoratur antiquitate, tam fidelibus quam infidelibus ſeu idololatris vſitatus. Variæ erant gentilium *luſtrationes*, præcauentium, ne *illotis manibus* rem diuinam facerent, aut *impuri* ad ſacra accederent, de quibus ex profeſſo egit LOMBIER *de luſtrat.* Conf. IO. SAVBERTVS *de ſacrific. veter. c. XI.* VAN DALE *de oracul. ethn. c.* 5. & *de orig. & progreſſ. idol. c.* 3. STVCK *de ſacr. & ſacrif. gentil. p.* 117. *ſqq.* SPENCER. Luſtrationum gentilium praxis.

vt & fidelium. *de LL. Hebr. ritual. lib.* 3. *diſſ.* 3. *c.* 1. Etiam *fideles*, piaculo quodam contaminatos, *luſtrationes* adhibuiſſe, conſtat ex facto IACOBI *Geneſ. XXXV*, 4. certo indicio, iam ante *legem Moſaicam* luſtrationes fidelibus vſitatas fuiſſe. Gentilium exemplo fideles eas adhibuiſſe contendit quidem SPENCERVS *cit. l.* ſed probabiliori ratione aſſeri poteſt, idololatras inſtituta ſua, vtut peruerſo modo, a fidelibus petiiſſe, quod vel *ſacrificia* oſtendunt, quibus vtplurimum præcedebant *luſtrationes*, ad *puritatem mentis* denotandam adhibitæ. MOISES poſtea plenius *lotionum & purificationum* ſpecies determinauit, voluitque, vt Hebræi *puritati corporis* inprimis ſtuderent, & impuritatem omnem fugerent, vt mens puriſſima eſſet in corpore puro, quod illius erat imago. Inprimis *impuræ* cenſebantur *puerperæ*, *infantes recens nati*, & *menſtruatæ*, quibus luſtrationes cum ſacrificiis erant applicandæ, *Leuit. XII*, 2. *XV*, 19. *XVIII*, 19. *XX*, 18. ac præterea puerperis certum tempus præſcriptum, quibus a ſacris poſt partum abſtinere iubebantur, *Leu. XII*, 3. *ſq.* quod vel exemplum MARIAE *Luc. II*, 22. *ſqq.* docet. Inde feſtum *purificationis Mariæ*.

Moſaicæ luſtrationes legales, quoad puerperas,

§. II. Prouocat ad hunc ritum pontifex in *c. vn. h. t.* & recte cenſet, in nouo fœdere *purificatione tali* opus non eſſe *puerperis*, *poſtquam vmbra legis euanuit & illuxit veritas euangelii.* Vnde iubet, vt eccleſiarum aditus puerperis non ſit denegandus, poſt prolem emiſſam gratias Deo acturis, *ne pœna illis videatur conuerti in culpam.* Mirum ſane eſt, INNOCENTIVM III. tam promtum fuiſſe in admittendis puerperis ad ſacra ante tempus impletum, cum tamen omnis apparatus *conſecrationum*, aliorumque ſacrorum ex veteri lege originem trahat, & contra pontificis rationem adductam non tantum ſint receptæ, ſed ſtrenue foueantur, adeo vt *luſtrationem* neceſſariam cenſeant, ſi *pollutæ* res ſacræ fuerint. Antiquior INNOCENTIO III. diſciplina non receſſit ab inſtitutis iudaicis, quæ etiam in aliis ſimilibus negotiis pedetentim in eccleſiam irrepſerant. In *capitul. lib. VI. c.* 207. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 959. puerperis dies illi ipſi ſunt ſtatuti, qui puerperis iudaicis, prolem maſculinam vel femininam enixis, præſcripti erant, ita vt poſt hos dies demum intrare poſſent eccleſiam. Tandem vero ſanior ratio induxit INNOCENTIVM III. vt puerperas ad hos dies adſtringendas eſſe non cenſeret, quamuis ritus quidam *purificationi* ſimilis accedere debeat. Vnde etiam colligit DVRANDVS *in ration. diu. offic. lib.* 1. *c.* 5. *n.* 15. morem illum eſſe reprobandum, ſecundum quem quidam cenſuere, puerperam in partu decedentem non eſſe ſepeliendam in eccle-

quæ ceſſant in nouo fœdere,

vtut diuerſa ſententia olim obtinuerit.

cleſia, ne *panimentum eccleſiæ* ſanguine pollueretur, quamuis forſan aliæ rationes phyſicæ ſuaderent, vt lege publica talis ſepultura prorſus inhiberetur, quæ mortuis non prodeſt, viuentibus vero admodum noxia cenſetur ex iudicio ſaniorum medicorum.

§. III. Interim, vt dictum, quædam *purificationis* imago in eccleſiis ab antiquo introducta fuit, quæ fit per *benedictionem infantis* & *matris*. In *concil. Mechlin. de anno* 1607. *tit.* 3. *c.* 8. apud HARDVIN. *tom. X. concil. p.* 1943. hoc de ritu ita cautum: *Puerperæ cum a puerperio domum exeuntes ſe ad eccleſiam contulerint, a parocho proprio iuxta probatiſſimam eccleſiæ conſuetudinem purificentur.* In *concil. Camerac. de anno* 1586. *tit.* 7. *c.* 13. apud EVNDEM *tom. IX. concil. p.* 2160. idem conſtitutum, & plenius *forma purificationis* tradita eſt in *ſtatutis ſynodal. Colon. de anno* 1662. *P. II. tit.* 3 apud LVNICH. *in contin. III. ſpicil. eccleſ. p.* 644. his ſub conditionibus: 1) vt puerperæ in publicum prodituræ primum ad *eccleſiam parochialem* ſe conferant: 2) vt ante 15. diem ad purificationem haud admittantur: 3) vt loco defunctæ alia non ſubſtituatur: 4) vt *ſtupratæ* ab hoc ritu arceantur: 5) vt *ſine pompa* ad purificationem accedant: 6) ne diebus feſtis vel dominicis hæc fiat, nec eccleſiaſtici conuiuiis inſtitutis interſint: 7) vt *orationes* purificandæ deſtinatæ cadaueri puerperæ vel eidem infirmæ in priuatis ædibus non adhibeantur. &c. Ritus *purificandi puerperas* antiquos collegit EDMVNDVS MARTENIVS *de antiq. eccl. ritib. lib. I. P.* 2. *p.* 639. & 643. conf. ESPEN. *P.* 2. *iur. eccl. tit.* 3. *c.* 5. §. 12. *ſqq.*

Imago tamen quædam purificationis puerperis præſcripta, cuius ritus referuntur

§. IV. Vmbram quandam huius ritus quædam retinuere eccleſiæ proteſtantes, non purificantes puerperas *more Moſaico*, ſed iis & infanti *benedictionem* nudam impertientes. In *ducatu Magdeb. per ordin. eccl. c.* 3. §. 21. certum tempus puerperis præſtitutum eſt: Obwol die Kind-Betterinnen an das ceremonialiſche Geſetz Moſis nicht gebunden, weil es aber den natürlichen Rechten nicht ungemäß, ſie auch nebſt dem Kindlein groſſe Leibes-Schwachheit und Gefahr ausgeſtanden haben, ſo ſollen ſie die gewöhnliche 6. Wochen-Zeit auswarten und ſich inne halten. Tempore expleto puerperæ pro more *benedictio* impertitur per §. 22. Und wenn dieſelbe vorüber, zur Kirchen kommen, das Kindlein mitbringen, GOtt vor ſolche Wohlthat, Erlöſung, Tauff-Gabe, und Geſundheit von Hertzen dancken, und wo es bräuchlich, vor dem Altar knien, und mit dem Prediger vor das Kindlein beten, auf daß es GOTT ſegnen, im rechten Glauben beſtändig erhalten, mit ſeinem Heiligen Geiſt regieren, vor Sünden und vielem Unglück gnä-

etiam in eccleſiis proteſtantium, per benedictionem.

gnädiglich bewahren, und zu ſeinen Ehren in aller Gottesfurcht und Ehrbarkeit wolle auferziehen laſſen. In §. 23. omnis pompa prohibetur cum conuiuiis, hoc tantum permiſſo: Daß ſie die Weibes-Perſohnen, ſo ſie begleiten, zur Mahlzeit behalten mögen. In *Marchia* eundem ritum receptum vel aſſeruatum eſſe, teſtis eſt BRVNNEMANN. *lib. II. iur. eccl. c. 1. m. 2. §. vlt.* nec hunc ritum adeo reprobandum eſſe cenſet. *Eſt enim*, ait, *ſolennis & publica gratiarum actio Deo facta, pro vita matris & infantis, & quaſi a matre præſente nomine infantis voti in baptiſmo facti repetitio.* Sed etiam in Saxonia & aliis locis, præſertim vero ruri *hac benedictione* vtuntur, cum ruſtici ægre antiquos mores deponere ſoleant.

TITVLVS XLVIII.

DE

ECCLESIIS AEDIFICANDIS VEL REPARANDIS.

§. I.

Templorum exſtructio promota ex opinione pietatis & meriti.

RELigionis quoque opus inſigne eſſe cenſetur *templorum ædificatio* iuxta diſciplinam eccleſiæ Romanæ, quod gratiſſimus Deo cultus hac exhibeatur pietate. Opinio hæc, laicis per tot ſecula inculcata & commendata, ditiores excitauit, vt infinita templa, oratoria, capellas, araſque exſtruerent, immenſoſque ſumtus in hæc opera inſumerent, vt *meriti* alicuius ſingularis participes fierent, quod peccatorum cumulum prorſus abſorberet atque deleret. Hæc *pietas* orationibus publicis laudata, diplomatibus in perpetuam rei memoriam corroborata, & ab his, qui res geſtas conſignarunt, mirum in modum concelebrata, vt fere omne ferant punctum in *actis ſanctorum* & *antiquitatibus eccleſiaſticis*, qui vniuerſum ſuum patrimonium in condendis ornandiſque eccleſiis conſumſerunt. Saniorem eccleſiarum proteſtantium ſententiam ex mente B. SPENERI iam ſupra *p. 669. §. 8.* adduxi, vt pro hoc præiudicio eradicando non vlterius laborandum ſit.

§. II.

§. II. Duo autem capita primaria ſunt, quæ ſecundum ſeriem huius tituli excutienda & euoluenda ſunt. Primum eſt *de eccleſiis ædificandis:* alterum *de eccleſiis reficiendis.* In primo capite exornando plurimi deſudarunt, ſed diuerſis ſtudiis. De *templis gentilium* egit GOTHOFREDVS, ſolidius vero VAN DALE in tr. *de oracul.* vt & in *tr. de orig. & progreſſ. idol. & ſuperſtit.* In *origines templorum* plenius inquiſiuit PICTETVS *diſſert. ſur les temples*, diffuſius vero HOSPINIANVS, circa quas plurima correcta ſunt, atque emendata in diſſ., me præſide, habita *de poteſtate ciuili in templa* a B. CONRADO FRIDERICO REINHARDO, profeſſore quondam huius academiæ extraord. Equidem LINCKIVS *iura templorum* peculiari quoque tractatu congeſſit, non tamen ſatis ſolide digeſſit, præferendus tamen P. BENEDICTO SCHMIERIO, qui in tr. *de SS ecclesia in genere* vix vulgaria tangit. Succincte etiam & erudite *antiquitates templorum* enucleauit SCHVRTZFLEISCHIVS, plenius vero SPENCERVS *de LL. Hebr. ritual.* Nec prætereundus eſt ZIEGLERVS *de dote eccleſiæ*, multa circa *templorum iura* intermiſcens, cui iungendus PHILIPPI de *ſubſelliis templorum*, vt eos non referam, qui quadam alia *templorum* iura commentariis ſuis illuſtrarunt.

Auctores hanc materiam illuſtrantes referuntur.

§. III. Quæ ad *originem* & *conceptum* templorum faciunt, tradita ſunt plenius in *cit. diſſert. de pot. ciu. in templa ſect.* 1. *c.* 1. Priſcos mortales in *lucis*, maxime vero in *excelſis* & *montibus* rem ſacram feciſſe, *aras*que ibi exſtruxiſſe, antiquitates memorant, collectæ ab ESCHENBACHIO *de conſecrat. gentil. lucis*, SPENCERO *de LL. Hebr. ritual.* KEYSLERO *in antiquit. ſeptentrion. & Celtic. c. IV.* §. 7. *ſeqq.* aliisque. Magna gentilium ſollicitudo erat in tali loco eligendo, qui ad ſacra facienda idoneus eſſet, quique numini certo conſecraretur *unctionibus*, *precibus*, *ſacrificiis*, aliisque ritibus, ab ESCHENBACHIO *cit. l.* §. 9. *ſqq.* traditis expoſitisque. Conſecratio hæc *numinis* cuiusdam *præſentiam* inducebat, vt ſupra *tit. XL.* §. 6. iam indicaui. Huc alludit OVIDIVS *lib. III. faſtor. verſ.* 295.

De origine templorum.

Lucus Auentino ſuberat niger ilicis umbra,
Quo poſſes viſo dicere: numen ineſt.

Olim in lucis ſacra fiebant.

Ideo locus *ſacer* erat, ab omni violatione adeo immunis, vt duriſſima quæuis in violatores ſtatuerentur. Ideo a reliquis profanis *locus ſacer ſeparandus* & *ſecandus*, vt *religione* ſua conſtaret. Ideo denique *templi* appellationem accepit, a τέμενος dicti, quod τέμνειν *ſecare* & *ſcindere* ſignificet, vt *templum* ſit locus a reliquis *religione* ſeparatus. Non ergo

Templi deriuatio.

ergo ædes diis exſtructæ gentilibus *templa* tantum dicta fuere, ſed etiam *luci*, *agri*, *nemoraque*, in quibus ſacra faciebant, quippe quæ loca erant *ſeparata* a reliquis, deo cuidam conſecrata, iis adeo propria, vt eadem inhabitare crederentur.

ædibus ſacris tandem applicato, ab Aegyptiis primum.

§. IV. Poſtquam gentilibus quibusdam ad religionem conducere viſum fuit, ædes ampliſſimas circa lucos conſtruere, ſpeciatim *templi* appellatio his ædificiis attributa fuit, eadem tamen de cauſa, qua luci, agri & nemora hanc meruerunt denominationem. Egyptios primos fuiſſe, qui diis ſuis *ſplendidas ædes* exſtruxerint, decantatum eſt, quippe qui primum, ſimplicitate relicta, multa in cultu externo innouarunt, & ſingulari pompa religionem auxerunt. Hos pedetentim aliæ gentes ſecutæ ſunt: ſerius Germani, antiquo mori adhuc tempore TACITI inſiſtentes, colendi Deum in *lucis*, donec tandem ad Romanorum mores ſeſe conformarent. Omnes autem gentes, quibus *templa* fuere, in eo conuenerunt, quod *templum* eſſet *ædificium certo ambitu incluſum, ritu peculiari numini cuidam conſecratum & dedicatum, vt hoc ipſum in poſterum inhabitaret, & ita præſens inuocari, adorari & ſacrificiis precibusque expiari poſſet.* Dedicatio hæc ſolennis, quam ſtricte *conſecrationem* vocant, medium vulgo credebatur, quod Deum induceret, quod ſede deſtinata locaret, vt *tit. XL.* §. 6. ex QVINTILIANO & ARNOBIO obſeruaui. Hoc vero ideo neceſſarium fuiſſe, iudicat ethnicus apud ARNOBIVM *lib. VI. adu. gentes*, *non tanquam humidos ab iis imbres, ventos, pluuias arcerent aut ſoles, ſed vt eos poſſent coram & cominus contueri, affari de proximo, & cum præſentibus quodammodo venerationum colloquia miſcere. Sub axe enim nudo*, pergit, *& ſub æthereo tegmine inuocati ſi fuerint, nihil audiunt, & niſi de proximo admoneantur his preces, tanquam nihil dicatur, obſtructi atque immobiles ſtabunt.* Conſpirantem ſententiam prodit CAECILIVS apud MINVCIVM FELICEM *p.* 67. *ſq.* &, *Intende*, inquit, *templis & delubris deorum, quibus Romana ciuitas & protegitur & ornatur: magis ſunt auguſta numinibus INCOLIS, PRAESENTIBVS, INQVILINIS, quam cultu inſignia & muneribus opulenta.* Ex hac *præſentia ſingulari numinis oracula* inducta, & *ſacerdotum*, a Deo præſente, cuius famuli, miniſtri & interpretes erant, inſpiratorum reſponſa, vt ſtatim CAECILIVS addit: *Inde adeo pleni & mixti Deo vates futura præcerpunt, dant cautelam periculis, morbis medelam, ſpem afflictis, opem miſeris, ſolatium calamitatibus, laboribus leuamentum.* Hæc opinio, qua omnes gentiles imbutæ,

Inde definitio templi nata, & oracula.

buti, non potuit non inſignem *templis* religionem, *ſacerdotibus* vero venerationem & auctoritatem quandam diuinam conciliare, vt cultus diuinus gentium templis carere haud potuerit.

§. V. Longe diuerſa ratio fuit ſacrorum chriſtianorum, ad puritatem genuinam per Saluatorem reductorum, quæ omni in loco perfici potuere, vel ipſo CHRISTO docente *Ioh. IV*, 22. 23. 24. Inde nulla templa Deo exſtruebant: ſufficiebant eorum conuentibus ædes priuatæ, balnea ſubterranea, horrea, aliaque pro conditione temporum electa loca. Neque vero horum defectum diſſimularunt, quin potius contra gentiles aperte docuerunt, ſe nec *templa* habere, nec iis indigere, id quod religioni puriori a Saluatore reſtauratæ oppido conueniens erat. *Eccleſias* tamen primæuos chriſtianos exſtruxiſſe, & tantum ab appellatione *templorum* abſtinuiſſe, vt ſeſe a gentibus ipſis rerum vocabulis diſtinguerent, autumat cum BELLARMINO *lib. III. de cultu SS. c.* 4. ESPENIVS *P. II. iur. eccl. cap.* 16. *c.* I. §. 3. *ſqq. Licet enim ſcirent*, ait, *diuinitatem loco non includi, iamque horam veniſſe, de qua ad mulierem Samaritanam dixerat Saluator, quando veri adoratores adorabunt in ſpiritu & veritate, nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus eſt Deus, & eos, qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. Nec non apoſtolus: Volo viros adorare in omni loco leuantes manus puras. ad Tim. II. Sciebant tamen, ſummam eſſe vtilitatem imo & neceſſitatem, vt loca quædam eſſent ſpecialiter deputata, ad quæ diuina audituri vna & oraturi fideles conuenirent, eo quod huiusmodi loca ad cultum diuinum orationemque ſpecialiter dedicata, etiam ſpeciali titulo præſentes ad pietatem excitent, præſertim dum omnia, quæ in illis locis aguntur, nec non totus eorum ornatus, compoſita ſunt ad imprimendam maiorem de Dei maieſtate ideam, & erga res ſacras & religionis noſtræ myſteria reuerentiam prouocandam; omniaque decentius in locis ſic ad vſum ſacrorum dedicatis & ornatis nata ſunt peragi, quam ſi quibusuis locis vſibus profanis indifferenter inſeruientibus agerentur.*

Res chriſtianorum non deſiderarunt talia templa,

nec ea habuere primæui chriſtiani.

§. VI. Talem ſibi conceptum de *eccleſiis* primitiuis format prælaudatus auctor, vt crederes, in tribus prioribus ſeculis egregie ornatas & ſpatioſas fuiſſe eccleſias, h. e. *ædes ſacras, cultui diuino conſecratas, & ab omni alio vſu profano ſeparatas more templorum.* Quis vero ſtatum eccleſiarum fugatarum & fere oppreſſarum intuendo talia mente concipere, ſibique & aliis perſuadere poteſt? Non nego, *ordinis* cauſa loca certa ſpeciatim hiſce cœtibus deſtinata quandoque fuiſſe, & quidem, pace id permittente, non raro ad tempus diuturnius; aſt (1) ea de cauſa non

Refutatur Eſpenius.

ſeparabantur neceſſario ab vſibus profanis, nec (2) *conſecrabantur* certo ritu, vt tantum vſibus ſacris, templorum inſtar, inſeruirent; multo minus (3) externo ſplendore & ornatu decorabantur, quo non indigebat purior eccleſiæ ſtatus & pietas chriſtianorum integra. Hæc non loci ſanctitate prouocanda: non ornatu externo excitanda, nec aliis elementis ſuſtinenda infirmis, ſed ſolidiori innixa erat fundamento, vt citra *loci* reſpectum virtutem ſuam edere poſſet. Quæ vulgo in contrarium adferuntur teſtimonia, examinaui & deſtruxi *diſſ. II. iur. eccl. antiq. ad Plin. II. & Tertull.* quod etiam nuper admodum præſtitit IO. GOTTLOB. NIMPSCH in diſſ. præſide Dn. BVDDEO habita, *de ſanctitate locorum in vet. & nou. teſtam.* §. 24. *ſqq.* quemadmodum etiam ex dictis *tit. XL.* manifeſtum erit, templa ſeu loca ſpiritualiter conſecrata & exornata demum ſeculo IV. nata fuiſſe.

Seculo III. domus eccleſiæ ſimplices memorantur, non templa.

§. VII. Quæ ſeculo III. loca cœtibus eccleſiaſticis deſtinata erant, qualia paſſim referuntur, nec formam *templorum* habuere, nec vlla alia *pompa externa* celebrata ſunt. In iis ſimul epiſcopos habitaſſe, colligo ex EVSEBIO *lib. VII. hiſt. eccl.* 30. referente, quod cum PAVLVS Samoſatenus e *domo eccleſiæ* excedere noluerit poſt depoſitionem, AVRELIANVS præceperit, eam *domum* tradi orthodoxis. Simpliciter locus hic vocatur *domus eccleſiæ* ſeu *vniuerſitatis*. Paulus eam detinebat, vt inhabitator, nec aliter quam auctoritate reipublicæ expelli poterat. Idem *lib. VIII. c.* 1. refert, in ſingulis vrbibus eccleſias exſtructas fuiſſe, imo concurſum hominum tam inſignia accepiſſe incrementa, *vt priſcis ædificiis iam non contenti in ſingulis vrbibus ſpatioſas ab ipſis fundamentis exſtruerent eccleſias.* Ita paulatim externus chriſtianæ religionis apparatus creuit; aſt ſimul decreuit *integritas vitæ*, & *morum ſanctitas*, præcipue in prælatis, vt EVSEBIVS in *eod. cap.* aperte innuit. Ceterum hæ domus non *templa conſecrata*: ſed ſimplici dedicatione deſtinatæ & accommodatæ erant ad conuentus chriſtianorum, quod ratio *boni ordinis* poſcebat, quandoque tamen iuſſu Cæſarum deſtructæ, teſte EVSEBIO *lib. VIII. hiſt. c.* 2. quandoque rurſus reſtauratæ, referente EODEM *lib. VIII. c.* 15. Hoc indicat, eas quidem ad conuentus chriſtianorum fuiſſe ſpeciatim deputatas; ſpeciem tamen *oratoriorum priuatorum* magis habuiſſe, quam vllius *templi.* Conſtanter enim adhuc docebant, corpora noſtra *templum Dei* eſſe, per peccata haud corrumpendum aut violandum, *nec ſe mortua aut exanima exſtruere templa*, vt contra *Celſum* loquitur ORIGENES *lib. VIII. p.* 390.

§. VIII.

§. VIII. Libertate & pace per CONSTANTINVM eccleſiis reddita, mox magnus feruor apparuit in eccleſiis ædificandis, reſtaurandis, ornandis, conſecrandis, prout *tit. XL.* iam probatum dedi, ſcriptaque EVSEBII, SOCRATIS, SOZOMENI aliorumque abunde loquuntur. Ipſe CONSTANTINVS hac in re ſubditis ſuo præiuit exemplo, ingentes in templorum exſtructione profudit opes, ſingulisque poteſtatem dedit, rem chriſtianam templis ædificandis ornandi promouendique. Tunc priuata *oratoria* vel etiam *dominica*, vt vocatæ fuere *domus eccleſiæ*, h. e. vniuerſitatis, alium induerunt formam, & ſorti rerum *priuatarum* ſubtractæ non tantum *publici* iuris factæ, ſed etiam *diuini*, vt *templorum* appellationem, a chriſtianis trium priorum ſeculorum prorſus reiectam, meruerint, quod argumentum præ ceteris optime expoſuere BLONDELLVS *de epiſc. & presbyt. p.* 254. *ſqq.* & ZIEGLER *de dot. eccl. c. II.* Aucta eſt *templorum* horum conditio ex ſpoliis fanorum gentilium, vel clauſorum vel deſtructorum, vt horum ruina & interitus inſignem copiam nouorum templorum produceret, omniumque animos libido ædes ſacras erigendi, quotidie magis magisque incederet. Hanc patres incendebant, alebant, adhortationibusque firmabant, vt ſingularis *cultus diuini* opus creditum fuerit, *templa ædificare.* Hæc ſententia indies vires cepit, donec tandem in varios tracta abuſus, qui per leges tandem coërceri debuerint.

Sub Conſtantino templa demum exſtructa.

Sub Conſtantino domus eccleſiæ in templa mutatæ,

& libertas ea ædificandi admodum aucta.

§. IX. Plures cauſæ fuiſſe videntur, quæ libertatem hanc exſtruendi templa reſtringerent. Prima fuit *auaritia* nonnullorum *ſordida*, quod quidam *quæſtus* & *lucri* captandi cauſa ea ædificarent, vt notat *concil. Bracarenſe II. de anno* 572. *c.* 6. apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 387. & GRATIANVM in *c.* 10. *de conſecr. D.* 1. *Si quis baſilicam non pro deuotione fidei, ſed pro quæſtu cupiditatis ædificat, vt, quicquid ibidem de oblatione populi colligitur, medium cum clericis diuidat, eo quod baſilicam in terra ſua quæſtus cauſa condiderit (quod in aliquibus locis vsque modo dicitur fieri) hoc de cetero obſeruari debet, vt nullus episcoporum tam abominabili voto conſentiat, nec baſilicam, quæ non pro ſanctorum patrocinio, ſed magis ſub tributaria conditione eſt condita, audeat conſecrare.* Supra *tit. de iur. patron.* §. 19. *ſq.* iam obſeruaui, *iuris patronatus* veſtigia hoc tempore appareuiſſe inſignia, quibus hoc etiam acceſſit, quod nonnulli exiſtimarent, ſe reditus eccleſiarum, maxime in *oblationibus* conſiſtentes, virtute *proprietatis* in eccleſiam, a ſe in fundo ſuo exſtructam, pro parte vindicare poſſe; fuiſſe etiam ædificatores ſuo

Tandem ob abuſus per leges coërcita, 1) quod quidam quæſtus cauſa ea ædificarent.

 modo

modo eccleſiarum *dominos*, & hoc intuitu *patronos* dictos, dicto loco plenius euictum eſt. Hac de cauſa generatim cautum eſt, vt nemo in fundis ſuis exſtrueret eccleſiam ſine *episcopi auctoritate*.

2) vt hæreticorum cœtus ita impedirentur.

§. X. Altera quæſita fuit in *abolendis hæreticorum cœtibus*, quibus publica ſacra interdicta, & ſic quoque exſtruendorum templorum facultas penitus præcluſa. Hanc ob cauſam episcopis hoc delegauit negotium IVSTINIANVS *in nou.* 67. *c.* 1. voluitque, vt ſine eius auctoritate templa haud conderentur. *Multi enim*, ait, *ſimulantes fabricare quaſi orationis domos, ſuis medentur languoribus, non orthodoxarum eccleſiarum ædificatores facti, ſed ſpeluncarum illicitarum.* Tertia huc redit, quod templa ſine *idonea dote* ſubſiſtere non poſſent; plures autem *indiscrete* ea exſtruerent, vt tamen deeſſet, vnde poſtea paſtores eorum ali & ſuſtentari poſſent. Ne itaque hoc contingeret, & ſtructura talis debito deſtitueretur fine, *episcopis* rurſus iniunctum eſt, vt huic rei prouiderent, ceu liquet ex *c.* 9. *de conſecr. D.* 1. Repetita hæc ſanctio eſt in capitularibus regum Francorum *lib. V. cap.* 382. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 905. *Nemo eccleſiam ædificet, antequam ciuitatis episcopus veniat, & ibidem crucem figat publice. Et ante præfiniat, qui ædificare vult, quid ad luminaria & ad cuſtodiam & ad ſtipendia cuſtodum ſufficiat. Et facta donatione ſic domum ædificet.* Deſumta hæc ſunt ex *nou.* 76. *c.* 2. vbi IVSTINIANVS idem ſanciendum eſſe cenſuit, *ne*, quod in *præfat. nou.* Imperator addit, *in nudis ædificiis conſtitutæ eccleſiæ aut deſtruantur aut omnino ſacro miniſterio priuentur.* Poſt hæc tempora plura de *neceſſitate dotis* conſtituendæ ſunt in legibus *eccleſiaſticis* cauta, & variis acceſſibus aucta, a ZIEGLERO de *dote eccleſ. c. IV. ſeqq.* ſpeciali commentario illuſtrata.

3) ne absque dote exſtruerentur.

4) quod ſolius gloriæ cauſa plures ea ædificarent, præter neceſſitatem.

§. XI. *Quarta* erat, quod plures *captandæ gloriolæ* cauſa hoc aggrederentur opus, & præter *neceſſitatem* eccleſias exſtruerent ſuperfluas, poſtea propter abundantiam deſtruendas, quam vt præcauerent principes, episcoporum auctoritatem in hac ſtructura deſiderarunt. Non diſſimulat hoc plurimorum propoſitum IVSTINIANVS in *nou.* 67. *c.* 2. in verbis: *nomen forte deſiderans, quo & ipſe fabricator eccleſiæ vocetur*, & huius farinæ hominibus conſilium ſuggerit, vt potius eccleſias ruinam minantes reædificent reparentque, & hoc modo nominis ſui memoriam poſteritati commendent.

5) acceſſit ſuperſtitio.

§. XII. Huic addenda foret *quinta* ratio, quod *ſuperſtitio* pleraque ſumtuoſiſſima pepererit templa, quæ æque amputanda eſt ac *cupiditas gloriæ*. Nonnulli patres quidem hoc cacoëthes agnouerunt, vt pro-

probat HOSPINIANVS *de orig. templ. lib. I. c. 6.* Sed fere timidius, quam par erat, egerunt, quia ſtructura templorum ex *publica doctrina* ad *pia opera*, imo ad *cultum* DEO magnopere gratum relata erat, vnde quoque factum eſt, vt præter neceſſitatem tot ſuperflua templa, oratoria & capellæ quæuis occupauerint loca, quæ *ſuperſtitio* adhuc hodie ſuos habet patronos, vt ex doctrina BELLARMINI, ab HOSPINIANO *cit. l.* ſub examen reuocata, manifeſtum eſt.

§. XIII. Denique, quod *ſextam* arguit cauſam, ex templorum abundantia eorumque ritibus *æmulationes* & *iurgia* nata, ex his vero contradictiones nonnunquam his factæ, qui nouas erigere eccleſias cupierunt. Vicini enim meticuloſi fuere, ne hæ ſuis officerent luminibus, & quæſtum, quem ſoli illarum cleri captabant, interuerterent. Has turbas demum vt auerterent principes, conſtituerunt, ne ſine *epiſcopi permiſſu* ſtructura templorum ſuſciperetur. Id diſerte cautum in *capitul.* 3. CAROLI M. *de anno* 804. apud BALVZ. *tom. I. capitul.* 416. *Quicunque voluerit in ſua proprietate eccleſiam ædificare, vna cum conſenſu & voluntate epiſcopi, in cuius parochia fuerit, licentiam habeat. Veruntamen omnino prouidendum eſt, vt aliæ eccleſiæ antiquiores propter hanc occaſionem nullatenus ſuam iuſtitiam aut decimam non perdant, ſed ſemper ad antiquiores eccleſias perſoluantur.* 6) vt ſemina æmulationum tollerentur.

§. XIV. Primum ergo in erigendis templis requiſitum eſt *auctoritas publica*, ſiue *immediate* ſiue *mediate* per *epiſcopos* interponenda, vt olim ex *delegatione imperatorum.* Id euincunt *leges:* id *capitularia* docent, in quibus hæc prouincia ab imperatoribus & regibus demandata eſt *epiſcopis*, adeo vt in huius iuris auctoritatisque exercitio non *ſuum*, ſed *reipubl.* geſſerint negotium. Intereſt enim omnino reipublicæ, ne ſine delectu paſſim *templa* exſtruantur, ſed prouide & cum conſilio hac in re agatur, id quod aliter impetrari non potuit, quam *publicæ auctoritatis* interuentu. Accedit, quod templorum conſequens ſit *publicum religionis exercitium*, vtpote in hunc finem vnice erectorum, quod tamen ſine *auctoritate publica* adornari non poteſt, & priuato ſuſcipi auſu. Quocirca quando cæſares & reges templa exſtruxerunt, id ſuo egerunt iure, nullo *epiſcoporum* concurrente *adſenſu*, aut *papali auctoritate*, vtpote qui olim in eo impertiendo principis vices explicabant. Quis ignorat, CAROLVM M. in Saxonia plures fundaſſe epiſcopatus, Oſnabrugenſem, Halberſtadienſem, Paderbornenſem, Mindenſem, Verdenſem, Bremenſem, & Hildeſienſem, pluresque Inde auctoritas publica deſiderata, epiſcopis delegata.

 addi-

Imperatores olim ſua auctoritate templa condebant

addidiſſe ſucceſſores eius, vt fundationum diplomata loquuntur. Ipſi autem epiſcopatus ſine *eccleſiis cathedralibus* concipi non poſſunt, quas imperatores itidem *ſua auctoritate* condiderunt, & dote optima inſtruxerunt. Fuere hæ eccleſiæ in *mundiburdio* & iure regio, ita vt *ſuo iure* illis epiſcopos præfecerint, ceu antiqua praxis *inueſtiendi epiſcopos per annulum & baculum* teſtatur, quo iure tandem exciderunt, poſtquam HENRICVS V. inueſtituras has in manus pontificis dimittere coactus eſt.

& ſuo modo etiam proceres imperii,

Eodem iure nonnullos duces olim vſos fuiſſe docet HERTIVS *de ſuperior. territ.* §. 11. *in not.*, nec dubium eſt, quin proceres imperii, maxime exſtincta proſapia Carolingica, parem in *exſtruendis eccleſiis minoribus* exercuerint auctoritatem, adeo vt ſubditi eorum, fundantes nouas eccleſias, *conſenſum* eorum impetrare fuerint coacti, vt in *cit. diſſ. de poteſt. ciuili in templa c. II. ſect.* 4. §. 13. & 14. duobus diplomatibus illuſtratum & plenius confirmatum eſt, ab auctoris huius diſſ. B. fratre REINHARDO *de iure princ. German. ante temp. reform. exercit. c. II.* §. 9. & 10.

etiam alicubi adhuc hodie inter catholicos.

Nequidem hodie, poſtquam epiſcopi, fundationes eccleſiarum *ſuo tantum iure* priuatiue faciendas eſſe, conſtituerunt, principibusque vt *laicis* omne ius ſacrorum in dubium vocarunt, vbique *auctoritas ſuprema* regum principumque in condendis eccleſiis prorſus abolita eſt, ſed alicubi adhuc deſideratur, vt de praxi Belgica teſtatur ESPEN. *P.* 2. *iur. eccleſ. tit.* 16. *c.* 2. §. 20.

Proteſtantes principes poſt reformationem recte auctoritatem ſuam deſiderandam eſſe cenſuere.

§. XV. Poſt *reformationem* principes ſtatusque A. C. addicti *auctoritatem* ſuam, dudum artibus aulæ Romanæ labefactatam & impeditam, reſuſcitare & primæuo ſuo robori reſtituere cœperunt. Inde iura circa *exſtructionem templorum* pari modo, vt olim cæſares, imo alii Germaniæ proceres, ſibi vindicarunt, idque *iuri territoriali* cohærere arbitrati ſunt. Prorupit mox decantatum illud: *cuius eſt regio*, *eius eſt religio*, quod tamen peruerſo acceptum ſenſu fluctus inſignes inter catholicos & A. C. addictos mouit, illisque inprimis anſam dedit, vt eo contra A. confeſſioni addictos vterentur, & liberum arbitrium *religionis* & *templorum* ſibi vindicarent.

Inde de templorum iure lites publicæ

Nec huic malo tutam attulit medelam *pax religioſa*, variis occaſionibus infracta; quin nouæ ſemper emerſerunt controuerſiæ, tot mille hominum ſtrage demum ſedatæ, & pace Osnabrugenſi ſopitæ. Rem notiſſimam vel binis tangere licuit verbis, vt iam tranſitum facere poſſim ad iura *imperii noſtri* peculiaria, circa *exſtruendas* & *exſtructas* eccleſias obſeruanda, ex diſpoſitione *inſtrumenti pacis*. Cum enim *auctoritas* hæc *publica* templis *exſtruendis* impertienda, imo

imo & libera de templis iam *exſtructis* diſpoſitio in apertum traheretur abuſum, adeo vt maiora adhuc mala ex diſſidio religionum metuenda eſſent (quæ pace facta ne quidem quieuere) non aliud remedium pacem imperii publicam reducendi & reductam conſeruandi fuit, quam vt *iuri ſacrorum*, tam *principum territorii* quam *præſulum eccleſiaſticorum* intuitu, limites ponerentur, terminique poſiti, ne eos excedere poſſent, munirentur. Plurium enim annorum experientia comprobatum erat, præſules eccleſiæ Romanæ, qui *arbitrium omnium templorum* vſurpabant, faſtidioſe admodum & ægre tuliſſe, quod A. C. addicti tot eccleſias ſuæ poteſtati ſubtraxiſſent, inde vna omnium vox erat, hæreticis templa eſſe eripienda, eos funditus delendos, vel ad priſtinum reuocandos iugum. E contrario poſtquam inter tot de religione diſſidia his ſtatus controuerſiæ motus, & *ius reformandi ſacra* iuri territoriali adſcriptum, novæ emerſerunt ex eius nimio abuſu calamitates, clero potentiores principes ad varia facinora inſtigante.

& iuri ſacrorum limites poſiti.

§. XVI. Id ergo pacificatores in *pace Osnabrugenſi* ante omnia agendum eſſe cenſuere, vt, quo iure Germania in poſterum in *reformatione ſacrorum*, & in primis in *auctoritate publica* circa *templa exſtructa* vel *exſtruenda* vti deberet, accurate determinaretur. Non ſine labore plusquam Herculeo id tandem effectum, & ad exoptatum perductum finem, vt omnis contentionum publicarum materia amputata videretur. Verum non diu quieuere inſidiæ inſtrumento pacis artibus clandeſtinis quæſitæ: nouæ proruperunt lites de eius ſenſu: varii colores ad mentem eius eludendam excogitati, vt reuera hodie pomum Eridos factum fuiſſe videatur. Pleraque, quæ circa eccleſias *exſtruendas* vel *exſtructas* dubia mota ſunt, recenſui *tit. XXXVI. & XXXVII.* quoniam quæ circa *monaſteria capellas*que obueniunt controuerſiæ, huc quoque ſpectant, vt eas duntaxat hic indicare ſufficere queat. Prima eſt, de iure principum circa *templa aulica*, de quo mentem meam aperui *tit. XXXVII.* §. 65. *ſqq.* Altera eſt de *exſtruendi nouas eccleſias* facultate in *ciuitatibus imperii mixtis*, in quo caſu ea recurrunt dubia, quæ *tit. XXXV.* §. 28. *ſqq.* adlata ſunt. Tertia eſt de *iure ſubditorum prohibendi* exſtructionem templorum nouorum diuerſæ religionis contra *ſtatum anni* 1624. tum ſi ab *epiſcopis* tum ſi a *domino laico catholico territorii* eius, in quo *anno* 1624. exercitium religionis publicum catholicorum defuit, ſuſcipiatur, quæ quæſtio grauiſſimis inuoluta eſt difficultatibus, *cit. l.* §. 11. *ſeqq.* detectis.

Inde in I. P. determinari debuit, quousque auctoritas publica circa templa ſe extendere deberet, quamuis mox nouæ lites ortæ, quarum primariæ referuntur.

§. XVII.

Inter quas ſimultaneum præcipue nominandum,

§. XVII. Quarta controuerſia, quæ adhuc hodie agitatur, concernit *ſimultaneum templorum vſum*, quem iis in locis, in quibus catholicæ religioni addicti prædominari ſtudent, euangelicis obtrudere, eosque contra ſtatum anni 1624. turbare nituntur. Reliquæ controuerſiæ adhuc in vtramque partem prægnantes dubitandi habent rationes; hæc vero tam euidenter contra inſtrumenti pacis *verba* & *mentem* ſuſcepta eſt, vt nequidem iuſtus aliquis color ei affingi queat. Cautum eſt (I) in *I. P. art.* 31. *ſeqq.* quod, non obſtante *iure reformandi*, ſtatuum catholicorum landſaſſi, vaſalli & ſubditi cuiuscunque generis, qui ſiue publicum ſiue priuatum A. C. exercitium anno 1624. quacunque anni parte, ſiue certo pacto aut priuilegio, ſiue longo vſu ſiue ſola denique obſeruantia dicti anni habuerunt, retinere illud debeant in poſterum vna cum annexis, QVATENVS illa dicto anno exercuerunt. Si ergo *ſolitarie* & *priuatiue* eo tempore in templis ſuis exercitium religionis ſuæ habuerunt, illud quoque *eodem modo* in poſterum retinere debent, quia ſi catholicos ad coexercitium religionis ſuæ admittere coguntur, ſuæ religionis exercitium non retinent, QVATENVS id eo tempore habuere. (II) Speciatim de *templis cit. l.* ita prouiſum eſt: *nec minus maneant in poſſeſſione omnium dicto tempore in poteſtate eorundem conſtitutorum templorum &c.* Quis autem exiſtimaret, A. C. addictos in *poſſeſſione templorum* manere, ſi *compoſſeſſorem*, eumque *inquietum*, *dominantem*, *turbantem*, contra voluntatem ſuam admittere tenentur, qui dicto anno in poſſeſſione non fuit? *Turbare* talis magis dicitur poſſeſſorem, non *compoſſidere.* Iam vero (III) *cit. l. in f.* expreſſe adiectum: *nec quisquam a quocunque* (& ſic nec a domino territorii nec ab episcopis) *vlla ratione aut via* (ergo nec per introductionem *ſimultanei*) *turbetur. Turbati autem*, vt §. 32. adiungitur, *aut quocunque modo deſtituti ſine vlla exceptione in eum, quo anno* 1624. *fuerunt, ſtatum plenarie reſtituantur.* Si ergo *idem ſtatus*, qui anno 1624. fuit, in poſterum ſemper ſeruandus eſt, *ſimultanei* obtruſio, quod *ſtatum* illius anni admodum mutat, tollit, deprauat, ſalua pace Osnabrugenſi fieri nequit. Vrgent *patroni ſimultanei* huius, manere ſubditos nihilominus in poſſeſſione templorum, ſi vel maxime ſocios diuerſæ religionis ſuſcipere teneantur. Sed non manent in *ſolitaria*, non in *quieta*, non in *ea poſſeſſione*, quam inſtrumentum pacis iis indulſit. Hoc colore quilibet *compoſſeſſionem* in re alterius ſibi aſſerere, & vrgere poſſet, alterum manere in *poſſeſſione*, nec ſe illum, quod *compoſſidere* intendat, turbare. Recte vero obſeruant interpretes iuris, *turbationem poſſeſſionis* fieri per quamcun-

quod reprobatur.

cunque moleſtiam & impedimentum, vel ſi quid fiat, per quod libera poſſeſſio aduerſarii non relinquatur, vt absque contradictione ſuo iure vti non poſſit, quin qui talia audet, *vim facere* dicitur in *L.* II. *de vi & vi arm.* Conf. POSTIVS *de manut. obſ.* 41. *n.* 4. *ſqq.* Talis communio non poteſt eſſe absque ingenti *moleſtia, incommodis* infinitis, & *impedimentis* adeo non ſuperandis, vt tandem legitimi poſſeſſores templa deſerere cogantur, id quod etiam per *introductionem ſimultanei* reuera intenditur.

§. XVIII. Publicis ſcriptis contra *ſimultaneum*, quod tum *vſum templorum communem*, tum ipſum *religionis exercitium* concernit, pugnatum eſſe, acta imperii docent, cui etiam quæſtiones reliquæ, antea tactæ, adiunguntur. Inprimis argumenta proteſtantium ſollicite collegit & illuſtrauit AVCTOR *examin. vindic. Rittmeier. p.* 114. *ſeqq.* Succinctius mentem proteſtantium ſententiamque ad ductum I. P. aperuit AVCTOR ſcripti, cuius titulus: Ungrund des ſo genannten *Simultanei*, quod hic integrum referre lubet, vt vna ſerie, quæ controuerſiæ circa *templa* inter catholicos & A. C. addictos in præſenti motæ ſint, inde liqueat:

Sententia proteſtantium in his controuerſiis ex ſcripto publicato refertur.

Ungrund

Des ſo genannten

SIMVLTANEI,

Oder

Daß die mit- und neben-Einführung der Catholiſchen oder Evangeliſchen Religion, wo ſie reſpectiue Anno 1618. und 1624. nicht, oder anders und weiters, als ſie ſolcher Zeit geweſen, wider das Inſtrumentum Pacis Weſtphalicæ ſeye.

I.

Man hat Römiſch-Catholiſcher Seits vor und nach dem Religions Frieden das Ius reformandi auf die Landesherr-

liche Bothmäßigkeit nicht wollen eingeſtehen, ſondern man hat es der Biſchöfflichen Gewalt zugeſchrieben.

BELLARMIN. *Tom. I. Controuerſ. general. Lib.* 3. *de Laicis cap.* 17. *&* 18.

LINDENSPVR. *in Analyſ. Pac. Relig. fol.* 516. *&* 600. *& ſqq.*

Compoſ Pa is Dillingenſ. queſt. 31. 34. 37. und 40.

BVRCHARD *in Autonom. Part.* 3. *cap.* 7.

2. Nach dem Weſtphäliſchen Frieden aber hat man principia contraria angenommen, und aus demſelben Inſtr. Pacis art. 5. §. quantum deinde &c 30. regulam, aus dem nechſtfolgenden §. aber exceptionem a regula machen wollen.

3. Der gedachte §. quantum deinde &c. befeſtiget nun zwar das ſonſt denen Reichs-Ständen geſtrittene ius reformandi in folgenden ausdrücklichen Worten: Cum eiusmodi ſtatibus immediatis cum iure territorii & ſuperioritatis ex communi per totum imperium hactenus vſitata praxi etiam ius reformandi exercitium religionis competat, - - - conuentum eſt, hoc idem porro quoque ab vtriusque religionis ſtatibus obſeruari, nullique ſtatui immediato ius, quod ipſi ratione territorii & ſuperioritatis in negotio religionis competit, impediri oportere.

4. Worauf der folgende §. obſeruantiam anni 24. feſt ſtellet, und ſo lautet: Hoc tamen non obſtante Statuum Catholicorum Landſaſſi, Vaſalli cuiuscunque generis, qui ſiue publicum ſiue priuatum Auguſtanæ Confeſſionis exercitium anno 1624. quacunque anni parte ſiue certo pacto aut priuilegio, ſiue longo vſu, ſiue ſola denique obſeruantia dicti anni habuerunt, retineant id etiam in poſterum vna cum annexis, quatenus dicto anno exercuerunt aut exercita fuiſſe probare poterunt.

5. Bemeldte beyde §§. aber können nicht unter dem geringſten Schein dahin gedeutet werden, daß nach dem erſt erwehnten 30ten ius reformandi regula, nach dem andern oder 31ten aber das exercitium religionis exceptio a regula ſeye, als welches eine Rede iſt, davon ſich im gantzen Inſtr Pacis nichts findet, und deren Verſtand der geſunden Vernunfft und der Natur aller Rechte zuwider iſt.

6. Dann man will dadurch ſo viel ſagen, daß ein Landes-Herr befugt ſeye in Religions-Sachen anzuordnen und abzuſchaffen, was ihm beliebt, ohne daß er an eine gewiſſe Regul in dem Gebrauch ſolches Rechts gebunden ſeye.

7. Wann

7. Wann diejenige, ſo dieſes paradoxum: Das Ius Reformandi iſt Regula: aufgebracht und gebrauchen, nicht dieſes dadurch meyneten, ſondern zugeſtünden, daß das ius reformandi ſelbſt ad certam normam regulirt oder exercirt werden müſte: ſo nützte es ihnen nichts, ſondern wir wären mit einander eins.

8. Was es aber für ein enormes Vorgeben ſeye, daß ein Landes-Herr in Religions-Sachen alles thun könne, was er wolle, ohne daß er ſich nach einer gewiſſen Regul zu richten habe, das kan ein jeglicher Menſch, der geſunde Sinnen und noch einige Furcht GOTTes hat, mit Händen greiffen.

9. Dann es iſt wider die Natur aller beſondern Rechte, die der Menſch haben kan, daß er in deren Gebrauch an keine Regul gebunden ſeye.

10. Sintemahlen ein iegliches Recht eine gewiſſe Befugniß iſt, etwas zu thun oder zu laſſen; und muß alſo nothwendig dieſes Thun oder nicht Thun, ſeine gewiſſe Beſtimmung haben, was zu thun oder nicht zu thun ſeye.

11. Die gewiſſe Beſtimmung, was zu thun oder nicht zu thun erlaubet ſeye, iſt die Regul, an die der Menſch im Gebrauch ſeines Rechts gebunden.

12. Und dieſes wird kein Chriſten-Menſch in Abrede ſeyn, der da glaubet, daß alles von GOtt, als dem oberſten HErrn, regieret wird, und daß demſelben auch die hohe Obrigkeiten von ihrem Thun und Laſſen Rechenſchafft geben müſſen.

13. Was würden auch für ungeheure Folgen ſich ergeben, wann das gelten ſolte, daß, wer dieſes oder jenes Recht hat, der darff es ohne Regul gebrauchen, nach ſeinem bloſſen Belieben? So würde zum Exempel folgen: Die hohe Landes-Obrigkeit hat das ius gladii. Ergo ſo kan ſie hängen, köpffen, rädern, brennen ꝛc. laſſen, wen ſie will, ohne zu fragen: Ob er es verdienet hat, oder nicht.

14. Es iſt demnach eine unläugbare Wahrheit, daß, wie alle iura, alſo auch das ius reformandi, nach einer gewiſſen Regul gebraucht werden müſſe.

15. Dieſes werden Catholici allemahl ſelber behaupten, ſo offt unter dem Vorwand des iuris reformandi ihren Glaubens-Genoſſen einige Bedruckung mögte zugefüget werden wollen. Dahero ſie auch von der Billigkeit ſeyn werden, daß ſie daſſelbe auch wider ſich gelten laſſen.

 16. Die

16. Die Regul aber, wornach die hohe Landes-Obrigkeit ſich in dem Gebrauch ihrer hohen iurium, und insbeſondere des iuris reformandi, zu richten verbunden iſt, iſt überhaupt Recht und Billigkeit, beſonders aber vor Chriſten, das geſchriebene Wort GOttes und der Apoſtel Lehr.

17. Dieſe Grund-Säulen wären an ſich ſelbſt zureichend und klar genug, wenn nicht intereſſirte und paſſionirte Leute offt durch falſche Vorſtellung groſſer Herren gerechte Seelen verführeten, und ihnen alles recht und billig, auch der Chriſtlichen Lehr gemäß, vormachten, was an ſich ſelbſt ſo nicht iſt; oder wann nicht auch die Unterthanen durch ihre paſſionen verblendet, als unrecht anſähen, was in der That der Gerecht- und Billigkeit, auch GOttes Wort, gantz gemäß iſt.

18. Aus ſolchen Urſachen können nun leicht allerhand Klagen gegen einander und endlich öffentliche Unruhen entſtehen, denen vorzubauen oder abzuhelffen kein ander Mittel iſt, als die erſte gar zu generale und leicht unrecht zu deutende Regul durch pacta publica genauer und deutlicher zu determiniren, und auf gewiſſe Fälle zu appliciren.

19. Welche demnach heiliglich gehalten werden müſſen, wann man nicht vinculum ſocietatis humanæ aufheben, und einen beſtändigen ſtatum belli omnium contra omnes einführen und ſagen will, daß GOtt, der ein GOtt der Wahrheit und Treue iſt, Lügen und Treuloſigkeit gut heiſſen könne und werde.

20. Wie dieſes nun in der Vernunfft gegründet, ſo hat es auch die Erfahrung in Teutſchland beſtärcket; dann nachdem die Stände groſſen Theils die Mißbräuche des Römiſchen cleri nicht länger dulden wollen, und der Lehre des Evangelii Gehör gegeben, mithin ihres iuris reformandi ſich zu gebrauchen angefangen, auch die Evangeliſche Lehre weit und breit um ſich geriſſen, auch in der Catholiſchen Stände Landen von vielen angenommen worden: So entſtunden daher viel und groſſe Beſchwerden der Stände gegen einander, da immer ein Theil dem andern Schuld gab, daß er das ius reformandi zu weit extendire, und zu des andern Theils Unterdruckung mißbrauche. Inſonderheit wolten die Catholiſchen nicht geſchehen laſſen, daß die Evangeliſchen ſo viele Kirchen-Güter eingezogen und ſich zueigneten. Darüber kam es endlich zu dem bekandten 30. Jährigen Krieg.

21. Gleichwie nun alle dieſes Unheil aus dieſer einigen Quelle entſprungen, daß das ius reformandi keine gewiſſe deutliche Regul vorgeſchrieben hatte, wornach es hätte exercirt werden ſollen; und daher ein

ein jeder es ſo weit extendiret gehabt, als er immer gekont, in Meynung, daß in ſolchem allen das Recht auf ſeiner Seite ſey.

22. Alſo war auch dieſem blutigen Krieg kein Ende zu finden, es muſte dann die Urſach deſſelben gehoben, und eine unſtreitige unveränderliche und in die Augen fallende Regul oder norm verglichen werden, nach welcher ſich hinkünfftig in Religions- und Kirchen-Sachen alles richten, und das ius ſacrorum & reformandi hinführo gebraucht werden ſolte.

23. Man findet keine beſſere und allen Mißdeutungen weniger unterworffene normam, als das bloſſe factum poſſeſſionis, vſus, obſervantiæ & exercitii gewiſſer zu vergleichender Zeiten, nach welcher alles im Reich hergeſtellet und beſtändig erhalten werden ſolte. Friedens-Execut. Rec. §. ſo dann 3.

24. Dieweilen aber der intereſſenten, welche reſtituiret zu ſeyn verlangten, mancherley waren, ſo fiel es ſchwer, ſolche Zeiten (die man terminos a quo nannte) auszufinden, deren ſtatus oder obſeruantz (das iſt, eo tempore habita poſſeſſio) allen anſtändig wäre. Ibid. & I. P. W. art. 5. §. 2. d. art. V. §. 25.

25. Endlich wurden alle reſtituendi in 2 Haupt-Claſſen getheilt, eine derjenigen, ſo ex capite amneſtiæ, die andere derer, die ex capite grauaminum reſtituiret zu werden begehrten. Art. 3. & 5. exerc. rec. §. 3. arct. mod. exequendi.

26. Denen erſten ward pro termino a quo geſetzt der ſtatus, aus welchem ſie occaſione der entſtandenen Unruhe geſetzet waren. Art. III. §. 1.

27. Dieſer ſtatus wird ausdrücklich genannt *regula generalis*; und die Zeit wird noch deutlicher determiniret, nemlich *ante motus Bohemicos*, gantz genau aber mit Namen das Jahr 1618. in welchem auch bekantlich die Böhmiſche Unruhe angegangen, und nach welchem notorie alle reſtitutiones ex capite amneſtiæ geſchehen, oder daß ſie noch darnach geſchehen mögten, jederzeit begehret worden. Art. IV. §. 1. §. 6. 26. 28. arct. mod. exequendi. art. IV. §. 50.

28. Was für nichtige Einreden gegen dieſen annum regularivum ſeit einigen Jahren her gemachet, und wie ſolche zur Gnüge widerleget worden, iſt aus offenen Schrifften, inſonderheit aus denen Baron Boezlariſchen Vorſtellungen in der gedruckten und ſo rubricirten Chur-Pfältziſchen Religions-negotiation &c. &c. zur Gnüge bekannt, und will man nur hier geliebter Kürtze und Deutlichkeit halber von denenen reſtituendis ex capite grauaminum handeln.

29. Für dieſe nun iſt die poſſeſſio & obſeruantia anni 1624. pro *regula* geſetzet worden, doch mit einigem Unterſcheid. Art. V. per tot. arct. mod. exequendi.

30. Denn es entſtunden dabey 2. Haupt-Fragen: 1) In Anſehung der Reichs-Stände unter ſich und gegen einander, was ein

jeder haben und behalten ſolte, inſonderheit von denen im Beſitz gehabten geiſtlichen Gütern, und was es vor eine Bewandniß mit der Religion in ſolchen haben ſolte?

2) Wie die Stände ihr ius ſacrorum & reformandi gegen ihre Land-Saſſen und deren Unterthanen hinkünftig gebrauchen ſolten?

Art. V. §. 2. 14. 15. 25. 26. 31. Für jene, nemlich die Stände unter ſich und gegen einander, ſonderlich ratione der im Beſitz gehabten geiſtlichen Güter, iſt der terminus a quo & regulatiuus der erſte Jan. 1624.

Und war es allerdings nöthig, dieſer Güter halber einen gantz eigentlichen terminum zu beſtimmen, weilen ſonſt unendliche lites daher entſtanden, und ſolche offt gar nicht zu entſcheiden geweſen ſeyn würden, indem ſich leicht zutragen können, auch ſonder Zweiffel zugetragen hat, daß die poſſeſſores ſolcher Güter in demſelben Jahr etliche mahl verändert worden.

Art. V. §. 2. 32. Hiervon alſo giebt das Inſtrumentum Pacis erſt folgende general-Regul: Terminus a quo reſtitutionis in eccleſiaſticis, & quæ intuitu eorum in politicis mutata ſunt, ſit *dies prima Ianuarii* anni 1624, reductione ad ſtatum dicti anni dieique in omnibus facta.

33. Und wie die occupirte geiſtliche Güter theils unmittelbahr, theils mittelbahr dem Reich unterworffen; alſo iſt auch obige Regul auf beyderley beſonders appliciret, und von den erſtern folgends verordnet worden: Bona eccleſiaſtica immediata quod attinet ----- ea ſeu catholici ſeu A. C. ſtatus *die prima Ianuarii* 1624. poſſederint, omnia & ſingula, nullo plane excepto, eius religionis conſortes, qui dicto tempore in *reali* eorum poſſeſſione fuerunt, vsque dum de religionis diſſidiis per Dei gratiam conuentum fuerit, tranquille & *imperturbate* poſſideant, neutrique parti liceat alteri, ſeu in iudicio, ſeu extra, negotium faceſſere, multo minus turbas aut impedimentum aliquod inferre. Si ergo ſtatus ſeu catholici ſeu Aug. Conf. addicti archi-epiſcopatibus, epiſcopatibus, beneficiis aut præbendis ſuis immediatis a die prima Ianuarii 1624. iudicialiter aut extraiudicialiter exciderint, aut quocunque modo turbati fuerint, vigore harum illico tam in eccleſiaſticis quam in politicis *omnibus nouationibus abolitis* reſtituantur.

(Margin: §. bona eccleſiaſtica 14. — §. ſi igitur 15.)

§. in omnibus 16. 34. Von allen dieſen geiſtlichen unmittelbahren Gütern wird ferner verordnet, daß ihre iura eligendi & poſtulandi illibata bleiben ſollen, aber nur in ſo weit ſie dem Weſtphäliſchen Friedens-Schluß gemäß ſeynd, und in denen Oertern, welche denen Augſpurgiſchen Confeſſi-

feſſions-Verwandten verbleiben, nichts enthalten, ſo derſelbigen confeſſion zuwider wäre: in epiſcopatibus & eccleſiis mixtis aber nichts von neuen eingemiſcht werden ſollen, quod catholicorum vel A. C. addictorum *conſcientiam & cauſam* pro cuiusque parte lædere, eorumue ius imminuere poſſit.

35. Von welchen locis mixtis noch ratione exercitii religionis ins beſondere diſponiret iſt: Exercitium vero religionis in mixtis epiſcopatibus ita reſtituatur & *permaneat*, vbi & quatenus id anno 1624. palam receptum permiſſumque fuit, neque ſupra dictis omnibus vel eligendo vel præſentando *aliterue quicquam* detrimenti creetur. §. quod capitulares 23.

36. Ja es ſollen auch die Capitularen in eben der Anzahl von beeden Religionen allezeit bleiben, wie ſie am erſten Ian. 1624. geweſen. So genau iſt der ſtatus des beſagten Jahres und Tages ſo gleich in §. 2. dieſes articuls pro regula geſetzet, und in den folgenden paragraphis determinirt worden. ibid. & §. in quorum 20.

37. Eben dieſes iſt auch geſchehen in Anſehung der mittelbahren geiſtlichen Güter; und erſtlich von denen, ſo die A. C. verwandte Stände im Beſitz gehabt, mit folgenden Worten: Quæcunque monaſteria - - - aliaue bona eccleſiaſtica mediata, vt & eorum reditus iuraque, quocunque nomine ea appellata fuerint, A. C. Electores, Principes, & ſtatus anno 1624. die prima Ian. poſſederunt, ea omnia & ſingula, ſiue retenta ſemper, ſiue reſtituta, ſiue vigore huius transactionis reſtituenda, iidem poſſideant, donec controuerſiæ religionis amicabili partium compoſitione vniuerſali definiantur - - vnicum ſolumque huius transactionis, reſtitutionis, *obſeruantiæque futuræ*, NB. *fundamentum* ſit die prima Ianuarii anno 1624. *habita poſſeſſio*. - - - Vbi igitur ſupra dictorum omnium bonorum eorundemque pertinentium fructuumue A. C. ſtatibus aliquid quouis modo aut prætextu ſiue iudicialiter ſiue extraiudicialiter a dicto tempore interuerſum aut ademptum eſt, omnino *abſque mora* & indiſtincte - - cum ſuis pertinentiis, reditibus & acceſſionibus, vbicunque ſitis, vna cum amotis documentis in priorem ſtatum reſtituantur. §. quæcunque monaſteria.

38. Von denen aber, ſo die Catholiſche Stände im Beſitz gehabt, redet das Inſtrumentum pacis alſo: Omnia quoque monaſteria, fundationes & ſodalitia mediata, quæ die prima Ian. 1624. catholici realiter poſſederunt, poſſideant & ipſi ſimiliter, vtut in A. C. ſtatuum territoriis & ditionibus ea ſita ſint - - in quibuscunque vero fundationibus, eccleſiis collegiatis, monaſteriis, hoſpitalibus eiusmodi mediatis, catho- §. Omnia quoque monaſteria 26.

catholici & A. C. addicti promiſcue vixerunt, viuant etiam poſt hæc promiſcue *numero prorſus eodem*, qui die prima Ianuarii 1624. ibid. repertus fuit, publicum etiam religionis exercitium *idem* maneat, quod *quouis in loco* dicto anno dieque *vſitatum fuit*, absque vnius vel alterius partis impedimento. - - Quod ſi quoque A. C. addicti in eiusmodi bonis eccleſiaſticis mediatis dicto anno dieque a catholicis realiter plene vel ex parte poſſeſſis iura præſentandi, viſitandi, inſpectionis, confirmandi, corrigendi, protectionis, aperturæ, hoſpitationis, ſeruitiorum, operarum habuerunt; item parochos, præpoſitos ibi aluerunt, iura iſta illis ſarta tectaque maneant.

39. Nachdem nun ſolcher geſtalt das ius ſacrorum & reformandi, und ſonderlich die poſſeſſio bonorum eccleſiaſticorum unter den Reichs-Ständen gegen einander reguliret geweſen, iſt ihnen auch in Anſehung Ihrer übrigen Land-Saſſen und Ihrer Unterthanen Ziel und Maaß geſetzt, und eine gewiſſe norm vorgeſchrieben worden.

40. Und zwar anfänglich §. quantum deinde 30. beſtätiget: 1) Daß die Stände cum iure ſuperioritatis auch das ius reformandi, die Unterthanen anderer Religion aber 2) das beneficium emigrandi haben (welches hernach §. placuit porro 34. & §. quod ſi vero 36. auch eigentlich regulirt wird.) 3) Daß kein Stand des andern Unterthanen zu ſeiner Religion oder ſonſt an ſich ziehen, und 4) daß kein Stand an ſeinem Recht in geiſtlichen Sachen gehindert werden ſolle.

§. Hoc tamen non obſtante 31.

41. Darauf folget dann unmittelbahr die norm, nach welcher ſie dis ihr ius ſacrorum & reformandi gegen ihre Land-Saſſen und Unterthanen gebrauchen ſollen, nemlich das exercitium, wie ſie ſolches anno 1624. *quacunque anni parte* gehabt haben, und alſo iſt zum fauor der Land-Saſſen ein etwas laxior terminus regulatiuus von denen compaciſcenten beliebet worden. Die Worte lauten im oballegirten §. alſo: Hoc tamen non obſtante, ſtatuum *catholicorum* landſaſſi, vaſalli & ſubditi, cuiuscunque generis, qui ſiue publicum ſiue priuatum A. C. exercitium anno 1624. *quacunque anni parte* ſiue certo pacto aut priuilegio, vel longo vſu, ſiue ſola denique obſeruantia dicti anni habuerunt, retineant id etiam in poſterum vna cum annexis, quatenus illa dicto anno exercuerunt, aut exercita fuiſſe probare poterunt, - - - & hæc omnia *ſemper & vbique* obſeruentur eo vsque, donec de religione chriſtiana vel vniuerſaliter, vel inter ſtatus immediatos eorumque ſubditos mutuo conſenſu aliter erit conuentum; nec quisque a quocunque vlla ratione aut via turbetur.

Tur-

Turbati aut quocunque modo deſtituti vero ſine *vlla exceptione* §. Turbati 32.
in eum, quo anno 1624. fuerunt, ſtatum *plenarie reſtituantur.* Idemque obſeruetur ratione ſubditorum catholicorum A. C. ſtatuum, vbi dicto anno 1624. vſum & exercitium catholicæ religionis publicum aut priuatum habuerunt.

Pacta autem, transactiones, conuentiones aut conceſſiones, quæ §. Pact. aut. 33.
inter tales immediatos imperii ſtatus, eorumque ſtatus prouinciales & ſubditos ſupra dictos de publico vel etiam priuato exercitio religionis introducendo, permittendo & conſeruando *antehac* interceſſerunt, initæ & factæ ſunt, eatenus ratæ & firmæ manento, quatenus obſeruantiæ dicti anni 1624. non aduerſantur, nec ab iisdem niſi mutuo conſenſu recedere liceat, non attentis - - - ſed *annihilatis* omnibus *anni* 1624. *obſeruantiæ*, vtpote *quæ inſtar regulæ* obtineat, contrariis latis ſententiis, reuerſalibus, pactis, quibuscunque transactionibus.

42. Wann man alſo den angezogenen §. Pacta autem &c. wo ſtatus & obſeruantia anni 1624. ausdrücklich regula genennet, und alles caſſiret und aufgehoben wird, was dem zuwider iſt, (welches das rechte Kennzeichen einer Regul) zu dem §. quæcunque monaſteria &c. beyfüget, allwo annus 1624. als vnicum & ſolum fundamentum geſetzt wird, ſo iſt wohl recht befrembdlich, daß jemand ſich könne einfallen laſſen, eine andere Regul, (nemlich, das ius reformandi) wider die klaren Worte des Friedens-Schluſſes, und ein ander fundament zu machen, da ſtatus & obſeruantia, id eſt, die prima Ian. 1624. reſpectiue vel quacunque illius anni parte *habita poſſeſſio*; wie der jetzt allegirte §. mit dürren Worten erkläret, NB. vnicum & ſolum fundamentum non ſolum reſtitutionis, ſed etiam *futuræ obſeruantiæ* ſeyn ſoll.

43. Dann wie kein geſunder Verſtand damahls zweiflen können, noch auch jetzo zweiflen kan, daß die Meynung ſolcher Verordnungen ſey, daß jeglicher Theil wieder haben ſolle, was er in termino regulatiuo würcklich gehabt und beſeſſen, und mithin wie der Friedens-Executions-Haupt-Receſs §. ſo dann Chur-Fürſten und Stände ꝛc. 3. redet, die reſtitutio nach dem bloſſen facto poſſeſſionis, vſus, obſeruantiæ & exercitii geſchehen ſollen: Alſo müſte man bonam fidem und den klaren Buchſtaben nicht weiters agnoſciren wollen, wann man vorgeben wolte, daß durch die vorgenannte Wörter: ſtatus & obſeruantia, etwas anders verſtanden worden, als, was jeglicher Theil *in termino regulatiuo* würcklich in Beſitz und Gebrauch gehabt, und daß, wann ein anderer mit eintritt, der zu der Zeit nichts beſeſſen, und im

Gebrauch gehabt, der ſtatus & obſeruantia anni regulatiui nicht verändert ſeye.

44. Man betrachte den §. omnia quoque monaſteria &c. 26. art. V. Inſtr. pacis etwas näher, allwo ſtehet: publicum religionis exercitium *idem* maneat, quod *quouis in loco* dicto anno dieque vſitatum fuit, und müſte dem Inſtr. Pac. ins Angeſicht widerſprochen, und ſowohl das ſubiectum als prædicatum der daſelbſt klährlich ausgedruckten propoſition offenbahrlich verkehret werden, wenn man ſagen wolte, daß idem ſtatus bleibe, wo ein ander vorhin und der Zeit da nicht geweſenes religions-exercitium mit eingeführet würde. Dann an ſtatt daſſelbe gantz generaliter ſagt: publicum religionis exercitium, müſte man ein ſubiectum ſpeciale, nemlich publicum exercitium religionis euangelicæ daraus machen, wenn es wahr ſeyn ſolte, daß in dieſem loco, der von denen Unterthanen unter Catholiſcher Obrigkeit redet, die Evangeliſche compaciſcentes ihren Glaubens-Genoſſen nur per modum exceptionis proſpiciren wollen, mit dem prædicato müſte man ſo umſpringen: Dann das Inſtr. pacis von dem exercitio religionis in genere auch generaliter ſaget, quod *idem* manere debeat, quo *quouis in loco* dicto anno dieque vſitatum fuit, müſte man darzu einſchieben pro parte, und ſagen, idem heiſſe nicht, eben daſſelbe exercitium in genere ſolle dabey bleiben, ſondern man ſolle denen Evangeliſchen keine Kirchen, Schulen und Einkünffte nehmen: *Quouis in loco* müſte auch nicht heiſſen, an jeden Orth des gantzen Kirchen-Gebieths, ſondern wo die Evangeliſche Kirchen, Schulen oder Einkünffte gehabt, wann es wahr ſeyn ſoll, daß ein Catholiſcher Landes-Herr ſeine Religion einführen könne, wann er nur von obbeſagten denen Evangeliſchen nichts nehme. Endlich müſte auch *vſitatum fuit* mit in ſich begriffen, *aut inpoſterum in vſum deducetur*. Ja, wenn es erlaubt iſt, alſo zu commentiren, ſo kan man leicht quiduis ex quouis ſchlieſſen und beweiſen.

45. Gegen ſolche klahre Verordnung des Inſtr. pacis nun ſoll das eintzige ſonſt Catholiſcher Seits immer geſtritten- und kaum im Weſtphäliſchen Frieden erſt recht erkandt- und confirmirtes ius reformandi allein über ſtatum & obſeruantiam anni 1618. & 1624. ſeyn, und dadurch etwas wider die annos regulatiuos reguliret werden können, welche Benennung der annorum regulatiuorum & decretoriorum man dann würde haben aufheben und ſie regulandos heiſſen müſſen, wenn das ius reformandi ſie reguliren kan.

46. Gleich-

46. Gleichwie aber ex executione legum (wann man hier im Dunckeln, wie nicht, gienge ein nicht geringes Licht zu nehmen, ſo werffe man doch die Augen auf die executions-receſſe, da höret man nichts, als von reſtitutionibus ex capite amneſtiæ & grauaminum, welche regulæ generales & ſpeciales ausdrücklich genennet werden.

Arctior modus exequendi circa medium, und erſter *Executions-Receſs* §§uis: ſo dann Chur-Fürſten ꝛc. und damit nur ſolches ꝛc. *item* anderer *Executions*-Haupt-*Receſs* §§uis: Erſtlich ꝛc. und was dann die übrige ꝛc. ꝛc.

Und von dem termino ante motus Bohemicos iſt in dem §. Et quamuis &c. &c. art. IV. nicht allein ausdrücklich Vorſehung geſchehen, ſondern auch dabey angedeutet, daß das übrige NB. *ſpecialiter* folge, welches in denen ſpecial Verordnungen von Pfaltz, Durlach, Viſtingen und Oettingen beſtehet, und was alſo in ſpecie tam ex capite amneſtiæ quam grauaminum vorgekommen, nichts anders als aller geſunden Vernunfft nach regulæ ſpeciales ſeyn können.

Videantur alleg. arct. mod. exequ. und *Executions-Receſſe*, *item Rec. Imp. nouiſſ.* §. 191.

47. Sind dieſe klare Verordnungen noch nicht genug: ſo zeige jemand auch nur einen eintzigen Ort, daß das ius reformandi regula ſeyn ſoll, und weiln dieſe nicht dar zu thun, ſondern 1) der ſtatus & obſeruantia anni 1624. die Regul iſt, nach welcher nicht allein Land-Saſſen gehandhabet, und alles ſemper & vbique alſo obſeruiret, die turbirte auch abſque vlla exceptione plenarie reſtituiret, und ſo gar alle vorhin gemachte pacta und gegebene ſententien nicht attendiret werden ſollen; ſondern auch 2) die Stände unter ſich ſelbſt und gegen einander in Anſehung ihrer eigenen geiſtlichen Güther verbunden ſind, alles in demſelbigen Stande zu laſſen, wie es den 1ſten Jan. 1624. würcklich beſeſſen und gebraucht worden, und die dagegen vorgenommene Veränderung alſofort ab- und in vorigen Stand geſtellet werden ſollen; ſo daß 3) catholici nicht befugt ſeyn, etwas zu verordnen, welches der A. C. zuwider wäre, oder denſelben Confeſſions-Verwandten conſcientiam & cauſam lædere poſſit, und nahmentlich 4) das exercitium religionis in dem Stande reſtituiret und gelaſſen werden ſolle, worinnen es anno 1624. geweſen, idem maneat, quod *quouis in loco* dicto anno dieque *vſitatum fuit*, ſo gar, daß 5) in denen geiſtlichen Stifftungen auch nicht einmahl die Zahl der Perſonen geändert werden darff, mithin 6) das eintzige und gantze fundament der gantzen Friedens-Tractation und künf-

(Margin: n. 41. hic. — n. 32. 33. — n. 34. — n. 35. — n. 36. 38. — n. 37. — n. 26. 27.)

tiger Obſeruanz iſt die prima Ianuarii anno 1624. *habita poſſeſſio*, und 7) für die reſtituendos ex capite amneſtiæ der ſtatus ante motus Bohe-
I. P. Art. III. §. IV. micos, das iſt, anni 1618. pro regula generali geſetzet, dabey auch 8) ſo wohl für alle dieſe reſtituendos in genere, als nahmentlich für die in der untern Pfaltz ausdrücklich verſehen iſt, daß die bey dieſer reſtitution
§. Deinde 13. annectirte clauſula ſaluatoria der compoſition grauaminum nicht im geringſten præiudiciren oder derogiren ſolle, ſondern daß ſie ſolcher transaction pleniſſime mit zu genieſſen haben. Allermaſſen unten in dem articulo de grauaminum eccleſiaſticorum compoſitione eigentlich werde angewieſen werden, was diejenige Land und Leuthe, ſo ex capite amneſtiæ ihrem vorigen Herrn wieder reſtituiret worden, für iura in
Exec. Rec. §. 3 den Kirchen-Gütern haben ſolten; Daher auch 9) in dem Friedens-Executions-Receſs beyde termini a quo, ſo wohl für die, ſo ex capite amneſtiæ, als die, ſo ex capite grauaminum zu reſtituiren wären, *pro norma vniuerſali* angeführet, und denen Creys-ausſchreibenden Fürſten oder andern Executoren auferleget worden, nach dem bloſſen facto poſſeſſionis, vſus, obſeruantiæ & exercitii ſolcher terminorum ihr Amt zu
ibid. §. 6. „verrichten; Worwider 10) ihnen weder von Käyſerl. Maj. noch je„mand andern einige inhibition oder Einhalt geſchehen: vielweniger „was bereits nach Inhalt des Friedens-Schluſſes Käyſerl. edicten und „executions-receſſus exequiret und reſtituiret, oder hiernächſt noch wei„ter ſolcher geſtalt exequiret und reſtituiret werden mögte, wieder auf„gehoben, geändert, umgeſtoſſen, oder dawider einige turbation geſtat„tet, ſondern vielmehr dabey geſchützet werden, und was auf ein und „andere Weiſe dawider vorgegangen, wie auch alle ein und andern „Orths dawider eingewendete oder noch einwendende in Inſtr. pacis „bereits verworffene und pro nullis declarirte proteſtationes und reſer„vationes via iuris vel facti, nicht weniger alle wider den Friedens„Schluß lauffende reſcripta, mandata oder decreta, wie die Nahmen „haben mögen, caſſiret und in vorigen Stand geſetzet ſeye.

48. So lieget unwiderſprechlich am Tage, daß kein ſimultaneum vltra ſtatum anni reſpectiue 1618. & 1624. ſtatt haben, noch
Art. 5. §. 31. alſo die Catholiſche Religion irgendswo (es ſey dann mit der beyderſeitigen, der Catholiſchen und Evangeliſchen, guten Willen) eingeführet werden könne, wo ſie in anno regulatiuo nicht geweſen, und weiter als ſie geweſen.

49. Und

49. Und daß ſolchem nach nicht erlaubet ſeye, zum Exempel 1) denen Evangeliſchen aufzulegen, daß ſie die Catholiſche Feſt-Tage feyern, daß ſie für das Venerabile niederfallen, oder demſelben aus dem Wege gehen, daß ſie es begleiten, oder ſonſt etwas zu deſſen Verehrung thun ſollen, auch mit 2) proceſſiones anzuſtellen, wo ſolche vor dem nicht geweſen, noch ſonſt, 3) das publicum exercitium von neuen einzuführen, oder 4) neue Kirchen dazu aufzubauen, oder 5) nur die Zahl der Perſohnen, ſo mit geiſtlichen Stifftungen verſehen, zu vermehren, oder 6) Bilder aufzuſtellen, wo ſie nicht geweſen, oder 7) Schulen, oder 8) Clöſter anzurichten, oder 9) die Evangeliſchen von öffentlichen Aemtern auszuſchlieſſen, da ſie ſolche vordem entweder allein oder doch neben denen Catholiſchen bedienet gehabt; vielweniger 10) denen Evangeliſchen ihre Kirchen, Capellen, Hoſpitäler ꝛc. unter dem Vorwand, daß ſie wüſte liegen oder nicht gebraucht werden, oder daß ſie, Catholici, ſolcher nöthig haben, zu nehmen, und ſich zuzueignen, noch 11) mit ihren Stifftungen und Einkünfften zum Theil oder gantz alſo zu verfahren, noch 12) das Simultaneum in der Evangeliſchen Kirchen einzuführen, noch 13) die Evangeliſchen zu zwingen, daß ſie in die Catholiſche Kirche gehen, oder 14) ihre Kinder in die Catholiſche Schule ſchicken, oder 15) gar bey der Meſſe miniſtriren laſſen, ꝛc. ꝛc.

50. Dann durch alles dieſes und andere dergleichen Beeinträchtigungen wird der ſtatus annorum regulatiuorum offenbahrlich alteriret; und wann Leute, ſo anno 1618. und 1624. im Pfältziſchen und Neuburgiſchen gewohnet, wieder aufſtehen und man ihnen vorſagen wolte: Es wäre daſelbſt noch eben der ſtatus, als anno 1618. 1624. geweſen, würden ſie nicht meynen, ihre Nachkommen wären von Sinnen gekommen?

51. Man will aus der Erfahrung von dem clero catholico nicht einmahl gedencken, wie wenig derſelbe in der doch in Clöſtern ſuchenden Ruhe ſtehen können, und wie ſonderlich die Jeſuiter ihre eigene Glaubens-Verwandte oder andere Orden ausdrängen, und wo ſie einen Finger breit haben, eine Hand voll nehmen, daß kein Wunder iſt, wann man von ſo vielen Trangſalen, was Evangeliſchen geſchehen, höret, auch ſich von ſolchen Leuten kein anders vorſtellen kan, welche der ordentlichen Obrigkeit nicht unterworffen ſeyn wollen, ſondern unter Superioren ſtehen, die ſie in ihrem unruhigen Beginnen ſteiffen, ſo, daß die Erfahrung bezeuget, wie gar kein Recht wider dieſelben zu erhalten, wann ſie wider alle Friedens-Schlüſſe handeln, Sturm blaſen,

und aufs ſchimpflichſte und anzüglichſte gegen die Evangeliſche reden und ſchreiben.

52. Gantz andere principia haben die Proteſtirenden unter ſich und gegen einander, und was dieſelbe zwiſchen ihnen unter einander zum Beſten gelten laſſen, ſolches auch denen Catholiſchen einzuräumen, und daß die, ſo mit einander nicht im Krieg verwickelt, ſondern zuſammen verbunden geweſen, und einen Theil ausgemacht, dem andern Theil, nemlich denen Römiſch-Catholiſchen gleichen Vortheil zu- und eingeſtehen ſollen, iſt wohl ein ſehr verkehrter Schluß; welcher groſſer Unterſcheid, und wie die anni regulatiui nicht auf die Proteſtirende unter ſich, ſondern allein auf Catholiſche und Evangeliſche gegen einander gehen, in vielen gedruckten Schrifften vorhin ausgeführet, auch unter andern in dem Exam. Vindic. Rittmeyer, erſter Abtheilung vierten Stücks, fünften Satzes ſo umſtändlich gezeiget worden, daß unnöthig ſich dabey aufzuhalten.

53. Solten aber auch catholici ein argumentum legis aus dem auf die Proteſtirende unter ſich allein gehenden art. VII. inſtrumenti pacis Weſtphalicæ ziehen, und durch Reichs-Conſtitutions-mäßige interpretation oder Vergleichung, wie die Geſetze erfordern, es dahin bringen können, daß ihnen gleich als denen Proteſtirenden, unter ſich erlaubt (wie die Worte des art. VII. lauten) concionatores aulicos ſuæ confeſſionis *citra ſubditorum præiudicium* & onus *ſecum* & in reſidentia habere; So muß 1) jedermann geſtehen, daß diß wenigſtens noch unausgemacht, und gar nicht klar für die Catholiſche Landes-Herrſchaften diſponiret ſeye, folglich 2) denenſelben auch nicht freyſtehe, ohnangefragt und mit Gewalt die Reichs-Geſetze zu erklären, und de facto ſich dasjenige zuzueignen, was bloß und allein denen Proteſtirenden unter ſich nur erlaubt, oder man müſte behaupten wollen, das Fauſt-Recht ſeye wieder aufgekommen.

54. Poſito tamen, ſed non conceſſo, daß denen Catholiſchen Ständen eben daſſelbe, was denen Evangeliſchen unter ſich in art. VII. zu gute verordnet, auch zuzuſtehen wäre; ſo laſſet uns hören, unter was vor einer clauſul NB. ſelbſt denen Evangeliſchen unter ſich, concionatores aulicos ſecum & in reſidentia citra præiudicium ſubditorum zu halten, frey gegeben, nemlich es ſtehet dict. art. VII. weiters geſchrieben: Nec eis fas ſit, exercitium religionis publicum vel „leges receptas immutare, vel templa, ſcholas, reditus & penſiones &c. „adimere.

55. Iſt

55. Iſt dem alſo? und haben Proteſtirende unter ſich ſolche gebundene Hände, daß ſie denen Unterthanen nichts zum præjudiz thun, ändern noch nehmen dörffen, wie kommts dann, daß ſtatus catholici, die über Evangeliſche Unterthanen viel ein weniger Recht, (das iſt, noch nichts in denen Reichs-Satzungen hierunter vor ſich, wie Euangelici inter ſe ausgemacht haben) weiter als Evangeliſche Lands-Herrſchafften gegen ihre Evangeliſche Unterthanen gehen, und nicht nur ſecum & in reſidentia, ſondern an mehr andern Orten nicht citra præiudicium ſubditorum, ſondern zu der Unterthanen höchſten Beſchwerde, leges & confeſſiones (wie e. g. der Heidelbergiſche Catechismus iſt) receptas innouando, & templa, & ſcholas, penſiones & reditus adimendo, verfahren dörffen.

56. Wer diß recht und gut heiſſet, der muß ſo ſagen: Daß einer, der gar keinen legem vor ſich hat, mehr Macht habe, als der, ſo legem vor ſich hat. Er muß behaupten, ſtatus catholici hätten gröſſere prærogatiuen als ſtatus euangelici; und ein Lands-Herr von verſchiedener und anderer Religion als die Unterthanen ſind, habe über dieſelbe mehr Recht als ein Landes-Herr von eben der Religion, welche die Unterthanen haben, folglich können auch euangelici ſtatus mit ihren Catholiſchen Unterthanen pro arbitrio ſchalten und walten.

57. Ein ſolcher commentarius legum imperii hat bis daher noch nicht ſtatt, vielweniger das Fauſt-Recht Beyfall gehabt, daß man zufahren, Kirchen nach Belieben bauen und nehmen, die Unterthanen verjagen, bedrücken und ihrer Kirchen-Güter berauben dörffe, oder es müſſen die ältere Landes-Herren, die nicht lange nach dem Weſtphäliſchen Frieden regieret und gewuſt haben, was der 30. jährige Krieg geweſen, das inſtrumentum pacis nicht verſtanden, und lauter einfältige Räthe gehabt haben, die ihnen nicht dergleichen principia, wie die ietzigen neuen Ausleger der Reichs-Geſetze erfindlich beyzubringen, und an Hand zu geben gewuſt, um mehr Catholiſche Kirchen und geiſtliche Güter ſich zu verſchaffen.

58. Inſonderheit müſte der in GOtt ruhende ſo hoch löbliche Regente, Churfürſt Maximilian Heinrichs zu Cölln (deſſen Andencken in allen ſeinen gehabten vielen Landen in der allergröſſeſten Verehrung ſtehet) von dem ſimultaneo die rechte information nicht gehabt haben, da er unterm 28. Octobr 1681. aus Cölln ſeinem Hildesheimiſchen Capitul gnädigſt reſcribiret, wie folget:

Würdi-

Würdiger ꝛc.

„Daß man anietzo hin und wieder auf dem Lande, ja in allen „Städten, Flecken und Dörffern unſers Stiffts Hildesheim Catholi„ſche Kirchen und Capellen erbauen, und das exercitium religionis no„ſtræ aus Landes-Fürſtl. Obrigkeitlicher Macht einführen ſolle, kommt „uns bey jetzigen coniuncturen faſt bedencklich vor, zumahlen es, wann „ſolches dem Braunſchweigiſchen Haupt-receſs gemäß wäre, ſchon „längſt geſchehen ſeyn würde, und beſorgen wir, da man dem zuwider „dergleichen nunmehro attentiren ſolte, daraus groſſe zu unſerer dis„reputation und des Stiffts Schaden gereichende Ungelegenheiten „etwa entſtehen dörfften; Es ſey dann, daß unſere Uncatholiſche „Land-Stände von ſelbſten darzu geneigt, und ſolches belieben thä„ten. ꝛc. ꝛc.

59. Schließlichen, wanns mit dem Simultaneo nach denen Reichs-Geſätzen ſo richtig, und ein Landes-Herr ſo ungebunden iſt, wie es Catholiſcher Seits jetzo behauptet werden will; was bedarff es dann, daß ſtatus catholici die, von der Cron Franckreich als damahligen Reichs-Feinde auf die Bahn gebrachte Ryßwickiſche clauſul vor ſich ſolcher geſtalt allegiren? Dann ihr Simultaneum, wie ſie es haben wollen, giebt ihnen und allen ihren Mit-Ständen im gantzen Reich noch mehrere Gewalt, als durch die Ryßwickiſche clauſul zu erlangen, welche nicht ſie, ſondern die Cron-Franckreich, angehet, und dazu auch gegen den Weſtphäliſchen Frieden nichts würcken kan. Folglich giebt man ſelbſt dadurch zu erkennen, daß man mit denen vermeindlichen principiis in puncto ſimultanei auslangen zu können ſich nicht getraue, und daher andere Hülffs-Mittel gern mit herbey ziehen wolle; welche ihnen ſaluo iure & iuſtitia ſalua, eben ſo wenig zu ſtatten kommen oder helffen können, als ihr Grund-und Boden-loſes principium in puncto ſimultanei ſelbſten zu thun vermag.

Principes A. C. diuerſæ religionis ſubditis permittere poſſunt ſtructuram templorum.

§. XIX. Hi in antecedentibus relati ſcopuli, vnice concernunt caſum *contradictionis*, eoque tendunt, ne contra *ſtatum anni* 1624. inuitis iis, quorum intereſt, aliquid publice fiat ſuſcipiaturque. Ceterum hoc ipſo principi A. C. addicto haud interdictum eſt, diuerſæ religionis ſubditis templum aliquod exſtruendi poteſtatem facere, circumſcripto publico religionis exercitio, quo ipſo de ſuo iure aliquid remittit, non ius publicum violat. Hac libertate vſus eſt elector Hannoueranus, nunc potentiſſimus rex magnæ Britanniæ, in concedenda

Ca-

catholicis facultate exſtruendi templum, de cuius occaſione vid. FABER in der Staats-Cantzley *tom. XVII. p. 176. ſqq.* Eadem libertate recte vtuntur principes lutherani, reformatis *ſacra publica* concedentes, & vice verſa, quæ indulgentia mutua inſigne momentum, meo iudicio, ad mutuam harmoniam roborandam adferre poſſet. Noui quidem, cleri prædominantis principiis eam aduerſari; ſed perſuaſiſſimum etiam habeo, eam non aduerſari rectæ rationi, religionis chriſtianæ formulæ, legibus publicis, & paci vniuerſali. Id quod, vt reſponſo quodam, a me nomine Facultatis anno 1717. concepto, illuſtrem, non iniucundum aut alienum a meo inſtituto eſſe credidi. Quæſtio nobis propoſita erat hæc: quod reſponſo illuſtratur.

Ob ein *immediater* Reichs-Fürſt, der Lutheriſchen Religion zugethan, den Reformirten in ſeinem Lande eine Kirche zu bauen verſtatten könne, und ob darwider zu ſprechen das *Miniſterium eccleſiaſticum* ſelbiges Orts befugt ſey? Ad hanc quæſtionem Facultas prædicta ita reſpondit: Hat ein immediater Reichs-Fürſt der Lutheriſchen Religion zugethan, in ſeiner Reſidentz gewiſſen Perſonen von der reformirten Religion gegen einen Reuers in die 20. Jahr her das exercitium ſothaner Religion zugelaſſen, und ſich vor einiger Zeit reſoluiret, nach dem Exempel der meiſten und faſt aller Lutheriſchen Häuſer in Teutſchland von denen aus Franckreich und der Pfaltz vertriebenen Reformirten mehrere in ſein Land einzunehmen, und denenſelben in ſeiner Reſidentz an einem Orte, der von uhralten Zeiten zu einem Cloſter und bishero poſt ſeculariſationem zu einem Korn-Boden gebrauchet worden, einen Platz, darinnen man ſonſten die comœdien repræſentiret, und vor Alters dem Anſehen nach das refectorium der Münche geweſen ſeyn mag, anzuweiſen, welcher zu ihrem Gottesdienſt auch adaptiret worden, wowider ſich doch nunmehro das miniſterium eccleſiaſticum leget, und vermeynet, daß ſolches nicht zu verantworten ſey, alſo gefraget wird:

1) Ob der Landes-Fürſt geſtalten Umſtänden nach die den Reformirten einmahl ertheilte priuilegia wieder zu revociren und den denenſelben zur Kirche gewidmeten Platz einzuziehen ſchuldig oder befugt ſey?
2) Ob oder wie das miniſterium eccleſiaſticum, wenn es angedroheter maſſen die Sache auf die Cantzel bringen ſolte, zu beſtraffen ſey?

Ob nun wohl, ſo viel die erſte Frage betrifft, der Landes-Fürſt ſeinen Unterthanen verſprochen, in der Lutheriſchen religion keine Aenderung zu treffen, welches doch durch das denen Reformirten gegebene priuilegium eines freyen religions-exercitii geſchehen zu ſeyn ſcheinet, zumahl die Lutheriſchen bishero allein das exercitium priuatiue daſelbſt gehabt, und es dahero, daß dieſelbe ein ius prohibendi daraus erhalten, das Anſehen gewinnen will, welches vornehmlich das miniſterium, vt eccleſia repræſentatiua, exerciren möchte, vtpote cui ius prohibendi vulgo tribuitur, in mehrerer Erwegung der Platz, welcher zur reformirten Kirchen deſtiniret, vor alten Zeiten ein catholiſch Cloſter geweſen, und alſo in iure eccleſiæ ſeu ſacerdotum zu ſeyn ſcheinet, quicquid enim ſemel fuit conſecratum, ſanctum ſanctorum Dei erit, & ad ius pertinebit ſacerdotum,

c. 3. *C.* 12. *q.* 2.

Bey welchen Umſtänden dann dem miniſterio eccleſiaſtico nicht zu verdencken ſeyn möchte, daß es ſich gegen dieſe conceſſion opponiret, nicht zu gedencken, daß dieſes eine Neuerung in Kirchen-Sachen ſey, welche von dem Landes-Herrn allein nicht wohl reguliret, und darüber diſponiret werden mag, cum ſumma eccleſiæ poteſtas, quæ totum repræſentat, non ſit penes ſolum principem, nec penes clerum, ſed coniunctim penes vtrumque,

CARPZ. *deciſ.* 113.

SCHILTER. *lib.* 12. *inſtit. iur. canon. tit.* 1. §. 8.

& miniſterium eccleſiaſticum antiquum repræſentet presbyterium, quod rebus eccleſiæ præeſt, abſque quo magiſtratus nihil facere poteſt, alioquin rapit impium & papiſticum dominatum in eccleſiam, & premit miniſterium graui ſeruitute, vnde multa mala cum ſcandalo & periculo eccleſiæ ſequi neceſſe eſt,

DEDEKENN. *vol.* 1. *p.* 3. *lib. I. m.* 1.

dahero auch die Helmſtadienſes davor gehalten, daß, obgleich die Obrigkeit das ius epiſcopale und deſſen adminiſtration an ſich genommen, dennoch ihnen ſolche Verwaltung vor ſich eigentlich nicht zuſtehe, ſondern denen von ihnen zu ſolchen Sachen vermöge der in Erlangung des Religions-Friedens gethanen Verheiſſung dependirten und niedergeſetzten Perſonen, worunter das miniſterium vornehmlich gehörete.

DEDEKENN. *cit. l. n.* 16.

Ins beſondere aber bey concedirung des reformirten Gottesdienſtes ſich viele neue dubia hervor thun, daß keinem Landes-Fürſten, ſolchen zu

zu verſtatten, und in Angeſicht eines Lutheriſchen miniſterii zu privilegiren zukommen möchte, wie die theologiſche Facultät in anno 1621. davor gehalten.

apud DEDEKENN. *vol.* 1. *p.* 2. *lib.* 2. *m.* 1. *ſect.* 3. *n.* 3. & *p.* 1. *lib.* 3. *ſect.* 6. *med.* 3. *n.* 5.

Zumahl in dem Lutheriſchen Kirchen-Gebethe wider alle Irrthümer und in ſpecie die Sacramentirer gebethet wird, und zu beſorgen ſtehet, daß die Lutheriſchen von denen Reformirten zu dergleichen Irrthümer verführet werden möchten; in ſpecie aber es unverantwortlich zu ſeyn ſcheinet, daß ſolche conceſſion dieſes Gottesdienſtes in Anſehung der commercien und ſpe lucri geſchehe, darwider der Prophet Eſa. cap. 23. ſehr eiffert und dieſelbe vor ſtraffbar hält, ingleichen der Prophet Ezechiel XVI, 30. ſqq. die Juden, als ſie Fremde zu ſich geladen, hart taxiret, folglich, wenn intuitu der commercien die reformirte Religion im Lande künfftighin toleriret und frey exerciret werden ſolte, der HErr Chriſtus gleichſam abermahl ex ſententia miniſterii eccleſiaſtici um 30. Silberlinge verkauffet würde, beſonders da in Glaubens-Sachen nur eine Wahrheit ſey, und Chriſtus den Ausſpruch thäte, wer nicht mit mir iſt, der iſt wider mich, dahero denn eine Chriſtliche Obrigkeit billig Bedencken haben ſolte, die Lügen zu dulden, und denenſelben, es geſchehe aus was Urſachen es wolle, Kirchen zu bauen, cum non ſint facienda mala, vt inde eueniant bona, aus welchen allen denn ſo viel zu erhellen ſcheinet, daß der Landes-Fürſt den denen Reformirten zur Kirchen angewieſenen Platz wieder einzuziehen ſchuldig ſey.

Weil aber dennoch die Verſtattung des freyen religions-exercitii ein ſolches hohes regale iſt, welches nach denen Reichs-Geſetzen offenbahr dem iuri territoriali zugeſchrieben worden, cum ſtatibus immediatis cum iure territorii & ſuperioritatis ex communi per totum imperium hactenus vſitata praxi etiam ius reformandi exercitium religionis competat, & nulli ſtatui immediato ius, quod ipſi ratione territorii & ſuperioritatis in negotio religionis competit, impediri oporteat,

art. V. I. P. §. 30.

proinde omnes & ſinguli electores, principes & ſtatus imperii Romani in libero iuris territorialis tam in eccleſiaſticis quam politicis exercitio ſtabiliti & firmati ſunt.

per art. VIII. I. P. §. 1.

Welches denn auch derer Proteſtanten Meynung iederzeit geweſen, und ſie aus ſolchem fundament die Veränderung und Vergönnung des freyen

religions-exercitii ſich angemaſſet, eſt enim ex proteſtantium ſententia iurisdictio eccleſiaſtica pars ciuilis imperii, & ita principes proteſtantes iure ciuilis imperii etiam iurisdictionem ſibi vindicant,

LVDOLPH. HVGO *de ſtat. region. Germ. c.* 3. §. 28.

ins beſondere aber ſolches gegen die Catholiſchen mit allem Eiffer beſtritten und befochten, als welche dem clero maiori alle iura ſacra priuatiue zugeſchrieben und der weltlichen Macht entzogen, wie ſolches die acta publica beym LONDORPIO, LEHMANNO, und andern gnugſam erhärten, ſolches ihr Recht auch beſtändig exerciret, und gleichwie die höchſte Landes-Fürſtl. Gewalt eine generalem inſpectionem & directionem negotiorum in ſich hält, alſo auch nach denen Regeln des göttlichen und Natur-Rechts niemand anders dergleichen Vergönſtigung eines publici exercitii religionis als dem Principi zuſtehen mag. Dem zu folge dann ein groſſer Eingriff von dem miniſterio eccleſiaſtico geſchiehet, wenn ſolches einen concurſum ad illa, quæ ſummi imperii ſunt, ſich anmaſſen, und in ſolchen Fällen ſo gar contra Principem, iure ſuo vtentem, um deßwillen, daß er daſſelbe nicht zuvor darum befraget, ein ius prohibendi ſich zueignen wolle; Cui enim, ait BRVNNEMANNVS, competeret iurisdictio hæc & imperium? certe non episcopis, qui quidem habent iurisdictionem aliquam, quam vocant *audientiam*, ſed illa ipſa iis a ſumma maieſtate Cæſarea collata eſt, imo ipſe Saluator verbis perſpicuis apoſtolis ſuis intimauit, quod regio more dominari & beneficos appellari dominos ipſis indultum non ſit, *Luc. XXII*, 25. Hinc miniſterium episcopis ſaltim iniunctum, non dominium, quo fine emphatice episcopos admonet Petrus, *epiſt. V*, 3. paſcite Dei gregem, qui penes vos eſt, non vt dominantes clero. Quicquid ergo poteſtatis exercuerunt episcopi, ex indulgentia poteſtatis ciuilis exercuerunt, non iure ſuo, vel a Saluatore conceſſo.

BRVNNEM. *lib. I. iur. eccl. c.* 2. §. 4.

Dahero was nicht einſten die Proteſtanten denen Biſchöffen nach der Lehre Chriſti einräumen, um deſto weniger ein miniſterium eccleſiaſticum, welchem heut zu Tage nicht einmahl mehr die iura antiqui presbyterii zuſtehen, ſich vindiciren mag, da kein lauteres Evangeliſches conſiſtorium ſich iemahls erkühnen wird, ein imperium ſacrum in eccleſia anzurichten, und aus der Kirche, welche in & ſub republica nach denen göttl. und natürl. principiis iſt,

docente PVFENDORFF. *de hab. relig. ad vit. ciuil.*

eine

eine beſondere republic, darin ihm das coimperium zuſtünde, zu machen, welche hypotheſin zwar CARPZOV, REINKING und SCHILTER noch gehabt haben, ſolche aber billig von allen bewärtheſten Theologis und ICtis verworffen worden, quin potius poteſtas circa ſacra vi ſummi imperii imperantibus competit, cuius partem eximiam conſtituit

BVDDEVS *in theol. moral. p.* 2. *c.* 3. *ſect.* 7. §. 2.

Und mag kein miniſterium eccleſiaſticum ſich darauf gründen, daß ſolches denen Principibus vt Epiſcopis zuſtehe, und alſo der Kirchen und dem clero primordialiter eigen ſey, und davon das miniſterium nicht ausgeſchloſſen werden könne, qui enim hancce circa ſacra poteſtatem ius epiſcopale vocant, minus accurate loquuntur, & ſecundum erroneas pontificiorum de epiſcopis notiones poteſtatem docendi, quæ tantum epiſcopis competit, cum poteſtate imperandi confundunt.

BVDDEVS *cit. l. in f.*

BERGER. *in œcon. iur. lib.* 2. *tit.* 2. §. 2. *art.* 2.

HORN. *in iur. publ. c.* 59. §. 3.

Und da nun bloß die conceſſio exercitii religionis publici a ſumma poteſtate, keines weges aber a munere docendi dependiret, es ſehr unverantwortlich iſt, daß das miniſterium eccleſiaſticum in præſenti caſu wegen der geſchehenen conceſſion ſo viel troublen moviret, daß es ohne ihren conſens nicht geſchehen mögen, vorgiebet, dieſerwegen ſo viel Zuſammenkünffte anſtellet, ſich vereiniget, und dawider ſich mit allem Ernſt zu ſetzen, eo ipſo per indirectum den Landes-Fürſten zu intimidiren ſuchet, daß er den vergönneten Kirchen-Bau wieder revociren, und denen Reformirten, die doch im Religions-Frieden begriffen ſind, kein religions-exercitium vergönnen ſoll, cum tamen rurſus exſtructio templorum ſolius Principis conceſſioni debeatur.

LINK. *de iur. templ. c.* 5. *n.* 28.

Hiebey iſt auch aus der hiſtorie, ja alten legibus vielfältig zu erſehen, daß jederzeit die Käyſer und Fürſten die Freyheit des religions-exercitii ertheilen, reſtringiren oder gar aufheben können, und dabey den conſenſum cleri zuvor einzuholen keines weges bedurft.

SOCRATES *in proœm. lib.* 5.

Nou. 18. *Nou. Leon.* 4. & 15.

Nou. 37. & 67. *c.* 1.

l. 2. C. de ſumm. trinit. l. 3. C. de hæret.
l. 15. C. de epiſc. & cler.

welches denn im gegenwärtigen Fall durch die angeführten rationes dubit. gar in keinen Zweiffel gezogen werden mag, angeſehen durch das denen Reformirten concedirte Religions-exercitium denen Lutheranern kein Eintrag geſchiehet, noch in derſelben religion einige alteration oder Neuerung vorgenommen wird, welches der Landes-Herr eintzig und allein ſeinen Unterthanen verſprochen, ſo aber dieſes hohe regale circa ſacra keines weges aufhebet, und da der Landes-Fürſt mit ſeinen Unterthanen gleicher religion iſt, gar nicht zu befürchten, daß durch dieſe denen Reformirten geſchehene Gnade denen Lutheranern einiges præiudiz zuwachſen werde, de cuius præiudicio vero non agitur, ille nullum ius contradicendi allegare poteſt,

l. 39. de adopt.

Vielmehr dieſes factum durch ſo vieler anderer Evangeliſcher Fürſten Exempel, welche denen Reformirten dergleichen Freyheit verſtattet, gnugſam legitimiret wird, es auch unverantwortlich ſeyn würde, die Reformirten, ſo als Fremdlinge eingenommen, ſo gar hart zu tractiren, und ihnen das verſagen wollen, was doch die Reformirten denen Lutheranern nicht verſagen, hiernechſt denen Unterthanen, noch miniſterio eccleſiaſtico weder aus dem *inſtrumento pacis art. IV. §. 31.* als welches allein von dem caſu, wenn ein Landes-Herr mit ſeinen Unterthanen nicht einer religion zugethan iſt, noch ſonſten ein ius prohibendi daraus zuſtehen mag, daß an dem Orte, der denen Reformirten zur Kirche eingeräumet iſt, vorhin ein Cloſter geweſen, und die Reformirten einige Irrthümer hegen, zumahl ratione prioris das Cloſter vorlängſt ſeculariſiret worden, und keines weges der clerus darauf einen Anſpruch machen kan, vielmehr ſolches in bonis Principis iſt, und daher der Landes-Herr um deſto mehr befugt geweſen, von dem Seinigen denen Reformirten einen Platz zu ihrem Gottesdienſt zu aſſigniren und anzuweiſen, es auch viel beſſer iſt, daß ein Gottesdienſt daſelbſt, als wie vormahls comœdien geſpielet werden, wowider ſich das miniſterium eccleſiaſticum wohl nicht geleget haben wird, welches vormahls der Käyſer SEVERUS ſelbſt vor billig gehalten, cum enim quidam Chriſtiani locum, qui publicus fuerat, occupaſſent, contra popinarii dicerent, ſibi eum deberi, reſcripſit imperator, melius eſſe, vt quocunque modo Deus illic colatur, quam popinariis dedatur.

LAMPRIDIUS *in Seuero c. 49.*

Ra-

Ratione poſterioris aber zu erwegen, daß im Oßnabrückiſchen Friedens-Schluß die Reformirten mit in dem Religions-Frieden eingeſchloſſen ſind, vermöge deſſen einem jeden Landes-Herrn erlaubet iſt, ihre Religion in ſeinem Lande zu dulden, auch keine Verführung ſonderlich zu befürchten, da vielmehr zu hoffen ſtehet, daß durch ſolche Gelegenheit die Reformirten deſto leichter zu uns treten werden, endlich die angeführten loca aus der Bibel, ſo von denen heidniſchen Abgöttern handeln, gar impertinent auf diejenigen, ſo gleichfalls der Chriſtlichen Religion zugethan ſind, gezogen werden, vielmehr ſolches als ein unzeitiger Eifer des miniſterii anzuſehen, der ex odio theologico hergefloſſen, und dabey keine Simonie dem Landes-Fürſten zu imputiren iſt, da er zu ſeines Landes Beſten, und zu etablirung derer commercien die Reformirten in ſeinem Lande aufgenommen, und dergleichen toleranz an und vor ſich ſelbſt ſo beſchaffen, daß ſie billig nach denen Regeln der Liebe denen diſſentirenden nicht zu verſagen iſt, abſonderlich wenn dem Lande daraus ein groſſes Aufnehmen zuwachſen kan.

> So halten wir davor, daß der Landes-Fürſt geſtalten Sachen und Umſtänden nach, denen Reformirten das freye religions-exercitium zu vergönnen, und ihnen den gedachten Platz anzuweiſen wohl befugt geweſen, auch ſolches privilegium zu revociren nicht ſchuldig ſey.

Anlangend die andere Frage, ob wohl dem miniſterio eccleſiaſtico der elenchus keines weges zu unterſagen iſt, noch ihnen verboten werden mag, daß ſie nach ihrem Gewiſſen handeln, und die diſſentirende öffentlich widerlegen, und ihre Zuhörer vor ihrer Lehre warnen, mithin von der Gemeinſchaft derſelben ſie abmahnen.

Weil aber dennoch nicht hievon, ſondern davon die Frage eigentlich iſt, ob bey denen vorgedachten Umſtänden dem miniſterio eccleſiaſtico erlaubet ſey, gegen den Landes-Fürſten und deſſen Recht zu predigen, wie nicht weniger die conceſſion eines religions-exercitii, ſo nach denen Reichs-Geſetzen einem Fürſten zugelaſſen, im Predigen zu taxiren, denſelben zu impugniren, und dadurch die Unterthanen gegen den Landes-Herrn zu animiren, daß ſie ſich gleichfalls gegen ſolche Vergönſtigung legen ſollen, welches gewiß mit dem Amte eines miniſterii eccleſiaſtici gar nicht überein kommt, ſondern billig ihnen zu unterſagen, und wann ſie nicht pariren wollen, am allerbequemſten und ſicherſten iſt, wenn bey einer gewiſſen Geld-Buſſe das Verbot geſchiehet, und ſolche in dem widrigen Fall ſtricte exequiret werde.

So

So iſt durch ietzt gedachte Zwang-Mittel der Landes-Fürſt gegen das miniſterium eccleſiaſticum zu verfahren wohl befugt.

Nec nobiles in ſuis prædiis absque auctoritate publica ædes ſacras exſtruunt.

§. XX. Explicui fontem & limites *auctoritatis publicæ*, vel *ciuilis* vel *epiſcopalis*, absque qua eccleſiæ ædificari nequeunt, qualescunque fuerint *eccleſiæ*, cultui *ordinario* dedicandæ. Priuatorum *oratoriorum* exſtructio ſingulis in prædiis ſuis conceſſa eſt ſine hac auctoritate, vt ex iis, quæ ad *tit. de capell. monach.* dicta ſunt, patebit. Diuerſa eſt ratio, ſi nobilis ſacellum, in quo *ordinaria ſacra* fieri debeant, in ſuo prædio exſtruere, illique ſacerdotem præficere vellet, quod rurſus *auctoritatem* & *conſenſum Domini territorii*, vt olim *epiſcopi*, deſiderat, ſine diſtinctione, vtrum nobilis ſacra in territorio publice recepta, an vero diuerſæ religionis ibi exercere velit? Etenim hoc caſu ne quidem *priuatum* religionis *exercitium* in tali ſacello ſine principis conſenſu inſtitui poteſt, quod *anno* 1624. in vſu & obſeruantia non fuit, per *art. V. I. P. art.* 21 illo vero non leue præiudicium infertur *parochiali eccleſiæ*, cui ſe nobilis ſubtrahit, de quo iam olim conqueſti ſunt epiſcopi, vt *tit. cit.* obſeruaui.

Quomodo auctoritas publica interponatur?

§. XXI. Ipſa *auctoritatis* interpoſitio fit per *reſcriptum* ſolenne, præuia cauſæ cognitione, cum *iuſtam neceſſariam*que cauſam deſideret templorum ſtructura, *c.* 5. *& ſ. X. h. t. c.* 48. 53. *C.* 16. *q.* 1. & præcauendum ſit, ne in præiudicium alterius tendat. *c.* 43. 44. *C.* 16. *q.* 1. *c.* 1. *X. de nou. oper. nunc.* ibi: *quia nulla eccleſia in præiudicium alterius eſt conſtruenda.* Audiendi ergo ſunt, qui ius contradicendi allegare poſſunt, quibus non citatis auditisque, *nunciatione noui operis* ædificatio ſiſti poteſt, adeo vt, ea neglecta, demoliendum ſit, quod ædificatum eſt *cit. c.* 1. *de nou. oper. nunc.* vtpote ſi in *præiudicium matris eccleſiæ* noua exſtruatur. Denique etiam huc *cauſæ cognitio* tendit, vt curetur, quo de neceſſaria *dote* eccleſiæ nouiter exſtructæ proſpiciatur, de quo themate fuſiſſime egit ZIEGLERVS, vt hac opera ſuperſedere poſſim.

An etiam hæc deſideretur in reficiendis templis?

§. XXII. Neque vero *auctoritas* publica ſiue *episcopalis* ſeu *ciuilis* circa eccleſiarum conſtructionem tantum verſatur, ſed etiam circa earum *refectionem*, quamuis non eodem prorſus modo. Fauorabilior eſt *refectio* operum iam exſtructorum quam *ædificatio* nouorum, & ita facilius illa quam hæc permittitur, vt ſpecialem conſenſum reipublicæ vel epiſcopi illa haud requirat. Et cum altera pars huius tituli de *reficiendis ædibus ſacris* teſte rubrica agat, nec hoc thema intactum linquam.

§. XXIII.

§. XXIII. In genere *reficere* eſt, id, quod corruptum & deprauatum eſt, in priſtinum ſtatum reſtaurare. *l.* 1. *pr.* §. 1. *de via publ. l.* 1. §. 6. *de riu.* Equidem in materia *ſeruitutum* hæc vox admodum ſtricte capitur, vt res corrupta ad *veterem modum* & *formam* reduci debeat, ne ſeruitutis vſus ſub ſpecie *refectionis* extendatur. *l.* 1. §. 11. *l.* 2. *de riu.* Vnde etiam diſtinguunt, *reficere, facere,* & *reſtituere* opera. *Illud* quid ſit, dictum: *iſtud* vero vocatur, quando in *refectione* vetus forma vel modus immutatur, & ita ſimul *nouum* quid efformatur; *hoc* denique, quando, quod prorſus deſtructum vel demolitum, reædificatur. *l.* 10. §. 1. 7. *quemadm. vſusfr. amittat. l.* 36. *pr. de vſufr. l.* 20. §. 2. *de ſeru.* Audiamus ICtum in *l.* 3. §. 15. *de itin. actuque priu. Reficere ſic accipimus, ad priſtinam formam iter & actum reducere, h. e. ne quis dilatet, aut producat, aut deprimat, aut exaggeret, & alind eſt enim reficere, longe aliud, facere.* Verum in hac materia, vbi regulariter de nullius agitur *præiudicio*, nec de *ſeruitute* amplianda, non cogimur, hisce ſtricte nos includere cancellis, ſed *refectionem* ad omnem cauſam referimus, ſiue eccleſia penitus deſtructa, ſiue tantum corrupta, ſiue priſtina forma in refectione obſeruata, ſiue paulisper in maiorem auditorum commoditatem immutata fuerit. Neque enim regulariter adeſt, qui hic contradicere poſſit ex iure perfecte quæſito, vt in ſeruitutibus, niſi aliunde obſtaculum iniiciatur, vt a forma priſtina recedere non liceat, quod ſuo loco expendendum erit. Agnoſcit hoc etiam PETRVS PECKIVS *in tr. de SS. & catholicis Chriſti eccleſ. reparandis ac reficiendis c.* 1. & 2. vnice tamen in fauore *eccleſiæ* & *religionis* acquieſcit, & huius intuitu dilationem huius vocis admittit, cum potius cogitare debuiſſet, in *ſeruitutibus* pro *ſubſtrata materia* ſtrictiores ſignificatus eſſe ſequendos, quibus extra eam materiam non præciſe inſiſtendum. Denique, quamuis primario de *refectione eccleſiarum* ſollicitus ſim, non tamen abſtinebo a refectione *acceſſoriorum*, qualia ſunt ædes parochiales, cœmeteria &c. Cum enim ſint *acceſſoria eccleſiarum*, eiusdem quoque iuris cum illis quoad *refectionem* cenſentur.

Quid reficere?

§. XXIV. Vt vero, quæ huc ſpectant, paulo altius repetam, & huius curæ onerisque rudera etiam ex ipſis antiquitatis Romanæ monumentis eruam, paucis præmitto, templa olim tam Romæ quam in municipiis ad *opera publica* fuiſſe relata, obſeruantibus THOMA REINESIO *claſſ. IX. inſcript. n.* 54. (vbi inter *publica opera* recenſet prætoria, baſilicas, templa, theatra &c.) & IACOBO GVTHERIO *de offic. dom. aug. lib.* 2. *c.* 13. *p.* 396. *edit. Lipſ.* Habuere autem *opera publica* ſuos *curatores*, qui

Templa olim inter opera publica referebantur,

qui inprimis operam dabant, vt ſarta tecta conſeruarentur, atque neceſſitate ſuadente reficerentur. Primitus hæc cura *officio cenſorum* cohærebat, teſte lege cenſoria, quæ ſecundum FESTVM hæc erat: *Porticum ſartam tectamque habeto.* Confer. LIVIVS *lib. IV. c.* 8. CICERO *lib. III. de LL. c.* 3. paulo aliter hanc legem cenſoriam enarrat: *vrbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor;* qua tantum deſignat *officium cenſorum*, non vero oſtendit, talem legem reuera latam fuiſſe, obſeruante B. Dn. THOMASIO *de morum cenſur. c.* 11. §. 9. Creati ſunt *cenſores* demum anno V. C. 310. Quis ergo ante hos curam templorum reficiendorum habuit? *Aediles*, qui iam creati erant anno V. C. 261. quod explicat DION. HALICARN. *lib. VI. c.* 90. vbi originem *ædilium plebis* his enarrat verbis: *Petunt a ſenatu, permitti ſibi, vt quotannis duos a plebe viros deſignent, vt tribunis ſubminiſtrent, quicquid opus ſit, & lites, quas tribuni eis commiſerint, iudicent: ædiumque ſacrarum, locorum publicorum atque annonæ curam habeant. Hoc quoque per ſenatum conceſſo, creauerunt, quos tunc miniſtros & collegas & iudices tribunorum appellabant, nunc vero ab officio vno vernacula lingua ædiles,* i. e. *SACRARVM AEDIVM CVRATORES vocant, poteſtatem habentes alterius magiſtratus miniſtram.* Nomen itaque inde acceperunt, quod eſſent *ædium ſacrarum curatores*, quod etiam non obſcure innuit POMPONIVS in *l.* 2. *§.* 21. *de orig. iur. itemque vt eſſent, qui ædibus præeſſent, in quibus omnia ſcita plebs deferebat, duos ex plebe conſtituerunt, qui etiam ædiles appellati ſunt.* Similiter SEXTVS POMPEIVS: *Aedilis initio dictus eſt magiſtratus, qui ædium non tantum ſacrarum, ſed etiam priuatarum curam gerebat.* Specialior forſan cura ædium harum ædilibus relicta eſt, vtut cenſores quoque in genere *locorum publicorum* ſollicitudinem gererent, quin imo, cenſoribus aliis negotiis diſtrictis, & tandem abolitis, ſolis ædilibus *cura ædium*, inprimis *ſacrarum*, permanſit. Ceterum non tantum in vrbe, ſed etiam in municipiis tales *ædiles* conſtituti fuere, qui inprimis ædium ſacrarum curam habebant, quod optime demonſtrauit Dn. OTTO *de ædil. colon. & ciuil. c.* 8. vbi §. 3. hæc ſubiungit: *Has autem ædiles ad cultum deorum inſanis impendiis conſtruebant, ornabant, & magna cum religione conſeruabant, lapſas, nutantes aut fortuitis caſibus concuſſas reparabant, priſtinumque ſplendorem reducebant.*

& ſic pertinebant ad cenſorum curam

& ædiles.

Vnde reficiebantur templa?

§. XXV. Reficiebantur autem ædes ſacræ ex *reditibus publicis* vel *pecunia publica*, vt dicitur in *l.* 18. *§.* 5. & 10. *de muner.* quorum varii erant *tituli.* Ciuitatibus ſua erant *vectigalia*, ex quibus hæc onera ſup-

ſupportabantur. Teſtis eſt CICERO *lib. III. epiſt.* 2. *quorum quidem omnia commoda omnesque facultates, quibus & ſacra conficere & ſarta tecta ædium ſacrarum locorumque communium tueri poſſunt, conſiſtunt in his vectigalibus, quæ habent in prouincia Gallia.* De his *vectigalibus* municipiorum aut coloniarum vid. BRISSON. *de V. ſignif. voc. vectigales agri.* Nonnunquam ex *legatis*, ſpeciatim ad *opera publica* relictis, hæ impenſæ refectionis fiebant. Cautum quippe erat ſecundum *l. 7. D. de operib. pub. pecuniam, quæ in opera noua legata eſt, potius in tutelam eorum operum, quæ ſunt, conuertendam, quam ad inchoandum opus erogandam, ſcilicet ſi ſatis operum ciuitas habeat, & non facile ad ea reficienda pecunia inueniebatur.* Rurſus *voto* vel *pollicitatione* nonnunquam quidam ſe adſtringebant ad opera vel reficienda vel perficienda, maxime ob caſum, quem ciuitas paſſa erat, qui omnimodo obligabantur. *l. 7. de pollic.* Sed & *liberalitas principum* præſto erat ciuitatibus, vt CAPITOLINVS in *Antonino pio c.* 8. refert: *multas ciuitates adiuuit pecunia, vt opera vel noua facerent, vel vetera reſtituerent.* Et quid dico *principum*? priuatorum nonnunquam feruor in reficiendis operibus publicis & multo magis templis eminebat, vt potiores reditus bonorum ſuorum huic impenderent cauſæ, cuius munificentiæ fructum hunc ferebant, vt nomen eorum operi inſcriberetur per *l. 2. de operib. publ.*

§. XXVI. Similem prouinciam poſt AVGVSTI tempora Romæ obtinebant *curatores operum publicorum.* Auxit AVGVSTVS magiſtratus, & officia antiqua diuiſit in plura, quo rectius ſinguli curam ſuam expedire poſſent. Teſtis eſt SVETONIVS *c. 37. n. 1. quo plures partem adminiſtrandam reipublicæ caperent, noua officia excogitauit: curam operum publicorum, viarum, aquarum, aluei Tiberis, frumenti populo diuidendi.* Quinam hanc curam apud Romanos in vrbe geſſerint, ſtrictim exponit REINESIVS *in claſſ. inſcript. antiqu. n.* 54. additque, hos curatores operum publicorum additos ſibi velut miniſtros habuiſſe *procuratores*, & inferioris gradus *diſpenſatores*, h. e. qui impenſarum in opera publica rationes adminiſtrabant, vt & *numerarios.* De his *curatoribus* frequenter loquuntur inſcriptiones antiquæ, inter quas hanc exhibet IACOBVS *de offic. aug. dom. lib. 2. c. 13.*

De curatoribus operum publicorum

EX. AVTORITATE. IMP. CAESARIS.
TITI. VESPASIANI. AVG. IN. LO
CO. QVI. DESIGNATVS. ERAT. PER.
FLAVIVM. SABINVM. OPERVM.
PVBLICORVM. CVRATOREM.

TEMPLVM. EXSTRVXERVNT.
NEGOTIATORES. FRVMENTARII.

a curatoribus rei publicæ diſtinguendis.

Erant etiam *curatores reipublicæ*, quorum officium peculiari libello expoſuit VLPIANVS, vt docet inſcriptio *l.* 5. *D. de oper. publ.* quod tamen adhuc differebat a *curatorum operum publicorum* munere, vt declarat Dn. OTTO *cit. tr. c. IV. §.* 6. Quin tamen ſimul in partem muneris horum vocati fuerint, liquet ex *l.* 46. *D. de damn. inf.* vbi dicitur, *ad curatoris reipublicæ officium ſpectat, vt dirutæ domus a dominis exſtruantur.* Erant vero hi *curatores operum publicorum* vel ipſi ædiles, vel qui in locum eorum ſucceſſerant, adeoque eandem, quam ædiles, curam gerebant circa *refectionem templorum*, vt docet *l.* 1. *l.* 2. *§.* 1. *de operib. publ. l.* 8. *C. eod.* Hac de cauſa hoc munus in *l.* 4. *de muner.* ſpeciatim dictum fuit *cura exſtruendi vel reficiendi operis*; huic præfecti vero *curatores ad exſtruenda vel reficienda ædificia publica* in *l.* 18. *§.* 10. *eod.* Supremam curam ſibi reſeruabant imperatores, qui nonnunquam extra ordinem *inſpectores publicorum operum* per diuerſas prouincias mittebant inſpiciendis operibus publicis, num ſarta tecta ea eſſent, an vero deſidia eorum, quos hæc cura tangebat, corrupta? *l.* 2. *C. Theod. de oper. publ.* ibique GOTHOFR. *in comment.* Nec dubium eſt, quin hi quoque inſpectionem ſuam ad templa extenderint, quæ ſub generali appellatione *operum publicorum* comprehendebant, vt docet *l.* 3. *&* *l.* 36. *C. Theod. eod.* quæ intelligenda eſt de *templis gentilium*, vt optime docet IACOB. GOTHOFRED. *ad cit. leg.*

Eccleſiæ primitus non erant templa,

§. XXVII. Atque hæc quidem de *onere reficiendi templa gentilium* ex iure ciuili deprompta, paucis attigiſſe ſufficiat. Tranſitum facio propiusque accedo ad *eccleſias chriſtianorum*, quæ quidem itidem ſuo modo *operibus publicis* accenſeri debent, propria autem iura, ad refectionem earum ſpectantia, pedetentim acceperunt, quæ ex ipſis antiquitatibus eruenda ſunt. Equidem ſub *imperatoribus gentilibus* chriſtiani proprie dicta *templa* haud habuere, vt ſupra obſeruaui; habuerunt tamen *loca* quædam, maxime ſeculo III. cultui ſacro deſtinata, vel vt dicit EVSEBIVS *lib. X. hiſt. eccl. c.* 5. εἰς ἃς τὸ πρότερον συνέρχεσθαι, ἔθος ἦν αὐτοῖς, *in quibus antea conueniendi iis mos & conſuetudo fuit.* Hoc etiam poſt pauca repetit: *Loca, in quibus conuenire ſolebant*, quæ *templis* haud accenſebant, quæ *nullius, iuris diuini & extra omne patrimonium* erant, cum hæc loca, ipſo CONSTANTINO iudice & interprete *cit. l.* ad *res vniuerſitatis*, vel vt loquitur, ad *ius corporis* pertinuerint, indeque collegerit imperator, ea cuilibet *corpori* eſſe reſtituenda, poſtquam

ad res vniuerſitatis,

quam edicto publico libertatem religioni chriſtianorum reſtituit pleniſſimam. Nec mutata rerum facies, poſt pacem rebus chriſtianorum indultam, ſed loca ædesque congregationibus eorum deſtinata, recte dici potuere *res eccleſiæ* ſeu *corporis & vniuerſitatis eccleſiaſticæ*, vtut ex ſpeciali imperatorum gratia & indulgentia non amplius priuato iure cenſerentur, ſed *publica* gauderent *auctoritate*, *munimine* & *iure*. Ab hoc tempore ad *publica opera*, quæ antea *priuata* erant, referri eôdem iure potuere, quo ea, quæ alias ciuitatibus propria erant: hæc itidem rebus *vniuerſitatis* accenſebantur, adeo, vt recte dixeris, *opera* ciuitatum *publica* fuiſſe *res ciuitatum*, exceptis forſan *templis*, quæ quidem ad *opera publica* relata, ſed a patrimonio omni peculiari ratione exemta erant. In hoc ergo diſtinguo *templa gentilium* ab *eccleſiis chriſtianorum*, id quod vbi perpendo, facile liquet, cui ex *natura rei* onus reficiendi ædes ſacras incumbat? ſcilicet *vniuerſitati*, ſi ærarium deſit.

poſtea ad publica opera relata.

§. XXVIII. Enimuero primis hisce temporibus *pacis reſtitutæ* non tam *onus* hæc ſollicitudo reficiendi & ædificandi eccleſias habita fuit, ſed *decus* quoddam *eximiæ pietatis*, pro quo conſequendo, fere principes & ſubditi inter ſe certabant. Non enim tantum plures eccleſiæ nouiter exſtructæ, ſed deſtructæ reſtitutæ ſunt. Ait EVSEBIVS *lib. X. hiſt. eccl. c.* 2. *loca cuncta, quæ tyrannorum impietas ante ſubruerat, tanquam ex diuturna ac peſtifera labe reuiuiſcebant, templaque noſtra a ſolo in immenſam altitudinem erigebantur, & longe maiori cultu & ſplendore, quam illa, quæ prius expugnata fuerant, niteſcebant.* A quibus autem hæc reſtitutio facta fuerit, quorumue impenſis, haud addit, id quod tamen facile aliunde ſuppleri poteſt. Potiſſimum ipſe CONSTANTINVS hoc onus ſibi impoſuit, iuſſitque, vt *pecunia publica* ſeu *fiſcalis* in hanc cauſam conuerteretur. Prouocat EVSEBIVS de *vita Conſtantini lib. II. c.* 43. ad *legem* eiusdem, qua *præſides prouinciæ* admonuit, *ne pecuniis largiendis parcerent, ſed vt ex imperialibus theſauris ſumtus ad adium ſacrarum exſtructionem depromerentur.* Euidentius id apparet ex *epiſtola eiusdem ad Euſebium cap.* 41. relata. *Quotquot*, ſcribit, *eccleſiis aut ipſe praes, aut alios in ſingulis locis præſidentes & epiſcopos & presbyteros ac diaconos noſti; cunctos admone, vt in opera eccleſiarum omni ſtudio & diligentia incumbant: quo aut reparentur, quæ adhuc manent, aut augeantur in maius, aut ſicubi vſus poſtulauerit, noua ædificentur. Quæcunque autem neceſſaria fuerint, & ipſe & reliqui alii tuo interuentu, tum a præſidibus prouinciarum petent, tum ab officio præfecturæ prætorianæ.*

Ab initio refectio fiebat ex liberalitate a quolibet.

toriana. Tres potiſſimum hæc epiſtola ſuppeditat obſeruationes: 1) ſupremam ſollicitudinem pro *reficiendis eccleſiis* ſibi recte attribuiſſe imperatores, & leges de hac cauſa ſcripſiſſe: 2) ſpecialem autem curam commiſiſſe *epiſcopis* & *clericis*, qui eccleſiis præerant: 3) neceſſarios ſumtus ad hanc *refectionem* ex penu ſuo feciſſe. Poſtremum erat *munificentiæ regiæ:* duo priores articuli magis ad *iuris* rationem pertinebant, cum hæc ſollicitudo tam *ſuprema* & *generalis*, quam *ſubordinata* & *ſpecialis* nemini rectius attribui potuerit quam Cæſari & his, qui eccleſiis erant præpoſiti, & redituum omnium eccleſiaſticorum, more iam recepto, diſpenſationem habebant.

Fundamenta circa hanc refectionem præmittuntur.

§. XXIX. Sicuti vero liberalitas CONSTANTINI M. in ſuppeditandis neceſſariis ſumtibus in *refectionem eccleſiarum* impendendis, ſucceſſores non obligabat, nec in eos hoc onus transferre poterat, cum, quod *liberaliter*, nullo iure cogente, factum, in conſequentiam non eſſet trahendum; ita hoc onus ſecundum regulas iuris ab aliis, qui ad hoc *iure perfecto* obſtricti erant, ferendum fuit, de quibus nunc agendum. Docet vero recta ratio, a qua nec *ius ciuile* abludit, nemini *regulariter*, ſi ab omni *pacto* abſtrahimus, rectius hoc onus imponi poſſe, quam ipſi *rei reficiendæ* domino, ſeu cuius patrimonio illa accenſenda eſt. Sicuti enim omne commodum ex ea ſentit, & in ſuos vſus eam comparauit, ſibique poſſidet; ita quoque hoc onus, quod illius rei conſeruationem continet, ſuſtinere debet. Eſt autem *refectio* hæc eo magis neceſſaria, nec vllo modo negligenda, quo magis reipublicæ vtilitas conſeruationem rerum reficiendarum poſtulat, adeo, vt quamuis alias quis rem ſuam *iure dominii* negligere, & refectionem omittere poſſit, hac tamen libertate in *ſtatu ciuili* non vbique nec in genere vti queat. Hac de cauſa reſpublica conſtituere ſolet *inſpectores curatoreſque*, qui præcauere debent, ne, vbi talis *refectio* in vtilitatem reipublicæ eſt neceſſaria, domini hoc onus negligant, ſuaque deſidia efficiant, vt res reficiendæ corruant cum boni publici detrimento.

Onus hoc regulariter incumbit domino,

aliquando ex neceſſitate.

Quod illuſtratur intuitu ædium.

§. XXX. Talis *refectio* potiſſimum deſideratur, & legibus iniuncta eſt, quoad ædes ruinam minantes, quia intereſt reipublicæ, ne ruinis deformetur reſpublica, vt dicitur in *l. 2. §. 17. D. ne quid in loco publ.* Hunc in finem conſtituti erant *ædiles*, qui olim etiam priuatarum ædium curam habebant, ceu liquet ex *l. vn. §. 1. D. de via publ. & ſi quid.* In prouinciis eandem curam quoque ſuſtinebant, tum curatores reip. ſecundum *l. 46. pr. de damn. inf.* vbi ICtus ita: *ad curatoris reipublicæ officium ſpectat,*

ſtat, vt dirutæ domus a dominis exſtruantur, tum etiam præſides & proconſules, teſte VLPIANO *in l. 7. D. de offic. præſid.* aiente: *præſes prouinciæ inſpectis ædificiis, dominos eorum, cauſa cognita, reficere ea compellat, & aduerſus detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferat.* Idem fere *ad officium proconſulis* applicatur in *l. 7. de offic. proconſ.* Erat tamen quoad ciuitates municipales differentia inter *curiales & non curiales*, ita, vt illi etiam *inuiti vel reparare intra ciuitates, quas olim habuerunt domos, vel de nouo ædificare cogerentur*; hi vero tantum in vrbibus, in quibus domus poſſidebant, *eaſdem dirutas neglectasque reparare* tenerentur, vt edicunt imperatores *in l. 8. C. de ædif. priu.* Adeo vero hæc *refectio* incumbit *domino*, vt, ſi *ſumtu alieno* v. c. *publico* ædes refectæ fuerint, impenſæ cum vſuris reipubl. reſtituendæ ſint, quo non facto intra tempus præſtitutum, iure domum reſpublica diſtrahit. *l. 46. §. 1. de damn. inf.* Denique ſi domus eſt communis, communi ſumtu refici debet, alioquin ſi alter ſociorum ceſſantium portiones reſtituerit, ſortem cum vſuris centeſimis intra quatuor menſes, poſtquam opus refectum erit, recipere debet, aut deinceps rem propriam habebit, *l. 52. §. 10. pro ſoc.* vel vt dicitur in *l. 4. C. de ædif. priu. ius dominii pro ſolido vindicare vel obtinere* debebit. Inde liquet 1) dominis rerum hoc onus incumbere: 2) vbi reipublicæ intereſt, quemlibet ad refectionem cogi poſſe: 3) ſi *ſumtu alieno* refectio facta, agi poſſe ad illum repetendum.

§. XXXI. Extra ordinem tamen etiam *tertius*, h. e. *non dominus* quandoque ad refectionem rei, quæ ad alium ſpectat, obſtringitur, & quidem (I) ob *ſeruitutem*, quam in re aliena habet. Ait ICtus in *l. 6. §. 2. D. ſi ſeruit. vind. In omnibus ſeruitutibus refectio ad eum pertinet, qui ſibi ſeruitutem aſſerit, non ad eum, cuius res ſeruit.* Quamuis enim regulariter quilibet rem ſuam ſartam tectam ſeruare teneatur, id tamen eo haud pertinet, vt in commodum merum alterius ad *refectionem* cogi queat, *l. 2. §. 5. D. de aqu. & aqu. pl. arc.* quin potius æquum eſt, vt, qui *iure ſeruitutis* commodum ex re aliena percipit, huic oneri ſe ſubmittat, & ſuo ſumtu rem, quæ & quatenus ſeruit, reficiat. Inde fluit, 1) dominum rei ſeruientis a poſſeſſore prædii dominantis cogi non poſſe ad refectionem, ne quidem in *ſeruitute oneris ferendi*, niſi in ſeruituris huius impoſitione pacto aliter conuentum fuerit, id quod ſupponitur in *l. 35. de S. P. V.* & *l. 6. cit.* ibi: *ædificia reficiat ad eum modum, qui ſeruitute impoſita comprehenſus eſt*, quæ verba euidenter caſum *pacti conuenti* indicant. Operatur vero eiusmodi pactum, vt ſeruitus prædio impoſita alteretur & irre-

Extra ordinem quis reficere tenetur rem alienam, 1) ob ſeruitutem,

irregularis fiat, adeoque hæc *refectio*, actione *reali* ſeu *confeſſoria* exigi queat, vt ICtus in *cit. l.* 6. euidenter docet. 2) Eum, cuius intereſt, ob ſeruitutem, impediri non poſſe a domino in *refectione*, alioquin interdicto de *reficiendo* ei ſuccurritur: *l.* 3. §. 11. *ſeqq. de itin. actuque priu. l.* 1. *pr. l.* 1. *ſ. de riu. l. vn.* §. 6. *de fonte l.* 1. *pr. de cloacis &c.* modo reficiens *cautionem damni infecti* præſtiterit, vt refectio ſit innoxia, quamuis domino quodammodo incommoda.

2) ob damnum datum,

(II) Extra ordinem tertius ad refectionem tenetur ob damnum per iniuriam datum in re aliena, ſiue ex contractu eam teneat, quo caſu ex illo ad refectionem cogi poteſt; *l.* 11. *pr.* §. 1. *l.* 25. §. 3. 4. 5. *l.* 41. *D. locati*, ſiue nullus interceſſerit contractus, quo caſu ex L. Aquilia damnum reſarcire, & ſic per indirectum rem reficere, vel ad minimum ſumtus ad refectionem ſuppeditare debet. *l.* 27. §. 9. *l.* 31. *D. ad L. Aquil.* Quodſi vi aut clam tale damnum datum eſt, poteſt etiam interdicto, *quod vi aut clam* ad rem *reſtituendam* agi, *l.* 1. *pr.* & §. 1. *quod vi aut clam*, vel ſi res non poſſit reſtitui, ad id, quod intereſt per *iuramentum in litem* æſtimandum. *l.* 15. §. 7. & 9. *eod. l.* 16. *eod.* Hoc remedio eo magis vtendum, quo expeditius per *mandata* hic proceditur, & ita refectio eo facilius obtinetur.

3) ob pactum.

Denique (III) *extra ordinem* quis rem alienam reficere tenetur, ob *pactum*, quo refectionem ſpeciatim, ruina quocunque modo eueniente, in ſe recepit, vtpote ſi conductor quemuis caſum fortuitum circa ædes conductas recepit. *l.* 23. *D. de reg. iur.* Ceterum ſi quis refecit, qui ad eam reficiendam haud tenebatur, ſuis ſumtibus perficiendam, ſumtus in hunc finem factos repetere, vel iure *retentionis* conſequi poteſt, pro diuerſa ratione caſuum, quos hic explicare non vacat.

Quatuor capita in refectione eccleſiarum pertractanda.

§. XXXII. Hæc principia, ſicuti in recta ratione fundata ſunt, vſum etiam in *hypotheſi*, ſcilicet in *refectione ædium ſacrarum*, & quæ his accedunt, habent inſignem. Id quod vt eo euidentius omnium in oculos incurrat, potiſſimum omnis oratio, in his quatuor capitibus illuſtrandis & exornandis, occupata erit, I) vt oſtendam, refectionem hanc, de qua agitur, omnino eſſe lege *præceptam* & ſic *neceſſariam*: II) hunc in finem quoque *curam* huius *refectionis* quibusdam demandari debuiſſe: III) inquirendum, vnde & quo ſumtu refectio hæc ſuſcipi debeat? & denique IV) *modus reficiendi* euoluendus & in *caſu contradictionis* certo iure circumſcribendus.

Neceſſitas refectionis euincitur tum ex ratione,

§. XXXIII. Primum caput *neceſſitatem* huius *refectionis* concernit, quæ ex antea adductis principiis fluit. Quodſi enim talis refe-

ctio

ctione quidem in *ædibus priuatis* negligi, ſed a magiſtratu imperari poteſt; multo magis refectio in *ædibus ſacris* & harum *acceſſoriis* neceſſitatis erit, quarum vſus quodammodo *publicus* eſt, vt etiam *operibus publicis* accenſeri debeant. Proinde reipublicæ intereſt, ne eccleſiæ ruinam patiantur, ſed, vt alia opera publica, ſartæ tectæ conſeruentur, cum etiam cultus diuinus, qui in iis peragitur, neceſſarius ſit, qui *publice* absque iis peragi nequit. Vtut enim quilibet domi deuotioni vacare poſſit, ea tamen eſt chriſtianæ religionis ratio, vt, qui vniti ſunt in fide & ſpiritu, in vnum quoddam inter ſe coaleſcant corpus, & certo loco communium ſacrorum gratia congregentur, exemplo chriſtianorum primitiuorum, qui quotidie colligebantur, & vno ore Deum inuocabant, aliaque peragebant ſacra. *Act. II*, 46. *IV*, 32. *V*, 42.

§. XXXIV. Agnouerunt poſtea etiam principes chriſtiani, & legibus ſuis hanc neceſſitatem munierunt. Eleganter ait ANASTASIVS imperator in *l.* 10. *C. de hæret. & manich. ſiue apud dominos poſſeſſoresue orthodoxos ea prædia maneant, ſiue ad fiſci noſtri iura peruenerint, neceſſe eſt, in his eccleſias & oratoria conſtituta diligentius & ſollicitius inſtaurari.* Subiungit hanc rationem: *Noſtræ enim ſerenitatis vndique ad hunc exitum prouidentia ducit, vt omnipotentis Dei templa, (in quibus noſtræ fidei inſtituta perdurant) cultu aſſiduo per omnia ſecula reditiua ſeruentur.* Eadem mens fuit LEONIS & ANTHEMII in *l.* 14. *pr. C. de SS. eccl.* vbi tam de *ſacris ædibus* quam harum *acceſſoriis* conſeruandis ita ediſſerunt: *ea, quæ ad beatiſſimæ eccleſiæ iura pertinent, vel poſthac forte peruenerint, tanquam ipſam ſacroſanctam & religioſam eccleſiam, intacta conuenit venerabiliter cuſtodiri, vt ſicuti ipſa religionis & fidei mater perpetua eſt, ita eius patrimonium iugiter ſeruetur illæſum.* Equidem contra alienationem temerariam hæc facta eſt diſpoſitio; ipſa tamen ratio & diſpenſatio eiusdem recte quoque applicari poteſt ad *refectionem*, ſine qua nec eccleſia nec eius patrimonium ſeruari poteſt illæſum. Eandem neceſſitatem agnouit IVSTINIANVS, adeoque varia ratione diſpoſuit de cura eccleſiis reficiendis impendenda, ceu conſtat ex *l.* 42. & *l.* 46. *de SS. eccleſ.* alia vt iam non adducam loca.

rum ex legibus

§. XXXV. Eandem neceſſitatem quoque agnouerunt imperatores ſubſequentes & decreta conciliorum. LOTHARIVS imperator anno 824. in hæc verba edixit apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 1262. *de eccleſiis emendandis volumus, vt ita obſeruetis, ſicut in capitulare noſtro, quod ad Dolonam fecimus.* In *concilio Londin. anno* 1268. celebrato *c.* 18. apud HARDVINVM *tom. VII. concil. p.* 628. patres hoc modo edicunt:

& conſtitutionibus conciliorum,

improbam quorundam auaritiam perſequentes, quin cum a ſuis eccleſiis & eccleſiaſticis beneficiis multa bona ſuſcipiant, domus ipſorum & cetera ædificia negligunt, ita vt integra non conſeruent, & diruta non reſtaurent (propter quod ipſarum eccleſiarum ſtatum deformitas occupat & multa incommoda ſubſequuntur) ſtatuimus atque præcipimus, vt vniuerſi clerici ſuorum beneficiorum domos & cetera ædificia, prout indiguerint, reficere ſtudeant condecenter. Pari ratione in *ſynodo Exonienſi anno* 1287. celebrata *c.* 16. apud HARDVIN. *cit. l. p.* 1091. neceſſitatem *refectionis* vrſerunt patres: *Ingratitudinis vitio & auaritiæ labe quorundam ſtatum nouimus quam plurimum derogari: qui cum beneficiis eccleſiaſticis ſuis nonnulla percipiant emolumenta, onera incumbentia negligunt ſupportare, ædificia eccleſiarum integra conſeruare & reſtaurare dirupta non curantes. --- Hinc eſt, quod ſtatuendo & monendo diſtricte præcipimus &c.* Verum adeo plena ſunt de *neceſſitate* huius *refectionis* conciliorum decreta, vt ea congerere laborioſum magis quam vtile foret, cum ex ſequentibus, quæ *neceſſitatem* hanc præſupponunt, hæc ipſa euidentius apparitura ſint. Paucis duntaxat adhuc in medium proferam *leges proteſtantium eccleſiaſticas*, hanc refectionem imperantes. In *ordin. conſiſtor. & viſit. Marchica c. XIII.* hæc ſunt ſtatuta: Die Kirchen ſollen zu GOttes Ehren wohl gezieret, und dergeſtalt in baulichen Würden gehalten und zugerichtet werden, daß man GOTTes Wort füglich darin predigen könne, und nicht dermaſſen Dach- und Bau-loß liegen, daß beyde Kirchen-Diener und Zuhörer darin zu gehen Scheu tragen. Eadem neceſſitas *refectionis* quoque adſeritur *cap. XXV.* quoad *ædes parochiales* aliaque *ædificia eccleſiaſtica*, in quibus par eſt ratio. In *ordin. eccl. Magdeb. c. XXIV.* §. 1. itidem iniungitur, daß die Kirchen-Gebäude, Prediger-Schulmeiſter- und Küſter-Häuſer durch die Vorſteher mit Zuziehung verſtändiger Werck-Leuthe fleißig beſichtiget, und was ſchad- und mangelhafft ſich finden möchte, ohne Verzug und zu rechter Zeit ausgebeſſert, was aber gar eingegangen, gleichwohl nicht zu entbehren, hinwieder gebauet werde.

imo & ſtatutis proteſtantium

Neceſſitas hæc ceſſat 1) in templis infidelium.

§. XXXVI. Ab hac *neceſſitate reficiendi* eccleſias tres potiſſimum caſus eximuntur. Primus concernit templa *infidelium*, *hæreticorum* omniumque, qui ſacris reprobatis operam dant. Fana enim idolorum cæſares chriſtiani partim deſtruenda partim occludenda eſſe conſtituerunt, vt impius cultus hoc ipſo ceſſaret. THEODOR. *lib. V. hiſt. eccl. c.* 21. Templa gentilium in vrbe prorſus ab exercitio excluſa ſunt: *l.* 2. *C. Theod. de pagan.* ea, quæ extra muros poſita erant, intacta & in-

cor-

corrupta ſeruata *l.* 3. *C. Theod. eod.* & conſequenter *refectio* non impedita. Pedetentim & omnis ſacrorum vſus gentilibus interdictus, & quia iudæorum cultus quoque chriſtianis inuiſus erat, inde factum, vt non tantum ab ædificatione *ſynagogarum* excluſi, ſed etiam hæ furore quodam carnali a plebe deſtructæ fuerint. Barbarum hunc morem variis legibus coërcuerunt imperatores, & ſynagogas iudæorum aduerſus impetum inconſideratæ plebis ſecuras incolumesque eſſe voluerunt per *l.* 9. 12. 20. 21. 25. & 26. *C. Theod. de iudæis* & *l.* 14. *C. eod. l.* 6. *C. de pag.* ſynagogis Samaritanorum tantum deſtruendis. *l.* 17. *C. de hæret.* & *monich.* Hæc omnia indicant, noluiſſe quidem imperatores furori ineptæ plebis & intempeſtiuo zelo quorundam episcoporum indulgere, interim tamem nullam *neceſſitatem* iudæis impoſuiſſe *ſynagogas reficiendi*, ſed hoc tantum *permiſiſſe*. Refectio enim *indulgentiæ imperatoriæ* vnice accepto ferenda, non *neceſſitati* adſcribenda erat. Id indicat *l.* 19. §. 1. *C. de iudæis: illud etiam pari conſideratione rationis arguentes præcipimus, ne qua iudaica ſynagoga in nouam fabricam ſurgat, fulciendi veteres PERMISSA LICENTIA, quæ ruinam minantur.* Idem ius canonicum ſequitur in *c.* 7. *X. de iud.* vbi pontifex in hæc reſcribit verba: *Iudæos de nouo conſtruere ſynagogas, vbi non habuerunt, pati non debes. Verum ſi aliquæ corruerint, vel ruinam minantur, vt eas reædificent, poteſt AEQVANIMITER TOLERARI.* Sic itaque refectio ædium cultui chriſtiano deſtinatarum eſt *neceſſitatis*: ſynagogarum vero *tolerantiæ*, imo *priuilegii.* Quamuis enim ad *ædes priuatas* ad minimum referri queant, quarum refectio neceſſitatis eſt; finis tamen, ad quem deſtinantur, a plerisque legislatoribus reprobatus fuit, vt earum *ruinam* potius quam *refectionem* exoptaſſe viderentur. Non ergo peccant, qui ſuo priuilegio non vtuntur, & *ſynagogarum refectionem* intermittunt, ad quam nequidem tenentur.

Iudæorum ſynagogis refectio indulta

ex mera gratia.

§. XXXVII. Vix melior fuit cauſa *hæreticorum*, h. e. a formula fidei publice approbata recedentium, *l.* 2. §. 1. *C. de hæret.* imo deterior. Habuiſſe eosdem etiam ſuas *paraſynaxes*, *conuenticula & loca congregationum*, antiquitates memorant, quamuis adeo inuiſa orthodoxis, vt nihil non pro iis abolendis tentauerint, & tandem ſcopum ſuum obtinuerint. Conſtituiſſe enim imperatores in *l.* 2. *pr. C. de SS. trinit.* animaduertimus hunc in modum: *nullus hæreticis miniſteriorum locus, nulla ad exercendam animi obſtinatioris dementiam pateat occaſio. Sciant omnes, etiamſi quid ſpeciali quodam reſcripto per fraudem elicito ab huiusmodi hominum genere impetratum ſit, non valere.* Prolixus adfertur hæreti-

Hæretici male habiti, vt ne quidem eccleſias ſuas reficere potuerint.

reticorum catalogus in *l. 5. C. de hæret.* quibus iniungitur, vt *nunquam in Romanum locum conueniendi morandique habeant facultatem*, quin potius *priuata ædificia*, in quæ domino permittente vel conniuente conuenerint, eccleſiæ catholicæ adiudicata ſunt. Repetitur idem in *l. 6. C. eod.* & quidem ſub publicatione bonorum. Conf. *nou. 37. & 131. c. 8.* Quodſi itaque ne quidem *hæreticis* permiſſum eſt, ædes huiusmodi, ſacris ſuis deſtinatas, exſtruere aut exſtructas habere, fruſtra de *refectione* earum agitur, quæ nequidem iis integra, imo ex hactenus dictis prorſus interdicta eſt. Cenſentur enim hi *rebelles* aduerſus *eccleſiam*, h. e. *regnum clericale*, perfidi, ſeditioſi, perduelles, adeoque prorſus exterminandi nec vllo tolerandi modo. Imo ſi tolerantur cum exercitio ſacrorum, reficiendi quidem *ius* habent, ſed neutiquam *neceſſitate* obſtringuntur. Ita philoſophandum ex principiis *eccleſiæ dominantis Romanæ*, hæreticos odio vatiniano & vltra modum inſectantis.

Idem odium ſubeunt proteſtantes intuitu Romanæ eccleſiæ.

§. XXXVIII. Notum eſt, quæ moleſtiæ ex his principiis (vt-vt peruerſe applicatis) *proteſtantibus* ſubeundæ, quæ perferendæ perſecutiones. Tandem publicæ religionis ſecuritati proſpectum per *pacem religioſam* & plenius per *inſtrumentum pacis Osnabrugenſe*, quibus legibus non tantum ſacra noſtra probata publice, ſed etiam certo modo eorum exercitium determinatum. Clament itaque ſedis Romanæ aſſeclæ, nos eſſe hæreticos: vrgeant, doceant, inculcent diſcipulis ſuis, tolerantiam nobis potius denegandam quam adſtruendam, nosque, quantum fieri poteſt, in exercitio religionis eſſe impediendos, & ad hanc metam leges imperii eſſe aptandas, explicandas, intelligendas; leges imperii publicæ, cauſæ bonitas, imo ipſum præſidium diuinum nobis fauent, & noſtram tuentur cauſam. Interim negari nequit, inter diſſentientes in religione ius reficiendi ædes ſacras magis adſcribi *libertati*, quam *neceſſitati*, vt magis disquiri debeat: *vtrum impediri poſſit refectio diſſentientibus a religione dominante*, quam illud: *an refectio iis imperari poſſit?* Cautum enim eſt in *I. P. art. V. §. 31.* vt landſaſſi, vaſalli & ſubditi, qui anno 1624. quacunque anni parte Auguſtanæ confeſſionis exercitium ſiue publicum ſiue priuatum habuerunt, retineant etiam in poſterum vna cum annexis; *nec minus maneant in poſſeſſione omnium dicto tempore in poteſtate eorundem conſtitutorum templorum, nec quisquam a quocunque vlla ratione aut via turbetur, quin potius turbati plenarie, in ſtatum annni 1624. reſtituantur.* Quæ cum ita ſint, *refectio templorum* ædiumque ad ea ſpectantium, quæ in poſſeſſione ſua habent, iis omnino integra eſt, vt hæc non nudæ *gratiæ, liberalitati* aut *tolerantiæ* meræ

Interim refectio iis imperari nequit.

ad-

adſcribi debeat; ſed *iure perfecto*, ex *lege publica* proteſtantibus æque ac catholicis competat, nec vllo modo impediri queat. Equidem hic rurſus refectio non abſolutæ *neceſſitatis* eſt, nec de ea forſan quæſtio mouebitur: interim *ius perfectum* proteſtantibus quæſitum ex *obſeruantia anni* 1624 (quæ inſtar *regulæ* obtinere debet ſecundum *art. V. I. P.* §. 33.) in dubium minime vocandum, quod noſtratibus, ſub *catholico magiſtratu* viventibus, ſufficit, vt id contra quoscunque defendere poſſint. Nec proteſtantibus obiici poteſt clauſula: *quatenus illa dicto anno exercuerunt*, inde inferri, *refectionem* templorum eſſe impediendam, ſi dicto anno refectionem haud exercuerint; huc enim minime trahi poſſe clauſulam, totus oſtendit contextus. Sufficit enim, proteſtantes in *poſſeſſione* templorum eo tempore fuiſſe, cuius conſequens eſt, *refectionis libertas*, in qua *per conſequentiam* conſtituti fuerunt, dum *poſſeſſionem templorum* habuerunt, quam ſine *refectione* conſeruare nequeunt, vt *poſſeſſionem* impediat, qui *refectioni* ſeſe opponit: ſufficit, quod in hac per leges publicas confirmata poſſeſſione turbari non debeant, id quod tamen contingeret, ſi *refectio* iis interdiceretur. Proinde æque interdicta contra *impedientes refectionem* ſunt propoſita, ac quidem contra eos, qui in *poſſeſſione* quendam turbant. Ita recte ſubducit rationes ICtus in *l.* 1. §. 11. *de itin. actuque priu. Conſequens erat*, ait, *eum, qui itinere vtitur, interdictum proponere, vt refici iter poſſit; quemadmodum enim alias vti poteſt itinere vel actu commode, quam ſi refecerit? corrupto enim itinere minus commode frui aut agi poteſt.* Eadem eſt ſententia *l. vn.* §. 7. *de fonte*, vbi ita: *niſi purgare & reficere fontem licuerit, nullus vſus eius erit*, & conſequenter *poſſeſſione* intercluditur poſſeſſor, quippe quæ in *vſu* conſiſtit. Quibuscunque ergo poſſeſſio integra relinquenda non turbanda eſt, iis *ius reficiendi* in dubium non vocamus, quando templa, quæ poſſident, reficere tentant.

§. XXXIX. Alter caſus, quo *neceſſitas reficiendi* remiſſa eſt, concernit *ſuperfluam templorum* vel ædium ſacrarum *copiam*, quibus magis respublica oneratur, quam honoratur. Quamuis enim fauor inſignis tum religionis cultusque diuini, tum etiam eccleſiarum ſit, in quibus ille peragitur, adeo vt *nimium* vel *ſuperfluum* vix hic reperiri queat; expeditum tamen eſt, re penitius inſpecta, veram deuotionem in *ſuperſtitionem grauiſſimam* transmutari poſſe, ſi *primario & principaliter* ad *templa* alligatur: ſi omnis fiducia, ſi religionis cultusque diuini anima, centrum, & ſpiritus in *templorum multitudine* quæritur, & veræ pietatis opera interim negliguntur. Id vero tum maxime fieri, imo factum fuiſſe, vbi

Non eſt neceſſaria refectio, ſi ſuperfluæ ſint eccleſiæ.

Hhh hhh 3 *ædium*

ædium ſacrarum multitudine ciuitates, oppida, agrique abundare imo ſuperbire cœperunt, quis in dubium vocabit? ſicut enim ſuperflua harum ædium exſtructio ex *ſuperſtitione* proceſſit, ita hoc malum easdem admodum propagauit, vt id ipſum, quod religioni chriſtianæ inſeruire debuerit, in eius detrimentum & iacturam omnino ceſſerit. Agnouerunt id plures ex patribus & ſcriptoribus melioris notæ, quorum iudicia collegerunt HOSPINIANVS *lib. I. de templis c. 6.* & ARNOLD. *in repraeſ. Chriſt. prim. lib. 2. c. 3.* Conf. MAVRIT. *de ſecul. bon. eccleſ. c. 1. §. 7.* Quodſi itaque apparet, templa reipublicæ magis oneri, religioni vero periculo eſſe, eique inſidias ſtruere, tutius eſt deſtruere templa, vſibusque aliis applicare, maxime publicis, quo poſito, *neceſſitas reficiendi* ceſſat & exſtinguitur.

Quod ex legibus illuſtratur.

§. XL. Nihil hic noui aut iuri aduerſum trado: id tantum repeto, quod maiores noſtri iam agnouerunt, & legibus corroborarunt. In conſtitutione LOTHARII de anno 874. ſupra laudata apud HARDVINVM *tom. IV. p.* 1262. imperatur talis deſtructio. Primo præmittitur *neceſſitas refectionis*; additur tamen: *& vbi in vno loco plures ſunt, deſtruantur.* Repetiit duntaxat hanc legem LOTHARIVS, quam iam anno 803. tulerat CAROLVS M. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 391. vbi *c.* 1. ita: *de eccleſiis emendandis, & vbi in vno loco plures fuerint, QVAM NECESSE SIT, vt deſtruantur, quæ neceſſariæ non ſunt & aliæ conſtruantur.* Relata eadem lex reperitur *lib. IV. capitul. c.* 28. apud BALVZ. *cit. l. p.* 744. conf. HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 954. vnde liquet, etiam hos canones collectioni conciliorum inſertos fuiſſe. Hac de cauſa 1) noſtrates recte docent, propter nimiam *abundantiam eccleſiarum*, & *bonorum eccleſiaſticorum* permiſſam eſſe *ſeculariſationem*: deſtructis enim ſuperfluis eccleſiis, bona earundem conuerti poſſunt in vſus publicos. MAVRIT. *cit. l. c. IV.* §. 4. 2) Cognitio, an eccleſiæ ſint ſuperfluæ, magis referenda ad principem, quam clerum maiorem. Sicuti enim hic nunquam conſtituet aut concedet ex rationibus hierarchiæ propriis, vllas eccleſias eſſe ſuperfluas; ita principibus primario incumbit, vt cognoſcant, quid ere reipubl. ſit, & quatenus eccleſiæ nimis onerent rempublicam, & bona, ſine quibus eſſe nequeunt, iis ſubducant. Inde quoque ex eadem ratione *ius amortizandi* inualuit, & nuper admodum ab inuictiſſimo imperatore CAROLO VI. in terris propriis exercitum, contra quod pontifex cum clero maiori, teſte hiſtoria, vbique murmurauit, grauesque motus excitauit. 3) Equidem vt talis deſtructio præcaueatur, cautum eſt antiquis legibus, vt nulla eccleſia ſine ſufficiente *dote* ædificaretur,

retur, quod IVSTINIANVS potiſſimum vrſit in *nou.* 76. *c.* 2. addens hanc rationem: *multæ enim & in hac regia ciuitate & in prouinciis eccleſiæ ſunt, in quibus competenti quidem adminſtratur modo, periculum vero ruinæ patiuntur per vetuſtatem, aut etiam paruæ conſtitutæ ſunt & inordinatæ, ſecundum deſiderium eorum, qui in eis deputati ſunt;* nihilominus tamen etiam hac lege lata, contingere potuit, imo reapſe nimium quantum contigit, vt ædibus ſacris ad ſuperſtitionem vsque abundauerit reſpublica, quarum refectio proinde recte lege publica impediri & ſanciri potuit, vt potius deſtruerentur, vel in vſus publicos conuerterentur. 4) De altaribus quoque idem conſtituere imperatores antiqui, ſancientes, *vt non ſuperfluæ ſint in eccleſiis;* vid. BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 966. Palam enim eſt, illas conſtrui non poſſe ſine *dote* ſufficiente, vnde rurſus reſpublica fraudatur bonis, reipublicæ vſibus aliis inſeruientibus.

§. XLI. Denique vltimus caſus *inopiam eccleſiæ reficiendæ* reſpicit; eum enim neceſſitas non habeat legem, merito *refectionis neceſſitas* ob *ſummam inopiam* tum ipſius eccleſiæ, tum eorum, ad quos ea pertinet, remittitur, & ruinæ æquo animo feruntur, bonis, quæ forſan ſuperſunt, in alios vſus, maxime pios, applicatis. *Nou.* 120. *c.* 1. *§.* 2. *auth. ſi quas ruinas C. de SS. eccleſ.* In *concil. Rotomag. anno* 1581. celebrato *tit. de monaſteriis c.* 22. apud HARDVIN. *tom. X concil. p.* 1250. *in f.* ita hac de re cautum: *Si vero vetuſtate vel alias collapſæ fuerint, & ob earum inopiam nequeant inſtaurari; vocatis his, quorum intereſt, in matrices aut alias eccleſias locorum eorundem ſeu vicinorum arbitrio ſuo transferant, atque in iisdem eccleſiis erigant altaria vel capellas vel prioratus ſub iisdem inuocationibus; vel in eam erecta altaria vel capellas vel prioratus traducant cum omnibus emolumentis, & oneribus prioribus eccleſiis impoſitis.* Extrema huius *canonis* verba docent, bona eccleſiarum, ruinis inuolutarum, quæ refici nequeunt, aliis vnienda eſſe. Id etiam interpretes iuris eccleſiaſtici docent traduntque, iuſtam *vnionis* cauſam eſſe *inopiam* eccleſiæ deſtructæ, vt tantum deſit, vnde commode reſarciri queat & conſeruari. vid. SLEVOGT. *de vnion. eccl. diſſ. I. c.* 2. *§.* 12. Quodſi eccleſiæ parochiales hoc modo vniantur, vel prorſus vnita *ſupprimitur*, & vniti vocantur die eingepfarrete, vel prorſus vnita tantum alteri *ſubiicitur*, vocaturque hæc *filia*, principalis vero *matrix*. De hac neceſſitate vniendi eccleſias GREGORIVS in *c.* 49. *C.* 16. *q.* 1. optime ediſſerit. *Poſtquam*, ait, *hoſtilis impietas diuerſarum ciuitatum ita (peccatis facientibus) deſolauit eccleſias, vt reparandi eas ſpes nulla, populo deficiente, remanſerit, maiori valde cura conſtringimur, ne defunctis eorum ſacerdotibus reliquiæ plebis*

Denique in caſu inopiæ refectio remiſſa eſt.

plebis nullo paſtoris moderamine gubernatæ per inuia fidei hoſtis callidi rapiantur (quod abſit) inſultis. Huius ergo rei ſollicitudine ſæpe commoti, hoc noſtro ſedit cordi conſilium, vt vicinis eas mandaremus pontificibus gubernandas &c. Simile exemplum occurrit in *c.* 2. *X. de relig. domib.* cuius ratio eo iuſtior eſt, quo minus deſolatæ eccleſiæ vſus aliquid ad veram deuotionem conferre videtur. Quod enim ſuperſtitionis intuitu exſtructum, id merito deſtruendum, vel in vſus meliores vertendum.

Ad neceſſariam refectionem ædium ſacrarum datur coactio per actionem popularem.

§. XLII. Sicuti vero, vbi *refectio ædium ſacrarum* minus neceſſaria eſt ex adductis rationibus, licite intermittitur, imo ſacra etiam in eis ſiſtuntur; ita, vbi *neceſſitas* eſt, *coactionem* operatur, quæ *remediis iuris* expeditur, vt hi, quibus cura *eccleſiarum* hisque adiacentium domuum eſt demandata, refectionem debito peragant modo, & ruinam auertant. Eſſe hanc actionem *popularem*, & quemlibet ad reficiendum agere poſſe, cenſet PECKIVS *cit. tr. c.* 27. nec, inſpecto iure Romano, male cenſuit. Eſt enim hoc *piis cauſis* priuilegium in genere datum, vt pro earum conſeruatione, quam *refectio* intendit, quilibet agere queat. Si quid earum intuitu negligitur, ſupprimitur, vel in detrimentum eorum eſſe videtur, id quilibet deferre poteſt. Addunt imperatores in *l.* 28. *in f. C. de epiſc. & cler.*, vt quorumcunque excitent vigilantiam: *nec delatoris nomen ſuſpicionemque formident: cum fides atque induſtria eorum tam laude quam honeſtate ac pariter pietate non careat.* Repetiit idem IVSTINIANVS in *l.* 46. §. 6. *C. eod.* vbi præmittit, *epiſcopos* potiſſimum *curam piarum cauſarum* habere, & *cogere* eos, qui eis præpoſiti ſunt, poſſe, vt, quæ ſui officii ſunt, ſedulo peragant. Addit præterea: *& cuicunque ciuium idem facere licentia erit, cum ſit enim communis pietatis ratio, communes & populares decet etiam affectiones conſtitui harum rerum executionis.* Conf. *nou.* 131. *c.* 1. *in f.* Inter gentiles idem quoad *templa* olim permiſſum fuiſſe, nemo forſan in dubium vocabit, qui templa ſua *operibus publicis* accenſebant, vt ſupra dictum eſt. *Cuilibet* enim, ait ICtus in *l.* 1. *D. de loc. & itin. publ. in publicum petere permittendum eſt, quod ad vſum omnium pertineat.* Hac de cauſa, *ædem ſacram ædificari vel refici* ſtipulari valide cuilibet integrum erat ſecundum *l.* 38. §. *f. de de V. obl.* quamuis enim nemo alteri regulariter ſtipulari poterat, erat tamen hæc cauſa *quaſi publica*, ſingulorumque intererat, adeoque nemo ab hoc zelo excludendus erat.

An in hoc caſu ſit vſus popularis actionis?

§. XLIII. Equidem communiter ICti docent aſſeruntque, hodie vſum *actionum popularium* vix dari, quin potius magiſtratum *ex officio* ad talia curanda obſtringi, & nemine etiam agente, ea, quæ in publi-

publicum proſunt, ordinare debere. Addi poſſet, ſecundum principia iuris canonici, laicos fere ab his, quæ *eccleſiaſtici iuris* ſunt, excludi, nec ſe immiſcere in ea poſſe, quæ ad *curam ſacerdotalem* pertinent, quorſum etiam *refectiones eccleſiarum* ſpectant. Enimuero prius abſolute admitti nequit, ſed tantum oſtendit, rariorem forſan harum actionum vſum eſſe, neutiquam vero eos, qui *refectionem ædium ſacrarum* vrgent eoque nomine agunt, prorſus reiiciendos eſſe. Etiam olim apud Romanos nemo ab hac actione excludebatur, quamuis, nemine agente, etiam magiſtratus *ex officio* refectionem imperare potuerit. Ait VLPIANVS in *l. 7. de offic. proconſ. Aedes ſacras & opera publica circumire inſpiciendi gratia, an ſarta tectaque ſint, vel an aliqua refectione indigeant, ſi qua cœpta ſunt, vt conſummentur, prout vires eius reipubl. permittunt, curare debet proconſul.* Idem etiam conſtituerunt imperatores chriſtiani, & magiſtratum quoque pro *conſeruandis piis locis* laborare debere cauerunt. *l. 28. in f. C. de epiſc. & cler.* Alterum quod concernit, palam eſt, hodie inter catholicos non æque *magiſtratum ſecularem* & multo minus *quemlibet ex populo* admitti, vt refectio his, ad quos ea res pertinet, imperetur. Equidem in *c. f. D. 96.* dicitur: *boni principis eſt ac religioſi, eccleſias contritas atque conſciſſas reſtaurare, nouas ædificare;* verum mox ſubiungitur: *& Dei ſacerdotes honorare ac tueri.* Facile vtique permittunt, imo laudant ſuadentque, vt princeps contritas eccleſias reficiat, quod *onus* continet; aſt vero vt ipſemet pro ſalute reipublicæ & eccleſiæ refectionem clericis, ad quos ea res *de iure canonico* pertinet, imperet, eosque ad hoc cogat, vel ideo haud permittunt, quod imperium hoc iam dudum declinauerint, curamque eccleſiarum ad ſuum forum pertinere conſtituerint. Vbi vero principes, vt in Gallia, auctoritatem ſuam ſupremam contra eccleſiaſticos ad noſtra tempora vsque tuiti ſunt, ibi etiam ius *imperandi refectionem* eccleſiarum, retinuerunt, vt ex praxi *gallicanarum eccleſiarum* optime illuſtrat PECKIVS *cit. tr. c. 28. n. 3. & 4.* Nam olim principes hanc curam ad ſe reuocaſſe, & de *reficiendis ædibus ſacris* diſpoſuiſſe, infra mox demonſtrabo. Inter proteſtantes hæc res eo minorem dubitationem habet, quo magis principibus noſtris *iura ſacrorum* attribuenda eſſe, iure ſuffragante, docemus defendimusque.

§. XLIV. Vt vero de hoc iure *imperandi refectionem*, eosque ad illam *cogendi*, ad quos ea res pertinet, eo diſtinctius conſtet, propero ad *membrum* huius doctrinæ *ſecundum*, quod *curam* tangit eorum, qui potiſſimum pro *refectione eccleſiarum* ſolliciti eſſe debent, omnibusque modis

Cura refectionis primaria principibus incumbit,

modis eam promouere, vrgere; imo & ſuo modo imperare, eosque, quorum ſumtu refectio peragenda eſt, compellere. Primario & principaliter olim *principes* hanc ſubiiſſe curam, ſingularemque pro conſeruandis ſartis tectisque ædibus ſacris tam apud *gentiles* quam *chriſtianos*, ex antiquitatibus liquido conſtat. Quantam *principes gentiles* curam *operum publicorum*, quibus etiam *ædes ſacræ* annumerabantur, geſſerint, ex antea dictis conſtat. Explicabant eam vel *immediate*, vel *mediate* per magiſtratus aliosque officiales, quibus hanc ipſam demandauerant. Ipſimet varias leges de iis reficiendis condebant, ſuamque interponebant auctoritatem, vbi de earum *exſtructione* vel *conſeruatione* agebatur, licet vel maxime ſtricto iure deficeret actio, qua alias quilibet compellendus erat. *l.* 50. *in f. D. de hered. petit.* ibi: *tamen principali vel pontificali auctoritate compelluntur ad obſequium ſupremæ voluntatis.* Cæſares *principesque chriſtiani* non minorem ſollicitudinem pro reficiendis ædibus ſacris geſſiſſe, leges, conciliorum decreta, capitularia, & teſtimonia ſcriptorum vbique docent. Quid enim magis conueniens erat, quam vt *principes* ex *ſuprema inſpectione* & *cura ſacrorum ſpeciali*, quibus ipſimet addicti erant, illa ordinarent, ſine quibus *cultus publicus* commode & ſecure peragi non poſſet, quorſum potiſſimum *refectio* harum ædium, in quibus congregationes ſtatæ fieri debent, referenda. Verum cum iam in genere ſupra *poteſtas ciuilis in templa* plenius aſſerta & explicata ſit, pluribus argumentis hoc thema vlterius non exornabo.

ex iure delegato epiſcopis.

§. XLV. Cum vero huic ſollicitudini principes haud ſufficiant, eandem aliis demandarunt, qui proinde, *iure delegato*, eam exercuerunt, idque vel *ordinarie* vel *extra ordinem.* Ordinarie hanc curam *ex principum delegatione* geſſerunt EPISCOPI, quam prouinciam eo lubentius ſibi imponi paſſi ſunt, quod iam olim ſub preſſa eccleſia curam omnem rerum eccleſiaſticarum geſſerint, idque ex *præfectura*, ad quam per *electionem* populi promoti erant. Eo quidem tempore res ſuas *priuatim* habebant chriſtiani, a republica derelicti, fugati, reiecti, vt præſidium omne a ſemetipſis petere coacti fuerint. Poſtquam vero cæſares fidei chriſtianæ obſequentes facti ſunt, curam rerum eccleſiaſticarum ſuſceperunt, eamque epiſcopis *iure imperii ſupremi* demandarunt. Equidem I) epiſcopi ceterique clerici a *ſordidis muneribus* immunitatem habebant; *l. 2. C. de epiſc. & cler. l.* 10 14 *&* 15. *C. Theod. eod.* inter quæ tamen in *l.* 12. *C. de excuſ. muner.* & in *l.* 15. *&* 18. *C. Theod. de extraord. ſeu ſord. muner.* refertur *SOLLICITVDO PVBLICARVM AEDIVM VEL SACRARVM CONSTITVENDARVM REPARAN-*

DA-

DARVMVE, vti imperatores in *cit. l.* 18. hanc curam circumſcribunt. De *ædibus ſacris chriſtianorum* reparandis imperatores in *cit. tr.* loqui, vel inde probabile eſt, quod ipſi fuerint *chriſtiani*, quod templa gentilium fere deſtruxerint, vel deſtruenda cenſuerint, quod fere plerumque vel *fani* vel *templi* appellatione vtantur, ſi horum mentionem iniiciunt. Iure veteri *cura reficiendi templa* ad *munera publica perſonalia* in ciuitatibus referebatur, vt docet *l.* 4. *pr.* & *l.* 18. §. 10. *de muner.* & *bonor.* & potiſſimum *miniſterio corporis* expediebatur, vt apud nos paſſim die Bau-Herren idem officium gerunt. Proinde *quotidie* refectioni inſtitutæ vacabant, operarios efficiendo operi præſtituebant, *l.* 2. §. 1. *de oper. publ.* pecuniam erogabant, de ea rationes reddebant, imo præterea cum heredibus ſuis ad annos quindecim tenebantur, ſi quid vitii in *refectione* emerſiſſet. *l.* 18. *C. de oper. publ.* Hæc cura etiam ad ædes ſacras ſeſe extendebat, & *munus ſordidum* conſtituebat, laicisque ſolum incumbebat. In hoc vero *ſollicitudo epiſcoporum eminentior* pro eccleſiis reficiendis haud conſiſtebat, ſicut nec illa, quam *principes* exercebant. Hæc magis erat *directiua*, *imperatiua* & *eminentior*, atque in eo conſiſtebat, vt hos, qui operibus reficiendis præpoſiti erant, officii ſui admonerent, eosque ad refectionem peragendam compellerent. Breuiter: vt *vices ipſius principis* in hac ſparta ſubirent, & non *ſua*, ſed *auctoritate delegata* inſpectionem in ædium ſacrarum conſeruationem gererent.

Quæ cura longe eminentior, quam quæ olim incumbebat curatoribus operum publicorum.

§. XLVI. Verum II) etiam illud demonſtrandum eſt, epiſcopos hanc ſollicitudinem geſſiſſe *poteſtate delegata* & *vicaria*, quam aulæ Romanæ addicti magis ipſis *iure proprio* ex *poteſtate ſacerdotali* aſſerere ſolent, poſtquam hanc *imperio ciuili* oppoſuerunt, eamque independentem a *reipublica poteſtate ſuprema* fecerunt. Docere id & probare videntur textus iuris canonici, qui epiſcopis hanc prouinciam demandant *iure* quaſi *eccleſiæ*, & ex *prouiſione patrum.* vid. *c.* 20. *ſeqq. C.* 12. *q.* 1. Enimuero olim hæc independentia incognita fuit, quin potius epiſcopi, imperatoribus ſubiecti, ſeſe componere tenebantur ad leges ciuiles, quibus eorum officium circumſcriptum erat, quamuis nonnulli quandoque *ſacerdotii iura independentia* affectaſſe legantur. Proinde adhuc IVSTINIANVS ſpeciatim eam ſollicitudinem *epiſcopis* demandauit, eisque ſubiecit œconomos, ceterosque *piarum actionum adminiſtratores*, vt vocantur in *l.* 46. §. 3. *C. de epiſc.* & *cleric.* conſtituendo, vt rationes quotannis ab his exigerent, *l.* 42. §. 5. *C. eod.* & ſi eosdem male verſari in adminiſtratione viderint, remouerent, aliosque in locum

Iure proprio epiſcopi olim hanc curam non gerebant.

 cum

cum remotorum conſtituerent; *l.* 46. §. 3. *C. eod.* præterea operam darent, vt, quæ ad *exſtruenda* vel *reficienda* loca ſacra vel pia legata erant, reapſe implerentur, alioquin ipſis integrum eſſet, exigere ea, quæ in hunc finem legata, &, prout dicitur in *cit. l.* 46. §. 1. *C. eod. facere ædificationes ſanctiſſimarum eccleſiarum & hoſpitalium & gerontocomiorum aut orphanotrophiorum præparationem aut ptochotrophiorum & noſocomiorum conſtructionem.*

Oeconomi aliique curatores ab iis dependebant.

§. XLVII. Id ipſum vero tantum de *cura eminentiori* intelligendum eſſe, tum, quæ iam ſupra dicta ſunt, tum etiam, quæ in *cit. textu* ſequuntur, euidenter oſtendunt, quibus episcopis iniungitur, *vt deſignent ſeu præficiant, qui talia adminiſtrant, xenodochos, vel orphanotrophos vel brephotrophos, gerontocomos vel ſimpliciter piarum actionum diæcetas & curatores.* Hi *curatores* proprie munus tale gerebant, quod inter *ſordida* referebatur, ſimulque *curationem rerum & ædificiorum* continebat, *l.* 42. §. 7. *C. eod.* quæ aliis *curatoribus operum publicorum* iniuncta erat, atque hæc cura *vilior* ab hac *eminentiori* longe diſtabat. Nihilominus tamen *œconomos eccleſiarum* episcopus ex proprio clero eligebat, vt cautum in *concilio Chalced. c.* 26. quamuis hæc œconomia tale munus denotaret ſordidum, a quo clerici liberati erant, ſcilicet vt *inuiti* ad id cogi non poſſent, *volentes* admitterentur. Clericos autem *lubentes* hanc *œconomiam* ſuſcepiſſe, vel inde probabile eſt, quia ipſimet episcopi olim eam haud detrectabant, quæ nec commodis carebat. Poſtea vero etiam hi *œconomi* maiorem acceperunt dignitatem, vt oſtendit MORINVS in *tr. de ordin. P. III. ex.* 16. *c.* 5. quo facto œconomia *ſordidis muneribus* non amplius accenſeri potuit. Denique luculentum adhuc argumentum depromi poteſt ex *nou.* 131. *c.* 7. vbi præmittitur, neminem exſtruere poſſe ſacras ædes *abſque auctoritate episcopi;* poſtea hæc ſubiiciuntur: *Si vero ſemel cœperit aut nouam ædificare baſilicam aut VETEREM RENOVARE, modis omnibus compellatur a beatiſſimo locorum episcopo, & œconomis eius & ciuili iudice, ea explere, & ſi is diſtulerit, hoc moriente, eius heredes opus inchoatum adimpleant.* Agitur in hoc textu I) de eo, qui ex zelo quodam *pietatis* ædes ſacras *renocare* vel *reficere* deſtinauit, & iam operi manum admouit; ſimul vero II) *episcopo* loci & eius *œconomis* poteſtas datur, ceſſantem compellendi ad opus incœptum perficiendum, imo etiam III) heredes eius, implorato brachio ſeculari. Equidem etiam *œconomis* fere idem ius hic aſſeritur, quod *episcopo*, quod in propoſito caſu admitti poterat, quoniam tertius refectionem eam ſuſceperat ſponte, vel ex *voto*, vel ex alio *liberalitatis* inſtinctu, adeoque œconomi

nomi tantum operam dare debebant, ne opus inchoatum deſererent. Interim hæc *refectio* primario ad *œconomorum* munus ſpectabat, æque vt olim ad *curatores operum publicorum*, ceu docet *l.* 42. §. 7. *C. de epiſc. & cler.* Oeconomorum munia ſpeciatim enarrat ISIDORVS in *epiſt. ad Leudefredum*, inquiens: *ad œconomum pertinet reparatio baſilicarum atque conſtructio, actiones eccleſiæ in iudiciis vel in proferendo vel in reſpondendo: tributi quoque acceptio, & rationes eorum, quæ inferuntur: cura agrorum & culturæ vinearum, cauſæ poſſeſſionum & ſeruitialium: ſtipendia clericorum, viduarum & deuotarum pauperum: diſpenſatio veſtimenti & victus domeſticorum clericorum, ſeruitialium quoque & artificum. Quæ omnia cum IVSSV & ARBITRIO SVI EPISCOPI ab eo complentur.*

§. XLVIII. In *conciliis* quoque paſſim hæc ſollicitudo *epiſcopis* commendatur, & quamuis patres plura in iis tantum confirmaſſe vel potius reguſtaſſe legantur, quæ iam *legibus ciuilibus* cauta erant, inde tamen poſtea nata eſt decantata illa doctrina, ea, quæ epiſcopi officium concernunt, a iure vel *diuino* vel *eccleſiaſtico* vnice dependere, non vero a *principibus*. In *concil. Tolet. XVI. anno* 693. celebrato *c.* 5. apud HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 1796. & GRATIANVM in *c.* 3. *C.* 10. *q.* 3. negligentia epiſcoporum carpitur, *quod quamplures eccleſiæ deſtitutæ perſiſtant*, diſponiturque, quod reparatio baſilicis adhibenda ſit *ſub cura & ſollicitudine ſui pontificis*. In *concil. Londin. de anno* 1268. *c.* 18. apud HARDVIN. *tom. VII concil.* 628. idem ſpeciatim determinatur, quinam ad refectionem teneantur. Additur vero: *ad quod per ſuos epiſcopos vel archidiaconos* (vices epiſcopi gerentes) *ſolicite moneantur. Si quis vero poſt epiſcopi vel archidiaconi ſui monitionem per duos menſes id facere ceſſauerit, ex tunc epiſcopus ipſe ipſius clerici ſumtibus id fieri faciat diligenter de fructibus ipſius eccleſiæ vel beneficii, præſentis auctoritate ſtatuti, tantum accipi faciens, quantum ad refectionem huiusmodi ſufficiat peragendum.* In *concilio* quoque *Tridentino*, quæ antiquitus de hac *cura epiſcopali* ſtatuta ſunt, repetita ſunt, & quidem *ſeſſ. XXI. de reform. c.* 7. cautumque, vt *quæ vetuſtate vel alias collapſæ ſunt eccleſiæ & ob earum inopiam nequeunt inſtaurari* ab epiſcopis *arbitrio ſuo*, aliis eccleſiis vniantur: *parochiales vero eccleſias, etiamſi iuris patronatus ſunt, ita collapſas refici & inſtaurari procurent ex fructibus & prouentibus quibuscunque.* Verum hæc & plura ſimilia loca, quæ coaceruare nolo, epiſcopis fere *proprio iure* hanc ſpartam aſſignant, vnde ad alia argumenta progredior, quæ theſin antea poſitam confirmant.

In conciliorum ſtatutis itidem hæc cura mandata eſt epiſcopo,

vt & capitularibus regum Francorum.

§. XLIX. In *capitularibus regum Francorum* euidentiſſima occurrunt veſtigia, demonſtrantia, curam hanc epiſcopis fuiſſe *demandatam* ab ipſis regibus. In *capitul. I. de anno* 804. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 415. & HARDVIN. *tom. IV. concil. pag.* 960. hac de re ita CAROLVS M. edixit: *vt eccleſiæ Dei bene conſtructæ & reſtauratæ fiant, & epiſcopi vnusquisque infra ſuam parochiam exinde bonam habeat prouidentiam tam de officio & luminariis, quam & de reliqua inſtauratione.* Similiter LVDOVICVS pius in *capitul. Aquisgran.* de *anno* 826. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 569. *ſq. & p.* 724. officium epiſcopi determinat, & ad illud pertinere docet, *qualiter eccleſias deſtructas ſibi pertinentes iuxta vires emendent.* In *capit. de anno* 823. *apud* EVNDEM *cit. l. p.* 639. *& p.* 742. 878. iniungitur, vt ipſa refectio fiat ſecundum voluntatem epiſcopi: *ſimiliter quidem de operibus in reſtaurationem eccleſiarum ſiue in faciendo, ſiue in redimendo, epiſcopalis potius ſequatur voluntas.* In *capit.* 3. *de anno* 829. apud EVNDEM *cit. l. p.* 663. *&* 879. iubet imperator, vt, *vbi negligentia inuenta fuerit, epiſcopali auctoritate cogantur hi, qui eas reſtaurare debuerant. Si vero per impoſſibilitatem contigit, vt aut plures ſint, quam neceſſe ſit, aut maioris magnitudinis, quam vt ex rebus ad eas pertinentibus reſtaurari poſſint, epiſcopus modum inueniat, qualiter congrue emendari & conſiſtere poſſint.* Similiter *lib. II. capitul.* apud EVNDEM *cit. l. p.* 736. *in f. ne vero eccleſiæ illis commiſſæ in reſtauratione aut in luminaribus iuxta poſſibilitatem rerum ab illis negligantur, veſtra nihilominus vigilare debet ſolertia.*

Extra ordinem reges hanc curam erercebant per miſſos.

§. L. Nonnunquam etiam *extra ordinem* reges Francorum per *miſſos* ſuos hanc ſollicitudinem explicabant, vt eo maiori cum *auctoritate* & *efficacia* huic neceſſitati prouiderent. Adfert BALVZ. *tom. I. capitul. pag.* 619. *capitulare miſſorum dominicorum de anno* 819. quo limites commiſſionis illis demandatæ *determinantur*, & *c.* 4. ſpeciatim ita cauetur: *de reſtauratione eccleſiarum vel luminaria ſeu officia etiam & miſſas nec non & ſacri tecta, vt in quantum poſſibilitas fuerit, per iuſſionem dominorum noſtrorum, vbi neceſſitas, reſtauratæ & emendatæ ſint.* Inſigne hoc argumentum præbet, curam reges ſingularem per hæcce tempora geſſiſſe pro conſeruandis ædibus ſacris, & de earum refectione diſpoſuiſſe, mandata dediſſe, & extraordinarias commiſſiones inſtituiſſe. In *capitul. Wormatienſi* de *anno* 829. quod ad interrogationem miſſorum conditum eſt, apud EVNDEM *cit. l. p.* 663. *c.* 3. *& p.* 879. *c.* 275. *& p.* 1213. *c.* 97. hæc reperitur ſanctio: *de eccleſiis deſtructis, vt epiſcopi & miſſi inquiſitionem faciant, vtrum per negligentiam aut impoſſibilitatem deſtructæ*

ſtructæ fuerint &c. Epiſcopi & *miſſi* hic coniunguntur, quod illis quidem *ordinarie*, hic *extra ordinem* hæc inquiſitio data eſſet. Idem quoque *l. 6. cap.* 99. apud EVNDEM *cit. l. p.* 933. repetitum eſt his verbis: *vt miſſi noſtri vna cum episcopis propriis magnam curam habeant, quatenus dirutæ eccleſiæ pleniter reſtaurentur atque ornentur.*

§. LI. Nihil noui iuris ergo ſibi arrogarunt principes proteſtantes circa hanc ſollicitudinem cum *imperio* exercendam, ſed potius id egerunt, quod natura *imperii ciuilis* iis iniunxit, & quod imperatores regesque Francorum *ſuo iure* agendum eſſe arbitrati ſunt. Suſpenſo enim iure epiſcopali, cui vnice hodie Romanæ eccleſiæ aſſeclæ hanc curam attribuunt, principes proteſtantes merito hanc ſollicitudinem ad ſe reuocarunt, leges de *reficiendis eccleſiis* tulerunt, modumque præſcripſerunt, quin etiam prærerea conſtituerunt, tum qui *ordinarie* poteſtate *delegata*, tum qui *extra ordinem* huic negotio inuigilarent. In *ordin. Magdeb. eccleſ. c.* 24. §. 2. hoc negotium datum eſt *patronis* & *dominis iurisdictionalibus*, ſi leuior refectio neceſſaria viſa fuit: ſi vero ein Haupt-Bau peragi debeat, refectio talis non aliter, quam, mit Zuziehung des inſpectoris, peragenda eſt. Quodſi ædes quædam vel vetuſtate collapſæ, vel iniuria temporum prorſus deſtructæ fuerint, conſiſtorium de eis reſtaurandis decernere debet, darvon ſoll zur Landesfürſtl. Regierung und conſiſtorio berichtet, und Verordnung eingeholet werden. Similiter in *edicto de anno* 1702. quod in *corpore conſtit. Magdeb. P. III. p.* 524. *ſq. n.* 150. habetur, itidem hæc clauſula occurrit: jedoch müſſen ſie ohne Bewilligung der allergnädigſten Herrſchaft oder des Amts Vorwiſſen nichts neues anfangen, ſondern ſich zuvor bey denenſelben diſsfalls befragen und von ihnen ordre einholen. In *ordin. eccleſ. Guelpherbyt. renou. de anno* 1709. *P. I. c.* 20. ad *conſiſtorium* eiusque *decretum* hæc proviſio relata cautumque, daß in Bau-Weſen ohne bevorſtehende Unterſuchung der Nothwendigkeit, und darüber aus unſerm conſiſtorio ergangene Verordnung bey denen Kirchen nichts vorgenommen werden ſolle, niſi forſan refectio leuior fuerit, vel periculum in mora. Speciatim vero in *edicto de anno* 1707. quod *ibidem p.* 135. adfertur, *ſuperintendentibus* iniungitur, daß ihr allen und jeden in euer generalinſpection verhandenen, ſpecial-ſuperintendenten und paſtoribus Kraft dieſes kund thut, daß keiner derſelben hinführo ſich weiter unterſtehen ſoll, eigenes Gefallens und ohne conſens des Fürſtl. conſiſtorii, oder daß es bey der Kirchen-viſitation beſichtiget und höchſtnöthig

Illuſtratur hoc ex praxi eccleſiarum proteſtantium.

Ordinarie quibus hæc cura data ſit?

thig befunden worden, die Kirchen-Gelder anzugreiffen und zu verbauen, wann es mehr denn einen halben Rthlr. importiren ſolte: ſecus qui fecerit, ſumtus repetere nequit. In *Vinar. ordin. eccl. lib.* 2. *c.* 20. *art.* 14. *n.* 2. ſuperintendentibus & collatoribus hæc ſollicitudo demandata eſt, daß ſie, wenn etwas von neuen zu bauen nöthig iſt, den Kirchen-Vorrath erwegen, und wie viel davon zum Bau gebrauchet werden ſoll, ordnen und ſchlieſſen ſollen. Idem iisdem verbis cautum eſt in der Chur-Sächſiſchen Landes-Ordn. *p.* 102. in *corp. iur. Saxon.* & in *Coburg. ordin. eccleſ lib. II. c.* 1. *p.* 223. In *Gothana de anno* 1667. *c. VI. tit.* 2. itidem ſuperintendenti & præfectis hæc ſparta iniuncta eſt: Damit aber die Kirchen, wenn etwas an Kirchen-Pfarr-oder Schul-Wohnungen zu bauen vorfällt, nicht unnöthig beſchweret werden, ſo ſoll vor allen Dingen die Beſichtigung von dem ſuperintendenten oder adiuncten, benebſt denen Beamten oder Gerichts-Herrn bey bequemer Gelegenheit vorgenommen, die Mängel verzeichnet, mit Anrath der Werck-Meiſter oder anderer Werck-Verſtändigen, nachdem man ſolche jedes Orts am bequemſten zur Hand haben kan, wie hoch ſolche Verbeſſerung kommen möchte, in Anſchlag gebracht werden 2c.

Viſitatores quoque hanc gerunt curam.

§. LII. *Extra ordinem* quoque hæc cura hodie explicatur per *viſitatores*, qui in viſitationibus inſtitutis inquirere quoque debent, an refectione quadam ædes ſacræ & parochiales indigeant? Sicuti vero olim ipſe *epiſcopus* viſitabat diœceſin ſuam, ita refectionis rationem in ipſa viſitatione habebat. In *concilio Tarraconenſi de anno* 516. apud GRATIANVM in *c.* 10. *C.* 10. *q.* 1. ita cautum: *decreuimus, antiquæ conſuetudinis ordo ſervetur & annuis vicibus ab epiſcopis diœceſes viſitentur, & ſi qua forte baſilica reperta fuerit deſtituta, ordinatione eius reparari præcipiatur.* Eadem ſententia fuit patrum *concilii Toletani IV. c.* 36. apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 587. & GRATIANVM in *c.* 11. *C.* 10. *q.* 1. *Epiſcopum per cunctas diœceſes parochiasque ſuas per ſingulos annos ire oportet, vt exquirat, quo vnaquæque baſilica in reparatione ſui indigeat, quodſi ipſe aut languore detentus, aut aliis occupationibus implicatus id explere nequiverit, presbyteros probabiles aut diaconos mittat, qui & reditus baſilicarum & reparationes, & miniſtrantium vitam inquirant.* In edicto regio *de anno* 1715. quod in *contin. corpor. iur. Magdeb. p.* 160. *n.* 71. occurrit, viſitatoribus iniunctum: §. 36. Die Kirch-Pfarr-und Schul-Gebäude ſollen, wenn deßhalb geklaget wird, auch beſichtiget und denen patronis und Gemeinden, befundenen Umſtänden nach, der Bau

oder

oder die reparation iniungiret werden. Similiter in *ordin. eccl. Magd. c. 28. ſect. 2. §. 12.* inter alia hoc viſitatoribus inquirendum iniungitur: Ob die Kirch-Pfarr-Schul-Küſter-Hoſpital-Gebäude in gutem Zuſtande ſeyn, wie die empfundene Mängel am beſten zu repariren und zu erhalten? In *Guelpherbyt. P. I. c. 19. §. 9.* hoc officium itidem *viſitatoribus* ſedulo commendatum eſt: Ehe und bevor die viſitatores abgehen, ſollen ſie das Kirchen-Gebäude obſeruiren und nachſehen, ob dasjenige, was bey der letzten viſitation erinnert worden, gebeſſert ſey; præterea vero in *edicto de anno 1707. alleg.* refectio non aliter permittitur, als daß es bey denen Kirchen-viſitationen beſichtiget und höchſtnöthig befunden worden. Cum enim *viſitatores* in omnia, quæ ad rem eccleſiaſticam pertinent, inquirere debeant, merito quoque iis incumbit, vt in *refectionem ædium harum* inquirant: ſi eam neceſſariam viderint, ad conſiſtorium referant, & *modum rationemque refectionis* proponant: quo facto conſiſtorium deſuper decretum interponit, ex auctoritate ſibi a principe delegata. Hæc ſufficit, nec neceſſe eſt, concurrere cum CARPZ. *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def. 334. n. 9.* ad *iura epiſcopalia*, eaque tribuere conſiſtorio: debetur hæc cura & inſpectio principibus *iure proprio*, vt ſupra oſtenſum, non *fiduciario*, quod reuera in conceptu *iuris epiſcopalis*, ſtatibus imperii attributi, deprehenditur.

§. LIII. Ad tertium membrum tranſitum facio, inquiſiturus, *quo ſumtu refectio hæc peragenda ſit?* Fundamenta *ſupra* adducta huc recte applicari poſſunt, & ſicuti ibidem oſtenſum, quemlibet obſtringi ad rem ſuam reficiendam, aliquando etiam ad alienam, ſi eius intereſt ex iure ſibi in re competente; ita facile liquet, hoc onus ad *vniuerſitatem* potiſſimum pertinere, in cuius patrimonio eccleſias conſiſtere, ſupra aſſerui. Vtplurimum vero contingit, vt res *in patrimonio vniuerſitatis* exiſtentes peculiares reditus vel ærarium quoddam habeant, vnde onera hæc & ſimilia fiant, ad quod ante omnia recurrendum. Hoc eſt, quod dicitur in *l. 1. §. 1. quod cuiusc. vniu. nom. quibus permiſſum eſt corpus habere collegii, ſocietatis, ſiue cuiusque alterius, eorum nomine proprium eſt, ad exemplum reipubl. habere res communes, & aream communem.* Conf. LOSSAEVS *de iur. vniuerſ. P. III. c. 1. n. 1. ſqq.* Quocirca (1) olim ſatis prudenter & ſecundum rationem iuris conſtitutum fuit, ex *reditibus eccleſiaſticis* reficiendas eſſe ædes ſacras earumque acceſſoria. Huc collineat IVSTINIANVS in *l. 42. §. 7. C. de SS. eccleſ.* vbi iniungit œconomis aliisque piarum cauſarum curatoribus, *vt quæcunque poſt neceſſariam erogationem in eos, qui eorum curæ commiſſi ſunt, & DE-*

Refectionis onus pertinet ad vniuerſitatem.

BITAM CVRATIONEM RERVM ET AEDIFICIORVM ſupereſſe contigerit, ea redituum comparationem proficiant. Sunt ergo reditus, vt recte ſubducit rationes GOTHOFREDVS *in not. ad l. cit. lit. h.* conuertendi 1) in alimenta perſonarum, 2) in ædificia & earum refectionem, 3) in emtionem prædiorum, vnde reditus quotannis percipi poſſunt. Eadem fuit ſententia patrum in conciliis, ceu docet *c.* 5. *concil. Aurel.* I. *de anno* 511. apud HARDVIN. *tom. II. concil. p.* 1009. *de oblationibus, vel agris, quos dominus noſter rex eccleſiis ſuo munere conferre dignatus eſt, vel adhuc non habentibus Deo inſpirante contulerit, ipſorum agrorum vel clericorum immunitate conceſſa, id eſſe iuſtiſſimum definimus: vt in reparationibus eccleſiarum, alimoniis ſacerdotum & pauperum vel redemtionibus captiuorum, quicquid Deus in fructibus dare dignatus fuerit, expendatur.*

Eccleſiæ vel communes vel priuatæ.

§. LIV. Erant autem eccleſiæ in duplici differentia: quædam *communes*, quædam *priuatæ*. Iſtæ in *patrimonio vniuerſitatis*; qualis omnis *eccleſia* in *ſenſu natiuo* & *proprio* eſt, dici poterant, & in publicum vſum exſtructæ: hæ vero in *fundis priuatis* a dominis erant exſtructæ, maxime in *vſum priuatum* ac *domeſticum* domini & familiæ, quorſum inprimis pertinebant *oratoria*. Hæc in *dominio poſſeſſoris* erant, vnde ſicuti dominus presbyterum alere tenebatur, ita quoque ad reficiendum obſtrictus erat. Colligo hoc ex *l.* 10. *C. de hæret. & manich.* in qua ANASTASIVS imperator anno 511. de illis fundis loquitur, *in quibus orthodoxæ fidei eccleſiæ vel oratoria conſtituta erant*, prohibetque, ne in hereticos alienentur. Rationem hanc ſubiicit: *nec enim dubitari poteſt, ſi in hæreticos tales veniunt poſſeſſiones, in quibus veræ fidei eccleſiæ vel oratoria conſtituta ſunt, & integritas colitur, omnimodo ab his deſeri, atque deſtitui & omni cultu vacare: omnibus ſacris & ſolitis viduari myſteriis, omni ſplendore priuari: nullis populorum conuentionibus, nullis clericorum obſeruationibus celebrari, & ex hoc ſine dubio eccleſiam perire, ruere, & complanari. Nec enim de earum inſtauratione hæretici potuerunt aliquando cogitare, quas penitus eſſe nolebant.* Quia ergo hæretici refectionem harum eccleſiarum neglecturi præſumebantur, neceſſario præſupponendum erat, poſſeſſores *ſuo ſumtu* eas reficere debuiſſe. Admodum tamen probabile eſt, non raro hoc onus declinaſſe *poſſeſſores*, qui ſæpe non eadem, qua exſtructor, ducebantur deuotione, vnde eiusmodi eccleſiarum ruina non raro eueniebat, & hi, qui eccleſiis inſeruiebant, indigebant. Hæc cauſa mouit legiſlatores, vt conſtituerent, non aliter eſſe

Priuatas reficiebat dominus,

niſi dotem ſufficientem conſtituerat.

eſſe eccleſias exſtruendas, quam *dote ſufficiente* conſtituta. Huc euidenter ſanctio IVSTINIANI in *nou.* 67. *c.* 2. reſpexit, qua ita cauit: *non aliter quempiam eccleſiam ex nouo aedificare, priusquam loquatur ad Deo amabilem epiſcopum & definiat menſuram, quam deputat & ad luminaria & ad ſacrum miniſterium & ad incorrumpendae domus cuſtodiam, & obſeruantium alimenta: & ſi ſufficienter habere videtur, faciat prius donationem eorum, quae futura ſunt, deputari, & ita domus aedificetur.* Ante hanc legem ſolebant quidem exſtructores eccleſiis, a ſe aedificatis, certos reditus aſſignare, ceu ipſe imperator in *praef. nou.* 3. memorat; nondum tamen praeciſe ad hoc *obſtricti* erant, qua de cauſa *neceſſitas dotis* demum per hanc legem aedificatoribus impoſita, & conciliis patrum corroborata, ceu ex profeſſo docet ZIEGLER *de dote eccleſ. c.* 5.

§. LV. Id itaque euictum eſt, poſtquam *dos ſufficiens* eccleſiis, nouiter exſtructis, tribui coepit, ex eius *reditibus* hoc onus praeſtandum fuiſſe. Praeterea vero in eccleſiis *oblationes fidelium* fiebant, in pauperum & clericorum alimenta aliumue vſum neceſſarium, quibus non leues acceſſiones ad *patrimonium eccleſiae* fiebant. Ex vtroque fonte, h. e. tam ex *dote*, quam ex *oblationibus* ſumtus in refectionem impendendi deſumebantur, & quidem ſecundum *diſpenſationem epiſcopi*, cuius arbitrio & auctoritate reditus hi erogabantur. Enimuero nec *diſpenſatio epiſcopalis* ſemper *ordinate, prudenter & oeconomice* facta videtur fuiſſe: plus ſaepe ex reditibus ſibi ſuisque attribuebat, quam par erat, episcopus: clerici minores indigebant, & ſaepe mendicare tenebantur: pauperes negligebantur, & ſumtus in *refectionem* neceſſarii vtplurimum deficiebant, reditibus & oblationibus peruerſe conſumtis, quae *iniuſta diſpenſatio* acriter reprehenditur, & acerbe depingitur in *c.* 23. *D.* 93. Dedit haec ipſa ſine dubio anſam, vt *oblationum & redituum* diuiſio legibus eccleſiaſticis episcopis oeconomisque praeſcriberetur, & certa portio *fabricae*, ſeu *reparationi eius* deſtinaretur. *Quadripartita* regulariter haec erat diuiſio: in nonnullis locis vero *tripartita*, vt ex monumentis antiquis iam illuſtrandum.

Non tantum ex dote, ſed etiam ex decimis & oblationibus refectio facienda,

pro episcopi arbitrio, quod tamen non raro iniquum erat:

vnde poſtea nata diuiſio in quatuor partes.

§. LVI. SYLVESTER papa circa *ann.* 314. *canones XX.* edidiſſe fertur, relatos ab HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 287. vbi in *c.* 4. haec *diuiſio* iam iniuncta legitur. Quis vero neſcit, canones hos eſſe ſuppoſititios, quod vel haec diſtributio praeſcripta indicat, paulo ſerius nata. SIMPLICIVS papa circa *annum* 467. huius diuiſionis iam facit mentionem apud HARDVINVM *tom. II. concil. p.* 804. & GRATIA-

Quarta fabricae deſtinata.

NVM in *c.* 28. *C.* 12. *q.* 2. ſimulque quartam in *vſum fabricæ* aſſignat. *Simul etiam*, ait, *de reditibus eccleſiæ* (ex dote) *vel oblatione fidelium, quid deceat neſcienti, nihil licere permittat, ſed ſola ei* (epiſcopo) *ex his quarta portio remittatur. Duæ eccleſiaſticis fabricis & erogationi peregrinorum & pauperum profuturæ ab Onagro presbytero ſub periculo ſui ordinis miniſtrentur: vltima inter ſe clericis pro ſingulorum meritis diiudicatur.* Eccleſiaſticæ *fabricæ* ſunt *baſilicæ*, ſeu ipſæ *eccleſiæ*, ſicuti in *cod. Theod.* hæc appellatio ſimpliciter poſita de *operibus publicis* intelligitur, vt in *l.* 13. *de prætor. l.* 12. 14. 16. 18. 31. 37. *de operib. publ.* vid. GOTHOFRED. *in paratitl. ad cit. tit. pr.* *Fabricis* his quarta eſt aſſignata, vt inde reficerentur, prout clarius & expreſſius in aliis conciliis declaratur, vnde *quarta fabricarum* nihil aliud eſt, quam quarta reficiendis ædibus ſacris deſtinata. GELASIVS *in epiſt.* 5. *ad epiſcop. Lucan.* apud HARDVIN. *c. l. p* 904. *c.* 27. & GRATIANVM *in c.* 27. *C.* 12. *q.* 2. etiam huius diuiſionis mentionem iniicit, docetque, quatuor tam de *reditu*, quam de *oblatione* faciendas eſſe portiones, *quarum ſit vna pontificis, altera clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda.* Conf. *c.* 26. *C.* 12. *q.* 2. Vocat hanc diſtributionem *canonicam* GREGORIVS M. in *c.* 29. *C* 12. *q.* 1. eamque obtinere præcipit tam in *acquiſitis*, quam *noviter acquirendis.* In quonam autem *quarta fabricæ* conſiſtat, explicat in *c.* 30. *ibid.* aitque, quartam *eccleſiis reparandis* applicandam eſſe, vid. HARDVIN. *tom. III. concil. p.* 509. In *capitulari* GREGORII II. *de anno* 714. *c.* 5. apud EVNDEM *cit. l. p.* 1862, eadem diuiſio reperitur his verbis: *quartam eccleſiaſticis fabricis nouerit reſeruandam*, quibus etiam vtuntur patres Wormatienſes in *concil. c.* 7. *ann.* 868. apud EVNDEM *tom. V. p.* 739. & *c.* 47 *p.* 744. In *conſtitutione* RICVLFI *epiſcopi de anno* 889. *c.* 11. apud EVNDEM *tom. VI. P.* 1. *p.* 416. mos antiquus eccleſiæ explicatur his verbis: *alia* portio *ad luminaria & ſarta tecta, i. e. reſtaurationem eccleſiæ.* Eandem diuiſionem *concilium Tribarienſe de anno* 895. *c.* 13 *in f.* apud EVNDEM *cit. l p.* 443. extendit etiam ad *decimas*, quippe quæ reditibus ordinariis accenſebantur: *quatuor fieri partes iuxta canones iudicamus de decimis & oblatione fidelium: vt vna ſit epiſcopi, altera clericorum, tertia pauperum, quarta reſtaurationi eccleſiarum ſeruetur.* Ab hoc more diſceſſerunt eccleſiæ Hiſpanicæ, in *tres partes* reditus eccleſiaſticos diuidentes. In *concilio Tarracon. c.* 8. relato in *c.* 10. *C.* 10. *q.* 1. expreſſe dicitur: *quia tertia pars ex omnibus, per antiquam traditionem, vt accipiatur ab epiſcopis, nouimus eſſe ſtatutum.* In Bracarenſi I. *de anno* 561. *c.* 7. apud HARDVIN. *tom. III. concil.*

Quid fabrica?

Hiſpani tertiam aſſignarunt fabricæ.

cil.p. 351. patres ita edixere: *placuit, vt de rebus eccleſiaſticis tres aequæ fiant portiones, i. e. epiſcopi vna, alia clericorum, tertia in recuperatione* (forſan in *reparatione*) *vel in luminariis eccleſiæ.* ZIEGLER. *de dot. eccl. c. XI. §.* 15. *ſqq.*

Tandem deſiit hæc diuiſio bonorum.

§. LVII. Iſta in *quatuor* vel *tres partes* diuiſio pedetentim exaruit conſenuitque, & quidem, meo iudicio, primario hac ratione, quod epiſcopi auaritia ſtimulati excitatique pleraque ſibi vindicarent ex *eccleſiis parochialibus*, indeque tandem iure ſuo priuati fuerint. Quartam enim vel tertiam *fabricæ* ipſimet adminiſtrabant, & hoc prætextu in ſuos vertebant vſus, quod, quia reficiendis eccleſiis admodum noxium erat, anſam præbuit, vt epiſcopis huius portionis cuſtodia eriperetur, & parochis tribueretur. Epiſcopis ſemel a cuſtodia huius *tertiæ* vel *quartæ* excluſis, ea tandem prædæ *parochis* ceſſit, vt tamen onus reficiendi illis incumberet, id quod iam ſpecialius demonſtrandum eſt. Iam ſeculo VII. paulatim ius antiquum inclinari cœpit, & quidem *ex epiſcoporum auaritia.* Quia enim epiſcopis diuiſio hæc data erat, potiorem bonorum partem ſub ſua habebant poteſtate; *epiſcopalem* quidem portionem *ſuo iure* ſibi vindicantes, ſed etiam illas, quæ *fabricæ & pauperibus* erant deſtinatæ, quas erogabant, adminiſtrabant, cuſtodiebant, vt hac occaſione omnia ad ſuum quæſtum trahere potuerint. De portione *fabricæ* deſtinata, & ſub epiſcopi cuſtodia exiſtente, diſerte loquitur *concilium Tarraconenſe de anno* 517. *in c.* 10. *C.* 10. *q.* 1. quod ratio ſubiecta indicat. Ita vero vtplurimum ſuæ auaritiæ indulgebant, & raro ſuo ſatis officio faciebant epiſcopi. Teſtes ſunt patres in *concil. Toletano IV.* anno 633. celebrato *c.* 33. apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 587. *Auaritia radix cunctorum malorum: cuius ſitis etiam ſacerdotum mentes obtinet. Multi enim fidelium in amore Chriſti & martyrum in parochiis epiſcoporum baſilicas conſtruunt, oblationes conſcribunt: ſacerdotes hæc auferunt, atque in vſus ſuos conuertunt. Inde eſt, quod cultores ſacrorum deficiant, dum ſtipendia ſua perdunt. Inde labentium baſilicarum ruinæ non reparantur, quia auaritia ſacerdotali omnia auferuntur. Pro qua re conſtitutum eſt a præſenti concilio, epiſcopos ita diœceſes ſuas regere, vt nihil iure præſumant auferre &c.* Quæ vlterius hic ſequuntur, adducta ſunt a GRATIANO in *c.* 60. *C.* 16 *q.* 1. & *c.* 6. *C.* 10. *q.* 1. Auaritia epiſcoporum potiſſimum in eo conſiſtebat, quod tertiam, reparationi eccleſiarum deſtinatam, ſub prætextu *cuſtodiæ & adminiſtrationis* per iniuriam in ſuos verterent vſus, & *refectionem eccleſiarum* negligerent.

Inde portio fabricæ aſſignata parochis ceſſit.

§. LVIII. Hac de cauſa in *concilio Bracarenſi II. de anno* 572. *c.* 2. apud HARDVINVM *cit. l. p.* 386. & GRATIANVM *c.* 1. *C.* 10. *q.* 3. interdictum episcopis, ne *tertiam partem ex quacunque oblatione populi in eccleſiis parochialibus requirat, ſed illa pro luminariis eccleſiæ vel reparatione ſeruetur, & ſingulis annis inde epiſcopo ratio fiat.* Cuſtodia ergo huius tertiæ reparationi deſtinatæ epiſcopo eſt ademta, & id tantum iuris relictum, vt ſingulis annis *parochi* de adminiſtratione eius illi rationes reddere obſtricti eſſent. Reuera enim de *tertia fabricæ*, non *episcopali*, patres intelligendos eſſe, docent verba ſubſequentia: *nam ſi tertiam partem illam episcopus tollat, lumen & ſarta tecta ſuſtulit eccleſiæ.* Idem fere diſpoſitum in *concilio Emeritenſi de anno* 666. *c.* 16. apud HARDVINVM *cit. l. p.* 1004. & GRATIANVM in *c.* 2. *C.* 10. *q.* 3. Præmittunt patres, iure canonum episcopo deberi *tertiam.* Hiſce ſubiungunt: *placuit huic ſancto concilio, vt nullus prouinciæ Luſitaniæ episcopus ſententiæ huius terminum excedat* (h. e. vltra tertiam ſibi debitam quid vindicet) *nec a qualibet parochiana eccleſia tertiam auferre præſumat.* Arbitratur ZIEGLERVS *de dote eccleſ. c. XI. §.* 17. patres hoc canone episcopis ſuam tertiam ademiſſe, eamque cum alia tertia, quæ per ſe *refectioni eccleſiarum* deſtinata erat, in reficiendas eccleſias applicandam eſſe voluiſſe. Quis vero crederet, Emeritenſes episcopos ſibi eam intuliſſe iniuriam, vt potiori redituum ſuorum parte ſemet ipſos ſpoliarent? Vnice de *tertia*, in *refectionem eccleſiarum* vertenda, ſolliciti ſunt, voluntque, ne episcopi, vltra *tertiam* ſibi debitam, eam ad ſe traherent, id quod plerisque in more poſitum fuit. Indicant id ipſum verba ſubſequentia: *ſed quicquid exinde conſequi potuerit, totum in reparationem ipſarum baſilicarum proficiat.* Relinquenda ergo hæc *tertia* eiusque adminiſtratio ipſis presbyteris ſeu parochis, eccleſiis reficiendis præfectis, ſancte promittentibus, ſe curam refectionis ſuſcepturos eſſe. Pergunt enim patres Emeritenſes *cit. l. Omnes vero ſupradicti presbyteri, qui virtutem habuerint, episcopo ſuo placitum faciant* (promittant; *placitum* enim ſæpe *conuentionem* & *promiſſionem* denotare, obſeruat CANGIVS *in gloſſar. hac voce*) *vt reparare eccleſias ſibi commiſſas intendant.* Quid vero ſi promiſſis ſuis non ſteterint? aiunt patres: *quodſi facere diſtulerint, ab episcopo ſuo diſtricti eccleſias ſibi creditas, vt ratio permittit, digne reparent.*

In Hiſpania episcopis ſua portio ademta.

§. LIX. Nouum tandem ius in Hiſpania circa hanc *tertiam episcopalem* introductum eſt, ceu docet *c.* 5. *concil. Toletani XVI. de anno* 693. apud HARDVINVM *cit. l. p.* 1796. & GRATIANVM *c.* 3. *C.* 10. *q.* 3. vbi

vbi patres ſe nouum quid conſtituere profitentur, & ita pergunt: *vnio noſtræ adunationis decernit atque inſtituit, vt tertias, quas antiqui canones de parochis ſuis habendas epiſcopis cenſuerunt, ſi eas exigendas crediderint, ab ipſis epiſcopis diruptæ eccleſiæ reparentur: ſi vero eas maluerint reddere, ab earundem eccleſiarum cultoribus, ſub cura & ſollicitudine ſui pontificis reparatio eisdem adhibenda eſt baſilicis.* Conqueſti ſine dubio parochi ſunt, ſe ex duabus tertiis, quas tum *alimentorum* tum *refectionis* nomine percipiebant, refectionem debitam facere minime poſſe: epiſcopos abundare reditibus: his potius imponendum eſſe, vt ex ſua tertia refectionem facerent, vel eam lucrarentur, ſi *refectionis* neceſſitas ceſſaret. Iuſtum hoc deſiderium patribus viſum fuit, qui ſequentem declarationem prioribus addidere. *Quod ſi omnes eccleſiæ aut incolumes fuerint, aut, quæ diruptæ erant, reparatæ exſtiterint, ſecundum antiquorum canonum inſtituta tertias ſibi debitas vnusquisque epiſcopus aſſequi ſi voluerit, facultas illi omnimoda erit.* Tertia itaque *episcopalis* in Hiſpania quidem non abſolute ſublata, ſed tamen eidem *onus reficiendi* annexum, quod, meo iudicio, episcopos abſterruit, ne facile *tertiam redituum parochialium* peterent, ſed potius reditus parochis relinquerent. Eodem modo in aliis prouinciis pedetentim *quarta fabricæ* parochis adminiſtranda relicta, vna cum *quarta pauperum*, de quibus rationes epiſcopo reddebant, ceu docet *capitul.* apud HINCMARVM *tom. I. p.* 717. quæ ignauia epiſcoporum forſan rarius exactæ ſunt. Denique ipſi epiſcopi certa prædia tandem ſingulis parochis aſſignauerunt *iure beneficiario*, quo factum, vt præbendæ certæ conſtitutæ, omnesque reditus ex *oblationibus & decimis* parochis relictæ, & ab antiqua diuiſione redituum prorſus receſſum fuerit, præſertim poſtquam epiſcopus cum clero ſuo communem vitam amplexus fuerit, quod egregie illuſtrat THOMASSINVS *P. III. de diſcipl. eccl. lib.* 2. *c.* 23. & 24.

In aliis quoque eccleſiis pedetentim quarta fabricæ ceſſit parochis.

§. LX. Hac mutatione iuris ſtatusque bonorum interuenien te, eccleſiis reficiendis aliter prouidendum fuit, & quidem eccleſiæ erant vel *cathedrales*, vel *collegiatæ*, vel *parochiales*. In *cathedralibus* & *collegiatis* canonici poſt PIPINI tempora in *communi vita* vsque ad ſeculum XI. ſubſiſtebant, & ſicuti ex *communibus bonis* paſcebantur in *refectorio*, ita quin *refectio* harum eccleſiarum ex iis facta fuerit, non dubitatur. Seculo XI. plerique *vitam communem* abiecerunt, bonis inter ſe diuiſis, vnde *præbendæ canonicorum* ſeparatæ a bonis menſæ epiſcopali deſtinatis. In hac diuiſione tamen quædam *fabricæ* ſeu *refectioni* eccleſiarum

In eccleſiis maioribus patrimonium certum fabricæ aſſignatum,

ſepa-

ſub cura procuratoris.

ſeparata & deſtinata, eorumque adminiſtratio *procuratori fabricæ* data, vt fere nullum capitulum fuerit, quod hac *procuratione* caruerit. Ex legatis donatiſque pedetentim hoc *patrimonium*, *fabricæ* dicatum, auctum eſt, vt infinita diplomata oſtendunt, præſertim cum epiſcopi decreuerint, laicos admonitionibus creberrimis inducendos eſſe, vt *fabricæ* quid relinquerent. In *addit.* WILHELMI *Pariſienſis epiſcopi ad conſtitut. Galonis c.* 12. apud HARDVINVM *tom. VI. P.* 2. *concil. p.* 1978. circa *annum* 1208. ita cautum eſt: *præcipitur ſacerdotibus, quod diligentes & ſolliciti ſint in monendo parochianos ſuos de eleemoſynis & legatis ad fabricam eccleſiæ B. Mariæ faciendis.* Similiter in *conſtit.* RICARDI POORI *de anno* 1217. *c.* 70. apud EVNDEM *tom. VII. p.* 107. idem officium præſcribitur ſacerdotibus: *Inter alia etiam ſinguli ſacerdotes infirmos ſuos moneant, & efficaciter inducant, quod fabricæ Sarum eccleſiæ ſuæ memores, prout Deus inſpirauerit illis, in teſtamento ſuo de bonis ſuis relinquant.* In *ſynodo Colon. de an.* 1300. *c.* 14. & 15. apud EVNDEM *cit. l. p.* 1221. & LVNICHIVM *contin. P. I. ſpicil. eccleſ. p.* 396. maiori cum ſeueritate idem præceptum firmatur: *præcipimus & iniungimus vniuerſis presbyteris Colonienſis diœceſis ſub pœna ſuſpenſionis & excommunicationis: quatenus dictum negotium fabricæ apud ſubditos ſuos promoueant diligenter & fideliter in eccleſiis, teſtamentis, & NB. confeſſionibus.* In *c.* 6. eiuſdem ſynodi ſpeciatim presbyteris præſcribitur, quas partes in teſtamentis a laicis ordinandis ſuſcipere debeant. Volunt enim epiſcopi, 1) vt laici in *præſentia ſacerdotis* teſtamenta ſua condant: 2) vt presbyteri laicos omnes quouis modo inducant ad teſtamenti factionem: 3) vt adhortentur teſtatores, *quo aliquid legent fabricæ eccleſiæ totius ciuitatis & diœceſis Colonienſis & ſuæ parochiali eccleſiæ.* Prouocati præterea ſunt laici ad legandum aliquid *fabricæ* alia eſca in *eadem ſynodo c.* 7. ſcilicet relaxatione viginti dierum de iniuncta pœnitentia, illis oblata, qui aliquid legauerint fabricæ.

De officio procuratoris fabricæ.

§. LXI. Patrimonium hoc *fabricæ* relictum & attributum adminiſtratur per *procuratorem*, cuius eſt, fideliter exigere ea, quæ *fabricæ* relicta, huius patrimonii iura tueri, & reditus eiusdem in *refectionem* eccleſiarum impendere. Hunc in finem, in prædicta *ſynodo Colonienſi c.* 7. cautum, vt cum quædam eccleſiæ S. Petri legata fuerint, hoc presbyteri mox intra menſem *procuratori fabricæ* ſignificent, ſub pœna ſuſpenſionis. Admonentur præterea in *c.* 14. omnes clerici, qui talia legata detinent, vt intra menſem *procuratori dictæ fabricæ* ſatisfaciant, ſub

ſub pœna *ſuſpenſionis* imo & *excommunicationis*. Procuratorum horum officium ſtrictim depingitur in *concilio Moguntino de anno* 1549. *c.* 90. apud HARDVINVM *tom. IX. concil. p.* 2135. Primo cauetur, ne ſolis laicis *officium fabricæ* ſeu *procuratio* committatur: 2) vt *quotannis* ſemel ad minimum rationes reddant de adminiſtratione ſua: 3) vt omnia in *eccleſiæ vtilitatem* impendant, nihil in ſuum *priuatum vſum* conuertentes. Edita eſt *anno* 1524. in Germania *conſtitutio de cleri reformat.* per CAMPEGIVM legatum a latere, quam IDEM *cit. l. p.* 1915. exhibet, in qua *c.* 18. hi adminiſtratores vocantur *procuratores ſeu vitrici fabricæ*, cuius appellationis ſingularis rationem optime expoſuit SCHVRTZFLEISCH *diſſ. de vitric. eccleſ.* Conſtituit vero præterea CAMPEGIVS, ne ſine *rectoris ſcientia* in ædificiorum vſum quidquam diſpenſare præſumerent procuratores, ſed vt pecuniæ in armariis fabricæ reponerentur, *duabus vel tribus clauibus pro loci conſuetudine tenendis*, quarum vna ipſi rectori ſeruanda traderetur. Iidem procuratores in *concil. prouinciali Narbonenſi anno* 1551. *c.* 64. apud HARDVINVM *tom. X. concil. p.* 468. *eccleſiarum quæſtores* vocantur, quod ærario eccleſiaſtico præſint, rationibus reddendis obnoxii, &, quæ in vſum *fabricæ* impendi debeant, ſollicite expendentes.

Etiam eccleſiæ parochiales quandoque tale patrimonium habebant.

§. LXII. De eccleſiis *parochialibus* idem quoque aſſerendum arbitror, ſi peculiari *patrimonio fabricæ* deſtinato inſtructæ ſunt. Non loquor *de communi ærario eccleſiaſtico*, ex cuius penu ſumtus qualescunque fieri ſolent hodie, & ſic etiam eccleſiæ reficiuntur, teſte CARPZOVIO *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 338. *n.* 11. *ſeqq.* De iis reditibus vnice ago, qui ſpeciatim ex teſtatorum vel donatorum diſpoſitione *fabricis* ſunt deſtinati, qui etiam in hunc vſum conuertendi. An autem, hoc patrimonio deficiente, ſtatim recurrendum ſit ad *commune ærarium?* infra explicabo. Id facile liquet, quod *fabricæ* legatum eſt, *regulariter* ad alios vſus expendi non poſſe, de quo PECKIVS *cit. tr. c.* 32. admodum ambigue diſputat. Etiam ius ciuile conſtituit, vt pecunia in opera publica legata in *finem præſcriptum* conuertatur, *l.* 7. *pr. de oper. publ.* nec reditus legati in alium vſum regulariter conuerti debeant, (niſi vſus præſcriptus prorſus ceſſet, vel publice illicitus reperiatur, *l.* 16. *de vſu & vſufr. legat.*) denique quod ad certam ſpeciem ciuitati relinquitur, in alium vſum conuertere non liceat. *l.* 1. *D. de admin. rer. ad ciuit. pertin.* Quamuis vero contingere poſſit, vt in præſenti rerum ſtatu refectionis neceſſitas deſit, non tamen ceſſabit in futurum, cui etiam proſpiciendum eſt. Conf. *lib.* 2. *capit.* 5. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 737. Ceterum ſicuti cano-

niſtæ multum *epiſcopali auctoritati* circa bona eccleſiaſtica indulgent; ita *eius*, vel, inter proteſtantes, *principis auctoritate*, aliquando fieri poteſt, vt, ſi fabricæ patrimonium hoc permittat, eius reditus in alias neceſſitates vrgentes pias conuerti queant, cum hoc modo a fine præſcripto non prorſus recedatur.

Ceſſante tali patrimonio beneficiatis onus reficiendi impoſitum eſt,

§. LXIII. Hoc patrimonio fabricæ relicto deficiente, onus *reficiendi* impoſitum eſt ipſis *beneficiatis*. Cum enim diuiſio antiqua pedetentim fuerit exſtincta, oblationibus, decimis, aliisque ex dote reditibus parochis aliisque clericis aſſignatis, quibus tamen ſecundum iuris antiqui tradita hoc onus cohærebat, æquum eſſe duxerunt patres, ab his eccleſias eſſe reficiendas, qui tandem omnes eius reditus ſuos fecerunt. Hæc ſine dubio eſt ratio adæquata & vnica, vnde hoc onus ſeculis ſequioribus ad *beneficiatos* tranſiit. Nec enim declinare illud potuere, poſtquam id ipſum, quod refectioni pro *quarta parte* dicatum erat, ad ſe traxerunt. Hoc ab initio tantum eorum *cuſtodiæ* commiſſum, vt etiam epiſcopo de eo rationes reddere tenerentur: pedetentim ipſis quidem, ſed cum hoc *onere* adſcriptum, quod tamen *refectionem* ſæpe impediuit. Erant vero eccleſiæ in duplici differentia: quædam a *clericis* poſſidebantur; quædam a *laicis* iure feudi ex regum Francorum beneficio.

tum clericis eccleſias poſſidentibus,

§. LXIV. Quod ad eccleſias a *clericis* poſſeſſas attinet, ſupra iam obſeruaui, in *concilio Tolet. XVI. c. 5. de anno* 693. fuiſſe conſtitutum, vt epiſcopis ſuam tertiam dimittentibus, ab ipſis *rectoribus* refectio fieret, id quod argumentum euidentiſſimum præbet, recte hoc onus ad *parochos* translatum fuiſſe, poſtquam illa portio redituum, vnde *refectio* facienda erat, iis eſt concredita & relicta. In capitularibus regum Francorum idem onus iam *clericis* iniunctum eſſe liquet ex *lib. V. c.* 229. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 868. vbi epiſcopis iniungitur, *vt operam dent, qualiter presbyteri eccleſias deſtructas ſibi pertinentes iuxta vires emendent*, & *lib. V. c.* 323. *p.* 892. reprehenduntur presbyteri, quod *in reſtauratione & luminaribus eccleſiæ ſtudium non habeant.* In *concil. Londinenſi de anno* 1268. *c.* 18. apud HARDVINVM *tom. VII. concil. p.* 628. patres ita edicunt: *ſtatuimus atque præcipimus, vt vniuerſi clerici ſuorum beneficiorum domos & cetera ædificia, prout indiguerint, reficere ſtudeant condecenter.* Vt vero contumaces eo facilius hoc onus ſubeant, addunt: *ſi quis poſt epiſcopi vel archidiaconi ſui monitionem per duos menſes id facere ceſſauerit; ex tunc epiſcopus ipſe, ipſius clerici ſumtibus, id fieri faciat diligenter, de fructibus ipſius eccleſiæ vel beneficii, præſentis auctori-*

ctoritate ſtatuti, tantum accipi faciens, quantum ad refectionem huiusmodi ſufficiat peragendum. Neque vero inferiori clero hæc lex tantum ſcripta; *epiſcopis* etiam eadem neceſſitas impoſita quoad *eccleſias cathedrales*, ſi forſan patrimonium fabricæ defecerit: *archiepiſcopos vero, epiſcopos & alios inferiores prælatos domos ac ædificia ſua ſarta tecta reficere & in ſtatu ſuo conſeruare ac tenere, ſub diuini iudicii obteſtatione præcipimus.* Pariter *ſynodus Oxonienſis de anno* 1287. *c.* 16. apud EVNDEM *cit. l. p.* 1091. & *Tridentina ſeſſ. XXI. de reform. c.* 7. idem conſtituerunt, & infinitum foret, quaſcunque iuris antiqui coaceruare ſanctiones.

§. LXV. Eadem neceſſitas olim quoque incumbebat *laicis*, eccleſias monaſteriaque poſſidentibus *iure feudi*, id quod *ſacrilegium laicum* quidem appellat FILESACCVS *in querela eccleſ. Gallic.* interim per plura ſecula praxi continuata exercitum. *Abuſum* magis quam *ſacrilegium* dixeris, ſi ex *vero* rem æſtimaueris, quamuis non omni iuſtitia careat. Multa *neceſſitas publica* permittit, quæ, ea ſepoſita, ex poſtfacto ſunt illicita. Iam ante CLODOVAEI tempora hunc morem obtinuiſſe, FILESACCVS *cit. tr. p.* 841. *edit. de ann.* 1621. docet, quamuis poſtea maiora ceperit incrementa, & tandem in inſignem degenerauerit abuſum, inprimis CAROLI MARTELLI auſibus, variis bellis impliciti. Ad horum onera eo rectius ſuſtinenda, bona eccleſiaſtica, decimas, monaſteria, & altaria in feudum militibus dedit, ringente admodum clero, quem poſtea ceteri reges ſecuti ſunt, vt diſtincte FILESACCVS oſtendit, & paſſim iam alibi tradidi. Vid. *tom. I. P. I. conſult. & deciſ. arg.* 4. tum laicis iure feudi eccleſias poſſidentibus,

§. LXVI. Cum ergo laici potiores reditus perciperent eccleſiaſticos & monaſteriorum, æquum omnino erat, vt hæc ædificia reficerent, cum ipſis *redititibus* hoc onus cohæreret. Huc pertinet *c.* I. *X. de eccleſ. ædif. & repar.* quod ex concilio Moguntino *anno* 813. *celebrato c.* 41. deſumtum eſt: *quicunque eccleſiaſticum beneficium habent, omnino adiuuent ad tecta eccleſiæ reſtauranda, & ipſas eccleſias emendandas.* Recte obſeruat GONZALEZ *ad cit. c.* I. errare interpretes, qui hunc textum de *clericis poſſeſſoribus* intellexere, qui potius de *laicis*, iure feudi eccleſias poſſidentibus, aperte loquitur. Idem iniunxit *concilium Francoſurdienſe de anno* 794. *c.* 26. apud HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 907. & BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 267. *Vt domus eccleſiarum & tegumenta ab eis fiant emendata, vel reſtaurata, qui beneficia exinde habent.* Et cum in *concilio Arelatenſi VI.* anno 813. celebrato *c.* 25. hoc modo ſtatutum eſſet: *vt ſi quis beneficium de rebus eccleſiæ habet, ad tecta eiuſ-* quod illuſtratur ex legibus eccleſiaſticis.

dem eccleſiæ reſtauranda, vel ad ipſas eccleſias ædificandas omnino adiuuet, & præterea in *concilio Moguntino* eodem anno celebrato idem patribus placuiſſet, ceu verba iam adducta docent; CAROLVS M. *in cap.* 24. *eiusd. anni* apud BALVZ. *tom. I. cap. p.* 504. hoc approbauit. Nec minus LVDOVICVS pius anno 819. apud EVNDEM *cit. l. p.* 611. *& ſeq. c.* 5. & HARDVINVM *tom. IV. concil. p.* 1283. *ſeq.* renouauit hoc præceptum: *de opere vel reſtauratione eccleſiarum comes & epiſcopus ſiue abbas vna cum miſſo noſtro, quem ipſi ad hoc elegerint, conſiderationem faciant, vt vnusquisque eorum tantum inde accipiat ad operandum & reſtaurandum, quantum ipſe de rebus eccleſiarum habere cognoſcitur. Similiter & vaſſi noſtri aut in commune tantum operis accipiant, quantum rerum eccleſiaſticarum habent, vel vnusquisque per ſe iuxta quantitatem, quam ipſe tenet. Aut ſi inter eos conuenerint, vt pro opere faciendo argentum donent, iuxta æſtimationem operis in argento perſoluant, cum quo pretio rector eccleſiæ ad prædictam reſtaurationem operarios conducere & materiam emere poſſit.* Liquet ex hoc præcepto, ſumtus ad reficiendas eccleſias neceſſarios pro rata ferendos fuiſſe; tum a *rectore eccleſiæ* ſeu presbytero, tum a *laico*, qui partem redituum inde percipiebat, quod æquum omnino erat. Proinde iuxta quantitatem redituum onus hoc inter vtrumque diuidebatur, & vterque ita ad refectionem concurrebat. Repetiit eandem conſtitutionem anno 829. *c.* 9. apud BALVZ. *cit. l. p.* 665. 784. quod forſan presbyteri hoc onus in laicos, hi vero in illos conicerent, ſub quo certamine ſine dubio refectio eccleſiarum neglecta fuit.

Variæ difficultates notantur: (1) circa diſtributionem huius oneris, (2) quoad eccleſias vnitas, in quibus refectio pertinet ad rectorem dominum, non vicarium.

§. LXVII. Ex hac antiquorum iurium immutatione plures, meo iudicio, difficultates emerſerunt. Etenim (I) iam oſtenſum eſt, hoc onus diuidendum fuiſſe inter paſtores eccleſiæ & eos, qui inde beneficia habuere. Hæc vero diſtributio vix vnquam ſine rixis & turbis peragi potuit, præſertim cum parochis potius reditus interuerſi, & vaſallis applicati fuerint. Hæc difficultas (II) etiam tunc emergit, quando parochiæ monaſteriis præbendisque vnitæ ſunt, eæque per *vicarios* reguntur. Hoc facto prælati monaſteriorum cenſentur *principales*, dicunturque *rectores domini*, & eorum *vicarii* ſunt inſtar *paſtorum mercenariorum*, certa mercede conductorum. Parciſſimi reditus his ſunt aſſignati, potiorque eorum pars cedit prælatis & præbendatis. Vix vero eſt, vt hoc caſu diſtributio huius oneris inter *vicarium & rectorem dominum* fieri poſſit, cum vicarius tantum huius vices peragat, & hic tantum cenſeatur paſtor ordinarius. Proinde onus reficiendi eccleſias

cleſias vnitas merito *prælatis* ſeu *principalibus* incumbit, quibus potiora commoda obueniunt. SLEVOGT. *de vnion. eccleſ. diſſ. III. c.* 1. §. 12. Huc ſine dubio collineat doctrina PECKII *cit. tr. c.* 14. *ſeqq.* aſſerentis, prælatis incumbere onus reficiendi eccleſias, ex quibus decimas percipiunt, vtpote quas cum aliis reditibus primariis ex eccleſiis vnitis ſibi reſeruant, teſte TVRRICELLIO *de benefic. vnione cap. IV. n.* 60. *cap. XI. n.* 80.

§. LXVIII. Hæc oblatio ad reficiendum, quæ eiusmodi prælatis incumbit, immediate ex *lege* fluit, adeoque *heredes* eius quoque ſtringit, ſi defunctus ad reficiendum obligatus fuit, illud tamen neglexit. Hanc deciſionem quoque amplectitur PECKIVS *cit. tr. c.* 18. ſed in fundamento ceſpitat, & dubius hæret, vtrum obligatio ex *contractu* vel *quaſi;* an vero ex *delicto* vel *quaſi* naſcatur? Ego vero nec in hoc nec in illo conſtituo obligationis fundamentum: ſufficit *legis vinculum*, quod his, qui reditus ex bonis eccleſiaſticis percipiunt, & vices ſuas aliis committunt, impoſitum eſt, quodque ſua natura in heredes tranſit. Proinde ſi ſucceſſor in officio vel alius refectionem ſuſcepit perfecitque, ſumtus ab heredibus repetere non prohibetur. Quia vero regulariter altioris indaginis quæſtio eſt, vtrum & quatenus *heredes defuncti prælati* teneantur, refectio vero tamdiu ſuſpendi nequit, donec ea per iudicem legitimumque tramitem decidatur, merito *interim* ſucceſſor in officio ad reparationem tenetur, ſaluo regreſſu aduerſus defuncti heredes, idque vel ideo, quod in *poſſeſſione vel quaſi redituum eccleſiaſticorum* conſtitutus ſit, cui hoc onus annexum eſt. Ita forſan accipiendus eſt PECKIVS *cit. tr. c.* 19. *n.* 4. exiſtimans, hoc onus *reale* eſſe, h. e. *præſenti poſſeſſori* incumbere, qui iam reditus decimasque percipit.

Fundamentum huius obligationis.

§. LXIX. Non leuis quoque difficultas (III) inde naſcitur, *quatenus* quilibet parochus vel prælatus ex reditibus teneatur. Quid enim ſi refectio magnos deſideret ſumtus, quibus ferendis inidoneus eſt? quid ſi omnes reditus exhauriant, & aliunde paſtor viuere non poſſit? Animaduerti, canones *cum aliquo temperamento* hoc onus *beneficiatis* impoſuiſſe, *quatenus reditus id permittunt.* Ita enim ALEXANDER III. in *c.* 4. *X. h. t.* decreuit: *de his, qui parochiales eccleſias habent, duximus reſpondendum, quod ad reparationem vel inſtitutionem eccleſiarum cogi debent, cum opus fuerit, de bonis, quæ ſunt ipſius eccleſiæ, SI EIS SVPERSVNT, conferre, vt eorum exemplo ceteri inuitentur.* Eatenus ergo contribuere tenentur, *quatenus eis ſuperſunt,*

Quatenus quilibet parochus ex reditibus ſuis teneatur?

 quod

quod quidem in *eccleſiis vnitis* ſemper contingit, quia *rectores domini* merum lucrum habent, non vero reditus pro officio ſacro percipiunt. vid. BARBOSA *ad concil. Trid. ſeſſ. XXI. de reform. c. 7. n. 9.* In *non-vnitis* ſecus dicendum, in quibus parochus reditus percipit pro *officio ſacro*, & ſic ex *cauſa*, vbi ſæpe contingere poteſt, vt parum, deductis neceſſariis vitæ alimentis, ſuperſit. In *capitularibus* eadem reſtrictio obligationi poſſeſſorum addita eſt, ceu docet *c. 5. lib. II.* apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 737. vbi *iuxta poſſibilitatem rerum*, & *lib. 5. c. 229. p.* 868. *iuxta vires* refectio iis imponitur. Pariter in *concilio Burdegalenſi de anno* 1583. apud HARDVINVM *tom. X. concil. p.* 1377. hoc temperamentum approbatum: *ipſi etiam rectores, ſi facultates ſuppeditent, arbitrio epiſcoporum & viſitatorum aliquid ad hæc conſerre cogendi ſunt.* Decernit itaque 1) epiſcopus, quantum rectores eccleſiarum conferre cogantur: 2) reliquum parochiani conferre tenentur, quod eodem concilio cautum eſt.

Specialius hoc determinauit concilium Tridentinum.

§. LXX. Euidentius & ſpecialius res determinata eſt in *concilio Tridentino ſeſſ. XXI. de reform. c. 7. Parochiales eccleſias, etiamſi iuris patronatus ſint, ita collapſas refici & inſtaurari procurent, ex fructibus & prouentibus quibuscunque, ad easdem eccleſias quomodocunque pertinentibus; qui ſi non fuerint ſufficientes, omnes patronos & alios, qui fructus aliquos ex dictis eccleſiis percipiunt, aut in illorum defectum parochianos omnibus remediis opportunis ad prædicta cogant.* Docet hic textus: I) non eſſe differentiam conſtituendam inter eccleſias *patronatas* & *liberas*; quamuis enim quoad illas ratio dubitandi inde peti poſſit, quod illæ ſint in *patrimonio patronorum*, prout docui *tit. de iur. patronat.* & quilibet obſtrictus ſit ad res ſuas reficiendas; habent tamen illæ etiam dotem, decimas & oblationes, quas percipit parochus, ex quibus olim *quarta* impendenda fuit in refectionem. Tales reditus vbi olim deficiebant, poſſeſſor & dominus oratorii tenebatur ad refectionem, prout ſupra §. 53. obſeruaui. II) Refectionem faciendam eſſe ex *reditibus eccleſiaſticis*, & ſic ad eam obligatos eſſe, qui eos percipiunt. Proinde eccleſiarum *cathedralium* refectio ad epiſcopum pertinebit, ſed, meo iudicio, concurrente etiam capitulo, quod BARBOSA *ad cit. l. n.* 11. tantum *in ſubſidium* obligatum eſſe putat, cum tamen æque ac epiſcopus reditus ex bonis illius eccleſiæ percipiat. III) *Pro viribus* tantum ſingulos teneri, deductis neceſſariis alimentis. Illa vero ſine dubio iuri veteri conuenientiſſima diſtributio erit, ſi *quarta redituum* huic oneri aſſigne-

Etiam in patronatis parochi obligantur,

& epiſcopi in cathedralibus,

pro viribus,

aſſignetur, quippe quam parochi aliique clerici merito in fabricæ vſum ſeponere deberent, quam æquitatem quoad *epiſcopos* agnoſcit BARBOSA *cit. l. n. 5. inf.* His non ſufficientibus, IV) onus hoc ad *patronos* in eccleſiis patronatis referendum eſt *pro parte.* Sunt enim hæ eccleſiæ *quodammodo in bonis patronorum,* illis quaſi propriæ, caſtrisque annexæ, vt eas tanquam res ſuas ſartas tectas conſeruare teneantur, ni iure ſuo priuari malint. STEPHANI *de iur. patron. P. 1. c. 25. n. 3.* CARPZ. *lib. 2. iurispr. conſiſt. def. 336. n. 10.* V) Denique in ſubſidium obligari parochianos, in quorum commodum talis refectio cedit.

in ſubſidium patroni & parochiani.

§. LXXI. Multum vero præterea hic dandum *legibus particularibus* & *conſuetudini.* In conſtitutione archiepiſcopi Eboracenſis WALTHERI GRAY *de anno* 1248. apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p. 430. ſeq.* onus hoc diuiſum fuit inter *rectores* & *parochianos,* ita vt *reparatio nauis eccleſiæ* ad parochianos; ad rectores vero cancellus principalis cum eiusdem reparatione, h. e. *chorus* pertineat. Sunt enim duæ partes principaliores eccleſiæ: *chorus* & *nauis:* ille *ſedem clericorum;* hæc vero *laicorum manſionem* conſtituit. vid. CANGIVS *in gloſſar. voce nauis.* LEO ALLATIVS *de templis græcor.* & *Narthece.* Iuxta *concil. Londin. de anno* 1342. *c. 4.* apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p.* 1647. itidem parochiani eccleſiarum parochialium *tam naues & tectum eccleſiarum intus & exterius, quam campanile, altaria & imagines, feneſtras quoque vitreas in dictis nauibus exiſtentes & cœmeteriorum clauſuras reparare ſuis ſumtibus tenentur.* In *Gallia, Brabantia,* alibique eandem obſeruari diſtinctionem obſeruant PECKIVS *cit. tr. c.* 13. ESPENIVS *P. II. iur. eccleſ. tit. 16. c. 5. § 26. ſeqq.*

Quandoque clerus ad chori, parochiani vero ad nauis refectionem tenentur.

§. LXXII. Præterea quoque, vt dixi, *conſuetudo* ante omnia attendenda, quod etiam capitularia regum Francorum obſeruarunt. Nam in *capitul. 20. de anno* 793. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 546. ita cautum: *vt de reſtauratione eccleſiæ & ponte faciendo & ſtrata reſtauranda omnia generaliter faciant homines, vt antiqua conſuetudo fuit.* Paſſim enim parochianos ex *conſuetudine* ad refectionem teneri, docent PECKIVS *cit. tr. c. 9.* BARBOSA *ad c. 4. X. de eccleſ. ædif. n. 3.* modo legitime probata fuerit. vid. *iur. paroch. ſect. VII. c. 3. §. 4.* Conſuetudo hæc in *parochialibus eccleſiis* inde nata eſt, quod parochi vtplurimum onus hoc declinauerint, prætextu hoc adducto, quod nihil ex reditibus iis ſuperſit, prout in *c. 4. X. de eccleſ. ædif.* ſupponitur. Addiderunt, parochianos eo magis ad hoc onus obſtrictos eſſe, quod in eorum vtilitatem

Conſuetudine quandoque hoc onus parochianis ſimpliciter imponitur.

tem cedat; inhumanius autem cum paſtoribus actum iri, ſi reditibus ſuis carere tenerentur, & quæ fuere aliæ huius farinæ perſuaſiones, quæ plebeculam incautam facilius inducere potuere, vt onus hoc ſubiret.

In eccleſiis proteſtantibus parocho onus hoc non incumbit,

§. LXXIII. In *eccleſiis proteſtantium* plerisque per conſtitutiones ſpeciales non *parocho*, ſed *parochianis* hoc onus incumbit, niſi quod parochus *modicam refectionem* ſuſcipere cogatur arbitratu boni patris familias, daßjenige, ſo durch täglichen Gebrauch abgehet, verwüſtet, und zerbrochen wird, als Ofen, Fenſter, Thüren, Schlöſſer ꝛc. vid. *ordin. prouinc. Gothan. P. I. c. 6. tit. 2. ordin. eccl. Vinar. lib. 2. c. 20. art. 14. n. 3. Coburg. P. II. c. 21. p. 223 Magdeburgenſis c. 24. § 5.* Tenentur vero nihilominus parochiani (I) *in ſubſidium*, wenn das Kirchen-Einkommen und der Kirchen-Vorrath nicht zureichet. vid. *dict. ordin.* Quodſi ærarium oneri ferundo ſufficit, parochiani non ſunt grauandi, niſi quod ruri operas mit Roß- und Hand-Arbeit ohne Entgeld præſtare teneantur, vt Saxonicæ ordinationes ſatis prudenter conſtituere. In *edicto potentiſſ. regis Boruſſ. de anno* 1702. *d.* 16. *Decembr.* hoc relinquitur conſuetudini, wo es Herkommens iſt, ſimulque additur, parochianos ad has operas teneri bey Straf Obrigkeitl. Gefängniß. (II) Præterea tunc demum tenentur, *ſi ruina culpa paſtoris haud contigit.* Hanc limitationem recte addit *Magdeburg. ordin. eccl. cit. l.* §. 1. im Fall aber die Gebäude von dem Pfarrer oder den Seinigen durch Vorſatz oder Fahrläßigkeit verwüſtet werden, ſollen Sie ſolche aus ihren Mitteln wieder repariren laſſen. Conuenit hoc non tantum *iuris communis* principiis, ſed ſpeciatim etiam *iuris canonici diſpoſitioni*, ſecundum quam, qui eccleſiæ damnum dat, ad eius reſtitutionem tenetur, *c.* 3. *C.* 12. *q.* 2. multo magis ergo parochi, qui, vt bonos patres familias decet, in ædibus eccleſiaſticis verſari debent.

ſed ex ærario ſumtus ſumendi,

niſi dolo vel culpa parochi ruina facta.

In ſubſidium parochiani tenentur, deſuper tamen audiendi,

§. LXXIV. Ante omnia tamen (III) audiendi ſunt parochiani, cum in genere ad actum citandus ſit, qui eius præiudicium continet. *l.* 36. *de adopt.* Conf. PECKIVS *cit. tr. c.* 16. Multum enim intereſt parochianorum, cauſam ædificationis probe ventilari, antequam ad ipſam reparationem eccleſiæ domuumque parochialium properetur, vt proinde a *cognitione* excludi nequeant, ceu recte rationes ſubducit CARPZOV. *lib. 2. iurispr. conſiſt. def.* 336. *inf.* In *ordin. Gothana alleg.* huius requiſiti habita fuit ratio, cautumque, daß, wie hoch ſolche Verbeſſerung kommen möchte, in einen Anſchlag gebracht, und mit dem Pfarrer und Gemeinde des Orts von den Mitteln, wie darzu, wo

wo nicht auf einmahl, doch von Jahren zu Jahren, daferne die Sache anders ſolchen Verzug und Anſtand leidet, zu gelangen, geredet, der Kirchen Vorrath erwogen, und wie viel davon zum Bau gebrauchet werden ſolle, geordnet und geſchloſſen, der Nachſchuß aber durch eine gemeine Anlage zuſammen und eingebracht werden ſolle. (IV) *Vnitæ eccleſiæ* quoque conferre tenentur, ſi *proprio templo* carent; quamuis in quibusdam locis tantum *tertiam partem* conferant, vt cautum in *Vinar. ordin. cit. l. n.* 1. *Magdeb. cit. l.* §. 3. Filialiſtæ, qui *proprio templo* inſtructi ſunt, nihil conferunt ad refectionem *eccleſiæ matris*, bene tamen *ædium parochialium.* Vid. *ius paroch. ſect.* 7. *c.* 3. *§.* 8. (V) Quia vero hoc onus vel ideo iis incumbit, quod in eorum commodum cedat, omnes conferre debent parochiani, ob ſie gleich nicht unter einer, ſondern unterſchiedlichen Gerichtbahrkeiten geſeſſen, vt dicitur in *Vinarienſi ordin. l. c. n.* 1. quia ratione eccleſiæ parochialis vnum nihilominus corpus conſtituunt. Nec excipiendos eſſe nobiles reſpectu bonorum feudalium, euici contra CARPZOVIUM *cit. l.* §. 7. Non ergo contribuere debent diuerſæ religionis incolæ, vtpote qui in parochia quidem habitant, ſed non ſunt *parochiani*, ſacris eccleſiæ parochialis non interſunt, nec commodis eius fruuntur, conſequenter hoc onere, quod tantum ad *ſocietatem parochialem* pertinet, non ſunt grauandi. Etenim magis hoc onus *perſonale* quam *reale* cenſendum, niſi aliud lege publica cautum ſit. Sic in der Flecken-Dorff- und Acker-Ordnung de anno 1702 *in corpor. conſtit. Magdeb. P. III. p.* 525. expreſſe contrarium cautum: Wann an Kirchen und Kirch-Höffen etwas zu bauen und zu beſſern iſt, ſoll ein jedweder Einwohner und Unterthan jedes Orths, er ſey was Religion er wolle, mit allem Fleiß darzu helffen. Hoc ſine dubio ad tres religiones, in imperio approbatas, referendum, cum contingere poſſit, vt catholici, ſine propriæ religionis exercitio, inter proteſtantes habitent, & hoc ipſo, quod ad aliam parochiam, ſacris ſuis dicatam, non poſſint referri, actus parochiales potiores in ſe admittere teneantur. vid. *ordin. polit. Magdeb. c. VI. §.* 16. (VI) Ipſi parochiani hunc in finem obligantur zu einer gemeinen Anlage, vt decernit *Vinar. ord. cit. l. n.* 2. quantum autem quilibet contribuere debeat, non ſemper definitum. Aequum *in dubio* eſt, vt ſinguli ſecundum *vires patrimonii* contribuant, ceu plenius declaraui *in iur. paroch. cit. l.* §. 9. cum ex ſingulorum patrimonio hoc onus ferendum ſit. In *ordin. Magd. eccleſ. c.* 24. *§.* 1. deſideratur eine gemeine billige und gleichmäßige Anlage; vtrum vero in hac *æqualitate geometrica*, an *arithmetica* proportio attendi

vt & vniti filialiſtæ,

vbicunque habitent,

eiusdem religionis.

Contributio facienda ſecundum vires patrimonii.

di debeat, non exprimitur; interim de *priori* textum intelligendum eſſe iudico.

Quid patroni ad refectionem conferre debeant?

§. LXXV. Cenſuit vero *concilium Tridentinum*, *patronos* in eccleſiis ſuis ad hoc onus obligari præ *parochianis*, nec forſan male cenſuit, ſi *originem* reſpexeris. In eccleſiis proteſtantium primario ratio habenda *ordinationum eccleſiaſticarum*, quibus definitum, quantum oneris quilibet ferre debeat. Hæ quandoque ſimpliciter hoc onus imponunt parochianis, etiam in *eccleſiis patronatis*, quorſum *Saxonicæ* fere vnanimiter conſpirant, conſtituentes, daß, wenn dasjenige, ſo von der Kirchen verordnet, nicht zureichet, und man mehr zum Bau haben muß, ſollen ſie (die Eingepfarrete) daſſelbe durch eine gemeine Anlage zuſammen und einbringen, auch der Superintendent und Collator daran ſeyn, daß von dem colligirten Gelde nichts unnöthig angewendet, oder unterſchlagen, ſondern alles treulich beobachtet werde. Patronis & ſuperintendentibus hic tantum *ſuprema directio*, onus autem conferendorum ſumtuum *parochianis* imponi videtur: an autem & quantum *patroni* ad hoc conferre debeant, non expreſſe determinatur? Interim æquum omnino foret, vt patroni ad minimum coniunctim cum *parochianis* ad refectionem concurrerent. Prius vel inde iuſtificari poteſt, quod eccleſiæ tales patronorum *patrimonio* adſcribantur, eiusque ſequelam & acceſſorium conſtituant, adeoque *iuxta regulam*, qua quilibet *dominus* rem ſuam reficere tenetur, ad refectionem earum teneantur. Quia tamen *parochiani* ſimul inde vtilitatem ſentiunt percipiuntque, & eccleſiæ patronatæ, quæ olim fere *oratoria priuata* tantum erant, hodie eccleſiarum *publicarum* & *parochialium* faciem induerunt, concurrere pro parte ad refectionem tenentur, ad minimum, vt operas mit Roß- und Hand-Arbeit præſtent, id quod, vbi peculiares ordinationes deficiunt, indicendum eſt. Quin etiam CARPZOVIVS *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def.* 336. *n.* 8. 9. ab hoc onere non prorſus abſoluit patronos, ſed hoc *illis* vna cum *parochianis* imponit, ſimulque reſcripto illuſtrat, vnde liquet, *collatorem & parochianos* ad hoc onus concurrere, & hoc ſub temperamento *ordinationes Saxonicas* intelligi debere, quorſum etiam collineat *praxis Magdeburgica*, ceu patet ex iis, quæ ſupra §. LI. allata ſunt. Quantum autem patroni conferre teneantur, haud determinatum eſt. Quid ergo *in dubio* dicendum, ſi antiqua deſit obſeruantia, nec ordinationes eccleſiaſticæ id determinent? *Conſiſtorii arbitrio* tunc ſtandum eſſe, nemo in dubium vocabit, quod ex rationibus adductis impenſas in refectionem faciendas commodiſſime ita diſtribuet, vt dimidium *patronus*, dimi-

dimidium *parochiani* ferant. Sicuti enim & *patroni & parochianorum* intereſt, ædes haſce ſartas tectas conſeruari, ita vix æquior oneris huius diſtributio, quam iam dicta, adduci poterit. Conf. PETRVS FRANC. de TONDVTI *lib.* 1. *reſol. benef. cap.* 38.

§. LXXVI. Supereſt vltimum membrum, quod *modum reficiendi* concernit. Supra iam obſeruaui, refectionem in eccleſiis non præciſe ad *veterem modum* faciendam eſſe, nec huc referri poſſe, quæ in materia *ſeruitutum* de reſtricta refectionis poteſtate habentur. Vnde infero, *modum reficiendi* regulariter eſſe *arbitrarium*, modo commodis eccleſiæ non officiatur, ſed potius omnia in vtilitatem parochianorum auditorumque fiant, de quo hi decernunt, quorum ſub cura, inſpectione & directione hæc refectio facienda eſt. Verum vbi ſacra quorundam ſubditorum non ſunt publice approbata, ſed eorum exercitium tantum *certo, limitato, & reſtricto modo* iis ex *gratia* & ſimplici *tolerantia* eſt conceſſum, eo caſu refectio vltra *modum conceſſum* non extendenda, multo minus ſub prætextu *refectionis* ædes ſacræ amplificandæ, aut a priſtina recedendum forma. Sic quibus exercitium religionis conceſſum priuatis in ædibus, his minime permiſſum eſt, vt easdem ita reficere, formamque priſtinam ita mutare queant, vt faciem *templi* induant, & cultus quodammodo publicus fiat. Aliud enim eſt *reficere*, & aliud, *nouum facere opus*. De modo reficiendi.

§. LXXVII. Vtrum vero tam *reſtrictiſſimus reficiendi modus* iis quoque imponendus ſit, qui in *ciuitatibus mixtis* aliisque eccleſias earumque acceſſoria poſſident ſecundum *ſtatum anni* 1624. per diſpoſitionem inſtrumenti pacis, alia omnino & diuerſa eſt quæſtio. Id enim palam manifeſtumque eſt, ea, quæ §. *anteced.* adducta ſunt, ad hunc non pertinere caſum; cum ſiue *proteſtantes*, ſiue *catholici*, templa aliasque ædes eccleſiaſticas poſſideant, ea non ex *gratia & nuda tolerantia*, ſed ex *debito iuſtitiæ*, ſecundum diſpoſitionem *inſtrumenti pacis*, ſtatumque *anni decretorii* poſſideant. Hæc poſſeſſio ita qualificata plus iuris poſſeſſoribus tribuit, quam his, quibus ex mero *precario & gratia* ſacrorum vſus conceſſus eſt. Quid ergo de *refectione* dicendum, vtrum præciſe ad *veterem modum* obſtricti ſint catholici, & proteſtantes, vt nec latum vnguem ab eo recedere queant, &, ſi ab eo recedatur, alteri parti ius prohibendi vel *opus nouum nunciandi* competat? Quæſtio hæc agitata eſt tum in auguſtiſſimo ſenatu imperiali aulico, tum ipſis in comitiis in duplici controuerſia, quarum altera Auguſtæ Vindelicorum, altera An modus reficiendi reſtrictus ſit per inſtrumentum pacis?

 Nor-

Nordelingæ emerſit; ibi prælato monaſterii, diuis Vlrico & Afræ ſacrati, proteſtantibus; hic vero proteſtantibus ordini Teutonico nouum opus nunciantibus.

Momenta controuerſiæ Auguſtanæ.

§. LXXVIII. Quæ in *controuerſia Auguſtana* dubia mota fuerint, recenſet FABER in der Staats-Canzeley *tom. XV. c.* 10. *pag.* 690. *ſeqq.* & *tom. XVIII. n.* 11. AVCTOR *elect. iur. publ. tom. II, pag.* 224. & 811. *tom. IV. p.* 525. vbi ſimul reſponſa tum facultatis iuridicæ illuſtris huius loci, tum ill. Dn. THOMASII referuntur. Res huc redibat: templum ad D. Vlrici, quod euangelicis ſecundum inſtrumentum pacis reſtitutum erat, refectione indigebat neceſſaria, maxime in frontiſpicio, quam cum ſuſcipere vellent euangelici, ſtatuto iubente, vicino prælato monaſterii prædicti rationem conſilii ſui euangelici expoſuere. Regeſſit vero prælatus: man möge zwar den ruinœſen Schieſſer abtragen, jedoch ſolle er wiederum in der Form, wie er zuvor geweſen, aufgeführet, auch die Bildnis unſerer Lieben Frauen und des Reichs GOttes-Hauſes Patronen des H. Ulrichs und der H. Afræ wieder (gleichwie zuvor) mit beſtändigen guten Farben auf den neuen Wurff gemahlet, und das Thürlein mit Holtz, wie es dermahlen ſey, wiederum auf den Fürſt hinein, zumahlen der Stein, worin die Jahr-Zahl de anno 1458. gehauen, wiederum in den Schieſſer unter das Ziffer-Blat geſetzt, auch all jedes Gebäu in dem Stande, wie es den 1. *Ian. anno* 1624. geweſt und noch vor Augen ſtehet, aufgeführet werde. Hoc *circumſcripto modo* refectionem faciendam eſſe vrgebat prælatus: euangelici ad eum ſe haud obſtrictos arbitrabantur, & ſuo arbitratu *refectionem* inchoabant. Nunciabat prælatus nouum opus, & ita res ad publicum certamen redacta, in quo inprimis quæſitum fuit, vtrum hæc *nunciatio* tenuerit, & prælato *ius prohibendi* competierit? Primarium fundamentum prælatus in eo ponebat, quod a priſtina forma contra ſtatum *anni decretorii* recedi non poſſet, ſed ipſa refectio *præciſe* ſecundum illum ſuſcipienda eſſet, præſertim cum huius obſeruantia vnica norma omnium controuerſiarum eſſe debeat. Regeſſerunt euangelici, refectionem eccleſiarum ſingulis poſſeſſoribus liberam, nec certo modo circumſcriptam eſſe: eam dependere ab epiſcopi vel eius, qui huius iura ſuſtinet, arbitrio: totum ius diœceſanum cum omni iurisdictione eccleſiaſtica catholicorum contra Aug. Conf. addictos ſuſpenſum eſſe: templum ad D. Vlrici ad ius euangelicorum pertinere, nec catholicorum intereſſe, *quomodo* refectio fieret, quin potius illis obſtare exceptionem, *veſtra non intereſt*: ſperni potuiſſe nunciationem, omni

omni iure deſtitutam: euangelicis liberum religionis exercitium cum omnibus inde dependentibus iuribus in eo templo competere: huc tendere diſpoſitionem inſtrumenti pacis, ſecundum quam A. C. conſortes *tranquille & imperturbate*, quæ anno 1624. poſſederant, in poſterum quoque poſſidere deberent: hoc vero cum *pleno effectu* eſſe intelligendum, ipſo ſuffragante I. P. *art. V. §. 19.* leuem eiusmodi mutationem ſtatum *anni decretorii* haud immutare: ipſos hoc agnoſcere catholicos, & pro lubitu templa ſua reficere, nec ſe ad *priſtinam formam* adſtrictos credere, quod autem vni iuſtum, alteri quoque iuſtum eſſe debere: *integram curam* templorum cuique parti reſeruatam eſſe per *art. V. §. 7.* & ſic quoque templum prædictum *cum integra cura* fuiſſe euangelicis reſtitutum: hanc autem æſtimandam eſſe ex religionis principiis eorum, qui templa poſſident, & ſic euangelicos non eſſe obſtrictos, vt *imagines veteres ſanctorum* reſtituerent: prælatum nec *condominium* nec *vſum ſimultaneum* templi habere, & conſequenter omni *iure probibendi* deſtitui.

§. LXXIX. In *controuerſia Nordlingenſi* fere ex iisdem diſputatum fuit principiis, quæ adducta ſunt *tom. XXXI.* der Staats-Canzeley *c.* 1. Ordo Teutonicus curiam quandam, vulgo Caſten-Hauß dictam, in prædicta vrbe poſſidet, quam cum reficeret, ſupra ipſam portam verſus plateam vergentem, ſtatuam B. Mariæ virginis, *contra priſtinam formam & modum*, ſpreta nunciatione noui operis, collocauerat; ſenatus vero eam rurſus remouerat. Inde res in publicum certamen deducta, & aliquot ſcriptis excuſſa eſt. Allegabat ſenatus, catholicos ita per *indirectum* ambire in hac vrbe religionis ſuæ exercitium contra *annum decretorium*: ſibi eiusmodi ſtatuas, ritibus & ceremoniis ſuæ religionis aduerſas, contra priſtinam formam obtrudi non potuiſſe: violatum eſſe hoc modo ius ſacrorum, ſenatui etiam in prædictam curiam competens: ſtatuam hanc *contra formam & modum priſtinum* fuiſſe erectam, in conſpectu omnium tam inhabitantium quam prætereuntium poſitam, & *ſtatui anni decretorii* aduerſam: in vrbe tantum Auguſtanam vigere religionem cum annexis, nec ſine conceſſione magiſtratus talem *innouationem* ab ordine Teutonico fieri potuiſſe, & quæ ſunt alia argumenta, plena manu loco allegato adducta, quæ referre non vacat. Quæ argumenta in vtraque controuerſia præualuerint, facile quilibet iudicabit, qui ſine præiudicio examinauerit. Ego vero nec in hac controuerſia me iudicem conſtituo, ſed ad titulum ſequentem propero.

Momenta controuerſiæ Nordlingenſis.

TIT. XLIX.
DE
IMMVNITATE ECCLESIARVM, COEMETERII ET RERVM AD EAS PERTINENTIVM.

§. I.

Qualitas primaria eccleſiarum eſt ſanctitas,

TRanſitus *h. t.* fit ad qualitates *eccleſiarum*, quarum primaria, & ceterarum omnium quaſi ſcaturigo, conſtituenda eſt in SANCTITATE, eccleſiis attributa primario per *conſecrationem.* Hæc enim ædificii huius qualitatem & naturam mutare, *nouam gratiam virtutemque diuinam* conciliare dicitur, vt *ſpiritualis* atque *diuina* facta cenſeatur, quæ antea erat profana, vt *tit. XL. §.* 43. *&* 44. declaraui & indicaui. Operatur hæc *ſanctitas*, quam *internam* vocaui, quod operi exſtructo *internam qualitatem diuinam* conciliet, ſingulareſque effectus, quos fere omnes ſub titulo *immunitatis* complecti poſſumus. Quid enim eſt immunitas eccleſiarum? reſpondet P. SCHMIERIVS *de SS. eccleſ. P. II. diſſ.* I. *art.* I. *n.* I. *eſt ius, quo eccleſia & alia loca ſacra nec non perſonæ eccleſiaſticæ ac res ipſarum liberæ & immunes ſunt, a muneribus ſiue oneribus ſecularibus atque ab actibus, earum ſanctitati & reuerentiæ debitæ repugnantibus.* Fluit ergo omnis illa *immunitas ampliſſima* ex *ſanctitate* eccleſiis debita, quippe cum qua pugnant *onera publica & ciuilia* cuiuscunque generis, atque *ipſa iurisdictio ciuilis* aut *criminalis*, quæ quieſcere iuſſa eſt circa *templa*, ne *ſanctitati* eorum præiudicium inferatur per impura laicorum attentata. Latiſſime vero patet hæc *libertas eccleſiaſtica* in *c.* I. *& f. h. t. in* 6. adeo vt, quicquid vnquam in derogationem imminutionemque veram vel apparentem vergat, *ſacrilegium* eſſe cenſeatur, iuri diuino contrarium, cui plerique eam tribuunt, & cum *ſanctitatis* illius eccleſiaſticæ ſumma iniuria coniunctum.

vnde immunitas earum fluit.

Neque

Neque vero mirandum, eandem immunitatem etiam attribui eccleſiaſtico ſeu *ſacro*, vt vocatur, *patrimonio*, quippe quod de *ſanctitate eccleſiarum*, tanquam *acceſſorium* earum, participat, vt nullis exactionibus gravari poſſit. Denique etiam *perſonæ eccleſiaſticæ* inſigni immunitate fruuntur, cum & ipſæ *ſanctitatem* ex ordinatione *intrinſecam* habeant, vel ad minimum ex receptione in numerum *clericorum*, qui *ſpirituales* ſunt, nec *ſanctitate*, vt *ſors Domini* & *hereditas* eius, careant, vt fuſius exponit CAROLVS DE GRASSIS *de effectibus clericat.*

§. II. Vt itaque de ipſius *immunitatis & libertatis eccleſiaſticæ* indole eo rectius conſtet, in *ſanctitatis eccleſiarum exiſtentiam* inquirendum oſtendendumque, quo in ſenſu hæc eccleſiis tribui debeat. Videlicet ſi omnis, quæ *de ſanctitate templorum* N. T. ſuſcipitur, diſceptatio penitius examinatur, palam eſt, *ſanctitatem* duplicem ex mente theologorum & ICtorum, vt doctrina ZIEGLERI, ſupra *tit. XL. §.* 47. *p.* 700. tradita, docet, conſtitui poſſe, *internam & externam* ſeu *ceremonialem*; illam conſiſtere in *diuina* quadam *qualitate*, ſolenni ritu *conſecrationis* rebus profanis indita, ob quam tum in *dominio ſolius Dei* eſſe, tum ſingulari *virtute diuina*, vt res *ſanctificata*, pollere creditur; hanc vero in *externa & ceremoniali quadam veneratione, & ſeparatione loci ab vſibus aliis communibus ad vſum ſacrum*, quam *deſtinatio ſimplex* & *arbitraria* hominum eidem conciliat, ſed *iuri humano* non eximit, nec *naturam* eius immutat, aut *diuinas qualitates* ei parit. Vtramque ſpeciem vna definitione complecti videtur AVCTOR *diſput. Ienenſis* ſub præſid. Dn. BVDDEI, theologi meritiſſimi, *de ſanctitate locorum in vetere & nouo teſtamento* habitæ, §. II. aiens, ſanctitatem eſſe *loci cuiuspiam ſingularem, vel reſpectu diuinæ peculiaris præſentiæ vel curæ vel dominii vel gratiæ ibi collocatæ, vel denique ad vſus religioſos adhibitionis ab aliis minus religioſis ſeparationem.* Vltima ratio *ſanctitatem externam & ceremonialem* denotat, & *venerationem* quandam locis intuitu illorum effectuum, quos *leges* determinant, conciliat, ob quam ab omni *violatione* immunia ſunt, nec aliis *regulariter* adhibenda negotiis, quam ad quæ fuerint *publice* deſtinata. Priores quatuor cauſæ magis *internam* inuoluunt *ſanctitatem*, eamque a *iure diuino* petunt, & dominio omni humano loca ſancta eximunt, *virtutemque diuinam* eisdem conciliare videntur, adeo, vt in *iure ſacerdotum* eſſe dicantur, quod hi ſint *iuris diuini adminiſtratores & diſpenſatores.*

Sanctitas eſt vel interna vel externa.

§. III.

Quæ duæ ſpecies magnopere inter ſe differunt.

§. III. Multum vero inter vtramque ſpeciem eſſe, nemo in dubium vocabit, vt vna definitione prælaudatus AVCTOR res toto cœlo diuerſas non debuiſſet complecti. Inde vero factum eſt, vt *in ſqq.* vbi de *ſanctitate locorum in nouo fœdere* agit, non potuerit iudicium accuratum de illa ipſa, quæ templis æuo CONSTANTINI & ſubſequentibus tributa eſt, ferre, quod duas has ſpecies diuerſas vna definitione commiſcuerit. Ait §. 28. ſanctitatem ædibus ſeculo III. ad vſus religioſos exſtructis omnino competiiſſe, ſed non deſignat *ſpeciem* eiusdem. An ergo talis peculiaris & ſpecialiter a Deo determinata *ſanctitas* iis inhæſit, qualis *tabernaculo*, qualis *templo iudaico*? An vero tantum *externa* & *ceremonialis*, vtut non *publica*, ſed *priuata*? Poſterius facile admitto, & hoc ipſum nec *ſuperſtitioſum* erat, nec *corrupti ſtatus eccleſiaſtici indicium*, nec ab hodierno more proteſtantium recedit. Adhuc enim hæc loca erant in *dominio priuato eccleſiæ*, ſeu *cætus fidelium*, eorum poteſtati ſubiecta, vt conſenſu communi, ratione id ſuadente, de eis diſponere, & ad alios vſus applicare potuerint, quod non licuit de rebus, *interna ſanctitate* gaudentibus, quarum qualitas immutata, & proprietas ſoli Deo tributa & aſſignata.

Sanctitas interna introducta conſecratione ſeculo VI. eccleſiis tributa.

§. IV. Aſt vbi ſeculo IV. templa exſtructa, & *ſolenni ritu* conſecrata ſunt, non ſine *pompa*, (vtut hanc ex contradicendi pruritu AVCTOR *diſſert. de locor. ſanctit. in vet. & nou. teſtam p.* 81. *in f.* negauerit, contra relationem EVSEBII *lib. X. hiſtor. eccl. c.* 3.) *ſanctitatis* noua ſententia procuſa, eccleſiisque dicatis tributa eſt, h. e. qua denotauit *ſingularem loci cuiuspiam ſeparationem reſpectu diuinæ peculiaris præſentiæ, dominii diuini, & gratiæ ibi collocatæ.* Id probatum dedit ex AMBROSII doctrina *in origin. præcip. mater. eccl. c. XIII.* §. 11. quam paucis reguſtabo. Iuſſus erat Ambroſius a VALENTINIANO, Arianis magnopere fauente (vt docet *l.* 4. *C. Theod. de fide cathol.*) vt AVXENTIO Ariano eiusque aſſeclis traderet eccleſias. Conatibus hisce reſtitit AMBROSIVS, & talia argumenta hisce opponit, quæ ſacerdotibus omne ius in *templa* tribuunt, imperatoribus vero denegant. Totam rei ſeriem enarrat ipſe in epiſt. XX. ad MARCELLINAM ſororem circa *ann.* 385. *Nec iam portiana, h. e. extramurana baſilica petebatur, ſed baſilica noua, h. e. intramurana, quæ maior eſt. Conuenerunt me primo principes virtutum, viri comites conſiſtoriani, vt & baſilicam traderem, & procurarem, ne quid populus turbarum moueret. Reſpondi quod erat ordinis, templa Dei tradi a ſacerdote non poſſe. - - - Conuenior ipſe*

a co-

a comitibus & tribunis, vt baſilicæ fieret matura traditio, dicentibus, imperatorem ſuo iure vti, eo quod in poteſtate eius eſſent omnia. Reſpondi ſi a me peteret, quod meum eſſet, i. e. *fundum meum, argentum meum, ius huiusmodi meum, me non refragaturum, quanquam omnia, quæ mea ſunt, eſſent „pauperum. Verum ea, quæ DIVINA, imperatoriæ poteſtati non ſunt „ſubiecta.* Hisce tamen non obſtantibus a militibus cæſarianis altera die baſilica eſt occupata. Dum hæc agebantur, AMBROSIVS in alia baſilica ſermonem habuit, in quo rurſus eandem ſententiam prodit: *Mandatur: trade baſilicam. Reſpondeo: nec mihi fas eſt tradere, nec tibi accipere, imperator, expedit. Domum priuati nullo potes iure temerare, domum Dei exiſtimas auferendam? Allegatur, imperatori licere omnia, ipſius eſſe vniuerſa. Reſpondeo, noli te grauare, imperator, vt putes, te in ea, quæ diuina ſunt, imperiale aliquod ius habere. Noli te extollere, ſed ſi vis diutius imperare, eſto Deo ſubditus. Scriptum eſt: quæ Dei, Deo: quæ cæſaris, cæſari. Ad imperatorem palatia pertinent, ad ſacerdotem eccleſiæ. Publicorum tibi mœniorum ius commiſſum eſt, non ſacrorum.* Præterea idem HOSIVS adſtruxit, cuius ſententiam adduxit ATHANASIVS *in epiſt. ad ſolit. vit. agent. Tibi Deus imperium commiſit, nobis, quæ ſunt eccleſiæ, concredidit. Et quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi diuinæ, ita & tu caue, ne, quæ ſunt eccleſiæ, ad te trahens, magni criminis obnoxius fias. Date, ſcriptum eſt, quæ ſunt cæſaris, cæſari, & quæ Dei, Deo. Neque igitur fas eſt nobis, in terris imperium tenere, neque in thymiamatum & ſacrorum poteſtatem habes, imperator.* Hoc denique declararunt accuſationes ex capite *ſacrilegii* contra ATHANASIVM inſtitutæ, quæ curatius expoſitæ ſunt ſupra *tit. XL.* §. 12. & 13.

§. V. Hisce ſuppoſitis, palam eſt, recte aſſeruiſſe clariſſ. REINHARDVM *in diſſert.* quam ſub meo præſidio ante paucos annos eruditorum examini expoſuit, *de poteſt. ciu. in templa* §. 48. hanc *ſanctitatem internam* eccleſiis tributam *ſtatus eccleſiæ corruptæ ſignum,* & *a ſtatu noui teſtamenti alienam* fuiſſe. De hac enim prælaudatum AVCTOREM intelligendum eſſe, nemo in dubium vocabit, quippe quæ vnice a proteſtantibus ſanioribus in dubium vocata eſt. Diſplicuit rurſus hæc ſententia AVCTORI *cit. diſſert. Ienenſis* §. 30. &, quod demiror, ideo diſplicuit, quod credat, omnino eccleſiis deberi *ſanctitatem internam, peculiari numinis præſentia, cura, dominio, cohoneſtatis.* Ita vero parum vel nihil diſtat ab eccleſiæ Romanæ ſententia, qua *dominium* eccleſiæ Deo tribuitur, & illa inter res *nullius* refertur, veterisque fœderis ſanctitas

Quæ tamen eccleſiis noui teſtamenti non tribuenda.

Contraria ſententia examinatur, ei tribuitur. Id vero recte fieri cenſet his verbis: *Num vero triplici hoc fundamento, quod ſanctitatem locorum V. T. conſtituit,* (omiſit vero quartum §. 2. traditum, h. e. *gratiam ibi peculiariter collocatam;* quo fato, neſcio) *noſtra templa carere, vel ſacras primorum chriſtianorum ædes caruiſſe putaueris? An ea tantum ab iſtis differre, vt, quæ de diuina ab iis inhabitatione dicta ſunt, ad has applicari nequeant? Certe non.* Quid huic *iudaizanti ſententiæ* regerendum ſit, ſilentio magis premere, quam proferre malo, qui perſuaſiſſimum habeo, genium noui fœderis talem non admittere ſanctitatem. Hoc etiam agnouit SPENERVS *P. II. conſil. theol. Germ. c.* 3. *art.* 1. *ſect.* 30. cuius verba *tit. XL.* §. 8. adduxi, in quibus contendit, (I) non poſſe trahi argumentum a *templo Hieroſolymitano* ad *noſtras eccleſias:* (II) eas magis conferri poſſe cum *ſynagogis iudæorum*, quibus tantum *ſanctitas* quædam *externa* competiit, vt obſervat VITRINGA *de ſynag. vet. lib.* 1. *P.* 1. *c.* 13. Pari modo nec capere

cuius argumenta ſunt nullius ponderis. poſſum, qua mente *p.* 86. ideo *ſancta* hæc loca dixerit, *quod in iis aſſidua fiat mentio nominis diuini, cum ſacra illius eloquia proponuntur, & fideles Deum precibus adeunt, & quaſi coram poſitum alloquuntur.* Verba poſteriora fere conueniunt cum gentilis aſſertione apud ARNOBIVM *lib. VI. aduerſ. gent.* qua templa ethnica ſtatuasque Diis poſitas defendit; priora vero plus probant, quam debebant. Singulis permiſſum eſt, in ædibus ſuis *oratorium priuatum* exſtruere, ſeu cœnaculum quoddam tantum precibus, hymnis, ſacroque eloquio deputare. Fac patremfamilias pium quotidie in tali cœnaculo cum domeſticis ſuis conuenire, Deum horis matutinis & veſpertinis ibidem inuocare, ſacra eloquia ibidem proponere, pſallere, & aſſidue mentionem nominis diuini facere, quid reſpondebit auctor *cit. diſſert.* vtrum æqualis ſanctitas huic conclaui debetur, vt ſit in *dominio* Dei, & locus hic *peculiari præſentia Dei* cohoneſtatus, ſingulariue *gratia diuina* munitus? Parum enim refert, vtrum *publice* ſacris deſtinatus fuerit locus, an priuato conſilio. *Etiam ibi eccleſia, vbi tres vel quatuor,* & ibi Chriſtus *gratia* ſua *fidelibus* præſens. Quis vero diceret, quæuis loca propterea *ſanctitate V. T.* pollere? Quot loca haberemus *ſancta?* Omne denique receptaculum, quo duo vel tres in precibus ſeſe coniungunt, ibique nomen diuinum inuocant, *ſanctitate* polleret, & *diuini iuris* atque in peculiari Dei *dominio* foret.

An Deo competat dominium peculiare in loca ſancta N. T.?

§ VI. Ceterum talem *ſanctitatem*, ſoli *templo* Hieroſolymitano, non *ſynagogis*, propriam, intellexiſſe AVCTOREM *p.* 87. rotunde fatetur. Ait; *Præter quam Dei præſentiam* (de qua ſtatim ἐπὶ λέξιν addam)

addam) *eius etiam ſingulare in templa, diuino cultui & religionis exercitio dicata, dominium non poteſt non ſanctitatis opinionem animis noſtris ingerere, cum omnia, quæ vulgari hominum vſui ſubtracta,* DEOQVE TRADITA *ſunt, conſueto iuſtoque ſacrorum & ſancto titulo compellantur.* Deo itaque (1) tribuit *ſingulare dominium* & *proprietatem* in templa more Romano, vt *nullius* cenſeri debeant, ſtylo gentilium; quod enim in *ſingulari Dei dominio* eſt, id *nullius* hominis, nequidem principis, (quod pontificii vrgent,) iuri poteſtatique ſubiectum dici debet. Ei templa (2) *tradita* exiſtimat, qualis *traditio* per *conſecrationem* ex mente gentilium & Romanæ eccleſiæ peragitur, quam per neceſſariam conſequentiam recipit, fouet, tuetur, contra plerorumque proteſtantium ſententiam. Hæc erant tela, quibus pontifices olim oppugnabant ius inueſtituræ per *annulum* & *baculum*, imperatoribus debitum, vt ad oculum demonſtraui *lib. III. tit. XL.* §. 45. Quid ergo eſt, quod pontifices de iniuria cæſari facta incuſemus, ſi eccleſiæ in *ſingulari Dei dominio*, ſi ei *traditæ* ſunt? Hoc poſito, non potuere per *inueſtituram* a cæſaribus conferri & dari epiſcopis, quam concluſionem ex adductis duobus principiis nectebant aulæ Romanæ proceres. Porro his duobus argumentis ipſum *ius patronatus* deſtruitur prorſus, vt vix nudum nomen retineat, id quod eccleſiæ Romanæ etiam intenderunt, ſed ad effectum deducere non potuere. Deterrima ex hac ſententia omnium *principum* & *patronorum* fit conditio, ſacerdotum autem, qui *dominii diuini* huius *adminiſtratores* dici cupiunt, admodum euehitur, augetur, extenditur. Videlicet *cit. tit. XL.* obſeruaui, tum apud gentiles & iudæos, tum apud pontificios vnicum medium, in ſingulare dominium Dei aliquid transferendi, fuiſſe *conſecrationem;* eam vero ex omnium confeſſione ignorant proteſtantes, nec adhibent, & ita, ceſſante cauſa, effectus quoque ceſſare debet. *Dedicatio ſimplex* eundem effectum non habet: eam etiam iudæi in *ſynagogarum erectione* adhibebant, quæ tamen nec in *dominio Dei*, ſed *vniuerſitatis iudaicæ*, nec ei traditæ credebantur, cum quibus ex ſententia B. SPENERI vnice, non templo iudaico, noſtræ eccleſiæ conferendæ, & ita fruſtra ex *dominio Dei* ſanctitas quædam interna deriuatur.

Sanctitas ex præſentia Chriſti in S. cœna deducta.

§. VII. Ne vero quid intactum relinquam, quod ab aſſertore *ſanctitatis internæ & iudaicæ* adductum eſt, duo adhuc ſuperſunt argumenta, quibus eandem noſtris eccleſiis vindicare nititur. Alterum ex *admiranda Chriſti præſentia in S. cœna*, alterum vero ex *ſingulari eccleſiarum protectione & cura* deriuatum eſt. In primo ſanctitatem no-

ſtrorum templorum fere ſanctitati *templi iudaici* præferendam eſſe exiſtimat. Ait. *p.* 86. *in med. imo PRAESTANTIVS ſui monumentum poſuit in noſtris templis ſeruator, quam quidem fuit in ſanctiſſimo templi veteris adyto, vbi non ſolum pios, nomen eius adorantes, de ſua præſentia certos eſſe iuſſit; Matth. XVIII*, 20. *verum modo quodam ineffabili & eximio plane ſe præſentem ſiſtit in ſacra cœna.* Enimuero (I) nullibi Chriſtus præſentiam ſuam, de qua *Matth. XVIII*, 20. loquitur, ad *templa* aut *locum* alligauit, ſed eandem in genere *congregatis in ſuo nomine* vbique locorum, & ſic etiam collectis in naui, horto, ſpelunca, locis ſubterraneis aliis, carceribus aliiſque promiſit, nec vllam rationem *loci* habuit. *Ioh. IV*, 21. *ſqq.* Si ergo ex hac promiſſa *fidelibus* præſentia *ſanctitas* loco concilianda eſt, non tantum templa erunt *ſancta ſanctitate interna*, ſed omnia omnino loca, vbi tres vel quatuor in nomine eius congregantur. (II) Vtrum in templis homines *in nomine* CHRISTI ſemper congregati ſint, iuſte ab iis in dubium vocari poſſet, qui mores præſentis ſeculi norunt, quibus zizania in vinea Domini prædominantur. (III) Multo minus CHRISTVS præcepit, vt euchariſtia *in templis* adminiſtretur, quæ æuo apoſtolico, vt defenſor ſanctitatis templorum concedit, in *ædibus priuatis* celebrata eſt, quibus ſine dubio ex AVCTORIS noſtri argumento *eadem*, imo *maior*, ſanctitas, quam ipſi *templo iudaico*, inhæſit, quod ſine abſurditate dici nequit. (IV) Etiam hodie ſæpe contingit, vt extra publica templa euchariſtia, neceſſitate ferente, celebrari debeat, veluti *in caſtris*, *naui*, *priuato cœnaculo* (iis in primis in locis, in quibus *anno* 1624. priuata duntaxat ſacra obtinuere) an ergo nauis quoque, & locus, quo in caſtris ſacra cœna per aliquod temporis ſpatium adminiſtratur, & priuatum cœnaculum ſanctitate hac pollent, vt ſint in *dominio Dei*, eique *tradita*, & plus quam *iudaicam ſanctitatem* habeant? (V) Si eccleſiæ Romanæ conſortes hoc argumento vterentur, excuſandi forent, qui corpus Chriſti conſecratum *aſſeruant* in templis, & extra vſum S. cœnæ, *transſubſtantiatione* interueniente, in pane CHRISTVM prorſus præſentem eſſe docent; nunc vero hoc argumentum in ſcenam producit proteſtantium religioni addictus, cuius dogma *orthodoxum* hoc eſſe debet, extra vſum S. cœnæ ſacramentum non adeſſe, nec *præſentiam Chriſti* in, cum & ſub pane & vino *extra vſum* ſtatuendam. Præſens omnino eſt CHRISTVS, quando euchariſtia celebratur; verum non *loco*, ſed potiſſimum *perſonis*, S. cœna vtentibus, quocunque loco congregatis, qui *ſanctiſſima* eius *templa* fiunt, quæ Saluator ineffabili ſua præſentia inhabitat, recreat, in omni

omni bono perficit, iisque maiorem ſanctitatem largitur ſua præſentia, quam olim templo iudaico. Si *locus*, vbi S. cœna peragitur, ex hoc actu *ſanctitatem* quandam, *iudaica* maiorem, impetrare poſſet, infinita alia loca, præter eccleſias, *ſanctitate* tali gauderent, nec vnice templis hæc adſcribenda foret. *Religionis iudaicæ* peculiaris erat indoles, ſacra ſacrificiorum præciſe ad *certum locum*, a Deo deſignatum, & peculiari eius præſentia cohoneſtatum, erant adſtricta: extra eum peragi non poterant: ea de cauſa Deus hunc locum peculiariter elegerat, ſibi attribuerat, eumque ſua præſentia *ſpeciali* & *ſenſibili* muniuerat. Ideo erat *ſanctus*, in *dominio* Dei, *præſentia* diuina & *gratia ſpeciali* cohoneſtatus. Noui fœderis diuerſa eſt ratio. Loca voluntate hominum arbitraria ad cultum diuinum eliguntur, & dicantur, nec Deus *ſpeciali* & *ſenſibili* eiusmodi concurſu ſanctitatem eis conciliat, ſed vbiuis locorum promiſit, ſe preces accepturum, ſibique grata fore ſacra, ſi fide in Chriſtum fiunt. Denique quod (VI) *exemplum montis*, in quo Chriſti transfiguratio facta eſt, concernit, palam eſt, eum vocari *ſanctum* 2 *Petr. I*, 18. non autem eodem ſignificatu, quo templum *ſanctum* dicebatur. Neque enim α) ab vſu profano eo ipſo ſeparatus, nec β) *dominio* Dei addictus eſt, ſed γ) inde ita dictus, quod *venerationem* quandam *externam* meretur in memoriam factæ transfigurationis. *Sancti* enim appellatio admodum varia eſt, & olim diuerſos habuit gradus, vt ſuccincte obſeruat VITRINGA *de ſynag. vet. lib. I. P.* 1. *c.* 13. *p.* 242.

§. VIII. De altero fundamento *p.* 87. ita pergit: *quibus denique tertium ſanctitatis argumentum accedit, eximia ſcilicet huiusmodi locorum cura & protectio, quam præſertim eccleſiæ noui teſtamenti conuentibus & habitaculis numen benigniſſimum promiſit.* Probat hanc ſingularem protectionem & gratiam, templis Chriſtianorum promiſſam, ex *Ieſ. IV*, 5. ſecundum interpretationem VITRINGAE. Hoc euidens, Deum ſingulare præſidium ibidem promiſiſſe, ſed quibus? num *locis?* num *templis?* annon vero potius *fidelibus noui teſtamenti*, vbique collectis vel repertis? Poſterius ſine dubio recipiendum, quorſum etiam collineaſſe videtur GROTIVS *in comment.* verſum *ſextum* hoc modo exponens: *ſicut tentorii tegmen defendebat olim Iſraëlitas a ſole, vento & pluuia, ſic nunc Hos Deus ab omnibus malis tutos præſtabit.* Breuiter: promittit Deus ſingulare præſidium piis, fidelibus, ſanctis, non *loco*, non *templis*, quæ nequidem ex iudicio SPENERI habemus, quale *præſidium*, piis a DEO oblatum, eleganter deſcribitur *Pſ. XCI.*

Argumentum a cura & protectione Dei deſumtum examinatur.

Duo extrema hic euitanda.

§. IX. Potuiſſem his ambagibus ſuperſedere, niſi mihi aliunde cognita fuiſſet intentio auctoris, ſolummodo in fauorem zelotarum ſcribentis, qui, ſublata *ſanctitate iudaica*, eccleſias Lutheranorum periculo vario exponi credunt, qui metus tamen vanus eſt. Praeterea ad tale periculum depellendum nihil eſt fingendum, quod maiores adhuc rei chriſtianae parit difficultates & diſcrimina grauiora. Duo ſcilicet extrema hic vitanda: (I) ne omnem omnino *ſanctitatem* eccleſiis denegemus, etiam illam, quae mere externa quadam loci veneratione abſoluitur, & *ceremonialis* aut *externa* dicitur: (II) ne eandem, imo maiorem, cum AVCTORE *diſputationis Ienenſis* eccleſiis ſanctitatem tribuamus, quam iudaei templo, gentiles fanis, & Romanae eccleſiae addicti ſuis baſilicis & capellis tribuunt. In hoc extremum incidit AVCTOR, dum voluit vitare charybdim & contradicere iis, qui *ſanctitatem* templis noui teſtamenti non tribuunt, qui tamen *iudaicam* tantum ei negant, non *ceremonialem* & *externam*.

Internae effectus.

§. X. Multum autem inter vtramque ſpeciem eſſe, nemo in dubium vocabit, cum ex vtraque peculiares effectus fluant. *Ceremonialis* & *externae* effectus mox videbimus. Illius vero, quam *internam* dixi, primarius eſt effectus, quod res talis *Deo* ſit *tradita*, & ea de cauſa in eius *ſingulari dominio* cenſeatur, nec tantum *vſu* a rebus profanis ſeparata, ſed etiam *proprietate*. Haec in res tales nec *priuatis*, nec *vniuerſitati*, nec *reipublicae* competere creditur: ſunt res *nullius*, *iuriſque diuini*, adeo vt *ſacrilegium* committat, qui haec ſibi arrogare auſus fuerit. Imo deſtructo quoque templo adhuc area *iuris diuini* & nullius manet, vt nefas ſit, eandem ad profanos adhibere vſus, §. 8. *in f. de rerum diuiſ.* nec ligna & caementa vendi, alienari & ad illos adhiberi poſſint, quod catholici, *iudaicam ſanctitatem* templis aſſerentes, non poſſunt non ſtatuere, vt ad *tit. XL.* ſupra oſtendi. Hoc vero poſito, a *ſacrilegio* vix excuſari poterunt maiores, qui templa plura, quod eſſent ſuperflua, deſtruxere, eaque ſeculares in vſus adhibuere. Hoc poſito, bona eccleſiaſtica, quae ſunt *acceſſorium templorum*, eundem in cenſum eſſent referenda, ad ius ac dominium Dei, extra omnem hominum & reipublicae diſpoſitionem, id quod ex hoc principio deducunt catholici. Hoc poſito, admodum pium, laudabile, & commendabile foret, templa exſtruere, quod ita quis *ſanctitatis* & *diuini iuris* eiusque patrimonii promotor fieret, de qua longe aliter & recte quidem iudicat B. SPENER *ſupra* §. *V.* allegatus. Hoc poſito, omnes *immunitates* in infinitum eccleſiis debentur, quae eccleſiae Romanae conſortes eis affingunt, noſtrates vero in dubium vocant. Hoc denique poſito in vniuerſum *poteſtas ciuilis ſuprema* in templa eorumque

rumque acceſſoria neganda, & reiicienda. Plura alia ἀσύστατα inde deriuanda eſſent, quæ nunc quidem intacta relinquo.

§. XI. Similem fere conceptum de *ſanctitate* eccleſiarum ſibi formauit GVILIELMVS APOLLONIVS in tr. *de iure maieſt. circa ſacra anno* 1642. edito, in quo craſſiſſimum reducere papiſmum ſtuduit, vt docuit ill. Dn. THOMASIVS *in hiſtor. content. inter imperium & ſacerdot. p.* 351. *ſqq.* Ei ſeſe oppoſuit anno 1646. anonymus in tr. cui titulum dedit: *Grallæ ſeu vere puerilis cothurnus ſapientiæ* &c. cuius potiora capita refert IDEM *cit. l. p.* 357. *ſqq.* Obſeruauit anonymus, APOLLONIVM pro ſententia ſua propugnanda arma a *ſanctitate imaginaria* ſeu *interna* petiiſſe, (quam iam examinaui) & hac de cauſa *c. II. de ſanctitatis acceptionibus* agit, atque tandem *p.* 83. hanc in APOLLONIVM ſtringit cenſuram: *Apollonius etſi mortuis & reliquiis non tribuat ſanctitatem, hoc tamen habet cum Ieſuitis commune, quod in externis cultus rebus, perſonis & negotiis omni tempore ſublime collocet ſanctitatis myſterium, & perſuadere velit hominibus, in religionis externæ negotiis occulta eſſe & a magiſtratu non tangenda myſteria. Hæc ars etiam veterum Papiſtarum eſt, ex Leuitarum veterum prærogatiuis extruere ſuæ ſanctitatis & præeminentiæ priuilegia ſupra omnes politicos. Sic & Apollonius concludit: ſi hoc ita factum eſt ſub carnali populo iudaico, multo magis hoc diſcrimen debet obſeruari ſub ſpirituali Chriſti populo. Sed perinde eſt, ac ſi quis ita ratiocinetur: carnalis ille populus habuit vnum templum, vnam vrbem, ad quam confluere debebant quotannis cultus gratia, vbi ſanctum ſanctorum habebant. Ergo multo magis hoc conuenit chriſtiano populo ſpiritualiori. Rurſus: ſub carnali populo iudaico nemo ſeruiebat templi ſacrificiis, quam ſtirps Leuitica. Ergo ſpiritualibus chriſtianis magis conuenit, vt eccleſiaſtica miniſterii ſanctitas ad vnam ſtirpem reſtringatur, cum tamen fere illa clericalis ſanctitas apud Papiſtas & Apollonium ſit paupertatis & omnis nequitiæ aſylum. Sed quid, ſi Apollonio concedam comparationem illam Leuitarum & cleri hodierni. Qua arte tamen efficiet, vt ſpecialis iuris & ſanctitatis eſſe perſuadeat in chriſtiana eccleſia, quod inter Leuitas non ſpecialis, ſed communis cum politicis iuris fuiſſe conſtat? nunquam tam audaces fuere Leuitæ, quin regibus & omni populo concederent promiſcue, quod in templo priuatim & publice prædicarent & precarentur, quod ſacramenta celebrarent, leges & ſtatuta de eccleſiaſticis promulgarent, cauſas eccleſiaſticas diiudicarent, ſacerdotes, imo pontifices ipſos ab officio deflectentes compeſcerent & punirent, ipſis denique eccleſiaſticis muneris ſacri obeundi ius conferrent & auferrent. Vltimo notandum, in ſanctorum ordi-*

Apollonii ſententia de ſanctitate templorum examinatur.

natione

natione nemini ius conuenire quam Deo, extra cuius præſcriptum ſi abeatur, non habendus eſt pro vere ſancto. Sed papa ſumſit ſibi licentiam, homines, locos, res & dies pro arbitrio ſanctificandi, etſi Bellarminus adſeueret, nihil eum vnquam introducere in eccleſiam, niſi quod in ſacris ſcripturis contineatur. Sed triplici hic cautione vtitur, (1) vt conueniens ſcripturæ habeat, quicquid friuola aliqua interpretatione papa illuc rapiat, (2) vt pro ſacro ritu haberi debeat, quicquid ſit intentione bona & ad cultum ſacrum, item (3) quicquid eccleſia iudice ex primariis ſacris in ſcriptura expreſſis dependeat, & quodammodo fluat. Vnde pontifici ius manet integrum, ſemper addendi nouas appendices. Eadem eſt via Apollonii, qui pro ſacris eccleſiaſticis vult haberi, quidquid voluntate religioſa inſtituatur; & ab eccleſiaſticis definiatur, quod verbo Dei conveniat. Quodſi vero aliquis politicus audeat, in ſtatuta eccleſiaſtica inquirere, vel res eccleſiaſticas definire, vel eccleſiaſticos impedire, ne ipſi pro arbitrio definiant, clamat, tyrannicum hoc eſſe, ſimoniacum & ſacrilegium. Politicorum eſſe, vt ouium, ſe modeſte ſubmittere. Deinde ſimilis papiſtis eſt Apollonius, quod res ſacras eccleſiæ diſtinguat in primas & primarum appendices, addendo: licet eccleſiaſticis non ſit licentia prima ſacra inſtituendi, poſſe tamen eos multa chriſtianis imperare, ſub pœna excommunicationis, quæ vt conſequentia inde fluant, aut a primis illis videantur dependere. Ita vero nihil erit tam abſurdum & profanum, quod non ſanctitatis ſpeciem indicet, quoties primorum ſacrorum docebitur eſſe appendix. Ita primarium ſacrum in eccleſiæ choragio eſt prædicatio euangelii. Non poteſt vero prædicatio fieri ſine prædicatore. Ergo prædicatores omnes vsque ad Apollonium eſſe ſacroſanctos, & profanis, i. e. politicis præferendos. Impoſſibile eſt, prædicatorem prædicare ſine lingua, libris & dentibus: hæc non poſſunt conceptus formare ſine cerebro. Cerebrum opus habet, vt cor illud viuificet ſpiritu vitali: cerebrum, cor & lingua non poſſunt operari, niſi nutriantur per hepar, venas, inteſtina. Ergo hæc omnia in prædicatore erunt ſacra vel ſancta tanquam appendices. Addo, non poſſe accedere aut ſtare ad prædicandum ſine pedibus Apollonium: indecorum eſſe, vt nudis pedibus veniret ad concionem, igitur decori ſeruandi cauſa pallio, femoralibus, caligis & calceis debet eſſe indutus: ergo & hæc omnia erunt ſacra. Quodſi neceſſitas cogat, propter viæ ſordes, vt luto & ſtercore perſperſis calceis ſuggeſtum aſcendat prædicator, annon quodlibetius hinc nodus orietur Apollonianis? lutumne & ſtercora tunc fient ſacra? Ita papiſtæ non ſolum monachos habent pro ſanctis, ſed hoc conſequentiario incantamento eorum quoque

ma-

manus, pedes, togas & caputia oſculantur, vt ſancta, ita vt miræ ſanctitatis & meriti illic ſit, ſi moribundus aliquis togæ aut interulæ pediculoſi monachi immoriatur, vel femoralibus ſanctis eccleſiaſtici caput inuoluat ſuperſtitioſa femina, ſcilicet vt ſanctitatis illius primæ dependentias ſentiat, vel ſaltem adoret.

§. XII. Denique, vt hanc, quam adſtruxi ſententiam, eo magis corroborem, placet hic quoque annectere conſenſum Profeſſoris Helmſtadienſis, B. Dn. ENGELBRECHTI, qui in *diſſert. de iniuſta aſyl. immunit. eccleſ. ad crimin. doloſa extenſ. c. II. p. 26. in not.* prorſus meæ ſententiæ ſuffragatur, aiens; *eccleſiæ ſanctæ dicuntur non quidem in eo ſenſu, quo gentiles templa ſacro-ſancta dixerunt, ad denotandum, ea non humani, ſed diuini iuris adeoque etiam ab omni poteſtate humana exemta eſſe. Neque enim Deus, qui omnium in vniuerſo dominus eſt, hoc ſpeciale dominium deſiderat, eodemue indiget, quin potius nihil omnino in republica a ſuprema imperantis poteſtate exemtum eſt; ſed propterea, quod ſpeciali ſanctimonia ſeu cuſtodia aduerſus violationem munitæ ſint. Duo quippe hic fugienda ſunt extrema, alterum, quo, vti vidimus, ſanctitati qualitas exemtionis a ſuprema imperantis poteſtate affingitur: alterum, quo nulli plane rei vel loco ſanctitas, ſeu ſanctimonia tribuitur, eo, quod v. gr. templa ex meris lapidibus exſtructa non poſſint recipere hanc qualitatem; quo multi ex nouioribus interpretibus propendent. Illud enim ex ſuperſtitione ortum, & genuinis purioris religionis principiis contrariatur; hoc vero incautis ad irreligioſitatem & proteruiam anſam facile præbere poſſet. Vtrumque ex male intellecta voce* ſanctum *prouenit, quaſi ſcilicet nihil ſanctum eſſe poſſit, quod a poteſtate humana non ſit exemtum. Quem erroneum ſanctitatis intellectum ſi fugias, ſanctimoniam locorum nonnullorum, ſalua ſemper imperantis in ea poteſtate, admittere poteris. Sanctum enim in vero ſenſu nihil aliud eſt, quam quod ſpeciali cuſtodia & ſecuritate contra violationem munitum eſt, ſiquidem ſanctum eſſe & violari tanquam contraria perpetuo ſibi opponuntur.* Paucis interiectis pergit: *Ecquis autem dixerit, propter hanc ſanctitatem ſeu inuiolabilitatem res imperantis imperio vel poteſtati exemtas eſſe? Sanctimoniæ contrarium non ius, ſed iniuria & violatio eſt. At vero qui ſupremam poteſtatem de iure ſibi competentem exercet, non violat, non iniuriam facit; ſed lege & iure agit, adeoque tantum abeſt, vt ſanctitas templorum poteſtati imperantis ſupremæ in templa contrarietur, vt potius hæc amice inuicem conſpirent, & ſicut principi in omnia, quæ in territorio eiusdem comprehenduntur, ſupremum imperium competit, ita quoque is ſummam in templa poteſtatem ſalua eorum ſanctitate exercere poſſit.*

Conſenſus Engelbrechti.

Conceptus externæ ſanctitatis.

§. XIII. Reiecta itaque *falſa & erronea* hypotheſi de *ſanctitate eccleſiarum, ſanctitatis* externæ conceptum euoluam. Id vero potiſſimum tum ex ipſa *definitione*, tum ex *effectibus* eius præſtari poſſe arbitror, vt inde liqueat, quousque *immunitas* ſeu *libertas eccleſiaſtica* extendenda ſit, & quo iure eccleſiis concedenda. Sicuti, prout dixi, eccleſiis, in quibus ſacra publice proponuntur & peraguntur, ob hunc vſum, & quamdiu ille non eſt penitus exſtinctus, *honor* quidam *externus & ceremonialis* ſeu *ciuilis cultus* debetur, id quod *ſanctitatem* vocamus; ita primarius eius effectus eſt, quod ab omni *violatione* ſingulariter immunes & tutæ eſſe debeant, & in violatores eius *grauiter & ſingulariter* animadvertatur. *Sanctum* hoc ſenſu in iure illud potiſſimum dicitur, quod *a violatione hominum ſpeciali lege ſeu ſanctione & grauiori pœna quam ordinaria munitum eſt, l. 8. D. de rer. diu.* & quidem ob ſingularem *honorem, affectum & externum cultum*, qui *rei* imo etiam *perſonæ* debetur. Hoc intuitu etiam *ſanctæ* dicuntur perſonæ, quibus *inuiolabilitas* ſingulari iure ob *reuerentiam* eſt attributa. Patris & patroni perſona liberis debet eſſe *ſancta, l. 9. D. de obſeq. parent. & patr. præſt.* non alia de cauſa, quam quod ſingularis illis *reuerentia* debeatur, ob quam etiam legati *ſancti* vocantur. *l. 17. de legat.* Inprimis vero hæc debetur principibus & magiſtratibus, adeoque *ſanctiſſimi* & *ſancti* vocantur. *l. 3. de natal. reſtit. l. 81. §. 1. de leg. 2. l. f. de acq. vel omitt. hered.* Eadem reuerentia debetur *legibus*, ideo & hæ *ſanctæ* dicuntur, *quod ſanctione quadam ſint ſubnixæ. Quod enim ſanctione quadam ſubnixum eſt, id ſanctum eſt, etſi Deo non ſit conſecratum. l. 9. §. 3. de rer. diuiſ.* Præterea *reſidentiæ principum* dicuntur *ſanctæ*, quod huic loco ſingularis debeatur *cultus & reverentia*, quod plenius illuſtrat B. I. S. STRYK. *de ſanctitate reſident.* Quo maior autem *cultus externus* loco debetur, eo grauior eius cenſetur *violatio* & eo maiori pœna hæc plectenda. Similiter *eccleſiæ* recte dicuntur *ſanctæ, ſanctiſſimæ, l. 42. ſqq. C. de epiſc. & cler. & ſacroſanctæ*, vt docet *tit. C. de ſacroſanctis eccleſ.* ibique *l. 4. l. 8. l. 11. l. 12. l. 14. l. 16.* imo & *venerabiles, l. 7. C. de SS. eccleſ.* quod *veneratio* quædam iis debeatur, & *violatio earum* grauiori plectatur pœna. Nam huc etiam *ſacroſancti* appellatio vergit, vt indicat FESTVS hac voce: *ſacroſanctum dicitur, qud iureiurando interpoſito eſt inſtitutum, ſi quis id violaſſet, vt morte pœnas penderet, cuius generis ſunt tribuni plebis, ædilesque eiusdem ordinis.* Quia vero *conſecratio* tempore imperatorum chriſtianorum *eccleſiis* iam addita erat, quæ *ſanctitatem internam* loco conciliat, vix dubitandi locus eſt, quin ſub his appellationibus illi in legibus

Sanctitas externa conſiſtit in inuiolabilitate eccleſiæ.

Sanctitas ciuilis declaratur,

quæ recte attribuitur eccleſiis.

gibus adductis non ſubſtiterint in *ſanctitate externa*, ſed *internam* ſtabiliuerint. In illa vero vel nos ideo ſubſiſtimus, quia *conſecratione* nulla, ſed *ſimplici dedicatione* vtimur.

§. XIV. Hæc *ſanctitas* eccleſiis debita variis poteſt *violari* modis, generatim vero vel *immediate* vel *mediate*. MEDIATE in *perſonis & rebus*, in eccleſia exiſtentibus & verſantibus, quibus locus tutiſſimum præſidium & immunitatem ab omni *violatione* præbet, qua immunitate gaudent etiam alia loca *ſancta*, licet profana, vt *reſidentiæ principum*. *Quis negabit*, ait CARPZOV. *P.* 4. *C.* 13. *def.* 9. *n.* 10. *ſq. omnibus ciuium ædibus ſanctiorem eſſe domum principis, ad quam omnes ceu ad publicum aſylum confugientes ab omni periculo ſecuri eſſe confidunt, vt dubium prorſus non ſit, quin aduerſus violatores huius ſecuritatis ſeueriori pœna animaduerti poſſit.* Sic etiam, qui in *eccleſiis* vim alicui infert, grauius committit crimen, quam qui in alio loco id facere auſus fuerit, cum atrocitatem pœnæ augeat *loci reuerentia* læſa. *l.* 16. §. 4. *de pœn. Quodſi enim*, ait CARPZOV. *lib. III. iuriſpr. conſiſt. def.* 97. *n.* 10. *ſq. atrocitatem pœnæ auget locus, quis negabit, grauius peccare eum, qui in eccleſia vel templo aliquem offendit? nec enim minus hoc crimen, quam quod in curia, theatro, foro, aut principis domo violata eiusdem ſecuritate ac religione perpetratum eſt.* Multum tamen meo iudicio refert, vtrum violatio hæc coniunctam habeat *turbationem ſacrorum* nec ne? Hoc contingit, ſi quis extra cœtum vel vſum ſacrorum in *eccleſia* alicui vim infert iniuſtam, quo caſu pœna quodammodo exaſperatur, quod loco huic *ſecuritas* debeatur, ſi vel maxime res diuina ibidem non fiat, adeoque eius violationis ratio habenda. Eadem de cauſa quoque *ſacrilegii* ſpecies cenſetur, *non ſacrum de ſacro* auferendo, *c.* 21. *C.* 17. *q.* 4. quod repetitum in *art.* 171. *C. C. C.* veluti ſupellectilem ibidem depoſitam, quod etiam his *plena ſecuritas* debeatur ex loci *ſanctitate*. Quamuis vero vtplurimum pœna furti ordinaria inter proteſtantes hoc obtineat caſu, loci tamen ſimul habetur ratio, vt difficulter pœna mitigetur.

Mediate ſanctitas violatur in rebus & perſonis in eccleſiis verſantibus,

veluti ſi quis vim perſonæ infert in eccleſia,

§. XV. Si vero præterea *turbatio ſacrorum* concurrit, crimini multum accedit, cum hæc per ſe ſeorſim delictum conſtituat, & ſpeciem *ſingularis ſacrilegii* contineat, vt docet *l.* 10. *C. de epiſc. & cler.* Capitali pœna plectendos eſſe turbatores, conſtituere ARCADIVS & HONORIVS *anno* 398. *cit. l.* his tribus caſibus, ſi quis in eccleſias catholicas irruens α) *ſacerdotibus & miniſtris*, vel β) ipſi *cultui*, vel γ) *loco* aliquid iniuriæ intulerit. Vel alterutrum ſufficere videtur, quamuis *turbatio ſacrorum* tantum ad ſecundam ſpeciem proprie pertineat, ſi

et ſacra turbat,

quis *ipſi cultui* iniuriam inferat per irruptionem in eccleſiam ſacra turbando. Præterea vero etiam ſacrilegium eſt, ſi quis *in eccleſia*, quamvis extra cultum diuinum, *ſacerdotibus* vim intulit, vel etiam *loco* iniuriam facit, *vim* forſan eidem inferendo; in ſingulis enim ſpeciebus furor in eccleſiam per *irruptionem* præſupponitur. Tales impetus in eccleſias *furor diſſentientium in religione, & odium* in hos *vatinianum* produxere. Mutuas clades Arianorum & catholicorum, ipſis perpetratas in eccleſiis, ante hanc legem memorant antiquitates. Donatiſtarum rabies, ab orthodoxorum perſecutione excitata, inprimis hoc tempore, quo lex *cit.* lata eſt, in Africa inſignes ſumſerat vires, vt admodum probabile ſit, contra eos hanc legem, quæ ad Africam pertinet, vt *verba finalia* indicant, ſcriptam fuiſſe, quod non tantum AVGVSTINO aliisque inſidias ſtruxerint, ſed etiam in eccleſias orthodoxorum impetum feciſſe videantur, vt cenſet SAMVEL BASNAGE *in annal. ad cit. ann. §. 4. inf.* Plures alias ſeueriſſimas ſanctiones peperit odium orthodoxorum in eos, vt oſtendit *tit. C. ne ſanct. bapt. iteret.* vt non adeo mirandum ſit, Donatiſtis in eccleſias *catholicas* (nam de his vnice lex loquitur) irruentibus, etiam extra *cultum publicum* pœnam capitalem dictatam fuiſſe, quod ipſi loco eiusque *ſanctitati internæ* facta eſſet iniuria. Idem MARCIANVS *anno* 451. repetiit in *l. 5. C. de his, qui ad eccl. confug.* vltimum ſupplicium intentans iis, qui in eccleſiis ſeditionem mouent, conclamationibus vtuntur, tumultum excitant, aut impetum committunt, cum in his *cum pace & quiete vota competat celebrari*, quæ verba indicant, *turbationem ſacrorum* tumultui adiunctam eſſe debere.

vel vim loco infert,

pœna capitali ſtatuta,

ſed mitigata a Iuſtiniano.

§. XVI. Rigorem hunc mitigauit IVSTINIANVS in *nou. 123. c. 31.* vnde deſumta eſt *auth. ſed nouo iure C. de epiſc. & cler.* vbi ſimplex iniuria *loco* illata verberibus aut exilio coërcetur. *Sed ſi ſacra miniſteria turbauerit, vel celebrare prohibuerit, capite puniatur.* Quatuor ergo deſiderantur, vt nouo iure ultimo locus eſſe poſſit ſupplicio: 1) vt vis perſonæ eccleſiaſticæ in corpore inferatur, & quidem 2) in ipſa eccleſia: 3) eo tempore, quo rem diuinam facit, ita vt 4) hoc modo ſacra impediantur vel turbentur. RICHTER *ad cit. auth. n.* 3. CARPZOV. *in iurispr. conſiſt. lib. 3. def. 95. n. 11. & P. 4. C. 1. def. 12.* His ceſſantibus pœna *arbitraria* pro circumſtantiarum diuerſitate dictatur, vtpote ſi quis obloquatur paſtori concionanti, & tumultum hoc ipſo in eccleſia excitet, vel ſi cum altero rixas moueat in eccleſia, ſi criminetur aliquem, vnde turba ingens in *eccleſia* eo tempore, quo ſacra fiunt, exorta fuit. Talem pœnam

Aliquando arbitraria pœna dictatur.

nam arbitrariam facultas iuridica huius loci M. Mart 1720. dictauit feminæ, quæ rixando turbauerat ſacra.

Daß N. N. ihrer Begünſtigung halber in 15. Thalr. Straffe zu nehmen, und die auf dieſe inquiſition verwandte Unkoſten zu erſtatten ſchuldig. V. R. W.

Rationes decidendi.

Ob wohl die inquiſitin zu Beſchönigung ihrer Begünſtigung, allerhand excuſen, welche ſie a dolo befreyen ſollen, angeführet, und unter andern vorgeſtellet, daß ihr der erſte und dritte Platz in dem Kirchen-Stuhl zugeſtanden, und ſie nicht nöthig gehabt, von dem dritten Stande ſich verdrengen zu laſſen, welches doch durch die Hoffmanniſche Tochter intendiret worden, ſie alſo wohl befugt geweſen, ſich bey ihrem Recht und poſſeſſion zu mainteniren, hergegen ihr der am neuen Jahrs-Tag in der Kirche zu G. unterm Gottesdienſt entſtandene Tumult und Aufſlauff nicht beyzumeſſen, ſondern eines Theils derjenigen, welche ſie in ſolcher poſſeſſion turbiren wollen, andern Theils auch denenjenigen, welche, als die D. in den Kirchen-Stuhl dringen wollen, ſich ohne Noth derſelben angenommen, ſie verhetzet, und dadurch in effectu die turbationem ſacrorum verurſacht, da hergegen ſie in re licita verſiret, ihr auch nicht angemuthet werden mögen, aus dem Stuhl aufzuſtehen und heraus zu gehen, im übrigen ſie beſtändig dabey bleibet, daß Sie die D. in den Stuhl hinein laſſen wollen, und zu dem Ende aufgeſtanden, daß ſie vor ſie hintreten ſolte, deſſen Gegentheil zwar die Zeugen auſſageten, gleichwohl ſolches der Wahrheit nicht gemäß ſey.

Weil aber dennoch der inquiſitin Leugnung und Verdrehung der Sache gegen die Auſſage vier beeydigter Zeugen, denen nichts mit Beſtande Rechtens opponiret werden können, nichts effectuiren, vielweniger einigen Zweiffel operiren kan, ſondern ſie vielmehr dadurch gäntzlich conuinciret werden, daß ſie recht deſtinato conſilio und aus groſſem Frevel ſolchen Tumult unter dem Gottes-Dienſt erreget, zumahl ſie nicht ableugnen mögen, daß ſie mit den Hoffmanniſchen Leuten wegen des dritten Standes Streit erreget, und ſchon an Heil. Weihnachts-Tagen dieſerwegen ihren Unwillen in der Kirche blicken laſſen, am neuen Jahs-Tage aber ſich dem Anſehen nach recht zum öffentlichen Widerſpruch und Widerſetzung præpariret, zu ſolchem Ende frühe vor dem Läuten mit ihrer Magd zur Kirchen gegangen, ſich in den Stuhl geſetzet, und als hernach die Hoffmanniſche Tochter

gleichfalls kommen, und ihren Platz bekleiden wollen, ſie ſolche nicht hinein laſſen wollen, die Thür zugehalten, aufgeſtanden, der Hoffmanniſchen Tochter vorgetreten, daß dieſe nicht in den Stuhl gehen können, und da dieſe über den Stuhl weg und hineinſteigen wollen, inquiſitin ſich queer vorgeleget, und auf alle Weiſe ihr den Eingang verhindert, zu ſolchem Ende die Beine vorgehalten, mit zornigen zänckiſchen Worten um ſich geworffen, die Hoffmanniſche Tochter zurück geſtoſſen, und dabey gelermet, als wenn in einer Bauren-Schencke geſtritten worden, darüber ein groſſer Tumult in der Kirchen entſtanden, daß der Cantor mit Singen und der Organiſt mit Spielen einhalten müſſen, und ob wohl die Leute, ſo um ihr geſeſſen, auch die Prediger herzu getreten und ihr zugeredet, dennoch alles umſonſt geweſen, ſondern ſie vielmehr immer ſtärcker tumultuiret, bis die Hoffmanniſche Tochter auf der Prediger Zureden endlich anders wo ihren Sitz genommen, wodurch denn inquiſitin ſich nicht allein ſehr ſchwerlich an GOtt verſündiget, ſondern auch ein crimen turbatorum ſacrorum begangen, welches nach befundenen Umſtänden arbitraria pœna, h. e. carcere vel mulcta pecuniaria, aliaue grauiori zu belegen iſt

CARPZ. *lib. 3. iurispr. conſiſt. def.* 96.

Ex ſanctitate interna magis quam externa fluit ius aſyli,

auch noch wohl härter bey der inquiſitin angeſehen werden müſte, wann nicht præter mulctam auch die Erſtattung der Unkoſten ihr zuerkant worden, wodurch in effectu ſie eine empfindliche Geld-Buſſe erleget, ſo iſt geſchehener Maſſen zu erkennen geweſen. Similem caſum, in quo pœna arbitraria dictata fuit, habet HARPRECHT *vol. nou. reſp.* 93.

§. XVII. Inprimis vero *ſanctitas* loci in eo quæſita fuit, quod confugientibus ad eccleſiam tutiſſimum receptaculum præbere deberet, vt ſine grandi *ſacrilegio* inde extrahi non poſſent. Quod confugientes ad eccleſias *ſecuritate quadam* fruantur, id debetur *ſanctitati externæ*, quam indulſi; quod vero ita immunes cenſeantur delinquentes, & quidem *doloſi*, vt nequidem a *poteſtate ciuili* inde extrahi queant, id *ſanctitati internæ* attribuendum, quæ efficit, vt locus ſit in ſolius *Dei*, non in alicuius *hominis laici* poteſtate, quin potius *iuris diuini & gratia diuina peculiari præditus* atque *munitus*. In his diuerſis principiis diſtant *proteſtantes a catholicis*, ergo non mirandum, eos etiam in concluſionibus diſcrepare. Gentiles templis ſuis *ius aſylorum* attribuiſſe, noto notius eſt, quod crederent, ea eſſe *iuris diuini*, & in ſolius Dei patrimonio exiſtere, adeoque rebus *nullius* annumeranda. Quocirca confugiens ad templa ſub *tutamine Dei*, in loco ipſi proprio & dica-

ea de cauſa etiam gentiles ſuis templis attribuerunt aſylum.

dicato, eſſe credebatur, quem *miniſtri Dei* ita tuebantur, vt inde extrahi haud poſſet, quod ius Deo competens violari cenſeretur. De praxi antiqua Romana teſtis eſt TACITVS *lib. III. annal. c.* 60. *complebantur templa peſſimis ſeruitiorum: eorum ſubſidio obærati aduerſum creditores, ſuſpecti capitalium criminum receptabantur.* Statuæ principum ex adulatione improbiſſima etiam conſecrabantur, & ſic etiam *iure aſyli* gaudebant, vt ad eas confugientes ab omni perſecutione immunes eſſent. *l.* 17. §. 12. *de ædil. edict.* §. 2. *I. de his, qui ſui vel al. iur. ſunt.* Deum etiam delinquentibus, ſed non ex *propoſito*, altaria propoſuiſſe vt tutiſſimum perfugium, docet *Exod. XXI*, 13. 14. Quin etiam DEMETRIVS teſte *lib.* I. *Maccab. X*, 43. immunitatem templi iudaici auxiſſe legitur, ſed forſan per ſimulationem, vt iudæos falleret.

§. XVIII. Translata ſunt mox hæc *aſyla* ad templa a chriſtianis exſtructa, vt non inepte cenſeat BARBOSA *lib. II. iur. eccleſ. c.* 3. *n.* 37. immunitatem eccleſiarum eo inchoaſſe tempore, *quo templa ſolenni dedicatione cœpta fuerunt, i. e. tempore Conſtantini.* Huic enim tot templorum exſtructio attribuenda, & ſimul *conſecrationis* ritus, ipſius auctoritate ſuſcipiendus, vt *lib. III. tit. XL.* obſeruaui. Hæc *conſecratio* ſingularem *ſanctitatem*, quæ *templis* proprie dictis ineſſe creditur, peperit, vt refugium confugientibus atque præſidium ſecurum præberent. Quantum ego quidem auguror, prorſus credo, epiſcopos imperatoribus inſinuaſſe hanc ſententiam, templis *conſecratis* ex *conſecratione* deberi immunitatem iure quodam diuino: ius Dei violari, ſi hoc refugium confugientibus denegaretur: ſacroſanctas eſſe eccleſias, ne quidem *mediate* violandas per *extractionem* eorum, qui ad *templa* confugerint: Deum in V. T. aris idem ius dediſſe: eo magis in nouo fœdere eandem templis immunitatem deberi, quo excelſior *ſanctitas* cultus diuini noui teſtamenti credenda: aras in nouo fœdere plus *ſanctitatis* habere, quam in antiquo, quæ tantum vmbram *ſanctioris* cultus in nouo conſtituerint, & quæ ſunt alia huius farinæ argumenta. Hæc induxere imperatores, vt confugientibus ad templa tutiſſimum præberent receptaculum, illudque variis legibus determinarent, modo limitarent, modo extenderent. Neque enim ea tunc potentia pollebant epiſcopi, vt *ſanctitatem* hanc templorum *internam*, potiſſimum in *aſyli iure* ſeſe exſerentem, *cum effectu* defendere, imperio propugnare & contra violatores præmunire potuiſſent, niſi cæſarum adiumentum iis præſto fuiſſet.

Ius aſyli mox eccleſiis applicatum, vbi iis conſecratio acceſſit,

ex epiſcoporum doctrina,

quæ induxit imperatores, vt leges de iure aſyli ferrent.

§. XIX.

Praxis ſeculi IV.

& rationes huius aſyli.

§. XIX. Iam ſeculo IV. frequentiſſima ad eccleſias perfugia fuiſſe, variis exemplis ex antiquitatibus hauſtis illuſtrat IACOB. GOTHOFRED. *in comm. ad l.* I. *C. Theod. de his, qui ad eccleſ. confugiunt*, quos epiſcopi & clerici in tutelam recipiebant, tum ideo, quod *locorum ſanctitas* præſidium tutiſſimum præbere deberet iis, qui ad ea confugerint, tum etiam, quod crederent, ſe quouis modo impedire debere, ne ſanguis criminoſorum effunderetur. Chriſtianos primæuos ea ductos fuiſſe ſententia, pœnas *capitales* in republica chriſtiana haud ferendas, nec ob crimina *ſanguinem humanum* effundendum, egregie demonſtrauit ARNOLD. *in repræſent. prim. chriſt. lib. V. c.* 4. Hanc doctrinam præ ceteris ſibi commendatam eſſe debere arbitrabantur epiſcopi, adeoque quauis occaſione pro ductis ad ſupplicium intercedebant. Hac perſuaſione confugiebant nocentes ad eccleſias, tum vt *loci ſanctitas* eos tueretur, tum vt epiſcopi *intercederent*, ne ſanguis eorum effunderetur. Sola *interceſſio epiſcopalis* iis parum præſidii attuliſſet, quippe quæ non neceſſitabat, ſed tantum *imperfectam* producebat *obligationem;* niſi arctius acceſſiſſet munimentum, quod *interceſſioni ſuæ* circumpoſuiſſent epiſcopi, idque ex *loci ſanctitate interna*, aſylum confugientibus iure quaſi diuino præbente, petiiſſent, & imperatoribus propoſuiſſent. Sed mox audaciores facti clerici imo & monachi, ſui officii eſſe credebant, ad ſupplicium raptos *per vim* eripere, cui furori obex poſitus in *l.* 15. *&* 16. *C. Theod. de pœn.*

Abuſus aſyli mox prorupit,

per leges coercitus.

§. XX. Cum itaque in manifeſtam reipublicæ cladem *ſanctitas eccleſiarum* plus æquo a clericis extenderetur circa finem ſeculi IV. per leges eandem coërcuere imperatores. THEODOSIVS circa *annum* 392. in *l.* I. *C. Theod. de his, qui ad eccleſ. confug.* prohibuit, ne *debitoribus publicis* ad *aſyla eccleſiaſtica* confugientibus immunitas præberetur, ſed illico inde extraherentur, vel epiſcopi pro illis debita ſoluere cogerentur. Anno 397. ARCADIVS & HONORIVS in *l.* I. *C. tit. cit. & l.* 2. *C. Theod. eod.* iudæis debitoribus vel delicto maculatis publico, & ſub ſimulatione, *ſe chriſtianæ legi velle coniungi*, ad eccleſias confugientibus denegant aſylum, *antequam debita vniuerſa reddiderint, vel fuerint innocentia demonſtrata purgati.* In tantum iam excreuerat abuſum eccleſiarum *ſanctitas*, vt etiam *iudæis hypocritis* aditum ad eas patefacerent epiſcopi.

Inſtigante Eutropio aſyla fere ſublata,

Inprimis vero EVTROPIVS, cum de nonnullis, qui ad eccleſiam confugerant, pœnas ſumere vellet, *operam dedit, vt lex ab imperatoribus promulgaretur, iubens, ne quis ad eccleſias profugeret, ſed vt, quicunque ad eas confugiſſent, inde abſtraherentur.* Huius legis etiam me-

meminit SOZOMENVS *lib. VIII. hiſt. eccl. c.* 7. eiusque partem conſtituiſſe videtur *l.* 3. *C. Theod. de his, qui ad eccl. confug.* obſeruante GOTHOFREDO *in comm. ad cit. l.* quæ *anno* 398. lata, & cum *l.* 57. *C. Theod. de appell.* & *l.* 6. *C. de epiſc. aud.* iungenda.

§. XXI. Offendiſſe hanc legem epiſcopos clericosque, *ſanctitati* templorum nimium indulgentes, eo minus mirandum eſt, quo magis *immunitatem eccleſiaſticam* quouis modo ampliare ſtuduerunt. Hæc ſine dubio ratio fuit, quod anno ſequente 399. legationem in concilio Africano ſusceperint EPIGONIVS & VINCENTIVS epiſcopi, *vt pro confugientibus ad eccleſiam, QVOCVNQVE REATV INVOLVTIS, legem de glorioſiſſimis principibus mererentur, ne quis eos auderet abſtrahere,* v. HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 894. Nec aliunde petenda eſt ratio, quod, lege hac promulgata ex ſuggeſtionibus EVTROPII, epiſcopi in eum inuectiuas habuerint orationes, SOCRATE & SOZOMENO teſtibus, ipſique paulo poſt ad eccleſias profugo præſidium nullum attulerint, nec, vbi capite truncandus erat, pro eo interceſſiſſe, aut de eius liberatione laboraſſe legantur. Addit etiam SOZOMENVS, legem hanc, occiſo EVTROPIO, extinctam, & *ex publicis monumentis penitus ſublatam fuiſſe*, quæ tamen paulo poſt *codici Theodoſiano* inſerta eſt, vt magis *votum* & *deſiderium* epiſcoporum quam *veritatem* rei geſtæ retuliſſe videatur.

murmurantibus epiſcopis.

§. XXII. Seculo ſequente anno 431. a THEODOSIO noua lex lata eſt, qua *ſanctitati* eccleſiarum magis proſpectum eſt, cuius particula refertur in *l.* 3. *C. de his, qui ad eccleſ. confug.* & *l.* 4. *C. Theod. eod.* integram autem IACOBVS GOTHOFREDVS *in comm. ad cit. l.* 4. refert, in qua plurima notatu digna occurrunt. Occaſionem eius enarrat SOCRATES *lib. VII. hiſt. eccl. c.* 33. vnde liquet, ius hoc *immunitatis* a profugis ad alia facinora extenſum fuiſſe. Admodum *ſanctitatem* eccleſiarum in conſtitutione hac extollit, aſſeritque, *ſacra non ſolum in ſummo rerum faſtigio*, h. e. ſingulari veneratione, *ſed veluti in quodam poſito in terris cœlo eſſe collocata; omnium mentibus natura inſitum eſſe, nullo modo, quæ Deo dicata ſunt, pollui poſſe, neque hominum inſolentiam aduerſus vim diuinam progredi; nulla ratione ea contaminari debere, quæ ſemel ſanctificata, & nunquam talia eſſe deſinunt:* præcauendum eſſe, *ne vel impiis profana eſſe videantur, quæ diuina ſunt, neque in ſacratis Deoque dicatis locis liceat ea facere, quæ ne in aliis quidem paſſim impune fieri permittendum eſt.* Interim prudenter monet, curandum eſſe, *vt nec eccleſiaſticis ædibus ſacrisque altaribus ex nimia confugientium deſperatione vel confidentia, contemtu vel temeritate, audacia vel* in-

Noua Theodoſii conſtitutione rurſus ſanctitas eccleſiarum reſtituta

& magno encomio affecta,

inſania, *iniuria aliqua*, *præterquam deceat*, *inferatur*, *& vnicus extremusque miſerorum opeque deſtitutorum portus potentiori aperto ſinu huiuscemodi confugientes excipiat.* Hoc temperamento adhuc moderabantur imperatores *ius aſyli*, vt eccleſia non fieret ſpelunca latronum & facinoroſorum peſſimorum receptaculum, ſed *aram ſalutis* afflictis & innocentibus præberet.

adhibito tamen quodam temperamento,

vt aſylum tantum afflictis pateret.

§. XXIII. Inde vero pergit, & ea verba, quæ *cit. ll.* referunt, ſubiungit: *pateant proinde trepidis* (timentibus) *magni Dei templa: ſupplices fugientes communis ſuſcipiat ara, nec vlla veluti ſuperior comminatio diuinum auxilium, quod omnibus ex æquo ſeſe offert, ab eius ædibus audeat propulſare. - - - Quænam enim medicina humanis calamitatibus ſupererit, ſi calamitoſis ipſe Deus denegetur?* DEVS itaque ipſe illis denegatur, quibus refugium ad eccleſias non conceditur, quo poſito, aſylum reuera & *neceſſitatis* abſolutæ, & *iuris diuini* eſt. Non aliunde vero hæc ratiocinatio deſumta, quam ex *ſanctitate* eccleſiarum *interna*, quæ in *ſpeciali Dei inhabitatione*, *ſanctificatione loci*, & *gratia* ibidem *collocata* conſtitui ſolet. Determinat ſubinde terminum huius aſyli, &, *non ſolum ſacroſancta altaria*, addit, *& quadratum populi oratorium murorum ambitu circumſeptum*, *confugientium ſecuritati conferre ſancimus*, *ſed quicquid præterea inde eſt loci vsque ad eccleſiæ fores extremas*, *per quas preces primum facturi ingrediuntur*, *hoc totum confugientibus miſericordiæ aram eſſe definimus & conſtituimus. Itaque medium templi ſpatium in prædicto loco poſitum perſugium eſſe decreuimus*, *atque etiam reliqua omnia loca*, *primis ſanctæ eccleſiæ foribus poſt publica per circuitum cohærentia ſiue domus aut hortuli*, *ſiue atria aut balnea*, *aut etiam porticus ſint*, *ingreſſos*, *profugos volumus*, *vt perinde ac intimum templum ius cuſtodiendi habeant.* Habebant eccleſiæ *ſeptum* aliquod ſeu *ambitum* muro cinctum, intra quod domus, horti, areæ, balnea &c. reperiebantur, cui *ſepto* idem *ius aſyli* hac lege attribuitur, vt allata verba declarant. Hoc ideo factum fuiſſe videtur, *vt nemini confugientium in Dei templo & apud ſacras aras manere*, *ac cibum ſumere aut dormire*, *aut etiam pernoctare* liceret, ſed in *conſepto* ſubſiſtere poſſet.

Terminus aſyli dilatus.

§. XXIV. Vlterius *ſanctitati* locorum ſpecialius proſpicit his verbis: *ferrea autem & alterius generis arma ad defenſionem comparata ne confugientes habeant*, *neue intra S. eccleſiam inferant*, *omnino prohibemus. Hæc namque vt reliqua omnia eiusmodi non modo a ſacris templis & aris abeſſe volumus*, *ſed a reliquis quoque omnibus manſionibus*, *hortis*, *balneis*, *atriis ac porticibus.* Adiicit morem imperatorium: *nam & nos*, *qui*

Prohibitum præterea, ne quis cum armis ingrederetur eccleſiam.

qui ſemper iure imperii armis circumdantur, quosque ſine armatis ſtipatoribus eſſe non conuenit, Dei templum ingreſſuri, foris arma relinquimus, & ipſum etiam diadema deponimus, & quo ſubmiſſioris imperii ſpeciem præferimus, eo magis imperii nobis maieſtas promittitur. Ad ſacra quoque altaria munerum tantum offerendorum cauſa accedimus, & cum circumſeptum ſacrorum adytum ingreſſi ſumus, ſtatim egredimur, nec quicquam ex propinqua diuinitate nobis arrogamus; quod imperator eſſet, *laicus, homo ſecularis,* cui non eſſet integrum diu ſubſiſtere *in choro,* vbi *propinqua diuinitas* aderat, ſolis clericis tantum concedenda & relinquenda. Ante omnia ergo *de ſanctitate & puritate loci* confugientes admonendi erant, vt metu *capitalis ſupplicii* ab eo abſtinerent, & ad loca in conſepto ſita ſeſe potius conferrent, præterea vero gladium deponerent; *nam,* ait, *qualem ille ſpem in religione collocat, qui in religionis contumeliam armis accinctus ingreditur. Quodſi quisquam furiis actus aliquod iſtorum noſtrorum decretorum in quocunque eccleſiaſtico loco violauerit, ſiue id fiat extra templum, ſiue intra templum, ſiue etiam circa templum, iubemus, vt confeſtim epiſcopi auctoritate a ſolis clericis arma deponere compellatur, & ſeuerius etiam pro ſua ſalute, ſpe illi data atque fiducia, quod religione ac pietate ſecurius munietur, quam armorum præſidio.* Hoc ſi non fecerit, *tyrannidis & ſacrilegii audacia per armatorum ingredientium vim abſtrahantur, & omnium calamitatum generi ſubiiciantur.* Tandem concludit hanc legem paulo prolixiorem, eamque, *pro veneranda religione & cum omni obſeruantia, veneratione, honore, pietate, puritate, ſanctitate, ac reuerentia* obſeruandam eſſe iubet.

Imperatores gladium & diadema deponebant,

nec in choro ſubſiſtebant.

§. XXV. Potiora ex hac conſtitutione prolixiori excerpere e re viſum fuit, vt conſtaret, quid *ſanctitati* eccleſiarum a THEODOSIO datum fuerit? Primum obſeruatu dignum eſt, eum iam *ſanctitatis* ſignificatum eccleſiis attributum fuiſſe, qui *internam* refert, quod ipſæ loquendi formulæ adductæ ſatis produnt. *Velut quoddam in terris poſitum cœlum* vocantur *eccleſiæ,* non alia ex cauſa, quam ex ſingulari diuina inhabitatione; ideo *diuinis* accenſentur, & quibus refugium ad templa denegatur, ipſe DEVS negatus dicitur. Non amplius *oratoriorum* & *ſynagogarum* faciem præ ſe ferebant, ſed *magni DEI templa* appellabantur, adeoque Hieroſolymitani templi *ſanctitas,* imo forſan *maior,* iis adſcribi debebat. Alterum eſt, non quibuscunque facinoroſis, quod epiſcopi Africani & plerique quærebant, ſed *calamitoſis* tantum & *innocentibus* templa patuiſſe, & ita *ius aſyli* per leges admodum reſtri-

Theodoſius ſanctitatem internam hac lege ſtabiliuit,

ius aſyli tamen facinoroſis negatum.

Gladium deponere iubentur eccleſiam ingreſſuri.

ctum fuiſſe. Tertium, ambitum huius *aſyli* extenſum, nec intra ſolius templi limites ſubſtitiſſe. Vltimum denique, moris iam fuiſſe, deponere arma & *gladium* in reuerentiam ſingularem *loci ſancti*, id quod etiam ipſis imperatoribus in more poſitum fuit. Continuatus hic mos fuit per plura ſecula, vt tandem principes exciperentur. Anno 1022. *in concil. Saleganſtadienſi c.* 8. apud HARDVIN. *tom. VI. P.* I. *concil. p.* 829. hac de re ita cautum fuit: *decretum eſt etiam in eodem concilio, vt nemo gladium in eccleſiam portet, regali tantum excepto.* Id vero tandem per obſeruantiam contrariam in deſuetudinem abiit, etiam apud eccleſiæ Romanæ conſortes, eo vnico caſu excepto, quod ad *ſacram euchariſtiam* nemo gladio cinctus accedere deberet, quo more etiam proteſtantes in plerisque locis vtuntur. Hunc etiam obſeruant quædam eccleſiæ in ipſo *baptiſmi actu*; nec enim vniformis eccleſiarum proteſtantium hac in re eſt vſus & obſeruantia. Conf. Dn. WIDENBVRG *de gladio in ſacramentorum reuerentiam deponendo.*

Auxit Leo ius aſyli,

§. XXVI. Enimuero ſicuti epiſcopis vnice curæ cordique fuit, vt *ſanctitatem eccleſiarum* quotidie in altiorem eueherent gradum; ita inde dependentem *immunitatem* ſeu ius *aſyli* variis acceſſibus augere, & imperatores in ſuas partes trahere ſtuduerunt. Nam anno 466. LEO imperator in *l.* 6. *C. de his, qui ad eccleſ. confug.* admodum contra leges anteriores ius aſyli extendit, voluitque, *nullos penitus confugas, cuiuscunque conditionis fuerint, de ſacroſanctis eccleſiis orthodoxæ fidei expelli aut trahi aut protrahi, nec pro his venerabiles epiſcopos vel religioſos œconomos exigi, quæ ab ipſis debeantur.* Patuerunt ergo per hanc legem templa quibuscunque debitoribus, etiam *publicis*, quibus per leges anteriores denegatum fuit ad eccleſias refugium, adeo vt ſub pœna *capitalis ſupplicii* horum extractio prorſus prohibita, & ea etiam afficiendi eſſent, *qui hoc moliri, aut nuda ſaltim cogitatione atque contractu* (aliis *tractatu* vel potius *conatu*) *auſi fuerint tentare.* Simplex *cogitatio*, cuius nulla pœna eſt, hic minime intelligitur, ſed *conatus* quidam extrahendi debitorem vel facinoroſum, qui itidem pœnæ capitali ſubiectus, quod *grande ſacrilegium* in violatione *loci ſancti* committeretur. IVSTINIANVS tamen *in nou.* 17. *c.* 7. *pr.* hanc immunitatem doloſis delinquentibus rurſus denegauit prudentius: *neque autem homicidis neque adulteris, neque virginum raptoribus terminorum cuſtodies cautelam: ſed etiam inde extrahes & ſupplicium eis inferes. Non enim talia delinquentibus parcere competit, ſed hoc patientibus, vt non talia a præſumtoribus patiantur. Deinde templorum cautela non nocentibus, ſed læſis datur a lege: & non erit poſſibile, vtrumque tueri cautela ſacrorum locorum, & lædentem & læſum.*

reſtrictum a Iuſtiniano.

§. XXVII.

§. XXVII. In regum Francorum legibus eadem *ſanctitatis eccleſiaſticæ* tuitio ſuſcepta & firmata eſt. In DAGOBERTI *capitul.* de *anno* 630. *tit. VII. cap.* 4. apud BALVZ. *tom. I. capitul. p.* 98. ita ſancitum: *ſi quis autem homo contumax & ſuperbus timorem DEI vel reuerentiam eccleſiarum ſanctarum non habuerit, & fugientem ſeruum ſuum, vel quem perſecutus fuerit, de eccleſia vi abſtraxerit, & DEO honorem non dederit, componat ad ipſam eccleſiam XL. ſolidos iudice cogente, & pro fredo ad fiſcum XL. ſolidos, vt ſit honor DEO, & reuerentia ſanctorum & eccleſia DEI ſemper inuicta ſit.* Neque tamen ſimpliciter confugientes ad eccleſias ab omni inquiſitione tuti, ſed interim tantum immunes erant ab omni perſecutione, donec iuſſu regis eſſent iudicio ſiſtendi. Id conſtituit iuſſitque CAROLVS M. in *capit. anno* 789. *c.* 2. apud EVNDEM *cit. l. p.* 251. *Si quis confugium fecerit in eccleſiam, nullus eum de eccleſia per violentiam expellere præſumat, ſed pacem habeat, vsque dum ad placitum præſentetur, & propter honorem DEI ſanctorumque eccleſiæ ipſius reuerentiam concedatur ei vita & omnia membra. Emendet autem cauſam, in quantum potuerit, & ei fuerit indicatum, & ſic ducatur ad præſentiam domini regis, & ipſe eum mittat, vbi clementiæ ipſius placuerit.* Specialius locus aſyli determinatur *lib. I. capit.* 134. apud EVNDEM *cit. l. p.* 728. *ſeq. Si quis ad eccleſiam confugium fecerit, in atrio ipſius eccleſiæ pacem habeat, nec ſit ei neceſſe, eccleſiam ingredi. Et nullus eum inde per vim abſtrahere præſumat, ſed liceat ei confiteri, quod fecit,* & *per manus bonorum hominum ad diſcuſſionem in publico producatur.* In quo autem hæc *diſcuſſio* ſubſtiterit, docet *cap.* 155. *lib. V.* apud EVNDEM *cit. l. p.* 854. & GRATIANVM *in c.* 9. *C.* 17. *q.* 4. *reum confugientem ad eccleſiam nemo abſtrahere audeat, neque inde ducere ad pœnam vel ad mortem, vt honor DEI & ſanctorum eius conſeruetur. Sed rectores eccleſiarum pacem & vitam ac membra eis obtinere ſtudeant. Tamen legitime componant* (*emendent* ſeu *emendam* ſoluant, vt locus ante allatus indicat) *quod inique fecerunt.* Hac de cauſa GVNTHRAMNVS rex ſicarium in eccleſia S. Marcelli prope Cabilonem repertum incolumem atque viuum dimitti iuſſit, *quod nefas putaret, ſi is, qui ab eccleſia eductus fuerat, truncaretur,* teſte GREGORIO Turonenſi *lib.* 9. *hiſt. Franc. c.* 3. & CHILDEBERTVS Auſtraſiorum rex apud EVNDEM *lib. IX. c.* 38. *nefas eſt,* inquit, *vel criminoſos ab eccleſia eductos punire.*

In legibus Francorum aſylum quoque eccleſiis firmatum,

§. XXVIII. Hoc modo *ſanctitatis eccleſiaſticæ* præcipuus effectus, in *aſylo* quæſitus, per *leges ciuiles* determinatus, eiusque violatio

inprimis vero per concilia,

 ad

ad *ſacrilegia* relata. Patrum dogmata vel canones eccleſiaſticos tales leges produxiſſe, iam ſupra monui, quorum ingens copia deprehenditur, vt ea enarrare infinitum & nimis longum foret. In *c.* 8. *C.* 17. *q.* 4. AVGVSTINI occurrit ſententia excommunicationis contra violatorem huius ſanctitatis. Similem ſententiam publicauit GELASIVS in *c.* 10. *ibid.* contra eos, qui intra *limina tantæ venerationi deputata furorem ſibi vindicauit.* In *concilio Triburienſi*, relato in *c.* 20. *ibid.* cautum, *vt nongintos ſolidos epiſcopo componat violator, & ipſe publica pœnitentia iuſto iudicio epiſcopi mulctetur.* In concilio *Toletano XII. c.* 10. relato in *c.* 35. *ibid.* ſpeciatim *ius aſyli* extra eccleſiam ad *triginta paſſus in toto circuitu* extenſum eſt. Similiter in *concilio Aurelianenſi* I. relato in *c.* 36. *ibid.* prohibitum, ne fugiens ad eccleſiam exire cogeretur, *niſi ad euangelia datis ſacramentis de morte & debilitate & omni pœnarum genere ſint ſecuri, ita vt ei, cui reus fuerit criminoſus, de ſatisfactione conueniat.* Prætereo plura alia loca, quæ paſſim in conciliis occurrunt. Id vnicum tantum addo, immunitatem hanc a GREGORIO IX. extenſam poſtea fuiſſe ad eccleſias *non-conſecratas* in *c.* 9. *X. h. t. modo diuina myſteria in ea celebrentur.* Cum autem hæc non poſſint celebrari niſi ſuper *altari conſecrato*, ad minimum huius *conſecratio* templo ipſi *ſanctitatem* illam conciliat, vt confugientes ad illud *immunitate* gaudeant.

Leges ciuiles doloſe delinquentibus denegant aſylum, eccleſiaſticæ vero concedunt, quod ex LL. Francorum illuſtratur.

§. XXIX. Hanc tamen differentiam deprehendo inter leges *ciuiles* & *eccleſiaſticas*, quod illæ quidem, vt antea obſeruaui, *doloſis delinquentibus* refugium ad eccleſiam vtplurimum denegauerint; hæ vero quocunque crimine contaminatos recipiendos eſſe ſtatuerint, vt eo magis *ſanctitatem eccleſiarum*, etiam cum aliqua legis diuinæ transgreſſione, defenderent, quippe in qua magnum *cleri ſancti* præſidium ſitum eſſe credebant. Neque vero tantum leges imperatorum hoc moderamine vtebantur, ſed etiam Francorum capitularia. Prolixior eſt lex CAROLI M. *de anno* 803. apud BALVZ. *tom. I. capit. p.* 387. & 759. contra fures, homicidas, ſimilesque criminoſos, ad eccleſias confugientes, in qua proceſſus pro extradendis facinoroſis obſeruandus deſignatur. Trina vice ante omnia compellandus erat epiſcopus vel abbas, ita vt prima vice contumax XV, altera XXX. ſolidos ſolueret, tertia vice vero *quicquid reus damnum fecerit, ſoluere cogeretur. Et ipſe comes*, additur, *veniens licentiam habeat, ipſum hominem intra immunitatem quærendi, vbicunque eum inuenire potuerit.* Iam antea *anno* 779. conſtituerat: *vt homicidæ & ceteri rei, qui legibus mori debent, ſi ad eccleſiam confugerint, non excuſentur, neque eis ibidem victus detur.*

§. XXX.

§. XXX. Nonnunquam etiam, vtut rarius, patres quidam iniquitatem *aſyli promiſcui* agnouerunt, quibus etiam GREGORIVM M. acceνſeo *lib. VII. ep.* 24. *ind.* ita ſcribentem: *peruenit ad nos, quia quidam homines minorem omnimodo diſcretionem tenentes, in ſuis nos periculis implicare deſiderant, atque ita volunt ab eccleſiaſticis perſonis defendi, vt ipſæ quoque eccleſiaſticæ ex eorum culpa teneantur. Idcirco præſenti te præceptione admoneo, vt per te fratrem & coëpiscopum noſtrum dominum Ioannem vel ceteros, qui intereſſe poſſunt, vt patrocinia eccleſiaſtica, ſiue mea ſuſcipiatis ſcripta, ſiue etiam ea minime fuerint directa, ſub tanto moderamine debeatis impendere, quatenus ſi qui in furtis publicis implicati ſunt, a nobis non videantur iniuſte defendi: ne opinionem male agentium ex indiſcretæ defenſionis auſu in nos vllo modo transferamus; ſed quantum decet eccleſiam, admonendo & verbum interceſſionis adhibendo, quibus valetis, ſuccurrite, & vt illis opem feratis, & opinionem S. eccleſiæ non inquinetis.* Recitat hæc verba etiam IO. DIACONVS *lib. IV. vit. Gregor. M. n.* 56. apud MABILLON. *in act. Bened. ſec. I. p.* 178. Tantum quidem GREGORIVS M. deprehenſorum in *furtis publicis* facit mentionem; ſed rationes eiusdem docent, etiam aliis facinoroſis & doloſe delinquentibus aditum ad hoc aſylum eſſe præcludendum, præſertim cum iniquitas illius, ad quæuis *crimina doloſa* extenſi, plus quam manifeſta ſit, plenius demonſtrata a Dn. ENGELBRECHTO Prof. Helmſtad. *de iniuſta aſyl. immunit. eccleſ. ad crimina doloſa extenſ. c.* II. conf. *electa iur. publ. tom. XIV. p. I. n.* 1. & *P. III. n.* 7.

Sententia Gregorii M.

§. XXXI. Veſtigia GREGORIANA non ſecutus eſt INNOCENTIVS III. nec legum mentem & ſententiam retinuit, quam ſupra indicaui. Quamuis enim *ſecundum canonum ſacrorum ſtatuta & traditiones legum ciuilium* in *c.* 6. *X. h. t.* diſtinguendum eſſe credat, vtrum fugiens ad eccleſiam ſit *liber* an *ſeruus*, & de illo hæc ſtatuat: *ſi liber, QVANTVMCVNQVE GRAVIA MALEFICIA PERPETRAVERIT, non eſt violenter ab eccleſia extrahendus, nec inde damnari debet ad mortem vel ad pœnam, ſed rectores eccleſiarum ſibi obtinere debent vitam & membra. --- niſi publicus latro fuerit, vel nocturnus depopulator agrorum;* de his vero ita pergit: *ſi vero ſeruus fuerit, qui confugerit ad eccleſiam: poſtquam de impunitate ſua dominus eius clericis iuramentum præſtitit, ad ſeruitium domini ſui redire compellitur etiam inuitus, alioquin a domino poterit occupari;* hæc ſententia tamen a legibus ſupra allatis prorſus abhorret, & ne quidem cum *Gregoriana ſanctione* concordat. Exemit quidem ab hac immunitate *publicos latrones & nocturnos depopulatores;* ſed hi non ſoli facinoroſi

Innocentii III. decretum de aſyli iure contra leges anteriores.

aut

aut *publici fures* ſunt, quibus omnibus tamen leges ciuiles imperatorum & regum Francorum immunitatem eccleſiaſticam denegarunt. Expreſſe enim *quoscunque facinoroſos* ad hoc aſylum inuitat, iisque *impunitatem* pollicetur publice, quo nihil iniuſtius & alienius a verbo diuino dici & fingi potuit. Singulari fato factum fuiſſe arbitror, quod RAYMVNDVS in *c.* I. *X. de homicid. volunt.* iuris diuini ſententiam decretalibus inſeruerit: *ſi quis per induſtriam occiderit proximum ſuum & per inſidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur.* Hæc lex æquiſſime hoc duntaxat præſtitit homicidæ, ne indicta cauſa pœnas lueret, quod multo ſapientius quam apud gentes conſtitutum erat, obſeruante CLERICO *ad Numer. XXXV,* 12. Nihilominus legem hanc ſuſtulit INNOCENTIVS III. & his quoque, qui *dolo & per inſidias* occiderunt proximum, exemplo gentilium *immunitatem* promittit, cum tamen eam ex veteri fœdere haud deriuandam eſſe, negare nequeat. Poſtquam vero GREGORIVS IX. RAYMVNDI compilationem ſuam fecit, qui in *c.* I *cit.* legem diuinam repetiit, neceſſe eſt, vt inter exceptiones ab INNOCENTIO III. deſignatas *doloſi homicidæ* quoque referantur, quia eadem auctoritas *cit. d.* I. debetur ex *Gregoriana confirmatione*, quem ex hac *cit. c.* 6. *de immun. eccleſ.* tribuunt.

Noua Gregorii XIV. ſanctio,

§. XXXII. In tanta iurium & rerum ambiguitate contigit, vt fere vbique facinoroſis ſeu delinquentibus aditus ad hoc aſylum præcluderetur, ringente vel maxime clero maiori, qui *ſanctitatis eccleſiaſticæ* defenſores erant acerrimi. Mouit ſine dubio hæc praxis communis GREGORIVM XIV. vt *d.* 28. *May* 1591. ederet ſolennem Bullam, qua omnem conſuetudinem, huic immunitati derogantem, ſuſtulit, & octo tantum criminum reos excepit, vtpote *latrones publicos*, *graſſatores viarum*, *nocturnos agrorum depopulatores*, *homicidas in ipſis eccleſiis earumque cœmeteriis*, *proditorios homicidas*, *aſſaſſinii reos*, *hæreticos*, & *denique criminis læſæ Maieſtatis reos.* Præterea vero voluit, vt *aſyli iure*, *etſi his atrociora crimina perpetrauerint*, *defendi deberent*, &, *ſi confugiant ad eccleſiam vel monaſteria*, *recipiendi*, *nec contra voluntatem horum extrahendi eſſent.* BARBOSA *lib. II. iur. eccleſ. c.* 3. *n.* 120. Eſt hæc conſtitutio quidem *bullario magno* inſerta, ſed inde nullam *auctoritatem* accepit *vniuerſalem*, cum hæc compilatio *publica auctoritate* haud fuerit recepta. Imo quia contra praxin antecedentem lata, & conſuetudinum omnium regnorum derogatoria eſt, eo minus mirandum eſt, in regnis & prouinciis non adeo eius rationem habitam fuiſſe, cum antiqui mores, præſertim in optima fundati ratione, non tam facile tolli poſſunt, vt optime oſtenſum eſt in *elect. iur. publ. cit. l. p.* 31. & *p.* 201. & a MYLERO *ab* EHRENBACH *de aſylor. iur. c. IV.* §. 11. *ſqq.*

in qua octo tantum crimina eorumque rei a iure aſyli excluduntur.

§. XXXIII. In *Italia* forſan maior eius ratio habenda videtur, poſtquam Bullam prædictam papa in *Italia* publicauit, ſi modo etiam eius vigor ibi receptus eſt. De hoc vero, & aliis quæſtionibus, circa hanc doctrinam occurrentibus, grauiſſima dubia occurrere, obſeruaui ex caſu ſingulari, qui ad facultatem noſtram ex Italia *anno* 1721. *Menſ. Mai.* transmiſſus eſt, in quo variæ quæſtiones de hoc iure immunitatis propoſitæ fuere, & ab ill. facultate, me referente, deciſæ. Cum vero argumenta reſponſi cauſam hanc optime exornent, & illuſtrent, e re eſſe duxi, illud hic referre.

Reſponſo iura aſyli illuſtrantur.

Hat Titius ein Soldat von N. Regiment, als er in C. vor Porta S. auf der Wacht geweſen, ſich anfänglich berauſchet, bald darauf die Flucht genommen, und zu deſertiren intendiret, die Wacht aber ihm ſo fort nachgeſetzt, welches verurſachet, daß er in das ohnweit Porta S. gelegene Kloſter geſprungen, die Geiſtlichkeit aber demſelben hierauf bey dem Herrn Commendanten einen Pardon-Brief ausgewürcket, des Inhalts, daß derſelbe von der Straffe des Todes frey ſeyn ſolte, und nach deſſen Erhaltung gedachten delinquenten dem löblichen Regimente wieder übergeben. Hat hierauf der Herr Commendant Kriegs-Recht über ihn gehalten, und ihm nur extraordinariam pœnam, nemlich das Gaſſen-Lauffen, dictiret, wogegen ſich die Geiſtlichkeit ſehr beweget, und vermeynen wollen, daß er vigore iuris immunitatis eccleſiaſticæ von aller Leibes-Straffe frey ſeyn müſſe, dahero hefftig gegen die execution proteſtiret, dem ohngeachtet dennoch mit derſelben verfahren, gleichwol dadurch die Geiſtlichkeit dergeſtalt allarmiret worden, daß ſie hefftig dagegen geprediget, über alles ein inſtrumentum publicum aufrichten laſſen, und ſolches dem collegio cardinalium ſede vacante nach Rom geſchickt, dieſemnach nunmehro gefraget wird:

Facti ſpecies.

1. Ob und wie weit überhaupt die Kirche das ius immunitatis in dergleichen Fällen habe?
2. Ob, wenn die Kirchen in Italien ſolches ex conceſſione imperatoris haben ſolten, ſolches auch ſich auf einen deſerteur erſtrecke?
3. Ob, wenn ein ſolcher deſerteur einen pardon-Brieff dahin, daß er von der Todes-Straffe frey ſeyn ſolte, erhalten, und die Geiſtlichkeit ihn darauf dimittiret, alsdenn derſelbe mit der pœna corporis afflictiua beleget werden könne?
4. Mithin, ob einem Commendanten in mindeſten etwas beyzumeſſen, wenn derſelbe geſtalten Sachen nach den delin-

Quæſtiones.

quenten vor Verhör und Kriegs-Recht ſtellen, und die ihm dictirte Leibes-Straffe exequiren läſſet?

5. Ob, wenn die Geiſtlichkeit in ſolchem Fall proteſtiret, ſolches einen effectum iuris nach ſich ziehen könne?

6. Wenn nun ein Commendant non attenta proteſtatione geſtalten Sachen nach die execution vollenziehen läſſet, ob er die iura immunitatis eccleſiaſticæ lædiret, und folglich in eine geiſtliche Kirchen-cenſur gefallen ſey?

De iure immunitatis & eius ortu

Ob nun wohl, ſo viel die erſte und andere Frage betrifft, nicht wenige unter denen Rechts-Lehrern ſind, welche anfänglich dieſe immunitatem ex iure diuino herleiten, zumahl ſolche nicht allein einiger maſſen im alten Teſtament ihren Grund hat, ſondern auch in concilio Tridentino ſolches beſtätiget, und expreſſe voraus geſetzet iſt, quod Dei ordinatione & canonicis ſanctionibus immunitas eccleſiaſtica conſtituta fuerit

ſeſſ. 25. de reform. c. 20.

nach welcher Meynung ohne Zweiffel die patres & pontifices beſtändig und mit groſſem Eiffer vor dieſe immunität geſtritten, und deren violirung als ein ſacrilegium und Kirchen-Raub angeſehen

c. 8. 9. 10. 11. 19. 20. C. 17. q. 4.

auch ſolche immunität auf alle und jede crimina, quantumcunque grauia, extendiret, und nur allein publicos latrones, vel nocturnos depopulatores agrorum ſimilesue davon excipiret,

c. 6. X. de immunit. eccleſ.

welchen Gregorius XIV. anno 1591. in einer beſondern bulla noch andere beygefüget, darunter aber die deſerteurs nicht begriffen,

FARINAC. *de immunit. eccleſ. c. 5.*

und es dahero das Anſehen gewinnen will, als ob die deſerteurs auch dieſer immunität mit genieſſen müſten.

ex legibus poſitiuis tantum deriuandæ,

Weil aber dennoch Innocentius III. ſelbſt dieſe immunität nirgend anders als aus denen ſtatutis canonum & traditionibus legum ciuilium herleitet,

c. 6. X de immunit. eccleſ.

und dahero auch viele unter den Catholiſchen Scribenten mit guten Gründen anführen, daß dieſe immunität, welche in nouo fœdere denen Kirchen beygeleget iſt, keines weges aus göttlichen Rechten, ſondern allein ex iur mere humano herzuleiten ſey, & quidem tam imperiali quam eccleſiaſtico;

WIE-

WIESTNER. *ad tit. de immunit. eccl. n. 22. ſq.*
COVARRVV. *lib. 2. var. reſol. c. 20. n. 2.*
DECIAN. *tr. crimin. lib. 6. c. 25. n. 2.*

auch dabey erinnern, daß das concilium Tridentinum nicht de locorum ſacrorum aſylo, ſondern de perſonarum & rerum eccleſiaſticarum immunitate ab oneribus allein verſtanden werden müſte,

WIESTNER. *cit. l.*

und wenn der erſte Urſprung derſelben unterſuchet wird, ſolche Meynung ſeinen richtigen Grund hat, angeſehen die erſten Chriſten vor allen Todes-Straffen einen nicht geringen Abſcheu getragen, und quovis modo vor die Ubelthäter intercediret, abſonderlich aber die Mönche und andere Geiſtlichen dieſes als ihre beſondere Pflicht angeſehen, und dahero die bekannte ſententia erwachſen, quod eccleſia non ſitiat ſanguinem, *(quod eccleſia non ſitiret ſanguinem,)*

THOMASSIN. *de nou. & vet. eccleſ. diſcipl. P. 2. lib. 3. c. 96.*

nicht als wenn die Todes-Straffen dem Chriſtenthum zuwider wären, ſondern daß die Geiſtlichen nur dadurch eine beſondere Pflicht der Liebe und Barmhertzigkeit ausüben wollen, welche aber an und vor ſich ſelbſt keine obligationem perfectam operiret, ſondern in ſola & ſimplici interceſſione beſtanden, dahero es denn gekommen, daß, wer in die Kirchen ſich retiriret, und bey der Geiſtlichkeit Schutz geſuchet, ſie ſich deſſelben angenommen, und vor ſie, damit ſie mit keiner Todes-Straffe beleget werden möchten, gebethen, abſonderlich aber nur gegen ungerechte Gewalt ſolche Beſchützung vorgenommen, wie der gelehrte Thomaſſinus wohl angemercket, und ſaget: illud fateri cogimur, non aliam potentiorem fuiſſe epiſcoporum interceſſionem aut magis imperioſam, quam quæ reis miſeriſue ad aras confugientibus inſeruiebat, *(& epiſcoporum eſſet, pro confugientibus intercedere.)*

cit. l. §. 7.

vt periclitantibus aræ, non iniuſte agentibus, præſidio eſſent

ACHILLES STATIVS *lib. 8.*
IAC. GOTHOFREDVS *ad l. 1. C. Theod. de his, qui ad eccleſ. confug.*

im übrigen, weil die Geiſtlichen dieſes refugium gar zu weit extendiret, und auch ſolches gegen boßhaffte Uebertreter ausüben wollen, haben die Käyſer ſolches durch die Geſetze reſtringiret, und determiniret, wie weit dieſes aſylum ſich erſtrecken ſolle, dabey aber nichts weiter verordnet, als daß ein delinquent nicht von jedem mit Gewalt ſo fort aus dieſem re-

refugio extrahiret werden, ſondern ſolches mit Wiſſen des Biſchoffs und ex iuſſione imperatorum vel iudicum geſchehen ſolle,

l. 3. *in f. de his, qui ad eccleſ. conf.*

non quaſi epiſcopi legem dare aut reniti potuiſſent, ſed vt conſultius & ſine tumultu res perageretur, vt recte obſeruat

GOTHOFREDVS *ad l.* 4. *C. Theod. eod. in f.*

Daß alſo dieſe immunitas eccleſiaſtica vornemlich ex legibus imperatorum, worauf Innocentius III. ſich beziehet, ſeine Krafft empfangen, und billig darnach ausgeübet werden muß, wie denn auch die Fränckiſchen Könige von derſelben allerhand Verordnungen gemachet, wie die capitularia anzeigen, und dieſes ſo lange im Schwange geblieben, bis die Päbſte alle iura ſacrorum an ſich gezogen, oder wenigſtes ſolches quouis modo attentiret, wodurch denn geſchehen, daß ſie ſolche Kirchen-Immunität gar zu weit extendiret, und insbeſondere Innocentius III. und Gregorius XIV. ſolche ſpecialius determiniren wollen, deren conſtitutiones doch nicht an allen Orten und in allen Königreichen ihre Krafft und Würckung bekommen, inmaſſen die hohen Potentaten ihre gerechtſahme, ſo ſie von alten Zeiten hierbey gehabt, nicht ſo ſchlechterdings dem Römiſchen Stuhl überlaſſen, noch ſich deſſen decretis, abiecto iure proprio, unterwerffen wollen, wie ins beſondere von Francfreich

Paparum decreta non vbique recepta,

BIGNONIVS *de LL. abrog. ſect.* 16.

THOMASSIN. *cit. l. c.* 160. §. 6.

Von Portugal

NAVARR. *in manual. c.* 25. *n.* 21.

nequidem in Italia.

Ja von Italien ſelbſten

IVLIVS CLARVS *lib.* 5. *rec. ſent.* §. *fin. qu.* 30. *n.* 12.

BAIARDVS *in addit. ad Clar. cit. l. n.* 6.

behaupten, und Guazzinus hinzu thut, quod in vrbe & toto ſtatu eccleſiaſtico confugientes ad eccleſiam non ſint tuti, niſi in leuibus delictis, & pro debito ciuili

in defenſ. inquiſ. def. 1. *c.* 34. *n.* 2.

welches alles aus denen teſtimoniis derer Catholiſchen Scribenten plena manu behauptet

MYLER ab EHRENB. *de iur. aſyl. c.* 4. §. 11. *ſeq.*

Dieſemnach billig davor zu achten, daß auch in Meyland Seine Käyſerl. Majeſtät derer vorigen Käyſer gerechtſahme allerdings noch conſeruiret, und die Kirchen-Immunität nicht anders zugelaſſen ſey, als

als ſo weit ſie anfänglich nur indulgiret worden, insbeſondere aber bey einem deſerteur ſich ſolche Umſtände hervor thun, welche auch nach denen canoniſchen Rechten ihm kein refugium in Klöſtern und Kirchen verſtatten, zumahl die deſertores nach denen Geſetzen denen latronibus gleich geachtet ſind, Deſertoribus non debetur aſylum.

l. 7. C. Theod. de deſertor. l. 14. 15. eod.

dergeſtalt, daß, wer einen deſertorem aufgenommen, heimlich bey ſich gehalten, und ihm Schutz geleiſtet, am Leben geſtraffet,

l. 1. ſqq. C. Theod. de deſert.

ja einem jedweden erlaubet worden, eben das an demſelben, was an einem jeden Straſſen-Räuber und Meuchelmörder erlaubet iſt, auszuüben,

l. 13. & 14. C. Theod. de deſert.

l. 1. & 2. C. quando lic. vnicuique ſine iud.

quod deſertores crimen læſæ Maieſtatis committere dicantur,

l. 2. D. ad L. Iul. Mai.

Dem zu folge denn die Klöſter und Kirchen nicht befugt ſeyn können, denen Aufenthalt zu verleihen, welchen bey Lebens-Straffe niemand Schutz leiſten kan, zumahl auch Gregorius XIV. in der vorhin allegirten Bulla ſelber denen reis læſæ Maieſtatis die immunitatem eccleſiaſticam verſaget.

So erhellet hieraus ſo viel, daß nach denen heutigen Rechten und Gewohnheiten das ius immunitatis auch ſelbſt in Italien nicht auf offenbahre Verbrecher, am wenigſten aber auf deſerteurs zu ziehen ſey.

Bey der dritten und vierten Frage möchte zwar angeführet werden, daß die Cleriſey und Mönche nicht anders einen delinquenten, ſo bey ihnen ſeine retirade geſuchet, zu extradiren befugt wären, als wenn ſie vor den delinquenten einen pardon-Brief erhalten, daß keine Leib- oder Lebens-Straffe an ihm exequiret werden ſolle Conditiones, ſub quibus confugientes dimitti ſolent,

c. 9. C. 17. q. 4.

c. 6. X. de immun. eccleſ.

dahero auch der angeſtellte pardon-Brief, daß der deſerteur mit keiner Leibes-Straffe beleget werden ſolle, alſo billig & in ſenſu iuris verſtanden werden möchte, daß er mit keiner Leibes-Straffe beleget werden könne.

ne morte ſcilicet adſiciantur,

Weil aber dennoch die alten Kirchen-Geſetze bey dieſer immunitate eccleſiaſtica dieſes nur vornemlich intendiret, damit ſie durch ihre interceſſion vornemlich die pœnas ſanguinis von dem delinquenten abkehren und verhüten möchten, daß er Leben und Glieder durch die executionem pœnæ ordinariæ nicht verlöhre, niemahls aber ihre Abſicht dahin gerichtet, daß er von aller Straffe gantz frey ſeyn müſte, als welches denen Reguln der Gerechtigkeit gantz zuwider, und verurſachen würde, daß aller Boßheit und Gottloſigkeit Thür und Thor dadurch aufgeſperret würde, welcher Verſtand denen Kirchen-Geſetzen nicht beygeleget werden mag, dahero denn auch die angeführte reſtriction hin und wieder anzutreffen iſt, vt ſcilicet rectores pacem & vitam & membra eius obtinere ſtudeant.

c. 9. C. 17. q. 4.

quod ſi quis pro ſecuritate eccleſiæ vel crucis aliquod crimen peregerit, accepta ſecuritate vitæ & membrorum reddatur iuſtitiæ

c. 12. concil. Clarom. ſub Vrbano II.

ſublato mortis periculo, & corporis deturpatione faciat, quod lex Gothica iubet

c. 12. concil. Coyacenſ. de anno 1050.

Welches auch Innocentius III. wiederholet, ſed rectores eccleſiarum ſibi obtinere debent vitam & membra

c. 6. X. de immun. eccleſ.

ſed alia extraordinaria pœna,

inzwiſchen dieſes gar bekentlich hinzu ſetzet; ſuper hoc tamen, quod inique fecit, eſt alias legitime puniendus, daraus denn erhellet, daß ein ſolcher delinquent mit andern gewöhnlichen Straffen beleget werden könne, wohin denn bey denen Soldaten das Gaſſen-Lauffen gehöret, welches ordentlich denen, die begnadiget werden, dictiret wird, dieſemnach der pardon-Brief dergeſtalt nicht verſtanden werden mögen, daß er davon befreyet ſeyn ſoll, da nicht einſten die geiſtliche Rechte dieſe Straffe excipiren.

So halten wir davor, daß bey einem ſolchen pardon-Brief der delinquent mit dergleichen Straffe wohl beleget werden mögen, und dem Herrn Commendanten bey deſſen execution nichts beyzumeſſen ſey.

Die fünffte Frage betreffend, iſt zwar ſonſten einiger Dd. Meynung, quod proteſtatione pendente, nihil ſit innouandum,

BALDVS *in auth. ſed iam C. depoſ.*

und

und es dahero ſcheinen will, als wenn die proteſtatio einen effectum ſuſpenſiuum hätte. Weil aber dennoch in Rechten nicht zu befinden, daß die proteſtatio ad inſtar remedii appellationis einen effectum ſuſpenſiuum habe, und einiger Dd. priuat-Meynung ſolches nicht bewähren kan, cum tantum conſeruet ius proteſtantis, ſi quod habet, hiebey aber abſonderlich zu bemercken, daß nach angeführten Rechten der Geiſtlichkeit bey der geſchehenen execution kein ius proteſtandi zugeſtanden, cum tamen proteſtatio ab eo facienda ſit, qui ius proteſtandi habet

proteſtatione nihil operante.

BRVNNEM. *ad l.* 13. *C. de reſcind. vendit.*

ſicut quoque interpoſita ſuper eo, quod non dependet a voluntate partium, ſed ex diſpoſitione iuris, proteſtantem non releuat

CARPZ. *P.* I. *C.* II. *def.* II. *n.* 4.

GVID. PAP. *qu.* 42. *n.* 2.

So mag der Geiſtlichkeit gethane proteſtatio keinen effectum iuris nach ſich ziehen.

Bey der letztern Frage iſt zwar aus dem canoniſchen Rechte bekannt, daß, wer die Kirchen-immunität lædiret, derſelbe ipſo iure in den Kirchen-Bann gefallen ſey, welches allhier appliciret werden möchte, weil der Herr Commendant non obſtante clericorum contradictione die Leibes-Straffe an dem deſerteur exequiret.

Pœna violantium immunitatem.

Weil aber dennoch bereits beygebracht, daß in dergleichen criminibus nicht einſten die immunitas eccleſiaſtica ſtatt finde, und dahero dieſelbe um deſto weniger durch das erkante Gaſſen-Lauffen violiret werden mögen, je weniger ſolches in dem Pardon-Brieffe verſprochen, noch die Rechte dergleichen Straffen verbieten, dieſem nach, wenn gleich in dieſem Fall die immunitas eccleſiaſtica ſtatt finden ſolte, dennoch aus den angezogenen Rechten erhellet, daß dergleichen Straffe nicht verboten, da auch ſo gar die Geiſtlichen in Klöſtern und Stifftern die diſciplinam virgarum billigen, und von alten Zeiten her bis aufs Blut exequiret

ANTON. MATTHAEI *de nobil. lib.* 2. *c.* 39. *p.* 617.

PHILIPP. LABBEVS *in bibl. MSCT. libr. tom.* 7. *p.* 481.

AVTOR *chron. Mont. Seren. ad ann.* 1213.

auch wohl zuweilen ad inſtar pœnitentiæ an Königen vollſtrecket haben,

MATTHAEVS Pariſ. *ad ann.* 1174. *p.* 108.

nicht

nicht zu gedencken, daß die pœnitentia flagellantium weit härter als das Gaſſen-Lauffen ſey, welche doch bekanter maſſen von der Cleriſey ſelbſten denen pœnitentibus auferleget wird, und dahero was ſie ſelbſten in dergleichen Fällen billigen, bey den weltlichen Straffen nicht mißbilligen können.

So mag geſtallten Sachen und Umſtänden nach allhier keine cenſura eccleſiaſtica ſtatt finden. V. R. W.

Proteſtantes hoc ius eccleſiis ſuis non amplius tribuunt,

§. XXXIV. Ceterum, cum, prout *ſupra* oſtenſum eſt, proteſtantes eam eccleſiis *ſanctitatem* non indulgeant, quam eccleſiæ Romanæ aſſeclæ fouent & tuentur; facile liquet, potuiſſe A. C. principes hoc ius eccleſiis adimere, & merito etiam iis abſtuliſſe, quod ex ſanctitate *externa & ceremoniali*, quam profitemur, per ſe haud fluat, vt recte ſtatuunt B. STRYK. *in not. ad ius eccl. Brunnem. lib. II. c. 2. §. 7.* & MYLER ab EHRENB. *de iure aſyl. c. 5. §. 9.* Adiungit prælaudatus MYLERVS varias rationes, quarum præcipuæ hæ ſunt: I) quod apud *euangelicæ religioni addictos templis, extra vſum ſacrum, nulla ſanctitas tribuatur, vt hodie templa non in nullius, ſed vniuerſitatis, aut ædificantis ac magiſtratus politici dominio quaſi & directione ſint.* Huic rationi, vtut ſatis proba ſit, calculum ſuum non additurus eſt AVCTOR *diſput Ienenſ. cit. l.* adductus, ſi ſecundum principia eius, ibidem examinata, iudicium ferendum: II) quod templa aliaue bona eccleſiaſtica poteſtati & iurisdictioni *magiſtratus ciuilis* ſubſint: III) quod ius *aſyli* olim ab imperatoribus indultum ad ſtatum imperii præſentem applicari nequeat: IV) quod *ſalus publica & auctoritas magiſtratus* ciuilis *immunitatis* abolitionem vrſerit, præſertim poſtquam in ſummum tracta fuerit abuſum, vt templa & monaſteria facta ſint *latibula maleficorum*, quæ tamen debebant eſſe *oratoria chriſtianorum*: V) quod ratio veteris teſtamenti, a templi Hieroſolymitani *ſanctitate internā* petita, hodie omnino ceſſet.

nec templis catholicorum in terris ſuis ſitorum.

§. XXXV. Quemadmodum ergo templa in terris proteſtantium iure *aſyli* deſtituuntur, ita pari ratione *templa & monaſteria catholicorum*, ſub principis euangelici regimine conſtituta, immunitatem nullam contra *domini territorii* auctoritatem & decretum ſibi tribuere queunt. Iura *ſacrorum* plenius & maiori cum efficacia exercent principes proteſtantes, a curiæ Romanæ arbitrio in hoc exercitio non dependentes, cui ſe ſubmittere tenentur præſules ſacris Romanæ eccleſiæ addicti. Quodſi ergo decreto *epiſcopi* monaſteria reum fugitiuum dimittere debent: quanto magis ad iuſſum *principis euangelici*, a quo ad curiam Romanam non æque, vt a decreto epiſcopali, prouocari poteſt,

poteſt, fugientem receptum brachio ſeculari tradere tenentur. Suſpenſum eſt omne *ius diœceſanum & tota iurisdictio eccleſiaſtica papæ & epiſcoporum* in terris proteſtantium, & ſpeciatim contra *ſtatus A. C addictos*, vt horum exercitio in ſacris inſidias ſtruere vel officere non poſſint.

§. XXXVI. Inde puto decidendam eſſe *cauſam Osnabrugenſem* relatam in *electis iur. publ. cit. l.* & in primis *p.* 236. ex ſcitis inſtrumenti pacis deciſam. Quæſitum nimirum fuit, vtrum epiſcopus A. C. addictus in epiſcopatu Osnabrugenſi ea polleat poteſtate & iure, vt homicidam a monaſterio, ad quod confugit, repetere, &, ſi illud iuſſui epiſcopi præfracte obedientiam denegat, manu fortiore abducere queat? Id quod *cit. l.* affirmatum fuit ex his rationibus. Scilicet 1) in I. P. *art. V.* §. 48. ſuspenſa eſt omnis *iurisdictio eccleſiaſtica*, & *ius diœceſanum epiſcoporum catholicorum* contra A. C. ſtatus, & ſic etiam contra episcopum Osnabrugenſem A. C. addictum, vt in iure territoriali & ſacro turbari nullo modo debeat. 2) Epiſcopi A. C. addicti, æque vt *catholici*, duplicem perſonam in eccleſiaſticis principatibus, quibus præſunt, gerunt, *episcopi* & *principis*, cum etiam *ſtatus* & *dignitas eccleſiaſtica* iis in *art. V.* §. 22. expreſſe aſſerta fuerit, qua de cauſa ex duplici fundamento *iura ſacra* exercere poſſunt. Hoc poſito epiſcopus Osnabrugenſis, tum vt *episcopus*, tum etiam vt *dominus territorii* monaſterio iniungere potuit, vt ad ſe confugientem dimittat, cum etiam apud catholicos monaſteria ſubſint iurisdictioni episcopi, eiusque arbitrio hac in re ſtare teneantur. 3) Reſtricta eſt quidem poteſtas episcopi Osnabrugenſis in *art. XIII.* §. 8 *I. P.* ne durante adminiſtratione & regimine epiſcopi A. C. addicti circa *cenſuram eccleſiaſticorum catholicorum* itemque *vſum & adminiſtrationem ſacramentorum* ritu Romanæ eccleſiæ, vt & cetera, quæ ſunt *ordinis*, aliquid disponatur, ſed *horum omnium diſpoſitio* domino archiepiſcopo Colonienſi, veluti metropolitano, reſeruetur, verum hæc reſtrictio non tollit ipſam *iurisdictionem eccleſiaſticam*, ſed *iura* tantum *ordinis* & *cenſuram* concernit, ſi ſecundum *inſtrumenti pacis* diſpoſitionem vnice iudicium ferendum. Grauius 4) dubium ſubnatum eſſe videtur ex *capitulatione Osnabrug. art. IV.* ſecundum quam *ordinationes, cenſura, viſitationes, correctiones, ſynodi, cognitio & iurisdictio cauſarum eccleſiaſticarum cum omnibus ſuis ſpeciebus &c.* intuitu ſubditorum catholicorum capitulo, oder weme es ſonſten von Alters gebühret, ſuprema vero diſpoſitio electori Colonienſi reſeruata fuit, quorſum etiam referenda videtur cognitio *de iure immunitatis.*

Cauſa Osnabrugenſis refertur.

Cognitio de iure aſyli mixti fori cenſetur.

§. XXXVII. Enimuero non negant ipſimet pontificii doctores, graue admodum dubium ſupereſſe, cuius cognitionis hæc cauſa ſit, vtrum tantum *iudicis eccleſiaſtici*, an vero *ſecularis* ſimul? *mixti* enim *fori* hanc cognitionem eſſe, plures tradere, agnoſcunt WIESTNER *ad tit. de immunit. eccl. n.* 164. FELICIANVS de OLIVA *de foro eccleſ. P.* I. *qu.* 27. licet ipſi contrariæ ſuffragium ſuum dederint ſententiæ. CANISIVS *ad cit. tit. n.* 35. magis inclinat ad mixti fori cognitionem, *cum principis ſecularis interſit, vt delicta puniantur, & malis hominibus purgetur territorium*, quæ ratio ſatis ſolida eſt, &, ſtante hypotheſi contraria, quod *cauſa immunitatis* ſit *eccleſiaſtica*, omnino recipienda eſt. Iam vero *iurisdictio cauſarum eccleſiaſticarum*, capitulo reſeruata, ad illas vnice cauſas reſtringenda, quæ mere *eccleſiaſticæ* dicuntur, vtpote quæ *κατ᾽ ἐξοχὴν* & primario ita appellantur, non vero ad eas extendenda, quæ *mixti fori* cenſentur, quippe quæ mere *eccleſiaſticæ* haud dicendæ. Neque enim ex *I. P.* apparet, episcopo Osnabrugenſi in his cauſis aliquid ademtum fuiſſe; multo minus *capitulatio perpetua* vltra ea, quæ capitulo reſeruata, extendenda, ſed in dubio pro *ſtatu, iure, & dignitate* episcopi Osnabrugenſis reſpondendum, cum non ſit mere *ſecularis* princeps, ſed ſimul *eccleſiaſticus*, imo ipſe WIESTNERVS *cit. l. n.* 167. concedat, in *cauſis mixti fori* locum eſſe *præuentioni*. Atque hoc eo magis aſſerendum, quia ex antiquitatibus plus quam manifeſtum eſt, olim cognitionem huius cauſæ vnice ad *territorii & regnorum principes* pertinuiſſe, & quamuis pedetentim etiam *epiſcopi* ſe illi quoque immiſuerint, imo nonnunquam priuatiue ad ſe trahere conati fuerint, principes tamen ſeculares acriter reſtitiſſe, nec ſe ab hac cognitione prorſus excludi paſſos eſſe, vti per ſeriem ſeculorum oſtendit Dn. ENGELBRECHT *cit. diſſ. c.* 2.

Immediate ſanctitas variis modis læditur.

§. XXXVIII. Explicui paucis effectum *ſanctitatis internæ* præcipuum, quem in *aſylis* quærunt, ſimulque quomodo *mediate* illa violari dicatur, oſtendi. *Immediate* contra *ſanctitatem* eius peccatur, ſi quis *vim* ipſis eccleſiis adhibet, vel alia indecora in eccleſiis peragere tentat, quæ *loci reuerentiæ* aduerſantur & *contemtum* eius facile pariunt. Vis eccleſiis inferri poteſt variis modis, quæ *ſacrilegium*, crimen iure canonico grauiſſimum, parit, veluti ſi quis eas vaſtat, prædia eius & donaria exſpoliat & inuadit, vel prædia vſibus ſecretorum cœleſtium dedicata vexat, *c.* 12. 13. *C.* 17. *q.* 4. eccleſiam igne conſumit, *c.* 4. *ibid.* de miniſterio ſanctæ eccleſiæ aliquid furatur, *c.* 16. 18. *ibid.* eam infringit, *c.* 21. vel in genere iura, priuilegia, & immunitates eius minuit, tollit, violat. Nullum

lum eſt crimen, quod latiorem ambitum habeat, quam *ſacrilegium*, quod in *violatione rei ſacræ* conſiſtit: *ſacrum* autem omne id cenſetur, quod *eccleſiæ* eſt, vel eſſe iudicatur. Cum enim *eccleſia ſancta* eſſe credatur *ſanctitate interna*, virtute cuius in dominio ſingulari Dei eſt cum omnibus *acceſſoriis*, pariter quoque res eccleſiaſticæ, & iura & priuilegia eiusdem ſortis eſſe cenſentur per conſequentiam, quod ad patrimonium *eccleſiæ ſanctæ* ſpectent, in dominio Dei ſint, *c.* 3. *C.* 12. *q.* 2. Deo tradita *c.* 5. *ibid.* & Chriſti patrimonium, *c.* 6. *ibid.* ei conſecratum. *c.* 10. *c.* 22. *ibid.* Sicuti vero in infinitum iura ſua extenderunt clerici, & præterea *iudices in propria cauſa* facile ſe conſtituunt; ita mox, mota controuerſia de re aut iure eccleſiaſtico, *ſacrilegii* crimen laicis obiicitur, vt metu *excommunicationis* ipſo iure incurrendæ, eos a perſecutione iuris ſui eo facilius deterreant. *c.* 24. *C.* 12. *q.* 2. Iura ſacrorum, quæ iure *ſummi imperii* recte exercentur a principibus, in claſſem *ſacrilegii* referuntur, ſi epiſcopi illa principibus adimere ſibique applicare geſtiunt, quod hac *vſurpatione laicali* ius ipſius Dei violetur. Quis ignorat, imperatoribus crimini datum fuiſſe, quod ius inueſtiendi per *annulum* & *baculum* exercuerint, quod *grande ſacrilegium* eſſe credebatur, quoniam hoc modo eccleſia, quæ in *libertatem* eſſet vocata a CHRISTO, *ſerua* & *ancilla laicorum* fieret, vt GREGORIVS VII. cenſuit. Scilicet quia docuerunt, eccleſiis deberi *ſanctitatem internam*, per indirectum quoque omne ius ſupremum rerumpubl. in iura & res eccleſiarum abolere annifi ſunt, ſeſeque vnice *diſpenſatores* & *adminiſtratores* horum iurium, vt vicarios Dei, conſtituerunt. *c.* 3. *C.* 12. *q.* 2.

Vnde crimen ſacrilegii naſcatur?

§. XXXIX. Cum ergo *ſacrilegii* huius ratio primaria in eo quæratur, quod *ſanctitati internæ* iniuria inferatur, & *immediate* in Deum crimen committatur, *c.* 12. *C.* 17. *q.* 4. dum eius iura & res *ſacrilega mente* vel *manu* inuadere dicantur facinoroſi; non leue dubium inde naſcitur, vtrum etiam proteſtantes crimen *ſacrilegii* agnoſcant, in violatione rerum eccleſiaſticarum & eccleſiarum? Hiſce enim *ſanctitatem* quidem tribuunt, ſed tantum *externam & ceremonialem*. Præterea vero haud aſſerunt, res eccleſiaſticas & iura eccleſiarum eſſe *ſpiritualibus* annumeranda: negant, res tales eſſe in *ſpeciali* Dei *dominio*, quod *vniverſitati* attribuunt: denique haud concedunt, res tales tantum ad *iura ſacerdotum* pertinere. Et tamen vnice ex his principiis pontifices petierunt rationem *ſacrilegii*. BONIFACIVS in *c.* 3. *C.* 12. *q.* 2. diſerte ait: *nulli liceat ignorare, omne, quod Domino conſecratur, ſiue fuerit homo, ſiue animal, ſiue ager, vel quicquid ſemel fuit conſecratum, ſanctum ſanctorum*

An proteſtantes etiam ſacrilegii crimen agnoſcant?

Rationes dubitandi,

 do-

Domino erit, & ad ius pertinebit ſacerdotum. Inde infert, quod is, qui *a Domino & eccleſia, cui competunt, ea auferat & inuadat, ſacrilegus iudicandus ſit.* In *c. 5. ibid.* ſacrilegus dicitur, qui prædia Domino, *cui tradita ſunt*, ſubtrahit. In *c. 6. ibid. homicida* dicitur, qui *Chriſti pecunias* aufert, quod repetit incaute CARPZ. *pr. crim. qu.* 89. *n.* 2. In *c.* 10. *ibid.* ſacrilegus iudicatur, qui *eccleſiaſticas oblationes & quod DEO conſecratum eſt*, rapuerit, quod reguſtatur in *c.* 21. & 22. *ibid.*

in ſanctione Carolina agnitæ.

§. XL. Hiſce principiis innititur *Sanctio Carolina criminalis art.* 171. *ſeqq.* vbi dicitur: Stehlen von geweyheten Dingen oder Stätten, iſt ſchwerer denn andere Diebſtähle. Sufficit ergo, ſi vel *res conſecrata* vel aliquid ex *loco conſecrato* auferatur, quamuis iure ciuili vtrumque deſideratum fuiſſe videatur. *l.* 5. *l.* 9. *pr. ad L. Iul. pecul.* Si *ſacrilegium* ergo grauius crimen eſt *furto*, grauiori quoque pœna adficiendum, quod etiam Saxones ex principiis Romanæ eccleſiæ eo tempore, quo collectio facta eſt, tritura forenſi approbatis, ſecuti ſunt, conſtituendo pœnam crurifragii. Ita enim in *iur. prou. lib. II. art.* 13. Die Kirchen und Kirch-Höfe berauben, die ſoll man Radebrechen, quæ pœna, iudice CARPZOVIO *pr. crim. qu.* 89. *n.* 18. *ſqq.* tunc demum locum habet, ſi res *ſacra* ex loco *ſacro* fuerit ablata. Mirum eſt, Saxones, eodem teſte, tam ſtricte huic pœnæ inhærere, quæ tamen non aliunde, quam ex *ſanctitate interna rerum & loci*, deſumta eſt, a qua alieni ſunt proteſtantes. Vnde etiam extra Saxoniam apud euangelicos fere pœna eadem, quæ in aliis furtis communibus locum habet, dictatur, quod apud nos ceſſet *conſecratio* & ſic proprie dictum *ſacrilegium* committi nequeat, obſeruante Dn. LVDOVICI *ad art.* 172. *C. C. Carol.* Interim eius rationem tamen habendam eſſe arbitror, quod ex loco, *ſecuritate externa* ſeu *ſanctitate* munito, res ablatæ fuerint, quippe quæ hoc modo læſa eſt, & ita pœna certo modo aggrauanda eſt, vt *lib. V. tit.* monſtrandum.

Deciſio.

Eccleſiæ non adhibendæ ad vſus promiſcuos,

§. XLI. Sicuti vero eccleſia exſtructa eſt ad vſus tantum pios & ſacros, non ad alios quoscunque; ita ratio boni *ordinis & decori publici* poſtulat, ne ædes hæ extra cultum ſacrum ad vſus promiſcuos adhibeantur, id quod nec *honor externus*, loco debitus, permittit, licet vel maxime ab opinione *ſanctitatis internæ* alieniſſimi ſimus. Hanc cum ſtrenue defendant eccleſiæ Romanæ ritibus viuentes, longe adſtrictius & maiori cum ſeueritate omnes alios vſus profanos ab eccleſia arcent, metuentes, ne locus vel *polluatur* vel *ſanctitas* profanetur. *c.* 2. *de immun. eccl. in* 6. Cautum inde eſt (I) ſeculares iudices *cauſas criminales*, vbi de *ſanguinis effuſione* vel *corporali pœna* agitur, in eccleſiis vel cœmeteriis agi-

(1) non ad iudicia criminalia,

agitare haud debere, quod *abſurdum ſit, & crudele, ibi iudicium ſanguinis exerceri, vbi eſt tutela refugii conſtituta. c. 5. X. de immun. eccleſ.* Iudicia in eccleſia vel cœmeteriis agitare, non abſolute prohibet pontifex, ſed tantum præcauet, ne *cauſæ ſanguinis* in iis peragantur, id quod ratio adducta ſuadet. Neque enim, vbi adhuc *iudicia prouincialia*, die Land-Gerichte, *ſub dio* habebantur, infrequens fuiſſe videtur, in *cœmeteriis*, imo pro re nata in *eccleſiis*, ea habere. De antiquis iudiciis ſub dio celebratis agit MEINDERS *de iudic. centenar. c. IV.* §. 46. vnde liquet, diu ceſſaſſe *curias*, maxime ruri. His pedetentim introductis in ciuitatibus, mos irrepſiſſe videtur, celebrandi *iudicia* in *eccleſia*, quemadmodum etiam alia *placita ſingularia* ſeu *conuentus* ibidem habebantur, vt olim etiam in Anglia. vid. *ſupplem. act. erud. tom. VIII. ſect. 8. p.* 328. Id tamen GREGORIVS X. tandem in *c. 2. X. h. t. in* 6. prohibuit voluitque, vt ſententiæ in eccleſia latæ ſint ipſo iure nullæ.

§. XLII. In *concil. Eborac. de anno* 1367. *c.* 1. apud HARDVIN. *tom. VII. concil. p.* 1785. abuſus plures, qui in eccleſiis inualuerant, taxantur & abolentur, quibus etiam accenſet, *ne placita ſecularia teneantur in iisdem.* Iam in *concil. Arelat. VI. de anno* 813. *c.* 22. apud HARDVIN. *tom. IV. concil. p.* 1006. idem mos inueteratus notatus erat: *vt placita publica & ſecularia neque in atriis baſilicarum neque in ipſis baſilicis fiant, dicente Domino: domus mea domus orationis vocabitur.* Idem repetitum *in capit.* HERARDI, *archiepiſcopi Turonenſ. de anno* 858. *c.* 109. apud EVNDEM *tom. V. concil. p.* 457. & ſpeciatim prohibitum in *c. 2. h. t. in* 6. Placita *ſecularia* tantum prohibentur, non item *eccleſiaſtica*, quæ ex more antiquo in eccleſiis habita fuere. Quis ignorat, concilia ſeu *comitia eccleſiaſtica* in *eccleſiis* regulariter celebrata fuiſſe? *Synodi*, viſitationum gratia inſtitutæ, itidem in eccleſiis habentur: pari ratione etiam *promotiones doctorales & magiſteriales* atque *electiones imperatoris* in eccleſiis fieri ſolent, quod *actum* quendam *ſacrum* contineant. Sponſalia publica in pluribus locis eadem de cauſa in eccleſiis iniri ſolent, quæ hierologia ad eas adſtrinxit. Conf. BARBOSA *lib. 2. iur. eccleſ. c. 3. n.* 11.

nec ad placita ſecularia,

§. XLIII. Vlterius (II) recte prohibitum eſt, ne in eccleſiis *negotiationes* inſtituantur, aut *conuentus mercatorum publici*, die Börſe, per *cit. c.* 2. In *ſynodo Exonienſi de anno* 1287. *c.* 13. apud HARDVIN. *tom. VII. p.* 1090. diſtricte prohibitum eſt, *ne in quibuscunque eccleſiis, atriis earum, vel cœmeteriis mercata de cetero teneantur, nec vllas negotiationes quiſpiam exercere præſumat.* Tollitur his verbis abuſus, qui ab antiquo irrepſerat, vt *res venales* diebus dominicis & feſtiuis expone-

(2) non ad negotiationes,

ponerent in atriis eccleſiarum, quod eſſet eo tempore confluxus hominum inſignis, vt docet *concil. Eborac. de anno* 1367. *c.* 1. apud EVNDEM *cit. l. p.* 1785. In oriente iam ſeculo VIII. hic mos, negotiationes in eccleſiis inſtituendi, irrepſerat, vt liquet ex *c.* 76. *concil. quiniſexti de anno* 706. apud EVNDEM *tom. III. p.* 1690. *quod non oporteat intra ſanctos ambitus cauponariam officinam vel ciborum ſpecies proponere, vel alias venditiones facere, ſuam venerationem eccleſiis ſeruantes*, & quidem ex ea potiſſimum ratione, quod *Chriſtus eos, qui ſacrum commune fecerant, eiecerit.* Cum enim eadem *ſanctitas* templis N. T. attributa fuerit, quæ *templo Hieroſolymitano* data erat, non poterant non ſententiam CHRISTI huc quoque trahere. Diu durauit hic mos etiam in occidente, adeo vt in concil. *Bituricenſi de anno* 1584. apud EVNDEM *tom. X. p.* 1468. adhuc ſeuere vetitum fuerit, ne in *eccleſiarum porticu* exercerentur mercaturæ, quod *ſanctitas* etiam huic loco adhuc deberetur.

(3) non ad conuiuia, §. XLIV. Inprimis vero (III) non congruit, vt conuiuia, comeſſationes, ſaltationes & alia ludicra in eccleſiis fiant, cum reuerentia loco debita hæc non permittat. BARBOSA *cit. l. n.* 22. In *ſynodo Autiſſiodorenſi de anno* 778. *c.* 9. apud HARDVIN. *tom. III. concil. pag.* 445. hac de re ita cautum: *non licet in eccleſia choros ſecularium vel puellarum cantica exercere, nec conuiuia in eccleſia præparare.* De *agapis* hic non eſt ſermo, quæ eo iam deſierant tempore, quæque in eccleſiis facilius tolerari poterant, quamuis in *concil. Laodic. c.* 28. *de anno* 372. iam cautum fuerit, *ne in eccleſiis fierent*, v. HARDVIN. *tom. I. concil. pag.* 785. quod etiam repetitum in *concil. Trull.* apud EVNDEM *tom. III. p.* 1687. Adhuc ſeculo IV. in Africa hic mos perdurauit, vt ipſi clerici cum epiſcopo in eccleſiis conuiuia celebrarent, quod indicat *concil. Carthag. III. de anno* 397. *c.* 30. Apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 964. *vt nulli epiſcopi vel clerici in eccleſia conuiuentur, niſi forte tranſeuntes hoſpitiorum neceſſitate illic reficiantur. Populi etiam ab his conuiuiis, quantum fieri poteſt, prohibeantur.* De *agapis* ſeu *conuiuiis ſacris* hic ſermonem eſſe, obſeruat SCHELSTRATE *de eccleſ. Afric. diſſ. VII. c.* 7. §. 14. quod vel adiecta limitatio oſtendit. Quia vero hæc conuiuia non amplius *ſacra* viſa fuere, & forſan nonnunquam in *comeſſationes* degenerarunt, pedetentim prorſus ſublata ſunt. Multo minus ergo alia conuiuia in eccleſiis permiſſa ſunt, nec hodie inter proteſtantes impunita. Notum eſt, ruſticos pentecoſtes tempore ſuas ſolennes habere comesſationes, vulgo das Pfingſt-Bier, & cum ante aliquot annos in pago quodam cereuiſiam ſub grauiſſimo æſtu in porticum eccleſiæ inferrent,

an ad agapas?

ne

ne æſtu corrumperetur, & comeſſationes ibidem inſtituerent, pœnam extraordinariam carceris iis dictatam fuiſſe, memini.

§. XLV. Immunes quoque ſunt eccleſiæ earumque bona (IV) ab *inhoſpitatione* publica, prout cautum in *c.* I. X. *de immunit. eccl.* Olim minime ab hoc onere eas exceptas fuiſſe, multo minus monaſteria, oſtendit TABOR *de metat. P. II. c.* 3. *&* 4. *ſq.* Idem docent diplomata cæſarum infinita, quibus ſpeciatim eccleſiis quibusdam & monaſteriis immunitatem conceſſerunt. Hinc conſueta formula: *vt nullus iudex publicus neque quilibet ex iudiciaria poteſtate, ſeu aliquis ex fidelibus ſanctæ Dei eccleſiæ ac noſtris, in eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones, quas moderno tempore iuſte & rationabiliter poſſidere videtur in quibuslibet pagis & territoriis ſitas, vel quicquid etiam deinceps propter diuinum amorem conlatum fuerit, ad cauſas audiendas vel freda exigenda, aut manſiones* (hoſpitium) *& paratas* (viaticum) *faciendas* &c. *ingredi audeat.* SCHATEN. *in annal. Paderborn. ad ann.* 821. Plures eiusmodi formulas congeſſit MARCVLFVS *lib. I. formul. n.* 2. *ſeqq.* Conf. BIGNONIVS *in not. ad Marculf.* apud BALVZ. *tom. II. capitul. p.* 878. *ſeqq.* Quæ ergo monaſteria olim non ſpecialiter exemta erant, onus *paratarum* & *manſionum* ſubire cogebantur. Quamuis vero hodie generale priuilegium habeant *domus eccleſiarum*, quas clerici inhabitant, palam tamen eſt, non *iure diuino* propter eccleſiæ *ſanctitatem internam*, quæ ab omni ſeculari poteſtate easdem cum acceſſoriis eximit, ſed ex *beneficio principum* hoc onere eccleſias earumque bona liberata fuiſſe.

(4) non ad inhoſpitationem.

§. XLVI. Imo (V) generatim omnem *immunitatem* a quibuscunque *oneribus publicis* & ipſa *poteſtate ciuili* ex hoc principio de *ſanctitate* eccleſiarum *interna* petierunt pontifices. *c.* I. *de immun. eccl. in* 6. Aperte hoc docet BONIFACIVS VIII. in *c.* 4. *de cenſib. in* 6. cenſetque *eccleſias atque eccleſiaſticas perſonas ac res ipſarum non ſolum iure humano, ſed & diuino a ſecularium perſonarum exactionibus eſſe immunes.* Cum enim per *conſecrationem* in dominium Dei templa tranſire dicantur, eorumque *patrimonium* eiusdem ſortis & iuris habendum ſit, prona conſequentia eſt, poteſtati ciuili nullum ius in iis relictum, ſed *iure diuino* hanc immunitatem iisdem attribuendam eſſe. Ita cenſuit IVO Carnutenſis epiſcopus *epiſt.* 79. ſcribens: *in quo bene conſentiunt inſtituta imperialia, quæ dicunt, res eccleſiaſticas non eſſe iuris humani, ſed diuini,* prouocans ad §. 7. *&* 8. *I. de rer. diuiſ.* Idem iudicium *de qualitate harum rerum* repetit *ep.* 140. *res enim eccleſiaſticæ, ſicut teſtantur etiam ſeculi leges, quia iuris diuini ſunt, in nullis bonis ſunt, & ideo prorſus errat,*

Immunitatem habent eccleſiæ ab oneribus publicis; an iure diuino?

qui

qui pro ſuis occaſionibus eas aut principum iuſſionibus, a quibus eas maxime ſeruari conuenit, vſurpat & male tractat. Denique *in epiſt.* 214. eandem cantilenam repetit: *cum ea, quæ xenodochiis, ptochotrophiis & aliis religioſis domibus deuotio fidelium pro redemtione animarum ſuarum dare conſueuit ad ſuſtentationem eorum, qui ibi morantur, non iam in humanis rebus computanda ſunt, quia DEI ſunt, oportet rectores eccleſiarum, vt ea tanquam diuina patrimonia in defenſionem eccleſiæ ſuſcipiant, & exerto gladio ſpiritus peruaſores eorum & diſtractores tanquam DEI contemtores canonica ſeueritate ferire non differant.* Conf. FELICIANVS *de* OLIVA *de foro eccleſ. P.* I. *q.* 10.

quod negatur, quin potius ex beneficio imperatorum fluit,

§. XLVII. Ita vero rationes ſubducere coguntur, quia tantam *conſecrationi & ſanctitati* eccleſiarum attribuunt virtutem atque efficaciam. Vbi vero hoc fundamentum deſtruis, vbi demonſtras, *conſecrationem* in nouo fœdere non deſiderari, ſed meram eſſe *ceremoniam indifferentem*, nec operari idem, quod apud gentiles inde petebatur: ſanctitatem *internam* eſſe cerebrinam & imaginariam, & quæ ſunt alia huius generis dogmata ſaniora; ſtatim apparebit, hanc immunitatem eſſe *beneficium imperatorum*, & ita vnice ex *iure humano* petendam. Id egregie illuſtrauit PAVLVS SARPIVS *in tr. de beneficiis*, oſtenditque, proprietatem bonorum eccleſiaſticorum eſſe penes *vniuerſitatem*, vt *bona eccleſiæ* ſint res in *patrimonio vniuerſitatis* exiſtentes. Id declarat praxis primæua imperatorum, ſuccincte tradita *in iure paroch. ſect. V. c.* 3. §. 7. Idem denique ſaniores inter pontificios confirmant, quibus præ ceteris annumerandus eſt IOSEPHVS BERNHARD. GLETTLE *in anatom. iurid. amortizat. & immunit. eccleſ.* quem libellum, inuidia clericorum per multos annos ſuppreſſum, tandem veritatis cultor anno 1714. in lucem emiſit. Nihil hac ſententia in antiquitatibus frequentius, nihil hac publica confeſſione apud antiquos eccleſiæ proceres certius, quod *diplomata eccleſiaſtica*, monaſteriorum *priuilegia*, regum *capitularia* & alia *documenta* publica, quorum copia hodie abundamus, docent teſtanturque. Notari præ ceteris merentur HINCMARI *literæ canon. ad clerum & pleb. eccleſ. Laudunenſ.* etiam a STEPHANO BALVZIO *tom. II. capit. p.* 622. relatæ, vbi *c.* 6. de his eccleſiis, quæ in iure nobilium erant, hæc dat præcepta: *eccleſiis quoque in proprietatibus liberorum hominum ac coheredum exiſtentes, vt ſuæ tradantur eccleſiæ, non debet cogere* epiſcopus; *ſed ſecundum ſynodalia & imperialia capitula, quæ regularia probat eſſe eccleſia, ſatagat, quatenus dotis immunitates, ſicut ceteræ eccleſiæ,* AVCTORITATE REGIS *habeant.* Erat ergo eo tempore ſententia

tiâ ſaniorum episcoporum, in *iure cæſareo* ac *ſynodali* fundata, immunitatem hanc *auctoritate regum* principumque impetrandam eſſe.

§. XLVIII. Non inuidenda eſt *immunitas* ab *oneribus publicis* eccleſiis earumque patrimonio, quam tot ſeculorum praxis confirmavit, legum publicarum repetita confirmatio ſtabiliuit, & optima ratio ad hæc vsque tempora muniuit; non tamen propterea neceſſe eſt, ad fundamenta erronea & ficta deſcendere, & ex *iure* quodam *diuino* eandem petere. Sunt *eccleſiæ* in proprietate *vniuerſitatis eccleſiaſticæ*, & ſic res *vniverſitatis*, cum in *cætus eccleſiaſtici* vtilitatem exſtruantur, ſi *eccleſias patronatas* exceperis, quæ ab antiquo in *iure patronorum* fuere. *Bona eccleſiaſtica* itidem ſunt res in patrimonio parochiæ & *vniuerſitatis* exiſtentes, vt ſupra *tit. de præbend.* §. 29. *ſqq.* euictum eſt, & ſicuti aliæ *res vniverſitatis* a principibus varias *immunitates* acceperunt, ita etiam hoc patrimonium eccleſiaſticum iisdem gaudere debet, vt tamen tempore *neceſſitatis* quieſcant, ne in noxiam reipublicæ alias vergant. Extra caſum *neceſſitatis* autem, quin *immunitates* iis conſeruari debeant, nullus adeo dubitandi locus eſt.

Generalis obſeruantia de immunitate eccleſiaſtica.

§. XLIX. Vlterius adhuc *immunitatem* ab omni poteſtate ciuili extendunt, vt nequidem vlla lex aut conſtitutio, quæ eccleſiis *grauis* eſſe cenſetur, contra *libertatem eccleſiaſticam* valere queat. Quot ſunt, qui *legem amortizationis* damnant, irritam cenſent, reprobant! non alia de cauſa, quam quod *libertati* eccleſiæ reſiſtat, h. e. impediat, quo minus libere quæuis bona cum ſummo detrimento reipublicæ ad ſe trahere poſſit. Saniorem ſententiam ſecutus eſt ſupra laudatus IOSEPHVS BERNHARDVS GLETTLE *in anatom. amortiz. & immunit. eccl. qu.* 1. *ſqq.* Quin etiam eandem ſententiam defendendam ſuſcepi in *iure paroch. ſect. V. c.* 1. *§.* 23. *ſqq.* Denique praxin huius iuris probat *ſanctio pragmatica* auguſtiſſimi cæſaris LEOPOLDI, quam qua *comes Tyrolenſis* promulgavit, & auguſtiſſimus imperator CAROLVS VI. repetiit. *Sanctionem* ipſam hic repetere placet:

Hæc immunitas etiam extenditur, vt amortizationem quoque reprobent.

Wir Leopold ꝛc. ꝛc. Entbieten N. N. allen Grafen, Freyherren, Rittern, Knechten, Hauptleuten, Verweſern, Perckh. und Landrichtern, Bürgermeiſtern, Richtern, Räthen, und allen andern Ambtleuten, Dienern, Unterthanen und Getreuen, was Würden, Stand oder Weſens, die allenthalben in unſerer Fürſtl. Grafſchafft Tyrol geſeſſen, und wohnhafft ſind, vornemlich aber denenjenigen, welche liegende Grund- und Güter, es ſeyen Häuſer, Hof, Weingarten, Wieſen, Acker, Alprecht, Waldungen, Zehend, Gülten, Weyher, Jagt,

Illuſtratur hoc ipſum ſanctione pragmatica imperatoris Leopoldi.

und Fiſchers-Gerechtigkeit, Wünwänd, und dergleichen ohnbewegliche Stück beſitzen, unſer Gnad und alles Gutes, und geben denenſelben anbey zu vernehmen: Demnach faſt bey allen erhaltenen Land-Tägen, und offenen Zuſammenkünfften ſo wohl, als auch ſonſten hinnach durch die Viertels-Vertrettere und Abgeordnete von Städt und Gütern in mehr Weg mit ſonderer Angelegenheit geklagt und Beſchwärs weiſe angebracht worden, was maſſen ſchon von vielen Jahren her und ie länger ie mehr allerhand liegende Güter, Grund und dergleichen unbewegliche Stuck und Gerechtigkeiten, wie oben angeführet, auf unterſchiedliche Weiß von denen Weltlichen an die Geiſtliche gebracht, denen weltlichen aber, um willen der von ihnen geiſtlich bey überflüßig habenden Mitteln, beſchehenden Uberzahlungen, die Gelegenheit, krafft der Landes-Ordnung und Statuten zuſtehendes Recht ſolche Güter an ſich zu löſen, gäntzlich benommen werde; welches dann zum Verderben ſtatus publici gereichet, und hierdurch erfolge, daß die gemeine Bürden, und Oblagen die geiſtliche alsdenn auf die weltliche ſchieben, und dieſe mithin dergeſtalt entkräfftiget, daß von ihnen endlich einige contribution, auch in neceſſitate pro defenſione patriæ, nicht mehr könne gereichet werden; Wann dannenhero ſie, weltliche Stände, gantz beweglich unterthänigſt angelanget haben, daß gleichwie in unſeren beeden Ertzhertzogthumben, Oeſterreich ob, und unter der Enß auch anderen Erblanden zu mehrmalen ſolche ſchädliche alienationes per mandatum generale gnädigſt inhibirt worden, alſo wir gleichfalls auch beſagte Fürſtliche Grafſchafft Tyrol mit ein dergleichen General Pragmatic und Statuto allergnädigſt zu erfreuen, oder wenigſt geruhen wolten, daß, wenn die Geiſtliche quocunque titulo ſiue oneroſo ſiue lucratiuo, inter viuos vel mortis cauſa dergleichen unbewegliche Güter an ſich bringen würden, die Weltliche befugt und berechtiget ſeyn ſollen, ſolche Güter jederzeit, ſoluto eo pretio, was das Gut tempore retractus an ſich ſelbſten durch Æſtimirung der unpartheyiſchen treulich werth ſeyn möchte, wiederum an ſich zu löſen. Nun haben wir ſothanes Anbringen, und bittliches Anlangen durch unſere Weiſen und Räthe umbſtändlich überlegen, und berathſchlagen laſſen, und nach eingeholten Dero Rath, und Gutachten allergnädigſt befunden, daß erſtlich einiger Zweiffel nicht obhänden, ſondern ſich gebühre und wohlanſtändig ſeye, ſolche Satzungen zu machen, welche denen Unterthanen zu nutzen, und auch zu Verſicherung des Landes gedeyen, und auch wie denn ein jeder Fürſt und Regent der Unterthanen Wohlfahrt ſo gut, als ſeine eigene,

gene, ſich angelegen ſeyn laſſen ſolle, und nicht genung iſt, daß eben das gemeine Weſen mit Waffen verſichert, ſondern mit guten und nützlichen Satzungen vorgeſehen ſeye; allermaſſen für das andere gleichfals nit zu zweiflen, daß ein ſolches auch die Billigkeit erfordere, und zulaſſe, denn gleichwie die Kirchen ſelbſten für billig und gut gehalten, die Vorſehung zu thun, daß von denen geiſtlichen Gütern keine ohne Päbſtlichen conſens an die weltliche verwendet werden können, alſo auch um ſo vielmehr billig denen Weltlichen die Vorſehung beſchehen mag, daß ſonderlich von denen liegenden Gütern nichts an die Geiſtlichen gebracht werde; zumahlen dieſe mit Erhalt- und Erziehung der Kinder, auch Beſchützung des Vaterlandes viel gröſſere Beſchwerden obhaben, und dannenhero mehrer, denn jene, ſonderbar der zeitlichen Gütern bedörffen; Geſtalt für das 3te dergleichen Pragmatic nicht allein unſern Vorfahren Glorwürdigſtens Angedenckens, ſo wol als andern Königen und Fürſten zu Nutzen und Wohlfahrt des allgemeinen Weſens gemacht, und verordnet, ſondern auch bis anhero feſtiglich darob gehalten, und behauptet worden. Dieſemnach, und hierauf ſo ſetzen, ſtatuiren, und ordnen wir allergnädigſt, und wollen ernſtlich, daß fürohin einige liegende und ohnbewegliche Gründe, und Güter, wie die Nahmen haben mögen, es ſeyen gleich Häuſer, Hof, Weingärten, Wieſen, Aecker, Alprecht, Waldungen, Gülten, Zehend, Jagen und Fiſchens-Gerechtigkeiten, Wün- und Weyd, in ſumma alles, ſo unter liegenden Boden verſtanden wird, nichts darvon ausgenommen, an die Geiſtliche, ſonderbahr aber, und vorderiſt an die Ausländiſche, was Stand, Würden, oder Orden die ſeynd oder genennet werden, nicht mehr verkaufft, verſetzt, cedirt, verſchenckt, vermacht, geſtifft, gerichtlichen vergonnt, oder auf eine andere erſinnliche Weiſe und Wege, mit was Fürwand es immer beſchehen könte, veräuſſert, transferirt, verſetzt, cedirt und verwendet werden; widrigenfalls ſolche Verkauff, Vermach, Verſchenck, ceſſionen, vergont, und alle dergleichen Veräuſſerungen nichtig, null und von keiner Würckung ſeyn ſollen, worbey gleichwolen die clerici ſeculares, welche die Weltliche ex teſtamento vel ab inteſtato ſuccediren können, dißfalls ausgenommen und befreyet, im übrigen aber alle andere geiſtliche Stände, und dergleichen Communitäten, wie obvermeldet, darunter begriffen ſeyn ſollen würde ſich aber begeben, daß von dergleichen liegend, und unbeweglichen Grundſtück und Gütern, Gülten, Zehenden oder andern gerechtſamen, wie ob gehört, durch Erbſchafft, vermacht, verſetzt,

 Pfän-

Pfändung, executiones oder auf eine andere Weiſe an die Klöſter, Bet-Häuſer, und geiſtlichen Communitäten gelangen thäten, ſo ſoll es den ſtillſchweigenden Verſtand haben, allermaſſen auch alſo gemeynt iſt, daß denen weltlichen hoch- und niedern Standes-Perſonen indifferenter gleich alſobalden, oder nach verfloſſenen den nächſten Anverwandten, competirenden Loſungs-Recht, ſolche Güter je und allezeit, ohne Beſchränckung einiger Zeit oder vorſchützender præſcription, nicht um Bezahlung deſſen, wie hoch es an die geiſtliche Clöſter, Gottes-Häuſer und Communitäten kommen, oder was von ihnen nothwendig darinn verbaut, und verbeſſert worden, welches auch von denjenigen zu verſtehen, denen das ius retractus intra annum ohne das gebühret, ſondern gegen Erlag des pretii, weſſen das einlöſende Gut, durch unpartheyiſch, und der verſtändige weltliche æſtimatores tempore retractus billigen Werth zu ſeyn geſchätzt, und von des Orts Obrigkeit erlernet wird, an wiederummen aufzulöſen und einzuziehen bevorſtehen, und deſſen auch berechtiget ſeyn ſolle.

Auf daß nun aber hierdurch denjenigen, ſo etwa zu ihrer Seelen Heyl einiges Legatum, Stifftung, oder anderes dergleichen gottſeliges Vermacht zu thun intentioniret, ihr guter Wille nicht geſperret, oder verhindert werden, ſoll denenſelben auf dergleichen Fall frey und zugelaſſen ſeyn, ſolches in Geld oder andern mobilien zu verſchaffen, und wenn in deſſen Ermangelung müſt, oder wolte vertestiret werden, ſo ſolle doch ſolches nicht gleich an die Klöſter, Communität und Gottes-Häuſer gelangen, ſondern denen Weltlichen um einen billigen Werth feil und frey geſprochen werden, u. ihnen obvermeldete Loſungs-Gerechtigkeit ohnbenommen ſeyn. Wir vermeynen, ordnen und wollen auch, daß obbegriffene Ordnung und Mandat nun hinfür an zu ewigen Zeiten für ein Geſetz gehalten, in und auſſerhalb der Rechten, aller Orten und Enden beſagter Fürſtlicher Grafſchafft Tyrol als Statt und Würckung haben, dawider kein anderes Geſatz, Recht, Brauch, noch andere Gewohnheit, wie die ſeyn möchten, nachdem wir ietzt hiemit aus Landesfürſtlicher Macht und Vollkommenheit in dieſem Fall wircklich und wiſſentlich derogiren, nicht fürtreffen, oder kräfftig ſeyn ſolle. Und gebieten hierauf bey unſerer ſchweren Ungnade, daß dieſe, unſer Ordnung, Geſatz und Befehlch, wie hinoben eingeführet, von aller männiglichen nachgelebt, feſtiglich gehandhabt,

habt, und niemand darwider zu handeln, oder anderer Geſtalten zu beſchehen vergönnet noch zugelaſſen ſeye, auf keine Weiſe noch Weg: zu welchem Ende denn, auch beſſere Verſicherung, und männiglichen Wiſſenſchaffts dieſelbe in unſerem Land Tyrol aller Orten offentlich verleſen, publicirt, und an gewöhnliche Orthe affigirt, zumalen bey den Obrigkeiten, und ſonderbahr wo dergleichen contract aufgerichtet zu werden pflegen, zu ſteiffer Nachgelebung, wohl verwahret aufbehalten, und männiglich darvon nachrichtliche Wiſſenſchafft gegeben werden ſolle. Und dieſes iſt unſer ernſtlicher Will und Meynung.

Geben in unſerer Königlicher Reſidenz-Stadt Prag, den XXVII. Nouembris im 1679ten, unſer Reiche des Römiſchen im XXII. des Hungariſchen im XXV. und in des Bohaimiſchen im IV. Jahren.

Leopold

Joh. P. Hocher Freyherr.

Ad mandatum Sacræ Cæſareæ
Maieſtatis proprium
Max. Ernſt Edler Herr
von Coreth.

§. L. Ceterum non tantum bonis eccleſiaſticis *omnimodam immunitatem* vindicant eccleſiæ Romanæ doctores, ſed inprimis ipſis *clericis*, quos ab omni poteſtate ciuili exemtos, & ſoli *eccleſiæ*, vt ſpeciali & ſeparatæ cuidam reipublicæ, ſubiectos cenſent, vt nullis *oneribus publicis* a poteſtate ciuili grauari queant ſub grauiſſima *excommunicationis* pœna. *c.* 4. 7. *X. h. t. c.* 3. *h. t. in* 6. *clem. vn. h. t.* Atque hanc immunitatem clericorum *iuris diuini* eſſe, decreuerunt Tridentini *ſeſſ. XXV. de reform. c.* 20. contendentes, *eccleſiæ & eccleſiaſticarum perſonarum immunitatem Dei ordinatione & canonicis ſanctionibus conſtitutam eſſe.* Iam ante pronunciauerat BONIFACIVS VIII. in *c.* 4. *de cenſib. in* 6. *eccleſias eccleſiaſticasque perſonas ac res ipſarum non ſolum iure humano, quin imo & DIVINO a ſecularium perſonarum exactionibus eſſe immunes.* Longe aliter philoſophatur LVCIVS ANTISTIVS CONSTANS *de iure eccleſiaſticorum c.* 5. *ſqq.* ſub quo nomine quidam SPINOSAM, quidam LVDOVICVM MOLINAEVM latitare credunt; ſed ſine ratione. vid. CLERICVM *dans biblioth. choiſie tom. XXI. pag.* 37. Dn. THOMAS. *in hiſtor.*

Etiam clerici cenſentur immunes ab oneribus publicis

iure diuino,

quod reiicitur,

hiſtor. content. inter imper. & ſacerd. p. 417. *ſeq.* Hic omnis in eo eſt, vt variis argumentis oſtendat, ſolo *iure humano* & ex *beneficio principum* eam immunitatem *clericis* eſſe aſſerendam.

& variis argumentis illuſtratur.

§. LI. Non referam nec examinabo CONSTANTIS argumenta, ſed paucis tantum monebo, ſententiam Romanæ eccleſiæ falſis erroneisque niti fundamentis. (I) Clericos ab omni *poteſtate ciuili & iure reipublicæ* eſſe exemtos & independentes, falſum & erroneum eſt, ceu ex recta ratione, iure diuino, conſenſu gentium, & placitis conciliorum optime probatum dedit B. Dn. COCCEIVS *de fundat. in territor. poteſt. tit.* 3. (2) Æque erroneum eſt, eccleſiam eſſe *ſeparatam rempublicam*, a *ſeculari* diſtinctam, adeoque *ſacerdotium & imperium* diuerſam conſtituere *politiam*, quos duos errores plenius examinaui ad *tit. de maior. & obed.* Pariter (3) erroneum eſt, clericis eadem iura tribuenda eſſe, quæ ſacerdotibus & Leuitis in *veteri fœdere* conceſſa ſunt, quamuis plerique immunitatem inde deriuandam eſſe credant, vt GONZALEZ *ad c.* 4. *n.* 8. *h. t.* docet. Præterea (4) ex tot antiquitatum monumentis, diplomatibus, legibusque publicis conſtat, agnouiſſe clericos, patres, & prælatos, ſe immunitatem ſoli *beneficio principum* acceptam ferre debere, quod non obſcure innuere videtur ESPEN. *P. II. iur. eccleſ. tit.* 35. *c.* 1. *§.* 1. *ſqq.* Longum foret, ire per ſingula huius doctrinæ argumenta, plenius *tit. C. de epiſcop. & cleric.* & in *capitular. regum Francor.* infinitisque *diplomatibus* declarata, quæ euidenter oſtendunt, *proprio iure* clericos per tot ſecula nullam *immunitatem* ſibi attribuere potuiſſe. Agnouit (5) denique veritatem huius doctrinæ inter conſortes eccleſiæ Romanæ IOSEPH BERNHARDVS GLETTLE in *anatom. legis amortiz. & immunit. eccleſ. q.* 4. *ſqq.* & inprimis oſtendit, bona patrimonialia clericorum recte publicis oneribus ſubiici, eosque legibus ciuilibus, hæc onera determinantibus, obſtringi.

Sine extrema neceſſitate tamen iis immunitas non adimenda.

§. LII. Interim cum *immunitas* clericorum, *perſonalis* inprimis, tot legibus, etiam *Germanicis*, confirmata & ad noſtra vsque tempora propagata ſit, citra *neceſſitatem extremam* illa iis non adimenda ſed conſeruanda. Neque enim iis inuidenda immunitas, quæ ex *cauſis rationalibus* indulta eſt, & quam etiam admittunt proteſtantes. Ita cenſuit facultas noſtra iuridica *M. Nou.* 1717. & ad quæſtionem:

Ob die *reformirte Paſtores* nicht ſchuldig und gehalten ſind, die ihnen *determinirte* geringe Türcken-Steuer zu erlegen?

ſequens

ſequens reſponſum dedit:

Ob wohl die reformirten Prediger der Landes-Herrſchaft als Unterthanen unterworffen ſind, das homagium würcklich abſchweren, auch alle Prediger bey denen vorigen Türcken-Kriegen, die von Reichs wegen verwilligte Türcken-Steuer quoad illorum quotam beygetragen und ſich niemals eximiret, ob ſie gleich dann und wann um moderation angehalten, wodurch ſie zu erkennen gegeben, daß ſie zu dieſem Abtrag verbunden ſind, alſo, daß ſie nunmehro nicht ferner auf die immunitatem prouociren möchten, es das Anſehen gewinnen will.

Weil aber dennoch denen Predigern überhaupt von uhralten Zeiten die immunität von allen dergleichen oneribus in gemeinen Rechten zugeſtanden, und nachgehends durch viele conſtitutiones und Reichs-Geſetze beſtätiget iſt, in übrigen nur in caſu extremæ neceſſitatis ſie zu ſolcher Türcken-Steuer etwas beyzutragen ſchuldig ſind,

R. I. de anno 1550. §. *item* iſt auch ꝛc. & *de anno* 1554. und neml. ſollen.

CARPZ. *lib.* 2. *iuriſpr. conſiſt. def.* 308. & 309.

welches auch die praxis communis imperii inter proteſtantes beſtärcket, im übrigen anjetzo kein ſolcher caſus extremæ neceſſitatis vorhanden, und dahero die reformirten Prediger dieſer ihrer in gemeinen Rechten fundirten Freyheit billig genieſſen müſſen, dagegen ihnen nicht zur Laſt geleget werden mag, daß beym vorigen Türcken-Kriege die Prediger zur Türcken-Steuer mit contribuiret, angeſehen eines Theils damals die inſtehende Gefahr ſehr groß war, andern Theils auch die damaligen Prediger ohne præiudicio der ſucceſſorum die Türcken-Steuer wol zahlen und vor ſich ihrer immunität renunciiren mögen, keinesweges aber befugt geweſen, ihren Nachfolgern im Amte dadurch zu præiudiciren, cum pacto priuatorum ius publicum haud mutari poſſit,

l. 38. *l.* 42. *D. de pact.*

& quæ toti ordini miniſtrorum eccleſiæ indulta ſunt priuilegia, pactis priuatorum conuelli non poſſint.

c. 12. *X de for. compet. in f.*

So erhellet hieraus ſo viel, daß die reformirten Prediger zur Türcken-Steur zu contribuiren, vorietzo nicht ſchuldig ſind.

TITV-

TITVLVS L.

DE

NE CLERICI VEL MONACHI SECVLARIBVS NEGOTIIS SE IMMISCEANT.

§. I.

Inepta methodus.

PRimus huius libri titulus egit *de vita & honeſtate clericorum* in genere: vltimus ſpeciatim exponit, quæ *negotia* clericis ſint interdicta, vtpote *honeſtati clericali externæ* repugnantia, vt *initium & finis* huius libri conſpirare videantur. Tam inepte RAYMVNDVS connectit iuris eccleſiaſtici materias, vt nullius methodi rationem habuerit, ſed ineptum quendam ingenii luſum prætulerit. Referri huc quoque merito debuiſſet *tit. XXIV. lib. V. de clerico venatore;* ſed *venationem* hanc magis inter *delicta eccleſiaſtica* ſeu *exceſſus clericorum* referendam eſſe cenſuit compilator. Inter alios ad hunc titulum commentatus BOETIVS EPON; ſpeciatim vero FRANCISCVS DOMINICVS GRANVLETTVS *apologiam pro lege diuina prohibente clericis mercaturam* compilauit. Simile inſtitutum habuit RENATVS *a* VALLE (ſeu THEOPHILVS RAYNVDVS Benedictinus, de quo vid. BAYLIVS *in diction.* ſub *art. Barnes not. D.*) in HIPPARCHO ſeu *diſceptatione de religioſa negotiatione*, in qua disquirit, *quæ negotiatio a ſtatu religioſo abhorreat.* Inter proteſtantes hoc thema illuſtarunt LINCKE *de clerico artifice & negotiatore*, & Dn. MICHAEL GRASSVS Profeſſor Tubingenſis quondam celeberrimus, *de negotiatione clericorum probibita.*

Auctores hanc doctrinam illuſtrantes laudantur.

Artificia & negotiationes non abſolute abhorrent a vita clericali, vt praxis apoſtolica docet.

§. II. *Artificia & negotiationes a vita clericorum* non prorſus eſſe aliena, vel exempla apoſtolorum docent. Nouimus apoſtolos piſcatores. Nouimus PAVLVM artificem, ſeu *tentoriorum opificem Act. XVIII*, 3. Ipſemet fatetur, ſe cum ceteris apoſtolis laboraſſe. *Laboramus*, inquit, *noſtris ipſi manibus operantes* 1 *Cor. IV*, 11. Idem confirmat 1 *Theſſ. II*, 9. *Recordamini, fratres, noſtrum laborem & defatigationem: quippe qui noctes & dies operando (ne quem veſtrum grauaremus) apud*

apud vos diuinum euangelium publicauerimus. Rurſus id repetit 2 *Theſſ. III*, 7. 8. *Vos ipſi ſcitis, quomodo ſimus imitandi: quippe qui nos non intemperanter geſſerimus apud vos, vt ne victum quidem gratis a quoquam acceperimus, ſed operoſo labore noctes & dies functi fuerimus, ne cui veſtrum graues eſſemus.* Exemplum ſuum commendat ſenioribus eccleſiæ Ephesinæ *Act. XX*, 34. *ſq.* aiens: *Ipſi vos ſcitis, & meis & meorum vſibus has miniſtraſſe manus. Omnia vobis oſtendi, quod ita laborantes oporteat infirmis ſubuenire & Domini Ieſu verba meminiſſe, qui dare quam accipere dixit eſſe beatius.* Hæc erat *praxis apoſtolica*, eo minus reprobanda, quod apoſtoli vnice propagationem verbi diuini, non quæſtum aut commodam viuendi conſuetudinem, intenderent, nec in tanta rerum inopia, quæ eccleſias plures premebat, graues eſſe eccleſiis vellent. Non erant *ſtipendia* presbyteris aut apoſtolis conſtituta: victum ſibi quouis modo parabant: deerat in apoſtolis, epiſcopis & presbyteris opinio de *ſacerdotio:* vt ceteri *laici* viuebant ſeniores & epiſcopi, & ita a manuum opere exemplo Iudæorum non abſtinebant. Nec monachi, poſtquam *ſolitariam vitam* quidam amplexi ſunt, a laboribus ſe temperabant, ſed more ceterorum *laicorum* laborabant, qui mos per plurima ſecula propagatus eſt.

Cuius peculiaris ratio traditur.

§. III. Erat vero primis chriſtianis in more poſitum, vt, qui poſſent & vellent, aliquid in vſus pauperum & indigentium conferrent, prout ſæpe monitum eſt. Ex his *oblationibus* non tantum paſcebantur *pauperes*, ſed etiam *clerici*, qui indigebant, & ita pedetentim factum, vt ab aliis negotiis plane abſtinere iuberentur, quo eo rectius diuinis vacare poſſent. Prouocabant ad dictum PAVLI 2 *Tim. II*, 4. *nemo militans ſeſe vitæ negotiis implicat, vt militiæ duci placeat*, quo ipſo PAVLVS reſpexit ad *leges militares*, prohibentes, ne milites *negotia ciuilia* ſuſciperent, a quibus *vtilitatis publicæ cauſa* excluſi erant. Quamuis vero hac ſententia PAVLVS legem *clericis* in genere ſcribere noluerit, cum potius proprio ſuo exemplo probatum dederit, artificia non eſſe aliena ab vſu viuendi paſtorum eccleſiæ; epiſcopi tamen poſtea conſtanter eam in ore habuere, & hac ipſa clericos a quibuscunque *negotiis ſecularibus* auellere ſtuduerunt.

Oblationibus inter clerum diuiſis a manuum opere abſtinere iuſſi ſunt, adducta ratione ex 2 Tim. II, 4.

§. IV. Iam CYPRIANVS in *epiſt. I. edit. Brem.* oſtendit, ſuo æuo clericos ab omni commercio ciuili auocatos fuiſſe, aiens: *ſinguli diuino ſacerdotio honorati, & in clerico miniſterio conſtituti, non niſi altari & ſacrificiis deſeruire & precibus atque orationibus vacare debent. Scri-*

quod ex doctrina Cypriani illuſtratur,

ptum eſt enim: nemo militans Deo, obligat ſe moleſtiis ſecularibus, vt poſſit placere ei, cui ſe probauit. Quod cum de omnibus dictum ſit, quanto magis clerici moleſtiis & laqueis ſecularibus obligari non debent, qui diuinis rebus & ſpiritualibus occupati ab eccleſia recedere & ad terrenos & ſeculares actus vacare non poſſunt. Magnus iam erat aſſertor *ſacerdotii* CYPRIANVS, adeo vt *iura Leuitica* ad clerum noui fœderis applicare non dubitauerit. Eadem etiam hac occaſione in ſuos trahit vſus, &, *cuius ordinationis*, pergit, *& religionis formam Leuitæ prius in lege tenuerunt, vt cum terram diuiderent, & poſſeſſiones partirentur vndecim tribus, Leuitica tribus, & templo & altari & miniſteriis diuinis vacabat, nihil de illa diuiſionis portione acciperet; ſed aliis terram colentibus, illa tantum Deum coleret, & ad victum atque alimentum ab vndecim tribubus de fructibus, qui naſcebantur, decimas reciperet. Quod totum fiebat de auctoritate & diſpoſitione diuina, vt, qui operationibus diuinis inſiſtebant, in nulla re auocarentur aut agere ſecularia cogerentur.* Hoc in imitationem eo tempore iam tractum fuiſſe in ſequentibus declarat his verbis: *Quæ nunc ratio & forma in clero tenetur, vt, qui in eccleſia Domini ordinatione clerica promouentur, in nullo ab adminiſtratione diuina auocentur, nec moleſtiis & negotiis ſecularibus implicentur, ſed in honore ſportulantium fratrum, tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & ſacrificiis non recedant, ſed die & nocte cæleſtibus rebus & ſpiritualibus ſeruiant.*

qui in ſacerdotio iam fundamentum quæſiuit,

§. V. Adeo vero iam ab omni *negotio ſeculari* alieni eſſe iubebantur clerici, vt nequidem *tutores* teſtamento dari poſſent a fidelibus, ſed teſtatores, qui hoc auſi fuerint, carerent communione precum poſt mortem, vt IDEM *cit. l.* ſubiungit, & denique ita concludit: *vt ſacerdotum decretum religioſe & neceſſarie factum ſeruetur a nobis, ſimul & ceteris fratribus detur exemplum, ne quis ſacerdotes & miniſtros Dei, altari eius & eccleſiæ vacantes, ad ſeculares moleſtias deuocet.* Quia tamen non omnes epiſcopi eo tempore a ſecularibus negotiis ſeſe temperabant, ſed plurimi adhuc *negotiationibus* vacabant, grauiter eorum vicem dolet CYPRIANVS *tr. de lapſis p.* 123. & horum mores reprobat. *Epiſcopi plurimi*, ait, *quos & hortamento eſſe oportet ceteris & exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum ſecularium fiunt, derelicta cathedra, plebe deſerta per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quæſtuoſæ nundinas aucupantur* &c.

vt ne quidem tutores teſtamento dari potuerint a fidelibus,

vel negotiationes exercere.

§. VI. Plures huius prohibitionis cauſas congeſſit Dn. GRASSVS *cit. l. c. III. p.* 15. quas non examinabo. Tres tamen potiores & pri-

Ratio prima olim petita a ſacerdotio.

primarias fuiſſe credo, quarum duæ priores ſeculo III. allegatæ & probatæ ſunt; poſterior ſeculis poſterioribus acceſſit. *Prima* petita eſt, vt iam obſeruaui, ex ſtatu *ſacerdotii & Leuitico* fœderis antiqui, quem potiſſimum vrſit CYPRIANVS. Omnia componere ſtuduere patres eius ſeculi ad *inſtituta diuina Moſaica*, quod crederent, clericos noui fœderis ſucceſſiſſe in locum *ſacerdotum Leuitarumque* antiqui fœderis, vt fere ſingulæ doctrinæ *iuris canonici* docent atque comprobant. *Altera* ſolidior & ad ſtatum *paſtorum* eccleſiæ noui fœderis conuenientior eſt, quod horum ſollicitudo & cura pro *ſalute ouium*, quas paſcunt, tam grauis & ampla ſit, vt totum hominem deſideret, nec facile permittat, vt aliis poſſint vacare negotiis paſtores animæ. Hæc ratio potiſſimum ſub perſecutionibus mouit pleroſque patres, vt admodum inculcarent, ne *alienis negotiis* ſeſe implicarent, ſed vnice *curæ paſtorali* intenti eſſent. Hæc ratio eccleſiæ admodum ſalutaris & ita comparata eſt, vt proteſtantes non potuerint non eam amplecti. Altera inde deducta, quo eo rectius curæ paſtorali inſeruire poſſent.

§. VII. *Tertia* ratio ex *ambitione clericorum ſpirituali & ſingulari laicorum deſpectu* nata & ita hierarchiæ propria eſt. Huic debetur diſtinctio inter *laicos & clericos* in ſenſu admodum deprauato. Hi tantum *ſpirituales*; illi *carnales & ſeculares* reputantur. Horum actiones ciuiles *ſeculares & mundanæ* dicuntur, qua denominatione *vilior* quædam *conditio* indigitatur. Illorum actiones dicuntur *ſpirituales, diuinæ, & ſanctiſſimæ*, commercio ſeculari haud dehoneſtandæ. Inde *dignitas* eminentior clericis tribuitur, quæ non permittit, vt *mundanis* ſeſe implicent *negotiis*, quæ *ſtatui clericali* non leuem inurunt maculam. Hæc quippe *laicis* vnice propria, hominibus *profanis, carnalibus*, & intuitu *clericorum* vilioris & *leuiſſimæ conditionis*. Audiamus HIERONYMVM in *c. 7. C. 12. q. 1. Duo ſunt genera chriſtianorum. Eſt autem vnum genus, quod mancipatum diuino officio & deditum contemplationi & orationi, ab omni ſtrepitu temporalium ceſſare conuenit, vt ſunt clerici. - - - Aliud vero eſt genus chriſtianorum, vt ſunt laici: λαὸς enim græce eſt populus latine. His licet temporalia poſſidere, ſed non niſi ad vſum. - - - Hiſce conceſſum eſt vxorem ducere, terram colere, inter virum & virum iudicare, cauſas agere, oblationes ſuper altari ponere, decimas reddere, & ita ſaluari poterunt, ſi vitia tamen benefaciendo euitauerint.* Non nego, adminiſtrationem cultus diuini *negotium ſacrum* eſſe: non diffiteor, preces & meditationes rerum diuinarum opus ſanctiſſimum conſtituere, & τὸ ἔργον paſtorum eccleſiæ eſſe. Verum hæc ſanctiſſima negotia ad *mo-* Tertia deſumta eſt ex ambitione clericorum & deſpectu laicorum, quod actiones laicorum ſint mundanæ, clericorum ſpirituales, quod reprobatur.

nopolium clericorum minime gentium reſtringenda. Preces quotidianæ & aſſiduæ ſingulis commendatæ & ſic etiam laicis. *Col. IV*, 1. 1 *Theſſ. V*, 17. *Rom. XII*, 12. Par ratio eſt meditationis rerum cœleſtium & diuinarum, & quamuis *adminiſtrationi* rerum ſacrarum, quæ miniſterium potius eſt, non vacent; his ſacris tamen interſunt, illis fruuntur, illis paſcuntur & ſic hoc miniſterium in gratiam *laicorum*, vt *ſpiritualem* ipſimet *meſſem* inde faciant, 1 *Cor. IX*, 11. *Rom. XV*, 27. exercetur, & expeditur, imo & ipſimet ad mutuas adhortationes, confirmationes & excitationes, in rebus fidei & pietatis inter ſe obligantur. 1 *Theſſal. V*, 11. 14. 15. Æque ergo ſecundum ſacram ſcripturam laici *ſacris* vacare debent, quam *clerici;* æque illi quam hi *ſpirituales* eſſe & *ſancti* iubentur, 1 *Cor. I*, 2. *II*, 2. *III*, 1. 3. *Gal. V*, 19. *ſeqq.* &c. adeoque talis diſtinctio, quam HIERONYMVS in ſcenam producit, a mente & ratione ſcripturæ S. aliena eſt. Reuera enim a commercio ſacro laicos excludere videtur, eosque tantum rebus *ciuilibus* ſubiicere, quod hæ cum illis ſubſiſtere nequeant, id quod tamen euidenter arguit, eo æuo iam omnia *pietatis* exercitia ad *monopolium clerici* tracta, creditumque fuiſſe, *ſpiritualia negotia* tantum *clericis*, *ciuilia laicis* propria, illa vero in vno ſubiecto ſimul ſubſiſtere non poſſe.

Referuntur negotia ſecularia ſpuria,

§. VIII. His de cauſis clericis *negotia ſecularia* ſunt interdicta, quorum ſeries refertur in *c.* 1. *X. h. t.* eorumque fundamentum in *carnali concupiſcentia* ponitur. Enimuero pleraque ſunt prohibita, quæ magis *delicta* quam *ſecularia negotia* ſunt, & ſic etiam *laicis* interdicta, vt munera iniuſta accipere & dare: turpis verbi vel facti eſſe ioculatorem: aleas amare: in deliciis viuere velle: gulam & ebrietatem ſequi: pondera iniuſta & menſuram habere: negotium iniuſtum exercere &c. Hæc omnibus chriſtianis ſunt interdicta & ipſis legibus notata: quis ergo hæc inter *ſecularia negotia* referret, *laicis* propria, quaſi horum vnice ſit, in luto peccatorum volutari, iniuſte agere, & ſuum cuique detrahere? Talem ſtatum nobis affingunt, vt eundem deprimant, & in *abiectiſſimam conditionem* laicos detrudant. Rem ex vero æſtimantes animaduertimus, illa negotia ſecularia dici, quæ ad *commercia ciuilia* tum *inter gentes*, tum in *ſtatu ciuili* pertinent, & humano generi adeo proficua ſunt, vt ſine illis pax & tranquillitas communis ſubſiſtere non poſſit. *Iudicia* & *arma* rerum publicarum primaria ſunt præſidia, quibus pax *interna* & *externa* conſeruatur. *Negotiationes* indigentiam ſupplent, & in ſingulorum, atque ſic etiam potiſſimum *clericorum*, vtilitatem cedunt. *Medicorum* opera

vera referuntur, generi humano neceſſaria.

opera toti humano generi admodum ſalutaris ſit. *Adminiſtratores & procuratores* aliique *officiales* vicariam nobis operam præſtant, quibus nec carere poſſunt *clerici maiores*, qui in ſeruitio ſuo non alios quam clericos habent. Per hos iurisdictionem exercent, officia domus adminiſtrant, & cetera peragunt, quæ tamen *ciuilia* adhuc manent, licet forſan ad rem episcopi pertineant. Res *agraria* & *pecuaria* admodum humano generi inſeruit, vt ea carere nequeamus. Non ſunt ergo negotia *ſecularia*, per *contemtum* ita dicta, ludicra, vaniſſima, aut inutilia, ſolis carnalibus, impiis, profanis relinquenda, & hac de cauſa a *ſpiritualibus*, per excellentiam ita dictis, minime exercenda, ſed potius ita comparata, vt genus humanum iis carere non poſſit, ſalutemque ciuium, pacem publicam & infinita commoda operentur.

Ciuilia etiam negotia pedetentim clerici ad ſe traxerunt, quæ hierarchiæ & patrimonio inſeruiunt, vt militia,

§. IX. Enimuero ſeculis ſequioribus non tam ſtricte episcopi in hac ſubſtiterunt doctrina, ſed pedetentim illa *negotia ciuilia* cum *officio* coniunxere *ſacro*, quæ ingentem ad *imperium ſacrum* fecerunt acceſſionem, & patrimonium ſacrum auxerunt. Olim quidem ex rationibus adductis interdicta erat episcopis clericisque in genere (I) *militia c.* 2. *X. de vit. & honeſt. cleric. vt σιδηρόξυλον* eccleſiaſticum crederetur, *clericum militem* eſſe. vid. *lib. III. tit.* 20. §. 74. *ſeqq.* Quis vero episcopos milites ducesque belli ignorat, adeo vt in Germania prælati hodie, poſtquam *ſuperioritate territoriali* gaudere cœperunt, inſtructum & perpetuum militem alant, (vid. *lib. III. tit.* 1. §. 62.) & præterea exempla doceant, etiam extra Germaniam, cardinalitia dignitate præditos non raro ducum belli geſſiſſe prouinciam. Etiam olim officia eccleſiaſtica frequentiſſime cum *ſtatu militari* coniuncta fuiſſe, docent graues querelæ FVLBERTI epiſcopi Carnutenſis contra episcopos milites, relatæ a MARTENIO & DVRANDO *P. I. anecdot. p.* 130. Pari ratione nec (II) *vaſallorum* ſubire vicem poterant olim clerici, quod itidem eorum ſtatus eſſet *militaris*. Quantopere vero ſcena poſtea mutata fuerit, iam oſtendi *lib. III. tit.* 20. §. 71. *ſeqq.* Olim (III) HIERONYMVS, §. 7. adductus, quoque cenſuit, *iudicare inter virum & virum*, laicis proprium & ſeculare negotium eſſe, nec negandum eſt, per plura ſecula, ius *gladii* & *iudiciorum* ſtrepitum haud agnouiſſe epiſcopos, aliosque clericos maiores. Poſtea vero vſus tot annorum comprobatum dedit, *ſuperioritatem territorialem* cum omni ſublimi poteſtate *ſacra* necti potuiſſe, poſtquam rationes hierarchiæ id poſtularunt. vid. *lib. III. tit.* 1. §. 63. *ſq. & tit.* 20. §. 80. *ſqq.*

vaſallagium,

iudicia & ſuperioritas territorialis,

officia aduocatorum & tabellionum.

§. X. Præterea (IV) munus *aduocatorum* ciuile & *ſeculare* eſſe iudicarunt, a clericis non ſubeundum, quamuis hoc variis modis limitetur, vid. *tit. de poſtul.* §. 10. 11. Huic accedit (V) quod *tabellionatus* officium clerici in *ſacris ordinibus* conſtituti exercere nequeant, *c.* 8. *X. h. t.* quod tamen non abſolute improbat B. STRYK. *in not. ad ius eccl. Brunnem. lib. I. c. VI. m.* 10. §. 9. ſi modo paſtor eccleſiæ rerum ciuilium iuriumque peritia inſtructus ſit, vt ſine vllo defectu aut aliorum læſione munus hoc ſubire poſſit. Imo expediret ſæpe, paſtores rurales eſſe creatos *tabelliones*, quo ruſticis in cauſis ſuis ciuilibus præſto eſſe poſſent, quibus alius adiutor ſæpe deeſt. Quia tamen pauci harum rerum gnari ſunt, & tamen, quæ ad tabellionum munus ſpectant, affectant, ſatis prudenter in *ord. Guelpherb. renou. eccl. P. I. c. IV.* §. 7. illis prohibitum, pacta dotalia, teſtamenta, donationes inter viuos, & m. c. contractus und dergleichen weltliche Handelungen auszufertigen, zumal dergleichen documenta auch weder in noch auſſerhalb Gerichts agnoſciret werden, ſondern hiedurch für ungültig und kraftloß erkläret ſeyn ſollen.

In minoribus ordinibus conſtituti non arcentur a negotiis ſecularibus.

§. XI. Ita vero in *ſacris ordinibus* conſtituti tantum conſtringuntur: qui vel primam tonſuram, vel *minores* acceperunt ordines, ſicvti nuptias contrahere, ita quæuis *artificia* ſpeciatim non prohibita exercere poſſunt. Poſtquam enim contra morem eccleſiæ primæuum clericos *ſine titulo* ordinare cœperunt, pro amplianda ſua iurisdictione quoscunque artifices tonſurarunt, & ad *minores* admiſerunt *ordines*, non vt officium aliquod eccleſiaſticum præſtarent, ſed vt *ciuium eccleſiaſticorum* numerus his hominibus augeretur. Neque enim *artificia* & *opificia* cum his ordinibus incompatibilia crediderunt, adeo vt etiam *carnificum* ſeu *macellariorum* aut *tabernariorum* officium publice & perſonaliter exercerent, quod CLEMENS V. tandem in *concil. Viennenſi* prohibuit. vid. *clem.* 1. *de vit. & honeſt. cleric.* FLEVRY *tom. XIX. hiſtor. eccl. in diſcurſ. prælim.* §. 8.

Procuratores laicorum eſſe prohibentur clerici.

§. XII. Generatim quoque (VI) prohibitum, ne clerici *laicorum* miniſtri fiant, nec in rebus eorum *procuratores* exiſtant. *c.* 2. *X. h. t.* Seculis barbaris alios mores obtinuiſſe, obſeruat FLEVRY *cit. l.* §. 10. aiens: *Mais depuis qu' ils voulurent dominer ſur les laiques & amaſſer de richeſſes, ils crurent, qu' un des meilleurs moyens etoit de ſe rendre maiſtre de toutes leurs affaires; & l' ignorance des laiques leur en fournit l' occaſion. Car elle alloit, iusque a ne ſavoir pas lire: en ſorte que les grands*

grands ſeigneurs avoiens des clercs pour ſecretaires & pour receveurs ou treſoriers, tenant les etats & les comptes de leurs revenus. C' etoit des clercs, qui etoient greffiers & notaires, avocats & procureurs: en vn mot, qui exercoient toutes les profeſſions, ou il faut ſavoir ecrire, d' on vient, qu' on nomme encore clercs les ieunes praticiens. Seculo IX. *domeſticos ſacerdotes* ad viliora munia a laicis adhibitos fuiſſe, tit. *de capell. monach.* §. 18. ex AGOBARDO obſeruaui. Conſtat vero etiam ex antiquitatibus, primaria munera *ciuilia* in regnis per *clericos* adminiſtrata, imo ſummum *aulæ ſacerdotem* olim ſimul *primarium regis adminiſtrum* fuiſſe. COINTE *in annal. Franc. ad ann.* 784. *tom. VI. p.* 249. vid. ſupra *tit. de capell. monach.* §. 30. Nec hodiernus vſus viuendi in regnis ſedi papali ſubiectis ab antiquo receſſit, vt tot exempla purpuratorum, epiſcoporum, archiepiſcoporumque, qui *ſupremum* in republica *magiſtratum* geſſere, docent, quin quod Ieſuitæ, Capucini aliique religioſi non adeo artem regnandi faſtidiiſſe legantur, vt recte dicere poſſis, hanc prohibitionem vix vnquam receptam fuiſſe, ſed potius omni tempore clericorum interfuiſſe, vt *negotia laicorum* adminiſtrarent. Speciatim vero iis interdicta eſt *procuratio villarum* ſeu *gubernatio* oppidorum, cautumque, ne *iurisdictiones ſeculares ſub aliquibus principibus & ſecularibus viris, vt* IVSTITIARIVS *eorum fiat, clericorum quisquam exercere præſumat. c.* 4. *X. h. t.* Sunt IVSTITIARII miniſtri principum aliorumque, iuſtitiæ exercendæ ſeu iurisdictioni maxime *criminali* præpoſiti, *c.* 5. *X. de pignor.* adeoque ſpecialis hic ratio adfuit, cur *iuſtitiarii* fieri non poſſent. In *ordin. Guelpherb. renou. P.* 1. *c.* 4. §. 7. hoc quodammodo approbatum: Wir gebieten ihnen auch hiemit inſonderheit ernſtlich, daß ſie ſich nicht unternehmen ſollen, in weltliche Händel, bevorab in Sachen, ſo vor dem weltlichen Richter in Rechten hangen, zu immiſciren &c.

§. XIII. Inprimis porro (VII) clericis interdicta *negotiatio quæſtuaria c.* 9. & 10. *D.* 88. & quidem ſub pœna remotionis, *c.* 1. 3. *C.* 14. *q.* 4. imo ſub interminatione anathematis, *c.* 6. *X. h. t. clem.* 1. *de vit. & honeſt. cleric. c.* 16. *X. eod.* quæ iam tempore CYPRIANI reprobata eſt in epiſcopis, vt ſupra vidimus, & per quæuis ſecula clericis prohibita. Nec proteſtantes in diuerſam tranſiere ſententiam, ceu paſſim docent *Saxonicæ ordinationes*, ad imitationem *electoralis art. gen.* 16. diſponentes: Es ſollen auch die Pfarrer ſich aller unehrlichen Handthierung, wie auch des Wein = und Bierſchenckens, Kaufmannſchaft, Ver- kaufs

Negotiatio vero ſpeciatim iis interdicta,

etiam in terris proteſtantium,

kaufs auf Wucher und dergleichen Händel gänƷlich enthalten. In *ordin. eccleſ. Magdeb. c. XVIII.* §. 9. præterea omnia ſubterfugia, quæ paſtores rurales non raro quærere ſolent, ademta ſunt: Weil ſich auch zu Zeiten die Prediger bey Handelungen, ſo nicht allerdings verantwortlich, entſchuldigen wollen, als wäre es ihrer Frauen Handthierung, ſo ſoll dergleichen nicht angeſehen werden, ſondern es ſollen ſich dieſelbe ſo wol die Weiber und Geſinde aller ärgerlichen Handthierung, Brandwein-Brennens, Wein-und Bierſchenckens, Verkaufs, Wucher, Kaufmannſchaft, procurirens und dergleichen, ſo ihrem Amt nicht geziemen, gänƷlich und bey Vermeidung unnachläßiger Beſtrafung enthalten. Ordinibus minoribus decoratos etiam ſub hac prohibitione comprehendi cenſet Dn. GRASS. *cit. l. c. IV. ab init.* ſed vix aſſenſum obtinebit, ſi conferantur, quæ §. *XI.* de quibuslibet *artificibus*, ad *minores ordines* admiſſis, adlata ſunt. Id magis admitto, paſtores ne quidem per *inſtitores* cauponariam vel aliam *quæſtuoſam negotiationem* exercere poſſe, vt recte Dn. GRASS. *cit. l. p.* 24. obſeruat, cum nec hoc caſu rationes prohibitionis ceſſent, & quod quis per alium facit, *per ſe* feciſſe putandus ſit. In plerisque locis tamen adſunt cellæ publicæ, ad cathedralem eccleſiam pertinentes, Dohm-Keller, quæ ad vinum publice vendendum aliis locantur, quod itidem parum decorum eſt. Plures alias declarationes ſubiungit prælaudatus Dn. GRASS. *cit. cap.* quæ hanc doctrinam optime illuſtrant.

ne quidem per inſtitores.

Caſus neceſſitatis eos excuſat.

§. XIV. Excipit tamen pontifex 1) caſum *neceſſitatis*, ſi forſan aliunde viuere commode nequeunt, *quia legimus*, ait pontifex, *S. apoſtolos negotiatos fuiſſe*, ſeu potius opera manuum ſuarum ſibi victum quæſiuiſſe, quod inopia omnium rerum premerentur, nec tamen graves eccleſiis eſſe vellent. Ex hac forſan cauſa excuſandi ſunt quidam paſtores, commercium vini aduſti exercentes, quod iis in partem ſalarii, quamuis *minus decore*, aſſignatum; vix tamen iis ſubtrahi poteſt, quod alioquin ſe cum ſuis ex *reditibus parochialibus* ſuſtinere nequeant. Nec adeo inconueniens foret hoc caſu, ſi more apoſtolorum *honeſto* quodam *artificio* vacarent, cum nec rem *agrariam* & *pecuariam* exercere prohibeantur, vtut conſultius foret, ſi res eccleſiaſticæ ita compoſitæ eſſent, vt per alios rus exercere poſſent, quod tamen vbique introduci nequit, vt obſeruaui *in iure paroch. ſect. V. c.* 2. §. 21. Hac de cauſa quoque iis prohiberi non debet ſimplex *fructuum* venditio, quos ex agris parochialibus compararunt, quorſum etiam *vini diſtractio* ex vindemia quæſiti, re-

referri debet, adeo vt in plurimis locis quoque iis conceſſum ſit, den Wein, ſo ihnen ſelber wächſt, auszuſchencken. vid. LINCKIVS *de clerico artif. c. III. n.* 41. GRASS. *cit. l. c. V. p.* 39.

§. XV. Eſt vero *negotiatio* duplex, vel *perſonalis* vel *realis.* Illa citra reſpectum prædiorum perſonis ſimpliciter competit; hæc autem *prædiis* cohæret, & *ius* quoddam *reale & eximium*, & quod cum re ad omnem poſſeſſorem tranſit, denotat, veluti ius braxandi, Bier auf feilen Kauff zu verbrauen, und eigne Schencken damit zu belegen, Brandwein zu brennen und auszuſchencken &c. Talia prædia ſi poſſident clerici, non prohibentur, *ius* tale *reale* exercere, quod expreſſe cautum in *ord. elect. Sax. eccl. tit.* 16. vbi excipitur caſus, da ſie eigne Häuſer hätten, darauf ſie zu brauen befugt. Conf. CARPZ. *in iuriſpr. conſiſt. lib. I. def.* 148. GRASS. *cit. l. p.* 40. Hoc tamen *iuris realis* exercitium ita moderari debet, ne *decorum* lædant paſtores, aut publicum præbeant ſcandalum; alioquin per conſiſtoria limites iisdem ponendi, & vſus huius iuris reſtringendus. Sunt etiam quædam negotiationes, quæ ad commercium ciuium ciuitatum municipalium, zur bürgerlichen Nahrung, veluti das Brauen, Maltzen, Saltz ſieden &c. potiſſimum deſtinatæ ſunt, a quibus non vbique excluduntur paſtores ciuitatum, & eo facilius ex quadam indulgentia per conſuetudinem admitti potuere, quod hoc commercium non adeo eos diſtringat, nec ab officio ordinario auocet. Multum hoc caſu *conſuetudini* dandum eſt, quæ clericos ad varia negotia habilitat, alibi interdicta. Nam etiam quæ iure canonico clericis prohibentur, pedetentim tractu temporis mutata, & in *ius legitimum* transformata eſſe, antea obſeruaui.

Negotiatio realis quoque clericis haud interdicta eſt,

& illa, quæ a ciuibus municipalibus exercetur.

§. XVI. Denique etiam ſub grauiſſimis pœnis cautum eſt in *c.* 3. *&* 10. *h. t.* ne *legibus ciuilibus & phyſicæ* operam dent clerici & religioſi. Florebat eo tempore admodum ſtudium *iuris ciuilis* non ſine pontificum inuidia, qui *decretales* ſuas orbi obtrudere ſtudebant. Nec clerici aut religioſi ab eo alieni erant, ſed magno ſtudio, etiam cum neglectu theologiæ, ei incumbebant. Vt ergo *iuris ciuilis* progreſſum per indirectum ſiſteret, & pontificii iuris auctoritatem in foris promoueret aula Romana, ante omnia clerici & religioſi, qui *κατ' ἐξοχὴν eruditi* cenſebantur, ab eius cultura auocandi erant. Ait HONORIVS III. in *c.* 10. *X. h. t.* ſe ideo hoc conſtituiſſe, quod *ſtudium theologiæ ampliari cuperet*, ſub quo interpretes *ſtudium canonum* etiam intelligunt, v. PIRRHING *ad rubr. h. t. n.* 35. quo poſito coniectura adducta eo magis confirmatur. Cum vero ipſa curia Romana vbique in decretalibus *leges ciuiles* explicauerit, contro-

An legibus ciuilibus operam dare poſſint?

trouerſias inde motas deciderit, & plurima correxerit, imo hoc modo vſum iuris ciuilis in *fora eccleſiaſtica* introduxerit, quæ per *clericos* tantum reguntur, finem ſuum obtinere non potuit pontifex. Acceſſit etiam hæc ratio, quod iuris canonici placita abſque *iuris ciuilis* cultura intelligi & illuſtrari non potuerint, adeoque vtrumque ſtudium coniungendum fuit. Vnde factum eſt, vt hæc prohibitio omni caruerit effectu, prout tot commentaria in ius canonicum a clericis compilata, & praxis academiarum, ſedi papali ſubiectarum, quæ etiam ex *priuilegiis papalibus* vtriusque iuris culturam exercendi facultatem acceperunt, manifeſte docent probantque. An artem ſanandi exercere? Denique ſub ſtudio *phyſices* eo tempore integram *medicinæ* artem & *chirurgiam*, ſeu *confectiones phyſicales*, vt dicitur in *c.* 3. *X. h. t.* intellectam fuiſſe liquet, cum ex conciliorum canonibus plus quam manifeſtum ſit, *artem medicam* clericis fuiſſe interdictam, *c.* 19. *X. de homicid. vol.* ne forſan irregulares fierent, mortis cauſam præbentes. Hoc eo magis etiam in territoriis proteſtantium obtinebit, quo magis per *leges prouinciales* in genere *chirurgia & ars ſanandi* omnibus eſt interdicta, qui eius peritiam publice nec profiteri nec ſe ad eius exercitium legitimare queunt.

FINIS
LIBRI TERTII.

IVS ECCLESIASTICVM PROTESTANTIVM

VSVM HODIERNVM

IVRIS CANONICI

SECVNDVM SERIEM

LIBRI QVARTI

DECRETALIVM

DEMONSTRANS.

Digitized by Google

LIBRI IV.

DECRETALIVM

TIT. I.

DE SPONSALIBVS ET MATRIMONIO.

§. I.

TRita eſt inter proteſtantes ſententia, doctrinam de *ſponſalibus & matrimonio* in conſiſtorio non primario ex ſcitis iuris *ciuilis*, ſed ex patrum pontificumque placitis æſtimari, non alia de cauſa, quam quod *cauſæ matrimoniales* ſecundum ius ciuile pro *negotio* mere *ciuili* habeantur, quod erroneum plerique cenſent, creduntque, rationem quandam *ſpiritualem* in iis deprehendi, adeoque potius ex *patrum* ſcriptis, in iure canonico aſſeruatis, & *ſacris canonibus* eas eſſe decidendas. Hoc præiudicium adeo omnes occæcauit, vt ne quidem ICti LVTHERI ſeria monita, & inuectiuas contra *iuris canonici* traditionem obſeruauerint, ſed id potius egerint, vt quauis occaſione ad illud prouocarent, eius deciſiones ſine iudicio ſequerentur, imo, quod magis eſt, ſæpe crude, peruerſe & contra mentem pontificum id ipſum applicarent. Non errant ergo, meo iudicio, qui aſſerunt, *iuris canonici* concluſiones in foris catholicis congruentius, quam in noſtris cohærere conſiſtoriis, cum Romanæ eccleſiæ docto-

Præiudicium commune, ex iure canonico cauſas matrimoniales eſſe decidendas,

admodum crude,

vt ſpeciatim docetur.

doctores ex *principiis* fundamenti loco poſitis, ſua trahant argumenta iuſta connexione; proteſtantes vero eadem principia vtplurimum reprobent, & nihilominus tamen in concluſionibus inde depromtis ſubſiſtant, vt ex ipſis rerum argumentis demonſtrabo.

Methodus diſcendorum.

§. II. Latiſſimum vero campum ingredior, in quo vagari poſſit meditatio; operam tamen dabo, vt pro ratione inſtituti mei eandem in anguſtias & gyrum quendam compellam, & potiora tantum *iuris canonici* capita, quæ proteſtantibus ſolent eſſe in deliciis, excutiam, quæ per totum hunc librum ſunt diſperſa. Hoc titulo quidem potiſſimum de *ſponſalibus* ediſſerendum; ita tamen, vt ad ſeriem textuum hic occurrentium me accommodem, eaque capita duntaxat euoluam, quorum mentionem iniiciunt: reliqua ad ſequentes reſeruem titulos; ſingula vero ex genuinis iuris canonici rationibus deducam atque depromam.

Subſidia.

Subſidia ad hanc doctrinam exornandam plures quidem attulere, ſed non omnes æquali ſtudio & iudicio. Veterum Romanorum ritus & iura tradiderunt HOTTOMANNVS, BRISSONIVS, ALBERICVS GENTILS & Dn. THOMASIVS ſpeciali *diſſ. de nupt.* Græcorum mores in nuptiis ſolenniter contrahendis referunt IO. PHILIPPVS PFEIFFERVS *lib. IV. antiq. græc. c.* 14. *ſqq.* & IO. GVIL. STVCKIVS *de antiq. conuiual. c.* 24. *p. m.* 109. aliique. Iudæorum ritus in contrahendis ſponſalibus nuptiisque fuere admodum ſingulares, ex profeſſo illuſtratæ a BVXTORFFIO *de ſponſal.* SELDENO in tr. *de vxore Hebræa*, & BASNAGIO *dans l' hiſtorie de Iuiſs tom. VI. P. I. lib. 6. c.* 22. Habuere etiam Germani peculiaria ſua inſtituta in nuptiis rite celebrandis, exornata a PAVLO HACHENBERGIO in *German. media diſſ.* 5. & HERTIO *in notit. vet. Franc. regni c.* 3. §. 3. Veterum chriſtianorum mores examinarunt & tradiderunt HEINRICVS CHRIST. HOCHMANN. *de benedict. nupt.* HILDEBRANDVS *de nupt. vet. chriſtian.* SELDENVS *cit. l. lib.* 2. *c.* 28. Doctrinam iuris canonici ex ſcholaſticorum penu plures illuſtrarunt vel potius corruperunt, vt SANCHEZIVS, PONCE, GVTIEREZ, BONACINA aliique plures. Inter noſtrates quoque plurimi animum applicuerunt ad hanc materiam vſu frequentiſſimam, ſed interpretum turbatam fluctibus, explicandam, vt KITZELIVS, ARNISAEVS, BEVSTIVS, HAVEMANNVS, MYLER ab EHRENB., NICOLAI, CARPZOVIVS, BRVNNEMANNVS, STRYKIVS aliique; ſed ſelectiora & ſolidiora præ ceteris habent CYPRAEVS, BROWERVS & BRVCKNERVS.

§. III.

§. III. Tradit ius canonicum duas ſponſalium ſpecies, *de futuro & de præſenti*, quarum illa *proprie dicta ſponſalia* conſtituit, vt infra euincam. Iure Romano quoque eam diſtinctionem fuiſſe cognitam fundatamque, nonnulli aſſerunt, ſed diuerſimode explicant: quidam vero, vt CYPRAEVS *de ſponſal. c. II.* §. 9. aliique, nullum eius in iure Romano veſtigium adeſſe cenſent, quibus etiam ego accedo. Sed audiamus diſſentientium argumenta. B. COCCEIVS *de matrim. moment. ſect. III. §.* 11. *ſqq.* ſponſalia *de futuro* ſecundum ius Romanum quæſiuit in *facto patris*, filiam ſuam deſpondentis; *de præſenti* vero *in facto ſponſæ*, in matrimonium conſentientis. *In ſponſalibus*, ait, *vertitur factum patris, ſe filiam locaturum nuptui ſpondentis: in nuptiis autem ipſum coniugii vinculum & factum ſponſæ, quo ipſa obligatur ad eius coniugii conſummationem, quæ proinde eadem differentia eſt ſponſaliorum de futuro & de præſenti; hæc enim ſunt nuptiæ ipſæ.* Si veterum Romanorum mores inſpicio, palam eſt, patrem filiam deſpondiſſe, h. e. ſponſionem ſolennem cum ſponſo iniiſſe, vt formulæ apud PLAVTVM, TERENTIVM alioſue docent. vid. CYPRAEVS *cit. l. c. III.* §. 5. Hoc *patris factum* conſtituebat *ſponſalia*, non tamen excludebatur *conſenſus filiæ*, quæ concurrere ad illa debebat, *l.* 11. *de ſponſ.* ad minimum, vt *tacite* conſentiret; *quæ enim voluntati patris non repugnabat, conſentire intelligebatur. l.* 12. *pr. eod.* Aderat ergo in ſponſalibus Romanis factum *patris & filiæ;* ſed diuerſimode, vt illud quidem *ſponſionis ritum*, hoc vero concurrentem *conſenſum* ad minimum *tacitum* contineret, quo ipſo *ſponſalia* eaque tantum *vnica*, vt recte obſeruat CYPRAEVS *cit. l. c. IV.* §. 10. *n.* 1. erant contracta, non *matrimonium*, & ſi hoc *facto ſponſæ* poſtea contrahebatur, non amplius *ſponſalia*, ſed ipſum *matrimonium* contractum dicebatur. Denique ſi vel maxime ius Romanum ſponſaliorum diuerſas agnouiſſet ſpecies, easque eo, quo allatum eſt, modo diſtinxiſſet, non tamen ad *iuris canonici*, (quo *principaliter facto ipſius filiæ* ſponſalia contrahuntur, patris conſenſu tantum concurrente,) doctrinam & diuiſionem hæ accederent, eamque referrent, ſed diuerſum quid ſecundum mores Romanos denotarent.

Diſtinctio inter ſponſalia de præſenti & de futuro, an in iure Romano fundata?

Cocceii ſententia examinatur.

§. IV. Sunt, qui eandem quærunt in decantata illa iuris antiqui diſtinctione inter virginem *ſperatam, pactam & deſponſatam.* vid. GVNDLINGIANA *P. X. art. I.* Videlicet Romani iuxta GELLIVM in *N. A. lib. IV. c.* 4. tres in ſponſalibus diſcernebant gradus: primus erat, quando ex circumſtantiis colligi poterat, *ſpem futurorum ſponſaliorum* inter

Non recte huc trahitur diſtinctio inter ſponſam ſperatam, pactam & deſponſatam viginem.

inter Caium & Caiam adeſſe, vt puta, ſi mutui amoris euidentia apparebant indicia, & omnia ad ſponſalia inclinare videbantur; ſi Caius virgini iam obtulerat nubendi conditionem: ſi ſpes ei quodammodo facta. Tunc virgo dicebatur *ſperata*; verum ſponſalia nondum erant contracta, quamuis *tractatus* iam adeſſe poterant. Alter gradus continebat *conuentionem* ſeu *pactum*, tum de *futuro matrimonio*, tum de *conditionibus* eius; quia enim *ſolenni ſponſione* olim ſponſalia contrahenda, neceſſe erat, vt ante eam mutua conuentione omnia determinarentur, quæ in *ſponſionem* deducenda; ſicuti *ſtipulatio* tunc demum accedebat, ſi debitum ipſum, hac muniendum, iam antea *mutua conuentione* erat initum, & ita determinatum, vt nihil determinandum ſupereſſet. Hoc facto virgo dicebatur *pacta*; ſed talis *pactio* adhuc *inefficax & nuda* erat, ſine vinculo obligandi valido, quo quæuis *nuda* deſtituebantur *pacta* apud Romanos, & ita etiam tale pactum, quo futuri matrimonii conditiones determinatæ, & ita nec eo caſu *ſponſalia* aderant. Vltimus demum gradus, quo *ſponſalia* vere contracta dicebantur, accedebat, ſi *ſponſio ſolennis* facta. Tunc *deſponſata* appellabatur, & vterque ex tali ſponſione efficaciter obligabatur, vt GELLIVS *cit. l.* his docet verbis: *Qui vxorem ducturus erat, ab eo, vnde ducenda erat, ſtipulabatur, eam in matrimonium ductum iri; cui daturus erat, itidem ſpondebat daturum. Is contractus ſtipulationum ſponſionumque dicebatur SPONSALIA.* (nulla ergo ante eum aderant ſponſalia) *Tum quæ promiſſa erat, SPONSA appellabatur, qui ſpoponderat ducturum, SPONSVS. Sed ſi poſt eas ſtipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur; qui ſtipulabatur, ex ſponſu agebat. Iudices cognoſcebant. Iudex, quamobrem data acceptaue non eſſet, quærebat. Si nihil iuſtæ cauſæ videbatur, litem pecunia æſtimabat; quantique interfuerat eam vxorem accipi, aut dari eum, qui ſpoponderat, aut qui ſtipulatus erat, condemnabat.*

Virgo ſperata. Virgo pacta. Virgo deſponſata.

§. V. Inde vero, ni fallor, apertum manifeſtumque eſt, vnam fuiſſe *ſponſalium* ſpeciem, licet per tres gradus ad ea aſcenderetur. Spes nuda *ſponſalium* non erant *ſponſalia*; nec virgo *pacta*, *ſponſa*, ſicuti nuda *conuentio* virtutem ſponſalium nullam habebat, vt GELLII verba ſatis indicant. Erant *ſponſalia* diſtincta a præcedentibus *pactionibus*; ſed hæc non dicebantur *ſponſalia de futuro*, ſicut nec illa *de præſenti*. Omnia ſponſalia erant *de futuro matrimonio*, quod *l.* I. *D. de ſponſal.* indicat, & ita *matrimonium præſens* aut *nuptiæ* dici non pote-

Vna erat ſponſaliorum ſpecies apud Romanos.

Omnia erant de futuro.

poterant. Conſenſus, in *ſponſalibus* interponendus, neceſſario quoque requirebatur in *matrimonio*, ſed vterque diuerſum habebat obiectum; ille quidem *futurum*, hic *præſens* coniugium.

§. VI. HVBERVS *lib. II. digreſſ. c. 7. ſqq.* itidem hanc diſtinctionem iam Romanis cognitam, & ex horum doctrina in ius canonicum translatam arbitratur, & quidem ea de cauſa, quod non tantum de iure Romano ſponſalia *futuri temporis*, ſed etiam *de præſenti* adfuerint, cum *ius Romanum & Canonicum* in eo conueniant, quod matrimonium non faciat *coitus*, ſed *voluntas & conſenſus. c. 1. C. 27. q. 2. l. 30. de R. N. l. 15. de condit. & dem.* Inde concludit, conſenſum *purum* de nuptiis per verba *præſentis temporis* expreſſum, de iure *ciuili & canonico* eſſe matrimonium, *ſponſalia* que appellari per *vſum popularem*, eumque peperiſſe abuſum in termino artis exprimendo, imo, prout *c. VIII.* ſpeciatim docet, reuera nihil diſcriminis inter *ſponſalia pontificia* atque *ciuilia* fuiſſe. Addit, conuentionem de nuptiis præſentaneam & illico implendam, *ſponſalia* a Romanis quidem appellatam fuiſſe, non tamen poſt ſponſalia *conſenſum* alium de *nuptiis* eſſe ſecutum, ſed ſponſalia ipſius *coniugii* vim continuiſſe, imo quod iam erat matrimonium, *ſponſalia* appellari ſolitum, *id quod*, pergit *c. IX. §. 1. iuris canonici auctores in ipſam artem introducere non dubitarunt.* Denique ſubiungit, vbi ſponſalia inter eos conſtituuntur, qui longo tempore cohabitare aut nolunt aut non poſſunt, ea poſſe ſtricte *ſponſalia* dici, quatenus *promiſſionem futuri matrimonii* demum continent, & illa reuera eſſe *de futuro.* Huberi ſententia,

§. VII. Hæc ſi ita ſunt, fruſtra iuris canonici doctrinam, *vt nouam*, vt *inſulſam* reprobamus, quæ potius antiquiſſima eſſe videtur. Et tamen reuera *noua* eſt, & iuri Romano omnino incognita eo in ſenſu, quem *ius canonicum* ei aſſignauit. Totus titulus de *ſponſalibus* oſtendit, vnum tantum genus *ſponſaliorum* Romanis cognitum fuiſſe, a matrimonio & *conceptu & effectibus* prorſus diſtinctum. Sunt *ſponſalia* non præſens matrimonium, ſed, teſte FLORENTINO in *l. 1. D. de ſponſal. mentio & repromiſſio futurarum nuptiarum*, h. e. indiuiduæ illius coniunctionis maris & feminæ, quæ definitur in *l. 1. D. de nupt.* Conveniunt vtique in eo, quod *conſenſu* perficiantur, quorſum collineat IVLIANVS in *l. 11. D. de ſponſal. ſponſalia, ſicut nuptiæ, conſenſu contrahentium fiunt, & ideo ſicut nuptiis, ita ſponſalibus filiam familias conſentire oportet;* aſt inde minime colligi poteſt, *ſponſalia & nuptias* vnum idemque negotium eſſe, cum potius diſcrimen euidens inter hæc duo in- de

cuius contrarium tamen oſtenditur.

Vnum tantum fuit genus ſponſaliorum de iure Romano,

de appareat. Vtrobique *conſenſus* perficit negotium; aſt vtrobique habet diuerſum obiectum. In ſponſalibus interponitur de *futuro*, in matrimonio de *præſenti matrimonio*, & inde quoque IVLIANVS in *cit. l.* 11. *duplicem* eundemque *diuerſum conſenſum* vtrobique adeſſe docet, quod fruſtra negat HVBERVS. Huc vergit quoque etymologia vocis *ſponſalium*; *nam moris fuit veteribus, ſtipulari & ſpondere ſibi VXORES FVTVRAS*, vt ait ICtus *in l.* 2. *D. de ſponſal.* non PRAESENTES, & ipſa ſponſalia dicuntur *ſpes nuptiarum in l.* 6. *D. de ſponſal.* vel *ſpes matrimonii* in *l.* 13. *§.* 3. *D. ad leg. Jul. de adult.* ne cum HVBERO quis exiſtimet, per *nuptias* ritum ſolennem deductionis in domum tantum intelligi, cum potius ipſum *matrimonium* denotent. Aliis præterea locis euidenter diſtinguuntur *ſponſalia & matrimonia*, vt omnino falſum ſit, *conſenſum purum de nuptiis contrahendis* de iure ciuili *matrimonium* fuiſſe. vid. *l.* 7. *l.* 9. *l.* 14. *l.* 15. 16. *l.* 17. *de ſponſal.* Regulariter *conſenſus matrimonialis* declarandus erat per *deductionem in domum. l.* 15. *D. de condit. & demonſtr. l.* 5. D. *de rit. nupt. l.* 66. *de donat. int. vir. & vxor. l.* 24. *C. de nupt. l.* 6. *C. de donat. ant. nupt.* Hac deficiente, adhuc nuda *ſponſalia* erant. Differentia quoque ratione effectuum varia fuit. Sponſa patris mei, mea *nouerca* nondum eſt, nec ſponſa mea patri meo recte *nurus* dicitur. *l.* 12. §. 1. 2. *D. de R. N.* Intra annum luctus *ſponſalia*, non *matrimonium*, contrahere licet. *l.* 10. *§.* 1. *D. de his, qui not. inf.* Vtut donatio inter coniuges non valeat, valet tamen inter ſponſum & ſponſam. *l.* 5. *pr. D. de donat. inter vir. & vxor. l.* 27. *eod. l.* 66. *in f. eod.* Nec cohabitandi obligatio per ſponſalia contrahitur, vti per matrimonium. Appellatione *ſponſi & ſponſæ*, vir & vxor haud continentur. *l.* 9. *l.* 10. *§.* 1. *de his, qui not. inf.* §. 9. & 10. *de nupt. l.* 12. *§.* 1. *de rit. nupt.* Sponſalia dantur impuberum, non item matrimonium. *l.* 14. *D. de ſponſal. pr. I. de nupt.* Inter *abſentes* poſſunt contrahi ſponſalia, *l. f. de ſponſal.* item per procuratores, *l.* 34. *de R. N.* per epiſtolam; *cit. l. f.* aſt vxor marito per procuratorem nubere non poteſt, licet maritus deductionem in domum per alium perficere poterat. *l.* 5. & 6. *de ritu nupt.* Magiſtratus prouinciales, durante officio ſponſalia inire poſſunt, *l.* 38. *l.* 57. *l.* 63. *de R. N.* non matrimonium, *cit. l.* 63. *l.* 3. *§.* 1. *de don. int. vir. & vx.* vt alias differentias non tangam, plenius adductas in diſſert. me præſide, habita, *de diuerſ. ſponſal. & matrim. iur. c.* 1. Neque obſtat, quod *conſenſus* dicatur facere matrimonium in *l.* 15. *D. de condit. & dem. & l.* 30. *de* R. *I.* & quod idem in iure canonico approbatum ſit; nam non *quemvis conſenſum* facere matrimonium, vel inde conſtat, quod alias emtio

diuerſum a matrimonio.

ven-

venditio quoque matrimonium produceret; ſed ille demum matrimonium facit, qui *matrimonialis* eſt deductione in domum vel alias legitime declaratus. Atque hic omnino in *matrimonio præſente* deſideratur illudque conſtituit, licet nondum commixtio corporum interuenerit, qualis eſt ſenſus *l.* 15. *de condit. & demonſtr.*

§. VIII. Pro ſaluanda HVBERI ſententia quidam diſtinguunt inter matrimonium *iuſtum & iniuſtum*, vt ſponſalia quidem *iniuſtum*, h. e. *minus ſolenne* conſtituant, non vero *iuſtum* ſeu *ſolenne* ob defectum ſolennitatum debitarum. Huc reſpexiſſe aiunt CAIVM *lib. I. inſtit. tit. IV.* aientem: *legitimæ nuptiæ ſunt, ſi Romanus Romanam, NVPTIIS interuenientibus vel CONSENSV, ducat vxorem.* Si ergo *conſenſu* vxor duci poteſt, quid prohibet, quo minus ſponſalia, *conſenſu* contracta, *matrimonium* dici queant? Equidem vtrum verba hæc: *vel conſenſu*, ſint ipſius CAII, adhuc ſub iudice lis eſt; ceterum ſi vel maxime genuina, non interpolata fuerint, nihil aliud tamen inde conficitur, quam *conſenſu* æque *matrimonium* vti *ſponſalia* fieri, non autem quemlibet conſenſum facere matrimonium; nec de eo, qui in *ſponſalibus* interponitur, CAIVS loquitur. Quid enim ſi deſponſati poſtea, non interuenientibus nuptiarum ſolennibus, conſentirent in matrimonium? tunc demum ſecundum *ius Romanum* matrimonium *minus ſolenne* erat contractum, & ſponſalia ita in *matrimonium* degenerabant; enimuero eo caſu non amplius erant *ſponſalia*, nec hoc nomine apud Romanos veniebant, ipſum vero *matrimonium*, quod *iniuſtum*, non omnes iuris effectus habebat. *§. pen. I. de nupt.* Id euidentius indigitat SCAEVOLA in *l. 66. de donat. inter vir. & vx.* vbi ita: *itaque niſi ante matrimonium contractum, quod CONSENSV intelligitur, donatio facta eſſet, non valere donationem.* ICtus in *cit. l.* præſupponit, *ſponſalia* fuiſſe contracta: poſtea donatio erat facta, *antequam domum deduceretur*, quærebatur: vtrum ea valeret? durantibus *ſponſalibus* ſine dubio valebat, nec de hoc dubitari poterat. Id tantum in quæſtione erat, vtrum demum *initium matrimonii* a tempore *deductionis in domum* eſſet petendum? quod negauit, cum *conſenſu* matrimonium, licet *minus ſolenne* factum, intelligatur. Hic conſenſus poſtea ſuperueniebat, plane *nouus* erat, & ab illo, quo *ſponſalia* contracta erant, diſcerni debebat, vti totus innuit contextus, quia, durantibus ſponſalibus, donatio valebat. Quis ergo, vel SCAEVOLA iudice, aſſereret, *conſenſum* in ſponſalibus interpoſitum, mox *matrimonium minus ſolenne* feciſſe? Id quod ſi verum eſſet, nulla donatio inter deſponſatos valere potuiſſet, quia

Nec ſponſalia commode dici poſſunt minus ſolenne matrimonium.

Quid matrimonium minus ſolenne apud Romanos?

ſemper *deſponſatio* potuiſſet *matrimonium minus ſolenne*, quod omnem impediebat donationem, dici. Vtrum vero hæc diuerſitas inter *matrimonium ſolenne & minus ſolenne* diſtinctionem inter *ſponſalia de præſenti* & ipſum *matrimonium actuale* de iure canonico pepererit, infra enucleandum erit. Illud interim paucis tantum præmoneo, ius canonicum ea ſponſalia, quæ Romanis tantum cognita erant, *de futuro* dixiſſe, nec alia *de præſenti* admiſiſſe, quam in quibus deſponſati in ipſa deſponſatione *conſenſum coniugalem* declararunt atque ediderunt, vt ſtatim indicandum erit.

Nec Lynckeri ſententia recipienda, diſtinctionem aliter iuri ciuili vindicantis.

§. IX. Nouum adhuc dubium mouit L. B. de LYNCKER *in anal. ad D. tit de ſponſal. th.* 10. aſſerens, etiam de iure ciuili *ſponſalia de præſenti* eo ipſo dari, quod dentur *pura*, & *de futuro*, quod dentur *conditionata*. Ex communi proteſtantium ICtorum ſententia ſupponit, omnia ſponſalia *pura* eſſe *de præſenti*, *conditionata* vero *de futuro*. Enimuero non hic ſermo eſt de nouis definitionibus, ex doctrina B. LVTHERI huic diſtinctioni a proteſtantibus plerisque affictis; nam vbi illis inſiſtimus, concedi poteſt, eo ſenſu hanc diſtinctionem in iure Romano eſſe fundatam, quamuis nulla neceſſitas adſit, vt illa, quæ clarius *pura & conditionata* dicuntur, nouis denominationibus, eisque *incommodis, inſolitis & obſcuris*, exprimamus. Recte enim obſeruat COCCEIVS *de matrim. moment. ſect. III.* §. 6. *conditionem ſpeciem negotii & conventionis non mutare, ſed omnem conuentionem fieri poſſe vel pure vel in diem vel ſub conditione.* Quin potius quæſtio eſt de *origine* huius diſtinctionis *in ſenſu iuris canonici*, quod diuerſas plane definitiones huic diſtinctioni tribuit, & ſponſalia de *futuro* tam *pura* quam *conditionata* admittit, vti docet *c.* 2. *X. h. t.* id quod etiam *ius ciuile* docet; aſt ſponſalia *de præſenti* in ſenſu iuris canonici ignorat.

De iure canonico ſponſalia de futuro ſunt proprie dicta ſponſalia, non de præſenti,

§. X. Videlicet dantur de iure canonico duplicia *ſponſalia*: *propria & impropria*; illa dicuntur *de futuro*, hæc *de præſenti* & pro ipſo *matrimonio* habentur, nec proprie dicta ſponſalia ſunt, vti ipſi Romanæ eccleſiæ doctores ingenue fatentur. Vid. CORVINVS *in aphor. iur. canon. lib. II. tit.* 12. *§.* 3. 4. HENRICVS CANISIVS *ad tit. de ſponſal. n.* 9. GONZALEZ TELLEZ *ad c.* 2. *X. h. t. n.* 5. ESPENIVS *in iur. eccleſ. P. II. lib.* 12. *c.* 1. *§.* Inde porro concludunt, in dubio, vbi de *ſponſalibus* mentio fit, intelligi ſponſalia *de futuro*, eo quod in obſcuris a proprietate verborum non recedatur. HENRICVS CANISIVS *cit. l. n.* 9. *in f.* Sic in *c.* 2. *X. h. t.* ſimpliciter mentio fit *ſponſaliorum*, atque inde ſatis conuenienter interpretes hunc textum de *propriis*, h. e. *de futuro* interpretantur,

tur, quod & ipſa rubriea textus docet, & deciſio confirmat. Hinc inſignis differentia inter doctrinam *iuris canonici, & ICtorum proteſtantium* ſeſe exerit, quoniam ius canonicum ſponſalia *de præſenti* dici *improprie talia* iudicat, ICti proteſtantes autem *vera & proprie dicta ſponſalia de præſenti* vocare ſolent. *ICtorum proteſtantium plerorumque* tantum mentionem hic facio; hiſce enim *doctrina* in foris proteſtantium *vulgaris* debetur, non iuri certo & communi, vti ſuo loco videbimus.

non vero in foris proteſtantium.

§. XI. Proprie dicta *ſponſalia* ſeu *de futuro* (h. e. matrimonio) de iure canonico eodem modo definiuntur & diuiduntur, vti de iure ciuili. Etenim in *c.* 3. *C.* 30. *q.* 5. NICOLAVS pontifex tradit, ſponſalia eſſe *promiſſa futurarum nuptiarum*, vel vt INNOCENTIVS III. in *c.* 2. *X. h. t.* ait, quando deſponſati *de matrimonio contrahendo ſibi fidem dederunt.* Inde ad *verba* quoque reſpiciendum eſſe voluerunt, vt videlicet *de futuro matrimonio* concepta eſſent, *c.* 32. *X. h. t.* qualia ſunt, ſi dixerint: *ego te recipiam in meam & ego te in meum*, ſiue ſimilia verba. *c.* 31. *X.* &c. Item: *non habeo aliam in vxorem, niſi te.* GONZALEZ *ad c.* 9. *X. h. t.* Ita ſcilicet ea comparata eſſe debere cenſent, vt indicent, tantum *futurum* matrimonium promiſſum, minime autem de *præſente matrimonio* conſenſum declaratum eſſe, prout ratio omnium ſponſalium inſtitui hodie ſolet, & antiquitus inſtituta eſt. Qui cum CYPRAEO *cit. l. c. IV.* §. II. negant, veterum ſponſalia fuiſſe *de futuro*, formulis vnice inhærent, putantque, ius canonicum vnice illa de *præſenti* appellaſſe, quæ verbis *præſentis temporis* erant concepta; id vero oppido erroneum eſſe, mox indicabo. Poſſunt vtique etiam verbis *præſentis temporis* ſponſalia *de futuro* ex mente iuris canonici iniri, ſi quis per verba *præſentis temporis* futurum coniugium promittit, v. c. *SPONDEO tibi filiam meam: fidem tibi DO de futuro matrimonio.* Neque inhærendum præciſe verbo *accipio* aut *accipiam*, cui vnice inſiſtit CYPRAEVS *cit. l c. III.* §. 5. *ſqq.* ſed potius ad vocem *meum & meam* reſpexerunt pontifices, ſubintelligentes: *maritum* vel *vxorem*, ceu indicat *c.* 9. *X. h. t.* indigitantes, tunc *conſenſum coniugalem præſentem* declarari, ſi quis præ ſe ferat, ſe ab hoc tempore ſponſam pro *vxore* habiturum eſſe & vice verſa. Hæc ipſa ſponſalia *de futuro* porro eodem modo, vt de iure ciuili, ſunt vel *pura* vel *conditionata*, obſeruante CORVINO *cit. l. n.* 15. nec in vtraque ſpecie diuerſum quid vtroque iure reperitur deciſum. Similiter ſponſalia *de futuro* ſunt tam *puberum* quam *impuberum*, *tot. tit. X. de ſponſal. impub.* nec inde quædam diuerſitas quoad ſponſalia de *præſenti & de futuro*

Sponſalia de futuro eodem modo definiuntur, quo ſponſalia de iure ciuili.

deducitur, id quod tamen ICti proteſtantes facere ſolent, *ſponſalia impuberum* eſſe *de futuro* dicentes, *puberum* vero *de præſenti*, quatenus *pura* ſunt. Vlterius, vti de iure Romano ſponſalia *ſolo conſenſu* perficiuntur, nec vllam ſolennitatem deſiderant; ita nec de iure canonico, quo etiam *ſolo nutu* perfici poſſunt, *c.* 23. 15. *X. h. t.* Etiam iure Romano ſponſalia *præcedunt*, & nuptiæ poſtmodum *ſequuntur*, ac conſequenter non vnum idemque negotium conſtituunt. De iure canonico diuerſum non obtinere patet ex *c.* 59. *C.* 27. *q.* 2. vbi ita: *inſtitutum eſt, vt iam pactæ ſponſæ non ſtatim tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam non ſuſpirauit ſponſus dilatam.* Diſtinguit textus inter *pactam ſponſam & vxorem*, inter *maritum & ſponſum*, quod iuri communi admodum conueniens, (vid. GONZALEZ *ad c.* 2. *X. h. t.*) & ſimul in aprico eſt, ſponſalia *de futuro* in ſenſu iuris canonici cum *ſponſalibus iuris Romani* exacte conuenire, nec aſſeri poſſe, ſponſalia *de præſenti* eſſe demum *vera & proprie dicta ſponſalia.*

Addidit de nouo ius canonicum ſponſalia de præſenti, vbi verba de præſenti requiruntur, conſenſum matrimonialem declarantia,

§. XII. Addidit *ius canonicum* ſponſalia *de præſenti*, quæ per *verba de præſenti* (coniugio) contracta ſunt, vt dicitur in *c.* 32. *X. h. t. c.* 14. *X. de conuerſ. coniug.* Verba autem *de præſenti* dicuntur, quibus declarant *conſenſum matrimonialem*; veluti ſi ſponſus dixerit, *quod mulierem ab eo tempore pro coniuge tenere, & ei ſicut vxori ſuæ fidem ſeruare vellet:* illa vero itidem promiſit, *ſe ſponſum pro marito habituram & fidem ei tanquam viro proprio ſeruaturam*, quæ formula occurrit in *c.* 9. *X. h. t.* cuius rubrica ſimul indicat, his verbis contrahi ſponſalia *de præſenti*. Alia formula occurrit in *c.* 31. *h. t. & c.* 3. *X. de ſponſa duor. Ego te in meam ACCIPIO & ego te ACCIPIO in meum* ſubintellige *maritum*, qua formula magis *conſenſum matrimonialem*, quam *ſponſalitium* declaratum eſſe volunt, non quod *verbis præſentis temporis* ſint inita, ſed quod *coniugium præſens* promiſerint, nec in nuda *deſponſatione* ſubſtitiſſe videantur. Interim licet talis promiſſio vim *matrimonii* inferat, adhuc tamen figuram *ſponſalium* ſupereſſe exiſtimarunt, quod deficeret *cohabitatio*, alia iura inter coniuges recepta locum nondum inuenirent, nec ſolennia eccleſiaſtica acceſſiſſent. Ceterum haud exiſtimandum eſt, pontificios hic nude *formulis verborum* inhæſiſſe, & ex iis ſponſalia *de præſenti* definiiſſe; (quod quidam *præter meritum* doctrinæ canoniſtarum imputant) ſed potius ex *diuerſa intentione* agentium diuerſitatem negotii colligendam eſſe docuerunt. Etenim (I) in ſponſalibus *de præſenti adeſſe conſenſum de præſenti* (ſcilicet matrimonio) dixerunt in *c.* 31. *X. h. t.*

X. h. t. c. 4. *X. de ſponſa duor.*; e contrario in ſponſalibus de futuro occurrere *promiſſionem de futuro* (ſcilicet matrimonio) vt dicitur in *cap. cit.* 4. Breuiter, eodem, quo ICti proteſtantes, diſtinxere modo inter conſenſum *ſponſalitium & matrimonialem.* (II) Quæſitus præterea etiam fuit pontifex, vtrum *verba* ad *matrimonialem* conſenſum declarandum eſſent neceſſaria? Reſpondet in *c.* 25. *X. h. t. matrimonium in veritate,* ſeu *in ſe* conſideratum, *contrahi per legitimum viri & mulieris conſenſum,* & ita verba ſimpliciter haud neceſſaria eſſe; *eſſe tamen neceſſaria, quantum ad eccleſiam, verba conſenſum exprimentia de præſenti,* ſeu *matrimonialem,* quo ipſo reſpicit ad morem & ritum eccleſiæ ſolennem, quo a ſacerdote de *conſenſu matrimoniali* publice declarando interrogantur deſponſati. Ex quo rurſus apparet, declarationem illam ſolennem, quæ a neonymphis in ſacerdotali benedictione fit, dici *conſenſum de præſenti,* qui etiam ſignis declarari poteſt, veluti a *muto. c.* 23. *X. h. t.* (II) Denique cenſuere pontifices, poſſe etiam *conſenſum de præſenti* exprimi *facto ipſo,* veluti ſi ſponſus cum ſponſa, cui fidem dederat *ſuper matrimonio contrahendo* (& ſic per verba *de futuro*) concumbat, quia ex tali carnali copula potius *conſenſus matrimonialis,* quam *fornicatio* præſumenda eſt. *c.* 15. & 30. *X. h. t.* Idem dicendum eſt, ſi vel maxime ſponſalia *conditionata* inita fuerint, quia ob copulam carnalem a conditione receſſiſſe præſumuntur, cum conſenſus coniugalis cum conditione adiecta conſiſtere nequeat. *c.* 6. *X. de condit. appoſ.* Vnde fluxit regula Dd. vulgata, quod *concubitus ſubſequens faciat tranſire ſponſalia in matrimonium,* quæ tamen non de aliis, quam *validis,* intelligi poteſt.

nec præciſe verba hic neceſſaria ſunt,

ſed facto ipſo declarari conſenſus matrimonialis poteſt.

§. XIII. Atque hæc verba, *conſenſum de præſenti* exprimentia, ipſum conſtituere *matrimonium* cenſuerunt, licet alia ſolennia eccleſiaſtica deficerent, ne deſponſati cohabitarent, ſed *ſponſi & ſponſæ* nomen adhuc præ ſe ferrent. Conſtat hoc ex *c.* 14. *X. de conuerſ. coniug.* ibi: *ex quo matrimonium inter legitimas perſonas per VERBA DE PRAESENTI contrahitur.* In *c.* 31. *X. h. t.* talis promiſſio *per verba de præſenti* dicitur *matrimonium,* quod etiam confirmatur per *c.* 22. & 31. *X. eod.* imo frequentius *matrimonium* talis promiſſio nominatur, quam *ſponſalia de præſenti,* quæ locutio inuſitata eſt in iure canonico, & magis ab interpretibus aſſumta. Interim in *c.* 31. *X. de præſumt.* occurrit mentio *ſponſæ, in quam iuuenis per VERBA DE PRAESENTI conſenſit,* & ipſe actus dicitur *deſponſatio per VERBA DE PRAESENTI* in *c.* 22. *h. t. c.* 4. *X. de* de-

Inde cenſuere, ſponſalia de præſenti eſſe ipſum matrimonium,

deſponſ. duor. Inde interpretes talem promiſſionem dixere *ſponſalia de præſenti, quæ*, vt ait CANISIVS *ad h. tit. n.* 9. *licet verum matrimonium ſint, tamen ideo ſponſalium nomen adhuc retinent, quod ea vxor cum effecta non intelligatur, quæ in viri domum nondum traducta & cognita eſt.* Huc etiam collineat ESPEN. *in iur. eccleſ. P. II. tit.* 12. *c.* 1. §. 1. adfirmando, hodie amplius nomine *ſponſaliorum* ea ſignificari non ſolere, niſi addatur expreſſe, *de præſenti, cenſeturque*, addit, *quaſi particula alienans, ad alienam ſignificationem transferens.* Quamuis enim ad matrimonium *ſolenniter* ineundum *declaratio conſenſus matrimonialis publica*, in facie eccleſiæ facta, accedentibus quibusdam ritibus, neceſſaria eſſe videatur, de iure canonico tamen defectus huius ſolennitatis non *ſimpliciter* tollit matrimonium, *c.* 1. *h. t. c.* 1. 2. *X. de cland. deſponſ.* vtpote quod *declaratio conſenſus matrimonialis*, etiam *priuata, minus ſolennis, & clandeſtina* quoad *vinculi indiſſolubilitatem* conſtituit. *c.* 25. *X. h. t.* Breuiter: *declaratio* conſenſus matrimonialis *priuata* ſponſalia de præſenti efficit; *publica* vero coram parocho ipſum *actuale matrimonium.*

quod de iure canonico nullas ſolennitates requirit.

§. XIV. Reſpexit huc *concil. Trident. ſeſſ. XXIV. de reform. matr. cap.* 1. vbi patres huius concilii ita ratiocinantur: *Tametſi dubitandum non eſt, clandeſtina matrimonia,* (deficiente copula ſacerdotali) *libero conſenſu contrahentium facta, rata & vera eſſe matrimonia, quamdiu eccleſia ea irrita non fecit* &c. & tamen nihilominus in eodem capite *clandeſtina matrimonia* irrita declarata ſunt. Hoc poſito, recte cenſet ENGELIVS in *colleg. iuris canon. h. tit. §.* 1. *n.* 2. hodie in foris catholicorum ceſſare diſputationes illas antiquas de efficacia verborum, vtrum *nuda ſponſalia*, an vero *matrimonium* inuoluant, poſtquam per *concilium Tridentinum* matrimonium *nullum* declaratur, quod ſine *teſtibus* & *parocho* contractum eſt, vt proinde ipſa diſtinctio inter ſponſalia *de præſenti & de futuro* inter catholicos vix amplius vſum habere videatur. Inde porro inferunt, hodie non amplius *ſponſalia de futuro* per concubitum in matrimonium tranſire, id quod ſine *ſolenni declaratione* poſt *concilium Tridentinum* ſubſiſtere nequit. FAGNANVS *ad c.* 30. *X. de ſponſal. n.* 8. Multo minus *verba de præſenti*, etiam præterea concubitu accedente, hodie in foris pontificiorum matrimonium conſtituunt, ſi forma *concilii Tridentini* non eſt ſeruata, vt IDEM euincit *n.* 11. *cit. l.* Et ita inter catholicos hodie dantur tantum ſponſalia *de futuro*, ſeu *proprie dicta.*

§. XV.

Digitized by Google

§. XV. Forſan patres Tridentini animaduerterunt, fundamentum horum ſponſaliorum *de præſenti* eſſe admodum lubricum & inane, & patrum incommodæ interpretationi tribuendum. Videlicet quidam ex patribus ſponſalia quæcunque *coniugium* ipſum inuoluere arbitrati ſunt, & ex quibusdam locis ſcripturæ S. collegerunt, *ſponſas* dici *vxores*, & *ſponſos* non raro *maritos*, atque tandem ex hac hypotheſi *diſſolubilitatem ſponſaliorum* in dubium vocarunt, aliasque confuſiones induxerunt. Collegit patrum hac de re ſententias GRATIANVS *Cauſ. XXVII. q.* 2. vnde potiora excerpenda ſunt. AVGVSTINVS relatus in *c.* 9. ita loquitur: *Coniux vocatur, a prima fide deſponſationis, quam concubitu non cognouerat Ioſeph, nec fuerat cogniturus, nec petierat, nec mendax manſerat coniugis appellatio, vbi nec fuerat, nec futura erat vlla carnis commiſtio*, quod etiam ISIDORVS repetit relatus in *c.* 6. Similiter GREGORIVS M. *c.* 12. ita philoſophatur: *qui deſponſatam puellam proximi ſui acceperit in coniugium, anathema ſit ipſe, & omnes conſentientes ei: quia ſecundum legem Dei mori decernitur. Nam diuinæ legi mos eſt, ſponſas appellare coniuges, vt in euangelio: accipe Mariam coniugem tuam. Et illud in Deuteronomio: ſi quis cuiuslibet hominis deſponſatam puellam in agro vel in quolibet loco oppreſſerit, vel abduxerit in domum ſuam, moriatur, quia vxorem proximi ſui violauit, non quæ iam vxor erat, ſed quæ a parentibus vxor fieri debebat.* Hæ rationes patres nonnullos inducebant, vt ſtatuerent, ſponſalia eſſe *indiſſolubilia*, vid. *c.* 8. imo tale inducere impedimentum futuris nuptiis, ſponſa mortua, vt quis eius ſororem *c.* 11. aliamue conſanguineam ducere non poſſet per *cap.* 14. & 15. E contrario in *c.* 18. *ſqq.* plurima argumenta & teſtimonia, more ſuo, GRATIANVS coaceruat, quibus oſtendit, *ſponſalia* haud eſſe *matrimonium*, quod hæc *ſimplicibus verbis* contrahantur, de *futuro* ſcilicet *matrimonio*, quibus vna caro fieri non poſſunt. Inde collegit BENEDICTVS, (1) ſponſalia ſola non operari impedimentum, quo minus quis defunctæ ſponſæ ſororem ducere poſſit per *c.* 18. (2) ſponſam quidem poſſe inuito ſponſo in monaſterium tranſire per *c.* 27. *ſeqq.* non vero vxorem. *c.* 19. *ſeqq.* Hoc intuitu AMBROSIVS relatus in *c.* 38. diſtinguit *ſponſalia & coniugium* hoc modo: *Si quis DESPONSATA ſibi & tradita vtatur, rite coniugium vocatur.* Putauit GRATIANVS in *c.* 48. has diſcordantes veterum opiniones in concordiam deduci poſſe per diſtinctionem inter coniugium *initiatum* & *ratum*. Ita *vt inter ſponſum & ſponſam coniugium initiatum, inter copulatos ſit coniugium ratum*, qua

Sponſalia de præſenti nata ſunt ex patrum doctrina, qua ſponſalia coniugium eſſe dixerunt,

quod alii patres haud admiſere,

quos Gratianus inepte conciliauit

allata diſtinctione ſatis obſcura etiam aliorum patrum dicta explicauit, qui ſponſam *vxorem* dixere in *c.* 35. *ſeqq.*

per ineptam diſtinctionem inter matrimonium initiatum & ratum.

§. XVI. Sed hac diſtinctione minime nodum diſſoluit. Neque enim tantum inter patres diſſenſus de *nomine*, ſed de *re ipſa* fuit. Ex diuerſa eorum hypotheſi diuerſæ fluxerunt concluſiones. Quærebatur olim, vtrum quis poſſit ſponſæ prædefunctæ ſororem ducere vxorem? Negabat hoc ipſum GREGORIVS M. HIERONYMVS aliique, ex ea hypotheſi, quod inter deſponſatos iam eſſet *verum coniugium.* Affirmabat BENEDICTVS papa, quia negabat, ſponſalia *matrimonium* conſtituere, quem diſſenſum ſua diſtinctione minime diſſoluit. Porro alii ſolum *conſenſum* conſtituere matrimonium dicebant, *c.* 1. *ſqq.* regula iuris ciuilis decepti, qua *conſenſus* dicitur conſtituere matrimonium, non *concubitus:* alii præter conſenſum adhuc *traditionem* requiſiuerunt. *c.* 38. *ſq.* Vnde ad has ſimilesue difficultates, quas etiam LOMBARDVS *lib. IV. diſt.* 27. ex ſententiis patrum collegit, enucleandas, canoniſtæ vel potius *ſcholaſtici* diſtinctionem illam inter ſponſalia *de præſenti & de futuro* excogitaſſe videntur, FRANCISCO HOTTOMANNO *de ſponſal. c. IV.* teſte, qua diſſentientes facile componi poſſe credebant, parum ſolliciti, vtrum hæc diſtinctio menti diſſentientium conformis fuerit, nec ne? Hac ſtante hypotheſi, negantes ſponſalia eſſe matrimonium intelligendos eſſe dixerunt *de ſponſalibus de futuro:* ſententiam autem eorum, qui ſponſalia *verum matrimonium* eſſe voluerunt, reſtringendam ad caſum, ſi per verba, conſenſum *de præſenti coniugio* declarantia, ſponſalia inita fuerint, quamuis vix probabile ſit, patres hunc præciſe caſum præſuppoſuiſſe. Neque enim antiquitus moris fuit, ſponſalia ita inire, vt ſtatim declararetur in coniugium *præſens* conſenſus, ſed potius in *futurum.* Ipſe AVGVSTINVS in *c.* 39. *C.* 27. *q.* 2. *inſtitutum eſſe*, ait, more ſcilicet antiquiſſimo, *vt iam pactæ ſponſæ non ſtatim tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam non ſuſpirauerit ſponſus dilutam.*

Scholaſtici ad diſſenſum tollendum excogitarunt inter ſponſalia de præſenti & de futuro diſtinctionem.

Chemnitii ſententia examinatur.

§. XVII. Equidem MARTINVS CHEMNITIVS, theologus pietate & eruditione inclytus, *loc. de coniug. c.* 1. *p.* 197. diſtinctionem hanc ab eccleſia & probatam & receptam eſſe contendit, quod a veteris eccleſiæ doctoribus monſtrata & tradita, non vero a canoniſtis vel ſcholaſticis primum excogitata fuerit. Verba eius refert etiam DEDEKENNVS *vol. III. conſil. theol. lib. II ſect. I. n* 1. Verum hoc ipſum eſſe, quod in dubium vocari debeat, iam antea dixi. Reuera patres diſſenſere, imo, ſi di-

ſi dicere licet, quidam errauere, quod ſponſalia *coniugium* dixerint. Hoc quidem expeditum eſt, in quibusdam *matrimonium* cum *ſponſalibus* coincidere; ob vnam tamen alteramue conuenientiam aſſeri nequit, vtrumque negotium *vnum idemque* eſſe. Poteſt ſponſa dici vxor *certo reſpectu*, & ita in *ſacris* & *profanis* nonnunquam dicitur; vid. ANDREAS TIRAQVELLVS *ad LL. connub. gl. II. n.* 1.*ſqq.* Sed quæ in vno vel altero inter ſe conueniunt, non ſtatim in omnibus conueniunt, ſed potius *ſponſalia* adhuc omnino diſtincta manent a *matrimonio.* TIRAQVELL. *cit. l. n.* 18. Proinde ſi quis attentius loca patrum a LOMBARDO & GRATIANO collecta inter ſe confert, non aliud iudicium de his ferre poteſt, quam patres diſſenſiſſe.

§. XVIII. Præterea doctrina hæc, *conſenſus matrimonialis declarationem* ſimplicem, priuatam, & minus ſolennem ſufficere ad conſtituendum *verum* & *indiſſolubile* matrimonium, & inprimis in *foro conſcientiæ* attendendam eſſe, iam altas egerat radices, quod in *foro poli* iam eſſent coniuges, Braut und Bräutigam wären vor GOtt ſchon Eheleute ꝛc. Neque vero in *foro conſcientiæ* tantum ita iudicandum eſſe credebant, ſed etiam in *foro externo eccleſiaſtico*, vtpote quod *conſcientiis* legem præſcriberet, & quæſtiones *conſcientiæ* diſſolueret. Inde in cauſis matrimonialibus, quando de *dirimendis ſponſalibus* agebatur, rationem primario verborum habuerunt, vtrum *de præſenti* an *de futuro* eſſent concepta? Hæc ſubtilis obſeruatio, diſtinctione adducta ſemel recepta, tunc omnino erat neceſſaria, quamuis ita in curiis ſacris grauiſſimi ſæpe fluctus excitarentur, lites ex litibus naſcerentur, & iura *matrimoniorum* admodum turbarentur.

Accedebat perſuaſio, conſenſum matrimonialem, quomodocunque declaratum, facere matrimonium.

§. XIX. Præterea vero, hac recepta diſtinctione, inſigni hac cautela vti ſolebant, vt ad ſponſaliorum vinculum *indiſſolubile* conſtituendum *verba de præſenti* ſpondentibus præſcriberent, vel eos inducerent, vt talia verba adhiberent, quibus *præſens conſenſus matrimonialis* declararetur. Non iuramentum: non ſolennis obligatio in ſcripturam redacta & ſanguineis literis firmata: non ſubarrhationes vinculum tale conſtituere poterant, quod diſſolui nequiret. Sola hæc cautela hunc effectum habebat, vt ſponſalia *indiſſolubilia* redderentur, & ita magnum vſum & effectum habuit, id quod etiam tot textus iuris canonici indigitant. Ni me omnia fallunt, ſponſalia huiusmodi inita ſunt per legatos a FRIDERICO II. imperatore cum ſorore HENRICI III. regis Angliæ anno 1235. de quibus MATTHAEVS PARISIENSIS *ad cit. ann.*

Denique verba de præſenti vtilia eſſe iudicabant, vt ſponſalia redderentur indiſſolubilia.

ann. 350. ita loquitur: *At illi* (legati) *cum in virginis inſpectione viſum aliquandiu recreaſſent, & eam imperiali thoro digniſſimam in omnibus iudicaſſent, confirmarunt matrimonium in animam imperatoris, interpoſito iuramento, offerentes ei ex parte ipſius imperatoris annulum ſponſalem. Quem cum in eius digito poſuiſſent, pronunciauerunt eam imperatricem eſſe Romanam. Deinde cum legati, quæ facta fuerunt, ſub omni feſtinatione imperatori per fideles nuncios intimaſſent, poſt paſchalem ſolennitatem miſit archiepiſcopum Colonienſem & Louaniæ ducem, cum virorum nobilium multo comitatu in Angliam, qui IMPERATRICEM ad ipſum honorifice perducentes MATRIMONIVM IAM INITIATVM ET RATVM PROCVRARENT, vt in cognitione carnali fieret CONSVMMATVM.* Nam communiter diſtinguunt hoc modo matrimonium *initiatum, ratum* & *conſummatum*, vt illud denotet ſponſalia *de futuro*, iſtud *ſponſalia de præſenti*, hoc vero ipſum *matrimonium* per *copulam carnalem* conſummatum. ESPEN. *in iur. eccl. P. II. tit.* 12. *c.* 1. *n.* 1.

§. XX. Euidentius exemplum exhibet FREHERVS *tom. II. ſcript. rerum German. p.* 33. quod docet, ICtorum conſilio & ope in illuſtrium ſponſalibus hanc cautelam adhibitam & verba *de præſenti* ſponſæ præſcripta fuiſſe, vt omnis *pœnitentiæ* via poſtmodum prorſus eſſet præcluſa. Miſerat FRIDERICVS III imperator ad regem Portugalliæ ALPHONSVM, legatum M. IACOBVM MOTZIVM, vt per ipſum tanquam *procuratorem* ſponſalia cum ſorore eius iniret. M. MOTZIVS cautelarum iuris canonici admodum gnarus, in oratione, a FREHERO relata, hanc ſponſalium formulam ei præſcribit: *Ego infantula domina Leonora recipio Fridericum regem Romanorum in meum maritum bonum & legitimum, ſicut mandat ſancta eccleſia Romana, in perſona tui, magiſtri Iacobi Motz, tui ſufficientis procuratoris ad hunc actum.* Simili formula nomine imperatoris M. MOTZIVS conſenſum matrimonialem in his ſponſalibus edidit: *Et ego prænominatus M. Iacobus Motz nomine præfati Friderici regis Romanorum, tanquam procurator eius ad hunc actum legitime conſtitutus, recipio te infantiſſam dominam Leonoram in ſuam legitimam vxorem, ſicut mandat ſacra eccleſia Romana.* In ipſis quoque *pactis dotalibus*, quæ regulariter ante nuptias conficiuntur, olim verba de præſenti adhibita ſunt, quo eo validior nexus ſponſalitius redderetur. Horum pactorum illuſtre exemplum ſiſtit D' ACHERI *tom. VII. ſpicil. p.* 259. vbi deſponſati hac formula vtuntur: *Ego Saura vos Petrum de Pinoſio in legalem maritum habere cupio, meque ipſam vobis trado legalem vxo-*

vxorem. --- Simili modo ego Petrus de Pinoſio cupio vos dictam Sauram in legalem vxorem habere, & me ipſum in legalem maritum vobis trado.

§. XXI. Ceterum ſi dicendum, quod res eſt, tum *patres*, tum horum interpretes & ſimiæ, *ſcholaſtici*, in hac doctrina inſigniter abuſi ſunt ratione iuris vulgatiſſima, *conſenſum, non coitum facere matrimonium. c.* 1. 2 3 4 5 *C.* 27. *q.* 2. Ratio ipſa vera omnino eſt, modo recte intelligatur. Scilicet tum Romani tum alii populi cenſuerunt, in contrahendo matrimonio, tanquam *re ardua* & maxime *ordinata*, non *quamuis voluntatis declarationem* ſufficere, ſed in republica bene ordinata, vt matrimonium a vaga libidine diſtingueretur, eique certitudo ſua non deeſſet, *ſolennem* & *publicam* declarationem accedere debere, quæ variis ritibus expediebatur, deſcriptis a BRISSONIO & FRANCISCO HOTTOMANNO *tr. de nupt. veter.* TIRAQVELLO *ad LL. connub.* RAEVARDO *lib. IV. varior. c.* 16. &c. Quando ergo in *l.* 15. *D. de condit. & dem.* ICtus aſſerit, *conſenſum facere matrimonium*, non *concubitum*, hoc primario de *legitima declaratione*, quæ fiebat per deductionem in domum, intelligendum eſſe, indicat ipſe contextus, vel ad minimum de tali *conſenſu in præſens matrimonium* accipi debet, qui poſt *ſponſalia* ſeu *deſponſationem* ex poſtfacto interponebatur, & ita a *conſenſu ſponſalitio* omnino diuerſus erat. Enimuero patres hanc regulam, per abuſum, poſtea ad quamuis declarationem, etiam *priuatam, clandeſtinam, & minus ſolennem* tempore *deſponſationis* factam traxerunt, & nouam ſponſalium ſpeciem inde fabricarunt. Erroneum tamen eſt, conſenſum quemvis matrimonialem coniugium facere,

§. XXII. Equidem pontificii iuris antiqui ſtrenui vindices & aſſertores, aſſerunt, *ſolennia*, in declaranda voluntate obſeruanda, ex natura rei non exigi, ſed valde tantum conducere ad *certitudinem, ſanctitatem & decentiam* matrimonii, adeo non eſſe *ſubſtantiales actus.* GONZALEZ *ad c.* 1. *X. de ſponſal. n.* 19. 20. Verum id omnino eſt, ſi res ſecundum *ius naturæ* examinatur; quia vero *ius poſitiuum* ex ratione *publicæ vtilitatis* in *ſtatu ciuili* iuri naturæ & addere ſolennia, & detrahere poteſt, *l.* 6. *D. de I. & I.* ſine dubio, poſtquam illud factum eſt, *forma noua*, negotio præſcripta, ſeruanda eſt, alioquin actus eſt inualidus vel ad minimum imperfectus. Pactum, quatenus *contractui* opponitur, ex ſua natura non requirebat *verba ſolennia*, & tamen ſi ea non adhibita eſſent, de iure Romano non valebat, poſtquam hæc ſolennitas pactis ſemel præſcripta erat. Similiter venditio rerum immobilium ex ſua natura non requirit *iudicialiter* factam declarationem; interim ſi ſtatuto hæc forma qui tamen publice declarandus erat.

venditionibus immobilium præſcripta eſt, adeo ſeruanda eſt, vt alias venditio extraiudicialiter facta non plene perfecta ſit. Allegarunt patres, adeſſe tamen obligationem in *conſcientia*, conſenſu *priuatim* declarato, & huius in *foro eccleſiaſtico* rationem habendam eſſe. Sed reſpondeo, ſi forum eccleſiaſticum eſt *proprie dictum iudicium*, non in conſcientias imperium exercet, nec *de legibus*, ſed *ſecundum leges* iudicare debet, quæ iuſta ratione in hac materia nituntur. Cerebrina æquitas eſt, quam in hac doctrina ſupponunt, quæ multis turbis, dubiis, & inordinatis cohabitationibus anſam dedit, quod non diffitentur patres *Tridentini*, prout §. *XIII.* monui. Eccur enim receſſerunt a doctrina patrum? quem in finem reprobarunt declarationem *priuatam*, *minus ſolennem*, *clandeſtinam*, quæ olim conſtituebat matrimonium? Reſpondent patres: *quod ſancta ſynodus grauia peccata perpenderit, quæ ex iisdem & clandeſtinis coniugiis ortum habent; præſertim vero eorum, qui in ſtatu damnationis permanent, dum priore vxore, cum qua clam contraxerant, relicta, cum alia palam contrahunt, & cum ea in perpetuo adulterio viuunt.* Ita ſub prætextu *conſcientiæ* ſæpe optimæ leges interuertuntur & negliguntur in inſignem reipublicæ iacturam, quam qui poſtponunt, conſcientiæ propriæ parum conſulunt.

Sponſalia de præſenti hodie apud pontificios non amplius pro matrimonio habentur.

§. XXIII. Hæc fuerunt fata doctrinæ *de ſponſalibus de præſenti*, quæ, prout dictum eſt, poſt *concilium Tridentinum*, in plerisque locis, vbi decretum illud publicatum eſt, vſum omnem amiſiſſe videtur. vid. ESPEN. *in iur. eccl. P. II. tit.* 12. *c.* 5. *n.* 29. & 30. BARBOSA *ad c.* 30. *X. h. t. n.* 11. ZOESIVS *ad tit. X. h. t. n.* 22. Nam talis declaratio *præſentis* conſenſus matrimonialis aut fit *priuatim* & *clandeſtine*, in ipſa *deſponſatione*: aut, prout *concilium Tridentinum* requirit, *coram parocho adhibitis teſtibus*. *Illa* hodie *matrimonium* inter catholicos dici amplius nequit, & ita nec amplius ſponſalia *de præſenti* conſtituit, quia hæc ideo a ſponſalibus *de futuro* diſtinguuntur, quod olim *matrimonium* inducerent. ZOESIVS *ad tit. de clandeſt. deſponſ. n.* 2. *HAEC* vero nomen *ſponſalium* amplius non habent, ſed *matrimonium actuale* dicitur. Breuibus: inter ipſos pontificios hodie tantum dantur *ſponſalia de futuro*, & ipſum *matrimonium*, vti de iure Romano.

Hæc diſtinctio reprobata eſt a Luthero,

§. XXIV. Vtinam vero proteſtantes eandem doctrinam, nouiter inter catholicos ex ſcitis *concilii Tridentini* receptam, amplexi fuiſſent! Equidem B. LVTHERVS, verioris doctrinæ reſtaurator egregius, doctrinam hanc haud incorrectam reliquit, ſed grauiter monuit, for-

formulas illas *de præſenti* & *de futuro* aptas natas eſſe ad rixas multiplices introducendas, inde diſtinctionem hanc vel reiiciendam vel alio modo explicandam eſſe cenſuit, in libello von Ehe-Sachen, vbi ita: Gleichwie ſie auch ein lauter Narren-Spiel getrieben haben cum verbis de præſenti vel de futuro, damit haben ſie auch viel Ehen zuriſſen, die nach ihrem Rechte gegolten haben, und gebunden, die nichts gegolten haben. Denn dieſe Worte, ich will dich zum Weibe haben, oder ich will dich nehmen, ich will dich haben, du ſolt meine ſeyn und dergleichen, haben ſie gemeiniglich verba de futuro genennet, und fürgegeben: Der Mann ſolte alſo ſagen: accipio te in vxorem, Ich nehme dich zu meinem Weibe, die Weibesnahme alſo: Ich nehme dich zu meinem Ehemann; und haben nicht geſehen, noch gemercket, daß dis nicht im Brauch iſt teutſch zu reden, wenn man de præſenti redet, ſondern das heiſt de præſenti geredet: Ich will dich haben: ego volo te habere, eſt præſentis temporis, non futuri. Darum redet kein Menſch teutſch von zukünftigen Verlöbniſſen, wenn er ſpricht: Ich will dich haben oder nehmen. Denn man ſpricht nicht, ich will dich haben, wie die gauckeln mit dem accipiam te, ſondern accipio te, heiſt eigentlich auf teutſch, ich will dich nehmen oder haben, und wird verſtanden de præſenti, daß er itzt mit ſolchen Worten ja ſpricht, und ſeinen Willen darein giebet. Ich wüſte ſelbſt nicht wohl, wie mein Knecht oder Magd ſolten oder könten in teutſcher Sprache per verba de futuro ſich verloben. Denn wie man ſich verlobet, ſo lautets per verba de præſenti, und ſonderlich weiß der Pöbel von ſolcher behenden grammatica nichts, daß accipio und accipiam zweyerley ſey, er fähret daher nach unſerer Sprache fort und ſpricht: Ich will dich haben, du ſolt meine ſeyn ꝛc. da iſt itzt die Stunde ja geſagt ohne weiter Aufzug und Bedencken. Ita cenſuit B. LVTHERVS.

§ XXV. Quamuis vero negari nequeat, verba *de præſenti*, a verbis *de futuro* diſtincta, ad inuenta ſubtilia ſcholaſticorum referenda eſſe, & pontifices quoſdam, quos carpit LVTHERVS, ſatis inſulſe inter τὸ *accipiam* & *accipio* diſtinxiſſe, textus tamen LVTHERI oſtendit, ipſum mentem canoniſtarum in omnibus aſſecutum haud fuiſſe. Neque enim, vt ſupra oſtendi, ex ſolis iſtis formulis *accipiam* & *accipio*, rem æſtimabant; (quæ ſatis ambiguæ ſunt) ſed ad voluntatis declarationem reſpiciebant. Vnde ſi tantum actum erat de *ſponſalibus* ineundis *proprie dictis*, id quod ex tractatibus iudicari poterat, verba deſponſatio-

cuius mentem tamen non accurate aſſecutus eſt.

ſationis ſecundum intentionem contrahentium capiebant, qualis in dubio videtur fuiſſe, vt non ſtatim matrimoniale vinculum, ſed *ſponſalia* proprie dicta contraherent. vid. ſupra §. X. Deinde voluntatem, præſens matrimonium ineundi, non tantum ex *formula* adducta, ſed etiam aliunde, imo ipſo *facto*, v. c. concubitu ſubſequente, colligebant, vnde mens eorum magis perſpicue redditur. Quicquid vero ſit, recte reprobauit hanc diſtinctionem, cum in republica bene conſtituta non ſufficiat ad matrimonium *qualiscunque declaratio*, ſed illa *legitime* & *præſcripto modo* fieri debeat, quo facto iam *matrimonium actuale* adeſt, non nuda ſponſalia.

Aliter eam explicandam eſſe & ſic retineri poſſe cenſuit.

§. XXVI. Putauit tamen B. LVTHERVS, retineri poſſe diſtinctionem, ſi modo commodiorem accipiat interpretationem, videlicet vt *pura* dicantur *de præſenti*, *conditionata* vero *de futuro*. Ait enim: Das laß ich wohl verba de futuro heiſſen, wenn eine conditio, Anhang oder Auszug daben geſetzt würde, als ich will dich haben, ſo du mir 100. Fl. mitbringeſt. Item ſo deine, und meine Eltern wollen und dergleichen. In ſolchen Worten wird der Wille nicht frey darzu gegeben, ſondern aufgeſchoben, und an etwas verbunden, das in ſeiner Macht nicht ſtehet, und darum er auch damit zugleich bekennet, daß ers itzt noch nicht thun könne, und ſein Wille noch nicht frey ſey. Darum bindet auch ſolche Verlöbniß nicht als *per verba de præſenti*, (h. e. ſi ſponſalia pure contracta, nulla adiecta conditione.) Ita B. LVTHERVS retinuit diſtinctionem: ſed nouam eidem addidit interpretationem, a mente iuris canonici plane diuerſam. Nam hoc iure ſponſalia *de futuro* poſſunt eſſe *pura* & *conditionata*, nec verba *de præſenti* denotant promiſſionem *puram*, ſed potius *præſentis matrimonii declarationem*, licet *priuatam*, *minus ſolennem*, nec a parocho *confirmatam*. Similiter verba *de futuro* non denotant *conditionalem* promiſſionem præciſe, ſed in genere *promiſſionem mutuam futuri matrimonii*, ſiue *pure* ſiue *ſub conditione* declarata fuerit. *c.* 2. *X. h. t.*

ICti proteſtantes retinuere definitiones iuris canonici,

§. XXVII. Hæc ſolertia LVTHERI in emendanda doctrina de *matrimonio* ab initio offendiſſe ICtos videtur. Ad minimum non conſtat, eos a principiis iuris canonici receſſiſſe, quibus adeo immerſi erant, vt, dolente licet LVTHERO, lectiones canonicas non dechererent, ſed caſus emergentes ſecundum illa iura deciderent. Res inter LVTHERVM & ICtos fere erupiſſet in apertam flammam, niſi electoris Saxoniæ prudentia ignis in cinere extinctus foret. Refert enim

enim SECKENDORFFIVS *in hiſtor. Lutheraniſmi lib. III. ſect.* 32. §. 126. circa annum 1545. ICtorum ſententias in cauſis matrimonialibus, ſpeciatim de ſponſalibus clandeſtinis, & *quod ſecundum pontificum leges decidere non deſiſterent*, vehementer offendiſſe LVTHERVM, adeo vt minas ſpargeret, ſe edito libello illos refutaturum eſſe. ICti rem ad electorem detulerunt, qui in reſcripto d. 8. Ian. 1544. mandauit, *vt de iis, quæ controuerſa & dubia eſſent, ſpeciatim in cauſis matrimonialibus, theologi & ICti amice conferrent, & absque detrimento doctrinæ chriſtianæ, a Luthero propoſitæ, concordarent, POSTHABITIS LEGIBVS PONTIFICIIS.* &c. Verum quia poſthæc mox Witteberga diſceſſit LVTHERVS, & poſt biennium deceſſit, plura in hac doctrina inemendata relicta ſunt, præſertim cum deeſſent, qui ICtis papizantibus maſcule reſiſterent præcauerentque, ne tradita pontificiorum in hac doctrina propagarent. Ita omnes fere concluſiones iuris canonici in hac doctrina retentæ ſunt.

Imo præterea omnes concluſiones huius diſtinctionis.

§. XXVIII. Ipſe PHILIPPVS MELANCHTHON adhuc caſum quendam decidit ex principiis iuris canonici, quam deciſionem refert DEDEKENNVS *in conſ. theol. vol. III. lib. II. ſect.* 2. *n.* 4. huius tenoris:

Die Reden zwiſchen Wolff N. von Jngolſtadt, und Gall Thonius, ſind gewißlich unkräfftige Reden, denn Gallen Tochter Anna iſt nicht bey der Zuſage geweſen, und hat ſie niemand zuvor gefraget, was ihr Wille ſey? Auch iſt ſie noch in ſolcher Jugend geweſen, nemlich nicht über 12. oder 13. Jahr, daß ſie nicht vermocht hat zu willigen, auch iſt kein arrha gegeben worden. Aus dieſen wahrhafftigen Gründen iſt zu verſtehen, daß dieſelbigen Reden zwiſchen Wolff N. und Gallen nichtig ſind. Und ſo man gleich hefftig ſtreitet, ſo können dieſelbigen Reden nicht mehr geweſen ſeyn, denn ſponſalia de futuro.

Nun iſt öffentlich, daß ſponſalia de futuro nichtig werden, ſo hernach folgen ſponſalia de præſenti. Uber das, ſo iſt gedachter Wolff nicht in den beſtimmten dreyen Jahren wiederum in dieſe Lande kommen, iſt alſo ſelber von den ſponſalibus de futuro abgeſtanden. So aber jemand dieſelbigen Reden noch härter vertheidigen wolte, ſo folget, daß Wolff ein deſertor iſt, und ſolte gleichwol das arme Kind Gallen Tochter Anna von ihme ledig geſprochen werden, ſo weiß man, daß im codice de repud. l. 2. und andern Oertern die Jahre ausgedrucket ſind, darinn der ſponſus oder maritus wiederkommen ſoll.

Aber ich bleibe bey dem erſten fundament de ſponſalibus de futuro, und ſpreche alſo klar, daß die öffentliche Zuſage per verba de præſenti zwiſchen Adam Thonius und Anna kräfftig ſey, und ſoll nicht verhindert werden, auch iſt der arme Mann Gall damit nicht zu beladen, daß er dem Wolff gen Ingolſtadt nachziehen ſolle, zu erkunden, ob er noch lebe.

Interpretatio noua Lutheri ſuperaddita definitionibus iuris canonici.

§. XXIX. Poſt deceſſum LVTHERI ICti diſtinctionem hanc retinuerunt, & ex mente canoniſtarum in *concluſionibus* applicuere. Quia tamen eo ſenſu LVTHERVS illam reprobauerat, doctrinam LVTHERI communi canoniſtarum interpretationi addiderunt. SCHNEIDEWINVS, diſcipulus LVTHERI, in *comment. ad I. tit. de nupt. P.* 1. *n.* 5. hunc obſeruat proceſſum, & tandem concludit: *Poſſunt igitur ſponſalia de futuro dici tractatus de futuro matrimonio, ita quod illa promiſſio futurarum nuptiarum non contineat in ſe purum & abſolutum conſenſum, ſed cum quodam tractu futuri temporis, vt notatur in d. c. pen. X. h. t.* Ita doctrinam LVTHERI quidem ſecutus videtur, vt tamen ægre recederet a concluſionibus iuris canonici, quem in finem ad *c. pen. cit.* prouocat, a LVTHERO reprobatum. Euidentius hoc apparet ex ſequentibus, quia *n.* 16. tradit differentias *ſponſalium de præſenti & de futuro*, ſecundum doctrinam iuris pontificii. Ait, ſponſalia *de præſenti* eſſe ipſum matrimonium, nec mutuo diſſenſu diſſolui poſſe &c. porro *n.* 32. de *ſponſalibus conditionatis* agit, & totam hanc doctrinam ex mente pontificiorum explicat. Eius collega & coætaneus IOACHIMVS a BEVST *in tract. de ſponſal. & nupt.* doctrinam & LVTHERI & *iuris canonici* propagauit; vt ex *P.* 1. *§.* 8 apparet, imo §. 10. vbi differentias huius diſtinctionis tradit, concluſiones iuris canonici ad vnguem retinet, quamuis, vt contextus docet, eas magis applicare voluiſſe videatur ad illas definitiones, quæ nouiter a LVTHERO diſtinctioni huic aſſignatæ ſunt. WESENBECIVS in doctrina iuris canonici nihil mutauit, ſed *ad tit. D. de ſponſal. n.* 3. diſtinctionem hanc ex mente canonum ſuo modo explicuit, docens ſponſalia de futuro eſſe tractatus ſeu *pactum de futuris nuptiis*, aut cum *impuberes* inter ſe contrahunt, aut verba alioquin in futurum tempus aut *ſub conditione* concipiuntur. Sponſalia de præſenti vero dixit *promiſſionem coniugii præſentis*, quæ eſt ipſa & genuina iuris canonici definitio. Cum vero hi tres poſt GOEDENIVM & SCHVRFFIVM ſeculo illo, a reformatione admodum claro, principatum inter ICtos tenuerint, facile liquet, doctrinam hanc per totum ſeculum XVI. propagatam & conſeruatam fuiſſe, vtut in definitionibus ex doctrina LV-

THE-

THERI hinc inde quædam mutatio facta fuerit, quæ tamen poſtmodum confuſiones infinitas peperit.

§. XXX. Eo magis autem eo ſeculo ICti hanc diſtinctionem retinuerunt, quod viderent, *theologos* quoque eandem maximopere excolere. Floruit circa medium ſeculi XVI. alter ille MARTINVS, CHEMNITIVS ſcilicet, qui in *locis theol. de coniug.* ab eccleſia hanc diſtinctionem, vtpote a veteris eccleſiæ doctoribus monſtratam & traditam, iuſtis de cauſis receptam fuiſſe opinatur, adeoque eandem fuſe explicat, putatque, ſponſalia de *præſenti & futuro* diſtingui vt *pactum de emendo vendendo* ab ipſa *emtione*. Quia vero præuidit, ex doctrina communi turbas facile naſci poſſe, remotis verborum cauillationibus putauit, ex his conſiderationibus *ſponſalia de futuro* iudicari poſſe: (1) *Si verba plana & manifeſta ſunt, quod non PVRVS, abſolutus, & præſens, ſed SVSPENSVS conſenſus fuerit, ſcilicet quod diſertam exceptionem annexam habuerit, nondum velle ſe prorſus obligari, ſed liberum debere eſſe vel vni vel vtrique parti, vt retrocedat. Vel quum contractus ſuſpenditur, cum tali additione, velle partes ea de re conuenire & agere, vt certi quid concludatur & ſtatuatur.* Primo ex his verbis apparet, etiam B. CHEMNITIVM exiſtimaſſe, verba *de præſenti, & pura* de iure canonico, cui hæc diſtinctio debetur, coincidere, id quod a vero alienum eſt. Deinde verba adducta monſtrant, *tractatus ſponſalitios* ab eo dictos fuiſſe *ſponſalia de futuro*, quam ſententiam plures poſtea ſecuti ſunt. Admodum tamen incongrue. Sicuti enim *tractatus* de futura emtione ineunda admodum inſulſe dicuntur *emtio de futuro*, cum emtio tunc demum emtio dici poſſit, vbi *de pretio* inter ſe conuenerint; ita ſponſalium nomen tribui nequit *tractatibus* eiusmodi, qui ſunt *præparatoria* eorum, non ipſa *ſponſalia*. Nec particula *de futuro* rem ſaluat, cum reuera contradictionem inuoluat, id vocare *ſponſalia*, quod eſſentialia *ſponſalium* apud omnes gentes recepta non habet. Proinde quoque nulla ex his tractatibus naſcitur *obligatio*, quæ tamen ex *ſponſalibus* naſci debet. Erant de iure canonico ſponſalia de futuro, *vera & proprie dicta ſponſalia, definita & determinata*, & ſic obligatoria, a quo ſignificatu definitio B. CHEMNITII longiſſime recedit. Alterum κϱιτήϱιον eiusdem eſt farinæ. Ait: (2) *ſi poſtea in ipſa tractatione & actione, priusquam certi aliquid concludatur & ſtatuatur, aliquid interueniat, vt actio prorſus intermittatur & abrumpatur*, vel vt dici ſolet: Die Tractaten ſind abgebrochen. Non video ſane, quomodo illud nego-

Theologi quoque illam diſtinctionem defenderunt poſt Lutherum.

κϱιτήϱια Chemnitiana ſponſaliorum de futuro examinantur.

tium, vbi de *ſponſalibus ineundis* demum agitur, poſſit dici *ſponſalia de futuro*, cum in *idem placitum* conſenſus adhuc deficiat.

Pactum futurorum ſponſaliorum male aſſumtum pro ſponſalibus de futuro.

§. XXXI. Pergit porro: (3) *conſideretur ex circumſtantiis, an partes tunc voluerint non abſolute certi aliquid ſtatuere, ſed tale quid, quod poſtea poſſet, ſi cauſa incideret, etiam addita mulcta, mutari.* Præſupponit, ni fallor, caſum, quo *mutuo conſenſu* quidem inter ſe conuenerunt de futuro matrimonio, vt tamen plura adhuc *determinanda*, v. c. circa dotem, dotalitium, donationem propter nuptias &c. ſupereſſent, quod iterum ipſa *ſponſalia* non conſtituit, ſed tantum *actum* adhuc *imperfectum*, qui demum *perfectus* redditur, ſi nihil perficiendum & determinandum ſupereſt. Similiter huc referri poteſt *conuentio* inter deſponſatos, quæ præmitti ſolet ſponſalibus *publicis*, & recte dici poteſt *pactum futurorum ſponſalium*, obſeruante Dn. THOMASIO *diſſ. de pact. futur. ſponſal. §. 7.* Hoc *pactum* in pluribus locis præcedere ſolet, vbi poſtquam de *conditionibus futuri coniugii* inter ſe conuenerunt, diem dicere ſolent *publicis ſponſalibus* ineundis, eisque mutua conuentione in præſentia teſtium corroborandis, quæ pacto præcedente præliminariter determinata ſunt. Aſt hoc caſu conuentio præliminaris non conſtituit in ſenſu iuris canonici ſponſalia *de futuro*: ſicut *publica ſponſalia*, qua talia, non faciunt illa, quæ ius canonicum *de præſenti* vocat. Addit: (4) *an deliberato animo contractio vel pactio ita facta ſit, quod voluerint partes, naſci inde obligationem & nexum coniugalem, vel vt eſſet initium coniugii.* Si deliberato animo promiſſio mutua facta eſt, ita vt nihil determinandum ſuperſit, *vera ſponſalia* vtique contrahuntur. Aſt hic caſus diſcrimen iuris canonici non explicat.

Sponſalia conditionata & impuberum primario relata ſunt ad ſponſalia de futuro.

§. XXXII. Refert adhuc duas ſpecies ad *ſponſalia de futuro*, dum ita pergit: (5) *ſponſalia, quæ non pure, ſed SVB CONDITIONE honeſta & poſſibili contrahuntur, ante conditionis implementum non pariunt efficacem obligationem, ſed SPONSALIBVS DE FVTVRO æquiparantur. Effectus enim ſuſpenditur in euentum conditionis.* (6) *Deſponſatio impuberum iuris interpretatione inter ſponſalia de futuro cenſetur, niſi puberes facti proprio conſenſu illa rati habeant: mutuus enim conſenſus requiritur.* Hæ duæ ſpecies vtroque iure ad *ſponſalia proprie dicta* referuntur; non vero ideo, quod ſint *conditionata* aut *impuberum*, ſed quod de *futuro* in iis agatur *matrimonio*, de quo etiam in ſponſalibus *puris & puberum* regulariter agitur. Nam de iure Romano vna tantum ſponſalium ſpecies eſt: de *iure canonico* quidem duæ introductæ ſunt, vt tamen *ſponſalia de futuro* vera & proprie dicta conſtituant ſponſalia,

prou

prout ſupra dictum eſt. Ergo B. CHEMNITII ſententia a canoniſtarum in eo recedit, quod ille ſponſalia *de futuro* perfecta & omnibus numeris completa ſponſalia eſſe neget, vti ex adductis ſpeciebus conſtat; ius canonicum autem diſtinguat *tractatus a ſponſalibus de futuro*, & hæc perfecta & proprie dicta ſponſalia eſſe dicat, eaque vel *pura* vel *conditionata* eſſe aſſerat. In eo tamen *incaute* proceſſiſſe videtur, quod *pacta futurorum ſponſalium* non diſtinxerit a ſponſalibus *de futuro* matrimonio, ſeu a veris ſponſalibus, adeoque *ſponſalia impuberum* huc quoque retulerit, quæ tamen *imperfecta* ſunt, nec ante pubertatem vinculum habent, imo *pactum* tantum quoddam de *futuris ſponſalibus*, adueniente pubertate ineundis, ſi in eodem conſenſu perſiſtant, contineant.

Chemnitius in multis receſſit a conceptu iuris canonici.

§. XXXIII. Pergit deinde CHEMNITIVS ad ſponſalia *de præſenti*, eaque tunc adeſſe ait, *quando partes mutua pactione cathegorice de coniugio in præſenti paciſcuntur, h. e. quando ipſe coniugii contractus categorice pura pactione, in præſenti celebratur, ea intentione, vt abſolute aliquid, quod poſtea mutari non poſſit aut debeat, conſtituatur.* Poſt pauca pergit: *Et licet talia etiam ſponſalia in futurum reſpiciant, vt ſcilicet poſtea ſponſo adducatur & tradatur ſponſa; tamen vere ratum eſt coniugium, & iam initium factum eſt præſentis coniugii. Id quod exemplo intelligi poteſt: vt, ſi contractio emtionis & venditionis rite celebratur, traditio poſſeſſionis ad futurum aliquod tempus differatur, vera nihilominus eſt emtio.* Si recte percipio CHEMNITIVM, ſponſalia *de præſenti* cum *puris* coincidunt, ita vt nihil amplius determinandum ſuperſit, vel quod determinatio eorum, quæ determinanda erant, facta fuerit, vel quod *ſimpliciter* deſponſatio facta ſine vlla alia *reſeruatione* rerum adhuc determinandarum. Talem enim *deſponſationem* ſimpliciter fieri poſſe, omnino arbitror, cum etiam ſine dote & pactis dotalibus nuptiæ ſubſiſtant. Quod ſi hanc definitionem ſecundum iuris canonici doctrinam examinamus, hæc tantum ſponſalia *de futuro* dicenda forent, quæ etiam *pure & ſine omni conditione* contrahi poſſunt, *c. 2 X. h. t;* ita vt *categorice* fidem ſibi *de matrimonio contrahendo* dederint. Imo hoc eo magis aſſerendum videtur, quod vir beatus ipſe aſſerat, hæc ſponſalia *in futurum* reſpicere, qualia ſponſalia vbique *de futuro* eſſe aſſeruerunt. Illa enim, quæ *de præſenti* vocantur, non reſpiciunt, ex mente canoniſtarum, in *futurum*, ſed in *præſens* tempus, prout ſupra explicui. Supereſt ergo adhuc inſignis differentia inter doctrinam CHEMNITII & *iuris canonici.* Nam ille quidem ſponſalia *de futuro* proprie dicta eſſe negat,

Sponſalia de præſenti ex mente B. Chemnitii ſunt illa, quæ pura ſunt,

in quo recedit a iure canonico. & de præſenti dicit, quæ eo iure dicuntur de futuro.

 hoc

hoc vero aſſerit: ille quidem ſponſalia *de præſenti* demum vera & proprie dicta eſſe aſſerit, hoc vero negat. Quæ ille *de præſenti* nominat, plane noſtratibus incognita ſunt.

Inde varios nouos conceptus ſibi ICti proteſtantes de hac diſtinctione formarunt,

§.XXXIV. Poſtquam itaque theologi & ICti proteſtantes *appellationes iuris canonici* quidem, non vero *rem* ipſam & *definitiones* retinuerunt, non leuis poſtmodum confuſio inde orta, quod quilibet nouum & peculiarem hisce ſpeciebus conceptum tribuere ſtuduerit. Equidem CARPZOVIVS *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def.* 17. diuiſionem hanc explicat ſecundum ius canonicum, ſed *n.* 4. LVTHERI doctrinam ſecutus, addit: *ſponſalia illa de futuro noſtrates non agnoſcunt, propterea quod apud Germanos non ſit talis loquendi conſuetudo, & ſub prætextu cum confuſione verborum iſtorum multa vera coniugia diſtrahantur.* Palam, ni fallor, hæc verba indicant, CARPZOVIVM in mentem canonum penitiorem haud penetraſſe; neque enim hi ex *verborum formula* rem nude æſtimabant per *c.* 23. & 25. *X. h. t.* ſed ſponſalia de futuro adeſſe dicebant, quoties etiam *pure de futuro matrimonio contrahendo*, prout hodie quotidie fit, partes conueniunt. Formulæ iuris canonici in *c. pen. h. t.* adductæ inanes omnino ſunt; hæ tamen non exhauriunt ſponſalium eſſentiam, ſed exempli cauſa tantum, quamuis incongrue, adductæ, vt inde colligi queat, vtrum in *præſens coniugium*, an vero *in futurum* conſenſerint. Imo pontifices ipſi cenſuerunt, in illis formulis haud ſubſiſtendum eſſe: ſufficere etiam alia quæcunque verba, vel facta, *conſenſum matrimonialem*, vel *ſponſalia* declarantia. vid. *c. pen. X. h. t.* ibi: *vel alia verba conſenſum exprimentia de præſenti*, & poſt pauca: *ſiue verba ſimilia*, qualia in *c.* 9. *X. eod.* adducuntur. Addit CARPZOV. *cit. l.* 5. *Remanent ſola ſponſalia de præſenti a iure canonico quidem introducta, reuera tamen nulla, quia eiusmodi ſponſalia pro nuptiis & matrimonio initiato, licet nondum benedictione eccleſiaſtica firmato & conſummato, habentur.* Vera eſt hæc aſſertio de *iure canonico*; ſed fallitur CARPZOVIVS, exiſtimando, talia ſponſalia eſſe illa ipſa, quæ in noſtris foris nomine ſponſalium *proprie dictorum* veniunt, quæ potius ex mente canonum *de futuro* eſſent dicenda. Illa nobis incognita ſunt, in quibus deſponſati ex diſpoſitione *iuris canonici* ita firmiter ſe obligant, vt ſtatim edant *conſenſum coniugalem*, ſponſa v. gr. dicente: Ich nehme ihn hiemit zu meinem Ehemann an, ſponſo vero: Ich nehme ſie hiemit zu meiner Ehefrau an. Ecquis enim hodie huiusmodi *formula* aut *cautela* vtitur in deſponſatione *publica, pura, ſolenni?* ecquis intendit matrimonium inire, qui *ſponſalibus* ſolis intentus eſt? Et tamen nihilominus omnia

& ſponſalia proprie dicta dixerunt de præſenti.

omnia prædicata, iure canonico ſponſalibus *de præſenti* tributa, noſtris ſponſalibus *proprie dictis* attribuit CARPZOVIVS, quæ ex mente iuris canonici magis dicenda *de futuro*.

§. XXXV. Interim CHEMNITII doctrinam in *ſq. def.* 18. ſequitur, docetque *n.* 6. ſponſalia *de futuro* non niſi *tractatus de futuro matrimonio*, inferre, & apud noſtrates parum attendi, quod ſint tantum *tractatus præparatorii ſponſalium*, quo nihil abſurdius dici poteſt. Hunc enim conceptum a *iure canonico* alienum eſſe, patet inde, (1) quod in his etiam fides *pure* detur *de matrimonio contrahendo*, h. e. quando fit mentio & repromiſſio futurarum nuptiarum, *c.* 2. *X. h. t. c.* 5. *X. qui cleric. vel vouent.* ibi: *fide data ſe nupturam promiſit.* In his textibus non *nudum pactum* de *ſponſalibus futuris* latere, optime obſeruat B. THOMASIVS *diſſert. de pact. futur. ſponſal.* §. 20. *lit. m. n.* quamuis plures hoc arbitrati ſint. Qui igitur vtrinque *pure* ſine *omni conditione* fidem ſibi dederunt de matrimonio contrahendo, plane non amplius ſubſiſtunt in nudis *tractatuum* terminis: id quod etiam pontifex in *cit. c.* 2 exemplo *ſocietatis* declarat. (2) Quod pœnitentia eccleſiaſtica frangentibus ſponſalia *de futuro* imponatur, *c.* 3. *X. eod.* id quod ad *tractatus præparatorios* applicari nequit, in quibus nulla *fidei violatio* occurrit, quod tamen in ſponſalibus *de futuro* fractis ſupponitur, *c. pen. in f. eod.* (3) Quod ſponſalia *de futuro* hoc iure inducant impedimentum honeſtatis publicæ. *c.* 8. *X. eod. c. vn. h. t. in.* 6. (4) Quod ſponſalia hæc dicantur *vera & proprie dicta* ſponſalia, ſecundum ea, quæ §. X. dicta ſunt, quod de nudis *tractatibus* dici nequit. (5) Quod *obligationem efficacem* inducant, *c.* 22. *X. h. t.* quod rurſum a *tractatibus* præparatoriis alienum eſt. Sponſalia de futuro ſuppoſuere eſſe tractatus ſponſalitios,

§. XXXVI. In eo quoque doctrinam B. LVTHERI ſecutus eſt, quod ſponſalia *conditionata* dicat eſſe *de futuro*, quæ, pendente conditione, non obligant, ſcilicet ad *implendum*, bene tamen ad *expectandum* conditionis euentum. vid. CARPZOV. *lib. II. iuriſpr. eccleſ. def.* 20. Ergo dantur ſponſalia *de futuro*, quæ plane non obligant: dantur etiam ex mente CARPZOVII, quæ obligant, ſaltim ad euentum conditionis expectandum: ea pendente enim, neutri integrum eſt ab iis recedere, prout ipſe probat *ſq. def.* 21. quod valde turbat conceptum ſponſalium *de futuro*. Equidem & ius canonicum ſponſalia *conditionata de futuro* eſſe dicit, ſed non ideo, quia *conditionata*, cum & *pura* de futuro eſſe queant; ſed quia in illis actum eſt de *futuro*, non *præſenti* coniugio. *c.* 5. *X. de condit. appoſ.* E contrario ex doctrina CARPZOVII fluit, *pura* ſponſalia vel conditionata ſponſalia contra mentem iuris canonici.

indi-

indiſtincte *de præſenti* dicenda eſſe, quod *purus* conſenſus inuoluat præſentem promiſſionem. Ita vero rurſus ſponſalia talia *de præſenti* ſunt de iure canonico non alia, quam *de futuro*.

D. Strykii conſenſus illuſtrationis gratia adducitur.

§. XXXVII. Sententiam hactenus illuſtratam oppido defendit B. Dn. STRYKIUS *de diſſenſ. ſponſal. ſect.* I. §. 20. *ſqq.* quam ipſius verbis referam. Ait: *Quare hic omnino diſtinguendum eſt inter conſenſum præſentem in nuptias, & conſenſum præſentem in ſponſalia. Ille canoniſtis ſponſalia de præſenti; hic de futuro facit, quod exemplis declarandum:* accipio te in vxorem & accipio te in ſponſam: *vtrobique verbum præſentis temporis adeſt, poſteriori tamen caſu tantum ſponſalia de futuro apud canoniſtas contrahuntur. Quotiescunque ergo verba non diriguntur in præſens matrimonium, toties non adſunt ſponſalia de præſenti.* In §. 22. ex his præmiſſis concludit, *hodie apud nos ſponſalia de præſenti in ſenſu iuris canonici vix vlla dari, cum fix fingi poſſit caſus, vbi inter ſponſalia & matrimonium non intercedat vna alteraue dies, ſed illa*, pergit, *tandem erunt vera ſponſalia de præſenti, quando in facie eccleſiæ deſponſati denuo interrogantur ab eccleſiæ miniſtro, an alter alteram coniugem accipere velit? tunc enim reuera adeſt purus conſenſus in præſens matrimonium. Porro* in §. 24. explicata LUTHERI ſententia, docet, *retentam fuiſſe in eccleſiis euangelicis Lutheri ſententiam, & ex eo tempore aliter, quam iure canonico, ſponſalia de præſenti & de futuro explicari cœpiſſe.*

Pacta futurorum ſponſalium etiam hodie dicuntur ſponſalia de futuro,

§. XXXVIII. In §. XXV. B. STRYKIUS ita hodie in conſiſtoriis explicandam eſſe hanc diſtinctionem cenſet, vt *pacta de futuris ſponſalibus publicis* dicantur *ſponſalia de futuro:* promiſſio vero futurarum nuptiarum *ſolennis & publica* ſponſalia *de præſenti* contineat, quo ipſo inter ſe differunt, vt *pactum de deſpondendo & ipſa ſponſalia.* Interim tamen §. 30. ſponſalia conditionata referenda eſſe iudicat ad ſponſalia *de futuro*, cum in præſenti nulla adhuc dum *obligatio ſponſalitia* adſit, quod, quo accipiendum ſit ſenſu, aliquoties iam indicaui. Eandem ſententiam quoque fouet B. THOMASIUS *diſſ. de pact. futur. ſponſal. §. III.* aſſerens, quod, quamuis hæc pacta non niſi improprie *ſponſalium* nomine inſigniri poſſint, ſi tamen ea *ſponſalia* nominare placeat, pro ſponſalibus *de futuro* ſaltim ſint habenda, & hoc ſenſu admitti poſſit illorum ſententia, qui *tractatus* de ſponſalibus ineundis *ſponſalia de futuro* nominare ſoleant, cum pacta illa præcedentia nil niſi *tractatus* ſint, ideo, quod nondum obligent, antequam *publica deſponſatio*, quatenus pro *forma* iuxta *leges prouinciales* deſideratur, acceſſerit.

§. XXXIX.

§. XXXIX. Quodſi de *fatis* huius diſtinctionis adducta inter ſe conferimus, ſequentia inde colligi poſſe exiſtimo: (I) in noſtris foris regulariter non dari *ſponſalia de præſenti* in ſenſu iuris canonici, adeoque, quæ de his prædicantur, ſcilicet, quod conſtituant *matrimonium*, applicatione omni deſtitui, ſi vnicum excipias caſum, quando ſponſalibus proprie dictis concubitus acceſſit. Hoc facto *conſenſus matrimonialis* euidentiſſime adeo declaratus eſt, vt hic caſus ad *ſponſalia de præſenti* in ſenſu *iuris canonici* accepta referri, & inter proteſtantes duntaxat admitti queat, cui deciſiones iuris canonici, ſponſalia *de præſenti* tangentes, applicari poſſint. (II) *Sponſalia de futuro* eſſe *proprie dicta ſponſalia* de iure canonico: in foris proteſtantium *improprie dicta*; imo quæ in noſtris foris *ſponſalia de præſenti* vulgo dicuntur, de iure canonico tantum fuiſſe *ſponſalia de futuro. c. 2. X. h. t.* Proinde (III) ſi dextre ius canonicum applicare volumus, ea, quæ de *ſponſalibus de futuro* hoc iure aſſeruntur, *ſponſalibus de præſenti* ſeu *puris* in foris noſtris tribuenda eſſe. (IV) *Tractatus præparatorios* de iure canonico haud dici ſponſalia *de futuro*, nec nomen *ſponſalium* mereri, ſi forſan exceperis *ſponſalia impuberum*, quæ reuera *pacta imperfecta* ſunt de futuris ſponſalibus. (V) Sponſalia *conditionata* tam iure canonico, quam moribus conſiſtoriorum noſtrorum eſſe *de futuro, c. 5. X. de condit. appoſit.* diuerſis tamen ex cauſis & principiis: de *iure canonico* quidem, quia in iis in *præſens matrimonium* voluntatis declaratio deeſt, quæ demum conſtituit ſponſalia *de præſenti*; de praxi vero conſiſtoriorum proteſtantium, quia ſponſalia non ſunt *pura*, quæ demum *de præſenti* iis dicuntur. Ita retenta eadem deciſione diuerſas decidendi rationes allegant, quod etiam agnoſcit BRVCKNERVS *deciſ. matrim. c. 1. n. 28.* (VI) Tres ſpecies ſponſalium *de futuro* proteſtantes ICti adferre ſolent, ſcil. *tractatus præparatorios*, ſub quibus etiam *pacta* de futuris ſponſalibus *publicis* comprehenduntur: *ſponſalia conditionata*, & *deſponſationes impuberum.* Sponſalium *de præſenti* tantum vnicam ſpeciem agnoſcunt, ſcilicet, quando *pure & ſine omni conditione ſibi inuicem de contrahendo matrimonio* fidem dederunt. Iuris canonici doctrina ab his toto cœlo diuerſa eſt, vti ex antea dictis facile colligi poteſt. Quæcunque enim ipſis definitionibus inter ſe differunt, illa eadem iura habere non poſſunt.

Concluſio ex hactenus dictis formatur.

§. XL. Quemadmodum vero proteſtantes ICti tuto relinquere potuiſſent doctrinam *iuris canonici*, ita videlicet comparatam, vt commode ad fora proteſtantium accommodari haud poſſit; ita optandum

Quomodo hæc doctrina ex iuris naturæ principiis proponi debuiſſet?

dum fuiſſet, vt eam vnice ex *natura ſua* æſtimaſſent, quo facto hæc in tot difficultates in applicatione haud deducta fuiſſet. Sufficere omnino illis potuiſſent ſimpliciſſima *iuris naturæ* fundamenta, ſecundum quæ omnem ſponſalium naturam diiudicare potuiſſent, poſthabita diſtinctione ſponſalium *de præſenti* & *de futuro*. Experientia teſte enim quatuor quaſi gradibus ad matrimonium plerumque itur, ita vt (I) præcedere ſoleant *nudi tractatus*, quando *mentio* die Anwerbung a ſponſo facta eſt, repromiſſione a parte ſponſæ adhuc ceſſante, quo ipſo virgo dicitur *ſperata*. vid. B. Dn. STRYK *in vſ. modern. ad tit. de ſponſal.* §. 1. (II) Aliquando quidem accedere ſolet repromiſſio das Ja-Wort, vt tamen plura adhuc determinanda reſeruentur ſponſalibus futuris ineundis, imo his etiam determinatis, adhuc *publica ſponſalia*, in præſentia teſtium ſecundum leges prouinciales celebranda, expectentur, quo rerum ſtatu *virgo* dicitur *pacta*. Vnde non ipſa *ſponſalia obligatoria*, ſed *pactum de futuris ſponſalibus* naſcitur, vti B. Dn. THOMASIVS *diſſert.* ſæpe laudata *de pact. futur. ſponſal.* fuſius oſtendit. (III) Deinceps, conditionibus matrimonii determinatis, ſequuntur ipſa ſponſalia, quibus deſponſantes ſibi fidem dant de contrahendo matrimonio, quo facto virgo *deſponſata* demum dicitur. Tandem (IV) ipſum *matrimonium* conſtituitur, per ſolennem in præſens coniugium declarationem, quo *nouus* conſenſus, a *ſponſalitio* diſtinctus, interponitur, & virgo iam dicitur *vxor*. Hi quatuor gradus ita comparati ſunt, vt ex illis, ſine vllo iuris canonici adminiculo, omnes quæſtiones emergentes reſolui potuiſſent. Verum nec theologi nec ICti hac via ſimpliciſſima inceſſere, quin potius deciſiones *iuris canonici* ſequi maluerunt, cum ſtudium *iuris naturæ* non niſi leui brachio olim excultum, & ad deciſiones controuerſiarum haud fuerit adhibitum. Ita *ius canonicum* ex communi præiudicio prælatum, & quidem ideo, quod, ſecundum perſuaſionem communem ICtorum, fundamenta ex ſacris peteret, doctrinamque *eccleſiæ*, i. e. *patrum* pro fundamento haberet.

Quatuor gradus ſponſalium.

§. XLI. Verum propero ad vſum huius diſtinctionis, qui ſatis latiſſimum in *iure canonico* ambitum habet. Equidem non deſunt, qui huius diſtinctionis plane nullum agnoſcunt vſum in foris proteſtantium, quæ ſententia ſi vera eſt, noſtra parum referret, vtrum doctrinam *iuris canonici* integram retinuiſſemus, an vero nouas plane ſubſtituiſſemus definitiones. Ita cenſet BRVCKNERVS in *deciſ. matrim. c. 1. n. 3.* aiens: *Barbara illa latinitas, qua vir dicit, ſe accipere mulierem in ſuam vxorem, & mulier virum in ſuum maritum, & effectus diuerſus verborum præ-*

Diſtinctio adducta vſum habere a Brucknero negatur,

præſentis & futuri temporis in ſponſalibus aliisque conuentionibus, tam Romanis antiquis, quam aliis gentibus, incognitus fuit. In noſtra quoque germanica & aliis linguis diſtinctio illa vſui & praxi communi plane repugnat. Cumque etiam nos per aliquot annos in duobus diuerſis conſiſtoriis verſati ſimus, certo aſſerere poſſumus, nullum omnino vſum iſtius diſtinctionis nos deprehendiſſe, vt adeo mirum ſit, eam adhuc a multis non tantum theologis, ſed & ICtis noſtrarum partium hinc inde adhiberi & defendi. Merito autem ea a ſanioribus noſtratium reiicitur.

§. XLII. Vtinam vero non accepiſſet vſum incongruum, quem forſan BRVCKNERVS vel ideo non obſeruauit, quia animaduertit, talia ſponſalia *de præſenti* a foris noſtris aliena eſſe, quæ *ius canonicum* in medium produxit. Hic vero minime ſubſiſtendum, ſed ante omnia inquirendum eſt, annon deciſiones iuris canonici, huic diſtinctioni tributæ, in noſtris ſuperſint foris, & incongrue applicentur, poſtquam definitiones nouas ſubſtituerimus? Scilicet ſi pleroſque ICtos, in primis vero CARPZOVIVM intueor, eorumque deciſiones mente peruoluo, deprehendo, adeo eosdem placitis *iuris canonici* inſtitiſſe, vt, quæ *ius canonicum* de ſponſalibus ſuis *de præſenti* aſſerit, ea ad ſponſalia *de præſenti*, prout in foris proteſtantium definiuntur, h. e. *pura*, transferre ſoleant; quæ vero ius canonicum de ſponſalibus *de futuro* definit, itidem adſcribant ſponſalibus *de futuro* nouiter fabricatis, h. e. vel ad *tractatus ſponſalitios*, vel ad *conditionata ſponſalia* duntaxat, vnde mira rerum confuſio orta eſt. Etenim longe diuerſas definitiones introduxere; & tamen deciſiones iuris canonici, diuerſas definitiones ſupponentes, retinuere, quæ praxis adeo incongrua eſt, vt non potuerit non concluſiones parere minus cohærentes. Sponſalia noſtra *de præſenti*, h. e. *pura*, de iure canonico dicuntur *de futuro* per *c. 2. X. h. t.* ergo horum deciſiones iis tribuendæ fuiſſent, ſi ius canonicum ſequendum eſſe exiſtimaſſent; e contrario quæ de ſponſalibus *de præſenti* in iure canonico prædicantur, vel omni applicatione carere debuiſſent, quia eiusmodi caſus *regulariter* in foris noſtris non occurrunt, quos ius canonicum ſupponit: vel ei tantum debuiſſent attribui caſui, quando ſponſalia concubitu ſunt confirmata, quæ demum in ſenſu iuris canonici apud nos conſtituunt ea ſponſalia, quæ *de præſenti* dicuntur. Sed ad ſpecialia tranſire e re erit.

habet tamen vſum peruerſum.

§. XLIII. Abuſus inſignis (I) huius diſtinctionis occurit in doctrina de *iuramenti delatione*, vtrum & quatenus hæc in cauſa *ſponſalium* dubiorum locum habeat? Communis fere ſententia eſt, pro *con-*

(I) Occurrit incongrua applicatio iuris canonici circa delationem iuramenti,

conſeruandis ſponſalibus ei locum eſſe, non vt puella iuret, ſponſalia non eſſe contracta, quia, vt ait CARPZOV. *lib. III. reſp.* 57. *n.* 4. *delatio non valet ad diſſoluendum matrimonium.* Conf. IDEM. *P.* I. *C.* 12. *def.* 30. MEV. *P. V. deciſ.* 210. GAIL. *lib. II. obſ.* 94. *n.* 13. *ſeqq.* De iure canonico diſtinguunt communiter inter ſponſalia *de præſenti & de futuro.* Hoc caſu indiſtincte iuramentum admittendum eſſe cenſent, quod mutuo diſſenſu etiam ab illis recedere poſſint; *c.* 2. *X. h. t.* non item illo, quia talia ſponſalia inducunt *matrimonium*, quod *priuato arbitrio* partium exponendum haud eſt, ſi iuramentum poſſet vergere ad diſſoluenda ſponſalia; pro conſeruandis vero ſponſalibus delationi iuramenti locus eſt. *c.* 34. *X. de iurei.* Hoc tamen communiter reſtringunt ad iuramentum *delatum:* nam *legale* ſeu *neceſſarium* a iudice deferri poſſe conſtat ex *c.* 10. *X. de ſponſ. impub. c.* 7. *X. de frigid. & maleſ. c.* 4. *de probat.* ibique GONZAL. *n.* 4. Hanc eandem diſtinctionem noſtrates ſequuntur, adſtruentes, contra ſponſalia *de præſenti*, h. e. *pura*, non eſſe locum delationi iuramenti: in ſponſalibus *de futuro* vix caſus concipi poteſt, vbi in foris proteſtantium iuramentum deferri queat. Nam aut intelliguntur *tractatus ſponſalitii*, in quibus iuramentum foret inutile: aut ſponſalia *conditionata*, quo caſu conditione pendente lis non facile emergit; emergente tamen lite, ex hypotheſi communi admittendum eſſet iuramentum. Aut denique *ſponſalia impuberum* intelliguntur, in quibus vel ideo ad iuramenti delationem haud deuenitur, quia *imperfecta* ſunt, & ab illis impune poſt pubertatem reſilire permiſſum eſt. Quæſtio ergo tantum ſupereſt de ſponſalibus *de præſenti*, de quibus etiam vnice interpretes, negantes delationem iuramenti, intelligendi ſunt. Sic enim CARPZOV. *cit. reſp.* 57. *n.* 6. *Nec enim ſponſalia de præſenti ſolo ac nudo contrahentium conſenſu contrahuntur, vt propterea nudo viciſſim diſſenſu diſſoluantur, ſed a Deo colligantur, & ab ipſius auctoritate & voluntate dependent.* Primaria vtique ratio decidendi eſt, quia ſponſalia *de præſenti* ipſum *matrimonium* conſtituunt, & ita ſicuti non contra *matrimonium*, ita nec contra ſponſalia *de præſenti* iuramentum deferri poteſt. Aſt falſam eſſe hanc rationem, & ex inepta applicatione iuris canonici natam, ſtatim apparet. Noſtra ſponſalia *de præſenti*, h. e. *pura*, non ſunt *matrimonium*, ſed illa ipſa, quæ de iure canonico dicuntur *de futuro*, h. e. vera & proprie dicta ſponſalia, a matrimonio adhuc toto cœlo diſtincta. Sicuti ergo contra hæc valet delatio iuramenti de iure canonico, ita hæc etiam contra ſponſalia, quæ in noſtris foris vocantur *de præſenti*, haud reiicienda, quod plenius probauit Dn. I. S. STRYK. *diſſ. de delat. iur. in matrim.*

cam-

eamque ſententiam præiudiciis roborauit, & plenius ſupra *tom. I. tit. de iureiur.* §. 60. *ſeqq. p.* 1324. excuſſum eſt.

§. XLIV. Similiter (II) *transactionem* non eſſe *contra matrimonium* admittendam colligunt & aſſerunt ex *c. ult. X. de transact.* quamuis *pro matrimonio* compoſitio licita & permiſſa ſit. *c.* 2. *X. de clandeſt. deſponſat.* CANISIVS & GONZALEZ *ad cit. c. vlt.* GAIL. 2. *obſ.* 94. *n.* 14. *ibique* BERNARDVS GRAEVAEVS, PETRVS HEIGIVS *lib. II. qu.* 16. *n.* 1. *ſeqq.* MEVIVS *P. V. deciſ.* 210. *n.* 4. Idemque quoque de ſponſalibus *de præſenti* intelligendum eſſe, conſtat ex doctrina HEIGII *cit. l. n.* 14. & CARPZOVII *lib. III. iurispr. conſ. def.* 44. *n.* 1. & 12. & *lib. II. def.* 233. *n.* 4. Vterque tamen hoc reſtringit ad eum caſum, ſi liqueat, ſponſalia *de præſenti*, h. e. *pura*, eſſe contracta, & alter deſponſatorum forſan refractarius ſit, vt fidem datam conſeruare nolit: *ſi de promiſſione matrimonii adhuc ſub iudice lis eſt, nec ea ab actrice fuerit probata, aut difficulter probari poſſit*, ſecus ſe rem habere ait CARPZOV. *cit. def.* 233. *n.* 7. Hæc ſi vera ſunt, etiam *delatio iuramenti*, quæ inſtar *transactionis* eſt, contra ſponſalia, quæ ab aduerſario negatur, locum habere debet, quia iuramentum vtplurimum defertur, vbi de ſponſalibus contractis non conſtat, vt inde ſatis appareat, doctrinam & CARPZOVII & HEIGII plane non cohærere. Vt vero redeamus in viam, iterum ex hactenus dictis apparet, doctrinam iuris canonici peruerſe ad noſtra ſponſalia applicatam eſſe. Quod ius canonicum transactiones non admittat contra ſponſalia *de præſenti*, conclamatum eſt; ſed eiusmodi ſponſalia non habemus. Admittit ius canonicum transactiones in ſponſalibus *de futuro*, ſiue *pure* ſiue *ſub conditione* contracta fuerint, quorum prior ſpecies apud nos vocatur *de præſenti*, quid ergo prohiberet, quo minus in iis admitteremus transactionem? Falſum enim eſt, noſtra ſponſalia de præſenti eſſe *matrimonium*, quod aſſertum peruerſe ex iure canonico ſponſalibus noſtris adſcriptum eſt. B. Dn. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect. III.* §. 33. (II) circa transactionem,

§. XLV. Ex eodem fundamento quoque (III) fluxit deciſio, quod in matrimoniali cauſa arbiter aſſumi nequeat per *c.* 9. *inf. de in integr. reſtit.* HEIGIVS *cit. l. n.* 3. CARPZOV. *cit. def.* 233. *n.* 4. MEV. *cit. deciſ.* 210. *n.* 5. & ita quoque nec in *ſponſalibus de præſenti*, modo de horum exiſtentia conſtet: nam ſi dubitatur, vtrum ſponſalia illa inita ſint, ſi tantum ſuper quæſtione *facti* lis hæreat, compromiſſum admittunt. HEIGIVS *cit. l. n.* 22. *ſeq.* Non alia huius aſſerti ratio dari poteſt, quam quod ſponſalia *de præſenti* ſint matrimonium, quæ ſi non negantur, (III) circa compromiſſum,

 ſed

ſed forſan de *validitate* illorum diſputatur, compromiſſum ceſſare arbitrantur, quia cauſa matrimonialis eſt *eccleſiaſtica.* Si res ex vero æſtimanda foret, in cauſis ſponſalium, ſiue *pure* ſiue *ſub conditione* contracta fuerint, indiſtincte arbiter recipi poſſet, cum hæc cauſa non poſſit dici *eccleſiaſtica.* Quod *matrimonium* & *ſponſalia de præſenti* cauſis eccleſiaſticis annumerentur, vnice ex conceptu *matrimonii* fluit: aſt ex ipſa pontificiorum conceſſione ſacramentum non eſt in ſponſalibus de futuro (quæ nobis ſunt *de præſenti*) ſed tantum in matrimonio, *c. 5. X. de digam. non ordin. c. 17. C. 27. q. 2. c. 36. C. 27. q. 2.* adeoque ſponſalia de futuro ad cauſas eccleſiaſticas non abſolute referri deberent.

(IV) circa indiſſolubilitatem ſponſalium,

§. XLVI. Inprimis vero (IV) peruerſa applicatio huius doctrinæ ſeſe exerit, quando de ſponſalium *validitate* & *vinculo* lis incidit, vbi communiter & iuris canonici interpretes & practici in foris proteſtantium diſtinguunt inter ſponſalia *de præſenti* & *futuro.* De iure canonico manifeſti iuris eſt, (I) ſponſalia *de futuro*, etiam iurata, *mutuo diſſenſu* diſſolui poſſe, (II) nec refractarium *præciſe* & *abſolute* compelli debere ad matrimonium ineundum. Prius liquidum eſt ex *c. 2. X. h. t.* vbi pontifex ita: *Præterea hi, qui de matrimonio contrahendo PVRE & SINE OMNI CONDITIONE* (quæ apud proteſtantes erronee *de præſenti* dicuntur) *fidem dederunt, commonendi ſunt, & modis omnibus inducendi, vt præſtitam fidem obſeruent: ſi autem ſe ad inuicem admittere noluerint, ne forte deterius inde contingat, vt talem ſcilicet ducat, quam odio habet, videtur, quod ad inſtar eorum, qui ſocietatem interpoſitione fidei contrahunt, & poſtea eandem ſibi remittunt, hoc poſſit in patientia tolerari.* Loqui textum de ſponſalibus *de futuro* in ſenſu iuris canonici, interpretes vno ore concedunt, & præterea res ipſa loquitur, quia caſus ſupponitur, vbi *de matrimonio contrahendo* ſibi fidem dederunt; *vera* ergo & *proprie dicta* ſponſalia contracta erant, eaque, quod magis eſt, iuramento confirmata. Poſterius probatur per *c. requiſiuit 17. X. h. t.* vbi pontifex ita: *requiſiuit a nobis tua fraternitas, qua cenſura mulier compelli debeat, quæ iuriſiurandi religione neglecta nubere renuit, cui ſe NVPTVRAM, interpoſito iuramento, firmauit, ad quæ tibi breviter duximus reſpondendum, quod, cum libera debeant eſſe matrimonia, monenda eſt potius, cum coactiones difficiles ſoleant exitus frequenter habere.* Itidem hic ſermo eſt de ſponſalibus *de futuro*, quæ proprie dicta ſunt ſponſalia, vti textus docet. In vtraque diſpoſitione nihil eſt, quod deſiderari queat; ſicuti enim partes ſibi inuicem iuramentum præſtiterunt,

quæ iure canonico mutuo diſſenſu diſſolui poſſunt, ſi de futuro ſunt,

nec refractarius abſolute cogitur.

runt, ita huius quoque ſibi inuicem poſſunt facere gratiam. In altero textu quidem vnius diſſenſus adeſt, ſed quia grauiora mala ex *violenta* & *abſoluta compulſione* metuenda ſunt, merito ab his abſtinendum eſt. Et quid vetat, ſponſalia mutuo conſenſu tolli, quæ mutuo conſenſu inita ſunt? GONZALEZ. *ad cit. c.* 2. *n.* 7. Quod ſi autem ſponſalia *de præſenti* per interpoſitum *conſenſum matrimonialem* inita ſunt, diſſenſus *vnius* vel *vtriusque* non attenditur; quia propter conſenſum coniugalem expreſſum ſunt potius ex mente canonum ipſum *matrimonium*, quod ſatis clare euincitur ex *c. ſi inter* 31. X. *h. t.* & *c. licet* 3. *X. de ſponſa duorum.* Iam autem matrimonium mutuo diſſenſu diſſolui nequit. Neque obſtat, quod ſolennis deductio in domum non acceſſerit, quia, vt ſupra oſtenſum eſt, patres exiſtimarunt, conſenſum *priuatum*, & *minus ſolennem* in præſens coniugium, qui in *ſponſalibus de præſenti* diſerte & clare edendus eſt, in *foro eccleſiaſtico* ſufficere, ad conſtituendum vinculum indiſſolubile.

§. XLVII. In terris proteſtantium diſtinctionem obſeruari eandem videmus; ſed cum diuerſas definitiones foueant, non poſſunt non deciſiones, a mente canonum plane alienæ, inde enaſci, quas tamen corroborare volunt ex principiis iuris canonici. Fatentur, ſponſalia *de futuro* diſſolui poſſe, CARPZ. *in iuriſpr. eccl. lib.* 2. *def.* 18. *n.* 1. non vero *de præſenti*, quin diſſentientes carcere aliaque mulcta *abſolute* compelli debere. IDEM *def.* 133. *ſeqq.* Hic vero ſtatim ſe prodit mira rerum confuſio: verba iuris canonici retinent, mente reiecta; prædicata ſponſalium *de futuro* applicant ad *tractatus ſponſalitios*, & quæ de ſponſalibus *de præſenti* in iure canonico prædicantur, applicant ad ſponſalia *pura*, qui in ſenſu iuris canonici tamen ſunt *de futuro*, qualia reuera hodie in terris proteſtantium pleraque ſunt ſponſalia, & ita ratio iuris canonici, quod talia ſponſalia ſint ipſum *matrimonium*, incaute adhibetur. Imo eousque progreditur IEREMIAS LAVRENTIVS MOGIVS *tr. de ſponſalibus cap.* 2. *th.* 4. vt ne quidem diſſolutionem admittat ob *inimicitias capitales*, coortas inter deſponſatos, addens non aliis de cauſis ſponſalia poſſe diſſolui, quam ob quæ ipſum *matrimonium*, quale in ſponſalibus *puris* latere exiſtimat. In hoc itaque latitat inſignis confuſionis fundamentum & indicium, vt dolendum ſit, diſſentientes ipſis pontificiis duriores eſſe. Agnoſcit MOGIVS *c. l. n.* 5. vtrumque textum in *c.* 2. & 17. *h. t.* loqui de ſponſalibus *de futuro*, adeoque hos textus ſibi non obeſſe iudicauit; ſed non animaduertit, ſponſalia illa *de futuro* canonica conuenire cum ſponſalibus *de præſenti* in terris proteſtantium. Rectius certe philoſophantur

Peruerſe hæc doctrina applicatur in foris proteſtantium.

phantur MEVIVS *p.* 3. *p.* 382. & Dn. STRYK. *de diſſenſ. ſponſ. ſect.* 2. §. *ſeqq. & ſect.* 3. §. 8. *ſeqq.* atque ad obiectiones reſpondent eorum, qui mutuo diſſenſu diſſolui poſſe ſponſalia hæc negant, quod infra plenius examinandum erit.

Sponſalia producunt obligationem præciſam.

§. XLVIII. Vt vero de *obligatione purorum ſponſalium*, quam adducta diſtinctio admodum turbauit, ſolidum ferri poſſit iudicium, fundamenta eius breuius in medium proferenda ſunt. Sponſalia, vbi legitimo contracta ſunt modo, ſine dubio obligationem ad ea conſummanda producunt, & quidem ex *natura* & *ratione pactorum* communi, ſi modo iuſtæ ab iis reſiliendi cauſæ nullæ interuenerint, de quibus late egerunt B. STRYK. *de diſſ. ſponſalit.* NICOLAI *repud.* aliique, quas infra excutere commodius erit. Suppono ergo (1) ſponſalia eſſe *valida*, nulloque laborare vitio: (2) nullam iuſtam ſuperuenire cauſam, ob quam repudio ſecundum leges locus eſſe poſſit, quibus ſuppoſitis, obligatio ad fidem datam ſeruandam omnino adeſt. Equidem obligatio ſponſalitia in *faciendo* conſiſtit, a qua alias ex vulgata doctorum ſententia recedere licet, præſtatione eius, quod intereſt, oblata. Qui hanc theſin defendunt, ſupponunt, *obligationem faciendi alternatiuam*, & arbitrio debitoris electionem ſimpliciter relinquendam eſſe, vtrum *factum*, an *intereſſe* præſtare malit? conſequenter debitorem per ſententiam iudicis cogi non poſſe ad factum præſtandum. FRANZK. *ad tit. de P. V. n.* 63. Verum confundunt Dd. obligationem *alternatiuam* cum *ſubſidiaria*: in *illa* vtrumque æque principaliter, ſecundum electionem debitoris, debetur; in *hac* id, quod promiſſum, principaliter & præciſe debetur, intereſſe autem demum in *ſubſidium*, ſi res promiſſa præſtari nequeat, vel debitor extreme contumax ſit, vt nullo modo cogi poſſit, ad fidem datam ſeruandam. Qui promittit factum, ſe ad *faciendum* obligat, non *intereſſe* promittit; aliud autem pro alio inuito debitori obtrudi nequit. Vnde in *ſponſalibus* idem obtinere, ex hac *regula* liquet, quamuis hic Romani ex aliis cauſis remiſſiores fuerint, & repudia conceſſerint, cum etiam diuortiis promiſcuis locum dederint. *l.* 1. *C. de ſponſal.*

An de iure canonico coactioni locus ſit?

§. XLIX. Quando ergo ſponſus vel ſponſa ſponſalia conſummare detrectant, iuſte iudex refractarium cogit, ad fidem datam ſeruandam, quæ coactio cum ſecundum leges fiat, nullum vitium habet. An de iure canonico *talis coactio* quoque obtineat, in dubium vocari ſolet. Ait CARPZOV. *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def.* 133. *n.* 1. *Nimis indulgent canoniſtæ perſonis deſponſatis, coniugium conſummare reluctantibus,* *quas*

quas nulla ſanctione compellendas dicunt, quia & ad euitandum maius malum tolerandam potius fidei datæ violationem, quam matrimonium concedendum exiſtimant. Fundamenta huius aſſertionis petit ex *c.* 17. *X. h. t.* cuius verba §. 46. iam adducta ſunt.

§. L. Verum hic textus non vnice adferendus erat, qui licet non adeo perſpicuus ſit, commodam tamen adhuc interpretationem recipit. ALEXANDER III. in *c.* 10. *X. h. t.* longe aliter philoſophatur in ſimili caſu, quo *iurata ſponſalia* erant contracta. Integram deciſionem repetam ex editione GONZALEZII, huius tenoris: *Quia igitur prædicto G. periculoſum eſt, contra iuramentum ſuum venire &c. mandamus, quatenus cum exinde fueris requiſitus, vtramque partem ad tuam conuoces præſentiam, & rationibus hinc inde plenius auditis, & cognitis, ſi tibi conſtiterit, quod præfatus G. præſtito iuramento firmaſſet, quod filiam memorati B. duceret in vxorem, eum moneas, & auctoritate noſtra diſtincte compellas, vt ipſam, niſi rationabilis cauſa extiterit, in vxorem recipiat, & maritali affectione pertractet: ſi vero rationabilem cauſam prætendere voluerit, eam cum omni diligentia & ſtudio audias, & ſine canonico, omni appell. ceſſ. decidas. Ceterum ſi legitime monitus, iudicio tuo parere contemſerit, eum & patrem, ſi fouere ipſum in ſua malitia præſumſerit, excommunicationis vinculo adſtringas, &c.* Grauior coactio vix fingi poteſt, quam quæ mediante *excommunicatione* peragitur. Imo nequidem in hoc ſubſiſtit pontifex, ſed Pictauienſi episcopo iniungit, vt *in tota terra ipſorum omnia diuina, præter baptiſma paruulorum & pœnitentias morientium, officia celebrari probibeat.* Erant duo nobiles viri, qui liberos ſuos hoc modo deſponſauerant, adeoque hanc coactionem adhuc addendam eſſe cenſuit. Eiusdem fuit ſententiæ INNOCENTIVS III. *in c.* 2. *X. h. t.* aiens: *Quod ſi forte per verba de futuro ſponſalia cum vtraque contraxit, iuramentum primum, ſicuti licite factum eſt, ipſum ſeruare compellas, de ſecundo pœnitentiam iniuncturus.* Hoc dogma quoque defendunt interpretes iuris canonici, vt SANCHEZ *de matrim. lib. I. diſp.* 28. *n.* 4. GONZALEZ *ad c.* 2. *X. h. t. n.* 6. *ſqq.* BARBOSA *ad c. cit. X. n.* 5. WIESTNER *ad tit. de ſponſal. n.* 60. & plures alii ab his allegati, vt minus recte canoniſtis contrariam doctrinam tribuerit CARPZOVIVS.

Quod affirmatur.

§. LI. Equidem vt dubio, ex *c.* 17. *cit.* moto, ſatisfaciant, varias adferre ſolent conciliationes. SANCHEZ *lib.* I. *de matrim. diſp.* 29. *n.* 4. tunc demum refractarium non eſſe cogendum, ſi iuſta cauſa obſtiterit, & de hoc caſu pontificem in *cit. c.* 17. intelligendum eſſe, ait, cuius circumſtantiæ tamen nullam facit mentionem. Addit etiam nouam

Remouetur dubium ex c. 17. X. de ſponſal.

dubii ſolutionem & verba: *monenda eſt potius*, intelligenda vult ſecundum *c.* 10. *cit.* vt ſenſus ſit, *monenda eſt prius.* Id vero non admittit ratio ſubiecta, *cum libera debeant eſſe matrimonia*, nec tota verborum ſtructura, quamuis plerique interpretes, vt BARBOSA, GONZALEZ, WIESTNER, aliique illam ſequantur. Meo iudicio diſtinguendum eſſe videtur inter *coactionem abſolutam* & *ſecundum quid talem. Illa* eſt, quando ſponſa refractaria adeo *abſolute* compellitur, vt, ſi vel maxime coram altari reclamet, negetque, ſe ſponſum in maritum accepturam eſſe, nihilominus tamen benedictio ſacerdotalis peragatur. *Hæc* vero dicenda, quando quidem adhibentur *remedia coactiua*, quibus refractaria induci poteſt, vt in copulam ſacerdotalem conſentiat, obtorto collo tamen ad altare non rapitur, nec benedictio ſacerdotalis cum *reclamante* peragitur. Illam omnino excludere pontificem, certum eſt, quod indicant rationes, *cum libera debeant eſſe matrimonia*, item: *cum coactiones difficiles ſoleant habere exitus frequenter.* Hanc non item excluſiſſe videtur, nec verba: *monenda eſt potius quam cogenda*, captanda, aut de *admonitionibus ſimplicibus* intelligenda ſunt. Potiſſimum de *modo cogendi* quæſtio fuit mota. Interrogatus erat pontifex: *qua cenſura compelli debeat mulier refractaria?* illam quæſtionem definit pontifex, non hanc. Non putauit contra refractariam, indiſtincte per viam *excommunicationis*, eſſe agendum, quæ quodammodo ad *abſolutam coactionem* inclinare videtur, & hoc intuitu dicit, eam *monendam* eſſe potius, quam per *cenſuram* cogendam. Coactio ergo per *carcerem* non excluditur. Equidem ALEXANDER III. etiam *excommunicationis remedium* indulſit, & in hoc quidem potiſſimum diſſenſus fuiſſe videtur, quod facile admitti poteſt, dum quidam pontifices *liberaliores*, quidam *cautiores* in exercitio huius fulminis fuiſſe leguntur. Breuiter quoad ipſam *coactionem* haud inter ſe diſſenſerunt pontifices, quod ſufficit: ſed tantum quoad *modum cogendi & excommunicationem* infligendi, de cuius exercitio etiam in aliis materiis ſibi non conueniunt.

Coactio ſecundum quid approbatur etiam in noſtris conſiſtoriis.

§. LII. Sicuti vero hæc poſterior ſententia iuri canonico conuenit, ita quoque in conſiſtoriis noſtris merito approbanda eſt, de quo fere nemo dubitat, quin potius plerique iudici eccleſiaſtico plus indulgent. B. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 2. *§.* 4. *ſqq.* MEV. *P. III. deciſ.* 382. CARPZ. *cit. l.* L. B. de LYNCKER. *reſp.* 78. *n.* 4. BRVCKNER. *in deciſ. matrim. c.* 1. *n.* 7. *ſqq. & c.* 21. *n.* 15. *ſqq.* BROVWER. *de iur. connub. lib.* 1. *c.* 24. *§.* 20. 23. Vnde vtplurimum addi ſolet ſententiæ condemnatoriæ hæc clauſula; und wird Bekl. zu Vollziehung der Ehe durch gebührende

de Zwang-Mittel nicht unbillig angehalten. Ipſa remedia coactiua ſunt arbitraria, primario tamen decerni ſolet *incarceratio*, qua contumacia reluctantis frangitur. CARPZ. *lib.* 2. *I.C. def.* 133. *n.* 8. *&*. *P.* 4. *c.* 20. *def.* 10. BRVCKNER. *cit. l.* Ita cenſuit facultas iurid. Lipſ. apud FINCKELTH. *obſ.* 42. So ſeyd ihr wohl befugt, die ordentliche weltliche Obrigkeit hierinnen zu erſuchen, daß mehr erwehnte M. K. zur gefänglichen Hafft gebracht, darinnen 10. Tage lang mit Waſſer und Brodt geſpeiſet, und darneben ernſtlich bedrauet werde, woferne ſie nochmahls auf ihrer Halsſtarrigkeit und Ungehorſam verharren, und binnen gewiſſer von euch nahmhafft gemachter Zeit die Ehe mit Klägern nicht vollziehen würde, daß ſie durch noch härtere Gefängniß dazu angehalten und des Landes ewig verwieſen werden ſolle. Addit CARPZ. *cit. def.* 133. *n.* 10. etiam *pœna pecuniaria* contumaces compelli poſſe, quæ ita applicanda, vt certus eis præfigatur terminus, intra quem ſub pœna determinata ſatisfacere cogantur, quo non facto, illa ſtricte exigenda, & rurſus exaſperanda. Pœnam *relegationis* etiam approbat CARPZ. *cit. l. def.* 134. ob ſingularem contemtum magiſtratus imperii. *Excommunicatio*, quam ius canonicum & approbat & reprobat, contumaci non facile decernenda, quæ & in primitiua eccleſia ob *grauiora crimina* tantum inflicta, non vero *modus cogendi* fuit, adeoque in noſtris eccleſiis recte hoc caſu reiicitur.

§. LIII. Ab *abſoluta coactione* merito abſtinendum eſt iudici, quod præcauent rationes a pontifice in *c.* 17. *X. h. t.* adductæ. Qui *inuitos* & *reluctantes* ad altare obtorto collo trahendos, & reclamantes copulandos eſſe, ſentiunt, vtplurimum iis vtuntur rationibus, quæ ex male intellecto iure canonico deductæ ſunt. Sponſalia *de præſenti* in ſenſu iuris canonici ſunt ipſum matrimonium, & *vinculum indiſſolubile* continent, quæ præciſe obligant, vt *copula ſacerdotali* ſint perficienda, & nullo modo ab iis recedere liceat. Non aliter enim contrahuntur, quam per *declarationem conſenſus coniugalis*, ſeu per verba *de præſenti matrimonio*, & quia talis conſenſus facit matrimonium, inde quoque vinculi indiſſolubilis nexus oritur. Hi vero laquei noſtris ignorantur foris: nunquam ſponſalia ita ineuntur: de *futuro matrimonio* conſenſus interuenit, non de *præſenti*, ſiue *pure*, ſiue *ſub conditione* contrahantur, & quamuis eadem vtamur diſtinctione, prorſus diuerſas tamen eisdem attribuimus definitiones, nec noſtra ſponſalia *pura* recte *matrimonium* dicuntur. Proinde ſi ſponſa prorſus refractaria eſt, vt nullo modo adduci poſſit ad matrimonium conſummandum, diſſoluen-

Coactio abſoluta adhiberi nequit.

da potius ſponſalia, & refractaria condemnanda 1) in expenſas, 2) ad intereſſe parti præſtandum, 3) in pœnam pecuniariam zu milden Sachen, vt loquuntur, 4) ſæpe etiam *pœnitentia eccleſiaſtica* ei decernitur; B. STRYK. *cit. l. §.* 49. a qua tamen abſtinendum eſſe credo, ex rationibus ſuo loco tradendis. Pœna *cœlibatus* etiam ad certum tempus, ſed non adeo commode, decerni ſolet, vt oſtendit B. LVDOVICI *diſſ. de pœna cœlib.* Grauior animaduerſio conſtituta eſt *in renou. ordin. Guelpherbyt. P. I. p.* 107. vbi ita: Wann einer oder ander ſolches ſich gelüſten laſſen wolte, ſoll der oder dieſelbe gleich einem malitioſo desertori oder desertrici gehalten, und ſo wohl ſeinem Gegentheil in dasjenige, was demſelben der Ehe-Beredung und gemeinen Rechten nach gebühret, als uns und unſeren Gerichten ſchwere willkührliche Straffe verfallen ſeyn, anderweite Verlobung und Verehligung auch denenſelben absque pleniſſima cauſæ cognitione und ohne höchſt-erhebliche Urſachen nicht verſtattet werden.

An abſolute coactus obligetur ex copula ſacerdotali?

§. LIV. Quodſi tamen nihilominus iudex ad *abſolutam compulſionem* acceſſerit, & reclamantes in conſiſtorio vel ad altare obtorto collo tractos copulandos eſſe decreuit, *iniuſta* talis *coactio* cenſenda, nec matrimonium eſt contractum. Ita *M. Aug.* 1713. Facult. theologicæ & iurid. huius loci caſus notabilis propoſitus fuit, quo refractarius per *violentiam extremam* copulæ ſacerdotali ſubiectus fuerat, qui, cum mulieri cohabitare nollet, ex capite *deſertionis* accuſabatur. Non vna eademque collegiorum, quorum ſententia exquirebatur, erat opinio: tandem actis ad vtramque facultatem huius loci tranſmiſſis, hæc lata fuit ſententia:

Als dieſelbe uns ſämtlich in Sachen N. an einem, M. andern Theils ergangene acta &c. auf vorher gepflogene communication mit der hieſigen löblichen theologiſchen Facultät und deren Genehmhaltung vor Recht: Nunmehro daraus ſo viel zu befinden, daß zwar N. geſtalten Sachen nach zu Vollenziehung des mit M. vorhin getroffenen Ehe-Verlöbniſſes durch ſcharffe Zwangs-Mittel ferner nicht anzuhalten, es iſt aber derſelbe beſagter M. einen Abtrag von 80. Rthlr. zu geben, auch die auf dieſen proceſs verwandte Unkoſten auf vorhergehende liquidation abzuſtatten ſchuldig, und wird er darüber ſeiner Widerſetzlichkeit und ungebührlichen Bezeigens halber um 30. Thlr. als eine Geld-Buſſe in Straffe genommen, der M. hingegen ſich anderweits zu verehlichen verſtattet. Im übrigen iſt N. auch wegen des gegebenen öffentlichen Aergerniſſes öffentliche Buſſe zu thun pflichtig, ſodann aber und wann die-

dieſes geſchehen, wird er zu dem Gebrauch des Heil. Abendmahls billig wiederum zugelaſſen. V. R. W.

Rationes decidendi.

Obwohl 1) es an dem iſt, daß N. nachdem er zu verſchiedenen mahlen in dem geiſtlichen Unter-Gericht ohne Zwang ſich erkläret, M. zu heyrathen, allerdings verbunden geweſen, ſolch ſein Ehe-Verſprechen Chriſtlichem Gebrauch nach zu vollziehen, zumahl er 2) ſein Vorgeben vornemlich, daß die M. eine verſoffene Weibes-Perſon ſey, in actis mit nichts erweiſen können, dahero es 3) nicht unrecht geweſen, daß die Trauung im geiſtlichen Untergericht durch ein Fürſtlich Reſcript veranlaſſet worden, ſolche Trauung auch 4) würcklich geſchehen, und alſo dem Anſehen nach bereits ein matrimonium conſummatum vorhanden iſt, indem zwar N. bey dem angegebenen actu copulationis ſein Ja-Wort nicht von ſich geben wollen, ſondern ſich vielmehr auf den Bauch zur Erden geleget, und ſeinen Widerwillen beharrlich conteſtiret, inzwiſchen aber doch 5) das geiſtliche Unter-Gericht mit der copulation wohl fortfahren, und es den conſenſum ſponſi ſuppliren können, alldieweil beſagtes Gericht die klare Vorſchrifft des Fürſtlichen Reſcripts vor ſich gehabt, und es alſo deshalb von neuen Anfrage zu thun nicht ſchuldig geweſen, woraus 6) folget, daß, da andere Zwangs-Mittel nicht zureichen wollen, die Landes-Verweiſung wider N. als einen malitioſum deſertorem, gar wohl erkannt werden mögen, auch 7) darauf nicht zu ſehen ſey, daß die M. ſich in actis erklähret, wann ihr nur anderweits zu heyrathen verſtattet würde, und ſie ihre Abfindung bekäme, in N. wegen Vollenziehung der Ehe nicht ferner dringen wolle, angemercket ausgemachten Rechtens ſey, daß die eigenmächtige Ehe-Scheidung derer Ehegatten in keine Wege zu vertheidigen, ſelbige auch 8) eben ſo wenig wegen einer vorgeſchützten Feindſchafft ſtatt finden möge; Dennoch aber und dieweil 1) aus denen Acten zur Gnüge erhellet, daß bey N. eine gäntzliche auerſio animi gegen die M. vorhanden, indem er ſich verſchiedentlich erkläret, daß er lieber ſterben, als das beſagte Menſch zur Ehe nehmen wolle, von welchem einmahl gefaſſeten Entſchluß er auch 2) nicht gebracht werden mögen, ob man gleich bereits harte Zwang-Mittel wider ihn gebrauchet, und ihn zu zweyen mahlen in das Gefängniß geworffen, worinnen ihm nichts als Waſſer und Brodt gereichet worden, 3) auch allhier noch zur Zeit kein matri-

 moni-

monium conſummatum vorhanden iſt, ſondern die Sache in terminis ſponſalium alleine beruhet, alldieweil N. bey dem vorgenommenen violento modo copulationis ſacerdotalis ſich auf die Erde niedergeleget, und ausdrücklich auch ſo gar mit harten execrationibus declariret, daß er die M. zum Weibe nicht haben wolle, dahero dann der Archidiaconus A. laut ſeines atteſtati fol. 168. gar wohl geurtheilet, daß es ſich nicht wohl ſchicken würde, mit der Trauung fortzufahren, welches er aber dennoch thun müſſen, und alſo der actus keine verbindliche Kraft erlanget hat, wobey 4) nicht hindert, daß gleichwol das geiſtliche Unter-Gericht die klare Vorſchrift des Fürſtlichen Reſcripts vor ſich gehabt hat, alldieweil gar nicht zu vermuthen, daß die Hoch-Fürſtliche Herrſchaft auf dergleichen Umſtände, wie ſich hernach auf dem angegebenen actu copulationis hervor gethan, vorher gedacht haben, oder dencken können, dahero dann, wie bereits auch a Dnn. Theologis Lipſienſibus fol. 132. 6. gar wohl angeführet worden, der vorgehabte actus aufgeſchoben, und die Umſtände höhern Orts berichtet werden ſollen, worauf ohne Zweifel andere Verordnung erfolget ſeyn würde, 5) aus dem iure canonico bekandt iſt, quod, cum libera debeant eſſe matrimonia, deſponſati potius monendi, quam cogendi ſint, cum coactiones difficiles ſoleant exitus frequenter habere, *c. 17. X. de ſponſal. & matrim.* welche diſpoſition des iuris canonici zwar improbiret CARPZ. *iuriſpr. eccleſ. l. 2. def. 133. n. 3.* bald hernach aber *d. l. 2. def. 135. n. 5. ſqq.* ſelbſt bekennet, quod copulatio inuitorum res valde ſit periculoſa, & quod nunquam non metuendum, ne ex eiusmodi nuptiis oriantur homicidia, adulteria, vel ſaltem lites ac contentiones infinitæ, vt non male forſan dixeris, ad euitandum maius malum, tolerandam potius violationem datæ fidei, quam coactionem matrimonii, wobey er ſich zum Beweißthum dieſes ſeines Satzes auf das vorhin improbirte *c. 17. X. de ſponſal.* berufet, und endlich dahin ſchlieſſet, daß die Leute wider ihren Willen nicht zu copuliren, als nur bloß in dem Fall, quando res non amplius integra, ſed ſponſa iam deflorata eſt, welches ſich aber im gegenwärtigen Fall, da die defloratio nicht geſchehen, auch nicht appliciren läſſet: 6) hieraus nun offenbar iſt, daß alle diejenige concluſiones, welche aus dem ungegründeten ſuppoſito, niſi matrimonium conſummatum fuerit, hergeleitet werden wollen, von ſich ſelbſt hinweg fallen, und im Gegentheil ein groſſes momentum diſſolutionis ſponſalium daraus herzunehmen ſey, daß ſelbſt die M. auf die Vollenziehung der Ehe nicht

nicht ſonderlich gedrungen, ſondern alles dem arbitrio und determinationi iudicis überlaſſen hat, inzwiſchen aber 7) N. deshalb, daß er das im geiſtlichen Unter-Gerichte iteratis vicibus gethane Verſprechen, die M. zu ehelichen, nicht erfüllet, ſondern ſich freylich dabey gar ſehr ungebührlich aufgeführet, ſowohl ad ſatisfactionem priuatam, als auch ad pœnam fiſco præſtandam obligiret iſt, und obzwar zuweilen auch denjenigen, qui extrema pertinacia ſponſalia adimplere recuſat, relegatio dictiret zu werden pfleget, nichts deſto weniger doch dieſes eine pœna arbitraria iſt, welcher nicht eben allezeit zu inhæriren, ſondern auch wohl eine Geld-Buſſe nach Gelegenheit der Umſtände dictiret werden kan, STRYK. *de diſſ. ſponſalit. ſect. I. §. 15.* welche 8) in dem gegenwärtigen Fall um ſo viel eher ſtatt findet, da N. bereits zu zweyenmahlen im Gefängniß bey Waſſer und Brodt geſpeiſet worden, und N. wenn er des Landes verwieſen werden ſolte, dadurch in gäntzlichen Ruin und Abgang ſeines Vermögens gerathen, ſolche Strafe aber mit dem delicto keine proportion haben würde. 9) Um das von N. gegebene ſcandalum publicum zu heben, keine Strafe pro magis conueniente geachtet werden mag, als die Kirchen-Buſſe, wovon quoad caſum præſentem ausführlich handelt MEV. *P. 6. dec. 355. & 56.* indeſſen aber dieſe Kirchen-Buſſe auch in andern delictis, als z. E. in delicto ſtupri die ſonſt gewöhnliche Strafe mitigiret, CARPZ. *Pr. crim. qu. 69. n. 55.* und dahero um ſo viel weniger mit der pœna relegationis verfahren werden kan, als iſt dergeſtalt zu erkennen geweſen. Huic ſe conformauit Pl. Rev. Facultas theologica: In Sachen M. eines, N. andern Theils declariren wir Decanus und übrige Profeſſores der theologiſchen Facultät hieſelbſt zu Halle, daß, nach accurater Durchleſung der acten wir zwar ſponſalia vor bindig erkennen, aber wegen in actis befindlicher, und in rationibus decidendi ſententiæ ampl. Facult. iurid. angeführter Umſtände, nach gepflogener ſattſamen communication, daß alſo in dieſem beſondern caſu zu erforderten endlichen Austrag der Sache geſprochen worden, genehm halten, confirmiren, auch dieſe unſere Erklärung durch Beydrückung des gewöhnl. unſer Facultät Inſiegels, ſo geſchehen zu Halle den Aug. 1713.

(L. S.)

§ LV.

Abſolute compelli poteſt 1) ſtuprator, ſi dotare ſtupratam nequit,

§. LV. Sunt tamen aliquot caſus, qui *abſolutam coactionem* poſtulant. Primus eſt, ſi quis puellam impraegnauit, condemnatusque eſt, vt eam aut ducat, aut certa ſumma definita doter. Quid ſi enim nihil in bonis habeat, vt determinatam quantitatem pecuniæ ſoluere non poſſit? nihil ſane ſupereſt, quam vt *abſolute* compellatur, ad matrimonium ineundum. Atque hoc ipſum fluit ex natura *obligationis alternatiuæ*, in qua alterum *abſolute* & *præciſe* debetur, ſi alterum ex *alternatiuis* præſtari non poſſit. Sine omni effectu foret ſententia, ſi neutrum præſtare ſtuprator vellet, nec iuſtitiæ & parti læſæ ſatisfaceret, Hoc caſu ergo admitto, vt vel inuitus trahi poſſit ad copulam ſacerdotalem, nec attendenda ſit eius reclamatio, vtpote quæ nullum producere effectum poteſt. Si poſt ἱερολογίαν in contumacia perſeuerat, ſi ab ea recedit, cum eo, vt malitioſo deſertore, agi poteſt.

2) ſi ſponſalibus copula carnalis acceſſit,

§. LVI. Alter caſus eſt, ſi ſponſus cum ſponſa concubuit, & carnalis copula acceſſit. Hic enim obtinet regula vulgata: *ſponſalia per concubitum tranſire in matrimonium*, quoniam ipſo concubitu *conſenſus coniugalis* ſatis declaratus eſt, qui inducit vinculum indiſſolubile. Imo ad hunc caſum commode applicari poſſunt, quæ doctores tradunt de *ſponſalibus de præſenti*. Scilicet ſponſalia *de futuro* per concubitum in ea transeunt, quæ dicuntur *de præſenti*, cum præſens conſenſus coniugalis declaratio ex ipſo facto colligi debeat. *c.* 15. *X. h. t.* Atque hic vnicus fere caſus eſt, qui inter proteſtantes referri poterit ad ſponſalia *de præſenti* in ſenſu iuris canonici, vt aliquoties obſeruaui. Vid. BRVCKNER. *deciſ. matrim. c.* 21. *n.* 16. CARPZOV. *iuriſpr. conſiſt. def.* 135. B. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 2. *§.* 49. Quid vero ſi ſponſus aufugerit? Equidem edictaliter omnino citandus, vbi, ſi non comparuerit, tandem per ſententiam pro *vxore* fugitiui *legitima* declarari, & in eius bona cum omnibus effectibus iuris mitti poterit. Atque ita *ex accidente* contingere poteſt, vt *ſententia iudicialis* idem operetur, quod alias *benedictioni ſacerdotali* adſcribitur.

3) ſi quis diuturna conſuetudine mulieri, vt vxori, cohabitauit.

§. LVII. Huic quoque illum addendum eſſe caſum exiſtimo, ſi per plures annos, vt coniuges legitimi, cohabitauerint, ſeque pro *coniugibus* publice geſſerint, vt communi opinione pro talibus habiti fuerint. Contingere enim poteſt, vt commiſſo forſan delicto, paulo penitius in eorum mores, vitam ante actam & alias circumſtantias inquiratur, & hac occaſione demum innoteſcat, eos nunquam eſſe copula ſacerdotali coniunctos. Hoc caſu decerni ſolet, vt *ſacerdotali benedictioni* ante omnia ſubiiciantur. Quamuis enim hæc matrimonium præciſe non conſtituat.

ſtituat, ſed *conſenſus coniugalis* illud perficiat; præcauendum tamen eſt, ne, hac omiſſa, opinentur, ſe in poſterum quouis tempore priuato auſu recedere poſſe, quod tamen iis non amplius concedendum, poſtquam coniugali more hactenus vixerunt, & vt coniuges cohabitauerunt.

§. LVIII. Ex his, quæ fuſius de obligatione *ſponſalium purorum* dicta ſunt, (V) liquet, peruerſe applicari ad *ſponſalia pura* dogma canoniſtarum, ſponſalia *de præſenti* eſſe *matrimonium*, quamuis hæc ſententia noſtrorum theologorum ſuffragium tulerit. Nam licet in *iure canonico* hæc ſuo modo fundata ſit, eo tamen ſenſu, quem noſtrates ſupponunt, illa probari nequit. BRVCKNERVS *deciſ. matrim. c.* I. *n.* 29. Canoniſtæ aſſerunt, ſponſalia *de præſenti* eſſe ipſum *matrimonium*, & recte; quia deſponſati non ſubſtiterunt in nuda *deſponſatione* ſeu *conſenſu ſponſalitio*, ſed ſimul *conſenſum coniugalem* in ipſa deſponſatione, ex cautela vſitata, ſtatim ediderunt, qui facit *ſuo modo* matrimonium, non concubitus. Aſt noſtrates *vulgo* illam deſponſationem, qua tantum *animus ſponſalitius* pure & ſimpliciter declaratur, pro *matrimonio* habent, quod non tantum refragatur menti iuris canonici, (quia alias hoc in caſu diſſolutionem haud admitterent;) ſed etiam ipſi naturæ rei & intentioni contrahentium, qui nolunt *matrimonium*, ſed *nuda ſponſalia* inire, adeoque, quod diffiteri non poſſunt, remanent adhuc diuerſiſſimi vtriusque effectus, veluti quod ſponſalia non tribuant ius in corpus: non inducant affinitatem: facilius diſſolui queant: non operentur annum luctus, nec pœnam in polygamos ſtatutam, &c. de quibus differentiis vid. BRVCKNERVS *deciſ. matrim. c. I. n.* 40. & diſſertat. me præſide habita *de diuerſo ſponſal. & matrim. iure.* Hiſce poſitis plura in CARPZOVIO emendanda ſunt, quæ ex hactenus dictis facile colligi queunt.

Præterea quoque fit peruerſa applicatio (V) quod noſtra ſponſalia de præſenti matrimonium eſſe dicant,

§. LIX. Solent vero (VI) proteſtantes ICti in eo quoque ſequi ius canonicum, quod exiſtiment, ſponſalia *pura* per concubitum tranſire in *matrimonium* ſeu *ſponſalia de præſenti* per *c.* 30. *X. h. t.* quod matrimonium dicatur *præſumtum*, hoc eſt conſenſus coniugalis *ipſo facto*, & ſic *tacite* ſeu *præſumtiue* declaretur; ex copula enim carnali inducitur *conſenſus coniugalis*, adeo vt non admittatur proteſtatio aut probatio in contrarium. MENOCH. *lib.* 3. *præſ.* I. *n.* 6. *ſqq.* Dn. STRYK. *de diſſ. ſponſ. ſect.* 4. §. 12. Requiritur autem *copula carnalis realis:* niſus ſolus non ſufficit. *c. vlt. X. h.* Idem quoque dicendum eſt, ſi ſponſalia ſint *conditionata* & poſtmodum pendente conditione deſponſati concumbant. vid. *tot. tit. X. de condit. appoſit.* Calculo ſuo firmat hanc doctrinam CARPZOV. *lib.* 2. *def.* 135. vbi ita: *at ſi concubitus acceſſerit,*

(VI) quod ſponſalia de futuro per concubitum tranſeant in matrimonium,

vix res ita ſe habet, vt non matrimonium ipſo quaſi actu ſit conſummatum, ita vt non magis ſponſo quam marito vxorem deſerere liceat. Quin etiam ex hoc principio concludi ſolet, natum ex ſponſo eſſe partum *legitimum*, nec ita concumbentes pœna ſtupri poſſe affici, ſed mitiori, quod contra ordinationes eccleſiaſticas peccauerint. Hoc ipſum tamen poſtea emendarunt pontificii in *concilio Tridentino*, prout antea obſeruaui, & ſatis conuenienter; quia in republica optime conſtituta non *quauis declaratio* conſenſus matrimonialis matrimonium conſtituere debet, ſed *ordinata* & præſcripta forma ciuili. Cum vero noſtratibus multæ grauiſſimæ cauſæ fuerint, placita huius concilii repudiandi, inde factum eſt, vt ius antiquum canonicum in foris proteſtantium præferri ſoleat, vt fere dicere poſſis, vſum huius diſtinctionis ad minimum quoad effectum *indiſſolubilis vinculi* adhuc ſupereſſe in foris noſtris, vix vero inter ipſos pontificios. Ceterum ſi *pura* ſponſalia demum per *concubitum* in matrimonium transeunt, & *vinculum coniugale* inducunt, admodum erroneum eſt, ſponſalia pura, quæ noſtri *de præſenti* vocant, per ſe & citra accedentem concubitum iam eſſe *matrimonium.* Si enim tale iam ſunt, non poſſunt demum per *concubitum* in illud transmutari. Ita miſere cohæret iurisprudentia eorum, qui ſine debito examine deciſiones trutinant.

quod tamen rurſus peruerſe applicatur.

§. LX. Sed aliter quoque hoc iuris canonici aſſertum, quod *ſponſalia per concubitum tranſeant in matrimonium*, in abuſum inſignem & a canoniſtis & ICtis proteſtantibus trahitur. De iure canonico *conſenſus parentum* quidem requiritur, vt tamen *matrimonium contractum* hic defectus non vitiet. In *concil. Trident. ſeſſ. XXIV. de reform. matrim. c. I.* anathema dicitur illis, *qui affirmant, matrimonia a filiis familias ſine conſenſu parentum contracta irrita eſſe & parentes ea rata vel irrita facere.* Hoc poſito talia *ſponſalia clandeſtina* tranſire dicuntur in matrimonium per concubitum, & conſequenter parentum conſenſus neglectus non amplius attenditur. Eandem fouet ſententiam CARPZOVIVS *lib.* 2. *def.* 60. quia *n.* 10. ſtatuit, clandeſtina ſponſalia *absque conſenſu parentum* & ſic *nulliter* contracta, validari per ſubſequentem concubitum; quo tamen nihil falſius, meo iudicio, dici poteſt. Præſupponit aſſertum illud vulgatum ſponſalia *vera & valida:* vbi hæc deficiunt, non poſſunt tranſire per *illicitum concubitum* in matrimonium; alias eodem modo dici poſſet, per quodlibet ſtuprum ſtatim fieri matrimonium, quod hactenus aſſerere nemo auſus fuit. Noui, CARPZOVIVM deceptum fuiſſe canoniſtarum ſententia, quam tamen ſuo tempore

pore grauiter perſtrinxit LVTHERVS, adeo vt propoſitum ſuum publice declarauerit, ſe eo nomine ICtis Vitebergenſibus bellum indicturum eſſe, quod *ſponſalia clandeſtina* ex iure canonico defenderent, quæ *peſſimum inuentum papatus a diabolo ſuggeſtum* vocat, vid. SECKENDORFF *in hiſtor. Lutheran. lib. III. §. 26.* Aſt pertinacia ICtorum vicit fecitque, ne hæc doctrina potuerit vbique emendari, quæ tamen omnino falſa eſt. BROWER *de iure connub. l. 1. c. 13. §. 4. 5.* DONELL. *lib. 13. c. 20. lit. u.* ibique HILLIGER. de quo infra plenius agendum eſt.

§. LXI. Inprimis vero (VII) mira confuſio oritur in doctrina de *concurſu* ſponſalium, quæ rurſus ex incongrua applicatione deciſionum iuris canonici naſcitur. Prima regula hæc eſſe ſolet: *In concurſu ſponſalium de præſenti & de futuro indiſtincte illa præferuntur, ſiue hæc ſint priora ſiue poſteriora*, h. e. illa ſponſalia, ex iuris canonici doctrina, præferuntur, quæ ita tantum *dicuntur*, non autem amplius *ſunt*, ſed potius *matrimonium* dicenda, ob concurrentem *præſentem conſenſum coniugalem*, a deſponſatis editum, qui *matrimonium* conciliat, non benedictio ſacerdotalis, non concubitus. *c. 3. X. de ſponſ. duor.* Matrimonium enim, aiunt pontificii, fortius ligat, quam ſponſalia ſimplicia, etiam anteriora, quia in his tantum eſt *fides pactionis* (ſcilicet de futuro matrimonio) in illis vero *fides conſenſus* (ſcilicet in præſens coniugium) adeſt, vt diſtinguit AVGVSTINVS *c. 1. X. eod.* Equidem in terris proteſtantium hanc regulam ſuo modo quoque applicari poſſe autumo, quatenus ſponſalia *de futuro* deſignant *tractatus ſponſalitios*, qui nullum inducunt vinculum. Aſt vlterius progrediuntur, & doctrinam iuris canonici applicant ad concurſum *ſponſalium purorum & conditionatorum*, quia hæc *de futuro*, illa *de præſenti* ex mente B. LVTHERI appellant. Concludit inde CARPZOV. *lib. II. iurispr. conſiſt. def. 70. ſponſalia de præſenti contracta, licet ſint poſteriora, præferri ſponſalibus conditionatis anterioribus.* Hanc deciſionem quoque ſuo modo iuri canonico eſſe conformem concedo, diuerſo tamen in ſenſu, & ita ex diuerſa plane decidendi ratione. *Pura* enim, hoc iure, ſi *coniugalis conſenſus* haud eſt editus, æque ſunt *de futuro* ac *conditionata*, adeoque minime aſſerere licet, hic eſſe concurſum ſponſalium *de præſenti* & *futuro*, ſed tantum *de futuro*. Aeque etiam vim obligandi habent *conditionata* ac quidem *pura*. Quodſi ergo de hoc caſu ſecundum iuris canonici fundamenta hic eſſet iudicandum, priora *conditionata* eſſent præferenda poſterioribus *puris*, quatenus in his fides *de matrimonio contrahendo* data eſt, cum in ſponſalibus eiusdem ſpeciei priora præferantur. Equidem vrget

(VII) quod in concurſu ſponſalium conditionata poſtponantur,

get CARPZOV. *cit. l. n.* 13. *pura* poſteriora, pendente conditione contracta, ſemper anteriora dici, quia conditio nondum adimpleta nihil ponit in eſſe. Aſt vero cum grano ſalis hoc ipſum accipiendum eſt. Falſum eſt, in ſponſalibus *conditionatis* omnem deficere obligationem, cuius contrarium ipſemet *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 21. prolixe oſtendit, docetque, integrum haud eſſe, pendente conditione a ſponſalibus recedere, quia operatur obligationem exſpectandi *conditionis euentum*. Accedit, quod *conditio exiſtens* retrotrahatur ad tempus factæ promiſſionis, quæ retrotractio non fit in præiudicium ſponſalium purorum, quæ potius nulliter & in præiudicium conditionatorum contracta ſunt. Conf. PAVL. CYPRAEVS *de ſponſal. c. VIII. n.* 3. B. Dn. STRYK. *de diſſenſ. ſponſal. ſect. IV. c.* 4. §. 2. *ſeqq.* BRVCKNERVS *deciſ. matrim. c.* 4. *n.* 16. *ſeqq.* Ex his itaque æſtimandum eſt, vtrum CARPZOVII ſententia iuri canonico conformis ſit? Ipſemet quidem *n.* 5. *&* 7. *cit. def.* 70. hoc exiſtimat, ſed reuera ex mutatis definitionibus deceptus eſt. Quando enim cum canoniſtis nobis res eſt, ita potius ſtatus controuerſiæ formandus: *vtrum ſponſalia pura de matrimonio contrahendo, licet poſteriora ſint, præferantur conditionatis prioribus?* quod ſine dubio negabunt, quia *pura*, qua talia, illis non ſunt *de præſenti*, ſed manent *de futuro*, ſi declaratio *conſenſus coniugalis* a deſponſatis haud diſerte editus eſt.

(VIII) quod pura conditionatis prioribus præferant, licet his poſtea acceſſerit concubitus aut copula ſacerdotalis,

§ LXII. Altera regula hæc eſt, quæ (VIII) nouum *confuſionis & peruerſæ applicationis* argumentum præbet: *imo adhuc præferuntur ſponſalia de præſenti, licet conditionata priora ſint, & poſt contracta de præſenti demum ad priora concubitus aut benedictio ſacerdotalis acceſſerit.* Hanc regulam probant ex *c. veniens* 15. *X. h. t. ſi inter* 31. *X. eod. c. f. X. de ſponſ. duor.* Ratio huius regulæ de iure canonico (ſi per conditionata *de futuro* intelligas) in aprico eſt, quia, licet alias ſponſalia de *futuro* vel *conditionata* per concubitum in matrimonium tranſeant, id tamen non aliter, quam nullo antea *matrimonio valido* præexiſtente, intelligendum eſt. Quia vero ante concubitum cum *ſponſa de futuro* iam contracta erant ſponſalia de præſenti, quæ *matrimonium* ipſum hoc iure ſunt, non potuit ſubſequens concubitus *matrimonium*, ſed potius *adulterium* conſtituere. In genere enim tradunt, ſponſalia *de præſenti* non tolli per aliud ſubſequens matrimonium, CANISIVS *ad c.* 31. *X. h. t.* GONZAL. *ad c. cit. lit. a.* quia poſterius matrimonium *de facto* contractum reputatur. *c.* 31. X. *h. t.* Noſtrates eandem deciſionem applicare nituntur ad ſponſalia *conditionata*, cum *puris* concurrentia, teſte B. HOPPIO *in comment. ad I. tit. de nupt. p.* 87. quæ applicatio tum a mente iuris

ca-

canonici, tum a recta iuris ratione aliena eſt. Si ex iure canonico de ſtatu controuerſiæ, prout in noſtris foris neceſſario proponendus eſt, iudicium ferendum eſſet, ſine dubio *conditionata*, ad quæ acceſſit concubitus, præferri deberent: canoniſtæ enim in concurſu ſponſalium *de futuro* illa ſemper præferunt, quæ ſunt concubitu confirmata; iam vero in præſenti caſu tantum concurrunt ſponſalia *de futuro*, ex mente iuris canonici, ſecundum quam etiam *pura* de futuro eſſe poſſunt: ergo male ad eum caſum iura illa applicantur, quæ de *ſponſalibus de præſenti* in ſenſu iuris canonici concurrentibus diſpoſita ſunt. Talia regulariter non habemus, & ita quoque ſponſalia noſtra *matrimonium* appellare non licet. Præterea inſignis iniuria ſponſæ infertur, quæ ſub conditione ſponſalia contraxit, in cuius præiudicium ne quidem poſteriora *pura* valere deberent.

§. LXIII. Ex quo (IX) rurſus fluit tertia regula: *Sponſalia pura (ſeu de præſenti) eſſe præferenda, licet vel maxime illis, quæ ſunt conditionata (ſeu de futuro) & poſteriora, concubitus vel hierologia acceſſerit.* Regula hæc in ſenſu iuris canonici intellecta ſatis plana & indubia eſt, ſi per *ſponſalia de præſenti* intelligimus ea, quæ verbis *de præſenti* matrimonio contracta ſunt. *c. 4. X. de ſponſ. duor.* Nam ita iam matrimonium ſtatim antea contractum & poſterior concubitus *adulterium* potius cenſendus eſt. In eadem ſententia quoque noſtrates ſunt, quæ hanc tamen rationem habet, quia ſponſa prior ius quæſitum habet, & quidem *perfectum*; quod ei per *poſteriora* conditionata, etiam concubitu vel hierologia firmata, auferri non debet, vtpote quæ matrimonium facere non potuit. Aſt caueas, ne hanc ſententiam ex *iure canonico* ita decidendam eſſe arbitreris, ſecundum quod in alia omnia eundum eſſet. Caſus enim ita formandus: ſi præceſſerunt ſponſalia proprie dicta, qualia de iure canonico dicuntur *de futuro*, licet *pura* ſint, & ſequantur *conditionata*, quæ æque hoc iure *de futuro* dicenda ſunt, hiſce accedat concubitus; hæc præferenda ſunt, vtpote quæ in *matrimonium* abiiſſe dicuntur. *c. 5. & 6. X. de condit. appoſ.* Breuiter: de iure canonico hoc caſu præferuntur poſteriora, in foris proteſtantium priora.

(IX) quod ſponſalia de præſenti præferant, licet conditionatis poſterioribus acceſſerit concubitus vel hierologia,

§. LXIV. Vlterius (X) quarta regula ſecundum hactenus dicta quoque diiudicanda eſt, quæ ita ſe habet: *Quoties ad ſponſalia de futuro* (ſeu conditionata) *priora concubitus accedit, antequam ſponſalia de præſenti* (ſeu pura) *ſequantur, toties illa præferenda ſunt.* Huc redit ſententia *c. 3. X. h. t.* vbi pontifex ita: *Is qui fidem dedit M. mulieri ſuper matrimonio contrahendo* (& ita ſponſalia *de futuro* celebrauit) *carnali copu-*

(X) quod ſponſalia conditionata priora tunc præferenda ſint, ſi iis concubitus acceſſerit, antequam poſteriora de præſenti inita ſint.

copula ſubſecuta (qua ſponſalia *de præſenti* ſeu *matrimonium*, contracta ſunt) *etſi in facie eccleſiæ ducat aliam, & cognoſcat, ad primam redire tenetur*. Poſterius enim matrimonium non poteſt verum cenſeri, quod *de facto* eſt contractum, vt dicitur *in f. cit. tex.* & commixtio corporum, quæ *prioribus ſponſalibus* acceſſit, verum de iure canonico matrimonium quoad *vinculi indiſſolubilitatem* conciliauit. Eandem regulam noſtrates ſequuntur, ſed vt *verba* non *mentem* eius retineant. Neque enim caſus, qui in *c.* 30. *X. h. t.* occurrit, dabilis eſt in foro proteſtantium, in quo ſponſalia *de præſenti*, quæ ipſum conſtituunt *matrimonium*, ignorantur. Noſtrates loco eorum ſubſtituunt *ſponſalia pura*, quæ omnino in adducta regula poſtponenda ſunt, non quia prioribus *conditionatis* acceſſit concubitus, atque hæc videntur in *matrimonium* abiiſſe, ſed quia illa *poſteriora* ſunt, & poſtponenda eſſent, ſi vel maxime prioribus conditionatis nequidem *concubitus* acceſſiſſet. Quia vero ſponſalia *de futuro* in foris proteſtantium etiam denotant tum *ſponſalitios tractatus*, tum *pactum de futuris ſponſalibus*, maior occurrit difficultas, an hisce ſuppoſitis caſibus regula adducta locum habeat? Quid enim, ſi quis tribus ſororibus promitteret, ſe vnam ex illis ducturum, illæque, ſe non recuſaturas eſſe ſponſalia, ſponderent, interim contingeret, vt vnam ex iis carnaliter cognoſceret, & poſtmodum cum alia ſponſalia *publica* & *pura* celebraret, quæſtio enaſcitur, vtrum hæc matrimonio conſummanda, an vero illa, quam imprægnauit, ducenda ſit? Minime, me iudice, aſſeri poteſt, eum, qui cum vna ex illis tribus ſororibus concubuit, ſponſalia *vera* iniiſſe, ſed tantum in terminis nudorum *tractatuum*, per ſe haud obligatoriorum, ſubſtitiſſe, ergo hic applicari non poteſt regula, quod ſponſalia per concubitum in matrimonium tranſierint, vtut COVARRVVIAS *ad lib. IV. decretal. p. I. c.* 4. §. 1. *n.* 25. huc inclinaſſe videatur, quem refutat CANISIVS *ad cit. c.* 30. *X. h. t. n.* 5. Reuera in caſu adducto commiſſum eſt ſtuprum, quod quidem ſtringere poſſet ſtupratorem, vt ſtupratam duceret aut dotaret, ſi alia ſponſalia haud concurrerent; verum ſi ſponſa iuri ſuo haud renunciare, ſi ſponſo iniuriam hanc remittere vult, ei fraudi eſſe nequit, quod cum ea concubuerit, cum qua nulla ſponſalia *vera* & *proprie dicta* iniit. Ceterum inter ipſos pontificios regula adducta nequidem amplius attenditur, ſi matrimonium *in facie eccleſiæ* poſtmodum contractum eſt, quia ſponſalia *de futuro*, concubitu confirmata, non amplius pro matrimonio reputantur, poſtquam in *concilio Tridentino ſeſſ.* 24. *de reformat. matrim.* *c.* 1.

c. 1. cautum eſt; non aliter matrimonium firmum ratumque eſſe, quam ſi in præſentia parochi & teſtium eſt contractum.

§. LXV. Quinta regula eſt, ad quam itidem (XI) applicatio *iuris canonici* peruerſe fieri ſolet: *Si ſponſalia de præſenti, eaque publica, concurrunt, re integra, præferenda priora.* Intelligo ſponſalia *de præſenti* in ſenſu proteſtantium, h. e. *pura* & *proprie dicta*, quæ de iure canonico ſunt *de futuro.* Proinde de iure canonico huc referri debet *c.* 22. *X. h. t.* vbi *in f.* ita: *Quodſi forte per verba de futuro ſponſalia cum vtraque contraxit, iuramentum primum, ſicuti licite factum eſt, ipſum ſervare compellas, de ſecundo ei pœnitentiam iniuncturus.* Idem noſtrates cenſent, prout CARPZOVIVS *lib. II. iuriſpr. eccl. def.* 63. pluribus docet, & confirmat B. Dn. STRYK. *tr. de diſſenſ. ſponſal. ſect. IV. c.* 2. §. 1. nec ſine ratione, quia poſteriora ſponſalia reuera nulla ſunt, & priora demum valent. Quid vero, ſi *abſolute* refractarius foret ſponſus, & nullo modo adduci poſſet, vt ad priorem rediret, poſteriori præfracte adhærens? Si in ſenſu iuris canonici regula intelligitur, conſtat, illum abſolute cogi poſſe, vt ad priorem reuertatur, quia eo iure ſponſalia *de præſenti* ipſum conſtituunt matrimonium, quod *indiſſolubilem nexum* in *foro eccleſiæ* inducit, vti ſæpius annotatum eſt. *c.* 15. & 31. *X. h. t.* Verum concurſum eiusmodi *ſponſalium* in foris proteſtantium concipere haud poſſumus, quæ nobis plane incognita, adeoque ſubſiſtendum in concurſu ſponſalium *verorum* ſeu *purorum.* Equidem CARPZOVIVS *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def.* 17. ad noſtra ſponſalia *pura* applicat regulam iuris canonici, exiſtimando, per ſponſalia *de præſenti*, h. e. *pura*, ipſum contrahi matrimonium. Quis vero non videt, incongrue hic applicari *iuris canonici* placita, diuerſi generis ſponſalia ſupponentia? aſſerendum potius eſt ex mente iuris canonici, ſponſalia *de præſenti*, proteſtantibus ita dicta, non eſſe matrimonium, quia de iure canonico ſunt & dicuntur *de futuro c.* 2. *X. h. t.* Cum vero, prout ſupra iam dictum eſt, in ſponſalibus *proprie dictis* non facile procedendum ſit ad compulſionem, vt recte docent MEVIVS *P. III. deciſ.* 382. B. Dn STRYK. *de diſſenſ. ſponſal. ſect. II.* §. 5. etiam in caſu adducto ab illa abſtinendum eſſe, nec audiendos eos, iudico, qui, ex doctrina iuris canonici de ſponſalibus *de præſenti*, peruerſe hic applicata, in contrariam eunt ſententiam, de quo infra fuſius agendum erit. Denique & hoc addo, regulæ adductæ inhærendum eſſe, ſi vel maxime poſteriora *iuramento* ſint confirmata, vtpote quod illicite præſtitum, nec priori ſponſæ ius quæſitum

(XI) quod ſi ſponſalia de præſenti concurrunt, priora præferri debeant,

tum adimere poteſt. *c. 22. X. h. t.* B. Dn. STRYK. *cit. tr. ſect. IV. c. 2. §. 2. ſeq.*

(XII) quod in concurſu ſponſaliorum de præſenti priora adeo præferri debeant, ſi vel maxime poſteriora con cubitu confirmata ſint,

§. LXVI. Sexta regula rurſus (XII) pluribus difficultatibus obnoxia eſt ob peruerſam iuris canonici applicationem. Eſt autem hæc: *Quoties ſponſalia publica de præſenti contracta ſunt*, (h. e. *pura* & a ICtis proteſtantibus ita dicta:) *toties priora præferuntur, licet ad poſteriora acceſſerit concubitus.* Secundum ius canonicum regula concipienda eſt de ſponſalibus *de futuro* concurrentibus, quæ quatenus *pura* ſunt, nobis ſunt ſponſalia *de præſenti.* Ita vero de iure canonico deciſio adducta falſa eſt, quippe quo *indiſtincte* præferuntur, quibus acceſſit *concubitus*, quæ ex iure veteri canonico ſtatim tranſierunt in matrimonium, vt hoc caſu non tam concurſus duorum ſponſalium proprie dictorum, quam *ſponſalium* & *matrimonii* adeſſe dicatur, & ita hoc præferri deceat. *c. 30. X. h. t.* Etſi vero exiſtimem, adductam regulam æquiſſimam & ratione iuris fundatam, miror tamen, CARPZOVIUM *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 65. eam ex *iure canonico* defendere voluiſſe. Vera vtique ratio hæc eſt, quod priori coniugi ius iam quæſitum ſit, quod ei auferri nequit per *illicitam cohabitationem* cum ſponſa poſteriori; ne ſponſus dolo ſuo priori ſponſæ ius quæſitum ſubtrahat, quod iura haud permittunt. Neque enim vinculum poſterius, ſcelere firmatum, effectum iuris habere poteſt. vid. Dn. STRYK. *cit. tr. ſect. IV. c. 4. §. 3. 4.* Nec diſtinguo, vtrum ſponſa poſterior in *bona fide* fuerit nec ne? h. e. ſponſalium priorum ignara, an conſcia fuerit? Etiam vbi ignara eſt priorum ſponſalium, non *vera* ſed *putatiua* tantum ſponſalia contrahit, quæ *veris* præferri nequeunt. Neque *putatiuis* applicari poteſt regula vulgata: quod per concubitum tranſeant in matrimonium, cum licet a parte ſponſæ *bona fide* contracta ſint, in ſe tamen *nulla* ſunt, ſi prior iure ſuo vti vult. CARPZOVIUS *cit. l.* ad hunc caſum peruerſe applicat deciſionem iuris canonici in *c. 31. X. h. t.* vbi pontifex ita: *Si inter virum & mulierem legitimus conſenſus interueniat de præſenti, ita quod vnus alterum mutuo conſenſu VERBIS CONSUETIS expreſſe recipiat, vtraque dicente: EGO TE IN MEAM ACCIPIO, & EGO TE ACCIPIO IN MEUM, vel alia verba conſenſum exprimentia de præſenti, ſiue ſit iuramentum interpoſitum ſiue non, non licet alteri ad alia vota tranſire: quod ſi fecerit, ſecundum matrimonium de facto contractum, (etiamſi ſit carnalis copula ſubſecuta) ſeparari debet, & primum in ſua firmitate manere.* Huc etiam collineare putat *c. 30. X. h. t. & c. 3. & vlt. X. de ſponſ. duor.* Verum quis non videt, hos textus peruerſe plane applicari

cari ad regulam adductam, ſeu ſponſalia noſtra *de præſenti*? Loquuntur de concurſu *matrimoniorum*, non de veris *ſponſalibus*, quæ illis *de futuro* dicuntur. Et ita ad textus, qui de ſponſalibus *de futuro* agunt, prouocandum eſſet, quibus tamen in erroneam & contrariam ſententiam iri debuiſſet. Vera ergo eſt deciſio adducta; ſed ſi dicendum, quod res eſt, a plerisque aſſumta ex incongrua iuris canonici applicatione.

§. LXVII. Cum itaque in adducto caſu, ſi placitis iuris canonici inſiſtimus, difficultates haud leues oriantur, inde non mirandum eſt, in *ordinationibus eccleſiaſticis* non eandem vbique deciſionem deprehendi. In *ſtatut. Hamburg. P. II. tit.* 11. *art.* 5. ita de hoc caſu diſpoſitum eſt: Würde einer zweyen Jungfrauen oder Witwen die Ehe verſprechen, und ordentlicher Weiſe zuſagen, auf dem Fall iſt die erſte Zuſage bündig, und die letzte von keinen Würden: Es wäre denn, daß er die andere hätte fleiſchlich erkannt, ſo wird dieſelbe Verlöbnis in dieſem Fall der erſtern, wofern die Perſon von der erſten keine Wiſſenſchafft gehabt, vorgezogen. Hæc deciſio conformis eſt *iuri canonico*, ſecundum quod concurrentibus ſponſalibus *de futuro*, h. e. proprie dictis, qualia in adducto textu ſupponuntur, præferuntur indiſtincte illa, quibus acceſſit *concubitus*, vt tamen poſterior ſponſa in b. f. fuerit. *Iure Magdeburgico per ordin. polit. c.* 37. *§.* 22. *ſq.* priora ſponſalia præferuntur, ſi ſponſa prior in gratiam cum ſponſo redire vult, ſuppoſito tamen caſu, wenn die andere Braut wiſſentlich der erſten Verlobung ſich mit ihm fleiſchlich vermiſchet. Quamuis vero alter caſus, quando ſecunda ſponſa in b. f. eſt, omiſſus ſit, eum tamen ſupplendum eſſe exiſtimo ex iis argumentis, quæ §. *antec.* adducta ſunt. In *ordinat. conſiſt. Marchica c.* 61. tantum dicitur, quod vtraque ſponſa, & prior, & poſterior, quæ b. f. ſponſo cohabitauit, non impediatur ad alia vota tranſire. Hoc de *iure canonico antiquo* vix aſſerendum eſſet, ſecundum quod ſponſalia, concubitu confirmata, *vinculum indiſſolubile* conſtituunt: quam rationem tamen recte hoc caſu reprobandam eſſe cenſuit iuris Marchici prudentia, quia ſponſalia *poſteriora* ſunt ipſo iure nulla. In *ordinat. elect. eccleſ. tit.* von Ehe-Sachen ſententia, §. *antec.* defenſa, probata eſt.

Quamuis hoc caſu ordinationes eccleſiaſticæ varient.

§. LXVIII. Sed quid (XIII) ſi poſterioribus ſponſalibus acceſſerit *copula ſacerdotalis*? Grauiſſima de hac quæſtione pugna eſt inter BERLICHIVM & CARPZOVIVM, illo pro *prioribus* ſponſalibus pugnante, hoc vero *poſteriora* copula ſacerdotali firmata præferente. Ille *P. IV. concl.* 28. *n.* 67. ſe fundat in iure canonico, adducitque *c.* 30. & 31. *X.*

(XIII) quod idem dicendum ſi vel maxime poſterioribus acceſſit hierologia.

31. *X. h. t. c.* 1. 3. *vlt. X. de ſponſal. duor.* addens: *qui textus adeo clari ſunt, vt ſacrilegii inſtar ſit, contra eos diſputare, & merito ſecundum eos in conſiſtoriis debet pronunciari, cum non pugnent cum noſtra religione, & periculoſum ſit, ex facta aequitate & capite ſuo iudicare.* CARPZOVIVS vero *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 66. per rationes varias, ex *aequitate* deductas, ſuam ſententiam defendit, & tandem *n.* 24. ita pergit: *Non ergo eſt, vt nobis opponantur textus iuris canonici. Dicant enim pontifices, quicquid velint, non certe auctoritas ipſorum tantum valere debet, vt ſcandalo feneſtra aperiatur, ne alias rationes annectamus.* Sed praeter ſpem & opinionem ſententia CARPZOVII in *iure canonico* omnino probata eſt, BERLICHII vero reprobata, cum textus ab eo adducti non adeo clari ſint, vt ſacrilegium cenſeri debeat, contra eos diſputare. Videamus de ſtatu controuerſiae. Quaeſtio hic eſt de ſponſalibus *de praeſenti*, h. e. *puris & proprie dictis*, quae in ſenſu iuris canonici non alia ſunt, quam *de futuro. c.* 2. *X h. t.* Atque haec ipſa tantum in praeſenti quaeſtione inter proteſtantes intelligi poſſunt, cum illa, quae de iure canonico *de praeſenti* dicantur, inter non entia in foris proteſtantium reiicienda ſint. Hoc poſito, huc applicari debet *c.* 31. *X. h. t. verſ. verum ſi inter.* vbi ſtatuit pontifex, ſponſalia, quae per *promiſſionem de futuro matrimonio* pure contracta ſunt, quae nobis *per abuſum* dicuntur *de praeſenti*, non eſſe attendenda, vbi matrimonium cum poſteriori per verba *de praeſenti* contractum. Eadem eſt ſententia *c.* 32. *X. h. t.* & *concilii Trident. ſeſſ.* 24. *de reform. matrim. c.* 1. ad quos textus ſi prouocaſſet CARPZOVIVS, eo fortius BERLICHIO contradicere potuiſſet. Sed hos ad praeſentem caſum inapplicabiles eſſe iudicauit, ea ratione deceptus, quod loquantur de ſponſalibus prioribus *de futuro*, quamuis cogitare debuiſſet, ea ipſa, quatenus *pura* ſunt, nobis *de praeſenti* dici. Textus, quos BERLICHIVS pro ſtabilienda ſua ſententia adfert, plane incongrue applicatos eſſe arbitror. Loquuntur enim de ſponſalibus *de praeſenti* in ſenſu iuris canonici, quae vel ideo firma & rata iudicanda ſunt, quia ipſum conſtituunt *matrimonium.* Ergo ſi *matrimonium* cum *matrimonio* concurrit, neceſſario prius praeferendum eſt. Fruſtra vero inter proteſtantes talia ſponſalia quaerimus, quae illis (excepto vnico caſu) plane incognita ſunt. Quamuis vero haec ita ſeſe habeant, ſententiam tamen BERLICHII praeferendam eſſe exiſtimo, ſi modo ſponſus non refractarius ſit, vt plane ad priorem redire nolit; *abſolutam* enim *compulſionem* fieri non poſſe, ſupra iam adſtruxi. Quamuis enim BERLICHIVS optimam cauſam peſſi-

Verus controuerſiae ſtatus.

peſſime defenderit ex iure canonico, vel ideo tamen deciſio eius admittenda, quod aliis rationibus firmioribus nitatur, quas plenius deduxit B. Dn. STRYK. *de diſſenſ. ſponſ. ſect. IV. c. 4. §. 7. ſqq.* & confirmant SCHILTER. *inſtit. iur. canon. lib. II. tit.* 10. §. 11. BRVCKNERVS *deciſ. matrim. c. IV. n.* 53. *ſqq.* Præterea iuris canonici deciſio ſe fundat in principio, cum noſtra religione pugnante, ſupponens, matrimonium cum poſteriori ſponſa contractum eſſe *ſacramentum*, quod *vinculum indiſſolubile abſolute*, quomodocunque contractum fuerit, conciliat, vt ei *ſponſalia priora* cedere debeant.

§. LXIX. Denique forſan quis vrgeret, nihil obſtare, quo minus etiam inter proteſtantes ſponſalia, illa quæ de iure canonico *de præſenti* dicuntur, dari poſſint, quo poſito, ad minimum deciſiones iuris canonici *ſimpliciter* applicari poſſe videntur. Quid enim ſi deſponſati *pure* ſponſalia iniiſſent, &, vt eo firmius ſeſe obligarent, ſponſus his verbis declaraſſet conſenſum coniugalem: Ich nehme ſie hiemit an zu meiner Ehefrauen, doch ſoll die Trauung noch etliche Wochen aufgeſchoben werden, & illa quoque eodem modo ſe declaraſſet, daß ſie ihn nicht mehr vor ihren Bräutigam, ſondern ſofort vor ihren Ehemann halten wolle. Equidem non nego, hoc caſu adeſſe ſponſalia *de præſenti* ſecundum mentem iuris canonici; non vero ſufficit, fingere caſum, ſed animaduertere, an moris penes *proteſtantes* ſit, eo modo ſponſalia inire? penes *pontificios* olim frequentiſſimas fuiſſe eiusmodi deſponſationes, euincunt tot deciſiones atque exempla illuſtria, in diplomatibus paſſim obuia: idem euincit principium de *ſacramento*, quod non per ſponſalia *de futuro*, ſed tantum *de præſenti* quodammodo contrahebatur. Pium autem & conducibile eſſe arbitrabantur, ſi mox deſponſati huius ſacramenti participes fierent, vtut non cohabitarent, nec iure *coniugum* vterentur, ſed tanquam *deſponſati* ſeparatim & ſeorſim viuerent. Aſt cum hæ rationes inter noſtrates ceſſent, non adeſt ratio, quæ eos mouere poſſet, vt talia ſponſalia inirent. Poſito vero, reperiri quosdam, qui *irregulari* plane *modo* ita ſponſalia inirent; his tamen applicari poſſet vulgatum illud, *quod vna hirundo non faciat ver*; imo placita iuris canonici iis indiſtincte applicari non poſſent. Quis enim non videt, iniquiſſimas ſæpe fore deciſiones, ſi ius canonicum ad eiusmodi caſum indiſtincte applicandum eſſet? Ponamus: Caium cum Caia *publica* & *pura* ſponſalia de contrahendo matrimonio iniiſſe, quia vero eum ſponſalium horum pœnitet, *publica* alia cum Titia celebrat, cautela hac *in fraudem legum* adhibita, vt ipſam ſibi deſponſet per *verba de præſenti*, antea adducta? Hæc præferenda forent de iure canonico, quod tamen ſumme iniquum foret, cum ita ſemper in arbitrio

An inter proteſtantes caſus genuinus dari poſſit, cui adæquate ius canonicum applicari queat?

ſponſi foret, priorem relinquere, & ſponſalia alia inire, alia abſurda vt non tangam, quæ ex principio de *ſacramento matrimonii*, quod *ſponſalibus de præſenti* ſuo modo ineſſe fingitur, fluunt. Equidem ſupra dictum eſt, ſponſalia per *concubitum* tranſire in matrimonium ſeu ſponſalia de præſenti, etiam in terris proteſtantium. Sed hoc tantum intelligendum *ſaluo iure tertii* & quoad vinculi *indiſſolubilitatem* & vel ideo, iudice Dn. THOMASIO *diſſert. de pact. futur. ſponſal.* §. 17. retinetur, quod æquitati conueniat, vt is, qui ſponſam fraudulenter induxit ad concubitum, eam iam *abſolute* ducere cogatur, ad quam ducendam, re integra, alias abſolute cogi non poſſet, ne dolus ipſi proſit, ſponſæ vero noceat. Quin etiam infra oſtendendum erit, non *qualemcunque conſenſum* ſufficere ad *matrimonium legitimum* conſtituendum.

(XIV) quod diſputent an verba magis pro ſponſalibus de præſenti an de futuro capienda ſint?

§. LXX, Solent præterea (XIV) canoniſtæ tradere, *verba dubia* magis accipienda pro ſponſalibus *de præſenti*, quam *de futuro*, niſi forſan inter *impuberes* eſſent contracta ſponſalia, quo caſu, licet adhibita fuiſſent verba *de præſenti*, iuris tamen interpretatione ea ita accipienda eſſe, vt tantum conſtituant *ſponſalia de futuro. c. 7. 26. X. h. t. c. vn de deſponſat. in* 6. ZOESIVS *ad tit. D. de ſponſal. n.* 3. CORVINVS *in aphor. iur. canon. lib. II tit.* 13. *n.* 34. CARPZOV. *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 17. *in f. Nam*, ait WESENBEC. *cit. l. in actibus, qui pendet a mera voluntate & diſpoſitione loquentis, iſtiusmodi verba pro præſentibus accipiuntur.* Verum quemadmodum hæc ratio eſt admodum obſcura, & ad præſentem caſum non adeo applicabilis, qui in mero *facto* conſiſtit, & ita præſumtionem non adeo admittit; ita quoque de ipſa deciſione adhuc plures dubitant, vid. MENOCH. *lib. III. præſ.* 1. Ad minimum ex textibus adductis argumentum pro illa idoneum deduci nequit. Poſito vero, illam veram & in iure canonico fundatam eſſe, ſimul tamen patet, illam male applicari ad *ſponſalia proteſtantium.* Ait CARPZOVIVS *cit. l.* verba dubia magis ſponſalia *de præſenti*, quæ arguunt matrimonium, quam *de futuro* conſtituere. Si hæc ſententia ſecundum mentem proteſtantium accipitur, plane contrarium, & illud denotat, magis ſponſalia *pura* & *proprie dicta* (quæ de iure canonico *de futuro* dicuntur) quam *conditionata* aut *tractatus ſponſalitios* in dubio intelligi. Ergo hæc propoſitio aliter accipitur in ſenſu *iuris canonici*, aliter a *proteſtantibus*, & tamen, quod mirandum eſt, illa ipſa ab aſſerentibus firmatur auctoritate iuris canonici, quod tamen nec hoc nec illud dicit. Rectius B. Dn. THOMASIVS *diſſ. de pact. futur. ſponſal.* §. 9. & 10. hac de re iudicat, aſſerendo in caſu dubio quando diſputatur, vtrum *ſponſalia vera* an vero *pactum præparatorium* tantum ini-

initum ſit? neutrum præſumi, ſed videndum eſſe *quid actum ſit*, adeoque alleganti ſponſalia iniungendam probationem.

§. LXXI. Præterea (XV) ſi ſponſa dotem ante contractum matrimonium ſponſo ſoluat, & paulo poſt concurſus moueatur, nec matrimonium ob mortem ſponſi conſummari poſſit, quærunt, vtrum ſponſæ ius *tacitæ hypothecæ* cum prioritate indulgeri debeat? Diſtinguit HAHNIVS *ad Weſ. tit. in quib. cauſ. pign. vel hyp. tac. n.* 1. inter ſponſam *de præſenti* & *de futuro*, ita vt hæc deſtituta ſit illo *priuilegio*, non illa, quippe quæ *vxoris* nomine quoque venit. Equidem ad ſponſam *de præſenti* in ſenſu iuris canonici id applicandum eſſe perſuaſiſſimum habeo, quia in hoc caſu non fit huius priuilegii extenſio, ſed ſimplex applicatio ad caſum, quem leges præſuppoſuerunt. *Vxori* lex dedit hoc priuilegium: ſponſa *de præſenti* de iure canonico eſt & dicitur *vxor*. Aſt ſi ſponſa *de præſenti* accipitur in ſenſu a proteſtantibus recepto, falſum omnino eſt, eam eſſe aut dici *vxorem*, adeoque reuera hic fieret extenſio iuris ſingularis ad caſum alienum, ſub lege expreſſe non comprehenſum, id quod iura non permittunt. Proinde rectius *ſponſæ* indiſtincte hoc priuilegium negant LAVTERBACH *in colleg. ad tit. cit.* §. 25. CARPZOV. *p.* 2. *c.* 24. *def.* 5. ibique ESBACH *in not.* THOMINGIVS *deciſ.* 36. quia nequidem *pro dote* eam ſponſus poſſidere poteſt. vid. *tit. D. pro dote.* (XV) quod quidam ſponſæ de præſenti priuilegia dotis tribuant,

§. LXXII. Solent quoque (XVI) ad hanc diſtinctionem confugere, quando quæſtio formatur, *an & quatenus liti ſuper ſponſalibus motæ renunciari poſſit?* Admittunt renunciationem eius, etiamſi lis conteſtata, CARPZOV. *lib. III. iuriſpr. conſiſt. def.* 33. vel probatio ſuſcepta, IDEM *cit. l. def.* 34. vel publicatio atteſtatorum facta, vel ſententia lata fuerit, priusquam tamen in *rem iudicatam* tranſierit. IDEM *cit. l. def.* 35. Sententia enim, quatenus in rem iudicatam non tranſit, nihil operatur, adeoque cum de *exiſtentia ſponſalium* nondum liquido conſtat, illis renunciatum dici nequit. Si vero ſententia in rem iudicatam tranſiit, litis renunciationem amplius integram haud eſſe, contendit cum CARPZOVIO SCHILTERVS *inſtit. iur. can. lib. II. tit.* 10. §. 45. ſi de ſponſalibus *de præſenti* ſermo eſt. Supponunt enim, ab eis recedi, nequidem voluntate vtriusque, poſſe, id quod de ſponſalibus *de præſenti* in ſenſu iuris canonici acceptis verum eſt; falſum vero de ſponſalibus *de præſenti*, h. e. *puris*, prout a proteſtantibus definiuntur, quæ de iure canonico ſponſalia ſunt *de futuro*, a quibus ſponte recedere partes poſſunt, prout ſupra euici. *c.* 2 *X. h. t.* Imo vlterius procedit SCHILTERVS *cit. l.* §. 44. exiſtimans, renunciatione litis poſt probatio- (XVI) quod poſt rem iudicatam in cauſa ſponſalium de præſenti, renunciationem litis non admittant,

non ſuſceptam, i. e. vbi actor iam articulos cum denominatione teſtium obtulit, facta, officio iudicis incumbere, in *veritatem* & *certitudinem* inquirere, quæ ſententia ex eodem erroris ſuppoſito fluit.

(XVII) quod reſtitutio locum non habeat contra ſponſalia de præſenti.

§. LXXIII. Denique (XVII) vſum inſignem huius doctrinæ in eo collocant, *an & quatenus minor contra ſponſalia reſtitui poſſit?* Quod quidem admittunt contra *ſponſalia de futuro*, non vero contra illa, quæ dicuntur *de præſenti*. Quæſtio hæc in conſiſtoriis proteſtantium adeo deciſa eſſe videtur, vt de hac ſententia ceſpitare nefas eſſe iudicetur. Et tamen ſi rem ex vero æſtima[illegible] ſtudemus, multis inuoluta eſt erroribus, id quod paulo accuratius euoluendum, vt tandem ex ſqualore inueterato emergamus. Quando ergo de *reſtitutione in integrum contra ſponſalia* agendum eſt, quædam neceſſario præmittenda ſunt, vt ſtatus controuerſiæ recte formetur. Videlicet (I) hic vnice ſollicitus ſum de reſtitutione ex capite *ætatis*. Maiorennium reſtitutionem vel ideo hic non tango, vel in eam ipſam me immitto, quod animaduerterim, fere caſum deficere, vt *reſtitutione* opus eſſe videatur. Neque enim in caſu *metus* reſtitutio eſt neceſſaria, qui ſponſalia *ipſo iure* reddit nulla, vt infra oſtendam: neque ex capite *doli*, qui itidem excludit conſenſum, & operatur, vt ſponſalia prorſus non valeant, & deceptus ipſo *iure* tutus ſit, vt oſtendit B. STRYKIVS *in tract. de diſſenſ. ſponſal. ſect. II. §. 14. ſqq.* Multo minus ex capite *erroris* reſtitutione opus eſt, qui vel ſponſalia annullat, vt diſtincte IDEM *cit. l.* §. 30. *ſqq.* docet, vel ita comparatus eſt, vt regulariter culpa haud vacet, qua interueniente, reſtitutio maiorennibus denegatur. *Non enim, ait* ICtus in *l.* 37. *D. ex quib. cauſ. mai. negligentibus ſubuenitur, ſed neceſſitate rerum impeditis.* Nec *capitis deminutio* huc referri poteſt, quæ eundem, vt olim, hodie effectum non habet. Ceterum vtrum ex *clauſula generali prætoria* maiorennibus aliquando contra ſponſalia ſit ſuccurrendum? eo minus nunc in diſceptationem vocandum eſſe arbitror, tum quod tot iuſtæ & probatæ ſint repudiorum cauſæ, de quibus infra agendum eſt, vt *reſtitutio in integrum* illis non neceſſaria eſſe videatur; tum etiam quod potiſſimum in *reſtitutione minorum* mihi deſudandum eſſe duxerim, quæ facilius, quam illa, deſiderari & peti poteſt, & ita hæc quæſtio plus vtilitatis in tritura forenſi allatura ſit.

Agitur hic tantum de reſtitutione ex capite ætatis.

Sponſalia præſupponi debent valida nec repudio ſubiecta.

§. LXXIV. Præterea (II) præſuppono *ſponſalia* a minoribus contracta *valida* & nullo laborantia vitio. Quodſi enim defectum quendam habent, nec plene abſoluta ſunt, non opus eſt reſtitutione. Proinde iis in locis, vbi pro forma *præſentia teſtium* in ſponſalibus ineundis de-

deſideratur, ea adhuc *imperfecta* cenſenda ſunt, quibus hæc ſolennitas non acceſſit. Quodſi ergo vel maxime omnia iam conſenſu interueniente determinata, compoſita, transacta; imperfectum tamen adhuc cenſetur negotium, quamdiu forma, legibus præſcripta, quæ dat eſſe rei, eidem haud acceſſit, & pœnitentia, ſine vlla reſtitutione, integra eſt, vt infra plenius declarandum erit. Talia ergo ſponſalia poſſunt dici *nuda*, h. e. deſtituta *forma* ſua *debita*, nec producunt actionem, æque vt nec pacta *nuda* apud Romanos, quæ itidem non obligabant, quod Romani conſultius eſſe crederent, ita conuentiones inire, vt *ſolenni ſtipulatione* interueniente demum perficerentur. Simili ratione vbi *ſponſio ſolennis* in ſponſalibus adhuc neceſſaria erat, *nuda promiſſio* de futuro matrimonio ineundo effectum iuris non habebat, & virgo non *deſponſata*, ſed tantum *pacta* dicebatur: *ſponſione* accedente, *deſponſata* & perfecte obligata demum erat, docente GELLIO *in N. Attic. lib. IV. c.* 4. Similiter ſi ex poſtfacto aliquid inſperati ſponſalibus ab initio validis accedit, quod iuſtam *repudio* cauſam præbere poſſet, itidem *reſtitutione* non eſt opus, cum alia iuſta cauſa adſit, quæ recuſantem liberet, *c.* 25. *X. h. t.* adeo vt ne quidem iuramentum, quod reſtitutionem minorum impedit *per auth. ſacramenta puber. C. ſi adu. vendit.* in his nouiter emergentibus cauſis minoribus impedimento ſit per *cit. c.* 25.

§. LXXV. Vlterius (III) præmitto, hic non eſſe quæſtionem formandam de *iure ciuili*, ſed de *hodierno iure*. Illud reſtitutionem in integrum minoribus contra *ſponſalia* eo minus denegaſſet, ſi illam iisdem neceſſariam eſſe crediſſet, quo magis illa præiudicia, quibus hodie orbis faſcinatus eſt, ignorabat penitus. Enimuero iuriſprudentia Romana recentior libertatem *repudiorum* adeo laxauit, vt vel citra iuſtam cauſam a ſponſalibus reſilire integrum eſſet. Loquor de iuriſprudentia recentiori. Iam enim obſeruaui, ex teſtimonio GELLII, ſponſione interueniente, olim obligationem efficacem ex ſponſalibus natam fuiſſe, vt, ſi non duceretur deſponſata, vel hæc ſponſalium fidem frangeret, ex *ſponſu* daretur actio ad *intereſſe*, ad quod præiudicium auertendum eo tempore vtilis potuit eſſe in integrum reſtitutio. Enimuero paulatim ſolennis *ſponſio* remiſſa permiſſumque, vt *ſimplici* contraherentur ſponſalia *conſenſu*, vt rurſus teſtis eſt GELLIVS, atque ita, more veteri ſublato, nomen *ſponſalium* a *ſponſione* deductum, remanſit, BROVWER *de iure connub. lib.* I. *c.* I. *n.* 8. non vero remanſit antiqua ſponſaliorum efficacia, ſed *ſpes nuptiarum* vnice inde nata eſt, vt dicitur in *l.* 6. *D. de ſponſal.* eaque

Hic non quæſtio eſt de iure ciuili, ſed hodierno,

& quidem recentiori,

eaque lubrica, incerta, anceps, inefficax. Neque enim ex *ſponſalibus* amplius vllam dandam eſſe actionem, cenſuerunt Romani, vt etiam ab iis recedere poſſent, ſi vel maxime ſtipulatio, eaque *pœnalis*, adiecta iis fuiſſet, quod inhoneſtum eo tempore viſum fuerit, vinculo *pœnali* obſtringi matrimonia, quæ libera eſſe debuere *l.* 71. *§.* 1. *de condit. & demonſtr. l.* 134. *de verb. oblig. l.* 2. *C. de inutil. ſtipul.* Permiſſa ergo ſemper erat pœnitentia, vt adhuc tempore DIOCLETIANI deſponſata puella conditioni renunciare, & alii nubere haud prohibita fuerit, *l.* 1. *C. de ſponſal. l.* 2. *C. de repud.* qua libertate ſuppoſita, de *reſtitutione in integrum* danda haud implorandus erat prætor.

quamuis etiam quædam mutatio poſt facta.

§. LXXVI. Poſtea frenum quoddam iniectum fuit huic licentiæ, conſtituta *pœna quadrupli* cum reſtitutione arrharum in refractariam puellam, quæ temere ſponſalia perficere recuſabat, vt docent *l.* 6. *C. Th. de ſponſal. l. vn. C. Th. ſi nupt. ex reſcript. pet. l. vn. C. Th. ſi prou. rector.* quo rerum ſtatu *reſtitutio in integrum* minori, lapſæ inuenili ætate, vtilis eſſe potuit. Verum mox rurſus ſcena mutata, & *anno* 469. in *l.* 5. *C. de ſponſal.* hæc pœna ſublata, cautumque, vt *minorennis* tantum id, quod accepit, redderet, quo ipſo cauſa omnis reſtitutionis ceſſauit, aliunde ſatis tuta exiſtente. Neque vero ſponſalium hæc licentioſa *renunciatio* illis temporibus ignominioſa alicui aut dedecori fuit, nec laborauit mulieris ex repudio pudicitia & exiſtimatio, vt recte obſeruat BROVWER *cit. l. lib. I. c.* 24. *n.* 14. quamuis hodie aliis viuatur moribus. *Iure* enim *canonico*, quod optima fundatum eſt ratione, ſponſalibus eadem vis, quæ aliis contractibus ineſt, data atque tributa eſt, vt regulariter, conuenienti quamuis modo, contumax puella, deficiente omni iuſta *repudii* cauſa, cogi poſſit, ad ſponſalia per matrimonium conſummanda. Poſito ergo hoc vinculo, hodie quæſtio *de reſtitutione in integrum* moueri poteſt.

Nec huc pertinet caſus de reſcindendis ſponſalibus ex capite contumaciæ.

§. LXXVII. Addo (IV) etiam hoc, quando de *reſtitutione in integrum* quæritur, id potiſſimum in quæſtione eſſe, an & quatenus ex *æquitate* ita reſcindi ſponſalia poſſint, vt vtrinque data & accepta reſtitui, ſponſus vero contra puellam minorennem (vtpote in quam fere ordinarie tantum hic caſus cadere poteſt: cum in *ſponſo* vtplurimum illud TACITI obtineat: *ſera apud Germanos* venus) nec *iniuriarum* nec *ad intereſſe* agere poſſit. Hæc enim eſt vis, hæc *reſtitutionis* natura, vt omnia in priorem reſtituantur ſimpliciter ſtatum, & minorennis ab omni læſione immunis præſtetur. Ergo illum hic penitus excludo

cludo caſum, quo tandem reſcinduntur ſponſalia ob *contumaciam* ſponſæ *refractariæ*, quod, vbi ſponſa iam exceſſit minorem ætatem, contingere poteſt. Neque enim *abſoluta coactio* decerni poteſt, etiam iure canonico reprobata in *c.* 17. *X. h. t.* ſed probatis ſponſalibus, pronunciatur quidem: und iſt Beklagte zu Vollenziehung der Ehe durch gebührende Zwangmittel anzuhalten, quin etiam, ſi ſurdæ narratur fabula, *mulcta* vel *carcere* induci poteſt, vt ſententiæ morem gerat, prout ſupra iam adſtruxi: ceterum vbi omnia *remedia coactiua* in caſſum adhiberi iudex animaduertit, tandem ſponſalia reſcindit, & refractariam ad omnes refundendas *expenſas* & *ſatisfactionem priuatam*, prætereaque ad ſoluendam *mulctam* condemnat, cum *diſpendio arrharum*, vt optime obſeruant MEVIVS *P. III. deciſ.* 382. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 2. §. 5. *ſqq.*

§. LXXVIII. Denique (V) hic tantum ſollicitus ſum de *ſponſalibus puris*, vtpote circa quæ vtplurimum plures fluctus moueri ſolent. Vtplurimum noſtrates ſponſalia *conditionata* appellare ſolere *de futuro*, ſæpius obſeruaui. His vinculum non adeo tribuendum eſſe cenſent, adeo vt quidam *nudos tractatus* iis ineſſe perſuaſiſſimum habeant. Vtut vero id merito repudiandum ſit, facile tamen noſtrates contra illa, ſi aliquid roboris eis adhæreat, reſtitutionem admiſſuri ſunt, quod in iis deficiant illa impedimenta, quæ in *puris* ſe inueniſſe exiſtimant. Ad minimum illud euidens eſt, ſi probatum euictumque fuerit, contra ſponſalia *pura* dari reſtitutionem in integrum, multo magis eandem contra ſponſalia *conditionata* permiſſam eſſe. Alias quidem ita formare ſolent controuerſiæ ſtatum: *vtrum puella minorennis contra ſponſalia de præſenti reſtitui poſſit in integrum?* verum ſtudio abſtinui ab hac incommoda appellatione, quæ vnice omnium difficultatum & errorum fomes fuit Dum enim *ſponſalium de præſenti* mentionem faciunt, non alia quam *pura* intelligunt, non vero illa ipſa, quæ *ius canonicum* hac voce adumbrat, vtpote proteſtantibus incognita prorſus & aliena, vt de illis quærere non ſit opus. Vid. interim STRYK. *de diſſenſ. ſponſal. ſect.* 1. §. 22. Ad minimum tum ipſum ius canonicum *ſponſalia de futuro* tam *conditionata* quam *pura* agnoſcit per *c.* 2. *X. h. t.* vt erroneum ſit, hoc iure ſponſalia *pura* eſſe *de præſenti*; tum etiam ratio iuris docet, *conditionem* ſpeciem negotii non mutare, ſed ad eius *accidentia* referendam eſſe, cum omnis conuentio poſſit fieri vel *pure* vel *in diem* vel ſub *conditione*, vt ſupra initio huius tituli obſeruaui. Interim quia ſponſalibus *puris* in foris noſtris gra-

Agitur hic tantum de auxilio ætatis contra ſponſalia pura.

grauis controuerſia vtplurimum formatur, malui circa hæc, quæ etiam frequentiora ſunt, primario occupatus eſſe.

Contra matrimonium non datur reſtitutio in integrum.

§. LXXIX. Denique (VI) de reſtitutione contra *ſponſalia* duntaxat quæſtio eſt. Nam contra *coniugium legitime* in facie eccleſiæ contractum non dari reſtitutionem in integrum facile largior, cum illud hodierno iure *vinculum indiſſolubile* conſtituat, in quo omnes iuris interpretes vno ore conſpirant. HILLIGER *ad Donell. lib. XXI. c.* 12. *lit. f.* SFORT. ODDVS *de reſtit. in integr. P.* 2. *qu.* 60. *art.* 1. & 2. LAVTERB. *ad tit. de minor.* §. 29. STRVV. *ex.* 8. *th.* 57.

Rationes dubitandi contra reſtitutionem in integrum:

§. LXXX. Hæc præmittenda eſſe cenſui, vt omnis euitaretur cauillatio, & de quo diſceptatio præſens ſuſcepta ſit, conſtaret. Pleroſque reſtitutionem in integrum puellæ, quæ *pure* ſine omni conditione de contrahendo matrimonio fidem dedit, denegaturos eſſe, facile ex *præiudiciis* antea tactis prævideo, cum credant, eadem impedimenta hic concurrere, quæ denegant *reſtitutionem in integrum* contra ipſum *matrimonium*. Etenim (1) diuerſam eſſe rationem *contractuum* aliorum & *ſponſalium* aiunt; in illis adeſſe *vinculum iuris humani;* ſponſalitiam autem *obligationem iuris diuini*, adeoque illud laxari poſſe mutuo diſſenſu, imo etiam mediante *reſtitutione in integrum* ex iuſta cauſa tolli, non æque hanc, cum quos Deus coniunxit, homo minime ſeparare debeat. Si ergo nequidem ex mutuo conſenſu ab illis recedere poſſunt ex ſententia STRVVII *in iurisprud. lib. I. tit. VI.* §. 18. MEVII *P.* 5. *deciſ.* 211. *n.* 3. ſi ex ſententia CARPZOVII *lib. III. reſp.* 57. *n.* 6. *a Deo colligantur*, & *ab ipſius auctoritate* & *voluntate dependent*, euidens eſt, plus roboris ſponſalibus ac quidem reliquis ineſſe conuentionibus, quod vnice ex *præcepto Dei* deriuandum, quod hanc ſeparationem prohibet, & ita quoque iudici facultatem adimere cenſetur, puellam ex capite *ætatis* contra ea reſtituere in integrum, cum *illa, quæ ſpiritualia ſunt, facilius conſtruantur quam deſtruantur*, vt ait CARPZOV. *lib.* 5. *reſp.* 108. *n.* 18.

1) quod in ſponſalibus obligatio ſit iuris diuini,

§. LXXXI. Præterea quia (II) iam conceſſum eſt, contra *matrimonium* denegari omne ætatis auxilium, merito quoque idem denegandum eſſe videtur contra *ſponſalia pura*, adeo vt iuris interpretes, dum contra *matrimonium* hoc auxilium locum habere negant, nequidem de *ſponſalibus* quæſtionem moueant, ſine dubio exiſtimantes, idem de *ſponſalibus puris* dicendum eſſe, vt teſtantur auctores antea adducti, & in genere in *cauſis matrimonialibus* hoc beneficium ætatis excludunt. Huius

2) quod contra matrimonium denegetur reſtitutio;

Huius ſententiæ ſine dubio hæc ratio eſt, quod talia *ſponſalia* ſint & dicantur matrimonium *initiatum*, quippe quod ſolus conſenſus facit. Vnde etiam iure diuino ſponſæ quandoque appellantur *vxores*, vt *Gen. XXIX,* 21. *Deut. XXII,* 24. *Matth. I,* 20. *Luc. II,* 7. adeo vt ſponſa, alteri ſui copiam faciens, *adulterium* commiſiſſe dicatur, *Hoſ. IV*, 13. etiam ſecundum ius ciuile per *l.* 13. §. 3. *D. ad l. Iul. de adult.* Inde patres olim tradiderunt, ſponſam ab vxoribus quoad effectum *vinculi* non differre, adeoque valere argumentum a *matrimonio* ad *ſponſalia pura*, qualia teſtimonia collegit GRATIANVS in *C.* 27. *q.* 2. & pluribus illuſtrauit DARTIS *in comment. decret. cit. l.*

ſponſalia autem matrimonium initiatum.

§. LXXXII. Primarium autem (III) fundamentum diſſentientium inde eſt petitum, quod communiter tradi ſoleat, ſponſalia *pura* eſſe ſponſalia *de præſenti.* Ita cenſuit B. LVTHERVS in libello von Ehe-Sachen, putauitque, ſponſalia tunc demum rectius dici *de futuro* poſſe, wenn eine conditio, Anhang oder Auszug dabey geſetzet wird, qua non adiecta, potius *de præſenti* dicenda, quod *verbis de præſenti,* non *conditione* ſuspenſis, fidem dederit puella *minor.* Eandem ſententiam ICti proteſtantes poſtea propagarunt, & theologi quoque in ſuos traxere vſus, vt oſtendit STRYKIVS *de diſſenſ. ſponſal. ſect.* 1. §. 24. & ſupra ipſemet plenius adſtruxi. Iam vero ius canonicum decernit, ſponſalia *de præſenti* eſſe ipſum *matrimonium*, & in eandem ſententiam a noſtratibus quoque itum eſt communiori calculo. Ita docet pontifex in *c.* 14. *X. de conuerſ. coniug. c.* 22. *&* 31. *X. h. t.* quod per verba *de præſenti* ipſum matrimonium perſonæ contraxiſſe intelligantur, adeoque *vinculum indiſſolubile*, quod omnem *reſtitutionem* excludit, conſtituatur. Ita cum pontifice rationes ſubducit CARPZOV. *lib.* 2. *iurispr. conſiſt. def.* 17. *n.* 5. aiens: *ſponſalia de præſenti pro nuptiis & matrimonio initiato, licet nondum benedictione eccleſiaſtica firmato & conſummato habentur.*

3) quod ſponſalia pura ſint de præſenti,

§. LXXXIII. Vlterius (IV) vel inde denegari poſſet reſtitutio in integrum puellis minorennibus, quod *ſponſalia* pura ſint negotium aliquod *ſpirituale* & *eccleſiaſticum*, humano arbitrio prorſus exemtum. In hoc autem *ætatis* auxilium deficere cenſent, quod in his minor pro *maiorenni* cenſeatur. *c.* 3. *de iudic. in* 6. de quo agit COVARRVVIAS *lib. I. reſol. c.* 5. *Deus enim*, vt ex mente diſſentientium ait STRYKIVS *de diſſenſ. ſponſal. ſect.* 3. §. 11. *eſt auctor coniugii & ſic quoque ſponſaliorum, ideoque magna deliberatione ad id accedendum nec permittendum, vt illi, qui ſemel fidem pure dederunt, rurſus conſilium mutare,*

4) quod ſponſalia ſint negotium ſpirituale,

& Dei fœdus ludibrio habere poſſint. Nam ſi viliſſimarum rerum pactionibus non ſtare nefas & indecorum habetur, nonne iniquiſſimum videbitur, pacta de fœdere matrimonii ſanctiſſimo violare, vtpote quæ non a contrahentium, ſed a Dei auctoritate dependent. CYPRAEVS *de ſponſal. c.* 13. §. 11. *n.* 2. Hac de cauſa etiam hodie inter proteſtantes ſponſalium cauſæ in *conſiſtoriis* tractantur, indicio certiſſimo, eas cum reliquis negotiis *mere ciuilibus*, contra quæ datur *reſtitutio in integrum*, conferri nullo modo poſſe. Hæc quippe arbitrio hominum ſunt ſubiecta, non item illæ, & ſic nec pro arbitrio iudicis reſcindi poſſe videntur.

5) quod æquitas hic deficiat,

§. LXXXIV. Porro (V) ſicuti fundamentum reſtitutionis in integrum vnice ex *æquitate* petendum eſt, *l.* 1. *&* 7. *de in integr. reſtitut. l.* 1. *de minor.* ita iuſte dubitari poſſet, vtrum *æquitas* aliqua reſciſſionem ſponſalium ex capite *ætatis* ſuadere & admittere valeret? Metuendum forſan *ſcandalum inſigne*, ſi hi, qui fidem *pure* de matrimonio ineundo ſibi inuicem dederunt, ad inſtantiam vnius a ſponſalibus impune recedere permitterentur, quod tamen, indulta reſtitutione in integrum, neceſſario contingeret. Admiſſo enim vno alteroue exemplo, plures idem ius ſibi vindicarent, & mox ad *auxilium* hoc *ætatis* prouocarent. Ita vero nunquam ſecure cum *puella minorenni* ſponſalia contrahi poſſent, cui ſemper, ſi poſtea pœnitentia tangeretur, ad hoc auxilium pateret aditus, quod tamen res peſſimi videtur eſſe exempli. *Aequitatem* autem talem conſtituere, quæ haud caret *ſcandalo*, quæ *ſanctiſſimum* hoc *fœdus* violat, ludibrio habet, tollitque, quæ *conſcientiam* lædit, omni iuri aduerſa videtur, imo etiam a mente prætoris aliena, qui edictum de minoribus reſtituendis ſecundum *l.* 1. *de minor.* propoſuit, *naturalem æquitatem ſecutus*, quæ hoc in negotio ceſſare videtur; deficiente autem legis ratione, lex ipſa omni deſtituitur applicatione.

6) quod cauſæ matrimoniales ſint fauorabiles, quæ auxilium ætatis non admittunt,

§. LXXXV. Hac de cauſa (VI) ſine dubio denegata fuit reſtitutio in integrum contra *dationem libertatis* obtentu *ætatis* petita, adeo vt ne quidem ſententia pro *libertate*, poſtquam in rem iudicatam tranſiit, reſcindi hoc remedio potuerit. *l. f. C. ſi aduerſ. libert.* Ratio huius diſpoſitionis vnice petenda eſt ex *ſingulari libertatis* fauore, ob quem legislatores multa contra communes regulas ſtatuerunt, vt fatetur imperator in §. *f. I. de donat.* adeo vt commodo pecuniario eius cauſam præferendam eſſe duxerint. §. 1. *I. de eo, cui libert. cauſ. bona addic.* Parem fauorem habent *cauſæ matrimoniales*, quæ diſerte inter *cauſas fauorabiles* referuntur in *c. f. X. de ſentent. & re iudic.* & cum *libertatis* cauſa coniunguntur, vt *in dubio* pro illis pronunciandum ſit. Sicuti ergo con-

contra libertatem non datur *reſtitutio*, ita nec contra *ſponſalia*, cum eundem habeant fauorem. vid. MANZIVS in *ſpecial. in iure comm. tit. matrimonii fauor & honor.* Denique cum non deſint argumenta reſtitutionem diſſuadentia & denegantia, illa merito præferenda argumentis, reſtitutionem indulgentibus, cum *in dubio* pro *fauorabiliori cauſa* eiusque conſeruatione pronunciandum. *cit. c. f.*

§. LXXXVI. Denique (VII) quod potiſſimum hic ponderandum, omnis reſtitutio ex capite ætatis *læſionem* quamdam ſeu *captionem* præſupponit, quæ rite probanda, vt absque ea minori ea haud indulgeatur; *l. 5. C. de in integr. reſtit. minor. nec enim vtique, qui minor eſt, ſtatim & circumſcriptum ſe docet*, vt ait VLPIANVS *in l. 9. §. 4. de iureiur.* Læſio autem vix alia concipi poteſt, quam in *patrimonio*, cuius deminutio vel neglectum augmentum demum læſionem parit. Talis vero læſio in *ſponſalibus* deficere videtur, in quibus non agitur de commercio *rerum* & *bonorum*, ſed de *conſortio ſobolis procreandæ gratia inito*, de *amore coniugali*, & *fide ſponſalitia.* Quomodo ergo puella minorennis probabit, ſe eſſe læſam & lubrico ætatis captam? Si poſtea diſplicet ſponſus, ſi mores eius ferre nequit, ſi diuerſum viuendi vſum deſiderat, ſi denique ex aliis cauſis auerſum ab ipſo animum oſtendit, hoc ipſo nullam *læſionem* probat nec probare poteſt. Si obiicit, conditionem ſuam per tale matrimonium deteriorem fieri; vix audienda videtur, cum tantum de commodiori viuendi conditione ſollicita eſſe videatur, nec eo ipſo quoddam in *bonis* ſuis patiatur detrimentum. Contra *dotem* immodice conſtitutam quidem auditur & reſtituitur per *t. C. ſi adu. dot.* at vero in hac cauſa *læſio* & quidem in *patrimonio* allegari & doceri poteſt; non item in ſolis ſponſalibus, *quæ ſimplicem faciendi obligationem* continent, nec vllam videntur *cauſam bonorum* annexam habere. Deficiente itaque *læſione*, deficit quoque fundamentum reſtitutionis, & ita ex his argumentis ſtatuendum eſſe videtur, puellæ minorenni contra *ſponſalia pura* auxilium *ætatis* eſſe prorſus denegandum.

7) quod læſio in patrimonio hic ceſſare videatur.

§. LXXXVII. His obiectionibus reſtitutio in integrum contra ſponſalia *pura* in dubium vocari vel plane negari ſolet. Cum vero rationes adductæ id non euincant, quod euincere debebant, & præterea plures petant id, quod eſt in quæſtione, non denegandum eſſe minoribus *auxilium ætatis* crederem, ſi *iuſtæ circumſtantiæ* adductæ illud poſtulare videntur. Antequam autem hanc ſententiam idoneis argumentis exornem & confirmem, præmittam quorundam ICtorum aſſenſum,

Deciſio pro reſtitutione

cum ICtorum quorundam aſſenſu, vt Strykii

ſum, qui eandem ſententiam propugnarunt. Primus eſt B. STRYKIVS, ICtus magni nominis, qui *in not. ad* LAVTERBACH. & quidem ad *p.* 83. *tit. de minor. voc. matrimonium* ita cenſet: *Intelligendum hoc de matrimonio iam tum conſummato, quia in ſpiritualibus, quorſum refertur matrimonium, omnis reſtitutio ceſſat. Dd. id quidem etiam ad ſponſalia extendunt; verum hic ſuccurrendum putarem. In ſponſalibus enim non adeſt vinculum indiſſolubile, quod propter vnitatem carnis in matrimonio, ex iuris diuini diſpoſitione, ſubeſt, ſed in nudæ conuentionis terminis ſubſiſtunt, & hinc nullum arctius vinculum habere poſſunt, quam in quolibet alio honeſto pacto. Contra hoc autem reſtituitur maior.* Alter eſt BROVWERVS, qui in *tract. de iur. connub. lib.* I. *c.* 15. ex profeſſo agit *de reſtitutione in integrum minorum, ſi conſtitutis ſponſalibus læſi dicantur*, ſimulque docet optime, qua ratione minores in ſponſalibus initis læſi dici queant. Tertius eſt GROENEVVEGEN *de LL. abrogat.* ad *l.* I. *C. de ſponſal.* vbi præmittit generalem doctrinam de *obligatione* ſponſalium, quæ id operatur, vt inuiti poſſint cogi ad conſummandum matrimonium, adiecta tamen hac limitatione: *ſaluo ſicut in ceteris contractibus, ita & hic minoribus* 25. *annis in integrum reſtitutionis beneficio.* Quartus eſt SIMON VON LEEWEN *in cenſ. for. P.* I. *lib.* I. *c.* II. *n.* 13. qui frequens eſſe ait, vt minorennes contra ſponſalia ſicut contra alios contractus reſtituantur. Quintus eſt IOANNES VOETIVS *in comment. ad pand. tit. de ſponſal.* §. 17. qui eandem ſententiam recepit, aſſerens, *quamuis minori* 25. *annis contra matrimonium iam contractum haud videatur indulgenda reſtitutio in integrum ad reſolutionem eius, tamen quantum ad ſponſalia attinet, minoribus aduerſus ea, ſicut aduerſus alios contractus damnoſos ob iuſtas cauſas auxilio ætatis ſubueniri.* Sextus eſt ill. BERGERVS *in elect. proceſſ. matrimon.* §. 18. penitus ſubſcribens ſententiæ B. STRYKII aſſerensque, *in ſponſalibus non deeſſe rationem, quamobrem reſtitutioni locum concedamus; namque,* ait, *in illis vinculum indiſſolubile, quod propter vnitatem carnis in matrimonio ex iuris diuini diſpoſitione ſubeſt, nondum cernitur, vt propterea vti aliud quoduis pactum ita & conuentio ſponſalitia, petita ex cauſa ætatis in integrum reſtitutione, queat retractari.* Denique hanc ſententiam quoque approbauit BRVCKNERVS in *deciſ. matrim. c.* I. *n.* 76. BROVWERIANAM doctrinam laudando. Non ergo hæc ſententia, vti vulgo creditur, tam inops omnis auctoritatis, quin potius præſtantiſſimorum ICtorum ſuffragio ſuffulta eſt, vt eo ſecurius in ſcenam & forum prodire poſſit.

Margin notes: Brouvveri; Grœnevvegii; Leevvenii; Voetii; Bergeri; Bruckneri.

§. LXXXVIII.

§. LXXXVIII. Et cur non tuta in forum prodiret, cum (I) ex ſponſalibus contractis ſæpe alicui poſſit imminere præiudicium futurum inſigne & admodum graue, quod declinari poteſt & auerti per reſtitutionem in integrum? Oſtendi id ipſum ſupra ex natura *matrimonii & ſponſalium*, & cum minores contra negotia *minoris præiudicii* in integrum reſtituantur, cur denegandum iis eſſet *auxilium ætatis* contra inſtantem ſocietatem, quæ naufragium irreparabile, iacturam omnis fortunæ, & infinita alia incommoda ei adferre poſſet? Cum enim nauis adhuc in portu ſit, durum foret, minorennem adigere, denegato & ſubtracto omni ſubſidio, vt ſe in ipſum mare, ventis iam ita agitatum, vt probabiliter naufragium immineat, immittat, ſuamque ſalutem fluctibus hiſce incertis committat. Ideo *tutelam minorum* prætor, naturalem æquitatem ſecutus, ſuſcepit, vt, *quia inter omnes conſtat, fragile eſſe & infirmum huiusmodi ætatum conſilium, & multis captionibus ſuppoſitum, multorum inſidiis expoſitum, contra captiones opitulationem iis polliceatur*, vt ait ICtus in *l. 1. pr. de minor.* Eſt videlicet in confeſſo, minores, maxime puellas, *perſuaſionibus* & *blanditiis* facile capi, vt, quamuis nullo circumueniantur *dolo*, facile tamen ſine *matura deliberatione*, & omnium circumſtantiarum neceſſaria conſideratione conſentiant, & ita ſe *capi* patiantur. Infinitæ iis ſtrui poſſunt inſidiæ, etiam ab amicis, cognatis, aliisque, quibus reſiſtere non ſemper poſſunt, ſed infirmæ iis ſuccumbunt; mox tamen animaduertunt, ſe captas eſſe *promiſſione præpropera*, ſeque in admodum ambiguum diſcrimen incidiſſe; cur itaque contra hanc *captionem inſidiasque* iis non eſſet ſuccurrendum? Fac, puellam quindecim vel ſedecim annorum peti a quodam in matrimonium: cognatos eandem ſollicitare, vt repromittat: amicos conditionem nubendi oblatam laudare, commendare, approbare: procum blanditiis variis infirmum puellæ conſilium oppugnare, illamque tandem in ſponſalia pure conſentire, adſtantibus cognatis aliisque teſtibus. *Capta* iam eſt, non quidem *dolo malo* amicorum & cognatorum, quem hic plane excludimus, ſed *perſuaſionibus*, *laudationibus*, *commendationibus*, in eiusmodi negotio vſitatis; *capta* eſt *blanditiis* ſponſi hoc ſenſu, vt ſecundum hodiernum ius *vinculo iuris* adſtricta ſit, vt dici ſolet, ſie iſt gefangen. Cur itaque contra hanc *captionem* ei denegandum eſſet *ætatis* auxilium, ſi paulo poſt animaduertit, mores ſponſi, quos antea non ſatis examinauit probauitque, a ſuæ vitæ vſu eſſe alieniſſimos: ipſum ad *prodigorum* inclinare conſilia: rei domeſticæ non ſufficere; otio magis deditum eſſe, quam laboribus, reditusque adeo tenues habere,

Rationes decid. ( ) quod grauiſſimum quandoque minoribus imminere poſſit præiudicium ex matrimonio,

contra quod prætor minoribus ſuccurrit,

quod facile in ſponſalibus capi queant,

bere, vt inde onera matrimonii, etiam dote ſuperaddita, ferre nequeat, adeoque per *matrimonium futurum* ſuam conditionem fieri deteriorem. Equidem hæc omnia & ſimilia perſcrutanda erant, & ſedulo peruoluenda animo ante conſenſum purum in ſponſalia datum; in hoc ipſo vero *lubricum ætatis* conſiſtit, in hoc quærenda *conſilii infirmi facilitas*, quod abſque examine ſedulo & accurato ſe capi paſſa fuerit puella, & ideo ad maius præiudicium auertendum *auxilium ætatis* recte implorat, poſtulat, vrget. Nec ſufficiens dari poteſt ratio, quæ iudicem ad denegandum hoc auxilium mouere poſſet. Quodſi enim non tantum prætor minoribus ſuccurrit, dum de *bonis* eorum aliquid minuitur, ſed etiam cum interſit eorum *litibus & ſumtibus non vexari*, vt ait ICtus in *l. 6. D. de minor.* in quo præiudicium tanti momenti non occurrit; quanto magis eis ſubueniendum eſt, ſi maius & grauius illis imminet periculum per *matrimonium futurum*, quod *indiſſolubilem ſocietatem* continet, & vnde *omnis vitæ ſalus* in poſterum dependet. Grauius nullum fingi & excogitari poteſt præiudicium, quam ſi in hoc negotio erratur, vbi obtinet illud: *non bis ad eundem.*

& prætor etiam in leuioribus ſuccurrit.

(2) quia ſponſalia a ceteris conuentionibus non differunt,

§. LXXXIX. Præterea vero (II) *ſponſalia pura* nihil in ſe continent, quod hoc auxilium ætatis excludit. Sicuti enim contra quævis pacta, quibus ex *infirmitate conſilii* conſenſum dedit imprudens & temerarius minor, reſtituitur in integrum, *l. 7. D. de minor.* ita quoque contra *ſponſalia pura*, in quæ *imprudenter & temere* conſentit, reſtituenda eſt puella, cum arctius vinculum in his non deprehendatur. Id optime obſeruant auctores ſupra §. 87. laudati, & ideo *auxilium ætatis* puellæ indulgent: id inprimis eleganter expoſuit B. STRYKIVS in *tr. de diſſenſ. ſponſal. ſect. III.* §. 19. *ſqq.* & §. 23. ex vero aſſeruit, *nullum aliud vinculum in his ſponſalibus ſubeſſe, quam conuentionis, quod obligandi efficaciam habet ex ſola partium voluntate.* Neque enim ſponſalia *pura* ſunt ipſum matrimonium, ſed *mentio & repromiſſio pura futurarum nuptiarum*, adeoque mediante *ſimplici conuentione* de coniugio ineundo contrahuntur. Deſunt adhuc omnes matrimonii contracti effectus, iura, rationes, & infinitis modis ſponſalia talia ab ipſo matrimonio differunt, vt in diſſ. me præſide habita, *de diuerſo ſponſalium & matrimonii iure*, plenius oſtenſum eſt.

(3) quod in iis deſit ratio, quæ contra matrimonium reſtitutionem excludit,

§. XC. Ceſſat quoque (III) in his ſponſalibus ratio, quæ *auxilium ætatis* contra matrimonia contracta non admittit. Duas omnino cauſas adferre ſolent, quæ reſtitutionem in integrum contra contractum *matrimonium* impediunt, quas refert L. B. de LYNCKER. *reſp.*

70.

70. *n.* 22. *ſqq.* (I) quod matrimonium non modo ſit *cauſa ſpiritualis*, in qua minoris imprudentia non attenditur; verum etiam (II) quod res per ſe & natura ſua, poſtquam perfecta eſt, *indiſſolubilis* ſit, qualia quæ ſunt, non niſi ex cauſa eorundem congrua & iure in id definita, vt ſunt in matrimonio *cauſæ diuortii*, reſcindi poſſunt. Vtraque ratio in ſponſalibus notorie exulat. Prima petita eſt ex principiis iuris canonici, quod matrimonio inſit *ſacramentum*, & inde *ſpiritualibus* accenſendum *negotiis*, quod tamen noſtrates reprobant in *matrimonio*; quomodo ergo in *ſponſalibus* hilce id admitterent? cum nequidem eccleſiæ Romanæ aſſeclæ id in his *ſponſalibus* collocent. Ait pontifex in *c.* 5. *X. de bigam. non ordin. profecto coniugium illud, quod non eſt commixtione corporum conſummatum, non pertinet ad illud coniugium, quod inter Chriſtum & eccleſiam per incarnationis myſterium eſt contractum.* Iam vero *ſponſalia pura* tale coniugium, quod *commixtione corporum* conſummatum eſt, non ſunt, ergo hoc reſpectu ad *ſpiritualia* referri nequeunt. Agnoſcit imbecillitatem huius rationis LYNCKERVS *in anal. ad Struuii ſynt. iur. ciu. tit. de minor. p.* 48. aiens: *Spirituale quoque dicitur matrimonium. Sed tamen magis ob hoc reſtitutionem non admittit, quoniam habet vinculum humano iure indiſſolubile.* Agnouit idem pontifex in *c.* 2. *X. h. t.* vbi de *ſponſalibus puris* diſertis agit verbis, admittit tamen, *mutuo conſenſu* ad inſtar alterius *ſocietatis* ea diſſolui poſſe, quod minime admiſiſſet, ſi in iis iam *ſacramentum* ſeu *ſpiritualem qualitatem* occurrere crediſſet; imo nec argumentum a contractu *ſocietatis* adduxiſſet, ſi talia *pura ſponſalia*, quæ de *ineundo matrimonio* contrahuntur, iam *ſpirituali negotio* accenſenda eſſe cenſuiſſet. Non æque hoc agnouit CARPZOV. *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 21. *n.* 7. admodum ieiune ita ediſſerens: *matrimonium non eſt contractus tantummodo ciuilis, ſed res conſcientiæ & tale negotium, cui character ſpiritualis eſt impreſſus. - - Eſtque hinc matrimonium de cauſis ſpiritualibus ſiue eccleſiaſticis c.* 9. *X. de hæret. de quibus vere ait pontifex: ea, quæ ſpiritualia ſunt, & conſcientiam concernunt, facilius conſtruuntur quam deſtruuntur, c.* 2. *X. de transl. epiſc.* quod ad ſponſalia quoque, etiam *conditionata*, applicat, ſine omni iuris præſidio. Quod iure canonico ad *ſpiritualia* negotia referantur ſponſalia, id inde factum, quod vt *res eccleſiaſtica* ad forum eccleſiaſticum fuerint tracta, quæ indiſtincte, per ſummum abuſum, *ſpiritualia* dicuntur. Præterea vero altera ratio euidenter hic ceſſat, quia ſponſalia pura *vinculum ſua natura indiſſolubile* non operantur, vt modo dixi & ex *cit. c.* 2. demonſtraui, ſed confeſſione omnium plures repudii cauſas admittit, quæ minime cadunt in

non iis ineſt reſpectu a ſpiritualis,

nec vinculum indiſſolubile.

in matrimonium iam contractum. Neque enim deſponſati puro conſenſu iam *vna caro* facti ſunt, vnde demum vera *vinculi indiſſolubilis* ratio petenda. Hac de cauſa etiam pontifex in *c.* 7. *X. de conuerſ. coniug.* doctrinam ſaluatoris de non dimittenda vxore intelligendam eſſe cenſet *ſecundum interpretationem ſacri eloquii de his, quorum matrimonium carnali copula eſt conſummatum, ſine qua conſummari non poteſt.*

Nec ſponſalia ſunt ipſum matrimonium

§. XCI. Non repetam hic vulgatum errorem, ſponſalia talia iam ipſum eſſe matrimonium, quam ſæpius iam reieci. Puella, quæ in ſponſalia conſentit, *ſponſalitium conſenſum* edit, non *matrimonialem*, quem demum publice coram parocho in eccleſia declarat, interrogata, vtrum ſponſum iam in maritum accipere velit? Id indicant formulæ conſuetæ in *proclamationibus* adhiberi ſolitæ: **Es ſind auch Perſohnen vorhanden, welche gewillet ſind, in den Stand der heiligen Ehe zu treten, und werden demnach hiermit aufgebothen zum erſten mahl:** & paulo poſt: **wüſte nun jemand etwas, warum dieſe Ehe nicht vor ſich gehen könte, der wolle es bey Zeiten anzeigen, hernachmahls aber ſchweigen** ꝛc. Qui ergo ex communi hominum ſententia demum *nuptias* vel matrimonium inire *volunt*; qui tantum *propoſitum* contrahendi coniugii habent, de illis dici nequit, quod illud iam inierint. Atqui adhuc tempore *proclamationis* omnes deſponſati eo ducuntur propoſito, quod *velint* inire matrimonium, nuptias, coniugium: omnes deſponſati ſciunt, credunt, perſuaſiſſimum habent, ſe nondum conſenſiſſe in *præſens*, ſed in *futurum* coniugium, & iam in eo ſunt, vt in *præſens matrimonium* conſentire velint; num ergo talia *ſponſalia* cum *nuptiis* vnum idemque negotium ſunt, & *natura*, *forma* & *ſubſtantia* non differunt? id vero quam alienum ſit ab omni probabilitate, quilibet facile animadvertit Habent ſponſalia *conſenſum:* habent eundem & *nuptiæ*; ſed in *diuerſum obiectum* occupatum, cum *futurum* & *præſens* non ſint vnum idemque.

(4) quod erronee ſupponatur, ſponſalia pura eſſe de præſenti, quæ irretractabilia ſunt,

§. XCII. Vt vero hoc eo euidentius fiat, addo (IV) potiſſimum hanc rationem, quod, qui omnem omnino *ſponſalibus puris* denegant aduerſus captiones opitulationem, in erronea hypotheſi ſubſiſtant, *ſponſalia publice* contracta eſſe *ſponſalia de præſenti*; de his vero in *c.* 14. *X. de conuerſ. coniug.* recte dici: *ex quo matrimonium inter legitimas perſonas per verba de præſenti contrahitur, illis viuentibus in nullo caſu poteſt diſſolui.* Inde SPORT. ODDVS *in reſtit. in integr. p.* 2. *qu.* 59. *art.* 2. negauit, contra *ſponſalia de præſenti* dari minoribus reſtitutionem in integrum;

tegrum: *nam conſenſus eſt ille, qui perficit matrimonium, & ad ſubſtantiam matrimonii ſufficit coniunctio, quam facit mutuus conſenſus contrahentium per verba de præſenti: ego te accipio, & per verba ſacerdotis: ego vos coniungo in nomine patris &c. vnde Deus per manus ſacerdotis dicitur coniunxiſſe absque alia copula carnali.* Addit tamen, pontificem reſtitutionem contra *ſponſalia* concedere poſſe ex *cauſa prægnante*, quod hic in iure diuino poſſit diſpenſare.

§. XCIII. Ita vero noſtrates *definitiones* ſponſalium *de præſenti & futuro* mutant, concluſiones tamen easdem retinent, quas pontifices ex diuerſis principiis ſuis ſponſalibus *de futuro* vel *de præſenti* attribuerunt. Faciamus periculum, vt manifeſtum fiat, quam grauiter erretur in applicatione. Aiunt pontificii, interprete CORVINO *in aphor. iur. can. h. t. §. 4. ſponſalia de futuro (quæ proprie ſponſalia) ſunt promiſſio futurarum nuptiarum per verba futuri temporis: vt ego te in vxorem ducam.* 1 Idem confirmat pontifex in *c. pen. X. h. t.* additque in *c. 2. X. eod.* talia ſponſalia *pure & ſine omni conditione* iniri poſſe. Dantur ergo de iure canonico *ſponſalia de futuro pura*, quæ, interprete CORVINO *cit. l. §. 16.* tunc contracta cenſentur, *cum vir & mulier ſimpliciter pure & abſolute ſe inuicem futuros coniuges pollicentur.* Atque hoc ipſum in omnibus ſponſalibus *publice contractis* apud proteſtantes fit & peragitur, ſi *pure* ſponſalia contrahuntur, vt ſæpe numero dixi; quia tunc, adhibitis teſtibus, *de matrimonio contrahendo pure & ſine omni conditione* fidem dant, vt *ſponſalia de futuro pura* definit pontifex in *c. 2. cit.* quod indicium præbet, ſponſalia noſtra *publica pura* in ſenſu iuris canonici eſſe *de futuro*, i. e. coniugio, non vero ipſum *matrimonium.* Grauiter ergo errant, qui talia ſponſalia, ideo quod ſint *pura, de præſenti* appellant, h. e. quod *præſentem conſenſum* non conditione ſuſpenſum ediderunt; quam aliena enim hæc doctrina a mente iuris canonici ſit, quilibet facile iudicabit. Notæ ſunt pactorum formulæ conſuetæ, plenius recenſitæ a VOLCKMANNO *de informat. aduoc. & notar. P. 1. c. 44.* vbi *n. 2* hæc occurrit: Es verſprechen erſtlich beyde Verlobte im Nahmen GOttes einander zur Ehe zu nehmen, zu haben, und zu behalten, und ſolches durch prieſterliche copulation förderlichſt zu vollenziehen ꝛc. Inde in iisdem pactis ſæpe vocantur künfftige Ehe-Leute, vielgeliebte zukünfftige Ehe-Gemahlin & quæ ſunt aliæ huius farinæ formulæ, a præſenti coniugio adhuc alienæ.

cum tamen ſponſalia talia de iure canonico ſint de futuro.

(5) quod minores reſtituantur etiam contra negotia, quæ alias difficulter retractantur.

§. XCIV. Denique, quod (V) addendum eſſe arbitror, explorati iuris eſt, minoribus etiam, mediante *ætatis* auxilio, prætorem ſuccurrere in illis cauſis & negotiis, quæ alioquin ægre & difficulter diſſoluuntur, ſed magnam habent auctoritatem & grauiſſimum pondus. *Rei iudicatæ* efficacia eſt tanti ponderis & momenti, vt ſimpliciter ius faciat inter partes, irretractabiles effectus producat, & *perpetuam firmitatem* habeat; *l.* 2. 4. 6. *C. de re iudic.* nihilominus tamen minores contra illam reſtituuntur. *l.* 1. *C. ſi aduerſus rem iudic.* Non minor eſt *transactionum* vigor, vt nullo ſub colore reſcindi queant, ne lites reſuſcitentur, *l.* 16. 19. *C. de transact.* cum non minorem quam *res iudicatæ* habent auctoritatem; *l.* 20. *C. eod.* & tamen itidem minori indulgetur reſtitutio in integrum contra transactionem, probata læſione *l.* 1. *C. ſi adu. transact. Vſucapionis* inſignis fauor eſt, ex ratione *vtilitatis publicæ* ei tributus, & tamen minores contra eam reſtituuntur, *t. t. C. de vſuc.* vt alia æque grauiſſima negotia, in quibus nexus firmiſſimus & diſſolui neſcius deprehenditur, non tangam. Meo certo iudicio *ſponſalia pura* vix tantam auctoritatem ſibi vindicare poſſunt, ac quidem *res iudicatæ, transactiones & vſucapiones*, in quarum reſciſſione *bonum publicum* quodammodo offenditur & *ſalus reipubl.* detrimentum capit, non item in *diſſolutione* ſponſalium *priuata*, in qua tantum priuatum ius alterius læditur, minor autem a læſione immunis præſtatur.

Reſponſio ad dubium primum,

§. XCV. Ita vero ſimul iam remoui dubia ſupra adducta contra hoc ætatis auxilium. Primum petitum eſt a *diuina qualitate*, quæ ſponſalium nexui ineſſe creditur. Sed recte regerit B. STRYKIVS *de diſſenſ. ſponſal. ſect. III. §. 29. velim oſtendatur iuris diuini ſanctio, qua homo magis ad fidem ſponſaliorum quam alterius pacti honeſti implementum conſtringatur.* His adiungo ea, quæ *§.* 90. *ſq.* circa *ſpiritualitatem putatiuam* ſponſalium obſeruaui monuique, vt huic dubio longius immorari non opus ſit.

ad ſecundum,

Alterum ex illo præiudicio deſumtum, quod *ſponſalia* iam ſint *matrimonium*, quo nihil falſius fingi & excogitari poteſt. Quæ in vno vel altero conueniunt, non ſtatim ſunt eadem, ſed diuerſa adhuc negotia manent, quod diuerſiſſimi effectus inter *ſponſalia pura* & *matrimonium* intercedentes oſtendut.

ad tertium,

Tertium, quod fere palmarium eſt, petitum eſt ex doctrina iuris canonici *de ſponſalibus de præſenti*; quam incongrue vero huius applicatio ad ſponſalia *pubiica pura* fiat, modo fuſius dictum & expoſitum eſt.

ad quartum.

Sic quoque in quarto argumento fruſtra ſupponitur, ſponſalia *pura* mutuo diſſenſu diſſolui non poſſe, quod tamen ipſum canonicum ius admittit in *c.* 2. *X. h. t.*

& recta

& recta ratio confirmat. Fuſiſſime & ſolide hanc ſententiam exponit, variis argumentis exornat, atque ab omnibus liberat dubiis B. STRYK. *cit. l. ſect. III. §* 8. *ſqq.* vt mihi hac in re otium fecerit.

§. XCVI. Illa vero duo argumenta, quæ a defectu *æquitatis* & *læſionis* deſumta ſunt, parum ponderis in ſe habent. Quæ æquitas in genere pro *reſtitutione minorum* militat, etiam in hoc caſu militat, cum diuerſitatis ratio dari nequeat. Si (α) metum *ſcandali* obiicis, regero, conſiſtorium prudentius hoc remedium puellæ captæ indulgere pro auertendo *futuro ſcandalo* multo grauiori, quam denegare ſub prætextu ſcandali putatiui, quod ex *reſtitutione* metuitur. Neque enim quod *æquitate* ſolida ſubnixum, *ſcandalum verum* operari poteſt, ſed quandoque tantum *ſcandali vmbram* habere videtur. Perpende miſeriam puellæ temere & imprudenter in ſponſalia *pura* & *publica* conſentientis, cuius ceruicibus, ſi ad matrimonium inuita trahitur, nil niſi calamitates, connubium infauſtum, & diſpendium fortunarum imminent; quam graue ſcandalum autem inde poſtea metuendum ſit, quilibet facile ex hominum moribus æſtimabit. Si (β) *conſcientiæ rationem* vrges, quæ non permittat, vt conſiſtorium, quod *conſcientiæ* rationem vnice habere debet, ex capite *ætatis* reſciſſionem ſponſalium decernat; reſpondeo 1) non lædi conſcientiam, ſi puellæ ex lubrico *ætatis* captæ, & pro declinando *grauiori malo* laboranti ſuccurrat iudex eccleſiaſticus, nec puellam contra *conſcientiam* hoc auxilium inuocantem agere, quia eam infirmum conſilium & imbecillitas iudicii, quod in *re tam ardua* omne fert punctum, excuſat. 2) Omnem *reſtitutionem* minoribus a conſiſtorio etiam in aliis cauſis denegandam eſſe, ſi *conſcientiæ* vulnus ſemper infligeret, quod tamen nequidem canoniſtæ admittunt. vid. COVARRVV. *cit. l.* 3) Iudicem multa conſcientiis litigantium relinquere debere, quippe quæ per *leges* non ſemper regitur, quibus primario *tranquillitas publica*, quam infauſta connubia admodum turbant, curæ cordique eſt; quamque conſiſtorium quoque ob oculos habere debet in applicandis *legibus eccleſiaſticis*.

Non deficit hic æquitas,

nec ſcandalum metuendum,

nec conſcientiæ violatio,

§. XCVII. Si (γ) obiicis *rem peſſimi* exempli, *abuſum* tantum huius remedii notas, non legitimum tollis *vſum*. Paulus in *l.* 24. *§.* 1. *de minor.* in omni *auxilio ætatis* hoc æquilibrium commendauit: *non ſemper autem ea, quæ cum minoribus geruntur, reſcindenda, ſed ad bonum & æquum redigenda ſunt, ne magno incommodo huius ætatis homines adficiantur, nemine cum his contrahente & quodammodo commercio eis interdicetur. Itaque niſi aut manifeſta circumſcriptio ſit, aut tam negli-*

nec res peſſimi exempli ſtatuitur,

 genter

nec fauor ſponſalium reſtitutioni reſiſtit.

genter in ea cauſa verſati ſint, prætor interponere ſe non debet. conf. *l.* 12. §. 1. *de admin. & peric. tutor.* Si denique *(δ) fauorem ſponſalium* vrges, ego *reſtitutioni in integrum* ſingularem imo maiorem fauorem ineſſe regero. Alioquin enim non contra mulierem fideiubentem, nec contra rem iudicatam, aut transactionem ei ſuccurreretur. Habent *ſponſalia* non æqualem cum *matrimonio* fauorem: huic canones ob *ſpiritualem qualitatem* fauent: de *ſponſalibus puris* non idem aſſeritur. Denique non omne, quod aliquem fauorem habet, excludit reſtitutionem in integrum ex capite *ætatis*, nec argumento a *libertate* deſumto hoc probatur.

Non deeſt hic læſio.

§. XCVIII. Denique hic *læſionem* vel ad minimum talem doceri non poſſe, quam *reſtitutio* poſtulat, admodum erroneum eſt. Graue præiudicium, quod ex infauſto connubio alicui imminet, ſupra iam §. 88. ante oculos poſui, & quis negauerit, graue quoque diſpendium patrimonii & bonorum cladem ex matrimonio imprudenter contracto imminere poſſe. Etenim non tantum *præſens* damnum, ſed etiam *imminens* & probabiliter certum, denique *graue fortunarum periculum* talem læſionem continet, ob quam prætor reſtitutionem indulget. Ait ICtus in *l.* 44. *de minor.* minores SVA FACILITATE deceptos reſtitui, *ſi quod habuerunt, amiſerunt, aut quod acquirere emolumentum potuerunt, omiſerunt, aut ſe* ONERI, *quod non ſuſcipere licuit, obligauerunt.* Atque ad talia *onera*, quæ ſuſcipere non licuit, *ſponſalia* illa referenda ſunt, ex quibus puellæ quietis, fortunarum, & propriæ ſalutis diſpendium imminet. Conf. BROVWER. *cit. l. n.* 7. Denique ex *l.* 41. *D. de recept. qui arbitr. recep.* liquet, etiam minorem, arbitrum acceptum, reſtitui, ne poſſit cogi ad ſententiam dicendam, *ſi temere auditorium receperit* Quodſi ergo contra *factum temere ſuſceptum* reſtitutio locum habet, quod vix *cauſam bonorum* habere poteſt; quanto magis contra *deſponſationis factum*, quod longe plus *periculi* in ſe continet, quatenus hæc *temere* facta eſt.

In hac cauſa minor non habetur pro maiorenni.

§. XCIX. Vltimum diſſentientium fundamentum inde peti communiter ſolet, quod *minores* in *ſpiritualibus* pro *maiorennibus* habeantur; miorennes autem ex capite *ætatis* reſtitutionem amplius nullam habent, ſi vel maxime *per fictionem iuris* tales ſunt. *arg. ſacramenta puberum C. ſi aduerſ. vendit.* Enimuero 1) ſupra iam oſtendi, in ſponſalibus hiſce puris nullum ineſſe *ſpiritualem* reſpectum, non magis ac in aliis pactis atque conuentionibus, adeoque regula vulgata, ſi vel maxime *vniuerſalis* eſſet, male ad hæc ſponſalia applicatur. 2) Ratio adducta

ſta haud *vniuerſalis*, ſed ita capienda eſt, vt *certo reſpectu* & *ſecundum quid* minores in *ſpiritualibus* ſeu *eccleſiaſticis* cauſis paria iura cum maiorennibus habeant, maxime quæ *ſolennia negotii* & *formam proceſſus* deſiderant, v. c. vt absque curatore in his cauſis agere & perſonam idoneam ſtandi in iudicio habere queant. Atque adeo ex hac ita limitata ratione admittit COVARRVVIAS *cit. l.* minorennem etiam reſtitui poſſe contra *temerariam reſignationem beneficii eccleſiaſtici*, vtut hæc pro *cauſa ſpirituali* habeatur. Argumentantur itaque, qui hoc ratiocinio vtuntur, a dicto *ſecundum* quid, ad dictum *ſimpliciter*, in quo plures ſæpiſſime falluntur, cum illa, quæ in vno vel altero conueniunt, non ſtatim *eadem* cenſenda ſint, aut in omnibus in vniuerſum aequiparanda.

§. C. Neque vero hoc auxilium denegandum, ſi vel maxime cum conſenſu curatorum & cognatorum *ſponſalia* contraxere minores, *l.* 2. *§.* 3. *C. ſi tut. vel cur. interu.* quod potiſſimum iis in locis obſeruandum, vbi *curatoris conſenſus* ad ſponſalia deſideratur, quem non deſiderabat ius ciuile *l.* 20. *de rit. nupt.* Nam etiamſi vel maxime talia ſponſalia ſint *publica*, teſtibus interuenientibus contracta, inde tamen nihil amplius euincitur, quam ea ſecundum formam præſcriptam valida eſſe, qualia demum *reſtitutio in integrum* deſiderat. Nec obſtat, quod in iis læſio non præſumatur, qui cum conſilio cognatorum & in præſentia teſtium celebrarunt ſponſalia; hanc enim præſumtionem *veritas*, probata captione, tollit atque elidit, cum vel horum perſuaſio omnem captionis cauſam conſtituere & puellam inducere potuit, vt ad conſentiendum prona eſſet, atque facilis, quæ *facilitas* ei auxilium ætatis ſuppeditauit. Reliqua, quæ in genere de *reſtitutione minorum* tradi ſolent, non tangam, vtpote quæ facile ad hanc doctrinam applicari poſſunt, & a BROVWERO *cit. l.* plenius iam expoſita ſunt.

Reſtitui poteſt minor, ſi vel maxime cum curatore & teſtibus adhibitis ſponſalia contraxit.

(II.)

Qualitates conſenſus ſponſalitii.

§. CI. Vidimus naturam *conſenſus ſponſalitii* oſtendimusque illum *regulariter* & *per ſe* pro obiecto habere *futurum matrimonium*, non *præſens*. Præterea vero debitæ *qualitates* ei adeſſe debent; alioquin *obligationem ſponſalitiam* operari nequeunt. Prima eſt *LEGITIMA* & *CATEGORICA declaratio voluntatis*, non anceps, non ambigua, nec verbis prolata obſcuris; ſed clara & perſpicua *promiſſio* & *repromiſſio*, quibuscunque edita ſignis. Neque enim præciſe *verba* ſunt neceſſa-

Conſenſus debet eſſe categoricus

ceſſaria, in iis negotiis, quæ ſolo perficiuntur conſenſu. Si verba ſint obſcura, ſequendum eſſe *communem* eorum *intellectum*, cenſuit recte pontifex in *c.* 7. *h. t.* cum quilibet ad *vſum* loquendi *communem* ſeſe componere ſoleat & debeat, vt iuris naturæ interpretes, officia hominum ſermones miſcentium tradentes, optime monent. Nuda verba, amorem declarantia, quibus *literæ amatoriæ* repletæ ſunt, magis *ſtultitiæ* cuiusdam quam *conſenſus ſponſalitii* argumentum præbent, nec inde *ſponſalia* probantur. Alias formulas ambiguas habent CYPRAEVS *de ſponſal. c. IV. §.* 13. *ſqq.* BROVWERVS *de iure connub. lib. I. c.* 20. CARPZ. *P.* 4. *C.* 20. *def.* 9.

& clarus.

Non ſufficit annuli datio.

§. CII. Idem de *ſignis dubiis*, voluntatem declarantibus dicendum. *Annuli pronubi datio*, cuius mentionem facit TERTVLLIANVS *in apol. c.* 6. vtplurimum in argumentum *contractorum ſponſalium* adferri ſolet, id quod tamen admodum lubricum eſt, ſi ex *præcedentibus tractatibus* adminicula alia haud acceſſerint. v. BROVWERVS *cit. l. lib.* I. *c.* 23. *n.* 7. Conſtat quidem per dationem *annuli* ſponſalia vtplurimum iniri, imo nec ipſam coniugii publicam declarationem ſine mutua *annulorum* datione edi, de quo vid. MVLLER *de annulo pronub. th.* 7. Verum ſi argumentum ab *annulo* petitur, ante omnia conſtare debet, eum fuiſſe *pronubum*, ſeu hunc in finem datum & acceptum, vt eſſet *mutuæ fidei ſignum*, vel vt *eo pignore eorum corda* iungerentur, vt dicitur in *c.* 7. *C.* 30. *q.* 5. PAVLVS iam in *l.* 36. *D. de donat. inter vir. & vx.* huius *annuli pronubi* mentionem facit. Vnde ſimul liquet, vſum *annuli pronubi* antiquiſſimum eſſe, de quo plenius agunt KIRCHMANN. de *annul. c.* 18. BRISSON. *de rit. nupt.* HOTTOMANN. *de vet. rit. nupt. c.* 10. SALMAS. *de mod. vſur. c.* 14. Sicuti itaque *annuli datio* nihil operatur, ſi nulli præceſſerint *tractatus ſponſalitii*, ſed ſimpliciter virginii datus fuerit, quamuis iuuenis intenderit ſponſalia, cum propoſitum in mente retentum nihil operetur; ita ſi non liquet, annulum eſſe *pronubum*, qualitas hæc ante omnia probanda. Conf. ARNISAEVS *de iure connub. c.* 3. *ſect.* 1. *n.* 8. MVLLER. *cit. l. th.* 14. Præterea quoque ad morem regionis reſpiciendum eſſe cenſet BROVWERVS *cit. l.* quod admitto, ſi non alium in finem pro more eiusdem puellæ ſoleant accipere annulum, quam *deſponſationis* gratia, quo caſu ex ratione *c.* 7. *X. h. t.* communis intellectus, qui etiam *factis* & *ſignis* impoſitus eſt, ſequendus eſſet.

§. CIII.

§. CIII. Cum itaque verba non deſiderentur, ſi aliunde de *conſenſu ſponſalitio* liqueat, non ambigitur, etiam *mutos* & *ſurdos* ſponſalia inire poſſe, *c.* 23. *X. h. t. c.* 25. *eod.* id quod cum in ratione iuris fundatum ſit, vſum ſuum quoque inter proteſtantes habet. Vel enim *nutu* mentem ſuam declarare poſſunt aliiſue indiciis, mutuum affectum declarantibus, quamuis, vt de *ſeria voluntate* mutua conſtet, caute procedendum, &, quod conſultius eſt, per *interpretem* conſenſus, eo præſente & ſigna grauiſſima edente, declarandus vel repetendus, & annuli datione, interventu oſculi aliisque adminiculis firmandus. — Qua ratione muti & ſurdi conſenſum edant?

§. CIV. Verum enim vero cum *grauis ſarcina* coniugium ſit, iudice HIERONYMO in *c.* 7. *C.* 32. *q.* 7. & *cauſa* admodum *ARDVA*, ſecundum *c. f. de procur. in* 6. nemo in dubium vocabit, ſobrie & multa cum deliberatione in declaratione *conſenſus ſponſalitii* procedendum, nec *verba temeraria*, & quæ pruritus præcipitanter produxit, aut furor quidam amoris intempeſtiuus ſtolidusque excitauit, vel denique *lubricum linguæ* effudit, ſemper attendenda eſſe. Admodum laborant interpretes in formulis examinandis, eisque vt laqueis ſine iudicio vtuntur, quibus capiantur incauti, cum tamen ipſi Romani olim cenſuerint, per gradus hoc negotium perficiendum, & ita *lento gradu* agendum eſſe. Inde tot lites & turbæ enatæ, quod *lubricum linguæ*, cui defuit iuſta deliberatio, mox in captionem incautorum tractum fuerit, qui, mota controverſia, vtplurimum obiicere ſolent, ſponſalia ſubſtitiſſe in nudis *tractatuum* finibus: negotium *ſponſalium* haud abſolutum: mutuum affectum vel votum ſponſalia ineundi tantum declaratum, non ipſa inita ſponſalia: annulum in argumentum contrahendorum ſponſalium, ob ſpem haud ambiguam, interueniſſe: multa adhuc determinanda ſuperfuiſſe ratione *conditionis* futuri matrimonii, & ſic negotium adhuc fuiſſe imperfectum, & quæ ſunt alia, quæ ſæpe in actis iudicialibus occurrere ſolent. — Declaratio conſenſus debet eſſe ſeria & deliberata, præcipitantia remota.

§. CV. Hi vt euitentur fluctus, & nullum amplius dubium ſuperſit, ſponſalia vltimum accepiſſe implementum, nihil determinandum ſupereſſe, & omnia præmeditata ſollicitudine eſſe ſuſcepta; prudenter admodum in plerisque Germaniæ prouinciis, A. C. addictis, conſtitutum eſt, vt ſponſalia *coram teſtibus* ſolenniter ineantur, & ita *publica* teſtium *fide* muniantur. Hoc modo enim per tres *gradus* ad fidem ſponſalitiam inducendam proceditur, vt primo quidem, tractatibus durantibus, & deliberandi ſpatio adhuc currente, virgo ſit *ſperata*: deinde conditiones futuri matrimonii *pacto* coniungendorum *priuato* determi- — Vt de hoc conſtet, receptum, vt publica coram teſtibus ineantur ſponſalia, & ſic per tres gradus perficiantur,

minentur, & virgo ita *pacta* ſit; tandem, omnibus ita determinatis, dies *publicis* coram teſtibus ineundis *ſponſalibus* præfigatur, & hæc in forma a iure prouinciali præſcripta ineantur, quo ipſo virgo *deſponſata* ſeu *ſponſa* iure perfecto dici poteſt. Dixi *iure perfecto:* nam etiam ante ſponſalia publica iam *pacta virgo* dicitur vulgariter *ſponſa;* ſed quia forma ſponſalibus validis præſcripta deeſt, pactum hoc inefficax eſt, dicique ſolet *pactum futurorum ſponſalium*, ceu plenius oſtendit Dn. THOMASIVS *diſſ de pact. fut. ſponſal.* Quodſi enim tale pactum vim obligandi perfectam haberet, fruſtra *lege prouinciali* iis præſcripta eſſet forma ſolennis, in præſentia teſtium eadem ineundi. Equidem nil vulgatius eſt, quam omni pacto hodie efficaciam obligandi adſignare, quod ſupra *tit. de pact.* quoque meo firmaui calculo; hæc tamen ſententia omnino limitanda, ſi lex pacto *certam* præſcripſit *formam*, qua non ſeruata, actus eſt adhuc imperfectus & nullus. Proinde deſponſatio in eiusmodi prouinciis, vbi hæc forma obtinet, poteſt diuidi in *nudam priuatamque*, & *non-nudam* ſeu *publicam* & *ſolennem*, vt hæc demum vim cogendi operetur, non item illa. Ita diſertis verbis cenſuit IOANNES FRIDERICVS, dux Brunſuic. & Luneb. in *conſtitut. d* 19. *Dec.* 1672. von Ehe-Verlöbniſſen: Daß diejenigen, ſo nicht mehr unter der Eltern oder Vormünder Gewalt ſich befinden, zu der ehlichen Verſprechung entweder iedes Orths Obrigkeit, oder zum wenigſten zwo oder drey ehrliche Manns-Perſohnen zu ziehen, und in deren Gegenwart ſothane Ehe-Verbindung zu Wercke richten, in deſſen Verbleibung aber hinführo keine Ehe-Verlöbniſſen, ſo nach beſchehener offener Verkündigung dieſer unſerer Ordnung geſtifftet werden, wann gleich der Beyſchlaf darauf erfolget, oder auch vorher gegangen, bündig, ſondern an beyden Theilen für nichtig und unkräfftig gehalten ſeyn ſollen. Eadem eſt ſententia *ordin. Magd. polit. c.* 37. §. 15. Wenn zwo Perſonen, welche ihrer Eltern durch den Tod beraubt worden, und nicht mehr unter der Vormundſchafft ſeyn, ſich ohne jemandes Beyſeyn oder auch nur in Gegenwart eines Zeugens mit einander in ein Ehe-Gelöbniß einzulaſſen ſich unterfangen würden, ſo ſoll daſſelbe für ein heimliches ungültiges Verbündniß ferner gehalten, und wenn ſie ſich ſchon beyderſeits darzu bekennen, dennoch ſo ferne unkräfftig ſeyn, bis beyde Perſohnen ſolch ihr Fürhaben, durch öffentlich Verlöbniß vor zwey ehrlichen Manns-Perſohnen, freywillig erwiedern und bekräfftigen, damit hernach ſolche Ehe-Verpflichtung aufn bedürffenden Fall gnugſam und rechtmäßig könne erwieſen werden. In conſtit. RVDOLPHI

quod praxi proteſtantium firmatur.

PHI AVGVSTI & ANTONII VLRICI ſereniſſimorum ducum Brunſuicenſium *d.* 4. *Iun.* 1693. etiam ad ſponſalia in præſentia parentum contracta teſtes requiruntur, wenn ſie aber keine Eltern oder Vormünder haben, zum wenigſten in Gegenwart einiger ihrer nächſten Anverwandten und auch dreyer oder zweyer ehrbahrer Männer und Zeugen, die Leute auf dem Lande aber mit Zuziehung ihres Paſtors und Seelſorgers in eine Verlöbniß ſich einlaſſen ſollen. Addita etiam eſt *pœna nullitatis:* Widrigenfalls und da bey ein oder anderer Verlobung obgemeldte erforderte Stücke und requiſita unterlaſſen, und nicht der Gebühr beobachtet werden, ſoll ſolches vor keine Ehe-Gelöbniß, obgleich der Beyſchlaf darauf erfolget oder vorher gegangen wäre, geachtet, keines weges auch in unſern und geiſtlichen Gerichten vor gültig und bündig erkannt werden. Saxonicarum, Marchicarum aliarumque prouinciarum ordinationes in eandem conſpirant ſententiam, vt fere ad *ius commune proteſtantium* referri debeat.

Solent etiam quandoque pacto præcedente reſeruari publica ſponſalia.

§. CVI. Hac de cauſa obſeruaui ex actis, etiam iis in locis, vbi tales conſtitutiones deſunt, ſolere vtplurimum deſponſatos *ſolennia* & *publica* reſeruare *ſponſalia*, daß ſie nach dem gegebenen Ja-Wort einen Tag zum öffentlichen Ehe-Verlöbnis anberahmen, quo facto, negotium nondum plene perfectum, ſed, meo quidem iudicio, per indirectum reſeruata eſt *pœnitentia.* Ideo videlicet *publica deſponſatio*, etiam vbi parentes conſenſum dederunt, reſeruari ſolet, tum vt interim cetera, quæ *conditionem futuri matrimonii* concernunt, pactis dotalibus determinentur, quæ vtplurimum, data antea repromiſſione, determinari ſolent; tum etiam vt interſtitium aliquod inter *ſponſalia nuda* & *deſponſationem publicam* interponatur, vt ante plenam perfectamque obligationem animorum coniunctio robuſtius accipiat vinculum, & ex vſu viuendi quotidiano innoteſcat, vtrum mores deſponſandorum ita compoſiti ſint, vt in hanc ſocietatem indiſſolubilem poſtea tranſire queant. Plenius hoc illuſtrat CYPRAEVS *de iur. connub. c.* I. §. I. atque recte obſeruat, *ad obligationem tanti momenti ſumma cum deliberatione & electione, quæ fit cum recta ratione, accedendum eſſe, & hic, ſi vnquam alias, adhibendum eſſe illud:* Σπεῦδε βραδέως. Hæc obſeruatio, quo conuenientior naturæ negotii eſt, eo minus ſæpe attendi ſolet, quod plures credant, ſufficere conſenſum, quomodocunque interpoſitum, h. e. *repromiſſionem* a ſponſa eiusque parentibus datam, quæ tamen in tali caſu eſt tantum *pactum nudum* & *præparatorium de futuris ſponſalibus*, poſtea celebrandis. Neque enim hæc ad meram *ſolennitatem*, eamque ſuperfluam,

fluam, hoc caſu referenda, ſed potius ad vltimum *perfectionis* gradum pertinent, vt ex antea dictis liquet. In hanc ſententiam itum a facultate noſtra iurid. *d.* 30. *Junii* 1718.

Als dieſelbe Uns eingewandte Ober-Leuterung und erfolgte Geſetze in Sachen Jacobs Tribels, imploranten an einem, und Eva Marien Wenzelin, imploratin am andern Theil, zugeſchicket ꝛc. Nunmehro aus den acten ſo viel zu befinden, daß es bey dem fol. 15. publicirten Beſcheide nicht zu laſſen, und die imploratin die Ehe mit imploranten durch prieſterliche copulation zu vollenziehen nicht ſchuldig, noch dazu durch gebührende Zwang-Mittel anzuhalten, ſondern vielmehr dieſelbe von angeſtellter Klage zu entbinden und loßzuſprechen, und werden die auf dieſen Proceß verwandte Unkoſten gegen einander compenſiret und aufgehoben. V. R. W.

Rationes decidendi.

Obwol aus der Zeugen Auſſage *fol.* 6. *& ſqq.* ſo viel erhellet, daß auf Jacob Tribels Vaters Brudern Verlangen Hanß Mandel von Sula ſich bey Jacobo Wentzel und deſſen Ehe-Weib angemeldet, und Anfrage gethan, ob ſie ihre Tochter dem imploranten zur Ehe geben wolten, worauf ſie denn keine abſchlägige Antwort gegeben, ſondern ſich vernehmen laſſen, daß ſie ſolches in Bedencken nehmen wolten, darauf auch nicht lange hernach Jacob Triebel mit ſeinem Vater und deſſen Bruder zu Jacob Wentzeln ſich verfüget, und ihn nebſt ſeinem Ehe-Weibe um die Tochter angeſprochen, darin auch die Eltern bald gewilliget, auch endlich die Tochter ſich gleichfalls erkläret, weil die Eltern zufrieden, ſo wäre ſie es auch zufrieden, und ſey es GOttes Schickung, dahero denn erfolget, daß Gottfried Tribel wegen ſeines Vettern ihr ein Silber-Stück gegeben, welches ſie auch angenommen, und darauf die Glück-Wünſche erfolget, woraus denn erſcheinen möchte, daß zwiſchen imploranten und imploratin mit conſens beyder Eltern und in Gegenwart gewiſſer Zeugen die ſponſalia pure contrahiret, und durch den überreichten Mahl-Schatz und erfolgte gratulation würcklich beſtätiget worden, da nichts ad ſponſalium validitatem als conſenſus parentum & deſponſatorum erfodert wird, welcher hier anzutreffen iſt, ja nach dem *fol.* 135. befindlichen Angeben auch nach ſolchem Verſprechen die imploratin ſich von imploranten beſchencken laſſen, ſich als Braut und Bräutigam aufgeführet, und obwol bey dem Hinweggehen eine

ne ſolenne Ehe-Verlöbniß zu halten reſeruiret ſeyn möchte, dennoch daraus nicht zu ſchlieſſen, als wenn die ſponſalia noch damahls imperfecta geweſen, da dergleichen ceremonien ad eſſentiam ſponſalium keines weges gehören, endlich auch hiebey wie in dem *fol.* 116. angeführten reſponſo ſupponiret iſt, kein dolus zu befinden, ſondern alles bona fide abgehandelt worden.

Weil aber dennoch Gottfried Tribels und Hanß Mandels *fol.* 3. & 6. befindliche Auſſage nur ſummariſch aufgenommen, und dahero geſchehen, daß alle Umſtände, ſo bey dieſem unordentlichen Ehe-Verlöbniß vorgegangen, nicht accurat referiret werden mögen, welche erſt aus der *fol.* 31. & *ſqq.* befindlichen depoſition ſich hervor gethan, woraus denn ſo viel erhellet, daß implorant mit ſeinem Vater und Vetter des Nachmittags gegen 4. Uhr zu Jacob Wentzeln gekommen, und von der Zeit an bis 9. Uhr mit ihm getruncken und Taback geraucht, und darauf, als ſie von einander gehen wollen, wie es ſchon weit in die Nacht, und Jacob Wenzel, wie ſeine Frau endlich ausgeſaget, betruncken geweſen, Gottfried Triebel im Nahmen ſeines Vettern erſt die Anwerbung gethan, worauf es denn endlich ſo weit gekommen, daß zwar Vater und Mutter das Ja-Wort von ſich gegeben und die Tochter drinnen conſentiret, dennoch aus denen angeführten Umſtänden erhellet, daß mit dieſem Ehe-Werck ſehr præcipitanter und unordentlich verfahren, und wie im reſponſo Erfurtenſi *fol.* 117. wohl angemercket iſt, dieſes gantze Werck nicht deliberato animo und mit gnugſahmer Uberlegung, ſondern quaſi in tranſitu vorgenommen iſt, da doch bekant, daß dergleichen Ehe-Verſprechen keine cauſa leuis momenti, ſondern maxime ardua zu achten, und darinne von andern contracten zu unterſcheiden, daß daraus ein indiuiduum und indiſſolubile vinculum erfolget, und davon die zeitliche Glückſeligkeit eines Menſchen dependiret,

c. penult. X. de in integrum reſtit.
c. vlt. de procuratorib. in 6to.
c. 1. *X. de conſanguin. & affinitat.*

qua de cauſa cauſæ matrimoniales criminalibus æquiparantur,

MEV. *part.* 2. *deciſ.* 364. *n.* 6. & *part.* 3. *deciſ.* 80. *n.* 1.
CARPZ. *lib.* 3. *reſp.* 57. *n.* 12. *ſqq.*

dem zu folge denn in dergleichen höchſtwichtigen Sachen ſehr behutſam und ordentlich verfahren und niemand übereilet werden muß,

COTHMANN. *vol.* 2. *reſp.* 68. *n.* 16. &
IDEM *vol.* 4. *reſp.* 12. *n.* 59.

welches denn bey gegenwärtigen Eheſachen auch billig in acht genommen werden müſſen, ſo doch nicht geſchehen, zu geſchweigen, daß nicht gar zu aufrichtig in der gantzen Sache verfahren worden, da doch die intereſſenten auf 5. Stunden zuſammen geweſen, und von dem Ehe-Verſprechen nichts gedacht, ſondern erſt beym Hinweggehen dieſes höchſt-wichtige Werck vorgenommen, und alles tumultuarie geſchloſſen, dabey denn, wie teſtis primus ad art. 23. auſſaget, Gottfried Tribel, und nicht implorant, die imploratin beſchencket, auch ſich dabey ausdrücklich vernehmen laſſen, ſie ſolte einſtweilen dis zur geringen Verehrung annehmen, ſie hätten ſich anietzo zum Verlöbniß nicht geſchicket, dabey auch verlanget, der Wenzelin Eltern ſolten einen Tag beſtimmen, ſo wolten ſie wieder kommen, die Pathen, und einen Mahl-Schatz mitbringen, und die Sachen richtig machen, wie die Zeugen ad *art.* 18. und 28 auſſagen, woraus denn offenbahr erhellet, daß das Ehe-Verſprechen damahls noch nicht zur völligen Richtigkeit gekommen, ſondern nur in præliminar-tractaten verblieben, und erſt ordentlich auf einem andern, wie dieſes wichtige negotium erfodert, zu ſeiner völligen Richtigkeit gebracht werden ſollen, zumahl ohne dem bey dergleichen ordentlichen Verlöbniſſen wegen Braut-Schatzes und andern Zufällen noch vieles zu determiniren übrig bleibet, wenn gleich das Ja-Wort erfolget, woraus kein conſenſus purus und categoricus, ſondern vielmehr nur ſecundum quid zu ſchlieſſen iſt, und ſolches negotium ſo lange pro imperfecto zu halten, bis die ordentliche Verlöbniß erfolget, und alles dabey zu obſeruiren nöthige gäntzlich determiniret worden; actus enim tam diu cenſetur imperfectus, quam diu aliquid ad perficiendum ſupereſt, zu geſchweigen daß bey dergleichen vorkommenden Umſtänden höchſt-gefährlich ſeyn würde, eine renitirende Perſon zu dergleichen unordentlich vorgenommenen Ehe-Werck zu zwingen, cum matrimonia debeant eſſe libera & coactiones difficiles ſoleant exitus frequenter habere.

c. 17. X. de ſponſalibus.

So iſt geſchehener maſſen zu erkennen geweſen.

Quæ tamen ludit promiſſis ſuis, nonnunquam ad ſatisfactionem tenetur.

§ CVII. Id tamen non negauerim, quandoque eam, quæ ante *publicam deſponſationem* animi ſui ſententiam temere mutat, puniri poſſe, ſi nimia animi inconſtantia effecit, vt alterius exiſtimatio quodammodo læderetur. Quamuis enim recedendi licentia virgini nondum ſit ademta, ea tamen ita vtendum, ne hæc in detrimentum exi-

exiſtimationis alterius vergat, alioquin ad *ſatisfactionem* eo nomine tenetur. Ita cenſuit facultas noſtra iuridica *M. Sept.* 1718.

Hat bey dem Hoch-Fürſtl. Sächſiſchen Hennebergiſchen conſiſtorio Johann Gottlieb Greiner, Glaſemacher zu Stützerbach, eine Ehe-Klage wider Marien Veronicen Gundelachin angeſtellet, und als dieſelbe hierauf litem negatiue conteſtiret, ſeinen Beweis angetreten, und 4. Zeugen eydlich abhören laſſen, dahero denn gefraget wird:

Ob nicht der Zeugen Auſſage ohngeachtet eine *ſententia abſolutoria* vor die Beklagtin zu hoffen ſey?

Ob nun wol aus des andern Zeugen eydlicher Auſſage ſo viel erhellet, daß er in commiſſis gehabt, bey Gundelachen und deſſen Ehe-Weib um die Tochter anzuhalten, und ſolches mit Greuners Eltern Vorwiſſen geſchehen, dahero auch ſecundum articulum 10. der gedachte Zeuge die Anwerbung gehörigen Orts vorgebracht, und drauf nicht alleine ein aufrichtiges Ja-Wort von der Jungfer Gundelachin bekommen, ſondern auch völligen conſens von derſelben Eltern mit dem Handſchlag erlanget, alſo mit Hand und Mund die ſponſalia ihre Richtigkeit erhalten zu haben ſcheinen, welches gedachter Zeuge bey denen vielen interrogatoriis mit ſeiner categoriſchen Antwort und einſtimmigen depoſition beſtärcket, und ad art. 10. interrogat. 22. dabey gedencket, daß Beklagtin nebſt ihren Eltern die Ehe pure und ſchlechterdings durch den gedachten Zeugen als Unter-Händler verſprochen, und ſecundum interrogat. 25. er die Vertröſtung von den Eltern bekommen, daß die Hochzeit bald werden ſolte, alſo es das Anſehen gewinnen will, als wenn die ſponſalia per procuratorem vollenzogen worden, wie denn auch der dritte Zeuge dabey deponiret, daß ſchon vorhero die Beklagtin ihren conſens dazu gegeben, und dem Kläger die Ehe verſprochen, auch auf dieſelbe 6. ducaten angenommen,

art. 16. *interrogat.* 7. & 8. & 11.

worauf ſie auch ſecundum art. 16. den Glück-Wunſch angenommen, welches der 4te Zeuge auch einiger maſſen mit ſeiner Auſſage beſtärcket, und obwol teſtis 2. & 3. de diuerſis actibus deponiren, dennoch dieſelbe alle ad vnum ſcopum rouliren, in welchem Fall den bekanten Rechten nach auch teſtes ſingulares plene erweiſen, dahero daraus geſchloſſen werden möchte, daß die ſponſalia ihre völlige Richtigkeit erhalten, und nichts weiter daran auszumachen übrig geweſen.

Weil

Weil aber dennoch allhier 2. unterſchiedene actus vorkommen, bey welchen dieſes prætendirte Ehe-Verſprechen geſchehen ſeyn ſoll, deren keines doch zu ſeiner vollkommenen Richtigkeit ex ipſa teſtium depoſitione gelanget, zumahl was die erſte Handlung betrifft, der 3te Zeuge zwar ausſaget, daß die Beklagtin dem Kläger die Ehe verſprochen, und darauf 6. ducaten von ihm angenommen, dennoch dabey *ad art.* 115. *interrog.* 4. und *art.* 17. *interrog.* 4. ausſaget, daß erſt über 8. Tage das Ehe-Verlöbniß öffentlich gehalten, eine Mahlzeit dabey gegeben werden, und des Klägers Eltern dabey ſeyn ſolten, und indeſſen derſelbe nur der Beklagtin 6. ducaten auf die Hand gegeben, woraus denn erhellet, daß dasjenige, was vorgegangen, nichts mehr damahls als ein pactum de futuris ſponſalibus publicis, nicht aber ipſa ſponſalia geweſen, dahero denn erfolget, daß die Sache bald wieder rückgängig geworden, und die Beklagtin die 6. ducaten wieder zurück geſchicket, wobey es auch Kläger anfänglich bewenden laſſen, und daher ipſo facto erkant, daß das Ehe-Verlöbniß zu keiner Richtigkeit nicht gekommen, zu dem Ende denn durch den gedachten andern Zeugen eine neue Anwerbung geſchehen, und das Ja-Wort eingeholet iſt, woraus zwar gedachter Zeuge ein vollkommenes Ehe-Verlöbniß ſeiner Einbildung nach machen will, dennoch er davon als einer quæſtione iuris nicht iudiciren noch deponiren mögen, vielmehr aus ſeiner Ausſage *ad art.* 11. *interrogat.* 4. erhellet, daß er den inſtehenden Sonntag vorgeſchlagen, an welchem das getroffene Ehe-Bündniß in Beyſeyn anderer guten Freunde deſto mehr beſtärcket werden ſollen, welches, obgleich gedachter Zeuge ſolches in denen angeführten Worten nicht deutlich heraus ſagen, ſondern ſeiner Meynung nach von einer bloſſen confirmation verſtehen wollen, dennoch klärlich auf ein öffentliches Ehe-Verlöbniß in Gegenwart beyder intereſſenten Eltern abziehlet, und der praxi Germaniæ notiſſimæ gantz conuenient iſt, nach welcher zuforderſt und præliminariter das Ja-Wort eingeholet, und darauf die öffentliche Verlobung zu folgen pfleget, abſonderlich wenn ſolches, wie hier geſchehen, reſerviret iſt, da denn bey der öffentlichen Verlobung dasjenige, was ratione dotis und ſonſt noch auszumachen iſt, determiniret wird, vorhero aber noch kein würckliches Ehe-Verlöbniß geſchloſſen, cum actus tamdiu ſit imperfectus, donec ad perficiendum quid ſupereſt,

l. 11. *C. de his, quib. vt indign.*

und

und dergleichen vorgehendes Ja-Wort nur vor eine promiſſione futurorum ſponſalium zu achten iſt, welche zwar vim ſponſalium nicht hat, gleichwol dieſes würcken kan, daß derjenige, der, wie hier geſchehen, ſo ſehr variiret, und den andern dabey in etwas in Schimpf ſetzet, nach Befinden geſtrafet werden kan.

So erhellet hieraus allenthalben ſo viel, daß zwar Beklagtin von angeſtellter Ehe-Klage ein abſolutorium zu hoffen habe, gleichwol wegen ihrer Wanckelmüthigkeit und dem Kläger dadurch zugezogenen Schimpf wohl mit einiger Straffe belegt werden könne.

§. CVII. Altera qualitas conſenſus ſponſalitii eſt LIBERTAS, vt ſine vi & metu illicito ineantur. Omne ius & fas lædunt, qui per *coactionem illicitam* vxorem ſibi conciliare, inepte ſtudent. Optime QVINTILIANVS *declam.* 376. *ſed quid obiicis? Vxorem, inquit, non ducis, quam volo. Quid tum? neſcis, noſtri arbitrii eſſe matrimonium? Affectus noſtri vobis non ſeruiunt. Non potes efficere imperio, vt vel amem quem velis, vel oderim, matrimonium omne tum perpetuum eſt, ſi mutua voluntate iungitur. Cum ergo mihi quæratur vxor, ſocia thori, vitæ conſors, in omne ſeculum mihi eligenda eſt; alioquin quid proficis inuitum cogendo? repudiabo.* Si vlla in re *libertas* ſalua eſſe debet, certe in matrimonio a ſingulis præſtandum eſt, vt *libere* conſenſum edere poſſint, id quod etiam ex natura rei leges tantopere inculcant. Rurſus id confirmat QVINTILIAN. *declam.* 247. &, *nunquam*, ait, *libertas tam neceſſaria, quam in matrimonio.* Nec leges id diſſimulant, ſed aperte hanc libertatem confirmant, his verbis: *Neque ab initio matrimonium contrahere, neque diſſociatum reconciliare quisquam cogi poteſt. Vnde intelligis, liberam facultatem contrahendi atque diſtrahendi matrimonii transferri ad neceſſitatem non oportere. l.* 14. *C. de nuptiis.* Neque hæc ſententia multis exornanda eſt rationibus argumentisque ſuffulcienda, quæ vel ex his BARCLAII *lib. III. Argen. c.* 5. colligi poſſunt verbis: *Scis, coniugia plus animorum, quam corporum fœdere eſſe ſuauia? Liberæ hominum mentes ſunt, nec vllis legibus cogi poſſunt, velle, quod nolint.*

Omnem coactionem reſpuunt ſponſalia, plenam potius libertatem poſtulant.

§. CVIII. Ante omnia vero, vt planum expeditumque fiat, quænam ſponſalia proprie vitio *coactionis* inficiantur, e re erit, *coactionis* conceptum paulo penitius euoluere. COACTIO omnis *neceſſitatem* quandam inuoluit, hæc vero a *vi* quadam procedit, quæ cogit, vrget, neceſſitat. Ipſa *vis* non vnius eiusdemque naturæ eſt, & ſic quoque *coactionis* non vna eademque ratio. Vis enim vel *interna* vel *externa* eſt. Illa homini congenita, & ex *paſſionibus animi* ſeu *affectibus* naſcitur, men-

Coactionis notio vim ſupponit, vel internam,

mentemque huc illucque trahit, prout cupiditatibus diuerſis flectitur. Interim quando homo agit ex impulſu ſuarum paſſionum, nihilominus actio ex *voluntate* procedit, vt homo huius actionis *auctor* dici, illaque ei imputari poſſit. Cogit quidem hæc *intrinſeca vis*, ſed non *abſolute* neceſſitat, adeoque talis actio *inuita* dici nequit, quæ demum talis eſt, ad quam homo ſua voluntate ſponte non concurrit. Ex hac ipſa vi *metus* quidam naſcitur, dum homo, perpenſis omnibus circumſtantiis, ſæpe *terrore* percellitur, qui ipſum ab actione retrahere, mentemque ad eam omittendam trahere ſtudet, inde *dubitatio*, *fluctuatio* mentis, & animi ancipitis *deliberatio*; inde ingens ſæpe animi *perturbatio*, prout metus ex repræſentatione incommodorum auctus, vel grauis admodum vel leuior eſt. Inprimis in ineundo matrimonio *metus* huiusmodi occurrit, tanquam in *negotio* admodum *arduo*, quod perpetuam vitæ ſocietatem, omnis fortunæ & infortunii conſortium & intimam animorum coniunctionem deſiderat. Homines certe non vna eademque voluntate trahuntur: diuerſiſſimis inter ſe agitantur cupiditatibus, diuerſosque fines ſibi propoſitos habent, prout vel *ambitio*, vel *auaritia*, vel *voluptas* voluntatem cogit. Non ergo mirandum, in matrimoniis ineundis magna deliberatione opus eſſe, metu animum admodum percellente. Quidam incommoda connubiorum videntes alieno prorſus videntur eſſe animo ab omni matrimonio. Nihilominus tamen cupiditatibus reſiſtere non valentes in illud conſentiunt, & ſponſalia contrahunt, a quibus recedere hoc prætextu non poſſunt, quod *coactione* quadam *interna* ad ea proceſſerint, cum adhuc hæc actio *voluntaria* ſit, eisque imputari posſit. Allegat quidem *vim*, allegat *coactionem*, & inde ortum *metum*; interim tamen, quod antea auerſabatur, ſemel voluit, ſuscepitque, nec amplius pœnitentia integra eſt, quia alioquin nulla actio humana efficaciam iuris haberet. Proinde *coacta* hoc ſenſu *ſponſalia* huc non ſpectant.

quæ actionem relinquit voluntariam, quod exemplo matrimonii declaratur, cui coactio interna non nocet;

§. CIX. Vis *externa*, quæ homini ad actionem quandam ſuſcipiendam obiicitur, grauiorem *metum* & *auerſionem* in agente operatur, prout is hæc grauiora mala & incommoda animo ſuo repræſentat, quæ potiſſimum in *amiſſione* & *priuatione* eorum, quæ nobis grata ſunt, conſiſtunt: vtpote ſi periculum vitæ, famæ & bonæ exiſtimationis bonorumque immineat. Quo grauior hæc clades eſt, quam metuimus, eo magis *cogitur* voluntas ad actionem quandam ſuſcipiendam vel omittendam, quam alioquin vel omitteret vel ſusciperet, ſi hæc *vis externa* abeſſet. Atque hæc actio quidem a coactione quadam mentis pro-

vel vim externam ſupponit, qua cogitur itidem voluntas magnopere,

procedit, adhuc tamen *voluntaria* & *ſpontanea* eſt, vt ei imputari poſſit ad effectum obligationis & pœnæ. Quid enim? annon leges cogunt neceſſitatemque imponunt, ad illa etiam agenda, quæ alioquin *ſponte* homo non faceret? Talis actio prorſus *inuita* dici non poteſt quoad *effectus iuris*, quia alioquin leges omni deſtituerentur efficacia. Inde CICERO *orat. pro Cluentio* non omnes *legum eſſe ſeruos* pronunciat, *vt liberi eſſe poſſimus*, ſeu vt pax & tranquillitas reipublicæ conſeruetur & quamuis homo hanc actionem non plane *libere* ſuscipiat, *voluntate* tamen *ſua* perficit, & hactenus *ſponte* egiſſe dicitur, non *inuite*, interim adhuc actio eſt voluntaria,

§. CX. Verum quoad pleniorem effectum *imputationis* merito quoque ponderandum eſt, a quo hæc *coactio* & *vis externa* procedat, vtrum ab eo, qui *ius cogendi* habuit, an vero a tali, qui eo iure deſtituitur. Priori caſu *actio coacta* imperio eius, qui *ius cogendi* habet, ſuscepta, auctori omnino imputatur, quatenus *ius cogendi* habuit *perfectum*. Vnde pax, per vim metumque belli inter gentes inita, obligat ad pacis conditiones ſeruandas, quia victor in bello *ius cogendi* habuit. Quid enim bellum inter gentes aliud eſt, quam *medium cogendi* hoſtem, qui æquo iure cum altero viuere recuſat, eique *media reſiſtendi* prorſus adimendi? Quodſi itaque conditiones pacis matrimonium deuicti poſtulent, hoc ipſum iure gentium conſummandum eſt, vt paci ſatisfiat, cum victori integrum fuerit, quascunque pacis conditiones deuicto præſcribere. Fac itaque, huic inter alia impoſitum fuiſſe, vt cum victoris filia vel ſorore matrimonium iniret, & pace facta illum hoc prætextu reclamare, quod *coacte* in hanc conditionem conſenſiſſet, quis aſſereret, hunc *iure gentium* non obligari, cum tamen actio hæc a voluntate eius, vtut non libera, proceſſerit, & alter iure victoriæ *poteſtate cogendi* munitus fuerit? Si vero is, qui *metum* infert, cogitque agentem, & trepidationem mentis iniicit, nullum *ius cogendi* ſibi arrogare potuit, ſi deliquit metum incutiendo, hactenus quidem actio, ab agente ſuſcepta, *voluntaria* dici poteſt, cum non prorſus *inuita* ſit; ſed quoad effectum *imputationis* non eandem habet efficaciam moralem. Equidem de *delictis*, metu grauiſſimi mali imminentis perpetratis, non ero ſollicitus: de *promiſſis* tantum hic agendum eſt, quæ etiam in *ſponſalibus* & *matrimonio* deprehenduntur. Hæc duorum voluntatem & conſenſum deſiderant, vt alter *promittat*, alter vero promiſſum *acceptet*. Tam in *promittente*, quam in *acceptante*, tum *voluntas* tum *facultas* conſiderari debet, ita vt *velle* non ſufficiat, niſi etiam *legitime velle* poſſit. Hoc ſuppo-

modo coactio externa ab eo proceſſit, qui ius cogendi habuit.

Si nullum ius cogendi cogens habuit, non obligatur coactus,

quod cogens promiſſum accipere non potuit.

poſito, ſi vel maxime quis metu iniuſto perculſus, cogenti quid promittat, ei tamen obligari nequit, quod nullum *ius cogendi* habuerit, & ſi *facultate acceptandi* promiſſum deſtitutus fuerit. Inde fruſtra prouocatur ad eam rationem, quod actio a parte *promittentis* voluntaria dicenda ſit, cum id minime ſufficiat ad effectum *obligationis*, ſi *acceptatio legitima* deſit. Non enim *acceptare* promiſſum, & acceptare non poſſe, paria ſunt. Quæ cum ita ſint, facile liquet, ſponſalia coacta hoc caſu nulla eſſe, ſi *rectæ rationis* principia & *iuris naturæ dictamina* intuemur, & in conſilium vocamus.

Applicatio ad matrimonium coactum ex ſententia Sanchezii,

§. CXI. Hæc ſi applicantur ad *præſentem cauſam*, ſimulque ſanctiones iuris vtriusque conferuntur, facile conſtabit, vtrum ſponſalia per *vim illicitam* contracta ſint valida an inualida? Plenus eſt in hac quæſtione THOMAS SANCHEZ IESVITA *lib. IV. de ſacramento matrimonii diſp. I. & ſqq.* præmittitque, actiones, quæ metu quantumcunque graui fiunt, eſſe *voluntarias*, nec *vim* nec *metum* vim inferre *præciſam*, ſed *conditionalem*, quod ſecluſo metu voluntas nollet. Inde vero *diſp. VIII.* concludit, negotia metu inita *in ſe* valere, ſed reſcindenda tamen eſſe ex æquitate, quod *cit. loc. n.* 4. ex variis textibus, maxime vero ex *tit. D. quod metus cauſ.* probare nititur, adeo vt non tantum *iure poſitiuo*, ſed etiam *naturali* actum ſtricto iure ſubſiſtere, credat. Quia tamen in iure canonico ſæpius tale matrimonium *irritum* dicitur, hinc IDEM *diſp. XIV.* eo relabitur, vt aſſerat, ſponſalia quidem metu illicito extorta *iure naturæ* valida eſſe, *iure eccleſiaſtico* tamen irrita eſſe declarata, cui integrum fuit, iuſta de cauſa ſponſalia ipſo iure nulla reddere. Verum enim vero quod de *iure naturæ* aſſerit, facile ex iis, quæ dicta ſunt, corruit. Neque enim ſufficit, metu coactum *voluiſſe*, & ſponſalia a parte eius *voluntaria* dici poſſe; ſed etiam *acceptatio legitima* promiſſi matrimonii accedere debet, quæ hic omnino deficit. Nec *ius ciuile* a *naturali* recedit, ſed potius illud confirmat. Ait VLPIANVS in *l.* 116. *de R. I. nihil conſenſui tam contrarium eſt, qui & bonæ fidei iudicia ſuſtinet, quam vis & metus, quem probare, contra bonos mores eſt.* Nec diuerſa fuit ſententia ALEXANDRI imperatoris in *l.* 1. *C. de reſcind. vend.* edicentis: *Si pater tuus per vim coactus domum vendidit, ratum non habebitur, quod non bona fide geſtum eſt: malæ fidei enim emtio irrita eſt.* Similiter imp. SEVERVS *in Cod. Gregoriano lib. II. t.* 1. apud SCHVLTINGIVM *in iuriſp. vet. anteiuſtinianea p.* 688. illud confirmat, aiens: *ea, quæ per vim & metum geſta ſunt, etiam circa principale auxilium irrita eſſe debere, iam pridem conſtitutum eſt.* Hunc textum quoque repetit

quæ examinatur & corrigitur, & ex iure ciuili illuſtratur.

AVCTOR *conſultationis* apud SCHVLTINGIVM *pag.* 813. & ex *eodem Cod.* ANTONINI conſtitutionem, quæ apud EVNDEM *pag.* 685. quoque in adducto *Cod.* adfertur, ſuam fecit, quæ aperte indicat, promiſſa, metu extorta, ipſo iure nulla fuiſſe. Verba hæc ſunt: *pacta, quæ ab inuitis contra leges conſtitutionesque fiunt, nullam vim habere, indubitati iuris eſt.* Ceterum quod *quædam negotia* metu coacta, auxilio prætoris, & *reſtitutione in integrum* indiguerint, id vnice *qualitati* illorum contractuum, qui *ſtricti iuris* dicuntur, adſcribendum eſt, vt recte obſeruat clariſſimus NOODT *de forma emendandi doli mali cap. XVI.* & plenius confirmat GVNDLING. *de efficientia metus in promiſſionibus C. III.* Ea videlicet negotiorum *ſtricti iuris* erat indoles, vt obligatio ad ea, quæ expreſſa non eſſent, haud pertingeret, adeo, vt nequidem ante formulam AQVILII ex capite *doli* irritarentur. Inde m. f. ſtipulatio valebat, *l.* 36. *de V. O.* non vero emtio m. f. contracta. *l.* I. *C. de reſcind. vend. l.* 6. *C. de præſcript. long. temp.* Quis vero crederet, eum, qui *metu* ad contrahendum alterum inducit, permiſſurum fuiſſe, vt debitor exceptionem *doli* vel *metus* ſibi reſeruaret? quo ipſo fiebat, vt ſubtilitate iuris obſtrictus eſſet, vt dicitur in *cit. l.* 36. Vt vero hoc *ius ſtrictum* quodam adhuc colore incruſtaretur, PAVLVS in *l.* 21. *§.* 5. *de eo, quod met. cauſ.* ad rationem vulgarem prouocauit, *quod, quamuis agens, ſi liberum eſſet, noluiſſet, coactus tamen voluerit,* vt oſtenderet, ad minimum conſenſum a parte *promittentis* hic concurrere, quem etiam requirebant negotia *ſtricti iuris*, nec ex hoc defectu ea irritari poſſe. Et quamuis vitium in *acceptatione* adeſſet, illud tamen allegari non poterat, quia eius in contractu nulla erat facta mentio. Diuerſa eſt ratio *negotiorum b. f.* quæ vnice ex ratione *æqui* & *boni* æſtimabantur, nec illam ſubtilitatem, quæ negotiis *ſtricti iuris* cohærebat, admittebant. Quodſi iuris pontificii ſcita perſcrutamur, facile nos iis adiungimus, qui metu geſta *ipſo iure* nulla eſſe, ex hoc iure *demonſtrant*, quam ſententiam plenius illuſtrat GVNDLING. *cit. loc. c. IV.* quia patres & pontifices vtplurimum id egerunt, vt, *ſubtili* iure prætermiſſo, ſolius *ſimplicitatis naturalis* rationem haberent, & quidem id ipſum eo magis in hoc iuris articulo, qui diſcrimen inter *contractus b. f.* & *ſtricti iuris* ſupponit, quod etiam iure canonico incognitum eſt. & iure canonico.

§. CXII. Ceterum quæ in *theſi* hactenus adducta ſunt, in *hypotheſi*, ſeu applicatione ad *ſponſalia* & *matrimonium*, vera quoque eſſe, vtrumque ius indicat. Nam etiam hi, qui alias indiſtincte negotia metu inita ſubſiſtere, aſſerunt, quosdam excipere ſolent caſus, in quibus Etiam iure ciuili matrimonium tale eſt ipſo iure nullum,

bus vis metusque *nullitatem* operatur. Inter hos etiam referunt *ſponſalia* & *matrimonium*, quæ liberum conſenſum deſiderant per *l.* 14. *C. de nupt. l.* 11. *D. de ſponſal. l.* 2. *D. de R. N.* Vid. STRVVIVS *ad t. quod met. cauſ.* §. *XI.* KITZEL. *in ſynopſ. matrim. c. IV. theſ.* 16. *lit. c.* Verum non tam *exceptionem* vel *ius ſingulare*, ceu putat BROVWERVS *de iure connub. c.* 17. *n.* 21. in ſponſalibus, quam applicationem *regulæ* concurrere, ipſa ſponſaliorum ratio ſuadet. Solo conſenſu conſtituebantur ſponſalia, *l.* 4. *pr. de ſponſal.* & ita negotiis b. f. accenſeri debebant, prout alia negotia, quæ *ſolo conſenſu* conſtituebantur, per §. *vnic. in f. de obligat. ex conſenſu.* De *iure canonico* eo minor ratio dubitandi adeſt, cum variis in textibus tale *coactum matrimonium* reprobetur. Ita enim ALEXANDER *III. in c.* 14. *X. h. t.* philoſophatur: *cum locum non habeat conſenſus, vbi metus & coactio intercedit, neceſſe eſt, vt, vbi aſſenſus cuiusque requiritur, coactionis materia repellatur. Matrimonium autem ſolo conſenſu contrahitur, & vbi de ipſo quæritur, plena debet ſecuritate ille gaudere, cuius eſt animus indagandus, ne per timorem dicat, ſibi placere, quod odit, & ſequatur exitus, qui de inuitis ſolet nuptiis prouenire.* Eiusdem fere tenoris ſunt *c.* 6. 13. 21. & 28. *b. t. c.* 2. *de eo, qui duxit in matrim.* aliique plures textus infra in ſpecialibus caſibus adducendi.

quia negotiis b. f. accenſendum.

Idem quoque verum eſt de iure canonico.

§. CXIII. Neutiquam ergo probari poteſt (1 ſententia BRVCKNERI *in deciſ. matrim. c.* 21. *n.* 33. adſtruentis, in genere de iure Romano reſtitutionem neceſſariam fuiſſe contra quæcunque negotia metu inita, nec *matrimonia* excepta legi: vnice iuri pontificio adſcribendum eſſe, quod matrimonia metu inita ſint nulla, rationemque huius ſententiæ ex *putidis pontificiorum & canoniſtarum lacunis*, vt ait, hauriendam eſſe. Illuſtrat id ipſum ex PANORMITANO *ad c.* 14. *n.* 8. *X. h. t.* ita ſcribente: *Sed dic, quod in matrimonio reperiantur tria bona; fides, proles, & ſacramentum, quæ omnia metus intercedens ſolet excludere. Nam primo matrimonium eſt ſacramentum, quia ſignificat vnionem inter Chriſtum & eccleſiam: vnde ſicut Chriſtus voluntarie aſſumſit carnem humanam, ita & matrimonium illam vnionem deſignans debet eſſe voluntarium, vt ſignum correſpondeat ſignato. Secundo,* pergit, *metus impedit procreationem ſobolis, quæ eſt ſecundum bonum matrimonii, quia propter diſplicentiam non intendit procreationem prolis ſeu ſobolis. Tertio eſt contra bonum fidei: nam fides vnum eſt ex bonis matrimonii, vt nullum ſit adulterium, ſed propter metum ſeu inuitas nuptias de facili coniuges labuntur in adulterium,* Fateor, PANORMITANVM barbare loqui & philoſophari; ſed magis ingenio ſuo plus quam ſtupido indulſit, qualia deliria paſſim

Reiicitur ſententia Bruckneri, exiſtimantis, de iure ciuili ſponſalia coacta reſtitutionem poſtulaſſe,

paſſim adfert, vnde tamen *doctrina iuris canonici* ſimpliciter haud æſtimanda. Magis ſobrie philoſophatur pontifex *in c.* 14. *cit.* & ſatis congruam adfert rationem, quam etiam *ius ciuile* in negotiis b. f. agnouit. Communi errore deceptus fuit BRVCKNERVS, quia credidit, etiam negotia b. f. metu inita, *ſtricto iure* fuiſſe valida, & reſtitutionem deſideraſſe, quam tamen tantum deſiderarunt negotia *ſtricti iuris*. Supra iam obſeruaui, ius canonicum negotia metu inita *in genere* ita reprobare, vt ea irrita eſſent; quidni ergo magis in matrimonialibus? Multo minus *de iure ciuili* reſtitutio contra *ſponſalia coacta* neceſſaria fuit, quod cuique liberum eſſet, mutata voluntate a ſponſalibus reſilire *l.* 1. *C. h. t.*

§. CXIV. Similiter nec (II) probari poteſt ſententia SANCHEZII *de ſacram. matrim. l. IV. diſp.* 19. ſtatuentis, *matrimonium* metu initum eſſe quidem nullum, neutiquam tamen *ſponſalia*; quod contra hæc quidem admitti poſſit *reſtitutio*, non æque contra *matrimonium*, ſi illud validum eſſe, pronuncietur, adeoque quod illic potius inſiſtendum ſit regulæ, ne multorum iurium correctio inducatur. Idem rurſus præconcepta hac opinione ductus fuit, quæuis negotia, metu inita, *ſtricto iure* valuiſſe, quam regulam in *ſponſalibus* magis admittendam, quam reſpuendam eſſe credidit. Verum ius canonicum *reſtitutionem* nullibi in *ſponſalibus* hiſce deſiderat, quin potius nullam in iis obligationem adeſſe docet. Euincit id ipſum *c.* 11. *de ſponſal. impub.* in quo caſus talis propoſitus eſt: puella quædam, quæ iam ad duodecimum annum peruenerat, deſponſata fuit cuidam puero: tempore procedente *de voluntate matris & fratrum potius quam de ſua* ad domum patris pueri ducta fuit, vbi *nolens & inuita & tam perſuaſionibus quam minis parentum impulſa moram per annum & amplius habuit, & tandem inde receſſit, & nubendi alii poſtulauit facultatem.* Piſanus epiſcopus quidem id ſtudioſe egit, vt ipſam induceret, quo expectaret pubertatem ſponſi, quod tamen impetrare non potuit. Adhuc enim hæc ſponſalia *imperfecta* erant, reſpectu *ſponſi*, qui nondum *pubertatem* attigerat, qua adueniente, ipſemet libere decedere poterat. Reſpondit itaque pontifex: *Quodſi memorata puella per te ad hoc ſtudioſe commonita, vt, donec idem puer compleat decimum quartum annum ætatis ſuæ, expectet, ad commonitionem tuam non duxerit expectandum, ei ſecundum ea, quæ propoſita ſunt, accipiendi alium virum in maritum auctoritate noſtra dare potes libertatem.* Conſilium ſuggeſſerat Piſanus epiſcopus puellæ, ad maiorem *ſecuritatem*, quod tamen ſequi non tenebatur, quia, quamuis ſponſalia a pubere cum impubere contracta valeant reſpectu illius, id tamen intelligen-

nec hic diſtinguendum eſt inter matrimonium & ſponſalia.

gendum eſt de *ſponſalibus validis*, qualia non ſunt, quæ per *vim metumque* celebrata erant, vt recte cenſuit GONZALEZ *ad c.* 8. *X. de deſponſ. impub.* Nec hæc obſeruatio eſt otioſa de iure canonico; ſi enim ſponſalia hæc dicuntur ipſo iure nulla eſſe, non pariunt *impedimentum honeſtatis publicæ*; ſi autem *ipſo iure* valida fuerunt, quamuis ex *æquitate* reſcinderentur, impedimentum tamen futuris nuptiis ponere potuisſent, vt conſanguineam illius, a qua mediante *reſtitutione* liberatus eſt, vxorem ducere, ei integrum haud fuiſſet, obſeruante SANCHEZIO *cit. l. n.* 1. Imo ſi ſponſalia metu contracta ſunt *nulla*, nullo tempore excluditur hæc querela *nullitatis*, quæ *quadriennio* excluderetur, ſi reſtitutione indigeret.

Quid referat, an ſponſalia ſint nulla, an vero reſtitutione indigeant?

§. CXV. Atque hæc quidem vera ſunt, ſi vel alter ad vim metumque inferendum cooperatus eſt, vel *coactionis* & *violentiæ* conſcius, ſponſalia contraxit, quia priori caſu ipſemet vim metumque iutuliſſe videtur; poſteriori vero in *dolo manifeſto* eſt, quod ſponſalia cum inuita & reluctante inire ſatagat *l.* 5. *C. quod vi met. cauſ.* BRVCKNER. *in deciſ. matrim. c.* 21. *n.* 9. Maior ratio dubitandi eſt, vtrum vis metusque a tertio illatus, cuius minime conſcius fuit ſponſus, *nullitatem* conciliet ſponſalibus, vt ſponſa, ad ſponſalia ineunda coacta, illis minime obligetur. Fac per literas ſponſalia inter *abſentes* inita, ſponſam vi metuque a parentibus coactam, vt conſenſum ſuum literis declararet, ſponſum omnimodo in *bona fide* fuiſſe, poſtea autem ſponſam reclamare, & vi metuque ſponſalia inita eſſe, profiteri, imo & probare; quid iuris? Equidem ſi fundamenta antea iacta intuemur, ſponſalia talia vix dici poſſunt irrita; ſponſa, licet coacta, in ſponſalia conſenſit: ſponſus promiſſionem hanc accepit & iuſte accipere potuit, quia ipſemet ad metum nullo modo concurrit, nec vim vllam intulit, quæ vnica ratio eſt, quod alias metu coacta negotia non valeant, quia metum incutiens, promiſſum accipere non potuit. Simile quid deprehenditur in eo, qui *dolo* tertii inductus eſt, vt ſponſalia cum ea, quæ in b. f. eſt, celebraret. Illa enim eſſe valida aſſerunt interpretes, ſalua decepto *actione doli* contra decipientem, *l.* 2. *D. de proxenet.* B. STRYK. *de diſſenſ. ſponſal. ſect.* 2. §. 16. quod etiam in aliis negotiis obſeruarunt Romani *l.* 7. *pr. D. de dolo malo.* Quid de *iure canonico* hac in quæſtione dicendum ſit, non ſatis conſtat. Ex *c.* 11. *X. de deſponſat. impub.* liquet, puellam a parentibus inuitam coactam fuiſſe, vt ſponſalia cum puero celebraret. Vix credibile eſt, puerum ad metum aliquid contuliſſe, deſponſatione a ſolis parentibus ipſius facta, cui vis & coactio

Quid ſi metus & vis a tertio inferatur?

Rationes dubitandi.

Noua ratio dubitandi.

Deciſio ex iure canonico.

ctio inerat, vt recte cenſet SANCHEZ. *cit. l. n.* 3. Sponſus ergo ſine dubio in *bona fide* erat, & hac de cauſa pontifex cenſuit, ante omnia eius *pubertatem* eſſe expectandam, ſi ad hoc induci poſſet ſponſa, cum autem id recuſaret, illam ab omni obligatione abſoluit. Id quod indicium præbet, de *iure canonico* etiam metum a *tertio* incuſſum ſponſalia irritare. Equidem ad *Panormitanas* rationes ſupra allatas haud recurrendum eſſe cenſeo; forſan pontifices negotii ipſius *arduam naturam & vinculi indiſſolubilitatem* intuiti ſunt, quod adeo *liberum conſenſum* deſiderat, & animorum concordiam, vt merito ad talia ſponſalia conſummanda nemo cogi poſſit, id quod difficiles ſolet habere exitus, quam ob cauſam etiam in aliis iuris articulis a regula receſſerunt. *c. f. de procurat. in* 6. Fateor, eum, qui *b. f.* contraxit, extra culpam eſſe, iuſte potuiſſe accipere promiſſum, & alterum *ſtricto iure* adſtringi; ſed ſicut leges ciuiles *ex æquitate* etiam tunc reſtitutionem dabant, quoties quis non ab eo, qui conuenitur, ſed ab alio vim paſſus eſt, vt *tertio* etiam *exceptio metus* proſit; *l.* 14. §. 3. *quod met. cauſ.* quod *libertas conſenſus* deficeret in contrahente; ita ex eadem *æquitate* recte dici poterit, ſponſalia haud valere, cum ius *canonicum* nullam deſideret *reſtitutionem*. Hoc modo *ius poſitiuum* ſupplet, quod ex *recta ratione* colligi non poterat, quippe quod huic & addit & detrahit. *l. 6. D. de I. & I.* Qua de cauſa etiam in *negotiis b. f.* actio, *quod metus cauſa*, vtilis eſſe poterat, ſi quis non a contrahente, qui b. f. contraxit, ſed a tertio ad contrahendum per vim inductus fuit: vix enim eſt, vt contractus nullus dici poſſit, & quamuis actio *de dolo* quoque non deſit contra eum, qui *metum* intulit, vtpote cui *dolus* ineſt; hoc tamen non ſoluendo exiſtente, etiam contra contrahentem reſtitutio non deneganda. Conf. *l.* 4. *C. quod met. cauſ.* — ex ratione ciuili.

§. CXVI. Ex quo fluit, I) parentes ſub obtentu patriæ poteſtatis inuitos liberos ad ſponſalia cum *certa perſona* ineunda cogere non poſſe. Erat olim *patriæ poteſtatis* rigor maximus, fere *berili imperio* æquiparatus, adeo, vt *voluntas* liberis in patria poteſtate conſtitutis denegata fuerit. Ait ICtus in *l.* 4. *de R. I. velle non creditur, qui obſequitur imperio patris vel domini.* Hoc ipſo oſtendit, voluntatem liberorum *primario* in negotiis peragendis olim minime fuiſſe requiſitam. In ſponſalibus tamen *liberorum conſenſus* non excludebatur. Quamvis enim pater deſpondere tum filium tum filiam potuerit, *l.* 38. *ſolut. matrim. l.* 13. *h. t. abſoluta* tamen *coactio* parentibus haud eſt data. Erat vero differentia inter *filium & filiamfam.* Illo diſſentiente, ſponſalia eius nomine fieri non poterant, *l.* 13. *h. t.* ſed *expreſſus* eius *conſenſus* de-

Parentes liberos cogere non poſſunt ad matrimonium cum certa perſona ineundum, maxime filiumfam.

deſiderabatur *l.* 11. *eod. conſ. l.* 38. *ſolut. matrim.* Audiamus TERENTIVM *in Andr. act. I. ſc.* 5. vbi PAMPHILVS ita conqueritur: *Hoccine eſt humanum factum aut inceptum: hoccine officium patris?* Reſpondet, Myſis: *quid illud eſt?* Regerit prior: *Pro! Deum atque hominum fidem! Quid eſt, ſi non hæc contumelia eſt? Vxorem decrerat dare ſeſe mihi hodie. Nonne oportuit præſciſſe me ante? nonne prius communicatum oportuit?* Filiæ longe deterioris conditionis erant, quas patres *pro lubitu* aliis deſpondebant, *l.* 19. *de R. N.* ſufficiebatque, *tacite* eas conſentire, patris voluntati non repugnando. *l.* 12. *pr. D. de ſponſal.* Imo non indiſtincte, vt filiusfam., ſed tunc ſolum diſſentiendi a patre licentiam habebat filia, ſi *indignum moribus* vel *turpem ſponſum* ei pater elegiſſet, vt teſtatur VLPIAN. *in l.* 17. §. 1. *h. t.* Videntur Romani crediſſe, fœminas imbecilliori iudicio gaudere, vt patri potius optio, cui nubant, danda eſſet. Inde liquet, de iure Romano, ſi iuſta diſſentiendi cauſa defuit, filiam a patre cogi potuiſſe ad matrimonium cum eo, quem filiæ elegit, ineundum, vt recte cenſet ROMANVS TELLERVS *de deteriore fœmin. conditione in matrimonio contrahendo theſi* 2. §. 13. Adeo vero patris imperium hic præualebat, vt etiam teſtamento filias deſponderent vel deſtinarent, *l.* 36. *&* 66. *de R. N.* vel ſi pater pactum de *filiæ nuptiis* inierit, & humana ſorte conſumtus ad vota non potuerit peruenire, nihilominus tamen *id inter ſponſum & ſponſam firmum ratumque permanere debuerit*, *quod a patre dicebatur deſtinatum*, vt loquuntur imperatores in *l.* 4. *C. h. t.* addita hac ratione, *quod plerumque fœminæ aduerſus propria commoda laborare inueniantur.*

facilius filiamfamilias,

Hoc diſcrimen ius canonicum ignorat,

§. CXVII. Hoc diſcrimen *ius canonicum* haud recepit; quamvis enim PSEVDO-EVARISTVS *in c.* 1. *C.* 30. *qu.* 5. ſententiam iuris Romani confirmare, & parentibus deſpondendi filias facultatem concedere videatur, conſtat tamen *ex c.* 6. 13. 14. *&* 21. *X. h. t.* filias, ad ſponſalia ineunda a parentibus coactas, nullo modo obligari. Indigitant id ipſum præterea varii conciliorum canones. In *concil. Mediolan. V. P. III. conſt.* 16. *de A.* 1579. apud HARDVINVM *tom. X. concil. pag.* 1086. hæc ſtatuuntur: *omnibusque quacunque etiam dignitate poteſtateque præditis interdictum nunc perpetuo ſit, ne earum etiam legum, ſtatutorum decretorumque auctoritate, nec vero alia quauis ratione quicquam ſtatuant, decernant, iubeant agantue, quo matrimonii libertas vllo pacto neque directe, neque vero indirecte lædatur.* Poſt pauca adduntur: *Epiſcopus vbi probabilem pro ſua conſcientia ſuſpicionem habeat, de puellæ minus libera voluntate, tum exquirat rem diligentiſſime &c.* In *concil. Cameracenſi* de A. 1565.

artic.

artic. XV. c. 4. apud EVNDEM cit. loc. *p.* 594. de *filiis* ſpeciatim hoc cauetur: *moneant identidem parentes, ne per vim filios adigant ad hoc illudue matrimonium. Declarent praeterea contracturi, an libere, an coacte conſentiant? Vbi nullam vim paſtor cognouerit, nullumque impedimentum canonicum, hos coniungat in Domino; ſi ſecus, differat.* Facile tamen adparet, ad *ſolos filios* hunc textum non reſtringendum eſſe, cum in genere de *contracturis* poſtea diſponat. In ANGLIA olim Seculo VII. mos antiquus Romanorum obſeruatus fuiſſe videtur, cui THEODORVS, Cantuarienſis archiepiſcopus, temperamentum aliquod addidit, vt capitula eius docent apud DACHERIVM *tom. IX. ſpicilegii*, & HARDVINVM *tom. III. conc. pag.* 1777. Ita enim *cap.* 82. cenſet: *Pater filiam ſuam vsque ad XV. annos poteſtatem habet dare, cui voluerit, poſt XV. annum ſine voluntate eius non licet.* Seculo VI. in *Hiſpania* itidem patres filias inuitas aliis deſpondiſſe videntur, quod indicat *c. X. concilii Toletani III. de A.* 589. apud HARDVINVM *tom. III. concil. pag.* 482. vbi de *virginibus* generatim cauetur, ne *citra voluntatem parentum vel ſuam cogantur maritos accipere.* Et infinitum foret, omnia patrum decreta coaceruare, quae talem coactionem in nuptiis filiarum damnant & prohibent. Vnde etiam eſt, quod plerique textus iuris canonici *de filiabus familias* loquantur, vtpote quae facilius a parentibus cogi poſſunt & ſolent, cum filiifamilias faciliorem reclamandi poteſtatem habeant. Nec iure canonico diſtinguitur, *vtrum iuſtam diſſentiendi cauſam habeant, nec ne?* Sufficit, quod diſſentiat, adeo, vt ſi per *vim maiorem* ſponſalia cum eo, a cuius moribus prorſus abhorret filia, iniuerit, ceteris paribus, ſponſalibus contractis haud obligetur. *c.* 7. *in f. de deſponſat. impub. c.* 6. *&* 14. *X. h. t.* Eam iuris canonici ſententiam ſecutus eſt IVO, Carnutenſis epiſcopus in *epiſt.* 69. ita ſcribens: *De pacto coniugali, quod factum eſt inter duos nobiles ita, vt, qui filiam habebat, iurauerit, ſe eam traditurum vni de filiis alterius nobilis, cui vellet, cum ad nubiles annos virgo perueniſſet; hoc paternitati veſtrae reſpondeo, quod & natura diſpoſuit & lex tam eccleſiaſtica quam mundana firmauit: quia quorum per copulam coniugalem vnum debet fieri corpus, eorundem pariter animorum debet eſſe conſenſus. Quicquid ergo pater neſciente virgine iurat, cum ad annos rationales perducta eſt, niſi ipſa virgo conſentiat, etiam viuente patre ſecundum leges irritum erit.*

§. CXVIII. Apud veteres GERMANOS vix aliud obtinuiſſe, credere par eſt. Parentibus magnam in ſponſalia liberorum competiiſſe poteſtatem, admitto, adeo vt *impia* haberentur matrimonia, ſine eo- *nec iure Germanico veteri haec diſtinctio nota fuit.*

eorum conſenſu contracta, vt exemplo conſtat apud REGINONEM *l.* II. *chron. ad ann.* 888. Vid. HERTIVS *de matrim. putat.* §. 10. In *capitular.* CAROLI M. *de anno* 798. *c.* 70. apud BALVZ. *tom.* I. *capit. X. p.* 323. hæc habentur: *Si quis filiam alienam ad coniugium quæſierit, præſentibus ſuis & puellæ parentibus, & poſtea ſe retraxerit, & eam accipere noluerit, bis mille quingentis denariis, qui faciunt ſolidos ſexaginta duos cum dimidio, culpabilis iudicetur.* Pater quidem dicebatur *dare filiam ſuam alteri in matrimonium*, vt conſtat *ex lib. VII. capitul. c.* 105. apud BALVZ. *cit. l. p.* 1048. prout etiam hodie dicimus: Er hat ſeine Tochter vergeben, non tamen eius *conſenſus* excludebatur. Veteres nuptiarum ritus optime deſcribit OTTO DE S. BLASIO in *append. c.* 52. *Puella iam nubilis a duce Leopoldo orientali & Ludouico duce Bauariæ adducta, tribunali ſiſtitur, ac DE CONSENSV INTERROGATA, verecundata admodum rubore perfuſa, ſe liberali animo conſentire profitetur.* Vnde non dubium eſt, quin etiam matrimonium, per vim grauiorem filiabusfamilias illatam contractum, ipſo iure nullum fuerit, ſicuti alia negotia per vim contracta, quod B. GVNDLING. *cit. l. c.* 5. ex *legibus antiquis* demonſtrat.

Praxis hodierna duplici reſponſo illuſtratur.

§. CXIX. Quæ cum ita ſint, non dubium eſt, etiam hodie ſponſalia per *vim* & *metum* extorta ab inuitis puellis eſſe ipſo iure nulla, maxime cum *iure canonico* in his negotiis vtplurimum vtamur. Duplici præiudicio hoc ipſum declarabo, vnde doctrina hactenus expoſita magis adhuc declarabitur. Primum eſt huius tenoris *de an.* 1715. *M. Ian.* a facultate huius loci theologica & iuridica conceptum:

Auf Imploration-Schrifft ꝛc. erkennen ꝛc. daß das zwiſchen Imploranten und Imploratin vorgegebene Ehe-Verlöbniß zu recht nicht beſtändig, ſondern als nichtig aufzuheben, und dahero Imploratin von angeſtellter Klage zu entbinden und loß zuſprechen ſey, und werden die auf dieſen Proceß aufgewandte Unkoſten gegen einander compenſiret und aufgehoben. Inzwiſchen ſind der Imploratin Eltern wegen des ungebührlichen an ihrer Tochter verübten und *in actis* ingeſtandenen harten Zwangs und daraus erfolgten groſſen Aergerniſſes billig in 50. Thlr. Straffe zu milden Sachen zu nehmen, und bleibet ſo wohl Imploranten gegen der Imploratinnen Eltern, als der Imploratinnen gegen den Imploranten wegen der in actis vol. II. fol. 44. 53. und 712. angeführten iniurieuſen Beſchuldigungen ihre rechtliche Ahndung zu nehmen unbenommen. V. R. W.

Ratio-

Rationes decidendi.

Es kommt vornemlich die Sache darauf an, ob nicht die Imploratinne von ihren Eltern zu dem prætendirten und angegebenen Verlöbniß durch einen ſolchen Zwang gezwungen ſey, woraus die ſponſalia vor null und nichtig zu achten? Dieſes zu erkennen, haben wir aus folgenden Gründen denen Rechten gemäß zu ſeyn erachtet. 1) Weil A. 1712 in Weyhnachten die ſponſalia celebriret ſeyn ſollen, und der fol. 74. vol. 1. befindliche Brief des Imploranten, ſo den 2. Ian. 1713. darauf geſchrieben, ſelbſt deutlich weiſet, daß er damahls von ihr ſehr kaltſinnig ſey tractiret worden, ſo, daß es alle Leute gemercket, daß ſie gantz kaltſinnig und nicht zu erweichen geweſen, daraus alſo eine ſtarcke præſumtion erwächſet, daß alles, was damahls vorgegangen, mit ihrem Willen nicht geſchehen ſey, wie denn auch die folgende fol. 37. befindliche Briefe ſolche Kaltſinnigkeit noch mehr beſtärcken, 2) abſonderlich aber die vol. 1. fol. 49. endlich abgehörte 4. Zeugen den Zwang, ſo die Eltern ihrer Tochter angethan, klärlich beſtärcken und ad art. 5. deponiren, daß ſie jederzeit einen groſſen Abſcheu und auerſion vor Imploranten gehabt, und von ihm nichts hören und wiſſen wollen, ferner ad art. 8. daß die Eltern mit harten Schlägen ſie gezwungen, mit nach C. zu reiſen, woſelbſt die Tractaten wegen der Heyrath weiter getrieben ſind, ingleichen ad art. 15. ſqq. daß wie Implorant im Weyhnachten, wo die öffentliche Verlobung geſchehen ſeyn ſollen, ankommen, ſie ſich bald abſentiret, in die Kammer geſchloſſen, ſehr geheulet und geſchrien, durch harte Worte und Bedrohung der Eltern genöthiget worden, mit zu Tiſche zu gehen, bald aber vom Tiſche wieder aufgeſtanden, und den Ring von Finger gethan, und ſich ſeiner immer nachgehends geäuſſert, letzlich *ad art. 22. ſeqq.* daß, obwol Implorant öffters an ſie geſchrieben, dennoch ſie keinen Brief annehmen und erbrechen wollen, ſondern ſolches die Mutter gethan, auch die Antwort darauf vom Vater ihr vorgeſchrieben, und ſolche abzuſchreiben mit harten Bedrohungen genöthiget, und mit Schlägen darüber tractiret worden, item, was ſie Imploranten geſchencket, ſolches alles ihre Mutter, ſie aber nie freywillig gethan, dieſes auch 3) noch mehr beſtärcket die *vol. 2. fol. 116. ſeqq.* befindliche Auſſage 4. anderer Zeugen, welche dahin gehet, daß ſie vor Imploranten eine groſſe auerſion und tödtlichen Haß gehabt *ad art.* 8. 9. & 15. Hergegen die Mutter durch Güte und Zwang ſie zu dieſer Heyrath zu bringen geſucht, *ad art.* 10. auch andere, ſie zu

bereden, aufgebracht, und ſonſten hefftig in ſie geſetzet, welches doch alles nichts geholffen, ſie auch nicht leiden können, daß man ſie mit Imploranten vexiret. *teſt. ad art.* 11. 12. 13. 14. Dahero es auch geſchehen, daß ſie niemahls ſich mit ihm freywillig verlobet, *teſte ad art.* 16. obgleich die Eltern ſie ſowohl zu der Reiſe nach G. als zu Abſchreibung der Briefe und andern Umſtänden gezwungen, dahero ſie ſich offte bey andere retiriret, niemahls keine Briefe von ihm erbrochen, welches allein die Mutter gethan, und auch Implorant ein und ander munuſcula geſchencket, *teſt.* 2. *ad art.* 18. *ſeqq.* Wobey auch 4) ſehr remarquabel iſt, daß S. der doch zu der Zeit, da die Verlobung geſchehen ſeyn ſoll, mit in N. N. Haus zu Gaſte geweſen, *vol.* 2. *fol.* 116. *ſeqq.* eydlich auſſaget, daß er weder zum Ehe-Verlöbniß inuitiret, noch deßwegen gegen ihm etwas gedacht worden, welches doch wohl geſchehen ſeyn würde, wenn es mit dem Ehe-Verſprechen richtig und ohne Zwang zugegangen, hiernächſt auch 5) des Imploranten eigene Zeugen, ob ſie wohl mit der Sprache nicht recht heraus wollen, dennoch die Sache nicht wenig verdächtig machen, und *vol.* 2. *fol.* 145. deponiren, daß die Eltern jederzeit unter der condition, wenn die Tochter einwilligen würde, conſentiret, dieſelbe hergegen ſehr cunctiret, und weder mit ja noch nein heraus gewolt, ſondern immer geſagt, ich weiß nicht, ich bin noch zu jung, *vol.* 2. *fol.* 152. *ad art.* 21. & 23. daher der Vater ihr zugeredet, und mit ihr geſchmälet, *teſt.* 2. *ad art.* 29. und der Secretarius H. wie ſie ſich widerſpenſtig erzeiget, damals bereits befürchtet, daß nichts gutes daraus werden würde, *teſt.* 1. *ad art.* 32. *fol.* 157. wie ſie denn auch bey der vorgegebenen Verlöbniß beſtändig geweinet, und nicht ja geſagt, *vid. teſt.* 1. & 3. *ad art.* 36. & 37. auch der Implorant ihr den Ring ſelbſt nicht gegeben, als welches der Vater gethan. *teſt.* 1. *ad art.* 39. Dahero er auch gegen Secret. H. den andern Tag ſich ſehr beſchweret, daß ſich ſeine Braut gegen ihn nicht freundlich auffühe, *teſt.* 1. *ad art.* 41. Alſo hieraus 6) erhellet, daß Implorante den angethanen Zwang wohl mercken können, ſich daher nicht gebühret hat, auf dergleichen Art in ſie zu ſetzen, wiewohl auch in ſponſalibus metu initis nicht regardiret wird, a quo ille prouenerit. B. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 2. §. 18. Uber dem auch 7) die Eltern geſtehen, daß ihnen wegen ſolcher Heyrath ſehr zugeſetzet worden, ſie auch vor dem ſeel. D. H. P. des Imploranten Bruder, ſich gefürchtet, oder wenigſten eingebildet haben müſſen, als wenn ihre Tochter durch dieſe Heyrath ſehr glücklich ſeyn, und ihr Schwieger-Sohn durch Vorſchub ſeines Bruders

ders ſehr hoch ſteigen würde, dahero, daß ſie dieſen ungebührlichen Zwang vorgenommen, ſie mögen bewogen ſeyn, welches doch billig ex officio zu beſtraffen, und hindert 8) hierbey nichts, daß Secretarii H. Frau und Tochter ausgeſaget, daß ſie dergleichen Zwang nicht gemercket, vielmehr Imploratinne, wie ſie in G. geweſen, ihren conſens ja freywillig von ſich gegeben, die gratulation angenommen, und mit der Fr. Secretarien H. nach dem ſel. D. H. P. gegangen, und auch daſelbſt die gratulation angenommen, zumahl eines Theils die angeführte Umſtände weiſen, daß ſie dazu gezwungen worden, andern Theils auch die ordentliche Verlobung damahls noch nicht, ſondern erſt nachgehends zu Z. erfolget, und was damahls geſchehen, vornemlich in conſideration zu ziehen, ja 9) wenn auch gleich ein verbündliches Ehe-Verlöbniß vorgegangen, dennoch nunmehro zu erwegen ſeyn würde, ob geſtalten Sachen nach, da Implorante von ihr dergleichen iniurieuſe Beſchuldigungen geſchrieben, daß nicht leicht eine reconciliation zu hoffen, auf die Vollenziehung der Ehe zu erkennen ſeyn würde, MEV. 4. *dec.* 45. NICOL. *de repud. P. I. c.* 2. *n.* 15. und wenn auch 10) die Eltern es darin verſehen, daß ſie durch ſolchen Zwang den Imploranten aufgehetzet, ſo mag doch ſolches die Imploratinne nicht binden, ſondern er hat nur deßwegen ſeinen regreſs an die Eltern, welchen er auch bereits euentualiter genommen haben ſoll &c.

§. CXX. Alterum præiudicium *A.* 1717. *Menſ. Aug.* conceptum hoc eſt: Nouo reſponſo hoc declaratur.

Auf geführten Beweiß und erfolgte Geſetze in Sachen ꝛc. erkennen ꝛc. daß Kläger dasjenige, was ihm zu beweiſen obgelegen, und er ſich angemaſſet, wie recht nicht erwieſen, dannenhero Beklagtinne von der angeſtelleten Ehe-Klage zu entbinden und loszuſprechen, und werden die Unkoſten aus bewegenden Urſachen gegen einander compenſiret und aufgehoben.

Rationes decidendi.

Obwol Kläger in ſeinem geführten Beweiß dargethan, daß der Bekl. Eltern auf ſein Anſuchen ihm ihre Tochter die Beklagtinne bis auf Prieſterliche copulation zugeſagt, teſt. *rotul.* 1. *ad art.* 4. [illegible] *rot.* 2. *ad art.* 3. die Tochter auch darin endlich conſentiret, und nach der Mutter relation ſich reſoluiret, ihn zu heyrathen, dabey conteſtiret, daß es ihr leyd thäte, daß ſie dem Mann nicht recht in die Augen geſehen, *teſt. rotul.* 2. *ad art.* 5. auch auf ihres Vaters Studier-Stube das Ja-

Wort

Wort würcklich von ſich gegeben; *teſt.* 1. *rot.* 1. *ad* 9. einen Ring von Klägern empfangen, und bey der Mahlzeit am Finger behalten *teſt.* 1. *rot.* 1. *ad art.* 11. *teſt.* 1. *rot.* 2. *ad art.* 6. die gratulation auch deßwegen von unterſchiedlichen Perſonen angenommen. *teſt. rot.* 2. *ad art.* 6. *teſt.* 1. *rot.* 1. *ad art.* 16. Hiernächſt einige Tage hernach abermal mit einem mit Gold und Silber gewirckten Tuch von Klägern beſchencket worden, ſich als eine Braut nach dieſen gehalten, *teſt. rot.* 1. *ad art.* 24. *ſeqq.* ja ſelbſt an ihn einen Brief geſchrieben, und in demſelben ihn mon cœur geheiſſen, welches alles dann durch die *n. art.* 144. befindliche Briefe beſtärcket und erläutert wird, und dahero um deſto weniger der Bekl. Vorgeben, daß die gantze Sache noch in meris tractatibus geſtanden, und nicht zum Schluß gekommen, ingleichen, daß ſie nicht freywillig conſentiret, ſtatt zu finden ſcheinet, da das erſte aus denen angeführten Umſtänden erhellet, und die unvollenzogene Ehe-Pacta ad eſſentiam ſponſaliorum nicht gehören, das andere auch nicht præſumiret, vielmehr erfodert wird, vt apertiſſimæ probationes violentiæ huic præſumtioni opponantur, *l.* 23. *pr. D. quod met. cauſ.* und obwohl aus der Eltern Auſſage ſich hervor thun will, daß die Bekl. ſich gegen deſſen Verlöbniß in etwas geſperret, dennoch keine abſoluta coactio aut metus iuſtus daraus zu erhellen ſcheinet, ſondern genug iſt, daß die Bekl. ſich endlich nach ihrer Eltern Willen accommodiret, cum filia, quæ parentum voluntati non repugnat, conſentire videatur, *l.* 12. *pr. de ſponſal.* um deſto mehr da die Bekl. Gelegenheit genug gehabt, ſich an höhern Ort über angethane Gewalt zu beſchweren, id quod vbi omiſſum, ſponte in matrimonium conſenſiſſe præſumitur. BRVCKNER. *in deciſ. matrim. c.* 21. *n.* 31. Dieweil aber dennoch aus derer Zeugen Auſſage nur ſo viel hauptſächlich erhellet, daß der Bekl. Eltern ihren conſens zu dieſer Vollenziehung gegeben, und ſolche gerne zum Stande bringen wollen, an dem vornehmſten requiſito aber, nemlich der Beklagtin conſens ein groſſer Mangel ſich hervor thut, zumahl aus der Bekl. Eltern Auſſage, die Kläger als producent gegen ſich gelten laſſen muß, auch ſonſten in materia ſponſaliorum vim probandi hat, *c.* 3. *in f. qui accuſ. matrim. poſſ.* CARPZ. *l.* 2. *iurispr. conſ. def.* 166. *n.* 11. *ſeqq.* erhellet, daß die Bekl. auf Klägers gethane Anwerbung durchaus nicht conſentiren wollen, dieſe aber ihr hart zugeſetzt, hefftig gedrohet, und ſelbſt dem Kläger vorgeſtellet, ob er eine Frau mit Zwang haben wolte, derſelbe dennoch ſich reſoluiret, ſie möchten ihr beſtes probiren, wenn es nicht anders als mit Zwang geſchehen könte, darauf auch erfolget, daß die Eltern

nebſt

nebſt dem Freywerber der Beklagtin abermahl hefftig zugeſetzt, und ſie ſo geängſtiget und geplaget, daß ſie aus einem Winckel in den andern gelauffen, und die Eltern ſelbſt mit ihr ein Mitleiden gehabt, ſie auch ihr keine lange Bedenck-Zeit auf ihr Verlangen geben wollen, ſondern Herr H. als Freywerber ſo fort den andern Tag wieder gekommen, und in ihr abermahl, da ſie kranck zu Bette gelegen, gedrungen, und die Eltern ihr mit Dräuung und Schlägen hart zugeſetzet. *v. teſtes rot.* 1. *ad interr.* 1. *ſqq. art.* 4. & 5. *teſt. rot.* 2. *ad interr.* 1. *ſqq. art.* 4. Dahero auch der Zeuge H. nicht ſagen können, daß die Beklagtin in die Ehe-Verſprechung gewilliget, *teſt. rot.* 2. *ad interr.* 16. *art.* 4. Im übrigen dasjenige, was die Eltern dem Kläger von der reſolution ihrer Tochter zu deſſen Ehe vermeldet, um ihn dadurch aufzurichten, der Beklagtin nicht præiudiciren mag, ſondern die Eltern alles vor ſich gethan, Kläger nach E. wider der Beklagtin Willen kommen laſſen, und obwohl daſelbſt auf des Bekl. Vaters Studier-Stube ſie ihr Ja-Wort von ſich gegeben, und einen Ring angenommen haben ſoll, dennoch aus der vorher mit ihr vorgenommenen und ſtraffbahren procedur erhellet, daß ſie aus Zwang auf die Studier-Stube gehen müſſen, da ſie auch auf die Anwerbung kein Wort antworten wollen, ob ihr gleich ihr Vater hart zugeredet, ſondern vielmehr gantz conſterniret, und in Furchten geſtanden, dahero ſich mere paſſiue aufgeführet, und den Ring ſich auf den Finger ſtecken laſſen, dazu ſie die Hand nicht freywillig hergegeben, auch ſich deßwegen nicht einſten bedancket, *teſt. rot.* 1. *ad interrog.* 1. *ſqq. art.* 10. & 11. welches auch nicht einmahl wegen der darauf geſchehenen *gratulation* geſchehen, *teſt. rot.* 2. *ad interrog.* 1. *ſeqq. art.* 7. In übrigen dieſe Furcht und Zwang nachgehends continuiret, daß ſie ſich endlich gantz deſperat aufgeführet, *teſt.* 2. *rot.* 1. *ad interr.* 11. *art.* 11. Und ob Kläger ſie zwar nachgehends mit einem Tuch beſchencket, ſie es doch nicht annehmen wollen, ſondern er es nur bey ihr hingelegt, *teſt.* 1. *rot.* 1. *ad art.* 14. *cum adi. interrog.* wozu noch dieſes kommt, daß, wie ſie auf daſigen Freyſchieſſen nach H. mit ihren Eltern gereiſet und in Klägers Hauß gekommen, ſie ſehr erſchrocken und geruffen, ach HErr JEſu, wo komme ich hieher, *teſt. rot* 1. *ad interr.* 4. *art.* 20. ſich ſehr betrübt in Klägers Hauſe aufgeführet, daß ihr die Thränen immer in Augen geſtanden, dahero die Eltern beſtändig gebethen, daß ſie bald wieder abreiſen möchten, *teſt. rot.* 2. *ad interr.* 15. *art.* 13. welches ſolche notable Umſtände ſind, die keinen freyen Willen zur Ehe-Verlöbniß, welchen die Rechte erfodern, ſondern vielmehr den äuſſerſten Zwang und Miß-

Mißbrauch der Elterlichen Gewalt in ſich halten, und um deſto mehr zu mißbilligen ſind, da Kläger ſolchen Zwang und Widerwillen wohl gewuſt, und aus allen Umſtänden gemercket, und er dahero als ein Prediger in ſolche wider GOTTes Wort und die Rechte ſtreitende Sache nicht billigen, noch dieſelbe pouſſiren ſollen, keines weges auch dieſe procedur pro nudo metu reuerentiali anzunehmen, cum minæ grauiores, verbera aliæque importunæ perſuaſiones iuſtum metum operentur, BRVCKNER. *cit. l. n.* 19. & de qualitate metus iudex ex qualitate perſonarum & ſtatu aliisque circumſtantis iudicare debeat, STRYK *de diſſ. ſponſ. ſect.* 2. *§.* 18. abſonderlich da keine Handelung mehr einen freywilligen conſens, als eben die Ehe-Verſprechung erfordern, cum conſtet, quod coactiones difficiles exitus ſoleant habere, *c.* 14. *&* 17. *X. de ſponſal.* dahero dann aus ſolcher Abſicht die Ehen unter denen Perſonen, wo nur einige ſuſpicio concuſſions grauioris ſeyn kan, bey denen Römern verbothen geweſen, *l.* 38. *pr. l.* 37. *pr. l.* 65. *pr. &* §. 1. *de rit nupt. l.* 6. *C. de nupt.* und um deſto weniger eine ſolche unchriſtliche Handelung einige Verbindlichkeit haben mag, wozu noch kommt, daß Kläger ſich nachhero ſehr importun und hart gegen die Beklagtin aufgeführet, gedrohet, und denen Eltern einen groſſen Widerwillen gegen ihre Tochter beybringen wollen, ihr vorgehalten, daß der Satan bey ihr wäre, daß, wenn er ein ſolches Kind hätte, er ihr den Halß umdrehen wolte, *teſt. rot.* 1. *ad interr.* 6. *ſqq. art.* 26. wodurch er noch mehr Gelegenheit zu aller Verbitterung und disaffection gegeben. Endlich was den geſchriebenen Brief, worin ſie Klägern mon cœur, genannt, betrifft, aus den *interrog. ad art.* 27. *rot.* 1. erhellet, daß die Bekl. ſolchen nicht aufgeſetzet, ihr Vater ihn concipiret, und ſie denſelben abzuſchreiben gezwungen, alſo es hier allenthalben an der Verbindlichkeit ermangelt, ſo iſt geſchehener maſſen zu erkennen geweſen.

Coacta ſponſalia nec iuramento conualeſcunt.

§. CXXI. Porro exinde II) fluit, nec *iuramento* confirmata eiusmodi ſponſalia, *vi maiori* contracta, ſubſiſtere, ſed ipſo iure nulla eſſe, cum nec iuramentum *vi metuque* extortum aliquid roboris habeat. Ait Alexander III. in *c.* 2. *X. de eo, qui dux. in matrim.* iuxta *edit.* GONZALEZII: *Si vobis conſtiterit, quod eidem O. tanta vis illata fuerit, vt prædictam A. iuraret in vxorem accipere, & quod non ſponte in eam conſenſerit, nec poſt præſtitum iuramentum ipſam carnaliter cognouerit, propter hoc non dimittatis, quin ad aliam, quam poſtea in vxorem accepit, reuertendi liberam, appellatione remota, tribuatis facultatem.* Idem

con-

confirmant canonici iuris interpretes, vt SANCHEZ *de matrim. lib.* 4. *diſp.* 20. *n.* 14. COVARRVV. *de matrim. c. III.* §. 5. *n.* 1. *ſqq.* & ICti proteſtantes CARPZOV. *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def.* 28. B. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 10. & 18. *in f.* BEVST. *de matrim. c.* 44. Idem docet recta ratio, quæ ex iis, quæ ſupra §. 110. *ſqq.* dicta ſunt, colligi poteſt. Vtrum AVGVSTINVS relatus in *c.* 22. *C.* 22. *q.* 4. recte philoſophatus ſit, rationemque ſubduxerit, ſubdubito. Scribit: *Inter cetera,* ait, *vt rogaueras, a patre noſtro Ambroſio quæſiui, quid tibi chariſſime agendum ſit de Hubaldo parochiano tuo, qui captus timore necis impulſus ſuæ concubinæ iuramento firmauit, ipſam in coniugem ſuſcipere, propriamque matrem cum fratribus de domo expellere, nihilque eis alimonii vnquam impendere. Quia vero, quam prius concubinam habuerat, non eſt peccatum in coniugem ſuſcipere: matrimonium ſit in Deo firmum & ſtabile.* Quæſtio ipſi ſatis anceps propoſita erat. Disquirebatur, *quid agendum eſſet de Hubaldo?* quid vero hoc ipſum inuoluat, non additur. SEVERVS episcopus Mileuitanus quærebat. Episcopi decernebant de *peccato*: pro eo imponebant pœnitentias, cenſurasque; denique iudicabant, an aliquid eſſet peccatum? quod ſæpe dubium eſſe poterat. Hoc rerum ſtatu duæ quæſtiones erant diſtincte tractandæ: (I) *vtrum hoc iuramentum licite ſeruari poſſet, & ratione iurantis nullum inuolueret peccatum?* (II) *an eſſet obligatorium,* vt ab eo recedere non liceret? Qui metu coactus iurat, ſi id ſeruat, non peccat, licet haud obligetur, vt ſeruet. Priorem quæſtionem tantum reſoluiſſe AVGVSTINVS videtur in adducta ſpecie, caſus diuerſos ſeparando. Iuramentum de *matrimonio* cum concubina ineundo non eſſe peccatum, ait, bene tamen illud, quod de *expulſione matris* cum fratribus erat præſtitum. Si in hoc ſubſtitiſſet, res foret conclamata. Verum vlterius progreditur, & inde concludit, quia concubinam in coniugem ſuſcipere nullum eſt peccatum, *matrimonium ſit in Deo firmum & ſtabile.* Attribuit iuramento *coacto* & *per vim extorto* efficaciam obligandi; matrimonium metu mortis extortum propter iuramentum *in Deo firmum & ſtabile eſſe* contendit, iuramenti religione ſine dubio tactus. Nec ſolus fuit, qui hanc tueretur ſententiam; plures eum ſecuti ſunt, vti paſſim obſeruant theologi. Verum non reſpiciendum, quid AVGVSTINVS dixerit, ſed quid dicere debuerit? adeoque hac in quæſtione turbas dare nequit.

Auguſtini ſententia examinatur.

Nec relaxationem deſiderant.

§. CXXII. Adeo vero nullum eſſe matrimonium hoc, porro docent, vt nequidem *relaxandum* ſit *iuramentum*, aut pœnitentia ei, qui iurauit, imponenda, quippe quæ tantum iis, qui *temere* iurarunt, vel qui iuramentum violarunt, imponitur. *c.* 22. *X. h. t.* Equidem quod nullum eſt, nulla indiget *reſciſſione* aut *relaxatione*; in iuramento tamen nullo, inualido, irrito, *relaxationem* alias requirunt Dd. eccleſiæ Romanæ, imo non pauci ex noſtratibus, vt obſeruaui *tit. de iurei.* §. 51. Error communis debetur vulgato principio, in iuramento aliquid promitti Deo, *votumque* fieri, adeoque eum, qui coactus iurat, non quidem ei, cui iurat, obligari, bene tamen DEO, & *reſpectu Dei* relaxationem neceſſariam eſſe. *c.* 6. *X. de iureiur.* Ab hac doctrina tamen plerique recedunt in *matrimonio*: in ſponſalibus dubitant, vti ex iis patet, quæ SANCHEZ. *de matrim. lib. IV. diſp.* 20. *n.* 14. *ſqq.* & *diſp.* 21. COVARRVVIAS *de matrim. c. III.* §. 5. GONZALEZ. *ad c.* 15. *X. h. t. n.* 9. WIESTNER. *ad h. t. X. n.* 246. *ſeqq.* tradunt. Ratio diuerſitatis eſt, quod ſponſalia diſſolutionem admittant, non item *matrimonium*, ob *ſacramenti* ſignificationem. Si in *matrimonio coacto* vulgatæ inſtitiſſent doctrinæ, in infinitos incidiſſent ſcopulos, neque tam facile *relaxationem* hic admittere potuiſſent, vt in aliis negotiis. Hæc enim matrimonii, ſtricto iure validi, diſſolutionem in ſe contineret, quam *ſacramenti myſterium* prorſus reſpuit. Quia tamen iniquiſſimum fuiſſet, tali matrimonio robur addere, maluere potius ab hac regula matrimonium excipere, & in eo nullam deſiderare *relaxationem*, quam ei inſiſtendo ſeſe periculoſiſſimis committere fluctibus. Rationes, quas SANCHEZ aliique adferunt, ſecundum hypotheſin iuris canonici, non concludunt. Ait: *contractum hunc prohiberi ob publicam vtilitatem;* ſed eadem ratio quoque militat in aliis negotiis, extorto iuramento firmatis, quæ tamen relaxatione opus habent. Pergit SANCHEZ: *Quia iuramentum ſequitur naturam & conditionem contractus, cui accedit, & matrimonium requirit liberum & ſpontaneum conſenſum, iuramentum ibi accedens eam habet ſubintellectam conditionem, ſi conſenſus liber ac ſpontaneus ſit: quare deficiente conditione, corruit iuramentum.* Si hæc ratio vera eſſet, *in ſenſu iuris canonici*, nullum iuramentum *metu extortum* indigeret relaxatione, quam tamen exigunt, cum omnia negotia *libertatem conſenſus* ſupponant. Ratio adducta omnino ſana eſt, & inde quoque generatim ſaniores ICti nullam exigunt *relaxationem*; aſt pontificii ſeſe hac ratione non poſſunt ex laqueis expedire, niſi ad doctrinam de *ſacramento* confugiant. Hic reſpectus in ſponſalibus nudis, *de futuro*, ceſſat,

ceſſat, adeoque vix eſt, vt *relaxationem* excludere poſſint, ſi deſertores doctrinæ communis fieri nolint. Inter proteſtantes nulla deſideratur relaxatio, ne quidem in aliis negotiis; vtut enim nonnulli eam ex errore iuris pontificii in aliis cauſis poſtulent, a ſanioribus tamen eis optimis ex fundamentis contradici, certum eſt.

§. CXXIII. Præterea III) ex hac doctrina ſequitur, vt pater liberos, qui cœlibatum matrimonio præferunt, ad illud ineundum cogere nequeat. *l.* 21. *de R. nupt. l.* 12. *C. de nupt.* Addit hanc rationem SANCHEZ. *lib. IV. de matrim. diſp.* 22. *n.* 4. quod *in matrimonio ſit quædam ſeruitus perpetua, & ideo cum hæc liberæ conditionis, a patre ad hanc ſeruitutem compelli non poſſit.* Admodum ieiuna eſt hæc ratio, ſicuti matrimonio *ſeruitutis* appellatio improprie tribuitur, quia alioquin omnis *obligatio* perſonæ *ſeruitutem* contineret. Hoc vnicum ſufficit, quod in contrahente *libera voluntas* adeſſe debeat, *l.* 14. *C. eod.* nec pater *intereſſe* allegare poſſit, quod *iure perfecto* interſit ipſius, habere natos natorum, familiam conſeruari, & in poſteros propagari, feudum vel fideicommiſſum non extingui; hæc enim & ſimilia argumenta nullum *ius perfectum* inuoluunt. Quod *perſuaſionibus* & *rationibus ſolis* efficiendum eſt, ad id nemo cogi abſolute poteſt, neminique *libertas matrimonii* eſt adimenda. ROCCA *diſp. ſel. c.* 194. *n.* 118. KLOCK. *tom. IV. conſ.* 37. *n.* 11. ALEXANDER SPERELLVS *in deciſ. for. eccl.* 172. *n.* 42. PACIONVS *alleg.* 76. *n.* 5. Romani tamen rurſus hic diſtinguebant inter *filium fam.* & *filiam.* Ille ad matrimonium ineundum cogi non poterat, *l.* 21. *cit.* filia famil. facilius cogi, vt recte cenſet TELLERVS *cit. l. ax.* 6. *§.* 12. cum pater *filiam inuitam* deſpondere potuerit. Quid de hoc diſcrimine hodie habendum ſit, ex ante dictis liquet.

Pater liberos, qui cœlibatum præferunt, ad matrimonium cogere nequit; Romani tamen diſtinxere inter filios.

§. CXXIV. De effectu ſupereſt adhuc omnis difficultas; an coniugium hoc validum ſit, nec ne? Hic maior dubitandi ratio ſeſe exſerit, quam in priori caſu, vbi quis cogitur ad ſponſalia contrahenda cum eo vel ea, quem vel quam auerſatur odioque habet, vt nunquam animorum conſpiratio ſperanda ſit. Hic vero pater cogit tantum filium maiori vi, *in genere* ad ineundum matrimonium, qui cœlibatum præferebat, electionem tamen ei ſaluam relinquit, vt ſponſam ſibi eligere poſſet. Quod ſi itaque iuſto metu territus ſponſam ſibi elegit, cum ea ſponſalia iniit, an his obligetur? Ni me omnia fallunt, CELSVS in *l.* 22. *D. de nupt.* deciſionem huius caſus habet, vt verba ipſa indicant, & agnoſcit BROVWERVS *de iure connub. c.* 17. *n.* 19. Præmiſſa eſt TERENTII CLEMENTIS ſententia in *l.* 21. *eod. Non cogitur filius-*

Effectus coactionis.

fam. vxorem ducere. Hic generatim diſponitur de filio haud cogendo ad ineundum matrimonium, qui in cœlibatu degere mauult. Effectum huius coactionis ſtatim ſubiiciunt compilatores ex mente CELSI, aientis: *Si patre cogente ducit vxorem, quam non duceret, ſi ſui arbitrii eſſet*, ſed in cœlibatu permaneret, *contraxit tamen matrimonium*, ſponſamque vel vxorem ſibi elegit, *quod inter inuitos non contrahitur* (quod quidem nullum eſt, ſi inter reluctantes contrahitur, vbi ipſe ſponſam non elegit) *maluiſſe* tamen hoc caſu *hoc videtur*, dum ipſemet vxorem ſibi elegit, quam repudiare ea de cauſa nequit, quod maluiſſet in cœlibatu manere. Plerique cum BRVNNEMANNO *ad cit. l.* hunc textum de *metu reuerentiali* intelligunt, quæ interpretatio tamen magis contorta, quam vera eſt, dum de *patre cogente*, non *ſuadente* aut nude *imperante* loquitur. Deinde verba hæc, *ſi patre cogente ducit vxorem*, non præciſe certam innuunt perſonam, quam ducere cogitur, ſed *generatim* indicant, filiumfamilias ad matrimonium ineundum coactum fuiſſe, quod non iniiſſet, ſi ſui fuiſſet arbitrii. Denique ICtus rationem diuerſitatis quoque ſubiicit, additque, *inter inuitos quidem illud non contrahi*, hoc tamen caſu ſubſiſtere, quod hoc *maluiſſe* videatur, eligendo certam perſonam, cum qua contraxit, quæ b. f. cum eo ſponſalia iniit, ab eo electa & ad matrimonium deſtinata eſt. Valet ergo hoc caſu connubium. Aliter hunc textum interpretatur CAROLVS ANNIBAL FABROTTVS *exerc.* 10. putatque, patrem cogere potuiſſe filium, vt certam duceret perſonam, quod tamen magis *facti* quam *iuris* fuiſſe videtur: ad minimum nulla neceſſitas nos vrget, vt de eo caſu textum intelligamus.

Nec magiſtratus inuitos ad matrimonium ineundum cogere poteſt.

§. CXXV. Poſtulat vlterius IV) *libertas matrimonii*, vt magiſtratus inuitos ſubditos ad illud ineundum cogere non poſſit; deficit enim lex, quæ magiſtratui hoc *ius cogendi* concedit. Vnde licet paſtores in eccleſiis proteſtantium in libertatem contrahendi nuptias vindicati fuerint, cogi tamen a conſiſtorio & per pœnam compelli non poſſunt, vt vxores ducant, ceu recte cenſet CARPZ. *lib. 2. iurispr. conſiſt. def.* 5. Leges eccleſiaſticæ clero noſtrarum eccleſiarum *libertatem* conceſſerunt, *abſolutam* autem *neceſſitatem* haud impoſuerunt. *In ordin. eccl. Brandenb. de A.* 1542. *tit.* vom heiligen Eheſtande expreſſe cautum, daß die Freyheit jedermann offen ſtehe und zugelaſſen, jedoch welche ſich des cœlibats halten können, dazu nicht gedrungen werden ſollen. Forſan non defuere, qui in alterum extremum proni, clericos ad ineundum matrimonium cogendos eſſe cenſuerant, quod merito præca-

ven-

vendum fuit. Annon ergo *cœlibatus* per leges prohiberi, & ſubditi per pœnas cogi poſſunt ad ſocietatem coniugalem? Olim cœlibatum apud Romanos interdictum fuiſſe, conſtat. Teſtis eſt SOZOMENVS *lib. I. hiſt. eccl. c.* 9. aiens: *Vetus lex fuit apud Romanos, quæ vetabat, ne cœlibes ab anno ætatis quinto ac vigeſimo pari iure eſſent cum maritis, tum in aliis plurimis rebus, tum in eo, vt nihil ex teſtamento caperent, qui non eſſent genere proximi. - - Tulerunt hanc legem veteres Romani, cum ſpectarent futurum hac ratione, vt vrbs Roma & reliquæ prouinciæ imperii Romani hominum multitudine abundaret. Etenim paulo ante hanc legem quam plurimos homines amiſerant, bellis ciuilibus abſumtos*, refert SOZOMENVS *legem Papiam Poppæam*, qua AVGVSTVS *legem Iuliam* auxit. Ait TACITVS *lib. III. annal. Papiam Poppæam Senior Auguſtus poſt Iulias rogationes in excitandis cœlibum pœnis & augendo ærario ſanxerunt.* conf. IACOB. GOTHOFRED. *in not. ad l. Iul. & Pap. de maritand. ordin. pag.* 336. *ſqq.* LIPSIVS *in notis ad Tacitum cit. l.* PITISCVS *in lexico antiq. Roman. voc. cœlibatus.* Dn. HEINECCIVS *in comment. ad L. Pap. Popp.* Inter *caduca* olim pro *augendo ærario* talia lucra hereditaria relata fuiſſe, memorat VLPIANVS *in fragm. tit.* 17. *§.* 1. vbi *caduca* recenſet, & iis accenſet, *ſi cœlibi legatum fecerit, nec intra dies centum cœlebs legi paruerit*, ducta videlicet vxore. Poterat ergo *cœlebs* heres inſtitui, vt IDEM *tit. XXII. §.* 3. docet, ſed lucro priuabatur, ſi intra tempus definitum vxorem haud duceret. Huc alludit PLVTARCHVS *de amore*, aitque: *Plerique Romanorum vxores ducunt, liberosque ſuſcipiunt, non vt heredes habeant, ſed vt heredes fieri ipſi poſſint.* Equidem recte iudicat GOTHOFREDVS *cit. l. p.* 335. *in f. non præmiis modo cœlibes ad capeſſenda matrimonia, orbique ad ſobolem procreandam replendamque liberis rempublicam inuitatos hac lege Papia, verum & propoſito pœnarum metu ad id coactos fuiſſe.* Talis tamen *coactio* fuit, quæ *abſolutam vim* non inferebat, ſed adhuc *libertatem* matrimonium ineundi vel repudiandi ſubditis relinquebat, quod prudentiæ legislatoriæ admodum conveniens erat. Non enim quæuis negotia ita comparata ſunt, vt ad ea *directo* quis cogi vel *abſolute* compelli poſſit; ſufficit *coactio indirecta*, vt magis ſponte homines ea ſuſcipiant, quæ *arbitrium* quodammodo *liberum* poſtulant. Suſtulit vero tandem hanc legem CONSTANTINVS in *l.* 1. *C. de infirm. pœn. cœlib.* cuius rationem SOZOMENVS *cit. l.* 1. hanc adfert: *Cum igitur animaduerteret imperator, eos, qui virginitatem & orbitatem propter amorem Dei ſectarentur, ob id peiore loco eſſe, ſtultum eſſe exiſtimauit, credere humanum genus, humana poſſe cura ac diligentia*

An per pœnas cœlibatus prohiberi poſſit?

gentia amplificari, *cum natura iuxta* Dei *diſpenſationem ſemper detrimentum accipiat & incrementum. Itaque legem dedit ad populum, vt cœlibes & orbi pari iure, quo reliqui omnes, fruerentur.*

De moribus aliarum gentium circa cœlibatum.

§. CXXVI. Ceterum ſi mores aliarum gentium intuemur, animaduertimus, *cœlibatum* plerisque odio habitum fuiſſe, vt ciues eo magis ad matrimonia ineunda cogerentur. Apud Græcos inter crimina publica *cœlibatum* refert IVLIVS POLLVX teſte PFEIFFERO *in antiq. Græc. lib. II. c.* 25. Idem *cit. l. lib. IV. c.* 1. refert, Lacedæmone fœminas quodam feſto die cœlibes viros circum aram tractos impactis colaphis cædere, vt indignitatem eius contumeliæ peroſi, liberos ac prolem tollere cuperent, & tempeſtiue adiungerent ſeſe vxoribus. Veteres Germani itidem *matrimonio* magis fauerunt quam *cœlibatui*, cœlibesque vocarunt, nomine odioſo, Hageſtolze; vt plenius oſtendit SCHOTTELIVS *de antiq. Germ. iur. c.* 1. docetque rarius cœlibes ad officia publica promotos, eorumque bona *acquiſita*, non *hereditaria*, (quippe quæ ſecundum principia *iuris Germanici antiqui* legitimis heredibus non potuere ſubtrahi) poſt mortem fiſco deuoluta fuiſſe, quæ conſuetudo nec hodie vbique ſublata eſt. Singularem pœnam LYCVRGVS, teſte PLVTARCHO *in Lycurg. c.* 26. iis, qui ducere vxores nollent, conſtituit, *vt a ſpectandis certis certaminibus arcerentur, ac hyeme iuberentur a magiſtratu nudi in orbem circumire forum atque ante circumeundum cantare carmen quoddam in ſe compoſitum.* Talem *coactionem* pro reipublicæ commodis admittunt matrimonia, quamuis modus *cogendi* talis eligendus, qui a *vi abſoluta* immunis ſit.

Matrimonia olim cum iis prohibita, quibus concuſſio erat metuenda.

§. CXXVII. Hac de cauſa quoque V) conſtituerunt Romani, ne, qui prouinciam adminiſtrabant ad tempus, prouincialem fœminam vxorem ducerent, vt omnis *concuſſionis* occaſio præcluderetur. PAVLVS in *l.* 38. *pr. de rit. nupt.* huius prohibitionis mentionem facit, aitque: *Si quis officium in aliqua prouincia adminiſtrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem vxorem ducere non poteſt, quamuis ſponſare non prohibeatur, ita ſcilicet, vt, ſi poſt officium depoſitum noluerit mulier nuptias contrahere, liceat ei hoc facere, arrhis tantummodo redditis, quas acceperat.* Imo nequidem præſes prouinciæ conſentire poterat filio vxorem ducenti, *l.* 37. *eod.* cum *RATIO POTENTATVS nuptias prohibuerit*, vt dicitur in *l.* 63. *D. eod.* qui *iuſtum metum* inferebat, ne libere diſſentire fœminæ poſſent. Idem confirmatur in *l. vn. C. ſi rector prouinc.* potiſſimumque inde *ratio probibendi* deſumitur, quod eiusmodi rectores prouinciæ *parentibus*, *aut ipſis*, *quæ matrimonium contra-*

cturæ

ſtura ſunt, poſſint eſſe terribiles, eaque de cauſa nulla obligatio ex eiusmodi ſponſalibus naſci deberet. Addiderunt præterea imperatores nouam pœnam, vt *extrinſecus data pignora lucratiua haberent, ſi ea non putarent reddenda*, quæ ſecundum PAVLVM reddenda antea erant, vt docet GOTHOFRED. *in C. Theod. ad cit. tit.* Grauiorem iidem conſtituerunt in *l. vn. C. ſi quacunque pot. præd.* in eos, qui *circa nuptias inuitis puellis vel parentibus earum contrahendas* OCCASIONE POTESTATIS *vtuntur*, & MINACEM FERVOREM (vel potius *faucrem*, vt *codex Theod.* legit) *inuitis his, quorum vtilitas agitur, exhibuiſſe deteguntur*, adeo, vt etiam *conatus* pœna plectatur conſtituta, vt *coactiones illicitæ* quouis modo euitarentur.

§. CXXVIII. Præterea VI) illæ quoque machinationes prohibitæ ſunt, quæ per *ſub-* & *obreptitia reſcripta* terrorem inuitis incutiebant. Qui huiusmodi reſcriptum impetrauerat, eiusque præſidio ad *extorquendum conſenſum* illicite vtebatur, reſcripti fructu non tantum carebat, ſed & bonis ſuis multatus deportabatur, filios iuſtos non ſuſcipiebat, *amiſſo iure matrimonii*, veniæque ſpes ei in poſterum præcidebatur. *l. 1. C. ſi nupt. ex reſcript. pet.* Additur in *C. Theod.* hæc ratio: *Nos enim peti de nobis nuptias ſupplicatione prohibemus, quas deceat de voluntate parentum, vel ipſis adultis puellis aut mulieribus impetrari.* Eo ipſo tamen minime prohibentur liberi, conſentientes in matrimonium, per reſcriptum impetrare facultatem nubendi, ſi parentes iniuſte denegant conſenſum, quia eo ipſo abutuntur ſua poteſtate, & ita recte defectum conſenſus parentum princeps vel conſiſtorium ſupplet. CARPZOV. *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def. 52.*

Nec per reſcriptum principis petere nuptias licuit.

§. CXXIX. Adeo vero VII) fauebant Romani matrimoniorum libertati, vt ne quidem *pœnam conuentionalem* in ſponſalibus permitterent, ſed talem ſtipulationem contra *bonos mores* eſſe crederent. *Inhoneſtum viſum eſt*, ait ICtus in *l. 134. in f. de V. obl. vinculo pœnæ matrimonia obſtringi ſiue futura ſiue iam contracta.* Hac de cauſa prætor negabat actionem, quod iniquum videretur, *eligendi matrimonii pœnæ metu libertatem auferre*, vt dicitur in *l. 71. §. 1. de condit. & demonſtr.* Plenius ALEXANDER in *l. 2. C. de inutil. ſtipul.* mentem prætoris explicat aitque: *Libera matrimonia eſſe, antiquitus placuit, ideoque pacta, ne liceret diuertere, non valere, & ſtipulationes, quibus pœnæ irrogarentur ei, qui quaeue diuortium feciſſet, ratas non haberi, conſtat.* Magna erat *repudiorum* & *diuortiorum* apud Romanos licentia, vt ob *leuiſſimas cauſas* etiam fierent, quos mores cum antiquioribus eleganter confert TERTVL-

Nec per pœnam conuentionalem conſtringi poterant nuptiæ.

Ratio ex diuortiorum libertate petitur.

TVLLIANVS *in apol. c. VI.* Ait: *Vbi eſt felicitas matrimoniorum de moribus vbique proſperata, qua per annos ferme ſexcentos ab vrbe condita nullum repudium domus ſcripſit - - repudium vero iam & votum eſt quaſi matrimonii fructus.* In hoc *libertas matrimonii* quærebatur: hi erant *boni illi mores*, intuitu quorum *ſtipulatio pœnalis* improbata erat, quibus tamen *mores antiquiores* recte præfert TERTVLLIANVS. Poſtquam vero paulatim reſtringi cœpit *repudiorum* & *diuortiorum* licentia, nihil amplius bonis moribus contrarium in *pœna* hac contineri dicendum, vnde etiam LEO in *nouell.* 18. illam admiſit approbauitque.

Hoc poſtea correctum,

ſed rurſus iure canonico approbatum.

§. CXXX. Nihilominus tamen deciſionem iuris Romani GREGORIVS IX. in *c.* 29. *X. h. t.* ſequitur, quod quidem ſi *generaliter* capiendum, admodum incongrue factum videtur. Proponitur pontifici caſus, quo ſponſalia inter eos, qui adhuc erant *infra ſeptennium conſtituti*, a parentibus celebrata erant, *adiecta pœna*, *ſoluenda a parte, quæ contraueniret.* Reſpondet pontifex: *Cum itaque matrimonia libera eſſe debeant, & ideo talis ſtipulatio propter pœnæ interpoſitionem ſit merito improbanda, mandamus, quatenus, ſi eſt ita, eundem B. vt ab extorſione dictæ pœnæ deſiſtat, eccleſiaſtica cenſura compellas.* Admitti poteſt hæc deciſio in caſu adducto, quo ſponſalia *imperfecta* nec *obligatoria* erant, ſed ſingulis permiſſum, pubertate adueniente recedere. Ne hæc libertas *per indirectum* tolleretur contra legum diſpoſitiones, & parentes ad euitandam pœnam liberos ad ſponſalia conſummanda cogerent, pontifex vſus eſt deciſione iuris Romani. Ad ſponſalia *perfecta*, quæ vim obligandi habent, & *pœnitentiam* excludunt, minime referri poteſt, & hinc eſt, quod B. STRYK. *de diſſenſ. ſponſal. ſect. I. §. XIV.* hodie tale *pactum pœnale* admitti ſtatuat. Quamuis enim, altero vrgente, ſponſalia conſummanda ſint etiam a reluctante; quia tamen *abſoluta compulſio* adhiberi nequit, vt ſupra dixi, hunc habebit effectum, vt pœna a prorſus reluctante exigi poſſit, qui etiam extra hunc caſum ad *ſatisfactionem* tenetur, ſeu *intereſſe* præſtandum, id quod reuera in *pœnam conuentam* eſt coniectum. Admittit GONZALEZ *ad cit. c. n.* 5. agi poſſe contra refractarium ad intereſſe, ſponſalibus diſſolutis, & tamen negat, pœnam adiici iis poſſe, quæ tamen tantum *intereſſe conuentionale determinatum* continet, & vbi ad *intereſſe* petitio adeſt, ibi *regulariter* hoc per *pœnam* determinari poteſt. Equidem reſpondet, hoc tunc tantum permiſſum eſſe, vbi *pœna conuentionalis* non eſt prohibita. At vero fruſtra ſupponit, in *cit. c.* 29. *generalem* prohibitionem contineri, quæ tantum *ſpecialis* eſt. Videlicet, vbi *intereſſe* peti nequit, ibi facilius

pœna

pœna prohiberi potuit, id quod in *ſponſalibus impuberum* contingit. Incongrue autem ad *ſponſalia* a *puberibus* contracta applicatur, vim obligandi producentia, ad quæ adducta ratio, a *libertate matrimoniorum* deſumta, applicari nequit. Hoc ſuppoſito, plures obſeruationes corruunt a SANCHEZIO de *ſacram. matrim. lib. I. diſp.* 30. *ſqq.* adductæ, quæ ſupponunt, in genere adiectionem *pœnæ* eſſe prohibitam.

Diſpoſitio teſtamentaria & inter viuos, quæ libertatem matrimonii tollit, a pleriſque reprobatur.

§. LXXXI. Ea de cauſa VIII) vlterius iuris interpretes conſtituunt, docentque, pro conſeruanda *libertate matrimonii* omnem diſpoſitionem teſtamentariam vel inter viuos eſſe inanem, quæ illam tollat vel coarctet. ROCCA *diſp. iur. ſelect. c.* 194. *n.* 119. *ſqq.* SANCHEZ. *cit. l. diſp* 33. MENOCH. *conſ.* 425. KLOCK. *tom. IV. conſ.* 37. *n.* 11. Equidem CELSVS in *l.* 97. §. 2. *de V Obl.* de hac conditione: *Si tibi nupſero, decem dari ſpondes?* ita cenſet, aitque: *cauſa cognita denegandam actionem puto, nec raro* (vel potius ita: *& raro*) *probabilis cauſa eiusmodi ſtipulationis eſt.* Aſt nullum ex hoc textu duci poteſt ſolidum argumentum. Ideo denegabat actionem prætor, quia incidebat *donatio* hæc in *tempus coniugii*, inter coniuges prohibita. *l.* 32. §. 22. *D. de donat. inter vir. & vx.* Poſſe vero aliter ſpe impetrandi lucri aliquem inuitari ad certum matrimonium ineundum, PAPINIANVS auctor eſt in *l.* 71. §. 1. *de condit. & dem.* vbi eam conditionem legato adiectam: *vt Meuiam vxorem, quæ vidua eſt, ducat,* haud remitti ait, cum *non prohibitum ſit certa lege ad matrimonium inuitari.* Idem confirmat CAIVS in *l.* 63. §. 1. *eod.* addita hac limitatione: *modo honeſte perſonæ deſignatæ puella nubere poſſit*, ne impedimentum nuptiis *per indirectum* iniectum videatur. Equidem varias adfert ratiunculas SANCHEZ. *cit. l.* nec tantum ad *cit. l.* 79 prouocat, ſed etiam hoc vtitur ratiocinio; ſi conditio viduitatem inducens repellitur a legato, etiam idem dicendum de illa, quæ prohibet matrimonium, qualis eſt, *vt legatarius teneatur certum inire matrimonium*, quia præter illas nuptias matrimonium inire nequit. Fallacem hanc eſſe philoſophiam, docent textus adducti ex *l.* 71. & 63. *cit.* & quis, quæſo, ſanæ mentis aſſereret, intendiſſe hoc caſu teſtatorem, vt legatarium ab omni matrimonio auocaret, quem ad certum matrimonium inuitare voluit? Quæ cum ita ſint, facile iudicium ferri poteſt de *concluſionibus* & *limitationibus* illis, quas theſi ſuæ reprobatæ ſubiicit SANCHEZ, quæ ita comparatæ ſunt, vt magis doctrinam ab eo propoſitam deſtruant, quam demonſtrent. Equidem de *iure canonico* ad minimum tales conditiones reprobari, quæ impediunt matrimonium vel reſtringunt, cenſet MENOCH. *cit. l. n.* 6. maxi-

me ſi agitur de amiſſione magni lucri. ROCCA *cit. l. n.* 131. Ego vero ius canonicum in alia omnia iuiſſe credo, inprimis in *c.* 3. *X. de condit. appoſ.* vbi hæc conditio haud reprobatur: *ego te in vxorem accipiam, ſi tantum mihi donaueris*, maxime cum hæc conditio ab illa, quam CELSVS ponit, quodammodo differat; in hac enim donatio ante implenda, & poſt demum matrimonium contrahendum eſt, & ſic *donatio* non incidit in tempus *matrimonii* iam *contracti;* aſt in conditione a CELSO allata matrimonium conſummandum, & tunc demum donatio perficienda, id quod contra leges eſſe videbatur, niſi probabilis aliqua ratio adferri olim potuerit.

Sequeſtrum puellarum contra vim imminentem.

§. CXXXII. Denique ne parentes vim metumque liberis inferre queant, IX) iure canonico optime prouiſum eſt, vt imminente coactionis illicitæ metu, puellæ ſequeſtrentur ſecundum *c.* 14. *X. h. t. quocirca mandamus, quatenus puellam, de cuius matrimonio quæſtio ventilatur, in domo, in qua nihil eam timere oporteat, facias honeſte teneri, donec prædicta cauſa terminata fuerit, & ſententia ſine contradictione cuiuscunque valeat executioni mandari.* Huic ſequeſtrationi locus eſt, 1) ſi citra *iuſtam cauſam* denegare parentes conſenſum videntur, & verendum eſt, ne filia minis verberibusque, vt fidem fortaſſe datam detrectet, diſſenſumque declaret, adigatur. Dn. COCCEII *de ſequeſtr. femin. c. II.* §. 4. Ceterum vix ſequeſtrationi locus relinquendus, ſi puella *clam* parentibus ſponſalia contraxit, &, vbi diſſenſum parentum *ex poſtfacto* animaduertit, a iudicie petiit, vt *de poteſtate* parentum eam diripiat, & in honeſta domo collocet, quod tamen iudici omnino incumbere credit PANORMITANVS *ad c.* 4. *cit.* Caſus elegans de huiusmodi *clandeſtinis ſponſalibus* adductus eſt in *vſu mod. Strykiano ad tit. de ſponſal.* §. 16. vbi quæſt. VI. de *ſequeſtratione puellæ* formata erat; quam tamen denegandam cenſuit *ill. Facult. iurid. huius loci* ex hac ratione: quod hæc tunc demum obtineat, ſi pater adigi poſſit ad iuſtas diſſentiendi cauſas edendas, ad quod tamen in adducto caſu vel ideo pater adſtringi non poterat, quod vel ſolus *neglectus conſenſus paterni* cauſam iuſtam diſſentiendi præbuerit, vel ex eo colligendus, ſi liberi clandeſtina ſponſalia iniuerunt. MEV. *ad ius Lubec. lib. I. tit.* 4. *art.* 2. *n.* 7. *ſeqq.* CARPZ. *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def.* 30. *n.* 5. 2) Quando parentes minis filiam inducere volunt ad contrahendum vel non contrahendum matrimonium, Dn. COCCEI. *cit. l.* §. 5. de quo ex coniecturis & circumſtantiis iudicandum. 3) Aliquando etiam locus ei eſt, ſi de adulterio vel fœdere matrimonii diſputatur, & ſuſpicio grauis adeſt, ne libere

bere femina ſe defendere poſſit. Ita cenſuit NICOLAVS in *c*. 4. *C*. 32. *q*. 2. *ſiue de coniugii fœdere, ſiue de adulterii crimine iudicium agitandum ſit, nulla ratio patitur Thiethergam cum Lothario poſſe inire conflictum vel leuiſſimum controuerſiæ ſubire certamen: niſi prius ad tempus fuerit reddita ſuæ poteſtati & conſanguineis propriis libere ſociata. Itaque etiam locus prouidendus eſt, in quo nulla ſit vis multitudinis formidanda & non difficile teſtes producere &c.*

§ CXXXIII. Non omnis tamen *metus* vitiat connubia: *iuſtus* duntaxat ſeu *probatus* hunc effectum habet, qualis dicitur, qui in *conſtantem maſculum vel feminam* cadit. Non omnium vna eademque eſt conſtantia animi; quidam facilius, quidam difficilius terrentur habita ratione *ſexus*, *ætatis*, *valetudinis aliarumque circumſtantiarum*, prout plenius Dd. docent *ad tit. D. quod met. cauſ. l*. 5. 6. 7. *quod met. cauſ*. conf. WIESTNER *ad h. tit n*. 221. *ſeqq*. Idem repetit ius canonicum. In *c*. 6. *X. h. t*. dicitur: *inter vim & vim eſſe differentiam ſtatuendam*. In *c*. 15. *X. eod*. ſponſalia illa dicuntur inualida, ad quæ quis *metu coactus, qui poſſet in virum conſtantem cadere*. In *c*. 28. *X. eod*. reſpondet pontifex: *de illato metu eſt cum diligentia inquirendum, & ſi talis metus inueniatur illatus, qui potuit cadere in conſtantem virum*. Conf TORRE *de pact. fut. ſucceſſ. lib. II. c*. 27. *n*. 13. LVCA *de matrim. diſc*. 4. & 6. De *metu reuerentiali* (1) ſubnaſcitur dubium, an ad annullanda ſponſalia ſufficiat? Talis dicitur, quando quis *ſolius reuerentiæ* intuitu, ob quam ſuperiori reſiſtere nequit, conſentit, TORRE *cit. l. n*. 18. qualis potiſſimum naſcitur ex precibus magnatum, ex principum parentumque imperio &c. Qui hunc ſufficere volunt, ſe fundant in *l*. 1. §. 6. *D. quar. rerum act. non dat.* vbi libertus liberatur a promiſſione, *ſi liquido appareat, eum metu ſolo vel nimia patrono reuerentia ita ſe ſubieciſſe*. In *l. pen. D. de furt*. itidem *verecundia magna* probatur. Enimuero ſicuti vterque textus *nimiam reverentiam* ſupponit, & prætor ſtatuit, ſe, *cauſa cognita*, deſuper conſtituturum eſſe; ita ex circumſtantiis de hoc metu iudicandum eſt. *c*. 11. *X. de ſponſal. impub.* Si deeſt *graue imperium*: ſi deſunt *minæ*, quæ puellam poſſent mouere, vt inuita conſentiret: ſi pater tantum perſuadet, adhortaturque filiam, & hæc patri contradicere non audet ob reuerentiam, ſponſalia valent. THESAVR. *qu. for. lib. I. qu*. 51. *n*. 4. TORRE *cit. l. n*. 24. SANCHEZ. *lib*. 4. *diſp*. 6. Vnde ſi princeps ipſe eſt proxeneta, vel vt vulgo dici ſolet, er thut die Anwerbung, & puella ex ratione *reuerentiæ* conſentit, alias non conſenſura, ſi ſui eſſet arbitrii, a ſponſalibus, principe forſan mortuo, & mutato ita rerum ſtatu, reſilire

Metus debet eſſe iuſtus.

An reuerentialis ſufficiat?

ſilire nequit. Si tamen imperium grauius, ſi minæ, ſi aliorum malorum terror ſimul eſſet iniectus, de quo ex circumſtantiis iudicandum, tunc puellam facilius abſolui poſſe putarem, præſertim ſi ſponſus ideo principem proxenetam elegit, vt huius *terrore* virginem induceret, ad conſenſum in ſponſalia edendum; nam, vt ſupra dictum, ob *metum potentatus*, ob varias *concuſſiones* non ſubſiſtunt ſponſalia. BRVCKNER. *in deciſ. matrim. c.* 21. *n.* 22. Illud vero prorſus probari nequit, quod quidam tradunt, licet actus *metu reuerentiali* initus *de iure ciuili* ſubſiſtat, ab obligatione tamen concedi liberationem per *implorationem officii iudicis.* Pontificii hac vtuntur cautela, vt ad *forum eccleſiaſticum*, vbi illud imploratur, hanc trahant cauſam, & promittentem ſub *ſpecie peccati euitandi* abſoluant, adeoque *officium iudicis eccleſiaſtici* implorant, non *ſecularis*, vti oſtendi *tit. de offic. iudicis* §. 8.

An perſuaſiones illicitam coactionem habeant?

§. CXXXIV. Similiter (2) *de perſuaſionibus nimiis immodiciſque* quæritur, an *coactionem illicitam* contineant, & ſponſalia vitient? Immodicam perſuaſionem, ſollicitationem & inſtigationem *extorſioni* æquiparari, ita vt per talem importunam ſollicitationem obtenta, & per metum extorta, ad paria iudicentur, aiunt interpretes apud HARPRECHT. *vol. nou. conſ.* 44. *n.* 340. GONZALEZ *ad c.* 15. *X. h. t. n.* 4. L. B. de LYNCKER. *reſp.* 156. *n.* 30. Magnatum & potentiorum perſuaſiones operantur metum reuerentialem, adeoque de his illud dicendum eſt, quod §. *antec.* iam eſt dictum, & de hoc caſu plerique loquuntur, qui *iuſtum* inde *metum & coactionem* trahunt. Neque enim his precibus & ſollicitationibus facile reſiſti poteſt, & plerumque, qui hæc ad ſponſalia concilianda eligit, id ideo facit, vt reluctantem cogat, inuitamque metu maioris mali euitandi inducat. Aſt ſi *potentatus* hic deeſt, & *concuſſionis* ratio ceſſat, perſuaſiones creberrimæ, quæ per proxenetas fieri ſolent, haud vitiant ſponſalia, vtpote quæ plerumque huic negotio adſunt.

Quid ſi quis cauſam coactioni dederit?

§. CXXXV. Porro neceſſe eſt, vt cauſam *coactioni* vim paſſus haud dederit. Id tamen in dubium vocat COVARRVV. *c.* II. *de matrim.* §. 5. *n.* 7. *ob l.* 7. §. 1. *quod met. cauſ.* Quæritur in *cit. l.* vtrum is, qui in adulterio deprehenſus aliquid promiſit, ne occideretur, obligetur? Cauſam hic facinore ſuo coactioni dederat, & tamen ICtus ait, eum reſtituendum eſſe, *timuit enim vel mortem vel vincula.* Verum verba ſubſequentia: *quanquam non omnem adulterum liceat occidere*, oſtendunt, ICtum de eo caſu ſollicitum fuiſſe, quo adulterum occidere non licuit: ſi ergo *iure externo* licet, promiſſio ſubſiſtere videtur. Quid ergo ſi iuuenis, amore puellæ captus, ædes eius quotidie frequentat: ſi admonitus

nitus non deſiſtit; ſi tandem in ipſo *concubitu* cum puella repertus coactus eſt fidem dare puellæ de matrimonio contrahendo, an huic *exceptio metus* prodeſſe poterit? affirmat id ipſum CORVINVS *in iure canonico lib. II. tit.* 13. §. 22. per *c.* 13. *X. h. t.* Verum iam obſeruaui *in not. ad cit. l. Coruini*, in adducto textu nullam culpam, quæ coactioni cauſam dederit, deprehendi, quia parentes *ſimpliciter* filiam coegiſſe dicuntur, ignorantes, illam iam alteri fidem dediſſe. Talis tamen *culpa* requiritur, ex qua facile præuidere potuit, *coactionem* ſequi poſſe, cum ei, qui in re illicita verſatur, omnia imputentur, quæ exinde ſequuntur; ſi talis culpa deeſt, adhuc iuſtus metus allegari poteſt. *c.* 15. *X. h. t.*

§. CXXXVI. Ante omnia vero neceſſe eſt, *vt coactio durauerit*, nec, qui coactus eſt, ſubſequente forſan *conſenſu libero*, metum antea incuſſum purgauerit. Inde pontifex in *c.* 6. *X. b. t.* quæſitus de muliere, quæ inuita tradita marito erat, reſpondit, ſe nihil certi reſpondere poſſe, cum non expreſſum erat, *vtrum poſtea conſenſus interceſſerit?* Certe ſi matrimonium iam conſummatum eſt, difficilius metus allegari poteſt, quod *ſubſequens cohabitatio* vitia præcedentia purgaſſe videatur. Aut enim quæſtio eſt de *marito*, per vim ad matrimonium coacto, aut de *vxore*. Si de illo, aut vxorem carnaliter cognouit, aut non; priori caſu metum amplius allegare nequit, cum hac cohabitatione in matrimonium conſenſerit, & vix ſit, vt poſſit opponere, ſe inuitum coactum fuiſſe ad cohabitationem; *c.* 2. *X. de eo, qui dux. in matrim.* ſi non cognovit, adhuc metus & coactionis allegatio integra eſt, ſi aliunde indicia *purgati metus* haud adſint. Si de *vxore*, quæ ob vitium coactionis a matrimonio recedere cogitat, quæſtio mouetur, hæc facilius cogi potuit, vt coniunctionem corporum admitteret, adeoque accurato iudicio omnes ſubſequentes circumſtantiæ attendendæ ſunt. Si ad valuas eccleſiæ venientes reclamauerint, aſſerentes, ſe nunquam conſenſiſſe in matrimonium; ſi, benedictione accepta, mox a ſponſis aufugiunt ante copulam carnis ſecutam, adſerentes, ſe nunquam conſenſiſſe, audiendæ ſunt, & de illato metu eſt cum diligentia inquirendum. *c.* 28. *X. h. t.* Ineptum hoc HONORII reſponſum iudicat BROVWERVS *de iure connub. c. XVII. in f.* quod ſponſa in publico loco conſtituta aliquem poteſtate præditum inuocare, auxilium ſacerdotis expoſcere, reſiſtere cogenti, liberumque ſui animi arbitrium exponere potuerit. Id vero non ſemper integrum ſponſæ eſſe arbitror. Quid enim ſi a parentibus ad ſponſalia ineunda coacta: ſi metu continuato minis inducta puella fuerit, vt ab omni recla-

Subſiſtunt ſponſalia, ſi metus fuerit purgatus.

reclamatione tempore benedictionis deſiſteret, & ita prorſus *inuita* fidem coniugalem daret: ſi admodum territa auxilium magiſtratus implorare non potuit: tales vtique circumſtantiæ hic ſupponi debent, absque quibus non facile talis coactio concipi poteſt. Nam, ſi, cum potuit, non reclamauit, ſed carnalem copulam admiſit, ratihabuiſſe matrimonium cenſetur. *c.* 4. *X. qui matrim. accuſ. poſſ.* Si minis & coactione parentum durante, etiam cohabitationem admittere debuit, diſſenſus reuera durat, nec hæc *cohabitatio coacta* purgat præcedens vitium.

§. CXXXVII. Edita ſunt ante biennium *acta curioſa in puncto nullitatis matrimonii* a PETRO ELIA TRAVTMANNO, vbi, licet proles ex hoc matrimonio eſſet edita, nihilominus tamen *ſententia nullitatis* ſecuta fuit. Coacta erat Tullia ad matrimonium ineundum cum Tullio, coram altari non reclamauerat, interim per aliquod temporis ſpatium nullo modo ad cohabitationem coniugalem adduci potuit, donec tandem coacta maritum admittere debuerit, ex quo grauida facta partum ediderat. Verum ſicuti tales coactiones difficiles & triſtes ſolent habere exitus, ita animorum auerſio in tantum aucta fuit, vt mox ad ſeparationem *quoad thorum & menſam* egerit Tullia. Verum, quod notandum eſt, reconciliatio primum inter partes tentata & impetrata, vt *p.* 4. ex protocollo notatum eſt his verbis: Hierauf haben ſich partes vertragen, nachdem Tullius vorher, ſtipulata manu, angelobet, ſich gegen ſeine Schwieger-Eltern und Frau gebührlich zu verhalten. Poſt aliquot hebdomadas] repetit Tullia implorationem pro obtinenda *ſeparatione*, quæ etiam decreta eſt certo modo. Per octo annos hæc ſeparatio duraverat, quibus exactis, maritus deſiderabat, vt vxor Tullia ad ipſum rediret. Reclamabat Tullia, nulloque modo ad hoc adduci potuit, licet tentata eſſet reconciliatio. Hæc animi obſtinatio anſam dedit, vt, originem auerſionis animorum ex *prima coactione* petendam eſſe deprehenderent. Controuerſiæ ergo ſtatus mox aliter formatus, & *ad nullitatem matrimonii* prouocatum. Pronunciarunt ICti Marpurgenſes, matrimonium ex capite *violentiæ* non eſſe annullandum, & in primis reconciliationem, coram conſiſtorio factam, vrſerunt, wodurch, aiunt, wenn ja einige vis metusque da geweſen, ſolche ex poſtfacto allerdings purgiret wäre, und partes de nouo conſentiret hätten. Vterque leuterationem interpoſuit, & tandem, probatione nouiter recepta, decretum fuit a ICtis Helmſtadienſibus, daß die Ehe zwiſchen Imploranten und Imploraten

vor

vor null und nichtig zu erklären. Reuera dicere poſſes, hæc acta eſſe *curioſa*, quia multa *irregularia* continent. Nam *p.* 13. adfertur imploratio TVLLII, qua egit ad *nullitatem matrimonii*, ex eo potiſſimum fundamento, quod Tullia, vxor ſua, ad matrimonium coacta fuerit, & ſic de *iure tertiæ* diſputauit. Sane matrimonium metu initum eſt quidem nullum, ſed tantum *reſpectiue*, intuitu vxoris, quæ vim paſſa eſt, non intuitu mariti. Tullia poſtea idem vrſit, & hac de cauſa *inter volentes & quaſi conſpirantes* ſententia Marpurgenſis lata. Vterque leuterationem interpoſuit. Tullius vbique magis hanc *nullitatem* vrſit, quam Tullia, & ſic pendente leuteratione, poſitiones cum iuramento dandorum obtulit, quibus reſponderet Tullia, ſimulque articulos probatoriales, tum ſuper *coactione*, tum ſuper *duratione coactionis* exhibuit, vt crederes, Tullium non vxoris aduerſarium, ſed *procuratorem* vel magis *aſſiſtentem* fuiſſe, vnde etiam vxor profeſſa eſt, ſe vlteriori probatione ſuperſedere poſſe, poſtquam maritus eam ſuſcepiſſet. Ita conſpirant in lite, qui diſſenſerant in matrimonio, mira rerum facie. Denique, non obſtante *reconciliatione* coram iudicio facta, & hoc modo *purgato metu*, matrimonium declaratum fuit nullum; improbabile enim videbatur, quod *p.* 81. adduxit, daß ſie die ſchwere Bedrohungen im Conſiſtorio und d. ßfalls darauf wartende Gerichts-Knechte zu dem in actis befindlichen Vergleiche gezwungen habe; neque enim a iudice talis, quæ allegatur, coactio metuenda eſt. Ita ius *in theſi* certum; aſt vbi ad *applicationem ventum*, plures occurrunt ſcopuli.

§. CXXXVIII. Similis fere caſus, qui parum ab eo, quem attuli, differt, occurrit in *c.* 21. *X. h. t.* de femina conquerente, quod *inuita & renitens* marito ſuo eſſet tradita. Reſpondit pontifex: *Quia poſtmodum per annum & dimidium ſibi cohabitari conſenſiſſe videtur, ad ipſum cogenda eſt redire, nec de cetero recipiendi ſunt teſtes, ſi quos memorata mulier ad probandum, quod non conſenſerit in eundem, nominauerit producendos, cum mora tanti temporis huiusmodi probationem excludat.* Cohabitatio per annum & dimidium, quæ hic refertur, magnum indicium præbet *ratihabitionis & metus purgati*, non tamen præciſe tam longum tempus deſideratur, ſed vel breuius aliquando ſufficere poteſt. Requirunt tamen SANCHEZ *lib. IV. de matrim. diſp.* 18. *n.* 4. *ſqq.* GONZALEZ *ad c.* 2. *X. h. t. n.* 4. 1) vt ratificans matrimonium ſciat, illud metu contractum nullum fuiſſe: qui ex errore cohabitat, nunquam prius matrimonium ratificat, cum errans non conſentiat. Et hæc forſan ratio fuit primaria, quæ mouit ICtos Helmſtadienſes in caſu §. *antec.* ad-

Quatenus diutina cohabitatio purget metum præcedentem?

adducto, vt reconciliationis factæ rationem habendam non eſſe, crederent, quia Tullia, vti circumſtantiæ docent, ex *ſimplicitate* credidit, matrimonium fuiſſe validum. II) Vt cohabitatio *ſpontanea* ſit; ſi coactio in ipſa cohabitatione durat, vitium *nullitatis* quoque durat. III) Vt *copula* acceſſerit *carnalis*. Durante cauſa metus, durat ipſe metus; durat autem timoris cauſa, dum ſupereſt ſubiectum, metum incutiens.

Coactio ad matrimonium ineundum debet eſſe directa.

§. CXXXIX. Denique *coactio* quoque illa demum ſponſalia vitiat, quæ præciſe ad *matrimonium ineundum* facta eſt, non ad alium finem, vt recte obſeruat B. STRYK. in *not. ad Brunnem. ius eccleſ. lib. II. c.* 16. *§.* 3. *verb. licet minor ſit metus.* Adfert exemplum, ſi inimicus mortem alicui minatus eſt, ille vero ad placandam inimici iram ſponſalia cum ſorore ipſius ineat, quo a mortis periculo ſe liberet, is vim metumque allegare nequit. Rationem ſatis idoneam adfert GONZALEZ *ad c.* 15. *X. h. t. n.* 4. quod tunc non compellatur ab alio ad matrimonium contrahendum, ſed *voluntarie* id contrahens eligat vt medium, ad grauius periculum effugiendum. Exempla vero, quæ ſubiungit, non ſatis idonea ſunt. Ait, matrimonium celebratum ab ægroto cum filia medici, ei aliter mederi nolentis, vel cum filia iudicis, a quo promittitur abſolutio a pœna mortis, ſi cum eius filia contrahat, validum eſſe. At vero hic manifeſta adeſt *concuſſio*, & tales contractus, cum *medico* vel *iudice* initi, merito reprobantur, (conf. B. STRYK. *de caut. contr. ſect. II. c.* 8. *§.* 5.) maxime cum *iudice*, vtpote in cuius poteſtate non eſt, pœnas pro lubitu remittendi.

Quomodo coactio hæc probanda?

§. CXL. Metus & coactio illicita *in facto* conſiſtunt, & ſic *probatione* indigent, & quidem *ſpecifica*. LATRO *conſ.* 152. *n.* 53. Probatur ſine dubio per *teſtes*, qui interfuere deſponſationi, qui, ſi ſibi contradicant, ab vtraque parte producti, iudex ex circumſtantiis colliget, quibus magis fidendum, de quo plenius ediſſerui *diſſ. de colliſ. probat. c.* 1. conf. COVARRVV. *c.* 2. *de matrim. §.* 5. 11. 13. Multam vtique probatio accipit acceſſionem ex proteſtatione & reclamatione, L. B. de LYNCKER *reſp.* 187. *n.* 14. PACIONVS *in alleg. ciuil. & canon. alleg.* 107. *n.* 15. COVARRVV. *cit. l. n.* 12. Item ſi probatum fuit, puellam admodum diſſenſiſſe & alienatæ mentis fuiſſe: PACIONVS *cit. l. n.* 13. ſi ſæpe lacrymans viſa fuit, IDEM *cit. l. n.* 14. cum etiam coniecturæ hic admittantur ad ſupplendam probationem. GRAMM. *deciſ.* 101. *n.* 56. PAC[illegible] *n.* 6. Dico ad *ſupplendam probationem:* non enim accedendum [illegible]ntentiæ PACIONI arbitror, qui ſolas coniecturas & præſumtiones ſufficere ait,

ait, maxime ſi de matrimonio annullando agitur. Conf. de hac materia ANSALD. *conſ.* 128. TORRE *de pact. fut. ſucceſſ. l.* 2. *c.* 27. *n.* 54. & *c.* 28. *n.* 8. IDEM *deciſ.* 223. *n.* 15.

Conſenſus quoque bona fide editus eſſe debet remoto dolo;

§. CXLI. Denique primaria conſenſus ſponſalitii qualitas quoque in *bona fide* & *ſinceritate* quærenda eſt. Hæc omnem excludit *dolum*, iubetque, vt inter bonos bene agatur, quod inprimis in hoc arctiſſimo vitæ humanæ conſortio neceſſe eſt. *Dolus* enim ita omnem excludit intellectum, vt conſenſiſſe non videatur, qui *dolo* deceptus eſt, ſed ſponſalia a parte decepti ſint ipſo iure nulla, quod hæc inprimis *bonam* deſiderent *fidem*. Nec, prout alias diſtinguere ſolent in negotiis *bonæ fidei*, hic aliquid intereſt, vtrum dolus fuerit *incidens*, an *cauſam dederit contractui*? Ipſa hæc diſtinctio, prout hic applicari ſolet, omni caret fundamento, & in interpretum cerebro nata, vt ſolide euicit clariſſ. NOODT *de formul. emend. doli mali*, multo minus ergo hic locum aliquem ſibi vindicare poteſt, cum etiam ipſius *matrimonii* nullitatem inducat. Vid. STRYK. *de diſſenſ. ſponſal. ſect. II.* §. 9. *ſqq.* BROVWER. *de iur. connub. lib.* 1. *c.* 19. NICOL. *de repud. & diuort. P.* 1. *c.* 2. *n.* 92. *ſqq.*

alioquin ſponſalia reſpectu decepti ſunt nulla, non reſpectu decipientis, vt vt pontifex aliam fouiſſe videatur ſententiam.

§. CXLII. Hæc *nullitas* tamen eſt duntaxat *ſecundum quid*, non *abſoluta*, h. e. reſpectu *decepti*, non *decipientis*, vt ſponſalia ſint *claudicantia* & decepto integrum ſit, non obſtante dolo, agere ad conſummandum matrimonium. Neque enim decipienti integrum eſt, ſponſalibus opponere *dolum*, & ex ſua fraude *exceptionem* ſortiri, quod iura non permittunt, cum decipiens propriam allegaret turpitudinem. Hoc diſcrimen, in recta fundatum ratione, non ſatis perpendit INNOCENTIVS III. in *c.* 26. *X. h. t.* vt in deciſione huius textus *audacis ICti* nomen recte ei tribuendum ſit, quod in genere ei tribuit MATTHAEVS Pariſ. *in hiſt. Anglic. p.* 167. Allatus fuit pontifici caſus de impoſtore quodam, qui *cum aliter puellam inducere non potuiſſet, vt ſibi commiſceretur carnaliter, niſi deſponſaſſet eandem*, illi dixit: *Te Ioannes deſponſat*, cum ipſe *Ioannes* non vocaretur, ſed dolo finxit ſe vocari *Ioannem*. Quæſtio fuit mota, *vtrum inter prædictos eſſet matrimonium celebratum*? h. e. annon impoſtor hic cogi potuerit ad matrimonium cum decepta & imprægnata ſolenniter celebrandum? Ille allegabat, quod non habuerit *propoſitum* ſponſalia contrahendi, ſed tantum copulam exequendi; hæc vero, quod conſenſerit in eundem, & dolus nemini prodeſſe poſſet. Reſpondet pontifex: *Nos tamen quid iuris ſit reſcribentes, dicimus, quod ſi res ita ſe habet, videlicet, quod ille eam non propoſuit ducere in vxorem, nec vnquam conſenſit in prædictam perſonam, non debet ex illo*

 facto

facto coniugium iudicari, cum in eo nec ſubſtantia coniugalis contractus nec forma contrahendi coniugium valeat inueniri: quoniam ex altera parte dolus ſolummodo adfuit, & defuit omnino conſenſus, ſine quo cetera nequeunt fœdus perficere coniugale. In hoc caſu *decepta* agebat: impoſtor allegabat pro ſe exceptionem *doli*, quod nunquam in eam vere conſenſiſſet; quis ergo crediidiſſet, hanc ipſam ei profuturam fuiſſe? Et tamen pontifex eandem admiſit, impoſtoremque ab obligatione ſponſalitia abſoluit, ex hac inſulſa ratione, tum quod nunquam in eam conſenſerit: tum quod ab vna tantum parte *dolus* adfuerit. Quid abſurdius dici fingique potuiſſet, non video. Si dolus vtrinque adfuiſſet, dolus cum dolo compenſari debuiſſet: aſt ſi ab vna parte tantum dolus adeſt, *deceptus* eum quidem allegare poteſt, non *decipiens*, vt eo caſu quidem matrimonium non valeat, bene vero hoc. Diſſenſum allegare nequit, qui improba *reſeruatione mentali* vſus eſt, & aliter egit, aliter vero ſimulauit. Non debebat itaque GERHARDVS *in loc. de coniug.* §. 121. iudicium INNOCENTII III. præferre rectæ rationi, & eius deciſionem approbare, quod vix canoniſtæ ab abſurditate liberare queunt. Aiunt enim BARBOSA & GONZALEZ *ad cit. c.* 26. ſponſalia quidem de præſenti *ob deficientem formam coniugii* non eſſe contracta, obligari tamen impoſtorem, ad conſenſum interponendum, vt ex poſtfacto demum matrimonium naſcatur. Vtrum hæc mens affingi deciſioni pontificis queat, ego quidem anceps hæreo, cum eius rationes, vtut male applicatæ, doceant, nullum a parte impoſtoris eſſe vinculum; & ſi ſponſalia, non obſtante *dolo*, firma ſunt, intuitu decipientis, nullam video rationem, quare per ſubſequentem concubitum ex doctrina iuris canonici non poſſint tranſire in matrimonium, vt *fœdus coniugale* & *ſubſtantia coniugalis contractus* hic adſit. Proinde recte proteſtantes cenſent, impoſtori hunc fucum haud prodeſſe, ſed eundem obligari ad ſponſalia ſolenniter conſummanda. Vid. ZIEGLER *ad Lancell. lib. II. tit.* 6. §. 10. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect. II.* §. 14.

Examinantur rationes Innocentii III.

§. CXLIII. Præter *conſenſum* deſponſatorum ita qualificatum, etiam deſideratur ad ſponſalium validitatem conſenſus *parentum*, quandoque *tutorum* & *curatorum* aliorumque, adeo vt horum defectus quoque ipſa ſponſalia vitiet. Cum vero de hoc requiſito ad *tit. II. de deſponſ. impub.* agendi commodior occaſio ſeſe mihi offerat, illud intactum hic relinquo, & paucis *effectum* ſponſalium, & *iuſtas repudii cauſas* adiungo.

De conſenſu parentum remiſſiue.

(III) *De*

(III)

De effectu ſponſalium.

§. CXLIV. Ad *effectum ſponſalium* pertinet, 1) quod per illa inducatur *publicæ honeſtatis impedimentum* inter ſponſum & eius conſanguineos, ita videlicet, vt, diſſolutis morte ſponſalibus, ſponſa non poſſit nubere conſanguineis ſponſi, *c.* 4. *&* 8. *X. h. c.* 12. *de deſponſat. impub. c.* 11. 12. 15. *C.* 27 *q.* 2. qui textus *indiſtincte* loquuntur, vt tam ſponſalia *de præſenti* quam *de futuro* complecti videantur. Verum hanc doctrinam iuris canonici non ſemper obtinuiſſe, apparet ex *c. lex diuina* 18. *C.* 27. *q.* 2. vbi plane contrarium aſſeritur, & quidem ex hac prægnanti ratione, quod per nuda *ſponſionis* verba deſponſati *vna caro* haud fiant, neque *affinitas* aliqua, ex qua vnice impedimentum deſumendum, naſcatur, ad quam requiratur *commixtio corporum.* Quemadmodum itaque recentiores canones patres antiquos, deſponſatos *coniuges* nominantes, interpretati ſunt de *ſponſalibus de præſenti*, ita haud dubie eandem hic quoque debuiſſent adhibere diſtinctionem. Hine BONIFACIVS VIII. *in c. vn. h. t. in* 6. diſtinctione quadam hanc litem componere voluit, cenſuitque, diſcrimen eſſe faciendum inter ſponſalia *pura* & *conditionata*, & impedimentum tantum ad *illa*, non ad *hæc* reſtringendum. Patres concilii Tridentini *ſeſſ.* 24. *de matrim. c.* 3. aliam & nouam declarationem huic rei addidere, atque hoc impedimentum ad primum gradum reſtrinxere. De *iure ciuili* itidem ex iis impedimentum aliquod oriri certum ex §. *ſi vxor I. de nupt.* Sic etiam *in l.* 14. *§. f. D. de ritu nupt.* ICtus rationes ſubducit: *item eius matrem, quam ſponſam habui, non poſſe me vxorem ducere, Auguſtus interpretatus eſt, fuiſſe enim eam ſocrum*; & VLPIANVS in *l.* 12. *§.* 1. 2. *eod. inter me & ſponſam patris mei nuptiæ contrahi non poſſunt, quanquam nouerca mea non proprie dicatur. Sed & per contrarium ſponſa mea patri meo nubere non poterit, quamuis nurus non proprie dicatur. Honeſtatis* impedimentum has nuptias non admiſit, quæ quidem per ſe non obligat *perfecte*, obligationem tamen *perfectam* accipit, vbi *lege agnita* & confirmata eſt. Hæc prohibitio quoque agnita eſt *iure Saxonico*, referente CARPZOVIO *in iurispr. eccl. lib.* 2. *def.* 108. licet enim non adſit affinitatis impedimentum, manet tamen *honeſtatis publicæ* ratio, vnde communiter quoque in aliis conſiſtoriis talia matrimonia diſſuaderi ſolent, vt tamen *diſpenſatio* admitti poſſit & ſoleat, quia nulla ratio prohibitionis diuinæ occurrit, SCHILT. *in pr. iur. Roman. ex.* 16. *§.* 37. CARPZ. *lib.* 2. *def.* 121. ſuperſtes tamen iuramento ſe purgare debet, quod nulla commixtio

Per ſponſalia inducitur effectus honeſtatis publicæ,

vel copula carnalis cum defuncto interuenerit. ID. *def. ſeq. n.* 19. BRVNNEM. *ad l.* 12. *de R. N. inf.*

præterea perfectam producunt obligationem.

§. CXLV. Alter effectus eſt *obligatio perfecta*, eaque ex natura pactorum communi deducta, vi cuius nemini integrum eſt, inuito altero a ſponſalibus reſilire. Admittunt ergo *coactionem*, pariuntque *actionem*, vi cuius refractarius ſententia iudiciali adſtringitur ad fidem datam ſeruandam, quod iam ſupra §. 49. *ſq.* paulo diſtinctius expoſitum eſt. Neque tamen canoniſtæ hac in re ſibi conſtant. Sponſalibus quidem *de præſenti* hanc omnes tribuunt virtutem, vt inde valida actio detur, ad matrimonium *præciſe* ſolenni ritu conſummandum. De ſponſalibus *de futuro* ceſpitant, ambiguntque, vt obſeruat BROVWERVS *de iur. connub. lib.* I. *c.* 24. *n.* 19. Non deſunt enim, qui his ſponſalibus non maiorem tribuunt efficaciam, quam ius ciuile iis aſſignauit. *c. pen. X. h. t.* Alii diſtinguere malunt inter forum *conſcientiæ & externum*, vt illo quidem obligatus ſit refractarius, non vero hoc. *c.* 2. *&* 17. *X. h. t.* & quia conſcientiam hoc modo læſerit, *pænitentiam* tantum ſubire cogatur. Noluit BROVWERVS horum canonum excutere ſententiam, ſed hodie conclamatum eſſe ait, ex *ſponſalibus* ſecundum iuris etiam naturæ principia naſci *obligationem perfectam*. Id vero etiam pontificum patrumque fuiſſe intentionem non adeo dubitandum, quamuis in *modo cogendi* forſan antiquitus conſtitueretur diſcrimen quoddam. Cenſuris eccleſiaſticis coercebant fidem datam frangentes, vnde omnino exiſtimabant, ſponſalia etiam de futuro *perfecte* obſtringere; tandem vbi ad *fora eccleſiaſtica* eorum cauſa priuatiue tracta eſt, magis adhuc emicuit *efficacia plena*, quam eis ineſſe tradiderunt, vt huic dubio non adeo immorandum ſit, cum vis obligandi plena infra §. *CLI. ſqq.* pluribus argumentis ſit demonſtranda.

(IV.)

De probatis repudiorum cauſis.

Repudio tolluntur ſponſalia, quod a diuortio diſtinguitur.

§. CXLVI. Amittit tamen vim ſuam *obligatio ſponſalitia*, iuſta probataque REPVDII cauſa, ſicuti vinculum matrimonii tollitur *divortio.* Erant apud Romanos olim frequentiſſima *diuortia:* ſed etiam inſignis *repudiorum* licentia. Diſtinguebantur hæc duo vt *genus & ſpecies; diuortium* tantum prædicabatur *de coniugatis: repudium* vero promiſcue tam *deſponſatis* quam *coniugatis* applicatum fuit. Ait MODESTINVS *in l.* 101. §. 1. *de V. S. Diuortium inter virum & vxorem fieri dici-*

dicitur; repudium vero ſponſæ remitti videtur, quod & in vxoris perſonam non abſurde cadit. Idem confirmat PAVLVS *in l.* 191. *de V. S. &, inter diuortium,* ait, *& repudium hoc intereſt, quod repudiari futurum matrimonium poteſt; non recte autem ſponſa diuortiſſe dicitur: quod diuortium ex eo dictum eſt, quod in diuerſas partes eant, qui diſcedunt. Conf. l.* 2. *de diu. & repud.* Vnde ſæpius in iure *repudium* de *diuortio* inter coniuges dictum reperitur, vt in *l.* 4. *de dinort. & l.* 38. *ſolut. matrim. l.* 49. *eod.* Sicuti vero non raro contingit, vt prædicatum *generis* certæ *ſpeciei* primario tribuatur, ita quoque *diuortium* tantum de *matrimonio*; *repudium* vero de *ſponſalium* diſſolutione dici ſolet, vt vel adducti textus demonſtrant, quid? quod *repudiari* alias quoque *ius futurum & acquirendum* dici ſoleat, quod in præſenti acquirendum erat, vt cum hereditas delata repudiatur. Et ita etiam in *repudio* futurum matrimonium, vt *in cit. l.* 191. dicitur, quod nondum contractum eſt, ſed *contrahendum* erat. Conf. HENRICVS BROVWERVS *de iure connub. c.* 25. *n.* 3. KITZELIVS *in ſynopſi matrim. cap.* 8. *theor.* 2. *lit. a.* Hoc itaque ſenſu ſpeciali *repudium eſt firmorum ſponſalium diſſolutio.* Lubens omitto, quæ BROVWERVS *cit. loc. num.* 1. definitioni addidit, *ob iuſtam cauſam, inuita parte altera.* Nam Romani non adeo *iuſtam cauſam* in repudio deſiderabant, quod IPSE *num.* 5. *in fin.* agnoſcit, nec inconueniens eſt, illam diſſolutionem ſponſalium *repudium* dicere, quæ mutato affectu, *vtroque conſentiente*, ſuſcipitur, cum vterque ita futurum matrimonium repudiet, quamuis, quod non negem, repudium vtplurimum fieri ſoleat, *inuita altera parte.* Ceterum cum hodie arctius inſit vinculum ſponſalibus, vt pro lubitu, ceu olim apud Romanos, diſſolui nequeant, ſed demum ex iuſtiſſimis cauſis, merito in ſenſu hodierno REPVDIVM dicimus *diſſolutionem ſponſalium firmorum ex iuſta cauſa impune factam.* Definitio.

§. CXLVII. Equidem quin apud Romanos *mutuo diſſenſu* ſponſalia diſſolui potuerint, nullum habet dubium. An autem & quatenus, inuita altera parte, a ſponſalibus recedere licuerit, in eo iura antiquiora Romana cum nouiori non ſatis conſpirant. Olim enim, vbi futuri matrimonii conditiones mutuo pacto determinatæ erant, & ob id *puella pacta* dicebatur, *ſtipulationes* interuenire ſolebant, quibus interpoſitis, demum *ſponſalia* contracta & puella *ſponſa* dicebatur. Atque ex ea *ſtipulatione*, non ex *præcedente pacto*, quod *nudum* erat, obligatio naſcebatur, vt ſupra ex GELLIO illuſtratum. Actio *ex ſponſu* inter *patrem ſponſæ*, qui ſpondebat & *ſponſum* ventilanda erat, & ſi pater Repudia apud Romanos olim in ſponſalibus ſtipulatione firmatis non erant ſimpliciter permiſſa.

puellæ

puellæ ſponſalia implere recuſabat, aut *iuſtam cauſam* allegare, aut *intereſſe* præſtare debebat, id quod *ſtipulationis ratio* poſtulabat. Ceterum licet *pacta* eſſet puella, nondum tamen ſtipulatio interpoſita, deficiebat actio *ex ſponſu*, cum ex *nudo pacto* deficeret actio. vid. HOTTOMANNVS *de ſponſ. cap.* 3. Quid? quod eo tempore, quo per *ſtipulationem* ſponſalia contrahenda erant, ne quidem contracta ſponſalia dicerentur, quæ *nuda conuentione* inita erant, cum diſerte GELLIVS *cit. loc.* aſſerat: *Is contractus ſtipulationum ſponſionumque dicebatur ſponſalia.*

Poſtea ſolo conſenſu ſponſalia contracta,

§. CXLVIII. Poſtmodum hæc ſolennitas ſtipulationum ſublata permiſſumque, vt *ſolo conſenſu* ſponſalia inirentur, quod indicat GELLIVS *cit. loc.* his verbis: *Hoc ius ſponſalium obſeruatum dicit* SERVIVS *ad id tempus, quo ciuitas vniuerſo Latio, lege Iulia, data eſt, ac permiſſum, vt ſimplici contrahantur conſenſu*, quem morem recentiorem fere vnice referunt ICti *vid. l.* 4. & *l.* 7. *princ. l.* 11. & *fin. de ſponſal.* Hæc ipſa tamen mutatio inſignem *repudiorum* licentiam induxit.

inde licentia repudiorum orta,

Sicuti enim olim, *ſi ſola conuentione* conditiones futuri matrimonii determinatæ erant, deſponſati non obligabantur, ita poſtquam ſponſalia *nudo conſenſu* iniri cœperunt, non magis obligarunt, quam alia *pacta*, quod eo magis admitti debuit, cum ipſa matrimonia facile dirimi potuerint. Iure veteri quidem *diuortia* admodum inuſitata fuiſſe, decantatum eſt, vtpote quæ demum A. V. C. 523. exemplo Sp. CARBILLI invaluerunt, cuius exempli meminit TERTVLLIANVS *de monogam. cap.* 9. *in. fin.* inquiens: *Adeo autem repudium a primordio non fuit, vt apud Romanos poſt annum ſexcenteſimum V. C. id genus duritiæ commiſſum denotetur.* Hinc non mirandum eſt, illo tempore ſponſalia quoque *ſine iuſta cauſa* diſſolui non potuiſſe, cum adhuc matrimonia ſancte colerentur.

poſtquam præterea diuortia inualuere.

Aſt vbi *licentia diuortiorum* irrepſit, ipſum quoque matrimonii vinculum admodum laxatum eſt, conſequenter *repudiorum* quoque libertas introducta fuit, cum ne quidem tantum præiudicium in *ſponſalium* diſſolutione, quam in ipſo *matrimonio* deprehenderetur, adeoque ex quauis leuiori cauſa, imo vel ex ſola *pœnitentia* ſponſalia diſſolui potuerint, omni actione ad intereſſe ceſſante. CYPRAEVS *de ſponſ. C. XIII.* §. 7. *num.* 4.

Libertas repudiorum nequidem pœnali ſtipulatione conſtringi potuit.

§. CXLIX. Adeo autem hæc libertas recedendi a ſponſalibus poſtmodum firmata, & moribus ſtabilita fuit, vt nequidem *ſtipulatione pœnali*, quæ in locum eius quod intereſt ſuccedit, impediri potuerit. Liquet id ipſum ex *l.* 134. *princ. de V. O.* vbi hæc ſpecies refertur: *Titia, quæ*

quae ex alio filium habebat, in matrimonium coit Caio Seio, habendi filiam, & tempore matrimonii conſenſerunt; vt filia Caii filio Titiae deſponderetur, & interpoſitum eſt inſtrumentum, & adiecta pœna, ſi quis eorum nuptiis impedimento fuiſſet. Caio Seio mortuo, filia eius noluit nubere, quaeſitum fuit, an Caii Seii heredes teneantur ex ſtipulatione? Negatur hoc, ex hac ratione, *cum ſtipulatio non ſecundum bonos mores interpoſita ſit.* Prouocat ad *mores* apud Romanos receptos, ſecundum quos repudia licita & ita libera, vt nullo modo conſtringi poſſent. Nec credendum eſt, id ideo reprobatum fuiſſe, quod parentes deſponſationem inierint, non liberi; nam (1) notum eſt, patrem pro filiabus olim ſponſalia iniiſſe, vt ne quidem facile diſſentire potuerint: *l.* 12. *de ſponſal.* (2) additur in ſequentibus haec ſpecialior ratio: quae ad *quaecunque ſponſalia* applicari poteſt: *quia inhoneſtum viſum eſt, vinculo pœnae matrimonia obſtringi ſiue futura ſiue iam contracta. Inhoneſta* ſaepe dicuntur, quae *moribus receptis* repugnant: *Repudiorum* libertas iam ita recepta erat, vt *inhoneſtum* videretur, eam *ſtipulatione pœnali* per indirectum tollere vel reſtringere velle. Hac de cauſa quoque PAPINIANVS in *l.* 71. §. 1. *de condit. & demonſtr.* docet, praetorem hoc in caſu denegare actionem, *quod pœnae metu eligendi matrimonii libertas auferri non debeat.* Durauit haec praxis adhuc tempore DIOCLETIANI, qui *in l.* 1. *C. de ſponſal.* diſerte fatetur: *deſponſatas renunciare conditioni, & nubere aliis haud prohiberi. Conditionem* pro *matrimonio futuro* ſeu *ſponſalibus* accipi, patet ex *l.* 11. & 36. *de R. N.* idque ex ſolenni formula in repudiis vſitata: *conditione tua non vtor. l.* 2. §. 2. *de repud.* Idem confirmat VALERIANVS & GALLIENVS *in l.* 2. *C. de repud.* vbi hanc decidendi rationem adiungunt: *Cum poſſet filia nuncium remittere, etiamſi praeſente illo conſilium mutare voluiſſet.* Quodſi filia adhuc in poteſtate patris erat, pater ſponſo nuncium mittere poterat, & ſponſalia diſſoluere: ſi emancipata, non item. *l.* 10. *D. de ſponſal.* Similiter nec tutores puellae ad finienda ſponſalia nuncium mittere poterant, cum per eos ſolos haud conſtituerentur. *l.* 6. *eod.* [ſed per aliquot ſecula durauit.]

§. CL. Ad refrenandam horum repudiorum libertatem, tandem *pœnae* introductae ſunt, vt, ſi *temere* fierent, ad minimum non eſſent impunita: ſin ex *iuſta cauſa*, impune omnino admitterentur. *Quadrupli* pœnam cum reſtitutione *arrharum* iam ſub imperatoribus chriſtianis detrectantibus inire matrimonium impoſitam fuiſſe, liquet ex *l.* 6. *C. Theodoſ. de ſponſal. l. vn. C. Th. ſi nupt. ex reſcript. pet. l. vn. C. Th. ſi prouinc. rector.* Vocatur haec *pœna iuris, pœna ex praecepto legum debita;* inde [Sub imperatoribus pœnae quaedam introductae contra eos, qui absque iuſta cauſa nuncium ſponſalibus mittebant,]

inde IACOBVS GOTHOFREDVS ad *cit. loc. 6.* concludit, *pœnam hanc quadrupli lege Iulia & Papia iam inductam fuiſſe*, quod hæ leges in iure ſæpe ſimpliciter *leges* vocentur. Id vero ab omni probabilitate alienum mihi eſſe videtur. Repudia poſt legem *Iuliam & Papiam* admodum libera & nullis conſtricta legum vinculis fuiſſe, ex antecedentibus liquet, nec vllum in pandectis aut alibi veſtigium ſupereſt, repudiorum libertatem *lege pœnali* reſtrictam fuiſſe. Prouocat THEODOSIVS in *l. cit. 6.* ad *veterem conſtitutionem*, quæ ſine dubio eſt anteriorum Cæſarum quædam ſanctio: hæc proprie *conſtitutio* vocatur. Et quid ſi aſſeramus, CONSTANTINVM ex doctrina Chriſtianorum forſan hanc pœnam introduxiſſe ad nimiam repudiorum licentiam domandam? Ad minimum ante imperatorum chriſtianorum tempora haud deprehendimus, frenum huic licentiæ iniectum fuiſſe. Equidem quoad diuortium prouocatur ad *pœnam legis in l. 19. de V. obl.* & facile concedo, pœnam *legis Papiæ & Poppeæ* intelligi: aſt *repudiis* nullam hac lege pœnam impoſitam fuiſſe, arbitror. Temperauit poſtea THEODOSIVS in *cit. l. 6.* pœnam *quadrupli*, & quatuor caſus diſtinxit, ita vt quandoque puella impune a ſponſalibus recedere poſſit, ſi nondum eſt legitimæ ætatis; quandoque vero pœnam ſoluere debeat, ſi iam legitimæ ætatis eſt. Suſtulerunt rurſus hanc pœnam anno 469. LEO & ANTHEMIVS imperatores in *l. 5. C. de ſponſ.* conſtituentes, vt mulier maiorennis a ſponſalibus temere recedens *duplicatas arrhas*; minorennis vero tantum id, quod accepit, reddere cogatur: ob iuſtam cauſam vero impune recedere poſſit, veluti *ob turpem vel prodigam vel impudicam conuerſationem, aut religionis vel ſectæ diuerſitatem, aliamue iuſtam cauſam.* Idem quoque ad ſponſum tractum eſt, hoc addito: *quadrupli videlicet pœna, quæ in anterioribus legibus definita erat, in qua & arrharum quantitas imputabatur*, (ſed hoc erroneum eſſe videtur. vid. *l. vn. C. Th. ſi nupt. ex reſcript.*) *ceſſante: niſi ſpecialiter aliud ex communi conſenſu inter contrahentes de eadem quadrupli ratione placuerit.* Hoc modo a veteri iure receſſum, quo *pœnæ conuentionales* in ſponſalibus repudiabantur, quæ eo magis poſthac admitti potuere, quia *libertas repudiorum* non prorſus libera & legibus ſoluta amplius erat, quod etiam LEO in *nou.* 18. confirmauit. Ex hac debili ſponſaliorum vi quoque fluxiſſe, obſeruat VOETIVS *ad tit. de ſponſal.* § 12. quod a ſponſo in ſponſam proprie dictum crimen *raptus* committi potuerit, quia *ex metu repudii* ſponſi ad raptum confugiebant, & ita *per indirectum* ſponſalium vinculum conſeruare nitebantur, quod

rurſus ſublata ſeculo V.

admiſſa tamen pœna conuentionalis.

quod tamen *pœna raptus ordinaria* coercendum eſſe ſtatuit IVSTINIANVS *in l. vn. C. de rapt. virg.*

Sublata eſt inter chriſtianos repudiorum licentia 1) ob contrariam morum disciplinam;

§. CLI. Hæc *repudiorum libertas* in ipſo gentiliſmo nata, producta & tolerata, inter chriſtianos merito tolli & coerceri debuit, vtpote quibus ſanctior *fides* data in quibuscunque cauſis, & ſic multo magis in *ſponſalibus* eſſe debuit. Amor mutuus & incorruptus, qui chriſtianos commendabat, non permittebat *laxitatem repudiorum*, vtpote qui *innocentiæ ſigno facile dignoscebantur*, vt ait MINVCIVS FELIX *in Octau. p.m.* 375. *edit. Gronou. Sic mutuo*, pergit, *quod doletis, amore diligimus, quoniam odiſſe non nouimus: ſic nos, quod inuidetis, fratres vocamus, vt vnius Dei parentis homines, conſortes fidei, & ſpei cohæredes.* Hic *fraternus amor* adeo ſancte colebatur, vt eo ipſo a gentilium moribus & inſtitutis ſeſe facile discernerent. Omnia *innocentia* ſumma, *fide* conſtanti, & *ſinceritate* ingenua peragebantur, vt conſcientiam lædere ipſis nefas reputatum fuerit. Eleganter id illuſtrat CLEMENS ALEXANDRINVS *adm. ad gent.* in *f. res ergo noſtræ ita ſe habent, qui Dei aſſeclæ ſumus, qualia autem ſunt conſilia, tales quoque ſunt ſermones: quales autem ſunt ſermones, tales etiam actiones, & qualia ſunt opera, vita talis.* IDEM *lib. VII. ſtrom. p.* 728. *Chriſtianos*, ait, *fidem oſtendere confeſſionis in conſtanti ſtabilique vita & ſermone.* Fatetur IDEM *in apolog. c.* 39. *in f. Chriſtianorum eſſe neminem lædere, neminem contriſtari*, quæ regula ſane cum promiſcua gentilium libertate repudiorum ſubſiſtere haud potuit.

2) quod ſponſalibus quædam benedictio accederet.

§. CLII. Fuerunt præterea *ſpeciales cauſæ* chriſtianis, quæ *repudiorum* libertatem plane excludebant. Erant primæui chriſtiani collecti tum ex *Iudæis* tum etiam ex *gentilibus*, & quia moribus & ritibus *Iudaicis* plerique tenaciter inhærebant, ideo quod potior, & prima pars Chriſtianorum ex Iudæis plura ſolennia & inſtituta Iudaica ex *ſynagoga & vita communi* retinuerant, ſuisque ſacris & negotiis applicuerant, id quod etiam in ſponſalibus contrahendis factum eſt. Nimirum vt alias res maioris momenti, ita quoque ſponſalia Iudæi auſpicabantur a *benedictione*, cuius formulam antiquam & rationem habet SELDENVS *de vxore Hebræa lib. II. cap.* 7. quamuis hic actus hac de cauſa non pro *ſacro*, ſed pro tali haberetur, qui ne quidem *die ſabbati* peragi poſſet. Chriſtianis itidem in more poſitum fuiſſe, ſponſalibus benedicendi, eo minus dubii habet, quod *benedictio* teſte TERTVLLIANO *de teſtimon. animæ c. 2. p.* 65. *edit. Rigalt.* quibuscunque aliis negotiis adhiberi, & deſponſatio cum *conſilio presbyterorum & viduarum* ſuſcipi ſoleret, quod rurſus TERTVLLIANVS *de monog. c.* 11. docet. Et

 quam-

quamuis ab initio hæc *benedictio* non præciſe per *presbyteros* fieret, poſtea tamen receptum eſt, vt *apud eccleſiam* publicarentur, nec occultæ coniunctiones tolerarentur, teſte EODEM *de pudic. C.* 4. Hoc more introducto, *benedictio* quædam deſponſatis in eccleſia data eſt, oblationibus etiam adhibitis, qua de cauſa TERTVLLIANVS *lib. II. ad vxor. c. vlt.* ait: *eccleſiam conciliare matrimonium, oblationes confirmare, & benedictionem obſignare*, quod plerique quidem *ad copulam ſacerdotalem* trahunt, ſed ſine ſufficientibus argumentis, vt *tit. III.* oſtendam. Non enim animaduertunt, mores antiquos eccleſiarum ex facie rerum præſentium, quæ ante oculos noſtros verſantur, haud eſſe æſtimandos, cum conſtet, *vocabula antiqua* ſæpius eſſe retenta, eorum *ſignificatum* tamen ex moribus & inſtitutis nouis prorſus eſſe immutatum. Obſignabat ergo *benedictio* ſponſalia contracta, & hæc iis nouum quoddam robur addere videbatur, vt quod per *eccleſiam* approbatum, & eius *benedictione* obſignatum, reſcindi facile non poſſet. Hac de cauſa SIRICIVS papa *in epiſt. ad Himerium c.* 4. apud HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 848. IVSTELLVM & VOELLIVM *in bibl. iur. can. p.* 191. & GRATIANVM *in c.* 50. *C* 27. *q.* 2 ad morem antiquiſſimorum temporum reſpiciens, ita de ſponſalium nexu dixerit: *De coniugalium violatione requiſiuiſti, ſi deſponſatam alii puellam alter in matrimonium poſſit accipere? hoc ne fiat modis omnibus inhibemus, quia illa benedictio, quam nupturæ ſacerdos imponit, apud fideles cuiusdam ſacrilegii inſtar eſt, ſi vlla transgreſſione violetur.* De *deſponſata* puella tantum loquitur, non de iam *ducta*, ſimulque rationem decidendi in *benedictione* ponit, quæ per *manuum impoſitionem* deſponſatis dabatur. CHRYSOSTOMVS quoque *homil.* 48. *in Geneſ.* idem confirmat, docetque, aduocandos eſſe presbyteros, qui per *preces & benedictionem* coniunctionem confirment, vt ſponſi amor & ſponſæ caſtitas inde augeretur, quod ipſum TERTVLLIANVS *de monogam. c.* 9. *p.* 531. iam ante his confirmauerat verbis: *Et coniungent vos in eccleſia virgine vnius Chriſti vnica ſponſa.* AMBROSIVM beato AVGVSTINO ſuaſiſſe, refert POSSIDIVS *in vita eius cap.* 27. *ne cuiquam vxorem poſceret, ne, dum inter ſe coniugati caſu iurgarentur, eum maledicerent, per quem coniuncti eſſent, ſed vt plane ad hoc ſibi iam conſentientibus petitus debeat intereſſe ſacerdos, vt vel eorum iam pacta & placita firmarentur vel benedicerentur.*

Qui mos per plura ſecula continuatus eſt.

§. CLIII. Videtur hic mos per aliquot ſecula in oriente continuatus eſſe, adeo vt poſtea non tantum ſponſalibus, ſed etiam ipſi matrimonio *benedictio ſolennis* acceſſerit, poſtquam per LEONEM philoſophum

phum hæc lex matrimoniis poſita eſt. *In ſcholiis ad Nomo - Canonem Photii tit. XIII.* apud IVSTELLVM & VOELLIVM *in bibl. ant. iur. can. p.* 1085. refertur *Aurea Bulla* NICEPHORI, qua hoc inſtitutum antiquum his comprobatur verbis: *Poſtquam vetus lex ſponſalia in ſola contrahentium voluntate conſtituit, nihilque amplius quam de conſenſu, inſtrumentis, & ſponſalitiis arrhis elaborat: noſtris autem temporibus communis vitæ negotia ad longe ornatius magisque ſacrum diuina gratia deuenerunt incrementum, atque hinc non nuptiæ ſolum, verum etiam ſponſalia peragendam ſacram benedictionem ſibi coniunctam habent.* His præmiſſis, validitatem eorum, repudiorum libertati prorſus repugnantem, his enunciat verbis: *Si namque ſponſalia contrahentium altera parte aut morte forte alioue fortunæ caſu aut ſententiæ mutatione recedere, ad aliudque vitæ conſortium transferri contingat; non exiguus profecto his abſurditatis tractus exiſtet, ſi præambulæ nuptiarum preces in ſponſalibus peractæ tanquam vanum aliquid temereque accumulatum reputentur, & indiſcriminatim ea res intelligatur, quaſi DEVS per ſponſalia introductus non eſſet.* Poſt pauca hæc adduntur: *Quodſi ſponſalia quædam ſecundum multorum conſuetudinem, cum congruenter iam contracta fuerint, & inſtrumenta confecta, nondum autem ſtatutum tempus, quo Chriſtianis debita benedictio fieri conſueuit, aduenerit, neque ſolennes ſuper deſponſatos preces per ſacerdotem pronunciatæ fuerint: hæc ſponſalia quantum ad exactam vitæ diſſertationem attinet, neque eſſe neque dici iuſta poſſunt, neque vero aduerſus hæc ſynodalis commentarius efficaciam habet: ſed tanquam hominum placita ſimpliciter per ſtipulationes confirmata auctoritatem ferunt, vetusque legislatio in illis firmitatem obtinet.* Ipſa ſolennia *benedictionis huius* referuntur *in euchologia Græca p.* 380. *ſqq.*

3) quod ſponſalia ſint initiatum matrimonium.

§. CLIV. Aliis præterea vſi ſunt rationibus patres, quibus repudiorum laxiſſimum vſum inter chriſtianos excluderent, tollerentque. Conſtituerunt enim & communi quadam doctrina firmarunt, deſponſationem eſſe *initiatum matrimonium*, vinculum coniugale iam inchoandum a conſenſu deſponſatorum, non demum ab implemento, & hanc ipſam doctrinam variis ſcripturæ dictis exornarunt. Iam ſeculo IV. hanc ſententiam tuitus eſt AMBROSIVS, aiens: *cum initiatum coniugium hanc coniugii normam adſciſcitur. c.* 5. *C.* 37. *q.* 2. Si credendum compilatoribus *in c.* 8. *eod. & c.* 1. *X. de condit. appoſ.* patres Africani lege publica in conciliis ſuis ita edixere: *quicunque ſub conditionis nomi-*

nomine aliquam deſponſauerit, & eam (conditionem) *poſtea relinquere voluerit, dicimus, quod conditio frangatur,* (ob remiſſionem) *& deſponſatio irrefragabiliter teneatur.* Remiſſa enim conditio deſponſationem *puram* facit, & operatur, vt irrefragabiliter implenda ſit. Quamvis vero hic canon in *conciliis Africanis*, a IVSTELLO & VOELLIO editis, haud deprehendatur, quia tamen in variis antiquis collectionibus occurrit, non adeo improbabile eſt, inter *Africanos canones*, qui non omnes collecti ſunt, eum olim relatum fuiſſe: ad minimum teſtimonium de doctrina patrum antiquiſſimorum idoneum præbet. AVGVSTINVS inter omnes *vinculum coniugale* omni prorſus robore eſſe ſtabiliendum innuit, vt omnia eius ſcripta docent, quæ diuortia quæuis prorſus inter chriſtianos eliminari ſtuduerunt. Non ergo mirandum, ſi *ſponſalibus* quoque inſignem vim obligandi tribuerit, in *c.* 9. *C.* 27. *q.* 2. ibi: *coniux vocatur a prima fide deſponſationis*, id quod tum ipſe tum eius aſſeclæ exemplis ex hiſtoria ſacra petitis, in quibus deſponſati *coniuges* vocati, demonſtrarunt. *c.* 40. *ſeqq. eod.* Ex hac *ſponſalium* cum *coniugio* conuenientia collegerunt, (1) non aliam ducendam eſſe, quam liberam, non alii iam deſponſatam. *c.* 13. *eod.* (2) Non licere parentibus puellam deſponſatam alii viro tradere, *c.* 27. *C.* 27. *q.* 2. nec illam poſſe a ſponſalibus recedere, niſi conuerti voluerit. *c.* 27. & 28. *eod.* In *concilio Elibert. anno* 313. *c* 54. patres ita edixere: *Si qui parentes fidem fregerint ſponſalium, triennii tempore abſtineantur. Si tamen iidem ſponſus vel ſponſa in graui crimine fuerint deprehenſi, excuſati erunt parentes: ſi in iisdem fuerit vitium & polluerint ſe, ſuperior ſententia ſeruetur.* vid. HARDVINVS *tom. I. concil. p.* 256. (3) Ne quidem permiſſum eſſe ſponſæ vel ſponſi defuncti conſanguineam ducere, quod iam cum defuncto vel defuncta contractum ſit matrimonium, *c.* 11. 12. 14. 15. *eod.* illudque futuris nuptiis impedimentum inferat, quod ſponſalium inſignem vim arguit. (4) Ne quidem raptum ſponſæ ſponſalia diſſoluere. Iam anno 314. in *concilio Ancyrano c.* 11. apud IVSTELLVM & VOELLIVM *in bibl. iur. can.* 27 HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 276. & GRATIANVM *c.* 46. *C* 27. *q.* 2 hæc ſunt ſtatuta: *Deſponſatas puellas & poſt ab aliis raptas placuit erui, & eis reddi, quibus antea fuerant deſponſatæ; etiamſi eis a raptoribus vis illata conſtiterit*, vel vt apud HARDVINVM ex *collect. Iſidori Mercatoris* dicitur: *etiamſi a raptoribus florem pudoris ſui amiſiſſe conſtiterit.* Adeo iam obligatio ſponſalium eſt extenſa, vt ne quidem *vis ſponſæ illata* ſponſalia diſſolueret, repudioque locum daret.

Concluſiones ex hac doctrina.

§. CLV.

§. CLV. Ita docuerunt, ita conſtituerunt patres. Sed eorum ſententias circa ſeculum *quartum & quintum* nondum in fora ciuilia, in quibus *cauſæ matrimoniales* excutiendæ erant, receptas fuiſſe, leges ab imperatoribus latæ demonſtrant. Nam prout ſupra dictum, anno 469. LEO & ANTHEMIVS repudia adhuc permiſerunt ſub onere *ſoluendi arrhas duplicatas*, nec IVSTINIANI temporibus diuerſum obtinuiſſe, vel inde colligo, quod in *codice* nihil hac in re innouauerit. Quin quod *diuortiorum* libertas adhuc eo tempore inſignis eſſet, reclamantibus licet eccleſiæ patribus, qua poſita, *repudia* maiori libertate frui debuere. Etiam in *occidente* repudiorum libertas non penitus fuit extincta. Anno 630. ſub DAGOBERTO in *LL. Alleman. cap.* 53. apud STEPHANVM BALVZIVM *tom. I. capitul. p.* 71. ita ſtatutum: *Si quis filiam alienam deſponſatam dimiſerit, & aliam duxerit, componat eam, quam deſponſauit, & dimiſit, cum quadraginta ſolidis, & cum duodecim ſacramentalibus iuret, cum quinque nominatis & ſeptem aduocatis, vt pro nullo vitio nec tentatam eam habuiſſet, nec vitium in illa inueniſſet, ſed amor de alia eum adduxit, vt illam dimiſiſſet, & aliam habuiſſet vxorem.* In *LL. Baiuariorum* apud EVNDEM *p.* 115. idem repetitur, additurque: *& ſit finitum inter eos, & poſtea filiam ſuam donet, cui vult.* Aucta eſt pœna tempore CAROLI M. vsque ad *ducentos ſolidos*, ceu docet *capit. de anno* 814 apud EVNDEM *cit. l. p.* 515. quia iam ex *epiſtola* SIRICII receptum erat, vt alterius ſponſam nemo acciperet. vid. *lib.* 1. *capit.* 5. apud EVNDEM *tom* 1. *p.* 701. Ita paulatim in *fora externa* etiam doctrina patrum eccleſiaſticorum tranſiit, effecitque, vt maior reuerentia ſponſalibus haberetur.

Hæc patrum doctrina tamen in fora ciuilia eo tempore non fuit introducta, etiam in occidente;

§. CLVI. His de cauſis factum eſt, vt *repudiorum libertas* & legibus *ciuilibus* & *patrum ſententiis* fere eliminaretur, magis tamen his, quam illis. Adeo enim ſententia, quod *ſponſalia* vim haberent *matrimonii*, eſt producta & extenſa, vt *adulterii rea* diceretur ſponſa, quæ, relicto ſponſo priori, cum alio matrimonium iniret. In *concilio œcumenico*, quod *quini-ſextum* vocatur, *c.* 98. apud HARDVINVM *tom. III. concil. p.* 1695. confirmata eſt hæc doctrina his verbis: *qui alteri deſponſam mulierem, eo adhuc viuo, cui deſponſa eſt, in nuptiarum ducit ſocietatem, adulterii crimini ſubiiciatur.* Fit etiam huius canonis mentio in *ſchol.* ad PHOTII *Nomoc. cit. l.* ſimulque ea ſententia reſtringitur ad ea ſponſalia, quibus acceſſerat pro more illius ſeculi *benedictio*, cum probabile admodum ſit, eo tempore adhuc vſitatam fuiſſe *benedictionem*, quæ ad-

ſed paulatim ex patrum ſententia etiam leges ciuiles ſponſalibus maiorem efficaciam tribuerunt,

eo in *oriente* eſt conſeruata, vt poſt PHOTII tempora, imo adhuc hodie, vt *euchologia* docet, in viridi fuerit obſeruantia.

Acceſſit 4) noua doctrina de ſponſalibus de præſenti & futuro.

§. CLVII. Prodiit tandem ex ſcholaſticorum penu *noua* circa ſponſalia *doctrina*, quæ iure canonico, quod in *decretalibus* continetur, confirmata eſt. Plures animaduerterant, nimis a patribus nonnullis extenſam fuiſſe vim ſponſalium, quæ tamen proprie dictum matrimonium haud conſtituerent, adeoque duo introduxerunt genera ſponſalium *de futuro* & *de præſenti*, maximum vſum in doctrina de *repudiorum libertate* habentia. Hæc vim *matrimonii* & ſic *indiſſolubile vinculum* habere edixerunt pontifices, quod in his *conſenſus matrimonialis* declaratus ſit, cuius formulæ adducuntur in *c.* 9. & *c.* 31. *X. h. t. c.* 3. *X. de ſponſal. duor.* adeoque in his nullam admiſere *licentiam repudiorum*, ſicuti in ipſo matrimonio omne fere diuortium ſuſtulerunt. Dixerunt enim, talia ſponſalia eſſe ipſum matrimonium, *c.* 14. *X. de conuerſ. coniug. c.* 22. & *cap* 31. *eod.* quo poſito, omnis *repudii* facultas prorſus excludi debuit. Sponſalia vero *de futuro*, quæ ſunt *futurarum nuptiarum promiſſa* ſecundum NICOLAVM in *c.* 3. *C.* 30. *q.* 5. a *matrimonio* diſtinguenda eſſe cenſuerunt, vt *vinculum indiſſolubile* haud continerent, & ita repudio locus eſſe poſſet. Diſtinxere vero vlterius inter ſponſalia *puberum* & *impuberum:* in hiſce *repudio* locus eſt relictus, adeo vt alter pubes factus ſimpliciter, etiam altero inuito, ab iis reſilire poſſet. *c.* 7. & 8. *X de deſponſ. impub.* Illis obligationem vtique ineſſe crediderunt, non tamen *indiſſolubilem*, ſed ita comparatam, vt *iuſta de cauſa* diſſolui queat, & deſponſati mutuo diſſenſu recedere poſſint. *c.* 2. 10. 17. *X. h. t. c.* 25. *X. de iurei.* Inde canoniſtæ ſolliciti admodum fuerunt in conglomerandis probabilibus repudiorum cauſis, de quibus mox agendum eſt.

Doctrina hæc propagata ad proteſtantes, ſed mirifice turbata.

§. CLIIX. Quantas confuſiones inter proteſtantes hæc diſtinctio pepererit, noto notius eſt. Retinuerunt eandem, ſed nouos prorſus ſignificatus ei tribuerunt, prout ſupra plenius tradidi. Imo nequidem ICti proteſtantes in *definitionibus* ipſis inter ſe concordant. Plerique huc dilabuntur, vt *pura de præſenti*, *conditionata* de *futuro* dicant, licet ſine ſolido fundamento: certe de iure canonico de *futuro* ſunt tam *pura* quam *conditionata*, nec *conditionata promiſſio* minus obligat quam *pura*. Hac metamorphoſi ſecuta, *pura* quidam fere *indiſſolubilia* conſtituerunt, vt non aliis ex cauſis diſſolui poſſent, quam ex quibus matrimonium, vt docet KITZEL. *in ſynopſ. matr. c.* 8. *theor. XI.* in ſponſalibus autem *de futuro* plures admiſerint leuioreſque cauſas, vt IDEM *cit. loc. theor. XIII. ſeq.* innuit. Huic acceſſit COTHMANNVS

Pura indiſſolubilia dixere

NVS *vol.* I. *reſp.* 78. *n.* II. aiens: *omnes iuris interpretes ſponſalia de præſenti pro vero indiſſolubili & inſeparabili matrimonio habere*, quod ſolus conſenſus matrimonium conſtituat. CARPZOV. *lib.* 2. *iuriſpr. conſiſt. def.* 17. eandem cantilenam ſecutus eſt, & per *publica ſponſalia de præſenti* ipſum matrimonium contrahi docet, *conditionatis* tamen parem vim haud ineſſe adſtruit, *def.* 22. *ſeq.* adeo vt pro lubitu ab iis recedere liceat, inuita etiam altera parte. IDEM *cit. l. def.* 174. Nihilominus tamen iuſtas repudiorum cauſas *def.* 175. *ſeq.* adfert in ſponſalibus *pure* contractis, quæ indicium præbent, in vniuerſum hanc doctrinam non adeo cohærere.

§. CLIX. Nimis longum foret, ſi per ſingulorum Dd. tradita ire vellem, quæ ita ſunt comparata, vt connexione idonea deſtituantur. Linquam hæc ἀσύςατα, & ne in eandem ſcyllam incidam, pauca quædam adducam præſuppoſita, vt inoffenſo pede in hac doctrina progredi queam. Videlicet conclamatum & indubium eſt, 1) proteſtantes non habere *ſponſalia de præſenti in ſenſu iuris canonici*, adeoque inter eos deficere negotium, cui doctrina huius iuris, de his ſponſalibus tradita applicari poſſit: 2) omnia noſtra ſponſalia in praxi, ex intentione contrahentium, & ex natura rei eſſe *de futuro matrimonio*, non *præſens matrimonium*, adeoque ab hoc ad illa non valere conſequentiam: 3) ſponſalia *conditionata* æque obligare ac *pura*, ad minimum ad expectandum conditionis euentum, adeoque vix dici poſſe, facilius diſſolui *conditionata*, quam *pura*, quod CARPZOVIVS ſtatuit, ex erroneo ſuppoſito, conditionata eſſe *de futuro* in ſenſu iuris canonici. Conditio non mutat ſpeciem conuentionis, obligat ad expectandum euentum, vniceque operatur, ne obligationis dies ceſſerit. Interim quoad *libertatem repudiorum* nihil plus in his, quam in *puris* permiſſum videtur, cum nec *ſpem matrimonii* fallere liceat. Agnouit id ipſum etiam ius canonicum, quod *conditionatis* omnino quoque vim quandam obligandi æque ac *puris* tribuit, *c.* 22. *X. h. t.* adeo vt etiam *impedimentum honeſtatis* publicæ inducere dicantur æque ac pura, *c.* 8. *eod.* & ab eis temere recedentibus pœna eccleſiaſtica imponatur. *c.* 3. *X. eod.* Hac de cauſa credidi, abſtinendum in hac doctrina ab hac diſtinctione, & non alias in *conditionatis* admittendas eſſe probatas repudiorum cauſas, quam quæ *puras* diſſoluunt. 4) Separandas eſſe cauſas NVLLITATIS a cauſis REPVDIORVM; illæ ab initio ſponſalia nulla conſtituunt, nullamque inducunt obligandi efficaciam, adeoque non tam *diſſoluunt* ſponſalia, quam eadem *nulla* eſſe oſtendunt, veluti ſi ſine parentum cenſenſu, ſi per vim metumque iuſtum, ſi in-

Proteſtantes non habent ſponſalia de præſenti in ſenſu iuris canonici.

Conditionata æque obligant ac pura.

Nullitatis cauſæ a cauſis repudiorum diſtingui debent.

ſi interueniente iuſto errore ea fuerint contracta. E contrario cauſæ *repudiorum* probatæ præſupponunt, ſponſalia fuiſſe *rite* & *valide* inita nulloque vitio ab initio laborare. Vnde quoque *impuberum* ſponſalia hic minime ſunt ſupponenda, quippe quæ adhuc *imperfecta* & vinculo legitimo deſtituta ſunt, adeo vt *ſine cauſa*, pubertate adueniente, diſſolui queant. 5) *Tractatus ſponſalitios* itidem a meo ſcopo eſſe alienos, quales dicuntur *præliminares de futuro matrimonio deliberationes & promiſſiones futurorum ſponſalium publicorum*, quæ, antequam plene ſunt determinatæ, vt nihil amplius determinandum ſuperſit, vim obligandi non habent. Proinde antequam de *probatis repudiorum cauſis* contentio ſuſcipiatur, ante omnia videndum: vtrum ſine vllo vitio & nullitate ſint? vtrum inter puberes contracta? vtrum *publica*, ex lege prouinciali contracta? 6) Potiſſimum hic præſupponi ſponſalia *maiorennium*: minorennes facilius a *nexu ſponſalitio* abſolui poſſe per *reſtitutionem in integrum*, ſupra plenius docui, vt ad *cauſas repudiorum*, de quibus iam agendum, ne quidem neceſſario recurrendum ſit. Denique 7) præſupponi debet, *rem inter deſponſatos adhuc eſſe integram*: ſi *concubitus* ſponſalibus acceſſit, ſi ſponſa iam vterum gerit, nexus inter eos eſt firmior, quia iam prope ad ipſum acceſſit *matrimonium*, adeo vt, licet non ſit matrimonium ſolenniter initum, vim tamen matrimonii quoad *indiſſolubilitatem* habeat, vt non aliæ repudiorum cauſæ, quam quas ipſum admittit matrimonium, concedantur, cum hæc demum in ſenſu *iuris canonici* dici poſſint *ſponſalia de præſenti*, & illa huc applicari, quæ ius de illorum nexu arctiſſimo tradit.

Tractatus huc alieni.

In repudio concedendo res adhuc debet eſſe integra.

§. CLX. Hiſce præſuppoſitis ad cauſas *repudiorum probatas* pedem promoueo. Videlicet quemadmodum omnis promiſſio intelligitur ſub clauſula: *rebus ſic ſtantibus*; *c. 25. X. de iureí.* ill. COCCEIVS *de clauſula rebus ſic ſtant.* ita multæ cauſæ interuenire poſſunt, quæ liberant promittentem a nexu, quo antea tenebatur, vt impune & ſine præſtatione eius, quod intereſt, a contractu recedere poſſit. Idem in *ſponſalibus* contingere experientia docet, quibus eadem ineſt conditio, vt *cit. c. 25.* docet, & ratio eius intima demonſtrat. Finis enim ſponſalium eſt, vt nuptiæ contrahantur, cum par ſit, tanti momenti obligationem non protinus, ſed *duobus* demum *diſtinctis gradibus* perfici, vt adhuc intermedio tempore dipici queat, num aliquid fortaſſe ſit, quod matrimonii conſummationem impediat, quod non ſtatim ab initio perſpici potuerit. SCIPIO GENTILIS *lib. II. de nupt. c. 2.* In cau-

Iuſta cauſa vinculum tollit ex poſtfacto.

ſis ſane arduis & maioribus lente feſtinandum eſt. Nec mihi verti vitio poteſt, quod argumentum a *contractibus* ad *ſponſalia* traxerim. Quis enim *ſponſalia* per modum *conuentionis* perfici, negauerit? cum ipſum *matrimonium* etiam *contractum ciuilem* eſſe aſſerant noſtrates, & pontificii quidam. Inter hos celebris eſt IO. LAVNOIVS *de regia matrim. poteſtate*, toto libro theſin hanc defendens. Inter illos principatum tenet FRIDER. VLRICVS CALIXTVS *de diuort. & coniugio* §. 24. aiens: *Non ſatis igitur mirari poſſum, eſſe etiam inter noſtrates, qui coniugium contractum ciuilem eſſe negant, argumento potiſſimum moti iſto, quod, ſi eſſet talis contractus, hoc ſicut mutuo contrahentium conſenſu initur, ita mutuo eorundem diſſenſu ſolui poſſit. Sed non eſt de omnis contractus ciuilis formali, & intrinſeca ratione, vt mutuo contrahentium diſſenſu hoc ipſum, quod eorundem conſenſu eſt initum, ſoluatur, aut ſi contingat, vt non poſſit ſolui, deſinat eſſe contractus ciuilis. Manifeſtum hoc redditur exemplo iſtorum contractuum, in quibus tertio aliquid reſeruatur iuris.* Paulo prolixiori exemplo id illuſtrat, quod huc repetere non placet, quia non caret dubiis: ſufficit, ſi dicamus, ſemel hanc legem tum iure diuino tum *humano* matrimonio datam fuiſſe, vt indiſſolubile vinculum conciliet, quorſum etiam CALIXTVS paulo poſt collineat his verbis: *Eſt igitur a contractu nuptiali inſeparabilis ſummæ maieſtatis auctoritate addita conditio, vt contrahentes contractui per mutuum diſſenſum non renuncient, in quam conditionem ſponſalia contrahentes ſiue palam ſiue tacite conſentiunt. Nec tamen annexa iſta indiſſolubilitatis, vt ita loqui liceat, conditio impedit, nec impedire poteſt, quo minus pacta iſta nuptialia ſint & habeantur pro contractu ciuili, e quo deinceps coniugalis naſcatur ſocietas.*

Mutuo diſſenſu a ſponſalibus recedere licet de iure canonico

§. CLXI. Merito itaque in repudio *probatas* deſideramus *cauſas*, quæ tunc demum adeſſe debent, ſi, altera parte inuita, quis a ſponſalibus recedere intendit. Quodſi *mutuo conſenſu* a contractu reſilire contrahentes geſtiant, id *regulariter* iis liberum eſt, ſi vel maxime nullam *iuſtam* habuerint *cauſam*, quatenus res adhuc eſt integra, maxime ſi ſolo conſenſu negotium perficitur. §. *vlt. I. quib. mod. toll. obl. l.* 58. *D. de pact.* Idem de *ſponſalibus* forſan dicendum erit, quæ *ſolo conſenſu* deſponſatorum perficiuntur. Quis vero neſcit, quot fluctus hic ab interpretibus moveantur? Aiunt, negant, diſtinguunt, vt plerisque aqua hærere videatur. Sententia iuris canonici in hac quæſtione certior eſt, atque euidentior, ſi ſponſalium diuiſionem iuxta eorum ſenſum æſtimamus. In ſponſalibus *de futuro*, ſiue *pura* ſint, ſiue *conditionata*, admittunt disſolutionem *ex mutuo diſſenſu*. Pontifex in *c.* 2. *X. h. t.* ſine vlla hæſita-

ſitatione id approbat, & *præterea*, ait, *hi, qui de matrimonio contrahendo pure & ſine omni conditione fidem dederunt, commonendi ſunt, & omnibus modis inducendi, vt præſtitam fidem ſeruent: ſi autem ſe ad inuicem admittere noluerint, ne forte deterius inde contingat, vt talem ſcilicet ducat, quam odio habet, videtur, quod inſtar eorum, qui ſocietatem interpoſitione fidei contrahunt, & poſt ea eandem ſibi remittunt, hæc poſſit in patientia tolerari.* Trahit argumentum pontifex 1) a contractu *ſocietatis*, quæ ſicuti mutuo diſſenſu diſſolui poteſt, ita quoque idem admittendum eſſe credit in *ſponſalibus*, quæ mutuo diſſenſu diſſolui poſſunt. GONZALEZ *ad cit. text. n.* 7. 2) Loquitur pontifex de ſponſalibus illis, quæ *pure, & ſine omni conditione inita ſunt*, de futuris ſcilicet nuptiis, qualis natura & ratio ſponſalium ordinaria & regularis eſt. Vnde nihil agunt quidam ex proteſtantibus, qui hunc textum ad ſponſalia *conditionata* reſtringere volunt, qualia dicunt de *futuro*. 3) Vult tamen pontifex, *vt commoneantur, & omnibus modis inducantur ad fidem datam ſeruandam*, id quod non neceſſitatem & coactionem, ſed *ſuaſionem ſimplicem* atque *conſilium* continet, & ideo præmitti debet, quia æquum eſt, vt, quantum fieri poteſt, partes diſſentientes ad concordiam trahantur, quod episcoporum potiſſimum eſt officium *c.* 7. & 11. *D.* 90. 4) Denique ſi nec admonitiones quicquam proficiant, patienter toleranda eſſe dicitur remiſſio fidei reciproca, non per modum *diſpenſationis*, vt quidam ſomniant, ſed *iuris communis*, quod ratio a *ſocietate* adducta indicat. SANCHEZ *de ſacram. matrim. l.* 1. *diſp.* 52. *n.* 2. Ni vero me omnia fallunt, hæc verba ſimul 5) indicant, non *priuato auſu*, ſed *iudicii eccleſiaſtici auctoritate* partes recedere debere. *Patienter tolerari hæc debere*, ait pontifex, id quod de *iudice eccleſiaſtico* intelligit, ne inuitos cogat, ſed permittat tandem, vt ab inuicem recedere poſſint. Nec diuerſum obtinet in ſponſalibus *iuratis*, cum alter alteri iuramenti vinculum remittere poſſit, quod admittit SANCHEZ *cit. l. n.* 6. cum GONZALEZIO ad *c.* 2. *cit. n.* 7. *in f.* imo etiam ipſe pontifex *in c.* 7. *X. h. t.* Quamuis enim in *cit. text.* videatur loqui de vnius diſſenſu, id tamen eo magis applicari poteſt ad mutuam fidei datæ remiſſionem. Arctius vinculum tribuunt *ſponſalibus de præſenti*, quæ iuxta eorum hypotheſin ſunt ipſum matrimonium, a quo mutuo diſſenſu reſilire haud integrum eſt, vt ſupra iam monui.

[Margin: cum auctoritate iudicii eccleſiaſtici.]

[Margin: An inter proteſtantes?]

§. CLXII. Quid vero ad hæc proteſtantes? ſi pars maior vinceret, ſi ex communi doctrina veritas eſſet æſtimanda, ſponſalia *pura* & *publice* contracta non eſſent mutuo conſenſu diſſoluenda. Argumenta,

menta, quæ patroni huius ſententiæ in ſcenam producunt, relata & examinata ſunt ſedulo a B. STRYKIO *de diſſ. ſponſal. ſect.* 3. §. 9. *ſqq.* quæ hic repetenda eſſe haud neceſſarium duco. Referam tantum ſententiam *theologorum Vitebergenſium* apud DEDEKENNVM *vol. III. lib.* 2. *ſect.* 13. *n.* 2. vbi ideo ſponſalia hæc per mutuum diſſenſum diſſolui poſſe negant; daß ſolche öffentliche Eheverlöbniß, da ſine conditione per verba de præſenti eines dem andern die Ehe zugeſagt, eine rechte Ehe iſt vor GOtt und vor der Welt, ungeachtet, wenn gleich das Beyſchlaffen nicht erfolget iſt. Non intellexere myſtæ Vitebergenſes *verba de præſenti*, quæ iuris canonici ſunt, & ſic quoque ex hoc iure interpretanda erant. Verba *pura* & *de præſenti* eſſe hoc iure diuerſiſſima, liquet ex *c.* 2. *X. h. t. in* §. *antec.* explicato. Turbarunt admodum rerum moralium conceptum, qui ex intentione contrahentium deſumendus erat, non ex præſuppoſita opinione vaga & incerta. Qui ſponſalia init, in *futurum*, non *præſens* conſentit matrimonium, nec hoc contrahit, ſed contrahere in futurum cogitat. Falſum ergo eſt, *purum* in ſponſalia conſenſum eſſe *matrimonium* vor GOtt und vor der Welt. Si hoc verum eſſet, pœnitentia eccleſiaſtica non eſſet ſtatuenda in anticipatum concubitum. Adferunt præterea vulgatum illud: *conſenſus facit matrimonium, non concubitus*, quo ipſo tamen notorie confundunt conſenſum *ſponſalitium* & *matrimonialem*, qui diuerſiſſimum *finem* & *obiectum* habet. Sponſalitius non ſufficit ad matrimonium, ſed ad hoc ineundum *nouus* & a priori diuerſus deſideratur, & in *hierologia* hodie exprimitur. Denique quod in quibusdam *ſponſalia* cum *matrimonio* conueniant, non inducit identitatem rei, ſed hæc duo negotia adhuc diſtinctiſſima manent, ceu infiniti effectus diuerſi oſtendunt. Plures aliæ huius farinæ adducuntur rationes a KIZELIO *in ſynopſi matrim. c.* 8. *theor.* 11. *lit. c.* FINCKELTH. *obſ.* 42. CARPZOVIO *lib.* 2. *iurispr. conſiſt. def.* 173. aliisque, quæ tamen petunt id, quod eſt in principio. Id vero ſatis mirari non poſſum, pleroſque etiam prouocare ad *ius canonicum*, & diſſolutionem tantum admittere in ſponſalibus *de futuro* ſeu *conditionatis*, negare autem in *puris* ſeu *de præſenti*. Ait NICOLAI *de repud. P. I. c.* 2. *n.* 9. ſponſalia de futuro, *qualia hodie habentur, quæ ſub certa & honeſta conditione aut adiecto die contrahuntur*, longe facilius dirimi poſſe, per textum expr. *in c.* 2. *X. h. t.* Et tamen hic textus loquitur non de *conditionatis*, ſed de illis, quæ *pure & ſine omni conditione* contracta ſunt. Ergo ſi ex mente iuris canonici, prout NICOLAI credit, hæc quæſtio decidenda, *pura* mutuo diſſenſu æque diſſolui

poſſunt, ac *conditionata*, quia ius canonicum in *puris ſine omni conditione* contractis admittit repudium. Nec ratio diuerſitatis genuina reddi poteſt, cum quæ ſit ratio remiſſionis fidei mutuæ in *conditionatis* ſponſalibus, eadem quoque in *puris* locum ſibi vindicet. Si dicendum, quod res eſt, non aliunde hic error natus eſt, quam ex peruerſa iuris canonici applicatione. Hoc ſponſalia *de præſenti* indiſſolubilia eſſe decernit: proteſtantes idem etiam aſſerunt, ſed mutant definitionem & rerum conceptum; illa aientes de *præſenti*, quæ ius canonicum decernit eſſe *de futuro*, vt *cit. c.* 2. indicat. Mutato autem rerum ſignificatu, prædicata priſtina amplius applicari non poſſunt. Cum itaque euidens ſit, ſponſalia pura non eſſe matrimonium, nec *de præſenti*, quæ ius canonicum fingit, ſed in ſolo *conuentionis* vinculo & terminis ſubſiſtere, vt ait B. STRYK. *cit. l.* §. 23. quid impediret, quo minus mutuo diſſolui poſſent conſenſu? Interim facile largior, id priuato auſu vt fiat, non facile largiendum eſſe, ſed *conſiſtorii auctoritatem* interuenire debere, prout etiam *cit. c.* 2. innuit, & admittit BROVWERVS *de iure connub. lib.* 1. *c.* 28. *n.* 56. cum ſponſalia hodie non ſimpliciter deſponſatorum arbitrio ſubiecta ſint, vt ceteri contractus conſenſuales. Interim nec magiſtratui eccleſiaſtico integrum eſt, ſi deſponſati ad conſummanda ſponſalia moueri nequeunt, conſenſum & auctoritatem denegare, ſed prout prudenter pontifex in *c.* 2. *cit.* innuit, *patienter* hoc *tolerare* debet, quia coactiones difficiles ſolent habere exitus. Recte id obſeruat BROVWERVS *cit. l.* &, *nec video*, ait, *cur adeo difficiles quidam ſint, vt hoc negent; etenim, licet quid de natura finis ſui participent ſponſalia, publica matrimonia tamen non ſunt, ſed via duntaxat, & gradus ad nuptias, vt Deus nondum coniunxiſſe dici poſſit inexplicabili nexu, qui ſponſores duntaxat ſunt coniugii futuri. Deinde, & melius eſt, mutato affectu vtriusque conſponſi, ſi infelix credatur futurum coniugium, vt ſinat magiſtratus diſtrahi ſponſalia, quam vi cogat, inuitas nuptias perficere, diſtrahendas poſtea forte vel lectuli & menſæ ſeparatione.*

An ob inimicitias capitales repudio locus eſſe poſſit.

§. CLXIII. Sicuti vero *mutuus diſſenſus* non ex odio & inimicitiis capitalibus, ſed potius ex aliis cauſis originem trahere poteſt, ita multo magis repudio locus relinquendus eſt, ſi *inimicitia capitalis* & *odium implacabile* ſuperueniens probari poſſit. Aut enim hæ inimicitiæ ſunt mutuæ, aut tantum in altero *deſponſatorum* deprehenduntur. Priori caſu *mutuus* adeſt *diſſenſus*, & ita ſecundum antea dicta procedendum, & quidem eo magis, quia inter *hoſtes* talis indiuidua vitæ conſuetudo per rerum naturam ſubſiſtere nequit, qui magis ſeiungendi

di quam coniungendi, ne in luctuoſum & triſtiſſimum vitæ conſortium conſentire cogantur. CYPRAEVS *de connub. iure c. XIII. §.* 82. Poſteriori caſu, ſi forſan ſponſa abhorret a moribus auſteri ſponſi; ſi odium Vatinianum contra eum concepit, vt nullo modo id ex mente eius eradicari poſſit, videndum, vtrum *iuſtam* odii *cauſam* habeat nec ne? Priori caſu ex *cauſa odii* ſtatuendum, an *impune* repudium ſponſo mittere poſſit, qua probata, repudium non denegandum. Quid enim ſi verberibus ſponſam excepit? ſi graui iniuria affecit? ſi imperioſius ita eam tractaverit, vt inſtar *mancipii* eam ſe habiturum eſſe oſtendat? BRVCKNERVS *in deciſ. matrim c.* I. *n.* 59. Poſteriori vero diſcernendum prudenti iudici, an odium *ſimulatum*, an *verum?* ſolent puellæ non raro ſpe matrimonii melioris & vt eo promtius faciliusque a ſponſalibus recedere poſſint, fingere horrorem, odium, inimicitiam, cujus tamen cauſam genuinam adferre nequeunt, præſertim cum ſponte ſponſalia ſolenniter contraxerint, & amorem erga ſponſum multis oſtenderint argumentis: mox amore erga alium captæ (eſt enim varium & mutabile ſemper femina) repudium priori ſponſo mittere intendunt, & deſtitutæ iuſta cauſa tantum odium, & quod eius præſentiam penitus exhorreſcant, allegant, quæ cauſa omnino reiicienda, ne dolus eis proſit, quin potius iudex per ſententiam conſummationem matrimonii iniungit, eamque remediis probatis ad hoc cogit. Poſteriori caſu, ſi odium verum, non ſimulatum eſſe appareat, ſi nulla ratione in concordiam reduci poſſunt ob omnimodam animi auerſionem, permittenda eſt diſſolutio ſponſalium, *ne forte deterius inde contingat, vt tali nubat, quam odio habet*, vt ait pontifex *in c.* 2. *X. h. t.* ſalua tamen ſatisfactione alteri præſtanda. CARPZ. *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def.* 176.

§. CLXIV. Hoc modo per varias diſtinctiones procedendum, & de hac quæſtione iudicandum eſſe autumo. Plurimi ſine vlla fere diſtinctione de hac quæſtione iudicant, vt BRVCKNER. *cit. l.* NICOLAI *cit. l. n.* 15. MOGGIVS *de ſponſal. c.* 2. SANCHEZ. *cit. l. diſp.* 59. eamque vel *abſolute* negant vel affirmant, quod tamen non poteſt non multas parere diſcordias. Inprimis MOGGIVS *cit. l. th.* I. ita ſimpliciter format ſtatum controuerſiæ: *an ſponſalia de præſenti*, h. e. pura, *propter odia & inimicitias, quas ſponſi iactant, ſiue arbitrantur eſſe irreconciliabiles, diſſolui a magiſtratu debeant & poſſint?* In *c.* I. *th.* 19. iam præmiſerat, *mutuo diſſenſu* ſponſalia ſolui non poſſe, ergo etiam idem de eo caſu, quo odia ſunt reciproca, vnde *mutuus* naſcitur *diſſenſus*, ſine dubio intelligit, quod etiam argumenta, quæ adducit, indicare videntur. Ille negat,

Plures ſimpliciter repudium in hoc caſu excludunt.

magi-

magiſtratum *expreſſe* hoc vinculum diſſoluere poſſe ob *capitales inimicitias*, quamuis *tolerare* poſſit, ne matrimonium conſumment. Partim ergo negat, partim affirmat. Tacite conniuendo, magiſtratum repudium *tolerare*, non expreſſe *decernere* poſſe cenſet, quæ philoſophia admodum curioſa eſt. Quantum enim iudico, iudex iudicare debet pro *conſummatione matrimonii*, *executionem* autem eius non adeo vrgere, ſed tacite permittere debet, vt ſententia inanis ſit & effectu careat. Quid autem ſi vterque poſtea aliud matrimonium iniuerit contra talem ſententiam? an hoc reſcindendum? an puniendi ſunt? vel an rurſus magiſtratus tolerantiam & patientiam hic præ ſe ferre debet? Hoc ſubtili temperamento magis rem inuoluit quam euoluit. Sed videamus, ob quas cauſas magiſtratus eccleſiaſticus non poſſit *decernere expreſſe* diſſolutionem ſponſalium purorum.

Referuntur & examinantur negantium rationes.

§. CLXV. Ait MOGGIVS *th.* 4. *cit. l.* (1) nullos in toto iure occurrere textus, quo magiſtratui hæc licentia fuerit conceſſa, quin potius ex *c. f. X. h. t.* conſtare, ſponſalia de præſenti *ratione vinculi eſſentialis* & *extrinſeci* nihil hactenus a *vero matrimonio* differre, adeoque aliis de cauſis reſcindi non poſſe, quam ob quas ipſum reſcinditur matrimonium. Ob *inimicitias* autem *capitales* reſcindi nunquam poſſe matrimonium, omnium confeſſione conſtat, ergo idem quoque dicendum erit de *ſponſalibus*, niſi odio acceſſerint inſidiæ. Parum præſidii in hoc argumento habebit MOGGIVS, ſi deſtitutus fortioribus copiis erit. Erroneum eſt, textum in toto iure de hac cauſa non occurrere. ALEXANDER III. *in c.* 2. *X. h. t.* permittit expreſſe repudium ob *odium*, & ſi vel maxime textus hic deficeret, recte tamen interpretes animaduertunt, arbitrio iudicis totum hoc negotium committendum eſſe, ex rerum circumſtantiis ſumturi argumenta, vt ait BROVWERVS *de iur. connub. lib.* 1. *c.* 25. *n.* 9. cum SANCHEZIO *lib.* 1. *de matrim. diſp.* 62. *n.* 3. CARPZOVIO *lib.* 2. *iuriſpr. conſiſt. def.* 176. *n.* 3. *ſq.* CYPRAEO *de ſponſal. c. XIII.* §. 8. *n.* 1. Leguleiorum eſt, verba textus requirere aut vrgere, vbi ſufficiens iuris ratio, qua iuriſprudentia perficitur, adeſt. Argumentum ex *c. f. cit.* deſumtum parum ſententiæ MOGGII patrocinatur. *De ſponſalibus de præſenti* loqui textum, & quidem in ſenſu ſingulari *iuris canonici*, nemo non videt, qualia proteſtantes ignorant, nec MOGGIVS vnquam vidit. Quæ enim *publica* & *de præſenti* vocantur, ſunt illa ipſa, quæ deſcribuntur *c.* 2. *X. h. t.* h. e. *pura & ſine vlla conditione contracta* Quis vero hæc *matrimonium* aſſereret? quis eandem illis vim, quæ coniugio ineſt, tribueret? Abſurdum vtique eſt

Reſponſio ad primam rationem.

eſt, ob nullas alias cauſas ſponſalia diſſolui poſſe, quam ob quas reſcinditur vinculum connubii. (II) Prouocat ad edictum diuinum: *quod ergo DEVS coniunxit, vos creaturæ meæ diſſoluere non debetis*, quod æque ad *deſponſatos* applicandum eſſe cenſet, quia iure diuino ſunt & nominantur *coniuges*, & copula carnalis poſtea accedens tantum conſummationem matrimonii operatur. *Quapropter*, ait, *recte demum infertur, ſponſalia de præſenti pura & non clandeſtina a nullo hominum ſeparari poſſe.* Mirifice turbat MOGGIVS conceptum *coniugii* & *ſponſalium*, quem ex iure canonico non recte intellecto deprauauit. Pertinere *verba Chriſti* ad matrimonium *realiter contractum*, non *contrahendum*, docet tum ratio ex *vnitate carnis* deſumta, tum ipſe *contextus* & huic conſentiens tota interpretum turba, oſtendente B. STRYKIO *de diſſ. ſponſal. c. III. §. 22.* Imo ipſa occaſio, qua ſaluator noſter hæc verba: *quod DEVS coniunxit, homo non ſeparet*, adfert, manifeſtum præbet argumentum, ipſum de *matrimonio*, quatenus per *diuortium* diſſolui poſſit, loqui. Hæc ſententia vnice illis contradixit, qui nullum verum nexum in matrimonio agnoſcebant, & ob quascunque cauſas illud diſſolui poſſe credebant. De *ſponſalibus* nec interrogatus Chriſtus, nec quæſtio fuit. Iure diuino hæc matrimonium eſſe, incongrue dicitur, quod intentionem contrahentium non aliorſum detorquet, quam quorſum directa fuit. Nouus ſane & a *ſponſalitio* diuerſus conſenſus deſideratur in matrimonio, quo in *præſentem cohabitationem* ſolenniter & publice conſentiunt. Ita recte CALIXTVS *cit. diſſ. de coniug. & diuort. §. 28. in f.* cenſet, &, *conſenſus*, ait, *quando per promiſſionem futuræ copulæ manifeſtatur, ſponſalia conſtituit. Reiicitur vero diſtinctio ſponſalium de præſenti & futuro. Sponſalia enim ſunt promiſſiones præſentes & actuales matrimonii futuri. Qualibus poſitis dici poteſt matrimonium ratum.* (vel potius *ſperatum*: nam *ratum* in ſenſu iuris canonici plus denotat.) *Neque dubium eſt, quin id facilius & pluribus de cauſis diſſolui queat, quam matrimonium conſummatum.*

Secundæ rationis examen.

§. CLXVI. Pergit MOGGIVS, (III) & nihil turpius eſſe, ait, quam ſtipulationem *ſub nominis diuini auctoritate* conceptam de in liuidua vitæ conſuetudine, ſocietate & cohabitatione colenda, ab homine mortali ſine cauſa a Deo permiſſa dirimi. Hoc argumentum plus probat, quam debebat. Ponamus, duos iniiſſe ſocietatem negotiatoriam, inuocato nomine diuino, & iureiurando confirmatam. Quid ſi poſtea inimicitiæ inter ſocios coortæ fuerint, & *mutuo diſſenſu*, ante diem huic ſocietati dictum, reſilire, & iuriſiurandi vinculum alter alteri remittere

Tertiæ rationis examen.

vellet, quis negabit ſanus, eos a ſocietate recedere poſſe? Plura alia negotia, *inuocato nomine diuino*, ineuntur, a quibus tamen recedere integrum eſt: imo ſponſalia ſæpius, inuocatione nominis diuini neglecta, conciliantur, adeoque ratio decidendi inde deſumi nequit. Ceterum non aſſerimus, *absque cauſa* recedi poſſe a ſponſalibus: *iuſtam cauſam* coortis inimicitiis capitalibus ſubeſſe credimus & profitemur, & quidem eo magis, cum etiam apud Iudæos ex iis diuortium erat licitum. Sed (IV) nec intactam relinquit regulam vulgatam, *conſenſum facere matrimonium, non concubitum*, quæ vera eſt, hic vero minus recte applicata. Conſenſus etiam facit *ſponſalia;* non *idem conſenſus* tamen etiam conſtituit matrimonium: ad hoc *nouo* adhuc & *diſtincto* opus eſt conſenſu, quem *matrimonialem* vocamus, id quod tot diuerſi effectus, quos diſtinctus hic conſenſus producit, demonſtrant. vid. *diſſ. de diuerſ. ſponſal. & matrim. iure.* Inde (V) abſurda eius ſunt Brocardica, quæ vltimo adfert loco, veluti: quod id, quod de matrimonio diſponitur, locum habeat in nuptiis, & iura locum habentia in vno, locum quoque habeant in altero, quales & plures alii floſculi enumerati & plenius examinati ſunt in *prolegom. cit. diſſ.* quos ſana ratio & ius commune reprobat, damnat, & repudiandos cenſet.

Quartæ rationis examen.

§. CLXVII. Quia vero animaduertit, grauiter contra hanc ſententiam pugnare *c. 2. X. h. t.* illud in *ſqq.* methodo ſcholaſtica reſoluit. Primo ipſum textum non adeo genuinum eſſe docet. Id quidem negari nequit, INNOCENTIO III. eum adſcribi non poſſe, ſed potius deberi ALEXANDRO III. Hac de cauſa etiam ALTESERRA, qui in *decretales* INNOCENTII III. commentatus eſt, hunc textum omiſit, & primum ex *c. 22. X. h. t.* producit. *Concilio Lateranenſi III. anno* 1179. celebrato, adiectæ ſunt variæ decretales, inter quas quoque hic textus *c.* 43. apud HARDVINVM *tom. VI. concil. P. 2.* reperitur, & ALEXANDRO III. tribuitur, ſimulque verba finalia eius adducuntur, quæ MOGGIO ſuſpecta videntur. Idem textus reperitur in *collectione prima*, concilio Lateranenſi ſubiecta, apud HARDVIN. *cit. l. p.* 1741. *c.* 33 vbi verba vltima omiſſa ſunt, quæ diſſolutionem ſponſalium concedunt. Sed nec priora, quæ *cit. l.* adducuntur, diſſolutioni reſiſtunt, adeoque ſi vel maxime vltima non eſſent genuina, nihil aliud tamen euincunt priora, quam *exhortandos* eſſe deſponſatos, vt fidem datam ſeruent, quæ tamen verba *neceſſitatem* nullam nec *abſolutam obligationem* inferunt. Suadent, non neceſſitant. In eo vero palmarium ſuæ cauſæ præſidium collocat, quod totum hoc capitulum ex omnium interpretum ſententia loquatur de ſponſali-

Genuinus ſenſus c. 2. X. de ſponſal.

ſalibus *de futuro.* Nec hoc ego nego, ſed id tantum obſeruo, illa ipſa ſponſalia, quæ hic adſeruntur, non alia eſſe, quam quæ proteſtantes *perverſa ſignificatione* vocant de *præſenti.* Breuiter agit textus de iis, qui *pure & ſine omni conditione de matrimonio contrahendo* ſibi fidem dederunt. Hæc ſponſalia noſtrates cum MOGGIO vocant *de præſenti*, pontificii *de futuro.* Nunquam ſponſalia inimus de *matrimonio contracto*, id quod eſt σιδηρόξυλον, ſed de *matrimonio contrahendo*, adeo vt puniamus deſponſatos, ſi ante matrimonium contractum concubuerint. Ita philoſophatur auctor in ſchola proteſtantium exiſtens ex principiis canonici iuris, quæ tamen peruertit, & nouis ſuis definitionibus applicare ſtudet. Linquamus tandem has nænias, & rem exprimamus verbis apertis, quæ ſine ſophismate in alium detorqueri nequeunt ſenſum. Inebriati principiis iuris canonici, quæ tamen non intelligunt, nec ſatis perpendunt, omnia turbant, vt ſanam tandem eiurare rationem cogantur. MOGGIVS ſponſalia *de præſenti* ſemper in ore habet, nec tamen inter proteſtantes iis aliam definitionem affingere poteſt, quam quæ habetur in *c.* 2. *cit.* Negat hunc textum applicari poſſe ad *ſponſalia de præſenti*, quod admitto in ſenſu iuris canonici, nego in ſenſu illo, quem proteſtantes, mira rerum metamorphoſi, receperunt, vel potius corruperunt. Reliqua, quæ adfert, ad illuſtrationem huius textus magis ſunt commenta, quam commentaria eiusdem, vt pigeat, tot verba pro retundendis his ſcopulis inanibus adduxiſſe.

§. CLXIIX. Pergo iam ad genuinas & probatas repudii cauſas alias, quæ vt dixi magnopere ex *discreti iudicis arbitrio* dependent. Generaliter hanc BROVWERVS *cit. l. n.* 9. adfert regulam: *tum eſſe repudio locum, quoties poſt conſtituta ſponſalia eiusmodi obuenerit incommodum, quod repudiantem, ſi præſciſſet, a ſpondendis nuptiis ſine dubio deterruiſſet.* Omnis enim promiſſio habet in ſe conditionem tacitam: *rebus ſic ſtantibus*, quam nec ſponſalia repudiant. *c.* 25. *X. de iurei.* Quod ſi ergo tam *notabilis rerum mutatio* ſuperuenerit, quam ſi alter deſponſatorum præuidere potuiſſet, nunquam *rationabiliter* ſponſalia contraxiſſet, iuſta erit repudii cauſa. Et quidem hoc eo magis admittendum cenſeo, quo grauius præiudicium ex *matrimonio ſubſequente* alteri adfertur, quod *indiſſolubile* eſt, cum in ſponſalibus res integra ſit, & hoc graue malum & infortunium præcaueri poſſit. Ceſſante ergo hac conditione *tacita*, ceſſare vinculum ſponſalitium dicendum eſt.

Generale fundamentum pro diiudicandis probatis repudii cauſis.

Iuſta repudii cauſa eſt perfidia alterutrius,

§. CLXIX. Ex hac regula pontifex in *cit. c.* 25. hanc format concluſionem, quæ in varios particulares caſus ſeſe diffundit: *in ſponſalibus talis ſubintelligenda eſt conditio, ſi videlicet ſponſa in legem coniugii non peccet*, vel, vt paulo poſt dicitur: *ſi illa contra regulam deſponſationis non venerit*, quia alioquin deficit illa conditio, ſub qua ſponſalia ſunt contracta, & ſtatus rerum, qui tempore ſponſalium fuit, admodum mutatur. Sic itaque (I) iuſta eſt *repudii* cauſa, ſi ſponſa, quæ forſan cum veterano quodam ſponſalia iniit, in eius mox ſperatum obitum, pendentibus ſponſalibus, iuueni cuidam matrimonium futurum promittit, & ita captat mortem ſui ſponſi, fidemque illi datam frangit. Quid enim fœdius & turpius eſt, quam in ſponſi ſui mortem paciſci, & eius amorem ludibrio habere? Ita in cauſa quadam anno 1714. ad me transmiſſa, ſtatuendum eſſe cenſui, & eam his roboraui fundamentis: Es hat Herr Titius mit der Jungfer Caia, ſo von 17. bis 18. Jahren iſt, in Heyraths-Tractaten ſich eingelaſſen, auch er ihr und ſie ihm die gewöhnliche arrhas gegeben, darauf ihre Eltern ein concept der Eheſtiffung ihm zugeſchicket, woraus Titius ſofort abnehmen mögen, daß man mehr auf ſein Geld als Perſon, weil er ſchon von 63. bis 64. Jahren iſt, geſehen. Dahero er ſolches concept ihnen unvollzogen remittiret. Mittlerzeit aber erhält derſelbe unvermuthet einige Briefe, daraus zu erſehen, daß Caia mit jungen Leuten vertraulich conuerſiret, und an dieſelbe nicht allein Liebes-Briefe geſchrieben, ſondern auch einen von ihren Liebhabern, Lucium, auf des Titii Todt vertröſtet, daher Titius eine völlige auerſion vor ihr bekommen, und ſich reſoluiret, ſich mit ihr nicht trauen zu laſſen. Weil aber ihr Vater eine förmliche Ehe-Klage übergeben, ſo wird gefragt:

Ob *Titius* nicht genugſame Urſach habe, geſtalten Sachen nach zurück zu treten.

Ob nun wohl dieſem entgegen zu ſtehen ſcheinet, daß Titius ſich mit der Caia ordentlich verlobet, und zu deſſen Beſtärckung ihr gewöhnliche arrhas gegeben, und von ihr dergleichen angenommen, wie denn auch ihre Eltern darein conſentiret, alſo an dem vinculo ſponſalium gar kein Mangel anzutreffen, und Titius dahero nach den bekanten Rechten gehalten ſeyn möchte, durch prieſterliche copulation die Ehe zu vollenziehen, oder in Verbleibung deſſen durch die Obrigkeit darzu compelliret oder angehalten werden könne

NICOLAI *de repud. ſect. I. c.* I. *n.* 59. CARPZOV. *lib.* 2. *iuriſpr. conſiſt. def.* 132. BRVCKNER. *in deciſ. matrim c.* I. *n.* 7. li-

licet enim ad ſponſalia ineunda nemo cogi debeat, tamen ad ſemel contracta conſummanda cogi poteſt,

BROVWER *de iur. connub. l. 1. c. 24. §. 22.*

und obwohl Titius aus denen beygefügten Liebes-Briefen einige auerſion gegen Caiam bekommen, zumahl aus denen beyden letzten Briefen abzunehmen, daß Caia in Carthago dem daſelbſt ſich aufhaltenden Lucio ihr Eheverlöbniß notificiret, und ihn auf des Titii bald erfolgenden Todt vertröſtet, gleichwol dieſes dabey zu erwegen, daß beyde Briefe von Lucio geſchrieben seyn ſollen, welcher ſich auf Caiæ Schreiben beziehet, ſo doch nicht da iſt, dabey dann bekannt, quod referens non probet, niſi conſtet de relato,

auth. ſi quis in aliquo C. de edend.

wie denn auch ſonſten ausgemachten Rechtens iſt, quod epiſtola contra tertium fidem haud faciat.

l. 7. C. de probat. l. 52. pr. de pact.

MENOCH. *de arbitr. iud. quæſt. lib. 2. c. 94. n. 22.*

NICOLAI de PASSER. *de ſcript. priu. tr. 3. pr. n. 187. &c.*

Dieweil aber dennoch nicht geleugnet werden mag, daß aus denen angeführten Liebes-Briefen eine wichtige cauſa a ſponſalibus reſiliendi erwächſet, zuförderſt aber hierbey unterſuchet werden muß, ob und wie weit ſolche zum Beweiß hinlänglich ſind, &c. &c. &c. Hiernächſt es nunmehro auf die Frage ankommt, ob dieſelbe ad reſcindenda ſponſalia hinlänglich ſind, da denn zwar nicht zu leugnen, daß aus denen erſten 4. Briefen keine iuſta cauſa reſcindendi ſponſalia herzunehmen iſt, anerwogen ſie dieſe correſpondence vor der Verlöbniß gepflogen, und daraus nicht erhellet, daß ſie ungebührlich mit dem Lucio gelebet, hergegen die beyden letzten Briefe anzeigen, daß die Jungfer Caia poſt ſponſalia iam contracta eine ſolche correſpondence mit dem Lucio geführet, welche ſie der gösſeſten Untreue überführet, anerwogen ſie darin die ſponſalia, ſo ſie mit dem Herrn Titio geſchloſſen, aus der Urſache notificiret, weil ſie mit demſelben ſchon ſich vorher verlobet, wie die deutlichen Worte des Briefes anzeigen:

Denn einmahl weiß ſie, wie wir ſtehen, und daß ihre Frau Mama auch noch bey unſerer letzten Zuſammenkunft in Barcelona mit einander verabredet, daß uns weder Welt noch Teuffel trennen kan, wo ſie anders nicht ihre Ehe in Gefahr ſetzen wollen ꝛc.

Alſo ihn zur Geduld anmahnen wollen, zumahl ſie verhoffete, daß ſie ihres neuen Liebſten durch den Tod wegen ſeines Alters bald befreyet

 ſeyn

ſeyn würde, ſie inzwiſchen ein gutes Vermögen von ihm zu ererben hoffete, laut gedachten Brieſes eigene Worte:

Es iſt zwar wohl wahr, um einen ſo fetten noch 1. à 2. Jahr warten zu können, und die Frau Mama meynete, daß der alte Galan ſo ſehr hitzig ſich bezeugete, daß ers kein Jahr würde ausdauren können; Allein man kan nicht wiſſen, wie das Ding gehet, und ſetzet mich faſt in Verzweiffelung.

ferner:

Zwarten ſeynd ihre Vorſchläge alle conſiderable, da ihr neuer Galan ziemlich alt, und an die 70 Jahr, ſich auch offeriret ihr gleich 4000. Thaler zuzuheyrathen, und wenn Erben folgen ſolten, ſie ſein übriges, ſo ſie glaubete über 20000. Thaler werth, darzu zu haben, in ſpecie hoffete ſie auch, das Haus noch darzu zu bekommen.

Woraus denn klärlich erhellet, daß gedachte Jungfer Caia ihren erſtern Galan auf den Tod ihres bereits verſprochenen Bräutigams vertröſtet, und von demſelben bald erlöſet zu werden verhoffet, welches eine keiner verlobten Braut anſtändige Sache, vielmehr eine offenbahre Untreu iſt, und alſo der Herr Titius an die ſponſalia denen Rechten nach nicht verbunden iſt, ſubeſt enim in omni deſponſatione tacita conditio, ſi illa in legem connubii non peccauerit, nec contra regulam deſponſationis venerit, quo facto etiam iurata ſponſalia diſſoluuntur. *c. 25. X. de iurei.* B. STRYK. *de diſſenſ. ſponſal. ſect. 2. §. 27. p. 70. inf.* Neque tantum illa fidem ſponſalitiam frangit, quæ ſtuprum patitur, ſed etiam quæ fidem alteri in caſum mortis ſponſi dat. *arg. c. f. X. de eo, qui dux. in matrim. quam poll. adult.* da es auch hier billig heiſſen muß, quod turpius eiiciatur quam non admittatur hoſpes, wie in ſimili caſu der pontifex raiſonniret in *c. 25. X. de iureiur.* So erhellet hieraus &c.

vel qui noua cum alia ſponſalia iniit,

§. CLXX. Simili ratione quoque (II) in *legem datæ fidei* peccat, qui, relicta priori ſponſa, cum qua valida iniit ſponſalia, cum alia eadem contrahit. Quamuis enim ſponſalia *poſteriora* ſint *nulla*, & ſponſus ad inſtantiam ſponſæ primæ cogi queat, vt ad eam reuertatur, & ſic in nexu maneat; hæc tamen a *vinculo* prorſus liberata eſt, vt ſi ad conſummationem agere nolit ob fidem a perfido fractam, nihilominus ſatisfactionem ſuam ab eo petere poſſit. SANCHEZ. *de matrim. lib. I. diſp. 49. n. 2.* Inde *in ordin. Saxon. elect. punct.* von Ehegelöbniß dicitur: Würde ſich aber die Perſon, ſo ſich mehr denn einem verbündlich verlobet, mit der letzten Perſon fleiſchlich einlaſſen, ſo ſoll der er-

erſten verlobten unſchuldigen Perſon nichts deſto minder frey ſtehen, ob ſie ſich mit dem Verbrecher verſöhnen will. Hoc caſu vbi ad poſteriora concubitus acceſſit, maior ratio eſt pro repudio, quia magis eo ipſo in *legem deſponſationis* peccat. Limitant hoc ipſum eccleſiæ Romanæ doctores, niſi cum prima *ſponſalia de præſenti* contraxerit, quæ abſolute conſummanda ſunt, *c.* 31. *X. h. t. c.* 3. *X. de ſponſ. duor.* adeoque læſæ ne quidem integrum, ob fidem fractam a ſponſalibus recedere. Equidem proteſtantes contrarium ſtatuunt, ſi poſterioribus ſponſalibus acceſſerit concubitus, cum etiam matrimonium ob adulterium diſſolui queat. KITZEL. *in ſynopſ. matrim. c.* 8. *theor. II. lit. e.* BEVST. *de matrim. P.* I. *c.* 15. *in f.* Ceterum ſi adhuc res ſit integra, maior illis ſuboritur difficultas, qui ſponſalia *publica* & *pura* dicunt *de præſenti*, & hæc ſecundum regulas *iuris canonici* æſtimanda eſſe cenſent. Si iuxta quorundam errorem ſunt ipſum matrimonium, innocenti vix integrum erit, perfido nuncium mittere. Cum vero ab hac hypotheſi prorſus alienus ſim, innocentem ſponſam cogendam haud eſſe arbitror, vt, ſi gratiam fœdifrago facere nolit, ad eum reuertatur. Conf. CARPZOV. *lib.* 2. *iuriſpr. conſiſt. def.* 65. *n.* 6

§. CLXXI. Multo magis ergo (III) repudiari poteſt ſponſa, ſi poſt contracta ſponſalia *ſtuprum* paſſa eſt, adeo vt ne quidem ſponſalia iuramento firmata hoc caſu innocentem ſtringant, cum etiam iuramento illa inſit conditio: *ſi contra regulam deſponſationis non venerit*, vt ait pontifex in *c.* 25. *X. de iureiur.* Perſpicuis tamen argumentis hoc probandum eſſe volunt, vt ſolis ſuſpicionibus ſtandum haud ſit, quæ vanæ eſſe & ex calumnia oriri poſſunt, cum notum ſit, poſt contracta ſponſalia nunquam calumniatores deficere. CYPRAEVS *de connub. iur. lib.* I. *c.* 13. *§.* 50. *ſq.* NICOLAI *de diuort. & repud. P.* I. *c.* 2. *n.* 49. Interim quia huiusmodi delicta clanculum committuntur, & difficillimæ probationis ſunt, vrgentiſſimæ coniecturæ etiam quandoque ſufficere poſſunt, quæ graui ſuſpicione ſponſam laborare faciunt, ob quam ſponſus maximum odium contra eam concepit, vt omnis ſpes reconciliationis præcluſa ſit; hæc enim, quia ſuſpecta conuerſatione ſua cum aliis, qua merito abſtinere debebat, anſam odio dedit, illa, quæ ſupra dicta ſunt, locum hic habebunt. Quod ſi vterque deſponſatorum in pari reatu eſt, repudio non poteſt eſſe locus. Hoc contingit, (α) ſi vterque deſponſatorum eodem ſe maculauerit luto. Notum eſt, mutua delicta compenſari, quoad *intereſſe priuatum*, nec in pari reatu hærentem contra alterum delinquentem agere poſſe. Aſſerit quidem SANCHEZ *de ſacram. lib.* I. *diſp.*

vel ob ſtuprum alterutrius.

Quid ſi vterque in pari reatu ſit?

diſp. 55. *n.* 9. hic non vtrobique æquale damnum adeſſe & ſic compenſationem iniquam fore: multo grauius eſſe detrimentum a parte viri per fornicationem ſponſæ, quam huius per ſponſi delictum; multo turpiorem eſſe ſcortationem ſponſæ, quam ſponſi, cum in hac leges maiorem deſiderent caſtitatem. Colorem hæc habent, quæ adfert SANCHEZIVS, nec probabilitatis deſtituuntur ſpecie. Non tamen a priori ſententia decedo. Vterque peccat in *legem deſponſationis*: vterque frangit fidem, & in hoc *paria* ſunt omnino *delicta*, non diſparia, non inæqualia. Licet vero detrimentum maius ſponſo ex hac perfidia obuenire dicatur, id tamen ſua culpa ſentit, qui legem deſponſationis ſanctius colere debuiſſet, ſi maiorem caſtitatem a ſua ſponſa exegiſſet: imo tanto grauius puniendus dicitur, *quanto magis ad eum pertinet, & virtute vincere & exemplo regere feminas*, vt ratiocinatur AVGVSTINVS *in c.* 6. *C.* 32. *q.* 6. Addidit in *c. ſeq. Tu autem exigis hoc ab vxore* vel ſponſa, *& non vis reddere vxori* vel ſponſæ, *& cum debeas in virtute præcedere vxorem* vel ſponſam, *quoniam caſtitas virtus eſt, tu ſub vno impetu libidinis cadis? Et vis vxorem* vel ſponſam *victricem eſſe, tu victus iaces. &c.*

Quid ſi ſponſo volente ſtuprum paſſa eſt?

§. CLXXII. Quod ſi (6) ſponſo volente ſponſa ſtuprum paſſa eſt, hoc ipſo quidem ille genus quoddam *lenocinii* exercet, & merito puniendus; repudium tamen facere nequit, cum non delinquat in *legem deſponſationis*, quæ ſponſi conſenſu a fide deficit, quo iuri ſuo renunciaſſe cenſetur. BROVWERVS *cit. l. n.* 16. NICOLAI *de repud. & diu. P.* 1. *c.* 2. 55. CYPRAEVS *de iur. connub. cit. l.* 43. Recte vero animaduertunt SANCHEZIVS *c. l. n.* 4. PAVLVS CYPRAEVS *de iur. connub. lib.* 1. *c.* 13. *§.* 56. B. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 2. *§.* 34. *in f.* non eſſe conſtituendam differentiam, vtrum *ſponſa* an *ſponſus* in vinculum deſponſationis delinquat. Loquitur quidem pontifex in *cit. c.* 25. *de iureiur.* de femina ſtupro ſeſe maculante; ſed tali ratione ſubiecta, quæ etiam in ſponſum, vinculum deſponſationis frangentem, quadrat. Vulgatum eſt, *maiorem requiri caſtitatem in feminis quam in maſculis*, nec tantum *vulgatum* eſt, ſed ſuo modo etiam iure Romano approbatum, vt vel doctrina de *adulterio* docet & ad *tit. de adult. tom. V.* illuſtrabitur. Aſt hanc regulam hinc non ſatis tuto applicari poſſe opinor. Ratio decidendi hoc in caſu quærenda in *fide deſponſationis fracta*, ob quam iuſtiſſime ſponſa iraſcitur ſponſo, & iuſtam *auerſæ mentis* cauſam concipit. Eſt præterea fides reciproca, & æque ſponſus in eam delinquere poteſt quam ſponſa; qua de cauſa *repudii* cauſam habet iu-

ſtam

ſtam, quæ ex his ſponſi moribus de futura matrimonii ſorte non adeo bonum capere poteſt augurium. Etiam de iure ciuili recentiori, quo *quadam iuſta cauſa repudii* deſiderata fuit, probatum eſt repudium propter *turpem vel prodigam vel impudicam ſponſi conuerſationem in l. 5. C. de ſponſal.* quod nec ius canonicum mutaſſe legitur. Conf. *c.* 2. *C.* 32. *q.* 6. Imo etiam hic locum habet vulgatum illud:

Turpius eiicitur quam non admittitur hoſpes.

Conſiſtorii Wittebergenſis ſententiam, qua repudium ad inſtantiam ſponſæ decretum, refert DEDEKENNVS *c. l. n.* 33. in qua ratio decidendi quæritur in *adulterio & deſertione*, quæ tamen rem magis turbat, quam declarat. De *antecedente* fornicatione ſponſæ, quam pontifex in *c.* 25. *X. de iurei.* a iuſtis ſponſalia impugnandi cauſis ſine vlla ratione excludit, non ero ſollicitus, quoniam non tam iuſtam repudii cauſam conſtituit, quam ſponſalibus *nullitatem* conciliat ab initio, de qua hic non ſum ſollicitus.

§. CLXXIII. Aliunde quoque *notabilis rerum mutatio* contingere poteſt, quæ ſine *violatione datæ fidei* repudio locum omnino relinquit, idque vel concurrente alterius *culpa*, vel ſolo ſuperueniente *infortunio*. Ad *caſualem mutationem* refero, (I) ſi ſponſa *per vim* ſtuprum paſſa fuerit, vel rapta etiam, & hoc modo violenter compreſſa. Equidem ſupra obſeruaui, patres Africanos edixiſſe, raptam puellam, *etiam vitiatam*, reddendam eſſe ei, cui deſponſata fuit; quod quidem admitti poteſt, ſi ſponſus hoc deſiderauit, nec hoc ſponſæ infortunio a fide data reſilire intendit: ſed ſponſo eam recipere nolente, aliud dicendum. Confirmatum id eſt in *c.* 33. *C.* 27. *q.* 2. *Raptæ, ſi eam ſponſus recipere noluerit, & ipſa eidem crimini conſentiens non fuerit, licentia nubendi alii non negatur.* Similiter in *c.* 34. *ibid.* idem repetitum eſt, cum alioquin ipſi in raptum conſentienti cœlibatus imponi deberet. In his textibus nequidem *violenti ſtupri* fit mentio. An ergo *ſolus raptus* ſufficit, quem inuita paſſa eſt, vt tamen non ſit vitiata? Quid enim ſi iuramento ſe purgauerit, ſe intactam nec contaminatam eſſe? Quandoque audiendum eſſe ſponſum credo, ſi nulla ratione adduci poteſt, vt ſponſam, licet innocentem, recipiat. Equidem vtroque caſu ſponſa inſons eſt, non deliquit, nec in *legem deſponſationis* peccauit: magis caſum, quem auertere nequit, paſſa, qui in eius odium detorqueri non debet. vid. *c.* 1. *C.* 32. *q.* 5. Nihilominus tamen hic caſus ita comparatus eſt, vt *notabilem* rerum *mutationem* inducat, quam ſi quis præuidere potuiſſet, nunquam ſponſalia contraxiſſet, & ita deficit conditio: *rebus ſic ſtantibus.* Nec aſſe-

Caſualis rerum mutatio notabilis huc quoque pertinet, vt ſtuprum violentum vel raptus ſponſæ.

An ſolus raptus ſufficiat?

aſſerendum eſt, talem mutationem deficere in *raptu;* quamuis enim revera non ſit contaminata, *libidinis cauſa* tamen rapta eſt, & communi hominum opinione quandoque *pro contaminata* habetur. Ita credunt, ita ſentiunt, ita ratiocinantur plerique, puellam raptori vix potuiſſe reſiſtere: improbabile eſſe, eam incontaminatam relictam, quæ captiua detenta fuit per aliquot temporis ſpatium a violento ſtupratore: licet ſe purgauerit, non tamen puellæ, maculam hanc declinanti, facile fidem habendam eſſe &c. Hæ ſimilesue ſuſpiciones ſponſi animum facile mutare poſſunt, vt alienatæ mentis eſſe incipiat, nec facile cogi queat, vt eam ducat, quam vitiatam eſſe ſuſpicatur. Quod ſi tamen mox poſt raptum in ipſo adhuc itinere deprehenſus fuerit raptor, & rapta liberata, vt omnino conſtet, ipſam violari non potuiſſe, ceſſat hæc ſuſpicio, & ſimul *probata repudii cauſa.*

Morbi ſuper-venientes

§. CLXXIV. Præterea (II) huc refero *morbos* ſuperuenientes, vel incurabiles, vel ita comparatos, vt conſuetudinem coniugalem impediant, vel horrorem ſano incutiant. Ait pontifex in *c.* 25. *X. de iurei. Quodſi poſt huiusmodi iuramentum mulier fuerit non ſolum lepro-ſa; ſed etiam paralytica, vel oculos vel naſum amitteret, vel quicquam turpius ei eueniret, numquid vir teneretur eam ducere in vxorem? profecto ductam non poſſet dimittere. Sed numquid non ductam admittere teneretur? quamuis interdum contractum non dirimat, quod impedit contrahendum.* De ſponſalibus de *futuro* hoc eſſe intelligendum, nemo dubitabit, cum, ſicuti morbus ſuperueniens non dirimit matrimonium, ita nec probatam de *iure canonico* cauſam conſtituere queat repudii in ſponſalibus de *præſenti*, quæ dicuntur ipſum matrimonium. GONZALEZ *ad c.* 3. *X. de coniug. leproſ. n.* 8. Aperte id docet pontifex in *c.* 3. *cit. quia poſtulaſti, vtrum ſi poſt ſponſalia de futuro inter legitimas perſonas contracta, antequam mulier a viro traducatur, alter eorum lepræ morbum incurrat, alius ad conſummandam copulam maritalem compelli debeat? reſpondemus, quod ad eam accipiendam cogi non debet, cum nondum inter eos matrimonium fuerit conſummatum.* Refertur etiam hic textus inter capitula, quæ *concilio Lateranenſi III. an.* 1179. habito adiecta ſunt apud HARDVINVM *tom. VI. p. 2. concil. p.* 1873. vbi tamen verba *de futuro* ſunt omiſſa, adeoque recte cenſent interpretes, illa eſſe adiecta a RAYMVNDO compilatore. Hoc ſine dubio ea factum eſt intentione, vt ſuperaret difficultatem, quam alioquin doctrina de *ſponſalibus de præſenti* hic parere poſſet. Quid ad hæc proteſtantes? Miror KITZELIVM *in ſynopſ. matrim. C.* 8. *theor.* 12. *lit. b. &c.* hanc cauſam admiſiſſe, cum tamen

dirimunt ſponſalia de futuro de iure canonico.

De praxi proteſtantium.

men ſponſalia de *præſenti* matrimonium eſſe dicat, quod non dirimit ſuperueniens morbus, vnde etiam fatetur, plerosque canoniſtas diſſentire, & cur non diſſentirent, cum textui adducto inhærere teneantur? Tam peſſime cohæret eorum doctrina, qui hanc diſtinctionem retinent, & ex iuris canonici concluſionibus eam æſtimandam cenſent. In eadem eſt ſententia CYPRAEVS *P.* I. *C.* 13. *de iure connub.* §. 65. & aperte ait: *neque hic diſtinguendum arbitror, an ſponſalia verbis præſentis an futuri temporis concepta ſint*, quod etiam repetit NICOLAI *de repud. cit. l. n.* 3. exiſtimans cum ZIEGLERO, plerosque hunc textum, quem adduxi, trahere *ad ſponſalia de præſenti.* Hoc vero erroneum eſſe iam oſtendi, cum ideo RAYMVNDVS hæc verba, *de futuro*, adiecerit, vt oſtenderet, in ſponſalibus de *præſenti* id minime locum inuenire, prout etiam GONZALEZ cenſet. Noſtrates vero ita explicant hunc textum, vt ſuæ cauſæ inſeruiant, & male cohærentem doctrinam tegant. Scilicet ſponſalia, ſiue *pura* ſint, ſiue *conditionata*, nondum ipſum matrimonium ſunt, & ſic ob tam notabilem mutationem omnino reſcindi poſſunt.

* §. CLXXV. Ad ſpecialia vt transeamus, indubium forſan eſt, De furore. a) *furorem* ſuperuenientem repudio locum facere, imo etiam *dementiam* vel grauiorem *melancholiam*, quæ ad proximum gradum furoris inclinat. Ait quidem ICtus in *l.* 8. *D. de ſponſal. furor quin ſponſalibus impedimento ſit, plus quam manifeſtum eſt; ſed poſtea interueniens ſponſalia non infirmat.* Id facile liquet, ICtum haud negaſſe, *furorem* eſſe iuſtam repudii cauſam; id enim vel ideo negare non potuit, quia de iure Romano repudia erant permiſſa, & ex leuiſſimis cauſis conceſſa, cum etiam ipſum matrimonium per *furorem ſuperuenientem* diſſolui potuerit. *l.* 22. §. 7. *ſolut. matrim.* Id videlicet tantum intendit ICtus, furorem non *ipſo iure* irritare ſponſalia, ſed potius exſpectandum eſſe *repudium* ſponſi vel ſponſæ, absque quo alias ſponſus bina ſponſalia hoc caſu contraxiſſet, pœna infamiæ plectenda. Id liquet ex oppoſito, quod ICtus format. Ait: *ſponſalia a furioſo contracta eſſe ipſo iure nulla.* Oppoſitum ergo eſt: *furor ſuperueniens non annullat ipſo iure ſponſalia.* Quid ergo, ſi ſponſus ſpem concipiat, fore, vt mox ſponſa demens ad ſanam mentem reuertatur? ſi nolit repudium mittere? ſponſalia vtique interim ſubſiſtunt, nec *ipſo iure* irritantur. Neque hic diſtinguendum noſtrates cenſent inter ſponſalia de *præſenti* & *de futuro*, teſte KITZELIO *cit. l.* & tamen matrimonium ob furorem ſuperuenientem reſcindi poſſe negant. Id facile largior, parum referre, vtrum furor quandoque remittat, & interualla ſua habeat nec ne? cum alter deſponſatorum coniici

 non

non debeat in tam triſte luctuoſumque infortunium, vt coniugi, etiam per certa temporum interſtitia furioſo vel dementi, cohabitet, cui nondum vinculo indiſſolubili eſt conglutinatus. NICOLAI *cit. l. n.* 27. BROVWER. *cit. l. n.* 12. Quid vero ſi *ſpes ſanitatis* ſuperſit? Monet NICOLAI *cit. l. n.* 30 iudicem non ſtatim repudio locum facere, ſed illud deſideranti iniungere debere, ne intra certum ſpatium ad alia vota tranſeat, vt interim, quo res ſit euaſura, animaduerti queat; deſperata autem prorſus re, tandem repudium eſſe concedendum. Admodum duram eſſe hanc conditionem, quilibet facile deprehendit. Sit ita, ſpem ſanitatis ſupereſſe. Nemo tamen euictionem præſtare poterit repudium deſideranti, ingratum hunc hoſpitem non reuerſurum eſſe. Semel infectus eſt ſanguis, & ita verendum, ne in liberos hic morbus propagetur. Quin contingere poteſt, vt ſpes affulgens ſanitatis magis interuallum ſit, non ſanitatis reſtitutio, cum *ſub ſpecie inumbratæ quietis ſæpe furor latitet*, vt dicitur in *l.* 18. §. 1. *de acquir. vel amitt. poſſeſſ.* Nec huc commode trahi poteſt *l.* 17. *de ſponſal.* vbi ICtus ita: *Sæpe iuſtæ ac neceſſariæ cauſæ non ſolum annum vel biennium, ſed etiam triennium & quadriennium & vlterius trahunt ſponſalia, veluti valetudo ſponſi ſponſaue vel mortes parentum, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes, quæ ex neceſſitate fiunt.* Recenſet ICtus cauſas, ob quas protrahi ſoleant ſponſalia, & ſic *relatiue* ſeu *enunciatiue* loquitur; non vero *diſpoſitiue* docet, repudium interim fieri non poſſe, & per modum decreti ſponſæ imponendum eſſe, vt interim ſubſiſtat, nec repudium mittat; quod abhorret a diſciplina Romanorum; ſemper enim in legibus verba *diſpoſitiua a relatiuis & enunciatiuis* ſeparari debent.

De aliis morbis.

§. CLXXVI. Morbos *contagioſos* quoque b) repudiorum iuſtam cauſam præbere, facile quilibet conſtituet, ſi ita comparati ſunt, vt vel altera pars eo ſimul infici queat, vel, reſtituta valetudine, recurrere & per amplexus coniugales reuerti poſſint. *Morbum gallicum* huc referunt, cuius curatio plerumque lubrica eſt, ſemperque ex futura cohabitatione periculum grauiſſimum imminet, quod terrorem alteri incutere poteſt, id quod exemplo illuſtri illuſtrat B. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 2. §. 44. Externa corporis vitia, quæ perſonam vel deſpectui exponunt publico, vel ineptum ad rem familiarem gerendam reddunt, ſine dubio quoque huc pertinent, quod docet *cit. c.* 25. veluti ſi quis oculum vel naſum amiſerit, ſi claudus fiat &c. nulla inter proteſtantes habita diſtinctione, ſiue ſponſalia ſint *de præſenti* ſiue *de futuro*, vt aſſerit NICOLAI *cit. l. n.* 122. quæ tamen de iure canonico omnino hic facienda,

da, imo etiam ſecundum doctrinam proteſtantium, ſi eorum traditioni inſiſtendum foret. An idem dicendum, ſi ſponſæ formoſæ facies ex variolis admodum deturpata ſit, vt horrorem ſponſo incutere poſſit? Qui id affirmant, fundant ſe cum SANCHEZIO in *cit. c.* 25. & quod res in eo ſtatu non permanſerit, in quo fuit ab initio, quo ſponſalia contracta. Aliis, vt NICOLAO *de repud. P.* 1. *C.* 2. *n.* 130. arridet ſententia contraria, vel ideo, quod ſit æquior, & deformitas hæc ſponſæ obuenerit, citra omnem ſuam culpam. Id vnice ergo in quæſtione eſt, an hic tam *notabilis rerum mutatio ſit*, vt ſponſalium conditio ſubintellecta deficere videatur? Id omnino quandoque dicendum, ſi deformitas tam inſignis & grauis ſit, vt eius aſpectum horreant homines; ſi facies in ſponſa pro dote fuit, &c. vt recte obſeruat B. STRYK. *cit. l.* §. 42. Alioquin magis *prætextus*, quam *probata* repudii *cauſa* videtur, ſi deformitas non adeo magna ſit, vt, ſicuti in aliis, ita hic quoque multum *iudicis arbitrio* relinquendum eſſe, recte aſſerat BROVWERVS *cit. l. n.* 37. Proinde non neceſſe, omnia morborum genera euoluere & excutere, cum quæ adducta ſunt, tantum exempli cauſa allata ſint, & impoſſibile ſit, leges de omnibus caſibus ſpecialibus ſcribere, qui vnice ſecundum regulam adductam prudenti iudicis arbitrio ponderari debent. Conf. DEDEKENNVS *cit. l. n.* 46. De facie deturpata ex variolis.

§. CLXXVII. Caſualis mutatio quoque c) contingere poteſt, per *iacturam bonorum*, maxime ſi ſponſus per incendium aliumque caſum in extremam coniiciatur egeſtatem, vt vix ſibi neceſſaria vitæ alimenta comparare, multo minus ergo vxorem alere poſſit. Hoc caſu ſane *notabilis* oritur *rerum mutatio*, nec ſponſa poteſt cogi, vt ſe ſuamque fortunam in apertiſſimam coniiciat ærumnam, quæ non præuideri, adhuc tamen præcaueri poteſt. Quæ nubit viro, id ſimul tacite intendit, vt ab eo tanquam capite familiæ, &, cui onera matrimonii incumbunt, alatur, qua ſpe per hanc ſuperuenientem notabilem mutationem fruſtratur. SANCHEZ. *de matrim. lib.* 1. *diſ.* 59. *n.* 6. BROVWERVS *cit. l. n.* 41. Multum tamen etiam hic arbitrio iudicis committendum, vt videat, an ſponſus aliunde adhuc ſe ſuſtentare, & ſe erigere queat, nec ne? vtrum omnium bonorum iacturam paſſus ſit, an vero tantum quorundam? cuius ſit conditionis? quod vitæ genus colat? nam ex hoc multum vtique dependet. Mercatorem commendant *diuitiæ & fides?* illæ hanc ſuſtinent: vtraque amiſſa, omnis hominis perit fortuna, & quaſi mortuus cenſetur, præſertim ſi bonis cedere, ſi ob debita cambialia, vel culpam admiſſam fuga ſalutem quærere cogitur. BROVWER. De iactura bonorum.

 cit.

cit. l. NICOLAI *cit. l. n.* 161. Si alio quodam vitæ genere vtitur, quo ſe ſuosque adhuc ſuſtentare commode queat, veluti ob artificium, quo inclaruit; ob officium publicum, quod admodum lucroſum eſt: minime eo caſu repudium admittendum cenſeo, ſi vel maxime omnes eius fortunæ incendio fuerint conſumtæ, quæ facile reſtitui poſſunt. Quid ſi officio publico præfectus poſt ſponſalia contracta a principe dimittatur, non ſua culpa, ſed mutata principis voluntate, aduerſum animum contra eum gerentis? ſi quidem aliunde ſe vxoremque ſuam futuram ſuſtentare nequeat, nec ſpes ſit, eum cum principe rediturum in gratiam vel alibi officio admotum iri, pro arbitrio iudicis, circumſtantias accurato ponderantis iudicio, repudium concedendum, maxime ſi ex illis appareat, puellam huius *officii* intuitu vnice & primario inductam fuiſſe, vt fidem de futuris nuptiis ei daret, quam nunquam ei dediſſet, ſi hanc *mutationem* præuidere potuiſſet. De *caſu*, qui circa *bona ſponſæ* contingit, magis dubitant interpretes, nec ratio diuerſitatis deficit. Quamuis enim forſan ſponſus intuitu *diuitiarum* & *ſperatæ dotis pinguioris* ſponſalia contraxerit, non tamen omnis eius fortuna interiit, aut res prope deſperatæ ſunt, maxime ſi ne quidem certam dotis quantitatem ſibi dari ſtipulatus eſt, ſed forſan futuram ſoceri hereditatem tantum captauit: tunc enim recte ei opponitur: *propoſitum in mente retentum nihil operatur*. Si dos opima ipſi promiſſa; ſi res eius ita ſunt comparatæ, vt, amiſſa hac dote, matrimonium commode inire, & vitæ ſuæ inſtitutum, quod copiam bonorum deſiderat, perſequi nequeat, repudio tunc quoque locum relinquendum eſſe cenſent. Pontifex in *c.* 3. *X. de condit. appoſ.* proponit caſum de eo, qui promiſerat mulieri, ſe eam accepturum in vxorem, ſi certam ſummam illi donauerit, vel, vt addit GONZALEZ, in dotem dederit, aitque, ſponſum non obligari ex his ſponſalibus, ſi illa promiſſum implere *recuſet*. Idem quoque dicendum, ſi implere *non poſſit*, quia ſufficit, quod conditio, ſub qua promiſſio facta, non ſit impleta, *niſi*, addit pontifex, *conſenſus de præſenti aut carnalis inter eos commixtio ſit ſubſecuta*, quia vtroque caſu matrimonium iam cenſetur contractum. Primum caſum ignorant eccleſiæ noſtræ, nec illum in *puris ſponſalibus* hoc caſu quærunt. CARPZ. *lib.* 2. *iurispr. conſiſt. def.* 22. *n.* 8. *ſeqq.* GERHARD. *in loco de coniug.* 104. CYPRAEVS *P.* 1. *de iur. connub. c.* 13. §. 81. *n.* 3. Poſteriorem facilius admittimus, quia per *concubitum* quodammodo ſponſalia degenerarunt in *matrimonium*, ad minimum quoad vinculi indiſſolubilitatem, & imputet ſibi ſponſus, quod præmature cum ſponſa ſeſe commiſcuerit.

De dimiſſis ab officio publico.

Si ſponſa iacturam bonorum patitur.

§. CLXXIIX.

§. CLXXIIX. Progredior ad alterum huius thematis membrum, ſi *facto* & *culpa* ſponſi vel ſponſæ inſignis mutatio rerum ſuperuenerit, vnde iuſtior naſcitur repudii cauſa, quod illud ſua culpa promouerit, eique cauſam dederit. *Mutationem religionis* huc *primo loco* referunt, circa quam duæ emergunt quæſtiones: 1) vtrum is, qui mutauit religionem, repudium alteri mittere poſſit, qui religionem mutare, & ſe ad alterius captum componere recuſat? 2) an alteri probata repudii cauſa inde naſcatur, quod ſponſus vel ſponſa eam mutauerit? De priori exemplum ſolenne ex primo ſeculo adeſt in THECLA, de qua hæc refert EPIPHANIVS *hæreſ.* 78. *n.* 16. *p.* 1048. *edit. Petau. Thecla cum in Paulum incidiſſet, pactas nuptias diſſoluit, cum primario cuidam ciuitatis totius ac longe diuiti, nobiliſſimo, ſplendidiſſimoque deſponſa iam fuiſſet. Verum terrena ideo ſancta illa contemſit, vt cæleſtium compos eſſe poſſet.* Totius THECLAE vitæ ſeriem referunt BASNAGE *in annal. ad ann.* 47. & TILLEMONTIVS *in hiſtor. eccleſ. tom. II. P.* 1. *p.* 107. quæ tamen ita comparata eſt, vt traditiones hæ ante ſeculum IV. non fuerint natæ, adeoque admodum fluxæ & incertæ ſint, vt BASNAGE & TILLEMONTIVS obſeruant. Nec in eo conueniunt, vtrum ob mutatam religionem, an vero ob votum de *virginitate* ſeruanda, repudium ſponſo miſerit? poſterius facilius admittunt canoniſtæ. Quid ergo de priori caſu dicendum? Equidem ſi ſponſus ob mutatam ſponſæ religionem, a ſua prorſus diſcrepantem, illam non deſerit: ſi promittit, ſe, vt tranquilla conſcientia in noua religione permanere poſſit, facile paſſurum, nec vllo modo eam inquieturum, ipſa ſponſum deſerere nequit. Aſt ſi, vt de THAMYRE, ſponſo THECLAE, traditur, religionis nouæ odio ducitur: ſi ſponſam quouis modo ab ea deducere intendit: ſi accuſat ob mutatam religionem ſponſam; repudium iuſtum eſſe poterit, præſertim cum eo caſu grauiſſima diſſidia inter coniuges metuenda ſint. Nec diſtinguendum eſſe arbitror, vtrum veram an erroneam religionem amplexa ſit? cum conſtet, neminem religionem mutaturum eſſe, niſi ſub ſpecie purioris doctrinæ, qua ineſcatus eſt. Nouam credit eſſe veram, & eam, quam reliquit, erroneam, falſam, damnabilem. Non dubito tamen, quin mutaturæ dominantem religionem, & ita repudium mittenti ſponſo, plures aliæ calamitates ſint ſuperandæ, quæ ob notiſſimam rerum noſtrarum conditionem euitari vix poſſunt. De altera quæſtione Romanæ eccleſiæ doctores nullum mouent dubium, cum etiam is, qui tantum in hæreſin incidit, *ſpiritualem fornicationem* committere dicatur, teſte SANCHEZIO *lib.* 1. *de*

De mutatione religionis.

de ſacram. matrim. diſp. 55. *n.* 3. conf. FRANCISCVS FLORENS *P. II. oper. p.* 119. *ſeqq.* Quodſi alteruter deſponſatorum prorſus a fide deſciſcit, & ad ritus forſan iudaicos tranſit, tunc ne quidem inter *volentes* matrimonium permittunt, ſed repudium magis eſt neceſſarium. *l. 6. C. de iudæis c.* 15. *ſeqq. C.* 28. *q.* 1. CARPZOV. *lib.* 2. *iurispr. conſiſt. def.* 6. *n.* 18. NICOLAI *de repud. P.* 1. *c.* 2. *n.* 69. BROVWERVS *cit. l. n.* 23. Si in hæreſin dilabitur, h. e. ſi a dominante religione & publice probata recedit, diſtinguit CARPZOV. *cit. l. n.* 20. Vtrum ſit *pertinax hæreticus*, nec ne? Priori caſu nequidem permittendum eſſe matrimonium contendit: facilius poſteriori ob ſpem conuerſionis, adeoque illud repudium eſt *neceſſitatis*; hoc vero *voluntatis*. Ego hanc diſtinctionem probare nequeo, quia non intelligo, quis ſit *pertinax hæreticus*. Vtroque caſu repudium eſſe *voluntatis* admitto, non *neceſſitatis*, quamuis magiſtratui haud adimant facultatem, *emigrationem* mutanti religionem indicere. Quodſi ergo ſponſa cum ſponſo hæretico vertere ſolum parata eſt, illi hoc minime inuidendum eſſe credo, cum *diſparitas religionis* non abſolute tollat coniugii eſſentiam. Quia vero ex hac non leues calamitates metuendæ ſunt, quæ vix in coniugio præcaueri poſſunt, non poteſt conqueri de iniuria ſibi facta, ſi ſponſa eum repudiat; cum, qui ad alios ritus ſe confert, facto ſuo repudio anſam dederit. BROVWERVS *cit. l. n.* 28. NICOLAI *cit. l. n.* 70. KITZEL. in *ſynopſ. matrim. c.* 8. *th.* 12. & 13.

De affinitate ſuperueniente.

§. CLXXIX. Secundo loco huc referunt *affinitatem ſuperuenientem cum ſponſa* illicitam, quæ impedit matrimonium contrahendum, licet contractum non dirimat, veluti ſi quis ſe cum ſponſæ matre, ſorore vel filia commiscuit. Equidem non dubium eſt, quin ſponſa hoc caſu iuſtam reſiliendi a ſponſalibus cauſam habeat, quia ſponſus in legem deſponſationis peccauit. Quid vero ſi gratiam eidem facere velit? nihilominus tamen diſſoluenda ſunt ſponſalia, vt repudium hoc caſu magis *neceſſitatis ſit*. Conſtat enim, quod affinitas quoad *impedimentum matrimonii* tam per *licitum*, quam *illicitum* contrahatur *concubitum*. LAVTERBACH. *de iur. affin. c.* 5. §. 18. Pontificii diſtinguunt inter ſponſalia *de futuro* & *de præſenti*. Illa omnino impedienda eſſe aiunt ob *c.* 2. *X. de conſangu. & affin. c.* 8. & 9. *de eo, qui cognou. conſangu. vx.* modo concubitus fuit naturalis & conſummatus. *c.* 11. *C.* 35. *qu.* 2. & 3. Hæc vero non tolluntur per *ſubſequentem affinitatem*, quod etiam tunc locum habet, ſi prius ſponſam carnaliter cognouit, deinde eius conſanguineam in gradu prohibito, quia per primum concubitum

ma-

matrimonium iam eſt contractum. *c.f.X. de eo, qui cogn. conſangu.* Etiam in foris proteſtantium a poſteriori caſu non recedimus, qui per ſubſequentem commixtionem & præmaturum concubitum matrimonium ipſum, ſaltim quoad *vinculi indiſſolubilitatem*, contrahi fatemur, ſed re adhuc integra non amplius permittendæ ſunt nuptiæ, quatenus diſpenſatio principis locum habere nequit. CYPRAEVS *de iure connub. c.* 13. §. 81. *n.* 1.

§. CLXXX. Alia quoque *tertio loco* huc referenda ſunt crimina, poſt contracta ſponſalia perpetrata paulo atrociora, ex quibus famæ vel grauioris mali imminet iactura. Quid enim ſi ob illa perpetuis mancipetur carceribus? ſi fuſtigatio cum *perpetua relegatione* ipſi dictetur? imo ſi tantum relegatio ei immineat? vel macula infamiæ iuris? *Non cogenda eſt*, ait BROVWERVS *cit. l. n.* 38. *puella infami nubere, quæ ſibi integræ famæ ſponſum deſpondit, cum bonum nomen vitæ comparandum, & ciuilis vita æſtimandum ſit, quod viro honeſto magis in pretio habetur, quam ipſa, quam viuimus, vita.* Diſtinguit tamen CARPZ. *lib.* 2. *iurispr. conſiſt. def.* 178. inter crimina *atrociora* & *leuiora*, quæ *extra ordinem* coercentur, veluti ſi furtum commiſerit, ob quod ſaltim carceris vel relegationis pœna ſponſo dictatur. Hoc caſu probatam repudii cauſam eſſe negat, & vlterius *lib.* 5. *reſp.* 115. defendit, quod iudex extraordinariam decernens pœnam infamiam remiſiſſe cenſeatur. At vero id maxime dubium, ne dicam erroneum eſt. Magiſtratui non eſt integrum, infamiam ex delicto contractam remittere, niſi forſan grauiorem dictauerit pœnam. *l.* 10. *§. f. de pœn. l.* 13. *§. pen. de his, qui not. infam. Coniugium* quidem non dirimitur ob mariti crimen, *c.* 2. *X. de diuort.* ſed ab hoc ad *ſponſalia* non valet conſequentia; quamuis CARPZOV. *c. l. n.* 11. & 12. id omnino exiſtimet, quem errorem ſæpius reieci. Quid ergo, an ſponſa ſponſum relegatum ſequi tenetur? nemo forſan hoc dixerit, & tamen hunc caſum CARPZOVIVS proponit. Quid ſi tantum pœnam carceris ſubire cogatur? ipſum furtum ita comparatum eſt, vt ſponſa iuſtum horrorem erga ſponſum furem concipere poſſit. NICOLAI *cit. l. n.* 143. Quodſi propter iniurias alteri illatas tantum pœnam carceris vel pecuniariam ſubire cogatur, aliud dicendum arbitror. Quamuis enim iniuriarum damnati infamia iuris afficiantur; ex moribus tamen communiter receptis fama integra ſeruari ſolet, quod *ſingulariter* magiſtratui conceſſum eſt, ne alias inhabilis reddatur ad vitam ciuilem & opificium, præſertim cum hic næuus inter plebem ſit fere quotidianus, vt eradicari nequeat.

De criminibus commiſſis.

De morum corruptione.

§. CLXXXI. Quartum ſubeat locum *mutatio notabilis morum*, ſi poſt ſponſalia ſponſus vel ſponſa adeo corruptis viuere moribus incipiat, vt ſpes emendationis nulla ſuperſit. Sæpe vno impetu homines mutantur ob conſortium malorum, in quorum manus incidunt, & quia difficile eſt, corrigere alterius mores, & e luto corruptum retrahere, quis cogeret ſponſum vel ſponſam, ſi hæc *notabilis mutatio* per culpam alterius ſuperuenerit? Quid enim ſi ex ſobrio vinoſus, ſi ex bonæ frugis homine prodigus fiat, vt fere bonis ipſi interdicendum ſit? Sed hæc omnia diſcreti iudicis arbitrio erunt æſtimanda, qui hoc caſu non adeo difficilis eſſe debet in dirimendis ſponſalibus, vbi apparet, ſponſam ob mutatos mores ſponſi prorſus alienatæ mentis factam fuiſſe, vt cum eo cohabitare nolit, quem peſſimæ vitæ eſſe deprehendit. Huius ſententiæ olim quoque CHRYSOSTOMVS fuiſſe videtur, qui *homil.* 74. *in Matth.* mutationem morum merito iacturæ bonorum præferendam eſſe, non incongrue iudicat, &, *quis vxorem*, ait, *ducturus, quibusnam ſit moribus, & quomodo puella educata, inueſtigat? nullus omnino; ſed quanta pecunia & poſſeſſiones & variarum rerum & bonorum copiam veluti aliquid emturus foret, vel communem aliquem contractum peracturus. Quare & matrimonium ſynallagma dicunt: multos enim audiui dicentes: ille contraxit cum illa, i. e. coniugio copulati ſunt.* Addit poſt pauca: *Diſcite, quomodo veteres patres vxores ducebant & imitamini. Quo pacto ergo ducebant? Ingenium, mores animi, virtutem quærebant, ac ideo ſtipulationibus & longa inſtrumentorum ſerie non indigebant: ſufficiebant enim loco illorum omnium mores ſponſæ.* Quamuis vero ex CHRYSOSTOMI ſententia per *abuſum* hæc negligantur, quæ circa *mores* obſeruanda erant; non tamen ea propter deſinunt conſtituere iuſtam repudii cauſam, ſi quis huius qualitatis primario rationem habere voluit.

De abſentia diuturniori.

§. CLXXXII. Quintum ſubeat locum *diuturnior ſponſi abſentia*, ob quam vota ſua eludi intendit ſponſus. De iure ciuili, quo repudia erant laxiora quam hodie, ſtatutum eſt præſenti biennium, quo elapſo, ſponſa libere *citra infamiæ pœnam* ad alia vota properare poteſt. *l.* 2. *C. de ſponſ.* Abſentem vero deſerere poteſt poſt triennium, *l.* 2. *C. de ſponſal.* ne quidem repudio miſſo, vt obſeruat BROVWERVS *cit. l. n.* 15. Pontifex in *c.* 5. *X. h. t.* ſuo modo hanc cauſam repetit, &, *de illis autem*, ait, *qui præſtito iuramento promittunt, ſe aliquas mulieres ducturos, & poſtea, eis incognitis, dimittunt terram, ſe ad partes alias transferentes: hoc tibi volumus innoteſcere, quod liberum erit mulieribus ipſis (ſi non amplius in facto eſt proceſſum) ad alia ſe vota transferre.*

Ge-

Generatim pontifex approbat doctrinam *iuris ciuilis*, vt propter *diuturniorem abſentiam* repudio locus eſſe poſſit; ſed in duobus ab eo recedere videtur: (1) vt non præciſe tempus iure ciuili conſtitutum obſeruandum, ſed hoc arbitrio iudicis relinquendum cenſeat: (2) vt non *ipſo iure*, vt olim de iure ciuili, dirimantur ſponſalia, ſed *præuio repudio*, & *ſententia iudiciali*. Hac de cauſa in *c*. 22. *X. h. t.* puniendum eſſe ait pontifex, qui quatuor vel quinque annis elapſis, ad alia vota tranſiit, licet per priorem ſponſam ſteterat, quo minus matrimonialis ſolennitas inter eos ſecuta fuerat, quamuis etiam præterea iuramentum interuenerat, ob quod primario cenſura eccleſiaſtica eum coercendum eſſe pontifex cenſuit. ALTESERRA *ad cit. c*. 22. *in. f*. Inter proteſtantes ſecundum varias circumſtantias hac de re ſtatuendum eſſe arbitror. Præſens ſponſus vel ſponſa ſi moras nectit, absque idonea cauſa, ſi nec iudicialiter ad inſtantiam alterius monitus fidei datæ ſatisfaciat, magis ſpem matrimonii fruſtrare, quam fidem ſeruare, imo alterum deſerere intendit. Quid ergo impediret, quo minus tandem repudium decerni poſſet? Si abeſt ſponſus, ante omnia in cauſam *abſentiæ* inquirendum, & ex ea de animo *deſerendi* ſponſam ſtatuendum: niſi certum tempus finiendæ obligationi dictum ſit, quo elapſo, ſponſa vinculo ſponſalitio, etiam citra *repudium*, liberatur. Si ex circumſtantiis appareat, eum dolo malo, & malitioſe ſponſam deſeruiſſe, *proceſſui* etiam *deſertionis* hic locum faciunt, CARPZ. *lib*. 3. *iurispr. conſiſt. def*. 77. B. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect*. 6. §. 51. vnde fere pleraque, quæ de *abſentia* eiusque circumſtantiis, item de *edictali citatione* ibidem adducuntur, hic quoque ſuo modo applicari poſſunt, quæ plenius B. STRYK. *cit. diſſ*. 6. cum pluribus aliis explicuit, & recte monuit, in foro deſerentis agendum eſſe, quia ſponſa nondum in forum ſponſi tranſiit, ſed patris foro vtitur.

§. CLXXXIII. Ex his ſimilibusque circumſtantiis adductisque exemplis liquet, veras & probatas *repudii* cauſas fere vnice in regula fundari, quod ſuperueniente notabili rerum mutatione obligatio vim ſuam perdat, ex ſubintellecta conditione: *rebus ſic ſtantibus*. Plures plerique adferunt repudiorum cauſas, quæ ex alio fonte fluunt: ſi vero penitius examinantur, non ſunt cauſæ *repudii*, ſed tales, quæ, ab initio *nullitatem* ſponſalibus cohæſiſſe, oſtendunt, vbi potius pronunciandum, daß das zwiſchen Klägern und der Beklagtin getroffene Eheverlöbniß vor bündig nicht zu achten vel: zu Recht nicht beſtändig ſey. In reſciſſione matrimonii idem ſedulo obſeruandum eſſe, monent interpretes, in qua cauſæ *diuortii* a *nullitatis* omnino ſeparandæ ſunt, adeoque mihi vitio Conclusio.

verti non poteſt, ſi *nullitatis* cauſas huc minime referendas eſſe crediderim. Sunt enim merito, quæ ad *repudium* non ſpectant, repudianda.

TIT. II.

DE DESPONSATIONE IMPVBERVM.

§. I.

Duo capita huius tituli: (1) parentum conſenſus, qui tamen liberos cogere nequeunt ad ſponſalia,

nequidem non adultos.

DVo adhuc requiſita ad ſponſalium & matrimonii validitatem hoc titulo explicantur, tum vt *conſenſu parentum* ſint munita, tum etiam vt *legitima ætate* ineantur. Primum quod attinet, ſicut *conſenſus parentum* ad ſponſalium efficaciam omnino neceſſarius, vt mox euincam, ita parentes inuitos liberos deſponſare nequeunt, quorum conſenſus primario deſideratur. Equidem HONORIVS ſeu HORMISDA in *c. 1. X. h. t.* quodammodo in diuerſam abiiſſe ſententiam videtur, diſtinctione adducta inter filium *adultum*, & *non adultum*. Sine illius voluntate patrem ſponſalia eidem adornare poſſe negat, quod in aprico eſt; aſt de hoc ita decernit: *poteſt autem filium nondum adultum (voluntas cuius diſcerni non poteſt) pater cui vult matrimonio dare. Et poſtquam filius peruenerit ad perfectam ætatem, omnino debet hoc adimplere.* Vt hanc deciſionem ab iniquitate liberent interpretes, ad varia confugere ſolent ſubterfugia. Alii cenſent, hunc textum intelligendum eſſe ſecundum canones antiquos, qui multum imperio parentum in ſponſalibus contrahendis tribuebant, quo inuolucro defendit pontificem GONZALEZ *ad cit. c. 1. n. 6.* Alii vocem *debet* remiſſiori in ſenſu accipiunt, vt idem denotet, quod *poteſt*, quod admodum ieiunum eſt. Denique BROVWERVS *lib. 1. c. 3. de iur. connub. n. 20.* hoc modo excuſari poſſe pontificem ait, vt verba magis de *patre* intelligenda ſint, dicendumque, *patrem non poſſe a ſponſione ſua reſilire, cum adultus eam adimplere deſiderat.* Verba videlicet hæc: *& poſtquam filius peruenerit ad perfectam æta-*

atatem, omnino hoc debet adimplere, poſſunt de *patre* accipi, vt pater omnino promiſſioni ſuæ ſtare teneatur. Vtrum mentem pontificis cum BROVWERO recte aſſecutus fuerim, parum mea refert, cum ſi de *filio* intelligi debeat, ea ne quidem inter ipſos pontificios amplius locum inueniant. BONIFACIVS VIII. enim in *c.* I. *in f. h. t. in* 6. prorſus aliam, & rationi conformiorem ſententiam amplexus eſt, aiens: *porro ex ſponſalibus, quæ parentes pro filiis puberibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipſi filii, ſi expreſſe conſenſerint vel tacite, vt ſi præſentes fuerint, nec contradixerint, obligantur, ex eis oritur iuſtitia publicæ honeſtatis. Et eſt idem, ſi filii tempore ſponſalium abſentes & etiam ignorantes eadem ſponſalia poſt ſcientes ratificauerunt tacite, vel expreſſe: alias ex ſponſalibus contractis a parentibus pro filiis nec ipſi filii obligantur nec publicæ honeſtatis iuſtitia inde ſurgit.*

§. II. Sicuti vero parentes *inuitos liberos* deſponſare nequeunt, ita grauior difficultas emergit, circa ſponſalia & matrimonia liberorum, *inſciis parentibus*, contracta, de quorum *validitate* ancipites fuere patres & eccleſiæ Romanæ doctores. Nec ſane a noſtris abhorret rationibus, in hanc rem inquirere, cum in propatulo ſit, nimis incaute ſæpe prouocari ad ius canonicum in curiis proteſtantium eccleſiaſticis. Forſan ad ſponſalium *de futuro* vigorem non ægre deſiderabunt interpretes recentioris æui conſenſum parentum, quæ nondum *ſacramenti myſterium* continent: faſtidioſius vero ad *matrimonii* ſubſiſtentiam. E contrario patres antiqui ipſa *matrimonia*, inſciis parentibus contracta, reprobarunt, quod & in canonibus cautum. Praxin antiquam eccleſiæ a legibus ciuilibus haud abhorruiſſe, teſtis eſt TERTVLLIANVS *lib. II. ad vxor. c. vlt. p. m.* 171. *edit. Rigalt.* prouocans ad leges ciuiles his verbis: *nam nec in terris filii ſine conſenſu patrum recte & iure nubunt.* Inter omnia veterum teſtimonia celebris eſt epiſtola Pſeudo-EVARISTI relata in *c.* I. *C.* 30. *qu.* 5. quæ licet non ſit genuina, ſed ab ISODORO compilata, tracta tamen eſt ex antiquitatibus priſci æui. Ita autem apud BLONDELLVM *in Pſeudo-Iſid. p.* 147. & HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 75. EVARISTVS ex praxi antiquorum temporum loquitur: *Similiter cuſtoditum & traditum habemus, vt vxor LEGITIME viro iungatur: aliter enim legitimum, (vt a patribus accepimus, & a ſanctis apoſtolis eorumque ſucceſſoribus traditum inuenimus,) non fit coniugium; niſi ab his, qui ſuper ipſam feminam dominationem habere videntur, & a quibus cuſtoditur, vxor petatur, & a parentibus, aut propinquioribus ſponſetur, & legibus dotetur, & ſuo tempore ſacerdotaliter (vt mos eſt) cum preci-*

Conſenſus parentum olim & in ſponſalibus & matrimonio deſideratus fuit abſolute,

ſub pœna nullitatis,

bus & oblationibus a ſacerdote benedicatur.- - - Aliter ***autem non præ-*** *ſumta coniugia, ſed aut adulteria aut ſtupra vel fornicationes potius quam legitima coniugia eſſe non dubitate: niſi voluntas propria ſuffragata fuerit & vota ſuccurrerint legitima.* ANTON. CONTIVS in *tr. de clandeſt. matrim. p.* 14. legendum putat: *etiamſi voluntas propria ſuffragauerit &c.* h. e. non obſtante *conſenſu liberorum vel votis legitimis*, quæ lectio defendi nequit; quomodo enim ibi *vota legitima* adeſſe poſſunt, vbi deeſt *conſenſus parentum?* GENTIANVS HERVETVS in *orat. ad concil. Trid.* habita, & anno 1563. Venetiis impreſſa, de *matrimoniis clandeſtinis* paulo prolixior eſt in explicandis his verbis parum claris, nec inepte cenſet, EVARISTVM his verbis declaraſſe, qua ratione clandeſtina matrimonia a vitio purgari poſſint, h. e. niſi denuo conſenſerint, & patris voluntas, quam *vota legitima* vocare videtur, acceſſerit. Aſſeri etiam poteſt, loco *propria* legendum *parentum*, cum infinitis mendis antiqui codices ſcateant. Hoc poſito ſenſus EVARISTI perſonam tuentis hic foret, matrimonia clandeſtina fore nulla, niſi *voluntas parentum* poſtea eidem ſuffragetur, & *vota legitima* ſeu benedictio eccleſiaſtica acceſſerint. Videlicet priſco æuo ratio dubitandi non aderat, quæ matrimonia ſine conſenſu parentum inita ſubſiſtere decerneret. Matrimonium eo tempore non cenſebatur negotium *eccleſiaſticum*, ſed mere *ciuile*, quod *legibus* ſubiectum erat *ciuilibus*, & ſecundum eas dirigebatur. Iuxta hoc vero planum & euidens erat, tale matrimonium illegitimum & nullum eſſe, & ita quoque patres non aliter de *validitate matrimonii* iudicare poterant, quam ſecundum *leges ciuiles*, de quibus plenius in hac materia ediſſerit BROVWERVS *de iur. connub. lib.* I. *c.* 7. Non ergo dubitandum, quin Auctor adducti textus ſatis idoneum teſtimonium de praxi ſui æui, h. e. *ſeculi noni*, tradere potuerit, quod nondum obliterata erat ſententia iuris communis, etiam in ipſis *legibus Francorum* agnita & repetita. Audiamus aliorum tradita magis genuina, inter quæ eminet NICOLAI ſententia ad conſulta Bulgarorum relata in *c.* 3. *C.* 30. *q.* 5. qui tempore eo, quo Pſeudo-Iſidori collectio diuulgata, floruit, & ad Pſeudo-Euariſti mentem quoque recte cenſuit, *fœdera* nuptiarum *conſenſu eorum, qui hæc contrahunt, & eorum, in quorum poteſtate ſunt, celebrari.* LEO papa in *c.* 4. *eod.* eiusdem prorſus ſententiæ eſt, conſtituens, eam *ſecundum legem* vxorem habendam eſſe, *quæ a parentibus eſt tradita.* In *concilio Carthag. IV.* ſponſum & ſponſam a parentibus ſuis offerendos eſſe, cautum eſt. Huc etiam ſuo modo trahi poteſt *c.* 12. *C.* 32. *q.* 2. vbi ad *paternum arbitrium* hoc negotium potiſſimum refer-

fertur, vnde etiam collegit GRATIANVS, *quod paternus conſenſus deſideretur in nuptiis, nec ſine eo legitimæ nuptiæ habeantur.* Plura adfert teſtimonia HERVETVS *cit. orat.* quibus concilium Tridentinum in ſententiam Gallorum contra *matrimonia clandeſtina* trahere ſtuduit.

§. III. Irrita itaque iure veteri fuiſſe talia matrimonia, inſciis parentibus contracta, meo iudicio ex adductis locis ſatis liquet. Ita etiam cenſuere Colonienſes in concil. ſub PAVLO III. *P. VII. c.* 43. apud HARDVIN. *tom. IX. concil. optantes, vt canon Euariſti pontificis a generali concilio renouetur, tollanturque illa clandeſtina matrimonia, quæ inuitis parentibus & propinquis timoris potius quam Dei cauſa contrahuntur. Interea vero,* addunt, *dum eccleſia de hoc proſpicit, ſi non irrita, prohibita ſaltim ſint.* Idem quoque obſeruat PONCE *de matrim. lib. II. c.* 1. *§.* 1. *n.* 6. *& n.* 7. & contra BELLARMINVM docet, recte veteres non tantum matrimonia clandeſtina *prohibuiſſe*, ſed etiam *irritaſſe.* Non deſunt ex iuris canonici interpretibus, qui, vt harmoniam inter *ius recentius* & *vetuſtius* conſtituant, fingunt, idem veteres ſenſiſſe, quod iure nouo tradiderunt pontifices, h. e. matrimonia clandeſtina eſſe quidem *illicite* contracta, non tamen *irrita* aut *nulla*, quæ doctrina demum propullulauit ex dogmate admodum extenſo de *ſacramento*, quod in *matrimonio* latitare credunt. Sicuti enim hoc *myſterium vnionis Chriſti cum eccleſia*, ſub matrimonio adumbratum, pro principali & fere vnica cauſa *vinculi indiſſolubilis* ſusceptum, agnitum & traditum fuit; ita plerique, dogmate AVGVSTINI faſcinati, admodum meticuloſi fuerunt in irritandis matrimoniis, etiam impie, contra leges, & ſanam rationem contractis. Hoc meo iudicio vnicum huius ſententiæ præſidium fuit, quo *matrimonia clandeſtina* haud irrita declarata, ſed aliis tantum ſubiecta pœnis fuere.

quod illuſtratur ex conſenſu recentiorum.

Recentior doctrina contraria nata ex doctrina de ſacramento matrimonii,

§. IV. Patres Tridentini *ſeſſ. XXIV. de reform. matrim. c.* 1. iuris canonici recentioris ſententiam aperte profeſſi ſunt, & optimo iure huiusmodi matrimonia *clandeſtina* olim ab eccleſia pro veris agnita fuiſſe docent. *Tametſi dubitandum non eſt,* aiunt, *clandeſtina matrimonia, libero conſenſu contrahentium facta, rata & vera eſſe matrimonia, quamdiu ea eccleſia irrita non fecit, & propterea iure damnandi ſint illi, vt eos S. ſynodus anathemate damnat, qui ea vera & rata eſſe negant, quique falſo affirmant, matrimonia a filiis familias ſine conſenſu parentum contracta irrita eſſe, & parentes ea rata vel irrita facere poſſe.* Ita rationes ſubduxere Tridentini, ne iuris canonici ſententiam recentiorem erroris incuſare cogerentur, contra quam tamen Galli admodum pugnarunt,

Tridentinorum ſententia inuoluta,

runt, vt vel laudata HERVETI oratio ad concilium docet, qua ſuadetur, *ne matrimonia, quae contrahuntur a filiis familias ſine conſenſu eorum, in quorum ſunt poteſtate, habeantur deinceps pro legitimis*, vt rubrum orationis indicat. Sed maluerunt patres errorem defendere antiquum, & ſimul eundem reformare. Quoniam enim deprehenderunt, matrimonia talia *clandeſtina* reipublicæ eſſe nociua, & eccleſiæ ſcandalum præbere, addiderunt: *nihilominus ſancta Dei eccleſia ex iuſtiſſimis cauſis illa ſemper deteſtata eſt atque prohibuit.* Aliud ergo eſſe cenſuere Tridentini *deteſtari clandeſtina matrimonia*, & aliud: *ea irrita declarare.* Prius tantum ab eccleſia factum fuiſſe, non poſterius. Plura mala hæc doctrina vbique peperit, vt CONTIVS *de clandeſt. matrim.* ad conſtitut. HENRICI regis Gallorum *p.* 5. aſſerat: *Vix hæc charta omnia exempla recipiat, quæ noſtra hæc ætas* (ſcripſit autem anno 1557.) *tulit, ſi ſingula velim perſequi. Neque enim hæc labes vilem tantum plebeculam peruagata eſt, ſed præcipue quoque nobilitatis homines* &c. HENRICVS rex Gallorum in edicto anno 1556. publicato, cuius commentarium dedit COINTIVS, grauiter improbat hæc matrimonia, ea tamen minime *irrita* declarat, id quod formidine *eccleſiaſticæ doctrinæ* facere haud potuit. Dat præterea parentibus facultatem 1) liberos exheredandi: 2) donationes in ingratos factos reuocandi: 3) excludit liberos illicite matrimonia contrahentes ab omnibus aliis lucris nuptialibus: 4) a ſucceſſione ab inteſtato parentum, & denique 5) pœnam extraordinariam pro ratione circumſtantiarum reſeruat.

inprimis ex Gallorum legibus,

corumque doctrina, quod ſecundum quid talia matrimonia irritari poſſint lege ciuili.

§. V. Vlterius progreſſi Galli contra Romanam eccleſiam docuere, etiam *ſecundum quid* matrimonia a poteſtate ciuili irrita poſſe declarari, quæ non ſecundum *leges* ciuiles ſunt contracta, qualia ſunt, quæ inita ſunt ſine conſenſu parentum vel aliorum, quorum conſenſum leges ciuiles deſiderant. Graues turbas hæc ſententia peperit, ſeculo XVII. vbi regis Galliarum LVDOVICI XIII. frater GASTON clandeſtine, inſcio rege, duxerat MARGARETHAM ſororem ducis Lotharingiæ, quod matrimonium annullandum eſſe rex ſuaſu cardinalis RICHELII conſtituerat. In curia Romana acta hæc cauſa eſt, fruſtraneo conatu, vt plenius docet VASSORIVS *in hiſtor.* LVDOVICI XIII. *tom. VIII. P. I. pag.* 31. *ſq. ad ann.* 1634. Allegauit curia Romana, matrimonium intuitu *eccleſiæ* eſſe validum nec diſſoluendum, quod *ſacramentum* in eo contineretur: poſſe quidem per *leges ciuiles* tali matrimonio contra ſcita legum contracto *effectus externos & ciuiles* ſubtrahi, non autem in totum diſſolui &c. Galli faſtidioſe contumaciam curiæ Romanæ tulerunt

runt & in ſua ſubſtiterunt ſententia, quod vel LAVNOII tractatus *de regia in matrim. poteſtate* indicat, cui ſe quidem oppoſuit GALESIVS in *tr. de eccleſ. in matrim. poteſtate;* verum mox vindicias ſuæ doctrinæ ſcripſit LAVNOIVS, priori tractatui adiunctas, in quibus inprimis id agit, vt oſtendat, matrimonia, ſine conſenſu parentum inita, omni æuo irrita fuiſſe. Gallorum mentem paucis adumbrat LVDOVICVS *de* HERICOVRT in tr. cui titulus *les loix eccleſ. de France P. III. c. 5. art. 2. n. 3. Comme le ſacrement de mariage a pour fondement le conſentement mutuel des parties, qui ſe promettent vne vnion indiſſoluble, ce contract eſt en meme temps ciuil et ſpirituel. D' où il faut conclure, que les ſouverains peuvent mettre des empeſchemens au mariage, non pas en donnant atteinte directement au ſacrament; mais en declarant nul le contract ciuil, ſans le quel il ne peut y avoir de ſacrement. Ieſus Chriſt en-elevant le mariage à la dignité de ſacrament, n' a point depouillé les princes du droit, qu' ils auoient ſur le contract le plus important de la ſocieté, & l' egliſe a fait executer les ordonnances, qui declaroient nuls les mariages contractez entre certaines perſonnes.* Docet curia Romana, matrimonium eſſe negotium eccleſiaſticum propter *ſacramenti* reſpectum, & inde eius validitatem vnice ex legibus eccleſiaſticis eſſe æſtimandam. Galli conſequentiam negant, imo addunt, eſſe etiam *contractum ciuilem.* Id potiſſimum vrget & infinitis teſtimoniis exornat LAVNOIVS, & fere eodem modo, quo HERICVRTIVS, philoſophatur. Vterque ſupponit, matrimonio, quatenus eſt *negotium ciuile*, per *leges ciuiles* impedimenta irritantia poni poſſe, quo facto, matrimonium nulliter contractum in *republica* inter non entia referendum eſſe, cui accedere *ſacramentum* non poſſit, quod etiam ALEXANDER III. in *c. 3. X. de cognat. ſpiritual.* non adeo improbaſſe videtur.

§. VI. Ex his, ni fallor, ſatis liquet, vnicum fundamentum, quo matrimonium, ſine conſenſu parentum contractum, validum declaratum eſt, petitum fuiſſe ex *ſacramento*, quod ei ineſſe, atque indiſſolubilitatem eidem conciliare creditur, vt pro legitimo haberi debeat, vel ad minimum pro *rato*, vt aiunt eccleſiæ Romanæ interpretes. Ita cenſuit LVCIVS III. in *c. 6. X. de raptor.* quamuis huius deciſionem in alium ſenſum detorquere ſtuduit HERVETVS *cit. orat. fol.* 10. Talem enim caſum exinde formandum eſſe arbitratur: *Cuidam militi deſponſa erat quædam puella. Eam cum is miles vellet vxorem domum ducere, parentes, neſcio qua de cauſa, mutata voluntate nolebant ei dare. Miles autem per vim eam abduxit & cognouit. Neſcio quot interiectis diebus,*

Recentioris iuris canonici doctrina pro validitate matrimonii clandeſtini

cum eam forte militis tæderet inſolentiæ, vt ſeiugaretur ab eius conſuetudine, ingreſſa eſt monaſterium. Vxorem repetebat miles & cauſa cœpta eſt agitari. De eo relatum eſt ad pontificem, & cauſabatur quidem mulier, ſe monaſterium ingredi potuiſſe, cum vxor eius non eſſet, qui eam rapuiſſet, cum, & ſi ipſa aſſenſa eſſet, parentes reclamaſſent. Raptum enim admitti, ſi vel parentibus ſolis vis afferatur. Reſpondit pontifex, eam eſſe eius vxorem, nec potuiſſe ſine mariti aſſenſu monaſterium ingredi, cum non ſit cenſenda fuiſſe rapta, licet parentes reclamarent. His verbis adumbrat ſpeciem facti, pontifici propoſitam, putatque, ſponſalibus, *ante raptum* initis, acceſſiſſe parentum conſenſum, raptum autem proprie dictum hic defuiſſe, quod crederent maiores, in *ſponſam* proprie raptum non committi. *c.* 5. *C.* 36. *q.* 2. Valde autem dubito, vtrum caſum, quem ipſe textus in verbis ſubiectis ſatis prodit, acu tetigerit. Circumſtantiæ enim docent, ibi actum fuiſſe de caſu, quo miles rapuerat virginem *volentem*, poſtea eam ſibi deſponſauerat, & tandem cognouerat. Id indicant verba textui ſubiecta: *qui a parentibus prius rapuit eam, illa tamen volente, vt dicitur, & poſtmodum & priusquam eam cognoſceret, deſponſauit.* Id docet LVCIVS III. in ſua deciſione: *reſpondemus, quod cum ibi raptus dicatur, vbi nihil ante de nuptiis agitur: iſte raptor dici non debet, cum habuerit mulieris aſſenſum* (in raptum) & *prius eam* (iam raptam) *deſponſauerit, quam cognouerit, licet parentes reclamauerint, a quibus eam dicitur rapuiſſe.* Non ergo præceſſerant raptum ſponſalia: *volens* rapta erat: poſtea cum raptore ſponſalia iniuerat reclamantibus parentibus, a quibus rapta dicebatur, deinde cognita. Ita euidenter liquet, LVCIVM III. patronum *clandeſtinorum matrimoniorum* fuiſſe, & fruſtra HERVETVM ſententiam eius in alium ſenſum detorſiſſe. Ita quoque INNOCENTIVS III. *in c. 6. de condit. appoſ.* conſtituit. Ita ALEXANDER III. in *c.* 13. *X. de ſponſal.* docuit. Nec patres Tridentini aliter cenſuerunt, vtut addant, *ſanctam eccleſiam ex iuſtiſſimis cauſis illa ſemper deteſtatam fuiſſe ac prohibuiſſe.* Ita vero eccleſia Romana, quicquid deteſtata ſemper eſt atque prohibuit, ratum eſſe iubet, quod admodum male cohæret. Id recte reprehendit CHEMNITIVS *in exam. concil. Trid. P. II. loc. XIV. ad c.* 12. §. 7. *p.* 609. *ſeqq. Audi vero, qualia ἀσύςατα Tridentina ſynodus de hac quæſtione ſtatuat. Fatetur, eccleſiam talia clandeſtina matrimonia ſemper deteſtatam eſſe atque probibuiſſe: & tamen ſimul damnat eos, quia ea vera ac rata eſſe negant. Poteſtne igitur deteſtata & prohibita coniunctio facere verum matrimonium? hoc eſt, deteſtanda & prohibita coniunctio, iuxta Tridentinum concilium eſt legitima & diuina coniunctio.*

Non

Non obſcure IO. LAVNOIVS *de reg. in matrimon. poteſt. p.* 302. hanc ſugillat ſententiam, inquiens: *Nam ſi Tridentini patres petiiſſent a ſummis principibus legem, qua clandeſtina matrimonia redderentur caſſa & irrita, occurriſſent facile malis, quæ matrimonia huiusmodi pariunt, & ſe a tanta ſententiarum varietate, in qua verſabantur, liberaſſent.* Ita egregie homo, doctrina Romanæ eccleſiæ imbutus, agnoſcit poteſtatem principum circa irritationem horum matrimoniorum *clandeſtinorum*, nihilque adeo ſoli ſacerdotali benedictioni, quamuis hæc admodum imperium clericale in hac quæſtione ſtabiliat, tribuendum iudicat. Recte vero *p.* 303. addit: *parentes non poſſunt condere legem, qua filiorum matrimonia ſine ſuo conſenſu facta ſoluantur, cum legis condendæ poteſtate careant. Sed condendæ legis materiam paternum obſequium & reuerentia ſuppeditant principibus, qui legem ea de re ferre ſine dubio poſſunt. Princeps ipſe, non qua pater, ſed qua princeps eſt, fert legem, qua contracta a filiis ſuis ſine ſuo conſenſu matrimonia reſcindantur. Quid ita? princeps, vt pater, priuatam gerit perſonam; princeps, vt princeps eſt, publicam. At ferre legem perſonæ eſt publicæ, non priuatæ; alioquin quot in regno priuati eſſent homines, tot eſſent legumlatores. Quo nihil eſt inſulſius.*

§. VII. Ipſe LVTHERVS ſuo tempore anno 1544. hac de quæſtione grauiſſimam admodum litem ICtis Vitebergenſibus, iuri canonico nimis inhærentibus, mouit, vt ipſe *in epiſt.* 251. *in ſupplement.* a Dn. BVDDEO edit. fatetur: *ego*, ſcribit, *tibi fateor, in hoc anno ſic me acceptum, vt in vita mea & in tota cauſa euangelii nunquam fuerim perturbatior. Oritur enim mihi cum iuriſtis negotium acerrimum de clandeſtinis ſponſalibus, &, quos ſperauerim fidos euangelii amicos, experior hoſtes acerrimos.* Addit poſt pauca: *Intrinſeci hoſtes plus nocent, quam externi, vt Iudas inter apoſtolos; ſed vincit crucifixus, & perit crucifixor. amen.* Ipſam litem plenius enarrant SECKEND. *in hiſtor. Luther. lib. III. ſect.* 32. §. 126. additque, vehementer offendiſſe LVTHERVM, quod *ſecundum pontificum leges decidere non deſiſterent*, adeo, vt minas ſpargeret, ſe edito tractatu eos refutaturum eſſe. Re ad electorem delata, reſcripto præcepit, vt de hac re theologi & ICti amice conferrent, & abſque detrimento doctrinæ chriſtianæ, a LVTHERO propoſitæ, concordarent, poſthabitis *legibus pontificiis.* Res tamen exitu caruit, cum mox LVTHERVS Viteberga diſcederet, & poſt biennium decederet. Inde ſine dubio factum, vt poſt ea tempora hæc ſententia in conſiſtoriis paſſim approbata atque retenta fuerit.

a Luthero reprobata reclamantibus ICtis.

Sponſalia ſine parentum conſenſu contracta ſunt irrita.

§. VIII. Quæ cum ita ſint, caute in foris proteſtantium procedendum eſſe arbitror, ne in deciſionibus recte formandis iuris canonici principiis decipiamur. Ante omnia diſtinguendum eſt inter *ſponſalia* & ipſum *matrimonium*. Illa, ſiue ſub *conditione* ſiue *pure* fuerint contracta (nam etiam *pura* non ſunt illa, quæ ius canonicum *de præſenti* vocat) deſiderant *conſenſum parentum*, vt ſine illo non ſubſiſtant. Iure ciuili vnicum fundamentum neceſſitatis quærebatur in *patria poteſtate pr. I. de nupt.* adeo vt matris aliarumque perſonarum, quarum directioni liberi ſuberant, ſub pœna nullitatis non fuerit deſideratus aſſenſus; *l.* 1. *l.* 8. *C. de nupt. l.* 20. *D. de rit. nupt.* niſi quod patre mortuo filiæ cum matris conſenſu ſuo modo elocandæ eſſent, *l.* 1. *C. de rit. nupt. l.* 20. *de inoff. teſtam.* quod inprimis *verecundia ſexus* & *regulæ honeſtatis* deſiderabant. *Iure hodierno* inter proteſtantes etiam ad validitatem ſponſalium deſideratur *conſenſus parentum*, de cuius fundamento ceſpitant. Equidem CARPZOVIVS *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 39. canoniſtarum reprobat doctrinam, qui ex ſola *honeſtate* tantum conſenſum hunc deriuant, & ita canones interpretantur, vt docet ARNISAEVS *de iure connub. c. III. ſect.* 10. *n.* 13. quem tamen *neceſſitatis* eſſe iudicat, qualem non videntur producere ſolæ *honeſtatis* rationes. Verum 1) manifeſtum eſt, canoniſtas hoc tantum intelligere de *matrimonio*, & huius fauore docere, illud ex defectu *conſenſus paterni* haud annullari, a quo ipſe CARPZOVIVS non alienus eſt. 2) Plura ex *honeſtate* deſiderantur, & effectum *nullitatis* habent, ſi illa per leges *vinculum legis* accepit, vt *tit. I.* de effectu ſponſalium oſtendi, atque docui, illa impedimentum *honeſtatis publicæ* producere. 3) Fundamentum *neceſſitatis* aliud a CARPZOVIO ſubſterni debuiſſet, ſi in *honeſtatis* a legibus agnitæ ratione ſubſiſtere noluiſſet. Ipſe quidem 4) in *cit. def.* 39. *n.* 11. fundamentum eius quærit in *reuerentia*, *honore* & *obedientia*; ſed canoniſtæ voce *honeſtatis reuerentiam* & *obedientiam* deſignare videntur, teſte ENGELIO *in coll. iur. canon. h. t.* §. 2. *n.* 6. vt reuera nouum fundamentum haud adducat. Denique 5) non ex ſolo *decoro* aliquo, quod lubricum eſt, conſenſum parentum ad ſponſalia canoniſtæ deſiderant, ſed ex *neceſſitate* iuris, quam *honeſtas publica*, ex *reuerentia* & *obſequio* tracta, produxit. CORAS. *lib. I. miſcell. c.* 17. OLDENDORP. *IV. cl. act.* 26. STRVV. *ex.* 29. *th.* 23. DONELL. *lib.* 13. *c.* 20. *tit.* 9. ibique HILLIGER. CYPRAEVS *de ſponſal. c. VI.* §. 6.

Fundamentum iuris ciuilis,

iuris hodierni diuerſum.

§. IX.

§. IX. Videlicet cum CARPZOVIVS ex *reuerentia*, *honore* & *obedientia* neceſſitatem conſenſus parentum deducit, neceſſum fuit, vt ſimul ad *imperium* parentum reſpiceret, quod *reuerentiam* & *obedientiam* producit. Forſan eo abſtinere maluit, quod alium conceptum de *propria poteſtate* habuiſſe non videtur, quam quem ius Romanum formauit, quæ, cum in *matrem* non cadit, cuius tamen conſenſum neceſſarium eſſe ſciuit, ſolidum neceſſitatis fundamentum hodie conſtituere ipſi non amplius viſa fuit. Ab hoc obſtaculo tamen ſeſe facile liberare potuiſſet, ſi poteſtatem parentum Germanorum non vnice ex *placitis Romanorum* æſtimaſſet, qui *ſoli patri* omne adſcripſerunt imperium, & quidem immenſum, *matri* illud denegarunt. Germani magis *ſimplicitatem iuris naturæ* in determinanda poteſtate parentum ſecuti ſunt, quod vnice *patri* imperium in liberos non aſſignat, ſed ſuo ordine etiam *matri* reliquisque *aſcendentibus* attribuit. Etenim recta ratio docet, parentibus imperium in liberos competere ob *educationem*, ad quam ex præcepto iuris naturæ obligantur, quæ quia ſine *imperio* in educandos fieri nequit, ſequitur, vt tantum poteſtatis parentibus, ad educationem obſtrictis, conceſſum cenſeri debeat, quantum & quousque ad *educationem* neceſſarium eſt. Sicuti vero educatio ipſa tam *patri* quam *matri* æque iniuncta eſt, vt tamen illi prærogatiua debeatur; ita etiam *matri* imperium *poſt patrem* in liberos tamdiu debetur, quamdiu eius educationi maxime poſt obitum patris ſubſunt, indeque fluit officium liberorum, quod in *reuerentia*, *honore* & *obſequio* conſiſtit.

Fundamentum genuinum quærendum in poteſtate parentum naturali, quam Germani ſecuti ſunt, & matri etiam aſſignarunt.

§. X. Hiſce principiis Germanos inſtitiſſe vel effectus docent, quos hodie adhuc deprehendimus. Educatione finita, hodie adhuc liberi *ſui iuris* fiunt, quæ finitur in filiabus per *nuptias*, per quas poteſtati maritali ſubiiciuntur; in filiis vero per *ſeparationem*, quam maiorennes facti vel inuitis parentibus obtinere poſſunt, de quo plenius egi diſſ. *de ſtatu liberor. a poteſtate parentum per nupt. vel ſeparat. liberatorum*, quæ omnia a ſcitis Romanorum aliena ſunt. Hinc etiam adhuc hodie conſenſus *matris* in nuptias liberorum deſideratur, ceu olim etiam factum eſt, non alia de cauſa, quam quod, patre defuncto, liberi *imperio matris* regantur, cui, prout CARPZOVIVS ait, *reuerentiam*, *honorem* & *obedientiam* ob illud *maternum imperium* debent. Equidem BROVWERVS *de iure connub. lib.* I. *c.* 8. contendit, etiam matris imperio liberos elocatos fuiſſe, ſed *n.* II. non diffitetur, in filiis id tantum ex *honeſtate* neceſſarium, nulli vero pœnæ ſubiectum fuiſſe, id quod indicat, ſponſalia valida, etiam ſine *matris* contracta *conſenſu*,

Germanos his principiis inſtitiſſe demonſtratur.

nullamque obligationem niſi *imperfectam* ex regulis *honeſtatis* productam fuiſſe. Enimuero grauius pondus apud Germanos *imperium maternum* habuit, quod patre mortuo, in tantum requiritur ad ſponſalia liberorum, ſub eius educatione adhuc conſtitutorum, vt poſthabito eius conſenſu ſponſalia ſint nulla, vt plenius ex inſtitutis antiquis & hodiernis demonſtrat ill. Dn. a LUDEWIG diſſ. *de conſenſ. connub. extra patrem diff.* I. c. 2. §. 2. *ſeqq.*

Ex conſtitutionibus hodiernis id illuſtratur.

§. XI. Ad hæc principia ſeſe accommodarunt conſtitutiones Germaniæ prouinciales nouiſſimæ, quæ ius antiquum corroborarunt. In *conſtit.* regis auguſtiſſimi Boruſſ. *d.* 15. *Dec.* 1694. von Verlöbniß und Ehe-Sachen generatim præmittitur: Ob wol alle heimliche Verlöbniſſen, inſonderheit aber diejenigen, welche ohne Vorwiſſen der Eltern, deren *conſens* und Einwilligung nicht nur *de honeſtate*, ſondern auch *de neceſſitate* zu der Kinder Verehligung erfordert wird, geſchehen, aus ſehr vernünftigen und wichtigen conſiderationen gänzlich verboten ſeyn &c. Poſtea ſubiiciuntur ſpeciales ſanctiones, de quibus mox agendi locus erit. In *conſtit. prouinc. Guelpherbyt. d.* 2. *Ian.* 1704. itidem cautum, daß, wenn ſie annoch Eltern und Vormünder haben, anders nicht, als mit derſelben Rath und vorhergehender ausdrücklicher Bewilligung ... in keine Ehe-Verlöbniß ſich einlaſſen ſollen. ... Widrigen Falls aber und da bey ein oder anderer Verlobung obgemeldete und erforderte Stücke und requiſita unterlaſſen, und nicht der Gebühr beobachtet worden, ſoll ſolches vor kein Ehe-Gelöbniß geachtet, keines weges auch in unſerm conſiſtorio und geiſtlichen Gerichten vor gültig uud bündig erkant werden. Eadem eſt ſententia edicti GEORGII WILHELMI ducis Brunſuic. & Luneburgenſis *d.* 12. *Nou.* 1678. repetiti *anno* 1681. *d.* 28. *Mart.*, item edicti IOANNIS FRIDERICI ducis Brunſuic. & Luneburgenſis *d.* 19. *Dec.* 1672.

Conſenſus patris, etiam impii deſideratur.

§. XII. Ex hoc principio, Germaniæ communi, variæ trahi poſſunt concluſiones: (I) ſine patris, etiam *impii & crudelis*, conſenſu ſponſalia iniri non poſſunt, vt recte cenſet CARPZ. *lib. II. iuriſpr. conſ. def.* 43. cum etiam huius imperium in liberos adhuc duret, quamuis, ſi impie & tyrannico more verſetur in denegando conſenſu, conſiſtorium a liberis imploratum defectum hunc ſupplere poſſit, vt infra dicendum erit.

Poſt patrem etiam matris.

(II) Poſt patrem etiam *matris*, & hac extincta, reliquorum *aſcendentium* conſenſus requirendus eſt, vt *conſtitutiones Saxonicæ* diſponunt apud CARPZOV. *cit. l. def.* 44. & *Brandenburgica de anno* 1694. ſupra laudata confirmat, quæ §. 7. diſponit: Hingegen verbieten wir

Kraft

Kraft dieſes nochmals, daß ſich keine Kinder, Söhne und Töchter, ohne Unterſcheid ihres Alters, condition und Standes, ohne Vorwiſſen und Einwilligung ihrer Eltern, als des Vatern, der Mutter, und da die nicht mehr verhanden, des Groß-Vaters und der Groß-Mutter, und nach dieſen der Vormünder ꝛc. verloben ſollen, idque ſub pœna nullitatis.

§. XIII. Præterea vero (III) etiam hoc inde fluit, liberos a patria poteſtate liberatos non eadem neceſſitate adſtringi ad conſenſum *parentum* requirendum, modo 1) *maiorennes*, nec 2) ad domum parentum reuerſi fuerint. De hac materia varie ſentiunt interpretes, fere vnice *doctrinæ Carpzouianæ* inhærentes, non vero hanc debito modo examinantes. Etenim CARPZOVIVS *cit. l. def.* 49. arbitratur, liberos, quantumuis maiorennes & patria poteſtate ſolutos, ſine parentum conſenſu non poſſe valide contrahere ſponſalia, quod præceptum de *honorandis parentibus* generale ſit, & *debitum reuerentiale*, etiam imperio parentum finito, duret. Verum plerique hic videntur regulas *honeſtatis moralis* & *iuris* ac *neceſſitatis* confundere atque permiſcere. Non dubium eſt, quin illæ omnino deſiderent parentum conſenſum, ita vt liberi reuerentiam parentibus debitam lædant, ſi neglecto eorum conſenſu ſponſalia contrahunt; vtrum vero hic ita neceſſarius ſit, vt abſque eo ſponſalia ſint nulla, vtpote *contra leges* nulliter contracta, id quidem eſt, quod iam examinandum erit. Ante omnia autem liberos *maiorennes* præſuppoſui: *minorennes* fere in plerisque locis, ſi vel maxime orbati parentibus ſunt, ad ſponſalia cum *curatorum* & *conſanguineorum* ſuorum conſenſu ineunda obſtringuntur, quod iure Romano ſecus erat; *l. 20. de rit. nupt.* quanto magis liberi *minorennes*, a poteſtate parentum ſoluti, horum conſenſum adhibere tenentur.

Liberati a poteſtate parentum non æque ad conſenſum parentum adſtringuntur,

§. XIV. Quæſtio ergo potiſſimum eſt formanda de liberis iam a paterna familia ſeparatis, vel per nuptias, quæ in filia ſufficiunt, vel per ſeparatim inſtitutam œconomiam. Quid enim ſi filia ad ſecunda vota tranſire intendat? Quid ſi filius iam dudum officii publici ratione id ſuadente, a patris familia ſeparatus & ſeiunctus, ſponſalia ſine patris vel matris conſenſu iniuerit? Nuper admodum piſtoris vidua, quæ cum marito fere per viginti annos in matrimonio vixerat, & poſt mortem eius opificium continuauerat, ſponſalia cum aliquo iniuerat, patre eius admodum ſene viuente. Vbi vero poſtea ab illis reſilire decreuerat, excepit de defectu *conſenſus paterni*, patremque induxit, vt ad acta declararet, ſuum haud requiſitum fuiſſe conſenſum, quid de validitate horum

quod ſpeciatim illuſtratur.

rum

rum ſponſalium ſtatuendum? Non nego, *honeſtius* viduam hanc facturam fuiſſe, ſi patris requiſiſſet conſenſum; *nulliter* autem eam egiſſe, non dixerim, nec facultas noſtra cenſuit. Iam vltra XX. annos a patris directione & conſortio liberata erat: ipſa domui ſuæ præerat, vt domina: omnia, grauiſſima etiam negotia, pro lubitu, expediebat: quis ergo aſſereret, eam nequidem *valide* ſponſalia ſine patris vel matris conſenſu inire potuiſſe. Neceſſitas adhibendi conſenſum vel parentum vel aliorum, potiſſimum ex *imperio domeſtico* parentum, vel *ætate minorenni* fluit, quibus conditionibus ceſſantibus, meo iudicio ſponſalia valida ſunt iudicanda, quibus conſenſus patris defuit.

Inprimis ex ſanctione Brandenburgica.

§. XV. In hanc ſententiam iuit potentiſſimus rex Boruſſiæ in edicto *de anno* 1694. ſupra laudato §. 12. Wenn die Kinder bereits würcklich ſeparatam familiam führen, und etwa ihren Ehegatten verlohren, auch darauf ad ſecunda vota zu ſchreiten entſchloſſen ſeyn, alsdann wird ihrer Eltern Rath und conſens nicht de neceſſitate, jedoch de honeſtate erfordert, daferne ſie nur an ehrliche und nicht an alzu ungleiche Partheyen ſich wieder verheyrathen. In §. X. eiusdem edicti itidem agitur de *filio*, welcher ſui iuris und nicht mehr unter des Vaters Brodt, ſondern auſſer deſſen Gewalt iſt, qui ſi prima vice ſponſalia inire intendit, videtur ſecundum verba dicti edicti ad conſenſum parentum adhuc obſtrictus, niſi ſponſam iam imprægnauerit, quo facto, defectus hic non amplius obſtat ſponſalibus, vt adeoque ſecundum hoc edictum differentia ſit conſtituenda, quoad liberos ſui iuris inter nuptias *primas* & *ſecundas*. Aliæ conſtitutiones prouinciales generaliter & indiſtincte loquuntur, vnde ad varia dubia in praxi anſam præbent. Vtplurimum enim α) regulas *honeſtatis moralis* & *iuris* confundunt: β) veram rationem conſenſus materni non euoluunt: γ) ætatem liberorum non obſeruant, animaduertentes, minorennes ad tutorum & conſanguineorum conſenſum adhibendum eſſe adſtrictos: δ) adhibent etiam iuris canonici placita & eius interpretum ſententias, vbique omnia miſcentium, &, quod regulæ *pietatis* iubent, non ſemper diſtinguentium a *iuris* neceſſitate.

Quid ſi filia vidua facta ad patris vel matris domum reuerſa fuerit?

§. XVI. Reſtringo tamen ea, quæ hactenus aſſerui, ad caſum, quatenus filia, per nuptias ſoluta a patris imperio, ſeparatim a patris familia viuit, nec ad domum patris vel matris reuerſa eſt. Noui certamina interpretum: vtrum filia vidua facta recidat in patris poteſtatem? quod quidam affirmant, plures vero negant, vt tradit SANDE *lib. II. tit.* 7. *def.* 5. circa finem. Vtramque ſententiam ſuo modo veram

ram eſſe credo, modo diſtincte procedatur. Negantium ſententiam admitto in caſu, ſi filia vidua facta in domo mariti defuncti manet, nec ad patris lares reuertitur, tunc enim priſtinum retinet ſtatum. Quodſi autem cum liberis ſuis ad domum patris vel matris reuertitur; ſi eius menſa in poſterum fruitur, & *imperio domeſtico* ſeſe rurſus cum ſiberis ſubdit, exiſtimarem, eam ſtatum ſuum mutare, & ſui iuris eſſe deſinere. Equidem de iure Romano filia emancipata honeſte non poterat in patriam poteſtatem redire absque *adoptione. l. 12. D. de adopt.* Verum ſicuti poteſtas Germanorum parentum a Romanorum moribus diuerſa fuit; ita quoque in redintegranda patria poteſtate non eodem vſi ſunt iure. ECCARD *ad LL. ſalic. p. 86. in f.* adeoque *affirmantium* ſententiam accipio de caſu, ſi filia, mortuo marito, reuertitur ad domum patris vel matris, quo facto, non aliter ad ſecunda vota tranſire poteſt, quam conſenſu parentum adhibito.

§. XVII. Præterea vero circa *conſenſum parentum* hæc obſeruanda eſſe iudico. Primum eſt, non aliter defectum conſenſus parentum in iudiciis ſeu foris eccleſiaſticis attendendum eſſe, quam vbi pater vel mater *interueniendo* eius neglectum vrgeat. Si filius publica contraxit ſponſalia: ſi poſtea pœnitentia ductus & iudicio conuentus obiicit exceptionem, defuiſſe ſponſalibus matris vel patris conſenſum; ſi pater vel mater haud interueniunt, nec ſuum in iudicio declarant diſſenſum, aut contemtum hunc allegant, exceptio hæc reiicienda erit. Nam 1) filius excipit de *iure tertii*, patris ſcilicet, cuius ius neglecto conſenſu laeſum eſt; qui ſi tacet, ſi ſuo iure vti negligit, filii non eſt, patris iure vti. 2) Filius hoc ipſo allegat propriam turpitudinem, quod inſciis parentibus ſponſalia contraxerit, quæ ipſi prodeſſe non debet; alleganti enim propriam turpitudinem nec datur *actio* nec *exceptio*. Denique 3) rationes adductæ euincunt, intuitu *parentum* hæc ſponſalia omni deſtitui vinculo, quorum in arbitrio eſt, vtrum ſilentio eadem ratihabere, an vero diſſenſu in iudicio declarato annullare malint. Ex quo rurſus fluit, mortuo ante litem motam patre, nec diſſenſum ſuum aliquo modo declarante, ſponſalia ex hoc defectu amplius impugnari non poſſe. Ita reſpondit facultas iuridica *anno 1697. menſ. Mart.* Ob wol die Kinder nach göttlichen und weltlichen Rechten ſchuldig ſeyn, ſich ohne und wider ihrer Eltern conſens und Willen nicht ehelich zu verſprechen, abſonderlich aber ein unter våterlicher Gewalt ſtehender Sohn wider deſſen Willen ſich zu verheyrathen, und dem Vater eine Schwieger-Tochter zu obtrudiren nicht befuget, ſondern da von dem Sohne ein heimlich Ehe-

Defectus conſenſus parentum non nocet, niſi parentes interueniendo eum allegent.

Verſprechen geſchehen, der Vater ſolches zu widerruffen bemächtiget iſt, per tradita

BEVST *de matrim. 2. c. 45. & ſeq.*
& ex eo STRVV. *ſynt. iur. ciu. exerc.* 29. *th.* 23.
& Dd. paſſim.

und alſo auf bloſſes Anhalten des Vaters, der darin nicht conſentiret, ob er gleich ſonſt keine erhebliche Urſachen zu diſſentiren hätte, allein propter neglectum eius conſenſum dergleichen heimliche Verſprechung zu caſſiren.

vid. BEVST. *de ſponſ. p.* 1. *c.* 22. *ſq.*
CARPZ. *iurispr. conſiſt. lib.* 2. *defin.* 57. *n.* 5. *ſq.*

Weil aber dennoch der Titius ſelbſt kein Befugniß hat, ſein gethanes Ehe-Verſprechen propter prætenſum diſſenſum patris zu retractiren, indem er eo ipſo propriam turpitudinem ex trangreſſione quarti præcepti allegiret, nemini vero ex propria improbitate ius excipiendi contra alterum concedendum.

L. 5. *C. de ſeru. pign. dat.* ibique Dd.
MEV. *p.* 8. *deciſ.* 41. item
BROVWER. *de iur. connub. lib.* 1. *c.* 5. *n.* 11.

So iſt Titius Seiam zu heyrathen verbunden.

Si parentes iniuſte conſenſum negant, conſiſtorium eum ſupplet.

§. XIIX. Alterum eſt, non abſolute ſponſalia liberorum a *conſenſu parentum* dependere. Si ſponſalia ſunt ineunda inter perſonas, quarum voluntates ad ea inclinant, ante omnia *modeſte* conſenſus parentum eſt requirendus. Diſſentientes, cauſam *diſſenſus* iuſtam allegare, &, deſponſandis id deſiderantibus, conſiſtorio indicare debent, vt docent CARPZ. *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 52. BRVNNEMANN. *in iur. eccleſ. lib. II. c.* 16. §. 5. B. STRYK. *in vſ. mod. tit. de ſponſal.* §. 17. Si parentibus iuſtæ diſſentiendi cauſæ deſunt, ex decreto conſiſtorii liberis permitti poteſt, vt nuptias etiam inuitis parentibus ineant, qui ſuo imperio legitime vti, non abuti debent, quod magiſtratus merito moderatur; CARPZ. *cit. l. def.* 53. modo modeſte ante ſponſalia inita conſenſus eorum requiſitus fuerit; vbi enim *clandeſtina* inierunt ſponſalia, &, his diu celatis, tandem vero caſu manifeſtatis, forſan per literas interceptas, parentes diſſentiunt, ad conſentiendum cogi nequeunt, quoniam ob neglectum conſenſum & inde ortum contemtum recte diſſentiunt. Ita quoque cenſuit potentiſſimus rex Boruſſiæ in edicto *de ann.* 1694. §. 3. & 4. Wenn nun ihre Kinder ſie um Erlaubniß ſich mit gewiſſen Perſohnen ehe-

ehelich zu verbinden, in kindlichem Gehorſam und Demuth erſuchen und bitten werden, ſollen die Eltern ſie ohne gnugſahme erhebliche Urſachen daran nicht hindern. = = Daferne nun die Eltern und Kinder ſich derowegen mit einander nicht ſelber vergleichen können, ſoll es alsdann, und ehe noch von denen Kindern pure etwas verbindliches fürgenommen wird, bey unſerm conſiſtorio geſuchet, und daſelbſt nach Billigkeit verglichen und entſchieden, und alſo der Eltern Conſens nach Gelegenheit der Fälle und Umſtände von der Obrigkeit ex officio ſuppliret, und dieſen Perſohnen ſich mit einander zu verloben, und das Verlöbniß durch prieſterliche copulation und Beywohnung zu vollenziehen verſtattet werden, auf welchen euent aber gleichwol der ſentenz allemal mit einzuverleiben, daß beyde contrahenten, den diſſentirenden Vater oder Mutter nichts deſto weniger zu lieben, zu ehren und gegen den oder dieſelbe allen Gehorſam zu bezeigen ſchuldig ſeyn ſollen.

§. XIX. Tertium eſt, non tantum talia ſponſalia eſſe inualida, quæ contra parentum voluntatem contracta, ſed rationibus ſuadentibus aliquando contra ſeductorem puellæ, quæ clandeſtine ei fidem de matrimonio contrahendo dedit, criminaliter per modum inquiſitionis procedi poſſe, vt ex ſequente ſententia *menſ. Mart.* 1698. a facultate noſtra concepta liquet:

Daß nunmehro mit der ſpecial-Inquiſition wider G. B. billig verfahren wird, und im Fall derſelbe auf 50. Thlr keinen Vorſtand beſtellen könnte, ſo iſt das Amt Seeburg auf vorhergehende nochmalige requiſition ihn in Hafft zu nehmen, und denen Amts-Gerichten zu Hadersleben gegen Ertheilung eines gewöhnlichen reuerſes abfolgen zu laſſen verbunden. Im Fall er aber daſelbſt nicht mehr anzutreffen, iſt er edictaliter ſub pœna confeſſi & conuicti zu citiren, und mit fernerer Abhörung der Zeugen bis dahin in Ruhe zu ſtehen. V. R. W.

Seductor puellæ ad clandeſtina ſponſalia puniri poteſt.

Rationes decidendi.

Weil aus denen Acten gnugſam erhellet, daß des Decani und Paſtoris Herrn Mag. W. H. S. Tochter G. B. conſtituirten Præceptori, nebſt andern Kindern mit in information gegeben, und ihm alſo Krafft ſeines Amts obgelegen, dahin zu ſehen, daß ſie in aller Gottesfurcht und Gehorſam gegen ihre Eltern auferzogen werden möchte, er aber ſie ſelbſt zu unzeitiger Liebe und Verlobung wider ihrer Eltern Willen ſo wohl ſchrifftlich als mündlich zu bewegen, und da er der Eltern ſcharffen diſſenſum vermercket, ſie mit Lügen und calumnien, als hätte er

gar bey ihrer Tochter geſchlaffen, zu forciren geſuchet, ihren conſens zu ertheilen, und dadurch gleich den Herrn Decanum und ſeine Tochter bößlich beſchimpffet, dergleichen ärgerliches Beginnen und geſuchte Verführung einer zu informiren anvertrauten Tochter eine exemplariſche Straffe meritiret, auch die veritas facti zum Theil genugſam am Tage, daß alſo kein gewiſſenhaffter Richter darzu ſtillſchweigen kan, ſo hat die ſpecial-inquiſition erkannt werden müſſen, und weil ſolche Verbrechen billig an dem Orthe beſtraffet werden, wo ſie verübet worden, beyde Aemter auch unter einer Landes-Obrigkeit ſtehen, ſo kan die remiſſio nicht verſaget werden, wie denn auch, wenn er da nicht mehr anzutreffen, mit der edictal-citation, davon eine in Hadersleben, die andere in B. patria anzuſchlagen, erkannter maſſen zu verfahren iſt.

Sponſalia clandeſtina non conualidantur per concubitum.

§. XX. Quartum eſt, ne quidem *ſponſalia clandeſtina*, inuitis parentibus contracta, conualidari per ſubſequentem concubitum, qui potius *ſtuprum* eſt, & ita delictum delicto ſuperadditur. Quodſi per concubitum vitium hoc *clandeſtinitatis* purgaretur, liberi ſemper legum vinculum eludere, & parentum conſenſum negligere poſſent, quo ipſo nihil iniquius, nihil a natura legum alienius excogitari poſſet. Et tamen celeberrimi iurium antiſtites in deuia hic prolabuntur, & canoniſtarum calcant viam. Putat CARPZOV. *lib. II. iuriſpr. conſiſt. def.* 60. *n.* 10. concubitum *ratum* facere coniugium, licet per ſe non ſit *legitimum* per *c.* 6. *X. de rapt. Ratum* vulgo dicunt, quod ſignificatum *ſacramenti* accepit, ex commixtione corporum: *legitimum*, quod præterea ſecundum leges contractum. Ita ex penu doctrinæ Romanæ rationes incaute petit CARPZOVIVS, nobis prorſus eiuratas: reprobamus *ſacramentum matrimonii* & ſic quoque penitus repudianda eſt hæc diſtinctio, tantumque ſubſiſtendum in *matrimonio legitimo*, vt *tit. ſeq.* euincam. Quidam confugiunt ad vulgatum iuris canonici axioma, *ſponſalia per concubitum tranſire in matrimonium*, haud ponderantes, de *ſponſalibus validis* hoc accipiendum eſſe, hoc ſenſu, vt ex mente iuris canonici ſponſalia *de futuro*, concubitu accedente, degenerent in *de præſenti*. Quis vero hoc tranſtulerit ad actum nullum, inefficacem, vitioſum?

An ex capite miſericordiæ, vt ſuccurratur vitiatæ?

§. XXI. Recte itaque hanc rationem damnat STRVV. *in iuriſpr. lib. I. tit.* 6. *§.* 4. in ipſa deciſione tamen ſubſiſtit ex hac ratione, *vt ita ſuccurratur vitiatæ, quæ ſpe matrimonii promiſſi ad concubitum adducta cenſetur.* Docet hæc ratio, ſponſalia hæc rata fieri intuitu *vitiatæ*, non intuitu *vitiatoris*, vt, patre illius ab hoc coniugio abhorrente, hic agere non poſſit ad huius conſummationem, quam *declarationem* addit

STRV-

STRVVIVS. Enimuero I) ratio hæc ex capite *miſericordiæ* petita ius quoddam tantum *imperfectum* producit, niſi *legis* adiumentum præſidiumque habeat, quam quædam proteſtantium territoria receperunt. II) Non ſemper vitiata *fauore*, quin potius nonnumquam *odio* digna eſt, prout ſæpe contingit, ſi puella laſciua iuuenem honeſtis natum parentibus pellexerit ad amorem, ad ſponſalia, tandemque eo promtius admiſit, vt hoc vinculo carnali eum conſtringeret. Quis vero hoc caſu vitiatæ ſuccurrendum eſſe crederet? III) Ratio Struuiana particularis eſt, nec, ſi vera eſt, ad *regulam*, ſed ad *exceptionem* pertinet, vt regula potius ita formari debeat, ordinarie ſponſalia clandeſtina per concubitum haud conualidari, niſi *ſingularis æquitatis ratio* concurrat, quæ ſuadeat, vitiatæ ſuccurrendum eſſe. Ita recte cenſuit potentiſſimus rex Boruſſiæ in *edicto de anno* 1694. §. 9. Da ſich auch zutrüge, daß Kinder, welche ihrer Eltern conſens und approbation ſo fort nicht erlangen können, um ihren Zweck deſto eher zu erreichen, andere unzuläßige und ſtraffbahre Mittel ergriffen, und entweder ad concubitum & copulam carnalem mit den von ihnen begehrten Perſohnen ſchritten, oder ſich heimlich copuliren lieſſen; ſo wollen und verordnen wir hiemit, daß den Eltern ihr conſenſus von den Kindern auch per eiusmodi concubitum vel per benedictionem ſacerdotalem keines weges abgezwungen werden ſoll, es wäre denn, daß dieſelbe durch oberwehnte Mittel und andere motiven zu Ertheilung ihres conſenſus endlich in der Güte diſponiret werden könten, oder daß das conſiſtorium auf der Parthenen Anſuchen nach befundenen wichtigen Umſtänden und erheblichen Urſachen, der höchſten Billigkeit zu ſeyn erachtet, ein anders zu verordnen.

§. XXII. Hoc modo circa *ſponſalia clandeſtina* rationes ſubducendas eſſe arbitror. Grauiores turbæ excitantur circa *matrimonia*, inſciis parentibus contracta, & *benedictione ſacerdotali* munita. Ius canonicum tale coniugium defendere & ratum habere, ex antea dictis liquet. Fuſius de hoc themate agit CLAVDIVS ESPENCAEVS *de clandeſt. matrim.* atque *c.* 10. ineptias LOMBARDI & GRATIANI enarrat, ſimulque *c.* 11. & 12. decretales quorundam pontificum examinat, ſecundum quas matrimonium, iniuſſu parentum contractum, *ratum* iudicatum fuit. Quæ Tridentinorum ſit ſententia, ex antea adductis liquet. Proteſtantium doctrina parum recedit a iure canonico, vt LVDOVICVS HERICVRTIVS in tr. *des lois eccleſ. de France P. III. c.* 5. *art.* 2. §. 73. *in not.* nullam habuerit cauſam, atro carbone notandi

De matrimonio clandeſtino titubantes ſententiæ.

Lutheranos & Reformatos, quod iure diuino & naturali matrimoniis his *nullitatis* vitium ineſſe, & a parentum voluntate ea infirmandi vel admittendi, vnice dependere, doceant. Quod quibusdam hæc ſententia arrideat, *publicam* proteſtantium *doctrinam* haud effecit, plerisque contrarium defendentibus, vt demonſtrat Dn. THOMAS. *diſſ. de validit. matrim. inuitis parentibus contracti & per benedictionem ſacerdotis depoſiti confirmati.* Ad minimum probabilius eſt, proteſtantes plerosque in hac doctrina haud receſſiſſe a tramite *iuris canonici*, quod præter meritum in ſuos traxere vſus, LVTHERO licet reclamante. Conf. GERHARD. *in loc. de coniug.* §. 146. BEVST. *de ſponſal. c.* 14. *pag.* 24. CYPRAEVS *de ſponſal. c. X.* §. 10. CARPZ. *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 60. Nec Galli, ad quorum iura HERICVRTIVS commentatur, adeo alieni ſunt ab hoc *vmbratico errore*, quem in proteſtantibus ſugillat. Etenim, vt §. 74. *cit. l.* indicat, illi diſtinguunt inter *minorennes* & *maiorennes*. Illorum matrimonia inuitis parentibus contracta nulla decernunt, quod *ſeductionis* vitio infecta eſſe credantur, idque præſumtione *iuris* & *de iure*. Reſpectu horum vero probationem *ſeductionis* ante omnia deſiderant, qua ceſſante matrimonia non annullant. Ita ergo ipſo facto concedunt, non iniquum, ſed in ratione fundatum eſſe, ex defectu conſenſus parentum matrimonia annullare. Fundamentum, deciſioni quod ſubſtruunt, non adeo ſolidum eſt. Forſan hæc concludentior eſſet, quod *minorennes* adhuc imperio paterno *ſimpliciter* regantur, non item *maiorennes*, qui ſecundum gentium plurimarum mores lares paternos relinquere poſſunt pro lubitu, adeoque liberius iam agunt viuuntque.

Differentia inter ius ciuile & canonicum,

§. XXIII. Videlicet manifeſtum hic occurrit diſcrimen inter ius *ciuile* & *canonicum*. Illo *defectus conſenſus parentum* matrimonium annullat; hoc tantum *impedit*, non *dirimit* matrimonium clandeſtinum. Illud matrimonium vt mere *ciuile* negotium intuetur; hoc *ſpiritualem qualitatem* eidem affingit, ob quam eidem fauet, perægre in diſſocietatem coniunctorum conſentit, & ideo duplici reſpectu coniugium conſiderandum eſſe iubet in *c. 7. X. de diuort.* prout paucis iam §. 5. tetigi (1) quatenus eſt *legitimum* & (2) *ratum*. Illud eſt, quod ſecundum *leges ciuiles* eſt contractum, ſed ſacramento matrimonii deſtitutum, quale dicunt eſſe inter iudæos aliosque infideles. Hoc vero efficit *ſacramentum coniugii* inter *ſolos fideles* per coniunctionem corporum, id quod omnem impedit diſſolutionem. Poteſt ergo coniugium eſſe *ratum*, vtut non ſit *legitimum* ſeu ſecundum leges ciuiles con-

hoc enim matrimonium non tantum iubet eſſe legitimum, ſed etiam ratum.

tractum, adeoque intuitu *eccleſiæ* indiſſolubile. His ſuppoſitis facile forſan admittunt, tali matrimonio ſubduci poſſe *effectus ciuiles*, quod contra leges regni vel ciuiles initum eſt, vt liberi non ſuccedant, aliique effectus quieſcant, interim tamen diſſolutionem huius coniugii prorſus negant. Ita in controuerſia de coniugio GASTONIS fratris regis Galliarum LVDOVICI XIII. cum ſorore ducis Lotharingiæ contra leges regni, ſine regis conſenſu, inito, rationes ſubducebat aula Romana, nulloque modo adduci poterat, vt, matrimonio hoc annullato, facultatem daret GASTONI, alias contrahendi nuptias. Par eſt ratio matrimonii, inuitis parentibus initi, quod, licet non ſit *legitimum*, *ratum* tamen, nec defectum ciuilem eius eſſe efficaciæ cenſent, vt *forum eccleſiaſticum*, quod vnice ſacramenti rationem habet, & conſcientiam dirigit, clandeſtinum matrimonium annullare debeat.

Legitimo tantum detrahunt effectus ciuiles ſaluo vinculo.

§. XXIV. Hæc principia iuris canonici, ſi proteſtantes, qui *ſacramentum* nullum agnoſcunt in nuptiis, ſedula trutinaſſent mente, forſan non tam proni fuiſſent in receptione huius dogmatis, a principiis noſtris abhorrentis. Non ſine ratione itaque potentiſſimus rex Boruſſ. in edicto ſupra laudato *de anno* 1694. *§.* 15. *&* 16. relicta communi doctrina, ita edixit: Wäre es auch Sache, daß, gleichwie bereits oben Erwehnung geſchehen, das matrimonium abſque parentum conſenſu per copulam carnalem & benedictionem ſacerdotalem von denen Kindern heimlich und de facto vollenzogen worden, ſo ſoll in der Eltern freyen Willen ſtehen, ob ſie einen von vorgedachten Wegen erwählen, oder bey unſerm conſiſtorio um gäntzliche caſſation und Aufhebung ſolcher Ehe anhalten wollen, immaſſen denn dergleichen Beginnen nicht allein ſub lege punitionis, ſondern auch nach Gelegenheit der hierbey etwa vorkommenden Umſtände, gar ſub lege annullationis hiemit ausdrücklich verbothen wird. Die Zeugen und andere, ſo zu Stiftung ſolcher heimlichen Verlöbniß ſich gebrauchen laſſen, oder ſonſt Anleitung und Vorſchub darzu gethan, imgleichen die Prediger, ſo die oberwehnte copulationes zu verrichten ſich unterſtanden, ſollen ebenfalls willkührlich, doch exemplariter angeſehen, und in ſpecie die Prediger mit Entſetzung ihrer Aemter, und ſonſten geſtraffet werden.

Quæ principia in tribunalibus proteſtantium ceſſare deberent,

§. XXV. Equidem facile conceſſerim, principem tali matrimonio clandeſtine contracto vim addere poſſe, vt etiam effectibus gaudeat ciuilibus, cum ad *leges canonicas* non ſit adſtrictus, vt recte cenſet GRIEBNERVS, vir celeberrimus, *in diſſ. de his, quæ ex iure proteſt.*

ſed parum ceſſant,

matrim.

matrim. ad reliqu. ſacram. perperam refer. §. 39. Atque tali ſtante lege fundamentum deciſionis vnice inde petendum eſſe credo. Enimuero, lege prouinciali deficiente, inquirendum examinandumque, qualis deciſio a conſiſtoriis & facultatibus ſperanda, qualis ſententia præualitura ſit? Hoc caſu plerique docent, ad ius *commune* vel *canonicum* recurrendum eſſe, illud vero huic præferendum ex præiudiciis *tit. de conſtitut.* fuſius tactis. Iam quæro ex viro celeberrimo, qui tantopere pro abſtergendis reliquiis ſacramenti in cauſis proteſtantium matrimonialibus laborat, qualem ipſemet deciſionem daturus, quam ſententiam electurus ſit? Credetne ex plerorumque interpretum doctrina, plerosque pro validitate huius matrimonii calculum ſuum daturos eſſe? Annon Theologi & ICti ita quotidie pronunciant, ſtatuunt, docent? Vnde vero hæc doctrina aliter nata, quam ex incauta *iuris canonici*, quod ipſum tamen a patrum antiquorum tramite receſſit, receptione? Id olim LVTHERVM grauiter & improbaſſe, & ICtis *ius canonicum* in hac doctrina imprudenter ſequentibus, dicam ſcripſiſſe, ſupra obſeruaui, nec in aliam ſententiam iuerit, qui hiſtoriam huius doctrinæ ſub examen reuocat, qua acutioris ingenii qui ſunt, facile conuincuntur, vt credant, dogma hoc in ſcholas & fora proteſtantium ex *iure canonico* cum reliquis eiusdem farinæ concluſionibus aſſumtum fuiſſe. Non ſufficit, rationes quasdam, ſubtili ingenio excogitatas, adferri poſſe, quibus *color* quidam a *ſacramenti* ſententia paulo alienior affingi poteſt proteſtantium doctrinæ: paulo altius aſcendendum ad periodum *reformationis:* percurrenda ſubſequentia tempora, & ICtorum in Academiis euangelicis perſcrutandæ & inueſtigandæ ſunt ſententiæ, quæ quaſi per *traducem* ad noſtra vsque tempora propagatæ ſunt, quo facto facile conſtabit, plerosque per duo illa ſecula, quibus res proteſtantium ſtetit floruitque, a tramite *iuris canonici* in his doctrinis non receſſiſſe, quin potius ad textus eius prouocaſſe, inde probationes petiiſſe, & ita ſimul *reliquias ſacramenti* in fora, in ſcholas, imo in leges noſtras, vtpote quæ a ICtis vtplurimum concipiuntur, transmiſſa fuiſſe. Si hoc modo vir doctiſſimus illas quæſtiones, in quibus *reliquiæ ſacramenti* ineſſe dicuntur, ſub incudem reuocaſſet, ſi ipſas legum noſtrarum eccleſiaſticarum venas aperuiſſet, quæ cum *iure canonico* magnopere conſpirant, forſan bellum iis haud indixiſſet, qui *veritatem* profiteri, quam effictis quibusdam argumentis maculam ſuſpectæ doctrinæ abſtergere malunt. Defendi plura *ex poſtfacto* poſſunt ſemel recepta, vt tamen ex nouis hisce ratiunculis, quibus exornantur, & fucus quidam eis obducitur, ab initio tradita.

quin recte docetur, reliquias ſacramenti ſupereſſe.

dita, propagata & obſeruantia forenſi haud fuerint præmunita. Audiendi ſunt primi horum dogmatum aſſertores: eorum diſcipuli per omnes Academias euangelicorum euoluendi, & inde hiſtoria doctrinarum ita nectenda eſt, vt inde palam fiat, ex quo fonte ad nos hæ productæ fuerint. Id vero facili opera effici poſſet, ſi methodi, qua *tit. de conſtitut.* vſus ſum, ratio etiam in hac ſimilibusque materiis haberetur.

§. XXVI. Eſt etiam matrimonium ex alio capite *clandeſtinum*, ſi defectu *ſolennium externorum* laborat; cum vero in hac ſpecie ſequens titulus occupatus, & ea occaſione de rebus haud ſpernendis nec leui brachio tractandis agendi animus ſit, pauliſper, iubente RAYMVNDO, cuius legibus me ſubieci, meditationem hanc ſuſpendam, quæ ſuperſunt in hoc titulo, additurus. Matrimonium etiam clandeſtinum eſt ex defectu conſenſus.

§. XXVII. Præter *conſenſum parentum* etiam *legitimam ætatem* poſtulat ius *canonicum* cum iure *ciuili*, adeo, vt intra terminum iuris ciuilis ſubſiſtat, pubertatemque ex *annis*, non ex *habitu corporis* regulariter æſtimandam, requirat. *c.* 2. 10. 11. *X. h. t.* Inter illuſtres tamen, reges principesque, intercedente diſpenſatione, toleratur matrimonium infra legitimam ætatem contractum, ad quod ſæpe ex ratione *boni publici* vel fœderum eo firmius pangendorum properandum eſt, vt præſentiſſima Galliæ & Hiſpaniæ exempla docent. *c.* 2. *h. t.* Tali diſpenſatione non indigent principes proteſtantes, legibus annalibus haud ſubiecti. Ceterum circa terminum *pubertatis* olim diſſenſus fuit inter Caſſianos & Proculeianos, auctore VLPIANO *in fragm. inſtit. tit.* 11. §. 28. *Puberem Caſſiani quidem eum eſſe dicunt, qui habitu corporis pubes eſſe apparet, i. e. qui generare poteſt; Proculeiani vero, qui XIV. annos impleuit.* Poſteriorem ſententiam etiam ſuam faciebant Stoici, vt obſeruat SCHVLTINGIVS *in not. ad cit.* 9. *in iuriſpr. anteiuſtin.* & MERILLIVS *lib. I. obſ. c.* 22. quam etiam ſecutus eſt imperator in *pr. I. quib. mod. tut. fin.* Caſſianorum doctrinam recepit ISIDORVS in *c.* 3. *X. h. t.* aiens: *certum autem eſt, eum puberem eſſe, qui* EX HABITV CORPORIS *pubertatem oſtendit, & generare iam poteſt.* Interim ſi pontificum deciſiones intuemur, illa magis in *caſtra Proculeianorum* ſeceſſiſſe videntur, cum vbique *legitimæ ætatis* mentionem iniiciant, idque *regulariter*; nam ſi malitia ſuppleat ætatem, matrimonium infra hanc ætatem admittunt, id quod ad *exceptionem* referendum, cum hic caſus rarius contingat. *c.* 9. *X. h. t.* In conſiſtoriis noſtris terminus alius haud præſcriptus reperitur, & licet negandum haud ſit, in matrimonio ineundo non tam ad *generandi*

Pubertatem in matrimonio ius canonicum deſiderat, quam magis ex annis quam habitu corporis æſtimat.

Quatenus prudentia alendi familiam attendi debeat?

potentiam, quam etiam ad *habilitatem*, *familiam propriam alendi & inſtruendi*, eſſe reſpiciendum, præſertim cum apud Germanos, quibus olim ſerior Venus, poſt nuptias ſoleant inſtituere ſeparatam œconomiam; hæc tamen ratio magis *ſuaſoria* quam *iuſtifica* eſt, nec operari poteſt, vt matrimonium tale prohibitum cenſeri debeat. Equidem CARPZOVIVS *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 12. *n.* 17. annum XVIII. præferendum cenſet, quod tamen rurſus de *conſilio* non de *neceſſitate* accipiendum. Cum vero rationes *ſuaſoriæ*, quæ *imprudenter* ſuſcepta matrimonia diſſuadent, eo caſu, quo parentes probabilem diſſentiendi cauſam coram conſiſtorio edere iubentur, etiam attendendæ ſint; non dubium eſt, quin pater vel ex hoc ſolo capite in nuptias filii *conſenſum* denegare queat, quod *prudentia alendi familiam* deſtituatur, licet forſan *pubertatem* exceſſerit, cum alioquin ipſi hæ nuptiæ oneri futuræ ſint.

Sponſalia inter impuberes admiſſa,

§. XXVIII. Diuerſa eſt ratio ſponſalium inter *impuberes* contractorum, quæ hiſce ſub conditionibus iure canonico permiſſa: (I) vt contrahentes ſint infantia maiores *c. literas* 4. *c. acceſſit* 5. *X. h. t. c. vn. C.* 30. *q.* 1. *c.* 1. *h. in* 6. quod & iuri ciuili conforme eſt. *l.* 14. *de ſponſal.* Nam inter *infantes* contracta, vel ſi alterutra perſonarum nondum egreſſa eſt infantiam, haud ſubſiſtunt, nec vllum *publicæ honeſtatis impedimentum* inducunt ad effectum prohibendi matrimonium cum conſanguineis puellæ vel pueri, quia adhuc intra illam conſtituti ſunt ætatem infantes, qua conſentire nequeunt, cum tamen conſenſus ad ſponſalia requiratur; egreſſi autem infantiam iam aliquem intellectum habent: (II) vt puberes facti in *conſenſu ſponſalitio* permaneant. Cum enim ſit lubricum & fragile impuberum iudicium, indulgeri eis debuit, vt potuerint reſilire a ſponſalibus, adueniente pubertate, non ante, quia antea non ſatis recte iudicare poſſunt, vtrum ſit recedendum a ſponſalibus nec ne? *c. a nobis* 8. *X. h. t.* Sic itaque, ſi pubes cum impubere puella ſponſalia contrahat, ſponſalia erunt *claudicantia*, ita vt ille quidem reſilire non poſſit, bene tamen hæc. *c.* 7. *in f. X. h. t.* Quodſi vterque impubes fuerit, alter mox, vbi ad legitimam ætatem peruenerit, reclamare poteſt, nec tenetur alterius legitimam expectare ætatem. Hæc tamen recedendi facultas tunc denegatur, ſi *commixtio corporum* interuenit, *c. a nobis* 8. *h. t.* vt tamen niſus non ſufficiat. *c. atteſtationes* 10. *X. h. t.*

quamuis imperfecta ſint.

§. XXIX. Ex hactenus dictis apparet, *ſponſalia de futuro* quidem impuberum tolerari, ſed non *de præſenti* in ſenſu iuris canonici, quia matrimonium conſtituunt, adeo, vt ſi vel maxime contrahentes ea inire intenderint, iuris tamen interpretatione tantum ſint ſponſalia *de futuro*, quia negotium valet, vt potuit, non ſicut agebatur. *c.* I. *h. l. in* 6. *c. f. X. h.* Impuberes itaque tantum ſponſalia *de futuro* inire poſſunt, quæ tamen in eo ab aliis ſponſalibus *de futuro* differunt, quod *imperfecta* ſint, atque vnius diſſenſu poſt pubertatem diſſolui poſſint, cum in ſe habeant tacitam conditionem: *ſi in illo conſenſu pubes factus permanſero*, vt tamen nihilominus hæc ſponſalia quoque *publicæ honeſtatis* inducant *impedimentum*, quod indicium præbet, proprie dicta & vera ſubeſſe ſponſalia, *c.* 5. *X. h. t. c.* 12. *eod.* licet quodammodo *imperfecta* ſint. Sponſalia de præſenti inire non poſſunt.

§. XXX. Noſtrates, vt genuinum exemplum ſponſalium *de futuro* ſuppeditare poſſint, communiter allegare ſolent ſponſalia impuberum. STRVV. *ex.* 29. *th.* 10. CYPRAEVS *de ſponſal. l. c.* 9. §. 34. & quidem non adeo inepte, modo ſponſalia *de futuro* pro *veris* & *proprie dictis* ſponſalibus haberent. Verum non tantum hoc exemplum, ſed etiam *puberum* huc referri poſſe, ad *tit.* I. *de ſponſal.* dictum eſt, & ſi ſecundum noſtratium conceptum res eſſet definienda, ſponſalia *impuberum* itidem eſſent *de præſenti*, quia non ſunt *nudi tractatus præparatorii*, vti *ſponſalia de futuro* definit CARPZOVIVS *l.* 2. *def.* 18. ſed eundem effectum de iure canonico ſortiuntur cum ſponſalibus puberum quoad *impedimentum honeſtatis publicæ*, quod operari haud poſſent, ſi *nudi* eſſent *tractatus*. Sed quod noſtrates hæc ſponſalia impuberum pro illis, quæ *de futuro* ſunt, habeant, id inde eſt, (1) quod facultatem reſiliendi annexam habeant: (2) quod ſint *conditionata*; enimuero putant *conditionata* & *de futuro* coincidere, CARPZ. *lib.* 2. *def.* 20. *n.* 4. id quod quidem in ſenſu iuris canonici non negamus, cum non adſit *conſenſus matrimonialis*, vt tamen e contrario *pura* non ſtatim pro *ſponſalibus de præſenti* de iure canonico ſint habenda. *c.* 2. *X. de ſponſal.* Inter proteſtantes quatenus recte de futuro dicantur.

TITVLVS III.
DE
CLANDESTINA DESPONSATIONE.

§. I.

CLANDESTINVM etiam MATRIMONIVM primario naſcitur ex *defectu ſolennium*, quibus ex præſcripto *legum eccleſiaſticarum* nuptiæ ineundæ ſunt. De hac ſpecie h. t. agitur, nec quem rubrica offendat, quæ de *clandeſtina deſponſatione* concepta eſt, cum textus huius tituli indicent, hic *matrimonium* clam, h. e. remotis ſolennibus eccleſiaſticis contractum, repræſentari, ſimulque tradi, quomodo *eccleſiaſtice* matrimonium iniri debeat.

Conſenſus facit matrimonium,

§. II. *Conſenſum* facere matrimonium, non *concubitum*, tritiſſimum eſt ICtorum aſſertum, in rei veritate & recta ratione omnino fundatum. Eſt enim matrimonium ſocietas admodum arctiſſima & indiuidua, quæ nec inuitis obtrudi, nec inter reluctantes ſubſiſtere poteſt; imo ſicuti in omni ſocietate ipſa *conſtitutio* a *fine* diſcerni debet, ita, vt hic primum quidem ſit in *intentione*, vltimum vero in *executione;* ita pariter matrimonia pro fine quidem habent coniunctionem corporum, procreandæ ſobolis gratia inſtituendam; magis tamen hæc ad *executionem matrimonii* iam contracti pertinet, vt mutuus conſenſus in hanc arctiſſimam coniunctionem ipſum conſtituat matrimonium. Magna tamen conſtituenda eſt diuerſitas, vtrum matrimonium contrahatur in ſtatu *naturali*, an *ciuili?* In *illo* præter *mutuum conſenſum* ius naturæ nihil exigit, niſi quod contrahentes, vel ex decoro ſeculi, vel ſpontanea voluntate, admittere volunt; in *hoc* non adeo in ſolo conſenſu priuatim edito ſubſiſtendum, ſed præterea neceſſe eſt, vt *publica & ſolennis* quædam *declaratio* accedat, quo omnibus in *ſocietate ciuili* innoteſcat, matrimonium inter cohabitantes eſſe contractum, & omnis vagæ libidinis ſuſpicio euitetur. HVBER *de iur. ciuit. lib.* 2. *ſ.* 1. *c.* 3. §. 18. 19. Intereſt vtique reipublicæ, vt, ſicuti in aliis leuioribus negotiis, *ita multo* magis in *hac ardua cauſa*, ordo quidam obſeruetur familiarum, quarum certitudo ex huiusmodi matrimoniis pendet, integritas quouis modo ſarta tecta

publica tamen declaratio in ſtatu ciuili inſuper deſideratur,

teſta habeatur, proles parentes ſuos agnoſcant, a quibus in ſpem patriæ & ſalutem publicam educentur, & ita magis *publica* quam *priuata auctoritate* hæc *ſocietas domeſtica* conſtituatur. Infinita eſſent metuenda incommoda ex clandeſtinis quibuscunque coniunctionibus, hominibus maxime ad infinita vitia & inordinatas vias pronis: facile maritus, vxoris ſuæ pertæſus, vinculum matrimonii negare, vxoremque expellere poſſet, quam *clandeſtino conſenſu* ſibi iunxerat; incerta denique futura eſſent alia plura iura, quæ ex matrimonio in *ſtatum ciuilem* redundant. Inde publica ſalus poſtulat, deſiderat, præcipit, vt conſenſus matrimonialis *publice* edatur, & forma quædam ineundorum matrimoniorum a legiſlatoribus pro ratione ſtatus præſcribatur.

§. III. Quodſi per *mores gentium* eundum foret, facile oſtendi poſſet, in rebus publicis bene conſtitutis, non ſine *ſolennibus publicis* matrimonia fuiſſe initiata, & multa cum feſtiuitate celebrata. Romanos ſua peculiaria ſolennia nuptiarum habuiſſe teſtatiſſimum eſt, quæ BRISSONIVS & HOTTOMANNVS peculiaribus tractatibus explicant, & ſtrictim SELDENVS *in tr. de vxore ebræa lib. II. c.* 20. & B. THOMAS. *ad tit. Inſt. de nuptiis* illuſtrant, variisque antiquitatum monumentis exornant, quamuis hæc paulatim adeo conſenuiſſe videantur, vt tempore IVSTINIANI non indiſtincte *publica* quædam *declaratio* deſiderata fuerit, vt infra oſtendam. Græcorum mores in nuptiis ſolenniter contrahendis referunt IO. PHIL. PFEIFFER. *lib. IV. antiquit. græcar. c.* 14. *& ſeqq.* vt & IO. GVILIEL. STVCK. *lib. antiquit. conuiuial. c.* 4. *p. m.* 109. vbi & *epulas nuptiales Tigurinorum* refert. Iudæorum ſolennia in *ſponſalibus* & *nuptiis* vſitata itidem fuerunt admodum ſingularia, quæ ex profeſſo explicuit decus Angliæ, SELDEN. *in cit. tr. de vxore ebræa;* ſtrictius vero STVCK. *cit. l. p.* 105. *& ſeqq.* & BASNAGE *dans l' hiſtoire de Iuifs tom.* 6. *P.* 1. *lib.* 6. *c.* 22. Habuere etiam antiqui Germani ſua peculiaria inſtituta in nuptiis rite celebrandis, de quibus agit PAVL. HACHENBERG *in Germania media diſſ. V.* conf. etiam HERTIVS *in notitia vet. Franc. regni c.* 3. §. 3. & infinitum foret, ſi quarumcunque aliarum gentium mores vbiuis obuios colligere vellemus, qui omnes huc collineant, vt veritatem aſſerti noſtri vberrime demonſtrent.

quod moribus gentium deſideratur.

§. IV. Quæ cum ita ſint, non adeo mirandum eſt, etiam chriſtianos ſub ipſis naſcentis eccleſiæ primordiis quædam ſolennia admiſiſſe non tantum, ſed etiam conſtituiſſe, quo omnia *ordine* & *decenter*

Chriſtiani primæui quædam ſolennia retinuere in ſtatu ciuili & inter iudæos recepta.

ter inter eos peragerentur. Collecti erant tum ex *iudæis*, tum ex *gentilibus*, &, quia in *ſtatu ciuili* viuebant, nec *legibus nuptialibus* ſoluti, admodum probabile eſt, eos ſe compoſuiſſe ad ritus publice receptos, quatenus a ſuperſtitione gentili alieni erant, & innoxii videbantur. Obſeruat id ipſum SELDEN. *lib. II. de vxore ebræa c.* 24. &, *poſtquam*, ait, *tam a gentilibus aliquot, quam a iudæis chriſtianiſmus receptus eſt, vtrorumque mores, vt ipſi, inuicem ſunt commiſti, partim mores ritusque iudaici, partim paganici, quotquot cultui chriſtiano non omnino refragarentur, vt in aliis, ſic in re matrimoniali, variatim admiſſi.* Addit: *iure Romano fere paſſim vſæ fuere gentes, in quibus chriſtiani ſunt reperti.* Adeoque non exiſtimandum eſt, illos ita prorſus abhorruiſſe ab vſu huius iuris, vt *ſolennia ciuilia*, quibus matrimonium declaratur, plane reſpuerint; id quod ne quidem vt *ſubditi*, vt *ciues*, facere potuerunt. Erant *coronæ* in nuptiis iudæorum & paganorum vſitatæ; his quoque chriſtianos vſos fuiſſe adhuc tempore TERTVLLIANI, IPSE *in tr. de corona c.* 13. docet, ſimulque ex præconcepta quadam opinione hunc morem damnat, his verbis: *coronant & nuptiæ ſponſos: ideo non nubamus ethnicis, ne nos ad idololatriam vsque deducant, a qua apud illos ineptiæ incipiunt. Habes legem a patriarchis quidem, habes apoſtolum, In Domino nubere iubentem.* Interim hic zelus contra *coronas* intempeſtiuus SEPTIMII, earum vſum non ſuſtulit, ſed hic potius per plura ſecula continuauit. Vtebantur præterea Romani publica *deductione in domum*, ſicuti iudæis vſitata erat *deductio in thalamum*, quos ritus ſalua fide, vt teſtimonium publicum legitime contracti matrimonii, reiectis tamen aliis idololatricis ritibus, adhibere potuerunt, quibus vſus coronarum, annuli, aliorumque ſolennium coniunctus erat. Sicuti vero gentiles & iudæi non ſine *auſpiciis* & *ſacris* initianda eſſe matrimonia crediderunt, ita chriſtiani quoque hunc pium morem, ſuo ritu peragendum, ſecuti ſunt, &, quod apoſtolus docuit, *in Domino eſſe matrimonium ineundum*, obſeruarunt. Hac de cauſa paulatim *inſtituta* quædam *eccleſiaſtica* inter chriſtianos ſunt recepta, ab initio quidem *ſimpliciſſima*, paulatim admodum aucta, & ad matrimonii legitime contracti publica documenta relata; quæ tamen vbique non eandem rationem habuerunt.

Hinc ſolennia chriſtianorum erant vel ciuilia, vel eccleſiaſtica,

§. V. Hoc rerum ſtatu *ſolennia matrimonii* duplicia erant: *ciuilia* & *eccleſiaſtica* ſeu *ſacra*. Illa ex *ciuilibus legibus* retenta erant, quatenus ſalua fide obſeruari poterant, quorſum etiam alia iura, per tabulas dotales determinari ſolita, pertinebant. Hæc inter chriſtianos priuato pacto erant recepta, vel moribus paſſim conſtituta, quæ tamen

men in tribus prioribus ſeculis ad forum externum non penetrarunt, ſed *priuatam* tantum *praxin* inter chriſtianos habuerunt, adeo, vt, his vel maxime omiſſis, legitimum tamen matrimonium fuerit. Hæc quippe erat conditio chriſtianorum per illa tempora, vt, quia oppreſſi & religionis cauſa a republica prorſus derelicti erant, *propriam* quandam *disciplinam* ſibimet præſcribere coacti fuerint. Hanc qui non obſeruabat, indignationem & cenſuras eccleſiaſticas quidem incurrebat, effectus tamen ciuiles huius omiſſio in foro externo haud habebat. Imo quamuis poſtea a ſeculo IV. imperatores CHRISTO nomen dederint, & *inſtituta eccleſiaſtica* antiqua maiorem acceperint efficaciam, non tamen ſtatim ita ad fora ciuilia penetrarunt, vt ſecundum illa negotia publica æſtimata fuerint. Matrimonium certe eo tempore, imo adhuc IVSTINIANI æuo, *negotiis ciuilibus* annumeratum fuit, & de eo ſecundum *leges ciuiles* iudicatum, adeo, vt ne quidem ante LEONIS philoſophi tempora, *eccleſiaſtica inſtituta* & *ſolennia* legibus publicis præſcripta ſubditisque iniuncta fuerint: quod indicium luculentum præbet, aliter iudicaſſe *fora ciuilia* de matrimonio, aliter *eccleſiam*, ſeu epiſcopos, quorum cuſtodiæ hæc ſacra ſolennia cum aliis commiſſa erant. Collineat huc PETRVS de MARCA *de C. S. & I. lib. II. c. XI.* §. 3. &, *plurima*, ait, *princeps ille* (IVSTINIANVS) *conſtituit, quæ dirimunt chriſtianorum matrimonia, ſed pars illa iuris tunc erat penes principes, ſine vlla controuerſia, vt docet* BELLARMINVS. Nihil itaque amplius his relictum, quam vt, negligentibus ritus ſacros in matrimonio, pœnitentiam eccleſiaſticam, vel abſtentionem ad tempus iniungerent: non vero, vt matrimonium tale, ſine *ſolennitate eccleſiaſtica* contractum, annullarent. Hoc diſcrimen adhuc *anno* 1278. SYNODVS EXONIENSIS *art. VII.* apud HARDVINVM *tom. VII. concil. p.* 1082. obſeruauit, vbi hæc habentur: *Licet per legitimum viri & mulieris conſenſum legitima matrimonia contrahantur; quantum ad eccleſiam neceſſaria ſunt verba vel ſigna conſenſum exprimentia de præſenti. Ex quo manifeſte liquet, quod ſine autoritate eccleſiæ, cuius iudicio approbandus vel reprobandus eſt contractus, non ſint matrimonia contrahenda; quanquam alias contracta propter hoc minime diſſoluantur.* Plures præterea patres idem docuerunt, & ſimpliciter conſenſui, quomodocunque declarato, vim matrimonii attribuerunt, ſi vel maxime *ſolennitas eccleſiaſtica* ei haud acceſſerit, quod ex iure Romano retentum, quo hæc *ſolennia eccleſiaſtica* haud fuerunt deſiderata, ſed ſola *affectio maritalis*, nuptialibus tabulis declarata, ſufficiens documentum publicum conſtituere poterat, *vid.* §. *vlt. inſt. de nupt.* & §. 2. *inſt. de hered.* *quæ*

quæ ab inteſt. defer. ibi: *poſtea vero, affectione procedente, etiam nuptialia inſtrumenta cum ea fecerit.* Aſt poſtquam *legibus publicis* hæc *ſolennia eccleſiaſtica* præſcripta, ſine dubio maiorem efficaciam ad conſtituendum legitimum matrimonium acceperunt, id quod ex infra dicendis apparebit.

& matrimonium vel legitimum vel ratum.

§. VI. Denique ex hac obſeruatione quoque origo diſtinctionis inter *matrimonium legitimum* & *ratum* inſignem accipit lucem, qua canoniſtæ ſæpius vtuntur. Vocant enim *matrimonium legitimum*, quod ſecundum *leges ciuiles* eſt contractum, & inter infideles quoque obtinet per *c. 7. & 8. X. de diuort. Ratum* vero, quod ab eccleſia confirmatum & ratum habitum eſt, accipitque coniugii ſacramentum, quod vnice *fidelibus* tribuunt. Inde illud negotium mere *ſeculare;* hoc vero *ſpirituale* & *eccleſiaſticum* eſſe conſtituerunt, & tandem, introductis his ſolennibus eccleſiaſticis, rem eo perduxerunt, vt de hoc non alibi, quam in foris eccleſiaſticis, & a ſolis clericis iudicaretur, & matrimonium chriſtianorum, eine heilige Ehe, vocaretur.

Solennia hæc ſunt arbitraria & mutari poſſunt.

§. VII. Quandoquidem vero in confeſſo eſt, arbitrarium in ſe eſſe, quibus documentis publicis *conſenſus matrimonialis* edatur, adeoque a legislatoribus in rebuspubl. recipi potuiſſe ſolennia eccleſiaſtica, ſeu vt coram eccleſia matrimonium inituri conſenſum ſuum declarent; ita negari nequit, hæc adhuc hodie eſſe *arbitraria*, hoc ſenſu, vt ex iuſta cauſa a principe immutari, & loco eorum alia publica declaratio ſubſtitui poſſit. Quod cum forſan non omnes admiſſuri ſint, ſibi aliisque perſuadentes, *benedictionem eccleſiaſticam* eſſe *iuris diuini*, vel ad minimum ritum vniuerſalem, qui citra conſenſum totius eccleſiæ tolli non poſſit, vt HILDEBRAND. *diſſ. de rit. ſacr.* §. 17. & *ſeqq.* arbitratur; ita non inutile erit, ortum & progreſſum horum ſolennium euoluere, indeque demonſtrare, ab initio *libere* illa fuiſſe recepta, aucta & paulo ſerius a legislatoribus in *fora ciuilia* etiam deducta. Quæ enim citra vllam neceſſitatem libere recepta ſunt, eius indolis & naturæ ſunt, vt mutari etiam poſſint. Loquor de *foris proteſtantium.* Quæ Romanæ eccleſiæ Dd. hac de re ſit ſententia, in aprico eſt. Hi priuatiue matrimonia eorumque ſolennia *iudicio cleri* ſubiiciunt, omnemque poteſtatem in ea principibus denegant, adeoque cum his in præſenti mihi haud eſt negotium. Principibus proteſtantibus maior in eccleſiaſtica eſt poteſtas, & liberius circa ſolennia arbitrium: horum legibus tam eccleſiaſticis, quam profanis ſe obſtrictos eſſe profiten-

fitentur tam *clerici*, quam *ſeculares*, adeoque ex horum determinatione dependet, quo ritu matrimonia ineunda ſint. Vnde meo iudicio Bataui haud culpandi ſunt, quod ſolennia eccleſiaſtica in contrahendo matrimonio ſuſtulerint, ſicuti e contrario nihil culpæ nobis imputari poteſt in Germania, quod quendam ritum ex inſtitutis eccleſiaſticis antiquis retinuerimus.

Præcautiones in euoluenda origine copulæ ſacerdotalis obſeruandæ.

§. VIII. Ipſa *ſolennia eccleſiaſtica* potiſſimum conſiſtunt in *proclamatione* & *copulatione ſacerdotali*, in quarum origine circumſtantiæ ſedulo conſiderandæ ſunt; ne ſine iudicio Dd. tradita omittamus. Non vbique hanc præcautionem obſeruauit HENR. CHRIST. HOCHMANN. in *tr. de benedict. nuptiar.* quamuis alias magna induſtria illa, quæ ad antiquam diſciplinam pertinent, collegerit; in eo tamen admodum lapſus, quod primitiuæ eccleſiæ Dd. teſtimonia ex facie rerum præſentium æſtimauerit. Eleganter obſeruat GABR. ALBASPINAEVS, epiſcopus Aurelianenſis, *de vet. eccleſ. rit. lib. I. obſ. I.* magnos errores ex hac neglecta obſeruatione fluxiſſe. *Nam*, ait, *harum rerum ſi forte nunc incidat mentio, eas non, vti fuere, ſed quales hodie ante oculos noſtros verſantur, concipimus, atque de iis diſſerimus. Animus enim ſe a conſuetudine rerum, quas videt, quas cernit, quibus vtitur, non patitur abduci, neque poteſt mente complecti, earum, quarum nomen adhuc vsque permanſit, vim quoque & naturam permanſiſſe.* HILDEBRANDVS quoque *de nupt. vet. chriſt.* non ſatis rem examinauit, nec magis ſobria exſpectanda fuere ab ANDREA DV SAVSSAY, qui in *tr. de panopl. ſacerd. p. 2. lib. 2. c. 5. §. 4. benedictionem ſacerdotalem* itidem ex præſenti rerum ſtatu æſtimauit. Cautus magis inceſſit SELDEN. *lib. II. de vxor. ebræa c.* 28. qui teſtimonia patrum ſecundum ſtatum primæuum ſedulo examinauit, & inde mentem eorum deduxit. Proinde ſollicite inquirendum eſt, quæ partes paſtorum fuerint in conciliandis nuptiis? in quonam *benedictio* conſtiterit, quo tempore illa adhibita fuerit? & quæ ſunt aliæ huius generis circumſtantiæ.

Benedictio etiam iudæis vſitata, etiam chriſtianis primitiuis, ſed non præciſe a ſacerdotibus facienda.

§. IX. Inter *iudæos* ſponſalibus & matrimoniis *benedictionem* acceſſiſſe, obſeruant antiquitatum iudaicarum ſcriptores, quæ tamen non præciſe a *ſacerdotibus* aut *clero iudaico* peracta fuit. Inde quamvis admitti poſſit, hunc morem benedicendi etiam ad chriſtianos tranſiiſſe, non tamen conſtat, miniſtros eccleſiæ eius rei gratia adhibitos fuiſſe. *Sub initia chriſtianiſmi*, ait SELDEN. *cit. l. quotquot iudæos imitarentur, ſacros miniſtros, vt nuptiis neceſſarios, non adhibuiſſe certum eſt.* Equidem IGNATIVS *ad Polycarp.* interuentum *paſtorum* vrſiſſe videtur, ſcribens:

bens: *Decet vero, vt & ducentes vxores & nubentes cum epiſcopi arbitrio & ex eius ſententia coniungantur, vt nuptiæ iuxta præceptum Domini ſint, non autem ad concupiſcentiam.* Sed *copula ſacerdotalis* his verbis minime firmari poſſet, ſi vel maxime admittendum eſſet, hanc IGNATII epiſtolam eſſe genuinam; cuius contrarium tamen oſtendit IO. DALLAEVS de *ſcriptis, quæ ſub Dionyſii & Ignatii nominibus circumferuntur.* Id vnice tantum euincunt, cum *conſilio epiſcoporum* matrimonia eſſe ineunda, vt præcauerentur eo magis nuptiæ cum infidelibus, præſertim cum in plurimis aliis cauſis episcopi ſolerent in conſilium adhiberi, adeoque hæc verba magis ad *ſponſalia* ineunda, quam *matrimonium* rite peragendum pertinent. Alia teſtimonia deſunt quoad duo priora ſecula, quæ lucem huic rei afferre poſſent. Magnopere vtique conſtaret de antiquis ſolennibus, ſi EVARISTI epiſtola genuina foret, qui circa finem ſeculi I. vel ad minimum ad initium ſeculi II. eccleſiæ Romanæ præfuit. Ita enim *impoſtor* potius quam *epiſcopus Romanus* ſcripſiſſe fingitur apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 75. BLONDEL. in *Pſeudo-Iſidoro p.* 147. & GRATIAN. *in c.* 1. *C.* 30. *q.* 5. *Aliter enim legitimum (vt a patribus accepimus & a ſanctis apoſtolis eorumque ſucceſſoribus traditum inuenimus) non ſit coniugium, niſi ab his, qui ſuper ipſam fœminam dominationem videntur habere, & a quibus cuſtoditur, vxor petatur, & a parentibus, aut propinquioribus ſponſetur, & legibus dotetur, & ſuo tempore ſacerdotaliter (vt mos eſt, cum precibus & oblationibus a ſacerdote benedicatur, & a paranymphis (vt conſuetudo docet) cuſtodita & conſociata a proximis, tempore congruo petita legibus detur, & ſolenniter accipiatur, & biduo vel triduo orationibus vacent, & caſtitatem cuſtodiant, vt bonæ ſoboles generentur, & Domino in actibus ſuis placeant. Taliter enim & Domino placebunt, & filios non ſpurios, ſed legitimos atque hæreditabiles generabunt. Quapropter, filii chariſſimi & merito illuſtres, fide catholica ſuffragante, ita peracta legitima ſcitote eſſe connubia. Aliter autem non præſumta coniugia, ſed aut adulteria, aut contubernia, aut ſtupra, vel fornicationes potius, quam legitima coniugia eſſe non dubitate; niſi voluntas propria ſuffragata fuerit, & vota ſuccurrerint legitima.*

Euariſti epiſtola examinatur,

§. X. Miror, HOCHMANNVM multum huic epiſtolæ tribuiſſe, & crediſiſſe, quod probari non poſſit, illam ex omni parte confictam fuiſſe, cum tamen euidentiſſimis documentis iam a pluribus, in primis vero a BLONDELLO in *Pſeudo-Iſidoro* demonſtratum fuerit, has epiſtolas, quas ISIDORVS, impoſtor, mundo obtruſit ſec. IX. eſſe putida figmenta, adeo, vt ipſe HARDVINVS *in not. margin.* agnouerit, hanc

hanc epiſtolam EVARISTI eſſe ſuppoſititiam, præſertim cum verba adducta inſtituti recentioris redoleant rationem, quod etiam agnoſcit IO. LAVNOIVS *de reg. in matrim. poteſt. p.* 176. Eiusdem farinæ eſt epiſtola CALISTI I. apud HARDVIN. *cit. l. p.* 112. & BLONDELL. *cit. l. p.* 260. quæ eo magis *commentum impoſtoris* prodit, quod infamiæ pœnam contra morem episcoporum primitiuæ eccleſiæ transgreſſoribus minatus fuerit, vt hæc verba indicant: *Quisquis ergo non eſt legitime coniunctus, vel abſque dotali titulo ac benedictione ſacerdotis conſtat copulatus, ſacerdotes vel legitime coniunctos criminari, vel in eos teſtificari minime poteſt, quoniam omnis inceſti macula pollutus infamis eſt, & accuſare ſupra dictos non permittitur. Non ſolum ergo hi reiiciendi ſunt & infames efficiuntur, ſed etiam omnes ei conſentientes.* item Caliſti I.

§. XI. Inter ea teſtimonia, quæ genuina ſunt, recentiora ante TERTVLLIANVM non dantur, quamuis hic iam in confinio ſeculi II. & III. vixerit. Aliquot circumſtantias ipſemet paſſim adducit, quæ *ſolennitatem* quandam *eccleſiaſticam* peculiarem produnt. Primo oſtendit, contracta fuiſſe matrimonia, ex conſilio eorum, qui eccleſiæ præerant. Sic enim *de monogam. c.* II. *p. m.* 531. *edit. Rigalt.* ait: *vt igitur in Domino nubas ſecundum legem & apoſtolum (ſi tamen vel hoc curas) qualis es id matrimonium poſtulans, quod eis, a quibus poſtulas, non licet habere; ab epiſcopo monogamo, a presbyteris & diaconis eiusdem ſacramenti, a viduis, quarum ſectam in te recuſaſti? Et illi plane ſic dabunt viros & vxores, quomodo buccellas. Hoc enim eſt apud illos, omni petenti te dabis. Et coniungent vos in eccleſia virgine, vnius Chriſti vnica ſponſa. Poſtulare* dicuntur *matrimonium* virgines *ab epiſcopo, presbyteris, diaconis,* imo & *viduis,* quin & hi *dare viros & vxores* dicuntur, non alio ſenſu, quam quod, communicato cum his conſilio & deliberatione inſtituta, nuptiæ fuerint contractæ. Imo hoc ad *benedictionis ſolennia* vel ideo referri nequit, quod hic tantummodo de *ſponſalibus* conciliandis agatur, doceaturque, inter chriſtianos æuo TERTVLLIANI potiſſimum hos adhibitos fuiſſe, vtpote quorum conſilio tot alia grauioris momenti negotia fieri ſolebant. Quid? quod etiam fœminæ *viduarum,* ſeu *diaconiſſarum* conſilio hac in re vterentur, vt omnem libidinis & inordinati amoris ſuſpicionem a ſe declinarent, nec nuptias, disciplinæ eccleſiaſticæ contrarias, inirent, cum iam eo tempore plura eſſent circa matrimonium innouata, & præter ius diuinum chriſtianis, ex quodam pio rigore, impoſita, quod vel ſcripta TERTVLLIANI docent.

Tertulliani teſtimonia excutiuntur.

Sponſalia cum conſilio presbyterorum inita.

Verba Tertulliani illuſtrantur.

§. XII. Hac de cauſa non ſunt cum plurimis captanda TERTVLLIANI verba: & *CONIVNGENT vos* &c., ex quibus quidam eliciunt, copulatos fuiſſe deſponſatos a paſtoribus. Hoc ſi verum eſt, etiam viduæ, vt diaconiſſæ, ius copulandi habuerunt, quia SEPTIMIVS parem iis poteſtatem hoc in negotio tribuit. Hoc vero admodum ἄτοπον eſſe, quilibet animaduertit. Quin potius ita dicendum, præpoſitos & viduas, tanquam *proxenetas*, ſponſalia conciliaſſe & ita *coniunxiſſe* deſponſatos. Quodſi ſponſalia non ita erant contracta, (nam magis *conſilii*, quam abſolutæ *neceſſitatis* id fuiſſe, credere par eſt) ad minimum tamen apud eccleſiam *manifeſtanda* erant, quod rurſus indicat TERTVLLIANVS *de pudic. c. 4. p. m. 557*, & *ideo penes nos*, ait, *occultæ quoque coniunctiones, id eſt, non prius apud eccleſiam profeſſæ, iuxta mœchiam & fornicationem iudicari periclitantur.* Hunc locum aperte ſatis innuere arbitratur HOCHMANN. *cit. l. c. 2. §. 9.* eam priſcæ eccleſiæ fuiſſe diſciplinam, vt matrimonia pro *legitimis* non reputarentur, niſi oblatis eccleſiæ, per presbyteros coniungendis, publice acceſſiſſet benedictio, quæ ſententia quoque RIGALTII eſſe videtur. Ego vero a me impetrare non poſſum, vt huic ſententiæ calculum addam, quæ ex adductis verbis minime colligi poteſt. Rurſus de *ſponſalibus* eccleſiæ *manifeſtandis* hic ſermo eſt, vt potius initia *proclamationis* in iis latitare videantur, quam *benedictionis ſacerdotalis.* Nam *profiteri coniunctionem penes eccleſiam* id tantum arguit, eccleſiæ manifeſtandum fuiſſe *coniugium contrahendum*, vt omnis ſuſpicio illegitimæ cohabitationis tolleretur, & ſcientia voluntateque eccleſiæ matrimonium contractum eſſe videretur. Interim ne quidem hoc abſolute SEPTIMIVS requirit: tantummodo periculum, quod ex omiſſione huius manifeſtationis imminet, oſtendit. Ad minimum paſtorum præſentia eorumque copulatio, quæ *ſacerdotalis* vocatur, ex his verbis erui nequit.

Sponſalibus olim apud eccleſiam manifeſtandis quædam acceſſere ſolennia,

§. XIII. Forſan grauius pondus habet aliud eiusdem patris teſtimonium, quod *lib. II. ad vxorem c. vlt. p. m. 171.* occurrit. Ait: *vnde ſufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod eccleſia conciliat, & confirmat oblatio, & obſignat benedictio; angeli renunciant, pater rato habet? nam nec in terris filii ſine conſenſu patrum recte & iure nubunt.* Per gradus ſolennia enarrat SEPTIMIVS, docetque 1) *eccleſiam conciliaſſe matrimonia*, id quod intelligendum de approbatione eccleſiæ, & communicato cum presbyteris & viduis conſilio, quorum auſpiciis ſponſalia iniri ſolebant. Addit 2), *oblationem ea confirmaſſe.*

& oblatio,

De

De *euchariſtia* hunc ritum communiter intelligunt, adeoque *miſſarum ſolennia* iam peracta fuiſſe arbitrantur, communibusque fidelium votis inter ſacrificiorum orationes matrimonium benedictione initum, vt NICOL. RIGALTIVS ex his verbis colligit. Verum oſtendit iam dudum GABR. ALBASPINAEVS *cit. tr. lib. I. tit.* 5. *oblationes* in patrum ſcriptis huius æui non ſemper *euchariſtiam* denotare, ſed potius dona & munera, quæ fideles in clericorum & pauperum ſuſtentationem offerebant, vt ex iis particula & *buccellæ*, quarum TERTVLLIANVS antea meminerat, viritim diſtribuerentur. Singulis *ſolis* diebus, quibus cœtus fidelium inſtituebantur, tales fiebant *oblationes*, quas menſæ, quam altare appellabant, imponebant, ac quarum nomine gratiarum actiones benedictionesque a presbyteris ad Deum dirigebantur. Non ergo mirandum, ſi etiam deſponſati in cœtu fidelium *die ſolis* cum aliis congregati, vbi coniunctionem penes eccleſiam profitebantur, huiusmodi *oblationes* cum reliquis etiam facerent, in quo ſane nihil præcipui agebant, nullo a ceteris diuerſo iure vtebantur, ſed communi conſuetudine in eccleſia recepta viuebant. Et quia eorum munera non ſpernebantur, quæ alias recipi non debuiſſent, ſi contra eccleſiæ inſtituta ſponſalia inita fuiſſent, inde TERTVLLIANVS notanter ait: oblationem *confirmare* matrimonium. Hoc enim conclamatum erat, oblationes tantum ab illis accipiendas eſſe, qui tum in *communione eccleſiaſtica* ſubſiſterent, tum nihil contra inſtituta eius agerent.

§. XIV. Denique 3) *benedictio obſignare matrimonium* dicitur, quæ verba rem ita luculenter & clare exponere videntur HOCHMANNO *cit. l. §.* 8. *in fin.* vt, vlteriorem commentationem addere, ſit ſoli lucem fœnerari. Sed multa vtique hic inueſtigari debuiſſent, antequam certi quid cum ALBASBINAEO, RIGALTIO aliisque inde concluderetur. Id tantum, me iudice, ex illis liquet, poſt *profeſſionem* penes eccleſiam factam, poſt *oblationes* acceptas, *benedictionem* conſueto more acceſſiſſe, quæ inter chriſtianos erat vſitatiſſima, piisque precibus ac votis abſoluebatur. Pium vtique & religioni chriſtianæ conforme erat, deſponſatis quæuis fauſta apprecari, quæ inſtar *piæ gratulationis* erant. Alibi, ſcilicet *de teſtimonio animæ c.* 2. *p.* 65. idem TERTVLLIANVS docet, *benedictiones* huiusmodi chriſtianis in *quibuscunque negotiis* vſitatiſſimas fuiſſe. Ait: *etiam quod penes Deum bonitatis & benignitatis omnis benedictio inter nos ſummum ſit diſciplinæ & conuerſationis ſacramentum, benedicat te Deus, tam facile pronuntias, quam chriſtiano neceſſe eſt.* Si itaque benedictio inter chriſtianos *ſummum diſciplinæ & conuerſationis*

& benedictio

tionis fuerit *ſacramentum*, nihil præcipui in hoc deſponſatio apud eccleſiam profeſſa habuit, quod *benedictio* eam obſignauerit. Id vero minime inde liquet, præpoſitos hanc benedictionem *ſacerdotaliter* peregiſſe, & per hanc *benedictionem* ipſum matrimonium fuiſſe contractum, vt hodie fieri ſolet. Erat *benedictio* hæc actus, *toti eccleſiæ* communis, non *presbyteris* proprius, quamuis forſan hi primarias partes in ea obtinuerint.

cum quadam manuum impoſitione.

§. XV. Nec adeo alienus ſum ab eorum ſententia, qui, benedictionem hanc cum *manus impoſitione* peractam fuiſſe, aſſerunt, quæ forſan ſolis præpoſitis propria fuit. Huc collineaſſe videtur CLEM. ALEXANDRIN. *in pædagogo lib. III. c. XI. p. m.* 248, aiens: *cui enim manum imponit presbyter? cui autem benedicet? non mulieri, quæ eſt ornata; ſed alienis capillis & per iſtos alii capiti.* Equidem non adeo manifeſtum eſſe ait SELDEN. *lib. II. de vxore ebræa c.* 28., hæc ad *benedictionem ſacerdotalem* pertinere: admitti tamen ſine vlla hæſitatione poterit, benedictionem per *impoſitionem manus* eo tempore factam fuiſſe, quippe quæ ex *priſca diſciplina* vſitata fuit. Id tamen inde non euincitur, hanc ipſam fuiſſe *copulam ſacerdotalem*, qua hodie ipſa matrimonia conſtituuntur, & per quam ipſum demum coniugium contractum eſt. Hæc omnia ad ipſam *deſponſationem* pertinuiſſe, iam antea obſeruaui, adeoque hæc ita, non ipſum matrimonium, contrahebatur, vti moris quoque apud iudæos fuit. Adhuc SYRICIVS huius benedictionis & manuum impoſitionis in *deſponſatione* vſitatæ meminit in *epiſt.* ad HIMER. c. 4. apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 484. ex GRATIAN. c. 50. C. 27. q. 2. indeque concludit, ſponſalia non poſſe diſſolui, *quia*, ait, *illa benedictio, quam* NVPTVRAE *ſacerdos imponit, apud fideles cuiusdam inſtar ſacrilegii eſt, ſi vlla transgreſſione violetur.* Quid tamen eſt *benedictionem imponere* aliud, quam benedictione præuia manum imponere? Ipſe CHRYSOST. *homil.* 48. *in Geneſ.* eiusdem *benedictionis* in *ſponſalibus* vſitatæ mentionem facit, &, *presbyteros aduocandos*, ait, *qui, benedictione præuia, illa confirment, vt amor ſponſi & caſtitas ſponſæ ea ipſa confirmetur.* Continuatus eſt hic mos *benedicendi ſponſalibus* in oriente per plurima ſecula, *vt ordo ſacer, qui adhibendus eſt in ſponſalibus, ſeu arrharum ſponſalitiarum*, apud SELDEN. *cit. l. c.* 4. & PHOT. *in Nomocan. eiusque ſchol. a* IVSTEL. & VOELL. *in bibliot. iur. can. p.* 1085. docet. Id ergo hactenus euictum eſt, *ſponſalia*, præuia *benedictione* aliqua, ſolenniter fuiſſe contracta, & quidem vel ideo, quia penes eccleſiam ma-

manifeſtanda erant, ne illicitæ inter chriſtianos coniunctiones fierent; ipſo autem nuptiarum die *copulam ſacerdotalem* nouam acceſſiſſe, & per hanc demum matrimonia contracta fuiſſe, inde minime euincitur. Plura alia quoque negotia ciuilia a chriſtianis peracta ſunt in *præſentia presbyterorum*, & ſub eorum *benedictione*, quæ tamen non ex hac, ſed ex *conſenſu contrahentium* ſubſtantiam ſuam ceperunt. Id inter alios obſeruat SELDEN. *cit. l. c.* 28. aiens: *& emtiones, venditiones, adoptiones, manumiſſiones, donationes, id genus alia, non raro etiam ad altare olim, adſtante miniſtranteque ſacerdote, fieri ſolita, paſſim legimus, benedictiones ſolennes actibus ciuilibus, ſeu legitimis, non paucis fuiſſe proprias, vnde tamen non omnino ſequitur, in ipſa actus ſubſtantia partes egiſſe aliquas miniſtrum eiusmodi.*

§. XVI. Seculo IV. LIBERIVM papam hunc ritum ſacrum matrimoniis præſcripſiſſe contendit ALBERTVS Abb. Stadenſis *in chron. p. m.* 146. *in ſcript. rer. Germ.* BOECLERI his verbis: *Hic conſtituit, coniugium a ſacerdote benedici.* Sed *authenticum* huius aſſerti *teſtimonium* non adducit, quin potius *fabulam* narrare videtur. Interim in *eccleſiis Africanis* iam vſitatum fuiſſe animaduerto, vt benedictio, quæ alias *ſponſalibus* adhiberi ſolebat, ad diem *nuptiarum* differretur, quod ex *c.* 13. *concil. Carthag. IV. anno* 389. habiti liquet. Verba canonis hæc ſunt: *vt ſponſus & ſponſa, cum benedicendi ſunt a ſacerdote, a parentibus ſuis, vel a paranymphis offerantur, qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reuerentia ipſius benedictionis in virginitate permaneant.* Moris eo tempore fuit, deſponſatos *offerendi* ſacerdotibus, vt benedictionem acciperent, & quia poſt eam mox in thalamum ſolenni more deducebantur, *patres Africani* id ipſum prohibendum eſſe, cenſuerunt, volueruntque, conſcenſionem thalami paululum differendam eſſe, adeoque rurſus per hanc benedictionem matrimonium non conſtitutum eſt, ſed *ſponſalibus* benedictum, quod indicat rubrum canonis *qualiter ſponſi & ſponſæ benedicentur*, apud EMANVELEM a SCHELSTRATE *in eccleſ. Afric. p.* 212. Breuiter, hic ordo ſeruatus fuiſſe videtur, vt primo *ſponſalia* inirentur; deinde his *ſolennis benedictio* per preces & vota impertiretur & tandem ſubſequeretur *deductio in domum*, vel thalamum. Hæc conſtituebat coniugium, non *benedictio*, non *copulatio* quædam *ſacerdotalis*, quæ adhuc incognita erat. Neque enim nuda *benedictio* hanc in ſe continebat, ſed recentius inuentum eſt illorum clericorum, qui exiſtimarunt, ſe *copulare* coniuges, & ſua benedictione demum conſtitui coniugium

Seculi IV. mores.

iugium in formula ſolenni: *vos coniungo & copulo* &c. Iam antea oſtenſum eſt, SYRICIVM non alius benedictionis mentionem facere, quam quæ ſponſalibus adhibetur. Etiam POSSIDIVS in *vita* AVGVSTINI *c.* 27. teſtatur, tantum *ſponſalibus* acceſſiſſe *benedictionem*, docetque, AVGVSTINVM ſuaſiſſe, ne ſacerdotes ſponſalia contraherent, ſed vt, poſtquam ſibi iam conſenſerint deſponſari, iis intereſſent, vt *vel eorum iam pacta & placita firmarentur, vel benedicerentur.* Facit etiam INNOCENT. I. in *epiſt. I.* ad *Victrio. Rhotomag. apud* IVSTEL. & VOELL. *in biblioth. iur. can. p.* 167. mentionem *benedictionis*, quæ *per ſacerdotem ſuper nubentes imponitur*, quæ eodem ſenſu intelligi debet, cum ad vſum eccleſiæ communem prouocet, quæ eo tempore, vt demonſtratum eſt, *ſimplicem benedictionem, deſponſatis* adhibitam, denotauit.

Adducuntur alia loca, quæ benedictum duntaxat ſponſalibus fuiſſe docent. Synefii teſtimonium examinatur,

§. XVII. Hactenus itaque id tantum ex antiquitatibus eccleſiaſticis patuit, poſt *ſponſalia* contracta ante conſummationem matrimonii, ex pia quadam deuotione, benedictionem *deſponſatis* impertitam fuiſſe etiam per *manuum impoſitionem*, adeo, vt ſub ipſis imperatoribus chriſtianis nulla hic adeo mutatio facta videatur, INNOCENTII I. teſtimonium iam adductum eſt. Affertur etiam *epiſtola* SYNESII, egregii olim philoſophi, & poſtea epiſcopi, quam adducit NICEPHOR. *lib. XIV. hiſtor. eccleſ. c.* 45. Hic enim cum conſtituendus eſſet epiſcopus, varia obmouit dubia; inprimis vero ſe coniugatum eſſe dixit, *mihi*, aiens, *& Deus ipſe, & leges, ipſaque ſacra Theophili manus vxorem dedit.* Hæc verba incautos facile fallere poſſunt, vt credant, reuera eo tempore *ſacerdotalem copulam* obtinuiſſe. Tria coniungit, quæ ad matrimonium ipſius concurriſſe aſſerit: *Deum* ſcilicet, qui auctor eſt coniugii: *leges*, ſecundum quas matrimonium eſt ineundum, quæque etiam chriſtianis ſeruandæ erant, publicaque ſolennia ciuilia præſcribebant: denique *ſacram Theophili manum*, quæ tempore benedictionis ei impoſita erat. Quo vero tempore id factum fuerit? quo ritu? quibusque formulis? & an pari ex neceſſitate, vt quidem hodie? inde non liquet. Probabile potius eſt, praxin antiquam adhuc eo tempore continuatam fuiſſe, ſecundum quam non *ipſo nuptiarum die*, ſed *poſt ſponſalia* contracta apud eccleſiam manifeſtanda hæc benedictio petebatur.

item Leonis,

§. XVIII. Leonis, epiſcopi Romani, ſententia apud HARDVIN. *tom. I. concil. p.* 1762. IVSTELL. & VOELL. *in biliotb. iur. can. p.* 229. & GRATIAN. *c.* 12. *C.* 32. *q.* 2. qua inter *nuptias* & *concubinatum* diſcrimen conſtituit, magis ex *foro ciuili*, quam *praxi eccleſiæ* petita eſt. *Nuptiarum*, ait, *fœdera & inter ingenuos ſunt legitima, & inter æquales*

multo

multo prius hoc ipſum Domino conſtituente, quam initio Romani iuris exiſteret. Sic itaque ſecundum iuris Rom. placita nuptias legitimas definivit, quamuis teſtimonium diuinum ſimul afferre voluerit ex ſacris, quaſi *ius diuinum* idem conſtituiſſet, quod *ius Romanum.* Non quærit differentiam *nuptiarum* & *concubinatus* in *copulatione ſacerdotali*, quam nec *ius Romanum*, nec *leges diuinæ* agnoſcunt, ad quam tamen ſecurius provocare potuiſſet, ſi eo tempore iam ad conſtituendum matrimonium pertinuiſſet. Equidem paulo poſt addit: *vnde, cum ſocietas nuptiarum ita ab initio ſit conſtituta, vt præter ſexuum coniunctionem haberet in ſe Chriſti & eccleſiæ ſacramentum, dubium non eſt, eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur, nuptiarum non fuiſſe myſterium.* Qui per *nuptiale myſterium*, per *eccleſiæ ſacramentum*, *actum benedictionis* intelligunt, rem vnice ex præſenti Romanæ eccleſiæ ſententia æſtimant, non ſenſum antiquum intuentur. Iam eo tempore AVGVSTINI ſententia de *ſacramento matrimonii* multorum, & *Leonis* quoque, animos occupauerat, quam tamen minime *ex benedictione ſacerdotali* trahebant, ſed ex legitimi matrimonii typo, ad quem LEO prouocat; modum contrahendi autem prætermittit. Imo quia antea ad ius Rom. prouocauerat, ſimul oſtendit, quodnam ſit legitimum ſecundum illud matrimonium? ſcilicet quod cum ea muliere contractum, quæ & *ingenua facta*, & *dotata legitime, & publicis nuptiis honeſtata.* Hæc verba *iuris ciuilis* requiſita, ad matrimonium neceſſaria, depingere, nemo, niſi præoccupatus, negabit; præſertim cum eius tempore matrimonium adhuc inter *negotia ſecularia* haberetur, & ſecundum *leges ciuiles* æſtimaretur. Vnde vxor *honeſtata publicis nuptiis* illa ipſa eſt, quæ ſecundum *leges ciuiles* publice ducta eſt, non quam miniſter eccleſiæ *ſolenni formula copulationis* marito ſub *miſſarum ſolennibus* coniunxit. Et tamen HOCHMAN *cit. l. c.* 2. §. 11. egregium ſeculo V. teſtimonium ſe in his verbis inueniſſe credidit.

§. XIX. Si *canones Nicæni Arabici* genuini eſſent, quos adducit HARDVIN. *tom. I. concil. c.* 6. *p.* 511., luculentum teſtimonium de *forma benedictionis antiqua* in promtu eſſet, quod ita tamen comparatum eſt, ac ſi heri aut nudius tertius demum natum fuerit. Edixiſſe patres finguntur: *Exigit Deus ab omnibus chriſtianis tam viris quam mulieribus, vt matrimonia ſacris celebrent benedictionibus & precibus, quoniam hiſce mediantibus licita ſit virorum & mulierum copula. Quamobrem a ſponſalium celebratione vsque ad nuptiarum benedictionem poteſt ſponſus ac debet ſponſa ſeruitutis exhibere obſequia, eam inuiſere, & confabulari;* *at con-*

Nicæni canones Arabici benedictionem probare nequeunt.

at conuerſatione eius frui nequaquam; quia id minime licitum eſt ante nuptiarum celebrationem, quae ſit benedictionibus, precibus & virginali incoronatione. Oportet itaque tam viros, quam mulieres caſta, & pura habere corpora coram Deo, *cum ad nuptialem accedunt benedictionem, nuptialesque coronas; nec erubeſcant in conſpectu Dei tanquam ſalaces & impuri, ſed ſint velut angeli Dei; vt deſcendat in eos omnis gratia, & benedictiones conſequantur in filiis ſuis, ſuoque ſemine; & perpetuo permaneat in ipſis caeleſtis ac diuina gratia.* Sed horum canonum nulla eſt auctoritas, qui demum poſt plurima ſecula nati videntur, vt eruditi omnes fatentur.

An ex Timothei teſtimonio?

§. XX. Magis ad rem facere videntur TIMOTHEI, Alexand. epiſcopi, *reſponſa canonica,* ab HARDVINO *tom. I. concil. p.* 1194. exhibita. In illis hanc interrogationem *n. XI.* proponit: *Si quis clericum vocauerit, vt matrimonio coniungat; audiat autem eſſe illicitum matrimonium, debetne ſequi clericus, vel facere oblationem?* Reſpondet: *non debet clericus alienis peccatis communicare.* Vocati ergo fuiſſe videntur clerici, vt *iungant matrimonio* deſponſatos; ſed *videntur* tantum. Nihil noui innuit TIMOTHEVS, ſed, quod vſitatum erat in eccleſia, refert, morem ſcilicet *benedicendi futuris nuptiis,* interueniente oblatione; quod vero hoc ipſum *coniungere matrimonium* vocet, id iam redolet recentioris ſententiae ſpeciem, quia ſatis abundeque conſtat, pedetentim ipſos verborum antiquorum ſignificatus mutatos, imo nouas phraſes paulatim ſubſtitutas fuiſſe, quae tamen non vnice attendendae ſunt, ſed potius ratio temporis, quo aliquid ſcriptum fuerit, habenda.

Hormiſdae teſtimonium excutitur.

§. XXI. Tranſeo ad tempora IVSTINIANI, circa quae *Hormisda* notus eſt. Huius decretum adfert GRATIANVS in *c.* 2. *C.* 30. *q.* 5. huius tenoris: *Nullus fidelis, cuiuscunque conditionis ſit, occulte nuptias faciat; ſed benedictione accepta a ſacerdote, publice nubat in Domino.* Vnde haec hauſerit GRATIANVS, ignotum eſt. Ipſi correctores Romani HORMISDAE hoc teſtimonium adſcribere non auſi ſunt, quod nec in epiſtolis, ab HARDVINO *tom. II. p.* 1014. editis, occurrit. Sed ſi vel maxime ad haec tempora, vel ſubſequentia referri debeat, nihil noui tamen aut inſoliti continet, ſed *morem antiquum* tantum refert, qui erat, benedictione accepta, nuptias poſtea *publice ſecundum leges* contrahere. Notanter enim *cit. l.* dicitur: *benedictione a ſacerdote accepta, publice nubat in Domino.* Quibus verbis *duo actus* explicantur. Primus concernit *benedictionem,* quae inter *ſponſalia* & *matrimonium* nubentibus impertiri ſolebat; ſecundus *publicas nuptias,* quae ſecundum leges publi-

ca

ea deductione in in domum fieri aliisque ſolennibus expediri ſolebant.

§. XXII. Quia itaque ex hactenus dictis liquet, *benedictionem* cum *oblationibus* nec ad *ſponſalium*, nec ad *nuptiarum* publicarum ſubſtantiam & ſolennia pertinuiſſe, ſed *illa* conſenſu deſponſatorum ſecundum leges inita, *has* vero itidem ſecundum mores apud Romanos receptos publico ritu peractas; ipſam autem benedictionem *intermedium* quendam *actum* fuiſſe ſecundum diſciplinam eccleſiaſticam obſeruandum: inde fontem mihi inueniſſe videor, vnde factum fuerit, vt in legibus Romanis & conſtitutionibus imperatorum chriſtianorum nulla huius *benedictionis* facta fuerit mentio. *Sponſalia* & *nuptiæ* eo tempore inter negotia non *eccleſiaſtica*, ſed mere *ſecularia* adhuc referebantur. Imperatores iis formam & leges dabant: iura eorum determinabant, imo ipſas *diuortiorum* cauſas, modumque diuortiorum, atque alia huc ſpectantia præſcribebant, ceu inter alios plures egregie docet IO. LAVNOIVS *de regia in matrimonium poteſtate.* Sic ergo tantum iura ſponſalium & matrimonii, eorumque *ſolennia ciuilia*, eo tempore vſitata, adduxerunt, nec IVSTINIANVS in his aliquid innouauit, multo minus *ſolennia ſacra*, ex inſtituto epiſcoporum requiſita, deſiderauit, quia hæc eo tempore nec ad *ſponſalium*, nec ad *matrimonii conſtitutionem* ſpectabant, ſed, vt dixi, *actus intermedius* erant ex more eccleſiæ & pia deuotione obſeruandus. Et quamuis epiſcopi & patres in conciliis hæc *ſolennia ſacra* admodum vrgerent, non tamen, ea ipſa legibus ciuilibus quoque iniungenda eſſe, neceſſarium duxerunt imperatores, tum quod crederent, deſponſatos *motu proprio* ad hanc pietatem pronos futuros eſſe: tum etiam quod eiusmodi actus *deuotionis*, quo *benedictio* per pias preces a Deo expetitur, magis deſponſatorum arbitrio relinquendus eſſet, quam vinculis legum inculcandus. Neque enim omnia ſacra, & quæ ad *liturgiam eccleſiaſticam* ſpectabant, ex inſtitutis eccleſiaſticis in leges ciuiles transtulerunt imperatores, maxime cum iam a tempore CONSTANTINI epiſcopi ea ad ſe traxerint, & ſui iuris eſſe contenderint, adeoque imperatores ab eorum determinatione vtplurimum abſtinuerint. Præterea id quoque animaduerſione dignum eſſe iudico, quod hæc ſolennitas eccleſiaſtica fere tantum *ſcriptis patrum priuatim* inculcetur, in nullo autem fere *concilio*, ſi *Carthaginenſe* exceperis, maxime vero in nullo *œcumenico*, eius mentio fiat, aut inter *inſtituta* diſciplinæ eccleſiaſticæ *generalia*, alias tam ſollicite determinata, referatur. Sane nec patres Nicæni, nec Epheſini, nec Conſtantinopolitani, nec Antiocheni

Imperatores chriſtiani non requiſiuerunt ſolennia eccleſiaſtica ad nuptias.

Rationes huius rei euoluuntur.

cheni illam omiſiſſent, ſed *decreto eccleſiaſtico* illam firmaſſent, ſi *abſolute* eius neceſſitatem agnouiſſent. Quæ cum ita ſint, rationibus ſubductis, in eam ſententiam eundum eſſe exiſtimo, patres hæc *ſolennia ſacra* vrſiſſe, magis per modum *conſilii*, quam *neceſſitatis*, nec *vniuerſalem legem* hac de re extitiſſe, imo, ſi qua *lex eccleſiaſtica*, vel *conſuetudo* ea de re obtinuit, eam *particularem*, non *vniuerſalem* fuiſſe.

Iuſtinianus in nou. 4 & 117. hanc ſolennitatem non requirit.

§. XXIII. Quodſi tempore IVSTINIANI benedictio ſacerdotalis ad matrimonii conſtitutionem iam fuiſſet neceſſaria, & generatim adhibita, neceſſario eius in *nou.* 74. *c.* 4. & 117. *c.* 4. mentionem iniicere, & inde argumentum *contracti matrimonii* petere debuiſſet, imo nulla commodior occaſio, hanc ipſam *lege publica* ſtabiliendi, ſeſe ei obtuliſſet, ſi illius neceſſitas eo tempore fuiſſet agnita. Agit in *nou.* 74. de *conſtitutione nuptiarum* earumque probatione, ſimulque oſtendit, nuptias etiam *ſine nuptialibus inſtrumentis* ex *ſolo affectu* ſecundum leges antiquas, & a ſe ipſo approbatas, hactenus valuiſſe & ratas habitas; ſimul tamen addit, rempublicam falſis contractibus exinde repletam fuiſſe, nec ſemper liquido de contracto matrimonio conſtitiſſe. *Et teſtes*, ſunt verba *cit. nou.* iuxta *edit. Dn.* HOMBERGK. *ſine periculo accedunt, mentientes, quod vir eam, quæ illi cohabitabat, dominam vocauerit, illaque ſimiliter eum ita appellauerit: atque hoc pacto illis matrimonia finguntur, quæ tamen reuera contracta non fuerunt.* Quomodo vero potuiſſet dubium circa matrimonium contractum interuenire, ſi *vbique* & *indiſtincte* iam in morem abiiſſet, *benedictione* præuia, coniungendi deſponſatos? quin potius adhuc eo tempore, prout ipſe imperator innuit, obtinebat iuris antiqui regula: *conſenſum nuptias facere.*

Solennis deductio in domum neglecta

§. XXIV. In eo tamen mores antiqui paulatim mutati videntur, quod *ſolennis declaratio* & *deductio in domum* ſæpius neglecta fuerit, nec ita ſemper ex *publico teſtimonio* apparuerit, matrimonium inter cohabitantes contractum fuiſſe. Atque hac de cauſa forſan epiſcopi ex priſca diſciplina, a TERTVLLIANO iam laudata, vrſerunt, volueruntque, vt deſponſati ſeſe ſiſterent presbyteris, & ab eis *benedictionem* acciperent, qua interueniente, nullum amplius dubium supereſſe poterat. Verum, prout dixi, hic ritus nondum *vniuerſaliter* receptus erat. Qua de cauſa IVSTINIANVS aliam nuptiis præſcripſit formam, vnde de *conſenſu coniugali* conſtare & liquere poſſet, matrimonium inter cohabitantes eſſe initum. Ait: *In maioribus itaque dignitatibus, vsque ad ſenatores noſtros & magnificentiſſimos illuſtres, illa fieri nequaquam patimur*, (matrimonia ſcil. ſine pactis nuptialibus, quæ olim ſæpius

Noua forma a Iuſtiniano nuptiis præſcripta.

negli-

negligebantur) *ſed ſit omnino & dos & donatio propter nuptias, & reliqua omnia, quæ honeſtiora illa nomina decent.* Hæc indicia ad matrimonium probandum ſufficere arbitratus eſt, nullasque alias ſolennitates deſiderauit. Pergit vero ad ceteros, qui in eo gradu dignitatis haud conſtituti erant, eisque hanc formulam præſcribit: *Quicunque vero in grauioribus militiis & negotiis, & plane in profeſſionibus dignioribus conſtitutus eſt, ſi vxori legitime iungi, neque nuptialia inſtrumenta facere velit, non fruſtra & ſine cautela, & diſſolute, ac ſine probatione hoc agat, ſed oratorium quoddam adeat, & cum ſanctiſſimæ illius eccleſiæ defenſore rem communicet, qui acceptis tribus aut quatuor religioſiſſimis clericis illius loci inſtrumentum conficiat, quo declaret, illa indictione, illo menſe, illa die menſis, illo imperii anno, illo conſule, illum eamue ad ſe in hoc oratorium veniſſe, ſibique mutuo iunctos eſſe. Et ſi eiusmodi inſtrumentum, ſiue ambo contrahentes, ſiue alteruter eorum, accipere velint, hoc agant, illique tam ſanctiſſimæ eccleſiæ defenſor, quam reliqui tres, vel quot voluerint, (non pauciores tamen, quam tres) literis hoc ſignificantibus ſubſcribant.* Hæc verba quandam *benedictionis* ſpeciem referre videntur; ſed ipſe HOCHMAN. *de benedict. nupt. c.* 2. *§.* 18. fatetur, quod & ipſe contextus indicat, nihil in eo reperiri, quod ad *nuptiarum benedictionem* referri poſſit. Nimirum *defenſores* cum *clericis* ideo hic adeſſe iubentur, non vt *actum ſacrum* peragant, ſed potius, vt coram illis deſponſati ſeſe declarent, ſe iniiſſe matrimonium. Denique in *fine cit. c.* 4. de *infimis ex plebe* hæc addit: *Sed neque de agricolis, neque de militibus armatis, quos lex caligatos vocat, (hoc eſt, viliores & obſcuriores) curioſe laboramus, quibus ciuilium rerum ignorantia, & ſola circa terræ cultum & bella cupiditas eſt, res magno ſtudio digna & merito laudanda: adeo, vt ciuilibus perſonis, militibus armatis obſcuris, & agricolis licentia ſit, etiam ſine ſcriptura matrimonium contrahendi: liberi quoque legitimi ſint, qui parentum mediocritatem, vel militaria aut ruſtica negotia, & ignorantiam adiuuent.* His ergo nulla ſolennitas præſcripta eſt, ſed potius permiſſum, vt *priuato affectu* matrimonia valerent, quibus tamen *ſolennitas eccleſiaſtica* remitti non potuiſſet, ſi ea *vniuerſaliter* recepta fuiſſet. Sed ne quidem in his ſubſtitit IVSTINIANVS, quin potius in *nou.* 117. *c.* 4. illam ſolennem declarationem, quæ coram *defenſore eccleſiæ & clericis* edenda, & inſtrumento probanda erat, ſuſtulit, conſtituitque, vt reliqui omnes, præter eos, qui *maximis dignitatibus* decorati erant, poſſint vel cum *dotalibus inſtrumentis* ducere vxores, vel citra inſtrumenta ex *ſolo affectu*, quod iam *nou.* 22. *c.* 3. quoque conſtituerat. An prudenter hac in

re proceſſerit? valde dubito, cum ex iis, quæ §. 2. monita ſunt, conſtet, in republica bene conſtituta nuptias vix rectius permitti poſſe, quam *ſolenni* interueniente *declaratione.*

Tandem in occidente & oriente ſolennia eccleſiaſtica legibus publicis præſcripta ſunt.

§. XXV. Tandem tamen tum in *oriente*, tum in *occidente* vſus *benedictionis legibus publicis* præſcriptus & in praxin deductus eſt. Nam in *occidente* epiſcoporum ſuggeſtionibus apud Francos, Longobardos, Wiſigothos aliosque canones antiqui & decreta pontificum *legibus publicis* approbata leguntur. In *capit.* CAROLI M. de an. 789. *capit.* 50. apud BALVZ. *tom I. capit. p.* 230. SYRICII decretum de *benedictione ſponſalium* ſupra adductum refertur. Similiter *lib. VI. capit.* 133. apud EVND. *p.* 945. HORMISDAE decretum refertur, his verbis: *Nullum ſine dote fiat coniugium; nec ſine publicis nuptiis quisquam nubere præſumat*: & in *capit.* 327. apud EVND. *p.* 978: *vt ſine benedictione ſacerdotis nubere non audeant*, quod etiam repetitur in *capit.* 408. apud EVND. *p.* 1003. Plenius de hoc ritu eccleſiaſtico *lib. VII. capit.* 179. apud EVND. *p.* 1062: agitur his verbis: *Prius conueniendus eſt ſacerdos, in cuius parochia nuptiæ fieri debent in eccleſia coram populo. Et ibi inquirere vna cum populo ipſe ſacerdos debet, ſi eius propinqua ſit, annon aut alterius vxor, vel ſponſa, vel adultera. Et ſi licita & honeſta omnia pariter inuenerit, tunc per conſilium & benedictionem ſacerdotis & conſultu aliorum bonorum hominum eam ſponſare & legitime dotare debet. Scribit namque de legitimo matrimonio beatus Auguſtinus ita: Talis eſſe debet, quæ vxor habenda eſt, vt ſecundum legem ſit caſta in virginitate, & dotata legitime, & a parentibus tradita ſponſo, & a paranymphis accipienda. Et ita ſecundum legem & euangelium publicis nuptiis honeſtata, in coniugio licite ſumenda; & omnibus diebus vitæ ſuæ, niſi ex conſenſu & cauſa vocandi Deum, nunquam propter hominem ſeparanda. Etſi fornicata fuerit, & vir eius voluerit, dimittenda; ſed illa viuente, altera non ducenda, quia adulteri regnum Dei non poſſidebunt & pœnitentia illi accipienda. Nolite vos, viri, habere vxores, quorum priores mariti viuunt. Adulterina enim ſunt iſta coniugia.* Adducuntur hic verba AVGVSTINI, quæ tamen non eiusdem eſſe videntur, ſed in *c.* 4. *C.* 30. *qu.* 5. LEONI papæ attribuuntur, quod & *correctores Romani* obſeruarunt. Secutus eſt compilator capitularium canones ISAACI episcopi Lingonenſis, editos a BALVZIO *tom.* 1. *c. p.* 1263. qui AVGVSTINO itidem hæc verba tribuit. Porro in *cap.* 389. apud EVND. *p.* 1108. ita dicitur: *Sciendum eſt omnibus & firmiter retinendum, quod hi, qui vxores ducere voluerint, ſicut eas caſtas & incorruptas cupiunt inuenire, ſic ad eas caſti vel incorrupti debent*

bent accedere, easque cum benedictione ſacerdotis, ſicut in ſacramentario continetur, accipere. Sed prius eas dotali titulo debent conligare. Pſeudo-EVARISTI decretum refertur *lib. VII. capit.* 463. apud BALVZ. *cit. l. p.* 1129. eisdem verbis, quibus illud §. *IIX. in med.* iam eſt adductum. In additione IV. *capit.* 2. apud EVND. *p.* 1189. chriſtianis & iudæis eadem fere lex ſcribitur, his verbis: *Illud tamen modis omnibus obſeruandum fore præcipimus, vt ſi quis chriſtianus vel chriſtiana, aut iudæus vel iudæa, nouiter nuptiale feſtum celebrare voluerint, non aliter, quam cum præmiſſo dotis titulo, quo in chriſtianis ſalubri inſtitutione præceptum eſt, vel ſacerdotali benedictione intra ſinum ſanctæ Dei eccleſiæ percepta, coniugium cuiquam ex his adire permittimus. Quod ſi absque benedictione ſacerdotis quisquam chriſtianorum vel hebræorum nouiter coniugium duxerit, vel ſolennitatem legis pro dotali titulo in quocunque tranſcenderit, aut centum principi ſolidos coactus exſoluat, aut centum publice verberatus flagella ſuscipiat.* Iam antea in *legibus Wiſigothorum* idem conſtitutum fuiſſe obſeruat HOCHMAN. *c.* 2. *de bened. nupt.* §. 27. LINDENBROG. *lib. XII. tit.* 3. *leg.* 8.

§. XXVI. Ex quibus apparet, citius in *occidente*, quam *oriente* hunc ritum *legibus ciuilibus* introductum fuiſſe. Qua ratione & forma vero hæc nuptiarum ſolennitas eccleſiaſtica deſponſatis applicata fuerit, eleganter ex *reſponſis* NICOLAI I. ad *conſulta Bulgarorum c.* 3. apud HARDVIN. *tom. V. concil. p.* 354. liquet, vbi morem *deſpondendi & nuptias celebrandi* circa hæc tempora ita deſcribit: *Poſt ſponſalia, quæ futurarum ſunt nuptiarum promiſſa fœdera, quæque conſenſu eorum, qui hæc contrahunt, & eorum, in quorum poteſtate ſunt, celebrantur: & poſtquam arrhis ſponſam ſibi ſponſus per digitum fidei a ſe annulo inſignitum deſponderit, dotemque virique placitam ſponſus ei cum ſcripto, pactum hoc continente, coram inuitatis ab vtraque parte tradiderit, aut mox, aut apto tempore; ne videlicet ante tempus lege definitum tale quid fieri præſumatur, ambo ad nuptialia fœdera perducuntur. Et primum quidem in eccleſia Domini cum oblationibus, quas offerre debent Deo per ſacerdotis manum, ſtatuuntur: ſicque demum benedictionem & velamen cæleſte ſuſcipiunt: ad exemplum videlicet, quo Dominus primos homines in paradiſo collocans benedixit, eis dicens: Creſcite & multiplicamini, &c. ſiquidem & Tobias, antequam coniugem conueniſſet, oratione cum ea Dominum oraſſe deſcribitur. Veruntamen velamen illud non ſuscipit, qui ad ſecundas nuptias migrat. Poſt hæc autem de eccleſia egreſſi coronas in capitibus geſtant, quæ ſemper in eccleſia ipſa ſunt ſolitæ reſeruari. Et ita feſtis nuptia-*

Solennitas benedictionis tempore Nicolai I.

nuptialibus celebratis ad ducendam indiuiduam vitam Domino diſponente de cetero diriguntur. Hæc ſunt iura nuptiarum, hæc ſunt, præter alia, quæ nunc ad memoriam non occurrunt, pacta coniugiorum ſolennia. Plenius hunc locum & ritus in eo occurrentes, explicuit HOCHMAN. *cit. tr. c.* 5. §. 6. *ſqq.* In *oriente* demum per *nou.* LEONIS 89. neceſſitatem *ciuilem* ſolennia hæc eccleſiaſtica acceperunt. Oſtendit LEO *cit. l.* citra *benedictionem* hactenus matrimonia inire licuiſſe, additque: *Itaque quemadmodum adhibitis ſacris deprecationibus adoptionem perfici præcepimus: ſic ſane etiam ſacræ benedictionis teſtimonio matrimonia confirmari iubemus. Adeo, vt, ſi qui citra hanc matrimonium ineant, id ne ab initio quidem ita dici, neque illos inuita illa conſuetudine matrimonii iure potiri velimus.*

Inde variæ liturgiæ nuptiales conditæ, & plura innouata.

§. XXVII. His ita conſtitutis, variæ orationes eccleſiaſticæ, quæ *liturgiam* hanc determinarent, conditæ ſunt. Sicuti enim *miſſæ* præſcriptis precibus & ſolennibus peraguntur; ita quoque *ſolennitas* quædam *miſſatica* in coniungendis deſponſatis præſcripta eſt, quæ partem *liturgiæ eccleſiaſticæ* conſtituit, & vulgo die Braut-Meſſe vocatur. Plurima inde innouata ſunt, & *benedictio nuptialis* nouam paulatim formam rationemque accepit. Nam (1) olim *ſponſalia* contracta apud eccleſiam *manifeſtanda* erant a deſponſatis, quo facto ſtatim per pia *vota* & *preces benedictio* iis dabatur. Hæc poſtea ſunt ſeparata, vt diuerſo tempore *proclamatio publica*, ſeu *manifeſtatio* eccleſiæ fiat, & deinde alio tempore *benedictio ſacerdotalis.* (2) Olim benedictio erat *actus intermedius* inter *ſponſalia* & *matrimonium*, nec ſubſtantiam huius ingrediebatur; poſtea vero ad ipſam *matrimonii conſtitutionem* requiſita & adhibita fuit, vt citra eam matrimonium haud eſſet legitimum. (3) Olim matrimonium negotium mere *ciuile* erat; ſed, poſtquam per *ſolennitatem miſſaticam*, interueniente *ſacerdote*, celebrari debuit, negotiis *eccleſiaſticis* annumeratum fuit, & in hunc vsque diem annumeratum eſt. (4) Benedictiones antiquæ ſimpliciter in *votis* & *precibus* cum *oblationibus* conſiſtebant, nec eo res deducta erat, vt crederent, miniſtrum eccleſiæ *coniungere* deſponſatos. Poſtea in alia omnia itum creditumque fuit, ſacerdotes *coniungere* deſponſatos, & hoc eſſe *in Domino nubere;* vnde actus hic appellationem *copulationis ſacerdotalis* accepit. Quamuis enim haud negauerint, *conſenſum deſponſatorum* ad nuptias *primario* requiri; eum tamen per ſe haud ſufficere conſtituerunt, ſed hanc *copulationem* accedere debere, vt matrimonium ex omni parte eſſet *ratum & legitimum.* Hac enim deficiente, matrimonium non eſſe creditur cohabitatio perſonarum diuturnior, ſed potius *concubinatus.*

Et

Et quia principes regesque colla ſua *eccleſiæ*, hoc eſt, clero ſubmiſerunt, & *legibus eccleſiaſticis* viuere tenentur, ne quidem inter illos aliter matrimonium conſtitui poſſe cenſent, quam interueniente hac *copulatione ſacerdotali.*

§. XXIIX. Quem in finem hæc fuſius adducta fuerint, ex ſupra dictis facile liquet. Ad *legitimum* ſcilicet *matrimonium* duo inprimis deſiderata ſunt: 1) *conſenſus contrahentium matrimonialis*, eorumque, quorum conſenſum concurrentem leges expoſcunt; 2) *publica declaratio*, ſolennisque coniugii in ſocietate ciuili *manifeſtatio*, vt cohabitatio coniugalis ab aliis inordinatis coniunctionibus diſtingueretur, & ſimul certitudo prolis familiarumque haberetur. *Ille* perficit matrimonium in ſe & ſua intima eſſentia; *hæc* vero ex ratione *ſtatus ciuilis* requiritur, & a quolibet imperante determinari poterit. Vtrumque deſideramus ad *matrimonium legitimum.* Sicuti enim legislatori pro ſalute reipublicæ integrum eſt, quibuscunque ſubditorum negotiis *formam certam* præſcribere, vt, hac non ſeruata, actus ſit irritus, licet abſtrahendo a lege ciuili per ſe talis forma haud neceſſaria ſit *arg. l. 6. de I. & I.;* ita in ſponſalibus & matrimoniis contrahendis, boni publici gratia, legislatores *certa ſolennia*, quæ *formam* eorum conſtituunt, introduxerunt, quibus non ſeruatis, ea validitate ſua in *vita ciuili* carent. Sponſalia in plurimis prouinciis *ſine teſtibus* infirma ſunt, licet alias, deficiente tali lege, ſolo conſenſu contraherentur. Quidni idem quoque de *matrimonio* aſſereremus, de quo vt publice conſtet, reipublicæ magnopere intereſt? Conſtituit illud primario *conſenſus matrimonialis*, & vbi leges nihil vlterius deſiderant, (quamuis id minus commode fieri ſupra dictum ſit,) illud ſubſiſtit citra vllum *ſolennium* concurſum. Aſt vbi *ſolennitas* quædam *publica* pro *forma* eius adhibenda eſt, citra eam matrimonium validum concipi non poteſt, cum actus, ſua forma deſtitutus, ſit ipſo iure nullus. Si a theſi ad hypotheſin tranſimus, ex antea dictis manifeſtum erit, tum *ſolennem proclamationem*, tum *benedictionem ſacerdotalem*, a legislatoribus ex inſtituto eccleſiarum priuato approbatam, contrahendisque matrimoniis impoſitam, & ex eadem poteſtate legislatoria adhuc hodie in noſtris prouinciis retentam, ordinationibusque eccleſiaſticis præſcriptam eſſe, adeoque non dubium eſt, quin hodie *ſolennia ſacra*, quamdiu illa haud mutata fuerint, ad conſtitutionem matrimonii omnino neceſſaria ſint, poſtquam legibus publicis pro *forma matrimonii* præſcripta ſunt. Neque ergo *ſolus conſenſus matrimonialis* conſtituit matrimonium, neque *ſola benedictio ſacerdotalis* ad præcedentem *proclama-*

Hodie ergo præter conſenſum legitimum benedictio ad nuptias deſideratur.

tionem facta, ſed vtrumque concurrere debet. Imo ne quidem ille ſufficit, ſed *legitimus* eſſe debet, hoc eſt, ſecundum leges & ad earum præſcriptum attemperatus, adeo, vt ſi hic illegitimus & a legibus prohibitus ſit, veluti inter perſonas, quæ matrimonium contrahere prohibentur, vel quæ ſine aliorum conſenſu contrahere nuptias nequeunt, matrimonium tale nullum ſit. Recte in hanc rem ait CYRILLVS *Alexandr. lib. II. in Iohan. c. 4. non qui ex voluptate ſit coitus, ſed qui SECVNDVM LEGEM eſt conſenſus, & quæ caſto amore coniunctio exiſtit, inculpatas nuptias efficiunt.*

Matrimonium clandeſtinum dicitur ex defectu ſolennium.

§. XXIX. Ex his præſuppoſitis apertum eſt, quod etiam pontifex agnoſcit in *c. 2. & 3. X. h. t.* duobus modis matrimonium *clandeſtinum* dici: (1) quod contrahitur haud præcedente *legitima publica proclamatione:* (2) quod contrahitur *ſine parocho & teſtibus.* Vtrumque pertinet ad ipſum matrimonium legitime contrahendum, vt de ſingulis ſeorſim agere expediat.

Ad ſolennia pertinet (1) proclamatio publica,

§. XXX. Primo ad præcauenda *clandeſtina* atque illegitima *matrimonia* introducta eſt *proclamatio publica*, quæ BANNI nomine venit in *c. 27. X. de ſponſal.* cuius appellatio vtplurimum *promulgationem* & *denunciationem publicam* denotat, vt probat GONZALEZ *ad cit. c. 27.* Sunt enim illæ *proclamationes* nihil aliud, quam *citationes edictales*, qua *incertus* quisque *contradictor* citatur, & ad agendum *prouocatur*, vt veniat & intereſſe ſuum vel impedimentum alleget, ſub pœna *perpetui ſilentii. c. vlt. X. qui matrimon. accuſ. poſſ.* In effectu enim eſt talis citatio, qualis in *concurſu creditorum* obtinet, cum in genere omnes citentur, quorum intereſt, qui ſi comparent, *actorum* vices ſuſtinere debent. Generatim de hoc diſponitur in *c. 3. h. Statuimus, vt cum matrimonia fuerint contrahenda in eccleſia, per presbyteros proponantur competenti termino præfinito, vt intra illum, qui voluerit & valuerit, legitimum impedimentum opponat.* Fuiſſe hanc conſuetudinem *proclamationes* faciendi ab initio *localem*, & forſan primitus in eccleſia Gallicana receptum, putat CVIAC. ad *c. 27. de ſponſ. in pr. & c. f. h.* Poſtea tamen generaliter ab INNOCENTIO III. in *concilio Lateranenſi* approbatam, & variis præterea conciliis confirmatam. Verum ſi *formam* hodiernam a prima eius origine generica diſtinguis, palam eſt, illam quidem recentioris æui, hanc autem iam tempore TERTVLLIANI vſitatam fuiſſe, quo moris erat, *matrimonia apud eccleſiam profiteri.* Repetita eſt ſanctio iuris canonici in concilio *Tridentino ſeſſ. 24. de reform. c. 1.* vbi ita de *proclamationibus* diſpoſitum reperimus: *In poſterum antequam matrimonium*

quæ eſt citatio edictalis.

nium contrahatur, ter a proprio contrahentium parocho, tribus continuis feſtiuis diebus in eccleſia inter miſſarum ſolennia publice denuncietur, inter quos matrimonium ſit contrahendum. Praxis huius *denunciationis* eſt fere vniuerſalis in eccleſiis proteſtantium, & in plerisque ordinationibus eccleſiaſticis forma eius determinatur.

§. XXXI. Vt hæ denunciationes ſint legitimæ, debent fieri (I) *trina vice.* Hæc eſt natura *edictalis citationis* in genere, vt ante tertiam nemo iure ſuo excludi poſſit, quid? quod tempus quoque contradicendi ſingulis liberum relinqui debeat, vnde liquet, optimo hanc *triplicem proclamationem* eſſe receptam conſilio. Ita in *ordin. eccl. Vinarienſi c.* 15. *n.* 5. cautum: Wann nun keine Hinderniß vorhanden, ſoll der Pfarrer mit dem Aufgebothe, wie gebräuchlich, 3. Sonntage nach einander verfahren, welches denn ſtricte und unveränderlich alſo zu halten, keines weges aber zwey oder auch alle 3. Aufgebothe zuſammen zu ziehen und auf einen Sonntag abzuleſen, es wären denn deſſen erhebliche Urſachen und ſonſten ſo viel Nachrichtung vorhanden, daß beyde Perſohnen einander Chriſtlicher Ordnung nach wohl ehelichen können. Hanc limitationem quoque approbat CARPZ. *lib.* 2. *def.* 140. ſed ita proclamationes fere vim ſuam amittunt, nec tam *prouocationes ad agendum*, quam *ſimplex manifeſtatio & publicatio matrimonii* contrahendi, dicendæ. Quam ob rem ad abuſus referendum, quod in eccleſiis nonnullis vna eademque die ordinarie duæ proclamationes fiant, & ſtatim deſponſati ad matrimonii conſummationem properent; hac ratione enim proclamatio talis omnem effectum ſuum perdit, cum intra tam breue ſpatium contradictor adeſſe non ſemper poſſit. Debet fieri trina vice

§. XXXII. Hinc quoque (II) *per tria interualla* & quidem talia fieri debet, quæ *legitimum* poſſunt abſoluere citationis *ſpatium.* Hoc in *alleg. l. concil. Tridentini* prudenter eſt præſcriptum & in plerisque eccleſiis proteſtantium itidem optime prouiſum, vt tribus proxime ſe ſubſequentibus diebus dominicis *per tres hebdomadas* proclamatio fiat, vid. *ordin. eccl. elect. Saxon. de anno* 1580 *art. gen. tit.* BORN. *de bannis eccleſ. th.* 15. CARPZOV. *lib.* 2. *def.* 137. *n.* 8. licet olim de *iure canonico* hi tres termini non accurate obſeruati, vti ex *all. c.* 3. apparet, ſed potius certus terminus generatim præfinitus fuerit, in quo ſub *pœna præcluſi* contradictor comparere debuit. (III) Debet fieri *loco competente*, h. e. in foro deſponſatorum, vtpote qui ad agendum omnes, qui ſua intereſſe putant, prouocant & *reorum* vicem ſuſtinent, ſi contradictor apparet. Vt autem de hac prouocatione *publice* conſtet, in loco publico per tria interualla

loco competente.

co facienda eſt, h. e. in *eccleſia*, vt dicitur in *capit. cit.* 3. & quidem in vtriusque contrahentis *parochiis*, GONZAL. *ad cit. c.* 3. *n.* 7. modo aliquatenus ſubſtiterint in præſenti parochia, vt ibi ſciri poſſint impedimenta, quod recte monet SANCHEZ. *de matrim. lib.* 3. *diſp.* 6. *n.* 6. Fiunt enim proclamationes non tantum in hunc finem, vt, quorum intereſt, compareant, ſed vt *impedimenta*, ſi qua fuerint, facilius manifeſtari poſſint, qui finis haud obtinetur, ſi ſponſus vel ſponſa non diu in illo loco commorati fuerint. MENOCH *conſ.* 398. *n.* 6. 7. Vnde ſi ſponſus peregre aduenerit, merito teſtimonium *proclamationis* a paſtore illius loci præterea requiri debet. CARPZ. *lib.* 2. *def.* 139. *n.* 3. (IV) Debet fieri ſub clauſula & *pœna ſilentii*, STRYK. *ad ius eccl. Brunnem. lib.* 2. *c.* 16. §. 6. quæ ſi omittitur, nihilominus tamen *virtualiter* iam proclamationi trinæ ineſt.

Quid ſi omiſſa fuerit?

§. XXXIII. Atque hæc quidem proclamatio in noſtris quoque eccleſiis haud omittenda, quamuis, ſi omittatur, propterea matrimonium contractum non ſit irritum, ſi debito modo *hierologia* acceſſerit. CHRISTINAEVS *vol.* I. *deciſ.* 327. EMANVEL GONZALEZ TELLEZ *ad cit. c.* 3. *h. n.* 7. Equidem MENOCHIVS *lib.* 4. *conſ.* 398. *n.* 4. matrimonium tale nullum eſſe iudicat, cum denunciatio eiusmodi pro *forma* ſit, præſertim cum in *concil. Trident. cit. l.* adhibeantur duo ablatiui abſoluti: *denunciationibus factis*, quæ conditionem & neceſſitatem inferant. Verum neceſſitatem illius non vocamus in dubium; illud tantum in quæſtione eſt, an ſub *abſoluta neceſſitate* hoc requiratur, vt alioquin actus ſit nullus? id quod ex adductis verbis haud probat, vnde quoque GONZALEZIVS *c. l.* contrarium ſtatuit, id quod praxis proteſtantium ſequitur. Interim aliis pœnis temere omittentes proclamationem puniri poſſunt. Sic in der *renouirten* Fürſtl. Wolffenbl. Verordnung wegen heimlicher Verlobung *de anno* 1693 hac de re ita cautum: Wenn auch einige verlobt, ehe und bevor ſie an dem Orthe, da ſie eingepfarret, öffentlich von der Cantzel proclamiret und abgekündiget, und andern Orten in oder auſſerhalb Landes, es ſey unter was Schein es wolle, unſers in GOtt ruhenden Herrn Vaters publicirte Kirch= Eh= und Verlöbniß= Ordnung zuwider, (es wäre denn, daß aus bewegenden Urſachen von uns oder unſerm Fürſtl. conſiſtorio ſolches verſtattet würde) ſollen dieſelbe allemahl wenigſtens iede Perſohn mit 100. Thlr. und da dieſelbe ſo viel in bonis nicht hätten, mit ſchwerer Gefängniß, da aber auch andere beſchwerliche Umſtände mit

mit unterlieſſen, inſonderheit wenn ſie ſich mit andern Perſonen ordentlich verſprochen hätten, und nach Ermäßigung der Käyſerl. Rechten, an Ehre, Leib und Guth geſtraffet werden. Quemadmodum vero *diſpenſatio* quoad has denunciationes in *iure canonico* ab episcopo conceditur; *concil. Trid. cit. l.* GONZAL. *c. l.* ita quoque *ex iuſta cauſa* conſiſtorium neceſſitatem *denunciationes* has adhibendi poteſt remittere. CARPZ. *lib.* 2. *def.* 139. Parcius tamen ſine dubio procedere debet, quippe cuius auctoritas & poteſtas in diſpenſando eſt delegata nec vbique eadem.

§. XXXIV. Effectus proclamationis eſt, vt contradictor poſt conſummatum legitime matrimonium non ſit amplius audiendus; habent enim trinæ illæ denunciationes vim *peremtoriæ citationis*, cuius effectus eſt, vt citatus poſtea non amplius audiatur. BERLICH. *P.* I. *deciſ.* 74. ZIEGL. *ad Lancell. lib.* 2. *tit.* 15. §. I. In eo tamen maior circumſpectio adhibenda, quamdiu ſcilicet adhuc integra dicenda ſit contradictionis allegatio ad impediendum matrimonium? BERLICH. *cit. l. n.* 3. contradictorem poſt tertiam denunciationem excludendum eſſe contendit, etiamſi matrimonium *ſacerdotali benedictione* haud fuerit conſummatum. Verum de eo merito dubito, cum terminus ad contradicendum præfixus duret adhuc vsque ad hierologiam, & in tertia ſeu vltima proclamatione quoque non ſtatim contradictor excludatur, ſed conſueta ibidem clauſula addatur: Hat iemand etwas darein zu reden, der thue es bey Zeiten, oder ſchweige hernach ſtille. Quocirca adhuc integrum erit, etiam poſt *tertiam proclamationem* contradicere, & ſuum intereſſe allegare, modo omnis malitia abſit. BORN. *de bannis eccleſ. th.* 19. *Effectus proclamationis.*

§. XXXV. Ceterum, matrimonio ſemel contracto, contradictor merito excluditur. At tamen hic quoque diſtinguendum, vtrum contradictor ex poſtfacto velit allegare impedimentum ob *proprium intereſſe*, an aliud, ob quod matrimonium contractum *de iure* ſubſiſtere non poteſt? Priori caſu haud amplius audiendus eſt, veluti, ſi mulier docere vellet, reum ſecum antea iam contraxiſſe ſponſalia; vt tamen magiſtratus de eo inquirere poſſit, an bina ſponſalia alter contraxerit, quo comperto eum punit, quod non coram *conſiſtorio*, ſed potius coram *iudice ſeculari*, ius puniendi habente, expediendum. Poſteriori caſu aliud dicendum, & huc forſan pertinet diſpoſitio *c. f. X. qui matrim. accuſ.* Non enim credendum eſt, ob ſola ſponſalia antecedentia, poſt contractum iam matrimonium eo iure ad accuſandum matrimonium ali- *Non excludit contradictionem eius, qui ob intereſſe publicum matrimonium contractum impugnat.*

 quem

quem admitti poſſe, quippe quæ hoc iure haud poſſunt inualidare matrimonium. Requirit vero pontifex *iuſtam ſilentii cauſam* in contradictore, qui iam quidem intempeſtiue prodire videtur. *Si vero poſt contractum*, inquit, *matrimonium aliquis appareat accuſator* (qualis dicitur, qui matrimonio vitium nullitatis obiicere poteſt) *cum non prodierit in publicum, quando banna* (i. e. proclamationes trinæ) *ſecundum conſuetudinem in eccleſia edebantur, vtrum vox ſua debeat accuſationis admitti, merito quæri poteſt? Super quo ſic duximus diſtinguendum, quod ſi tempore denunciationis præmiſſæ is, qui iam coniunctos impetit, extra diœceſin exiſtebat, vel alias denunciatio non potuit ad eius notitiam peruenire, vt puta ſi nimiæ infirmitatis feruore laborans, ſanæ mentis patiebatur exilium, vel in annis tam teneris conſtitutus, quod ad comprehenſionem talium eius ætas ſufficere non valebat, ſeu alia cauſa legitima impeditus, eius accuſatio debet audiri, alioquin cum rationabiliter præſumatur, quod denunciationem publice factam idem exiſtens in ipſa diœceſi minime ignorauit; tanquam ſuſpectus eſt procul dubio repellendus, niſi proprio firmauerit iuramento, quod poſtea didicerit ea* (impedimenta) *quæ obiecerit, & ad hoc ex malitia non procedat &c.* Hæc verba finalia ſatis indicant, loqui pontificem de caſu, vbi ob *impedimentum perpetuum* inter coniunctos non poteſt matrimonium ſubſiſtere, ad hunc enim caſum quadrat ratio potiſſimum, quod ſuſpecti ſint, qui *præſentes* eo tempore tacuere, quo loqui debuerunt.

Legitime probanda impedimenta,

§. XXXVI. Qui vero impedimentum intra tempora *bannorum* allegant, omnino illorum fidem iudici facere debent. Sed hoc ſingulare eſt, quod hic *leuior probatio* admittatur, adeo, vt etiam *vnico teſti* de impedimento teſtandi fides habenda ſit. *c.* 12. *&* 27. *de deſponſ. c.* 2. *X. de conſang. & aff.* Subeſt enim periculum *peccati & animæ*, vt loquuntur BERLICH. *P.* I. *concl.* 36 *n.* 65. HORN. *diſp. de prob. plena per vnum teſtem. c.* 3. *n.* 12. CANIS. *in commen. ad cit. c.* 12. Plura hac de cauſa ſingularia hic admittunt canoniſtæ. (I) Quod etiam credendum ſit alleganti *propriam turpitudinem* in præiudicium tertii contra *l.* 5. *C. de condict. ob turp. cauſ.* veluti ſi quis confiteatur, ſe concubuiſſe cum illa, quam frater vel filius vult vxorem ducere, *c.* 12. *X. de ſponſ.* quod vel ideo hic admiſere canoniſtæ, quia non tam in ſuum lucrum, quam vt *peccatum futurum* euitetur, hanc confeſſionem edit. (II) Quod tali confeſſioni fides habenda, ſi vel maxime non *publice*, ſed *priuatim* talem confeſſionem edat, *cit. c.* 12. imo ſi vel maxime perſona non adeo ſit fide digna; nam ſocius criminis hic confeſſionem edit, quia *impedi-*

vbi tamen plura ſingularia admittunt.

pedimentum occultum ſupponitur, ex concubitu occulto ortum, quod non admittit probationem plenam, ſed qualem qualem; CARPZ. *in proc. tit.* 13. *art.* 2. *n.* 39. HORN. *cit. l. n.* 8. STRVV. *ex.* 28. *th.* II. GAIL. 2. *obſ.* 49. *n.* 9. vbi tamen merito reſpiciendum, annon denuncians impedimentum aliud intereſſe ex eo quærat, v. c. ſi ipſemet vellet ducere alteri deſponſatam. Imo quamuis in *iure canonico* facilius talis caſus *priuatæ confeſſionis*, epiſcopo factæ, poſſit locum habere, cum ſolus epiſcopus de eo cognoſcat, dubito tamen, an in foris proteſtantium hoc admitti poſſit; vbi conſiſtorio hoc foret denunciandum, quo ipſo *publica confeſſio* fieret, imo ipſa ſponſa quoque deſuper audienda, vt, quid veritatis ſubſit, inde conſtaret. Si tamen probabiliter conſtaret de impedimento, & ſponſa valde ſuſpecta de concubitu antea commiſſo eſſet, ad minimum *iuramento purgatorio* ſe purgare deberet, id quod ſi facere non poſſet, matrimonium eſſet impediendum, ſi tale ſubeſſet impedimentum, in quo diſpenſatio locum haud habet. Excipiuntur tamen in *cit. c.* 12. *ſponſalia iurata*, quæ per vnius teſtis depoſitionem inualidari nequeunt. Imo ſi aliud impedimentum ſubſit, itidem vnico teſti fides habenda, per *c.* 27. *X. de ſponſal.* vbi iterum illud ſingulare, quod contra *parentum* & *conſanguineorum*, impedimentum negantium, & ſe ad iuramentum ſponte offerentium, aſſertionem, vnico teſti, docenti impedimentum, credatur, cum tamen parentibus in docenda conſanguinitate inprimis credatur. Verum in *cit. tx.* peculiares concurrunt circumſtantiæ: (1) ſupponit, teſtem eſſe *grauem*: (2) per hunc conſtare de impedimento: (3) concurrere *famam publicam*, quæ omnia in hoc particulari caſu vel ideo concurrere debent, quia ex aſſertione contraria parentum fides vnius alias vacillaret. Sic quoque huc pertinet, quod ſi quidem de illicite contracta affinitate haud conſtet, ſed *fama publica* tamen de ea loquatur, veluti quod ſponſus cognouerit ante matrem ſponſæ, impediri poſſit matrimonium, *c.* 2. *X. de conſanguin. & affin.* modo fama ſatis probata & conſtans ſit.

Grauior probatio deſideratur, contracto iam matrimonio.

§. XXXVII. Sicuti vero facilius hoc admitti poteſt in *ſponſalibus*, vbi adhuc eſt res integra, & peccata futura euitari poſſunt, ita idem non admittendum in *matrimonio iam contracto* ad effectum, vt ad dictum vnius teſtis matrimonium dirimatur. Veluti ſi ad effectum *dirimendi matrimonium* frater aſſereret, ſe cum fratris ſui coniuge antea concubuiſſe; hoc enim haud ſufficeret ad dirimendum matrimonium, niſi plene impedimentum & quidem tale comprobatum fuerit, propter quod matrimonium plane ſubſiſtere non poſſet, *c. de illo* 3. *X. de*

de eo, qui cognou. Subeſt enim graue præiudicium in *diſſolutione matrimonii*, quæ ratio ceſſabat in *diſſoluendis ſponſalibus.* Secundum doctrinam CARPZOVII quidem in *lib.* 2. *iurispr. eccl. def.* 99. tale matrimonium plane haud eſſet dirimendum in foris proteſtantium; ſed ſi ponamus caſum matrimonii, contra *Leuit. XVIII.* contracti, merito præualeret ſententia BRVNNEM. *de iure eccleſ. lib.* 2. *c.* 16. §. *penult.* de quo pluribus infra.

Clandeſtinum quoque eſt matrimonium ex defectu benedictionis,

§. XXXVIII. Sed pergo ad alteram cauſam, propter quam matrimonium dicitur *clandeſtinum*, ſi ſcilicet deficiat *parochus* & *teſtes*: illius præſentia ideo requiritur, vt impertiri matrimonium contrahentibus debeat *benedictionem*, & hinc *publice* contractum dicitur, quod coram parocho in *eccleſia* contractum eſt, de quo iam ſupra plenius actum. Teſtes vero maioris ſolennitatis gratia adeſſe debent. vid. GONZALEZ. *ad c.* 3. *h. n.* 10. Nec praxis noſtrarum eccleſiarum hic diuerſa eſt, cum & ſponſus & ſponſa, ſinguli *duos teſtes* habere debeant, vbi per *copulam ſacerdotalem* coniunguntur. Hi teſtes illi ſunt *Paranymphi*, de quibus iam fit mentio in *c.* 1. & 5. *C.* 3. *qu.* 5. vbi dicitur, quod ſponſus & ſponſa a *paranymphis* debeant ſacerdoti offerri, vbi benedicendi veniunt. Vtrobique præterea fit mentio *oblationum*, quod cum *oblationibus* offerendi ſint, quod & in *c.* 3. *ibid.* confirmatur, quales *oblationes* vulgo Opffern vocant, quæ itidem in onus noſtrarum eccleſiarum adhiberi ſolent, Daß die Getrauete nebſt Braut und Bräutigam opffern müſſen, quia in eccleſia Romana vſitatum eſt, vt *miſſa ſolennis* die Braut-Meſſe præcedat, in qua *oblationes* fiunt.

paranymphorum & oblationum.

Varia Dd. ſententia circa conceptum & rationem benedictionis.

§. XXXIX. Neceſſitatem *ſacerdotalis benedictionis* omnes agnoſcunt; variant tamen eruditi circa *conceptum* & *neceſſitatem* eius. HIERON. BRVCKNER. *in deciſ matrim. c.* 1. *n.* 57. illam non *de eſſentia*, ſed tantum de *decoro* coniugii eſſe; *cap.* 2. vero *n.* 16. *eam tanquam teſtimonium publicum coniugii chriſtiani legitimi requiri*, ait, quæ tamen non ſatis cohærent, cum ratio *decori* non ſufficiat, vt aliquid *abſolute* & ſub *forma* deſideretur, adeoque ad ſubſtantiam matrimonii legitimi non pertineat. MICH. HAVEMAN. *tr. de iure connub.* ſacerdotalem benedictionem neceſſariam eſſe docet, non vt *formam*, ſed vt cauſam *efficientem;* non ex natura coniugii, nec ex mandato diuino, ſed ex *conſtitutione eccleſiaſtica* & *ciuili* intuitu *honeſtatis publicæ* introductam. Ideo forſan hanc ipſam *ad formam matrimonii* referre recuſauit, quod *forma interna*, ſeu eſſentia in *conſenſu legitimo matrimoniali* conſiſtat. Verum cogitare debuiſſet, dari quoque *formam externam* a legibus negotiis ciui-

ciuilibus præſcriptam, quæ eandem fere cum *interna* efficaciam habet, ſi de validitate actus in foro ciuili quæſtio eſt. Sed forſan ad *cauſam efficientem proximam* ideo eam deſiderauit, vt *ſacerdotio*, ex quorundam pontificiorum doctrina, *ius conſtituendi matrimonium* & *copulandi*, vti loquuntur, deſponſatos eo efficacius tribueret, id quod merito repudiandum eſt.

§. XL. PEREZ *ad C. tit. de nupt. n. XII.* ad *honeſtatem*, non ad *neceſſitatem* illam pertinere ait, ita, vt omitti non debeat, ſine ea tamen matrimonium contractum ſubſiſtat. Verum confundit regulas *honeſtatis* in ſe conſideratas, quæ vtique non abſolute neceſſitant, cum illis, quæ a legibus ex *ratione ciuili* pro *forma* præſcribuntur. Non ſola *honeſtatis* ratio ſolennem declarationem coniugalem deſiderat: ipſa ſtatus ciuilis neceſſitas, quæ non vnice *decorum* intendit, nec *figmenta ceremoniarum* incaute amplectitur, ex rationibus prægnantibus neceſſariam ducit *publicam declarationem*, quæ quomodo manifeſtari debeat, lex determinat, conſtituit, & ita pro *forma* iniungit. Siue ergo ad hoc benedictionem ſacerdotalem, ſiue aliud medium præſcribat, perinde eſt, principisque arbitrio relictum. CARPZ. *lib. II. iurispr. conſiſt. def.* 142. maiorem neceſſitatem inculcat, eamque *iuris diuini* & *naturalis* eſſe cenſet, quod (1) DEVS benedictione vſus fuerit in paradiſo; (2) quod per hunc ritum Deus coniungat deſponſatos *mediate*, iuxta illud: *quos Deus coniunxit, homo non ſeparet*; (3) quod nitatur *iure naturali*, dum omnes fere gentes, honeſtatis amantes, adhibuerunt in ſolenni iſta copulatione miniſtrum ſacrum. Hæc ſi vera ſunt, ne quidem a principe in quacunque republica chriſtiana tolli, & in eius locum aliud medium *publice declarandi conſenſum* ſubſtitui poteſt. Rectius ſine dubio cenſuit HILDEBR. *de nupt. veter. chriſtian.* oſtendens, nec iure *diuino*, nec *naturæ*, nec *ciuili* Romano *benedictionem ſacerdotalem* neceſſariam eſſe, in quo plerosque theologos & ICtos aſſentientes habet. Craſſiori ſane philoſophia vti non potuiſſet CARPZOV. qua Dei vicarios ſacerdotes conſtituit, conſentitque, horum opera intermedia Deum copulare deſponſatos: id quod ſi verum eſt, adeo abſolutæ neceſſitatis eſt *ſacerdotalis copula*, vt peſſime olim inter chriſtianos, maxime tempore IVSTINIANI, fuerit omiſſa, nec hodie principes conſtituere poſſint, vt ea in poſterum negligeretur.

Non ad ſolam honeſtatem hic ritus pertinet,

nec tamen iuris diuini eſt,

§. XLI. Quod noſtrates tam mirifice titubent in hac materia, id non tantum ex minus accurata rerum moralium negotiorumque ciuilium conſideratione, ſed etiam ex traditis iuris canonici, quibus magis inhære-

Cauſa horum dubiorum.

hærere amant, quam rectam rationem ſequi, deriuandum eſt. Noto notius eſt, duo ſponſalium genera *ius canonicum* vel fingere, vel conſtituere. Primum, quod veram rationem ſponſalium habet: ſecundum, quod in *matrimonium* tranſit, quando ſcilicet verba, conſenſum *de præſenti matrimonio* inducentia, adhibita fuerunt; hoc quippe ſtatim *matrimonium* conſtituere cenſuerunt, ad effectum, vt *indiſſolubile vinculum* conſtitueretur. *c.* 9. 15. 22. & 31. *X. de ſponſal. duor.* Vnde collegerunt, benedictionem tantum ad *ſolennitatem* & *probationem*; non vero ad *eſſentiam* requiri: ſufficere ſolum conſenſum matrimonialem &c. Et quidem pontificii hac in re ſibi non ſatis conſtant, dum ſolum *conſenſum matrimonialem* coniugium conſtituere aſſerunt, & tamen ſimul *ſacerdotali copulationi* multum tribuunt, imo hodie iuxta *concil. Trident. ſeſſ.* 24. *c.* 1. *de reformat.* non amplius ita philoſophaturi ſunt. Iam LVTHERVS ſuo tempore ſatis grauiter monuit, has ineptias canonicas deſerendas eſſe, quæ non poſſunt non ordinem rerum moralium conceptumque turbare. Quid enim ineptius eſt, quam aſſerere, ſolum *conſenſum matrimonium* conſtituere, vbi leges *pro forma* amplius quid deſiderant, nec in *ſolo conſenſu coniugatorum priuato* ſubſiſtunt? E contrario, qui *copulæ ſacerdotali* nimium tribuunt, itidem decepti videntur tum ex illis rationibus, quas CARPZOV. in ſcenam produxit, tum ex conceptu de *ſacramento matrimonii*, quod per interuentum miniſtri eccleſiæ conſtituendum eſſe plures ex pontificiis docuerunt, quamuis nec in hac doctrina inter ſe conſentiant. vid. WIESTNER. *ad tit. X. de ſponſal. n.* 154. Stet ergo ſententia, *benedictionem ſacerdotalem* ex præſcripto *legum publicarum* eſſe neceſſariam, vt per illam conſenſus matrimonialis *publice* declaretur. Nihil enim hæc ipſa aliud eſt, quam *ſolennis declaratio conſenſus coniugalis coram eccleſia publice facta, adhibitis a miniſtro eccleſiæ piis precibus & votis.* Omiſi illa, quæ GERHARD. *in loco de coniug.* §. 42. addit de *copulatione* a miniſtro eccleſiæ facta. Hic enim non coniungit, non copulat deſponſatos, ſed eorum conſenſum exquirit, & editum publice pronunciat, manifeſtatque, adeoque formula conſueta, qua ſacerdos *copulare* dicitur *deſponſatos*, admodum incongrua eſt & merito immutanda.

Pontificum diſcors ſententia.

Benedictionis definitio.

§. XLII. Cum itaque in arbitrio legiſlatoris ſit, formam matrimonio contrahendo præſcribere, vel receptam in eccleſia publica lege confirmare; conſequens eſt, 1) principem quoque formam hactenus receptam immutare, tollere, aliamque ſubſtituere poſſe. Neque enim hæremus in hæreſi BELLARMINI *lib. I. de matrimon. c.* 32. diſtinguentis

Princeps diſponit ſuo iure de his ſolennibus,

tis inter ea, quæ ſunt in matrimonio *politicæ poteſtatis*, & quæ *ſpiritualis*, & ad hanc *benedictionem ſacerdotalem* referentis. Abundet ille ſuo ſenſu ex principiis Rom. eccleſiæ. Nos in *benedictione ſacerdotali* nil, niſi ritum eccleſiaſticum a principe confirmatum, & libere receptum agnoſcimus, & quia modus rem conſtituendi eſt arbitrarius, etiam a principe immutari poteſt. Sic in Belgio matrimonium, citra talem *copulationem*, *coram magiſtratu* contrahitur, & ita contractum matrimonium legitimum omnino cenſendum eſt, vt ipſe SPENERVS *vol. II. conſil. theol. German. c. 4. ſect. XII. p.* 967. ſtatuit: Dahero nicht nur der Ungläubigen Ehe wahrhaftig, und, ſo ferne an ihren Perſonen etwas ſeyn kan, GOTT gefällig achte, ſondern auch davor halte, da in Holland einige, wie es geſchiehet, alleine auf dem Rathhauſe ihrer Ehe-Erlaubniß bekommen, ſo an ſtatt der copulation gültig iſt, daß an ſolcher Ehe nichts ermangele. Sunt tamen multi hac in re admodum ſcrupuloſi & ne quidem in huiusmodi locis, vbi ceſſat hæc ſolennitas, ſe in legitimo matrimonio citra hanc copulam viuere cenſent, vt ex ſequenti RESPONSO FACVLT. IVRID. *huius loci anno* 1713. *menſe Iunio* concepto liquet, quod totam hanc materiam optime illuſtrat: Hat Caia ſich vor ohngefehr 3. Jahren in Leipzig mit Titio, einem Kauffmanne in Holland, ehrlich und rechts beſtändiger Weiſe, verlobet, und nachdem nunmehro die Zeit, die Ehe zu vollziehen, heran nahet, jetzt-gedachter Titius Bedencken getragen, ſich mit der Caia, hieſiger Landes-Gewohnheit nach, copuliren zu laſſen, unter dem Vorwand, daß die prieſterliche Copulation überflüßig, und dagegen in Holland eingeführet ſey, daß die Verlobte bloß in Gegenwart der Raths-Perſonen ihre Namen in das Ehe-Buch einſchreiben müſſen, und wird daher gefraget:

quæ per leges poſſunt tolli;

hinc ad iura loci in matrimonio ineundo videndum.

> **Ob die prieſterliche copulation ein nothwendiges Stück der Ehe ſey, und ob ohne dieſelbe an Oertern, wo das Ehe-Buch eingeführet, Braut und Bräutigam die Ehe zu vollziehen und ehrlich beyſammen zu wohnen, ohne Sünde zu begehen befugt ſeyn kan?**

Ob nun wohl die Einſegnung ein ſehr alter löblicher Gebrauch iſt, die bey Einſetzung der Ehe ſelbſt von GOtt gebraucht worden, daß daher es das Anſehen gewinnet, als wenn GOTT ſelbſt durch ſein Exempel zur prieſterlichen copulation und Einſegnung den Weg gebahnet,

HILDEBRAND. *de nupt. vet. chriſt.*

wie denn auch bey den Juden im alten Teſtament die Ehe mit öffentlicher Einſegnung vollzogen worden,

GERHARD. *de coniug.* §. 594.

und noch heute zu Tage alſo vollzogen wird, welchem alten löblichen Exempel die erſten Chriſten gefolget zu ſeyn ſcheinen, als welche davor gehalten, aliter legitimum non eſſe coniugium, niſi ſacerdotaliter, vt mos eſt, cum precibus & oblationibus a ſacerdote benedicatur:

c. I. *C.* 30. *q.* 5.

folglich es als ein allgemeiner Kirchen-Gebrauch anzuſehen, welcher um guter Zucht und Ordnung beyzubehalten, nicht wohl unterlaſſen, noch ohne Sünde hindan geſetzet werden kan, welches in gegenwärtigem Fall um deſto mehr zu ſtatuiren, da die ſponſalia in Leipzig geſchloſſen, und die Ehe ordentlicher Weiſe daſelbſt vollzogen werden muß, wo die Braut ihr domicilium hat.

SCHILTER. *inſtit. iur. can. lib. II. tit. XI.* §. 9. *in fin.*

Weilen aber dennoch aus den angeführten rationibus von ſelbſten erhellet, daß die prieſterliche copulation ein bloſſer Kirchen-Gebrauch, und nicht iuris diuini ſey,

HILDEBR. *cit. tr. circa fin.*

alſo, wo die Ehe an ſolchen Orten vollzogen wird, allwo dieſer ritus eingeführet, es allerdings nöthig und billig iſt, daß die prieſterliche Trauung adhibiret werde, cum iuris ſit, actum quemcunque expediendum eſſe ſecundum ſolennia loci, vbi geritur,

arg. l. 6 *de euict.*

HERRT. *de colliſ. leg. ſect.* 4. §. 10.

auch ſolcher geſtalt nicht ohne Sünde unterlaſſen werden kan; im Gegentheil wo ſolcher nicht eingeführet iſt, ſondern die Ehe vor bündig gehalten wird, wenn die Verlobten in das Ehe-Buch ihre Namen eingeſchrieben, und auch daſelbſt die Ehe vollenzogen wird, ſo wohl, denen Rechten, als Gewiſſen nach, die Verlobten an die prieſterliche Trauung nicht verbunden ſind, wie denn auch ſelbſten die Pontificii, die ſonſt ſehr ſtricte auf die prieſterliche copulation ſehen, darin eins ſind, quod in ſolennibus circa matrimonium conſummandum obſeruandis reſpiciendum ſit ad ſolennia loci, vbi matrimonium contrahitur;

c. I. *X. de ſponſal. ibique Gonzal. n.* 21.

Hiernechſt nicht geſaget werden mag, daß die prieſterliche Trauung durchgängig bey den erſten Chriſten als ein nothwendig Stück zum Ehe-Stande ſey erfordert worden, auch der angeführte Ort aus dem

iure

iure canonico keines weges dem Euariſto zuzuſchreiben, ſondern von dem Gratiano aus des Iſidori unrichtigen und falſchen epiſtolis decretalibus pontificum hergenommen iſt,

BLONDELL. *in Pſeudo-Iſid. p.* 147. *ſq.*

im Gegentheil man nur ſo viel aus denen Kirchen-Hiſtorien findet, daß die Verlobten ihre Ehe öffentlich der Gemeinde kund gemachet, und darauf die Einſegnung zwar erfolget, ſolche aber nicht ſofort vor eine prieſterliche copulation zu halten;

TERTVLL. *lib. II. ad vxor. c.* 8.

Dahero denn auch die Nothwendigkeit derſelben zu des Iuſtiniani Zeiten noch unbekant geweſen, als welcher in ſeinen Geſetzen dieſelbe nirgends erfordert, ſondern erſt per modum legis von dem Leone philoſopho eingeführet worden;

Nou. Leon. 89.

alſo daraus erhellet, daß dies ein ſolcher ritus ſey, der per leges ciuiles & eccleſiaſticas gehoben werden könne, woraus denn ſo wohl die Theologi, als ICti ſchlieſſen, daß die prieſterliche Trauung kein nothwendig Stück des Eheſtandes ſey,

HILDEBRAND. *cit. l.* DEDEKENN. *p.* 3. *conſ. theol. lib.* 2. *de ſponſal. ſect.* 1. *n.* 41. STRVV. *ex.* 10. *th.* 26. CARPZ. *lib. II. iuriſpr. eccleſ. def.* 144. *n.* 4. MVLLER. *ad Struu. cit. l. lit. z.* STRYK. *ad ius eccleſ. Brunnem. lib. II. c.* 16. §. 6.

ſondern die Ehen, welche in Holland nach daſigem Gebrauch geſchloſſen und vollzogen werden, auch von unſern Theologis ſelbſten vor bündig gehalten werden,

GERHARD. *de coniug. th.* 468.

und obwohl regulariter die Ehe an dem Ort, wo die Braut wohnet, vollzogen wird, dieſes dennoch keine abſolute Nothwendigkeit iſt, ſondern mit der Braut Bewilligung auch in foro domicilii ſponſi conſummiret werden mag.

So halten wir davor, daß die prieſterliche Trauung kein weſentliches Stück des Eheſtandes ſey, mithin, wenn die Ehe an dem Ort vollzogen wird, wo das Ehe-Buch eingeführet, ſolche mit Recht und gutem Gewiſſen unterlaſſen werden kan. V. R. W.

Caute procedere debet princeps in immutandis ſolennibus.

§. XLIII. Sicuti vero princeps in aliis legibus & antiquis inſtitutis immutandis *caute* procedere & ex *regulis prudentiæ* optime iudicare debet, an conſultum ſit, aliquid innouare? ita quoque in noſtris eccleſiis circa mutationem huius ritus, qui hactenus tam altas radices egit, regulæ *conſilii* & *iuris* diſtingui debent. Hanc poteſtatem principi proteſtanti *de iure* competere, conclamatum eſſe arbitror, cum ipſa benedictio ſacerdotalis ſit quidem *ritus eccleſiaſticus*, atque apud nos non ex *inſtituto* & *imperio eccleſiæ*, quod non agnoſcimus, ſed ex *lege principum ciuili* obtineat, & vt *forma matrimonii externa*, quam princeps determinare poteſt, conſideretur. Atque hoc eo magis dicendum eſt, cum etiam circa *liturgica* & alia *adiaphora eccleſiaſtica* principes noſtri ratione id ſuadente diſponant, vt Dn. THOMAS. *diſſert. de iure principis circa adiaphora* docuit, & ipſemet in *diſſertat. præliminari* huic tomo præfixa pluribus illuſtraui. Quidni ergo multo magis in matrimonio idem principi indulgendum erit, quod ne quidem *negotium eccleſiaſticum* eſt, ſed, (prout multis rationibus etiam inter pontificios IO. LAVNOIVS *de regia in matrimon. poteſt. P. I. c. 9. p.* 49. docuit, & ſæpius LVTHERVS inculcauit, *contractum ciuilem* conſtituit,) ad cuius formam *ſolennis* hæc *declaratio eccleſiaſtica* libere approbata & recepta eſt?

Difficultates circa eorum mutationem occurrentes.

§. XLIV. Verum ſi regulas *conſilii* & *prudentiæ* intuemur, multæ occurrere poſſunt rationes, quæ principem a *mutatione* & *abrogatione* huius *ritus* auocare poſſunt. Plerorumque ſane mentibus hæc eſt inſita opinio, ſine tali copulatione per ſe non poſſe matrimonium legitime contrahi, adeoque, ſalua conſcientia, hæc ſolennia tolli non poſſe. Et quis dubitaret, quin etiam forſan quidam inter ipſos eccleſiæ miniſtros reperturi ſint, plebem magis in hac ſententia confirmantes, quam ab ea reuocantes? Vnde non poſſunt non turbæ, murmurationes aliaque inde nata incommoda exiſtere. Id iam obſeruauit Dn. THOMAS. *in not. ad* HVBER. *tr. de iure ciuit. l. I. ſect. 5. c. 4. n. 3. lit. o.* aiens: *Eccleſia pontificiorum matrimonium habet pro ſacramento, adeoque non poteſt non benedictionem ſacerdotalem habere pro requiſito eſſentiali matrimonii legitimi. Contra proteſtantes matrimonium negant eſſe ſacramentum, adeoque ſtatuunt, benedictionem ſacerdotalem non eſſe neceſſitatis, ſed honeſtatis, vt ordo aliquis ſit in eccleſia & republica. At res, quæ ad ordinem pertinent & honeſtatem, non ad regulas iuſti, ſed decori ſaltem reſpicientes, ſunt adiaphora, & ſcilicet ſubſunt imperio magiſtratus. Et adeo iuſte poterit benedictio ſacerdotalis abrogari a magiſtratu chriſtiano, vti etiam in Belgio matrimonia quarundam ſectarum, quæ ibi tolerantur, fiunt* abs-

abſque benedictione ſacerdotali per confirmationem ſolam magiſtratus politici. Sed valde imprudenter ageret, qui vellet conſulere cuilibet magiſtratui euangelico, vt benedictionem ſacerdotalem abrogaret. Breuiter: ea, quæ iuſte fieri poſſunt, & tamen ſi fiant, ſaltem occaſionem euidentem dant turbis in republica; eorumque omiſſio vel plane non nocet reipublicæ, vel minus nocet illis turbis, ea prudenter omittuntur. Omne quidem, quod iniuſtum eſt, eſt inutile, ſed non vice verſa, omne inutile eſt iniuſtum; nec ex oppoſito omne iuſtum eſt vtile. Facilius mutatio quædam, ſaluis eſſentialibus benedictionis, fieri poſſet, ratione modi, temporis, loci cum in his etiam nonnulla deprehenduntur, quæ emendari poſſent.

§. XLV. Quamdiu ergo hæc *benedictio* cum aliis ſolennibus haud eſt ſublata, ſed per conſtitutiones principum eccleſiaſticas deſideratur, illa II) omitti nullo modo poteſt, nec priuatorum arbitrio ſubiecta, cum regulariter, quæ ad *formam* negotii *externam* a principibus præſcriptam pertinent, a nemine ſine vitio *nullitatis* omitti queant. vid. CARPZ. *cit. l.* BRVCKN. *in deciſ. matrim. c. 2. n.* 16. Quodſi ergo ex poſtfacto appareat, perſonas quaſdam diu cohabitaſſe vt coniuges, (id quod non raro, vbi ex alia cauſa contra eas inquiſitio mouetur, præter opinionem innoteſcere ſolet,) adhuc iis iniungi poteſt, vt mediante *copula ſacerdotali* cohabitationem antea illegitimam confirment, quo ipſo præcauetur, ne poſtea pro lubitu diſcedere poſſint, quod, neglecta hac forma ſolenni, vix euitari poteſt. Similem fere caſum refert B. SPENER. *Vol. II. conſil. theol. Germ. c. 4. ſect.* 12. de perſonis, quæ per 20. annos vt coniuges, ſine benedictione ſacerdotali, cohabitauerunt, vbi quæſitum fuit: *vtrum benedictio ſacerdotalis poſt hunc annorum decurſum interponi deberet, & an talis cohabitatio pro vero matrimonio reputanda eſſet?* Quod poſterius attinet, mentem ſuam Vir B. his explicat verbis: Halt ich deßwegen, daß diejenige Beywohnung, da animo matrimonii Seia mit einem Mann 20. Jahr gelebet, aber die benedictio ſacerdotalis aus bedeuteter Urſache ausgelaſſen worden, eine wahre und bündige Ehe ſo wohl ſey als da jene dazu gekommen wäre: Jedoch wie ſie in andern Stücken nach der communicirten ſpecie facti unziemlich und wider göttliche Ordnung angefangen worden, ſo iſt eben auch dieſes ein ſchändlicher Fehler daran, daß dieſer ſo löblich von der Kirchen, (und zwar eben zu Verhütung dergleichen exorbitantien, welche hie vorgegangen) eingeführte ritus mit Willen unterlaſſen und geflohen worden iſt. Daher ſich beyde gröblich verſündiget, und auf ſo viele Art und Weiſe dieſe H. Ordnung GOttes unverantwortlich an ſich ſelbſt profaniret haben.

Hodie ergo inter nos, quamdiu non eſt ſublata, omitti nequit.

Quid ſi diu, vt coniuges, citra hierologiam cohabitauerint?

haben. Bleibet alſo matrimonium ratum, non rectum, wie mein ſel. Præceptor D. DANHAVERVS in dergleichen materien zu diſtinguiren pfleget. Darf deswegen nichts davon diſputiret werden, ob ſie beyſammen zu bleiben haben, oder das matrimonium als nullum zu dirimiren wäre, ſondern ob ſie ſchon wolten, könten ſie ſo wenig, als andere rechtmäßig copulirte von einander ſich wiederum trennen, noch auch von der Obrigkeit wider die göttliche Ordnung getrennet werden. Hoc eſt, quod alias dici ſolet, cohabitationem talem, animo coniugali hactenus continuatam, eſſe quidem matrimonium *verum*, a legibus ciuilibus abſtrahendo, *illegitimum* tamen in foro humano, cum ei deſint ſolennia, pro *forma ſubſtantiali* requiſita, & ita *effectus ciuiles* habere non poſſit. Si ergo alteruter ex cohabitantibus iam deceſſerit, veritate rei comperta; coniugi ſuperſtiti non eſſet portio ſtatutaria attribuenda, quæ tantum legitime coniugatis debetur, nec dici poſſet matrimonium *putatiuum*, quod, vtroque huius vitii gnaro, contractum eſt, cum *putatiuum* matrimonium ad minimum *bona fide* vnius & ſolenniter contrahi debeat. vid. HERT. *diſſ. de matrim. putat.* §. 7. & 17. Similiter alia iura, inter coniuges alias obtinentia, ceſſabunt, quia, vbi deficit *legitimum matrimonium*, nec vir, nec vxor, nec dos, nec matrimonium intelligitur, vt dicitur in §. 11. *inſt. de nupt.* Secundum hæc principia *liberorum ſtatus* quoque admodum dubius erit, quod ſatis aperte indicat IMPERATOR *cit. l.* Quamuis enim de hoc effectu, de quo hic ago, minime loquatur; in genere tamen contendit, diſponitque, coitum, contra *leges* ſuſceptum, non eſſe matrimonium dicendum, ſi vel maxime diuturnior cohabitatio acceſſerit.

Princeps tale matrimonium illegitime contractum poteſt confirmare.

§. XLVI. Principi tamen hoc caſu integrum foret, illegitime contractum matrimonium, maxime cum hic defectus amplius ſuppleri non poſſit, ſua confirmare auctoritate, modo eo tempore, quo aliis iam ius quæſitum non eſt, fiat, vel ſaltim ſine præiudicio aliorum. Quemadmodum enim in *l.* 38. *D. de adopt.* dicitur: *adoptionem non iure factam a principe confirmari poſſe:* ita *indulgentia principis* quoque hunc defectum ex lege ciuili, alias matrimonium annullantem, ſupplere poteſt, *l.* 31. *de ritu nupt.* & matrimonium ita retro confirmare, vt etiam contingit in aliis caſibus, vbi vitium aliunde matrimonio inhæret, quatenus a ſolo principe tolli poteſt. Sed vix hæc principis indulgentia alium habebit effectum quoad liberos, quam alias legitimatio *per reſcriptum principis* habet, adeoque ſucceſſio in *feudo* huiusmodi liberis adſcribi nequit: facilius vero ſucceſſio in *allodio*, maxime ſi

pater

pater in teſtamento principem implorauerit, vt hanc diuturnam cohabitationem in fauorem liberorum ſua auctoritate confirmaret, ſicuti ſecundum *nou.* 74. *c.* 2. §. 1. legitimatio hoc quoque modo fieri poteſt, quando pater in teſtamento liberos naturales vocat legitimos, declaratque, *ſe velle, vt liberi legitimi ſint, ſibique ſuccedant; liberi vero poſt mortem patris ſic ſupplicent, & hoc doceant, & patris teſtamentum oſtendant, & hoc ab imperatore conſequantur, vt id, quod agitur, patris ſimul & imperatoris donum ſit, vel quod idem eſt, naturæ ſimul & legis.* Nec tantum quoad *liberos*, verum etiam quoad *ſuperſtitem coniugem* hæc indulgentia principis effectum habebit, ne vlla ex *illegitimo coitu* macula ei adſpergi queat, ſed vt in tali ſtatu permaneat, in quo hactenus communi errore ſubſtitit, dum publice creditum eſt, eam fuiſſe legitimo matrimonio marito defuncto coniunctam, ſimulque ex bonis mariti, qui ſedulo in teſtamento ſuo hanc gratiam principis vrſit, portionem legitimam conſequi queat.

§. XLVII. Quodſi vterque coniugatorum adhuc in viuis eſt, vti in caſu, a SPENERO adducto, reuera contigit, dubitatio inde naſcitur, qua ratione huic diuturniori cohabitationi ſuccurri queat, vt in matrimonium legitimum eualeſcat? Rurſus puto, alias hic eſſe partes *iudicis eccleſiaſtici*, alias *principis*. Illius non aliæ ſunt partes, quam vt ſolennia conſueta ſecundum leges præſcriptas cohabitantibus iniungat, & ita hunc defectum ſuppleat, quamuis ad omne ſcandalum euitandum conſultius omnino ſit, vt ipſa *benedictio* haud fiat in *publico cœtu*, ſed priuatim in ædibus vel paſtoris, vel alibi, ſecundum præſcriptum conſiſtorii, quod eo magis tunc admodum conducibile eſt, ſi defectus non publice notorius, ſed tantummodo ſacerdoti manifeſtatus eſt. Hoc conſilium etiam approbat SPENER. *cit. l. p.* 570. Quamuis enim in tali caſu *benedictio* non neceſſaria videatur, cum de *occultis* non iudicet nec forum, nec eccleſia; facile tamen contingere poſſet, vt ex poſtfacto adhuc ille innoteſceret, quo ipſo plura incommoda antea adducta metuenda eſſent. Præterea quoque hoc caſu conſuetæ formulæ, alias in *copulatione ſacerdotali* adhiberi ſolitæ, ita eſſent transponendæ & immutandæ, vt ad caſum præſentem applicari congrue poſſent, illaque magis *confirmatio cohabitationis* huius illegitimæ, quam *noua* quædam *copulatio* eſſe videatur, de quibus omnibus conſiſtorium prudenter prouidebit. Quandoque adhuc adhibetur poſt diuturniorem cohabitationem.

§. XLVIII. Quia vero talis præpoſtera benedictio non adeo congrua eſſe videtur; ita, quod ad *principem* attinet, non dubium Quæ ſint principis partes?

eſt, quin, hac prorſus omiſſa, talem diuturniorum cohabitationem confirmare & pro legitimo matrimonio declarare poſſit. Fluit hæc obſervatio *ex iure diſpenſandi principis circa ſolennia conſueta.* Hæc licet regulariter omitti nequeant; hoc caſu tamen ex principis arbitrio omitti poſſunt, maxime cum ſæpius ſine difficultatibus ſuppleri nequeunt. Exemplum illuſtre, non adeo abſimile, refert HARDOVIN DE PEREFIXE *dans l'hiſtoire du roy Henry le grand ad an.* 1599. *p.* 281. circa matrimonium Catharinæ, ſororis HENRICI IV. ſacris reformatorum addictæ, cum duce Barrenſi, ritus Romanæ eccleſiæ ſequenti, contrahendum, vbi ingentes difficultates circa benedictionem ſacerdotalem coortæ ſunt. Quo vſus hac in re ſit conſilio HENRICVS IV., prælaudatus auctor his enarrat verbis: *Il y eut de la difficulté pour le lieu & pour la ceremonie de la celebration de ce mariage. Le Duc vouloit, qu'il ſe fiſt a l' Egliſe, & la Fiancée, qu'il ſe fiſt au preſche. Le Roy trouva un milieu: il le fit faire dans ſon cabinet, où il amena ſa ſoeur par la main, & ordonna à ſon frere naturel, qui eſtoit Archeveſque de Rouën, il y avoit environ deux ans, de les marier. Ce nouvel Archeveſque en fit du commencement quelque refus, alleguant les Canons, qui le defendoient; mais le roy lui repreſenta, que ſon cabinet eſtoit un lieu ſacré, & que ſa preſence ſuppleoit aut defaut de toutes ſolennitez: Apres quoy le pauvre Archeveſque n' eut pas la force de reſiſter.* Quamuis enim in hoc caſu ſolennia ſacra non prorſus fuerint omiſſa; non omnia tamen, quæ ex ritu Romanæ eccleſiæ adhiberi debebant, adhibita, quæ tamen omnia *ſua præſentia* ſe ſupplere poſſe rex Galliæ cenſuit. Quidni ergo inter proteſtantes hoc principi permiſſum foret, vt in hoc *caſu extraordinario* ſua indulgentia legis poſitiuæ defectum suppleret, præcaueretque, ne ex hac immatura copula ſacerdotali ſuperſtitio, plerisque maxime familiaris, aleretur?

An liberi ex ſponſa nati ſint legitimi, ſi benedictio ſacerdotis accedere nequeat ob fugam ſponſi.

§. XLIX. Poteſt etiam præterea aliis ex cauſis accidere, vt hæc ſolennis declaratio, quæ fit coram miniſtro eccleſiæ, adhiberi non poſſit. Quid enim, ſi ſponſalia legitime fuerint contracta, & poſtea ſponſa a ſponſo imprægnata, ſponſus autem hoc facto a ſponſalibus conſummandis prorſus alienus eſſe videatur? Equidem non dubium eſt, quin, iis probatis, per ſententiam decerni poſſit: daß Beklagter vermittelſt der prieſterlichen copulation die Ehe-Verlöbniß zu vollziehen ſchuldig ſey. Quid vero ſi diſceſſerit, vt effectum ſententiæ fuga ſua eluderet, incaſſumque redderet, nec ſpem reuertendi vllam faceret? Caſum huiusmodi ante annos aliquot Facultati noſtræ iurid. oblatum fuiſſe, memini, vbi, præſtito a ſponſa imprægnata iuramento ſuppletorio, iudica-

catum fuerat, ſponſum refractarium ad matrimonium conſummandum cogendum eſſe; interim vero ille euaſerat, nec ſpes reuertendi ſupererat. Qua de cauſa, actis ad facultatem prædictam transmiſſis, rurſus iudicatum fuit, impraegnatam *pro vxore* eius legitima habendam & declarandam eſſe. Quamuis enim *ſolennia eccleſiaſtica* haud interuenerint; hæ tamen circumſtantiæ merito attendendæ fuerunt: (1) ſponſalia valide inter has perſonas fuiſſe contracta: (2) eis acceſſiſſe concubitum, quo ipſo *conſenſus matrimonialis*, quamuis *occulte*, editus erat: (3) ſententiam de matrimonio publice quoque contrahendo fuiſſe latam, eamque in *rem iudicatam* tranſiiſſe, quæ aliter executioni dari non potuit, quam vt impraegnata pro abſentis *legitima vxore* publice declararetur, & in bona eius immitteretur. Hoc modo non per viam *diſpenſationis*, quæ ſoli principi relicta eſt, ſed potius *executionis*, vt iudicatis ſuus vigor daretur, ſolennia eccleſiaſtica per iudicem eccleſiaſticum interim omittuntur, quæ tamen, reuerſo poſtea ſponſo, ſine dubio adhuc interuenire debent. Breviter: talis ſententia declaratoria eſt inſtar *decreti interimiſtici, ſeu ſententiæ prouiſionalis*, quam interim, donec impedimentum remotum fuerit, etiam iudex decernere poteſt, licet alias ipſi integrum haud ſit, a legibus præſcriptis recedere.

§. L. Ex his, quæ iam plenius deducta ſunt, manifeſtum eſt, non ſatis in tuto poſitam eſſe ſententiam aſſerentium, liberos ex deſponſatis natos eſſe legitimos, ſi vel maxime mors ſponſi interuenerit, vt *benedictio ſacerdotalis* ſponſalibus, concubitu conſummatis, accedere haud potuerit. Ita cenſet BRVCKNER. in *deciſ. matrim. c. 2. n. 17.* HAHN. *ad Weſenb. tit. de nupt. n. 5.* COTHMAN. *Vol. I. reſp.* 10. & 78. CARPZ. *P. III. c. 14. d. 12.* CYPRAEVS *de iure connub. c. XI. §. 21.* STRVV. *exerc.* 29. § 26. *in f.* Equidem in *Saxonia* per *deciſ. nou.* 49. cautum eſt: Daß die vor der Trauung erzeugte Kinder, als ehrliche und rechte Erben, zu der Eltern Erben und Verlaſſenſchafft auf begebende Fälle zugelaſſen; die Eltern aber nichts deſto weniger wegen ihrer Begünſtigung beſtraffet werden ſollen. Huic deciſioni merito acquieſcendum, cum princeps ſit arbiter externorum ſolennium, & circa *formam* negotiorum *externam* diſpenſare poſſit; multo magis ergo lege publica exceptionem formare queat. Aſt, deficiente huiusmodi deciſione publica, ſententia adducta admodum lubrica videtur. Quæ COTHMAN. *cit. l.* affert, petunt id, quod eſt in principio, vel ad minimum ad ſtatum eccleſiarum noſtrarum, in quibus matrimonia publica per *hierologiam* contrahenda ſunt, applicari nequeunt. Ait: *conſenſum facere nuptias*,

Quid ſi mors ſponſi interuenerit, vt benedictio accedere nequeat?

 ſolo

ſolo affectu matrimonia contrahi, *ſponſam iam eſſe vxorem*; *concubitu conſenſum matrimonialem eſſe declaratum*, *ſponſalia ipſa eſſe verum & indiſſolubile matrimonium*, *& denique benedictionem ſacerdotalem non pertinere ad veri matrimonii ſubſtantiam.* Examinat plenius has rationes HOCHMAN. *de benedict. nupt. c.* 6. §. 7. easque tanti non eſſe, vt iis inhærendum ſit, oſtendit. B. STRYK. *in not. ad* BRVNNEM. *ius eccleſ. lib. II. c.* 16. §. 6. verbo: *ſuccedit vt legitimus*, diſtinguit inter ſucceſſionem ex *iure ciuili feudalique*, & quæ per *ſtatutum* liberis debetur. Ab hac liberos excludendos cenſet, cum, quos *ſtatuta* pro legitimis non agnoſcunt, illis nec deferant ſucceſſionem ſtatutariam; neutiquam vero ab illa, cum legitimitas non ſit æſtimanda ex legibus *eccleſiaſticis*, ſed *ciuilibus*, vbi ſufficit inter parentes verum conſenſum matrimonialem interueniſſe, præſertim cum *ius canonicum* non diſſentiat. Verum ſi ſolo *iure ciuili* viuendum foret, forſan hæc diſtinctio tolerari poſſet. Aſt cum omnia negotia primario æſtimanda ex *iure patrio proprio* & *legibus prouincialibus*, quæ *benedictionem* hodie pro *forma matrimonii* deſiderant, non amplius natura matrimonii æſtimanda ex *ſolo iure ciuili*, quin potius, vti iure ciuili matrimonium, non rite initum, nullos habebat effectus; ita etiam hodie de matrimoniis non rite celebratis merito idem aſſerendum eſt. Facile concedimus, deſponſatos per concubitum edidiſſe *conſenſum matrimonialem*; aſt hæc declaratio *inordinata* legibus publicis contraria & illegitima eſt. Quis vero huic poſſet effectum *legitimi matrimonii* tribuere? Cum ergo hæc quæſtio tam infinitis ſit inuoluta dubiis & ſcopulis impedita, conſultius pro eiusmodi ſponſa imprægnata eſt, vt mox principem adeat, ſponſo mortuo, petatque, vt ſua auctoritate defectum publicæ & ſolennis declarationis ſuppleat, & ſponſalia, per *concubitum* confirmata, per viam *gratiæ* pro legitimo declaret matrimonio, id quod tamen caute & re adhuc integra faciendum eſt, antequam ſcilicet proximiores defuncti cognati hereditatem adierint, quia hoc facto illis iam eſſet ius quæſitum, quod iis princeps auferre non facile poſſet.

Nihil operatur ſacerdotalis benedictio, ſi conſenſus paternus deficit.

§. LI. Ex eodem fundamento III) principes recte conſtituunt, vt, ſi vel maxime *benedictio ſacerdotalis* interuenerit, vitium tamen aliunde huic coniugio, de facto contracto, inhæreat, illud nullum & irritum ſit. Quin hanc principis in legibus prohibitiuis mentem fuiſſe, licet clauſula irritans matrimonio haud fuerit adiecta, euidenter liquet *ex l.* 5. *C. de LL.* vbi cautum: *vt legislatori, quod fieri non vult, tantum prohibuiſſe ſufficit, ceteraque quaſi expreſſa ex legis voluntate liceat colligere,*

re, hoc eſt, quæ lege fieri prohibentur, ſi fuerint facta, non ſolum inutilia, ſed pro infectis habeantur: licet legiſlator fieri prohibuerit tantum, nec ſpecialiter dixerit, inutile eſſe debere, quod factum eſt. Quamuis enim in propoſita ſpecie *benedictio ſacerdotalis* interuenerit; hæc tamen ſola non conſtituit *matrimonium*, niſi conſenſus eorum, quorum intereſt, *legitime*, h. e. *ſecundum leges*, interuenerit, omnique careat vitio, prout pluribus titulo præcedente iam demonſtratum eſt.

§. LII. Simili de cauſa ſi aliunde vitium in *coniugali conſenſu* appareat, non obſtante *benedictione ſacerdotali*, matrimonium nullum erit. Huc pertinet 1) ſi ius matrimonium ineundi is, qui de facto matrimonium per *benedictionem* iniit, non habuit, vtpote ſi iam cum alia publica ſponſalia celebrauit, &, his non obſtantibus, poſteriora ſponſalia nulla per nuptias & *benedictionem ſacerdotalem* conſummauit. Equidem CARPZ. *lib. II. iurisprud. conſiſt. d. 66.* tantam vim *benedictioni* tribuit, vt hoc poſterius matrimonium *inordinate* contractum præferendum eſſe cenſeat, quod conſummatio eius per *benedictionem eccleſiaſticam* perinde ac quondam per *deductionem* ſponſi fiat, in cuius locum hodie in orbe chriſtiano *benedictio ſacerdotalis* coram facie eccleſiæ ſucceſſit. Verum de hoc non eſt controuerſia, ſed potius, an tale de facto contractum matrimonium vires habeat? quæritur. Non *quiuis conſenſus*, non *benedictio* conſtituit matrimonium, ſed *legitimus conſenſus*, per benedictionem publice & legitime declaratus, qua de cauſa CARPZ. in *praxi crimin. qu. 67. n. 59.* a ſe ipſo diſſenſit. Interim diſtinguendum eſſe iudico, vtrum, *legitima proclamatione* interueniente, matrimonium poſterius conſummatum, an vero illa omiſſa fuerit? Illo caſu, ſi prior ſponſa non interuenit, nec in præfixo termino contradixit, præcluſa eſt, quippe ſub *pœna præcluſi* citata; poſteriori vero transeundum merito in ſententiam B. STRYKII *in tr. de diſſ. ſponſ. ſect. IV. c. 2. §. 5.* iudico, cum duplex vitium hic adſit, tum omiſſio *proclamationis*, quæ, *mala fide & fraudulenter* contractum eſſe matrimonium, indicat; tum *conſenſus illegitime interpoſitus*, qui ob ius primæ ſponſæ quæſitum interponi non potuit, adeoque *benedictio* ratum facere nequit, quod irritum in ſe fuit. Huic conſequens eſt, vt, priori ſponſa ad conſummationem agente, matrimonium de facto contractum nullum declarandum, & ſponſus ſponſæ priori adiudicandus ſit.

Nec proficit copula ſacerdotalis, ſi priori ſponſæ iam ius eſt quæſitum;

§. LIII. Sic etiam 2) nullitas ex multis aliis cauſis emergere poteſt, quam *benedictio* rurſus conualidare nequit, vtpote ſi quis obtorto collo ad copulationem ſacerdotalem, nulla obſtante reclamatio-

vel ſi vis iniuſta probetur;

ne, tractus fuit, ſi vel maxime auctoritate conſiſtorii, illegitime & de facto procedentis, hæc ſolennitas fuerit peracta, quod notabili exemplo illuſtraui *tit. de ſponſal.* §. 54. Quamuis enim ad ſponſalia rite contracta conſummanda refractarius cogi poſſit; *abſoluta* tamen *compulſio*, re adhuc integra, fieri nequit, vt plenius *cit. l.* explicatum eſt. 3) Poſſunt etiam ex multis aliis cauſis nullitates matrimonii naſci, quas colligit B. STRYK. *in tr. de diſſenſu ſponſ. ſect. V.*, vbi ſpeciatim *de nullitate matrimonii* agit, quas ſpecies hic repetere non vacat. 4) Nec verum matrimonium dicendum eſſe arbitror, quod in *articulo mortis*, vbi *nulla ſpes reconualeſcentiæ* ſupereſt, contrahitur, licet vel maxime *benedictio ſacerdotalis* interuenerit, quippe quæ ſola non conſtituit matrimonium, ſi cetera, ad coniugium neceſſaria, deficiunt. Si *ſpes liberorum & ſanitatis* recuperandæ ſupereſt, matrimonium recte contractum dicimus, licet vel maxime præter ſpem & cogitationem ægrotans mox deceſſerit. vid. B. Dn. COCCEIVS *diſſ. de matrim. moment. c. vlt.* Tandem 5) ſi, *inconſulto principe*, vel *alio ſuperiore*, de quo plura exempla adducit LAVNOIVS *cit. l. p.* 312. matrimonium contrahi nequit, nec contractum cenſetur per ſolam *hierologiam*, ſi princeps gratiam contrahentibus facere recuſat.

vel ſi aliunde nullitas adeſt, vel in articulo mortis contractum,

vel in quibusdam locis inconſulto principe contractum.

An clandeſtinæ copulationes legitimum faciant matrimonium?

§. LIV. Sicuti vero (IV) ideo principes in noſtris eccleſiis *hierologiam* retinuerunt, & obſeruandam eſſe conſtituerunt, vt de matrimonio rite contracto *publice* conſtaret, & hunc in finem quoque *banna eccleſiaſtica*, vt vocantur, præcedere debeant, quo in omnium notitiam inſtantes nuptiæ veniant; ita *clandeſtinæ copulationes*, ſine præuia *proclamatione & remotis arbitris* factæ, in fraudem legis & contra legislatorum voluntatem excogitatæ ſunt, eo minus ponderis habituræ, ſi ſecundum rigorem procedendum eſſet. Hoc enim conclamatum eſt, principes, approbato hoc medio declarandi *publice* conſenſum coniugalem, hoc vnice intendiſſe, non vt ſacerdotes matrimonium ſua qualicunque *auctoritate vel quaſi* conſtituerent, (quod ſæpius notatum eſt,) ſed, vt, mediante eorum miniſterio, contrahentes *publice* in omnium conſpectu coram *eccleſia* conſenſum matrimonialem ederent. Hoc non facto, matrimonium nullum eſſet dicendum, niſi principes illud poſtea *legitimum* eſſe per viam *gratiæ* declarauerint. Quod vero ius canonicum *clandeſtinis copulationibus* admodum faueat, eo minus mirandum, quo maius hac ſententia *auctoritas ſacerdotum* incrementum accipit. Sic enim matrimonium ex ſolo *ſacerdotis* facto, licet *clandeſtino*, *occulto*, *iniuſto* valet. En decretum ALEXANDRI III. *in c. 2. h. t. ſi matri-*

monia occulte contrahuntur, quod exinde legitima probatio non appareat, ii, qui ea contrahunt, ab eccleſia aliquatenus non ſunt compellendi, ſcilicet ad cohabitationem. Addit tamen: *verum ſi perſonæ contrahentium hæc voluerint publicare, niſi rationabilis cauſa præpediat, ab eccleſia recipienda ſunt, & comprobanda tanquam a principio in ECCLESIAE CONSPECTV contracta: ſi qui autem de clandeſtino matrimonio, poſtmodum ab eccleſia comprobato & rato habito, generati fuerint, eos legitimos iudices filios heredes.* Duo affert pontifex fundamenta, ex quibus talia matrimonia *occulta* legitima iudicanda eſſe cenſet: (1) quod ea haberi debeant, ac ſi *a principio in conſpectu eccleſiæ contracta ſint*, vtpote ſi *teſtimonium paſtoris*, cuius interuentu *ſacerdotaliter* coniuncti ſunt, producant, & ſic publice declarent, ſe *ritu eccleſiaſtico* copulatos eſſe. (2) Quod *poſt publicationem ab eccleſia comprobatum & ratum habitum fuerit.* Hoc rurſus de *clero* ſuo intelligit pontifex, qui tale matrimonium *legitimum* eſſe iudicat, & *eccleſiam*, h. e. *clerum*, matrimonium conſtituere dicit. Hæ rationes euidenter oſtendunt, quæſtionem de legitimo matrimonio vltimo in *iudicium* & *factum cleri* ſe reſoluere & ex eius arbitrio dependere. Id vero a proteſtantium principiis & doctrina prorſus alienum eſt, vt ſæpius iam monitum, qui magis *ex præſcripto legum* a principe latarum, quam ex *nudo cleri iudicio* & *comprobatione* matrimonia legitima eſſe cenſent. Huius ergo, non *cleri* erit, tale matrimonium approbare, eique efficaciam tribuere, quod reuera eſt *illegitime* & *nulliter* contractum, cum contra leges initum fuerit. Hac approbatione deficiente, ſecundum genuinam *iuris* rationem cohabitatio talis effectus iuris habere non poterit. Quod autem vulgo inter proteſtantes eius ratio non habeatur, id ipſum vnice incauto pruritui, ius canonicum vbique applicandi, tribuendum eſt, quod tamen non poteſt non fieri, tum cum ſummo principum præiudicio, quorum leges ita euertuntur: tum etiam cum ſtatus eccleſiaſtici noſtri detrimento, qui ita ad *hierarchiam Romanam* attemperatur & componitur. Vtplurimum tamen tam inordinate matrimonium contrahentes pœna pecuniaria coercentur, quo ipſo id, quod irritum contractum eſt, & ſecundum rigorem reſcindendum, ad *maiora ſcandala* præcauenda approbatur, & hac ipſa pœna illud compenſatur, quod in ipſum matrimonium ſtatuendum foret. Multo minus vero *clandeſtina copulatio* ſacerdotalis effectus matrimonii habebit, ſi non matrimonii ineundi gratia, ſed alia de cauſa impetrata fuerit, cum *ſimulatæ nuptiæ* non ſint nuptiæ, *l.* 30. *D. de rit. nupt.* nec ſolum inſtrumentum absque nuptiis matrimonium pro-

probet. *l.* 13. *de nupt.* Eleganti hoc exemplo illuſtratur in *vſu modern.* STRYK. *ad tit. de rit. nupt.* §. 29. quo copulatio ſacerdotalis ficte tantum adhibita fuerat, quo imprægnata hac ipſa inſtrumentum, quod vulgo einen Trau-Brief vocant, conſequeretur, & hoc ipſo turpitudinem ſuam velare poſſet.

Quatenus ipſi principes obligentur ad hæc ſolennia?

§. LV. Equidem (V) ipſi principes in matrimoniis ineundis eodem adhuc vtuntur ritu inter ſe, ſi *proclamationem* exceperis, quamvis ad illum non videantur eſſe obſtricti, cum legibus a ſe latis ſoluti ſint. Multæ tamen rationes ſuperſunt, quæ eos, ne *hunc ritum* omittant, inducunt. Nam (1) notum eſt, quod plerique adhuc *principiis iuris canonici* imbuti ſint, ſecundum quæ matrimonia æſtimant, & a *concubinatu* diſtinguunt, adeoque facile contingere poſſet, vt liberis, ex tali matrimonio natis, poſtea ius ſuccedendi in dubium vocaretur, tanquam ex *illegitimo matrimonio* natis, quale periculum quoque ipſi Auguſtæ imminere poſſet, ſi ſolenni ritu marito ſuo non eſſet coniuncta. Quo graviores autem effectus ex huiusmodi matrimoniis redundant, eo maiori circumſpectione opus eſt. (2) Adſunt plures leges publicæ in papatu natæ, quæ matrimonium ſecundum *morem eccleſiaſticum* contractum deſiderant, eique ſoli effectus veri matrimonii adſcribunt, qui facile poſtea in dubium vocari poſſent, ſi hæc *ſolennitas eccleſiaſtica* omitteretur, præſertim cum ſuprema iudicia priſcis iuribus tenaciter inſiſtere ſoleant. (3) Vix quoque *concubinatus* a matrimonio legitimo diſcerni poſſet, ſi hæc ſolennitas omitteretur, qua hodie *matrimonium* a *concubinatu* diſcernitur. Ad minimum metuendum eſſet, ne poſtea tali matrimonio *concubinatus* ſpecies affingeretur. Nullæ ſunt grauiores contentiones, quam de *principatibus* & *regnis*, ad quas præcauendas principes communi opinioni magis ſe accommodare, quam ſuo iure vti debent. Denique (4) vulgata eſt ſententia, principes inter ſe vti iure priuatorum. Quæ quamuis hic non adeo commode applicari poſſit; ad minimum tamen inſignem *iuris prætextum* præbet, facitque, ne principes hoc quoque ius, quo ſubditi inter ſe vtuntur, negligere, aut omittere queant. Breuiter: *ius* principibus hoc caſu non *abſolute* reſiſtit, ſed *ratio ſtatus* præſentis, quæ minime admittit, vt copula ſacerdotalis omitti queat.

Matrimonia conſcientiæ examinantur.

§. LVI. Si ergo ipſi principes ſemet ipſos ad hanc *ſolennitatem* adſtringunt; ſi ſuorum matrimoniorum vigorem inde petunt; multo magis (VI) ſubditorum connubia ſine ea irrita & illegitima erunt. Quid ergo ſunt *matrimonia conſcientiæ* aliud, quam *coniugia illegiti-*

ma

ma, irrita, nulla? Sunt enim, interprete HERTIO *de matrim. inſtaurat. & conſcient. ſect. II. §. 1. coniugium inæquale, quod clam & ſine ſolennibus concubitus mutuæque cohabitationis cauſa contractum ſola coniugum fide ſuſtinetur.* Paulo prolixiorem definitionem tradit Dn. WILLENBERG, *de matrim. conſcient. §.* 13. quod ſit *coniugium occulta coniugum fide, de qua aliis non conſtat, in finem veri coniugii contractum, vt coniuges indiſſolubili vinculo ſibi inuicem cohabitent, ſed de mutua fortuna non æqualiter participent, neque liberis ex ſe natis iura aliorum liberorum permittant.* Quia ergo α) eſt *occultum coniugium*, non male cenſuit Denominationis ratio. FELTMANN. *de impari matrim. P. I. c.* 3. *n.* 424. nomen huic matrimonio inditum eſſe a *conſcientia* ſeu *ſcientia*, quod ſola *ſcientia cohabitantium* nitatur, & aliis haud innoteſcat. Ideo vero β) præterea *clandeſtinum* atque *occultum* dicitur, quod *ſolennia eccleſiaſtica* haud fuerint adhibita, ex quibus *vera* & *legitima* matrimonia æſtimantur. Carent ſolennibus eccleſiaſticis. Ita ergo γ) *coniugium* minus recte dicitur, niſi id *naturale*, quod *ſolo conſenſu coëuntium* contrahitur, vocaueris, æque vt *concubinatus* vocari ſolet *matrimonium naturale.*

§. LVII. Vtrum vero talis cohabitatio iuri *naturæ* & *diuino poſitiuo* conformis ſit, an vero ab eo diſcrepet, inquirunt eruditi & varia in vtramque partem adferunt argumenta, examinata ab HERTIO *cit. l.* De horum iuſtitia ediſſeritur. §. 2. *ſqq.* & WILLENBERGIO *cit. l. §.* 20. *ſqq.* Inter *licita* & *non reprobata* vterque hæc connubia *occulta* habet, tum quod *conſenſus coniugalis* vtroque iure ſufficiat, tum quod *benedictionem ſacerdotalem* neutrum ius requirat poſtuletue. Me iudice non recte ſtatus controuerſiæ formatus videtur ab vtroque. Status controverſiæ recte formatur. Non quæritur hic de perſonis extra *rempublicam* conſtitutis, quæque *legibus nullis* adſtrictæ in *libertate naturali* viuunt: illæ ſola *fide coniugali* & *pacto connubiali* coniugium ineunt, nec *ſolennitatem* vllam adhibere tenentur. Quæſtio potius formanda de his, qui 1) in *ſtatu ciuili* viuunt, 2) ad *leges eccleſiaſticas* adſtringuntur, vel ex *vinculo ſubiectionis* vel ex *ſpontanea earum receptione*, adeoque ſtatus controuerſiæ huc redit: vtrum tale *matrimonium occultum* in *ſtatu ciuili*, in quo leges ex optimis rationibus *publicam* deſiderant *ſolennitatem* & *declarationem*, alias autem cohabitationes damnant reprobantque, contractum cum iure naturæ & diuino poſitiuo ſubſiſtere poſſit? quod prorſus nego. Etenim (1) ius naturæ & diuinum poſitiuum permittunt, vt negotiis quibuscunque pro ſalute reipubl. & bono communi legiſlator poſſit addere quid, quod ad Rationes contra talia coniugia occulta. *formam* eius pertineat, vt, hoc poſthabito, actus ſit *nullus*, & *iniuſtus*, ma-

maxime ſi ſub pœna prohibitus eſt. Talem *formam externam* ex rationibus admodum prægnantibus *leges ciuiles* præſcripſere matrimoniis, ceteraſque cohabitationes, & quidem ſub pœna, damnarunt; quæ enim leges *concubinatum* damnant, reprobant, puniunt, eædem etiam tale *connubium occultum*, quod *veri concubinatus* ſpeciem ſapit, minime admitttendum eſſe iubent. Quæ ergo lex inculcat præcipitque, obediendum eſſe imperantibus, nec contra leges prohibitiuas eſſe faciendum, (id quod *lex naturæ* & *poſitiua diuina* conſtituit docetque) eadem quoque reprobat has *occultas cohabitationes*, voluntati legiſlatoris aduerſantes. (2) Ius naturæ & diuinum poſitiuum, etſi nullum *ordinem* præſcribat, iubet tamen *ordinate* omnia eſſe peragenda, cum Deus ipſe ſit *ordinis boni aſſertor* & *vindex*. Poſito ergo *certo ordine*, matrimoniis a legibus præſcripto, poſita lege de *ſacerdotali copulatione* adhibenda, & connubio *coram eccleſia* manifeſtando, etiam *ius naturæ* & *poſitiuum diuinum*, quod ſingulos ad talem ordinem adſtringit, omnes alias *inordinatas clandeſtinas* & *occultas* cohabitationes damnat, & inter illicita collocat. Si *ius naturæ* & *diuinum poſitiuum* ignorat *hierologiam*, non tamen eidem reſiſtit, quia vt ſupra §. II. *ſeq.* oſtendi, admodum ſuadet *publicam declarationem* in ſtatu *ciuili*, vt veri matrimonii imago non polluatur per promiſcuos concubitus. Concludo itaque, in *ſtatu ciuili*, in quo ſubditis *publica* & *ſolennis declaratio conſenſus coniugalis* ſub *pœna* præſcripta eſt, hæc connubia occulta iuri diuino omnino aduerſari. Iam GROTIVS obſeruauit, quædam pugnare cum iure naturæ *abſolute*: quædam *ſecundum quid*, poſito certo ſtatu, ſecundum quem principia ſua dextre applicanda eſſe ſtatuit. Poſito ergo *ſtatu ciuili*, poſita lege *clandeſtinas cohabitationes* prohibente, ius *naturæ* & *diuinum poſitiuum* etiam eas reprobat damnatque, vt magis talia matrimonia *contra conſcientiam*, quam *ea ſalua* ineantur.

An inter imperantes licite ineantur?

§. LVIII. Hæ vero rationes potiſſimum *ſubditos* reſpiciunt. Imperantium, qui *lege ciuili* non tenentur, forſan diuerſa eſt ratio, vt ad minimum horum intuitu talis *cohabitatio clandeſtina* licita cenſeri debeat. Ante omnia diſtinguendum eſſe cenſeo inter principem ſacris aulæ Romanæ addictum, & Auguſtanæ confeſſionis conſortem. Ille *legibus eccleſiaſticis* ex inſtituto religionis, quam profitetur, ſeſe ſubmittere tenetur, & quia hanc *obligationem* agnoſcit, eamque in ſe admittit, eidem quoque cohabitatio talis *illicita* eſſe debet. Poſito enim tali ſtatu eccleſiaſtico, in quo principes ipſi *ſubditorum* numero cenſentur, non poterit illis eſſe licitum, quod ceteris prohibitum eſt. Ceterum proteſtantium principum diuerſa quidem conditio eſt, quod *legiſlatorem ſupe-*

pe-

periorem in eccleſia non agnoſcant, ſed ipſimet tales leges condant, nec easdem *ſibi*, ſed *ſubditis* præſcribant, vt in gradibus, ſubditis prohibitis, ſine vlla diſpenſatione matrimonium inire poſſint; non tamen hoc modo omnis ſuperata eſt difficultas. Sunt principes proteſtantes *legibus eccleſiaſticis* ſoluti; non tamen prohibentur, ſponte ſe eisdem ſubmittere, easque in ſe quoque admittere. Quatenus ergo eis ſeſe ſubmiſere, eatenus illis viuere debent. Iam vero ſupra ex variis rationibus obſeruaui, principes ſeſe ſubmiſiſſe legi de *hierologia* adhibenda, vel ad minimum de matrimoniali conſenſu *publice* & *ſolenniter* declarando, adeoque poſita tali conditione, *clandeſtina cohabitatio* licita amplius eſſe nequit.

§. LIX. Poſſem etiam hic adiungere argumenta, quæ ſupra concubinatui oppoſita ſunt *lib. III. tit.* 2. *§.* 9. *ſqq.* Ante omnia tamen inquirendum, vtrum *concubinatus* ſpecies hæc *cohabitatio occulta* dicenda? quod aſſerendum eſſe arbitror. Etenim 1) hæc cohabitatio inter *inæquales* æque vt concubinatus iniri ſolet: 2) non deſiderat *ſolennia eccleſiaſtica*, æque vt *concubinatus*: 3) *ſolubilis* eſt, quod etiam concubinatui proprium: 4) vxor clandeſtina æque vt concubina non fruitur *iuribus legitimarum coniugum*, ſed, quod pacto occulto conuentum, petit duntaxat: 5) liberi ex hoc coitu occulto nati æque ſunt *illegitimi* ac concubinarii; niſi principis gratia ex poſtfacto hanc cohabitationem legitimauerit, quo facto reuera liberi iam nati per indirectum legitimantur. Talis cohabitatio eſt ſpecies concubinatus.

§. LX. Magis vero (VII) matrimonio *rato* accedit coniugium *lege Salica* contractum ſeu ad *morganaticam*, vtpote in quo *ſolennia eccleſiaſtica* adhibentur. Contrahitur hoc cum femina *inæqualis conditionis*, ritu quidem eccleſiaſtico, non vero cum *effectibus ciuilibus*, matrimonio ſolenni tributis; neque enim liberi ex hoc *coniugio ſecundario* nati ſuccedunt patri, nec illuſtris eius dignitatis participes redduntur, nec vxor iura & lucra vxorum legitima ſibi vindicat, ſed quod pacto conuentum eique cum liberis aſſignatum eſt, tantum lucratur. Iam dudum HOTTOMANNVS, GROTIVS aliique docuerunt, ad *concubinatum* hoc coniugium proxime accedere, cuius rationem ſpecialius expoſui *lib. III. tit.* 2. *§.* 8. *ſqq.*, inprimis vero §. 20. docui, 1) hunc fuiſſe *matrimonio legitimo* oppoſitum: 2) cum *inæquali* contractum, cum qua iure antiquo Germanico *legitimum* iniri non poterat *coniugium*: 3) ſine *dotatione*, vxoribus legitimis debita, aliisque lucris nuptialibus. Ex variis cauſis hanc *conſuetudinem concubinariam* reprobarunt patres & pon-

De matrimonio morganatico ex concubinatu orto,

pontifices, quorum cenſuram iramque vt euitarent, qui concubinam alere & in domo ſecum habere vellent, *copula ſacerdotali* eandem ſibi tradi curabant. Hoc ipſo quidem ſecundum *leges eccleſiaſticas* matrimonium *ratum* & ſocietas hæc, antea vaga, *inſolubilis* reddebatur; non tamen erat *legitima* ſecundum *leges ciuiles*, maxime *Germanicas* contracta, quæ, vt dixi, *legitimum coniugium* inter *inæquales* haud tolerabant, teſte ADAMO Bremenſi *lib. I. hiſtor. eccl. c. 5. Quatuor differentiis gens illa* Saxonum *conſiſtit, nobilium ſcilicet & liberorum libertorumque atque ſeruorum. Et in LEGIBVS firmatum, ne vlla pars in copulandis coniugiis propriæ ſortis terminos transferat, ſed nobilis nobilem ducat vxorem & liber liberam, libertus coniugatur libertæ & ſeruus ancillæ.* vid. infra *tom. IV. tit. de coniug. ſeru.* Hæc itaque conſociatio intuitu *eccleſiæ* pro matrimonio *rato*, quoad *forum ſeculare* vero inſtar *concubinatus* erat, ſimilesque cum eo effectus habebat. Id indicarunt pontifices, diſtinguendo inter matrimonia *rata*, *legitima*, & *rata & legitima* ſimul. Hæc erant ſolennia matrimonia, effectibus quibuscunque tam *eccleſiaſticis* quam *ciuilibus* inſtructa, h. e. ſecundum leges tam *eccleſiaſticas* quam *ciuiles* contracta. *Rata* autem illa denotabant, quæ tantum ſecundum *leges eccleſiaſticas* inita erant, h. e. interueniente *copula ſacerdotali*, ſed non ſecundum *leges ciuiles*. Atque tale erat matrimonium ad *morganaticam* vel *morgengabicam* contractum.

quod tamen intuitu eccleſiæ pro matrimonio rato habitum fuit.

Quid morgengaba in hoc matrimonio denotauit?

§. LXI. *Morgengabam*, quæ corrupte *morganatica* dicta fuit, fuiſſe *donum matutinale*, quod maritus vxori poſt primam noctem exactam donabat, docet *ſpeculum Saxonicum lib. 1. art. 20.* Nu vernemet, dat ytlick man van Ridders ahrt mag geven to Morgengave ſynem Wyve des Morgens, alſe he mit tho Tiſche gath, vor etene, h. e. ante *prandium*. GREGORIVS Turoneſ. *lib. IX. c. 20. morganegabam*, i. e. *donum matutinale* apppellat, quod plenius ex antiquitatibus illuſtrat, & variis argumentis exornat B. GVNDLING. *diſſ. de emt. vxor. dot. & morgeng. c. III.* Palam omnino eſt, Germanos magis ex *concubitu* quam *nudo conſenſu* perfectionem matrimonii æſtimaſſe. Tunc demum coniugium cenſebatur contractum, vbi *thalami conſcenſio* facta, vt dicitur in *ſpec. Saxon. lib. I. art. 45.* Sie tritt in ſein Recht, wenn ſie in ſein Bette tritt. Matrimonio hoc modo contracto maritus vxorem ſuam *munere* quodam denuo ſibi propriam dicabat: vt enim moris erat, poſt contracta ſponſalia *ſponſalitiam largitatem* in ſponſam conferre; ita etiam matrimonio inito vxori aliquid offerendum erat in pignus amoris coniugalis.

§. LXII

§. LXII. Vtplurimum ſolenni inſtrumento hæc *morgengaba* cum aliis nuptiarum lucris determinabatur promittebaturque. Idem quoque factum fuiſſe reor in deſponſatione vxorum *ſecundariarum*, quibus *donum* quoddam promittebatur, quo ſimpliciter cum liberis ex ſe natis contentæ eſſe iubebantur, ſine vlla ſpe ſuccedendi, aut *dotalitium* petendi. Hoc *donum* generaliori in ſenſu etiam *morgengabam* dixere, indeque factum, vt tale matrimonium *inæquale*, ad *morgengabicam* dictum fuit, ſeu *morganaticam*, vt docet feudiſta 2. *f.* 29. Nam ipſi etiam codices variant, vt obſeruat FRIDERICVS SCHENCK Baro a TAVTENBERG. *ad cit. tx.* aſſeuerans, ſe vidiſſe codicem vetuſtiſſimum, quo rubrica textus ita concepta erat: *de filiis natis ex matrimonio ad MORGENGABIVM contracto*, h. e. quod ita contractum, vt vxor cum liberis ex ſe natis nil vlterius acciperet, quam *ſolam morgengabam*, qua appellatione poſtea generaliter id *donum* denotarunt, quod vxori liberisque ex ea natis pacto præcedente erat aſſignatum, licet altera nuptiarum die id non ſtatim acciperet. Ceterum cum reuera hoc modo parum a *concubinatu* diſtet, inde forſan factum, vt illuſtres tale coniugium *inæquale* inire ſoleant; ceteri ſubditi inferiores non item, qui cum *æqualibus* regulariter iunguntur, matrimonium *legitimum* contrahunt, ex quo liberi nati ſucceſſionis feudalis & allodialis capaces fiunt, prout *tit. de coniug. ſeru.* declarabitur. Specialia huius *matrimonii* inæqualis iura explicuere IO. PHILIPPVS PRIOR, LINCKIVS, COCCEIVS, SCHWEDERVS aliique, in quorum explicationem me haud immittam, vtpote qui tantum *eccleſiaſtica* excutio.

Sola morgengaba contenta mulier eſſe debuit ſecundaria.

TIT. IV.
DE
SPONSA DVORVM ET SPONSO DVARVM.

§. I.

De *concurſu ſponſalium*, & quænam ſponſa in eo præferri debeat, in proteſtantium foris quoque admodum diſputari ſolet. Sed quam incertis in hac doctrina fluctuent Dd. fundamentis, *tit. de ſponſal. §. 61. p.* 1123. iam obſeruaui & explicui. Retinuerunt prote-

Difficultas in doctrina de concurſu ſponſalium.

ſtantes ICti diſtinctionem inter ſponſalia de *præſenti* & de *futuro*, diuerſo a iure canonico ſenſu, & tamen ita male cohærentem & transformatam applicuerunt ad hanc materiam. Regula enim prima iuris canonici hæc eſt: *Si proprie dicta ſponſalia* (i. e. *de futuro*) *concurrunt*, *præferenda priora*, vt docet *c.* 22. *X. de ſponſal. in f.* Idem noſtrates de *publicis ſponſalibus* inter ſe concurrentibus communiter aſſerunt, quamuis non adeo congruenter agant, quod textus iuris canonici, de ſponſalibus *de præſenti* agentes, pro hac regula demonſtranda allegent. Idem quoque dicendum, *ſi ſponſalia de præſenti inter ſe concurrunt*, de qua regula egi *tit. de ſponſal.* §. 65. *p.* 1127.

(1) Si duo de futuro concurrunt.

(2) Si ad alteruira acceſſit concubitus.

§. II. Altera regula eſt: *Si ſponſalia de futuro concurrunt, & ad alterutra acceſſit concubitus, tunc illa indiſtincte præferenda cenſent, ad quæ acceſſit concubitus.* Ratio eſt in *c.* 30. *X. de ſponſ.* quod ſponſalia *de futuro* per concubitum transeant in *matrimonium* ſecundum principia canonica, imo per *concubitum* talem etiam *ſacramentum* perficiatur; hoc autem indiſtincte præfertur *ſponſalibus*. Quid de hac ratione cenſendum ſit, ex iis, quæ dicta ſunt *tit. I.* §. 59. *ſeq. & II.* §. 20. *ſqq.* liquet. Nemo forſan in dubium vocabit, poſteriora ſponſalia eſſe *nulliter* contracta, quomodo ergo per *concubitum* tranſire poſſunt in *matrimonium*? In foris proteſtantium fere eadem narratur fabula, a canoniſtis tradita; alibi tamen hoc mutatum rectius, cum ratio iuris canonici omnino friuola & reprobanda ſit. Sic in ſtatutis Hamburgenſibus *P.* 2. *tit.* 11. *art.* 5. hoc ita temperatum eſt. Würde einer zweyen Jungfrauen oder Wittwen die Ehe verſprechen, und ordentlicher Weiſe zuſagen, auf dem Fall iſt die erſte Zuſage bündig, und die letzte von keinen Würden, es wäre denn, daß er die andere hätte fleiſchlich erkant, ſo würde dieſelbige Verlöbniß in dieſem Fall der erſtern, woferne die Perſon von der erſten keine Wiſſenſchaft gehabt, vorgezogen. Hoc ergo iure *poſteriora* præferuntur propter concurrentem ſponſæ *bonam fidem*. Contrarium obſeruatur in *ducatu Magdeburgico* per *ordin. polit. c.* 37. §. 22. & 23. vbi ſponſæ priori permittitur, vt, ſi in gratiam cum ſponſo redire velit, illum recipere queat, mutata *relegationis* pœna in carceris. In Saxon. itidem hoc obſeruatur *ob ordin. eccl. tit.* Ehe-Sachen, vbi dicitur: Würde ſich aber die Perſon, ſo ſich mehr denn eins bindlich verlobet, mit der letztern Perſon fleiſchlich einlaſſen, ſo ſoll der erſten verlobten unſchuldigen Perſon nichts deſto minder frey ſtehen, ob ſie ſich mit dem Verbrecher verſühnen will. Quod vero quædam locorum ordinationes eccleſiaſticæ receſſerint a iure canonico, id ex quodam

errore

errore eſſe factum autumo, cum ſecundum ius canonicum ſponſalia *de præſenti* per ſponſalia poſteriora, concubitu confirmata, nullo modo infirmentur. *c.* 31. *X. de ſponſal. c.* 3. *X. h. t.* Iam vero ex communi errore ſponſalia proprie dicta, h. e. *publica* atque *pura*, pro illis, quæ de *præſenti* ſunt, haberi ſolent, & ſic præter intentionem in plerisque locis, ex falſis licet atque erroneis principiis, veriorem amplexi ſunt ſententiam. Nam etiam anteſignanus Dd. iuris eccleſiaſtici CARPZ. *lib.* 2. *iur. eccl. def.* 65. *n.* 12. pro defendenda hac ſententia præſidium ingens quærit in *all. c.* 31. quod integrum recitat, & in ſuas trahit partes, licet de talibus ſponſalibus agat, quæ nobis ſunt incognita. Adducit præterea *c.* 30. *de ſponſ. c.* 1. 3. *f. X. h. t.* in quibus de ſponſalibus de *præſenti* agitur, ſed in alieno a noſtris foris ſenſu, adeo, vt, ſi ſtatus controuerſiæ recte formatur, ius canonicum plane recedat ab hac opinione, vti antea iam euictum eſt.

§. III. *Tertia* regula eſt: *Hoc vlterius quoque tunc verum eſt, ſi iam benedictio ſacerdotalis poſterioribus acceſſit ſponſalibus.* Ratio iuris canonici eſt, quia eo caſu *matrimonium* concurrit cum *ſponſalibus*, & ſic tanquam validius præfertur, cum etiam ſponſalia de *præſenti* præferantur, benedictione ſolenni haud munita. *c.* 31. *de ſponſ. c.* 3. *&* *f. h.* Sed quid moribus eccleſiarum proteſtantium? Rurſus ambigunt interpretes, & dubiis dubia addunt. CARPZOVIVS *lib* 2. *I. E. def.* 66. præter intentionem cum *iure canonico* conſpirat, quamuis exiſtimet, illud ſibi non conſtare, quia ſcilicet ipſemet alias ſubſtituit definitiones ſponſalium de *præſenti* & de *futuro*. Hinc *n.* 24. ait: *Dicant pontifices quicquid velint, non certe auctoritas ipſorum tantum valere debet, vt ſcandalo feneſtra aperiatur.* Et tamen pontifices ipſi haud ſunt contrarii, ſi eorum mentem penitius intuemur. BERLICH. *P.* 4. *concl.* 28. *n.* 66. contrarium cum multis aliis a CARPZOVIO allegatis *n.* 3. ſtatuit, putans, ſe conformia iuri canonico tradere, & hunc in finem prouocat *ad* 31. *X. de ſponſal. c.* 1. 3. *&* *f. X. h.* quos textus adeo perſpicuos eſſe dicit, vt *ſacrilegii* inſtar videatur, contra eos diſputare, ſecundum quos potius in conſiſtoriis pronunciandum ſit. Et tamen præter intentionem abiit a doctrina iuris canonici, cum ex recepta confuſione & metamorphoſi noſtra ſponſalia *pura* ſeu de *futuro* cum illis, quæ iure canonico *de præſenti* dicuntur, contulerit, imo talia eſſe pronunciauerit, quod falſum tamen eſt. Si in hoc conflictu dicendum, quod res eſt, omnino recedendum eſſe a *iure canonico* arbitror, quippe quod ſupponit, poſt benedictionem iam adeſſe *ſacramentum*, per conſenſum matrimonialem concubitu conſummatum, id quod

(3) Si poſterioribus acceſſit benedictio ſacerdotalis.

quod tamen noſtrates reſpuunt, prout *tit. III.* §. 52. *p.* 1302. iam obſeruaui. Reliqua argumenta ſatis ſolide examinauit atque excuſſit Dn. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 4. *c.* 2. §. 5. adeoque hic praxin iuris canonici haud agnoſco.

(4) Si concurrunt ſponſalia de præſenti & de futuro.

(5) Si ad illa de futuro acceſſit concubitus vel benedictio.

§. IV. *Quarta* regula eſt: *In concurſu ſponſalium de præſenti & de futuro indiſtincte illa præferuntur, licet hæc ſint priora.* Hanc ſupra iam examinaui tit. *de ſponſal.* §. 61. *p.* 1123. vt vlteriori disquiſitione hic ſuperſedere queam. Progredior ergo ſtatim ad *quintam*, quæ hæc eſt: *Imo adhuc præferuntur ſponſalia de præſenti, licet de futuro priora ſint, & poſt contracta de præſenti demum ad priora concubitus aut benedictio ſacerdotalis acceſſerit. c.* 15. *X. de ſponſal. c.* 31. *X. eod. c. f. X. h. t.* Etiam hanc regulam ſub incudem reuocaui *cit. l.* §. 62. *p.* 1124. adeoque nec hic aliquid vlterius addam. *Sexta* ergo in ſcenam prodeat regula: *Sponſalia pura (de præſenti vulgo dicta) eſſe præferenda, licet vel maxime illis, quæ conditionata (de futuro vulgo dicta) & poſteriora, concubitus vel hierologia acceſſerit.* Hæc regula ſupra *cit. l.* §. 63. *p.* 1125. explicata & examinata eſt. Hinc ſtatim ſuccedat *ſeptima*: *Quod aliud ſit dicendum in caſu priori, ſi ad ſponſalia de futuro acceſſit concubitus, antequam ſponſalia alia de præſenti contracta fuerint.* Hanc regulam tradidi *cit. l.* §. 64. *p.* 1125. ſimulque eandem ſub examen reuocaui. Vltima denique regula eſt: *Quoties ſponſalia de præſenti (pura) concurrant, priora præferuntur, licet ad poſteriora acceſſerit concubitus.* Hanc quoque regulam ſupra *cit. l.* §. 66. *p.* 1128. & ex veris principiis ſatis excuſſi.

(7) Si ad ſponſalia de futuro acceſſit concubitus, antequam de præſenti accedant.

De bigamia,

§. V. Præterea conſtat ex *c.* 2. *X. h. bigamiam* de iure canonico grauiter improbari, adeo, vt maritus bigamus, relicta poſteriori, teneatur redire ad priorem, atque hoc *ſacrilegii* inſtar eſſe dicitur in *c. de coniugali* 50. *C.* 27. *q.* 2. conf. *c.* 3. *C.* 34. *qu.* 1. Ipſum quoque ius ciuile adeo *polygamiam* reprobat, vt ne quidem Iudæis illam concedere voluerit. *l. nemo C. de Iudæis. l.* 18. *C. de adult.* In *conſtit. crim. Carol. V. art.* 121 bigamia prohibita eſt ſub *pœna capitali*, quam & in praxi ſequimur, teſte experientia, licet huius pœnæ ratio peculiaris ex conceptu *ſacramenti* profluat, quo reſpiciunt ſine dubio verba in *d. art.* in Geſtalt der H. Ehe; prætereaque additur: daß ſolches mehr als ein Ehebruch ſey, h. e. *adulterium* cum *ſacrilegio* quodam coniunctum, qua de cauſa ne quidem interceſſionem innocentis coniugis aliquid operari poſſe, vulgo, ſed per errorem, ſtatuunt. Neque de eo dubitandum, cum (1) in *c.* 50. *C.* 27. *q.* 2. SYRICIVS papa hoc ſatis profiteatur, inqui-

in qua ſacrilegii crimen vulgo quærunt.

quiens: *Illa benedictio, quam nupturæ ſacerdos imponit, apud fideles cuiusdam ſacrilegii inſtar eſt, ſi vlla transgreſſione violetur.* Loquitur autem ibi de *bigamia.* (2) Expreſſe canoniſtæ docent, quod ſuſpicio cuiusdam *hæreſeos* in polygamia ſubſit, cum male videantur ſentire de *ſacramento matrimonii.* SANCHEZ. *lib.* 2. *de matrim. diſp.* 80. *n.* I. MENOCH. *de A. I. Q. caſ.* 420. *n.* 214. COVARRVVIAS *de ſponſ. P.* 2. *c.* 7. *§.* 3. *n.* 6. Verum de hoc crimine in noſtris foris non coram *iudice eccleſiaſtico,* ſed *laico* cognoſcitur, in *foris criminalibus,* adeoque *lib. V.* de eo commodior agendi locus erit.

§. VI. Sed nec *bina ſponſalia* carent pœna. Plerumque iis in iure canonico pœnitentia imponi ſolet. *c.* I. *X. de ſponſ. c.* 31. *X. ibid.* Grauior pœna habetur in *c.* 2. *X. h.* quæ tamen ad caſum *bigamiæ* magis ſpectare videtur. De iure ciuili in contrahentes *bina ſponſalia* pœna *infamiæ* conſtituta eſt, *l.* 18. *C. ad L Iul. de adult. l.* 13. *§.* I. *ſqq. D. de his, qui not. infam.* quæ confirmata eſt in der Magdeb. Policey-Ordn. *c.* 37. *§.* 23. ibi: zwar Ehrlos und anrüchtig ſeyn, quod & *iure Saxon.* obtinet, CARPZOV. *lib.* 2. *iur. eccl. def.* 64. *n.* 3. vbi & carceris aliaque arbitraria dictari ſolet. Imo nec infrequens eſt, vt parti nocenti *pœnitentia eccleſiaſtica* iniungatur atque per ſententiam imperetur, id quod forſan ex principiis iuris canonici profluit, ſecundum quæ ordinarie pœnitentiam ſubire debet reus. De ceteris pœnis Dn. STRYK. *de diſſ. ſponſ. ſect.* 4 *c. vlt.* conſulendus eſt, vnde ſimul manifeſtum redditur, de his pœnis non decernere *conſiſtorium,* ſed *iudicium criminale,* vti ſupra *tit. de foro competente tom. I. p.* 998. §. 25. præiudicio facultatis noſtræ roboraui atque adſtruxi.

Crimen binorum ſponſalium.

TITVLVS V.
DE
CONDITIONIBVS APPOSITIS IN DESPONSATIONE VEL ALIIS CONTRACTIBVS.

§. I.

Fluctus de conditionatis ſponſalibus.

Doctrina de *conditionatis ſponſalibus* non adeo difficultate laboraret, ſi ſimpliciter principia de *pactis conditionalibus* hic applicarentur. Sed etiam hic mouit turbas in foris proteſtantium *ius canonicum;* mouerunt præterea *interpretes*, relictis ſolidis principiis ad vulgatas canoniſtarum deciſiones confugientes. Supra iam reiectum eſt illud commune præiudicium, ſponſalia *de futuro* eſſe *conditionata*, cum & *pura* talia eſſe poſſint. *c.* 2. *X. de ſponſ.* Sunt vero conditiones in duplici differentia, aliæ *expreſſæ*, aliæ *tacitæ.* Illæ externe adiiciuntur, nec ſubintelliguntur, adeoque proprie loquendo demum actum faciunt conditionalem; hæ vero ſubintelliguntur *tacite*, atque adeo actum *purum* relinquunt.

Conditiones ſunt vel tacitæ vel expreſſæ.

Tacita ex natura rei deſumitur,

§. II. *Tacita* conditio cum ſubintelligatur, inprimis capienda eſt ex *natura negotii* & ex eo potiſſimum, quicquid homines communiter, tale negotium ineuntes, ſolent ſubintelligere. Id vero ex *communi intentione* negotium tale ineuntium vnice æſtimandum eſt. Quodſi nunc quæris, quænam ſit *communis intentio* eorum, qui ſponſalia ineunt? Statim parata eſt reſponſio, tum quod *honeſtam thori ſociam* ſibi quærere, tum quod *liberos* cum eadem *procreare* velit. Ex priori intentione ſponſalibus ſubeſſe videtur illa conditio, *ſi ſponſa haud ſit ſtuprata aut impraegnata;* nam procul dubio ſponſus nunquam talem duxiſſet, ſi *qualitatem occultam* ſponſæ antea ſciuiſſet. Alias Dd. in eo ſunt, vt ex doctrina de *errore* hanc reſoluant quæſtionem, vbi nimis tortuoſe disquirunt, vtrum ſit *error ſubſtantialis*, nec ne? vid. ARNISAEVS *de iur. connub. c. II. ſect.* 4. Contra eſſentiam matrimonii talis error non eſt, cum

qualis eſt, ſi virgo adhuc intacta fuerit.

cum iam antea imprægnata ſatis apta ſit ad matrimonium. Forſan, vt ex doctrina de *errore* hanc quæſtionem deciderent, ſeducti ſunt per GRATIANVM in *C. 29. qu. 1. per tot.* vbi varias refert diſtinctiones quoad *errorem* in deſponſationibus occurrentem, & denique concludit, errorem circa *qualitatem perſonæ* non excludere conſenſum, atque huc refert hunc circa *virginitatem* errorem, aiens: *Similiter qui ducit in vxorem meretricem vel corruptam, quam putat eſſe caſtam, vel virginem, non poteſt eam dimittere & aliam ducere*, quamuis ad hanc aſſertionem probandam nullam, vt alias conſueuerat, adduxerit auctoritatem. Sed merito ab hac ſententia noſtrates ſeceſſum fecerunt, non quidem ex ea ratione, quaſi hic ſubſit *error ſubſtantialis* (nam in quo ille latitet, doceri nequit; quamuis ad hunc prouocet CARPZOV. *lib. 2. I. E. def. 187. n. 7. & def. 193.*) ſed potius quod *conditio tacita* deficiat, qua ſubintellecta matrimonium vel ſponſalia cum ſponſa iniit. CYPRAEVS *de ſponſal. c. 13. §. 39.* Dn. STRYK. *de diſſenſ. ſponſal. ſect. 2. §. 34.* Hac ſuppoſita ratione decidendi non adeo eſt difficilis deciſionis quæſtio, an idem dicendum, *ſi vi compreſſa ſit virgo?* quod recte affirmat Dn. STRYK. *cit. l.* cum itidem deficiat illa *tacita* & communiter ſubintellecta *conditio* virginitatis. Quod vero hæc ſit communis ſponſorum intentio, quod velint intactam ſibi deſpondere virginem, eleganter docet AVGVSTINVS, allegatus ab ipſo GRATIANO diſſentiente in *c. 2. C. 32. qu. 6.* aiens: *Si ducturi eſtis vxores, ſeruate vos vxoribus veſtris. Quales VVLTIS eas inuenire, tales & ipſæ inueniant vos. QVIS IVVENIS EST, QVI NON CASTAM VELIT DVCERE VXOREM? & ſi accepturus eſt virginem, QVIS NON INTACTAM DESIDERET? Intactam quæris? intactus eſto. Puram quæris? noli eſſe impurus. Non enim illa poteſt & tu non potes.* Satis eleganter his verbis *tacita* illa *conditio* hic exprimitur, quæ ſponſalibus ſubeſſe ſolet, adeoque eo magis effectu diſtituuntur, ſi conditio deficiat. Ceterum non idem dicendum erit, ſi quis putauit, ſe *virginem* vxorem ducere, cum ſit *vidua*, cum hæc æque facile ducatur vt virgo. Ex altera intentione matrimonium deficit ob *impotentiam* ſimilemue *inhabilitatem*, de qua ſuo loco.

Quid ſi virgo vi compreſſa ſit?

Si apta ad matrimonium?

§. III. Deinde ſicuti ſub omni negotio intelligitur conditio: *rebus ſic ſtantibus* B. COCCEI. *de clauſ. reb. ſic ſtantib.* ita quoque & hæc conditio tacita ſponſalibus ſubeſſe intelligenda, licet vel maxime iuramento ſint firmata. Proinde ſi ita *notabiliter* ſtatus rerum mutetur,

Huc pertinet etiam conditio, rebus ſic ſtantibus.

vt tale quid ſuperueniat, propter quod nunquam alter contraxiſſet ſponſalia, ſi tale quid ante ſponſalia præuidere potuiſſet, merito quoque ob defectum conditionis ſubintellectæ ſponſalia corruunt. Declarat hoc pontifex in *c. quemadmodum* 25. *X. de iurei.* de ſponſa poſt ſponſalia ſtuprum patiente. Nam ſicuti & matrimonium hoc caſu haud ſubſiſteret, *quoniam*, inquit, *in eo* (iuramento) *talis erat ſubintelligenda conditio, ſi videlicet illa in legem coniugii non peccaret*, ita multo magis ſponſalia diſſolui poſſunt, *quoniam etiam hic talis debet ſubintelligi conditio*, ait pontifex, *ſi videlicet illa contra regulam deſponſationis non venerit, & turpius eiicitur quam non admittitur hoſpes.* Hoc noſtrates quoque recte admittunt, repudioque locum concedunt, GERHARD. *de coniug.* §. 167. *inf.* vt plenius *tit. de ſponſal.* §. 168. *ſeqq.* traditum explicatumque eſt. Sed ex eadem ratione, ſi ſponſus *inſigne crimen* committat, ob quod ſponſa honeſte non poſſit cum eodem amplius cohabitare, illa quoque a ſponſalibus recedere poſſet ob *mutatum ſtatum rei.* BROCHMAN. *in loco de coniug. c.* 4. *qu.* 32. CARPZ. *lib.* 2. *I. E. def.* 177. 178. BRVCKNER. *deciſ. matrim. c.* 1. *n.* 60. Noua addit pontifex exempla, *ſi ex poſtfacto ſponſa foret leproſa, vel paralytica, vel oculum & naſum amitteret, ſeu quicquam ei turpius euenerit.* Semper enim ſponſalia cenſentur ſub illa contracta conditione: *ſi res in eodem ſtatu permanſerit.* GONZALEZ *ad cit. c.* 25. *n.* [illegible] *in f.* At vero ſuperueniente tali morbo contagioſo vel notabili deformitate res in ſtatum talem incidit, propter quem alter ab initio nunquam contraxiſſet ſponſalia. BROVWER. *de iure connub. lib.* I. *c.* 2. *n.* 12. BRVCKNER. *cit. l. n.* 62. CARPZ. *lib.* 2. *I. E. def.* 180. Dn. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 2. §. 41. vbi de *morbo gallico* exemplum adducit, & §. 42. in *deformitate* ex variolis ſuperueniente itidem quandoque repudium admittit cum BASILIO PONCE *de ſacram. matrim. lib. II. c.* 17. *n.* 5. Idem præterea admitti poteſt ob diſpendium fortunarum ſuperueniens, Dn. STRYK. *cit. l.* §. 43. NICOL. *de repud. lib.* I. *c.* 2. *n.* 60. *ſeq.* BRVCKNER. *cit. l. n.* 63. quæ omnia ſupra *cit. l.* diſtinctius expenſa ſunt

Conditiones honeſtæ expreſſæ ſuſpendunt obligationem ſponſalitiam, niſi fuerint remiſſæ,

§ IV. Verum de *conditionibus tacitis* potiſſimum hic non agitur, ſed potius de *expreſſis*, vbi diſtinguitur inter conditiones *poſſibiles* ſeu *honeſtas*, & *impoſſibiles* ſeu *turpes*. Illæ ſuſpendunt interim ſponſalia, quibus licite adiiciuntur, de quibus tamen ſi recedatur, ſponſalia ſtatim *pura* inde oriuntur. Poteſt vero ille demum conditionem remittere, qui illam adiecit in ſui fauorem, v. c. ſi ſponſa dixit: *nubam Tibi, ſi promotus eris in doctorem iuris*; hanc enim conditionem remittere poteſt

eſt inuito etiam ſponſo, cum ſuo iuri poſſit renunciare. CARPZ. *lib.* 2. *I. E. def.* 24. *n.* 4. B. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 4. *c.* 1. § 26. Ita intelligo textum alias difficilem in *c.* 1. *X. h. t.* cuius verba hæc ſunt: *Quicunque ſub conditionis nomine aliquam deſponſauerit, & eam poſtea relinquere voluerit, dicimus, quod conditio frangatur, & deſponſatio irrefragabiliter teneatur*, qui textus etiam occurrit in *c.* 7. *C.* 27. *q.* 2. Varias afferunt Dd. interpretationes ad hunc textum. Quidam intelligunt eundem de *turpi conditione*, quæ interpretatio diuinatoria magis quam ſolida eſt. COVARRVV. in *l.* 4. *decret. p.* 2. *c.* 3. §. 2. *in pr.* Alii cum GONZALEZ. *ad cit. tx. inf.* eum intelligunt de adiecta *conditione reſolutiua* ſponſalibus de præſenti, quod talis in *matrimonio* haud admittatur. Verum nec hanc interpretationem ipſe contextus admittit. CANISIVS denique *in comment. ad h. c.* in genere docet, hic agi de conditione adiecta *ſponſalibus de præſenti*, reprobanda & reiicienda. Verum omnis difficultas in eo latitat, quo reſpiciat vox *eam*, vtrum ſe referat ad *conditionem*, an vero ad præcedentem vocem *aliquam?* Simpliciſſimus ſenſus, ni fallor, huc redit: *Quicunque ſub conditionis nomine aliquam deſponſauerit* (adeoque in ſui tantum *fauorem* conditionem adiecit; hoc enim eſt, *deſponſare ſibi aliquam ſub conditionis nomine*) *& eam* (conditionem) *poſtea relinquere* (remittere) *voluerit, dicimus, quod conditio frangatur* (ex ſola *ſponſi remiſſione*, licet ſponſa diſſentiat) *& deſponſatio irrefragabiliter* (non obſtante quod ſponſa dicat, conditionis euentum non extitiſſe) *teneatur.* — quod declaratur ex c. 1. X. h. t.

§. V. Altero vero conditionem remittere nolente, qui illam adiecit, expectanda eſt eius exiſtentia, ſi modo *honeſta* ſit, quo etiam iura canonica referunt conditionem: *ſi tantum mihi donaueris, vel dotis nomine intuleris, c. de illis* 3. *X. h.* neque etiam hanc in noſtris improbari eccleſiis docet CARPZOV. *lib.* 2. *I. E. def.* 22. Frequentiſſima quoque eſt conditio, ſponſalibus addi ſolita: *ſi pater vel patruus vel alius ſponſalibus conſenſerit. c.* 5. *c.* 6. *X. h.* &c. Non itaque poteſt *pendente conditione* alteruter a ſponſalibus recedere, aut alia inire ſponſalia; licet enim non obligent ad *conſummandum* matrimonium, tamen ad *expectandum euentum* obligationem ex *natura ſua* habent, & hoc intuitu dicuntur adhuc *incerta* eſſe ſponſalia in *c. vn. de ſponſ. in* 6. & propterea ante euentus, qui *incertus* eſt, exiſtentiam non inducunt *publicæ honeſtatis* impedimentum. *cit. c. vn.* Quæ cum ita ſint, non apparet, quo ſenſu *ſponſalia conditionata* CARPZOVIO *lib.* 2. *I. E. def.* 20. *n.* 4. poſſint dici *de futuro*, quia ſecundum propriam eius confeſſionem in *def.* 18. *ibid.* ſpon- — Non remiſſæ conditionis euentus eſt expectandus.

ſalia *de futuro* ſunt *nudi tractatus ſponſalitii*, non adeo obligantes, quæ ſimul ſubſiſtere nequeunt. Conditione exiſtente purificantur, atque ex iudicio CARPZOVII ſponſalia *de præſenti* inde oriuntur, firmam obligationem in ſe continentia, ſeu tale negotium, vt ſatis ſuperſtitioſe ait, *cui character ſpiritualis eſt impreſſus. lib.* 2. *I. E. def.* 21. *n.* 5. *ſqq.* Id tamen *de iure canonico* aſſeri haud poteſt, quo potius degenerabant in ſponſalia *pura*, quæ tamen illo iure etiam poſſunt eſſe *de futuro*, *c.* 2. *X. de ſponſ.* cum exiſtentia euentus nihil vlterius operetur, quam vt ſaltim remoueatur *conditio*, adeo vt nouo conſenſu haud opus ſit. BASIL. PONCE *lib.* 3. *c.* 14. *n.* 7. Dn. STRYK. *de diſſ. ſponſal. ſect.* 4. *c.* 1. *§.* 25.

Tacite remitti poteſt conditio.

§. VI. Præterea quoque *tacite* deſponſati a conditione adiecta recedere poſſunt, ſi ſcilicet *pendente conditione*, concumbant; ſic enim ſtatim ſponſalia tranſeunt in *matrimonium*, vt pontifex cenſet in *c.* 6. *X. h. t.* ibi: *quod cum liquido conſtet per confeſſionem tam viri quam mulieris, quod poſt contracta ſponſalia carnalis eſt inter eos copula ſubſequuta, pro matrimonio præſumendum eſt vehementer, quia videntur* (ipſo facto) a *conditione interpoſita receſſiſſe.* Eo ipſo enim, quo concumbunt ſub conditione deſponſati, non poſſunt non ipſo facto *conſenſum matrimonialem* edere, quo declarato, conditio euaneſcit, quia *matrimonium conditionale* non datur. GONZALEZ. *ad cit. c.* 6. *n.* 4. Admittit hanc concluſionem quoque, & quidem non male, in foris proteſtantium CARPZOVIUS *lib.* 2. *I. E. def.* 25. vbi etiam *n.* 4. hanc adiungit rationem, quod *carnalis copula* idem operetur, quod *ſponſalia de præſenti.* Hæc ſententia *de iure canonico* haud improbanda; verum ex mente CARPZOVII ſubſiſtere nequit, quia ſponſalia *de præſenti* ex eius ſententia adhuc differunt ab ipſo *matrimonio*, vt clare fatetur in *lib.* 2. *I. E. def.* 66. *n.* 17. *ſeq.* Enimuero ſecundum mentem canonum copula ſubſequens plus operatur, non quidem nuda *ſponſalia*, ſed ipſum *matrimonium*, quod ex mente canonum latitat in *ſponſalibus de præſenti.* Hæc tamen omnia intelliguntur de illo caſu, ſi conditio adhuc in ſuſpenſo fuit: ſi iam defecit & ita certum fuit, ſponſalia eo ipſo fuiſſe extincta, ex concubitu ſubſequente non poteſt induci matrimonium, *c. per tuas* 6. *X. h. in f.* ſed potius ſtuprum.

Difficultates circa conditiones impoſſibiles vel turpes.

§. VII. Ad *impoſſibiles turpesque* conditiones accedo, de quorum *effectu* & *operatione* maior exſurgit concertatio. GREGORIUS IX. in *c. f. X. h. t.* ita de his diſponit: *Si conditiones contra ſubſtantiam coniugii inſerantur, puta, ſi alter dicat alteri, contraho tecum, ſi generationem prolis*

eui-

euites, vel donec inueniam aliam honore vel facultatibus digniorem, aut ſi pro quæſtu adulterandam te trades: matrimonialis contractus, quantumcunque ſit fauorabilis, caret effectu, licet aliæ conditiones appoſitæ in matrimonio, ſi turpes aut impoſſibiles fuerint, debeant propter fauorem pro non adiectis haberi. Difficultates præcipuæ circa hunc textum inde natæ ſunt, quod omnes circumſtantiæ non fuerint accurate perpenſæ & examinatæ. Etenim inquirendum (1) vtrum de *matrimonio* an *ſponſalibus* loquatur? (2) vtrum de *vera conditione* an *modo?* (3) quæ ſint *rationes decidendi?*

§. VIII. Quoad primum membrum, ſatis, ni fallor, contextus docet, pontificem haud loqui de *ſponſalibus*, ſed ipſo *matrimonio*, ſub tali *conditione turpi* contracto. Hoc patet ex eo, (1) quod pontifex mentionem in tx. faciat *matrimonialis contractus* & *matrimonii*, non *ſponſalium:* (2) quod exempla eiusmodi ponat, quæ præſupponunt *matrimonium* iam *contractum*, cui conditiones tales vulgariter ſic dictæ adiiciuntur, quæ, ſi poſſent, poſt matrimonium impleri deberent: (3) quod pontifex in exemplo dato adhibeat verba *de præſenti*, conſenſum coniugalem inducentia, v. c. *contraho.* Videlicet hunc, quem figurabo, caſum ſupponere videtur pontifex: contrahit aliquis ſponſalia *de præſenti*, (quæ canoniſtis ipſum *matrimonium* ſunt,) cum Seia, & ita declarat eidem ſtatim *conſenſum coniugalem*, ſub conditione, vt eo contracto fratrem ſuum mox e medio tollat. Hic quæſtio orta, an tale matrimonium ſubſiſteret? De tali caſu plerique interpretes pontificem accipiunt, h. e. de ipſo *matrimonio* ita contracto, vt inter alios ſentiunt CYPRAEVS *de ſponſ. c.* 8. §. 6. *n.* 3. BROVWER. *de iure connub. lib.* 1. *c.* 21. *n.* 14. ZOES. *ad h. t. n.* 22. ENGEL. *in colleg. iur. canon. n.* 15. ANDREAS VALENS. *ad h. t.* Inter hos recte negant ZOESIVS & ENGELIVS *cit. l.* contra SANCHEZIVM, hanc diſpoſitionem ad *ſponſalia vera & proprie dicta* poſſe applicari, quin potius optime obſeruant in genere, ſponſalia ſub tali conditione contracta eſſe nulla, quemadmodum alii contractus vitiantur ex conditione *turpi* vel *impoſſibili.* Quocirca improuide ſine dubio egit CARPZOVIVS *lib.* 2. *I. E. def.* 33. quod hanc deciſionem pontificis ad ſponſalia ſub *conditione turpi* contracta applicare, vſumque eius perverſum in praxin conſiſtoriorum proteſtantium deducere voluerit. Rectius plerique noſtratium ab eo recedunt, ſimul tamen ex errore docent, placitum pontificis in foris noſtris haud attendi, quem ſiniſtre prorſus interpretantur.

Pontifex in c. f. X. h. de ipſo loquitur matrimonio.

§. IX.

nec de conditione ſuſpenſiva egit,

§. IX. Quæ cum ita ſint, ſecundum membrum quoque facile enucleari poſſe exiſtimo. Dictum eſt, pontificem agere de *matrimonio*, adeoque talia exempla hic recenſentur, quæ *matrimonio* demum *impleto* in effectum deduci deberent, ſi poſſent. At vero conditionis proprie dictæ non hæc, ſed ea potius eſt natura, vt *ſuſpendat* effectum negotii, nec antea illud valeat, quam conditione impleta. Vnde tum ex ſubiectis exemplis, tum ex ipſo ſtatu controuerſiæ, accurate formato, euidenter liquet, de *proprie dictis conditionibus* haud loqui pontificem, quæ ne quidem matrimonio adiici poſſunt, ſed potius de *modis* eiusmodi turpibus aut *conditionibus reſolutiuis*, vti bene obſeruat GONZALEZ. *ad h. c. n. 7.* Hinc quæſtio ita formanda: *an matrimonium ſub eiusmodi turpi modo aut conditione reſolutiua contractum reſcindatur aut reſoluatur, modo non ſecuto*? Ita quoque ex noſtratibus tx. hunc explicat STRVVIVS *ex. 29. §. 5.* Licet enim rubrica huius *tit.* concepta ſit *de conditionibus appoſitis*, & textus cit. quoque κατὰ τὸ ῥητὸν loquatur *de conditionibus*, abuſiue tamen pontificem voce *conditionis* vti, contextus oſtendit, cum eiusmodi exempla ſubiiciat, quæ *modum* & *conditionem reſolutiuam* continent, non *ſuſpenſiuam*, quæ matrimonio adiici nequit.

ſed reſolutiua, ſeu de modo.

In rationes decidendi inquiritur.

§. X. Supereſt denique, vt de *ratione decidendi* videamus. Diſtinguit pontifex, vtrum eiusmodi turpis *conditio reſolutiua* ſeu *modus* ſit contra *ſubſtantiam* matrimonii, nec ne? Quæ vt recte intelligantur, ex antiquo iure canonico repetendum eſt, tria vulgo eſſentialia matrimonii ſupponi, *bona matrimonii* dicta, ceu *effectus eſſentiales matrimonii*: *prolem, fidem, ſacramentum* ex doctrina AVGVSTINI in *c. 10. C. 27. qu. 2. Proles* quidem, quia primario per hanc ſocietatem *generatio ſobolis* intenditur, cui aduerſatur modus turpis, *vt euites prolis generationem*: *fides*, vt nullum *adulterium* poſſit locum habere, quo intuitu reprobatur modus, *vt pro quæſtu te adulterandam tradas*: *ſacramentum* denique, vt *nexu indiuiduo* inter ſe viuant, & diuortio nullus ſit locus; quemadmodum enim vnio Chriſti cum eccleſia eſt *indiſſolubilis*, ita etiam *matrimonium indiſſolubile* eſſe volunt. Hoc intuitu reprobatur conditio reſolutiua, *donec inuenerim meliorem.* Sicuti vero in his tribus quærunt *eſſentiales proprietates* matrimonii, ita exinde concludit pontifex, contractum matrimonialem carere debere effectu, ſi contra illos *conditio reſolutiua* adiecta ſit, idque ob hanc potiſſimum rationem, quod *conſenſus verus matrimonialis* in tali coniugio prorſus deficiat; imo aliud potius negotium, quam matrimonium *legitimum* & *ratum* ab illis contractum vi-

videntur, qui, quæ matrimonio *eſſentialia* ſunt, excludere voluerunt. Hanc ſententiam vlterius ſatis clare declarat *c. ſolet* 6. *C.* 32. *q.* 2. vbi itidem AVGVSTINVS ex ſua doctrina de *triplici bono matrimonii* hanc concluſionem efformauit atque deduxit. Conf. PONCE *de matrimon. lib. III. c.* 9. §. 7. *ſeqq.* Aliæ autem conditiones turpes *reſolutiuæ*, vel *modi*, proprietates matrimonii haud tangentes, veluti: *contraho tecum matrimonium, vt in furtis committendis mihi aſſiſtas*, ideo matrimonium haud annullant, quia *conſenſus matrimonialis* adhuc integer & negotio ipſi conformis eſt, & hinc arguit pontifex, illas pro non adiectis haberi, adeo vt nequidem *reſolutiua conditio poſſibilis* aliquid operari poſſit, quia matrimonium non eſt tale negotium, quod reſolui pro lubitu poſſit. Quid ergo ſi ſub *clauſula commiſſoria* fuerit contractum? Eam contra matrimonium tale nihil operari poſſe crederem.

§. XI. Hæc ſi ad praxin noſtrarum eccleſiarum applicantur, primo quidem certum eſt, ſponſalia plane vitiari, quod & *iuri canonico* conforme eſt, vti iam obſeruaui. Verum cum in ſenſu *iuris canonici* haud habeamus *ſponſalia de præſenti*, ſed apud nos matrimonium in facie eccleſiæ conſummandum ſit, ac ab eo tempore demum matrimonium incipiat, quo *conſenſus matrimonialis* publice declaratur; facile apparet, quid dicendum, ſi inter ſe priuatim eiusmodi *turpes modos* adiecerint, & nihilominus *in facie eccleſiæ* copulati fuerint, an matrimonium propterea annullandum vel reſoluendum ſit, nec ne? In genere hoc negandum eſſe arbitror. Aut enim in hierologia hanc conditionem publice profiterentur, aut non: ſi prius, haud accederet *copula ſacerdotalis*, quæ ſine dubio illis deneganda foret; ſi poſterius, *ipſo facto* receſſiſſent a conditione, & proteſtatio priuata nullius eſſet efficaciæ. Quocirca exiſtimo, in eccleſiis proteſtantium talem caſum exiſtere haud poſſe, ad quem vnquam hic textus quadrare queat. Et ſi vel maxime promiſiſſet marito vxor, *quod euitare generationem* ſobolis, quod ſe *adulterandam* pro quæſtu tradere vellet, matrimonio tamen iam completo vxor ad hanc *turpem pactionem* ſeruandam cogi haud poſſet, quin potius illa nullius eſſet momenti, ſaluo matrimonio. Denique cum pontifex in *c. vlt. X. h.* tantum loquatur de *ſponſalibus de præſenti*, quæ ab eo vocatur *matrimonialis contractus*, ex ſupra adductis rationibus ad *tit. de ſponſ.*, dubium adhuc poſſet moueri de *iure canonico*, an deciſio pontificis adhuc poſſet locum habere, ſi *in facie eccleſiæ tale matrimonium iam conſummatum fuerit*, & contrahentes per aliquod tempus in matrimonio vixerint, maritus autem ideo vellet recedere a matrimonio,

Sponſalia vitiantur ob turpem conditionem.

Turpis modus matrimonio adiectus pro non adiecto habetur.

quod vxor modum haud impleſſet? De hoc caſu nihil determinat pontifex, interim probabiliter aſſeritur, haud locum fore reſciſſioni, quin omnem *conditionem reſolutiuam* inefficacem eſſe. Sed mea non intereſt, vt hæc præfracte tuear.

TITVLVS VI.

QVI CLERICI VEL VOVENTES MATRIMONIVM CONTRAHERE POSSVNT.

§. I.

Impedit quoque matrimonium votum caſtitatis

AGitur in *h. t.* de *impedimentis aliis matrimonii.* Primum eſt *votum caſtitatis*, quod vel *ſimplex* vel *ſolenne* vulgo ſtatuitur. Illud eſt *ſimplex*, nulla interueniente *publica ſolennitate*, promiſſio caſtitatis. *c.* 4. *c. rurſus* 6. *h. t.* Hoc vero, quando ipſa profeſſio *conſueto ritu* publice in manus alicuius prælati peragitur. Illud impedire volunt matrimonium contrahendum, non dirimere contractum, quod ex doctrina AVGVSTINI quidem deducunt in *c.* 41. *C.* 27. *q.* 1. bene tamen hoc, *c.* 7. *h. t.* quo etiam pertinent, qui ſemel profeſſionem *religionis* ediderunt, vt monachi & moniales. *c.* 2. *ſqq. C.* 27. *q.* 1. *Si enim*, inquit INNOCENTIVS *in c.* 9. *ibid. inter homines ſolet bonæ fidei contractus nulla ratione diſſolui, quanto magis iſta pollicitatio, quam cum DEO pepigit, ſolui ſine vindicta non debet.* Ceterum olim *votum virginitatis* non abſolute matrimonium diremiſſe, iam ſupra *tit. de voto p.* 193. §. 12. obſeruaui, inſimulque demonſtraui, diſſenſiſſe quondam de hac doctrina patres eccleſiæ. Hos vt in concordiam reducerent ſcholaſtici cum GRATIANO, diſtinctionem ſubtilem, parum tamen fundatam excogitarunt inter votum *ſolenne* & *minus ſolenne*, & illi maius robur, etiam dirimendi ipſum matrimonium, adſcripſerunt, vt §. 13. *ſq. p.* 194. euici. Fatetur ipſemet ESPEN. *P. II. iur. eccl. tit.* 13. *c.* 4. §. 7. ante ſeculum XII. hanc diſtinctionem haud fuiſſe cognitam, ſed eandem

ſub diſtinctione, de qua diſſeritur.

dem demum ſequentibus temporibus traditam receptamque fuiſſe non aliunde, quam ex lepido ſcholaſticorum ingenio. Simile fere quid factum fuiſſe in doctrina de *pœnitentia publica*, obſeruauit MORINVS *de admin. ſacram. pœnit. lib. V. c.* 25. §. 14. in qua cum plures canones ſibi diſcordantes reperiſſent ſcholaſtici, omnem difficultatem ſe ſuperare poſſe crediderunt, diſtinguendo inter *ſolennem* & *minus ſolennem* pœnitentiam, quamuis antiqui patres, qui diuerſam eccleſiæ diſciplinam tradidere, nullam huius diſtinctionis rationem habuerint. Recte proinde iudicat ZIEGLERVS *ad Lancellot. lib. I. tit.* 30. §. 12. nullam ſolidam allegari poſſe cauſam, qua fortius vinculum voto *ſolenni* præ *ſimplici* attribui debeat; plenius autem in *not. ad lib. II. tit.* 12. §. 4. eandem diſtinctionem examinat deſtruitque, atque ad ipſius pontificis in *c.* 6. *h. t.* aſſertum prouocat, quo docet, *ſimplex votum* apud Deum non minus obligare quam *ſolenne*, quorſum etiam ERASMVS in colloq. quod ἰχθυοφαγίαν vocat, *in notis Thomaſianis ad Lancell. ad cit.* §. 12. relatus, collineat.

§. II. Alterum impedimentum naſcitur ex *clericatu*, cum clericis, in *ſacris ordinibus* conſtitutis, prorſus interdicta ſint matrimonia, adeo vt ſi *de facto* ea inierint, ſeparari ab vxoribus debeant, ſi vel maxime tantum in *diaconatu* vel *ſubdiaconatu* viuant. *c.* 1. & 2. *X. h. t.* In ordinibus *non ſacris* viuentes poſſunt matrimonium inire, ſi ad *beneficia eccleſiaſtica* adſpirare nolint. *c.* 1. *de cler. coniug. c.* 14. *D.* 32. His eo magis matrimonia indulſere, quo maiorem poſt ſeculum XIII. adhibuere diligentiam, pro numero ciuium eccleſiaſticorum augendo, ad quem promiſcue quoscunque etiam *vxoratos* admittebant, qui aliunde viuere poterant, vt respublica eccleſiaſtica copia inſigni *clericorum* augeretur, adeo vt ne quidem opifices a præſepibus ſuis arcerent. Nolo hic recoquere, quæ de *coniugio clericorum* noſtrates in medium adferunt, plenius relata *lib. III. tit.* 3. vbi praxin huius tituli adduxi, & ex ipſis rerum argumentis illuſtraui. Ceterum extra ordinem aliquando contingit, vt clerici *dignitate eminentiore* gaudentes, etiam cardinales, reſignare, & matrimonium inire poſſint, ſi nondum *ordinati* & *conſecrati* ſunt, adeoque adhuc *charactere indelebili* deſtituuntur, quippe qui demum matrimonio obeſt. Ideo etiam cardinales, imo quandoque epiſcopi, *ordinationem* ſuspendunt, quantum fieri poteſt, vt, ſi forſan e re gentis ſuæ videatur, abiecto clericatu, ad matrimonium prouolare, id ſine vllo impedimento poſſint facere, atque de propaganda gente ſua cogitare, imo hoc

Præterea ob clericatum.

modo in principatus ſeculares ſuccedere, a quibus alioquin arcendi eſſent, vt docet plenius ill. Dn. a LVDEWIG. *in comm. ad A. B. tit. XXV. §. 4. p. 496. ſeqq.*

TITVLVS VII.
DE
EO, QVI DVXIT IN MATRIMONIVM, QVAM POLLVIT ADVLTERIO.

§. I.

Præterea impeditur matrimonium ex antecedente adulterio.

NOuum rurſus impedimentum in *h. t.* traditur, tractum ex *antecedente adulterio*, quod inter *perſonas copulandas* commiſſum eſſe noſcitur. Equidem de iure ciuili abſolute nuptiæ prohibitæ ſunt inter *adulterum* & *adulteram. l.* 13. *de his, quæ vt indign. l.* 11. §. 11. *D. ad L. Iul. de adult. l.* 27. *C. eod. nou.* 134. *c.* 12. Neque hanc diſpoſitionem ſua deſtitui ratione conſtat; ſi enim omnis ſpes ad futurum matrimonium *adulteris* adimitur, varia alia crimina, inprimis vero inſidiæ, quæ in vitam innocentis mariti ab adulteris vxoribus ſpe nouarum nuptiarum parari vtplurimum ſolent, præcaueri poſſunt; prudentiæ vero legislatoriæ eſt, omnem, quantum fieri poteſt, delinquendi abſcindere viam, & funeſtis reſiſtere conatibus. Antiquo iure canonico idem obtinuiſſe ex textibus conſtat. Papa LEO in *c.* 1. *C.* 31. *q.* 1. generaliter ita cenſuit: *Nullus ducat in matrimonium, quam prius polluit adulterio.* In *c.* 3. *ibid.* conſtitutione conciliari cautum hoc modo: *Illud vero communi decreto ſecundum canonum inſtituta definimus & præiudicamus, vt, ſi quis cum vxore alterius eo viuente fornicatus fuerit, moriente marito, ſynodali iudicio aditus ei claudatur illicitus, ne vlterius ei coniungatur matrimonio, quam prius polluit adulterio. Nolumus enim, nec chriſtianæ religioni conuenit, vt vllus ducat in coniugium, quam prius polluit per adulterium.* Licet vero GRATIANVS in nota ſubiecta hunc textum ad caſus duos poſtea receptos tantum reſtringere velit; id tamen

Conuenientia iuris canonici antiqui cum iure ciuili.

men præter mentem illius concilii factum fuiſſe, quis negauerit? Prouocat præterea ad LEONIS conſtitutionem COELESTINVS in *c.* 5. *X. h. t.*

§. II. Verum poſtea reſtringi cœpit hæc prohibitio ad duos potiſſimum caſus. Fuerunt enim inter doctores eccleſiæ olim, qui dubium citra cauſam mouerent, quærerentque, annon tale matrimonium eſſet permittendum? forte exemplo Dauidis, qui duxit adulteram, quorſum inclinaſſe videtur ipſe AVGVSTINVS in *c.* 2. *C.* 31. *qu.* 1. Quia tamen periculum *inſidiarum*, quod plerumque in eiusmodi adulterio occurrit, nihilominus metuendum erat, in *concilio Triburienſi* damnatum eſt matrimonium cum adultera, quæ moecho, viuente legitimo marito, iuramento futurum promiſit matrimonium. *c.* 4. C. 31. *qu.* 1. Eodem concilio etiam alterum caſum prohibitum eſſe, ſi ſcilicet adulterium coniunctum fuit cum *machinatione inſidiarum* in mortem mariti innocentis, cenſet & refert COELESTINVS in *c.* 1. *X. de conuerſ. infidel.* & CLEMENS III. *c.* 5. *X. h. t.* Reſpexit forſan COELESTINVS ad *c.* 5. *C.* 31. *q.* 1. vbi coniugi adulteræ, quæ, ſpe matrimonii contrahendi cum adultero, occidit virum legitimum, cui cœlibatus perpetuus impoſitus, ob quem *perpetuam pænitentiam* olim ſubire cogebatur; *ſtatus* autem *pænitentium* ab omni abhorrebat coniugio. Hæc verba quidem de occiſione concepta ſunt, ſed etiam poſtea ad *meras inſidias* tracta in *c. allegato* 5. *h. t.* Sic itaque per indirectum hoc vltimo caſu matrimonium inter adulteros diſſolui debuit, quoniam hoc caſu vtrique in genere lex *cœlibatus* impoſita eſt. Denique pontifices magis videntur GRATIANI ſententiam, quam *concilii Triburienſis* mentem aſſecuti, cum ille poſt *c.* 3. *C.* 31. *q.* 1. hos duos caſus præcipue notet, & ad eos prohibitionem reſtringat, quia decretum GRATIANI iam auctoritatem inſignem acceperat, vt pro norma decidendi haberetur, ceu optime obſeruat ESPEN. *P. II. iur. eccleſ. tit.* 13. *c.* 8. §. 5. & 6.

Ius recentius reſtrinxit hanc prohibitionem ad duos caſus,

§. III. Inde tandem in legem abiit conſtantem, vt in his tantum *duobus caſibus* inter adulteros matrimonium impediretur, alias vero illud permitteretur, quamuis omnino conſultius videatur B. STRYK. *in not. ad ius eccleſ. Brunnem. lib.* 2. *c.* 16. §. 16. ſi in genere tale matrimonium ſecundum *ius ciuile & canonicum antiquum* prohibitum manſiſſet, quia per huiusmodi conceſſionem periculoſis machinationibus feneſtra aperitur, & difficile admodum eſt, clancularias artes adulterarum inueſtigare. Nihilominus tamen communiter hoc ius in conſiſtoriis noſtris ſequi ſolemus, vt, tantum in prædictis *duobus caſibus* ma-

extra quos matrimonium inter adulteros permittitur,

etiam in foris proteſtantium.

matrimonium damnemus, BRVNNEM. *cit. l.* CARPZ. *P.* 4. *C.* 20. *def.* 16. & *lib.* 2. *iur. eccleſ. def.* 16. quod præiudicio eleganti declarat Dn. STRYK. *cit. l.* vt & HAHN. *ad W. tit. de ritu nupt. n.* 4. his verbis: Weil dennoch eurem Bericht nach nicht erweißlich, daß (1) ietzterwehnte imprægnatio auf ein vorhergehendes Ehe-Gelöbniß und promiſſion futuri matrimonii geſchehen, oder auch (2) daß zu acceleration und Beförderung des hernach erfolgten matrimonii von gedachten beyden Perſonen iemahls einige machinatio in mortem defunctæ vxoris primæ fürgenommen ſeyn ſolle, immaſſen denn dieſe beyde cauſæ prohibitiuæ (quæ non præſumuntur, ſed ab allegante probandæ) von den canoniſten ausdrücklich excipiret und ausgeſetzet werden ꝛc. daß derowegen von B. B. erfolgte auch durch eine öffentliche coram facie eccleſiæ beſchehene copulation approbirte und vollenzogene Ehe pro iuſto ac legitimo matrimonio zu halten. Alia præiudicia adducit FINCKELTH. *obſ.* 25. BESOLD. *P.* 2. *conſ.* 55. NEBELCRAE *deciſ.* 13.

Primus caſus prohibitus eſt in adulterio, cum inſidiis vitæ ſtructis coniuncto.

§. IV. Cum itaque praxis *iuris canonici* quoad hanc materiam in foris proteſtantium ſatis expedita ſit, plenius hi duo caſus examinandi ſunt. Primus eſt, ſi adulterium commiſſum eſt cum *machinatione* contra vitam mariti vel vxoris innocentis. *c.* 1. 6. 7. *X. h. t.* Ante omnia requiritur (I) *machinatio* & *conſpiratio* in mortem alterius, licet mors non ſit ſecuta, vt recte cenſuit GONZAL. ad *c.* 1. *X. h. lit. c.* quamuis cauſa reſcindens tale matrimonium, vt antea dictum, inde euenerit, quod mariticidis adulterii cauſa in *concilio Triburino cœlibatus perpetuus* impoſitus ſit: (II) machinatio in hunc finem fieri debet, vt matrimonium poſtea eo citius poſſit contrahi inter adulterum & adulteram; quodſi enim machinatio eum in finem non interuenerit, ſed alia ex cauſa mors mariti ſit procurata, occiſor viduam ducere haud prohibetur, quale exemplum refertur in *c.* 1. *X. de conuerſione fidel.* CANIS. ad *h. t. n.* 11. (III) *adulterio* interueniente; ex hoc enim potiſſima ratio dirimens matrimonium ſequi videtur. GONZALEZ ad *c. vlt. h. n.* 7.

Alter caſus, ſi adulteri ſibi fidem dederunt de futuro matrimonio.

§. V. Alter caſus eſt, ſi, adulterio interueniente, concumbentes ſibi fidem dederunt de *futuro matrimonio. c.* 1. *ſeqq. h.* Requiritur tamen (1) vt, quæ cum marito concumbat, *conſcia* eius conditionis fuerit: ſi femina admiſit maritum, neſciens eundem vxoratum eſſe, matrimonium poſtea haud impeditur; multo minus, ſi iam ducta eſt, maritus, allegans propriam turpitudinem, poteſt illam ſub hoc prætextu repudiare, aut lucrum de ſuo dolo reportare. *c.* 1. *X. h.* Idem in caſu inuerſo in marito ſtatuendum: (2) vt *matrimonium* fuerit *validum*;

alias

alias enim non potuit a marito vel vxore *adulterium* committi, ſi ob metum vel violentiam fuit ipſo iure nullum. *c. 2. X. h.* Hoc quidem in caſu adducto admitti poteſt, vbi ob coactionem aperte matrimonium inualidum erat; aſt ſi nullitas *occulta* & matrimonium *bona fide* contractum atque *putatiuum* fuit, quin contrarium dicendum ſit, non dubito, quia etiam *putatiua vxor* adulterium committit. *arg. l. 13. §. 4. ad L. Iul. de adult.* HERTIVS *diſſ. de matrim. putatiuo* §. 33. Aliud enim eſt matrimonium *abſolute* & *aperte* nullum, quale eſt, quod vi & coactione contractum, vbi omnis exulat bona fides: & aliud *matrimonium putatiuum*, bona fide contractum, & quod ob concurrens *impedimentum occultum* poſtea declaratur nullum, interim tamen omnes effectus veri matrimonii habet: (3) *vt fides data fuerit de futuro matrimonio:* ſi absque hoc requiſito adulterium interuenerit, non impeditur matrimonium. *c. 6. X. h. t.* (4) Vt præter promiſſionem hanc interuenerit *adulterium:* ſola promiſſio de ducenda alia, vxore mortua, haud ſufficit, nec matrimonium inter volentes impedit. *c. ſi quis vlt. h. t.*

Sponſalia viuente vxore contracta ſunt inualida,

§. VI. Notanter dico, *ſola ſponſalia*, vxore viuente inita, non concurrente adulterio, haud impedire *inter volentes* matrimonium. Quid ergo dicendum, ſi maritus, vxore mortua, illam ducere recuſat, cum qua, in mortem vxoris, *ſponſalia* iniit? *Conditionata* hæc videntur, contracta ſub conditione: *ſi vxor mortua, ſi ego a nexu coniugii ſolutus fuero*, quæ conditio nec turpis nec legibus aduerſari videtur. Inde pontifex matrimonium poſt eiusmodi ſponſalia, viuente vxore inita, contractum non eſſe dirimendum ſtatuit in *c. ſ. X. h. t.* Enimuero plura poſſunt impedire matrimonium, quæ tamen contractum non dirimunt, qua de cauſa facultas noſtra iuridica M. Dec. 1721. cenſuit, ſponſalia talia eſſe inualida, ſimulque argumentum ex *cit. c. ſ.* deſumtum optime reſoluit:

quod reſponſo illuſtratur.

Iſt H. C. H. an eine ziemlich bejährte Ehe-Frau verheyrathet, er hergegen noch in ſeinen beſten Jahren geweſen, dahero es geſchehen, daß 2 oder 3 Jahre vor ihrem Tode, und da er vielleicht vermuthet, daß ſie als eine bejährte alte Frau bald ſterben dürfte, er mit euch, einem Mädgen von 14 bis 15. Jahren Bekantſchaft geſuchet, und ſich ſo weit heraus gelaſſen, daß, wenn ſeine Frau dereinſten ſterben würde, ſie wiederum ſeine Ehe-Frau werden, und alſo ihm nur treu verbleiben ſolte, welchen auch unterſchiedliche Schenckungen, auch ſo gar eines Ringes, auf Treue gefolget, und dadurch die Verlobung beſtätiget,

tiget, ſolche auch ſeiner alten Frau nicht verborgen geweſen, dennoch dieſem ohngeachtet, nachdem ſeine alte Frau verſtorben, er dieſes Ehe-Verſprechen zu vollenziehen ſich weigert.

Ob nun wohl die ſponſalia zum völligen Schluß gekommen ſeyn möchten, als in welchen nichts weiter als mutuus conſenſus erfordert wird, welcher allhier befindlich zu ſeyn ſcheinet, nachdem er euch ſeine eheliche affection zu erkennen gegeben, und mit Schenckungen beſtärcket, ihr aber ſolche angenommen, auch nicht zu hindern ſcheinet, daß dieſes Ehe-Verſprechen bey Lebzeiten ſeiner erſten Frauen geſchehen, da eines Theils ſie darum gewuſt, andern Theils dergleichen ſponſalia als conditionata anzuſehen, auch wol erlaubet, ſub conditione ſponſalia zu contrahiren,

t. t. X. de condit. appoſ.

dieſem nach auch dergleichen Ehe-Verſprechen nicht unbeſtändig ſeyn mag, vielmehr vor gültig zu achten

c. 8. X. de eo, qui dux. in matrim.

Weil aber dennoch dergleichen tractatus ſponſalitii, ſo bey Lebzeiten der Frauen von dem Ehe-Manne vorgenommen worden, weder löblich noch denen Rechten gemäß zu achten, angeſehen ſolche nur unter ledigen Perſonen ſtatt finden mögen, hergegen einem Ehe-Mann es an der facultate promittendi, vnde omnis efficacia obligationis dependet, ermangelt, als welche er erſt poſt mortem vxoris bekommet, dieſemnach wenn gleich das Ehe-Verſprechen würcklich geſchehen, dennoch ohnkräftig ſeyn würde, und ob wol ſub conditione ſponſalia vollenzogen werden mögen, dennoch im gegenwärtigen Fall eine reprobata conditio, quæ votum captandæ mortis in ſe continet, zu befinden, und dahero keinen Beſtand haben kan, auch die deciſio *c. 8. X. de eo, qui dux. in matrim.* hieher nicht wohl zu appliciren, als in welchem vornemlich die Frage aufgeworffen, ob, wenn das Ehe-Verſprechen bey Lebe-Zeiten der Frauen geſchehen, und nach deren Tode darauf die Ehe vollenzogen worden, ſolche bereits geſchloſſene Ehe vor zu Recht beſtändig zu achten, welches der Pabſt affirmiret, und decidiret, tale matrimonium non eſſe reſcindendum, cum multa impediant matrimonium contrahendum, quæ contractum non dirimunt, wie er denn dabey, daß die Eheleute allerdings unrecht gehandelt, daß ſie ſich bey Lebe-Zeiten der vorigen Ehe-Frauen verlobet, declariret, his verbis: quamuis vtrique ipſorum pro eo, quod in hoc grauiter deliquerint, ſit pœnitentia iniungenda, dieſemnach die erſten verba des *capit.* 8. ſi quis vxore viuente fide data pro-

promiſit aliam ſe ducturum VEL cum ipſo de facto contraxit, copulatiue verſtanden werden müſſe, wie der gantze contextus ausweiſet, und gar nicht ungewöhnlich iſt, daß die particulæ disiunctiuæ & copulatiuæ confundiret werden.

So erhellet hieraus ſo viel, daß ihr in eurer Klage nicht fundiret seyd. V. R. W.

§. VII. Duo præterea in hoc titulo, inprimis in *c. cum haberet* 5. *X. h. t.* occurrunt, quæ discuſſione indigent, propterea quod in foris proteſtantium non raro hæc frequentari ſoleant. Primum eſt de *impoſitione pœnæ cœlibatus*, quæ quibusdam in caſibus indici ſolet delinquentibus. Præter caſum enim ſingularem in *d. c.* 8. in *concilio Triburino* indicta eſt hæc pœna, ſi vir mulierem aut hæc illum occiderit. Nam in *c.* 5. *C.* 31. *q.* 1. *in f.* expreſſe dicitur: *quodſi probatum fuerit, SINE VLLA SPE CONIVGII maneant PERPETVO cum pœnitentia.* Idem reperitur *in c. ſeq.* Præterea adulteris eadem eſt impoſita pœna, ſi *diuortium* ſecutum eſt *propter adulterium*, vt apparet ex *c.* 22. & 23. *C.* 32. *q.* 7. *c.* 12. *de præſumt.* de quibus ſuo loco tit. *de diuortiis* agendum. Si de pœnæ huius ratione quæris, facili negotio eius natales ex *antiquo pœnitentium ſtatu* erui poſſunt. Neque enim *continentiam perpetuam* principaliter in *pœnam* excogitaſſe, aut eam impoſuiſſe videntur, ſed potius illa ipſa *conſequens* alterius pœnæ *neceſſarium* fuit. Scilicet plerumque contra leges matrimonii peccantibus iniungebatur *pœnitentia ſolennis*, & quamdiu quis in *ſtatu pœnitentiæ* erat conſtitutus, nec nouum matrimonium inire, nec antiquo vti poterat. *Concil. Illib. c.* 4. *concil. Arelat. II. c.* 21. *Tolet. V. c.* 7. Peracta pœnitentia demum facultas matrimonii ineundi reſtituebatur. *c.* 5. *inf. h. t. inf.* ibi GONZAL. *c.* 13. & 16. *C.* 33. *q.* 2. *c.* 19. *ibid.* Inde forſan eſt, quod *ſolennis* non poſſet coniugatis imponi, niſi cum conſenſu alterius coniugis, vt dicitur in *c. vlt. C.* 33. *q.* 5. ne ſcilicet coniux innocens priuaretur vſu coniugali præter meritum. Tempore *ieiuniorum*, vbi inprimis *pœnitentiæ* vacandum erat, coniuges ab vſu omni coniugii, alias licito, abſtinere iubentur, *c.* 3. 5. 6. *C.* 3. *q.* 5. imo etiam nuptiæ prohibitæ videntur, inprimis tempore *aduentus* & tempore *quadrageſimarum*, *c.* 8. *ſeqq. ibid.* quia & hæc tempora *pœnitentiæ* deſtinata erant, & ieiuniis. Breuiter: in ſtatu *pœnitentiæ* matrimonium locum habere non poterat. Quædam autem crimina *perpetua* plectebantur *pœnitentia*, & ſic huius *pœnitentiæ perpetuæ* neceſſarium conſequens erat *perpetuus cœlibatus*, cum tempore *pœnitentiæ* in abſtinentia commorari pœnitentes debebant. Sic de eo, qui coniugem occiderat, dicitur in

De pœna cœlibatus,

ex ſtatu pœnitentium antiquo orta.

c. 5. & 6. C. 31. *qu.* 1. quod *ſine vlla ſpe coniugii manere debeant perpetuo cum pœnitentia*, & ſi diuortium ob adulterium ſecutum eſt, præcipitur adulteris, vt *omnibus diebus vitæ ſuæ acerrimæ pœnitentiæ lamenta perſoluant*, & ſic nunquam ad matrimonium redeant. *c.* 22. *C.* 32. *q.* 7. Audiamus *c. ſeqq: Concubuiſti cum ſorore vxoris tuæ? ſi feciſti, neutram habeas: & ſi illa, quæ vxor tua fuerit, conſcia ſceleris non fuit, ſi ſe continere non vult, nubat in Domino, cui velit. Tu autem & adultera ſine ſpe coniugii permaneatis: & quamdiu vixeritis iuxta præceptum ſacerdotis, pœnitentiam agite.* conf. *c.* 5. *X. h. t.* Simile exemplum occurrit in *c.* 2. *X. de pœnit. & remiſſ.* & in *c.* 34. *C.* 27. *q.* 2. *c.* 5. *C.* 30. *q.* 1.

Cœlibatus nunquam per ſe vt pœna impoſitus fuit.

§. VIII. Quæ cum ita ſint, expeditum eſt, iure canonico nunquam per ſe *cœlibatum* tanquam *pœnam* fuiſſe impoſitam, ſed quia delinquentes in *ſtatum perpetuæ pœnitentiæ* coniecti erant. Cum vero ſatis notorium ſit, eiusmodi *ſtatum perpetuæ pœnitentiæ* in eccleſiis catholicis poſt ſeculum XII. diu ceſſaſſe, ipſamque pœnitentiam adeo immutatam fuiſſe, maxime poſt *expeditiones ſacras* cruce ſignatorum, vt hodierna eius praxis nouam prorſus disciplinam præ ſe ferat, mirandum eſt, concluſionem hanc ex *ſtatu antiquo pœnitentium* deſumtam retentam fuiſſe, imo vero magis mirandum, cum *ſtatus* talis in noſtris eccleſiis nullo modo receptus ſit, ex imprudentia, &, re non ſatis perſpecta, nihilominus in quibusdam caſibus *pœnam continentiæ perpetuæ* remanſiſſe, cum tamen, principio remoto & reiecto, concluſio quoque neceſſario inde fluens reiici debuiſſet. Inde factum, vt *iurisprudentia* noſtra *eccleſiaſtica* haud cohæreat, ſed *biulca* ſit, dum quædam improuide retenta ſunt, quæ non debebant retineri. Inprimis vero probari nullo modo poteſt, quod nonnunquam hoc durum iugum noſtrates imponere ſoleant his, qui temerario auſu alteri ex deſponſatis repudium mittunt, cuius rationem Dd. noſtrarum eccleſiarum ſolidam reddere non poſſunt, niſi quod ad *morem* prouocent, quod ſatis haud erat. Sic MEVIVS *P.* 6. *dec.* 359. *n.* 1. ait: *in iudiciis eccleſiaſticis MORIS eſſe, cum diſſoluuntur ſponſalia, interdici in poſterum nuptias*; præterea vero addit, ſequi eccleſias euangelicæ religionis in eo ſententiam LVTHERI, qui ad coercendam repudiorum temeritatem hoc *interdictum pium*, *vtile* & *neceſſarium* ſtatuit. Rationem præterea hanc affert CYPRAEVS *de ſponſal. c.* 12. §. 6. *n.* 3. quod cum ſemel fide data ſponſus factus ſit, alterius ſponſus eſſe non poſſit. Sed tamen diſſolutis ſponſalibus non amplius ſponſus eſt, & ceſſante cauſa ceſſare deberet effectus. Si recte coniicere poſſum, ſola auctoritas LV-

THERI

THERI pleroſque decipit, vt hanc pœnam reciperent conſiſtoria. Ita enim ILLE in *lib.* von Ehe-Sachen *tom.* 6. *Witteb. fol.* 261. iudicat: Der Bräutigam ſoll zuvor ſeine Braut durch die Obrigkeit zwingen laſſen, und wo ſie denn nicht will, ſoll ſie ohne Ehe ſitzen bleiben, er ſich aber ledig urtheilen laſſen. Sed MEVIVS *d. l. n.* 4. *ſeq.* optime iudicat, *parcius* hanc pœnam infligendam, nec hoc iugum, quod quilibet ferre aptus non eſt, imponendum eſſe, nec occaſionem grauioribus malis dandam: *In hac ſpecie*, pergit, *inprimis vbi conſcientiæ imminent laquei, abſtinendum ab onere inſupportabili infligendo.* Ita recte iudicat vir celeberrimus. Ne quid enim diſſimulem, parum conueniens eſt hæc pœna, vtpote quam pauciſſimi ſuſtinere queunt, & quæ præterea ad grauiora mala, ſcortationes, aliaque facinora & ſcelera anſam præbere poteſt. Saniores fere & magis prouidi hac in re videntur pontificii, quod *cœlibatum* per ſe olim non impoſuerint, ſed magis tanquam conſequens neceſſarium *pœnitentiæ perpetuæ* æſtimauerint, quam tamen haud agnoſcimus. Vnde merito in noſtris conſiſtoriis hæc pœna exulare debet, &, quantum fieri poteſt, in pronunciando ab ea abſtinendum eſt, cum mos conſiſtoriorum, ad quem MEVIVS primario prouocat, magis *error deprauatus* quam *obſeruantia forenſis* dicendus ſit. Ceterum de *cœlibatu* adulteris poſt diuortium imponendo, infra ſpeciatim agendum eſt.

§. IX. Alterum notabile itidem occurrit in *c.* 5. *X. h. t.* vbi verba finalia hæc ſunt: *Solicitudinis tamen tuæ intererit, vt vterque prouideat ſuis liberis procreatis, & ſecundum quod eisdem ſuppetunt facultates, ſuſtentationi eorum neceſſaria ſubminiſtret.* Ex his verbis concludunt, liberis ex *damnato coitu* vt & ex *adulterio* natis, de *iure canonico* prouidendum eſſe de *alimentis.* Quæ concluſio ſi vera eſt, receſſit *ius canonicum* eo ipſo a *iure ciuili*, quippe quo *alimenta* hisce liberis denegantur in *auth. ex complexu C. de inceſt. & inutil. nupt. N.* 89. *c.* 15. ad quam diſpoſitionem etiam prouocat INNOCENT. III. in *c. pen. X. qui filii ſint legit. in f.* Hanc diſcrepantiam inter ius vtrumque agnoſcunt GONZALEZ. ad *cit. c.* 5. *n.* 4. CANIS. *ad h. t. n.* 13. RITTERSHVS. *de differ. iur. ciuil. & can. lib.* 2. *c.* 7. GAIL. 2. *obſ.* 88. *n.* 5. BRVNNEM. *ad d. auth.* CARPZ. *P.* 3. *C.* 14. *def.* 11. RICHTER. *P.* 2 *deciſ.* 88. *n.* 33. & *Dd.* communiter, qui omnes ad hunc textum prouocant, & præſidium ſuæ ſententiæ in eo collocant. Ab his tamen diuortium feciſſe videntur MEIER. *in C. I. A. lib.* 25. *tit.* 3. *th.* 8. LINCK. *ad decret. h. t. in f.* VNGEPAVR. *h. t. n.* 5. putantes, ſpecialem caſum in *c.* 5. *h. t.* contineri,

An liberis adulterinis ex iure canonico debeantur alimenta?

 neri,

neri, & ex ſpecialibus circumſtantiis motum fuiſſe pontificem, vt alimenta liberis aſſignaret. Vt itaque de mente huius textus conſtet, caſum referre lubet. *Iohannes* habens legitimam vxorem *Alitiam*, cum ancilla adulterium perpetrauit, & licet, deſuper in ius vocatus, eandem abiuraret, contemto tamen iuramento, mœchæ cohabitare præſumſit, & tandem, legitima vxore mortua, cum præfata adultera per decennium eſt moratus, a qua etiam decem procreauit liberos, vbi pontifex eos ſeparandos eſſe ſtatuit, liberis tamen *alimenta* aſſignat. Hic ſupponit vrgetque VNGEPAVERVS & LINCKIVS, decem illos liberos demum eſſe prognatos *poſt mortem legitimæ vxoris*, atque hoc intuitu proprie pro *adulterinis* haberi non potuiſſe. Verum de hac circumſtantia nec in ipſo textu aliquid habetur, nec illa quandam probabilitatis ſpeciem habet. Etenim cum longe ante mortem *Alitiæ* cum ancilla cohabitauerat, quis crederet, adulterum eo tempore nullos ex moecha procreaſſe liberos, eosque & quidem in tanta copia demum poſtea progenuiſſe, vt *ſingulis annis* editus vnus fuerit, quod vix concipi poteſt. Sine dubio potius credendum eſt, aliquot ſaltim liberos ante mortem legitimæ vxoris iam natos, eosque *adulterinos* fuiſſe, & tamen *indiſtincte* liberis hisce aſſignat alimenta pontifex. Vnde etiam praxis hanc ſententiam ſeu discrepantiam iuris canonici a ciuili recepit, fatente STRYKIO *de ſucceſſ. ab int. diſſ.* I. *c.* 2. §. 58. Grauius dubium mouet INNOCENTIVS III. in *c. pen. X. qui filii ſint legit. in ſ.* quo *ius ciuile* approbare videtur. Verum ſi recte contextus inſpicitur, *ſimpliciter* & *obiter* diſpoſitionem iuris ciuilis *referre*, neutiquam vero eandem *probare* & *diſponere* videtur, vt ſecundum eam adulterini ab alimentorum petitione excluſi eſſe debeant.

TITV-

TITVLVS VIII.
DE
CONIVGIO LEPROSORVM.

§. I.

Quid h. t. lepra?

Potiſſimum duo ſunt, quæ in *h. t.* pertractantur: (1) de *lepra coniugum* & (2) *deſponſatorum*. Sub *lepra* autem hic intelligitur omnis *morbus contagioſus*, propter quem alter coniugum non poteſt commode vel ſine periculo vitæ alteri cohabitare.

Quid ſi occulta lue antecedente matrimonium maritus laboret?

Vbi primo videndum de morbo *occulto antecedente* matrimonium, atque inquirendum, vtrum, nouo marito occulta *lue venerea* laborante, vxor poſſit agere ad *diuortium*, vel potius ad *nullitatem* matrimonii declarandam? Aperte id non deciditur in *h. tit.*, hoc tamen GONZALEZIVS ex *c.* 2. *X. h. t. lit. c.* deducit putatque, vxorem non audiendam eſſe, quod error circa *ſalutem* non irritet matrimonium, quo etiam collineat HENRICVS CANISIVS *ad h. t. n.* 3. Verum nec ex *cit. tx.* hæc deciſio colligi poteſt, nec ratio adducta aliquid roboris habet; id enim in quæſtione eſt, vtrum *talis error* matrimonium quoque dirimat vel irritet, qui *cohabitationem* tacite ſubintellectam excludit? Neque enim cohabitare ſanus poteſt ei, cui cohabitare *ſine periculo ſalutis* nequit. Sicuti ergo *error* circa *virginitatem* ſufficientem cauſam irritandi matrimonium præbere poteſt, ita non dubito, quin hoc in caſu eo magis inualiditas matrimonii ſit ſtatuenda, quo euidentius eſt, finem matrimonii fere in totum ceſſare. Cum deflorata, quam *ex errore* duxit, cohabitare poteſt maritus, quamuis non adeo *honeſte*, vt plerumque tantum reſpectus ambitionis matrimonio reſiſtat: ſed cum ea, quæ morbo tali contagioſo diſſimulato laborat, non poteſt cohabitare abſque periculo vitæ ſuæ, atque quod primo conceſſum caſu, non poteſt altero denegari. STRVV. *ex.* 30. §. 40.

Quid de infirmitate ſuperveniente contagioſa dicendum,

§. II. Sed grauior quæſtio emergit circa *infirmitatem contagioſam ſuperuenientem.* GREGORIVS III. in *c.* 18. *C.* 32. *q.* 7. hac de re ita ſtatuit: *Quod propoſuiſti, ſi mulier infirmitate correpta non valuerit debitum viro reddere, quid eius faciat iugalis? bonum eſſet, ſi ſic permaneret, vt abſtinentiæ vacaret; ſed quia hoc magnorum eſt, ille, qui ſe non poterit continere, nubat magis: non tamen ſubſidii opem ſubtrahat ab illa, quam infirmitas præpedit, non deteſtabilis culpa excludit.* Miſere ſe torquent, ancipitesque hærent interpretes, quomodo GREGORIVS *orthodoxe* intelligendus, & ab omni ſuſpicione prauæ ſententiæ liberandus ſit, vt hæc deciſio cum textibus ſub hoc titulo congeſtis conciliari poſſit. Varias interpretationes adducit GONZALEZ. *ad c. vlt. X. h. t. n.* 9. quibus recitatis, ipſe tandem explicat textum de muliere, quæ ita *arcta* inuenta eſt, vt cognoſci a marito plane non potuerit, adeoque matrimonium hoc ipſo iure *nullum* fuiſſe ſtatuit. Quis vero non animaduertit, hanc interpretationem diuinatoriam eſſe? De *infirmitate corporis* quæſtio fuit mota, non de *arctitudine*, quæ proprie *infirmitas* dici nequit. Deinde ſermo eſt de muliere *infirmitate* correpta, nec determinatur, an vitium hoc fuerit *antecedens* an *ſuperueniens?* ſi prius, confirmatur deciſio §. *antecedentis:* ſi poſterius, corruit deciſio huius tituli.

vel de furore?

Quod de *infirmitate* dictum, etiam ad *furorem* ſuperuenientem applicari poteſt. Iure ciuili nullus fuit dubitandi locus, quin ob eum matrimonium diſſolui potuerit. Id ICtus in *l.* 22. §. 7. *D. ſolut. matr.* aperte docet his verbis: *Si autem tantus furor eſt, ita ferox, ita pernicioſus, vt ſanitatis nulla ſpes ſuperſit, circa miniſtros terribilis, & forſitan altera perſona velit, vel propter ſæuitiam furoris, vel quia liberos non habet, procreandæ ſobolis cupidine tenta eſt, dirimere: licentia erit compoti mentis perſonæ, furenti nuncium mittere, vt nullius culpa videatur eſſe matrimonium diſſolutum, neque in damnum alterutra pars incidat.*

Quorundam proteſtantium ſententiæ.

§. III. Neque ex noſtratibus defuerunt, qui cum plures diuortiorum cauſas admittendas arbitrarentur, etiam *infirmitatem furoremque* inter iuſtas dirimendi matrimonium cauſas retulere. RENNEMANNVS *in iurisprud. Rom. Germ. m.* 1. *d.* 42. *th.* 36. *lit. c. d.* ſatis aperte hanc ſententiam tuitus eſt his verbis: *Sacræ ſcripturæ prohibitio accipienda de diuortio, priuato cuiusque arbitrio, quauis cauſa, vel ex nulla omnino temere concepta, non de illo, quod ex cauſa legitima & iure probata, magiſtratus auctoritate præuia eſt permiſſum. Idcirco non dubitandum cenſemus, cum cauſæ ſupra th.* 32. *memoratæ ſint a chriſtianis imperatoribus*

ſub

Digitized by Google

(ſub quorum imperio ſanctiſſimi theologi Nazianzenus, Theodoretus, Auguſtinus, Hieronymus, Ambroſius & alii floruerunt) nemine contradicente decretæ, & per aliquot ſecula obſeruatæ, quin & hodie pii magiſtratus, eo quo dictum eſt modo, non tantum ex illis ante recenſitis, ſed etiam ex aliis grauioribus cauſis vel æque grauibus pro circumſtantiarum ſuaſione diuortia concedere queant, dummodo illa ad furorem, morbum ſonticum, vel alias calamitates, in quas alteruter ſine culpa ſua poſt nuptias conſummatas incidit, &c. extendatur. Eandem ſententiam latius defendit BRVCKNER. *in deciſ. matrimon. c.* 23. vbi id maxime contendit, matrimonium etiam ob *impotentiam ſuperuenientem* diſſolui poſſe, cui non diſſimilis eſt talis morbus, ob quem vxor ad omne matrimonium inhabilis prorſus redditur.

§. IV. Non iam in eo ſum, vt GREGORII ſententiam, quam interpretes communiter detorquent in alium ſenſum, ne a *ſenſu eccleſiæ*, vt loquuntur, alienus eſſe videatur, ex aliis rationibus defendam corroboremque, de qua commodior infra ad *tit. de diuort.* agendi locus erit; certum interim eſt, pleroſque patres eum deſeruiſſe, & ita de iure canonico magis inualuiſſe ſententiam, ob *morbum furoremque ſuperuenientem* diſſolutioni locum haud eſſe. NICOLAI hac de re in *c.* 25. C. 32. *q.* 7. hæc eſt ſententia: *Hi, qui matrimonium ſani contraxerint, & vni ex duobus amentia aut furor aut aliqua infirmitas acceſſerit, ob hanc infirmitatem coniugia talium ſolui non poſſunt. Similiter ſentiendum de his, qui ab aduerſariis excæcantur, aut membris truncantur, aut a barbaris exſecti fuerint.* Similiter *in c. ſeq. Neque furioſus neque furioſa matrimonium contrahere poſſunt, ſed ſi contractum fuerit, non ſeparentur.* Idem confirmatur ex *c.* 1. *ſqq. X. h. t. c. quemadmodum* 25. *X. de iureiur. c.* 14. *X. de conuerſ. coniug.* Hæc ſententia de iure canonico eo minus dubii habet, quod canones poſt AVGVSTINI maxime tempora proprie dictum diuortium ob nullam cauſam, ne quidem *adulterium* (in quo tantum permittunt *ſeparationem quoad thorum & menſam*, ſaluo interim vinculo coniugali) concedant, quo etiam collineat INNOCENTIVS III. in *all. c.* 14. inquiens: *ex quo matrimonium inter legitimas perſonas per verba de præſenti contrahitur, illis viuentibus in nullo caſu poteſt diſſolui, vt viuente reliquo alter ad ſecunda vota transmigret.* Huius deciſionis primarium fundamentum quærendum in conceptu *ſacramenti*, in quo *indiſſolubilitatis fundamentum* conſtituunt, vt plenius *tit. de diuort.* adſtruendum.

Iuris canonici genuina ſententia,

§. V.

quam plerique proteſtantium ſequuntur.

§. V. Quamuis vero noſtratium quidam, vt dictum, contrariam ſententiam elegerint, ſi tamen de praxi noſtrarum eccleſiarum frequentiori ſermo eſt, magis iuri canonico inhærere ſolent. In hanc enim ſententiam potiſſimum & ICti & Theologi proteſtantes deſcendiſſe videntur ex auctoritate LVTHERI, in libello **vom Ehel. Leben** *in f. P. 2. tom. 2. Altenb. p. 215. a.* inquientis: *Quid ſi quis coniugem ægrotantem habet, qui ipſi ad debitum coniugale inutilis factus eſt, poteſtne aliam ducere? Neutiquam, ſed inſerui DEO in ægroto ipſumque cura, cogitans, Deum tibi ſanctum aliquid per illum domui tuæ immiſiſſe, quo cœlum acquiras. Beatus vterque, beatus tu es, ſi tale donum ac gratiam agnoſcis, & coniugi [illegible] propter Deum ſeruis. Dicis: ſed continere non poſſum. Mentiris. [illegible] tu ſerio coniugi ægroto ſeruies & agnoſces, Deum tibi illum miſiſſe, ipſique gratias ages, reliquam curam in ipſum reiice, certe dabit tibi gratiam, vt non amplius, quam perferre poſſis, portare cogaris. Nimis fidelis eſt, vt te coniuge tuo ita per morbum priuaret, contra carnis concupiſcentiam tibi auferet, modo tu ipſi fideliter ſeruies in ægroto tuo.* Eandem ſententiam LVTHERI calculo ſuo approbant CARPZ. *lib. 2. l. E. def. 202. n. 10. ſqq.* GERHARD. *in loco de coniug.* §. 685. HAVEMANNVS *in gamol. lib. 3. tit. 9. cauſ. 6.* ARNISAEVS *de iure connub. c. 6. ſect. 8. n. 17. ſeqq.* DEDEKENNVS *vol. 3. lib. 4. ſect. 10. n. 3. ſqq. & ſect. 13. n. 1.* Interim BRVCKNERVS *in deciſ. matrim. c. 23. n. 25.* exiſtimat, LVTHERVM ſententiam ſuam mutaſſe, & contrarium multis rationibus ſtabilire conatur, vt, qui in eam iuerint, omni præſidio non deſtituantur. Memini etiam, facultatem noſtram in eandem tranſiiſſe ſententiam *anno 1716. M. Sept.* ſequente reſponſo:

Hat Titius eine hohe Standes-Perſon Caiam vor 23. Jahren zur Ehe erwählet, und ſolche mit ihr vollenzogen, bald aber an ihr einige Gemüths-Verwirrung und defection wahrgenommen, ſo daß ſie auch öfters im Schlaf aufgeſtanden und unwiſſend herum gegangen, bis endlich die mania an ihr völlig ausgebrochen, und ob wol viele medicamenta dagegen gebrauchet worden, dennoch ſolche beſtändig bishero 15. Jahr lang angehalten, und keine Hoffnung einer Beſſerung übrig, dahero Titius, weil er das donum continentiæ nicht hat, inzwiſchen doch Caiam Lebenslang zu verſorgen ſich anheiſchig gemachet, das diuortium mit ihr vorzunehmen gewillet, und ob ſolches per diſpenſationem ſuperioris in dieſem caſu ſtatt finden könne? belehret ſeyn will.

Ob

Ob nun wohl es unter den Evangeliſchen eine bekannte Sache iſt, daß viele Theologi und ICti nur zwey cauſas diuortii totalis, als adulterium & malitioſam deſertionem, zugeben, und vermeinen, daß ſolche alleine in der H. Schrift gegründet,

Matth. V, 32. *XIX*, 9. 1 *Cor. VII*, 15.
NICOLAI *de diuort. P.* 2. *c.* 1. *n.* 24.

und auſſer denſelben keine andere zugelaſſen, auch keine diſpenſatio contra ius diuinum verſtattet werden möge, abſonderlich da in gegenwärtigem caſu ein ſolcher Zufall, welcher erſt bey währender Ehe erfolget, zu befinden, von welchem die Rechts-Lehrer überhaupt anmercken, daß daraus kein diuortium ſtatt finden könne, cum ne quidem ex impotentia ſuperueniente matrimonium dirimi poſſit, per rationes, quas adducit

BRVCKNER. *in deciſ. matrim. c.* 23. §. 6.

welche Meynung auch ad caſum furoris & maniæ gezogen, und daß daraus kein diuortium ſtatt finden könne, behauptet wird.

c. 25. *C.* 32. *qu.* 7.

Weil aber dennoch, daß auſſer denen zween angeführten cauſis diuortiorum unter denen Evangeliſchen noch andere erhebliche Urſachen zur Ehe-Scheidung zugelaſſen werden können, viele Theologi und ICti proteſtantes behaupten, welche in groſſer Zahl angeführet hat

BRVCKNER. *deciſ. matrim. c.* 16. *n.* 1.

und unter andern auch die inſidiæ vitæ ſtructæ, davon abermahl keine expreſſe Verordnung in ſacris zu befinden, dahin gezogen werden,

B. STRYK. *diſſ. de diuort. ob inſid. vitæ ſtruct.*

und was ins beſondere die maniam & furorem betrifft, ſchon vormahls der Käyſer Leo das diuortium deßwegen zugelaſſen, vt ſi vxor mente capiatur, idque neque dolo mariti, neque ipſo conſcio, aliorum maleficio fiat, & vltra tres annos illud malum duret, matrimonium dirimi poſſit, alteramque vxorem marito ducere liceat,

Nou. Leon. 111.

welches auch der Frauen zugelaſſen, wenn der Mann in furorem fallen, und über 5. Jahr darin verbleiben ſolte,

Nou. Leon. 112.

und ſo gar der Pabſt Gregorius III. ſolches auf alle Kranckheiten, welche die eheliche Beywohnung verhindern, extendiret hat, mit dieſem Zuſatz, quia hoc magnorum eſt (vt ſe contineant); ille, qui ſe non poterit continere, nubat magis, non tamen ſubſidii opem ſubtrahat ab illa, quam infirmitas præpedit, non deteſtabilis culpa excludit:

c. 18. *C.* 32. *q.* 7.

alſo daraus wahrzunehmen, daß in vorigen Zeiten man nicht allemal ſchlechterdings die Ehe-Scheidung in ſolchen Fällen verboten, welches denn unſere Theologi gleichfalls behaupten, und von dieſem caſu alſo ſtatuiren: Si vero vxor ſe continere nequeat, quin vratur, iudex ſoluat. Quis enim cum leone viuat aut dracone,

DANHAVER. *in theol. conſcient. P.* 2. *ſpec. dial. ſect.* 3. *qu.* 21.

und die Wittenbergiſche facultäten in ſolchem Fall auf das diuortium totale erkannt haben,

teſte BRVCKNERO *cit. l. n.* 9.

in gegenwärtigem caſu aber in ſpecie zu bemercken, daß Titius ſchon anfangs bey der Verheyrathung einige Unordnung des Gemüths bey der Caia gemercket, wiewohl er nicht vermuthen mögen, daß ſolches einen ſolchen unglücklichen effectum nach ſich ziehen würde, gleichwol der euentus gewieſen, daß ſchon damals die ſemina maniæ bey ihr geweſen ſeyn müſſen, mithin dieſes malum mehr pro antecedente als ſuperueniente vitio zu halten, nechſt dem hiebey wohl zu erwegen, daß Titius nun ſchon 15. Jahr auf die Beſſerung gewartet, gleichwohl das donum continentiæ nicht habe, dabey auch nach denen Geſetzen ihm, eine concubinam zu halten, nicht zugelaſſen, nichts deſtoweniger zu befürchten, daß er darüber in ſchwerere Verſuchungen und ſcortationes fallen möchte, welchen Umſtand auch ſonſten die Evangeliſchen Theologi in materia diuortii wohl zu ponderiren pflegen: quilibet enim ſcit coniugium partim inſtitutum eſſe ad vitandam ſcortationem. Quando ergo in coniugio incorrigibilis impotentia ad cohabitationem coniugalem accidit, quilibet intelligere facile poteſt, magnum inconueniens eſſe, alteri ſano tali coniugio importuno ad ſcortationem anſam præbere, & neceſſitatem quaſi imponere, ſunt verba

BVLLINGERI *in libell. de coniug.* relata a BRVCKNERO *cit. l. c.* 23. *n.* 30.

wel-

welches alles allhier um deſto mehr ſtatt finden muß, da Titius ſich erbietet die Caiam lebenslang zu verſorgen, auch der Caiæ Brůder dieſem diuortio nicht zuwider ſind, ſondern, daß Titius ſich anderwerts verheyrathen möge, gerne zulaſſen:

So halten wir davor, daß Titio die gåntzliche Ehe-Scheidung *per diſpenſationem* geſtalten Sachen nach wohl zugelaſſen werden möge.

§. VI. Sed iam ad *alterum membrum* progredior, quando lepra vel alius morbus contagioſus ſponſalia ſuperuenit, vbi diſtinguunt canoniſtæ inter ſponſalia *de præſenti* & *de futuro*. Illa haud diſſolui poſſe per *lepram* vel alium *morbum*, ſatis clare patet ex *c.* 14. *X. de conuerſ. coniug.* ex hac ratione, quod iam ſit *verum matrimonium*; bene tamen hæc, de quo caſu communiter interpretes accipiunt textum in *c.* 3. *X. h. t.* vnde & in quibusdam editionibus diſerte fit mentio *ſponſalium de futuro*. Atque hoc adeo verum eſt, vt, etiamſi vel maxime ſponſalia eſſent *iurata*, nihilominus tamen alter haud compelli poſſet ad matrimonium conſummandum. Ita enim pontifex in *c.* 25. *X. de iurei. Quodſi poſt huiusmodi iuramentum mulier fieret non ſolum lepra, ſed etiam paralytica vel oculos & naſum amitteret vel quicquam ei turpius eueniret, nunquid vir teneretur eam ducere in vxorem? profecto ductam non poſſet dimittere. Sed nunquid non ductam admittere teneretur, quamuis interdum contractum non dirimat, quod impedit contrahendum.* Videlicet omne iuramentum intelligitur, *rebus in eodem ſtatu perſiſtentibus*. Quodſi itaque talis ſuperueniret *imbecillitas*, vel aliud malum, propter quod ſanus nunquam ſponſalia contraxiſſet, merito dicendum eſt, deficere *conditionem tacitam*, ſub qua regulariter talia celebrari ſolent ſponſalia, CARPZOV. *lib.* 2. *I. E. def.* 181. *n.* 8. *ſeqq.* vt iam dictum *tit. de condit. appoſ.* §. 3. Etſi vero haud incongrue CARPZOVIVS *lib.* 2. *I. E. def.* 180. *ſeq.* aſſerat, in foris proteſtantium idem obtinere (quod etiam ſupra *tit. cit.* §. 3. admiſi,) & in effectu a mente iuris canonici haud abeat, exiſtimando, etiam in ſponſalibus de *præſenti* id admittendum eſſe, quoniam pura, quæ canones pro ſponſalibus de *futuro* habent, ille ſponſalia *de præſenti* eſſe cenſuit docuitque; in eo tamen errat, putando, in iure canonico hoc diſcrimen in hac materia haud agnoſci. Ita vero ille in *def.* 180. *n.* 5. *Etſi vero textus*

Si lepra vel ſimilis morbus ſponſalia ſuperuenerit.

Si vel maxime ſponſalia iurata.

ille (*c. vlt. X. h.*) *loquatur ſaltim de ſponſalibus de futuro*, *ex ratione tamen appoſita*, *quod matrimonium ante nuptias conſummatum haud ſit*, *ad ſponſalia de præſenti bene extenditur.* Ex mente canonum certe hoc falſiſſimum eſt, & tum aperte eidem repugnat *c.* 14. *X. de conuerſ. coniug.* tum etiam potiſſimum hæc ratio, quod iure canonico ſponſalia *de præſenti* iam ipſum matrimonium ſint, tum denique verba in *c.* 3. *X. h. cum nondum inter eos matrimonium fuerit conſummatum.* Neque enim, vti vult CARPZOVIVS, dicitur, quod matrimonium *ante nuptias* conſummatum haud ſit, ſed in genere *qualibet conſummatio* intelligitur, quæ etiam de iure canonico fit per conſenſum *de præſenti*, vti iudicat CANISIVS *h. t. n.* 2.

F I N I S.

APPEN-

Digitized by Google

APPENDIX

Ad illuſtrationem quarundam doctrinarum in hoc tomo traditarum ſequentia addere placuit.

Ad Tit. XLI. §. 62. p. 766.

In hac §. reprobata eſt *priuata communio*, quæ etiam duplici reſcripto regio in prouinciis potentiſſimi regis Boruſſiæ prohibita eſt. Primum eſt huius tenoris;

Seine Königl. Maj. in Preuſſen ꝛc. ꝛc. befehlen Dero Etats-Miniſter von Cocceii und Vice-Præſidenten Reichenbachen hierdurch allergnädigſt, an alle Conſiſtoria, ſie ſeyn Reformirt oder Lutheriſch, durch eine nachdrückliche circular-Verordnung den Befehl zu ertheilen, daß ſie hinführo auf alle Prediger wohl acht geben, auch dieſelben desfalls beſonders erinnern ſollen, damit ſie mit der Adminiſtration des Heil. Nachtmahls hinführo ver-

vernünfftig und wohlbedächtig umgehen, auch ſolches keinem Krancken, der bereits Sinn und Verſtand verliehret, geben, ſondern wann ſie es verlangen, ſie 2. bis 3. Tage vorher darzu wohl præpariren ſollen. Es ſoll auch hinführo bey caſſation keinem Geſunden, er ſey, wer er wolle, das Abendmahl mehr in denen Häuſern oder auch in denen Sacriſteyen gegeben werden, ſondern iedermann ſoll ſchuldig ſeyn, ſolches in öffentlicher Kirche, nach geendigter Vormittags-Predigt vor dem Tiſche oder Altar mit denen übrigen Communicanten zu communiciren. Potsdam den 25ten Aug. 1731.

Friedrich Wilhelm.

Ordre
an den 2c. von Cocceji und
Reichenbach.

Alterum eſt *declaratorium*, ſimulque prius intuitu certarum perſonarum limitat:

Nachdem Seine Königl. Maj. in Preuſſen 2c. Unſer allergnädigſter König und Herr, die wegen Abſchaffung der priuat-communion ergangene Verordnung dahin allergnädigſt declariret, daß, ſo viel diejenigen Perſonen anbetrifft, welche mit dem ſchweren Gebrechen oder Jammer behafftet, ingleichen die auf Krücken gehen, Blinde und die ſo eckelhaffte Schäden, Ausſchlag und Flüſſe im Geſichte haben, denenſelben das Heil. Abendmahl in der Woche, wann Predigt gehalten wird, in der Sacriſtey zu empfangen erlaubet ſeyn ſoll,

ſoll, darbey aber verordnet, daß es ſodann etzlichen Perſonen zugleich gereichet werden ſoll, ſo wird ſolches Ew. Chriſtl. Liebe und inſonderheit dergleichen miſerablen Perſonen hierdurch bekannt gemacht, und dieſe zugleich ermahnet, daß ſie ſich zum wenigſten 14 Tage vorher bey ihren Beichtvätern melden, damit ein gewiſſer Tag zu dieſer Communion ausgeſetzt, und gedachter allergnädigſten Verordnung ein Gnüge könne geleiſtet werden.

Ad Tit. XLI. §. 107. p. 816.

Speciatim edicto regio cautum eſt, ne de *prædeſtinatione* in cathedra ſacra rixæ & contentiones moueantur:

Von GOttes Gnaden Friedrich Wilhelm, König in Preuſſen ꝛc. ꝛc. Ihr wiſſet Euch zu erinnern, was vorhin ſchon verſchiedentlich von Unſern in GOtt ruhenden Vorfahren, inſonderheit ſeither anno 1662. wegen der in verſchiedenen Puncten, und abſonderlich auch über die Gnaden-Wahl, bey denen Evangeliſchen Kirchen eingeſchlichenen differenten Meynungen und unſeeligen Trennungen, und daß von ſolchen ſtreitigen Sentimenten und Materien, da ſelbige noch wie vor wol unausgemacht bleiben werden, bis es dem Allerhöchſten gefällig ſeyn wird, ein mehreres Licht der Erkänntniß und den Geiſt der Einigkeit und Friedens in gröſſerer Maaſſe zu verleihen, nichts auf die Cantzel gebracht, oder, daſelbſt abgehandelt, weniger mit Hefftigkeit und eigenſinnigen Vorurtheilen diſputiret werden ſolle, durch Churfürſtl. und Königl. Edicta verordnet und befohlen worden.

Wir vernehmen aber zu Unſerm nicht geringen Mißfallen, daß dem ohngeachtet, ſo wohl Evangeliſch-Reformirte als Lutheriſche Prediger von dieſen ohnedem vielen Schwierigkeiten und differenten

Aus-

Auslegungen unterworffenen Materien, wovon ſie ſelbſten keinen rechten Begriff haben, weniger denſelben ihren Zuhörern beybringen können, auf denen Cantzeln öffentlich zu handeln, auch die davon gefaßte und habende Meynungen mit vielen Hefftigkeiten zu ſouteniren ſich unterſtehen, wodurch dann wenige Erbauung geſtifftet, und hingegen offtermahlen zu vielen Aergerniſſen Anlaß gegeben wird. Wann wir aber ſolches durchaus länger nicht verſtatten, ſondern alle dergleichen nichts als Verwirrungen und Bitterkeit verurſachende öffentliche Abhandlungen über dieſe Materien abgeſtellet wiſſen wollen: Als haben wir Euch ſolches unverzüglich bekannt machen, zugleich aber ernſtlich bedeuten und aufgeben wollen, daß Ihr und die unter Eurer Inſpection ſtehende Prediger, welchen dieſe Unſere allergnädigſte Willens-Meynung ſofort von Euch kund zu machen, bey Vermeidung der Suſpenſion, und dem Befinden nach anderer harten arbitrariſchen Straffe in öffentlichen Verſammlungen und denen Predigten Euch alles unnöthigen raiſonnirens, Widerlegung der gegenſeitigen Meynungen und diſputirens über dieſen ſtreitigen Punct gäntzlich enthalten, und vielmehr die Euch anvertraute Gemeinden in der Furcht des HErrn von denen zu ihrer Seeligkeit nöthigen und dienlichen Dingen und dem thätigen Chriſtenthum, nach der deutlichen Vorſchrifft des Wortes GOttes unterweiſen ſollet. Allermaſſen wir auch Unſerm officio Fiſci anbefohlen, ein wachſames Auge darüber zu haben, wider diejenigen Prediger, ſo hierwider zu handeln ſich gelüſten laſſen ſolten, als öffentliche Verächter Unſerer Königl. Mandate, ihr Amt gehörig zu beobachten, und ſelbige zur obgedachten Beſtraffung zu ziehen. Seynd Euch mit Gnaden gewogen. Geben Berlin den 10. May, 1719.

Ad §. 108.

Ad §. 108. *eiuſd. tituli p.* 817.

Nouo edicto regio prohibitum eſt, ne vltra *horæ ſpatium* conciones protrahantur:

Friedrich Wilhelm, König in Preuſſen ꝛc. ꝛc.

Unſern ꝛc. Iſt ꝛc. erinnerlich, welchergeſtalt Wir ſchon unterm 18. Dec. 1715. verordnet, daß die Predigten niemahls länger, als aufs höchſte eine Stunde dauren ſolten. Wie wir nun mißfällig vernommen, daß ſolcher Verordnung nicht nachgelebet worden, als befehlen Wir ernſtlich, mit mehrerm Nachdruck darüber zu halten, und hinkünfftig die Übertreter mit der darinnen geſetzten Straffe ohne Anſehung der Perſonen zu belegen, und ſollen die Kirchen-Vorſteher darauf acht haben, weil die Straffen der Kirchen zuwachſen. Wie denn die, ſo darunter ſäumig, ingleichen die Prediger, ſo dieſe Verordnung auf der Cantzel anzapffen, mit eben dergleichen Straffe, als die, ſo lange predigen, beleget werden ſollen. Berlin den 2. April. 1717.

Ad Tit. XLII. §. 18. *p.* 832.

An & quatenus *conſiſtorii decretum* baptiſma iudæorum, rite ad fidem in Chriſtum præparatorum præcedere debeat, ex ſequente reſponſo, a Facultate noſtra M. Sept. 1733. dato, cognoſcere licet:

Iſt anno 1731. ein aus Fr. am M. gebürtiges Vaterloſes Juden-Mägdgen von 15. Jahren zu Albanien durch das fleißige Singen und Beten einer benachtbarten Chriſtlichen Witwe rege gemachet,

chet, daß ſie ſich entſchloſſen, ſich zur Chriſtlichen Religion zu wenden, und deßwegen bey der daſelbſten reſidirenden Frau Gräfin Aemilia angegeben, um in der Evangeliſchen Lutheriſchen Religion unterrichtet zu werden, bey welchem ſtatu cauſæ der Frau Gräfin Herr Sohn, der regierende Graff Guſtauus nebſt ſeiner Gemahlin von Corintho eben dahin gekommen, welchem die Frau Gräfin davon Eröffnung gethan, und darauf mit deſſen Genehmhaltung beſchloſſen worden, das Mägdgen auf Koſten der Frau Gräfin in dem Wäyſenhauſe zu Corintho in der Chriſtlichen Religion unterrichten zu laſſen. Hat hierauf nach Verlauff einiger Monath die Frau Gräfin dem regierenden Herrn Sohne eröffnet, wie ſie geſonnen wäre, das Juden-Mägdgen des nechſten in der Evangeliſchen Lutheriſchen Kirchen zu Corintho tauffen zu laſſen, und deßwegen angefraget, ob der Herr Graff nebſt ſeiner Gemahlinnen Tauffzeugen mit dabey zu ſeyn beliebten? welches anfänglich derſelbe durch iemands anders verrichten zu laſſen verſprochen, übrigens wider die vorſeyende Tauffe dieſes Juden-Mägdgens nichts zu erinnern gehabt, nach einiger Zeit aber die Gevatterſchafft zu übernehmen ſich geweigert, wobey es auch die Frau Gräfin bewenden, inzwiſchen mit des Juden-Mägdgens Unterweiſung fleißig continuiren laſſen, bis endlich der Sonntag Palmarum anno 1733. zur öffentlichen Catechiſation und Tauffe derſelben beſtimmet, und dem Evangeliſchen Lutheriſchen Paſtori von der Frau Gräfin als Patrona der Kirchen angedeutet worden, ſolches der Gemeinde 8 Tage vorher zu notificiren. Hat aber der Superintendens zu Corintho, ſo bald er davon Nachricht erhalten, dem gedachten Paſtori angedeutet, ſich dergleichen Veranſtaltungen zu enthalten, weil der regierende Herr Graff nichts darum wüſte, und ſolches ein Eingriff in die iura epiſcopalia des Landesherrn wäre, dahero auch etliche Tage darauf das reformirte Conſiſtorium zu Corintho einen Lutheriſchen Prediger vom Lande hinein fordern, und durch ſelbigen das Juden-Mägdgen examiniren laſſen, worauf nach wenig Tagen der Superintendens den Lutheriſchen Paſtorem, ſo zur Tauffe und examine des gedachten Mägdgens erſehen, wieder zu ſich ruffen laſſen, mit der Anzeige, daß er das Mägdgen nur ferner unterrichten, und wann er es zur Tauffe tüchtig befinden würde, er es ihm berichten ſolte, alsdann das Conſiſtorium nicht entgegen ſeyn würde.

Hat

Hat nun die Frau Gräfin Menſ. Iun. eiusdem anni an den Lutheriſchen Paſtorem zu Corintho geſchrieben, daß er das Mägdgen den nechſt kommenden Sonntag in der öffentlichen Kinder-Lehre mit andern Chriſten-Kindern zugleich examiniren, und wenn ſich fünde, daß ſie gnugſahmen Unterricht von der Evangeliſchen Lutheriſchen religion hätte, ſie den darauf folgenden Sonntag tauffen, es aber zuvor dem dortigen Conſiſtorio anmelden ſolte, welcher ſolches alles wohl ausgerichtet hat, darauf aber von dem Conſiſtorio ein reſcriptum eingelauffen, darin verordnet worden, den Tauff-actum ſo lange zu ſuſpendiren, bis man von dem regierenden Landesherrn als ſummo epiſcopo, ſo damahls abweſend, ſpecielle conceſſion dazu erhalten hätte. Iſt endlich bey deſſen Wiederkunft das Juden-Mägdgen ſo fort aus dem Wäyſenhauſe geſchaffet, dem Paſtori aber ein derber Verweiß vom Conſiſtorio gegeben, daß er das Mägdgen öffentlich mit examiniret, da doch ſolches examen ein weſentliches Stück der Tauffe ſey, und die äuſſerliche Verfügung mit ad iura epiſcopalia gehöre, dabey es nicht einſten geblieben, ſondern den 23. Jul. ein conſiſtorial-reſcript dem Paſtori inſinuiret worden, daß es nöthig ſeyn wolle, das Juden-Mägdgen, bevor es zur Tauffe admittiret würde, nochmahlen in conſiſtorio examiniren zu laſſen, worauf denn weitere Verfügung erfolgen ſolle, welches aber die Frau Gräfin geſchehen zu laſſen Bedencken getragen, und alſo das Mägdgen von Corintho weg, und zu ſich genommen; hiebey aber belehret ſeyn will:

1) **Ob das** ius baptizandi iudæam ad ius epiſcopale **gehöre, und ohne des Landesherrn** ſpecielle **Erlaubniß kein Juden-Mägdgen bey einer Kirche getauffet werden dürfe?**

2) **Ob ein reformirtes Conſiſtorium prætendiren könne, diejenigen vorher examiniren zu laſſen, welche ſich zu der Evangeliſchen Lutheriſchen Religion wenden wollen, und in ſelbige Gemeinde aufgenommen zu werden ſuchen?**

Ob nun wohl, ſo viel die erſte Frage betrifft, ohnſtreitig ſeyn möchte, daß das ius baptizandi iudæam ad ius epiſcopale, und alſo zur Landes Hoheit gehöre, dergeſtalt, daß ohne des Landesherrn ſpecielle Erlaubniß kein Juden-Mägdgen bey einer Gemeine getauffet werden könne, angeſehen ſolches 1) ſchon im andern und dritten ſeculo zu denen Biſchöfflichen Rechten nach des Tertulliani Zeugniß

lib. de baptiſmo c. 17.

gezogen worden, indem er mit denen Worten ſaget: dandi quidem baptismum habet ius ſummus ſacerdos, qui eſt epiſcopus, dehinc presbyteri & diaconi; non tamen ſine epiſcopi auctoritate, daher er auch poteſtatem baptizandi ein dicatum epiſcopis officium epiſcopatus nennet, als eine unſtreitige marque, daß die Tauffe derer erwachſenen catechumenorum, wovon Tertullianus vornemlich redet, zum Biſchöfflichen Rechte gehöret, wie man dann 2) bekanter maſſen in denen folgenden Zeiten, da man 4 partes iuris epiſcopalis gemachet, das ius baptizandi ad iura ordinis tanquam primam partem iuris epiſcopalis referiret,

teſte CARPZOVIO *lib. I. iurispr. conſiſt. def.* 4. *n.* 3.

ja auch 3) die præparirung der catechumenorum, ingleichen die vorhergehenden ceremonien, die Anſetz- und Verkündigung des Tages des

des ſcrutinii oder examinis publici nebſt denen äuſſerlichen Anſtalten von uhralten Zeiten der Biſchoff dirigiret hat, gleichwie er die Tauffe ſelber dirigiret, wie aus denen Alterthümern erhellet,

TOBIAS PFANNER *de catechum.*

SAM. BASNAGE *diſſert. de catechum. tom. II. annal. inſerta p.* 568.

dem noch 4) beytreten möchte, daß das ius circa iudæos eorumque receptionem ein regale ſummum ſey, und ſoli principi zuſtehe, dieſerwegen auch die Bekehrung und Tauffe der Juden billig dahin gezogen werden müſſe; auſſerdem aber 5) mit der Tauffe der Juden ſehr behutſam zu verfahren, nachdem die Erfahrung lehret, daß mannigmahl die getauffte Juden bloß um des Gewinſtes willen ſich tauffen laſſen, nachgehends davon lauffen, und an andern Orten um gleichen Gewinſts wieder von neuem die Tauffe begehren, und alſo betriegeriſch mit dieſem heiligen Sacrament umgehen, und dabey einen groben ſtellionatum committiren, dabey auch wol gar ofte zurücke fallen, zu deſſen Verhütung in der Magdeb. Kirchen-Ordn. *c. III. §.* 25. verſehen, die Juden, ſo ſich zur Chriſtlichen Religion wenden, nicht zu tauffen, ſondern zuvor bey der Magdeb. Landes-Regierung und conſiſtorio ſich Beſcheids zu erhohlen, welches billig in acht zu nehmen iſt, und daher auch 6) der Paſtor Lutheranus loci ſolches agnoſciret und es dem Conſiſtorio angezeiget.

Weil aber dennoch ein groſſer Unterſchied inter ius epiſcopale antiquum, & recentius ſtatuum proteſtantium zu machen, da (a) das antiquum ius epiſcopale in der erſten Kirchen ſich ſehr weit erſtreckete, und unter des Biſchoffs direction alle und iede Handlungen in der Kirchen dergeſtalt geſtanden, daß die presbyteri & diaconi auf ſeine Veranſtaltung alles ankommen laſſen müſſen, wovon Tertullianus redet, zugleich aber auch anzeiget, daß an iedem Ort nur eine Gemeinde und bey ieder der Biſchoff mit ſeiner cleriſey, jener aber

als Ober-Paſtor geweſen, wie in dem von dem IENKINO THOMASIO aus dem Engliſchen ins Lateiniſche vertirten tractat *de regimine eccleſiæ trium primorum ſeculorum* mit mehrern dargethan iſt; davon alſo (b) kein argumentum auf das ius epiſcopale recentius zu machen, welches, nachdem viele Pfarr-Kirchen in ein Bißthum eingeführet, und denenſelben Pfarrer vorgeſetzet worden, eine groſſe Aenderung bekommen, dergeſtalt, daß das ius baptizandi, informandi & examinandi Catechumenos nach der Zeit ein actus parochialis & presbyteralis geworden, und nicht weiter priuatiue a directione epiſcopi, der ſich dabey allein das ius confirmandi baptizatos vorbehalten,

LINK. *de iurib. epiſc. c.* 8. *n.* 25.

dependiret, aus welcher Urſache weder in dem Pontificali noch Ceremoniali Romano hievon ein caput, wol aber eines de confirmandis vorhanden, dergeſtalt daß nach dem iure canonico ein Presbyter, der eine bekehrte Jüdinne tauffen, und ſeiner Gemeinde einverleiben will, nicht einſten ad conſenſum epiſcopi impetrandum verbunden iſt, und deswegen auch ſeiner Gemeinde 8. Tage vorher ſolches wohl anzeigen darf; am allerwenigſten aber (c) wenn ein Evangeliſcher Lutheriſcher Paſtor dieſen actum vornimmt, man ſagen kan, daß er einen Eingriff in das hohe ius epiſcopale des Landesherrn gethan habe, als welches eines Theils nichts anders als die Landeshoheit in geiſtlichen Sachen, oder das ius ſacrum territoriale iſt, und weder mit dem alten noch itzigen neuern Biſchöfflichen Rechte übereinkommt, ſondern weit mehr importiret, und dahero nicht einſten wohl gethan iſt, dieſe Landeshoheit in geiſtlichen Sachen alſo zu benennen;

BOEHMER *de iure epiſc. princ. euangel. per tot.*

STRYK. *de iure pap. princ. euangel. c.* I.

andern theils die actus ordinis cuicunque presbytero competentes darunter um deſto weniger begriffen werden, weil Tauffen, Lehren, catechiſi-

chiſiren zu dem geiſtlichen Amt der Lehrer bey denen Kirchen gehöret, und es auf ihre Verantwortung und Gewiſſen ankommen muß, wen ſie vor tüchtig zur Tauffe halten wollen, und ob wol ein Landesherr vi ſuperioritatis ſacræ wegen der äuſſerlichen Anſtalten bey der Tauffe Geſetze machen kan, dennoch, wo ſolche wegen der Juden-Tauffe nicht anzutreffen, kein zureichender Grund ſich finden will, daß, wenn eine Jüdin ſich bekehren, getauffet, und durch die Tauffe in die Chriſtliche Gemeinde aufgenommen ſeyn will, ein paſtor eccleſiæ ordinarius ſolches nicht anders als ex conceſſione domini territorii thun könne, da ein ſolcher Prediger bey Bekehrung, catechiſirung, und der Tauffe einer Jüdinne nichts weiter als einen ordentlichen Amts-actum verrichtet, welcher mit denen regalibus ſacris keine Gemeinſchafft und connexion hat, dergeſtalt, daß auch ſo gar nach dem Oßnabrückiſchen Friedensſchluß *art. V. §. 31.* und *art. VII. §. 1.* denenjenigen, die das publicum & liberum diuerſæ religionis exercitium haben, ſolches annexum nicht verwehret werden kan, dergleichen zu Chriſto Bekehrte durch die Tauffe in die Gemeinde aufzunehmen, oder dazu ſpeciale conceſſion des Landesherrn zu ſuchen, wodurch dann die ratio dubitandi 1ma hinwegfält, nicht weniger die ratio 2da hier gantz inapplicabel iſt, da dieſe Eintheilung, ſo in iure canonico ſich findet, auf das ius ſacrum territoriale ſich gar nicht reimet, und die iura ordinis presbyteralis nicht einſten ad ordinis epiſcopalis iura zu referiren, welche iura Carpzouius ſehr confundiret; wiederum die ratio 3tia von denen Zeiten hergenommen iſt, da noch die Biſchöffe actus parochiales ſimplices verrichteten, ſelber predigten, aufften, catechiſirten, u. ſ. w. welches aber, nachdem die iura ordinis presbyteralis & epiſcopalis unterſchieden ſind, ſich nicht mehr befindet, vielmehr einem ieden Pfarrer in ſeiner Gemeinde das Lehr- und Tauff-Amt nebſt andern actibus miniſterialibus überlaſſen, zu deren exercitio keine beſondere auctoritas epiſcopalis weiter nöthig iſt; und ſo viel die 4te ration betrifft, allhier nichts de receptione iudæi qua talis, ſed qua conuertendi vel conuerſi die Frage iſt, die zu ihrer recipirung um deswillen keine ſpeciale Landesherrliche conceſſion nöthig haben, weil ſie als Chriſten leben wollen, dabey dann zwar, wie in ratione dubitandi 5. erinnert iſt, groſſe Behutſamkeit zu gebrauchen, und diejenigen, ſo die Tauffe begehren, wohl zuforderſt von dem paſtore loci zu prüfen ſind,

ehe

ehe er mit ihnen zur Tauffe eilet, damit kein Betrug darunter vorgehen möge, und deßwegen, wie im hieſigen Hertzogthume, ein Landesherr zu mehrerer Sicherheit dergleichen generale Verordnung und Geſetze wohl machen kan, daß ohne Vorwiſſen des conſiſtorii keine Juden-Tauffe vorgenommen werden ſoll, gleichwohl dieſes eine beſondere Kirchen-Satzung iſt, davon kein Schluß auf andere Länder, wo dergleichen Geſetze ermangeln, zu machen; ob wohl, wie die ratio 6ta meldet, der paſtor loci wohl gethan, daß er ſolches dem Conſiſtorio zum Uberfluß angezeiget, dadurch aber keinesweges dasjenige, was a libero exercitio religionis per ſe dependiret, und ad actus miniſteriales einer Gemeine zu rechnen, ad iura vel epiſcopalia vel ſacra territorialia gezogen werden mag; überhaupt aber bey der in facti ſpecie angeführten Tauffe der Jüdinne keine Beſorgniß anzutreffen, als welche aus Trieb ihres Gewiſſens ſich bekehret, keine Eltern mehr hat, lange genug præpariret iſt, und man alſo mit ihr nicht zur Tauffe geeilet, auſſerdem auch die obſeruantia contraria dieſes beſtätiget, da in anno 1691. ein Cavalier im Lande bey ſeiner patronat-Kirchen einen Türcken ohne conceſſion des conſiſtorii tauffen laſſen, ihm aber ſolches nicht als ein Eingriff in die regalia ſacra ausgeleget iſt;

So erhellet hieraus ſo viel, daß das ius baptizandi iudæam per ſe zur geiſtlichen Landeshoheit oder ſo genannten iure epiſcopali nicht gehöre, und ohne Landesherrliche ſpecielle conceſſion bey einer Gemeinde dergleichen Tauffe gar wohl verrichtet werden könne.

Bey der andern Frage will es zwar das Anſehen gewinnen, daß das conſiſtorium, ob es gleich reformatæ religionis iſt, dennoch dergleichen Juden-Mägdgen, welches ad ſacra Lutheranorum treten will, wohl examiniren und prüfen könne, ob daſſelbe in rudimentis fidei

fidei anugſam inſtruiret ſey, zumahl auch wohl zu glauben, und gantz vernünfftig iſt, daß das conſiſtorium auf ſolche articulos, worinnen wir noch a reformatis diſcrepiren, das Mägdgen nicht fragen und darüber von ihr Rechenſchafft fordern werde.

Dieweil aber dennoch die catechiſation und præparirung zur Tauffe abermal ein actus paſtoralis & miniſterialis bey einer ieden Gemeinde, die, wie hier, liberum ſuæ religionis exercitium hat, iſt, und man nicht abſehen kan, quo iure das conſiſtorium dergleichen Prüfung und examen mit dieſem Juden-Mägdgen vornehmen will, da ſonſten niemals ad conſiſtorii cognitionem gezogen wird, ob die Kinder, ſo zum erſten mahl zum Abendmahl gehen, oder gefirmlet werden (wo die Firmlung noch gebräuchlich iſt) gnugſam in rudimentis fidei inſtruiret ſind, als wozu die öffentlichen catechiſationes bey einer Gemeinde angenommen, und man ſolches auf der Lehrer und Prediger Amts-Pflicht und Gewiſſen ankommen laſſen muß; insbeſondere aber bey denen catechumenis baptizandis in erſten Zeiten deswegen löblich verordnet, daß vor der Tauffe dieſelbe vor der gantzen Gemeinde zu unterſchiedlichen Zeiten catechiſiret werden ſollen, damit die gantze Gemeinde, zu welcher die baptizandi geſellet werden ſollen, daraus abnehmen könne, daß ſie von der Glaubens-Lehre öffentlich Rechenſchafft zu geben beſtand wären, ſolches auch ebenfalls noch heute zu Tage bey der Juden-Tauffe üblich iſt, daß ſolches examen publicum vor derſelben geſchiehet, wir alſo nicht finden können, worin der paſtor loci ſich vergangen, daß er das Juden-Mägdgen mit öffentlich examiniret, da doch das Hochgräffliche conſiſtorium ſelber voraus ſetzet, daß ſolch examen ein weſentliches Stück von der Tauffe ſey, und dahero ſo wenig darum vorher angefraget werden dürfen, als der Tauff-actus ſelber ex officio paſtorali wohl geſchehen mögen, und vornemlich, der Gemeinde wegen, ſolches examen paſtorale geſchiehet, damit ſie öffentlich anhöre und erkenne, daß der baptizandus einen Grund in Glaubens-Sachen geleget habe, bevorab da an und vor ſich ſelbſten dergleichen Tauffe nicht ad iura ſuperioritatis ſacræ gehöret, und alſo die äuſſerlichen Verfügungen dazu um deſto weniger dahin gezogen werden können, wo nicht ein anders in denen particulär Kirchen-Ordnungen verſehen, endlich auch die examina publica

bey der Gemeinde ſuperflua ſeyn würden, wenn man gegen alle obſeruanz der Evangeliſchen Kirchen dergleichen examina zum conſiſtorio ziehen, und daraus ein regale ſacrum machen wolte;

So mögen dergleichen examina derer catechumenorum ohne groſſe erhebliche Urſache zum conſiſtorio nicht gezogen werden. V. R. W.

Ad Lib. IV. tit. 3. §. 54. *p.* 1302.

Huc quoque referendum, quod copulationes a *competente parocho*, minime vero *extra prouinciam* in fraudem legis fieri debeant, quod nouiter prouiſum in edicto regio de anno 1731. d. 15. Iul. huius tenoris:

Wir Friedrich Wilhelm, von GOttes Gnaden König in Preuſſen ꝛc. ꝛc. ꝛc. Nachdem Uns unterthänigſt hinterbracht worden, daß die von Uns anderweit ſchon erneuerte Ordnungen, welche Unſere in GOtt ruhende Herren Vorfahren wegen der Trauungen auſſerhalb Landes, in denen Chur-Märckiſchen und incorporirten Landen machen zu laſſen, nöthig gefunden, faſt in Vergeſſenheit gerathen; Wir aber demjenigen, was darinnen ſanciret, einen exacten und vollkommenen Gehorſam geleiſtet wiſſen wollen; Als wiederhohlen und beſtätigen Wir nicht allein ſämtliche deßhalb ergangene Befehle, ſondern extendiren ſelbige auch auf alle und iede von dem Allerhöchſten Uns untergebene Lande und Provintzien, Krafft „dieſes dahin, daß derjenige von Unſern darinn ſich weſentlich

„lich aufhaltenden Unterthanen, er ſey wer er wolle, welcher „ohne Unſern allergnädigſten Conſens auſſerhalb Landes an „fremden Orten ſich trauen läſſet, aller Unſerer Lande *excludi*ret „und verwieſen ſeyn ſolle. Geſtalt dann Unſern Regierungen und Conſiſtoriis, ingleichen andern geiſtlichen Gerichten und Collegiis, nicht weniger Unſerm General-Fiſcal und Fiſcaliſchen Bedienten alles Ernſtes eingeſchärfet wird, deshalb Pflichtmäßig zu vigiliren, darüber nachdrücklich zu halten; und, damit ſich übrigens mit der Unwiſſenheit niemand entſchuldigen könne, reſpective die Verfügung zu machen, daß gegenwärtiges durch öffentlichen Druck publicirtes überall affigirendes Edict den andern Sonntag nach Ephiphanias in denen Kirchen von denen Cantzeln abgeleſen werde. Gegeben zu Berlin den 15. Jul. 1731.

Friedrich Wilhelm.

S. v. Cocceji.

INDEX PRIOR
TITVLORVM

In hoc tomo III. explicatorum ſecundum ſeriem alphabeticam.

B.

De Baptiſmo & eius effectu Lib.3. tit. 42.

C.

De Capellis monachorum & aliorum religioſorum Lib.3. tit.37.

Celebratione miſſarum & ſacramento euchariſtiæ & diuinis officiis Lib.3. tit.41.

De

1356

De Cenſibus, exactionibus & procurationibus *Lib.3. tit.39.*

Clandeſtina deſponſatione Lib.4.tit.3.

Conditionibus appoſitis in deſponſatione vel aliis contractibus *Lib. 4. tit. 5.*

Coniugio leproſorum *Lib. 4. tit. 8.*

Conſecratione eccleſiæ vel altaris *Lib.3. tit. 40.*

Conuerſione coniugatorum *Lib. 3. tit.32.*

Conuerſione infidelium *Lib.3. tit.33.*

Cuſtodia euchariſtiæ, chriſmatis & aliorum ſacramentorum *Lib.3. tit. 44.*

D.

De decimis, primitiis & oblationibus *Lib.3. tit.30.*

De deſponſatione impuberum *Lib. 4. tit. 2.*

E.

De eccleſiis ædificandis vel reparandis Lib. 3. tit. 48.

Eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit adulterio Lib. 4. tit. 7.

I.

De immunitate eccleſiarum, cœmeterii & rerum ad eas pertinentium Lib. 3. tit. 49.

Iure patronatus Lib. 3. tit. 38.

N.

Ne clerici vel monachi ſecularibus negotiis ſe immiſceant Lib. 3. tit. 50.

O.

De obſeruatione ieiuniorum Lib. 3. tit. 46.

P.

De presbytero non baptizato Lib. 3. tit. 43.

De

135

De Purificatione poſt partum Lib. 3. tit. 47.

Q.

Qui clerici vel vouentes matrimonium contrahere poſſunt Lib. 4. tit. 6.

R.

De Regularibus & tranſeuntibus ad religionem Lib. 3. tit. 31.

Religioſis domibus, vt epiſcopo ſint ſubiectæ Lib. 3. tit. 36.

Reliquiis & veneratione ſanctorum Lib. 3. tit. 45.

S.

De ſponſa duorum & ſponſo duarum Lib. 4. tit. 4.

Sponſalibus & matrimonio Lib. 4. tit. 1.

De

De Statu monachorum & canonicorum regularium *Lib.* 3. *tit.* 35.

V.

De Voto & voti redemtione *Lib.* 3. *tit.* 34.

INDEX POSTERIOR RERVM PRAECIPVARVM.

Numerus Romanus denotat librum, minor cum commate titulum, tertius cum puncto paragraphum, denique litera D. diſſertationem præliminarem.

A.

Abbates.

Abbates ſunt ſtatus prouinciales III. 35, 23.
- habent ſuos præfectos generales & locales III. 35, 36.
- olim oſtiariis erant poſtpoſiti. *ibid.*
- eos retinuere Benedictini III. 35, 57.
- eliguntur III. 35, 62.
olim a regibus *ibid.*
niſi eſſent ſpecialiter priuilegiati *ibid.*
quod etiam in Gallia & Germania vſitatum fuit III. 35, 63.
Abbatum electio quomodo fiat? III. 35, 64.
- confirmatio a quo petenda? *ibid.*
- virtutes III. 35, 65.
- cum capitulo plura agere debent III. 35, 66.
Plura vid. ſub tit. *Prælati.*

Abbates generales.

Abbates generales originem trahunt a capitulis generalibus quotannis celebrandis III. 35, 47.
a ciſtercienſibus introducti *ibid.*
quod etiam approbauit Innocentius II. III. 35, 48.
& poſtea ad quoſuis ordines tractum III. 35, 49.
vide *Capitula generalia.*

Abbates immediati.

Abbates immediati A. C. non indigent confirmatione III. 35,64.

Abbatiæ regales.

Abbatiæ regales in Germania a regibus ſunt collatæ per annulum & baculum *ib.* 63.

Abbatiſſæ.

Abbatiſſæ ad munus benedicendi moniales an admiſſæ? III.31,87.

Abſtinentia.

Abſtinentiæ & ieiunii religio inquinata III. 46, 1.

- a ieiunio ſemper fuit diſtincta *ib.* 23. 27.
- olim erat libera *ib.* & 24.
- apud Montaniſtas libertatem amiſit *ib.*
- diuerſus eius mos vnde? III. 46, 24.
- etiam tempore quadrageſimæ libera fuit contra Natalem Alexandr. *ib.* 25.
- tandem per leges inculcata eſt *ib.* 26.
- in hac ciborum delectus varie determinatus eſt *ib.* 27.
- cum ieiunio plerumque coniuncta fuit *ib.*
- per leges imperari nequit *ib.* 41.
- ad pœnitentiam a catholicis relata *ib.* 43.
- inde delinquentibus vna cum pœna carceris dictatur *ib.*

Abſtinentes.

Abſtinentes & ieiunantes differunt III. 46, 6.

Actio popularis.

Actio popularis an vſum habeat in refectione neceſſaria eccleſiarum III. 48, 43.

Adiaphoriſticum bellum.

Adiaphoriſticum bellum quid? D. 16.

- inter quos ſit concertatum? *ibid.*
- in rebus liturgicis maximum damnum intulit *ibid.*
- varia ſchiſmata in eccleſiis introduxit D. 68.

Admonitio.

Admonitio ſolennis in ſynodis prælecta III. 39, 36.

Adminiſtratio hoſpitalium.

Adminiſtratio hoſpitalium v. *Hoſpitalia.*

Adoratio hoſtiæ.

Adoratio hoſtiæ vid. *Hoſtia.*

Adulterium.

Adulterium antecedens impedit matrimonium IV. 7, 1.

tam de iure ciuili quam canonico *ibid.*

ius recentius reſtrinxit hanc prohibitionem ad duos caſus IV. 7, 2.

- extra hos caſus non impedit matrimonium *ib.* 3.

etiam in foris proteſtantium *ibid.*

- cum inſidiis vitæ ſtructis impedit hodie matrimonium *ib.* 4.

cuius requiſita euoluuntur *ib.*

- idem dicendum, ſi cum fide data

data coniunctum de futuro matrimonio IV.7,5.

Adulterini liberi.

Adulterini liberi an de iure canonico *alendi?* IV.7,9.

Adulti.

Adulti præparandi ab baptiſmum vid. *Baptiſmus.*

Aduocati.

Aduocati cenſus perceperunt III.39,126.

- diſtincti a patronis III.38,21.

Affinitas.

Affinitas ſuperueniens diſſoluit ſponſalia vid. *Repudia.*

Agenda.

Agenda die Kirchen-agende, quid? D.31.47.

ex his apparet praxis eccleſiarum D.79.

Agentes.

Agentes iure priuatorum ſacrorum non gaudent III.37,59.

Alba veſtis.

Alba veſtis vid. *Veſtis alba.*

Alcuinus.

Alcuini homiliæ III.41,100.

Altaria.

Altaria ſeorſim hodie apud catholicos conſecrantur III.41,50.

- ex hac conſecratione fiunt ſancta & immaculata ib.

- neceſſario conſecrari debent ex plerorumque ſententia III.40,51.

ex conceptu de ſacrificiis ib.

- apud veteres chriſtianos nondum aderant ib.

- venerunt ſub nomine menſæ ſacræ III.40,52.

quæ tandem in vera altaria mutatæ ib.

ſub his martyres & ſancti ſepulti ſunt ib.53.

poſtea in facie eius ib.

cuius ratio adfertur ib.

- *portatilia* vnde? ib.

- - ſeruiunt, vt miſſa vbique celebrari queat ib.

Anachoretæ.

Anachoretæ quinam? III.31,32.

differebant ab eremitis ib.

Anglus.

Anglorum gentem conuertere operam nauauit Gregorius M. D.35.

Annua.

Annua quatenus præſcriptionem admittant III.30,36.

Annus probationis.

Annus probationis in monaſteriis III.31,54.

vid. *Probatio monaſtica.*

Annulus.

Annuli datio an probet conſenſum ſponſalitium? IV.1,102.

Antepaſchale ieiunium.

vid. *Ieiunium.*

Apanagiati.

Apanagiati an preces publicas pro ſe exigere poſſint? III.40,75.

Apollonius.

Apollonii ſententia de ſanctitate eccleſiarum III.49,1.

Apoſtatæ.

Apoſtatæ ſunt infideles III.33,10.
non vero in ſenſu Romanæ eccleſiæ *ib.*

Arcani diſciplina.

Arcani diſciplina vnde nata? III. 42, 14.
- non tantum ad ceremonias, ſed etiam ad ipſa dogmata pertinuit *ib.*
- occultata catechuminis *ib.*

Archicapellani.

Archicapellani ſingularem habent præeminentiam III. 37, 30.
- ſummum cum comite palatii in aula obtinebant locum *ib.* 31.

Archidiaconi.

Archidiaconi iure precario gaudebant in viſitatione eccleſiarum III. 39, 26.
- tandem tamen eam proprio iure acceperunt *ib.*
- conceſſo hoc iure inſigni faſtu tumeſcebant III.39,27.
- reſtrictum ius viſitandi acceperunt per concilium Tridentinum *ib.*

Articuli.

Articuli viſitationum III.39,76.

Aſcetæ.

Aſcetæ philoſophi olim dicti III. 31, 5.
vid. *Monachi.*

Aſceteria.

Aſceteria quid? III. 36, 2.
vid. *Monaſterium.*

Aſyli ius.

Aſyli ius fluit magis ex ſanctitate interna quam externa III. 49, 17.
- ea de cauſa templis ſuis gentiles quoque tribuerunt *ib.*
- mox eccleſiis applicatum, vbi iis conſecratio acceſſit III. 49, 18.
ex doctrina epiſcoporum *ib.*
- ab imperatoribus tamen legibus eſt circumſcriptum *ib.*
- ſeculo IV. iam obtinebat III. 49, 19.
vt ſanctitas interna tutiſſimum præberet præſidium *ib.*
& ſanguini criminoſorum hoc modo parceretur *ib.*
- ex his rationibus maximum in abuſum tractum in fine ſec. IV. III. 49, 20.
- legibus inde coërcitum *ib.*
- fere ſublatum fuiſſet inſtigante Eutropio *ib.*
murmurantibus tamen epiſcopis *ib.* 21.
- noua Theodoſii conſtitutione rurſus reſtitutum *ib.* 22.
& magno encomio affectum ex rationibus ſuperſtitioſis *ib.*
- adhibito temperamento conceſſum eſt ab imperatoribus *ib.*
- tantum afflictis patebat III. 49, 23.
non facinoroſis *ib.* 25.
termini eius dilati *ib.*

Aſy-

Aſyli ius a Leone iterum auctum III. 49, 26.
- rurſus reſtrictum a Iuſtiniano *ibid.*
- in legibus Francorum quoque eccleſiis firmatum *ib.* 27.
inprimis vero per concilia *ib.* 28.
- a legibus ciuilibus doloſe delinquentibus denegatur, a legibus eccleſiaſticis iis vero conceditur, quod ex LL. Francorum illuſtratur *ibid.* 29
- promiſcuum iniquum eſt ex ſententia Gregorii M. *ibid.* 30.
- per decretum Innocentii III. contra leges anteriores conceſſum *ibid.* 31.
- per nouam Gregorii XIV. ſanctionem reſtrictum, in quo octo tantum crimina eorumque rei a iure aſyli excluduntur *ibid.* 32.
- vnde oriatur? *ibid.* 33.
- ex legibus poſitiuis tantum deriuandum *ibid.*
quod eccleſia non ſitiret ſanguinem *ibid.*
& epiſcoporum eſſet, pro confugientibus intercedere *ib.*
paparum decreta de eo non vbique recepta *ibid.*
ne quidem in Italia *ibid.*
- deſertoribus non debetur *ibid.*
- qui traditur iudici ſeculari ſub conditione, ne morte afficiatur, extraordinariam pœnam effugere ideo non poteſt *ibid.*
proteſtatione nihil operante *ibid.*
- qui violant, qua pœna ſint plectendi? *ibid.*
- a proteſtantibus eccleſiis ſuis non tribuitur III. 49, 43.
nec templis catholicorum in terris ſuis ſitorum *ibid.* 35.
cauſa Osnabrugenſis refertur *ibid.* 36.
huius cognitio mixti fori cenſetur *ibid.* 37.

Audientes.

Audientes olim erant inter cathechumenos III. 42, 12.
- fruebantur manuum impoſitione *ibid.* 13.
- a catecheta inſtruebantur *ibid.*
- cum iudicio inſtruebantur *ibid.* 14.
Aulica templa vid. *Capellæ* & *Templum.*

Auctoritas.

Auctoritas publica quomodo interponenda in exſtructione templorum III. 48, 21.
- an etiam neceſſaria in reficiendis templis *ibid.* 22.

B.

Banna eccleſiaſtica vid. *Proclamatio.*
Baptiſmalia conuiuia vid. *Conuiuia.*

Baptiſmus.

Baptiſmus liberis infidelium inuitis parentibus conferri nequit III.33,45. III. 42, 9.
rationes diſſentientium examinantur III.33,46. ſeqq.
- liberis mancipiorum confertur pro lubitu a dominis III. 33,55.
an expoſitis? *ib.*
an natis ex ſtupro? *ib.*
quid ſi huic ſe ſponte liberi offerant inuitis parentibus? III. 33,56.
quæ hoc in caſu ſit legitima ætas? *ib.*
in eo non eſt reſpectus habendus patriæ poteſtatis *ib.*
- ius perfectæ communionis tribuit conuertendis *ib.* 62.
- ſæpius olim differebatur *ibid.*
- eius natales III.43, 2.
- olim libere a quolibet dabatur *ibid.*
- mox clero tantum adſcriptus *ibid.*
eum etiam diaconi in eccleſiis proteſtantium conferunt *ib.*
- requirit fidem in baptizato non pietatem in baptizante III. 42,3.
- an deſideret intentionem miniſtri eccleſiæ? *ibid.*
ſententia Innocentii IV. *ibid.*
- in caſu neceſſitatis a quolibet adminiſtratur III.42,4.
etiam ab obſtetricibus *ibid.*
- regulariter tantum a parocho datur III. 42,5.
quid ſi ſubditi ſint diuerſæ religionis? *ibid.*
patris parochus eum confert, ſi coniuges ſint diuerſæ religionis *ibid.*
- recte datur infantibus III. 42, 7.
parentes chriſtiani vt huic infantes offerant, cogi poſſunt III. 42, 8.
caute liberis cingarorum conferendus *ibid.* 10.
- non niſi plene natis datur *ibid.*
non monſtris *ibid.*
quid ſi liberi ſine baptiſmo deceſſerint? III.42,11.
- adulti ad eum præparandi III. 42, 12. vid. *audientes* & *competentes.*
- præmittebatur in catechumenis ſeculo IV.
1) ieiunium III. 42,16.
2) manus impoſitio *ibid.*
3) abrenunciatio *ibid.*
4) impoſitio veli *ibid.* 17.
5) crucis ſignaculum *ibid.*
6) exſufflationes & exorciſmi *ibid.*
7) orationes & ſal benedictum *ibid.*
8) exorciſmus reiteratus *ib.*
9) tactus narium & aurium *ib.*
10) vnctio *ibid.*

- ſolida præparatio magis commendata quam tantus apparatus, præſertim ſi iudæus baptizatur III.42,18.
quod ex ſententia Speneri illuſtratur ib.
- olim immerſione perficiebatur ib. 19.
& quidem trina ib.
- tandem in occidente trina aſperſione effectus ib.
- perficiendus naturali aqua III. 42,20.
non arena ib.
non ſaliua ib.
nec alio liquore ib.
cum inuocatione trinitatis III. 42,21.
- non vitiatur, ſi fiat ab hæreticis ib.
nec barbarismo ib.
bene tamen mutilatione formulæ ib.
- ad ſubſtantiam ſolennia non deſiderat III.42, 22. vid. *ſolennia.*
- olim conferebatur in flumine III.42,24.
poſtea in thermis & balneis ib.
ſeculo IV. vero in baptiſteriis ib.
- quoque in cœtu fidelium collatus III.42,24.
- regulariter in eccleſia conferendus III.42,25.
& ſic merito præſente cœtu fidelium ib.
quod illuſtratur ex doctrina Brunnemanni ib.
nec non conſtitutionibus eccleſiaſticis ib.
- hodierni ritus deſumti ſunt ex adultorum præparatione antiqua III.42,26.
- inter iudæos etiam teſtes deſiderabat III.42,35.
nec non antiquitus inter chriſtianos ib.
- characterem indelebilem imprimit III.42,49.
- reiterari nequit ib.
etiam ex principiis eccleſiarum proteſtantium III.42,50.
niſi dubitetur, an aliquis ſit baptizatus ib.
formula baptizandi hoc caſu apud catholicos vſitata ib.
- varios effectus producit III. 42,51.
- baptizatum agglutinat ſocietati eccleſiaſticæ ib.
- baptizato nouum ſtatum tribuit ib.
- inducit conſanguinitatem ſpiritualem III.42,52.
- non operatur diuortium III. 42,53.
- non libertatem ib.
- non bonorum confiſcationem ib.
- non liberat a patria poteſtate ib.
- non operatur veniam delictorum ib.
- ianua ad cetera ſacramenta dicitur III, 3,1.

& ad

& ad S. officia ibid.
- ſi per errorem fuerit omiſſus in presbytero, ordinato an iterum applicandus? v. *Presbyteri.*

Baptiſteria.

Baptiſteria ſeculo IV. conſtructa III. 42, 24.
- quid eo tempore fuerint? *ibid.*

Baptizati.

Baptizati olim mox ad vſum S. cœnæ admiſſi, etiam infantes III. 42, 34.

Beguinæ.

Beguinarum inſtitutum III. 31, 46. vid. *Virgines.*

Benedictus.

Benedictus monachos votis obſtrinxit vid. *Votum.*
- aſſeclas multos habuit in varias abeuntes familias III. 31, 35.

Benedictini.

Benedictini hodie abbates retinuerunt III. 35, 57.

Benedictio.

Benedictio diſtincta eſt a conſecratione III. 40, 39.
- apud catholicos adhibetur in cœmeteriis *ibid.*
- inter proteſtantes omnis deeſt *ibid.*
- procedit in campanis III. 40, 40.
huius primæua ratio III. 40, 41.
- vnde epiſcopis fuerit vindicata? *ibid.*
- ſingularem virtutem & efficaciam ſpiritualem rebus imprimit III. 40, 42.
cuius ſpecies ſigillatim recenſentur *ibid.*
- talis in deſponſatis olim locum habuit, non ſacerdotalis vid. *Benedictio ſacerdotalis.*
- per leges a principe tolli poteſt IV. 3, 42.
- vbi non deſideratur ad matrimonium, ſine ea recte contrahitur *ibid.*
quod reſponſo illuſtratur *ibid.*
- caute admodum & habito conſilio immutanda IV. 3, 43.
- immutatio varias difficultates habet IV. 3, 44.
- hodie inter nos, quam diu non eſt ſublata, omitti nequit IV. 3, 45.
- an poſt diuturniorem cohabitationem adhuc adhibenda? IV. 3, 47.
quæ hoc caſu ſint partes principis? IV. 3, 48.
- ſi accedere nequeat ob fugam ſponſi, an liberi ex ſponſa nati ſint legitimi? IV. 3, 49.
- quid ſi locum habere nequeat ob mortem ſponſi interuenientem? IV. 3, 50.
- nihil operatur, ſi conſenſus paternus deficit IV. 3, 51.
- non proficit, ſi priori ſponſæ iam ius eſt quæſitum IV. 3, 52.
niſi proclamatione rite facta interuenerit *ibid.*
- effectum non habet, ſi vis iniuſta probata fuerit *ibid.* 53.

vel

vel ſi aliunde nullitas adeſt *ib.*
- matrimonium in articulo mortis contractum non corroborat *ib.*
- in quibusdam locis inconſulto principe facta eſt nulla *ib.*
- priuata inter proteſtantes non facit matrimonia legitima *ib.* 54.
ſecus de iure canonico *ib.*
- cur & quatenus in matrimoniis ſummorum principum ſit neceſſaria? *ibid.* 55.

Bigamia.

Bigamia tam a iure canonico quam a iure ciuili maxime reprobatur *ib.* 4, 5.
- operatur crimen ſacrilegii *ibid.*

Biſchoffs-Send.

Biſchoffs-Send quid? III. 39. 88.

Blaſphemia.

Blaſphemia in ſanctos committitur III. 45. 8.
huius pœna *ib.*
- proteſtantibus tamen non applicanda *ib.*

Bona.

Bonorum iactura an ſponſalia ſolvat? vid. *repudia.*

Benedictio ſacerdotalis.

Benedictio ſacerdotalis caute euolvenda IV. 3, 8.
- inter iudæos & veteres chriſtianos non præciſe erat neceſſaria, ſed ſimplex ſufficiebat IV. 3, 9. & 14.
Euariſti epiſtola de illa examinatur *ib.* 3, 10.
vt & Caliſti *ib.*
Tertulliani teſtimonia excutiuntur *ib.* 11.
illuſtrantur IV. 3, 12. vid. *ſponſalia.*
- quomodo differat a veteri manuum impoſitione? *ib.* 15.
- adhuc ſeculo IV. incognita erat *ib.* 16.
Syneſii teſtimonium examinatur *ib.* 17.
item Leonis *ib.* 18.
- ex canonibus concilii Nicæni Arabici probari non poteſt *ib.* 19.
nec ex Timothei teſtimonio *ib.* 20.
nec ex Hormisdæ *ib.* 21.
- Iuſtiniani æuo non deſiderabatur ad probationem matrimonii *ib.* 22. *ſqq.*
nec ab eo relata in Nou. 79 & 117 *ib.* 23.
- tandem in occidente legibus publicis præſcripta *ib.* 25.
- tempore Nicolai I. quæ? *ibid.* 26.
- varias liturgias nuptiales produxit *ib.* 27.
- plura in antiqua benedictione vſitata innouauit *ib.*
- hodie etiam præter conſenſum legitimum in matrimonio requiritur *ib.* 28.
- ex ſententia Bruckneri non de eſſentia ſed de decoro coniugii eſt *ib.* 39.

- ex aliorum opinione neceſſaria eſt, non vt forma, ſed vt cauſa efficiens *ib.*
- non ad ſolam honeſtatem pertinet *ib.* 40.
- non iuris diuini eſt *ib.*
ratio horum dubiorum *ib.* 41.
- ex qua ratione in coniugio adhibeatur? diſcordantes etiam inter pontificios ſunt ſententiæ *ibid.*

Bona eccleſiaſtica.

Bona eccleſiaſtica magna cum audacia a prælatis fuere alienata III. 30, 21.
& ad laicos peruenere *ib.*
- ex potentiorum rapacitate inuadebantur III. 30, 22.
vid. *Eccleſia.*

Braut-Meſſe.

Braut-Meſſe vnde orta? IV. 3, 27.
- adhibetur in copula ſacerdotali *ibid.*

Burſfeldenſes.

Burſfeldenſes ſingularia inſtituta in recipiendis monachis habuere III. 31, 80.

C.

Calix.

Calix laicis denegabatur ad varia pericula auertenda III. 41, 28.
ad nonnullorum conſilium ſeculo XII. *ib.*
- ſeculo XIII. ſimpliciter laicis denegatus non fuit *ib.*
- an ex defectu vini laicis ſubtractus fuerit? vt quidam putant *ib.* 29.
quod in dubium vocatur ex variis cauſis *ib.* 30.
quum nec vini defectus in ſeptentrionalibus terris probari poſſit *ib.*
potius conſuetudini tribuitur hic error *ibid.*
vid. *communio ſub vna.*

Campanæ.

Campanæ benedictione ſolenni initiantur III. 40, 40.
quam baptiſmum dicunt *ibid.*
cum nominis impoſitione *ib.*

Canonici regulares.

Canonici regulares præpoſito ſubſunt *ib.* 35. 57.

Canonizatio.

Canonizatio ab initio defuit III. 45, 4.
per epiſcopos poſtea exercita *ib.*
- tandem a ſolo pontifice priuatiue exercita *ib.* 5.
quænam requiſita præſupponat? *ib.* 6.
vid. *Sancti.*

Cantus.

Cantus eccleſiaſticos quis inſtaurauerit? vid. *Gregorius M.*

Canticum.

Canticum: Te Deum laudamus, an recte exigere patroni poſſint? III. 38, 131.

Capellæ.

Capellæ.

Capellæ decimas laicis procurarunt III. 30, 22.
- variam & obſcuram habent ſignificationem *ib.* 37, 2.
- ambiguam recipiunt deriuationem *ib.* 3.
- ad quæuis conditoria tractæ *ib.* 4.
dicebantur conditoria, in quibus peregrinantes reliquias SS. & cimelia ſacra aſſeruabant III. 37, 5. 6.
- vnde oratoria dicta? *ib.*
harum iura haurienda ſunt ex legibus oratoriis datis *ib.* 7. vid. *Oratoria.*
- regum plures erant, prout palatia plura erant *ib.* 17.
quarum tamen vſus reſtrictus *ibid.*
quum reges a lege parochiali non ſunt exemti *ib.*
- produxere templa aulica *ib.* 25.
de capella Aquisgranenſi *ib.* 63.
& Goslarienſi *ib.* 64.
- in aulis proteſtantium quæ? *ib.* 65.
de his inſtrumenti pacis ſanctio *ib.* 66.
præter has adhuc dantur in aulis templa aulica *ib.* 67.
quæ parochialibus proxime accedunt *ibid.*
vide *templa aulica.*
- ex inſtituto Benedicti in monaſteriis erectæ *ib.* 71.

Capellani.

Capellani quinam hodie vocentur? III. 37, 25.
- a ceteris presbyteris diſtincti ſunt *ibid.* 26.
erant miniſtri principum & magnatum *ib.* 27.
quod diplomate illuſtratur *ib.*
aliud de perpetuo & hereditario capellano diploma *ib.* 28.
- etiam aliis officiis aulicis ſunt præfecti *ib.* 29.
olim pro lubitu a principibus conſtitui & dimitti poterant *ib.* 33.

Capellaniæ.

Capellaniæ olim beneficia dicta manualia *ib.* 34.

Capellani aulici.

Capellani aulici ab episcoporum iurisdictione exemti III. 37, 32.
- in terris proteſtantium immediate principi ſunt ſubiecti *ibid.*
- aliquando hereditarii *ib.* 28.
- tales ſunt hodie ſacerdotes aulici *ib.* 25.

Capellani legatorum.

Capellani legatorum etiam dantur III. 37, 25. 35.
- ſacra domeſtica peragunt *ib.*

Capitula monachorum.

Capitula monachorum de quonam præcipue agant? III. 35, 67.

Capitula monaſtica generalia.

Capitula monaſtica generalia a quibus primum inſtituta? *ib.* 47.
- ad quosuis ordines poſtea tracta *ib.* 48.
- horum præſidatus in quonam conſiſtat? *ib.* 50.
eorum negotium principale *ib.* 51.

Capitula monaſtica localia.

Capitula monaſtica localia quid? *ib.* 66.

Capitula monaſtica prouincialia.

Capitula monaſtica prouincialia etiam quidam ordines introduxere *ib.* 51.

Carena.

Carena quid ſit? III. 46, 43.
pœnitentia in carena *ib.*

Carolus magnus.

Carolus magnus laicis decimas conceſſit III. 30, 19.

Carolus Martellus.

Carolus Martellus itidem *ib.*

Carthuſiani.

Carthuſiani aliique habent priores III. 35, 57.

Catechumeni.

Catechumeni opponuntur fidelibus apud Patres III. 33, 6.
horum ſtatum ante baptismum induunt conuertendi III. 33, 57. *ſeq.*
- dicebantur adulti ad baptiſmum præparandi III. 42, 12.
- olim erant vel audientes vel competentes *ib.*
vid. plura ſub tit. *conuertendi.*

Catechumenorum præparatio vid. *baptismus.*

Cathedra S.

Cathedram S. aperiendi ius denegatur patronis III. 38, 79.
ſed præliminare ſcrutinium tribus abſoluitur, quod dirigit ſuperintendens III. 38, 80.
& ad ius episcopale refertur *ib.* 81.

Cellæ.

Cellæ dependent a principali monaſterio III. 35, 60.
- quem habeant finem? *ib.*

Cenſus.

Cenſus impoſiti quem finem habeant? III. 39, 108.
- varios habent ſignificatus *ib.* 109.
- differunt ab annua penſione *ib.* 110.
- rurales quid? *ib.* 111.
horum appellationis natura vnde? *ib.* 112.
- quid? *ib.*
- ſoluuntur in varium finem *ib.* 113.
ex horum ſolutione indubium argumentum trahi nequit *ib.*
- ſoluuntur (1) in ſignum protectionis ſpecialis *ib.* 114.
prout docet exemplum cœnobii Ratisponenſis S. Emmerani *ib.*

nec

nec non monaſterii Rothenſis III. 39, 115.
& Cluniacenſis *ib.* 116.
ſimiliter episcopatus Bambergenſis *ib.*
ſoluuntur (2) in ſignum exemtionis plenariæ *ib.* 117
quod exemplo præpoſituræ Bergtesgadenſis illuſtratur *ib.*
& cœnobii S. Petri in monte Sereno *ib.*
& Rothenſis *ib.*
- datur (3) in ſignum ſubiectionis, quales Gregorius VII. a regnis exegit *ib.* 118.
vt 1) Galliæ, quamuis fruſtraneo conatu *ib.*
2) Saxoniæ III. 39, 119.
3) Hiſpaniæ *ib.* 120.
4) Portugalliæ *ib.* 121.
5) Poloniæ & Sileſiæ *ib.* 122.
6) Daniæ *ib.*
7) Hungariæ *ib.*
8) Dalmatiæ & Corſicæ *ib.*
9) Siciliæ *ib.*
10) Ruſſiæ *ib.*
11) Angliæ *ib.* 123.
quæ a papa in feudum data *ib.*
admodum ferociente eius legato *ib.*
- ex bonis quoque ablatis ſolvuntur *ib.* 124.
- curiæ Romanæ ſoluti ſunt citra Simoniam *ib.* 125.
- aduocatis quoq; ſoluti *ib.* 126
ſed protectionis cauſa *ib.*
vel pro iurisdictionis exercitio *ib.*
- ſi ſoluuntur, an inde probari poſſit ius aduocatiæ? III. 39, 127.
- protectionis ergo conſtituti extinguuntur extincto monaſterio *ib.*
- acceptæ libertatis cauſa promiſſi eodem iure gaudent *ib.*
- cur ab episcopis fuerint exacti? *ib.* 128.
vid. *epiſcopi.*
cur a principibus? *ib.* 130
horum exactio in ſe non eſt regale *ib.*
- protectionis & incolatus quid? *ib.*
- agricolationis quid *ib.*
- quatenus patronis fuerint ſoluti? *ib.* 131.
vid. *Patroni.*
- a parochis prælato quoque ſoluebantur, cuius beneficio eccleſia per vnionem iuncta *ib.* 132.
- precariarum quid? *ib.* 133.
- reſeruantur in memoriam priſtini dominii *ib.* 134.
-orum varia argumenta in vnum conferuntur *ib.* 135.
- præſtantur in frumento ſecundum menſuram temporis conſtitutionis *ib.* 136.
quid iuris, ſi de menſura frumenti tempore conſtitutionis non conſtat? *ib.*
in moneta quomodo præſtandi? *ib.* 137.
quid ſi monetæ extinctæ valor dubius fuerit? *ib.* 138.

- ſimpliciter per quantitatem promiſſi, ſine expreſſione generis monetæ in conſueta hodie moneta ſoluendi *ib.*
reſoluitur dubium *primum* a deciſione in mutuo & condictione indebiti deſumtum III. 39, 139.
ſecundum ex c. 20. X. de cenſib. *ib.* 140.
tertium ex c. 26. X. de cenſib. *ib.*
temperamentum deciſionis *ib.* 141.

Ceremoniale Romanum.

Ceremoniale Romanum quis componi curauerit? D. 42.

Character indelebilis

vid. *baptiſmus* & *conſecratio.*

Chorepiſcopus.

Chorepiſcopi diſtinguuntur a periodeutis III. 39, 21.
- ſubſtitutos habent periodeutas *ib.* 22.

Choriſta.

Choriſtæ ſorores III. 31, 41.

Chorus

vid. *eccleſia* it. *honor.*

Chriſtiani primæui.

Chriſtiani primæui magis ſimplicem ordinem in ſua liturgia retinuerunt D. 14. & 15.
non ad certas formulas directum D. 5.
ex confirmatione plurimorum ſcriptorum *ib.*
etiamſi quendam in ſacris obſeruauerint *ib.*
vid. *Cultus. Ritus.*
hi etiam philoſophi & aſcetæ ſunt dicti III. 31, 5.
ſine vita ſolitaria *ib.* 6.

Chriſtianiſmus.

Chriſtianiſmi ſolida praxis in miſſionariis deſideratur III. 33, 28.
quod etiam olim cenſuit Eraſmus *ib.*

Cingari.

Cingarorum liberi caute baptizandi III. 42, 10.

Circada

vid. *Viſitationes.*

Circuitores

vid. *Viſitatores.*

Ciſtertienſes

Ciſtertienſes poteſtati ciuili ſubiiciuntur III. 35, 23.
- primum capitula generalia celebrarunt *ib.* 47.
cum approbatione Innocentii *ib.* 48.

Clandeſtinum matrimonium vid. *Sponſalia clandeſtina* & *matrimonium.*

Clericus.

Clerici olim milites eſſe non poterant III. 50, 9.
- olim nec vaſallorum ſubire vicem poterant *ib.*
- iudicia & ſuperioritatem territorialem exercere non poterant *ib.*
- non ſubibant munus aduocatorum *ib.* 10.
nec tabellionatus *ib.*
- in minoribus ordinibus conſtituti non arcentur a negotiis ſecularibus *ib.* 11.
- procuratores laicorum eſſe prohibentur *ib.* 12.

etiam

etiamſi obſeruantia poſtea aliud docuerit *ibid.*
- negotiationes quæſtuarias exercere nequeunt *ibid.* 13.
etiam in terris proteſtantium *ibid.*
ne quidem per inſtitores *ibid.*
- in caſu neceſſitatis negotiationes gerere non prohibentur *ibid.* 14.
- non excluduntur a negotiationibus realibus *ibid.* 15.
& illis, quæ a ciuibus municipalibus exercentur *ibid.*
niſi aliud conſuetudine loci cautum *ibid.*
- an legibus ciuilibus & phyſicæ operam dare poſſint? III. 50, 16.
- an artem ſanandi exercere? *ibid.*
- matrimonium inire nequeunt IV. 6, 2.
- reſignantes non ordinati illud recte contrahunt *ibid.*
Clericus clericum non decimat III. 30, 76.
quod limitatur *ibid.*
genuinus huius regulæ ſenſus *ibid.* 77. ſeq.
clerici ſub prætextu paupertatis primitias acceperunt III. 30, 89.
- olim primario de oblationibus viuebant *ibid.* 103
- cenſentur immunes ab oneribus publicis III. 49, 50.
iure diuino *ibid.*
quod reiicitur *ibid.*
& variis argumentis illuſtratur *ibid.* 51.
- remota extrema neceſſitate immunitas iis indulgenda *ibid.* 52.
quod reſponſo illuſtratur *ib.*
ab his artificia & negotiationes non plane eſſe aliena, praxis apoſtolica docet III. 50, 2.
cuius peculiaris ratio traditur *ibid.*
- olim accepta oblationum parte a manuum opere abſtinere iuſſi ſunt *ibid.* 3.
adducta ratione ex 2 Tim. II, 4. *ibid.*
- iam tempore Cypriani ab omni commercio ciuili auocati ſunt *ibid.* 4.
qui in ſacerdotio iam fundamentum quæſiuit *ibid.*
- fideles ne quidem eos tutores teſtamento dare poterant *ibid.* 5.
nec negotiationes exercere *ib.*
ratio prima olim petita a ſacerdotio *ibid.* 6.
altera inde deducta, quod eo rectius curæ paſtorali inſeruire poſſent *ibid.*
tertia deſumta eſt ex ambitione clericorum & deſpectu laicorum, quod actiones laicorum ſint mundanæ, clericorum vero ſpirituales *ibid.* 7.
quod reprobatur *ibid.*

negotia ſecularia ſpuria his alias interdicta referuntur *ibid.* 8.
vera autem adiiciuntur *ibid.*

Clerus.

Clerus quale ius olim circa liturgias habuerit? D. 61.
- an habeat legislatoriam poteſtatem in eccleſiam? D. 67.
- facile ſibi hoc ius arrogare poteſt D. 69.
ad huius ergo ambitionem infringendam recte princeps liturgica inſtituit *ibid.*
eius auctoritas facile ſuperſtitionem procreat D. 69.

Coactio.

Coactio vim ſupponit vel (1) internam IV. 1, 108.
quæ actionem relinquit voluntariam *ibid.*
quod exemplo matrimonii declaratur *ibid.*
cui coactio interna non nocet *ibid.*
vel (2) externam IV. 1, 109.
quia itidem voluntas magnopere cogitur *ibid.*
interim adhuc actio eſt voluntaria *ibid.*
- externa ab eo procedere debet, qui ius cogendi habuit IV. 1, 110.
alias coactus non obligatur *ibid.*
quod cogens promiſſum accipere non potuit *ibid.*
in ſponſalibus quid operetur? v. *Sponſalia.*

Cælibatus.

Cælibatus pœna nata eſt ex ſtatu perpetuæ pœnitentiæ IV. 8, 7.
nunquam olim vt pœna ſeorſim impoſita eſt *ibid.* 8.
merito tamen reprobatur *ib.*
Cæmeteria benedictione initiantur III. 40, 39.

S. Cæna.

S. Cæna vid. *Euchariſtia.*

Cænobia.

Cænobia olim promiſcue monaſteria ſunt dicta III. 31, 16.
- etiam extra ſolitudinem condita ſunt *ibid.* 18.
- diſtincta ſunt a monaſteriis in deſertis III. 36, 2.
nihilominus tamen monaſteria dicta *ibid.*
- primitus libere exſtruebantur ſine epiſcopi auctoritate III. 36, 3.
ſeculo vero VI. non aliter niſi auctoritate epiſcopi *ib.* 4.
ſub Francis etiam regia *ib.*
vid. *Monaſteria.*

Cænobitica vita.

Cænobitica vita vid. *Vita cænobitica.*

Cognatio ſpiritualis.

Cognatio ſpiritualis vnde inter patrinos & infantem inducatur? III. 42, 33.
vid. *Baptiſmus.*

Collationes.

Collationes amicæ cum infidelibus inſtituendæ in eorum conuerſione III. 33, 35.

Colle-

Collectio publica

Collectio publica ordinaria quo iure a principe dirigatur? III. 30, 108.
vt & extraordinaria? *ib.*
exempla publicarum indictionum harum collectionum *ib.* 109.

Collegium.

Collegium leges præſcribere poteſt. D. 52.
- ius liturgicum ſcriptum adornat D. 58.
ſecundum exemplum apoſtolorum *ibid.*
ſæpe in negotiis eccleſiaſticis in conſilium adhibebatur D. 59. 60.

Commendatio.

Commendatio diſtincta a iure patronatus III. 38, 67.

Commendæ.

Commendæ ius patronatus eccleſiaſticum produxere III. 38, 42. 51.

Commercia.

Commercia conſeruant vinculum naturale inter gentes III, 37, 39.

Comites.

Comites cum ducibus in quibusdam monaſteriis iurisdictionem exercuere vide *Duces.*

Competentes.

Competentes quinam dicti? III. 42, 12.
- grauioribus fidei capitibus imbuebantur, quam audientes *ib.* 15.
inprimis myſterio trinitatis *ibid.*
- quo tempore de hoc informati fuerint? *ib.*
- poſtea ad publicum ſcrutinium ſeu examen admittebantur *ibid.*
- quibus ritibus tandem baptizati fuerint? III. 42, 16. ſqq.

Communio eccleſiaſtica.

Communio eccleſiaſtica inducitur ex S. euchariſtia III. 41, 42.
- cum quibus non intercedebat, olim exire iubebantur eccleſia *ib.*
quod formulæ antiquæ indicant *ibid.*

Communio ſub vna.

Communio ſub vna fluxit ex transſubſtantiatione III. 41, 24.
- ex P. de Marca ſententia orta eſt tum ex concilio Claromontano *ib.*
quod examinatur *ib.*
tum ex peregrinationibus in terram ſanctam *ib.* 25.
- ex eiusdem ſententia Hieroſolymis primum obtinuiſſe videtur *ib.*
- ex ſuperſtitione & barbarie temporum nata eſt *ib.* 26.
nec non inani metu, ne quid vini in terram effunderetur, & iniuria ſanguini Chriſti fieret *ibid.*
vel vinum congelaret *ib.*
vel muſca aut aranea in vinum caderet *ib.*

vel vomitus ſequatur ib.
Plura vid. ſub *Calix.*

Communio ſub vtraque.

Communio ſub vtraque ante ſeculum XII neceſſaria fuit credita III. 41, 26.
quam confirmat Gelaſius ib.
Baronii explicatio ſententiæ Gelaſii examinatur ib.

Concilium.

Concilium Eliberinum multas res liturgicas determinauit D. 30.
vt & Nicænum ib.
- Confluentinum grauiter reprehendit, quod capellæ laicis concedantur III. 30, 22.
nec non Meldenſe ib.
Concilii Lateranenſis opinio circa decimas vid. *decima.* III, 30, 26. 27. 28.
fundamentum reuocandarum decimarum in eo recte quæritur ib. 29.
- Tridentinum non adeo in omnibus ſtringit Ieſuitas III. 31, 72.

Conciones.

Conciones quoque ſpectant ad liturgiam publicam III. 41, 95.
- olim ab epiſcopis habitæ ibid.
etiam Romanis ib.
quod tamen in dubium vocatur ibid.
ſententia Sozomeni de epiſcopo Romano haud concionante explicatur ib. 96.
- a presbyteris etiam inſtituebantur ib. 97.
- veterum ſunt nudæ exhortationes ib.
- varia vitia ſecum pedetentim tulere ib. 102. 107.
vt plauſus, clamores ib.
aniles fabulas III. 41, 103.
Reformatorum & proteſtantium cura in his vitiis emendandis ib.
- quotidianæ inde natæ, quæ tamen magis reſtringendæ ib. 104.
tempore reformationis formulæ concionum a quibusdam confectæ populo prælegebantur ib. 105.
- docimaſticæ cur fieri ſoleant? ib. 106.
- non indubium ſunt argumentum de idoneitate candidati ibid.
- ſecundum determinatum in legibus eccleſiaſticis ordinem inſtituendæ ib. 107.
- vltra tempus præſtitutum non trahendæ ib. 108.
leges his præſcriptæ ob varias cauſas negliguntur ib. 109.
Speneri iudicium ib. 110.

Conditio.

Conditio eſt vel expreſſa vel tacita IV. 5, 1.
- tacita ex natura rei deſumitur ib. 2.

ſi vir-

- ſi virgo adhuc intacta fuerit, in ſponſalibus ſubintelligitur IV. 5, 2.
vt & ſi virgo vi compreſſa ſit ib.
ſi apta ad matrimonium ib.
rebus ſic ſtantibus ib. 3.
- honeſta expreſſa ſuſpendit obligationem ſponſalitiam ib. 4.
niſi fuerit remiſſa ib.
quod declaratur ex c. 1. X. h. t. ib.
- ſi non remiſſa fuerit, euentus expectandus ib. 5.
- tacite remitti poteſt ib. 6.
- turpis vitiat matrimonium ib. 7. ſqq.
prout intelligendum c. fin. X. de condit. app. in deſponſ. vid. *Sponſalia.*

Cælibatus.

Cælibatus an per leges prohiberi poſſit? IV. 1, 125.
- an hoc medio homines ad matrimonium princeps cogere poſſit? ib.
- quibus gentibus odioſus fuerit? ib. 126.
- ſæpius in pœnam imponitur IV. 7, 7.
- ortus ex ſtatu pœnitentium antiquo ib.
- numquam vt pœna impoſitus fuit ib. 8.
- hodie magis pœnam conſtituit ib.
- merito in noſtris foris ceſſare deberet ib.

Confeſſio auricularis.

Confeſſio auricularis ante S. cœnam olim ceſſabat III. 41, 44.
- demum ab Innocentio III ſingulis impoſita ib.
- a monachis quatenus audiri poſſit? III. 37, 79.

Confirmatio.

Confirmatio quas rixas excitauerit? III. 42, 54.
- vnde originem trahat? ib.
- non nouum ſacramentum eſt ib.
- occaſione manuum impoſitionis apoſtolicæ orta III. 42, 55.
- immediate poſt baptiſmum peracta eſt ib.
ſub nomine conſignationis & vnctionis ib.
- ſub aliqua neceſſitate ſeculo III requiſita ib.
- quandoque a presbyteris peracta? ib.
- in oriente manſit appendix baptiſmi III. 42, 56.
- in occidente ab eo ſeparata ibid.
- olim certis formulis erat incluſa ib. 57.
- hodie inter catholicos deſiderat patrinos ib.

nec non nominis mutationem *ib.*
- quibus ritibus hodie apud catholicos ſit circumſcripta? *ib.*
- in eccleſiis proteſtantium quibusdam reſeruata eſt, ſed diuerſo modo III. 42, 58.
- quam vtilitatem apud nos habeat? *ib.*
- apud nos ex ſententia Chemnitii ita inſtituenda, vt
1) confirmandus breui adhortatione admoneatur de ſuo baptismo *ib.*
2) fidei publicam profeſſionem edat *ib.*
3) interrogetur de præcipuis religionis chriſtianæ capitibus *ib.*
4) diſſentiat a gentilibus opinionibus *ib.*
5) ſerio moneatur, vt in hac fide permaneat *ib.*
6) fundantur pro eo preces cum manuum impoſitione *ib.*
- confirmata eſt in ordinatione Guelpherbytana, Haſſica, Gothana, Cellenſi III. 42, 59.
- a quo paſtore fieri debeat? *ib.* 60.
quo tempore? *ib.*

Confraternitates.

Confraternitates vnde ortæ? III. 31, 48.
- in communionem precum a monachis receptæ *ib.*
de his iudicium Antonii Matthæi *ib.* 50.

Coniuges.

Coniuges mutuo conſenſu ingredi poſſunt religionem III. 32, 4.
rationes in contrarium *ib.*
horum alter cur vouere teneatur caſtitatem? *ib.* 5.

Conſecratio.

Conſecratio cum ſuis ſolennibus inter gentes & catholicos in magno pretio habetur III. 40, 2.
- inter proteſtantes ad arbitraria relata *ib.*
- quid ex conceptu iudæorum, gentilium & eccleſiæ Romanæ? *ib.* 3.
- qualis fuerit in republica iudaica? *ib.* 4.
de hac Speneri peculiaris ſententia adiecta epicriſi *ib.*
- inter iudæos olim mox ſuperſtitionem ſecum traxit *ib.* 5.
quod character indelebilis rebus imprimeretur *ib.*
- inter gentiles locum habuit *ib.* 6.
- infinitos his produxit Deos *ib.*
- a ſtatu noui fœderis eſt aliena *ib.* 7.
- a gentibus & iudæis diſtinguitur a dedicatione *ib.* 10.

iam

- iam ſeculo IV loco dedicationis fuit ex corruptione doctrinæ III. 40, 12.
quod concertationes cum Athanaſio indicant ib.
illa præſertim, quod in eccleſia non conſecrata rem diuinam fecerit ib. 13.
huius magnus erat pruritus tempore Conſtantini M. III. 40, 14. ſeqq.
- in occidente pedetentim ſine reliquiis SS. fieri non poterat III. 40, 16.
cuius ratio euoluitur ib.
& cum gentilibus moribus confertur ib.
corroborata eſt per reliquias SS. III. 40, 17.
vid. *Reliquiæ SS.*
additis inunctionibus &c. ib.
- hodierna præparatur per cruces XII, clauum, ſcalam, vigilias cum ieiunio, ornamenta altarium, cinerum præparationem, tentorium ante templum, faldiſtorium, menſam credentia dictam, aliaque quæ in promtu eſſe debent paramenta ib. 19
in ipſa conſecrationis die XII candelæ accenduntur III. 40, 21.
ante XII cruces ib.
clauſis ianuis ib.
cum proceſſione ad locum, vbi reliquiæ SS. ſunt ib.
poſtea epiſcopus induitur ib.
qui accedit ad fores eccleſiæ ib.
benedicit ſali & aquæ ib.
circuit eccleſiam prima vice ib.
- orat ante oſtium principale ib.
mandat eius aperturam ib.
circuit ſecunda vice ib.
de nouo pulſat oſtium & tertia vice eccleſiam circuit ib.
aperitur oſtium eccleſiæ ib.
huius ritus explicatio III. 40, 22.
poſthæc intrat epiſcopus eccleſiam ib. 23.
cum formulis ib.
ſparguntur cineres ib.
dicuntur litaniæ ib.
ſignum crucis facit ib.
in cineribus ſparſis format alphabetum græcum III. 40, 24.
& latinum ib.
cuius ritus ratio explicatur ib.
conſecrator appropinquat ad altare maius ib. 25.
benedicit ſali, aquæ & cineribus ib.
vt & vino ib.
format cum baculo ſignum crucis in parte inferiore & ſuperiore ib.

procedit ad conſecrationem altarium *ibid.*
formula ſolenni adhibita & IV crucibus formatis in IV cornibus *ibid.*
deinde adſpergit altare ſepties *ibid.*
Poſt ter aſpergit eccleſiam intus
1) in parte inferiore
2) in medio
3) in ſuperiore parte III. 40, 26.
aſpergit etiam pauimentum *ibid.*
conſecrator ſeſe accingit ad translationem reliquiarum *ib.* 27.
facitque cæmentum *ibid.*
accedit proceſſio ad reliquias SS. *ibid.*
quæ fit debito ordine *ibid.*
poſtea circuit eccleſiam *ibid.*
ante fores leguntur decreta concilii Trid. & de dote fit informatio *ibid.*
ſignat cum chrismate oſtium *ibid.*
ſequitur ingreſſus cum reliquiis III. 40, 28.
& conſecratio ſepulchri altaris *ibid.*
& quatuor angulorum *ibid.*
conduntur reliquiæ *ibid.*
firmatur lapis *ibid.*
thurificatur altare *ibid.*
repetitis vicibus *ib.* 29.
formantur cruces oleo catechumenorum *ibid.*
quod repetitur tertia, quarta & quinta vice *ibid.* & III. 40, 30.
vnguntur XII cruces in pariete depictæ *ibid.* 31.
formantur quinque cruces ex granis incenſi *ibid.*
continuatur vnctio altaris III. 40, 32.
& benedictio vaſorum *ibid.*
ornatur altare *ibid.*
episcopus pontificalibus induitur celebratque miſſam *ibid.*
horum ſolennium plurima ſunt deſumta ex conſecratione vet. Teſt. *ibid.* 33.
inprimis inunctio *ibid.*
- maxime differt a ſimplici dedicatione hodierna III. 40, 34.
- inter proteſtantes ob defectum templorum non deſideratur *ibid.* 35.
- apud catholicos vero abſolute requiritur *ibid.*
- tantum poteſt perfici a ſacerdote ſummo *ibid.* 36.
non a ſimplici *ibid.*
- plura ſolennia eſſentialiter deſiderat quam dedicatio *ib.* 37.
- etiam extenditur ad veſtes & vaſa *ibid.* 38.
- diſtinguitur a benedictione *ib.* 39.
- facit res ſacras *ibid.* 43.

& iu-

& iuris diuini & nullius *ibid.*
ex ſententia Schmirii, quæ ſub examen reuocatur *ibid.*
- cur non celebrari poſſit ab Arianis? *ibid.* 44.
- reiterari non debet *ibid.*
- pretium reſpuit *ibid.*
- nouam virtutem rei dat *ib.*
- cur reiteranda re deſtructa? *ibid.*
- adimit patrono dominium in ſua eccleſia *ibid.* 45.

Conſecratio ſymbolorum euchariſticorum vid. *Euchariſtia.*

Conſenſus.

Conſenſus matrimonialis quomodocunque declaratus facit matrimonium ex pontificiorum ſententia IV. 1, 18.
quod tamen erroneum eſt *ibid.* 21.
- ideo publice declarandus *ibid.* 22.
- ſuſpenſiuus an pariat ſponſalia de futuro? *ibid.* 30.
vid. *ſponſalia*, *matrimonium.*
- patris ſi deficit, nil operatur ſacerdotalis copula *ib.* 3, 51.

Conſiſtorium.

Conſiſtorium cauſas eccleſiarum controuerſas decidit D. 76.
- liturgias non reformat *ib.* niſi in quantum princeps id conceſſerit *ibid.*
- apud nos circa litaniarum ſtatarum ordinationes diſponit D. 84.
- an & quatenus circa *imperatas* quid ordinet? *ibid.*
- nullam executionem circa vota exercet III. 34, 18.
- an & quatenus viſitet eccleſias? III. 39, 46.
vid. *viſitatio.*
- cognoſcit de excluſione indignorum a S. cœna III. 41, 55. 56.
quod vlterius confirmatur *ib.* 57.
cum temperamento in ipſa excluſione adhibendo *ibid.*

Conſtantinus M.

Conſtantinus M. ſegnior in exercendo iure ſacro D. 63.
baptiſma adornauit *ibid.*
ſibi ipſi ius in clerum abiudicaſſe dicitur *ibid.*
- epiſcopis iudiciariam poteſtatem confirmauit D. 64.

Conſuetudo.

Conſuetudo quid faciat in rebus liturgicis? D. 51.
vid. *obſeruantia eccleſiaſtica.*

Conuentuales.

Conuentualium ſtatus inter proteſtantes III. 35, 70.

Conuerſi.

Conuerſi quid poſt baptiſmum conſequantur? v. *baptiſmus.*
his olim commercium cum infidelibus interdictum erat III. 33, 65.
quæ omittere debeant? *ib.* 68.
an conuerſus vxorem antea dimiſſam

miſſam recipere teneatur? *ibid.* 69.
hos cogi poſſe, vt fidem chriſtianam retineant, multi cenſent *ibid.* 69.
ex ratione iurisdictionis eccleſiaſticæ *ibid.*
horum iura ſpecialia *ibid.* 71.
olim eorum bona confiſcabantur *ib.* 74.
huius moris ratio *ibid.* 75.
- nulla macula laborant *ib.* 76.
- inter honeſtos referuntur *ibid.*
- ad dignitates admittuntur *ibid.*
& officia publica *ibid.* 77.
- ſæpius tamen ad ea ſunt inepti *ibid.*
his rarius de idoneo vitæ genere proſpicitur *ibid.* 78.
inde alicubi domus conuerſorum erectæ, in quibus aluntur *ibid.* 79.
liberi conuerſi a patria poteſtate an ſint liberati? *ibid.* 80.
an conuerſis ſtatim a parentibus viuentibus debeatur legitima? *ib.* 81.
- an poſſint militare? *ib.* 84.
- an habeant priuilegia miſerabilium perſonarum? *ib.* 85.

Conuerſio.

Conuerſio monaſtica III. 33, 1.
- eorum, qui monachis inſeruiunt? *ibid.* 2.
- infidelium quid? *ibid.* 3.
hanc quid impediat? *ibid.* 32.
mancipia ad conuerſionem adſpirantia, manumittenda ſunt *ibid.* 72.
- omnem tollit maculam *ib.* 76.
- non tollit pœnam *ib.* 82.
error in contrariam ſententiam euntium *ibid.*
ſicut ſtatuunt iudæi *ibid.* 83.
plura vid. ſub tit. *baptiſmus.*

Conuertendi.

Conuertendi primum fiunt catechumeni *ibid.* 57.
- an ſint in eccleſia? *ibid.*
- an in limine eccleſiæ? *ibid.*
- an legibus eccleſiaſticis teneantur? *ibid.*
- non iisdem cum fidelibus fruuntur ſacris *ibid.* 58
hinc olim eccleſiaſtice non ſepeliebantur *ibid.* 59.
- delinquentes pœnitentiæ publicæ haud ſubiiciebantur *ib.* 60.
aliter tamen coërciti *ibid.*
veniunt nomine chriſtianorum *ibid.* 61.
- matrimonium cum fideli non celebrare *ibid.* 62.
imo nec ordinari poſſunt *ib.*
- ſubiiciuntur eccleſiaſticis iudiciis *ibid.*
- quid conſequantur per baptiſmum vid. *baptiſmus* & *catechumeni.*

Conuiuia baptiſmalia.

Conuiuia baptiſmalia in quem finem

nec olim data fuerint? III. 42, 44.
- primis temporibus admodum modeſta & ſine vllo luxu fuere *ib.* 48.
- in ſummum abuſum poſtea tracta ſunt *ib.*
- per leges eccleſiaſticas reſtricta *ib.*

Copula. Copulatio.

Copula. Copulatio vid. *Benedictio ſacerdotalis.*

Crimina.

Crimina commiſſa an producant iuſtam repudii cauſam? vid. *Repudia.*

Cultus diuinus.

Cultus diuinus in veritate & ſpiritu peragendus D. 1.
- non humano modo D. 4.
- fit internus *ib.*
- etiam ex ſententia gentilium *ib.*
- facile in externum erumpit D. 5.
quem etiam Deus approbauit D. 5.
- externus ab impiis pro vero habitus D. 6.
- in ſuperſtitionem a gentilibus conuerſus D. 7.
ad punctum apud eos obſeruandus erat D. 8.
- ex teſtimonio gentilium *ib.*
- quatenus admittendus D. 11.
- primitiuus chriſtianorum fuit ſimpliciſſimus D. 13.
- diuinus ſub Conſtantino M. magis pompam & elegantiam quam interna reſpexit D. 65.

Curatores.

Curatores operum publicorum quid olim fuerint? III. 48, 26.
- a curatoribus reipubl. diſtinguendi *ib.*

D.

Decani.

Decani monaſteriorum III. 35, 61.

Decimæ.

Decimæ vnde ortum trahant? III. 30, 2.
- qua ratione & intentione ante legem ſolutæ? *ib.* 3.
- ſunt regibus olim tributi loco ſolutæ? *ib.* 4.
poſtea noua ratione a Deo Iſraëlitis præſcriptæ *ib.*
- differunt a prioribus *ib.*
- magis ad ſtatum reipublicæ forenſem reſpexerunt *ib.* 5.
- aſſerto clericis N. T. ſacerdotio cum omnibus iuribus exigebantur *ib.* 6.
doctrina theologi PRIDEAVX pro defenſione decimarum *ib.* 7.
- non ex naturali debito miniſtris eccleſiæ debentur *ib.*
nec ſunt originis diuinæ *ib.* 8.
Patres improuide eas ex veteri teſtamento reduxerunt *ib.* 9.
an ſub lege neceſſitatis eccleſiis ſolui debeant? *ib.* 9. 10.

conciliorum ſeculi IV. hac de re ſententia *ib.* 10. 11.
ſeculo ſexto in conciliis & legibus decimæ ſunt imperatæ *ib.* 12.
ab earum ſolutione tamen pene omnes chriſtiani deſciuerant *ibid.*
decimæ ſeculo 8uo maxime ſunt auctæ *ib.* 13.
& a regnis ad chriſtianismum conuerſis ſolutæ *ib.* 14.
cum magna contradictione eorum, qui conuertebantur *ib.* 15.
laici eas ad ſe auide rapere ſtuduerunt *ib.* 16.
obtinuerunt hi eas poſtea ex regum Francorum diſpoſitione *ib.* 18.
ſub quanam larua? *ib.*
inprimis ſub Carolo Martello *ib.* 19.
& Carolo Magno *ib.* 20.
per prælatos bona eccleſiaſtica alienantes *ib.* 21.
ex capellarum exſtructione exſtructores ſibi decimas reſeruauerunt *ib.* 22.
quo iure hæc reſeruatio facta *ib.*
laici has decimas iure feudi acquiſiuerunt *ib.* 24.
quas reuocare tamen ſtuduerunt episcopi *ib.*
qua occaſione monaſteria decimas a laicis acceperint? *ib.* 25.
inuidia epiſcoporum ob hoc lucrum, quod monachis obueniebat *ib.*
quæ ſit ſententia concilii Lateranenſis de decimis a laicis poſſeſſis *ib.* 26, 8.
fundamentum circa horum reuocationem eruitur *ib.* 9.
quod in praxi ægre admittitur *ib.* 30.
cauſæ laicorum decimas iuſtificantes *ib.* 31.
hæ quo iure debeantur eccleſiis? *ib.* 32
ſunt inſtar bonorum eccleſiaſticorum *ib.*
an laicus eas contra eccleſiam præſcribere poſſit? III. 30, 34. 35.
an eas recte poſſideat? *ib.*
ſunt res eccleſiaſticæ, non ſpirituales *ib.*
requirunt præſcriptionem immemorialem *ib.* 37.
iuxta inſtrumentum pacis debentur *ib.* 38.
præſcriptio earum vnius eccleſiæ contra aliam quomodo contingat? *ib.* 39.
vel monaſteriorum contra eccleſias? *ib.* 40.
an & quatenus præſcribantur vid. *Præſcriptio.*
quomodo amittantur? *ib.* 50.
an ſolo non vſu? *ib.* 51. 52.
qua-

quale ius ſibi olim reges Francorum circa eas aſſeruerint? *ib.* 54.
quod iure nouiori canonico, non principi, ſed eccleſiæ adſcribitur *ibid.* 55.
- an ſint regalia? *ibid.* 56.57.
- non ſunt tributi ſpecies *ib.* 58.
- quatenus olim iuris regii fuerint? *ib.* 59.
an Carolus M. eas ſibi vindicauerit *ib.*
in harum poſſeſſorio quatenus tituli editio ſit neceſſaria? *ib.* 69. ſqq.
lites olim inde ortæ *ib.* 66, 67. 68.
de his principes proteſtantes recte leges condunt *ib.* 72.
in decimarum impoſitione quale ius pontifici competat? *ib.* 73.
quod Germani ipſi in dubium vocarunt *ib.* 74.
an clericus clericum decimet? vid. *Clericus.*
an monachus eas præſtet? vide *Monachus.*
ſoluuntur de omnibus fructibus *ib.* 80. 81.
quid circa earum mutationem obſeruandum? *ib.*
quatenus æſtimationem admittant? *ib.* 82.

Decimæ eccleſiaſticæ.

Decimæ eccleſiaſticæ quid? III. 30, 17.
- quomodo differant a ſecularibus? *ibid.* 41.

Decimæ.

Decimæ noualium vid. *Noualia.*

Decimæ ſeculares.

Decimæ ſeculares quid? III. 30, 17.
quomodo ab eccleſiaſticis differant? *ib.* 41.

Decimæ reales.

Decimæ reales fundis inhærent III. 30, 75.

Dedicatio ſimplex.

Dedicatio ſimplex ex conceptu iudaico & gentili differt a conſecratione III. 40, 9.
chriſtianiſmo non aduerſatur *ib.* 11.
- mox conceptum conſecrationis aſſumſit ex corruptione doctrinæ ſeculo IV. *ib.* 12.
quod concertationes cum Athanaſio indicant *ibid.*
ob fractum calicem ſacratum & menſam ſacram ſubuerſam *ibid.*
de qua cauſa actum in concilio Tyrenſi *ib.*
ſub prætextu ſacrilegii *ib.*
ob quod Athanaſius deponitur *ibid.*
- magno cum pruritu fiebat tempore Conſtantini M. *ibid.* 40, 14.

quod exemplo eccleſiarum Hieroſolymitanarum illuſtratur III. 40, 15.
& Antiochenæ eccleſiæ ib.
- multum differt a conſecratione hodierna ib. 34.
- etiam in vita ciuili vſitatiſſima eſt ib.
- inter proteſtantes eſt arbitraria ib. 35.
- fit auctoritate principis ib. 36.
- ſolennia eſſentialiter non deſiderat, vt conſecratio ib. 37.
quod exemplo eccleſiæ exſtructæ Francofurti ad Mœnum illuſtratur ib.
non habet locum in veſtes & vaſa inter proteſtantes ib. 38.
plura vid. *Conſecratio.*

Denarius.

Denarius loco oblationum III. 30, 101.
vid. *Oblatio denarii.*

Deuotio.

Deuotio per leges eccleſiaſticas directo imperari nequit III. 46, 41.

Diſpenſatio.

Diſpenſatio pro pecunia inualuit ex redemtione votorum III. 34, 30.

Diſpoſitiones.

Diſpoſitiones irreuocabiles intuitu vitæ monaſticæ factæ nouitiis prohibentur III. 31, 69.

Diuortium.

Diuortium ab infideli coniuge olim concedebatur III. 33, 65.
quod improbatur ib.
quid ſi vnus ex fidelibus ad gentilem religionem tranſierit? ib. 66.
- locum habet in matrimonio in gradu prohibito antea contracto ib. 69.
nec non in polygamia inter conuerſos & infideles ib. 70.

Docimaſtica concio.

Docimaſtica concio vid. *Concio.*

Doctrina gentilis.

Doctrina gentilis peritia requiritur in his, qui eos conuertere volunt III. 33, 33.

Domus religioſæ.

Domus religioſæ varias ſub ſe continent ſpecies III. 36, 34.
- religioſæ cur vocentur ib. 35.
- profanæ ſunt deficiente auctoritate epiſcopi ib.
harum cura etiam magiſtratui recte vindicatur ib. 42.
ſine principis confirmatione ibid.

Donationes.

Donationes inter viuos interdicuntur nouitiis III. 31, 68. ſeqq.
quomodo tamen validæ fiant? ib.
quod præiudicio illuſtratur III. 31, 71.

Dot.

Dos.

Dos an priuilegiata ſit in ſponſalibus de præſenti, ſi ante contractum matrimonium ſoluta ſit vid. *Sponſalia de præſenti.*

Duces.

Duces in quibusdam monaſteriis iurisdictionem exercuere III. 35, 18.
- electos a monaſteriis abbates & contractus confirmarunt *ib.* 19.
- immunitates a iudicibus ordinariis conceſſere *ib.* 20.
- viſitationibus auctoritatem ſuam dederunt *ib.* 21.
- reformarunt monaſteria *ib.* 22.

Durandus.

Durandus quid præſtiterit in rationali diuinor. officior. D. 39.

Dypticha.

Dypticha quid? III. 41, 70.

E.

Eccleſia.

Eccleſia ex ſententia Schilteri aliorumque eſt ſtatus quidam reipublicæ D. 66.
- ius ordinandi liturgias primordialiter exercuit *ib.*
- eſt ſocietas æqualis *ib.*
non reſpublica D. 67.
in hac quomodo princeps conſideretur? vid. *Princeps.*
quid circa præſcriptionem decimarum vnius eccleſiæ contra aliam notandum? vid. *Præſcriptio.*
- qua talis ius circa oblationes in vſus pauperum exercet III. 30, 111.
nec ſemper & ſtricte principis auctoritas has oblationes munire debet *ib.* 112.
- polluta cur reconcilianda? III 40, 48.
- quomodo violetur? *ib.*
- quomodo polluatur? *ib.* 49.
- reconciliatur per aquam benedictam *ib.*
hanc ingredi cum armis prohibitum eſt III. 49, 24. 25.
adeo vt imperatores etiam gladium & diadema deponerent *ib.*
nec in choro ſubſiſterent *ib.*

Eccleſia primitiua.

Eccleſia primitiua quos præfectos habuerit? D. 59.

Eccleſia Romana.

Eccleſia Romana in rebus liturgicis olim non erat neceſſaria norma ceterarum D. 34.
quamuis Innocentius I. id iam conſtituere voluerit D. 35. ſeq.
cuius fundamenta adducuntur *ib.*
non vbique agnita D. 37. & 61.

Eccleſiæ domus.

Eccleſiæ domus ſimplices ſeculo III. memorantur, non templa III. 48, 7.
- ſub Conſtantino in templa mutatæ *ib.* 8.

Eccleſiæ.

Eccleſiæ pleræque ſtatu gaudent corruptiſſimo D. 168.
qui varia ſchismata producit *ib.*
vid. *Bellum adiaphoriſticum.*
harum fundatores quale ius circa ſeculum IV. & V. habuerint in oriente? III. 38, 8.
quale ante Iuſtinianum? *ib.*
- ſec. VI. adhuc erant in poteſtate episcopi III. 38, 15.
- poterant alienari, diuidi *ib.* 38.
in iis abbates pro lubitu remouebantur *ib.*
exitus & introitus parochianis a poſſeſſoribus adimebatur *ib.*
- tales iure feudi conferebantur presbyteris, potiore parte redituum poſſeſſoribus reſeruata *ib.* 35.
circa harum bona quale ius exerceat patronus vid. *Patroni.*
- primitus non erant templa III. 48, 27.
erant res vniuerſitatis *ib.*
- poſtea ad opera publica relatæ *ib.*
harum primaria qualitas eſt ſanctitas III. 49, 41.
- immunes dicuntur ob eam *ib.*
- non adhibendæ ad vſus promiſcuos *ib.* 41.
non ad iudicia criminalia *ibid.*
non ad placita ſecularia III. 49, 42.
non ad negotiationes *ib.* 43.
non ad conuiuia *ib.* 44.
an ad agapas? *ib.*
non ad inhoſpitationem *ib.* 45.
- immunes ſunt ab oneribus publicis, an iure diuino? *ib.* 46.
quod negatur *ib.* 47.
- immunitatem hanc habent ex beneficio imperatorum *ib.*
- in caſu neceſſitatis non ſunt immunes ab oneribus publicis *ib.* 48.
- adeo dicuntur immunes, vt amortizationem reprobent *ib.* 49.
quod tamen falſum *ib.*
illuſtratur hoc ipſum ſanctione pragmatica imperatoris Leopoldi *ib.*

Eccleſiarum refectio.

Eccleſiarum refectio vid. *Refectio.*

Eccleſiæ conuentuales.

Eccleſiæ conuentuales quæ? III. 37, 78.
- a parochialibus diſtinctæ ſunt *ib.*
etiam in terris proteſtantium *ib.*

quod

quod reſponſo illuſtratur *ibid.*

Eccleſiæ patronatæ.

Eccleſiæ patronatæ vnde originem trahant? III. 37, 24.
- reficiendæ a parochis III. 48, 70.

Eccleſiæ parochiales.

Eccleſiæ parochiales ſeculo IV. conſtitutæ III. 39, 17.

Eccleſiæ vnitæ.

Eccleſiæ vnitæ olim perpetuos vicarios recipiebant III. 38, 44.
- vnio monaſteriis plus iuris contulit, quam ſimplex earum donatio *ibid.* 49.
- diplomatibus hoc illuſtratur *ibid.* 50.
- reficiuntur a prælatis, quorum beneficio ſunt iunctæ III. 48, 67.

Eccleſiarum immunitas.

Eccleſiarum immunitas vid. *ſanctitas*, item *aſylum.*

Eccleſiarum infeudatio.

Eccleſiarum infeudatio ſeculi VII. III. 28, 20.
- vſum frequentem apud nobiles in pagis habuit *ibid.* 27.
- effecit, vt in iis poſſeſſores conſtituerent presbyteros *ib.*

Plura vid. tit. *Eccleſia.*

Eccleſiarum ſanctitas.

Eccleſiarum ſanctitas venerationem externam denotat III. 40, 43.
non internam ſanctitatem *ibid.*
ieiuna Schmirii argumenta in contrarium *ibid.*
rudera internæ paſſim ſuperſunt *ibid.* 46.

Electi.

Electi inter catechumenos an olim diſtincti fuerint a competentibus? III. 42, 12.

Encæniæ.

Encæniæ vnde? III. 40, 54.
- ortæ ſunt ſeculo IV. *ibid.*
- ex moribus iudaicis aſſumtæ ſunt *ibid.*
- mutatæ mox in bacchanalia & mercatus *ibid.* 55.
- inde merito eradicari debuiſſent *ibid.*
- ruri ſunt retentæ, non vero in ciuitatibus *ibid.*
- ſingulari protectione gaudebant *ibid.*
quæ ad iurisdictionem, non regalia pertinet *ibid.*
- in plurimis locis vno eodemque die celebrantur *ib.* 56.
- etiam in id tempus reiiciuntur, quo iis vacare poſſunt parochiani ſine diſpendio laborum *ibid.*

Episcopi.

Episcopi quali gauiſi ſint poteſtate circa res liturgicas ſub Conſtantino M. D. 62. 63. 64.
quid hoc tempore affectauerint? D. 63.
horum inuidia aduerſus monachos decimas a laicis accipientes III. 30, 25.
velum virginum conſecrare poſ-

poſſunt III. 31, 86.
- an & quatenus curam pro conuertendis infidelibus gerere debeant? III. 33, 15.
- an hodierno die habeant executionem circa vota III. 34, 17.
- in quibus olim votorum realium exactionem exercuerint ibid. 20.
- ſecundum ius canonicum habent ius vota mutandi & relaxandi III. 34, 25.
- qualem poteſtatem habeant in monachos vid. *Monachi.*
- plura monaſteria amiſerunt per exemtiones papales vid. *Exemtio.*
- an in ſuo territorio, in quo ſubditi proteſtantes degunt, monaſteria exſtruere valide posſint? III. 36, 11.
applicatio ad exempla recentiora *ibid.* 12.
præſidia in hac ſententia catholicorum *ibid.*
proteſtantium fundamenta III. 36, 13.
- an habeant ius diœceſanum in monaſteria, quæ ſubſunt territoriali poteſtati III. 36, 20. ſeqq.
- an in ciuitatibus mixtis? III. 36, 22.
- curam habeant pro exſtruendis hoſpitalibus *ibid.* 38.
ob curam pauperum iis concreditam *ibid.*
- ex qua cauſa hoſpitalia habeant ſubiecta? *ibid.* 40.
- eccleſiæ fundatores præ laicis in ea prærogatiuam habebant III. 38, 15.
ex decreto duplici Gelaſii *ibid.* 16.
- ius inſtituendi ſeu inueſtiendi clericos in eccleſiis patronatis habent *ibid.* 56.
- olim eccleſias viſitabant ſalvo iure ſupremo principis III. 39, 28.
- viſitant monaſteria vt ſedis Romanæ legati *ibid.* 70. vid. *Viſitatio.*
- quale ius habeant circa procurationem? vid. *Procurationes.*
- cenſus exegerunt
1) pro conceſſione, vt monaſteria eccleſias parochiales a laicis acquirerent III. 39, 128.
2) pro earum liberatione a manibus laicorum *ibid.*
3) pro locatione earum *ibid.*
4) pro renunciatione iuris diœceſani *ibid.*
5) pro vnione *ibid.*
6) pro liberatione ab exactionibus *ibid.*
7) in ipſa dedicatione *ibid.*
- olim docendi officium dirigebant III. 41, 97.
- ſeculo V. prædicare cœperunt *ibid.* 98.
ce-

- celebres fuerunt concionatores ib.
conciliorum decreta id confirmantia ib. 99.
- ex iure delegato exercent ius reficiendi eccleſias III. 48, 45.
- iure proprio olim hanc curam non gerebant ib. 46.
ab his œconomi aliique curatores dependebant ib. 47.
- ex conciliorum ſtatutis itidem hanc curam acceperunt ib. 48.
nec non ex capitularibus regum Francorum ib. 49.

Epiſtolæ.

Epiſtolæ pericopæ III. 41, 107.

Erfordia.

Erfordiæ lites cum Moguntino de precibus publicis v. *Preces.*

Euangelia.

Euangeliorum pericopæ III. 41, 101.

Eucbariſtia.

Eucbariſtia varias lites excitauit ib. 2.
quarum quatuor potiſſimum ſunt capita ib.
- olim fiebat ſimplici benedictione ib. 3.
quæ pedetentim certas precum formulas accepit ib. 4.
in verbis huius inſtitutionis patres ſeculo IV. ſingularem conſecrandi virtutem quæſiverunt ib. 5.
ex ſententia Ambroſii ib.
ſed confundunt benedictionem & erogationem ib. 6.
huius verba vocantur myſticæ & ſecretæ preces ib.
nec non canon miſſæ ib.
imo adhuc hodie quoque omnem vim conſecrandi habere creduntur ib. 7.
quod exemplo illuſtratur ib.
ſtricte his verbis inhærendum cenſent, vt conſecratio ſequatur ib. 8.
recitentur cum intentione ib.
ita vero, propter hanc intentionem ſacerdotis, Deo ſolum perſpectam, ſemper dubium eſt, an hoſtia ſit conſecrata ibid.
Ritus quidam ex hoc dogmate remanſerunt in eccleſiis proteſtantium ib. 9.
- aſſeruatur in varium finem III. 41, 16.
huius ſymbola laici manibus tangere non audent ib. 32.
- quæ olim manu excipiebantur ibid.
- ex conſecratione ſacrificium male eruitur ib. 33.
id quod nec patres agnouerunt ib. 34.
- ex hac ſententia tantum a ſacerdotibus peragi poteſt ib. 35.
non a diaconis, quod tamen falſum ib. III. 41, 36.
- an in defectu paſtorum a lai-

laicis celebrari poſſit? *ib.* 37.
lites inde ſunt motæ *ib.*
proteſtantes plurimi in negatiuam inclinant III. 41, 38.
ſed vt per indirectum quæſtionem affirment *ib.*
cuius affirmatio defenditur *ib.*
& doctrina Speneri illuſtratur *ib.* 39.
vt & Lutheri *ib.*
contraria argumenta reſoluuntur *ib.* 40.
- ſecundum quid poteſt eſſe neceſſaria, ſi deſunt paſtores *ib.*
- ſi paſtores adſunt, ſine iis non eſt permiſſa *ib.*
- propter ſacrificii conceptum veſtes ſacerdotales deſiderat III. 41, 41. vid. *Veſtes.*
huius effectus ciuilis conſiſtit in iure communionis eccleſiaſticæ *ib.* 42.
- tantum olim excludebat eiectos *ib.* 43.
- admittebat non - eiectos *ibid.*
- olim denegata eſt pœnitentibus, quia pro eiectis habebantur *ib.*
- non alios niſi excommunicatos excludebat, ex teſtimoniis antiquis *ib.* 46.
teſtimonium ex ſeculo XII. euidens *ib.*
conſectaria ex hac doctrina *ib.* 47.
ab huius S. vſu excludere indignos, vulgo creditur ad munus paſtorale pertinere III. 41, 49. 50.
quidam vero negant *ib.* vid. *Sacerdotes.*
voluntariam a S. cœna abſtentionem commendauit eccleſia primitiua *ib.* 51.
per ordinationes eccleſiaſticas priuata excluſio prohibita & eius cognitio conſiſtorio delegata eſt *ib.* 55.
edictum in ducatu Cellenſi *ibid.*
cum noua confirmatione *ibid.* 56.
ad huius vſum nemo olim cogebatur *ib.* 61.
ſed ſponte quidam quandoque abſtinebant *ib.*
- tandem ſub pœna excommunicationis impoſita fuit *ib.*
- priuata & ſolitaria olim reprobata eſt *ib.* 62.
nec hodie probanda, niſi in caſibus exceptis *ib.*
edicto Cellenſi prohibita *ib.*
- an requirat azymi vſum *ib.* 63.
- an placentas orbicularias *ibid.*
- an aquam vino mixtam *ibid.*
- an in vaſculis ligneis confici poſſit *ib.*

- an

- an in puro linteo celebranda ib.
- an a ieiunis accipienda? ib.
- inter proteſtantes per abuſum a ſolis communicantibus frequentatur ib. 67.
- olim primaria pars cultus diuini fuit ib.
huius aſſeruatio nouum eſt inſtitutum III. 44, 1.

Exactiones.

Exactiones vnde debeantur episcopis III. 39, 142.
- ſunt tributa eccleſiaſtica rigoroſe exacta ib.
- ſub larua neceſſitatis cuiusdam emergentis præſtantur ib. 143.
- habent obligationem perfectam ib.

Excommunicatio.

Excommunicatio Weſembecii ex intempeſtiuo zelo theologorum Ienenſium III. 42, 40.

Exemtiones.

Exemtiones papales varia monaſteria episcopis ſubtraxere III. 35, 24.
præſertim ſeculo XI. ib. 25.
- an ſeculo VI. factæ fuerint ib.
quænam ſunt ſpuriæ ib. 26.
quædam tantum patrimonium reſpiciunt ib.
omnes cum conſenſu episcoporum fiebant ib.
quædam a iurisdictione episcopali prorſus alienæ ſunt ib.
exemtio Fuldenſis monaſterii III. 35, 27.
S. Dionyſii ib.
Lexouienſis ib.
- recentiores ab antiquis prorſus ſunt diuerſæ ib. 29.
quarum ratio fruſtra in abuſu episcopalis poteſtatis quæritur ib.
veræ cauſæ adferuntur ibid. 30.
- ſedi Romanæ varia adferunt commoda ib. 31.
- pontificis auctoritatem auxerunt ib. 32.
has abolere ſtuduit concilium Conſtantienſe ib. 33.
ſed ſine effectu ib.
contra has varia remedia inſtituit Leo X. ib. 34.
tandem quædam contra eas tentata ſunt in concilio Tridentino ib. 36.

Exorcismus.

Exorcismus in baptismo duplex III. 42, 27.
- formam hodie ab antiqua diverſam habet ib.
- hodiernus non ſatis probari poteſt ib.
- in pluribus eccleſiis reprobatus ib.

- non ſine turbis quandoque vt in Saxonia III. 42, 28.
- & Marchia ib. 29.
cauſæ turbarum ib. 30.
- recte reprobatus a Spenero per argumenta ſolida ib.

F.

Fabrica.

Fabrica quid III. 48, 56.
huic quarta oblationum & redituum eccleſiæ deſtinata ib.
ab Hiſpanis ſolum tertia ib.
portio huic aſſignata parochis ceſſit ib. 58. 59.
- certum patrimonium habet in eccleſiis maioribus ib. 60.
& quidem ſub cura procuratoris ib.
cuius officium deſcribitur ib. 61.
- in eccleſiis parochialibus quandoque certum patrimonium habet ib. 62.
- quod per legatum acquiſiuit, in alios vſus conuerti nequit ib.
huius patrimonio ceſſante beneficiatis onus reficiendi incumbit ib. 63.
vid. *Refectio eccleſiarum.*

Feſtum paſchatos.

Feſtum paſchatos quando apud chriſtianos celebratum D. 24.
rixæ circa huius celebrationis tempus ib.

Feuda.

Feuda presbyterialia vnde III. 38, 36.

Fideles.

Fideles qui appellentur in ſenſu ſcripturæ S. III. 33, 4.
- collecti ex iudæis & gentilibus ib.
- a patribus dicuntur baptizati ib. 5.
- catechumenis opponuntur ib. 6.
- quomodo diſtinguantur a conuertendis ib. 58, 60.

Firma.

ad firmam tenere, quid III. 38, 113.
non omnis firma perpetua fuit ib.
datio ad firmam locationis ſpecies eſt ib.
non alienationis ib.
huius denominationis ratio ib. 114.

Fœderis noui ſtatus.

Fœderis noui ſtatus ſolennia conſecrationum olim adhibitarum reſpuit III. 40, 7.
- libertatem admodum tuetur ib.
- ſimplicitate commendabatur ib.
- templis proprie dictis caret ib.

Spe-

Speneri ſententia concors III. 40, 8.

Fodrum.

Fodrum quid olim denotauerit III. 39, 41.

Furor.

Furor in quantum iuſtam repudii cauſam præbeat IV. 1, 175.
- diuortium recte operari poteſt ex quorundam proteſtantium ſententia IV. 8, 2. 3.
- de iure cononico diuortium non operatur ib. 4.
quid de praxi hodierna ib. 5.

G.

Generalis.

Generalis caput cuiusque ordinis, quis III. 35, 52.
eius iura ib.
Romæ commoratur ib.
excepto Ciſtercienſium & Præmonſtratenſium generali, qui in Gallia degit ib. 53.
- a quibus eligatur ib. 54.
quando ib.
vbi ib.
cuius confirmatione ib.
huius poteſtas ariſtocratica cenſetur ib. 55.

Genu flectentes.

Genu flectentes catechumeni an a competentibus fuerint realiter diſtincti III. 42, 12.

Genuflexio.

Genuflexio per edictum regis Sueciæ nec non regis Boru mandata eſt

Gregorius M.

Gregorius M. res liturgicas admodum auxit D. 38.
- auctor canonis miſſatici habetur ib.
reiecta cardin. Bonæ ſententia ib.
vnde nomen Magni ſibi adſciuerit ib.
- litanias introduxit ib.
- indulgentiasque populo propoſuit ib.
- cantus eccleſiaſticos in meliorem formam inſtaurauit D. 38
- Anglorum gentem conuertere ſtuduit ib.
& quomodo ib.

H.

Hæretici.

Hæretici dicuntur infideles III. 33, 7.
ex ſententia patrum ib. 8.
& legum publicarum ib.
- a recentioribus ab infidelibus diſtinguuntur ib. 9.

Hierologia.

Hierologia vid. *Benedictio eccleſiaſtica.*

Homiliæ patrum.

Homiliæ patrum olim prælegi poterant populo in defectu concionis III. 41, 99.

1343

hunc in finem in vernacu- transferebantur III. 41, 99.
horum collectio iuſſu Caroli M. facta ibid. 100.
Alcuini Homiliæ collectæ & prælectæ ibid.

Honos.

Honos debetur patrono III. 38, 122.
- in iuris obſeruantia fundatur ibid. 123.
- tamen admittendus III. 38, 124.
- precum quid ibid. 125.
cuius origo refertur ibid.
- in nominum recitatione ib. 125.
vid. *Nomina.*
- etiam patronis debetur inter proteſtantes III. 38, 128.
- ſedis in choro debetur patrono ibid. 138.
olim imperatoribus ibid.
imo & nobilioribus laicis ibid. 139.
- ſepulturæ competit patronis ibid. 140.

Hoſpitalia.

Hoſpitalia deſiderant fideles adminiſtratores III. 36, 36.
qui leges fundationum obſervent ibid.
ſimul corpori & animæ afflictorum proſpiciant ibid.
nec non prouidos paſtores ibid. 37.
pro his exſtruendis episcopus curare debet ibid. 38.
vid. *Episcopi.*
- etiam inter proteſtantes ad regulas pietatis componi debent ibid. 39.
- vtrum religioſis domibus accenſeri debeant? ibid. 43.
- ad curam magiſtratus pertinent ex praxi hodierna ibid. 44.
- varios habent officiales III. 36, 45.
vid. *Officiales.*
de horum abuſibus tollendis ius ciuile curauit III. 36, 48.
vt & concilia ibid. 49.
horum bona in debitum finem conuertenda ſunt ex ſententia conciliorum. ibid.
hæc reſponſo illuſtrantur III. 36, 50.
- non niſi digni recipiendi ib. 51.
- validi & impii mendicantes ab iis excludendi ibid. 52.
- recipiunt vel ad tempus vel in perpetuum ibid. 53.
horum adminiſtratio fidem & diligentiam deſiderat ibid. 53. ſeq.
remouendi ab officio perfidi eorum adminiſtratores ib. 54.
adminiſtratores eorum tutoribus

bus & curatoribus æquiparantur ibid.
prouiſores eorum ſunt cuſtodes adminiſtratorum & obſeruatores ibid.

Hoſtia.

Hoſtia inter catholicos circumfertur in proceſſionibus & adoratur vt ipſe Chriſtus III. 41, 17.
quid ſi plures circumferantur ibid.
- quod adoretur, demum ſeculo XIII. inualuit, quæ adoratio poſt reformationem varios excitauit motus ibid. 18.
- in Inſtrumento pacis ſedatos ibid.
- a proteſtantibus præciſe adorari non debet, ſi publice ad infirmos deferatur ibid.
nihilominus hic ſæpe peccatur contra I. P. ibid. 20.
quod exemplo recentiſſimo illuſtratur ibid.
huius tamen coacta adoratio aliquando remiſſa ibid. 21.
ſed non plene, vti decebat ibid.
motus ad ſuggeſtiones cleri mox recruduerunt ibid. 22.
- furto ablata efficit ſacrilegium ibid. 23.
cuius pœna ibid.

I.

Ieiuni.

Ieiuni differunt ab abſtinentibus & ieiunantibus III. 46, 6.
- eſſe debent celebrantes miſſam III. 46, 47.
communicantes ibid.
ordinandi ibid.
cæſarem coronantes ibid.
baptizantes ibid.
confirmandi ibid.
- in actibus iudicialibus iuramenta præſtantes ibid. 48.
- iudices ibid.
- torquendi etiam tales eſſe debent ibid.

Ieiunantes.

Ieiunantes differunt a ieiunis & abſtinentibus III. 46, 6.

Ieiunia.

Ieiunia admodum inquinata inter catholicos III. 46, 1.
- a multis illuſtrata, qui recenſentur cum epicriſi ibid. 2.
- quid ibid. 3.
- non prædicantur de ægrotantibus ibid.
nec de abſtinentibus ib.
- ex variis cauſis ſuſcipiuntur ibid. 4.
1) ob ſanitatem
2) ob inſtantem commeſſationem
3) ob triſtitiam
4) ob pœnitentiam
5) ob deuotionem
6) ex voto
7) ad domandam carnem
8) ad pœnam & coercitionem ibid.

- li-

- libera & priuata quæ III. 46, 4. & 5.
- eccleſiaſtica ſunt publica & neceſſaria ibid.
- publica quid ibid. 7.
- priuata quid ibid.
- publica & priuata inter gentiles quoque dantur ibid. 8.

Ieiunia iudæorum.

Ieiunia iudæorum publica feriarum triſtium inſtar erant III. 46, 9.
nec non priuata ibid.
- in diem ſabbathi incidere non debebant ibid.
- iudæorum priuata in quem finem inſtituta fuerint ib. 10.
- die lunæ & Iouis celebranda erant ibid.
- tamen libera ibid.
- ſæpe ſuperſtitioſa ibid.

Ieiunia Chriſtianorum.

Ieiunia Chriſtianorum libera erant ab initio III. 46, 11.
- non ex imperio ibid.
- ſtata ab apoſtolis non indicta fuere ibid. 12.
- libera adhuc ſeculo II. erant ibid.
quod ex ſententia Tertulliani confirmatur ibid.
- legalia in N. T. deficere cenſuerunt chriſtiani ib. 13.
- quadrageſimalia ab inſtituto apoſtolico non ſunt petenda ibid.
conſentiente Auguſtino ib. 14.
& Socrate ibid.
- ante paſchalia ſeculo II. communia & publica fuere ib. 15.
- hæc ſponte ſuſcepta, non lege ibid.
horum neceſſitatem Montaniſtæ introducere nitebantur ibid.
hæc libertas varietatem circa ieiunia introduxit ib. 16.
- more iudæorum a quibusdam duo per hebdomadem dies celebrantur ibid. 17.
quos *ſtationum* dies dixere ibid.
vid. *Stationes.*
- ſtata varias habent ſpecies, vt
1) antepaſchale III. 46, 28.
2) quadrageſimale ibid.
quod in quibusdam locis triplex erat ibid.
3) quatuor temporum ibid.
cuius natales euoluuntur ibid.
eiusque inſignis mutatio oſtenditur ibid. 30.
4) pentecoſtale ibid. 31.
5) rogationum ibid. 32.
- ab abſtinentia olim fuere diſtincta ibid. 33.
- hodie fere ſunt derelicta ibid.
- meritoria credita ſunt & operari

rari

rari remiſſionem peccatorum III. 46, 34.
- qui apud catholicos violat grauiter ſecundum LL. eccleſiaſticas punitur *ib.* 35.
- certis diebus prohibita *ib.*
- legalia & meritoria a proteſtantibus reprobantur *ib.* 37.
iuxta ſententiam A. C. *ib.*
- non tamen plane reiiciuntur *ib.*
- publica indicuntur ab epiſcopis in eccleſia Romana *ibid.* 38.
apud proteſtantes a domino territorii *ib.*
vt olim factum ſub Pipino & Ludouico pio *ib.*
- ordinantur vel ordinat. eccl. vel ſpecialibus edictis III. 46, 39.
- quatenus per leges imperari poſſint *ib.* 40.
ſcil. vt remoueantur externa impedimenta *ib.*
vt liturgia in iis determinetur *ib.*
vt de die certo conſtet *ib.*
- quatenus legibus non ſint ſubiecta *ib.* 41
- violari non debent, ſine diſpenſatione papali & epiſcopali *ib.* 42.
- ſæpius ſecundum quid diſpenſatur *ib.*
- quandoque pro pecunia redemta *ib.*
quod indultu Sixti V. declaratur *ib.*
- ad pœnitentiam relata *ibid.* 43.
inde carena, h. e. ieiunium per 40. dies *ib.*
- impoſita cardinalibus papam intra tres dies non eligentibus *ib.*
- & electoribus imperatorem intra 30. dies non eligentibus, ſecundum A. B. *ib.*
imo ad genera torturæ relata *ibid.*
- quando inſtituuntur, inſtrumentalis muſica quieſcit *ib.* 44.
nuptiæ interdicuntur *ib.* 45.
quamuis ſine ſolennitate admitti poſſint *ib.*
Reſponſum *ib.*
lites olim quieuere *ib.* 46.
treuga ſeruanda *ib.*

Ieſuitæ.

Ieſuitæ a diſpoſitione Tridentina in quibusdam articulis ſubdole ſe exemerunt III. 31, 72.
- quo regimine ab aliis diſtinguantur? III. 35, 57.

Ignorantia.

Ignorantia rerum moralium craſſa admodum impedit conuerſionem II. 33, 32.

Immunitas.

Immunitas eccleſiarum vid. *Aſyli ius* & *Sanctitas.*

Imperatores.

Imperatores in quibusdam monaſteriis iurisdictionem habebant III. 35, 15. ſqq.
- vnde vocentur aduocati vniverſales ib. 38, 61.
- olim gaudebant honore ſedis in choro ib. 138.
Ambroſio tamen reluctante ib.
- olim propria auctoritate exſtruebant templa ib. 48, 14.
disponebant de ieiuniis v. *ieiunium.*
plura vid. ſub voce *princeps.*

Infideles.

Infideles in ſenſu ſcripturæ S. qui? III. 33, 4.
horum appellatio extenſa eſt ib. 7.
qua occaſione id factum? ib.
- quinam dicantur? ib. 7. 10. 11 12.
horum conuerſio plura noua peperit iura ib. 13.
- cur tolerandi ib. 14.
cura pro conuertendis his priuata & publica quæ? ib. 15.
quibus competat? ib.
vid. *Princeps.*
- ope miſſionariorum conuertendi ib. 23.
vid. *Miſſionarii.*
horum conuerſio ſi fit per vim hoſtilem barbara eſt ib. 38.
- non recte coguntur ad prædicationem verbi diuini audiendam ib. 39.
ſi vel maxime extra eccleſias chriſtianorum ea inſtituatur ib. 40.
modus hos conuertendi per promiſcua matrimonia quis? ib. 41.
nullum fere effectum habet ib.
per pecuniam minus recte conuertuntur ib. 42.
magis per amicam cum iis conuerſationem ib. 43.
quam canones imprudenter damnant prohibentque ib. 44.
& conſequenter infidelium conuerſionem impediunt ib.
horum liberi non recte iis reclamantibus baptizantur ib. 45. ſeqq.
vid. *baptiſmus.*
diuortium ab infideli coniuge conceſſum ib. 65.
quod improbatur ib.

Inimicitiæ capitales.

Inimicitiæ capitales an & quatenus iuſtam repudii cauſam præbere poſſint in ſponſalibus? vid. *repudia.*

Inſtitutio.

Inſtitutioni adeſſe debet patronus III. 38, 121.

Inunctio

Inunctio hodierna deſumta eſt ex conſecratione V. T. III. 40, 33.
- commercio rem eximit ib.
vid. *Conſecratio & Vnctio.*

Iudex.

Iudex ieiunus iudicare debet III. 46, 48.

Iu-

Iudicia occulta.

Iudicia occulta originem traxiſſe videntur ab antiquis teſtibus ſynodalibus III. 39, 64.

Iuramentum.

Iuramentum per ſanctos olim fiebat III. 45, 8.
- in actibus iudicialibus a ieiunis præſtari debet vid. *ieiuni.* ex qua ratione *ib.*

K.

Kellenhoff.

Kellenhoff quid III. 35, 60.

Kirchweih.

Kirchweih, Kirch-Meß vnde originem trahat III. 46, 59.

L.

Laici.

Laici ex variis cauſis decimas conſecuti ſunt III. 30, 18.
- an poſſint eas poſſidere? *ibid.* 34. 35.
- an decimas contra eccleſias præſcribant? *ib.* vid. *Decimæ.*
- an & quomodo inter ſe? III. 30, 41.
- poſſeſſores decimarum an titulum poſſeſſionis edere teneantur? *ib.* 69.
  - praxis proteſtantium *ib.* 70.
  - controuerſia olim inde orta *ib.* 66. 68.
- acceperunt oblationes in eccleſiis iure feudi poſſeſſis III. 30, 104.
- cur & quando calice in communione vti non potuerint? vid. *Calix.*
- vnde factum, vt facile excludi potuerint a ſacra cœna per ſacerdotes III. 41, 44.
- in communionem precum a monachis ſuſcepti III. 31, 49.

Laici fratres.

Laici fratres in monaſteriis vnde originem trahant *ib.* 92.
- diſtinguuntur ab oblatis & donatis *ib.*

Laicæ ſorores.

Laicæ ſorores in monaſteriis III. 31, 91.

Legati.

Legati habent capellanos III. 37, 35.
- in varias ſpecies abeunt *ib.* 36.
- in applicatione iuris capellarum, quod hi ſibi vindicant, non ſolis exemplis inſiſtendum *ib.* 37.
- ſed iuri gentium *ib.* 38.
- quod ex ſtatu gentium æquali æſtimandum *ib.*
- horum neceſſitas vnde? *ib.* 40.
- ad alterius gentis rempublicam accedere neceſſe habent *ib.* 41.
- an alterius gentis fiant ſubditi temporarii *ib.*

quamuis alias omnes, qui in alterius territorio deprehenduntur, pro ſubditis habeantur ib. 42.
- iure gentium loco mittentis habentur ib. 43.
- ſunt ſancti ib.
- habentur ac ſi extra rempublicam eſſent conſtituti ib.
horum ædes immunitate gaudent ib. 44.
- ſunt exemti a legibus & iurisdictione reipublicæ, in qua commorantur ib. 45.
de horum ſacris priuatis ſtatus controuerſiæ mouetur ib. 46.
- habent libertatem ſacrorum priuatorum ib. 46. 47.
ob libertatem & immunitatem qua fruuntur ib.
exempla priuatorum ſacrorum ib. 58.
- habent tantum vſum priuatorum ſacrorum domeſticum ib. 60.
non publicum ib.
horum ſacris ne extranei accedant, princeps prohibere poteſt ib.
- extra ædes ſuas ſacra proferre nequeunt ib.
- arbitrium circa adiaphora ſacrorum priuatorum habent ib. 61.
- etiam diuerſæ religionis his iuribus gaudent ib.

Legati ordinarii.

Legati ordinarii ſeu primi ordinis ex ratione naturali ius priuatorum ſacrorum exercent III. 37, 48.
ſed non vnice ob characterem repræſentaritium ib.

Legati extraordinarii.

Legati extraordinarii an priuata ſacra exerceant? III. 37, 49.

Legati papales.

Legati papales procurationes cum magna auaritia exegerunt III. 39. 94.
- non ſine regum aſſenſu recepti ib. 97.
- viſitant vbique eccleſias ib. 61.

Leges ceremoniales.

Leges ceremoniales vnde originem trahant D. 10.
- harum finis Chriſtus D. 12.

Lepra.

Lepra quid ſignificet in c. 8. X. de coniug. lepros. VI. 8, 1.
quid ſi hac maritus ante matrimonium occulte laborauerit ib.
- quid ſi poſt matrimonium interuenerit? ib. 2.
- vel ſimilis morbus ſi ſponſalia ſuperuenerit, ea diſſoluit ib. 6.
iuris canonici deciſio ib.
- etiam ſponſalia iurata diſſolvit ib.

Li-

Liberi.

Liberi qui & quatenus baptismo offerri debeant vid. *Baptismus.*
- vno coniugum conuerſo an ad eccleſiæ ius pertineant? III. 33, 67.
an ſint legitimi ſi ob fugam ſponſi copulatio accedere nequeat? IV. 3, 49.
vel ob mortem ſponſi interuenientem deficiat? *ib.* 50.
- adulterini an de iure canonico accipiant alimenta? IV. 7, 9.
an de iure ciuili? *ib.*

Libertas eccleſiaſtica.

Libertas eccleſiaſtica in quonam conſiſtat? D. 72.

Libri liturgici.

Libri liturgici vid. *Liturgicum ius.*
- a pluribus conſcripti D. 39.

Linguæ.

Linguæ paganicæ penitior cognitio deſideratur in miſſionariis III. 33, 27.
de qua Raymundi Lullii conſilium vt & Ioannis Clenardi *ib.*

Litaniæ.

Litaniæ a quo ſint introductæ? D. 38.
ex publicis calamitatibus ſunt ortæ D. 83.
- quid? *ib.*
- ſunt vel ſtatæ vel imperatæ *ib.*
harum turbator grauiſſime punitur *ib.*
- a quonam poſſint indici? D. 84.
vid. *Princeps.*
quæ hic ſint conſiſtorii partes? *ib.*
vid. *Conſiſtorium.*
- harum ordinatio in quo conſiſtat? D. 85.
- quomodo a domino territorii diuerſæ religionis ordinari queant D. 87.

Litteræ amatoriæ.

Litteræ amatoriæ non inducunt conſenſum ſponſalitium IV. 1, 117.

Litteræ reuerſales.

Litteræ reuerſales exigi nequeunt a patrono III. 38, 105.

Litteræ.

Litterarum commercium deſideratur in conuerſione infidelium III. 33, 35.

Liturgia.

Liturgia omnino datur D. 1.
- quid denotet? D. 2.
- quid iudaica? *ib.*
- Chriſtianorum? *ib.*
- hæc differt a priori *ib.*
harum varietas vnde oriatur? D. 56.
quæ non recte ab orientalibus reprobata eſt *ib.*
quæ poteſtas circa has fuerit epiſcoporum & presbyterorum ſub Conſtantino M. D. 62.
an circa has principi competat legislatoria poteſtas? D. 68.
vid. *Princeps.*

an Patrono? D. 75.
vid. *Patronus.*
an nobilibus? *ib.*
vid. *Nobiles.*
an immediatis ciuitatibus? *ib.*
vid. *Senatus oppidanus & municipalium.*
quale circa has ius competat conſiſtoriis vid. *Conſiſtorium.*
an magiſtratus inferiores circa eas quid diſponant? D. 77.
vid. *Magiſtratus.*
Monita circa harum emendationem D. 90. ſqq.

Liturgiæ nuptiales.

Liturgiæ nuptiales IV. 3, 27.

Liturgicum ius.

Liturgicum ius vnde ortum trahat D. 26. 29.
eius initia dependent ex conſuetudine ecclesiarum D. 27. 29.
poſtea in legem commutata D. 28.
- huc vsque caruit legibus ſcriptis D. 30.
- caruit libris, in quibus certæ preces præſcriptæ erant D. 31.
vid. *Preces:*
qui tamen poſtea ſunt confecti *ib.* & D. 39.
vid. *obſeruantia eccleſiaſtica.*
de huius origine Clarckſonii ſententia D. 32.
- potiſſimum eſt determinatum in conciliis D. 33.
non neceſſario pontificis conſenſum olim requirebat vid. *Eccleſia Romana.*
- primario auctum a Gregorio M. qua methodo? *ib.*
acceſſit poſtea augmentum huius ſucceſſorum D. 39.

Liturgiæ.

Liturgiarum fata poſt reformationem D. 44.
has magis theologi reformarunt D. 45.
turbæ ob harum emendationes *ib.*
quale ius clerus circa liturgias adornandas olim habuerit D. 61.
& quale ex poſtfacto *ib.*
primordialiter cui huius adornatio competat vid. *Eccleſia.*
ad quem hodie ius circa res liturgicas pertineat? D. 67.

Luctus eccleſiaſticus.

Luctus eccleſiaſticus debetur patronis III. 38, 133.
- an tolerari poſſit? *ib.* 134.
rationes dubitandi examinantur *ib.* 135.
- nec patronis inuidendus *ib.* 136.
maxime ſi in eius quaſi poſſeſſione ſunt *ib.*
- quomodo in Saxonia procedat *ib.* 137.

Luctus publicus.

Luctus publicus Romanorum quibus editus ſignis? *ib.* 132.
- ſæpe ineptis documentis editus

tus ib.

Lullius.

Lullii conſilium pro inſtructione miſſionariorum III. 33, 27.

Luſtrationes.

Luſtrationes variam apud gentiles praxin habebant III. 47, 1.
- fidelium quid? ib.
- Moſaicæ legales quoad puerperas ib.
- tales in nouo fœdere ceſſant ib. 2.

vtut diuerſa ſententia olim obtinuerit ib.
harum tamen quædam imago puerperis præſcripta ib. 3.
cuius ritus referuntur ib.
etiam in eccleſiis proteſtantium III. 46, 4.
per benedictionem ib.

Luſtrica pecunia.

Luſtrica pecunia vnde natales trahat? III. 42, 44.
- acquiritur infanti III. 42, 45.

quale ius patri tribuat ib. 46.
- quandoque ad peculium profectitium, quandoque ad adventitium referendum ib.
- an infanti hypothecam tacitam in bonis paternis tribuat? ib. 47.

M.

Magiſtratus municipalis.

Magiſtratus municipalis non exercet ius viſitandi III. 39, 54.
- extra ordinem ex pacto vel inſtrumento pacis eodem gaudet ib.

vt Erfurtenſis ib.
Hildeſienſis ib. 55.
- etiam curam pauperum habet III. 36, 110.
- hoſpitalia & ſcholas viſitat III. 39, 71.
- regulariter non diſponit de rebus liturgicis D. 77.
- quamuis tempore reformationis plura contra iuris rationem facta fuerint ib.

Mancipia.

Mancipia ad conuerſionem adſpirantia ab infideli domino manumittenda III. 33, 72.

non vero, ſi in fidelis domini ſeruitio fuerint ib. 73.

Martyres.

Martyres ſepulti olim ſunt ſub altaribus III. 40, 53.

poſtea cur in facie eius ib.

Matrimonium.

Matrimonium an faciat conſenſus, an commixtio corporum III. 32, 3.
- inter catechumenum & fidelem an ſubſiſtat? III. 33, 61.

matrimoniales cauſas ex iure canonico eſſe decidendas, præiudicium commune, ſed admodum crudum eſt IV. 1, 1.
ſubſidia ad hanc materiam pertinentia ib. 2.
- minus ſolenne apud Romanos quid? ib. 8.

di-

diſtinctio inter matrimonium ratum & initiatum vnde orta? IV. 1, 16.
- quatenus admittat iuramenti delationem ib. 43.
quatenus transactionem ibid. 44.
quatenus compromiſſum ibid. 45.
- an de iure canonico coactionem admittat? ib. 49.
quod affirmatur ib. 50.
dubium remouetur ex c. 17. X. de ſponſal. ib. 51.
- coactionem ſecundum quid talem admittit ex approbatione noſtrorum conſiſtoriorum ib. 52.
- abhorret a coactione abſoluta ib. 53.
ad hoc qui abſolute coactus, an obligetur ex copula ſacerdotali? ib. 54.
- admittit abſolutam coactionem quandoque
1) ſi ſtuprator dotare ſtupratam nequit ib. 55.
2) ſi ſponſalibus copula carnalis acceſſit ib. 56.
3) ſi quis diuturna conſuetudine mulieri, vt vxori, cohabitavit ib. 57.
ſubſiſtit, ſi quis ad ſponſalia in genere (non cum certa perſona) coactus fuerit ibid. 124.
- nullam a magiſtratu admittit coactionem, inter inuitos ib. 125.
- olim cum iis prohibita, quibus concuſſio erat metuenda ib. 127.
- petere per reſcriptum principis non licuit ib. 128.
- olim per pœnam conuentionalem conſtringi non poterat ib. 129.
ratio ex diuortiorum libertate petitur ib.
quod poſtea correctum ib.
quid de iure canonico? ibid. 130.
- an ſubſiſtat, ad quod quis per diſpoſitionem teſtamentariam inter viuos inuitatur ib. 131.
rationes in contrarium examinantur ib.
- omnem vim metumque iniuſtum reſpuit ib. 132. 133.
- contra quæ decernitur ſequeſtrum ib.
- an corruat ex metu reuerentiali? ib. 133.
- quales perſuaſiones admittat ib. 134.
- an ſubſiſtat, ſi quis cauſam coactioni dederit ib. 135.
- an ſubſiſtat, ſi metus fuerit purgatus ib. 136.
acta de hoc caſu curioſa recenſentur ib. 137.
- quatenus purget metum per diutinam cohabitationem ibid. 138.

non

- non niſi coactionem directam auerſatur IV. 1, 139.
quæ probari debet *ib.* 140.
- nullum quomodo differat ab eo, quod repudium admittit *ib.* 159.
- ſine parentum conſenſu contractum olim erat nullum IV. 2, 2. ſqq.
Tridentinorum ſententia inuoluta *ib.* 4.
inprimis ex Gallorum legibus *ibid.*
- ex horum doctrina ſecundum quid irritari poteſt lege ciuili *ib.* 5.
- ob ſacramentum validum eſt, ex recentiori iuris canonici doctrina *ib.* 3. 6.
quam Lutherus reprobauit reclamantibus ICtis *ib.* 7.
- clandeſtinum admodum titubantes ſententias peperit *ib.* 22.
differentia habet iura, in iure canonico & ciuili *ib.* 23.
- de iure canonico non tantum eſt legitimum, ſed etiam ratum *ib.* 3. 6.
- ſaluo vinculo effectus ciuiles amittit *ib.*
- inter proteſtantes ex hac doctrina non eſſet æſtimandum *ib.* 2, 24.
ſed plerumque ita æſtimatur *ib.* 25.
- etiamſi defectu conſenſus laborat *ib.* 26.
- de iure canonico pubertatem deſiderat *ib.* 27.
quam magis ex annis quam habitu corporis æſtimat *ib.*
quid apud nos *ib.*
- conſenſus facit IV. 3, 2.
- in ſtatu ciuili præter conſenſum publicam declarationem deſiderat *ib.*
quod ex moribus gentium illuſtratur *ib.* 3.
præſertim veterum chriſtianorum & iudæorum *ib.* 4.
- inter veteres chriſtianos habebat ſolennia vel ciuilia vel eccleſiaſtica *ib.* 5.
- huius ſolennia ſunt arbitraria & mutari poſſunt *ib.* 7.
- tempore imperatorum chriſtianorum ſolennia eccleſiaſtica non deſiderabat *ib.* 22.
rationes *ib.*
- rariſſime fiebat per ſolennem deductionem in domum *ibid.* 24.
- nouam formam accepit a Iuſtiniano *ib.*
- an olim benedictionem ſacerdotalem deſiderauerit? vid. *Benedictio ſacerdotalis.*
- hodie præter conſenſum legitimum requirit benedictionem ſacerdotalem *ib.* 28.
- clandeſtinum dicitur ex defectu ſolennium *ib.* 29.

- clandeſtinum eſt defectu benedictionis IV. 3, 38.
paranymphorum ib.
& oblationum ib.
- absque copula ſacerdotali contractum & conſummatum verum eſt ib. 45.
- illegitimum vero in foro humano ib.
- tale effectus ciuiles amittit ibid.
a principe tamen confirmari poteſt ib. 46.
vid. *Benedictio ſacerdotalis. Princeps.*
- impeditur per votum caſtitatis ſolenne ib. 6, 1.
non per minus ſolenne ib.
- a clericis contrahi nequit ib. 6.
vid. *Clerici.*
- impeditur ex antecedente adulterio ib. 7, 1.
vid. *Adulterium.*
- irritum fit ob infirmitatem vid. *Lepra.*
& furorem v. *Furor.*
- cum infideli vt contrahatur, an ad conuerſionem faciat III. 33, 41.

Matrimonium conſcientiæ.

Matrimonium conſcientiæ quid IV. 3 56.
huius denominationis ratio ib.
- caret ſolennibus eccleſiaſticis ib.
- an ſit iuſtum ib. 57.
- a plurimis inter licita & non reprobata refertur ib.
ſtatus controuerſiæ in hac quæſtione recte formatur ib.
- ſubſiſtere non poteſt ex rationibus allatis ib.
- an inter proteſtantes licite iniri poſſit ib. 58.
- eſt ſpecies concubinatus. ib. 59.

Matrimonium ad morganaticam.

Matrimonium ad morganaticam quid ib. 60.
- ex concubinatu ortum ib.
- intuitu eccleſiæ pro matrimonio rato habitum fuit ib.
non quoad forum ſeculare ib.
quid in hac morgengaba denotauerit ib. 61.

Medicina.

Medicina clericis prohibita vid. *Clericus.*

Miniſter eccleſiæ.

Miniſter eccleſiæ an ad preces publicas præciſe adſtrictus ſit D. 82.
& quatenus ib.
- inſtituere poteſt horas precatorias D. 86.
- an inter proteſtantes ſit arbiter votorum III. 34, 18.

Mi-

1329

Minor.

Minor an ſolus præſentet III. 38, 108.
- an & quatenus reſtituatur contra ſponſalia pura vid. *Reſtitutio in integrum.*

Miſſa.

Miſſa vnde denominetur III. 41, 64.
- varias habet ſpecies *ib.*
- priuata a quo olim cantata fuerit *ib.* 65.
- ſæpius vna die a quibusdam celebrata eſt *ibid.*
- tandem per legem quotidie a presbyteris ſingulis legenda erat *ib.*
- vna ſaltem a ſingulis cantatur *ib.*
- apud proteſtantes an detur III. 41, 66.
ſententia addictorum Auguſt. confeſſioni *ib.*
- ſolennem recitationem nominum deſiderat, pro quibus preces funduntur *ib.* 68.
quæ ex antiqua praxi non ſatis euicta eſt *ib.*
vid. *Nomina.*
- etiam in copula ſacerdotali celebratur IV. 3, 27.

Miſſale Romanum.

Miſſale Romanum vnde compoſitum D. 54.
& a quo *ib.*
- quid contineat *ib.*

Miſſionarii.

Miſſionarii non inſolito more ablegantur ad conuerſionem infidelium III. 33, 24.
teſte Anglia *ib.*
& theologorum deſiderio *ib.*
inprimis exemplo regis potentiſſimi Daniæ *ib.* 25.
- ſingulares qualitates habere debent *ib.* 26.
teſtimonio Clerici *ib.*
in quibus tales conſiſtant *ib.* 29. ſqq.
Xauerii de his teſtimonia quædam *ib.* 37.

Monachi.

Monachi olim a decimarum ſolutione non erant immunes III. 30, 79.
etiamſi paupertas quosdam exceperit *ib.*
quod poſtea iterum limitatum *ib.*
de vita eorum v. *Vita monaſtica.*
- varia nomina acceperunt III. 31, 13.
eorum deriuatio *ib.*
- fuere olim laici *ib.* 19.
- hinc offerebant *ib.*
- diuerſis a clericis vtebantur inſtitutis vitæ *ibid.*
- legibus laicis datis viuebant *ib.*
- clerici fiebant per cooptationem *ib.* 20.

- laborabant vt laici *ib.* 21.
- quando regulis certis viuere cœperint *ib.* 24.
in his regulis, quid peccatum fuerit *ib.* 25.
penetrauit ſerius hæc diſciplina in occidentem *ib.* 26. 27.
etiamſi a plerisque fuerit reprobata *ib.*
- quando & a quo tribus votis ſint ſubiecti *ib.* 30.
hos reformare ſtuduere Benedictus III. 31, 30. 33. 34.
Pachomius, Baſilides *ib.* 31.
Auguſtinus *ib.* 33.
Franciscus & Dominicus *ib.* 36.
his ſectis accedunt Carthuſiani & Ieſuitæ *ib.* 37.
horum inſtituta ad cathedrales eccleſias tracta ſunt per Chrodogangum *ib.* 38.
quæ ſeculo XI. iterum ſunt reformata *ib.* 39.
- confraternitatum ſodalitia in communionem inter ſe receperunt *ib.* 48.
ita vt etiam laicos admitterent *ib.* 49.
- a laicis olim veſtibus diſtinguebantur *ib.* 62.
- fiunt profeſſione vel paterna oblatione *ib* 81.
- fiunt clerici per profeſſionem *ib.* 91.
quidam tamen dicuntur adhuc laici *ib.*
inter hos peculiaris quædam adeſt hierarchia III. 35, 1.
quæ ſtatus vel diſciplina vocatur *ib*
hic ſtatus quid denotet *ib.*
ineptia interpretum circa eiusdem expoſitionem *ib.* 2.
horum regimen antiquum diverſum eſt ab hodierno III. 35. 3.
olim erat vel internum vel externum *ib.*
- olim non erant ſubiecti epiſcopis *ib.* 4.
ſed tantum abbati *ib.*
horum audacia epiſcopis quandoque grauis *ib.* 5.
quandoque vtilis *ib.*
ex his rationibus in concilio Chalcedonenſi demum epiſcopis ſubiecti ſunt *ib.* 6.
aliæ huius ſubiectionis rationes *ib.* 7.
potius magiſtratui ciuili ſubiiciendi fuiſſent *ib.*
in occidente non ſtatim epiſcopis ſubiiciebantur *ib.* 8.
ſeculo tamen ſexto iis ſubiici cœperunt *ib.* 9.
quod & legibus ciuilibus corroboratum *ib.* 10.
- a nexu ciuili non ſunt exemti *ib.* 11.
- ſubditi ſunt æque ac alii *ib.*
etiam ſub Francis & ſtirpe Carolingica *ib.* 12.

quo-

1380

quorum reges ea in feudum dabant ib. 31.
horum ſtatus antiquus a Baluzio depictus ib. 14.
- ſuberant inferioribus iudicibus, niſi beneficio regum eſſent exemti ib. 15.
plura vid. ſub tit. *Monaſteria.*
horum ſinguli ordines ſunt ſub regimine generalium & provincialium abbatum III. 35, 47.
de eorum prioribus vid. ſeqq.
ſtatus eorum priuati quales ſint III. 35, 68.
eorumque officia ib. 69.
- nouos recipere integrum eſt magiſtratui religioſorum III. 36, 17.
per Inſtrumentum pacis tamen hoc reſtrictum ib.
- in territoriis euangelicis degentes, cuius ſubſint imperio ſecundum Inſtrumentum pacis III. 36, 21.
textus hac de re I. P. art. V. §. 48. explicatur ib.
- in ſtatu anni 1624. relinquendi ſunt ib. 30.
- in deſertis eccleſias non habuere III. 37, 70.
- poſtea parochialibus interfuerunt eccleſiis ib.
- ante Benedictum habebant oratoria, ſed adhuc eccleſiæ parochiali intererant ib. 72.
quid Benedictus mutauerit ib.
rationes huius mutationis ib.
- olim capellas habebant ſine populi collectione ib. 73.
- mox etiam eccleſias parochiales acceperunt ib.
- has redimebant certo pretio, & per vicarios regebant ib.
vid. *Redemtiones altarium.*
- tandem maiores exſtruxere eccleſias ib. 77.
- quidam confeſſiones audire poſſunt ib. 79.
inde variæ confuſiones ortæ ib. 80.

Monaſteria.

Monaſteria quo modo a laicis decimas acquiſiuerint III. 30, 25.
- contra eccleſias quomodo præſcribere poſſint ib. 39.
quæ horum in deſertis ratio priſca fuerit III. 31, 14.
in iis ſine votis viuebant ib.
- erant olim extra vrbes, ruri & in ſuburbiis ib. 28.
- olim omnes admittebant ib. 51.
hodie vero non niſi probatos. ib.
- olim imperatores vi ſummi imperii ordinauerunt ib. 61.
- habent ſcholas oblatorum & puerorum aliorum ib. 82.

etiam inter proteſtantes *ibid.*
his olim imperatores aduocatos dedere III. 35, 16.
quandoque iure gladii inſtructos *ibid.*
electi vero a monaſteriis bannum accipiebant ab imperatore *ibid.* 17.
vid. *Imperatores.*
quædam agnouere comitum & ducum iurisdictionem *ibid.* 18.
exempla quorundam mediatorum ſub ducibus *ibid.* 19.
vid. *Duces.*
- in terris catholicorum ſuperioritati nec hodie ſunt in totum ſubducta *ibid.* 23.
- plurima iurisdictioni epiſcopali ſubtracta ſunt per exemtiones papales vid. *Pontifex.*
horum decani quid agant III. 35, 61.
lites variæ circa hæc eorumque bona ex diſſidio religionis auctæ ſunt III. 36, 1.
horum ratio in deſertis *ibid.* 2.
- diſtincta ſunt a cœnobiis *ibid.*
- cuius auctoritate olim fuerint erecta *ibid.* 4.
- hodie epiſcopi auctoritate exſtruuntur *ibid.* 5.
inter euangelicos principis *ibid.*
exemplo regum Francorum *ibid.*
- priuato auſu non licet erigere apud catholicos *ibid.* 6.
facilius inter proteſtantes *ib.*
imo & catholicos quoad ſodalitia priuata *ibid.*
ſed differunt a ſodalitiis publica auctoritate prohibitis *ibid.* 7.
horum libera exſtructio in ciuitatibus mixtis cui competat *ibid.* 8.
ſtatus controuerſiæ *ibid.*
ſententia catholicorum *ibid.* 9.
& proteſtantium *ibid.* 10.
de iure hæc exſtruendi in territorio epiſcoporum, in quibus ſubditi proteſtantes degunt *ibid.* 11.
vid. *Episcopi* & *Princeps catholicus.*
- mutari in Germania non poſſunt quoad ordines religioſorum, ſine epiſcopi conſenſu *ibid.* 14.
- inter proteſtantes non æque libere mutantur *ibid.* 15.
quod reſponſo illuſtratur *ib.*
- cui ſint ſubiecta apud catholicos *ibid.* 18.
cui in ſtatuum proteſtantium territoriis *ibid.*
- ob ſuſpenſum ius diœceſanum ſubſunt territoriali iuri *ibid.* 23.
- in quibus proteſtantes degunt, quem ſtatum habeant *ibid.* 32.

item quæ ſecularifata *ibid.* 33.
quid cenſendum de reditibus a ſtatibus euangelicis poſſeſſis, monaſterio extra territorium conſtituto *ibid.*
- paulatim capellas acceperunt III. 36, 76.
- redemerunt eccleſias a laicis, quibus infeudatæ erant *ibid.*
- easque per vicarium adminiſtrarunt *ibid.*

Monaſteria virginum.

Monaſteria virginum etiam in vrbes recepta, & ex hoc etiam virorum III. 31, 29.
cuius auctoritate *ibid.*

Monaſteria virorum.

Monaſteria virorum, reſtitutis literis humanioribus, eruditionem promouerunt III. 31, 7. ſq.
horum vſus genuinus inter proteſtantes *ibid.* 79.

Monaſteria regia.

Monaſteria regia ſingulari immunitate intuitu bonorum gaudent III. 35, 28.

Monaſtica diſciplina.

Monaſtica diſciplina vid. *Vita monaſtica.*

Monaſticæ res.

Monaſticæ res a pluribus illuſtratæ, qui referuntur III. 31, 2.

Monaſtica vita.

Monaſtica vita vid. *Vita monaſtica.*

Monaſteria mediata.

Monaſteria mediata in terris proteſtantium poſſidentur vel a catholicis III. 36, 19.
vel a proteſtantibus *ibid.*
- in quibus religioſi ordines degunt, ſubſunt territoriali poteſtati *ibid.* 20.
ſuſpenſo iure diœceſano *ibid.*
- non admittunt imperium extraneum ſacrum *ibid.* 24.
ſicut nec iure antiquo ſine conſenſu regis *ibid.*
- ſubſunt inſpectioni principum *ibid.* 26.
- cenſuris papalibus non ſubiiciuntur *ibid.* 27.
in hæc ſoli principi reſeruatum ius animaduertendi III. 36, 28.
- cuius foro ſubſint *ib.* 29.

Moniales.

Moniales vnde ortæ III. 31, 40.
- an ab apoſtolorum temporibus repetendæ *ibid.*
- in occidente ſeculo IV. in cœnobia collectæ *ib.* 42.

Monſtra.

Monſtra an baptizanda III. 42. 10.

Mon-

Montaniſtæ.
Montaniſtarum error circa ieiunia III. 33, 41.
Morbus.
Morbus ſuperueniens aliquando ſponſalia dirimit vid. *Repudium.*
Morgengaba.
Morgengaba quid denotet IV. 3, 61.
- ſpeciatim vero in matrimonio ad morganaticam *ibid.* 62.
Morum corruptio.
Morum corruptio an ſit probata repudii cauſa? vid. *Repudium.*
Munera.
Munera viſitatores accipere non debent III. 39, 107.

N.

Negotia.
Negotia quæ ſecularia III. 50, 8.
- in opprobrium laicorum ita dicta *ibid.* 7.
Negotiationes.
Negotiationes clericis olim non interdictæ III. 50, 2. & 13.
- ob cauſam ſacerdotii tandem interdictæ *ib.* 4. & ſeqq.
- exercere ii nequeunt nequidem per inſtitores *ibid.* 13.
quibusdam tamen exceptis, vt realibus *ibid.* 15.

Nobiles.
Nobiles in pagis nullum ius ſibi adrogare poſſunt circa liturgica D. 75.
niſi ſint immediati imperii *ibid.*
- nullo iure noualium decimas ſibi adſcribunt III. 30, 65.
- cenſus a ruſticis pro varii iuris vſu exigunt III. 39, 130.
- absque auctoritate publica ædes ſacras in ſuis prædiis non exſtruunt III. 48, 20.
- non tenentur edere titulum poſſeſſionis decimarum fiſco III. 30, 66. ſeqq.

Nomina.

Nomina patronorum recitare eccleſiis proficuum eſt III. 38, 126.
hæc recitatio fiebat ex diptychis *ibid.*
ratio huius nominum recitationis patronorum *ibid.* 127.
Plura vid. ſub. tit. *Patronus.*
horum recitatio in miſſa cum precibus formulariis introducta tempore Conſtantini M. III. 41, 69.
- offerentium inprimis in miſſa recitata ſunt *ibid.* 70.
abuſus in horum recitatione *ibid.*
- baptizando imponi debent III. 42, 26.

horum

horum mutatio in adultis olim erat arbitraria ib.
- ſecundum ordin. eccl. Magdeb. non plura quam duo in baptiſmo imponenda ib.
- inſolita, gentilia, vel certæ ſectæ propria in baptiſmo reiicienda ib.
- noua inde ſunt excogitata ibid.

Nominatio.

Nominatio differt a præſentatione III. 38, 65.
- varie accipitur ib. 66.
- nonnunquam patrono incumbit ib. 67.
- præſentationi regulariter ineſt ib. 70.
- per electionem inter plures patronos exercetur ib.
quorum vota numerantur, provt ius patronatus eſt vel reale vel perſonale ib. 71.
inter heredes vota numerantur vel viritim vel curiatim ib. 72.
quid ſi duo tantum patroni ſint, & in hac diſſentiant? ib. 73.
Clementis V. conſilium periculoſum ib.
- tutius fit vel per turnum vel per ſortem ib.
ſortis iudicium in hac non abhorret a legibus ib. 74.

Noualia.

Noualia quid? III. 30, 60.
quid circa ea iuris ib.
horum decimæ an & quo iure ad principem pertineant ib. 61.
rationes pro & contra ib. 62. 63.
- inter proteſtantes non ſunt neceſſitatis ib. 64.
paſtoribus tamen recte præſtantur ib.
- quo iure nobilibus adſcribantur vid. *Nobiles.*

Nouitii.

Nouitii inter monachos moleſtias quasdam ſuſtinere debent III. 31, 52.
horum exemplum poſtea ad academias tractum ib.
- quomodo inſtituendi ib. 53.
- poſſunt recedere ib. 65.
non facile autem nec ſimpliciter ex philoſophia Innocentii III. ib.
de qua iudicium ib. 66.
- retinent teſtamenti factionem ib. 68.
- quales actus inire prohibeantur III. 31, 68. 69. 70.
- clericis accenſendi ſecundum quid III. 31, 73.
- ſine herede decedentes, quem habeant ſucceſſorem ib. 74.
Ritus hos recipiendi apud Burſfeldenſes ib. 80.

O.

Obedientiarii.

Obedientiarii priores III. 35, 59.

Oblatio denarii.

Oblatio denarii quando potiſſimum proceſſerit III. 30. 101.
inde maximum lucrum ad presbyteros peruenit ib.
hæc alia iura noua procreauit *ib.* 102.

Oblatio laica.

Oblatio laica quid III. 30, 95.

Oblatio ſacerdotalis.

Oblatio ſacerdotalis in quo conſiſtere dicatur III. 30, 95.

Oblationes.

Oblationes an parochis debeantur III. 30, 83.
- an a Deo per modum legis fuerint mandatæ III. 30, 90. 91.
horum quæ fuerit olim ratio *ib.* 94.
duplici modo ſeculo II. fiebant, & adiunctæ iis fuere preces *ib.*
fiebant etiam in vſus pauperum *ib.* 97.
- an in veterum ſcriptis ſemper eucharistiam denotent III. 30, 98.
olim offerebant, qui communicabant *ib.*
- ſunt liberæ *ib.* 99.
quamuis poſtea magis pro neceſſitate eorum laboratum eſt *ib.*
harum vſus vnde auctus ſit III. 30, 100.
in locum oblationis panis & vini oblatio denarii ſucceſſit *ib.* 101.
lucro presbyterorum *ib.*
horum iura omnia varia fuere *ib.* 103.
- in quatuor partes diuiſæ fuere *ib.*
- quatenus laicis ceſſerint *ib.* 104.
vid. *Laici.*
- vnde iure nouiori ſolis presbyteris fuerint acquiſitæ *ib.* 105.
- pedetentim determinatæ ſunt vario modo *ib.* 106.

Oblationes in vſus pauperum.

Oblationes in vſus pauperum ex origine ſua demonſtrantur III. 30, 107.
- qua auctoritate inſtituendæ *ib.*
- ad actus parochiales non præciſe pertinent *ib.*
- eccleſia qua talis dispenſat vid. *Eccleſia.*
- citra conſenſum principis *ib.*

Obſeruantia eccleſiaſtica.

Obſeruantia eccleſiaſtica in ritibus plurimum valuit D. 48.

qua-

- qualem vim ſecundum communem opinionem habeat D. 49.
inde libri liturgici ſunt deſumti ib.
horum efficacia eſt ſumma in rebus liturgicis D. 50.
- quid ſit D. 53.
in hac vnde probabilis opinio neceſſitatis oriatur D. 54.
- ex pacto tacito vim legis accipit D. 55.

Offerre.

Offerre quid olim denotauerit III. 30, 94.

Officiales.

Officiales variam habent denominationem III. 36, 40.
- *hoſpitalium* conſtitui primario debent a fundatoribus ib.
in ſubſidium ab epiſcopo ib.
quandoque a principe ib.
in ciuitatibus quandoque a ſenatu ib.
ſalua conſiſtorii inſpectione ib.
- varii hoſpitalibus præficiuntur ib. 45.
horum qualitates ib.
- iuramento adſtringendi cum cautione & inuentarii confectione ib. 46.
- curent ante omnia, vt abuſus tollantur & collapſa inſtituta reducantur ib. 47.
ſalua papali auctoritate ib.
vid. *Hoſpitalia.*
- rationes reddere debent III. 36, 55.
non obſtantibus legibus antiquis ib.
& quidem ſingulis annis *ibid.* 56.
ex ſententia conciliorum ib.
& legum Germanicarum ib.
horum heredes eodem modo tenentur ib. 57.
- epiſcopo rationes reddunt ib. 58.
vel aliis, quibus ſubſunt ib.
- idem apud proteſtantes faciunt ib. 59.

Opus operatum.

Opus operatum in cultu diuino vnde ortum ſit D. 41.

Oracula.

Oracula vnde III. 46, 4.

Oratoria.

Oratoria laicis decimas procurarunt III. 30, 22.
- vnde nomen capellæ induerint III. 37, 6.
- olim ab eccleſiis non differebant ib. 7.
ſed tunc demum vbi templa ſunt condita ib.
- in ſepulchris martyrum exſtructa ib. 8.
non ſine abuſu ib.
- priuatim a potentioribus in caſtris ſuis exſtruebantur ib. 9.
- in ciuitatibus erecta ſunt ib. 10.

quæ tamen non æque permiſſa in oriente *ib.*
Leo poſtea hæc liberius permiſit III. 37, 11.
rationes libertatis huius oratoria exſtruendi *ib.* 12.
- quem vſum in occidente in villis habeant *ib.* 13.
in his ſacra extraordinaria fiebant *ib.*
quibus tandem presbyteri præpoſiti *ib.*
horum quædam erant ſine capellis *ib.* 14.
ad vſum domeſticæ deuotionis *ib.*
non ad miſſam celebrandam *ib.*
quædam cum capellis & conſecratione *ib.* 15.
& dote certa *ib.*
vt in palatiis regum *ib.* 16.
quibus capellani præfecti *ib.*
ſine decimis & oblationibus *ib.*
- priuata proceres habuere *ib.* 18.
his qui fuerint præpoſiti *ib.* vid. *Sacerdotes domeſtici.*
ſunt in patrimonio procerum *ib.* 20.
diuiſioni hereditariæ obnoxia *ib.* 21.
non vindicanda ab episcopis *ib.* 22.
episcopis tamen ex multis cauſis inuiſa *ib.* 23.
quod ſacra ordinaria episcoporum desererentur *ib.*
& presbyteri domeſtici ſubtraherentur episcoporum iurisdictioni III. 37, 24.
horum fundatores ius clericum domeſticum conſtituendi habuerunt III. 38, 11.
- domeſtica ſeculo VII. gaudere cœperunt iure patronatus III. 38, 20.
horum ſacra domini ſibi penitus vindicabant *ib.* 24.
horum clerici dicebantur laicorum clerici *ib.* 25.
- circa hæc tempora frequentem vſum habuerunt *ib.* 26.
- multas nobilium eccleſias in pagis produxerunt *ib.* 27.
- nobilium in familiæ vſum exſtructa olim a parochialibus eccleſiis erant diſtincta vid. App. ad tit. de iur. Patr. in med.
- chriſtianorum ſimplici dedicatione perficiebantur III. 40, 10.
non conſecratione *ib.*
- precibus dicata erant ad conuentus ordinarios *ib.* 11.
quæ dedicatio ſimplex chriſtianiſmo non aduerſatur *ib.*

Ordines militares.

Ordines militares vnde oriantur III. 31, 39.

1384

Ordines religioſorum.

Ordines religioſorum mutare non eſt permiſſum in terris catholicorum, in quibus A. C. ſubditi degunt III. 36. 16.
- proteſtantium opinio *ib.* 17.

Ordo.

Ordo in omni collegio quotuplex D. 14.
- ſimplex & neceſſarius quid *ib.*
- ſolennis & accidentalis quid *ib.*
- ſimplex magis conuenit cultui ſacro quam ſolennis *ib.*

P.

Pactum tacitum.

Pactum tacitum obſeruantiæ vim legis tribuit D. 55.
- ex hoc varietas liturgiarum nata eſt *ib.* 56.

Parochiani.

Parochiani votum negatiuum habent in præſentatione cleri III. 38, 77.

Paſcha.

Paſcha vid. *Feſtum paſchatos.*

Paſtores.

Paſtores vid. *Sacerdotes.* it. *Presbyteri.* item *Miniſtri eccleſiæ.*

Patrini.

Patrini veſte alba indutum tenere ſolent III. 42, 33.
abſentibus linteum album transmiſſum fuit *ib.*
- cur linteum album digitis attingant, & poſtea digitos aqua lauent *ib.*
- vnde originem trahant *ibid.* 35.
- duorum generum olim erant, infantum & adultorum *ib.* 36.
- non niſi idonei & habiles rogandi *ib.* 37.
- eſſe non poſſunt
1) catechumini
2) monachi
3) excommunicati & pœnitentes
4) hæretici
5) parentes *ib.*
in his adhibendis etiam proteſtantes delectum poſtulant *ib.* 38.
excluduntque infantes & excommunicatos *ib.*
- improbi an arcendi a parocho *ib.*
argumenta in vtramque partem *ib.*
- ſuſpecti de hæreſi non arceantur a noſtratibus *ib.* 39.
nec ii, qui in vno vel altero errore non capitali tamen verſantur, A. C. tamen addicti ſunt *ib.* 40.

exemplum Weſenbecii iniuſte excluſi ab officio patrini *ibid.*
- diuerſæ religioni, in imperio tamen approbatæ addicti an excludendi III. 42, 41.
- articulum Trinitatis negantes repellendi *ib.*
- ad ſuſceptionem infantis e baptismo non poſſunt cogi III. 42, 42.
- quot adeſſe debeant, arbitrarium eſt, deficiente lege eccleſiaſtica *ib.* 43.
ſeculo IV. vnum ſuffeciſſe probabile eſt *ib.*
- duo tantum diuerſi ſexus a iure canonico admittuntur *ibid.*

Patronatus ius.

Patronatus ius obſcure a plerisque proponitur III. 38, 2.
Auctores de hac materia *ibid.*
melioris notæ Auctores commendantur III. 38, 3.
- quomodo varie a doctoribus definiatur *ib.* 4.
rationes obſcuritatis in his definitionibus *ib.* 5.
- ex tribus Epochis diiudicandum *ib.* 6.
prima periodus ad tempora ſeculi IV. & V. refertur III. 38, 7.
- an per hæc tempora in oriente fundatoribus eccleſiarum aliorumque locorum piorum competierit *ib.* 8.
- an occurrat in l. 15. C. de SS. eccleſ. *ib.*
vel in l. 46. §. 3. de epiſc. & cleric. *ib.*
- non æque fundatoribus eccleſiarum ante Iuſtiniani tempora datum *ib.* 10.
- in occidente per Auguſtini ſententiam non probatur *ibid.* 12.
nec per concilium Toletanum I. *ib.* 13.
- proceſſionis aditu non denotatum fuit *ib.* 17.
- periodo ſecunda, i. e. Sec. VII. faciem veram eamque hodiernam induit *ib.* 19.
primum huius momentum petitur ex oratoriorum extructione *ib.* 24.
alterum ex more antiquo dandi eccleſias laicis in feudum petitum *ib.* 32.
- quid hoc rerum ſtatu fuerit *ib.* 37.
- quale dominium transferat *ib.* 38. 39.
tertium eſt, quod clericis illud peperit *ib.* 41.
- eccleſiaſticum dictum *ib.* & quidem
1) ex commendis *ib.* 42.
2) ex vnionibus & incorporatio-

tionibus *ib.* 43. ſqq.
3) ex donationibus eccleſiarum patronatarum *ib.* 46.
- in feudum & ſubfeudum datum *ib.* 47.
noua eccleſiarum patronatarum donatarum exempla III. 38, 48.
- magis per vnionem eccleſiarum quam ſimplicem earum donationem monaſteriis acquiſitum *ib.* 49. 50.
- tertia periodo, i. e. poſt ſeculum XII. multum innouatum eſt *ib.* 51.
ratio huius innouationis *ibid.* & 52.
- extra commercium eſſe & per ſe vendi non poſſe docent *ib.* 53.
diſtinxere inter huius iuris collationem & donationem eccleſiarum *ib.*
Ratio huius mutationis *ibid.* 54.
- ad ſimplicem præſentationem reſtringere conati ſunt *ib.* 55.
- quomodo hodie definiendum *ib.* 59.

Ius patronatus regium.

Ius patronatus regium a vulgari diſtinctum *ib.* 60.
cuius natura explicatur *ib.*
conſiſtit illud in patrocinio eccleſiæ *ib.* 61.
nec tantum iuris continet, quantum hodie ius circa ſacra *ib.*
- nobilitatis immediatæ eſt ipſa iurisdictio eccleſiaſtica *ib.* 62.

Ius patronatus vulgare.

Ius patronatus vulgare a iure præſentandi ſeparari poſſe quidam cenſent III. 38, 82.
quod negatur *ib.*
dubia remouentur *ib.* 84. 85.
- tranſit in heredes vel poſſeſſores, prout vel perſonale vel reale eſt *ib.* 106.
- reale quid *ib.*
- hereditarium quid *ib.*
- reale natum
1) ex more offerendi prædia in feudum
2) ex priſtina harum eccleſiarum indole
3) vt controuerſiæ inter coheredes euitarentur *ib.* 107.
- *reale* in quoscunque poſſeſſores tranſit *ib.* 108.
- reale tranſit in emtorem prædii ſine pretio *ib.* 109.
- an ſit ſpirituali annexum *ib.* 110
- magis eccleſiaſticum, quam ſpirituale dicendum *ib.*
hinc pretium repetendum *ibid.*

trans-

- tranſit in creditorem antichreticum ib. 111.
rationes in contrarium examinantur ib.
- non reſeruatum creditor exercet ib. 112.
nouum dubium remouetur ib.
- tranſit etiam in conductorem ib. 113.
qui ad firmam fundum tenet ib.
- an transeat in conductorem temporarium ib. 115.
- in vſufructuarium tranſit ib. 116.
- an in poſſeſſorem dotalitii ib.
- an in maritum ib.
- an in fideicommiſſarium ib.
- an in bonæ fidei poſſeſſorem ib. 118.
- an in ſequeſtrem ib.
- *perſonale* qua ratione in heredes transeat ib. 119.
- an in fideicommiſſarium vniuerſalem ib.
- titulo ſingulari transferri poteſt ib. 120.
- an titulo emtionis ib.

Patroni.

Patroni an habeant legislatoriam poteſtatem circa liturgias D. 75.
principale eorum officium, circa liturgias in quonam conſiſtat ib.
- in concilio Toletano I. domini appellantur III. 38, 14.
illuſtratur præceptum Clodovei, in quo patroni appellatio aliquoties occurrit vid. App. ad h. t. ab init.
ipſum præceptum Clodouei ib.
- laici adhuc Sec. VII. nullam poteſtatem in eccleſias habebant ib. 18.
- vnde tales vocentur ibid. 20.
- diſtinguuntur ab aduocatis ib. 21.
- poſſeſſores eccleſiarum dicebantur, quod earum quaſi domini eſſent ib. 22.
- iam Sec. V. tales vocantur, ſed non ſenſu forenſi ib. 23.
- tales ſeculo IX. iam dicti ib. 28.
- paſtores ſuos epiſcopis ſubducere tentabant ib. 29.
eosque pro lubitu dimittebant ib. 30.
- dominium habebant in eccleſiam eiusque bona ib. 39.
- in feudum bona dabant ib.
- paſtorem conſtituebant ibid. 40.

- alia iura vtilia & honorifica exercebant *ib.*
- olim inueſtiebant *ib.* 57.
& fructus vacantis eccleſiæ ſuos faciebant *ib.*
- ſimiles ſunt aduocatis ſtricte dictis citra territorii reſpectum *ib.* 62.
horum ius circa præſentationem *ib.* 63. 64.
- plures candidatos nonnunquam nominare debent *ibid.* 67.
ex quibus eligit conſiſtorium *ib.*
- ſi diuerſæ ſunt religionis, an habeant nominationem eccleſiæ *ib.* 69.
de harum iure circa nominationem & præſentationem plura vid. ſub tit. *Nominatio & præſentatio.*
- ius aperiendi cathedram S. non habent *ib.* 79.
alibi tamen circa examen præliminare maiori poteſtate gaudent *ib.* 82.
- quandoque ſimplicem conſenſum dant loco præſentationis *ib.* 86.
1) ex qualitate eccleſiæ *ib.*
2) quando alius concurrit, cui ius potius in præſentando competit *ib.* 88.
3) ex transactione *ib.* 89.
- eccleſiaſtici ius variandi intuitu præſentati non habent *ib.* 92.
bene tamen laici *ib.*
qui hoc iure duplex detrimentum acceperunt *ib.* 93.
- olim non habebant certum tempus præſentandi *ibid.* 94.
- tandem neceſſitate ſuadente certo tempore id perficiunt *ib.* 95.
- laici & eccleſiaſtici vnde fuerint diſtincti *ib.* 96.
- ex ordin. eccleſ. proteſtantium plerumque intra quatuor menſes præſentant *ibid.* 97.
- alibi ſecundum terminum a iure canonico præfixum id faciunt *ib.*
alibi intra tres menſes *ib.*
- olim habebant collationem eccleſiarum *ib.* 99.
- ſecundum ius canonicum recentius neque collationem, neque vocationem habent *ib.* 100.
ratio huius mutationis *ib.*
vid. *Vocatio.*
- literas reuerſales a vocato exigere nequeunt *ib.* 105.
- ad inſtitutionem præſentati concurrunt *ib.* 121.
his debetur honos eccleſiaſticus *ib.* 122.
vid. *Honos.*
horum nomina cur in eccleſiis re-

- recitentur ib. 127.
- inter proteſtantes gaudent honore precum ib. 128.
vid. App. ib. in f.
- pro horum vxoribus an etiam nominatim orandum ib. 129.
- ſi plures fuerint, an nominibus propriis allegandi ſint ib. 130.
- an recte exigant pro ſalute ſua canticum: De Deum laudamus ib. 131.
- gaudent luctu eccleſiaſtico ib. 132.
- habent ſedem in choro ib. 138.
nec non ſedilia fixa aliis denegata ib. 139.
- gaudent ſepultura vel in eccleſia vel in alio loco honoratiore ib. 140.
- alendi ab eccleſia, ſi ad egeſtatem peruenerint ib. 141.
- quali iure gaudeant circa bona eccleſiæ ib. 142.
- conſentire debent in alienationem bonorum ſuæ eccleſiæ ib.
quod duobus edictis illuſtratur ib. 143.
- olim fructus vacantis eccleſiæ ſuos faciebant ib. 144.
- olim iure ſpolii vtebantur ib. 145.
- adhuc alia iura ſibi attribuunt ib. 146.
- ius viſitandi non habent III. 39, 53.
- ad viſitationes tamen vocandi ib.
- eccleſiis a ſe fundatis cenſum impoſuere ib. 131.
- quid conferre debeant ad refectionem eccleſiarum III. 48, 75.

Paulus Thebæus.

Paulus Thebæus ex neceſſitate vitam ſolitariam elegit III. 31, II.
vtrum monachorum pater ibid.

Pauperes.

Pauperum curam habere debet magiſtratus oppidanus præter principem III. 30, 110.
de colligendis in horum vſum vid. *collectio & oblatio.*

Pecunia luſtrica.

Pecunia luſtrica vid. *Luſtrica pecunia.*

Penſiones annuæ.

Penſiones annuæ in locatione occurrunt III. 39, 110.
nec non in emphyteuſi ib. 111.

Pentecoſtes ieiunium.

Pentecoſtes ieiunium vid. *Ieiunium.*

Pericopæ.

Pericopæ euangeliorum & epiſtolarum III. 41, 101.

Periodeutæ.

Periodeutæ in oriente extra ordinem viſitabant III. 39, 20.
- a chorepiſcopis diſtinguendi *ib.* 21.
- cur chorepiſcopis ſubſtituti fuerint *ib.* 22.
- cur inſtituti *ib.* 23.
- erant epiſcoporum vicarii *ibid.*
- quando deſierint *ib.*
- an conferendi cum teſtibus ſynodalibus *ib.* 65.

harum inſtaurationem quidam optant *ib.*
quod non ſimpliciter reiiciendum *ib.* 66.
quamuis nouum officium eccleſiaſticum hoc ipſo conſtituendum ſit *ib.*
quod ob expenſas inſignes non facile in exitum deduci poteſt *ib.* 67.
niſi forſan præbenda perpetua his aſſignetur *ib.*
exemplum illuſtre ducis Erneſti Pii *ib.* 68.

Philoſophi.

Philoſophi aſcetæ ſunt dicti III. 31, 5.

Philoſophica vita.

Philoſophica vita vid. *vita Philoſophica.*

Placiti ius.

Placiti ius in Gallia & Belgio vnde III. 36, 25.

Pœnitentia.

Pœnitentia per leges imperari nequit III. 46, 41.
dubia remouentur *ib.*

Pollutio.

Pollutio eccleſiar. quid III. 40, 48.
quid operetur *ib.* 49.

Pontifex.

Pontifex an ſolus ius habeat imponendi decimas III. 30, 73.
- poteſt mutare & relaxare votum:

1) vltramarinum
2) religionis approbatæ
3) caſtitatis perpetuæ
4) peregrinationis ad limina Petri
5) ad S. Iacobum Compoſtellam III. 34, 25.

epierifis III. 34, 26.
cur voti peregrinationis ad limina Petri redemtio huic reſeruetur *ib.* 27.
fundamentum huius poteſtatis epiſcopalis III. 34, 28.
- per ſuas exemtiones iurisdictioni epiſcopali plura monaſteria ſubtraxit III. 35, 24.
præſertim ſeculo XI. *ib.* 25.
vid. *Exemtio.*
quatenus procurationes exigat vid. *Procurationes.*

Pontificale Romanum.

Pontificale Romanum cuius ſub au-

ctoritate ſit editum D. 42.
quid in eo deſcriptum *ib.*

Populus.

Populus an cum clero in eccleſiam legislatoria gaudeat poteſtate D. 67.

Præiudicium.

Præiudicium commune contra noſtram religionem, conuertendis eximendum III. 33, 34.

Prælati immediati.

Prælati immediati reſpectu eccleſiæ qui III. 35, 28.
reſpectu imperii qui III. 35, 39.
horum quidam fulgent principali dignitate *ib.* 40.
quidam hac dignitate non gaudent, in duo ſcamna diuiſi *ib.* 41.
horum prælatorum collegiis adnumerantur quædam abbatiſſæ *ib.* 42.
quidam ſunt mitrati *ib.* 43.
quidam non mitrati *ib.*
vid. *Prælati mitrati* & *Abbates.*

Prælati mitrati.

Prælati mitrati qui III. 35, 43.
- reſpuuntur a præmonſtratenſibus *ib.* 44.
- pontificalia habent *ib.* 45.
ſcil. baculum, mitram, annulum, chirothecas, ſandalia *ib.*
- gaudent priuilegiis quibusdam epiſcopalibus *ib.* 46.
ſc. diœceſi propria *ib.*
benedictione *ib.*
conſecratione vaſorum ſacrorum & altarium *ib.*
collatione primæ tonſuræ *ib.*
præcedentia præ non mitratis *ib.*

Prælati.

Prælati ſibi ſumma cum audacia dominium & alienationem bonorum eccleſiaſticorum aſſeruerunt III. 30, 21.
- maiorem libertatem nacti ſunt intuitu imperii ſublata inveſtitura per annulum & baculum III. 35, 37.
- ſunt vel mediati vel immediati *ib.* 38.
horum virtutes *ib.* 65.

Præſcriptio decimarum.

Præſcriptio decimarum an a laicis opponi poſſit contra eccleſiam III. 30, 34. 35.
eam non admittunt annuæ præſtationes III. 30, 36.
vid. *Annua.*
qualis in decimis neceſſaria ſit *ib.* 32.
vid. *Decimæ.*
- quæ ſit vnius eccleſiæ contra aliam *ib.* 39.
& me-

& monaſteriorum contra eccleſias *ib.* 40.
bona fides quatenus hic neceſſario alleganda *ib.*
- inter ſolos laicos quo tempore procedat? *ib.* 41.
- extinctiua quid *ib.*
- - an & intra quod tempus locum habeat in ſecularibus decimis *ib.* 42.
quid iuris in eccleſiaſticis *ib.* 43.
argumenta negantium *ib.*
& affirmantium *ib.* 44.
quorum poſteriora corroborantur *ib.* 45. 46. 47.
an reſpectu Dei ab hac ſint immunes *ib.* 47.
deciſio huius quæſtionis inter proteſtantes *ib.* 48.
- decimarum pecudum peculiarem habet rationem *ib.* 49.
in præſcriptione immunitatis a decimis quid requiratur *ib.* 53.

Præſentatio.

Præſentatio quid III. 38, 55.
- dependet ex iure patronatus *ib.* 63.
- olim ius conferendi continebat *ib.*
præuio examine & ordinatione episcopi III. 38, 64.
- diſtinguitur a nominatione & vocatione III. 38, 65.
- quandoque fit ad alterius nominationem *ib.* 68.
cuius exemplum ex I. P. adfertur *ib.*
ad hanc quandoque concurrit alter voto negatiuo III. 38, 75.
quale habet paſtor in præſentatione cuſtodis *ib.*
vel diaconi *ib.* 76.
in hac habent etiam votum negatiuum parochiani *ib.* 77.
vel alibi ſuperintendentes *ib.*
huius voti negatiui effectus *ib.* 78.
hoc ius male ſeparatur a iure patronatus *ib.* 83.
remouentur dubia III. 38, 84. & 85.
loco huius patrono quandoque ſimplex conſenſus competit III. 38, 86.
vid. *Patronus.*
- in eccleſiis collegiatis & conventualibus quomodo obtineatur *ib.* 87.
- tantum reſtricta ad rectorem principalem ſiſtendum *ib.* 90.
- fit per litteras *ib.* 91.
- a præſenti candidato. *ib.*
- [illegible]a formula *ib.*
- nullum ius tribuit præſentato *ib.* 92.

niſi fiat a patrono eccleſiaſtico *ibid.*
- facienda intra tempus legitimum *ibid.* 94.
ſecus ac olim *ibid.*
vid. *Patronus.*
- deſiderat ſubiectum habile *ibid.* 98.
quid ſi præſentatus reiectus *ibid.*
lite pendente ſuper inhabilitate fatale non currit *ibid.*
- quem habeat finem III. 38, 99.
- quomodo hodie diſtinguatur a vocatione *ibid.* 101.

Precatoriæ horæ.

Precatoriæ horæ a quo ordinentur D. 85.
- intra priuatos parietes a priuatis recte inſtituuntur D. 88.
neque hæ turbas mouent. *ibid*
- an a principe reſtringi poſſint? D. 89.
vid. *Princeps.*
- maxime commendantur III. 41, 104.

Preces.

Preces a Chriſtianis fundebantur extemporaneæ D. 31.
quamuis poſtea præſcriptas pronunciauerint *ibid.*
ius precum publicarum quis habeat D. 78.
- publicæ ſunt arbitrariæ *ibid.*
circa has praxis eccleſiarum vnde appareat D. 79.
vid. *Agenda.*
harum ſolennia quis determinet D. 80.
vid. *Princeps.*
rex Sueciæ edictum circa ſolennia hæc de genuflexione promulgauit D. 80.
vt & rex Boruſſiæ *ibid.*
an & quatenus miniſtri eccleſiæ ad preces publicas præciſe adſtringantur D. 81.
de precum libris vulgaribus quid ſtatuendum D. 82.
- quomodo a domino territorii diuerſæ religionis ordinari poſſint D. 87.
an dominus territorii catholicus ſubditis A. C. addictis preces contra papam prohibere poſſit *ibid.*
- quatenus pro patrono fundi debeant vid. *Patronus* & *Honos.*
- militibus a Conſtantino præſcriptæ III. 41, 69.
- olim in decorum publicum conuerti cœperunt III. 41, 71.
inde natum ius exigendi preces publicas *ibid.* 72.
- cur hodie ex ſuggeſtu fundantur *ibid.*
- pro quibus ſint faciendæ ſpe-

1355

ſpeciatim, princeps territorii diſponit III. 41, 73.
an, qui ius confraternitatis habent, ſuo iure prætendere poſſint, vt eorum fiat mentio in precibus publicis III. 41, 74.
- an ſint fundendæ pro fratribus apanagiatis *ibid.* 75.
an pro protectoribus prouinciarum *ibid.*
an pro poſſeſſoribus principatuum iure antichretico *ib.* 76.
quid ſi de principatu lis ſit, an pro poſſeſſore orandum *ib.* 78.
- an pro hoſte patriæ poſſeſſore fundendæ *ibid.*
quod reſponſo illuſtratur *ibid.* 79.
- publicæ ab eo quoque exigi poſſunt, qui ex alio capite in poſſeſſione territorii eſt *ibid.*
prout adductum reſponſum plenius docet *ibid.*
- an pro extraneis principibus nominatim fundendæ *ib.* 80.
- an probent ſuperioritatem territorialem *ibid.* 81.
- publicæ Moguntino a ciuitate Erfordenſi denegatæ *ibid.* 83.
prætenſio Moguntini, vt ciuitas Erfordenſis in precibus publicis eius nominatim mentionem faceret *ibid.*
ſenatus Erfordenſis reſponſiones *ibid.*
Cæſareum decretum III. 41. 83.
formula prima concepta a commiſſario Cæſareo *ibid.*
formula alia a ſenatu Erfordenſi concepta *ibid.*
proteſtatio Saxonica III. 41, 84.
deciſum cæſareum *ibid.*
nouum mandatum cæſareum pœnale *ibid.*
- an a principe catholico in eccleſiis proteſtantium exigi poſſint *ibid.* 85.
an in formulis interceſſionum titulis ſuperbiendum *ibid.* 86.
- an peti poſſint a dominis iurisdictionalibus *ibid.* 87.
- conſtantes a ceteris parochianis exigi nequeunt *ibid.* 88.
niſi extra ordinem *ibid.*
- abuſiue pro ſingulis funduntur *ibid.*
- pro deſponſatione per abuſum fiunt *ibid.*
- nominatim pro priuatis fundi poſſunt *ibid.* 89.
- licet pro his iure imperfecto exigantur *ibid.* 90.
obiectiones examinantur *ibid.*

an

- an a miniſtro eccleſiæ ſemper adſtringi debeant ad ſchedulas *ibid.*
- ſi denegantur, an inferatur iniuria *ibid.*
- an præciſe ſint faciendæ in eccleſia parochiali III. 41, 91.
- hæ ſacerdotibus ſunt lucroſæ *ibid.* 92.
- abuſiue admodum pro privatis inſtituuntur *ibid.* 93.
- contra hoſtium inſidias fundi debent *ibid.* 94.
- an recte contra papam *ibid.*
quod reſponſo illuſtratur *ibid.*

Presbyteri.

Presbyteri qualem poteſtatem habuerint in rebus liturgicis sub Conſtantino M. D. 62.
an & quatenus velum virginum conſecrare poſſint III. 31, 68.
- quando oratoriis præpoſiti III. 37, 13.
- olim tantum concionabantur III. 41, 97.
- ordinati ſi per errorem non baptizati fuerint, an iterum baptizandi III. 43, 2.
ratio decidendi *ibid.*
dubia circa eam mota *ibid.*

Primitiæ.

Primitiæ debentur parochis III. 30, 83.
- quid ſint III. 30, 84.
harum quæ olim fuerit ratio *ibid.*
- etiam a gentilibus ſunt receptæ *ibid.* 85.
ſed admodum ſuperſtitioſæ *ib.*
- qualem vſum habeant in novo fœdere III. 30, 86.
- nullam ab initio legem eccleſiaſticam quoad ſolutionem habebant *ibid.* 87.
earum vſum commendauit privata patrum doctrina *ib.* 88.
clericis ſub quo prætextu fuerint aſſignatæ *ibid.* 89.
an Deus eas per modum mandati olim præceperit *ib.* 90. & 91.
has vſus oblationum introduxit *ibid.* 92.
quæ de iis canonum & conſtit. apoſt. fuerit ſententia *ibid.* 93.

Principes proteſtantes.

Principes proteſtantes leges de decimis recte condunt III. 30, 72.
- maiores cauſas habent, & ſic ius imperium pontificis vel epiſcoporum in ſuis territoriis haud admittendi III. 36, 26.

ſed

ſed ipſi principes inſpectionem in monaſteria exercent *ib.*
- adhuc multa alia iura ex pacto alioue titulo in monaſteria catholicorum habent III. 36, 31.
- poſt reformationem recte auctoritatem ſuam deſiderandam eſſe exiſtimarunt ad templorum exſtructionem III. 48, 15.
- diuerſæ religionis ſubditis permittere poſſunt ſtructuram templorum *ib.* 19.

Princeps.

Princeps quid ſit reſpectu eccleſiæ D. 67.
- in eccleſia habet legislatoriam poteſtatem *ib.* & 68.
quando per modum legis liturgica determinare queat *ib.*
a qua ratione hoc ei tribuatur D. 69.
quid ei reſpectu huius poteſtatis in adornandis liturgiis incumbat *ib.*
- ſuperſtitionem ex auctoritate clericorum facile deſcendentem legibus remouere debet D. 69.
- ſolus recte diſponit de liturgicis, quamuis ſolus non conſtituat eccleſiam D. 71.
- ſub lege neceſſitatis an adſtringatur ad placita theologorum circa hoc negotium *ib.*
- legislatoria ſua poteſtate an violet libertatem eccleſiaſticam D. 72.
- num per eam iugum ceremoniarum & rituum quærat *ib.*
num hoc modo vindicet ſibi imperium in conſcientias *ib.*
- quale ius habeat circa abrogationem rituum œconomicorum D. 73.
- quo iure diſponat circa liturgica? D. 74.
de his ſententia Carpzouii & Reinkingii D. 70.
- gaudet iure precum publicarum D. 78.
- poteſt externa ſolennia precibus adornare D. 80.
- an ſemper ius præſcribendi habeat D. 82.
- recte litanias indicit D. 84.
- iure meritoque horas precatorias inſtituit D. 86.
- diuerſæ religionis quomodo preces publicas ordinare poſſit D. 87.
an catholicus princeps territorii ſubditis A. C. addictis iniungere poſſit, ne preces contra papam inſtituant *ib.*
- quatenus horas precatorias (die priuat Betſtunden) reſtringere poſſit D. 89.
- an poſſit petere titulum in poſ-

poſſeſſorio decimarum III. 30, 71.
- iure ſummæ poteſtatis ciuilis indicit collectiones publicas in vſus pauperum III. 30,108.109.
eiusdem conſenſus ad collectiones in vſum pauperum ſtricte non eſt neceſſarius *ib.* 111. 112.
curam habere debet conuerſionis infidelium III. 33, 15.
huius propoſitionis obiectiones examinantur *ib.* 16.
verbisque Buddei reiiciuntur *ib.* 17.
- multum confert ad hanc conuerſionem *ib.* 20. 21.
reiectis mediis coactiuis III. 33, 22 *ib.* 38. 39 40.
ope tamen miſſionariorum *ib.* 23.
vid. *Miſſionarii.*
- an ſuperioritatem exerceat in prælatos vid. *Prælatus.*
- prohibere poteſt, ne extranei accedant ad ſacra legatorum III. 37, 60.
- ſupremum ius viſitandi habet III. 39, 28.
exemplo regum Francorum *ib.* 29.
vid. *Viſitatio.*
- an a ſacerdote aulico ab vſu S. euchariſtiæ excludi poſſit III. 41, 60.
- curam primariam habet in refectione eccleſiarum III. 48, 44.
- poteſt quidem, ſed caute admodum debet tollere benedictionem ſacerdotalem IV. 3, 42. 43.
- illegitime contractum matrimonium poteſt confirmare IV. 3, 46.
imo aliquando boni principis eſt perficere confirmationem *ib.* 47.
- quatenus ad ritum copulæ ſacerdotalis adſtrictus ſit IV. 3, 55.

Princeps catholicus.

Princeps catholicus an in ſuo territorio, inuitis proteſtantibus ſubditis, monaſteria erigere queat III. 36, 11.
ſententia catholicorum *ib.* 12.
proteſtantium *ib.* 13.

Priores.

Priores Carthuſianis aliisque præſunt III. 35, 57.
hi dicuntur conuentuales *ib.* 58.
- clauſtrales qui *ib.*
- a quonam conſtituuntur *ib.*
- obedientiarii qui *ib.* 59.
hi tantum ſunt temporales *ib.* 60.

Probatio monaſtica.

Probationem monaſticam qui ſuſtinere

nere debeat III. 31, 51.
vid. *Monachi* & *Nouitii.*
iudicium de ea, quæ anni temporis ſpatio incluſa eſt *ib.* 56. ſeq.
de huius tempore ex lege Iuſtiniani *ib.* 60.
latum ſpatium anni probatorii tempore Iuſtiniani *ib.* 62.
inquiſitio quorſum hoc tempore æuo Iuſtiniani fuerit directa III. 31. 63. 64.
an valeat profeſſio intra annum probatorium *ib.* 67.
pendente hac quid nouitii celebrare non poſſint III 31, 6?. 69. 70.
diſpoſitio Tridentina contra donationes intra hoc tempus factas III. 31, 68.

Proceſſio.

Proceſſionis aditus quid III. 38, 17.
hæc duplex olim erat *ib.*

Proclamatio.

Proclamatio pertinet ad ſolennia matrimonii publica IV. 3, 30.
- eſt citatio edictalis *ib.*
- debet fieri trina vice IV. 3, 31.
per tria interualla *ib.* 32.
loco competente *ib.*
, quid ſi omiſſa fuerit *ib.* 33.
- quid operetur *ib.* 34.
- non excludit contradictionem eius, qui ob intereſſe publicum matrimonium contractum impugnat *ib.* 35.
intra huius tempora, qui impedimenta allegat, ea legitime probare debet *ib.* 36.
adeo vt propriam turpitudinem allegandi credatur in præiudicium tertii vel tertiæ *ibid.*
& talis probatio admittatur, quæ alias non attenditur *ibid.*
grauior probatio deſideratur contracto matrimonio *ib.*

Procurationes.

Procurationes qualem habeant ſignificatum III. 39, 87.
- in tres ſpecies diuiduntur *ib.* 88.
- in feudales *ib.*
- in ciuiles *ib.*
- in eccleſiaſticas *ib.*
- varia habent ſynonyma III. 39, 89.
- originem trahunt a temporibus eccleſiæ corruptæ *ibid.* 90.
harum primarium principium eſt hierarchia *ib.* 91.
- ab antiquo a ſubditis & vaſallis præſtitæ *ib.*
ſub nomine fodri *ib.*
- eodem ſub titulo ab epiſcopis exigebantur *ib.* 92.
iure ſubiectionis *ib.*
an-

antiquitus vero in ſolam laborum compenſationem ib.
inde nata doctrina, procurationes ſolui in ſignum ſubiectionis ib.
- ex quo fundamento a pontificibus fuerint exactæ ib.
- itidem legati papales ſibi aſſeruerunt ib. 94.
vnice in ſignum ſubiectionis ib. 95.
- ſub fuco viſitationis exiguntur ib. 96.
- certo pretio poſtea redemtæ ſunt ib.
ab his immunitatem graui ære acceperunt quædam eccleſiæ ib. 97.
- effecerunt, vt cum magna difficultate recepti ſint legati ſedis apoſtolicæ, nec alicubi ſine regum conſenſu ib.
- tandem cur fuerint ſublatæ ib.
- magno cum exceſſu ab epiſcopis exigebantur ib. 98.
hinc quidam immunitatem conceſſerunt monaſteriis ib.
conſtitutiones contra tales abuſus ib. 99.
varia iura circa harum determinationem ib. 100.
- quomodo a Carolo Caluo determinatæ fuerint ib.
- auctæ ſunt iure recentiori ib. 101.
- per conſtitutionem Gregorii IX. ſecundum eccleſiæ facultates faciendæ ib.
- in victualibus præſtari debent ib.
- redemtio earum poſtea permiſſa ib.
- in eccleſiis proteſtantium non debentur ex ſubiectione, ſed ex æquitate naturali III. 39, 102.
- inde præſcriptioni ſubiacent ib. 103.
- moderate inter proteſtantes præſtantur ib. 104.
- apud catholicos ſoluendæ ſunt a clericis ib. 105.
qua ratione ib.
- apud nos ex ærario ſoluuntur ib.
vel ex collatione parochianorum ib.
- in Romana eccleſia debentur epiſcopo viſitanti & peragranti diœceſin ib. 106.
- in noſtris eccleſiis extra viſitationis cauſam viſitatoribus haud debentur ib.
- munerum acceptationem in viſitatoribus non admittit ib. 107.

Profanatio.

Profanatio quid III. 40, 48.
quomodo a pollutione eccleſiarum differat ib.

Pro-

Profeſſio.

Profeſſio qualem ætatem deſideret III, 31, 75.
- ſponte facienda cum conſenſu parentum *ib.* 76.
quandoque coacte *ib.*
- quid ſit *ib.* 82.
huius ritus apud Burſfeldenſes. *ib.* 83.
- tacita quid *ib.* 84.
- quæ ſit inter moniales, maiora ſolennia deſiderat *ib.* 85.
- monachos efficit clericos *ib.* 91.
vid. etiam *Religio monaſtica.*

Prouincialis

Prouincialis quomodo eligatur III. 35, 54.
- confirmatur a generali *ib.*

Prudentia.

Prudentia muniti debent eſſe miſſionarii III. 33, 29.
- hæc in quo conſiſtat *ib.* 30.

Puerperæ.

Puerperæ an & quatenus purificari debeant III. 47, 1. ſeqq.

Purificatio.

Purificatio poſt partum ex luſtrationibus orta III. 47, 1. ſqq.
- non neceſſaria in nouo fœdere *ib.* 2.
- imago quædam eius hodie remanſit *ib.* 3.
- etiam in eccleſiis proteſtantium *ib.* 4.
- vocatur die Einſeegnung *ib.*

Pupillus.

Pupillus auctore tutore præſentare poteſt III. 38, 108.

Q.

Quadrageſima.

Quadrageſima an ab inſtituto apoſtolico petenda III. 46, 13.
- ex varietate circa ieiunia vſitata orta *ib.* 16.

R.

Raptus.

Raptus quatenus iuſtam repudii cauſam præbeat IV. 1, 173.

Redemtiones altarium.

Redemtiones altarium prohibitæ ſunt III. 37, 74.
- ex feudorum moribus tractæ *ib.*

Refectio.

Refectio eccleſiarum ab initio fiebat ex liberalitate a quolibet III. 48, 28.
- regulariter incumbit domino *ib.* 29.
- aliquando eſt neceſſitatis *ib.*

quod illuſtratur argumentis ædium ib. 30
- rei alienæ extra ordinem fit
1) ob ſeruitutem
2) ob damnum datum
3) ob pactum ib. 31.
- eſt neceſſaria tum ex ratione ipſa ib. 33.
tum ex legibus ib. 34.
tum ex conſtitutionibus conciliorum ib. 35.
tum ex ſtatutis proteſtantium ib.
- non eſt neceſſaria in templis infidelium ib. 36.
- iudæorum ſynagogis indulta ex mera gratia ib.
- in iis, quas poſſident hæretici, nequidem permittitur III. 48, 37.
- proteſtantibus a Romana eccleſia denegatur ib. 38.
- his tamen impediri nequit ib.
- non eſt neceſſitatis, ſi ſuperfluæ ſint eccleſiæ ib. 39.
quod ex legibus illuſtratur ib. 40.
- eſt quoque remiſſa in caſu inopiæ ib. 41.
- in caſu neceſſitatis imperari poteſt ib. 42.
per actionem popularem ib.
an in hoc caſu ſit vſus huius actionis ib. 43.
- primario principibus incumbit ib. 44.
ex iure delegato vero episcopo ib. 54. vid. *Episcopi.*
- olim ad curatores operum publicorum pertinebat ib.
quæ cura deterior cura episcopali ib.
- extra ordinem olim a regibus per miſſos fiebat ib. 50.
quod illuſtratur ex praxi eccleſiarum proteſtantium ib. 51.
- ordinarie cui demandata ſit ib.
- fit quoque a viſitatoribus ib. 52.
- pertinet ad vniuerſitatem ib. 53.
- priuatarum fit a domino ib. 54.
niſi dotem ſufficientem conſtituerit ib.
- non tantum ex dote, ſed etiam ex decimis & oblationibus facienda ib. 55.
pro arbitrio tamen episcopi, quod non raro iniquum erat ib.
vnde nata diuiſio in quatuor partes ib.
quæ tandem deſiit ib. 57.
- in Hiſpania fit ex tertia portione episcopis ademta ib. 59.
- incumbit beneficiatis ceſſante fabricæ patrimonio III, 48. 63.
- impoſita eſt clericis eccleſias pos-

poſſidentibus III. 48, 64.
nec non laicis iure feudi eas poſſidentibus *ib.* 65.
quod illuſtratur ex legibus eccleſiaſticis *ib.* 66.
variæ ex hac iurium immutatione difficultates emerſerunt *ib.* 67.
1) circa diſtributionem huius oneris *ib.*
2) quoad eccleſias vnitas, in quibus refectio pertinet ad rectorem dominum, non vicarium *ib.*
- vnitarum inde prælatis incumbit *ib.*
fundamentum huius obligationis *ib.* 68.
3) quatenus quilibet parochus ex reditibus ſuis teneatur *ib.* 69.
quod ſpecialius determinauit concilium Tridentinum *ib.* 70.
- etiam patronatarum parochis incumbit *ib.*
- cathedralium cui curæ eſſe debeat *ib.*
- fit pro viribus *ib.*
- in ſubſidium pertinet ad patronos & parochianos *ib.*
- quandoque diuiditur, vt clerus ad chori, parochiani vero ad nauis refectionem teneantur *ib.*
- conſuetudine ſæpius parochianis ſimpliciter imponitur *ib.* 72.
- in eccleſiis proteſtantium parocho non incumbit III. 48, 73.
- fit ex ærario *ib.*
niſi dolo vel culpa parochi ruina facta *ib.*
- in ſubſidium parochianis incumbit, deſuper tamen audiendis *ib.* 74.
vt & vnitis filiaſtis *ib.*
vbicunque habitent *ib.*
eiusdem tamen religionis *ib.*
huius contributio facienda ſecundum vires patrimonii *ib.*
- quatenus pertineat ad patronos *ib.* 75.
- quomodo fiat *ib.* 76.
an reficiendi modus reſtrictus ſit per Inſtrumentum pacis *ib.* 77.
momenta controuerſiæ Auguſtanæ *ib.* 78.
& Nordlingenſis *ib.* 79.

Reformatio.

Reformatio Germanica turbas excitauit multas D. 68.

Religio chriſtiana.

Religio chriſtiana emendat vitia rempubl. turbantia III. 38, 18. ſeq.

Religio monaſtica.

Religionis monaſticæ ingreſſus ſolvit ſponſalia III. 32, 2.
hanc coniuges mutuo conſenſu in-

ingredi poſſunt III. 32, 4.
- mutatio quatenus diſſoluat ſponſalia vid. *Repudia. Profeſſio.*

Reliquiæ SS.

Reliquiæ SS. cur pedetentim in occidente conſecrationi acceſſerint III. 40, 16.
- olim terræ mandatæ ſunt, non altaribus *ib.*
- primum Romæ in altaribus poſitæ ſunt *ib.* 17.
quod vbique receptum per occidentem *ib.*
- multum promouerunt conſecrationis doctrinam *ib.* 18.
- magnam vtique requirunt curam *ib.* 20.
- quomodo thurificentur *ib.*
& transferantur in proceſſione *ib.*
earum proceſſio eſt ad inſtar exſequiarum *ib.*
ante has vigiliæ celebrantur *ib.*
- quomodo probentur III. 45, 5.
fabulæ de his ab Eraſmo agnitæ *ib.* 7.
- non ſine ſacrilegio auferuntur *ib.* 8.

Repudia.

Repudia a diuortio diſtinguuntur IV. 1, 146.
- quid ſint *ib.*
- apud Romanos olim in ſponſalibus ſtipulatione firmatis non erant ſimpliciter permiſſa *ib.* 147.
horum libertas vnde orta *ib.* 148.
quæ nequidem pœnali ſtipulatione reſtringi poterat *ibid.* 149.
ſed per aliquot ſecula durauit *ib.*
poſtea ſub imperatoribus ſub pœna quadrupli reſtricta *ib.* 150.
rurſus ſecundum quid ſublata *ib.*
admiſſa tamen pœna conuentionali *ib.*
ſublata quoque ſunt inter chriſtianos *ib.* 151.
1) ob contrariam morum diſciplinam *ib.*
2) quod ſponſalibus quædam benedictio accederet *ibid.* 152.
3) quod ſponſalia ſint initiatum matrimonium *ib.* 154.
concluſiones ex hac doctrina *ib.*
hæc patrum doctrina tamen in fora ciuilia eo tempore non fuit introducta *ib.* 155.
etiam in occidente *ib.*
ſed poſtea ad noſtra fora tracta *ib.* 156.

ma-

maximum vero vſum habuit in iure canonico ob diſtinctionem inter ſponſalia de præſenti & de futuro puberum & impuberum IV. 1, 157.
doctrina hæc propagata ad proteſtantes, ſed mirifice turbata ib. 158.
- diſtincta ſunt a nullitate ib. 159.
- non niſi re adhuc integra locum habent ib.
- recte conceduntur ob iuſtam cauſam ex poſtfacto interuenientem ib. 160.

Repudium.

Repudium an & quomodo locum habere poſſit ob inimicitias capitales IV. 1, 163.
plures illud *ſimpliciter* hoc caſu excludunt ib. 164.
referuntur & examinantur duæ priores obiectiones ib. 165.
tertia ratio examinatur ib. 166.
quarta refutatur ib.
genuiuus ſenſus c. 2. X. de ſponſal. ib. 167.
huius probata cauſa vnde dignoſcatur ib. 168.
- iuſtum eſt in caſu perfidiæ alterutrius ib. 169.
. ex iuſta cauſa conceditur, ſi quis noua cum alia ſponſalia iniit ib. 170.

vel ob ſtuprum alterutrius ib. 171.
quid ſi vterque in pari reatu ſit ib.
quid ſi ſponſo volente ſtuprum paſſa ib. 172.
- locum habet in caſuali ſimulque notabili rerum mutatione, vt in ſtupro violento vel raptu ſponſæ ib. 173.
- an ob ſolum raptum decerni poſſit ib.
iuſtum eſt, ſi morbi notabiles ſuperuenerint ib. 174. 176.
quod de iure canonico ſolum in ſponſalibus de futuro locum habet IV. 1, 174.
praxis proteſtantium ib.
- quatenus ob furorem admittatur IV. 1, 175. IV. 8, 2. 3. 4.
quatenus ob faciem deturpatam ex variolis IV. 1, 176.
- recte decernitur, ſi ſponſus iacturam bonorum paſſus eſt ib. 177.
quid ſi dimiſſus ab officio publico fuerit ib.
quid ſi ſponſa iacturam bonorum patiatur ib.
- an concedendum ob religionis mutationem ib. 178.
- in caſu ſuperuenientis affinitatis neceſſitatis eſt ib. 179.
non habita ratione pontificiorum diſtinguentium inter ſponſalia de futuro & de præſenti ib.

- quatenus ob crimina commiſſa concedatur IV. 1,180.
inanis Carpzovii diſtinctio reiicitur ib.
quatenus ob morum corruptionem ib. 181.
quatenus ob diuturniorem abſentiam ib. 182.
quid de iure ciuili hoc caſu ſtatutum ib.
quid de iure canonico ib.

Reſidentes.

Reſidentes ſimiles ſunt legatis extraordinariis III. 37, 50.
- priuata ſacra exercent ib.
quod illuſtratur ex cauſa Colonienſi ib. 51.
rationes regis Boruſſiæ ib.
Colonienſium obiectiones ib. 52.
quæ reſoluuntur ib. 53.
huius controuerſiæ deciſio ib. 54.
pontificis petulantia circa hæc ib. 55.
- ſtatuum ex ſententia cæſarum priuata ſacra exercere nequeunt ib. 56.
huius negationis peculiares rationes ib. 57.

Reſtitutio in integrum.

Reſtitutio in integrum de iure canonico ex capite ætatis ſolum locum habet in ſponſalibus de futuro, non de præſenti IV. 1, 73.
- hæc ſi ſecundum hunc caſum in foris proteſtantium decidenda, præmittendum, agi de reſtitutione minorum ex capite ætatis ib.
non maiorum, propter dolum, errorem &c. ib.
ſponſalia præſupponenda valida, non repudio ſubiecta ib. 74.
hic non quæſtio eſt de iure ciuili, ſecundum quod hæc non opus erat ib. 75.
ſed de iure hodierno recentiori ib.
quamuis poſtea iterum quædam mutata ſint ib. 76.
nec huc pertinet caſus de reſcindendis ſponſalibus ex capite contumaciæ ib. 77.
agitur hic tantummodo de auxilio ætatis contra ſponſalia pura ib. 8.
non de reſtitutione contra matrimonium ib. 79.
- contra ſponſalia pura denegatur vulgo
1) quod in ſponſalibus ſit obligatio iuris diuini ib. 80.
2) quod contra matrimonium denegetur reſtitutio ibid. 81.
ſponſalia autem ſint matrimonium initiatum ib.

3) quod

3) quod ſponſalia pura ſint de præſenti *ib.* 82.
4) quod ſponſalia ſint negotium ſpirituale IV. 1, 83.
5) quod æquitas hic deficiat *ib.* 84.
6) quod cauſæ matrimoniales ſint fauorabiles, quæ auxilium ætatis non admittunt *ib.* 85.
7) quod læſio in patrimonio hic ceſſare videatur *ib.* 86.
deciſio pro reſtitutione cum ICtorum quorundam aſſenſu, vt Strykii, Brouweri, Grœnewegii, Leewenii, Voetii, Bergeri, Bruckneri *ib.* 87.
ex variis rationibus
1) quod grauiſſimum quandoque minoribus imminere poſſit præiudicium ex matrimonio, contra quod prætor eis ſuccurrit *ib.* 88.
quod facile in ſponſalibus capi queant *ib.*
& prætor etiam in leuioribus ſuccurrat *ib.*
2) quia ſponſalia a ceteris conventionibus non differunt *ib.* 89.
3) quod in iis deſit ratio, quæ contra matrimonium reſtitutionem excludit *ib.* 90. ſeq.
4) quod erronee ſupponatur, ſponſalia pura eſſe de præſenti, quæ irretractabilia ſunt *ib.* 91. ſqq.
5) quod minores etiam reſtituantur contra negotia, quæ alias difficulter retractantur *ib.* 94.
reſpondetur ad dubium primum *ib.* 95.
ad ſecundum IV. 1, 90.
ad tertium *ib.* 92.
ad quartum *ib.* 95.
ad quintum, quod non deficiat æquitas *ib.* 96.
nec ſcandalum inde metuendum *ib.*
nec conſcientiæ violatio *ib.*
nec res peſſimi exempli ſtatuatur *ib.*
ad ſextum *ib.*
ad ſeptimum *ib.* 98.
in hac ſponſalium reſtitutione minores pro maiorennibus non habentur *ib.* 99.
- hæc inter proteſtantes fieri poteſt, ſi vel maxime cum curatore & teſtibus adhibitis minor ſponſalia contraxit *ib.* 100.

Ritus.

Ritus ſunt neceſſarii ad religionem D. 3.
exemplo gentilium *ib.*
poſterorum Sethis *ib.*
& impiorum *ib.*
- certos Deus non præſcripſit piis D. 11.

- varios chriſtianorum introduxit contemtus religionis. D. 16.
& procliuitas ad ſuperſtitionem D. 17.
- vniuerſales qui fuerint D. 18.
- vnde orti *ib.*
- particulares qui D. 19.
quæ horum inſtituendi ratio *ib.*
in his ne potior Dei cultus quæratur cauendum erat D. 20.
- noſtrarum eccleſiarum ob ſpuriam applicationem reprobantur D. 21.
- ſint liberi & indifferentes D. 22.
horum multitudo multas poſtea procreauit rixas D. 23.
ſuffultas per ambitionem *ibid.*
iam ſeculo II. ortas D. 24.
vid. *Feſtum paſchatos.*
horum myſtici ſignificatus iam olim obtinuerunt D. 40.
plerique ritus cur admiſſi fuerint in eccleſia *ib.*
ex horum ſignificatu varia incommoda ſunt orta D. 41.
an per reformationem rituum ſuperſtitio reiecta ſit D. 43.
his quid maxime impedimento fuerit vid. *Bellum adiaphoriſticum.*
non omnium eccleſiarum iidem fuerunt ritus *ib.*
poſtea LL. ſcriptæ ſunt de rebus liturgicis proteſtantium D. 47.
plurimum tamen hic valet obſeruantia eccleſiaſtica, & cur D. 48.
vid. *Obſeruantia eccleſiaſtica.*
- quatenus tempore Lutheri ſeruari potuiſſent D. 45.
- oecumenici an poſſint abrogari D. 73.
vid. *Liturgia.*

Rüge-Gerichte.

Rüge-Gerichte quæ III. 39, 6.

Rüge-Meiſter.

Rüge-Meiſter qui III. 39, 62.

S.

Sacerdotes.

Sacerdotes ex doctrina de transſubſtantiatione deificare dicuntur III. 41 13.
- inde inſignem prærogatiuam acceperunt *ib.* 14.
quod ex Bozio illuſtratur *ibid.*
- ex Bozii ſententia de Chriſti perſona participant *ib.*

vt

vt quilibet ſacerdos ſit Chriſtus *ib.*
- ex eiusdem opinione renovant genus humanum *ib.*
quod vlterius illuſtratur ex doctrina du Sauſſay III. 14, 15.
- eminentiſſima dignitate ex horum opinione gaudent *ib.*
- regales eſſe dicuntur *ib.*
- diuinum cultum deſiderant. *ib.*
- dignitatem angelicam ſuperant *ib.*
- an proprio iudicio indignos arcere poſſint ab vſu S. cœnæ *ib.* 49. 50.
quidam negant *ib.*
cautelæ affirmantium *ib.* & 50.
quæ tamen priuatam ſuspenſionem magis impeditam reddunt *ib.* 51.
- non gaudent iudicio deciſiuo in hac re *ib.*
quum nec praxis eccleſiaſtica tot ſeculorum illud probet *ib.*
illuſtratur hæc doctrina ex ſcriptis Speneri *ib.*
- ſi occulti delicti commiſſi conſcii ſint, anne excludere poſſint indignos III. 41, 53.
nouum dubium remouet B. Spenerus *ib.* 54.
- priuatim excludere non poſſe probatur per ordinat. eccleſ. *ib.* 55.
ſed cognitio conſiſtorio delegata eſt *ib.*
prætextus eorum, qui his legibus eccleſiaſticis ſe haud adſtringi patiuntur *ib.* 58.
propter principia papizantia *ib.*
- quid ſi credant, ſe ſalua conſcientia conſiſtorio parere non poſſe *ib.* 59.
- quid ſi extreme contumaces ſint & impetuoſi *ib.*
ſana Speneri deciſio *ib.*
- obligantur omnino conſiſtorio ad parendum *ib.*

Sacerdotes domeſtici.

Sacerdotes domeſtici præponebantur oratoriis procerum piuatis III. 37, 18-20.
- ad viliora officia adhibebantur *ib.*
- a procerum nutu dependebant *ib.* 19.
- ab epiſcopo ordinandi, non reiiciendi *ib.*

Sacerdotes aulici.

Sacerdotes aulici cur hodie vocentur capellani III. 37, 25.
- principes ab vſu ſacræ cœnæ

næ excludere non poſſunt *ib.*

Sacra.

Sacra vnius gentis non ſubſunt iuri alterius gentis *ib.* 46.
- olim apud gentiles in lucis fiebant III. 46,3.
- cur a laicis tangi nequeant III. 40, 47.

Sacra priuata.

Sacra priuata an iure vindicentur a legatis vid. *Legati. Reſidentes.*
- tantum ſubditis ſunt interdicta III. 37, 46.
- an etiam iter facientes exercere poſſint *ib.* 62.

Sacramentum.

Sacramentum eiusque verba vid. *Euchariſtia.*

Sacrilegium.

Sacrilegium committitur, ſi reliquiæ ſanctorum auferuntur III. 45, 8.
- ſi qui vim perſonæ infert in eccleſia III. 49, 14.
vel ſacra turbat *ib.* 15.
vel vim loco infert *ib.*
- hoc qua pœna vindicetur vid. *Sanctitas externa.*
- committitur, ſi immediate ſanctitas interna eccleſiarum violatur III. 49, 38.
- an inter proteſtantes agnoſcatur *ib.* 39.

rationes dubitandi *ib.*
in ſanctione Carolina agnitum *ib.* 40.
deciſio *ib.*
- inducitur per bigamiam IV. 45.

Sancti.

Sancti cur olim ſub altaribus & poſtea in facie eius ſepulti fuerint III. 40, 53.
- qui olim dicti III. 45, 3.
- qui per abuſum *ib.*
- vt fiant, neceſſe eſt, vt miraculis inclaruerint & morum integritate inclyti ſint III. 45, 6.
de horum inuocatione Erasmi ſententia *ib.* 7.
per hos iuramentum præſtatur *ib.* 8.
in hos blasphemia committitur *ib.*
vid. *Blaſphemia.*

Sanctitas.

Sanctitas eſt qualitas primaria eccleſiarum III. 49, 1.
- harum immunitatem producit *ib.*
- eſt vel externa vel interna *ib.* 2.

Sanctitas ciuilis.

Sanctitas ciuilis quid III. 49, 13.

Sanctitas externa.

Sanctitas externa magnopere differt ab interna III. 49, 3.

ec-

- eccleſiis plane non eſt deneganda ib. 9.
- conſiſtit in inuiolabilitate eccleſiæ ib. 13.
- recte tribuitur eccleſiis ib.
- an producat ius aſyli ib. 17.

Sanctitas interna.

Sanctitas interna male tribuitur eccleſiis III. 40, 43.
ieiuna Schmirii argumenta ib.
- quos effectus producat III. 40, 44. 45. 46. 47. 48. & III. 49, 10.
- magnopere differt ab externa ib. 3.
- introducta conſecratione ſeculo IV. eccleſiis tributa ib. 4.
- eccleſiis noui teſtamenti non tribuenda ib. 5.
contraria ſententia examinatur ib.
quæ nullius eſt ponderis ib.
- ex præſentia Chriſti in S. cœna deducta examinatur III. 49, 7.
- a cura & protectione Dei deducta reiicitur ib. 8.
Apollonii ſententia de ſanctitate hac templorum reiicitur ib. 11.
- ex conſenſu Engelbrechti refutatur ib. 12.
- mediate violatur in rebus & perſonis in eccleſiis verſantibus ib. 14.
veluti ſi quis vim infert perſonæ in eccleſiis ib.
& ſacra turbat ib. 15.
vel vim loco infert ibid.
- violata capitali pœna vindicatur ib.
mitigata a Iuſtiniano ib. 16.
adeo, vt aliquando arbitraria dictetur ib.
quod reſponſo illuſtratur ib.
- magis parit ius aſyli quam externa III. 49, 19.
- ſtabilita eſt a Theodoſio ib. 25.
- immediate violatur variis modis ib. 38.

Sapientia.

Sapientia in miſſionariis deſideratur III. 33, 30.

Scholæ.

Scholæ inprimis aperiendæ a miſſionariis III. 33, 31.

Senatus oppidanus ciuitatum municipalium.

Senatus oppidanus ciuitatum municipalium quo iure gaudeat circa liturgica D. 75.

Sequeſtrum feminarum.

Sequeſtrum feminarum quando locum

cum habeat IV. 1, 132.

Simonia.

Simonia committi cenſetur, ſi pro ingreſſu in monaſterium aliquid datur III. 31, 89.
temperamentum circa hanc ſententiam *ib.* 90.

Solennia.

Solennia ad baptismi ſubſtantiam non pertinent III. 42, 22.
- ignorata ſunt hoc caſu a primitiua eccleſia *ib.*
- in baptismo adultorum olim omittebantur *ib.*
- nata demum ſunt ex ſedula præparatione adultorum III. 42, 23.
- etiam infantibus in baptismo, ſed ſine ratione applicata ſunt *ib.*

plura vid. tit. *Baptismus.*
- in matrimonio eccleſiaſtica vid. *Benedictio ſacerdotalis. Proclamatio. Sponſalia. &c.*

Solitarii.

Solitarii vid. *Vita ſolitaria.*

Sollicitudo.

Sollicitudo in viſitatione eſt vel voluntaria vel neceſſaria III. 39, 5.
- voluntaria quid *ib.*
- neceſſaria eſt vel ſine imperio *ib.* 6.
vel cum imperio *ib.* 7.

Sorores laicæ.

Sorores laicæ vid. *Laicæ ſorores.*

Sponſa.

Sponſa monaſterium intrans fide coniugali rupta ad Deum dicitur tranſire apud catholicos *ib.* 32, 3.
- de præſenti an habeant ius hypothecæ tacitæ, ſi concurſus creditorum oriatur vid. *Sponſalia de præſenti.*
- ludens promiſſis ſuis nonnunquam ad ſatisfactionem tenetur IV. 1, 107.
quod reſponſo illuſtratur *ib.*
- ſperata, pacta & deſponſata *ib.* 4.

Sponſalia.

Sponſalia contrahuntur conſenſu categorico & claro IV. 1, 101.
- non probantur ex literis amatoriis *ib.*
- an per annuli dationem contrahantur *ib.* 102.
- a ſurdis & mutis recte ineuntur *ib.* 103.
- ſerio & deliberato conſenſu ineunda *ib.* 104.
quod ſpeciatim illuſtratur *ib.* 106.
- non producuntur per pacta fu-

futurorum ſponſalium *ib.* 38.
- a ceteris conuentionibus non differunt *ib.* 44.
- non ſunt negotium ſpirituale *ib.* 83. & 90.
- olim cum conſilio presbyterorum inibantur IV. 3, 11.
- & manifeſtanda erant apud eccleſiam cum oblatione IV. 3, 13.
- item benedictione *ib.* 14.
- & quadam manuum impoſitione *ib.* 15.
- requirunt conſenſum bona fide, remoto dolo initum IV. 1, 141.
- doloſa reſpectu decepti ſunt nulla, non reſpectu decipientis *ib.*
- inducunt honeſtatis publicæ impedimentum *ib.* 144.
- producunt obligationem perfectam *ib.* 145.
- repudio tolluntur *ibid.* 146. ſqq.
vid. *Repudium.*
- ſtipulatione contracta olim libertas repudiorum tollebatur *ib.* 147.
- hac ſublata ſolo conſenſu ineuntur *ib.* 148.
- apud Chriſtianos per benedictionem inita *ib.* 152.
per plura ſecula *ib.* 153.
ex mente quorundam dicta ſunt initiatum matrimonium *ibid.* 154.
- per leges ciuiles ex patrum doctrina maiorem acceperunt efficaciam *ib.* 156.
- inter proteſtantes mutuo diſſenſu diſſoluuntur *ib.* 162.
- diſſoluuntur ex variis cauſis vid. *Repudium.*
- non recte dicuntur minus ſolenne matrimonium IV. 1, 8.
- per quatuor gradus ineuntur *ib.* 40.
bina contrahens delinquit IV. 4, 6.
noua acceperunt iura per monachiſmi fauorem III. 32, 1.
- propria ſic dicta non ſunt de præſenti IV. 1, 3. 4.
ſed de futuro *ib.*
- an coactionem admittant *ib.* 49. ſqq.
vid. *Sponſalia coacta.*
- an habeant obligationem iuris diuini *ib.* 80. 95.
- hodie publice coram teſtibus ineuntur, vt conſtet de conſenſu ſponſalitio qualificato IV, 1, 105.
quod praxi proteſtantium firmatur *ib.*
vid. *Sponſalia publica.*
- accenſenda ſunt negotiis bonæ fidei IV. 1, 112.
quid referat, an ſponſalia ſint nulla, an vero reſtitutione indi-

digeant IV. 1, 114.
- olim abſolute conſenſum parentum requirebant IV. 2, 2.
ſub pœna nullitatis ib.
quod illuſtratur ex conſenſu recentiorum ib. 3.
recentior doctrina contraria nata ex doctrina de ſacramento matrimonii vid. *Matrimonium.*
- ſine conſenſu parentum inita apud proteſtantes ſunt irrita IV. 2, 8.
fundamentum iuris ciuilis *ibid.*
iurisque hodierni diuerſum *ibid.*
genuinum vero quærendum in parentum poteſtate naturali *ib.* 9.
quam Germani ſecuti ſunt *ib.*
- apud Germanos vnde requirant conſenſum matris *ibid.* & 12.
quibus principiis Germanos inſtitiſſe demonſtratur IV. 2, 10.
& ex conſtitutionibus hodiernis illuſtratur *ib.*
- etiam impii patris conſenſum deſiderant *ib.* 12.
- inter liberos contracta a patria poteſtate liberatos absque conſenſu parentum valent *ib.* 13. 14.
inprimis ex ſanctione Brandenburgica IV. 5, 1.
a filia, vidua facta, & ad patris vel matris domum reuerſa, ſine horum conſenſu contracta an ſubſiſtant *ib.* 16.
- ex defectu conſenſus parentum non irritantur, niſi interueniendo eum allegent *ib.* 17.
quod reſponſo illuſtratur *ib.*
- quomodo valeant, ſi parentes iniuſte conſenſum negant *ib.* 18.
- cum virgine vi compreſſa contracta an valeant IV. 5, 2.
- cum meretrice b. f. inita valent de iure canonico *ib.*
ſecus inter proteſtantes *ib.*
quid ſi virgo inepta ſit ad matrimonium *ib.*
- ſi poſt ſe notabilem rerum mutationem traxerint quatenus ſubſiſtant *ib.* 3.
- viuente vxore contracta ſunt inualida IV. 7, 6.
quod reſponſo illuſtratur IV. 7, 6.

Sponſalia de præſenti & de futuro.

Sponſalia de præſenti & de futuro nouum inuentum ſunt iuris canonici iuri ciuili incognitum IV. 1, 4.

Coc-

Cocceii de hac diſtinctione ſententia ib.
- non conuenit hæc diuiſio cum Romanorum moribus, qui diſtinguebant inter ſponſam ſperatam, pactam & deſponſatam IV. 1, 4.
Romani tantum vnam agnoſcebant ſpeciem ib. 5. 7.
iis omnia erant de futuro ib.
Huberi de hac diſtinctione ſententia ib. 6.
Lynckeri ſententia examinata ib. 9.
eam diſtinctionem reprobauit Lutherus ib. 24. ſqq.
ICti proteſtantes retinuere diuiſionem mutatis definitionibus ib. 27.
& tamen iuris canonici concluſiones retinuere ib. 28.
Lutheri nouas definitiones, huic diuiſioni tributas, retinuere ICti ib. 30.
aliter ex iuris naturæ principiis hæc doctrina proponi potuiſſet ib. 40.
diſtinctionem hanc vſum habere negat Brucknerus ib. 41.
habet tamen omnino vſum, ſed peruerſum ib. 42.

Sponſalia de præſenti.

Sponſalia de præſenti an foris proteſtantium ſint proprie dicta ſponſalia IV. 1, 10.
- de iure canonico ſunt, vbi verba de præſenti requiruntur, conſenſum matrimonialem declarantia ib. 12.
- non præciſe verba deſiderant conſenſum matrimonialem declarantia ib.
ſed facto ipſo conſenſus declarari poteſt ib.
- inde eſſe cenſuerunt ipſum matrimonium ib. 13.
quod iure canonico nullas ſolennitates requirit IV. 1, 14.
- nata ſunt ex patrum doctrina, qua ſponſalia coniugium eſſe dixerunt ib. 15.
quod alii patres haud admiſere ibid.
quos Gratianus inepte conciliavit ib.
per ineptam diſtinctionem inter matrimonium initiatum & ratum ib. 16.
ſcholaſtici ad hunc diſſenſum tollendum excogitarunt inter ſponſalia de præſenti & de futuro diſtinctionem ib.
Chemnitii ſententia examinatur IV. 1, 17.
accedebat perſuaſio, conſenſum matrimonialem ſimpliciter facere matrimonium ib. 18.
- vtilia eſſe iudicabant, vt ſponſalia redderentur indiſſolubilia ib. 19.

exemplo Friederici II. ducentis Henrici III. ſororem *ib.*
& Friderici III. ducentis Alphonſi ſororem *ib.* 20.
- hodie apud pontificios non amplius pro matrimonio habentur *ib.* 23.
diſtinctio inter hæc & de futuro reprobata eſt a B. Luthero *ib.* 24.
cuius mentem tamen non accurate aſſecutus eſt *ib* 25.
- aliter eam explicandam eſſe, & ſic retineri poſſe cenſuit. *ib.* 26.
de vlterioribus fatis huius diſtinctionis vid. *Sponſalia.*
- ex mente B. Chemnitii ſunt illa, quæ pura ſunt *ib.* 33.
in quo recedit a iure canonico, & de præſenti dicit, quæ eo iure dicuntur de futuro *ib.*
inde varios nouos conceptus ſibi ICti proteſtantes de hac diſtinctione formarunt *ib.* 34.
- ex hoc fonte dicebantur ſponſalia proprie dicta *ibid.*
- inter proteſtantes in ſenſu iuris canonici regulariter non dantur *ib.* 39. 159.
- inter proteſtantes vſitata, ex peruerſa applicatione iuris canonici matrimonia dicuntur *ib.* 48.
- præcedunt conditionata in concurſu cum illis, ex incongrua iuris canonici appellatione *ib.* 61.
- ex eodem errore præferuntur, licet conditionatis poſterioribus acceſſerit concubitus vel hierologia *ib.* 63.
- ſi concurrunt, ex praxi iuris canonici priora præferri debent *ib.* 65.
adeo vt refractarius ad priora ineunda de iure can. cogi poſſit *ib.*
quod ſecus inter proteſtantes *ib.*
nec officit, quod iuramento poſteriora confirmata fuerint. *ib.*
vel quod concubitus ad ea acceſſerit *ib.* 66.
adeo vt hoc neque ad putatiua ſponſalia poſteriora applicari poſſit *ib.*
quamuis his caſibus ordinationes eccleſiaſticæ varient *ib.* 67.
quod idem dicendum, ſi vel maxime poſterioribus acceſſit hierologia *ib.* 68.
- an ſecundum principia proteſtantium dari poſſint *ib.* 69.
- in dubio ex mente iuris canonici præſumi debent *ib.* 70.

quod

quod male ad doctrinam proteſtantium applicatur ibid.
Thomaſii in hoc caſu ſententia refertur ib.
- ius hypothecæ tacitæ ſponſæ tribuunt in concurſu ante conſummatum matrimonium moto ſecundum ius canonicum ib. 71.
quod ſecus ſecundum principia proteſtantium ib.
- poſt rem iudicatam renunciationem litis non admittunt de iure canonico ib. 72.
bene tamen inter proteſtantes ib.
- minori reſtitutionem in integrum de iure canonico non indulgent, bene tamen de futuro ib. 73.
vid. *Reſtitutio in integrum.*
- non ſunt ipſum matrimonium ib. 91.
- cum puris non ſunt confundenda ib. 82. 92.
- ex mente iuris canonici repudium non admittunt, bene tamen ſponſalia de futuro ib. 159.
doctrina hæc propagata ad proteſtantes, ſed mirifice turbata ib. 158.
- in ſenſu iuris canonici inter proteſtantes non dantur ib. 159.
- impuberum ſunt inualida IV. 2, 29.

Sponſalia de futuro.

Sponſalia de futuro de iure canonico ſunt proprie dicta ſponſalia, non de præſenti IV. 1, 10.
non vero in foris proteſtantium ib.
- eodem modo definiuntur, quo ſponſalia de iure ciuili ib. 11.
quid circa ſponſalia hæc & de præſenti monuerit Lutherus vid. *Sponſalia de præſenti.*
horum κϱιτήϱια Chemnitiana examinantur ib. 30. ſeqq.
- an adſint in conſenſu ſuſpenſiuo ib.
an in ipſa tractatione, ſi abrumpuntur ib.
- non contrahuntur per pactum futurorum ſponſaliorum IV. 1, 31.
- non ſunt per conditionem vel ab impuberibus tantum ib. 32.
- ex ſententia Carpzouii ſunt tractatus ſponſalitii ib. 35.
vel conditionata ſponſalia ib. 36.

contra mentem iuris canonici *ib.*
Strykii conſenſus illuſtrationis gratia adiicitur IV. 1, 37.
- etiam hodie fieri dicuntur per pacta futurorum ſponſaliorum *ib.* 38.
- inter proteſtantes ſunt improprie dicta ſponſalia *ib.* 39.
- in ſenſu iuris canonici ſumta ſunt noſtra ſponſalia de præſenti *ib.*
- de iure canonico mutuo conſenſu diſſolui poſſunt *ibid.* 46.
nec refractarius abſolute cogitur *ib.*
peruerſe hæc doctrina applicatur in foris proteſtantium *ib.* 47.
- an per concubitum transeant in matrimonium *ib.* 59.
quod ſæpius peruerſe applicatur *ib.* 60.
- ſi concurrunt cum ſponſalibus de præſenti, peruerſe poſteriora poſtponuntur *ib.* 61.
- priora ex peruerſa iuris canonici appellatione tunc præferenda ſunt, ſi iis concubitus acceſſerit, antequam poſteriora de præſenti inita ſunt *ib.* 64.
- repudium admittunt, non de præſenti *ib.* 157.
quid inter proteſtantes *ib.* ſeqq.
- tantum dantur inter proteſtantes *ibid.* 159.
- mutuo diſſenſu a ſponſalibus recedere licet de iure canonico *ibid.* 161.
ſed cum auctoritate iudicis eccleſiaſtici *ibid.*
an inter proteſtantes vid. tit. *Sponſalia.*
- ſi concurrunt, præferenda priora IV. 4, 1.
quid ſi ad alterutra concubitus acceſſerit? tunc ea præferenda, quæ concubitu confirmata ſunt IV. 4, 2.
variant tamen ſtatuta locorum *ibid.*
- poſteriora ſi benedictione ſacerdotali confirmata fuerint, hæc præferenda *ibid.* 3.
ſecus inter proteſtantes *ibid.*
- ſi concubitu confirmata fuerint, antequam de præſenti acceſſerint, quænam præferenda *ibid.* 4.

Sponſalia conditionata.

Sponſalia conditionata an producant ſponſalia de futuro IV. 1, 32. 36.
- an poſtponantur in concurſu ſponſalium *ibid.* 61.
- copula carnali & ſacerdotali firmata an poſtponantur puris, etiam ſi illis priora fuerint *ib.* 62.
an

1401

an ſponſalibus de præſenti *ib.* 63.
niſi his prius concubitus acceſſerit, quam poſteriora de præſenti inita ſint *ibid.* 64.
- æque obligant ac pura inter proteſtantes *ibid.* 159.
- in ſe habent conditiones expreſſas & tacitas IV. 5, 1. 2. vid. *Conditio.*
- honeſta ſuſpendunt obligationem ſponſalitiam *ibid.* 4. 5.
niſi fuerint remiſſæ conditiones *ibid.*
quod declaratur ex c. 1. X. h. t. *ibid.*
- tacite admittere poſſunt conditiones *ibid.* 6.
circa hæc ſi impoſſibilia vel turpia fuerint, magnæ difficultates ortæ *ibid.* 7.
ob c. fin X. h. t. quod explicatur & intelligendum eſt de ſponſalibus de præſenti, non de futuro *ibid.* 8.
de conditione reſolutiua ſeu ſub modo *ibid.* 9.
non de ſuſpenſiua *ibid.*
rationes decidendi huius textus *ibid.* 10.
- vitiantur ob turpem conditionem *ibid.* 11.

Sponſalia clandeſtina.

Sponſalia clandeſtina ex peruerſa iuris canonici applicatione per concubitum tranſire dicuntur in matrimonium IV. 1, 60.
ad hæc qui puellam ſeducit, puniri poteſt IV. 2, 19.
- reſponſum *ibid.*
- non conualidantur per concubitum *ibid.* 20.
an ex capite miſericordiæ, vt ſuccurratur vitiatæ *ibid.* 21.
vid. plura *Matrimonium clandeſtinum.*

Sponſalia pura.

Sponſalia pura an & quatenus tam inter catholicos, quam inter proteſtantes iuramentum admittant IV. 1, 43.
quatenus transactionem *ibid.* 44.
quatenus compromiſſum *ib.* 45.
- producunt obligationem præciſam *ibid.* 48.
- qualem coactionem admittant vid. *Sponſalia coacta.*
- cur conditionatis prioribus præferantur? licet his poſtea acceſſerit concubitus aut copula ſacerdotalis *ibid.* 62.
- an reſtitutionem in integrum admittant ex capite minorennitatis *ibid.* 73 99.
hic ſtatus controuerſiæ recte formandus, rationes dubitandi reſoluuntur *ib* 80. ſq.
adducto conſenſu ICtorum *ib.* 87.

ratio-

rationes decidendi adiiciuntur *ibid.* 88. ſqq.
vid. *Reſtitutio in integrum.*
- ſunt matrimonium initiatum de iure canonico *ibid.* 81.
quod falſum *ibid.* 90.
- non ſunt de præſenti IV. 1, 82. 92.
- de iure canonico ſunt de futuro *ibid.* 93.
- non ſunt vinculum indiſſolubile *ibid.* 90.

Sponſalia publica.

Sponſalia publica coram teſtibus fieri debent IV. 1, 105.
- ſolent quandoque pacto præcedente reſeruari *ibid.* 106.
ante hunc terminum pœnitentiæ locus *ibid.*
- debent eſſe libera *ibid.* 107.

Sponſalia coacta.

Sponſalia coacta ſecundum quid, an de iure canonico valeant IV. 1, 49.
quod affirmatur *ibid.* 50.
remouetur dubium ex c. 17. X. de ſponſal *ibid.* 51.
- ſecundum quid admittuntur ex approbatione noſtrorum conſiſtoriorum *ibid.* 52.
- non ſubſiſtunt, ſi abſolute talia ſunt IV. 1, 53. 107.
- an producant obligationem ex copula ſacerdotali IV. 1, 54.
reſponſum *ibid.*
coactio abſoluta admittitur, ſi
1) ſtuprator dotare ſtupratam nequit *ibid.* 55.
2) ſi ſponſalibus copula carnalis acceſſit *ibid.* 56.
3) ſi quis diuturna conſuetudine mulieri vt vxori cohabitauit *ibid.* 57.
- ex ſententia Sanchezii ſunt valida *ibid.* 111.
cuius argumenta examinantur *ibid.*
& illuſtrantur ex iure ciuili & canonico *ibid.*
- etiam iure ciuili ipſo iure nulla ſunt *ibid.* 112.
quod negotiis b. f. accenſenda ſint *ibid.*
quod etiam de iure canonico verum *ibid.*
reiicitur ſententia Bruckneri exiſtimantis, de iure ciuili ſponſalia coacta reſtitutionem poſtulaſſe *ibid.* 113.
- ex ſententia Sanchezii reſtitutionem admittunt, licet ſint valida *ibid.* 114.
quid ſi vi metuque tertii contracta ſint *ibid.* 115.
rationes dubitandi *ibid.*
deciſio ex iure canonico & ciuili *ibid.*
- cum certa perſona liberis a parentibus imperari nequeunt *ib.* 116.

ma-

maxime olim filiis familias *ib.*
ſecus in filiabus familias *ib.*
niſi pater filiam indigno nupſerit *ib.*
ratio diuerſitatis *ib.*
talia ſponſalia de iure canonico ſine vllo discrimine ſexus inualida ſunt *ib.* 117.
etiam de iure veteri Germanico *ib.* 118.
& praxi hodierna, quæ duplici reſponſo illuſtratur *ib.* 119. 120.
- nec iuramento firmata conualeſcunt *ib.* 121.
Auguſtini ſententia examinatur *ib.*
nec relaxationem deſiderant *ib.* 122.
ad hæc pater liberos, qui cœlibatum præferunt, cogere nequit *ib.* 123.
Romani tamen diſtinxere inter filios & filias *ib.*
- in genere (non cum certa perſona) ineunda quid operentur *ib.* 124.
parentes nequidem non adultos ad ſponſalia cogere queunt IV. 2, 1.
vid. plura ſub tit. *Matrimonium.*

Sponſalia impuberum.

Sponſalia impuberum quat. ſint de futuro IV. 1, 32.
- admittuntur IV. 2, 28.
- quatenus inter proteſtantes recte de futuro dicantur *ib.* 30.

Sponſalitii tractatus.

Sponſalitii tractatus an & quatenus obligent IV. 1, 159.

Sponſores.

Sponſores vid. *Patrini.*

Stationes.

Stationes quid D. 38.
- inſtituit Gregorius M. *ib.*
- ſpeciatim illuſtrantur & explicantur III. 46, 17.
- ab initio magis priuata ieiunia & deuotio erant *ib.*
- ad horam nonam durabant *ib.* 18.
- a ieiuniis plenis diſtinctæ *ib.* 19. & 47.
- non recte intellexit explicuitque Phannerus *ib.* 20.
- an impediuerint participationem euchariſtiæ *ib.*
- tandem in neceſſitatem abierunt *ib.* 21.
- in diem Veneris & Sabbathi reiectæ *ib.* 22.

Status euangelici.

Status euangelici vid. *Principes proteſtantes.*

Stuprum.

Stuprum quatenus diſſoluat ſponſalia vid. *Repudia.*

Subſidia externa.

Subſidia externa conuerſioni infidelium non ſubtrahenda III. 33, 36.

Superintendentes.

Superintendentes votum negatiuum habent in præſentatione cleri III. 38, 77.
- præliminare ſcrutinium habent, antequam cathedram ſanctam conſcendere permittant *ib.* 80.
- an viſitent eccleſias & quatenus III. 39, 47.
ſimul tamen a principe publica auctoritate ſunt muniti *ib.* 48.
- duplici iure viſitant *ib.*
- officium habent non mere ſeculare *ib.* 49.
- vltra limites territorii extendere nequeunt viſitationes *ib.* 59.
- non cum imperio viſitant *ib.* 78.
- non poſſunt ſuspendere aut pœnas dictare *ib.*
- in crimina inquirunt *ib.* 79.
- non vero criminali iudicio *ib.*
- non poſſunt decreta viſitationum facere, vim ſententiæ habentia *ib.* 84.
ex conſenſu ordinat. eccleſ. *ibid.*

Superſtitio.

Superſtitio ex multitudine rituum oritur D. 20.
- quid D. 21.
- eſt ſequela externorum rituum *ib.*
exemplo gentilium, iudæorum & chriſtianorum *ib.*
- prauæ hominum applicationi primario attribuenda *ib.*
- quomodo orta ex tantorum rituum ſignificatione D. 41.
- facile oritur ex legislatoria clericorum poteſtate D. 69.
hac maxime laborabant gentiles moratiores & ſapientiores D. 70.

Suſceptores.

Suſceptores vid. *Patrini.*

Superioritas territorialis.

Superioritas territorialis an probetur ex ſupplicationibus publicis pro principibus faciendis III. 41, 81.
vid. *Preces.*

Synagogæ iudaicæ.

Synagogæ iudaicæ deſtinatione & vſu perficiebantur, nullâ accedente conſecratione III. 40, 9.

Synodi prouinciales.

Synodi prouinciales vnde ortæ III. 39, 16.

re-

- reformandis defectibus eccleſiarum inuigilabant ib.
ſtudio atque ductu ſuorum præſidum ib.
- clericorum olim in Saxonia viſitationis gratia cogebantur ib. 72.
quæ parum profuerunt rei eccleſiaſticæ ib.
eamque ob cauſam ſublatæ ibid.
- extraordinariæ a deputatis poſt viſitationem inſtituebantur ib. 74.
quæ in Haſſia vſitatæ ib.

Synodales teſtes.

Synodales teſtes vid. *Teſtes Synodales.*

Synodalia decreta.

Synodalia decreta vnde III. 39, 73.

T.

Templa.

Templa chriſtianorum non fuere conſecrata III. 40, 11.
- claudenda ob aſſeruanda pretioſa laicorum III. 44, 2.
- non niſi adhibitis & depoſitis reliquiis conſecrantur III. 45, 8.
- promte exſtruuntur ex opinione pietatis & meriti III. 46, 1.
auctores hanc materiam illuſtrantes ib. 2.
- vnde originem trahant ibid. 3.
- vnde deriuentur ib.
- olim dicebantur ædes ſacræ ib. 4.
& quidem primum ab Ægyptiis ib.
- quid ib.
- talia chriſtianis in primæuo ſtatu non erant neceſſaria III. 48, 5.
- ab iis non exſtruebantur ibid.
Eſpenii ratio in contrarium ibid.
quæ refutatur ib. 6.
- ſeculo III. non memorantur ib.
- ſub Conſtantino demum ſunt exſtructa ib. 8.
- ſub eodem dicebantur domus eccleſiæ ib.
hæc ædificandi libertas admodum aucta eſt ib.
tandem ob abuſus per leges coercita ib. 9.
1) quod quidam quæſtus cauſa ea ædificarent ib.
2) vt hæreticorum cœtus ita impediretur ib. 10.
3) ne abſque dote exſtruerentur ib.
4) quod ſolius gloriæ cauſa plures ea ædificarent præter neceſſitatem ib. 11.

5) propter ſuperſtitionem ib. 12.
6) vt ſemina æmulationum tollerentur ib. 13.
- inde auctoritate publica exſtrui debebant ib. 14.
& quidem episcopali ib.
- olim ab imperatoribus propria auctoritate exſtruebantur. ib.
& ſuo modo etiam a proceribus imperii ib.
imo alicubi adhuc hodie inter catholicos ib.
horum exſtructione proteſtantes principes poſt reformationem recte auctoritatem ſuam deſiderandam eſſe cenſuere ib. 15.
inde de horum iure lites publicæ ib.
& ſic iuri ſacro limites poſiti ib.
circa hæc auctoritas publica quovsque ſe extendere debeat, in I. P. determinatum ib. 16.
quamuis mox nouæ lites ortæ ib.
quarum primariæ referuntur ib. & 17.
- exſtrui poſſunt a ſubditis diverſæ religionis cum permiſſione principis A. C. addicti III. 48, 19.
quod reſponſo illuſtratur ib.
- ſi reficiuntur, non neceſſaria eſt auctoritas publica ib. 22.
- olim inter opera publica referebantur ib. 24.
- pertinebant ad cenſorum curam ib.
nec non ad ædiles ib.
- vnde reficiebantur ib. 25.
vid. *Refectio eccleſiarum.*
- N. T. an ſint in peculiari dominio Dei III. 49, 6.

Templa aulica.

Templa aulica vnde originem trahant III. 37, 25. & 63.
- hodie ſunt inſtar parochialium eccleſiarum III. 37, 68.
obiectio remouetur ib.
applicatio ad controuerſiam Palatinam ib. 69.

Teſtes ſynodales.

Teſtes ſynodales apud catholicos ad viſitationem dantur ſine imperio III. 39, 62.
horum veſtigia occurrunt in denen Rüge-Gerichten ib.
eorumque officium refertur & explicatur ib. 63.
- erant viſitatores ſecreti ib. 64.
non publici ib.
an inde natales iudiciorum occultorum petendi ib.
- an conferendi cum perioleutis ib. 65.
vid. *Periodeuta.*

Tortura.

Tortura ieiunis applicanda III. 46, 48.

Transſubſtantiatio.

Transſubſtantiatio vnde orta III. 41, 10.
contra hanc qui ſcripſere, laudantur *ib.*
de hac partium ſententiæ variantes *ib.* 11.
- non vbique defenſa a patribus *ib.* 12.
quæ controuerſia ſub Carolo Caluo agitata eſt *ib.*
contra hanc Ratramni ſententia *ib.*
pro quo excuſando ratiunculæ imbecilles *ib.*
- Deificationem ſacerdotibus tribuit *ib.* 13.
vnde inſignis prærogatiua iis tribuitur *ib.* 14.
quod ex Bozio illuſtratur *ib.*

Tributa.

Tributa publica etiam annuas præſtationes habent III. 39, 112.
cenſus olim dicta *ib.*

Tutela publica.

Tutela publica debent eſſe muniti miſſionarii III. 33, 36.

Tutor.

Tutor nomine pupilli præſentat III. 38, 108.

V.

Vaſa.

Vaſa in eccleſiis an apud nos ſacra dici poſſint III. 40, 38.

Velum virginum.

Velum virginum quid III. 31, 85.
- olim ſerius aſſumtum *ib.*
- quis illud conſecret *ib.*

Venerabile.

Venerabile vid. *Hoſtia.*

Veneratio ſanctorum.

Veneratio ſanctorum ad cultum ſacrum refertur III. 45, 1.
- graues lites excitauit *ib.*
- ſimplex martyribus tribuitur a puriori eccleſia, non inuocatio *ib.* 2.
- nimia cultum adorationis produxit *ib.* 3.
- varios effectus ciuiles operatur *ib.* 8.

Veſtes ſacerdotales.

Veſtes ſacerdotales apud catholicos deſiderantur in ſacrificio S. cœnæ III. 41, 41.
- inter proteſtantes ex libertate adhibentur *ib.*
nec eodem ſignificatu, quo inter catholicos *ib.*
nec in communione infirmorum *ib.*
- a reformatis male noſtris eccleſiis reprobantur *ib.*
- per legem publicam a principe tolli poſſunt *ib.*
- non ſunt ſacræ *ib.*

Veſtis alba.

Veſtis alba in baptiſmo vnde originem trahat III. 42, 31.
- ſeculo IV. iam vſitata fuit ib. 32.
- hodie vocatur das Weſter-Hemd ib.

Vinum.

Vinum an eo tempore defecerit in ſeptentrione, quo laicis calix ſubtractus eſt III. 41, 30.
- a Chriſto in calice oblatum eſt ib. 31.

Virgines canonicæ.

Virgines canonicæ cur tales dictæ III. 31, 43.
- ſeculares & regulares quæ ib. 44.
Beguinarum inſtitutum ibid. 45.
quod a quibusdam reprobatum eſt ib. 46.
ex falſis imputationibus & criminationibus ib. 47.
harum næui, quæ monaſteria intrant ib. 59.
- quo veſtitu ſe olim diſtinxerint ib. 62.
harum velum quid ib. 85. vid. *Velum.*
ſolennes olim ritus in benedictione harum virginum ſunt adhibiti ib. 88.

Virgo.

Virgo deſponſata quid IV. 1, 14.
- pacta quid ib.
- ſperata quid ibid.

Viſitatio.

Viſitatio a variis auctoribus eleganter eſt pertractata III. 39, 2.
- admodum neceſſaria eſt atque vtilis ib. 3.
- agnita eſt a proteſtantibus ib.
- domeſtica & priuata quæ olim fuerit ib. 4.
- per ſynodos olim facta quæ ib.
- voluntaria quæ ib.
- naturaliter eſt ſollicitudinis effectus, quam quis gerit ib. 5. quæ duplex eſt vid. *Sollicitudo.*
- immediata quæ ib. 7.
- mediata extraordinaria quæ ib. 8. apud Perſas & Francos ib.
- ordinaria quæ ib.
- eccleſiaſtica non ex ſe eſt ex iurisdictione, nec olim fuit ibid. 9.
- in primitiua eccleſia inter apoſtolos obtinebat ib. 10. non autem cum imperio ibid.
- apoſtolis extinctis olim magis domeſtica erat ib. 11. ob deficientes diœceſes ib. nec non ſpontanea apud quosdam episcepos ib. 12.

ante

- ante imperii ſacri ſtructuram vſitata erat vel *precaria* ib. 13.
vel neceſſitate vrgente ſuſcepta ib.
vel per ſynodos peracta ib.
viſitationis precariæ exemplum in miſſis ab eccleſia Romana ad Corinthiacam ib. 14.
nec non in Polycarpo & Dionyſio ib. 15.
ex cura generali a Cypriano adhuc laudata ib.
& a presbyteris eccleſiæ Romanæ agnita ib.
aliud exemplum eccleſiæ Carthaginenſis ib.
- in eccleſiis inde a ſeculo IV. ab epiſcopis ex cura paſtorali ſuscipiebatur ib. 17.
- hoc tempore imperii ſacri naturam induit ib. 18.
- ſingulis annis fieri debebat ib. 19.
quod in capitularibus confirmatum ib.
- extraordinaria cur introducta ib. 20.
quæ periodeutis commiſſa in oriente ib.
vel circuitoribus ib.
- cuius generis fuerit in occidente ib. 24.
- tandem archidiaconis delegata ib. 26.
iisque propria facta ib. & 27.
plura vid. ſub tit. *Archidiaconi.*
- quatenus olim ab epiſcopis inſtituta fuerit III. 39, 28.
- cura eius pertinet præſertim ad principem ib. 29. 30.
vid. *Princeps.*
- inſtituta olim fuit, vt (1) inquirerent in mores parochorum III. 39, 30.
imo & in mores epiſcoporum ib. 31.
quam reges Francorum inſtituebant ib.
- (2) inquirerent in mores parochianorum ib. 32.
- (3) confirmarent baptizatos ib.
per hanc (4) in bona eccleſiaſtica inquirebatur ib.
in hac epiſcopus populum cum clericis congregabat ib. 33.
per placitum ib.
viſitationis formula Hincmariana ib. 34.
formula Reginonis ib. 35.
cuius capita recenſentur ib.
in hac prælegebatur in ſynodo admonitio ib. 36.
ordo in hac olim ſeruari ſolitus ex Reginone ib. 37.
cum teſtium ſynodalium euocatione ib.
& inquiſitionis ratione in quævis crimina ib.
- quomodo inſtituta & formata fuerit ab Vdalrico epiſcopo Auguſtano ib. 38.

con-

conuocando ſynodum laicalem & clericalem ib.
modus conciliorum clericalium viſitationis gratia collectorum ib.
- parochiarum quomodo fieri debuerit ſecundum concilium Colonienſe III. 39, 39.
quomodo ſecundum concilium Tridentinum & nouiora ib. 40.
- iure nouo a catholicis vtplurimum excluditur princeps, quod ſit actus imperii ſacri ib. 41.
ad hanc tamen in Bauaria certo modo concurrit elector ib.
- ex mente proteſtantium eſt actus iurisdictionis episcopalis ib. 42.
quod refutatur ib. 43.
- ob curam paſtoralem, non iure imperii fit ib.
- cum imperio coniuncta, eſt pars ciuilis imperii ib. 44.
- per iniuriam ab epiſcopis ad iura epiſcopalia tracta ib.
- principibus in terris proteſtantium aſſeritur iure territorii ib. 45.
- publica mediate exercetur ib. 46.
per conſiſtorium ib.
per ſuperintendentes ſuo modo ib.
per deputatos ib.
- a ſuperintendentibus fit magis ex officio paſtorali ib. 47.
vid. *Superintendentes.*
officium paſtorale ſimplex in viſitando quid ib. 48.
- an ſemper per theologos peragenda ib. 50.
- in mores & doctrinam quæ ſit, merito committitur theologis ib. 51.
- nomine principis etiam ab aliis exercetur ib.
- eſt vel generalis vel ſpecialis ib. 53.
- generalis in ducatu Magdeburgico, Vinarienſi, in Marchia quæ ib.
- an competat patronis in ſuis diœceſibus vid. *Patroni.*
- an pertineat ad magiſtratus municipales ib. 54.
vid. *Magiſtratus municipalis.*
- aliis quoque conceſſa per I. P. ib. 56.
- an a magiſtratu diuerſæ religionis fieri poſſit ib. 57.
- eccleſiarum A. C. addictarum an a catholicis fieri queat ib.
- priuata a proteſtantibus in terris catholicorum recte inſtituitur ib. 58.
non æque a commiſſariis catholicis in terris proteſtantium ib.
- vltra limites territorii extendi nequit ib. 59.

- an præſcriptione extra territorium acquiri poſſit III. 39, 60.
ſententia Schilteri aliorumque ibid.
apud catholicos pluribus debetur ib. 61.
- inprimis competit pontifici quoad vniuerſum orbem ibid.
patriarchis ib.
primatibus & archiepiſcopis ib.
legatis natis ib.
cardinalibus ib.
coadiutori ib.
capitulo ſede vacante ib.
viſitatoribus monaſticis ib.
abbatibus ib.
- apud catholicos fit per modum imperii ib. 62.
vel ſine imperio ib.
- fit in ecclesias ib. 69.
nec non in capellas ib.
& monaſteria ib. 70.
quandoque fit ab episcopo vt ſedis Romanæ legato ib.
quæ nec archidiacono ib.
ne capitulo ſede vacante competit ib.
- obtinet in hoſpitalibus & ſcholis ib. 71.
quæ fit vel a magiſtratu oppidano vel a ſuperintendentibus ib.
huius gratia ſynodi instituebantur vid. *Synodi.*
- inſtituitur vel modo communi vel ſpeciali ib. 75.
huius forma communis in quo conſiſtat ib.
in ducatu Magdeburgico ibid.
huius articuli ſeruandi III. 39, 67.
ſaluo arbitrio viſitatorum III. 39, 76.
prudentia tamen adhibita ibid.
forma ſpecialis ex inſtructione ſpeciali dependet III. 39, 78.
quæ cum imperio coniuncta ibid.
monita circa viſitationem cum inquiſitione coniunctam ib. 79.
- nulli præſcriptioni ſubiecta ib. 86.

Viſitatores.

Viſitatores quales fuerint in occidente III. 39, 24.
- dicti circuitores ib. 25.
nec non circatores ib.
his circada ſeu cenſus ſolutus vel circatus ib.
- apud catholicos viſitant cum imperio ib. 62.
aliquando ſine imperio ib.

quales erant teſtes ſynodales *ibid.*
quorum veſtigia occurrunt in quibusdam iudiciis in denen Rüge-Gerichten *ib.*
- prudentiam adhibeant, vt viſitationum articuli ſeruentur III. 39, 76.
pro horum inſtructione interrogatoria prudenter formanda *ib.*
exempla interrogatoriorum imprudentium *ib.*
qualia monita circa inquiſitionem obſeruare debeant *ib.* 79.
- non debent delatores eſſe criminum *ib.* 80. 81.
notatur ſententia Ziegleri *ib.* 81.
hoc ex Auguſtino illuſtratur *ib.* 82.
horum decreta qualem habeant vigorem *ib.* 83.
an rei iudicatæ *ib.*
- an cum imperio miſſi ſuis decretis vim ſententiæ concilient *ibid.*
ſed in liquidis tantum *ib.*
appellationi locus hinc quandoque *ib.*
quæ denegatur a ſimplici correctione *ib.*
- ſine imperio an faciant decreta vim ſententiæ habentia vid. *Superintendentes.*
- de facto procedentes tenentur de ſpolio *ib.* 85.
- præter conſuetas procurationes nulla munera exigere debent III. 39, 107.
- quoque curam refectionis eccleſiarum gerunt III. 48, 52.

Vita aſcetica.

Vita aſcetica virginum non eſt antiquior vita aſcetica maſculorum III. 31, 41.

Vita cœnobitica.

Vita cœnobitica origo ſub Pachomio III. 31, 15.
eiusque peculiares rationes *ibid.*
propagata hæc eſt ab Euſtatio *ib.* 17.
diſtincta adhuc fuit a ſolitaria *ib.* 22.
ſæpe odio ſponſi eligitur III. 32, 3.

Vita eremitica.

Vita eremitica virorum antiquior III. 31, 44.

Vita monaſtica.

Vita monaſtica ex communi perſua-

ſuaſione antiqua eſt perfectiſſima III. 31, 3.
de hac patrum encomia ib. 4.
- clericatui cur ſit præferenda ib.
- deriuatur ex vita philoſophica ib. 5.
- primario debetur Antonio ib. 12.
qui eam in ſolitudine peragendam eſſe præcepit ib.
- poſtea ſecundum certas regulas fuit peracta ib. 24.
tandem in occidentem tracta ib. 26. 27.
- extra vrbes ruri & in ſuburbiis peragebatur ib. 28.
poſtea vbi? vid. *Monaſteria virginum.*
- maxime creuit per Martini & Auguſtini auctoritatem ib. 29.
vt & Benedicti, qui eam tribus votis inſtruxit ib. 30.
quæ etiam paſſim ſunt recepta ib.
- quomodo inter proteſtantes debeat eſſe comparata ib. 57.
ibique Speneri iudicium ib.

Vita philoſophica.

Vita philoſophica progenuit monaſticam III. 31, 5.
- quæ fuerit apud gentiles ib.
huic inter gentiles quandoque acceſſit vita ſolitaria ib. 7.
vt & apud iudæos ib. 8.

Vita ſolitaria.

Vita ſolitaria cum philoſophica ſæpius fuit coniuncta tam inter gentiles III. 31, 7.
quam iudæos ib. 8.
- an natales ex philoſophorum quorundam, vel Eſſæorum moribus habeat ib. 9.
an ex vita Iohannis & Eliæ ibid.
- non fuit de eſſentia vitæ aſceticæ ib. 10.
- a quibusdam pro libertate eſt electa, & cur ib.
ab aliis ex neceſſitate ib.
inter quos fuit Paulus Thebæus ib. 11.
hanc neceſſario cum monaſtica diſciplina coniungendam eſſe vult Antonius ib. 12.
- quomodo differat a cœnobitica ib. 22.
- in quibusdam ad clericatum acceſſit ib. 23.

Vnctio.

Vnctio olim apoſtolis adhibita fuit III. 42, 53.
- in eccleſia Romana duplex III. 44, 1.

- quando perficitur ib.
vid. *Conſecratio.*

Vnio eccleſiarum.

Vnio eccleſiarum peperit ius patronatus eccleſiaſticum III. 38, 43. & 50.

Vocatio.

Vocatio hodie cur denegetur patronis III. 38, 100. 101.
- quomodo differat a præſentatione ib. 101.
- magis patrono, quam conſiſtorio debetur ib. 102.
quod ex praxi eccleſiarum proteſtantium probatur ibid. 103.
literæ vocationis dantur præſentato poſt admiſſionem conſiſtorii ib.
- alibi ineſt literis præſentationis ib. 104.
- qua de cauſa a præſentatione diſtincta ib.

Vota.

Vota inter monachos iam ante Benedictum fuere III. 31, 31.
dum ea Auguſtinus iam ſuis monachis præſcripſit ib. 32.
votorum Benedictinorum tenor ib. 33.
eorumque ſenſus genuinus ib. 34.
horum tria poſtea recepta magis ex interpretatione vſuali quam præſcripto Benedicti ib.
vota quid III. 34. 2.
an homo Deo aliquid vouere vel promittere poſſit III. 34. 3.
- ex ritu ſacrificiorum ortum trahunt ib. 4.
- ſacrificiorum præparatoria erant ib. 5.
inde votiua ſacrificia ib.
non ſolum apud iudæos, ſed etiam apud gentiles ib.
lege Moſaica cum ſacrificiis horum religio quidem recepta ib. 6.
ſed limitata ib.
- non ſunt de iis, quæ lege præcepta aut prohibita ſunt ibid.
- erant olim libera ib. 7.
- ſub lege ceremoniali erant cultus diuini ſpecies ib. 8.
horum vſus non æque in N. T. ac veteri ib. 9.
ratio diuerſitatis ib.
ne quidem apud aſcetas ib.
argumenta in contrarium ex ſeculo tertio deſumta, refutantur ib. 10.

horum

horum religio tandem inualuit cultu nouo ceremoniali introducto III. 34, 11.
ſed cum duriſſimo vinculo *ib.* 12.
introducta diuiſione voti ſolennis & minus ſolennis *ib.* 13.
- an obligent ſine acceptatione hominis *ib.* 14.
- in his promiſſio fit Deo III. 34, 15.
inde diſcrimen inter votum & pactum *ib.*
horum executio quatenus hominibus conceſſa *ib.* 16.
& quidem ſacerdotibus in veteri teſtamento *ib.*
an quoque in nouo *ib.* 17. vid. *Epiſcopi.*
talem circa vota poteſtatem non habent miniſtri eccleſiæ proteſtantium *ib.* 18.
nec conſiſtoria *ib.*
- exigi poſſunt ab hominibus, ſi vis externa per leges iis quæſita *ib.* 19.
- requirunt arbitrium diſcretionis *ib.* 22.
- intentionem conſtantem *ib.*
- facultatem vouendi *ib.* 23.
niſi ſit votum vltramarinum *ib.*
horum obiectum poſſibile & licitum eſſe debet *ib.* 24.
quod in applicatione ſæpe deficit *ib.*
de poteſtate, quod ius can. papæ & epiſcopis tribuit vid. *Epiſcopus* & *Pontifex.*
votisque ſibi reſeruatis *ib.*

Voti redemtio.

Vota redimuntur per quæſtum III. 34, 28.
interuenientibus quæſtoribus *ib.* 29.
quid inde ortum *ib.* 30.
ab his temere ſusceptis datur abſolutio *ib.* 31.
quæ potius eſt declaratio nullitatis *ib.*
exemplum eiusmodi voti temerarii *ib.* 33.
ab eoque abſolutio Leonis IX. *ibid.*
horum commutatio in quo conſiſtat *ib.* 34.
quæ apud proteſtantes cum eorundem redemtione & abſolutione ſunt incognita *ib.*

Votum ſolenne & minus ſolenne.

Vota ſunt vel ſolennia vel minus ſolennia IV. 6, 1.
hæc diſtinctio vnde orta *ib.*

Votum perſonale.

Votum perſonale ab hominibus perfecte exigi nequit III. 34, 19.
huius obligatio reſpectu Dei eſt per-

perfectiſſima III. 34, 21.
ex ſententia Speneri *ib.*

Votum non ratum.

Votum non ratum quid III. 34, 32.

Votum reale.

Votum reale obligationem externam ſecum ducit III. 34, 20.
- quomodo episcopus olim exigere potuerit *ib.*

Votum non rectum.

Votum non rectum quid III. 34, 32.

Votum.

Votum ſolenne vel minus ſolenne vid. *Vota.*
- ſolenne vitiat matrimonium IV. 6, 1.

Votum vltramarinum.

Votum vltramarinum absque facultate vouendi poteſt voueri III. 34, 23.
- quis ſibi reſeruauerit vid. *Pontifex.*

Votum caſtitatis perpetuæ.

Votum caſtitatis perpetuæ, peregrinationis ad S. Iacobum Compoſtellam, ad limina Petri, religionis approbatæ III. 34, 25. ſeqq.
vid. tit. *Pontifex.*

Votum negatiuum.

Votum negatiuum in præſentatione III. 38, 75.
- tale habent parochiani *ib.* 77.
- eius effectus *ib.* 78.

W.

Weſembecius.

Weſembecii excommunicatio III. 42, 40.

Weſter-Hemd.

Weſter-Hemd quid & vnde dicatur III. 42, 23.

X.

Xauerii Ieſuitæ iudicium de conuerſione infidelium III. 33, 37.
varia media ab eo propoſita *ib.*
inſtitutiones puerorum inprimis ab eo commendatæ *ibid.*

APPENDIX AVCTORVM,

in Tomo III. laudatorum & allegatorum

a

filio auctoris

Ioanne Samuele Friderico Böhmero

cum indicibus præcedentibus concinnatus.

A

d' ACheri Spicilegium.
Acta Benedictinorum.
Acta eruditorum.
Acta ſanctorum.
Adamus (*Bremenſis*) in hiſtor. eccleſ.
Adelmi annales.
Ægidius in Radulpho episc. Leod.
Agobardus de diſpenſ. rerum eccl.
Albaſpinæus (*Gabriel*) de veteris eccleſiæ ritibus.
- ad concil. Eliberinum.
- ad Tertull. de pœnit.
- de vxor.
Alberici Chronicon.
Alciati opera.
Alcuini homiliarium.
Alexander (*Natalis*) diſſ. hiſt. eccl.
Alfordi (*Michaelis*) annales hiſtoriæ Anglicanæ.
Allatius de eccleſ. orient. & occident. conſenſ. perpetua.
Alteſerra (*Dadin.*) de origine & ſtatu feudorum.
- ad Innocentii decret.
- aſceticum.
- diſſ. iur. can.
Athelmus de laudibus virginum.
Altomarinus (*Balthaſar*) de viſitatione.

Am-

Digitized by Google

Ambroſii epiſtolæ.
- Tr. de init. myſter.
Amularius (*Fortunatus*) de diuin. off.
de Anania (*Ioannes*) de iure patronatus
Anonymi vita Viperti.
- la vie de S. Cyprien.
- l'hiſtoire de clerge.
- ius reformandi.
- l' hiſtoire des ceremonies & des ſuperſtitions, qui ſe ſont introduites dans l' egliſe.
- autorité du pape.
- dignit. ſacerd.
- epiſtola ad Carolum M. de ritibus bapt.
- hierarchia eccleſ.
- exam. vindic. Rittmeier.
Anſaldus (*Franc.*) in conſiliis.
Anſillon (*Ioannes*) de Simonia.
Apollonius (*Guilielm.*) de iure maieſt. circa ſacra.
de Aquinas (*Thomæ*) opera.
Aretini (*Angeli*) conſilia.
Arniſæus de iure connubiorum.
Arnobius aduerſus gentes.
Arnold (Gottfried) in der geiſtlichen Geſtalt eines Evangeliſchen Lehrers.
- Ketzer-Hiſtorie.
- hiſtoria eccleſiaſt.
- in repræſ. chriſt. prim.
Arnoldi abbatis Lubecenſis chronicon Slauic.
Athanaſii opera.
Athenagoræ opera.
Auguſtini opera.
Azorius (*Ioannes*) de ſpoliis cleric.

B.

Balduini (*Frid.*) caſus conſcient.
Baldus in codicem.
Baluzii (*Stephani*) capitularia regum Francorum miſcellan.
- comment. ad Lupum.
- ad Petrum de Marca de C. S. & I.
- ad Reginonem de disciplin. eccleſiaſt.
- ad Agobardum.
- in vitis paparum Auenion.
Barboſa (*Petrus*) ad tit. ſolut. matrim.
Barboſæ (*Auguſtini*) ius eccleſiaſticum.
- collectio ad concil. Trid.
- comment. ad decretal.
- tr. de offic. & poteſt. epiſc.
- de offic. & poteſt. paroch.
Barclaii Argenis.
Baronii annales eccleſiaſtici.
Barnabæ epiſtolæ.
Baſilius M. in exhort. ad baptism.
Baſilius de laude eremi.
- in epiſtolis.
Basnage (*Iacobus*) in hiſtoria eccleſiaſt.

Basnage *(Samuel)* annales eccleſiaſtici.
- de decimis.
(Iaques) dans l' hiſtoire des Iuifs.
- dans l' hiſtoire de l' egliſe.
Baxter de gouvernement.
Bayle dictionaire hiſtorique & critique.
Becmannus de bellis Domini.
Behotius *(Adrian.)* de antiquo iure procurationum.
Bellarminus *(Rob.)* de monach.
- tr. controuerſ.
- de matrimon.
Bergeri œconomia iuris.
- tr. de elect. proces. matrim.
Berlichii *(Matth.)* concluſiones pract.
Bernhardi epiſtolæ.
Beſoldus *(Chriſtoph.)* in conſiliis.
- in theſauro practico.
Beueregii *(Guilielmi)* codex canonum primitiuæ eccleſiæ.
a Beuſt *(Ioach.)* de ſponſal.& nupt.
Bignonius ad Marculf. form.
- de LL. abrogatis.
Binæus *(Antonius)* de morte Ieſu Chriſti.
Binghamus *(Ioſephus)* de orig. eccleſ.
- de antiquit. eccl.
Blondellus *(Dauid)* de Pſeudo Iſidoro.
- de la primauté de l' egliſe.
- in apologia pro ſententia Hieronymi de episcopis & presbyteris.
- de iure plebis in reg. eccl.
Bœhmerus *(Iuſt. Henning.)* de iniq. & iniuſt. action. iniur.
- de colliſ. probat.
- diſſ. de ſtatu liberorum ſui iuris factorum per ſeparationem vel nuptias.
- diſſertationes iuris eccleſiaſtici ad Plin. II. & Tertull.
- de iure episcopali principum euangelicorum.
- ius parochiale.
- ad Petr. de Marca de Concord. S. & I.
- diſſ. de cauſis arduis & maioribus.
du Bois *(Gerhardus)* hiſtor. Pariſ. eccleſ.
Bonæ *(Ioannis)* opera.
Bornius de bannis eccleſiaſticis.
Bozius *(Thomas)* de iure ſtatus.
Breithaupt *(Ioach. Iuſtus)* diſſ. de ordine in eccleſia ſeruando.
Brouwerus de iure connubiorum.
Brouwerus antiquit. Fuldenſ.
Brucknerus *(Hieron.)* deciſ. matrim.
le Brun *(Petrus)* explication des prieres & des ceremonies de la meſſe.
Brunnemanni *(Iacobi)* diſſ. de iure ceremon. legator.
Brunnemanni *(Ioannis)* ius eccleſiaſticum.
comment. ad digeſta.
Budæus *(Guilielmus)* ad digeſta.
- comment. gr. ling.

Buddeus (*Ioannes Franciſcus*) de atheiſmo & ſuperſtitione.
- diſſ. de ritibus eccleſiæ latinæ iudaicis.
- hiſtoria eccleſiaſtica veteris teſtamenti.
- de ἀσκήσει philoſophica.
- theologia morali.
- de concordia relig. ſtatusque ciuil.

Briſſonius (*Barnabas*) de formulis.
Buckiſch ad I. P.
Bulteau dans l'hiſtoire monaſtique d'orient.
Burchardi collectio canonum.
Buſchius de reformat. monaſt.
de Butrio (*Antonius*) de iure patronatus.
Bzouii (*Abraham*) annales eccleſ.

C.

Calixtus (*Georg.*) in orat. de populis in religione a nobis diſſentientibus ad veritatis agnitionem deducendis.
Caluoer (*Caſp.*) de ritual. eccleſ.
Cangii gloſſarium.
Caniſii (*Henrici*) opera.
Capitolinus in Antonino pio.
- in Clod. Albin.

Carpzouii (*Benedicti*) deciſiones.
- iurisprudentia eccleſiaſtica.
- definitiones forenſes.
- praxis criminalis.
- disputat. feud.

Caſalius (*Io. Baptiſta*) de ritibus veterum chriſtianorum.
- de veteribus Ægyptiacis ritibus.
- de vet. ſacr. chriſtian.

Caſaubonus (*Iſaac.*) ad annales eccleſiaſticos Baronii.
Caſſander (*Georg.*) in ord. Rom. de offic. miſſæ.
Caſtaldus (*Andreas Piſcara*) in praxi ceremoniarum ſeu ſacrorum Romanæ eccleſiæ rituum.
del Caſtillo (*Ioannes*) de vſufructu.
Cellarius (*Chriſtoph.*) lexicon.
- notæ ad Sulpicium Seuerum de vita B. Martini.

Chemnitii (*Martini*) examen concilii Tridentini.
- loci theologici.

a Chockier (*Eraſmus*) de iurisdict. ordin.
Chockier (*Ioannis*) myſterium iniquitatis.
Choppini monaſticon.
Chriſtinæi (*Pauli*) deciſiones.
Chronicon montis Sereni.
Chryſoſtomi opera.
Chytræus in chron. Saxon.
Ciceronis (*Marci Tullii*) opera.
Cironius (*Innocent.*) paratit. ad compilat. Honorii.
Clarkſon (*Dauid.*) diſcours ſur les liturgies.
Clarus (*Iulius*) in recept. ſentent.
Clementis Alexandrini opera.
Clenardi (*Ioannis*) Epiſtolæ.
le Clerc (*Daniel*) dans l'hiſtoire de la medicine.
Clericus (*Ioan.*) ad Pentateuchum.
- dans la bibliotheque vniverſ. & hiſtor.

ad

- ad Seldenum de decimis.
- in hiſtoria eccleſiaſtica.
- in biblioth. ſelect.

Cocceii de longi temporis præſcriptione.
- de poteſt. in territorio fundata.
- ius publicum.
- de matrim. momentan.
- de clauſula rebus ſic ſtantibus.

Cointii (*Caroli*) annales Franc. eccleſiaſtici.
Colerus (*Matth.*) in conſil. Argentorat.
Conradi annales.
Conring (*Herman*) de auctor. Maieſt. circa ſacra.
Contius de clandeſt. matrimon.
Coraſii miſcellanea.
Corradi (*Pyrrhi*) praxis diſpenſat. apoſtolic.
Cortholdus (*Chriſtian*) de Hoſtiis.
Cortiadæ deciſiones.
Coruin. (*Arnold.*) de perſon. & bon. eccleſ.
- aphoriſm. iuris canon.

Coſta (*Emanuel*) de reb. Iapon.
- de rebus a ſocietate Ieſu in oriente geſtis.

a Coſta (*Ioſeph*) de promulgat. euangel. apud barbaros.
Cotelerius in collect. patrum, qui tempor. apoſt. floruerunt.
- in monumentis eccleſ. græc.

Cothmanni reſponſa.
Couarruuias (*Didac.*) reſolutiones.
- de matrim.

Cragii ius feudale.
Crauettæ (*Aym.*) conſilia.
Creccellii collectanea de origine monaſticorum ordinum.
Croius (*Franciſcus*) in papatu ethnico.
Cuiacii (*Iacob.*) opera.
de Curte (*Rochus*) de iure patronat.
Cypæi conſult. de reb. eccleſ. non alienand.
Cypræus (*Paul.*) de iure connubiorum.
Cypriani opera.
Cypriani in dem Bericht von Kirchen-Ordnungen.
Cyriaci controuerſiæ.
Cyrillus contra Iulian.

D.

Däniſcher Bericht von den Miſſionarien.
Dallæus (*Ioannes*) de cultibus latin.
- de pſeudepigraphis apoſtolicis.
- de ſcriptis, quæ Dionyſii Areopagitæ nomine circumferuntur.
- de confirmatione.
- de religioſi cultus obiecto.
- de ieiun. & quadrageſ.

van Dale *(Antonius)* de origine & progreſſu idololatriæ.
- de conſecrat. ethnic.
- de oracul. ethnic.
Danhauerus *(Ioan. Conrad.)* ſpec. theol. conſcient. dub.
Dantz de antiquit. baptism. initiationis Israelitarum vindicata.
Dartis *(Ioh.)* opera.
Deciani *(Tib.)* criminalia.
Dedekenni conſilia.
Delle *(Claudius)* dans l' hiſtoire de l' etat monaſtique & religieux.
Demoſthenis orat. de corona.
Diaconus *(Paulus)* de geſtis Lombard.
- in vita Gregorii M.
Dieterich *(I. G.)* de iure & ſtatu iudæorum in republica chriſtian.
Dionyſii Areopagitæ hierarch. eccleſ.
Dionyſius Halicarnaſſeus.
Dodechini appendix ad Marianum Scotum.
Dodwellus ad Cyprianum.
de Dominis *(Marcus Antonius)* de republica eccleſiaſtica.
- de prærogat. allod. in provinc. Narbon. & Aquit.
Donellus *(Hugo)* in commi. ad ius ciu.
Dorſch. in diatyp. concil. Nicen.
Dunte *(Lud.)* caſus conſcient.
Dupinius *(Ludouicus Ellies)* in bibliotheca eccleſiaſtica.
Durandi rationale diuinorum officiorum.
Durandi theſaurus anecdotorum.

E.

Eadmeri hiſtoria.
Eckardus *(Iunior)* de caſib. monaſt. S. Galli.
Engelius *(Lup.)* de priuilegiis monaſteriorum.
- in colleg. iur. canon.
Engelbrecht diſſ. de iniuſta aſyl. immunit. eccl. ad crimin. doloſa extenſ.
Epiphanii hæreſes.
Epon *(Boetius)* comment. ad tit. Ne cler. vel monach. ſecul. negot. ſe immiſc.
Eraſmi *(Deſiderii)* colloquia.
Ernulfi *(Roſenſis)* epiſtola ad Lambertum.
Esbach ad Carpzouii definitiones forenſes.
Eschenbach de conſecrat. gentil.
Eſpencæi *(Claudii)* digreſſiones.
- de clandeſtin. matrimon.
Eſpenii ius eccleſiaſticum.
Euagrius de vita patrum.
Eucherius de vita eremi.
Euſebii hiſtoria eccleſiaſtica.
- vita Conſtantini M.

F.

Faber *(Anton)* in codicem.

Faber (*Antoni9*) Staats-Cantzeley.
Faber de religione in republ. reg.
Fabri (*Petri*) ſemeſtria.
Fabricius in apocryph. primit. eccleſ.
- bibliographia antiqua.
Fabrottus (*Hannib.*) exercit.
Fagnanus ad decretal.
Fechtius de viſitatione domeſtica.
Felicianus in manuali viſitatorum.
Felicius de ſocietate.
Feltman (*Gerb.*) de impari matrim.
Ferrarius de vet. acclam. & plauſ.
Fermoſius ad decretales.
Feuardentius (*Franciſc.*) ad Irenæum.
Fileſaccus (*Ioannes*) de quadrageſima.
- de querela eccleſ. Gallic.
Fillucius (*Vincentius*) de ſpoliis cleric.
Finckelthaus (*Sigismundus*) de iure patronatus.
- obſeruation.
Fleury dans l' hiſtoire eccleſiaſtique.
Florentis (*Francisci*) opera.
de Fontanella (*Ioannes Petrus*) de iure patronatus.
Francus (*Philippus*) in ſextum decretal.
Franckenbergii Europäiſcher Herold.
Franzkii exercitationes ad dig.
- reſolutiones.
Freheri (*Marquardi*) rerum Germanicar. ſcript.
Friderici (*Ioan.*) de liturgia vetere & noua.
Fritſchius (*Ahasuerus*) de iure viſitandi eccleſ.
- de viſitat. prouinc. vtiliter inſtituenda.
Frois (*Aloyſius*) in relat. de ſtatu rei chriſt. in Iapon.
Fromannus de oper. ſubditor. maxime ruſticor.
Furſtenerius de iure ſupremat.

G.

Gailius (*Andreas*) in obſeruat. pract.
- de arreſt.
Galeſius de eccleſ. in matrim. poteſt.
Gauantus (*Bartol.*) in praxi viſitat. episcopal.
Gaufredus in S. Bernhardi vita.
Gellii (*Auli*) noctes Atticæ.
Gerardus in vita S. Vdalrici.
Gesnerus (*Salomon*) in compend. doctor. eccl.
Gewoldus ad Hunnii metropol. Salisb.
Gilkenius (*Petrus*) ad codicem.
Glette (*Ioſeph. Bernhard.*) in anatom. iurid. amortizat. & immunitat. eccleſ.
Gobelini coſmodromium.

Goldaſti (*Melch. Haiminsf.*) ſcriptorum rerum Alemannicarum.
- tr. de regn. Bohem.

Gomez (*Petrus*) de rebus Indic.
Gonzalez (*Emanuel*) ad decretal.
Gonzalez d' Auila (*Ægidius*) theatrum eccleſ. de eccl. Indicis.
Gonzalez (*Sebaſtian*) de præclare a ſociet. Ieſu in orient. geſt.
Goodwinus (*Thomas*) de ciuilibus & eccleſiaſticis ritibus Hebræorum.
Gothofredus (*Iacobus*) in commentario ad C. Theodoſ.
- de templis gentilium.
- ad L. Iul. Pap. de maritand. ordin.

Græuæus (*Bernard.*) ad Gailii obſeruat.
Granuletti (*Franciſci Dominici*) apologia pro lege diuina prohibente clericis mercaturam.
Grannanietto ad decretal.
de Graſſis (*Carol.*) de effect. clericat.
Graſſius de negotiatione clericorum prohibita.
Gregorii (*M.*) epiſtolæ.
Gregorius (*Presbyter*) in vita Nazianz.
Gregorii (*Turonenſis*) hiſtoria Francorum.
Griebnerus de his, quæ ex iure proteſt. matrim. ad reliq. ſacram. perperam refer.
Grœnewegen de LL. abrogat.
Grotius (*Hugo*) de veritate religionis.
- de iure belli & pacis.
- in epiſtol.
- de adminiſtrat. S. cœnæ, vbi paſtores deſunt.
- in comment. ad Biblia.

Gundlingius (*Hieronymus*) diſſ. de emt. vxor. dot. & morgeng.
- in Gundlingianis.

Gutherius in Ligurin.
- de iure vet. pontif.

Guzman (*Ludou.*) de rebus a ſocietate Ieſu in oriente geſtis.
Gyraldi (*Lil. Georg.*) opera.
Gylmanni (*Andr.*) Symphoremata.

H.

Haggenbergius (*Paulus*) in German. media.
Hallierius (*Franciſc.*) de hierarchia eccleſ.
Hahnius diſſ. de iure patronatus eccleſiaſtico.
- ad Weſenbecium.

Harduini (*Ioannis*) collectio conciliorum.
Harprecht (*Chriſtophori*) conſilia.
- diſſ. de præſcriptione immunitatis a collectione.
- Reſponſa.
- de hypothec. tacit. ſpur.

von der Hardt acta concilii Conſtant.

Hart-

Hartmannus Hartmanni in obſervation.

Hauemann (*Michael*) de iure epiſc.

- de iure connub.

- in gamologia.

Hayto in capitular.

Heideri acta Lindau.

Heigii (*Petri*) quæſtiones.

Heineccius (*Michael*) in hiſtoria Goslar.

in der Abbildung der alten und neuen Griechiſchen Kirchen.

Heiſterbachius (*Cæſar.*) de mirac.

Helmontius in chronico Slau.

Helyottus dans l' hiſtoire des ordres monaſtiques religieux & militaires & des congregations ſeculiers de l' vn & de l' autre ſexe, qui ont été etablis jus qu' a preſent.

Henriquez (*Chryſoſtom.*) in menolog. ord. Ciſt.

Henriquez (*Henricus*) epiſt. de reb. Indicis.

Henſchenii acta ſanctorum.

Heerdenius in der Grundveſte des H. Römiſchen Reichs.

Hericourt les loix eccleſiaſtiques de France.

Heeſer de ration. redd.

Herodoti hiſtoriæ.

Hertius de iactit. ord. Ciſtert. libert.

- de ſuperioritat. territor.
- de ſubiect. territor.
- de colliſione LL.
- de matrimonio putatiuo.
- in not. vet. Franc. regni.
- de matrim. inſtaurat. & conſcient.

Heructius in orat. de matrimoniis clandeſtinis.

Heurnius (*Iuſtus*) de legat. euangel. ad Indos capeſſ.

Hieronymi opera.

Hilarii opera.

Hildebrandus (*Ioachimus*) diſſ. de ritibus ſacris.

- de nuptiis vet. chriſtianorum.
- de hæreſi Arriana.
- de precibus vet. chriſtian.
- de veterum concione.
- de ritualibus baptismi.

Hilliger ad Donellum.

Hinckelmanni (*Abrahami*) præfatio ad Alcoranum nouiter editum.

Hincmari opera.

Hochmanni (*Henr. Chriſt.*) de benedict. nupt.

Hœpping (*Theod.*) de iure inſignium.

Hoffmanni annal. Bamberg.

Holſtenii codex regul. Bened.

Hombergk ad Nouellas.

Honorius Auguſtodunenſis in gemm. animæ.

Horatii poemata.

Hornius diſſ. de clerico clericum non decimante.

- in iurisprudentia feudali.
- in obſ. eccl. circa ius patron.
- in reſponſis.
- in iure publico.

Hord-

Hordleder de bellis Germaniæ.
Hoſpinianus (*Rudolph*) de origine & progreſſu monachatus.
- de origine templorum.
Hoſtienſis ad ius can.
Hottinger (*Io. Conradus*) de decimis iudæorum.
Hottomannus (*Franciſc.*) de ſponſ.
- de nupt. vet.
Hubertus (*Vlricus*) in hiſtoria ciu.
- de iure ciuitat.
- in digreſſionibus.
Huetius (*Daniel*) de concord. rat. & fidei.
Hulſeman. de corrept. fratr.
Hundii (*Wigulcii*) Metropol. Salisburg.

I.

Iacobus (*Franciſc.*) de modo viſitandi & corrigendi ſubditos.
Iæger de concordia ſacerdotii & imperii.
Ianuarius (*Nicolaus*) de viſitatione ac ſynod. diœceſ. & prouinc.
- de officio archidiacon.
Ignatii epiſtolæ.
Imhoffii notit. proc. imper.
Innocentii epiſtolæ.
Iperius (*Ioan.*) in chron. S. Bertini.
Irenæus aduerſus hæreſes.
Iſidori (*Peluſiotæ*) epiſtolæ.
Iſiodorus (*Hiſpalenſis*) de diuinis officiis.
Itterus (*Io. Guilielm.*) de feud. imp.
Iuſtelli biblioth. iur. can. veter.
Iuſtini *Martyris* apologia.
Iuuenalis ſatyrica.
Iuonis epiſtolæ.

K.

Kirchmannus (*Ioh.*) de annulis.
Kitzel (*Ioannes*) in ſynopſi matrimoniali.
Klockii (*Caſp.*) conſilia.
Knichen (*Andreas*) de iure territ.
Knipſchild (*Phil.*) de fideicommiſſis familiarum nobilium.
- de iure & priuil. ciuit. imp.
Kœnig (*Georg.*) caſus conſcient.
Korthold (*Chriſtian.*) in pagano obtrectatore.
Kranzii (*Alberti*) Metropolis.
Krauſius (*Gotbofred.*) de concione docimaſtica.
Kulpis de de iure legat.

L.

Labbei (*Philippi*) acta conciliorum.
- biblioth. nou. MSCt.
Lactantius (*L. Cæcilius*) de ira Dei.
Laertii opera.
Lambertinus (*Cæſar*) de iure patronatus.
Lancellotti (*Io. Pauli*) inſt. iur. can.
de Lara (*Perez*) de capellanis.
Laſſenii (*Ioannis*) arcana politico-atheiſtica.
Latro (*Hector Capycius*) in conſiliis.
Launoius (*Ioannes*) de cura eccleſiæ pro miſeris & pauperibus.
- de ſcholis celebr. ſeu a Carolo M. ſeu poſt eundem per occidentem inſtauratis.
- in aſſertis inquiſit. in priuil. S. Medardi.
Lauterbachii compendium iuris.
- diſſ. de tacit. pign.

de

- de iure affinit.
- in coll. pract.

Lehmannus (*Georg. Henricus*) diſſ. de iure apoſtat.
- in act. pact. relig.

Leibnitii ſcriptores rerum Brunſuicenſium.
- nouiſſima Sinica.
- collectio etymol.

Leidekker de republ. Hebræor.
Leuckfeldi antiquit. Bursfeldenſes.
- antiquit. Walckenrid.

Leurenius de vicario epiſc.
- in praxi benefic.

van Leewen (*Simon*) in cenſura forenſi.
a Limborch (*Philippus*) in hiſtoria inquiſit.
Linckius (*Henricus*) de iure epiſcopali.
- de iure templorum.
- de clerico artifice.
- ad decretales.

Lindenbrogii ſcript. ſeptentr.
Lipſius (*Iuſtus*) ad Tacitum.
Liuii (*Titi*) hiſtoria.
Lombardus.
Lomeier de luſtration.
Londorpii acta publica.
Lorroquanus (*Matth.*) in aduerſ.
Loſſæus de iur. vniuerſ.
Lotterius (*Melch.*) de re beneficiaria.
Lucæ cardin. theatr. verit. & iuſtit.
a Ludewig (*Petrus*) de Noriberga inſign. imperial. tutelar.
- reliq. MSct.
- de nominat. hæret. ad paroch.
- de ſorte ſuffragatoria.
- de Germ. iurib. feud. cogn.
- ſcriptor. Bambergenſ.
- ad Aur. Bull.
- de conſenſu connubiali extra patrem.

Ludouici (*Iacob Frid.*) diſſ. de effectu baptismi iuridico.
- de pœn. cœlibat.

Lundii metropol. Salisburg.
Lunich ſpicilegium eccleſiaſtic.
Lupi epiſtolæ.
Lutherus de libertate chriſtiana.
- ſcripta Altenb.
- in epiſtolis ſuis.
- vom ehlichen Leben. item im Tauff-Büchlein.

Lynckeri deciſiones.
- reſponſa.
- diſſ. de baptismo.
- de ſuperioritat. territor.
- de eo, quod iuſtum eſt circa S. cœnam.
- in annal. ad Struuii Syntag. iur. ciu.

M.

Mabillon (*Ioannes*) acta Benedict.
- annales Benedict.
- analecta.

Mageri (*Mart.*) aduocatia armata.
Maiolus de perfidia Iudæor.
Maimburg dans l' hiſtoire du pontificat de S. Gregoire le grand.
Mainalia (*Hieronymus*) de ſpoliis.
Malinkrot de archicancell. S. Rom. imper.
Manriquius (*Henricus*) in annali-

bus Ciſtertienſ.
Manzii ſpecialia iuris commun.
Maranta de ordin. iudicior.
de Marca (*Petrus*) de concordia ſacerdot. & imp.
- dans l' hiſtorie de Bearn.
- ad concil. Claromontanum.
- de primatu Lugdun.
Marcellus (*Antonius*) de iure ſeculari Rom. pontif.
Marculfi formulæ.
Marescotti (*Herculis*) reſolutiones.
Martene (*Edmundus*) de antiquis eccleſiæ ritibus.
- de antiqua eccleſiæ diſciplina in celebrandis diuinis officiis.
- theſaurus anecdotorum.
- de antiquis monachor. ritibus.
Maſtricht (*Gerh.*) de ſusceptoribus.
- hiſtoria iuris eccleſiaſtici.
Matthæi (*Antonius*) de nobilitate.
- de iure gladii.
- ad Anonym. de reb. Vltraiect.
Matthæus Pariſienſis in hiſt. Anglicana.
Mauritius diſſ. de matric. imperii.
Meibomii rer. Germanicar. ſcript.
Meierus de aſcetis.
Meinders de origine decimarum in veteri Weſtphalia.
- de iudic. centenar.
Menckenius (*Godofr. Ludouicus*) diſſ. de eo, quod iuſtum eſt, circa ritum & formul. Aaronit. in eccleſia benedicendi.
Mengeringii (*Arnold*) ſcrutin. conſcient.
Menochius (*Iacob*) de præſumt.
- in conſiliis.
- de arbitr. iudicum quæſtion.
Mentzerus (*Balth.*) in exegeſi Aug. conf.
Merillius (*Edmundus*) in obſeruat.
Meuii (*Dauid*) deciſiones.
conſilia.
Merula (*Paulus*) de ſacrific. Rom.
Micrologus (*Ioh.*) de eccleſ. obſeru.
Minucius Felix in Octau.
Miræi (*Auberti*) origines monaſt.
- donat. Belgic.
- diplomat. Belgic.
Moeller (*Dan.*) in comment. ad conſtit. Sax.
Moggius (*Ieremias Laurent.*) de ſponſalibus.
Molina de primog. Hiſp.
de Morales (*Io. Baptiſta*) hiſtor. euangel. de ſociet. Ieſu apud Chinenſes.
Moreſtellus (*Petrus*) de pompa ferali.
Morinus (*Io.*) de adminiſtr. pœnit.
Mornayus (*Phil.*) in hiſt. papatus.
- de S. euchariſt.
Muldener de protect. ab imperat. eccleſ. vtriusque relig. in Germ. æqualiter debita.
Mulleri (*Ioannis Ioach.*) entdecktes Staats-Cabinet.
Mullerus (*Pet.*) de annulo pronubo.
- ad Struuii S. I. C.
Munſter (*Ioannes*) von der Kirchen-Viſitation.
Muſſardus in der gründl. Vorſtellung der vor Zeiten aus dem

Hey-

Heydenthum in die Kirche eingeführten Gebräuche und Ceremonien.
Mylerus de ſtatib. imperii.
- in hyparch.
- in gamol.
- de aſylorum iure.
Mylius in corpore conſtit. Magdeburgicarum.

N.

Nangii (*Guilielm.*) chronicon.
Nauarra in manual.
Nebelcræ (*Henrici*) deciſiones.
Nicephori hiſtoria eccleſiaſtica.
Nicolai de repudiis.
Nimpſch (*Ioh. Gottlob*) de ſanctitate locorum.
Noodt (*Gerhard*) de formul. emendand. doli mali.
Nyſſenus (*Gregorius*) de baptism.

O.

Obrecht diſſ. de hoſte dedit.
Obſeruationes Hallenſes ad rem literariam ſpectantes.
Oddus (*Sfort.*) de teſtib. in integr.
Oldenkopii (*Iuſt.*) obſ. criminales.
de Oliua (*Felician.*) de for. eccleſ.
Origenes aduerſus Celſum.
Otterus de official.
Otto de ædil. Colon.
Ouidius.
Outramus (*Guiliel.*) de ſacrificiis.

P.

Pacionus de locationibus.
- de alleg. ciuil. & canon.
Palladius in hiſt. Lauſiaca.
- in vita Chryſoſtomi.
Panormitanus ad ius canon.
Panuinii (*Onufrii*) vita Gregor. VII.
Papebrochius in propylæo ad acta SS.
Papæi (*Guid.*) quæſtiones.
Pariſius (*Flamin.*) de reſignat. benef.
de Paſſeribus (*Nicolai*) de ſcriptura priuata.
Paſſerinus (*Franciſc. Maria*) de pollution eccleſ.
- de electione canonica.
de Pauinis (*Io. Franciſc.*) de viſitat.
Pearſonius (*Io.*) in vindiciis Ignatii.
Peckius (*Petr.*) de SS. & cathol. Chriſti eccl. reficiendis & reparand.
Pellizzarius (*Franciſcus*) de iuribus monalium.
de Perefixe (*Hardouin*) dans l' hiſtoire du roy Henry le grand.
Perez (*Ant.*) in codicem.
Perroy (*Michael*) dans le traité de droits honorifiques & vtiles des patrons.
Petiſcus (*Samuel*) lexicon antiquitatum Romanarum.
Petitus (*Samuel*) in var. lect.
Petri (*Blæſenſis*) opera.
Petronius (*Arbiter*) in Satyric.
Pez in theſauro anecdotorum.
Pfaff (*Chriſtoph. Matthæus*) diſſ. de liturgiis.
- anecdot. fragm. Irenæi.
- de oblat. vet. euchar.
- de conſecrat. vet. euchar.
- in primit. Tubing.
Pfannerus (*Tobias*) de catechum.
Pfeffinger ad Vitriar. ius publ.
Pfeifferi (*Io. Phil.*) antiquit. græcæ.

Philippi de ſubſelliis templorum
Philo de circumciſione.
- de vita theoretica vel de ſupplicum virtutibus.
Pictetus diſſert. ſur les temples.
Pierii Bedencken von Abſchaffung des exorciſmi.
Pirrhingius ad decretal.
Piſtoris (*Hartmanni*) opera.
Platonis opera.
Plinii panegyris.
- hiſtoria.
Plutarchi opera.
Ponce (*Baſilius*) de ſacram. matrim.
Pontificale Romanum.
Poſſidius in vita Auguſtini.
Poſtius (*Ludou.*) de manutenendo.
Potteri (*Ioannis*) archæologia græca, ſiue de veteribus Græcorum, præcipue verò Athenienſium ritibus ciuilibus, religioſis &c.
Presbeuta (*Iuſtinus*) de iure legat. ſtat. imper.
Prideaux (*Humphrey*) de origine & iure decimarum.
Prudentii poemata.
Prynneus de libert. eccl. Angl.
Puffendorfius (*Samuel*) de habitu relig. ad vit. ciuil.
- res Suecic.
- de iure N. & gentium.

Q.

Quintiliani (*M. Fabii*) declamationes.

R.

Rabadeneira (*Petri*) hiſtoria Hiſpan. ſociet. Indica.
Radeuicus de geſtis Imp. Frider. I.
Ræuardi (*Iacobi*) reſolutiones.
Ratramnus de corpore & ſanguine Domini.
Rauchbar (*Andr.*) quæſtiones.
Rauii (*Chriſtian.*) ſpolium orient.
Raynaldus (*Odericus*) ad Baronii annales.
Rebuffus (*Petrus*) de decimis.
Redoanus (*Guiliel.*) de ſpoliis eccl.
Regino de eccleſiaſtica diſciplina.
Reineſius (*Thomas*) de Palat. Lateran.
- comment. in inſcript Gutheri.
Reinhard (*Conrad Frid.*) diſſ. de poteſtate ciuili in templa.
Reinhardus (*Ioannes Georg.*) de iure princip. German. ante temp. reform.
Reinkingius (*Theod.*) de regimine ſeculari & eccleſiaſtico.
Relandus (*Hadrian.*) in antiquit. ſacr. vet. Hebr.
Remigius de dedicat. eccleſ.
Renaudotii (*Euſebii*) collectio liturgiarum orientalium.
Renneman. in iuriſpr. Rom. Germ.
Reſtæ (*Luc. Anton.*) directorium viſitatorum ac viſitandorum, cum praxi & formula generali viſitationis
Richteri (*G. Philip.*) deciſiones.
- tr. de ſignif. aduerb.
- comment. ad authenticas.
Ricciullus (*Ant.*) de iure perſonarum extra gremium eccleſiæ conſtitutarum.
- de Neophytis.
Riminaldi (*Hippol.*) conſilia.

Ritters-

Rittershuſius de differ. iur. ciuil. & can.
Riuinus (*Quint. Septim. Florens*) in enunc. iur. ad proc. Saxon.
Roccæ (*Hieronymi*) diſputationes iuris ſelectæ.
de la Roche bibliotheque Angloiſe
Roſenthalius (*Henr.*) de feudis.
de Roye (*Franciſcus*) inſtitutiones iuris canonici.
- de iure patronatus.
- de iure honorific. in eccleſia.
Ruffini hiſtoria eccleſiaſtica.
Rupert9 (*Tuitienſis*) de diuin. offic.
Ruſilii (*Numantini*) itinera.

S.

Salmaſius (*Claudius*) ad Solin.
- de episcop. & presbyt.
- de modo vſur.
- ad Tertul. de Pallio.
Salodius (*Paulus*) in praxi compendioſa de viſitat.
Saluianus Maſſilienſis de gubernatione Dei.
Sammarthani in Gall. chriſtian.
Sanchez (*Thom.*) de matrimonio.
a Sande (*Io.*) opera.
Sarcerius (*Erasmus*) von jährlichen Kirchen-viſitationen.
Sarpius (*Paulus*) de beneficiis.
- hiſtoria concil. Trid.
Saubertus (*Ioannes*) de ſacrific. vet.
du Sauſay (*Andreæ*) panoplia ſacerdotalis.
Scaccias de appellat.
Schallus (*Io. Adam*) in narrat. de init. & progreſſu miſſion. ſociet. Ieſu apud Chinenſes.
Schatenius (*Nicolaus*) in hiſtoria Weſtphal.
- annales Paderborn.
Schelſtrate de eccleſ. African.
Schenck. (*Frid.*) ad ius feud.
Schilter (*Ioannes*) de libertate eccleſiarum Germanicarum.
- inſtitutiones iuris canonici.
- ius publicum.
- de bonis laudemial.
Schmidt (*Ioannes Andreas*) in lex. eccl. min.
- de Agendis
- de oblatione euchariſtiæ.
Schmierius (*Bened.*) de SS. eccleſ.
Schneidewinus ad inſtitutiones.
Schottelius (*Io.*) de antiq. in German. iurib.
Schultingius (*Antonius*) in iurisprud. anteiuſtinianea.
Schurzfleiſchius (*Conr. Sam.*) diſſ. de vitric. eccleſ.
Seckendorff (*Veit. Ludew.*) in hiſtoria Lutheran.
Seldenus (*Ioannes*) de ſynedriis.
- in hiſtoria decimarum.
- de diis Syris.
- de vxore Hebræa.
Semedus (*Aluarus*) in annuis litteris ethnicis.
- in relatione de propag. eccleſ. in regno Sinæ.
Senecæ epiſtolæ.
Sibbern de libris latinarum eccleſ.
Sigeberti Gemblacenſis annales.
Sigonius (*Carol.*) de regno Italiæ.
Simon de patrinis.
Sinaita (*Anaſtaſius*) de ſanctis tribus

bus quadrageſimis.
Sirmondi (*Iacob*) opera.
Sleidanus (*Ioannes*) de origine errorum.
Sleuogt de vnion. eccl.
- de aduocat. imper. eccleſ.
Socinus de viſitationibus.
Socratis hiſtoria eccleſiaſtica.
de Solis (*Felicianus*) de cenſib.
Sotellus (*Ludouicus*) in relat. ad Vrbanum VIII. de eccleſiæ Iaponicæ ſtatu.
Sozomeni hiſtor. eccleſ.
Spanhemius (*Ezech.*) in not. ad hymn. Callimach.
Spanhemii (*Friderici*) opera.
Speelmanni gloſſarium.
Spencerus (*Ioannes*) de legibus Hebræorum ritualibus.
Speneri (*Phil. Iacob*) conſilia theolog. Germ.
Sperellus (*Alexander*) in deciſ. for. eccleſ.
Spitzius de procurat. canonica.
Springsfeld de Apanag.
Squillante (*Paul.*) de oblig. & privil. epiſc.
Stam (*Ioannes Herman*) de ſeruitute perſonali.
Stanley in hiſtoria philoſophica.
Statius (*Achilles*)
Stephani (*Ioach.*) de iurisdict.
- de iure patronat.
Strauchius de oppignor. rer. imper.
Struuius (*Georg Adam*) iurisprud. Rom. Germ. For.
- in ſynt. iur. ciu.
Stryk. (*Samuel*) ad ius eccleſiaſticum Brunnemanni.
- vſus modernus.
- ad Lauterbachium.
- de non vſu iur. quæſ.
- de neceſſ. edend. titul.
- MSct. ad Mylerum ab Ehrenb. de princip. & ſtat. imper.
- de iure principis extra territorium.
- de ſucceſſ. ab inteſt.
- de iure familiarit.
- de ſanctitate reſidentiarum.
- de diſſenſu ſponſalitio.
Stuckius (*Ioannes Guilielm.*) in antiquitat. conuiualibus.
- de ſacr. & ſacrif. gentil.
Stypman (*Franc.*) de ſalariis clericorum.
Suauis (*Petrus*) hiſtoria concilii Tridentini.
Suetonius in Claudio.
- in Veſpaſian.
- in vita Calig.
Suicer (*Ioannes Caſpar.*) in theſaur. eccleſ.
Sulpicius (*Seuerus*) de vita B. Martini.
- in dialogo de virtut. monach. orient.
- hiſtor. ſacr.
de Suſannis (*Marquardus*) de iudæis & aliis infidelibus.
Syringius in aurea praxi decimar.

T.

Tabor de Metat.
Tacitus de moribus Germanorum.
- in annal.

Tam-

Tamburinus (*Aſcanius*) de iure abbatum & abbatiſſarum.
Tellerus (*Romanus*) de deteriore femin. conditione in matrimonio contrahendo.
Temzelius de diſciplina arcani.
Terentius.
Tertulliani opera.
Textor de iure epiſcopali in territoriis ſtatuum proteſtantium.
Thamerus (*Henricus*) de origine & dignitate pericoparum.
Theatrum Europæum.
Theodoreti hiſtoria eccleſiaſtica.
Theophili paraphraſis inſtitution.
Theſaurus in quæſt. forenſ.
Thomæ Cantipratenſis opera.
Thomaſſinus de veteri & noua eccleſiaſtica diſciplina.
- traitez hiſtoriques & dogmatiques ſur divers points de la diſcipline de l' egliſe de la morale chretienne Tome premier, contenant un traité des iciunes de l' egliſe.

Thomaſius (*Chriſtian.*) diſſ. de morum cum iure ſcripto contentione.
- de iure principis circa adiaphora.
- ad Lancellotti inſtit. iur. can.
- diſſ. de legitima viuentis.
- de ratione ſtatus.
- ſpecim. iurisprud. iudicial.
- diſſ. de iure aſyli legat. ædib. compet.
- de vera orig. nat. progreſſ. & inter. iudic. Weſtphal.
- in denen Juriſt. Händeln.
- in dem Verſuch von annalibus von ao. 1409. bis 1629.
- de hypoth. tacit. propter pec. luſtr.
- de morum cenſura.
- in hiſtor. content. inter imp. & ſacerd.
- diſſ. de nuptiis.
- de pact. futuror. ſponſalium.
- de validit. matrim. mortuis parent. contracti & per benediction. ſacerdot. confirmati.
- ad Huber. de iure ciuitatenſ.

Thomingii (*Iacobi*) conſilia.
Thorndicius (*Herbert.*) in orig. eccl.
Thucelius in act. publ. ſeculi 18.
Thulemarius de octouiratu.
Tillemontius dans memoires pour ſervir a l' hiſtoire eccleſiaſtique.
Tiraquellus (*Andr.*) de pœn. temper. vel remitt.
- ad LL. connubiales.

Titius (*Gerh.*) Probe vom geiſtl. Recht.
- in iure priuato.

de Tonduti (*Petrus Franciſc.*) quæſt. & reſol. benef.
Torre de pact. fut. ſucceſſ.
Trautmann (*Petr. Elias*) in actis curioſ. in puncto nullitatis matrim.
Trigautii (*Nicolai*) comment. rei chriſtian. apud Iapon.
- chriſtiana expeditio ad Sinas ſuſcepta a S. I.
- de chriſtian. apud Iapon. triumphis.

Tri-

Trithemii (*Ioan.*) chronic. Hirſaugienſe.
- chronicon Spanheim.
Turicellius de vnion. benef.
Turnebi (*Adrian.*) aduerſaria.
Turſellini (*Horatii*) vita Franciſci Xauerii.

V.

Vadianus (*Ioach.*) de colleg. monaſt. Germ. veter.
Valckenirius (*Ioannes*) in Roma paganizante.
a Valle (*Renatus*) in Hipparcho ſeu disceptatione de negotiatione religioſa.
Valeſius ad Sozomenum.
Valenſius (*Andreas*) ad decretal.
de Vargas (*Alphonſus*) de ſtrategemat. & ſophism. polit. ſociet. Ieſu.
Vasconellius (*Anton.*) in relat. perſecut. Iapon.
Vaſſorius in hiſtoria Ludouici XIII.
Velſeri (*Marci*) opera.
Vert (*Claudius*) explication des ceremonies de l'egliſe pour l'inſtruction des nouveaux converts.
Vicecomes (*Ioſephus*) de antiquis baptiſmi ritibus.
Villagut (*Alfonſus*) in ſpeculo viſitatorum ac commiſſariorum.
Virgilii Æneid.
Virgilius (*Polydor.*) de inuentione rerum.
Viringus (*Ioannes Walturius*) de ieiunio & abſtinentia.
de Vitallinis (*Bonif.*) in comm. ad Clem.
de Vitriaco (*Iacob*) hiſtor. occid.
Vitringa (*Campegius*) de ſynagoga vetere.
Viuianus (*Iulian.*) in praxi iuris patronat.
Vlpianus in fragm.
Vngepauerus ad decretal.
Vnrathius de iure patronatus eccleſ.
- de iurisd. eccleſ. nobil. immed.
Voellii biblioth. iur. can. veter,
Voetii (*Gisbert.*) polit. eccleſ.
Voetius (*Ioannes*) ad Digeſta.
Voigtius (*Gothofr.*) de altari.
Volckmannus in manual. aduoc. ex edit. Beyeri.
Voſſius (*Gerhardus Ioannes*) de theologia gentilium, ſiue de origine & progreſſu idololatriæ.
Vrceolus (*Ioſephus*) de transaction.
Vulteius (*Herm.*) in conſiliis Marpurg.
- de feudis.

W.

Weberus de conſiſtoriis.
Wegnerus (*Gothofr.*) de alba veſte.
Wehner (*Paul. Matth.*) obſeruationes practicæ.
Weſenbecii (*Matth.*) conſilia.
- ad Digeſta.
Wicquefort de l'ambaſſadeur.
Wieſtner ad decretales.
Wilduogel (*Chriſtian*) de oblationibus, quæ fiunt in eccleſia per ſacculum ſonantem.
- de eo, quod iuſtum eſt, circa tempus quadrageſimale.
Willenbergius de matrimon. conſcient.
Witſius (*Herman.*) ad Guil. Cauei chriſt. prim.
Wottonius (*Guilielmus*) de iuribus clericorum in eccleſia chriſtiana.

X.

Xenophontis opera.

Z.

Zacchias (*Paulus*) in quæſtionibus medico - legalibus.
Zahn de iure municip.
Zaſius (*Vdalr.*) de iudæis.
Zeltner (*Guſtau. Georg.*) de periodeutis vet. eccl, reſtituend.
Zieglerus (*Caſpar.*) de epiſcopis.
- de iure maieſtatico.
- de ſuperint.
- de diaconis.
- de iure viſitandi eccleſias
- de dote eccleſiæ.
- ad Lancellotti inſtitut. iur. can.
Zoeſius (*Henr.*) in comment. ad ius can.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

R. SALVAREZZA
RESTAURO

Digitized by Google

Digitized by Google